DANIELIS SENNERTI VRATISLAVIENSIS,

DOCTORIS ET MEDICINÆ PROFESSORIS IN ACADEMIA WITTEBERGENSI,

OPERUM TOMUS QUINTUS,

QUO CONTINENTUR

PRACTICÆ LIBER QUINTUS, DE PARTIUM EXTERNARUM MORBIS ET SYMPTOMATIBUS.

DE ARTHRITIDE, TRACTATUS.

PRACTICÆ LIBER SEXTUS, DE MORBIS OCCULTARUM QUALITATUM.

EXOTERICA.

EDITIO NOVISSIMA.

LUGDUNI,
Sumptibus JOANNIS ANTONII HUGUETAN.

M. DC. LXXVI.

Cum Privilegiis S. Cæſ. Majeſt. & Regis Chriſtianiſſimi.

SERIES LIBRORVM, CAPITVM, & Quæſtionum

TOMI QVINTI ET SEXTI.

LIBRI V. PRACTICÆ, PARS I.

De Tumoribus.

CAP. I. DE Tumorum Natura, Cauſſis, & Differentiis. 3
II. De Tumoribus ab humoribus ortis in genere. 5
III. De Abſceſſibus. 6
IV. De Corpulentia nimia. 7
V. De Inflammatione. 8
VI. De Sinibus. 16
VII. De Eryſipelate, ſeu Roſa. 18
VIII. De Bubone. ibid.
IX. De Furunculo. 19
X. De Phymate. ibid.
XI. De Phygethlo. 20
XII. De Parotide. ibid.
XIII. De Carbunculo. 21
XIV. De Paronychia. 23
XV. De Pernionibus. 24
XVI. De Ecchymomate. ibid.
XVII. De Herpete. 26
XVIII. De Oedemate. 27
XIX. De Scirrho. 28
XX. De Cancro. 30
XXI. De Tumore aquoſo. 32
XXII. De Exanthematibus, Ecthymatibus, Papulis, Puſtulis, Phlyctænis, & Eczeſmatis. ibid.
XXIII. De Varis. 33
XXIV. De Sudaminibus, & Sironibus. ibid.
XXV. De Epinyctidibus, & Terminthis. ibid.
XXVI. De Eſſere. 34
XXVII. De Scabie. ibid.
XXVIII. De Lepra Græcorum. 38
XXIX. De Vitiligine, ſeu Leuca & Alpho. ibid.
XXX. De Impetigine, & Lichene. 39
XXXI. De Gutta roſacea. 40
XXXII. De Cruſta lactea, Achoribus, favis, Tinea, Ficu, Helcydria, Pſydraciis, & Phthiriaſi. ibid.
XXXIII. De Strumis & Scrofulis. 41
XXXIV. De Ganglio, & Nodis. 42
XXXV. De Meliceride, Atheromate, & Steatomate. 43
XXXVI. De Teſtudine, Talpa ſeu Topinaria, & Natta. 44
XXXVII. De Verrucis. ibid.
XXXVIII. De Cornibus. 45
XXXIX. De Fungis. 46
XL. De Tumoribus malignis & venenatis: ac in ſpecie de Elephantiaſi. 47
XLI. De Tumore flatulento. 49
XLII. De Tumoribus à partibus ſolidis aliò procidentibus, vel incumbentibus in genere. 50
XLIII. De Aneuriſmate. ibid.
XLIV. De Varicibus. 51
XLV. De Elephantiaſi Arabum. 53
XLVI. De Tumoribus particularibus. ibid.

PARTIS II.

De Vlceribus,

CAP. I. DE Vlceris natura & differentiis. 55
II. De Vlcere ſimplici. 56
III. De Vlcere cum intemperie. 58
IV. De Vlcere cum humorum affluxu. 59
V. De Vlcere ſordido, putrido, & corroſivo. 60
VI. De Vlcere cum tumoribus. 61
VII. De Carne in Vlceribus excreſcente & luxuriante. ibid.
VIII. De Vlcere liuido & calloſo. ibid.
IX. De Vlceribus ſinuloſis. 62
X. De Fiſtulis. ibid.
XI. De Vlcere verminoſo. 64
XII. De Vlcere varicoſo. ibid.
XIII. De Vlcere cum oſſis carie. ibid.
XIV. De vlcere dyſepuloto, cacoëthe, Talephio, & Chironio. 65
XV. De Phagedæna. 66
XVI. De vlcere cum dolore. 67
XVII. De Tibiarum, & aliis particularibus vlceribus. ibid.
XVIII. De Ambuſtionibus. 68
XIX. De Gangræna. 70

PARTIS III.

De Cutis, Capillorum, & Vnguium vitiis.

Sectio Prima.

De Cutis vitiis.

Cap. I. De Cutis colore mutato in genere, & in ſpecie de nigredine à Sole contracta. 75
II. De Ephelidibus in gravidis. 76
III. De Lentiginibus. 77
IV. De Coſmetica. ibid.
V. De Nævis maternis. 78
VI. De Maculis volaticis infantium. ibid.
VII. De Maculis, à Germanis Epaticis dictis, ibid.
VIII. De Prurito. 79
IX. De Malo odore. ibid.

PARTIS III.

Sectionis Secundæ,

De Capillorum & Vnguium vitiis.

Cap. I. De Pilorum natura. 80
II. De Pilorum vitiis, & primò de Calvitie, & Barbæ defectu. 81
III. De Pilorum defluvio. 82
IV. De Alopecia, & Ophiaſi. 83
V. De Tinea Capillorum. 84
VI. De Pilorum fiſſura. 85
VII. De Canitie. ibid.
VIII. De Furfuratione & Porrigine. 86
IX. De Plica. ibid.
X. De Vnguium vitiis. 93

PARTIS IV.

De Vulneribus.

Cap. I. De vulneris natura, cauſſis & differentiis. 94
II. De ſignis Diagnoſticis. ibid.
III. De Prognoſticis, & eventu vulnerum prædicendo. 95
IV. De Curatione vulnerum, & primò de indicationibus. 101
V. De rebus alienis è vulnere eximendis. 102
VI. De Apparatu ad vulnera obliganda neceſſario. 103
VII. De vulneratarum partium faſciatione. 104
VIII. De medicamentis ad vulnera curanda neceſſariis. 106
IX. De Cæſaris Magati, & Ludovici Septalij curandi vulnera methodo judicium. 109
X. De Vnguento Armario. 114
XI. De alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis. 118
XII. De Diæta vulneratorum. 119
XIII. De prohibenda ad partem vulneratam fluxione. ibid.
XIV. De venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus ſiſtenda. 120
XV. De vulneribus nervorum & tendinum in genere, & de punctura nervorum, 122
XVI. De nervis cæſim vulneratis, & Ligamentorum vulneribus. 124
XVII. De Articulorum vulneribus. 125
XVIII. De vulnere cum contuſione. 126
XIX. De vulneribus morſu animalium illatis. ibid.
XX. De Sclopetorum vulneribus. 127
XXI. De vulneribus venenatis. 131
XXII. De vulneribus particularibus. 133
XXIII. De morbis & ſymptomatibus, quæ vulneribus accidunt. ibid.
XXIV. An liceat Chriſtiano periaptis & ſigillis appenſis, vel ſimilibus modis, ſe ab armis inviolabilem præſtare. 135

PARTIS V.

De Fracturis.

Cap. I. De Fracturis, earumque Curatione in genere. 138
II. De Fractura cum vulnere. 142
III. De Fractura cum vulnere in qua os nudatum non eſt, fragmentum tamen oſſis aliquod abſceſſurum metuitur. 143
IV. De affectibus p. n. qui fracturis accidunt. 144
V. De diſtortis & malè compoſitis oſſibus. ibid.
VI. De callo juſto minore vel majore corrigendo. ibid.
VII. De membri gracilitate, & debilitate. 145
VIII. De Brachij fractura. ibid.
IX. De Humeri fractura. 146
X. De Cruris fractura. ibid.
XI. De Femoris fractura. ibid.
XII. De Fractura Naſi. 147
XIII. De Maxillæ fractura. ibid.
XIV. De Fractura claviculæ ſeu juguli. 148
XV. De Scapulæ fractura. ibid.
XVI. De Sterni fractura. 149
XVII. De Coſtarum fractura. ibid.
XVIII. De Spinæ dorſi fractura. 150
XIX. De Fractura oſſium manus. ibid.
XX. De Coxendicis fractura. ibid.
XXI. De fractura Patellæ in genu. ibid.
XXII. De fractura oſſium Pedis. 151

PARTIS VI.

De Luxationibus.

Cap. I. De Luxationibus in genere. 151
II. De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere & fractura. 153
III. De Mandibulæ luxatione. ibid.
IV. De Claviculæ luxatione. 154
V. De Spinæ & Coſtarum luxatione. ibid.
VI. De Humeri luxatione. 155
VII. De Cubiti, & Radij luxatione. 157
VIII. De Manus, & Digitorum eius luxatione. ibid.

IX. De Femoris luxatione. 158
X. De Patellæ luxatione. 159
XI. De Genu luxato. ibid.
XII. De Fibulæ diſtractione. ibid.
XIII. De Pedis, & ejus oſſium, ac digitorum luxatione. ibid.
CONCLVSIO. 160

TRACTATVS

De Arthritide.

CAP. I. DE Natura Arthritidis. 162
II. De cauſſis Arthritidis. 163
III. De ſignis Diagnoſticis. 167
IV. De Prognoſticis. ibid.
V. De Indicationibus, & Curatione. 168
VI. De dolore Iſchiadico. 173
VII. De ratione præcavendi Arthritidem. 174
VIII. De Conſolatione in Arthritide. 179

☞ *Vide Quæſtiones Controverſas de Arthritide in Indice Quæſtionum, complectentes à pag. 180. ad 192. incluſivè.*

LIBRI VI. PRACTICÆ,

PARS I.

De Morbis occultarum qualitatum in genere.

CAP. I. AN dentur actiones à tota ſubſtantia, ſeu qualitatibus occultis? 195
II. De Nomine & Natura occultarum qualitatum. 196
III. De qualitatum occultarum origine. 197
IV. An ad ſanitatem etiam qualitates occultæ pertineant? 198
V. An dentur alij, præter intemperiem, in partibus ſimilaribus morbi? ibid.
VI. Quinam ſunt illi alij, præter intemperiem, in partibus ſimilaribus morbi? 206
VII. De Cauſſis, & Differentiis occultorum morborum in genere. 207
VIII. De Signis occultorum, & venenatorum morborum in genere. ibid.
IX. De Curatione morborum malignorum, & occultorum in genere. 208

PARTIS II.

De Morbis malignis, occultis, & venenatis, ab interno humorum vitio.

CAP. I. DE Malignitate, & Veneno in genere. 209
II. An maligni, & venenati humores in corpore non generentur? 211
III. Quomodo in corpore noſtro maligni, & venenati humores generentur? 212
IV. De Cauſſis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum, in ſpecie. 214
V. De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis. 216
VI. De Signis morborum à malignis, & venenatis humoribus, in corpore noſtro genitis, ortorum. 217
VII. De præſervatione, & curatione morborum malignorum ab interno humorum vitio ortorum. ibid.

PARTIS III.

De Morbis occultis, ortis ab aquâ, aëre; & de Contagio, & morbis contagioſis in genere.

CAP. I. DE Morbis occultis, malignis, & venenatis, ab aqua ortis. 221
II. De Morbis malignis ab aëris vitio. ibid.
III. De Contagio. 223
IV. De Contagioſorum morborum differentiis. 226

PARTIS IV.

De Lue Venerea.

CAP. I. DE Nomine, & Origine luis Venereæ. 227
II. De Hiſtoriis luis Venereæ. ibid.
III. De Natura luis Venereæ. 228
IV. De Cauſſis. 230
V. De Differentiis. 233
VI. De Signis Diagnoſticis. ibid.
VII. De Prognoſticis. 235
VIII. De Præſervatione. 236
IX. De Indicationibus. ibid.
X. De Curatione & Venæſectione. 237
XI. De Præparatione, & Purgatione vitioſorum humorum. ibid.
XII. De propriis remediis & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere. 238
XIII. De Ligno Indico, & Guaiaco. ibid.
XIV. De Sarſaparilla. 240
XV. De radice Chinæ. 241
XVI. De Ligno Saſſafras. ibid.
XVII. De Saponaria. 242
XVIII. De Alexipharmacis compoſitis. ibid.
XIX. De modo vtendi his medicamentis. ibid.
XX. De Alexipharmacis aliis Communibus. 243
XXI. De Cura per hydrargyrum. 244
XXII. De Diæta in luis Venereæ curatione obſervanda. 249
XXIII. De morbis ac ſymptomatibus, quæ lui Venereæ coniungi ſolent, curandi. 250

PARTIS V.

De Venenis externis in genere.

CAP. I. DE Natura veneni. 252
II. De Differentiis venenorum. 254
III. De ſignis Diagnoſticis. 258
IV. De Prognoſticis. 259
V. De Præſervatione à venenis. 260
VI. De Curatione venenorum in genere. 261
VII. De Venenorum ore aſſumptorum curatione. 262
VIII. De Venenorum extra in corpus admiſſorum curatione. ibid.

PARTIS VI.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAP. I. DE Calce viua. 264
II. De Gypſo. ibid.
III. De Vitriolo. ibid.
IV. De Aqua forti. ibid.
V. De Antimonio. 265
VI. De Magnete. ibid.
VII. De Adamante. ibid.
VIII. De Lapide Lazuli. 266
IX. De Arſenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare. ibid.
X. De Ære, eiúſque ſquama, flore, ære vſto, & viridi æris. 267
XI. De Aurichalco, & ſcobina Campanarum. ibid.
XII. De Ferro, ſcoria Ferri, & Ferrugine. ibid.
XIII. De Plumbo. ibid.
XIV. De Ceruſſa. 268
XV. De Minio. ibid.
XVI. De Lythargyro. ibid.
XVII. De Argento viuo cum crudo, tum ſublimato, tum præcipitato. 269
XVIII. De Cinnabari. 270

PARTIS VII.

De Venenis è Plantis.

CAP. I. DE Opio. 270
II. De Fungis. 274
III. De Napello. 275
IV. De Aconito. ibid.
V. De Toxico, & Pharico. ibid.
VI. De Cicuta. 276
VII. De Ephemero. ibid.
VIII. De Hyoſcyamo. ibid.
IX. De Solano furioſo, & Dorycnio. ibid.
X. De Mandragora. 277
XI. De Apiorifus ſeu herba Sardonica. ibid.
XII. De Coriandro. ibid.
XIII. De Ixia, & Chameleone. ibid.
XIV. De Taxo. 278
XV. De Euphorbio. ibid.
XVI. De Nuce Metella. ibid.
XVII. De Nerio, ſeu Oleandro. ibid.
XVIII. De Iuglande arbore. ibid.
XIX. De Eſula. ibid.
XX. De Nuce vomica. 279
XXI. De Elleboro. 280
XXII. De Grano Nubiæ, Erica baccifera. Herba hæmatogoga, Datura, Flore Africano, Lolio, Mangas, Ahouai, Hiucæ ſucco, Melle venenato. ibid.

PARTIS VIII.

De Venenis ab Animalibus.

CAP. I. DE Venenis ab animalibus in genere. 281
II. De Serpentibus in genere. 282
III. De Aſpide. ibid.
IV. De Ceraſte. 283
V. De Hæmorrhoo. ibid.
VI. De Sepedone. 284
VII. De Dipſade. ibid.
VIII. De Natrice. ibid.
IX. De Amphysbæna, & Scytale. ibid.
X. De Cenchri. ibid.
XI. De Drymo. ibid.
XII. De Baſiliſco. 285
XIII. De Vipera. ibid.
XIV. De Scorpione. 286
XV. De Dracone terreſtri. ibid.
XVI. De Crocodilo. 287
XVII. De Lacerta. ibid.
XVIII. De Stellione. ibid.
XIX. De Salamandra. ibid.
XX. De Hirundine. ibid.
XXI. De Scolopendra. 288
XXII. De Rubeta. ibid.
XXIII. De Mure Araneo. ibid.
XXIV. De Araneo. ibid.
XXV. De Tarantula. 289
XXVI. De Cantharidibus. ibid.
XXVII. De Bupreſte. ibid.
XXVIII. De Pini erucis. 290
XXIX. De Muſcis, Apibus, & Veſpis. ibid.
XXX. De veneno Canis, & aliorum animalium rabidorum. ibid.
XXXI. De Cerebro & Sanguine Felis. 291
XXXII. De Sanguine menſtruo. 292
XXXIII. De Sanguine Taurino hauſto. ibid.
XXXIV. De Lacte coagulato. ibid.
XXXV. De Caudæ ceruinæ veneno. 293
XXXVI. De Vnguium ſegmentis. ibid.
XXXVII. De Sudoris animalium veneno. ibid.
XXXVIII. De Torpedine. ibid.
XXXIX. De Muræna. 294
XL. De Lepore marino. ibid.
XLI. De Paſtinaca marina. ibid.
XLII. De Scorpione marino. 295
XLIII. De Dracone marino. ibid.
XLIV. De Felle canis Piſcis. ibid.
XLV. De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum poſt relinquunt. ibid.

PARTIS

& Quæſtionum.

PARTIS IV.

De Morbis à Faſcino, & Incantatione ac Veneficiis inductis.

CAP. I. DE Faſcinatione, & an ea aliqui morbi inducantur. 296
II. Quid ſit Incantatio, Veneficium & Magia. 299
III. Dari morbos à Veneficiis Incantatione inductos, affirmant multi. 300
IV. Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat Vvierius. 302
V. Deciditur hæc Controverſia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proveniant, explicatur. ibid.
VI. De Signis morborum à veneficiis ortorum. 307
VII. De Præſeruatione. 308
VIII. De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & primò Magica. 309
IX. De Curatione Naturali. 312
X. De Curatione Diuina. 314

APPENDICIS AD PARTEM IX.

EPiſtola I. D. Balthaſaris HAN, de mira quadam Veneficij hiſtoria. 315
Epiſtola II. Eiuſdem, de eadem hiſtoria. 316
Iudicium D. Ioachimi Colbij, de hoc ipſo caſu. ibid.

EXOTERICÆ

CAP. I. LOca duo Hippocratis reſtituta ſingulari clariſſimi Dom. D. Thomæ Raynesij ſagacitate. 318
II. Cur fundum lebetis, etſi liquor in eo ferueat, non caleat. ibid.
III. An liceat Theologo facere Medicinam. 319
IV. An liceat occultare Medicamenta. 320

SERIES
LIBRORVM, ET CAPITVM,
Epitomes de Febribus,

TOMI SEXTI.

LIBRI PRIMI,

De Febre in genere; & de Febre Ephemera ac Synocha ſine putredine,

Cap. I. De natura Febris. 325
II. De cauſſis febrium in genere. ibid.
III. De ſymptomatibus Febrium in genere. 326
IV. De febrium differentiis in genere. ibid.
V. De curatione febrium in genere. ibid.
VI. De Febre Ephemera. ibid.
VII. De Ephemera plurium dierum, & Synocha ſine putredine. 327

LIBRI SECVNDI,

De Febribus putridis,

Cap. I. De Febribus putridis in genere. 327
II. De febrium putridarum differentiis. 328
III. De ſignis febrium putridarum in genere. ibid.
IV. De curatione febrium putridarum in genere. ibid.
V. De Venæſectione. 329
VI. De Purgatione. ibid.
VII. De præparatione & coctione humorum. 330
VIII. De ſudoriferis & urinam cientibus. ibid.
IX. De diæta in febribus putridis. ibid.
X. De putridarum febrium differentiis. 331
XI. De febre putrida continua primaria, & in ſpecie de ſynocha. ibid.
XII. De cauſo, ſeu febre ardente. 332
XIII. De febribus continuis periodicis in genere, & de tertiana continua. ibid.
XIV. De quotidiana continua. 333
De Febre Epiala. ibid.
De Febre ſyncopali. ibid.
XV. De quartana continua. 334
XVI. De febribus ſymptomaticis. ibid.
XVII. De febribus intermittentibus in genere. 335
XVIII. De febribus intermittentibus in ſpecie, & primò de tertiana intermittente. 337
XIX. De quotidiana intermittente. 338
XX. De quartana intermittente. ibid.
XXI. De febribus compoſitis & ſemitertiana. 339

LIBRI TERTII,

De Febre Hectica,

Cap. I. De natura febris hecticæ. 340
II. De ſignis febris hecticæ. ibid.
III. De curatione febris hecticæ. 341

LIBRI QVARTI,

De Peſte, peſtilentibuſque ac malignis Febribus,

Cap. I. De natura peſtilentiæ. 341
II. De cauſſis peſtilentiæ. ibid.
III. De Contagio. 342
IV. De ſignis peſtis. ibid.
V. De præſervatione à peſtilentia. ibid.
VI. De curatione peſtilentiæ. 343
VII. De peſtilentis ac malignæ febris natura, & à Peſte differentia. 344
VIII. Ad quod febrium genus peſtilentes & malignæ pertineant. ibid.
IX. De cauſſis febris peſtilentis & malignæ. 345
X. De ſignis febrium peſtilentium & malignarum. ibid.
XI. De curatione febrium peſtilentium & malignarum in genere. ibid.
XII. De febre maligna cum morbillis & varioſis. 346
XIII. De febre petechiali. 347
XIV. De ſudore Anglico. 348
XV. De Morbo Vngarico. ibid.
XVI. De febre maligna cum ſpaſmo. 349
XVII. De febre maligna cum catarrho & tuſſi, & cum Angina. ibid.
XVIII. De febrium ſymptomatibus tollendis. 350

SERIES

SERIES

Singulorum Capitum Quatuor Librorum de Febribus.

LIBRI I.

De Febre in genere, & Febre Ephemera.

Cap.I. DE natura Febris. 354
II. De cauſis febrium in genere. 357
III. De accidentibus & ſympt. febrium in genere. 359
IV. De differentiis febrium in genere. ibid.
V. De Curatione febrium in genere. 360
VI. De febre Ephemera. 361
VII. De Ephemera plurium dierum, & Synocha ſine putredine. 364

LIBRI II.

De Febribus putridis,

Cap.I. DE febribus putridis in genere. 366
II. De febrium putridarum differentiis. 370.
III. De ſignis putridarum in genere. 372
IV. De Curatione putridarum in genere. 373
V. De Venæ ſectione. 374
VI. De Purgatione in febribus. 378
VII. De Coctione & Præparatione humorum. 383
VIII. De ſudoriferis & vrinam cientibus. 385
IX. De Diæta in febribus putridis. 387
X. De febrium putridarum differentiis. 391
XI. De Febre putrida, continua, primaria, & primò de Synocha. 393
XII. De Cauſo ſeu febre ardente. 396
XIII. De febribus continuis in genere, & Tertiana continua. 398
XIV. De Quotidiana continua. 401
XV. De Quartana continua. 405
XVI. De febribus ſymptomaticis continuis. ibid.
XVII. De febribus intermittentibus. 409
XVIII. De Tertiana intermittente. 419
XIX. De Quotidiana intermittente. 426
XX. De Quartana intermittente. 427
XXI. De Febribus compoſitis, & Semitertiana. 433

LIBRI III.

De Febre Hectica,

Cap.I. DE Natura Febris Hecticæ. 437
II. De ſignis diagnoſticis Febris Hecticæ. 439
III. De Curatione febris Hecticæ. 441

LIBRI IV.

De Peſte, Peſtilentibuſque ac malignis Febribus.

Cap.I. DE Natura Peſtilentiæ. 443
II. De Cauſis Peſtilentiæ. 448
III. De Contagio. 452
IV. De ſignis Peſtis. 457
V. De præſervatione à Peſtilentia. 459
VI. De Curatione Peſtilentiæ. 469
VII. De Peſtilentis ac malignæ febris natura & à peſte differentia. 475
VIII. Ad quod febrium genus peſtilentes & malignæ pertineant. 477
IX. De cauſis febris peſtilentis & malignæ. 478
X. De peſtilentis febris ſignis. 479
XI. De curatione febrium peſtilentium & malignarum in genere. 480
XII. De variolis & morbillis. 483
XIII. De febribus petechialibus. 489
XIV. De morbo vngarico. 491
XV. De ſudore Anglico. 494
XVI. De Febre maligna cum ſpaſmo. 496
XVII. De Catharro & Tuſſi Epidemia maligna. ibid.
XVIII. De febrium ſymptomatibus tollendis. 498

Faſciculus Medicamentorum contra peſtem pro Republica Egrana. 503
Medicamenta contra peſtem pro Republica Dreſdenſi. 507
Medicamenta contra peſtem à D. Schrotero Medicinæ Profeſſore conſcripta. 508
Antidotum ad peſtilentiam D. Guinterij, & alia id genus. 509
Medicamenta contra peſtem pro Republica Torgenſi ordinata. 510
Medicamenta D. Jacobi Theodori Tabernæ-Montani. 511
Medicamenta contra peſtem à D. Sigiſmundo Kobteutero pro Republica Dreſdenſi ordinata. 515
Medicamenta præſcripta à Collegio Medico in Academia Vvittebergenſi. 516
Medicamenta ab eodem Collegio præſcripta. 517
Medicamenta contra peſtem à Medicis Vratiſlavienſibus præſcripta. 518
Medicamenta contra peſtem ſelecta pro Republica Francofurtenſi ad Viadrum. ibid.
Medicamenta contra peſtem à Medicis Berlinenſibus & Colonienſibus præſcripta. 521
Medicamenta contra peſtem à Collegio Medico Tubingenſi ordinata. 523
Epiſtolarum Medicinalium Centuria prima. 525
Epiſtolarum Medicinalium Centuria ſecunda. 529

INDEX QVÆSTIONVM CONTROVERSARVM,

Tomi Quinti & Sexti.

LIBRI QVARTI,

De Mulierum præter naturam Affectionibus.

PARTIS I.

QVÆST. I. *PER quas venas menſtrua effluant.* 626

2. *Qua ratione hæmorrhoides vteri à menſium fluxu & ſuppreſſione differant.* 633

3. *An in Inflatione vteri flatus quandoque in ipſa cauitate vteri contineatur.* 644

4. *An in Inflamatione vteri in pedibus ad reuellendum vena ſectio fieri debeat.* 647

5. *An vterus in fœminis reuera aliquãdo aſcẽdat.* 649

PARTIS II.

6. *AN Pruritus ſit idem cum furore vterino.* 657

7. *An vterus dolores percipiat.* 659

8. *An vterus ſurſum moueatur.* 660

9. *Quomodo ſuaueolentia ſuffocationem vterinam inducant.* ibid.

10. *An mulier concipere poſſit, cui nunquam menſes fluxerunt.* 661

11. *An ſanguis menſtruus ſolùm quantitate ſit ſuperfluus, an verò etiã qualitate ſit vitioſus.* 662

12. *Quomodo locus Ariſtotelis 7. de hiſtor. animal. c. 2. ſit intelligendus.* ibid.

13. *An fœmina non grauida lac in mammis habere poſſint.* 664

14. *An plures dentur cauſſæ ſuppreſſionis menſium, quàm cap. 3. enumeratæ ſunt.* 668

15. *Quæ vena in ſuppreſſione menſium aperienda ſit.* ibid.

16. *Quo tempore vena reuocandorum menſium gratiâ ſit aperienda.* 669

17. *An ab vteri vaſorum anguſtia vel ſemianguſtia pauci menſes fiant.* ibid.

18. *An reuulſionis gratiâ in cruribus frictiones & ligaturæ fieri poſſint.* 673

19. *Per quas vias fiat fluor muliebris.* 677

20. *An venæſectio in fluore muliebri locum habeat* 679

21. *An Diuretica conueniant in fluore muliebri.* ibid.

22. *An hymen virginitatis indicium in omnibus virginibus appareat.* 680

23. *An Virgines neceſſariò in primo coitu ſanguinem effundant.* 681

24. *An vulvæ adſtrictio virginitatis ſignũ ſit.* ibid.

25. *An lac in mammis apparens amiſſæ virginitatis ſignum ſit.* 682

26. *An ægris res abſurdæ, quas appetunt, ſint concedendæ.* 685

27. *An motus & exercitatio in morbo virgineo competat.* ibid.

28. *An venus virgineo morbo laborantibus vtilis ſit.* ibid.

29. *An Venæſectio in morbo virgineo locum habeat.* ibid.

30. *Qualiſnam propriè affectus præter naturam ſit ſuffocatio vterina.* 690

31. *Quæ ſit vera cauſſa ſuffocationis vterinæ.* ibid.

32. *An vinum in hyſterico paroxyſmo exhibere liceat.* 691

33. *An Camphora ſit frigida vel calida, & an Venerem extinguat.* 694

34. *Qua in parte capitis dolores ex conſenſu uteri in fœminis excitentur.* 697

35. *An per odores explorari poſſit, an fœminæ ſteriles vel fœcundæ ſint.* 703

36. *An virgines valetudinariæ nubere debeant.* 704

37. *Quâ ratione Imaginatio formationem fœtus mutet.* 709

38. *An mola ſine viri congreſſu, & ſine virili ſemine generari poſſit.* 714

39. *An ex urina cognoſci poſſit fœminam eſſe grauidam.* 717

40. *An tenuis diæta grauidis conueniat.* 718

41. *An Venæſectio & ſanguinis miſſio grauidis conveniat.* ibid.

42. *An grauidas purgare liceat.* 719

43. *An purgare, an verò ſanguinem mittere, in grauidis periculoſius ſit.* ibid.

44. *An abortum ſalutis matris gratiâ conciliare liceat.* ibid.

45. *An Clyſteres, diuretica, & ſudorifera grauidis conueniant.* 720

46. *An oſſa pubis in partu diuellantur.* 724

47. *Homo an habeat certum naſcendi tempus.* 726

48. *Cur ſeptimo menſe nati magis vitales ſint quàm octauo nati.* 727

49. *An*

49. *An vteri anguſtia abortus cauſſa ſit.* 731
50. *An fœtus in vtero, matre mortua, aliquandiu viuere poſſit.* 741
51. *Quæ Venæ in puerperis pleuritide laborantibus aperiendæ ſint.* 750

PARTIS III.

52. *AN à ſolo ſanguine, an verò etiam à lacte inflammatio mammarum fiat.* 574
53. *Coagulatio lactis quot modis & à quibus cauſſis fiat.* 763
54. *Per quas vias lac per veſicam & vterum excernatur.* 764
55. *An ſanguis è mammis effluens furorem ſignificet.* ibid.
56. *An papillarum color mutatus, amiſſæ virginitatis ſignum ſit.* ibid.

TRACTATVS De Arthritide.

QVÆST. 1. *AN Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram, & reliquos articulorum dolores comprehendat?* 180
2. *An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus ſit?* ibid.
3. *Quo in loco humor Arthritidem excitans conſiſtat?* ibid.
4. *Qualis ſit febris, quæ Arthritidem comitatur?* 181
5. *An defectus mororum Podagram producat, ſeu mori fructus Podagram ſanent?* ibid.
6. *Quænam ſit Arthritidis cauſſa?* ibid.
7. *Vbi humor Arthritidis cauſſa generetur, & per quas vias in articulos influat.* 184
8. *An in ipſis articulis quid colligatur, quod ad paroxyſmum Arthriticum producendum aliquid faciat?* 187
9. *An pueri eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?* ibid.
10. *An Arthritis ſit curabilis?* ibid.
11. *An purgare liceat in principio paroxyſmi?* 188
12. *An thermæ Arthriticis vtiles ſint?* 189

LIBRI I. PRACTICÆ, De morbis occultis.

PARTIS I.

QVÆST. 1. *AN dentur qualitates occultæ.* 195
2. *Occultæ qualitates an reiiciendæ.* 197
3. *An dentur formæ ſpecificæ ſubordinatæ.* 201
4. *An occultæ qualitates etiam ad ſanitatem pertineant.* 202
5. *An dentur in partibus ſimilaribus morbi occulti.* ibid.
6. *An alexipharmacis præparantia & euacuantia præmittenda.* 209

PARTIS II.

7. *AN venenum ſit qualitas, vel ſubſtantia.* 210
8. *An venenati humores in corpore noſtro generentur.* 211
9. *An ad veneni generationem putredo ſemper ſit neceſſaria.* 212
10. *Quomodo venena in corpore noſtro generentur.* 213
11. *An animalia venenatis victitantia edenda ſint.* 214
12. *Turgentes humores qui dicendi ſint.* 218
13. *An ſoli ſanguini competat coctio.* ibid.
14. *An crudi humores purgandi initio.* ibid.
15. *An electiuè purgantia in morborum principio exhibenda.* 219
16. *Minoratiua purgatio an locum habeat.* ibid.

PARTIS III.

17. *AN venenum peſtilens aliquandiu in corpore latere poſſit.* 221

PARTIS IV.

18. *AN lues Venerea ſit morbus nouus.* 227
19. *An ſit vapor vel ſpiritus.* 229
20. *Quodnam luis Venereæ ſit ſubiectum.* 230
21. *An ſemper ſit contagioſa.* ibid.
22. *An fuerit primò morbus epidemius.* 231
23. *An ſporadicus.* ibid.
24. *Quomodo in Europam inuecta ſit.* ibid.
25. *Quæ partes afficiantur.* 232
26. *An lues hæc ſit ceſſatura.* 235
27. *An præſeruatio à lue venerea ſit licita.* 236
28. *An eius curatio ſine ſudore perfici poſſit.* 237
29. *An lignum Guaiacum nutriat.* 239
30. *An in vino ſit coquendum.* ibid.
31. *An purgatiua decoctis ſint admiſcenda.* 242
32. *An purgantia ſudoriferorum loco eſſe poſſint.* ibid.
33. *An Theriaca in lue Venerea ſit vtilis.* 244
34. *Argentum viuum an ſit calidum vel frigidum.* ibid.
35. *An venenatum.* 245
36. *An hydrargyrum in luis Venereæ curatione ſit vſurpandum.* ibid.
37. *An ſit eius alexipharmacum.* 246
38. *Quomodo ſaliuationem excitet.* 247
39. *An victus tenuis in lue Venerea conueniat.* 249

PARTIS V.

40. *AN Bezoardica & purgantia venena ſint.* 252
41. *An venenum omne ſit cordi inimicum.* 253
42. *Quomodo venenum ad cor perueniat.* ibid.
43. *Qua ratione venena certas partes petant.* ibid.
44. *An venena nutriant.* 254
45. *An venena manifeſtis qualitatibus agant.* ibid.
46. *An venena quædam definito temporis ſpatio interficiant.* 255

47. An

Index Quæſtionum Controverſarum.

47. *An externa venena etiam ſumpta venena ſint.* 256
48. *An venena necare poſſint odore.* 257
49. *An viſu.* ibid.
50. *An auditu.* ibid.
51. *Odorabilia quomodo ſint venena.* ibid.
52. *Quomodo viſibilia noceant.* 258
53. *Quomodo ſonus.* ibid.
54. *An Bezoardica ad præſeruationem ſanis vſurpanda.* 260
55. *An alexiteria venenoſis ictibus imponenda.* 263

PARTIS VI.

56. *AN Magnes ſit venenatus.* 265

PARTIS VII.

57. *AN Opium ſit venenoſum.* 270
58. *An calidum vel frigidum.* 271

PARTIS VIII.

59. *QUomodo ſcorpius ictui ſuo medeatur.* 286
60. *An ſigillum ſcorpionis ictui ſcorpij proſit.* ibid.
61. *An venenum canis rabidi ſit ſummè humidum.* 290
62. *Quomodo communicetur.* ibid.
63. *Qua ratione ſanguis Taurinus noceat.* 292
64. *Quomodo Torpedo ſtupefaciat.* 293

PARTIS IX.

65. *AN dentur morbi à Faſcino.* 296
66. *An detur faſcinatio vulgo credita.* 298
67. *An viſu fiat faſcinatio.* ibid.
68. *An voce.* ibid.
69. *An tactu.* ibid.
70. *An dentur morbi ab Incarnatione.* 300
71. *An ſaga homines lædant.* 301
72. *An ſaga ipſa lædant.* ibid.
73. *An morbi veneficiis inducti ſint naturales.* 303
74. *An mediis & inſtrumentis, quibus ad nocendum vtuntur ſagæ, effectus ſit tribuendus.* ibid.
75. *An Diabolus interdum morbos mediantibus cauſſis naturalibus inducat.* 304
76. *An interdum ſine cauſſis naturalibus.* ibid.
77. *An reverà per aluum & vomitum res admiranda rejiciantur.* 305
78. *An ſagæ, quia ipſæ nihil agunt, propterea ſint excuſata.* 306
79. *Cur Diabolus ſagas in ſocietatem criminis adſciſcat.* ibid.
80. *Cur fœmina quàm viri veneficiis frequentiùs dedita ſint.* 307
81. *An liceat ſagas orare, ne noceant.* 309
82. *An verborum & characterum in ſanandis morbis veneficis quadam ſit efficacia.* ibid.
83. *An liceat Diaboli opem implorare.* ibid.
84. *An Diabolus cogi poſſit ad veneficia præſtanda.* 310
85. *An liceat à ſagis morborum veneficio ab ipſis inductorum curationem petere.* ibid.
86. *An liceat ſagas minis & vi compellere ad auxiliandum.* ibid.
87. *An maleficus per modum aliquem licitum poſſit tollere maleficium.* ibid.
88. *An liceat inſtrumenta magica quærere & abolere.* 311
89. *An remediis naturalibus morbi à veneficiis inducti curari poſſint.* 312

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER QVINTVS.

Sereniſſimo, atque Illuſtriſſimo Principi, ac Domino,

DN. CHRISTIANO V. REGNORVM DANIÆ, NORVVEGIÆ,

Gothorum, Vandalorúmque Electo Principi, Duci Sleſvvici, Holſatiæ, Stormariæ, Dithmarſiæ; Comiti in Oldenburg & Delmenhorſt, &c.

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

CHIRVRGIAM, *Sereniſſime atque Illuſtriſſime Princeps, Domine Clementiſſime,* Artis Medicæ partem eſſe nobiliſſimam, & reliquis nullo modo poſtponendam quicunque eius neceſſitatem & antiquitatem accuratè perpenderit, facilè perſpiciet. Etenim victûs ratione eâ, quam Natura & ſua cuique fortuna ſuppeditat, plerique contenti viuunt, & nonniſi ii, qui in lautiore re ſunt, de ea cauſſa Medicos conſulunt. Multi quoque morboſum humorum apparatum diu in corpore circumferunt, neque tamen de eo tollendo, & morbis, qui inde oriri poſſunt, præcauendis ſolliciti ſunt. Imò multi febribus aliiſque morbis correpti Medicos non conſulunt, nec eorum opem & auxilium implorant, ſed totum negotium Naturæ committunt, & vel eius ſolius ope conualeſcunt, vel vi morbi moriuntur. At ſi cui crus vel brachium fractum fuerit, ſi quis vulnus paulò grauius acceperit, mox Chirurgi, cuiuſcunque etiam conditionis & notæ is ſit, opem implorat, & ab eo ſalutem & ſanitatem ſperat. Vnde & ob ipſam neceſſitatem factum, vt hæc Medicinæ pars omnium primò exculta fuerit, & Antiquiſſimi Medici, quorum quidem memoria ad nos peruenit, Chirurgiæ in primis nomine claruerint, Æſculapius, Podalirius, Machaon, atque poſt hos Hippocrates Cous. Qui etſi de omnibus Medicinæ partibus multa præclarè ſcripſerit, adeò vt Princeps Medicorum nominari meruerit: tamen in Chirurgia præcipuè excelluit, & de ea præ reliquis diligentiſſimè ſcripſit, ita vt cum in aliis nimis plerumque breuis & conciſus ſit, ordinem ſæpe ſuſque dèque habeat, non rarò minus perſpicuus ſit, in Chirurgicis conſcribendis, vt ex libris eius *De Officina Medici*, (quem ita inſcripſit, etſi in eo nihil, niſi Chirurgica tractet) *de fracturis, de articulis, de capitis vulneribus* apparet, accuratiſſimus & ordinis obſeruantiſſimus eſt, nulliſque verbis parcit, vt omnia clarè & perſpicuè tradat. Quem poſtea ſecuti ſunt omnium ſeculorum Medici clariſſimi, Galenus, Aëtius, P. Ægineta, C. Celſus, Auicennas, & alij, qui Chirurgicam Medicinæ partem æquè, vt alias non ſolùm ſcriptis accuratè tractarunt, ſed & ægris in iis affectibus, qui Chirurgiâ in primis curantur, operam ipſi præſtiterunt.

Neſcio verò quo fato infelici factum, vt cùm ſuperioribus ſeculis ferè omnes bonæ literæ barbarie, conſpurcarentur, etiam Medicina hoc damni paſſa ſit, vt Chirurgia à Medicina reliqua ſepararetur, atque alij dicerentur Phyſici, alij Chirurgi. Hinc enim adeò accidit, vt cùm Medici Chirurgiam negligerent, & à ſe amandarent, barbitonſores, balneatores, aliique operarij Chirurgiæ poſſeſſionem à Me-

nicis derelictam inuaſerint, homines plerique omnes Medicinæ ignariſſimi, qui neque eorum, quæ agunt, cauſſas reddere, neque medicamenta inuenire, neque corpora & affectus diſtinguere nôrunt, ſed eundem calceum fere omnibus pedibus adaptare conantur: imò quod caput rei eſt, qui corporis humani ſtructuram, quantum quidem Chirurgo in primis neceſſaria eſt, partiúmque ſitum & conformationem penitus ignorant, & ex Anatomia nunquam didicerunt. Acceſſit poſtea & aliud incommodum: Cùm enim intelligerent, ſine reliquarum Medicinæ partium ſubſidio Chirurgum ſuum ſcopum aſſequi non poſſe, & animaduerterent, etiam ad externos corporis affectus manuum operam ſemper non ſufficere, ſed internis quoque medicamentis ſæpiſſimè opus eſſe: falcem in alienam meſſem multi immiſerunt, & cùm purgantia, tum alia interna medicamenta exhibere temerario auſu aggreſſi ſunt, etſi nec corporis ægri ſtatum, nec medicamentorum vim & facultatem, nec curandi methodum intelligerent. Quæ res quanto cum ægrorum periculo & damno coniuncta ſit, nemo non intelligit. Interim, vt conſuetudo eſt peſſimus tyrannus, iſte mos in pleriſque regionibus, præcipuè noſtra Germania, ita inualuit, vt vix aliæ Medicorum, aliæ Chirurgorum partes maneant; imò qui Chirurgiam hodie exercent, iniuriâ ſe affici querantur, ſi iſtud officium Medici ad ſe retrahere conentur. Agnouerunt tamen iam ſuperioribus ſeculis, cùm Medicina cum reliquis bonis literis in lucem è tenebris quibus obruta erat, protracta eſt, diuortij huius iniquitatem Medici quique doctiſſimi, & propterea ex iis quidam ipſam Chirurgiam tractare aggreſſi ſunt, quidam verò ſcriptis eruditiſſimis excoluerunt. Quod & noſtrâ memoriâ à clariſſimis Medicis factitatum. Et omnino omnibus, qui Medicinæ ſolidam cognitionem ſibi comparare volunt, incumbit, vt & hanc Medicinæ partem diligenter cognoſcere ſatagant, vt ſi non ipſi manus ægris admovere velint, aut ob inueteratam conſuetudinem non poſſint; nihilominus Chirurgorum vulgarium actiones dirigere, eorúmque errores, vbi occurrunt, corrigere queant.

Quæ res ipſa fecit, vt cùm ſuperiores quatuor libros Medicinæ Practicæ abſoluiſſem, & hunc quintum, qui ea maxima ex parte, quę Chirurgorum ſunt, tractat, neceſſariò addendum putarem. Qui cùm iam in publicum prodeat, eique pro more huius ſeculi, Patronus quærendus ſit, eum Seren. & Illuſtr. T. Celſ. nomini non leuibus cauſſis motus, inſcribendum exiſtimaui. Etenim quantus Ser. Reg. Maieſt. Dn. Parentis & Ser. ac illuſtr. Celſ. Tuæ erga bonas literas, atque in primis Artem Medicam, ſic amor & incredibilis beneuolentia, omnibus notiſſimum eſt, & teſtis eſt eius rei locuples, Vir Cl. *Dn. Henningus Arniſæus*, Philoſophus & Medicus excellentiſſimus, amicus meus ſingularis. Et Sereniſſ. & Illuſtriſſ. T. Celſitud. eandem beneuolentiam ipſe non ita pridem in Sereniſſ. Elect. Saxon. Viduæ Aula, quæ Lichtenburgi eſt, ſatis ſúperque perſpexi & expertus ſum. Quam propterea, pro mea virili, etiam ad poſteritatem, huius libri dedicatione, commendandam putaui. Deinde cùm ſcripta mea omnia in hac Elector. Saxon. ad Albim Academia nata, iure quodam Sereniſſ. Saxon. Elector. Domui deberi, eique ſacra eſſe agnoſcam, ea me ad aliam aram (quod apud Antiquos nefas putabatur) transferre non exiſtimaui, ſi Sereniſſ. & Illuſtr. T. Celſitud. cui tam arcta cum Sereniſſ. Elector. Saxon. familia neceſſitudo & cognatio intercedit, hunc librum offerrem. Accipe ergo, *Sereniſſ. & Illuſtriſſime Princeps*, hoc quicquid laboris & operis eſt, eo vultu, quo aliàs bonarum literarum cultores, & Sereniſſ. Elector. Saxon. Domui addictos ſoles, mihíque & meis conatibus clementiſſimè faue. Deus verò ter Opt. Max. Sereniſſ. & Illuſtr. T. Celſitud. ſaluam, florentem, & felicem vndique præſtet. Vvittebergæ, Calend. Maij, anno Chriſti MDCXXXIV.

Sereniſſ. atque Illuſtriſſ. Tuæ Celſitud.

Subiectiſſimus

DANIEL SENNERTVS, D. Fac. Medic. ibid. Prof. & Senior, ac Seren. Elect. Sax. Med.

PRACTICÆ

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER QVINTVS,

DE EXTERNIS AFFECTIBVS.

PARS PRIMA,

De Tumoribus.

CAPVT I.

De Tumorum Natura, Cauſſis & Differentijs.

Tumoris nomina. QVi Tumor, tuber, & tuberculum Latinis dicitur morbus, is Græcis ὄγκος appellatur, Hippocrati & antiquis Græcis Medicis
Oedema. etiam οἴδημα nominatur. Etſi enim Recentioribus Medicis, iam Galeni quoque tempore οἰδήματα ſint tumores molles, & qui, dum premuntur, dolore vacant, quos Antiqui cum adiectione οἰδήματα μαλθακὰ & ἀνώδυνα, i. e. *tumores molles & non dolentes*, appellabant: tamen vox οἰδήματος Hippocrati & Antiquioribus Medicis in genere omnem omnino præter naturam Tumorem ſignificat, vt à Galeno annotatum eſt *in* 1.
Rhyma. *prognoſt. text.* 29. 4. *aph.* 34. 5. *aph.* 65. & 66. & *alibi paſſim*, φῦμα etiam interdum nomen generale eſt, ſignificátque omnem in genere Tumorem, ſponte tamen & ſine cauſſa externa, præcipuè in externam corporis partem, erumpentem, ſicut planta è terra erumpit, vt videre eſt apud Galenum, 6. *epid. comm.* 1. *text.* 23. In recentiorum Latinorum, eorúmque, quos Barbaros vulgò nominant, libris nomine Apoſtematis omnes
Tumores an rectè apoſtemata appellentur. omnino tumores comprehenduntur; Imò ex recentioribus quidam, quibus græca lingua forſan non ſatis cognita eſt, eos valde decipi ſcribunt, qui aliquam inter nomen Tumoris & Apoſtematis differentiam eſſe ſtatuunt; quod tamen cum au-
Apoſtema quid? toritate omnium antiquorum Medicorum, & Græcæ linguæ vſu pugnat. Græcis enim Medicis ἀπόστημα ſolùm is tumor eſt, qui ſuppuratur, vt infrà, *cap.* 3. dicetur, & Latinis *Abſceſſus* & *Vomica* dicitur; Recentioribúſque ac barbaris, ſumto ex interprete Auicennæ vocabulo, *Exitura*. Omnes autem tumores ad ſuppurationem non perueniunt, vt Eryſipelas plerumque, herpes, & phlegmone ſæpe, tumoréſque alij.

Neque tamen iſta nominum confuſio Arabibus attribuenda, ſed Barbaris eorum interpretibus, qui Arabum vocabula non idoneis vocabulis expreſſerunt. Arabes enim non minùs, quàm Græci, tumores & Apoſtemata nomine diſtinxerunt, & tumores in genere *Botbor*. Apoſtema *Dubelles* & *Dubellatum* nominarunt. Ideóque de vocabuli cuiuſque ſignificatione, eius linguæ autores conſulendi ſunt, non alterius; ſeu, vt Galenus, *in libell. ad Thraſybul. an art tuend. ſan. ad Medicinam ſpectet, cap.* 32. docet, ſi Aſſyriorum linguæ vocabulum ſit, ab ipſis res diſcenda eſt, cui nomen illud indiderunt, ſiue ſit Perſarum lingua, aut Indorum, aut Arabum, aut Æthiopum, aut omnino aliorum quorundam, illos percunctari oportet.

Tumor. Quid autem Tumor ſit, iam diſpiciemus, vbi hoc priùs monuerimus, nos de Tumoribus p. n. & qui è morborum genere ſunt, præcipuè hîc acturos. Non enim omnis tumor
Non omnis tumor morbus eſt. & partis vltra naturalem habitum incrementum, Tumor p. n. eſt. Nam quamuis obeſi quidam vltra naturalem habitum in latum & profundum augeantur: tamen cùm nondum in iis eſt aliqua actionis læſio, ob quam demum aliquid p. n. affici dicitur, etiam p. n. ſe non habent, ſed ſolùm non naturaliter, οὐ φύσει & ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν, vt ait Galenus. Hæc enim, vt idem Galenus, *de tumoribus, p. n. cap.* 1. ſcribit, eſt inter ea corpora, quæ ſecundum naturam ſe habent, & ea quæ ſe habent præter naturam, media quædam conſtitutio. Sic etſi quoque aliqua pars augeatur vltra naturalem habitum, ita tamen vt eius actiones non lædantur, nullúſque doloris ſenſus adſit: tum etiam tumor ille non eſt præter naturam, nondúmque morbus appellatur, ſed potiùs ſymptoma. Vnde Galenus quoque ſuum librum de tumoribus, non ſimpliciter, ſed de tumoribus p. n. inſcripſit. Longè verò minùs mammæ lacte turgidæ, & maiores quàm in non lactantibus eſſe ſolent, & venter inferior tempore geſtationis in grauidis in maiorem molem excreſcens, morbo laborare dicuntur; cùm iſta ſecundum naturam & naturæ leges fiant.

Quid verò tumor ſit, & ad quod morbi genus pertineat, non *Tumor quid?* adeò liquidum eſt. Alij enim alias definitiones afferunt, quas hîc coaceruare opus non eſt, & Galenus ipſe non ſemper idem docere videtur. Nam 13. *meth. med. cap.* 1. tumorem morbum eſſe dicit, in quo partes à naturali habitu in quantitate receſſerunt. Et 1. *de cauſſ. ſympt. cap.* 2. tumores ad morbos organicos refert, dum ſcribit, φλεγμονὰς ſeu *inflammationes*, & ſcirrhos, & abſceſſus, & id genus alios morbos inſtrumentalium eſſe partium. De *differ.* verò *morbor. cap.* 13. & *de cauſſ. morb. cap.* 6. inter intemperies, & ſimilarium partium morbos, tumores recenſet. Recentiores etiam opinionibus diſſident. Fallopius Galeni ſententiam in 13. *m. m. cap.* 1. ſequitur, & tumores ad morbos inſtrumentales, nimirum magnitudinem p. n. auctam, refert: Hieronymus Capiuaccius, in *cap. de phrenitide*, omnem tumorem eſſe neceſſariò morbum in intemperie, non autem neceſſariò in mala compoſitione ſcribit; quam opinionem ſequitur Hieronymus Fabricius ab Aquapendente. Alij, inter quos Euſtachius Rudius, ſtatuunt; tumorem eſſe vitium ex aucta magnitudine & intemperie compoſitum, auctámque magnitudinem cum intemperie eſſe cuilibet tumoris formam; ſtatuitque Rudius, eos non ſolùm tumores propriè dici, qui in partibus ex materiæ p. n. affluxu fiunt, tumores verò qui in luxationibus, inteſtinorum in ſcrotum prolapſu, & aneuryſmate fiunt, propriè dictos tumores non eſſe.

Verùm ſi rem accuratiùs perpendamus, ſignificatúmque vocabuli Tumoris & ὄγκου conſideremus, & tumoris eſſentiam per ſe contemplari velimus, Tumorem, quatenus tumor eſt, rectè cum Galeno definimus, quòd ſit *morbus, in quo corporis noſtri partes à naturali ſtatu magnitudine auctâ recedunt.* Ὄγκον enim Græci τὴν εἰς μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος διάστασιν nominât, vt *de tumoribus, cap* 1. ſcribit Galenus, vt certè abſurdum ſit, ſtatuere tumorē ſine magnitudine aucta, id eſt, ſine tumore. Etſi enim verum ſit, quod modò monuimus & quod Gale- *Tumoris definitio.* nus, quoque, *de diff. morb. cap.* 12. annotauit, tumorem, ſi tantus non ſit, vt ex eo membrum affectum operationū aliquam læſionem patiatur, ſymptoma eſſe, cúmque p. n. affectum potiùs per intemperiem præſentem, quæ lædit actionem, quam per tumorem, qui non lædit actiones, definiendum eſſe: tamen propterea non ſequitur, quòd etiam tumor, qui morbus eſt, quique actiones lædit, potiùs per intemperiem, quàm magnitudinem auctam, definiendus ſit. Imò ſæpenumerò tumores, cùm vel à carnoſi, vel ab oſſea & dura ſubſtantia, vel flatuoſo ſpiritu, qui nec frigidus, nec calidus valde ſit, producuntur, ſine intemperie ſunt. Interim tamen alios morbos auctæ magnitudini, quæ tumoris eſſentiam conſtituit, coniungi poſſe, non negamus, qui tamen non ſunt de eius eſſentia. Etenim ſi materia, quæ tumores efficit, calore, frigore, ſiccitate, aut humiditate excedat, illam intemperiem parti affectæ communicat, vnde etiam morbus intemperiei tum concurrit. Si præterea materia eadem vel rodendo, vel diſtendendo continuum ſoluat, vnitatis quoque ſolutio accedit. Interdum & figura corrumpitur; interdum & cauitates, canales ac meatus comprimuntur, vel obſtruuntur, ob multitudinem materiæ, quæ cum plerumque tumori coniunguntur, etiam in differentia & curatione tumorum non ſolùm de quantitate aucta, ſed etiam de reliquis morbis concurrentibus agitur. Interim ratum manet, tumorem, quatenus tumor, eſſe morbum in aucta p. n. magnitudine, qui ex rē p. n. parti adiectâ ortum habet. Nec alicuius momenti eſt, quòd Rudius hîc obiicit, quòd in tumoribus, qui ab humoribus, & qui à partium prominentia & procidentia, ac ſimilibus cauſſis fiant, ſit penes cauſſam efficientem, proximam & continentem differentia; & quòd ab hac artificioſæ & vtiles indicationes ſumantur, non verò ab aucta magnitudine. Etenim licet in cauſſa continente ſpeciali differant, quod ea ſit nunc humor,

humor, nunc os, nunc inteſtinum: tamen in generali conueniunt, quæ eſt res p.n. parti adiecta, eámque in tumorem attollens. Et in omni tumore, ab hac, vt in omnibus morbis, qui à cauſſa continentẽ pendent, nulla ſumitur vtilis indicatio, etiam in tumoribus, qui ab humorum influxu pendẽt. Generalis enim Indicatio, ſed inutilis eſt, humorem, qui partem in tumorem attollit, eſſe remouendum, quomodo verò hoc fieri debeat, id iam artificioſum eſt. Interim quòd tumores ex humoribus orti, inter compoſitos morbos ex magnitudine aucta, & intemperie cum materia, & figura vitiata referri poſſint, non negabo, id tamen non omnibus tumoribus competit. Vnde procul dubio etiam factum; vt Galenus tumores modò inter morbos partium ſimilarium, vt *de differ. morb. c.* 12. modò inter morbos organicos, vt 13. *meth. cap.* 1. retulerit.

Neque diffitendum, autores interdum dum tumorum p.n. faciunt mentionem, non tumores in genere accipere, quales etiam ſunt, quos inteſtinum prolapſum, vel oſſea ſubſtantia prominens excitare poteſt, ſed eos in ſpecie, qui ab affluxu humorum fiunt, qui omnino ſunt morbi compoſiti ex magnitudine aucta, intemperie, figura vitioſa, & pleruinque etiam ſoluta vnitate.

Cauſſa. Cauſſa continens tumoris, in genere accepti, eſt aliquid p.n. parti adiectum, quod eam eleuat, diſtendit, & in maiorem magnitudinem attollit.

Differentia. Hæc autem materia cùm triplex ſit, nimirum humor, flatus, & ſubſtantia ſolida: præcipua etiam differentia tumorũ à cauſſa continente ſumitur. Sunt quidem & aliæ tumorum differentiæ, vt alij ſint magni, alij parui; alij externi, alij interni, alij recentes, alij antiqui. Verum hæ ſunt accidentales differentiæ, & aliquam quidem mutationem afferunt, & conditionem mutãt, ſpeciem verò non variant. Differentiæ autem, quæ ſpeciem conſtituunt, ſumuntur à materia & cauſſa continente, quæ triplex eſt, vt dictum. Primùm enim tumores ex humoribus ortum habent, verùm nullam peculiarem appellationem obtinent, ſed generali ſaltem tumoris nomine comprehenduntur, imò, vt dictum à nonnullis ſolùm Tumores appellantur. Secundò, flatus in aliqua parte concluſi eam diſtendunt, & in tumorem attollunt, quos tumores Græci ἐμφυσήματα Latini *Inflationes* appellant. Tertiò equidem interdum carneum quaſi, aut membranaceum, aut oſſeum, aut ſimile quid parti alicui adnaſcitur, tumorémque excitat, verùm cùm eædem ſubſtantiæ ex humoribus ortum habeant, hoc tumorum genus cum primo coniungemus. Denique & ipſæ ſolidæ corporis partes tumores efficiunt, cùm locum mutant, & ſitum, atque in aliquam partem prolabuntur, eámque diſtendunt & attollunt, qui & ipſi nullam peculiarem appellationem habent.

Sunt tamen & aliæ differentiæ. A qualitate materiæ coniunctæ alij dicuntur calidi, alij frigidi, alij humidi, alij ſicci; alij molles & laxi, alij duri. A magnitudine, qui maiores ſunt, ſimpliciter generis nomine tumores appellantur; qui parui, tubercula. A ſitu; quòd alij ſunt interni, alij externi; & hi vel altiores & profundiores, vel ſuperficiales. A figura quidam lati, alij acuminati.

Omnes autem iſtas tumorum differentias nominibus & numero comprehendere facile non eſt. Galenus *in fine libri de tumoribus*, nullam tumorum præternaturalium ſpeciem, quæ ibi dicta non ſit, ſe reliquiſſe ſcribit; & collegit ex eo libro Ioh. Philippus Ingraſſias, *de tumorib. tract.* 1. *cap.* 1. *comm.* 2. *pag.* 77. ſexaginta & vnum tumores, quos hoc ordine recenſet: 1. *Corpulentia* 2. *Phlegmone.* 3. *Abſceſſus calidus*, 4. *Sinus.* 5. *Fiſtula.* 6. *Abſceſſus ex ſolidis humidiſve corporibus.* 7. *Atheroma.* 8. *Steatoma.* 9. *Meliceris.* 10. *Anthrax.* 11. *Cancer* 12. *Gangræna.* 13. *Sphacelus.* 14. *Eryſipelas.* 15. *Herpes ſimpliciter.* 16. *Herpes eſthiomenos.* 17. *Herpes miliaris.* 18. *Scirrhus.* 19. *Ecchymoſis.* 20. *Aneuryſma.* 21. *Oedema.* 22. *Phagedæna.* 23. *Vlcus Chironium* ſeu *Telephium.* 24. *Scabies.* 25. *Lepra.* 26. *Elephantiaſis.* 27. *Exoſtoſis.* 28. *Satyriaſmus* ſeu *Priapiſmus.* 29. *Achor.* 30. *Cerion.* 31. *Myrmecia.* 32. *Acrochordon.* 33. *Pſydracion.* 34. *Epinyctis.* 35. *Dothien.* 36. *Phyma.* 37. *Bubon.* 38. *Phygethlon.* 39. *Struma.* 40. *Sarcocele.* 41. *Hydrocele.* 42. *Epiplocele.* 43. *Enterocele.* 44. *Enteroepiplocele.* 45. *Cirſocele* 46. *Varices.* 47. *Bubonocele.* 48. *Exomphalos.* 49. *Aſcites.* 50. *Tympanites* 51. *Anaſarca.* 52. *Epulis.* 53. *Parulis.* 54. *Thymus.* 55. *Vua.* 56. *Pariſthmia.* 57. *Antiades.* 58. *Polypus.* 59. *Encanthis.* 60. *Vnguis.* 61. *Staphyloma.*

Tumorum numerus & nomina ſecundum Galenum.

Ipſe verò Ingraſſias numero hoc non contentus, adhuc centum ſexaginta quinque addit nimirum qui capiti ſunt proprij 27. quos *p.* 301. hoc modo recenſet. 1. *Eczeſma.* 2. *Elcydrion*, ſiue *Papilla.* 3. *Sycon*, id eſt, ficus, ſeu ficoſum exanthema. 4. *Exanthema*, id eſt, vlceroſa efflorẽſcentia. 5. *Ganglion.* 6. *Hydrocephalus.* 7. *Syriaſis.* 8. *Phrenitis.* 9. *Lethargus.* 10. *Typhomania.* ſeu *agrypnon coma.* 11. *Catochus Pauli.* 12. *Catalepſis* ſeu *catoche.* 13. *Carus* 14. *Apoplexia.* 15. *Rhia alſabian.* 16. *Sibare.* 17. *Fatera.* 18. *Sekakilos.* 19. *Teſtudo.* 20. *Talpa.* 21. *Topinaria.* 22. *Lactumen.* 23. *Cornu.* 24. *Alopecia.* 25. *Ophiaſis.* 26. *Pityriaſis.* 27. *Phthiriaſis.* Oculis, & partibus eius proprios ſexaginta tres, quos hoc ordine *p.* 351. enumerat. 28. *Proptoſis* Galeni, ſiue *ecpieſmos* Pauli. 29. *Taraxis* 30. *Ophthalmia.* 31. *Epiphora* Introductorij. 32. *Chemoſis.* 33. *Xerophthalmia.* 34. *Sclerophthalmia.* 35. *Scirrhophthalmia.* 36. *Phlyctæna.* 37. *Bothrion.* 38. *Cœloma.* 39. *Argemon.* 40. *Epicauma.* 41. *Encauma.* 42. *Myocephalon.* 43. *Melon.* 44. *Clauus* Pauli & Aetij 45. *Clauus* Introductorij & Celſi. 46. *Hypopyon.* 47. *Onyx*, id eſt vnguis. 48. *Hypoſphagma.* 49. *Acalys* Aetij. 50. *Nephelion* Aetij. 51. *Vla*, ſeu *Nephelion.* 52. *Leucoma*, 53. *Sebel.* 54. *Bothor* Auicennæ. 55. *Hymenepanaſtaſis.* 56. *Nyctalopia.* 57. *Anthracoſis.* 58. *Carcinoma* 59. *Synizeſis.* 60. *Mydriaſis.* 61. *Proptoſis* Pauli. 62. *Ptiloſis.* 63. *Madaroſis*, ſeu *Milphoſis.* 64. *Pladarotes.* 65. *Emphyſema.* 66. *Symphyſis*, ſiue *Ancyloſis.* 67. *Ectropion.* 68. *Lagophthalmos.* 69. *Trachoma.* 70. *Sycoſis.* 71. *Tyloſis.* 72. *Daſyma.* 73. *Paliphytos.* 74. *Barytes.* 75. *Hydatis.* 76. *Pſorophthalmia.* 77. *Crithe.* 78. *Chalazion.* 79. *Poroſis.* 80. *Lithiaſis.* 81. *Alanſifac.* 82. *Sude* Auic. 83. *Sarcoſis.* 84. *Lupia*, 85. *Mydeſis.* 86. *Puſtula* Abenzoaris. 87. *Scleriaſis.* 88. *Anchilops.* 89. *Ægilops.* 90. *Epinyctis* Plinij. Et tandem alios in aliis partibus nonaginta ſeptem, quos hoc ordine recenſet. 91. *Auritus.* 92. *Parotis.* 93. *Pherea.* 94. *Ozæna.* 95. *Sarcoma.* 96. *Thelul.* Albuc. 97. *Alinabian* Auic. 98. *Chaiſum* Arabum. 99. *Hæmorrhoides* Arabum. 100. *Batrachos.* 101. *Gloſſomegethos.* 102. *Ancylogloſſon.* 103. *Aphthæ.* 104. *Cynanche.* 105. *Paracynanche* 106. *Synanche.* 107. *Paraſynanche.* 108. *Gangrena.* 109. *Folium.* 110. *Bronchocele.* 111. *Albadal.* 112. *Dionyſiſci.* 113. *Hypopion.* 114. *Ionthi*, ſeu *vari.* 115. *Mentagra.* 116. *Ephelis.* 117. *Ignis ſtinaticus.* 118. *Noli me tangere.* 119. *Buttizaga.* 120. *Gutta roſacea.* 121. *Sparganoſis.* 122. *Chondrioſis.* 123. *Trichiaſis.* 124. *Gynæcomaſton.* 125. *Pleuritis.* 126. *Peripneumonia.* 127. *Phthoe.* 128. *Althabalep.* 129. *Napta.* 130. *Cyphoſis*, ſeu *Cyrchoſis* & *hyboſis.* 131. *Lordoſis.* 132. *Scolyoſis.* 133. *Cœliacus.* 134. *Auazit* Rhaſis. 135. *Colica.* 136. *Ileos.* 137. *Condylomata.* 138. *Hæmorrhoides*, 139. *Mariſca*, 140. *Hepaticus* 141. *Cachexia*, 142. *Altherel* Bellunenſis. 143. *Thebegi*, 144. *Altherbel* Bellunenſis, 145. *Splenicus* Aureliani. 146. *Nephritis*, 147. *Lithiaſis.* 148. *Satyriaſmus* Pauli 149. *Cercoſis.* 150. *Mola*, 151. *Nymphomegethos.* 152. *κίων* Hippocr. 153. *Scleroma* Pauli. 154. *Arthritis.* 155. *Podagra.* 156. *Chiragra.* 157. *Iſchias.* 158. *Lupia* Guidonis, 159. *Tophi.* 160. *Cornua* Auic. 161. *Ancyloſis*, ſeu *Ancyla.* 162. *Paronychia* 163. *Pterygion* Celſi. 164. *Condyli.* 165. *Perniones*, 166. *Gemurſa* Plinij, 167. *Dentes muris* Bellunenſis, 168. *Alintathan.* 169. *Lupus*, 170. *Dactilia* Haliab. 171. *Malum mortuum*, 172. *Terminthos*, 173. *Emphyſema*, 174. *Phlyctæna.* 175. *Turmuſioi* Auicen. 176. *Impetigo*, 177. *Eſſere*, 178. *Palmos*, 179. *Clauus*, 180. *Calli.* 181. *Ægritudo bouina* Abenz. & Albuc. 182. *Dracontium.* 183. *Syrones*, ſeu *Pedicelli* Guid. & Argelatæ, 184. *Variola*, 185. *Morbilli*, 186. *Rubeola.* 187. *Cryſtalli*, 188. *Exanthemata*, 189. *Ecthymata* Fernel. 190. *Hydroa*, ſeu *Sudamina.* 191. *Epinyctis*, Romanorum, 192. *Bothorlenes*, 193. *Ganglia.* 194. *Seps* Hippoc. 195. *Spina ventoſa*, 196. *Bubaſticon vlcus.* 197. *Hyperſarcon*, 198. *Cacoethes.* 199. *Sepedon.* 200. *Nome*, 201. *Therioma.* 202. *Herpes eſthiomenos* Celſi, 203. *Herpes eſthiomenos* Auic. 204. *Thymion* Celſi 205. *Ignis ſacer*, Celſi, 206. *Cerion* Pauli, 207. *Paratrimmata*, 208. *Apoſtemata*, 209. *Zorma* 210. *Ranula*, 211. *Spina.* 212. *Morſus diaboli*, 213. *Paturſa*, id eſt, morbus Gallicus, 214. *Scopuli*, 215. *Tincoſasi*, 216. *Pinita*, 217. *Spili.* 218. *Tuſius* Auic. 219. *Eparma* Hippocrat. 220. *Rosboth.* 221. *Cunnus* Rhaſis, 222. *Albosbir*, Albucaſis, 223. *Nakir*, Albuc. 224. *Alchalan.* Abenz. 225. *Arcerlla* Abenz, 226. *Rotula ſatarieia.* Vt ita numerus omnium tumorum quos recenſet Io: Philippus Ingraſſias, ſit 226.

Tumorum numerus & nomina ſecundum Ingraſſiam. Tumores capitis 27.

Tumores oculorum, & eorum partium, 63.

Verum ſine cauſſa hoc modo multiplicantur entia. Neque enim omnes affectus, qui hîc ſub tumoribus recẽſentur, tumores ſunt, atque vnus & idem tumor interdum ſub variis nominibus repetitur; neque, cùm reliquos tomos de tumoribus non abſoluerit Ingraſſias, facilè patet, quos tumores nonnullis nominibus intelligat. Certè, vt de vno atque altero ſaltem, exempli gratiâ, dicamus; inter tumores, ſinus & fiſtulas, vlcus Chironium, & vlcera alia recenſet. Quis verò inter tumores propriè dictos lethargum, typhomaniam, catochum, catalepſin, carum, apoplexiam, lordoſin; cœliacam affectionem, colicam, affectum hepaticum, ſplenicum, & ſimiles alios affectus, qui vel ad ſymptomata, vel aliorum morborum ſpecies potius, quàm tumores pertinent, numerare auſit? Imò tumores multi; qui in hoc catalogo recenſentur, non peculiares tumorum ſpecies ſunt, ſed ſpecierum ſecundum partes affectas differentiæ.

Differentia tumorum. Ideóque duas præcipuè differentias tumorum attendendas cenſemus, vnam, quæ ſit à cauſſarum varietate; alteram, quæ ſit partium affectarum ratione. Cauſſam tumoris continentem triplicem eſſe diximus, humorem, flatus, & ſubſtantiam ſolidam. Humores rurſum varij ſunt, ſanguis, pituita, melancholia, humor ater, humor aqueus, ſeroſus, variíque ichores, etiam mixti humores, & materia, in quam alij humores degenerant, ac humores maligni.

Cauſſa continens: Ex ſanguine oritur *nimia corpulentia* ſeu πολυσαρκία, & *Inflammatio.* Ad inflammationem etiam referunt *Gangrænam* & *Sphacelum*, quòd Inflammatio interdum in ea degeneret. Verùm cùm Gangræna & Sphacelus ſæpe ſine inflammatione ex aliis cauſſis oriantur, neque tumorem ſemper coniunctum habeant, & vlceribus magis cognata ſint, aut in ea degenerent, de iis poſtea *de Vlceribus*, dicemus. Rectiùs ad Inflammationem referetur. *Eryſipelas* ſeu *Roſa*

vulgò

vulgò dicta *Bubo*, *Furunculus*, *Phyma*, *Phygethlon*, *Parotis*, *Carbunculus*, *Paronychia*, *Perniones*, *Ecchymoſis* vt poſtea ex ſpeciali horum affectuum explicatione patebit.

A bile oriuntur, *Herpes*, eiúſque differentiæ.

Ab humore pituitoſo prouenit *Oedema*.

Ab humore melancholicò, *Scirrhus*.

Ab atra bile, *Cancer*.

Ab humore aquoſo, *Hydrocephalus*, *Hernia aquoſa*.

Verùm ſeroſi humoris & ichorum, è quibus varia tubercula oriuntur, magna eſt differentia, ac ſæpe ſeroſi ſalſi ac bilioſi humores cum aliis miſcentur, atque inde oriuntur varia exanthemata, *Pſydracia*, *Vari*, *Sudamina*, *Epinyctides & Terminthi*, *Eſſere* Arabum, *Eleidria Scabies*, *Lepra* Græcorum, *Vitiligo*, *Impetigo*, & *Lichen*, *Cruſta lactea*, *Achores*, *Faui*, *Tinea*, & cætera.

Tandem ab humoribus quidem etiam prouenit peculiare tumorum genus, ab iis tamen, quos hactenus commemorauimus, dupliciter differens. Primò quidem, quod non ex vno humore prouenit, ſed à pluribus, pituita ſcilicet, ſed quæ alios humores, melancholiam vel bilem, admixtos habeat, ita tamen vt coniuncta cauſſa non ampliùs humor ſit, ſed alia materia ex humoribus genita. Deinde, quòd materia illa peculiari membranæ includitur. Eiuſmodi tumores ſunt *Struma* & *Scrofula*, *Bronchocele*, *Ganglia*, *Nodi*, *Melicerides*, *Atheromata*, *Steatomata*, *Teſtudo*, *Talpa* & *Natta*.

Ex humoribus etiam, ſed in aliam materiam degenerantibus, generantur *Polypus*, *ranula ſub lingua*, *hernia carnoſa*, *verruca*, *fungi*, & his ſimilia. Sunt præterea & tumores à malignis humoribus ortum habentes, vt *Variola*, *Morbilli*, *Lepra* Arabum, ſeu *Elephantiaſis* Græcorum, *Tumores Venerei* varij, *Bubones & Carbunculi peſtilentes*.

A flatu ſunt *Emphyſemata* ſeu *Inflationes*, & *tumores flatulenti* quicunque.

A partibus ſolidis aliò procumbentibus fiunt *Herniæ in ſcroto & vmbilico*, cùm inteſtina eò procidunt. *Epiplocele*. Pertinet huc & *Aneuryſma*, tumor ex dilatata arteria ortum habens, vt & *Varix*, tumor ex dilatata vena.

Ab oſſibus fit *Exoſtoſis*, & ex vertebris dorſi prominentibus *gibboſitas*; ſicut & in aliis partibus tumores fiunt, cùm oſſa luxata vel fracta eò excidunt.

Accipiunt autem iſti tumores varia nomina pro partium affectarum ratione, de quibus ſuo loco dictum.

De multis tamen tumoribus hoc notandum, iis equidem multos vulgò apud multas Nationes affligi, & vulgò etiã eos curari; quæ tamen nomina Germanica, Italica, Gallica, Hiſpanica, aliarúmque nationum alia, quibus nominibus Græcorum, Latinorum, & Arabum reſpondeant, non ſemper conſtare; quæ res Medicinæ ſtudioſum in Autorũ lectione non parum moratur. Conqueſtus eſt hac de re etiam Io. Philippus Ingraſſias, qui in conferendis & explicandis Græcorum, Latinorum, & Arabum nominibus plurimùm laborauit, dum in hunc modum *de tumoribus*, *tract. 1. cap. 1. pag. 210.* ſcribit *Non vehementer admirari, ſimul ac non dolere nequeo, maximam noſtri ſeculi infelicitatem, in quo variis & innumeris ferè morborum ſpeciebus continuò vexamur, præſertimque ob deprauatam victus rationem huiuſmodi tumore* (de dothiene ſeu furunculo loquitur) *in dies affligimur, adeò vt notiſſimus procul dubio affectus ſit; nomen tamen eius, non ſecus atque epinyctis & pſydricion, plurimis adhuc in ambiguo ſit, vt inde morbi proprium caput, & curationis methodum apud Latinos, atque ipſos etiam Latinè loquentes Græcos aut Arabes, inuenire difficillimum nobis fiat.*

De ſignis Diagnoſticis, Prognoſticis, Indicationibus, & Curatione tumorum in genere, ſolent nonnulli non pauca afferre. Verùm pauca planè ſunt, quæ de tumoribus hoc modo in genere conſideratis dici poſſunt, ſed plerumque ſpeciebus certis conueniunt. De quibus omnibus poſtea ordine & in ſpecie dicemus.

CAPVT II.

De Tumoribus ab humoribus ortis in genere.

Tumores ab humoribus nati.

FRequentiſſimum autem tumorum genus eſt; quod humores efficiunt. Qua de cauſſa de eo primò agemus. Huius proxima cauſſa eſt humor, partem p.n. in maiorem molem attollens. Qui cùm plerumque aliquem qualitatum exceſſum habeat, & vel calidus, vel frigidus, vel humidus, vel ſiccus ſit, illam qualitatem parti affectæ communicat, quæ cùm à membri patientis temperie differat, inæqualem in eo temperiem excitat, atque ita tumori intemperies coniungitur.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Humorum autem qui tumores efficiunt, magna eſt diuerſitas. Nam & naturales & præternaturales humores, quorum differentiæ ſuo loco ſunt explicatæ, tumores excitant, quò etiam pertinet materia ſeroſa & aquoſa, pus, ſanies, & alia omnia, in quæ humores degenerant, & in tumoribus reperiuntur, atque è partium corporis numero non ſunt, quorum magna eſt varietas. Galenus, *lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* ſcribit, & lapidibus, & arenis, & teſtis, & lignis ab arboribus, & limo, & ſorditiei balnei, fæci & amurcæ, & multis aliis talibus ſimilia in abſceſſibus corpora contineri, deprehenſum fuiſſe: & 14. *meth. med. cap. 12.* vnguium, pilorum, oſſium, teſtarum, lapidum ſimilia inuenta eſſe docet. Vermes etiam in tumoribus reperiri teſtatur experientia, viditque tales tumorea Fallopius & alij, atque ipſe tales non ſemel vidi. Nicolaus Remigius, *lib. 3. dæmonolatriæ, cap. 1.* ſcribit, ſuis oculis ſe vidiſſe globum, quales in textrinis videre eſt, qui ex vomica, in ſura cuiuſdam inciſa, exemptus fuerat. Et VVierus, *de præſtig. dæmon. cap. 13.* ex vomica in ſiniſtro latere ſupra lienem, cultrum ferreum exemptum fuiſſe, cum magna puris copia, in quadam puella, refert. Quale quid etiam Langius, *lib. 1. epiſtol.* 38. annotauit. Tale quid ſi accidat, vulgus mox veneficiis & incantationibus id adſcribere ſolet. Verùm non opus eſt, in omnibus, quæ præter pus ex abſceſſibus euacuantur, ſtatim ad tales cauſſas confugere, & inter cauſſas ſupernaturales tumorum recenſere, cùm multa ex his ex humoribus modò enumeratis generentur. Cùm enim experientiâ conſtet, in corpore humano pluribus in locis ex humoribus excrementitiis lapillos, tophos, pilos, aut his ſimilia, ac varia vermium genera procreari, & extra corpus humanum etiam mira vermium & aliorum animalculorum genera ex aliorum corruptione produci: mirum non eſt, in tumoribus materiam, præcipuè ſi ea praua ſit & diutius concluſa ibi detineatur, putredine varias mutationes ſubire. Si tamen talia in vomicis & tumoribus reperiantur, quæ à natura in corpore humano, aut ſolius naturæ ope, arte non concurrente, generari non poſſunt, vt ſunt metallica, acus, cultri, claui ferrei: illa iam ad naturales cauſſas referri non poſſunt, ſed dæmonum præſtigiis, aſtutiæ & poteſtatis accepta ferenda ſunt. Quomodo autem talia in corpore ſeu procreentur, ſeu ei inſinuentur, huius loci non eſt diſputare. Reliquas cauſſas tumorum ab humoribus ortorum pertexemus.

In abſceſſibus repertorum varietas.

Tumorum generatio, per congeſtionem.

Cauſſas itaque remotas, cuiuſcunque ſint generis, quod attinet, facilè eæ cognoſcuntur, ſi modum generationis tumorum inquiramus, & videamus, vndenam, & quâ ratione humor ille, qui cauſſæ continentis rationem obtinet, in partem affectam veniat. Humor autem proxima tumoris cauſſa, in parte vel ſenſim, & paulatim congeritur, vel in partem ἀθρόως & confertim influit. Congeritur ſenſim materia primò & præcipuè ob membri aliquod vitium, cùm nimirum vel vis concoctrix eſt debilis, quæ nutrimentum vt par eſt, non poteſt elaborare, & plura, quam debebat, excrementa generat; vel cùm facultas expultrix excrementa omnia, vt debet, non eiicit, id quod accidit, vel quia ipſa debilis eſt, vel quia viæ, per quas excrementa eiicere debet, non ſatis patent. Deinde etiam congeritur humor in partibus, cùm ipſum alimentum vitioſum eſt, ex quo nempe vel tanta excrementorum copia generatur, vt ea omnia facultas expultrix eiicere non poſſit; vel ita craſſa, vt natura ea facilè expellere nequeat. A quibus autem cauſſis hæ cauſſæ dependeant, ſuo loco explicatum, nec opus eſt id prolixè repetere. Vt pauciſſimis rem complectar, imbecillitas facultatum à partium intemperie & calore natiuo debilitato dependet. Meatus obſtruuntur à materia multa & craſſa, à frigoris vi autem condenſantur. Cibi mali ſucci multa excrementa ſuppeditant, qui autem tales ſint, à Galeno, *in libro de cibis boni & mali ſucci*, *explicatum*.

Per affluxum. Attractione.

Fluit autem humor ad partem aliquam (quæ frequentior tumorum cauſſa eſt) vel ab ipſa parte attractus, vel aliunde in eam immiſſus. Attractio primò fit à calore, genito vel motu nimio, vel à calore Solis & radiis Solaribus, ab igne, & acri medicamento. Ab his enim cauſſis calefactæ partes, ex reliquo corpore humores ad ſe trahunt, etſi in reliquo corpore non ſit aliqua humorum abundantia. Quamuis ſi humores in corpore abundent, eò maior illorum copia attrahatur.

Deinde etiam dolor ſatis frequenter tumores, attrahendo humores ad partem dolentem, excitat. Attrahit autem dolor non per ſe, ſed per aliud & vulgò ob tres cauſſas attrahere ſtatuitur. I. Quòd natura, dum tentat parti dolenti ſubuenire, copioſè & cum maiori conatu, ad partem dolentem ſanguinem & ſpiritus mittit, atque ita partes nimium replet. II. Pars dolens, à copia ſanguinis & ſpirituum à natura tranſmiſſorum incaleſcit, vnde poſtea ob calorem magis attrahit. III. Dolor debilitat membra. Membra autem debilitata, ſi non attrahunt, tamen potentiſſimè recipiunt, & non reſiſtunt hinc inde confluenti materiæ.

Secundò per defluxum fit tumor, dum humores in partem aliquam, etſi ab ea non attrahantur, tranſmittuntur. Cùm enim omnis pars non ſolùm habeat facultatem familiaria attrahendi, ſed etiam ſuperflua & moleſta expellendi, à copia vel qualitate excrementorum & humorum ſtimulata, ac laceſſita, ea quæ vtilia non ſunt, aut etiam moleſta, ad aliquam aliam partem expellit, & deponit. In qua ſi non digeratur, aut tranſpiratione euacuetur, rurſum ad alias compellitur, donec tandem ad aliquam debiliorem perueniat, quæ expellere tranſmiſſos humores non poteſt, in qua illi relicti tumorem efficiunt. Nam ad hoc, vt tumor per tranſmiſſionem, aut tranſmiſſa aliunde materia excitetur, requiritur & pars quæ mittit,

& quæ recipit, & viæ, per quas fluunt humores. Tranſmittunt partes, quam io facultas vanda, à qualitate vel copia materię ad expulſionem irritatam. Etenim niſi facultas irritaretur, ad expellendum ſe non accingeret, & niſi valida eſſet, expellere non poſſet. Quò etiam faciunt cauſſæ externæ fluxionem concitantes, calor nimirum humores diſſoluens & fundens, ac frigus conſtringendo partes eas comprimens.

Hiſce tamen duabus fluxionis cauſſis addi poteſt tertia, ipſius humoris ῥοπὴ & impetus, ſicut videmus in hydropicis aquam pondere ſuo in pedes & ſcrotum deſcendere, qui motus etiam tempore nocturno ceſſare ſolet, quod non fieret, ſi à natura humor expelleretur.

Partes recipientes.

Recipiunt autem humores aliunde affluentes partes imbecilles, & ad recipiendas fluxiones procliues. Semper enim fortiora membra ad debiliora ſuperfluum amandant. Debiliora autem membra hîc putantur, quæ vel in prima conformatione vitium aliquod contraxerunt, aut poſtea læſa ſunt, aliquam præter naturam conſtitutionem contraxerunt, aut à natura debilia facta ſunt, & ita creata ac comparata, vt excrementa aliarum partium facilè recipiant, vt ſunt cutis, & partes laxæ ac raræ. Natura enim, vt principes & nobiles partes à morbis tueretur, conſtituit in corpore humano partes aliquas debiliores, in quas partes principes humoribus oppreſſæ & grauatæ, illud quod ſuperfluum & moleſtum eſt, deponere poſſint, quales ſunt cutis & partes glanduloſæ. Hinc cor ad axillas, cerebrum poſt aures, & hepar ad inguina humores prauos deponit. Procliues autem ad recipiendum ſunt, quæ cum parte mittente connectuntur, viáſque per quas humores recipiunt, patentes habent, quibus autem rurſum expellant, vel nullas, vel anguſtas obtinent, aut quæ talem ſitum habent, vt mittentibus ſubiaceant, & humorũ ad eas procliuis ex mittentibus ſit decubitus.

Viæ per quas fit fluxus.

Vias, per quas fluxio fit quod attinet, ſunt eæ vel occultæ, vel patentes. Nam cùm totum corpus ſit ξύῤῥοον & confluxile, ex vna parte in aliam per occultos meatus fluunt. Ita ſerum in abdomine collectum per occultos meatus in ſcrotum & crura deſcendit, partéſque has in tumorem attollit, id quod etiam ſæpe fit in aliis partibus. Nonnunquam humores intra cranium & cutem capitis collecti, ſub cute in partes inferiores deſcendunt, rarò tamen inde tumores fiunt. Frequentiſſimè autem humores qui tumores excitant, per patentes vias, venas & arterias, fluunt.

Differentia tumorum.

Vnde ſumantur.

Sed vt ad differentias tumorum ab humoribus ortorum accedamus, etſi plures ſunt, accidentales differentiæ: eæ tamen per quas tumores ab humoribus orti verè inter ſe diſtinguuntur, à cauſſæ continentis ſeu humoris tumorem efficientis varietate ſumuntur. Sunt autem humores varij, Sanguis, bilis, pituita, melancholia, atra bilis, ſerum. E quibus etiam varia tumorum genera excitantur. Et quidem nunc humor, qui tumorem excitat, ſimplex & ſincerus eſt, vnde etiam tumor purus excitatur; nunc verò plures humores ad vnum tumorem conſtituendum concurrunt, atque inde fiunt nothi tumores.

Signa Diagnoſtica.

Signa.

An tumor ex partis alicuius prolapſu fiat, facilè cognoſcitur. Quæ cauſſa ſi abſit, ab humoris affluxu eum fieri concludendum.

An verò tumor per congeſtionem, an verò per fluxionem ortus ſit, diſcernitur hoc modo, quòd qui per congeſtionem fiunt, longiore temporis tractu & paulatim generantur, neque adeò magnum ſpatium occupant, neque vlla fluxionis cauſſa aut ſignum præceſſit. Si verò per fluxionem generetur tumor, contraria ſigna adſunt. Et quidem ſi in parte affecta nullus dolor vel calor præceſſerit, indicat fluxionem per tranſmiſſionem; non attractionem, factam eſſe; ſicut contrà per attractionem tumorem factum fuiſſe, dolor vel calor partis affectæ præcedens arguit.

Signa temporum quod attinet, principium, adeſt, cùm pars incipit diſtendi. Incrementum, cùm pars iam in notabilem tumorem attollitur, & ſymptomata, quæ vnumquodque tumoris genus comitantur, manifeſtè augentur. Status eſt, cùm tumor & ſymptomata omnia ſunt maxima. Declinatio eſt, cùm & moles tumoris, & ſymptomata minuuntur.

Prognoſtica.

1. Quantum ad Prognoſtica tumorum in genere; ratione loci affecti, tumores interni periculoſiores ſunt externis, & magis vel minus lethales pro partis affectæ præſtantia & vſu.

2. Quantò tumor maior eſt, & intemperies coniuncta maior, & humor tumorem excitans peior, eò tumor curatu difficilior & periculoſior eſt. Quantò verò humor tumorem generans mitior & benignior eſt, eò tumor minùs periculoſus eſt, & curatu facilior. Omnium verò facillimè flatus ex ſe diſcutitur.

Tumores ex humoribus quot modis terminentur.

3. Omnes autem tumores ex humoribus orti, niſi retrocedant & deliteſcant, ſeu ſponte, ſeu medicamentorum ope, quatuor modis terminantur, vt Galenus, *lib. de inæquali intemperie*, docet, ſcilicet vel per diſcuſſionem, quæ fit per *ἄδηλον διαπνοὴν, ſeu inſenſibilem tranſpirationem*, vel per ſuppurationem, dum humor tumorem efficiens in pus mutatur; vel corruptione, dum partis affectæ temperies calórque innatus à prauitate materiæ vincitur & corrumpitur; vel induratione, dum materia tumorem efficiens induratur.

Signa reſolutionis tumorum.

Reſolutionis ſignum eſt, membri læuitas, & pulſatio moleſta ceſſans.

Suppurationis.

Signa ſuppurationis inſtãtis ſunt, dolor & palpitatio in parte, & febris accedens, vel etiam præſentis incrementum, iuxta Hippocratem, 2. *aph.* 47. *Dum pus fit, febres fiunt.* Dum autem pus iam confectum eſt, pars læuior quodammodo fit, calor imminuitur, dolor ſedatur, & tumoris aliqua pars eminere & in mucronem faſtigiari & eleuari incipit, mucroniſque illius color iam albeſcere, & pars ſi digito tangatur, mollior, ac pus ſub digito fluctuans percipitur. Sæpe tamen accidit, vt pus ob loci profunditatem vel partis craſſitiem lateat, & non facilè agnoſcatur, vt Hippocrates, 6. *aph.* 41. monet.

Corruptionis,

Indurationis.

Inſtantis corruptionis ſigna ſunt, liuor vel nigredo partis. Indurationis ſignum eſt, tumoris imminutio, duritiei verò eius augmentum. Retroceſſionis verò & decreſcentiæ ſignum eſt, ſubita tumoris imminutio, quæ ſi ab interna cauſſa fiat, perpetuò mala eſt, niſi materia retrocedens per conuenientem viam euacuetur. Ad retroceſſionem materiæ febris excitatur, ſi antea non adfuit, aut ſi antè adfuit, augetur, & alia praua ſymptomata ex materiæ in corpore retentione oriuntur.

Optimus autem ſolutionis tumorum modus eſt, qui fit per reſolutionem, poſt hunc is, qui fit per ſuppurationem. Malum autem eſt, tumores indurari, peſſimum verò ipſam partem corrumpi.

Curatio.

Curatio.

Ipſa tumoris natura, quæ eſt aucta magnitudo, nullam vtilem indicationem ſuppeditat, ſed ſumitur ea à cauſſa continente. Hac enim remota, tumor illicò euaneſcit. Si intemperies coniuncta ſit, calidos tumores refrigerare, frigidos calefacere, humidos exſiccare, ſiccos humectare conuenit. In alteratione autem hac partium natura, earúmque temperies, actio, vſus, figura, ſitus, & ſenſus conſideranda ſunt, quæ alterationis menſuram præſcribunt, de quo alibi dictum, *in Inſtit. lib.* 5. *part.* 2. *ſect.* 2. *cap.* 1.

Cauſſa tumoris quomodo tollenda.

In cauſſæ verò amotione ſpectandum, an tumor iam factus ſit, & non ampliùs fiat & augeatur; an verò adhuc incrementum ſumat. Si enim tumor iam totus factus ſit, ſolùm ad cauſſam continentem reſpiciendum, eámque amouere ſufficit. Si verò tumor adhuc in fieri ſit, etiam ad cauſſam antecedentem, aliaſque remotiores reſpiciendum, eæque amouendæ. Idque præcipuè faciendum, vbi tumor ex affluxu humorum generatur. In hoc enim tumoris genere fluxio ipſa inhibenda eſt, omnéſque eius cauſſæ tollendæ. Tollitur autem fluxio, ſi fluens humor vel euacuetur ſanguinis detractione aut purgatione: vel aliò auertatur; quod fit vel ad contraria reuellendo, humorum motum in via intercipiendo, à parte affecta repellendo, ad vicina deriuando.

Fluxionis ablatio.

Fluxionis autem cauſſæ tolluntur, ſi omnia ea, quæ vel ad tranſmiſſionem, vel attractionem (quibus modis fit fluxio) faciunt, tollantur. Ad tranſmiſſionem faciunt, cùm vel totum, vel pars aliqua, vel copiâ, vel qualitate humorum, vel vtraque ſtimulata, id quod moleſtum eſt, ad aliam partem debiliorem vel procliuiorem pellit. Ideóque quod moleſtum toti vel alicui parti, venæſectione vel purgatione, vel vtroque modo tollere conuenit, & partem vitioſos humores generantem vel colligentem roborare, & ab obſtructionibus liberare decet. Attractio fit ratione doloris vel caloris, quapropter dolorem amouere, & calorem refrigerando temperare oportet. Si verò paulatim materia tumoris congeratur, cauſſa congeſtionis, ſiue ſit intemperies, ſiue aliud partis vitium, amouenda. Quæ omnia poſtea in ſpeciali de tumoribus doctrina clariora fient.

Humoris à tumore ablatio.

Repulſio.

Quod autem iam factum eſt tumoris, tollitur humoris, qui tumorem excitat, è parte affecta ablatione. Tollitur autem è parte affecta humor, vel eius in aliam partem tranſlatione, vel è corpore euacuatione. Transfertur in aliam partem, vel adſtringentibus & repellentibus, vel comprimentibus & partem conſtringentibus, vel tractione ad alias partes, quæ fit dolore, calore, ratione vacui. Repellentia tamen, vt alibi dictum, ſolùm habent locum in materia, quæ parti nondum impacta eſt, ſed in eius vaſis ſeu maioribus, ſeu minoribus, vel etiam extra ea in partis ſpatiis adhuc fluctuat, & quæ non craſſa ac lenta nimis eſt; vt repellentibus reſiſtere poſſit. Si verò materia adeò impacta iam eſt in parte, vt repelli ex ea non poſſit, vel etiam non tutum ſit eam repellere, de quo *Inſtit. lib.* 5. *part.* 1. *ſect.* 1. *cap.* 8. dictum, repulſio locum non habet. E corpore euacuatur materia vel ſenſibiliter, è parte nimirum ſenſibiliter effuſa, vel inſenſibiliter, materia per poros diſcuſſa.

Diſcuſſio.

Effuſio.

Si materia non ſit admodum multa, & pars ſuperpoſita rarior, ipſáque materia non adeò craſſa, inſenſibiliter eſt diſcutienda. Si tamen materia diſcutienda ſit durior, priùs emollienda, vt commodiùs per poros cutis diſcuti poſſit. Si verò materia in tumore contenta copioſior ſit, craſſior, & pars ſuperiacens denſior, ſenſibiliter potiùs tumore aperto euacuanda.

Verùm

Verùm cùm iſta omnia maximè conſpicua ſint in Inflammationibus, quæ de tumorum ex affluxu humorum ortu in genere dici poſſe videbantur, de Inflammationis curatione poſtea proponemus. Saltem hoc loco in genere aliquid de abſceſſibus dicemus.

CAPVT III.

De Abſceſſibus.

SÆpe enim accidit, vt materia tumoris cauſſa inſenſibiliter diſcuti non poſſit, ſed in aliam materiam mutetur, eáque in peculiari loco coaceruetur. Quod etſi frequentiſſimè in inflammationibus accidat, alij tamen tumores etiam non pauci, temporis progreſſu in abſceſſus mutantur. Quamuis enim pus ſolùm ex ſanguine fiat, vt *cap. 5. de Inflammatione*, dicetur: tamen ſi etiam in aliis tumoribus materia inflammationis cauſſa inſenſibiliter diſcuti non poſſit, à natura, quæ nunquam eſt otioſa, præcipuè adiuta à calore medicamentorum, & præſertim ſi pars aliqua ſanguinis admiſta ſit, in quiddam puri ſimile, idque pro natura humoris variè progreſſu temporis mutatur, quod vbi à partibus continentibus omnino ſecernitur, & in cauitate partis colligitur, propriè, vt *in initio, cap.* 1. dictum, Apoſtema appellatur. Equidem vulgò Apoſtematis & Abſceſſus nomen pro omni tumore vſurpatur: ſed malè, vt ſuprà *cap.* 1. dictum. Ἀπόστημα enim, & Abſceſſus ab abſcedendo nomen habent, quòd partes continentes, quæ ſe antea contingebant, à ſe inuicem abſcedant, & cauitatem efforment in qua pus colligitur. Eſtque abſceſſus puris ſeu materiæ purulentæ in partis alicuius cauitate collectio. Plinius Apoſtemata ſuppurationes nominat, *lib.* 20. *c.* 3. Auicennas *dubellet*, vel *al dubelles* vocat.

Apoſtema. Abſceſſus.

Abſceſſus quid? Suppuratio Dubellet.

Abſceſſuum differentia.

Mutantur autem Tumores alij citiùs, alij tardiùs. Qui ex bono ſanguine, atque in parte carnoſa fiunt, facilè maturantur, qui verò ex humoribus aliis, quique prope articulos, & in partibus neruoſis ac debilibus, & calorem natiuum exiguum habentibus conſiſtunt, difficulter maturantur. Materiæ etiam, quæ in abſceſſu colligitur, pro humorum varietate magna eſt varietas. Ex ſanguine bono laudabile pus generatur; ex aliis humoribus puri quid ſimile, viride, flauum, vel alterius coloris, acre, fœtidum. Natura enim materiam p. n. ſi diſcuti non poſſit, à partibus continentibus ſeparat, eámque ab aliis partibus ſecretam in vnum locum colligit, & quantum quidem ſubiectæ materiæ natura admittit, elaborat.

Et omnino materiæ, quæ in abſceſſibus reperitur, magna eſt varietas. Non enim ſolum pus in iis reperitur, ſed & interdum pulti, melli, ſebo ſimiles materiæ, nunc vini fæcem, nunc olei amurcam, nunc melleum mucoſúmque, eúmque ſæpe ita fœtentem, vt odorem nemo ferre poſſit, nunc pilos, nunc vngues, oſſa, lapides, vermes, ligna, carbones, teſtas referens, vt ſuprà etiam *in initio cap.* 2. diximus. Imò interdum vermes & animalcula in abſceſſibus reperiuntur, atque Philoxenus, referente Aëtio, *tetrab.* 4. *ſerm.* 3. *cap.* 7. ſe aliquando reperiſſe animalia in tumore culicibus, aut muſcis paruis ſimilia, ſcripſit. Et omnino in vermes & alias res varias humores in corpore mutari poſſe, notiſſimum eſt. Si verò carbones, ligna, teſtæ, vel alia, in quæ humores abire non poſſunt, & præcipuè quæ artificium referunt, reperiantur, procul dubio hoc veneficiis adſcribendum. Eſt de differentia abſceſſuum, vt Galenus, 14. *meth. med. cap.* 12. docet, & hoc notandum, quòd materia, in quam humor tumorem efficiens mutatus eſt, nunc in cauitate tumoris fluctuat, & in ſinum collecta eſt; nunc peculiari membrana & folliculo includitur, vt de meliceride, atheromate, & ſteatomate dicetur. Etſi nonnulli fuerunt, vt ex Paulo Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. videre eſt, qui propriè ſolùm abſceſſus vocari putabant, qui inflammati ſunt & doloroſi, acrémque & erodentem humorem continent, & non in propria pellicula aut tunica continentur.

Signa Diagnoſtica.

Signa diagnoſtica.

Suppurationis Signa.

Cognoſcitur autem humoris tumorem efficientis in pus mutatio facilè in inflammatione. Dantur tamen & in aliis tumoribus ſigna, quæ monſtrare poſſunt, an illi in abſceſſum mutentur. Nimirum dum tumor in abſceſſum mutatur, nihil is imminuitur, ſed in parte pulſatio maior percipitur, calor, dolor, & alia ſymptomata intenduntur, vnde Hippocrates, 2. *aph.* 47. ſcribit, dum pus fit, dolores ac febres vigere. Præterea pars tumoris aliqua acuminari incipit, materiâ exitum quærente, & partem in tumorem attollente.

Vbi verò humor in pus vel materiam puri ſimilem mutatus eſt, febris & dolor remittit, tumor nonnihil circumcirca imminuitur, & tenſio ac durities remittit, ægérque aliquam alleuationem ſentit, calórque in tumoribus calidis remittit & imminuitur, cùm materia in vnam partem iam collecta ſit: Et tumor ipſe ea in parte, vbi materia collecta eſt, in mucronem attollitur. Tandémque ſi locus digito comprimatur, mollities in parte, & ſubiectæ materiæ fluctuatio percipitur. Qua in re tamen ne fallamur, cautione opus eſt. Interdum enim fluctuatio nulla percipitur, vbi ſcilicet materia eſt valde craſſa vel in parte profunda. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 41. *Quibus ſuppuratio in corpore exſiſtens non innoteſcit, iis ob craſſitudinem puris aut loci non innoteſcit.* Interdum verò fluctuationi quid ſimile percipitur, etſi pus nullum ſubſit, quod accidit circa genua & alios articulos, vbi caro ſub cute non ſubeſt.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & curatio.

Dum pus gignitur, calor partis pus coquens, medicamentis calorem partis augentibus ſeu maturantibus augendus eſt, & ita puris generatio adiuuanda & acceleranda, & dolor, qui tum adeſt, mitigandus. Cùm verò pus, aut quiddam puri ſimile generatum eſt, cùm id ſit toto genere p. n. nec parti aſſimilari poſſit, è corpore tollendum eſt, quod commodiſſimè fit abſceſſus apertione, ſiue is ſpontè rumpatur, ſiue arte aperiatur. Rariſſimè verò, & cùm ea plane tenuis eſt, materia in abſceſſu contenta, diſcutitur.

Pus mouentia.

Dolorem tollunt, partiſque dolorem mitigant, ἀνώδυνα & χαλαστικὰ dicta, *lac, butyrum, oleum, adeps ſuillus gallinaceus, vnguentum dialthea, emplaſtrum diachylon ſimplex.*

Maturantium & pus mouentium qualis natura ſit, *in Inſtit. lib.* 5. *part.* 1. *ſect.* 1. *cap.* 9. dictum. Talia ſunt, *hydrelæum, oleum temperatum, farina triticea, & panis triticeus, adeps vitulinus, ſuillus, gallinaceus, anſerinus, pix, reſina, cera oleo ſubacta & miſta, vnguentum tetrapharmacum ex cera, reſina, pice, & adipe conſtans.* Et adeps quidem in mollioribus corporibus ſuillus, in durioribus taurinus recipiendus. Obſeruandum enim hoc de maturantibus, quòd naturæ corporis, cui applicantur, ſimillima eſſe debent. Ideóque in pueris & fœminis, & omnibus corporibus mollioribus humidiora requiruntur; in duris corporibus minùs humida locum habent. Quod etiam intelligendum eſt de natura tumoris. Modicè calefacientia & humectantia, ſed temperata, in inflammationibus quidem commodiſſimè vſurpantur: quia tamen & alij tumores frigidiores, etſi tardiùs maturantur, & materia eorum craſſa, ſi non in pus laudabile, tamen in materiam puri cognatam mutatur; calor partis, etſi temperatis maturantibus adiuuetur, materiam frigidam mutare non poteſt, medicamenta paulò calidiora addenda ſunt. Quod & in partibus naturâ ſuâ frigidis & ætate ſenili obſeruandum. Vnde medicamenta pus mouentia duûm generum conſtituuntur. Primi generis ſunt temperatè calida, & viſcida, quibus in tumoribus calidis vtendum, eáque propriè pus mouentia dicuntur, qualia ſunt antè enumerata, *hydrelæum, ol. dulce, farina tritici, lac, medulla panis triticei, pinguedo ſuilla, butyrum recens, cera cum duplo olei miſta, malua, & althæa cum oleo cocta, mucilag. ſeminis lini, fœnugræci, maluæ, althææ.* Compoſitum ſi quis expetat, tale fieri poteſt.

Maturantium differentia.

℞. *Puln. rad. althææ, fol. maluæ*, ana vnc. j. *farinæ tritici* vnc. j. ß. *ſem. fœnugræci, lini*, ana vnc. ß. *croci* Drach. ß. Coq. in *decocto caricar.* vel *lacte*, Adde *pingued. ſuillæ, vngu. dialthea*, ana vnc. j. F. Cataplaſma.

Secundi generis ſunt paulò calidiora, quibus vtendum in tumoribus frigidis, & naturis ac partibus frigidioribus. Talia ſunt: *Terebinthina, lachryma abietina, laricea, pinea, carica, paſſula, ſem. fœnugræci, lini, cepa ſub prunis cocta, fermentum, ol. chamæmelinum, lil. albor. pinguedo gallinæ veteris, butyrum vetus, bdellium, galbanum, ammoniacum.*

E quibus tale cataplaſma fieri poteſt.

℞. *Puln. rad. althææ, farinæ tritici, ſem. lini, fœnugræci, caricar. contuſar.* ana vnc. ij. *fermenti* vnc. ß *puln ſl. chamæmel.* Drach. ij. Coq. in *aq. ſ.* Adde *pingued. gallin. vet. ol. chamæmel.* ana vnc. j. ß. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Fol althææ, radici. lil. alb. althææ*, ana vnc. j. ß. *cepar.* vnc. j. Coq. ad mollitiem, contundantur & per ſetaceum traiiciantur. Adde *farinæ tritici, ſem. lini, fermenti*, ana vnc. j. *terebinthinæ* vnc. ß. *croci* Drach. ß. *ol. chamæmel. pingued. gallinæ*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vſualia ſunt, *emplaſtrum de meliloto, diachylon magnum cum gummatibus.*

Puris euacuatio.

Vbi pus confectum eſt, aut materia tumoris in humorem puri ſimilem mutata, ea è corpore euacuanda eſt: quod cùm dupliciter fieri poſſit, vel ſenſibiliter, vel per inſenſibilem digeſtionem, optimum quidem eſſet, præcipuè in facie, ne cicatrix ex apertione remaneat, materiam inſenſibiliter diſcutere, in quem finem medicamenta quædam à Galeno 6. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 14. 15. & 16. deſcripta ſunt, quæ ibi videantur. Verùm rarò hoc accidit, metuendúmque, ne ſi magna ſit puris copia, aliquid relinquatur & induretur, aut ſi pus acre ſit, morâ & calefacientium applicatione acriùs reddatur, partémque affectam & vicinas lædat: Ideò tutiſſimum plerumque eſt, apoſtema, niſi maturè ſponte aperiatur, aperire.

Apoſtematis apertio.

Aperiendus autem abſceſſus loco eminentiſſimo, quo cutis tennior eſſe ſolet; loco tamen decliui, vt puri exitus facilior pateat. Apertio autem fit vel medicamento cauſtico, vel ferro. Verùm plerumque tutius eſt, ferro aperire, quàm medica-

mento cauſtico. Medicamento enim cura protrahitur, calor & dolor in parte excitatur, partiſque temperies, quæ antea ex morbo debilis eſt, euertitur, vnde ſæpe praua ſymtomata excitantur. Interdum tamen, exempli gratia, in tumore aquoſo teſtium, vbi ferro ad locum, in quo materia vitioſa continetur, facilè penetrari non poteſt; cauterio potentiali vtendum. Via enim cauterio potentiali aperta, poſtea quantum libet, vt ad profundiora penetret, dilatari poteſt.

Quot modis fiat.

Apertio quæ ferro fit, fit vel ferro ignito, vel ferro non ignito incidente. Ferro ignito rarò vtimur, & nonniſi in tumoribus frigidis; & dum abſceſſus eſt in partibus, in quibus multæ vel magnæ ſunt venæ & arteriæ, vt hæmorrhagia præcaueatur. Frequentiſſimè verò & commodiſſimè ferro incidente. Cùm autem ex abſceſſus apertione interdum dolor, ſanguinis effluxus, & ex copioſa materiæ euacuatione, vt & timore, & dolore, animi deliquium excitetur, danda opera, vt ſectio quam citiſſimè & cum minimo dolore perficiatur. Si hæmorrhagia metuatur, ſanguinē ſiſtentia medicamenta ex thure, aloë, oui albumine, bolo Armeno, balauſtiis, ſanguine draconis, & ſimilibus in promptu habere oportet. Ad animi deliquium præcauendum, præſertim in pueris, mulieribus, & aliis timidioribus, medicamenta contra animi deliquiū vſitata in promptu habenda ſunt.

Sectio quomodo inſtituenda.

Vt autem rectè ſectio fiat, partis conditio, venarumque & arteriarum ac neruorum ſitus, vt & muſculorum natura Chirurgo ex anatomia cognita eſſe debent, ne venæ & arteriæ temerè incidantur, & hæmorrhagia excitetur, vel neruis læſis aut inciſis dolor oboriatur, aut membri ſenſus tollatur, aut muſculis læſis partis motus aboleatur. Imò & fibrarum in muſculis habenda ratio, & ſecundum earum ductum ſectio inſtituenda, non verò tranſuerſim, quæ ſectio partis actionem lædit. Attendendum quoque quanta ſectio ſit facienda. Si enim minor fiat, pus, præſertim craſſius & grumoſum, non exit, ſed compreſſione opus eſt, quæ & dolorem excitat, & calloſitatem in parte, quæ fiſtulæ cauſſa eſſe poteſt, parit. Si verò ſectio nimis magna fiat; cicatrix magna & turpis relinquitur; deinde aër ambiens ingrediens partem alterat. Ideóque tanta ſectio fiat: quæ puri educendo ſufficiat. Et licèt ſectio paulò minor fiat, turundâ tamen immiſſa foramen facilè dilatari poteſt. Ad inciſionem adhibentur vel nouacula, vel gladiolus myrteus, vtrinque acutus, quo Itali & Galli venas ſecant, vel etiam phlebotomus, quo Germani vtuntur, vel Syringotomos, recuruum inſtrumentum & ſolùm in interna ſeu concaua parte incidens.

Puris euacuatio.

Factâ inciſione ſi ſanies ſit pauca, vt faciliùs exeat, pars digitis comprimenda. Si verò ſit multa, ſenſim extrahenda, ne ſi confertim euacuetur, multi ſpiritus ſimul exhalent, & animi deliquium ſequatur.

Poſt inciſionem & puris euacuationem commodum eſt, mannam thuris primâ die imponere. Secundâ die digeſtiuum aliquod imponere, vt ſi quid adhuc coquendum reſtet, coquatur; Quòd ſi ſordes aliquæ adſint, quæ carnis generationem impediunt, eæ abſtergendæ.

Vt ℞. *Terebinthinæ* vnc. j. *mell. roſ.* vnc. ß. *farinæ hordei* parum. Miſc.

Si vlcus ſit ſordidius, fortioribus vt *vnguento Apoſtolorum*, vtendum. Tandem Sarcotica vſurpanda, & vlcus cicatrice claudendum.

Abſceſſuum latentium hiſtoria.

Notandum hoc loco, interdum abſceſſus non ſolùm ſub muſculis externis, ſed & profundioribus, imò interioribus diu latere. De abſceſſibus muſculorum abdominis, dictum *lib.* 3. *part.* 10. *cap.* 7. De abceſſibus in pſoa muſculo duas hiſtorias refert Guilhelmus Fabricius, *cent.* 1. *obſeru.* 63. narratque primò, quandam matronam decubuiſſe cum acutiſſimis doloribus circa lumbos, febre, lipothymiâ, vrinæ difficultate. Et cùm doloris ſpecie, aliiſque indiciis cognoſceretur, apoſtema eſſe internum (exteriùs enim nihil apparebat, nec tactu quicquam apprehendi poterat) & quidem ſub pſoa muſculo, ægræque vitæ periculum prædiceretur, niſi aperto abſceſſu humor efflueret, ipſaque & amici conſentirent, ad ſpinæ dorſi latus cutis & muſculis exteriores ad pſoam vſque nouaculâ inciſi ſunt, effluxitque humor purulentus & fœtidus, ipſaque medicamentis mundificantibus & abſtergentibus ad menſes aliquot adhibitis conualuit. Altera hiſtoria quam deſcribit, hæc eſt: Anno 1585. iuuenis quidam annorum ferè 27. dum ex Cinerij montis faſtigio ad radices deſcendit, in ſemita admodum procliui, ſibi minùs proſpiciens, repentino impetu cecidit ſupinus. Et quod ad mali cumulum acceſſit, enſis eius capulus ſub coſtis nothis & rene ſiniſtro interceptus, lumbos non leuiter contudit. Poſt caſum primis diebus paucos, poſteris remiſſos dolores in lumborum parte ſiniſtra ſenſit, qui ſenſim incrementum ſumſerunt, ita vt tandem acerbiſſimi euaderent. Hinc vigiliæ aſſiduæ, appetentia deiecta, quum interim nec ſitis magna, nec febris admodum ſenſibilis, hominem affligerent: nec etiam in affecta parte liuor, aut tumor, aut macula extrinſecùs omnino apparere: ſed plana omnia, & à ſitu naturali, coloréve nullatenus diſcrepantia. Sed quod rei ipſius euentus poſtea perſpicuè docuit, ingens humorum vis ex vniuerſo corpore ad muſculum pſoam ſeceſſerat. Primò autem à quodam Medico pro Nephritico tractatus fuit, ſed perperam. Cùm verò nulla nephritidis ſigna apparerent, nec curatio illa ſuccederet, ad Iohannem Griffonium ductus eſt. Qui confeſtim totum quod erat morbi & mali cognouit, & perniciem ex pure intus concluſo imminentem iuueni prædixit, idque euacuandum eſſe cenſuit. Cuius voluntati conſentiens iuuenis curæ ſe commiſit. Hic verò quamprimùm curauit, vt materia, quæ vniuerſam lumborum regionem occupabat, in vnum eius locum, adhibitis medicamentis potenter ex alto trahentibus, conuocaretur: vbi ſcilicet & præcipua vaſa pauca eſſent, & motûs inſtrumenta minùs inter operandum lædi poſſent. Quod poſtquam ſtilo argenteo partem identidem pertentans, ex doloris ſenſu aſſecutum ſe eſſe vidit, illicò ad latus ſiniſtrum, quartæ lumborum vertebræ nouaculâ ignitâ vulnus inflixit profundum certè quantum digiti indicis longitudo ex vola prominet, ſicuti ex penicillo poſtmodùm iniecto licuit conijcere. Tum nihilominus duobus digitis in illud idem vulnus intrômiſſis, quò patentior fieret exitus, pus ex eo copioſum effluxit. Poſito verò vacuationis iuxta artis præcepta modo, Chirurgus ægroto peniculum, ſeu turundam argenteam imperauit, quâ vnguentis mundificantibus & detergentibus illitâ, ad aliquot menſes vteretur. Et ſic vulneris labra ſpontè coaluerunt, & perfectam ſanitatem iuuenis recuperauit.

Humoris ex abſceſſu in alias partes decubitus.

Notabile & hoc, abſceſſus alicubi latentes non apertos, aliam viam interdum quærere & aliò effundi. Ita refert prædictus Guil. Fabricius. *Cent.* 1. *obſeru.* 81. Trimeſtrem puerum abſceſſu circa humerum dextrum laboraſſe. Parentibus verò inciſionem non admittentibus paulatim tumorem imminutam fuiſſe. Inciſo verò tandem eo, aliquantum puris affluxiſſe, paulatim verò magis ſubſediſſe tumorem, defluente ſenſim in imum ventrem & genitalia humore, à quo extincto calore natiuo gangrænam enatam, & paucos poſt dies ſphacelum, indéque mortem ſecutam fuiſſe.

Atque hæc de tumoribus ex humoribus ortis in genere dicta ſint. Iam in ſpecie de iis dicendum. Primo autem loco occurrunt tumores ex ſanguine orti, atque inter eos Corpulentia nimia.

CAPVT IV.

De Corpulentia nimia.

EQuidem Galenus, *lib. de tumoribus, cap.* 1. obeſos ſe habere ſcribit, *ὐ παρὰ τὴν φύσιν*, ſed *κατὰ φύσιν*, & *ὥσπερ τὸ κατὰ φύσιν*: addit tamen *ibidem*, quòd exceſſus diſpoſitionum, quæ non naturâ ſunt, præter naturam ſunt; læſio verò actionis eſt terminus exceſſus eorum. Ideóque cùm corporis moles interdum ad tantam molem excreſcat, vt actiones lædat, non ſine cauſſa; *lib. de differ. morb. cap.* 9. nimiam corpulentiam ad morbos magnitudinis auctæ refert. Refert enim Galenus, *allegato cap.* 9. *lib. de differ. morb.* cuidam Nicomacho Smyrnæo ad tantam molem corpus increuiſſe, vt loco moueri non poſſet. Noſtrâ quoque memoriâ, vel ex picturis publicis, nota eſt reſtiarij Argentoratenſis vxor, quæ anno 1613. ipſa triginta ſex annos nata, libras 480. pendebat. Et vidi hiſce diebus virum hîc, qui plures quàm 400. libras pendebat, in publicum tamen prodibat, in quo verò natura per vmbilicum quandam ſeroſi humoris euacuationem tentare incipiebat. Id quod aliis quoque accidiſſe compertum eſt, quibus corpus ita auctum eſt, vt nec moueri, nec reſpirare liberè potuerint. In talibus autem non omnes partes corporis æqualiter augentur, vt in iis qui creſcunt, & naturaliter augentur, ſed tantùm caro & pinguedo nimium increſcunt.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Coniuncta ergo tumoris huius totius corporis cauſſa eſt caro & adeps. Et quidem nunc plus adeps, nunc caro augetur: interdum æqualiter vtrumque augetur. Antecedens autem, ſanguinis pinguis & boni nimia copia. Atque eâ de cauſſâ hic tumor ad ſanguineos tumores refertur. Longè tamen alia eſt eius ratio, quam aliorum tumorum ex ſanguine oriundorum. Tumorum enim ſanguineorum continens cauſſa eſt ſanguis, huius verò tumoris continens cauſſa eſt adeps & caro; antecedens verò ſanguis. Reliqui tumores ſanguinei propriè dicti oriuntur è ſanguine è vaſis in aliena loca elapſo, quod in nimia corpulentia non accidit, in quæ ſanguis non excidit in loca aliena, ſed corpori apponitur.

Quæ autem cauſſæ ſint, vt multa caro & pinguedo generetur, facilè inuenietur, ſi cauſſa generationis carnis & adipis conſideremus. Generatur autem caro in iis, qui ſunt *εὐσαρκώς*, ſi & materia carnis ſuppetat, & virtus carnem generans ſeſe bene habeat. Materiam carni præbet multa boni ſanguinis copia, ad quam producendam faciunt cibi boni & multi ſucci, & iecoris temperamentum bonum, calidum ſcilicet & humidum. Vt verò ex multo ſanguine multa caro generetur, facit habitus corporis, ſeu partium in corpore muſculoſarum temperamentum bonum, calidum & humidum. Facit huc & otium, in quo non multum ſanguinis abſumitur, vt & conſuetæ ſanguinis euacuationes, præſertim in mulieribus, ſuppreſſæ. De adipis generatione variæ apud Medicos occurrunt controuerſiæ, quas examinare huius loci non eſt. Breuiter dicimus, adipem

ſed

ſeu pinguedinem generari ex vnctuoſa & oleaginoſa ſanguinis parte, extra venas & arterias in partes membranoſas excidente, & a membranarum virtute, & calore minùs vehementi coacta. Copioſus verò adeps vt generetur, inprimis facit hepar, quod ſi ob temperamenti benignitatem non multum terrei & frigidi, neque multum bilioſi & calidi ſucci generet, ſed ſanguinem dulcem, pinguem, & oleaginoſum producat, eóque venas & arterias compleat, iſque ſanguis in habitu corporis non abſumatur, ſed is frigidior & humidior ſit, ſanguis is ibi in adipem mutatur. Quò facit otium ac intermiſſa exercitia; retentæ conſuetæ euacuationes, alimenta calore temperata & humida, & omnino omnia, quæ ſiue intrà, ſiue extrà ad copioſi & temperati ſanguinis generationem facere; feruoréмque ſanguinis viſcerum, & habitus corporis remittere ac temperare poſſunt. Vnde Galenus ſcriptum reliquit, corpora vergentia ad frigidum & humidum pinguia reddi. Cum quo congruit, quod Proſper Alpinus, *de medic. Ægypt. cap. 9.* ſcribit, quòd corpora Ægyptiorum ſint calida & ſicca, cùm ſub calidiſſimo & ſicco cœlo habitent, quia verò caliditatem & ſiccitatem minuunt aſſiduo potu aquæ, ciborúmque refrigerantem facultatem habentium, vt & aſſiduo vſu balneorum ex aqua dulci paratorum, maximè pinguia euadant, adcò quidem, vt nuſquam gentium viderit in tanto numero ita præpingues viros, quales Cayri obſeruauit. Refert enim plurimos adcò pingues eſſe, vt mammas habeant longè mulierum maximis mammis maiores, & craſſiores. Et temperamentum calidius hepatis ad pinguedinem multum facere, alia etiam docent. Noui etiam Nobilem, qui poſtquam febri malignâ laboraſſet, ita obeſus euaſit, vt vix loco mouere ſe poſſit, & mole coporis viro illi, cuius antea mentionem feci, non cedit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Ipſa verò corpulentia in oculos incurrit. An verò ſaltem deformitatem aliquam pariat, & ſymptoma ſit, an verò morbus, actiones læſæ docebunt, de quibus iam dicemus.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Quæ incommoda ſecum habeat nimia corpulentia, verbis Auicennæ proponere libet. Ita autem ille *ſeptima quarti, tract. 4. cap. 5. Pinguedo ſuperflua eſt impediens corpus à motu & deambulatione ac operatione, coarctans venas coarctatione conſtringente eas: quare oppilat ſpiritui vias ſuas, quamobrem extinguitur multoties: & ſimiliter non peruenit ad eos ſpiraculum aeris. Quare corrumpitur propter illud complexio ſpiritus eorum, & ſunt in timore, quòd expellatur ſanguis eorum iterum ad locum conſtrictum. Quare fortaſſis finditur venâ ſubitò ſciſſione pernicioſa. Et in huiuſmodi quidem diſpoſitione, quæ eſt ante eam, accidunt eis conſtrictio, anhelitus, & pulſus cordis. Et iſti quidem expoſiti ſunt morti repentinæ. Et ad ſummum mors ſuper vltimatos in pinguedine feſtinat: & propriè illos qui impinguantur in prima ætate: ipſi enim minores habent venas & conſtrictas. Et ſunt expoſiti, apoplexiæ, & paralyſi & pulſui cordis, & diarrhææ propter humiditatem ipſorum, & malitiæ anhelitus, & syncopi, & febribus malis, & non tolerant famem, neque ſitim, cauſſa conſtrictionis meatuum ſpiritus, & vehementia, frigoris complexionis, & paucitatis ſanguinis, & multitudinis phlegmatis. Et ſimiliter iſti non ſunt generantes, neque producentes embryonem. Et ſperma ipſorum eſt paucum*, quod ſcilicet concoctum ſit, ob caloris imbecillitatem, multum verò propter humiditatem eſſe poteſt: aquoſum nihilominus, Galeni etiam documento, ac tenue & infœcundum, vel fœminarum generatiuum. (*Et ſimiliter quæ de mulieribus ſunt pingues, non concipiunt. Et cùm concipiunt, abortiunt. Et earum appetitus* (naturalis videlicet) *eſt debilis.* Hæc Auicenna.

2. Curatio equidem huius affectus ſperari poteſt: tardè tamen procedit, neque breui tempore perficitur, & ægrum obedientem requirit.

Curatio.

Curatio.

Tumoris huius curatio in ablatione cauſſarum, quæ eſt nimia carnis & adipis copia, conſiſtit. Caro autem & adeps copioſus tollitur, ſi id, quod iam generatum eſt, abſumatur, & ne ampliùs multiplicetur, prohibeatur: Id quod fit, ſi caueatur, ne ſanguis nimis copioſus generetur, aut qui iam generatus eſt, & ipſe abſumatur. Vtrumque præſtant exſiccantia calida. Cùm enim hepar, ſi remiſſum, & temperatum calorem habeat, magnam ſanguinis dulcis & oleaginoſi copiam generet, & ita adipi multo & carni copioſæ materiam ſuppeditet: ſi temperata hepatis conſtitutio mutetur, hepárque calidius & ſiccius reddatur, pro ſanguine laudabili pingui & oleoſo, ſanguinem calidum & bilioſum, vel ſeroſum aquoſúmque generat. Itaq; calida ac ſicca medicaměta & ſanguinis copioſi atq; oleaginoſi generationem prohibent, & adipem generatum abſumunt. Ad carnem verò abſumendam vtiliora ſunt medicaměta, in quibus ſiccitas præualet, caliditas verò mediocritatě ſeruat. Idcóq; in hoc affectu curando attendendum, an caro, an verò adeps præualeat, & ita idonea medicaměta eligenda, & iis qui verè carnoſi ſunt, qualis fuit athletarum habitus, non calefacienda, ſed merè ſiccantia & attenuantia, medicamenta præſcribenda; qualia ſunt, venæſectio, purgatio, inedia, frictiones. In pinguibus verò calefacientia etiam rectè adhibentur, in quibus tamen adhibendis cauendum, ne nimiâ calefactione alius morbus excitetur.

Itaque cùm ſanguis & carni & adipi copioſo materiam præbeat, is euacuandus & imminuendus. Et quidem in carnoſis liberaliùs ſanguinem euacuare licet, modò euacuatio ad extremum non perueniat, vt monet Hippocrates, *1. aph. 3.* In pinguibus autem euacuatio ſanguinis paucior ſit: cùm pingues in frigidos morbos ſint propenſi. Cucurbitulæ quoque & cum ſcarificatione & ſine ſcarificatione vtriſque vtiles ſunt. Inprimis conueniunt aſperæ frictiones totius corporis. Plinius, *lib. 11. c. 37.* ſcribit, L. Apronij conſularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobile onere. Verùm remedium hoc ſæuum nemo facile admittet. Vtiles ſunt thermæ exſiccantes, & potæ, & pro balneo adhibitæ. Conueniunt purgationes frequentes ex aloe, cui myrrha & nitrum addi poteſt, ideóque pilulæ de tribus vtiles. Vt & amara & calida exhibita, *abſinthium, myrrha, thus, ruta, oxymel ſ. & compoſitum, ſcilliticum, Syrupus de duabus & quinque radicibus*, & diuretica omnia. Quapropter *radices aſparagi, fœniculi, petroſelini*, & ſimiles in frequenti vſu eſſe debent.

Adeps è corpore obeſo extractus.

Laudatur hic puluis:

℞. *Salis nitri* Drach. j. *alumin.* Scrup. ij *myrrhæ, thuris, cortic. ligni guaiaci, radic. ſarſaparillæ*, ana Drach. ij. F. pulu. cuius Drach. ß. manè ad duos menſes exhibeatur. Efficax eſt etiam *Sal ex viperis.*

Diæta.

Diæta.

Diætam quod attinet, cibi & potus ſint, qui aluum lubricam reddunt, facilè coquuntur, ſed alimentum exiguum præbent. Vinum ſit tenue. Ieiunium, & à cibo abſtinentia frequentior, & tenuis diæta plurimùm ad corpulentiam minuědam facit, exercitationes ſint frequentes, ſcribitque Galenus, 14. *meth. med. cap.* 15. vbi ex profeſſo de obeſitate & corpulentia curanda agit, ſe virum quendam circiter 40. annos natum oppidóque obeſum curaſſe, tum antidoto, quę aduerſus articulares morbos eſt compoſita, tum ſale theriaco, ipſáque theriaca, ac reliquo extenuante victu, & pro exercitio curſu veloci. Præparaſſe autem hominem ad curſum, perfricando parum linteis aſperis, quoad cutis ruberet, deinde ſtatim eum oleo, quod in ſe digerens aliquod, medicamentum habebat, inunxiſſe; quo etiam poſt curſum rurſus vtebatur.

CAPVT V.

De Inflammatione.

Inflămatio.

SEd vt ad tumores propriè dictos ex ſanguine veniamus, frequentiſſimi ij ſunt tumores, vtpote qui non ſolùm ex ſe oriuntur, ſed & pluribus aliis morbis, vt vulneribus, fracturis, luxationibus, ſuperuenire ſolět. Atque appellatur hic ex ſanguine tumor Græcis φλεγμονὴ, Latinis Inflammatio. Aliter verò vocabulū φλεγμονῆς antiqui Medici, aliter Recentiores vſurparunt. Hippocrati enim, & omnibus ante Eraſiſtratū Medicis, φλεγμονὴ omnes φλογώσεις, ſeu omnem magnum & naturæ modum excedentem calorem, etiam citra materiæ affluxum & tumorem, ſignificauit. Poſt Eraſiſtrati verò tempora φλεγμονὴ conſueuit dici ſolùm de illis tumoribus, in quibus non tantùm calor flammeus, verùm etiam renitentia, & pulſus cum rubore eſt, quos Hippocrates in ſpecie οἰδήματα σκληρὰ καὶ ἐπώδυνα appellabat, vt annotauit Galenus *lib. 1. de diff. reſp. cap. 7. lib. 3. cap. 5. 5. aph. 65. 4. de vict. rat. in ac. t. 21. comm. 3. in lib. Hippoc. de fractur. text. 5.* & alibi.

Subiectū inflămationis.

Vt autem quid ſit inflammatio, & quomodo definienda, pateſiat, & ſubiectum & cauſſam eius primò perpendemus. Forma enim per ſe patet. Subiectum Galenus, *l. b. de tumor b. cap. 2.* exprimit per *μόρια σαρκώδη partes carnoſas.* Dicit enim, phlegmones vocabulum vſurpari de partibus quæ in maiore tumore ſunt, carnoſis, intentis, renitentibus, pulſanti dolore dolentibus, & rubentibus.

An ſola caro inflămatur.

Quæ res tamen aliquam dubitationem habere videtur. Nam & membranoſis partibus accidit phlegmone, vt in pleuritide membrana coſtas ſuccingens inflammatur; in phrenitide, membranæ cerebri; ita veſiculæ & oculorum membranæ in ophthalmia inflammationem patiuntur. Nec ſolùm præter carnem membranoſæ, ſed glanduloſæ partes inflammantur, & ob influentem ſanguinem intumeſcunt. Denique non ſolùm muſculoſa caro, ſed & reliquorum viſcerum parenchymata, quæ diuerſam carnem à muſculoſa habent, inflammatione corripiuntur, vt in hepatis, lienis, cerebri, & aliorum viſcerum inflammationibus patet. Quod ipſum etiam Galenus non præterit, *ſub finem alleg. cap.* ſcribit, *Quin & procedente tempore ipſa cutis aliquid de fluore accipit, vt vaſorum tunica quoque; ſic quoque & ipſa in inflammata parte membrana; quin & ipſi nerui & tendines tempore procedente ipſius inflammationis participes fiunt.*

Verùm vt ex his nos expediamus, ſciendum, per σαρκώδη μόρια, non tantùm intelligendam eſſe muſculorum carnem,

quæ

quæ propriiſſimè eſt eam, ſed etiam viſcerum carnes, quæ parenchymata appellantur. Quin & ſub carnoſæ partis nomine comprehenduntur glandulosæ partes, imò etiam membranoſæ. Nam & his ſua caro eſt, vt hac de re ſcribit Galenus, 10. *meth. med. cap.* 11. *In ſingulis*, inquit, *primarum ac ſimplicium partium, alia portio ſubſtantiæ earum eſt veluti fibroſa, alia membranoſa, alia carnoſa. Sicut ex. gr. cùm venena vnam tunicam habeat, & eam tenuem, licet fibrarum in ea inuenire multas, quæ ſint araneoſis quibuſdam interſica contextibus, quibus vtriſque ipſa propria venæ ſubſtantia adnaſcitur. Hæc alia in aliis corporis partibus habetur, nec vllum commune nomen eſt nacta. Caterùm docendi cauſſa nihil vetat vt eam carnoſam ſubſtantiam voces, vel certè huius particulæ quandam carnem, quæ in ventriculo quidem ſit alia, alia in hepate, ſimiliter in arteria, & muſculo.* Hactenus Galenus. Quapropter quamcunque carnis ſubſtantiam, quæ habet venas & arterias, quæ ſanguinem inflammationis cauſſam continent & conuehunt, ac oſſibus, quæ venas in ſe non recipiunt, hoc modo opponuntur, ſubiecta inflammationis eſſe ſtatuimus. Equidem caro præcipuum inflammationis ſubiectum eſt: Si tamen ſanguis, & in vicinas partes, ſeſe diffundat, & eæ in conſenſum trahuntur, ſimul inflammari dicuntur, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 2. dum ſcribit: *Quòd omnis caro, cuius iam maximeque affectio eſt inflammatio, repleri fluore ſanguineo videatur, & color & tumor ipſe oſtendit. Quare & humida omnis & madeſcens, vt lana & ſpongia, apparet. Huius rei teſtis eſt, quæ effluit, ſanies, cum inflammatio oſtiolum habet. Iure autem arbitror, & ipſa cutis vna cum tumoribus eorum quæ ſubiacent, attollitur & circumtenditur. Et interpoſito tempore & ipſa de fluore aliquid accipit, vt vaſorum tunica quoque, ſic quòque & ipſa & inflammata parte ſunt membranæ: quin etiam ipſi nerui & tendines tempore procedente ipſius inflammationis participant: interdum tamen vulneratis ipſis, aut aliter affectis, ex illis ipſis primum ipſum malum incipit. Vniuerſaliter verò nihil inflammata parti, ſecundum naturam exactè ſe habere perſeuerat, cum mora inflammationi eſt, ſed omnia cum carne de fluore fruuntur, vt nonnunquam ipſa quoque oſſa attingat, quemadmodum ex ipſis promouetur interdum primò affectis.* Et 6. *meth. med. c.* 5. ſcribit: *Nec ſanè miror, ſi phlegmonis quiddam ſimile etiam ipſis fractis oſſibus ad portionem accedat.* Quod & Auicennas docuit, *ſecunda primi, doctrina prima, c.* 5. dum ſcribit: *Tumores membris accidunt mollibus. Et eſt, cùm oſſibus etiam accidat res, quæ tumori aſſimilatur, per quam eius ingroſſatur magnitudo, & eius augmentatur humilitas*, Rationemque addit: *Neque eſt mirum aut extraneum, quòd recipiens augmentum additionémve cum nutrimento recipiat, eam ſcilicet additionem cum ſuperfluitate, cum in ipſum penetrauerit, aut in ipſo acciderit.* Et in ſpecie de dentibus Galenus, 5. *de compoſ. med. ſec. loca, c.* 8. quòd in dentibus redundantia conſimilem in iis affectionem excitare poteſt, qualis eſt circa partes carnoſas inflammatio. Imo oſſa non ſolùm à ſuperfluo alimento craſſeſcere poſſunt, ſed & aliud os ipſis adnaſci poteſt. De qua re, Abenzoar, *ſecundo theiſir, tr.* 6. *c.* 2. *Et ingroſſantur*, inquit, *quandoque oſſa in ſua ſuperficie ab humoribus mordicatiuis, qui infunduntur in ipſis oſſibus, aut à ſanie groſſa quæ tranſit ſuper ipſa: vnde concauantur & corroduntur, & ingroſſantur.* Iterúmque latiùs deinceps: *Ingroſſantur quandoque oſſa p. n. propter groſſum regimen inordinatum ſubitò factum, & non ſucceſſiuè. Et iam audiui dici à patre meo, quod cuidam viro vidit naſci in dorſo ſuo os, ad ſimilitudinem vnius cornu: quod erat duritici oſſis naturalis; & ipſe pater meus purgauit humores groſſos in ipſo: & poſtea poſuit medicinas exſiccatiuas ſuper os: ita quòd cecidit dictum os, ſicut cadunt cornua ceruis in Vere. Et mihi etiam fuit ortum os vnum ſuper dorſum, magnum mihi inferens dolorem; & purgaui me ab humoribus groſſis, & poſui ſuper ipſum reſolutiua.*

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſam quod attinet, eam non modò multitudini hominũ, ſed ne ipſis Medicis omnibus cognitam eſſe, ſcribit Galenus. Etſi verò, vt opinor, inter omnes Medicos iam conueniat, ſanguinem eſſe cauſſam inflammationis, tamen ne, quod idem Galenus, *alleg. loco*, ſcribit, id quod nobis videtur, ſimpliciter enunciare videamur, non factâ aliquâ inquiſitione, etiam hîc cauſſam inflammationis inueſtigabimus hoc modo. Tumor in nulla vnquam corporis parte fieret, niſi vel eius ſubſtantia, à calore quaſi efferueſcẽs, funderetur, aut foris aliqua noua ſubſtãtia accedat. Duæ enim omnino ſunt cauſſæ molis ac quantitatis in re aliqua auctæ. Vel enim humidum à calore ſeu interno, ſeu externo, in aëream ſubſtantiam reſoluitur, quæ longè maius ſpatiũ requirit, quàm anteà, vt vulgo notũ eſt, vel foris & extrinſecùs noua ei ſubſtantia adiicitur. Harum itaque duarum cauſſarum alteram adeſſe neceſſe eſt, quando in phlegmone pars in maiorem molem attollitur. Non autem efferueſcẽtiam & fuſionem humidi cauſſam eſſe, ex eo patet, quia omne, quod funditur, & in ſpiritus conuertitur, refrigeratum priorem quantitatem aſſumit, & tumorem deponit, vt experientiâ conſtat. Partes autem inflammatæ, etiamſi vehementiſſimè refrigerentur, tamen ad priſtinum ſtatum non redeunt, neque tumorem deponunt. Deinde ſi ob fuſionem partis, & eius in ſpiritus conuerſionem, tumor in inflammata parte fieret, appareret ſpiritus parte inciſa, quod tamen non fit, cùm potius ſanguis effundatur, & totus locus ſanguine plenus conſpiciatur. Relinquitur ergo, ſubſtantiæ nouæ acceſſionem eſſe cauſſam phlegmones. Subſtantiam autem illam ſanguinem eſſe, inde patet, quòd phlegmone intus & extrà valde rubet. Color autem rubeus proprius & inſeparabilis eſt ſanguinis, nihilque in corpore rubet præter ſanguinem & carnem, quæ tamen caro phlegmones cauſſa nullo modo eſſe poteſt. Nam ſi carnis incrementum eſſet cauſſa inflammationis, tumor quidem fieret, ſed tamen calor internus ſalubris permaneret, neque priſtinam naturam euariaret, cùm in nulla re quæ ſecundum ſubſtantiam augetur, calor intendatur, incrementúmque ſubſtantiæ & quantitatis diuerſum ſit à qualitatum mutatione. Sed hoc non fit in phlegmone, in qua color mutatur & intenditur, qui proinde indicium eſt qualis ſubſtantiæ, non, quantæ ſolùm. Præterea quòd ſanguis ſit cauſſa phlegmones, vel ex hoc indicio manifeſtum euadit, quòd locus in maximis inflammationibus, quæ nonnunquam accidunt vlceribus, circumcircà cruentus apparet, quod certè non fieret, ſi ſanguis non eſſet cauſſa inflammationis. Inſuper quòd inflammationis cauſſa ſit ſanguis, generatio quoque inflammationis, quæ vulneribus accidit, indicat. Nam in recentibus vulneribus ſanguis effluit, qui poſtea compreſſus vel manu vel ligaturis, vel medicamentis ſanguinem ſiſtentibus, vel ſponte ſuppreſſus, in oris diſſectorum vaſorum retinetur, cogitur & concreſcit, non ſecus ac grumus, atque ibi congeſtione affluentis ſanguinis partem in tumorem attollit, inflammationémque parit.

Cauſſa proxima inflãmationis, eſt ſanguis.

Cùm itaque cauſſa coniuncta inflammationis ſit ſanguis præter naturam influens, facile colligere eſt, inflammationem eſſe tumorem p. n. partium carnoſarum (vt Gal. *loc. alleg.* nomen carnis accipit) à ſanguine præter naturam affluente ortum, & proinde calidum, rubentem, tenſum; & renitentiam habentem, dolentem, ac pulſantem.

Inflammatio quid.

Verùm vt nihil obſcuritatis circa naturam inflammationis relinquatur, etiam generationis phlegmones modum addemus. Deſcripſit autem illum Galenus, *lib. de inæq. intemp. cap.* 3. hoc modo: *Calida fluxio, vbi in muſculum procubuit, primùm maiores arteriæ venæque opplentur, ac diſtenduntur; ab iis minores, atque ita res procedit, ad nimiùs ſit peruentum. In iis vbi valenter impacta fluxio eſt, nec amplius contineri poteſt, partim per ipſarum ora, partim per tunicas quaſi colata & transſudans foras tranſmittitur: tum vero ipſa ſpatia vacua, quæ inter prima ſunt corpora, fluxione implentur.* Sic omnia ab humore, omniſque ex parte incaleſcunt ac profunduntur. *Ea ſunt nerui, ligamenta, membrana, caro ipſa, atque ante hæc venæ & arteriæ.* Cùm enim ad quamlibet partem venæ & arteriæ tendant, per quas nutrimentum & ſpiritum vitalem accipiunt, quamdiu ſanguis iuſtâ copiâ defluit, & in illis ſuis receptaculis continetur, pars nullam inflammationem patitur, ſed tum demum quando ſanguis ἀθρόως, confeſtimque in partis ſubſtantiam per venas & arterias effunditur. Quo ipſo diſtinguitur etiam plegmone ab aliis fluxionibus, quibus materia extra venas in totam ſubſtantiam partis diffunditur, eámque diſtendit & dilatat. In phlegmone enim etſi omnes partes ſanguine perfundantur: tamen ordo quidam ſeruatur, vt aliæ partes priùs, aliæ poſteriùs fluxionem recipiant, donec tandem omnes humore repleantur & diſtenduntur. Ordo autem iſte ex naturali diſtributione vaſorum ſanguinem continentium depẽdet. Cùm enim venæ & arteriæ, dum primùm ingrediuntur, ſemper ſint maiores; quò verò profundiùs in id diſtribuuntur, fiunt minores, nondum adeſt inflammatio, niſi ſanguis in minutiſſimas venas effundatur, atque ex iis excidat. Quod vel exemplo minutiſſimarum venarum, quæ in tunicam oculi adnatam ſeu coniunctiuam dictam tendunt, patet. Hæ quidẽ ſemper oculo ſanguinem ad nutriendum conuehunt, tamen dum oculus bene ſe habet, ita ſunt exiles, vt ſub aſpectum non veniant. Quamprimum autem oculus inflammatur, & venæ illæ præter naturam ſanguine replentur, tum ſe produnt, & conſpicuæ fiunt, quod etiam in aliis inflammationibus omnibus fieri, voto conſentaneum eſt. Sed nondum adeſt inflammatio, etiamſi venæ minores etiam repleantur, niſi tandem ſanguis in reliquam partium ſubſtantiam per eas effundatur, quod fit duplici modo. Nam primò per minutiſſima venarum orificia, quibus in circumpoſitam partis ſubſtantiam venæ quaſi hiant, vt ſanguis per eas ad nutritionem excidere poſſit, ſanguis effunditur. Deinde etiam per tunicas venarum tranſſudat. Sunt etenim tunicæ venarum etiam ſuis poris præditæ, per quas ſi non ipſe ſanguis, certè ſeroſitas & tenuior eius pars exſudat.

Inflammationis generationis modus.

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, diſtinctio cauſſæ coniunctæ & antecedentis in inflammatione apparet. Sanguis enim, qui phlegmones cauſſa dicitur, duplici ratione vim & naturam cauſſæ induit. Vel enim eſt cauſſa proxima, continens & coniuncta, de qua hactenus actum eſt, quatenus nimirum iam in partem influxit, & ei impactus eſt, eandémque actu in tumorem attollit, vel eſt cauſa antecedens, quatenus nimirum in corpore abundans influere, & influxu partem in tumorem attollere poteſt. Quæ quidem cauſſa antecedens in inflammatio

Cauſſa inflammationis antecedens.

in inflammatione, vt & aliis tumoribus, rurſum dupliciter conſideratur: vel nimirum reſpectu morbi ſimpliciter futuri, quem excitare poteſt, etſi nondum in corpore præſens ſit. Ita plethora ſæpe in corpore præſens eſt, etſi non ſtatim ſequatur inflammatio. Vel conſideratur vt antecedens iam affectum actu exſiſtentem, cùm nimirum iam fluit ſanguis ad excitandum & augendum tumorem. Quæ quidem rectiùs, quàm prior, antecedens cauſſa nominatur: cùm hæc iam præſentem effectum, illa ſolùm futurum reſpiciat. Antecedens autem hæc cauſſa vt ad locum affectum confluat, ab aliis mouetur, dum vel aliunde tranſmittitur, vel ab ipſa parte attrahitur, iis de cauſſis, quæ iam ſunt explicatæ.

Cauſſæ remotæ. Cauſſæ verò procatarcticæ remotiores & primitiuæ ſunt, quæ vel ad ſanguinis copioſi generationem faciunt, vt ſunt cibi boni & multi ſucci, vita otioſa, & ſimilia; vel ſanguinem acriorem reddunt, vt calefacientia omnia, acria alimenta; ira, vigiliæ, motus & exercitium nimium; vel ſanguinem ad partem affectam concitant & mouent, vt partis calor nimius, dolor ex vulnere, lapſus contuſione, fractura, luxatione, & ſimilibus cauſſis vel partis affectæ imbecillitas, cum aliarum partium immittentium robore. Nunquam tamen inflammatio per congeſtionem paulatim factam generatur, ſed per ſanguinis ſubitum influxum. Etſi enim fieri poſſit, vt in parte aliqua humor aliquis ſenſim colligatur, qui poſtea cumulatus in parte dolorem excitare incipiat; tamen non priùs inflammatio excitatur, quàm dolor faciat, vt ſanguis copioſior ſubitò affluat.

Hic tamen notandum, etſi ſanguis inflammationis cauſſa & continens & antecedens eſt, vt tamen ad partem affectam moueatur, in iis inflammationibus, quæ ſine cauſſa euidente, vt vulneribus, contuſionibus, & ſimilibus excitantur, cacochymiam, & præcipuè humores acres & bilioſos primam cauſſam eſſe. Vbi enim ab humoribus talibus natura vellicatur, eos tamen è corpore expellere planè non poteſt, vt partes principes ab iis liberet, ad externas eos detrudere conatur. Quòd cùm præſtare non poſſit, niſi ſanguine quaſi vehiculo vtatur, & ipſe humor acris in parte, in quam detruditur, dolorem excitet, fit ſanguinis ad illam partem confluxus, & ex eo inflammatio. Atque hoc modo pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis, aurium & gingiuarum inflammatio, bubones, & carbunculi excitantur.

Differentiæ.

Differentiæ. Differentiæ inflammationis præcipuæ ſumuntur à varietate cauſſæ continentis, atque à ſanguinis, qui eam excitat, differentia. Phlegmone enim alia eſt vera ſeu legitima, alia non vera ſeu notha. Vera & legitima eſt, quæ excitatur à ſanguine bono, & ſecundum naturam ſe habente, ſaltem copioſiore: atque hæc abſolutè & ſimpliciter phlegmone appellatur. Spuria autem phlegmone eſt, quæ ortum habet à ſanguine non bono, neque ſecundum naturam ſe habente, quæ quidem fit dupliciter: ſi enim ſanguis naturam ſuam non amittit, nec ſubſtantiam mutat, ſed alios tantùm humores admiſtos habet, tunc tres nothæ inflammationis oriuntur ſpecies. Nimirum ſi bilis ſanguinis inflammationem parienti ſit admixta, appellatur φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης: ſi pituita φλεγμονὴ οἰδηματώδης: ſi melancholia φλεγμονὴ σκιῤῥώδης. Si verò ſanguis ſubſtantiam mutet, maſſam tumoris ſanguinei genus excitat. Nam ſanguis, vt hac de re ſcribit Galenus, *lib. 2. de differ. febr. cap. 9.* ſi ſupra modum aſſetur, pars eius ſubtilior ac pinguior in flauam bilem conuertitur; quæ autem craſſior, in atram.

Signa Diagnoſtica.

Signa diagnoſtica. Signa inflammationis, vt ex definitione colligere eſt, ſunt calor, dolor, tumor & tenſio, renitentia, rubor, pulſus. Primò

1\. calor adeſt tantus in hoc genere tumoris, vt etiam nomen ab eo acceperit, & excitatur quidem neceſſariò pluribus de cauſſis. Nam primùm ſanguis, qui copiâ ſuâ phlegmonem excitat, calidus eſt, & illam ſuam caliditatem etiam parti affectæ communicat. Deinde, cùm à copia ſanguinis, & interdum etiam aliqua craſſitie omnes pori ita repleantur, & obſtruantur, vt calidæ exhalationes non ſatis emitti, & calor ventilari, vt par eſt, non poſſit, retentis illis exhalationibus & fuliginibus calor augetur. Quibus quoque tertia cauſſa accedit, putredo nimirum. Nam ſanguis in parte inflammata contentus tandem putredinem concipit, à qua, vt in aliis etiam rebus, calor excitatur, & parti inflammatæ communicatur. Atque calor nunc maior, nunc minor eſt, pro cauſſarum illarum magnitudine & incremento.

Secundum ſignum eſt dolor. Cùm enim duæ euidentes ſint

2\. doloris cauſſæ: Intemperies & ſolutio continui, vtraque locum habet in inflammationibus. Caliditas quidem inſignis per ſuam intemperiem primò dolorem excitat: copia verò ſanguinis partem replendo ac diſtendendo continuum ſoluit, & continuitatem ſoluendo, doloris huius cauſſa eſt. Atque dolor qui excitatur, varius eſt, diſtendens, diuellens, premens, grauans, pro varietate affectarum partium; præcipuè autem dolor pulſans adeſt, qui etiam propterea inter ſigna propria phlegmones peculiariter recenſetur, de quo poſtea.

3\. Tertiò adeſt tenſio. Cùm enim copia ſanguinis non ſolùm venas & arterias, ſed etiam totam partis ſubſtantiam repleat, omnia diſtenduntur, præſertim cutis, quæ nec ſtatim, vt partibus reliquis omnibus circumiecta, & membranoſam ſubſtantiam habens, tenſionem & dolorem illum tenſiuum percipit.

Quartò, renitentia ſeu ἀντιτυπία itidem illam repletionem 4.
& tenſionem ſequitur. Etſi enim pars inflammata ſuâ natura dura non ſit: tamen à copia ſanguinis ita repletur & diſtenditur, vt tangi iam non cedat, ſed reſiſtat & renitatur, atque ad tactum dura appareat.

Quintò rubent partes inflammatæ, colorem hunc ſanguine 5.
communicante. Nihil enim in corpore humano rubet, præter ſanguinem & carnem.

Sextò denique in partibus inflammatis percipitur pulſus, ſeu 6.
dolor pulſatorius, cùm nimirum cum dolore & ſingulari moleſtia percipitur pulſus arteriæ in parte inflammata, qui, cùm pars ſana eſſet, non percipiebatur. Vnde, vt ſcribit Galenus, *6. de loc. affectis cap. 7.* non omnibus partibus accidit dolor pulſatorius, ſed his ſaltem, quæ arterias habent notatu dignas, & partem ſenſu præditam, & vbi ad notabilem magnitudinem inflammatio attollitur. *Dolor pulſatorius quomodo fiat.* Dolor autem iſte pulſatorius inde accidit, quòd quando arteriæ attolluntur ac diſtenduntur, partes inflammatæ arteriæ ſeſe diſtendenti, ob copiam ſanguinis, non liberum locum relinquunt, ſed ab arteria ſeſe attollente diſtenduntur, quæ diſtenſio dolorem excitat. Atque hic dolor pulſatorius tum maximè ſentitur, cùm inflammatio ad ſuppurationem tendit. Tunc enim ſanguis quaſi ebullit & efferueſcit, vnde etiam maius ſpatium occupat, partémque magis diſtendit, à qua poſtea arteria in diaſtole comprimitur, & ipſa rurſum vicinas & circumiacentes partes comprimunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. Inflammationis terminatio. Quæ triplex. In Inflammatione duo in primis præſagire oportet. Euentum ſiue terminationem eius, & tempus terminationis. Euentus autem *bonus* eſt, quando natura vincit materiam inflammationem parientem; quod accidit, quando tumor vel reſoluitur, & materia inſenſibiliter exhalat, qui optimus ſolutionis inflammationis modus eſt; vel quando materia in pus mutatur, & ſpuratur: aut euentus *malus* eſt, vel potius peſſimus, quando natura non vincit materiam, quod euenit, quando inflammatio, ſi eſt externa, euaneſcit, & ad partes internas retrocedit, vel ſuperato & extincto calore naturali membrum putreſcit, & gangrænâ corripitur, adeò vt ſi mox præcidatur, toti corpori labes & interitus immineat: aut *neuter* euentus ſequitur, vel vt nonnulli appellant, abſolutè malus, quãdo tumor induratur, & reſolutis ac diſcuſſis partibus tenuioribus, craſſioribúſq; relictis, inflammatio in ſcirrhum degenerat. Quid autem horum ſperandum aut expectandum ſit, ex collatione roboris naturæ cum materia morbifica colligi poteſt. Nam ſi materia non eſt adeò multa, non craſſa, non loco nimis profundo ſita, non ſub craſſa & denſa cute concluſa; ſi corpus non eſt impurum, & natura fortis eſt: reſolutio, & per inſenſibilem tranſpirationem euacuatio ſperari poteſt. Si verò materia eſt copioſior, & craſſior, loco profundiore contenta, & ſub cute denſiore concluſa, ſuppuratio eſt expectanda. Materiam ad interiora retrocedere iudicium eſt, cùm tumorem imminui videmus, etſi nulla repellentia fuerint adhibita. Extinctionem caloris imminere indicatur, cùm calor, rubor, dolor, pulſus imminuitur, nihilominus remanente tumore, de quo plura poſtea, vbi de gangræna agetur. In ſcirrhum denique tunc abit plerumque inflammatio, quando materia eſt nimis viſcoſa & dura, & calor naturalis fortis, vel mox in principio nimis fortia diſcutientia adhibentur, quæ tenuiores partes diſcutiunt, & craſſas relinquunt.

Tempus euentus vt cognoſcatur, tempora inflammationis vt nota ſint, oportet, atque eadem etiam propter curationem diligenter ſunt cognoſcenda. *Tempora inflãmationis.* Niſi enim tempora inflammationis habeantur cognita, facilè peccari poteſt, dum non debita cuique tempori adhibentur remedia. Habent autem inflammationes, vt alij tumores ac morbi quatuor tempora, principium, augmentum, ſtatum, & declinationem. Principium eſt, cùm implentur partes ſanguine, & tumor, dolor, ac tenſio adhuc exigua eſt. Quando verò pars iam in maiorem molem attollitur, atque ita tumor, dolor, ac tenſio augetur, augmentum eſt.

Status eſt, quando tumor, tenſio, dolor, ac omnia ſymptomata ſunt vehementiſſima. Declinatio denique eſt, cùm materia tumoré efficiens imminuitur, & dolor, calor, ac alia ſymptomata remittunt, vel materia in pus mutatur.

Verùm hæc tempora aliàs longiora ſunt, aliàs breuiora, & inflammationes aliàs citiùs, aliàs tardiùs terminantur. Nam, vt Galenus docet. *6. aphor. 49.* breuiore tempore digeritur, quod tenuioris eſt ſubſtantiæ; longiore, quod craſſæ vel ſcutæ, multóque longius tempus requirit, quod craſſum & viſcidum fuerit. Et quæ carnoſas partes obtinet inflammatio, acutorum termino, qui dies 14. eſt, ſubiicitur. Mollior enim & rarior eſt carnis ſubſtantia. Ligamentorum autem, tendinum & neruorum ſubſtantia, cùm ſit denſior & durior, atq; ita difficiliùs fluxionem recipiat, eadem de cauſſa etiam eam difficiliùs dimitit,

&

& inflammatio in iis longiore tempore ad ſtatum peruenit, tardiúſque curatur; vltra dies tamen quadraginta non protogabitur curatio, ſi & Medicus omnia rectè agat, & æger obtemperet.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio.

Cùm Inflammationis cauſſa continens ſit ſanguis, qui p. n. in partem affluxit, curatur, ſi ſanguis ille ex parte affecta remoueatur, & ne ampliùs ad partem affectam confluat, caueatur, atque ita cauſſa cùm continens, tùm antecedens tollatur. Cùm enim morbus remoueri non poſſit, niſi cauſſa eius ſublata; & cauſſæ eo ordine tollendæ ſint, quo ſeſe conſequuntur, fluxio primò tollenda eſt. Tollitur autem fluxio, ſi curatur, ne ſanguis in corpore abundet, & qui abundat ad partem affectam non confluat, quod effectum datur commodiſſimè Venæſectione. Venæ enim ſectione & abundantis ſanguinis copia imminuitur, & idem à loco affecto reuellitur; vnde magna vtilitas eſt venæſectionis in inflammatione, vt nunquam ferè omittenda ſit, ſi vires permittant. Et vix tutò alia remedia hîc applicantur, niſi præmittatur venæſectio, & ſanguinis copia imminuatur. Etenim ſi repellentia adhibeamus corpore adhuc pleno, metuendum eſt, vt materia ab aliis partibus recipi non poſſit; & ne ad partem aliquam confluat. Digerentia verò vtpote calida, ſi corpore adhuc pleno adhibeantur, metuendum eſt, ne plus materiæ attrahatur, quàm diſcutiatur.

Fluxionis Curatio.

Venæſectionis in inflãmatione vtilitas.

Purgatio.

Etſi quoque cacochymia non eſt cauſſa inflammationis: tamen cùm rarò aliquod corpus reperiatur, quod omnis cacochymiæ ſit expers, purgationem inſtituere non inutile eſt, quâ præmiſſâ medicamenta poſtea alia etiam commodiùs adhibentur. Et monuimus ſuprà, etſi inflammationes à ſanguine præcipuè ortum habeant, occaſionem tamen ſæpiſſimè præbere humores vitioſos, & cacochymiam, & quidem in primis humores calidos. Ab iis enim ſi natura vellicetur & ſtimuletur, eóſque è corpore expellere non poſſit, in alias partes deponere conatur: cùm verò id præſtare non poſſit, niſi ſimul ſanguinem eò mittat. & humore acri ad partem aliquam tranſmiſſo dolor excitetur, confluxus ſanguinis ad partem illam, in quam natura humorem vitioſum deponere conatur, excitatur, atque ita inflammatio generatur. Et hinc ex cacochymia excitatur ſæpe pleuritis, peripneumonia, angina, phreniris.

Deinde etiam ſanguis ſubtrahitur, non copioſior generatur, ſi cibus non exhibeatur, qui vel copiâ ſuâ vel ſubſtantiâ nimis nutrit, & ad ſanguinis copioſioris generationem facit. Quapropter æger à Vino abſtineat, ac tenui diætâ vtatur, quæ & ſanguinis multi generationem prohibet, & ſi copioſus ſit, eum paulatim minuit.

Ne autem ſanguis ad partem affectam confluat, præcauebitur, ſi ea, quæ pro motu ipſi ſunt neceſſaria, ipſi adimamus, & tenuitatem eius atque mobilitatem nimiam corrigamus, viáſque per quas moueri debet, conſtringamus, & eum à parte affecta retrahamus & reuellamus. Sanguis itaque, ne ad partem affectam confluat, alterandus, repellendus, intercipiendus, & deriuandus eſt.

Alteratio ſanguinis.

Alteratio ſanguinis eſt neceſſaria, vt is ſi nimis ſit calidus, tenuis & mobilis, refrigeretur, incraſſetur, & ad motum ineptior reddatur; quam etiam plerumque adhibere conuenit ob febrem, quæ ferè phlegmonem comitatur, aut hepatis caliditatem. Rarum enim eſt, vt ij quos inflammatio alicuius partis infeſtat, febrem non ſentiant. Quapropter vtendum medicamẽtis, *è cichoreo, endiuia, violis, lattuca, acetoſa, hordeo, ſeminibus frig. maior. ſucco citri, granator.* & ſimilibus. Et ſi ſanguis ſit tenuior & calidior, etiam ea quæ adſtringendi vim aliquam habent; vt ſunt *roſa, portulaca, plantago*, & ſimilia addenda. Videndum tamen, ne venæ ſint anguſtæ, aut obſtructiones in viſceribus, ne adſtringentium vſu obſtructiones gignantur, vel augeantur.

Non ſolùm autem ſanguinem alterantia contraria ſunt adhibenda, ſed & amouenda, & omittenda ſimilia, & quæ eas, quas iam abeſſe decebat, qualitates inducunt vel augent. Aër nimirum calidus vitandus; crapula fugienda, & vinum non bibendum, aut ὀλιγοφόρον propinãdum; motus validus omittendus, & quieti potiùs indulgendum, ab ira & Venere abſtinendum.

Reuulſio.

Reuulſio deinde inſtituenda, humórque in contrarium eſt auertendus, id eſt, efficiendum, vt humori contrarius motus concilietur, & ad partem ei, ad quam vergit; contrariam moueatur, atque ita in partem affectam non confluat. Humoris enim in partem aliquam influentis in contrariam auerſionem, ſeu tractionem reuulſionem eſſe, meritò pro confeſſo, & ab Hippocrate conſtituto principio accipimus. Nam, vt ait Galenus, *lib. 5. meth. med. cap. 3. Hoc Hippocratis inuentum eſt, reuulſionem fieri ad contraria.* Etſi autem quid contrarij nomine intelligendum ſit, multum diſputetur à Medicis; tamen planam & expeditam eſſe Galeni ſententiam exiſtimamus, ſi ea quæ paſſim hac de re tradit, colligamus, & quæ in Reuulſione conditiones requirantur, videamus. Per contrarium autem à Galeno nihil aliud intelligi, quàm partes contrarias, & quidem à parte affecta diſſitas ac remotas, paſſim ex eius ſcriptis patet. Ita enim *4. meth. med. cap. 6.* ſcribit: *Si perpetuum eſt, quod ab eo didicimus, incipientem fluxionem ad contraria trahendam eſſe, fixam verò iam in laborante particula vacuandam, vel ab ipſa particula, quæ affligitur, vel à maximè vicina; in promptu nobis & de ſanguinis detractione colligere nunc eſt, quod in principio hæc à longinquo, poſtea ab ipſis affectis partibus ſit molienda.* Et quam remotionem, ac quam longitudinem intelligat, *5. method. med. cap. 3.* explicat, *Reuulſio* inquit, *in iis, quæ ſuprà ſunt omnibus, deorſum ſemper agitur: ſurſum in his, quæ ſunt infrà. Præterea a dextris ad ſiniſtra, ſimiliter ab his rurſum ad illa, ſimiliter ex iis quæ intus habentur, ad ea quæ foris ſunt: contráque ab his ad illa.*

Contrarietas in reuulſione.

Cùm enim reuulſionis ſcopus ſit, non humores illos euacuare qui iam in affecta parte continentur, ſed influentes potiùs; & partem mittentem potiùs, quàm recipientem reſpiciat: hoc certè in omni reuulſione requiritur, vt motum fluenti contrarium conciliet, ita vt ad partem affectam ampliùs non moueatur: & proinde neque ex parte affecta, neque ex proxima fieri poteſt, ſed potiùs ex oppoſitis, & quantum quidem fieri poteſt, ab affecta parte remotiſſimis. Vnde etiam contrarietatem hic non quæuis oppoſitio cõſtituit, neq; quæuis oppoſitio in reuulſione locum habet, ſed illæ ſolùm quæ *alleg. cap. 3. lib. 5. meth. med.* Galenus recenſet, ſurſum ſcil. & deorſum, à dextris ad ſiniſtra, ab his quæ ſunt intus, ad ea quæ ſunt extra, & contrà. Si tamen exigua ſolùm adeſt diſtantia, commodè reuellere non poſſumus, à partibus interioribus ad exteriora, ſed ſolùm tùm, vbi maior eſt diſtantia. Oppoſitio verò quæ eſt antè & retrò, ſeu ſecundùm partes anteriores & poſteriores, in reuulſione hac quæ ſimpliciter & abſolutè reuulſio dicitur, locum non habet. Neque enim ſi aliquis affectus ſit in poſteriore parte capitis, mox frontis venæ pro reuulſione aperiendæ, cùm id præſente plethora, & fluentibus adhuc humoribus, ſine inſigni periculo fieri non poſſit. Verùm plura de reuulſione *lib. 5. Inſtit. part. 2. ſect. 1. cap. 18.* dictum.

Reuulſio quotuplex.

Vt breuibus ea, quæ ibi dicta ſunt, & dici poſſunt, contrahamus, notandum primò reuulſionem eſſe duplicem, vnam quæ fit cũ humoris euacuatione, qualis eſt quæ fit per venæſectionem & cucurbitulas ſcarificatas; aliam, quæ fit ſine humoris euacuatione, qualis eſt, quæ fit per frictiones, ligaturas, cucurbitulas non ſcarificatas. Hæc non niſi ad remotiſſima fieri poteſt: cùm ſi in partibus propinquis inſtituatur, humor, qui ſaltem mouetur, & non euacuatur, facilè ad partem affectam ruere poſſit. Et rarò hæc etiam locum habet in inflammatione, quę ſenſibilem & ſubitam ſanguinis euacuationem requirit.

Reuulſio per venæſectionem.

Deinde reuulſionem, quæ fit per Venæſectionem quod attinet, hoc ſaltem notandum, quo obſeruato, multæ intricatæ hac de re controuerſiæ decidi poſſunt, nimirum dandam eſſe operam, vt ſanguini contrarius motus concilietur, & quantum fieri poteſt, ad fontem, vnde fluit, attrahatur; Et cùm ſanguinis fons ſit hepar, & maxima ſanguinis copia in vena caua circa hepar contineatur, laborandum, vt ſanguis, qui ad partem inflammatam fluit, verſus fontem retrahatur; imò ſi fieri poſſit, in partem etiam oppoſitam, ita tamen, vt ſanguis qui fluit, retrahatur. Ideóque in omni reuulſione id agendum, vt ſanguini talis motus concilietur, per quem non ad partem affectam concitetur, ſed potiùs à parte affecta retrahatur. Quomodo autem hoc in qualibet parte fieri poſſit, hic exponere prolixum foret, dictúmque ea de re eſt alibi in particularibus affectibus.

Reuulſio quando inſtituenda. Quibus modis.

Atque ex his, vt opinor, qua ratione inſtituenda ſit reuulſio in inflammationibus, ſatis patet, vt de recta adminiſtratione multa addere opus non ſit. Cùm enim reuulſio cõpetat humoribus fluentibus, non iis, qui iam fluxerunt, & in parte affecta ſubſiſtunt, in principio inſtituendam eſſe manifeſtum eſt. Hoc tamen non ita accipiendum eſt, quaſi in cuiuſcunque inflammationis principio reuellendum ſit, nam ſi non magna adeſt ſanguinis copia, aut eius impetus non eſt magnus, repellentia & deriuantia ſufficiunt. Tum ſolùm autem eſt adhibenda, cùm ſanguis eſt copioſus, eiúſque ruentis maior impetus, & pro maiore vel minore vehementia motus, ac copia ſanguinis, etiam fortiora vel minùs fortia auxilia reuulſoria adhibenda ſunt. Maior autem eſt illa reuulſio, quæ fit cum effuſione materiæ, quàm quæ ſine ea fit. Inter omnia autem eſt efficaciſſimum remedium reuulſorium venæ ſectio, quæ ipſa nunc efficaciùs, nunc debiliùs, reuellit, prout maiores vel minores venæ aperiuntur. Maiores aperiendæ ſunt, dum maiori cum impetu ſanguis fluit; Minores, cùm minore impetu. Auxilia enim cum præcipiti motu materiæ, celeritate contendere oportet. Vnde rectè ſcribit Fernelius, *lib. 2. meth. med. cap. 7.* capitis ex plenitudine affectus, tùm interiores, tùm exteriores, reuellit ſecta cubiti humeraria vena, dextros quidem dextra, ſiniſtros, ſiniſtra. At ſi ſegniùs & ignauiùs id agendum erit, vt cùm auertere ac morbos futuros præcauere conſilium eſt, ſecabitur, quæ directò inter pollicem & indicẽ manus contendit, niſi fortaſſis aliunde quàm ab humeraria ducat originem. Ex his verò quæ inter claniculas & renes poſita ſunt, reuellit ſecta interior celeriùs, & maiori vi in cubito. Tardius verò & ſegniùs in manus ramo, qui inter annularem & minimum digitum porrigitur.

Repulſio.

Repulſio ſubſequi ſolet reuulſionem. Auxiliantur enim quaſi ſibi mutuò reuulſio & repulſio, vnde vtrumque remedium in magnis inflammationibus adhiberi debet; præcedat tamen reuulſio. Nam repellentia corpore adhuc pleno tutò adhiberi non poſſunt, cùm vaſa adhuc plena locum humori repulſo vix concedant; ſi verò præmittatur reuulſio, vbi eâ opus eſt, repellenti

poſtea

poſtea tutiùs adhibentur. Repellentia enim & humorem influentem aliò propellunt, eique aditum in partem laborantem non permittunt, & eum qui recens influxit, & in vaſis capillaribus hæret, reprimunt, partémque affectam ſanguinis copiâ ita liberant. Etſi verò euidens eſt Repellentium vtilitas, vt incipientes fluxiones ſolo repellentium vſu ſiſtãtur, & pars, quæ in tumorem attolli incipiebat, iterum detumeſcat; tamen ſemper ea adhibere non licet. Etenim, vt hoc iam non repetamus, corpore pleno repulſionem nihil prodeſſe; verùm etiam cùm periculo tentari, non adhibere licet repellentia, cùm maius incommodum ex repulſione ſanguinis, quàm ex inflammatione metuendum eſt, quod fit, 1. ſi humor ſit malignus, venenatus & peſtilens, quem quidem ſi natura ab interioribus ad exteriora propellat, non decet eum rurſum ad interiora propellere, ne ad partes interiores retrocedat, maiorémque morbum efficiat, & hominem iugulet. Quòd idem etiam eſt obſeruandum in alio humore quocunque, quem natura rectè agens per criſin in aliquam partem reiicit. Natura enim dum rectè agit in munere ſuo impedienda non eſt. 2. Repellentia non tutò adhibentur in partibus ignobilibus, iiſque, quas natura, vt partium nobilium ſuperfluitates exciperent, conſtituit, ad quas interdum humores, quibus nobiliores partes grauantur, deponere ſolet, vt ſunt glandulæ in inguinibus, ſub axillis, poſt aures. His enim partibus ſi adhibeantur repellentia, metus eſt, ne materia ad nobiliores & principes partes recurrat. 3. Sunt porrò & alia loca, aliæque partes, quibus commodè non adhibentur repellentia, vt quæ partibus nobilibus nimis propinquæ ſunt & vicinæ. Idem enim metuendum eſt, ne materia repulſa partem nobilem occupet, maiuſque malum creet. 4. Aut quæ loco nimis profundo ſitæ ſunt. Neque enim ad tales partes repellentium vis pertingit, ſed potiùs repellentium vſu ea magis replentur. Nam dum per repellentia partes exteriores contrahuntur, & ex iis humores intrò pelluntur, in partem affectam quaſi truduntur, quæ inde magis repletur.

Quando repellentia non locum habeant.

Quo tempore ſint adhibenda repellentia.

Quo autem tempore adhibenda ſint repellentia, facilè patet. Nimirum cùm repulſionis hic ſit finis, vt humor qui influit, aditu prohibeatur & reiiciatur, in principio, dum adhuc fluit materia, rectiſſimè adhibentur. Hoc tamen ſemper obſeruandum, vt antè etiam dictum, ne corpus plenum ſit. Si enim corpus adhuc plenum eſt, repellentia tutò non adhibentur, cum ſanguis liberum retrocedendi locum non habeat, & vel in partem magis impingatur, vel in nobiliorem aliquam irruat maiuſque periculum creet. Cùm verò & in augmento adhuc nonnihil ſanguinis fluat, etiam tùm adhiberi poſſunt repellentia, ſed non ſola, vndè iis aliquid ex digerentibus miſcendum eſt, vt ſimul etiam aliquid à calore attenuetur, & in halitus conuertatur.

Repellentia cum diſcutientibus quomodo miſcenda.

Quâ ratione autem miſcenda ſint repellentia cum digerentibus, docet Galenus. 6. *de compoſ. med. ſ. loc. c.* 11. *Quemadmodum*, inquit, *in principio commoda ſunt pharmaca id quod influit repellentia, ſic poſt principium, vſque ad finem pharmaco eſt opus ex vtriſque mixto, repellente videlicet & diſcutiente facultate prædito, ac primo quòd in tempore adſtringens præcellere oportet ad finem verò diſcutiens. Interpoſito verò tempore æquales vtrorumque partes eſſe oportet*: Cùm autem alibi Galenus diuerſum nonnihil ſentire videatur, vt dubitari poſſit, an in principio digerẽtia etiam ſint admiſcenda, an ſolis repellentibus vtendum, & an in ſtatu ſola digerentia applicanda, an verò repellentia admiſcenda, rectè hæc accipienda ſunt. Et quidem ita: Cùm enim temporum inflammationis quodque rurſum in tria quoque quaſi tempora & ſpatia diuidi poſſit, finis præcedentis participat naturam principij ſequẽtis, & cum eo ferè conuenit. Hinc in primo ferè inflammationis principio, ſeu eâ principij parte, quæ ab augmento adhuc longiùs diſtat, ſolis repellentibus vtendum. Vergente autem ad augmentum principio, ſeu eâ principij parte, quæ iam progreſſa, augmento propinqua eſt, admiſcere digerentia vtile eſt. In augmento & principio ſtatus æqualiter ferè miſcenda ſunt digerentia & repellentia. Etſi enim ſanguis ampliùs non fluat; tamen cùm non adeò ſit impactus, aliquid eius adhuc repelli poteſt. In medio poſtea ſtatus digerentia præpollere debent. In fine ſtatus eadem ſola adhibenda, quod ipſum quoque tandem in inflammationis declinatione faciendum.

Repellentia qualia.

Porrò vt ad ipſam materiam medicam accedamus, repellentia omnia ſunt frigida, vt eſt apud Galenum, *lib. 5. de ſimpl. med. facul. cap.* 27. Vt enim calidum attrahit, ſic frigidum à ſe repellit. Sed vt calidum non per ſe eſt principium motus localis, ſeu attractionis, ſed per accidens; quatenus nimirum humidum in vapores reſoluit, in cuius poſtea locum, ne vacuum relinquatur vicina ſuccedunt: Ita etiam frigus per ſe non repellit, ſed per accidens, quatenus nimirum conſtringit, quo motu conſtrictionis craſſiores partes coëunt, tenuiores exprimuntur. Frigus autem illud interdum adiunctam habet humiditatem, interdum ſiccitatem. Vnde etiam duo ſunt repellentium genera. Vnum humidum & frigidum ſeu aqueum: alterum frigidum in ſiccum terreúmque, & vt Galenus *lib. alleg.* loquitur, partium craſſitiem coniunctam habet. Quæ è genere poſteriore ſunt, cùm præter frigiditatem etiam vim adſtringendi habeant, fortiùs & duplici vi, tùm frigiditate, tùm aſtringente facultate repellunt. Mitiora ſunt autem illa frigida & humida, quæ propterea humores tenues ſolùm in ſuperficie poſitos, & minùs copioſos repellere poſſunt, atque commodè adhibentur, cùm calor & dolor vrgent. Non ſolùm enim prohibent humoris influxum, ſed & calorem temperant, & laxando dolorem nonnihil mulcent. Repellentia autem cum adſtrictione in aliis caſibus competunt; & præcipuè, ſi ob debilitatem partium ſit fluxio, ac dolor non nimis vrget. Roborant enim partem recipientem, ne humorem influentem recipiat, & eum qui influxit, repellunt. Proſunt quoque, ſi vaſa per quæ ſanguis fluit, ſint ampla; ſicut cùm eadem ſunt exigua & anguſta, mitiora ſufficiunt. E priorum genere ſunt: *Semperuiuum, vmbilicus Veneris, lactuca, portulaca, intybum ſolanum, ſuccus cucurbitæ, lens paluſtris, pſyllium, nymphæa, atriplex, viola*, & omnia frigida, quæ humore aqueo imbuta ſunt, Sed inter hæc ipſa tamen, etiam quidam gradus ſunt, & maiorem alia, alia minorem habent efficaciam, Vmbilicus ♀, pſyllium, minùs repellunt, quàm lactuca, ſemperuiuum, portulaca, ſolanum.

Quetuplicia.

Repellentia cum adſtrictione ſunt *roſarum flores & capita, folia rubi, vitis, ſantalum, meſpila, ſorbi fructus, pyra ſylueſtria, mala cydonia, myrti folia & fructus, balauſtia, rhus, malicorium, acacia, bolus Armenus, terra ſigill. ſanguis dracon. nuces cupreſſi & folia, quercus folia, galla immatura, ceruſſa, lithargyrium, corallia.*

Ex his poſtea varia componuntur medicamenta, pro diuerſitate morbi & circumſtantiarum. Ex plantis enim vel ipſa folia cruda imponuntur, vel ſi ob aſperitatem id commodum non eſt, in aqua coquuntur, quâ lintea vel ſpongiæ imbuuntur & imponuntur. Vel ſuccus exprimitur, & eodem modo applicatur. Alia verò contuſa & liquoribus miſta vario modo applicantur. Galenus, oxycrato ſpongiam imbuit, eámque parti applicat. In eundem vſum conuenit *oleum roſ. myrtin. unguentum roſat. cerat. infrigid. Gal. ſantalin.* Vtile eſt ac in frequenti vſu Chirurgis & hoc, quod

℞. *Album. ouor & aq. roſ.* part. æq. quæ conquaſſantur & commiſcentur diligenter, iiſque ſtuppæ vel panni linei imbuuntur, & parti imponuntur.

Vel ℞. *Farin. hordei*, quæ coq. in *aceto & ſucco plantag.* ac parti laboranti imponitur, Galenus. 2. *ad Glauc. cap.* 2. cataplaſma commendat ex *ſemperuiuo, cortic. malor. punicor.* cum vino decoctis, & *Rhu* vel *Sumach* & *farina hord.* compoſitum. Hoc enim, vt Galenus ait, In talibus optimum eſt, atque ad omnia ferè quæ intendimus, efficax. Repellit enim quod influit, atque id quod continetur, exiccat, & membra circunſtantia roborat. Poteſt autem ita componi.

℞. *Semperuiui* Vnc. iij. *farin. hord.* Vnc. ij. *malicorij.* Vnc. j. *Sumach.* Drach. x. Contuſis contundend. coq. in vino pro Cataplaſmate. Galenus etiam vtitur Emplaſtro diachalcit. cum ol. roſ. aut myrtino diſſoluto. Sunt & hæc commoda.

℞. *Plantag. roſar. lactuc. portulac.* ana M. j. Coq. in aq. cui parum aceti permiſtum ſit, addatur *farina hordei.*

Vel ℞. *Succi ſemperuiui, plantag. portulac.* ana Vnc. i. ß. *farina hord.* Vnc. j. *acet.* Vnc. ß. *ol. roſ.* q. ſ. Coq. in formam pultis.

Vel ℞. *Malicor. ſantali rubr.* ana Vnc. ß. *boli arm.* ʒ. ij. *farin. hord.* ʒ. x. *ſucci ſemperuiui* ʒ. j. ß. *ol. roſ. myrtini*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vbi maiore repulſione opus eſt, & pars fert; paulò fortiora vſurpanda.

Vt ℞. *Boli Arm. ſang. dracon.* ana Drach. j. *rad. conſol. maj.* Vnc. ß. *farin. hord.* Vnc. ij. F. Pulu. qui cùm opus eſt, cum aq. vel aceto, vel aqua roſ. & alb. oui, in formam Cataplaſm. redigitur, & apponitur.

Intercipientia & defenſiua.

Intercipientia, quæ & defenſiua vulgò nominantur, eadem ſunt cum repellentibus, ſaltem loco, cui applicantur, differunt. Nam repellentia ipſi loco inflammato applicantur; intercipientia verò & defenſiua partibus & viis, per quas humor ad partem affectam confluit, vt in itinere intercipiatur, ipſique via, ne ad partem laborantem pertingere poſſit, intercludatur. Et quidem applicantur commodiſſimè locis excarnibus, atque iis in quibus vaſa magis patent, & conſpicua ſunt, vt in articulis, & ſupra articulos. Veluti ſi inflammatio ſit in manu, ad carpum applicantur; ſi inter carpum & cubitum, ſupra cubitum; ſi in humero, ad ſummum humerum; ſi in pede, ſupra malleolum; ſi in tibia, ſupra genu.

Qualia.

Sunt autem intercipientia omnia frigida, ſicca, & adſtringendi facultate prædita; inter quæ tamen cùm non exigua ſit differentia, vt de repellentibus modò dictum eſt, mitioribus vtendum eſt in corporibus tenerioribus, vbi fluxio non eſt magna, venæ anguſtiores, tempus hybernum. Valentiora autem vſurpanda in corporibus durioribus, fluxione maiore, vaſis amplioribus, tempore æſtiuo. Adhibentur verò medicamenta intercipientia variis modis. Nam vel ſucci, vt cydonior. granator. plantag. ſemperuiui, rubi vel decocta ſantalor. balauſtior. myrtillor. ſumach, roſar. vel aq. roſ. plantag. ſemperuiui, vel *acetum & oxycratum* vſurpantur, iiſque lintea imbuuntur, & articulis partibúſque intermediis applicantur, vel adſtringentia pulueriſata & liquidis miſta adhibentur.

Vulgare defenſiuum eſt quod

℞. *Boli Arm. ſang. dracon. terræ ſigill. ſantal. omnium*, ana Vnc. j. *ol. roſar. myrtin.* ana q. ſ. *cera* parum, *aceti roſ.* ʒ. i. Miſc. & coq. ad aceti conſumt. Meritò tamen in his oleum ſuſpectum habetur, vt & cera. Nam pingui & vnctuoſâ ſuâ

ſubſtantiâ partes emolliunt, & ſi diu inhærent, caleſaciunt quoque. Ideóque tutius eſt, pulueres tales ſolùm cum aq. roſ. vel oxycrato, & ſi fortius adſtringere velimus, cum albumine oui conquaſſato miſta applicare. Ita enim tenaciùs parti adhæreſcunt, eámque conſtringunt.

Vt ℞. *Boli Arm. ſang. drac.* ana ℥. j. *flor. roſ. rubr. balauſt. myrtillor. ſantal. rub. corsic. granat.* ana. ℥. ß. F. puluis, qui poſtea cum *alb. oui* & *aq. roſ.* vel *aceti* q. ſ. miſceatur.

Deriuatio. Deriuationem denique etiam h. l. adhibere poſſumus, quæ ſanguinem illum reſpicit, qui in partem quidem iam influxit, nondũ tamen extra venas in partis ſpatia effuſus eſt, ſed adhuc in venis fluctuat. Neque enim ſanguis, qui iam parti impactus eſt, aut iam concoqui, aut in pus mutari incipit, deriuari poteſt, cùm & craſſior iam euaſerit, & ad locum in quo non facilè refluere poſſit, conſiſtat, atque ita ad motum ineptior ſit, & à natura ad coctionem auidiùs retineatur. E quo facilè patet, quo tempore inſtituenda ſit deriuatio, nimirum in principio quidem inflammationis, non tamen mox in primo morbi inſultu, ſed verſus augmentum iam vergente principio, quando ſcilicet reuulſione & euacuatione iam adhibita & præmiſſa, ſanguis ampliùs non adeò copioſus eſt, nondum tamen partibus tenaciter inhæret, ſed adhuc fluxilis eſt. Quare & illud, quod paſſim vſurpatur, conſiſtente inflammatione deriuationem adhibendam eſſe, id non de ipſo ſtatu, aut declinatione morbi accipiendum eſt; ſed potiùs de poſteriore principij parte.

Quomodo. Atque in deriuatione illa, venarum cum parte affecta communitas, cuius ſupra mentio facta, maximè obſeruanda eſt. Si enim ſanguis, qui in venis partis affectæ eſt, deriuatione ad vicina trahi debet, omnino talis eligenda eſt vena, quæ ad partem affectam pertingat, quæ ſi aperiatur, claram & euidentem vtilitatem affert. Modum autem quem in miſſione ſanguinis pro deriuatione ſeruare debemus, tradit Hippocrat. 7. *de vict. rat. in acut. com.* 10. *Eouſque*, inquit, *ſanguis eſt auferendus, donec rubicundior & flauior multum, vel pro rubro ille duo fluxerit.* Quicquid enim, vt Galenus docet *ibid.* ſanguis in phlegmone continetur, id caloris abundantiâ in colore permutatur, reliquum autem in omnibus partibus ſimile permanet. Eam ob cauſſam ſanguine, qui in totum corpus ſpargitur, pituitoſo exiſtente, rubicundior ſanè erit, qui in eo, quod phlegmone obſidetur, latere continetur. Quod ſi ſanguis in totum corpus diffuſus rubicundior fuerit, is procul dubio, quid ad phlegmonem eſt, aduſtus aſſatúſque, in nigrum mutabitur. Coloris itaque mutatio ex parte affecta ſanguinis tranſlationem ſignificat, quæ tamen ob virium imbecillitatem ſemper expectari non poteſt.

Atque his modis humores, qui ad generationem phlegmones confluunt, à parte affecta remoueri poſſunt. Ex quibus tamen repellentia & deriuantia etiam ad humoris, qui in partem affectam confluxit, amotionem nonnihil faciunt. Nam repellentia; etſi imprimis humorem qui influit, & adhuc in venis partis continetur, reprimunt; tamen & eum, qui recens extra venas illas elapſus eſt, & nondum impactus, rurſum in venas retrudere, & ex parte reiicere poſſunt. Neque enim impoſſibile eſt, humores è venis elapſos, in eaſdem remeare, ſicut id multa tumorum in cute genera docent, qui interdum in aëre frigido ſubitò euaneſcunt. Deriuatio itidem, etſi humores extra venas elapſos vix reuocat, tamen ſanguinem, qui in partis inflammatæ venis fluctuat, ad partes vicinas trahere, & per eas euacuare poteſt.

Euacuatio. Cùm tamen rarò ſolo repellentium & deriuantium vſu tota materia ex parte inflammata euacuetur, ſed poſt eorum vſum plerumque aliquid relinquatur, aliis modis id euacuandum. Euacuatur autem dupliciter: vel inſenſibiliter, & per *ἄδηλον διαπνοὴν*, vel ſenſibiliter & manifeſtè. Inſenſibiliter euacuatur materia per medicamenta diaphoretica, digerentia, diſcutientia & reſoluentia dicta. Senſibiliter per ſcarificationem, & partis, pure generato, apertionem. De priore modo priùs agemus, & de diſcutientibus dicemus.

Diſcuſſio. Cùm autem reſolutio vel diſcuſſio nihil aliud ſit, quàm euacuatio humoris per inſenſibilem tranſpirationem, hinc facilè manifeſtum euadit, illud quod debet diſcuti, debere eſſe tenue, non craſſum nimis; cutem ipſam non nimis denſam. Nam ſi materia nimis craſſa ſit, in vapores facilè reſolui non poteſt: ſin autem cutis nimis denſa ſit, ſicut etiam ſi materia nimis profundo loco hæreat, nec viam exeundi facilè inuenit, nec medicamenta niſi fortia eò penetrant.

Diſcutientia qua. Porro medicamenta digerentia cùm omnia ſint calida, vt paulò pòſt dicemus, mox in principio inflammationis non ſunt adhibenda; ſed tum potiùs vtendum repellentibus, ob cauſſas ſupra dictas. Vergente autem verſus augmentum inflammatione, aliud digerentium repellentibus admiſcendum eſt. Atque ita ſemper quantitas diſcutientium augenda eſt, donec tandem in declinatione ſola adhibeantur. Sunt verò omnia digerentia ſeu diaphoretica calida. Reſolui enim, attenuari, & in halitus conuerti non poteſt humor, niſi à calore. Magna autem calidorum eſt differentia. Alia enim ſolùm rareſaciunt aut vaſorum orificia aperiunt, alia humores incidunt, alia attrahunt: alia etiam vrunt. A quibus omnibus differunt *διαφορητικὰ* medicamenta, & hanc peculiarem vim habent humores reſoluendi & in vapores conuertendi; quæ facultas ita facilè per cauſſas deſcribi poteſt, ſed potiùs experientiâ & effectu deprehenditur. Et quod ratione definiri non poteſt, id experientiâ & vſu ſuppletur. Etſi autem omnia medicamenta *διαφορητικὰ* ſunt calida, & a certo mixtionis λόγῳ hanc vim obtinent: tamen inter ea alia ſunt fortiora, alia debiliora. Mitiora ſunt, *chamæmelum, melilotus, radices althææ, liliorum alborum, farina fœnugræci, lupinor. orobi, cicerum, panis fermentatus, adeps anſerinus, oleum vetus.* Fortiora ſunt, *anethum, origanum, thymus, pulegium, hyſopus, calamintha, marrubium, radix ireos, ruta, ſaluia, ſemen aniſi, fœniculi, carui, flores ſambuci, ammoniacum, bdellium, galbanum, adeps taurinus, vrſinus, ol. rutaceum, laurinum.* Validiſſima ſunt, *nitrum & ſpuma nitri, ſulphur, calx*, & ſimilia.

Leuioribus vtimur, cum materia eſt in loco minùs profundo, pars affecta & ipſum corpus eſt mollius ac laxius, inflammatio exigua; ſi verò maior ſit inflammatio, & materia loco profundiore ſita, ipſum corpus durius & denſius, fortiora ſunt, adhibenda. Cautè tamen fortioribus diſcutientibus vtendum eſt, ne per ea, diſcuſſis & reſolutis tenuioribus humorum partibus, ac craſſioribus relictis, tumor induretur, ac malum inſanabile efficiatur; quod commodiſſimè præcauebitur, ſi fortiter diſcutientibus etiam humectantia & emollientia admiſceantur. Cauendum etiam eſt, ne diſcutientia ſint mordacia, ne mordicatione dolorem excitent, & fluxionem augeant.

Componuntur autem ex materia illa medicamentorum iam enumerata variæ remediorum formulæ. In fine principij inflammationis, & augmento, talia conueniunt.

℞. *Farin. hord.* Vnc. ij. *ſem. lini*, Vnc. j. *pulu. flor. chamæmel.* Vnc. ß. Coq. in aceto, & adde *ol. roſac. chamæm. ping. gallinæ*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Maluæ. parietar. plantag.* ana M. i. Coqu. in aq. cui pauxillum aceti ſit admixtum, & minutim contundantur. Contuſis adde *farin. hord.* Vnc. ij. *ſem. fœnugræc.* Vnc. j. ß. *ol. roſ. chamæm.* ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Cataplaſma ad prohibendas vulnerum & alias inflammationes vtiliſſimum.

℞. *Pulu. fl. chamæmel. roſ. rubr. abſint. farina hordei*, part. æqual. Coq. in aq. pura. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Pulu. flor. chamæmel. roſ. rubr. abſinth. farina hordei*, ana Vnc. iij. Coq. in *aq. communi*: addatur *ol. roſ.* Vnc. j. ß. F. Cataplaſma.

In ſtatu talia poſſunt adhiberi.

℞. *Flor. chamæm. meliloti, folior. maluæ* ana M. ß. *roſ. rubr.* M. ij. Coq. in vino auſtero, & adde *farinæ fœnugræci* ℥. j. *ol. chamæmel.* q. ſ. F. Cataplaſma. *In ſtatu.*

Vel ℞. *Radic. lil. alb.* Vnc. j. *flor. chamæmel. meliloti*, ana M. j. *roſar. rubr. ſummitat. anethi*, ana M. ß. Coq. in *aq. ſimpl.* & contundantur minutim, addatúrque *farin. ſem. milij, fænugr. hordei*, ana ℥. j. *croci* Drach. ß. *ol. chamæmel.* q. ſ. Fiat Cataplaſma.

Vel ℞. *Medull. panis triticei* ℥. vj. Coq. in *aq. ſ.* & adſpergatur ſubinde *pulu. flor. chamæmeli, meliloti*, ana Vnc. ß. *roſ. rubr.* Drach. ij. *croci* Drach. ſemis, Fiat Cataplaſma.

In declinatione denique talia vſurpanda.

℞. *Rad. alth.* Vnc. j. *fol. malu. origani. flor. chamæm. meliloti*, ana M. ß. *ſem. lini. fœnugr. anethi*, ana ʒ. ij. Coq. in aq. ſ. q. & F. Fotus cum ſpongia. *In declinatione.*

Vel ℞. *Pulu. flor. chamæm. ſambuci, meliloti*, ana ℥. ß. *ſem. aneth.* ʒ. i. *farin. ſem. lini, fœnugr. fabar.* ana ℥. i. *ol. anethini, chamæm.* ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Hoc tandem de digerentibus eſt notandum, ſi materia ſit craſſior, vt digerentia officio ſuo ſatisfacere non poſſint, danda eſt opera, vt materia apta ad diſcuſſionem & *διαφόρησιν* reddatur, quod fit per emollientia. Itaque tùm, quod ante etiam monuimus, non ſolùm abſtinendum à valde calefacientibus & ſiccantibus, cùm humidum, quod eſt in tumore, diſcutiant, & abſumant, materiam indurent, atque ita incurabile malum reddant: ſed etiam adhibenda malactica, quæ moderatè calefaciunt, ſimúlque non valida exiccant, verùm potiùs humectant, qualia medicamenta inter ipſa digerentia antè enumerata inuenire eſt, vt eſt *adeps gallinaceus; anſerinus, rad. althææ & lilior. alb. maluæ, ſem. lini, fœnugr. bdellium, ammoniacum*, & ſimilia, quæ omnia in materia craſſiore commodiſſimè adhibentur, vt de emollientibus ſuo loco dicetur. Atque hoc modo materia in inflammatione contenta per inſenſibilem tranſpirationem remouetur.

Senſibiliter autem effundi diximus vel per ſcarificationem, vel per partis apertionem, poſtquã pus generatum eſt. Quantũ quidem ſcarificationem attinet, eam adhibendam cenſet Galenus. *cap.* 95. *art. paruæ*, dum ſcribit: *Maximè verò euacuabis, ſi in ſpatiis intermediis aliquid contineri animaduertas, & ſcarificationis auxilio, & medicamentorum quæ vim habent diſſoluendi.* Et *c.* 2. *de tumor.* ſcribit: *Inuentum eſt à Medicis tum non modò calefacientibus diſcutere, ſed etiam aliquid ipſius ſanguinis ſenſibiliter euacuare, ſcarificationibus in cute factis.* Verùm, ſciendum, hìc diligenter attendendum eſſe, an materia in pus mutari poſſit, necne. Si enim ſuppuratio ſperanda eſt, ſcarificationes locum non habent. Si verò materia in pus non mutetur, nec tamen etiam ſpes ſit, medicamentis planè eam diſcuti poſſe, ſcarificationes & cucurbitulæ adhibeã-

hiberi poſſunt. Sunt enim ſcarificationes & cucurbitulæ efficax plane remedium ad ea euacuanda, quæ in alto hærent, & quæ iam in ſcirrhum abitura videntur. Nullo modo ergo inter initia ſunt adhibendæ, ſed demum poſtquam corpus euacuatum fuerit, & phlegmone iam ſubſtiterit, ita vt ampliùs metuendum non ſit, dolore illo qui ex ſcarificatione oritur, nouam fluxionem excitari poſſe; & tum ſolùm, cùm illud quod poſt reliquorum auxiliorum vſum ſupereſt, extrahere animus eſt. In iis tamen ſolum partibus locum habet ſcarificatio, quæ alias ſcarificationem ferunt. Nam ſi inflammatio in parte fuerit, cui alias ſcarificatio adhiberi non poteſt, nemo tam temerarius eſt, vt poſt phlegmonem pro euacuatione reliquæ materiæ, ipſi cucurbitulas & ſcarificationes adhibere auſit. Sed rarò in hunc vſum adhibentur ſcarificationes.

Tutiſſima autem & maximè vulgata eſt inflammationis curatio, vt materia quæ affluxit, diſcutiatur medicamentis antea propoſitis. Quod ſi obtineri non poſſit, ad alteram phlegmonen curandi rationem accedendum, quæ eſt per ſuppurationem. *Suppuratio.*

Atque hæc omnia de pura phlegmone dicta ſunt. Si verò inflammatio pura non ſit, ſed vel ad Eryſipelatis vel Oedematis, vel Scyrrhi naturam declinet; medicamenta his tumoribus conuenientia miſcenda, eâ tamen lege, vt ea quæ phlegmonen reſpiciunt, præualeant.

Curatio inflammationis in abſceſſum degenerantis.

Abſceſſus generatio. Si itaque nulla ſpes eſt, inflammationem planè per auxilia hactenus propoſita curari poſſe; quod apparet ex ſignis inflammationis intenſioribus, vt dolore magno, qui in dies intenditur, pulſatione & tenſione inſignitum iam danda eſt opera, vt materia inflammationis cauſſa quamprimum concoquatur, & in pus mutetur. Neque enim materia nondum concocta, & nondum in pus mutata, rectè euacuari poteſt, & ſi quis partem inflammatam, antequam pus confectum ſit, aperiat, nihil inde educet, malùmque potiùs augebit. Si verò pure iam elaborato pars illa aperiatur, commodiſſimè illud quod in parte inflammata ſuperfluum eſt, euacuari poteſt. Materia igitur primùm concoquenda eſt, & à calore natiuo, quantum fieri poteſt, elaboranda. Etſi enim illa materia, quæ in phlegmone continetur, nunquam ita coqui & elaborari poteſt, vt naturæ vtilis, & ad alendum partes apta fiat. Tamen cùm quædam ſint in ea qualitates, quæ naturæ moleſtæ ſunt, eæ tolli, ac quædam æquabilitas & moderatio qualitatum inſtitui, & humorum corruptorum à bonis, & iis qui corpori alendo idonei ſunt, ſeparatio fieri poteſt. Quæ elaboratio humoris, hic concoctio & ſuppuratio nominatur. Et cùm quod eſt ſuperfluum & corruptum in parte inflammata, ab vtili & bono eſt ſeparatum, & qualitates vitioſæ iam ſunt emendatæ, atque ipſa ſanguinis propria ſubſtantia in materiam albam æqualem & lucem fuerit mutata, & in peculiarem locum collecta, vt iam ſine omni difficultate parte apertâ poſſit euacuari; tum pus iam concoctum dicitur, & puris illa in vnum locum collectio, ἀπόστημα, Latinis *abſceſſus* nominatur, vt ſupra *cap. 1.* dictum. Eſt autem coctio illa in corpore humano, ſolius naturæ opus, quæ caloris natiui beneficio humores coquit, elaborat, & ad eam, quam recipere debent, perfectionem deducit, qui quidem calor ſi ſit fortis, pus bonum elaboratur, quod, vt eſt *2. progn. text. 42.* eſt candidum, æquale, læue, & minimè fœtidum: Si verò debilis, contrario modo ſe habet. Medici itaque officium eſt, fouere ſeu conſeruare, & augere calorem natiuum in partibus inflammatis, vt eò faciliùs ſuccedat puris elaboratio. Augetur atque conſeruatur calor, ſi primo eius effluuium prohibeatur, & caueatur, ne qui in partibus exterioribus eſt imbecillior, ab ambiente aëre diſſipetur. Deinde, ſi medicamenta calori natiuo ſimilia parti affectæ applicentur: vnde medicamenta, quæ pus mouere debent, talia ſint oportet, qualis eſt calor natiuus in parte, cui applicantur. Et proinde cùm natura noſtra humida ſit & calida, eiuſmodi quoque medicamenta eſſe debent, calida ſcilicet & humida. Deinde ſint emplaſtica, id eſt, lentorem quendam habeant, vt poros cutis opplere, & haliruoſi illius caloris effluuium prohibere poſſint. Nam detergentia, aut fortius calefacientia medicamenta, vt ſunt Cataplaſmata ex *farina fabar. fænugraci, cicer. lupinor*, cùm halitus diſſlare permittant, exſiccant quidem, ſed pus non mouent.

℞. *Radic. althææ* ℥. iij. *fol. maluæ, brancæ vrſinæ.* ana M. j. Coctis & contuſis, adde *axung. porcinæ* q. ſ. M.

Vel. ℞. *Rad. althææ. lil. albor.* ana Vnc. ij. *fol. maluæ*, M. ij. *caricar. ping.* num. x. Coctis & contuſis, adde *farinæ tritici* Vnc. ij. *ſem. lini* Vnc. ß. M. & per cribrum tranſmittantur. Poſtea adde *adipis ſuilli, butyri, vel Olei lilior. albor.* q. ſ. F. Catapl.

Vel ℞. *Rad. alth. lilior. capar. albor.* ana ℥. iß. *farinæ tritici* ℥. j. *ſem. lini* ℥. vj. *terebinth.* ℥. ß. *croci* ℈. j. *pingued. gallinæ, olei chamæm* ana q. ſ. F. Catapl.

Puris confecti ſigna. Pus vbi confectum fuerit, dandâ opera, vt quamprimum euacuetur. Conſtare autem priùs debet, vtrùm pus iam confectum ſit. Et ſi verò ſuprà, *cap. 3.* de Abſceſſibus, ea de re in genere dictum ſit: tamen ea, quæ Inflammationi maximè propria ſunt, hic repetenda videntur. Optimum verò ſignum a tactu ſumitur. Atque primò ſi pars mollis percipitur, dum premitur, & fluctuatio quædam in ea ſentitur, ſi nimirum duo duarum manuum digiti, aut index & medius vnius manus tumori applicentur, ita tamen vt ſeſe non contingant, ſed aliquantum diſtent, alterque digitus tumorem premat, alter non: tum enim fluctuatio & motus quidem materiæ, quæ de loco in locum propellitur, ſub altero digito quieto percipitur. Hic tamen cautione opus eſt, ne fallamur, & vel pure confecto, nullum pus ſubeſſe putemus, vel partem, etſi pus nullum ſubſit, aperiamus. Etenim apparet in quibuſdam partibus fluctuatio, etiam dū ſanæ ſunt, vt ſunt loca circa genua. Contrà interdum pus confectum ſui iudicia non exhibet: De quo etiam Hippocrat. *6. aphor. 41.* *Quibus in corpore pus nullam dat ſui ſignificationem, ob craſſitudinem ſui, aut loci, non ſe prodit.* Nimirum pus interdum delitescit, nec ſe prodit, vel ob loci denſitatem duritiémve, aut profunditatem, vt cùm abſceſſus eſt intra muſculos ventris, cruriſve, aut articulos magnos latet; ſicut & in calcaneo, & planta pedis, ob craſſitiem cutis: Vel quia pus nimis craſſum eſt, quâ ratione nec ad ſuperficiem propelli poteſt, nec compreſſioni digitorum cedit, & fluctuat.

Sunt deinde & alia puris generi & latentis ſigna. Secundò nimirum locus ad albedinem declinat, vbi pus iam confectum eſt, cùm antequam pus conficeretur, rubicundior eſſet. Tertiò Signa, quæ pus fieri arguebant, remittuntur, & calor, dolor, tenſio ac pulſatio minuuntur, de quo etiam Hippoc. *6. aph. 47.* *Dum pus fit, dolores ac febres magis accidunt, quam confecto.* Coctione enim factâ, aliquid materiæ & vaporum eſt reſolutum, materia in pus mutata in vnum locum collecta, vnde etiam tenſio ampliùs non tanta eſt, & reliqua quoque ſymptomata remittunt. Quartò, in eminentiam & mucronem quaſi tumor propendet; etenim natura pus elaboratum in vnum locum cogit, & quantum poteſt ad exteriora, & locum, per quem effundatur, protrudit.

Ex his itaque ſi animaduertamus, pus iam confectum eſſe, danda eſt, vt diximus, opera, vt ex parte affecta quamprimùm euacuetur. Nam ſi pus diutiùs detineatur, membri temperiem euertit, partes vicinas corrumpit, vlcéſque ſinuoſum euadit, vel in fiſtulam degenerat: quod præcipuè contingere ſolet, cùm materia eſt acris & maligna, vel ad articulos, ad anum, & ſimiles partes eſt inflammatio.

Modus autem euacuandi, vt ſuprà etiam *cap. 3. de abſceſſu in genere*, dictum, eſt duplex: Vel per partis apertionem, vel per inſenſibilem tranſpirationem. *Puris ex abſceſſu euacuatio.* Et vulgò quidem plerumque ſtatim aperitur Vomica, & quidem ſatis commodè. Galenus tamen, *3. meth. med. c. 15.* non protinus ad apertionem progreditur, ſed priùs exhalationem & inſenſibilem diſcuſſionem molitur. Et præcipuè hoc fit in ſtrumis & partibus glanduloſis. Nam ſi tales partes aperiantur, & ab ardente aëre alterentur, vlcera difficilis curationis, & diuturna inde fieri ſolent. Verùm hic magnâ cautione opus eſt. Nam cùm reſolutio & diſcuſſio puris hæc rariùs contingat, & nonniſi longiore tempore, ac metuendum ſit, ne interea partes vicinas corrumpat, ſinúmque efficiat, omnes circumſtantiæ diligenter perpendendæ ſunt. Etenim ſi pus fuerit bonum & laudabile, tenuius, non multum, in loco non profundo, ſed in ſuperficie, ſi cutis ſit mollior & rarior, diſcuſſionem forſan ſperare licet. Si autem contrario modo ſeſe res habeat, & pus non ſit bonum, craſſum, loco profundiore hærens, cutis ſit denſior: reſolutionem tentare, & differre apertionem, non caret periculo. Vbi autem ſpes reſolutionis datur, valentioribus digerentibus ad hanc diſcuſſionem eſt vtendum. Tale eſt medicamentum, quod Paulus Ægineta, *l. 4. c. 18.* habet, quod concoctos iam abſceſſus exprimit, non concoctos penitus diſcutit.

℞. *Lapid. pyritæ, ammoniaci*, ana Vnc. j. ß. *farinæ fabar.* Drach. vj. Excipiantur *reſina liquida*, pellique liquidum medicamentum inducatur, & non auferatur, donec ſponte ſua decidat.

Vtile eſt & hoc:

℞. *Ammoniaci* ℥. ij. *galbani* ℥. ß. *lithargyri* ℥. iij. *Ol. antiq.* q. ſ. F. Linimentum.

Quod ſi, quod & ſæpiùs accidit, pus inſenſibiliter diſcuti non poteſt, ſenſibiliter effundendum & euacuandum eſt, aperto abſceſſu. *Abſceſſus apertio.* Rumpitur autem abſceſſus vel per ſe, vel arte aperitur. Per ſe aperitur abſceſſus, dum expectamus, donec pus ipſam cutem erodat, quod facere licet, ſi tumor non ſit adeò magnus, imprimis verò ſi in ſumma cute ſit & carne, & ſub cute non adeo denſa. Verùm tutum non eſt, ſemper apertionem ſpontaneam expectare. Nam, vt Galenus, *2. ad Glauc. cap. 6.* hac de re ſcribit, vbi tumores, qui ad abſceſſum veniunt, tardiùs ſecti fuerint, aut ob medicantium imperitiam, aut eorum, quibus medela adhibetur, timiditatem, qui ſecari non patiuntur, ſed expectant, vt longiore tempore cutis erodatur; contingit ſæpius vniuerſam cutem à pure circa abſceſſum aggregato valde extenuari, inſtar τῶν ῥακῶν, id eſt, *lacera veſtis*. *Quando ſecanda.* Vnde & illi nomen ῥακῶδες, id eſt, *laceroſum*, inditum à Medicis. idque ſi accidat, cutis hoc modo attenuata, difficulter poſtea cum parte ſubiecta conglutinatur. Imprimis autem non differenda apertio, & exſpectanda ſpontanea puris eruptio, ſi caro & cutis ſit craſſior, & ſi in illa parte ſint nerui, venæ & tendines. Tum enim quamprimùm aperiendus eſt abſceſſus, ne, ſi differatur apertio, pus corrumpat & corrodat neruos ac tendines,

præcipuè ſi abſceſſus ſit circa articulos. Imò in quibuſdam locis, vt circa anum, ſuturas, vix vltima puris perfectio expectanda, ne partes profundiores putreſcāt, & inde vlcus fiſtuloſum aut diuturnum generetur. Si itaque cutis eroſio, & puris illa eruptio ſpontanea non poteſt expectari, aperiendus eſt abſceſſus; & quidem loco editiore & eminentiore: Illic enim cutis tenuiſſima eſt: ſimul etiam loco decliuiori & inferiori eſt aperiendus, vt pus faciliùs egredi poſſit. Aperitur autem vel ferro, vel medicamentis. Ferro aperitur vel ignito, vel ſecante. Ferro ignito rariſſimè vtimur, & nonniſi vbi maxima vrget neceſſitas, vt ſi tumor ſit in partibus venoſis & arterioſis. Ibi enim ferro candente hæmorrhagia prohibetur. Frequentiſſimè verò ſecante aperitur, quod acutiſſimum eſſe debet, vt ſine dolore intenſiori perficiatur ſectio, & ſi fieri poteſt, ægroto non aduertente. Videndum autem ſemper, vt quàm minimæ fiant ſectiones, ita tamen patuæ, vt neceſſitati ſuccurrant, & per vulnus pus patentem excundi viam habeat. Nam ſi minus ſit vulnus, quam vt pus rectè exire poſſit, tùm partem comprimere opus eſt, ex qua compreſſione dolor excitatur, & calloſū ſit vlcus, vnde fiſtula oriri poteſt. Si verò maius ſit vulnus, & cicatrix ſit maior ac turpior, & partes ſubiectæ ab ambiente alterantur, & pars interdum imbecillior redditur. Celſus *lib. 7. c. 2.* iubet ſectionem fieri ad ſimilitudinem myrti folij, id eſt, ſimplex ſectio eſt facienda, ſed ita lōga, vt labiis dilatatis vulnus referat ſimilitudinem folij myrtini. Interdum vnica ſectio non ſufficit, ſed majores ſinus, vt Celſus, *ibidem* docet, interdum duabus aut pluribus lineis incidendi ſunt. Et & hoc obſeruandum, vt ſectio fiat ſecundum fibras, ſeu villos muſculorum. Procedunt autem fibræ, plerumque ſecundum longitudinem corporis, niſi in quibuſdam locis, vt in fronte. Faciendū autem hoc eſt, ne motum & actionem membri lædamus, quod tamen obſeruare opus non eſt, ſi tumor ſit in ſuperficie & ſubcutaneus, ſed tùm ſolùm, cùm pus hæret in ipſa muſculi ſubſtantia. Imprimis verò obſeruandum eſt, vt fugiamus neruos, ſicut & venas & arterias. Inſtrumenta, quibus vtimur pro apertione abſceſſuum, plura ſunt; Eſt primo nouacula, deinde gladiolus myrtinus, quem vulgò Lancettam vocant; tertiò gladiolus oliuarij figura; quartò etiam aperiunt noſtrates abſceſſus ſcalpello vel phlebotomo. Pro ratione autem circunſtantiarum, hæc inſtrumēta varient neceſſe eſt. Nam ſi abſceſſus fuerit loco profundiore, & cutis ſit craſſior, etiā profundiore ſectione opus eſt. Si autē fuerit ſubcutaneus, ſectione profūda non eget.

Sed quia multi non admittunt ſectionem, ideò medicamenta adhibemus, quibus abſceſſus aperitur. Sunt autem medicamenta illa non ejuſdem generis, alia ſunt debiliora, alia fortiora. Fortioribus non temerè vtendum eſt. Nam & morbum prolongant, & malam intemperiem in parte inducunt, & alia ſymptomata mala gignere poſſunt. Mitiora itaque primo adhibenda, quæ potius maturant, & materiam ad ſummitatem tumoris trahunt, ſimúlque cutem ibi ſubtiliorem & teneriorem reddunt, quàm verè erodunt & cutem rumpunt. Talia ſunt.

℞. *Rad. althææ, liliorum albor.* ana Vnc. j. *allij, caparum ſub cinerib. coctarum, farinæ ſem. fœnugr., caricar. ping.* ana Drach. ij. *maſſæ panis bene fermentati non cocti*, Drach. ß. *ol. lilior. alb. butyri pingued. porci*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *C. par. allij, rad. althææ*, part. æq. Coq. ad mollitiem, contuſis adde *farinæ fœnugræci*, part. ij. *pingued. porci veteris*, q. ſ. Miſc.

Fortius eſt, quod

℞. *Fermenti acris* Vnc. ß. *caparum ſub prunis coctarum* Vnc. i. *ſtercoris columbini* Drach. i. *ſaponis nigri, pingued. ſuilla*, ana q. ſ. Miſc.

Idem præſtat Emplaſtrum *Diachylon*, mixtum cum *ſemine ſinapi, ſtercore & ſale*.

Talia autem medicamenta præcipuè eā parte, quā abſceſſus acuminatus eſt, apponuntur, & circumcirca apponitur aliquid ex maturantibus ſimpliciter, vt diachylon, in medio perforatum. Fortiſſima ſunt, quæ cauteria potentialia vocantur, qualia deſcripſimus in *Inſtitutionibus*, inter quæ vt efficaciſſimum, ita tutiſſimum eſt, quod paratur è lixiuio, è quo ſapo paratur, de quo *ibidem*. Cauterij autem talis ſumitur particula ad quantitatem dimidij ciceris, & parti hoc modo applicatur. Sume telam Emplaſticam cuti bene adhærentem, in medio eius excinde paruum foramen, adhuc anguſtius quàm volumus eſſe cauterium. Hinc ſume cauterium, & ſputo madefactum applicā cuti, per foramen excīſum patenti, & poſtea aliud emplaſtrum ſuperpone. Poſt horas duas aut tres cauterium cum Emplaſtro amoue, quo remoto pars apparet nigra, mollis & ſine ſenſu. Pars hæc exuſta vt ſoluatur, illinatur butyro ſine ſale, vel pinguedine porcinā, aut aliquo è digeſtiuis. Quod ſi foramen ſatis amplum non ſit, facilè dilatari poteſt, ſi nimirum vel ſpongiola, vel radix gentianæ, vel rapi exiccati indatur. Hæc enim imbuta humiditate dilatantur, & foramen extendunt, atque amplius reddunt. Spongiola ita paratur: ſpongia imbuitur albumine oui conquaſſato bis vel ter, deinde arctè colligatur vndique, & in vmbra ſiccatur: ex ſiccatæ particula ſumitur, & in vlcus imponitur. Verùm quia eſchara vix intra aliquot dies decidit, & tamdiu pus, niſi ſtatim ſub cute hæreat, in abſceſſu detinetur, tutius longè eſt ferro abſceſſum aperire.

Aperto iam quocunque modo abſceſſu, pus eſt euacuandum, ſed non ſemper totum vnā vice. Nam ſi abſceſſus ſit magnus, qui multum puris contineat, apud arterias & venas, totum pus vnā vice euacuare non licet, ne ſimul multi ſpiritus euacuentur & diſſipentur, atque ita æger animo deficiat, & debilitetur; ſed paulatim potius pus eſt emittendum, præcipuè ſi æger ſit debilis, mulier prægnans, puer aut ſenex. Euacuato pure ſi in circumferentia vel dolor adſit, vel reliquiæ materiæ non ſuppuratæ appareant, ipſúmque pus non ſit bene maturum, dolor eſt leniendus, & imprimis reliquæ materiæ in pus ſunt conuertendæ, medicamento aliquo concoquente, quod vulgò digeſtiuum vocant. Tale eſt, quod fit ex *ol. roſ.* & *vitellis ouorum*: dolorem enim lenit, & puris generationem adiuuat.

Vel ℞. *Terebinth.* Vnc. j. *vitell. oui* num. j. *mannæ thuris* ʒ. j. *ol. roſ.* ʒ. iij. Miſc.

Vtile eſt & Emplaſtrum *diachylum ſimplex*.

Hoc cùm iam peractum eſt, & apparente iam coctione, ad ea quæ expurgant, deueniendum eſt. Neque enim caro generari, neque conglutinatio fieri poteſt, niſi pars antea mundetur: vnde.

℞. *Terebinth. claræ* Vnc. j. *mellis roſ.* Drach. vj. *oui vitellum vnum*. Parum coquantur, & poſteà adde *croci* Scrup. j. *farinæ hordei* parum.

Si maiore mundificatione opus ſit, poteſt addi *ſuccus apij*.

Vt ℞. *Mellis crudi, farinæ hordei*, ana Vnc. j. *ſucci apij* Vnc. ß. *croci* Scrup. ß. Miſc.

Si adhuc maiori mundificatione opus eſt, poteſt aliquid de *Vnguento Ægyptiaco* addi.

Vtile eſt & *Centaurium minus*, & *Ariſtolochia rotunda*.

Vt ℞. *Succi centaur. minor.* Vnc. ii. *apij* Vnc. j. *mellis* Vnc. iij. Bulliant ſimul, poſtea adde *farinæ hordei & orobi*, ana ʒ. vj. Subtractis ab igne, adde *terebinth.* Vnc. j. *puluer. rad. iridis*, ʒ. j. Miſc.

Mundato abſceſſu carnem generantia adhibenda: Qualia autem ſint illa medicamenta, prolixè docet Galenus, *3. meth. med. cap. 2. 3. 4. & in Inſtit.* dictum.

Exempli gratiā:

℞. *Thuris, maſtic.* ana Vnc. ß. *colophon.* Vnc. ij. *ol. roſ. mellis*, ana q. ſ. Miſceantur.

Vel ℞. *Conſolidæ maior.* M. j. *betonic. hyperici, caudæ equinæ*, ana M. ß. Coq. in vino, & contundantur. E contuſis exprime ſuccum. Adde *thuris, maſtiches*, ana Vnc. j. ß. *ſang. dracon.* Vnc. j. *mellis, terebinth.* ana q. ſ. ad ſuccorum conſumtionem. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Myrrh. aloës, ſarcocollæ*, ana Vnc. j. *mellis* ʒ. vj. *vini albi* q. ſ. Coq. ad ſpiſſitudinem.

Vbi vlcus fuerit carne repletum, epuloțica ſunt adhibenda, de quibus etiam *in Inſtit.* dictum, vt eſt *Emplaſtrum Diapalmæ*, ſeu *Diachalciteos*, *de Minio Vigonis*, & alia, quæ paſſim ſunt nota.

CAPVT VI.

De Sinibus.

Accidit verò non rarò, vt quamuis pus ex abſceſſu effundatur, is iterum tamen repleatur, vnde cutis adiacens carni ſubiectæ non coaleſcit, glutinatúrque, ſed cauitas quædam relinquitur, tandémque cutem cum ſubiectis corporibus agglutinandi difficultas quædam ſuboritur, quem affectum Græci κόλπον, Latinè *Sinum* appellant, cùm nimirum abſceſſus vlceris initium ſatis anguſtum apparet, profunditas verò ſe in latitudinem diffundit. *Sinus.*

Cauſſæ.

Sunt autem ſinuum cauſſæ plerumque abſceſſus, ſeu tumores ſuppurati, tardiùs aperti, aut non benè mundati. Pus enim ſi diutiùs in profundo detineatur, acrem & erodentem quandam qualitatem acquirit, & cuniculos quaſi molitur, atque ad affectam hoc modo partem ex vicinis, imo vniuerſo corpore excrementa, & qui ſuperabundant, humores confluunt, vnde poſtea tales ſinus difficulter conglutinari, & carne repleri poſſunt. *Cauſſæ.*

Eſt verò ſinuum magna diuerſitas, non ſolùm enim dimenſione quantitatis differunt, vt alius ſit minor & breuior, alius verò profundior aut latior; aut figurā, quod aliùs ſit rectus, alius flexuoſus, huius illiúſve figuræ, ſed imprimis ſitus & poſitionis modo, quòd ea differentia curationem non parum variat. Qui enim ſurſum tendit, meliorem curationis ſpem præbet, cùm per eius orificium pus facilè effluere & euacuari poſſit. Qui verò deorſum tendit pus diutius retinet, quod tetrum partes ampliùs corrūpit & erodit. Quare talis ſinus non curatur, niſi ex aduerſo apetiatur, vt pus liberè effluere poſſit. Ne verò hæ differentiæ Medicum lateant, ſed vt ſciat, quò vergat ſinus, & quantus ſit, explorandus eſt rotundis, ſiue ſpecillis argenteis aut ferreis, item cereis candelis, aut ſimilibus in profunditatem ſinus blandè immiſſis. Danda verò opera, vt ſinus quamprimùm curetur. Niſi enim celeriter curetur, callum contrahit, *Differentia.*

trahit, & durus efficitur ſpatio temporis, nec poſtea curam facilem ſuſcipit.

Quid tamen ſperandum ſit, indicant ipſius partis affectæ qualitates, & imprimis materia, quæ è ſinu effluit. Si enim ea ſit multa, non cocta, in ſinu dolor percipiatur, aut tumor appareat, nondum ſanationis ſpes adeſt. Si verò pus ſit paucum, bonum, album, abſit dolor, & totus locus ſit æqualis; carne iam impleri ſinum argumento eſt.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet; cauſſa ſinus cùm ſit cauitas & vnitas ſoluta: Vnitas ſoluta vnitionem indicat, cauitas verò repletionem. Vniri verò ea quæ diſſident, non poſſunt, niſi prius cauum repleatur. Quapropter priùs cauitas replenda. Verùm neque cauitas carne repleri poteſt, niſi partis temperies ſeſe rectè habeat, & ab omnibus ſordibus liber ac mundus ſit ſinus. Itaque primò danda eſt opera, vt ſi aliqua intemperies adſit, illa remoueatur, & ſinus probè expurgetur. Ac proinde niſi vel orificium ſinus deorſum ſpectet, vel membrum ita locari poſſit, vt ſanies liberè effluere queat, ante omnia puri exitus patefaciendus. Si orificium abſceſſus verſus inferiora patet, pus habet liberum exitum, taliſque ſinus mundificantibus adhibitis facilè ſanatur. Si verò orificium eſt in loco ſuperiore, neceſſum eſt, vt puri liberum exitum moliamur.

Quod fieri poteſt duplici modo, vel totâ cauitate diſſectâ, vel in parte inferiore ſaltem orificio aperto. Vtilius quidem eſt totum ſinum aperire; cùm ita facilius purgari & ſanari vlcus poſſit. Sed cùm id ſemper facere non liceat, cùm nimirum ſinus magnus eſt, & pars ſine periculo tota diſſecari non poteſt, interdum in imo ſaltem ſinum aperimus. Quo facto, ſinuque aperto, diligenter is expurgandus & exſiccandus eſt, ne quid puris relinquatur. Nam ſi quid relinquitur, inde fiſtulæ & recidiuæ oriri ſolent. Ac quamuis conglutinari videantur partes, tamen non rectè cohærent, ſed poſtea iterum abſcedunt. Ad puris autem euacuationem non parum faciunt faſciæ & puluini, ſi iis pars arctè à ſuperiore ſinus parte verſus eius orificium comprimatur & conſtringatur. Medicamenta autem in hunc vſum accommodata ſunt: *aqua decoctionis hordei, Melicratum*, quod ſatis purgat, ita vt eum ſinum, cuius orificium loco inferiore eſt, ad glutinationem aptum ſolum reddere poſſit; *mulſum*, quod ſimul roborat & purgat, *reſina terebinthina, mel roſatum, farina hordeacea, fabacea, orobi, lupinorum lixiuium, ſpir. vini, aqua thermarum, aq. aluminis, oxymel, Vnguentum Ægyptiacum*, quæ fortiora ſunt, & in vlceribus ſordidioribus ſaltem adhibenda.

Ex his varia poſſunt fieri compoſita, vt:

℞. *Mellis roſ. colat.* Drach. vj. *farin. hord.* q. ſ. ad inſpiſſationem.

Vel ℞. *Mellis roſ. colat.* Drach. vj. *terebinth. claræ.* Vnc. j. *ſucci apy. abſinth.* ana Vnc. ß. ſimul coquantur. Deinde adde *farin. fabar. hord. lupinor.* ana q. ſ. Miſce.

Cùm verò ſinus interdum ſint plures, aut maior eorum ſit profunditas, vt eos planè aperire non ſit poſſibile, nec etiam vnguenta per totam eorum cauitatem penetrare poſſint, tùm præcipuè liquida abſtergentia magis probantur, vtpote quæ ſe in omnes ſinus partes inſinuare poſſunt: & talia medicamenta iniicienda ſunt per ſiphonem aut fiſtulam atque iniecto medicamento orificium concerpto linteamine, aut lanâ bombycinâ aliquamdiu obſtruendum erit, ne medicamentū mox refluat, vt:

℞. *Hord. integri* P. iij. *centaur. min. abſinth.* ana P. ij. Coq. in melicrato, F. iniectio.

Vel ℞. *Aq. decoct. hordei, melicrati*, ana Vnc. iij. *vnguenti Ægyptiac.* Vnc. ß. Miſce, & iniiciantur.

His itaque medicamentis ſi vlcus fuerit purgatum, medicamenta carnem producentia ſunt adhibenda. Quanquam enim ipſa natura carnem generet: ars tamen medicamentis eatenus ei ſubuenit, quatenus excrementa, quæ ei impedimento ſunt, ſubmouet. Nam partem quamlibet etiam ſanam duplex excrementum generare, & extra corpus propellere notum eſt: Vnum tenuius, quod plerumque per inſenſibilem tranſpirationem expirat, nonnunquam etiam per ſudorem euacuatur: Alterum craſſius, quod extrinſecùs corpori adhæreſcit, & ſordium nomine appellatur. Hæc excrementa cùm in parte læſa, vtpote imbecilla, à natura extra vlcus propelli non poſſunt, in vlcere hærent, & craſſum excrementum vlcus ſordidum reddit, tenue verò humidum. Quæ excrementa cùm naturæ in generatione carnis impedimento ſint, tollenda ſunt, ſordes nimirum illæ detergendæ, humiditáſque exſiccanda eſt.

Medicamenta autem quæ hoc præſtant, *σαρκωτικὰ* ſeu *carnem generantia* appellantur, non quòd ipſa reuerà carnem generent, quod ſolius naturæ opus eſt, ſed quòd, vt diximus, impedimenta tollant, & naturæ ſanguinem talem ſufficiant, è quo bona caro generari poſſit. Sunt verò talia ſicca, ſed non nimiæ ſiccitatis, verùm talis, quæ modicè partis affectæ temperiem excedat. Cùm autem non ſit eidem modus ſiccitatis in omnibus corporibus & membris, etiam non eadem materia eſt vtilis ad carnem gignendam in omnibus corporibus & membris; ſed quæ ſicciora ſunt corpora & membra, ſiccioribus egent medicamentis; quæ verò humidiora ſunt, minùs ſiccantibus indigent. Mitiora ſunt thus, farina hordei, fabarum: fortiora, farina, orobi, radix ireos, ariſtolochiæ, myrrha, tuthia, pompholix & ſimilia. E quibus compoſita in rem præſentem parare licet.

Vt ℞. *Terebinth.* Vnc. ij. *thuris, maſtich. colophon.* ana Vnc. ß. *ceræ, ol. roſ.* ana q. ſ. F. Vnguentum. Fortius eſt, quod

℞. *Ariſtoloch. rotund. iridis, conſolid. maior.* ana Drach. ij. *maſtich. thuris, myrrh. aloes*, ana Drach. j. *mellis, terebinth.* ana q. ſ. Miſc.

Si corpus ſiccius ſit, & dura caro generanda ſit, ipſumque vlcus pateat, etiam formâ ſiccâ poſſumus adhibere medicamenta, & pulueres ſarcoticos conficere, qui inſperguntur.

Vt ℞. *Thuris, maſtich. colophon.* part. æq. F. Pulu.

Vel ℞. *Aloes, thuris, ſarcocoll. ſang. dracon.* ana q. v. F. Puluis.

Si verò ſinus non pateat, ſarcotica liquida per ſiphonem eodem modo quo mundificantia, iniicienda ſunt, & clauſo orificio in ſinu aliquandiu linquenda. In quem finem poteſt iniici vinum auſterum, in quo thus coctum ſit, vel decoctum ex ariſtol. ſymphyto, cauda equina, roſis, & ſimilibus, cum vino, cui addi poſſunt thus, myrrha, aloe.

An autem ex his medicamentis partes ſinus profundæ coaluerint, & bene glutinatæ ſint, indicat illud quod effluit: quod ſi eſt paucum, bene coctum, atque præterea in ipſo ſinu dolor non percipitur, glutinationem fieri indicio eſt. Si autem quarta, aut etiam ſeptima dies tranſierit, & nihilominus humor crudus ex vlcere manat, ſignum eſt, ſinum nondum coaleſcere, neque carnem generari, ac proinde tunc medicamenta fortiùs exiccantia, ſine mordicatione tamen, adhibenda ſunt. Vbi iam quodammodo eſt repletus ſinus, aliquid ex glutinantibus eſt adhibendum, quod teneram carnem quæ genita eſt, blandè ac ſine acrimonia cogat, qualia ſunt quæ Græcis *ἔναιμα* dicuntur, quaſi diuiſas partes coniungant, ac recentia vulnera curent, qualia plurima deſcripſit Galenus, *lib. 2. de compo. med. sec. gen. cap. 21. & 32.*

Poſtquam medicamentum glutinans fuerit appoſitum, iubet Galenus ſpongiam nouam, quàm molliſſimam ex mulſo vel vino circumiicere, quam alij etiam decocto cortic. granator. roſ. & ſimilium, imbuunt, vt nimirum exſiccet, manantémque è ſinu ſaniem excipiat, quæ alioquin partem facilè erodere, aut pruritum excitare poſſet, atque alligatio incipiat à fundo ſinus, & tendat verſus orificium. Sed & faſciarum circumuolutiones circa fundum magis arctè conſtringantur, ſine dolore tamen, paulatim verò laxentur, vſque ad os ſinus, in quo ipſo medicamentum laxo modo ſit alligatum, nec orificium arctè obturet; ſed puri exitum relinquat, in quem finem etiam Emplaſtrum quod imponitur, eo loco forcipe diſſectum ſit.

Atque hæc ratio ſinus & vlcera ſinuoſa curandi eſt, ſecundum Antiquos, & quidem ſatis commoda & vtilis. Aliam tamen longè faciliorem & breuiorem in Apoſtematibus recens apertis ſe excogitaſſe, ſcripſit Franciſcus Arcæus, *lib. 2. curat. vuln. cap. 7.* quò tertio, aut ad ſummum quarto die, omnis illa apoſtematum cauitas commiſſa atque conglutinata curetur, nihilque hians relinquatur præter apertionem, quæ arte facta eſt, quò pus deflueret atque exprimeretur, idque, nullo aut ægrotantis periculo, aut labore, aut aliâ difficultate. Curandi autem ratio talis eſt. Si tumor, aut apoſtema ſit magnum, primò optimè aperiatur, ita vt minor digitus orificio indi poſſit, atque omne pus, quod intus continetur, effluere permittatur, atque ipſo loco leniter compreſſo etiam expellatur. Pure expulſo & euacuato, rotundâ os ſinus obturetur, atque puluillo impoſito atque obligato vſque in poſterum diem relinquatur. Poſtero die, ligatura ſoluta, vlcus ab omni pure, ſi quod ſubeſt, diligenter mundetur. Deinde fiſtula ſeu cannula plumbea orificio indatur, quæ tanta ſit, quantum eſt ipſum orificium, atque ad cauitatem pertingat, non autem vlteriùs adigatur. Super hoc Emplaſtrum Baſilicum linteo extenſum imponi poteſt, quo fiſtula etiam contineatur, nec excidat, foramine tamen ad ipſum fiſtulæ ſeu cannulæ plumbeæ orificium relicto. Poſtea ex vtroque cauitatis latere ſinguli puluilli triangulares ponantur, ita vt totum cauitatis ſpatium vtroque puluillo repleatur. Sinus verò orificium, qua plumbea fiſtula eſt, liberum relinquatur, neque puluillis obturetur, neque ligatione occupetur, vt omne pus quod ſubeſt, expurgari poſſit; poſtea faſciâ locus quem puluilli tegunt, ſine dolore conſtringatur, ita quidem vt ligatura incipiat à fundo, & tendat verſus orificium, quò omne pus quod intus eſt, verſus orificium adigatur, atque per illud exprimatur. Hoc modo ſinus obligatus relinquitur in ſequentem diem, quo, ligaturâ ſolutâ, quantum eam relictum ſit explorandum eſt, vt cognoſcamus, an omnia loca puluilli attigerint. Quæ enim puluillis ſubiecta fuerunt, omnia conglutinata reperiuntur. Quod vbi inuentum eſt, rurſus puluilli eodem modo, quo antea iacebant, ligabuntur, atque in poſterum diem relinquentur. Quod ſi nonnihil humoris, aut puris aliquo in loco relictum videatur, id puluillis per faſciam vt antea exprimendum, quo ſimul locus hians coaleſcat. Hoc modo vbi partes coaluerint, puluilli amoueantur, atque vlceri linteum, cui Leoninum Emplaſtrum Autoſis, aut ſimile ſit inductum, (*diapalma*) imponendum eſt, atque ſingulis diebus ſexies aut octies abſtergendum. Circa

hunc tamen modum ſinus & cavitates curandi, primò notandum, ipſum feliciſſimè ſuccedere ſolùm in apoſtematibus recèns apertis. Nam antiquos ſinus, qui intus non bene ſeſe habent, & ferè ad calloſa vlcera & fiſtulas declinant, priore modo meliùs & tutiùs curare licet. Deinde & hoc obſeruandum eſt, videndum eſſe, an reliquiæ materiæ incoctæ, per partem ſparſæ ſuperſint, quod ex apparente aliquo tumore cognoſcitur, vt & rubore. Aliàs enim & quamdiu aliquid p. n. in parte hæret, glutinatio ſperari non poteſt. Pus quoque ipſum optimè ſit expurgatum.

Tertiò & hoc attendendum, an locus ſatis commodè faſciis obuolui poſſit, vt & puluilli arctè cohæreant, atque ita partes diſſitas comprimant, & pus exprimant. Si enim faſciæ hient, nec puluilli, vt debent, partem comprimant, nec pus exprimitur, nec pars coaleſcit.

CAPVT VII.

De Eryſipelate, ſeu Roſa.

Eryſipelas. OMnino inter tumores ſanguineos referendus eſt tumor, quem Græci ἐρυσίπελας, Noſtrates vulgò Roſam, à colore roſeo, appellant. Latini præter Celſum, qui Eryſipelatis nomen retinet, Ignem ſacrum nominant, de quo Lucretius, *lib. 6.*

Et ſimul vlceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus, vt eſt per membra ſacer cùm dicitur ignis.

Vulgò à Medicis hic tumor ad biliosos refertur. Verùm non ſine cauſa dubitatur, à quo humore ortum habeat. Nam Galenus ipſe non ſemper idem ſtatuere videtur. Expreſsè enim ſcribit 2. *ad Glauc. cap.* 1. tenuiſſimum feruentémque ſanguinem, aut bilem cum ſanguine, calidiorem vtrumque quàm oporteat, exquiſiti Eryſipelatis cauſſam eſſe, puram bilem verò non huius, ſed herpetis cauſſam eſſe ſtatuit. Et, *de tumorib. cap.* 9. ſcribit, cùm bilioſus fluor, qui exactus quidem eſt, excitatur, cutémque exulcerat, herpetem fieri; cum verò aquoſa ſanie ſanguinéque miſtus, minùs acer eſt, magiſque in tumorem partem attollit, quàm vlcerat, Eryſipelas excitari. Contrà, *lib. de atra bile, cap.* 5. 14. *meth. med. cap.* 1. 2. 3. 17. 2. *de differ. febr. cap.* 5. *de curand. rat. per. ſang. miſſ. cap.* 8. & aliis pluribus locis, bilem huius tumoris cauſſam eſſe ſtatuit; quam poſteriorem ſententiam plerique ſequuntur.

Verùm ſi autoritates ſeponamus, & rem ipſam ſpectemus, & Eryſipelatis nomen ei tumori tribuamus, qui noſtris vulgatiſſimus, & quæ quotidie circa ægros in morbo tam vulgari fiunt, videamus, omnino Galeni ſententiam, quam 2. *Ad Glauc. cap.* 1. & *de tumorib. cap.* 9. propoſuit, veriorem eſſe putamus.

Ipſe enim color partis affectæ, qui roſeus omnino eſt, ſanguinem potiùs quàm bilem, cauſſam eſſe huius tumoris docet. Et licèt tumor iſte nonnunquam ex rubro flaueſcat, id tamen non de omni Eryſipelate verum eſt, ſed de quadam eius differentia. Præterea humor, qui hunc tumorem excitat, non tam acris eſt ac bilis, & propterea nec exulcerat, nec calorem aut dolorem adeò vehementem infert. Sanguis tamen qui hunc tumorem excitat, tenuiſſimus & calidiſſimus eſt, qui vulgò bilioſus appellatur; id quod Galenus etiam, 2. *ad Glauc. cap.* 1. docuit, dum ſcribit, bilem ſolam, quando ſecreta eſt, & in aliquo membro conſiſtit, Herpetem excitare. Si verò ex ſanguine & flaua bile, calidioribus quàm oporteat, miſta fluxio fuerit, vel ex ſanguine ſic ferueſcente & tenuiſſimo ſecundum ſubſtantiam, Eryſipelas vocatur. Etſi verò aliis in locis pluribus Galenus Eryſipelas à bile fieri ſtatuat: tamen quid per bilem intelligat, *allegato loco* ſatis declarauit. Et ſi experientiam & quæ circa ægros fiunt, conſulamus, nil niſi illam bilem naturalem alimentarem, quam dicunt, id eſt, ſanguinis calidiſſimam & tenuiſſimam partem, ſed efferueſcentem iam & bili proximam, intelligere potuit. Quamcunque verò bilem huius tumoris cauſſam conſtituere velis, ſeu flauam, ſeu pallidam, ſeu æruginoſam, ſeu porraceam, non cum iis, quæ in hoc tumore accidunt, conuenient. Præterea prauam qualitatem & peculiarem corruptionem hic humor coniunctam habet, & antequam erumpat, ſummas anguſtias excitat, & tales ferè, quales peſtis inuadens parere ſolet, & propterea quoque ad expulſionem alexipharmaca, vt in peſte, exhibentur.

Poſſunt tamen Galeni, aliorúmque autorum è bile flaua hunc tumorem oriri dicentium verba in meliorem ſenſum trahi, ſi dicatur, per bilem, intelligi naturalem illam ſanguinis partem tenuiorem & calidiorem, quæ bilis vulgò, rectiùs ſanguis bilioſus nominatur, quæ vbi efferueſcere incipit, hoc tumoris genus excitat. Et non rarò ſubtiliſſimi & calidiſſimi ſeri pars aliqua (quam ſi ſerum bilioſum dicere volueris, non repugno) admiſcetur, & tum fieri Eryſipelas exulceratum, ſed ſuperficialiter ſaltem, ſicut ſæpe in facie accidere ſolet, & veſiculæ aquoſo humore plenæ exoriuntur, & cuticula ſaltem abſcedit. Si verò ipſa cutis, quod interdum in cruribus accidit, ſimul exulceretur, humores aduſti admiſti ſunt, idque Eryſipelas non eſt purum.

Verum de hoc tumore quantum ſatis, *lib.* 2. *de febr. cap.* 16. dictum, quæ hic repetenda non cenſemus, cùm ibi videri poſſint: hoc ſaltem repeto, morbum primarium febrem eſſe. Neque enim Eryſipelas, ſeu Roſa, niſi cum febre, inuadit, quæ ſæpe vno atque altero die antequam erumpat, ægrum affligere ſolet. Soluitur autem iſta febris criticè per hunc tumorem; & proinde ſæpe in glandulis ſub alis, vel in inguinibus dolor aut tumor aliquis percipitur, donec tandem natura materiam ad extremam aliquam corporis partem depulerit: nunc enim febris ſolet ceſſare, etſi tumor aliquando in parte affecta hæreat.

De curatione etiam hoc notandum, eam omnino, vt *loc. alleg.* traditum, perficiendam, dandámque operam, vt humor eius continens cauſſa euocetur, non retineatur, cùm retentus maiora mala inducere ſoleat, quod vel exemplo illius ruſtici, apud Guilhelm. Fabricium, *cent.* 1. *obſer.* 82. patet, *qui* cùm eryſipelate in ſiniſtra manu laboraret, & ex tonſoris conſilio per aliquot dies manum & brachium oleo roſ. inungeret, dolor, inflammatio, aliáque ſymptomata magis magiſque aucta ſunt, ita vt tandem gangræna correpta ſit tota manus.

CAPVT VIII.

De Bubone.

AD Inflammationes & Bubo pertinet. Eſt enim Bubo, vt Galenus, *differ. febr. cap.* 5. & 2. *ad Glauc. cap.* 1. habet, *inflammatio glandularum in inguinibus.* Cùm enim glandulæ à natura factæ ſint, vt ad eas ſuperflui humores à partibus principibus expellantur: ſi ij conſertim, & cum iis ſanguis, ad partes glanduloſas detrudantur, inflammatio excitatur, id quod in inguinibus præcipuè, interdum & ſub axillis, ac poſt aures accidit, quæ poſt aures inflammationes Parotides nominantur. *Bubo.*

Cùm autem humores, qui naturam ad expulſionem ſtimulant, varij ſint, variæ etiam inde oriuntur Bubonum differentiæ. Aliquando enim humores ſimpliciter vitioſi ſunt, nullámque malignitatem coniunctam habent, & ex ea oriuntur Bubones non maligni, aliquando verò materia maligna eſt, & tunc Bubo malignus excitatur, qui rurſus pro materiæ malignæ varietate eſt peſtilens, vel Venereus. Verùm cùm de peſtilenti, *in libris de febribus* dictum ſit, Venereus autem ad tractatum *de lue Venerea* pertineat, in genere ſaltem de Bubone dicemus.

Cauſſæ.

Ortum autem habet omnis Bubo à ſanguine p. n. in glandulas in inguinibus vel alis effuſo; qui tamen ſemper aliquem humorem vitioſum, qualiſcumque etiam ille ſit, qui naturam ad excretionem ſtimulat, coniunctum habet. Vnde etiam cauſſæ antecedentes, imò & externæ, quæ ad generationem humoris illius faciunt, variæ ſunt. Partium principum tamen robur ferè ſemper coniungitur, quæ quod ſibi moleſtum eſt, partes has ignobiles & emunctoria expellunt. *Cauſſæ.*

Hieron. Fabricius ab Aquapendente ſtatuit, Bubones quoſdam oriri ſaltem à ſanguinis copia, & per viam expulſionis; quoſdam à ſanguine vitioſo fieri, & alios morbos ſequi, & excitari per modum criſeos.

Verùm enimverò non puto, quòd à ſola ſanguinis copia bubo excitetur, ſed ſemper vitioſos humores, qui naturam ad expulſionem ſtimulant, coniunctos habeat. Hoc tamen verum eſt, quòd Bubo nunc alium morbum ſequitur, & per criſin ſeu perfectam ſeu imperfectam excitatur; interdum nullo alio morbo præcedente. Etſi verò per criſin ſolùm ij tumores propriè fieri dicantur, qui alios morbos ſequuntur, tamen & ij qui ſine aliis morbis oriuntur, à natura prauos & moleſtos humores expellente, excitantur.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcitur Bubo, quòd in inguinibus vel ſub axillis tumor cum renitentia, rubore, dolore apparet, & plerumque febris leuior accedit. Et quidem ſi per criſin accidit Bubo, febris vel alius morbus præceſſit, qui erumpente bubone leuatur, ſignáque bonæ criſis præceſſerunt, quæ ſi abſint, pro ſymptomatico habendus. Et quidem ſi nulla ſigna peſtilentiæ vel luis Venereæ adſint, Bubo eſt ſimplex, & non malignus ac contagioſus. Si verò peſtilentiæ ſigna coniungantur, Bubo pro maligno & contagioſo habendus, Bubonéſque graſſante peſtilentiâ ſemper ſuſpecti ſunt. Eodem modo, ſi æger lue Venereâ infectus ſit, Bubo etiam pro Venereo, maligno & contagioſo habendus. *Signa.*

Prognoſtica.

1. Bubones non maligni & non contagioſi, periculoſi non ſunt: cùm ſint in partibus externis, & fiant a natura vitioſum ſanguinem ad partes imbecilles & ignobiles expellente: & præcipuè ſi ſtatim ſuppurentur, & aperiantur. *Prognoſtica.*

2. Si verò diu protrahantur & tardiùs maturentur, periculo non vacant, cùm in fiſtulas periculoſas facilè abeant.

3. Bubones qui ſub axillis excitantur, citiùs maturantur:

cùm

cùm à ſanguine calidiore, vtpote quem vaſa cordi vicina extrudunt, oriantur, & pars illa ob cordis vicinitatem, plus caloris, qui ad maturationem neceſſarius eſt, habeat.

4. Bubones verò qui oriuntur in inguinibus, tardiùs ſuppurantur, cum à ſanguine minùs calido & craſſiore excitentur, & ſint in loco à corde remotiore, minúſque calido.

5. Omnium tardiſſime maturantur bubones poſt aures, vtpote qui oriuntur à materia frigidiore, & ſunt in loco frigidiore.

6. Quid de Bubonibus peſtiferis & Venereis ſentiendum ſit, ſuo loco dicetur.

Curatio.

Curatio. Cùm bubo non peſtilens, non Venereus excitetur, Naturâ id quod ſibi moleſtum eſt, ad partes externas ignobiliores expellente, nullo modo conatus naturæ impediendus, & materia ad interiora repellẽda. Et in primis perpendendum, an Natura per criſin, & quidem perfectam, Bubonem excitaverit, & æger inde morbo liberetur, & ſigna bonæ criſis adſint, tunc enim ſecundum præceptum Hippocratis, 1. *aph.* 20. nihil movendum, ſed Naturæ negotium committendum, & opera danda, vt bubo vel diſcutiatur, vel quàm citiſſimè maturetur. Si verò bubo quidem ſit criticus, criſis tamen imperfecta, humor ampliùs ad locum affectum attrahendus vel cucurbitulis appoſitis, vel medicamentis è fermento, ſapone nigro, axungia veteri, reſina pini, diachylo cum gumm. & ſimilibus.

Si verò nullo alio morbo præcedente excitetur bubo, nec tunc, ut dictum, Naturæ motus impediendus. Copia tamen ſanguinis ſectâ venâ imminuenda, quæ tamen inſtituenda, vt motus Naturæ ad partem affectam potiùs adiuvetur, quàm impediatur. Si quoque vitioſi humores, quod ferè accidit, cum ſanguine ſint coniuncti, ij evacuandi.

Reliqua curatio in bubonibus hiſce omnibus, qui maligni & contagioſi non ſunt, vt in inflammationibus aliis inſtituenda. Hoc tamen notandum, primò, quòd digerentia quæ adhibentur, debeant eſſe fortiora, quàm in aliis inflammationibus; cùm glandulæ ſint partes frigidiores, ignobiliores, & exquiſitum ſenſum non habeant. Vt, fiat cataplaſma è farina hordei & lupinorum cum melle.

Vel ♃. *Rad. lil. alb. althaæ, cucum. aſinin.* ana vnc. j. *fol. parietariæ, pettoſ. lini*, ana vnc. j. ß. Coq. in vino ad mollitiem, & contundantur. Contuſis, & per ſetaceum traiectis, adde, *farinæ lupinor.* vnc. ij. *ol. chamæmel. lil. alb.* ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Si humor non digeratur, in pus mutandus, & bubo maturandus. Id quod plerumque tutiſſimum eſt. Niſi enim hoc fiat, quod ſæpe obſeruavi, poſt temporis aliquod intervallum, nouus bubo, vel in eadem, vel in alia parte exoriri ſolet. Maturantia autem ea quæ in inflammatione ſunt propoſita, vſurpanda.

Pure genito tumor incidendus, vt pus citiſſimè euacuetur, & quidem in inguine per tranſuerſum ſectio inſtituenda, cùm hoc modo tumore purgato cutis faciliùs coëat, quia dum femur, flectitur, cutis vnitur.

Euacuato pure vlcus mundandum, caro gignenda, & tandem vlcus cicatrice claudendum.

De curatione Bubonis peſtilentis & Gallici ſuo loco dicetur.

CAPVT IX.

De Furunculo.

Furunculus Cauſſa. INflammationi cognatum eſt tumoris genus, quod Furunculus, Græcis δοθίων vel δοθιήν, Germanis *Blutſchwer* dicitur, nimirum, vt Celſus, *lib.* 5. *cap.* 28. definit, Tuberculum acutum cum inflammatione & dolore, maximéque vbi iam in pus vertitur. Oriturque à ſanguine craſſo & vitioſo, vt Galenus 5. *de comp. med.* ſ*ec.* docet, non tamen ita exuſto & corrupto, vt in Carbunculo, quem natura à reliquo ſecernens, tanquam inſenſum & inutilem in ſumma corporis propellit; atque ita Furunculus oritur in cute & carnoſis partibus cuti ſubiectis. Rarò verò ſolitarius erumpit, ſed plerumque plures ſimul.

Eſt autem Furunculorum quædam differentia. Quidam enim mites ſunt, qui ſolùm cutem occupant; alij maligni, qui altius deſcendunt, ſeu vt Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 23. ſcribit, Furunculorum alius eſt clemens, alius maleficus. Clemens quidem, cùm in ſola cute coierit; maleficus autem curatúque difficilis, cùm altiùs radicibus actis in cutem erumpit. Interdum furunculi ſunt ſporadici, interdum etiam Epidemij.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Signa furunculi ſunt: Exigua ab initio inflammatio & puſtula ſenſim excreſcens & in acutum tendens, columbini oui magnitudinem non excedens, cum colore & rubore vbi ad ſtatum pervenit, quod circa octauum, nonum, vel decimum diem accidit. Differtque furunculus ab Inflammatione, paruitate, & materia quæ in phlegmone eſt bonus ſanguis, in furunculo verò craſſus & vitioſus: à carbunculo, quod in hoc materia peior & magis aduſta eſt, & propterea ad ſuppurationem non peruenit, cùm furunculus ad ſuppurationem perueniat.

Si ſunt furunculi Epidemij & peſtilentes, ſunt nigri & virides, adéſtque febris maligna, & alia praua ſymptomata.

Prognoſtica.

1. In furunculo, vt Celſus, *lib.* 5. *cap.* 28. ſcribit, periculum nullum eſt, etiamſi nulla curatio adhibeatur. Matureſcit enim per ſe atque erumpit. Sed dolor efficit, vt potior Medicina ſit, quæ maturiùs liberet. *Prognoſtica.*

2. Ex tuberculis ſalubriora ſunt, ac minùs verenda, quæ extrà extuberant, & acutè ſunt faſtigiata, atque æqualiter matureſcunt, non dura, neque bifida, ſeu deorſum vergentia. Hippocrates, 6. *epid. ſect.* 1.

Curatio.

Danda opera, vt materia furunculi cauſſa, quamprimùm in pus mutetur, ad quam rem vtilia ſunt medicamenta *in Inflammatione* propoſita. Mutat autem materiam in pus *triticum* maſticatum & impoſitum, *vua paſſa*, & *ficus* contuſæ & impoſitæ, *diachylum ſimplex*. *Curatio.*

Vel ♃. *Farina ſem. lini, puls. rad. althaæ*, ana vnc. ß. *caricar. ping.* num. iiij. *paſſul. exacin.* vnc. j. Coq. & adde *butyri ſine ſale rec.* vnc. ij. F. Cataplaſma. Vel ſi dolor ſit vehementior.

♃. *Rad. lil. alb.* vnc. j. *fol. malu. viol.* ana M. j. Coq. ad mollitiem, & per ſetaceum traiiciantur; Adde *farinæ hordei, tritici, ſem. lini*, ana vnc. ß. *vitell. ouor.* ij *pingued. gallin. butyri rec.* ana vnc. j. F. Cataplaſma.

Vel ♃. *Terebinth. medulla ceruina, adipis vitulini, anſerini, ceræ, butyri rec. mell. opt. ol. roſ.* ana vnc. ß. Miſc.

Tumor hic vbi maturatus fuerit, niſi ſpontè rumpatur, aperiendus. Apertus mundificandus.

♃. *Succi apij* vnc. ß. *farinæ hordei* Drach. ij. *thuris*. Drach. j. ß. *terebinth.* vnc. j. *vitell.* j. *mell. roſ.* q. ſ. Miſc. in formam linimenti.

Poſtquam mundatus fuerit, carne replendus, cicatrice claudendus, vt in abſceſſibus aliis fieri ſolet.

CAPVT X.

De Phymate.

Phyma. AD Inflammationem pertinet & Phyma, quod vt Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *lib.* 3. *meth. med. cap.* 3. docet, eſt tumor glandularum, qui ſtatim augetur, & ad ſuppurationem feſtinat.

Locus affectus ſunt glandulæ.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa ſeu humor Phyma excitans eſt ſanguis, non purus, ſed pituitoſus, ideóque inflammatio minùs magna eſt, & tumor hic ad Inflammationem οἰδηματώδη pertinet, oritúrque frequentiùs in pueris, rarò in iuvenibus, rarius in adultis.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur ex tumore rotundo, ac multum elevato, parum rubente & ferè doloris experte in parte glanduloſa.

Prognoſticon.

Prognoſtica. 1. Tumoris hoc genus periculo vacat, citò augetur; & plerumque abſque medicamentorum ope ſuppuratur & ſanatur.

2. Faciliùs curatur in pueris: difficilius in iuuenibus & adultis.

Curatio.

Curatio. Danda opera, vt quamprimùm ſuppuretur. Ideóque naturæ conatus adiuuandus, medicamentis maturantibus impoſitis: de quibus, *de Inflammatione & Furunculo*, dictum: quæ tamen hic in parte & cauſſa frigidiore pauló fortiora eſſe debent. Vtile eſt *triticum* manſum & impoſitum: vt & *vua paſſa* acinis exemptis *Diachylum* item *ſimplex*, & *cum gummis*.

Vt ♃. *Puls. rad. althaæ farina tritici, lupin.* ana vnc. j. *caricar. ping.* num. vj. *fermenti* vnc. ß. Coq. & Adde *capam ſub cinerib. coct.* num. j. *ol. lil. alb.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ♃. *Therebinth. propoleos mell.* ana vnc. j. *ammoniaci aceto diſſol.* vnc. ß. *ol. lil. alb.* q. ſ. F. Vnguentum.

Suppuratum Phyma equidem nonnulli non ſtatim incidendum, ſed priùs tentandum putant, an diſcutientibus materia

diſſipari poſſit, ideóque Gal. 8. *de ſimp. med. facult.* abrotanum commendat, parietariam, vrticam, radices althææ & ammoniacum melle emollitum: ſed rarò hoc accidit. Ideóque tutiſſimum eſt, niſi ſpontè rumpatur, vt arte aperiatur, ne materia diutius detenta periculum aliquod afferat.

CAPVT XI.

De Phygethlo.

Phygethlon. IN iiſdem partibus corporis glanduloſis aliud etiam tumoris genus excitatur, quod φύγεθλον Græci, Latini Panum, vel potiùs, vt Celſus, *lib. 5. cap.* 28. Panem, à ſimilitudine figuræ nominant. Verùm cauſſa hîc calidior eſt, & vt Phyma à ſanguine pituitoſo, ita Phygethlon ſiue Panis à ſanguine bilioſo ortum habet, vt Gal. 2. *ad Glauc. cap.* 1. docet. Fit autem ferè hic tumor poſt febres, aut poſt dolores alicuius partis, maximéque eos, qui ventrem infeſtarunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Phygethli ſigna ſunt tumor, durities, calor, diſtenſio, & dolor maior, quam pro tumoris magnitudine. Interdum & febris accedit. Interdum tamen talium extrà nihil percipitur, vbi ſcilicet materia altius deliteſcit, ſed punctiones ſaltem aliquæ intus percipiuntur. Tardè hoc tumoris genus maturatur, neque rectè in pus conuertitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Phygethlon, quod de ſubito durius non eſt, & quamuis non rubet, coloris tamen aliter mutati eſt, melius eſt. Celſus, *lib. cap.* 18.

2. Panus qui fit ex vlcere, dolore, vel colliſione, vel ex aliqua cauſſa externa, periculo vacat. At qui febribus ſuperuenit, ſicut præcipuè tempore peſtilenti fieri ſolet, ſiue in femoribus, ſiue ſub alis collóve proueniat peſſimus & periculoſiſſimus eſt. P. Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 22.

Curatio.

Curatio. Si Phygethlon ex vlcere, dolore, contuſione, vel alia de cauſſa procatarctica excitetur, quemadmodum aliæ inflammationes, refrigerantibus & repellentibus eius incrementum prohibendum. Si verò in febribus, vel aliàs ex interno humorum apparatu excitetur, repellentia locum non habent, ſed diſcutientia & reſoluentia vſurpanda; & ſi materia durior eſt, emollientia addenda, vt *althæa, malua, atriplex, alſine, parietaria, caricæ, ammoniacum.*

Si materia diſcuti non poſſit, vt maturetur & in pus mutetur, danda opera medicamentis, quæ hactenus propoſita ſunt. Tandémque, niſi ſpontè aperiatur, abſceſſus rumpendus & aperiendus.

CAPVT XII.

De Parotide.

Parotis. AD glandularum Inflammationes pertinet & παρωτὶς, tumor ita dictus ἀπὸ τῦ παρὰ ὠτὸς, quod ſit iuxta aures. Hippocrates, 6. *epid. com.* 5. *text.* 1. & alibi ἐπάρματα nominat. Eſt enim Parotis glandularum iuxta aures inflammatio.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cùm verò Parotis ſit inflammatio, eius proximam & continentem cauſſam ſanguinem eſſe, neceſſe eſt. Is tamen rarò purus eſt, ſed bilis, vel pituita, vel melancholia, imò ſæpe maligni & peſtilentes humores admiſcentur, vnde malignæ & peſtilentes parotides oriũtur. Et rariſſimum eſt, vt ſanguis ſolùm copiâ peccans naturam ſtimulet, vt talem excretionem inſtituat, ſed accidit à vitioſis & prauis humoribus, à quibus natura irritata, cum ſanguine tales humores ad externa loca detrudere ſolet. Vt enim in hæmorrhagiis criticis non ſanguis principaliter peccat, ſed vitioſi humores; quos cùm ſine ſanguine expellere facile natura non poſſit, hanc ſanguinis excretionem inſtituit: ita etiam vt vitioſos humores à principibus partibus ad ignobiliores auertat, ſanguine vehiculi loco vtitur. Humores autem hi vel à toto corpore, vel à cerebro ſaltem tranſmittuntur. Et quidem non ſolùm ex humoribus vitioſis in corpore genitis, ſed & venenis hauſtis parotides accidere poſſunt, id quod hîc VVittebergæ factum memini. Cùm enim ancilla quædam piſces coctura, ex vaſe, in quod glis inciderat, & in aqua ſuffocatus fuerat, aquam imprudens hauſiſſet, ac in ea piſces coxiſſet, Studioſi, ni fallor, decem, cum hoſpita ægrotare cœperunt, & aliquot ex iis mortui ſunt. Ex iis, qui conualuerunt, duobus etiam parotides poſt aures eruperunt.

Differentiæ.

Parotidum differentiæ præcipuæ ſumuntur à materia, & generationis modo. *Differentiæ.* A materia, quod ſanguis, qui parotidem excitat, vel bilioſus, vel pituitoſus, vel melancholicus eſt, vel etiam malignos & peſtilentes humores admixtos habet. A generationis modo, quòd aliæ citra febres, ſeu vt Celſus, *lib.* 6. *cap.* 16. loquitur, aliæ in ſecunda valetudine oriuntur. Naturâ vitioſos aliquos humores, ſeu ex toto corpore ſeu ex capite præcipuè ad ea loca detrudente, aliæ verò per febres, & quidem vel longas, vel acutas, eáſque benignas, aut malignas vel peſtilentes. Et fit hoc in ſtatu aut declinatione, Naturâ criticè humorem coctum febris cauſſam ad loca hæc ignobiliora depellente; vel in principio aut augmento febrium ſymptomaticè.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcuntur Parotides ex loco affecto, & tumore, dolore, ac plerumque rubore, qui poſt aures apparet. *Signa Diagnoſtica.* Quis verò humor ſanguini admiſceatur, ex humorum ſignis alibi propoſitis cognoſcitur. Si humor adſit malignus, aut peſtilens, febris talis coniungitur. Si à capite ſolùm tranſmittatur, nulla in toto corpore cacochymiæ ſigna adſunt, & dolor capitis præceſſit, qui erumpente Parotide euaneſcit vel minuitur. An criticè vel ſymptomaticè erumpat, tempus morbi & ſigna criſis præſentia vel abſentia docebunt.

Prognoſtica.

1. Parotides, quæ ſine febre oriuntur, minùs malignæ ſunt & minùs periculi habent, quàm quæ ſunt cum febre. *Prognoſtica.*

2. Minùs etiam periculoſæ ſunt, quæ febres longas ſequuntur, quàm quæ acutas, & præcipuè in malignis & peſtilentibus accidunt.

3. Salutares quoque ſunt & curatu faciliores, ægróſque à periculo liberant, quæ criticè erumpunt. Quæ tamen in fine morbi poſt alias euacuationes, ſine ſymptomatum remiſſione, & cum virium debilitate accidunt, periculoſæ & pernicioſæ ſunt.

4. Quæ verò ſymptomaticè erumpunt, & ex cruda atque inprimis rebelli materia ortum habent, pertinaces & mali moris ſunt, ac Naturæ & Medico multum negotij faceſſunt, ægrúmque in maxima pericula conijciunt. Sunt enim in loco cerebro propinquo, è quo & humores & vapores cerebro & eius membranis communicari poſſunt; vnde earum partium inflammatio & delirium excitari poteſt.

5. Parotides, quæ indicationis tempore genitæ non ſuppurauerint, ſed priuſquam ſuppurantur, euaneſcunt, reuertuntur, augeſcunt, & iudicantur ſecundum reuerſionis rationem, quemadmodum febrium reuerſiones in ſimilem circuitum. Spes autem eſt, & in ipſis articulis aliquos orturos abſceſſus, 6. *epid. comm.* 4. *text.* 1.

Curatio.

In curatione Parotidum in primis ſpectandum, an ſint criticæ vel ſymptomaticæ, & cuius generis ſit humor è quo fiunt. *Curatio.* Si criticè erumpat Parotis, morbúſque inde tollatur vel minuatur, Naturæ negotium totum committendum, ex præcepto Hippocratis, *aph.* 20. nihilque aliud tum agendum, quàm vt dolorem lenientia, *in cap. de Inflammatione*, propoſita, imponantur, quæ eadem operâ quoque ſuppurationem adiuuare poſſunt. In Parotidibus verò ſeu criticis ſeu ſymptomaticis, ſiue materia ſit multa ſiue pauca, ſiue benigna ſiue maligna, repellentia nullum locum habent, vt Galenus, 3. *de comp. med. ſ. loc. cap.* docet; ne materia a loco ignobiliori ad nobiliorem, & præcipuè cerebrum vicinum repellatur. Imò ſi tumor non ſatis erumpat, & humor, qui morbi ratione ad partem affectam decumbit, non ſatis copioſè à natura protrudatur, attrahentia leniora, vt *chamæmel. irinum, anethinum de meliloto*, vſurpanda. Fortiora verò cautè adhibenda, ne dolor augeatur, viréſque deiiciantur.

Hinc videndum, an Natura reſolutionem & diſcuſſionem moliatur, quæ medicamentis diſcutientibus adiuuanda, an verò ad ſuppurationem, quod ferè commodius eſt, tendat, quæ & ipſa medicamentis coctionem promouentibus adiuuanda. Vtriuſque autem gèneris medicamenta, ſuprà *cap.* 5. *de Inflammat. & cap.* 8. *de Bubone*, ſunt propoſita.

Suppuratione factâ abſceſſus aperiendus, &, vt ſuo loco dictum, curandus.

In Parotidibus ſymptomaticis, Naturæ conatus, qui deficit, adiuuandus & promouendus, & cauſſæ antecedentis copia, ſi adſit, minuenda. Si enim vel ſanguinis vel vitioſorum humorum copia adſit, non metuendum, vt Natura ab opere & expulſione auertatur, ſed ea oneris parte leuata, poſtea faciliùs id quod debet, expellit.

Si tamen cauſſæ antecedentis euacuatione præmiſſa, nondum ſatis, vt debet, expellat, cucurbitulis applicatis, vel aliis attrahentibus expulſio adiuuanda.

Hinc vel materiæ diſcuſſio, vel quod plerumque commodius eſt,

eſt, in pus mutatio procuranda medicamentis, quæ *cap. 8. de Bubone* ſunt propoſita. Vbi tamen materiæ conditio attendenda, & ſi frigidior ac craſſior ſit, diſcutientia calidiora & fortiora vſurpanda; & ſi metus ſit, ne materia induretur, emollientia quoque vſurpanda.

Poſt emollitionem, etſi aliàs etiam materia ad ſuppurationem tendat, ſuppuratio promouenda, abſceſſus aperiendus, &, vt iam ſæpius dictum, curandus.

Non verò expectandum vt ſpontè tumor iſte rumpatur, cùm pus diu retentum grauia ſæpe ſymptomata accerſere ſoleat: obſeruauitque Guil. Fabricius, *cent. 1. obſ. 39.* quòd in puella quadam cùm parotide laboraret, nec tamen lecto decumberet, & ſine febre eſſet, etiam circa decimum quartum morbi diem abſceſſus ad pugni magnitudinem excreuit, qui cùm non fuiſſet apertus, puella febri, lipothymiâ, nauſeâ, vigiliis, dolore dorſi & renum correpta fuit, & licèt poſtea abſceſſus ſpontè rumperetur, cum tamen nihil aut parum puris efflueret, ſed viam deorſum quæſiuiſſet, ipſa è vita deceſſit.

CAPVT XIII.

De Carbunculo.

Carbunculus. INflammationi affinis eſt, & proinde poſt inflammationem a pleriſque recenſetur Carbunculus, vtpote qui à ſanguine adusto & corrupto originem habet. Tumor autem hic variis appellatur nominibus, Græcis dicitur ἄνθραξ, Latinis Carbo & Carbunculus; Auicennæ Pruna & Ignis Perſicus; quibus vocibus etſi diuerſi tumores ſignificari nonnulli credant, & peculiaribus capitibus, de Pruna & Igne Perſico; de Carbunculo, ac Anthrace egerint: tamen re vera iis omnibus vnicum tumoris genus ſignificatur; quod enim Græcis eſt ἄνθραξ, Latinis eſt Carbo & Carbunculus. Niſi quis hoc diſcrimen ex Auicẽna ponere velit, quòd qui ſine puſtulis atque humiditate incipit Carbunculus, Pruna; qui verò cum puſtulis veſicisque, atque effluente humiditate incipit, Ignis Perſicus dicatur.

Atque hoc nomine appellatur hic tumor, quia cruſtam habet, quæ inſtar carbonis nigra eſt, qua de cauſſa etiam Pruna dicitur, quod caro nigra ſit, & quaſi à pruna aduſta; Ignis prætereà, quòd ab igne quaſi partes comburantur. Quæ autem Celſus & Plinius de Carbunculo ſcripta reliquerunt, vix Carbunculo in genere ità quadrare videntur, ſed ſpeciei alicui, & forſan epidemio alicui, & nouo morbo: Celſus enim, *lib. 5. cap. 28.* ſcribit: *Ab his quæ extrinſecùs incidunt, ad ea veniendum eſt, quæ interius corrupta aliqua corporum parte naſcuntur. Ex quibus non aliud carbunculo peius. Eius hæ notæ ſunt. Rubor eſt, ſuperque eum non nimium puſtulæ eminent, maximè nigræ, interdum ſublimidæ, aut pallidæ. In his ſanies eſſe videtur, infrà color niger eſt: ipſum corpus aridum, & durius quàm naturaliter oportet. Circa quem quaſi cruſta eſt, eáque inflammatione cingitur, neque in eo loco leuari cutis poteſt, ſed inferiori carni quaſi affixa eſt. Somnus vrget, nonnunquam horror aut febris oritur, aut vtrumque. Idque vitium ſubtractis quaſi quibuſdam radiculis ſerpit, interdum celeriùs, interdum tardiùs: ſuprà quoque procedens inalbeſcit, dein liuidum fit, circùmque exiguæ puſtulæ oriuntur. Et ſi circa ſtomachum fauceſque incidit, ſubitò ſpiritum ſæpè eliditi.* Plinius verò *lib. 26. cap. 1.* quo de nouis omnique æuo priore incognitis morbis agit, ſcribit, *L. Paulo, Q. Marcio Cenſoribus, primùm in Italiam carbunculum veniſſe. Annalibus conſtriptum eſt, peculiare Narbonenſis prouinciæ malum: quo duo Conſulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Baſſus, ille Medicorum inſcitiâ ſectus, hic verò pollice lævæ manus euulſo acu à ſemetipſo, tam paruo vulnere vt vix cerni poſſet. Naſcitur in occultiſſimis corporum partibus, & plerùmque ſub lingua, duritia rubens varicis modo, ſed nigricante capite, aliàs liuido, corpus intendens, neque intumeſcens, ſine dolore, ſine pruritu, ſine alio quàm ſomni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferent, circáque puſtulas paruas, rariùs febrem, ſtomachum fauceſque cùm inuaſit, ocyſſimè exanimant.* Quæ qui perpendit, facilè alium, aut certè quid peculiare à vulgari Carbunculo habentem morbum, & in gangrænam ac ſphacelum deſinentem, deſcribi animaduertet.

Inter nouos & antea incognitos morbos eum expreſsè refert Plinius, & in occultiſſimis corporis partibus plerumque ſub lingua oriri ſcribit, ſine dolore, ſine pruritu, ſine alio ſymptomate, quàm ſomno, quo grauati intra triduum exanimentur, nullo tumore exſiſtente. Celſus verò nonnunquam etiam ſine febri oriri, & circa ſtomachum ac fauces incidere ſcribit: cùm vulgares carbunculi in extimis corporis partibus oriantur, grauem dolorem coniunctum habeant, ſine febre non inuadant, & locus affectus manifeſtè intumeſcat.

Carbunculus quid. Sed vt ad Carbunculum vulgò inter tumores notum redeamus: Ille eſt *tumor ex ſanguine aduſto ferventiſſimo, qui partem corrumpit, ortum habens.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cauſſæ.

Cauſſa. Continens cauſſa carbunculi, adſtipulante etiam Galeno, *in lib. de tumoribus, cap. 6. & 2. ad Glaucon. cap. 1. & 14. meth. med. cap. 10.* eſt ſanguis calidus, feruens, & craſſus; quem *in libro de atra bile, cap. 4. & 5.* atram bilem eſſe dicit. Nimirum, vt ex *lib. 2. de differ. febr. cap. 19.* videre eſt, oritur Carbunculus ex ſanguine feruenti craſſo, putreſcente; & in naturam atræ bilis degenerante, aut atram bilem admixtam, plerumque malignitatem coniunctam habente. Hic tumor etſi paulatim in corpore generari, & prauam illam naturam induere poſſit, tamen vbi gradum prauitatis & malignitatis illius adeptus eſt, à natura ab interioribus ad exteriora, & à membris nobilioribus ad ignobiliora ſubitò propellitur. Quod etiam accidit, vbi ab externo contagio ſanguis inficitur & corrumpitur, vnde nunquam excitatur Carbunculus per congeſtionem, ſed ſemper defluxu ἀθρόως facto generatur. Et propterea meritò Inflammationibus ſubiicitur, & ἐγγὺς τῆς φλεγμονῆς, *inflammationi propinquus* eſſe dicitur. Neque enim ſolùm ex atra bile, vt Cancer, generatur, ſed fit ex ſanguine aduſto in atram bilem abeunte; vel atram bilem admixtam habente.

Generatur autem iſte aduſtus ſanguis ex praua victus ratione cibiſque prauis, ſanguini tali materiam præbentibus. Ad quam rem etiam facit externa aëris conſtitutio humores aduens & corrumpens, & imprimis occulta & maligna eius conſtitutio humores deprauans, ac vix datur Carbunculus, qui omni malignitate careat.

Differentiæ.

Differentiæ. Quia tamen malignitas hæc nunc maior, nunc minor eſt, & Carbunculi alij in peſtilenti aëris conſtitutione plurimos inuadunt, alij etiam ſparſim ſine peſtilenti conſtitutione ægros corripiunt; diſtinguuntur Carbunculi in peſtilentes, & non peſtilentes. Deinde alij oriuntur cum puſtula, vel puſtulis, quales ab igne excitantur, quibus ruptis ſubiectum eſt vlcus cruſtoſum, atque id plerumque accidit, & tales in ſpecie ab Auicenna Pruna aut ignis Perſicus vocantur: alij ſine puſtulis oriuntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Incipit, vt dictum, Carbunculus plerumque à puſtula exigua; interdum verò non ſolùm vna maiuſcula puſtula erumpit, ſed multæ exiles, veluti milij ſemina, crebræ in particula reſidentes, quibus poſt ruptis vlcus cruſtoſum fit, quale à candente ferro excitatur. Antequam autem puſtulæ erumpant, pruritus in parte ſentitur, mox puſtula aut puſtulæ oriuntur. Interdum tamen citra omnem puſtulam Incipit Carbunculus, & vlcus cruſtoſum excitatur, cruſtâ modò nigricante, modò colorem cinereum præ ſe ferente; mox breui inſtar bubonum, extreſcit in rotundum & acutum, cum ingenti calore, ardore & dolore; quæ præſertim circa veſperam exaſperantur, ægrúmque adeò vexant, vt vix manum continere poſſit quin partem fricet, ex qua fricatione poſtea puſtulæ plures oriuntur. Caro circumpoſita efferueſcit, calorémque habet, & maximam φλόγωσιν côcipit, colorem etiã obtinet quàm in eryſipelate & phlegmone nigriorem, veluti ſi cum rubro aliquid nigri permiſtum ſit. Acceſſunt deinde & alia ſymptomata, febris nimirum, quæ vt Galenus etiam, *14. meth. med. cap. 10.* teſtatur, magis infeſtat eos, qui carbunculo corripiuntur, quàm qui phlegmone eryſipelatode laborant, nauſea, vomitus, appetitus deiectio, tremor ac palpitatio cordis, frequentia animi deliquia, deliria, quæ omnia eò magis infeſtant, quò malignior materia eſt.

Eſt enim Carbunculorum quædam differentia, non ſolùm quòd ſanguini illi aduſto, qui eſt cauſſa coniuncta carbunculi, modò hic, modo ille humor admiſcetur; ſed imprimis quòd alius carbunculus eſt peſtilens, alius non peſtilens: Nam licèt omnis Carbunculus ſit malignus, ob materiam feruentem, aduſtam & putreſcentem, quæ carnem corrumpendi vim habet, & in meliorem ac benigniorem naturam aliquam reuerti & bene ſuppurari non poteſt: Tamen non omnis eſt peſtilens, neque omnis aduentitiam habet malignitatem, ſed interdum tantùm præter natiuam malignitatem carbunculi, etiam alia à communi aëris ſtatu aut côtagio accedit malignitas. Diſcernitur autem carbunculus peſtilens à non peſtilenti, primò peſtilente aëris conſtitutione præſente. Vix enim poſſibile eſt, vt vigente peſtilente conſtitutione oriatur carbunculus, qui non ipſe ſit peſtilens. Deinde omnia ſymptomata & ſigna, quæ in carbunculo apparent, & frequentiora & grauiora ſunt in peſtilente carbunculo, quam in non peſtilente. Nam & febris, quæ carbunculo adiungitur, peſtilentem naturam refert, & licèt extrà mitior quàm in non peſtilente appareat, imò interdum vix percipitur: tamẽ intus magis vrit, & longè eſt periculoſior. Color floridus faciei mutatur, lingua nigricat & ſicca eſt, excrementa alui ſunt liuida & biliosa, appetitus deiicitur: adeſt nauſea, vomituſque peſſimorum humorum: difficultas ſpirandi, anhelitus fœtor, ſudor eſt multus, tepidus vel frigidus. Somnus

nus interdum planè profundus eſt, interdum vigiliæ infeſtant, deliria comitantur, animi deliquia & ſyncope. Quapropter etiam ab alio Carbunculo plus imminet periculi; ab alio minus. Etſi verò non omnis Carbunculus ſit pernicioſus: tamen vt teſtatur Galenus, 3. *Epid. comment.* 3. *t.* 12 pernicioſiſſimus eſt peſtilens, ſeu is, qui vltra priuatam malignitatem, eam quoque, quam aëris ſtatus affert, adiunctam habet, & pernicioſis illis ſymptomatibus eſt ſtipatus. Quæ ſi plurimùm remittunt, ſalutis aliqua ſpes ſupereſt, ſi verò indies magis intenduntur, & vehementiora fiunt, nihil ſalutis ſperandum eſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Quò nigrior eſt Carbunculus, eò peior, vtpote qui à ſanguine maximè corrupto productus eſt. Huic proximè ſuccedit liuidus & flaueſcens. Minùs maligni & formidandi ſunt, qui colorem rubicundum habent, in quibus nimirum ſanguis ſuam naturam nondum planè exuit, ſed adhuc aliquid natiui caloris & coloris retinuit.

2. Sunt etiam illi Carbunculi minùs pernicioſi, qui ſunt parui, quàm qui ſunt magni, & ex parua puſtula ſubitò ingentem magnitudinem acquirunt.

3. Sicut & illi qui ſoli ſunt, quàm qui alios Carbunculos coniunctos habent.

4. Exitioſi valde ſunt illi, qui vbi erubuerunt, mox iterum euaneſcunt. Materia enim tranſlata ad partes interiores interitum affert.

5. Conſiderandum & hoc nonnulli cenſent, an peſtilens carbunculus ante febrem oriatur, an verò præcedente febre peſtilenti demum erumpat. Eum enim qui ante febrem peſtilentem erumpit, tutiorem eſſe exiſtimant, modò nulla ſymptomata ſuperueniant, vtpote qui indicio ſit, naturam eſſe fortem, & peſtilens venenum ante febrem propellere, priuſquàm cor occupare potuerit. Illum autem qui poſt peſtilentem febrem demum erumpit, eſſe periculoſiorem, vtpote qui occupato corde à veneno, & humoribus prauis in vniuerſum corpus ſeſe iam diffundentibus, oriatur.

6. Locus quoque plus vel minus periculi metuere iubet. Mali enim habentur, qui in emunctoriis, & prope membra nobilia & præcipua hærent. Imprimis autem hic vires ſpectandæ, & videndum an ſint fortes vel debiles. Debilis enim virtus à paruo etiam morbo proſterni poteſt; contrà robuſtior magnum quoque morbum non rarò vincit.

Indicationes.

Indicationes. Aliæ ſunt Indicationes in Carbunculo peſtilenti, aliæ in non peſtilenti. In Carbone non peſtilenti feruor ſanguinis in totò reſtinguendus, ſimúlque cor contra malignitatem, quam rarò abeſſe diximus, muniendum. Reliqua curatio ad ipſum Carbunculum dirigenda. In carbunculo verò peſtilenti magis venenata ac peſtilens qualitas vrget, quàm feruor ſanguinis. Neque tamen & iſte negligendus.

Curatio.

Curatio. Curationem ergo Carbunculi quod attinet, in ea ad duo ſpectandum, ad cauſſam antecedentem, ſeu feruentem atque corruptum ſanguinem, qui in toto corpore eſt; ad cauſſam coniunctam, ſeu illum humorem qui iam carbunculum excitat. Ordinatâ itaque conuenienti diætâ, & moderatione in rebus non naturalibus obſeruatâ, primò ſanguis ille feruens venæſectione eſt tollendus. Non tamen in omnibus carbunculis venæſectio eſt temerè vſurpanda, ſed ſi locum habet, potiſſimùm in non peſtilenti, de quo etiam Galen. 14. *meth. med. cap.* 10. & aliorum autorum, qui ad animi deliquium vſque ſanguinem mittendum cenſent, pronunciatum accipiendum. In peſtilenti verò carbunculo nihil facilè tentandum, quod vires, quarum maxima in peſte & peſtilentibus febribus habenda eſt ratio, deiicere poſſit: inter quæ non poſtremum, verùm potius primum eſt venæſectio ad animi deliquium inſtituta, quæ humorem naturæ maximè amicum & vitæ theſaurum præſtantiſſimum cum ſpiritibus euacuat. Imò ne quidem interdum erumpente carbunculo peſtilenti venæſectionem tutò ſatis inſtituere licet. Nam cùm interdum non mox in primo inſultu peſtis atque peſtilentium febrium, ſed ſæpe poſtea quarto, aut aliis diebus, erumpat carbunculus, venæſectionem tùm vires non ferunt, quæ iam à morbo ſunt deiectæ, & pugnam cum morbo inierunt. Quæ autem venæ ſint aperiendæ, ex iis quæ ſuprà de euacuatione ſanguinis, de Reuulſione & Deriuatione in curatione inflammationis dicta ſunt, ſatis patet. Hoc ſaltem obſeruandum, cauendum eſſe, ne dum ſanguinem euacuamus, illum ſeu ad membrum nobile, ſeu per membrum nobile ducamus & trahamus, ne id eius malignitate afficiatur.

Ideóque ea vena aperienda, cuius operâ potiùs ſanguis verſus partem affectam trahatur, quàm ab ea retrahatur. Quapropter ſi carbunculus fuerit circa caput, vel axillas, vel in pectore, ſecanda eſt in brachio eiuſdem lateris vena maximè vicina. Si infra hepar, vena malleoli vel poplitis eiuſdem lateris aperienda. Et quidem ſtatim in principio vena aperienda, antequam febris inualeſcat, & vires deiiciantur.

Verùm cùm miſſione ſanguinis praui humores vix euacuari poſſint, purgatione opus eſſe nonnulli cenſent, quâ praui humores euacuentur, ne calidum natiuum ab iis ſuffocetur & extinguatur, ac Natura poſtea expulſionem rectiùs moderari poſſit, neque copiâ affluentis humoris pars affecta corrumpatur.

Verùm omnino metuendum eſt, ne purgante medicamento, humor, quem Natura conatur ad externa pellere, ad interna trahatur. Et præcipuè in Carbunculo peſtilenti hoc metuendum. In carbunculo non maligno tutiùs quidem inſtitui poſſe videtur. Verùm cùm febris coniuncta ſit, & quidem acuta, cruditas materiæ id plerumque prohibet, & vix datur Carbunculus, in quo non aliquid malignitatis adſit, ideóque tutiùs per alexipharmaca materia maligna ad ambitum corporis protrudi tur, quàm purgantibus ad interiora trahitur.

Ferunt quoque ille ſanguinis aduſti eſt alterandus, & malignitas oppugnanda medicamentis conuenientibus, vt *ſucco citri, granatorum, acetoſa, borragine, bugloſſo, ſcordio, cichorio*, & ſimilibus, quibus in carbunculo peſtilente etiam alia alexipharmaca admiſcere licet.

Vt ♃. *Conſeru. acetoſ. borrag. bugloſſ.* ana ℥. j. ß. *ſpec. diamarg. frig. confect. de hyacintho, Elect. de gemm.* ana ʒ. ß. *cortic. citri condit.* ʒ. vj. *rad. conditar. ſcorzon.* ℥. ß. Cum *ſucco citri*, F. Elect.

Quibus in peſtilente carbunculo bolum Armenum, terram ſigill. CC. lapid. bezoar. & ſimilia addere poſſumus. Plerique in carbunculo multùm commendant *ſcabioſam*, eámque nunquam prætermittendam cenſent, & vel eius ſuccum, vel aquam, vel decoctum plurimum in carbunculo prodeſſe ſcribunt.

Cordi quoque proſpicere Topicis non inutile eſt, per epithemata alias nota, regioni cordis & pulſibus applicata, vt omnibus modis cor à malignitate ſartum tectum conſeruetur.

Cauſſam coniunctam poſtea, ſeu ipſum tumorem quod attinet, carbunculo non eadem planè conuenit curandi ratio, quæ aliis inflammationibus, niſi forſan exigua appareat malitia. Neque enim vtendum eſt repellentibus, quin potiùs attrahenda eſt ab interioribus ad exteriora materia maligna & venenata, niſi forſan ob vehementiam doloris mitigandam adhibeantur, de quo poſtea. Itaque adhibitâ venæſectione mox pars affecta ſcarificanda eſt, & quidem plagis ſatis profundis, vt ſanguis corruptus, malignus & venenatus, qui niſi ex parte mox euacuetur, vicinas corrumpit, euocetur. Mox detergenda & abluenda eſt pars aquâ ſalsâ calente, aut alio liquore conueniente, ne ſanguis in parte concreſcat & coëat. Quòd ſi ſanguis corruptus nondum videatur ſatis euacuatus, repetendæ ſunt ſcarificationes. Licet quoque loco ſcarificato cucurbitulas vel hirudines apponere. Si tamen magno impetu humor affluat, attrahentia non ſatis tutò adhibentur, tùm metus ſit, ne copioſè affluente materiâ dolor vehementior fiat, qui vigilias excitare, febrem augere, & virtutem deiicere poſſit: quinimò ſi nimis confertim & maiore impetu materia affluat, vtendum eſt iis medicamentis, quæ modicè reprimendo etiam digerere poſſunt.

Tale eſt ſeq. Cataplaſma.

♃. *Arnogloſſ. lentium, panis nec omnino à furfure puri, nec planè furfurei*, partes æquales. Coq. in aq. vel vino F. Catapl. quod bis vel ter ſingulis diebus applicandum.

Verùm hoc ipſum medicamentum, aut ſimilia, non ſupra ipſum carbunculum, ſed circa ipſum ſolùm ſpatio trium digitorum eſt apponendum. Hoc modo enim ipſa materia maligna non repellitur, ſed ſaltem æſtus ac dolor mitigatur, fluxio nonnihil retardatur, & præcauetur, ne materia iterum ad interiora retrocedat. Sed neque hoc prætereundum, non opus eſſe ſemper tali præſidio carbunculum munire: hoc tamen plerumque neceſſarium eſt, vt ea pars muniatur, quæ membrum nobile ſpectat, cùm ad alias partes ignobiliores materiæ aliquid deriuari & euaporari non noceat, imò vtile ſit.

Porrò loco ſcarificato non apponenda ſunt medicamenta, quæ alias imponi ſolent, quæ nimirum pus mouent, & hac ratione putredinem augere poſſunt; cùm carbunculus putreſcendo ſemper ſerpat, & aliàs ἕρπουσι in partes tales incidat, ſed potiùs ſiccantia & putredini reſiſtentia. In quem finem adhiberi poſſunt paſtilli Andronis, Muſæ, Polyidæ, Paſionis, qui in vino primùm, poſtea etiam in aceto liquandi ſunt, de quibus vide Galenum, *de compoſ. med. ſ. genera, lib.* 5. *cap.* 11. & 12. Vulgò etiam vtuntur vnguento Ægyptiaco. Poteſt quoque Cataplaſma fieri ex *farina orobi* cum *oxymelite*. Succiſæ plurimùm commendatur, viridis trita & impoſita, vel in vino cocta & bibita. Vtuntur quoque hic plurimi iis, quæ proprietate ſubſtantiæ prodeſſe compertum eſt, inter quæ præcipuè commendatur *ſcabioſa*, vt & *ſucciſa* ſeu morſus diaboli: ſumunt nimirum viridem ſcabioſam, eámque contundunt, atque addunt vitellum oui, axungiam porci veterem ℥ & ſalis parum faciuntque Cataplaſma, quod ſæpius innouandum eſt. Symphytum etiam nonnulli in eundem vſum trahunt, & tale medicamentum parant.

♃ *Succi ſymphyti maior. ſcabioſ. ped. columbin.* ana Vnc. j. *farina hord.* Vnc. ij. ß. Miſc.

Alii, vbi ingens feruor & dolor adeſt, hoc commendant.

♃. Fol.

℞. *Fol. plantagin. acetoſa*, ana M.ij. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contuſis adde *vitell. ouor.* num. iv. *theriaca* Drach. ij. *farina hordei*, q. ſ. F. Cataplaſma.

Pleriqueetiam laudant nuces iuglandes veteres oleoſas contuſas, è quibus nonnulli tale Cataplaſma parant.

℞. *Nuc. iugland. veter. rancidar. nucleos* iij. *caricar. & vuar. paſſar.* part. æq. Coq. in vino albo forti ad mollitiem, & contund. Adde *ſalis* Drach. j. *vitell. ouor.* ij. Miſc. F. Cataplaſma.

Cauteria. Si qui autem ſunt qui ſcarificationem ferre nolint, aut ſi aliàs his medicamentis carbunculus cedere nolit, atque corruptio, nigredo, & alia ſigna ſemper augeri videantur ad cauteria accedendum, & quidem ſtatim; nam etiam exigua mora in maximum vitæ periculum ægrum conijcere poteſt. Potentialia autem cauteria non ita tutò adhibere licet; cùm cruſta, quæ iis inducitur, tardiùs decidat, atque ita impediatur exhalatio humoris corrupti & maligni. Actuale, tutius à pleriſque habetur. Cauterium enim actuale, calore & ſiccitate ignis, putredini maximè reſiſtit, partes ſanas præſeruat, ne & ex putredine inficiantur, attrahitque ex profundo materiam malignam & corruptam, qua de cauſſa vt efficaciſſimum remedium hîc à pluribus commendatur: qui id hîc adeò graue remedium eſſe non putant; cùm æger id vix ſentiat, quoniam caro mortua eſt, & finis vrendi eſt, dum ex omni parte ſenſus doloris eſt. Habet tamen & cauterium actuale hoc incommodi, quòd cruſtam ſeu eſcharam inducit, quæ & ipſa impedimento eſt, ne materia maligna & venenata exhalet. Si quis ergo hoc remedio vti velit, omnino cauendum, ne cruſta inducta impediat exhalationem humoris corrupti & maligni, ideóque danda opera vt cruſta citò, & vel 24. horar. ſpatio remoueatur, cùm periculum in mora ſit, Vulgò quidem vtuntur butyro, adipe ſuillo, anſerino, & ſimilibus humectantibus ac ſuppurantibus, Verùm rectè monent Horatius Augenius & Guilhelm. Fabricius, in iis affectibus, in quibus aliàs ſummum à putredine imminet periculum, hæc tutò adhiberi non poſſe, vtpote quæ humiditate, & vi emplaſticâ miris modis putredinem augeant, & vt putredo ac corruptio partis latiùs ſerpat, efficiantque præterea cruſtam tardiùs tollant. Quapropter iis potiùs vtendum cenſent, quæ valde detergunt, exſiccant, putredini reſiſtunt, & fibras illas, quibus cruſta adhæret, abrumpunt. Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 9. ad cruſtam poſt vſtionem in gangræna tollendam, vtitur ſucco porri cum ſale. Guilhelm. Fabric. ad eſcharæ caſum, & ad vlcus abſtergendum & mundificandum, hoc Vnguentum commendat.

℞. *Farinæ orobi, rad. ariſt. rot. irid. Florent. vincetoxici*, ana Vnc. ß. *theriaca* Drach. ij. cum ſuff. q. *mell. roſ.* F. Vnguentum. Horatius Augenius hoc laudat.

℞. *Miſy* vel *vitrioli* Drach. ij. *mell. opt.* vnc. ß. *axung. porci* Drach. ij. Miſc.

Atque Antiquos ad cruſtas tollendas non ſemper vſos eſſe humectantibus ac pus mouentibus, ſatis patet ex Galen. *lib.* 6. *comp. med. ſec. loc. cap.* 6. & Paulo Æginet. *lib.* 4. *cap.* 19. quibus in locis plura talia medicamenta videri poterunt.

Atque malim talibus medicamentis ad cruſtam, quam plerumque Carbunculus contrahit, quàm cauteriis, ſeu potentialibus, ſeu actualibus vti. Neque enim ſimplex hîc putredo eſt, vt in gangræna, & alia partium corruptione, vbi putridum plerumque à ſana parte ſeparatum eſt, vt putridum adurere tutò planè liceat. Sed in carbunculo humor malignus adeſt, iſque per totam partem diffuſus, ideóque medicamentis extrahentibus vtendum eſt, vt hoc modo quod ſanum adhuc eſt, à putredine & corruptione vindicari poſſit. Aëtius rutam ſylueſtrem etiam carbunculorum cruſtas citò ſeparare, in cataplaſmate impoſitam cum melle & vuis paſſis ſcribit, *tetrab.* 1. *ſerm.* 1. Ideóque etiam medicamenta malignitati reſiſtentia, vt theriaca & ſimilia plerumque commodè admiſcentur. Itaque vnguentum Guilhelm. Fabricij modò propoſitum non ſolum poſt vſtionem, ſed etiam aliàs, in Carbunculo vtile eſt. Alij tale componunt medicamentum, quod bidui ſpatio carnem bonam à corrupta ſeparare affirmant.

℞. *Ruta* M. j. *fermenti* Vnc. j. *ficus ſiccas* num. iij. *piperis* Drach. j. *ſalis* Drach. j. ß. F. Cataplaſma, quod manè & veſperi applicetur.

In genere in Carbunculis peſtilentibus ad extrahendum venenum, prohibendum ne ſerpat putredo, & ad eſcharam detrahendam, in primis commendatur hoc Emplaſtrum.

℞. *Theriaca opt. mithridat.* ana Vnc. ß. *fermenti, terebinth.* ana vnc. ij. *mellis roſ.* vnc. j. ß. *butyri rec.* vnc. ij. *ſalis communis* Vnc. j. *fuliginis camini* ℥. ij. ß. *ſapon. ſarracenici* Vnc. iij. *croci* Drach. iij. *vitell. ouor.* num. iij. Piſtentur omnia, & F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Scabioſa, ſymphyti*, ana Vnc. ij. *caricar. ping.* num. iij. *capam ſub cinerib. coct.* num. j. *ſcilla* vnc. ß. *rad. raphani minutim conciſ.* Vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *ſalis* Vnc. ij. *fermenti, fuliginis camini*, ana Vnc. j. *mellis, terebinth.* ana q. ſ. F. Cataplaſma, quod linteo inductum calidum imponatur, & ſingulis ferè horis mutetur.

Si iam in orbem cruſtam abſcedere, & rubicundum circulum apparere videmus, futuræ ſanitatis indicium eſt, & naturæ corruptum à ſano ſeparantis. Cruſta vbi ablata fuerit, vlcus detergendum, *melle roſac. ſucco apij*, & ſimilibus. Deinde carne implendum glutinandum, & tandem cicatrice claudendum. Verùm plura de Carbunculi curatione, *lib.* 4. *de febr. cap.* 4. videantur.

CAPVT XIV.

De Paronychia.

AD Inflāmationes pertinet & tumor, Græcis παρωνυχία, Paronychia. quod in vicinia vel latebribus vnguium in digitis generetur, Latinis Panaritium, Germanis *der Wurm, oder das Vngenandte*. Vulgus enim in ea eſt ſententia, vermem in tumore illo latere, qui rodendo tantos dolores excitet, cúmque nominatum exaſperari, ideóque nominandum non eſſe. Verùm fabuloſa hæc ſunt.

Eſt autem Paronychia tumor calidus ex ſanguine aduſto & Quid Paronychia. atrabilario, in extremis digitis ad latera vnguium ortus, & propter viciniam neruorum grauiſſimos dolores excitans.

Cauſſa.

Ortum enim habet hic tumor à ſanguine aduſto & corrupto; Cauſſa. & plerumque maligno, quem natura ad extremitatem digitorum detrudit, ibique inflammationem excitat.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcitur ex tumore, rubore, & dolore in extremitate di- Signa Diagnoſtica. gitorum circa vngues apparente, & dolore maximo ac intenſiſſimo, ob neruoſas partes vicinas affectas, qui nec die nec nocte ægrum dormire permittit, dolórque ob conſenſum neruorum ſæpe per totum brachium extenditur, febrémque continuam, & propter nimium dolorem lipothymiam interdum habet comitem.

Prognoſtica.

1. Pro humoris benignitate malum nunc mitius, nunc de- Prognoſtica. terius eſt. Si enim materia ſit benignior, ſymptomata ſunt minùs vehementia.

2. Contra ſi materia ſit maligna, malum periculoſum eſt, quod tamen ligamenta, & neruos vicinos corrumpit ita ſæpe, vt extremus articulus cum oſſe abſcedat, interdum totus digitus corrumpatur.

Curatio.

Vt de cauſſa, ita & curatione ſuperſtitioſas opiniones vul- Curatio. gus habet. Putat enim ſiquis tempore verno ranarum ouis ſeu ſpermate dicto contrito manus madefecerit, & ſpontè ſiccari ſiuerit, manúque poſtea digitum hac inflammatione laborantem comprehendat, inflammationem ſedari. Nonnulli talpam viuam ſingulis annis manu comprehendunt, & conceptis quibuſdam verbis pronunciatis talpam comprimendo occidunt, eóque anno omnes iſtos vermes ſe occidere poſſe iactitant.

Verùm, vt hæc omittamus, legitima curatio perficitur, ſi generali humorum euacuatione per venæſectionem & purgationem, prout opus, præmiſſa, primò dolorem lenientia & feruorem humorum mitigantia, ſuppurationémque adiuuantia parti affectæ imponantur.

Repellentia verò & adſtringentia parti affectæ imponenda non ſunt, ne humor in partem impingatur, dolor augeatur, & nerui atque os corrumpantur. Si tamen affluxus nimius ſit, repellentia parti ſuperiori propiùs imponantur.

In principio ergo imponendum ſequens Cataplaſma.

℞. *Farinæ hordei, fabar.* ana vnc. j. *camphora* Scrup. j. *mucilag. ſem. pſyllij*, q. ſ. Miſc. omnia cum *aceto* ſuper igne F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Succi ſolani, plantagin. vmbilici Veneris*, ana ℥. ß. *mucilag. ſem. pſyllij aq. ſolani extract.* ʒ. iij. *boli Armeni* ʒ. ß. *camphora* gr. v. *ol. roſac. myrtini*. ana ℥. ß. Miſc.

Vel ℞. *Mucilag. ſem. pſyllij ſucco vel aq. plantag. extr.* ℥. ij. *boli Armen.* ʒ. j. *aceti* ℥. ß. Miſc.

Vel albumen oui cum ol. viol. mixtum imponatur.

Commendantur etiam vermiculi illi, qui in medio echino plantæ dipſaci reperiuntur, ſi viui vnguibus affectis circumligentur.

Vbi ad ſuppurationem tendit materia,

℞. *Farinæ ſem. fœnugraci lini*, ana ℥. ß. *vitell. oui* j. *butyri rec.* ℥. j. *pingued. gallinæ* ʒ. iij. Miſc. ſine igne. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Mucilag. ſem. pſyllij* ℥. j. *farinæ ſem. lini, fœnugraci*, ana ʒ. iij. *vitell. oui* j. *croci* ℈. j. *pingued. gallinæ, butyri rec.* ana ℥. j. Miſc. F. Cataplaſma.

Pure genito abſceſſus aperiendus, & pus quod ratò bonum ſed ſanioſum eſt, educendum. Pure euacuato tale abſtergens & incarnans vſurpandum.

℞. *Aloes hepatic.* ʒ. iij. *myrrhæ, thuris, ſarcocolla*. ana ʒ. j. *terebinth. claræ* ℥. ß. *mellis roſ. col.* ʒ. ij. Miſc.

Guilhelmus Fabricius, *cent.* 1. *obſeru. Chirurg. obſeru.* 97. non exſpectat inflammationem, aut notabilem tumefactionem, & ſuppurationem, ſed in muliere quæ dolore acerbiſſimo in extremitate digiti, cum febre, lipothymia, nauſea aliiſque ſympto

ſymptomatibus laborauit, curationem ſic inſtituit. Primò digitum lacte vaccino in quo flores chamæmeli, meliloti, ſemen fœnugræci & cydoniorum incocti fuêre, aliquantulum fomentauit. Deinde ſuperficiem cutis paulatim diſſecuit. Abraſa cute maculæ quædam rubicundæ apparuere: quibus acie cultelli inciſis, guttulam vnam aut alteram aquæ ruſæ ſub cute inuenit. Illâ vacuatâ, linteum madefactum aquâ vitæ, vbi nonnihil theriacæ diſſolutum erat, applicuit. His ſtatim ſedatus eſt dolor; atque hoc vnico remedio altero die ſanatus fuit digitus.

In alia quoque matrona, quæ triduo propter paronychiæ doloris vehementiam dormire non potuerat, abraſa cute maculam huius magnitudinis O, in apice digiti ſub cute inuenit, in qua vix guttula vna ichoris contenta fuit. Inciſa macula, applicatóque ipſi digito goſſypio intincto aquæ vitæ, in qua diſſoluta fuerat theriaca, manui verò & carpo linteo reduplicato ac imbuto poſca, ſtatim ceſſauit dolor, ita vt poſtero die pleniſſimè ſanatus fuerit digitus. Addit autem idem, ſtatim ab initio inciſionem hanc fieri debere; aliàs ex concurſu humorum, inflammationem & tumorem excitari, atque ſubjectam carnem, imò etiam oſſa erodi. Eſt enim cutis ea in parte admodum denſa, ita vt materia paronychiæ, (quæ per ſe maligna eſt) cùm nullo modo exhalare poſſit, maiorem acrimoniam & venenoſitatem acquirat, digitus quoque, imò tota manus, propter doloris vehementiam inflatur, parúmque prodeſt inciſio hæc, niſi priùs materia cocta & in pus conuerſa fuerit.

CAPVT XV.

De Pernionibus.

Perniones. DAtur & peculiare genus Inflammationis, quod Perniones nominant, Græcis χίμεθλον & χίμεθλα, ἀπὸ τῦ χειμῶνος ſeu *hyeme* dicitur. Eſtque Inflammationis genus, quod tempore hiberno in calcaneis, digitiſque pedum ac manuum oritur. Vidi etiam Nobilem virum, qui tale inflammationis genus in extremitate naſi haberet.

Cauſſa.

Cauſſa. Oritur quidem hoc Inflammationis genus à frigore hiberno, dum non ſolùm ab eo pars debilior & ad recipiẽdum aptior redditur, ſed & à dolore, ſanguinis ad partem fit attractio.

Hoc tamen conſideratione dignum eſt, qui fiat, vt qui partium extremarum tempore hiberno refrigerationem inſignem paſſus ſit, æſtate quidem bene habeat, tempore hiberno verò, annis aliquot, & donec malum penitus ſit victum, inſignem pruritum, dolorem & tumorem in parte refrigerata ſentiat; & quamuis tempore æſtiuo nihil mali ſenſerit, ſtatim ſub initium hyemis malum recrudeſcat, & pruritus in parte affecta percipiatur: quod ſortem aliquam impreſſionem in parte relictam eſſe arguit. Neque enim, qui valde refrigerantur, nudam ſaltem alterationem patiuntur, ſed aliquid ſubſtantiale parti affectæ communicatur, quod vel illud docet, quòd poma & oua congelata, ſi aquæ frigidæ iniiciantur, gelu ex iis extrahitur, vt tanquam cruſta extrà adhæreat, & poma ac oua ad naturalem ſtatum redeant; contra verò ſi in aquam calidam coniiciantur, flacceſcunt, nigra euadunt, & corrumpuntur; quod tamen nullo modo fieri deberet, ſi nuda eſſet alteratio. Itaque ex dolore partem affligente, ſanguis ad partem affectam trahitur, qui inflammationem excitat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Præceſſit extremarum corporis partium aduerſus aëris externi iniurias minùs debita curatio, & inde refrigeratio, adeſt, pruritus & dolor, qui non ſolùm ſemel, & poſtquam æger ab externo aëre refrigerationem paſſus eſt, percipitur, ſed licèt tempore æſtiuo & autumnali ceſſet, circa initium tamen hyemis reuertitur: pars rubet, & intumeſcit: nonnunquam etiam exulceratur.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Tumor hic equidem periculum nullum adfert: tamen niſi ſtatim curetur, malum diuturnum efficitur, dolórque hic pluribus annis ægro moleſtus eſt, párſque interdum exulcerari ſolet.

Præſeruatio.

Præſeruatio. Ne partes ab externo frigore lædantur, neceſſarium eſt, vt tempore hiberno ab eius iniuriis bene muniantur. Et quidem ne pedes lædantur, vtile eſt tibialia ſeu ſaccos lineos ſpiritu vini præſertim ea parte quâ pedes tegunt, humectatos induere. Cùm verò non omnes partes à frigore ſatis muniri poſſint, ne tamen poſtquam in aëre frigido verſatus eſt homo, aliquid damni patiatur, partes refrigeratæ, non primò qualitate contraria alterandæ ſunt, ſed potiùs, vt cauſſa quæ ſeſe parti inſinuauit, tollatur, danda opera. Ideóque, quod vulgo etiam in regionibus Septentrionalibus notum, & annotauit Guilhelmus Fabricius, *de gangræna, & ſphacelo, cap.* 10. pars refrigerata non igni admouenda, aut calida ei imponenda; hoc enim ſi fiat, frigore, aut potiùs atomis frigidis, in parte retentis, ad penitiora partis affectæ detruſis, ſæuiſſimus dolor oritur, imò interdum gangræna excitatur. Sed pars refrigerata niue perfricanda, vt à ſimili frigus vel frigidum è parte affecta extrahatur: eodem modo, ſicut poma vel oua congelata in aquam frigidiſſimam coniecta reſtituuntur ſuæ naturæ, extracto gelu extrà putamini adhærente. Vnde Septentrionalium regionum incolæ, vbi iter fecerunt, non ingrediuntur hypocauſtum, aut ad ignem accedunt, niſi priùs manus, naſum, & extremas auriculas niue bene perfricuerint, aut pedes propè congelatos aquæ frigidæ aut niui immerſerint. Refértque, *allegato loco* Fabricius, ſibi virum Nobilem fide dignum narraſſe, ſe cùm eas regiones peragraret, incidiſſe aliquando in viatorem ſecundum viam frigore rigidum & penè mortuum, quem plauſtro ſuo impoſitum cùm deduxiſſet in diuerſorium, hoſpitem illicò demerſiſſe eum in aquam frigidam, quo facto vndiquaque ita erupit gelu, vt ipſius corpus glacie, ceu ferreo thorace, contectum conſpiceretur: Tum ipſi propinatum fuiſſe cyathum hydromelitis, addito puluere cinnamomi, garyophillorum, macis; vnde ſudor in lecto prouocatus eſt, & æger ad ſe rediit.

Curatio.

Vbi iam congelatio illa ſedata, & frigus maximâ ex parte extractum, vel ſponte exhalauit, quod ex dolore pungente ſedato cognoſcitur, pars fouenda lacte dulci tepido, in quo roſmarinus, origanum, ſaluia, folia rutæ, baccæ lauri coctæ ſunt. Vtiliſſimum eſt, quod remedium etiam vulgo notum, ſi pedes vel manus immergantur aquæ calidæ, in qua rapa, præcipue frigore antè congelata, cocta fuerint. *Curatio.*

Vel ℞. *Vini albi* ℔. j. *aluminis* ℥. ß. Bulliant cum vino, & cum eo pars abluatur. Vtile eſt & decoctum lupinorum: poſtea pars melle, in quo ſulphur viuum coctum ſit, illinatur.

Efficax eſt & hoc.

℞. *Ol. laurini* Vnc. ij. *mellis* Vnc. j. *terebinth.* Vnc. ß. Miſce.

Vel ℞. *Terebinth. butyri ſine ſale, macis,* ana q. v. Miſce.

Vel *oleo de cera* pars illinatur.

Si pars iam exulcerata ſit, vtile eſt alumen cum æquali portione thuris contritum, vino adiecto, vel ol. roſ. in rapo vel radice raphani excauata cocto & expreſſo.

Vel fiat vnguentum ex *cancris fluuiatilibus* combuſtis, cùm *melle & oleo roſarum.*

Vel ℞. *Rutæ, medullæ tauri, vnguenti roſac.* ana q. ſ. Miſc.

Vel ℞. *Ceræ, pingued. ſuillæ,* ana Vnc. j. *lithargyri argenti, vel plumbag.* Drach. x. *cortic. pini.* Vnc. ij. *manna thuris,* Vnc. ij. *ol. roſac.* q. ſ. F. Vnguentum.

CAPVT XVI.

De Ecchymomate.

Ecchymoma. EFfunditur etiam interdum ſanguis integra cute in ſpatia partiũ, vnde affectus oritur, qui ἐκχύμωμα, ſeu ἐκχύμωσις ſeu *Ecchymoma* appellatur, Latini, *Effuſionem, Suffuſionem, Suggillationem* reddiderunt. Eſt enim ἐκχύμωσις nihil aliud, quam χυμῶν ἔκχυσις, hoc eſt, *humorum*, id eſt, ſanguinis in ſpatia vicina, ob vaſorum apertionem *effuſio*, ſi nimirum cute integrâ φλέβια ἐκχυμῶνται, venæ ſuccum quem continent, id eſt, ſanguinem, effundant, vt Galenus, 2. *de fract. comm.* 16. loquitur; & vel ora vaſorum dehiſcant, quod fit in ἀναστομώσει, vel per tunicas vaſorum rarefactas ſanguis quaſi exſudet & tranſcoletur, quod Græci διαπήδησιν nominant, vel ex contuſione vaſa ſoluantur, quod fit ſi quis ex alto cadat, aut rei alicuius grauioris pondere opprimatur, aut clauâ, lapide, ſtipite percutiatur; vel ex motu aliquo & tenſione violentiore vas rumpatur. Tum cute integrâ, in ſpatia vicina ſanguis effunditur, vnde color qui in parte eſt, mutatur, & principio quidem rubens apparet, poſt fit liuidus, hinc flaueſcens, viridis, nigricans. Vnde Galenus, *lib. de tumoribus præt. natur. cap.* 10. & 10. *de ſimp. med. fac. cap.* 9. duas ἐκχυμώσεων ſpecies conſtituit, vnam quam nomine generis ἐκχυμώματα appellat, cùm pars medium colorem inter rubrum & nigrum obtinet, quæ propriè πελιδνά, hoc eſt, *liuida*, & affectus Liuor appellari poteſt: alteram μελάσματα h. e. *nigrores* appellat, quæ ſenibus præcipuè, quoties eorum venæ contuſæ, vel alia de cauſſa reſeratæ ſunt, familiares ſunt, & ex leui occaſione accidunt, ſicut contrà πελιδνά & liuores pueris, mulieribúſque, & colorem candidum habentibus accidunt.

Etſi verò ſæpiùs & plerumque pars in tumorem non attollitur, ſed ita ſanguis effuſus in ſpatia partium ſeſe inſinuat, vt nullus tumor appareat: tamen interdum pars intumeſcit, ſi copia effuſi ſanguinis maior ſit, quod aliquando etiam poſt venæ ſect. quum accidere ſolet, ſi humerum vena tota pertundatur, vel

vel vulnus, quod in cute eſt, claudatur, illud verò quod in ipſa vena eſt, apertum relinquatur. Hinc enim per vulnus illud, quod in vena eſt, ſanguis effunditur, cui cùm clauſa plaga in cute exitus non pateat, ſub cute ſæpe in totum brachium effunditur, & interdum tumorem quoque aliquem excitat, ſemper verò colore rubeo & liuido cutem tingit.

Ἐκχύμωσις. Diuerſus verò affectus eſt, & diuerſo modo oritur ἐκχύμωσις, cùm ſanguis non extra venas effunditur, ſed ob ſpirituum ſanguiniſque molem venæ & arteriæ quæ in cutem deſinunt, ſanguine replentur, atque inde corpus coloratum redditur, vt apparet ex Hippocrate, 2. *epid.* 4. *in fine*, vbi ſcribit: ἐπιτηδεύειν ὀξυθυμίην ἐμποιέειν καὶ χρώματος ἀναλήψιος εἵνεκα καὶ ἐκχυμώσιος, h. e. *diligentia adhibenda, vt animi excandeſcentia inducatur, & coloris reparandi, & ſanguinis infundendi gratiâ.*

Et quidem quocunque in loco fiat ſanguinis talis effuſio, in genere ἐκχύμωσις nominari poteſt: pro affectarum tamen partium diuerſitate Paulus Æginata, *lib.* 4. *cap.* 30. tres ſpecies, quæ peculiaribus nominibus appellentur, conſtituit. Prima eſt, τὰ κυλοίδια ὑπώπια, quæ Hippocrati ſunt ὑποφθάλμια, quaſi *ſuboculariа*, id eſt, liuores ſub oculis. Dicitur autem ὑπώπιον ἀπὸ τοῦ ὠπὸς *ab oculo*, quòd fit ſub oculis, aliúſque eſt affectus quàm ὑπόπυον ο & υ à pure quod πῦον, Græcis, quòd ſit puris ſub cornea collectio. Secunda ſpecies eſt ὑπόσφαγμα, quam nonnulli in ſpecie *ſuggillationem* vocant, ſanguinis nimirum in adnatam vel corneam oculi effuſio, de qua *lib.* 2. *practic. part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 32. dictum. Tertia ſpecies eſt, quæ contuſis vnguibus fit, quam ὑπώνυχον appellat. Latinè *Subunguium* appellari poſſet.

Contuſio. Interdum cum ἐκχυμώσει & contuſio coniungitur, imo interdum tanta ſanguinis copia effunditur, vt ſub cute & muſculis collecta ſinum quendam efficiat, partémque in tumorem attollat. Dolor quoque pro partis ratione interdum coniungitur, vnde accidit, vt plus ſanguinis affluat, atque inflammatio, & tandem gangræna excitetur. Notabilis huius hiſtoria habetur apud Io. Philippum Ingraſſiam, in *Iatropologia*. Cùm enim anno 1537. 8. Cal. Quintil. in Hippomachia ſeu haſt. ludio, Marchio Terrænouæ cum Barone Volaterrano concurreret, accidit, vt armatum genu Marchionis, inermem Baronis tibiam ingenti equorum impetu ita percuteret, vt illius contuſio inſignis fieret, è qua æger poſt triduum mortuus eſt. Ob quam inopinatam mortem in iudicium Medici vocati, quaſi curationem minùs rectè egiſſent. Pro quibus Apologiæ libros duos Iatropologiæ nomine conſcripſit Io. Philippus Ingraſſias. Alia etiam hiſtoria, quæ docet, quàm periculoſæ ſint contuſiones, & quàm facilè in gangrænam degenerent, exſtat apud Guil. Fabricium, *cent.* 2. *obſ.* 83. quæ ibi videatur.

Signa.

Signa. Suffuſiones & hæc ſuggillata facilè cognoſcuntur. Nam & ipſe color & tumor, ſi quis adeſt, ſub ſenſum cadit. Cauſſæ ex iis quæ præceſſerunt, & præſentia ſunt, agnoſcuntur. Etenim ſi externa aliqua cauſſa, ictus, lapſus & ſimiles præceſſerunt, ex ægri relatione id Medicus percipiet. Si verò nihil horum acciderit, ipſum ſanguinem in corpore conſiderabimus, & quâ ratione is peccet, perpendemus.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Quanquam verò ἐκχυμώματα ſint plerumque ſine omni periculo, & ſanguis qui adhuc tenuis, facilè diſcutiatur: tamen ſi hoc non fiat, & ſanguis diutius in parte affectâ extra vaſa ſua detineatur, periculo non vacat; cùm & ipſius partis affectæ corruptio, & totius corporis damnum ſic excitari poſſit. Sanguis enim concretus, niſi mox inſenſibiliter diſcutiatur, vel in pus mutetur, quod neceſſariò fit, vbi caro ſimul valde contuſa eſt, atque hinc pars mollis adhuc manet, vel putreſcit & corrumpitur, atque gangrænam parit, & ægro non rarò interitum affert.

2. Periculum autem hoc imminet, cùm pars affecta non manet ampliùs viridis aut liuida, ſed inflammatur, & fit rubicunda, durior, ac tenſa. Cuius rei inſignis hiſtoria antea ex Ingraſſia relata fuit.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque Curationem attinet, in primis agemus de curatione illius Ecchymomatis, quod contuſionem ſequitur. Nam & illud frequentiùs accidit, & huius curationem qui nouit, etiam ſat medicamentorum habebit, quibus reliqua curet: cùm medicamenta diſcutientia, quæ hîc proponentur, etiam in reliquis locum habeant. Primò itaque ſi contuſio ſit magna, danda diligenter opera, vt ſanguinis ad locum affluxus præcaueatur, ne inde inflammatio excitetur: id quod optimè fit per Venæſectionem. Quâ de cauſſa Galenus iubet, vt in caſu ex alto, & in percuſſionibus vena aperiatur, atque etiamſi ſanguis non valde abundet, venâ apertâ detrahatur, ne inflammatio excitetur, vnde praua ſymptomata, & ſæpe mors originem habent. Et quidem mox inſtituenda eſt Venæſectio, ſimul quoque circa partem defenſiua & repellentia admouenda, quæ ſanguinis in partem affectam influxum prohibeant, qualia conficiuntur ex *bolo armeno, terra ſigill. ſang. dracon. roſis, myrtillis, nucibus cupreſſi, gallis, balauſtiis, rad. conſol. maior.* & ſimilibus.

Vt ℞. *Boli arm. terra ſigill.* ana Vnc. j. ß. *creta* Vnc. ß. Coq. in aceto. Poſtea ℞. *Puln. roſ. rubr. rad. conſolid. farin. volatil.* ana Vnc. ſemis. Cum *ol. myrtillor.* F. Cataplaſma.

Vel ſaltem, quod in communi vſu eſt, album. oui cum aq. roſ. conquaſſatum, cum ſtuppis, præcipuè cannabis, loco affecto applicetur.

Vel ℞. *Alb. ouor.* num. iv. *ol. myrtin. roſar.* ana Vnc. j. *boli armen. ſang. dracon.* ana Vnc. ſemis. *nucis cupreſſi* Drach. ij. *aceti* parum Miſc.

Atque hic notandum, ne multa humida & viſcoſa adhibeantur, per talia enim humida ſanguis extra venas elapſus facilè putreſcit, vnde poſtea praua ſymptomata oriri ſolent.

Verùm enim vero cum ex lapſu ab alto, percuſſione, & ſimilibus, non ſolùm ſub cute & exterioribus ſanguis colligatur, ſæpe eodem modo, vt in ambitu corporis, ex vaſis reſeratis aut ruptis, in interiora ſanguis effundatur, qui ibi in grumos concreſcit & corrumpitur, atque inflammationes & prauas febres, mala ſymptomata, & non raro mortem inferre ſolet: danda opera vt eius concretio impediatur, is diſſoluatur, & per aluum, vrinam, vel ſudores euacuetur, & quidem maturè. Nam vbi ſanguis putredinem conceperit, non ita facilè, & non niſi exquiſitiſſimis remediis malum curatur. Quapropter quamprimùm adeſt ſuſpicio, de ſanguine extra venas ad interiora elapſo, qui per externa diſcuti non poteſt, ſequentibus vtendum; *Rhabarbaro, rhapontico, terrâ ſigill. ſpermat. ceti, oculis* ♋. *mumiá, corallio rubro. C. C. rubia tinctorum*, cum *aq. charefol. card. Mar. hyperic. fumar. alkeken. cardui b. ſcabioſ. ſyrup. acetoſ. ſ. acetoſ. citri, aceto*, & ſimilibus, quæ ex ſeqq. formulis patebunt.

℞. *Rhabarb. terra ſigill. boli armeni, mumia.* ana Drach. j. F. inde puluis, de quo detur vna vice Drach. i. cum *aq. charefol.* vel *burſa paſtoris.*

Vel ℞. *Terra ſigill. oculor.* ♋, ana Scrup. i. *ſpermat. ceti, ſanguinis hirci prep. rad. angelic. vinc. toxic. rhabarbari ol.* an. Scrup. ſemis. *ſem. cardui b.* gr. vii. *caryophyll.* gr. iii. F. pulu. pro duabus doſibus, cum ſeqq. aquis propinandus.

℞. *Aqua infuſionis lauendul.* Vnc. i. *charefol. hyperici fragor.* ana Vnc. i. ſemis, *aceti vini* Vnc. ſemis. M. pro duabus doſibus.

Vel. ℞. *Terra ſigill. rubia tinctorum, mumia. ſymphyti, rhabarb.* ana Scrup. i. M. F. puluis.

Vel ℞. *Rhabarb. rad. rubia tinctor. mumia, ocul.* ♋: *ſem. cardui Maria, rad. ariſtol. rotund.* ana Drach. i. Miſc. F. puluis, detur vnâ vice Drach. i. cum Syrupo acetoſæ.

Commendatur & à quibuſdam *aqua nucum.*

Vulgò exhibent *ſpermat. ceti* ℨ. diſſolutì in aceto, aut conueniente aqua.

Sunt quoque apud nonnullos in vſu, & quidem felici cum ſucceſſu Vnguenta, quæ etiam intra corpus aſſumuntur, atque idcircò potabilia nominantur, vt *Vnguentum rubrum potabile Auguſtanorum.*

Vel. ℞. *Sanicula viridis* Vnc. iiii. *fol. betonic. ſem. fœniculi, baccar. iuniperi immatur.* ana ℥. iii. *rad. helenij, ſymphyti maioris, ruta, hedera terreſtris, roriſmar. radic. rhapontici*, ana vnc. ii. Conciſa terantur cum *butyri recent.* ℔. iii. Stent ad Solem diebus 8. Poſtea affunde *aqu. ſanicula.* cyathum i. Coqu. ad aqu. & ſuccor. conſumtionem: hinc butyrum ſuccis imbutum exprimatur, & ad vſum ſeruetur. Doſis vnc. ß. bis quotidie cum cereuiſia calida ſumenda, eóque fotu locus affectus inungi poteſt, ſed non mox in principio.

Vel ℞. *Herb. abſinth. abrotani*, ana M. ii. *alchymilla artemiſ. conſolida aur. minoris. ſaluia minoris, chamadr. centaur. min. cruciata, fœniculi, fragar. fœnugr. hedera terreſtris, hyſſopi, lauend. millefol. maiorana, meliſſa, prunella, pulegij, pirola. pimpinella, roriſmar. ſauia, fœnicul. ſaturcia, ſpicanardi, veronica, verbena*, ana M. i. *rad. althaa, garyophyllat. conſol. mai. angelica, pimpinella, tormentilla*, ana vnc. i.

Herbas & radices virides collectas M. Maio aut Iunio, coq. in *butyri maial.* ℔. vi. adde *Vini q. ſ.* Bulliant ſimul ad perfectam coctionem, cauendo ne adurantur, addendo *ol. laur. rec.* vnc. iiii. *ſpermat. ceti* ℔. ſemis F. Vnguentum viridis coloris. Doſ. vnc. i. ex aceto aut cereuiſ. quod etiam vulneribus extrà poteſt adhiberi.

Vel ℞. *Rad. tormentill. dictamn. fœnicul. conſol. maior. conſol. ſarracen.* ana vnc. ii. *caſtorei* vnc. i. (quod tamen ob ſaporem ingratum poteſt omitti) *rubia tinctor.* vnc. iii. *butyri maial.* ℔. iii. *vini rubri*, q. ſ. Miſc. & coq. ad conſumt. vini. F. Vnguentum. Cui adde *ſpermat. ceti*, vnc. i.

Quantum ad Topica, initio adſtringentium aliquid diſcutientibus permiſcendum eſt. Cùm enim tunicæ venarum è quibus ſanguis effuſus eſt, contuſæ nonnihil ſint, conſtringi aliquantulum & condenſari debent, ne noua materia ob dolorem attracta effundatur: cùm ſi ſola digerentia adhiberentur in principio, non ſolùm ſanguinem, qui extra vaſa effuſus eſt, diſcuterent, ſed etiam ſanguinem, qui in contuſis venulis eſt, attraherent. Poſtea vt contuſæ venulæ ad ſtatum naturalem redeant, ſola digerentia vſurpanda. In hunc vſum nonnulli, quod præcipuè verberatis optimum eſt remedium, *Topica.*

ægrum inuoluunt *pelli arietis* recenter detractæ,& adhuc calenti,conſperſæ *ſale*, *baccis myrti*, *pulu. naſturty*; aut ſi deſit pellis inungatur æger *ol. roſ. myrt. lumbricor.* quibus admiſceantur *pulu. roſar. rubr.* aut *baccar. myrti.* Sequenti die tale Linimentum adhiberi poteſt.

℞. *Vnguenti dialthææ* vnc. iij. *ol. lumbricor. chamæm. anethini*, ana vnc. j. *terebinth.* vnc. ij. *far. fœnugr. pulu. roſ. rubr. myrtillor.* ana vnc. ß. *croci* Scrup. j. F. Liniment. aut cum ſ. q. ceræ F. Vnguentum.

Si particularis aliqua ſit contuſio, tale linimentum in principio illiniri poteſt.

℞. *Ol. roſ. myrt. chamæm.* ana vnc. j. *ouor. album.* num. j. *pulu. myrtill. roſ.* ana Drach. ij. Miſc.

Poſtea tertia die pars affecta foueatur *decocto chamæmel. abſinth. cumini.*

Poteſt etiam proximè propoſitum Linimentum adhiberi. Efficaciſſima autem eſt in curandis ſuggillatis *radix ſigilli Salomonis*, quæ vel recens, vel tempore hyberno vino macerata & contuſa, cataplaſmatis forma appoſita vnicâ ſæpe nocte ſuggillationem tollit, adeò vt parti affectæ natiuus color redeat.

Vel ℞. *Rad. conſolid. vtriuſque*, ana vnc. iij. *flor. chamæmel. melilot.* ana P. ii. *farin. hord. fœnugr. fabar.* ana vnc. i. *pulu. abſinth.* vnc. ß. *ſem. cumini* Drach. i. *croci* Scrup. ß. Miſc. F. coctura catapl.

Commendatur etiam *nux rancida* contuſa. *ſem. raphani* cum *caricis*, *ſinapi* cum *aceto*; *ruta* cum *melle*.

Vel ℞. *Rad. virid. ari* vnc. i. ß. *ſigilli Salom.* vnc. iiii. Radicibus comminutis affunde *aq. fl. ſambuci, lil. albor. fl. fabar.* ana vnc. iiij. *aceti vini* vnc. ii. *alum.* Drach. vi. *fellis taurini* num. i. Stent in digeſtione 8. diebus, & quotidie agitentur.

In hac aqua panni linei madefiant, & parti affectæ imponantur.

Vel ℞. *Sang. columb. cumini*, *chamæmel.* ana Drach. ii. *farina fœnugr.* Drach. ß. *ſpica nardi Celticæ* Scrup. i. *vini maluatici*, q. ſ. F. Linimentum.

In ſpecie, in tumore ac liuore poſt venæſectionem commodè adhibetur *ol. rutac.* & loco affecto impoſita *folia rutæ* in oleo communi cocta.

Quòd ſi his medicamentis non cedat malum, neque ſanguis extra vaſa elapſus is diſcuti poſſit, cucurbitulæ, ſi locus ferat, ſunt adhibendæ, quæ efficaciſſimum ſunt remedium ad extrahendum quicquid altiori loco continetur: & quidem ſi opus eſt, ſcarificationes adhibendæ, vt manifeſtè aliquid ſanguinis effundatur.

Verùm ſi his omnibus non poſſit fieri reſolutio ſanguinis, & ſuppurationis notæ adſint, vt porè cùm locus nõnihil intumeſcit, ad tactum apparet mollis, dolor quidam pulſatilis & rubedo circùm incipiat apparere, iuuanda eſt ex vulgata Chirurgorum doctrina, & promouenda ſuppuratio. Factâ ſuppuratione vlcus purgandum & detergendum, carne implendum, & tãdem cicatrice claudendum. In ſuppurantium tamen vſu cautio adhibenda, & ex iis nonniſi moderata adhibenda. Facilè enim ſi hac in re quid peccetur, vlcus ſordidum & putredo in parte excitari poteſt. Hoc quoque cùm animaduerterent recentiores quidam Chirurgi, admonent, vt cum animaduertimus contuſionẽ in apoſtema mutari, non expectetur perfecta ſuppuratio. Nam ſi pus, quod ex ſanguine concreto generatur, detineatur diutius in loco affecto, multa mala, vt febres dolores, & inſignem putredinem excitare, partéſque vicinas, neruos & oſſa corrumpere poteſt, vnde poſtea vlcera κακοήθη & fiſtulæ non rarò originem ſumunt. Neque etiam admittunt illa emollietia & ſuppurantia Emplaſtra & Cataplaſma; cùm iis facilè putredo, & alia quæ inde oriuntur mala, in parte excitari poſſint. Sed ſuadent potiùs, vt talis locus, in quo ſanguis cõcretus, qui iam apoſtema excitat, continetur, ſcalpello aperiatur, & in vulnus turunda Ægyptiaco vnguento iuuncta indatur, locúſque totus conueniente aliquo Emplaſtro, quod calorem natiuum conſernet. & a putredine defendat, muniatur. In primis verò hoc obſeruandum cenſent, ſi in lateribus, ventre, aut dorſo cõtuſio facta ſit. Tum enim diligenter attendendum, an tertio, quarto aut quinto die, in loco, in quo contuſio facta eſt, tumor cum dolore oriatur, & in dies augeatur, ac dolor pulſatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, in circumferentia rubedo aliena appareat, reſpiratio fiat difficilis, calórque aliquis in corpore ſe prodat. Nam quando hæc apparent, licet nullus in partibus externis appareat liuor, pus colligi, & apoſtema excitari indicio eſt. Quapropter ne pus ad interiora ſeſe conuertat, cuniculos agat, & partes interiores erodat, ægróque hoc modo mortem aut diuturnos morbos acceſſat, locus maturè aperiendus eſt: aperto ſiquidem loco facilè pus effluit. Vulnus poſtea, vt dictum eſt, tractetur, non neglectâ venæſectione, & potionibus vulnerariis. Emollientibus verò & ſuppurantibus vix aliquid profici cenſent.

Quòd ſi contuſio magna ſit, aut in cura aliquid peccatum ſit, ac locus liuidus & emortuus, ob caloris natiui ſuffocationem, fieri incipiat, vt gangræna & νέκρωσις metuenda ſit, imprimis adhibenda eſt ſcarificatio, aut etiam cucurbitulæ, ſi opus ſit, applicandæ, vt ſanguis ille corruptus euacuetur. Poſtea fouenda eſt pars aceto calido, aut decocto *radic. raphani, ſerpentariæ, ari, ſigilli Salomonis*, cum vino facto. Talia enim ſanguinem concretum diſſoluunt, & ab imo ad extremam cutim trahunt. Poſtea applicetur *Emplaſt. Diachilon. ireatum.*

Vel ℞. *Abrotani*, *ſem. cumini. flor. chamæm.* ana Drach. j. *ſucci ari*, q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Ol.* vnc. j. ß. *ceræ* vnc. j. *ſucci maioranæ*, vnc. j. ß. Liquefiant ſimul ad ignem, & addatur *ſpiritus vini* Vnc. j.

Concluſionis loco illud, quod Paræus monet, notandum: in contuſione muſculorum, in primis circa coſtas, carnem intumeſcere, & mucoſam quaſi euadere, vt ſi comprimatur, aërem flatulentum reddat, cum tenui quodam ſibilo, digitorúmque impreſſorum maneat veſtigium. Hinc in illo, quod caro ab oſſibus abſcedens reliquit, ſpatio, purulenta ſanies colligitur, à qua coſtarum fit ſyderatio. Hoc itaque ſi accidat, maturè malo ſuccurrendum, & pars arctiſſimè conſtringenda; deinde *Oxycroceum*, vel *Diachylon ireatum*, aut ſimilia digerentia adhibenda.

Atque hæc de tumoribus à ſanguine ortis dicta ſint. Sequuntur tumores a bile orti.

CAPVT XVII.

De Herpete.

CVm hactenus tumores à ſanguine explicauerimus, proximum iam eſt, vt tumores a bile explicemus. Inter quos primò vulgò proponi ſolet Eryſipelas. Verùm cum commodius Eryſipelas noſtrum, ſeu Roſam vulgò dictam, inter tumores ſanguineos referendum cenſeam, ſuprà inter ſanguineos tumores, *cap.* 7. de Eryſipelate egimus. *Herpes.*

Tumor verò reuera à bile ortus, eſt Herpes. Dicitur autem Herpes a ſerpendo, quod nimirum anguium modo ſerpere videtur, & quòd vna parte ſaneſcente, morbus in proxima ſerpit. Et ſi verò plura mala ſunt quæ ſerpunt: tamen in ſpecie Herpes dicitur Medicis tumor, qui ex bile flaua ſincera ſecreta ab aliis humoribus, in partis alicuius ſuperficie excitatur, & ad vicina ſerpit. Vt enim ex ſanguine tenuiore & bilioſo Eryſipelas oritur: ita ex bile excrementitia oritur Herpes. Herpetem Sacri ignis nomine propoſuiſſe videtur Celſus: cùm alij Medici Latini Eryſipelas Sacri ignis vocabulo intelligant.

Cauſſa.

Herpetis cauſſa continens cùm ſit bilis ſincera & acris, à reliquis humoribus ſecreta, quæ insitâ ſua tenuitate vſque ad cuticulam penetrat, & per eam diffunditur, tumor in ea adhuc minor eſt, quàm in Eryſipelate. Vt enim in Eryſipelate minor eſt tumor, quam in Phlegmone, ob paucitatem & tenuitatem materiæ, quæ in illo magis, in hac minùs reperitur: ita in Herpete rurſus minor tumor eſt, quàm in Eryſipelate, eadem de cauſſa. Cauſſæ autem antecedentes & procatarcticæ eædem ferè ſunt, quæ in Eryſipelate, potiùs tamen ad bilem flauam excrementitiam, quàm ad ſanguinem bilioſum generandum diſpoſitæ. *Cauſſa.*

Differentiæ.

Herpetis differentiæ à cauſſæ continentis & humoris diuerſitate ſumuntur. Etſi enim omnis Herpes à bile & humore tenui ortum habeat: tamen cum eius tenuitatis & puritatis quidam gradus ſint; ſi humor ille, ſeu bilis, ſit ſimplex & tenuior, etiam Herpes ſimplex nominatur, qui generis nomen retinet: ſi verò pituitæ aliqua portio admiſceatur, fit herpes, qui veſiculas in cute ſimiles milio excitat, vnde Herpes miliaris appellatur: Si denique bilis ſit acrior & mordacior, ita vt erodat cutem cui adhæreſcit, Herpes ἐσθιόμενος, id eſt, *exedens* vocatur, qui & ipſe abſolutè Herpes, à Galeno, 14. *meth. med. cap.* 17. nuncupatur, & ferè eiuſdem naturæ eſt cum Eryſipelate exulcerato, à quo tamen differt humoris tenuitate. Ita enim Galenus, *loc. alleg. Eſt*, inquit, *admodum tenuis humor, qui herpetem excitat, adeo profectò, vt non ſolùm omnes interiores partes, quæ vtique carnoſæ ſubſtantiæ ſunt, tranſeat, ſed etiam cutem ipſam ad ſummam vſque cuticulam, quam ſolam, quòd ab ea retinetur, tum erodit, tum exedit, quando ſi hanc quoque ſudoris vice tranſiret, haud quaquam vlcus excitaret.* Differunt autem & hac ratione Eryſipelas exulceratum, & Herpes ἐσθιόμενος, quòd Eryſipelas exulceratum non tantùm cutem, ſed etiam aliquid ſubiectæ carnis occupat; Herpes verò ſolam cutem exulcerat. *Differentia*

Signa Diagnoſtica.

Herpes cùm ſenſibus pateat, non ita difficulter cognoſcitur. Eſt enim Tumor latus, ſine omni ferè altitudine, vt vix attollatur pars, potiúſque videatur exaſperari, quàm intumeſcere. Adeſt præterea durities quædam & dolor, ac ſenſus quaſi vſtionis quidam. Miliaris autem herpes puſtulas habet multas milio ſimiles in ſumma cute, quarum etſi quædam ſanantur, aliæ tamen oriuntur, vt ſerpendo malum ad vicina pro- *Signa gnoſtica*

grodi

greſſi videatur: ſi puſtulæ rumpantur, aliquid inter pus & ſaniem quaſi medium effluit, locus ipſe eſt rubicundus, colorémque inter ruborem & pallorem habet medium. Herpes autem ἐσθιόμενος, ſeu *exedens* eſt, cùm multa vlcera ſerpentia parua, & foramina apparent, quæ tamen vltra cutem non procedunt, ſeu, vt Celſus *lib.* 5. *cap.* 28. ſcribit, eſt malum cum *ſumma cutis* excoriatione, *& exulceratione, ſine altitudine, latum, ſublinianum, inæqualiter tamen, mediúmque ſaneſcit, extremis procedentibus, ac ſæpe id quod iam ſanum videbatur, iterum exulceratur, ac circa proxima cutis, quam malum occupaturum eſt, tumidior & durior eſt, coloremque habet ex rubro ſubnigrum.*

Sed vt illud etiam hoc loco moneamus, Medici recentiores fere omnes, quos vulgò Barbatos nominant, Herpetem miliarem & exedentem nomine Formicæ complectuntur, nominum ſimilitudine aut ignorantiâ decepti; cùm tamen Græcis μυρμηκία, hoc eſt, *formica*, verrucarum quoddam genus ſit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Herpes etiamſi periculo vacet, niſi valde exulceratus, & admodum putris ſit: tamen non facilè curatur, diuturnúſque morbus eſt, niſi etiam corporis totius habeatur ratio.

2. Prout bilis, è qua oritur Herpes, benignior vel peior eſt, eò etiam herpes magis vel minùs periculoſus.

Curatio.

Curatio. Vt itaque curetur Herpes, & cauſſæ antecedentis & continentis, ac partis affectæ habenda eſt ratio, & primò quidem antecedentis. Cùm itaque Herpes ex flaua bile & humore ſalſo oriatur, flaua bilis ex corpore imprimis eſt purganda, & niſi corpus purgetur, nunquam æger perfectè ſanabitur. Etſi enim vno in loco topicis medicamentis adhibitis pars ſaneſcere videatur: tamen in altero iterum erumpit. Si materia valde tenuis ſit, qualis eſt in ſimplici Herpete, ſudorifica quoque locum habẽt. Quod ſi pituitæ vel ſeroſi humoris aliquid admixtum ſit, aliquid ex medicamentis pituitam & ſerum purgantibus admiſceri poteſt. Diæta quoque talis præſcribenda eſt, qualis, vbi bilis & humor aduſtus peccat, conuenit.

Vbi autem iam cauſſæ antecedenti ſatisfactum, ad ipſam continentem accedendum. Primùm itaque, cùm ſummus bilis in cute feruor ſit, refrigerantia adhibenda, quæ & feruorem bilis extingunt, & moderatè repellant, qualia ſunt illa refrigerantia, quæ vulgò in Eryſipelate ſolent adhiberi, vt *Lactuca, polygonum, vmbilicus Veneris*, & ſimilia. Poſtquam feruor remiſit, quod reliquum eſt, digerendum & diſcutiendum medicamentis magis deſiccantibus, quàm humectantibus, lini ſemine, coctо in oleo ac vino, ſpuma argenti. Atque hæc magis conueniunt in feruore ſimplici. Si autem puſtulæ accedant, quia illæ interdum rumpuntur & putreſcunt, ne in parte putredo excitetur, illa refrigerantia & repellentia non ſint frigida & aquea, ſed frigida & ſicca. Itaque primò vtendum eſt *capreolis ex vitibus, ſummitatibus rubi, fol. ſalic. & plantag.* Vtile eſt & hîc Catapl. quod ex *cortic. mal. granat. rhoë, & farina hordei* in vino coctis conficitur. Poſſunt & adhiberi *galla, nuces, cupreſſi, balauſtia, bol. Armenus, terra ſigillat.* Vbi tandem opus fuerit digerentibus, poſſunt componi Cataplaſmata ex *farina milÿ, fabar. lini, lupinorum* in vino cocta. Si rumpantur puſtulæ, & pus effluat, detergentia etiam adhibenda. In hunc vſum hoc commodum eſt.

℞. *Plantag. burſa paſtor. ſummit. rubi*, ana M. j. *calic. virid. glandium*, par. xij. *fol. myrti* Vnc. j. *balauſtior, myrrha. thuris* ana Vnc. ſemis. Coq. in *aq. fabrorum.*

Vel ℞. *Reſina terebinthina lota aq. roſ.* Vnc. j. *ol. roſ.* Vnc. ſem. *ouor. lut.* num. ij. *ſucci duorum malor. aurant. dulc.* Miſc.

In Herpete miliari & hoc vtile eſt.

℞. *Creta, ol. oliuar. aceti*, ana Miſc. inſtar liniment.

Valeſcus de Taranta. *cap. proprio de curatione formicæ miliaris*, hoc inſtar arcani commendat.

℞. *Lanam ſuccidam ouis*, torreſiat donec fiat nigra, & pulueriſetur. Poſtea miſceatur cum aq. roſ. fiat inſtar encaulti, quo plumâ ter de die locus affectus inungatur.

Vel ℞. *Farina hordei, fabar. lentium*, ana Vnc. j. ſemis *puluer. roſ. rubr. abſinth. lapathi acuti*, ana Vnc. ß. Coq. in decocto *cortic. granat. balauſtior. plantaginis*. Addatur poſtea *ol. myrtill. mellis*, ana q. ſ. F. Vnguentum.

Quibus ſi vſus poſtulet, etiam florem æris & ſimilia admiſcere poſſumus. Atque etiam eadem Herpeti ἐσθιομένῳ conueniunt.

Vt ℞. *Sumach. plantag. gallar.* ana Vnc. j. ß. *panis furfurac.* Vnc. j. *puluer. roſ.* Vnc. ß. Coq. in vino, & F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Hordei mundi, lentium, fabar.* ana M. j. *arnogloſſ.* M. ij. *balauſt. roſar. granor. myrti, ſumach*, ana Vnc. ß. Terantur omnia craſſo modo præter hordeum, & Coq. in vino, donec hordeum crepet. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Cortic. pini vſtor. & lotor.* Drach. j. ß. *ceruſſa* ʒ. iij. *thuris* Drach. j. *adip. caprini* Drach. vj. *ol. myrtin.* Vnc. ij. *cera* ſ. q. F. Vnguentum.

Quòd ſi magis exſiccare placeat, addere poſſumus limaturam ferri præparatam, florem æris, & calcem lotam. Commendatur & hoc:

℞. *Spum. argent.* ℥. ß. *ſucci porri, beta*, ana ℥. v. Miſc.

Hieron. Fabricius felici ſucceſſu ſe hoc vſum ſcribit:

℞. *Succi tabaci* ℥. iij. *cera citrina* ℥. ij. *reſin. pini* ℥. j. ſemis *terebinth.* ℥. j. *ol. myrt.* q. ſ. ad formandum Cerotum molle.

Quòd ſi vlcus putre iam ſit, ad valentiora veniendum, qualia ſunt *Paſtilli Andronis, Muſa, Polyida.*

Vt ℞. *Litharg. ceruſſ.* ana Vnc. ij. *cort. gran.* Vnc. ſemis, *myrrha* Drach. j. *thuris* ʒ. 1. ſemis. *flor. aris aluminis.* ana Drach. j. Cum *ol. myrtin.* & *cera* ſ. q. F. Vnguentum.

Quæ ſi nec ſufficiant, & vlcus ac putredo latiùs ſerpant, ad fortiora accedendum.

Ad tumores bilioſos referunt etiam Phlyctænas, Impetigines, Lichenes, Sudamina, Epinyctides. Verùm quia hæc tubercula non à pura bile, ſed à bile cum ſeroſis & ſalſis humoribus miſta perueniunt, de iis infrà cum aliis huius generis tumoribus agemus.

CAPVT XVIII.

De Oedemate.

Oedema. VT ex humoribus calidis tumores, quos hactenus explicauimus, oriuntur: ita quoque ex humoribus frigidis peculiares tumores ortum habent, & primò quidem à pituita fit οἴδημα. Etſi enim Hippoc. & antiqui alij Medici, Oedematis nomine, omnes omnino tumores in genere acceperint: tamen poſteriores per œdema certum aliquod tumoris genus ſaltem intelligunt, & in ſpecie Oedema nominat. Tumorem laxum, mollem, ſine dolore, ad digitorum compreſſionem cedentem, à pituita tenui, ſeu frigidiore & humidiore ſanguineæ maſſæ parte ortum habentem.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa continens huius tumoris eſt pituita illa, quæ in ſanguine continetur, ſi nimium ita augeatur, vt facultatem expultricem irritet. Tum enim natura irritata è maioribus vaſis ad minora materiam extrudit, & ad imbecilliora à nobilioribus expellit, donec tandem in maximè debili retineatur. Ipſe etiam humor frigidus & grauis, pondere ſuo plerumque deorſum & ad extrema tendit. Hinc quanquam in omnibus corporis partibus excitari poſſit Oedema: imprimis tamen in manibus & pedibus, vt in hydropicis cachecticis & phthiſicis videre eſt, oritur, vtpote quæ longiùs à fonte caloris ſunt remotæ. Non autem ſubitò generatur Oedema, ſed paulatim. Craſſus enim humor eſt, nec ad motum ſubitum aptus.

Galenus 2. *ad Glauc.* 3. Oedema ex pituitoſa ſubſtantia, aut ſpiritu vaporoſo fieri ſtatuit, qualis tumor in cadaueribus euenit. Ex quo loco, vt & 14. *meth. med. cap.* 4. Io. Philippus Ingraſſias, *de tumoribus tom.* 1. *pag.* 113. duplex Oedematis genus conſtituere conatur, vnum è tenui pituita, alterum è vaporoſo ſpiritu: illúdque morbum eſſe ſtatuit, hoc ſymptoma, quod phthiſin, & aquam intercutem, & cachexiam ſequatur. Verum etſi negandum non ſit, incipiente putredine & fermentatione quaſi quædam cadauera intumeſcere, tamen in cachexia vel phthiſicis pedum tumores œdematoſos hoc modo fieri non facile crediderim, cùm talis putredo tum non accidat, ſed ex humore ſeroſo abũdante in corpore, & ad pedes deſcendente, ibique vt in parte frigidiore hærente, talem tumorem fieri credibilius eſt. Et ſit ſanè, vt in partibus ſimilaribus ſpiritus aliquis flatulentus colligatur, partémque in tumorem attollat: tamen is non propriè οἴδημα eſt, ſed ἐμπνευμάτωσις ſeu ἐμφύσημα. Et quamuis talis tumor à Galeno, 14. *meth. med. c.* 4. ſymptoma nominatur, tamen Galenus ſymptomatis nomine tum vtitur in genere, pro omni affectu p. n. qui alium ſequitur.

Si verò quid is tumor propriè ſit, perpendamus, omnino morbus eſt, cùm ſit magnitudo aucta cum intemperie & hominibus in ambulando plerumque impedimento ſit. Et licet peculiarem curationẽ tale œdema non requirat: ob id tamen non è morbis eximendum, & inter ſymptomata reponendum. Morbi enim qui ab aliis morbis ſimpliciter pendent, nullam peculiarem curationem requirunt, ſed iis ablatis & ipſi tolluntur.

Generatur autem iſte humor, qui eſt œdematis cauſſa, ſanguificationis vitio, de quo *lib.* 3. *pract. par.* 3. *ſect.* 2. *c.* 1. dictum.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur Oedema hoc modo: Tumor eſt mollis, laxus, & ſi digito prematur, facilè cedit, ac fouea & veſtigium digiti relinquitur. Pituita enim humida, partem emollit & laxat, & craſſior eſt, ac ad motum ineptior. Eſt ſine dolore, aut certè cum exiguo: Nam pituita partem laxat, nec vnitatem ſoluendo dolorem excitat. Color eſt ſubalbidus. Abeſt calor, nec vlla vt in aliis tumoribus, percipitur pulſatio. Quibus ſignis Oedema ab aliis Tumoribus diſcernere facile eſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Oedema per ſe periculoſus morbus non eſt, neque enim ipſe morbus magnus, neque cauſſa praua, nec aliquod ſymptoma malum coniunctum eſt. Et ſiquod ſæpe ægris œdemate laborantibus ſit periculum, vt accidit in phthiſi, cachexia & hydrope, deuenit non ob œdema, ſed ob morbos illos, quos ſequitur Oedema. Quapropter diſtinguendum eſt, an Oedema ex ſe oriatur, an verò alios morbos ſubſequatur: quandoquidem quod partium nutritioni deſignatarum inſignia vitia ſequitur, periculo non caret. Etſi enim poſt longos morbos non rarò pedes ſine periculo intumeſcant, ex collectis per morbum cruditatibus; tamen ſi ob refrigerationem, aut aliud hepatis vitium accidant talia Oedemata, periculoſa ſunt, & ob cauſſas illas à quibus pendent, mortem minantur. Si autem nihil tale cum Oedemate coniunctum ſit, omne etiam periculum abeſt.

2. Etſi verò œdema periculoſus morbus non eſt: tamen eſt diuturnus, materia enim eſt frigidior, quæ nonniſi tempore diuturniori vincitur.

3. Terminatur verò per reſolutionem; niſi, quod interdum accidit, materia induretur.

Curatio.

Curatio.

Quantum ad Curationem, primò conſiderandum, vt modò dictum an alium aliquem partium nobiliorum morbum ſequatur Oedema. Hoc enim ſi accidat, præcipuè curandum, vt morbus ille, à quo dependet, tollatur; cùm curari, niſi hoc ſublato, non poſſit, & ſublato morbo illo primario, ſpontè euaneſcat. Si tamen quid moleſtiæ afferat Oedema, fricare partem oleo cum ſale miſto vtile eſt, aut fouere ſpongia, in vino, in quo abſinth. coctum ſit, imbuta. Si verò ſine alio morbo oriatur Oedema, primò cauſſa, à qua materia illa ſuppeditatur, tollenda. Initio itaque victus ratio inſtituenda talis, quæ non facit ad pituitæ generationem, ſed quæ potiùs eam abſumit. Aër nimirum, in quo æger verſatur, ſit ſiccus. Cibus item & potus attenuandi & ſiccandi vim habeant. Si ergo æger in cibo & potu parcus, vt calor naturalis non obruatur, & eo debilitato cruditates generentur, ſed potiùs vt cruditates illas calor abſumere, & rectiùs elaborare poſſit. Panis ſit bene coctus & fermentatus: à pane verò non fermentato æger abſtineat, oleta & iuſcula ſint rariora. Non conueniunt piſces, niſi ſaxatiles, & qui carnem ſolidiorem habent, qui & ipſi, ſicut & alij cibi aromatibus & herbis ſiccantibus condiantur. Danda opera vt aluus quotidie ſuum officium faciat, quod niſi fiat, aliquid de aloë ante cibum aſſumere vtile eſt, quæ aluum lenit, ac humiditates abſumit & exiccat. Ante cibum, ſi ſine partis affectæ damno fieri poteſt, æger ſe exerceat, vt humiditates ſuperfluæ abſumantur, & calor natiuus excitetur. Somnus tandem ſit nocturnus, & quidem breuior.

Secundò, Venæſectio in legitimo Oedemate locum non habet: nullo enim modo ſanguis hic peccat, ſed pituita. Humores verò frigidi & crudi in corpore concoquendi & euacuandi ſunt. Digerenda primum materia & coquenda calefacientibus & ſiccantibus, qualia alibi paſſim de humoris pituitoſi præparatione proponuntur, è quibus commodiſſimè aliquod hydromel aut oxymel confici poteſt. Si tamen humor ſaltem ſeroſus ſit, coctione opus non eſt.

Euacuanda poſtea eſt materia medicamentis pituitam educentibus, quæ alibi ſunt propoſita. Quod ipſam partem affectam attinet, pituitoſus humor qui in eam confluxit, euacuari debet; quod fit per repellentia, & digerentia ſeu diſcutientia. Repellentia tamen ſi vſurpentur, non tam adhibentur ad humorem retrò pellendum, quàm ad partem confirmandam, & exſiccandam, ac abſumendam materiam, quibus etiam aliquid ex iis, quæ diſcutiendi vim habent, meritò additur. In hunc finem vtitur Galenus ſpongiâ nouâ, aut ſi noua deſit, alia nitro & lixiuio abluta, & poſca, *i. e.* mixtura ex aceto & aqua, imbuta. Poteſt etiam pro ſpongia, ſtuppa cannabis vſurpari. Quod medicamentum ſi non ſatisfaciat, aceti quantitas augeri poteſt, & parum aluminis admiſceri. Quod ſi & ipſum finem non aſſequatur, ad fortiora progrediendum.

Vt ℞. *Flor. roſ. rubr. chamamel. fol. myrti, abſinth.* ana M. ß. *balauſt. nuc. cupreſſ.* ana M. i. *alumin. ſalis commun.* ana ℥. i. ß. Coq. in aceto & aq. vel lixiu. & per ſpongiam, linteum, aut ſtuppam applicetur.

Vel ℞. *Fol. ſalicis, myrti, abſinth. flor. chamamel. hyperici,* ana M. ß. Coquantur omnia in lixiuio, vſque ad eius conſumt. poſtea contundantur, & addatur *ol. myrtin. roſac. abſinth.* ana Vnc. j. *ſalis* M. ſemis, *nitri*, Vnc. j. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Nuc. cypreſſ. balauſt.* ana M. ß. *flor. chamamel. roſ. rubr. fol. abſinth.* ana M. ß. *farina hord. lupin.* ana Vnc. ß. *alumin.* ʒ. iij. *aloes, myrrh.* ana ʒ. i. *croci* ℈. i. Coq. in *aq. & acet.* ſ. q. F. Cataplaſma.

Poſtea in ſtatu ad diſcutientia & exſiccantia veniendum. In hunc vſum commendatur *aq. calcis*, aut *lixiu. ex cineribus viti*s per ſpongiam applicatum.

Vel ℞. *Rad. althaa* M. i. *flor. chamamel. meliloti*, ana M. ſemis. Coq. in vino & aceto. Poſtea adde *adip. porcin.* Vnc. ii. *ol. veteris* Vnc. ß. *ſpuma argenti*, Vnc. i. M. ad formam Cataplaſm.

Efficax quoque eſt medicamentum, quod ex *ruta, melle* & *ſale* conficitur.

Vel ℞. *Sulphuris* Vnc. j. *ſtercor. columb.* Drach. x. *farin. fabar.* Vnc. i. ß. *lupin.* Vnc. i. *mellis unc.* j. ß. Cum *decocto flor. chamamel.* F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Sulphuris, myrrha, ſalis*, ana Vnc. j. *ol. veteris, aceti,* ana q. ſ. F. Linimentum.

Vel ℞. *Rad. bryon.* Vnc. ij. *abſinth. branc. vrſin. chamamel. melilot.* ana M. ß. Coq. in aq. mellis, & contuſis ac cribratis adatur, *pulu. roſar. rubr. farin. fabar. lupinor.* ana Vnc. ß. *ol. vet.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Rad. aſphodel. cucum. aſinin. lil. albor. flor. chamamel.* ana M. i. Coq. ad mollitiem. Adde *fermenti tartari, calcis lota, ſulphuris*, ana ℥. i. *thuris* ʒ. vj. *pingued. cerui medul. a crurum boum*, ana ʒ. x. F. Cataplaſma.

Commendatur etiam *ſtercus bubulum*. Emollit enim & reſoluit: E quo cum *ſulphure, thure, melle, aceto*, ac *decocto braſſica*, poteſt fieri Cataplaſma.

In qua omnium medicamentorum applicatione obſeruare vtile eſt, vt antequam Emplaſtra ſeu Vnguenta & Linimenta applicentur, priùs pars calefiat frictionibus & fotibus; alias enim medicamenta non facilè in actum deducuntur ob partis frigiditatem. Frictiones fiant linteis calidis. Fotus è *decoct. fl. chamamel. melilot. fol. betonic. ſalu. roriſmar. lauendul. origan. abſinth.* & ſimilium. Fotu enim & frictionibus calor cum ſanguine ad partem reuocatur, & excrementa ac ſuperflui humores nonnihil diſcutiuntur.

Quod ſi Oedema induteſcere & in ſcirrhum videatur, emollientia ſimul vſurpanda. In hunc vſum adhibetur *acetum*, in quo pyrites aut lapis molaris ignitus extinctus ſit, & poſtea oleo veteri, in *quo radix cucum. aſinini* & *althaa* cocta ſit, pars inungitur.

Vel ℞. *Mucilag. rad. althaa ſem. lini, fœnugræc. pingued. anſerin. medull. crur. vituli, rad. ireos, fl. chamamel.* ana ℥. ij. *ſtyrac. liquid. myrrha, thuris, ol. chamamel.* ana ℥. j. *cera* q. ſ. F. Empl.

Sed de his agetur, vbi de Scirrho dicemus.

Et verò frequentiſſimè per reſolutionem diſcutitur Oedema: interdum tamen, vt ex Hippocr. 1. *Progn. text.* 27. patet, ad ſuppurationem venit, ſed rariùs: nimirum ſi in loco calidiore ſit, aut alius humor admiſtus ſit, vt in Oedemate phlegmonode accidit; quod ſi eueniat, dolor & pulſatio in parte vicina percipitur. Tunc igitur ſuppuratio promouenda per medicamenta emplaſtica, qualia ſunt *diachylon ſimplex*, & alia ex *rad. alth. malua. ſemine lini, fœnugr. cum adipe gallina*, aut ſimilibus compoſita.

Vt ℞. *Branca vrſin. alth. cum toto, rad. lil. alb.* ana M. I. Coq. in *decoct. caulium*, & contuſis adde *farina ſem. lini, fœnugr.* ana ℥. ij. *axung. porcin. adip. gallin.* an ℥. iij *croci* ʒ. ß. F. Cataplaſma.

Coctâ & ſuppuratâ materia vix eſt expectanda ſpontanea curatio; cùm tardiùs hoc fiat. Quapropter aperiatur locus vel ferro, vel cauterio potentiali, poſtea expurgetur abſceſſus *terebinthina, thure, melle, ſucco abſinth. melle roſato*. Cauitas porrò impleatur, *vnguento baſilico, aureo, de beton.* & ſimilibus, tandémque cicatrix inducatur.

CAPVT XIX.

De Scirrho.

Scirrhus.

CVm de tumoribus ex ſanguine, bile, & pituita ortis egerimus, & reſtet agendum de tumoribus ex melancholia & atra bile oriundis; ſcirrhus verò & ex melãcholia & ex pituita oriatur, proximum eſt, vt iam de Scirrho agamus. Eſt autem Scirrhus tumor durus ſine dolore & ſenſu, aut certè cum exiguo, ex humore craſſo, viſcido, lento, frigidóque, qualis eſt melancholicus humor & pituita, partibus infixa ortus. Duo enim ſunt humores, melancholicus & pituita, è quibus vel ſeorſim ſingulis, vel mixtis, Scirrhi oriũtur, vt vulgò ſtatuitur. Intelligitur autem hìc per melancholiam, non ille humor ater, qui ſeu ex humore melancholico naturali aduſto, ſeu ex bile flaua aduſta oritur; ſed melancholia naturalis, & propriè dictus humor melancholicus, craſſa nimirum & feculentior ſanguinis pars, vel etiam excrementum melancholicum naturale, vel etiam humor craſſus ex inflammatione indurata ortus, quem ſi quis velit præternaturalem appellare non repugno. Per pituitam verò non accipitur naturalis illa pituita, ſeu humor pituitoſus, qui eſt humidus & tenuis, ex quo fit Oedema, ſed pituita craſſa exſiccata, glutinoſa & viſcida. Ex vtroque hoc humore diutius in parte retento: vbi receſſerint partes tenuiores, & craſſæ relictæ fuerint, generatur Scirrhus. Etſi verò humor aliquis craſſus ad partem aliquam confluere poſſit: tamen tam craſſus & glutinoſus, vt mox ſcirrhum conſtituat, non facilè ad partem aliquam confluit, ſed talis paulatim euadit

euadit in ipſo loco affecto, vbi, tenuioribus humoris partibus abſumptis, craſſiores relinquuntur. Vnde maxima ex parte alios tumores, puta inflammationes, eryſipelata, œdemata, ſcirrhi conſequuntur, cùm illi non ſatis rectè curantur, & intempeſtiuè aut nimium tenuiores partes per calefacientia diſſipantur, vel per repellentia aut adſtringentia reprimuntur, vt craſſiores partes ſolùm relinquantur, quæ vlteriùs incraſſatæ, durum hunc & ſine dolore ac ſenſu tumorem conſtituunt. E quibus facilè colligitur, tumorem hunc non ſubitò generari, ſed paulatim.

A vulgata tamen hac ſententia diſſentit Platerus, & non ex humoribus excrementitiis, ſed ex ſucco alimentario, verùm craſſiori, quam carni nutriendæ conueniat, indurato ſcirrhum fieri ſtatuit, cui tamen interdum alius humor adiungatur. Indurationem autem hanc, vti variis de cauſſis, ita & ab inflammatione fieri, non quòd ſanguis non diſcuſſus aut ſuppuratus ſic induretur, vel frigidorum nimia applicatione condenſetur, ſed quòd à calore vehementiore inflammationis ſanguine diſcuſſo, ſuccus partis illius, quæ inflammata erat, incraſſetur induretúrque.

Eſt autem Scirrhus duplex, legitimus & non legitimus: quæ diſtinctio, vt Fallopius monet, non ſumitur ex diuerſitate materiæ & cauſſæ continentis, ſed ex materiæ diuerſis accidẽtibus & proprietatibus. Antequam enim omnes partes tenuiores ſint diſcuſſæ aut abſumtæ, Scirrhus non abſolutus eſt, neque tunc omni ſenſu caret, neque perfecta adeſt durities. Si verò tenuioribus partibus omnibus abſumtis ſolum craſſiores reſtent, eæque inſtar lapidis fere indurucrint, & pars non ſolùm omnis doloris, ſed etiam omnis ſenſus expers ſit: tum iam abſolutus & perfectus Scirrhus eſt. Sed forſan nihil prohibet, nondum abſolutum Scirrhum etiam non purum & nothum appellare. Aut ſi minùs hoc placet, poteſt porrò diuidi Scirrhus in purum ac verum, ac impurum & ſpurium, purúſque nominari, qui ex ſola melancholia aut pituita craſſa ortum habet, impurus autem ac nothus, qui alium humorem admiſtum habet, vnde appellatur Scirrhus phlegmonodes, aut Scirrhus cancroſus. Afferunt quidam & aliã Scirrhi differentiam, ex partibus in quibus hæret. Etſi enim Scirrhus in plerisque partibus nullam peculiarem habet appellationem, ſed ſaltem adiuncto partis affectæ nomine definitur, vt Scirrhus hepatis, Lienis: tamen in quibuſdam partibus propriam appellationem habet. In neruis enim appellatur ganglion, in glandulis ſtruma, in articulis nodus, de quibus ſuo loco.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur Scirrhus ex duobus præcipuè ſignis, duritie nimirum & doloris priuatione: quibus & hoc accidit, quòd quando premitur, ſenſu caret, & tunc planè abſolutus & confirmatus eſt Scirrhus. Non verò mirum eſt, non ſentire partem Scirrho affectam, aut certè exiguum ſenſum in Scirrho eſſe. Nam & influxus ſpirituum naturalium ob materiam impactam & infixam prohibetur, & ipſa membri temperies ita eſt mutata, vt pars planè ſtupeat. Addunt alij & alia ſigna: colorem nigricantem & liuidum, qui tamen ſolùm Scirrhi ex humore melancholico orti ſignum eſt, tactu etiam percipitur temperies valdè frigida, ob humorem craſſum & frigidum.

Differentia.

Differentia. Differentiæ deſumuntur ex ſenſu heberi & nullo. Si enim nullus adſit ſenſus, legitimus & abſolutus iam ſcirrhus eſt: ſi verò aliquis adhuc ſenſus ſuperſit, non legitimus. Addunt & quidam, quòd in legitimo ſcirrho pili ſupra partem creſcant. An ex pituita vel melancholia ortum habeat, diſcernit color, qui in pituita ſubalbidus, hic nigricans & liuidus eſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Euentum quod attinet, ſcirrhus, qui planè omni ſenſu deſtituitur, non curatur.

2. Scirrhus verò, qui omni ſenſu non deſtituitur, etſi incurabilis non ſit omnino, præcipuè ſi ab initio commoda remedia adhibeantur: tamen ita facilè non curatur, præſertim ſi in parte aliqua nobiliore, vt hepate vel etiam liene hæreat: cùm hepar & lien tam fortia medicamenta, qualia ad ſcirrhum perfectè induratum requiruntur, vix ſuſtineant; debilia autem parum proficiant.

3. Si aliqua in Scirrho curationis ſpes ſit, illa tamen nonniſi longo tempore perfici poteſt. Materiam enim craſſam, frigidam & duram emollire non ita facile eſt, & nonniſi paulatim & longiore tempore hoc fieri poteſt.

4. Duplici autem viâ curantur ſcirrhi, vel per reſolutionem & diſcuſſionem vel per maturationem & ſuppurationem. Suppurantur ſcirrhi rariùs, & quidem cum periculo. Facilè enim, dum ſuppurantur, in cancros, præcipuè qui ab humore melancholico fiunt, abeunt.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque curam attinet, etſi tumor iam planè factus

ſit, & maximè in curatione, cauſſæ continentis ſit habenda ratio, dandáque opera, vt per topica illa amoueatur: tamen etiam antecedens planè non negligenda eſt, & prouidendum, ne malum nouâ materiâ ſuppeditatâ augeatur, & protrahatur.

Quapropter primò vitanda omnia, quæ ſanguinem craſſum generant, & tales cibi eligendi ſunt, qui faciles coctu ſunt, & bonum nutrimentum ſuppeditant, quíque ad humidum declinant.

Secundò humores ſeu pituitoſi ſeu melancholici, priùs tamen præparati, conuenientibus medicamentis euacuandi ſunt, de quibus alibi dictum.

Tertiò verò, atque præcipuè laborandum, vt cauſſa continens, & materia quæ Scirrhum facit, tollatur. Eſt autem repellentibus hîc nullus locus. Cùm enim materia ſit craſſa & frigida, repellentibus non cedit, ſed eorum vſu ampliùs incraſſatur, partique quaſi impingitur. Neque etiam conueniunt medicamenta quæ valde calefaciunt & ſiccant; ſiquidem per hæc materia magis tantùm induratur. Sed medicamenta, quæ commodè adhibentur, ſunt, quæ vim habent emolliendi quod induratum eſt, & quæ poſtea illud quod emollitum eſt, diſcutiunt. Malactica nimirum medicamenta ſunt applicanda, quæ calidum temperamentum habent, mediocriter tamen, non valde exiccantia, ſed nec manifeſtè humectantia, verùm quæ mediam quandam quaſi naturam inter humectantia & ſiccantia obtinent, & induratæ ſubſtantiæ veluti quandam fuſionem moliuntur. Talia ſunt, *ol. amygd. dulc. ol. chamam. lil. alb. adeps gallinaceus, anſerinus, ſuillus, medulla vitulina, ceruina, mucilag. radicis althææ, ſem. lini, fœnugr.* vt & ipſa *althæa, malua, ſem. lini fœnugr. radix lil. alb. branca vrſina, carica, cera.* Quibus fortiora ſunt, *adeps vrſinus, ol. vetus, bdellium, ſtyrax liquida, pix liquida, reſina pingues, ammoniacum, galbanum.* Videndum autem quando mitiora, aut quando fortiora vſurpanda ſint. In recenti ſcirrho mitioribus vtendum eſt: in inueterato verò & indurato valentiora vſurpanda. Deinde ipſum quoque corpus & pars affecta conſideranda. Corpori enim duro fortiora medicamenta applicanda teneris & mollioribus mitiora conueniunt. Pars ſi ſit durior & denſior, vt ſi Scirrhus ſit in tendine aut ligamento, valentioribus vtendũ eſt. In genere verò hoc tenendum, vt cautè Scirrhos tractemus. Nam ſi plus æquo reſoluentia adhibeamus, vt iam antè quoque dictum eſt, in lapideam planè duritiem abit Scirrhus. Si verò in emolliendo nimij ſimus, metus eſt ne ſcirrhus in cancrum degeneret. Quapropter tutum eſt, antiquorum hac in re conſilium ſequi, vt nullum, vel tantùm ſiccandi, vel tantùm humectandi vim habens medicamentum ſolùm vſurpemus, ſed vel alternis vicibus emollientia & diſcutientia adhibeamus, vel emollientia cum digerentibus miſceamus. In hunc vſum Galenus laudat fotum ex aceto per lapidem ignitum hoc modo. Foueatur pars decocto althææ, maluæ, brancæ vrſinæ, ſem. fœnugr. lini, & ſimil. emollientium. Poſtea ſumatur pyrites, vel lapidis molaris fruſtum, & ignitum in acetum iniiciatur, vel acetum lapidi illi ignito infundatur, & vapor aceti membro affecto excipiatur. Deinde iterum emollientia adhibeantur: quæ medicamenta pluribus vicibus repeti debent. Hac ratione deſperati ferè ſcirrhi curantur. Si autem tædioſum ſit per vices medicamentis hiſce vti, miſceantur illa. Hoc enim modo, eodem tempore, & ſimul emollitur tumor, & quod emollitum eſt, per halitum diſcutitur. In quem vſum ex ſuprà memoratis ſimplicibus varia componi poſſunt medicamenta.

Vt ℞. *Butyr. ſine ſale, colophon. cera*, ana q. liber. Miſc.

Vel ℞. *Farina fœnugr. ſem. lini, radic. althææ, puluer. rad. alth.* Vnc. j. Coq. Poſtea adde *butyr. rec.* Vnc. j. ß. *ſtyrac. liquid. bdelly. ammoniac. aceto ſolutorum*, ana Vnc. ß. Miſc.

Vel ℞. *Rad. althææ, lil. alb. coctarum & contuſar.* ana Vnc. iij. *caricarum pinguium coctarum.* num. vj. *ammoniac. bdell. aceto ſolutor.* ana Vnc. j. *ſtyrac. liquid.* Vnc. ß. *adip. anſerin. gallinac. medull. crurum. vitul.* ana q. ſ. F. Empl.

Vel ℞. *Farina fabar. ſem. fœnugr. lini*, ana Drach. vj. *rad. alth.* Vnc. j. *picis* Drach. v. *adip. anſer.* ana q. ſ. F. Empl.

Vel ℞. *Mucilag. rad. althææ, fœnugr.* ana Vnc. j. *caricar. ping.* Vnc. iij. *ol. lil. alb. chamamel. lini*, ana Vnc. ij. *pingued. gallin. anſ. porci. ſeui. caprin. terebinth. lithargyri auri*, ana Vnc. iv. Coq. omnia vſque ad conſumt. humidit. & cum ceræ ſ. q. addendo *ammoniaci, galban. aceto ſolutor.* ana Drach. iij. *rad. ireos trita* 3. ij. F. Empl.

Vel ℞. *Ammon. bdell. galban. opopanac. ſtyrac. liquid. aceto ſolutor.* ana ℥. j. *lithargyri auri* Drach. x. Bullant in aceto. Poſtea adde *pyrethri, ſulphuris viui*, ana Vnc. ß. *ol. lil. alb. cera*, ana q. ſ. F. Empl.

Verùm in adminiſtrandis hiſce medicamentis ſemper attendendum, an à pituita, an verò ab humore melancholico ortus ſit Scirrhus. Nam ſi ab humore melancholico ortum habeat, cautiùs tractandus eſt, quàm ſi à pituita ſit progenitus, ne in cancrum abeat, & præcipuè ſi ad ſuppurationem vergat, cauendum, ne calidis medicamentis nimium irritetur.

CAPVT XX.

De Cancro.

Cancer. EX humore aduſto, ſeu atra bile Cancer, Græcis καρκῖνος & καρκίνωμα, generatur, ita dictus, quoniam ſimilitudine cancrum aquatilem referat. Celſus tamen inter καρκίνωμα, & cancrum diſcernere videtur. *Libro* enim *5. cap.* 28. morbum, de quo hoc capite agimus, ſolum καρκίνωμα appellat. *Eodem* verò *l. cap.* 26. Cancri nomen pro genere ad quædam ſerpentia vlcera ponit, ſub quo & Eryſipelas vlceratum, & gangrænam & ſphacelum comprehendit. Alij tamen Medici omnes καρκινώματος & cancri vocabulis pro Synonymis vtuntur. Eſt enim Cancer tumor p.n. à bile atrà ortum habens, rotundus, colore liuidus, aut ſubniger, dolens, qui venis circumcircâ turgidis atque repletis pedes cancri refert.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa Cancri eſt atra bilis, in quam vel flaua bilis, vel humor melancholicus degenerauit propter vſtionem. Nam humor melancholicus, cùm adhuc naturalis eſt, & nondum vſtus, non cancrum efficit, ſed alteram Scirrhi ſpeciem: verùm ab atra bile & aduſta ſolùm, quæ in venis hæret, nec ob craſſitiem penetrare poteſt, in exiles illos meatus, ſicut humor melancholicus qui Scirrhum efficit, Cancer excitatur. Eſt verò huius atræ bilis quædam differentia. Mitior enim alia eſt, ſeu minùs calida & acris, alia verò acrior & calidior. Quæ mitior eſt. Cancrum latentem & non exulceratum efficit: quæ verò calidior & acrior eſt, Cancrum exulceratum excitat. Acrior autem eſt bilis atra, prout magis aduritur, vel ex humore acriore oritur. Vnde quæ ex flaua bile aduſta proficiſcitur, peior eſt quàm quæ ex humore melancholico. Et quò diutiùs in loco affecto ſubſiſtit, ac magis putreſcit, & aduritur, eò deterior redditur. Hinc quoque humor melancholicus naturalis, qui primò Scirrhum excitat, ſi diu in parte hæreat, ac tum imprimis ſi minùs cautè medicamentis calefacientibus, & humectantibus tractetur, poſtea Cancrum excitat. Siue autem ſine vlcere ſit cancer, ſitque bilis atra mitior, ſiue exulceratus, & cauſſa acrior; febre tamen perſe (nam ex accidente ſuperuenire poteſt) caret. Interim ipſe cancer, tumor calidus eſt. Quanquam enim nonnulli dubitant, an Cancer inter calidos vel frigidos tumores referendus ſit, vt & an bilis atra ſit calidus vel frigidus humor; & ab Arabibus Cancer inter tumores frigidos recenſeatur, atque eò inclinare videatur Galenus, *lib. de atra bile, cap.* 4. & 2. *ad Glauc. cap.* 10. tamen rectiſſimè cum Galeno, *lib. de tumoribus, cap.* 8. 10. 11. inter tumores calidos refertur, cùm non ex humore melancholico frigido & ſicco, ſed ex atra bile calida & ſicca ortum habeat.

Quanquam enim melancholichus humor primam huic tumori occaſionem præbere poteſt: tamen ex eo non ſit Cancer, niſi humor melancholicus in atram bilem degeneret & abeat, ſiue hoc fiat in vaſis, ſiue in parte affecta; ſicut interdum Scirrhum, qui ab humore melancholico producitur, in Cancrum abire poſſe, modò diximus. Atque hæc coniunctà Cancri cauſſa eſt: Atra nimirum bilis, humor calidus & ſiccus, acer, ſalſus, cuncta corrodens & corrumpens, ex feruore aliorum humorum, ceſſante iam feruore, aut ſaltem non adeò vigente, vt febrem, ſicut in phlegmone & eryſipelate fieri ſolet, excitaret, genitus.

Generatur autem etiam aliis de cauſſis. Interdum enim calidior intemperies humorem adurit, & atram bilem generat: interdum cibi & alimenta ad talem humorem generandum idonea, in crebro & longiore vſu bilis atræ cauſſa fiunt: interdum ipſe Lien imbecillior, & quicquid de melancholico generato humore ad ſe minimè trahere potens, humorem hunc in corpore relinquit, qui in corpore detentus aduritur. Idem quoque accidit, ſi vel menſes ſupprimãtur, vel hæmorrhoides obſtruantur.

Naſcitur quidem Cancer in omnibus partibus externis & internis, præcipuè tamen, vt habet Celſus, *lib. 5. cap.* 28. in partibus ſuperioribus circa faciem, nares, aures, labia, mammas fœminarum, quæ imprimis ob laxitatem humorem illum facilè recipiunt, & ob conſenſum quem cum vtero habent, illos humores vitioſos qui per vterum expurgari debebant, promptè admittunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Inter initia Cancer adeò facilè non cognoſcitur, cùm primò vix ciceris aut fabæ magnitudinem æquet, poſtea verò vbi incrementum ſumſit, & in maiorem molem attollitur, tam euidentia & grauia ſigna ac ſymptomata habet, vt à quolibet facilè agnoſci poſſit. Eſt enim Tumor hic durus, colorem habens plumbeum vel liuidum, ſeu nigricantem, aliàs tamen magis, aliàs minùs pro diuerſitate materiæ. Adeſt dolor, qui quidem etſi aliàs ſit maior, aliàs minor, nunquam tamen in cancro planè abeſt. Adeſt caliditas, pulſatio, & circumcircà in orbem quaſi venas nigro ſanguine diſtentas & turgidas habet. Etſi verò cum Cancro aliquam cognationem habet Scirrhus ab humore melancholico ortus, tamen per ſigna facile ab eo diſcerni poteſt. Nam cancer habet dolorem coniunctum, & pulſationem cum aliqua caliditate, ac plerúmque ex ſe incipit, ſubitóque incrementum ſumit, ita vt ex minima quantitate in maximam molem excreſcat, humórque maximâ ex parte in venis reſidet, quæ refertæ pedes & brachia cancri referunt. In Scirrho verò dolor nullus apparet, & vt plurimùm ex aliorum tumorum permutatione originem habet. Scirrhus, humórque qui Scirrhum efficit, non in venis præcipuè, ſed in ſpatiis & poris partium reſidet, vnde etiam venæ non amplæ ſunt & turgidæ, & tardius quàm cancer incrementum ſumit. Vlceratus autem ſi ſit iam cancer, vlcus eſt fœtidum & ſordidum, labia ſunt tumida, craſſa & liuida.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. In genere Cancer omnis eſt morbus grauis & periculoſus, qui rarò curatur. Cauſſa enim eius nimis craſſa, pertinax & maligna eſt, & non rarò etiam profundas venas ita occupat, vt nec purgatione corporis, nec repellentibus, nec diſcutientibus, nec ſectione, nec vſtione tolli poſſit; ſed remedia mitiora contemnat, fortioribus exaſperetur.

2. *Quibus occulti cancri adſunt, non curare melius, curati enim citiùs intereunt; non curati verò longiori tempore viuunt.* Hippoc. 6. *aph.* 38. Nam cancri antea non exulcerati, medicamentis facilè exulcerari poſſunt.

3. Quibus item ſunt cancri in cauitate corporis, aut palato, ſede, vtero, ſi ſecentur aut vrantur, vlcera cicatrice induci non poſſunt. Sed homines affligenti curatione vſque ad mortem excarnificantur, qui citra curationem longiore tempore; & commodiori moleſtia vitam tranſegiſſent, vt habet Galenus *ibid.*

4. Eos itaque tantùm, qui in ſumma corporis parte ſunt, aggredi licet, & quidem tutiùs inter initia, cùm exigua adhuc ſunt, medicamentis curari poſſunt: cùm verò iam magni euaſerunt, ſine manus operâ non curantur, & quidem ſolùm, ſi in talibus partibus, quas reſecare & exurere cum radicibus, id eſt, venis illis ſanguine aduſto plenis, poſſis, hæreant.

5. Cùm enim magnam partem occupauerit Cancer; aut hæret in parte nobiliore, vel alia, quæ commodè exſcindi vel exuri non poteſt, incurabilis eſt.

6. Imò in vniuerſum plerique exiſtimant, Cancrum confirmatum & exulceratum nullum curari poſſe. Et obſeruatum eſt ſæpius, quamuis exciſi & aliquando curati fuerint cancri in exterioribus, eoſdem tamen poſtea rediiſſe in eadem, vel etiam in aliis partibus, vt Cancro in mammis curato, alium in vtero ſubortum fuiſſe. Satius igitur fuerit, cancros iam inueteratos & maiores eatenus curare; vt eorum augmentum prohibeatur.

An Cancer exulceratus ſit contagioſus? Contagioſum facit Zacutus Luſitanus probátque 1. à ration. [§ Cardanus, *lib. 1. de Venen. cap.* 12. cancrum non contagioſum eſſe affirmat, affirmationis tamen rationem nullam affert, ſed, vt rem manifeſtam, id præſupponit. Nec, quantum memini, ſcio aliquem, qui inter morbos contagioſos cancrum retulerit: facit tamen id Zacutus Luſitanus, *de Prax. Med. Adm. lib. 1. obſeru.* 124. Idque probare conatur ratione & experientiâ. Rationes ſunt, 1. quia in cancro exulcerato putredo & fœtor quaſi cadaueralis adeſt, qui virulentiâ ſua vicinum corpus inquinat. 2. eſt, quia cancer idem morbus eſt cum elephantiaſi: & lepra vnius membri: Elephantiaſis autem eſt maximè contagioſa. *Reſponſio ad eas.* Verùm rationes hæ non ſatis concludunt. Primò enim non omnia putrida & fœtida contagioſa ſunt. Etenim in grangræna & ſphacelo maxima putredo & fœtor eſt, non tamen alius inde inficitur. Deinde etſi cancer aliquam cum elephantiaſi ſimilitudinem habet: tamen diuerſi affectus ſunt, vt rectè *alleg. loco* Cardanus ſtatuit. Ideóque experientia conſulenda. *2. Ab experientia.* Talem autem experientiam *alleg. loco* affert Zacutus, cùm ſcribit: Pauperculam quandam mulierem, cùm cancrum vlceratum in mammilla multis annis gereret, in lectulo decubuiſſe cum tribus filiis, omnéſque ſimili contagio affectos eſſe. Atque ea mortua poſt 5. annos, duos hoc morbo confectos è vita emigraſſe, tertium robuſtiorem, abſciſſo Chirurgi manu cancro, magno labore ſanatum fuiſſe. *Reſponſio ad hanc.* Verùm cùm vnum hoc exemplum ſit, experientia ampliùs conſulenda. Poſſet enim hîc obiici, filios illos morbum hunc non contagio, ſed hæreditaria infectione contraxiſſe.]

Curatio.

Curatio. Curationem itaque Cancri non exulcerati quod attinet, primò ante omnia, (quod quidem omnibus Cancris competit) danda diligens opera, ne atra bilis generetur, & quæ in corpore eſt, euacuetur. Non generatur atra bilis & humor melancholicus, ſi æger iis cibis abſtineat, qui humori atro materiam præbere poſſunt: vt ſunt omnia craſſa, feculenta, ſalſa, amara; vt & fumo indurata, allium, cepæ, ſinapi, piper, & alia aromata, atque alia etiam vitet, quæ ad humoris atri generationem faciunt, vt ſunt triſtitia, mœror, vigiliæ & ſimilia. Quin potiùs vtatur æger victu modicè humectante & refrigerante, vt ptiſanâ hordeaceâ, lactucâ, maluâ, borragine, cichorio, quat. ſem. frigid. carne vitulinâ, veruecina, hœdinâ pullis gallinarum, ouis ſorbilibus, piſcibus ſaxatilibus, ſero lactis caprini.

Deinde ſiquis etiam in corpore generatus eſt humor aduſtus,

ſtus, euacuetur. Sanguis igitur primùm, ſi opus, mittendus eſt, & vena aperienda. In fœminis conuenientiſſima eſt menſium prouocatio: in viris hæmorrhoides aperiantur, ſi fieri poſſit. Poſtea expurgetur corpus medicamentis atrum humorem euacuantibus, inter quæ præcipuè commendatur *epithymum, veratrum nigrum, fumaria*, & quæ inde fiunt compoſita *pil. de fumar. confectio Hamech*. Vt autem feliciùs ſuccedat purgatio, humor ille craſſus priùs præparandus, imò cum vnica vice totus euacuari nequeat, ſæpius per vices ſunt repetenda purgantia & præparantia. Conueniunt autem huic affectui *Syr. de pomis, de fumar. de ſucco borrag. bugloſſ. de lupulo*, aut alia hiſce ſimilia medicamenta. Neque etiam inutile eſt, cor & hepar roborare, & ſi qua eis intemperies inducta eſt, eam emendare, per medicamenta ex *borrag. bugloſſ. roſis, citro, ſantalo, coralliis, margaris, gemmis*, aliiſque ex hiſce confectis medicamentis.

Iam ad ipſam partem affectam accedendum eſt, & 1. per Topica, materia quæ influxit, repellenda nonnihil, & diſcutienda, parſque confirmanda eſt, atque medicamenta, quæ repriment., roborandi, & diſcutiendi vim habent, applicanda ſunt. Hac enim ratione, id quod generatum eſt cancri, tollitur & prohibetur augmentum eiuſdem. Habeant autem illa medicamenta vires mediocres, & non ſint mordacia. Nam nimis imbecilla ſi ſint medicamenta, nihil opis afferunt: valentiora tenuiores quidem partes vel reprimũt vel diſcutiunt, craſſas verò non ſolùm relinquunt, ſed etiam ad diſcutiendum poſtea ineptiores reddunt. Conueniunt in hunc vſum decoctum aut ſuccus *ſolani*, omniúmque ſpecierũ *intybi*. Imprimis verò commẽdantur cochlearum carnes elixæ, cancri fluuiatiles, præcipuè verò ranæ virides, è quibus oleum præſtantiſſimũ, ad dolorem leniendum, cancrũmque ſanandum hoc modo per deſcenſum deſtillatur: ℞ *Ranas virides* in arund. vel aquis puris degentes: earum ora butyro repleantur, & poſtea indantur in ollam fictilem vitreatam, in fundo multis foraminibus pertuſam. Ea olla alteri ollæ terræ infoſſæ & incluſæ imponatur, atque tam quæ habet operculum, quam quæ alteri ollæ inſiſtit, diligenter oblinatur, ne quid exhalet. Poſtea ignis circa ollam in orbem accendatur, & oleum in inferiorem ollam diſtillabit, quod colligendum, & cum puluer. ranarum ad vnguentum conficiendum miſceri poteſt. Alij ex cineribus cancrorum cum ſem. coriandr. & ol. roſ. vnguentum conficiunt. Valent & metallica hîc pleraque lota & non mordicantia, vt *plumbum, tuthia ſeu pompholix lithargyrum, ceruſſa, antimonium*. Plumbum ſummè ab omnibus commendatur, quocunque etiam modo adminiſtretur: vnde omnia medicamenta, quæ Cancro applicanda ſunt, commodiſſimè conficiuntur in mortario plumbeo, cum piſtillo plumbeo, de quo conſulatur Galen. *lib. 9. de ſimpl. fac. c. de plumbo*. Commodè itaque adhibentur *vnguentum de plumbo*, quod fit ſi duæ tabulæ plumbeæ, quibus ol. roſ. infuſum ſit, tamdiu confricentur, donec oleum nigreſcat, & linimenti conſiſtentiam acquirat; aut ſi in mortario plumbeo ol. roſac. piſtillo plumbeo tamdiu ducatur, donec ſimiliter nigreſcat & craſſeſcat.

Vel ℞. *Ol. roſac.* Vnc. ij. *ſucci è fructu ſolani* Vnc. j. ß. *ceruſſæ loti plumbi vſti & loti*, ana Drach. j. *lithargyri, thuris, pompholyg.* ana Drach. ß. *ceræ albæ* q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Terræ ſigill. boli armen. ceruſſæ.* ana Vnc. ß. *tuthiæ præp.* Drach. ij. *puluer. ranar. v vid.* Drach. iij. *lithargyri* ℥. j. ß. *ol. roſ.* Vnc. j. ß. *è ranis* Vnc. j. *aceti* Drach. vj. *ceræ* q. ſ. Diu agitentur in mortario plumbeo, & F. Vnguentum.

Atque hæc tutior curandi cancros occultos & nondum exulceratos ratio eſt. Quanquam autem Auicenn. minores cancros, & qui apprehendi poſſunt, radicitus exſcindere, & facta exciſione craſſiorem ſanguinem circumquaque exprimere, poſteáque locum cauterio inurere iubeat, vt vſtione reliquiæ abſumantur, membrum roboretur, ac hæmorrhagia prohibeatur: tamen periculo ea curatio non caret, & meminiſſe oportet *aph. 38. ſect. 6. ſuprà alleg.* Cancer enim imprimis maior, ſi totus exſcindatur, ſtatim magnæ hæmorrhagiæ inciſis venis & arteriis ſequuntur, quæ ſi laqueo intercipiantur, dolor in aliis partibus inſignis excitabitur; ſi adurantur, etiam non fiet ſine incommodo; & nihilominus periculum eſt ne renectatur.

Cancri exulcerati Curatio.

Vlceratum verò Cancrum etſi non attingendum plurimi exiſtimant: tamen cùm inhumanum ſit, ægrum etiam in tali morbo auxilio deſtituere, duplex à Medicis traditur curandi cancros exulceratos ratio, vna vera, quæ ad ipſius cancri remotionem tendit; alia ſaltem palliatiua, vt loquuntur, quæ cancro quaſi blanditur, eúmque lenit, vt æger cum minore moleſtia vitam trãſigat. Vera cura perficitur vel inciſione, vel vſtione, vel adurentibus medicamentis, quæ quidem adhibetur potiſſimùm, ſi cancer non ſit ita magnus, vel in iis partibus, vt ſine periculo exſcindi, aut aduri poſſit. Amputandus autem eſt Cancer ad viuum vſque, vt quicquid vitioſum eſt tollatur, neque vllius contagij metus relinquatur. Atque interdum ſola ſectio ſufficit, eáque totus Cancer radicitus extirpari poteſt. Factâ amputatione ſanguis non antea ſupprimendus, quàm conſtet, omnem illum vitioſum & corruptum è venis effluxiſſe: poſtea linamenta ſicca parti inciſæ apponenda, vlcúſque concoquendum, mundificandum, carne replendum, & cicatrice claudendum eſt. Aliquando verò ſi cancer ſit nimis magnus, & maiora quoque: & profundiora vaſa atra bilis occupauerit, ſola ſectio non ſufficit, ſed vſtio præterea eſt adhibenda. Primò itaque cute illa detracta, ipſa pars cancroſa cum omnibus venis nigricantibus, quantum quidem fieri poteſt, eximenda eſt: ſanguis itidem pro virium ratione non mox ſupprimendus, ſed etiam exprimendus, vt bilis atra tota ex venis effluat: Poſtea locus ferro candente adurendus, vt hæmorrhagia ſiſtatur & reliquiæ materiæ malignæ abſumantur. Tandem ea quæ cruſtam tollunt, vlcus mundant, carnem generant, cicatricem inducunt, ſunt adhibenda. Alij verò, ne ob hæmorrhagiam æger periclitetur, aut cum ſanguine vitam effundat, & ne fluxione ſanguinis in operatione Chirurgus impediatur, non ſimiliter totum cancrum amputant, & poſtea totum demum adurunt, ſed primo aliquam ipſius partem exſcindunt, & ſanguine, quantum ſatis effluxo, eam partem adurunt; deinde, iterum aliquam partem amputant, eámque rurſum adurunt, atque hoc modo per vices repetitâ ſectione & vſtione totam partem cancro affectam tollunt. Exuri quoque poteſt Cancer medicamentis cauſticis, inter quæ commendatur Arſenicum ſublimatum: ſed locorum circumſtantium ſpecialiter habenda eſt ratio, neque arſenicum crudum ita ſine periculo adhibetur. Tutius eſt Arſenicum, quod cum ſale nitro funditur & figitur.

Cùm autem de recidiua metus in primis Medicis ſit, repetenda ſæpius medicamenta quæ atram bilem euacuant, & hæmorrhoides ac menſes euocandi vim habent, in quorum defectu nonnulli fonticulos excitant. Non ſolùm verò medicamenta atram bilem præparantia & purgantia exhiberi poſſunt, ſed ea quoque quæ venenis aduerſantur, totiúſque ſubſtantiæ ratione prodeſſe creduntur, & antidotorum rationem obtinent. Hinc exhibetur *theriaca & mithridatium*, cum *borrag. cichor. & acetoſæ ſucco vel ſyrupo, ius cancrorum fluuiatilium ex lacte aſinino, antidotus de ſanguinibus*.

Antonius Chalmetæus in omni cancro hanc aquam commendat; quâ etiam 9. diebus ante exciſionem vtitur.

℞. *Thapſi barbati, rad. ſcrofular.* ana Vnc. ij. *filipendul. ceterach, herba Rob. agrimon. tormentill. ſcabioſ. caryophyllata, linariæ*, ana M. j. *ſem. vrticæ* Drach. iij. *flor. ſambuci, roriſmar.* ana P. j. F. decoctio, quæ ſaccharo dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magma poſtea formâ cataplaſmatis apponi poteſt.

Altera curandi cancrum ratio eſt, quæ fit per curam fucatam aut palliatiuam, quâ ſaltem datur opera, ne is augeatur, dolórque eius leniatur, vt ſine minore cruciatu & moleſtia æger vitam protrahere poſſit. Talia medicamenta ſunt, quæ non putrefaciunt, nec mordicant partem, ſed moderatè ſiccant & refrigerant, qualia ſuprà ſunt propoſita, & videri etiam plura poſſunt, *lib. 4. pract. part. 3. ſect. 1. cap. 7.*

Lupus, & Noli me tangere.

Ad cancrum referendi, aut certè cancro ſubiungendi ſunt tumores ſeu vlcera, quæ vulgò *Noli me tangere*, & *Lupum* nominant.

Lupus. Noli me tangere.

Cancrum verum nonnulli in tres ſpecies diuidunt, in *Cancrum* abſolutè ita in ſpecie à Græcis & Romanis dictum & vulgò notum, in *Noli me tangere*, & *Lupum*. Et Noli me tangere quidem nominant, cùm in facie præſertim ſupra mentum, circa os & naſum oritur tumor vel vlcus exulcerati cancri ſpeciem referens, lentè initio creſcens, quod, vt Theodoricus inquit, quaſi puſtula parua toto anno manet, qui aliàs minus ſerpit, quàm Cancer: & Rogerius *cap. 5.* ſcribit, Cancrum plus corrodere vno die, quàm Noli me tangere in vno menſe. Ita autem dicitur, vel quòd non debeat fricari, cùm quò plus manu tangitur & fricatur, eò deterius redditur; vel quia contagioſum malum eſt, vel quia remediis exaſperatur potiùs quàm mitigatur, & in ſanas partes ſerpit.

Lupum verò appellant, ſi in tibiis & cruribus fit. In reliquis verò corporis partibus etſi eiuſdem ſit prauitatis. Lupum abſolutè nominari non cenſent. In medio tamen corporis naſcentem, alij cingulum vocant, vt ait Guido, *ſerm. 7. tr. 4. ſumm. 1. cap. 14.* Ob vehementem autem eroſionem & exciſionem ita appellatur. Vulgus inde etiam nominari exiſtimat, quoniam videlicet carnem gallinarum, imò & alias carnes inſtar famelici lupi abſumat. Fatuitatem quidem appellat hanc opinionem Io. Philippus Ingraſſias. Verùm tale quid fieri à multis refertur, & confirmat id hiſtoria quam habet Mauritius Cordæus, *in lib. 1. Hippocr. de muli. bribus, comm. 7.* *Nobili*, inquit, *cuidam & electa mulieri prope Caſtellum Neuvenm degenti tota pars faciei dextra cancro, eóque exulcerato obſeſſa fuit diutiſſimè, & ſæuiſſimè exagitata cruciatibus. A Medicis fruſtra petitis auxiliis, tum Gallis & Italis, tum etiam Germanis & Hiſpanis, exterisque aliis quibuſque, vulgaris cuiuſdam barbitonſoris remedio hoc ſequenti & expertiſſimo ſanata fuit. Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidebat & latas, quas ſæpinſculè commutando interdiu admouebat parti affecta. Ab hoc vnico tandem remedio ſanitatem priſtinam recuperauit.*

Manardus *lib. 7. cap. 1.* Lupum & noli me tangere ad Phagedænas refert.

CAPVT XXI.

De Tumore aquoſo.

Tumor aquoſus. ORiuntur etiam ab humore aquoſo & ſeroſo varia tumorum genera, & ab eo, nunc totum corpus, nunc certæ partes intumeſcunt, cuius generis Hydrops, Hydrocephalus, Hydrops pulmonis & pectoris, Hydromphalus, Hydrocele, Hydrops vteri; quibus cum ſuis locis iam actum ſit, hîc ſaltem in genere quædam de tumore aquoſo dicemus.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa nimirum proxima tumorum aquoſorum, eſt aquoſi vel ſeroſi humoris in parte aliqua collectio. Quibus autem de cauſſis, aquoſi & ſeroſi humores colligantur, *de hydrope* dictum. Colligitur verò humor aquoſus & ſeroſus in parte aliqua laxâ, vel cauitatem habente.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Tumores aquoſi ſunt molles, laxi, ſine dolore. Si premuntur, prementis digiti veſtigium non remanet, & ſi ad lucem vel candelam eos ſpectare detur, pellucidi ferè apparent.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Ipſi tumores aquoſi periculoſi non ſunt, qui à nullo viſcerum vitio fouentur.

2. Qui verò à lienis vel hepatis vitio ortum habent, etſi per ſe periculoſi non ſunt, viſcerum tamen malè affectorum ratione periculum minantur.

3. Etſi tumores aquoſi periculoſi non ſunt: tamen difficulter curantur, cùm humor coctionem non recipiat, tardiùs diſcutiatur.

Curatio.

Curatio. Vt curatio rectè perficiatur, humor aquoſus qui tumorem fouet, euacuandus, & ne in corpore generetur, cauendum; ipſe verò humor, qui in parte affecta eſt, euacuandus.

Primò ergo aquoſi & ſeroſi humores per aluum, vrinam, & ſudores euacuandi, præſtandúmque, vt διαφόρησις & inſenſibilis tranſpiratio libera ſit.

Secundò, ſi quod vitium viſceris alicuius coctioni deſtinati adſit, à quo aquoſus humor ſuppeditatur, illud corrigendum, de quo ſuo loco dictum.

Tertiò, materia aquoſa, proxima & continens tumoris cauſſa euacuanda, quod perficitur vel inſenſibiliter, reſoluentibus & digerentibus atque exſiccantibus; vel ſenſibiliter, tumoris apertione & materiæ effuſione. Diſcutiunt, reſoluunt & exſiccant aquoſos humores, *Ruta, ebulus, ſambucus, chamæmelum, anethum, rad. iridis, ariſtolochia, bacca lauri, farina fabarum, orobi, cineres, ſal, ſulphur, ammoniacum, bdellium.*

Vt ℞. *Fol. rutæ & ſambuci, ebuli, ſl. chamæmeli*, ana M. j. *baccar. lauri* Vnc. ij. Coqu. in lixiuio & vino, pro fomento.

Poſteà ℞. *Salis nitri* Vnc. ß. *ſulphuris* Drach. iij. *puluer. bacc. lauri* Vnc. j. *ammoniaci* Vnc. ß. *ol. rutacei, ceræ*, anà q. ſ. F. linimentum.

Si verò materia diſcuti non poſſit, tumor aperiatur, & ea effundatur.

Diæta.

Diæta. Diæta talis inſtituatur, quæ aquoſis humoribus nullo modo materiam ſuppeditet, & ad cauſſas collectionis humoris aquoſi comparata.

CAPVT XXII.

De Exanthematibus, Ecthymatibus, Papulis, Puſtulis, Phlyctænis, & Eczeſmatis.

VErùm rarò vnus humor tumorem aliquem excitat, ſed plerumque plures humores mixti, & imprimis bilioſi, ſalſi & ſeroſi humores mixti, interdum & atra bilis, varia tuberculorum genera excitant, de quibus iam dicemus, vbi in nominibus explicandis, non parua occurrit difficultas. *Exanthemata.* Ἐξανθήματα primò & ἐξανθήσεις, quaſi efflorescentiæ, dicuntur, quod florum inſtar in cute erumpunt. Hippocrates, 3. *epid. comm. tex.* 3. 51. etiam ἐκθύματα nominat, παρὰ τὸ ἐκθύειν ὅπερ ἐστὶν ἐξορμᾶν, quod impetuosè erumpunt, vt Galen. *in comm.* explicat Plin. *lib.* 24. *cap.* & *lib.* 26. *c.* 11. Eruptiones nominat. Videtur autem Exanthematum nomen generale eſſe, vt quicquid ſponte in cute erumpit, comprehendat, nec certa tuberculorum ſpecies eſt, vnde etiam nominantur exanthemata ſublimia, lata, rubra, rotunda, parua, exanthemata ſudorum, ἱδρώδη 3. *aph.* 20. Exanthematum vocabulo, an Latinum aliquod generale reſpondeat, dubito. Occurrit quidem papularum & puſtularum nomen: verùm cùm Exanthematum genus duplex ſit, vnum, quod colorem cutis ſaltem mutat, vt fit in febribus petechialibus, alterum in quo tubercula quædam in cute erumpunt, puſtularum & papularum nomen non vtrique, ſed poſteriori ſaltem generi congruere videtur, & papulæ ac puſtulæ ſaltem tubercula ſignificant, in quibus humor aliquis continetur. Papularum tamen nomen ſpecialius, nec eodem modo à Celſo & Plinio vſurpatum videtur. Plinio quidem, Exanthemata calidiora, & quæ ſublimiùs in acumen eleuantur, papulæ vocantur; quarum tamen cùm ſint variæ differentiæ, rubræ, feruentes, nigræ, papulæ ſudorum, nomen hoc ſatis generale eſſe videtur. Celſo verò papulæ nomen ſpeciale eſt, & Græcorum Lichenes, Latinorum Impetiginem ſignificat. Scribit enim. *lib.* 5. *cap.* 28. Papulas per minimas puſtulas cutem exaſperare, rodere, & tardè ſerpere, atque vbi v rum rotundum incipit, ita in orbem procedere: quæ minùs rotunda, difficiliùs ſaneſcere, & niſi ſublata eſt, in Impetiginem verti. Duas enim, vt Græci, Lichenum ſpecies conſtituit, vnam ἀγρίαν, id eſt *feram*, alteram mitiorem; feram papulam ieiunâ ſaliuâ detricatam ſaneſcere. Quæ omnia Græcorum Lichenibus competunt.

Generale etiam videtur Ἐκζεσμάτων nomen. Etſi enim nonnulli hydroa ſeu ſudamina ſolùm per ἐκζέσματα intelligant, alij capiti tantùm tribuant: tamen procul dubio eſt generale nomen, & puſtulam vel papulam feruentem, vt nomen indicat, ſignificat.

De Phlyctænis.

Sed vt de his in ſpecie agamus, primò occurrunt Phlyctænæ. Dicuntur autem φλύκταιναι, φλυκτίδες, φλυζάκια, & φλύσεις, ἀπὸ τοῦ φλύειν vel φλύζειν, quod *bullire* & *feruere* eſt, puſtulæ & veſiculæ, quaſi à feruentibus & acerrimis humoribus excitatæ, iis quæ ab igne vel feruente aqua excitantur, ſimiles. Ab aliis etiam Ignis ſylueſtris appellantur. Arabes *Sahafati* nominant. Et quidem paſſim in cute, ſeu potiùs epidermide, tales puſtulæ & veſiculæ nonnunquam priuatim in oculi cornea tunica erumpunt, de quibus *lib.* 1. *pract. part.* 3. *ſ.* 2. *cap.* 17. dictum. Sæpe in cruribus oriuntur, infantibus interdum in toto corpore erumpunt, rarò viris.

Cauſſa.

Proueniunt Phlyctænæ à bilioſo & feruido humore, cum ſalſo & ſeroſo mixto. Quibus autem de cauſſis tales humores generentur, alibi dictum. Nonnunquam & mulieribus accidunt, ob ſanguinem menſtruum retentum & corruptum. Ad cutem autem euocantur iſti humores, cùm quis repentè è frigore ad ignem acceſſerit, vel calido balneo ſe commiſerit; & contrà vbi poſt æſtum, à frigore externo cutis pori conſtricti fuerint. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

Veſicæ iis ſimiles, quæ ab igne vel aqua feruida excitantur, ſubitò erumpunt, & quando rumpuntur, ſubflauus humor paulatim effluit, cruſtulæ obdureſcunt, tum decidunt. Ob humoris acrimoniam & feruorem, pruritum in cute excitant. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Phlyctænæ, vt Aëtius, *tetrab.* 4. *ſerm.* 2. *cap.* 93. ſcribit, biduum aliquando vel triduum durant. *Prognoſtica.*

2. Phlyctænæ niſi rectè curentur, aliquando in herpetem degenerant.

Curatio.

Si vitioſi humores tales in corpore abundent, ea primò victus ratio inſtituenda, quæ tales humores non augeat, ſed potiùs cacochymiam iſtam corrigat. Deinde humores vitioſi conuenientibus medicamentis euacuandi ſunt. *Curatio.*

Topica vero quod attinet, foueantur primo Phlyctænæ *decocto lentium, myrti, & malicorij.*

Vel ℞. *Mucilag. ſem. pſyllij aq. roſ. extra.* Vnc. vj. *ſucci portulacæ, ſolani*, ana Vnc. ij. Miſc. & locus affectus eo inungatur.

Si non ſponte ſuâ rumpantur, & grauiorem dolorem inferant, acu perforandæ, puſtulæque exprimendæ, vlceri imponatur hoc Cataplaſma.

℞. *Farinæ hordei, lentium, fabar. puluer. corfic. granator.* ana Vnc. j. Cum *ol. roſ.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Fol. plantag. maluæ, myrti.* ana M. j. Coq. ad mollitiem, & per ſetaceum traiiciantur. Adde *farinæ hordei, lentium, mica panis albi*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel linimentum ex *adipe ſuillo* cum *ſpuma argenti* in mortario plumbeo factum imponatur.

Vel ℞. *Succi rad. oxylapathi, ſcabioſæ*, ana Vnc. ij. *ol. roſac.* Vnc. iv.

Vnc. iv. *adipis porci veteris* Vnc. vj. Coq. ad ſuccorum conſumtionem. Poſtea adde *lithargyri auri* Vnc. j. *ſulphur. viui* Drach. vj. *terebinthinæ* Vnc. ß. Agitentur in mortario plumbeo. F. Linimentum.

Vel ♃. *Lithargyri, ſulphur. viui, pulu. myrti*, ana Vnc. j. Tere cum *aceto*, & adiecta *ol. roſ.* q. ſ. F. Vnguentum.

Plura vide apud Aëtium, *tetrab.* 1. *ſerm.* 4. *c.* 21.

CAPVT XXIII.

De Varis.

Vari, PSydraciis cognata tubercula ſunt Vari, Græcis ἴονθοι dicta, quoniam ſcilicet inſtar ὄνθου, id eſt, *fimi*, dehoneſtamenta ſint faciei, eámque conſpurcent. Galenus, 2. *meth. med. cap.* 2. Inter ea omnia recenſet, quæ nec locum affectum repræſentant, neque cauſſam quæ eas effecit. Ἄκνα etiam ſiue ἄκναι, à quibuſdam, teſte Aëtio, *tetrab.* 2. *ſerm.* 4. *cap.* 13. nominantur, quanquam Hermolaus, *in gloſſemat. in Plinium*, legit ἀκμάς, vt ſic affectus huiuſmodi vulgò à Græcis nominetur, quoniam maximè vigente ætate fieri conſueuerit. Celſus, *lib.* 5. *c.* 6. ſcribit: *Penè inepta ſunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed vari lenticulæ quæ vulgò nota ſunt; eripi tamen fœminis cura cultus ſui non poteſt.* Galeno, 5. *de comp. med. ſ. loc. cap.* 3. *lib. de remed. fac. parabil. lib. cap.* 51. Ionthos eſt tumor durus & paruus in faciei cute, à craſſo ſucco congregatus. Qui quoniam ſeroſæ humiditatis expers omnino eſt, idcirco pruriginoſus non eſt, neque ad ſui ſcalptionem ſtimulans.

Humor hic plerumque alimentatius eſt, poris cutis ſeſe inſinuans, Non rarò tamen humor excrementitius, & atrabilarius ſanguis admiſcetur.

Signa Diagnoſtica.

Tumorem hunc vulgo notum eſſe, ex Celſo antea diximus.

Prognoſtica.

1. Nihil periculi habet, vt pro ineptiis putet Celſus, hunc tumorem curare velle.

2. Qui vari ex ſolo craſſiore alimento oriuntur, ſtabiles ſunt. Si verò humor excrementitius iis admiſceatur, ichorem tubercula profundunt, & ſuppurata in vlcera abeunt.

3. Si rubor ſit intenſus in facie cum puſtulis, malum curatu difficile eſt, & penè impoſſibile: & licet puſtulæ remoueantur medicamentis fortibus, rubedo tamen manet, & magis intenditur.

4. Quando rubedo coniuncta eſt cum inflatione faciei & raucedine vocis, lepræ imminentis ſignum eſt.

Curatio.

Curantur hæc tubercula emollientibus, diſcutientibus, & niſi cedant, etiam erodentibus.

Vt ♃. *Farinæ lupinor. orobi* ana Vnc. j. *ſem. maluæ excortic. rad. ireos*, ana Drach. ij. *ſalis ammoniaci* Drach. j. Cum *mucilag. gummi tragacanth.* F. Trochiſci, qui tempore vſus in lacte diſſoluantur.

Vel ♃. *Mellis, aceti acerr.* ana Vnc. j. ß. Miſc.

Vel *Lithargyri auri* Drach. iij. *terebinth.* Vnc. ß. *ol. commun.* q. ſ. Miſc.

Vel *amygdalis amaris*, tritis & cum aceto mixtis, facies veſperi illinatur, & manè lacte abluatur.

Si duriores ſint vari.

♃. *Saponis nigri* Vnc. ß. *ammoniaci*, *thuris* ana Drach. j. ß. Diſſoluantur in aqua, vt cerati craſſitudinem acquirant.

Vel ♃. *Succi oxylapathi* Vnc. ij. *aceti ſcillitici* Vnc. ß. *gummi ammoniaci aceto diſſol.* Drach. ij. *boracis* Drach. j. ß. *aluminis* Drach. ß. Miſc.

Vel ♃. *Rad. oxylapathi, helenij inciſar.* ana Vnc. j. *fol. hyſſopi, pulegij*, ana Vnc. ß. Coq. in *aceto* ad mollitiem, & contundantur minutim. Adde *ſaponis mollis* Vnc. ß. *ammoniaci aceto diſſol.* Drach. ij. *myrrhæ, thuris, boracis*, ana Drach. ß. Miſc.

CAPVT XXIV.

De Sudaminibus & Sironibus.

Sudamina. SVdamina, Græcis ἱδρῶα, ſunt exanthemata in ſumma cute corporis hærentia granis milij ſimilia, quæ ἑλκώδως cutem exaſperant. Nonnulli ἐκζέσματα quoque nominari putant. A Plinio, *lib.* 23. *c.* 4. papulæ ſudorum appellantur Rhaſes & Auicen. *haſef*, vel cũ articulo *alhaſef*, ſiue *haſef* & *alahſef* nominãt. Affectus familiaris eſt pueris & iuuenibus, præſertim temperamento calidioribus, qui æſtatis tempore nimis mouentur & exercentur, in collo, ſcapulis, pectore, brachiis, & femoribus, frequentiùs tamen circa pudenda & anum accidens, vnde Hippocrates, 3. *aph.* 21. eum inter morbos æſtiuos refert.

Cauſſa.

Ortum autem habent Sudamina ex ſudoribus multis bilioſis & mordacibus, qui cutem mordent, ſcabram reddunt, vlceroſè exaſperant, & in ea pruritum excitant. Oriuntúrque imprimis æſtate calida & humida, poſt vſum calidorum & acriorum, labores maiores, ab habitatione in loco calido & humido, vento minùs perflabili, ſudoribus nimiis, ſordibus & immunditie veſtium.

Signa Diagnoſtica.

Tubercula hæc manifeſta ſunt. In cute enim aſperitas & puſtulæ pruriginoſæ apparent. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

Affectus periculoſus non eſt: ſed plerumque naturæ ope, ſine medicamentorum auxilio curatur. *Prognoſtica.*

Curatio.

Veſtes idcircò adhibeantur mundæ, crebróque mutentur.

Si affectus ſit mitior, ſolius *aq. roſar.* aut *plantaginis* quibus *Curatio.* tamen *Camphoræ* granum vnum aut alterum addi poteſt, lotione curatur.

Si verò grauior ſit, & bilioſi humores in corpore abundent, ij alterandi & euacuandi.

Poſtea balneo hoc vtendum.

♃. *Rad. oxylapathi, lil. alb.* ana ℔. ß. *bryoniæ.* Vnc. iij. *herbar. maluæ, violar. althææ, parietariæ, brancæ vrſinæ*, ana faſcicul. j. *fumariæ* M. iij. *fl. nymphææ, roſ. rubr. fabar.* ana M. j. *furfur* ℔. ij. Coq. in aq. dulci pro balneo.

Poſt balneum, ſi opus ſit, adhibeatur hoc vnguentum.

♃. *Ol. violar. roſar. nymphææ*, ana ℔. ß. *ſucci limon.* Vnc. iij. *lithargyri* Vnc. j. *ceruſſæ* Vnc. ß. *camphoræ* Drach. j. Agitentur in mortario. F. Linimentum.

Pertinent huc & illæ puſtulæ, Germanis *Seuren* dictæ, quæ in vola manus, & plantis pedum oriuntur, in quibus minutiſſimum *Sirones.* quoddam vermiculorum genus ſub cuticula latet, quod *Sirones* vel *Chirones* nominant. Naſcitur autem in hiſce locis potiſſimùm, quod ichores craſſiores in ſcabie ſub cute eo loci craſſiore detinentur.

Cognoſcitur vermiculos hoſce in puſtulis latere, quòd maior penitus quàm alias in hiſce locis percipitur.

Effodiuntur Chirones plerumque acu. Hinc ne renaſcantur, locus vino vel aceto, in quo *ſal, alumen* vel *nitrum* diſſolutum ſit, abluitur; vel lixiuio facto ex cineribus ramorum, geniſtæ aut quercus. Poſt ablutionem & exſiccationem oblinatur, hoc vnguento.

♃. *Lapathi acuti, ſcabioſæ, abſinthij, tanaceti fol. perſicorum, fraxini, hyoſcyami, nucis iugland.* ana M. j. Contundantur omnia, & cum ſuccis iſtis ſumantur *axungiæ veteris porcinæ* ℔. ij. Bulliant omnia ad conſumtionem ſuccorum. Poſtea adde *picis naualis* ℔. j. ß. Coletur totum per pannum. Deinde

♃ *Myrrhæ, thuris maſtiches*, ana Vnc. ij. Pulueriſentur ſubtiliter, & imponantur colaturæ, & moueantur cum ſpatula, donec modum vnguenti acquirant. Et quando cum eo operari volueris, tunc Vnc. vj. vnguenti poteſt addi Vnc. j. *argenti viui* extincti cum ſaliua, aut cum albumine oui agitati. Et intra quindenam diem, omnem talem ſcabiem, ſeu cirones cum pruritu curabis.

CAPVT XXV.

De Epinyctidibus & Terminthis.

EΠινυκτὶς ita dicitur, ὅτι νύκτωρ ἐγένετο, id eſt, *quoniam noctu oritur*, vt Galenus, 2. *meth. med. cap.* 2. & Cel- *Epynictides.* ſus *lib.* 5. *cap.* 28. tradit Paulus tamen Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 9. & Aëtius *tetrab.* 4. *ſerm.* 2. *cap.* 61. non quòd noctu oboriatur, ſed quoniam noctu vehementiùs hominem excruciet, ſic dici exiſtimant. Verùm vtraque ratio ſimul conſtare poteſt, & tuberculum hoc noctu enaſci, & noctu hominem excruciare. Paulus Ægineta ergo & Aëtius, *loco alleg.* definiunt Epinyctides, quòd ſint vlcuſcula ſuâ ſponte erumpentia, φλυκταινοειδῆ, h. e. *phlyctænis* bullisve *ſimilia* ſubrubra, quibus diſruptis cruenta ſanies defluit. De die non magnopere excruciant, per noctem verò grauius, magis quàm pro ratione vlceris, dolore torquent. Etſi verò Paulus & Aëtius per vlcuſcula Epinyctides definiunt: tamen procul dubio puſtulas in vlcuſcula abeuntes intelligunt. Neque ſolùm ex bilioſa & cruenta ſanie, ſed & ex aliis humoribus generantur. Ideóque Plinius, *lib.* 20. *cap.* 6. puſtulas liuentes & noctu inquietantes appellat, Celſus verò, *loco alleg.* clariſſimè eas deſcribit, inquiens: *Peſſima puſtula eſt, quæ ἐπινυκτὶς vocatur. Ea colore vel ſublivida, vel ſubnigra, vel alba eſſe conſueuit. Circa hanc autem vehemens inflammatio eſt, reperitur intus exulcerato mucoſa. Color*

eſt

eſt humori ſuo ſimilis. Dolor ex ea ſupra magnitudinem eius eſt, neque enim ea fabâ maior eſt. Atque hæc quoque oritur in eminentibus partibus, & ferè noctu. Vnde nomen quoque à Græcis ἐπινυκτὶς *impoſitum eſt:*

Nonnulli Epinyctides Eſſere Arabum eſſe putant: ſed falluntur, vt ex *cap. ſeq.* patebit. Eſſere enim, niſi ſcalpatur valde, nullum humorem effundit.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſæ huius tumoris ſunt ſalſus & ſeroſus humor, & pituita cui modò ſanguinis & biliosi ichoris aliquid, modò bilis atræ admiſcetur. Vnde etiam color non vniuſmodi eſt; & ob pituitam admiſtam puſtulà apertâ mucoſa intus exulceratio reperitur. Et omnino humor ferè talis eſt, qualis carbunculi cauſſa, niſi quòd nulla malignitas adeſt; neque etiam tumor tantus, quantus carbunculo. Neque enim, vt ex Celſo dictum, fabâ maior. Quod verò noctu magis exacerbatur, cauſſa eſt humor ater, qui noctu magis moueri ſolet, & frigus nocturnum, quod poros cutis adſtringit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Notas huius tumoris addere non eſt opus; cùm ex deſcriptione Celſi modò propoſita ſatis cognoſci poſſit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. Periculoſa quidem non ſunt iſta tubercula, robúrque virtutis expellentis ſignificant: moleſta tamen ſunt ob dolorem, noctúque inquietudinem pariunt, & aduſtum ac vitioſum ſuccum in corpore redundare ſignificant.

Curatio.

Curatio. Ideóque vitioſus humor euacuandus: & ſi ſanguis abundet, vena ſecanda. Simul etiam talis victus ratio inſtituenda, quæ aduſtum humorem non generet.

Topica quod attinet, tale balneum, vel lotio inſtitui poteſt.

℞. *Maluæ, violæ, parietariæ, brancæ vrſinæ*, ana M. iij. *ſolani* M. j. *ſem. althææ, 4. frig. mai. contuſ.* ana Vnc. j. Coq. in aq. dulci pro Balneo.

Paulus & Aëtius laſerpitij liquorem cum aqua ſalita commendant, cùm abſque toſione liceet; vt & *cicuta*, vel *hyoſcyami* folia cum melle trita. *Coriandrum* item viride, & *ſolanum*, trita & mixta, vel *ſylueſtris* folia trita.

Vlceribus ex puſtulis natis conuenit ſequens medicamentum.

℞. *Ceruſſæ* Vnc. ß. *lithargyri* Vnc. j. ß. *ſem. fœnugræci* Vnc. ß. *roſar.* ℥. ij. *ſucci endiuiæ* q. ſ. Miſceantur, donec mellis vel linimenti craſſitiem acquirant. Ab acribus verò, acidis & ſalſis abſtinendum.

Terminthus.

Terminthus. Nonnulli ad Epinyctides & *Terminthum* referunt. Verùm quid propriè Terminthos antiquorum fuerit, vix ſatis conſtat, niſi quantum ex Galeno habetur, qui 6. *epid. comm. 3. text. 37.* ſcribit: Terminthorum nomen nigras quaſdam puſtulas in cruribus maximè orientes, à figuræ, coloris, magnitudiniſque ſimilitudine, quam cum Terminthorum, id eſt, *cicerum* fructu, (vt vulgò vertunt, ſeu vt alij, & rectiùs, terebinthi fructu) habent, deriuatum, ſignificare.

CAPVT XVI.

De Eſſere.

Eſſere. TVmoris etiam genus eſt, in Græcorum & Latinorum ſcriptis non obuium, ſed ab Arabibus propoſitum; noſtris tamen regionibus etiam non infrequens, quod *Eſſere*, *Sora*, & *Sare* nominant, cùm ſcilicet tubercula parua, ad rubrum vergentia, duriuſcula, cum inſigni prurìtu ſubitò vniuerſum corpus occupant, non ſecus ac ſi ab apibus, vel veſpis, vel culicibus, homo demorſus, aut vrticis percuſſus eſſet; non ita tamen poſt longum tempus iterum euaneſcunt, nullóque ichore vel aliâ humiditate affluente, cutis priſtinam læuitatem & colorem recuperat. Nonnulli quidem tuberculorum hoc genus ad Epinyctides Græcorum referunt: verùm malè. Diuerſi enim omnino tumores ſunt Epinyctides & Eſſere; cùm Epinyctides humorem ex ſe effundant, quod non faciunt Eſſere, quæ ſine omni emanante humore euaneſcunt. Præterea Epinyctides, vnde & nomen habent, noctu potiſſimùm affligunt: Eſſere verò rarò noctu erumpunt, ſed plerumque de die. Curatio quoque diuerſa eſt.

An Græcis hoc tumoris genus cognitum fuerit, dubium; cùm nullum huius tumoris proprium genus in eorum ſcriptis occurrat; niſi quis forſan ad exanthemata vlceris expertia id referre velit.

Serapio, 5. *breuiarij cap. 8.* duplex huius tumoris genus conſtituit, pro cauſſarum ratione differens. Vnum ex ſanguine bilioſo deducit, alterum ex phlegmate ſalſo nitroſo, ſed rariùs. Alij, cùm nulla humiditas effluat, ab halitu vel vapore ſanguinis feruidi, vel bilioſorum & ſalſorum humorum miſtione, hoc tumorum genus oriri ſtatuunt.

Cauſſæ.

Cui ſeroſorum humorum natura nota eſt, ille non negauerit, à ſeroſis humoribus talia tubercula excitari poſſe, vtpote qui acres & valde mobiles ſunt, & facilè etiam euaneſcunt ac diſcutiuntur. Quod confirmat & illud, quòd venæſectione, quæ potiſſimùm efferueſcentiam ſeroſæ partis in ſanguine coërcet, hoc malum imprimis tollitur. Eſſe tamen huius ſeroſi humoris non vnam differentiam, ſed nunc ſerum hoc eſſe mitius, nunc acrius & feruidius, nunc tenuius, nunc craſſius, purius, qui nunc maior, nunc minor eſt, docet; ſicut & illud, quod ſæpe obſeruaui, tubercula hæc, dum ægri in calido loco ſunt, tunc emergere, & dum frigido aëri ſeſe exponunt, euaneſcere; nunc contra in frigido emergere, & in calido euaneſcere: quorum prius ideò accidere videtur, quòd humor valde tenuis & mobilis eſt, & ab ambiente aëre frigido ſtatim intropellitur; poſterius verò, quod humor ita mobilis & tenuis non eſt, ſed paulò craſſior, qui propterea in aëre frigido tranſpirare non poteſt, in calidiore verò tranſpirat. *Cauſſæ.*

Generatur verò iſte ſeroſus & tenuis humor plerumque vitio heparis, quod ab aliqua cauſſa p. n. ad humorem hunc generandum diſpoſitum eſt. Efferueſcit autem iſte humor à cauſſis procatarcticis, quæ ſanguinem agitant. Hyeme etiam & frigidis regionibus magis quàm calidis accidit.

Signa Diagnoſtica.

Ex notis ſuprà nominatis facilè cognoſcitur. Nimirum interdum vlceroſa laſſitudo præcedit, tum puſtulæ pruriginoſæ toto corpore erumpunt, ac ſi homo ab apibus punctus, vel vrticis percuſſus eſſet. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Tubercula hæc breui temporis ſpatio, etiam nulla cura adhibita, ſponte euaneſcunt, & non ſuppurantur, nulláque humiditas ex iis effluit. Et ſi id accidat interdum, id potiùs ratione ſcalpturæ, ac ob vehementem pruritum, qui ægris moleſtus eſt, quam tumoris accidit. *Prognoſtica.*

2. Interdum Eſſere febres bilioſas antecedunt, & propterea ij, qui hiſce tuberculis frequentiùs moleſtantur, curationem negligere non debent, ne in febres, & grauius malum incidant.

Curatio.

Topica vt adhibeantur, plerumque opus non eſt, ſed ſi feruor ſanguinis & humorum, venæſectione & alterantium exhibitione compeſcatur, tubercula euaneſcunt, & læuitas ac color naturalis cuti redit. Primò nimirum vena aperienda, & tantum ſanguinis detrahendum, quantum corporis conditio poſtulat. Poſtea, ſi opus ſit, bilioſus & ſeroſus humor detrahendus, *tamarindis*, *myrobalanis*, *rhabarbaro*. Poſtea exhibeatur *ſuccus & ſyrupus granatorum*, *ribes*, *de agreſta*, *ſerum lactis*; cum *emulſione ſem. 4. frigidorum*, & ſimilibus, *lac acidum*. Vtile etiam eſt ægrum balneo aquæ tepidæ immittere. *Curatio.*

Diæta etiam ſit refrigerans & humectans.

CAPVT XXVIII.

De Scabie.

EX materia aduſta etiam Scabies oritur, vt & Pruritus, qui ſcabiei & ſimilium affectuum veluti præludium quoddam eſt. Scabies autem Latinis, ψώρα, Græcis notus ſatis affectus eſt, in quo non ſolùm aliqua corporis turpitudo & deformitas adeſt, ſed etiam cutis intemperies cum tumore & exulceratione, vnde etiam cutis actiones læduntur. In primis verò in ſcabie ſumma cutis afficitur, atque ex ea, vt eſt apud Galenum, 4. *aph. 17.* tale quid abiicitur, qualis ſerpentum ſenecta. Vnde à pruritu etiam differt: in pruritu enim tantùm cutis, in qua ſcalpentibus nihil decidit, eſt aſperitas; in ſcabie verò non ſolùm eſt cutis aſperitas, verùm etiam intemperies cum tumore, à qua ſcalpendo promptè corpora furfuracea ſeparantur, & cum iis ichores etiam varij, & excrementa ſanioſa.

Cauſſa.

Quæ autem ſit cauſſa Scabiei, autores non planè conuenire videntur. Galen. *de tumoribus*, *cap. 13.* ita ſcribit: *Scabies quoque & Lepra melancholici affectus ſunt*: & 7. *aphor. 40.* melancholicos affectus eſſe cancros, elephantiaſes, lepras, &

pſoras

pſoras; quod aliis quoque in locis docuit. Auicenna verò 7. *quarti, tract.* 3. *cap.* 6. ſcribit, materiam ſcabiei eſſe ſanguinem, cui admiſcetur bilis, quæ conuerſa eſt in melancholiam, aut phlegma ſalſum: cui etiam alii Arabes conſentiunt. Verùm enim verò etſi humor in ſcabie non ſemper ſit idem: tamen in omni aliquid humoris aduſti & melancholici calidi & ſicci admiſtum eſt. Præterea ſcabies alia eſt humida, alia ſicca. Humida, in qua materia humida & ſaniosa ſimul effluit; ſicca verò, in qua parum vel nihil eiuſmodi materiæ emittitur. Atque de hac locutus videtur eſſe Galenus, vtpote in qua humor ille melancholicus magis exſuperat. Auicennas verò, & reliqui Arabes de omni ſcabie. Etſi verò ſcabiei cauſſa proxima ſit humor acris & ſalſus: non tamen planè abſurdè Auicennas materiam ſcabiei ſanguinem eſſe dixit. Cùm enim ſcabies vniuerſalis corporis affectus ſit, non facilè ab alio humore proficiſci poteſt, niſi ſanguis etiam admiſceatur, ſed tamen ſanguis non poteſt eſſe ſimpliciter cauſſa ſcabiei, quamdiu nimirum ſuam benignam & temperatam naturam obtinet; ſiquidem benignus, ac bonus dum eſt, non pruritum, nedum vlceroſos tumores excitare poteſt. Quapropter ſanguinem corrumpi, aliósque ipſi humores, qui mordaces & acres ſint, ſi ſcabiem gignere debet, admiſceri oportet. Bilis quidem flaua acris eſt & mordax, ſed vix ea copia affluit, aut tam craſſa eſt, vt tales tumores excitare poſſit. Atra verò bilis & pituita ſalſa, ad ſcabiem producendam commodiſſimi humores ſunt, ii enim cùm craſſi, calidi & ſicci, ac mordaces ſint, ſi ad cutem protrudantur, in eâ hærent, atque calidam & ſiccam intemperiem, pruriginem, tumorem atque exulcerationem excitant.

Cauſſas autem primitiuas quod attinet, imprimis ad humores illos ſalſos, mordaces & acres gignendos, efficax eſt victus ratio, cibi nimirum praui, ſalſi, acres, & qui facilè corrumpuntur: hinc pauperes, qui prauis illis cibis vtuntur, frequentiùs ſcabie infeſtantur; vt & pueri ac prima ætate conſtituti, vtpote qui in victu ſunt incontinentiores; vnde plura excrementa colligunt, quæ in ambitu corporis retenta corrumpuntur, atque acrimoniam acquirunt. Faciliùs autem ex cibis prauis gignuntur illi acres & ſalſi humores, ſi intemperies hepatis ſit calida & ſicca. Huc quoque pertinet corporis immunditiés, & negligentia in mundando corpore, ſi nimirum ſordes à cute non abluuntur, aut veſtes non mutantur, vnde ſordes in ſuperficie corporis hærentes, exitum non ita liberum excrementis permittunt, & acrimoniam acquirunt, aliósque humores corrumpunt. Oritur quoque ſcabies interdum poſt criſin, poſt morbos tùm acutos, tùm diuturnos, vbi ſcilicet natura humores prauos, quos alio modo euacuare & diſcutere non poteſt, ad cutem propellit. Contagium denique inter præcipuas ſcabiei cauſſas numeratur, quam cauſſam etiam Galenus agnouit, *lib.* 1. *de diff. febr. cap.* 2. & 4. *de differ. pulſ. cap.* 1. In ſuperficie enim cutis ſcabioſorum quædam viſcida & tenax humiditas colligitur, quæ per veſtes aut alio modo corpori communicata, humores in eo ſimili modo corrumpit, & ſimilem affectionem producit, in his præcipuè corporibus quæ ad ſcabiem iam ſunt diſpoſita. Et quidem ſcabies humida magis contagioſa eſt, vtpotè in qua plus talis humiditatis viſcidæ generatur.

Differentiæ.

Differentiæ.

Differentias ſcabiei aliqui plures recenſent, vtpote quòd alia ſit recens, alia inueterata, alia totum corpus occupet, alia ſaltem manus & crura: ſed præcipua eſt quæ ab humorum differentia petitur, quòd aliqua ex humore atro & melancholico oritur, & ſicca appellatur, in qua etſi alij humores concurrunt, humoris tamen illius maxima pars eſt, vnde ex partibus hac ſcabie laborantibus, vel nihil excernitur, vel ſi quid excernitur, eſt craſſum, ſiccum, & vlcera ac veſtigia vlcerum ſunt liuida & nigra: alia eſt humida, in qua abundat pituita ſalſa, è qua nimirum ſanies humida multa, ſubtilis, acris, aut etiam craſſa, copioſiùs emanat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Scabies notus affectus eſt, faciléque agnoſcitur, vt & eius differentiæ, præcipuè ex iis quæ modò dicta ſunt. Quæ tamen ſigna nonnihil mutantur, prout maior vel minor aduſtio eſt aliorum humorum.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Etſi verò ſcabies ob turpitudinem & deformitatem magis moleſta eſt, quàm ob aliud quod imminet periculum, & in ætate iuuenili ſæpe ab aliis morbis præſeruat, vel etiam alios morbos ſanat: tamen ſemper tuta non eſt. Si enim diuturnior ſit, in lepram migrare poteſt, & in ſenibus contumax eſt, ac curatu difficilis.

2. Et inter ſpecies curatur difficiliùs ſicca, quàm humida. Qualiſcunque itaque ſit, negligenda non eſt, ſed commodâ curatione, vel ob deformitatem ſaltem, tollenda.

De Scabie intrò recurrente.

Ex ſcabie intrò recurrente varij morbi.

¶ [Scabies illa, quæ non ex contagio, ſed ex interno humorum vitio orta eſt, plerumque criticè quaſi erumpit, & ab interno viſceris alicuius vitio oritur, in quo vbi vitioſi humores generantur, à natura ad ambitum corporis protruduntur: quem motum ſi natura perficere non poſſit, vel in opere ſuo medicamentis intempeſtiuè exhibitis impediatur, varij morbi excitantur. De quartana ſuprà, *de Febribus*, dictum. Febres quoque aliæ ſæpe continuæ ſatis periculoſæ, ſæpe etiam intermittentes, ſed plerumque inordinatæ, hoc modo oriuntur.

Exemplum febris continuæ ex ſcabie intrò recurrente.

Curavi hoc an. 1636. menſe Aprili, hîc Virum quendam, habitu melancholicum, qui febre continuâ laborabat, cum tuſſi grauiſſima, qua ſputum multum, & aliquoties etiam ſanguinem ſatis copioſum reiiciebat, & anhelitûs difficultate laborabat, vt non ſine cauſſa de phthiſi iam metus eſſet. Cùm verò medicamenta per octo dies non ſatis proficerent, de cauſſa morbi diligentiùs inquiſiui, vbi ille, quod antea me celauerat, ſe ante hunc morbum ſcabie laboraſſe ſignificauit, quæ vbi euanuerit, febris & tuſſis hæc ſecuta ſit. Quod cùm intelligerem, vt ſcabies iterum erumperet, dedi operam medicamentis ex fumaria, & ſimilibus paratis. Cùm ergo ſcabies iterum erumperet, & alia etiam medicamenta adhiberentur, & febris, & tuſſis ceſſauit, & iam ſanus viuit ſine vllo phthiſis metu.

Aliud Cæcitatis.

De Studioſo quodam *alibi* dixi, is, cùm ſcabies, qua laborabat, ad interna recurreret, ſtatim cæcus factus eſt, & per biduum nihil vidit, cum ſumma pectoris anguſtia, reſpiratione difficili, & vrinis nigris. Qui cùm medicamentis idoneis, ad humorem aduſtum euacuandum exhibitis, vſus eſſet, vt fumariâ, & ſimilibus, intra quatriduum viſum recuperauit.

Item Epilepſia.

Idem poſt anni quadrantem eodem malo correptus, viſum non amiſit, ſed ſemel epilepſia correptus eſt. Medicamentis tamen idoneis adhibitis iterum euaſit.

Multa quoque alia incommoda ſapiunt ex ea.

Vidi etiam multos, qui punctionibus pectoris & nothâ pleuritide, item cachexiâ correpti ſunt ex ſcabie. Puer etiam 14. annorum, cùm intempeſtiuis contra ſcabiem inunctionibus vſus eſſet, vrinam reddidit nigram, viſu priuatus, & tandem epilepſiâ correptus eſt, eâque ſæpius recurrente mortuus. Quapropter ſcabies non ſuſque déque habenda, & ſi ab interno humorum vitio, & cacochymia oriatur, externa medicamenta, ante purgantium, & aliorum medicamentorum internorum neceſſariorum vſum, non adhibenda.

Idem etiam de achoribus infantium accipiendum.

Quod verò de ſcabie dictum, idem de achoribus infantium accipiendum. De iis Hippocrates, *l. de morb. ſacr.* ita ſcribit: *Quibus erumpunt vlcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui ſalinoſi ſunt ac mucoſi, hi ipſi proceſſu ætatis facillimè degunt. Huc enim abit & purgatur pituita, quam in vtero purgari oportebat, & qui ſic purgati ſunt comitiali morbo non prehenduntur.* Contra ſi incautè Medici ac fœminæ intempeſtiuè adſtringentia & repellentia medicamenta adhibeant, & achores ſanent, infantes in febres, epilepſiam, conuulſiones, recurrente ad interna vitioſo humore, incidunt, interdum etiam planè moriuntur.]

Curatio.

Curatio.

Principiò autem recta victus ratio habenda eſt, & à cibis humores aduſtos & ſalſos generantibus abſtinendum, vt ſunt ſalſa, acria, amara, olea & oleaginoſa. Contrà verò cibi boni ſucci aſſumendi ſunt. In genere autem hoc obſeruandum, conuenientius eſſe, vt cibi, qui ſcabioſis exhibentur, potiùs elixi ſint, quam aſſi aut frixi, Aſſa enim & frixa præcipuè acriorem humorem & ſicciorem generant.

Poſtea humorum acrimonia temperanda, & præcipuè hepatis intemperies ad naturalem ſtatum reducenda, humoréſque ſalſi & acres euacuandi. Principiò itaque primæ viæ, leni aliquo medicamento ſunt euacuandæ. E. g.

℞. *Elect. diacathol.* ℥. ß. *pulu. ſenæ præpar.* ʒ. ß. cum *ſacchara* F. Bolus.

Si adſit aliqua ſanguinis copia & humores paulò calidiores ſint, etiam non inutile fuerit, venam in cubito aperire. Solet enim natura humores vitioſos è maioribus illis venis internis ad ramos externos & ſubcutaneos expellere, qui inibi venâ apertâ cum ſanguine euacuantur.

Poſtea in ſcabie humida ex pituita ſalſa, præparantia exhibenda ex *cichorio, agrimoniâ, lupulo capill.* ♀: Purgantia ex *agarico. rhabarb. fol. ſenæ.* In ſicca, præparantia ex *fumaria, borrag. bugloſſo, violis*: Purgantia ex *epithymo, polypodio, ſenna, hellebоro nigro*: vnde variæ in rem præſentem formulæ concinnari poſſunt.

℞. *Rad. cichor.* Vnc. j. *polypodij. lapath. acut. cortic. inter. frangulæ*, ana Vnc. ß. *ligni ſaſſafras. glycyrrhizæ raſæ*, ana Drach. ij. *fumar. acetoſ. agrimon. ſcabioſ.* ana M. j. *epithymi, flor. borrag. bugloſſ.* ana M. ß. *paſſular.* Vnc. ſemis. Coq. in ſ. q. aq. commun. vel etiam ſeri lactis pro ℔. ij. Colaturæ clarificatæ adde *Syr. de end u. de cichor. cum rhabarb.* ana Vnc. ß. *aceti ſambuc.* Vnc. ij. Miſce: dentur ſingulis diebus Vnc. iiij. vel v.

Vel ℞. *Rad. cichor.* Drach. vj. *glycyrrhizæ* Drach. iij. *fumariæ* M. ij. *endiu.* M. j. *flor. borrag. viol. bugloſſ.* ana M. ß. *ſem. melon. endiu.* ana Drach. j. *fol. ſenæ* Vnc. j. *cortic. myrobal. citr. Ind.* ana Vnc. ß. *polypodij q.* Drach. v. *agarici albiſſ.* Drach. iv. *rhabarb. el.* Drach. ij. *ſpicæ* Scrup. j. *cinnam. Zingib.* ana Drach. ß. Coq. in ſ. q. *aq. ſcabioſ. & fumar.* pro ℔. ij. per noctem ſtent: poſtea colentur & clarificentur, atque aromatiſentur, *lign. aloes, ſantal. rubr.* ana Scrup. j. Doſis Vnc. iv. vel v.

Vel ℞. Decocti ſenæ ℥. ix. ſyr. de fumar. de epithym. de cichor. cum rhabarb. ana ℥.ij. Miſce, & aromatiſetur cum cinnamom. & ſpec. diarrh. abb. ʒ. ß. Doſis ℥.iv. vel v.

Vel ℞. Fumar. M.j. flor. iv. cordial. ana p.j. epithymi Drach. ß. glycyrrh. raſa. ʒ.ij. fol. ſen. el ʒ.iij. hellebor. nigri ℈.j. polypod. q. ʒ.iij. paſſul. enucl. ʒ.ij. ſem. aniſi. ℈.j. Coq. pro ℥.ix. In colatura infunde rhabarb. el. ℈ i. cinnamom. ℈. ß. ſpica, ſchœnanti, ana g̅. iii. Colaturæ expreſſæ adde ſyr. de fumar. byzant. ſimp. ana Drach. iij. F. hauſtus, qui toties repetatur, quoties opus fuerit.

Si vlteriori purgatione opus fuerit, fortiora exhibeantur purgantia.

Vt ℞. Confect. hamech. ʒ.iii. elect. roſ. Meſuis ʒ. i. ß. F. Bolus.

Vel diſſolu. in aq. vel decoct. fumar. ℥. iii. & addatur Syrup. de epithym. & de fumaria, ℥.i. Miſc.

Poſt alias præparationes & purgationes, vti licet infuſo hellebori nigri hoc modo parato.

℞. Rad. cichor. polypod. quercin. ana ʒ.i. ſemis, fumariæ M. ſemis, flor. borrag. bugloſſ. cichor. ana p.i. epithymi, paſſular. ana ʒ. ii. Coq. pro Vnc. v. In colatura infunde per noctem hellebori nigri veri ʒ.i. ſemis, cinnamom. ℈.i. ſem. dauci, aniſi, ana ℈. ſemis, caryophill. g̅.v. Colaturæ expreſſæ adde ſyr. de fumar. de cichor. cum rhabarb. ana ʒ. iii. Aromatiſetur cum ſpec. diarrhod. abbat ℈.i.

Imprimis verò valde vtile eſt ſerum lactis præſertim caprini, quod quidem in ſcabie humida primò exhiberi poteſt cum ℥.i. ſucci roſ. vt ſimul purget, deinde per iv. aut v. dies ſaltem alteret. Si ſicca ſit ſcabies, addi poterunt Vnc.ii. vel iii. ſucci fumar. vel etiam ℥. ii. emulſionis ſem. melonum: qua ratione efficaciſſimum ad ſcabiem & pruritum eſt medicamentum.

Vel etiam poterit hoc modo ſerum lactis parari.

℞. Seri lactis caprin. ℔.ii. myrobolan. contuſor. ℥.i. epithymi Drach. i. ſemis. Infundantur per noctem. Manè colaturæ ℥.i. aſſumatur.

Vel ℞. Rad. cichor. fumar. acetoſ. cymarum lupuli, agrimon. recens. ana M.i. abſinth. veriſimar. ana p.i. Coq. in ſ.q. lactis caprini recèns mulcti, ad part. quart. abſumtionem.

Poſtea inſtillentur aceti ſambuc. cochl.ii. vel iii. vbi lac concreuerit, ſerum purius & ſincerius ſumatur manè per ſe, vel cum ſyrup. de cichor. cum rhabarbaro.

Vbi corpus ſatis purgatum fuerit, ſudorem prouocantibus opus eſt.

℞. Theriaca, mithridat. ana ℈. i. ſucci fumar. inſpiſſati ℈. ſemis, ſyr. de ſucco acetoſ. ʒ. ii. Diſſolu. in aq. fumar. & manè ſumantur, & in lecto ſudor prouocetur. In hunc vſum ſola fumaria poterit vſurpari, vt & pimpinella, aquileg. ſambucus, Quod ſi ſcabies ſit contumacior, etiam decocto ſarſaparillæ vti poſſumus, quibus tamen commodè aq. vel ſyr. fumar. admiſcetur.

Hæc vbi vſurpata fuerint, ad Topica accedendum. Imprimis hîc commodus eſt vſus balneorum tùm dulcium, tùm mineralium ac calidorum, inter quæ præcipuè ſulphurea commendantur: quorum tamen vſus continuus cùm liceet, hac ratione interdum in ſcabie ſicca vtile eſt, per vices vſurpare dulcia & ſulphurea, ita vt bis dulcia vſurpentur, quater autem ſulphurea. Talium enim balneorum & ſolo ſeri lactis vſu, etiam contumax ſcabies curatur. Sed cùm non vbique iſta balnea mineralia reperiantur, alia pro iis ſubſtituere licet, quæ facultatem digerendi, detergendi, & poros cutis extergendi atque purgandi vim habent, quæ ſi refrigerantibus, & dolorem ac pruritum mitigantibus admiſceantur, polychreſtum medicamentum efficitur.

Vt ℞. alumin. ℥.j. ſemis, ſulph. ℥.ij. nitri, ℥.j. ſalis M. j. F. pulu. qui in aquæ calentis labrum coniiciatur.

Vel ℞. Salis commun. ℔. ß. alum. ℥.iij. vitrioli ℥. iv. tartari, nitri, ana ℥.ij. Contuſa coniiciantur in balneum.

In balneo etiam coqui poteſt malua, fumaria, ſcabioſa, artemiſ. beta, radix oxylapathi, & in ſacculo ſuſpendi farina fabar. furfures.

Poteſt & tale balneum parari: ℞. Rad. & fol. lapathi acuti, M.iij. enulæ ℥. iii. bryoniæ ℔. ß. malua, ſcabioſ. fumar. chelidon. ſaponar. ana M.ii. hordei integri, lupinor. fabar. ana ℔. ß. furfur. ℔.i. flor. chamæmel. M.iii. Coq. pro balneo.

In eundem etiam vſum linimenta & vnguenta parantur, quorum magnus numerus paſſim apud authores occurrit. Componuntur ex detergentibus, vt dixi, & cutem purgantibus, qualia ſunt nitrum, iris, amygdala amara, abrotanum, helleborus, radix bryoniæ lil. alborum, farina fabar. orobi, lupinor. terebinthina, ſulphur, tartarum. His admiſcentur anodyna, quæ pruritum & dolorem, qui ex aliis medicamentis excitatur, mitigant, vt ol. roſac. anethin. chamæmel. pinguedo gallin. anſer. vitulin. butyrum recens, axungia porci. Addenda quoque, quæ cutis intemperiem corrigunt, vt ſunt ſuccus acetoſæ, lac ſem. melonum. Tenuium quoque partium medicamenta admiſcenda, vt acetum, ſuccus limonum.

Ex quibus omnibus & ſimilibus, prout res poſtulat, varia componuntur medicamenta, pro ratione corporis affecti. Neque enim vnico medicamento facilè omne genus ſcabiei curari poteſt, & qui hoc tentant, vel negligentiæ vel inſcitiæ accuſandi ſunt. Mitiora enim in ſcabie mitiori, in pueris, fœminis, delicatis & mollioribus conueniunt: in aliis fortiora. Alia etiam humida, alia ſicca ſcabies poſtulat.

Mitius eſt hoc:

℞. Litharg. aceto roſ. priùs diluti, rad. lil. alb. ana Drach.ii. ol. roſ. Vnc. ii. farin. fabar. Vnc.i. ſucci limon. Drach.ii. camphor g̅.iiii. Pulueriſanda ſubtiliſſ. pulueriſentur, & cum reliquis in formam linimenti miſceantur.

Vel ℞. Succi lapathi acuti. heleníj, ana Vnc. i. limon. ʒ. vi. terebinthin. Vnc.i. litharg. Vnc. ß. ceruſſæ Drach.ii. ſalis commun. ʒ. ß. ol. roſ. q. ſ. F. Linimentum.

Vel ℞. Axung. porcin. Vnc. i. ß. ol. roſ. Vnc. i. terebinthinæ Vnc. ſemis, ol. tartar. ò vitell. ouor. ana Drach. i. pulu. thuris, Drach. ii. ſalis commun. Scrup. i. M. diligenter.

Vel ℞. Butyr. rec. terebinth. ana Vnc. iv. ol. roſ. myrtini, ana Vnc. i. ouor. vitell. num. ii. ceruſſæ Vnc. i. ſalis Drach. ii. Miſc.

Vel ℞. Succi lapathi acuti, heleníj, ana ℥.i.ß. aceti Vnc. ſemis, ol. roſ. ceræ, ana q.ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. Terebinth. lota aq. roſar. Vnc. ſemis, ſucci aurantior. acetoſ. Drach.iii. oui vitell. i. butyri Drach.ii. ol. roſ. q. ſ. F. Linimentum.

Vel ℞. Tereb. lota in aq. ſcabioſ. Vnc.i. ol. roſac. Vnc. ſemis, butyri rec. axung. porcin. ana Drach. ii. ſalis Drach. ſemis, litharg. Drach.i. vitell. ouor. ij. ſucci limon. Drach. vi. ceræ q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. Succi lapath. acuti Vnc. i. terebinth. ſtyrac. liquid. ana ʒ.i. ſemis, rad. heleníj ʒ.ii. thuris ʒ.i. oui vitell. i. ſalis ʒ.i. aceti, ʒ.i. ſemis, axung. porcin. ol. roſ. ana ℥. ſemis ceræ q. ſ. F. Vnguentum molle.

Vel ℞. Litharg. ℥. ſemis, ceruſſæ ʒ.ii. maſtich. thuris, ana ʒ.ii. ſucci ex aurantio pomo cum cortice inciſo expreſſi, Vnc. i. ol. roſ. quantum ſatis. Ducantur in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

Pro diuitibus & delicatioribus ſolent componi Vnguenta è pomis, quæ Pomadas vel Pomata vocant, V. g.

℞. Cinnam. caryophyll. ana ʒ.iii. flor. lauendul. ℈. ii. nucis moſchatæ ʒ.ii. ſtyrac. calamitæ ʒ. i. benzoës ℥.v. camphor. ℈.i. pomorum odoratorum ℔.i. ſemis, aq. roſ. tantundem, vini ℥.iv. axung. porcinæ rec. ℔. i. Coq. & omnia colentur, poſtea adde moſchi ℈. ſemis, F. Linimentum.

Fortiora in adultioribus & confirmatâ ſcabie neceſſaria ſunt.

℞. Succi lapathi acuti Vnc.i. ſulphur. citrini Drach.iii. nitri Drach.ii. ſtyrac. liquid. farinæ lupinor. ana Drachm.ii. ſemis ol. roſ. q.ſ. ceræ parum. F. Vnguentum.

Vel ℞. Sulph. ℥. ſemis, nitr. ʒ. i. ol. roſ. nucum ana Vnc. i. ſucci limon. ʒ.ii. Miſc.

Vel ℞. Rad. enulæ, lapathi acut. ana vnc. i. Coq. in aceto, & per cribrum traiiciantur. Adde ſulphur, vini Drach.i. ſalis commun. Drach. ſemis, ſucci limon. Drach. vi. vnguenti albi Rhaſis, vnguenti citrini, ana vnc. ſemis, ol. tartar. roſac. ana q. ſ. ceræ parum. F. Vnguentum.

Vel ℞. Vini boni odorati ℔. i. ſemis, ſulphuris, Drach. iii. thuris Drach. ii. ſalis Drach. i. ſemis, pingued. porci, vnc. iii. ceræ vnc.i. ſemis. Bulliant ſimul ad tert. part. conſumtionem: ſub finem adde ſtyrac. liquid. Drach. i. ſemis. Miſc.

℞. Rad. pimpinellæ, lapathi acuti, heleníj, ana vnc. ſemis: Infundantur in aq. fumar. & poſtea coquantur. Colaturæ fortiter expreſſæ adde terebinthinæ vnc. iij. ol. roſ. vnc. ij. Bulliant ad conſumt. medietatis. Deinde adde ſulphuris vnc. ſemis, alumin. Drach. ij. ſalis gemmæ, nitri, ana Drach. ſemis, ol. ouor. ceræ, ana q.ſ. F. Vnguentum.

Vel Butyri ſine ſale ℥. iv. terebinthin. ℥.j. ſemis, ſulphuris ʒ.ij. ſalis, Drach. ſemis, vitell. ou. i. Miſc.

Vel ℞. Tereb. ℥. iv. ſulphuris citrini ℥. ſemis, rad. pimpin. heleníj, lapid. calaminar. ana ʒ. ſemis, ſalis, gemmæ Drach. iij. litharg. ceruſſæ, ana Drach. j. ouor. vitell. ij. alum. Drach. ij. aceti parùm, ol. roſ. q.ſ. F. Vnguentum.

Nonnulli etiam ☿ viuum & ſublimatum, vnguentis, & linimentis contra ſcabiem admiſcent. Verùm cùm inde periculum ægro conciliari poſſit, conſultius eſt in ſcabie, quæ aliis medicamentis curari poteſt, ab argento viuo & ſublimato, quantum poſſibile eſt, abſtinere.

Interdum & manuum vngendarum cauſſa globuli, ſapones, & ſmegmata, parari poſſunt. E. g.

℞. Pulu. Rad. ireos, ℥. ſemis, heleníj Drach.ij. feculæ bryon. gerſæ ſerpentariæ, ana Drach.j. thuris electi Drach.ij. ol. tartar. Drach.iii. ſtyrac. liquid. Drach.ii. farin. lupinor. ℥. ſemis, ſucci lapathi acuti, vnc. iii. ſapon. Veneti in aq. roſ. & fumar. diſſolut. q.ſ. moſchi, ſi libet, Scrup. ſemis, vel plus. Miſc. F. Maſſa, & ex ea globuli, qui inuoluantur bombace.

℞. Aq. deſtillat. oxylapat. ℔. i. ſucci plantag. vnc. ii. aq. roſ. ℥. i. ſemis, ſucci limonum ℥. i. lithargyri vnc. iii. ceruſſæ Drach. ii. mercurii ſublimati Drach. vi. ſal. commun. Drach. ii. ſulph. ʒ.i. ſemis. Pulueriſanda pulueriſentur, & cum aquis miſceantur. Stent in infuſ. horis xxiv. poſtea deſtillentur.

Aliud in omni ſcabie expertum.

℞. Rad. oxylapathi virid. heleníj virid. ana ℔. ſemis, ping. porci ℥. iii. Contund. in mortario, & ad lentum ignem parum ebulliant, poſtea exputuantur fortiter, & F. Vnguentum.

De

De malo mortuo.

Malum mortuum. Peculiaris ſcabiei generis nonnulli Medici mentionem faciunt, quod *malum mortuum* appellant, quia corpus nigrum & quaſi mortificatum [illegible] quæ eſt ſcabies, cum tuore & nigr[illegible] puſt[illegible] cruſtoſis, nigris, fœdis, ſine ſanie, & ſenſu [illegible], ex coxis & tibiis præ[illegible], ex melancholia naturali [illegible] h[illegible], & proinde vſum ciborum melancholicorum, lienis obſtructionem, retentionem hæmorrhoidum ſequitur, & procul dubio ſcorbuticâ malignitate non caret. Eſt ne malum, vt affectus melancholici omnes, ſatis diuturnum & [illegible] difficile.

C[illegible], humorem melancholicum præparandò, & conuenienter modo purgando, ac vitium lienis, à quo pendet, corrigendo, de quo ſæpius, vt *de ſcorbuto*, & paſſim alibi diximus. Corpore euacuato continuentur medicamenta humorem melancholicum temperantia, quibus & antiſcorbutica medicamenta addenda.

Deinde lauetur corpus hoc balneo parato ex *radicibus polypody, oxylapathi, heleny, ireos, cortic. ſambuci, ebuli, abſinthio, fumaria, parietaria, maiua.* Sub ingreſſum balnei detur *conſerua fumariæ*, vel *ſyrupus* aut *aqua fumariæ* cum *theriaca*.

Poſtea inungatur locus affectus *vnguento diapompholyges*, vel tali:

℞. *Succi fumariæ, oxylapathi, chelidony, cochleariæ, naſturtij aquatici*, ana Vnc. j. *pingued. porci antiq.* Vnc. iiij. Coq. ad ſuccorum conſumtionem. Adde *ſulphur. viui* Vnc. ß. *ol. nucum* Vnc. j. *vng. diapompholygos* Vnc. j. *thuris* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. ß. Miſc. in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

CAPVT XXVIII.

De Lepra Græcorum.

Lepra. Lepra ἀπὸ τῶν λεπίδων, *à ſquammis* denominata, ſummus quidam Pſoræ ſeu ſcabiei gradus eſt. Mox autem in principio, ne quis Autorum lectione turbetur, obſeruandum, nos hîc de Græcorum Lepra, non de Arabum loqui. Quam autem Arabes Lepram nominant, illa Græcorum eſt Elephantiaſis, de qua *cap. ſequenti*, quæ nil aliud eſt, quam vniuerſalis totius corporis Cancer, vt ex deſcriptione quæ apud Auicenn. *tertia quarti, tr. 3. cap. 1.* manifeſtum eſt, dum inquit: *Lepra eſt morbus ortum habens ex bile atra per totum corpus ſparſa, vnde intemperies partium, forma & figura, & tandem etiam ipſa continuitas corrumpitur, & eſt cancer communis corpori toti.*

Albaras nigra. Græcorum verò lepram nominant Arabes Albarâm nigram, vt ex eodem Auicenn. *ſeptima quarti, tr. 2. c. 9* apparet. *Albaras nigra*, inquit, *eſt illud, quod etiam Impetigo excoriatiua, & eſt ſcabioſitas accedens cuti, aſpera, vehemens, & facit ſquammas ſicut piſcium, cum pruritu, atque eſt cum humore melancholico, & eſt de antecedentibus Lepram:* quibus verbis manifeſtè Græcorum lepra deſcribitur. Eſt nimirum Lepra Græc. ſcabies in ſummo gradu, & à ſcabie ſolùm affectus vehementiâ differt. Vnde etiam P. Ægineta vno eodémque capite, (*lib. 4. cap. 2.*) de ſcabie & lepra agit. Auicenna autem, quem & nos ſequimur, peculiaribus capitibus de iis agit, de ſcabie nimirum *ſeptima quarti, tr. 3. cap. 6.* de lepra Græcorum autem *loco allég.* agit.

Maior enim in lepra eſt humorum corruptio & intemperies, quàm in ſcabie: & in ſcabie ſolùm quædam corpora furfuracea decidunt; in lepra autem velut ſquammæ piſcium, ita vt à pruritu per ſcabiem ad lepram fiat tranſitus. Nam pruritus eſt leuis quædam cutis aſperitas, in qua, niſi fortè violentius ſcalpatur, nihil ex cute decidit. In ſcabie poſtea iam humor euidentior eſt, & ſcalpentibus furfuracea quædam corpuſcula decidunt. In lepra maior tumor eſt, & non ampliùs furfuracea corpuſcula, ſed ſquammoſa, ſeu ſcalpentibus, ſeu non ſcalpentibus decidunt. Etenim in ſcabie materia eſt tenuior, & ſummam ſaltem cutem depopulatur: deinde in lepra materia craſſior eſt, & non ſolùm ſummam ſuperficiem, ſed etiam profundiora cutis depaſcitur.

Impetigo Celſi. Græcorum hanc lepram procul dubio ſub impetiginis nomine propoſuit Celſus, *lib. 5. cap. 28.* non verò Lichenem Græcorum, quæ aliis Impetigo dicitur, intellexit, dum ita ſcribit: *Impetiginis verò ſpecies ſunt quatuor. Minimè mala eſt, quæ ſimilitudine ſcabiem repræſentat. Nam & rubet, & durior eſt, & exulcerata eſt, & roditur. Diſtat autem ab ea, quia magis exulcerata eſt, & variis ſimiles puſtulas habet, videnturque eſſe in ea quaſi bullulæ quædam, ex quibus interpoſito tempore ſquamulæ reſoluuntur, certioribuſque hoc temporibus reuertitur. Alterum genus peius eſt, ſimile papulæ ferè, ſed aſperius, rubicundiúſque, figuras varias habens. Squammulæ ex ſumma cute diſcedunt, roſio maior eſt, celeriùs & latiùs procedit, certioribúſque etiam, nonnunquam prior, temporibus & fit, & deſinit. Rubrica cognominatur. Tertia etiamnum deterior eſt; nam & craſſior eſt, & durior, & magis tumet, in ſumma cute finditur, & vehementius rodit. Ipſa quoque ſquammoſa, ſed nigra procedit, & latè & tardè autem nus ſerpit. In temporibus aut oritur, aut deſinit, neque ex toto tollitur. Nigra cognomen eſt. Quartum genus eſt, quod curationem omnino non recipit, diſtans colore: nam ſubalbidum eſt, & recenti cicatrici ſimile, ſquammulâſque habet pallidas, quaſdam ſubalbidas, quaſdam lenticulæ ſimiles: quibus demptis, nonnunquam profluit ſanguis. Alioqui verò humor eius albidus eſt, cutis dura atque fiſſa eſt, proceditque latius. Hæc verò omnia maximè genera oriuntur in pedibus, & manibus; atque vngues quoque infeſtant. Medicamentum non aliud valentius eſt, quàm quod ad ſcabiem quoque pertinere, ſub autore Protarcho retuli. Serapion autem nitri P. ij. Sulphuris P. iiij. excipiebat reſina copioſa, eóque vtebatur.* Hæc Celſus.

Neque enim vllus autor, ſeu ſeu Græcus, Latinus, tot genera Lichenum conſtituit: quæ tamen facilè in Lepra Græcorum inueniuntur; neque vllum caput in Celſo occurrit, in quo de Lepra tractet, quæ tamen incognita ipſi, Hippocratis ſtudioſiſſimo, eſſe non potuit. Præterea Impetigo, etiam leuiſſimâ ſcabie peior, à Celſo ponitur: inſuper cuncta Impetiginis genera ſquammas emittere Celſus ſcribit, quod Lepræ Græcorum maximè proprium eſt, & nomen etiam ἀπὸ λεπίδος, id eſt à ſquammis accepiſſe putatur; cùm contrà Licheni Græcorum ſquammas nemo tribuerit.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa huius mali eſt atra bilis. Quanquam enim antiqui quidam etiam à pituita ſalſa Lepram oriri dixerint: tamen id non ita intelligendum eſt, quaſi à ſola pituita ſalſa Lepra oriatur, & excitari poſſit, ſed quod interdum ſalſa pituita atræ bili admiſceatur. Ad Lepræ itaque generationem faciunt, quæcunque atram bilem generant, & coacervant. Quæ iam ex priori de ſcabie doctrina nota ſunt; vt victus incommodus, temperamentum ſiccum, ſuppreſſæ hæmorrhoides aut menſtrua, fonticuli, qui diu fluxere prohibiti, febris quartana. Denique etiam ad Lepram, eodem modo vt ad ſcabiem, facit contagium. Etſi enim nonnulli Lepram contagioſam eſſe negant: tamen id ſine cauſſa euidenti facere videntur. Si enim ſcabies eſt contagioſa, procul dubio etiam lepra quæ peſſima ſcabies eſt, & quidem ſcabiei exceſſus, contagioſior erit.

Prognoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur facilè Lepra, cùm eadem ſigna, quæ ſcabies habeat. Hoc ſaltem peculiare obtinet, quòd ſquammas emittit. Sudor eſt fœtidus, & malum minùs remediis cedit. Eſt nimirum cutis aſpera, arida & ſicca, adeſt pruritus, & ſeu ſcalpentibus ſeu non ſcalpentibus quædam corpora ſquammas piſcium referentia decidunt.

Prognoſticum.

Prognoſticum. Eſt autem difficile & contumax malum. Et niſi ipſi maturè obuiam eatur, in Lepram ſeu Elephantiaſin degenerat; ſi nimirum atra bilis ita coaceruetur in corpore, vt iam non ſolùm exteriores partes, ſed etiam interiores occupet.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, cùm Lepra ſumma ſit ſcabies, eadem etiam, quæ ſcabies, medicamenta poſtulat: fortiora ſaltem. Quapropter Diætâ rectè inſtitutâ euacuandum corpus, vt dictum, hepatis intemperies corrigenda, & materia cutem obſidens, digerentibus ac detergentibus medicamentis tollenda. Imprimis hîc vtile eſt ſudores prouocare decocto ſarſæparillæ aut ligni Guaiaci. Galenus ad detergendum imprimis commendat, *lib. 6. de ſimpl. m. dic. fac.* balanum myrepſicam, quæ cùm validam adſtringendi vim habeat, ſi acetum coniungatur, vi adſtringente depoſitâ, egregiè munus detergendi & altiùs penetrandi in cutaneis affectibus præſtabit. Sulphur etiam hîc commodum eſt, ob vim detergendi. Reliqua ex priori de ſcabie doctrina patent, & dicentur plura, quæ etiam huc accommodari poſſunt, infrà, *cap. 40.* de Elephantiaſi.

CAPVT XXIX.

De Vitiligine, ſeu Leuce & Alpho.

Cum capite præcedente Græcorum Lepram, Albaras nigram ab Arabibus appellari diximus. Duas verò Albaras Arabes nominent, vnam albam, alteram nigram; & Albaras alba Arabum ſit λεύκη Græcorum, λεύκη verò Vitiliginis ſpecies: lepræ Græcorum Vitiliginem ſubiicere placet.

Diſputant equidem nonnulli operosè, an Leuce & Alphus, & ſimilia quæ proponemus poſthæc vitia, ad morbos, an verò ad ſymptomata pertineant, & varia loca ex Galeno conquirunt, in quibus nunc hoc, nunc illud aſſerere videtur. Verùm cùm nobis *hoc libro* propoſitum ſit, & de morbis & de ſymptomatibus partium externarum agere, de eo ſcrupuloſè non

non diſputabimus. Hoc monuiſſe ſufficiat, ſi receſſus à ſtatu naturali, ſiue ſit in intemperie, ſiue in organica conſtitutione, tantus ſit, vt actionem nullam lædat non morbum ſed ſymptoma eſſe; quò & colores mutati cutis referuntur. Etſi verò in prioribus libris partim morbos & ſymptomata ſeorſim propoſuimus: hîc tamen id commodè fieri non potuit, cùm interdum idem affectus pro receſſus à ſtatu naturali magnitudine, modò morbus ſit, modò ſymptoma.

Vitiliginis autem vocabulo vndecunque etiam deductum ſit, nullum genericum reſpondens Græcum habetur, ſed ſub ſe tres affectus complectitur, λευκὴ ſeu Leucen, alphum vtrumque, album ſcilicet & nigrum. Ita enim ſcilicet Celſus, *lib. 5. c. 28. in fine* *Vitiliginis tres ſpecies ſunt. ἀλφὸς, vbi color albus eſt ferè ſubaſper, & non continuus, vt quædam quaſi guttæ diſperſæ eſſe videantur. Interdum etiam latiùs, & cum quibuſdam intermiſſionibus ſerpit. Μέλας colore ab hoc differt, quia niger eſt, & vmbræ ſimilis: cætera eadem ſunt. Λευκὴ habet quiddam ſimile alpho, ſed magis albida eſt, & altius deſcendit, in eáque albi pili ſunt, & lanugini ſimiles. Omnia hæc ſerpunt, ſed in aliis celeriùs, in aliis tardiùs.* Galenus verò, vt dictum, nullum commune nomen habet, quo Leucen & alphum complectatur, ſed vt diuerſos affectus proponit, *2. de ſymp. cauſſ. c.*

Apud Arabes occurrit vocabulum Albaras, quam illi in albam & nigram diuidunt, non vt morbum eundem in ſuas ſpecies, ſed vt vocem in ſua ſignificata. Sunt enim diuerſi affectus, & Albaras nigra nihil aliud eſt, quam Lepra Græcorum, & Celſi Impetigo. Alba verò Græcorum λευκὴ, quam appellationem & Celſus retinet, & Vitiliginis ſpeciem conſtituit. Sicut & Plinius Vitiliginis albæ mentionem facit, *lib. 28, cap. 15. & lib. 32. cap. 10.* nigræ verò, *lib. 22. cap. 25.* Nullum enim, quod ſpeciebus Vitiliginis, Leucæ & alpho reſpondeat, nomen apud Latinos occurrit.

Λευκὴ nimirum, vt Galenus, *3. de ſympt. cauſſ. cap. 2.* ſcribit, Medici ita nominant, *ἀπὸ τῆς χροίας τὴν ὀνομασίαν θέμενοι, à colore nomen imponentes.* Qualem enim locuſtæ carnem habent, feréque omnes oſtreæ, talem habent etiam, qui Leucâ fœdantur. Ἀλφοὶ autem ἀπὸ τοῦ ἀλφαίνειν, quod eſt, *immutare*, quoniam ſcilicet cutis color immutatur, dicuntur: non tamen totius; ſed ſparſim magnæ maculæ per cutem, plerumque in corpore oriuntur. Eorum verò generatio, vt Galenus *ibid.* docet, ſimilis eſt generis nimirum ex vitioſo nutrimento. Non tamen ſub iis tota caro vitiatur, ſed in ſumma cutis ſuperficie, *οἷον λεπίδες τινὲς ἐπιπεπήγασι*, id eſt, *veluti ſquammulæ quædam ſuperfiguntur*: & quidem alphi ex pituitoſo, nigri ex melancholico ſucco oriuntur. Non tamen vitæ ſquammæ ſunt, ſed aſperitas quædam cum colore mutato in cute percipitur. In hoc enim differt Alphus niger à lepra ſeu Arabum Albaras nigra, quod in Albaras nigra ſunt excoriatio & ſquammæ, quæ in Alpho nigro non ſunt.

Morphæa. Alphus etiam appellatur Morphæa, proculdubio à μορφῆ, quòd ſcilicet cutis color in album & nigrum mutetur. Celſus Græcorum appellationes in diſtinguendis vitiliginis ſpeciebus vſurpauit, & primam ſpeciem Leucen ſeu Leucam nominauit: album verò ſimpliciter alphum appellauit, nigrum verò μέλανα.

Mutatio autem hæc coloris tam in leucâ, quàm in alpho interdum non ſolùm in cute conſiſtit, ſed & ad pilos extenditur, & vt Celſus, *loco alleg.* ſcribit, in leuca albi pili ſunt & lanugini ſimiles, & alphi candidi etiam cùm inueteraſcunt, vt Paulus, *lib. 4. c. 6.* ſcribit, pilos albos producunt, nigri nigros. Scribitque Io. Philippus Ingraſſias, *tract. 1. de tumoribus, c. 1. p. 142.* ſe non ſemel vidiſſe, canos etiam ſenes aliquam vel barbæ, vel ſuperciliorum partem (vbi ſcilicet inueteratus melas, atérve alphus extiterit) nigram habuiſſe, vt & iuuenibus ex toto nigris, quampiam nihilominus partem leucâ, vt inueterato alpho, affectam candeſcere.

Ex his quæ hactenus dicta ſunt patet, ob colorem quidem cognatos eſſe affectus leucam & alphum, aliàs tamen non parum differre, cùm leuce non ſolùm cutis, ſed & carnis in colore, imò ſubſtantia, ſit mutatio: in alpho verò cutis aut cuticula potiùs ſaltem, in colore mutetur.

Cauſſæ.

Cauſſa. De Leuces enim generatione Galenus *3. de ſympt. cauſſ. cap. 2.* ſcribit: *Cum caro longo tempore pituitoſo ſimul ac glutinoſo ſanguine nutritur, caro quidem adhuc manet, mutatur tamen eius forma, & in alteram ſpeciem vertitur, fitque media quadam inter ſanguineam exanguemque carnem. Vbi autem talis eſt reddita, accidit iis, vt de cætero allatum ſibi nutrimentum non magis vel tenteт in rubram carnis ſpeciem mutare, quàm polypodes & locuſtæ. Ita fit, vt tam alba, tum pituitoſa è toto quàm citiſſimè euadat; cùm nec ipſa poſſit nutrimentum ad ruberem vertere, & ſimul pituitoſum illud affluat. Ergo qualem ab initio locuſtæ carnem habent, feréque omnes oſtrea, talem ex tranſmutatione habent, qui leucâ fœdantur. Ita enim carnis vitium nominant, à colore ſcilicet albo nomen imponentes, ſicut nigra & calloſa carni ab elephante nomen fecerunt.*

De Alphorum verò generatione mox ſubiungit Galenus, quòd eorum generatio cum prædictis vitiis ſimilis ſit generis, non tamen ſub iis tota caro vitietur, ſed in ſummo corpore veluti ſquammæ quæpiam infigantur.

Alphus autem duplex, albus qui à pituita fit, & Arabibus Morphæa alba dicitur; & niger, qui ab humore melancholico generatur, & Morphæa nigra appellatur. Nonnulli tamen alios quoque colores conſtituunt, & cutem quandoque ad citrinum, quandoque ad rubrum, pro diuerſitate corrupti humoris, mutari dicunt, & omnino id non de nihilo eſt. Cutis enim non rarò ad album ſolum vel nigrum, ſed ſæpe etiam ad citrinum colorem mutatur.

Cauſſæ antecedentes horum vitiorum ſunt humores eiuſdem generis in venis cumulati, & à natura ad ambitum corporis protruſi. Proueniunt verò iſti humores ex ſanguificationis vitio, quod fit ſeu ob victus prauam rationem, ſeu hepatis aliquem morbum. Ad Alphum tamen nigrum imprimis lienis vitium concurrit. Corripiuntur autem hoc malo frequentius viri, quàm fœminæ. In fœminis enim cum menſtrua purgatione vitioſi humores euacuari ſolent. Minùs etiam pueri hoc malo infeſtantur, cùm corpora eorum calida & humida ſint, & proinde ad talium humorum generationem minùs apta, ac rara, & inſenſibili tranſpirationi maximè idonea.

Signa Diagnoſtica.

Vitia iſta ex coloris cutis mutatione cognoſcuntur. Et quidem nigri alphi ſigna ſunt manifeſta cùm maculæ nigricantes latæ, quaſi ſquammoſæ, hinc inde per cutem ſpargantur. Quia verò in leuce & alpho albo vtrobique color albus eſt, ſignis diſtinguenda ſunt hæc duo vitia. In alpho pili in loco affecto naturalem colorem retinent, in leuce verò albi, lanugini ſimiles exoriuntur. In leuce etiam cutis eſt magis depreſſa. Præterea in alphis ſi cutis acu pungatur, ſanguis exit: in leuce autem ferè non ſanguis, ſed humor aqueus & albus effluit. Tandem etiam in alpho maculæ non ſunt continuæ, ſed diſiunctæ; in leuce verò continuæ, ob æquale ſubiectæ cutis & carnis vitium. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Vitiligo equidem periculum vitæ nullum infert: turpis tamen eſt affectio. *Prognoſtica.*

2. Si ab hepatis vel lienis vitio foueatur, curatu difficilius malum eſt.

3. Leuce difficilior curatu eſt, quàm alphus: & antiquior etiam alphus faciliùs curatur, quàm recens leuce.

4. Leuce, quæ dum fricatur, non rubeſcit, & ſi pungatur, ſanguinem non emittit, incurabilis eſt.

5. Incurabilis quoque eſt quæ magnum locum occupat, diuturna eſt, & in ſingulas horas incrementum ſumit. Omne enim alimentum, quod affluit, corrumpitur.

6. Contrà, quæ adhuc aliquem ruborem habet, & exigua eſt, ſanabilis eſt.

7. Leuce, quæ in manu aut pede eſt, eſt difficilis curationis.

8. Alphus albus faciliùs curatur, quàm niger. Et omnino, quo color à colore corporis naturali magis recedit, eò malum curatu difficilius eſt.

Curatio.

Malum hoc curatur, ſi humor qui ipſum excitat, abſumatur, præſtetúrque, ne ſimilis humor ad cutem affluat; quod fit, ſi & qui præſens eſt in corpore euacuetur, curetúrque ne nouus generetur. *Curatio.*

In Leuce & alpho albo venæſectione opus non eſt. Neque enim ſanguis, ſed frigidi & craſſi humores abundant: qui calefacientibus, incidentibus, & abſtergentibus medicamentis ex *hyſſopo, betonica, radicibus aperientibus, ſtœchade*, & id genus aliis paratis præparandi; poſtea medicamentis pituitam euacuantibus, *agarico, mechoacanna, turbith, colocynthide*, & ſimilibus euacuandi. Auicenna etiam vtitur vomitoriis & diureticis. Tandémque ad abſumendos humores frigidos & crudos theriaca adhibeatur.

Antequam Topica in leuce applicentur, locus pannis aſperis priùs fricandus, vt medicamenta rectiùs penetrare poſſint. Topica ipſa ita comparata ſint, vt abſtergant, diſcutiant, & ſanguinem ad partem affectam trahant, qualia ſunt rubificantia, quæ in alpho ſunt commoda; fortiora & veſicantia, & quaſi cauſtica requiruntur in leuce.

Abſtergunt *lupini, ſemen orobi, radix gentianæ, faba, ficus, amygdala amara, radix aſphodeli, alyſſum, nigella, ſulphur, pyrethrum, radix cucumer. aſinini, bryonia.*

Sanguinem attrahunt, rubificant, atque etiam veſicas excitant, *ſem. ſinapi, eruca, thlaſpios, nitrum, euphorbium, cantharides, radix dracunculi*, & alia alibi explicata.

Ex his varia fiunt compoſita.

℞. *Rad. lapathi acuti, cucum. aſinini*, ana ℥. ß. *chelidon. mai. fumariæ*, ana M. j. Coq. in aqua & parte tertia aceti. Decocto locus abluatur. Poſtea illinatur hoc vnguento:

℞. *Succi chelidon. mai. lapati acuti fumar. ſcabioſæ*, ana ℥. j. ß. *puluer. ſinap.* ʒ. j. *adipis gallinæ* q. ſ. F. Vnguentum.

Veſicatoria

Veſicatoria ſiue ex ſinapi: ſiue ex cantharidibus, ſiue aliis, in alpho tandiu ſaltem in parte detineantur, donec mordicatio aliqua percipiatur. In Leuce verò vſque dum cuticula abſcedat, & vlcera excitentur.

In alpho nigro in balneo locus illinatur puluere ſem. ſinapi cum aq. in formam pultis miſto, & tandiu detineatur, donec mordicatio quædam percipiatur; vel puluis ſemin. ſinapi cum ſapone in aqua non ... dissoluto miſceatur, & parti illinatur.

Vel ℞. *Saponis a...* ℔. j. Radatur, & ſiccetur, vt poſſit in puluerem redigi. Addantur *farinæ fabarum, lupinor.* ana Vnc. ij. *ſem. ſinapi* Vnc. j. *medullæ panis albi* Vnc. j. ß. Cum *ſucco lapathi acuti* miſceantur.

Imprimis verò bonâ victus ratione opus eſt, vt ſanguinis vitium emendetur. Vtendum ergo cibis boni ſucci. Abſtinendum vero à ſalſis, fumo induratis, acidis, craſſis, viſcidis. Quotidie locus affectus manè fricetur, vel linteo aſpero, vel manibus ol. amygd. amar. madidis.

CAPVT XXX.

De Impetigine & Lichene.

IMpetiginem Celſi nihil aliud eſſe, quàm Græcorum Lepram, ſuprà *cap.* 2. dictum; impetigo verò apud Plinium, Latinóſque alios, & de qua hoc capite agere propoſitum eſt, Græcorum Lichen eſt.

Mentagra. Ad Lichenas pertinet & Mentagra dicta, de qua Plinius, *lib.* 26. *cap.* 1. *Senſit & facies hominum nouos, omnique æuo priore incognitos, non Italiæ modo, verum etiam vniuerſæ propè Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliaſve aut Hiſpanias magnopere vagatos, aut alibi, quàm Romæ circáque, ſine dolore quidem illos, ac ſine pernicie vitæ: ſed tantâ fœditate, vt quæcunque mors præferenda eſſet. Grauiſſimum ex his Lichenas appellauere, Græco nomine; Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primùm laſciuiâ (vt eſt procax natura multorum in miſeriis alienis) mox & vſurpato vocabulo Mentagram, occupantem in multis totos vtique vultus, oculis tantùm immunibus, deſcendentem verò & in colla pectúſque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patréſque noſtros. Et primum Tiberij Claudij Cæſaris principatu medio irrepſit in Italiam, quodam Peruſino equite Romano Quæſtorio ſcriba, cùm in Aſia apparuiſſet, inde contagionem eius importante. Nec ſenſere id malum fœminæ, aut ſeruitia, plébſque humilis, aut media, ſed proceres veloci tranſitu oſculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant cicatrice, quàm morbo. Cauſticis namque curabantur, ni vſque in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebellante tædio. Aduenerúntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum Medici, hanc ſolam operam afferentes, magna ſua præda. Siquidem certum eſt, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, HS. CC elocaſſe in eo morbo curandum ſeſe.* Hæc Plinius.

Reprehendunt equidem nonnulli Plinium ſtatuúntque etiam multis antequam Claudius imperaret annis, lichenas fuiſſe Græcis notas; cùm Hippocrates, 3. *aph.* 20. & 2. *de morb. mulier.* lichenum mentionem faciat, & veriſimile ſit, id malum etiam Italiam vexaſſe; cùm & Galenus, 5. *de compoſ. med. ſec. loca, c.* 7. lichenum in mento mentionem faciat, neque tamen aliquid de exortu earum ſub Claudio meminerit, & plerique autores, è quibus pharmaca contra hunc morbum citat, ante Claudium vixerint. Verùm, ſciendum, duplicem eſſe Lichenem, vnam cuius Hippocrates aliique Græci ante Claudium Imperatorem mentionem faciunt; quamque Plinius & Latini omnes, excepto Celſo, Impetiginem nominant; alteram ante Claudij tempora incognitam, quam alij λειχῆνα ἀγρίαν, *lichenem feram* plerique Mentagram nominarunt. Quam diſtinctionem & Plinius obſeruaſſe videtur, *lib.* 20. *cap.* 1. & 9. & *lib.* 22. *c.* 25. & *lib.* 23. *c.* 7. & alibi, & lichenes ſecundum antiquos Græcos ſic nominatas, Impetiginem; nouum verò hoc genus Lichenas appellaſſe, ne vitioſæ nomenclaturæ compoſitionem, Mentagræ ſcil. cum vulgo vſurparet. Et poſteriorem hanc lichenum ſpeciem contagioſam & epidemiam fuiſſe, ſatis innuere videtur Galenus, dum ſcribit, 5. *de compoſ. medi. ſec. loca, cap.* 7. ex curatione lichenum Pamphilum Romæ plurima lucratum eſſe, cùm in vrbe Mentagra appellatus morbus inualeſceret. Vtrumque genus huius morbi, Celſus, *lib.* 5. *cap.* 28. Papularum nomine complexus videtur, cum ſcribit: *Papularum duo ſunt genera; altera eſt, in qua per minimas puſtulas cutis exaſperatur, & rubet, leuitérque roditur, medium habet pauxillo leuius, tardè ſerpit, idque vitium maximè rotundum incipit, eadémque ratione in orbem procedit. Altera autem eſt quam ἀγρίαν, id eſt, feram Græci appellant. In qua ſimiliter quidem, ſed magis, cutis exaſperatur, exulceratúrque, ac vehementius roditur ac rubet. Interdum etiam pilos remittit.* Hæc Celſus: quæ omnia cum iis, quæ Galenus, 5. *de compoſ. med. ſec. loc. cap.* 7. Plinius, *lib.* 4. *cap.* 3. Aëtius *tetrab.* 2. *ſerm.* 4. *cap.* 16. de Lichenibus ſcribunt, conueniunt.

Lichen quid ſit. Eſt verò Lichen, ſeu impetigo, cutis aſperitas cum puſtulis ſiccis, & magno pruritu, ad vicina ſerpens & ſe extendens.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa eſt ſeroſus, tenuis & acris ſuccus, cum craſſiore humore mixtus. Generatur autem hic humor vel à praua victus ratione, & ſalſis atque acribus cibis, aut etiam ab aëris ambientis calore, qui poſt ... ad ambitum corporis protruſus eam exaſperat, & ſuperficialiter quaſi exulcerat. Idque imprimis verno tempore accidit, vnde Hippocrates, 3. *aph.* 20. Lichenas inter vernos morbos numerat. Nonnunquam etiam hyeme accidit, ſi ab aëre pori cutis conſtipentur, & acres ſalsíque humores in ea detineantur. Poteſt tamen etiam ex contagio vitium hoc contrahi.

Differentia.

Differentia. Eſt autem duplex Impetiginis genus, vt ſuprà ex Celſo dictum, vnum mitius, in quo minùs & per minimas puſtulas, cutis exaſperatur, habétque medium paulò lenius, tardéque ſerpit. Alterum, quod ἀγρίαν (id eſt, *ferum*) Græci appellant, in quo cutis magis exaſperatur & exulceratur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur Impetigo, quòd cutis dura, ſicca, aſpera, & quaſi ſquammoſa redditur: adeſt pruritus, & malum indies latiùs ſerpit, & ab exiguo initio ſeſe latiùs diffundit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Affectus periculoſus non eſt, & recens ac mitis, curatu facilis.

2. Quæ verò fera eſt & ab humore peiore oritur Impetigo, difficilius curatur, & in lepram tranſire poteſt.

Curatio.

Curatio. Victus ratio talis inſtituenda, quæ humores tales vitioſos, ſalſos & acres non cumulet.

Deinde ſi indicio ſit, plures eiuſmodi vitioſos humores in corpore abundare, conuenientibus medicamentis alterandi & euacuandi ſunt.

Topica quod attinet, mitem & recentem Impetiginem ſanat ſaliua ieiuni hominis illita, vt & liquor qui ex viridibus lignis, dum vruntur, exſudat, parietariæ item folia, aut *radix oxylapathi* cum aceto trita: vt & *gummi prunorum* illitum; vtile eſt & *oleum ouorum*, & *ol. tartar. per deliq.* paratum, præſertim aliis miſtum.

Vel ℞. *Ol. roſac.* Vnc. j. *terebinth. aq. roſ. lota* Vnc. iij. *ol. à vitell. ouor.* Drach. vj. *tartar. per deliq. parat.* Drach. ij. Miſc.

Vel ℞. *Vng. diapompholygos.* Vnc. j. *albi camphorati* Vnc. ß. *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Miſc.

Vel ℞. *Ol. ceræ* Vnc. j. *ol. ouor.* Drach. iij. *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Miſc.

Vel ℞. *Thuris, ammoniaci*, ana Vnc. ß. *ol. de vitell. ouor.* Vnc. ij. *ceræ*. Vnc. ß. Miſc.

℞. *Sulph. viui* Vnc. j. *thuris, myrrhæ*, ana Drach. ij. *camphoræ* Drach. j. Singulis ſubtiliſſimè tritis, adde *boracis* Scrup. j. *aq. roſ.* ℔. ij. Deſtillentur.

Vel ℞. *Farinæ cicer.* Vnc. j. *aluminis* Vnc. ß. *mellis* q. ſ. F. Vnguentum.

℞. *Rad. raphani excauat.* q. v. Impleantur ſale, ſinapi, & vino, Stent per noctem. Liquore Lichenes illinantur.

Vel ℞. *Cretam pulueriſ.* & miſceatur cum *ſucco ſemperuiui*, ad modum Linimenti, quo locus affectus inungatur.

Si verò Impetigo fera, contumax & diuturna ſit, valentiùs abſtergentibus opus eſt. Efficax hîc eſt liquor ex oleo tartar. per deliq. & ☿ viuo deſtillatus.

Vt ℞. *Ol. tart. per deliq.* ℔. ß. ☿ *viui* Vnc. ij. Deſtilla per Retortam. Prodibit primò ☿, poſtea aqua ad lichenas contumaces vtilis.

Vel ℞. *Terebinth. aq. roſ. lota* ℥. j. *ol. roſacei* ℥. ß. *pingued. porci* ʒ. iij. *ſulph. viui* ʒ. ij. *nitri* ʒ. j. ß. *alumin. facch. ſalis foſſil.* ana ʒ. j. *ſem. ſtaphid. agriæ, lithargyrij*, ana ℈. j. *vitell. ouor.* num. ij. *ceræ*, q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Farinæ lolij* ℥. j. *ſem. ſtaphid. agriæ* ʒ. ij. *ſpumæ argenti* ʒ. vj. *ceruſſæ* ʒ. ij. *plumbi vſti, antimonij*, ana ʒ. j. ß. *pingued. ſuillæ* ℥. j. *ſucci ſcabioſæ, limonum*, ana ʒ. vj. ☿ *viui, pingu. ſuilla extincti* ℥. ß. *ol. vitell. ouor. ol. tartari per deliquium*, ana ℥. ij. Miſc. F. Linimentum.

Vel ℞. *Fol. ſalicum, maluæ, lappæ, hederæ arboreæ*, ana M. j. Coq. in vino rubro. Decocto locus lauetur, & poſt lotionem folium lappæ imponatur.

Vnguentum à Valeſco & Guidone commendatum.

℞. *Sem. cucum. peri conquaſſati* ℥. j. Coq. colaturæ adde *axung. porcinæ* ℥. vj. *terebinthinæ* ℥. j. Diſſoluantur omnia ſuper igne: Ab igne remota vbi refrigerata fuerint aquoſitas effundatur, & reſiduum in mortario diligenter agitetur, addendo *Sulph. viui* ℥. j. F. Vnguentum.

Quòd ſi malum his medicamentis nondum cedat, ſed pars

collaſa euadat, excoriatiuis vtendum, qualia Pamphilus Romæ olim vſurpauit, de quibus, & aliis ad Impetiginem medicamentis, videatur Galenus, 5. *de compoſ. med. ſec. loc. cap.* 7. Aëtius, *tetrab.* 2. *ſerm.* 4. *cap.* 16.

CAPVT XXXI.

De Gutta Roſacea.

Gutta roſacea. COgnatus tumor eſt, quem Recentiores Guttam roſaceam, alij guttam roſeam, Arabes *albedſamen* vel *alguaſen*, alij etiam *albutizaga* nominant, (Germani appellant, *ein finnicht und kupffern angeſicht.* quod facies cupro, ſeu æri Cyprio polito, colore ſimilis ſit) quæ eſt rubedo maculoſa, ſeu potius rubor cum tuberculis, quibus malæ, naſus & facies defœdatur, ac ſi guttis roſeis conſperſa eſſet. Et ſumunt iſta tubercula interdum incrementum, vt facies inæqualis & horrida euadat, & naſus valde augeatur. Vixit ſuperiori adhuc anno, non procul à Dreſda, vir, cui hoc malo affecto naſus ita incrementum ſumſit, vt eum in legendo impediret; quod malum ipſum eò adegit, vt anno 1629. particulas quaſdam de naſo ſibi amputari curaret.

Nicolaus Florentinus, *ſerm.* 7. *tr.* 6 *ſumm.* 2. *cap.* 15. tres huius mali differentias conſtituit. *Aliquando enim*, inquit, *rubedo præter naturam abſque puſtulis, veſicis, vel vlceribus adeſt. & vocatur nimium rubra facies; & quandoque eſt cum puſtulis vel veſicis. & vocatur rubedo puſtuloſa vel veſicoſa; & quandoque eſt cum vlcere. & vocatur rubedo vlceroſa.* Et vltima differentia non multum videtur differre ab affectu, quem *Noli me tangere* vocant, quem deſcribunt, quòd in facie, præſertim ſupra mentum, circa os & naſum oriatur, atque ita dici putant, quia ex remediis, etiam quæ congrua videntur, irritetur potiùs, quàm mitigetur, ac in ſanas partes depaſcendo feratur. Vnde etiam vno eodémque capite de *gutta roſacea* & *Noli me tangere* agunt. Eſt tamen & alius affectus, quem etiam, *Noli me tangere* vulgò appellant. De quo ſuprà *cap.* 2. dictum.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſam agnoſcit hic affectus ſanguinem feruidum, eúmque craſſum, vitio hepatis, quod ſanguinem talem producit, genitum, qui ad faciem potiſſimùm delatus, vt aliàs, quemadmodum in erubeſcentia, facilè ad faciem defertur, & diffunditur, cùm ob craſſitiem nec remeare, nec diſcuti poſſit, eo loci hæret, & primò colorem faciei rubicundum, poſt etiam, ſi malum ſit diuturnius, rubras puſtulas generat. Intemperies autem iſta nonnullis vitio naturæ obtingit, qui quamuis ſobriè viuant, nihilominus tamen hunc affectum patiuntur. Plerumque tamen ij hunc contrahunt, qui poculis & ebrietati dediti ſunt; & quidem non ſolùm vini, ſed & cereuiſiæ potatores. Noui que Studioſum, qui inſigniter hoc malo laborabat, & faciem fœdiſſimam habebat; is in Italiam & Galliam poſtea profectus, vbi cereuiſiæ copia nulla eſt, domum reuerſus melius habuit. Eſt enim cereuiſia vino craſſior, & propterea etiam craſſiorem ſanguinem ſuppeditat.

Prognoſticum.

Prognoſticum. Difficulter hoc malum curatur, & præſertim ſi facies ſit puſtuloſa, & quaſi exulcerata, ac plerumque hominem ad mortem vſque comitatur.

Curatio,

Curatio. Non autem curatur, niſi hepatis & ſanguinis vitio ſublato. Quamuis enim cauſſa continens huius mali in facie diſcutiatur: tamen noua ſubinde materia ſuppeditatur. Itaque non ſolùm ſanguis, humórque bilioſus, qui plerumque admiſcetur, euacuandus, & cucurbitulæ cum ſcarificatione ſæpius ſcapulis affigendæ, ſed in primis ſanguinis & hepatis feruor temperandus, ac eius obſtructiones aperiendæ, de quo *lib.* 3. *Pract. part.* 6. *ſect.* 1. *cap.* 1. *de hepatis intemperie calida*, & *ibid. cap.* 2. *de hepatis obſtructione*, dictum. In primis hîc medicamenta è fragis & cichorio, ac cichoraceis parata vtilia ſunt.

Topica quod attinet, vbi facies ſaltem rubet, nondum verò puſtulis inquinata eſt, ſint refrigerantia; vbi verò puſtulæ accedunt, etiam diſcutientia.

Adhibentur verò formâ aquarum & liquorum, vel linimentorum & vnguentorum.

Vt ℞. *Rad. ſigill. Salomon.* Vnc. iij. *fl. ſambuci, lil. conuall. fungor. amaror.* ana Vnc. vj. *tartar. albi* Vnc. j. ß. *vini albi* ℔. iv. *camphora* Drach. ij. Stent in vitro in infuſione dieb. x. poſtea diſtillentur.

℞. *Farina tritici.* q. v. *lactis caprini* ℔. ij. F. maſſa, è qua coquatur panis in furno, qui iterum maceretur in lacte caprino. horis xij. Poſtea adde *album. ouor.* num. xx. *camphora* Vnc. j. *aluminis* ... Vnc. ij. Deſtillentur. F. Aqua.

Vel ℞. *Fragorum* ℔. j. *lactis caprini* ℔. ij. *album. ouor.* num. xx. *ſem. cydonior.* Vnc. ij. *camphora* Drach. ij. *aluminis, ſulphur.* ana Vnc. ß. Miſc. Deſtillentur.

Vtile eſt & *lac Virginis*, è parte vna lithargyri, & tribus aceti paratum. Efficacius eſt hoc.

℞. *Lithargyri* Vnc. ß. *aceti* Vnc. iv. Bulliant vſque ad tertiæ partis conſumtionem. Et in alia olla bulliant *ſalis, aluminis*, ana Drach. ß. *thuris* Scrup. j. *aqua roſ.* ℔. ß. Miſce liquorem vtrumque, & per linteolum cola, & vſui ſerua.

Vel ℞. *Sulphur.* Drach. ij. *ſalis communis, camphora*, ana Drach. ß. *ceruſſa, lithargyri argenti*, ana Drach. ij. Pulueriſata miſce diligenter cum *aq. fl. fabar. roſar. lil. alb. ſigill. Salomon.* an. Vnc. ij. Miſc.

Vel ℞. *Camphora* Drach. j. Affunde ſenſim in mortario, agitando *ol. amygd. dulc.* Drach. iij. Poſtea affunde *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Deinde adde *vitell. ouor.* ij. Miſc. Hinc adde *ſacch. Saturni*, Drach. ß. Miſc. diligenter. Tandem ſenſim affunde *aq. fl. fabarum, lil. albor. fragor. ſine vino*, ana Vnc. ij. Miſc.

Vel ℞. *Lithargyri* Vnc. j. *alumin.* Drach. j. *boracis* Drach. iij. *ceruſſa* Vnc. ß. *aceti* Vnc. ij. *aq. roſ. plantag.* ana Vnc. iv. Bulliant ad tertiæ partis conſumtionem. Colentur. Colaturæ adde parum *ſucci limonum*, & mixturâ hac veſperi facies illinatur.

Vel ℞. *Nucleor. Perſicor. excortic. amygd. amarar. excort.* ana num. vj. Contunde in mortario cum pauco lacte, & inde lacteus ſuccus exprimatur, cui adde *alumen vſtum*, quantitate nucis. Poſtea accipe *argentum viuum* piſi maioris magnitudine, quod cum ſaliua agitando, donec nigreſcat & quaſi mortificetur, ducatur, idque priori liquori permiſce diligenter, quo ſub introitum lecti facies illinatur: & manè *aqua roſar.* vel *fl. fabarum* abluatur.

Vel ℞. *Tartar. albiſſ. aluminis, nitri.* ana part. iv. *ſulphur.* part. j. Contrita calcinentur, & in cella per deliquium inde oleum fiat.

Vel ℞. *Nucleor. Perſicor. excort.* Vnc. iv. *ſem. cucurbit. excort.* Vnc. ij. Contundantur, & inde oleum exprimatur, quo facies manè & veſperi inungatur, & poſtea *aq. fl. fabar.* & *ſigill. Salomonis* abluatur.

Vel ℞. *Camphora, lithargyri, aluminis vſti*, ana Drach. ß. *ſulphur. viui* Drach. j. ß. *vitrioli albi, thuris*, ana Drach. j. Pulueriſentur, & cum *aq. roſ. & fl. fabarum* diligenter miſceantur.

Vel ℞. *Sulphur. viui* Vnc. j. *thuris ol.* Drach. iij. *myrrha* Drach. ij. *camphora* Drach. j. *ceruſſa* Drach. ß. Pulueriſentur omnia ſubtiliſſimè, & affundantur *aq. roſar.* ℔. j. & miſceantur, ac liquore iſto ſub introitum lecti facies illinatur: & manè *aquâ infuſionis furfurum* abluatur.

Vel ℞. *Ol. tartar.* Drach. j. *ſulphur.* Drach. ij. *camphora* Drach. ß. *ceruſſa, lithargyri*, ana Vnc. ß. *aq. roſ.* q. ſ. Stent in vitro clauſo ad Solem.

Vel ℞. *Ouum integrum*, & impone per quatriduum aceto fortiſſimo, donec cortex emolliatur. Poſtea albumen exime, & adde *thuris, maſtiches, ceruſſa*, ana Drach. j. Miſc.

CAPVT XXXII.

De Cruſta lactea, Achoribus, Fauis, Tinea, Ficu, Helcydrio, Pſydraciis, & Phthiriaſi.

EX humoribus miſtis generantur & tumores ac vlcera in infantibus, eorumque caput in primis occupantia, de quibus, *lib.* 4. *pract. part.* 2. *cap.* 3. 4. 5. inter morbos infantium actum, quæ hic repetenda non cenſeo. Pauca ſaltem quædam monebo. Primum eſt, quod hîc propoſiti, & quos proximè explicauimus, affectus quidem à pleriſque ad tumores referuntur: quia tamen vlcus coniunctum eſt, imò vlcus magis morbi rationem habere videtur, quàm tumor, qui exiguus planè eſt, æquè commodè ad vlcera referri poſſent. Verùm cœptum filum ſecundùm autorum plerumque ductum continuabimus. Deinde affectus propoſitos quod attinet, quid cruſta lactea, Achores, faui, & Tinea ſint, *alleg. loco* dictum: helcydria, pſydracia, & alia capitis exanthemata à Galeno, 1. *de compoſ. med. ſec. loc. cap. vlt.* ſimul tractantur: à reliquis verò Græcis diuerſis capitibus traduntur. Halyabbas omnes Tineæ nomine complecti videtur, dum *Theorica lib.* 8. *cap.* 18. ſcribit: *Tinea autem vlcera ſunt parua, quæ capiti accidunt: quibus eſt veſica, quæ ſpecies habet multas. Prima eſt, quæ fauoſa vocatur, & ex phlegmate fit ſalſo: cuius ſignum eſt, quoniam vlcus eſt quo capitis cutis perforatur foraminibus ſubtilibus, in quo humiditas eſt fauo ſimilis. Secunda ficoſa & rotunda & dura, cuius in ſuperioribus rubor eſt, & in concauitate quiddam granis ſimile ficuum. Eſt & tertia, quæ vocatur amneda: & ſunt vlcera cum quibus in capite multa ſunt ſubtilia foramina quæ minora ſunt foraminibus quæ in fauo ſunt, & ab his humiditas aqua carnis ſimilis egreditur. Eſt & quarta quoque ſpecies puſtula, ſed parua rubea: figura quarum vberibus ſimilis eſt mamillarum, à quibus humiditas fluit aquoſitati ſimilis ſanguinis. Quinta etiam eius eſt ſpecies ſicca & colore alba, lupino ſimilis, à qua*

quaſi

quaſi cortices & ſquamma fluunt albæ. Vbi quatuor humidas, & quintam ſiccam tineæ ſpeciem conſtituit, & ſub humidis non ſolùm achores & fauos, ſed & papulas ac ficus comprehendit. Papulæ autem dicuntur puſtulæ paruæ, à quibus humiditas effluit aquoſo ſanguini ſimilis, ſic dictæ à figura, qua papillis mammarum ſimiles ſunt. Appellantur & ἑλκύδρια. Etſi enim nomen hoc in genere vlcuſculum ſignificet: tamen puſtulis vlceroſis in capite in ſpecie hoc nomen tribuit Galenus, 1. *de compoſ. medic. ſec. loca, cap. vlt.* & quidem adhuc ſpecialiùs papillis dictis id tribuit Alexander, *lib. 1. cap. 7.* Paulus Ægineta *lib. 3. cap. 3.* Aëtius, *tetrab. 2. ſerm. 2. cap. 70.* Celſus etiam vlcuſculi nomine in ſpecie achores & fauos intelligere videtur, dum *lib. 5. cap. 28. tit. de puſtularum generib. & earum curat.* ſcribit: *Ex puſtulis verò nonnunquam etiam vlcuſcula ſunt aut aridiora, aut humidiora; & modo tantùm cum prurigine, modo etiam cum inflammatione, aut dolore. Exitque aut pus, aut ſanies, aut vtrumque. Maximéque id euenit in ætate puerili, rarò in medio corpore, ſæpe in eminentibus partibus.*

Σύκωσις. Σύκωσις verò ſeu ficus, eſt tumor à fici ſimilitudine ſic dictus, quòd in cauitate eius granis ficuum ſimile quid reperitur, rotundus, ſubdurus, rubicundus, vlceroſus; à quo aliquando exiguum & glutinoſum quid effluit, in mento & barba maximè erumpens, aliquando & in capillo proueniens. Vnde Celſus, *lib. 6. cap. 3.* duas ſpecies eius conſtituit, dum ſcribit: *Eſt etiam vlcus, quod à fici ſimilitudine σύκωσις à Græcis nominatur, Caro excreſcit, & id quidem generale eſt. Sub eo verò duæ ſpecies ſunt: alterum vlcus durum & rotundum eſt, alterum humidum & inæquale. Ex duro exiguum quiddam & glutinoſum exit; ex humido plus, & mali odoris. Fit verò vtrumque in his partibus, quæ pilis conteguntur. Sed id quidem quod calloſum eſt & rotundum, maximè in barba; id verò quod humidum, præcipuè eſt in capillo.* Naſcitur & in ano, & tum Latini mariſcam appellant.

Et omnino magna, præcipuè apud Arabes, hic occurrit nominum varietas. Neque ea tamen ſolùm, ſed & in cauſſa explicanda diſcrepantia. Galenus enim, *de tumorib. p. n. cap. 16.* pituitam ſalſam; *libro* verò 1. *de compoſ. med. ſec. loc. c. 10.* humorem miſtum ex tenui ſeroſóque ac mordaci, & ex craſſo glutinoſóque etiam ſucco, cùm achoris, tum faui cauſſam eſſe ſtatuit. Paulus Ægineta, *lib. 3. cap. 3.* nitroſam ſalſamque pituitam vtriuſque affectus cauſſam eſſe ſcribit. Alexander, *lib. 1. cap. 8.* tres humores poſuit, bilem, pituitam & humorem melancholicum. Et omnino res eò redit, quòd affectus hi ex ſalſa nitroſáque pituita oriuntur, cui nunc bilis, nunc ſanguis, nunc humor melancholicus admiſcetur.

Pſydracia. In ſpecie Pſydracia quod attinet, Autor *libri de med. facilè parabilib. ad Solonem*, definit ea, quòd ſint paruæ efflorefcentiæ factæ in capite, ſimiles veſicis eminentibus in ſuperficie. Quem imitati Alexand. Trallianus, *lib. 1. cap. 5.* & Paulus Ægineta, *lib. 3. c. 3.* Pſydracia inter capitis affectus numerarunt, & Pſydracia hoc modo definiuerunt, ψυδράκια μέν εἰσι μικραὶ ὑπεροχαὶ φλυκταίναις ὅμοιαι ὑπερκείμεναι τῇ ἐπιφανείᾳ, id eſt, *Pſydracia exigua quædam eminentia ſunt, veſiculis vel puſtulis* (Phlyctænis) *ſimiles, ſummæ cuti ſuperpoſita.* Introductorius tamen Galeni etiam toti corpori tribuit Pſydracia, dum ſcribit, *cap. 15. Pſydracion autem communiter dictum eſt, quod circa totum corpus & circa oculi album ſit efflorefcentia, in ſummo rubicunda.*

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa huius tuberculi eſt humor, ex ſanguine, bile & ſalſo nitroſóque humore mixtus.

Signa ex deſcriptionibus traditis facilè ſumi poſſunt: nec periculum minantur Pſydracia.

Curatio.

Curatio. Curantur ſeqq. compoſitionibus, vt Al. Trallianus, *lib. 1. cap. 5.* & P. Ægineta, *lib. 3. cap. 3.* docent.

℞. *Spuma argenti, ceruſſa,* ana Vnc. ß. *alum. ſol. rutæ virid.* ana Drach. ij. Cum *aceto* & *oleo* trita illine.

Vel ℞. *Rutam* & *alumen*, Tere cum *melle*, & capiti raſo impone.

CAPVT XXXIII.

De Strumis & Scroſulis.

Struma. Eſt deinde aliud tumorum genus, quod non ex humore ſimpliciter, in corporis partes externas effuſo, ſeu per eas diffuſo excitatur, ſed in quo materia tumoris cauſſa peculiari membranâ concluditur, atque humor, qui hoc tumoris genus excitat, in aliam ferè ſubſtantiam mutatur. Inter tumores hos primò ſunt ſtrumæ & ſcrofulæ; & quidem de Strumis in collo, & bronchocele, *lib. 2. Pract. part. 1. cap. 25.* egimus, vbi etiam non pauca in genere de ſtrumis dicta ſunt. Hic tamen etiam in genere aliquid dicendum; quià, vt mox dicetur, non ſolùm collum, ſed & alias plures partes occupant.

Etſi verò non incommodè ad ſcirrhum hoc tumorum genus referri poſſit: tamen hoc communi nomine non appellantur, ſed χοιράδες ſeu ſcrofulæ hi tumores dicuntur, à porcis deſumtâ appellatione, qui frequentiùs hoc malo corripiuntur. Paulus Ægineta tamen, *lib. 4. cap. 35.* aliam nominis rationem tradit, *ἀπὸ τῶν χοιράδων πετρῶν, à chœradibus petris,* eſt enim χοιράς, ſaxum ſub mari nigrum, aſperúmque, & aliquantulum eminens, vt porco nanti ſimile videatur: cui quidem ſcopulo, ob tumoris aſperitatem, hic morbus aſſimilari potuit. Videntur quidem nonnulli aliquam differentiam conſtituere inter ſcrofulas & ſtrumas, dum ſcribunt, Scrofulas eſſe induratos, & intra membranam aliquam concluſos in glandulis tumores, qui ſi ex carne generarentur, tum eſſent ſtrumæ dicendæ: ſed pleríque hanc differentiam negligunt.

Eſt enim Struma ſcirrhoſus glandularum tumor, vt definit Galenus, 14. *meth. med. cap. 11.* & quidem peculiari membranâ concluſus. *Struma quid ſit.* Subiectum enim ſtrumarum ſunt glandulæ, & quidem in ceruice & collo frequentiſſimè oriuntur, interdum tamen etiam in axillis & inguinibus. In mammis quoque ſuborras ſtrumas, Meges quidam Chirurgus, cuius Galenus etiam, *lib. 6. meth. med. cap. vlt.* mentionem facit, obſeruauit, vt ſcribit Celſus, *lib. 5. cap. 28.* Ita & in meſenterio ſtrumas reperiri, *lib. 3. Pract. part. 5. cap. 5.* dictum. Si ſit in gutture, peculiari nomine Bronchocelen bocium, & herniam gutturalem nominant. Eſt is tumor colli grandis & rotundus, inter cutem & aſperam arteriam, in quo modò caro, modò humor aliquis melli adipive ſimilis includitur. Differunt tamen ſcrofulæ ab aliis glanduloſis tumoribus, primò quidem numero quòd in ſcrofulis plures glandulæ intumuerunt, & vna ex altera dependet in ſuperficie cutis, inſtar vuarum ex eodem racemo dependentium; deinde quia ſcrofulæ profundiores radices habent, quàm alij glanduloſi tumores.

Cauſſa.

Ortum autem habent ſtrumæ ex humore pituitoſo, ſecundum alios etiam melancholico, aut ex pituita & melancholia miſto: vnde ſcrofulis maximè corripiuntur pituitoſi melancholici, guloſi, qui frigidis ac humidioribus cibis veſci ſunt ſoliti, & aquas frigidas biberunt. *Cauſſa.* Hinc in regionibus quibuſdam, vbi incolæ crudis aquis & niualibus vtuntur, omnes ferè ſtrumoſi ſunt. Generantur verò ſtrumæ non ſubitò & confertim, ſed paulatim, & primò influit materia ad vnam glandulam, in qua excitatur tumor mollis & laxus: hinc ad aliam, in qua itidem mollis tumor excitatur, qui porrò induratur, donec tandem multæ glandulæ racematim quaſi ex loco affecto dependeant.

Aëtius, *tetrab. 4. ſerm. 3. cap. 5.* ex Leonida duplicem generationis modum proponit, dum ſcribit: *Strumæ ſunt carnes ſubcandidæ, facilè augeſcentes, in membrana contentæ, & in ſumma glandula induratæ, quæ in collo, ſub alis, & inguinib. oriuntur, vbi glandulæ vaſis ſubſtratæ ſunt, vt in aliis quoque iam relatis glandulis. Aliquando etiam, ſed rarò tamen, ex carne eorundem locorum fiunt, quæ affinitate quadam ad ſtrumarum naturam vertitur, & materiæ acceſſione augetur.* Primò enim glandulæ dictarum partium, non ſecus ac aliæ quæuis partes, ſiccatâ pituitâ, vel humore melancholico, aut vtroque miſto, ad ſcirrhi modum indureſcunt. Interdum verò ipſa glanduloſæ carnis ſubſtantia ſiccata indureſcit, quæ tamen humore melancholico vel pituitoſo deinceps imbuta præter naturam increſcit. Galenus tamen, quia vterque generationis modus in idem ferè recidit, hanc differentiam plerumque neglexit, & *lib. de tumor. p. n. cap. 11.* induratis glandulis affectum, Strumam nominari ſcribit.

De Cauſſis tamen, *allegato loco*, monuimus. Platerum ſtatuere, vix ſolam pituitam & humorem melancholicum ad ſtrumas generandas ſufficere, cùm ex his ſolis ſi eſſent, non tam diuturni eſſent, ſed putredini obnoxij, vel in pus vt alij tumores mutarentur; ſed è ſucco partes has nutriente ortum ſtrumas ducere. Cùm enim tam glandulæ, quàm aliæ carnes, craſſiore ſucco nutriantur, ſi is quantitate excedat varios tumores generari. Verùm etiamſi hoc omnino concedendum ſit: tamen impoſſibile non eſt, quin aliquid humoris pituitoſi & melancholici glandularum alimento admiſceatur.

Includitur autem ſtrumarum materia peculiari membranæ, quam facultas formatrix, quæ omnibus partibus viuentibus inſita eſt, producit. Dum enim ab affluente humore ſuperfluo membrana aliqua diſtenditur, vel etiam rumpitur, natura eam extendit & dilatat, ac nouæ quaſi membranæ ſtructuram aggreditur.

Differentiæ.

Diſtinguuntur ſtrumæ à nonnullis in malignas & benignas; *Differentiæ.* vt benignæ ſint, quæ ſunt citra inflammationem & citra dolorem; malignæ autem, quæ inflammationem & dolorem habent, & medicamentis magis exaſperantur. Verùm ſciendum, malignas dictas ſtrumas non propriè ſtrumas eſſe ſed tumorem ex ſtruma & cancro quaſi miſtum, vtpotè qui non ſolùm fiat ab humore pituitoſo & melancholico, ſed etiam atram bilem admiſtam habeat. Diſtinguuntur etiam hoc modo, quòd aliæ ſtrumæ ſint liberæ, aliæ infiltratæ. Liberæ dicuntur & ſimplices, quæ nulli vaſi ſunt complicatæ & colligatæ: quæ verò vel cum arteria, vel cùm vena inſigni aut neruo connectuntur,

iiſque implicantur, infiltratæ, aut forſan commodiùs implicatæ dicuntur.

Reliqua quæ de Strumis dicenda eſſent, allegato loco, *lib. 2. Pract. part. 1. cap. 25.* propoſita ſunt, quæ ibi videantur.

CAPVT XXXIV.

De Ganglio, & Nodis.

Γάγγλιον, Græcis dictum, quam vocem & Latini retinent, à nonnullis inter affectus capitis numeratur. Verùm à Paulo Ægineta, *lib. 4. cap. 16.* & *lib. 6. cap. 39.* & Aëtio, *tetrab. 4. ſerm. 3. cap. 9.* pluribus partibus tribuitur, nervoſarúmque partiũ affectus eſt. atque ab autore *definitionũ Medicarũ* definitur. quòd ſit νεύρου παρὰ φύσιν συστροφὴ συμπεπιλημένη, *nerui præter naturam conuolutio ſeu nodus, qui in vnum corpus coaluit.* Eundem tumorem Guido, *tractat. 2. doctr. 2. cap. 4.* Lupiam appellare videtur, ſcribitque Tagautius, *Inſtitut. Chirurgic. lib. 1. cap. 13.* ex Philagrij curatione apud Aëtium patere, Recentiorum Lupiam, Auicennæ glandulam, & Græcorum Ganglion, eundem omnino affectum eſſe.

Quo nomine autem Germanis appellentur hi tumores, non ſatis planum eſt. Si enim Græcorum & Recentiorum Ganglij & Lupiæ, vt & glandularum Auicennæ deſcriptiones & ſigna, imò curationem perpendamus, Ganglium eſt is affectus, qui *Vberbein.* Germanis *Vberbein* appellatur, ita dictus, non quòd os ſit, ſed quòd tumor ſupra os ſit, loco ſcilicet, vbi oſſa tantùm cute teguntur, vel quòd oſſis duritiem referat. Platerus tamen non eos tumores, qui ex neruis oriuntur, quóſque paſſim ſub ganglij nomine deſcribunt autores, *Vberbein* appellat, ſed peculiare tumoris genus, vbi perioſtio abraſo vel exeſo, nouum quaſi os priori adnaſcitur. Tumor verò quem ille ſub Ganglij nomine proponit, qui ſcilicet circa articulos, præcipuè genua, naſcatur, aliàs anguſtiore, aliàs latiore termino, vniuerſum interdum articulum comprehendens, ciúſque motum interdum adeò ſiſtens, vt membrum vel planè non, vel non integrè moueri poſſit, tumor is eſſe videtur, quem Germani appellant *Gliedſchvvam.* *Glieldſchvvam*, quòd ſcilicet quaſi fungus quidam ſub cute circa articulos, inprimis genu naſcatur, qui non ſemper rotundus eſt, ſed ſæpe totum genu ambiat; cùm tamen ganglion ſemper ſit tumor rotundus, vt Ambr. Paræus, *lib. 6. cap. 20.* ſcribit.

Sed quod ſuprà etiam dixi, magna eſt in nominibus confuſio. Ideóque quod Io. Tagautius, *lib. 1. Inſtit. Chirurg. cap. 2.* monet, res ipſa eſt attendenda, nominibus verò parum fidendum: cùm eadem vox ſæpe apud varios autores variam ac longè diſſidentem habeat ſignificationem.

In pluribus quidem corporis partibus oritur Ganglion, præcipuè tamen in iis quæ mouentur, ſecundum articulos, nempe in manibus & pedibus, iiſque in locis, vbi oſſa tantùm cute veſtita ſunt, & vbi tendinum, ligamentorum, neruorúmque eſt concurſus. Aëtius tamen caput & frontem addit, vt & cubitos; in quibus tamen rariùs accidat.

Cauſſa.

Cauſſa. Ex ictu autem vel labore originem habere, docent Paulus & Aëtius; quod de cauſſa euidente intelligendum. Verùm quomodo cauſſæ iſtæ euidentes hos tumores producant, non ita planum. Vulgò plerique ex lenta & craſſa pituita, vel melancholia oriri ſtatuunt: ſed rectiùs ſtatuitur, occaſione ictus, extenſionis, aut laboris nimij, à quibus neruus vel tendo nimis extenditur, vel etiam ſecundum membranam quaſi rumpitur, partis neruoſæ nutrimentum exſudare quaſi, & circa fibras ac neruoſæ partis ſubſtantiam adhæreſcere, & à facultate partium earum formatrice in hanc ſubſtantiam mutari, & peculiari membranâ tegi. Quo modo & in oſſibus eorum nutrimentum, ſi perioſtium aperiatur, in oſſeum nodum mutari ſtatuit Platerus. Vt enim in arboribus ſi cortex vulneretur, vel quocunque modo aperiatur, natura alimentum tranſſudans non temerè diffluere ſinit, ſed in nodum mutat: ita etiamſi membranæ oſſa vel partes neruoſas inueſtientes rumpantur, alimentum natura per viam apertam temerè diffluere non ſinit, ſed tumorem membranæ peculiari incluſum ſub cute inde format.

Ganglium verò quod Platerus deſcribit, non ex vnius nerui vel tendinis vitio, ſed iis in locis vbi tendinum, ligamentorum, neruorúmque concurſus eſt, & præcipuè circa genu, accidit, cùm iſtæ partes propter motum nimium valde exerceantur, aut dum vulnera ſanantur. Si enim ſuccus harum partium, tendinum ſcilicet, neruorum, membranarum, ligamentorum, occaſione cauſſarum dictarum ex iis diffluat, ac luxuriare incipiat, earúmque fibris adhæreſcat, in fungoſam talem materiam quæ ſæpe totum articulum ambit, mutatur, & Germanis inde *der Gliedſchvvam* nominatur.

Fieri tamen etiam poteſt, vt in partem talem debilem humor vitioſus in corpore abundans influat, & ſucco illi craſſo partes has alente miſceatur, & viâ apertâ vnâ affluat, ac tumorem augeat.

Signa Diagnoſtica.

Tumor iſte naſcitur in partibus, quæ non carne multâ, ſed cute tantùm teguntur, ideóque altè non delireſcit: eſtque nunc durus, nunc mollis, nunc maior, nunc minor, interdum oui etiam magnitudinem æquat vel ſuperat: doloris eſt expers; ſi tamen fortiùs prematur, torporis quendam ſenſum exhibet; ad latera trudi & moueri poteſt, ſed non antrorſum & retrorſum. *Signa Diagnoſtica.*

Ganglium, quod Platerus deſcribit, eſt tumor, plerumque in genu, mollis, ſine dolore, & colore alieno, à paruis initiis increſcens, qui interdum ita incrementum ſumit, vt totum articulum comprehendat, vnde accidit, vt æger ſtare, aut rectè incedere non poſſit, nec in inceſſu terram attingere, vel ſaltem extremis digitis poſſit.

Prognoſtica.

1. Morbus hic diuturnus eſt, & ſæpe multos annos durat, ægróſque vſque ad mortem comitatur.

2. Qui in iuncturis ſunt articuli, membri totius motum impediunt.

3. Ganglium etiam circa articulum, niſi medicamentis tolli poſſit, incurabile eſt. Sectionem enim non admittit; cùm facilè fieri poſſit, vt ſectione neruus, tendo, vel ligamentum lædatur.

Curatio.

Vniuerſalibus præmiſſis, vt tumor emolliatur & diſcutiatur, *Curatio.* aut ſi hoc fieri non poſſit, ſuppuretur, aut exſcindatur, opus eſt. Ergo ſi Ganglium vel Nodus ſit recens, & folliculus cui includitur, adhuc ſit tener, danda opera primùm, vt cyſtis rumpatur. Ideóque manu fricandus tumor, dum incaleſcat & mollior fiat, poſtea laminâ aliquâ, vel aliâ re ſolidâ comprimatur tamdiu, vt cyſtis rumpatur, & materia in eo incluſa diſpergatur. Hinc lamina plumbea loco affecto imponatur, & faſciâ arctiſſimè conſtringatur, nec ante diem decimum amoueatur. Alij ammoniacum diſſolutum formâ emplaſtri primùm illinunt, poſtea laminam plumbeam applicant. Oribaſius hoc vſus eſt:

♃. *Ceruſſæ, reſinæ piceæ, olei veteris, ammoniaci, galbani,* ana Vnc. j. *ceræ* Vnc. iiij. Miſc.

Vel ♃. *Aloës, myrrhæ,* ana Drach. vj. *lithargyri auri* Vnc. j. *ladani* Vnc. ß. *ammoniaci, adipis vitulini, vulpini,* ana ℥. vj. *ol. lil. alb.* Vnc. ij. *ceræ* q. ſ. F. Empl.

Vel ♃. *Calcis viuæ, adipis anſerin.* ana Vnc. j. *ammoniaci,* Vnc. ß. *terebinthinæ* Vnc. j. Miſce.

Vel ♃. *Empl. oxycroces* Vnc. j. *mucilag. ſem. althææ. fœnugræci,* ana Vnc. ß. *galbani. ſagapeni. ammoniaci aceto diſſol.* ana Drach. iij. *reſinæ* Drach. vj. *ceræ alb.* Vnc. ß. Miſc. F. Empl.

♃. *Gummi ammoniaci, bdellij. galbani aceto diſſol.* ana Vnc. j. ß. *ol. lil. alb. chamæmel. laurini, ſpir. vini,* ana ℥. ß. *puluer. rad. ireos, ſulph. viui,* ana Drach. ß. Miſc. F. Emplaſtrum.

Si hiſce medicamentis non cedant Ganglia, ad ſuppurantia accedendum.

Vt ♃. *Rad. lil. alb. althææ,* ana Vnc. j. ß. *filicis,* Vnc. j. *caricar. ping.* num. x. *rad. ſcillæ* Vnc. j. *fl. meliloti. ſambuci,* ana p. j. Coq. in *iure pedum veruecis*, additâ aceti aliquâ quantitate. Poſtea contundantur & per ſetaceum traiiciantur, & addatur *farina tritici, lupinorum,* ana Vnc. j. ß. *axung. ſuillæ veteris, anatis, anſeris,* ana Vnc. ij. *fecis ol. lil. alb.* Vnc. iij. F. Cataplaſma.

Poſſunt & ſectione tolli ganglia & nodi, ſed nonniſi ij, qui *Sectio.* in capite, fronte, aliiſque locis extra articulos conſiſtunt: qui verò in articulis conſiſtunt, non tutò ſecantur, cùm metus ſit, ne partes ſubiectæ neruoſæ lædantur, & membri motus tollatur. Sicut nec ea ganglia ſecare licet, quæ circa iugulares venas ſunt, ob hæmorrhagiæ metum. Modus autem ſectionis hic eſt. Primò paruum vulnus in cute ad cyſtin vſque faciendum, per quod ſpecillum digitum craſſum in extremo rotundum, in medio cauum, inter cutem & cyſtin immittendum, & ad ganglij vſque radicem circumducendum: hinc ſuper eo cutis decuſſatim quantum ſatis incidenda, & à cyſti ab angulis verſus radicem diducenda; & ſi quæ hæmorrhagia ex vaſis craſſioribus circa radicem ſectis ſuboriatur, conueniente modo ſiſtenda, hinc tumor totus cum membrana extrahendus, nihilque eius relinquendum, aut ſiquid relictum fuerit, cauſticis medicamentis abſumendum.

Nodi calloſi ſeu oſſei, Platero in ſpecie ſic dicti, difficulter curantur, & nunquam etiam, ſi inueterati & indurati ſunt. Qui curabiles ſunt, emollientibus modò propoſitis curandi. Vtilia etiam hîc ſunt Cataplaſmata, parata ex *radicib. mandragoræ, foliis cicutæ, hyoſcyami, vrticæ mortuæ,* coctis in aceto, & cum axungiis emollientibus miſtis.

Si nodi iſti verſus articulos tendant, eorúmque motum impediant, & ſint in locis nudis & oſſibus ſalem rectis, cutis aperienda, & ferro acuto nodus continuato ictu ab oſſe abſcindendus, vulnúſque conueniente modo curandum.

Ganglia

Ganglia in ſpecie ita dicta ſeu fungoſi illi tumores qui circa articulos, imprimis genua oboriuntur, idque totum interdum comprehendunt, eiúſque motum impediunt, difficilis ſunt curationis. Sectio enim, cùm citra læſionem tendinum ligamentorum & neruorum fieri non poſſit, locum hîc non habet. Ideóque tentandum, vt emollientibus & digerentibus diſcutiantur: cauendum tamen ſemper, ne ſuppuratio aliqua ſequatur, quæ hiſce in locis incurabilia vlcera, à quibus neruoſæ partes circa articulos corrumpuntur, excitare ſolet.

Vtilia hîc quoque ſunt medicamenta antea propoſita. Vel paretur fomentatio ex *radic. althææ, li. albor. bryoniæ, cucumeris aſinini, cyclaminis, folia maluæ, althææ, vrticæ mortuæ, hyoſcyami, chamæpityos, ſaluia, primula veris, fl. chamameli, ſambuci, cheiri, meliloti, ſem. lini, fœnugræci, baccis lauri.*

Vel ℞. *Nucleor. nuc. iuglandium*, Vnc iij. *farinæ lupinor.* ℥. j. ß. *puln. rad. ireos, lumbricor.* ana Vnc. j. *mellis* q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Picis naualis* Vnc. ij. diſſolue in *ol. lumbricor. irini*, ana Vnc. j. ß. Adde *ladani, maſtiches*, ana Drach. ij *bdellij, ſtyracis calamitæ*, ana Drach. j. *puln. lumbricor. terreſtr.* ʒ. ß. Miſc.

Vtile eſt & emplaſtrum diaſulphur. Rulandi: imprimis verò thermæ naturales ſulphureæ.

CAPVT XXXV.

De Meliceride, Atheromate, & Steatomate.

HOc peculiare habet hoc tumorum genus, quòd materia, quæ in iis continetur, peculiari tunicâ aut folliculo clauditur. Accipiunt autem nomen à materia contenta. Si enim materia, quæ intus concluditur, ſit melli ſimilis, Meliceris, (Latini mellifauium dicere poſſent) ſi pulti frumentaceæ, quæ ἀθήρη dicitur, Atheroma, ſi ſebo, Steatoma appellatur. Meliceris enim, vt ex Galeno, 14. *meth. med. cap.* 6. Aëtio, *tetrab.* 4. *ſerm.* 3. *c.* 7. Paulo Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. & Celſo *lib.* 7. *cap.* 6. patet, eſt tumor citra dolorem, materiam melli ſimilem pellicula neruoſa concluſam continens. *Meliceris quid ſit;* Atheroma verò eſt tumor concolor citra dolorem, in tunica neruoſa humorem pulticulæ ſimilem continens. *Atheroma quid ſit?* Steatoma verò eſt tumor itidem membranâ peculiari humorem ſebo ſimilem continens. *Steatoma quid ſit?*

De meliceride autem notandum hîc, alium morbum eſſe à meliceria, cuius mentionem facit Aëtius *l.* 5. *c.* 28. μελικηρία enim, vt ipſe Celſus habet, eſt vlceris genus, quod à faui ſimilitudine ita dicitur, aliis etiam κηρίον, *Fauus* appellatur, quem *de morbis infantium, part.* 2. *cap.* 3. explicauimus, eſtque vlcus foraminulentum, capiti præcipuè peculiare, è foraminibus ſaniem melli ſimilem fundens, à pituita ſalſa ſeu nitroſa ortum habens. Μελικηρὶς verò, de qua hîc agimus, abſque omni foramine, in quacunque parte corporis contingat, intus ſub membrana neruea ſubſtantiam melli ſimilem continet.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Omnes autem hi tumores ad pituitoſos referuntur, ac à pituitoſo humore, qui lentè temporis progreſſu in materiam nunc melli, nunc pulti, nunc ſebo ſimilem mutatur, excitari vulgo dicuntur.

Platerus peculiarem, vt etiam *lib.* 2. *Pract. part.* 1. *cap.* 25. *de ſtrumis*, diximus, de cauſſis horum tumorum opinionem habet. Non enim ex humoribus excrementitiis tales tumores generari putat, (ex eiuſmodi enim excrementis ſi tale quid naſceretur, non tam ſtabile, ſed putredini & corruptioni obnoxium futurum exiſtimat) ſed ex ſucco alimentari, ſeu nutriendæ parti dicato. Si enim humor craſſior ſit, quàm nutriendæ parti carnoſæ conueniat, tumores duriores, quàm Sarcomata exiſtunt, interdum progigni: & quidem ſi is admodum craſſus ſit, Scirrhum generari. Sin verò tumor non adeò durus ſit, tandem in abſceſſum deſinere, in quo diuerſa materia, pro ſucci huius, qui tumorem hunc genuit, diuerſitate & miſtione cum aliis humoribus, generetur, qui tamen non vt alij abſceſſus à ſanguine geniti, ſuppuretur, & in pus conuertatur, ſed in aliam ſubſtantiam propriæ incluſam veſiculæ. Atque hoc modo melicerides, atheromata & ſteatomata generari ſcribit. Addit verò, ad generationem talium tumorum id non minimum facere, ſi ſucco, qui carnem nutrire debet, nutrimenti alterius partis, quæ craſſo admodum ſucco ali debuit, portio ab ea abſcedens, in carnoſas ſedes cum illatum nutrimento delata, talem duritiem in illis gignat. Quod eo etiam probare conatur, quòd in eiuſmodi abſceſſibus ex illis tumoribus genitis aliquid aliarum partium ſubſtantiæ ſimile inueniatur, nunc pilum, nunc vnguem, nunc os, nunc glandulam referens, quæ vix ex aliis, quàm ex ſucco haſce partes vel in cute, vel carne vicina, nutriente, huc cum proprio carnis nutrimento delato, naſci potuiſſent. Ex eodem prouenire putat, ſiquid in abſceſſu reperiatur, quod fauum, pultem, vel mel referat: illud enim prouenire ex pinguiore ſanguis parte, quæ pinguedinem efficit, hoc verò ex ſucco carneo, nondum in pus mutato, ſed in talem tenacem humorem maturatione vi caloris excoctum fuiſſe; qui ſi vlteriùs torreatur, ſuccúſque ille magis terreus ſit, aliud quid, vt carbones, calculos, ſimiliáque referat. Hæc ſi propriæ membranæ incluſa ſint, illa quoque à membranoſo ſucco hinc prouenieute neſci ſcribit.

Verùm circa hanc opinionem quædam notanda ſunt. Primò enim nondum hinc cauſſa patet, cur non in omnibus corporibus neque in omnibus partibus, ex ſucco quo nutriuntur, tales tumores fiant. Ideóque cauſſa reddenda, cur humor ille è partibus effluat, atque inde ſub cute tumor excitetur. Eam eſſe puto, quòd membrana, quæ quamlibet partem tegit, & ambit, à cauſſa ſiue externa & violenta, ſiue interna, ſeu rumpitur, ſeu eroditur & exulceratur, (quod in generatione nodorum in oſſibus in perioſtio fieri concedit Platerus) vt ita viâ apertâ alimentum, ſeu ſuccus nutriens effluens, non ampliùs in parte affecta ſiſtatur & concludatur, ſed per viam apertam exſudet. Quod tamen natura, quæ nunquam otioſa eſt, temerè fieri non permittit, ſed ipſam membranam vlteriùs extendere, effluentémque ſuccum concludere incipit; ſicut in arboribus fieri videmus, vbi cortice externo læſo, ſimili planè modo nodus formatur. Deinde ſuccum, qui materiam tumori præbet, primò parti alendæ dicatum eſſe facilè concedo: quin tamen progreſſu temporis vitioſi humores eò non propellantur, ipſe Platerus negare non poteſt. Nec opus eſt, vt ſtatim in pus mutetur: cùm vitioſi humores alimento permiſti ſine corruptione & in pus mutatione diu ſuam naturam ſeruare poſſint, vt in cachexia & ſcabie, ac ſimilibus cutaneis affectibus patet. An vero diuerſa illa materia, quæ in tumoribus talibus reperitur, à partium vicinarum, pilorum, vnguium, oſſium proprio alimento in alienum locum confluente, & cum proprio partis affectæ alimento ſeſe miſcente ortum habeat, valde dubito. Neque enim ad pilorum, vnguium, oſſium, & ſimilium formationem ſufficit materia, ſed inprimis facultas formatrix neceſſaria eſt, quæ in parte carnoſa carnem, in membranoſa membranam non oſſa format, & ſuæ cuique parti peculiaris eſt: quæ ſi finem ſuum ob materiæ ineptitudinem aſſequi non poſſit, ſimile quid format, & in parte carnoſa carni, in membranoſa membranæ quid ſimile efficit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Omnia hæc tubercula à paruulo incipiunt, & diu ac paulatim excreſcunt, ac tunicula ſuâ includuntur. Et Meliceris quidem figurâ rotundior eſt, magiſque extenditur, & ad digitorum compreſſionem, ob minorem humoris craſſitiem celeriùs cedit, & amotis digitis pari celeritate reuertitur. Etſi enim P. Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. ſcribit, quòd meliceris tangentibus veluti corpus quoddam laxum cedat, & tarde quidem diffundatur, citò autem rurſus colligatur: tamen procul dubio textus deprauatus eſt, aliquidque ſcribentium incuriâ omiſſum; quod ex eó apparet, quòd ſigna atheromatis planè omittit. Procul dubio igitur ita legendum & omiſſa ex Aëtio ſupplenda. *Steatoma acriu durius eſt, & ad tactum renitit, fundúmque ſolidius habet. Atheroma autem tangentibus velut corpus quoddam laxum cedit; & tarde reuertitur. Meliceris autem celeriter cedit, citò autem rurſum colligitur.* Et licet Steatoma durum ſit: tamen à ſtruma differt, quod non ita vt ſtruma: durum eſt, neque ſicut ſtruma inæqualem tumorem habet.

Quid verò intus habeant hi tumores, *vt coniectura præſagiri poteſt, ita certò cognoſci, niſi cùm eiecta ſunt, non poteſt.* Celſus, *lib.* 7. *cap.* 6.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Periculum equidem coniunctum non habent hi tumores; ſæpe tamen diu durant, & ſine noxa circumferuntur ac negliguntur.

2. Sæpe ſpontè tamen in abſceſſum deſinunt. Quod ſi non fiat, non tam difficulter, vt ſcrofulæ & ſcirrhi, curantur.

3. Qui ſunt eleuati, & ad motum contactúmque expoſiti, facilè curabiles ſunt. Qui verò profundiùs, inſerti ſunt, & ad motum non expoſiti, difficiliùs curantur, & in Chirurgiæ aggreſſione ſummam diligentiam expetunt, propter imminentes ſanguinis eruptiones, ac neruorum puncturas. Plerique enim Chirurgi ob imperitiam ſubſtratos neruos cum tumoribus eiuſmodi reſcindunt.

Curatio.

Curatio. Etſi tumores hi nominibus differant, & peculiarem ſinguli materiam contineant, tamen eandem ferè curandi rationem habent. Vniuerſalibus nimirum præmiſſis, & corpore à vitioſo humore expurgato, materia tumoris cauſſa vna cum tunica tollenda: quod fit, ſi materia vel diſcutiatur, vel ſi id fieri non poſſit, ſuppuretur, vel exſcindantur tumores. In meliceride triplex hoc remedij genus locum habet; atheroma diſcutientibus & ſuppurantibus curatur, ac ferè ſectione opus non habet.

Vt ℞. *Ladani, bdellij, galbani, ammoniaci, propoleos, terebinth.* an. partes æquales. Miſc.

Vtile eſt & emplaſtrum ex *ammoniaco, pyrethro*, & *oleo ſuccini* factum, quo ruptum vidi tumorem talem in maxilla, atque filamenta alba longa, qualia in cancris interdum reperiuntur, extracta fuiſſe.

Calx viua quoque cum axungia vel oleo mixta, vtilis eſt.

Vel ℞. *Picis naualis* Vnc. j. *ammoniaci, ſulph.* ana Vnc. ß. Miſc.

Vel ex *radic. cyclaminis*, & *axungia ſuilla*, ac momento *ſulph.* F. Emplaſtrum.

Si ſponte non aperiatur tumor, ſectio inſtituenda: ita vt cyſtis, ſeu melleam, ſeu pultaceam, ſeu adipoſam, ſeu quamcunque aliam ſubſtantiam continens, eximatur & tollatur. Cutis autem non tranſuerſim, ſed rectà vel ſubobliquè ad folij myrti figuram ſecanda, & membrana humorem continens à cute & ſubiecta parte liberanda, cauendo (quod fiet, ſi vno impetu cutis non diſſecetur) ne membrana illa ſeu cyſtis lædatur, humórque, qui in ea continetur, diffluens, operationem impediat, eiuſque, vel humoris aliquid, relinquatur. Et ſi hoc accidat, & aliquid remanſerit, cathæreticis abſumendum. Si enim aliquid de tunica illa relinquatur, tumor regeneratur.

Si in capite huiuſmodi tumores fuerint, folliculo exempto pericranium ſecetur, & caluaria abradatur, ne vlla radix tumori nouo generando idonea relinquatur. Si ſectionem æger admittere nolit, aut ob venas commodè fieri non poſſit, medicamentis cauſticis cutis perrumpenda. Folliculo exempto vlcus conſolidandum, & ſi plus æquo laxa ac extenſa cutis fuerit, vt commodè coire non poſſit, ſuperfluum abſcindendum.

CAPVT XXXVI.

De Teſtudine, Talpa, ſeu Topinaria, & Natta.

PErtinent huc & tumores, qui quidem ad meliceridés, atheromata, & Steatomata referuntur: quia verò priuatim capiti accidunt, peculiaria iis impoſita ſunt nomina, quæ tamen apud Antiquos Græcos, vel Latinos non exſtant, ſed à Recentioribus Barbaro-Latinis excogitata ſunt; putà Teſtudo, Talpa, ſeu Topinaria, Natta.

Teſtudo quid ſit? Teſtudo ſcilicet eſt tumor magnus, mollis, vel non valde durus, in capite, latiore formâ in modum teſtudinis, à cuius ſimilitudine accepit nomen, vel caſtaneæ in principio, poſtea verò in formam oui excreſcens, in quo mollis materia, tunicâ quadam obducta continetur, (vnde ab autoribus ad meliceridés refertur) quæ caluariæ ita inhæret, vt ipſam plerumque vitiet, ipſique cariem inducat.

Talpa. Cognatus huic tumor eſt Talpa, ita dictus, quòd ſicut talpa ſub terra deambulat, ita hic ſub cute cranium depaſcit. Nonnulli ex illis Latino-Barbaris teſtudinis nomine hunc tumorem comprehendunt, nec de talpa peculiarem mentionem faciunt. Alii verò de eo peculiariter tractant, & Vigo *lib. 2. tract. 3. cap. 1.* expreſsè Talpam à Teſtudine diſtinguit; & materiâ etiam differunt, quæ in Talpa eſt craſſior, quàm in Teſtudine. Igitur ſicut Teſtudinem ad Melicerídem referri poſſe diximus, ita Talpa ad Atheromata referri poteſt. Nonnulli Topinariam appellant. Alij tamen Topinariam affectum diuerſum, & pueris familiarem eſſe dicunt, qui fiat ex phlegmate dulci, quod declaret viſcoſitas ſaniei & albedo eius: aliquando ex phlegmate miſto cum ſanguine, quod declaret color, qui non rubeus, & citò ad maturitatem deuenit; aliquando verò ex melancholia, vel cholera, vt de hac re ſcribit Guilielmus Placentinus, *lib. 1. Chirurg. cap. 5.* Ioan. Philippus Ingraſſias, *de tumorib. tract. 1. cap. 1.* hunc tumorem ad Hydrocephalum intrepidè reducendum cenſet. Verùm cùm Hydrocephalus fiat ex aqua, nec ſanguinem admixtum habeat, nec ſupputetur, id concedi non poteſt.

Natta. Tandem eſt alius tumor, quem Natam, Nattam, & Naptam appellant, magnus, & mollis, ſine dolore & colore, in dorſo præcipuè excreſcens, quandoque tamen in humero & aliis partibus erumpens, à tenui quidem radice pendens, ita tamen incrementum ſumens, vt aliquot libras pendat, & melonis vel cucurbitæ quantitatem æquet, qui cùm non ſemper eaſdem figuras habeat: ideò etiam diuerſis nominibus ab autoribus appellatur. Materia quidem in eo interdum videtur carnoſa, ſed non verè caro eſt, verùm adipi ſimilis, ideóque ad Steatomata referri poteſt.

Cauſſæ.

Cauſſa. Cauſſam horum tumorum ad pituitam ſalſam, vel cum bile mixtam referunt. Verùm cùm ad Meliceridés, Atheromata & Steatomata hi tumores referantur, commodè etiam ſtatuitur, eos eandem cauſſam, quam dicti tumores habent, habere: ſaltem hic copia materiæ maior eſt, vnde etiam tumores maiores ſunt.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcuntur hi tumores facilè ex deſcriptionibus ſuprà traditis. Sunt enim tumores molles, vel non valde duri, lati & magni, peculiari tunica concluſi. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Si in capite ſunt huiuſmodi tumores, periculoſi ſunt, ob cranij vicinitatem, cùm cranium corrodant & corrumpant, præcipuè circa ſuturas. *Prognoſtica.*
2. Si magna adſit cranij corruptio, ſatius eſt ſinere talem tumorem, quàm curare.
3. Qui abſque cranij corruptione ſunt, tutiùs curantur.
4. Vt in tumoribus *proximo capite* explicatis, ita & in his, niſi tota tunica cum humore extrahatur, perfecta ſanitas ſperari non poteſt, cùm ſi aliquid relinquatur, inde nouus tumor pullulet.

Curatio.

Vniuerſalibus præmiſſis, & corpore euacuato, materia tumorem conſtituens tollenda: quod fit digerentibus & reſoluentibus medicamentis, vel ſupputantibus, vel Chirurgiâ. *Curatio.*

Si tumor ergo ſit ſine vlcere & oſſis corruptione, diſcutientia adhibeantur. Diſcutientia autem talia ſunt, quæ in ſcrofulis & tumoribus vſurpari ſolent. Sed rarò diſcutientibus hi tumores curantur. Si diſcutientibus tumores hi tolli non poſſint, maturantia & ſuppurantia adhibenda, qualia *præcedente capite* ſunt propoſita.

Vel ℞. *Capar. ſub cinerib. coctar. vitell. ouor. ad duritiem coctor.* ana num. iij. *axung. porcinæ*, vel *butyri ſ. ſale* ℔. ß. *rad. althææ ad mollitiem coctar. & minutim contuſar.* ℔. j. Miſc. F. Cataplaſma.

Perfecta tamen puris generatio non eſt expectanda, cùm pus facilè acredinem & malignitatem acquirat, ac cranium corrodat. Ideóque quamprimum aliqua ſuppurationis ſigna adſunt, tumor maturè aperiendus. Inciſura vel ſimplex, vel formâ crucis facienda, pro tumoris magnitudine. Pure euacuato, vlcus detergendum conuenientibus medicamentis, ex. gr. tali.

℞. *Farinæ hordei* ℥. ij. *myrrhæ* Vnc. ß. *ſarcocollæ* Vnc. j. *mellis* q. ſ. Miſc.

Mundatum vlcus carne implendum & conſolidandum.

Si os corruptum ſit, radendum, & vt in carie oſſium fieri debet, curandum.

Curatio verò, per Chirurgiam, eodem modo inſtituenda, vt *cap. præced.* dictum.

CAPVT XXXVII.

De Verrucis.

SVnt deinde & alij tumores, qui non ex humoribus, ſed ex ſolida ſubſtantia ortum habere dicuntur. Verùm cùm iidem vel ex partes nutriente ſucco vitioſo & luxuriante, vel humoribus excrementitiis iis admixtis ortum habeant, hoc tumorum genus illis, qui modò explicati ſunt, ſubiungemus.

Et primò quidem oriuntur quidam parui tumores inſtar monticulorum in cute, qui Verrucæ ſeu porri dicuntur. Latinis enim Verruca propriè eſt editior montis pars, & vt Gellius, *lib. 3. cap. 7* Catonis dictum interpretatur, aſpera; vnde & verrucoſa loca dicuntur, quæ inæqualia ſunt, & diuerſas partes eminentes habent. A variis autem formis Verrucæ diuerſas ſortiuntur appellationes. Alia enim dicitur *ſeſſilis*, Græcis, *μυρμηκία*, Latinis formica, quæ altioribus radicibus fixa eſt, infrà lata, ſuprà tenuis, minúſque ex cute ſeſe exſerit, & ſtabilis eſt, nec, vt aliæ, mobilis. Ita verò appellatam cenſent vel à colore ſubatro, qualis eſt in formicis: vel quòd, dum ſtringitur, ſenſum exhibeat morſibus formicarum ſimilem, naſcitúrque plerumque in manibus aut etiam pedibus, nec eſt ſine dolore, in hac quandoque pilus vnus & alter, imprimis in facie, apparet. Alia dicitur *penſilis*, quòd exiguo quaſi pediculo, vt de chorda dependeat, vnde, Græcis *ἀκροχορδὼν* dicitur, baſin exiguam habet, longum & grande caput. Hanc, ſi non ſit eiuſdem coloris, ſed thymi florem referat, minórque ſit & magis inæqualis, ac parua, Thymum appellant. Si verò maiores ſint hæ verrucæ, à ſimilitudine quam habent cum ficus fructu, Ficus appellantur. *Verruca.* *Verruca ſeſſilis.* *Verruca penſilis.*

Referri huc etiam poſſunt Condylomata, & criſtæ ani, de quibus *lib. 3. pract. part. 2. ſect. 1. cap. 10. de morbi inteſtini recti*, dictum.

Eſt & aliud genus verrucæ, ſeſſili ſimile, quod Clauum appellant, Græc. *ἧλον*. Sunt illæ verrucæ albæ, rotundæ, clauorum capiti ſimiles, atque in digitis plantiſque pedum plerumque oriuntur, vt moleſtiam ac dolorem inter progrediendum excitent. Hoc Verrucæ genus, quia in ambitus illius cutis concoloris centro fuſcam aut nigram maculam habet, pupillæ *Clauus quid ſit.*

inſtar,

inſtar, ac ob id oculo picæ ſimilis eſt, à Germanis *Elſterauge*, quaſi *picæ oculus* nouunatur.

Naſcuntur autem Verrucæ in diuerſis corporis partibus: frequentiùs tamen in manibus & pedibus, & plerumque plures ſimul.

Cauſſæ.

Cauſſa. Oriuntur autem omnes, ſecundum vulgatam doctrinam, ex materia craſſa melancholica & pituitoſa, quam cum natura non poſſit diſcutere, ex ea hoc genus tumorum format.

Platerus vero, vt cognatos tumores, ita & verrucas ex ſucco cuti & cuticulæ alendo deſtinato gigni ſtatuit, hoc modo. Vt in illorum ſubſtantia conſiſtens adhuc, durities callotas & cicatrices gignit, ſic in porum cutis vnum pluresve portio illius irrumpens, cuti adhærens, radicibúſque adnaſcens, excreſcénſque pomunculam exiguam porum adimplentem duram ac callotam generat, quæ nunc extra porum effertur, in verruca penſili, alias in eo permanet, in verruca ſeſſili, vti & clauo in pedibus. Quòd autem ſuccus ille in poros ſe ingerat, illorum dilatatio & amplitudo cauſſa eſſe poteſt, quod vti a variis cauſſis prodit, ita in pedibus cute vno loco validius preſſa, poróque ſic ampliato, clauus facile gignitur. In manibus quoque cùm plerumque ſe verrucæ oſtendant, ab externis iniuriis hoc prodire credibile eſſe ſtatuit.

Ex contagio etiam eas oriri ſtatuunt nonnulli, vt ſi ex reſecta verruca ſanguis cadat in aliam partem, in ea generetur Verruca, & ſi quis linteo fuerit vſus, quo ſanguis qui ex verrucis effluxit, collectus & deterſus eſt, etiam in eo ſucceſſcere verrucas.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Verrucæ è deſcriptionibus traditis facile cognoſcuntur, vt & earum differentiæ, vt peculiaria ſigna tradere opus non ſit; vulgóque ſatis noti tumores ſunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Verrucæ ſæpe ſuâ ſponte deſinunt, ſine vllius medicamenti ope.

2. *Myrmeciæ & claui tamen ſine curatione vix vnquam deſinunt.*

3. Acrochordones faciliores ſunt curatu, cùm radices exiliores habeant: reliquæ autem cùm latiore radice nitantur, fortiora & efficaciora medicamenta requirunt.

4. *Acrochordon ſi exciſa eſt, nullam radiculam relinquit, ideóque ne renaſcitur quidem. Thymio Clauóque exciſis ſubter rotunda radicula naſcitur, quæ penitus deſcendit ad carnem, eáque relictâ radice rurſus oritur. Myrmecia lattiſſimis radicibus inhærent, ideóque ne excidi quidem ſine exulceratione magna poſſunt.* Celſus *lib.* 5. *cap.* 28.

Curatio.

Curatio. Tolluntur autem Verrucæ vel medicamentis, vel Chirurgiâ. Medicamenta vel occultâ proprietate quadam hoc præſtant, vel ipſarum alimentum exſiccant, vt verrucæ poſtea marceſcant & euaneſcant.

Fallopius commendat *folia ſalicis*, aut ſuccum eorum. Si verò deſint viridia ſalicis folia, vtitur puluere foliorum ſalicis cum aceto ſimplici, vel ſcillitico mixto. Vtuntur etiam *ſcrofulariâ*, *radice dracunculi*, *ari*, *cyclaminis*. Commendant quoque *radices chelidonij* recentes, quarum ſucco verrucas illinunt. Alij verrucas primò aliquoties feſtucâ adurunt, & poſtea naſturtium & ſinapi applicant. Portulacâ etiam aliqui à proprietate tolli verrucas exiſtimant. Tolluntur & Verrucæ, ſi cum *nigella* & *vrina* fricentur; ſi lauentur liquore ex foliis verbaſci collecto, & cum floribus appoſito: decocto ex *ſinapi*, *ſulphure* & *ſale* facto cum aceto: ſi *folia ſabinæ* in vino macerata per dies tres continuos imponantur: ſi *herba Roberti*, *ruta* & *milleſolium* ſimul trita applicentur. Vtile eſt & *cichorium verrucarium*, quod inde nomen accepit; item ſuccus lacteus è caulibus dentis leonis, vt & aliarum plantarum Intybacearum: *Aqua è ſarmentis vitium*, dum vruntur, exſudans: *farina ciceris*.

Efficaciſſimum etiam eſt, ad verrucas & clauos in pedibus, hoc emplaſtrum.

℞. *Picis naual.* ℥.j. *galban. acet. diſſ.* ℥.ß. *ſal. ammon.* ℈.j. *empl. diachyl. magni* ℥.j. ß. Miſc. F. Empl.

Verùm ſi talia non iuuent, ad fortiora & quæ vim cauſticam habent, imò ipſum ignem actualem, eſt accedendum. Cautè tamen cauſtica adhibenda, in primis in locis neruoſis, & Ita, vt ſolam verrucam attingant. Ideóque priùs pars circumcircà cerà vel emplaſtro aliquo munienda.

In hunc finem adhibetur lac ficus & tithymalli, & quidem lac tithymali efficax eſſe in ſeipſo compertum habere ſcribit Valeſcus de Taranta. Calx viua cum ſapone miſta etiam vtilis eſt, quod medicamentum efficacius erit, ſi vitriolum calcinatum vel viride æris addatur, vel cauterium ex lixiuio, ſapo- nis paratum.

Vel ℞. *Albumen oui coctione indurat. viridis æris, aluminis*, ana Drachm. Miſc.

Vel *allium viride* recens contuſum verrucæ applicetur, & ſuprà puſtulas ex cera imponatur, & faſciâ inuoluatur.

Vel ℞. *Auripigmentum*, & miſceatur cum oxymelite vel lacte tithymali, atque opponatur verrucæ. Vtile etiam eſt *ol. Vitrioli & ſulphuris*. Et ol. quidem Vitrioli miris modis hîc commendat Io. Andreas à Cruce, atque hoc modo applicat: Cultellum exiguum ex ligno aloës aut ſimili parat, & in ol. vitrioli intingit, atque verrucam eo modo liberat, quo alias per ſcalpellum ferreum liberatur.

Chirurgia, qua verrucæ tolluntur, deſcribitur à Galeno, 14. *method. med. cap.* 17. Paulo Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 87. Rhaſe *lib. diuiſion. cap.* 124. Fit autem ea vel extractione, vel exciſione, vel aduſtione. Extrahuntur aut euelluntur, vel penna, cuius circulus par ſit verrucæ, quâ vndique ſtringitur verruca, & poſtea circumagitur, atque ita cum radice euellitur. Idem fiſtula argentea præſtare poteſt. Quidam ſuctu ac dentibus Romæ eas euellebat, vt Galen. *loc. alleg.* docet.

Exſcinduntur vel vinculo, penſiles ſcilicet verrucæ, filo nimirum ſerico, aut aliq. forti, aut ſetâ equinâ, arctiùs ſubinde vinculum conſtringendo, donec verrucæ excidant. Et ſi aliqua radix remanſerit, cauterio abſumenda: vel ferro ſeu ſcalpello idoneo, ita vt verruca circumcircà priùs ſcarificetur, & poſtea acuto ſcalpello vel phlebotomo radicitùs exſcindatur.

Actu aduruntur vel bacillo betulæ accenſo, vel ſtilo ferreo candente per cannulam, ne partes vicinæ lædantur, applicato. Vel ſi lamina ferrea ad magnitudinem verrucæ perforata verrucæ ita applicetur, vt ſola verruca per foramen appareat, & poſtea candente ferro, vel ignis flammâ aduratur. Aduſtione factâ eſchara tollenda, & vlcus conueniente modo ſanandum. Fallopius, ſi alia non ſint ſatis efficacia, vrit verrucam ſulphure, hoc modo. Accipit mediam teſtam nucis iuglandis, & eam ad magnitudinem verrucæ perforat, atque parti, in qua eſt verruca, parte conuexâ applicat, ita vt arctè verrucam comprehendat, & verruca per foramen in cauitatem teſtæ promineat. Poſtea ſulphur in teſtæ cauum imponit, atque incendit: quo liquato atque accenſo verruca tantùm adurenda eſt, quantum æger ferre poteſt, atque ſi vna vice tolli tota non poteſt, ter vel quater repetenda eſt aduſtio. Vbi locus fuerit ſanatus, foliis ſalicis per aliquot dies fricandus, & tegendus, ne riuiuiſcat verruca.

De Thymis, & criſtis ani dictum eſt, *lib.* 3. *pract. part.* 2. *ſect.* 1. *cap.* 10.

CAPVT XXXIIX.

De Cornibus.

Plurimi ad verrucas etiam referunt Cornua, eáque ſtatuunt eſſe verrucarum quoddam genus oblongum, & inſtar cornu recuruum. Verum longè latius ab Arabibus, & poſterioribus Medicis, nomen hoc extenditur. Auicenna, *ſeptima quarti, tract.* 3. *cap.* 14. de Cornibus ita ſcribit: *Cornua ſunt additamenta, ſpiſſa, curua, naſcentes ſuper iuncturas in extremitatibus, propter vehementiam operationis, & cura eorum eſt inciſio, vt remoueatur ex eis illud, quod non dolet; deinde adminiſtretur ſuper reſiduum medicina vehementer acuta, ex medicinis verrucarum, donec cadat; deinde conſequatur butyrum coctum.* Cornua.

Auenzoar *lib.* 2. *cap.* 5. hæc habet: *Audiui dici à patre meo, quod cuidam viro vidit naſci in dorſo ſuo os ad ſimilitudinem vnius cornu, quod erat, mineræ duritiei oſſis naturalis. Et ipſe pater meus purgauit humores groſſos in ipſo, & poſtea poſuit medicinas exſiccatiuas ſuper os, ita quod cecidit dictum os, ſicut cadunt cornua ceruorum vere. Et mihi etiam fuit ortum os vnum ſuper dorſum, magnum mihi inferens dolorem: & purgauit me ab humoribus groſſis; & poſui ſuper ipſum reſolutiua, ita quod reſolutum fuit pro maiori parte, & illud modicum quod remanſit, non impediuit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis. Ergo vbicunque inueneris ſimile, facias ſicut dixi. Et cùm purgas iſtos, noli ipſos purgare ſolùm cum virtutibus medicinarum, ſed cum ipſis medicinis propriis. Et de melioribus mineris ad purgandum hoſ eſt lapis Lazuli, ſed in magnete eſt abſque dubio magnum iuuamentum in hoc: ſed ego ipſum non ſum operatus, quia ſufficit mihi lapis lazuli, & ego commendo opera eius.*

Ex recentioribus verò quidam inter affectus capitis, cornua enarrant, de quo Lanfrancus *tract.* 2. *doct.* 2. *cap.* 3. ſcribit: *Vidi quoque crany manifeſtas eminentias, ſicut cornua. Nam vidi hominem, qui ad me venit pro conſilio, qui habebat in capite ſeptem eminentias, vnam aliâ maiorem, & diuerſis ibi locis. Quarum aliqua erat ita magna, & acuta, ſicut cornu capreoli, vel longitudine pollicis, & multum ledebat cutem. Et miratus fui quomodo cutis non fuerat vlcerata. Quum ergo vidi, quod habebat à cranio ſuam originem, & radicem, non me volui de cura intromittere, ſed ægro conſului, ne ſe poneret in manu alicuius, propter curam, quoniam mihi impoſſibilis videbatur.* Io. Philippus Ingraſſias verò, *de tumoribus*

tumoribus tract. 1. *cap.* 1. refert, ſe vidiſſe Panormi nobilem quandam puellam virginem, quamplurimis recurvis, ſimulque in ſummo exacuatis exereſcentiis, cornuum vitulorum inſtar, in omnibus ferè artubus, præcipuéque manuum cubiti, & genuum correptam, etiam in capite & fronte: *Veruntamen*, inquit, *non ſub cute, ſed ſuper ipſa oborti erant tumores illi, & quidem novo quodam generationis ordine. Etenim velut lapidis generatio contingit in veſica, ut ſcilicet alia ſuper aliam velut tunicâ adveniente, in magnitudinem increſcat. Ita & in illis aſpeximus plurimas veluti oſſeas cruſtas, ſibi invicem inhærentes, non ſecus etiam ac ſi avellanarum cortices dimidios, alterum alteri ſuperimponas, minorem tamen majori, ut in acutum, Pyramidiſque effigiem coniugantur. Tacti autem circa baſin maximopere dolebant, & in tantum firmiſſime, ac ſumma duritie inhærebant, ut nemine Medicorum aliquo remediorum genere ſuccurrere valente, ad nos tandem, poſt multos tam ejus morbi atque ortus horum annos, conſanguinei venerint. Continuò enim & magnitudine, & aliis novis enaſcentibus numero etiam augebantur. Quam Dei optimi Maximi gratiâ pauciſſimis diebus ad ſanitatem reduximus, priſtinámque pulchritudinem. Cum tamen turpiſſima evaſerit, dæmonium potius, quam hominem præ ſe ferens, uſque adeo ut parentes libentius mortem, quàm vitam ei optarint.*

Iulius Cæſar Scaliger, *Exercit.* 199. *ſect.* 5. ſcribit: *Cornua hominibus adnaſci, ægritudo eſt, non monſtrum, de qua Principi Aimali, atque maximo viro Aonmeron narrantibus, equidem propter eorum auctoritatem adducebar ut crederem, donec unum vidimus in dorſo remigis cuiuſdam, qui in Ligurum triremi diu fuerat.*

Alexander Benedictus, *anat. lib.* 1. *cap.* 14. narrat, ſe vidiſſe in Creta, vulnerato ſagitta genu, cornu nigrum rupicapræ capiti ſimillimum prodiiſſe, materiámque quæ in oſſis ſubſtantiam converti debuiſſet, in corneam naturam aëris afflatu facilè converſam fuiſſe, concinnéque gummi modo induraſcentem.

Et Fallopius, *de partibus ſimilaribus*, *cap.* 7. ſcribit, interdum quaſi cornu in integris oſſibus, non in fracturis naſci, quod quidem cornu excreſcat extra carnem & cutem, idque ſe vidiſſe Patavii in femore cuiuſdam Nobilis, ex cuius crure excreuit quaſi paxillus longus.

Obſervatio Zacuti Luſitani, de cornu in calcaneo enato. ¶ [Zacutus, *de Prax. Med. adm. lib.* 2. *obſerv.* 188. refert, pauperem quendam naturâ melancholicum, diu de dolore calcanei dextri conqueſtum eſſe, & duritiem aliquam ibi ſenſiſſe, quæ poſtea in tumorem magnitudinis caſtaneæ parvæ excreuit, durum, aſperum, & lividum, qui octo menſium ſpatio ita increuit, ut palmi longitudinem æquaret, & verum cornu referret. Qui poſtquàm de conſilio Medicorum, juxta finem, nullis ſupervenientibus ſymptomatibus, præciſus eſt, ac corpus ſingulis annis bis purgatum, biennio ſanus vixit. Poſtea ſubitò eodem in loco intolerabiles dolores ſenſit, & ſex menſibus cornu iterum excreuit, durum, acutiſſimis aculeis circumſeptum, longitudine palmi unius & dimidii. Quod cùm iterum reſectum eſſet, in parte ima caverna relicta eſt, è qua ingens humoris nigri fœtidi copia effluxit, adeò mordacis, ut vicinam carnem exederet. Corpus equidem medicamentis humori melancholico evacuando aptis purgatum fuit, & ſudorifera è radic. China exhibita, verùm ſine fructu. Ideóque ad intercipiendum fluxum fonticuli excitati fuerunt, unus in crure ſano, quatuor digitis infra genu, in parte externâ, alter in crure affecto, octo digitis ſupra genu, ſeu in femore, in parte interna; ſingulis menſibus purgatus fuit, atque ita cornu non recreuit, & ulcus ſponte ſanatum, ac cicatrice obductum eſt.]

Nodi. Huc pertinent procul dubio Nodi Plateri; de quibus ſuprà, *cap.* 34. dictum, qui ſunt tumores duriſſimi, firmiter oſſibus ſubiectis inſiſtẽtes, qui ab illis loco moveri non poſſunt, quaſi novum os priori accreviſſet, quales tumores circa tempora & frontem, tibiarúmque longitudinem, in nudis illis regionibus naſcuntur. Incipiúntque hi tumores aliàs per ſe, aliàs morbi alicujus comites ſunt, ut luis Venereæ, & Cephalææ cujuſdam.

Curatio. Cornua hæc & Nodi difficulter curantur, & toto vitæ tempore ſæpe durant. Si tamen prope articulos ſint, eorúmque motum impediant, aut premendo continuum dolorem efficiant, amputanda ſunt, quod tutius fit, cùm in nudis oſſibus ſolâ cute obductis conſiſtunt. Cutis primò aperienda, & cornu ſeu nodus denudandus, poſtea ferro acuto ab oſſe abſcindendus, & vulnus convenienti modo curandum.

CAPVT XXXIX.

De Fungis.

Fungi. QVem Latini Fungum appellant, Arabes *Fater* & *Fatera* nominãt, & inter tumores cerebri referunt. Galenus obiter eius mentionem facit, dum ita *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 1. ſcribit. *Iam verò ex his etiam, quæ adnaſcuntur rebus, affecta ſedes deprehenduntur. Quippe res adhærentes eſſentia proprietatem obtinent, quemadmodum fungi (μυκῆτας Græci vocant) ſi fracto capite meninx fuerit affecta.* Facit quoque eius mentionem Avicenna, 3. *quarti, tract.* 3. *cap.* 1. dum inquit: *Et quando frangitur cranium, & egreditur velamen, & fit apoſtema, quod nominatur Fatera.* Et egimus de hoc tumore, *lib.* 1. *pract. part.* 1. *cap.* 25. Verùm, ut ad Clariſſ. Guilhelmum Fabricium aliquando ſcripſimus, ut ex *centur.* 2. *obſervat. eiuſdem, obſerv.* 35. videre eſt, ex membranis cerebri equidem frequentiſſimè, attamen etiam in aliis partibus hoc tumoris genus naſcitur, ut hiſtoriæ duæ à me ibi adductæ teſtantur. Prior hæc eſt. *Hiſtoria.* Puer quidam annos natus circiter decem, ex ſaltu pedem ſiniſtrum ad terram vehementius alliſit, atque in planta è regione minimi digiti, læſit. Hinc tumor primò ſupra malleolum externum conſpectus fuit, qui à ruſtico quodam imperito (forſan luxationis alicuius reponendæ gratiâ adhibito) poſtea deorſum pulſus fuit. Hinc tumor paulatim incrementum ſumſit, ita ut totum pedium prehenderet, cutémque inſigniter diſtenderet, & pedis digiti magno intervallo ob tumorem interiectum diſtarent. Cutis tamen colore ſanæ parti plane fuit ſimilis. Tentata, ut fieri ſolet, à variis varia, ſed omnia fruſtrà. Tandem ad Chirurgum perventum: qui cùm ſuppurationem, ob inſignem loci mollitiem, factam eſſe crederet, & dolores increſcerent, aperuit locum. Parum ſanguinis, puris verò nihil effluxit: mox verò proſiliit quaſi pinguedo quædam, quæ vulnus claudebat. Sequentibus diebus fungi nigro ſeroſo ſanguine pleni, copioſiùs erumpere cœperunt; & in planta pedis versus digitum minorem, unâ nocte quaſi *vi κρουστικῆ* incidit tanta, quæ dimidium thalerum æquaret. Aperta illâ, nihil tamen putridi decidit, & nihil mortuæ carnis ſeparari potuit, ſed fuit caro quaſi ſpongia aduſta, cruenta, ſanguine turgens & diſtillans. Cœperunt & aliis in locis, ad latera, & ſupra talos fungi ſe efferre fœdo & horrendo aſpectu, ut pars illa pedis magnitudinem capitis pueri ſuperaret. Tandem ad ſectionem perventum, & pedium uſque ad os naviculare & calcis præciſum eſt. Quod abſciſſum fuit, caro erat tota fungoſa, partim putrida & corrupta, partim coagulata, denſa, & viſcidæ pinguedini poroſæ ſimilis, pondere ferè libr. iv. Verùm ſequentibus diebus ſpongioſa caro iterum magnâ vi prorupit, & quantum interdiu auferebatur, tantum noctu iterum ſuccrevit. Denique tumor magnus ad ſiniſtrum inguen, loco, quo glandulæ ſunt, in femore exortus eſt, ſpecie planè ſimilis ei, qui in pedio ab initio conſpiciebatur, qui & ipſe poſtea ſuâ ſponte ruptus eſt, ex quo magna ſpongioſæ carnis copia excreuit. Non ita multo poſt puer vitam cum morte commutavit.

Altera hiſtoria hæc eſt. Puer duodecim annos natus dentium dolore vehementer laboravit. Devenrum tandem ad extractionem: extractus eſt unus ex dentibus ſuperioribus. Oritur poſtea tuberculum in palato prope illum dentem, magnitudine nuclei pinui. Iſtud cùm eſſet molle, nec ſponte aperiretur, pus ſubeſſe credebatur; apertus fuit, nihil, niſi aliquot guttæ ſanguinis, effluxit. Poſtea verò caro ſpongioſa, nigricans prorupit; quæ uſque adeo increuit, ut non ſolùm per os promineret, ſed & per nares excreſceret, puerόque tandem mortem afferret.

Fungi quoque, ex gurgulione enati, qui totum palatum impleret, & ad anteriores dentes fere pertingeret, hiſtoriam refert Guilhel. Fabricius, *Centur.* 2. *obſervat.* 19. Et alius *ſeq. obſerv.* meminit, qui ex gurgulione ortus, ovi gallinacei magnitudinem æquavit, & foramina narium in palatum deſinentia adeò oppleuit, ut difficulter æger ſpirare, & verba diſtinctè proferre potuerit.

Adhuc alium etiam ex aure pullulantem vidit & curavit Guilhelmus Fabricius, *Cent.* 3. *obſerv.* 1. Et de alio fungo ex ipſo centro umbilici nato tractat, *Cent.* 5. *obſerv.* 62. Hoc tumoris genus ad Nattas, ſeu Naptas referendum cẽſet Guilhelmus Fabricius, *Cent.* 3. *obſerv.* 36. Verùm quid Naptæ ſint, ſuprà *c.* 36. dictum. Et licèt fungoſi quid in Natta dicto tumore contineatur, & in genere hi tumores fungoſi nominari poſſint: tamen cute illud tegitur; fungi verò propriè dicti, de quibus iam agimus, extra cutem nudi prominent, & creſcunt. Ideóque etiam integris membranis cerebri non naſcuntur, ſed iis vulneratis, contuſis & læſis.

Subiectum horum tumorum eſt membrana aliquo modo læſa, ſeu vulnerata ſeu contuſa.

Cauſſa.

De Cauſſa & modo generationis Fungorum ſcribit Io. Philippus Ingraſſias, quòd fieri ſoleat hic fungus non ſecus ac in lucernis, hyemali præſertim tempore, fungus in ellychnii vertice oboriri ſolet, futuræque pluviæ, vel mulierculis, præſagium; quemadmodum Virgilius, 1. *Georg.* & Plinius quoque *lib.* 18. *in fine*, teſtantur. *Cauſſa.* Etenim cùm aër humidius eſſe cœperit, favilla, quæ cum fumo ſolet egredi, prohibita, ob aëris craſſitatem in lucernis reſidet, & quaſdam velut fungorum imagines imitatur. Ita igitur in diſcooperta revelataque cerebri membrana, quædam priùs ſubſtantia goſſipinæ lanuginis imaginem repræſentat. Deinde verò per halitum diſcuſſi vapores fumique, ob aëris frigiditatem in ea ſubſtantia conglobati, paulatim ab interiori calore deuruntur ſiccantúrque, donec fungo quoque ſimilis ſubſtantia appareat, alteram eſſe ab aëre membranam ſignificans.

Verùm

Verùm enim verò concedendum equidem eſt, ab humore ſuperfluo per læſas membranas quaſi exſudante huiuſmodi fungos generari; ſed quòd materia ea ibi ab aëris frigiditate ſaltem detineatur, & a calore ſimpliciter exſiccetur, falſum eſt. Neque enim tam ſubitò hoc modo fungi generari, & incrementum ſumere poſſent. Sed à facultate formatrice partium, humorem exſtillantem in carnem mollem, quæ fungi inſtar eſt in arboribus mutari, naturámque, quæ nunquam otioſa eſt, humores affluentes, quos ob eorum copiam & ineptitudinem, ac partis debilitatem, in eius alimentum ac ſubſtantiam conuertere nequit, in hanc ſubſtantiam mutare & formare, vero conſentaneum eſt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Facilè cognoſcitur hoc tumoris genus. Ex læſa enim & contuſa ſeu vulnerata membrana caro mol…s, fungoſa & pallida, cute non tecta, expullulat, & ſubitò incrementum magnum ſumit.

Prognoſticum.

Prognoſticum. Malum hoc periculoſum eſt, & curatu difficile, ac niſi rectè tractetur, facilè in cancri naturam abit.

Curatio.

Curatio. Vniuerſalibus præmiſſis, quæ huius loci explicare non eſt, fungus ipſe tollendus: quod fit vel medicamentis exſiccantibus, atque erodentibus, vel exciſione.

Medicamenta exſiccantia tutiora ſunt, quàm erodentia, cùm erodentibus materia facilè exaſperetur, & cancri naturam induat. Parantur autem talia ex radicibus ariſtolochiæ rotundæ, iridis Florentinæ angelicæ, acori veri, fol. ſabinæ, cardui bened. roriſmarini, plantagin. equiſeti, geranij, fl. roſ. rubr. maſtiche, thure, myrrha, tutia præpar. plumbo vſto, ſacch. Saturni, lapide calaminari, cineribus ranarum & cancrorum.

Exſtirpuntur autem vel ligaturâ, quæ fit filo ſerico, aut alio forti, vel ferro. Vbi fungus vel ligaturâ vel ferro ſublatus, pulueres ex enumeratis medicamentis inſpergendi ſunt. Vide de hiſce operationibus Guilhel. Fabricium, *locis alleg.* nimirum *cent. 3. obſeru. 1. & cent. 5. obſ. 62.*

CAPVT XL.

De Tumoribus malignis & venenatis; ac in ſpecie de Elephantiaſi.

ESt tandem tumorum ab humoribus oriundorum genus quoddam quod malignitatem coniunctam habet. Inter quos primò occurrunt variolæ & morbilli. Verum cùm de ijs actum ſit, *de ſpir. lib. 4. c. 12.* hic nihil addimus, ſed Lectorem eò remittimus. Deinde Bubones & Carbunculi peſtilentes; de quibus cùm itidem *loc. alleg. c. 7.* actum ſit, hoc loco eo labore ſuperſedere poſſumus. Pertinent tertiò huc tumores Venerei, de quibus ſuo loco inter morbos malignos agetur. Tandem Elephantiaſis, de qua ſolùm hoc loco agemus.

Elephantiaſis. Quam Arabes lepram vocant, Græcis Elephantiaſin nominari, ſuprà *c. 28.* dictum eſt. Appellatur autem Ἐλέφας, Ἐλεφαντίασις, & Elephantia, ab Elephante, ob ſimilitudinem, quam hic morbus habet cum Elephante, nimirum, vt nonnulli putant, quòd eo morbo laborantes magni vt Elephantes fiant; quæ inepta eſt notatio, cùm Elephantiaci non maiores fiant (niſi quis non ad magnitudinem corporis Elephantiaſi laborantium, ſed morbi magnitudinem reſpiciat, quod ſcilicet ſicut inter quadrupeda maximum animal Elephas eſt: ita inter morbos hic maximus eſt & ferè inuictiſſimus exiſtat. De qua re Macer, *de virib. herba. cap. 15.* ait:

Eſt lepræ ſpecies, Elephantiaſiſque vocatur,
Quæ cunctis morbis maior ſic eſſe videtur,
Vt maior cunctis Elephas animantibus extat.)

Vel quòd malum in crura ſerpens, efficiat ea Elephantis ritu ferè rigida & æqualia: vel quod inter alios morbos vehemens & validus ſit, veluti Elephas; vel, quæ commodiſſima videtur explicatio, quòd membra & cutis hoc morbo laborantium tumida ſcabra, rugoſa, tuberoſa, & inæqualis, vt Elephantum reddatur. Galenus, *de tumorib. c. 14.* malum hoc, cùm incipit, etiam σατυριασμὸν nominari ſcribit, eo quòd hoc morbo affectorum facies ſimilis reddatur Satyrorum dictorum faciei. Nam labia Elephantiaſi laborantium fiunt craſſa, naſúſque tumet, atque ideò depreſſus apparet, aures rubeſcunt, maxillæ rubore p…antur, in fronte hinc inde tumores quaſi quædam cornua apparent; quanquam alij ea etiam de cauſſa σατυριασμὸν hoc malum nominari cenſeant, quod in ortu huius mali ægri Satyrorum more ſunt valde libidinoſi. Aliam tamen & diuerſam ſimilitudinis rationem ex Archigene refert Aëtius *tetrab. 4. ſerm. 1. c. 120.* quoniam videlicet malæ faciei iiſdem cum rubore attolluntur & muſculis maxillaribus veluti conuulſionem patientibus rictum ipſum dilatatur; quemadmodum etiam ridentibus euenire ſolet, ſimilitudine quadam ad picturas Satyrorum, quos ἀπὸ τὰ πομπεῖα, Cœl. Rhodig. *antiq. lect. lib. 19. c. 25.* ita nominatos putat, quod ore hiante labiiſque diductis inſtar ridentium, canant & ludant. Nonnulli & tertiam appellationis huius cauſſam afferũt, nimirum quod Elephantiaſi laborantes Satyris in Venerem propenſione & libidine ſimiles ſint.

Λεοντίασις etiam appellatur, vel quod, vt Leo inuictum hoc malum ſit, vel quod, vt eſt apud Aëtium, *tetrab. 4. ſerm. 1. c. 30.* frons ægrorum cum tumore quodam laxior reddatur, ad ſimilitudinem pellis flexilis ſuperciliorum Leonis; vel quia hoc morbo affectorum anima ſpiritúſve, non ſecus ac leonum anhelitus, quemadmodum & excrementa, fœteant, vel quoniam hoc morbo laborantes turpiſſimam & terribilem faciem habeant, vt leonum inſtar terrorem ex improuiſo aſpicientibus incutiant. Noſtris appellatur hoc malum diui Lazari, quod Elephantiaci ita vlceribus ſcateant, ſicut Lazarus ille mendicus, cuius in hiſtoria Euangelica, *Luc. 16. c. …* fit mentio, vlceribus plenus fuit.

Graue autem hoc malum eſt, & veluti vniuerſalis ac totius corporis Cancer, vnde plura morborum genera complectitur. Adeſt enim primò magnitudo aucta, & tumor hinc inde in corpore, præcipuè in partibus externis, quarum etiam pulchritudo & figura hinc corrumpitur; adeſt etiam calida & ſicca intemperies quâ partes ita exulcerantur & corrumpuntur, vt tandem decidant. Totam huius mali ideam Celſus *lib. 3. cap. 25.* deſcribit ita: *Totum,* inquit, *corpus afficitur, ita vt oſſa quoque vitiari dicantur. Summa partes corporis crebras maculas, crebróſque tumores habent. Rubor harum paulatim in atrum colorem conuertitur. Summa cutis inæqualiter craſſa, tenuis, dura, molliſque: quaſi ſquammis quibuſdam exaſperatur, corpus macreſcit, os, ſuræ, pedes intumeſcunt. Vbi vetus eſt morbus, digiti in manibus pedibúſque ſub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem conſumit.*

Cauſſæ.

Cauſſa continens eſt atra bilis, eáque malignitatis non expers, in totum corpus diffuſa. *Cauſſæ.* Diſputant autem de humoris huius atri generatione autores prolixè, & in varias ſententias abeunt. In eo quidem omnes conſentiunt, ex aliorum humorum aduſtione hunc humorem generari; in eo verò diſſentiunt, ex quorum humorum aduſtione fiat, Auicenna, *tertia quarti tract. 3. cap. 1.* omnes cõplexus videtur, dum quinque ſpecies huius humoris ponit. Prima eſt, quæ ex ſanguinis combuſtione fit: ſecunda, quæ ex humore melancholico: tertia, quæ a bilis amaræ aduſtione: quarta, quæ ex pituita combuſta fit: quinta, quæ ex chyli craſſa, calida, & ad exuſtionem apta parte fiat, vt ex ſalſis carnibus, piſcibus, & ſimilibus. Verùm etſi negandum non ſit, aduſtionem humorum hic adeſſe & ſalſos humores huius mali cauſſam eſſe: tamen cùm plurimi alij tumores & vlcera ex aduſtis humoribus fiant, omnino ſpecifica, hîc cauſſa quærenda, quæ tamen explicari facilè non poteſt, ſed in occulta malignitate conſiſtit. Humor autem his pèr omnes venas diffunditur, & ſine putredine febris inductiua pèr totum corpus diſpergitur, & alimento miſcetur.

Ad huius autem humoris generationem, multa ſunt quæ faciunt. Nonnulli à primo ortu morbi huius ſeminaria contrahunt, qui vel ex Elephantiacis partibus nati ſunt, vel concepti fluentibus menſibus vitioſis & corruptis, atque ad atram bilem declinantibus. Deinde etiam membrorum nutritioni dicatorum, putà Hepatis & Lienis intemperies calida & ſicca, vnde ſanguis & humores aduruntur, inter mali huius cauſſas meritò numeratur. Præterea etiam facit huc vſus frequentior ciborum ſalſorum, acrium, craſſorum; aër itidem calidus & ſiccus, aut craſſus & nebuloſus: vnde in aliis regionibus frequentius hoc malum eſt, in aliis rarius. Scribit quidem Lucretius *lib. 6.*

Eſt Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea vſquam.

Verùm etſi frequentior ſit hic morbus eo loci, vt etiam Gal. *lib. 2. ad Glauc. c. 10.* teſtatur, dum ſcribit in Alexandria, ob regionis feruorẽ & victum incommodum incolarum, vt qui edant farinam elixatam & lentem, & cochleas & plura ſalita & carnes aſininas, & alia quædam, quæ craſſum melancholicũ humorem generãt, plures Elephantiaco morbo corripi: tamen etiã in aliis regionibus reperitur. In Germania in quibuſdã regionibus frequentes ſunt Elephantiaci, in Hiſpania verò & Africa frequentiores, in Narbonenſi Gallia & Aquitania plures reperiuntur, quàm in reliqua Gallia. Plin. *lib. 27. c. 1.* ſcribit Elephantiaſin ante Pompeij tempora non accidiſſe in Italia. Conſuetudo quoque & cõuerſatio cum Elephantiacis huc pertinet. Inquinatur enim aër, qui inſpiratione attrahitur, ex membrorum fœtore & viriata ſpiritus exhalatione. Vnde homines meritò auerſantur hoc malo laborantes, & ipſi etiã neceſſarij & domeſtici ægrorũ conuerſationem deuitant, eadémque de cauſſa ex conſortio hominum ſeparantur, & ad loca aprica, in quibus & ipſi commodiùs, & ſine aliorum periculo viuant, amandantur. Inprimis autem cõtagioſus eſt coitus cum leproſo aut leproſa, aut cum ea, quæ antea cum leproſo rem habuit. Ad eaſdẽ cauſſas pertinet etiam melancholicarum excretionum retentio, vt menſium hæmorrhoidum ſuppreſſio, vlcerum diuturnorum exſiccatio. Humor enim talis, ſi diu in corpore detineatur, indies peior euadit, tandémque malignitatem hanc acquirit, & in corpore retentus in venas reſtagnat, ſanguiníſque maſſam inficit. Apprehendit præterea hoc malum frequentiùs viros quàm fœminas, atque inter hos, illos magis, qui craſſum ac viſcoſum, ad atram bilem tendentem

dentem ſanguinem habent, & qui victu craſſo atque inordinato vtuntur.

Signa Diagnoſticæ.

Signa Diagnoſtica.

Quantum autem ſigna attinet huius mali, etſi aliqua ex Celſo antè enumerata ſint: integram tamen ſignorum Symptomatum hiſtoriam enumerare vtile eſt. Itaque vbi imminet hoc malum adeſt ſegnities, ſpiratio tarda & difficilis, motus difficilis, aſſidua alui conſtrictio, vrinæ veluti iumentorum lotia, reſpiratio tarda, fœtida, procliuitas in Venerem. Vbi malum iam ad cutem progreſſum fuerit color natiuus & floridus in facie mutatur, rubræ ſublimidæque puſtulæ oriuntur, malæ craſſiores fiunt & mentum, ſub lingua venæ varicoſæ fiunt ac nigreſcunt, pili defluunt, adeſt ſitis ingens, oriſque ſiccitas diurna & nocturna.

Sunt autem, vt aliorum morborum, ita etiam huius mali quædam tempora. Principium, cùm vitioſus humor & malignitas adhuc viſcera obſidet. Incrementum, quando malum iam foris ſe prodit, & ſymptomata in dies augentur. Status cùm membra exulcerantur, & iam tota ſymptomatum ſyndrome apparet, quam mox ſubiungemus. Primò oculi apparent exactè rotundi, & obtutus eorum fixus eſt ac immobilis, quod accidit ob adipis conſumptionem & muſculorum extenuationem; palpebræ & aures contrahuntur; ſupercilia decidunt, naſus intumeſcit extrà, & ſimus redditur: ob humoris affluxum, & intus conſtringitur, vnde meatus comprimuntur, & reſpiratio impeditur, vt quaſi per nares loqui videantur; color faciei eſt liuidus aſpectus terribilis, tubercula & puſtulæ rubræ apparent ſub ſuperciliis, circa aures, variíſque in facie locis, nodíque inſtar granorum duri ac rotundi; labra fiunt craſſa, oſſa iuxta aures prominent, pili capitis decidunt, & ſi euelluntur, pars albæ cutis ſimul euellitur, quod certiſſimum eſt lepræ ſignum. Prodit & ſe hoc malum in aliis partibus: venæ ſub lingua intumeſcunt & nigricant, ac glandulæ linguæ circumiacentes tumores rotundos habent, inſtar ſcrofularum quæ ſuibus accidunt. Anhelitus fœtet, vox eſt rauca, clangoſa & obſcura, ob pulmones & partes reſpirationi inſeruientes, craſſis & aduſtis humoribus obſitas, & arteriæ ſiccitatem atque aſperitatem. In manibus muſculi extenuantur, præcipuè inter pollicem & indicem, cùm enim illi muſculi naturaliter in montoſum ac manifeſtum tumorem attollantur, ipſorum depreſſio ac emaciatio, quæ fit ob alimenti defectum, in ipſis manifeſtior eſt. Vngues finduntur: Stupor adeſt & *ἀναισθησία* in tibiis & pedum ſuris, ita vt quamuis acubus ibi pungantur, non ſentiant ob materiam vitioſam partem opplentem & ſpirituum acceſſum prohibentem. Idem interdum etiam in digitis manuum & pedum euenit, in quibus etiam frigiditas, ſenſuſque priuatio quædam percipitur: interdum etiam ille ſtupor & dormitatio, vti appellant, toti cuti, inter iſtos digitos, vſque ad brachium accidit, & à pede ſe extendit vſque ad genua & coxas, imò per vniuerſum corpus ſenſus in Elephantiacis imminuitur. Nerui enim & pori omnes à craſſitie humorum obſtructi & occluſi ſpiritui animali tranſitum non concedunt. Sub cute in quibuſdam locis ſentitur formicatio, ac ſi vrticæ affricarentur, ac titillationes, quaſi vermes ibi reperent, ob fumos & vapores aduſtos ſub cute aſcendentes. Cutis ipſa tota eſt vnctuoſa, vt aqua ei affuſa vix hæreat, ob adipis ſub cute liquationem, & excrementorum pinguium in eam effuſionem. Quibus alij & alia ſigna addunt. Iubent accipere aliquot grana ſalis, & ſuper ſanguinem proiicere, quod ſi ſanguis ſit infectus, ſtatim reſoluitur ſal; ſi non infectus, non reſoluitur. Iubent etiam ſanguinem infundere in aquam limpidiſſimam, ſi inſuper natauerit, corruptus eſt; ſi fundum petat, non eſt corruptus. Alij ſanguinem in panno lineo poſitum abluunt. Si enim tum nigricantia quædam, aſpera & arenoſa quaſi corpora appareant, arguit Lepram. Verùm ſunt & alia ſigna, nihilque ferè incommodi eſt, quod non huic malo coniungatur, in quo nihil ferè intus & extrà ſanum eſt. Sed tamen præcipuè facies conſideranda, nullúſque facilè leproſus iudicandus, niſi faciei figura corrumpatur. Et cùm in quibuſdam Rebuſpubl. annua inſtituatur Elephantiacorum examinatio, atque illæ propriæ Medici partes ſint, danda ei opera eſt, & magna cautio adhibenda, ne imprudentiâ & præcipitato iudicio eos in exilium trudat, qui hoc malo infecti non ſunt, aut eos qui infecti ſunt, cum ſanis magno periculo conuerſari permittat. Quod aſſequetur, ſi ſigna ſupra enumerata omnia in conſpectu habuerit, & quæ propria & inſeparabilia ex iis, quæ verò cum aliis morbis communia ſint, perpenderit. In quorum examinatione diligentem operam præſtitit Franciſcus Valeriola, *in enarrat. medic. lib. 6. enarrat.* 5. qui locus videri poteſt.

Non prætereundum hîc & illud, quod habet Marcellus Donatus, *hiſtor. med. mirabil. lib. 4. cap. 4.* è quo quanta ſit ſanguinis corruptio in leproſis, occaſio cogitandi dari poteſt. *Annibal*, inquit, *Pedemontanus, Phrygio, cum per biennium incurabili leprâ vexaretur, pleuritide correptus fuit, cui ſectâ venâ hoc mirandum accidit: Aqua calida vrnæ menſuram excedens, in quam ſanguis ad Vnc. vj. pondus fluxit, cum deferbuiſſet, haud ſecus ab ipſo denſata eſt, quàm ſi aqua lac, ſanguis verò coagulum eſſet; ita vt conſiſtentiâ coagulati lactis perſimilis videretur, colorem verò proprium referret, cuius ne gutta quidem inconcreta ſeorſim ab alio reperiri potuit.* Cauſſam huius rei refert autor citatus in craſſitiem & lentorem ſanguinis, qui aquæ permiſtus, vtriuſque actuali caliditate, diſtributioni in miſtione opitulante, cum deferbuiſſet, coagulationi occaſionem præbuerit. Idem etiam hîc accidiſſe putat, quod euenit, cùm reſciſſæ pellium partes ad glutinum parandum in aqua coquuntur. Vbi enim refrigeratur illa aqua, ſtatim cogitur, ob ſucci lentorem & viſciditatem, quod etiam accidit in eduliis, quæ ex pedibus animalium parantur.

Prognoſtica.

1. Ex quo patet, malum hoc eſſe grauiſſimum ac difficile, & reuerà nonniſi incipiens & initio curam recipere, quanquam cum difficultate. Confirmata enim & inueterata Elephantiaſis curationem planè reſpuit. Si enim Cancer qui particularis ſaltem morbus eſt, curam non recipit, multo minùs curationem recipiet Elephantiaſis, qui vniuerſalis totius corporis cancer eſt, vixque vllum repertum eſt remedium, quod mali huius magnitudinem ſuperare poſſit. *Prognoſtica.*

2. Morbus nimirum ipſe magnus eſt, magna humorum corruptorum copia, & ſummus in corpore ardor, tantus ſcilicet, vt ſi quis breui temporis ſpatio pomum recens contineat, illud corrugetur & areſcat, ac ſi aliquot dierum æſtu exiccatum fuiſſet. Et ipſa illa malignitas diu iam radices egit. Nam tardiùs ſe prodit hoc malum, neque ante, quam malignitas humorum viſcera obſederit ac corruperit. Virtus contra debilis eſt, vt ex actionibus omnium facultatum læſis ſatis apparet.

3. Quapropter *quemadmodum perfecte a malo eiuſque diuturnitate victis fruſtra manus admouemus: ita abſtinere ab iis, qui eiuſmodi affectione corripi & tentari videntur; planè eſt hominum deſperantium. Humanum enim*, vt Aëtius, *tetr. 4. ſerm. 1. cap. 120.* ſcribit, *& plenum beneuolentiæ ſignum eſt, in extremis malis etiam vſque ad experimenta venire, ad difficultatem affectionis compeſcendam.*

Curatio.

Curationem quod attinet, in recenti adhuc Elephantiaſi curanda, ante omnia neceſſarium eſt, vt vitioſi humores è corpore tollantur: quod tamen fruſtrà tentabitur, niſi priùs etiam diæta talis inſtituatur, quâ non plures vitioſi humores colligantur, ſed potius vitium, quod eſt in humoribus & corpore, emendetur. Faciunt id refrigerantia & humectantia, contraria nimirum intemperiei p. n. quæ eſt calida & ſicca. Sorbitiones conueniunt, quæ temperari poterunt *acetoſa, bugloſſ. borrag.* quibus etiam, vt & aliis cibis, admiſceri poterit C. C. quod peculiarem vim eam malignitatem oppugnandi habet. Cibi ſint boni ſucci & coctu faciles, carnes elixæ potius, quàm aſſæ, aut ſi aſſæ ſint, adhibeantur condimenta, vt & aliàs, ex *acetoſa, lactuca, ſucco citri, granatorum aceto roſ. capparibus.* Imprimis commendatur *cremor hordei*, cum *lacte amygd. dulc.* Vitentur contra ſalſa, ac ſale & fumo indurata, frixa, aduſta, aromatica, piſa, fabæ, cepæ, allium, ſinapi, carnes leporinæ, ceruinæ, bubulæ, ſuillæ, piſces, qui carnem lentam & viſcoſam habent; & omnia quæ humorem craſſum, melancholicum, & aduſtum generant. Et cùm ægri ſubinde ſitiant, à vino verò caliditas & ſiccitas augeatur, vinum merum hîc nocet; à cereuiſiâ verò plerumque humores craſſi generantur. Ideóque alium potum, quo quotidie ſine incommodo vti poſſint, excogitare neceſſarium eſt. In quo genere primas obtinet pomaceum, ſeu potus è ſucco malorum dulcium maturorum, ac deinde bene defæcatus. Hic enim potus non ſolùm Elephantiacis, ſed etiam melancholicis & hypochondriacis, aliiſque quibus iecur & meſenterium morbo cauſſam præbent, vtiliſſimus eſt. Humorem enim melancholicum temperat, eius vapores diſcutit, cor recreat, & lætitiam generat, viſcerúmque ſiccitatem temperat, ac bonum alimentum præbet. Alius potus qui omnibus calidis naturis & morbis vtilis eſt, modò ventriculus ferat, hoc modo parari poteſt: *Curatio.*

℞. *Aq. puræ* ℔. vj. *ſacchari* Vnc. vj. *ſucci limon.* aut *citri.* Vnc. iij. Prout ægri ventriculus, caloris robur, & ſapor exigit. *ſantali citrin.* Drach. ij. bulliant parum, poſtea adde *cinnam.* Drach. j. Colentur.

Tenuioris fortunæ homines ptiſanam, vel hordeum decoctum cum ſemine fœniculi vſurpare poſſunt. Efficacior potus eſt talis.

℞. *Acetoſa, calendula, vlmaria,* ana P. j *pimpinell.* ʒ. ij. *raſur. eboris, C. C.* ana ʒ. j. *paſſular. mundatar.* ℥. 1. *glycyrrhiz. raſa* ℥. j. *hordei* ℔. j. Coq. in aqu. ℔. viij. ad duarum conſumtion. Colatura condiatur *Syr.* vel *Iulepo violarum.*

Vel ℞. *Rad. cichor.* Vnc. j. *vuar. paſſar.* ℥. iij. *glycyrrh. raſa* ℥. ß. *C. C. ſem. fœnic.* ana Drach. j. Coq. in aq. ℔. vij. ad tertias ferè. Colatura condiatur *Syr. violaceo.*

Deinde, prout opus eſt, vena ſecetur, corpúſque purgetur, pro ratione circumſtantiarum. V. g.

℞. *Caſſiæ* ℥. j. *elect. diacathol.* ʒ. ij. *ſem. fœnic.* ℈. ß. Cum *ſacch.* F. Bolus.

Vel ℞. *El. diacathol.* ℥. ß. *confect. Hameck.* ʒ. j. vel ʒ. ij. *conſeru. borrag.* ʒ. ß. *ſacchar.* q. ſ. F. Bolus.

℞. *Rad. cichor. ſcorzon.* ana ʒ. iij. *acetoſ. borrag. bugloſſ. fumar. ſcolopendr.* ana P. j. *flor. cordial.* P. ij. *ſem. 4. frig. maior. fœnic.*

nic. ana ʒ.ß. *fol.ſena* ℥.ß.*polypod.q.epithym.*ana ʒ.ij. *paſſul. mundatar.* ℥ ß. Coq.in ſ.q.*aq.ſimpl.*In colaturæ ℥.iv.ß.infundatur *rhabab.* ʒ.j.ß.*cinnamomi* ℥.ß.Colaturæ expreſſæ adde *ſyr. de fumar.borrag.*ana ℥.ß.Miſc.

Vel ♃. *Rad. cichor. rhabarb. monach. helenij,* ana ℥.ß. *acetoſa, fumar. ſcabioſ. bugloſſ. capill. ven.* ana M.j. *flor.borrag. bugloſſ.* ana M ß. *gl c. rrhiza raſa, paſſul. mundatar.* ana ʒ.vj. Coq. in ſuffic. q. aq. f. Colaturæ ♃ ℔ Infundantur in eâ *fol. ſenna, polypod. q.* ana ℥.j. *cortic. hellebori nigr.* ℥.ß. *ſem.fœnic. aniſi,* ana ʒ.ij.*citri* ʒ.j. *epithymi* ʒ.v. *cinnam.* ʒ.j.Poſtea leniter ebulliant & colentur, & cum ſaccharo dulcorentur, de quo ſumat æger ſingulis vel alternis diebus ℥.ij.vel iij.cum jure pulli. Vel aliæ præparationes & purgat.inſtituendæ ex *ſero lactis,fumaria, ſcolopendr. capillus Ven. borrag. bugloſſo, viola, cichorio, endivia, acetoſa, ſcabioſa, thymo, ſcordio, glycyrrhiza, oxylapatho,* &c.Ex *epithymo,polypodio,fol.ſena, helleboro nigro,* &c. Sunt autem purgantia & præparantia ſæpius repetenda, neque vnico aut altero digeſtiuo, aut purgatione malum tam contumax vincitur.

Sunt autem etiam interea medicamenta vſurpanda cardiaca, & malignitatem extinguentia, vt:

♃. *Conſ.bugloſſ. borrag. tunicæ, viol. nymp. roſar.* ana ʒ. ij. *fol.auri* iij. vel iv.vel etiam plura,*C.C.præparat.* ʒ.j.*theriaca opt.* ℈.iv.*Syr.de pomis,vel borrag.*q.ſ.F.Elect.

Vel ♃. *Conſ.flor.borrag. bugloſſ.roſar.*ana ℥.j.ß.*ſpec.diarhod. abb.theriaca opt.*ana ʒ.ij.Cum *Syr.de pomis*,F.Elect.de quo æger ſingulis diebus manè ad quantitatem nucis iuglandis ſumat,& ſingulis ſeptimanis bis vel ter.

Mox aſſumto Electuario, deſcendat in labrum aq.dulci plenum,in quo ſedeat horâ j. Balneum autem ita temperatum ſit, vt neque poſt egreſſum e balneo,nec in ipſo balneo ſudor cieatur.Si enim ſudor moueatur,jam calidius balneum eſſe indicio eſt.Pleriqueægros mox ad naturales & minerales aquas amandant. Verùm cùm valde ſiccent, ſæpe plus nocumenti, maximè in principio morbi,vbi calor & ſiccitas adhuc vigent,inde oritur.Commodius eſt aq.dulcis balneum;quod ſiccitatem temperat, excrementa diſcutit, & cutem laxat. Poſt balneum tali vel ſimili medicamento corpus inungatur.

♃. *Succi ſolani, ſcabioſ.*ana ℥.j. *rad. lapathi acuti* ʒ vj. *aceti roſ.* ℥.j. *rad. helen. pimpinell.* ana ℥.ß.*ol.roſ.*℥.iv. *cortic.hellebori nigri in pecia ligat.* ʒ.iij. Coq.ferè ad ſuccor. conſumt. Poſtea abjecto helleboro nigro.

♃.*Butyri rec.*℥.j.ß.*pingued.vipera,* vel ſi non habeatur *theriac.*℥.j.*plumbi vſti* ℥.ß.*lithargyri,ceruſſa,* ana ʒ.ij.*thuris* ʒ.j.ß. *ſtyrac.calamit.nitri,* ana ℈.ij. Miſce, & cum *ſucco limon.* in mortario plumbeo piſtillo plumbeo agitentur, donec linimenti formam acquirant.

Poſt balneum hoc remedio, quod nonnulli pro ſecreto habent,vtantur: *Milui* deplumati abſciſſum caput,& pedes ac viſcera exempta in olla noua comburunt, & de puluere illo aliquid in liquore quodam exhibent; carnes verò in tres partes diuiſas,tribus continuis diebus comedendas exhibent.

Solenander ſe hoc felici ſucceſſu vſum eſſe ſcribit. Accipit duas aut tres *viperas*, aut ſi haberi non poſſint, alios ſerpentes & viuos diſſecat, atque adjecto hordeo multo in aqua coquit, donec hordeum crepet. Hordeo illo, & ipſa etiam carne ſerpentum pullos gallinaceos multos alit,nullumque aliud iis alimentum præbet,quo vbi aliquot dies nutriti fuerint,implumes euadunt & tandem rurſum plumis veſtiuntur.Hac poſteà carne, & iuſculis paulatim ægrum alit.Et vſitatum fuit antiquis remedium ex viperis. Corpore enim purgato, vere potiſſimùm, receperunt viperas, & caudâ ac capite abſciſſis, ac cute abjectâ, carnes ægris comedendas dederunt. Verùm monet Iulius Palmarius, Fernelium quamvis diligentiſſimè ſtuduiſſe, aliquos viperarum vſu reſtituere,nunquam tamen in tota vita voti compotem factum eſſe.Hujus monitu etiam ipſe Palmarius viperas aliter atque aliter paratas, & ipſam etiam Theriacam exhibuit, ſed nullo ſucceſſu. Etſi enim per initia prodeſſe videatur. hoc remedij genus; tamen ſaltem Elephanticum virus eo in cutem detrudi,atque omnia ſymptomata ſic exaſperari ſcribit,vt auctâ putredine membratim quaſi dilacerentur. Verùm cùm antiqui valde commendarint vſum viperarum, & eundem etiam recentiores prædicent,hac in re experientia conſulenda.

Antiqui quoque caſtratione,loco remedij vſi fuerunt,& multos hoc modo ſanatos eſſe ſcriptum reliquerunt: quod ideò exiſtimat fieri Valeſcus de Taranta, quòd cum Lepra ſit nimia ſiccitas, per teſtium ablationem corpus humectetur, & quaſi effœminetur,ac humiditas retineatur.

Atque vt hæc concludamus, *Vna Elephantia,* vt ſcribit Palmarius, *præ aliis morbis longis, remediorum varietate & viciſſitudine gaudet. Suntque in hoc affectu, ſi quo in alio, ab omnibus ferè remediis induciæ quadam & intermiſſio ſæpe ægro concedenda, deinde eadem repetenda, & noua addenda; cùm vix vnquam conualeſcat, qui in vnico remedio, quamlibet generoſo, ſpem ſalutis collocat.* Iulius Palmarius magnam ſpem ponit in *Hydrargyro*, quod neque viperis, neque Theriacâ, neque ferro,neque igne hîc minus valere ſcribit. Verùm cùm omnia hîc ponere longioris operæ foret, & plura talia idem Palmarius, *lib.de Elephantiaſi,*annotauerit; multa etiam collegerit Aëtius *tetrab. 4. ſerm. 1. cap. 121. & ſeq.* plura quoque in *Roſa Anglica*, apud Foreſtum, atque alios habeantur, & mira quoque multa de Elephantiaſi collegerit Schenckius, *lib.6. obſeru.* Autores iſtos conſulere licet. Hiſtoriam fœminæ leproſæ, quam auro potabili exuberato ſupra ſphæram exaltato, quod ita vocat, nec reductili, & Antimonio Alexand. Suchtenij curauerit,recenſet Petrus Palmarius, *in lapid. Philoſophico dogmaticorum,cap.34.*

CAPVT XLI.

De Tumore flatulento.

Atque ita hactenus Tumores omnes ab humoribus oriundos expliauimus: proximum iam eſt, vt de tumoribus à flatibus ortis dicamus. Peculiares enim à flatibus ſeu ſpiritu flatulento tumores oriuntur, quos Græci πνευματώσεις, & ἐμπνευματώσεις, & ἐμφυσήματα, Latini Inflationes appellant.Duplici autem modo, vt Galenus, *in lib.de rat. vict. in acut. comm.4. text.21.* docet, generantur, *collecto ſpiritu flatulento in quibuſdam cauitatibus, vel ſenſui expoſitis, vel ratione contemplabilibus.* Per cauitates autem ratione contemplabiles, vt idem explicat *2. ad Glauc. cap. 5.* intelligit ipſos ſimilarium poros, atque interpoſita ſimilaribus ſpatioſa.

Cauſſa.

Cauſſa proxima & conjuncta hujus tumoris eſt flatus vel ſpiritus flatulentus. Gignitur autem ille à calore debili, vt Galenus,*3.de ſympt.cauſſ.cap.4.*ſcribit,imbecilloque. Etenim vt abſolutum frigus vaporem haudquaquam excitat: ſic vehemens calor vaporem diſcutit. Materiam flatibus præbet humor craſſus, pituitoſus, vel melancholicus. Eandem præbent & cibi ac potus flatulenti, aër frigidus humidus, nebuloſus, vita otioſa, euacuationes ſuppreſſæ Facit etiam ad flatuum cumulationem partis denſitas,quæ vapores tranſpirare non ſinit. *Cauſſa.*

Differentia.

Sunt autem tumorum flatulentorum plures differentiæ, pro partium affectarum imprimis ratione, dum interdum ſub cute, & circa membranas muſculorum flatus colliguntur, interdum in membranis viſcerum,interdum in ipſis viſcerum cauitatibus ventriculi,vteri,abdominis,ſcroti. *Differentia.*

Signa Diagnoſtica.

Flatulentus tumor cognoſcitur,quòd pars quidem in molem nunc majorem,nunc minorem attollitur, ſæpe etiam ex diſtenſione dolor excitatur,in partibus tamen nulla grauitas ſentitur, & niſi cauitate aliquâ flatus concludatur,vix vno in loco flatus perſiſtit, ſed hinc inde vagatur. Si digito tumor premi poteſt, foueam nullam relinquit, ſed vel prementi digito tumor renititur,vel flatus aliò migrat,& ſi manu percutiatur, ſonitum inſtar tympani edit,& quo maior eſt cauitas,in qua flatus continetur,eò ſonus maior eſt. *Signa Diagnoſtica.*

Differt Emphyſema ab Oedemate, quòd Oedematis cauſſa ſemper in poris & ſpatiis partium ratione contemplabilibus hæret. Emphyſematis verò cauſſa ſæpe in cauitate aliqua colligitur.Et licèt interdum etiam flatulentus ille ſpiritus per minima partium interſtitia diſperſus eſt: tamen,vt dictum, œdemata preſſa foueam relinquunt; emphyſemata verò in foueam non concauantur: œdemata quoque,ſi manu percutiantur,ſonum non edunt,quod faciunt Emphyſemata.

Prognoſtica.

1.Flatulenti tumores ſi ſint parui, & à cauſſa pertinaci non foucantur,periculo carent. *Prognoſtica. Curatio.*

2.Si flatulentus tumor ſit magnus,magnam caloris debilitatem arguit, & materiæ multitudinem, ideóque periculoſior & contumacior eſt.

3. Si flatulenta materia in muſculis detineatur, curatu eſt difficilis; cùm in omnes ferè muſculi partes ſpiritus diſpergatur,conſtringatur & intercludatur ab ambientibus membranis pluribúſque aliis corpuſculis vſque ad cutem protenſis, vt Aëtius,*tetrab.4.ſerm.3.cap.2.*ſcribit.

Curatio.

Flatus,qui partem diſtendit tollendus:& ne generetur, & ad partem confluat,præſtandum;& dolor, ſiquis adſit,mitigandus. Ideóque talis diæta inſtituenda; quæ ad flatuum generationem non facit,materia,è qua flatus generatur, euacuanda, & partis quæ flatum generat,calor roborandus & corrigendus, de quo locis,qui mox allegabuntur,pluribus dictum.

Flatus diſcutiunt calida & ſicca,qualia ſunt,*ſemen carui, cumini,aniſi,fœniculi,dauci,moly, bacca iuniperi, lauri; chamæmelum,anethum,ruta,calamintha,maiorana.*

Vt ♃.*Sem. carui, fœniculi, cumini,* ana ℥.j. *ruta, calamin-*

tha, flor. chamam. ana M. j. ß. *ſem. mily* ℥. iij. F. Sacculus vnus vel duo, qui vino calente irrigentur, & per vices imponantur.

Vel ℞. *Rutæ, betonicæ,* ana M. j. *parietaria* M. ß. Coq. in lixiuio ad mollitiem, & contundantur. Contuſis adde *palu. ſl. chamæmeli, farinæ fabar.* ana ℥. ij. Coq. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Ol. rutacei, anethini, chamæmelini,* ana ℥. j. *deſtill. carui, fœniculi, cinnam.* ℈. ß. *ceræ* parum. F. Vnguentum.

CAPVT XLII.

De Tumoribus à partibus ſolidis aliò procedentibus, vel incumbentibus in genere.

RESTAT vltimum tumorum genus, quod partes ſolidæ & viuentes excitant. Eæ enim ſi extra ſitum in alium locum procidant vel incumbant, partes incumbentes, imprimis cutem eleuant & ita tumorem excitant. Faciunt autem hoc primùm oſſa. Etenim ſi hæc vel in luxationibus ſuis ſedibus excidant, vel ſi fracta ſitum mutent, partem incumbentem in tumorem attollunt. Verùm, vt de tumoribus hiſce aliquid in ſpecie dicatur, opus non eſt. Vt enim à luxatione & fracturis pendent, ita ex iis cognoſcuntur, iiſque curatis euaneſcunt.

Pertinet huc etiam gibboſitas, de qua *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 21.* actum.

Peculiaris etiam tumoris ab oſſibus orti fit mentio à Galeno, *lib. de tumoribus, cap. 14. & 15.* & *14. meth. m. cap. 17.* quem ἐξοστώσεις nominat, *exoſſationem* dicere poſſis, oſſium nimirum in temporibus præcipuè & aliis partibus eminentias: quæ cùm ad nodos & cornua, ſuprà, *cap. 38.* propoſitos tumores referri poſſint, de iis vt hoc loco aliquid addatur, opus non eſt.

Deinde à partibus mollibus ſuo loco motis & procidentibus, tumores excitantur. Huc pertinet tumorum genus, quod vuæ procidentia excitat, de quo *lib. 1. part. 3. ſect. 2. cap. 25.* actum: Hernia inteſtinorum, de qua *lib. 3. part. 2. ſect. 1. cap. 6.* & hernia vmbilicalis de qua *ibid. part. 10. cap. 2.* actum: Vterina procidentia, & hernia, de qua *lib. 4. part. 1. ſect. 2. cap. 16. & 17.* dictum.

Duo ſaltem adhuc reſtant tumorum genera à partibus viuentibus orta, alterum ab arteriis, alterum à venis, quorum illud Aneuryſmatis, hoc Varicum nomine appellatur, quos tumores ſeqq. duobus capitibus explicabimus, & iis Tractatum de tumoribus concludemus.

CAPVT XLIII.

De Aneuryſmate.

Aneuryſma. ANεύρυσμα, ſic dictum non ἀπὸ τοῦ νεύρου, ſed ἀπὸ τοῦ ἀνὰ καὶ εὐρύνειν, quod eſt, *ſuprà dilatare*, quod vocabulum & Latini retinent, cùm alio deſtituantur, (quæ enim Arabum interpretes vſurpant, qualia ſunt Hypoſiſma, Emboriſma, Emboriſmus, Apoſiſma, à Græco vocabulo corrupto ortum habent.) Tumorem eſſe ab arteria p. n. affecta ortum, extra dubium eſt. Quanquam enim Autor *definitionum Medicarum* Aneuryſma eſſe dicit venoſi vaſculi relaxationem; tamen procul dubio venoſum pro arterioſo tunc ſumitur, cum notiſſimum ſit, Veteres arterias ſæpe venas appellaſſe.

Quid autem ſit Aneuryſma, & ex qua cauſa oriatur, non ita planum. Galenus quidem, *de tumorib. c. 11.* ita de Aneuryſmate ſcribit: *Ore autem in arteria facto, affectio aneuryſma appellatur. Fit autem vulneratâ eâ, cùm ad cicatricem deuenerit, quæ ei adiacet cutis, manet verò arteriæ vlcus, eâ neque conglutinatâ, neque ad cicatricem ſimul perductâ, neque à carne obſtructa.* Et *5. meth. med. cap. 7.* ſcriptum reliquit: *Niſi producta caro prius lacum, qui circa præciſam arteriam eſt, impleuerit, ſed locus vacuus aliquis ſuperfuerit, vtique aneuryſma vocatum ſequitur.* Eandem ſententiam Græci alij ſequuntur. Ita enim de aneuryſmate ſcribit Aetius, *tetrab. 4. ſerm. 3. cap. 10.* *Aneuryſma in qualibet corporis parte fit, ſed in gutture frequentiùs, vbi tumorem Bronchocelem appellatum producit. Accidit ſæpiſſime mulieribus in partu, propter violentam ſpiritus detentionem: ſed & in capite circa arteriarum locos, & in reliquo corpore, vbi arteria vulnerantur: ſicut quando imperiti Medici venam cubiti ſecantes, ſimul ſubiectam arteriam diſſecant.* Idem Paulus *lib. 4. cap. 53.* docet.

Eandem ſententiam à Græcis mutuatus eſt Auicen. dum *quarta quarti, tract. 2. cap. 10.* ſcribit: *Et quando non deſuper conſolidatur locus arteriæ poſt ſolutionem continuitatis eius, & inuenit vacuitatem, peruenit res ad Emboryſmum, quod nominatur mater ſanguinis.* Et poſtea: *Et multoties quidem non incarnatur arteria, & incarnatur illud quod continet arteriam, & conſolidatur ſuper eam. Quare ſanguis non poteſt facere curſum ſuperfluum, imò egreditur ex eo aliquid vſque ad fines cutis quantitate quam capit, & quando cum facilitate comprimitur, redit & occultatur, ſicut accidit rupturæ.*

Quam ſententiam poſteriores plerique Medici ſequuntur. Imò Platerus, qui alias in examinandis Veterum opinionibus ſobrius eſſe ſolet, ſcribit non ſolùm ex dilatatione arteriæ, clauſa adhuc & integra ea manente, aneuryſma oriri, ſed frequentius, ſi non ſemper, ſi in exterioribus fiat, ab illius apertura manifeſta aliqua procedere. Tunc enim ſanguinem tenuem & ſpirituoſum ex arteria erumpentem ſub cutem, eam in tumorem attolere, illicque ſinum ſibi formare, inque arteria eo ferè modo, ſicut naturaliter in ſinus craſſæ cerebri membranæ arteriæ ſeſe exonerare ſolent, hic præternaturaliter ſanguinem cum ſpiritu in illius diaſtole effundendo, & in ſyſtole rurſum in ſe recipiendo pulſationem hanc in hoc tumore efficere.

Verùm opinionem hanc nunquam probare potui, ideóque eam iam anno 1606. cùm Galeni libellum de tumoribus interpretarer, reieci, aliámque propoſui, quam etiam ex prælectionibus illius, tractatui *de Inſpectione vulnerum* inſeruit Clariſſ. Dn. D. Bernhardus Sueuus. Etenim ſi ex ſanguinis arterioſi ſub cutem effuſione fieret aneuryſma, certè ſanguis ille in latum & longum, & circumcircà ſeſe diffunderet, cutemque alieno colore tingeret: ſicut id fieri videmus in contuſionibus, & venæſectione minùs rectè peracta, quando vena vel tota pertunditur, aut vulnus venæ ob ſanguinis impetum non rectè clauditur. Tunc enim ſanguis ſub cute ſæpe ad extremam vſque manum effunditur & cutis colore rubro, viridi, flauo tingitur. Id quod multò magis arteriâ apertâ fieri deberet, cùm ſanguis arterioſus ſit tenuior, & maiore cum impetu effluat: quod tamen non accidit in aneuryſmate, in quo tumor ille ſuis limitibus, & quaſi in veſica continetur, neque cutis alienò colore tingitur. Deinde ſi ex ſanguine ſub cutem effuſo fieret aneuryſma, progreſſu temporis in loco alieno conſiſtens putreſceret, vt in Ecchymomate fieri ſolet, vt ſuprà, *cap. 17.* diximus.

Antonius Saporta equidem, *lib. 1. de tumorib. præt. natur. cap. 43.* ſoluere has obiectiones conatur, dum ſcribit: *Sanguis ſi omnino ſua propria vaſa relinquat, & in magnum vel ſenſilem ventrem ſe reiiciat, ab influentis caloris influxu deſtitutus, neceſſario putreſcet: ſed in aneuryſmate, quod ab aperta arteria fit, non ita ab illius calore, & à reliquo, qui in ipſa continetur, ſanguine, eſt abalienatus, vt ipſius natiuus calor & color pereat, neque in amplum ventrem eſt expulſus, vt putreſcat. Fouetur enim à vitali ſpiritu in arteria contento, cùm ipſius materia adhuc ſit continuus. Nam quamuis diuiſa ſit arteria, & ſanguis tumorem faciens egrediatur, non tamen, continuâ exiſtente quæ arteriam tegit, carne & cute, in amplum ſpatium ſemper ſe ita inſinuat, vt putreſcat, & à naturæ legibus deſtituatur.* Verùm hoc modo antiquos ab hiſce obiectionibus non liberat. Etenim ſi à ſpiritu vitali & calore arteriæ, ſanguis qui effluxit, foueri poteſt, cur non idem etiam fit ſi vena pertunditur, ſanguiſque, venâ nondum conſolidatâ effluit? Neque ſolùm ſanguis, vbi in magnam & ſenſilem cauitatem effunditur, putreſcit, ſed etiam vbi ſub cutem effunditur. Præterea, vt diximus, ſanguis ille arterioſus non circumcircà, vt venoſus, effunditur, quod tamen multò magis facere deberet, cùm ſit tenuior & ſpirituoſior. Neque enim ſufficit, quod Platerus ſcribit ſanguinem ſub cute ſibi ſinum formare, inſtar eorum in quos ſe arteriæ in craſſa cerebri membrana inſinuant, cutémque ſanguini extra arteriam effuſo, eſſe illi loco arteriæ, & ſanguinem citra corruptionem in arteriam remeare poſſe. Etenim ſinus illi à natura facti ſunt, membraniſque exactè clauſi, vt nihil omnino ex iis effluere poſſit. Talem verò ſinum ſanguis arterioſus ſibi nullo modo formare poteſt, ſed vbi ex arteria excidit, vndequaque ſeſe diffundit, & cùm ſub cute omnia ſunt εὔῤῥοα, facilè quà via aperta eſt, in vicinas partes erumpit, quod & ſanguinem venoſum, qui craſſior eſt, facere videmus, ſanguiniſque ille in alieno loco putreſcit. Quod vel hiſtoria illa, quam Antonius Saporta, *de tumorib. præt. natur. lib. 1. cap. 43.* pro aneuryſmate venditat, oſtendit. Neque enim morbus ille quem deſcribit, aneuryſma fuit, ſed ſanguinis arterioſi ex rupturâ arteriæ in vicina loca effuſio, & corruptio. Ita autem ille: *Cum Ioannes Fabri acutiſſimus & ſedulus Palatij Monſpelienſis Scriba, præcipuam iuuentutis partem in comeſſationibus, & frequenti atque intempeſtiuo meracioris vini potu tranſegiſſet, cœpit circiter quinquageſimum ætatis annum ægrè reſpirare, & cordis moleſtiſſima palpitatione laborare. Ad huius morbi depulſionem fuere non ſolùm à nobis, ſed & à noſtra Academiæ præſtantioribus Medicis præſcripta varia præſidia. Quæ cum contumax & pertinax morbus, ob perſeuerantem malam victus rationem prorſus contemneret, deteriùs habuit, & tranſactis aliquot menſibus, quibus Medicorum conſilio nullo medicamento vſus eſt, (volebant n. curationis partem chronici affectus naturæ committere) cœpit de illa parte, quæ eſt ſub ſiniſtra emoplata, queri. Inſpectâ & optimè animaduerſa doloris ſede, tumor inſignis mihi apparuit, tactu mollis & cum pulſatione, & digitis preſſus totus ferè deliteſcens, & his ablatis recurrens. Cùm verò hic morbus iam altas radices egiſſet, eſſétque deploratus, vitam cum morte commutauit. Vt autem & conſtitutionis morbi, & eius cauſſa certiores eſſemus, tumore tentatam partem diſſecuimus, ex qua ſanguis copioſus, ſed olidus proſiluit, quo planè euacuato & deterſo, apparuit nobis prima arteria ſub corde ex magna ad caput aſcendente orta maximè dilatata & dilacerata. Hæc deſcendens intercoſtalium muſculorum regionem perreptat. In muſculorum ſpatiis coaceruatus ſanguis temporis diuturnitate putreſcens, illius loci vertebram & coſtam ita labefactauit, vt carioſa à nobis viſa ſit.*

Alius ergo generationis huius tumoris, modus quærendus.

Autor

Autor *libri definit. Medic.* per arteriæ relaxationem Aneuryſma definit. Fernelius quoque, *Patholog. lib. 7. cap. 3.* Aneuryſma arteriæ dilatationem eſſe dicit ſanguine ſpirituoſo plenam. Verum modum non explicant. Neque enim credendum eſt, vtraque tunicâ arteriæ dilatatâ Aneuryſma fieri; ſed alterâ ſaltem. Habent enim arteriæ duplicem membranam, vnam externam, quæ tenuis, rara & mollis eſt, rectas fibras plurimas, paucas verò obliquas, tranſuerſas nullas habens; alteram quæ craſſa eſt, denſa ac dura, habens fibras tranſuerſas, rectis & obliquis carens. Ideóque ſi vel extenſione, quod facilè fieri poteſt, cùm ſit durior, tunica interna rumpatur, vel ſectione aperiatur, non facilè vt durior, coaleſcit, externa verò, vt mollior, facilè coaleſcit, & quia mollior eſt, fibriſque obliquis & tranſuerſis caret à ſanguine & ſpiritu vitali exitum imperiosè quærente extenditur, atque ita hoc tumoris genus excitatur, in quo impetus ſanguinis & ſpiritus vitalis ipſo tactu deprehendi poteſt. Neque quod obiicit Platerus, alicuius momenti eſt, dum ſcribit, ſectione ſola in cute, quæ tumori obducitur, factâ, ſanguinem illicò delituiſſe, & mox proſiluiſſe, atque tantâ ſæpe copiâ, vt nullo pacto à quoquam ampliùs ſiſti potuerit, ſed largiùs, & penè vniuerſo ſanguine exhauſto, mortem ſubitaneam ægro attulerit. Equidem ſi ex vtriuſque arteriæ tunicæ dilatatione aneuryſma fieri ſtatueremus, aliquid ponderis hæc obiectio haberet. Verùm cùm ex ſolius externæ tunicæ dilatatione, interna ſeu ſectione ſeu ruptura aperta, aneuryſma fieri ſtatuamus, nullo modo concedimus, ſub cute tota ſanguinem arterioſum deliteſcere, ſed quia tunica externa ſupra modum extenſa eſt, ita arctè cuti ſimul extenſæ cohæret, atque cum ea coaluit, vt cutem ſine arteriæ tunica externa ſecare ferè impoſſibile ſit.

Aneuryſmatis caussa proxima. Atque ita proxima cauſſa Aneuryſmatis eſt arteriæ tunicæ internæ apertio, exterioris verò dilatatio. Aperitur autem frequentiſſimè ſectione, dum imperiti Chirurgi pro vena arteriam, vel cum vena arteriam perforant. Id enim ſi fit, externa tunica faciliùs, vtpote mollior, & venarum tunicis cognata, coaleſcit, interior verò, vt durior, aperta manet, vnde per foramen ſanguis & ſpiritus vitalis erumpere conatur, atque ita externam tunicam diſtendit, & hoc tumoris genus efficit. Idem accidere poteſt, ſi à vehementi ſanguinis arterioſi impetu, vel cauſſa externa violenta nimiàque arteriæ diſtentione interna tunica arteriæ rumpatur, externâ, quæ ad extenſionem magis apta eſt, ſaluâ & incolumi.

An verò arteriarum illa pulſatio, cuius mentionem facit Platerus *de cordis palpitatione*, & de qua ex Fernelio & Lud. Mercato, *lib. 4. pract. part. 2. ſect. 3. cap. 9.* egimus, ad aneuryſma deferri poſſit, vel debeat, dubito. Cùm enim vtriuſque arteriæ membrana tunc ſit integra, varicibus potiùs in venis affectus cognatus, quàm aneuryſma eſſe videtur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Agnoſcitur aneuryſma & ab ecchymoſi diſcernitur, quòd in aneuryſmate color eſt cuti reliquæ ſimilis, tumórque eſt mollis & laxus, digitorúmque compreſſioni plerumque cedit, ſanguine in arteriam recurrente, vnde mox ſurſum effluit. Sentitur etiam pulſus in aneuryſmate. Quanquam Paræus annotat, in aneuryſmate interdum, ſi magnum ſit, nec pulſum percipi, nec ſanguinem compreſſum ad interiora redire: quod ipſe etiam in fœmina quadam obſeruaui: motus tamen & ſtrepitus quaſi bullientis aquæ tum percipitur, idque non ſolùm cùm digitis premitur, ſed etiam aliàs, & ſibilus ille non ſaltem digitis ſentitur, ſed etiam admotâ aure, quod fit ob ſpiritus vitalis per anguſta meantis motum. Quæ ſigna omnia non à ſanguinis ſub cutem effuſione, ſed ab arteriæ dilatatione proueniunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Aneuryſmata omnia ſunt difficilis curationis.

2. Ea tamen quæ minora ſunt, ac recentia, curationem admittunt. Antiqua verò & maiora, cùm ſanguis ille adſtringentibus repelli & arteria conſolidari non poſſit atque ita nonniſi ſectione curanda ſint, vix vllam curationem recipiunt. Aperto enim tumore, & ſecta, quod neceſſarium eſt, arteria, ſanguis arterioſus cum ſpiritu vitali ἀθρόως & cum magno impetu effluit, vt æger in diſcrimen & mortem præcipitetur. Súntque annotata exempla, vbi ægri inter Chirurgorum imperitorum manus aperto aneuryſmate exſpirarunt.

3. Neque tumor aneuryſmati coniunctus aliquid periculi inſignis habet, ſed cum eo diu vita produci poteſt. Noui viciniam meam quandam, cui imperitus Chirurgus, dum venam ſecare deberet, arteriam aperuit, quæ iam vltra trigeſimum annum aneuryſma nucis iuglandis magnitudine in cubiti flexura interna habet, & aliàs ſatis commodè hactenus valet. Itaque præſtat plerumque leue hoc incommodum tolerare, quàm periculoſæ curationi ſe ſubiicere.

Curatio.

Curatio. Ergo mox in principio, dum aneuryſma excitari animaduertimus, (neque enim ſubitò fit, ſed ſenſim dilatatio illa exterioris arteriæ tunicæ fit) mox adſtringentia ac repellentia imponenda, vt impetus ſanguinis compeſcatur, & arteriæ foramen

apertum claudatur. In quem vſum etiam commodè adhibetur lamina plumbea, quæ repellit, denſat, ac conſtringit arteriam laxatam. Adhibeantur quoque cataplaſmata adſtringentia, & emplaſtrum contra rupturam. Et quia aneuryſma etiam interdum oritur arteriâ ſectâ, danda opera, vt ſi arteria ſeu ſtudio ſeu incuriâ ſecta fuerit, mox rectè coaleſcat: quod cùm ob ſanguinis arterioſi impetum non ita facilè fiat, vt in venis, ad arteriæ vulnus conglutinandum ſequens medicamentum valde vtile eſt.

℞. *Thuris* part. ij. *aloes* part. j. ß. Miſc. Cum *albumine oui* conquaſſato, & *pilis leporis* excepta vulneri arteriæ imponantur.

Eius generis quoque alia medicamenta parantur, ex *radice ſymphyti maior. maſtiche, thure, malicorio, acacia, hypociſtide, myrto, gallis, aloe, terra ſigil. bolo Armeno, lapide hæmatite, emplaſtro diachalciteos.*

Si hoc modo incrementum aneuryſmatis prohiberi non poſſit, nonnulli quidem ſectionem ſuadent, & tumore aperto arteriam incidendam, vinculiſque duobus intercipiendam & diſſecandam inter duo vincula, & vincula non ſoluenda docent, donec natura vulnus carne obduxerit, & iam omnis fluxionis ac hæmorrhagiæ metus abſit. Modum autem aneuryſma ſecandi tradit Ægineta, *de remed. l. 6. c. 37.* his verbis: *Si ex apertione tumor factus eſt, ſectionem rectam in longitudinem cuti infligimus: deinde diſparatis per hamulos labiis, excoriantes, & per apta ad hoc inſtrumenta à membranis repurgantes, arteriam nudabimus, & acus ſub ea tranſmiſſione, & per duo fila deligatione vſi, vbi prius intermediam arteriæ partem ſcalpello punxerimus, & quod continetur in ea euacuauerimus, ſuppurante curatione vtemur, donec deligata filorum vincula excidant. Si verò ex arteriæ ruptione dilatatio facta eſt, totum ipſum, quantum eius fieri poteſt, vnà cum cute, digitis prehendere oportet: deinde acum infrà apprehenſum traycere, quæ duplex filum trahat: & poſt traiectionem, ipſam duplicis fili anſam diſſecare, & ſic per duo fila tumorem hac illac deligare. Quòd ſi timor ſit, ne fila dilabantur, etiam alia acus tranſmittenda eſt, quæ priorem per totum premat, ſimiliterque duplex filum trahat. & anſa diſſecta, ſic per quatuor fila tumorem deligabimus: aut aperto iuxta medium tumore, poſt excretionem eius quod in ipſo continetur, cutem amputamus, eo quod deligatum eſt relicto. & ſplenio vino ac oleo imbuto, impoſito, curatione per linamenta vtemur.* Verùm quis non videt, hanc curationem non ſolum crudelem valde, & quam pauci ferant, ſed & eſſe non ſine periculo, neque ægrum ſanare. Etſi enim ligetur arteria: tamen poſtquam fila ſoluuntur, metus eſt, ne vel hæmorrhagia, vel nouum aneuryſma fiat. Ideóque tutius eſt, tumorem ſaltem vinculis ac medicamentis conſtringere ac comprimere, vt ampliùs augeri non poſſit.

CAPVT XLIV.

De Varicibus.

VArix Græcis κίρσος, quod Medicorum nomen eſt, Ariſtoteles enim 3. *de hiſtor. animal. cap. 11. & 19.* & Plutarchus, *in vita Cay.* ἰξίας nominant) vt Galenus, 10. *meth. med. cap. vlt.* definit, & ex eo tranſcripſit Paulus, *lib. 6. cap. 82.* & Aëtius, *tetrab. 4. ſerm. 2. c. 48.* ὀνομάζεται ἡ ἀνευρυσμένη φλέψ, *Varix.* Varix *nominatur, quæ venæ dilatatio eſt.* Accidunt autem varices in variis corporis partibus, frequentiſſimè in cruribus, aliquando tamen etiam in temporibus, vt Paulus habet, *loco allegato*, aliquando in ima ventris parte ſub vmbilico, nonnunquam circa teſticulos & ſcrotum, qui tumor in ſpecie κιρσοκήλη nominatur.

Cauſſa.

Generantur ex ſanguine melancholico copioſo, quem, vt Galen. *lib. de atra bile, cap. 4.* natura ſæpenumero ad eas, quæ ſunt in cruribus, venas tranſmittit, à quo diſtentæ ac dilatatæ varicoſæ redduntur, & cutis, quæ huiuſmodi venas attingit, tempore procedente nigreſcit. *Cauſſa.* In quibus autem copia tantùm ſanguinis influit, qui melancholicus non ſit, incumbens quidem in venas, quæ ibi naturâ imbecilliores ſunt, eas dilatat, nullo ferè tali colore tingit, quod accidit, vbi ſanguis melancholicus varices procrearit. His namque periculum imminet, ſi quis venas affectas excidere aggrediatur, ne melancholiâ corripiantur. Hoc enim ſæpius fieri viſum eſt, non modò in varicibus, verùm etiam in hæmorrhoidibus, qui ex eiuſmodi humore conſiſtunt: quemadmodum iis in inſanientibus ſuperuenientibus, ſolutio inſaniæ fieri ſolet 6. *aph.* 21. Vix tamen bonus ſanguis ſolâ copiâ varices efficit, ſed ſi is copioſus & ſimul craſſus ſit, qui pondere ſuo ad crura vergit. Vnde etiam non ante pubertatem fiunt varices, vt Hippocrates, *in Coacis prænot. verſus finem*, docet; cùm craſſior & melancholicus ſanguis citiùs in corpore non generetur: viris etiam tantùm, mulieribus rarò varices in cruribus accidere, Plinius. *lib. 11. cap. 45.* ſcribit. *Qui etiam calui ſunt, iis varices magni non fiunt; quibus verò, caluis exſiſtentibus varices ſuperueniunt, ij rurſus capillati fiunt,* 7. *aph.* 34. Quod tamen Galenus falſum eſſe ſtatuit, *in comm.* niſi qui forſan appellatam Me-

dicis madaroſin, id eſt, *capillorum defluuium* nominet. Hæc enim cùm à vitioſis humoribus ortum habeat, vt & ophiaſis & alopecia dicta, ſi ij ipſi praui humores in crura tranſlati varices faciant, ægri capillos recuperare & recipere poſſunt. Nam ſi priùs à vitioſis humoribus capillorum corruptis radicibus eorum fiebat iactura, meritò nunc iiſdem aliò migrantibus, ad naturalem ſtatum capilli reuertentur.

Cauſſæ remotiores ſunt omnes, quæ ad ſanguinis craſſi & melancholici generationem faciunt, & in primis lien non rectè ſe habens, ad varicum generationem facit. Adiuuant tamen fluxionem ad hanc partem, ictus, conatus, iter longum pedibus factum, labores, & ſimilia.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Varices facilè cognoſcuntur, cùm in membrorum, præſertim crurum, ſuperficie, venæ turgentes oculis conſpiciantur, & pars aut liuida aut nigra appareat, & preſſus tumor retrocedat, ſed mox reuertatur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Varices per ſe nihil periculi afferunt, ſed potiùs ab aliis morbis, præſertim melancholicis, præſeruant & liberant; de quo Hippocrates, 6. *aphor.* 21. ſcribit. *Inſani ſi varices vel hæmorrhoides ſuperuenerint, inſaniæ ſolutio.* Et totum corpus à feculento ſanguine per eas expurgatur.

2. Si verò intempeſtiuè tollantur, vt Galenus, *de vena ſect. aduerſus Eraſiſtratum, cap.* 6. & *lib. de atra bile, cap.* 4. docet, inſania, pleuritis, renum dolor, fluxus hæmorrhoidum, tuſſis, & ſanguinis expuitio, apoplexia, cachexia, hydrops & alij morbi oriuntur.

3. Interdum varices in Elephantiam Arabum, de qua *cap. ſeq.* dicetur, tranſeunt.

Curatio.

Curatio. Niſi ergo varices ſint maximi, venæ & cutis ob extenſionem extenuata, vt ruptura, ſanguiniſque profuſio, & mors metuenda ſit, & niſi inflammentur, & valde doleant, aut vlcus magnum & malignum adſit: nullo modo ſanandi ſunt, ne his ſanatis grauiora mala accidant: cùm ea ſanare dicantur, quæ hominem omninò liberant, non quæ alium generant affectum priore periculoſiorem, vt Galenus, 6. *aphoriſm.* 26. docet.

Itaque ſi curare libeat varices, cum cautione id faciendum, ſanguis mittendus, corpus purgandum, idque non ſemel, ſed bis vel ter; hepatis & lienis vitia, ſi malè affecta ſint, & cauſſam varicibus præbeant, priùs corrigenda. Poſtea adſtringentibus, exſiccantibus, & digerentibus medicamentis, faſciiſque & ligaturis, quæ ſanguinem à partibus inferioribus ad ſuperiores detrudant, vtendum.

Hæc ſi non profuerint, Antiqui ad ſectionem accedebant. Caium Marium, qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi varices extrahi paſſum eſſe vnum hominem, Oppius autor eſt, vt refert Plinius, *lib.* 11. *cap.* 45. Vnum, inquit, hominem, quia primus, temporéque illo ſolus. Poſt eum verò, & alij quoque ſtantes & abſque vinculis paſſi ſunt. Ita enim Cicero, 2. *Tuſculan. quæſt.* (verſus medium.) *At verò Caius Marius, ruſticanus vir, ſed planè vir, cùm ſecaretur, principio vetuit ſe alligari: nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. Cur ergo poſtea alij? Valuit autoritas. Vidéſne igitur opinionis eſſe, non naturæ malum? & tamen fuiſſe acrem morſum doloris, idem Marius oſtendit: crus enim alterum non præbuit; ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre ſine cauſſa neceſſaria noluit. Totum igitur in eo eſt, vt tibi imperes.* De eodem in vita Caij Marij Plutarchus ſcribit: *Exemplum eſt, quod cùm ex ambobus cruribus laboraret, & plena varicibus haberet, ferrétque ægro animo illorum deformitatem, Medicum ſibi ad alterum crus adhibuit, & inter medendum nec ſe mouit, nec ſuſpiria emiſit; ſed cùm tacitus fixiſque oculis incidendum ſe exhiberet, moras quaſdam dolorum inter incidendum perferre non formidauit. At Medico alterum crus curare volenti minimè aſſenſum præbuit, dicens: Noſco remedium iſtis doloribus indignum.* Et forſan hæc ſunt, de quibus Seneca, *lib.* 11. *epiſt.* 79. inquit: *Ille, qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeuerauit.* Verùm hodie remedium hoc, ob deformitatem auertendam, nemo facilè admittet. Modum ſectionis docet P. Ægineta, *lib.* 6. *c.* 82. *Lotum hominem,* inquit, *laqueo in ſuperna femoris parte circumdato, ambulare iubemus, repletam autem venam atramento ſcriptorio aut collyrio ſecundum ſitum ipſius, ad trium aut paulo amplius digitorum longitudinem notamus, & reclinato extentis cruribus homine, alterum laqueum ſupra genu circumdamus, & eleuatâ in faſtigium venâ ſcalpello in loco, quem notauimus, ſecamus, non altius quàm per cutem, vt ne venam diuidamus, & labiis ſectionis per hamulos diſtentis, & membranis per incurua ſcalpella ad herniam aqueſam parata excoriatis, vndatáque venâ, & vndiquaque expaſſa, femoris vincula ſoluimus, & eleuato per cæcum hamulum vaſe, acum duplex filum trahentem ſubijcimus, ſinúmque filo diſſecamus, & diuiſa in medio vena per vaſcellorum ſcalpellum, ſanguinis quantum opus eſt euacuemus: deinde vno filo ſuperiorem vaſis partem conſtringimus, & crure in directum extento, manuum expreſſione ſanguinem, qui in crure eſt, euacuamus: & poſtea rurſus inferne vas conſtringimus, aut partem venæ inter vincula interpoſitam præſectam auferimus, aut etiam manere permittimus, donec ſuâ ſponte vnà cum vinculis excidat. & linamentis ſuccis inditis, & ſplenio vino ac oleo imbuto impoſito deligamus, ac ductu ſuppuratorio medicamentorum, quæ linamentis excipiuntur, curamus. Nec me clam eſt, veteres quoſdam vinculis vſos non eſſe: ſed quidam ſtatim nudatum vas exciderunt, quidam ex profundo extentum ipſum, cum violentia extrahunt ac abrumpunt. Verùm optimus eſt relatus Chirurgiæ modus, omniúmque ſecuriſſimus. Quinimo in imo ventre conſiſtentes varices ſimiliter tractamus, itemque eos qui in temporibus conſiſtunt.* Hæc Ægineta.

C. Celſus, *lib.* 7. *cap.* 31. Duplicem Chirurgiæ varices curandi rationem docet, dum ſcribit: *Vena omnis, quæ noxia eſt, aut aduſta tabeſcit, aut manu exciditur. Si recta eſt, ſi quamuis tranſuerſa, tamen ſimplex: ſi modica eſt, meliùs aduritur. Si curua eſt, & velut in orbes quoſdam implicatur, pluréſque inter ſe inuoluuntur, vtilius eximere eſt. Adurendi ratio hæc eſt: Cutis ſuperinciditur, tum patefacta vena tenui & retuſo ferramento candente modicè premitur, vitatúrque, ne plagæ ipſius oræ aduratur, quas reducere hamulis facile eſt. Id interpoſitis ferè quaternis digitis per totum varicem fit, & tum ſuperimponitur medicamentum, quo aduſta ſanantur. At exciditur hoc modo: Cute eadem ratione ſuper venam inciſa, hamulo oræ excipiuntur, ſcalpelloque à corpore vena diducitur, cauetúrque, ne inter hæc ipſa lædatur: eique retuſus hamulus ſubijcitur, impoſitóque eodem ferè ſpatio, quod ſupra poſitum eſt: in eadem vena idem fit, quæ quò tendat, facilè hamulo extento cognoſcitur. Vbi iam idem, quacunque varices ſunt, factum eſt, vno loco adducta per hamulum vena præciditur: deinde quà proximus hamulus eſt, attrahitur & euellitur, ibi rurſus abſcinditur. At ſic vndique varicibus crure liberato, tum plagarum oræ committuntur, & ſuper emplaſtrum glutinans adijcitur.*

Auicennas, *lib.* 3. *fen.* 27. *tr.* 1. *c.* 18. ſcindit cutem donec appareat varix, & quidem ſecundum longitudinem, non verò obliquè, vel ex tranſuerſo. Hinc extrahit totum, qui in ea eſt, ſanguinem, deinde mundificat ſcindendo in longitudine. Aliquando verò extrahi cum acu & incidi ſcribit. Addit etiam meliorem eſſe extractionem cum cauterio quàm exciſionem.

Verùm quia varicum per exciſionem curatio non ſolùm aſpera & difficilis eſt, ſed & plerumque propter ſanguinis effluxum qui operationem impedit, non feliciter ſuccedit: Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, *de operationibus chirurg.* aliâ ratione longè meliori, nimirum abſque ipſorum extractione, varices curare docet, hoc modo. *Cum tria ſint conſideranda,* inquit, *quæ ad varicem conſtituendum concurrunt, ſanguis fluens, fluxus, & venæ dilatatio: itaque tria etiam indicantur, fluentem nimirum ſanguinem intercipiendum, fluxum euacuandum, & venam ampliatam adſtringendam eſſe. Ad curſum ſanguinis intercipiendum, in principio & fine varicis vinculum inijcere oportet; quod fit volſella recuruata, aut hamo, aut duobus ſummis digitis vena apprehenſa, & eleuata; inde acu filum trahente per inferiorem venam tranſmiſſa & alligata, in quam partem inciditur cutis, vt vena appareat, & ligari poſſit, & non inciditur, cùm extra eminet. Poſſemus quoque eum modum ad intercipiendum adminiſtrare, quo vtuntur fabri in ſanguine in equis intercipiendo, ad comprimendam venam cum parua lamina ferrea ad venam forcipe adſtricta. At verò ad iam fluxum ſanguinem euacuandum, Hippocrates docet quo modo id faciendum ſit,* in libro de vlceribus ad finem, *quo loco præcipit non eſſe ſecandam varicoſam venam magna fiſſura, ne fiat magnum vlcus propter varicis influxum; ſed varicem ipſum aliàs atque aliàs compungendum eſſe, vbi opportunum eſſe viſum fuerit, ait Hippocrates: ex quibus compunctionibus ſanguis, qui iam fluxit, & replet, euacuatur, idque ſenſim fit, non autem confertim & cum periculo: euacuatione autem, ſi non totus, ſaltem pro maiori parte, ita vt vena etiam aliqua ex parte ſubſideat. Quo facto, ad tertium ſcopum deueniendum eſt, qui eſt venæ dilatationem adſtringere. Soleo ergo medicamentum conficere ex tragacanthis in vino granatorum aut omphacio maceratis, inde verò puluere addito ex bole Armena, maſtiche, & ſanguine draconis, paribus portionibus, donec liquati ſeu emolliti tragacanthi craſſeſcant, vt cera, ita vt manus volâ ad candelæ conformationem reducantur: quo facto, imponitur medicamentum per longitudinem varicis, & ſuper id arundinis cortex, qui ſuâ cauitate medicamenti conuexitati reſpondeat, & medicamentum comprimat, per longitudinem apponitur, & vinculis, aut faſcia anguſta circum crus adſtringitur; ita enim compreſſione tum faſciæ, tum arundinis, & medicamenti adſtrictione adſtricti varices fuere, vt quaſi contabeſcere videantur. Interdum ſucco hypociſtidis condenſato ſui vſus. Vltimò adhuc mitiori vſus ſum Chirurgiâ, præſertim in exiguo varice; ſiquidem dimiſſis vinculis, & Hippocratis compunctionibus, tantummodò vſus ſum medicamento propoſito, per longitudinem varicis & portione arundinis deſuper adſtrictâ, aut ſpongia contorta oblonga, craſſitie quantus varix eſt, filo circumducta, & in ſucco granatorum, aut hypociſtidis expreſſa, & faſcia anguſta rectè alligata: cui rei benè faciunt quoque fructus immaturi ligni guaiaci*

centuſi

contuſi & impoſiti; quæ omnia adſtrictione ſanguinem intercipiunt; & venas adſtringunt, exſiccando verò euacuant. Poſtremo ad præſeruationem caligâ vſus ſum ex pelle canina confecta, quæ exactè circum crus adſtringatur & induatur. Hæc Fabricius.

Varicis monſtroſi hiſtoriam & curationem deſcribit Guil. Fabritius, *cent. 4. obſeruat. 85.* quæ talis eſt. Vir quidam robuſtiſſimus laborauit vlcere maligno & inueterato in tibia ſiniſtra, vnà cum varice ingentis magnitudinis. Craſſitie enim brachium ad carpum æquauit, & ſpithamam ferè fuit longa: incepit autem in ipſo poplite, & pedem verſus deſcendendo, gyrum, & circumuolutiones duas effecit. Sed quod notandum, quamprimum tibiam in altum eleuauit, protinus retroceſſit ſanguis, in terram verò poſita iterum deſcendit, & quidem in ipſo momento; & ſanguis, in ſumma, fluxit & refluxit, non aliter ac ſi in tubulo quodam nunc in hanc, nunc in illam partem proiectus iuiſſet. Curationem autem ſic aggreſſus eſt. Inſtituta optimâ victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiuſdem lateris inciſa, ægróque in ſcamnum collocato, in ipſo poplite cutem blandè ab ipſa vena ſeparauit. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruatâ varicem amplexus eſt, & in inferiore parte varicis eodem modo proceſſit. Sed antequam filum ſtringeret, nodúmque faceret, tibiam ex ſcamno in terram collocandam iuſſit: idque eo fine, vt ſanguis pro more deorſum flueret. Tandem filum ex ſuperiore parte varicis primò arctè ſtrinxit, nodúmque effecit, poſtea quoque ex inferiore parte. Quo facto, varicem prope nodum ſuperiorem, vt ſanguis in varice, veluti in ſacculo oblongo contentus effluere poſſet, ſcalpello incidit. Cùm verò copioſior, quàm pro magnitudine varicis decebat, efflueret; & locum attentè inſpiceret, repertus fuit ductus cœcus, qui ex inferiori parte ligaturæ varicem ingreſſus eſt. Ille cùm filo ligari non potuerit; nonnihil vnguenti eſcharotici ad ipſius oſtium, poſtea puluerem ſuum ſanguinem ſiſtentem cum albumine oui copioſè applicuit, omniáque faſciâ oxycrato madidâ ligauit, & in ſequentem diem vſque reliquit. Demum vulnera aliorum more curauit. Sic penitus vir ille diuino fauore conualuit.

CAPVT XLV.

De Elephantiaſi Arabum.

Elephantia Arabum.

QValis affectus ſit Elephantiaſis & Elephantia Græcorum, Lepra Arabum *ſuprà, cap. 40.* dictum eſt, nimirum quòd ſit tumor malignus totius corporis & quaſi cancer vniuerſalis. Et tractans de iſto, Auicennas, *lib. 4. fen. 3. tract. 3. cap. 1.* Rhaſes *lib. 6. ad Almanſor. cap. 35.*

Alterius verò Elephantiæ, cuius ne verbo quidem meminerunt Græci, Arabes mentionem paſſim faciunt, quæ Varicibus cognata ſit, atque ex iis ortum habeat, & tantùm pedum tumor ſit. Agunt de hac Auicenna, *lib. 3. fen. 22. tract. 1. cap. 18.* vbi etiam de varicibus tractat, Rhaſes *ad Almanſ. lib. 9. cap. 93.* Diſſentit tamen ab his, & Græcos ſequitur Haly Abbas, *lib. 8. theoric. c. 15. & 4. pract. cap. 3.* qui Elephantem dicit eſſe morbum omnia corporis membra corrumpentem & quaſi cancrum vniuerſalem. Verùm nec ipſe ſibi conſtas, cùm *lib. 8. theoric. cap. 18.* ſcribat: *Vlcera, quæ in pedibus & cruribus fiunt, Elephas vocantur. Et Elephanticus morbus apoſtema eſt melancholicum, quod in cruribus fit & pedibus, & eius ſignum eſt, quod pedis figura elephantis figuræ ſimilis ſit.* Reliqui omnes ſeorſim de Lepra & Elephantia agunt, & Elephantiam pedum tumorem eſſe dicunt, à ſanguine melancholico & pituitoſo & varicibus ortum, ob quem pedes ægri pedibus elephantis figurâ & craſſitie ſimiles fiunt. Atque tumoris hoc genus in mendicantibus ſæpe conſpicitur, qui in viis publicis ſtipem petendo victum quærunt.

Signa.

Affectus ipſe ſatis manifeſtus eſt, cùm crura ægrorum ſint tumida, rubicunda, liuida, nigra, vlceribus ſæpe ſcatentia.

Prognoſtica.

Rarò verò curatur, non ſolùm quia ægri, plerumque tenuioris ſortis, vix medicinam adhibent, ſed & quia ex toto corpore humorum melancholicorum copia eò detruditur.

Curatio.

Ideò nulla ſanatio ſperari poteſt, niſi humores vitioſi è corpore crebrò euacuentur, & vitioſæ viſcerum diſpoſitiones, vnde humores illi praui ſuppeditantur, corrigantur; & vt ſcribit Auicennas, *loco allegato*, ſumma curationis eſt aſſiduatio curationis. Quod quâ ratione fieri debeat, hactenus ſæpius explicatum.

Hoc verò vbi factum fuerit, adſtringentibus & ſiccantibus tumoris augmentum prohibendum, & quod factum, reſoluentibus fortibus diſcutiendum.

Si verò malum diuturnum & confirmatum ſit, vix ſalutis aliqua ſpes ſupereſt. Videatur Rhaſes, *9. ad Almanſ. cap. 93.*

Manuum tumor.

Antonius Saporta, *de tumorib. p. n. l. 4. cap. 15.* iſta, quæ Mauritani de Elephantia dicunt, tuidam tumori manuum, ſed præter eorum mentem, applicat. Neque enim cùm Mauritani de Elephantia loquuntur, vnquam manuum, ſed tantùm pedum mentionem faciunt. Interim negandum non eſt, quod aliquoties obſeruaui, & *lib. 2. Pract. part. 1. cap. 25.* monui, (etſi nondum autorem viderim, qui huius tumoris in ſpecie mentionem faciat) ſæpe manus, reliquo corpore ſaluo, ita intumeſcere, vt digitis preſſæ, œdematis more, foueam relinquant. Quod malũ proculdubio ab humoribus frigidis & craſſis ortum habet. Et niſi initio ei occurratur tarò curatur; cùm ægri vniuerſales corporis euacuationes, ſine quibus malum non tollitur, plerumque reſpuant, & tædium longioris curationis non perferant.

Vniuerſalibus ergo corporis euacuationibus præmiſſis, & viſceribus, in quibus vitioſi humores generantur, roboratis, fortiora diſcutientia adhibenda ex *chamæmelo, radice ireos, ariſtolochia rotunda, ſ. cheiri, ammoniaco, bdellio, opopanace,* & ſimilibus.

CAPVT XLVI.

De Tumoribus particularibus, & de Atrophia in genere.

Tumores particulares.

FIt & aliorum tumorum apud Medicos paſſim mentio, ſed qui vel ad hactenus enumeratos referri poſſunt, vel inter affectus corporis humani particulares explicati ſunt, vt propterea de iis in ſpecie plura addere opus non ſit. De tumoribus cerebri egimus, *lib. 1. Practicæ, part. 1. cap. 28.* de fungis cerebri, *ibid. cap. 24.* de hydrocephalo, *ibid. cap. 29.* de palpebrarum tumoribus, *ibid. part. 3. ſect. 2. cap. 2. 3. 4. & 5.* de ophthalmia, *ibid. cap. 12. & 13.* de vngue oculi, *ibid. cap. 14.* de tunicula annatæ, *ibid. cap. 15.* de puſtulis adnatæ & corneæ, *ibid. cap. 17.* de cãcro corneæ, *ibid. cap. 19.* de ſuggillatione oculor. *ibid. cap. 22.* de encanthide, *ibid. c. 31.* de aurium inflammatione, *ibid. part. 3. ſect. 3. cap. 2.* de cancro narium, *ibid. ſect. 4. cap. 2.* de polypo, *ibid. cap. 3.* de labiorum tumoribus, *lib. 2. Practicæ, part. 1. cap. 1. & 2.* de gingiuarum tumoribus *ibid. cap. 16.* de oris inflammatione, *ibid. cap. 18.* de gurgulionis Inflammatione, *ibid. cap. 21.* de Tonſillarum inflammatione, *ibid. cap. 22.* de angina, *ibid. cap. 24.* de ſtrumis in collo, & hydrope gutturis, *ibid. cap. 25.* de pulmonis inflammatione, *ibid. part. 2. cap. 5.* de tuberculis pulmonum, *ibid. cap. 9.* de mediaſtini inflammatione, *ibid. c. 13.* de diaphragmatis tumoribus, *ibid. cap. 14.* de pleuritide, *ibid. cap. 16.* de gibboſitate, *ibid. cap. 21.* de inflammatione ventriculi, *lib. 3. part. 1. ſect. 1. c. 12.* de tumoribus frigidis ventriculi, *ibid. c. 13.* de inflammatione inteſtinorum, *ibid. part. 2. ſect. 1. c. 2.* de tumoribus inteſtini recti, & in ſpecie de hæmorrhoidibus, condylomatibus, thymis & ficis, *ibid. cap. 10.* de meſenterij inflammatione, *ibid. part. 3. cap. 4.* de tumoribus omenti, *ibid. cap. 7. & 8.* de lienis inflammatione, *ibid. cap. 5.* de ſcirrho lienis, *ibid. cap. 6.* de inflammatione hepatis, *lib. 3. ſect. 1. cap. 4.* de ſcirrho hepatis, *ibid. cap. 5.* de hydrope Aſcite, *ibid. part. 6. ſect. 2. cap. 3.* de renum inflammatione & tumoribus, *ibid. part. 7. ſect. 1. cap. 8. & 9.* de inflammatione veſicæ, *ibid. part. 8. ſect. 1. cap. 4.* de tuberculis in meatu vrinario, *ibid. cap. 9.* de teſtium tumoribus, *ibid. part. 3. ſect. 1. cap. 3.* de hernia, & ſcroti tumoribus, *ibid. cap. 7.* de tuberculis & verrucis penis, *ibid. cap. 9.* de vmbilici inflammatione, *ibid. part. 10. cap. 3.* de muſculorum abdominis inflammatione, *ibid. cap. 9.* de puſtulis pudendi muliebris *lib. 4. part. 1. ſect. 1. cap. 4.* de vteri condylomatibus, *ibid. cap. 5.* de pudendi verrucis, *ibid. cap. 6.* de cancro vteri, *ibid. cap. 11.* de vteri hydrope, *ibid. ſect. 2. cap. 11.* de tumore vteri à ſanguine, *ibid. cap. 12.* de inflammatione vteri, *ibid. cap. 13.* de vteri ſcirrho, & cancro, *ibid. cap. 14.* de tumoribus teſticulorum in fœminis, *ibid. cap. 20.* de cruſta lactea, achoribus, & fauis, *tract. de morb. infant. part. 2. c. 3.* de tinea, *ibid. cap. 4.* de phthiriaſi, *ibid. cap. 5.* de hydrocephalo, *ibid. cap. 6.* de ſiriaſi, *ibid. cap. 7.* de aphthis, *ibid. cap. 13.*

De tumoribus flatulentis egimus etiam in ſpecie libris prioribus. Nimirum *lib. 1. Pract. part. 3. ſect. 2. cap. 2.* de inflatione palpebrarum. De inflatione ventriculi, *lib. 3. part. 1. ſect. 1. cap. 11.* de dolore colico, *ibid. part. 2. ſect. 2. cap. 4.* de lienis inflatione, *ibid. part. 4. cap. 4.* de inflatione hepatis, *ibid. part. 6. ſect. 1. cap.* de tympanite, *ibid. part. 6. ſect. 2. cap. 4.* de hernia ventoſa, *ibid. part. 9. ſect. 1. cap. 7.* de Satyriaſi & Priapiſmo, *ibid. ſect. 2. cap. 3.* de vteri inflatione, *lib. 4. cap. 10.* de capitis inflatione, *tract. de morb. infant. part. 2. cap. 6.*

De tumoribus à partibus mollibus ſuo loco motis ortis, diximus etiam in ſpecie, & quidem de vuæ procidentia, *lib. 1. part. 3. ſect. 2. cap. 25.* de hernia inteſtinorum, *lib. 3. part. 2. ſect. 1. cap. 6.* de hernia vmbilicali, *ibid. part. 10. cap. 2.* de vteri procidentia, & hernia vterina, *lib. 4. part. 1. ſect. 2. cap. 16. & 27.*

De Atrophia in genere.

¶ Equidem de Atrophia ſcorbutica ſuo loco egimus. Cùm verò in genere de magnitudine toties aucta, ſuprà *cap. 4.* dixerimus, etiam quæ de Atrophia in genere dici poſſunt, huic loco ſubiungenda.

Peculiares quædam Atrophiæ ſpecies.

Cùm corpus, quantum debet, non nutritur, ſed ob nutritionem denegatam, imminuitur, in genere quidem atrophia appellari poteſt. Peculiares tamẽ atrophiæ ſpeciẽ, peculiaria quoq; nomina habent. Quæ ab vlcere pulmonis fit propriè phthiſis & tabes dicitur. A febre hectica maraſmus & marcor nominatur. Quæ ſine cauſſis accidit, ἰσχνότης, & λεπτότης, *corporis extenuatio* dicitur. Hîc Atrophiæ vocabulo in generali ſignificatione

vtimur, & eo omnem corporis præter naturam extenuationem ob nutrimenti defectum, complectemur.

Atrophia in genere quid? Eſt autem Atrophia duplex: Primò totius corporis, deinde partis alicuius, vt brachij, pedis. Atrophia totius, in genere ita ſumta, eſt corporis totius p. n. extenuatio, ob fruſtratam, ſeu denegatam eius nutritionem.

Cauſſæ.

Eius cauſſa. De cauſſis Atrophiæ hoc primò notandum, eam quæ totum corpus obſidet, vel ſuo modo ſecundum naturam eſſe, vel præter naturam. Quæ etiam ſecundum naturam, eſt maraſmus ille ſenilis. Nullum enim animalium naſcitur, quod non ſenectuti ſit obnoxium, ac in ſenectute marceſcat & contabeſcat. Verùm cum Atrophia illa nullâ arte prohiberi poſſit, ſaltem de Atrophia, quæ corporibus quibuſdam præter naturam accidit, dicemus.

1. Ratione nutrimenti. Cùm autem duo ad nutritionem concurrant & neceſſaria ſint, nutrimentum, & facultas nutriens; in his duobus etiam cauſſa nutritionis imminutæ, & conſequenter Atrophiæ, quærenda eſt. Alimenti ratione corpus contabeſcit, ob eius vel defectum, vel prauitatem. Si enim tantum, quantum quotidie inſenſibiliter diſcutitur, non iterum aſſumatur, corpus contabeſcit. Si verò in venis quidem ſanguinis ſufficiens copia ſuppetit, is tamen vitioſus eſt: a partibus vel non attrahitur, vel attractus aſſimilari non poteſt. Ob nutrimenti defectum corpus extenuatur & marceſcit, cùm in eius, quæ quotidiè per inſenſibilem exhalationem diffluit, ſubſtantiæ locum, non aliud, vel non ſufficiens nutrimentum reponitur. Cùm autem proximum totius corporis nutrimentum ſanguis ſit, ob defectum ſanguinis imprimis nutritio læditur. Sanguis autem deficit primò coctionis primæ vitio, cùm chylus, è quo ſanguis generari debet, in ventriculo non ſufficiente quantitate generatur: id quod accidit in ſanis in inedia diuturna; in ægris verò, quando, ob appetitum deiectum ægri cibum auerſantur, aut dum, ob morbum, cibo exiguo & parum nutriente aluntur. Quod etiam accidere poteſt, ſi cibus aſſumptus ſeu crudus, ſeu in chylum mutatus, per aluum ſtatim reiicitur, & ad hepar non peruenit. Item fieri poteſt, ſi ob quemcunque ventriculi morbum, coctione eius labefactata, chylus vel paucus, vel imperfectus generatur. Deinde ſanguificationis læſæ cauſſa nutritio non fit, cùm hepatis vel lienis vitio ſanguis non bonus generatur. Id quod in cachexia, leucophlegmatia, tympanite, aſcite, atrophia ſcorbutica, ſcabie, diuturna accidit. Cauſſæ autem ſanguificationis ſuo loco, *lib. 5. Pract.* ſunt expoſitæ. Vnde accidit, vt licet ſufficiens cibi quantitas fuerit aſſumta, nutritio tamen non fiat; idque rurſum duabus de cauſſis accidit, quia ſc. alimentum nutriendis partibus non apponitur, vel licet, apponatur, non rectè tamen aſſimilatur. Non apponitur partibus, vel quia chylus in ventriculo non ita elaboratur, vt in bonum ſanguinem mutari poſſit; vel quia licet chylus in ventriculo rectè elaboratus ſit, tamen vitio hepatis in bonum ſanguinem non conuertitur: vel quia, chylus in ventriculo, deinde ſanguis generetur: tamen à cauſſis quibuſdam diſcutitur & abſumitur; quales ſunt nimia exercitatio, vigiliæ, curæ, dolores, & morbi, qui colliquant & diſcutiunt alimentum, vt copioſa per aluum, ſudores, ſanguinis fluxum, euacuatio, item quies immodica cibi, & medicamenta exſiccantia, febres, potiſſimùm acutæ & malignæ. Partibus verò non rectè aſſimilatur nutrimentum, quia aliqua vitioſa qualitate præditum eſt, ob quam partibus rectè aſſimilari non poteſt, & ita fit fruſtrata nutritio ob errorem externum, vel ratione obiecti, quia nimirum ſanguis talis eſt, vt à facultate nutriente vinci & aſſimilari perfectè non poſſit.

2. Facultatis nutrientis. Ratione verò facultatis non fit ſufficiens nutritio, ob caloris natiui & humidi radicalis defectum. Calore enim natiuo natura, vt inſtrumento proximo in nutriendo vtitur. Idque accidit inprimis ob cordis affectus præter naturam, atque inprimis eius caliditatem & ſiccitatem, ſeu primariò cor laboret, id quod fit in febre hectica; ſeu partium vicinarum vitio, quod in vlcere pulmonis accidit. Cùm enim, vt modò dictum, vix altrix calore innato, tanquam præcipuo inſtrumento, in retinendo, concoquendo, agglutinando, & aſſimilando vtatur, calor verò innatus à calore a corde influente foueatur: ſi temperies cordis ſeſe non rectè habeat, etiam calor ille influens, & per conſequens etiam calor innatus ſeſe non rectè habet, atque ita non commodum facultatis nutrientis inſtrumentum eſſe poteſt. Et quod febres hecticæ lente & ſenſim præſtant, id febres ardentes & colliquantes ſubitò præſtare poſſunt, quarum calore non ſolùm alimentum & ſubſtantia corporis abſumitur & colliquatur, ſed & cordis & totius corporis temperamentum in calidius & ſiccius conuertitur. Idem accidit ob labores nimios, curas, morbos diuturnos, & omnino omnes cauſſas, quæ humidum radicale abſumere, calidúmque natiuum debilitare poſſunt.

Subiectum. Accidit autem Atrophia præcipuè in partibus mollioribus, pinguedine: & carne & quidem pinguedo primò abſumitur, deinde etiam carnes extenuantur. Partes verò duriores, vt mēbranæ, cartilagines & inprimis oſſa, etſi quoque ita exſiccari poſſint, tamen ita extenuari & imminui non poſſunt, vt inde totum corpus decreſcat. Ideoque etiam extenuatio & atrophia corporis, in iis maximè partibus apparet, in quibus multa eſt pinguedo, & plures aut maiores ſunt muſculi, vt in oculis, temporibus.

Quæ in partibus accidit, Atrophia, varia eſt. Accidit ea priuatim ſæpe in artubus, brachiis, cruribus. Pertinet huc atrophia oculi. *Atrophia particularis.*

Cauſſa eius, quæ eadem. Cauſſam quod attinet atrophiæ particularis, ſicut atrophia totius, cauſſa vel in aliquo principali viſcere, cuius actio totius corporis nutritioni neceſſaria eſt, conſiſtit; aut certè vniuerſalis eſt, & totum corpus exſiccare poteſt: ita priuatæ alicuius partis atrophia priuatam etiam, & ſaltem eam partem attinentem cauſſam habet. Sunt tamen cauſſæ eædem, quæ vniuerſalis atrophiæ, nimirum facultatis nutricis imbecillitas, & alimenti defectus. Læditur facultas, dum pars refrigeratur, & proprio calore diſtituitur. *Nutricis imbecillitas.* Hoc enim ſi accidat, neque pars alimentum attrahere, neque retinere, neque alterare, neque aſſimilare poteſt. Refrigeratur autem pars, & calor torpeſcit, non ſolùm ab aëre externo, vt & aqua frigida, ſed & ob quietem, in paralyſi, aut ob viarum, per quas ſpiritus influunt, anguſtiam. *Nutrimenti defectus.* Nutrimentum deficit præcipuè, ob viarum, per quas affluit, anguſtiam. Idque accidit plerumque à cauſſis externis, cum venæ quæ ſanguinem parti pro nutrimento aduehunt, comprimuntur ab oſſibus luxatis, aut vicino aliquo tumore & callo: vel cùm venæ nutrimentum aduehentes diſſecantur. Videatur etiam Galeni *lib. de Marcore.*

Signa Diagnoſtica.

Corporis totius, vt & partis alicuius extenuatio viſui patet, *Signa Diagnoſtica.* vt multis ſignis opus non ſit. Nam ſi totum corpus valde atrophiâ laboret, facies contabeſcit, tempora collabuntur, oculorum ſedes caua & profunda redditur, nares acutæ fiunt; qualem faciē, quia Hippocrates *in Prognoſtic.* deſcripſit, vulgò Hippocraticam nominant. Coſtæ omnes fiunt conſpicuæ, ſcapulæ & claviculæ eminent, collum extenuatur, & larynx exuberat: vēter collabitur, clunes fiunt flaccidæ, crura, brachia, manus, pedes emaciantur. Quia verò atrophia à plurimis cauſſis dependet, eæ omnes inquirendæ ſunt, vt rectè curatio inſtitui poſſit. Ideóque primò inquirendum, an cauſſæ externæ, inedia, curæ, mœſtitia, labor nimius, & ſimiles præceſſerint. Si tale nihil præceſſerit, de cauſſis internis inquirendum, & an febris hectica, vel putrida aliqua adſit, vel adfuerit; necnon quomodo ventriculus, lien hepar ſeſe habeant, inueſtigandum. Ex horum enim viſcerum morbis, quæ cauſſa atrophiæ ſit, facilè cognoſcitur.

Prognoſtica.

1. Quò atrophia eſt recentior, eò faciliùs curatur, quò verò diuturnior, eò difficiliùs. *Prognoſtica.*

2. Vbi humor ſaltem alimentarius abſumtus eſt, facilis curationis ſpes eſt: difficiliùs verò curatur atrophia, in qua carnis ſubſtantia iam abſumpta eſt; adhuc difficiliùs, vbi membranoſæ & fibroſæ partes iam exſiccatæ ſunt. Imò talis atrophia tam curari non poteſt, quàm in ſenibus curationem non ſuſcipit.

3. Si calor natiuus nondum adeò debilitatus eſt, quin reparari poſſit, ſalutis ſpes eſt: cùm cauſſa ſublata, & calore inſtaurato, corpori nutritio iterum accidat.

4. Et omninò, quid de curatione ſperandum ſit, è cauſſis præcipuè coniectandum. Si enim eæ tolli poſſunt, ſanitatis recuperandæ ſpes eſt: ſi non, etiam ſalutis ſpes nulla eſt.

Curatio.

Curationem atrophiæ quod attinet, cùm exſiccatum ſit corpus, & pendeat a deficiente nutritione, humectatio indicatur. *Indicationes & Curatio.* *In ſanis.* Humectatur autem corpus, ſi detur opera, vt alimentum è venis ad omnes corporis partes pertrahatur, attractum verò retineatur, & corpori apponatur. Cauſſæ verò omnes, ſeu ſint euidentes & externæ, ſeu internæ, remouendæ ſunt. Ideóque ſi inedia præceſſerit, cibus idoneus iterum exhibeatur; ſi labor nimius, curæ, ſollicitudo, & ſimilia, illa omnia amouenda. His enim cauſſis ſublatis, & victu idoneo exhibito, corpus facilè inſtauratur.

In ægris. In ægris verò, ſi ob appetitum deiectum, morbúmque aliquem, vel alimentum abſumatur, vel facultas debilitetur, eo morbo ſublato, ægróque rurſū cibum ſumēte, inſtauratio corporis ſequitur. Quomodo autem morbi ventriculi, hepatis, lienis, pulmonis, & alij curandi, *in Practica Medicina* abundè docemus. E quibus etiā hoc patet, fruſtra, vbi corpus vitioſis humoribus repletum eſt, ſoli nutritioni operam dari. *Impura enim corpora quantò plus nutries, tantò magis lædes,* vt Hippocrates, *2. aph.* 10. ait. Nam corrumpuntur etiam boni ſucci & cibi à prauis humoribus, atque ita cacochymia augetur. Ideóque vitioſi humores primò præparandi & euacuandi ſunt. Et omnino in omni atrophiæ curatione, cauſſæ, à qua ea pendet, prima ratio habenda eſt, atque in eius amotione primò laborandum. Poſtea quomodo corpus extenuatum per alimenta refici poſſit, cogitandum. Quod tamen ipſum etiam rectè inſtituendum. Primò itaque offerenda alimenta, quæ citò & facilè coquuntur: deinde quæ modicum nutriunt, quamuis difficilius & tardiùs coquantur. Iis, qui nec febre, nec obſtructione laborāt, nec capite dolēt nec hypochondria diſtenta habent, cōmodiſſimè lac exhibetur, imprimis muliebre, deinde ouillum, tertiò vaccinum, addito pauco ſaccharo: item ſucci & iuſcula carnium, vt perdicū, gallinarum, capi, veruecinæ; vitulinæ cum pane, & imprimis iura,

conſummata

con ſumnata & inſtantantia dicta. Vtiles etiam ſunt emulſiones ex amygdalis, hordeo, cum farina tritici. Præcipue hic vtile eſt, quod paratur ex pulpa contuſa capi, amygdalis, ſaccharo lacte, & farina oryzæ. Plurimum etiam commendant nucem Indicam, huiuſque viuus vſu corpora extenuata pinguefieri ſcribunt. Vinum in marcore frigido prodeſt, in torrido verò fugiendum.

Nota de modo refectionis. In modo vero refectionis & nutritionis obſeruandus eſt, *aphor.* Hipp. 7. *ſect.* 2. *Quæ longo tempore extenuata ſunt corpora, lente reficienda ſunt; quæ vero breui, breuiter.* Nam vt Galenus explicat, quæ breui tempore extenuata ſunt corpora, ob humorum & ſpirituum euacuationem, non ex ſolidorum coll quatione aliquid perpeſſa ſunt; quæ verò longo tempore extenuata ſunt, iis carnes liqueſcunt, & graciles redduntur etiam aliæ partes, per quas concoctio & diſtributio, ac ſanguificatio in toto corpore perficitur. Quare tantum non poterit concoqui alimentum, quanto indiget corpus. Ob id talia corpora longiori tempore reficere oportet, atque tenuiter, quod lente nominauit Hippocrates. In quibus autem ſoli humores & ſpiritus ſunt euacuati, in iis celerius & plenius licet reficere, cùm fundamentum præſtet ſolidarum partium robur.

Diæta. Poſt ſomnum frictiones lenes inſtituantur, manibus ol. amygdalar. dulc. iniunctis. Vtile eſt & aquæ dulcis balneum. Euidenter enim exſiccatos humectat, quod facilè in iis, qui ſub Sole iter fecerunt, aut alio quouis modo ſeſe exercuerunt, & nimis calefacti ſunt, vt & qui vigiliis, curis, & aliis modis exſiccati ſunt, videre licet. Et omnino Galenus pluribus paſſim de balneis agit, vt nobis, quibus balneorum non magna cura eſt, nimis curioſus videri poſſit. Verum Romanorum in balneis curam hodie multi imitantur Aſiatici, qui omnes ſuas delicias in balneis ferè conſtituunt, verúmque hac in re magnificentiam in ædificiis imitantur, luxumque vel ſuperare æmulantur. Ibi enim in balneis habentur omnia, quæ tum ad ſanitatem, tum ad voluptatem deſiderari poſſunt. De qua re videatur Proſper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. l. 3. c. 15. 16. & ſeqq. vſque ad finem eius libri.*

Curatio Atrophiæ particularis. Particularis autem atrophiæ curationem quod attinet, eam diligenter docuit Galenus, *in l. de offic. Med. c. 3. text. 32. & 14. meth. med. c. 16.* Cùm enim partes priuatæ marceſcant & extenuentur, ob impeditum alimenti affluxum, calorémque partis languidum, Medicus operam dare debet, vt parti robur & calorem reſtituat, ſanguiniſque ad partem affluxum concitet. Robur, & calorem parti reſtituunt membri moderata frictio, motus, & aquæ calidæ perfuſio. Eadem quoque ſanguinem ad partem alliciunt. Debet autem frictio, & perfuſio aquæ calidæ eouſque continuari, donec rubicundior & tumidior pars fiat, non tamen eò vſque donec iterum detumeſcat. Poſſunt & partes foueri, vel etiam, ſi earum fert conditio, immergi balneis ex ſaluia, ſummitatibus iuniperi, leuiſtico, lauendula, malua, althæa, patatis. Quibus vbi pars fomentata fuerit, poſtea inungatur oleis vel vnguentis conuenientibus.

Vnguenta. Vnguenta & emplaſtra talia multa habentur: ℞ *Vnguenti Dialthææ, Aregon. Martiati,* ana ℥. j. ß. *ol. laurin. ſpica, caſtorei,* ana ʒ. ij *piperis, pyrethri,* ana ʒ. ij. M. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Pingued. human. taxi,* an. q. v. *pulu. ſabinæ,* q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Bdellij, opopanacis,* ana ℥. j. Diſſoluantur in vino, & colentur. Adde *pingu. d. porci* ℥. iij. *adipis anſerin. gallin.* ana ℥. j. *ol. oliuar. antiq.* ℥. iv *terebinth. ceræ,* ana ℥. j. Miſc. ſuper ign. & coq. ad vini conſumt. Tandem adde *pulu. maſtich. thur. ſanugr.* ana ℥. j. F. Vnguent.

Emplaſtra. Poteſt & tale Emplaſtrum imponi: ℞. *Ceræ, reſin. terebinth.* an. ℔. j. Miſce ſuper ign. Poſtea add. *maſtich. thur. galban. croci, piperis long. cinnam. nuc. moſchat. macis, caryophyllor. zedoariæ, galangæ, zinzib. granor. paradiſi, ſem. vrtic.* ana ℥. ß. F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Folior leuiſtici rec. ſummitat. ſabinæ, iuniperi,* ana M. ij. *fl. chamæm.* M. ß. *gran. iuniper.* ℥. ß. Conciſis & contuſis affunde *ol. laurin. & liliorum* q. ſ. vt omnia contegantur, *axungiæ porcinæ* ℥. iij. *vini* ℥. ij. Coq. ad humidit. conſumtion. Adde *ol. ſpicæ, de bacc. iunip.* an. ʒ. j. *puluer. ſinapi* ℥. j. *rad. pyrethr.* ʒ. iij. *ſinapi* ʒ. ij. *ceræ* q. ſ. F. Linimentum.

Fotus. Quibus pinguia moleſta ſunt, his hac aquâ membrum foueri poteſt: ℞. *Caſtor.* ʒ. j. *piper. long. pyrethri, granor. paradiſi,* an. ʒ. ij. *coccognidij* ſeu *vrticæ,* ℥. ß. *erucæ* ʒ. j. ß. *baccar. iuniper.* M. j. *ſaluiæ, menthæ, origani, ſerpilli, hyperici,* an. M. j. *ſpir. vini* ℔. iij. Deſtillentur, vel ſaltem diu, aliquot ſc. diebus, ſtent in infuſione. Poſtea colentur.

Dropax. Poſt hæc antiqui quarto quóque die Picationes adhibebant. Erat autem Dropax, ſeu Picatio, medicamentum ex pice oleo diſſolutâ paratum, quo tepido pars extenuata illinitur, ibique retinetur, donec refrigeſcat. Hinc aufertur, iterúmque adhibetur, idque toties repetitur, donec pars rubeſcat & turgida fiat. Hinc, picatione ablatâ, membrum ol. amygdal. dulc. vel aliquo adipe inungitur. Veſperi idem repetitur, atque hoc modo tractatur pars tamdiu, donec iterum craſſior fiat.

Percuſſio. Quod ſi ſi picatione obtinebatur, Antiqui Græci remedium, quod ἐπίκρουσιν & καταπίκρουσιν, id eſt, *percuſſionem* nominant, vſurpabant. Partem enim gracilem ferulis quibuſdam in hunc vſum paratis percutiebant, quoad turgidior & rubra euaderet. Deinde pingui aliquo medicamento illinebant. Noſtri ad percuſſiones illas vtuntur vrticis virentibus.

LIBRI QVINTI

PARS SECVNDA,

De Vlceribus.

CAPVT I.

De Vlceris natura & differentiis.

ETsi vocabulum ἕλκος, Vlcus, in genere accipitur, pro omni ſolutione continui in parte molli, vt apud Galenum, c. 3. *meth. med. cap. vlt.* videre eſt, & hoc modo etiam vulnus propriè dictum complectitur; quo modo Celſus, *lib. 5. & 6.* ſæpe ſine diſcrimine vulnus & vlcus accipit: tamen propriè & in ſpecie, Vlcus dicitur ſolutio continui cum imminuta magnitudine, in parte molli, à materia erodente ortum habens. *Vlcus quid propriè.* Differunt nimirum in eo vulnus & vlcus, quòd in vulnere ſaltem eſt ſoluta vnitas, nihil verò neceſſariò de parte amiſſum eſt; in vlcere vero ſemper aliquid de parte affecta imminutum & amiſſum eſt, ſi non plus, ſaltem cuticula. Etenim cùm vlcus ſit à cauſſa erodente, fieri non poteſt quin aliquid à parte auferatur. Etſi enim interdum in vlcere caro aliqua ſuperflua excreſcit: tamen nihilominus cutis, imo ipſa naturalis caro deeſt, & vlcus illud non eſt morbus ſimplex, ſed compoſitus, & cum magnitudine aucta coniunctus. Poſſúntque cum vlcere varij morbi, intemperies, inflammatio, eryſipelas, caro ſupercreſcens, & alij morbi, coniungi, qui tamen ad eſſentiam vlceris non pertinent, ſed tolli poſſunt, vlcere manente, cuius eſſentia ſolùm in ſolutione continui cum partis affectæ aliqua diminutione conſiſtit.

Subiectum. Subiectum vlceris eſt pars mollis ſeu carnoſa, vocabulo carnis latè accepto, quod non ſolùm carnem muſculoſam, ſed eam quoque quâ inteſtina, veſica, & alia viſcera conſtant comprehendens. Ad differentiam nimirum cariei, quæ eſt in oſſibus.

Cauſſæ.

Cauſſa. Cauſſa proxima eſt materia quæcunque erodendi vim habens, quæ ſub ſe non ſolùm humores acres in corpore genitos comprehendit, ſed & externas cauſſas erodendi vim habentes, qualia ſunt medicamenta & venena erodentia. Nam falſum eſt, quod nonnulli vlcera ſolùm à cauſſis internis oriri ſtatuunt, cùm experientia doceat, eadem ab externis quoque cauſſis excitari. Ita, teſte Galeno, 4. *meth. med. cap.* 9. & ipſa experientia, notiſſimum certè eſt, ab igne, aqua, oleo, & aliis ſuccis feruidis, in combuſtionibus, non vulnera, ſed vlcera excitari; quemadmodum & medicamenta ac venena ſeptica & cauſtica, vlcera excitant. Sic venenoſi & contagioſi vapores vlcera pariunt, quo modo ſcabies per contagium ſcabiem parit, dum ſcilicet contagium cuti communicatum eam erodit. Eodem modo vapores à pulmonibus phthiſicorum inſpiratione hauſti pulmones exulcerant, & phthiſin per contagium pariunt. Eâdem ratione virus & venenum Venereum corpori alicui affricatum vel communicatum, illud inficit atque exulcerat. Neque alicuius momenti eſt, quod talia vlcera ad vulnera potiùs reducere conatur Euſtachius Rudius. Differentiam enim vulnerum & vlcerum hoc modo confundit, cùm vlcera & vulnera in eo non ſolùm differant, quòd illa cum ſubſtantiæ amiſſione, hæc ſine eius amiſſione fiant, ſed etiam quòd vulnera à cauſſa incidente, pungente, rumpente, atque contundente fiant, hæc verò à cauſſa erodente, ſiue illa ſit externa, ſiue interna. Id quod manifeſtum eſt in medicamentis ſepticis. (Nam quis vlcus eſſe neget, quod ab eſulæ ſucco excitatur?) A quibus non multum differt contagium in ſcabie, lue venerea, phthiſi. Quamuis enim, quod obiicit Rudius, talia venena etiam humores inficiendi vim habere non negamus, qui corrupti poſtea vlcera promoueant: tamen ipſi illi contagio vis omnis erodendi deneganda non eſt: quamuis poſtea vbi corruptio humorum in corpore accedit, vlceris incrementum promouetur.

Cauſſæ.

Differentiæ. Vlcerum differentiæ aliæ ſunt eſſentiales, aliæ accidentales. Eſſentiales ſunt, quæ ab ipſa vlceris forma, ſubiecto, & cauſſa efficiente ſumuntur. Quæ ab vlceris forma ſumuntur, petuntur ab eius figura, magnitudine, & ſimilibus. Alia enim vlcera ſunt magna, alia parua, longa, breuia, lata, anguſta: alia recta, obliqua, intorta, fiſtuloſa, æqualia, in quibus caro in omnibus partis affectæ partibus æqualiter abſumpta eſt, inæqualia, in quibus maior carnis pars in hoc loco, minor in illo eſt ablata. A parte affecta vlcera alia ſunt externa, alia interna; alia

alia ſuperficialia, alia profunda & quidem in hac vel illa parte. Differentiæ à cauſſis, è *capite ſequenti*, in quo de cauſſis vlcerum dicetur, patebunt.

Accidentales verò vlcerum differentiæ ſunt, quæ ab iis, quæ extra vlceris naturam & conſtitutionem ſunt, deſumuntur; quales ſunt, quæ vel ab vlceris ſitu, vel à tempore ſumuntur, vt quòd quædam recentia ſunt, quædam antiqua.

Non immeritò huc referenda & ea differentia, quæ è cauſſis accidentalibus, & quæ vlceribus omnibus communes non ſunt, ſumuntur, vt quòd vlcera quædam ſunt cum fluxione coniuncta, quædam affluxu carent; quædam ſunt pura, quædam ſordida, corrodentia, depaſcentia, & ſerpentia. Hæ differentiæ enim à cauſſis pendent. Quò pertinent & differentiæ, quæ ab accidentibus & ſymptomatibus vlcerum ſumuntur, quod ſcilicet alia ſunt doloris expertia, alia cum dolore coniuncta, prurientia, pungentia, vrentia; alia curatu facilia, alia difficilia & rebellia, Græcis δυσεπούλωτα; alia benigna, alia κακοήθη & maligna. Quò referenda & vlcera Chironia & Telephia dicta. Præter has tamen differentias, quæ propriæ vocari poſſunt, aliæ adhuc dantur impropriæ, & vlcerum potiùs cum aliis morbis complicationes quam differentiæ, nominandæ. Quales differentiæ ſunt, quòd vlcera quædam cum dolore, Intemperie, phlegmone, callo, gangræna, cancro, vermibus, oſſe corrupto coniunguntur.

Atque ex his quidem fontibus vlcerum differentiæ & diſtinctiones petuntur. Verùm cùm nonnulla vlcerum genera è pluribus fontibus petantur, ne ſine methodo de vlceribus agamus, ſatis commodè hoc ordine de Vlceribus doctrina tractari poteſt: ſi nimirum primò dicatur de vlcere ſimplici, ſeu in genere conſiderato; Secundò de vlcere cum intemperie; Tertiò de vlcere cum humorum affluxu; Quartò, de vlcere ſordido; Quintò, de vlcere cum tumoribus; Sextò, de carne excreſcente & luxuriante. Septimò, de vlcere liuido & calloſo; Octauò, de vlcere ſinuoſo & fiſtula; Nonò, de vlcere cum vermibus; Decimò, de vlcere cum oſſium carie; Vndecimo, de vlceribus dyſepuloticis, malignis, Telephiis, Chironiis, Phagedæna; Duodecimò, de dolore cum vlcere; Decimotertiò, de tibiarum & aliarum partium vlceribus. Quibus Decimoquartò addemus de ambuſtionibus; & Decimoquintò de Gangræna & Sphacelo doctrinam.

CAPVT II.

De Vlcere ſimplici.

PRimo ergo loco agemus de vlcere ſimplici, & quas vlcus in genere conſideratum cauſſas habeat, quæque eius ſecundum formam ſuam, cauſſas & locum affectum ſint differentiæ: quibus ſignis vlcus, eiúſque eſſentiales differentiæ cognoſcantur: quid de curatione prædicendum ſit; & quid vlcus in genere indicet, quámque curandi rationem requirat.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſam proximam vlceris eſſe materiam corrodendi vi præditam, ſeu in corpore genitam, ſeu corpori extrà aduenientem, *capite praeced.* diximus.

Illa autem vel in corpore generatur, vel extrà illi obuenit. Prioris generis ſunt humores quicunque acres & erodendi vi præditi, in corpore geniti. Generatur autem iſte humor vel extra partem affectam, vel in ipſa parte affecta. Extra partem affectam generatur humor bilioſus, pituita ſalſa, ſerum ſalſum, nitroſum & acre, atra bilis. Hi enim ſi in corpore ſint geniti, & ad partem aliquam confluant, eam erodere & exulcerare poſſunt. Quibus autem de cauſſis tales humores in corpore generentur, *lib. 2. Inſtit. de cauſſ. morbor.* & alibi diximus. Fluunt autem ad partem affectam, vel per tranſmiſſionem, vel per attractionem, quorum vtrumque, quibus de cauſſis fiat ſuprà, *part. 1. cap. 5. de Inflammatione*, dictum. Et in primis ex interno humorum vitio tempore verno vlcera varia, vt & ex intempeſtiuis exercitationibus oriri ſolent. Si enim, vt Galenus, 3. *aph.* 20. ſcribit, *tempus vernum impurum corpus ſuſcipiat, tale quiddam vere contingit, quod in exercitationibus fieri videmus. Etenim quamuis ex ſe ſint ſaluberrimæ, attamen ſi hominem vel pituita, vel flaua bile, vel atra, vel etiam ipſo ſanguine plenum, volueris ad exercitationem perducere, ei aut comitialem, aut apoplexiam, aut, ſi non hæc, vaſis in pulmone ruptionem, aut acutiſſimam febrem exercitatione efficies. Quibus verò purgationis humorum in profundo latentium loco, exercitatio imperata fuerit, ea ad cutem cacochymiam, id eſt, prauorum humorum copiam euocans & ſpargens, vlcera & ſcabiem excitat. Nam & hoc innuit Hippocrates, cùm dicit, Impurgatum ſi exerceas, vlcera exorientur. Sic ſanè verno tempore aeris ambientis calor humores fundens, euocat ad cutem perſimili exercitationum effectu. Nec verò exercitationum effectus ſolùm, ſed ipſius etiam naturæ operibus ſimilia ſunt veris effecta. Illius ſiquidem partes ſunt, tum occultam illam toto corpore perſpirationem efficere, quâ corporis excernuntur ſupernacanea, tum etiam per morbos variis modis corpus expurgare.* Hæc Galenus. In ipſa verò parte acrimoniam acquirunt humores, ob aliquam eius intemperiem, & hoc modo cùm pus ipſum, coctione & mora in parte acrius euadit, & quidem eo acrius, quò humor è quo generatur, acrior eſt, vtrum ſanguis, qui à parte affecta corrumpitur & putreſcit.

Cauſſæ verò extrà corpori aduenientes, ſunt medicamenta ſeptica & cauſtica. Imò nec ipſum ignem actualem hinc excludo: cùm eſchara relicta ad vlcera potius, quàm vulnera pertineat. Referendum huc & contagium, quo modo vapores è phthiſicorum pulmonibus exhalantes ab aliis inſpiratione attracti pulmones exulcerant, phthiſinque excitant; & ſordes atque inquinamenta ſcabioſorum, leproſorum, & lue Venereâ laborantium, cuti communicata, eam exulcerant, ac ſimile vitium generant. Non rectè verò inter cauſſas proximas & immediatas refertur illa attractio, quæ fit in intertrigine & attritione a calceis. Ab attritione enim ſolùm humor attrahitur, qui cutem poſtea erodit, aut veſicam in ea excitat. Quæ autem ſpecialium vlcerum ſpeciales cauſſæ ſint, ſuo loco poſtea dicetur, vbi ſuæ cuiuſque vlceris cauſſæ explicabuntur.

Signa Diagnoſtica.

Vlcera externa viſui & tactui patent, nec ſignis, quibus cognoſcantur, opus habent. Interna verò, cùm ſæpe lateant, cognoſcuntur ſpecillo, ſi ad ea via detur, tactu, vel ab excrementis, dolore, actione, læſa. Excrementa enim partem affectam indicant, & ſi per quemcunque corporis meatum ſeu anum, ſeu veſicam, ſeu nares, ſeu aures, pus aut ſanies effluat, vel vomitu, aut tuſſi & ſputo reiiciatur, vlcus aliquod intus latere indicio eſt. In qua autem parte lateat, doloris proprietas & ſitus, ac partis læſæ actio docebunt. Pungens dolor neruoſæ partis læſæ ſignum eſt, pulſans arteriæ. Situs doloris ſimiliter ipſam partem exulceratam manifeſtabit. Si in parte exulcerata ſenſus vel motus læſus fuerit, neruoſæ partis affectæ indicium eſt. Si mordicatio à ſumpto cibo ſentiatur, ventriculum exulceratum eſſe indicatur. Cauſſæ etiam externæ hîc ſigna ſuppeditant. Si quis canthatides hauſerit, veſicam exulceratam eſſe; ſi medicamentum, vel quid vrens, vt aquam fortem biberit, fauces & ventriculum exulceratum eſſe, indicio eſt. Vide *Inſtitut. lib. 3. part. 2. cap. 4.* *Signa Diagnoſtica.*

An vlcus magnum vel paruum, rectum vel obliquum, vel alterius figuræ ſit, vt & reliquæ ſimiles differentiæ, in externis vlceribus viſu & ſpecillo cognoſcuntur. In internis verò facilè cognoſci non poſſunt. An tamen vlcus magnum vel paruum ſit, puris copia docebit, quæ in magno vlcere maior eſt in paruo minor.

Cauſſas quod attinet, & quidem internas, ſi ab humorum affluxu vlcus originem habeat, ſigna cacochymiæ vel in toto, vel vitioſæ hepatis, lienis, aut alterius viſceris conſtitutionis aderunt. Quæ ſi abſint, & contrà intemperies & imbecillitas partis affectæ adſit, in ipſa parte affecta cauſſam vlceris generatam fuiſſe indicio eſt. Qui autem humor vlcus efficiat, an bilis, an pituita ſalſa, an ſeroſus humor, an atra bilis, è cuiuſque vlceris ſignis, & inprimis, pure ac ſanie, quæ effluit, vt & colore vlceris ac dolore, punctione, mordicatione patefiet, & docebunt id ſigna ſpecialium vlcerum.

Externæ verò cauſſæ ex relatione ægri cognoſcuntur, qui docebit, an ab acri & erodente medicamento, aut veneno, vel ipſo etiam igne læſus fuerit, an cum aliquo vlceribus contagioſis laborante conuerſatus, & ab eo infectus fuerit.

Vlcerum tempora etiam ſua ſigna habent. Dum enim ſanies aquoſa, cruda, & tenuis copioſior primùm effluit, principium eſt, quod & ipſum tamen ſenſu, tactu, & viſu, vt & ex cauſſis vlcerum cùm externis tum internis præſentibus, & ſubſequentibus, ſymptomatibus, dolore, pruritu deprehenditur. Vbi pus poſtea & ſanies meliùs coqui incipit, eiúſque copia minuitur, incrementum eſt. In ſtatu pus optimum eſt, & in declinatione maximè minuitur. Eadem tempora tamen etiam ex dolore, prurītu, actionibúſque læſis cognoſcuntur; quæ ſi augeantur, vlcus augeri, ſi remittant, & omnia ad naturalem ſtatum redeant, vlcus imminui & in declinatione eſſe indicant. Quod ipſum & viſus & tactus in partibus externis docebunt. Specialium verò vlcerum ſigna ſuis locis poſtea proponentur.

Prognoſtica.

1. Quid de curatione vlceris ſperandum ſit, ex ipſius vlceris magnitudine ac grauitate, & partis affectæ conditione cognoſcitur. *Prognoſtica.*

2. Nam ſi vlcus ſaltem cutem occupat, & ſuperficiale eſt, faciliùs & breuiori tempore curatur. Quanto verò profundius eſt, & quò pars quæ afficitur, eſt nobilior eſt, eò difficiliùs curatur.

3. Ob id vlcera, quæ in extremitatibus muſculorum ſunt, periculoſiora ſunt, quam quæ in muſculorum medio.

4. Hac ipſa de cauſſa periculoſiora ſunt vlcera, quæ in parte nobili ſunt, & ad partem nobilem, vt & neruum, venam, arteriam, pertingunt. Et omnino interiora exterioribus magis periculoſa ſunt.

5. Vlcera,

5. Vlcera, quæ partem principem, aut principi vicinam in conſenſum trahere poſſunt, ſæpe ægro mortem afferunt.

6. Faciliùs curantur vlcera ad quæ medicamenta, quæ adhibenda ſunt, faciliùs pertingunt, iiſque faciliùs adhærent. difficiliùs verò curantur, quibus medicamenta rectè applicari non poſſunt, & quibus non facilè adhærent.

7. Difficulter curantur vlcera in partibus, quæ naturaliter multis humiditatibus & excrementis ſcatent.

8. Vt & ea, quæ ſenſum exquiſitum habent, & partes ſenſu exquiſito præditas in conſenſum trahere poſſunt.

9. Sicut & illa quæ ab aere externo vel aliis de cauſſis neceſſariò alterantur.

10. Periculoſa etiam & diuturna ſunt vlcera, in quibus oſſium partes metuenda eſt.

11. Vlcus magnum, cæteris paribus, difficiliùs curatur, quam paruum. In vlcere enim magno multæ partes aëri externo obiiciuntur, & ſubiectæ partes, venæ arteriæ, nerui, magis læduntur. Item anguſta & oblonga vlcera facilè, rotunda, difficiliùs curantur.

12. Si corpus purum ſit, & viſcera præcipua bene conſtituta, ipſáque pars affecta alias rectè ſeſe habeat, de facili vlceris curatione ſpes eſt. Contrà ſi corpus ſit cacochymicum, viſcera præcipua malè affecta, & pars exulcerata malè item affecta, difficilem curationem, & vlcus diuturnum futurum, meritò conicitur.

13. Hinc vlcera, quæ aliis morbis ſuccedunt, plerumque difficulter curantur, cùm natura vitioſos humores qui in corpore ſunt, ad partem externam depellat & transmittat.

14. Vt & quæ ad viriditatem vel nigredinem tendunt, cùm partis affectæ calorem debilem & pene extinctum id ſignificet. Et morituris paulò ante mortem vlcus pallidum, liuens, & aridum apparet, propter caloris natiui extinctionem.

15. Vbi poſt longum ſaniei prauæ fluxum, pus bonum apparere incipit, bonam ſanitatis recuperandæ ſpem præbet, ſignúmque eſt, & naturæ robur ſeſe iam colligere, & materiam in melius mutari.

16. Et omnino ipſum pus, quid de vlceris curatione ſperandum ſit, indicium ſuppeditat. Si enim pus quod quotidie excernitur, bonum ſit, faciliùs curationis ſpem præbet: malum verò pus contrarium ſignificat. Pus enim bonum, & humorum è quibus generatur, bonam conditionem, & partis affectæ robur ſignificat. Malum verò contrarium indicat. Pus autem bonum mediæ eſt inter craſſum & tenue conſiſtentiæ, album, leue, æquale, ac quàm minimè fœtidum. Malum verò eſt, quod valde tenue, & fluidum eſt, pallidum, liuidum, feculentum, mali odoris.

17. Sanies & ipſa, quæ humor eſt pure tennior, & aquoſior, ex vlceribus, vt & vulneribus quandoque affluens, quid de curatione ſperandum ſit, indicat ſanies enim multa, tenuis nimis, pallida, liuida, nigra, mali odoris, & quæ cutem vicinam erodit, vlcus difficile curatu indicat. Si verò ſanies ſit mediocriter craſſa, non multa, ſubrubra, aut ſubalbida, faciliùs curari vlcus indicat.

18. *Si vlcera annua fiant, aut diuturniora, os abſcedere neceſſarium eſt, & cicatrices cauas fieri.* Hippocrates, 6. *aph.* 45. Si enim Medicus ex arte curationem vlceris inſtituat, nihilque neceſſarium intermittat, nihilominus vlcus longo tempore non curetur, aut cicatrice obductum recrudeſcat, in oſſe corrupto cauſſam, cur vlcus non ſanetur, eſſe ſignificat: aſſiduus quoque excrementorum in vlcere diuturno generatorum affluxus, os ſubiectum facile corrumpere poteſt. Ob partis enim diuturno vlcere obſeſſæ intemperiem, & os abſcedens, vlceris cauitas non repleri, nec ſatis carnis excreſcere poteſt, vnde cicatrix caua efficitur.

19. Si vlcus poſtquam carne impletum eſt, ipſique cicatrix induci debet, recrudeſcit, metus eſt, ne in fiſtulam abeant.

20. Vlcera quæ ſunt in pedibus & manibus, glandularum ſub axillis vel inguinibus inflammationes & tumores in corporibus plethoricis & cacochymicis accerſere interdum ſolent. Defluxuram enim ad vlcus in manu vel pede materiam, ipſæ etiam laxiores & imbecilles priùs recipiunt & imbibunt.

21. Vlcera crurum plerumque difficilia curatu ſunt, in primis ſi lienis vitio foueantur. Tum enim craſſi & melancholici humores ad vlcus affluentes eius curationem impediunt.

22. Vlcera diuturna & inueterata non ſine periculo curantur, niſi corpus diligenter purgetur, & victus ratio bona obſeruetur; cuius rei exemplum habet Guill. Fabricius, *centur.* 3. *obſ.* 39. de quodam viro, cui cùm vlcus inueteratum in crure ſiniſtro ab Empirico *a'μαθεῖ* & curatum fuiſſet, poſt menſes aliquot pleuritide in ſiniſtro latere correptus, atque inde mortuus eſt, & morbo durante talia exſpuit, qualia antea ex vlcere effluere ſolebant. De pure etiam ex vlcere in brachio per vrinam euacuato, videatur Ambroſ. Paræus, *lib.* 17. *c.* 51.

Reliqua prognoſtica in ſpecialibus vlcerum differentiis traduntur.

Indicationes.

Cùm vlceris eſſentia in ſoluta vnitate, & magnitudine partis affectæ imminuta conſiſtat: ſoluta vnitas vnionem; id quod amiſſum & imminutum eſt, ſui inſtaurationem indicat. Vlcus nimirum, vt vlcus, replendum carne, & vniendum, ac cicatrice claudendum. Quando verò vlcus cum cauſſa coniungitur, quæ vel vlcus ab initio excitauit, vel eius ſine quo non, in curatione rationem obtinet cauſſa primò remouenda. Partis verò affectæ temperiem, vt & ſanguinem affluentem, bene ſe habere oportet. Si verò vitium aliquod in his ſit, id corrigendum; de quo poſtea in ſpecialibus vlcerum differentiis dicetur.

Si itaque humor, qui vlcus excitauit, adhuc adſit, is euacuandus. In omni enim affectu, in quo cauſſa adhuc præſens eſt, à cauſſæ remotione curatio inchoanda. Deinde, quia in principio ſanguinis aliquid extra propria vaſa excidit, imò ſæpe cum eo alij humores vitioſi in corpore eò fluunt, ne quod in poris partium hæret, putreſcat, & inflammationem pariat, ſanguis is concoquendus, & in bonum pus mutandus. Vnde etiam Galenus, *libro de totius morbi temporib. cap.* 3. vlcera ſua tempora habere ſcribit, & in principio ſaniem tenuem, incoctam, & aquoſam excerni, quæ in augmento coctionis beneficio craſſior fit, & in ſtatu tandem in pus bonum & album mutatur. Ac propterea in principio vlceris concoquentibus, quæ vulgò digeſtiua appellant, opus eſt. Sordes præterea, quæ in vlcere generari ſolent, cùm eius curationem impediant, abſtergendæ. Vbi vlcus mundum fuerit, cauitas carne replenda. Tandem vlcus cicatrice claudendum.

Partium tamen affectarum etiam habenda ratio. In vlceribus enim partium externarum, ærugo, æs vſtum, vitriolum, antimonium, & ſimilia locum habent quæ non admittuntur in partibus internis. Si etiam pars ita comparata ſit vt aliis rebus tranſitum præbeat: qualis eſt gula, medicamenta ita paranda ſunt; vt parti adhæreant. Partes exquiſito ſenſu præditæ acria medicamenta non ferunt, quæ ea, quæ ſenſum hebetiorem habent ſuſtinent, de quibus paſſim in vlceribus particularibus dicetur.

Quomodo autem vlcus carne repleatur, docet Galenus, 3. *meth. med. cap.* 3. Ad carnis nimirum generationem neceſſaria eſt Efficiens, & Materia. Efficiens Natura eſt, quæ vti in toto corpore, ita etiam in ſingulis partibus neceſſarium alimentum attrahit, retinet, concoquit, apponit, aſſimilat. Materia eſt Sanguis purus & ſincerus, qui ex cibo & potu generatur. Verùm qui in omni coctione duplex excrementum generatur; vnum tenuius, quod inſenſibiliter exhalat, vel per ſudorem diſcutitur, alterum craſſius: id etiam in carnis in vlcere generatione accidit; & ſi in parte relinquantur, eam humectabunt, & carnis generationem impedient. Ideóque excrementa hæc in vlcere abſtergenda & ſiccanda ſunt. Atque id eſt, quod vulgò ex Galeno, 3. *meth. med. c.* 4. & 4. *meth. med. c.* 5. ac aliis locis paſſim dicitur, omne vlcus exſiccationem requirere. Et Hippocrates, *in princip. lib. de vlcerib.* ſcribit: *Quod ſiccum eſt, ad ſanum, quod madet, ad vitiatum propius accedit.* Et ſic vlceris curatio naturæ opus eſt, quæ ex affluente ſanguine carnem amiſſam inſtaurat, & vlceri repleto cicatricem inducit. Medicus ſaltem impedimenta, quæ naturæ in opere ſuo obſtaculo ſunt, remouet, dum excrementa abſtergit, & exſiccat, & dum hoc facit, carnem generare & cicatricem inducere dicitur.

Curatio.

Principio ergo ſi corpus ſit plethoricum vel cacochymicum, ſanguinis copia imminuenda, vel corpus euacuandum, ne humores ad partem affectam ampliùs fluant. Simul quoque victus ratio bona inſtituatur, ne praui humores in corpore generentur. Rerum etiam reliquarum non naturalium ea ratio inſtituatur, ne vlceri aliquid incommodi afferatur. *Curatio.*

Deinde cùm vix fieri queat, quin in poris partis ex venis ſanguinis effuſi & humorum aliquid hæreat, vt illud coquatur & in pus mutetur, digeſtiua ſeu ſuppurantia medicamenta vſurpanda, quæ in corporibus mollioribus mitiora eſſe debent, qualia parantur ex ol. roſat. & vitellis ouor. in minùs mollioribus ex *terebinthina, oleo ouorum, roſarum, maſtichin. vitell. ouor.* in ſiccioribus ex *reſina terebinthina*, vel *abietina*, *pulu. thuris*, *ſem. lini, tritici, fœnugræci, pingued. gallina.*

Deinde abſtergentia vſurpanda. Sæpe tamen accidit, vt vno medicamento duobus ſcopis ſatisfacere, & coquere ſcilicet & abſtergere poſſimus. Vnde tum miſcenda ſunt ſuppurantia cum detergentibus, atque ita ſuppurantia fiunt calidiora & ſicciora, quàm aliàs ſolent. In miſtione tamen hac temporum habenda ratio, cùm in principio ſuppurantia, in fine detergentia præualere debeant. Et quidem tutius eſt, ſtatim à principio abſtergentia cum ſuppurantibus miſcere, quam ſolis ſuppurantibus vti. Natura enim nunquam otioſa eſt, ſed in principio etiam ad carnis generationem ſeſe accingit, & excrementa ſegregat, quæ propterea abſtergenda ſunt: neque facile ſolis ſuppurantibus vtendum, cùm facilè fieri poſſit, vt eorum vſu vlcus humidum & ſordidum reddatur. Quæ forſan cauſſa fuit, quod Galenus ſuppurantium in vlcerum curatione mentionem non facit. Ideóque commodiſſimè ſuppurantibus, ſeu digeſtiuis dictis adduntur ſtatim thus, reſina, terebinthina, & abietina, oleum maſtichinum, ſuccus apij, & ſimilia.

Talia autem medicamenta variè pro variorum corporum conſtitutione parari poſſunt. In corpore molli & humido tale fiat.

℞. *Ol. roſacei* ℥. j. *terebinth.* ʒ. ij. *vitell. ou.* j. *Miſc.*

Siccius eſt ſequens.

℞. *Ol. maſtich. terebinth.* ana ℥.ß. *oui vitell.* j. Miſc.

Adhuc fortius.

℞. *Reſinæ abietinæ* ℥.j. *ol. roſacei* ʒ.vj. *puluer. thuris* ʒ.j. Miſc.

Si maiore abſterſione opus ſit.

℞. *Mellis roſac.* Vnc. j. *terebinth.* ℥.ß. *ſucci apij* ℥.j. *puluer. thuris, farinæ hordei*, ana q.ſ. Miſc.

Vlcere mundato, Sarcotica vſurpanda, de quorum facultate, *in Inſtitut. lib. 5. part. 1. ſect. 1. cap. 9.* dictum. Sunt autem ea triplicis ordinis. In primo ordine eſt *farina hordei, fœnugræci, fabarum, thus, manna thuris.* In ſecundo ordine eſt, *reſina terebinthina, abietina, laricea, mel deſpumatum, mel roſatum, aloë, farina lupinorum, orobi, pompholyx.* In tertio ordine eſt *farina erui, mel crudum, rad. ariſtolochiæ, iridis, myrrha, antimon. chalcitis.*

E compoſitis *vnguentum Baſilicum maius & minus Galeni, vnguent. aureum, de tutia, de matriſylua.* De emplaſtro, quod ex hydreleo & argenti ſpuma præparatur, videatur Galenus 1. *de comp. med. ſ. gen. cap. 6.*

Vel ℞. *Myrrhæ, aloës,* ana ℥.ß. *thuris* ℥.j. *maſtich.* ℥.ß. *gummi elemi* ʒ. ij. *terebinth.* ℥.j. *colophon.* ℥.ß. *ol.* q. ſ. F. ſ. a. Vnguentum.

Ex his ergo eliget Medicus, quæ cuique corporis conſtitutioni conueniunt: ſiquidem corpus, quò eſt humidius, minùs ſiccantia & abſtergentia: contra verò ſiccius, valentiùs ſiccantia requirit.

Frigidioribus quoque anni temporibus paulò calidiora, calidioribus minùs calida vſurpanda. Si enim imbecilliora, quàm par eſt, medicamenta applicentur, ſaniei magna copia in vlcere colligitur, & caro mollis ac flaccida generatur. Si verò validiora & nimis ſiccantia adhibeantur, vlcus aridum redditur, labia eius rubicunda euadunt, caro conſumitur, ſanguinolenta quandoque excernuntur, & mordicatio quædam in parte percipitur. Si verò pars exulcerata & ſicca redditur, ſicut naturaliter eſſe ſolet, & ex vlcere neque ſanies, neque pus effluat, bonúſque color in carne appareat, medicamenti ſarcotici commodi ſignum eſt.

Forma medicamenti ipſius etiam hîc attendenda videtur. Vel enim liquida & humida, vel ſicca applicari ſolent. In corporibus duris & ſiccis, & vbi caro durior generanda, pulueres ſarcotici, qui vlceri inſperguntur, commodiſſimi ſunt.

Vt ℞ *Thuris* ℥ ß. *ſang. dracon. colophon.* ana ʒ.ij. F. puluis.

Vel ℞. *Thuris* Vnc. ß. *aloës* Drach. ij. *ſang. dracon. ſarcocollæ,* ana Drach. j. F. puluis.

Si verò corpora ſint molliora: humidis vtimur. De linimentorum tamen & vnguentorum præparatione obſeruandum, ne nimis ſint mollia. Talia enim à calore partis liquantur, & facilè diffluunt. Ideóque ſi vlcera non ſint profundiora, (in talibus enim, quæ eò penetrare poſſunt requiruntur) ſed in ſuperficie corporis hæreant, medicamentis craſſiore conſiſtentiâ præditis vtendum. Præterea vnguenta nimis humida propter oleoſam naturam emolliunt, & carnem nimis laxam & ſubiectæ diſſimilem, præſertim in corporibus ſiccis, generant.

Vbi vlcus carne repletum fuerit, cicatrice claudendum, cutis ſeu eius loci cicatrix generanda, eiúſque beneficio continuitas ſoluta vnienda. Vt verò in carne generanda natura eſt opifex, materiam ſanguis ſuppeditat: ita etiam in cute generanda idem accidit. Medicus ſaltem impedimenta per medicamenta remouet. Quod verò vulgò docetur, materiam ex qua fit cicatrix, eſſe carnem, quæ ita ope medicamentorum alteranda & ſiccantium ac adſtringentium vſu denſanda ſit, vt cuti ſimilis euadat, ſi de principali agente intelligitur, falſum eſt. Vt enim vis σαρκοποιητικὴ in carne ſolùm carnem generat, & amiſſam inſtaurat; ita ſolùm vis cutifica, vt ſic dicam, in cute cutem generat. Vnde nunquam vllius epulotici vſu, vel ſolo ſarcoticorum vſu, in medio vlcere cicatrix producitur, ſed ex vicina cute circa vlceris labia oriri incipit, & ſenſim extenditur, donec tandem tota caro cicatrice obtegatur. Hinc etiam vlcera non rarò, abſque vllo Epuloticorum vſu, ad cicatricem perducuntur. Epuloticorum tamen vſu natura adiuuari poteſt. Si enim ſoli naturæ actio hæc permittatur, tardè cicatrix generabitur; non, vt Fallopius putat, quòd caro ex qua cicatrix generanda ſit tam humida ſit, vt à natura partis cutaneæ non poſſit ſiccari, ſeu quòd vis cutifica in cute vicina non poſſit ſanguinem effluentẽ, qui eſt humidus, niſi tardè in cutem ſubſtantiam ſcilicet ſiccam mutare; quod faciliùs præſtabit adiuta à medicamentis epuloticis, quæ vim ſiccandi habent. Qualia autem ſint Epulotica medicamenta, qualéſque facultates habeant, docet Galen. 3. *meth. med. c. 4. & 5. & 4. de compoſ. med. ſec. gen. c. 1.* Dictúmque eſt ea de re etiam *in Inſtit. l. 5. part. 1. ſect. 3. c. 9.* Quantò nimirum cutis ſiccior eſt carne, tantò etiam epulotica ſarcoticis ſicciora eſſe debent. In actiuis verò cum calida, tum frigida eſſe poſſunt.

Sunt autem Epulotica etiam trium generum, mitia, mediocria, & fortiora. Mitia ſunt, *cadmia lota, cortex thuris, aloë, cyperi radix, plumbum: vſtum & lotum.* Compoſita, *vnguentum de lithargyro, de minio, de ceruſſa, diapompholygos, ceratum de minio.* Mediocria, *flor. roſ. rubr. balauſtia, galla immatura, malicorium, bolus Armenus, terra Lemnia ac ſigillata, myrobalani, ſanguis draconis, minium, plumbum.* E compoſitis, *vnguentum de tutia, diapompholygos, emplaſtrum diapalma, gryſeum, de lapide calaminari.* Fortiora ſunt, *chalcitis, ſarcocolla, alumen ſciſſile, æs vſtum, æris ſquama.* E compoſitis ſunt, *vnguentum de tutia, ceratum de bolo Armeno.* In iis verò eligendis, & vlceris conſtitutio, & corporis natura conſideranda. Accidit enim, vt vlcera, quæ cùm eſſent ſordida, nihil mordicationis à medicamentis percipiebant, poſtea pura reddita ab iis mordeantur. Quapropter tunc, & cùm vlcus planè purum eſt, à valentioribus abſterſoriis ad mitiora deueniendum: ſicut rurſum in ſordidis ad magis abſtergentia tranſeundum, niſi ex mordicatione ſordida facta fuerint. Hoc ipſum enim interdum Medicis imponere ſolet, vt ad abſterſorium valentius ſe conferant, vnde iterum vlcus eroſum & ſordidum apparet, carne medicamento colliquatâ ipſumfœdantem, nam in prauam ſaniem degenerat caro colliquata. Itaque diligenter perpendere oportet, vtrùm vlcus, carne quæ ſubeſt, exeſa ac colliqueſcente ſordidum euaſerit, an quia medicamentum ſordibus auferendis aptum requirat, impoſitum autem tale non ſit. Indicat autem vlceris maior facta cauitas, tum oræ rubentiorea calidioréſque, cùm medicamenti acrimoniâ ſordidius redditur. Deinde conſiderandum, an conſtitutio corporis ſit mollis & humida, an verò ſicca. Molli enim mitiora; ſicciori fortiora applicanda.

Vſurpanda verò Epulotica, vt Galenus, 13. *meth. med. cap. 5.* docet, quando vlcus carne non omnino repletum fuerit, ſed adhuc parum deeſt. Etenim cùm natura nunquam ſit otioſa, ſed etiam tum, cùm cicatricem producere incipit, ſimul caro adhuc incrementum ſumat, ſi Epulotica tum demum adhiberentur, cùm vlcus iam carne planè repletum eſſet, metuendum, ne antequam cicatrix abſoluatur, interim caro adhuc incrementum ſumat, & ita cicatrix eminentior fiat. Cùm enim cutis neruoſa ſit ſubſtantia, non ita regenerari poteſt, vt caro, ſed loco eius ſimile quid cuti generatur, quod cicatricem appellamus.

Notandum & hoc, medicamenta epulotica, & actu & poteſtate ſiccandi vi prædita eſſe debere; ideóque emplaſtra ad cicatricem inducendam commodiſſima eſſe.

Gabriel Fallopius, *l. de Vlcerib. c. 13.* hoc *vnguentum* proponit, quod *de tutia magiſtrale* nominat, & optimum inter omnia, quæ ipſe viderit, eſſe ſcribit.

℞. *Ol. roſac. omphacini,* ana ℥. vj. *myrtin. vnguenti populei,* ana ℥. iij. *fol. plantagin. ſolani hortenſ.* ana M. ij. Inciſis herbis omnia miſceantur per octo dies, & quotidie agitentur. Hoc facto colentur, & colaturæ adde *ceræ* ℥. iv. Miſce ſuper igne, donec liqueſcant; poſtea baculo miſce, & cùm tepidum eſt, adde *lithargyri auri* vel *argenti* ℥. vj. *ceruſſæ* ℥. ij. *tutiæ prap.* Drach. ij. *plumbi vſti* Drach. vj. *æris vſti rubri* Drach. iij. *camphoræ* Drach. j. ß. Ducantur in mortario per duas horas.

Puluis Epuloticus.

℞. *Rad. tormentill. biſtortæ, ariſtoloch. rotundæ, cupularum glandium, teſtar. ouor. combuſt. thuris, ſanguin. draconis,* ana ℥. ß. *lapidis calaminaris* ʒ.j. *lithargyri* ʒ.ij. F. puluis.

Vtile eſt & ſequens emplaſtrum ſæpiſſime à me probatum.

℞. *Vnguenti diapompholygos, empl. diapalmæ, gryſei,* ana ℥.j. *gummi elemi* ʒ.ij. *ſacch. Saturn.* ℈.j. *ceræ* parum. F. Emplaſtrum.

CAPVT III.

De Vlcere cum intemperie.

VErùm ſæpe accidit, vt vlcus non ſit ſolitarium & purum, ſed alij p. n. affectus, ipſi coniungantur, vnde etiam curatio variatur. Itaque de hiſce vlceribus in ſpecie agendum.

Vlcus cum intemperie.

Et primò quidem ſæpe intemperies cum vlcere coniungitur, quod cùm accidit, curatio vlceris impeditur. Cum enim cauſſa efficiens curationis vlceris ſit natura partis & materia ſanguis: ſi pars intemperata ſit, neutrum ſeſe rectè habere poteſt; nec vlcus carne impleri, nec cicatrice claudi poteſt, niſi caro ſubiecta naturaliter ſeſe habeat, vt Galenus, 3. *meth. med. cap. 8.* docet.

Quæ autem intemperierum ſint differentiæ, *in Inſtit. lib. 2. part. 1. c. 3.* dictum, quæ etiam hic locum habent, potéſtque cum vlcere concurrere intemperies calida, frigida, humida, ſicca, calida humida, calida ſicca, frigida humida, frigida ſicca. Et quidem poteſt eſſe intemperies vel cum, vel ſine materia. Verùm de intemperie cum materia dicetur capitibus ſequentibus. Hoc itaque de intemperie ſine materia ſaltem agemus.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Talis autem intemperies vel ante vlceris exortum adfuit, vel ipſo vlcerationis tempore excitata fuit. Quæ autem intemperierum ſint cauſſæ, itidem *loco allegato* dictum. Quæ vt vlceribus applicemus; intemperies calida in vlceribus excitatur ab aëre calido, faſciarum & inuolucrorum nimia copia, medicamentis nimis calidis. Frigida contrà ab aëre frigido, ſi vlcus faſciis & inuolucris contra externi aëris frigiditatem non ſatis muniatur, vt & à medicamentis frigidis. Humidam intemperiem inducunt aër ambiens humidus, vnde in nonnullis locis aër vlceribus valde inimicus eſt, affluxus humorum, de quo *capite ſequenti.* Siccam aër ſiccus, medicamenta nimis ſiccantia, & alimenti penuria. Compoſitarum intemperierum compoſitæ cauſſæ ſunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Calidæ intemperiei ſigna ſunt, quòd cauſſæ calefacientes præceſſerint, & quòd non ſolum labia, ſed & ipſa caro vlceris rubicundior appareat, atque ipſe æger calorem in vlcere percipit, quem plerumque dolor ſequitur, frigida medicamenta applicata iuuant, calida nocent, vlceris excrementa acria ſunt, & mordicant.

Frigidam intemperiem, cauſſæ frigefacientes præceſſerunt, in ea labia vlceris ad albedinem vel liuiditatem deflectunt, & mollia ſunt, atque vlceri calida vtilia, frigida noxia ſunt.

Si intemperies ſit humida, cauſſæ humectantes præceſſerunt, caro mollis, flaccida apparet, & aliquando nimiùm excreſcit; excrementa vlceris ſunt multa; ſiccantia iuuant, humectantia nocent.

Sicca tandem intemperies ex eo cognoſcitur, quòd cauſſæ exſiccantes præceſſerunt, labia vlceris ſicca & ſqualida ac dura apparent, excrementa vlceris, ſunt pauca vel nulla. Humectantia ſunt vtilia, ſiccantia nocent.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Cùm, vt Galenus. 4. *meth. med. cap.* 1. docet, temperatam carnem ſubiectam ad vlcera ſananda prorſus eſſe oporteat, ægrè ſanabilia vlcera euadunt propter partis ſubiectæ intemperiem.

2. Vlcera cum intemperie calida, frigida, humida, non ita difficulter curantur. Vna enim operâ, & eodem tempore iiſdémque medicamentis & intemperiei occurrere, & vlcus curare poſſumus.

3. Vlcera verò cum intemperie ſicca, curatu ſunt difficillima: quoniam, poſthabita vlceris aliquandiu curâ; ſoli intemperiei auertendæ Medicum intentum eſſe oportet.

Curatio.

Curatio. Intemperies alterationem per contraria indicat. Curatio tamen ita inſtituenda, vt vlcus, quantum fieri poteſt, non negligatur. Si tamen vtrique ſimul ſuccurri non poſſit, ei quod magis vrget, magis intentum eſſe oportet. Cùm autem intemperies cauſſæ rationem habeat, & eâ præſente vlcus curari non poſſit: intemperies priùs tollenda, niſi vnâ operâ intemperies tolli; & vlcus ſanari poſſit. Si intemperies ſit cum materia; etiam vniuerſalibus opus eſt, de quibus *cap. ſeq.* dicetur.

Intemperiei calida curatio. Intemperiem verò ſine materia, de qua hoc capite agimus, quod attinet, & quidem calidam, calida refrigerantia indicat; mitiora vel valentiora, pro exceſſu caloris. Et quamuis vlcus ſiccantia medicamenta requirit: quia tamen ipſa caliditas etiam humores abſumendo vlcus ſiccius reddit, mitioribus ſiccantibus vtendum. Eadem tamen ſimul adſtringendi vi prædita ſint, vt fluxio quam calor facilè excitare ſolet, inhibeatur. Præterea cùm calor dolorem parere ſoleat, ſimul vim dolorem mitigandi, aut certè nullam facultatem, quæ dolorem excitet, obtineant, ideóque ſiccandi & abſtergendi facultate careant. Quapropter vtilia ſunt medicamenta ex *ſucco & aqua roſacea, plantaginis, endiuia, aceto, ſantalo, bolo Armeno, ſolano, plumbo vſto, cadmia, ſacch. Saturni, ol. roſaceo, violaceo, terebinthina, aq. plantag. ſæpius lota.* Vel adhibeatur *vnguentum roſaceum, refrigerans Galeni, de ceruſſa, de ſolano, ſantalinum, album.*

Vt ℞. *Ol. roſac. terebinth. aq. roſ. vel plantag. ſæpius lota*, ana ℥. j. *farina hordei*, q. ſ. F. Linimentum.

Vel ℞. *Plumbi vſti, pompholyges lotorum*, ana ʒ. j. ß. *ol. roſ. vio.* ana ℥. j. ß. *cera* q. ſ. F. Vnguentum.

Medicamenta autem refrigerantia non ſolùm ipſi vlceri, ſed etiam partibus circumiacentibus & vicinis imponi poterunt. Ideóque iis non ſolùm vnguenta dicta illiniri, ſed & faſcia *poſcâ, vel ſucco plantaginis, lactuca, aut ſolani*, vel *decocto ex myrto, corticibus granatorum, balauſtiorum, ſantalo, plantagine, bolo Armeno*, & ſimilibus cum vino auſtero paratis madefacta imponi.

Intemperie calidâ ablatâ, vlcus, vt ſolet, ſarcoticis curandum: quæ tamen minùs calida & ſicca eſſe debent ne calida intemperies reuocetur.

Frigida. Frigida vlceris intemperiès calefacientia requirit, qualia ſunt *oleum hyperici, nardinum, irinum, chamæmelinum, rutaceum, anethinum, ſyrupus & mel roſatum, reſina abietina, laricea, ſpiritus vini, ceratum de betonica.* Et quidem linimenta & vnguenta ex his parata ipſi vlceri imponuntur. Extrà verò, & partibus vicinis imponantur fomenta ex *decocto ſaluia, hyſſopi, abſinthij, origani, ruta, mentha, fol. lauri, fl. chamæmeli*, parata cum vino generoſo; vel eædem inungantur oleis calidis modò dictis, aut *ceratum de betonica* imponatur.

Sicca. Intemperies ſicca humectantia requirit. Vtilis eſt hîc aqua tepida, ſi eâ vlcus, vel potiùs vlceris vicinæ partes perfundantur aut fomenentur. Quanquam enim Hippocrates, *in lib. de vlceribus*, docet, quòd vlcera vniuerſa humectare non oportet, niſi vino; & addat: ſiccum ſano eſſe propius, humidum non ſano, & Galenus. 3. *meth. med. cap.* 4. & 1. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 6. ſcribit, nullum humectans vlceribus conuenire, minimè verò aquam: tamen hæc omnino intelligenda ſunt de vlcere quatenus vlcus cui nullo modo humectantia vtilia ſunt. Si verò intemperies ſicca quæ curationem impedit, vlceri coniungatur, neglectâ ad tempus quaſi vlceris curatione, ſiccæ intemperiei occurrendum, donec parti affectæ priſtina temperies reſtituatur.

Humida. Humida tandem intemperies ſiccantia, indicat. Et quia aliàs vlcus ſiccantia requirit, ſarcotica fortiora, quam in vlcere ſimplici, vſurpanda: qualia ſunt *radices cyperi, marrubium, ſpuma argenti, plumbum vſtum, chalcitis, ferri ſquama, æris ſquama*, & his ſimilia, è quibus pro intemperiei magnitudine idonea cuique vlceri medicamenta paranda. Quò enim vlcus humidius, eò fortiùs exſiccantia requiruntur: contra ſi minùs humidum ſit, mitiora exſiccantia adhibenda; quod fit, *oleo reſina cera* addita. Quò enim plus horum medicamentis exſiccantibus additur, eo magis eorum vis retunditur: quò minus, eò magis eorum vis integra manet. Lauari verò priùs poteſt vlcus ad ſordes detergendas, vino, vel poſca, in quibus aſtringentia & ſiccantia, vt *rad. cyperi, hypericum, abſinthium, roſa, betonica, ſaluia* cocta ſint, poſtea ex dictis medicamentis aliquid inſpergi, vel ex iis cum oleo & cera vnguentum parari, quod ſine calefactione ſuper linimentum extendi poſſit, (Græci ἔμμοτον vocant) atque huic tandem emplaſtrum aliquod durius, vel ceratum imponi. Compoſita & Emplaſtra habet Galenus, 1. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 13. Modus autem humectationis ſit, vt ibi pars rubeſcere attollique incipit, à perfuſione deſiſtas. Si enim vltra continuetur, quod attractum eſt, diſſipabitur. Modus autem, quo aqua tepida parti applicatur, triplex eſt, ſitque fotu, perfuſione, balneo. Fotus fit ſpongia, panno ſtupa, aut goſſipio. Modúſque hic maximè commodus eſt. Perfuſio autem & balneum ita commodè non adhibentur. Vtilius quoque eſt, ſi hydrelæo tepido pars foueatur, quam aquâ imprimis tempore hyberno. Etſi enim aqua tepida actuali calore calefaciat: tamen poſt totum partem refrigerat, ſimúlque calorem diſſipat; quod prohibet oleum admiſtum, lentore ſuo poros cutis obſtruendo. Poſt fotum aliquod Cataplaſma humectandi vi præditum imponatur.

Vt ℞. *Fol. malua ad mollitiem coctor.* ℥. ß. *farina hordei, tritici* ana ʒ. ij. *amygd. dul. contuſar.* ʒ. j. ß. *medull. vitul.* ʒ. j. *croci.* ℈. ß. *pingued. porc.* q. ſ. M. in mortario. F. Cataplaſma.

Vel oleo dicta pars foueatur. Vel fiat vnguentum ex *ſucci malua* part. j. *olei dulc.* part. ij. *cera alb.* q. ſ.

Si verò vlcus ſiccum ſit, & pars atrophiâ laboret, neque aquæ perfuſio ſufficiat, danda opera primò, vt æger boni & multi ſucci cibis, & qui facile diſtribuuntur alatur, vt alimentum parti affectæ abundè ſuppetat; deinde ſi opus ſit, etiam dropacibus & aliis modis ad partem trahatur.

Intemperie ablatâ ſarcoticis vtendum, & quidem minùs ſiccantibus ne pars affecta in intemperiem ſiccam relabatur, vt docet Galenus. 4. *meth. med. cap.* 1. Ideóque Sarcoticis pulueribus pinguedines & olea quæ iam ac cera admiſceri debent.

Vt ℞. *Thuris maſtic.* ana ʒ. j. *terebinth.* ℥. j. *ol. roſac.* ℥. j. ß. *cera* q. ſ. F. Vnguentum molle.

CAPVT IV.

De Vlcere cum humorum affluxu.

Vlcus cum affluxu humorum. VErùm rarò intemperies ſola vlceri accidit, ſed plerumque ea intemperies eſt cum materia & humorum affluxu.

Quot autem cauſſæ ſunt affluxus humorum, ſuprà, *par.* 1. *cap.* 1. *de tumoribus in genere*, dictum. Nimirum ad partem exulceratam humores confluunt vel à toto corpore, aut à parte aliqua vitioſos humores generante, dum natura, vel copiâ, vel qualitate humoris ſtimulata eos expellit, & in partem exulceratam deponit; vel dum pars ob dolorem aut calorem humores attrahit; vel dum ad partem loco inferiore poſitam humores ſuâ ſponte defluunt, aut aliàs ad partem imbecillem & ignobilem mouentur: quæ omnia quibus modis accidant, *alleg.* loco dictum.

Ex affluxu humorum ad partem vlceratam excrementorum varietas prouenit. Galenus, *in lib. de totius morbi temporibus*, hæc excrementa diuidit in ſaniem & pus. Celſus quoque *lib.* 5. *c.* 26. præter ſanguinem omnibus notum, etiam ſaniem & pus ex vlneribus & vlceribus exire ſtatuit, ſcribitque quòd *ſanies ſit ſanguine tenuior, varie craſſa, & glutinoſa, & colorata. Pus craſſiſſimum, albiſſimúmque, glutinoſius & ſanguine & ſanie. Exit*, inquit, *ſanguis ex vulnere recenti, aut iam ſaneſcente. Sanies eſt inter vtrumque tempus. Pus ex vlcere iam ad ſanitatem ſpectante. Rurſus & ſanies &, pus quaſdam ſpecies Græcis nominibus diſtinctas habent. Eſt enim quadam ſanies, qua vel* ἰχὼρ, *vel melicheria nominatur. Eſt pus, quod* ἐλαιῶδες *appellatur.* Ἰχὼρ *tenuis, ſubalbidus, ex malo vlcere exit, maximéque vbi nervo læſo inflammatio ſecuta eſt. Melicheria craſſior & glutinoſior, ſubalbida, melíque albo ſubſimilis fertur. Hic quoque ex malis vlceribus, vbi nerui circa articulos læſi ſunt, & inter hac loca maxime ex genibus.* Ἐλαιῶδες *tenue, ſubalbidum, quaſi vnctum colore atque pinguedine, oleo albo non diſſimile, apparet in magnis vlceribus ſaneſcentibus.* Alij tamen aliter his nominibus vtuntur. Si tamen propriè loqui velimus, Pus, Græcis πῦον, eſt

illud

illud vlceris excrementum, quod ex ſanguine, vel carne contuſa aut liquata ortum habet, & apparet in vlceribus aliis excrementis vacantibus, vel iam ab excrementis aliis mundatis. Reliqua excrementa omnia, quæ ab aliis humoribus proueniunt, etſi ichoris ſeu ſaniei nomine comprehendi poſſunt: pleríque tamen ſaniem & ſordes diſtinguunt, ſaniémque, quam nonnulli virus quoque appellant, excrementa tenuia & aquoſa, ſordes verò excrementa craſſiora nominant, vt ita ex tenui excremento vlcus humidum, ex craſſo ſordidum reddatur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Vlcera cum humorum affluxu cognoſcuntur primò ex tumore, qui non ſolùm in labiis, ſed & vicinis partibus apparet. Deinde ex dolore, qui, ſi præcipuè neruoſæ partes afficiuntur, ægro moleſtus eſt. Tertiò, è copia excrementorum, quæ maior, quàm pro magnitudine vlceris eſſe ſolet. Tandem etiam, licet omnia, quæ ad curationem neceſſaria ſunt, adhibeantur, ſanatu difficila ſunt; cùm humores affluentes curationem impediant.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Omnia, vt modò dictum, vlcera cum affluxu humorum difficulter curantur, cùm ex humorum affluxu vlcus humidum reddatur, incrementum ſumat, intumeſcat, dolórque excitetur.

2. Quò affluxus humorum maior eſt, & quò humor qui affluit, deterior eſt, eò vlcus difficiliùs curatur.

Curatio.

Curatio. Principio ergo cùm vlcus curari non poſſit, niſi fluxio tollatur, fluxio ipſa eiúſque cauſſa tollendæ, & proinde ſiue in toto, ſiue vitio hepatis aut ſplenis humor vitioſus generetur, eius generatio prohibenda, humórque qui affluit, conuenienti modo præparandus & euacuandus, de qua re ſuo ſæpius dictum. Deinde, ne humor ad partem affectam confluat, reuellendus, intercipiendus, repellendus. Inter reuulſoria auxilia imprimis locum habent fonticuli in parte contraria excitati, qui humorem qui ad partem affectam confluit, alio loco euacuant. Et hi fonticuli ſæpe neceſſarij ſunt in vlceribus diuturnis. Cum enim natura iam diu aſſueuerit humores vitioſos per partem exulceratam euacuare, ſi vlcus planè claudatur, & aliquid humorum vitioſorum cumuletur, facilè fieri poteſt, vt in venas regurgitet, & in nobiliorem aliquam partem ruat, quod fonticulo præcaueri poteſt.

Intercipiunt verò Defenſiua dicta, quæ ſupra partem exulceratam in parte ſana verſus vaſorum radicem, in locis vbi venæ maiores & magis conſpicuæ ſunt, imponuntur, quæ vaſa, per quæ humor affluit, conſtringunt, ac humorem retrò pellunt: & parantur è ſiccis & adſtringentibus, *bolo Armena, ſang. draconis, fl. roſ. rubr. balauſtiis, cortic. granat. myrto, alumine cum albumine oui, ol. myrtino, roſaceo, poſca, vino auſtero, aquis adſtringentibus*: è quibus Cataplaſmata vel alia medicamenta parantur.

Ipſi verò parti affectæ repellentia apponenda, vt humores, qui in vaſis partis affectæ adhuc fluctuant, repellantur. Idéoque pars exulcerata, vel ei vicinæ abluendæ *aqua aluminoſa, aqua vel decocto plantaginis, roſar. balauſtior. radic. cyperi, pentaphylli* & ſimilium; vicinæ verò inungendæ *vnguento de bolo*. Medio verò vlceris puluis exſiccans imponendus, è *lithargyro, tutia, plumbo, coralliis, bolo Armeno, chalcitide, vnguentum album Rhaſis, diapompholyges*. Summa, ſarcotica hîc debent eſſe fortiora, quàm in vlcere ſimplici & fluxione non tentato, vt humorem in partis poris hærentem exſiccent, citra mordicationem tamen, ne dolor excitetur.

Vt ℞. *Terebinth.* ℥. j. *ſebi taurini* ℥. ß. *plumbi vſti* ℥. j. *tutiæ præp.* ℥. ß. Miſc.

Si tamen materia ſit cruda & mordax, aliquid thuris ad coctionem humoris promouendam addendum.

De forma medicamentorum hoc obſeruandum, ne ſint conſiſtentiâ humida, non oleoſa & pinguia, cùm partem magis laxent & humectent, vt Galenus, 1. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 6. & 4. *de compoſ. med. ſec. gen. c.* 1. & 13. docet. Non tamen in eodem medicamentorum genere ſemper perſiſtendum. Sæpe enim accidit, vt quod ſemel atque iterum profuit, poſtea, humore aliquo modo exſiccato, ampliùs vtile non ſit, ſed mordicationem excitet, atque ideò tum medicamentum mutandum & mitius adhibendum.

Poſtquam vlcus carne repletum fuerit, epuloticis tandem cicatrix inducenda.

Guido, *tract.* 4. *doct.* 1. *cap.* 2. laminam plumbi tenuem perforatam talibus vlceribus imponit. In laminam enim plumbum redactum refrigerat, & in talibus vlceribus vtile eſt, ſi commoda ligatura accedat, quæ humorem ex parte affecta exprimit, eiúſque in partem exulceratam influxum prohibet.

CAPVT V.

De Vlcere ſordido, putrido, & corroſiuo.

Vlcus ſordidum. Vlcera humida & cum affluxu humorum plerumque ſordida, Græcis ῥυπαρὰ dicta, fiunt, ſi nimirum illud craſſum & mucoſum excrementum, quod in ſpecie ſordes appellant, effluat; & putrida, ſi idem grauem & cadaueroſum odorem expiret. Sordida enim & putrida vlcera, vt Guido, *tract.* 4. *doct.* 1. *cap.* 3. aut ſaltem ſecundum magis & minus differunt. Si enim excrementa vlceris ſimpliciter craſſa & ſordida ſint, ſordidum vlcus dicitur; ſi verò etiam putredinem concipiant, vt ſubiectam carnem & partes molliores putrefaciant & corrumpant, vt inde graueolens vapor expiret, vlcus putridum dicitur.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſæ huius vlceris proximæ ſunt humores praui, maligni, & calorem extraneum ac humidum, putredinémque concipientes. Et quidem hi vel aliunde ad partem affectam confluunt, vel in ipſa parte tales euadunt, ob partis intemperiem, vel debilitatem, vſum intempeſtiuum humidorum & vnctuoſorum ac emplaſticorum medicamentorum, debiliter exſiccantia adhibita, & omiſſa, quæ requirebantur, ſiccantia. Contrà tamen etiam vlcera redduntur ſordida ob abſtergentia fortiora, quæ ſanam carnem colliquant.

Interdum humor tantam acrimoniam acquirit, vt non ſolùm partem exulceratam, ſed & vicinam ſanam erodat atque indies latiùs ſerpat, quæ vlcera corroſiua, ſerpentia, & depaſcentia nominantur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Vlcera ſordida viſu facilè agnoſcuntur, cùm ſordes quædam copioſæ, viſcoſæ in iis appareant, caro flaccida & mollis redditur, & ſæpe nimis excreſcat. Si putredo accedat, fœtor grauis & cadaueroſus percipitur. Si vlcus corroſiuum & ſerpens ſit, pruritus & dolor percipitur, & vlcus continuò maius euadit.

Cauſſarum ſigna quod attinet, ſi à toto corpore vel parte aliqua humores affluant, id è ſignis *cap. præcedente* propoſitis apparet. Si pars ſit debilis & intemperata, id etiam è ſuis ſignis cognoſcitur, & viuidus partis color non apparet. Si à medicamento debili vlcus ſordidum factum fuerit, vlcus albidum apparet, & albedo illa, ſicut tela quædam, totum vlcus ambit. Contrà ſi vlcus à fortiore abſtergente ſordidum factum fuerit, vlcus cauum magis efficitur, & rubicundius indies euadit, & pus ſubtile, paucum ac calidum effluit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Si ob ſordium copiam & craſſitiem tranſpiratio impediatur, partis corruptio ſequitur, & ex ſordido vlcere poſtea depaſcens & putridum euadit.

2. Si putredo in vlcere augeatur, tandem gangræna & ſphacelus ſequitur.

Curatio.

Curatio. In ſordidis & putridis vlceribus primò victûs ratione opus eſt, & corpus ab omnibus prauis & vitioſis humoribus purgandum. Ipſis vero detergentia medicamenta adhibenda, qualia ſunt *mulſa, aqua ſalſa*, & quæ parantur ex *ſucco apij, abſinthij, farina hordei, orobi, myrrha, melle roſato*. In primis verò *ſpiritus vini* in putridis vlceribus detergendis & mundandis egregiè prodeſt, qui propterea reliquis medicamentis admiſcendus.

Vt ℞. *Ligni Guaiaci, cortic. eiuſd.* ana Vnc. j. *rad. ariſtol. long. centaur. min. abſinthij. agrimon.* ana M. j. *cortic. thuris, myrrha*, ana Vnc. ß. Coq. omnia in ſ. q. *vini*. Col. adde *mellis deſpumati* Vnc. iv. *ſpir. vini* Vnc. j. Miſc.

Vel ℞. *Rad. ariſtol. longa* Vnc. j. *abſinth. centaur. min. agrimon.* ana M. ß. Coq. in *vino*. Col. adde *farina orobi* Vnc. ß. *pulu. myrrh.* Drach. ij. *mellis roſ. col.* Vnc. ij. *ſpirit. vini* Vnc. j. *terebinth.* q. ſ. F. Linimentum.

Si ſaltem ex vnctuoſorum & oleaginoſorum medicamentorum vſu vlcus ſordidum euaſerit, & nulla grauior ſorditiei cauſſa adſit, leniora abſtergentia ſufficiunt. Siccioribus enim medicamentis adhibitis, vlcus facilè mundatur.

Si ex validiorum medicamentorum vſu vlcus ſordidum euaſerit, mitiora & frigidiora imponenda, vt *vnguentum diapompholygos*. Fortiora ſunt *vnguentum Apoſtolorum, Ægyptiacū*.

Vel ℞. *Decocti hordei* ℔. j. *mellis roſ. col.* ℥. ij. Miſc.

Vel ℞. *Terebinth. mell. roſ.* an ℥. ß. *farina hord. orobi. myrrha.* ana ʒ. j. *pulu. rad. ireos* ℥. ß. Miſc.

Vel ℞ *Succi apij. abſinth.* ana ℥. j. *farina hordei. orobi*, ana ʒ. j. *terebinth.* ℥. j. *myrrha* ʒ. ij. *mellis* ℥. j. Miſc.

Vel

Vel ℞. *Agrimoniæ, centaur. min.* ana M. ß. Coq. in *vino*. Colaturæ adde *ſucci apij* ℥. ij. *mellis roſ. col.* ℥. j. *farinæ hord. orobi*, ana ʒ.j.ß. *terebinth. ſpir. vini lota.* ℥. ij. Miſc. F. Linimentum.

Si putridum ſit vlcus, abluendum *oxycrato*, *lixiuio*, *muria*. ac imponenda medicamenta ex *farina orobi*, *rad. ariſtoloch. longa*, *ſcilla* in vino coctis, & cum *melle* miſtis.

Cauum verò vlcus, ſordidum & putridum, *vnguento de bolo Armeno*, vel alio refrigerante inungendum, ne ex calidorum medicamentorum vſu & mordicatione humorum affluxus concitetur.

Si putredo maior fiat, metuendúmque, ne pars ipſa corrumpatur, medicamenta fortiora, quæ in *cap. de gangræna & ſphacelo* proponentur, vſurpanda.

Si vlcus corroſiuum ſit, & partes ſanæ etiam corrumpantur & corrodantur, quod corruptum eſt, auferendum, vel inciſione, vel cauterio, ſeu actuali, ſeu potentiali, donec ad ſanam carnem peruentum ſit, & viuum à corrupto ſeparetur. Verùm de hiſce infra plura, *de phagedæna & gangræna ac ſphacelo*, dicentur.

CAPVT VI.

De Vlcere cum tumoribus.

Vlcus cum tumore. EX affluxu humorum ad partem vlceratam non ſolùm intemperies generatur, ſed & tumores ſæpe accidunt.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Nulla verò alia horum tumorum cauſſa eſt, quàm quæ antea *de vlcere cum affluxu humorum*, & ſupra, *part. 1. de tumoribus*, explicata eſt. Pro diuerſitate autem humorum affluentium varij tumores excitantur, inflammatio, eryſipelas, œdema, cancer. Qui autem humores hos tumores excitent; ſuprà, *de tumoribus*, dictum.

Signa.

Signa. Qualis etiam tumor ſit, & quid periculi portendat, ex allegatis locis patet, neque ea quæ ibi dicta ſunt, hîc repetere opus eſt.

Curatio.

Curatio. Curandi ratio etiam ibi tradita eſt; quæ ita tamen hîc inſtituenda eſt, ne vlcus negligatur. Si ergò vel ſanguis copiâ peccet, vel vitioſi humores in corpore abundent, ij primò euacuandi ſunt. Deinde ipſius partis affectæ habenda eſt ratio. Poſtea loco affecto applicanda medicamenta, quæ humorem tumoris cauſſam vel diſcutiant, vel in pus mutent.

Itaque in inflammatione primùm applicandum Cataplaſma ex *malis cydoniis* coctis cum *myrti* puluere, vel ex coctis *lentibus* cum *farina hordei* & *cortic. granator.* ac *roſis rubris*. In augmento addantur *fl. chamæmel. farina fabar.* In ſtatu, *malua*, *althæa*, *farina ſem. lini*, *fœnugraci*.

Vt ℞. *Farinæ hordei*, ℥. ij. *pulu. fl. chamæmel.* ℥. j. *farinæ ſem. lini*, *fœnugr.* ana ʒ. vj. F. Cataplaſma.

Si tumor ad ſuppurationem tendat, adjuuanda ſuppuratio cataplaſmate ex *malua*, *althæa*, *ſem. lini*, *fœnugr.* *tritici*, & aliis maturantibus.

Vt ℞. *maluæ*, *althææ*, ana M. j. Coq. in aq. ad mollitiem, & contundantur. Contuſis adde *farinæ ſem. lini*, *fœnugraci*, ana ℥. j. *tritici* ℥. ß. *pingued. ſuillæ*, *ol. roſac.* ana ℥. j. Miſc.

Si eryſipelas coniungatur, extrà & in vicinis locis ea medicamenta imponenda, quæ de eryſipelate ſuprà, *part. 1. cap. 7.* propoſuimus. Vtiliter hîc imponitur partibus externis *aq. flor. ſambuci*, *& ſolani*. Hoc ſaltem addimus, interdum accidere vt in eryſipelate, ſi non rectè curetur, & poros obſtruentia, ne humor diſflari poſſit, intempeſtiuè adhibeantur, aut humorum nimius affluxus fiat, puſtulæ interdum, imò maiores veſicæ in parte affecta excitentur, è quibus ruptis ſanies aquoſa effluit, párſque poſtea exulceratur, & niſi rectè tractetur, affectus in diuturna & cacoëthe vlcera, præſertim in cruribus, imò in gangrænam ſæpe degenerat. Quod ſi accidat, refrigerantibus, ſiccantibus & adſtringentibus opus eſt.

Vt ℞. *Fol. plantag.* M. j. *fl. roſ. rubr.* M. ß. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contuſis & per ſetaceum traiectis, adde *farinæ hord.* ℥. j. ß. *pulu. balauſtior.* ℥. ß. cum *ol. roſ.* F. Cataplaſma.

In primis hîc vtile eſt *vnguentum diapompholygos*, cui ſi libet aliquid adhuc *ſach. Saturn.* addere licet.

Si tumor ſit frigidus, tale Cataplaſma imponi poteſt.

℞. *Fol. maluæ*, *althææ*, ana M. j. Coq. in *lixiuio*, ad mollitiem, & contundantur. Adde, *pulu. rad. althææ* ℥. j. *fl. chamameli* ʒ. x. *ol. lil. albor.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Si cancer vlceri accedat, nulla alia cura adhiberi poteſt, quàm quæ de cancro vlcerato tradita eſt.

Reliqua quæ de his dici poſſunt, petuntur è *parte 1. de tumoribus*.

Tom. V.

CAPVT VII.

De Carne in vlceribus excreſcente & luxuriante.

Carnis excreſcentia in vlceribus. NOn rarò accidit, vt in vlceribus caro luxuriet, & nimis quàm par eſt excreſcat, quod malum ὑπερσάρκωσις nominatur; quod vbi accidit, impedimento eſt, ne vlcus cicatrice claudi poſſit.

Cauſſa. Accidit autem hoc vel ob abundantiam ſanguinis ad partem affectam confluentis, vel ob ſarcotica nimis debilia, & minùs quàm par eſt, exſiccantia adhibita. Prius ſi accidat, caro ipſa ſeſe rectè habet, & ſaltem copioſior eſt. Ex poſteriore cauſa ſi proueniat caro nimia, ipſa caro non ſolida, ſed laxa & ſpongioſa eſt.

Curatio. Curationem quod attinet, prius ſi accidat, inedia ægro imperanda, & ſiccantia imponenda. Si ab ſarcoticorum & detergentium nimis debilium vſu caro luxuriare incipiat, valenter detergentia, cicatricem inducentia, & ſi opus ſit, etiam ſeptica vſurpanda. Talia ſunt *ſpongia vſta*, *ſicca linamenta* impoſita, *cortex thuris*, *galla*, *aloë*, *tuthia*, *alumen vſtum*. Et quidem in pedum digitis, quando ex vnguium excreſcentium compreſſione caro luxuriare incipit, vt ſine dolore nec calceos inducere, nec incedere homo poſſit, ſolùm *alumen vſtum* inſperſum carnem illam tollit. Fortiora ſunt *ærugo*, *chalcitis*, ☿ *præcipitatus*, & ☿ *ſublimatus*. Ideóque vbi minore exſiccatione opus eſt, imponantur linamenta ſicca, vel hoc decocto imbuta.

℞. *Gallarum*, *cortic. thuris maſtich.* ana ℥. j. *fl. roſ. rubr. balauſtior. rutæ*, ana M. ß. *aluminis* ʒ. ij. Coq. in *vino*.

Vel ℞. *Gallar. cortic. granat. ſpongiæ combuſtæ*, ana. F. puluis inſpergendus.

In primis vtilis eſt hæc aqua viridis, quæ carni luxurianti illita, vel per linamenta impoſita, eam ſine dolore tollit, & cicatricem generat.

Aqua viridis. ℞. *Aluminis crudi*, *virid. æris*, ana ʒ. ij. Coq. in *vini* ℥. xviij. ad quartæ partis conſumtionem. Coletur; deinde ℞. *Camphoræ* ʒ. j. Soluatur in *ſpir. vini* ℥. j. & priori adde.

Fortiora ſunt hæc.

℞. *Aq. plantag. roſar.* ana ℥. v. ☿ *ſublimati*, ʒ. j. Bulliant & colentur per linteum craſſius, in colatura madefiant linamenta concerpta: vel pannus lineus, iterúmque exſiccetur, & vſui ſeruetur.

Vel ℞. *Gallar. balauſtior.* ana ʒ. j. *ſang. dracon. ceruſſæ*, *æruginis*. ana ʒ. ß. *alumin. vſti*, *thuris*, *myrrhæ*, ana ʒ. j. F. puluis.

CAPVT VIII.

De Vlcere liuido & calloſo.

Vlcus calloſum. INterdum accidit, vt vlceris labia fiant dura, calloſa, & liuida. Fit autem hoc à nimis ſiccantibus, vel aëris externi refrigeratione, vel humorum calidorum affluxu.

Quacunque autem de cauſſa id accidat, vlcus curari non poteſt, nec cicatrice claudi, niſi durities illa tollatur: & pars vlcerata ad naturalem ſtatum reducatur. Itaque ſi durities ſit minor, emollientia & diſcutientia vſurpanda, ex *mucilag. ſem. lini*, *fœnugraci*, *ol. amygd. d. lumbricor. pingued. gallinæ*, *anatis*.

Vt ℞. *Mucilag. ſem. althææ*, *fœnugr.* ana ʒ. ij. *terebinth.* ℥. j. *ol. amygd. d. lil. alb.* ana ʒ. iij. *ceræ* q. ſ. F. Vnguentum molle.

Vtile eſt & *emplaſtrum diachylon ſimplex*.

Si verò durities maior fuerit, & medicamentis emollientibus ac diſcutientibus non cedat, quâ ratione curandum ſit tale vlcus, docet Galenus, dum 4. *meth. cap. 2.* ita ſcribit: *Cum labra tantum vlceris decolorata durave pluſculum fuerint, excidenda ea ſunt ad ſanam vſque carnem. Cùm verò ampliùs progreſſus eiuſmodi affectus eſt, deliberatio incidit, excidendúmne omne id ſit, quod præter naturam viſitur, an ſpatio potiùs curandum. Proculque dubio eſt, ægri animum hoc caſu conſulendum eſſe; alij enim longiori tempore curari citra ſectionem malunt; aliqui quiduis ſubire, dummodo citiùs ſanentur, ſunt parati.* Citiſſimè enim, imò tutiſſimè talia vlcera ſanantur, ſi caro dura & liuida conuenienti inſtrumento vſque ad ſanam exſcindatur. Nam & dolor breuior eſt, nec parti vlla praua qualitas, vt fit erodentibus medicamentis, inducitur. Commodè etiam durities eiuſmodi cauterio actuali abſumitur.

Si verò æger nec inciſionem, nec vſtionem ferre velit, caro dura erodentibus medicamentis abſumenda, quæ alibi ſunt propoſita. Vtilis eſt & aqua viridis, *praced. capite* deſcripta, & puluis *ibidem* traditus. Fortius eſt *oleum vitrioli*.

In partibus tamen neruoſis cautè fortioribus medicamentis vtendum, vicinis verò partibus, ne dolor excitetur, & nouus affluxus fiat, defenſiua medicamenta applicanda.

Si labia vlceris ſint liuida & nigra, ſcarificanda ſunt, & ſan-

 guis

guis vitioſus extrahendus : poſtea ſpongia ſicca imponenda, & tandem medicamenta exſiccantia, vt Aqua viridis, vel puluis *cap. praced.* deſcriptus, aut ſimile medicamentum.

CAPVT IX.

De Vlceribus ſinuoſis.

Vlcus ſinuoſum. SI pus ac ſanies diu in apoſtemate vel abſceſſu contineatur atque acris ſit, aut ob moram talis euadat, cuniculos quaſi agit, & ſinum, Græcis κόλπον dictum, efformat. De ſinubus autem, quia ſuprà, *part.* 2. *c.* 6. dictum, actum hîc agere opus non eſt. Pauca ſaltem adhuc monebimus. Primum eſt, non ſolum vlcera ſinuoſa fieri, ſed etiam ſæpe vulneribus vlcera ſinuoſa ſuccedere; quod in primis Chirurgorum negligentiâ accidit, & quidem non rarò in cruribus. Si enim in locis eiuſmodi, vbi maiores muſculi ſunt, vulnus non ita deligetur, vt per vulneris orificium pus expellatur, pondere ſuo ſecundùm ductum muſculorum deſcendit, & cuniculos agit, in primis ſi diutius retentum acrius euadat. Atque in tali ſinu, cùm pus omne ligatura verſus ſuperius orificium vix pelli poſſit, neceſſarium eſt, ſinum in parte inferiore aperire, quo facto & puri exitu parato, talia vulnera poſtea facilè ſanantur.

Ideóque ſecundò notandum, ne vel in vulneribus vel vlceribus fiſtulæ generentur, ligaturâ expreſſiuâ vtendum eſſe, quæ ſcilicet à vulneris vel vlceris fundo incipiat, & in eius orificio deſinat, ita tamen, vt quantò propius ad orificium accedit, tantò laxior ſit.

Tertiò & hoc monendum, cùm talia vlcera ſinuoſa plerumque ſordida euadant, vtiliter ſpiritum vini admiſceri, qui maximam vim eiuſmodi vlcera mundandi & detergendi habet. Felicem periculi ſinuoſi vlceris curationem habet Franciſcus Valleriola, *obſeruat. lib.* 5. *obſeruat.* 1. & aliam *ibid. obſeruat.* 7. quæ ibi videatur. Medicamenta tamen (nam ob multas rationes ſectionem inſtituere noluit) quibus vſus eſt, apponere libet. *Primum*, inquit, *poſt vniuerſalia, & totius habitûs rationem, ad procurationem vlceris veniemus, quoniam & ſordidum, & cauum, & ſinuoſum erat, deterſione & impletione indigebat; at quoniam impleri cauitas nequit, non prius deterſo vlcere, detergendum priùs vlcus fuit. Neque enim impleri aut agglutinari vlcus poteſt, niſi purum ſit, vt Galenus ait. Ad mundificandum itaque ichores ac ſordes, quarum onuſtum vlcus erat, variis proceſſimus auxiliis, à debilioribus ad fortiora progreſſi.*

℞. *Decoctionis hordei integri* ℔. ij. *mellis roſat. col.* ℥. iv. *Miſce: fiat iniectio intra vlcus per ſiphonem rectum: abſque mordicatione detergit, & eluit vlceris ichores. Verùm cùm & craſſa ſanies ſordida multa ineſſet, maiore deterſione nobis opus habere viſum eſt. Itaque hoc altero fortiore vſi ſumus, nempe Ægyptiaco vnguento præfato decocto admixto, adiectâ portiunculâ aquæ vitæ, nempè* ℥. ij. *Interdum & poſt dies aliquot, vbi hoc ſecundo decocto vſi eſſemus, nec ſatis pro voto deterſio procederet, hac iniectione nobili & efficaci vtendum cenſuimus.*

℞. *Ligni ſancti ſubtiliſſimè pulueriſati, corticum eiuſd.* ana ℥. ij. *ariſtol. long. centaur. minor. abſinth. agrimon. caudæ equinæ, fol. oleæ, myrti. pimpinellæ, conſolidæ maior.* ana M. j. *cortic. thuris, myrrhæ, ſarcocollæ,* ana ℥. ß. *vini rubri odoriferi* ℔. iij. *mellis deſpumati* ℥. iv. *Fiat omnium decoctio: ex cuius colatura fiat iniectio intra vlcus, addendâ horâ iniectionis aquæ vitæ vel.* ℥. j. *pro qualibet vice. Vbi id animaduerſione dignum & obſeruatione viſum eſt, aquam vitæ cum præfato decocto potentiſſimam eſſe & efficaciſſimam in detergendis ſordidis vlceribus ſine morſu, iiſdemque exſiccandis, & ad glutinationem promouendis. Quin ſi cum præfato decocto adijciantur aquæ vitæ opt. libræ duæ, & in alembico vitreo in M. B. deſtillentur, mirabilem inde elici liquorem ad vlcera ſordida & caua, tum detergenda, tum glutinanda: quod crebro experimento nobis exploratum eſt. Mira namque profectò aquæ vitæ vis eſt in detergendis vlceribus & glutinandis, præſertim neruoſarum partium, vt diuturnâ obſeruatione nobis eſt comprobatum, vt quâ nihil eſt præſtantius. Cùm verò carnem regenerare vellemus in hoc vlcere, alterâ hac iniectione vſi ſumus, cuius eſt vis & modicè detergere, & carne cauitatem implere, vnde ſarcotica dici meritò poteſt.*

℞. *Fol. plantag.* M. ij. *agrimon. herbæ Roberti, fol. pentaphylli,* ana M. j. *ſummitat. abſinth.* num. iij. *conſolidæ vtriuſque, caudæ equinæ, ceterach, hyperici,* ana M. ß. *betonicæ* M. j. *F. decoctio in aqua. in fine coctionis adde, vini rubei adſtringentis* ℔. ij. *roſ. rubr. fol. myrti, hordei integri,* ana p. ij. *De colatura* ℔. iv. *quibus adde farinæ fabar.* Vnc. j. *orobi* ℥. ß. *thuris, maſtich. ſarcocollæ, reſinæ pini,* ana Vnc. j. *myrrhæ, ariſtol. rotund.* ana Drach. vj. *irid. Fl.* Vnc. ß. *mellis roſ. col.* Vnc. iv. *Miſc. & ex hoc liquore fiat iniectio intra vlcus: detergit enim commodè, & carnem generat, vt ex ingredientium natura intueri licet, & docuit euentus. Hoc ſequente vnguento poſt iniectionem intra vlcus cum turundis, ſplenis ac linteis vtebamur commodè.*

℞. *Succi plantag.* Vnc. iv. *agrimon.* Vnc. ij. *abſinth.* Vnc. j. *rutæ ol.* Vnc. iv. *ol. roſati omphacini* ℔. j. *Coq. ſimul ad vini & ſuccorum conſumtionem, in fine addendo farinæ fabar.* Vnc. ij. ß. *orobi* Vnc. j. ß. *thuris, maſtiches, ſarcocollæ, reſinæ pini,* ana Vnc. j. *myrrhæ el. Iridis Fl. ariſtol. rotund.* ana Vnc. ß. *terebinth. in vino albo lotæ* Vnc. iij. *mellis deſpumati* Vnc. iv. *ceræ q. ſ. F. Vnguentum, quo linamenta lintéaque impleta vlceri imponi iubebamus.*

Puluere item ſarcotico hoc, poſt completam vlceris deterſionem, intra vlcus feliciter vſi ſumus.

℞. *Aloes el.* Drach. ij. *thuris, cortic. eiuſd. myrrhæ: ſarcocollæ,* ana Drach. j. *rad. irid. Fl.* Scrup. iv. *F. omnium puluis tenuiſſimus, admouendus cauo vlceri ad impletionem cauitatis.*

Quin & fotus exſiccando vlceri accommodato, & ad cicatricem inducendum idoneo poſt præfata vtendum duximus.

℞. *Fol. plantag.* M. ij. *abſinth.* M. ß. *fol. oleæ, lentiſci, ſummit. rubi,* ana M. j. *fol. betonicæ* M ß. *fl. chamamel. meliloti, hyperici, ſtœchad, roſ. rub. anthos, fol. ac gran. myrti,* ana M. j. *F. decoctio in aq. ſ. q. Adde in fine vini rub. adſtringent.* ℔. iv. *F. fomentum parti affectæ ante applicationem apparatuum bis in die. Quin & altero hoc, cum primum non ſatis prodeſſe videretur, vſi ſumus.*

℞. *Centaur. min.* M. j. *rub.* p. j. ß. *myrrhæ groſſo modo contritæ* Drach. iij. *alumin. rupini,* Vnc. j. *Bulliant omnia ſimul in vino rubro craſſo pro fotu cum filtris infuſis & expreſſis, vt decet.*

Fotum hunc conſequebatur iniectio aſtringens & epulotica.

℞. *Fol. plantag. hederæ recent. fl. roſ. rub.* ana p. j. *granor. myrti conquaſſator.* p. j. ß. *fol. & fl. centaurij min.* p. j. *aluminis rupini* ℥. j. *cortic. granator.* ℥. j. ß. *F. omnium decoctio in vino rubro. Coëtur. De colatura inijci in vlcus cum ſiphone recto iubebamus, probè iam mundificato vlcere: quæ ſanè mundificatio cum prorordinatis iniectionibus, tum verò maximè ſequenti vnguento celerrimè omnium perfecta eſt, miram namque in detergendis ab ichoribus & ſordes vlceribus vim habet: conſtat autem his:*

℞. *Succi apij* ℔. ß. *(mirabile eſt in detergendis vlceribus) mellis rl.* ℥. iv. *farinæ hordei* ℥. ij. *orobi* ℥. ß. *myrrhæ el.* ℥. ij. *terebinth.* ℥. j. ß. *Decoquantur omnia ſimul. F. Vnguentum, quo licinia imbuantur, & in vlceris cauitatibus indantur: optimè vlcera & citra morſum purgat.*

Ad carne implendum vlcus, hoc ſumus emplaſtro vſi.

℞. *Lithargyri auri* ℥. vj. *ol. roſati omphacini* ℔. j. ß. *aceti roſati* ℔. ß. *Coq. ſimul lento igne, perpetuo cum bacillo agitando, donec acquirat nigrum colorem, ad bituminis & cerati conſiſtentiam. F. Magdaleon, ex quo fiat emplaſtrum ſupra vlcus ponendum. In fine verò curationis emplaſtro diachalciteos cum emplaſtro è pompholyge vſi ſumus: in quo tanto curando vlcere cauo nihil magis, profuiſſe poſt illius deterſionem deprehendimus, quàm vt puluinis paulò craſſioribus vndique ad vlcus admotis, quà cauitates fuerant, carnem diſſitam & hiulcam fortiter inſtitis preſſis ſubditæ carni apprimeremus: id enim glutinationem maximè procurat, ſi quid aliud, vt nos experientia docuit.*

CAPVT X.

De Fiſtulis.

A Sinuoſo vlcere fiſtulæ ſaltem eo differunt, quòd præterea callosæ & duræ ſunt. Ideóque poſt vlcera ſinuoſa de fiſtulis agemus. Si ſinus non celeriter curetur, pus cuniculos porrò agit, pars callum contrahit, duriórque efficitur, nec ſubiectis agglutinari poteſt: quod malum Fiſtula poſtea dicitur. Eſt enim fiſtula ſinus anguſtus & longus, ſeu vlcus ſinuoſum, anguſtum & calloſum plerumque, ac proinde non facilè curam recipiens. *Fiſtula.*

Cauſſæ.

Ortum autem habent Fiſtulæ plerumque ex abſceſſibus. Hi *Cauſſa.* enim ſi vel ob corporis impuritatem, & humorum prauorum copiam, vel Medici imperitiam nimis diu producantur, & non bene curentur, profundiores, pure cuniculos agente, & calloſi euadunt.

Differentia.

Porrò Fiſtularum magna eſt diuerſitas. Aliæ enim pro- *Differentia.* fundæ ſunt, aliæ rectæ, aliæ per carnem tranſuerſim tendunt, aliæ ſimplices, aliæ verò ab vno orificio incipientes duplices aut etiam triplices ſunt, ſeu plures ſinus habent: aliæ deſinunt ad os, aliæ ad partem neruoſam, aliæ ad venas vel arterias.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcuntur autem Fiſtulæ in genere in primis ſtylo im- *Signa Diagnoſtica.* miſſo in ſinum, quà & quò tendat, & quam altè pertingat, diſcimus. Simul extracto ſtylo cognoſcimus, an humidior, an verò ſiccior ſit fiſtula. Quòd ſi obliqua fuerit, vt ſtylus rectà

adigi

adigi nequeat, plumbeam virgulam, aut potiùs ceream candelam, quæ flecti poſſit, immittemus. Apparet præterea caro, quæ fiſtulam circundat, alba, ſicca, dura & ſine dolore: aut cum dolore paruo, niſi iuxta neruum ſit; pus, quod egreditur, eſt crudum, interdum etiam cum fœtore. An verò vnus, aut plures ſinus tales ſint, ſpecillo explorandum eſt: quod pus etiam, quod emittitur aliquando teſtatur. Nam ſi plus puris, quàm probabile ſit vnico ſinu contineri & generari, effluat, aut ſi vbi æger ſitum mutauit, pus quod antea ſubſtiterat, iterum fluere incipiat plures ſinus adeſſe, altiúſque fiſtulam penetrare indicio eſt. Sed ſi plura ſunt orificia fiſtulæ, per ſtylum non ita facile explorari poteſt, an ſit vna fiſtula, vel plures, ſed tùm per ſyringam, fiſtulam aut ſiphonem liquor per vnum orificium iniiciendus eſt, qui ſi per orificia omnia effluit, vna fiſtula eſt. Si verò per omnia non redditur, plures fiſtulæ ſunt. Quod color quoque illius, quod effluit, teſtatur: Si enim humiditas, quæ effluit per plura orificia, eiuſdem coloris ſit, vnam fiſtulam adeſſe indicat, ſi verò diuerſi coloris ſit, plures arguit. Sed quò pertingant fiſtulæ, & in quam partem deſinant, ita cognoſcitur. Si illud quod ſtylo tangitur, molle eſt, & pus quod effluit, eſt album & copioſum, in ſola carne tunc hærere fiſtulam indicat. Si verò ad neruum pertingit, magnus dolor percipitur, cùm exploratur profunditas ſinus; & pus quod euacuatur, album quidem eſt, ſed tenuius & in minore copia, & actio illius membri, ad quod neruus tendit, difficilior redditur. Si ad os penetret, dolor in exploratione adeſt, & illud ad quod extremitas ſpecilli tendit, durum eſt ac renititur. Quod quidem æquale & læue percipitur, ſi os nondum carioſum & corruptum ſit; ſi verò putredo ipſum etiam os aggreſſa fuerit, aſperum & ad tactum inæquale percipitur, ac pus affluens nigricat & mali odoris eſt. Si verò ad venam vel arteriam pertingat ſinus, & quidem illa non ſit eroſa, quaſi fex egreditur. Sanguis enim per poros venæ vel arteriæ tranſſudans miſcetur cum humiditate vlceris, atque inde, quod emanat, feculentum apparet. Si verò vena vel arteria fuerit eroſa, ſanguis quam oque erumpit & effluit: Rubicundior, cum ſaltu & titillatione; ſi fuerit ex arteria; craſſior & obſcurior ſi fuerit ex vena.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Fiſtulæ ſimplices recentes, quæ in carnoſis ſolùm ſunt partibus, non profundæ, in corporibus iuuenilibus & boni habitus, faciliùs curantur; difficilius verò, in quibus plures partes ſunt eroſæ, quæ ſunt antiquæ, ſenſu non præditæ, profundæ, flexuoſæ & varios ſinus habentes membris nobilibus, vicinæ, & in corporibus ſenilibus, ac quæ malis humoribus abundant.

2. Sicut & eæ malæ ſunt, ac difficulter curantur, imò ferè inſanabiles ſunt, quæ ad muſculorum capita venas, arterias, neruos, oſſa articulos, vertebras dorſi pertingunt; quæ ad ventrium cauitates, vt thoracem, aut abdomen: aut etiam ad viſcera vt pulmonem, vterum, inteſtina, item in veſicam penetrant. Tales enim fiſtulæ vel medicamenta non ferunt, vel etiam ad eas medicamenta pertingere non poſſunt.

3. Imò quædam fiſtulæ, ne curari quidem debent, quæ nimirum antiquæ ſunt, & à partibus nobilibus remotæ, ac per quas humores ſuperflui ac vitioſi expurgari iamdiu conſueuerunt. Tales enim fiſtulæ, cùm homines à multis morbis præſeruent, claudendæ non ſunt; cùm clauſæ multorum morborum fiant cauſſa, vt eſt apud Hippocratem, *lib. 6. Epid. comm. 3. text. 39.* verùm etiam ſi claudantur, rurſus aperiendæ ſunt.

Curatio.

Curatio. Eſt autem Curatio illarum duplex: Vna vera & perfecta: altera palliatiua ſaltem, quam vocant, ſeu imperfecta, quâ nimirum fiſtula exſiccatur intus, & extra conſolidatur, manente nihilominus ſinu. Quam curam innuiſſe viſus eſt Galenus, *lib. de tumorib. cap. 4.* dum inquit: *Coercetur tamen ſinus ſiccatus à medicamentis, vt habere ſanitatem irreprehenſibilem pars videatur. Siquidem perpetuò quis accurato victu vtens, ſalubre fere & ſuperfluitatibus vacans corpus habet cohibitus manet ſinus. Superfluitate verò aliquâ collectâ rurſus repletur, iterumque fit, qui ab initio fuit, abſceſſus; rurſus verò vt commonis, medicamentis euacuatur, ſiccaturque & coercetur, & ſemper longè faciliora ei hæc omnia fiunt, quàm iis, quæ primò abſcedunt. Neque enim quæ diuelluntur, dolent partes; etenim iam diſtant, celerrimeque replentur, facilè fluorem ſuſcipiente ſinu.* Atque hanc curationem non omnino ſpernendam eſſe exiſtimat Hieron. Fabricius ab Aquapend. ſed interdum bene ſibi ſucceſſiſſe ſcribit, etſi non ſemper. Perficitur autem hæc cura purgato primùm corpore, & diætâ ordinatâ, poſteà ablatis turundis ac fiſtulâ, & alligatâ nouâ ſpongia imbutâ liquore valde exſiccante; vt aqua thermarum, lixiuio, aq. calcis, & ſimilibus. Hoc enim modo os fiſtulæ coaleſcit, vt ſana videatur fiſtula, quæ quidem interdum operâ natiui caloris planè coaleſcit, ſed plerumque tamdiu ſolùm clauſa manet quandiu ſuperflui humores in corpore non colliguntur. Poſtquam enim iterum aliquid humoris in ſinu colligitur, fiſtula etiam iterum aperitur.

Vera autem curatio fiſtulæ hoc modo perficitur. Vniuerſalia primò non prætereunda, ſed diæta rectè inſtituenda, corpúſque ab humoribus ſuperfluis expurgandum, & præcauendum, ne plus humoris affluat. Quo facto, antequam ad topica deſcendatur, nonnulli potiones exhibent, quæ partes interiores ſiccent, roborent, & fiſtulam ad conſolidationem præparent ac expurgent. Tales potiones duas deſcripſit Tagaultius:

♃. *Agrimon.* part. iij. *plantag.* part. ij. *fol. oliuæ* part. j. Conciſa & contuſa coqu. in vino albo: propinetur ſingulis diebus cyathus vnus.

Vel ♃. *Oſmundæ* part. iij. *gentianæ* part. ij. *centaur.* part. j. Coq. eodem modo in vino albo quæ potio etiam corrupta oſſa expellit.

Alij hanc commendant potionem.

♃. *Sanniculæ, artemiſ. veronic. conſolida Sarracenica, pyrola*, ana Vnc. j. *ſabinæ* Vnc. j. ß. *equiſeti* Vnc. ß. Coq. in vino albo; F. potio, quam ſi efficaciorem reddere velimus, poſſumus inter propinandum ſingulis doſibus miſcere *ocul. cancri præpar.* Scrup. ß.

Nam ſabina & oculi cancror. ad expellenda oſſa, pus, corruptas venas & ſimilia, valde vtilia ſunt.

Vel ♃. *Conſolida Sarracenica, ſanicul. veronica*, ana ℥. j. *rad. tormentill.* Vnc. ſemis, *caryophyllata, cardui bened.* ana Vnc. j. ſemis. Coq. in vino.

Poſtea ante omnia danda opera eſt, vt callus remoueatur. Cùm autem medicamentorum pro calli amotione adhibendorum applicationem plerumque impediat orificij fiſtulæ anguſtia, illud dilatandum eſt: quod fieri poteſt vel ferro, vel commodius & abſque dolore per penicillos, ex *ſpongia, medulla ſambuci, raducio, gentiana, ariſtolochia, bryonia*, vel etiam *rapi* exſiccati. Hæc enim in pyramidalem figuram efformata, & parte acuminata in fiſtulam immiſſa humiditatem fiſtulæ imbibunt, & craſſiora redduntur, atque ita pedetentim orificium abſque dolore dilatant. Quæ etiam interdum, cùm callus dilatationem impedit, imbuuntur & illinuntur medicamentis, quæ callum auferre apta nata ſunt. Callus enim in orificio præcipuè fiſtulæ externo oritur, in ipſa nimirum cute, vtpote quæ facilius dureſcit, & denſior redditur, quàm caro, quæ mollior eſt, & excrementa illa ac humores affluentes faciliùs recipit. Interdum tamen etiam ipſa caro in cauitate fiſtulæ occalluit. Callus, qui eſt in orificio fiſtulæ, & tactu & oculis patet. An verò in ipſo etiam ſinu ſit callus, ſtylo explorari poteſt. Cùm enim ſtylus immittitur, nullus aut exiguus planè dolor ſentitur, & ſanguis nullus exit, duritieſque quædam percipitur, ſi callus adeſt. Qui ſi abſit, dolor excitatur, ſanguis exit, & durities nulla ſentitur.

Vbicunque autem ſit callus, remouendus eſt: quod fit vel medicamentis, vel ferro, vel igne. Medicamenta autem alias mitiora ſunt adhibenda, qualia ſunt emollientia, & digerentia, aliàs fortiora, qualia ſunt detergentia; alias etiam fortiſſima, qualia ſunt cauſtica. In ætate puerili & carne molliore ſola emollientia & digerentia ſufficiunt quæ illum, & parti infarctam ac impactam materiam, quæ callum conſtituit, diſſipant, quibus aliquid etiam tùm abſtergentium admiſcere licet. Talia ſunt *ciminum ſicuum*, cum *pingued. anſer.* miſtus: decoctio *rad. filicis, agrimonia, fol. oliua, diachylum magnum, vnguentum Apoſtolorum.* Sed plerumque fortioribus opus eſt, quæ detergendo, aut etiam vrendo callum abſumunt. Valentiora ſunt *ſpondylij radix* circumcircà abraſa, *aſphodeli, ſerpentaria, bryonia, decoctum lupinorum*, & imprimis *centaurium minus*. Vtuntur etiam aliqui radice *hellebori nigri*, eámque tribus diebus fiſtulæ imponunt. Verùm de hac monet Antonius Chalmeteus, eam non ſatis tutum eſſe remedium, maximè ſi fiſtula ſit in aliqua thoracis parte. Cùm enim aliquando ſemel tantum fiſtulam in ſpina dorſi prope cordis regionem helleboro impleuiſſet, ægrum in frequentem incidiſſe lipothymiam. Fortiora adhuc ſunt *Vnguentum Ægyptiac. Vitriolum vſtum, præcipitatum. ol. ſulphuris, trochiſci de minio, chalcitis, miſy, ſory*; è quibus in vſum præſentem compoſita efficere licet.

Experiſſimum eſſe ſequens, ſcribit Celſus; *lib. 5.* quod etiam Paul. Ægineta, *lib. 4. cap. 49.* habet: quo loco etiam plura videre licet.

♃. *Æruginis* Drach. xij. *ammoniaci* Drach. ij. diſſoluatur aceto ammoniacum, eique ærugo miſceatur.

Vel ♃. *Lixiuij fortis* Vnc. iv. *decocti lupinor.* Vnc. j. *mellis roſ. colat.* Vnc. j. ſemis. *alumin.* Vnc. ſemis. Miſce, cuius vim ſi efficaciorem velimus reddere, *Mercurij præcipitati* Drach. ſemi addenda.

Vel ♃. *Aceti vini opt.* part. iij. *olei antiquiſſ.* part. ij. *lithargyri* part. j. Teratur lithargyrum cum aceto in mortario. Poſtea omnia coquantur, donec picis colorem & conſiſtentiam acquirant, ex quo deinde penicilli fieri poſſunt.

Vel ♃. *Lithargyri* ℔. ſemis. Bulliat in aceto & aqu. roſ. deinde coletur per filtrum,

Poſtea ♃. *Tartari calcinati* q. ſ. Diſſolu. in aceto deſtillato: Miſce aquas, & F. lac Virgineum.

Vel ♃. *Vnguenti Ægypt.* ℥. ſemis, *ſublimati* ʒ. ſemis, *lixiuij* ℥. j. *aq. roſ.* ℥. ij. *plantag.* ℥. iv. Bulliant nonnihil.

Vtilis etiam eſt aqua viridis ſuprà deſcripta.

Si tamen horum medicamentorum commodam applicationem, quod plerumque fit, impedit anguſtia & altitudo fiſtulæ, ea vel tota aperienda eſt, vel medicamenta in profundum vſque iniicienda ſunt. Dum animus eſt aperire fiſtulam, primò ſtylus

immittatur, & ſuper ipſum ea aperiatur. Si autem non licet totam fiſtulam aperire, medicamenta inijcienda ſunt eáque vel liquida vel ſicca. Liquida iniiciuntur per ſiphonem & diluuntur *lixiuio, mulſo, aqua marina, calcis, aquis thermarum, aq. vita* ſeu *ſpiritu vini*, de quo obiter hoc notandum, eum, ſi aliis conuenientibus medicamentis admiſceatur, valde vtilem eſſe ad detergenda & exſiccanda ſordida vlcera, vt eſt videre apud Valeriolam, *lib. 4. obſeruat. 10.* & *lib. 5. obſeruat. 1. 7. & 8.*

Sicca autem in puluerem rediguntur, & calamo ori fiſtulæ admoto inſufflantur, imprimis ſi fiſtula breuior ſit, & intra carnem: ſi tamen longior ſit, ex parte oppoſita etiam aperiri poteſt, vt vtrinque medicamentum immitti poſſit. Vbi hoc non eſt prætereundum, de quo in curatione ſinus, antea monuimus, dandam eſſe operam, vt orificium fiſtulæ pateat verſus inferiora, vt humores liberiùs effluere poſſint: aut ſi non patet, eo loci aperiendam eſſe fiſtulam, niſi obſtet inſigne aliquod impedimentum.

Fiſtula apertio. Sed cùm ſemper medicamentis non cedant fiſtulæ, atque interdum hac in re plus auxilij & commodi afferat manuum opera, nonnunquam etiam ad ferrum & ignem accedendum. Aperiendus nimirum totus ſinus eſt, quod tamen in illis fiſtulis, quæ ad magnas arterias, vel neruos, vel tendines, vel membranam coſtas ſuccingentem, vel alias partes ſimiles pertingunt, tentare tutum non eſt. Vbi autem id facere licet, ſinu per ſpecillum aut liquorem immiſſum explorato, totus, qualis quidem eſt, aperiatur. Apertâ fiſtulâ callus ſeu medicamentis, ſeu acie ſcalpelli aut nouaculæ, vſque ad carnis probæ præſentiam detrahi debet: quod non ſolùm ex colore, ſed ex ſanguine etiam & doloris ſenſu percipitur. Iidem calli prædurі potiſſimùm ferro candente expeditiùs & minori dolore tolluntur. Verumtamen ignis ita homines terret, vt pauci hoc remedium admittant. Interim autem dum hæc, ſeu per medicamenta cauſtica, ſeu per ferrum aut ignem fiunt, circumcirca munienda eſt pars defenſiuo aliquo refrigerante ac repellente, ne dolore excitato fiat inflammatio.

Reſiccata iam atque aduſta fiſtula mitigatorio aliquo medicamento, & quod cruſtam reſoluit atque deiicit, vtendum. Si autem fiſtula in os deſinat, id ſectione detectum diligenter abradendum eſt, ſi quid in eo corruptum eſt & nigrum. Et quidem ſaltem in ſuperficie. Nam ſi altiùs caries os corruperit, terebrâ ſquamma exſcindenda eſt, niſi ſpontè ſecedat: quòd ſi ad medullam vſque penetrarit, forcipe inciſorio eximendum eſt, quod corruptum eſt. Si denique os planè corruptum ſit, totum eximendum eſt, quod in paruis quidem oſſibus fieri poteſt, in aliis verò non item. Oſſe iam purgato, poſtea exhibenda ea, quæ dicuntur incarnantia. Quibus ſi fiſtula non cedat, ſignum eſt, nondum omne, quod corruptum erat, ablatum fuiſſe. Profundiùs itaque aperienda fiſtula, & os diligentiùs abradendum, ac mundandum. Quod ſi neque tùm ſanatur fiſtula, procul dubio ea ad profunda corporis penetrat, vt eius terminum inuenire non ſit poſſibile. Naturæ itaque tunc negotium relinquendum eſt quam tamen etiam medicamentis adiuuare poſſumus, in quem vſum ſequens præſcribit Nicol. Florentinus, quod oſſa fracta & corrupta extrahere, malam carnem erodere, & fiſtulam ſanare dicit.

♃. *Salem toſtum, tartarum, agaricum.* Pulueriſentur, & puluis melle excipiatur atque fiſtulæ imponatur.

Ablato iam callo, ſi adhuc quid ſordidum reſtet, medicamentis detergentibus & ſarcoticis eſt vtendum. In quem finem *pimpinella, virga aurea, centaurium minus, radix ariſtol.* & ſimilia adhibenda.

♃. *Terebinth. ſpiritu vini lota*, ℥. iij. *ſucci apij* ʒ. iij. *pimpinellæ* ℥. ß. *mellis roſat. colati*, Vnc. j. ß. Coque ad dimid. ferè ſuccorum conſumtionem. Poſtea adde *ariſtol. rot.* ʒ. ij. *farinæ lupinor.* Drach. iij. *myrrh.* Drach. j. Miſce.

Quod medicamentum vel turundis inungatur, vel alio modo fiſtulis adhibeatur.

Miraculoſa & lectu digna per preces deuotas fiſtulæ curatio exſtat apud Auguſtinum, *lib. 22. de Ciuitat. Dei, cap. 8.*

CAPVT XI.

De Vlcere verminoſo.

Vermes vlcerum. NOnnunquam & vermes in vlceribus generantur. Quæ autem cauſſa ſit generationis vermium, *in Inſtitutionib. lib. 2. part. 2. cap. 9.* & *lib. 3. Pract. part. 2. ſect. 1. cap. 5.* dictum, quæ & hîc locum habent. Oriuntur enim vermes in vlceribus ſordidis, & quæ non, vt fieri debebat, mundantur, & à pure ac ſanie purgantur: præcipuè æſtate, & aëre calido ac humido.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Si vlcus ſit patens, vermes viſui patent. Si verò ob vlceris anguſtiam vermes videri non poſſint, ex aliis tamen ſignis cognoſcuntur, morſu & punctionis ac doloris quodam, ac motus ſenſu. Plerumque etiam fœtor quidam in talibus vlceribus percipitur.

Curatio.

Curandi ratio in eo conſiſtit, vt vermes tollantur, & putredo vlceris inhibeatur. Si ergo in propatulo ſint vermes, idoneis inſtrumentis extrahendi. Si verò in abſcondito lateant, aut pertinaciter parti adhæreant necandi ſunt medicamentis, quæ ſimul etiam putredinem & humiditatem nimiam partis tollere poſſunt: quod præſtant medicamenta ex *abſinthio, marrubio, dictamno, filice, ſcordio, matricaria, centaur. min. fol. perſicor. lupinis, gentiana, felle taurino, aloe, myrrha* parata. *Curatio.*

Vt ♃. *Abſinth. centaur. min. marrubij*, ana M. ß. Coq. in *aq. ſ.* Col. ♃. ℔. ß. *mellis* Vnc. ij. *aloës* Drach. ij. Miſc.

Vel ♃. *Rad. gentian.* ℥. ß. *helleb. alb.* ʒ. ij. *dictamni Cretici, abſinth. centaur. min.* ana M. ß. Coq. in *aq. ſ.* Col. ♃. Vnc. vj. *elixir. propr.* Drach. ij. Miſc.

Vel ♃. *Calcis viuæ*, q. ſ. Extinguatur cum *aceto vini*. Poſtea teratur cum *oleo roſat.* vt fiat Cataplaſma.

Vel ♃. *Aloës* Drach. ij. *myrrhæ pulueriſ.* Drach. j. *farinæ lupinor.* Drach. ij. *fell. taurini* Vnc. ß. *flor. æris.* Drach. j. *mellis* q. ſ. F. Linimentum.

Vel ♃. *Farinæ lupinor.* Drach. iij. *elixir. propr.* Drach. ij. *fell. tauri* Drach. iij. *mellis*, q. ſ. F. Linimentum.

CAPVT XII.

De Vlcere varicoſo.

DE Varicibus equidem ſuprà, *part. 1. cap. 44.* dictum eſt. Accidit tamen interdum, vt vlcus cum varicibus coniungatur, quod vlcus varicoſum nominant. Quod malum ex ſignis varicis & vlceris facilè cognoſcitur. *Vlcus varicoſum.*

Non poteſt autem ſanari vlcus varicoſum, niſi priùs varices ſanentur, vt docet Galenus, *4. meth. c. 2.* Ideóque ſi tale vlcus aggredi libeat, primùm curatio ad varicem eſt dirigenda. Quæ quomodo perficienda ſit, *alleg. loco* dictum. Vlceris autem varicoſi curati hiſtoria exſtat apud Guil. Fabricium, *cent. 4. obſeruat. 85.* quam hiſce verbis refert. *Anno 1589.* inquit; *cùm ex Gallia ad paternos lares reuerſus eſſem, ad quadragenarium quendam, hic in vicinia, virum robuſtiſſimum & optimo corporis habitu præditum*, Adolphus auff dem Bruch *nomine, vocatus fui. Laborabat ille vlcere maligno & inueterato in tibia ſiniſtra, vnà cum varice ingentis magnitudinis: craſſitie enim brachium meum ad carpum æquabat, & ſpithamam ferè erat longa: incipiebat autem in ipſo poplite, & pedem verſus deſcendendo gyrum, & circumuolutiones duas efficiebat. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuabat, protinus retrocedebat ſanguis: in terram verò poſitâ tibia, iterum deſcendebat, & quidem in ipſo momento; & vt verbo dicam, ſanguis fluebat, & refluebat, non aliter ac ſi in tubulo quodam, nunc in hanc, nunc in illam partem promotus fuiſſet.* *Hiſtoria varicis monſtroſi.*

Porrò cùm vlcera varicoſa, niſi priùs abſciſſa varice, conſolidari nequeant, curationem ſic aggreſſus ſum. Inſtitutâ optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiuſdem lateris inciſa, ægróque in ſcamno collocato, in ipſo poplite cutem blandè ab ipſa vena ſeparaui. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplectebar: in inferiore parte varicis eodem modo proceſſi. Sed antequam filum ſtringerem, nodúmque facerem, tibiam ex ſcamno in terram collocandam iuſſi; idque in eum finem vt ſanguis pro more deorſum flueret. Verebar enim, ne ſanguis ille propter fluxum & refluxum ſubtilior factus, incommodum aliquod procrearet. Tandem filum ex ſuperiori parte varicis primò arctè ſtrinxi, nodúmque effeci; poſtea quoque ex inferiori parte. Quo facto, varicem prope nodum ſuperiorem, vt ſanguis in varice, veluti in ſacculo oblongo contentus, effluere poſſet, ſcalpello incidi. Cùm verò copioſior, quàm pro magnitudine varicis decebat, efflueret, & locum attentè inſpicerem, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligatura varicem ingrediebatur. Ille cùm filo ligari non poſſet, nonnihil vnguenti eſcharotici ad ipſius oſtium, poſtea puluerem noſtrum ad ſanguinem ſiſtendum albumine oui exceptum copioſè applicui, omniaque faſcia oxycrato madefacta ligaui, & in ſequentem diem vſque reliqui. Demum vulnera aliorum vulnerum more curaui. Interim quoque circa vlcus nihil, quod neceſſe videbatur, prætermiſi, & corpus per interualla expurgaui. Sic diuino fauore conualuit, & ab eo tempore in hodiernum diem vſque optima ſanitate fruitur. vlcus quinetiam clauſum remanſit. Hæc Fabricius.

CAPVT XXIII.

De Vlcere cum oſſis carie.

ACcidit interdum etiam, vt vlceri os corruptum ſubſit. Corrumpuntur autem oſſa & cariem contrahunt, vel à cauſſis internis, humorum nimirum excrementitiorum longo ad oſſa affluxu, vel ſaniei prauitate & acrimoniâ, aut etiam occultâ *Vlcus cum oſſe corrupto.*

proprietate,

proprietate, ſicut in lue venerea ſæpe accidit, vt oſſa carioſa fiant, cute integrâ manente. Externæ cauſſæ ſunt aër ambiens, frigidus in primis, contuſio, inciſio, medicamenta acria.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Si os in propatulo ſit, corruptio eius facilè patet, quia vt Celſus, *lib.* 8. *cap.* 2. ſcribit, quod vitiatum eſt, primò ferè fit pingue, deinde vel nigrum vel carioſum. Etſi verò os lateat & in abſcondito ſit, tamen ſignis eius corruptio ſeſe prodit. Et ſi fiſtula præceſſerit, aut vlcus diuturnum adfuerit, puris & ſaniei contactu os corrumpitur, de quo Hippocrates, 6. *aphor.* 45. *Si vlcera annua aut etiam diuturniora fiant, os abſcedere eſt neceſſe, & cicatrices cauas fieri.* Deinde, quod vlcera talia ad cicatricem quidem perducuntur, ſed paulo poſt iterum renouantur, cicatrice ruptâ. Humor enim & ſanies, quæ ex oſſe corrupto exſudat cicatricem erodit, & vlcus renouat. Itaque ſi vlcus aliquod ſæpius renouatur, ſemper de oſſe corrupto ſuſpicionem præbet, vt ait Galenus, 6. *aphor.* 45. & Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 10. Idque ſæpe videre eſt in dentium carie, è quibus ſanies per foramina oſſis maxillæ exſtillat, & extra in maxilla vlcus excitat: quod etſi ſanetur, tamen poſt temporis aliquod interuallum iterum cicatrix rumpitur. Tale ergo vlcus ſi in maxilla appareat, ſæpiúſque renouentur, dentes inſpiciendi, & ſi aliquis carioſus ſit, extrahendus eſt. Non enim integrè ſaneſcit vlcus, antequam dens, qui vlceri cauſſam præbet, extrahatur. Tertiò, caro vlceri ſuperpoſita eſt flaccida & mollis. A ſanie enim ab oſſe exſudante emollitur: aliquando etiam ob humorem vitioſum ex oſſe affluentem liuida euadit, 7. *aph.* 2. Quartò, ſanies ex vlcere effluens copioſior eſt, quàm pro vlceris magnitudine, tenuis etiam, fœtida, & praua ex Galeno, 3. *de fract. t.* 58. & ſi linimentum ſiccum vlceri immittatur, vt ad os vſque pertingat, altero die extractum fœtet. Tandem, ſi ſpecillum in vlcus vſque ad os immittatur, id non glabrum, leue, & durum, ſed inæquale, aſperum ac molle deprehenditur.

An autem caries profunda, vel ſuperficialis ſaltem ſit, explorare docet Celſus, *lib.* 8. *cap.* 2. hoc modo: *Si ſpecillum*, inquit, *tenue in foramen demittatur, quod magis vel minus intrando, vel in ſummo cariem eſſe, vel altiùs deſcendere teſtatur. Nigrities quidem etiam colligi poteſt ex dolore, & ex febre; quæ vbi mediocria ſunt, illa altè deſcendiſſe non poteſt: vbi verò magna, altè deſcendit: Manifeſtior tamen adactâ terebrâ fit. Nam finis vitij eſt, vbi ſcobis nigra eſſe deſiit.* Hæc Celſus.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Omnis oſſium caries curationem vlceris impedit nullúmque vlcus perfectè ſanari poteſt, cui os corruptum ſubeſt.

2. Propter os ægrotans caro liuida, malum, 7. *aph.* 2. Nam, vt Galenus *in comm.* explicat, non mediocrem oſſium labefactionem, ſed inſignem corruptionem ſignificat.

2. Si iuxta neruoſas partes, vt in manibus & pedibus, vel in iuncturis & magnorum oſſium capitibus, ſit oſſium caries, vel circa muſculorum capita ac neruos, & tendines, non facilè curatur, cùm operationes Chirurgicæ tutò inſtitui non poſſint.

3. Eodem modo ſeſe res habet circa magnas arterias & venas.

Curatio.

Curatio.

Præter Indicationes, quas vlcus præbet, caries oſſis indicat, id quod corruptum eſt, eſſe auferendum. Neque enim quod emortuum eſt corrigi & emendari poteſt. Nam quod in partibus carnoſis mollibus eſt Sphacelus, in oſſibus eſt caries.

Vt verò os corruptum tolli poſſit, primò detergendum & denudandum eſt ſi carne operiatur, vlcere abſciſſo. Sectio tamen vt modò dictum, ſæpe fieri non poteſt, ob neruos, muſculos, tendines, arterias, & venas maiores. Tum ego os, quantum fieri poteſt, detergendum eſt, *radice gentianæ* vel *rapi* immiſſa. Caro ſuperiacens etiam cauſtico medicamento, ſeu cauterio potentiali abſumi, & os detegi poteſt, eo modo, quo fonticuli excitari ſolent.

Os corruptum vbi detectum fuerit, auferendum, vel Chirurgiâ, vel medicamentis. Chirurgiâ neceſſariò vtendum, quando corruptio oſſis eſt profundior, non in ſuperficie; aut quando citam curationem expetimus, vt in oſſibus thoracis. Natura enim tarde, & vix 35. aut 40. dierum ſpatio oſſa corrupta ſeparat. Alias ſeparatio oſſis corrupti à ſano medicamentis tentari poteſt.

Medicamenta autem, quæ os corruptum à ſano ſeparant valde ſiccantia eſſe debent, vt humiditates ſuperfluas in oſſe corrupto abſumant, ipſumque os ſanum ſiccent, vt virtus expultrix ab eo quod vitioſum eſt in eo ſeparet, & vis oſſifica os ſeu callum generet, qui os corruptum protrudat.

Medicamenta ad oſſa corrupta.

Mitiora ſunt, *rad. peucedani, vitis albæ, ireos, myrrha, aloe, alumen.* Fortiora, *radix ariſtoloch. rot. dracontij, cortex panacis, pini, pumex vſtus, ſcoria æris, chryſocolla, ſpiritus vini.* Fortiſſima, *euphorbium*, quo nullum præſtantius, & quod citiùs os corruptum tollat, ſe inueniſſe ſcribit Fallopius, *chalcanthum vſtum; cinis ficulneus, calx, aqua fortis, oleum vitrioli, ſulphuris.*

Ex iſtis medicamentis compoſita fiunt, quæ vel formâ pulueris vel cum melle, reſina, cera, vnguento Ægyptiaco, vel alio miſta, formâ vnguenti applicantur.

Efficax eſt hic puluis.

℞. *Rad. ariſtol. rot. ireos, myrrhæ, aloës, cortic. panacis; terræ Erythridis vſtæ, ſcoriæ æris, cortic. pini*, partes æqual: Miſta omnia *melle* excipiantur. F. Vnguentum.

Vtiliſſimus eſt & hic puluis.

℞. *Mumiæ, ſarcocollæ*, ana Drach. ß. *euphorbij* Drach. j. F. puluis.

Vel ℞. *Rad. ariſtol. rotund. peucedani*, ana Vnc. ß. *cortic. pini* Drach. ij. *agarici alb. lumbricor. terreſtr. prap.* ana Drach. j. ß. *euphorbij* Drach. j. F. puluis, aut cum *melle roſato* vnguentum.

Vt & hoc oleum. ℞. *Sulph. citrini* ℔. j. Ponatur ad ignem lentum, vt liqueſcat, cui adde *tartar. vſti pulueriſ.* ℔. ß. Miſce diligenter, donec frigida euadant. Poſtea puluериſentur, & ſuper lapide in locum humidum ponantur, donec liqueſcant. Hoc oleo oſſa corroſa inungantur.

Vel ℞. *Rad. ariſtol. long. bryon. peucedani, iridis Fl.* ana ʒ. j. *euphorbij* ℈. j. F. puluis qui oſſi inſpergatur.

Vel ℞. *Pulu. rad. peucedani, ariſtol. rot. opopanacis, euphorbij*, ana ʒ. ß. *terebinth.* ℥. j. ß. *ceræ* ℥. ß. Coque ad ceroti conſiſtentiam.

Vel ℞. *Rad. ariſtol. vtriuſque, bryon. peucedani, iridis Fl.* a a ℥. ß. *centaur. minor. cortic. pini*, ana ʒ. iij. *aloes* ʒ. iij. *flor. æris* ʒ. j. ß. Affunde *ſpir. vini*, q. ſ. Extrahatur tinctura.

Si verò tanta ſit oſſis corruptio, vt medicamentis tota tolli non poſſit, Chirurgia opus eſt, & vel abraſione, vel vſtione os corruptum tollendum. Duo autem ad abraſionem hic ſunt inſtrumenta: ſcalprum, & terebra. Scalpro locus eſt, vbi os non ita altè corruptum eſt. Terebra verò vtendum, ſi caries profundiùs penetret. De raſione Celſus, *lib.* 8. *cap.* 2. ſcribit: *Qui radit hac, audacter imprimere ferramentum debet, vt & agat aliquid, & maturius deſinat. Finis eſt, cum vel ad album os, vel ad ſolidum ventum eſt. Albo finiri ex nigritie vitium, ſoliditate quadam ex carie manifeſtum eſt. Accedere etiam aliquid cruoris integro, ſupra dictum eſt. Si quando autem altius deſcenderit, vtrumlibet dubium eſt. In carie quidem expedita cognitio eſt. Specillum tenue in foramen demittitur, quid magis minúſve intrando, vel in ſummo cariem eſſe, vel altius deſcendiſſe teſtatur. Nigrities colligi quidem poteſt etiam ex dolore, & ex febre. Quæ vbi mediocria ſunt, illa altè deſcendiſſe non poteſt. Manifeſtior tamen adacta terebrâ fit. Nam finis vitij eſt, vbi ſcobis nigra eſſe deſiit. Igitur ſi caries altè deſcendit, per terebram vrgenda crebris foraminibus eſt, quæ altitudine vitium æquent. Tum in ea foramina demittenda candentia ferramenta ſunt, donec inde ſiccum os ex toto fiat. Simul enim poſt hæc & reſoluetur ab inferiore oſſe quodcunque vitiatum eſt, & is ſinus carne replebitur: & humor aut nullus poſtea feretur, aut mediocris. Sin autem nigrities eſt; aut ſi caries ad alteram quoque partem oſſis tranſit, oportet excidi. Atque idem in carie quoque ad alteram partem oſſis penetrante, fieri poteſt. Sed quod totum vitiatum, totum eximendum eſt. Si inferior pars integra eſt, eatenus quod corruptum eſt, excidi debet. Item ſiue capitis, ſiue pectoris os, ſiue coſta carioſa eſt, inutilis vſtio eſt, & excidendi neceſſitas eſt.* Hæc Celſus.

Ex quibus patet, Antiquos poſt abraſionem, os etiam adusſiſſe, cùm vſtio præſtantiſſimum ad excrementitias humiditates abſumendas ſit remedium.

In cauterio tamen adhibendo cauendum, ne caro vicina ſimul aduratur. Ideóque per fiſtulas ferreas, quibus caro defenditur, cauteria applicanda, quarum plures in promptu habere oportet, vt poſtquã vna incaluit, alia frigida adhibeatur, vel ſi vnâ vti libeat, poſtquam incaluit, in aquam frigidam immittenda. Quicquid humoris ex iſto oſſe exſudat ſpongiâ vel linteo abſtergendum, ne vicinas partes corrumpat. Poſt vſtionem ad inflammationem prohibendam, & dolorem leniendum, primò aqua roſacea cùm albumine oui imponenda, hinc oleum roſaceum cum oui vitello, poſtea butyrum cum melle roſaceo. Ipſi verò oſſi aduſto, puluis ex rad. peucedani, ariſtoloch. euphorbio, aut aliud ex antea propoſitis medicamentum imponendum, donec os corruptum ſeparetur & abſcedat.

Poſt corrupti oſſis ablationem puluis aliquis exſiccans, & quales ſunt cephalici dicti, inſpergendus. Hinc vlcus carne replendum, & tandem cicatrice claudendum.

CAPVT XIV.

De Vlcere dyſepuloto, cacoëthe, Telephio, & Chironio.

Vlcera dyſepulota.

NOminantur quoque paſſim à Medicis Vlcera dyſepulota, cacoëthe, Telephia, Chironia, & Phagedæna, quæ qualia ſint, hoc & ſequenti capite explicandum. Vlcera δυσεπούλωτα, ſeu *ægrè ſanabilia* in genere omnia dicuntur ea, quæ ægrè ſanationem recipiunt, & cicatrice clauduntur. De quibus rectè curandis Galenus tum quartũ librum methodi medendi, tum quartum de compoſitione medicamentorum ſecundum genera, conſcripſit. Et quidē id quatuor de cauſſis accidit,

vt Galenus, 4. *meth. med. cap.* 1. docet. Nam ægrè ſanabilium rebelliumque vlcerum alia propter vlceratæ partis intemperiem, alia propter affluentem humorem talia fiunt. Intemperies autem ipſa rurſus bifariam diducitur, cùm aliàs in qualitate ſola naturæ modum egreſſa ſubdita caro fit, aliàs etiam cum neceſſario quodam tumore. Pariter affluxus humorum bifariam diuiditur, nempe in confluentis ſucci tum prauam qualitatem, tum quantitatem. Interim verò miſcentur dictorum affectuum aut aliqui, aut pariter omnes. Idem Galenus tamen, 6. *aph.* 45. quintam cauſſam addit, dum ſcribit, vlcera longo tempore manere, non ſolùm propter humorum affluxum, aut propter diſpoſitionem in membro contractam ex humoribus influentibus, verùm etiam ob aliquam paſſionem oſſis eo in loco corrupti. Quanquam enim vlcera, quibus os corruptum ſubeſt, interdum curentur, & cicatrice obducantur: tamen ea ſanitas firma non eſt, ſed vlcus poſtea iterum renouatur; atque id tamdiu accidit, quamdiu os carioſum non ſanatur.

Vlcera maligna. Galenus tamen, 1. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 18. inter vlcera δυσεπούλωτα, ſeu *quæ ægrè ad cicatricē perducūtur*, & κακοήθη ſeu *maligna* diſtinguit: & dyſepulotaea nominat, quæ ex humorum confluxu vel multorum, vel acrium oriuntur, ſine eo quòd locus affectus huiuſmodi iam diſpoſitionem habuerit, vt licet bonum ſit quod influit, tamen ipſum corrumpat: quæ verò dictam diſpoſitionem iam obtinent, cacoëthe ſeu maligna nominat. Vt ita dyſepulota vlcera in genere dicantur omnia, quæ ægè, quacunque etiam de cauſſa, ſanantur; nunc verò in ſpecie ea, quæ ſine praua partis affectæ diſpoſitione ex humorum affluxu talia fiunt. Quia verò vlcerum ægre ſanabilium omnes differentiæ & cauſſæ hactenus expoſitæ ſunt, vt de iis plura addamus, opus non eſt.

Vnam ſaltem vlcerum difficulter ſanabilium cauſſam, quam aliquoties obſeruaui, non prætereundam puto. Non rarò accidit, vt in diuturnis vlceribus cutis extenuetur, & panniculus carnoſus ac pinguedo abſumatur: quod ſi fiat, vlcus non ſanatur, cùm cutis ſubiectæ carni nullo modo agglutinari poſſit. Cùm enim venæ capillares ad cutim tendentes ſint eroſæ, ſanguinem conſolidationi neceſſarium, ad cutem deferre non poſſunt.

Cognoſcitur hoc, quòd cutis non ſolùm ad tactum extenuata percipitur, ſed & color in liuidum & obſcurum mutatur, & cutis quaſi areſcit.

Medicamentis vero nihil perficitur, ſed cutis vel cauſtico medicamento erodenda, vel quod aliquoties fieri curaui, vlcus ſecundum longitudinem ferro, quod facile, aperiendum.

Chironia Vlcera. Chironia & Telephia vlcera quod attinet, χειρώνιον ἕλκος, à Chirone Centauro nomen accepit: appellationis tamen rationem alij aliam tradunt. Zenodotus, vt refert Eraſmus Roterodamus, *Chil.* 2. *centaur.* 8. *prou.* 21. exiſtimauit, Chironem ictum ab Hercule vulnus immedicabile accepiſſe in pede, vnde & perierit, vt ita immedicabilia vlcera Chironia dicantur. Plinius verò, *lib.* 25. *c.* 6. & Ouidius, *Faſtor. lib.* 5. non ab Hercule, vt amico, vulneratum Chironem putant, ſed Chironi hoſpitio ab Hercule excepto fortè ſagittam Herculis in pedem incidiſſe, ipſique vulnus periculoſum & venenatum intuliſſe, & Centaurea, quæ inde à poſteris Chironium dicta eſt, Chironem ſemetipſum ſanaſſe; atque eum fuiſſe primum Chirurgiæ, antiquioris Medicinæ partis, inuentorem, & à manibus manuúmque opere nomen accepiſſe. Vt ita Chironium vlcus dicatur vlcus contumax & malignum, quod ob contumaciam Chirone aliquo in curando opus habeat, quódque à Chirone primò curatum ſit.

Celſus, *lib.* 6. *cap.* 28. definit *vlcus Chironium, quod magnum eſt, & habet oras duras, calloſas, tumentes. Exit ſanies, non multa, ſed tenuis. Odor malus, neque in vlcere, neque in eius tumore eſt. Nulla inflammatio, dolor modicus eſt; nihil ſerpit, ideóque nullum periculum affert, ſed non facilè ſaneſcit. Interdum tenuis cicatrix inducitur, deinde iterum rumpitur, vlcúſque renouatur. Fit maximè in pedibus & cruribus.*

Idem Celſus, cùm Telephiorum vlcerum mentionem non fecerit, procul dubio eadem cum Chironiis eſſe putauit. Quod & Paulus facit, dum *lib.* 4. *cap.* 46. ſcribit: *Inueterata, & quæ vix cicatricem recipiunt vlcera, nonnulli Chironia nominarunt, tanquam Chirone ipſo ad ſanitatem indigentia: alij Telephia, propterea quòd Telephus in tali vlcere diutius perſeuerarit.* Qui cùm Chironium & Telephium vlcus non in eroſione, verùm in eo, quod malignum & contumax eſt, vt conſeneſcere cum ægro ſoleat, conſiſtere putarint, diſſentiunt à Galeno, qui, 2. *meth. med. cap.* 2. & 14. *meth. cap.* 17 phagedænam in eroſione conſiſtere, huiúſque ſpecies Chironium & Thelephium eſſe putauit.

Vbi ſciendum, vt Galenus, 6. *aph.* 45. docet, vlcera, quæ ſemper maiora & deteriora fiunt, omnia Phagedænas Antiquos nominaſſe, quo modo acceptâ Phagedænâ, Chironia & Telephia Phagedænæ ſpecies dici poſſunt. Quidam verò poſteriores ea diſtinguere cogitarunt, propriam ſingulis dantes appellationem, & quædam eorum Chironia nominantes, quædam Telephia, quædam Phagedænas. Vt ita Phagedæna pro vlcere corrodente accepta, modò genus ſit ad Chironia & Telephia vlcera; modò erodentis vlceris quædam determinata ſpecies, à Chironio Telephióque differens; quæ ſcilicet carnem ipſam præter cutem exedit, non adeò tamen maligna, vt Chironia, Telephiáve, aut Cancer eſt.

Telephia nimirum vlcera eadem ſunt cum Chironiis, ita dicta à Telepho, qui tali vlcere longo tempore afflictus eſt. Et quod de Chironiis Galen. 4. *de comp. med. ſec. gen. cap.* 4. ſcripſit, *nominant Chironia vlcera non mediocriter maligna contumaciáve, ſed maximè talia*, id etiam de Telephiis accipiendum.

Cauſſa.

Cauſſa. Ortum autem habent talia vlcera ab humore melancholico, atræ bilis nonnihil admixtum habente.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcuntur talia vlcera, quòd labia ſunt malè colorata, & plerumque rubent, ac pruriunt; & licèt vlcus leuiſſimè tractetur vel abſtergatur, dolor percipitur: circumiacentes partes tument, vlcúſque indies dilatatur, & non ſolùm cutis, ſed & caro ſubiecta eroditur.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Hoc vlcerum genus omne contumax & curatu difficile eſſe, iam antea dictum.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, vniuerſalibus præmiſſis, & humore vitioſo euacuato, ac diætæ rectâ ratione inſtitutâ, vlceri medicamenta applicanda ex frigidis ſiccis, adſtringentibus, & ſimul diſcutientibus compoſita, qualia ſunt *plantago, ſolanum, ſummitates rubi, flor. roſar. nuc. cupreſſi, balauſtia, cortex granator. maſtiche, cortex thuris, plumbum vſtum, lithargyrum*, & ſimilia.

Primò ergo lavetur & foueatur vlcus hoc vel ſimili decocto.

℞. *Plantag.* M. j. *fl. roſ. rubr. balauſtior. nuc. cupreſſi*, anà Vnc. ß. *baccar. myrti, corticis granator. ſumach*, ana Drach. iij. *alumin. vſti* Vnc. ß. Coq. in *aq.* Colatura vlcus abluatur.

Vel ℞. *Succi rubi, plantag. ſolani, virgæ paſtoris*, ana Vnc. iv. *album. ouor.* num. vj. *aluminis* Vnc. iv. Deſtillentur in alembico plumbeo. Aquâ vlcus abluatur & foueatur. Partes etiam vicinæ defenſiuo aliquo illinendæ.

Poſt vlceris ablutionem imponatur vnguentum diapompholygos, vnguentum album camphoratum, de minio.

Vel ℞. *Tutiæ prap.* Vnc. ß. *plumbi vſti, ceruſſæ lotæ*, ana Vnc. j. Miſceantur in mortario plumbeo, affundendo ſenſim ſuccum vel aq. plantag. donec fiat maſſa. Poſtea adde *boli Armeni* Drach. iij. *ol. roſ. ceræ*, ana q. ſ. F. Vnguentum.

Plura huiuſmodi medicamenta, *cap. ſeq.* videantur.

CAPVT XV.

De Phagedæna.

Phagedæna. QVia etiam, vt dictum, Phagedænæ fit mentio inter vlcera; quid ea ſit, explicandum. φαγέδαινα ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, ab *edendo*, dicitur, noménque hic ſeu tumor, ſeu vlcus, ab exedendo & erodendo accepit, quòd vicinas partes erodat. Et quidem propriè vlcus eſt. Quia tamen vlceris oræ atra bile turgidæ in tumorem attolluntur, à nonnullis etiam ad tumores refertur, & à Galeno, *in lib. de tumoribus, cap.* 14. eius fit mentio. Nos inter vlcera hîc explicabimus. De nomine tamen notandum, id non ſemper eodem ſignificatu accipi. Interdum enim, vt Galenus, 6. *epid. comm.* 3. *t.* 37. teſtatur, Phagedæna multorum ciborum appetitum & eſum ſignificat: vnde ab autore *definit. Medicar.* definitur, quòd ſit conſtitutio, in qua multum appetentes cibum, ſumentéſque immodicum, non ipſum retinent, ſed vbi eiecerint, rurſus appetunt: quo modo & ab Aureliano, *lib.* 4. *Chronic. cap.* 3. definitur. Vt ita hoc modo accepta Phagedæna nihil ſit aliud, quàm caninus appetitus: & propterea Plinius, *lib.* 20. *cap.* 5. & 13. *lib.* 30. *cap.* 9. *lib.* 35. *cap.* 15. diſtinctionis gratiâ, quando de vlcere loquitur, vlcerum nomen addere, & Phagedænas vlcerum appellare ſolet. Præterea Phagedænæ nomen interdum apum quandam luem ſignificat, de qua Columella, *lib.* 10. *cap.* 13. Verùm Phagedænam hoc loco de vlcere accipimus, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 14. ait: *Quæcunque ex vlceribus depaſcuntur, atque circumiacentia corpora attingunt, quod ſanum eſt ea continens erodentia, omnia hæc à Græcis φαγεδαινικὰ nuncupantur. Quæ verò ex vtriſque compoſita ſunt, ab vlcere ſcilicet & tumore carnem ambiente, φαγέδαιναι vocantur.* Depaſcitur quinetiam & herpes circumvicinas partes; verùm

olius

ſolius cutis exulceratio exiſtit: phagedæna verò vnà cum cute, quæ ſubiecta ſunt, atringit.

Nome. Diuerſus etiam affectus eſt Νομὴ, à νέμεσθαι, quod *paſcere* ſignificat, dicta, propterea quòd pergere paſcendo id vitium ab ægris particulis, ad eas quæ integræ ſunt, ſoleat; atque harum ſemper aliquid ægris adiicere, atque ita non à ſubſtantia rei indicatæ, ſed ab acceſſorio, quod eſt paſcere, appellatio indita, vt Galenus, *5. meth. med. cap. 4.* docet. *Nome* enim putredinem depaſcentem ſignificat, etiamſi vlcus minimè ſerpat. Phagedæna verò ab acribus erodentibúſque humoribus eſt, etiam ſine putredine.

Quid autem Phagedæna ſit, iam dicendum. Eſt autem Phagedæna, in ſpecie & propriè ſic dicta, vlcus quod depaſcitur & erodit ſubiectam carnem, & quæ circa ſunt, & ex ſanis partibus ſubinde aliquid depopulatur, atque ægris adiicit; vt ex *6. aph. 46.* videre eſt, & Galeno, *de tumor. b. cap. 12.* Phagedæna nimirum, quam Barbari Vlcus ambulatiuum appellant, vlcus eſt tumidum, profundum, partes vicinas & carnem ſubiectam erodens. Habet enim tumorem circa labia, quo ἀπὸ τῆς νομῆς diſtinguitur, quæ ſine tumore vicina exedit. Quamquam & aliter diſtinguitur Nome, quòd in Phagedæna eroſio ſit à maligna qualitate & acrimonia humoris ſolùm: in Nome verò ſimul putredo coniuncta eſt. Eſt quoque vlcus profundum, & non ſolùm cutem, verùm etiam carnem erodit; qua ratione differt ab Herpete, qui ſolam cutem erodit.

Differentia eius à Nome.

Cauſſa.

Cauſſa. Ortum habet hoc malum ab humore aduſto & bilioſo ferè iam in naturam atræ bilis degenerante, vel à bile cum pituita ſalſa humoréque ſeroſo & acri mixto: qui humor non tam tenuis eſt, vt ille, qui Herpetem efficit, neque tam craſſus, vt ille, qui Cancrum. Proueniunt autem hi humores vel ab aliquo membro præcipuo, calida & ſicca intemperie laborante, vel in ipſa parte affecta, calida & ſicca p. n. intemperie prædita, aduruntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Signa iam explicata ſunt, & ex hoc & *antecedente capite* colligi poſſunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Vlcera hæc difficilis ſunt curationis, vnde & in genere Cacoëthe nominantur.
2. Alia tamen aliis ſunt maligniora; qua de cauſſa neceſſe eſt, in promptu eſſe varia medicamenta viribus differentia. Neque enim vnico medicamento omnia talia vlcera facilè quiſquam curauerit.
3. Exedentia vlcera, cum intemperie hepatis calida & ſicca, vel lue venerea coniunctis, difficulter curantur.
4. Depaſcentia vlcera niſi rectè & maturè ſanentur, ſæpe in exulceratum cancrum degenerant.

Curatio.

Curatio. Circa curationem huius vlceris notandum eſt, vt aliàs etiam ſæpe dictum, nihil in eo, vt & in aliis morbis profici, manente adhuc cauſſa. Itaque primò ea victus ratio inſtituenda eſt, quæ tales humores aduſtos non ſolùm non generat, ſed etiam eorum acrimoniam retundit atque corrigit: poſtea humores illi praui è corpore educendi ſunt.

Deinde & hoc obſeruandum, quod annotat Galenus, *alleg. loco. c. 4. lib. 4. de compoſ. med. ſ. gen.* ad Aſclepiadis medicamentum, dum inquit: *Rectè Aſclepiades ad finem ſcripti medicamenti has verba adiecit: & hanc triduo ſoluito, fomentiſque mitigato, idémque Emplaſtrum ablutum emollito, rursúmque imponito. Niſi enim diutius cuti pharmacum adhæſerit, nihil efficit. Quod pleroſque Medicos latuit, arbitrantes, ſi ter de die ſaniem ab vlcere deterſerint, meliùs ſe facturos iis, qui bis idem faciunt.* Et certè hac in re vulgò ſæpe peccatur, dum plerique exiſtimant, ſe quàm optimè ægris conſulere, ſi de die ter aut quater tale vlcus abſterſerint. Verùm cùm medicamentum non agat, niſi à calore natiuo in actum deducatur; atque in malignis & diuturnis vlceribus, partis affectæ calor ſit valde debilis, multo tempore eget ad vim medicamenti excitandam. Vnde medicamentum idem loco affecto diutius inhærere debet, neque vbi à calore partis affectæ vix eius vis excitata eſt, vt iam agere incipiat, eius actio interturbanda, & nouum medicamentum applicandum eſt. Qua in re tamen conditio humoris vlcus excitantis conſideranda. Si enim valde acris ſit, ſæpius abſtergendus, ne vlceratæ parti inhærens, eam magis corrumpat.

CAPVT XVI.

De Vlcere cum dolore.

NOn ſolùm autem cauſſæ vlcera fouent & augent, ac morbi quidam iis coniunguntur, ſed & dolor vlceribus ſæpe accidit qui propterea ſtatim leniendus; cùm dolor attrahat, vlcus augeat, ac vt inflammationes & eryſipelata accedant, in cauſſa eſt. De dolore autem in genere, *lib. 1. Practic. part. 3. ſect. 1. cap. 2.* dictum. Vt hîc ſaltem de dolore vlcerum agamus, oritur dolor in vlceribus plerumque ab humore acri & erodente. Cùm verò, vt *in Inſtitutionib. lib. 5. part. 2. ſect. 3. cap. 8. & loco alleg.* dictum, dolor auferatur, vel tollendo cauſſam, vel dolorem propriè leniendo, vel ſenſum auferendo: vltimus modus non adeò tutus eſt, & non ſine partis detrimento adhibetur, ac nonniſi maximâ vrgente neceſſitate eo vtendum. Propterea tutiſſimum eſt, cauſſam doloris auferre; aut ſi id nonniſi longiori tempore fieri poſſit, & metuendum ſit, ne interea vlcus augeatur & deterius reddatur, anodyna vſurpanda. Quæ qualia ſint, *allegato loco* dictum. Vtilia hîc ſunt, *vitellus oui, crocus, terebinthina, ol. roſaceum, abietis reſina*, è quibus miſtis linimenta fiunt, vlceri imponenda. In ambitu verò vlceris, *pinguedo gallinæ, anſeris, anatis, mulcilago ſem. lini, fœnugr. althææ, ol. amygd. dulc. chamameli, anethinum, violatum*, imponenda.

Vel ℞. *Maluæ, althææ*, ana M. j. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contuſis & per ſetaceum traiectis, adde *farinæ hordei* Vnc. j. *ſem. lini, fœnug.* ana Vnc. j. *ol. roſat.* Vnc. ij. *chamæmelin. dill. alb.* ana Vnc. j. *mucilag. ſem. althææ, aq. fl. ſambuci extr.* Vnc. j. ß. *croci* Scrup. j. *vitell. ouor.* ij. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Micar. panis albi* Vnc. ij. Maceretur lacte. Adde *farinæ hordei, ſem. lini*, ana Vnc. j. *pulu. fl. chamamel.* Vnc. ß. *ol. roſat.* Vnc. j. ß. *nymphææ* Vnc. ß. *vitell. oui*, j. *croci* Scrup. ſ. Miſc. F. Cataplaſma.

Si ad cauſſam verò medicamenta accommodare libuerit, cùm frequentiſſimè à calidis & acribus humoribus dolor in vlceribus oriuntur, ad eum tollendum adhiberi poſſunt *ſuccus vel aq. deſtill. ſolani, plantag. hyoſcyami, ſemperuiui, oleum roſ. albumen oui cum aqu. roſ.* Hinc Cataplaſmata ex *malua, plantagine, ſolano, oleo roſac.* imponi; vel vnguentum *ex albumine oui, ol. roſac. & lithargyro*, diligenter in mortario plumbeo tritis, & [illegible] cum ſucco ſemperuiui ad ſucci conſumptionem coctis; vel ouum integrum cum oleo roſaceo & terebinthina in mortario plumbeo diligenter miſtum, vel vnguentum album camphoratum.

Si ad narcotica accedere neceſſitas cogat, oleum papaueris, hyoſcyami, mandragoræ, decanis, vel ſuccus hyoſcyami cum lacte applicari poterunt.

CAPVT XVII.

De Tibiarum, & aliis particularibus Vlceribus.

ATque hæc in genere de vlceribus per compendium dicere voluimus, quæ quis facilè ad priuatarum partium vlcera applicare poterit. Neque opus eſſe putamus, vt de ſingularum partium vlceribus dicamus, cùm de iis in libris ſuperioribus actum ſit, vt mox dicetur. Hoc ergo capite in ſpecie ſaltem de tibiarum vlceribus dicemus. Frequenter enim accidit, vt humores praui, præſertim melancholici, tum pondere ſuo ad crura tendentes, tum à natura eò, vt ad partes extremas, depulſi, vlcera excitent, idque præſertim poſt Eryſipelata crus frequentiùs infeſtantia accidit, & præſertim in fœminis, vbi procul dubio vteri vitium concurrit; & ſcio quibuſdam familiis talia vlcera familiaria eſſe, vt omnes fœminæ in ea, etſi aliàs bene habere videantur, vlcera talia diuturna in cruribus habeant. Et omnino maturè hiſce vlceribus occurrendum eſt. Niſi enim ſtatim ſanentur, natura aſſueſcit ad has partes vitioſos humores in corpore cumulatos amandare, qui poſtea, ſi vlcus occludatur, & corpus non diligenter & ſæpius purgetur, alios morbos grauiores, præcipuè in ſeneſcentibus excitant. Solent etiam neglecta incrementum ſumere, partes vicinas corrumpere, calloſa fieri, vt ita, ſi iis non maturè ſuccurratur, incurabilia poſtea fiant.

Tibiarum vlcera.

Vt autem vlcera hæc rectè curentur, primò corpus diligenter ab humore vitioſo purgandum, & lienis quod plerumque ſubeſt, vitium corrigendum, ac purgatio aliquoties repetenda.

Poſtea ipſi vlceri *vnguentum diapompholyges* imponendum, quod in hoc vlcerum genere, ſemper efficaciſſimum deprehendi, eò vſque, donec pus bonum & album appareat.

Deinde hoc Emplaſtrum:

℞. *Vnguenti diapompholyg. empl. diapalma, gryſei*, ana Vnc. j. *gummi elemi* Drach. ij. *ſacch. Saturni* Scrup. j. M. in mortario plumbeo.

Quibus duobus medicamentis ſæpe feliciter diuturna crurum vlcera ſanaui.

Vel ℞. *Ceruſſæ* Vnc. ij. *lithargyri* Vnc. j. *ol. roſ.* ℔. j. *ceræ* Vnc. iſ. In mortario plumbeo diligenter miſceantur. Poſtea adde *tutiæ aq. ſolani præp. thuris, plumbi vſti*, ana Vnc. j. Iterum in mortario ducantur. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Ceræ, reſinæ*, ana Vnc. j. *ſeui caſtrati*, Vnc. ij. *picis naualis, olei*, ana Vnc. iij. *maſtich. thuris, myrrhæ*, ana Drach. iij. *lithargyri* Vnc. j. ß. *ceruſſæ* Vnc. ß. Oleа, reſina, cera, & ſebum ſimul liquefiant, & ad iuſtam conſiſtentiam coquantur; poſtea addantur reliqua.

Vel ℞. *Ceræ albæ, terebinth. reſinæ*, ana Vnc. j. *thuris, maſtich.* ana Drach. ij. *ſtyrac. calamit.* Drach. iij. *gummi elemi*,

Drach. vj. *ariſtol. rot.* ʒ.ij. *ſucci millefol. betonicæ*, ana ℥.ß. *ol. roſ.* q. ſ. F. Vnguentum.

Primò autem cera, reſina, terebinthina, & olea ſimul diſſoluantur: poſtea affundantur ſucci, & cùm infrigidari incipit, pulueres.

Vel ℞. *Ol. roſat.* ℥. xij. *ceruſſæ* ℥. iij. *lithargyri* ℥. iv. ß. *thuris. maſtich.* ana ʒ. ß. *ſang. dracon.* ℥. ß. *myrrhæ, ſarcocollæ*, ana ʒ. ij. Coq. parum vſque ad rubedinem: poſtea ab igne amoueantur, & immergatur linteum antiquum, quod materiâ emplaſtri imbutum eximatur, & extendatur. F. Sparadrapum.

De reliquarum partium vlceribus, iam in prioribus libris Practicæ actum. Nimirum *Lib. 1. part. 3. ſect. 2. cap. 18.* de vlceribus adnatæ, & corneæ tunicæ: *ibid. ſect. 3. cap. 3.* de vlcere aurium: *ibid. ſect. 4. cap. 1.* de narium vlceribus. *Libro II. part. 1. cap. 3.* de labiorum vlceribus: *Ibid. cap. 16.* de gingiu. vlceribus: *Ibid. cap. 18.* de oris vlceribus: *Ibid. cap. 21.* de gurgulionis exulceratione: *Ibid. cap. 22.* de tonſillar. vlceribus. *Part. 2. cap. 1.* de aſperæ arteriæ vlceribus: *ibid. cap. 12.* de pulmonis vlceribus: *ibid. cap. 18.* de fiſtulis thoracis: *Part. 4. cap. 3.* de vlceribus cordis. *Libro III. part. 1. ſect. 1. cap. 1.* de vlceribus œſophagi: *Ibid. cap. 17.* de vlceribus ventriculi: *part. 2. ſect. 1. cap. 9. & 10.* de vlceribus inteſtinorum: *part. 3. cap. 5.* de abſceſſibus & vlceribus meſenterij: *ibid. cap. 7.* de vlceribus pancreatis: *ibid. cap. 8.* de vlceribus omenti: *Part. 4. cap. 8.* de lienis vlceribus: *ibid. part. 6. cap. 8.* de vlceribus hepatis: *Part. 7. cap. 11.* de vlceribus renum. *Part. 9. ſect. 1. cap. 6.* de vlceribus veſicæ: *ibid. cap. 9.* de vlceribus meatus vrinarij: *Part. 8. cap. 5.* de teſtium vlceribus: *ibid. cap. 6.* de ſcroti vlceribus: *Ibid. cap. 8. & 10.* de penis vlceribus: *Part. 10. c. 3.* de vmbilici vlcere. *ibid. c. 7. 11.* de abdominis vlceribus. *Lib. IV. part. 1. ſect. 1. cap. 4. 8.* de vlceribus ceruicis Vteri: *Ibid. cap. 10.* de fiſtulis colli vteri: *Ibid. cap. 11.* de cancro vteri: *Ibid. cap. 12.* de gangræna & ſphacelo vteri: *ſect. 2. cap. 14.* de vteri cancro: *Ibid. cap. 19.* de vlceribus vteri: *Ibid. cap. 20.* de teſtium muliebr. vlceribus: *Part. 3. ſect. 1. cap. 7.* de cancro mammarum: *cap. 8.* de vlceribus & fiſtulis mammarum: *Ibid. cap. 11.* de vlceribus papillarum.

CAPVT XVIII.

De Ambuſtionibus.

Ambuſtio. VLceribus non immeritò ſubiungimus Ambuſtiones, quæ etiam vlcera excitant. Sæpe enim accidit, vt caſu aliquo fortuito, vel aquâ, vel oleo feruente, vel metallo liquefacto membra perfundantur, vel in ignem, aquam, vel oleum feruens aliquis incidat. Quod vbi accidit, dolor, veſicæ, exulcerationes excitantur.

Differentia eius. Sunt enim Ambuſtorum tres gradus ſeu differentiæ. Aliquando enim ardor & dolor ſaltem in parte affecta ab ambuſtione excitatur, & niſi ſtatim remedia adhibeantur, cuticula à vera cute ſeparatur, & abſcedit, ac veſicæ excitantur, in quibus aqua limpida continetur: Alias etiam ſtatim & in momento veſica attollitur, ipſáque cutis aduritur, exſiccatur, torretur, & contrahitur, nulla tamen cruſta vel eſchara inducitur. Aliàs verò ipſa cutis, imò interdum ſubiecta caro, aduritur, exſiccatur, & eſchara inducitur, & cutis nigra euadit, ſenſum nonnihil amittit, & poſtquam eſchara decidit, vlcus ſatis profundum relinquitur. Ignis enim continuum ſoluit, doloremque excitat: & quia partes humidæ in cute vi ignis reſoluuntur, & expirare conantur, cuticulæ verò denſitate retinentur, eam attollunt, & veſicam excitant. Interdum verò vi ignis aliquid humidi in parte remanet, vnde cutis contrahitur: aliquando verò humidum partis planè diſſipatur & exſiccatur, eſcharaque inducitur. Id quod accidit pro rerum comburentium varietate. Minùs enim comburit aqua, & quidem magis vel minùs, prout magis vel minùs feruida eſt. Non etiam magnam ambuſtionem efficiunt ſtipulæ, ſtramen, linum, & ſimilia, niſi ambuſtio continuetur. Plus oleum, pinguedines, vernix, pix, mel, cera. Adhuc vehementiùs comburunt plumbum, ſtannum liquefactum, ferrum & alia metalla ignita, vt & ipſe ignis actualis, pulueris tormentarij, & ignis fulminaris. Quò enim ignis eſt in ſubiecto denſiore, & ita plures eius atomi concurrunt, viſque eius eſt condenſata, & quo diutius actio Ignis continuatur, eò maior fit combuſtio. Si verò ignis ſit in ſubiecto rariore, atque ita eius atomi diſperſæ & parum vnitæ, actio quoque eius breuiùs durat, minor fit ambuſtio.

Prognoſtica.

Prognoſtica. De ſignis Diagnoſticis aliquid dicere opus non eſt, cùm ipſa ambuſtio per ſe manifeſta ſit. Gradus etiam eius, & quouſque peruenerit ex iis, quæ modò dicta ſunt, patent.

Prognoſtica quod attinet: 1. Quo leuior eſt ambuſtio, eò faciliùs curatur, & minora mala affert: quò verò grauior eſt, eò difficiliùs curatur, & grauiora mala excitat. Sæpe enim partis inflammatio, imò *νέκρωσις*, humido radicali abſumto, & calore natiuo diſſipato, inde oritur, vlcera difficilia excitantur, partis motus abolетur, ac turpes cicatrices relinquuntur.

2. Ambuſtio à fulmine etiam periculoſa eſt, & plerumque lethalis.

3. Quò corpus purius eſt, eò faciliùs curatur ambuſtio. Si verò ſit vel plethoricum vel cacochymicum, facilè ex dolore & calore affluxus ſit humorum, & inde inflammationes, vlcera putrida, & alia mala excitantur.

4. Ambuſtio etiam nunc magis, nunc minùs periculoſa eſt, pro affectarum partium ratione. Si enim vna pars ſaltem amburatur, minus periculi adeſt, quàm ſi plures, aut totum corpus amburitur. Vbi enim plures partes vel totum corpus ambuſtum eſt, rarò ægri conualeſcunt, ſed vehementiâ ſymptomatum miſerè moriuntur.

5. Si ambuſtio ita profunda ſit, vt ad maiores venas, arterias, neruos penetret, periculoſa eſt. Cùm enim vaſa exſiccata contrahantur & claudantur, ſanguis ac ſpiritus ad partem affectam confluere non poſſunt, vnde atrophia, gangræna, ſenſus & motus ablatio excitatur.

6. Abdominis combuſtiones difficulter curantur. Cutis enim ibi eſt mollior, & muſculi illi varios ob motus variè extenduntur & contrahuntur.

7. Si ambuſtio ad inteſtina vſque penetret, lethalis eſt.

8. Periculoſa quoque eſt inguinum ambuſtio, cùm loca ea ſint humida & humorum affluxui opportuna.

9. Oculorum combuſtiones quoque periculoſæ ſunt. Quanquam enim leues ſint: tamen vel cæcitatem vel viſus deprauationem, aut certè imminutionem inducere poſſunt.

10. Si partes capillatæ paulò grauiùs comburantur, glabræ manent, & in cicatrice duriore inducta nulli pili generantur.

Curatio.

Equidem quidam, ex trito illo Medicorum axiomate, contraria contrariorum ſunt remedia, ambuſta refrigeranda, & propterea ambuſtis partibus ſtatim refrigerantia imponenda eſſe cenſent. *Curatio.* Verùm ex vulgari, ſed falſa opinione, ſententia hæc ortum habet, nimirum ambuſtionem eſſe ſaltem alterationem, & qualitatis calidæ inductionem; cùm tamen ipſe ignis, eiuſque atomi parti ambuſtæ communicentur, & empyreuma, vt omnes confiteri neceſſe habent, inducatur. Quid enim aliud eſt empyreuma hoc, quod omnes euocandum docent, quàm minimæ ignis particulæ, quæ in partem ambuſtam ſeſe penetrarunt? Et ipſa experientia docuit, frigida ambuſtiones non curare, ſed iis ſummopere, igneis particulis in penitiora retruſis, dolorem augeri, inflammationes, imò gangrænam & ſphacelum excitari; calida verò, quæ empyreuma euocant, prodeſſe, vnde etiam vulgo notum eſt, partes ambuſtas non frigidæ immergendas, ſed potiùs igni parumper admouendas eſſe. Quod etſi reprehendere videatur Platerus: tamen vſu edoctum vulgus id facit, annotauitque iam olim illud Ariſtoteles, *ſect. 1. probl. 56.* Neque quæ applicantur calida, vt anodyna applicantur; cùm non quæuis anodyna id præſtent, vt mox ex cura patebit, ſed ea ſaltem, quæ empyreuma euocandi vim habent. Attractionem verò facit ſimilitudo atque ignis externus intrinſecum & inuſtum à ſe parti ignem foràs euocat, vt rectè loquitur Ambroſius Paræus, *lib. 11. cap. 9.*

Prima ergo in ambuſtionis curatione cura ſit, Empyreuma euocare. Eodem nimirum modo, ſicut *part. 1. cap. 15. de Pernionibus* diximus, vt partes refrigeratæ non rectè curantur, ſi igni admoueantur, vel aquæ calidæ immergantur; cùm dolor inde longè intenſiſſimus, imò ſæpe gangræna & ſphacelus excitetur; ſed ſi niue primò fricentur, vel aquæ frigidæ immergantur, frigus extrahatur: ita ſi calidis empyreuma euocetur, quod ſimilitudinis ratione ſit, malum hoc tollitur: Quod vt rectè fiat, ſecundum gradus ambuſtionis ſuprà propoſitos curatio inſtituenda.

Ambuſtionis leuis curatio. Primò ergo ſi leuis combuſtio ſit, præcauendum, quantum fieri poteſt, ne puſtulæ oriantur. Id enim ſi fiat, ab omni malo æger iam liberatus eſt. Faciendum autem id maturè, ideóque, quicquid medicamenti ad manus eſt, ſtatim vſurpandum, & propterea membrum ſi ita eius conditio fert igni parumper admouendum eſt, vel in aquam calidam immergendum, vel ſpongiâ aut linteo duplicato aqua calida madido fouendum, vt empyreuma ratione ſimilitudinis extrahatur; vel ſtatim linteum vernice tinctum membro ambuſto imponendum; vel linteum lixiuio aut aqua, in qua calx viua extincta ſit, madidum. Mox cæpæ in mortario cum ſale contuſæ membro ambuſto imponendæ. Vel hoc vnguentum:

℞. *Cæpæ crudæ* ℥. j. ß. *ſalis ſaponis Veneti*. ana ℥. ß. Miſceantur in mortario, affundendo *ol. roſ.* q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Saponis Veneti* ℥. iij. *cæpæ crudæ* ℥. j. *ſalis* Drach. vj. *ol. ouor.* ℥. ß. *ol. roſac. amygd. dulc.* ana Vnc. j. ß. *mucilag. ſem. cydon.* Vnc. j. Miſc. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Corticem viridem ſambuci*, aut *prima ſambuci germina*, contundantur, coquantur in *butyro rec. ſ. ſ.* Colentur.

Vel ℞. *Calcem viuam* aq. roſ. ſæpius lotam, & cum *ol. roſ.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Ol. lini, oliuar.* ana ℥. j. ß. *ſalis*, ℥. ß. *album. ouor.* num. ij. Miſc.

Vel ℞. *Butyri Maial. ſ. ſale, ſaponis Veneti, vernicis*, ana part. æ q ual. Miſc.

Vel

Vel ℞. *Ol. roſac.* ℥.iij. *camphor.* ʒ.iij. *album. ouor.* num.iij. Miſc.

Vel ℞. *Succi capar.* Vnc. iij. *ol. roſ. butyri rec. ſ. ſale. ping. porci*, ana Vnc. j. *calcis lota aq. roſ.* Vnc. ß. *mucilag. ſem. cydonior. aq. roſ. extr.* Vnc. j. *terebinth.* parum. Fiat Linimentum.

Vel ℞. *Cortic. medij viridis ſambuci*, ℥. j. ß. *ſucci germinum primorum ſambuci*, ℥. j. *ol. lini. roſac.* ana ʒ.vj. *vernicis. ping. porci*, ana ℥. j. *cera* Vnc. j. ß. *thuris pulueriſ* ℥. j. Coq. in aq. aliquandiu, & cùm refrigerata fuerint, pinguedinem collige, & loco vnguenti vſurpa.

E' *calce* ſæpius, & vel duodecies lota, & aqua priore ſemper abiecta, varia vnguenta ad combuſtionem vtiliſſima fiunt. Miſcetur enim vel cum *butyro ſine ſale*, vel *ol. roſar.* aut *hyperici.* Interdum alia adduntur, vt *mucilago ſem. cydonior. pſyllij, album. oui, cera alba.*

Vtilia ſunt & hæc.

℞. *Succi cortic. med. ſambuci*, Vnc. j. ß. *cremoris lactis* ℔. j. Coq. ad conſiſtent. iuſtam. Adde *mucilag. ſem. cydon. aq. ſolani extr. butyri ſ. ſ. ceruſſa*, ana Vnc. ſemis. Miſc. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Ol. lini*, Vnc. iv. *cera noua* ℥. ij. *album ouor.* q. ſ. Miſce ſuper igne. F. Vnguentum.

Ad omnia ambuſta ſananda etiam maximè valet hoc.

℞. *Ol. oliuar.* part. j. *album. ouor.* part. ij. Conquaſſentur diligenter, & exactè miſceantur, vt F. Vnguentum album: quo locus ambuſtus cum pluma gallinæ ſæpius de die illinendus, vſque dum cruſta ſponte decidat, nec vlla ligatura externa adhibenda.

Ambroſius Paræus in Noſocomio Pariſienſi hoc feliciter vſurpari ſcribit.

℞. *Lardi conciſi* ℔. j. Liquefiat in *aq. roſ.* & coletur per linteum rarum. Lauetur quater *aq. plantag.* vel altera conueniente. Poſtea adde *vitell. ouor. rec.* num. iij. Fiat Vnguentum.

Vel ℞. *Cancros* q. v. Contunde viuos in mortario. Poſtea ſume *butyrum recens ſ. ſale*, feruefiat, & deſpumetur. Calefacto iniice cancros contuſos, & coq. donec rufeſcant. Poſtea, coletur, & vnguentum vſui ſeruetur, quod eſt efficaciſſimum.

Omnibonus Ferrarius, de *arte medic. infant. lib.* 4. *cap.* 25. hoc tanquam ſecretum, & quod ſæpius feliciſſimè expertus ſit, commendat, etſi iam puſtulæ eleuatæ ſint.

℞. *Album. ouor. ij. ol. roſar.* Vnc. ij. *aq. roſ.* Vnc. j. Miſce diligenter.

Poſtea panniculus albus lineus vel ſericus, raræ texturæ, iſto linimento madefactus parti ambuſtæ imponatur, & nunquam auferatur, donec malum ſanatum ſit, ſed quotidie bis aut ter ſaltem linteum iterum illinatur & madefiat. Quarto die elapſo, loco albumin. ouor. vitelli eorum ſumantur. & ita vſus continuetur, donec videatur nouæ cuticulæ regeneratio fieri. Tunc verò forfice paulatim de die in diem, vbi noua cuticula generata fuit, panniculus abſcindendus, donec totus ablatus ſit, quo ablato nullum veſtigium læſionis apparebit.

Vel ℞. *Cortic. medij ſambuci*, q. v. Coq. in *oleo oliuarum.* Col. adde *ceruſſa* part. ij. *plumbi vſti. lithargyri*, ana part. j. Miſce diligenter in mortario plumbeo.

De omnibus tamen vnguentis hoc notandum, ita comparata eſſe debere, vt tenaciter parti non adhæreant, ſed facilè abſtergi & remoueri poſſint. Neque enim vlcera hæc ferunt, vt fortiter abſtergantur, ſed ferè linteo ſubtiliſſimo parti admoto à pure mundari debent. Si verò vnguenta tenaciter adhæreant, & ægro dolorem, & Medico moleſtiam in abſtergendo pariunt.

Veſicæ & puſtulæ ſi eleuentur, nec tamen malum grauius, non ſtatim aperiendæ. Si enim ſtatim aperiantur, ob cutem denudatam dolor excitatur, & curatio tardiùs perficitur. Sed tertio demum die, vbi cuticula regenerari iam incipit, aperiendæ, non verò diutius apertio protrahenda, ne humor contentus acrior fiat & cutem erodat.

Ambuſtio à puluere tormentario. Ad primum huius gradum plerumque pertinet. (Nam ſi ſit maior pulueris tormentarij copia, vehementiùs lædit) ambuſtio, quæ fit à puluere tormentario, quæ hoc ſæpe peculiare habet, vt grana huius pulueris cuti faciei infixa maneant, & deformitatem pariant. Quod ſi fiat, (aliàs enim ſi pars ſaltem à flamma pulueris læſa ſit, nec grana cuti immiſſa & impacta, vt aliæ combuſtiones ſananda) ſtatim acu, aut alio inſtrumento commodo grana extrahenda. Quod ſi omnia ſtatim extrahi non poſſint: permittendum, vt puſtulæ eleuentur: ita enim faciliùs reliqua grana extrahentur. Si verò Chirurgus non ſtatim in principio vocetur, & combuſtione iam ſanatâ maculæ relictæ fuerint, veſicatorium è cantharidibus & fermento imponendum, & veſicæ excitatæ forcipe incidendæ, puluis eximendus, & locus (quod aliàs etiam in talibus combuſtionibus faciendum) *decocto fænugræci & fl. chamæmeli*, à nigredine diligenter abluendus. Poſtea hoc vel ſimili linimento vtendum.

℞. *Gummi elemi* Drach. j. Diſſoluatur in *ol. ouor. roſar. lil. alb.* ana Drach. ij. *vng. baſilici* Drach. iij. *butyri ſ. ſale*, ℥. j. Miſce.

Guil. Fabricius, *lib. de Combuſtionib. cap.* 6. etiam *puluere præcipitati* vtitur.

Sed rectè monet Paræus, puluerem pyrium, ita ſæpe in cutem & carnem penetrare, iis non inſigniter læſis, vt nullis remediis, non phœnigmis, non veſicatoriis, non ſcarificatione, non cucurbitulis, aut corniculis eximi, & inde elici queat, adeò vt ſæpe eius impreſſa maneant veſtigia, vt ipſa experientia teſtatur.

Ad dolorem verò leniendum partes vicinæ hoc vnguento illinantur.

℞. *Ol. amygd. d. roſar. cera alba*, ana Vnc. j. Liquefiant ſuper igne, & adde *camphora* ℈. j. *mucilag. ſem. cydon.* parum Miſc.

Pertinet huc & ambuſtio, quæ fit à fulmine. Cùm verò fulmen malignam & venenatam qualitatem coniunctam habeat, *Ambuſtio à fulmine.* id quod ex tetro odore & ſumma vi nocendi & interficiendi patet, vt & ex eo, quod canes animalium fulmine occiſorum carnes non attingunt: ſtatim homini à fulmine tacto pulu. aliquis bezoardic. vel theriaca, vel aqua bezoardica, exhibenda, ſudórque prouocandus. Arteriæ quoque, labia, lingua, nares, inungendæ vino, in quo theriaca diſſoluta ſit, & carpis ac cordi epithema cordiale imponendum: loco verò ambuſto applicanda vnguenta ex *capus, foliis ruta*, & *theriaca.* Exhibendi etiam ſunt ſyrupi, conſeruæ, & pulueres cordiales.

Si eſchara inducta ſit, ea ſcapello maturè remouenda & tale vnguentum adhibendum.

℞. *Pulu. rad. vincetoxici, angelica*, ana ℥. ß. *fol. ruta, ſcordij*, ana ʒ. j. *theriaca* ʒ. ij. *ſpir. theriacalis* ʒ. iij. *mell. roſac.* ℥. ij. Miſc.

Vlcere mundato, puluis hic ſarcoticus inſpergendus.

℞. *Rad. angelica, vincetoxici*, ana Vnc. j. *myrrha, maſtich. thuris, folior. ſcordij*, ana ℥. ß. *aloës ſuccotrina* Drach. ij. F. puluis, qui irroretur *ſucco Nicotiana vera*, & *ſanicula*, & F. Trochiſci, qui in vmbra ſiccentur, atque vbi opus, iterum in puluerem redigantur.

Siqua oſſa etiam fracta ſint, non illa vulgata Cataplaſmata adſtringentia vſurpanda, ne veneni euaporatio impediatur, ſed aliud ex *farina fabar. hordei, lupinor. rad. angelica, vincetoxici, fol. ruta, ſcordij, theriaca.* Idque ſingulis diebus renouandum, donec veneni vis victa & diſcuſſa ſit. Supra verò locum, defenſiuum apponendum, ne vapores venenati per vaſa ſurſum ad cor aſcendant.

Si verò combuſtio tam vehemens ſit, vt non ſolùm veſicæ *Secundi gradus combuſtionis curatio.* excitatæ ſint, ſed & cutis combuſta, exſiccata & contracta ſit, medicamenta empyreuma tantùm extrahentia non ſufficiunt, nec ſolùm adhibenda, ſed talia applicanda, quæ cutem exſiccatam emolliunt. Ideóque ſtatim omnes puſtulæ incidendæ, vt humor calidus & acris effluat; hinc ſtatim loco affecto tale vnguentum imponatur.

℞. *Vnguenti baſilici* Vnc. j. *ol. roſac. amygd. lil. albor.* ana Drach. iij. *vitell. ouor.* num. ij. Miſc.

Vel ℞. *Butyri ſ. ſale rec. pingued. gallina rec.* ana Vnc. j. *cera noua, ol. lil. alb.* ana Vnc. ſemis. Liquefiant ſuper igne, & admiſce *croci* Scrup. j. *mucilag. ſem. cydonior.* Vnc. j. Miſc.

Vel hoc Fabricij:

℞. *Butyri rec. ſ. ſale, aq. roſ. loti*, Vnc. iij. *ol. violar. de vitell. ouor. amygd. d.* ana Vnc. ß. *farina hordei* Vnc. j. ſemis, *croci* Scrup. j. *mucilag. ſem. cydon.* Vnc. j. *cera* q. ſ. F. Vnguentum.

Vel aliud ex antea propoſitis.

Vel ℞. *Lithargyri, ceruſſa*, vel *minij*, q. v. Ebulliant in aceto. Aceto per filtrum traiecto, adde *ol. viol.* vel *ouor.* q. ſ. & diligenter miſceantur. Poſtea.

℞. *Pulpa maior. dulc. ſub prunis coct.* ℥. ij. *farina hord. ſem. fænugr.* ana Vnc. ß. Cum *lacte* fiat Cataplaſma, cui adde *croci* ℈. ß Miſc.

Supra verò locum ambuſtum tale defenſiuum imponatur.

℞. *Pulu. boli Arm. ſang. dracon. balauſt. fl. roſ. rub.* ana Vnc. ß. *ol. roſ.* Vnc. iij. *cera* Vnc. j. ß. *aceti* parum. F. Vnguentum.

Ipſum membrum poſtea faſciâ *oxycrato* madida inuoluendum, aut linteum *oxycrato* madidum imponendum, vt dolor leniatur, & influxus humorum prohibeatur. Vulgò *muriâ* illa *acidâ*, in qua *braſſica capitata* ſeruatur, vti ſolent.

Si tandem cutis non ſaltem exſiccata nonnihil, ſed & omne *Tertij gradus ambuſtionum curatio.* humidum radicale in ea abſumtum, & calidum innatum diſſipatum ſit, imò ipſa caro, & venæ, arteriæ, nerui combuſti, vt gangræna partis metuenda ſit, primò puſtulæ & veſicæ omnes incidendæ, & aqua in iis contenta exſiccanda. Poſtea danda opera, vt eſchara ſtatim primo vel ſecundo die ſeparetur; aut ſi id fieri non poſſit, pluribus in locis ſcalpello incidenda, vt humori exitus, medicamentis verò ad partem affectam aditus detur. Statim ergo linimentum Guil. Fabricij proximè deſcriptum imponendum.

Vel ℞. *Butyri ſ. ſ. aq. roſ. loti*, Vnc. iij. *vngu. baſilici* ℥. j. *mucilag. ſem. cydon. aq. roſ. extr. ol. amygd. d. lil. alb.* ana Vnc. ß. *vitell. oui.* j. Miſc.

Vel ℞. *Butyri ſ. ſ. ol. roſ. pingued. porci*, ana Vnc. j. *vitell. ouor.* ij. Miſc.

Vel ℞. *Mucilag. ſem. cydon. aq. pariet. extr.* Vnc. ij. *ol. lil. alb.* ℥. j. *vitell. oui* j. *cera* q. ſ. F. Vng. molle.

Supra linteum verò de ſeq. emulſione modicum imponendum.

℞. *Sem.cucurbitæ excortic.* ℥.ij.*cydon.* ʒ.ij.*fœnugr.* ʒ.j.*aq.puræ* ℔. vj. F. Emulſio. Adde *ſaponis Veneti albi* ℥. ß. *camphoræ* ℈.ß. Miſc.

Defenſiua hîc, præcipuè ſi pars iam intumeſcere incipiat non adeò commoda ſunt præſertim ſi gangræna immineat; cùm tranſpirationem prohibeant.

Si gangræna iam incipiat curatio inſtituenda, vt *capite ſeq.* dicetur, & ſi quid planè combuſtum, maturè ſeparandum, ne putredo partes ſanas corripiat.

Vbi eſcharâ, quod combuſtum eſt, ſeparatum fuerit, vlcus mundandum, carne implendum, & cicatrice claudendum, vt hactenus de vlcerum curatione dictum, & *cap.ſeq.* dicetur Cicatricem tamen inducentia non nimis ſicca ſint, ne turpis & rugoſa cicatrix fiat.

Gul. Fabricius ad cicatricem in ambuſtis inducendam his vſus eſt:

℞. *Empl. palmei.* Vnc.ij.*pingued.gallinæ. anſer.* ana Vnc. ß. Liqueſiant ſimul. Deinde admiſce *aluminis vſti*, *plumbi calcinati, lithargyri auri, lapid.calaminar.* ana ʒ.j. Terantur in mortario plumbeo, addendo *mucilag.ſem.cydon. fœnugræci*, ana q.ſ. F.Vnguentum.

Vnguentum alabaſtrinum etiam hoc in caſu ſæpiſſimè magno emolumento vſurpauit cuius hæc eſt deſcriptio.

℞. *Lapid. alabaſtrit. calcinati*, Vnc. j. ß. *pumicis albi calcin.* Vnc. ß. *alumin. vſti* ʒ. ij. F. omnium tenuiſſimus puluis. Poſtea.

℞. *ceræ albæ, ſebi hircini. ol.amygd.dulc.lil.alb.* ana Vnc.j.*vitell.ouor.* Vnc.ß.F.Vnguentum, quod emollit, dolorem lenit, & cicatricem pulchram inducit.

S. venæ & arteriæ, vt & nerui, combuſti ſint, ne pars atrophiâ ob defectum alimenti corripiatur, ſed vaſa conſtricta aperiantur, ſequenti vnguento illinenda.

℞. *ſucci lumbricor.* ℥.ij.*pingued.human.gallinæ, vrſi*, ana ℥.i. *ſpir. vini* ʒ.ij.Miſc.

Si partes naturâ diſiitæ combuſtæ ſint, vt palpebræ, labia, digiti, ne coaleſcant, ſicca linamenta, aut laminæ plumbeæ ſubtiliſſimæ interponendæ.

Tandem etiam partium affectarum habenda eſt ratio in eligendis medicamentis. Faciei enim ambuſtæ non conueniunt medicamenta ex cæpis, ſapone liquido, vt & vernice, cùm facilè oculi inde læſi poſſint. Ideóque faciei Vnguentum Omniboni Ferrarij anteà propoſitum, vel ex ſapone aliquod ſpiſſius, ne diffluat, imponendum.

Vt ℞. *Ol. roſar. amygd. dulc.* ana ℥. ß. *ſaponis Veneti.* ℥. j. Miſc.

Oculorum combuſtio. Si oculi ſint læſi, ſtatim *lac mulicbr.*, vel aliud tepidum inſtilletur, aut tale collyrium:

℞. *Aq.roſ.* ℥.iij.*plantagin.* ℥.j.*ſem.cydon.fœnugr.* ana ʒ.j.Stent in loco calido, & colentur.

Si combuſtio ſit vehemens & cruſta excitata, cauendum ne palpebræ retrahantur, quod magnam deformitatem afferret. Ideóque fomentatio per emollientia inſtituenda.

Vt ℞. *Rad. althææ, maluæ*, ana ʒ.vj.*fol. althææ, maluæ. fl. meliloti, ſambuci*, ana M.ß.*ſem.fœnugr.lini, cydonior.* ana ℥.ß.Coq. & decocto palpebræ foueantur.

Poſtea inungantur hoc vnguento;

℞. *Mucilag.ſem. cydon. fœnugr.* ana ʒ.ij. *ol. amygd. d. pingued. human.* ana ℥.j.*gummi elemi* ʒ. j. Liqueſiant ſuper igne, & colentur.

Vel ℞. *Ol.lil.alb.ouor.* ana ℥. ß. *pingued. humanæ* ʒ. vj. *gummi elemi* Drach. ij. *ceræ nouæ* Vnc. j. *croci* Scrup. j. Fiat Vnguentum.

Articulorum combuſtio. Sæpius verò cutis vtrâque manu extendatur.

Articuli & iuncturæ ſi comburantur, cùm ſint partes ferè excarnes, neruoſæ, & magno ſenſu præditæ, ne affluxus humorum fiat, & grauius malum excitetur, vniuerſales euacuationes non omittantur. Topica verò non ſint acria, è cæpis, ſapone, & ſimilibus, ſed lenientia & anodyna: ac præcauendum, ne nerui contrahantur, & articulus incuruetur.

Vt ℞. *Ol.lil.alb.amygd.d.lumbricor.* ana Vnc. j.*pingued.gallinæ, human.* ana Vnc.ß. *vnguent. d althææ* ʒ. vj. *gummi elemi* ʒ. ij. Miſce.F.Vnguentum.

Ferulæ quoque; vel alia inſtrumenta blandè & ſine dolore membro adaptanda, vt contractio impediatur.

Si verò nerui contracti ſint, & iuncturæ incuruatæ, vniuerſalibus præmiſſis, pars affecta primò fouenda decocto emolliente, parato è *rad. althææ*, *bryoniæ*, *lil. alb. fol. althææ, maluæ, chamæpit. fl. chamæmeli, hyperici, ſemin. lini. fœnugræci.*

Poſtea inungatur hoc vnguento;

℞. *Vngu.dialthææ*, Vnc.j.*pingued.gallinæ, human. anſeris*, ana Vnc ß.*ſucci lumbricor.* ℥.j.Miſc.

Et imponendum *emp.diachyl.ſ.* & *de meliloto.*

Simul etiam membrum contractum idoneis inſtrumentis ſenſim extendendum, quæ depinguntur *in chirurgia* Gualtheri Ryff, & apud Gul. Fabricium, *in tract.de combuſtion.* quæ ibi videantur.

...inum ...tio. Si inguina comburantur, cùm ſint loca illa humida, laxa, & fluxionibus opportuna, ac ob glandularum vicinitatem facilè humores confluant, & gangræna excitetur, medicamenta magis ſicca ſint, quàm in alijs partibus. Ideóque ſi puſtulæ nullæ eruperint, medicamenta ex ſapone, cæpis, & calce vtilia, ſunt. Puſtulæ verò ſi iam ſint eleuatæ, maturè aperiantur. Poſtea imponatur hoc vnguentum.

℞. *Vngu.roſacei* Vnc.j.*baſilici* ʒ.vj. *ol. vitell.ouor. lil. alb.* ana ℥.ß.*myrrhæ, aloes*, ana ʒ.j. Miſce.

Super vnguentum tota pars tali cooperiatur cataplaſmate.

℞. *Farinæ hordei, fabar.orobi*, ana Vnc. j.*pulu.roſar.* Vnc.ſemis. Cum *mell.roſ.* vel *oxymel.ſ.*F.Cataplaſma.

Si verò combuſtio magna ſit, & gangræna metuenda, medicamenta, quæ *cap. ſeq. de gangræna* proponentur, vſurpanda.

Cicatrices etiam turpes ſæpe poſt combuſtionem relinquuntur, ob nimiam ab igne exſiccationem. Quod ſi metuatur, id præcauendum emollientibus toto curationis tempore adhibitis: valde verò ſicca cicatricem inducentia non vſurpanda. *Cicatrices vt præcauendæ.* Fouenda nimirum pars decocto modo de contractura membrorum propoſito. Poſtea inungenda hoc linimento:

℞. *Ol. ouor. lil. alb.* ana Vnc. ß. *pingued. human. gallinæ, piſcis thymali*, ana ʒ.iij.*ol.myrrhæ* ʒ.ſemis, *ſucci lumbricor.* Vnc.ſemis. Miſc.

Diæta.

Diætæ ſimul recta inſtituatur ratio. Victus ſit refrigerans & & humectans, vtatúrque æger iuſculis, in quibus endiuia, acetoſa, lactuca, borrago cocta ſint: contrà à calidis, acribus, ſalſis abſtineat. Vinum non bibat ſed aquam hordei, vel cereuiſiam tenuem. Si opus ſit, etiam venæſectio & corporis purgatio inſtitui poteſt.

CAPVT XIX.

De Gangræna, & Sphacelo.

GAngræna equidem & Sphacelus, nec tumores, nec vlcera ſunt: imò nec morbus Sphacelus eſt, ſed ipſa partis νέκρωσις & mortificatio; gangræna verò intemperies inſignis, ad mortificationem tendens, quæ etiam ſine tumore inuadere poteſt: quia tamen frequentiſſimè tumores ſubſequitur, & præſertim inflammationes, nonnulli inter tumores de gangræna & ſphacelo agunt; alij, quia vbi pars gangrænâ corripitur, neceſſariò vlcus accedit, & poſt ſphacelum vlcus relinquitur, inter vlcera de gangræna & ſphacelo tractant: quos & nos ſequimur ac propterea ſub finem tractatus huius de vlceribus, de gangræna & ſphacelo agere volumus.

Gangræna quid ſit? Eſt autem *Gangræna*, quam vulgò *den heiſſen Brandt*, & Ignem S. Antonij vel Marcelli nominant, partis imperfecta mortificatio aut corruptio, ad νέκρωσιν ſeu mortificationem tendens, cui niſi celerrimè ſuccurritur, membrum planè emoritur, omnémque ſenſum ac vitam amittit, nihilque, ſeu ſecetur, ſeu vratur, percipit, quæ νέκρωσις iam ita perfecta, à Latinis appellatur *Syderatio*, à Græcis σφάκελος, à Germanis *der kalte Brandt*, adeò vt hæc duo mala nonniſi magnitudine differant. *Differentia Gangrænæ & Sphaceli.* Nam in ſphacelo pars omni ſenſu & vitâ deſtituta eſt, planéque emortua: in gangræna verò nondum adeſt perfecta partis corruptio. Et cùm in gangræna nondum ſit tanta corruptio, neque perfecta mortificatio, ſolùm molliores partes inuadit: ſphacelus verò, vtpote qui eſt perfecta ac integra partis corruptio, non ſolùm molliores partes, putà cutem, carnem, venas, arterias, neruos inuadit, ſed & ipſa oſſa intacta non relinquit. In ſphacelo tamen etiam primò molliores partes corrumpuntur, & non ſolùm oſſa, ſed & venæ, arteriæ, ac nerui ſalui relinquuntur: ſi tamen pars putrida non ſeparetur fieri non poteſt, quin & partes ſolidiores putredine inficiantur.

Cauſſa.

Cauſſa. Cùm ergo in gangræna & ſphacelo membri fiat mortificatio, in gangræna quidem incipiens, in ſphacelo verò perfecta; atque mortificatio partis à deſtructione caloris natiui dependeat, ſicut contrà ex huius integritate vita: quicquid calorem natiuum partis deſtruit, illud etiam cauſſa gangrænæ & ſphaceli eſſe poteſt. Calor autem natiuus deſtruitur, cùm vel à contrario corrumpitur, vel ſuffocatur, vel diſſipatur, vel ob defectum alimenti extinguitur. Deſtruitur à contrario, vel agente qualitate manifeſta & frigore, vel occulta, vt à veneno. Suffocatur prohibitâ tranſpiratione. Diſſipatur à maiore calore. Extinguitur, ſi pabulum neceſſarium denegetur, vt ita quinque cauſſæ ſint generationis gangrænæ & ſphaceli. Nimirum frigus nimium, venenata qualitas, prohibita tranſpiratio, calor externus vehemens, alimenti & caloris influentis defectus.

Primò enim videmus non rarò, tempore hyberno per niues & glaciem iter facientibus extrema pedum, manuum, aures, nares emori, ob frigoris externi vehementiam: Ita euenit interdum ob medicamenta nimis refrigerantia in phlegmone aut eryſipelate incautiùs adhibita, partem gangrænâ aut ſphacelo corripi. Quamquam hunc caſum malim ad tranſpirationem prohibitam referre.

Maxima quoque vis calorem innatum deſtruendi eſt iis, quæ venenoſa ſunt, & occultâ vi corpus noſtrum deſtruunt. Etenim interdum humores in corpore noſtro adeò degenerant, & tantam malignitatem acquirunt, vt iis partibus, in quas à natura detruduntur, *νεκρωσιν* inducant, quod videmus fieri in carbunculis. Ita & morſus & ictus venatorum animalium, partes corrumpunt & putreſaciunt. Quod præſtant quoque medicamenta ſeptica, quæ carnem corrumpendi vim habent, non ſatis prudenter adhibita, præcipuè in locis calidis & humidis, vt in emunctoriis, pudendis, & ſimilibus locis.

Tertiò, prohibita tranſpiratio etiam gangrænam excitat. Cùm enim calor noſter perpetuâ ventilatione indigeat, ſi illa denegetur, ſuffocatur à copia vaporum. Hac de cauſſa non rarò in magnis inflammationibus, præcipuè in partibus humidis, gangræna accidit, calore natiuo extincto; vt alias etiam videmus exiguam flammam aquâ aut oleo copioſiore affuſo extingui, & ſub cucurbitula non perforata, aut vaſe quocunque tecto flammam ſuffocari, quæ ſub perforata & vaſe aperto ſeruatur. Idque in primis accidit, ſi in febribus, præcipuè malignis, cum impetu humores ad aliquam partem ſeu protrudantur, ſeu ruant. Ita memini hîc cuidam ciui febre malignâ laboranti, ex humoribus ad ſcrotum protruſis, ſcrotum totum inflammatum & ſphacelo correptum fuiſſe, vt neceſſariò totum auferretur, & teſtes nudi propenderent, qui tamen gangræna ſedatâ poſtea carne ex inguinibus ſuccreſcente iterum tecti ſunt. Inflammationem etiam, quam gangræna ſequitur, excitant interdum vulnera, eaque non ſolùm magna, ſed & ſæpe exigua, quæ nullius momenti videntur. Ita refert Henricus ab Heer, *lib. 1. obſeruat. med. rarar. obſeru. 12.* ſe virum ætatis annum quinquageſimum nonum agentem, qui cùm vngues pedum reſecaret, & ad viuum vſque penetraſſet, mox gangræna correptum interire vidiſſe. Et alios duos illuſtres viros, qui cùm callum pedis amputandum curaſſent, gangrænam, quam mox excepit mors, incurriſſe. Quod etiam faciunt medicamenta emplaſtica, in magnis inflammationibus, præcipuè in locis humidis intempeſtiuè applicata, quæ frequenter ſuffocationem caloris natiui inducunt.

Quartò etiam calor præter naturam & extraneus gangrænam inducit, humidum radicale & calorem natiuum abſumendo. Sic interdum poſt magnas vſtiones gangræna ſequitur.

Denique alimenti, ſanguinis ſcilicet, ſpirituſque influentis, qui ad inſitum fouendum neceſſarius eſt, defectu, oritur Gangræna. Cùm enim calidum innatum perpetuo nutrimento, ſeu flamma oleo, indigeat, ſi illud denegetur, marceſcit & extinguitur, vt flamma in lucerna, deficiente oleo. Atque hoc modo gangræna externis corporis partibus accidit, interdum in atrophia, tabe, & ſimilibus morbis diuturnis corpus extenuantibus. Eadem de cauſſa, ſi maiores articuli luxati non benè reponantur, os luxatum comprimit, vicina vaſa, & ſanguinis ac ſpirituum in partes ſubiectas influxum prohibet, vnde tabes & macies earundem ſequitur, & procedente tempore non rarò gangræna. Ita compertum eſt, ex magno tumore circa venam cauam, quà diuaricata in crura deſcendit, comprimente illam, & ſanguinis deſcenſum in crus impediente, gangrænam ortam eſſe. Hoc modo etiam gangræna accidit ſi pars aliqua nimis arctè & diu vinculis conſtringatur, aut nimis adſtringentia parti alicui imponantur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcere gangrænam non difficile eſt. Nam color in parte mutari, & ad nigrum conuerti, caro flacceſcere, pulſus & ſenſus imminui, calor aboleri incipit. Quæ ſymptomata, quò magis ad perfectam corruptionem & ſphacelum gangræna tendit, magis augentur, & euidentiora fiunt. In perfecta enim corruptione & ſphacelo vita & ſenſus planè abolita ſunt: nullus percipitur pulſus, pars ſiue ſecetur, ſiue vratur, non dolet, caro frigida apparet, fit mollis & flacceſcit, vt digitis cedat, dum premitur; quæ tamen poſtea exſiccatur, fit nigra, liuida & planè emortua ac graueolens eſt inſtar cadaueris, cutis, ſi digitis prehendatur, à ſubiecta carne ſeparari videtur. Monet autem hoc loco Ambroſius Paræus, ne Medicus, vbi ex ſignis his gangrænam & ſphacelum deprehendit, eâ quæ agenda ſunt, ampliùs differat, deceptus motu, qui interdum aliquis in membro etiam emortuo relinquus eſt. Mouentur enim ſphacelo correptæ partes, non integri muſculi motu ſed quia ſaltem muſculi caput adhuc integrum eſt, quod dum mouetur, vnà continuum ſibi tendinem, & caudam ſuam, etſi iam emortuam trahit.

Atque hæc ſigna, quæ in perfecta corruptione & ſphacelo apparent, in omni eadem ſunt, ex quacunque etiam cauſſa, ſiue ex frigore, ſiue ex venenata qualitate, ſiue prohibita tranſpiratione, ſiue calore extraneo, ſiue alimenti defectu originem traxerit; niſi quòd talia ſymptomata in ſphacelo ab occulta cauſſa & venenata orto, vt delirium, ſyncope, & ſimilia, ſint grauiora. At in gangræna & mortificatione adhuc incipiente, ſignorum & ſymptomatum, prout gangræna ex diuerſis cauſſis ortum habet, notatur diuerſitas. Nam in gangræna, quæ ex frigore oritur, ſubitò acutus & pungens dolor oritur, rubor in parte apparet, qui paulo pòſt in nigrum colorem mutatur, calórque qui in parte erat, extinguitur, ac frigus & ſtupor cum horrore, quaſi per quartanas percipitur. Deinde in gangræna, quæ ex venenato & maligno humore in corpore, quem natura ad externa producit, proficiſcitur, adeſt febris continua, maximúſque naturæ cum morbo conflictus, vnde ſyncope, delirium, & ſimilia ortum habent, oritúrque talis gangræna plerumque in partibus extremis, vt digito magno pedis, cum puſtula quadam ſeu veſica, ſub qua eſt macula nigra, quæ ſæpe ſubitò in tibiam totam & coxam deriuatur.

Quæ autem ingentes inflammationes, plerumque ob prohibitam tranſpirationem, ſequitur gangræna, ex eo cognoſcitur, quòd color ille floridus, qui ſolet adeſſe in inflammationibus, in pallidum & liuidum mutatur. Dolor ille pulſans, qui antea infeſtabat, ceſſat, ſenſus hebetatur, oriuntur puſtulæ grandiores, plenæ ichore referente carnis loturam. Quæ ferè eadem apparent, vbi à calore extraneo ortum habet gangræna. Si denique ob defectum alimenti, aut intemperiem ſiccam gangræna partem corripiat, nullus adeſt dolor, inflammatio, tumórque, ſed potiùs macies, corpúſque ſtatim refrigeratur, & accidit hæc gangræna plerumque in partibus extremis, vt in tibiis & pedum digitis. Vbi autem puſtulæ tandem exoriuntur, & pars liuida euadit, tùm dolores accidunt, & febris excitatur. Si tamen ex conſtrictione & ligatura eueniat gangræna, pars tumet & extenditur, atque exoriuntur puſtulæ maiores ichore loturæ carnis ſimili plenæ. Sed cauſſas euidentes facilè poſſumus ab ægris percipere.

Prognoſtica.

1. Gangrænam periculoſum eſſe malum, cuiuis facilè patet. Niſi enim citiſſimè auxilium feratur, in ſphacelum breui degenerat, & pars planè emoritur. Qua de cauſſa nullus hîc cunctationi locus eſt, ſed ſtatim ſuppetiæ ferendæ: Quod non ita difficulter fiet in vegeto adhuc & iuuenili corpore, vbi ſpiritus vitales adhuc ſunt integri, in primis vbi muſculi & nerui nondum ſunt læſi. *Prognoſtica.*

2. Gangræna autem quæ fit cum affluxu venenoſorum humorum & occulta qualitate, difficilioris curationis eſt, quàm quæ fit ſine affluxu. Pauci enim a tali gangræna euadunt.

3. Sunt & illæ gangrænæ perículoſiores, quæ in partibus humidis incipiunt. Citius enim calidum innatum à copia humorum in talibus partibus abundante ſuffocatur.

4. Qua de cauſſa etiam gangræna quæ in hydropicis oritur, rarò ſanatur, ſed plerumque degenerat in ſphacelum; & quæ à cauſſa antecedente oritur, etiam periculoſior eſt, quàm quæ a primitiua, tempore in qua viſcera magis afficiuntur.

5. Sphacelus verò longè adhuc periculoſius malum eſt. Nec enim pars ſphacelo correpta in integrum reſtitui poteſt, ſed & mox exſcindenda, & à viua ſeparanda eſt. Quod niſi fiat, etiam partes ſanæ vicinæ inficiuntur, & putredo tandem in reliquum corpus ſerpit, vnde præſentiſſima mors imminet: quam præcedunt deliria, vigiliæ, ſyncope, conuulſiones, motus, ſingultus, totóque corpore frigidus erumpens ſudor, aliique inter loquendum, alij veluti ſomno oppreſſi moriuntur.

Curatio.

Curatio Gangrænæ vt rectè inſtituatur, primò diætæ & cauſſæ antecedentis, ſi adeſt in corpore, habenda eſt ratio, antequam ad topica accedamus. Diætam pleríque refrigerantem & ſiccantem præſcribere iubent: quod etſi veriſſimum ſit de gangræna, quæ cum affluxu humorum fit, & magnas inflammationes ſequitur: tamen varianda quoque interdum diæta eſt, pro varietate cauſſarum, vt mox in ſpecie dicetur. *Curatio.*

Ita quoque ſanguinis euacuatio, & humorum vitioſorum præparatio ac purgatio inſtitui debet, pro ratione humorum peccantium. Hoc generale eſt, vt cordis habeatur ratio, illúdque contra vapores malignos ex parte putreſcente exhalantes, muniatur. Hinc medicamenta cor confortantia ex *borrag. bugloſſo, carduo benedict. acetoſella, bolo Arm. terra ſigillat. lap. Bezoar. citro, ſcorta, Mithridatio, ſpec. diamarg. frigid. Elect. de gemmis, confect. de hyacinth. alkermes,* & ſimilibus exhibenda.

Vel ℞. *Aq. ſcabioſ. acetoſ. roſ. borrag. cardui ben.* ana Vnc. j. ß. *ſyr. acetoſ. citri, granator.* ana Vnc. j. *ſpec. diamarg. frigid. boli Arm. terræ ſigill.* ana ſcrup. j. Miſc. F. potus.

Vel ℞. *Conſ. roſ.* Vnc. ij. *acetoſ. borrag. cunicis,* ana Vnc. j. *corticis citri condit. rob. ribes,* ana Vnc. ſemis, *margarit. præparat. boli Arm. terræ ſigill. ſpec. cordial. temperat.* ana Scrup. j. *ſyr. acetoſ. citri,* q. ſ. Miſc.

Topicis quoque extra cor muniatur.

Vt ℞. *Aq. roſ.* Vnc. ij. *borrag. acetoſ.* Vnc. j. ſemis, *card. bened.* Vnc. j. *acet. ſcordij.* Drach. vj. *ſpec. roſ.* Scrup. j. *macis, ligni aloes, cortic. citri,* ana Drach. ſemis, *croc.* Scrup. ſemis, *camph.* gr. vj. Miſc. F. Epithema, quod cordis regioni applicetur.

In gangræna etiam plerumque pars ſana muniri debet, & danda opera ſemper, ne putredinem ipſa concipiat. In hunc vſum defenſiua dicta è *bolo Arm.* & *terra ſigill.* adhibeantur, quibus propter malignitatem *ſcordium* admiſceri poteſt.

Vt ℞. *Boli Arm.* Vnc. j. *terræ ſigill.* Vnc. ſemis, *C. C. præparat.* ℥. j. *camph.* Drach. ſemis, *ceræ* ℥. vj. *ol. roſ.* Vnc. iv. *acet. roſ.* Vnc. j. *ſucci ſcord.* Vnc. ſemis, *album. oui* j. Miſc. F. Vnguentum.

Vel

Vel ℞. *Boli Arm. terræ ſigil.* ana Vnc. ß. M. cum *aceto ſcordij*.

Sequenti Guilhelm. Fabricius frequentiùs vtitur.

℞. *Farinæ hordei* Vnc. iv. *boli arm.* Drach. ij. *puluer. gallar. nuc. cupreſſ. cortic. granat.* an. Drach. j. ß. Cum *oxymel. ſimpl.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Gangræna à nimia refrigeratione.

Sed vt iam ad ſpecialem curationem veniamus, primò quâ ratione gangræna à refrigeratione nimia ortum habent, curanda ſit, dicemus. Verùm vt notum fiat, quomodo omnes tractandi ſint, qui nimiùm refrigerati ſunt, ſiue iam ſit gangræna præſens, ſiue ſaltem immineat, à principio rem breuiter perſequemur.

Refrigeratorum curatio.

Si itaque nimiùm quis refrigeratus ſit, ita tamen vt gangræna nondum præſens ſit, neque dum pars ſit liuida & frigida, ſed potiùs rubor ſit in parte, dolórque vehemens & vrens: tùm non mox igni admouendus eſt homo, ſed paulò remotiùs ab eo collocandus, vt ſenſim ſeſe calor colligat. Quinimò modò pars planè frigore non rigeat, vt nullus ampliùs ſanguis ſubſit, mox niue fricanda, aut etiam frigidâ abluenda ſunt membra refrigerata, vnde ſenſim incaleſcere, & priſtinum calorem recuperare incipient. Quod incolæ regionum ſeptentrionalium in vſu habent, qui homines refrigeratos, rigidos & penè emortuos primò aquæ frigidæ ſolent immergere, & manus, pedes, naſum, & alia membra refrigerata, antequam hoſpitium ingrediantur, niue abluere & fricare. Et vt ab internis partibus calor fortiùs ad exteriora ſe pandat, frigúſque omne expellatur, vtile eſt ſorbitiones ex vino confectas exhibere, & vinum cum Theriaca propinare. Septentrionalium regionum incolæ, *Hydromel cum puluer. cinnam. caryophyll. Zingib.* & ſimilium aromatum exhibent, vnde ſudor in lecto prouocatur. In quem finem etiam nonnulli lagenas aquâ calidâ plenas corpori extrà applicant. Poſtea vbi dolor & refrigeratio nonnihil mitigata ſunt, lenes frictiones manibus ol. chamæmel. amygd. amarar. anethino inunctis adhibendæ ſunt, & partes fouendæ lacte dulci, in quo etiam coqui poſſunt folia & baccæ lauri, roſmarinus, chamæmel. ſaluia, origanum, ſtœchas, & ſimilia. *Raparum* etiam *decoctum* vtile eſt, & vulgò ad membra ex refrigeratione dolentia vtuntur decocto rapar. priùs frigore congelatarum.

Poſtea ad calidiora accedendum, vt *oleum de lateribus, de terebinth. de cera, ſemen vrtic. naſturtium*. Si autem non ſolùm metus ſit de gangræna, ſed etiam ea iam præſens, membrúmque iam emori incipiat, danda opera vt calor in parte conſeruetur, & ab aliis ad eam reuocetur. Vnde hîc defenſiuorum vix aliqua vtilitas, ſed potiùs ſcarificationes adhibendæ, & ſouendæ partes calidis medicamentis modò enumeratis, quibus addere poſſumus *ſcabioſam, ſcordium, rad. Vincetoxici*, & ſimilia. Adhibentur quoque partibus *theriaca, Mithridatium, trochiſci de vipera, lixinium*, in quo *ſcordium* ſit coctum, *aqua theriacal*.

Gangræna ex affluxu humorum malignorum.

Secundò, ſi ex affluxu humorum malignorum, aut malignâ qualitate gangræna originem habeat, diætâ refrigerante & ſiccante inſtitutâ, & cibis citro, limonibus granatis conditis exhibitis, euacuatis quoque per venæſect. aut medicamenta purgantia, ſi opus ſit & morbi natura, ac vires id ferant humoribus prauis, (fortia tamen hîc ſemper cauenda) malignitas depellenda eſt, & ab interioribus ad exteriora materia praua propulſanda, & talis ferè curatio inſtituenda, qualis in malignis febribus ſolet, nimirum exhibenda medicamenta ex *citro, acetoſa, roſis, borragine, ſcordio, carduo ben. dictamno Cretico, vincetoxico, angelica, theriacâ* etiam & *Mithridatio*. Dandáque opera, vt ſudor his medicamentis prouocetur, & venenum à membris nobilibus ad exteriora propellatur. Quod vt feliciùs & faciliùs fiat, per topica quoque materia maligna ad exteriora trahenda.

Vbi etiam, ſi venenum extrà corpori adhæſerit, vt ab ictu venenatorum animalium, defenſiua adhibenda: ne venenum latiùs ad partes interiores & nobiliores ſerpat. Si autem materia maligna in corpore genita ſit, nullo modo defenſiua adhibenda ſunt, ſed ea ſolùm ad exteriora euocanda, in quem finem ſcarificationes parti affectæ adhiberi, cucurbitulæ etiam & hirudines applicari poſſunt, atque præterea pars ablui decoctis ex medicamentis malignitati & putredini reſiſtentibus, vt *abſinthio, ruta, dictamno, vincetoxico, angelic.* in primis *ſcordio*, quod in omni gangræna vtiliſſimum eſt, & à putredine præſeruandi magnam vim habet. Alij ad attrahendum vtuntur, *radice raphani, ſemine naſturtij*, & ſimilibus.

Si verò extrà corpori aduenerit venenum & per ictum, morſum, aut alium contactum in partem affectam transfuſum ſit, medicamenta quæ fortiter venenum attrahunt, exſiccant & abſumunt, ſunt vſurpanda; in quem finem commodiſſimè cauterium actuale adhibetur. Parte affectâ ſeu ſcarificatâ, ſeu adustâ, ampliùs medicamenta putredini reſiſtentia & *σήψεως* prohibentia, materiámque prauam porrò attrahentia ſunt applicanda, vt Emplaſtrum ex iam enumeratis medicamentis cui fermentum, alliúmque ſub prunis coctum admiſceri poteſt. Tandémque ſedatâ gangræna, ſi quod ex ſcarificatione aut vſtione vlcus adeſt, medicamentis ex *ſucco apij, melle roſato*, quibus aliquid *ſpiritus vini* addi poteſt, mundificandum, & cætera quæ vlceri conueniunt, porrò agenda.

Gangræna ab inflammatione.

Tertiò gangræna, quæ magnas inflammationes ſubſequi, & à copia ſanguinis, ac humorum partis natiuum calorem ſuffocantium, oriri ſolet, curatur hoc modo. Diæta primò tenuis & refrigerans inſtituenda. Sanguis & humores, qui in partem influunt copioſiùs, venæſectione, ſcarificatione, cucurbitulis, purgantibus, aliiſque commodis remediis, è toto corpore euacuandi, & ne in partem affectam confluant, alio reuellendi & deriuandi ſunt, circúmque partem affectam defenſiuum aliquod applicandum, vt ſuprà, *p. 1. c. 5. de Inflammatione* dictum.

Mox ſanguis & humores, qui in parte corrumpuntur, natiuúmque calorem ſuffocant, euacuandi ſunt ex parte affecta, vt cauſſa tollatur, & membro priſtinus calor atque vigor reſtituatur.

Quapropter pars ſtatim, cùm periculum in mora ſit, & ſanguis qui iam corrumpi incipit, ob copiam & craſſitiem per medicamenta via digeri ac diſcuti poſſit, ſcarificanda eſt multis ſectionibus, & iis ſatis profundis, ac ſanguis corruptus ſatis copioſè euacuandus. In magnitudine tamen & profunditate inciſionum, reſpiciendum ad ipſius affectus magnitudinem, & prout affectus putredini ſphacelo vicinior fuerit, eæ ſunt moderandæ. Aliqui etiam hirudines admouent; aut cucurbitulas minores, ſi ſanguis ſatis copioſè per ſcarificationes ſolas non euacuatur. Factâ inciſione, pars abluenda eſt *aq. ſalſa*, aut *lixiuio*, cui etiam *lupini* aut *aloe* addi poſſunt, ſimúlque coqui, vt ſi quis adhuc hæreat in parte ſanguis craſſior, abluatur, materiæ putridæ reliquiæ euacuentur, & omnino putredini reſiſtatur. In hunc vſum hæc decoctio vſurpari poteſt, quâ membrum affectum, quoties noua medicamenta applicantur, abluendum.

℞. *Lixiuij fortiſſ. aceti opt.* ana ℔. ij. *ſcordij, abſinth. lupin. contuſor.* ana M. ß. *rad. ireos, ariſtol. rot. vincetoxic.* ana Vnc. ß. Coq. omnia ad tertiæ part. conſumtionem. Colat. adde *aloës, myrrhæ pulueriſator.* ana ℥. ß. Ruſum ſemel atque iterum ebulliant. Tandem adde *mellis roſat. colat.* Vnc. j. *ſpir. vini opt.* Vnc. iij. Miſce.

Vbi pars abluta fuerit, imponendum *Vnguentum Ægyptiacum* quod primas hîc obtinet: & efficaciſſimum eſt ad putredinem tollendam & ſeparandam carnem mortuam à ſana. Quod ſi maior corruptio ſit, tale, quod etiam malignitati reſiſtit, componit Guilhel. Fabricius.

℞. *Ærug.* ℥. iiij. *mellis opt. & cum decocto abſinth. & ſcordij deſpumati* ℔. j. *aceti ſtill.* ℥. vj. *alum. ſal. Arm.* ana Vnc. ß. *ſucci rutæ, ſcordij*, ana ℥. ij. Coq. ad ſpiſſitudinem. Poſtea adde *theriacæ opt. Mithrid.* ana ℥. ß. *camph.* ʒ. j. Miſc.

Vtilis eſt & hæc aqua ſi in ea pannus madefiat & loco affecto imponatur, quæque in gangræna ſcroti, de qua ſuprà dictum, feliciter adhibita fuit.

℞. *Vitrioli* ℥. j. *ſummit. querc.* M. j. *thuris* ℥. ß. *camphoræ* ʒ. ij. *vini* ℔. ij. ß. Coq. ad tertiæ part. conſumtionem. Coletur.

Non ſolùm autem Ægyptiacum vnguentum applicandum eſt, ſed & ſuprà vnguentum inſuper Cataplaſma, quod reſoluat, exſiccet, & putrefactionem inhibeat, quale Ioan. de Vigo, *tract. 1. lib. 2. c. 27.* deſcribit, & commendat, quo etiam alij periti que Chirurgi vtuntur. Atque hæc omnia tepidè ſunt applicanda, & quidem eò vſque, donec putredo ſedetur.

Quod ſi malum his remediis non cedat, ad valentiora medicamenta accedendum, cauſtica nimirum, vtpote *trochiſci Andronis, Polyidæ, Muſæ, Paſionis*, qui aceto & vino ſoluti parti imponantur. Multi quidem hic ante omnia commendent arſenicum; verùm reiicit & improbat illud non ſine cauſſa in curatione gangrænæ Guil. Fabricius, vtpote quod non ſolùm vim ſepticam, & putrefaciendi ac carnes quaſi liquandi habet, ſed & grauia inducit ſymptomata, dolorem ingentem, deliria, ſyncopen, & ſimilia, vaporibus malignis partibus principibus communicatis. Tutius eſt cauterium actuale, vtpote quod inhibet putredinem, partémque exſiccat & roborat, vſurpare.

Commendatur & hoc. ℞. *Mercurium*, ſoluatur in aqua forti: ſoluto adde *ſalis Saturni, & vngu. roſati camphorati*, q. ſ. F. Vnguentum.

℞. *Mercurium*, ſolue in aqua forti, ſolutum præcipita cum *ol. tartar.* præcipitatum ablue. Vel ſolùm Mercurius ſolutus cum aq. ß. Trinitatis miſceatur, & panni in eo liquore madefacti imponantur.

Cruſta quocunque modo inducta tollenda eſt iis medicamentis, quæ ſuprà *part. 1. cap. 13. de Carbunculo* fuêre tradita. Neque tamdiu expectandum, donec natura corruptam à ſano planè ſeparet, ſed ſumma pars cruſtæ, vel cultelli vel ſcalpelli acie incidatur ad partem ſanam vſque, vt medicamentis ad penitiora, & reliqua corrupta via pateat. Nam ſi expectemus donec ſpontè cruſta liberetur, fieri poſſet, vt ſub cruſta noua putredo contrahatur. Reliqua deinde cura ordine, vt in vlceribus conuenit inſtituenda eſt.

Gangræna à calore nimio.

Quartò, à calore nimio ſi eueniat gangræna, frigida diæta præſcripta, & calidis humoribus attemperatis atque euacuatis, ſi à cauſſa interna malum originem trahat, membrum affectum ſcarificandum & decoctione tali abluendum.

℞. *Aq. endiu. acetoſæ, lactucæ, ſolani, aceti*, ana ℔. j. *ſyr. acetoſ. ſ.* ℔. ij. *lupinor.* Vnc. ß. *ſcordij* M. ß. *ſalis* Vnc. iij. Coq. ad tertiæ partis conſumtionem.

Poſt *Ægypt. Vnguentum*, & dictum modò Catapl. imponendum, & reliqua, quæ modò præſcripta, expedienda ſunt. Vbi tamen hoc obſeruandum, non niſi maximâ vrgente neceſſitate ad cauterium actuale accedendum eſſe, ne vi ignis caliditas extranea, gangrænæ cauſſa, augeatur.

Quintò,

Gangræna ob atrophiam partis.

Quintò, ſi denique ex alimenti & ſanguinis ac ſpirituum defectu, & primò quidem ob ſiccitatem & atrophiam, denegato neceſſario parti nutrimento, oriatur gangræna, cibi calidi & humidi, concoctu faciles, & plurimum ac bonum ſanguinem generantes exhibendi, & extra quoque corpus vnctionibus ex oleo dulci, aut amygd. dulc. humectandum, atque omnia vitanda, quæ corpus exſiccant. Ad ipſam verò partem iam gangrænâ affectam omnibus modis attrahendum eſt alimentum. Vnde deſeruitiuis hic locus non relinquitur, cùm ſanguini ac ſpiritibus ad partem aff. etiam aditum præcludant. Non ſolùm igitur ſupra partem affectam, *ſucco lumbricorum terreſtrium*, qui ex ſu nbriciis primo aqua, poſtea vino lotis, atque in vas magnum cum copioſo *oleo amygd. dulc. & viol.* inditis, ac ſuper cineribus calidis calore lento liquatis, & poſtea colatis conficitur, & ad atrophiam atque extenuationem partium ſummè efficax eſt, membra vngenda ſunt, ſed & ipſa pars affecta eo leniter fricanda; cui etiam cucurbitulæ non ſcarificatæ apponi debent. Commodiſſimum autem eſt, ſi putredo iam adſit, ea adhibere, quæ ſimul ſicc. & attrahunt, & putredini reſiſtunt, qualia ſunt *aqua ſalſa* cum *ſcordio* cocta, *pix liquida*, cum *farina lupinorum, orobi, ſcordio, myrrha* & ſimilibus. Quòd ſi iam proceſſerit gangræna, ſcarificanda pars eſt, & *Ægyptiacum vnguentum*, atque illud quod ex pice, & modò enumeratis componitur, apponendum eſt.

Gangræna ex interceptione ſanguinis & ſpirituum.

Porrò ſi ex interceptione ſpirituum, vel etiam ſanguinis, gangræna contingat, quæcunque etiam cauſſa ſit, quæ ſanguinem & ſpiritus intercepit, ea protinus tollenda, vt ſi a vinculo ſit illa interceptio, illud laxandum, & poſtea medicamenta putredini reſiſtentia, & ſimul illud, quod eſt corruptum, diſcutientia, ex *farina fabar. orobi, lupinor. aloë, ſcordio, &c.* imponenda. Et ſi iam inualuerit gangræna, locus ſcarificandus, & cætera, quæ in gangrænis requiruntur, agenda. Si aſtringens & repellens medicamentum ſit in cauſſa, illo ſublato, frictionibus, lotionibus, & inunctionibus calor reuocandus. Ita & in gangræna ab aliis cauſſis ſpiritus intercipientibus orta, procedendum. Ipſius enim gangrænæ curatio vix quicquam variat, cauſſarum remotio ſaltem diuerſa eſt.

Sphaceli curatio.

Sed ſi malum eò vſque deuenerit, vt iam membrum planè emortuum & ſphacelo correptum ſit, ex quacunque etiam cauſſa ortum habuerit malum, vna curandi eſt ratio. Cùm enim quod planè emortuum eſt in corpore, vitam recuperare non poſſit, & iam rei præter naturam planè habeat rationem, vna indicatio eſt, illud è corpore tollendi & amputandi. Quod ſi fieri ob loci incommoditatem non poſſit, iam deſperata res eſt. Etenim ſunt partes aliæ aliis aptiores, vt abſcindantur, v.gr. digiti, pedes, manus, genitalia, cum minori periculo abſcindi poſſunt. Verùm ſi in thorace vel ventre malum ſit, excindi partes non poſſunt, atque imprimis ſi plures particulæ inficiantur. Nam interdum non totum membrum tollendum eſt, ſed aliquid ſaltem ex eo. Interdum verò membrum planè amputandum eſt, cùm nimirum putredo omnes illius membri partes circumcirca corripuit: quod in quibuſdam expeditè & ſine periculo præſtare licet, vt in ſcroto, in aliis difficultate & periculo amputatio non caret, vt in pedibus, brachiis & manibus. Sed qua ratione ea amputatio & corrupti ablatio inſtitui debeat, iam doceamus. Fit autem hoc pluribus modis. Aliqui defenſiuo ſupra partem ſanam priùs applicato, carnem mortuam propè ſanam multis ſectionibus rectis & obliquis ſcarificant, & quidem ſatis profundè, vſque ad os. Vulneribus poſtea puluerem ex arſenico & ſublimato inſpergunt, vt pars emortua à ſana ſeparetur. Verùm in hac carnis corruptæ extirpandæ ratione, vt nuper etiam monuimus, arſenicum ſuſpectum eſt, & loco eius alia venenata medicamenta ex cinere ſarmentorum & calce viua adhibenda. Cruſta facta ſcalpello tollenda, neque expectandum, donec ſpontè ſeparetur. Vt tamen mortuum ſiccetur & a ſano faciliùs ſeparetur: Fallopius hunc ſparadrapum applicat;

℞. *Aloes, myrrha, acacia, gallia moſch. alipta moſch. ſantal. omnium, ligni aloes, gemini aluminis.* ana Drach. j. ß. puluis, cuius

℞. Vnc. j. *picis naualis, reſinæ pini, colophon.* ana Vnc. ij. *thuris, maſtiches, ſtyracis liquid.* ana Vnc. j. ß. *gummi arabici, tragacant.* ana Vnc. ſemis. Liquentur omnia, in liquatura impone linteum, donec omni ex parte medicamento imbuatur. Reliqua poſtea peraguntur vt in aliis vlceribus. Alij cauterio actuali, quod corruptum eſt, adurunt, vſque dum dolor percipitur in parte, & reliqua deinceps, vt artis, peraguntur.

Verùm monet Fallopius, vt dum multa caro emortua eſt tollenda, vtamur ſolo cauterio actuali, cùm maximus ex aduſtione illa excitetur fœtor. Alij ſectione & nouaculâ amputant corrupta, & poſtea ad eundem, tandam hæmorrhagiam, & exſiccandas atque abſumendas reliquias, etiam cauterium actuale, ſi opus eſt, applicant. Sed hactenus hæc curandi ratio procedit, cùm membrum totum non corruptum, neque etiam os auferendum eſt.

Abſciſſio membri corrupti vbi facienda.

Nam ſi totum membrum ſit corruptum atque amputandum, neque cauterio actuali, neque potentiali, neque nouaculâ id expediri poteſt, ſed integri membri, nempe pedis, manus amputatione opus eſt. Verùm quâ ratione hæc amputatio fieri debeat, non vna eſt autorum ſententia. Celſus, *lib. 7. cap. 33.* ſuadet, vt ſectio fiat inter carnem ſanam & mortuam, ac potiùs aliquid ex ſano tollatur, quàm de mortuo relinquatur, ne malum quod relinquitur, ſanum corrumpat. Quam curandi rationem plures ex recentioribus improbant, ob pericula, quæ ſectionem in parte ſana ſequuntur, ſanguinis nimirum immodicam profuſionem, & dolorem ingentem, atque hinc dependentia animi deliquia. Hæc itaque vt vitarent, ſectionem inſtituere iubent in parte corrupta. Fallopius quidem diſtantiâ vnius digiti à ſana parte, nouacula incidit carnem mortuam vſque ad os quod poſtea ſerra mox tollit, & amplius ferramentis ignitis vaſa magna & carnem, vſque ad doloris ſenſum adurit. Hieronymus Fabricius itidem portionem ſanæ carnis, quanta eſt latitudo vnius digiti, relinquit, & nouaculâ etiam in carne mortua ſectionem inſtituit, & partem poſtea ferramentis adurit eodem modo, ad hæmorrhagiam prohibendam & reliquias putredinis abſumendas.

Verùm hoc loco monendum eſt, aliquando adhuc ſerpere putredinem, & partes vicinas inficere, aliquando verò iam putredinem ceſſare, neque in vicina ampliùs ſerpere, quod vbi ſit circum partem corruptam circulus exactè rubeus & exquiſiti ſenſus apparet. In caſu poſteriore quidem non incommoda videtur eſſe illa curandi ratio in parte corrupta & mortua. Hoc modo enim pericula illa, quæ comitantur ſectionem in parte viua, ſanguinis profluuium nimirum, dolor & deliquia animi præcauentur; cùm per partem corruptam ſanguis non effluat, atque eadem nullum ſenſum habeat. Si quid autem carnis mortuæ reliquum eſt, id, cùm putredo non ampliùs ſerpit, etiamſi cauteria non adhibeantur, ſpontè poſtea abſcedit, & à natura ſeparatur, idoneis medicamentis adhibitis. Sed ſi adhuc ſerpat putredo, neque dum natura ſpontè ſanum à corrupto ſeparar. incipiat, non ſine præſenti periculo in parte corrupta ſolùm inſtituitur ſectio. Nam non raro in partibus interioribus & imo membri, corruptio longè altiùs & longiùs penetrat, quam in cute apparet. Muſculi enim & eorum vaſa in interioribus partibus, cum ſint calidiora quàm extrà, faciliùs putredinem concipiunt. Quapropter ſiquis inciſionem adhuc in parte mortua inſtituere velit, cùm multum putredinis relinquat in interioribus, vel ægro mortem relictâ putredine, quæ ſemper latiùs ſerpit, acceſſit, vel eundem iteratâ ſectione temere cruciat. Neque refert, quòd dolor excitatur in parte ſana. Nam vt Celſus ait, *alleg. loco*, non quicquam intereſt an ſatis tutum ſit præſidium, quod vnicum eſt. Et vt Hippocr. *Extremis morbis extrema ſunt adhibenda remedia.* Verumtamen dolor aliquo modo leniri, & ſenſus obſcurari poteſt arctis ligaturis, ſpiritum animalem aliquamdiu intercipientibus, vt poſtea dicetur: & vt nouacula acutiſſima ſectio ferè peragitur, antequam æger id percipiat. Sed nec omnem dolorem cauere illi ipſi poſſunt, qui in parte corrupta ſectionem faciunt. Nam vbi os ſerrâ reſecatur, tum dolores acutiſſimi accidunt, perioſtij ſeu membranæ oſſa ambientis cauſſa, quem dolorem ſiquis vitare velit, eam in parte ſerra inciſionem faciat neceſſe eſt, quâ ipſa membrana emortua ſit: quod ſi faceret, procul dubio eo loci ipſum etiam os corruptum eſt, & putredo in vaſis & muſculis, quæ faciliùs putredinem concipiunt, tanta relinqueretur, quæ nec cauterio poſtea extingui poſſet. Neque ipſi cauteres ſine dolore corrupta tollunt, quorum certè plures adhiberi debent, ſi omnis, quæ relicta eſt caro mortua tolli debet. Cauteres præterea habent etiam hæc incommoda, vt vehementi illo calore adipem & humores liquefaciant, partes vehementer calefaciant, vnde in ſentientibus partibus inſignis dolor excitatur, & caro plerumque vi ignis ita abſumitur, contrahitur & corrugatur, vt magna pars oſſis nuda emineat, quod non rarò nouam ſectionem requirit. Hæmorrhagia etiam non tantoperè eſt extimeſcenda. Nam ſi vinculis vaſa intercipiuntur, vt dicetur, non tam multum ſanguinis profluit. Et quamuis copioſiùs nonnihil ſanguis efflueret, id ex ægri commodo potiùs, quàm incommodo eſſet. Hac ratione enim ſanguis, qui in vaſis aliquid putredinis forte concepit, euacuatur, atque hoc modo omne periculum tollitur, & præcauetur, ne putredo latiùs ſerpat, aut iterum inualeſcat.

Qua ratione igitur ſectio inſtitui debeat, vt breuiter complectamur, Vniuerſalia, ſi malum ferat inducias, non prætermittenda, atque imprimis victus habenda eſt ratio. Æger itaque primò ouum ſorbile cum bucella panis toſti vino imbuti aſſumat, & odoramentis ac epithematibus, aliiſque medicamentis cordialibus roboretur. Aliqui antequam ſectionem aggrediantur, medicamentorum aliquod narcoticum exhibent ad ſenſum ſopiendum: Quos tamen reprehendit Fallopius, atque leuia ſoporifera nihil prodeſſe exiſtimat, valida autem eſſe periculoſa. Hinc ægro collocato, & ab adſtantibus vel vinculis etiam comprehenſo tractiſque ſurſum verſus ſanam partem muſculis, ſupra illam partem, in qua ſectio fieri debet, arctiſſimè membrum vinculis conſtringendum. Qua ligatura primò ſanguinis fluxus nimius prohibetur, ſecundò ſenſus partis ſpiritu animali intercluſo nonnihil ſopitur, tertiò muſculi ſurſum attracti, ſectione peractâ & vinculis ſolutis, deorſum iterum deuoluuntur, vt extrema oſſium contegant.

Locus amputationis.

Locum amputationis quod attinet, in digitis manuum pedúmque rectiſſimè in articulo fit ſectio. Nam in articulo, ſi ita fert malum, minore cum periculo fit amputatio, & minore cum dolore. Nerui enim & tendines inciſi ſurſum contrahuntur, carne conteguntur, neque vlla ſequitur conuulſio. Sin autem in pedibus malleolum tranſcendat ſphacelus, paulò infra genu crus abſcindendum

abſcindendum, vt ægro tibia lignea commodiùs poſſit adaptari. Quâ cauſſa in tibia non ſemper proxime partem emortuam amputatio eſt facienda, ſed ſæpe plus etiam de parte ſana amputandum. Si enim multum de tibia relinquatur, id ægro oneroſum eſt, & in motu impedimentum affert. Contra verò in brachio quàm minimum ſanæ partis amputandum, ſed prope locum corruptum ſectio inſtituenda.

Locus igitur conueniens vbi fuerit electus, nouaculâ acutâ vſque ad os ſectio facienda, & ſi fieri poteſt, ipſum etiam perioſtium diſſecandum, ac ſi muſculorum quædam portio, aut quid carnis inter duo oſſa lateat, ne poſtea ſectioni, quæ ſerrâ fit, impedimentum afferat, cultro idoneo illa etiam caro diſcindenda. Mox ſerrâ (niſi ſectio in articulo fiat: tùm enim membrum nouaculâ ſolùm amputari poteſt,) quanta fieri poteſt celeritate, os amputandum. Peractâ membri amputatione proximum eſt, vt ſanguinis, vbi ſatis fluxerit, profluuium ſiſtatur. Plerique cauterio vaſa adurunt. Verùm hoc valde reprehendit Paræus. Nam crudele id eſſe exiſtimat, cùm ſummum dolorem inferat, ſi in viua carne vt debet, ſectio facta fuerit, & neruoſis partibus praua accidentia ſuperueniunt: cui accedit, quòd illa vſtione plurimum ſanæ carnis abſumitur, vnde oſſa denudantur, & caro ac cicatrix cum ſumma difficultate, aut etiam planè non obducitur. Ille igitur aliam viam ſiſtendæ hæmorrhagiæ iniit, roſtro nimirum coruino vaſa comprehendit & attrahit, & quàm arctiſſimè ligat: Vaſis conſtrictis ſeu ligaturâ, ſeu, ſi ita libet, cauterio, ſoluenda vincula, & membro ſtuppæ albumine oui imbutæ, & puluere ſanguinem ſiſtendi vim habente conſperſæ imponendæ. Plerumque tamen etiam ſine cauterio & ligatura tali, ſanguis hoc modo ſiſti poteſt.

Vt ♃. *Farinæ volatilis* Vnc. iij. *ſang. dracon. thuris, aloës.* ana ʒ. ij. *boli Arm. terræ ſigill. gypſi*, ana ʒ. j. *ranarum aquatilium praeparat.* (alij arboreas illas in hunc vſum magis commendant) Vnc. j. *pilor. lepor. minutiſſimè inciſor. ſpongiæ raræ torreſactæ*, ana Drach. ij. F. puluis.

Poteſt etiam vaſis ſanguinem fundentibus, commodè fungus ille, Chirurgis ad ſanguinem ſiſtendum vſitatus, qui *Crepitus lupi* dicitur, imponi. Alij Emplaſtra ex *ſang. drac. bolo Arm. terra ſigill. farina volatil.* & ſimilibus, cum *pice* conficiunt.

Poſtea defenſiuis, qualia ſupra recenſuimus, truncus membri amputati muniendus, quale & ſequens eſt, quod cum ſtuppis ac faſciis oxycrato imbutis applicatur:

♃. *Boli Arm. terræ ſigill. ſang. dracon. maſtich. gypſi. ol. roſ. myrtini*, ana Vnc. j. *album. ouor.* num. ii. *aceti* q. ſ. F. Vnguentum.

Atque hic primus apparatus eſt, ſeu prima obligatio, quæ ante ſecundum aut tertium diem æſtate, hyeme ante quartum non eſt ſoluenda, niſi quid valde vrgeat.

Interim membrum collocandum figura media in puluinis, pilis ceruorum, aut farina frumentacea infarctis. Prima ligatura ſoluta, primóque apparatu ablato, iterum cum albumine ouor. vt antea, puluis ſanguinem ſiſtens eſt applicandus, & oſſium extremitates linamento arido concerpto tegendæ, tandémque digeſtiuo aliquo vulnus obligandum.

Atque hæc cura eò vſque continuanda, donec non ampliùs quid mali metuendum eſt ab hæmorrhagia, & vulnus iam purulentum euadat. Tum enim his medicamentis relictis, mundificantibus vtendum. Guilhelm. Fabricius hoc ex ſucco apij vnguentum commendat, non ſolùm ad gangrænam, verùm etiam ad alia vlcera ſordida & maligna.

♃. *Succi apij, ſcordij, arnogloſſ. rutæ*, ana Vnc. ij. *mellis roſ. colati* ℔. j. Coq. ad conſiſtent. Syrupi. Poſtea admiſce *farinæ lupinor. puluer. radic. ariſtol. rot. angelicæ, vincetoxici, theriacæ*, ana Vnc. ß. *aq. vitæ* Vnc. j. F. Vnguentum.

Interim danda opera, vt labia vulneris contrahantur, vt poſtea caro oſſa tegat, ipſiſque quaſi puluinaris loco ſit. Paræus & alij decuſſatim ſuunt labra vulneris: ſed commodior videtur ſutura quam ſiccam vocant, ſeu per glutinum, quæ hoc modo fit. Linteum conuenientis figuræ & magnitudinis glutino ex medicamentis adſtringentibus, emplaſtricis & viſcoſis, vt ſunt *Bolus Armenus, ſanguis draconis, gummi tragac. ſarcocolla, maſtiche, oui album, &c.* inducitur

Vt ♃. *Maſtich. ſang. drac. boli Armen. ſarcocollæ, farinæ volatilis*, ana Vnc. ß. *reſinæ pini* ℥. ij. Miſc. cum *album. oui*. Ex hoc linteo fiant Emplaſtra, quæ vtrinque extremitati vulneris applicentur.

Vbi Emplaſtra ſiccata fuerint, atque cuti tenaciter adhæſerint, anſulas ex filo duplicato vel triplicato applicamus, iiſque labra contrahimus; quod etiam ſuturâ rariore fieri poteſt.

Tandem danda opera, vt extrema oſſium, quæ à ferri & aëris contactu læſa fuere decidant. In quem finem alij ferro candente extremitates eorum (cauendo tamen, ne caro, & aliæ partes ſentientes lædantur) adurunt: alij *Emplaſtro de betonica* vtuntur, & aliis catagmaticis medicamentis. Atque ita intra 30. vel 40. diem quicquid de oſſe corruptum eſt, abſcedet. Caro ſi luxuriet, aluminis puluere & ſimilibus reprimenda, & tandem cicatrix inducenda. Cùm autem interea dolores ægrum infeſtent, & metuendum ſit, ne conuulſiones ſuperueniant, partis reciſæ truncus, imò ceruix & tota ſpina inungenda eſt medicamentis, quæ aliàs neruoſi generis affectibus ſolent applicari, confectis è *ſaluiâ, roremarino, maiorana, ruta, lauend. anetho, chamæmelo, hyperico, bacc. lauri, oleo lumbricor, vulpino, terebinth.* & ſimilibus.

Non prætereunda hîc Gangræna ſcorbutica, de qua *lib. 3. Pract. part. 5. ſect. 2. cap. 4.* dictum. Quæ incipit plerumque circa pedis extremum, cum nigris & purpureis maculis, & lituris quaſi, & hinc paulo poſt vlcus cruſtoſum & gangrænoſum, ſiccum, neque ſaniem, neque pus reddens apparet, digitúſque vnus vel alter pedis emori incipit, & lineæ rubræ, ac purpureæ lituræ ſupra iuncturam pedis, ſecundum tibiæ longitudinem apparent. Exempla huius morbi aliquot vidi. Differunt autem gangræna hæc & ſphacelus, à gangræna & ſphacelo vulgò noto, non paucis. Gangræna enim illa vulgò nota ferè ex cauſſis manifeſtis ortum habet, & è membro tali ſphacelo emortuo fœtidus ac aquoſus humor effluit, membrum molle ac putridum redditur, & grauem ac cadaueroſum de ſe fœtorem emittit, multúmque breui tempore ſerpit, & plerumque hominem citò iugulat. Gangræna verò ſcorbutica ferè ſine cauſſa manifeſta inuadit, lentè ac tardè ſerpit, ac nonniſi longo tempore hominem trucidat. Vidi enim Nobilem Virum vltra menſes tres: Pædagogum quendam verò vltra ſex menſes cum malo hoc vitam protrahentem. Pars hac gangrænâ affecta planè ſicca eſt, nihilque effluit, & cùm corrupta ferro aufertur, licèt caro rubra offeratur, color tamen ille ruber paulò nigrior eſt, & ſequenti die & ipſa planè emortua deprehenditur; nullus quoque fœtor percipitur. Præterea vbi malum primò vnum ſaltem pedem apprehendit, poſtea, abſque omni cauſſa manifeſta, in altero etiam crure & pede maculæ, ac lituræ rubræ vel purpureæ apparere incipiunt, & paulo etiam poſt illius pedis digitus vnus vel alter liuidus redditur, & planè emoritur, tandémque homo plerumque apoplexiâ, quod Nobili illi accidit, vel epilepſiâ accedente moritur. *Gangræna ſcorbutica.*

Aliquando tamen ſubitò hoc malum inuadit, quando humores praui, ira, terrore, vel ſimili cauſſa agitati, ad digitos pedum, & primò quidem vnum ſaltem, ſubitò & in momento quaſi detruduntur, eodem modo vt Eryſipelas ſeu Roſa exoriri ſubitò ſolet: humórque is, cùm prauam qualitatem habeat, vel etiam eam ab aliquo animi affectu acceperit, partem quam occupat, emori facit ſubitò, vnde à nonnullis hæc gangrænæ & ſphaceli ſpecies, Syderatio in ſpecie appellatur, cùm aliàs in genere etiam gangræna, Syderatio appellari ſoleat. Occupat autem iſte humor tendines ferè, vnde acerbiſſimi dolores oriuntur, die noctúque affligentes, qui cùm non ita facilè vt caro, putreſcant, lentè etiam ſerpit illa gangræna, & ad aſpectum externum interdum vix menſis ſpatio alium articulum occupat, etſi intus ferè omnes pedis tendines iam infecti ſint, duratque hoc malum ſæpe ad anni quadrantem, antequam hominem iugulet, ac rarò curatur, cùm humor ille prauus tendinibus ſeſe penitiùs inſinuauerit, atque ideò facilè tolli non poſſit. Ita vir quidam Nobiliſſimus, aliàs corpore cacochymico præditus, ac eryſipelati obnoxius, ex terrore, natura ſubitò vitioſos humores ad digitum pedis minimum detrudente, gangræna correptus eſt, quæ poſtea ſenſim & reliquos digitos, ac ferè totum pedem cum ſummis doloribus apprehendit, vnde poſt tres menſes diem ſuum obiit.

Eius generis fuit & gangræna, quâ quidam ciuis hîc, annos ſupra 30. natus, menſe Ianuario anni 1633. correptus fuit. Conqueſtus eſt is primò de dolore brachij ſiniſtri circa cubitum, quem cùm non magni faceret, dolor ad manum deſcendit, eáque frigido tumore correpta, & tandem ſubitò puniceo colore infecta eſt, vt manifeſta iam mortificationis & gangrænæ apparuerint indicia. Idoneis tamen, de quibus poſtea dicam, medicamentis adhibitis, manui calor naturalis reſtitutus eſt, & tumor euanuit, ac tantùm in minimi digiti apice cuticula rugoſa euaſit, quâ apertâ, parum humoris effluxit, & cutis ſubter pallida apparuit, atque ita digiti apex gangrænâ correptus eſt, quæ tamen & ipſa ſine articuli diminutione curata fuit. In curatione hoc notatione dignum, quòd ab eo digito in totam manum exquiſitiſſimi dolores extendebantur, vt nullo modo lecto æger ſe committere auderet, ſed noctu ſedens dormiret. Dum etiam à Chirurgo digitus tractaretur, tanti dolores aderant, vt ne minimum attactum ferre poſſet. Intumeſcebant præterea pedes, & facies nonnihil tumidior erat.

Nec verò is mirabitur, humorem aliquem prauum, ad membrum aliquod à natura detruſum, id ſubitò mortificare poſſe, cui, quæ aliàs in Medicina fiunt, nota fuerint. Certè cauterium potentiale è lixiuio, à quo ſapo paratur, intra vnius, vel ad ſummum duarum horarum ſpatium, partem cui imponitur, mortificat: cùm tamen ſaltem è ſale lignorum & calcis viuæ paretur. Quid ergo mirum, humorem aliquem ſimilis naturæ, ſalſum, acrem, malignum, à cæteris, quibus diluebatur & temperabatur, vt Hippocrates, *de priſca Medicina*, docet, ſeorſim exiſtentem, ſimile quid efficere?

Gangrænâ ſcorbuticâ affectorum, quorum exempla recenſui, nemo conualuit, præter illum ciuem cui gangræna digitum minimum manus ſiniſtræ apprehenderat; quem & ipſum pro ſcorbutico non ſine cauſſa habui. Medicamenta autem quibus ille curatus eſt, hæc ſunt.

♃. *Aq. apoplect. ſyr. bacc. iunip.* ana ℥. ij. *abſint. ceraſor.* ana ℥. ß. *aq. ſaluiæ lauendulæ*, ana ℥. j. Miſce.

Hæc aqua ſæpius præparata, qua pars affecta illita, vel linteа eâ madefacta impoſita fuere.

♃. *Conſ. cochlear.* ℥. ij. ß. *betonic. ſaluiæ*, ana ℥. j. ß. *ſpec. cordial. temp. pleres arch.* ana ʒ. j. *rob. iunip.* ʒ. ij. *ſyr. de betonic.* ℥. j. F. Elect.

♃. Conſ.

℞. *Conſ. cochlear.* ℥. iij. *ſaluia* ℥. ij. *ſpec. diaxyloaloës* ʒ. j. *cort. citri condit.* ℥. ß. *rob. iunip.* ʒ. ij. Cum *ſyr. betonica*, F. Elect.

℞. *Ol. è bacc. iunip.* ℥. j. *lumbricor.* ℥. ij. *irini*, ℥. j. Miſce.

℞. *Eſſent. cardui bened. abſinth.* ana ʒ. ij. *cochlear.* ℥. ß. *elix. propr.* ʒ. j. *ſpir. naſturt. aq.* ℈. j. Miſc.

℞. *Rad. fœniculi, aſparagi*, ana ℥. ß. *pimpinellæ* ʒ. ij. *herb. ling. ceruinæ* M. j. *chamædr. chamæpit. cuſcutæ*, ana M. ß. *ſem. aniſi, fœniculi*, ana ʒ. ij. *bacc. iunip.* ʒ. ij. ß *flor. bugloſſ. hepaticæ*, ana p. j. *paſſul. min.* ℥. j. Coq. in *aq. ſ.* ad ℥. vij. Colat. adde *ſacch.* ℥. ij. ß. Rurſum ſemel atque iterum ebulliant ad conſiſtentiam ſyrupi liquidi. Adde *aq. cinnamomi* ℥. ß. Miſc.

℞. *Rad. aſparagi. fœniculi*, ana ℥. ß. *pimpinell. cichor.* ana ʒ. ij. ß. *herb. capill.* ♀, *agrimon. ling. ceruinæ. chamædr.* ana M. ß. *ſem. aniſi, aquileg.* ana ʒ. ij. *fl. borrag. bugloſſ.* ana p. ß. Coq. in *aq. ſ. q.* ad ℔. ß. Col. adde *ſacch. albiſſ.* ℥. ij. Rurſum ſemel atque iterum ebulliant. F. Syrupus liquidus. Adde *aq. cinnamomi*. ℥. ß. Miſc.

℞. *Trochiſc. de capparib. de rhabarb.* ana ℈ j. ß. *extr. abſinth. gentian.* ana ℈. j. *ol. cinnamomi*, gutt. ij. F. pilulæ.

℞. *Trochiſc. de rhabarb. cappar. lacca*, ana ℈. ij. *extr. abſinth. gentian.* ana ℈. j. *ceterach.* q. ſ. F. pilulæ.

℞. *Pil. tartarear. cum ſcammon. de rhabar.* ana ℈. j. *extr. pil. aggreg.* ℈. ß. *ol. caryophyll.* gutt. j. Cum *aq. betonica*, F. pilulæ.

℞. *Elixir. prop. cum ſucc.* ʒ. j. *eſſent. cochlear.* ʒ. ij. *chamædr. ceterach. abſinth.* ana ʒ. j. Miſc.

℞. *Fol. lauri, betonic. ſaluia, maioran.* ana M. ij. Dentur in charta pro lotione manus.

℞. *Trochiſc. de rhabarb. capparib.* ana ℈. j. *extr. cichor.* ʒ. ß. *centaur. minor. carduibened.* ana ℈. ß. F. pil. xlv.

℞. *Fol betonica, lauri, maioran. ſaluia roriſmar.* ana M. ij. *fl. ſambuci, lauendula*, ana M. j. *ſtœchad. Arab.* ℥. ß. Coq. in vino pro fomentatione manus.

℞. *Empl. neruini* ℥. iij. *ol. ſtillat. ſaluia*, ℈. j. *maioran.* ℈. ß. Miſc. F. Empl.

℞. *Elixir. propr.* ℈. ij. *eſſent. cochlear. chamædryos*, ana ʒ. ij. *extr. heleny. ligni aloës*, ana ℈. ß. Miſc.

℞. *Fol. lauri, betonic.* ana M. j. *maioran. ſaluia, origani*, ana M. j. *fl. ſtœchad. Arab.* ℥. ß. Coq. in *vino* pro fomentatione manus.

℞. *Rad. aperiens.* ℥. ß. *agrimon.* M. ß. *fol. ſen. ol.* ℥. j. *mechoacanna* ℥. ß. *Zingib.* ʒ. j. ß. Coq. in *aq. ſ.* In Col. ℥. iv. Diſſolue *manna* ℥. ß. Iterum coletur. Adde *ſacch.* ℥. j. F. Syrupus. Fuit & hoc Cataplaſma vſurpatum.

℞. *Farina fabar.* ℥. j. *pulu. ſcord. ruta, ſaluia, abſint.* ana ℥. ß. F. Cataplaſma.

Digitus etiam minimus cum annulari ſæpius inunctus fuit *oleo lumbricorum*, quod paratur, ſi lumbrici loti indantur vitro, idque maſſæ panis includatur, quâ in furno coctâ liquor è lumbricis reſolutis colligitur, & filtratur.

Ad vlcus verò poſt gangrænam in minimo digito ſanandum, hoc vnguentum adhibitum fuit.

℞. *Ol. laurini, mellis, terebinth.* ana ʒ. ij. *butyri maial. gummi elemi*, ana ʒ. j. M.

Alia Cura.

Nobili cuidam, cui calceus pedem attriuerat puſtula nigra in planta pedis dextri eo loci oborta eſt. Quam cùm negligeret, mox gangræna ſecuta eſt, quæ eo loci carnem Imperialis magnitudine apprehendit. Quod vbi animaduerſum, ſtatim caro affecta ſcarificata, & puſtula forcipe inciſa, & vnguentum Ægyptiacum loco affecto impoſitum fuit. Hinc defenſiuum Vigonis pedi applicatum, quod hoc modo paratur.

℞. *Ol. roſar. omphacini, myrtini*, ana ℥. iij. *ſucci plantag. ſolani*, ana ℥. ij. Coq. ad ſuccor. conſumt. & colentur.

Adde *Cera alba* ℥. j. ß. *farina lentium, fabar. hordei*, ana ℥. ß. *ſantal. omn.* ana ʒ. ij. ß. *boli arm.* ℥. j. *baccar. myrti, fol. einſd.* ana ʒ. j. Miſce. F. Vnguentum, quo locus affectus inungatur.

Huic vnguento panni linei ſeq. aqu. madefacti ſuperimpoſiti fuere, & ſæpius repetiti.

℞. *Lixiuij tonſorum* ℔. iv. *lupinorum craſſiuſculè contritorum* M. iij. Coq. vſquedum lupini molleſcant. Lixiuium coletur, & in col. diſſolu. *croci* ℈. ij. M ſc.

Scarificatio loci affecti, & vnguenti Ægyptiaci cum defenſiuo appoſitio primâ die ter repetita; aqua etiam applicata fuit.

Sequenti die caro corrupta exciſa fuit, & eadem præſidia adhibita.

Tertio die carne putridâ in totum amotâ ſequens digeſtiuum impoſitum fuit.

℞. *Mellis puri* ℥. ij. *farina fabar.* ʒ. vj. *myrrha el.* ℥. ß. *album. ouor.* ij. *croci* g. vj. Miſc. F. Vnguentum.

Vnà etiam adhibitum fuit Emplaſtrum Vigonis tale:

℞. *Farina fabar. orobi, lentium, lupinor.* ana ℥. iv. *ſucci abſinth.* ʒ. vj. *ſalis commu.* ℥. ß. *oxymel. ſimp.* q. ſ. Coq. lento igne, & F. Emplaſtrum. Horum medicamentorum, per aliquot dies vſu continuato, æger perfectè ſanatus fuit.

LIBRI QVINTI

PARS TERTIA.

De Cutis capillorum, & vnguium vitiis.

SECTIO I.

De Cutis vitiis.

CAPVT I.

De cutis colore mutato in genere, & in ſpecie de nigredine à Sole contracta.

NATVRA de ſalute corporis humani ſollicita, id quod optimum eſt, ſemper agit, & propterea vitioſos humores, qui in corpore cumulantur, à membris principibus & vaſis maioribus, ad ambitum corporis expellit; vnde varia tumorum, tuberculorum, & puſtularum, vt & vlcerum genera; ſicut etiam variæ maculæ & coloris mutationes oriuntur. Cùm verò de tumoribus, tuberculis, puſtulis, & vlceribus, *parte primâ & ſecunda* egerimus, & ſimul exanthematum & macularum quarundam mentionem fecerimus, quæ ibi videantur: de iis quæ reſtant, hac parte agemus, ſimúlque de capillorum & vnguium vitiis tractabimus.

Et quidem primò cutis vitia quod attinet, coloris eius mutationes variæ fiunt. Primò vniuerſales & totius corporis, vt in cachexia, ſcorbuto, ictero, febre alba Virginum, de quibus alibi diximus. Deinde particulares, in ſuggillatione eryſipelate, gutta roſacea, impetigine, lichene, vitiligine; de quibus omnibus, *de tumoribus*, actum eſt; vt Nigredo à Solis adustione contracta. Maculæ grauidis in facie apparentes, vt Ephelides & Lentigines, quæ ſunt maculæ fuſci coloris, quæ lentes colore & figura referunt. Præterea & Næui ſeu maculæ ab ortu contractæ, de quibus iam dicendum. De primo quidem inter maculas haſce eſt affectus ille, qui Ephelis nominatur. Vbi tamen, quod ſuprà quoque dictum, monendum, multa tuberculorum & macularum eiuſmodi genera, vulgo etiam nota eſſe, quibus tamen nominibus ab Antiquis appellati ſint tales affectus, non ſatis conſtare. Id quod vel ex Celſo apparet, qui *lib. 6. cap. 5.* ſcribit: *Pene ineptia ſunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed eripi tamen fœminis cura cultus ſui non poteſt: Ex his autem quas ſuprà poſui, vari, lenticulaque vulgo nota ſunt: quamuis rarior ea ſpecies eſt, quam* φακὸν *Græci vocant; cùm ſit ea lenticula rubicundior, & inæqualior.* Ἐφηλὶς *verò à plerisque ignoratur, quæ nihil eſt, niſi aſperitas quædam, & durities mali coloris. Cætera nonniſi in facie, lenticula etiam in alia parte nonnunquam naſci ſolent.* Et omnino puto vel muliercculis noſtris etiam hos affectus notos eſſe: qui tamen affectus Antiquis vari, lenticulæ, ephelides fuerint, non ſatis conſtare. Si ἐφηλὶς vel ἐφηλις Galeno, *de ſimpl. med. fac. lib. 7. §. Coſtus, per η* ſcribitur, procul dubio à Sole nomen habet, vt ſint maculæ quædam à ſole contractæ. Verùm Celſus ἐφιλὶς (niſi vitium codicis ſit) per ι ſcribit, & aſperitatem ac duritiem mali coloris eſſe ait: quod maculis illis non conuenit: Euſtachius Rudius, *de affect. part. extern. tract. 2. lib. 2. c. 4.* Ephelida Græcorum Panum eſſe dicit, & panum quidem quamcunque corporis partem inficere poſſe, præſertim inguina, abdomen, dorſum, collum, & mediam pectoris regionem, vtplurimùm tamen ipſum frontem deturpare, ſcribit. Verùm quia Celſ. Ephelida inter hos affectus refert, qui nonniſi in facie apparent, eas maculas latas, quæ circa inguina, pectus, abdomen, dorſum, & collum apparent, eáſque fuſcedine quadam, modò ſubcitrina, modò ſubrubra, modò ad nigrum vergente tingunt, vulgóque notæ ſunt, ad alphum nigrum commodiùs referri poſſe, ſupra *part. 1. c. 29.* diximus. Panum etiam malè Ephelida appellat. & panum ac Ephelida eundem affectum eſſe falsò ſtatuit Rudius: Cùm ex Celſo, *lib. 5. c. 18.* Plinio *lib. 24. c. 4. & 9.* aliiſque Medicis clarum ſit, panum eſſe Græcorum Phygethlon, & interdum etiam Phymata ſub Pani nomine comprehendi. Verùm & alij quidam, autoritate antiquorum neglectâ, maculas illas in facie, præſertim in fœminis, Panos appellant. Hippocrates hoc macularum genus, ἐφῆλιν nominari ſcribit, *in libro de his quæ vterum non gerunt, pag. 245. in codice Foëſij*, dum ait: ὅσαι ἐν γαστρὶ ἔχουσι, ἐφῆλιν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἴσχουσι, θῆλυ ὡς ἐπιτοπολὺ κύουσι: *Quæ vtero gerentes maculam in facie, veluti ex Solis aduſtione habent, eæ fœmellas plerumque geſtant.* Vbi rectè additur, ὡς ἐπιτοπολὺ: cùm ſæpe obſeruatum, etiam grauidas, quæ maſculos geſtarunt, hiſce maculis in facie fœdatas fuiſſe, vt potiùs conceptionis in genere, quàm ſexus concepti hæ maculæ ſint indicium; vnde etiam *Kindsflecken* Germani nominant.

Coloris cutis mutationes.

Cùm

Cùm autem duplex Ephelidum genus ſit, vnum à cauſſis externis, alterum ab internis, de hoc ſequenti, de illo verò præſenti capite agemus. Et quidem Ephelidum primum genus eſt

Nigredo à Solo. notus ille affectus, nigredo ſcilicet illa, quam Germani *Sommerbrandt* appellant, in facie, manibus, & partibus aliis radiis Solis expoſitis, ab ardore Solis contractus. Et patiuntur hunc affectum tam viri quàm fœminæ, in primis tamen fœminæ, quæ cutem teneriorem habent; ac præcipuè verno tempore. Cùm enim cutis tempore hyberno calori non ſit ita adſueta; ſi tempore verno ſubitò Solis radiis exponatur, quæ antea erat alba, rubeſcere cum nigredine quadam incipit.

Cognoſcitur hic affectus per ſe ex cauſſa quæ præceſſit eſt. Et non maculis quibuſdam facies conſpergitur, ſed totius color mutatur.

Præſervatio. Præcauetur autem à Sole aduſtio & Nigredo, ſi à facie vmbraculis & aliis tegumentis radij Solis auertantur, manus verò Chirothecis tegantur; vel facies & manus inungantur albumine oui cum aq. roſ. conquaſſato, vel mucilag. ſem. cydonior. vel pſyllij aq. roſ. extracta, aut gummi tragacanth. aq. roſ. ſoluto. Vel illinatur facies Emulſione ſem. 4. frigid. maiorum. Vel vngatur hoc vnguento.

♃. *Vnguenti pomati* ℥. ij. *ceruſſæ in aq. roſ. diſſol.* ʒ. j. *maſtiches* ʒ. ß. *mucilag. ſem. pſyllij* ℥. j. F. Linimentum.

Atque talibus medicamentis præcipuè opus eſt tempore verno, vbi facies tenera vix ſatis à calore Solis & aëris muniri poteſt.

Curatio. Si autem facies à calore Solis iam ambuſta quaſi, & nigredo contracta ſit, natura quidem ſponte, dum nouam cuticulam in aduſtæ locum reponit, hoc vitium temporis progreſſu mutare ſolet, ſi interea facies à radiis Solaribus tegatur. Verùm cùm mora iſta fœminis plerumque tædioſa ſit, medicamentorum operâ priſtinum colorem ſibi maturè reſtitui poſtulant. Vulgò fœminæ foliis ceraſi recentibus faciem abſtergere ſolent. Aliæ vtuntur aq. roſ. in qua camphora diſſoluta eſt. Aliæ gummi ceraſorum in aceto diſſolutum cum pauxillo farinæ auenaceæ vſurpant.

Vtiles hîc etiam ſunt aquæ fl. fabarum, maluæ lil. albor. & paratæ ex ſeminibus quatuor frig. maior. cum lacte deſtillatis. Amygdalæ amaræ quoque vtiles ſunt.

Vel ♃. *Succi plantaginis, ſolani*, ana ℥. j. *lithargyri auri, argenti*, ana ʒ. j. *plumbi vſti* ℥. ß. *tutiæ prap.* ʒ. vj. *camphoræ* ʒ. ß. *ol. roſac. ceræ*, ana q. ſ. F. Vnguentum.

♃. *Rad. lil. alb. ſub cinerib. coct.* ℥. ij. *rad. ſerpentariæ, ſigill. Salomon. ſem. melon.* ana ʒ. ij. *mucilag. ſem. pſyllij* ℥. j. *vng. citrini* ℥. ß. F. ſ. a. Vnguent.

CAPVT II.

De Ephelidibus in grauidis.

Ephelides grauidar. Alterum genus Ephelidum eſt, quod grauidis in primis accidit, & ortum habet ex ſanguine menſtruo retento, qui, cum ex retentione plerumque aliquid vitij contrahat, varia ſymptomata in grauidis excitare ſolet, tum etiam has in facie maculas, ex vitioſo humore eò protruſo genitas.

Nonnunquam tamen Virginibus, & fœminis non grauidis, maculæ tales in facie erumpunt, ſi tempore menſtrui fluxus cibos quoſdam colorandi vim, vt loquuntur, habentes, vt radices Carottæ & betæ rubræ, & ſimiles comedant, quas maculas tales parere experientia docuit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Ephelides in grauidis cognoſcuntur; quòd ſint maculæ fuſcæ frontem in primis deturpantes, & in longum ac latum ſeſe extendentes, ſæpéque palmi longitudinem æquantes, omnis aſperitatis expertes.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Ephelides in fœminis conceptionis ſignum ſunt, vt ſuprà ex Hippocrate, *de iis quæ vtero non gerunt*, dictum, & tardò curantur, & ſi tollantur, ſubinde recurrunt, & quibuſdam vſque ad partum durant, & poſt partum euaneſcunt; nonnullis etiam poſt partum remanent: nonnullis etiam ante partum, vbi fœtus iam grandior ſit, vt alia ſymptomata, quæ grauidas in principio conceptionis infeſtare ſolent, euaneſcunt.

Curatio.

Curatio. Equidem opus eſſet, vt humores praui, qui antecedens huius affectus cauſſa ſunt, eúmque fouere ſolent, euacuarentur; ſed cùm in grauidis iſtas euacuationes inſtituere non liceat, topicis medicamentis contentum eſſe oportet. Vtiles hîc ſunt *baccæ lauri*, ſi decorticentur, in puluerem redigantur; & cum melle in formam vnguenti miſceantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ♃. *Pulu. bacc. lauri*. q. v. & cum *aq. fumgorum*, in formam pulmenti redigantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ♃. *Camphoræ* ʒ. j. *nitri* ʒ. ij. Miſc. cum melle, & facies miſtura inungatur.

Vtilis eſt & emulſio ex *ſem. cannabis* facta.

Ad maculas in Virginibus, eo tempore, cùm menſes fluunt.

♃. *Succum* ex inciſa *radice bugloſſi* expreſſum, & eo maculas illine.

CAPVT III.

De Lentiginibus.

Lentigines. Hvc pertinent & Lentigines; quas Germ. *Sommerſproſſen*, *Sommerflecken*, & *Laubflecken*, à foliorum aridorum colore, nominant, & ſunt maculæ lentes colore referentes quibus in fœminis præcipuè facies in primis, interdum & manus, brachia, & thoracis pars, ſuperior aëri expoſita: nunc denſiùs, nunc rariùs quaſi guttatim, conſperſa eſt ſine omni dolore & moleſtia, in quibuſdam æſtatis ſolùm tempore apparentes, hyeme verò euaneſcentes, in quibuſdam etiam perennantes.

Cauſſa.

Cauſſa. Ortum tamen habent ex ſanguine aduſto epidermidem occupante. Et accidit hoc in primis in corporibus rubeis & temperaturâ bilioſis; & maximè æſtate, vbi vapor ille ſanguinis magis aduritur. Vnde maculæ iſtæ plerumque tempore hyberno euaneſcunt, æſtate iterum apparent. Erumpunt quoque maximè iis in partibus, quæ aëri externo expoſitæ ſunt, facie, collo, manibus, ſuperiore parte thoracis; quia & cuticula à Sole magis aduritur, & aër ambiens vapores illos aduſtos in cute detinet.

Platerus exiſtimat ſuccum, qui pilos cuti infixos alere debebat, ad poros cutis delatum, eas efficere. Hic enim, inquit, illis priùs aſſimilatus, coloréque antequam illorum radicibus apponitur, nonnihil correſpondens, ſi ab iis vlteriùs in pororum ambitum aliquouſque diſpergatur, maculas einſmodi colorem fuſcum plus minùſve ad pilorum colorem, dum illis aſſimilatur, adipiſcitur, nonnihil inclinantem procreat. Quæ diffuſio huius ſucci in poros, à calore externo nimiùm illum attrahente, poróſque ſimul dilatante, interdum proficiſcitur, ſi tunc ſuccus pilos enutriens non tantùm pilorum radicibus ſe affigat, ſed & vlteriùs diffuſus, illicque ſubſiſtens, maculas illas ſubfuſcas plus minúſve, pro cutis coloris diuerſitate, efficiat. Verùm cùm facies pilis careat, non credibile, ſuccum pilis nutriendis dicatum maculas tales efficere, ſed ſufficit ſanguinis aduſti portio in melancholicum quaſi humorem degenerans, ad maculas producendas. Platerus quoque pororum nimiam à natura laxitatem opitulari exiſtimat, vt illorum cauſſa ſuccus non ſolùm pilos alat, ſed & maculas has producat: Verùm malo hîc aſſentiri Euſtachio Rudio qui potiùs ob denſitatem cutis lentigines oriri putat, & propterea quia genæ aliis partibus rariores ſunt; ideò quamuis ad eas plures aduſti vapores perueniant, non tamen in iis detineri, ſed leniter euaporare, atque ita in iis lentigines non ita copioſas fieri: quia verò frontis cutis eſt denſior, & vapores in ea non facilè recipiuntur, recepti verò magis retinentur; ideò in fronte copioſiores ſunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcuntur Lentigines facilè, quòd ſint maculæ lentis magnitudine colore fuſco, crebris quaſi guttis diſperſæ, & his familiares, qui rufo ſunt pilo, & faciem, collum, manus, & corporis partes Soli & aëri expoſitas corripiunt.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Lentigines vt nihil periculi habent, ita plerumque hyberno tempore euaneſcunt. In nonnullis tamen corporibus æſtate ſemper redeunt; in quibuſdam etiam perennes ſunt.

Curatio.

Curatio. Galenus, ad has maculas laudat *coſtum* cum melle & aqua; vt & *braſſicæ ſemen*, *Amygdala* quoque *amara* vtiles; vt & *oleum ouorum*. Efficaciſſima eſt *aqua ſcrofulariæ* è tota planta deſtillata. Item *aqu. è florib. Satyrij maculoſi*: *oleum tartari per deliquium paratum*.

Vel ♃. *Fl. ſambuci fabar.* part. æqual. Affunde lac caprinum tepidum. Stent in loco frigido per diem. Poſtea deſtillentur.

Deinde ♃. *Farinæ fabar.* q. v. Humectetur cum iſta aqua, & veſperi facies miſturâ illâ illinatur.

Manè facies abluatur *aq. fl. ſambuci & fabar.* cui aliquid *camphoræ* in ſpir. vini diſſol. additum ſit.

Vel ♃. *Mellis* ℥. iv. *ol. amygd. d.* ℥. j. *pulu. rad. iridis* ʒ. j. *boracis* ℥. ß. Miſc. F. Vnguentum.

Vtile eſt & *Lac virgineum* dictum, quod ita paratur.

♃. *Lithargyri* ℥. iv. Coq. in *aceti opt.* ℔. iij. ad tertiæ partis conſumtionem. Refrigeratum coletur per filtrum. Poſtea:

♃. *Salis gemmæ* ʒ. iij. Coq. in aq. clara, ad tert. part. conſumt. Coletur. Tandem:

♃. *Aqua*

℞. *Aqua lenius* part. ij. *aceti prioris* part. j. Miſc.

Vel ℞. *Vnguenti citrini recentis* Vnc. iij. *amygd. d. diuiſſ. piſtatarum, farina fabar.* ana Drach. j. *oſſis ſepia, C. C. farina hordei*, ana Drach. ij. Incorporentur cum melle, & miſceantur.

Vel ℞. *Fl. fabar. rec.* q. v. Affunde *lact. caprin.* q. ſ. Stent in infuſ. per diem & noctem. Poſtea colentur & exprimantur, atque in colaturam noui flores iniiciantur, iterúmque per diem & noctem in infuſione ſtent, & colentur. Id quinquies repete. Poſtea adde *medulla panis recentis*, q. ſ. vt fiat inſtar pultis, & *lacte caprino* addito deſtil. Aqua iſta facies manè & veſperi abluatur.

Vtilia etiam ſunt quædam, quæ *cap. ſeq.* proponentur.

CAPVT IV.

De Coſmetica.

ETſi verò hactenus de variis cutis maculis tollendis, *capp. praced.* diximus; fœminæ tamen pulchritudinis ſtudioſæ, hiſce non contentæ ſunt, ſed præterea nitorem ac pulchritudinem quandam expetunt. Quapropter & de Coſmeticis medicamentis quædam adiiciemus. Sunt autem medicamenta illa duplicia alia obſoletum, opacum vel nigricantem colorem emendant, cutémque elegantiorem & nitidiorem reddunt, quæ improbanda planè non ſunt, cùm id, quod aëris iniuriâ, vel alia de cauſſa pulchritudini deceſſit, vel deeſt, reuerâ homini præſtent, colorémque pulchrum ſtabilem inducant, atque ea propriè Coſmetica dicuntur: alia ſunt palliatiua, quæ Fuci dicuntur, cùm naturali colori albus vel rubicundus acquiſititius obducitur, & appingitur, qui aliquandiu ſaltem durat, & ſpectantium oculos fallit. De prioribus ſaltem medicamentis dicemus. Poſteriora verò vſurpare cùm nec honeſtum, nec pium putemus, non attingemus. Nam primum genus quod attinet, id reiiciendum omnino non videtur, cùm nihil fuci inducat, ſed ſaltem naturalem corporis nitorem, quacunque de cauſſa amiſſum, reſtituat. Præcipuè in fœminis id conceditur, quæ cùm viris prudentiâ, robore corporis & fortitudine, & aliis quibuſdam, nonnihil inferiores ſint pro illis, vt Anacreon canit.

Φύσις δέδωκε κάλλος,
Ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν,
Ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων.
Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον,
Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα.
Natura donat illis
Decoram habere formam,
Pro parmulisque cunctis,
Pro lanceiſque cunctis.
Nam flamma cedit illi,
Ferrúmque, ſi qua pulchra eſt.

Et Plato, *in Phadro*, κάλλος ἐκφανέστατον καὶ ἐρασμιώτατον εἶναι, *pulchritudinem omnium rerum illuſtriſſimam & maximè amabilem* eſſe dicit, & pulchram faciem θεοειδὲς πρόσωπον, *diuinâ quadam formâ illuſtrem* nominat. Alterum verò à fœminis, præcipuè Chriſtianis, omnino reiiciendum; rectéque ſcribit Cyprianus, *tract. 2. de habitu Virgin. Non virgines*, inquit, *tantùm, aut viduas, ſed & nuptas puto, & omnes fœminas admonendas; quòd opus Dei, & facturam eius, & plaſma adulterari nullo modo debent, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine.* Et poſt: *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, neſcientes, quia opus Dei eſt omne quod naſcitur, diaboli: quodcunque mutatur.*

Prioris generis autem medicamenta ferè detergentia ſunt, quæ ſuccum, cuti fuſcum colorem conciliantem, ex ea extergunt, nouúmque, qui nitidum colorem illi conciliet, alliciunt. Quibus interdum & emollientia quædam adduntur, quæ cutem duram, craſſam & aſperam, emolliunt, & læuiorem reddunt, & manibus præſertim mollitiem conciliant.

Vtrique ſcopo *Lac* ſatisfacit, præcipuè, *aſininum* & *caprinum*: cutis vires cùm non ignoraret Poppæa, Domitij Neronis Imperatoris coniux, inſano luxu ducta, quingentas ſecum per omnia trahebat fœtas aſinas, & balneorum ſolio totum corpus illo lacte macerabat, vt erugaretur, tenereſceret, & candidius ſeruaretur, referente Plinio, *lib. 11. cap. 41. & lib. 28. cap. 12.*

Detergunt, *radices ſerpentaria ſeu dracontij maioris, ſigill. Salomonis, ſcrofularia, cucumeris aſinini, lil. alb. aridis, cyclaminis; flores fabarum, lil. alb. ſambuci; amygdala amara, pinea, ſemin. 4. frig. mai. phaſeoli, oryza, farina fabarum, cicerum, lupinorum, amylum, albumen ouorum: lac, camphora, ſal, & ol. tartar. thus, myrrha, mica panis albi, glans vnguentaria.*

E radicibus *Serpentaria* fit gerſa dicta, quæ nihil aliud eſt, quàm fecula vulgò vocata. Eodem etiam modo è radicibus ſigilli Salomonis & Scrofulariæ fecula ſeu gerſa parari poteſt. E glande vnguentaria ſeu balano myrepſica oleum exprimitur, quod *oleum de been* appellatur.

Ex enumeratis etiam modò ſimplicibus pleriſque fiunt Aquæ diſtillatæ, & varia compoſita.

Vt ℞. *Rad. ſigill. Salomon. ſerpentaria, ſcrofular.* ana ℥. j. ß. *ireos* ℥. j. ß. *fabar.* Vnc. ij. *maſtich.* Vnc. j. *boracis* Drach. ij. Deſtillentur.

℞. *Medulla panis triticei* ℔. iij. *album. ouor. conquaſſat.* num. xij. *lactis caprini* ℔. v. Deſtillentur.

Vel ℞. *Oriza* ℔. j. Maceretur in *aq. fl. Fabar.* donec rumpatur; poſtea adde *maſtiches, ol.* Drach. vj. *boracis* Drach. ij. Deſtilla.

Vel ℞. *Medulla panis albi* ℔. j. *rad. ſigill. Salomon.* ℔. ß. *lactis caprini* q. ſ. Deſtillentur.

Vel ℞. *Fl. ſambuci, fabar.* partes æquales. Affunde *lac caprinum*, & cola. Stent in loco frigido per octiduum; poſtea deſtillentur.

In vſu ℞. *Fabas* excorticatas, redigantur in pollinem, & aquæ immergantur, & aquâ poſtea facies abluatur, ac per ſe exſiccari ſinatur. Tandem diſſolue *Camphoram* in Spiritu Vini, & miſce cum *aq. ſambuci*, & aquâ iſtâ facies abluatur.

Vel ℞. *Album. ouor.* num. xxiv. *cinnamom.* ʒ. ij. *lactis aſini vel caprini.* ℔. ij. Deſtillentur.

Vtiles ſunt & emulſiones è *ſeminibus quatuor frigidis maiorib. amygdalis amaris, & pineis* paratæ.

Decocta quoque fiunt, quibus facies abluitur, ex *fabis, ciceribus, lupinis, oryza.*

Vel ℞. *Rad. lil. alb. ſigill. Salomon. borrag.* ana ℥. j. *malua, ſaponaria, parietaria, violar.* ana p. ij. *fabar. excort.* M. j. ß. *malua* M. ß. F. decoctio, qua facies abluatur.

Linimenta præterea & vnguenta vſurpantur inter quæ ſunt pomacea ſeu Pomata vulgò dicta. *Oleum Talci* hodie in multorum ore eſt, & præcipuè in gynæceis magnatum in vſu. Verùm ad fucos potiùs pertinere videtur, quàm ad vera Coſmetica; niſi ad abſtergendum adhibeatur, & poſt vſum, quando in publicum prodeundum eſt, abluatur.

Non ſolùm verò faciei, ſed & manibus fœminæ delicatiores & laboribus non aſſuetæ, vt molles & albæ fiant, adhibent medicamenta quædam, parata ex medulla panis albi, farina hordei, cicerum, lupinorum, melle, quibus aquâ ſubactis, vel cum ſapone molli & melle mixtis manus abluunt. *Manus dealbantia.*

Vel ℞. *Farina cicerum, fabar. amygd. dulc.* ana ℥. ij. *rad. iridis Flor.* ʒ. ij. *mellis, aq. roſ.* ana q. ſ. Miſc.

Vtile eſt & hîc *vnguentum pomacum.*

Vel fiat talis ſapo.

℞. *Saponis Veneti* ℔. j. Diſſoluatur *in aq. roſ.* Adde *pulu. rad. ireos Flor.* Vnc. j. *farina cicerum* Vnc. j. ß. Miſc.

Pleraque etiam alia medicamenta, quæ ad faciem nitidam reddendam modò propoſuimus, & hîc vtilia ſunt.

Plura talia videantur apud Rondeletium, *in tractatu de Fucis.*

De Cicatricibus turpibus emendandis.

Ad Coſmeticam non immeritò refertur cicatricum turpium emendatio. Cùm enim ex ſolutione continui, vel vulnere vel vlcere factâ, ex ſucco cutem nutriente ad partem vniendam ſimile quid cuti generetur quod cicatricis nomine venit, ea cuti quidem cuti ſimilis eſt, ab eo tamen colore, ſæpe etiam figurâ diſcernitur, quòd nunc altior euadit & eminet, nunc depreſſa eſt, & foueam quaſi, atque inæqualitatem quandam relinquit, ac deformitatem parit, quæ progreſſu temporis nonnihil immutari ſolet, dum cicatrix cuti ſimilior in dies redditur. Quod tamen ſi citiùs, expetatur, medicamentis quibuſdam id præſtari poteſt, qualia ſunt *oleum myrrha*, quod fit ſi ex ouo duro vitellus eximatur, & myrrhâ impleatur, atque in locum humidum ponatur donec in liquorem abeat, quod & oleum myrrhæ deſtillatum præſtare poteſt. Vtilis eſt & humor, qui ex ouis, dum aſſantur, exſudat, *oleum* item *è vitellis ouorum, pinguedo thymali piſcis*, quem vulgò aſciam vocant, *oleum* expreſſum *è nucleis perſicorum, amygd. amar. ol. de been.* Vel fiat vnguentum ex *borace, camphora, & pingued. humana*; aut ex *lithargyro & oleo roſaceo, ol. amygdar. amar.* cum *melle* mixto, vel fiat vnguentum ex ſucco, vel radice cucum. aſinini, & melle, eóque per diem cicatrix inungatur, ſequenti verò die lacte idque ita per vices fiat. *Cicatrices turpes emendantia.*

Vel ℞. *Mucilag. ſem. fœnugr. pſyllij*, ana Drach. ij. *ol. tartar. per deliq.* Vnc. ß. *roſat.* Vnc. j. *ceruſſa boracis*, ana Drach. j. Miſc.

Vel ℞. *Rad. ſerpentaria. ſigill. Salomon.* ana ʒ. ij. *amygd. amar. nucl. perſicor.* ana ʒ. j. *teſtar. ouor. combuſtar.* ʒ. ß. *thuris, myrrha ol.* ana ʒ. j. *ſacch. candi*, Drach. iij. *mucilag. ſem. fœnugraci* ℥. j. *ol. è vitell. ouor. pingued. hum.* ana q. ſ. Miſc. F. Linimentum.

Quod ſi cicatrix nimis profunda ſit, medicamentis emendari non poteſt, vt cuti reliquæ æquetur, ſed ſectione vel medicamento aliquo corrodente cicatrix tollendo, & cauitas, quantum opus carne replenda, & poſtea noua cicatrix inducenda eſt.

In primis verò poſt variolas ſæpiſſime turpes cicatrices in facie relinquuntur, quæ inſignem turpitudinem pariunt & propterea, vt emendentur, ſæpe Medicorum opera imploratur. *Cicatrices poſt variolas.*

Vtilia verò ſunt ad eas tollendas, medicamenta modò propoſita, vt & illa, quæ hoc ipſo capite antea, ad faciem

nitidiorem reddendam, ſunt tradita. In primis commendatur ex iis pinguedo thymali ſeu aſciæ piſcis.

A Foreſto feliciter vſurpatum fuit hoc:

℞. *Ol. amygd. d.* Vnc. j. ß. *lil. alb.* Vnc. j. *axungiæ capi, ping. hirci*, ana Vnc. ſemis, *ſarcocollæ* Drach. ſem. *farinæ oryzæ, lupinor.* ana Drach. j. *lithargyri auri* Drach. ß. *puluer. rad. ireos*, ana Scrup. ſ. *ſacchari caberzet* Drach. j. Contundenda conterantur in pollinem, & cribro tenuiſſimo excipiantur, & gummi diſſoluta addantur ſi libet tandem omnia ſecantur in mortario, ſuperinfundendo *aq. roſ. ſtil. alb. ſaccar.* ana q. ſ. Continuò agitando & incorporando per pannum laneum manibus emulcendo, traiiciantur, & exibit vnguentum molle.

CAPVT V.

De Næuis maternis.

Næui materni. EST & aliud macularum genus, quod cutem deſœdare ſolet. Idque à prima origine contractum, quod quis infans in vtero contraxit, vnde Næui, Maculæ, & Notæ maternæ atque originales nominantur, Germanis *Mutter mahl, oder Un mahl.* Sunt autem maculæ hæ variæ, coloris nunc rubri, nunc fuſci, nunc alterius, huius vel illius figuræ, nunc in hac, nunc in illa corporis parte.

Cauſſa.

Cauſſa. Equidem reperiuntur, qui à fortuito humorum concurſu tales maculas in corpore excitari credunt. Verùm talia fortuitò non fiunt, ſed ab imaginatione matris maculas iſtas pendere, & ab ea fœtum ſignari, vt loquuntur, ipſa experientia docet. Autoritates Philoſophorum & Medicorum varias congerere non eſt neceſſe, neque etiam omnia conformationis vitia, quæ occaſione imaginationis fiunt, hic recenſere opus eſt. Mulierculis enim notum, infantes nonnullas maculas fragorum vel ceraſorum inſtar, vel ſubeas inſtar vini rubri vel ignis habere, quòd talibus rebus matri oblatis imaginatio tales colores fœtui impreſſerit. Et ipſe noui fœminam, cui grauidæ ſub moro ſtanti mora aliquot in dorſum inciderunt vnde infans ex ea natus totidem excreſcentias mororum figuræ ſimiles in dorſo habuit. Qua ratione autem imaginatio id præſtet, pluribus *in tractat. de conſenſu Chymic. cum Ariſtotel. & Galenic. cap.* 14. & *lib.* 4. *Pract. part.* 1. *ſect.* 4. *cap.* 7. hac de re actum eſt, quæ hic repetere opus eſſe non puto.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Difficulter hoc macularum genus curatur, & quamuis interdum nonnihil obſcurari videantur tamen ſolet rarius teſcere. Et referunt nonnulli eas, quæ occaſione ceraſorum, fragorum vuarum contractæ ſunt, eo tempore, quo fructus illi maturescere ſolent, quaſi efflorescere rurſum,

2. Si tamen mox fœtu edito medicamenta adhibeantur, interdum tolluntur.

Curatio.

Curatio. Vulgò fœminæ ad maculas tollendas vtuntur ſanguine ſecundinæ, & ea adhuc calente maculas has abſtergunt. Alij etiam poſtea ſanguine menſtruo vtuntur.

Poſſunt tamen & alia medicamenta detergentia hactenus ad alias faciei maculas tollendas propoſita, hic vſurpari. Alij ſaliuam matris ieiunæ adhibent, alij ſapius ex matris vbere lac inſtillari præcipiunt. Quæ ſi non ſufficiant, ad erodentia & cauſtica quoque medicamenta vel etiam manualem operationem & abraſionem cuticulæ accedendum. Vtile etiam eſt, ſi mater ſem. ſinapi ſingulis diebus manè maſticet, & eo maculam fricet. Qui iam eam partem vmbilici, quæ infantulo poſt vmbilici debitum nexum decidit, adſeruant, háncque exſiccatam, ac deinde ex aq. herbæ Chriſtophorianæ madentem maculæ imponunt ter in die, tamdiu donec ea penitus euaneſcat. Commendatur etiam aqua deſtillata è garyophyllata montana, ſi eâ infans ex vtero egreſſus lauetur, & maculæ deinceps eadem aquâ abluantur.

CAPVT VI.

De Maculis volaticis Infantium.

Der Flug junger kinder. LIbelli Practici Germanici, vt in Gaberrhouteri *Practica*, & *Promptuario Medico* VVittichij, & aliis videre eſt, faciunt inter morbos pueriles mentionem affectus, quem *den Flug* appellant, quem quia nunquam vidi, in *tractatu de morbis infantium* præterij. Quia autem nonnulli ſunt, qui eum ſe vidiſſe ſcribunt, eius hoc loco mentionem faciam. Deſcribuns autem, quod ſint maculæ quædam volaticæ, rubræ, vel purpureæ in cute hinc inde ſerpentes, quæ ſi orificium aliquod, os putà, nares, oculos, aures, nates attingant, & eouſque penetrent, malum lethale fieri. Ideoque vt id præcaueatur accipiunt *aquam roſarum*, & pauxillum *croci* admiſcent, eaque omnia orificia illinunt, & maculas etiam ipſas circumlinunt. Saltem verſus pedes corpus non attingit, vt per pedes maculæ iſtæ euaneſcant. Quæ maculæ, ſi dantur, procul dubio Eryſipelatis ſpecies ſunt, & propterea non ſolùm illud linimentum ad orificia corporis adhibendum, ſed & repulſiua medicamenta, quæ alias in Eryſipelate vſurpari ſolent, vſurpanda eſſent.

CAPVT VII.

De Maculis à Germanis Hepaticis dictis.

QVod ſæpe monui, nec hîc prætereire poſſum, multa tuberculorum & macularum genera, vulgo etiam paſſim apud omnes Nationes hodie nota eſſe, quæ quibus nominibus à Græcis vel Latinis appellata ſunt, ignoratur: cùm tamen credibile non ſit, apud Antiquos ea non extitiſſe, ſiquidem cauſſæ iiſdem ſeculis viguerunt. *Leberflecke.*

Vulgo notus eſt affectus, quem Germani *leberflecke* nominant, procul dubio, quod ex hepate ortum habere credant, maculæ ſcilicet fuluæ, vel ex flauo nigricantes, latæ, palmi magnitudine, inguina in primis, & pectus ac dorſum occupantes, imò totum pectus interdum occupantes, cum cutis quadam leui aſperitate, quæ ſquamulas aut furfures quaſi emittit, quæ tamen non vno loco hærent, ſed hinc inde diſſeminantur, & modò euaneſcunt, modò rurſum emergunt. Eas videtur, quantum memini, claré deſcribit Reinerus Solenander, *ſect.* 5. *conſil.* 11. ſed ſine nomine. Platerus etiam earum mentionem facere videtur, dum ſcribit, dari maculas fuſci coloris, palmæ amplitudine, interdum certis ſedibus corporis, & quidem certis temporibus oboreas certiſque deſinentes. Verùm rem obſcurat, dum cauſſam & curam in Lentigine quærere iubet. Sunt enim Lentigines, & hæ maculæ diuerſi affectus, & diuerſas cauſſas habent, vt ex iis, quæ ſuprà *cap.* 3. *de Lentiginibus*, dicta ſunt, & hoc capite dicentur, patebit. An ad Vitiliginem & Alphum nigrum, quod ſuſpicor, referri poſſint, penes Lectorem eſto iudicium. Nos rem iſtam hoc capite, ſine nomine Græco, vel Latino, (Germanicum enim, vt ipſæ iſtæ maculæ, vulgo notiſſimum eſt) explicabimus.

Cauſſæ.

Cauſſa. Cauſſa harum macularum eſt humor ſiccior melancholicus cum alimento partium ad cutem delatus, ſeu ſanguis feculentior & craſſior, qui cùm totus aſſimilari non poſſit, id quod excrementitium eſt, ad cutem detruditur. Etſi verò ab hepate ſicciore ſanguis ille feculentior generetur; vnde etiam à Germanis *Leber flecke*, Hepaticæ maculæ, dicuntur: tamen lien proculdubio, cùm & ipſe ſuo modo ſanguificet non extra culpam eſt. Vnde obſeruari poſt maculas iſtas, ſi diu durent, quartanas obortas fuiſſe. Facit etiam ad macularum harum generationem victus ratio & vitæ genus ad ſanguinem ſiccum & feculentum, & humorem melancholicum generandum aptum, de quo alibi diximus.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Ipſæ quidem maculæ per ſe nihil periculi conjunctum habent, neque aliquam moleſtiam, aut viſui obuiam deformitatem pariunt, cùm non in facie & manibus, vt lentigines, ſed in locis veſtibus tectis oboriantur.

2. Ratione tamen cauſſæ, à qua pendent, & vitioſæ hepatis ac lienis conſtitutionis, alios morbos præſagiunt, & non rarò tertianæ & quartanæ febres maculas has ſequuntur.

3. Etſi quoque iſtæ maculæ facilè, vt dicetur tolli poſſint: tamen niſi vitium ſanguinis & viſcerum, à quibus vitioſus ſanguis generatur, tollatur, paulo poſt iterum efflorescunt & redeunt.

Curatio.

Curatio. Cùm ergo maculæ iſtæ ſemel ſublatæ niſi cauſſa, à qua pendent, tollatur, redeant, humor vitioſus ille euacuandus, medicamentis paratis ex *radic. polypod. ciel oriẽ. borrag. ceterach, cuſcuta, capill. ♀. agrimonia, foliis ſenæ, rhabarbaro, rad. gialapæ*: idque aliquoties repetendum. Si opus ſit, etiam vena aperiri poteſt.

Verùm cùm purgantia ſaltem humores, qui in venis collecti ſunt, tollant, eorum verò generationem non præcaueant, in primis danda opera, vt illa vitioſa hepatis & lienis conſtitutio, a qua generatio iſtorum humorum pendet emendetur: id quod optima victus ratione perficitur, quâ ſenſim illa ſicca hepatis & lienis conſtitutio in meliorem reſtituitur. Itaque vtendum cibis boni ſucci, carne hœdina, agnina, vitulina, gallinacea, ouis, & ſimilibus, hordeo, tritico, pomis bene maturis, prunis, paſſulis, amygdalis. Vitandi verò craſſi, ſalſi, acres, & mali ſucci cibi, vt carnes fumo induratæ, & ſimiles. Bonorum enim ciborum vſu, viſcerum conſtitutione in meliorem ſtatum

redactâ

redactâ, vitioſi humores ampliùs non generabuntur, ſed ſanguis bonus & temperatus.

Topica verò quod attinet, manè partes maculis iſtis fœdatas fricare vtile eſt. In primis verò ante balnei ingreſſum *aquam* vel *ſyrupum fumariæ* cum pauxillo *theriacæ* ſumere commodum eſt. Poſt ſudorem locus illinatur ſem. ſinapi cum aqua calida in formam pultis redacto, quod tamdiu ibi relinquatur, donec in parte feruor & punctio quædam percipiatur, poſtea aqua calida abluatur.

Vel hac maſſa illinatur:

℞. *Saponis albi* lib. ß. radatur & ſiccetur. Poſtea adde *ſem. ſinapi* Vnc. j. ß. *farina fabar. lupinor.* ana Vnc. ij. *medulla panis albi* ℥. j. Cum *ſucco fumariæ*, vel *lapathi acuti*, Miſce, & vtere.

CAPVT VIII.

De Pruritu.

Etſi Pruritus cum aliis affectibus pluribus conjungatur, vt ſcabie, impetigine, lepra, & ſimilibus, eorúmque ablatione & ipſe tollatur; aliquando tamen ſolus homines vexat, & adeò moleſtus eſt, vt etiam Medici auxilium implorare cogat, de quo *hoc capite* agemus.

Eſt autem Pruritus dolor, ab excremento tenui & acri inter cuticulam & cutem hærente excitatus. Etſi enim dum pars pruriens ſcalpitur, voluptas quædam percipitur: tamen illa voluptas non ad pruritus naturam pertinet, ſed ſcalpturam ſequitur, dum partes, quæ à materia acri mordebantur, ad ſtatum naturalem & priſtinam æquabilitatem conferturn redeunt. Vt enim dolor excitatur à ſubito motu ad ſtatum præternaturalem: ita voluptas percipitur à ſubito motu ad ſtatum naturalem. Ipſe verò pruritus poſt ſcalpturam ceſſat, quòd materia, quæ cauſſa doloris erat euacuatur, & quia ſolutio continui, quæ dolorem excitat, ad ſolutum eſſe & quietem, ſi fortior fiat ſcalptura, deducatur.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa nimirum proxima pruritus eſt excrementum ſalſum, mordax, & acre, ſincera ſcilicet aut atra bilis, vel pituita ſalſa. Quod excrementum etſi in ſcabie quoque adſit: in pruritu tamen eſt tenuius & per minimas particulas ſeſe inſinuat. Hæret autem inter cutem & cuticulam, & propterea acrimonia ſuâ ſentientes in cute particulas ſtimulat, & ad ſcalpendum irritat. Et quidem vt excrementum iſtud in cute hæreat, facit cùm excrementi natura, quod etſi ſit tenue, tamen lentorem quendam & viſciditatem habet, quâ partibus pertinaciùs adhæret; tùm ipſius cutis denſitas, ob quam exhalare non poteſt.

Colligitur autem iſtud excrementum, ob hepatis caliditatem & ſiccitatem, ciborúmque acrium & multorum aromatum vſum. Hinc ſenes, qui præcipuè in juuentute hepar calidius habuerunt, & cibo ac potu calidiore vſi ſunt, in ſenectute pruritum, & tandem ſcabiem ſentiunt. Vide Galenum 2. *de ſympt. cauſſ. cap.* 6.

Differentiæ.

Differentiæ. Pro humoris autem varietate, & locorum affectorum ratione, quædam pruritus eſt differentia. Prout enim materia magis vel minùs acris eſt, eò maior ac contumacior pruritus excitatur. Interdum pruritus in cute totius corporis percipitur, interdum in partibus quibuſdam.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Pruritus plerumque ſcabiei futuræ prodromus eſt. Nam ſi pruritus diu duret, materia tandem copioſior colligitur, & putredinem concipiens acrior redditur: cuticulámque erodit & puſtulas excitat.

2. Quò humor, qui pruritum excitat, peior, eò deterius eſt malum. Nimirum qui ex ſanguine adulto aut bile excitatur pruritus, citius finitur; qui ex ſalſa pituita prouenit, durat diutius: diutiſſimè verò, qui à melancholia aduſta oritur, habet.

3. Pruritus, in quo magna in ſcalpendo eſt voluptas, malus eſt, quia à bile acri oritur.

4. Pruritus in ſenibus rarò curatur, præſertim decrepitis. Nam cùm ea ætas talibus humoribus ſalſis cumulandis apta ſit, corporis illa diſpoſitio vix mutari, & in meliorem ſtatum traduci poteſt. Si tamen diligens cura adhibeatur, quandoque ſanatur, refértque Mercurialis, *de morb. curan. cap.* 5. Leonellum Pium, octuagenarium, à maximo pruritu beneficio medicamentorum fuiſſe liberatum.

5. Hippocrates, *in Coacis*, pruritum in tabeſcentibus, ſi alui ſuppreſſioni ſuccedat, eſſe lethalem ſcribit. Etenim ob pruritus moleſtiam tabidi, neque dormire, neque quieſcere poſſunt, vnde coctio nulla fit, morſque ipſis acceleratur.

Curatio.

Pruritus cùm dolor ſit, ipſe ſi vehementior ſit, & vigilias excitet, vireſque proſternat, mitigationem & anodynum; cauſſa verò, à qua pendet, ſui euacuationem indicat. Et quidem cauſſa proxima, cùm ſit humor ſalſus in cute hærens, is à cute euacuandus. Quia verò cauſſa iſta proxima fouetur ab humore ſimili in venis contento, & is euacuandus. Et cùm is generetur ob prauam & vitioſam viſcerum diſpoſitionem, ea emendanda, atque ingeneratio talium humorum præcavenda. Curatio.

Prurituum tollunt humectantia, quæ materiam illam acrem pruritus cauſſam mitigant. Humores verò excrementitios è cute euacuant detergentia, diſcutientia, extollentia & rarefacientia. Antecedentem cauſſam tollunt purgantia. Vitioſam viſcerū diſpoſitionē emēdant alterātia, & in primis bona victus ratio.

Itaque primò humor ſalſus, nitroſus & acris præparandus & euacuandus. Præparant tùm medicamenta refrigerandi & humectandi vi prædita, quæque ſimul viſcidum humorem attenuant: qualia ſunt, cichorium, endiuia, borrago, bugloſſa, fumaria lupulus, capillus Veneris, rad. aſparagi, polypodij, epithymum, & ex his parati Syrupi, in primis de lupulo, fumaria, cichorio, byzantinus ſ. capillor. Veneris.

Evacuantur verò humores foliis ſenæ, polypodio, helleboro nigro, rad. gialapa, ſyr. de polypodio compoſito, el. diacatholico, confectione Hameth, extr. hellebori nigri, melanagogo. Formulæ alibi, vt & *capite de ſcabie*, ſunt propoſitæ.

Nonnunquam & venæ ſectio, ſi ætas & vires ferant, inſtituenda. Et quia non rarò accidit, vt vel hæmorrhoides vel menſes detenti, malo huic occaſionem præbeant, hæmorrhoides vel menſes prouocare tum vtile eſt.

Ad humorum verò aduſtorum, vt & ipſorum viſcerum feruorem temperandum, nihil vtilius eſt ſero lactis caprini, quod ad libram j. vel etiam ij aut iij. exhiberi poteſt. Efficacius erit, ſi aliquid ſucci vel ſyrupi fumariæ addatur. In primis verò ad viſcerum intemperiem corrigendam, & ſanguinis boni generationem facit bona diætæ ratio. Aër ſit temperatus, ad frigidam & humidum declinans. Cibus boni ſucci facilis concoctionis & qui non facilè corrumpatur, poteſtque alterari borragine, endiuia, in primis lactuca; quæ præterea & ſomnum conciliat, qui in hoc affectu maximè vtilis eſt. Vitentur verò acria, ſalſa, amara, acida, dulcia, pinguia, præſertim frixa.

Topica quod attinet, ad ipſum pruritum leniendum ac mitigandum, & humoris acrimoniam temperandam, ac humores etiam nonnihil diſcutiēdos, eſt vtiliſſimum aquæ dulcis tepidæ balneum, in quo æger manè ante cibum per dimidiæ vel integræ horæ ſpatium ſedeat: quia ſimul viſcerum calorem & ſiccitatem temperat, poróſq; rarefacit. Ad materiam verò potentiùs diſcutiendam vtilia ſunt balnea medicata, ſcilicet ſulphurea; atq; vtile fuerit alternis vicibus vti balneo modò aquæ tepidæ dulcis, modò ſalſæ & ſulphureæ. Ita enim & pruritus mitigabitur, & pori laxabuntur, atque excrementa in cute abſtergētur & euacuabuntur. Ad diſcutiendum verò vſurpari poteſt oleum commune, vel amygd. dulc. cum ſulph. & ſale; item oleum coſtinum. Vel abluatur corpus decocto apij parietariæ, rad. oxylapath. ſem. orobi lupinor. cicerum alborum, ſurfurum.

Vel ℞. *Farina lupinor.* Vnc. iiij. *ſulphuris* Vnc. ij. Miſce, cum *aceto*, & corpori illine.

Vel ℞. *Lithargyri, ſulphur. terebinth.* ana Vnc. j ß. *ſucci maluæ, parietariæ*, ana Vnc. j. *ſalis*, Drach. j. *ol. communis* q. ſ. Miſc.

Poſt vſum verò talium, balneo tepido aquæ dulcis vtendum.

Plura petantur è *part.* 1. *cap.* 27. *de ſcabie*, cùm pleraque medicamenta quæ ſcabiem, præcipuè ſiccam curant, etiam in pruritu vtilia ſint.

CAPVT IX.

De Malo odore.

Tandem inter affectus cutis non prætereundus videtur malus odor, qui interdum e partibus externis corporis per cutem exſpirare, & cum adſtantibus, tum ipſi homini, cui id accidit, moleſtus eſſe ſolet. Corpus enim humanum, dum ſecundum naturam ſe habet non olet, neque vllum odorem exſpirat, qui quidem ab homine percipiatur. Nam animal quodcunque odorem aliquem ſui generis exſpirare, docet Theophraſtus, *lib. de odoribus*, & probat id experientia, dum videmus canes heri veſtigia odoris beneficio legere, & feras inueſtigare. Si verò odorem ab aliquo exſpirare percipiatur, id præter naturam eſt. Et quod de Alexandro mag. o, *in vita eius*, refert Plutarchus, cum bonum odorem emiſiſſe, id rarum eſt; niſi veſtibus potiùs id fuerit tribuendum. Malus odor.

Prauos verò & fœtidos odores ſæpe è corpore humano exſpirare, non rarò obſeruatur. Loca autem, è quibus fœtor ille exſpirat, ſunt os, alæ, pudenda, & pedes præcipuè. Quod verò aures & nares etiam fœtent interdum, id fit ex eorum viſceribus. Nonnunquam tamen & ex toto corpore eiuſmodi fœtor exhalat. De oris fœtore, *lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 19. dictum.

Non autem hîc in genere, quæ odoris ſit natura tum etiam quâ ratione ſuauis vel ingratus odor generetur, diſputare libet, cùm id ex Phyſicis peti poſſit. Hoc loco ſcire ſufficit, odorem inſuauem & fœtorem ex ſuperflua humiditate putreſcente, vaporéque talem exhalante prouenire.

Hircus. Alarum fœtor, *Hircus* appellatur. Auicénnas *ſeptima quinti, tract. 3. cap. 23.* ſcribit, quod cauſſam huius fœtoris nonnulli ſtatuant eſſe reliquias ſeminis, quæ in generatione ſuperfluæ fuerint, & in hunc locum delatæ ſint. Quam ſententiam etſi Auicennas reiicit, & ab aliis huius odoris cauſſa ponitur pororum cutis eo loci adſtrictio, ob quam vapores liberè nequeant tranſpirare & exhalare: tamen conſtrictio pororum non ſufficit; aliàs enim ſenibus eſſet hic affectus magis familiaris. Et non videtur eſſe abſurda iſta ab Auicenna reiecta opinio. Animaduertimus enim hunc affectum virginibus nubilibus, ſi motu incaleſcant, eſſe maximè familiarem. Et omnino teſtes & ſemen talem odorem ſanguini imprimendi vim habere, cognoſci poteſt ex hircis, & caſtratis animalibus. In primis tamen hic fœtor iis familiaris eſt, qui corpus habent humidiùs, quod putredini maximè eſt obnoxium. Licèt enim totus ſanguis non putreſcat, circa emunctoria tamen excrementitij vapores facilè putredinem concipere poſſunt.

Pudendorum fœtor. Eadem de cauſſa & pudenda nonnullis olent, ob humores excrementitios qui ab hepate veníſque ad emunctoria in inguinibus ſita deponuntur, è quibus vapores fœtidi exhalant.

Pedum fœtor. Fœtent & pedes nonnullis. Cùm enim natura ad extremas haſce partes humores excrementitios detrudere ſoleat, pedes verò veſtibus & calceis tegantur, vt vapores inde exhalantes liberè exſpirare non poſſint, putredinem concipiunt, atque inde ille fœtor contrahitur.

Tandem ſed rariùs, totum corpus (niſi id fiat à ſudore, quod frequentiſſimum eſt) fœtet, & qui toti corpori interdum adſcribitur, potiùs alarum eſt. De Thaide tamen extſtat epigramma Martialis, *lib. 6.*

Tam malè Thais olet, quàm non Fullonis auari
Teſta vetus, media ſed modò fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora Leonis,
Non detracta cani tranſtyberina cutis:
Pullus abortiuo nec cùm putreſcit in ouo,
Amphora corrupto nec vitiata garo.
Virus vt hoc alio fallax permutet odore,
Depoſita quoties balnea veſte petit:
Pſilothro viret, aut acida latet oblita creta,
Aut tegitur pingui terque quaterque faba.
Cùm bene ſe tutam per fraudes mille putauit,
Omnia cùm fecit, Thaida Thais olet.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Turpe hoc vitium eſt & adſtantibus moleſtum, & quod conuerſationi incommodum eſt, ac vxores maritis ſæpe ingratas reddit.

2. Idem tamen etiam corporis nimiùm humidi, & multa humida excrementa cumulantis indicium eſt, quale in febribus & aliis ex putredine ortis morbis facilè eſt obnoxium.

Curatio.

Curatio. Curatiò vel ipſum fœtorem reſpicit, qui ſuaui odore tegi & palliari poteſt, vel ipſam cauſſam, quæ vera curatio eſt. Itaque eorum, qui hoc vitium patiuntur, corpus, conuenienti modo, venæ ſectione, ſi opus, & purgatione euacuandum, & minima eius humiditas exſiccanda. Vtilis in primis hîc eſt *aloë roſata* quæ corpus ſiccat & potenter à putredine præſeruat.

Diæta etiam ita comparata ſit, vt ad ſiccum vergat, & putredini reſiſtat. Cibi propterea condiantur *aceto, ſucco citri, aurantiorum, aq. roſar. aceto roſaceo.* Abſtinendum verò à cibis, qui facilè corrumpuntur, quales ſunt *cucumeres, melones, melopepones, ficus*, & ſimiles. Piſcium quoque præſertim mollium, vſus nimius vitandus. Exercitationes corporis etiam non negligantur. Somnus non ſit nimius.

Poſtea animaduertendum, è qua parte fœtor exhalet, & propterea pars ea ſæpius mundanda & abluenda, *decocto hordei, ſcabioſa, rad. ireos, aloës, myrrha, ligni guaiaci, cortic. citri, ſantali, ligni aſpalathi*, & poſtea imponendum ceratum ex *ſtyrace calamita, benzoe, cinnamomo, garyophyllis, myrrha, aloë*, cum *reſina* & *ol. lauendulæ* ſubactis.

Cùm verò etiam antequam cauſſa planè tollatur, fœtor ille omnibus moleſtus ſit, ſuaueolentibus obſcurari, deprimi, & quaſi palliari poteſt. Alæ ergo & inguina, prout opus, linamento vel vnguento aliquo ſuaueolente inungi poſſunt, parato ex *rad. ireos, Fl. cinnamom. ligno aloes, garyophyllis, gallia moſch. ſtyrace calamita, ol. lauendulæ* vel *balſamo citri, garyophyllorum, cinnamomi*, vel pluribus miſtis, addito *moſcho & ambra*, ſi libet. Sub alis etiam pila odorata ſeu pomum ambræ geſtari poteſt. Si pedes ſingulis diebus lauentur aquâ vel lixiuio, in quo *folia lauri, origani, ſaluia, fl. roſar. chamameli, rad. ireos*, cocta ſint, fœtor ille facilè tollitur. Vel abluantur pedes *vino*, in quo *alumen* diſſolutum ſit.

Poſt lotionem etiam *διαπάσματα* Græcis dicta adhibere licet, quæ vt Plinius, *lib. 13. cap. 2.* ſcribit, ſiccis odoratis conſtant, ſuntque aſpergines medicamenti alicuius ſicci & in puluerem triti, quibus & pedes fricare, & aliquid de iis inter digitos pedum inſpergere licet.

Vt ℞. *Fol. lauri origani*, ana ℥. j. *fl. roſ. rubr. rad. iridis Fl. cyperi*, ana Vnc. ß. *farinæ fabar. lupinor.* ana Vnc. iij. *ſal. exſiccati* Vnc. j. F. puluis.

Eadem ratio eſt, ſi totum corpus fœtidum odorem exſpiret. Tunc enim frequenter balneis ex herbis odoratis modò dictis vtendum. Et niſi hic fœtor ſuperari poſſit, veſtimentis odoratis, pilis odoratis, balſamis, & ſimilibus vtendum. Verùm præſtat cauſſam fœtoris tollere, quàm odoribus fœtorem obfuſcare velle; cùm odoramenta, niſi planè fortia, ſeſe fœtori miſceant, eiúſque vehiculum fiant, & ingratum odorem efficiant. Et omnino ille optimè olet.

Memorabilis verò hiſtoria fœtoris totius corporis, extſtat *in epiſt. Med.* Clar. Dn. G. Gregorij Horſtij, *lib. 2. ſect. 10.* vbi D. Sigiſmundus Suitzerus ad D. Andream Libauium ſcribit, quòd virgo quædam Auguſtana, annorum 17. Bambergam in monaſterium S. Sepulchri miſſa fuerit, vt ordini iſti manciparetur. Hanc verò monaſterium vix ingreſſam, fœtorem cæteris monialibus ſummè aduerſum inſtar putreſcentis cadaueris emiſiſſe, ſiue in eodem cum cæteris verſata fuerit contubernio, ſiue in ſua crypta (cellam vulgò vocant) latuerit: hanc enim prætereuntes odoraſſe. Diligenti verò habitâ inquiſitione, ſe intellexiſſe ſcribit, fœtorem illum non ab oris, ventriculi, vteri, aut alterius corporis partis vitio manare, ſed eam eſſe vniuerſi corporis *ἰδιοσυγκρισίαν*. Libauius tamè in *epiſtola reſponſoria*, *ἰδιοσυγκρισίαν*, illam non admittit, cùm eius cauſſam reddere ſit ſupra humanum captum, ſed acceſſorium quiddam forinſecùs iſtam ſubſtantiæ alterationem induxiſſe, vel talem adſperſiſſe labem putat. Et quidem eam labem in vtero contractam eſſe, ex contaminato ſanguine ſeminéque: & conſtitiſſe & nutritum eſſe intra parentem, vel aliquid paſſum eſſe matris nauſeâ & conſternatione affectúque graui in vtero latitantem embryonem. Prætereà putat, conſternatam forſan fuiſſe matrem ſepulchro, ſuperueniſſe vnctioni cadaueris, ſordibus putridis ex aluo decumbentium redditis nauſeam concepiſſe aut ſimilibus fuiſſe grauiter affectam. Plura videantur in *allegata* Libauij *epiſtola*.

Aliud exemplum fœtoris totius corporis habet Libauius, *in ſeq. epiſtola*, vbi ſcribit, compertum ſibi eſſe, quandam iuuenculam in matrimonio viuentem tempore fluentium menſium ferè peius cloacis olere, maritúmque tunc afflictum degere.

LIBRI QVINTI

PARTIS TERTIÆ.

SECTIO II.

De Capillorum & Vnguium vitiis.

CAPVT I.

De Pilorum natura.

POST cutis vitia meritò capillorum vitia ſubiungimus. Sunt enim pili cuti infixi, nec vllibi extra cutem reperiuntur. Neque pilorum vitia prætereunda ſunt, cùm & ipſi corporis partes ſint, etſi ignobiliores. Cùm enim vngues, vngulas, cornua in animalibus, & pennas in auibus, partes corporis eſſe nemo facilè negauerit, neque facilè quis dixerit, pauonis caudam, & varias auium variè coloratas & figuratas pennas, quid excrementitium eſſe: pilos etiam corporis partes eſſe, negandum non eſt. Id quod eorum conformatio, figura varia, coloréſque varij ſatis docent. Probat idem & eorum vſus: vt & morbi, de quibus poſtea dicetur, ac in primis Plica illa Polonica, & tandem ipſa vis effectrix & conformatrix, quam pili, vt aliæ partes, habent, vt mox dicetur, euidenter id oſtendit. Et licèt pili abſciſſi regenerantur, ideò tamen partes eſſe negandum non eſt. Nam & vngues, & vngulæ, in cancris chelæ, in brutis quibuſdam cornua amittuntur, ac renaſcuntur; imò in homine etiam dentes.

Equidem vulgò docetur, pilos generari, dum à calore corporis noſtri, fuliginoſi craſſique vapores è tertia coctione in corporis noſtri partibus eleuantur, & ad poros cutis pelluntur, in quorum anguſtiis dum hærent, conglutinentur, donec tandem poro repleto alius atque alius vapor ſubiens hunc impellat, quem viciſſim alius atque alius, atque ita è poro extrudatur, & pilus formetur, qui poſtea ſimilibus vaporibus ſuccedentibus, pilum protrudentibus, eiúſque radici ſeſe agglutinantibus, prolongetur.

Verùm

Pilorum generatio. Verùm ſi hoc modo pili generarentur, cauſſa reddi non poſſet, cur non in omnibus corporis partibus pili naſcerentur, & cur in quibus naſcuntur, in aliis copioſiores, in aliis pauciores; & cur alij ſemper augeantur, alij nihil augeantur. In collo & facie nulli pili naturaliter naſcuntur, in capite & genis copioſi, vt & in pudendis, ſub alis, in palpebris, & ſupra palpebras. Pili in capite & barba ſemper creſcunt, & prolongantur: qui verò in palpebris ſunt, eandem longitudinem ſeruant, & præterea ſemper recti manent. Deinde cauſſa dari non poſſet, cur viri ſaltem barbam, non verò fœminæ etiam habeant, cùm tamen fœminæ in capite prolixiſſimos ſæpe capillos alant. Præterea pili ex Ariſtotele, 5. *de hiſtor. animal. cap.* 12. diſtinguuntur in congenitos quales ſunt capitis, ciliorum & ſuperciliorum; & poſtgenitos, qui demum ætatis progreſſu proueniunt: cuius rei ratio dari nulla poſſet, ſi ex vulgata doctrinâ e vaporibus erumpentibus orirentur.

Alia ergo ortus pilorum cauſſa quærenda eſt, in qua inueſtiganda etiam Galenus curioſus fuit, ita vt hîc Dei Opt. Maximi, rerum omnium opificis, quod aliàs rariſſimè facere ſolet, mentionem fecerit, eiúſque hac in re omnipotentiam & ſapientiam examinare, Moyſémque refutare conatus ſit, vt 11. *de vſu part. cap.* 14. videre eſt.

Si rem verò diligenter penſitemus, nullo modo concedere poſſumus, quòd pili ſaltem fiant ab excrementis, vel vaporibus è corpore exhalantibus, & in certis locis hærentibus, ſed a facultate formatrice & pilifica pilos generari ſtatuendum eſt, ob cauſſas modò enumeratas. Et capillos non ſaltem ex fuliginibus quibuſdam, ſed ex materia longè ſolidiore, & vnguibus ac cornibus cognatâ generari, docet vel illud, quòd pili non facilè corrumpuntur, ſed poſt mortem etiam diu integri conſeruantur. Cuius rei hiſtoriam refert Gabriel de Zerbis *in librò anatomiæ corp. hum. titulo, anatom. capillor. fol.* 105. his verbis: *Nos vidimus & tetigimus Romæ cadauer mulieris in via Appia, ex oppoſito via vbi erat ſepultura Ciceronis: & ideò exiſtimatum fuit à pluribus illud eſſe tunc cadauer Tulliolæ, Ciceronis filiæ dilectiſſimæ, ſicut per inſcriptionem potuit intelligi, quod cadauer de tumulo extractum, in quo maxima parte myrrha & demum mumia præſeruatum creditur à corruptione, à temporibus Ciceronis vſque ad Sixtum IV. Pontificem maximum, quod tempus ſubſequenter fuit vſque prope annum milleſimum quingenteſimum: cuius cadaueris inerant capilli conſeruati & ornati in infula aurea, vt moris erat eo tempore, in ea ætate. Quod quidem cadauer, quod etiam à tota communitate curialium viſum fuit, remotum à loco illo, & Romam delatum, in tribus diebus, remoto conſeruante, putruit, & ad demixtionem elementorum deuenit.* Et omnino ſicut vngues in hominibus, vngulæ & cornua in quadrupedibus, pennæ variegatæ & coloratæ in auibus, à facultate formatrice formantur, & ſi decidunt, eodem modo regenerantur: ita & pili à facultate formatrice ſeu pilifica partibus certis à Creatore inſita generantur. Vnde etiam pilorum illa varietas prouenit. Pili enim vt diximus, in capite & barba in dies augentur & prolongantur: non verò ita, qui in palpebris & ſuperciliis ſunt, qui ferè ſemper eandem longitudinem ſeruant. Præterea pili in palpebris ſemper recti ſtant, eorúmque ſi vel longitudo augeatur, vel rectitudo incuruetur, viſui incommodum afferunt. Viri habent barbam, fœminæ non habent. Vſui nimirum certo Creator eos omnino deſtinauit: itaque facultatem pilificam aliis partibus dedit, aliis non dedit, quæ pilos certâ quantitate, figura, & colore format. In hominibus & aliis animantibus ſub pedibus pili nulli ſunt, vni verò lepori ſub pedibus pili ſunt, vt teſtatur Ariſtoteles, 3. *de hiſtor. anim. cap.* 12. Inſuper & iſtud pilos in animalibus à facultate formatrice prouenire arguit, quòd vi imaginationis pilorum forma & coloratio mutari poteſt, vt ex hiſtoria Iacobi, *Geneſ.* 30. patet.

Materia pilorum. Materia pilorum, vt omnium aliarum corporis partium, ſanguis eſt, vt etiam Adrianus Spigelius, *de hum. corp. fabrica, lib.* 5. *cap.* 10. ſtatuit; id quod vel in plica Polonica apparet, in qua pili ſecti ſanguinem fundunt: ſed is ignobilior. Natura enim boni œconomi, ſuum cuique in familia diſtribuentis, officio fungitur, & nobiliore ſanguinis parte nobiliores corporis partes alit, reliquum in ignobiliores diſtribuit, in vngues ſcilicet & pilos in hominibus, in brutis in pilos, vngulas, cornua, pennas: de quo etiam *in Inſtitut. lib.* 3. *part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 3. dictum. Etſi verò ex ignobiliore ſanguinis parte pili proueniunt, vnctuoſa tamen ea eſt, & ſi cum Chymicis loqui libeat, oleaginoſa, & quaſi ſulphurea, vt ex eorum accenſione apparet, & neſcio quam cum ſemine cognationem habet: vnde ſalaces & laſciui piloſi ſunt; ad Venerem, inepti, glabri; eunuchi & effœminati barbam non producunt. Qui venere frequenter vtuntur calui fiunt; contrà eunuchi non caluescunt.

Pilorum vſus. E quibus etiam facilè, quis pilorum vſus ſit, colligere licet. Equidem quoſdam ſuos habere vſus certum eſt, cùm pili in capite, eius quaſi naturale tegumentum ſint, pili in palpebris ſuo modo viſioni inſeruiant, atque euulſi vel excidentes viſioni incommodent, capilli capitis & barba, præcipuè in Viris, homini ornamentum præſtent, virúmque venerandum quaſi reddant. Verùm cùm pili ſub alis, in pudendis, in cruribus, neque ad tegumentum, neque ad ornamentum facta ſint, alium adhuc vſum in procreatione pilorum natura quæſiuit, vt ſcilicet quod eſt ignobilius in ſanguine, in iis generandis abſumeretur; vnde etiam in aliis pili copioſiùs, in aliis parciùs proueniunt, vt & infantes in pleriſque partibus pilis nulli ſunt, qui ætatis progreſſu generantur, materiâ pilorum cumulatâ.

CAPVT II.

De pilorum vitiis, & primò de Caluitie & Barbæ defectu.

CVm ergo pili à facultate formatrice ſeu pilifica generentur, habent ſuam naturalem conſtitutionem, quæ in naturali magnitudine & copia, figura, & colore conſiſtit: quam ſi amittant, variis vitiis laborant; quæ ſi morbos appellare libeat, non repugno. Et primum quidem vitium in defectu eſt, qui vel naturalis eſt, & ſecundum ætatem pleriſque accidit, vel præter naturam. Prius appellatur *Caluities*; ſecundi generis ſunt *pilorum defluuium, Alopecia, Ophiaſis.* Equidem in his omnibus vitiis eſt pilorum, qui antea aderant, defluuium, atque ita in genere omnia hæc vitia ſub nomine defluuij comprehendi poſſent: verùm vſus obtinuit, vt nomen defluuij pro quadam pilorum decidentiæ ſpecie accipiatur, vt poſtea dicetur.

Primò caluitium quod attinet, quale φάλ@ eſt in arboribus foliorum decidentia, tale in animalibus caluities, imò & ipſis arboribus: vnde Ariſtoteles 5. *de gen. animal. cap.* 3. ſcribit: *Calui omnium maximè animalium homines apertè efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodammodo eſt. Nam & plantarum aliæ ſemper frondent, alia frondem amittunt. Et aues, quæ certo tempore ſe abdunt, & latent, pennas amittunt. Qualis affectus caluitium in hominibus eſt, quibus accidit vt caluescant. Cum enim paulatim & frondes, & pennæ, & pili defluant, vbi vniuerſim hic affectus euenerit, vocabula accipit hæc, caluescere, defrondeſcere, depinneſcere.* Et Columella, *de re ruſtica, lib.* 4. *cap.* 33. nouellam caſtaneam muribus & talpis infeſtatam ſæpè caluescere ait. *Caluities quid?* Eſt autem Caluities in homine glabrities ſeu defectus pilorum in ſyncipite, ex defectu alimenti ortum habens. Atque is plerumque ætatis progreſſu naturaliter, nonnullis tamen præter naturam accidit quod tum præternaturale & vitioſum habetur.

Cauſſa.

Cauſſa. De cauſſis caluitiei equidem Medici valde diſſentiunt; verùm ſi generationis pilorum in capite modum perpendamus, res non difficilis videtur. Cùm enim materia & alimentum pilis præcipuè à cerebro ſuppeditetur, pilorum equidem huius defluuij proxima cauſſa eſt alimenti neceſſarij defectus; ille tamen à cerebri conſtitutione prouenit, ſi nimirum illud ſiccius euadat. Id quod Hippocrates docuit, 6. *epid. comm.* 3 *t.* 1. vbi ſcribit: *Cerebri conſum. io, & propterea caluitium*: vbi vt Galenus *in comm.* docet, per cerebri conſumtionem, ea diminutio eius intelligenda, quæ ex ſiccitate in ſeneſcentibus accidit. Si enim cerebrum ſiccius euadat, nihil ſuperflui in eo relinquitur, quod pilis alendis ſufficiat. Idem docet Ariſtoteles, qui 5. *de gener. anim. c.* 3. ſcribit, caluitiem fieri ob inopiam humidi calidi pinguis, id eſt, humidi alimentalis. Excrementitia enim humiditas in ſenibus potiùs ſuperat quam deeſt. Et quidem, vt dictum, caluitium naturale pleriſque eſt, quia ætatis progreſſu in omnibus cerebrum ſiccius redditur: nonnullis verò præmaturè caluitium accidit, quibus ex cauſſa aliqua præternaturali vel violenta cerebrum præmaturè exſiccatur; quæ cauſſæ plures eſſe poſſunt. Præcipua inter eas eſt nimius Veneris vſus, qui potenter cerebrum exſiccat. Vnde ante Veneris vſum nemo caluescit, & Eunuchi caluitium non patiuntur, 7. *aph.* 28. quia ſemen non excernunt, vt & pueri. Fœminæ etiam nunquam, aut rarò caluescunt, (duas tamen mulieres caluas ſe vidiſſe, teſtatur Albertus Magnus, *lib.* 19. *de animal. cap.* 6.) quia humidiorem corporis conſtitutionem habent, ideóque & cerebrum in iis tam facilè non exſiccatur, & fœminæ ſemen non ita copioſum, vt mares, emittunt. Exſiccant etiam cerebrum præmaturè vigiliæ nimiæ, ſtudia, curæ.

Quod verò Actuarij ſententiam attinet, qui *lib.* 2. *meth. cap.* 5. nimiam humiditatem caluitiei cauſſam ponit, eam ſi cum Hippocratis, Galeni, Ariſtotelis ſententia conciliare libeat, commodiùs explicari non poteſt, quàm ſi dicatur, humiditatis quidem alimentalis defectum caluitiei cauſſam eſſe, excrementitiam tamen humiditatem facere, vt faciliùs accidat. Eodem modo ſicut arborum folia quidem decidunt, ob alimenti neceſſarij defectum; faciliùs tamen & copioſiùs decidunt, ſi aduentitia humiditas accedat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Caluitium equidem per ſe oculis patet. Qua ratione tamen ab aliis pilorum decidētiæ ſpeciebus differat, explicandum. Differt caluitium ab Alopecia & Ophiaſi ſeu Area, quod vitia hæc vaga ſint, neque in certis capitis partibus pili decidunt; caluitium verò ſemper in ſyncipite accidit. A defluuio verò capillorum

lorum in ſpecie dicto differt caluitium, quòd in defluuio capillorum pili omnes, vel maxima eorum pars, paſſim in vniuerſo capite decidat; in caluitie verò ſaltem in capitis parte anteriore.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Caluitium equidem per ſe nihil periculi adfert, niſi quod facit, vt caput externis aëris iniuriis faciliùs lædatur, & naturæ noſtræ mortalis ad interitum properantis prodromus, & indicium ſit: turpitudinem tamen, præſertim ſi maturiùs accidat, parit, pleriſque ingratam: fertúrque Caium Iulium Cæſarem Imperatorem, literis & armis clarum, caluitium tam iniquo animo tuliſſe, vt poſt plurima fruſtra pertentata remedia, poſtremò à Senatu obtinuerit perpetuam Laureæ geſtationem: qui ſi hodie viueret, facilè capillitio tegumento ex alienis pilis confecto, quod hodie non paucis in vſu eſt, caluitium tegere poſſet.

2. Caluitium autem, ſiue ſenectute ætatis progreſſu, ſiue præmaturè oriatur, curationem non admittit, ſicut nec dentium caſus in adultis, cùm alimentalis illius humidi defectus reſtitui nullo modo poſſit.

3. *Qui calui ſunt, iis varices magni non fiunt: quibus verò caluis exiſtentibus varices ſuperueniunt, iy rurſus capillati fiunt,* 6. *aph.* 34. Verùm aphoriſmus hic falſus eſt, vt Galenus, *in comment.* docet: cùm nemo ignoret, caluitium eſſe affectionem inſanabilem; falſum etiam eſſe, magnos varices caluis nunquam superuenire, ſicut & varicibus ortis caluitium ceſſare: niſi fortè, vt nonnulli aiunt appellatam Medicis madaroſin, id eſt, capillorum defluuium, caluitium nominet. Hæc enim cùm à vitioſis humoribus ortum habeat, vt & ophiaſis & alopecia dicta, iiſdem ipſis prauis humoribus in cura tranſlatis varices facere, & homo capillos recuperare & recipere poteſt. Nam ſi priùs à vitioſis humoribus, capillorum corruptis radicibus, eorum fiebat iactura, meritò nunc iiſdem aliò migrantibus, ad naturalem ſtatum capilli reuertentur.

Curatio.

Curatio. Etſi verò Caluities iam facta curari non poſſit: quia tamen & valetudini incommodat caluitium, & deformitatem parit, danda opera, vt quantum fieri poteſt, præcaueatur & retardetur. Quod aliâ ratione fieri non poteſt, quàm alimenti pilorum, quod deficere incipit, refectione, & ad cutem capitis attractione. Ideóque danda opera, vt humidum pingue ac calidum, quo pili nutriuntur, conſeruetur & ad cutem attrahatur. Quidam etiam moderatè adſtringentia addunt, ſi a calore capitis cutis rareſiat. Verùm cùm ex alimenti defectu caluities oriatur, & ob ſiccitatem aliàs cutis meatus ſubſideant, & conniueant, adſtrictione opus non eſt, ſed ſi adſtringentia adhibeantur, alimentum pilorum affluens reprimetur.

Quæ autem medicamenta intemperiem capitis & cerebri ſiccitatem corrigant, *l.* 1. *Pract. part.* 1. *c.* 4. propoſita ſunt. Vt verò alimentum ad capillorum radices attrahatur, frictiones medicamentis præmittendæ ſunt, quæ tamen moderatæ eſſe debent, vt alimentum ſolùm attrahant, non diſcutiant. Debent autem calida eſſe, & ita attrahentia, cum moderata adſtrictione, quibus alimentum ad capillorum radices attrahatur & detineatur. A Dioſcoride, *lib.* 1. *cap.* 110. & Galeno, 7. *de ſimp. fac.* §. *Coſtus*, commendatur Ladanum, magis tamen ad pilorum defluuium, quàm caluitium: plerique tamen eo etiam ad caluitium vtuntur, præſertim eius oleo quod hoc modo parant.

℞. *Ladan. opt.* in tenuiſſimas partes concisi ℔. j. Affunde *aq. roſ.* ℥. vj. *ol. amygd. d.* ℥. iv. Coq. & coletur toties, vt clarum fiat.

Vel diſſoluatur *Ladanum* in *ol. maſtichino*, & coletur. Vtilis eſt & lotio capitis cum decocto fœnugræci. Plura in hunc vſum medicamenta videantur apud Galenum, 1. *de compoſ. med. sec. loca, cap.* 1. Et in *capp. ſeqq.* plura proponentur.

Diæta.

Diæta. Imprimis verò ad caluitiei retardationem facit recta diætæ ratio. Cibi nimirum ſint boni alimenti, & pinguis ſucci faciliſque concoctionis. Abſtinendum verò à ſalſis, acribus, acidis, auſteris, vt fructibus horariis, qui paucum & fluidum alimentum habent. Potus etiam ſit talis, qui bonum ſuccum præbeat. Abſtinendum verò à vino potenti & antiquo exſiccandi vim habente. Venus in hoc affectu maxime nocet. Noxiæ ſunt & vigiliæ, mœror, curæ, & animi ſollicitudo.

De Barba defectu.

Barba defectus. Barbam Viri ornamentum eſſe, ſuprà diximus. Ea ergo ſi in Viris deſit, inſignem turpitudinem parit. Deficit autem vel omnino, vt in eunuchis, & quibuſdam, qui corpore planè fœmineo ſunt præditi; vel tardiùs erumpit: aut non eâ copia, qua ſolet, erumpit. Quæ omnia accidunt, vel ob materiæ defectum, vel ob cutis, è qua erumpere debet, denſitatem, aut aliam conſtitutionem, quæ barbæ ortum impedit.

Cùm autem in Viris barbæ defectus, ea ætate, qua barba prouenire debet, aliquam turpitudinem & deformitatem pariat, & qui ætate iam ſunt adultiore, ad autoritatem aliquam conciliandam, barbam expetant, non rarò Medicorum opera eo nomine imploratur. Verùm ſucceſſus rarò voto reſpondet, aut certè tardiùs, cùm ſcilicet natura eam ſponte molitur. Vnum tamen atque alterum medicamentum apponere libet: plura ex *ſeqq. capp.* peti poſſunt.

℞. *Ol. in quo abrotanum ſit coctum.* ℥. ij. *cineris apum vel veſparum* ʒ. j. *ſtercoris murium* ℈. j. *mellis* ℥. j. *ladani* ʒ. iij. *pingued. urſi*, q. ſ. F. Linimentum.

Vel *artemiſia* in oleo coquatur, & oleo locus illinatur: quod prodeſt ad barbæ tardiùs prouenientis ortum.

Vel ℞. *puluſ. ſem. nigellæ*, q. v. *ol. anet.* q. ſ. Miſc.

Vel lauetur locus frequenter decocto *abrotani, capillor.* ♀. *polytrichi aurei, roriſmarini, radic. arundinis.* Poſtea illinatur vnguento parato è *ladano*.

Et ſi verum eſt, quod quidam exiſtimant, medicamenta hæc, quæ modò enumerauimus, & enumerabimus, non omnia ſaltem manifeſtis qualitatibus, & cauſſas defluuij pilorum tollendo pilos generare, ſed etiam occulta vi capillos producere talia medicamenta in barba producenda imprimis locum habent, vbi pili barbæ non defluxerint ſed nondum creuerint.

Vulgo etiam notum eſt, ad barbam citiùs producendum facere, ſi prima lanugo ſæpius abradatur, quo alimentum ad pilorum radices copioſius allicitur.

Ad prouocandam barbam ſequentia etiam medicamenta commendantur.

℞. *Ol. anetini, de ſpica*, ana ℥. v. *comar. abrotani* M. ij. *ſcillæ* ʒ. iij. *vini opt.* ℥. iij. Bulliant ad conſumt. vini, & vtere.

Vel ℞. *Ol. de caryophyllis hortenſ. de ſpica odorat.* ana ℥. iij. *de roſis* ℥. iv. *caryophyllor.* ʒ. j. *ladani* ʒ. ij. *vini odorat.* ana ℥. ij. Bulliant omnia ad conſumt. vini. Adde *moſchi* ℈. j. Miſc.

CAPVT III.

De Pilorum defluuio.

Pilorum defluuium. ETſi, vt antea quoque dictum, omnis capillorum decidentia pilorum defluuium nominari poſſit: tamen vſus obtinuit, vt in ſpecie capillorum defluuium appelletur pilorum in capite decidentia ſparſim facta, itavt non in vno loco, ſed vel omnes in toto capite, vel plurimi hinc inde decidant.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa huius defluuij non eſt vna, ſed plures ſunt, nimirum vel alimenti inopia vel humorum prauitas, radices pilorum arrodens, vel cutis raritas, pilorum alimentum non admittens. Priores duæ cauſſæ locum habent in phthiſicis, in quibus ſi capilli decidant, id, vt Galenus, *in comm. aphor.* 10. *ſect.* 5. docet, fit, quoniam & maximus alimenti defectus eſt, & nonnunquam humorum corruptio. Idem accidit plerumque in febribus malignis, iis imprimis, in quibus cerebro ſimul affecto, ægri delirio tentantur. Nam & in his febribus ægri valde extenuantur, & neceſſarium corpori alimentum deeſt, & humores praui capillorum radices erodunt. Ob humoris etiam prauitatem, iis qui Venereâ lue laborant, capilli decidunt, quod & nonnullis accidit, qui venenum hauſerunt, fertúrque ei, qui ſalamandram attingit, pilos decidere. Ob raritatem verò cutis interdum etiam capilli decidunt, quod fœminis, præſertim tempore æſtiuo, accidit. Vnde & iis, qui ex Germania in Italiam, vel alias regiones calidas peregrinantur, capilli quandoque defluunt. Ab ambientis enim calore cutis rareſit, accíditque vt materia, è qua pili generari habent, ſimul tranſpiret.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Capillorum defluuium in ſpecie ſic dictum, facilè ex pilorum decidentia cognoſcitur. A caluitie verò, Alopecia, & Ophiaſi diſtinguitur, quòd in Caluitie ſolùm in ſyncipite capilli defluunt, in Alopecia verò & Ophiaſi areatim decidunt: in defluuio verò in vniuerſa corporis regione æqualiter, modò plures modò pauciores excidunt. Ob quam cauſſam verò decidant, è cauſſis quæ præceſſerunt, cognoſcitur. Si enim morbus præceſſerit, qui alimentum corporis abſumere aptus natus eſt, ex alimenti inopia pilos decidere credibile eſt. Si verò humores praui & maligni morbum aliquem excitant, etiam à prauitate humorum defluuium capillorum proueniſſe argumento eſt. Si denique cauſſæ cutem rarefacientes præceſſerunt, à cutis raritate pilorum defluuium prouenire probabile eſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Inter reliquas decidentiæ capillorum ſpecies, defluuium hoc in ſpecie ita dictum, facillimè curatur, niſi cauſſa talis ſit, quæ amoueri non poſſit. Cutis enim aliquam difficulter curabilem diſpoſitionem p. n. nondum contraxit. Itaque capillorum defluuium quod accidit poſt febres acutas & malignas, facilè ſanatur, vbi febre ſanatâ alimentum corpori iterù ſuppeditatur,

tatur, & capilli qui defluxerunt, plerumque etiam ſine medicamentis reſtituuntur.

2. In tabe verò talis alimenti defectus, & tale humorum vitium, nullo modo emendari poteſt. Ideóque capillorum vitium tunc non ſolùm non tollitur, ſed & ægri moriuntur. Ideóque in tabidis capillorum defluuium inſtantis mortis indicium eſt. *5. aph.* 11.

3. Si capilli ex cutis raritate deciderunt, denſantium vſu non difficulter reſtituuntur.

Curatio.

Curatio.

Capillorum defluuium curatur, cauſſa, à qua pendet, ſublata. Si ergo ex alimenti inopia pili deciderint, indicatur, dandam eſſe operam, vt alimentum ſufficiens in corpore generetur, & generatum ad cutem capitis trahatur. Si ab humoribus prauis ſit defluuium, & ij quidem à toto corpore ſuppeditentur, ſunt euacuandi; ſi verò ſaltem ſint ad capillorum radices, diſcutiendi. Si humor ſit venenatus, vt in lue venerea, veneno illi occurrendum. Si à cutis raritate proueniat capillorum defluuium, cutis denſanda.

Si ergo ex inopia alimenti capillorum defluuium ortum habeat, in primis laborandum, vt bona victus ratione inſtituta ſanguinis boni ſufficiens copia generetur. Vt is verò ad locum affectum trahatur, in primis frictiones præſtant. Imò verò ante omnium ferè topicorum vſum capitis frictiones adhibendæ, vt docet Galenus, *lib.* 1. *de compoſ. med. ſec. loca, cap.* 2. Frictio enim & alimentum ad caput attrahit, & cutem roborat ac denſat.

Si ex prauitate humorum proueniat defluuium capillorum, præmiſſis, ſi opus, vniuerſalibus purgationibus, caput ſæpius fricandum, & diſcutientia adhibenda. Diſcutientia tamen moderata ſint, in primis ſi alimenti inopia concurrat, ne nimio eorum vſu alimentum quoque diſſipetur, & cutis nimiùm rarefiat. Ideóque & ladanum vnguentis commodè admiſcetur.

Si à cutis raritate dependeat defluuium, cutem denſantia applicanda. Galenus in primis *ladanum*, *oleum lentiſcinum* & *myrtinum* mixta commendat. Vel ſoluatur *ladanum* in vino, & vſurpetur.

Et omnino *ladanum* in omni ferè capillorum defluuio vtiliter adhibetur. Verùm quia craſſioris conſiſtentiæ eſt, vt per ſe inungi non poſſit, in liquido aliquo, vino vel oleo diſſoluendum, & quidem tale oleum eligendum, quod cauſſæ ſatisfaciat.

Verùm cùm vnguenta & olea multis moleſta ſint, nec caput vnguento aut oleo delibutum geſtare placeat, lotiones capitis gratiores ſunt, quæ parantur ex *abrotano, capillis ♀, polytricho aureo, lentiſco, roſis, roremarino, ladano.*

Et quod ſub finem capitis præcedentis monuimus, id hîc omnino repetendum, nonnullos, nec ſine cauſſa ſtatuere, medicamenta quædam facere, vt pili regenerentur, non ſolùm manifeſtâ qualitate cauſſas pilorum defluuij tollendo, ſed & occultâ & peculiari vi ad capillorum generationem faciendo, qualia experientiâ ſaltem cognita ſunt. Talia ſunt, *herbæ capillares* omnes, *abrotanum, radix arundinis, lapathi acuti, lappæ maioris, aſarum, ladanum, mel,* & aqua inde deſtillata *apes* contritæ cum alueolis, vel puluis & cineres illarum, vt & *veſparum, muſcarum, talparum, murium, erinacei terreſtris, pinguedo vrſi, ſerpentis.*

E quibus varia parantur compoſita.

Vt ♃. *Cort. rad. arundin. vſtor. cinerum apum,* ana Drach. ij. *abrotani combuſti*, Drach. j. *ladani* Drach. ij. *mellis* Vnc. ß. *ol. amygd. d. pingued. vrſinæ,* ana q. ſ. Fiat Linimentum.

Ad defluuium capillorum poſt morbos, hoc vtile eſt.

♃. *Capill. ♀, abrotani, polytrichi aurei,* ana M. ß. *fol. myrti, roſar. abſinthij,* ana p. ij. Coq. in *ol. comm.* & *vini rubri* ſ. q. ad vini conſumtionem. Colentur & exprimantur.

♃. *Olei huius* Vnc. iv. *ladani* Vnc. j. *maſtich.* Vnc. ß. Miſce ſ. a.

Vel ♃. *Rad. bardanæ,* Vnc. vj. *capill. ♀*, M. iij. *abrotani* M. j. Affunde *vini albi* q. ſ. Deſtillentur in Veſica. Deſtillato, ſi libet, addatur *aqua mellis.*

Vel coquantur *radices bardanæ* in lixiuio, & eo caput abluatur.

CAPVT IV.

De Alopecia, & Ophiaſi.

Alopecia. Ophiaſis.

PEculiare capillorum decidentiæ genus eſt, quod Ἀλωπεκίαν & ὀφίασιν nominant. Alopecia quidem, quod vulpibus familiaris ſit hæc pilorum decidentia. Ophiaſis verò à figura, quod partes glabræ & pilis deſtitutæ tortuoſæ inſtar ſerpentum videntur. Vtrique huic affectui commune eſt, quod areatim pili decidunt, vnde etiam in genere hoc malum Area vocatur. Celsúſque eodem capite, de areis, alopecia, & ophiaſi agit. Arearum autem nomen ab areis ruſticis impoſitum.

Areæ

Vt enim illæ certis locis diſtinctæ, & vbi plantis vacuæ ſunt, nudæ ſunt: ita etiam in areis cutis, cutis certis locis glabra apparet. Differunt hi affectus ſaltem figurâ. Nam Alopecia nullam certam figuram habet, ſed, vt Celſus ait, *ſub qualibet figura dilatatur.* Ophiaſis verò ſerpentis modo tortuosè ſerpit, & modò ab occipitio extenta, vtrinque ad aures vſque ſerpit, latitudine ferè duorum digitorum, modò aures prætereuncta ad ipſam vſque frontem ſerpentis inſtar progreditur. Præterea in Ophiaſi maius cauſſæ vitium eſt, vt non ſolùm radices capillorum, ſed & cuticula erodatur, eovſque ſcilicet, quò pilorum radices pertingunt. Atque ita Alopecia & Ophiaſis definiri poſſunt, quòd ſint capillorum defluuium areatim factum, à prauo & corrupto humore pilorum radices erodente ortum habens.

Alopecia & Ophiaſis definitio.

Autor *libri de medicamentis facilè parabilibus*, Alopeciam & Ophiaſin ad affectiones refert, quæ pilorum colorem vitiant. Verùm ſciendum, hoc non proprium eſſe arealis pilorum defluuij, ſed coloris in pilis mutationem, vel Alopeciam & Ophiaſin præcedere, cùm ſcilicet ex vitioſa nutritione pili primùm albi euadunt, poſtea verò decidunt; vel poſt Alopeciam & Ophiaſin colores pilorum mutari. Vbi enim poſt areas pili renaſcuntur, albi vel flaui naſcuntur; ſicut in equis, poſtquam pili ex vlcere ex attritione nato deciderunt, pili albi renaſci ſolent, quod ob vitioſam nutritionem & cutis imbecillitatem accidit. Monet & hoc Celſus, *l. 6. c.* 1. Ophiaſin ad vnum capitis capillum, Alopeciam ad ipſam quoque barbam extendi.

Cauſſæ.

Cauſſæ

Cauſſa vtriuſque mali eſt humor prauus & acris, capillorum radices erodens, cuiuſcunque etiam ille ſit generis. Plerumque tamen fit hoc malum à pituita ſalſa, aduſta, vel putrefacta. Vnde Galenus, *de diff. ſympt. c.* 4. hæc vitia deprauatam capitis cutis nutritionem ſequi ſcribit. Quod autem nunc Alopecia, nunc Ophiaſis excitatur, ſeu pili nunc aream rectam, nunc tortuoſam conſtituunt, cauſſa eſt materiæ copia & qualitas. Si enim ſit copioſior & tenuior, in pluribus & maioribus locis æqualiter pilos erodit; ſi paucior, & miſta cum craſſo humore, inæqualiter ac tortuosè fit pilorum defluuium, quia humores cùm ſint inæquales & miſti, non expeditè & rectè fluunt, ſed obliquè ſerpendo pilos erodunt.

Cauſſæ remotiores ſunt hepatis & capitis caliditas, & in primis primæ & ſecundæ coctionis vitium, ob quod ſalſi & acres humores generantur, quod licèt omni ætati accidere poſſit, in puerili tamen magis accidit, & tineam, achores, ac fauos ſequitur, ob cauſſas *de morbis infantium* explicatas.

Interdum & externæ ac malignæ cauſſæ ad morbi huius generationem faciunt: inter quas Galenus *lib.* 1. *de compoſ. med. ſec. loc. cap.* 2. fungos refert, cùm ad vitioſorum & corruptorum humorum generationem multum faciant. Pertinet huc & venenum Gallicum, quod & ipſum pilorum radices erodit; quod & alia venena præſtare poſſunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Qua ratione hæc pilorum decidentia à caluitie & capillorum defluuio differat, iam antè dictum. Alopecia verò ab Ophiaſi, ipſa areæ figurâ cognoſcitur, & quod in Alopecia ſolùm pili decidunt, abſque cutis læſione. In Ophiaſi verò non ſolùm capilli decidunt, ſed & cutis excoriatur. Ipſe etiam cutis color mutatur, & in quibuſdam albidior, in quibuſdam pallidior, in quibuſdam nigrior apparet, & ſi pungatur, ſanguis ſeroſus exit. De differentia Alopeciæ & Ophiaſis, Celſus, *lib.* 6. *cap.* 4. hæc habet. *Ex area, quæ ἀλωπεκία nominatur, ſub qualibet figura dilatatur: fit & in capillo & in barba. Id verò quod à ſerpentis ſimilitudine ὀφίασις appellatur, incipit ab occipitio, duorum digitorum longitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus ſerpit, quibuſdam etiam ad frontem, donec ſe duo capita in priorem partem committant; illud vitium in qualibet ætate eſt, hoc ferè in infantibus.*

A tinea verò, Alopecia & Ophiaſis differunt, quia in Ophiaſi excoriatio in cute eſt ſuperficialis, & cùm ſanatur, pili renaſcuntur. In tinea verò excoriatio & vlceratio profundior eſt, & ita ſæpe cutis corrumpitur, vt pili non renaſcantur.

Cauſſarum ſigna quod attinet, qualis humor peccet, color cutis oſtendit, qui vt accuratiùs cognoſcatur, capilli qui reliqui ſunt, abradendi, & cutis leuiter fricanda: alia quoque ſigna, quis humor in corpore abundet, docebunt. Pili quoque qui renaſcuntur, colore, quem habent varium, pro humoris peccantis natura, quis humor mali huius cauſſa ſit, docebunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Alopecia & Ophiaſis etſi periculi multum non afferant, turpitudinem tamen pariunt, & apud Romanos ſerui, qui areâ detinebantur, & potiſſimum alopeciâ, viliori pretio vendebantur: & noſtrâ ætate areæ, quia ſuſpicionem luis Venereæ pariunt, pro turpibus habentur.

2. Verùm autem Ophiaſis, an verò Alopecia faciliùs, vel difficiliùs curetur, autores diſſentiunt. Celſus & Auenzoar faciliùs curari ſcribunt Ophiaſin, quàm Alopeciam. Contrà Alexander, *lib.* 1. *c.* 2. & Serapio. *lib.* 1. *c.* 1. Alopeciam faciliùs, quàm Ophiaſin curari docent. Verùm Celſus de Alopecia infantium ferè

loqui

loqui videtur, quæ ætatis decurſu & mutatione per ſe ſæpe ſanatur. Si verò in adultis, vel etiam in eadem ætate per ſe comparentur alopecia & ophiaſis, omnino ophiaſis difficilioris curationis eſſe videtur, vtpote quæ à materia & craſſiore & deteriore ortum habet, & quæ non ſolùm capillorum radices, ſed & ipſam cutem erodit, quod non fit in Alopecia.

3. Quò tamen malum vtrumque antiquius eſt, eò difficiliùs curatur; quò recentius, eò faciliùs.

4. Si per frictionem locus rubeſcat, curationis ſpes eſt; & quidem quò citiùs, eò facilioris: ſi verò non rubeſcat, nulla curationis ſpes ſupereſt.

5. Peius quoque eſt arearum genus, quod denſam cutem & ſubpinguem, & ex toto glabram fecit.

5. Alopecia & ophiaſis a lepra incurabilis eſt; quæ verò eſt à morbo Gallico, non curatur, niſi morbo hoc curato.

6. Spes futuræ ſanationis affulget, ſi arearum extremitates capillis reſtantibus finitimæ iterum pilos emittere incipiant, Partes enim ſanis vicinæ minùs à naturali ſtatu receſſerunt, ideóque etiam citiùs ad naturalem ſtatum redeunt, & capillos producere incipiunt.

Curatio.

Curatio. Si humor vitioſus in toto corpore abundet, is primùm euacuandus: aliàs continuò malum fouet. Ita ſi lues venerea coniuncta ſit, ea primùm curanda; cùm areæ, niſi eâ ſublatâ, tolli non poſſint. Sicut etiam viſcerum intemperies, a qua vitioſorum humorum generatio pendet, corrigenda. Cauſſa antecedente ſublatâ, continens arearum cauſſa tollenda; quod Galenus facit, per reprimentia & digerentia. Simul verò danda opera, vt naturalis temperies cuti reſtituatur.

Primò ergo vniuerſum corpus conuenientibus medicamentis pro peccantis humoris natura eſt purgandum. Deinde Galenus ad particularem capitis curationem apophlegmatiſmos quoque adhibet, qui alibi explicati ſunt.

Ad materiam verò, quæ adhuc in fluxu eſt, & in principio, dum areæ nondum factæ ſunt, Galenus quoque repellentia vſurpat. Id quod & Auicenna docet & medicamentis ad Alopeciam etiam moderatè adſtringendo capitis cutem roborare debere ſcribit; dum *ſeptima quarti, tract.1. cap. 6.* inquit: *Et oportet, vt ſit in illis medicinis confortatio, & prohibitio, vt non recipiat caput materiam malignam.* Aliàs, & ſi iam præſens ſit alopecia & ophiaſis, repellentia locum non habent; ſicut nec in ſcabie.

Si verò areæ iam factæ ſint, & materia cuti impacta digerentibus vtendum, ſint autem illa calida, tenuium partium & non valde ſicca. Si enim nimis ſiccantia vſurpentur non ſolùm vitioſi humores, ſed & ipſum pilorum alimentum diſcutitur. Imò cùm intemperies cutis in confirmatis areis ſit calida & ſicca, frigida & humida medicamenta reliquis admiſcenda.

Medicamenta autem iſta, quæ cauſam proximam hujus mali tollunt, *μετασυγκριτικά* nominantur, de quorum apparatu Galenus, *lib. 2. de compoſ. med. ſec. loc. cap. 2.* & *lib. 14. method. medend. cap. 12.* agit primò nimirum, ſi pili corrupti adhuc adſint, ij extrahendi vel volſellis, vel dropaciſmo, vel locus nouacula radatur. Deinde lauetur caput lixiuio, in quo *capill. ♀, polytrichum, abrotanum,* & ſimiles plantæ coctæ ſint. Poſt lotionem locus fricetur linteo neque nimis molli, neque nimis ſicco, donec cutis rubere incipiat. Quod vbi factum, topica adhibeantur. Sunt autem talia medicamenta, *ſinapi, naſturtium, rad. lil. alb.* quæ etiam locis combuſtis depilatos capillos reſtituere feruntur, *ſemen erucæ, nitrum, oleum laurinum, pix liquida, ſulphur, puluis & cinis abrotani, radix cyclaminis, hellebori, ſem. ſtaph. dis agr. ſimus columbinus,* & quæ potentiſſima ſunt, *tapſia atque euphorbium*: quæ ipſa tamen quò ſunt recentiora, eò ſunt acriora; quò vetuſtiora, eò magis acredinem deponunt. Eligenda autem ex his cuique affectus conuenientia, eáque rectè adhibenda. Neque enim modò enumerata medicamenta omnia omnibus areis, & quocunque tempore, modo, ætate conueniunt; ſed cuique ſua, ſuúmque cuique tempus eſt & modus, & incipienti ac paruo malo debilia, inueterato verò fortiora adhibenda, corporibus mollioribus, vt pueris & fœminis debiliora, adultis & viris fortiora applicanda.

Compoſita longâ experientiâ examinata, & probata habet Galenus, *lib. 1. de compoſ. med. ſec. loca. cap. 1.* vt Heræ, Critonis, Oreſtini, Orthonis Siculi, Cleopatræ, Archigenis, Aſclepiadis, Dionyſodori, Sorani, aliorúmque. Galenus ipſe hæc commendat.

℞. *Fol. arundinis Græcæ vſtor.* ℥.ß. *erinacei vſti* ʒ.j. *muſcerda* ʒ.ij. Cum *aceto* trita illine.

Vel ℞. *Cineris arundinis vſtæ, pilor. capræ vſtor. adianti, adipis vrſini, picis liquid. cedriæ* partes æquales. Et hoc admirabile vocat.

Vel ℞. *Murium domeſticor. vſtor. panniculi lenei vſti, dentium equin. vſtor. adipis vrſin. medullæ ceruinæ, cort. arund n.* partes æqual. *mellis* q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Euphorby. thapſiæ. olei laurini,* ana ʒ.ij. *ſulph. viui, hellebori vtriuſque,* ana ʒ.j. Adde *cera* ʒ. vj. Quod *oleo laurino,* aut *veteri,* vel *pice liquida* liquetur, & miſceatur: quod medicamentum omnium fortiſſimum eſt, & inueterato malo conuenit.

In mitiori malo, ſufficit medicamentum paratum ex *abrotano,* vel *radicibus arundinis vſtis, oleo veteri, laurino,* vel *pice liquida* exceptis.

Vel ℞. *Sem. erucæ, naſturtij, nitri,* partes æquales, & cum *oleo laurino,* vel *pice liquida* miſceantur.

Eſt & hoc mitius, quod pueris & fœminis conuenit.

℞. *Abrotani, cineris radicis & cortic. arundinis thuris,* partes æquales, *adip. vrſini, ol. amygd. amar.* ana q. ſ. F. Linimentum.

Quod ſi fortius expetatur, addatur *ſpuma maris, ſulphur viuum, fel taurinum, ſemen erucæ, nitrum,* vel etiam *thapſia.*

Vel ℞. *Sinapi, thapſiæ, ſem. naſturtij,* part. æqual. Subtiliter pulueriſatis adde *ol. laurini, reſinæ,* ana q. ſ. Fiat ſ. a. ad ignem emplaſtrum.

Et extant talia medicamenta paſſim plurima apud Valeſcum de Taranta Rondeletium, Hollerium, Trincauellium, & alios practicos.

In vſu etiam fortiorum hoc obſeruandum, vt in principio liquidiora & molliora, & oleorum admixtione, quæ fortiorum vires nonnihil exſoluunt, temperata adhibeantur, & poſt primi medicamenti vſum videatur, quam alterationem in parte affecta effecerit, & prout opus, poſtea eius vehementia vel minuatur vel augeatur. Alteratio autem facta ex eo præcipuè deprehenditur, ſi attendatur, an cutis poſt medicamenti vſum rubicundior ſit facta necne, aut an cum leui vel fortiore frictione rubeſcat. Cauendum enim omnino, ne repetitio fortiorum medicamentorum vſu cutis exuratur. De compoſitorum vſu hoc etiam monendum, ſi capilli planè deraſi ſint, conuenire magis medicamenta formâ ſolidiore, qualia ſunt emplaſtra. Si verò non ſint deraſi, liquida & mollia, qualia ſunt linimenta & vnguenta.

Detinenda autem ſunt topica medicamenta debiliora in capite diu noctúque; vt vim ſuam exſerere poſſint. Si verò ſint fortiora, eouſque, dum in cute aliqua alteratio ab iis percipiatur, & dolor aliquis oriri incipiat. Ideóque in vſu fortiorum quotidie locus affectus ſemel atque iterum inſpiciendus, & ſi fortiùs locum medicamenta affecerint ad mitiora redeundum, & locus adipe anſerino oleo anethino, vel ſimili anodyno medicamento illinendus. Si enim diutius fortiora detineantur, cutem adurunt. Scribitque Chriſtophorus à Vega, ſe vidiſſe non paucos ex vſu validorum medicamentorum deductos ad perpetuam caluitiem, & ad mortem vſque manſiſſe imberbes.

Diæta.

Plurimum quoque facit ad Alopeciam & Ophiaſin curandam bona diætæ ratio quæ talis ſit, vt bonus ſanguis generetur, & prauorum humorum prouentus prohibeatur. Itaque cibi ſint boni ſucci, qui prauos humores ad benignitatem deducant. Vino æger, antequam corpus purgatum ſit, abſtineat, cùm prauos humores in corpore detentos ſecum in venas rapiat. Vbi verò corpus ſufficienter purgatum fuerit, vinum concedi poteſt temperatum & ſubdulce, cùm benè nutriat, & bonum ſanguinem generet. Aer, in quo verſatur æger, ſit calidus.

CAPVT V.

De Tinea capillorum.

Inter affectus, in quibus capilli decidunt, non prætereundus & is, in quo capilli quidem non integri, ſed particulatim & fruſtillatim, à vermiculis quibuſdam eroſi & abſumti decidunt. *Tinea capillorum.* Pauci quidem autores affectus huius mentionem faciunt, neque is Plater o experientiſſimo aliàs Medico, notus fuiſſe videtur, cùm ſcribit à vermiculis viſum pænè effugientibus capillos capitis & barbæ radi & findi, aliquos dicere. Eſt tamen affectus vulgo apud nos notus, & mihi ſæpe viſus, ac ad curandum oblatus, Germani noſtri *Haarmilben oder Milen* nominant, quale genus vermiculorum vix viſu obuiorum, & quos viuere non niſi ex motu cognoſcitur, in caſeis, melle, ſi panis aliquid ei admiſceatur, cera vetuſta, prunis & ceraſis exſiccatis, & aliis rebus naſcuntur. Eſtque procul dubio vermiculorum hæc ſpecies ex eorum genere, quod Ariſtoteles omnium minimum eſſe, & in cera vetuſta & lignis naſci ſcribit, *ἀκαρὶ* nominat. *5. de hiſtor. animal. cap. 32.* Latinum vocabulum cùm nullum aliud ſuperat, *Tineam* appellare libet, quò ſicut veſtes à tinea, Ita & ab his vermiculis capilli, in quibus naſcuntur, erodantur.

Cauſſa.

Cauſſa. Vt pediculis & aliorum vermium generibus ſua certa, è qua naſcuntur, materia eſt, neque quoduis è quolibet generatur quæ nonniſi experientiâ cognoſci poteſt: ita & hoc vermiculorum genus naſcitur, vt diximus, in cera, melle, caſeis vetuſtis, ceraſis & prunis exſiccatis, vt & capillis, & frequenter in barba. Procul dubio autem ab excrementitio quodam humore, qui cum alimento pilorũ in capillos penetrat, atque in iis à calore

capitis

capitis focus in vermiculos abit, qui poſtea capillis adhærentes, (cùm vnde generati ſunt, inde ali cupiant,) pilos corrodunt, vt fruſtillatim decidant.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Affectus hic per ſe manifeſtus eſt. Pili enim breuiores fiunt & inæquales, dum alij magis, alij minùs decurtantur. Vermiculi hi in extremitatibus eorum hæreat, eóſque indies arrodunt, & decurtant; an verò etiam in medio hæreant, viſus conſulendus. Color etiam capillorum, ſi ſunt ij nigri, mutatur, & propter vermiculos iſtos adhærentes, quaſi cinereus in quibuſdam locis euadit.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Affectus equidem hic nihil periculi habet, turpitudinem tamen parit, præcipuè in barba, dum pili inæquales, alij breuiores, alij longiores ſunt, & barba ipſa ſordida videtur. Curatu tamen non ita facilis eſt.

Curatio.

Curatio. Ad curationem opus eſt medicamentis, quæ vermiculos iſtos abſtergunt, materiam, vnde generantur, digerunt & diſcutiunt. Neque abs re videtur, vniuerſum corpus purgare, cùm ab humore vitioſo, alimento pilorum permixto, vermiculi hi oriantur.

℞. *Geniſtæ*, ℥.j. *myrrhæ* ʒ.ij. *aceti* q.ſ. Coq. parum, & Colaturâ pili illinantur.

Vel ℞. *Sem. vrticæ puluериſ.* Maceretur in aceto, & eo pili madefiant.

Vtile eſt & decoctum *fœnugræci* & *ſcabioſæ* cum lixiuio paratum. Vt & *ſcilla* cum *folijs myrti* & *ſaluia*, in *oleo* cocta.

Vel ℞. *Allij, centaury min.* part. æqual. Coq. in aceto: Adde *fel bubulum.*

Vel ℞. *Vrticam maiorem*, coquatur in lixiuio, & eo caput abluatur.

Vel ℞. *Abrotani, rad. garyophyllatæ, abſinth.* Coq. in aceti & aquæ ſ. partib. æqualibus, & cum decocto capilli abluantur.

CAPVT VI.

De Pilorum fiſſura.

Fiſſura pilorum. INterdum quoque capilli in capite & barba finduntur, & diuiduntur, vt qui antea ſimplices erant, bifidi appareant. Quod vitium proculdubio accidit ab humore acri capillos in extremitate findente. Cùm autem deformitatem aliquam pariat, emendandum hoc vitium. Quod fit, ſi pars illa quæ remanet, circa extremitates ſelle inungatur; poſtea rurſum decocto herbarum capillarium, abrotani, arundinis & ſimilium abluatur.

CAPVT VII.

De Canitie.

Canities. CAnum hominem in ſenectute reddi, naturale eſt: interdum tamen præmaturè & intempeſtiuè canities, etiam nondum ſenibus, imò interdum nec viris, oboritur. Accidit præterea canities ſenſim & lentè. Obſeruatum tamen eſt, quoſdam ſubitò Canos euaſiſſe. Ita refert Scaliger, *Exercit.* 312. hiſtoriam, quæ ſub Franciſco Gonzago accidit. Is affinem ſuum ſuſpectum coniurationis cùm in turri ad quæſtionem & ſupplicium adſeruari iuſſiſſet, nunciatum eſt manè totum eum repentè canum factum. Et ex Lemnio, *lib.2.cap.2.de complex.* Hadriano Iunio, *comm.de coma*: Lud. Viuez, *in ſomnium Scipionis*: Cælio Rhodigino, *antiqu.lect.lib.3.cap.24.& lib.13.cap.17.* Cuſpinianus plures hiſtorias eorum, qui ſubitò ex metu cani facti ſunt, recenſet, ſicut refert Io. Schenckius, *lib.1.obſeruat.* Atque de iſta, quæ ante legitimum tempus aduenit, canitie, hoc loco nobis eſt agendum. Hæc enim, quia & pulchritudinem naturalem homini eripit, & valetudinis non ſatis rectæ indicium eſt, meritò Medici curæ ſubiicitur. Canitiem, quæ ſeneſcentibus accidit, & naturale ſenectutis decus eſt, fucis & pigmentis tegere & diſſimulare velle, meretricium eſt & luxurioſum.

Cauſſa.

Cauſſa. Naturalem canitiem accidere ex temperamenti corporis, & ſanguinis, qui pilos alit, mutatione, extra dubium eſt. Quî autē fiat, vt hæc in ſanguine & alimento mutatio in iuuentute vel viridi ætate quandoque eueniat, hîc inquirendum. Ariſtoteles, *5.de gen.animal.c.5.* alimentum, quod capillos canos producit, cū concoquatur, putreſcere, & albam canitiem eſſe ſcribit, quòd ſitus carioſus ferè albus eſt. Canitiémque ita ex defectu caloris natiui deducit, qui cum non poſſit humores cōcoquere, illi à naturali calore deſerti magis ab externo & alieno calore tentētur, atque ita putreſcant, ex qua putredine albi fiant. Ariſtotelis ſententiam ſequi videtur Galenus, qui, *lib.2 de temperam.c.5.* docet, pilos albos fieri, quòd alimentum quo nutriuntur veluti ſitus eſt pituitæ, quæ ſpatio computruit. Et quod Ariſtoteles putredinem appellat, ipſe ſitum, quem nos mucorem vel muciditatem dicimus, (qualis affectio pani in diebus canicularibus accidit, qui inde mucidus appellatur) appellat. Et eam ob cauſſam quoque in temporibus homines magis caneſcere ſcribit; quoniam ſyncipur ob ſiccitatem pronius eſt ad caluitiem: tempora verò ob humiditatem, & proinde ex putredine, ad ſitus generationem, promiora ſunt ad canitiem. In eo ſaltem Galeni ſententia ab Ariſtotelis diſcrepare videtur, quòd Ariſtoteles in genere loquitur, & nullius humoris mentionem faciat; Galenus verò ex ſolius pituitæ putredine canitiem prouenire ſcribit. Et omnino tutius eſt, hîc, per pituitam, humorem ſimpliciter crudum, quàm propriè dictam pituitam intelligere, & cruditatem quandam potiùs, quàm putredinem propriè dictam canitiei cauſſam eſſe. Nimirum, vt noſtram ſententiam de hac re de qua alij prolixè diſputant, breuiter proponamus, cùm capilli, vt ſuprà dictum, non generentur & alantur ex vaporibus ſeu excrementis vaporum formâ eleuatis, ſed vt aliæ partes ex ſanguine, extra dubium eſt, ſanguinem in ſenectute non tam floridum ac temperatum, vt in iuuentute, generari, ſed corpore iam ad mortem properante, eum etiam minùs probum prouenire, quod vel coloris corporis floridi, quæ in ſenibus accidit, mutatio & marcor ille indicat. Itaque non mirum eſt, cùm ſanguis, qui pilus nutrit, etiam deterior reddatur, capillorum quoque colorem mutari: neque pilos eùm naturalem ſuam conformationem & nutritionem ad mortem hominis vſque habeant, ex ſitu ſaltem aliquo qui putreſcentibus rebus accidere ſolet, tale aliquid pati. Præter naturam verò hic color mutatur in Vitiligine & Leuca, procul dubio, quòd in iis alimentum non probum, ſed excrementis, præcipuè pituitoſis, repletum pilis ſuppeditatur. In iis verò, qui præmaturè caneſcunt, procul dubio etiam aliquod vitium eſt in humoribus; ſi non in toto, tamen in capite & cerebri temperie. Neque impoſſibile eſt, eos qui præmaturè caneſcunt, ob ſemen aut in teſtibus diſpoſitionem aliquam, tale quid pati; & omnino ſemen ac teſtes ad capillorum mutationem aliquid facere, ſuprà diximus. Cùm verò affectus animi, præcipuè metus & terror inſignes in humoribus mutationes efficere poſſint & cerebrum quoque valdè afficiant, non mirum eſt, vt breui tēporis ſpatio ex illa in humoribus factâ mutatione canities producatur. Si enim ex nebula, vel aëre, aut vento vitioſo arbores afflante foliorum color mutatur, & ea exareſcunt, ipſa arbore & partibus aliis ſaluis manentibus, non impoſſibile eſt, capillorum etiam, vt corporis noſtri partium ignobiliſſimarum, colorem ex humore vel ſpiritu eos ſubitò peruadente mutari. Id quod vel illud confirmat, quod Hollerius, *Periochè 1.* ſcribit derepentè pilos exalbuiſſe vapore hydrargyri.

Signa Diagnoſtica.

Mutatio coloris capillorum in album per ſe patet, nec ſignis opus habet. Et ſi ætate iam inclinante capilli caneſcant, naturale eſt, & mutatio hæc ſenſim & lentè progreſſu ætatis fit. Si verò antea ætatem ſenilem id accidat, etſi ſenſim præternaturale eſt: Multò magis præternaturale eſt, ſi homo ſubitò caneſcat. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Naturalis canities, quæ in ſenectute accidit, emendari non poteſt; ſicut nec ſenilis marcor. Imo nec à Medico tentari debet, vt ſuprà dictum: cùm canities ſenibus potiùs ornamentum, quàm turpitudo ſit. *Prognoſtica.*

2. Præternaturalis verò & corrigi debet, cùm affectum aliquem p.o. & vitioſam, imprimis in cerebro, diſpoſitionem ſignificet: & poteſt, cùm ſi illa vitioſa diſpoſitio emendetur, pilorum etiam color mutetur.

3. Canities, quæ à vitiligine eſt, curato illo morbo, etiam emendatur.

Curatio.

Canities ſenilis, vt diximus emendari non poteſt, neque etiam fuco pallianda, & meritò qui id tentat, ridetur. De quo Martialis, *lib.5.Epigram.* *Curatio.*

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine, capillis,
Tam ſubitò coruus, qui modo cygnus eras.
Non omnes fallis: ſcit te Proſerpina canum,
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

Quæ verò à vitiligine & alpho fit canities morbo illo ſublato tollitur, & præcipuè ſi medicamenta capillos prolongantia adhibeantur. Tum enim nouis pilis è probo alimento ſucceſcentibus veteres illi cani aboleantur.

Si verò intempeſtiuè & immaturè canities immineat, aut ſubitò inuadat, vt præſeruetur & curetur, danda opera, vt bonus ſanguis in toto corpore & capite proueniat, qui pilis probum alimentum præbeat, ſimúlque vitioſi humores ſi qui adſint, vacuentur. Nec prætermittatur particularis capitis euacuatio per ſternutatoria & errhina. Poſtea vſurpentur medicamenta calorem natiuum corporis, & imprimis cerebrum, roborantia: de quibus ſuo loco dictum.

Ab Arabibus hæc confectio commendatur.

℞. *Myrobalan. nigror. abſque nucleo* ℥. v. *zingib. ammeos*, an. ℥. x. Itorentur *butyro*. Deinde adde *ſaccharum penidium*, ad quantitatem mediæ partis. Detur huius medicamenti ſæpe ʒ. j.

Topica. Topica quod attinet, Galenus quidem, 1. *de compoſ. med. ſec. loc. cap.* 3. proponit medicamenta calida & tenuium partium; cùm illi propoſitum ſit ſitum illum diſcutere, & ſuperfluas in cute humiditates exſiccare. Verùm niſi ſubinde tale alimentum affluat, quod capillos naturalis coloris iterum generet, talia parū proſunt. Alij ergo ſaltem capillos tingentia & denigrantia medicamenta vſurpant. In qua re tamen, quid honeſtas permittat, attendendum, ſimúlque cauendum, ne cerebro aliquid damni afferatur. Cùm enim medicamenta denigrantia pleraque vim adſtringendi habeant, & ſint frigida, apoplexiam, epilepſiam, ſoporem grauem, catarrhos, & ſimilia mala inducere poſſunt, idque mulieribus quibuſdam accidiſſe obſeruauit Galenus.

Inter talia autem medicamenta præ cæteris laudat Galenus *cadmiam*, vtpote quo medicamento capilli denigrentur, ſitus diſcutiatur, & mala diſpoſitio capitis emendetur. Commendatur & *oleum de coſto, de colocynthide, de nigella, de ſinapi*.

Poſt inunctionem aliquot horis, lauetur caput lixiuio ex cinere fabarum, cortic. nucum, in quo lithargyrium ſit coctum, vel lixiuio, in quo pulpa colocynthidis ſit cocta, quæ ab omnibus commendatur. Laudatur & *oleum oliuarum ſilueſtrium*, *myrobal. omnis generis*, quæ tum ſumtæ, tum extrà adhibitæ canitiem retardare feruntur, *galla*, *acacia*, *fœnum græcum*, *ſemen hyoſcyami*, *ladanum*, *ſuccus corticum*, *nucum iugland. virid. folia & rad. cappar.* cum lacte coctæ, tritæ, & cataplaſmatis formâ applicatæ per noctem; *cortex radicis ilicis* ad mollitiem coctus & impoſitus, *ſaluia*, *calcanthum*.

Sunt autem talia medicamenta continuanda & licèt primis diebus non proſint, ab eorum vſu tamen non eſt deſiſtendum, ſed in eo perſeuerandum.

De tincturis eiuſmodi etiam hoc notandum, ſi ſtabiles eſſe cupias, commodum eſſe, vt lotio capitis præmittatur, decocto eiuſmodi facta, quæ tincturæ ingreſſum dat, & vt firma maneat facit; ſicut tinctores pannorum nigros pannos tincturi, eis primò rubiâ rubrum colorem, vel iſatide cœruleum inducunt. Pili ergo tingendi priùs abluantur lixiuio, in quo alumen tochæ ſolutum ſit. In eligendis etiam medicamentis danda opera, vt talia medicamenta eligantur, quæ odore non ingrata, ſed potiùs ſuauia ſunt.

Certum, & multo vſu probatum eſt hoc.

℞. *Lixiuij* ℔. ß. Coq. in eo *lithargyri auri*, ℥. iv. Decocto hoc ſpongia imbuatur, atque eo per quartam horæ partem capilli cani madefiant in loco calido. Mox caput madidum linteo per horam tegatur; poſtea capilli & caput abluatur lixiuio ſimplici non forti. Idque bis in ſeptimana faciendum.

Mercurialis ſequens medicamentum intra menſem, & paucioribus etiam diebus capillos omnes denigrare ſcribit.

℞. *Myrobalan. nigror.* Vnc. j. *paſſul. nigr.* Vnc. ij. *vini nigri adſtringent.* ℔. iij. Coqu. in duplici vaſe lento igne, ad conſumtionem duarum tertiarum. Deinde adde *ſucci cortic. nuc. iugland. virid.* ℔. ß. *ſumach*, *acacia* ana Vnc. j. *garyophyllor.* Vnc. j. ß. *moſchi* ℈. j. Coqu. iterum in duplici vaſe per dimid. diem. Hoc medicamento ſub noctem capilli illinantur, capútque panno nigro tegatur. Manè vero obluatur vino, in quo myrobalani nigræ ebullierint. Scribitque Auicenna, ſi *caryophylli* huiuſmodi medicamentis addantur, eos ſatis ſtrenuè tingere, & prohibere, ne tinctura cerebro noceat.

Vel ℞. *Folia ilicis*, & *cortic. radicis eiuſd. & parietariam*, Coq. in aqua deinde adde *alumen*, *gallas*, *& vitriolum*. Miſc.

Vel ℞. *Nuces virides* menſe Iunio eáſque contunde, & admiſce *aluminis ſciſſil.* ℔. ß. & in olla noua affundantur *olei* ℔. iij. & ſtent in digeſtione diebus 20. Poſtea colentur, & oleo caput illinatur.

Vel ℞. *Pomum colocynthidos*, perforetur, & ſemina eximantur, ac repleatur *ol. laurino* & *ſemine hyoſcyami*. Stent per noctem, & oleum exprimatur, quo capilli illinantur.

Vel ℞. *Lixiuij* menſuras v. *lithargyri* Vnc. ij. *fol. ſaluia* M. ij. Coq. ad conſumt. quartæ partis pro lotione capitis.

℞. *Tartar.* Vnc. j. *lithargyri* Vnc. ß. *ſucci ſaluia* q. ſ. Miſce in mortario plumbeo. F. Vnguentum: quo cum pectine plumbeo capilli illinantur. Verùm plura addere operæ pretium non eſt, cùm paſſim exſtent plurima.

Solent autem denigrantia non ſolùm ad canitiem tegendam vſurpari, ſed in Germania noſtra à nobilibus quibuſdam virginibus, vt ſeu exoticum & peregrinum quid habere videantur, ſeu à plebeiis puellis, quibus capillorum color flauus vel aureus gratus eſt, differant, niger capillorum color expetitur. Sic ſuum cuique pulchrum. Et perinde mihi hæ Virgines facere videntur, ac ille Æthiops qui in aula Principis cuiuſdam Germani erat, qui ſæpe dum in Gynæceo virginem candidam, ſimúlque catellum nigrum videbat, virgini dicebat; non tu pulchra es, ſed canis ille pulcher eſt; *Gaudet ſic concolor atro*, vt Iul. Cæſar Scaliger ait.

Capillos flauos reddentia. Rectius aliarum Virginum iudicium eſt, quæ colorem flauum ſeu aureum capillorum expetunt. Conciliatur autem flauus capillorum color, ſi capilli abluantur, vel potiùs ſcopæ ſetaceæ madefiant aquâ vel lixiuio, in quo *flores geniſta*, vel *verbaſci lutei*, *ſtœchadis citrina*, *chamæmeli*, *cortex citri*, *rad. curcum.* *gentiana*, infuſa fuerunt. *Lupini* etiam in aqua cocti capillos flauos reddunt, vt & *aqua* & *oleum mellis*. Vtuntur etiam vulgò ad capillos pectinandos lixiuio è cineribus ſarmentorum vitiis, quod efficacius erit, ſi in eo flores ſtœchadis citrinæ, vel verbaſci infundantur. Verùm paſſim talia plura exſtant.

CAPVT VIII.

De Furfuratione & Porrigine.

NEque hîc prætereunda vitia, quæ quidem ipſis capillis non accidunt, ſed tamen circa capillos & in cute capillata fiunt. Cuiuſmodi ſunt Phthiriaſis & Furfuratio. Verùm cum de Phthiriaſi, *lib. 4. de morb. infantium, cap.* 5. actum ſit, reſtat, vt de Furfuratione agamus.

Furfuratio, Græcis πιτυρίασις, Latinis etiam Porrigo, affectus eſt, cùm ſcalpentibus furfuribus ſimilia ex capitis cute decidunt, & quidem plerumque cute eâ, quæ ſub capillis eſt, interdum etiam è barba & ſuperciliis. *Furfuratio.*

Cauſſa.

Cauſſa huius affectus ſunt humores ſeroſi & ichores, non ſolùm pituitoſi ſed & bilioſi, cum humore, qui pilis materiam præbet, ad caput elati, vnde & ſolùm in locis piloſis capitis furfuratio oritur. Materia enim hac per poros cutis exitum quærente partes tenuiores diſcutiuntur, craſſiores verò & lentæ in cute circa pilos hærent, & in materiam furfuribus ſeu ſquamnis ſimilem abeunt. Cauſſæ antecedentes ſunt eæ omnes, quæ humores ſeroſos in capite generare poſſunt. Attrahitur autem materia ad caput in iis præcipuè qui cerebrum habent calidius. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

Ipſe affectus ſe prodit facilè, dum caput ſcalpitur, fricatur, pectinatur. Tunc enim ſquammulæ quædam quaſi furfures decidunt. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſticum.

Affectus hic nihil periculi coniunctum habet, imò à nonnullis pro ſani cerebri, excrementa à ſe expellentis, indicio habetur, turpitudinem tamen & moleſtiam aliquam parit. *Prognoſticū.*

Curatio.

Vitioſi humores ſi in corpore abundent, euacuandi ſunt, & ne rurſus generentur, præcauendum. *Curatio.*

Ad ipſum verò caput diſcuſſoria medicamenta adhibenda ſunt. Nonnulli etiam quædam adſtringentia admiſcent, vt pars affecta roboretur, ne humorem affluentem facilè recipiat. Verùm metuendum ne tranſpiratio in capite impediatur, & excrementa in eo grauiora mala excitent.

Itaque, vt Galenus, 1. *de compoſ. med. ſec. loca, cap.* 5. docet, caput cum *decocto fœnugr.* *beta ſucco*, ac *nitro* lauandum. Vel decocto ex *ſemine melonum*, *farina cicerum*, *lupinorum*, & *fabarum* abſtergendum. Vel lauetur *decocto cicerum* & *malua*, addito *aceto*. Dum caput lauatur, ſaponis loco *amygdala amara* contritæ vſurpari poſſunt.

Si malum ſit pertinacius, caput primò abluatur modò dictis medicamentis; hinc panno aſpero fricetur, & poſtea hoc vnguento illinatur.

℞. *Hyſſopi viridis*, *adip. anatis*, anà ℥. ß. *pulpa colocynthidis*. *ol. cheirini*, ana ℥. j. *thapſia* ʒ. ij. *ladani* ℥. ij. F. Vnguentum.

Vel caput *decocto beta* & *centaurij min.* lauetur, addito aceto & melle.

Vel ℞. *Rad. althaa*, *fol. beta*, ana M. j. *pulpa colocynthid.* Vnc. ß. *nitri* Drach. ij. Coq. in ſ. q. aquæ ad quartæ part. conſumtionem. Sub finem adde *vini* ℔. j.

Poſt ablutionem caput inungatur ſeq. vnguento.

℞. *Chalcanth.* *fellis tauri*; ana Drach. j. ß. *nitri*, *ſulphuris*, ana Drach. ij. *ol. roſac.* ℥. ij. Miſce ſuper igne lento, & additâ *cera* ſ. q. F. Vnguentum molle.

Plura videantur apud Galenum, *loco allegato*, vt & apud Paulum Æginetam, & Alexandr. Trallianum.

CAPVT IX.

De Plica.

TAndem inter capillorum vitia non prætereundum id, quod quidem non in omnibus locis notum, facilè tamen primarium eſt, quod Plica appellatur, quòd ſcilicet capilli planè inter ſe complicentur. Polonis *Gwodziec*, quod Clauum: Roxolanis *Koltun*, quod paxillum ſignificat, dicitur, vnde quoque à nonnullis Heloris nominatur. Alij vocant morbum cirrorum. Germanis *Wichtelzopffe*, quòd ſuperſtitioſè crediderunt, ab infantibus non baptiſatis (hos enim Antiqui *Plica Polonica.*

Wichtlein

VVichteln appellarunt) tales cirros necti; it in *Marenflecht. Marenvvirckung, Marenlocht, Schrottlinſzopffe. Iudlezopffe*, quòd ab Incubo Iudæi ſpecie necti putentur, appellantur.

Familiaris hic morbus, & quaſi endemius imprimis Polonis eſt, ita quidem, vt neceſſitas eos coëgerit, conſilium & auxilium Medicorum Patauinorum implorare. Eius ergo hiſtoriam malo illorum, quam meis verbis deſcribere Ita autem D. Laurentius Starnigelius, Academiæ Zamoſcienſis Rector, & Eloquentiæ Profeſſor, ad Academiæ Patauinæ Profeſſores Medicos ſcribit; vlt. d. Octobr. Anni 1599.

Excellentes & Magnifici Domini, amici cariſſimi & obſeruandiſſimi.

PRo coniunctione ea, quæ nobis in vltima Sarmatia verſantibus, propter optimarum artium commune vinculum cum Excell. & Magnif. D. V. intercedit, nouellæ Zamoſcienſis Academiæ Rector, ſcribendum eſſe duxi, ad Excell. & Magnif. D. V. vetuſtate quidem & præſtantia, nobiliſſima Academia Patauina, claros, eruditione tamen ac vſu maiores & clariores. Cauſſam autem ſcribendi attulit mihi nouitas apud nos morbi, & ſumma eius medendi difficultas. Peto, vt epiſtolam hanc meam & legant beneuolè, & lectâ conſilium iudiciumque ſuum amicè perſcribant; qualem morbum exiſtimant, quæ præcepta dent: cuiuſmodi medicinam faciendam putent eius depellendi. Res ita habet. Inter Vngariam, & Pocutium, prouinciam regni Poloniæ, quæ montibus, ex quibus fluuij complures erumpunt, inter ſe diſtinctæ ſunt, eueniebat, vt pleriſque hominibus vnus & alter cirrus excreſceret, cum vicinis ſibi crinibus, in ſe introrſus implicatus & denſus. Et tum quidem nullâ re moleſtus erat. Nunc ſerpere cœpit is morbus, & latè per totum Regnum Poloniæ, magno omnium malo, magnóque cruciatu diuagatur. Infringit oſſa, laxat artus: vertebras eorum infeſtat: membra conglobat ac retorquet: gibbos efficit: pediculos fundit; caputque aliis atque aliis ſuccedentibus ita opplet, vt nequaquam purgari poſſit. Si cirri radantur, humor ille & virus in corpus relabitur, & affectos, vt ſuprà ſcriptum eſt, torquet: caput, pedes, manus, omnes artus, omnes iuncturas, omnes corporis partes exagitat. Expertum eſt, qui tales faſciculos implicatorum perarctè inter ſe crinium deraſerint, eos oculis capi, aut defluxibus ad alias partes corporis grauiſſimè torqueri. Purgationibus vſitatis ſi illis medeare, ægreſcit & exſuperat magis, quòd noxios humores nequeat ſuperare purgatio, ſed commotos per totum corpus, diſpergat: tanto enim dolore omnium deinceps membrorum hac affecti peſte ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil poſſit eſſe acrius. Maximam partem fœminas inuadit: viros etiam, qui Gallicum in morbum propendent, tum liberos ab his procreatos, qui lue Gallica fuerant infecti. Eos etiam, qui porriginem capitis, quam vulgus tineam vocat, medicamentis repercutientibus repreſſerunt; præterea fœminas, quæ menſtruis temporibus non ſatis purgantur. Quarum quædam, dum in ætate adoleſcentiore fluxum ſanguinis per nares, menſtruo modico, nimis profuſum, identidem habuiſſent, ætate prouectiore, eo fluxu per nares ceſſante, in ipſum morbum cirrorum delapſæ ſunt. Quidam, quanquam perrari, cùm aliquot annis hoc genere morbi cruciati exagitatique fuiſſent, nec caput raſiſſent; vexationémque eius omnem, & pædorem & ſpurcitiem, non ſine ſumma moleſtia, & nauſea penè intolerabili pertuliſſent, tandem virulentis illis cirris decidentibus conualuere, maxima tamen pars periit. Quæſita ſunt & tentata varia remediorum genera, ſed nullum eſt ſatis idoneum adhuc repertum: quæſita etiam vis & natura morbi, & cauſſa: ſed ne de hac quidem etiamnum quidquam liquet. Homines agreſtes, Erinacei diſcerpti circumligatione releuari compererunt: & ad auertendum penitus morbum, ex Erinaceo ipſo eſcam ſibi conficiunt, ſed ne hoc quidem tanti eſt. Lotionem præterea ſibi parant ex decoctione foliorum Vrſi brancæ, quæ cùm abluunt caput, cirri, de quibus eſt ſuprà ſcriptum, erumpunt, magnáque vis pediculorum. Cùm exhalatione fuliginoſa, ex qua naſcuntur crines, communicat, videtúrque cum tinea affinitatem habere: atque cruciatu oſſium, cum Gallica lue: cum phthiriaſi, redundatione vermium: cum arthritide, artuum dolore: cum ſpaſmo, contractione miſerabili membrorum. Vt nihil aliud dicam, Excell. & Magn. D. V. hoc in genere artis eruditi & ſapientes facilè colligent, quàm neceſſaria ſit hæc deliberatio, & quanto beneficio ampliſſimum Regnum Poloniæ ſibi obſtringent, cùm eiuſmodi vitioſa peſte, quâ violentiſſimè diuexatur, ſolerti ſuo ingenio, remedium præſens inueſtigauerint, inuentúmque literis mandarint. Multi variarum medicinarum primi auctores in perpetuitatis laude viuunt, huius medicinæ ab Excell. & Magn. D. V. inuentæ gloria, veſtra propria erit, vos illuſtrabit, & cum omni conſequentis poſteritatis ætate floreſcet. Expecto humaniſſimum reſponſum; ſed ſi minus quàm par eſt, neque verbis, quibus opus fuit, morbi vim expreſſi, peto ignoſcant Excell. & Magn. D. V. homini alio artis in genere verſanti. Adumbratio quædam hæc morbi eſt, interiora illius, acri ingenij ſui acie, Excell. & magnif. D. V. diſpiciant & contemplentur. Bene valere Excell. & Magnif. D. V. opto. Zamoſcij, die vltima menſis Octobris, Anno M. D. XCIX.

Referunt tamen alij, etiam aliis regionibus hunc morbum eſſe familiarem. Ex obſeruationibus Schenckij enim videre eſt, Briſgois & Alſatis hunc etiam morbum notum eſſe. Ita enim Schenckius, *obſeru. med. lib. 1. obſeru. 13.* ſcribit: *Horridum quoddam, impexum, adeóque intricatum capitis atque barbæ capillitium, apud noſtros haud infrequens, cæterùm veteribus cuiuſcumque ætatis Medicis incognitum, obſeruare licet, quo affecti prælongas capillorum tricas & cincinnos mirificè intricatos, digiti ſæpe craſſitie, ex reliquo capitis & barbæ capillitio, ad humeros, pectus, & aliquando ad vmbilicum vſque demiſſos propendere videas, aſpectu planè horrifico, & Gorgoneum caput præferente. Quos illi magna religione prorſus incultos, nec ferro præſcindere, nec pectine explicare ſuſtinent. Perſuaſi omnino, grauiſſima capitis morborum ſementa, velut apoplexiæ, paralyſeos, maniæ, & cumprimis cephalalgiæ pertinacis, conſimiliúmque materiam iiſdem alendis abſumi. Quâ ſine ſuperſtitione, ſiue multâ hominum obſeruatione ducti, quiduis potius quàm eorundem culturam aut præſectionem, velut prorſus infauſtam & lethalem admittunt; factiſque de experimento & hiſtoria periculis, ſententiam ſuam mordicus tuentur. Qui ex his elegantiores haberi volunt, tricas huiuſmodi, capitis quidem intra pileum, barbæ verò ſubtus pectorale conuolutas prius recondunt, ne conſpiciantur. Alij verò etiam inter congreſſus publicos, ne ſi celare velint, poſſunt, nec ſi poſſunt, volunt. Adeò & geſtantium & conſpicientium animis indubitatâ fide inſidit, vt citra opprobrium aut vituperium, velut rem maximè ad vitam ſuſtinendam neceſſariam, conſpiciendos ſinant. Sed enim quoſdam per vniuerſum vitæ ſuæ curſum eo modo aluiſſe adnotatum eſt: ſperantes ſeſe à difficillimis impendentibúſque ſibi morbis vindicari poſſe. Sunt qui ad eoſdem ſubnatos, numquam, vbi inuiolatos cuſtodiuiſſent, recidiuam ſe paſſos fuiſſe conſtanter affirment. Vulgus etiam, ſi in tales incidere contingat, ſtatim de occulto aut latente atque difficili aliquo capitis malo eoſdem ſuſpectos habet. Quæ in re num ſuperſtitio experientiam, an vero experientia ſuperſtitionem conuincat, ad iudicium meum nunc non reuoco. Ego certè, vt nihil diſſimulem, vt in vulgi ſententiam propendeo: ita ſeminarium huiuſmodi morborum, non tam inde argui, quàm alí, atque ne inuadant, hoc modo præueniri poſſe, de pilorum generationis cauſſis, euentibus & curationibus, recepta Medicorum ſententia, doceri poſſe, accedente, quæ ex vulgo conſtat, & quaſi per manus tradita eſt, atteſtatione, ſentio. Europæis aliis innotuiſſe hoc capillorum vitium nondum comperi: vt nec pleriſque Germaniæ partibus: omnibus Briſgois, Alſatis, Belgis, nonnulliſque Rheni tractibus quaſi endemium; vt populo noſtro notum eſt ſatis. Ciues hic ipſi nouimus ſupra triginta, quorum aliqui vel hodie quoque ſuperſunt hoc capillitio inſignes. Vulgus* Marenflecht, Marenvvirckung, vnd Schrottlinſzopff, *quaſi dicas, contorſiones pilorum, vel Incuborum tricas, ſeu cincinnos, vocat, quòd putet Incubos & Faunos noctu eoſdem ſugendo tractare. Alij* Marenlock, *hoc eſt, ſcrofarum tricas nominant, quod his ſimile à ſcrofarum collo enatas & propendentes aliquando obſeruent.*

Quod hiſtorias in ſpecie attinet, duas ipſe recenſet, vnam ex Io. Stadlero, Medico, alteram ex Moccio, & quidem propriis illorum verbis. Prima eſt talis. *In memoriam mihi reuocas Nobilem Caſparum ab Hornſtein, Commendatoris, Sigiſmundi in Alſatia, & in Burgundia Prouincialis, piè defuncti fratrem, quem cùm Commendator ob impexam, contortam, & inexplicabilem barbam, quam horrificam præ ſe ferebat, aliquando acriùs reprehenderet, ſuáque à menſa, virum 50. circiter annos natum, niſi eam præcideret, remouendum minitaretur, non tum menſa priuari, & aula excedere ſe velle liberè tum reſpondit, quàm inexplicabili planéque Gorgoneâ ſua barba carere velit. Accidit hoc anno Chriſti 1564. quum Friburgo Alſchuſam ob peſtem concederem.* Hæc ex Stadlero.

Altera talis eſt: *Nuper dum temerè quidam huiuſmodi tricas abiecat vetula, tridui decurſu ſupremum clauſit diem. Vſque enim adeò fatale clamitant iis, quibus inconſultò & friuolè læduntur. Licèt alij alia quoque obtendant: ſcimus enim cui Comitiſſæ innotuerat, quæ monſtroſo hoc capillitio donata, ſ. piuſcule ceruice tenus reſciderat.* Hæc ex Moccio. Atque hucuſque Schenckius.

Audiui ego à quodam Duce militum, Hungaris hoc malum etiam non ignotum eſſe, atque hoc morbi genere non ſolùm homines, ſed & equos laborare; ſeque adduxiſſe ex Hungaria Dreſdam vſque equum, qui talem cirrum ſeù plicam ad pedes vſque pendulam habebat.

Ad Epiſtolam illam Rectoris Academiæ Zamoſcienſis, reſpondet peculiari libro, quem de Plica inſcripſit Hercules Saxonia. Conſultationem quoque, Patauij 15. Cal. Ianu. anno 1599. habitam edidit Io. Thomas Minadous, eámque de Helotide inſcripſit. De eadem quoque conſultationem edidit Rodericus à Fonſeca, quæ in 1. *conſult. eiuſd. tom. 1.* eſt: quæ omnia apud autores iſtos videri poſſunt. An verò multùm Poloni his Italorum conſiliis adiuti ſint, penes ipſos ſit iudicium. Ingenuam puto confeſſionem Viri Clariſſimi, Domini D. Ioannis

Preuotij, Medic. Profeſſoris in Gymnaſio Patauino Primarij, qui in conſilio, Illuſtr. & Generoſ. Dn. Nicolao Sapicha Magni Ducatus Lituaniæ ſupremo Vexillifero, & Comiti in Coden, &c. dato, quod paulo poſt ſubiungam, ita ſcribit: *Veneni huius natura ignoratur, vt verè mihi dixiſſe videatur vir Illuſtriſſimus, ruſticos prædia ſua incolentibus plura comperta eſſe de plicæ origine, progreſſu, & curatione, quàm autoribus, qui de ea ſcripſerunt, quorum nulli hactenus contigit, Plicâ laborantem perfectæ ſanitati reſtituiſſe.* Patauij plurima certè Profeſſores ibidem Medici tentarunt remedia; ſed omnia fruſtra. Ipſe idem Dn. Comes mihi retulit, quendam Medicum Patauinum, ſignaturâ morbi quaſi adductum (qui enim Plicâ perfectâ laborant, quaſi ſerpentes pendulos è capite, & caput Gorgonis quaſi habere videntur) ſibi aliquot viperas comedendas exhibuiſſe; ſed nullo ſucceſſu. Alium Pſilothrum paraſſe, idque lixiuij loco clam ſibi ſuggerere voluiſſe, ſed monitum à Germano, Medicinæ Studioſo, cui morbus hic planè incognitus non erat, & qui periculum, quod ex pilorum omnium radicatione ſequuturum fuerat, agnoſcebat, illud reſpuiſſe. Etſi verò perfectam huius morbi cognitionem mihi arrogare non auſim, atque aliàs morborum à cauſſa occultâ pendentium perfecta cognitio non detur: tamen quæ ex conuerſatione cum Domino Comite antea nominato, qui eodem morbo laborabat, de eius natura cognoui, & quid de eius cauſſa mihi videatur, breuiter proponam, atque hoc modo iis, qui in regionibus, quibus morbus hic familiaris eſt, viuunt anſam dabo, vt quæ de hoc morbo, cognita habent, in publicum proferant.

Nouus morbus mihi eſſe non videtur. Etſi enim Italiæ & pleriſque Europæ regionibus hactenus ignotus fuerit, tamen nullam video eſſe cauſſam, cur Poloniæ non multis retrò ſeculis familiaris eſſe potuerit, cùm cauſſæ, quæ eum hodie producunt, & tum adeſſe potuerint, Medici verò qui eum deſcriberent, tum defuerint.

De natura autem eius principiò hoc monendum, morbum hunc nominetenus quidem à capillorum intricatione notum eſſe. Plicam tamen iſtam ſaltem criticum quaſi quiddam eſſe, ortum ex materiæ vitioſæ è corpore expulſione, & Plicam iſtam nihil periculi ægro afferre, ſæpèque ſine omni damno ad mortem vſque circumferri: id verò, quod maximum ægro periculum minatur, eſt humor ille vitioſus qui in corpore adhuc hærens, grauiſſima illa ſymptomata quæ in hiſtoria huius morbi ſuprà enumerata ſunt, excitat, quæ poſtea materiâ ad capillos detruſa ceſſant.

Deinde & hoc hiſtoriæ addendum, in iis, qui eo grauiter laborant, non ſolùm capillos vitiari, ſed & vngues præcipuè in pedibus, & maximè pollicibus, qui ſcabri, longi & nigri fiunt inſtar cornu hircini, quod in nominato Domino Comite obſeruaui, & aliis idem etiam accidere audiui.

Vitium autem hoc non ſine cauſſa ad morbos refertur, cùm pili è partium numero planè excludendi non ſint. Et quidem inter morbos conformationis, cùm pili nec figuram, quam naturaliter habere debent, retineant, nec ſinguli ſeorſim, vt debebant, exiſtant, ſed inter ſe variè complicentur, & ex multis pilis vnus cirrus fiat. Temperiem tamen pilorum etiam mutari, negandum non eſt, cùm humor præternaturalis affluat, & pili tales ſecti ſanguinem fundant.

Cauſſas quod attinet, primò quæ de incuborum, infantium non baptizatorum, & aliorum ſpectrorum in texendis hiſce plicis opera vulgò creduntur & traduntur, fabuloſa & ſuperſtitioſa eſſe, quivis facilè perſpicit. A veneficio, vt alios morbos plurimos, ita & hoc capillorum vitium interdum prouenire poſſe, vel obſeruatio Dn. D. Chriſtophori Rumbaumi, ciuis mei, quam in obſeruationibus Io. Schenckij ſenioris, *lib.* 7. extare, Hercules Saxonia refert his Rumbaumi verbis. *Anno 1590. vxori viri cuiuſdam, qui ex fecibus cereuiſiæ vinum aduſtum arte elicere ſolebat, Vratiſlaviæ, dum nimio ſubitóque terrore propter incendium vicinarum ædium puerpera, ex menſium & lochiorum retentione peripneumoniâ corriperetur, in pulmonis abſceſſum phthiſimque ipſius incuriâ terminante, dum diu à me fruſtra curaretur: anus quædam empirica acceſſit, ſuámque operam offerens, auxilium præſens pollicita eſt. Quam cùm ipſa non admitteret, indignabundam diráque comminantem domo excluderet, ſordes capitis, pexis, plicatis, compoſitiſque priùs pro more capillis ſatis prolixis, aquâ calidâ eâque ſimpliciſſima abluere tentauit. Verùm ad proximam aquæ affuſionem, lateris alterius cincinni omnes, autario viſco quaſi obducti, adeò intricati ſunt ſubitò, vt nullo poſtea modo ingenióve extricari poſſent, donec vitam cum morte commutauit. Atque hoc veneficii faſcino factum opinamur.*

Verùm rerum hoc eſſe puto, & à cauſſa interna vitium hoc prouenire, vel id docet, quod etiam bruta iis in locis eo corripiantur. Qualis autem iſte humor ſit, explicatu difficillimum eſt. Pleriquè ad humorem quendam viſcidum huius mali cauſſam referunt. Verùm rem non tangunt. In multis enim corporibus & multis regionibus viſcidi humores generantur, qui tamen talem morbum non producunt. Neque enim dolores artuum conuulſiones, & alia ſymptomata, ſaltem in humorem viſcidum referri poſſunt, neque ratio reddi, cur ſolùm ad capillos materia hæc detrudatur, & non ad alias partes. Quæ autem huius humoris natura ſit, corporis noſtri nutritio, & aliorum morborum generatio, nos aliquo modo docere poterit. Etſi enim omnes partes nutriantur ſanguine: tamen vt diuerſæ plantæ ex eadem terra, quælibet ſibi familiare alimentum attrahit, teſte Hippocrate, *lib. de natur. human. tex.* 31. ita etiam ex eadem maſſa ſanguinis in venis contenta, ſingulæ partes ſibi familiare nutrimentum attrahunt. Accedit præterea, vt ſi ſanguis nimiùs purus ſit, excrementum illud magis ad vnam, quam ad alteram partem feratur. Id quod vel in Arthritide videre eſt, vbi materia illa ſeroſa, ſalſa, tartarea, aut quomodocumque appellare libeat, magis ad articulos, quàm ad loca carnoſa fertur. Documentum huius rei etiam præbet lapis oſteocolla, qui in fracturis oſſium commodè exhibetur, cum eum ipſa oſſa attrahant, adeò vt compertum ſit, ex eius nimio vſu callos nimis magnos excreuiſſe. De qua re vide Guilh. Fabricium, *cent.* 1. *obſeru.* 91. Ideóque exiſtimo, in iis locis, vbi morbus hic endemius eſt, vitium genio loci & aquis ineſſe, quæ in Poloniam ex montibus Vngariæ defluunt: (in Briſgoia, ſi ei regioni familiare hoc malum eſt ex Alpibus) quod copioſum pilis nutrimentum ſuppeditat, reliquis verò partibus corporis inutile, imò noxium, quod cum natura expellit ad pilos, reliquum corpus ab omni moleſtia liberatur, pili verò ſaltem vitioſi fiunt. At verò id in mea ſententia me confirmat, quòd Illuſtris Dn. Comes Nicolaus Sapicha mihi retulit, ſibi notum fuiſſe in Polonia ruſticum, qui hoc morbo laborantes balneo curabat, cuius vſu primis ſeptem diebus ægri planè hirſuti toto corpore euadebant, pilis vndique erumpentibus, qui einſdem balnei vſu adhuc ſeptem diebus continuato, iterum decidebant, atque ita ægri ſanitatem recuperabant. Et quidem aquarum nonnullarum admirandas vires eſſe, paſſim ex naturalis hiſtoriæ ſcriptoribus patet. Ita in Alpibus Rheticis, Styria, & Carinthia, aquarum vitio bronchocelæ & ſtrumæ incolis adnaſcuntur, materia vitioſa ad glandulas in collo, & non in alium locum detruſa.

Non tamen aërem planè excluſum velim, qui & ipſe magnam in corporibus noſtris alterandis vim habet, facitque vt in hiſce vel illis regionibus & corporibus, hi vel illi humores generentur. Licèt is hanc vim non ex ſe, ſed ex vaporibus, qui ex aquis & terra, quam aqua alluit & perluit, attolluntur, accipiat. Atque hac ratione malum hoc non Poloniæ toti, ſed certis eius locis endemium eſt, cùm ibi ſemper graſſetur, neque in alias regiones inde diſſeminetur, nullo verò modo epidemium, vt vult Hercules Saxonia, *Pract. Med. l.* 10. *de Plica. cap.* 7. quem morbi epidemij & endemij naturam non rectè aſſequi & deſcribere, iam in *Inſtit. lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 11. dictum.

Defertur autem ad pilos iſta materia, non formâ vaporum, vt nonnulli volunt, ſed cum ipſo ſanguine, qui vt aliarum partium omnium, ita etiam pilorum nutrimentum eſt, vt ſuprà, *cap.* 10. docuimus. Quòd vel ex eo patet, quòd pili in plica diſſecti ſanguinem fundunt. Quòd tamen etiam interdum in vicinis regionibus quidam hoc morbo laborant, id vel à genio illius loci cognato, vel à parentibus prouenire poteſt. Vt enim arthritici arthriticos generant: ita & plicâ laborantes vitioſam ad eundem morbum generandum diſpoſitionem, in ſobolem transfundere poſſe, impoſſibile non eſt, docétque id experientia. Filius prædicti Domini Comitis ſexennis primùm iam plicas aliquot in pilis capitis habebat, idémque etiam aliis accidit. Noui militem ſenem, qui plicam in occipitio habebat, & de cauſſa morbi interrogatus (nam Germanus erat, è Thuringia ortus) reſpondebat, morbum hunc ſibi hæreditarium eſſe, matrem enim ſuam ſeptem plicas duarum vlnarum longitudine ad mortem vſque habuiſſe. Idem referebat, cùm in Vngaria militaſſet, & à Turcis captus fuiſſet, herum, pro more gentis, omnes pilos, & vnà plicam abſcindi curaſſe, indéque ſe cœcum euaſiſſe. Cùm verò per interpretem hero cœcitatis cauſſam expoſuiſſet, & impetraſſet ab eo, vt pilos renaſci ſineret, viſum poſtea recuperaſſe.

Signa Diagnoſtica.

Signa addere opus non eſt, cùm illa ſatis ex hiſtoria huius morbi ſuprà recenſita pateant. Vt cauſſas eorum, quæ in hoc morbo accidunt, paucis reddamus: primò ſi materia iſta morbi huius, ſiue maligna ſit, ſiue ſimpliciter ad alendas corporis partes reliquas, præter pilos, inutilis, copioſiùs in venis cumuletur, à natura, cui moleſta eſt, à partibus nobilioribus ad exteriores protruditur, vnde oſſa infringuntur, artus laxantur, caput, pedes, manus, omnéſque artus & iuncturæ dolore infeſtantur, conuulſiones excitantur, & membra contrahuntur. Si verò natura fortior victrix ſit, tandem eam ad capillos capitis præcipuè, cum quibus materia hæc maximam cognationem habet (ſicut in arthriticis cauſſæ arthritidis cum articulis) protrudit, vnde furfures & pediculi in capite copioſè generantur, & ex materiæ nimia copia & luxurie ipſi capilli inter ſe complicantur, vt nullâ arte vel labore ſeparari queant, ſecti etiam ſanguinem fundant. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Ipſum malum, niſi materia ad capillos detrudatur, ſatis periculoſum eſt, & grauiſſimi morbi ac ſymptomata, in omnibus penè partibus, ad quas materia detruditur, excitantur, vt modò dictum. *Prognoſtica.*

2. Si

2. Si verò natura rectè agens & quaſi per criſin, materiam hanc ad capillos detrudat, vitium quidem iſtud capillorum excitatur, ab aliis verò malis homo immunis eſt, cùm quicquid vitioſæ eiuſmodi materiæ in corpore ſupereſt natura ad capillos detrudere ſoleat, & multi cum talibus plicis ſatis commodè ad finem vſque vitæ viuunt.

3. Si verò tales plicæ temerè præcidantur, cæcitas & alia grauiſſima mala inde excitantur. Neque id fabuloſum eſt, ſed ipſa experientia ſæpe id docuit, vt vel miles ille, cuius ſupra *de cauſis* mentionem feci, exemplum docet. Accidit autem hoc, non, quod nonnulli volunt, quod plicis iſtis reſectis, caput aëri frigido exponatur: cùm id pileo, vel alio tegumento impoſitò facilè præcaueri poſſit: ſed quia locus, in quem natura vitioſos humores protrudere ſolita erat, tollitur, materiæque exitus denegatur, eiuſque euacuatio impeditur. Atque idem accidit hic, quod in vlceribus antiquis. Hæc enim niſi corpus benè mundetur prius, non ſine periculo ſanantur; & fonticuli, ſi aliquandiu fluxerint, non ſine periculo occluduntur.

4. Si tamen in corpore vitioſa talis materia nulla ampliùs reliqua ſit, temporis progreſſu ipſæ plicæ ſponte decidunt; & propterea etiam tali ampliùs materiâ non præſente, quod tamen cognoſcere difficile eſt, plicas reſecare liceret.

Curatio.

Curationem huius morbi perfectam omnino incognitam eſſe puto. Quod ideò proculdubio accidit, quod in illis Poloniæ locis, quibus morbus iſte endemius eſt, pauci Medici hactenus vixerint, qui ex iis, quæ vulgo de hoc morbo, eiuſque curatione nota ſunt, methodum artificioſam conſtituere potuerint.

Hoc primò certum eſt, purgationes & venæſectionem parum in hoc prodeſſe, ſed ſæpe nocere. Ita enim Rector Academiæ Zamoſcienſis ad Medicos Patauinos ſcribit: *Purgationibus vſitatis ſi huic morbo medeare, agreſcit & exſuperat magis, quòd noxios humores nequeat ſuperare purgatio, ſed commotos per totum corpus diſpergat. tanto enim dolore omnium deinceps membrorum, hac affecti peſte ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil poſſit eſſe acrius.* Idem confirmat Hercules Saxonia qui *loco alleg.* ex epiſtola Illuſtriſſimæ cuiuſdam matronæ Polonæ, quæ hoc morbo laborabat, ſcribit, illam venâ in cubito ſectâ, confeſtim ſæuiſſimos in eo brachio dolores cum tumore œdematoſo paſſam eſſe pari quoque ratione in pedibus venâ apertâ, dolores acerbiſſimos in vtroque crure ad malleolos excitatos fuiſſe. Idem *ibid.* ſcribit, Illuſtrem quendam Capitaneum Polonum, Ioachimum de Ocieſno, ſibi retuliſſe, ſe multos vidiſſe cæcos, quoſdam claudos, alios aliter affectos, qui in hos affectus purgationibus in initio adhibitis inciderunt. Id quod etiam, in ſcorbuto accidit, cuius ſymptomata plerumque purgantium vſu exaſperantur.

Tutiſſimum ergo fuerit, experientia duce operam dare, vt materia illa vitioſa quamprimùm ad capillos, quò tendit, euocetur. Qua in re tutiſſimum fuerit, ipſam iterum experientiam ſequi, qua conſtat, lotiones è planta, quæ brancæ vrſinæ nomine nota eſt, paratas plurimùm poſſe.

An internis medicamentis idem præſtari poſſit, mihi ſanè incognitum eſt. Brancæ tamen vrſinæ mentio in memoriam mihi reuocat potum, qui in patria mea vrbe Vratiſlauia, proculdubio ex Polonia eò delatus, in vſu eſt, & ex branca vrſina paratur; & vulgò nomine Polonico *Barſzcz*, ſeu vt Germani pronunciant *Barkſch* appellatur, quo febricitantes, & inprimis helluones poſt pocula heſterna, in iuſculis & potu ad ſitim ſedandam vtuntur. Paratur autem hoc modo. Folia brancæ vrſinæ ſiccata coquuntur in aquæ ſ. q. vt decoctum ſaltem colorem flauum, non puniceum, contrahat. Decocto fermenti aliquid, vel panis biſcocti ex puluere brancæ vrſinæ cum fermento acido panis ſiliginei parati, additur, & in loco tepido aliquot diebus efferueſcere & fermentari permittitur, donec ſaporem acidiuſculum contrahat. Potus verò iſte an aliquid ad expellendam materiam in hoc morbo præſtet experientia conſulenda eſt. Eorum autem qui in iſtis locis viuunt, fuerit, medicamenta, quæ vſus profuiſſe docuit, in publicum conferre, vt experientiis collatis tandem methodus hunc morbum curandi conſtitui poſſit.

Cæterùm cùm plica nonnulla ſymptomata cum Scorbuto habeat communia vt ſunt artuum dolores, contractiones, & ſimilia, & vtroque morbo laborauerit Illuſtriſſimus Dn. Comes Nicolaus Sapieha, hiſtoriam eius morbi hic apponere libet, quæ iis, quæ modò de Plica & *lib. 3. Pract.* de ſcorbuto diximus, lucem aliquam addet.

Hiſtoria morbi Generoſi & Illuſtriſſimi Dn. Nicolai Sapieha, comitis in Coden, Vexilliferi ſupremi magni Ducatus Lituaniæ, &c.

Plicam Illuſtr. Dn. Comes, proculdubio in patria, ex cauſſa cum popularibus communi contraxit: ſcorbutum verò ex vitiis in diæta erroribus, in variis & moleſtis per totam pænè Europam itineribus commiſſis & hos ſequente Quartana. Cùm enim æſtate, vt ipſe mihi retulit, per montes Pyrenæos è Gallia in Hiſpaniam iter feciſſet, & in eo vinum corruptum & verminoſum ex vtribus bibiſſet, ſequente autumno in Hiſpania in Quartanam incidit. Cuius longitudinis cùm eſſet impatiens, methodicæ curationis pertæſus, militi cuidam ſe curandum commiſit, qui ſumſit aliquot pocula vini Hiſpanici fortiſſimi & in id puluerem omnis generis aromatum coniecit, vinúmque id ipſi ad ſatietatem, imò pænè ad ebrietatem bibendum præbuit, quo febrem continuam accendit, quæ quidem non diu durauit, & Quartanam ſuſtulit, talem tamen viſceribus & humoribus dyſcraſiam impreſſit è qua poſtea Scorbutus ortus eſt. Qui cùm ipſum in patria grauiter affligeret, nec tamen, quid morbi eſſet, ſatis intelligeret, Patauium profectus, medicorum clariſſimorum curæ ibi ſe commiſit. Verùm valetudinem, quam ſperauerat, non recuperauit, ideóque in patriam cum ſequenti Conſilio dimiſſus eſt.

Conſilium Clar. & Excell: Dn. D. Iohannis Prævotij, Profeſſoris Medicinæ in Gymnaſio Patauino Primarij.

De morbis, quos multiplices patitur vir Illuſtriſſimus, prolixè agere neque eſt mihi conſilium, cùm à præſtantiſſimis viris ſuſpiciendâ oratione de iis diſceptatum eſſe non neſciam; neque permittit ratio aut meæ valetudinis nondum confirmatæ, aut exoptatæ ſalutis à viro Illuſtriſſimo, cui auxilia magis quàm verba, neceſſaria eſſe non dubito. Perſtringam ergo rem totam breuiſſimè, & quid de ea ſentiam ingenuè eloquar, non vt iudicium meum interponam grauiſſimorum virorum ſententiæ, ſed vt Illuſtriſſimi viri petitioni morem geram, & ſi qua re illius ſalutem adiuuare poſſum, Chriſtiani hominis officio non deſim. Duplex igitur ægritudinum genus Illuſtriſſimum Dominum malè afficere videtur; alterum manifeſtiſſimum, à cauſſis vulgò notis & confeſſis pendens; alterum occultum, cuius cauſſa adhuc obſcura, neque ſatis à quoquam explicata eſſe videntur. Manifeſtus eſt Catarrhus materiæ craſſæ, tenacis, albæ, ſæpius inſipidæ, rarò mordacis ad oris partes, interdum etiam ad ſtomachum defluentis. Præterea dolor eximius infimi ventris per longa interualla repetens, cum ventris adſtrictione, & quodam tenſionis ſenſu circa vmbilici, hypochondrique præſertim ſiniſtri nonnunquam etiam lumborum regionem moleſto, qui quidem copioſi flatus, mucoſique excrementi euacuatione deſinere conſueuit. His addenda nephritis, & vigiliæ; hæ quidem ſatis familiaris & frequens, cùm plurimas noctes ducat inſomnes; illa verò iam olim valde moleſta, cum vrinæ rubore, ardore, & arenularum excretione. Quorum omnium malorum cauſſas à praua internorum viſcerum conſtitutione, indéque ortis varij generis excrementis deriuari manifeſtum eſt: Cerebrum quippe humidius, non ſine aliqua innati caloris imbecillitate, ab ingenti vulnere Pariſiis accepto contracta, plurimum pituitæ progignit; accedente potiſſimùm conſenſu viſcerum naturalium; hinc iecoris caliditate ſua multos vapores eleuantes, hinc ventriculi frigidi, & aduentitia humiditate affecti alimentum totius corporis crudiori ſucco inquinantis, capútque replentis; hinc lienis, & meſenterij obſtructis ſurſum effumantis. Itaque pituita in capite congeſta partim ſua copia & pondere viam ſibi ad decliues partes parat; partim expultricis conatu deturbata, ad os ſtomachumque ruit, dentium alueolos laxat, moleſtiamque in deglutiendo ſubinde excitat. Eadem in ventriculo magis adaucta ob propriam ipſius intemperiem, infert inappetentiam, & ex agitatione debilique calore in flatus verſa dolorem inteſtinorum cum alui ſtypticitate, ob impeditam præcipuè fibrarum tranſuerſarum flatu diſtentarum contractionem; quâ ſecum deſcenſus adiuuatur. At feruidior halitus aduſti ſanguinis, & vtriuſque bilis à iecore lociſque obſtructis exſurgens, ſomnum perturbat, nocturno potiſſimùm tempore, quo ex ſpirituum & ſanguinis ad interna recurſu maiores fieri contingit euaporationes. Nec mirum, aliquando ſuccendi febrem non modò ephemeram ex doloris vehementia, ſed etiam periodicam tertianæ ſpuriæ naturam referentem; ſi quidem auctis interdum obſtructionibus, copioſa ac difformia excrementa omnis generis ſibi permixta nullo negotio corrumpuntur. Ex hac porrò multiplici colluuie renibus calidioribus communicatâ, ibique retenta, & concreſcere potuerunt arenulæ, tenuiorum partium à valido calore abſumptione, & generari nephriticus dolor, copioſa materia ad vreteres impacta, facilémque ac citum exitum non habente.

Occultarum verò ægritudinum alia ſimpliciter ſunt tales, de quarum exiſtentia dubitari poteſt; alia ſunt ſolummodò occulta quoad eſſentiam & naturam, cùm reuocari non debeat in controuerſiam, an Illuſtriſſimus Dominus illis detineatur. Simpliciter occultum eſt veneficium, de quo habeat vir Illuſtriſſimus non irrationabiles dubitandi cauſſas; cùm in ſuis lectis ſæpe repertas referat admirandas figuras magicas, oſſeas, cereas, alteriúſque materiæ; ſigna item & characteres, quibus venefici ad hominum perniciem abutuntur; habuerit denique potentiſſimos & iniquiſſimos hoſtes; à quibus propriam ſalutem omni inſidiarum genere oppugnatam fuiſſe non dubitat. Cùm itaque veneficio variè immutari poſſe corpora confeſſum ſit, ac iidem frequenter accidant affectus, quos etiam naturales humorum motus in malè affecto corpore edere conſueuerunt: fit; vt Medici nulla habeant propria ſigna, quibus

Non autem hîc in genere, quæ odoris ſit natura tum etiam qua ratione ſuauis vel ingratus odor generetur, diſputare libet, cùm id ex Phyſicis peti poſſit. Hoc loco ſcire ſufficit, odorem inſuauem & fœtorem ex ſuperflua humiditate putreſcente, vaporéque talem exhalante prouenire.

Hircus. Alarum fœtor, *Hircus* appellatur. Auicennas *ſeptima quarti, tra.1.3. cap.23.* ſcribit, quod cauſſam huius fœtoris nonnulli ſtatuerunt eſſe reliquias ſeminis, quæ in generatione ſuperfluæ fuerint, & in hunc locum delatæ ſint. Quam ſententiam etſi Auicennas reiicit, & ab aliis huius odoris cauſſa ponitur pororum cutis eo loci adſtrictio, ob quam vapores liberè nequeant tranſpirare & exhalare: tamen conſtrictio pororum non ſufficit; aliàs enim ſenibus eſſet hic affectus magis familiaris. Et non videtur eſſe abſurda iſta ab Auicenna reiecta opinio. Animaduertimus enim hunc affectum virginibus nubilibus, ſi motu incaleſcant, eſſe maximè familiarem. Et omnino teſt. ς & ſemen talem odorem ſanguini imprimendi vim habere, cognoſci poteſt ex hircis, & caſtratis animalibus. In primis tamen hic fœtor iis familiaris eſt, qui corpus habent humidiùs, quod putredini maximè eſt obnoxium. Licèt enim totus ſanguis non putreſcat, circa emunctoria tamen excrementitij vapores facilè putredinem concipere poſſunt.

Pudendorum fœtor. Eadem de cauſſa & pudenda nonnullis olent, ob humores excrementitios qui ab hepate venisque ad emunctoria in inguinibus ſita deponuntur, è quibus vapores fœtidi exhalant.

Pedum fœtor. Fœtent & pedes nonnullis. Cùm enim natura ad extremas haſce partes humores excrementitios detrudere ſoleat, pedes verò veſtibus & calceis tegantur, vt vapores inde exhalantes liberè exſpirare non poſſint, putredinem concipiunt, atque inde iſte fœtor contrahitur.

Tandem ſed rariùs, totum corpus (niſi id fiat à ſudore, quod frequentiſſimum eſt) fœtet, & qui toti corpori interdum adſcribitur, potiùs alarum eſt. De Thaide tamen exſtat epigramma Martialis, *lib.6.*

Tam malè Thais olet, quàm non Fullonis auari
Teſta vetus, media ſed modo fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora Leonis,
Non detracta cani tranſtyberina cutis:
Pullus abortiuo nec cùm putreſcit in ouo,
Amphora corrupto nec vitiata garo.
Virus vt hoc alio fallax permutet odore,
Depoſita quoties balnea veſte petit:
Pſilothro viret, aut acida latet oblita creta,
Aut tegitur pingui terque quaterque faba.
Cùm bene ſe tutam per fraudes mille putauit,
Omnia cùm fecit, Thaida Thais olet.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Turpe hoc vitium eſt & adſtantibus moleſtum, & quod conuerſationi incommodum eſt, ac vxores maritis ſæpe ingratas reddit.

2. Idem tamen etiam corporis nimiùm humidi, & multa humida excrementa cumulantis indicium eſt, quale in febribus & aliis ex putredine ortis morbis facilè eſt obnoxium.

Curatio.

Curatio. Curatio vel ipſum fœtorem reſpicit, qui ſuaui odore tegi & palliari poteſt, vel ipſam cauſſam, quæ vera curatio eſt. Itaque eorum, qui hoc vitium patiuntur, corpus, conueniente modo, venæ ſectione, ſi opus, & purgatione euacuandum, & minima, eius humiditas exſiccanda. Vtilis in primis hîc eſt *aloë roſata* quæ corpus ſiccat & potenter à putredine præſeruat.

Diæta etiam ita comparata ſit, vt ad ſiccum vergat, & putredini reſiſtat. Cibi propterea condiantur *aceto, ſucco citri, aurantiorum, aq. roſar. aceto roſaceo.* Abſtinendum verò à cibis, qui facilè corrumpuntur, quales ſunt *cucumeres, melones, melopepones, ficus,* & ſimiles. Piſcium quoque præſertim mollium, vſus nimius vitandus. Exercitationes corporis etiam non negligantur. Somnus non ſit nimius.

Poſtea animaduertendum, è qua parte fœtor exhalet, & propterea pars ea ſæpius mundanda & abluenda, *decocto hordei, ſcabioſa, rad. ireos, aloës, myrrha, ligni guaiaci, cortic. citri, ſantali, ligni aſpalathi,* & poſtea imponendum ceratum ex *ſtyrace calamita, benzoë, cinnamomo, garyophyllis, myrrha, aloë,* cum *reſina* & *ol. lauendulæ* ſubactis.

Cùm verò etiam antequam cauſſa planè tollatur, fœtor ille omnibus moleſtus ſit, ſuaueolentibus obſcurari, deprimi, & quaſi palliari poteſt. Alæ ergo & inguina, prout opus, linamento vel vnguento aliquo ſuaueolente inungi poſſunt, parato ex *rad. ireos, Fl. cinnamom. ligno aloës, garyophyllis, galia moſch. ſtyrace calamita, ol. lauendulæ* vel *balſamo citri, garyophyllorum, cinnamomi,* vel pluribus miſtis, addito *moſcho & ambra,* ſi libet. Sub alis etiam pila odorata ſeu pomum ambræ geſtari poteſt. Si pedes ſingulis diebus lauentur aquâ vel lixiuio, in quo *folia lauri, origani, ſaluiæ, fl. roſar. chamæmeli, rad. iridis,* cocta ſint, fœtor ille facilè tollitur. Vel abluantur pedes *vino,* in quo *alumen* diſſolutum ſit.

Poſt lotionem etiam διαπάσματα Græcis dicta adhibere licet, quæ vt Plinius, *lib. 13. cap. 2.* ſcribit, ſiccis odoratis conſtant, ſuntque aſpergines medicamenti alicuius ſicci & in puluerem triti, quibus & pedes fricare, & aliquid de iis inter digitos pedum inſpergere licet.

Vt ℞. *Fol. lauri origani,* ana ℥.j. *fl. roſ. rubr. rad. iridis Fl. cyperi,* ana Vnc.ß. *farina fabar. lupinor.* ana Vnc.ij. *ſalis ſiccati* Vnc.j. F. puluis.

Eadem ratio eſt, ſi totum corpus fœtidum odorem exſpiret. Tunc enim frequenter balneis ex herbis odoratis modò dictis vtendum. Et niſi hic fœtor ſuperari poſſit, veſtimentis odoratis, pilis odoratis, balſamis, & ſimilibus vtendum. Verùm præſtat cauſſam fœtoris tollere, quàm odoribus fœtorem obfuſcare velle, cùm odoramenta, niſi planè fortia, ſeſe fœtori miſceant, eiúſque vehiculum fiant, & ingratum odorem efficiant. Et omnino ille optimè olet.

Memorabilis verò hiſtoria fœtoris totius corporis, exſtat *in epiſt. Med.* Clar. Dn. G. Gregorij Horſtij, *lib. 2. ſect. 10.* vbi D. Sigiſmundus Suitzerus ad D. Andream Libauium ſcribit, quod virgo quædam Auguſtana, annorum 17. Bambergam in monaſterium S. Sepulchri miſſa fuerit, vt ordini iſti manciparetur. Hanc verò monaſterium vix ingreſſam, fœtorem cæteris monialibus ſummè aduerſum inſtar putreſcentis cadaueris emiſiſſe, ſiue in eodem cum cæteris verſata fuerit contubernio, ſiue in ſua crypta (cellam vulgò vocant) latuerit: hanc enim prætereuntes odoraſſe. Diligenti verò habitâ inquiſitione, ſe intellexiſſe ſcribit, fœtorem illum non ab oris, ventriculi, vteri, aut alterius corporis partis vitio manare, ſed eam eſſe vniuerſi corporis *ἰδιοσυγκρασίαν.* Libauius tamē in *epiſtola reſpōſoria,* *ἰδιοσυγκρασίαν,* illam non admittit, cùm eius cauſſam reddere ſit ſupra humanum captum, ſed acceſſorium quiddam forinſecùs iſtam ſubſtantiæ alterationem induxiſſe, vel talem adſperſiſſe labem putat. Et quidem eam labem in vtero contractam eſſe, ex contaminato ſanguine ſeminéque: & conſtitiſſe & nutritum eſſe intra parentem, vel aliquid paſſum eſſe matris nauſeâ, & conſternatione affectúque graui in vtero latitantem embryonem. Præterea putat, conſternatam forſan fuiſſe matrem ſepulchro, ſuperuenisse vnctioni cadaueris, ſordibus putridis ex aluo decumbentium redditis nauſeam concepiſſe aut ſimilibus fuiſſe grauiter affectam. Plura videantur in *allegata* Libauij *epiſtola.*

Aliud exemplum fœtoris totius corporis habet Libauius, *in ſeq. epiſtola,* vbi ſcribit, compertum ſibi eſſe, quandam iuuenculam in matrimonio viuentem tempore fluentium menſium ferè peius cloacis olere, maritúmque tunc afflictum degere.

LIBRI QVINTI
PARTIS TERTIÆ.
SECTIO II.

De Capillorum & Vnguium vitiis.

CAPVT I.

De Pilorum natura.

POST cutis vitia meritò capillorum vitia ſubiungimus. Sunt enim pili cuti infixi, nec vllibi extra cutem reperiuntur. Neque pilorum vitia prætereunda ſunt, cùm & ipſi corporis partes ſint, etſi ignobiliores. Cùm enim vngues, vngulas, cornua in animalibus, & pennas in auibus, partes corporis eſſe nemo facilè negauerit, neque facilè quis dixerit, pauonis caudam, & varias auium variè coloratas & figuratas pennas, quid excrementitium eſſe: pilos etiam corporis partes eſſe, negandum non eſt. Id quod eorum conformatio, figura varia, coloréſque varij ſatis docent. Probat idem & eorum vſus: vt & morbi, de quibus poſtea dicetur, ac in primis Plica illa Polonica, & tandem ipſa vis effectrix & conformatrix, quam pili, vt aliæ partes, habent, vt mox dicetur, euidenter id oſtendit. Et licèt pili abſciſſi regenerantur, ideò tamen partes eſſe negandum non eſt. Nam & vngues, & vngulæ, in cancris chelæ, in brutis quibuſdam cornua amittuntur, ac renaſcuntur: imò in homine etiam dentes.

Equidem vulgò docetur, pilos generari, dum à calore corporis noſtri, fuliginoſi craſsique vapores è tertia coctione in corporis noſtri partibus eleuantur, & ad poros cutis pelluntur, in quorum anguſtiis dum hærent, conglutinentur, donec tandem poro repleto alius atque alius vapor ſubiens hunc impellat, quem viciſſim alius atque alius, atque ita è poro extrudatur, & pilus formetur, qui poſtea ſimilibus vaporibus ſuccedentibus, pilum protrudentibus, eiúſque radici ſeſe agglutinantibus, prolongetur.

Verùm

Pilorum generatio.

Verùm ſi hoc modo pili generarentur, cauſſa reddi non poſſet, cur non in omnibus corporis partibus pili naſcerentur, & cur in quibus naſcuntur, in aliis copioſiores, in aliis pauciores; & cur alij ſemper augeantur, alij nihil augeantur. In collo & facie nulli pili naturaliter naſcuntur, in capite & genis copioſi, vt & in pudendis, ſub alis, in palpebris, & ſupra palpebras. Pili in capite & barba ſemper creſcunt, & prolongantur: qui verò in palpebris ſunt, eandem longitudinem ſeruant, & præterea ſemper recti manent. Deinde cauſſa dari non poſſet, cur viri ſaltem barbam, non verò fœminæ etiam habeant, cùm tamen fœminæ in capite prolixiſſimos ſæpe capillos alant. Præterea pili ex Ariſtotele, 3. *de hiſtor. animal. cap.* 12. diſtinguuntur in congenitos quales ſunt capitis, ciliorum & ſuperciliorum; & poſtgenitos, qui demum ætatis progreſſu proueniunt: cuius rei ratio dari nulla poſſet, ſi ex vulgata doctrinâ è vaporibus erumpentibus orirentur.

Alia ergo ortus pilorum cauſſa quærenda eſt, in qua inueſtiganda etiam Galenus curioſus fuit, ita vt hîc Dei Opt. Maximi, rerum omnium opificis, quod aliàs rariſſimè facere ſolet, mentionem fecerit, eiúſque hac in re omnipotentiam & ſapientiam examinare, Moyſémque refutare conatus ſit, vt 11. *de vſu part. cap.* 14. videre eſt.

Si rem verò diligenter penſitemus, nullo modo concedere poſſumus, quòd pili ſaltem fiant ab excrementis, vel vaporibus è corpore exhalantibus, & in certis locis hærentibus, ſed a facultate formatrice & pilifica pilos generari ſtatuendum eſt, ob cauſſas modò enumeratas. Et capillos non ſaltem ex fuliginibus quibuſdam, ſed ex materia longè ſolidiore, & vnguibus ac cornibus cognatâ generari, docet vel illud, quòd pili non facilè corrumpuntur, ſed poſt mortem etiam diu integri conſeruantur. Cuius rei hiſtoriam refert Gabriel de Zerbis *in libro anatomiæ corp. hum. titulo, anatom. capillor. fol.* 105. his verbis: *Nos vidimus & tetigimus Romæ cadauer mulieris in via Appia, ex oppoſito via vbi erat ſepultura Ciceronis: & ideò exiſtimatum fuit à pluribus illud eſſe tunc cadauer Tulliolæ, Ciceronis filiæ dilectiſſimæ, ſicut per inſcriptionem potuit intelligi, quod cadauer de tumulo extractum, in quo maxima parte myrrha & demum mumia præſeruatum creditur à corruptione, à temporibus Ciceronis vſque ad Sixtum IV. Pontificem maximum, quod tempus ſubſequenter fuit vſque prope annum milleſimum quingenteſimum cuius cadaueris inerant capilli conſeruati & ornati in infula aurea, vt moris erat eo tempore, in ea ætate. Quod quidem cadauer, quod etiam à tota communitate curialium viſum fuit, remotum à loco illo, & Romam delatum, in tribus diebus, remoto conſeruante, putruit, & ad demixtionem elementorum deuenit.* Et omnino ſicut vngues in hominibus, vngulæ & cornua in quadrupedibus, pennæ variegatæ & coloratæ in auibus, à facultate formatrice formantur, & ſi decidunt, eodem modo regenerantur: ita & pili à facultate formatrice ſeu pilifica partibus certis à Creatore inſita generantur. Vnde etiam pilorum illa varietas prouenit. Pili enim vt diximus, in capite & barba in dies augentur & prolongantur: non verò ita, qui in palpebris & ſuperciliis ſunt, qui ferè ſemper eandem longitudinem ſeruant. Præterea pili in palpebris ſemper recti ſtant, eorúmque ſi vel longitudo augeatur, vel rectitudo incuruetur, viſui incommodum afferunt. Viri habent barbam, fœminæ non habent. Vſui nimirum certo Creator eos omnino deſtinauit: itaque facultatem pilificam aliis partibus dedit, aliis non dedit, quæ pilos certâ quantitate, figura, & colore format. In hominibus & aliis animantibus ſub pedibus pili nulli ſunt, vni verò lepori ſub pedibus pili ſunt, vt teſtatur Ariſtoteles, 3. *de hiſtor. anim. cap.* 12. Inſuper & iſtud pilos in animalibus à facultate formatrice prouenire arguit, quòd vi imaginationis pilorum forma & coloratio mutari poteſt, vt ex hiſtoria Iacobi, *Geneſ.* 30. patet.

Materia pilorum.

Materia pilorum, vt omnium aliarum corporis partium, ſanguis eſt, vt etiam Adrianus Spigelius, *de hum. corp. fabrica, lib.* 5. *cap.* 10. ſtatuit; id quod vel in plica Polonica apparet, in qua pili ſecti ſanguinem fundunt: ſed is ignobilior. Natura enim boni œconomi, ſuum cuique in familia diſtribuentis, officio fungitur, & nobiliore ſanguinis parte nobiliores corporis partes alit, reliquum in ignobiliores diſtribuit, in vngues ſcilicet & pilos in hominibus, in brutis in pilos, vngulas, cornua, pennas: de quo etiam *in Inſtitut. lib.* 3. *part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 5. dictum. Etſi verò ex ignobiliore ſanguinis parte pili proueniunt, vnctuoſa tamen ea eſt, & ſi cum Chymicis loqui libeat, oleaginoſa, & quaſi ſulphurea, vt ex eorum accenſione apparet, & neſcio quam cum ſemine cognationem habet: vnde ſalaces & laſciui piloſi ſunt; ad Venerem, inepti, glabri; eunuchi & effœminati barbam non producunt. Qui venere frequenter vtuntur calui fiunt; contrà eunuchi non caluescunt.

Pilorum vſus.

E quibus etiam facilè, quis pilorum vſus ſit, colligere licet. Equidem quoſdam ſuos habere vſus certum eſt, cùm pili in capite, eius quaſi naturale tegumentum ſint, pili in palpebris ſuo modo viſioni inſeruiant, atque euulſi vel excidentes viſioni incommodent, capilli capitis & barba, præcipuè in Viris, homini ornamentum præſtent, virúmque venerandum quaſi reddant. Verùm cùm pili ſub alis, in pudendis, in cruribus, neque ad tegumentum, neque ad ornamentum facta ſint, alium adhuc vſum in procreatione pilorum natura quæſiuit, vt ſcilicet quod eſt ignobilius in ſanguine, in iis generandis abſumeretur: vnde etiam in aliis pili copioſiùs, in aliis parcius proueniunt, vt & infantes in plerisque partibus pilis nudi ſunt, qui ætatis progreſſu generantur, materiâ pilorum cumulatâ.

CAPVT II.

De pilorum vitiis, & primò de Caluitie & Barbæ defectu.

CVm ergo pili à facultate formatrice ſeu pilifica generentur, habent ſuam naturalem conſtitutionem, quæ in naturali magnitudine & copia, figura, & colore conſiſtit: quam ſi amittant, variis vitiis laborant; quæ ſi morbos appellare libeat, non repugno. Et primum quidem vitium in defectu eſt, qui vel naturalis eſt, & ſecundum ætatem pleriſque accidit, vel præter naturam. Prius appellatur *Caluities*, ſecundi generis ſunt *pilorum defluuium, Alopecia, Ophiaſis*. Equidem in his omnibus vitiis eſt pilorum, qui antea aderant, defluuium, atque ita in genere omnia hæc vitia ſub nomine defluuij comprehendi poſſent: verùm vſus obtinuit, vt nomen defluuij pro quadam pilorum decidentiæ ſpecie accipiatur, vt poſtea dicetur.

Primò caluitium quod attinet, quale πάθος eſt in arboribus foliorum decidentia, tale in animalibus caluities, imò & ipſis arboribus: vnde Ariſtoteles 5. *de gen. animal. cap.* 3. ſcribit: *Calui omnium maximè animalium homines aperte efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodammodo eſt. Nam & plantarum aliæ ſemper frondent, aliæ frondem amittunt. Et aues, quæ certo tempore ſe abdunt, & latent, pennas amittunt. Qualis affectus caluitium in hominibus eſt, quibus accidit vt caluescant. Cum enim paulatim & frondes, & pennæ, & pili defluant, vbi vniuerſim hic affectus euenerit, vocabula accipit hæc, caluescere, defrondeſcere, depenneſcere.* Et Columella, *de re ruſtica, lib.* 4. *cap.* 33. nouellam caſtaneam muribus & talpis infeſtatam ſæpè calueſcere ait. Eſt autem Caluities in homine glabrities ſeu defectus pilorum in ſyncipite, ex defectu alimenti ortum habens. Atque is plerumque ætatis progreſſu naturaliter, nonnullis tamen præter naturam accidit quod tum præternaturale & vitioſum habetur. *Caluities quid?*

Cauſſæ.

De cauſſis caluitiei equidem Medici valde diſſentiunt, verùm ſi generationis pilorum in capite modum perpendamus, res non difficilis videtur. Cùm enim materia & alimentum pilis præcipuè à cerebro ſuppeditetur, pilorum equidem huius defluuij proxima cauſſa eſt alimenti neceſſarij defectus; ille tamen à cerebri conſtitutione prouenit, ſi nimirum illud ſiccius euadat. Id quod Hippocrates docuit, 6. *epid. comm.* 3 *t.* 1. vbi ſcribit: *Cerebri conſumtio, & propterea caluitium*: vbi vt Galenus *in comm.* docet, per cerebri conſumtionem, ea diminutio eius intelligenda, quæ ex ſiccitate in ſeneſcentibus accidit. Si enim cerebrum ſiccius euadat, nihil ſuperflui in eo relinquitur, quod pilis alendis ſufficiat. Idem docet Ariſtoteles, qui 5. *de gener. anim. c.* 3. ſcribit, caluitiem fieri ob inopiam humidi calidi pinguis, id eſt, humidi alimentalis. Excrementitia enim humiditas in ſenibus potius ſuperat quam deeſt. Et quidem, vt dictum, caluitium naturale pleriſque eſt, quia ætatis progreſſu in omnibus cerebrum ſiccius redditur: nonnullis verò præmaturè caluitium accidit, quibus ex cauſſa aliqua præternaturali vel violenta cerebrum præmaturè exſiccatur; quæ cauſſæ plures eſſe poſſunt. Præcipua inter eas eſt nimius Veneris vſus, qui potenter cerebrum exſiccat. Vnde ante Veneris vſum nemo calueſcit, & Eunuchi caluitium non patiuntur, 7. *aph.* 28. quia ſemen non excernunt, vt & pueri. Fœminæ etiam nunquam, aut rarò calueſcunt, (duas tamen mulieres caluas ſe vidiſſe, teſtatur Albertus Magnus, *lib.* 19. *de animal. cap.* 6.) quia humidiorem corporis conſtitutionem habent, ideóque & cerebrum in iis tam facilè non exſiccatur, & fœminæ ſemen non ita copioſum, vt mares, emittunt. Exſiccant etiam cerebrum præmaturè vigiliæ nimiæ, ſtudia, curæ. *Cauſſæ.*

Quod verò Actuarij ſententiam attinet, qui *lib.* 2. *meth. cap.* 5. nimiam humiditatem caluitiei cauſſam ponit, eam ſi cum Hippocratis, Galeni, Ariſtotelis ſententia conciliare libeat, commodiùs explicari non poteſt, quàm ſi dicatur, humiditatis quidem alimentalis defectum caluitiei cauſſam eſſe, excrementitiam tamen humiditatem facere, vt faciliùs accidat. Eodem modo ſicut arborum folia quidem decidunt, ob alimenti neceſſarij defectum, faciliùs tamen & copioſiùs decidunt, ſi aduentitia humiditas accedat.

Signa Diagnoſtica.

Caluitium equidem per ſe oculis patet. Qua ratione tamen ab aliis pilorum decidentiæ ſpeciebus differat, explicandum. Differt caluitium ab Alopecia & Ophiaſi ſeu Area, quod vitia hæc vaga ſint, neque in certis capitis partibus pili decidunt; caluitium verò ſemper in ſyncipite accidit. A defluuio verò capil- *Signa Diagnoſtica.*

lorum

lorum in ſpecie dicto differt caluitium, quòd in defluuio capillorum pili omnes, vel maxima eorum pars, paſſim in vniuerſo capite decidat; in caluitie verò ſaltem in capitis parte anteriore.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Caluitium equidem per ſe nihil periculi adfert, niſi quod facit, vt caput externis aëris iniuriis faciliùs lædatur, & naturæ noſtræ mortalis ad interitum properantis prodromus, & indicium ſit: turpitudinem tamen, præſertim ſi maturiùs accidat, parit, pleriſque ingratam: fertúrque Caium Iulium Cæſarem Imperatorem, literis & armis clarum, caluitium tam iniquo animo tuliſſe, vt poſt plurima fruſtra pertentata remedia, poſtremò à Senatu obtinuerit perpetuam Laureæ geſtationem: qui ſi hodie viueret, facilè capillitio tegumento ex alienis pilis confecto, quod hodie non paucis in vſu eſt, caluitium tegere poſſet.

2. Caluitium autem, ſiue ſenecture ætatis progreſſu, ſiue prææmaturè oriatur, curationem non admittit; ſicut nec dentium caſus in adultis, cùm alimentalis illius humidi defectus reſtitui nullo modo poſſit.

3. *Qui calui ſunt, in varices magni non fiunt: quibus verò caluis exiſtentibus varices ſuperueniunt, iſ rurſus capillati fiunt, 6. aph.* 34. Verùm aphoriſmus hic falſus eſt, vt Galenus, *in comment.* docet: cùm nemo ignoret, caluitium eſſe affectionem Inſanabilem; falſum etiam eſſe, magnos varices caluis nunquam ſuperuenire, ſicut & varicibus ortis caluitium ceſſare: niſi fortè, vt nonnulli aiunt appellatam Medicis madaroſin, id eſt, capillorum defluuium, caluitium nominet. Hæc enim cùm à vitioſis humoribus ortum habeat, vt & ophiaſis & alopecia dicta, iiſdem ipſis prauis humoribus in crura translatis varices facere, & homo capillos recuperare & recipere poteſt. Nam ſi priùs à vitioſis humoribus, capillorum corruptis radicibus, eorum fiebat iactura, meritò nunc iiſdem aliò migrantibus, ad naturalem ſtatum capilli reuertentur.

Curatio.

Curatio. Etſi verò Caluities iam facta curari non poſſit: quia tamen & valetudini incommodat caluitium, & deformitatem parit, danda opera, vt quantum fieri poteſt, præcaueatur & retardetur. Quod aliâ ratione fieri non poteſt, quàm alimenti pilorum, quod deficere incipit, refectione, & ad cutem capitis attractione. Ideóque danda opera, vt humidum pingue ac calidum, quo pili nutriuntur, conſeruetur & ad cutem attrahatur. Quidam etiam moderatè adſtringentia addunt, ſi à calore capitis cutis rarefiat. Verùm cùm ex alimenti defectu caluities oriatur, & ob ſiccitatem aliàs cutis meatus ſubſideant, & conniueant, adſtrictione opus non eſt, ſed ſi adſtringentia adhibeantur, alimentum pilorum affluens reprimetur.

Quæ autem medicamenta intemperiem capitis & cerebri ſiccitatem corrigant, *l.1.Pract.part.1.c.4.* propoſita ſunt. Vt verò alimentum ad capillorum radices attrahatur, frictiones medicamentis præmittendæ ſunt, quæ tamen moderatæ eſſe debent, vt alimentum ſolùm attrahant, non diſcutiant. Debent autem calida eſſe, & ita attrahentia, cum moderata adſtrictione, quibus alimentum ad capillorum radices attrahatur & detineatur. A Dioſcoride, *lib.1.cap.*110. & Galeno, *7.de ſimp.fac.* §. *Ciſtus*, commendatur Ladanum, magis tamen ad pilorum defluuium, quàm caluitium: plerique tamen eo etiam ad caluitium vtuntur, præſertim eius oleo quod hoc modo parant.

℞. *Ladan. opt.* in tenuiſſimas partes conciſi ℔.j. Affunde *aq. roſ.* ℥.vj. *ol. amygd. d.* ℥.iv. Coq. & coletur toties, vt clarum fiat.

Vel diſſoluatur *Ladanum* in *ol. maſtichino*, & coletur. Vtilis eſt & lotio capitis cum decocto fœnugræci. Plura in hunc vſum medicamenta videantur apud Galenum, *1. de compoſ. med. ſec. loca. cap.* 1. Et in *capp. ſeqq.* plura proponentur.

Diæta.

Diæta. Imprimis verò ad caluitiei retardationem facit recta diætæ ratio. Cibi nimirum ſint boni alimenti, & pinguis ſucci faciliſque concoctionis. Abſtinendum verò à ſalſis, acribus, acidis, auſteris, vt fructibus horariis, qui pauculum & fluidum alimentum habent. Potus etiam ſit talis, qui bonum ſuccum præbeat. Abſtinendum verò à vino potenti & antiquo exſiccandi vim habente. Venus in hoc affectu maxime nocet. Noxiæ ſunt & vigiliæ, mœror, curæ, & animi ſollicitudo.

De Barba defectu.

Barba defectus. Barbam Viri ornamentum eſſe, ſuprà diximus. Ea ergo ſi in Viris deſit, inſignem turpitudinem parit. Deficit autem vel omnino, vt in eunuchis, & quibuſdam, qui corpore planè fœmineo ſunt præditi; vel tardiùs erumpit: aut non eâ copiâ, qua ſolet, erumpit. Quæ omnia accidunt, vel ob materiæ defectum, vel ob cutis, è qua erumpere debet, denſitatem, aut aliam conſtitutionem, quæ barbæ ortum impedit.

Cùm autem in Viris barbæ defectus, ea ætate, qua barba prouenire debet, [illegible] quam turpitudinem & deformitatem pariat, & qui ætate iam ſunt adultiore, ad autoritatem aliquam conciliandam, barbam expetant, non rarò Medicorum opera eo nomine imploratur. Verùm ſucceſſus rarò voto reſpondet, aut certè tardiùs, cùm ſcilicet natura eam ſponte molitur. Vnum tamen atque alterum medicamentum apponere libet: plura ex *ſeqq. capp.* peti poſſunt.

℞. *Ol. in quo abrotanum ſit coctum.* ℥.ij. *cineris apum vel veſparum* ʒ.j. *ſtercoris murium* ℈.j. *mellis* ℥.j. *ladani* ʒ.iij. *pingued. vrſi*, q.ſ. F. Linimentum.

Vel *artemiſia* in oleo coquatur, & oleo locus illinatur: quod prodeſt ad barbæ tardiùs prouenientis ortum.

Vel ℞. *puln. ſem. nigellæ*, q.v. *ol. ouor.* q.ſ. Miſc.

Vel lauetur locus frequenter decocto *abrotani, capillor. ♀. polytrichi aurei, roriſmarini, radic. arundinu.* Poſtea illinatur vnguento parato è *ladano*.

Et ſi verum eſt, quod quidam exiſtimant, medicamenta hæc, quæ modò enumerauimus, & enumerabimus, non omnia ſaltem manifeſtis qualitatibus, & cauſſas defluuij pilorum tollendo pilos generare, ſed etiam occulta vi capillos producere talia medicamenta in barba producenda imprimis locum habent, vbi pili barbæ non defluxerint ſed nondum creuerint.

Vulgo etiam notum eſt, ad barbam citiùs producendum facere, ſi prima lanugo ſæpius abradatur, quo alimentum ad pilorum radices copioſius allicitur.

Ad prouocandam barbam ſequentia etiam medicamenta commendantur.

℞. *Ol. anethini, de ſpica*, ana ℥.v. *comar. abrotani* M.ij. *ſcillæ* ʒ.iij. *vini opt.* ℥.iij. Bulliant ad conſumt. vini, & vtere.

Vel ℞. *Ol. de caryophyllis hortenſ. de ſpica odorat.* ana ℥.iij. *de roſis* ℥.iv. *caryophyllor.* ʒ.j. *ladani* ʒ.ij. *vini odorat.* ana ℥.ij. Bulliant omnia ad conſumt. vini. Adde *moſchi* ℈.j. Miſc.

CAPVT III.

De Pilorum defluuio.

Pilorum defluuium. Etſi, vt antea quoque dictum, omnis capillorum decidentia pilorum defluuium nominari poſſit: tamen vſus obtinuit, vt in ſpecie capillorum defluuium appelletur pilorum in capite decidentia ſparſim facta, ita vt non in vno loco, ſed vel omnes in toto capite, vel plurimi hinc inde decidant.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa huius defluuij non eſt vna, ſed plures ſunt, nimirum vel alimenti inopia vel humorum prauitas, radices pilorum arrodens, vel cutis raritas, pilorum alimentum non admittens. Priores duæ cauſſæ locum habent in phtiſicis, in quibus ſi capilli decidant, id, vt Galenus, *in comm. aphor.* 10. *ſect.* 5. docet, fit, quoniam & maximus alimenti defectus eſt, & nonnunquam humorum corruptio. Idem accidit plerumque in febribus malignis, iis imprimis, in quibus cerebro ſimul affecto, ægri delirio tentantur. Nam & in his febribus ægri valde extenuantur, & neceſſarium corpori alimentum deeſt, & humores praui capillorum radices erodunt. Ob humoris etiam prauitatem, iis qui Venereâ lue laborant, capilli decidunt, quod & nonnullis accidit, qui venenum hauſerunt, fertúrque ei, qui ſalamandram attingit, pilos decidere. Ob raritatem verò cutis interdum etiam capilli decidunt, quod fœminis, præſertim tempore æſtiuo, accidit. Vnde & iis, qui ex Germania in Italiam, vel alias regiones calidas peregrinantur, capilli quandoque defluunt. Ab ambientis enim calore cutis rareſcit, accidítque vt materia, è qua pili generari habent, ſimul tranſpiret.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Capillorum defluuium in ſpecie ſic dictum, facilè ex pilorum decidentia cognoſcitur. A caluitie verò, Alopecia, & Ophiaſi diſtinguitur, quòd in Caluitie ſolùm in ſyncipite capilli defluunt, in Alopecia verò & Ophiaſi areatim decidunt; in defluuio verò in vniuerſa corporis regione æqualiter, modò plures modò pauciores excidunt. Ob quam cauſſam verò decidant, è cauſſis quæ præceſſerunt, cognoſcitur. Si enim morbus præceſſerit, qui alimentum corporis abſumere aptus natus eſt, ex alimenti inopia pilos decidere credibile eſt. Si verò humores praui & maligni morbum aliquem excitant, etiam à prauitate humorum defluuium capillorum proueniſſe argumento eſt. Si denique cauſſæ cutem rarefacientes præceſſerunt, à cutis raritate pilorum defluuium prouenire probabile eſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Inter reliquas decidentiæ capillorum ſpecies, defluuium hoc in ſpecie ita dictum, facillimè curatur; niſi cauſſa talis ſit, quæ amoueri non poſſit. Cutis enim aliquam difficulter curabilem diſpoſitionem p.n. nonnunquam contraxit. Itaque capillorum defluuium quod accidit poſt febres acutas & malignas, facilè ſanatur, vbi febre ſanatâ alimentum corpori iterũ ſuppeditatur,

tatur, & capilli qui defluxerunt, plerumque etiam ſine medicamentis reſtituuntur.

2. In tabe verò talis alimenti defectus, & tale humorum vitium, nullo modo emendari poteſt. Ideóque capillorum vitium tunc non ſolùm non tollitur, ſed & ægri moriuntur. Ideóque in tabidis capillorum defluuium inſtantis mortis iudicium eſt. *5. aph.* 11.

3. Si capilli ex cutis raritate deciderunt, denſantium vſu non difficulter reſtituuntur.

Curatio.

Curatio. Capillorum defluuium curatur, cauſſa, à qua pendet, ſublata. Si ergo ex alimenti inopia pili deciderint, indicatur, dandam eſſe operam, vt alimentum ſufficiens in corpore generetur, & generatum ad cutem capitis trahatur. Si ab humoribus prauis ſit defluuium, & ij quidem à toto corpore ſuppeditentur, ſunt euacuandi; ſi verò ſaltem ſint ad capillorum radices, diſcutiendi. Si humor ſit venenatus, vt in lue venerea, veneno illi occurrendum. Si à cutis raritate proueniat capillorum defluuium, cutis denſanda.

Si ergo ex inopia alimenti capillorum defluuium ortum habeat, in primis laborandum, vt bona victus ratione inſtituta ſanguinis boni ſufficiens copia generetur. Vt is verò ad locum affectum trahatur, in primis frictiones præſtant. Imò verò ante omnium ferè topicorum vſum capitis frictiones adhibendæ, vt docet Galenus, *lib.* 1. *de compoſ. med. ſec. loca, cap.* 2. Frictio enim & alimentum ad caput attrahit, & cutem roborat ac denſat.

Si ex prauitate humorum proueniat defluuium capillorum, præmiſſis, ſi opus, vniuerſalibus purgationibus, caput ſæpius fricandum, & diſcutientia adhibenda. Diſcutientia tamen moderata ſint, in primis ſi alimenti inopia concurrat, ne nimio eorum vſu alimentum quoque diſſipetur, & cutis nimiùm rarefiat. Ideóque & ladanum vnguentis commodè admiſcetur.

Si à cutis raritate dependeat defluuium, cutem denſantia applicanda. Galenus in primis *ladanum, oleum lentiſcinum* & *myrtinum* mixta commendat. Vel ſoluatur *ladanum* in vino, & vſurpetur.

Et omnino *ladanum* in omni ferè capillorum defluuio vtiliter adhibetur. Verùm quia craſſioris conſiſtentiæ eſt, vt per ſe inungi non poſſit, in liquido aliquo, vino vel oleo diſſoluendum, & quidem tale oleum eligendum, quod cauſſæ ſatisfaciat.

Verùm cùm vnguenta & olea multis moleſta ſint, nec caput vnguento aut oleo delibutum geſtare placeat, lotiones capitis gratiores ſunt, quæ parantur ex *abrotano, capillis* ♀, *polytricho aureo, lentiſco, roſis, roremarino, ladano.*

Et quod ſub finem capitis præcedentis monuimus, id hîc omnino repetendum, nonnullos, nec ſine cauſſa ſtatuere, medicamenta quædam facere, vt pili regenerentur, non ſolùm manifeſtâ qualitate cauſſas pilorum defluuij tollendo, ſed & occultâ & peculiari vi ad capillorum generationem faciendo, qualia experientiâ ſaltem cognita ſunt. Talia ſunt, *herbæ capillares* omnes, *abrotanum, radix arundinis, lapathi acuti, lappæ maioris, aſarum, ladanum, mel,* & aqua inde deſtillata *apes* contritæ cum alueolis, vel puluis & cineres illarum, vt & *veſparum, muſcarum, talparum, murium, erinacei terreſtris, pinguedo vrſi, ſerpentis.*

E quibus varia parantur compoſita.

Vt ℞. *Cort. rad. arundin. vſtor. cinerum apum,* ana Drach. ij. *abrotani combuſti,* Drach. j. *ladani* Drach. ij. *mellis* Vnc. ß. *ol. amygd. d. pingued. vrſinæ,* ana q. ſ. Fiat Linimentum.

Ad defluuium capillorum poſt morbos, hoc vtile eſt.

℞. *Capill.* ♀, *abrotani, polytrichi aurei,* ana M. ß. *fol. myrti, roſar. abſinthij,* ana p. ij. Coq. in *ol. comm.* & *vini rubri* ſ. q. ad vini conſumtionem. Colentur & exprimantur.

℞. *Olei huius* Vnc. iv. *ladani* Vnc. j. *maſtich.* Vnc. ß. Miſce ſ. a.

Vel ℞. *Rad. bardanæ.* Vnc. vj. *capill.* ♀, M. iij. *abrotani* M. j. Affunde *vini albi* q. ſ. Deſtillentur in Veſica. Deſtillato, ſi libet, addatur *aqua mellis.*

Vel coquantur *radices bardanæ* in lixiuio, & eo caput abluatur.

CAPVT IV.

De Alopecia, & Ophiaſi.

Alopecia. Ophiaſis. PEculiare capillorum decidentiæ genus eſt, quod Ἀλωπεκίας & ὀφίασις nominant. Alopecia quidem, quod vulpibus familiaris ſit hæc pilorum decidentia. Ophiaſis verò à figura, quod partes glabræ & pilis deſtitutæ tortuoſæ inſtar ſerpentum videntur. Vtrique huic affectui commune eſt, quod areatim pili decidunt, vnde etiam in genere hoc malum Area vocatur. Celſuſque eodem capite, de areis, alopecia, & ophiaſi agit. *Areæ.* Arearum autem nomen ab areis ruſticis impoſitum. Vt enim illæ certis locis diſtinctæ, & vbi plantis vacuæ ſunt, nudæ ſunt: ita etiam in areis cutis, cutis certis locis glabra apparet. Differunt hi affectus ſaltem figurâ. Nam Alopecia nullam certam figuram habet, ſed, vt Celſus ait, *ſub qualibet figura dilatatur.* Ophiaſis verò ſerpentis modo tortuoſè ſerpit, & modò ab occipitio extenta, vtrinque ad aures vſque ſerpit, latitudine ferè duorum digitorum, modò aures prætervecta ad ipſam vſque frontem ſerpentis inſtar progreditur. Præterea in Ophiaſi maius cauſſæ vitium eſt, vt non ſolùm radices capillorum, ſed & cuticula erodatur, eouſque ſcilicet, quò pilorum radices pertingunt. *Alopecia & Ophiaſis definitio.* Atque ita Alopecia & Ophiaſis definiri poſſunt, quòd ſint capillorum defluuium areatim factum, à prauo & corrupto humore pilorum radices erodente ortum habens.

Autor *libri de medicamentis facile parabilibus*, Alopeciam & Ophiaſin ad affectiones refert, quæ pilorum colorem vitiant. Verùm ſciendum, hoc non proprium eſſe arealis pilorum defluuij, ſed coloris in pilis mutationem, vel Alopeciam & Ophiaſin præcedere, cùm ſcilicet ex vitioſa nutritione pili primùm albi euadunt, poſtea verò decidunt; vel poſt Alopeciam & Ophiaſin colores pilorum mutari. Vbi enim poſt areas pili renaſcuntur, albi vel flaui naſcuntur; ſicut in equis, poſtquam pili ex vlcere ex attritione nato deciderunt, pili albi renaſci ſolent, quod ob vitioſam nutritionem & cutis imbecillitatem accidit. Monet & hoc Celſus, *l.* 6. *c.* 1. Ophiaſin ad vnum capitis capillitium, Alopeciam ad ipſam quoque barbam extendi.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa vtriuſque mali eſt humor prauus & acris, capillorum radices erodens, cuiuſcunque etiam ille ſit generis. Plerumque tamen fit hoc malum à pituita ſalſa, aduſta, vel putrefacta. Vnde Galenus, *de diff. ſymp. c.* 4. hæc vitia deprauatam capitis cutis nutritionem ſequi ſcribit. Quod autem nunc Alopecia, nunc Ophiaſis excitatur, ſeu pili nunc aream rectam, nunc tortuoſam conſtituunt, cauſſa eſt materiæ copia & qualitas. Si enim ſit copioſior & tenuior, in pluribus & maioribus locis æqualiter pilos erodit; ſi paucior, & miſta cum craſſo humore, inæqualiter ac tortuoſè fit pilorum defluuium, quia humores cùm ſint inæquales & miſti, non expeditè & rectè fluunt, ſed obliquè ſerpendo pilos erodunt.

Cauſſæ remotiores ſunt hepatis & capitis caliditas, & in primis primæ & ſecundæ coctionis vitium, ob quod ſalſi & acres humores generantur, quod licèt omni ætati accidere poſſit, in puerili tamen magis accidit, & tineam, achores, ac fauos ſequitur, ob cauſſas *de morbis infantum* explicatas.

Interdum & externæ ac malignæ cauſſæ ad morbi huius generationem faciunt: inter quas Galenus *lib.* 1. *de compoſ. med. ſec. loc. cap.* 2. fungos refert, cùm ad vitioſorum & corruptorum humorum generationem multum faciant. Pertinet huc & venenum Gallicum, quod & ipſum pilorum radices erodit; quod & alia venena præſtare poſſunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Qua ratione hæc pilorum decidentia à caluitie & capillorum defluuio differat, iam antè dictum. Alopecia verò ab Ophiaſi, ipſa areæ figurâ cognoſcitur, & quod in Alopecia ſolùm pili decidunt, abſque cutis læſione. In Ophiaſi verò non ſolùm capilli decidunt, ſed & cutis excoriatur. Ipſe etiam cutis color mutatur, & in quibuſdam albidior, in quibuſdam pallidior, in quibuſdam nigrior apparet, & ſi pungatur, ſanguis ſeroſus exit. De differentia Alopeciæ & Ophiaſis, Celſus, *lib.* 6. *cap.* 4. hæc habet. *Ex area, quæ ἀλωπεκία nominatur, ſub qualibet figura dilatatur: fit & in capillo & in barba. Id verò quod à ſerpentis ſimilitudine ὀφίασις appellatur, incipit ab occipitio, duorum digitorum longitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus ſerpit, quibuſdam etiam ad frontem, donec ſe duo capita in priorem partem committant; illud vitium in qualibet ætate eſt, hoc ferè in infantibus.*

A tinea verò, Alopecia & Ophiaſis differunt, quia in Ophiaſi excoriatio in cute eſt ſuperficialis, & cùm ſanatur, pili renaſcuntur. In tinea verò excoriatio & vlceratio profundior eſt, & ita ſæpe cutis corrumpitur, vt pili non renaſcantur.

Cauſſarum ſigna quod attinet, qualis humor peccet, color cutis oſtendit, qui vt accuratiùs cognoſcatur, capilli qui reliqui ſunt, abradendi, & cutis leuiter fricanda: alia quoque ſigna, quis humor in corpore abundet, docebunt. Pili quoque qui renaſcuntur, colore, quem habent varium, pro humoris peccantis natura, quis humor mali huius cauſſa ſit, docebunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Alopecia & Ophiaſis etſi periculi multum non afferant, turpitudinem tamen pariunt, & apud Romanos ſerui, qui areâ detinebantur, & potiſſimum alopeciâ, viliori pretio vendebantur: & noſtrâ ætate areæ, quia ſuſpicionem luis Venereæ pariunt, pro turpibus habentur.

2. Verùm autem Ophiaſis, an verò Alopecia faciliùs, vel difficiliùs curetur, autores diſſentiunt. Celſus & Auenzoar faciliùs curari ſcribunt Ophiaſin, quàm Alopeciam. Contrà Alexander, *lib.* 1. *c.* 2. & Serapio, *lib.* 1. *c.* 1. Alopeciam faciliùs, quàm Ophiaſin curari docent. Verùm Celſus de Alopecia infantium ferè

loqui

loqui videtur, quæ ætatis decurſu & mutatione per ſe ſæpe ſanatur. Si verò in adultis, vel etiam in eadem ætate per ſe comparentur alopecia & ophiaſis, omnino ophiaſis difficilioris curationis eſſe videtur, vtpote quæ à materia & craſſiore & deteriore ortum habet, & quæ non ſolùm capillorum radices, ſed & ipſam cutem erodit, quod non fit in Alopecia.

3. Quò tamen malum vtrumque antiquius eſt, eò difficiliùs curatur; quò recentius, eò faciliùs.

4. Si per frictionem locus rubeſcat, curationis ſpes eſt; & quidem quò citiùs, eò facilioris: ſi verò non rubeſcat, nulla curationis ſpes ſupereſt.

5. Peius quoque eſt arearum genus, quod denſam cutem & ſubpinguem, & ex toto glabram fecit.

5. Alopecia & ophiaſis à lepra incurabilis eſt; quæ verò eſt à morbo Gallico, non curatur, niſi morbo hoc curato.

6. Spes futuræ ſanationis affulget, ſi arearum extremitates capillis reſtantibus finitimæ iterum pilos emittere incipiant. Partes enim ſanis vicinæ minùs à naturali ſtatu receſſerunt, ideóque etiam citiùs ad naturalem ſtatum redeunt, & capillos producere incipiunt.

Curatio.

Curatio. Si humor vitioſus in toto corpore abundet, is primùm euacuandus: aliàs continuò malum fouet. Ita ſi lues venerea coniuncta ſit, ea primùm curanda; cùm areæ, niſi eâ ſublatâ, tolli non poſſint. Sicut etiam viſcerum intemperies, à qua vitioſorum humorum generatio pendet, corrigenda. Cauſſa antecedente ſublatâ, continens arearum cauſſa tollenda; quod Galenus facit, per reprimentia & digerentia. Simul verò danda opera, vt naturalis temperies cuti reſtituatur.

Primò ergo vniuerſum corpus conuenientibus medicamentis pro peccantis humoris natura eſt purgandum. Deinde Galenus ad particularem capitis curationem apophlegmatiſmos quoque adhibet, qui alibi explicati ſunt.

Ad materiam verò, quæ adhuc in fluxu eſt, & in principio, dum areæ nondum factæ ſunt, Galenus quoque repellentia vſurpat. Id quod & Auicenna docet & medicamenta ad Alopeciam etiam moderatè adſtringendo capitis cutem roborare debere ſcribit; dum *ſeptima quarti, tract. 1. cap. 6.* inquit: *Et oportet, vt ſit in illis medicinis confortatio, & prohibitio, vt non recipiat caput materiam malignam.* Aliàs, & ſi iam præſens ſit alopecia & ophiaſis, repellentia locum non habent; ſicut nec in ſcabie.

Si verò areæ iam factæ ſint, & materia cuti impacta digerentibus vtendum, ſint autem illa calida, tenuium partium & non valde ſicca. Si enim nimis ſiccantia vſurpentur non ſolùm vitioſi humores, ſed & ipſum pilorum alimentum diſcutitur. Imò cùm intemperies cutis in confirmatis areis ſit calida & ſicca, frigida & humida medicamenta reliquis admiſcenda.

Medicamenta autem iſta, quæ cauſſam proximam hujus mali tollunt, μετασυγκριτικὰ nominantur, de quorum apparatu Galenus, *lib. 1. de compoſ. med. sec. loc. cap. 2.* & *lib. 14. method. medend. cap. 12.* agit primò nimirum, ſi pili corrupti adhuc adſint, ij extrahendi vel volſellis, vel dropaciſmo, vel locus nouacula radatur. Deinde lauetur caput lixiuio, in quo *capill. ♀. polytrichum, abrotanum,* & ſimiles plantæ coctæ ſint. Poſt lotionem locus fricetur linteo neque nimis molli, neque nimis ſicco, donec cutis rubere incipiat. Quod vbi factum, topica adhibeantur. Sunt autem talia medicamenta, *ſinapi, naſturtium, rad. lil. alb.* quæ etiam locis combuſtis depilatos capillos reſtituere feruntur, *ſemen erucæ, nitrum, oleum laurinum, pix liquida, ſulphur, puluis & cinis abrotani, radix cyclaminis, hellebori, ſem. ſtaphid. agr. fimus columbinus,* & quæ potentiſſima ſunt, *tapſia atque euphorbium*: quæ ipſa tamen quò ſunt recentiora, eò ſunt acriora; quò vetuſtiora, eò magis acredinem deponunt. Eligenda autem ex his cuique affectui conuenientia, eáque rectè adhibenda. Neque enim modò enumerata medicamenta omnia omnibus areis, & quocunque tempore, modo, ætate conueniunt; ſed cuique ſua, ſuumque cuique tempus eſt & modus, & incipienti ac paruo malo debilia, inueterato verò fortiora adhibenda; corporibus mollioribus, vt pueris & fœminis debiliora, adultis & viris fortiora applicanda.

Compoſita longâ experientiâ examinata, & probata habet Galenus, *lib. 1. de compoſ. med. ſec. loca, cap. 1.* vt Heræ, Critonis, Oreſtini, Orthonis Siculi, Cleopatræ, Archigenis, Aſclepiadis. Dionyſodori, Sorani, aliorúmque. Galenus ipſe hæc commendat.

℞. *Fel. arundinis Græcæ vſtæ.* ℥.ß. *erinacei vſti* ʒ.j. *muſcerdæ* ʒ.ij. Cum *aceto* trita illine.

Vel ℞. *Cineris arundinis vſtæ, pilor. capræ vſtor. adianti, adipis vrſini, picis liquid. cedriæ* partes æquales. Et hoc admirabile vocat.

Vel ℞. *Murium domeſticor. vſtor. panniculi lanei vſti, dentium equin. vſtor. adipis vrſin. medullæ ceruinæ, cort. arund n.* partes æqual. *mellis* q.ſ.F. Vnguentum.

Vel ℞. *Euphorbij. thapſiæ. olei laurini*, ana ʒ.ij. *ſulph. viui, hellebori vtriuſque*, ana ʒ.j. Adde *ceræ* ʒ. vj. Quod *oleo laurino, aut veteri*, vel *pice liquida* liquetur, & miſceatur: quod medicamentum omnium fortiſſimum eſt, & inueterato malo conuenit.

In mitiori malo, ſufficit medicamentum paratum ex *abrotano*, vel *radicibus arundinis vſtis. oleo veteri, laurino*, vel *pice liquida* exceptis.

Vel ℞. *Sem. erucæ. naſturtij, nitri*, partes æquales, & cum *oleo laurino*, vel *pice liquida* miſceantur.

Eſt & hoc mitius, quod pueris & fœminis conuenit.

℞. *Abrotani, cineris radicis & cortic. arundinis thuris*, partes æquales, *adip. vrſini, ol. amygd. amar.* ana q. ſ. F. Linimentum.

Quod ſi fortius expetatur, addatur *ſpuma maris, ſulphur viuum, fel taur. num, ſemen erucæ, nitrum*, vel etiam *thapſia*.

Vel ℞. *Sinapi, thapſiæ, ſem. naſturtij*, part. æqual. Subtiliter pulueriſatis adde *ol. laurini, reſinæ*, ana q. ſ. Fiat ſ.a. ad ignem emplaſtrum.

Et extant talia medicamenta paſſim plurima apud Valeſcum de Taranta Rondeletium, Hollerium, Trincauellium, & alios practicos.

In vſu etiam fortiorum hoc obſeruandum, vt in principio liquidiora & molliora, & oleorum admixtione, quæ fortiorum vires nonnihil exſoluunt, temperata adhibeantur, & poſt primi medicamenti vſum videatur, quam alterationem in parte affecta effecerit, & prout opus, poſtea eius vehementia vel minuatur vel augeatur. Alteratio autem facta ex eo præcipuè deprehenditur, ſi attendatur, an cutis poſt medicamenti vſum rubicundior ſit facta nécne, aut an cum leui vel fortiore frictione rubeſcat. Cauendum enim omnino, ne repetitio fortiorum medicamentorum vſu cutis exuratur. De compoſitorum vſu hoc etiam monendum, ſi capilli planè defluxi ſint, conuenire magis medicamenta formâ ſolidiore, qualia ſunt emplaſtra. Si verò non ſint defluxi, liquida & mollia, qualia ſunt linimenta & vnguenta.

Detinenda autem ſunt topica medicamenta debiliora in capite diu noctúque; vt vim ſuam exſerere poſſint. Si verò ſint fortiora, eouſque, dum in cute aliqua alteratio ab iis percipiatur, & dolor aliquis oriri incipiat. Ideóque in vſu fortiorum quotidie locus affectus ſemel atque iterum inſpiciendus, & ſi fortiùs locum medicamenta affecerint ad mitiora redeundum, & locus adipe anſerino oleo anethino, vel ſimili anodyno medicamento illinendus. Si enim diutius fortiora detineantur, cutem adurunt. Scribitque Chriſtophorus à Vega, ſe vidiſſe non paucos ex vſu validorum medicamentorum deductos ad perpetuam caluitiem, & ad mortem vſque manſiſſe imberbes.

Diæta.

Plurimum quoque facit ad Alopeciam & Ophiaſin curandam bona diætæ ratio quæ talis ſit, vt bonus ſanguis generetur, & prauorum humorum prouentus prohibeatur. Itaque cibi ſint boni ſucci, qui prauos humores ad benignitatem deducant. Vino æger, antequam corpus purgatum ſit, abſtineat, cùm prauos humores in corpore detentos ſecum in venas rapiat. Vbi verò corpus ſufficienter purgatum fuerit, vinum concedi poteſt temperatum & ſubdulce, cùm benè nutriat, & bonum ſanguinem generet. Aër, in quo verſatur æger, ſit calidus.

CAPVT V.

De Tinea capillorum.

INter affectus, in quibus capilli decidunt, non prætereundus & is, in quo capilli quidem non integri, ſed particulatim & ſtrittillatim, à vermiculis quibuſdam eroſi & abſumti decidunt. *Tinea capillorum.* Pauci quidem autores affectus huius mentionem faciunt, neque is Platero experientiſſimo aliàs Medico, notus fuiſſe videtur, cùm ſcribit à vermiculis viſum penè effugientibus capillos capitis & barbæ radi & findi, aliquos dicere. Eſt tamen affectus vulgo apud nos notus, & mihi ſæpe viſus, ac ad curandum oblatus, Germani noſtri *Haarmilben oder Milen* nominant, quale genus vermiculorum vix viſu obuiorum, & quos viuere non niſi ex motu cognoſcitur, in caſeis, melle, ſi panis aliquid ei admiſceatur, cera vetuſta, prunis & ceraſis exſiccatis, & aliis rebus naſcuntur. Eſtque procul dubio vermiculorum hæc ſpecies ex eorum genere, quod Ariſtoteles omnium minimum eſſe, & in cera vetuſta & lignis naſci ſcribit, ἀκαρὶ nominat. 5. *de hiſtor. animal. cap. 32.* Latinum vocabulum cùm nullum aliud ſuperat, *Tineam* appellare libet, quò ſicut veſtes à tinea, ita & ab his vermiculis capilli, in quibus naſcuntur, erodantur.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Vt pediculis & aliorum vermium generibus ſua certa, è qua naſcuntur, materia eſt, neque quoduis è quolibet generatur quæ nonniſi experientiâ cognoſci poteſt: ita & hoc vermiculorum genus naſcitur, vt diximus, in cera, melle, caſeis vetuſtis, ceraſis & prunis exſiccatis, vt & capillis, & frequenter in barba. Procul dubio autem ab excrementitio quodam humore, qui cum alimento pilorũ in capillos penetrat, atque in iis à calore

capitis

capitis fotus in vermiculos abit, qui poſtea capillis adhærentes, (cùm vnde generati ſunt, inde ali cupiant,) pilos corrodunt, vt fruſtillatim decidant.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Affectus hic per ſe manifeſtus eſt. Pili enim breuiores fiunt & inæquales, dùm alij magis, alij minùs decurtantur. Vermiculi hi in extremitatibus eorum hærent, eóſque indies arrodunt, & decurtant; an verò etiam in medio hæreant, viſus conſulendus. Color etiam capillorum, ſi ſunt ij nigri, mutatur, & propter vermiculos iſtos adhærentes, quaſi cinereus in quibuſdam locis euadit.

Prognoſticum.

Prognoſticũ. Affectus equidem hic nihil periculi habet, turpitudinem tamen parit, præcipuè in barba, dum pili inæquales, alij breuiores, alij longiores ſunt, & barba ipſa ſordida videtur. Curatu tamen non ita facilis eſt.

Curatio.

Curatio. Ad curationem opus eſt medicamentis, quæ vermiculos iſtos abſtergunt, materiam, vnde generantur, digerunt & diſcutiunt. Neque abs re videtur, vniuerſum corpus purgare, cùm ab humore vitioſo, alimento pilorum permixto, vermiculi hi oriantur.

℞. *Geniſtæ*, ℥.j. *myrrhæ* ʒ.ij. *aceti* q.ſ. Coq. parum, & Colaturâ pili illinantur.

Vel ℞. *Sem. vrticæ pulueriſ.* Maceretur in aceto, & eo pili madefiant.

Vtile eſt & decoctum *fœnugræci* & *ſcabioſæ* cum lixiuio paratum. Vt & *ſcilla* cum *folijs myrti* & *ſaluia*, in *oleo* cocta.

Vel ℞. *Allij*, *centaury min.* part. æqual. Coq. in aceto: Adde *fel bubulum.*

Vel ℞. *Vrticam maiorem*, coquatur in lixiuio, & eo caput abluatur.

Vel ℞. *Abrotani*, *rad. garyophyllatæ*, *abſinth.* Coq. in aceti & aquæ ſ. partib. æqualibus, & cum decocto capilli abluantur.

CAPVT VI.

De Pilorum fiſſura.

Fiſſura pilorum. INterdum quoque capilli in capite & barba finduntur, & diuiduntur, vt qui antea ſimplices erant, bifidi appareant. Quod vitium proculdubio accidit ab humore acri capillos in extremitate findente. Cùm autem deformitatem aliquam pariat, emendandum hoc vitium. Quod fit, ſi pars illa quæ remanet, circa extremitates felle inungatur; poſtea rurſum decocto herbarum capillarium, abrotani, arundinis & ſimilium abluatur.

CAPVT VII.

De Canitie.

Canities. CAnum hominem in ſenectute reddi, naturale eſt: interdum tamen præmaturè & intempeſtiuè canities, etiam nondum ſenibus, imò interdum nec viris, oboritur. Accidit præterea canities ſenſim & lentè. Obſeruatum tamen eſt, quoſdam ſubitò Canos euaſiſſe. Ita refert Scaliger, *Exercit.* 312. hiſtoriam, quæ ſub Franciſco Gonzago accidit. Is affinem ſuum ſuſpectum coniurationis cùm in turri ad quæſtionem & ſupplicium adſeruari iuſſiſſet, nunciatum eſt manè totum eum repentè canum factum. Et ex Lemnio, *lib.* 2. *cap.* 2. *de complex.* Hadriano Iunio, *comm. de coma*: Lud. Viuez, *in ſomnium Scipionis*: Cælio Rhodigino, *antiqu. lect. lib.* 3. *cap.* 14. & *lib.* 13. *cap.* 17. Cuſpinianus plures hiſtorias eorum, qui ſubitò ex metu cani facti ſunt, recenſet, ſicut refert Io. Schenckius, *lib.* 1. *obſeruat.* Atque de iſta, quæ ante legitimum tempus aduenit, canitie, hoc loco nobis eſt agendum. Hæc enim, quia & pulchritudinem naturalem homini eripit, & valetudinis non ſatis rectæ indicium eſt, meritò Medici curæ ſubiicitur. Canitiem, quæ ſeneſcentibus accidit, & naturale ſenectutis decus eſt, fucis & pigmentis tegere & diſſimulare velle, meretricium eſt & luxurioſum.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Naturalem canitiem accidere ex temperamenti corporis, & ſanguinis, qui pilos alit, mutatione, extra dubium eſt. Quî autẽ fiat, vt hæc in ſanguine & alimento mutatio in iuuentute vel viridi ætate quandoque eueniat, hîc inquirendum. Ariſtoteles, 5. *de gen. animal. c.* 5. alimentum, quod capillos canos producit, cũ concoquatur, putreſcere, & albam canitiem eſſe ſcribit, quòd ſitus carioſus ferè albus eſt. Canitiémque ita ex defectu caloris natiui deducit, qui cum non poſſit humores cõcoquere, illi à naturali calore deſerti magis ab externo & alieno calore tentẽtur, atque ita putreſcant, ex qua putredine albi fiant. Ariſtotelis ſententiam ſequi videtur Galenus, qui, *lib.* 2. *de temperam. c.* 5. docet, pilos albos fieri, quòd alimentum quo nutriuntur veluti ſitus eſt pituitæ, quæ ſpatio computruit. Et quod Ariſtoteles putredinem appellat, ipſe ſitum, quem nos mucorem vel muciditatem dicimus, (qualis affectio pani in diebus canicularibus accidit, qui inde mucidus appellatur) appellat. Et eam ob cauſſam quoque in temporibus homines magis caneſcere ſcribit; quoniam ſyncipur ob ſiccitatem pronius eſt ad caluitiem: tempora verò ob humiditatem, & proinde ex putredine, ad ſitus generationem, proniora ſunt ad canitiem. In eo ſaltem Galeni ſententia ab Ariſtotelis diſcrepare videtur, quòd Ariſtoteles in genere loquitur, & nullius humoris mentionem faciat; Galenus verò ex ſolius pituitæ putredine canitiem prouenire ſcribit. Et omnino tutius eſt, hîc per pituitam, humorem ſimpliciter crudum, quàm propriè dictam pituitam intelligere, & cruditatem quandam potiùs, quàm putredinem propriè dictam canitiei cauſſam eſſe. Nimirum, vt noſtram ſententiam de hac re de qua alij prolixè diſputant, breuiter proponamus, cùm capilli, vt ſuprà dictum, non generentur & alantur ex vaporibus ſeu excrementis vaporum formâ eleuatis, ſed vt aliæ partes ex ſanguine, extra dubium eſt, ſanguinem in ſenectute non tam floridum ac temperatum, vt in iuuentute, generari, ſed corpore iam ad mortem properante, eum etiam minùs probum prouenire, quod vel coloris corporis floridi, quæ in ſenibus accidit, mutatio & marcor ille indicat. Itaque non mirum eſt, cùm ſanguis, qui pilus nutrit, etiam deterior reddatur, capillorum quoque colorem mutari: neque pilos cùm naturalem ſuam conformationem & nutritionem ad mortem hominis vſque habeant, ex ſitu ſaltem aliquo qui putreſcentibus rebus accidere ſolet, tale aliquid pati. Præter naturam verò hic color mutatur in Vitiligine & Leuca, procul dubio, quòd in iis alimentum non probum, ſed excrementis, præcipuè pituitoſis, repletum pilis ſuppeditatur. In iis verò, qui præmaturè caneſcunt, procul dubio etiam aliquod vitium eſt in humoribus; ſi non in toto, tamen in capite & cerebri temperie. Neque impoſſibile eſt, eos qui præmaturè caneſcunt, ob ſemen aut in teſtibus diſpoſitionem aliquam, tale quid pati; & omnino ſemen ac teſtes ad capillorum mutationem aliquid facere, ſuprà diximus. Cùm verò affectus animi, præcipuè metus & terror inſignes in humoribus mutationes efficere poſſint & cerebrum quoque valde afficiant; non mirum eſt, vt breui tẽporis ſpatio ex illa in humoribus factâ mutatione canities producatur. Si enim ex nebula, vel aëre, aut vento vitioſo arbores afflante foliorum color mutatur, & ea exareſcunt, ipſa arbore & partibus aliis ſaluis manentibus, non impoſſibile eſt, capillorum etiam, vt corporis noſtri partium ignobiliſſimarum, colorem ex humore vel ſpiritu eos ſubitò peruadente mutari. Id quod vel illud confirmat, quod Hollerius, *Perioche* 1. ſcribit derepentè pilos exalbuiſſe vapore hydrargyri.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Mutatio coloris capillorum in album per ſe patet, nec ſignis opus habet. Et ſi ætate iam inclinante capilli caneſcant, naturale eſt, & mutatio hæc ſenſim & lentè progreſſu ætatis fit. Si verò antea ætatem ſenilem id accidat, etſi ſenſim præternaturale eſt: Multò magis præternaturale eſt, ſi homo ſubitò caneſcat.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Naturalis canities, quæ in ſenectute accidit, emendari non poteſt; ſicut nec ſenilis marcor. Imo nec à Medico tentari debet, vt ſuprà dictum: cùm canities ſenibus potiùs ornamentum, quam turpitudo ſit.

2. Præternaturalis verò & corrigi debet, cùm affectum aliquem p.n. & vitioſam, imprimis in cerebro, diſpoſitionem ſignificet: & poteſt, cùm ſi illa vitioſa diſpoſitio emendetur, pilorum etiam color mutetur.

3. Canities, quæ à vitiligine eſt, curato illo morbo, etiam emendatur.

Curatio.

Curatio. Canities ſenilis, vt diximus emendari non poteſt, neque etiam fuco pallianda, & meritò qui id tentat, ridetur. De quo Martialis, *lib.* 5. *Epigram.*

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine, capillis,
Tam ſubitò coruus, qui modò cygnus eras.
Non omnes fallis: ſcit te Proſerpina canum,
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

Quæ verò à vitiligine & alpho fit canities morbo illo ſublato tollitur, & præcipuè ſi medicamenta capillos prolongantia adhibeantur. Tum enim nouis pilis è probo alimento ſuccreſcentibus veteres illi cani abolentur.

Si verò intempeſtiuè & immaturè canities immineat, aut ſubitò inuadat, vt præſeruetur & curetur, danda opera, vt bonus ſanguis in toto corpore & capite proueniat, qui pilis probum alimentum præbeat, ſimúlque vitioſi humores ſi qui adſint, vacuentur. Nec prætermittatur particularis capitis euacuatio per ſternutatoria & errhina. Poſtea vſurpentur medicamenta calorem natiuum corporis, & imprimis cerebrum, roborantia: de quibus ſuo loco dictum.

Ab Arabibus hæc confectio commendatur.

℞. *Myrobalan. nigror. abſque nucleo* ℥. v. *zingib. ammoos.* an. ℥. x. Irroretur *butyro*. Deinde adde *ſaccharum penidium*, ad quantitatem mediæ partis. Detur huius medicamenti ſæpe ʒ. j.

Topica. Topica quod attinet, Galenus quidem, 1. *de compoſ. med. ſec. loc. cap.* 3. proponit medicamenta calida & tenuium partium; cùm illi propoſitum ſit ſitum illum diſcutere, & ſuperfluas in cute humiditates exſiccare. Verùm niſi ſubinde tale alimentum afflatat, quod capillos naturalis coloris iterum generet, talia parū proſunt. Alij ergo ſaltem capillos tingentia & denigrantia medicamenta vſurpant. In qua re tamen, quid honeſtas permittat, attendendum, ſimulque cauendum, ne cerebro aliquid damni afferatur. Cùm enim medicamenta denigrantia pleraque vim adſtringendi habeant, & ſint frigida, apoplexiam, epilepſiam, ſoporem grauem, catarrhos, & ſimilia mala inducere poſſunt, idque mulieribus quibuſdam accidiſſe obſeruauit Galenus.

Inter talia autem medicamenta præ cæteris laudat Galenus *cadmiam*, vtpote quo medicamento capilli denigrentur, ſitus diſcutiatur, & mala diſpoſitio capitis emendetur. Commendatur & *oleum de coſto, de colocynthide, de nigella, de ſinapi*.

Poſt inunctionem aliquot horis, lauetur caput lixiuio ex cinere fabarum, cortic. nucum, in quo lithargyrum ſit coctum, vel lixiuio, in quo pulpa colocynthidis ſit cocta, quæ ab omnibus commendatur. Laudatur & *oleum oliuarum ſilueſtrium*, *myrobal. omnis generis*, quæ tum ſumtæ, tum extrà adhibitæ canitiem retardare feruntur, *galla*, *acacia*, *fœnum græcum*, *ſemen hyoſcyami*, *ladanum*, *ſuccus corticum*, *nucum iugland. vir.* d. *folia & rad. cappar.* cum lacte coctæ, tritæ, & cataplaſmatis formâ applicatæ per noctem; *cortex radicis ilicis* ad mollitiem coctus & impoſitus, *ſaluia*, *calcanthum*.

Sunt autem talia medicamenta continuanda & licèt primis diebus non proſint, ab eorum vſu tamen non eſt deſiſtendum, ſed in eo perſeuerandum.

De tincturis eiuſmodi etiam hoc notandum, ſi ſtabiles eſſe cupias, commodum eſſe, vt lotio capitis præmittatur, decocto eiuſmodi facta, quæ tincturæ ingreſſum dat, & vt firma maneat facit; ſicut tinctores pannorum nigros pannos tincturi, eis primò rubiâ rubrum colorem, vel iſati ſe cœruleum inducunt. Pili ergo tingendi priùs abluantur lixiuio, in quo alumen rochæ ſolutum ſit. In eligendis etiam medicamentis danda opera, vt talia medicamenta eligantur, quæ odore non ingrata, ſed potiùs ſuauia ſunt.

Certum, & multo vſu probatum eſt hoc.

℞. *Lixiuij* ℔. ß. Coq. in eo *lithargyri auri*, ℥. iv. Decocto hoc ſpongia imbuatur, atque eo per quartam horæ partem capilli cani madefiant in loco calido. Mox caput madidum linteo per horam tegatur; poſtea capilli & caput abluatur lixiuio ſimplici non forti. Idque bis in ſeptimana faciendum.

Mercurialis ſequens medicamentum intra menſem, & paucioribus etiam diebus capillos omnes denigrare ſcribit.

℞. *Myrobalan. nigror.* Vnc. j. *paſſul. nigr.* Vnc. ij. *vini nigri adſtringent.* ℔. iij. Coqu. in duplici vaſe lento igne, ad conſumtionem duarum tertiarum. Deinde adde *ſucci cortic. nuc. iugland. virid.* ℔. ß. *ſumach*, *acacia* ana Vnc. j. *garyophyllor.* Vnc. j. ß. *moſchi* ℈. j. Coqu. iterum in duplici vaſe per dimid. diem. Hoc medicamento ſub noctem capilli illinantur, capútque panno nigro tegatur. Manè vero obluatur vino, in quo myrobalani nigræ ebullierint. Scribitque Auicenna, ſi *caryophylli* huiuſmodi medicamentis addantur, eos ſatis ſtrenuè tingere, & prohibere, ne tinctura cerebro noceat.

Vel ℞. *Folia vitis*, & *cortic. radicis eiuſd. & parietariam*, Coq. in aqua deinde adde *alumen. gallas, & vitriolum*, Miſc.

Vel ℞. *Nuces virides* menſe Iunio eáſque contunde, & admiſce *aluminis ſciſſil.* ℔. ß. & in olla noua affundantur *olei* ℔. iij. & ſtent in digeſtione diebus 20. Poſtea colentur, & oleo caput illinatur.

Vel ℞. *Pomum colocynthidos*, perforetur, & ſemina eximantur, ac repleatur *ol. laurino* & *ſemine hyoſcyami*. Stent per noctem, & oleum exprimatur, quo capilli illinantur.

Vel ℞. *Lixiuij* menſuras v. *lithargyri* Vnc. ij. *fol. ſaluia* M. ij. Coq. ad conſumt. quartæ partis pro lotione capitis.

℞. *Tartar.* Vnc. j. *lithargyri* Vnc. ß. *ſucci ſaluia* q. ſ. Miſce in mortario plumbeo. F. Vnguentum: quo cum pectine plumbeo capilli illinantur. Verùm plura addere operæ pretium non eſt, cùm paſſim exſtent plurima.

Solent autem denigrantia non ſolùm ad canitiem tegendam vſurpari, ſed in Germania noſtra à nobilibus quibuſdam virginibus, vt ſeu exoticum & peregrinum quid habere videantur, ſeu à plebeiis puellis, quibus capillorum color flauus vel aureus gratus eſt, differant, niger capillorum color expetitur. Sic ſuum cuique pulchrum. Et perinde mihi hæ Virgines facere videntur, ac ille Æthiops qui in aula Principis cuiuſdam Germani erat, qui ſæpe dum in Gynæceo virginem candidam, ſimúlque catellum nigrum videbat, virgini dicebat; non tu pulchra es, ſed canis ille pulcher eſt; *Gaudet ſic concolor atro*, vt Iul. Cæſar Scaliger ait.

Capillos flauos reddentia. Rectius aliarum Virginum iudicium eſt, quæ colorem flauum ſeu aureum capillorum expetunt. Conciliatur autem flauus capillorum color, ſi capilli abluantur, vel potiùs ſcopæ ſetaceæ madefiant aquâ vel lixiuio, in quo *flores geniſta*, vel *verbaſci lutei*, *ſtœchadis citrina*, *chamæmeli*, *cortex citri*, *rad. curcum. gentiana*, infuſa fuerunt. *Lupini* etiam in aqua cocti capillos flauos reddunt; vt & *aqua* & *oleum mellis*. Vtuntur etiam vulgò ad capillos pectinandos lixiuio è cineribus ſarmentorum vitiis, quod efficaciùs erit, ſi in eo flores ſtœchadis citrinæ, vel verbaſci infundantur. Verùm paſſim talia plura exſtant.

CAPVT VIII.

De Furfuratione & Porrigine.

NEque hîc prætereunda vitia, quæ quidem ipſis capillis non accidunt, ſed tamen circa capillos & in cute capillata fiunt, cuiuſmodi ſunt Phthiriaſis & Furfuratio. Verùm cum de Phthiriaſi, *lib. 4. de morb. infantium, cap.* 5. actum ſit, reſtat, vt de Furfuratione agamus.

Furfuratio, Græcis πιτυρίασις, Latinis etiam Porrigo, affectus eſt, cùm ſcalpentibus furfuribus ſimilia ex capitis cute decidunt, & quidem plerumque cute eâ, quæ ſub capillis eſt, interdum etiam è barba & ſuperciliis. *Furfuratio.*

Cauſſa.

Cauſſa huius affectus ſunt humores ſeroſi & ichores, non ſolùm pituitoſi ſed & bilioſi, cum humore, qui pilis materiam præbet, ad caput elati, vnde & ſolùm in locis piloſis capitis furfuratio oritur. Materia enim hac per poros cutis exitum quærente partes tenuiores diſcutiuntur, craſſiores verò & lentæ in cute circa pilos hærent, & in materiam furfuribus ſeu ſquammis ſimilem abeunt. Cauſſæ antecedentes ſunt eæ omnes, quæ humores ſeroſos in capite generare poſſunt. Attrahitur autem materia ad caput in iis præcipuè qui cerebrum habent calidius. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

Ipſe affectus ſe prodit facilè, dum caput ſcalpitur, fricatur, pectinatur. Tunc enim ſquammulæ quædam quaſi furfures decidunt. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſticum.

Affectus hic nihil periculi coniunctum habet, imò à nonnullis pro ſani cerebri, excrementa à ſe expellentis, indicio habetur, turpitudinem tamen & moleſtiam aliquam parit. *Prognoſticū.*

Curatio.

Vitioſi humores ſi in corpore abundent, euacuandi ſunt, & ne rurſus generentur, præcauendum. *Curatio.*

Ad ipſum verò caput diſcuſſoria medicamenta adhibenda ſunt. Nonnulli etiam quædam adſtringentia admiſcent, vt pars affecta roboretur, ne humorem affluentem facilè recipiat. Verùm metuendum ne tranſpiratio in capite impediatur, & excrementa in eo grauiora mala excitent.

Itaque, vt Galenus, 1. *de compoſ. med. ſec. loca, cap.* 5. docet, caput cum *decocto fœnugr. beta ſucco*, ac *nitro* lauandum. Vel decocto ex *ſemine melonum*, *farina cicerum*, *lupinorum*, & *fabarum* abſtergendum. Vel lauetur *decocto cicerum* & *malua*, addito *aceto*. Dum caput lauatur, ſaponis loco *amygdala amara* contritæ vſurpari poſſunt.

Si malum ſit pertinacius, caput primò abluatur modò dictis medicamentis; hinc panno aſpero fricetur, & poſtea hoc vnguento illinatur.

℞. *Hyſſopi viridis*, *adip. anatis*, ana ℥. ß. *pulpa colocynthidis*, *ol. cheirini*, ana ℥. j. *thapſia* ʒ. ij. *ladani* ℥. ij. F. Vnguentum.

Vel caput *decocto beta* & *centaurij min.* lauetur, addito aceto & melle.

Vel ℞. *Rad. althaa*, *fol. beta*, ana M. j. *pulpa colocynthid.* Vnc. ß. *nitri* Drach. ij. Coq. in ſ. q. aquæ ad quartæ part. conſumtionem. Sub finem adde *vini* ℔. j.

Poſt ablutionem caput inungatur ſeq. vnguento.

℞. *Chalcanth.* *fellis tauri*, ana Drach. j. ß. *nitri*, *ſulphuris*, ana Drach. ij. *ol. roſac.* ℥. ij. Miſce ſuper igne lento, & additâ *cera* ſ. q. F. Vnguentum molle.

Plura videantur apud Galenum, *loco allegato*, vt & apud Paulum Æginetam, & Alexandr. Trallianum.

CAPVT IX.

De Plica.

TAndem inter capillorum vitia non prætereundum id, quod quidem non in omnibus locis notum, facilè tamen primarium eſt, quod Plica appellatur, quòd ſcilicet capilli planè inter ſe complicentur. Polonis *Gwoździec*, quod Clauum: Roxolanis *Koltun*, quod pexillum ſignificat, dicitur, vnde quoque à nonnullis Helotis nominatur. Alij vocant morbum cirrorum. Germanis *Wichtelzopffe*, quòd ſuperſtitioſè crediderunt, ab infantibus non baptiſatis (hos enim Antiqui *Wichteln* *Plica Polonica.*

Wichteln appellarunt) tales cirros occlis it in *Marenflecht. Marenvvirckung, Marenlocht, Schrottlinſzopffe, Iudlezopffe*, quòd ab Incubo Iudæi ſpecie necti putentur, appellantur.

Familiaris hic morbus, & quaſi endemius imprimis Polonis eſt, ita quidem, vt neceſſitas eos coëgerit, conſilium & auxilium Medicorum Patauinorum implorare. Eius ergo hiſtoriam malo illorum, quam meis verbis deſcribere. Ita autem D. Laurentius Starnigelius, Academiæ Zamoſcienſis Rector, & Eloquentiæ Profeſſor, ad Academiæ Patauinæ Profeſſores Medicos ſcribit, vlt. d. Octobr. Anni 1599.

Excellentes & Magnifici Domini, amici cariſſimi & obſeruandiſſimi.

PRo coniunctione ea, quæ nobis in vltima Sarmatia verſantibus, propter optimarum artium commune vinculum cum Excell. & Magnif. D. V. intercedit, nouellæ Zamoſcienſis Academiæ Rector, ſcribendum eſſe duxi, ad Excell. & Magnif. D. V. vetuſtate quidem & præſtantiâ, nobiliſſimæ Academiæ Patauinæ, claros, eruditione tamen ac vſu maiores & clariores. Cauſſam autem ſcribendi attulit mihi nouitas apud nos morbi, & ſumma eius medendi difficultas. Peto, vt epiſtolam hanc meam & legant beneuolè, & lectâ conſilium iudiciumque ſuum amicè perſcribant; qualem morbum exiſtimant, quæ præcepta dent: cuiuſmodi medicinam faciendam putent eius depellendi. Res ita habet. Inter Vngariam, & Pocutium, prouinciam regni Poloniæ, quæ montibus, ex quibus fluuij complures erumpunt, inter ſe diſtinctæ ſunt, eueniebat, vt pleriſque hominibus vnus & alter cirrus excreſceret, cum vicinis ſibi crinibus, in ſe intortus implicatus & denſus. Et tum quidem nullâ re moleſtus erat. Nunc ſerpere cœpit is morbus, & latè per totum Regnum Poloniæ, magno omnium malo, magnóque cruciatu diuagatur. Infringit oſſa, laxat artus, vertebras eorum infeſtat, membra conglobat ac retorquet, gibbos efficit: pediculos fundit; capitaque aliis atque aliis ſuccedentibus ita opplet, vt nequaquam purgari poſſit. Si cirri radantur, humor ille & virus in corpus relabitur, & affectos, vt ſuprà ſcriptum eſt, torquet: caput, pedes, manus, omnes artus, omnes iuncturas, omnes corporis partes exagitat. Expertum eſt, qui tales faſciculos implicatorum perarctè inter ſe crinium deraſerint, eos oculis capi, aut defluxibus ad alias partes corporis grauiſſimè torqueri. Purgationibus vſitatis ſi illi medeare, ægreſcit & exſuperat magis, quòd noxios humores nequeat ſuperare purgatio, ſed commotos per totum corpus, diſpergat: tanto enim dolore omnium deinceps membrorum hac affecti peſte ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil poſſit eſſe acrius. Maximam partem fœminas inuadit: viros etiam, qui Gallicum in morbum propendent: tum liberos ab his procreatos, qui lue Gallica fuerant infecti. Eos etiam, qui porriginem capitis, quam vulgus tineam vocat, medicamentis repercutientibus repreſſerunt: præterea fœminas, quæ menſtruis temporibus non ſatis purgantur. Quarum quædam, dum in ætate adoleſcentiore fluxum ſanguinis per nares, menſtruo modico, nimis profuſum, identidem habuiſſent, ætate prouectiore, eo fluxu per nares ceſſante, in ipſum morbum cirrorum delapſæ ſunt. Quidam, quanquam perrari, cum aliquot annis hoc genere morbi cruciati exagitatique fuiſſent, nec caput raſiſſent, vexationemque eius omnem, & pœdorem & ſpurcitiem, non ſine ſumma moleſtia, & nauſea pænè intolerabili pertuliſſent, tandem virulentis illis cirris decidentibus conualuere, maxima tamen pars periit. Quæſita ſunt & tentata varia remediorum genera, ſed nullum eſt ſatis idoneum adhuc repertum: quæſita etiam vis & natura morbi, & cauſſa: ſed ne de hac quidem etiamnum quidquam liquet. Homines agreſtes, Erinacei diſcerpti circumligatione releuari compererunt: & ad auertendum penitus morbum, ex Erinaceo ipſo eſcam ſibi conficiunt, ſed ne hoc quidem tanti eſt. Lotionem præterea ſibi parant ex decoctione foliorum Vrſi brancæ, quæ cùm abluunt caput, cirri, de quibus eſt ſuprà ſcriptum, erumpunt, magnáque vis pediculorum. Cùm exhalatione fuliginoſa, ex qua naſcuntur crines, communicat, videtúrque cum tinea affinitatem habere: atque cruciatu oſſium, cum Gallica lue: cum phthiriaſi, redundatione verminum: cum arthritide, artuum dolore: cum ſpaſmo, contractione miſerabili membrorum. Vt nihil aliud dicam, Excell. & Magn. D. V. hoc in genere artis eruditi & ſapientes facilè colligent, quàm neceſſaria ſit hæc deliberatio, & quanto beneficio ampliſſimum Regnum Poloniæ ſibi obſtringent, cùm eiuſmodi vitioſæ peſti, quâ violentiſſimè diuexatur, ſolerti ſuo ingenio, remedium præſens inueſtigauerint, inuentúmque literis mandarint. Multi variarum medicinarum primi auctores in perpetuitatis laude viuunt, huius medicinæ ab Excell. & Magn. D. V. inuenta gloria, veſtra propria erit, vos illuſtrabit, & cum omni conſequentis poſteritatis ætate floreſcet. Expecto humaniſſimum reſponſum; ſed ſi minus quàm par eſt, neque verbis, quibus opus fuit, morbi vim expreſſi, peto ignoſcant Excell. & Magn. D. V. homini alio artis in genere verſanti. Adumbratio quædam hæc morbi eſt, interiora illius, acri ingenij ſui acie, Excell. & magnif. D. V. diſpiciant & contemplentur. Bene valere Excell. & Magnif. D. V. opto. Zamoſcij, die vltima menſis Octobris, Anno M. D. XCIX.

Referunt tamen alij, etiam aliis regionibus hunc morbum eſſe familiarem. Ex obſeruationibus Schenckij enim videre eſt, Briſgoïs & Alſatis hunc etiam morbum notum eſſe. Ita enim Schenckius, *obſeru. med. lib. 1. obſeru. 13.* ſcribit: *Horridum quoddam, impexum, adeoque intricatum capitis atque barbæ capillitium, apud noſtrates haud infrequens, cæterum veteribus cuiuſcumque ætatis Medicis incognitum, obſeruare licet, quo affecti prælongas capillorum tricas & cincinnos mirificè intricatos, digiti ſæpe craſſitie, ex reliquo capitis & barbæ capillitio, ad humeros, pectus, & aliquando ad vmbilicum vſque demiſſos propendere videas, aſpectu planè horrifico, & Gorgoneum caput præferente. Quos illi magna religione prorſus incultos, nec ferro præſcindere, nec pectine explicare ſuſtinent. Perſuaſi omnino, grauiſſima capitis morborum fomenta, velut apoplexiæ, paralyſeos, maniæ, & cumprimis cephalalgiæ pertinacis, conſimiliúmque materiam iiſdem alendis abſumi. Quâ ſiue ſuperſtitione, ſiue multâ hominum obſeruatione ducti, quidam potius quàm eorundem culturam aut præſectionem, velut prorſus infauſtam & lethalem admittunt; factiſque de experimento & hiſtoria periculis, ſententiam ſuam mordicus tuentur. Qui ex his elegantiores haberi volunt, tricas huiuſmodi, capitis quidem intra pileum, barbæ verò ſubtus pectorale conuolutas prius recondunt, ne conſpiciantur. Alij verò etiam inter congreſſus publicos, ne ſi celare velint, poſſunt, nec ſi poſſunt, volunt. Adeo & geſtantium & conſpicientium animis indubitatâ fide inſedit, vt citra opprobrium aut vituperium, velut rem maximè ad vitam ſuſtinendam neceſſariam, conſpiciendos ſinant. Sed enim quoſdam per vniuerſum vitæ ſuæ curſum eo modo aluiſſe adnotatum eſt: ſperantes ſeſe à difficillimis impendentibúſque ſibi morbis vindicari poſſe. Sunt qui ad eoſdem ſubnatos, nunquam, vbi inuiolatos cuſtodiuiſſent, recidiuam ſe paſſos fuiſſe conſtanter affirment. Vulgus etiam, ſi in tales incidere contingat, ſtatim de occulto aut latente atque difficili aliquo capitis malo eoſdem ſuſpectos habet. Quæ in re num ſuperſtitio experientiam, an verò experientia ſuperſtitionem conuincat, ad iudicium meum nunc non reuoco. Ego certe, vt nihil diſſimulem, vt in vulgi ſententiam propendeo: ita ſeminarium huiuſmodi morborum, non tam inde argui, quàm alì, atque ne inuadant, hoc modo præueniri poſſe, de pilorum generationis cauſſis, euentibus & curationibus, recepta Medicorum ſententia, doceri poſſe, accedente, quæ ex vulgo conſtat, & quaſi per manus tradita eſt, atteſtatione, ſentio. Europæis aliis innotuiſſe hoc capillorum vitium nondum comperi: vt nec pleriſque Germaniæ partibus: omnibus Briſgoïs, Alſatis, Belgis, nonnulliſque Rheni tractibus quaſi endemium; vt populo noſtro notum eſt ſatis. Ciues hic ipſi nouimus ſupra triginta, quorum aliqui vel hodie quoque ſuperſunt hoc capillicio inſignes. Vulgus* Marenflecht, Marenvvürckung, vnd Schrottlinſzopff, *quaſi dicas, contorſiones pilorum, vel Incuborum tricas, ſeu cincinnos, vocat, quòd putet Incubos & Faunos noctu eoſdem ſugendo tractare. Alij* Marenlock, *hoc eſt, ſcrofarum tricas nominant, quòd his ſimile à ſcrofarum collo enatas & propendentes aliquando obſeruent.*

Quod hiſtorias in ſpecie attinet, duas ipſe recenſet, vnam ex Io. Stadlero, Medico, alteram ex Moccio, & quidem propriis illorum verbis. Prima eſt talis. *In memoriam mihi reuocas Nobilem Caſparum ab Hornſtein, Commendatoris, Sigiſmundi in Alſatia, & in Burgundia Prouincialis, piè defuncti fratrem, quem cùm Commendator ob impexam, contortam, & inexplicabilem barbam, quam horrificam præ ſe ferebat, aliquando acriùs reprehenderet, ſuáque à menſa, virum 50. circiter annos natum, niſi eam præcideret, remouendum minitaretur, non tum menſa priuari, & aula excedere ſe velle liberè tum reſpondit, quàm inexplicabili planéque Gorgoneâ ſua barba carere velit. Accidit hoc anno Chriſti 1564. quum Friburgo Alſchuſam ob peſtem concederem.* Hæc ex Stadlero.

Altera talis eſt: *Nuper dum temerè quidam huiuſmodi tricas abſecat vetula, triduì decurſu ſupremum clauſit diem. Vſque enim adeò fatale clamitant iis, quibus inconſultò & friuolè laduntur. Licèt alij alia quoque obtendant: ſcimus enim cui Comitiſſæ innotuerat, quæ monſtroſo hoc capillitio donata, ſupinſcule ceruice tonus reſciderat.* Hæc ex Moccio. Atque hucuſque Schenckius.

Audiui ego à quodam Duce militum, Hungaris hoc malum etiam non ignotum eſſe, atque hoc morbi genere non ſolùm homines, ſed & equos laborare; ſeque adduxiſſe ex Hungaria Dreſdam vſque equum, qui talem cirrum ſeu plicam ad pedes vſque pendulam habebat.

Ad Epiſtolam illam Rectoris Academiæ Zamoſcienſis, reſpondet peculiari libro, quem de Plica inſcripſit Hercules Saxonia. Conſultationem quoque, Patauij 15. Cal. Ianu. anno 1599. habitam edidit Io. Thomas Minadous, eámque de Helotide inſcripſit. De eadem quoque conſultationem edidit Rodericus à Fonſeca, quæ in 1. *conſult. eiuſd. tom. 1.* eſt: quæ omnia apud autores iſtos videri poterunt. An verò multùm Poloni his Italorum conſiliis adiuti ſint, penes ipſos ſit iudicium. Ingenuam puto confeſſionem Viri Clariſſimi, Domini D. Ioannis

Preuotij, Medic. Profeſſoris in Gymnaſio Patauino Primarij, qui in conſilio, Illuſtr. & Generoſ. Dn. Nicolao Sapicha Magni Ducatus Lituaniæ ſupremo Vexillifero, & Comiti in Codeu, &c. dato, quod paulo poſt ſubiungam, ita ſcribit: *Veneni huius natura ignoratur, vt verè mihi dixiſſe videatur vir Illuſtriſſimus, ruſticis prædia ſua incolentibus plura comperta eſſe de plicæ origine, progreſſu, & curatione, quàm autoribus, qui de ea ſcripſerunt, quorum nulli hactenus contigit, Plica laborantem perfectæ ſanitati reſtituiſſe.* Patauij plurima certè Profeſſores ibidem Medici tentarunt remedia; ſed omnia fruſtra. Ipſe idem Dn. Comes mihi retulit, quendam Medicum Patauinum, ſignaturâ morbi quaſi adductum (qui enim Plicâ perfectâ laborant, quaſi ſerpentes pendulos è capite, & caput Gorgonis quaſi habere videntur) ſibi aliquot viperas comedendas exhibuiſſe; ſed nullo ſucceſſu. Alium Pſilothrium paraſſe, idque lixiuij loco clam ſibi ſuggerere voluiſſe, ſed monitum à Germano, Medicinæ Studioſo, cui morbus hic planè incognitus non erat, & qui periculum, quod ex pilorum omnium radicatione ſequuturum fuerat, agnoſcebat, illud reſpuiſſe. Etſi verò perfectam huius morbi cognitionem mihi arrogare non auſim, atque alias morborum à cauſſa occulta pendentium perfecta cognitio non detur: tamen quæ ex conuerſatione cum Domino Comite antea nominato, qui eodem morbo laborabat, de eius natura cognoui, & quid de eius cauſſa mihi videatur, breuiter proponam, atque hoc modo iis, qui in regionibus, quibus morbus hic familiaris eſt, viuunt anſam dabo, vt quæ de hoc morbo, cognita habent, in publicum proferant.

Nouus morbus mihi eſſe non videtur. Etſi enim Italiæ & pleriſque Europæ regionibus hactenus ignotus fuerit, tamen nullam video eſſe cauſſam, cur Poloniæ non multis retrò ſeculis familiaris eſſe potuerit, cùm cauſſæ, quæ eum hodie producunt, & tum adeſſe potuerint, Medici verò qui eum deſcriberent, tum defuerint.

De natura autem eius principiò hoc monendum, morbum hunc nominetenus quidem à capillorum intricatione notum eſſe. Plicam tamen iſtam ſaltem criticum quaſi quiddam eſſe, ortum ex materiæ vitioſæ è corpore expulſione, & Plicam iſtam nihil periculi ægro afferre, ſæpéque ſine omni damno ad mortem vſque circumferri: id verò, quod maximum ægro periculum minatur, eſt humor ille vitioſus qui in corpore adhuc hærens, grauiſſima illa ſymptomata quæ in hiſtoria huius morbi ſuprà enumerata ſunt, excitat, quæ poſtea materiâ ad capillos detruſa ceſſant.

Deinde & hoc hiſtoriæ addendum, in iis, qui eo grauiter laborant, non ſolùm capillos vitiari, ſed & vngues præcipuè in pedibus, & maximè pollicibus, qui ſcabri, longi & nigri fiunt inſtar cornu hircini, quod in nominato Domino Comite obſeruaui, & aliis idem etiam accidere audiui.

Vitium autem hoc non ſine cauſſa ad morbos refertur, cùm pili è partium numero planè excludendi non ſint. Et quidem inter morbos conformationis, cùm pili nec figuram, quam naturaliter habere debent, retineant, nec ſinguli ſeorſim, vt debebant, exiſtant, ſed inter ſe variè complicentur, & ex multis pilis vnus cirrus fiat. Temperiem tamen pilorum etiam mutari, negandum non eſt, cùm humor præternaturalis affluat, & pili tales ſecti ſanguinem fundant.

Cauſſas quod attinet, primò quæ de incuborum, infantium non baptizatorum, & aliorum ſpectrorum in texendis hiſce plicis opera vulgò creduntur & traduntur, fabuloſa & ſuperſtitioſa eſſe, quivis facilè perſpicit. A veneficio, vt alios morbos plurimos, ita & hoc capillorum vitium interdum prouenire poſſe, vel obſeruatio Dn. D. Chriſtophori Rumbaumi, ciuis mei, quam in obſeruationibus Io. Schenckij ſenioris, *lib.* 7. extare, Hercules Saxonia refert his Rumbaumi verbis. *Anno* 1590. *uxori viri cuiuſdam, qui ex fecibus cereuiſiæ vinum adu-ſtum arte elicere ſolebat, Vratiſlauiæ, dum nimio ſubitóque terrore propter incendium vicinarum ædium puerpera, ex menſium & lochiorum retentione peripneumoniâ corriperetur, in pulmonis abſceſſum phthiſinque ipſius incuriâ terminante, dum diu à me fruſtra curaretur: anus quædam empirica acceſſit, ſuámque operam offerens, auxilium præſens pollicita eſt. Quam cùm ipſa non admitteret, indignabundam diráque comminantem domo excluderet, ſordes capitis, pexis, plicatis, compoſitiſque priùs pro more capillis ſatis prolixis, aquâ calidâ eáque ſimpliciſſima abluere tentauit. Verùm ad proximam aquæ affuſionem, lateris alterius cincinni omnes, auctario viſco quaſi obducti, adeò intricati ſunt ſubitò, vt nullo poſtea modo ingenióve extricari poſſent, donec vitam cum morte commutauit. Atque hoc nonniſi faſcino factum opinamur.*

Verùm rerum hoc eſſe puto, & à cauſſa interna vitium hoc prouenire, vel id docet, quod etiam bruta iis in locis eo corripiantur. Qualis autem ille humor ſit, explicatu difficillimum eſt. Pleríque ad humorem quendam viſcidum huius mali cauſſam referunt. Verùm rem non tangunt. In multis enim corporibus & multis regionibus viſcidi humores generantur, qui tamen talem morbum non producunt. Neque enim dolores artuum conuulſiones, & alia ſymptomata, ſaltem in humorem viſcidum referri poſſunt, neque ratio reddi, cur ſolùm ad capillos materia hæc detrudatur, & non ad alias partes. Quæ autem huius humoris natura ſit, corporis noſtri nutritio, & aliorum morborum generatio, nos aliquo modo docere poterit. Etſi enim omnes partes nutriantur ſanguine: tamen vt diuerſæ plantæ ex eadem terra, quælibet ſibi familiare alimentum attrahit, teſte Hippocrate, *lib. de natur. human. tex.* 31: ita etiam ex eadem maſſa ſanguinis in venis contenta, ſingulæ partes ſibi familiare nutrimentum attrahunt. Accidit præterea, vt ſi ſanguis minus purus ſit, excrementum illud magis ad vnam, quam ad alteram partem feratur. Id quod vel in Arthritide videre eſt, vbi materia illa ſeroſa, ſalſa, tartarea, aut quomodocunque appellare libeat, magis ad articulos, quàm ad loca carnoſa fertur. Documentum huius rei etiam præbet lapis oſteocolla, qui in fracturis oſſium commodè exhibetur, cùm eum ipſa oſſa attrahant, adeò vt compertum ſit, ex eius nimio vſu callos nimis magnos excreuiſſe. De qua re vide Guilh. Fabricium, *cent.* 1. *obſeru.* 91. Id étque exiſtimo, in iis locis, vbi morbus hic endemius eſt, vitium genio loci & aquis ineſſe, quæ in Poloniam ex montibus Vngariæ defluunt: (in Briſgoia, ſi ei regioni familiare hoc malum eſt, ex Alpibus) quod copioſum pilis nutrimentum ſuppeditat, reliquis verò partibus corporis inutile, imò noxium, quod cùm natura expellit ad pilos, reliquum corpus ab omni moleſtia liberatur, pili verò ſaltem vitioſi fiunt. At vero id in mea ſententia me confirmat, quòd Illuſtris Dn. Comes Nicolaus Sapicha mihi retulit, ſibi notum fuiſſe in Polonia ruſticum, qui hoc morbo laborantes balneo curabat, cuius vſu primis ſeptem diebus ægri planè hirſuti toto corpore euadebant, pilis vndique erumpentibus, qui eiuſdem balnei vſu adhuc ſeptem diebus continuato, iterum decidebant, atque ita ægri ſanitatem recuperabant. Et quidem aquarum nonnullarum admirandas vires eſſe, paſſim ex naturalis hiſtoriæ ſcriptoribus patet. Ita in Alpibus Rheticis, Styria, & Carinthia, aquarum vitio bronchocelæ & ſtrumæ incolis adnaſcuntur, materia vitioſa ad glandulas in collo, & non in alium locum detruſa.

Non tamen aërem planè excluſum velim, qui & ipſe magnam in corporibus noſtris alterandis vim habet, facítque vt in hiſce vel illis regionibus & corporibus, hi vel illi humores generentur. Licèt is hanc vim non ex ſe, ſed ex vaporibus, qui ex aquis & terra, quam aqua alluit & perluit, attolluntur, accipiat. Atque hac ratione malum hoc non Poloniæ toti, ſed certis eius locis endemium eſt, cùm ibi ſemper graſſetur, neque in alias regiones inde diſſeminetur; nullo verò modo epidemium, vt vult Hercules Saxonia, *Pract. Med. l.* 10. *de Plica, cap.* 7. quem morbi epidemij & endemij naturam non rectè aſſequi & deſcribere, iam in *Inſtit. lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 11. dictum.

Defertur autem ad pilos iſta materia, non formâ vaporum, vt nonnulli volunt, ſed cum ipſo ſanguine, qui vt aliarum partium omnium, ita etiam pilorum nutrimentum eſt, vt ſuprà, *cap.* 10. docuimus. Quòd vel ex eo patet, quòd pili in plica diſſecti ſanguinem fundunt. Quòd tamen etiam interdum in vicinis regionibus quidam hoc morbo laborant, id vel à genio illius loci cognato, vel à parentibus prouenire poteſt. Vt enim arthritici arthriticos generant: ita & plicâ laborantes vitioſam ad eundem morbum generandum diſpoſitionem, in ſobolem transfundere poſſe, impoſſibile non eſt, docétque id experientia. Filius prædicti Domini Comitis ſexennis primùm iam plicas aliquot in pilis capitis habebat, idémque etiam aliis accidit. Noui militem ſenem, qui plicam in occipitio habebat, & de cauſſa morbi interrogatus (nam Germanus erat, è Thuringia ortus) reſpondebat, morbum hunc ſibi hæreditarium eſſe, matrem enim ſuam ſeptem plicas duarum vlnarum longitudine ad mortem vſque habuiſſe. Idem referebat, cùm in Vngaria militaſſet, & à Turcis captus fuiſſet, herum, pro more gentis, omnes pilos, & vna plicam abſcindi curaſſe, indéque ſe cæcum euaſiſſe. Cùm verò per interpretem hero cæcitatis cauſſam expoſuiſſet, & impetraſſet ab eo, vt pilos renaſci fineret, viſum poſtea recuperaſſe.

Signa Diagnoſtica.

Signa addere opus non eſt, cùm illa ſatis ex hiſtoria huius morbi ſuprà recenſita pateant. Vt cauſſas eorum, quæ in hoc morbo accidunt, paucis reddamus: primò ſi materia iſta morbi huius, ſiue maligna ſit, ſiue ſimpliciter ad alendas corporis partes reliquas, præter pilos, inutilis, copioſiùs in venis cumuletur, à natura, cui moleſta eſt, à partibus nobilioribus ad exteriores protruditur, vnde oſſa infringuntur, artus laxantur, caput, pedes, manus, omnéſque artus & iuncturæ dolore infeſtantur, conuulſiones excitantur, & membra contrahuntur. Si verò natura fortior victrix ſit, tandem eam ad capillos capitis præcipuè, cum quibus materia hæc maximam cognationem habet (ſicut in arthriticis cauſſæ arthritidis cum articulis) protrudit, vnde furfures & pediculi in capite copioſè generantur, & ex materiæ nimia copia & luxurie ipſi capilli inter ſe complicantur, vt nullâ arte vel labore ſeparari queant, ſecti etiam ſanguinem fundant. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Ipſum malum, niſi materia ad capillos detrudatur, ſatis periculoſum eſt, & grauiſſimi morbi ac ſymptomata, in omnibus pænè partibus, ad quas materia detruditur, excitantur, vt modò dictum. *Prognoſtica.*

2. Si verò natura rectè agens & quaſi per criſin, materiam hanc ad capillos detrudat, vitium quidem iſtud capillorum excitatur, ab aliis verò malis homo immunis eſt, cùm quicquid vitioſæ eiuſmodi materiæ in corpore ſupereſt natura ad capillos detrudere ſoleat, & multi cum talibus plicis ſatis commodè ad finem vſque vitæ viuunt.

3. Si verò tales plicæ temerè præſcindantur, cæcitas & alia grauiſſima mala inde excitantur. Neque id fabuloſum eſt, ſed ipſa experientia ſæpe id docuit, vt vel militis illius, cuius ſuprà de cauſſis mentionem feci, exemplum docet. Accidit autem hoc, non, quod nonnulli volunt, quod plicis illis reſectis, caput aëri frigido exponatur: cùm id pileo, vel alio tegumento impoſito facile præcaueri poſſit: ſed quia locus, in quem natura vitioſos humores protrudere ſolita erat, tollitur, materiæque exitus denegatur, eiuſque euacuatio impeditur. Atque idem accidit hic, quod in vlceribus antiquis. Hæc enim niſi corpus benè mundetur prius, non ſine periculo ſanantur, ſicut & fonticuli, ſi aliquandiu fluxerint, non ſine periculo occluduntur.

4. Si tamen in corpore vitioſa talis materia nulla ampliùs reliqua ſit, temporis progreſſu ipſæ plicæ ſponte decidunt; & propterea etiam tali ampliùs materiâ non præſente, quod tamen cognoſcere difficile eſt, plicas reſecare liceret.

Curatio.

Curationem huius morbi perfectam omnino incognitam eſſe puto. Quod ideò proculdubio accidit, quod in illis Poloniæ locis, quibus morbus iſte endemius eſt, pauci Medici hactenus vixerint, qui ex iis, quæ vulgo de hoc morbo, eiuſque curatione nota ſunt, methodum artificioſam conſtituere potuerint.

Hoc primò certum eſt, purgationes & venæſectionem parum in hoc prodeſſe, ſed ſæpe nocere. Ita enim Rector Academiæ Zamoſcienſis ad Medicos Patauinos ſcribit: *Purgationibus vſitatis ſi huic morbo medeare, agreſcit & exſuperat magis, quod noxios humores nequeat ſuperare purgatio, ſed commotos per totum corpus diſpergat. tanto enim dolore omnium deinceps membrorum, hac affecti peſte ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil poſſit eſſe acrius.* Idem confirmat Hercules Saxonia qui *loco alleg.* ex epiſtola Illuſtriſſimæ cuiuſdam matronæ Polonæ, quæ hoc morbo laborabat, ſcribit, illam venâ in cubito ſectâ, confeſtim ſæuiſſimos in eo brachio dolores cum tumore œdematoſo paſſam eſſe pari quoque ratione in pedibus venâ apertâ, dolores acerbiſſimos in vtroque crure ad malleolos excitatos fuiſſe. Idem *ibid.* ſcribit, Illuſtrem quendam Capitaneum Polonum, Ioachimum de Ocieſno, ſibi retuliſſe, ſe multos vidiſſe cæcos, quoſdam claudos, alios aliter affectos, qui in hos affectus purgationibus in initio adhibitis inciderint. Id quod etiam, in ſcorbuto accidit, cuius ſymptomata plerumque purgantium vſu exaſperantur.

Tutiſſimum ergo fuerit, experientia duce operam dare, vt materia illa vitioſa quamprimùm ad capillos, quò tendit, euocetur. Qua in re tutiſſimum fuerit, ipſam iterum experientiam ſequi, qua conſtat, lotiones è planta, quæ brancæ vrſinæ nomine nota eſt, paratas plurimùm poſſe.

An internis medicamentis idem præſtari poſſit, mihi ſanè incognitum eſt. Brancæ tamen vrſinæ mentio in memoriam mihi reuocat potum, qui in patria mea vrbe Vratiſlauia, proculdubio ex Polonia eò delatus, in vſu eſt, & ex branca vrſina paratur; & vulgò nomine Polonico *Barſzcz*, ſeu vt Germani pronunciant *Barkſch* appellatur, quo febricitantes, & imprimis helluones poſt pocula heſterna, in iuſculis & potu ad ſitim ſedandam vtuntur. Paratur autem hoc modo. Folia brancæ vrſinæ ſiccata coquuntur in aquæ ſ. q. vt decoctum ſaltem colorem flauum, non puniceum, contrahat. Decocto fermenti aliquid, vel panis biſcocti ex puluere brancæ vrſinæ cum fermento acido panis siliginei parati, additur, & in loco tepido aliquot diebus efferueſcere & fermentari permittitur, donec ſaporem acidinſculum contrahat. Potus verò iſte an aliquid ad expellendam materiam in hoc morbo præſtet experientia conſulenda eſt. Eorum autem qui in iſtis locis viuunt, fuerit, medicamenta, quæ vſus profuiſſe docuit, in publicum conferre, vt experientiis collatis tandem methodus hunc morbum curandi conſtitui poſſit.

Cæterùm cùm plica nonnulla ſymptomata cum Scorbuto habeat communia vt ſunt artuum dolores, contractiones, & ſimilia, & vtroque morbo laborauerit Illuſtriſſimus Dn. Comes Nicolaus Sapieha, hiſtoriam eius morbi hic apponere libet, quæ iis, quæ modò de Plica & *lib. 3. Pract.* de ſcorbuto diximus, lucem aliquam addet.

Hiſtoria morbi Generoſi & Illuſtriſſimi Dn. Nicolai Sapieha, comitis in Coden, Vexilliferi ſupremi magni Ducatus Lituaniæ, &c.

Plicam Illuſtr. Dn. Comes, proculdubio in patria, ex cauſſa cum popularibus communi contraxit: ſcorbutum verò ex vitiis in diæta erroribus, in variis & moleſtis per totam penè Europam itineribus commiſſis & hos ſequente Quartana. Cùm enim æſtate, vt ipſe mihi retulit, per montes Pyrenæos è Gallia in Hiſpaniam iter feciſſet, & in eo vinum corruptum & verminoſum ex vtribus bibiſſet, ſequente autumno in Hiſpania in Quartanam incidit. Cuius longitudinis cùm eſſet impatiens, methodicæ curationis pertæſus, militi cuidam ſe curandum commiſit, qui ſumſit aliquot pocula vini Hiſpanici fortiſſimi & in id puluerem omnis generis aromatum coniecit, vinúmque id ipſi ad ſatietatem, imò penè ad ebrietatem bibendum præbuit, quo febrem continuam accendit, quæ quidem non diu durauit, & Quartanam ſuſtulit, talem tamen viſceribus & humoribus dyſcraſiam impreſſit è qua poſtea Scorbutus ortus eſt. Qui cùm ipſum in patria grauiter affligeret, nec tamen, quid morbi eſſet, ſatis intelligeret, Patauium profectus, medicorum clariſſimorum curæ ibi ſe commiſit. Verùm valetudinem, quam ſperauerat, non recuperauit, ideóque in patriam cum ſequenti Conſilio dimiſſus eſt.

Conſilium Clar. & Excell: Dn. D. Iohannis Prænotij, Profeſſoris Medicinæ in Gymnaſio Patauino Primarij.

De morbis, quos multiplices patitur vir Illuſtriſſimus, prolixè agere neque eſt mihi conſilium, cùm à præſtantiſſimis viris ſuprema oratione de iis diſceptatum eſſe non neſciam; neque permittit ratio aut meæ valetudinis nondum confirmatæ, aut exoptatæ ſalutis a viro Illuſtriſſimo, cui auxilia magis quàm verba, neceſſaria eſſe non dubito. Perſtringam ergo rem totam breuiſſimè, & quid de ea ſentiam ingenuè eloquar, non vt iudicium meum interponam grauiſſimorum virorum ſententiæ, ſed vt Illuſtriſſimi viri petitioni morem geram, & ſi qua re illius ſalutem adiuuare poſſum, Chriſtiani hominis officio non deſim. Duplex igitur ægritudinum genus illuſtriſſimum Dominum malè afficere videtur; alterum manifeſtiſſimum, à cauſſis vulgò notis & conſpicuis pendens; alterum occultum, cuius cauſſæ adhuc obſcuræ, neque ſatis à quoquam explicatæ eſſe videntur. Manifeſtus eſt Catarrhus materiæ craſſæ, tenacis, albæ, ſæpius inſipidæ, rarò mordacis ad oris partes, interdum etiam ad ſtomachum defluentis. Præterea dolor eximius infimi ventris per longa interualla repetens, cum ventris adſtrictione, & quodam tenſionis ſenſu circa vmbilicum, hypochondriique præſertim ſiniſtri nonnunquam etiam lumborum regionem moleſto, qui quidem copioſi flatus, mucoſique excrementi euacuatione deſinere conſueuit. His addenda nephritis, & vigiliæ, hæ quidem ſatis familiaris & frequens, cùm plurimas noctes ducat inſomnes; illa verò iam olim valde moleſta, cum vrinæ rubore, ardore, & arenularum excretione. Quorum omnium malorum cauſſas à praua internorum viſcerum conſtitutione, indéque ortis varij generis excrementis deriuari manifeſtum eſt: Cerebrum quippe humidius, non ſine aliqua innati caloris imbecillitate, ab ingenti vulnere Pariſiis accepto contracta, plurimum pituitæ progignit; accedente potiſſimùm conſenſu viſcerum naturalium; hinc iecoris caliditate ſuâ multos vapores eleuationes hinc ventriculi frigidi, & aduentitia humiditate affecti alimentum totius corporis crudiori ſucco inquinantis, capútque replentis; hinc lienis, & meſenterij obſtructi ſurſum effumantis. Itaque pituita in capite congeſta partim ſua copia & pondere viam ſibi ad decliues partes parat; partim expultricis conatu deturbata ad os ſtomachumque ruit, dentium alueolos laxat, moleſtiámque in deglutiendo ſubinde excitat. Eadem in ventriculo magis adaucta ob propriam ipſius intemperiem, infert inappetentiam, & ex agitatione debilique calore in flatus verſa dolorem inteſtinorum cum alui ſtypticitate, ob impeditam præcipuè fibrarum tranſuerſarum flatu diſtentarum contractionem; quâ fecum deſcenſus adiuuatur. At feruidior halitus aduſti ſanguinis, & vtriuſque bilis à iecore locisque obſtructis exſurgens, ſomnum perturbat, nocturno potiſſimùm tempore, quo ex ſpirituum & ſanguinis ad interna recurſu maiores fieri contingit euaporationes. Nec mirum, aliquando ſuccendi febrem non modò ephemeram ex doloris vehementia, ſed etiam periodicam tertianæ ſpuriæ naturam referentem; ſi quidem auctis interdum obſtructionibus, copioſa ac difformia excrementa omnis generis ſibi permixta nullo negotio corrumpuntur. Ex hac porrò multiplici colluuie renibus calidioribus communicatâ, ibique retenta, & concreſcere potuerunt arenulæ, tenuiorum partium à valido calore abſumptione, & generari nephriticus dolor, copioſa materia ad vreteres impacta, facilémque ac tutum exitum non habente.

Occultarum verò ægritudinum aliæ ſimpliciter ſunt tales, de quarum exiſtentia dubitari poteſt: aliæ ſunt ſolummodò occultæ quoad eſſentiam & naturam, cùm reuocari non debeat in controuerſiam, an Illuſtriſſimus Dominus illis detineatur. Simpliciter occultum eſt veneficium, de quo habeat vir Illuſtriſſimus non irrationabiles dubitandi cauſſas; cùm in ſuis lectis ſæpe repertas referat admirandas figuras magicas, oſſeas, cereas, alteriúſque materiæ; ſigna item & characteres, quibus venefici ad hominum perniciem abutuntur; habuerit denique potentiſſimos & iniquiſſimos hoſtes; à quibus propriam ſalutem omni inſidiarum genere oppugnatam fuiſſe non dubitat. Cùm itaque veneficio variè immutari poſſe corpora confeſſum ſit, ac iiſdem frequenter accidant affectus, quos etiam naturales humorum motus in malè affecto corpore edere conſueuerunt: fit, vt Medici nulla habeant propria ſigna, quibus

conſtanter explorare & affirmare poſſis, abeſſe vel adeſſe veneficium. Quod in caſu Illuſtriſſimi viri omnino fatendum eſt. Neque enim audeas vllus, niſi proteruus & de Philoſophia Chriſtiana malè ſentiens, dubitare, an celata ſuſpiciones veneficium frequenter comitentur; vt propterea veneficium non adeſſe, nu euidenti argumento conuinci poſſit. At ſi fortaſſe quispiam dicat, ſupervacaneam eſſe hanc dubitationem, cùm in varia & ſatis manifeſta humorum vitia referri poſſint omnia, quæ patitur accidentia; ſiùe à cauſſis ſupernaturalis varie affectos, licèt naturales aſſ. etiam edant, non ita corrigi & compeſci poſſe medicis auxiliis, quemadmodum vitiati, paruumque impetum à naturali & ſenſibili cauſſa ſuſtinentes corriguntur; vt ſi veneficij cognitio ad proximam morbi cauſſam aſſequendam non valde referat, plurimùm tamen faciat ad prædicendam curationis facilitatem, morbique exitum præſagiendum. Vtinam à viro Illuſtriſſimo abſit hæc infectio, quæ ſanè pertinaciſſimam omnis ex parte atque impeditiſſimam redderet curationem. Duo verò alia ſunt occulta mala, quibus affici virum Illuſtriſſimum planè affirmo, ſcorbutus, & plica, quorum natura vti abſtruſa eſt, & à nemine hactenus demonſtrata; ita manifeſtiſſima ſane accidentia. Ac plicam quidem ex capillorum cirris inexplicabilibus (vt alias notas breuitatis ſtudio prætermittam) omnes agnoſcunt & fatentur: cauſſam verò propriam omnino ignorant, licèt de communis aliquid probabiliter dicant, quod ad perfectam mali curationem conſtituendam ſatis eſſe non poteſt. Certum eſt, lento aliquo excremento terræ coctionis capitis, per ſuturas & poros exſudante capillos conglutinari atque calamiſtrari, quo per capillorum abſciſſionem cohibito, incidente liberiùs aere in apertos poros, grauiſſima ſubſequantur accidentia. Certum quoque eſt, vitioſarum aquarum potu, aut halitibus aeri permixtis longa morâ eam labem eandem contrahi, vt propterea fontium fluminúmque Illuſtriſſimo viro notiſſimorum ratione endemium ſit hoc malum. Neque dubitari poteſt, eos qui capite ſunt imbecilliori, citiùs grauiúſque infici. At illud planè occultum eſſe videtur; cuius generis ſit illud excrementum; quo veneno infectum; qua ratione capiti potiùs, quàm aliis partibus infeſtum, cur tractu temporis ſponte euaneſcat, rem diu autem euocantibus & alexipharmacis non cedat; vnde eximiam illam & planè admirandam conglutinandi vim obtineat. Neque enim in manifeſtas cuiuſuis humoris qualitates primas aut ſecundas referri hæc poſſunt: licèt pro maiori aut minori prauorum humorum generatione, magis aut minus ſerpere poſſe, atque confirmari luem; fatendum ſit. Hoc totum dici poteſt, quod in omnibus aliis venenis explicandis vſu venit; eas aquas, earúmque halitus veneno infici hac proprietate donato, quod capiti ſit infeſtius, capillorum radici tenaciùs infigatur, eos mirè vinciat, & intorqueat, remediiſque omnibus pertinaciſſimè reſiſtat, ob ignoratam peculiarem eius veneni naturam & generationem, vt verè mihi dixiſſe videatur vir Illuſtriſſimus, ruſticis prædia ſua incolentibus plura comperta eſſe de plicæ origine, progreſſu & curatione, quàm autoribus, qui de ea ſcripſerunt, quorum nulli hactenus contigit, plica laborantem perfectæ ſanitati reſtituiſſe. At Scorbutus paulò grauius malum cenſendum eſt, cùm in totum ſanguinem ſerpat, eiuſque corruptione inualeſcente inferre eandem poſſit interitum, quem incurata intactáque plica nulli fortaſſe vnquam attulit. Vt meritò ſollicitus ſit de hoc malo vir Illuſtriſſimus, ac ſeriò doleat, vix aliquam illius haberi rationem in hac vrbe, vbi ſcorbuto infectus vix aliquando comparuit. Ego licèt duos Hollandos, & vnum Anglum ſcorbuto exquiſito affectos partim Venetiis, partim Patauij viderim, nullam mihi adhiberi cupio fidem; ſed ex iis, quæ Foreſtus, Eugalenus, Sennertus *de Scorbuto verè & oculata fide, innumeriſque hiſtoriis comprobata ſcripſerunt, abſque dubio affirmo, Illuſtriſſimum Dominum Scorbuto detineri. Nam ſi labiorum tumorem, & putridarum gingiuarum flacceſcentiam, confirmati ſcorbuti accidentia, excipias; omnia alia adſunt ſcorbuti indicia, nempe multus & diuturnus olim vſus ſalitarum fumóque induratarum carnium, quibus militaris vita in ſeptentrionali tractu valdè addicta eſt; adhuc vacillatio dentium cum aliquo gingiuarum pruritu, partium, præcipuè internarum, continua, & ingens laſſitudo, ſiniſtri hypochondrij atque meſenterij tenſio; latáque exanthemata, modò ſublinida, modò rubra, toto corpore hinc inde continuò efflorescentia ſine febre, quod pathognomonicum ſcorbuti ſymptoma eſſe cenſetur. Accedit, virum Illuſtriſſimum abhinc triennium manifeſtè laboraſſe ſcorbuto, & Medicum qui eius præerat curationi, in ſcorbuti cognitione exercitatiſſimum diſcedentis liberè dixiſſe, contemnendas eſſe ſcorbuti reliquias, quibus opportunè occurrendum eſſet. Cæterùm ſcorbuti nomen ideò fortaſſe parui faciunt Italiæ Medici, quòd dicta omnia accidentia in euidentes, neque inſolentibus & olim inauditis nominibus appellatas cauſſas referri poſſe animaduertant. Nam aduſta ichoribúſque contaminata melancholiæ redundantia (qualem in Illuſtriſſimo viro adeſſe oſtendunt iecoris æſtus, lienis imbecillitas, familiaris hæmorrhoidum fluxus, multúſque ſalſi ac terreni cibi vſus) laſſitudinem parere poteſt, magis autem in partibus internis, ad quas humor ſuâ grauitate procumbit: adhæc vires infringit, corpuſque eneruat & extenuat alimenti corruptione, viſcera naturalia ſui copiâ atque craſſitie tendit, obſtruitque: diffuſi ichoris cum ſanguine feruido permixtione: varias externi maculas non eſt mirandum, cùm & ſuâ tenuitate feruidior illa exuſti humoris pars ad ambitum corporis facilè feratur; & irritatâ internorum viſcerum expultrice facultate per cutem laxam, poroſam, imbecillem haud ægrè expurgetur. Itaque nihil cauſæ eſſe videtur, cur nouo & inuſitato Scorbuti nomine in rebus notis explicandis abutamur. Verùm quàm multos ægros huiuſmodi ratiocinatio perdiderit, legere eſt apud Scorbuti Scriptores, qui paſſim & vno ore affirmant, nullum ſcorbuto affectum, qui remediis manifeſtâ qualitate dumtaxat agentibus, melancholicamque aduſtam euacuantibus, temperantibus, ſcirrumque obſtructiones tollentibus, tametſi à Celeberrimis viris adminiſtratis curatus fuerit, perſanatum fuiſſe: eo quod melancholicus ſanguis peculiarem & propè indicibilem in Scorbuto contrahat corruptionem, quæ propriis Alexipharmacis, melancholiam aduſtam alioquin incitantibus & efferantibus, ſi manifeſtas qualitates ſpectes, expugnari debeat. Nam cochlearia, beccabunga, quædam naſturtij & Sij genera, omnia acerrima, quibus feliciter ſcorbutum, cùm tertium caliditatis gradum attingant, ac deſiccent, vitia melancholiæ aduſtæ, eiuſque eius cauſſas vehementer augerent, niſi alexipharmacâ qualitate ſcorbuticæ ſanguinis corruptioni aduerſarentur. Atque huius corruptionis commune eſſe dictam macularum efflorescentiam in cute, ex eo colligitur, quod in aliis regionibus meridionalibus, in quibus aduſti humores ſæpe dominantur, tales efflorescentiæ non apparent ſine febre. Cum itaque Scorbuti vox aliquid vtile deſignet ad curationem, non eſt explodenda, tanquam inſolens & inaudita veteribus Medicis, quibus æquè incognitum fuit plicæ, luis venereæ, & morbillorum nomen. Quod ſi hæc ita ſunt, concipere poteſt vir Illuſtriſſimus aliquam ſpem melioris ſanitatis ratione catarrhi, doloris ventris & vigiliæ, ope remediorum Italicorum: in Plica autem & Scorbuti cura proficere quid poſſit, non intelligo. Plicæ remedium eſt incognitum, & ſcit vir Illuſtriſſimus neminem hactenus vel hic vel alibi, Medicorum ope ab hoc malo perfectè liberatum eſſe. Et quod Illuſtriſſimus Vir à Medicis exſpectare non poteſt, beneficio naturæ fortaſſe conſequetur intra 4. vel 5. annos; cùm obſeruatum ſit adultos vel 14. vel 17. anno Plica per ſe decidente, neque ampliùs renaſcente liberari. Scorbuti verò alexipharmacis caret Italia, in quam illatus ægerrimè propagantur, & vix in alterum annum conſeruantur. Quid ergo faciendum? Id nempe, vt optima cum ratione inchoata curatione, quæ ventriculum poteſt corroborare, caput ſiccare, virulentum plicæ excrementum vtcunque foras trahere, ope decocti, & externo aquarum thermalium vſu, nec non calidorum oleorum ad ſtomachum ſtillicidio inſiſtat ferè vſque ad Aprilis finem, aut initium Maij, ſi tamdiu vim perferre poterit horum exſiccantium medicamentorum. Tum verò curando Scorbuto incumbat: id eſt, vtatur herbarum aperientium decoctis, mixta alexipharmacorum ea copia, quam indicauerit Medicus in hac curatione exercitatus. Omnino curatio Scorbuti in eo erit præcipuè poſita, vt quæ obſtructiones reſerant, (quorum delectus Medici qui curæ præerit, iudicio relinquendus eſt) antiſcorbuticis remediis perpetuò contemperentur. Quorum cauſſa proficiſcendum puto ad Septemtrionalia loca, & maturè proficiſcendum, vt herbas adhuc vigentes & ſucci plenas reperiat: aiunt enim antiſcorbuticas herbas ſucco magis, quàm Decocto aut alia ratione opitulari. Medicum noſtra ætate celeberrimum, atque in Scorbuti cognitione atque curatione exercitatiſſimum,* Danielem Sennertum *adeat, huius conſilio ſe committat, atque adeò ab eo, poſt Deum, ſalutem perìculoſiſſimi mali ſperet. Viuit VVitteberga, vbi nota & familiaria ſunt Scorbuti antidota. Quòd ſi ante hyemem hidrotico capitali decocto rurſum decreuerit vti, ad capitis ventriſque roborationem, & craſſi cuiuſcunque excrementi exſiccationem, id ſpontaneæ plicæ curationi accelerandæ proficuum fore arbitror. Iecur quantumuis æſtuare videatur, atque valdè refrigerantia poſtulare: ſatius eſt tamen æſtiuo tempore victu refrigerante vti, quàm medicamentis; ſiquidem languidus & exesurus ventriculus horum vſu nullo negotio exſoluitur; & refrigerantium vſu efferari plicam obſeruatum eſt. Atque hæc ſunt, Illuſtriſſime Domine, quæ mihi ſcribenda viſa ſunt, vt petitioni tuæ ſatisfacerem. Abſtinui à remediorum cenſura, quòd omnia in Italia ſumenda iam prudentiſſimè præſcripta, & continuò vſurpata, vixque vlla mutatione facta continuata eſſe ſciam: quæ verò in Saxonia, vel alibi ad Scorbuti curationem præſcribentur, explorato ſtatu, in quo Vir Illuſtriſſimus eſſe comperietur, poſt itinerum labores, & continuandæ adhuc curationis periculum faciendum, variâ ratione accommodanda erunt ad corporis neceſſitatem, virîque expertiſſimo ne inſinuari quidem ſine arrogantia poſſunt. Faxit Deus Opt. Max. vt Illuſtriſſimi Viri vota atque itinera bene fortunet.*

Iohannes

Iohannes Preuotius.

Verùm in patriam reuerſus, cùm nullam morbi alleuiationem ſentiret, ſed is indies ingraueſceret, Conſilium Clariſſimi Domini Preuotij ſecutus, literas ad me 28. die Maij, anno 1628. Codna ſcripſit, ſuúmque propoſitum de itinere Vvittebergam, valetudinis gratiâ, ſuſcipiendo, iis mihi aperuit. Cùm verò cognati & amici in tanta corporis imbecillitate iter diſſuaderent, nec viuum huc venturum putarent, iter ad autumnum vſque diſtulit. Verùm cùm morbus indies inualeſceret, tandem vix ſe accinxit, & menſe Nouembri eiuſdem anni, lecticâ geſtatus, itinere per Poloniam & Sileſiam circiter centum milliar. Germanic. confecto, huc Vvittebergam venit, ſed vix ſemiuiuus. Nam cute tantùm & oſſibus hærebat, nec manus aut pedes mouere poterat; imò nec caput. Verùm malo hiſtoriam eius ſtatus & morbi, Medici eius domeſtici, quem ſecum ex Italia duxerat, Viri excellentiſſimi, Domini *Franciſci Miſtruccij*, Forojulienſis, Med. Doctoris, verbis, quàm meis, recenſere, qui morbum Domini Comitis hoc modo deſcriptum mihi exhibuit.

Inter eximia illa, quibus olim ſingulari cum admiratione floruit antiquitas, præclara ſemper & laudabilis ea fuit conſuetudo, Vir Clariſſime, cum Delphos proficiſcerentur, vt de re ancipiti aliquando ab Apollinis Pythij Oraculo, toto terrarum orbe celeberrimo, reſponſum acciperent. Veterum more Generoſus ac Illuſtriſſimus Comes, Dominus Nicolaus Sapieha, generalis Vexillifer Magni Ducatus Lituaniæ, de propria incolumitate ſollicitus, poſt tot támque varia medicamenta experta, poſt tot reſponſa accepta, & in propria patria Polonia, & in Italia, tandem hoc tempore Vvittebergam (non Delphos, ſed alteras mehercule Athenas) confugit, vt Vos iam conſulat, penè dixerim, ſapientiſſima Medicinæ oracula; à vobis omnino, ſi humanitus vnquam opem, quam ſtudioſè implorat, conſecuturus. Hiſtoriam ego (poſtquam id mihi imponitur) ſummatim profectò, diſtinctè tamen recenſebo, & pauca illa, quæ ad malum huiuſmodi profligandum in mentem venient, eâ qua decet modeſtiâ præſcribam, omnia alioquin ad iudicium tuum perſpicaciſſimum referens, tanquam ad Lydium lapidem elegantius expolienda.

Principalis affectio, de qua valde ſollicitatur Illuſtriſſimus, tanquam illa, quæ bis aut ter mortem præ foribus eſſe denunciauerit, eſt pertinax & crudelis dolor totius ventris inferioris, modò in dextro, modò in ſiniſtro hypochondrio, modò circa vmbilicum perſiſtens. Iam ſeptimus agitur annus, ex quo immanes illi cruciatus ſuos habent recurſus adeò pertinaces, vt & ægrum, & Medicum (liberè dicam) iam ferè in deſperationem egerint, tantum abeſt, vt hactenus vllo medicamento ceſſerint. Iam annus cum dimidio eſt elapſus, ex quo ego curæ Illuſtriſſimi ſum addictus, in quo tempore, qualiter morbus ſe habuerit, tantummodò dicam, ne fiat inanis repetitio antecedentium, quæ (vti mihi relatum fuit) eundem ferè ſemper ſeruarunt tenorem. In iſto itaque temporis ſpatio ita ferè res ſe habuit. In menſe Iulij ex Italia venimus Cracouiam, vbi Illuſtriſſimus ſtatim curæ cuiuſdam Medici, ſcorbuti curationem profitentis, ſe commiſit, qui poſtpoſito Hippocratis conſilio, quod ſub cane & ante canem difficiles ſunt medicationes, nullo habito reſpectu, quod Illuſtriſſimus tunc temporis potius indigebat quiete, propter multa ex tam longo itinere perpeſſa incommoda, quàm nouâ medicamentorum agitatione, cœpit illi medicamenta iſta ſcorbutica exhibere; veluti ſyrupum cochleariæ, ſuccum eiuſdem herbæ, & alia huius ordinis, additis pulueribus & potionibus aliquibus purgantibus, in quibus medicamentis, ſine vllo apparente beneficio, per ſex hebdomadas perſeuerauit Medicus Iſte. Tandem videns Illuſtriſſimus, quod nihil boni cum illo ageretur, cogitauit de diſceſſu, & ita circa finem Auguſti Lublinum venimus; vbi quamprimùm immanes iſti cruciatus adorti ſunt illum in toto ventre inferiori, lumborum regionem pertingentes, qui nonniſi poſt longas difficultates, & multam eductionem, tum per ſuperiora, vomitus ſpontanei beneficio, tum per inferiora, clyſterum frequenti vſurpatione, materiæ cuiuſdam mucoſæ, albæ, inſipidæ, modò tenuis, amaræ, flauæ, aliquando fuſcæ, & copia flatus intermiſerunt, in quo dolore aluus adeò erat adſtricta, vt nec clyſteria, alioquin purgantia, niſi maxima cum difficultate redderet: vrina pariter rubra maximo conatu excernebatur, cum ingenti dolore circa renes, quæ poſtea miteſcente dolore copioſior fluebat, cum multa excretione arenularum rubearum. Ita ſedato dolore circa finem Octobris Lublino venimus Codnam, quæ eſt Ciuitas Illuſtriſſimi; ſed non longè poſt noſtrum aduentum redeunt obſtructiones, recrudeſcunt dolores cum frequenti animi deliquio, (veluti & modò illi contigit in itinere,) vt de ſalute penitus deſperaretur, in quibus etſi ſubtus adhibitis mollientibus & ſuperius vſurpatis vacuantibus, aluus recludatur, ac excrementa omnis generis, veluti ſuprà dictum eſt, eijciantur aliquâ euidenti leuatione, non minori vehementiâ redit tamen morbus, nouis ſemper ſuccedentibus obſtructionibus, nec hucuſque extirpari potuit. Imò in menſe Auguſti proximè præterito, poſt aſſumptum decoctum Chinæ per dies quadraginta circiter, adeò inualuit morbus, ita dolores crudeliter illum torſerunt, vt nec lecto dimoueri, vix loqui, vix ſpiritum trahere poſſet; & in ipſo itinere inter ſuſpiendum ter adeò interturbata fuit reſpiratio, vt de ſuffocatione omnino dubitaretur. Sciendum præterea eſt, quod præter intolerabiles dolores, qui in omnibus ventris partibus ſentiuntur, alij etiam aliquando in toto dorſo extenduntur, & ad extremos artus, maximè verò ad brachiorum & pedum articulos tranſeunt; imò in hoc itinere tantos ac tales ſenſit dolores circa iſtas partes, poſt ventris inferioris cruciatus, vt antehac nunquam tales paſſus fuerit; nam, veluti & modò potuiſti obſeruare, vir Excellentiſſime, vix ſomnum capere, vix illas loco mouere potuit; ad quos dolores tandem ſequuta eſt paralyſis, non quidem legitima, manuum ac pedum, cum tabe & ſqualore omnium membrorum, vti inſpicienti apparet. Obſeruandum etiam eſt, quod iſti dolores frequentiùs modò recurrunt, quàm facerent præterito anno, quibus modò, veluti & antea, accurrebat aliquando: Adnectitur pruriginoſa flaueſcentia, ac excreſcentia gingiuarum, cum maculis quibuſdam rubris, inſtar morſus pulicum, in dorſo præcipue & cruribus apparentibus, quæ ſenſim ad liuorem tendentes, tandem euaneſcunt. Et quamuis dolores abdominis aliquando intermittant; nihilominus perſeuerat macies, & ingens laſſitudo totius corporis, ſtat paralyſis & dolor iuncturarum, cum tanta alui adſtrictione, vt nec tantillum quidem ſpontaneè excernat: quare ſæpè aloe roſatâ, & interpoſitis diebus clyſteribus eſt ſtimulanda; quod ſi vel vnica die intermittatur euacuatio, iam cruciatus emergunt; & mirabile eſt videre, quantam copiam excrementorum omnis generis, ſed præcipuè bilis & phlegmatis mucoſi ſingula die indeficienter beneficio horum medicamentorum excernat: nihilominus tamen morbus obſtinatè perſiſtit. Iſtis purgantibus medicamentis & roborantia adnectimus, veluti rotulas ex ſpeciebus aromat. roſat. diarrhodonis abbat. additis corallis & margaritis, confectionem hyacinthi, Alchermes, & alia huius ordinis, nec propterea aliquid hactenus profecimus. Quantum verò ad dubia illa, quæ per literas tibi enodanda ſignificaſti, iſtud habet. Quantum ad hæmorrhagiam illam, quam ante quatuor annos eſt paſſus, non ex vlla viſcerum debilitate, non enim poſt illam iterum forſan conualuiſſet, veluti ſatis commodam duxit valetudinem per annum ferè cum dimidio in Italia: non ex hæmorrhoidum retentione; ſimul enim & hæmorrhoides ſuas habebant periodos ſingulo menſe, quæ à medio anno tantummodò omnino intermiſerunt, vnde arte illas debui prouocare ter aut quater; reſtat itaque vt hæmorrhagia iſta ex ſanguinis acredine & tenuitate à capite ſupercalefacto contracta occaſionem habuerit. Quantum ad plicam, quam in capite geſtat, poſt annum ferè ſe manifeſtauit, quàm iſti dolores inciperent, nec eſt hæreditaria; nam nullus ex proſapia ante illum talem habuit affectionem. Quantum ad capitis deſtillationem, illa continua fuit, & adhuc perſeuerat in maxima copia, veluti apparet ex iis, quæ per nares & palatum continuò excernuntur, cuius maxima pars ad ventriculum delabitur, inde ad inteſtina, vnde forſan non leuem ſuſcipiunt fomitem dolores ſupra dicti. Pulſus alioquin ſemper obſcuri cum aliqua frequentia, pro intenſione, & remiſſione dolorum ſuſcipiunt variationem. Victus ratio vt plurimùm, præcipuè in paroxyſmo dolorum, ad libitum aſſiſtentium potiùs, quàm Medici conſilio fuit inſtituta ex contuſo caponis, ouis ſorbilibus recentibus, ex iuſculis aromatibus conditis. Vinum bibit Italicum bonæ ſubſtantiæ. Appetitum habet adeò deiectum, præcipuè in doloribus, vt vel odor carnium illi pariat nauſeam: ſitim geſtat continuam, propterea ferè ſemper excedit in vini potu. Noctes vt plurimùm ducit vigiles, & ſiquid dormit, id totum eſt inquietum, & phantaſmatum plenum. In Italia quomodo fuerit medicamentis tractatus, iam ſcripta vidiſti omnia. Hæc itaque ſunt ſymptomata, quæ ſæuiſſimè affligunt virum hunc Illuſtriſſimum. Ab eis quoad fieri licet vendicari exoptat, & ſi humanitus vnquam auxilium eſt expectandum, non aliunde profectò, quàm abs te in tantis ærumnis exoptat & ſperat: abs te, inquam, Sennerte præſtantiſſime, quem ego inter denſiora difficilium morborum dumeta (vt ita dicam) in prouincia iſta Saxonica, tanquam in horto amœniſſimo fragrantiſſimam candidiorem Medicinæ roſam florere video, & pro virili parte in primis admiror. Hactenus D. Franciſcus Miſtruccius.

Atque omnino his malis omnibus, Illuſtr. Dn. Comes tenebatur. Et quidem maximè ipſum affligebat pertinax alui obſtructio, quæ niſi vel clyſteribus, vel medicamentis purgantibus moueretur, planè ſubſiſtebat. Ad aluum mouendam, magnam aloës roſatæ copiam ſecum ex Italia attulerat. Verùm cùm eius vſu aluum magis ſiccari ſcirem, eius vſum vt continuaret diſſuaſi. Cùm aluum deiiciebat, pituitam viſcidam & tenacem magnâ copiâ egerebat. Simul ventris dolores acerbiſſimi ſæpiſſimè ipſum infeſtabant; qui in dolores articulorum, & hi rurſum in illos terminabantur. Quod ſi doloribus ventris ingruentibus copioſè vomeret quod non rarò accidebat, dolores mitiores erant, & citiùs remittebant. Aderat præterea membrorum omnium paralyſis, vt & linguæ quandoque, vt ſatis

commodè loqui non poſſet. Paralyſin tamen, vt dictum, articulorum dolores grauiſſimi cum tumore aliquo comitabantur. Per interualla etiam ipſum infeſtabat ſymptoma, quod illum valde terrebat ſuffocationis & ſtrangulationis cuiuſdam quaſi metus, cuius *de ſcorbuto cap.* 4. mentionem fecimus, quæ proueniebat, vapore ſtyptico muſculos laryngem mouentes contrahente, & quaſi conuellente. In corpore, dorſo præcipuè, maculæ liuidæ apparebant, dentes vacillabant, imò etiam quidam iam exciderant. Conſpiciebatur quoque in volis manuum perpetua rubedo, procul dubio à caliditate & ſiccitate hepatis proueniens, inducta ab intempeſtiuo medicamentorum calefacientium & ſiccantium vſu. Non enim ſolùm decocto Chinæ 40. diebus, ſed & aliis huiuſmodi medicamentis vſus fuerat. Noctes pleraſque totas inſomnes agebat. Aderat febris nullum typum obſeruans, quales ferè ſcorbuticæ eſſe ſolent. Talem cùm acciperem hunc ægrum, de ſanitate perfectà recuperanda vix aliquid, imò ne de vita quidem certam ſpem facere potui. Cùm tamen valetudinis gratiâ tantum iter ſuſcepiſſet, ei quantum potui, meâ operâ prodeſſe conatus ſum, atque Dei beneficio & ope, tantum effeci, vt aluus ſuum officium rurſus faceret, feces naturalem conſiſtentiam acquirerent, dolores ventris & articulorum ceſſarent, brachiis quoque & manibus motus reſtitueretur, vt non ſolùm alia iis officia præſtare, ſed & literas ſcribere poſſet. Venter quoque, qui planè extenuatus erat, iterum augeri, imò pingueſcere cœpit.

Reſtabat tamen & pertinaciter perſeuerabat pedum paralyſis, & contractio, quæ nullis medicamentis, vt nec thermarum Teplicenſium vſu, in quas Anno 1629. menſe Iunio delatus eſt, tolli potuit, & vt mihi videtur, vix vnquam integrè tolletur.

Medicamenta autem, quibus vſus ſum in hos ſcopos directa fuerunt, vt ſcilicet aluus laxa iterum redderetur, cacochymia ſenſim euacuaretur, vitium humorum & diſpoſitio viſcerum ſcorbutica antiſcorbuticis medicamentis emendaretur & ſymptomata vrgentia tollerentur.

Materiam medicam quod attinet, formulas omnes medicamentorum, quæ ſingulis ferè diebus adhibita fuere, apponere, prolixum, nec operæ precium foret, cùm, ſtantibus iiſdem Indicationibus, eadem medicamenta, formulis tamen non rarò mutatis, ſæpe repetenda in morbo diuturno & contumaci fuerint. Materiam ergo ſaltem medicamentorum Indicationibus reſpondentem è formulis extractam ſubiungemus: quæ tamen nec omnia in omnibus medicamentis, ſed pro re nata & circumſtantiarum ratione, nunc hæc, nunc illa adhibita fuere. Formulam tamen vnam atque alteram addemus.

Ad aluum leniendam, quæ niſi irritata vix ſuum officium faciebat, magnam quidem, vt anteà dixi, aloës roſatæ copiam ex Italia ſecum adduxerat: verùm cùm eius vſu inteſtina potiùs exſiccari animaduerterem, eius vſum diſſuaſi. Itaque clyſteribus, quibus valde aſſuetus erat, ſæpius vſus eſt, paratis è *rad. althææ, polypod. q. folia parietaria, mercurialis, branca vrſina, malua, althæa, centaurio minore, fl. chamæmeli, ſambuci, ſem. anethi, fœnugr. lini, cumini. el. diacathol. diacarthamo, benedi. laxatiua, hiera ſ. ſyr. roſ. ſol. ol. chamæmel. ſambuci, liliorum albor. vitellis ouorum.*

Syrupi verò laxatiui parati fuere è *radic. polypod. q. filicis, cichorij, cortic. tamariſci, rad. cappar. fumar, agrimon. endiuia, chamædry, ceterach, ſem. carthami, paſſulis, fol. ſena, agarico, Zedoaria, galanga, cortic. citri, fl. cordial. manna, cremore tartar. ſacchari ſ. q.*

Pilulæ, ex *maſſa pil. Aquapend.* cum *ſpec. diacarthami.*

Ad vitium humorum & diſpoſitionem Scorbuticam emendandam, antiſcorbuticis & aperientibus vſus eſt.

Vt ℞. *Aqua ſcorbutica noſtra.* lib. 3. Practic. *deſcripta.* ℥. iv. *cochlearia, borragin.* an. ℥. j. *conſeru. cochlearia* ℥. j. ß. *betonicæ* ℥. ß. Stent per noctem. Manè colentur. Adde *tartar. vitriol.* vel *miſturæ ſ.* ʒ. ß. Miſc.

Item ℞. *Succi rec. expreſſi cochlearia, beccabunga, naſturtij aqu.* an. ℔. ij. *rad. cichor. recent. cond.* Vnc. vj. *Salis tartar.* ʒ. ß. Stent in digeſtione vaſe clauſo diebus aliquot. Poſtea colentur. Colaturæ adde *ſacch. albi* ℥. iv. *conſ. borrag. betonicæ, fumariæ,* an. ℥. ij. Stent iterum in digeſtione per diem & noctem. Poſtea colentur.

Item ℞. *Miſturæ ſ.* ℥. j. ß. *rob. iuniperi* ℥. j. *ſucci cochlearia, naſturtij aquat. beccabunga,* ana ℥. vj. *ſpec. diarrhod. abb.* ʒ. ij. *ſyr. borraginis, rumicis, acetoſ. citri,* an. ℥. j. ß. *aq. cinnamom.* ℥. ß. Stent in digeſtione. Poſtea quod clarum eſt effundatur.

Item, ℞. *Miſturæ ſ.* ℥. j. ß. *rob. iunip.* ℥. ij. *extr. calami aromat.* ʒ. j. *croci* ʒ. ß. *conſ. cochlear.* ℥. iij. *fumariæ, acetoſæ,* an. ℥. j. ß. *ſucci citri rec.* ℥. iv. *aq. ſcorbutica* ℥. vj. *cochlearia* ℥. iv. *cinnam.* ℥. ß. Stent in digeſtione. Poſtea colentur.

Vſus eſt & *pil. è trochiſc. de cappar. extr. cichor. ceterach. gentiana.*

Item *cremore tartar. tartaro vitriolato.*

Præſcriptæ fuere quoque tabulæ, è *ſpec. aromatici roſ. diarrhod. abb. pliris archont. extr. ireos, hebenij, eryngij, pulu. bezoardico.*

Vt & hic puluis.

℞. *Spec. diaireos* ʒ. j. *calami aromat. ſem. naſturtij, erucæ, croci,* an. ʒ. j. *cinnam.* ʒ. j. *crem. tartar.* ʒ. ij. F. puluis.

Electuaria vſurpauit, parata è *conſerua cochlear. betonicæ, ſaluia, cichor. chamædryos, chamæpityos, cortic. citri conditis, rad. condit. ſcorzonera, rob. iuniperi, confect. alchermes, ſyr. borrag. rumicis, acetoſ. citri.*

Vſurpauit & *vinum cochlearia*, quod paratur, ſi *cochlearia viridis* manipuli aliquot minutim contundantur, & affundantur vini Rhenani libræ aliquot, & ſtent in cella in vitro diebus tribus, & poſtea colentur.

Item hoc: ℞. *abſinthij* p. iij. *conſerua cochlearia* ℥. iij. *naſturtij aquat. viridis contuſ.* M. j. *cortic. citri ſiccor.* ʒ. vj. Affunde *Vini Rhenani*, ℔. iv.

Stent in vitro diebus aliquot. Poſtea quod clarum eſt, effundatur.

Tandem cùm à Dn. Ioh. Buttnero, Pharmacopœo Gorlicenſi induſtrio, nactus eſſem *ſpiritum cochlearia*, quem, vt ex aliis plantis pleriſque per fermentationem & deſtillationem artificiosè parat, vt plantæ odorem & ſaporem retineat; & vt ſpiritus vini flammam concipiat, æger verò aliorum medicamentorum ferè tædium & nauſeam concepiſſet, frequentiſſimè & cum commodo, eo ſpiritu vſus eſt.

Vt lieni quoque proſpiceretur, qui non parum laborabat, emplaſtrum ad lienem impoſitum fuit.

Dolores ventris & articulorum ferè reciprocè oriebantur; & cùm dolores ventris remitterent, dolores articulorum inchoarent, contrà, vbi dolores articulorum ceſſarent, ventris oborirentur: vtrique auertebantur maxima ex parte, cùm copiosè, quod ſæpiſſimè accidebat, humorem acidum, ſalſum, amarum, penè incredibili copiâ, reiiceret.

Ad dolores ventris leniendos præſcripti ſunt clyſteres, *ex althæa, chamæmelo, ſem. fœnugr. anethi, lini, ol. amygd. anethino, chamæmel. melle roſat. ol. de baccis lauri.* Et fomenta ac cataplaſmata ex iiſdem & ſimilibus ventri impoſita, & *emplaſtrum de bacc. lauri.* Vſurpauit & *decoctum fl. chamæmeli* cum *manna & ol. amygd. dulcium.*

Ad dolores articulorum in manibus & pedibus, vſurpatæ ſunt fomentationes & cataplaſmata, è *rad. althææ, fl. chamæmeli, hyperici, abſinthie, betonica; naſturtio aquat. farina ſem. lini, fœnugræci, lumbricis terreſtr. ol. ſambuci, chamæmeli, vnguento dialthæa.*

Vxor generoſa illuſtr. Dn. Comitis ad dolores eiuſmodi leniendos in Patria in vſu eſſe dicebat cataplaſmata è *radicibus raphani ruſtici* tuſis & coctis, idque aliquoties, cùm ratione non careret, non ſine fructu impoſitum.

Vſurpatæ etiam fuerunt fomentationes è *radicibus helenij, althææ, bryonia, fol. lauri, ſaluia, roriſmarini, chamæpityos, flo cheiri, lauendula, primula veris, ſtœcad. Arab. baccis iuniperi.* Vt & inunctiones, ex *rad. althææ, & bryonia,* ac *lumbricis terreſtrib.* ad mollitiem coctis, addito *ſucco cochlearia, & naſturtij aquatici, vnguento de bdellio, terebinthina, ol. lil. alb. chamæmeline*, vt & Vnguento Valeriolæ, quod habetur *lib.* 4. *obſeru. eiuſdem*, Vt & hoc.

℞. *Succi beccabungæ, naſturtij aquat.* ana ℥. j. ß. *ol. lilior. alb.* ℥. ij. Coq. ad ſuccor. conſumt. Adde *ol. terebinth.* ℥. ß. *deſtillati è baccis iunip. vngue bdellio*, ana ℥. j. *gummi elemi, hederæ,* ana ʒ. iij. *pingued. human.* ℥. ß. Miſc.

Item vnguentum paratum è *rad. ireos Flor. fol. ſaluia, primula veris, tanaceti, artemiſia, betonica, baccis lauri iuniperi, ſemine erucæ, fl. lauendula, ſpica,* coctis in *Vino & oleo lumbricor. vulpino, rutacea, ſucco naſturtij aquat.* & colatis, atque additis *ol. deſtill. iuniperi, ſagapeno, bdellio, ſtyrace calamita, gummi elemi, pinguedine vulpina & humana, cera.*

Emplaſtrum etiam *meum neruinum* additum fuit cuius hæc eſt deſcriptio.

℞. *Fol. lauri, betonic. roriſmar. chamæpit. primul. veris,* an. M. j. *fl. lauendula* M. ß. *ſummit. hyperici* M. j. *lumbricor. vino lotor.* Vnc. iij. Coq. in *vino bono.* Colaturæ adde *ol. chamæmel.* Vnc. iij. *irini*, Vnc. j. ß. Coq. ad Vini conſumt. Deinde adde *terebinth. clara* Vnc. iij. *ſeui hircini* Vnc. j. ß. *gummi elemi*, Vnc. ij. *tacamahaca diſſol. picis naual. reſina,* an. Vnc. j. Iterum coq. Adde *lithargyri* Vnc. iij. *ceræ* q. ſ. F. Emplaſtrum, cui ſub finem adde *ol. terebinth.* & *baccis iunip.* an. Vnc. j. ß. *roriſmar. ſaluia deſtillator.* an. ʒ. j. Miſc.

Ad linguæ paralyſin vſurpatæ fuerunt oris collutiones ex *aquis ſaluia, roriſmarini, extr. calami aromatici, oxymel. ſcilliti co, ol. deſtillat. nuc. moſchata.* Inunctiones linguæ ex *theriaca, extr. caſtorei, calami aromat. ol. nuc. moſch. ſaluia, ſem. ſinapi.* Trochiſci ex iiſdem etiam parati fuerunt.

Ad gingiuarum vitia, & dentium vacillationem præſcripta vnguenta è *fol. aquilegia, ſaluia, mentha, nuc. moſch. fl. roſ. rubr. alumine, melle;* collutiones oris ex *decocto radic. filicis, biſtorta, fol. naſturtij aquat. virid. ſaluia, mentha, aquilegia, thuris, aq. ſaluia, mentha, alumine, melle roſato.*

Atque iſtis quidem medicamentis, etſi, vt ſuprà dictum, ſcorbuti vitium maxima ex parte expugnatum ſit, niſi quod pedum paralyſis fixa manetet; Plica tamen antiquum obtinuit, niſi quod vnus pedum vnguis ad meliorem ſtatum rediit.

CAPVT

CAPVT X.

De Vnguium vitiis.

PRimò, cùm vngues naturalem ſuam conſtitutionem, vt aliæ corporis partes, habeant, leues & plani ſint, colorémque habeant ex albo rubentem, & duritiem ac craſſitiem debitam: ſi hæc naturalis eorum conſtitutio mutetur, morboſum eſt.

Vngues inæquales, craſſi, rugoſi.

Vngues inæquales & rugoſi.

Et primò quidem vngues interdum inæquales, craſſi, ac rugoſi euadunt. Quod accidit ex ſucco, quo vngues nutriuntur, copioſiùs affluente. Tum enim non ſolùm elongantur, ſed & craſſi, inæquales: & rugoſi euadunt. Id quod accidit, ex validis laboribus, quibus vngues circa radices quaſi commouentur, atque alimentum ita copioſius attrahunt.

Vitium hoc facilè emendari non poteſt; niſi cauſſa externa illa ceſſet. Tum enim temporis progreſſu, vnguibus illis craſſis & inæqualibus ſenſim reſectis, alij meliores ſuccedunt.

Vnguium ſcabrities.

Vnguium ſcabrities & Lepra.

Deinde & vngues ſcabri ac malè colorati & craſſi euadunt, quod vitium vnguium ſcabrities & lepra appellatur, in quo vitio & magnitudo, & figura ac conformatio eorum vitiatur.

Generatur iſtud vitium ex humoribus vitioſis & excrementitiis alimento vnguium ſeſe permiſcentibus. Sunt autem ij in primis melancholici, quod vel ipſe vnguium color docet, aut tartarei quiddam habentes, vnde durities illa prouenit.

Vitium hoc oculis patet, & turpitudinem potiùs, quàm periculi aliquid affert; apprehenſionem tamen, quæ vnguibus fit, lædere poteſt, ſimulque etiam indicat, vitioſi humoris aliquid in corpore delitéſcere, quod Natura ad vngues detrudit, ſicut iis qui plicâ Polonicâ laborant, vitium hoc etiam accidere diximus.

Curatur autem hoc vitium, ſi quod emendari non poteſt, abradatur ſenſim, & humor excrementitius diſcutiatur. Recenti vitio *decoctum orobi & lentium* conuenit; vel cataplaſma ex eorum farina paratum: vel ſulphur cum oleo & aceto imponatur. Atriplicem vngues ſine vlcere eximere ſcribit Plinius, *lib.* 20. *cap.* 20. Chelidonium minus cum pice idem præſtat. Vel imponatur vnguentum aut emplaſtrum factum ex *pice, cera, reſina maſtiche, colophonia*; vel *paſſula* cum *opopanace* imponantur: vel *naſturtium* cum *ſemine lini*. Fortiora ſunt *radices*, & *folia ranunculi*.

Vel ℞. *Reſin.* ℥. ß. *terebinth.* ʒ. ij. *ceræ nouæ, ſebi hircini*, ana ʒ. v. *maſtich.* ʒ. j. ß. *thuris* ʒ. ij. F. Emplaſtrum.

Plura videantur apud Paul. Æginetam, *lib.* 3. *cap.* 81. Auicennam, 7. *quarti, tract. vlt. cap.* 14.

Vnguium color mutatus.

Vnguium color mutatus.

Nonnunquam verò ſolus color vnguium vitiatur, iique liuidi, flaui, nigri euadunt. Quod vitium accidit, non ſolùm ob ſubiectæ carnis coloris mutationem, vt nonnulli exiſtimant, ſed quia ipſorum vnguium alimentum vitioſum, & tali colore præditum eſt. Nonnunquam etiam vngues maculis quibuſdam albis exilibus, in iunioribus præcipuè, hinc inde notantur, quæ plerumque circa radicem exortæ, vna cum vngue creſcente locum mutant, donec tandem cum vngue reſecentur, habéntque ortum à craſſo ſucco alimento ſe permiſcente.

In coriariis quoque ob calcis & lixiuij, & in tinctoribus ob tincturarum tractationem, frequenter color vnguium naturalis in alienum mutatur, qui ſæpe diu perſeuerat.

Vitium hoc quidem periculum nullum affert: turpitudinem tamen parit, & hominibus, præſertim fœminis, ingratum & moleſtum eſt.

Vt verò tollatur hoc vitium, humores vitioſi, ſi in toto lateant, euacuandi, deinde ex ipſis vnguibus tollendi. Fiet hoc, ſi vngues ſuccreſcentes frequentiſſimè reſecentur, donec omne illud, quod vitiatum eſt, tollatur. Ipſi verò vngui emplaſtrum, modò *de lepra vnguium* propoſitum imponatur.

Peculiaris verò eſt coloris vnguium mutatio, cùm ex contuſione ſanguis ſub vnguem effunditur, & per vnguem tranſlucens colorem rubrum vel nigricantem, vt in ſuffuſionibus fieri ſolet, parit. Quod ſi accidat, Auicennas vnguem perforare, & ſanguinem ſuffuſum educere iubet. In qua re tamen cautione opus eſt, ne in perforatione cutis ſubiecta nervoſa lædatur, & dolor excitetur. Vngue perforato, vel etiam non perforato, imponatur *dictamnum Creticum* cum piſcium glutine. Vel *emplaſtrum baſilicum*, vel *radix ſigilli Salomonis* contrita. Vel ℞. *Sagapeni*, q. v. Miſceatur in mortario cum *oleo nucum*, vt fiat emplaſtrum, & ſupraponatur.

Curuatura vnguium.

Curuatura vnguium.

Curuaturæ vnguium inter vnguium vitia etiam nonnulli mentionem faciunt, & quidem eius, quâ in extremitatibus vngues curui & adunci quaſi vt in auibus, redduntur, eámque à ſiccitate nimia vnguium ſubſtantiam contrahente deducunt. Verum rarus hic affectus eſt, neque vbi datur, à ſiccitate prouenit ſed à vitioſa materia, ob quam copioſiùs affluentem vngues ita vitioſi creſcunt, id quod in Plica Polonica accidere diximus. Ideóque eorum alia curandi ratio non eſt, quam vnguium ſcabrorum & leproſorum.

Hoc non infrequens eſt, præcipuè in pedibus, vt vngues ad latera nimiùm excreſcant, & ſubiectam cutem perforent, vnde caro eo loci luxuriare incipit, quæ impedimentum & in calceis induendis, & in inceſſu affert. Quod ſi accidat, *alumen vſtum* inſpergendum quod carnem ſuperfluam tollit; poſtea vnguis, qui nimiùm excreuit, reſecandus.

Fiſſura vnguium.

Vnguium fiſſura.

Nonnunquam & ſoluta vnitas vnguibus accidit, vt vel in longum findantur, vel per tranſuerſum, velut in duas laminas diſſecti ſint.

Id quod vel à cauſſis externis, vt vulneribus accidit, vel ab humorum vitio, quod interdum in lue Venerea & lepra euenit.

Si à vulnere ſit fiſſura, vulnus curandum. Vngues tamen ſecti vniri nequeunt, ſed dum creſcunt, integer vnguis fiſſo ſuccedere ſolet; modò caueatur, ne, qua parte vnguis fiſſus eſt, cum cute ſubiecta coaleſcat. Hoc enim ſi fiat, nunquam integer vnguis, ſed ſemper bifidus ſuccreſcit. Si ab alio morbo & vitioſis humoribus ſit fiſſura, morbus ille curandus, & topica, ac vngui ea adhibenda, quæ ſcabritiei conueniunt.

Vnguium caſus.

Vnguium caſus.

Tandem etiam interdum vngues decidere ſolent, digiti extremitate nudâ relictâ: quod vitium ad morbos in numero meritò refertur; cùm ſine cauſſa vngues ad partium numero excludantur, vtpote qui ſuam naturalem conformationem & vſum habeant, & vt aliæ partes nutriantur, totique cohærent. Cur autem vngues decidant id primò, & præcipuè, ex vitio alimenti prouenit, quod vbi in alienam naturam declinat, ita quidem, vt non ſolùm ſimpliciter vitioſum ſit alimentum, id quod in ſcabritie, & aſperitate vnguium accidere ſolet, ſed vt acre ſimul ſit, ac radices vnguium erodat, eodē modo, quo in alopecia, ophiaſi ac pilorum defluuio, pilorum radices erodi ſolent, vngues decidunt. Sic non rarò poſt vlcera & vulnera circa radices vnguium, decidere ſolent vngues, pure eorum radices erodente. Et vbi vnguium radices à pure eroſæ fuerint, etſi vngues ſponte non decidant, tamen ab vngue nouo ſuccreſcente protruduntur. Ita compertum eſt, poſt febres malignas & peſtilentes non ſolùm capillos defluxiſſe, ſed & vngues decidiſſe: id quod & poſt venena ſumpta, & in lue Venerea accidiſſe obſeruatum eſt. Deinde idem ex inopia alimenti prouenire poteſt, quomodo iter per niues facientibus, & in aqua gelida manus diutius detinentibus, vngues decidiſſe compertum eſt, vel conſtipatis manuum poris alimentum vnguis aduehentibus, vel calore natiuo eorum exſtincto.

Vitium autem hoc quod viſui obuium eſt, non ſolùm deformitatem parit, ſed etiam apprehenſionem, cui vngues inſeruiunt, lædit: præterea cùm vngues digitorum apices contra externas iniurias quaſi muniant, inermes quaſi & externis iniuriis facilè obnoxij hoc modo digiti redduntur. Itaque curationem hoc malum non immeritò poſtulat. Non tamen omnes vngues decidui reſtitui poſſunt. Etenim ſi à prauo humore tota vnguis radix exeſa ſit & malum iam diu durauerit, aut ſi propter inopiam alimenti vngues deciderint, vix reſtitui poſſunt. Si verò radix tota eroſa non ſit, & malum fuerit recens, curationis ſpes ſupereſt. Tum igitur vngues tegere oportet pileo ex *ladano, ammoniaco, bdellio*, & *cera* parato.

Reduuia.

Reduuia.

Tandem non ipſorum vnguium, ſed cutis vnguibus proximæ vitium eſt, quod Latini Reduuiam, Græci παρωνυχίαν nominant, quod iuxta vngues ſit. Longè verò aliud vitium eſt hæc παρωνυχία Græcorum, quàm ille morbus, qui ſupra *p.* 1. *c.* 14. deſcriptus eſt, atque inter inflammationes numeratur, & Arabibus etiam Paronychia dicitur. Iſta enim Paronychia, vt ibi dictum: grauis & periculoſus morbus eſt: Paronychia verò Græcorum, de qua iam agimus, ſeu Reduuia leuiſſimus eſt affectus, qui nihil damni affert, & Medici curâ penè indignus videtur: quod patet ex Galeno, qui *comment.* 2. *de nat. hum. ſub finem*, diſputans, an ille liber ſit Hippocratis, ſcribit, Sabinum & reliquos librum illum reiiciunt, in eo exiguâ pauxilláque peccata animaduertere, maiora autem & conſideratione digna negligere ritu illorum prauorum Medicorum, qui cùm παρωνυχίαν ægrotantium conſiderant, magna deinde & difficilia mala per inſcitiam negligunt.

Neque eſt vt quis putet, Paronychiam Græcorum & Arabum eſſe eundem affectum, & quòd Reduuia ſit paruus & incipiens Paronychia, qualem Græci deſcribunt, ſine tumore, ſine inflammatione, ſine inſigni dolore, quæ ſpecies quædam ῥαγάδων ſit, & à Græcis deſcribitur. Si verò iam facta ſit, in inflammationem & abſceſſum periculoſum mutari, quaſi ab Arabibus

bus deſcribitur, & Panaritium ipſis nominatur. Experientiæ enim hæc non reſpondent. Neque enim Panarium Arabum à talibus fiſſuris incipit, neque Reduuia & Paronychia Græcorum vnquam in Panaritium mutatur.

Reduuia quid. Eſt igitur Paronychia ſeu Reduuia, leuis quædam cuticulæ ad vnguium radices fiſſura.

Prouenit autem ab humore ſalſo cuticulam eo loci erodente.

Vitium ipſum per ſe patet, neque quid periculi habet coniunctum, niſi quod leui quodam dolore moleſtum eſt, cùm cuticulâ fiſſa cutis nudatur.

Curatur autem *portulaca, malua radice & ſemine, oleo violarum, roſaceo.*

Fiſſuræ manuum.

Fiſſura manuum. Vltimo loco mentionem facere libet fiſſuræ manuum, quæ accidit præcipuè ſub initium hyemis, cùm manus teneriores frigori, cui nondum aſſuetæ ſunt, exponuntur, vnde in primis circa iuncturas fiſſuras contrahunt; id quod tamen interdum etiam pedibus accidit.

Curantur autem feliciſſimè hoc vnguento.

℞. *Lithargyri argenti, myrrhæ, zingib.* partes æqual. Puluériſentur ſubtiliſſimè & cum *cera virginea, melle, & ol. commun.* q. ſ. F. Vnguentum, cui odoris gratiâ *moſchus & ambra* addi poteſt.

LIBRI QVINTI

PARS QVARTA:

De Vulneribus:

CAPVT I.

De Vulneris natura, cauſſis, & differentiis.

INTER affectus p. n. corporis externos, & qui ſenſibus obuij ſunt, reſtant Vulnera, Fracturæ, & Luxationes; de quibus iam ordine dicemus. Et primò vulnus quod attinet, eſſe ſolutionem continui in parte, oſſe & cartilagine molliore, extra dubium eſt. Interdum tamen latè, interdum ſtrictè accipitur. Latiſſimè ſumit Celſus, dum *lib. 5. cap. 26.* ſcribit: *Peius vulnus eſt, quod etiam colliſum, quàm quod totum diſciſſum eſt, adeò vt acuto quoque, quam retuſo telo vulnerari commodius ſit.* Latè dum ſolutæ vnitati, factæ à re acuta, tribuitur, & quidem omni, ſiue punctim, ſiue cæſim ea facta ſit, quomodo Galenus 6. *meth. med. cap. 1. & ſeqq.* & neruos punctos vulneratos nominat. Strictè, dum à punctura diſtinguitur, vt vulnus ſit ſoluta vnitas in parte molli à re ſecante cæſim facta; punctura verò ſoluta vnitas in parte molli à re ſecante punctim facta. E quo patet, ſolutionem continui in parte molli latiùs patere, quàm vulnus ſeu cæſim, ſeu punctim factum. Poteſt enim in parte molli quoque vnitas ſolui à re non acuta, ſed dura & graui, idque vel cute integrâ apparente, vel etiam ruptâ, quod fit in vulneribus, à ſclopetorum globulis inflictis. Deinde quoque partis mollis vnitas ſolui poteſt à tenſione, quæ Ruptura in ſpecie in partibus ſimilaribus appellatur, in compoſitis verò ἀπόσπασμα, vbi abruptis li-

Vulnus quid. gamentis filamentiſque illis fibroſis, quibus partes inter ſe connectuntur, rumpuntur. E quibus patet, vulnus eſſe ſolutam vnitatem in parte molli à re ſecante & acuta factam.

Si verò, vt rectè Guido, *lib. 2. Chirurg.* & Fernelius *lib. 7. meth. medend. cap.* 6. monent, vulnus ſordidum fiat, atque aliquid de vulneratæ partis ſubſtantia à pure erodatur, tunc vulnus in vlcus abit, aut certè vulneri vlcus coniungitur. Impugnat quidem hanc ſententiam Rudius, *lib. de vulneribus, c. 1.* ſed fruſtra. Neque enim quod ille ſine ratione putat, abſurdum eſt, vnum morbum in alium mutari, aut vnum alij accedere. Vulnus & vlcus vtrumque eſt ſoluta vnitas in parte molli, ſed vulnus ſolâ ſectione abſoluitur, vlcus verò fit ab eroſione, & proinde in vlcere aliquid de ſubſtantia partis amittitur. Si ergo in vulnere à parte aliquid de ſubſtantia carnis erodatur & abſumatur, omninò concedendum eſt, iam etiam vlcus adeſſe. Quod tamen non ita accipiendum eſt, quaſi quamprimùm quarta die pus in vulnere apparet, vlcus adeſſe dicatur. Pus enim illud prouenit a ſanguine extra venas effuſo, aut alimento in venis capillaribus & ſpatiis partium hærente, neque aliquid tunc de ſubſtantia propria partis eroſum eſt. Si verò quacunque de cauſſa tanta puris copia colligatur, vt aliquid de ſubſtantia partis erodatur, vlcus adeſſe negari non poteſt, cùm omnia, quæ ad eſſentiam vlceris requiruntur, tum adſint, & tum curatio non amplius, vt in vulnere ſimpliciter, ſed vt in vlcere inſtituenda.

Cæterùm cùm vulnus ſit è morborum numero, quæ actiones ab eo lædantur, non ſine cauſſa diſquiritur. Rectè autem reſpondetur, omnes partis actiones & vſus, ad quos deſtinata eſt ea pars, à vulnere lædi, ſiue pars illa eas perficiat, ſeu vt ſimilaris, ſeu vt inſtrumentalis. Actiones organicas à vulnere lædi ſæpiſſimè (ſi nimirum pars motui deſtinata vulneretur) manifeſtum eſt; cùm membrum vulneratum debito modo moueri ampliùs non poſſit. Vena etiam diſſecta ampliùs ſanguinem ad partem alendam aduehere non poteſt, nec arteria ſanguinem vitalem & ſpiritus, aut neruus ſpiritus animales.

Temperamentum verò partis equidem proximè & immediatè à vulnere non læditur, mediatè tamen, dum nimirum vaſis diſſectis, & ſanguine effuſo ſimul calor partis diſſipatur, & ſanguinis ac ſpiritus & caloris influentis, qui ad partis temperamentum neceſſarius eſt, influxus impeditur. Quibus de cauſſis omnibus partis attractio, coctio, nutritio, & expulſio læditur. Atque hinc accidit, vt partis temperamento mutato, plura, quàm aliàs conſueuerant, in eâ generentur excrementa. Ideò etiam prouenit, vt pus non ſtatim in vulneris principio, ſed poſtea, circa quartum ſcilicet diem generetur, vbi ſcilicet calor partis diſſipatus iterum reſtituitur.

Vſus quoque in partibus vulneratis læditur. Cutis vulnerata partes ſubiacentes ampliùs tegere non poteſt, peritonæum diſſectum, inteſtina, cornea tunica oculi humores non ampliùs continet, venæ & arteriæ diſſectæ non ampliùs ſanguinem, nec nerui ſpiritus animales vehere poſſunt.

Differentiæ.

Differentiæ vulnerum aliæ ſunt eſſentiales, aliæ accidentales. Eſſentiales, ab ipſa vulneris natura ſumuntur, nimirum à forma, cuius ratione ſecundum figuram alia ſunt recta, alia obliqua, & quidem variæ figuræ ſecundum magnitudinem, alia parua, alia magna, alia profunda, alia ſuperficialia. Quò referri poteſt & illud, quod vulnere inflicto, vel aliquid de ſubſtantia partis abſciſſum, vel nihil abſciſſum eſt. Quanquam ſi rem accuratè æſtimare velimus, nec hæ ſunt propriæ & eſſentiales differentiæ cùm non ab ipſa vulneris eſſentia, ſed potiùs quibuſdam vulnerum accidentibus, vt magnitudine, figura petantur. A parte affecta, quæ nunc eſt caro muſculoſa, nunc neruus, nunc ligamentum tendo: nunc hæc vel illa pars afficitur. Et quidem in vna parte multum refert, in qua particula partis vulnus ſit, v. g. an in principio, an in fine, an in medio muſculi ſit vulnus: an in viſcere aliquo parenchyma, vel vaſa in eo ſint vulnerata. A cauſſa, quod vulnus inflictum eſt vel cæſim, quod in ſpecie vulnus appellatur: vel punctim, quod punctura in ſpecie dicitur: vel cum punctura adeſt inciſio; vel ſimul adeſt inciſio & contuſio, vel omnia hæc tria, inciſio, punctura & contuſio coniunguntur.

Differentiæ.

Accidentales verò differentiæ ſunt, quæ ab iis quæ extra definitionem vulneris ſunt, petuntur. Galenus, 3. *meth. med. c. vlt.* ad tria capita eas redigit, & eas deſumi docet, vel à generationis modo, quod ſcilicet totum ſit inciſum, vel totum diſruptum; vel pars inciſa, pars diſrupta. Secundò à vulneris ſitu, vbi ſcilicet in vulnere obliquè inflicto altera pars vulneris in conſpectu eſt, altera ſub cute latet. Tertiò a tempore, quod aliud vulnus eſt recens, aliud vetus.

Sunt & accidentales, ſeu potius impropriæ quædam, ab iis quæ vulneri coniunguntur petitæ differentiæ, quod ſcilicet vulnus eſt venenatum, quod gladio venenato vel morſu venenati animalis eſt inflictum: quod vulneri inflammatio vel eryſipelas acceſſit, aut fractura vel luxatio coniuncta eſt: vel hæmorrhagia, dolor, aut aliud ſymptoma coniungitur.

Cauſſæ.

De cauſſis vulnerum multa dicere opus non eſt. Vulneris cæſim facti cauſſæ ſunt omnia, quæ incidendi vim habent, enſis, vitrum, & ſimilia. Puncturæ, quæcunque acuta ſunt, ſagittæ, acus, dentes animalium. Rumpunt, quæcunque partem mollem diſtendunt, & in partes contrarias diuellunt, vt vehementi ponderis eleuatio vel geſtatio, caſus, percuſſio, vociferatio, & ſimiles. Contundunt, grauia ac dura & retuſa, vt lapis, lignum, plumbum, & inter hæc globi plumbei è ſclopetis emiſſi perforandi vim habent.

Cauſſæ.

CAPVT II.

De Signis Diagnoſticis.

Signa Diagnoſtica. EQuidem vulnus ipſum per ſe ſenſibus manifeſtum eſt, nec ſignis, quibus cognoſcatur, opus habet. Verùm etſi qui locus in cute vulneratus ſit ſenſui pateat: tamen ſi vulnus ad anteriora penetret, quæ intus partes vulneratæ ſint, ſæpe obſcurum eſt. Id autem cognoſcitur primò ex partium ſitu, deinde actione læſa, & vſu, tertiò ſymptomatibus ſuperuenientibus, quartò excretis. Si enim capitis vulnus profundius ſit inflictum, cerebrum eſſe vulneratum: ſi thorax totus gladio transfoſſus, pulmones vulneratos eſſe indicio eſt, & ita de reliquis partibus. Ad quam rem cognoſcendam, partium ſitus ex Anatomia diſcendus eſt. Secundò, actiones læſæ partem vulneratam monſtrant. Ita vulnere in pube accepto, ſi vrina ſponte profluat, ſphincterem veſicæ læſum eſſe indicat. Videndum tamen hic, an actio, aliqua per conſenſum alterius partis lædatur. Ideóque alia ſigna

coniungenda

coniungenda ſunt. Si vulnere in abdomine accepto, inteſtina procidant, peritonæum diſſectum eſſe argumento eſt.

Excreta quod attinet, ſi chylus excernatur per vulnus, ventriculum, vel inteſtina tenuia: ſi feces alui, inteſtina craſſiora: ſi vrina, veſicam vulneratam eſſe ſignum eſt. ſi per vulnus thoracis aër egrediatur, pulmones vulneratos eſſe ſignificat. An vena vel arteria vulnerata ſit, ſanguis effluxus indicat; cùm qui ex arteria profluit, ſaliendo effluat, & magis rubicundus ſit.

Ab accidentibus quoque ſuperuenientibus pars vulnerata ſignificatur. Ita dolor vehemens ſtatim ſuperueniens neruum vulneratum eſſe indicat.

CAPVT III.

De Prognoſticis, & euentu vulnerum prædicendo.

ANtequam Medicus curationem vulneris aggrediatur, omnino de Prognoſticis priùs ſollicitus eſſe debet. Primò nimirum præcognoſcendum, an vulnus ſanabile ſit, vel inſanabile. Et quidem ſi ſanabile, an facilis an difficilis curationis, & an ægro integra & priſtina ſanitas poſſit reſtitui, an verò ſanatus alicuius membri actionem læſam ſit paſſurus. Sæpe enim accidit, vt tendine aliquo diſſecto, partis alicuius motus amittatur; cerebro vulnerato memoria aut ratiocinatio lædatur. Præterea an breui, an longo tempore vulnus poſſit ſanari.

Si verò vulnus ſit inſanabile, an lethale ſit, & ad mortem vergat, an verò in vlcus longum ſit degeneraturum.

Tandem etiam mutationes vulneris, ſiue ad bonum, ſiue ad malum, & quando futuræ ſunt prædicendæ.

Primò autem diligenter explicandum.

Quæ vulnera ſint lethalia, quæ non.

Etenim magni momenti eſt hæc quæſtio, & Medico diligenter atque acutè penſitanda ac cognoſcenda. Cùm enim non rarò in iudiciis & foro vita nonnullorum ob vulnera aliis inflicta periclitetur, & à Iudicibus Medicorum ſententia hac de re requiratur, danda diligens opera, vt Medicus talem ſententiam de Qualitate vulneris ferat, quâ innocens non condemnetur, nec reus abſoluatur.

Principio autem tenendum, non omne vulnus, quod mors ſequitur, lethale eſſe dicendum, ſed id ſolùm quod ſuapte naturâ mortem adfert. Talia autem vulnera ſunt duplicia. Nam lethale, vt Galen. 5. *aph.* 2. & 6. *aph.* 18. docet, interdum accipitur de iis, quæ ex neceſſitate, interdum verò de iis, quæ ferè, & vt Hippocrates loquitur, *ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ*, ſunt lethalia, ac ob quæ, vt Hippocr. per *aphor.* 18. *ſect.* 6. *in Coacis*, limitat, vulnerati *ἀποθνήσκουσι μάλιστα, moriuntur plerumque*, ſeu ferè; quomodo lethale Gal. 5. *aph.* 2. pro eo, quod periculoſum, ac ſæpe morte terminatur, accipi ſcribit. De priore autem genere in primis quæritur: Quod enim vulnus in aliis aliquando curatum eſt, id pro ſimpliciter lethali haberi non poteſt. Quando autem pro lethali vel non lethali habendum ſit, poſtea dicetur. Ideóque ſecundo, vulnera ſimpliciter lethalia haberi non poſſunt, vbi ſuperuenientibus grauib. ſymptomatibus (quæ tamen non neceſſariò & ſemper vulnerib. talibus ſuperueniunt) æger moritur, vt cum vulneribus articulorum & neruoſarum partium inflammatio, delirium, & alia ſymptomata accidunt, aut ob cacochymiam in corpore latentem febris occaſione vulneris accenditur. Et omnino multa ſæpe incidunt, quæ morbos ſuapte naturâ ſanabiles inſanabiles reddunt. Sicut nec ea, quorum ſanatio diu protrahitur, quorúmque occaſione tandem accidit, vt æger lentâ morte pereat, pro lethalibus ſimpliciter habenda. Id quod accidit, vbi pulmone vulnerato vlcus & phthiſis ſubſequitur, aut thorace vel ventriculo vulnerato; quæ ſæpe poſt longum temporis ſpatium ægro mortis cauſſæ ſiunt. Cùm enim talia vulnera in aliis ſanata fuiſſe obſeruatum ſit, pro ſimpliciter lethalibus haberi non poſſunt. Sed ea demum vulnera ſimpliciter lethalia ſunt, quæ paucarum horarum vel dierum ſpatio, neceſſariò ægro mortem inferunt, nec vlla arte ſanari poſſunt. Ideóque diſtinguendum inter vulnera lethalia, & inſanabilia. Lethalia enim omnia inſanabilia ſunt, ſed non omnia inſanabilia lethalia. Inſanabilia enim, vt dictum, ea ſunt, quæ quidem ſanari non poſſunt, nec tamen ægro ſubitò mortis cauſſa ſunt, cùm etſi non ſanentur, æger tamen non ſolùm multas ſeptimanas, ſed & annos viuere poſſit. Tale vulnus fuit illud, quod deſcribunt Matthias Cornax, *in epiſtola reſponſoria ad D. Ægidium Hertogh.* & Iul. Alexandrin. *in annotat. ad Galeni lib. 6. meth. med. c.* 4. Cùm enim ruſticus quidam in Bohemia, in venatione lato venabulo vulnus in ventriculo accepiſſet, illud conſolidari non potuit, ſed labia vulneris tractu temporis occallvere, vt vulneratus per multos annos ſuperuixerit: & per inſtrumentum applicatum, quando liberet, ventriculum euacuare potuerit.

Quæ autem vulnera ſimpliciter lethalia ſint, iam diſpiciendum. Cùm verò mors à calidi natiui defectu & extinctione accidat; calor autem natiuus dupliciter extinguatur, vel ſenſim, quod fit in morte naturali, & morbis diuturnis, vt phthiſi, & ſimilibus; vel ſubitò & violenter: poſteriore modo vulnera mortem, vtpote violentam, afferre neceſſe eſt.

Extinguitur autem calor innatus, vel quia ſpiritus vitales diſſipantur, vel quia ſuffocantur. Ergo omnia vulnera, quæ lethalia, & ex neceſſitate mortem violentam inferunt, ſpiritus vitales ſubitò vel ſuffocant, vel diſſipant & corrumpunt. Quia verò cor ſpirituum vitalium & caloris natiui officina eſt, primò cordis vulnera omnium maximè & celerrimè mortem violentam afferre poſſunt. Et quidem vt Galen. 5. *de loc. affect. c.* 5. ſcribit, ſi ad ventriculum cordis, ſiniſtrum præcipuè, vulnus penetret, hominem ſtatim interire neceſſe eſt; ſi verò vulnus non ad ventriculum vſque pertingat, ſed in cordis ſubſtantia vulnus conſtiterit, viuere quidem aliquandiu homo poteſt, ſed tamen mori morte hac violenta neceſſe eſt.

Secundò, hominem mori neceſſe eſt, ſi in vicinis pulmonibus vas aliquod vulneretur, & ex eo ſanguis copioſus ad cor effundatur, idque obruat & calorem eius ſuffocet.

Tertiò, omnia vaſorum magnorum vulnera interna, quæ nullâ arte occludi poſſunt, quia faciunt, vt ſanguine ſeu ex venis, ſeu arteriis copioſè effuſo, ſpiritus ſubitò diſſipentur, hominem citò iugulant.

Quartò, omnia vulnera lethalia ſunt, quæ reſpirationem ſubitò tollunt, cordiſque ventilationem impediunt, & ita, vt calor natiuus in corde ſuffocetur, ac vt homo eo ferè modo, quo Apoplectici mori ſolent, moriatur, faciunt. Talia vulnera ſunt primò vulnera cerebri, ſed non omnia, cùm multa vulnera cerebri non ſint lethalia, vt poſtea dicetur, & *lib.* 1. *pract. part.* 1. *c.* 23. dictum. Verùm magna, & ea quæ in cauſſa ſunt, vt ſpiritus animales ſubitò diſſipentur, vel ſanguine è vaſis effuſo principium neruorum occludatur, atque ita ſpirituum animalium influxus prohibeatur, vel ex eodem inflammatio cerebri aut febris excitetur. Idque non ſolum præſtant ipſius cerebri vulnera, ſed & capitis percuſſiones aut contuſiones vehementes, quibus vaſa cerebri, & circa cerebrum rumpuntur, ſanguíſque ex iis ad principium neruorum effunditur, ibique ſubſiſtens influxum ſpirituum animalium prohibet. Quod & fieri poteſt, ſi ſinus cerebri læduntur, & ex iis ſanguis ad baſin cerebri effundatur, vt & in vulneribus oculorum, ſi tam profundè penetrent, vt vel vaſa cerebri, vel quæ ſunt in baſi, vel circa baſin cerebri aperiant, & vt ſanguis ad baſin cerebri effuſus influxum ſpirituum animalium principio neruorum compreſſo, impediat. Etſi enim, ſi ſanguis ſupra cerebrum effundatur, cranio perforato & aperto effundi poſſit: tamen ſi ad baſin effundatur, euacuari non poteſt.

Videtur tamen adhuc alius eſſe modus, quo in cerebrum vel circa cerebrum effuſus ſanguis, mortem intra paucos dies affert, ſi euacuari non poteſt. Cùm enim ſit extra vaſa, ferè circa quintum diem putreſcere incipit, vnde febres, deliria, conuulſiones excitantur, vt homo, vt in phrenitide ferè moriatur.

Quod à cerebri vulneribus ſit, idem à ſpinali medulla, ſi in parte ſuperiore, & quidem tota diſſecetur, accidit. Tum enim motus partium inferiorum omnium, atque ita thoracis etiam abolетur, ægrique ſuffocantur.

Atque ad hos quatuor modos omnia vulnerum lethalium genera referri poſſe exiſtimo. Ideóque ſi quod vulnus in aliquam corporis interiorem partem penetret, atque inde æger breui temporis ſpatio moriatur, vulnus illud lethale fuiſſe iudicandum eſt, & ſi diligenter inquiratur, ad aliquod horum lethalium vulnerum genus referri poſſe exiſtimo: ſiue vulnus illud facultatem vitalem ipſam immediatè: ſine alio morbo vel ſymptomate interueniente lædat. Nam, vt Nicolaus Boërius, *deciſ.* 323. *n.* 10. è Felino ſcribit, par eſt, aliquem ex vulnere, & ex infirmitate ab ipſo cauſſata mori. Quod tamen ita accipiendum, ſi vulnus morbum illum vel ſymptoma, quod mortis cauſſa eſt, neceſſariò attrahat.

Reliqua verò vulnera, quæ ad horum modorum aliquem referri non poſſunt, non ſimpliciter nec neceſſariò lethalia eſſe puto. Quod vt clarius fiat, omnium partium vulnera, quæ lethalia perhibentur, iam in ſpecie perpendere libet.

Septem verò partium vulnera lethalia eſſe cenſet Hippocrates, dum 6. *aphor.* 18. ſcribit: *κύστιν διακοπέντι, ἢ ἐγκέφαλον, ἢ καρδίην, ἢ φρένας, ἢ τῶν ἐντέρων τι τῶν λεπτῶν, ἢ κοιλίην, ἢ ἧπαρ, θανατῶδες. Cui veſica perfecta fuerit, aut cerebrum, aut cor, aut ſeptum tranſuerſum, aut tenue quoddam inteſtinum, aut ventriculus, aut iecur, lethale eſt.* Quem tamen aphoriſmum tum limitat, tum ampliat, *in Coacis, aph.* 509. *in Cod. Foeſij,* dum inquit: *ἀποθνήσκουσι μάλιστα ἐκ τῶν τρωμάτων, ἢν τις ἐγκέφαλον τρωθῇ, ἢ ῥαχίτην μυελὸν, ἢ ἧπαρ, ἢ φρένας, ἢ καρδίην, ἢ κύστιν, ἢ φλέβα τῶν παχειῶν. Θνήσκει δὲ, κἢν ἐς ἀρτηρίην καὶ πλεύμονα μεγάλαι σφόδρα αἱ πληγαὶ γένωνται, ὥστε τοῦ πλεύμονος πληγέντος, ἔλασσον προσερχόμενον πνεῦμα κατὰ στόμα γίνεσθαι, ἢ τὸ ἐξιὸν ἐκ τοῦ τρώματος. Θνήσκουσι δὲ καὶ οἱ ἐς τὰ ἐντὸς νεῦρα, ἢν τέ τι τῶν λεπτῶν τιτρωσκῶσιν, ἢν τε τῶν παχέων ἢν ἐπικάρσιος ἡ πληγὴ γένηται καὶ μεγάλη. Εἰ δὲ μικρὴ καὶ ὀρθία, περιγίνονται ἔνιοι, ἥκιστα δὲ θνήσκουσιν οἱ τιτρωσκόμενοι, οἷσι ταῦτα μηδὲν ἐστὶ τῶν τοῦ σώματος μερέων, ἢ τούτων προσωτάτω. Ex vulnere ferè mors contingit, ſi cui vulneratum fuerit cerebrum; aut ſpinalis medulla, aut iecur, aut ſeptum tranſuerſum, vel cor, aut veſica, aut quædam grandis vena. Mors quoque ſubit, ſi in arteriam & pulmonem inſignes valde plagæ inflictæ ſunt, ita vt percuſſo pulmone, minor ſit qui per os prodit ſpiritus, quàm qui per vulnus excidit: Intereunt verò, quibus nerui interiores*

Vulnera lethalia, ex Hippocrate.

teriores ſiue tenues aliquas, ſiue craſſas, vulnus acceperit, ſi plaga transuerſa fuerit & magna: quod ſi parua & recta, nonnulli periculo eximuntur. Minimè autem ab his vulneribus mors impendet, quæ in corporis partes, in quibus hæc non ſunt, aut ab his quàm longiſſimè abſunt, infliguntur. Limitat quidem, dum non ſimpliciter talia vulnera lethalia eſſe ſcribit, ſed μάλιστα, *maxime, ferè.* Ampliat verò, dum addit medullam ſpinalem, venas quæ craſſiores ſunt, aſperam arteriam, & pulmonem, ac interiores neruos. Ideóque harum partium vulnera ordine conſiderabimus. Reliquarum enim minimè per ſe lethalia eſſe, extra dubium eſt, idque ipſe Hippocrates, *allegato aphor.* 509. *in Coacis*, docet. Celſus, *lib.* 5. *cap.* 26. Sententiam Hippocratis ad hunc modum expreſſit: *Seruari non poteſt, cui baſis cerebri, cui cor, cui ſtomachus, cui iecinoris porta, cui in ſpina medulla percuſſa eſt, cuique aut pulmo medius, aut ieiunum, aut tenuius inteſtinum, aut ventriculus, aut renes vulnerati ſunt, cuive circa fauces grandes venæ vel arteriæ præciſæ ſunt. Vix autem ad ſanitatem perueniunt, quibus vllâ parte pulmo, aut iecinoris craſſum, aut membrana quæ continet cerebrum, aut lien, aut vulua, aut veſica, aut vllum inteſtinum, aut ſeptum tranſuerſum vulneratum eſt. Hi quoque in præcipiti ſunt, in quibus vſque ad grandes, intúſque conditas venas, in alis vel poplitibus mucro deſedit. Periculoſa etiam ſunt vulnera, vbicunque venæ maiores ſunt, quoniam exhaurire hominem profuſione ſanguinis poſſunt. Idque euenit non in alis tantùm, atque in poplitibus, ſed etiam in his venis, quæ ad anum teſticuloſque perueniunt. Præter hæc malum vulnus eſt, quodcunque in alis, vel fæminibus, vel inanibus locis, vel in articulis, vel inter digitos eſt. Item quodcunque muſculum, aut neruum, aut arteriam, aut membranam, aut os, aut cartilaginem læſit.* Quia verò, quod Hippocrates, 6. *aphor.* 18. dixit eſſe θανατῶδες, *lethale*, id *in Coacis, aphor.* 509. per ἀποθνήσκουσι μάλιστα, *moriuntur ferè*, explicat; quæ harum partium vulnera lethalia ſint ſimpliciter, quæ non, videndum.

Cerebri vulnera.

Primò, cerebri vulnera inter lethalia refert Hippocrates, 6. *aph.* 18. In *Coacis* tamen id limitat, & μάλιστα id fieri ſcribit. Neque enim omnia cerebri vulnera lethalia ſunt. Vidit ipſe Galenus vulnera talia curari, 8. *de vſu part.* 10. 6. *aph.* 18. Exempla quoque habentur apud Valleriolam *lib.* 4. *obſeruat.* 10. *lib.* 5. *obſeru.* 9. *lib.* 6. *obſeru.* 4. Guil. Fabricium. *cent.* 4. *obſeru.* 1. 2. & 3. & longum catalogum Medicorum, qui vulnera cerebri ſanata viderunt, recenſet Ioan. Andr. à Cruce, *de vulner. h. lib.* 1. *tr.* 2. *cap.* 14. *de cerebro ſauciato.* Imò obſeruandum eſt, particulâ cerebri amiſſâ, ægrum nihilominus conualuiſſe: cuius rei variæ hiſtoriæ annotatæ à Medicis, Anton. Muſa Braſauolo, *comm. in Hippocr. aphor.* 18. *ſect.* 6. Nicolao Maſſa, *lib.* 1. *epiſtol.* 11. Fallopio, *de curand. vulnerib. cap.* 45. Franciſco Arcæo, *de curand. vulnerib. lib.* 1. *cap.* 6. Ioan. Andr. à Cruce, *lib.* 1. *de vulnerib. tract.* 2. *cap.* 14. Ambroſ. Paræo, *lib.* 9. *c.* 22. & aliis, quæ pleraque colligit Schenckius, *lib.* 1. *obſ.* 40. & 42. Notatu etiam dignæ ſunt hiſtoriæ de periculoſiſſimis cerebri vulneribus, quæ extant apud Cabrolium *obſeru.* 16. 22. & 34. Henricum Petræum, *tom.* 2. *diſput. Harmonic. diſp.* 36. *quæſt.* 10. Guil. Fabricium, *paſſim in centuriis obſeruationum.* Matthiam Glandorpium, *in ſpec. Chirurg. cap.* 22. *obſ.* 5. Et ipſe cum Chirurgo curaui fabrum lignarium, qui in oſſe ſiniſtro ad ſuturam coronalem, ſecuris ex alto proiectæ acie vulnus pollicis ferè longitudine in cerebrum penetrans acceperat, ita vt particula cranij effracta ſtatim eximi poſſet, & cerebri portio nucis iuglandis ferè magnitudine propenderet. Conualuit tamen, cerebri illâ portione extrà propendente ſenſim abſcedente. Et quod mirum, toto morbi decurſu, nec de dolore capitis, nec de vllo ſymptomate conqueſtus eſt, & ambulare ſine impedimento potuit. Et tot huius rei exempla paſſim nota ſunt, vt plura congerere ſuperuacaneum ſit. Contrà ex vulneribus cerebri plurimos mori, quotidiana teſtatur experientia.

Ad cerebri vulnera pertinent & illa, quæ ſeu ipſi cerebro, ſeu partibus vicinis cranio concluſis, per oculi orbitam infliguntur, vt poſtea dicetur.

Cur autem vulnera cerebri interdum ſint lethalia, interdum non, inquiſitione dignum eſt. Nonnulli cenſent, ea vulnera, quæ in ventriculos non penetrant, non eſſe lethalia, ea verò quæ in cerebri ventriculos pertingunt, eſſe lethalia; idque ob ſpirituum, qui in ventriculis continentur, diſſipationem ſubitam. Ac videtur id ſenſiſſe Galenus, dum 6. *aph.* 18. ſcribit, adoleſcentem Smyrnæ in Ionia, accepto in altero ventriculorum anteriorum vulnere, ſuperſtitem fuiſſe, ſed ne ad temporis quidem momentum viuere potuiſſe, ſi vtrumque ſimul cerebri ventriculum vulnus violaſſet. Verùm etiam cerebri ventriculis violatis homines ſuperuixiſſe, hiſtoriæ allegatæ docent; nec ratio bona eſt. Neque enim in cerebri ventriculis ſpiritus animales generantur, & continentur, vt Recentiores ſatis demonſtrarunt; nec cerebri ventriculi ita interſtitiis ſeparati & diſtincti ſunt, vt vno vulnerato, ſpiritus, ſi in ventriculis continerentur, non ex altero quoque exire poſſent.

Sententiam meam vt aperiam, Cerebri, etſi ſit pars nobilis, vulnera eſſe lethalia non exiſtimo; quatenus cerebrum lædunt, ſed quatenus ob vulnera cerebri, Cordi & facultati vitali, quæ ad vitam vitè neceſſaria eſt, vis infertur. Cerebrum enim non eſt ſedes & inſtrumentum facultatis vitalis, ſed animalis. Vnde vt teſtatur Braſauolus, *in comm.* 7. *aph.* 18. *ſect.* 6. & alij, ex vulneribus cerebri ſenſus interiores interdum læduntur, homóque memoriam amittit, & ſtupidus euadit, ſaluâ manente vitâ. S. verò ob cerebri vulnera facultas vitalis periclitetur, mortem ſequi neceſſe eſt. Fit autem hoc, vbi neruorum principium (vnde Celſ. *alleg. loc.* non ſimpliciter vulnera cerebri eſſe lethalia dixit, ſed cùm baſis cerebri vulnerata eſt) occluditur, ſeu obſtructione, ſeu compreſſione, ſeu diſſectione; atque ita homo denegato ſpirituum animalium influxu, apoplecticorum more, moritur, vel membranis cerebri & neruis vellicatis conuulſio excitatur. Nam & ipſa conuulſio, ſi ſit vehemens, grauiſſima ſymptomata, continuos dolores, vigilias, lipothymiam & ſyncopen, difficilem reſpirationem, & tandem ſuffocationem excitat, vnde tandem homo iugulatur. Quomodo in capite vulnerati, non quidem primo die ſtatim moriuntur, ſed poſtea, vbi ſanguis è vaſis ſuis effuſus in cerebrum, vel circa cerebrum putreſcere incipit, cerebrique inflammationem, febrem, delirium, conuulſionéſque excitat, atque ita ægrum è medio aufert.

Faciunt autem hoc vulnera, quocunque modo & viâ cerebro infligantur, ſiue nimirum per cranium, ſiue per oculi orbitam, ſiue aliâ viâ ad cerebrum penetrent. Allegatur quidem ex Paræi *lib.* 9. *cap.* 9. hiſtoria Henrici II. Regis Galliæ, qui anno Chriſti 1559. in haſtiludio, à fractæ & diſſultantis lanceæ trunco vulnus ſupra dextrum ſupercilium in cute muſculoſa frontis ad minorem vſque oculi ſiniſtri angulum accepit, multis eiuſdem trunci fruſtulis in oculi ſubſtantiam depactis, oſſibus tamen integris. Verùm cùm oculi orbita integra fuerit, nec vulnus oculi ad cerebrum penetrârit, non ex oculi vulnere, ſed ex commotione cerebri mortuus eſt, quod ipſa cranij apertio demonſtrauit. Cùm enim vndecimo ab ictu die mortuus eſſet cranio aperto, in parte ictui oppoſitâ ad mediam occipitia ſuturam, effuſi inter craſſam & tenuem meningem ſanguinis copia reperta eſt, quæ putreſcens & cerebrum corrumpens, procul dubio Regi mortis cauſſa fuit.

Oculi verò lethale vulnus nuper in ciue quodam hîc vidi, qui gladio acuto, ad externum dextri oculi angulum, vulnus, ſaluo oculo, per orbitam, quà neruus opticus oculum ingreditur in cerebrum vſque profundè penetrans accepit, vnde vaſis paſſim diſciſſis magna ſanguinis copia in cerebrum effuſa eſt, è quo vulnere ipſe apoplecticorum more ſtatim attonitus concidit, & circiter horam nonam poſtea mortuus eſt.

Vulnera ſpinalis medullæ.

Secundò, Spinalis medullæ vulnera quod attinet, cùm ſpinalis medulla in partibus ſub cerebro ſitis, cerebri vices gerat, & cum cerebro ſubſtantiam & membranas communes habeat: eodem modo, vt cerebri vulnera ſpinalis medullæ vulnera lethalia eſſe poſſunt, ſi nimirum ſuperiore parte vulneretur, quâ læſâ, ſpirituum animalium in totum corpus influxus lædi, & hinc in omnibus capiti ſubiectis partibus, quæ à ſpinali medulla neruos accipiunt, ſenſus & motus tolli, & per conſequens etiam reſpiratio aboleri poteſt. Noui lanium quendam, qui boues mactaturus, eos non ſecuri, quod vulgò fieri ſolet, percutiebat, ſed exiguum cultellum, eo in loco, quo caput vertebris colli coniungitur, in ſpinalem medullam adigebat, vnde bos attonitus quaſi ſtatim concidebat. Faciunt autem hoc præcipue ea vulnera, quæ tranſuerſim totam ſpinalem medullam diſſecant, atque ita influxum ſpirituum animalium in partes inferiores omnes prohibent, vel vniuerſalem & lethalem corporis conuulſionem pariunt. Qualia vulnera ſunt præcipuè, quæ infligũtur collo parte interiore, quâ vertebræ quodammodò ſunt diſiunctæ, neque altè admodum vniuntur, ſed tanquam vinculo quodam mucoſo neruoſóque ad faciliorem motum alligantur, quò fit, vt dum vulneratur collum ictu vehementi, medulla ipſa attingi queat, ſi verò inferiore loco vulnera ſpinali medullæ infligantur, non neceſſariò ſunt lethalia, & quò diſpoſitiones p.n. plus ſunt in ſpinæ parte inferiore, eò minus noxiæ, vt Galen. 4. *de loc. affect. c.* 3. docet. Etſi enim & tum dolor, vigiliæ, inflammationes, & alia quæ mortem ægro afferre poſſunt, ſuperuenire queant: tamen ea vulnera ſimpliciter lethalia non habentur; cum fieri poſſit, vt talia ſymptomata non ſuperueniant.

Cordis vulnera.

Tertiò, Cordis vulnera inter lethalia recenſentur, & quidem rectè, cùm cordis vulnera omnia neceſſariò vel ſimpliciter ſint lethalia, vtpote quæ caloris natiui officinam & fontem lædunt, idque in confeſſo apud omnes eſſe ſcribit Gal. 6. *aph.* 18. Et quidem cordis vulnus magnum & profundũ, & quod in ventriculos eius penetrat, ſubitò necat; quod verò exiguum, & in carne ſaltem cordis ſubſiſtit, neque ad ventriculos penetrat non ita multo poſt ægrum tollit. Ventriculis enim apertis ſubita fit ſanguinis arterioſi effuſio, ſpirituúmque vitalium diſſipatio, idque in primis ſiniſtro ventriculo aperto. Si verò vulnus in cordis ſubſtantia ſubſtiterit, neque ad ventriculos penetrauerit, homo quidem totam diem interdum viuere poteſt: mox tamen vtpote in loco calidiſſimo, & ſanguine ac ſpiritu turgente, inflammatio, & hinc ſyncope ac mors ſequitur. Neque compertum eſt, vnquam quenquam corde vulnerato euaſiſſe. Etſi verò obſeruatum ſit, in corde tumores, vlcera reperiri: tamen iſta cùm ſenſim fiant, vita aliquandiu cum iis perſiſtere poteſt, etſi tandem & ipſa homini mortem afferant. Vulnera verò cùm ſubitò œconomiam cordis turbent, cum iis vita diu perſiſtere non poteſt. Et quanquam Galenus, *lib.* 2. *de decret. Platon. & Hippocrat. c.* 4. refert, victimas ad aras, corde exſecto, clamaſſe: tamen id tamdiu ſaltem durat, quamdiu ſpiritus vitales in arteriis ſuperſunt

perſunt, quibus exhauſtis, paulò poſt animal concidit & moritur. Nam vt Ariſtoteles, *lib. 3. de part. animal. cap. 4* ſcribit, *Cor ſolum viſcerum atque omnium corporis partium, nullum vitium patitur graue; idque recta ratione. Cum enim principium corrumpitur, nihil eſt quod cæteris quæ inde pendent, præbere poſſit auxilium.* Et imprimis, vt dictum, ſiniſtro cordis ventriculo, qui ſanguinis & ſpiritus vitalis officina eſt, vulnerato, æger mox perit. Si autem dexter ventriculus vulneretur, ægrum aliquandiu vitam protrahere poſſe, hiſtoria mira, attamen vera in Bibliotheca Academiæ Groningenſis, tabulæ penſili inſcripta, comprobat, vt eam deſcribit Gothofredus Hegenitius, *in Itinerario Friſio-Hollandico*, *pag. 16.* his verbis.

Nicol. Mulerius, Lectori S.

Creditum hactenus fuit corde vulnerato non poſſe quenquam vel ad vnius horulæ momentum vitam producere. Quam ſententiam ratio firmat & experientia. Cum enim vita noſtra à ſpirituum incolumitate dependeat, quorum officina fabricáque in ipſo corde ſita eſt, corde vulnerato, ſpirituum generationem impediri, ac prorſus ceſſare neceſſum eſt. Verum hiſtoriam valde memorabilem hoc loco proponere viſum fuit: hiſtoriam, inquam, militis, qui in corde ſaucius, vitam vltra quindecim dies ſuſtentauit; qualis nec in veterum, nec in recentiorum Medicorum obſeruationibus vlla nobis hactenus occurrit. Andreas Haſmanger, Illuſtriſſ. Comitis Wilhelmi à Naſſavv, Friſiæ, Groningæ, Omlandiæ, &c. Gubernatoris cohorti prætoriæ adſcriptus, vulnus in pectore à commilitone accepit, Anno 1607. die 22. Auguſti, ſub veſperam; obiit die 8. Septembr. hora vna poſt exortum Solis, qui erat dies decimus ſextus à vulnere inflicto. Defuncti cadauer Prætoris militaris iuſſu, vulneris explorandi gratia, à me & duobus Chirurgis, Caſpare & Luca Hulteno apertum & examinatum fuit, præſentes & ſpectante Viro Strenuo & Nobiliſſimo Bernardo Hoornkens, ſpectantibus etiam nonnullis aliis imæ ac melioris ſortis militibus. Ecce, aperta pectoris cauitate, euacuatáque haud parua materiæ purulentæ minimè fœtentis copia, deprehendimus admirabundi vulnus in cordis vſque ſinum dextrum penetraſſe, iſtámque cordis partem ferè totam contabuiſſe, ſiniſtra parte manente incolumi in qua continetur primaria ſpirituum vitalium officina. Huius igitur vnius beneficio vita Andreæ ad decimum ſextum diem conſeruata fuit. Et ne fortè huius narrationis dubia eſſet apud nonnullos fides, eam teſtimonio ſuo manuúmque ſubſcriptione muniuerunt viri nobiliſſimi & ampliſſimi, Bernardus Hoornkens, præſidij vrbani præfectus, & Petrus Pappus, Prætor militaris: Qui etiam hiſtoriæ huius luculentam fecit mentionem, in eruditis ſuis ad diſciplinam militarem commentariis. Actum Groningæ, die 22. Iunij, Anno 1627.

Bernardus Hoornkens. Atteſtor vt ſupra. Actum 22. Iunij, 1627.

Petr. Pappus von Tratzberk, hiſtoriam hanc veram, & de ea mihi bene conſtare atteſtor.

Ideóque quod refert D. Matthias Glandorpius, *in ſpec. Chirurg. cap. 33.* de Sanctorio Profeſſore Patauino, quòd cor cuniculi inſtrumento acuto perforarit, viuo permanente cuniculo ad multos menſes; id procul dubio de dextro cordis ventriculo accipiendum, accedente eo quòd inſtrumentum ſine dubio non latum; ſed anguſtum & acutum fuit.

Pulmonis Vulnera.

Quartò Pulmonis vulnera inter lethalia refert quidem Hippocrates *loco alleg. in Coacis*, non tamen ſimpliciter omnia pulmonis vulnera lethalia eſſe pronunciat, ſed ipſe limitationem addit, ſi nimirum vulnus ſit ita magnum, *vt pulmone ſauciato minùs ſpiritus per os prodeat, quam excidat è vulnere.* Atque omnia vulnera pulmonis lethalia non eſſe, ſæpe docuit experientia, quâ conſtat, multos per thoracem totum & pulmones fuiſſe perfoſſos, & nihilominus conualuiſſe. Et ipſe vidi exemplum in Studioſo quodam, qui anno 1623. menſe Iulio, noctu vulnus accepit, gladio anguſto in dextro thoracis latere, circa coſtam tertiam prope axillam in pectus adacto, & è regione prope ſpinam exeunte, ita vt ſpiritum cum ſono magno per vulnus emitteret; qui tamen intra menſis ſpatium conualuit, & nunc etiam, anno 1634. quo hæc ſcribo, bene valet. Imò longè periculoſius pulmonis vulnus curatum fuiſſe, refert Guilhel. Fabricius, *cent. 2. obſeru. 32.* ex hiſtoria ab Abele Roſcio ſibi communicata, quæ talis eſt. *Erat apud Delphinates in vrbe Calmuntij quidam ſecundum pectus grauiter ſauciatus, vulnere punctim facto, inter pectoris coſtas quintam ac ſextam, non procul ab oſſe ſterno, cui cum gladius lato mucrone pulmonem ipſum leuiſſimè perfodiſſet, in ſua extractione & exitu, neſcio quomodo in gyrum facto, ſecum pulmonis portiunculam per vulnus foràs eduxit, quare ſtatim à cunctis adſtantibus morti proximus adiudicatus fuit æger. Interim Medicus cum Chirurgo accerſitus, iuſſit quam primum eam lobi pulmonis partem, quæ foràs prominebat, prius bene vino lotam in pectus retrudere. Sed eam dum tractaretur, lædi et liueſcere animaduertens, amputari fecit, ferreo candente inſtrumento. Reliquum verò in pectus benigna retruſit Chirurgus, dilatatis prius cuneo ad id extempore parato ligneo, coſtis. Deinde vulnus ex arte & Medici præſcripto curatum fuit, ſimul externis adhibitis, & intrà propinatis quibuſdam pectoralibus & vulnerariis decoctis per aliquot dies, conualuitque æger, qui deinde in multos annos vitam protraxit, pulmonibus ac thorace ſemper ſanis, & ab omni noxa prorſus immunibus. Pulmonum itaque vulnera per ſe incurabilia ſemper, aut lethalia non exiſtere putet; niſi inflammatione vulnus profundum ſit affectum, vel vbi magna vaſa aut bronchia læſit, aut prope cor attigit.* Et plures tales hiſtorias è Franciſco Valleriola, *lib. 4. obſeru. 10.* Nicolao Maſſa, Fr. Arcæo, Fallopio, Foreſto, collegit Schenckius, *lib. 2. obſeru.* extántque ſimiles apud Guilhel. Fabricium, *cent. 3. obſeru. 36.* & *cent. 1. epiſtol. 25.* & alios; quas omnes recenſere hîc prolixum foret. Similem etiam hiſtoriam refert C. L. Dn. D. Gregorius Horſtius, *lib. 3. obſeru. 11.* his verbis: *Vir nobilis iuuenis Abraham à Schleinitz, Eq. Miſnicus, ſtudiorum gratia nobiſcum Gieſſæ viuens, anno 1613. in feriis Natalitiis ciuis cuiuſdam ædes aggreditur, aliis in ipſa domo conuitiis atque comminationibus huic tumultui occaſionem præbentibus, & per ianuæ rimam acutiori gladio transfoditur, introeunte vulnere non procul à ſterno, circa 3. vel 4. coſtam ſuperiorem, eodémque rurſus ſub ſcapula non procul à ſpina exeunte. Vocatus ego circa horam primam noctis pulſum maximè debilem, reſpirationémque difficilem adeſſe video, quam ob cauſſam parum ſpei, propter grauem pulmonis vaſorúmque magnorum læſionem, ſupereſſe puto. Sed quid fit? vomitu ſpontè ſuperueniente ſymptomata grauia deſinunt, vires ſenſim recolliguntur, nihil ſputi purulenti ſeſe offert, tuſſis etiam, difficiliſque reſpiratio non vrgent, nec admodum calor & ſitis per primam ſeptimanam ægrum afficiebant: vulneribus interim more ſolito tractatis, optimè cocti puris copia mediocris quotidie profluebat. His ad menſem ſecundum continuatis, & vulneribus externis perfectè purificatis & conſolidatis, imminens ſuffocatio laborantem prehendit, ita vt aſthmate quaſi periclitaretur, tuſſi etiam, atrophiâ & hecticâ febri plurimum affligitur, donec tandem vomica pulmonum rumperetur, & cum tuſſi 5. vel 6. libræ purulentæ materiæ reiicerentur: quo facto, conuenientibus remediis pulmonum exulceratione curatâ, tabes, febris hectica, reliquáque ſymptomata remiſerunt, & æger perfectæ ſanitati reſtitutus eſt.*

Ea nimirum pulmonis vulnera lethalia non ſunt: in quibus ſaltem pulmonis ſubſtantia non verò magna vaſa læſa ſunt, neque adeò magna ſunt, ita vt nec reſpirationem aboleant, nec facultatem vitalem ſubitò proſternant, ſeu inſigni hæmorrhagiâ ſpiritus diſſipando, ſeu ſanguine in pulmones & cor effuſo, cor ſuffocando. Contrà, ſi vulnus pulmonis ſit magnum, & non ſolùm ſubſtantia pulmonis, ſed & magna in eo vaſa, venæ ſcilicet arterioſæ & arteriæ venoſæ inſignes rami vulnerentur, vulnera ea lethalia ſunt, vtpote in quibus ſanguis & ſpiritus vitalis profunditur & diſſipatur, vel à copia ſanguinis pulmones & cor opprimuntur, & homo ſuffocatur. Hippocrates, *allegato loco in coacis*, aliam adhuc mortis cauſam addit, quæ tamen tam ſubitò, vt in priore & modò enumerato caſu homini interitum non affert, vbi vulnere magno, non quidem vaſa ſanguinem continentia læduntur, ſed aſpera arteria, vt propter vulneris amplitudinem copioſior exſpiratio per vulnus, quàm per os, fiat; tum enim cor ob ſympathiam afficitur, ſpiritus vitales diſſipantur, pulmo & cor ab aëre ambiente alterantur & offenduntur. Afferunt quidem mortem ea vulnera pulmonis, in quibus vel pulmonis ſubſtantia exulcerari incipit, & phthiſis excitatur, vel in quibus ſanguis in thoracis cauitatem effuſus, ibi putreſcere incipit, & vel febrem, vel empyema excitat. Verùm quia hoc non ſemper, nec in omnibus vulneribus pulmonis accidit: neque etiam cùm accidit, ægri neceſſariò moriuntur, iſta de cauſſa vulnera ea pulmonis lethalia neceſſariò habenda non ſunt. Refert enim Felix Platerus, *l. 3. obſeru. p. 690.* quemdam à vulnere pulmonis phthiſicum factum, nihilominus curatum fuiſſe & conualuiſſe. *Arenarius quidam*, inquit, *ciuis noſter, cùm à ſamulo in thoracis infima ſede vulnus profundum punctim cultro factum accepiſſet, fœtidiſſimum pus, cuius tetro odore tota vicinia inficiebatur, & pulmonum portiunculas aliquot in quibus aſperæ arteriæ rami cartilaginei manifeſtè patebant, per vulnus reddidit. Quibus diu perſeuerantibus, licèt penitus contabeſceret, tandem tamen, puris effluxu remittente vulnus occluſum eſt, ipſéque ſanitati reſtitutus, Tabellarij munus deinceps multos annos obiens, quadraginta annos ſuperuixit incolumis, etſi, vti veriſimile, magna pulmonum parte in vno latere careret.*

Aſpera arteria vulnera.

Quintò Aſperæ arteriæ vulnera non lethalia eſſe, ſed ſanari poſſe, vel laryngotomia, de qua *l. 2. Pract. part. 1. c. 24.* dictum docet. Nimirum ea ſanantur, quæ magna non ſunt & in quibus membranæ ſaltem quibus annuli aſperæ arteriæ connectuntur, vulnerantur, cuius rei exempla collegit Schenckius, *lib. 2. obſ.* Ipſe quoque bis talia vulnera ſanata vidi. Si verò ipſi annuli cartilaginei vulnerentur, ob duritiem pars coaleſcere non po-

teſt, vt docet Hippocrates, *6. aphor. 19.* & *7. aphor. 28.* & Galen. *5. meth. med. cap. 7.* Non tamen ſubitam, ſed lentam mortem talia vulnera afferunt, dum vel ab aëre per vulnus confertim in pulmones ingrediente pulmones alterantur & debilitantur, vel caruncula aliqua vulneri ſuccreſcit, quæ ſpiritum intercipiendo tandem hominem ſuffocat. Ea verò arteriæ aſperæ vulnera ſaltem ægrum iugulant, in quibus venis & arteriis iugularibus læſis, ſanguis confertim in pulmones irruit, reſpirationem intercipit, atque ita hominem ſuffocat: quod tamen accidit non ob vulnus arteriæ aſperæ, ſed ob vulnus venæ iugularis, vel arteriæ ſoporalis vicinæ.

Diaphragmatis vulnera.

Sextò, Diaphragmatis vulnera inter lethalia refert Hippocrates. Diſtinguit autem Galenus, *5. meth. med. cap. 9.* inter vulnera diaphragmatis, quæ neruoſæ eius parti, & quæ carnoſæ infliguntur, & illa ſtatuit eſſe lethalia, hæc ſanabilia. In *6. aph. 18.* tamen neruoſæ diaphragmatis partis vulnera non ſemper lethalia, ſed magna ſolùm talia eſſe ſcribit. Planè enim grauia tum ſuperueniunt ſymptomata, delirium, reſpiratio difficilis, febris, conuulſio, & quod Ariſtoteles etiam, *3. de partib. animal. c. 10.* annotauit, riſus Sardonius, vt ridendo ægri moriantur. Cùm enim diaphragma neruos ex tertia & quarta ceruicis vertebra accipiat, hi verò cum ramulis in muſculos, qui maxillas & labia mouent, propagatis permiſceantur, ſi, quà parte ad diaphragma perueniunt, fuerint conuulſi, ſecum ramulos illos muſculorum faciei contrahunt, quibus maxillæ & labia hinc inde præter voluntatis imperium agitata ſpeciem riſus excitant, qui inter ſigna lethalia, exemplo Tychonis, *5. epid.* ab Hippocrate refertur.

Neque tamen ipſa diaphragmatis in parte neruoſa etiam vulnera ſemper lethalia ſunt, ita quidem, vt homo eo loci vulneratus ſtatim intereat, etſi integrè ſanari & diu ſuperuiuere iſto modo vulneratos ſit impoſſibile. Notabilem huius rei hiſtoriam, quam etiam *lib. 2. Inſtitut. part. 2. cap. 13.* & *lib. 2. Pract. part. 2. c. 15.* recenſui, Socer meus, Dn. D. Andreas Schato, p. m. quondam in hac Acad. VVittebergenſi Medicinæ Profeſſor, annotauit quæ nec hîc prætereunda eſt. *Anno 1582. 20. Septembr. Studioſus quidam, Henricus Buſcherhouius, Rauallienſis Liuonus, è Saxonia in itinere VVittebergam reuertens, & melancholiâ laborans, ante portam ſuo ſe gladio confodit. Ex vulnere tamen illo intra menſes duos ſanus euaſit. Verum anno ſequenti, 28. Aprilis, iterum male habere cœpit, vomuitque ſequentibus diebus crebrè, primò aquam & quicquid aſſumſiſſet cibi, poſtea viridia, tandem die 2. May planè nigra, magna copia, & poſt vltimum vomitum eodem die 2. May expirauit. Corpus apertum eſt, deprehenſumque, vulnus per pulmonem & diaphragma penetraſſe, &, vt videbatur, transfoſſum erat diaphragma in nerueo circulo. Pulmonis ferè nihil repertum eſt in ſiniſtro latere confoſſo, præter exiguam portiunculam, quæ ſuprà coſtis adnata erat; reliquum procul dubio per vulnus tum pure exierat. Ventriculus totus adſcenderat in ſiniſtrum thoracis latus, & cor cum capſula de ſua ſede depulerat in dextrum latus, vbi & viuus ille, ac poſt vulneris ſanitati reſtitutus, manu impoſita, cordis pulſationem obſeruari iuſſerat.*

Non abſimilem habet Ambroſ. Paræus, *lib. 9. cap. 30.* cuiuſdam Capitanei, glande è manuario tormento emiſſa, in diaphragmate, ſed parte eius carnoſa vulnerati & transfoſſi, qui octauo demum ab accepto vulnere menſe mortuus eſt, in cuius cadauere aperto animaduerſum fuit, magnam coli inteſtini partem flatu multo turgidam ipſi per diaphragmatis vulnus in thoracem irrepſiſſe.

Ventriculi vulnera.

Septimò, Ventriculi vulnera quod attinet, inter lethalia ſimpliciter, & quæ hominem ſubito iugulant, plerumque recenſenda non ſunt: cùm paſſim exempla vulnerum ventriculi curatorum exſtent. Notiſſima eſt, à Iul. Alexandrino, *in cap. 4. lib. 6. therapeut. meth. Galeni* & Matthia Cornace, *in epiſtola reſponſor. ad D. Ægid. Hertogh.* recenſita, de ruſtico Bohemo, qui vulnus, & quidem lato venabulo, in ventriculum accepit, qui tamen ſuperuixit: quam ſuprà etiam retulimus. Nec ignota eſt hiſtoria alia de ruſtico Bohemo, quam cùm alij, tum Crollius, *in præfat. Baſil. Chymic.* his verbis annotauit: *Anno 1602. Pragæ vidimus in noua vrbe, in quodam Bohemo ruſtico nomine Matthæo, circiter 36. annos nato: qui dum per biennium mira & inaudita quadam gutturis dexteritate multoties apud bibulos iuſtæ magnitudinis ferreum cultrum in guttur ſuum ſatis amplum, ceu vaginam, corneo manubrio prius intrudendo, inſtar præſtigiatorum dedita opera occultaret, ſuperbibendo bonum hoc nomine impetratum cereuiſiæ hauſtum, & poſtea eundem iterum pro libitu (ſingulari arte) cuſpide retraheret, neſcio qua ſua infelici & dementi temeritate poſtridie Paſchatos eiuſdem anni, eundem eatenus deglutierit, vt planè in ſtomachum deſcenderet, & ab ipſo nullo ampliùs artificio retrahi poſſet: & poſtquam ex apprehenſione indubitatæ mortis ſubſequuturæ quaſi ſemimortuus dictum cultrum ſeptem integras ſeptimanas & duos dies in ſuo ventriculo hoſpitatus eſſet, vſu & adiumento emplaſtrorum attractiuorum è Magnete, & aliis, cuſpis eiuſdem, naturali impulſu, iuxta orificium ſtomachi exitum moliri cœpit, quo deprehenſo, inſtanter petitum fuit à patiente, (multis tamen propter imminens vitæ periculum factum diſſuadentibus) vt inciſdendo extraheretur: quod tandem precibus, in omnis fortunæ & valetudinis dubia tamen euentum, à primario Regni & Vrbis Chirurgo Floriano Matthia Brandeburgenſi, die 10. poſt feſtum Pentecoſtes hora ſeptima matutina impetratum, & feliciter Dei nutu præſtitum fuit. Color exciſi cultri poſt eos transuerſos nouem longi, nunc inter rariora Cæſaris repoſiti, complurbus hominibus tam in aula Imperatoris quam in vrbe incredibilis miraculi inſtar commonſtrati, ita fuit immutatus in ſtomacho, ac ſi per illud tempus in igne iacuiſſet. Ruſticus autem ſpatio paucarum ſeptimanarum adhibitis legitimis ab experto Chirurgo remediis, ſine vlla vlteriori ægritudine & moleſtia ſemper bene comedens, bibens, & dormiens, vt mihi aliquoties referebat, Dei auxilio, & multorum erga egenum liberalitate, contra determinatam aphoriſmorum medicorum aſſertionem, priſtinam ſanitatem integram gratis recuperauit, & paulo poſt nuptias celebrauit.*

Ea autem ventriculi vulnera præcipuè ſunt lethalia, quæ orificio eius ſuperiori infliguntur, cùm neruos habeat inſignes à ſexta coniugatione cerebri oriundos, & maximum cum cerebro & corde conſenſum obtineat, eóque affecto, facilè lethalia ſymptomata excitari poſſint. Refértque Beniuenius, *de abditis morb. mir. cauſ. cap. 110.* fullonem quendam pugno vnico ſtomacho cuiuſdam iuuenis violentiùs impetito hominem interemiſſe.

Inteſtinorum tenuium.

Octauò, Inteſtinorum tenuiorum vulnera ab Hippocrate inter lethalia referuntur. Et præcipuè ieiuni inteſtini vulnera inter omnia inteſtinorum vulnera maximè lethalia ſunt, ob vaſorum magnitudinem, & tunicæ illius inteſtini neruosam ferè ſubſtantiam, vnde plerumque magna ſequuntur inteſtinorum tormina & dolores, ſingultus, animique defectus, vt videre eſt ex hiſtoriis, quas habet Valleriola, *lib. 2. obſeruat. 8.* & *9.* Et quidem maximè inſanabilia ſunt tenuiorum inteſtinorum vulnera, ſi per transuerſum tota diſſecentur, cùm nullo modo labia inter ſe diſſidentia coniungi & cuire poſſint.

Craſſiorum verò inteſtinorum vulnera minùs periculoſa ſunt, & præcipuè ſi non ſint magna, & ſæpe talia vulnera curata fuiſſe, paſſim obſeruationes Medicorum exſtant, quas Schenckius *in ſuis obſeruationibus* collegit.

Hepatis vulnera.

Nonò, Hepatis vulnera etiam inter lethalia numerat Hippocrates, quod tamen limitatione indiget. Nam vulnerato hepate, & abſciſſa eius parte, hominem ſeruari poſſe, tradit Ægineta, *lib. 6. cap. 28.* Et Hiſpanum iuuenem, cui magna hepatis portiuncula per ilei dextri vulnus erumpebat, ſanatum fuiſſe refert Gemma, *Coſmocritic. l. 2. cap. 6.* Et Nobilem poſt inflictum circa hepatis regionem vulnus, & particulâ ex eius ſubſtantia abſciſſa & extracta, ſanum euaſiſſe, ſcribit Bertinus, *lib. 13. cap. 7.* Idem etiam alij obſeruarunt. Guilhel. Fabricius, *cent. 2. obſer. 34.* refert, quòd Heluetius quidam triginta annorum ætatis, in conflictu quodam gladio Heluetico è regione hepatis percuſſus fuerit, maximúmque vulnus longitudinis ſpithamæ acceperit, eíque fruſtum hepatis ablatum fuerit. Qui tamen, quàmuis ſæuiſſimis ſuperuenientibus ſymptomatis, Dei beneficio integrè conualuit. Et Matthias Glandorpius, *in ſpec. Chirurg. obſeru. 34. pag. 166.* habet hiſtoriam iuuenis in hepate inſigniter vulnerati qui tamen conualuit. Ii tamen ſaltem conualeſcunt, quibus ſuperficies tantùm, aut ſubſtantia hepatis ſine magnorum vaſorum læſione, vulnerata eſt. Si enim vas aliquod maius vulneratum ſit, æger non euadit, & ob largam ſanguinis effuſionem, homo, antequam vulnus glutinetur, moritur. Et alij quidem vitam nonnihil protrahunt: alij breui interuallo moriuntur. Nam, vt refert Hippocrates, *5. epidem.* cuidam iaculo percuſſo in hepar ſtatim color cadauerum ſeſe ſparſit, oculi intro ceſſerunt, difficultas ſpirandi ac æſtuatio conſecuta eſt, & eâdem die vitam cum morte commutauit. Alter puer à mulo in hepate percuſſus, quarto die mortuus eſt, qui ſpiritum denſum habuit, nec quicquam intellexit, & febre detentus fuit.

Lienis vulnera.

Decimò, Lienis vulnera eodem ferè modo ſeſe habent, vt Hepatis. Equidem ſi parenchyma ſaltem lienis, ſine vaſorum læſione, vulneretur, ægri euadere poſſunt. Si verò vaſa lienis vulnerentur, vulnera talia non ſolum periculoſa, ſed & lethalia ſunt. Cùm enim lien venas, & imprimis arterias copioſas habeat, iis vulneratis, ob ſanguinis effuſionem & ſpirituum diſſipationem, ægros perire neceſſe eſt.

Veſicæ vulnera.

Vndecimò, Veſicæ vulnera in catalogo vulnerum lethalium apud Hippocratem reperiuntur. Diſtinctione tamen & hîc opus eſt. Nam exiguum vulnus carnis interuentu coaleſcit, vt Galenus, *6. aphor. 18.* & experientia docet. Si verò veſica tota perfoſſa ſit, quod vulnus eſt Hippocrati *διακοπὴ*, periculoſius eſt. Et quidem id imprimis, quod fundo veſicæ, & parti eius neruææ infligitur: ob doloris enim acerbitatem, ſuperuenientem inflammationem, & febrem continuam, homo paulo poſt moritur. Quæ verò collo eius, quod carnoſum eſt, infliguntur, ſanabilia ſunt, vt vel lithotomia docet. Obſeruatum tamen eſt, etiam veſicam in fundo vulneratam ſanatam fuiſſe, cuius rei exempla habentur *in obſeruat.* Schenckij. Neque enim veſica tota neruea eſt, ſed exterior eius membrana carnoſior eſt, vnde Hieron. Fabricius ab Aquapendente, & Spigelius eam pro muſculo veſicæ conſtrictorio habent. Raro tamen integrè ſanatur tale vulnus veſicæ, etſi æger non moriatur, ſed callo inducto fiſtula manet, per quam vrina excernitur. Diu tamen cum eiuſmodi vulnere homo ſuperſtes eſſe poteſt. Ideóque, quod ſupra quoque dixi, aliud eſt vulnus lethale, aliud inſanabile.

De omnibus tamen viſcerum, quorum hactenus mentionem fecimus, vulneribus hoc obſeruandum, etſi exempla curatorum talium vulnerum aliqua obſeruata ſint tamen raro id accidit, &

inter

inter ea illa numeranda, de quibus Auerrhoës ait, in curatione morborum interdum miracula fieri. Cùm enim vulneribus internis idonea medicamenta applicari non poſſint, ſed totum negotium naturæ committendum ſit, ſi ea non planè fortis ſit, vix æger ſanatur, ſed plerumque inflammatione, conuulſionibus, animi deliquiis, & eiuſmodi ſymptomatibus ſuperuenientibus moritur. Ideóque rectè Hippocrat. 5, 6. *aphoriſm.* 18. talia vulnera lethalia eſſe, & in *Coac.* μάλιϛα, id eſt, *maxima ex parte*, & *plerumque*, ex talibus vulneribus homines mori dixit. Ideóque ſi ex tali vulnere æger paulo poſt moriatur, cauſſa mortis vulneri imputari debet, cùm à Medico multum opis ſperari non poſſit, vt poſtea etiam dicetur.

Venarum grandium vulnera.

Tandem Venarum grandium vulnera Hippocrates inter lethalia recenſet, & quidem rectè. Per φλέβας, autem venas & arterias intelligit, per παχεῖς, grandes, intúſque latentes, quas alibi αἱμοῤῥόους, id eſt, *ſanguinem fundentes* nominat, quales ſunt, vena caua, magnáque arteria, & earum grandes rami. Tales enim venæ & arteriæ cum ligaturâ conſtringi non poſſint, ſanguine & ſpiritibus copioſiùs effuſis, vires ſubitò deiiciuntur, vel ſanguis extra vaſa ſua elapſus, ſi exitum non habet, in corpore detentus in grumos concreſcit, putreſcit, prauámque & malignam naturam induit, febrem, gangrænam, & grauiſſima ſymptomata excitat, & tandem mortem affert. Et quidem in arteriis periculum hoc grauiſſimum eſt, cùm ſanguine & ſpiritu vitali effuſo, vires deiiciantur, homóque de vita periclitetur, nec arteriæ ob perpetuũ motũ & ſubſtantiã duriorẽ facilè coaleſcãt.

Atque hæc ſunt vulnera, quæ Hippocrates lethalia eſſe rectè ſcribit. Quorum tamen, vt dixi, quædam ſint ſimpliciter vel omnino lethalia; quæ Proſper Farinacius. *tit. de homicid. quæſt.* 125. *part.* 1. definit, quæ non requirunt curam & conſilium Medicorum, ſed ſunt talia, ex quibus vulneratus ſtatim moritur, id eſt, ob quæ quamuis omni arte & induſtria à Medico curentur, nihilominus æger ſtatim moritur. Alia non omnino mortalia, vel ad mortem certa, quæ idem Proſper Farinacius definit, ex quibus vulneratus non ſtatim moritur, & ex quibus quandoque etiam non moritur.

Quæ autem vulnera poſterioris generis lethalia ſint, id eſt, è quibus etſi aliqui interdum conualeſcunt, hic vel ille tamen ex iis reuera mortuus eſſe dici poſſit: ex ſuperioribus, quæ de ſingularum partium vulneribus lethalibus diximus, quidem patet: hoc tamen addendum, ex euentu maximè indicari, an vulnus aliquod tale actu lethale fuerit. Etſi enim ruſticus aliquis robuſtus, aut homo aliàs exactè ſanus ex vulnere aliquo conualuerit; tamen nõ neceſſarium eſt vt inde ex ſimili vulnere, ſenex, puer, fœmina, vel alius debili corpore præditus conualeſcat, ſed etſi ille à ſimili vulnere ſanatus fuerit, hic ex eo neceſſariò mori poteſt. An autem talia vulnera periculoſa in hoc vel illo lethalia fuerint necne, ſex coniecturis inueſtigare docet Nicolaus Boërius, *deciſion.* 323. *num.* 11. Prima eſt breuitas temporis, ſi ſcilicet paulo poſt æger moriatur: de quo termino etſi plures ſint opiniones, principalem tamen eſſe dicit, ſi æger intra triduum mortuus fuerit. Alij tamen hunc terminum ad diem quintum vel etiam octauum extendunt. Quod verò aliqui terminum hunc ad menſem octauum, vel annum etiam extendunt, id mihi probabile non videtur. Et tempus etiam reſpexiſſe videtur lex Moſaica, *Exod. cap.* 21. Secunda coniectura eſt, perſeuerantia vomitus, & febris, & aliorum ſymptomatum ab initio ſignificantium mortem. Et rectè, ac ex Medicorum & ipſius Hippocratis ſententia Habent enim vulnera magna & lethalia decretorios ſuos dies, inſtar morborum acutorum, vt docet Hippocrates, 2. *Prorrhet.* in quibus bona vel mala accidere ſolent. Itaque ſi grauia ſymptomata, qualia ſunt, conuulſiones, vomitus, ſingultus, delirium, ſyncope, & ſimilia, quæ aliàs in vulneratis mortem præſagire ſolent, ſtatim ab initio ægrum inuadant, vel die critico ſuperueniant, & poſtea continuò perſeuerent, indicio eſt, ea à vulnere neceſſariò inducta fuiſſe, ideóque vulnus omnino lethale fuiſſe. Tertia coniectura eſt, latitudo & profunditas. Equidem vulnus magnum per ſe periculoſius: poteſt tamen magnum non eſſe vulnus, in quo pars nobilis nulla læditur. Quarta coniectura eſt, qualitas inſtrumenti, quo inſtructus quis vulnus intulit, & ex eo animum occidendi habuiſſe conuincitur. Verùm coniectura hæc ad forum Iuridicium, non Medicum pertinet, qui non de animo vulnerantis, ſed ſimpliciter de vulneris qualitate ſunt ſolliciti. Quinta & ſexta eſt continuus dolor, vnde ſuperueniat conuulſio. Verùm hæ coniecturę ad ſecundam pertinent. Atque ita an quis ex vulnere periculoſo, & illorum genere, quæ μάλιϛα, & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, id eſt, *ferè ſemper* ſunt mortalia, mortuus ſit Medicus ex ſex iſtis propoſitis coniecturis, duabus præcipuè vtitur, & concludit, quòd vulnus illud per ſe fuerit lethale. Primò, ex temporis breuitate, quo vulneratus mortuus eſt. Deinde ex ægri ſtatu, qui ſemper, poſtquam vulneratus eſt, in deterius vſque ad mortem vergeret, & ſymptomatibus grauibus ac lethalibus, quæ vel ſtatim, vel die critico, vulneri ſuperuenerunt, & continuò ægrum afflixerunt. Quibus non immeritò tertia addi poteſt, nimirum ſi nihil commiſſum vel omiſſum ſit, quod vulnus lethale reddere potuerit. Ex his enim colligere eſt, & vulneris conditionem talem fuiſſe, vt ægro mortem afferre potuerit, ægérque eam diſpoſitionem habuerit, vt vulneri ſuperando par non fuerit.

Atque hæc & harum partiũ vulnera meritò lethalia habentur. Reliquarum partium lethalia non eſſe, rectè pronunciat Hippocrates, & docet experientia, maxima interdum & periculoſiſſima vulnera curari, cuiuſmodi hiſtoriæ recenſentur à Valleriola, *lib.* 4. *obſeru.* 10. & paſſim ſimiles in obſeruationibus Guil. Fabricij, aliiſque Medicorum ſcriptis exſtant.

Accidit tamen ſæpe, vt vulnera è quibus alij conualeſcunt, nonnullis ſint lethifera, & non pauci ex leuiſſimis etiam vulneribus moriantur; ſcribitque Hippocrates, 2. *Prorrhet.* ex cuiuſuis generis vulneribus mori hominem contingere: cuius rei exempla paſſim occurrunt. De Philiæ puero *lib.* 7. *Epid.* ſcribit Hippocrates, quòd ex ſola oſſis denudatione in fronte, vno die febre ſuperueniente, & in oſſe liuore contracto, mortuus fuerit. Idem refert, Theodori cuiuſdam puerum ex oſſis denudatione nullius penè momenti, vigeſimo tertio die mortuum eſſe. Et magnæ nauis præfectum quendam, cùm anchorâ manus dextræ indicem & os colliſiſſet, inflammatione ac conuulſione ſuperueniente, decimo tertio die vitam cum morte commutaſſe. Telephanem etiam ex Harpali liberta filium, plagam in pollice pedis accepiſſe, ex qua inflammationem & vehementem dolorem conſecutum fuiſſe quo remittente, ægrum in conuulſionem incidiſſe, & tertio die mortem obiiſſe. Sic & Æmilium Lepidum, incuſſo pollice limini cubiculi, expiraſſe animam ſcribit Plinius, *lib.* 7. *nat. hiſtor. cap.* 53. Caium Aufidium in Senatum euntem, offenſo duntaxat pede, in Comitio mortem obiiſſe. Petrus Foreſtus, *lib.* 6. *obſeru. Chirurg. obſ.* 50. refert, Conſulem quendam Alcmarianum, cùm pedes more ſolito lauaret, & cultello ſcriptorio callum ſub planta pedis abradere ſtuderet & exſcindere, ſe vulneraſſe, & ſtatim ſubſequente ſpaſmo extinctum fuiſſe. Sæpe etiam vulneribus gangræna ſuperuenit, eáque lethalia facit. Ita refert P. Foreſtus, *obſeruat. Chirurg. l.* 6. *obſeru.* 49. quendam tibiam ad rem duram alliſiſſe, ipsámque cum contuſione & vulnere læſiſſe, quem deinde gangræna ſuperueniens ſuſtulit. Et Guilhel. Fabricius, *obſeru. cent.* 5. *obſ.* 1. duo exempla recenſet vnum de operario quodam, qui ſpinâ pedem punxit, alterum de fœmina, quæ ſpinâ apicem indicis dextri vulnerauit, qui ambo gangræna ſuperueniente mortui ſunt. Et Ioan. Matthæus *in quæſt. Medic. quæſt.* 27. ſcribit, Freudenbergæ, oppido ditionis Naſſouicæ quendam graſſatorem, in humero haud adeò profundè vulneratum, mortuum fuiſſe. Alium quoque in Comitatu Oldenburgico, in media femoris regione, cultello leuiter vulneratum, confeſtim interiiſſe. Et Lemgouiæ ciuis filium à Studioſo in brachiõ gladio pertuſſum, præter omnium opinionem poſt horam exſpiraſſe. Et Horatius Augenius, 1. *tom. epiſt. lib.* 9. *epiſt.* 2. plures hiſtorias recenſet eorum, qui ex paruo & leui vulnere perierunt. Atque huius rei exempla alibi etiam paſſim nota ſunt.

Accidit autem id ob varias cauſſas, quas etiam Hippocrates, 2. *Prorrhet.* attingit his verbis: *Qui de vulneribus cognoſcere volet, quemadmodum ſingula finient, primùm quidem eum hominum ſpecies ſcrutari oportet: tum eas, quæ meliores ſunt ad vulnera, tum quæ deteriores. Deinde ætates noſcere, in quibus ſingula vulnera curatu difficilia exiſtunt: locus item in corporibus perſpectos habere, quantum alij ab aliis differant, ſed & alia qualia in ſingulis accidunt, tum bona, tum mala noſſe oportet. Si quis enim omnia hæc nouerit, is ſanè ſciet etiam, quomodo ſingulorum euentus continget. Qui verò non nouerit hæc non poſſe poterit, quales fines vulnerum erunt.* Nos eas hoc ordine recenſebimus.

Vulnera ſanabilia ex quibus cauſis fiant lethalia.

Primò enim, ſi gladius vel telum, aut quodcunque, quo vulnus inflictum eſt, ſit veneratum, leue etiam ad ſpeciem vulnus mortem afferre poteſt.

Secundò, φύσιας τῶν ἀνθρώπων, vt Hippocrates loquitur, perpendere oportet, qui enim robuſto ſunt corpore & ſani, ij etiam grauiſſima vulnera perferunt, & ab iis ſæpe non magno negotio ſanantur, & licèt grauia ſuperueniant ſymptomata, vt morituros putes, tamen præter ſpem & expectationem euadunt. Quò pertinet apparatus & corporis diſpoſitio vitioſa, & præſens cacochymia. In tale enim corpus ſi vulnus aliquod incidat, natura irritata, vitioſos humores ad vulnus detrudere ſolet, vnde accedentibus aliis morbis ac ſymptomatibus, vulnus, quod in corpore ſano ac puro ſanabile fuerat, lethale euadere poteſt, de quo Galenus. 6. *de loc. affect. cap.* 2. Fingamus, inquit, aliquem ad nos venire, cui tantùm cutis acu ſit puncta, hunc hominem, ſiue ſit cui facilè vulnera ſaneſcunt, etiam ſi citra medicamentum, nudóque membro, ad opera conſueta dimittas, nihil ſentiet mali: ſin cui vulnera difficulter ſanantur, quique vel plethoricus ſit, vel vitioſis ſuccis prematur, primùm quidem dolebit poſtea tum pulſu particulâ infeſtabitur, tum phlegmone, & compertum eſt, ex talibus leuibus vulneribus conuulſiones, inflammationes, gangrænam, imò mortem ſecutam fuiſſe.

Tertiò, conſideranda eſt ætas, cuius ratione etiam vulnerum euentus variè ſe habet. Quæ enim grauia ac difficilia, imò lethalia ſunt in ſene vel puero ea in iuuene aliquo non lethalia, imò vix mediocria eſſe poſſunt.

Quartò, vulnus alias ſanabile lethale fieri poteſt, ob Chirurgi defectum, vel eius negligentiam & imperitiam: ita ob hæmorrhagiam, in defectu Chirurgi, qui illud obligare debebat, homo de vita periclitari poteſt, etſi vulnus alias non fuerit lethale. Sic ſi vulnera cerebri, neruorum, articulorum, imperitè & negligenter tractentur, accedente inflammatione, conuulſione, gangrænâ, & ſimilibus malis, homo iugulari poteſt etſi vulnus, ſi rectè tractatum fuiſſet, fuerit ſanabile.

Quintò, interdum tam ſubitò grauia accedunt ſymptomata, vt quamuis Medicus & Chirurgus omnem diligentiam adhibeant, antequam ſedari poſſint, alij morbi & ſymptomata, quibus homo iugulatur, accedant. Ita dolor ſæpe in parte exquiſiti ſenſus vulnerata humorum affluxum concitat; humorum affluxus inflammationem, inflammatio febrem, gangrænam, & inde mortem. Idque eò faciliùs accidit, ſi vulnus ſit in parte quidem per ſe ignobili, ſed quæ nobilem facilè in conſenſum trahere poſſit.

Sextò, & aëris conſtitutio, ac loci proprietas hîc peculiarem vim habent. Ita vulnera capitis, quæ in plurimis locis lethalia non ſunt, in aliis lethalia ſunt, quæ tamen alij aliter recenſent. Vidus Vidius *lib. 6. de curat. morb. cap. 10. pag. 249.* ſcribit, Florentiæ vulnera capitis pleraſque eſſe lethalia, cauſſámque in aërem frigidum tenuem refert: Piſis verò & Lugduni paucos ex iis interire cùm cœlum ibi ſit craſſius. Amatus Luſitanus, *centur. 6. curat. 100.* ſcribit, Florentiæ & Bononiæ capitis vulnera eſſe periculoſa, non ita verò in ſaxo Raguſæo. Et Ambroſius Paræus teſtatur, Lutetiæ, quàm Auenioni capitis vulnera eſſe difficiliora.

Septimò, diætæ mala ratio, vulnera non adeò periculoſa lethalia reddere poteſt; ſi nimirum æger vel praui ſucci cibis veſcatur, vel irâ commoueatur, terrore conſternetur, rideat immoderatiùs, vtatur Venere. Exempla huius rei, tum apud alios occurrunt, tum quædam recenſet Guilhel. Fabricius, *cent. 1. obſeru. 22. centur. 5. obſeru. 75. & centur. 1. epiſt. 1.*

Atque ad hoc cauſſæ genus, & in ſpecie ad terrorem ſubitum, vel iram vehementem, referenda ſunt illa minima vulnera, ob quæ tamen intra paucas horas multi exſpirarunt. Etſi enim neruis punctis, & conuulſione excitatâ, homo ſubitò mori poſſit; tamen cùm in his nulla conuulſio aut ſimile graue ſymptoma apparuerit, credibile eſt, ob iram vehementem, aut terrorem mortuos eſſe; cùm hi animi affectus magnam corpus afficiendi vim habeant. Cuius rei paſſim exempla extant. Suidas ſcribit, quendam natura timidum, auditâ Herculis famâ, ſe abduxiſſe metu in ſpecum; deinde, cùm aliquando proſpectaret & Herculem forte fortuna prætereuntem, videret, exanimatum concidiſſe. Ita Iulia, Pompeij vxor, conſpectâ veſte mariti ſanguine maculata, mortua ſubitò fuit. Lentulus quoque inſperatò morte Pompeij auditâ ſubitò exanimatus eſt, teſte Plutarcho. Nonnulli conſpectò ſuo ſanguine in venæſectione vel vulneribus, in animi deliquium incidunt. Et Manlius, *in loc. com. ſub 5. præcept.* hanc hiſtoriam refert: *Morio, inquit, propter exceſſum aliquem commiſſum, ad confictum ſupplicium productus fuit, quaſi capitis ſupplicio afficiendus foret. Adeſt lictor, gladium quidem ſtringens, vt terrorem illi iniiceret, bacillo verò ceruicem morionis leuiter percutiens, miſerum hominem exanimatum non ſine ſtupore adſtantium concidere fecit.* Et Io. Matthæus, *in qu. Med. qu. 27.* hanc recenſet. *Cùm*, inquit, *in aula Illuſtr. Principis Erneſti Friderici Marchionis Badenſis, eius Celſitudi cubicularius Io. Beckler, iuuenis plethoricus, gladio obtuſo, vt eſſe ſolent, quibus pugiles ſe exercent, ab imberbi adoleſcente, in palpebra inferiore leuiter contunderetur, irâ & indignatione percitus, ægerrimeque ferens, quòd à puero & diſcipulo ſuo vinceretur, in grauiſſimam conuulſionem epilepticam incidit, qua quatuor vel quinque horarum ſpatio vitæ finem fecit.* Ipſe etiam memini, Studioſum quendam, aliàs ſatis animoſum, cui Chirurgus, me præſente & iubente, venam aperire debebat, dum is pro more brachium ligaret, & ſcalpellum venæ admouere vellet, in lipothymiam incidiſſe, & de ſella, in qua ſedebat, decidiſſe, antequam ſcalpellum venæ admotum eſſet: cùm tamen neque febre, neque alio morbo, qui ipſi lipothymiam inducere potuiſſet, laboraret.

Octauò tandem & inflammatio ſuperueniens vulnera interna lethalia reddit. Equidem vulnera inflammatio neceſſariò non comitatur: quia tamen in internis, ea quæ externis, medicamenta adhiberi non poſſunt, ſi pars aliqua interna, præcipuè neruoſior & exquiſiti ſenſus, vulneretur, excitatur dolor, hinc fit humorum affluxus, ex hoc inflammatio, febris gangræna, & alia mala oriuntur, quæ vulneratum intra paucos dies iugulant. Vnde fit, vt vulgus etiam ſeptimum & nonum diem in vulneribus obſeruet; cùm intra hos iſta ſuperuenire, & iſtis diebus maximum periculum ægro afferre ſoleant.

Nonnulli adhuc aliam cauſſam adiungunt, nimirum ſtellarum influentiam. Ita Fr. Valleſius, *in comm. ad text. 95. lib. 5. epid.* cauſſam, cur vulnera leuia etiam interdum fiant lethalia, dicit eſſe malignum ſiderum adſpectum. Quod & Quercetanus, *in ſclopet. cap. 3.* docet, Ferrariæ & Florentiæ hac de cauſſa vulnera capitis plerumque eſſe lethalia. Verùm cauſſa hæc admitti non poteſt, neque ratio facilè reddi, cur Ferrariæ vulnera capitis ſint lethalia, non verò in vicino Rhodigio aut Bononiâ.

Atque ex his fundamentis proculdubio etiam I Cti pronunciant, quæ vulnera per ſe non lethalia ſint. Nicolaus Boëtius, *alleg. loco, n. 18.* ſex coniecturas proponit, ex quibus colligi poſſit, vulnus per ſe lethale non fuiſſe, ſed culpa ſuperueniente tale factum eſſe. Prima eſt, ſi vulneratus deceſſit poſt longum tempus, ad quod non conſueuere vulnerati vitam præciſè extendere. Secunda eſt, ſi nulla periculoſa ſymptomata adfuerint in principio, aut ſi quæ adfuerunt, remanſerúntque, æger tamen ita valuit, & actiones omnes perfecit eo modo, quo non ſolent, qui lethaliter vulnerati ſunt. Nam ſi iam reconualeſcere viſus ſit, & poſtea moriatur, alia cauſſa & culpa mortuum eſſe, credibile eſt. Quæ tamen omnia de vulnere per ſe non lethali intelligenda ſunt. Tertia coniectura eſt, ſi æger non eam vitæ rationem inſtituit quam vulnerati debent, ſed ſe aëri frigido expoſuit, poculis indulſit, irâ commotus, vel terrore conſternatus, aut Venere vſus eſt. Quarta eſt, ſi Medici iudicauerint, vulnus non eſſe lethale, quibus tanquam expertis in ſua arte credendum eſt. Quinta eſt, quando vulneratus non adhibuit Medicum, vel Medicum imperitum, quæ paria ſunt. Quod tamen, vt dictum, de vulnere ſimpliciter non lethali intelligendum. Si enim vulnus per ſe ſit lethale, etſi non vocetur Medicus, tamen inde non licet colligere, quòd æger ſanari potuiſſet. Sexta eſt, ſi æger fortis naturæ fuerit. Hac enim bene cuſtodita rarò perit. Vulnera verò non lethalia quod attinet, quando conſtat ac certum eſt, vulnus per ſe non fuiſſe lethale, vulneratus verò moriatur, etiam breui tempore, illum non ex vulnere, ſed alia de cauſſa mortuum eſſe colligitur.

Atque hæc Medicorum de vulneribus lethalibus & non lethalibus doctrina eſt. Alia verò quæſtio eſt apud ICtos, an vulnerans homicidij reus agi & condemnari poſſit. Illi enim non ſolùm qualitatem vulneris, vt Medici, ſed & intentionem, ac animum vulnerantis, & alias circumſtantias perpendunt, de quibus ICtorum libri conſulantur.

Reliqua Progiioſtica.

Etſi verò ex hactenus dictis facilè pateat, quid de cuiuſque vulneris euentu præſagiri poſſit: tamen adhuc quædam addere libet. Quamuis enim vulnera, præter ea quæ diximus, hominem non ſubitò iugulant: tamen alia aliis periculoſiora, vel curatu faciliora, aut difficiliora ſunt. Id quod æſtimandum primò ex ipſa partis ſubſtantia. Partes enim carnoſæ omnium facillimè coaleſcunt, reliquæ, vt venæ, arteriæ, nerui, tendines, membranæ difficilius. Viuunt tamen & renaſcuntur, ſed tardiùs. Galenus venas in capite, eáſque ſatis multas & magnas renaſci vidit, *1. de ſemine, cap. 13.* Arteriam quoque viuri, *5. meth. med. cap. 7.* Secundò, ex partis actione & vſu. Quò enim pars nobiliorem & toti corpori magis neceſſarium vſum & actionem præſtat, eo eius vulnera ſunt periculoſiora. Quæ etiam partes continuò mouentur, difficulter coaleſcunt. Quo etiam pars exquiſitiore ſenſu eſt prædita, eò faciliùs ei vulneratæ, dolor, inflammatio, delirium, conuulſio & alia ſymptomata accidunt. Tertiò ex ipſa vulneris magnitudine. Quartò ex iis quæ vulneri accidunt. Nimirum:

1 Quartò pars nobilior afficitur, aut quæ nobiliorem in conſenſum trahere poteſt, eò vulnus periculoſius. *Prognoſtica.*

2. Vulnera, quæ ſunt in muſculis longè ab articulis & temporibus, faciliùs curantur, quàm ea quæ ſunt in neruis, tendinibus, partibus membranoſis, & articulis. Neruorum enim & neruoſarum partium vulnera ſunt plerumque periculoſa, cùm ob dolorem, inflammationes, conuulſio & alia grauia ſymptomata iis facilè accidant: & propterea peritum & diligentem Chirurgum requirunt.

3. Vulnera partium internarum omnia ſunt periculoſiora vulneribus partium externarum.

4. Vulnera magna ſunt periculoſiora paruis cæteris paribus.

5. *Quin etiam*, inquit Celſus, *lib. 5. cap. 26. confert aliquid & ætas, & corpus, & vitæ propoſitum, & anni tempus: quia faciliùs ſaneſcit puer vel adoleſcens, quàm ſenior, valens quàm infirmus, neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quàm ſi alterum ex his eſt; integri habitus quàm corrupti. Item faciliùs ſaneſcit exercitatus quàm iners, ſobrius & temperans, quàm Vino Venerique deditus.*

6. Faciliùs curantur vulnera tempore verno, quàm hyeme aut æſtate.

7. Vulnus quoque periculoſius eſt, quod contuſionem coniunctam habet. Ideóque acuto telo vulnerari tutius eſt, quàm obtuſo.

8. Tutiſſima & faciliſſima curatu vulnera ſunt, quæ ſecundum lineam rectam facta ſunt; difficiliùs verò curantur, quæ ſunt obliqua; difficillimè, quæ ſunt orbicularia.

9. Si neruus, aut vena, aut arteria ex toto fuerit inciſa, minus periculum impendet, quàm ſi ex parte ſit inciſa. Modò non ſint venæ & arteriæ notatu dignæ, & in profundo corporis ſitæ. Si enim neruus ſit totus præciſus, conuulſionis periculum nullum eſt; quod imminet, ſi neruus ex parte ſaltem incidatur. Ita ſi vena & arteria præcipua ſit tota præciſa, hæmorrhagiæ periculum tollitur, cùm vas contrahatur. Si verò arteria vel vena vulneretur, & non tota diſſecetur, hæmorrhagiæ periculoſæ ſæpe ſuboriuntur. Si tamen inſignis arteria, vel vena diſſecetur, pars illa in quam fertur, caloris penuria laborat, & interdum etiam atrophia corripitur.

10. Vulnera, quæ vltimum acutorum terminum, præcipuè diem quadrageſimum, tranſierunt, per ſe lethalia non ſunt: ſed ſi æger moriatur, fit id vel ob prauam corporis diſpoſitionem, aut ægri in diæta, aut Medici in curatione errores. Difficulter tamen talia vulnera curantur: cùm cauſſam grauem ſubeſſe indicent, quæ vulneris conglutinationem impediit.

11. Malum vulnus eſt, ex quo aliquid exciſum eſt, & ex quo caro alia parte abſciſſa eſt, alia dependet.

12. *Quibus cum vlceribus tumores conſpicui, ij non*

admodum

admodum conuelluntur, aut in amentiam: quibus verò repentè euanuerint, ſiquidem poſtica parte factum ſit, conuulſiones & tetani accidunt; ſi verò à fronte, inſania, lateris dolor acutus, empyema, & dyſenteria, ſi rubicundi fuerint tumores. 5. *aph.* 65. Et ibid. *aph.* 66. *Si magnis vulneribus & prauis tumor non appareat, ingens malum.* Quod Celſus *lib.* 5. *cap.* 26. ita reddidit: *Nimis verò intumeſcere vulnus periculoſum; nihil intumeſcere, periculoſiſſimum eſt. Illud indicium eſt magnæ inflammationis, hoc emortui corporis.*

13. Magno vulneri inflammationem ſuperuenire mirum non eſt, quæ propterea terrere non debet modò non diù duret. Paruo verò vulneri inflammationem ſuperuenire, eámque diù durare, periculoſum, vtpote quæ conuulſionem & deliria excitare ſoleat.

14. *Tertio iam die, quanta inflammatio futura eſt, ſe oſtendit. Sed dies curſus detecto vulnere conſiderandus color eſt: qui ſi lividus, aut pallidus, aut varius, aut niger eſt, ſcire licet, malum eſſe idque quandocunque animaduerſum eſt, terrere non poteſt.* Cornelius Celſus, *l.* 5. *c.* 26.

15. *Conuulſio in vulnere perniciosa.* Hippocrates, 5. *aphorism.* 2.

16. Vomitus quoque bilioſus non voluntarius & non confectus, vel ſtatim, vbi quis vulneratus eſt, vel dum inflammatio manet, malum ſignum eſt, quoniam neruoſarum partium vulneratarum indicium eſt.

17. Si vulnus in brachio, manu vel alia parte tantùm ſit, vt ob præciſas venas & arterias ampliùs hepatis & cordis influxum ſuſcipere nullo modo poſſit, pars extrema emoritur, & propterea, ne gangræna ſanæ parti communicetur maturè abſcindenda.

18. Vulnera, quæ hydropicis & cachecticis accidunt, difficulter ſanantur: quoniam, vt Hippocrates, *de Vlceribus*, ait, *quod ſiccum eſt, ad ſanum magis accedit; quod humidum, ad vitiatum.*

19. Quò vulnus maius eſt, eò plus temporis, cæteris paribus ad ſanationem requiritur, quò minus, eò breuiùs, ita quidem, vt quædam 24. horarum, alia plurium dierum ſpatio ſanentur.

20. Vulnus, quod difficulter expurgatur, difficiliùs & tardiùs ſanatur, quoniam id quod ſanationi impedimento eſt, difficulter tollitur.

21. Vulnus in parte, quæ ad ſuſcipiendum humorum influxum prompta eſt, difficiliùs curatur.

22. Omnia vulnera, quæ alios affectus complicatos habent, difficiliùs curantur. Natura enim à pluribus affectibus plus læditur, & faciliùs ei eſt, vnicum affectum tollere & corrigere, quàm plures. Et quidem, quò affectus qui coniungitur, plus partis temperamentum lædit, eo vulnus difficiliùs curatur.

23. Extranea omnia in vulneribus hærentia, ſi à principio ſtatim extrahi non poſſint, curationem retardant.

24. Habent & vulnera ſuos dies criticos, de quo Hippocrates *in Coacis prænot.* ait: *Incipere febrem in capitis vulnere quartâ die, aut ſeptimâ, aut vndecimâ, valde lethale: indicatur autem plerumque ſi quarta vulneris die inceperit, ad vndecimam; ſi ſeptima, ad decimam quartam, aut decimam ſeptimam; ſi vndecima, ad vigeſimam.* Et *lib. de cap. vulnerib.* vbi commiſſum fuerit erratum in curatione, vt plurimùm in hyeme ſuperuenire febrem ante decimam quartam aſſerit, æſtate verò poſt ſeptimam: item aliquos perire ait æſtate ante ſeptimam, hyeme verò ante decimam quartam. Et 4. *de popular.* refert, filio Metrophanti capite vulnerato duodecimâ febrem ſuperueniſſe, & circa vigeſimam quartam mortuum eſſe. Et 5. *popular.* refert, Autonomum ex capitis vulnere mortuum decimo ſexto die: & famulam in Omilo decimo quarto, cui febris octauo die ſuperuenerat: & filiam Nerij ab amica ludente perculſam lata manu in ſynciput, quæ tunc vertigine capta eſt, & ſine ſpiritu erat, & cùm domum veniſſet, ſtatim vehementi febre correpta eſt & capitis dolore ac rubore circa faciem, nona periiſſe, cùm ſeptimâ die circa aurem dextram pus proceſſiſſet graueolens, ſubrubrum, ampliùs cyatho. Et filio Phileſ ex vulnere capitis nonâ die febrem ſuperueniſſe, & dein mortuum eſſe: & Ariſtippum in ſupernum ventrem violenter & grauiter ictu ſagittæ percuſſum ſeptem diebus mortuum. Et paſſim ex Hippocrate videre eſt, eum etiam in vulneribus dies criticos obſeruaſſe. Equidem vulnera, vt vulnera, dies criticos non habent; cùm vulnus ſit morbus ſine materia: quatenus verò ipſi aliquid materiæ, quæ coqui debet accedit, aut quædam humorum turbatio occaſione vulneris contingit, eatenus quiddam criſis etiam habere poteſt. Natura enim & ipſa ſtatis diebus, & quod coqui debet coquit, & turbationem humorum ſedat. Ideóque vbi in diebus criticis nulla in peius ſit mutatio ſed omnia rectè procedunt, & ſymptomata, quæ priùs aderant, ſedantur, felicis ſanationis ſpem præbet. Si verò contrà hiſce diebus aliquid mali, vt dolor, inflammatio, febris ſuperueniat, aut quæ antea aderant, non minuantur, ſed intendantur, vel mortis vel difficilis ſanationis ſignum ſunt. Et rarò omnino motus eiuſmodi in vulneribus ad bonum tendunt; cùm indicium ſit, naturam non potuiſſe motum humorum, qui ex vulnere accidit, ſedare, ſed irritatam humores vel ad partem vulneratam, vel principem aliquam expulſuram. Ideóque vbi motus eiuſmodi in vulnere animaduertitur, potiùs malum, quàm bonum aliquod præſagiendum eſt. Quapropter dies iſtos Criticos in vulneribus obſeruare vtile eſt, vt per eos vtiles naturæ actiones cognoſcamus, eáſque non impediamus. Abſtinendum etiam hiſce diebus ab omnibus, quæ motum aliquem horum iſtis diebus excitare poſſunt.

CAPVT IV.

De Curatione Vulnerum, & primò de Indicationibus.

SOlutæ vnitatis prima communiſque Indicatio eſt vnitio; ſeu ſoluta vnitas, partes quæ ſeiunctæ ſunt, vniendas eſſe indicat, quatenus quidem vulnus ſimplex affectus eſt. Si verò alij affectus, ſeu cauſſæ, ſeu morbi, ſeu ſymptomata coniungantur; tot Indicationes dantur, quot ea ſunt, quæ vulneri coniunguntur, & ita effectum compoſitum conſtituunt. Quæ quidem multa eſſe poſſunt. Aliquando enim telum vel aliud corpus in vulnere hæret, quod quia extraneum eſt, cauſſæ rationem habet, & vt ea, quæ è cauſſis internis ſunt toto genere p.n. ſui ablationem indicat.

Si aliquid de carnis ſubſtantia amiſſum ſit, duplex datur Indicatio, ſcilicet, quod diuiſum eſt, vniendum eſt; quod deeſt, regenerandum. Si cutis & caro contuſa ſunt, quod contuſum eſt, in pus mutandum, vt abſcedat. Ita etiam de reliquis, qui vulneri coniunguntur, affectibus ſeſe res habet.

Primò autem agemus de ſimplici vulnere, & ſolutione continui, quæ telo illata eſt, cui nihil adhuc alterius mali ſuperuenit: quia tamen interdum telum, vel aliud peregrinum corpus cum vulnere inflictum in eo hæret, de iis tollēdis ſimul agemus.

Vulneris autem ſimplicis, vt diximus, communis indicatio eſt vnio, vt docet Galenus *art. med. c.* 90. & vt idem 3. *meth. med. c.* 4. habet, vulnus ſimplex agglutinari tantùm poſtulat. Eſt autem agglutinatio iſta & vnio ſolius Naturæ opus, huiúſque vnius opera partes vulneratæ, vt & fractæ, diſiunctæ iterum coaleſcunt & conglutinantur. Cùm autem ad id, medium quoddam & quaſi gluten requiratur, vtitur natura ad eam rem illa ipſa materia, quâ partes nutriuntur, ſanguine ſcilicet. Hic enim ad partem nutritionis gratia attractus & in poris parietum & labiorum vulneris hærens, in ſubſtantiam parti vulneratæ ſimilem, carnem ſcilicet, mutatur, atque ita eius beneficio, quæ diſiuncta erant, coaleſcunt atque ex duobus vnum fit. Perficit autem hoc in carne vis σαρκοποιητικὴ, in cute vis cutifica, & in qualibet parte Natura medium eiuſdem generis, ad glutinandum quod diſiunctum eſt, generat.

Atque hoc quidem opus etſi ſolius Naturæ ſit: Medicus tamen hac in re Naturæ miniſter eſt; ac niſi Medicus naturæ ſubſidio veniat, ipſa in multis fine ſuo fruſtratur, nec conglutinationem moliri poteſt.

Ea autem quæ Medico hac in re agenda ſunt, ad quatuor capita reduxit Galenus, *art. med. cap.* 90. *Coaleſcere facit*, inquit, *ea qua inuicem diſtant, & priſtinam vnitatem reſtituit ipſa Natura: noſtrum verò opus eſt, applicare extrema diſtantium partium, atque in vnum coacta conſeruare, & tertiò hoc cauere, ne quid labiis vulneris incidat, & quarto ipſam partis ſubſtantiam ſalubrem conſeruare.*

Atque ita in vulnerum curatione quatuor à Galeno præcipuè Medici officia recenſentur. Primò videndum, ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire poſſit. Secundò, vt extrema in vnitate ſoluta iterum rectè coniungantur, & ſibi mutuò applicentur, & extrema coniuncta ſeruentur. Tertiò, vt ipſius partis temperamentum & calor innatus conſeruetur, vt is in agglutinatione, Naturæ neceſſarium auxilium præſtet. Quibus non immeritò Quartum addimus, ſcilicet vt ſymptomata quæ ſuperuenire poſſunt, præcaueantur & corrigantur, & omnia, quæ Naturæ in glutinando vulnere impedimento eſſe poſſunt, tollantur.

Verùm cùm vnitatis ſolutæ magna poſſit eſſe differentia, hi ſcopi non ſemper in omnibus partibus eodem modo perficiuntur. Primò vulnera, de quibus iam agimus quod attinet, ſiquid extraneum, vt grumi ſanguinis, vel pili, vel aliquid ex armorum genere, aut oſſium particulæ, aut aliud quid alienum in vulnere hæreat, illud eximendum & extrahendum eſt. Vnum enim fieri non poſſunt, inter quæ aliquid diuerſi generis intercedit. Et quidem non ſolum in principio aliena è vulnere extrahenda, ſed etiā poſtea cauendū, ne quid alieni in vulnus incidat.

Vbi iam aliena, ſi quæ affuerint extracta, labia vulneris committenda & coniungenda ſunt, quod quomodo fieri debeat, mox dicetur.

Coniunctis, quæ diſtabant, partibus, reliquum opus, vt ſcilicet vniantur & coaleſcant, Naturæ eſt. Hæc enim ſola conglutinat. Cùm verò natura in glutinando, partis temperie & calore innato eius vtatur, danda opera, vt temperies & calor innatus partis conſeruetur, aut ſi debilitatus ſit reſtituatur. Materia autem carnis per quam partes coniunguntur, cùm ſanguis ſit, danda opera, vt ſanguis, qui affluit, nec qualitate, nec quantitate peccat. Si enim ſanguis vitioſus eſt, carnem bonam generare non poteſt. Si verò ſit copioſior, caro nimis luxuriat & multa

excrementa generantur: ſi ſit parcior, non ſufficientem materiam ſuppeditat. Cùm verò pars vulnerata tum ex dolore tum ex vulnere fiat imbecillior: neceſſariò in parte vulnerata aliqua excrementa & ſanies proueniunt: & ſi ſanies in medio abductorum labiorum prouenit, aut etiam locus quiſpiam modicus interfuerit, qui ſanie quidem ſit vacuus, ſed aëre plenus, non poteſt vlcus eiuſmodi ſolà diſſidentium partium coniunctione conglutinari, ſed vt coëat, carne prius impleri poſtulat. Tum itaque medicamento ſarcotico opus eſt.

Atque ita in curatione vulnerum perficienda laborandum,

1. Ne quid extranei in vulnere & inter labia eius hæreat, vel relinquatur.

2. Vt dehiſcentes vulnerum partes coniungantur.

3. Vt coniunctæ ita ſeruentur.

4. Vt inter ſe coaleſcant.

5. Quod præſtare cùm naturæ opus ſit, imprimis requiritur, vt vulneratæ partis temperies & robur conſeruetur.

6. Vt omnia ſymptomata, & quæcunque coalitum impedire poſſunt, tollantur. Atque ita, etſi vulnus, quatenus vulnus ſaltem conſideratum, ſimplex affectus ſit, & vnam ſaltem vnitionem indicare videatur: tamen reuera plures indicationes adſunt, vt modò dictum.

CAPVT V.

De Rebus alienis è vulnere eximendis.

PRimò ergo danda opera ne alieni quid in vulnere ſit, quod eius vnionem & glutinationem impediat. Ideóque primò ſanguis non ſtatim ſupprimendus, & quicquid in venis minoribus diſciſſis hæret, vt effluat, permittendum. Ita enim & minus puris generatur, & putredinis ac inflammationis periculum auertitur. Quod etiam vulgo notum eſt, qui ex ſimplicibus vulneribus vel ſugendo ſanguinem extrahere, vel digito partem vulneratam premendo exprimere ſolet. Deinde, quando pili ſunt circa vulnus, abradendi, ne intra labia vulneris incidant. Tertiò, ſi arena vel terra, vel ſimile quid intra labia vulneris hæreat, vino auſtero abſtergendum. Quartò, ſi grumi ſanguinis ſint in vulnere, cùm vnitionem impediant dolorem excitent & putreſcentes febrim pariant, lanâ vel linteo molli abſtergendi, vel etiam ferreo inſtrumento eximendi. Qua in re tamen vis non adhibenda primo apparatu, neque totus ſanguis concretus ſimul eximendus, imprimis ſi hæmorrhagia metuatur; cùm grumi ſanguinis venarum orificia obſtruant, & ſubitis vaſa coaleſcant: ſed ad ſecundam vel tertiam deligationem id differendum, vbi poſtea naturam ipſam, quæ, quod alienum eſt, expellere incipit, adminiculantem habemus. Quintò, oſſicula etiam fracta, ſi in vulnere ſint, eximenda. In prima tamen deligatione non niſi ea quæ planè libera ſunt, vt ſine vi eximi poſſint: quæ verò adhuc aliis oſſibus adhærent, in iis Naturæ conatus exſpectandus, & videndum an cæterum cum reliquo oſſe vnitura, an verò ſeparatura ſit. Sextò, ſi vitrum fractum ſit in vulnere, illud eximendum; quod & faciendum, ſi aliud teli vel armorum genus, quo vulnus inflictum eſt, in vulnere hæreat. Antequam vero telorum extractionem tentemus, videndum, an æger telo extracto victurus ſit, néc ne. Si enim nulla vitæ ſpes ſuperſit, teli extractio non eſt tentanda, nec Chirurgus ægro mortem acceleraſſe videatur, & in ipſis Chirurgi manibus æger exſpiret, quod fit in vulneribus cordis, cerebri, & quidem baſis eius, venæ cauæ, vel arteriæ magnæ. Obſeruatum enim eſt, tales ægros telo in vulnere relicto integrum diem adhuc vixiſſe: telo verò extracto ob hæmorrhagiam ſubitò exſpiraſſe. Vbi verò ſpes eſt, ægrum ex vulnere conualiturum, vt primùm telum extrahatur, laborandum. Tela enim, vt & globi plumbei, etſi aliquando ſatis diu in corpore hæreant: tamen rariſſimè vulnus integrè, telo in corpore adhuc deliteſcente, ſanatur.

Telorum extractio. Tela autem rectè extrahere ſatis difficile eſt, oritúrque illa difficultas potiſſimùm ex loco, in quem illa in corpus immiſſa penetrauerunt. Ideóque ei, qui rectè tela ex corpore extrahere aggredi voluerit, duo ſunt imprimis neceſſaria, ſingularum corporis partium ſubſtantiam & naturam, figuram, ſitum & connexionem perſpectam habere. Deinde telorum diuerſitatem ex materia, magnitudine, & figura cognoſcere: & omnino neceſſarium, in telorum extractione cauere ne venæ, arteriæ, nerui, tendines lacerentur. Turpe enim fuerit & parum artificioſum, vt Ambroſ. Paræus rectè ait, ſi plus manus Chirurgi, quàm ferrum noceat. Vt autem expeditè tela extrahantur, æger eâ figurâ conſtituatur, quam obtinebat, cùm vulneratur. Quod ſi fieri non poſſit, iacens ita collocetur, vt quàm maximè ad eam figuram accedat.

Quot modis eximantur tela. Eximuntur autem tela duobus modis, vel extractione, vel impulſione, id eſt, vel ea via qua telum venit, vel ea qua tendit. Extrahitur per partem, quâ immiſſum eſt, vel nullâ factâ ſectione, vel facta ſectione. Etenim ſi telum non altè penetrauit, ſi vaſa magna & loca neruoſa non tranſiit, & è regione, ſeu quâ tendit, os, venas, arterias, aut neruos habuerit, & ſi non metus ſit à magna laceratione, eâ viâ, qua in corpus penetrauit, & quidem ſine ſectione, retrahi poteſt.

Si verò periculum eſt, ac metuendum, ne corpus laceretur, ſi telum eadem viâ, qua ingreſſum eſt, retrahatur, dilatandum vulnus, vel ſectione, vel etiam ſine ſectione, eo ſcilicet inſtrumento, quod ὑψικεφίδα Celſus *lib.7.cap.5.* nominat, aut roſtro olorino aut ciconiæ, aut aliis dilatatoriis inſtrumentis, quò facilius telum retrahatur. Extrahitur autem telum vel manibus, ſi id fieri poteſt, vt cum extat, & in ſola carne infixum eſt; vel volſella, cùm altiùs hæret, quàm vt manibus apprehendi poſſit, vel aliis inſtrumentis, quæ Græcis βελουλκὰ dicuntur, cuiuſmodi ſunt forcipes longæ, denticulatæ, rectæ, incuruæ, extremâ parte latæ, rotundæ, quibus recentiores Chirurgi varia nomina à figura indiderunt, & roſtrum coruinum ciconiæ, anatis, anſeris appellarunt, quorum figuræ extant apud Ambr. Paræum, *lib.10.cap.18.* & Io. Andream à Cruce.

Res alienas vulneribus extrahentia. Si verò teli mucro in membro maiorem, quàm mediam partem, penetrauit, & ſpatium, per quod telum retrahendum eſt, ſit maius, quàm quod adhuc tranſcundum fuerat, & neque os neque neruus, neque vena aut arteria id prohibeant: commodius eſt, ea parte in quam tendebat, ſectione facta, eò telum impellere, atque per vulnus recens factum extrahere. Hoc enim modo faciliùs extrahitur & vulnus facilius ſanatur; cùm vtróque medicamento locus pateat. Si tamen telum nimis latum ſit, ab altera parte educere non expedit; ne ingenti vulneri ipſi quoque ingens vulnus adiiciamus. Si quoque inter duo oſſa telum iniectum ſit, proxima membra habenis in diuerſas partes diducenda, vt laxius ad euellendum inter oſſa detur ſpatium.

Si verò carni fruſtulum aliquod oſſis vel ſpina, vel feſtuca, vel ſimile quid inhæſerit, quod nec manu, nec inſtrumentis extrahi valeat, medicamentis hac vi præditis in extrahendum. Commendantur in hunc vſum *lacertarum capita* contrita & impoſita, à Dioſcoride, *lib.2.cap.58.* *anagallis, dictamnum Creticum, ariſtolochia rotunda radix, anemone, radix narciſſi, gladioli, arundinis, ſagapenum, galbanum, ammoniacum, pix, reſina pini,* & ſimilia emplaſtri forma adhibita.

Commendatur & *emplaſtrum Auicennæ*, quod componitur ex *fermento, mellis aut propoleos*, ana ℔.ß. *viſci q.* Vnc.iij. *ammoniaci* Vnc.ij. *olei antiquiſſ.* Vnc.iij.

Vt & vnguentum ex, *betonica* & *leporis pinguedine*.

Vel ℞. *Ceræ nouæ* ℔.j. *colophon. reſinæ flauæ*, ana ℥.iv. *ammoniaci* Vnc.ij. *bdellij* Vnc.j. *ſuccini citrini* ℥.iij. *ol. è vitell. ouor.* ℥.iv. *lapid. Magnetis* Vnc.v. F.ſ.a. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ virgin.* ℥.iv. *terebinth.* ℥.ij. *lap. Magnetis* ℥.j.ß. *fabar. excort.* ℥.j. *axung. lepor.* Vnc.ß. F.ſ.a. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Reſinæ pini* ℥.ij. *picis aridæ* ℥.j. *ammoniaci, ſagapeni, gummi elemi*, ana ℥.ß. *rad. ariſtol. rot. dictamni albi*, ana ʒ.j.ß. *dictamni Cretici* ʒ.iij. *ol. veteris*, vel *fecis ol. lil. alb.* q.ſ. F. Ceratum.

Vel ℞. *Olei oliuar.* ℔.j.ß. *ceræ nouæ* ℔.j. Liquefiant ſimul. Adde *lithargyri auri* ℔.j.ß. Coquuntur. Poſtea admiſce *galbani, opopanacis*, ana ℥.j. *ammoniaci, bdellij*, ana Vnc.ij. (Gummata hæc aceto diſſoluuntur) Deinde adde *rad. ariſtol. rot. maſtich. myrrhæ, thuris, lapid. calaminaris*, ana Vnc.ij. Denuò lento igne coquantur. In fine adde *ol. laurin. terebinthinæ*, ana ℥.iv. Agitando coq. Deinde per linteum traiiciantur in *aq. frigidam*, & malaxando cum *ol. chamæmelino* vel *terebinthina*, F. Emplaſtrum.

Vt ℞. *Capas narciſſi.* num. ij. *rad. arund.* ℥.j. *gladioli* ℥.ß. *fol. verbaſci*, M.j. *ſtercoris columbini putrefacti* ℥.j. *rad. cucum. agreſt. ariſt. l. rot. dictamn. alb.* ana ʒ.iij. *dictamn. Cretici* ℥.ß. *farinæ erui parum mellis* q.ſ. F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ, terebinth.* ana Vnc.vj. *colophoniæ, picis naualis*, ana ℥.j. *ceruſſæ, vitrioli Romani*, ana ℥.iv. *lapid. hæmatitæ, magnetis*, ana ʒ.ij. *maſtich.* ℥.ß. *thuris, camphoræ, mumiæ, ſang. dracon.* ana ℥.j. *ol. iuniper.* ℥.j.ß. *ouor.* ʒ.vj. *caryophyllor.* ʒ.ij. *hyperici* ℥.ß. *lumbricor.* Vnc.j. F. Emplaſtrum.

Plura de telorum extractione videantur apud Celſum, *lib.7. cap.5.* & Paulum Æginetam, *lib.6.cap.88.*

Si verò nullo artificio telum, vel quicquid armorum eſt, è vulnere extrahi poſſit, totum negotium Naturæ eſt committendum, quæ ſæpe in hoc genere miracula quaſi patrat, & p.n. corpori immiſſa, per vias quaſcunque poteſt, expellit. Cuius rei paſſim hiſtoriæ occurrunt. Hippocrates, *5. epidem.* cuidam, qui iuxta inguina ſagittâ percuſſus fuerat, cuſpidem poſt ſex annos eduxit. Guilh. Fabricius cuidam cultrum, qui ſpinæ dorſi infixus erat, poſt biennium extraxit, *Cent. 1. obſeru.62.* Simile quid & memorabile hic VVittebergæ accidit. Cùm enim Studioſus quidam ad naſi radicem, internùmque dextri oculi angulum cultro vulneraretur, cultri vi fracti dimidia pars digiti ferè longitudine inibi in oſſe infixa inhæſit, quod cum nec Chirurgus animaduerteret, neque etiam autor vulneris aliquid de fracto cultro ſignificaret, vulnus citò conſolidatum eſt. Accidit tamen, vt poſt anni quadrantem in ſuperiore parte palati ante columellam æger quendam dolorem perciperet, & poſtea vlcus ibi aperiretur, de cultro tamen latente nec æger, nec Chirurgus quid cogitabant, ſed fortaſſe à carie oſſis vulnerati vlcus illud apertum putabant. Euenit tamen paulo poſt vt poſt columellam nigri quid promineret, quod laminam oſſis carioſi eſſe putabant. Cùm verò æger conſilij cauſſa de eo accederet, iuſſi, vt Chirurgus limâ, quid eſſet, exploraret, qui mox ferrum id eſſe deprehendit: atque ita cuſpidem cultri prominere animaduerſum eſt. Vlcus verò illud ante columellam procul dubio acies cultri motu ſuo aperuerat. Etſi verò Chirurgus extractionem tentaret: tamen cùm latiore ſui parte culter adhuc

oſſibus

oſſibus inhæret, extrahi non potuit, ſed naturæ negotium committendum fuit, cuius ope accidit, vt culter indies magis promineret. Tandem enim cultri cuſpis articuli digiti ferè longitudine in faucibus promineret, motumque aliquem eius, quod ante non factum, (cùm ſenſim ſaltem ipſo non animaduertente quotidie ſeſe demitteret) æger manifeſte perciperet; atque in magno periculo ſe conſtitutum animaduerteret, ac metueret, ne cuſpide culter in viſcera irrueret, cum Chirurgo ad me accurrit, & conſilium petit. Subito verò tum cultri fragmentum, ſuopte motu liberatum ac decidens, à Chirurgo cuſpide apprehenſum & extractum eſt, paraſimque abiit, quia in gulam delaberetur. Cùm verò oſſe eroſo foramen in parte ſuperiore palati relinqueretur, quod ſermoni impedimentum afferebat, præter medicamenta idonea abſtergentia & exſiccantia; tandem laminam auream, inſtar clypei, quæ in dorſo prominentiam & globum habebat, parari, & ſpongiolam illi alligari curaui, qua per ſpongiam foramini impoſita, & hærente, ac foramen claudente, ſatis commodè locutus eſt. Caro tamen poſtea in labiis vulneris, licèt tardè, augeri, & foramen anguſtius nonnihil fieri cœpit. Qua lamina inſtructus ipſe hinc abiit, foramen tamen illud maxima ex parte carne expletum eſſe, ipſumque iam concionatorem, etiam ſine aurea illa lamina, agere, mihi relatum fuit. Et apud Guilh. Fabricium, *cent. 2. obſ. 74.* Claudius Deodatus vulneris hiſtoriam refert, quod acuto gladio, ſeu pyloro, ſeu inteſtinorum tenuium principio (vt Chirurgi præſentes quidem putarunt: quod tamen Guilh. Fabricius negat, & inteſtinum colum, quod parte ſiniſtra reni annexum eſt, vulneratum fuiſſe exiſtimat) inflictum, & miraculosè ſanatum fuit. Cùm verò, poſt vulnus cicatrice obductum, æger circa partem affectam dolorem pungitiuum & tumorem perciperet, accidit, vt cùm ſub finem anni expeditis negotiis domum rediturus medio in itinere aluum exonerare cogeretur, inflicti enſis extremum apicem per aluum excluderet.

Verùm cùm nunc rarius ſagittis vulnera infligantur, Chirurgica etiam ſagittarum extractio hodie raiò requiritur: ſed cùm ferè ſclopetorum globis infligantur, maior hodie neceſſitas Chirurgis incumbit, globulos plumbeos ſclopetis corpori immiſſos extrahendi; de quo poſtea dicetur.

CAPVT VI.

De Apparatu ad vulnera obliganda neceſſario.

SI in vulnere nihil alieni hæreat, aut quod in eo hæſit, extractum eſt, danda opera vt labra vulneris coniungantur. Cùm verò ad id præſtandum quidam apparatus neceſſarius ſit; qui tamen in fracturis etiam curandis maxima ex parte requiritur: primò aliquid in genere de deligatione ex *Inſtitutionibus* repetemus.

Ad deligationem pertinet Faſciatio, ſpleniorum iniectio, ferularum adaptatio, illaqueatio ſeu laquei iniectio, obligatæ partis recta collocatio.

De Faſciatione.

Faſcia. Eſt autem faſcia longum & latum vinculum: faſciatio commoda faſciarum circa membrum curandum circumductio & conuolutio.

De faſciis verò prolixè ſatis egit Galenus, *in lib. de faſciis,* qui hac de re cognoſcendus eſt. Vt pro inſtituti noſtri ratione quædam breuiter dicamus; Faſciæ fiant ex linteis priùs aliis vſibus ex parte attritis, vt ſint tractabiliores: validis tamen, ne rumpantur. Quanquam enim materia faſciarum triplex eſſe poſſit, linea, lanea, membranacea, ſeu coriacea: linearum tamen hodie ferè tantùm vſus eſt. Sint autem mundæ, leues, molles, quæ neque conſutiones habeant, neque exſtantias.

Faſciarum differentia. Sunt autem variæ faſciarum differentiæ, quæ ſumuntur à figura, longitudine, latitudine. Figuræ ratione differunt, quòd quædam glomeratæ ſunt, longè & æqualiter latæ, & in orbem conuolutæ, aliæ ſciſſæ, quæ vno quidem conſtant linteo, ſed eo vel extremis vel mediis partibus ſciſſo: aliæ aſſutæ, quæ ex faſciis & habenis in varia capita deſinentibus conſtant. Longitudine faſciæ differunt, quòd aliæ ſint longiores, aliæ breuiores: ita & latitudine.

Deligationis differentia. Sunt autem deligationis, quæ faſciâ fit, duæ differentiæ, vna ſimplex; altera compoſita, ſiue multiplex. Simplex eſt æqualis, vel inæqualis. Simplex æqualis eſt tantùm rotunda, quæ membrum affectum in orbem vndique ſine vlla in partem alterutram declinatione complectitur. Simplex verò inæqualis in Aſciam & Simam diuiditur: quæ tamen ſaltem ratione maioris & minoris differunt: quod Aſcia parum à rotunda declinat, ſima verò multum. Variæ faſciationis multæ ſunt differentiæ, ſumtæ è partium quæ vinciuntur, vel quorundam animalium, vel aliarum rerum ſimilitudine; de quibus Galen. *lib. de faſc. & comm. 2. in lib. de iis, quæ in Med. fiunt, t. 7.*

Faſciatio quomodo inſtituenda. Vt autem rectè faſciatio inſtituatur, primò conſiderandum, vnde deligatio incipienda. Aliàs enim à parte affecta, aliàs à loco ſano parti affectæ vicino, aliàs à parte oppoſita deligatio inchoanda. Deinde qua ratione faſcia ſit circumducenda. Aliàs enim faſciatio incipienda ab extremo faſciæ, aliàs à medio faſciæ. Tertiò videndum, vt faſcia partem neque nimis comprimat, neque nimis laxa ſit. Laxior enim partem non ſatis continet: nimiâ compreſſione dolorem & inflammationem parit.

Faſciationis vſus. Hæc autem vt rectè peragantur, faſciationis vſus docet. Faſciationis vſus autem duplex eſt, vnus per ſe, alter ex accidente ad ſanationem facit. Per ſe ad ſanationem facit faſciatio, quæ partes diſiunctas adducit, dilatatas contrahit, diſtortas dirigit, membrum conformatum & partes coniunctas continet, humorē influentem repellit, aut qui influxit, exprimit. In ſinuoſis enim abſceſſibus a fundo inchoatur deligatio, & deſinit ad orificium vlceris. Extenuatæ partes ita obligandæ ſunt, vt partes ſanæ comprimantur, & ſanguis ad extenuatas compellatur: quod fiet, ſi è parte ſana vel oppoſita inchoëtur faſciatio, vnde verſus partem attenuatam paululum laxetur, tandem circa partem extenuatam laxiſſimè circumuoluatur. Contrà in dilatatis, & vbi influxum humorum reprimere opus eſt, in loco affecto deligatio inchoanda, & conuolutiones primæ duæ aut tres arctiores ſint.

Ex accidente autem inſeruiunt faſciæ, dum, vt medicamenta contineant, quæ curationis gratiâ applicantur, adhibentur. De hiſce videatur Hippocrates, *lib. de fract. comm. 1. t. 21. lib. 2. de iis, quæ in medicatr. fiunt. t. 30. 31. 32. 33.*

De Spleniis.

Splenia. Ad deligationem quoque adhibentur Splenia, quæ ſunt panni linei complicati, à ſplenis figura ſic dicti. Antiquis, quia ex pluma inter duos pannos conſuta parabantur, plumaceoli nominabantur; dicuntur & puluilli, quòd puluinaris formam referant; & plagulæ. Differunt autem ratione figuræ, longitudinis, latitudinis, & craſſitiei. Figura triplex eſt, propoſitionis ſcilicet eorundem modo. Aliàs enim parti ſecundùm longitudinem rectè, aliàs obliquè, aliàs tranſuersè imponuntur. Et quidem nunc duplicia, nunc triplicia, nunc quadruplicia, nunc ſingula, nunc plura; pro vſu, quem præſtare debent, ad deligationem firmandam, membra craſſitudine inæqualia, aut partes graciles & concauas æquandas & explendas, vt tota deligatio æqualis euadat; partes item à faſciarum & vinculorum onere defendendas, & ſaniem ichoréſque exprimendos & imbibendos. Et imponuntur nonnunquam ſicca; nonnunquam liquore aliquo, morbo & affectæ parti idoneo, imbuuntur & madefiunt. De quibus vide Hippocrat. *3. de iis quæ medicatr. fiunt, t. 1. 2. 1. de fractur. t. 32. & 3. de fractur. t. 21.* & Gal. *in comment.*

De Ferulis.

Ferulæ. Ad deligationem nonnunquam etiam adhibentur ferulæ; aſſulæ ſcil. leues, quæ oſſibus fractis & luxatis, poſtquam reſtituta fuerunt, adaptari ſolent. Hippocrates & alij antiqui parabant ex ligneo ferulæ fruticis cortice; vnde & nomen habent. Hodie in defectu ferulæ ex tenuibus ligni aſſulis, vel arborum corticibus, vel conglutinatâ papyro, & corio duriore conficiuntur. Monet tamen hic Guilhel. Fabricius, *cent. 4. obſeru. 98.* cortices arborum in primis recentes, loco ferularum in fracturis adhibendos non eſſe. Cùm enim exſiccantur, circa fracturam contrahi, doloréſque excitare, oſſáque nonnunquam ſuo loco iterum mouere.

Hippocrates requirit ferulas leues, æquales, planas, in extremitate ſimas, id eſt, ex inferiore parte extremitatum leuiter deraſas, vtrimque ſubiectâ faſciatione paulò breuiores, ne partem vltra faſciationem comprimant. Fracturæ autem circumquaque imponuntur, vt non minori, quàm digiti ſpatio diſtent; & ita adaptantur, ne ferularum fines ſupra prominentia articulorum capita, aut neruos articulis vicinos collocentur, aut cutem nudam attingant. Vide Hippocrat. *de iis, quæ in medicatr. fiunt, t. 11. 1. de fract. t. 40. 2. de fract. text. 6. 7. 11. 64. 69. 71.* & Galen. *in comm.* P. Æginet. *lib. 6. c. 99.*

Partibus quoque extremis vulneratis grauiter, aut fractis, aut luxatis, præcipuè manibus, nonnunquam capſulæ ex leui ligno ita fabrefactæ, vt membri figuræ reſpondeant, vel ex ferri ligni albi laminis, aut corio duro, charta conglutinata adaptantur, vt partes adductas & coniunctas contineant, ne nutent, & rurſum diſſiliant atque excidant.

De Laqueis.

Laquei. Ad deligationem quoque pertinet laqueorum iniectio, ſeu illaqueatio. Eſt autem laqueus propriè vinculum ita nexum, vt attractum vel pondere preſſum claudatur. Vsúſque eius eſt ad fracta & luxata extendenda, ad repoſita ſuo loco continenda, ad partes conſtringendas & arctè vinciendas. Differentiæ laqueorum ſunt variæ, nomina ſortitæ vel ab inuentoribus, vel ab vſu, vel alicuius rei ſimilitudine & figura, vel nectendi modo, vel effectu: quæ cùm ſine delineatione vix ex ſola deſcriptione percipiantur, conſulatur ea de re libellus *de laqueis,* qui vulgò Oribaſij perhibetur.

De Membri deligati apta collocatione.

Membrum deligatum vt collocandum.

Poſtquam membrum affectum ritè deligatum eſt, ſupereſt vt aptè collocetur. Apta autem collocatio in eo conſiſtit, vt pars eam poſitionem habeat, quæ naturalem eius figuram conſeruat, ſine dolore eſt, & ad morbi curationem apta. Collocabitur autem ita membrum, ſi omnes eius partes, oſſa, muſculi, nerui, venæ, arteriæ cum firmum habeant, vt neque diſtendantur, neque comprimantur: ſi molliter & æquabiliter ſituetur membrum: ſi in cauo vlcere vel vulnere orificium, quantum fieri poteſt, deorſum ſpectet, vt ſanies expurgetur: ſi denique deligationis modus in collocatione ſeruetur, & deligatio nec laxetur, nec ſtringatur. Et quidem in collocatione fiat apta membri figuratio, ad duo in primis reſpiciendum, ad articulos, & ad muſculos, vt ſcil. reſpectu articulorum membrum mediam, quam Galenus paſſim appellat, figuram habeat, quæ ſine dolore eſt, in qua ſcil. & naſcimur, & ſingula membra, cùm otiamur, continere conſueuimus, & in qua muſculi nulli agunt, quæque æqualiter diſtat ab extremis articulorum motibus, ſeu extenſionibus & inflexionibus: reſpectu verò muſculorum, vt ſcil. ex vna parte muſculos & eius fibras habeat integras, nec fibræ aut totus muſculus diſtorqueatur.

Collocatio autem fit vel repoſitione, vel ſuſpenſione. Reponitur aptè membrum, quando ſtabilimentis quibuſdam, plumis, velleribus aut pannis mollibus ita fulcitur, vt quietum ſit, & accliue, æqualiter ac molliter ſemper iaceat, ne vel motu concutiatur, vel fluxione tentetur, aut in eo ſanies & ichor retineatur. Hinc cruri fracto atque deligato canalem extento poplite à coxa ad pedem Hippocrates ſupponit: noſtri Chirurgi ex ſtramine quædam fulcimenta, aut ex charta inſtar canalis conuoluta, & intus ſtuppa repleta ac panni linei vtriuſque extremitati inuoluta applicant, quibus totum membrum firmiter continetur, ne incautè moueri poſſit.

Suſpenditur verò membrum, vel ægro iacente, vel ambulare iam incipiente. Etſi enim, dum in lecto iacet æger, ſufficiat, ſi vigilans manum molliter accliuem habeat: tamen ne dormiens eam incautiùs moueat, faſciâ ſuſpenſam habere conuenit. In primis verò vbi iam æger ambulare incipit, opus eſt, vt brachium *ταινίᾳ*, quam Celſus mitellam vocat, inuolutum geſtet, cuius capita anguſta collo iniiciantur, latitudo verò quâ parte brachium inuoluit, tanta ſit, vt totum continere poſſit, ne vlla eius pars ſit quæ non æqualiter fulciatur. Atque hic ad manus rectè fulciendas ſæpe opus eſt capſulis illis, quarum modò facta eſt mentio, in quas manus deligata collocatur, & hinc cum capſula faſciæ imponitur.

CAPVT VII.

De Vulneratarum partium faſciatione.

Atque vt hæc vulneribus applicemus, Chirurgus vulnus obligaturus, primò de ſanguine, ſi copioſius fluat, ſiſtendo ſollicitus ſit. Verùm cùm non omnibus vulneribus hæmorrhagia inſignis accidat, ſed ſolùm, vbi vaſa maiora vulnerata ſunt, de hæmorrhagia ſiſtenda, *infrà*, *cap.* 14. dicemus. Iam ipſam vulnerum faſciationem quod attinet, vulnerum labia, cùm ſint diſiuncta adducenda & coniungenda ſunt, & vbi adducta, coniuncta ſeruanda, quod ſine ſolutione continui fit duobus modis, vel faſciatione, vel glutine; aut ſuturâ per glutinum.

Faſciatio.

Primò faſciationem quod attinet, ea vulneribus ſecundum longitudinem membri factis, & non admodum profundis, conuenit; & vbi ſperamus, ſolâ faſciatione labia coniungi poſſe, non temerè inſtituenda eſt ſutura. Sit autem faſcia linea nec dura nimis, nec mollis, cuius latitudo ea eſſe debet, vt ſemel iniecta non vulnus tantùm, ſed etiam vtrinque aliquid ad oras eius comprehendat. Si verò vulnus longius fuerit, melius anguſta & ſtricta faſcia, id eſt, trium digitorum, deligatio perficitur. Deligatio autem hæc abſoluitur faſciâ duorum capitum vel gemini principij, & in vulneribus non admodum longis medium faſciæ vulneris parti oppoſitæ primùm imponitur, & circumductio ab ea inchoatur, & verſus vulnus ducitur, ac ſupra vulnus ſtringitur; quo modo labia vulneris rectè adducuntur: poſtea ambo faſciæ capita hinc inde obuoluuntur, ita vt inferior pars per inferiorem membri partem circumducatur, ſuperior verò per ſuperiorem, vt ab affecta parte humores exprimantur. Ligatura hæc ſupra affectum locum arctior ſit, quàm in partibus vicinis: & ſic nec nimis laxa, nec nimis arcta. Si enim nimis laxa eſſet, non contineret adducta vulneris labia: ſi nimis ſtricta, dolorem, affluxum humorum & inflammationem pareret. Terminus ergo adſtrictionis ſit bona ægri tolerantia. Et hyeme ob frigus plures circumuolutiones fieri poſſunt: æſtate pauciores, ne pars propter plures faſciæ circuitus incaleſcat. Nodus longè à vulnere faciendus, vel potiùs faſciæ capita conſuenda ſunt. Vt autem in magnis vulneribus facilior fiat labiorum adductio, plumaceolus ſeu puluillus, vel lintea multiplicata, de quibus ſupra dictum vulgò quadrata adhibentur, ſed ex doctrina Auicennæ, *quarta quarti, tr.* 1. *c.* 8. commodiores ſunt puluilli triangulares qui bini, vtrinque vnus, apponuntur, ita vt amborum latera ſecundùm vulneris longitudinem diſpoſita (quos proinde vulneris longitudinem excedere oportet) ſeſe reſpiciant. Faſcia enim ſuper triangularis puluilli angulum ducta, impellit puluillum vnà cum ſubiecto labio ad contrariam partem, & vt Auicennas loquitur, coarctat ſuper fiſſuram tantùm, quod non ita fieret, ſi puluilli iſti quadrati eſſent.

De Sutura vulnerum per glutinum.

Sutura per glutinum.

Cùm verò in tranſuerſis & longis vulneribus ſola faſciatio ad vulneris labia adducenda & continenda non ſufficiat, ſuturâ opus eſt. Verùm cùm in vulneribus faciei puncturæ deformitatem pariant, & in aliis longis ac magnis vulneribus ante glutinationem vulneris ſuturæ rumpantur; corpora etiam tenera ſuturam, quæ acu fit, non ferant: quædam glutinatio ſeu ſutura per glutinum inuenta eſt, quæ ſine partis vulneratæ vlla per acum diuiſione & punctura labia vulneris adducit.

Eſt autem apparatus talis. Lintea comparantur valida, æqualia, mollia, quadrangularia, vel triangularia, vel alterius figuræ, prout vulneris ſitus & membri, cui applicari debent, natura requirit, quæ in parte, quâ vulnus reſpiciunt, complicentur aut ſuantur ſubtiliter, & fila per latitudinem eorum aliquoties traiiciantur. Linteis iſtis annectuntur anſulæ è filo duplicato vel multiplicato & contorto cerâ oblito, eâ diſtantiâ, quam ſuturæ habere ſolent, aut etiam minore. Linteis iſtis inducatur glutinum, è medicamentis adſtringentibus & viſcoſis compoſitum, qualia ſunt albumen oui, bolus Armenus, thus, maſtiche, ſarcocolla, farina volatilis, gypſum, tragacantha, corallia, reſina pinguis.

Vt ♃. *Boli armeni, ſarcocoll. maſtich. ſang. drac.* an. ʒ.ij. cum alb. oui miſceantur.

Vel. ♃. *Farin. volatilis*, *maſtich.* ana ʒ.ß. *bol. armen. corallior. ſarcocollæ*, an. ʒ.j. *ſang. drac.* ℈.j. M. cum alb. oui.

Et ſi metuamus ne glutinum ſeparetur, quod fit in primis ob ſaniem è vulneribus effluentem, reſina pini vel piceæ reliquis admiſcenda, quæ humiditatem non admittunt.

Vt ♃. *Sang. dracon. thuris, maſtich. boli armen. reſinæ pini*, an. q. v. cum alb. oui commiſceantur.

Lintea hoc modo glutine inducta, & anſulis ſuis inſtructa, duo vtrinque ad latera vulneris, pollicis diſtantiâ, ita apponenda, vt anſulæ ſibi rectâ reſpondeant & tamdiu relinquenda, donec glutino ſiccato lintea cuti firmiter adhæreant, quod 4. vel 5. horarum ſpatio fieri ſolet. Linteis cuti iam tenaciter inhærentibus, anſulæ ſeu fila mutuò colliganda & conſtringenda, vt vulneris labia rectè vniantur. Quo modo ſine omni dolore, ſine cicatrice & deformitate quæ fit ex punctura acus, labia vulneris adducuntur, & longiore temporis ſpatio, quàm ſuturâ quæ fit acu adducta & vnita ſeruantur. Hoc ſaltem incommodi habere videtur hoc ſuturæ genus, quod ante ſex vel ſeptem horas (citiùs enim non exſiccatur, ac firmiter adhæreſcit) nullius vſus eſt. Vnde nonnulli priùs ſuturam adhibent, poſtea glutinum. Verùm mora iſta multum damni afferre non poteſt. Et ſi aliquid damni metuatur, pro glutino emplaſtrum parari poteſt, quod ſtatim adhæreſcit, quale à Cæſare Magato, *lib.* 1. *de vuln. c.* 59. deſcribitur.

♃. *Lacrymæ abietinæ* Vnc. iv. *liquoris vlmini* Vnc. iij. *reſinæ pini, picis Græcæ, mannæ, ceræ*, an. ℥.j. *ammoniac. maſtich. tacamahacæ*, an. ʒ. x. *ſarcocollæ, ſang. dracon. gummi iunip. hederæ*, an. Drach. vj. *rad. conſol. mai. ariſtol. rotund. biſtortæ, tormentillæ* an. ʒ.ij.

Gummi, quæ liquari patiuntur, cum portione lachrymæ abietinæ ad ignem liquefiant, deinde reliqua quæ ad ignem liquari ſolent, ſ. a. liquefacta addantur, & optimè ac diligenter commiſceantur, vt in vnum corpus redigantur. Omnia deinde in alembicum conicito, ac balnei calore liquorem extrahito; cùmque exiſtimabis fæces omni humore aqueo eſſe exutas, ipſis adhuc præ calore liquefactis pulueres reliquos addito, ac diligentèr commiſceto: rurſus diſtillato, donec omnis prorſus humor exierit: dein balneum, detracto igne, refrigerari permittito. Accidit enim vt materia quæ in vaſe continetur, in ſolidum veluti ceratum coëat, quod eſt valde tenax, neque calore humani corporis funditur, vt muneris ſui obliuiſcatur.

Sequenti & ego vti ſoleo, quod minori operâ parari poteſt.

♃. *Boli Arm. maſtich. ſang. dracon. thuris*, an. ʒ.j. *gummi tacamahacæ* ʒ.ij. F. puluis, qui piſtillo calido alutæ inducatur, vt F. Emplaſtrum.

Suturam hanc per glutinum applicandi modum etiam peculiarem habet Cæſar Magatus. Cerati talis partem extendit ſuper linteum ex tela noua tenui, deinde forcipe ex linteo hoc tot partes longitudine digitum æquantes, vel etiam longiores, latitudine verò ligulam adſtrictoriam, in extremitatibus verò paulò latiores, quot puncta requiri in vulnere videntur, vel non multò pauciores, abſcindit, primámque in vulneris medio applicat, ita tamen vt vni ſaltem lateri vulneris dimidia ſui parte adhæreat, reliqua libera ſit. Huic è latere, ſed ex oppoſito aliam applicat, atque ita per vices procedit, vnam in dextra, alteram in ſiniſtra parte applicando: poſtea partes, quæ liberæ ſunt, necdum cuti adhærent vnam quidem dextrâ, alteram ſiniſtrâ manu apprehendit, & vtramque verſus oppoſitum labium contrahit, donec labia ad mutuum contactum adducantur. Poſtea vtramque portionem, quam manu cõtinebat, oppoſito labio, cui non adhærebat

bat, applicat, & vt rectè adhæreant omni ex parte, curioſè ſtudet, & ſic in reliquis etiam procedit, ita vt inter vnam & alteram tantum ſit interuallum, quantum alias inter puncta intercedere ſolet.

Et omnino exercitatus Chirurgus, qui emplaſtris talibus cuti tenaciter adhærentibus, quorum varia componi poſſunt, labia vulnerum coniungere nouit, is ſuturâ illa cruenta & dolorifica, quæ acu fit, in omnibus ferè vulneribus, etiam in primo apparatu, facilè carere poteſt. Et certe præſtaret, Chirurgos ad hunc ſuturæ modum aſſueſieri, qui in cruenta illa ſutura ſæpiſſimè multos errores committunt; dum conſuendo plus dolores excitant, quàm quod vulnus fecerat; & craſſioribus acubus vſi, plus ex carne apprehendunt, quàm ſatis erat, & ita ſæpe labra vulneris contorta & conuoluta relinquunt, ita vt non cutis cuti, & caro carni committatur, ſed cutis inter carnem media conſtituatur; aut ſi hæc vitare velint, vix ſummo margine cutem apprehendunt, vt vulnus cauum relinquatur, & ſutura paulo pòſt diſſoluatur.

De Sutura & Fibulis.

Sutura. Atque hæ omnes partium carnoſarum & mollium συνθέσεις ſine ipſarum vulneratione fiunt. Eſt deinde & alia, quæ fit ipſarum continuitatem ſoluendo. Non ſolùm enim antiqui, ſed & hodie Chirurgi in vulneribus tranſuerſis & magnis, & omnino in iis, in quibus ſola faſciatio ad oras vulneris adducendas non ſufficit, ſutura & fibulis vtuntur.

Ad ſuturam quæ requiruntur. Acus. Filum. Ad ſuturam tribus inſtrumentis opus eſt, acu, filo, & canali extremâ ſui parte feneſtrato. Acus ob faciliorem penetrationem requiritur triangulari cuſpide, qualibus pelliones ferè vtuntur, mediocriter craſſa, ne rumpatur, aut difficiliùs penetret, & cauda parum excauata, ne filum eius tranſitum remoretur. Filum nonnulli ex ſerico requirunt: alij tamen reiiciunt quod cutem facilè rumpat, & ex lino, eóque duplicato ſumunt, vt firmum ſit, & non rumpatur, idque non nimis tortum, ac cera oblitum, æquale & conſiſtentiâ mediocri. Et cùm acus per alterum vulneris labrum eſt tranſacta, per alterum etiam traiicienda ſit, ne labrum per quod ſecundo loco acus traiicienda eſt, ſubſequatur, & ab altero nimis diducatur, inſtrumentum extrà apponitur, quod

Cannula. cannulam aut canaliculum appellant. Canalis nimirum aurichalceus aut argenteus, in extremo feneſtratus, vt per feneſtram acus tranſeat, & canali obnitenti & oppoſito vulneris labrum imitatur, ne dum acus adigitur, commoueatur, nec ad fili & acus protractionem diducatur. Poteſt tamen & ſummis digitis, indice ſcilicet & medio, labium contineri, & cum altero conſui, modò filum expeditè tranſeat, quod fiet, ſi in cauda acus circa foramen ſit excauata, vt dictum, & filum ſecundùm craſſitiem proportionem cum acu habeat.

Suturæ primus modus. Sutura autem hoc modo fit: In medio vulneris acu duplex filum trahente, ſi vulnus ſit magnum, vulneris labia transfiguntur, & facto nodo filum paulò ſupra nodum reſecatur. Deinde in mediis vtrimque ſpatiis alij punctus ſimplici filo fiunt, & facto nodo ſimiliter filum abſcinditur; idque continuandum, do-

Sutura interſciſſa. nec labia vulneris rectè conſuta ſint. Quæ ſutura interſciſſa vocatur, quòd poſt ſingulos punctus facto nodo filum abſcinditur. Videndum autem, ne nimis rara, nec nimis crebra ſit ſutura. Nimis enim rara non continet: nimis crebra dolores & inflammationes parit. Itaque tale interuallum inter vnum & alterum punctum relinquatur, vt cutis ducentem quaſi ſubſequatur. Nonnulli ſtatuunt, inter ſingulas ſuturas intercedere debere latitudinem digiti tranſuerſi. Verùm rarò tot ſuturis opus eſt: neque omnia vulnera eundem numerum ſuturarum requirunt, ſed vt vulnera magis vel minùs dehiſcunt, ita crebrioribus aut rarioribus opus eſt ſuturis. Comprehendit tamen nonnunquam non cutem ſolùm, ſed aliquid etiam ex carne, vbi ſubeſt, vtile eſt, quò ſutura fiat firmior, neque cutem abrumpat. Cauendum tamen ſedulò, ne acu tendines pungantur.

Atque hic modus ferè vulgatiſſimus & commodiſſimus eſt, in quo quod tamen in reliquis etiam locum habere poteſt, illud ſaltem adhuc ex Celſi *lib. 5. c. 26.* monendum, ſuturas ita faciendas eſſe, ne oræ ipſæ quidem inter ſe ex toto ſe contingant, vt ſi quid intus humoris concreuerit, ſit quâ emanet. Vnde Chirurgi etiam turundas ſeu penicilla, vnguentis conuenientibus illita, immittere ſolent: vt humores qui in parte vulnerata colligi ſolent, effluere poſſint; deinde vt medicamenta ad fundum vulneris penetrare queant.

Turundarum vſus. Turundarum quidem vſum in vulneribus articulorum & manuum reiicit Felix Vvirtzius, *lib. 2. Chirurg. c. 11.* Verùm non ſine cauſſa iſtam opinionem refutat Guil. Fabricius, *cent. 4. obſeru. 76.* eámque abſurdam & periculoſam eſſe quatuor exemplis docet. Primum eſt ciuis cuiuſdam Colonienſis, cui neglectis turundis vulnus, quod manu acceperat, ſuperficie clauſum fuit, vnde circa quartum diem dolor exortus fuit, quem ſecuta febris, inflammatio, & phlegmone, ita vt variis in locis exulcerata ſit manus, & non niſi magno labore reſtituta fuerit.

Secundum eſt ciuis Lauſannenſis, qui ſcalpello volam manus punxit. Et quia vulnus propter ſui anguſtiam turundis apertum minimè retinuit Chirurgus, grauiſſima ſecuta ſunt ſymptomata, & æger vix poſt diuturnos cruciatus ſanitati reſtitutus fuit.

Tertium eſt ruſticæ cuiuſdam Hildanæ quæ ſpinâ ſummum indicem punxit. Cùm verò propter cauſſam antea allatam, vulneris ſuperficies coaluiſſet, & pus circa partes neruoſas collectum fuiſſet, exortus eſt dolor, & mox ſecuta inflammatio, atque gangræna, hincque ſphacelus. Quæ tamen abſciſſo ad metacarpum digito conualuit.

Quartum eſt ruſtici prope Lauſannam, qui malleolo ſpinam ſibi infixit. Morbo autem neglecto, & punctura nimis citò clauſa, exortus eſt dolor, mox ſecuta inflammatio & gangræna: tandem ſphacelus totam tibiam inuaſit & occupauit. Cùm verò abſciſſionem tibiæ recuſaſſet, intra paucos dies extinctus fuit.

Patet ergo, vulnera anguſta, etiamſi in partibus neruoſis ſint, turundis tantiſper, donec vulnus fuerit ſatis expurgatum, aperta retinenda eſſe. Cùm enim in quolibet vulnere, vt poſtea dicetur, pus colligatur, ſi ei exitus non patet, retinetur, paulatimque incaleſcit, & acre fit, vnde in parte vulnerata, præcipuè neruoſa, ſequitur dolor qui ſanguinem & humores attrahendo, grauiſſima ſymptomata excitat.

Monet tamen hic Fabricius, turundas, eâ induſtriâ, vt ad minimum ſuperficiem vulneris, donec reliquæ partes ſauciatæ, veluti caro & nerui, ſatis expurgatæ fuerint, hiantem retineant, adaptandas & fabricandas eſſe, ita tamen ne partes neruoſas compungant. Quapropter profunditatem vulneris diligenter obſeruandam eſſe, & ne acies turundæ fundum vulneris, præcipuè ſi neruus aut neruoſum quid detectum fuerit, comprimat, operam dandam eſſe. Anguſtiſſimis autem vulneribus, quia turundam craſſam non excipiunt, exilis verò vt nimis flexibilis hinc & inde reflectatur, & fundum vulneris minimè attingat, ſe fruſtum fili aurei aut argentei, pro vulneris profunditate longum carbaſo inuolutum & vnguento aliquo anodyno & digeſtiuo inunctum, imponere ſcribit.

Vbi vulneris labia hoc modo coniuncta fuerint, vulgò, nec malè, oui albumen agitatum, ſtupâ exceptum, cum ſeq. puluere imponere ſolent.

℞. *Thuris* part. ij. *ſang. dracon.* part. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Bolı Armeni, terra ſigill.* ana ʒ. vj. *thuris, maſtich. ſarcocolla,* ana ʒ. ij. ß. *myrrha, aloes,* ana ʒ. j. ß. *tragacanth. ſangu. dracon.* an. ʒ. j. *farina hordei, fabar.* an. ʒ. ß. Fiat puluis, qui cum albumine oui agitato miſceatur, & ſtupâ excipiatur, vulnerique imponatur, ſupra quod alia ſtupa ſolo albumine oui madida imponenda.

Neque ſine ratione adhibetur hoc medicamentum, cùm ſanguinis profluuium ſupprimat, dolores ſedet, & inflammationem prohibeat. Si tamen fluxus ſanguinis nimij, vel affluxus humorum metus non ſit, non eſt opus iſto apparatu; cùm ſtupæ & medicamenta iſta tenaciter parti adhæreant, & ſiccata eam contrahant, ac ei moleſtiam pariant, & cùm remoueri debent, dolorem faciant.

Etſi verò hæc quæ diximus, de ſuturis ſufficere poſſint: libet tamen & alios, qui apud autores occurrunt, ſuturarum modos addere. Nam eſt deinde & alius ſuturæ modus, qui prorſus eâ ratione perficitur, quâ pelliones pelles conſuere ſolent, vulneratis inteſtinis, & venis & arteriis diſſectis accommodatus. *Suturarum modi alij.*

Eſt adhuc alia ſutura, quæ fit duabus acubus qua vtitur Celſus, eámque deſcribit, *lib. 7. cap. 16.* quæ ibi videatur. *Fibulæ.*

Fit & Fibularum apud antiquos mentio. Si enim in carne, vt Celſus, *lib. 5. c. 26.* ſcribit, vulnus eſt, hiatque, neque in vnum facilè oræ attrahantur, ſutura quidem aliena eſt, imponendæ verò fibulæ ſunt, ἀγκτῆρας Græci nominant, quæ oras paulum tantùm contrahant, quò minus lata poſtea cicatrix ſit. Et cùm notiſſimus fuerit modus vniendi vulneris oras per fibulas, factum, vt fibularum nec materia nec forma ſatis ab antiquis deſcripta ſit. Guido quem plurimi ſequuntur, factas fuiſſe fibulas ſcribit è ferreis quaſi circulis aut ſemicirculis ab vtraque parte recuruis, quorum hami labris vulneris vtrinque infixi ſibi ad amuſſim reſpondeant. Verùm cùm hoc modo infigere, & infixos tenere eiuſmodi hamos in ſentiente carne & cute, nihil aliud fuiſſet, quàm tot aculeos pungentes cum intolerabili dolore ibi ſeruare, non eſt credibile, antiquos per fibulas tale inſtrumentum ferreum cuti infixum ſummos dolores excitans intelligere. Probabilior eſt Gabrielis Fallopij opinio, qui, *tractatu de vulneribus in genere, cap. 12.* fibulam docet eſſe ſuturam illam, quam interciſam ſuprà nominauimus, & quæ hodie eſt frequentiſſima, quâ ambo labia vulneris acu filum duplicatum trahente traiiciuntur, & ſuper vulnus tribus inuolutionibus ambo fili capita colliguntur, & in nodum nectuntur. Et quanquam apud autores fibulæ aureæ & ferreæ nominantur: tamen ſciendum, fibulæ vocem eſſe generalem, quæ omne inſtrumentum res aliquas coniungens ſignificat. Ita Cæſar. 4. *de bello Gallico,* fibulis tigna coniuncta dicit.

Erat tandem adhuc vna apud antiquos ſuendi vulnera ratio, ſed quæ parum commoda videtur, & propterea in vſu eſſe deſiit, quâ tot acus fila trahentes per vulneris labra vtrinque traiiciebant, quot ad vulneris coniunctionem eſſent neceſſariæ, poſtea filum circa vtramque extremitatem acus ſupra vulnus reuoluebant, eo planè pacto, quo mulieres, dum acus ſuas in veſtibus aſſeruare ſolent, fila circa vtramque extremitatem obuoluunt.

Circa vulnerum deligationem & hoc obſeruandum inquiren-

dum

dum eſſet an vulnus ſimplex & vnicum ſit, an verò reduplicatum. Interdum enim accidit, vt licet in cute vnum vulnus ſit, in muſculis tamen ſub cute ſint duo vel tria. Hoc enim ſi fiat, & Chirurgus vnum ſaltem vulnus curet, reliquum, quod latet, negligat, pus in altero colligitur, & dolorem, inflammationem, febrem, aliáque grauia ſymptomata excitat: cuius rei duas hiſtorias annotauit Guil. Fabricius *cent. 4. obſeruat. 84. & 85.* Vbi etiam docet, quâ ratione ſinus ille latens aperiri poſſit, ac inſtrumenta ad eam rem idonea depicta exhibet.

CAPVT VIII.

De Medicamentis ad vulnera curanda neceſſariis.

ATque hæc Chirurgi officia ſunt, quæ circa vulnerum curationem præſtare debet: ipſa verò partium vulneratarum vnio & coalitus Naturæ opus eſt, quæ etiam ſæpè, ſine vlla medicamentorum ope, quod præcipuè in vulneribus internis, accidit, ea quæ diſiuncta ſunt, glutinat. Cùm verò Natura ſit efficiens cauſſa conglutinationis, ſanguis materia, duo hæc, vt rectè ſeſe habeant, neceſſe eſt. Primò equidem cùm facultas quidem per ſe non lædatur, ſine tamen ſuo fruſtretur, niſi inſtrumentum, quod hîc temperies partis, & calor innatus eſt, ſeſe rectè habeat, vt pars vulnerata temperiem ſuam naturalem habeat, curandum. Deinde vt ſanguis in iuſta quantitate affluat, & nec deficiat, nec abundet, & bonus ac purus ſit. Qui enim vitioſus affluit, tantum abeſt, vt ad glutinandum aptus ſit, vt etiam multa praua ſymptomata excitet. Ideóque ſi impurus ſit, corrigendus, & vitioſi humores euacuandi. Recta quoque victus ratio inſtituenda, & omnes praui ſucci cibi, è quibus vitioſus ſanguis generari poſſit, vitandi. Hæc vbi ita curata ſunt, iam in ſanando vulnere Naturæ duo ſunt officia. Primò, vt pus debitum generet; deinde vt ea quæ diſiuncta ſunt, conglutinet. Primò enim, etſi Galenus eius rei expreſſam mentionem non facit, dum de vulneribus curandis in genere agit: tamen Rhaſes, *11. continentis, cap. 14.* Auicenna, *quarta quarti, tract. 3. cap. 2.* & Celſus, *lib. 5. cap. 26.* pus ex vlcere iam ad ſanitatem ſpectante fluere, primóque pus mouendum, hinc purgandum & implendum, tandémque cicatrice vulnus claudendum docent. Atque felix experientia iſtam curandi rationem approbauit, & medicamenta, quæ eo fine applicantur, Digeſtiua vulgò nominantur. Neque deeſt ratio. Cùm enim è venis minimis in parte vulnerata diſſectis aliquid affluentis pro parte nutrienda ſanguinis affluxerit, & in poris partis hæreat, neque tamen parti apponi poſſit, in pus a natura mutatur. Præterea ipſa vulneratio contuſionem aliquam adiunctam habet, & pars diſſecta ab aëre ambiente alteratur. Itaque quod alteratum eſt, abſcedere & in pus mutari neceſſe eſt. Medicus ergo naturæ hac in re ſuccurrere debet, & medicamenta, quæ puris illam generationem adiuuent, adhibere, quæ vulgò digeſtiua vocant, poſtea Sarcotica ſeu glutinantia applicare. In praxi tamen hîc diſcrepare videntur autores. Alij enim, digeſtiuis dictis & ſuppurantibus neglectis, ſtatim ſiccantia adhibent, Balſama ſcilicet vel naturalia, vel artificialia, de quibus poſtea dicetur, quibus & vulnus illinunt, & quæ in profundum inſtillant, & per turundas imponunt. Alij pus mouentia, quæ digeſtiua vocant, præmittunt. Videtúrque Hippocrates ipſe vtramque viam approbaſſe, *dum lib. de vlcerib.* ſcribit: *Recentiora vulnera omnia cum ipſa, tùm circumſita partes, minimè inflammatione tentantur, ſi quis, quam citiſſimè ſuppuret, neque pus vulneris oſculo interceptum ſupprimatur: aut ſi quis inhibeat, ne ad pus niſi neceſſarium, idque pauciſſimum deueniat, ſed quàm maximè ſiccet medicamento non moleſto.* Et ipſa experientia docuit, vtramque curandi rationem finem ſuum aſſequi. Non tamen ſine diſcrimine vtraque medicamenta vſurpanda videntur.

Non cùm digeſtiua illa vulgaria ſint humidiora, ſi incautè & nimis diu adhibeantur, materia non ſolùm digeri, ſed & putreſcere incipit, & vulnus in vlcus ſordidum degenerat. Etenim cùm Natura & coctionis & carnis generationis autor ſit, calor natiuus, & temperies partis, eius inſtrumentum, conſeruanda, dandáque opera, vt medicamenta temperiei partis reſpondeant. Et proinde licet prior curandi ratio in partibus carnoſis locum habere poſſit, vtpote quæ ſint humidiores, & in quibus plus ſanguinis in pus mutandi in poris partis hæret, qui vt dolor & inflammatio præcaueatur, quamprimùm in pus mutari debet; quod naturæ opus facilè ſicciora medicamenta impedire poſſent. In partibus tamen ſiccioribus, ſicciora illa commodiora videntur, quæ cùm temperamentum partis conſeruent, ipſa etiam neceſſariam puris generationem promouent. Itaque tutiſſimum eſt non ſemper vni medicamento confidere, ſed pro natura & temperie partis ea componere, & digeſtiua ſarcoticis & glutinantibus miſcere, cùm experientia teſtetur, talia longè feliciùs, quam mera ſuppurantia vſurpari, ſicut Io. Arcæus, Balſamo ſeu vnguento ſuo, quod mox proponetur, mox inter initia adhibito, grauiſſima vulnera ſe feliciſſimè curaſſe ſcribit, cuius vſum & ego feliciter ſæpe expertus ſum. Ideóque digeſtiua talia iam ſubiungam, quæ non merò ſuppurantia ſunt.

Digeſtiua ſeu pus mouentia.

Parentur nempe digeſtiua ſeu pus mouentia medicamenta è *vitellis ouorum, butyro, ol. roſac. maſtichino, reſina terebinthina vel abiegna, farina triticea, thure, maſtiche.*

Vt ℞. *Terebinth. vino albo lota* ℥. ij. *vitell. oui* j. *farina hordei, mellis*, an. q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Terebinth. vino lota, butyri maialis ſ. ſale*, an. ℥. j. *thuris maſtich.* an. q. ſ. Miſc.

Vel ℞. *Terebinth.* ℥. ß. *thuris* ʒ. j. *butyri ſ. ſale* ℥. j. *vitell. oui* j. Miſc.

Vel ℞. *Ceræ citrin.* ℥. j. *ol.* ℥. iv. *thuris, maſtich.* an. ʒ. ij. *butyri ſ. ſale* q. ſ. *vitell. ouor.* ij. Miſc.

Vel ℞. *Ol. roſ.* Vnc. ß. *terebinth.* Vnc. j. *vitell. oui* j. Miſc.

Vbi iam pus bonum apparet, proximum eſt, vt quod vulneratum & diſiunctum eſt, conglutinetur.

Partium vnio quomodo fiat.

Partium autem diſiunctarum in vulneribus vnionem duplici modo fieri, ex Galeno, *artis med. cap. 91.* & *3. meth. med. c. 4.* docetur, nimirum vel vnione verâ, quæ eſt per medium eiuſdem generis, non alterius ſubſtantiæ interuentu, vel per medium diuerſæ ſubſtantiæ. Vnionem priorem appellant κατὰ πρῶτον σκοπὸν, *ſecundum primam intentionem*; quoniam talis vnio & à Medicis & à Natura intenditur; alteram κατὰ δεύτερον σκοπὸν, *ſecundum intentionem ſecundam*, quoniam Medicus & Natura cùm non poſſint, quod primariò intendunt aſſequi, agunt quod poſſunt.

Priore modo coaleſcunt partes molles & caro; duræ verò altero, oſſa ſcilicet & cutis, quorum illa per callum, hæc per cicatricem vniuntur. Ad priorem vnionem requiritur ſubſtantia eiuſdem generis, ac facultas agens fortis, quæ in altera deſunt. In partibus enim carnoſis & mollibus ſanguis copioſus adeſt, calórque in iis eſt fortis, ac propterea leui mutatione ſanguis in carnem, quâ vulnus coaleſcat, mutari poteſt. In partibus verò ſpermaticis dictis & durioribus, vtpote quarum natura a ſanguine longius abeſt, & quarum partium calor eſt debilior, idem non regeneratur, ſed ſimile. Pro cute enim fit cicatrix, cuti quidem quam ſimillima, ſed eâ durior & denſior; pro oſſe callus.

Atque hanc Galeni & vulgatam diſtinctionem etiam ſuo modo ſecutus ſum, *lib. 5. Inſtit. part. 2. ſect. 2. c. 4.* Verùm declaratione quadam omnino opus habere videtur. Nititur autem illa in primis diuiſione partium in ſpermaticas & ſanguineas, quâ ſtatuitur, partes quaſdam ex ſemine, quaſdam ex ſanguine generari. Imò ſunt quidam, inter quos Cæſar Magatus, *lib. 4. c. 15.* qui ſanguinem partium ſpermaticarum immediatum alimentum eſſe negat, ſed neceſſe eſſe ſcribit, ſi ſanguis ſpermaticas partes nutrire debet, vt priùs ſemen fiat.

Verùm quæſtionem iſtam, de qua prolixè cùm alij, tùm Andr. Laurentius, *lib. 1. anatom. cap. 21. quæſt. 7.* agit, pluribus hoc loco agitare non libet. Veriorem ſententiam hanc eſſe puto, partium omnium primam in vtero delineationem fieri à facultate formatrice è ſemine, vnde Hippocrates, *libello* περὶ ἀρχῶν ſcribit, quod genitura in 7. diebus habeat, quæcunque habere debet: πάντα μέλλει, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς χώρας, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τὰ γυῖα, καὶ τῶν χειρῶν οἱ δάκτυλοι καὶ τὰ σκέλεα, &c. *omnia membra, oculorum regiones, aures, manus, manuum digitos, crura, pedes, pedum digitos, pudendum, &c.* Cùm verò ſeminis moles ſit exigua, impoſſibile eſt, vt totius corporis moles ex ſemine eam, quam debet, magnitudinem acquirat. Ideóque poſtea partes nutrimentum & incrementum ſumunt ex ſanguine materno in vtero, & poſtea fœtu in lucem edito ex ſanguine augentur, & ad finem vſque ſanguine nutriuntur. Id quod manifeſtè apparet ex eo, quod etiam oſſa, vbi raduntur; ſanguinem, qui ipſorum alimentum eſt, effundunt.

Quod verò nonnulli ſpermaticas dictas partes ſemine nutriri aiunt, falſiſſimum eſt. Quomodo enim ex tantillo ſeminis corpore tanta moles corporis formari, nutriri, & augeri poteſt? Et ſemen nullibi generatur, niſi in ſuis propriis vaſis. Imò pueri, quorum tamen oſſa nutriuntur & augentur, nullum ſemen generant. Nec ſufficit, quod dicit Laurentius, ſanguinem variè immutatum & diuerſas alterationes paſſum dealbatum, incraſſatúmque nihil aliud quàm ſemen eſſe. Falſiſſimum enim hoc eſt. Neque enim vllibi ſemen, quàm in ſuis organis generantur, neque aliæ ſubſtantiæ, etiamſi albedine ſemini ſimiles ſint, ſemen ſunt.

Ideóque etſi partes illæ albæ & ſicciores, quas vulgò ſpermaticas vocant, ex ſanguine plures mutationes paſſo generentur & nutriantur: tamen reuerà ex ſanguine generentur & nutriantur. Itaque verum quidem eſt, carnem quæ ad vulneris partis carnoſæ glutinationem generatur, eſſe priori planè ſimilem, vtpote in quam ſanguis facillimè, ob materiæ cognationem, & partium carnoſarum robur mutatur: quod verò cutis & oſſa, ac reliquæ partes ſpermaticæ per heterogeneum quid vniantur, non facilè dixerim, ſed ſine abſurditate dici poſſe puto, cicatricem eſſe cutem & callum os. Etſi enim diuerſitas quædam inter cicatricem, & cutem, callum, & os appareat: tamen diuerſæ ſubſtantiæ non ſunt, ſed diſſimilitudo illa inde prouenit, quod ſanguis multis & operoſioribus mutationibus indigeat, vt fiat cutis, neruus, os, quam vt caro fiat; & calor harum partium ſit debilior, quia à vulnere debilitatus fuit. Quapropter facultas formatrix quidem cutem & os generat; ſed non tam bonæ notæ, vt ea ſunt, quæ in prima formatione ſunt generata,

nerata. Interim etiamſi cicatrix & callus nonnihil à priore cute & oſſe diſcrepant, alterius tamen generis appellanda non ſunt. Idque etiam ideò quod cicatrix nonniſi a facultate cutiſica, callus nonniſi ab oſſifica generatur, & propterea etiam, vt ſuprà *part. 2. cap. 2.* dictum, nunquam ex carne cutis, ſed ex cute cutis generatur, & quidem ſæpe magna eius portio, vt in membris abſciſſis videre eſt. Quis enim illud, quo caro manus amputatæ tegitur, non cutem, ſed quiddam diuerſum nominare velit? Etſi verò partium diſiunctarum coniunctio & conglutinatio ſolius Naturæ opus ſit: vt tamen Natura id facilius præſtet, Medicus ipſi ſubſidio venit, medicamenta quædam adhibendo, cùm externa, tum interna. Externa ſunt, *σαρκωτικά* ſeu *carnem generantia*, & *κολλητικά* ſeu *glutinantia*, de quibus *lib. 4. Inſtit. p. 1. ſect. 1. c. 9.* pluribus actum. Etſi verò vt diuerſa, vt eo loco dictum proponantur: tamen cùm vulneratarum partium coniunctio carnis medio fiat: idem vt ibi dictum, medicamentum, pro diuerſitate corporum & partium vulneratarum; nunc ſarcoticum, nunc glutinatorium, nunc epuloticum eſſe poteſt. *Sarcotica.*

Quâ vi autem iſta medicamenta in vulnerum ſanatione proſint, diſpiciendum. Galenus, *3. meth. med. c. 4.* prolixe hac de re agit, docétque, quòd in corporis noſtri partibus duo excrementa proueniant, alterum tenuius, quod plerumque per inſenſibilem tranſpirationem, nonnunquam etiam per ſudorem euacuatur; alterum craſſius, quod extrinſecùs corpori adhæreſcit, & ſordium nomine indigitatur. Craſſius itaque, ſi in vlcere hæreat, illud ſordidum reddere, tenue verò, vlcus nimis humidum efficere, & ita Naturæ in carnis generatione impedimento eſſe: ac proinde ſordes detergendas, humiditatem exſiccandam eſſe. Atque ita ſarcotica eſſe, quæ moderatè calefaciunt & ſiccant, & ſordes citra morſum detergunt, ac nullo modo adſtringunt. Sarcoticorúmque & glutinantium medicamentorum finem eſſe, nullam inter partes iungendas naſci humiditatem permittere, vt idem Gal. *2. de compoſ. med. ſec. gen. c. 21.* docet. Adſtringere non debere, ne id quod influit repellant, ſordéſque parti affectæ impingant; non nimis verò ſiccare, ne quod influit, abſumant, ſed modicè ſaltem, vt quod affluit, in carnem concreſcat. Et hæc communis ferè eſt de ſarcoticorum & vulnerariorum medicamentorum naturâ ſententia.

Recentiores verò quidam vi Balſamicâ id præſtare ſtatuunt, (vide & linimenta quædam, quæ ad vulnera ſananda adhibentur, Balſama vulneraria appellant.) Quæ verò iſta vis ſit, non ſatis explicant: quod ſi rectè explicetur, non ita abſurda hæc opinio videtur. Nam docet Gal. aliique Medici paſſim, Chirurgo maximè in eo laborandum eſſe, vt partis vulneratæ naturalis temperies conſeruetur. Cùm enim vulneratarum partium glutinatio Naturæ opus ſit; Natura verò, vt inſtrumento, in hac, vt in aliis actionibus naturalibus, partis calido natiuo & temperie vtatur: ſi illud rectè ſeſe habeat, & vegetum ac robuſtum ſit, vulneris ſanatio feliciſſimè perficitur, & calidi huius natiui beneficio interdum nonnulli ex periculoſiſſimis vulneribus conualeſcunt. Si verò partis temperamentum vitietur, & pars debilior fiat, Natura nec alimentum affluens rectè concoquere, nec aſſimilare, nec excrementa expellere poteſt, vnde ad partem affectam fit humorum confluxus, excrementa in ea cumulantur, & inde multa mala ac ſymptomata attrahuntur. Vnde Hippocrates, *lib. de vlceribus*, ſcribit: *Quod ſiccum eſt, ſano: & quod humidum, vitiato & non ſano propius eſt.* Itaque mihi veriſimile videtur, medicamenta ſarcotica & glutinantia, & in ſummâ vulneraria, equidem ſiccare, non tamen iſtam eorum vnicam & primariam operationem eſſe; cùm multa vulnera, modò temperamentum partis ſaluum ſit, etiam ſine talium medicamentorum ope ſanentur, & Natura excrementa, quæ in debita quantitate proueniunt, ſponte expellat. Sed probabile mihi videtur, medicamenta iſta ideò vulneribus ſanandis prodeſſe, quòd non ſolùm ſiccent, & humiditatem nimiam in vulnere abſumant, ſed & temperamentum & calidum natiuum partium, quod recentiores quidam Balſamum vocant, vi ſuâ cuique parti conatâ & familiari, quam itidem Balſamicam nominant, conſeruent. Hinc adeò fit, vt quia partium omnium non eſt idem temperamentum, & calidum natiuum cuique parti proprium, non eadem medicamenta vulneraria omnibus partibus vulneratis ſint vtilia, ſed alia carnoſæ parti, alia neruoſæ vulneratæ conueniant; ſicut gummi elemi omnibus partibus neruoſis, & inde etiam capitis vulneribus eſt vtiliſſimum, vt aliquoties dictum.

Quod vel illud etiam mihi perſuadere videtur, quod in vulneribus præcipuè articulorum, vbi ſymptomata praua imminent, Chirurgi noſtri, qui peritiores ſunt, non ſolùm vnguentis & emplaſtris contenti ſunt, ſed & ſupra iſta, Cataplaſmata felici ſucceſſu imponunt, quæ quia ipſum vulnus non attingunt, excrementa in eo non exſiccare poſſunt, ſed partis temperiem & calorem natiuum ſaltem fouent & conſeruant. Et vidi ſæpe in vulneribus neruorum, in quibus ob partis temperiem debilitatam fit humorum affluxus, & ob alimenti affluentis coctionem imperfectam magna excrementorum copia colligitur, (Germani Chirurgi appellant *das Glied waſſer*) talium cataplaſmatum vſu vulnus ad meliorem ſtatum reductum fuiſſe, & ampliùs tantam excrementorum copiam non effudiſſe. Parantur autem iſta cataplaſmata è *radic. althea*, *farina ſem. lini, fœnugr. fabarum, pulu. fl. chamameli*, *& meliloti*, *betonica*, & ſimilibus.

Neque tamen ex hoc, quod diximus medicamentorum vulnerariorum præcipuum officium eſſe, vt calorem natiuum partis conſeruent & roborent, ſequitur, quòd vno medicamento omnium partium vulnera ſanentur. Sed vt Galenus, ratione ſiccitatis, quæ ipſi præcipua eſt, pro vario variarum partium temperamento varia adhibet ſiccantia; ita etiam pro varietate temperamenti, partium ſingularum temperies & calor diuerſa requirit medicamenta, ita quidem, vt quod vni parti vtile & commodum eſt, alteri noxium eſſe poſſit, & quod carnoſæ parti vtile eſt, neruoſæ damnum afferre poſſit. Partes enim carnoſæ multo calore præditæ ſunt, ideóque etſi minùs calidis foueantur, nihilominus ſatis roboris habent: partes verò exſangues calidum debilius habent, ideóque magis calidis fouendæ, in primis cùm vulnere magis debilitentur. Imò accidere poteſt, vt etſi in qualitatibus primis quædam medicamenta ſimilia videantur; ſubſtantiæ tamen modo, ob quem vires ſuas alia citiùs amittunt, alia diutius conſeruant, diſcrepant, imò totâ ſubſtantiâ & occultâ proprietate differant. Dari autem talia medicamenta Galenus, *1. de compoſ. med. ſec. loca, cap. 1.* docet, atque in eos inuehitur, qui talia medicamenta dari negant. Talium autem medicamentorum ratio facilè reddi non poteſt, ſed experientia docet, alia ad vulnera, & præcipuè harum vel illarum partium aliis eſſe vtiliora, etſi qualitatibus primis non multum diſcrepent. Interim manifeſtas qualitates in talibus medicamentis, quæ à tota ſubſtantia ſimul operantur, non planè eſſe inutiles exiſtimo, ſed ad humiditatis nimiæ in vulnere exſiccationem commodas. Et ſicut dantur medicamenta, quæ totius ſubſtantiæ proprietate certis partibus ſunt accommodata, alia hepati, alia cerebro, alia pulmoni: ita etiam non abſurdum eſt, dari medicamenta vulneraria, quæ certis partibus ſunt dicata, alia carni, alia neruis, alia cerebro, &c. Et certum eſt atque experientiâ conſtat, gummi elemi omnibus partibus neruoſis vulneratis, vt & cerebro eſſe vtiliſſimum: betonicam capiti. Ita non inutile fuerit & in vulnerariis medicamentis eligendis delectum quendam habere; in qua re & ægri natura perpendenda, cùm experientia doceat, etiam in vulneribus quædam medicamenta quibuſdam naturis eſſe magis vtilia, quædam noxia. Quod quidem ſolâ experientiâ inueſtigatur, & quod Galenus, *3. meth. med. c. 8.* de ſiccantibus habet, id de omnibus vulnerariis medicamentis verum eſt, nimirum ad excrementa & ſtatum vulneris reſpiciendum eſſe. Si enim pauciora excrementa in vulnere generentur, & aliàs vulnus ſeſe bene habeat, vtilis hoc & accommodati medicamenti indicium eſt: ſi verò multa excrementa cumulentur in vulnere, medicamenti non accommodati ſignum eſt. Interim manifeſtas medicamentorum qualitates non negligendas, ſed eas etiam corporis totius, partiſque temperamento idoneas eligendas eſſe putamus; nec in hac re aëris conſtitutionem negligendam, ſed temporibus calidioribus frigidiora, frigidioribus calidiora vſurpanda eſſe.

Medicamenta autem vulneraria, & ſarcotica ac glutinantia parantur è radice *conſolida maior. biſtorta, tormentilla*, foliis, *alchymilla, burſa paſtoris, virga aurea, balſamina, verbena, veronica, hyperici, millefolij, ſanicula, cauda equina, vlmi, plantaginis, betonica, cupreſſi, piloſella*; flor. *roſar. rubr. hyperici, balauſtiis*; fructibus, *nucibus cupreſſi*, gummi, lactymis, ſuccis, *thure, aloe, maſtiche, lacryma abietina, reſina, terebinthina, pini, laricis, pice arida, liquore follic. vlmi; gummi elemi, iunip. hedera, tragacanthi, tacamahaca, caranna, ſarcocolla, ſanguine draconis*; terris, *ſigillata, bolo Armeno*; corticibus *thuris*; lapidibus, *hamatite, coralliis*.

E quibus parantur varia compoſita.

Linimenta & vnguenta. Vtiliſſimum eſt hoc Fr. Arcæi: *Linimenta & vnguenta.*

℞. *Terebinth. clara, gummi elemi*, ana Vnc. j. ß. *ping. caſtrati* Vnc. ij. *porcina antiqua* Vnc. j. Liqueſiant ad ignem. F. Linimentum.

Vel ℞. *Reſina cera terebinth. ol. roſ.* an. Vnc. ij. *thuris, maſtiches, myrrha*, an. ʒ. ij. F. Vngu.

Vel ℞. *Terebinth.* Vnc. ij. *reſina alba, olibani, colophon.* an. Vnc. ij. ß. *maſtich.* Vnc. j. *croci* Drach. j. *cera* ℔. ß. *olei commun.* ℔. j. ß. F. ſ. a. Vnguentum.

Vel ℞. *Succor. recent. alchymilla, ſanicula, conſolida Sarracenica*, q. v. Ad ignem poſitis adde *pingu. ſuilla veteris, butyri maial.* an. q. ſ. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Reſina alba* ℥. iij. *butyri maial.* Vnc. vj. *ſucc. alchymilla* ℥. j. *ſanicul., pyrola*, ana ℥. ß. *tragopogi, olei oliuar.* an. ℥. ij. Succi primò cum oleo coqu. ad conſumt. humiditatis, deinde adde reſinam, poſtremo butyrum. Denique colentur, & agitentur, donec refrigeſcant.

Vel ℞. *Herb. pyrola, ſerpentaria, ſanicula, veronica*, ana Vnc. j. *fl. hyperici, centaur. min.* ana Drach. vj. Conſcindantur minutim, & lagenæ vitreæ includantur. Adde *ol. oliuar.* Vnc. ij. *medulla bubul.* Vnc. j. *pingued. porcina* Vnc. iij. *butyri* ſ. ſ. Vnc. iv. Stent in loco calido aut B. M. per octo dies. Poſtea coqu. ad conſumtionem humiditatis. Colentur. Hinc adde *terebinth.* Vnc. j. *maſtich. thuris, myrrha*, ana Vnc. ß. *aloës hepat.* Vnc. j. F. Vnguentum.

Vtile eſt & vnguentum Cæſaris Magati tale:

℞. *Ol. noſtri ex hyper.* ℔. j. *cera aq. balſami lota* Vnc. iij. Liqueſiant ſimul in vaſe vitreo ſtricti orificij. Liquefactis adde *Balſami noſtri* ℔. j. *gummi elemi* Vnc. iij. *balſami Peruuiani, tacamahaca, caranna*, an. Vnc. ij. (quæ quidem gummi ſeorſim

ſim ſolui debeut oleo noſtro de hyperico,) *ammoniaci, galbani. itidem diſſolutor.* an. Vnc. ß. *myrrha, thuris, aloes, gummi hederæ,* an. Drach. ij. *rad. conſolidæ, ariſtoloch. biſtortæ, torment.* an. Drach. j. ß. *dictamni Cretici,* Drach. iij. *ſcordij.* ʒ. ij. *humanæ pingu. præp.* ℥. ij. *pingued. cygni* ℥. j. Miſc. F. Vng. Aſſeruetur in vaſe vitreo vel argenteo ſtricti oris.

Balſama. Olea & Balſama: Naturalia, vt *de Tolu, de Peru,* & ſimilia, & artificialia.

Vt ℞. *Ol. laurini,* Vnc. ij. *maſtich. olibani, ſebi hircini,* ana Vnc. j. Miſce.

Vel ℞. *Antheræ roſ. alb. rubr. lil. alb.* an. q. ſ. Affunde *ol. oliuar.* ad ſufficientiam, & radiis Solis in vitro bene obturato expone per 14. dies.

Vel ℞. *Terebinth. ol. laurini,* an. Vnc. iv. *ouor. è vitell.* ℥. ij. *roſac.* ℔. ß. Miſce, & Soli exponantur, vſque dum flauum colorem acquirant.

Vel ℞. *Terebinth.* ℔. j. *galbani, gummi elemi, hederæ, thuris, maſtich. myrrhæ,* ana Vnc. ij. *aloes, xyloaloes, galangæ, caryophyllor. cynnam. nuc. moſch. cubebar.* ana ℥. j. *aquæ vitæ* Vnc. iij. Macerentur ſimul per diem & noctem. Poſtea bis diſtillentur, & oleum illud ſtillatitium tanquam balſamum pretioſum aſſeruetur.

Vel ℞. *Liquoris veſicarum vlmi depurati & præparati,* ℔. j. *mellis opt. depurati* ℥. iij. *ſucci tormentillæ, conſolidæ mai. conſol. mediæ,* ana Vnc. iv. Miſce, & coq. lento igne ad ſuccorum conſumtionem, deinde infrà ſcriptos pulueres adde.

℞. *Sangu. dracon. boli armeni orient. mannæ thuris, equiſeti, maſtich.* an. ʒ. ij. Miſce, & fiat puluis tenuiſſimus, quem ſupradictis adde.

Præparatio liquoris veſicarum vlmi ita fit: Menſe Maio huiuſmodi veſicæ colliguntur, antequam intus vermiculi oriantur, & hoc liquore vitrea phiala impletur, linteóque obturatur: poſtea facienda fouea in terra, per altitudinem duorum palmorum, vel trium, & fundo foueæ ſal communis per altitudinem trium digitorum inſpergitur, ſuper quem phiala ponenda, deinde fouea terrâ explenda, ita vt phiala non appareat, & ſic per ſpatium 25. dierum relinquenda: deinde feces à ſubſtantia clara ſeparandæ, & quod clarum eſt ad vſum ſeruandum, quod etiam per ſe appoſitum glutinat.

Aliud Balſamum.

℞. *Thuris, myrrhæ, ſarcocollæ, gummi iunip. Arab. hederæ, elemi, maſtich. ſangu. dracon. balſami Peruuiani, tacamahacæ, carannæ,* an. Vnc. j. ß. *lacrymæ abietinæ, liquoris folliculor. vlmi,* ana ℔. j. *reſinæ pineæ.* ℔. ß. *rad. tormentillæ, biſtortæ, iridis, ariſtol. rot. conſolidæ dictamni albi,* ana ℥. ß. *baccar. iunip. lauri,* an. ʒ. vj. *ſpir. vini opt.* ℔. iij. Mixta deſtillentur, & aquam, ſpiritum, ac oleum ſeorſim excipias, quæ omnia ad glutinationem vulnerum faciunt.

Aliud Balſamum.

℞. *Olei antiquiſſ.* ℥. iv. *terebinth. Venetæ* ℥. x. ß. *tritici integri* ℥. ij. *hyperici* ℥. ij. ß. *rad. cardui ben. valerianæ,* ana ʒ. x. *puln. ſubtiliſſimi thuris,* ℥. ij. *hypociſtid.* Drach. ß. *boli Armeni, ſang. dracon.* an. Vnc. ß. *pulueris lumbricor. terreſtr.* ʒ. ij. *conſolidæ maior.* M. j. *equiſeti* M. ß. Radices & herbæ craſſo modo contundantur, deinde in vas ponantur & vinum album affundatur, & poſtquam ita fuerint infuſa, oleum & frumentum addatur, omniáque ad vini conſumt. coquantur. Poſtea forti factâ expreſſione, addantur pulueres & terebinthina, & iterum parum bullire ſinas, & deinde in vitreo vaſe ad vſum ſerua.

Vel ℞. *terebinth.* ℔. ij. *olei communis* ℔. iij. *laurin.* Vnc. vj. *cinnam.* Vnc. ij. *euphorbij, caryophyllor. bacc. lauri, gummi hederæ, ſagapeni, ammoniaci, opopanacis, galbani,* an. Vnc. j. *thuris, maſtich.* ana Drach. ij. Deſtillentur ſimul. Fiat Balſamum pro vulneribus neruorum.

Vel ℞. *Terebinth. claræ* ℔. ij. *olei lini* ℔. j. *reſinæ pini* ℥. vj. *thuris, myrrhæ, aloës, maſtich. ſarcocollæ,* ana Vnc. iij. *macis, ligni aloës,* an. Vnc. ij. *croci* Vnc. ß. Ponantur hæc omnia in retortam, deſtillentur primò lentiſſimo igne, & exibit aqua clara: paulo pòſt verò ſequetur oleum rubicundum: tum augmenta ignem, ſemper magis magiſque intendendo ad finem deſtillationis. Quo facto ſepara oleum ab aqua, & vtrumque ſeorſim ſerua. Aqua ſuccedente tempore rubeſcit, & oleum acquirit rubini colorem. Oleum valet vulneribus, præcipuè verò partium neruoſarum, oſſium, venarum: citò enim & ſine dolore conſolidat.

Aliud.

℞. *Lumbricorum terreſtrium,* q. v. Indantur vaſi muſco pruni ſyluestris repleto, quo perreprando muſcum, à ſordibus purgentur: adiice etiam illis ouorum aliquot vitellos ad duritiem coctos & inciſos, quibus veſcantur. Lumbricorum ſic præparatorum poſtea ℞. ℔. j. contundantur in mortario. Adde *ol. roſar.* ℔. j. Coq. Poſtea colentur. Colat. adde *maſtich: myrrhæ.* an. ʒ. ij. *rad. ireos, ſarcocollæ,* an. ʒ. vj. *terebinth. mellis roſati,* ana ℥. j. ß. Miſc.

Vel ℞. *Ol. oliuar.* ℔. j. *terebinth.* ℥. iij. *flor. hyperici, verbaſci,* ana q. ſ. vt fiat maſſa. Cui affund. *vini alb. opt.* Menſ. j. ß. Coq. ad vini conſumt. Ponantur poſtea ſpecies ad Solem per menſes duos, vt fiat oleum ſeu balſamum.

Vel ℞. *Rad. conſolidæ maior.* q. v. Affunde in olla noua, *olei oliuar.* ad eminentiam. Coq. & exprime. Succum expreſſum iterum coque tamdiu, vſque dum nulla aquoſitas remaneat. Poſtea:

℞. *Huius olei* part. iij, *ol. terebinth.* part. j. *flor. hyperici, chelidon. mai.* ana q. ſ. miſceantur & caleſiant, atque indantur lagenæ vitreæ, ponantúrque per 40. dies in fimum equinum, & habebis balſamum, quem calidè vulneri inſtillabis.

Vel ℞. *Ol. oliuar.* ℔. j. ß. *hyperici, betonicæ, prunellæ, centaurei,* an. M. j. Contundantur herbæ, & cum oleo vitro includantur, & calore Solis per 40. dies digerantur. Poſtea exprimantur. Expreſſum liquorem vſui reſerua.

Sequens oleum ad partium neruoſarum vulnera maximè in Hiſpania commendari ſcribit Hieron. Fabricius.

℞. *Ol. vetuſtiſſ.* Vnc. iij. *terebinth. puræ* Vnc. viij. *frumenti integri* Vnc. j. ß. *ſem. hyperici* Vnc. ij. *rad. cardui ben. valerianæ,* ana Vnc. *thuris pulueriſ.* vnc. ij. Radices & herbæ craſſo modo contundantur, in ollam ponantur, & tantum vini albi ſuperfundatur, vt omnia in vino mergantur: & per biduum facta infuſione, oleum & frumentum adiiciantur, & coq. omnia ad vini conſumtionem, mox factâ forti expreſſione, addatur terebinthina & thus, iterum parum bulliant, ſeruentúrque in vaſe vitreo: Modus vtendi talis eſt. Abluto priùs vulnere vino albo frigido, ſtatim inungitur totum vulnus oleo prædicto calente: quod ſi hoc fieri commodè nequeat, per ſiphonem intra vulnus immittitur, & confeſtim labia vulneris ad mutuum contactum adducuntur deligaturâ, aut ſuturâ, aut glutino: deinde partes circumſtantes prædicto oleo ſimiliter inunguntur, ſupra vulneris verò labia iam reducta linteum imponitur prædicto oleo madens: & ſupra hoc aliud vino nigro, expreſſum, mox alia lintea ſicca, deinde faſcia ſuperligatur.

Vtile eſt & oleum, quod *oleum Hiſpan.* appellant, & ſic paratur.

℞. *Ol. oliuar. antiqui* ℔. iij. *de terebinthina* ℔. ij. *thuris* ℔. j. *valerianæ, hyperici, cardui ben.* ana ℔. ß. *myrrhæ el.* ℥. j. *cocci infectorij* Vnc. iv. *reſinæ pini recent.* Vnc. iij. *Vini maluat.* ℔. j.

Valeriana colligatur menſe Maio & abiiciantur radices. Hypericon, colligatur menſe Iulio cum flor. & ſeminibus. Herbæ igitur manibus confractæ, & in mortario aliquantulum contuſæ, infundantur in vino maluatico poſito in olla terrea vitro obducta, cuius tertia pars omnibus in ea poſitis vacua permaneat per quatuor horas: deinde ſuperpone coccum infectorium aliquantulum fractum in mortario, vnà cum oleo, & abſque cooperimento bulliant lento igne, donec vinum ferè euanuerit, idque animaduertatur, ne herbæ comburantur. Auferatur poſtea ab igne, & dum adhuc valde calet, ſacculo vino maluatico madefacta exprimantur herbæ. Et vas, in quo facta fuit ebullitio, diligenter abſtergatur, neque enim penitus exſiccetur: nam debet relinqui vinum, quod adhæret, & in eodem rurſus oleum, ad ignem ponatur cum oleo de terebinthina, vel abietina lachryma. Et quando ebullire iam incipit, addatur myrrha tenuiſſimè puluetiſata, & in mortario cum aliquantulo ex oleo in vaſe exiſtente ad ignem liquefacta. Addatur pariter reſina eodem oleo liquefacta, priùs tamen percolata, & thus tenuiſſimè pulueriſatum, omniáque curioſè miſceantur, & vbi parumper bullierint, auferatur vas ab igne, & vbi refrixerint, ſeruetur in vaſe vitreo, nullâ factâ colaturâ, & Soli per 15. aut 20. dies exponatur.

Commendat & Cæſar Magatus *oleum ſuum de Hyperico:* quod ſic operosè paratur.

℞. *Summit. hyperici* M. iij. *ophiogloſſi, conſolidæ maior. equiſeti,* ana M. j. *vini albi odori & potentis* ℔. v. Contundantur herbæ, & dicto vino macerentur 24. horis, ore vaſis diligenter obturato; deinde facta expreſſione & colatura par quantitas dictarum herbarum aſſumatur, & fiat altera infuſio, & ſic tertiò. Facta poſtrema expreſſione & colat. adde vino dicto.

Olei antiqui ℔. vj. *ſummit. hyperici* M. ij. *ophiogloſſi, herbæ Reginæ vulgò appell. conſolidæ maior. cardui bened.* ana M. j. *rad. dictamni albi, conſolidæ maior. ariſtoloch. rotund. tormentillæ biſtortæ,* ana ℥. ß. *grani tinctorij* ʒ. ij. *ſem. hyperici* ʒ. vj. Miſc. Contuſis contundendis, macerentur balneo calentis aquæ, ore vaſis obturato, per 24. horas, poſtea bulliant duplici vaſe ad vini conſumt. Deinde facta expreſſione & colatura, ſacculo priùs vino albo optimo madefacto, adde oleo.

Summit. hyperici M. ij. *ophiogloſſi, herbæ Reginæ, conſolidæ, matriſyluæ,* ana M. j. Miſce. Contuſis herbis, & facta infuſ. in balneo calentis aquæ per 24. horas, poſtea facta expreſſione, & col. vt priùs, par quantitas dictarum herbarum accipiatur, & fiat altera infuſio, vt ſuprà, & ſic tertiò: factáque poſtremâ expreſſione & colat. adde oleo:

Flor. hyperici M. ij. *betonicæ, pimpinellæ, piloſell. Trinitatis,* ana M. j. Ex his fiant tres infuſ. vt ſuprà. Factâ vltimâ expreſpreſſione & col. adde oleo:

Follicul. hyperici M. ij. *conſolidæ. centaurei minor. viticellæ, vincæ peruincæ,* ana M. j. Et f. pariter tres infuſ. hac ratione: Tribus diebus vas, quod vitreum eſſe debet. Soli exponatur, quarto verò die balneo calentis aquæ detineatur, vt ibidem 24. horas moretur. Poſtea f. expreſſio & col. & oleo rurſus addantur.

Folliculor. hyperici, qui iam ad maturitatem peruenerint, M. iij. *centaur minor.* M. j. *fructus balſaminæ* num. vj. Fiat vt ſuprà. Factâ poſtrema expreſſione, & col. oleo adde:

Dictamn.

Dictamni Cretici ℥. j. *rad. dictamni albi, conſolidæ maior. ariſtol. rot. iridis Illyricæ, Arundinum, biſtortæ, tormentillæ*, ana ʒ. v. *grani tinctorij* ʒ. ij. F. tres infuſiones hac ratione: Exponatur vas Soli per dies ſex; poſtea per duos dies in balneo calentis aquæ detineatur, inde fiat expreſſio, & col. & ſic fiat tertiò. Tandem factâ poſtremâ expreſſione & col. adde oleo.

Ol. ſtillat. de terebinth. de lacryma abietina. ana ℔. ß. *ſem. hyperici* ℥. j. *rad. conſolidæ, ariſtoloch. dictamni albi, tormentillæ, biſtortæ, irid.* ana ℥. ij. *granor. tinctor.* ℥. j. *myrrhæ, thuris*, ana ℥. j. ß. *ſarcocollæ, gummi iunip. aloes*, ana ℥. ß. *pomor. balſamina*, num. xij. *balſami Peruuiani*, ℥. ij. Poma incidantur, cætera contundantur, & cum oleo miſceantur, & vas toto tempore hyberno detineatur ſub fimo equino, inde extrahatur & factâ expreſſione atque colat. vſui ſeruetur in vaſe vitreo, orificio bene obturato.

Balſamum vulnerarium Magati. Balſamum vulnerarium Magati.

℞. *Gummi elemi* ℥. iv. *balſami Peruuiani*, Vnc. iij. *gummi tac*[illegible], *caranna, liquoris in veſiculis vlmi contenti*, ana ℥. ij. [illegible] *terebinth. liquid. myrrhæ*, ana Vnc. j. ß. *thuris albi. gumm. hederæ*, ana ℥. j. *aſari odorati, ladani, ſtyracis calamitæ pinguis, ammoniaci, bdellij, opopanacis, galbani, ſarcocollæ*, ana ʒ. vj. *rad. ariſtol. rot. imperatoriæ, angelicæ, dictamni albi, conſolidæ. acori, iridis, tormentillæ, biſtortæ. ſem. hyperici, citri, cortic. citri.* ana ℥. ß. *cinnamomi, caryophillorum, nucum myriſticar. macis*, ana ℥. j. *maſtich. aloës ſangu. draconis, grani tinctorij*, ana ℥. ß. *dictamni Cretici* ℥. j. *olei glandis vnguentariæ* ℥. iij. *bacc. iunip.* Vnc. j. ß. *ceræ* Vnc. j. *ex reſina pinea* ℥. j. ß. *terebinth. claræ, lacrymæ abietinæ*, ana ℔. j. ß. *aq. ardentis opt.* ℔. vj. Miſce diligenter, liquatis gummis, quæ liquari poſſunt ſorſim, cum portione terebinthinæ, cæteris verò aridioribus groſſo modo puluerifatis: coniiciantúrque omnia in retortam, quæ in balneo calentis aquæ per tres dies detineatur, inde luto obducatur, & in æſtuario maneat, donec exſiccatum ſit lutum. Poſtea igne cineritio ſ. a. extrahatur oleum, exibit autem primò aqua quod balſami aquam voco, quæ ſeorſim debet ſeruari, deinde oleum, quod Balſamum dicitur.

Oleum Hyperici. Valde etiam iuuat *oleum hyperici*, quod paratur hoc modo.

℞. *Summit. hyperici iam iam matureſcentis*, Vnc. iij. macerentur in vino odorifero diebus tribus, bulliant deinde in vaſe duplici, obturato orificio vaſis. Poſtea exprimantur, & recentis hyperici par pondus iniiciatur, iterum maceretur, coq. & exprimatur. Repetatur tertiò: ſi vinum minuitur, aliud adde. Poſtea:

℞. *Terebinthinæ* ℥. iij. *olei veteris clari* Vnc. vj. *croci* Scrup. j. Coq. in vaſe duplici vſque ad conſumpt. vini, poſteà exprime, & è ſedimento purgatum oleum repone ad vſum.

Balſamus D. Mindereri. Balſamum ſequens à D. Raimundo Minderero valde commendatur.

℞. *Terebinth. Cypria. ol. hyperic.* an. æq. v. Liquefiant ſimul. Singulatim etiam liqueſcat *gummi elemi*, q. ſ. ad iuſtam conſiſtentiam & addatur. Quando ferè refrigerata fuerint, adde parum *ol. ceræ deſtillati*. Miſc.

Balſamus Henr. ab Heer, ad vulnera & vlcera. ¶ [Henr. ab Heer, *obſ. Med. oppidò rar. obſ.* 10. valde laudat hunc balſamum. ℞. *Flor. thapſi, hyperici, folior. prunellæ*, an. M. j. Coq. in *ol. ſem. hyperic. expreſſ.* & *vini rubr. veter*, part. æqual. ad vini omnimodam conſumptionem, h. e. dum liquoris gutta igni iniecta ſine vllo ſtridore flammam concipiat. Seruetur ad vſum. Si libet, eoſdem flores ſæpius immacera, & poſt 40. dierum inſolationem, aut ignis calorem, iterum exprime; quod quò ſæpius facies, efficacius multò oleum comperies. Adde ſi vis, *lapidem calaminarem*, ſepties vino, demum in hoc oleo poſt ignitionem extinctum.]

In Balſamorum tamen, præcipuè calidorum, vſu, cautione opus eſt, vt etiam monet Guil. Fabricius, *cent. 3. obſeru.* 97. non ſolùm, quia vulneris labiis nimis citò conglutinatis, pus quod poſtea generatur, intus detinetur, & grauia ſymptomata excitat: ſed etiam, quia eiuſmodi Balſama non omnium partium temperamento æquè conueniunt.

Emplaſtra.

Vtile eſt emplaſtrum Fr. Arcæi.

Emplaſtra. Vt ℞. *Ol. roſ. viol. chamæmeli*, ana ℥. j. *axung. gallinæ, medullæ crurum vituli*, ana ℥. ß. *vermium terreſtr. vino lotor.* ℥. j. *butyri recent.* ʒ. vj. *mucilag. althææ* ℔. ß. Bulliant omnia ad conſumptionem mucilaginis; deinde colentur. Colaturę adde *lithargyri* ℥. ij. ß. *minij* ℥. iij. Cum *cera alba* q. ſ. F. Cerotum, addendo *terebinth.* ʒ. x. *maſtich.* ℥. ß.

Vel ℞. *Succi rec. betonic. agrimon. ſaniculæ, alchimillæ, conſolidæ Sarracen.* ana ℥. ß. *ceræ albæ, ſebi hircini*. ana ℔. ß. *reſinæ opt.* ℔. j. Coq. In fine adde *maſtich.* Vnc. j. F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ, reſinæ, picis, vitrioli, ceruſſæ, thuris albi*, ana ℥. iv. *terebinth.* Vnc. vj. *myrrh. rubr. ol. iunip. quor.* ana ʒ. iij. *camphoræ*. ʒ. j ß. F. Emplaſt. addendo *ol. roſ.* q. ſ.

Vel ℞. *Cera noua, reſina*, ana ℔. j. *ſebi hircini, ping. porci*, ana ℥. iij. *terebinth.* ℥. ij. *aceti* Vnc. iij. F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Lithargyri argent. ol. roſ.* ana ℔. ß. *mucilag. ſem. lini, rad. ireos*, ana ℥. ij. Coq. ad iuſtam conſiſtentiam Adde poſtea *thuris, maſtich.* ana ℥. j. *ceræ. terebinth.* an. ℥. ij. F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ* ℥. iij. *reſinæ, picis*, ana Vnc. ij. *thuris albi, vitrioli, ceruſſæ*. ana Vnc. iv. *ol. bacc. iunip. quor.* ana Vnc. ij. *camphoræ* ʒ. j. ß. *terebinth.* ℔. ß. F. Emplaſtrum:

Sequentia ad puncturas maximè valent.

℞. *Ol. ouin.* Vnc. ij. *reſinæ, adip. vrſini, ſebi hircini, taurini*, ana Vnc. j. ß. *ping. ſed. vngulæ bouinæ*. Vnc. iij. ʒ. *butyri maial.* Vnc. vj. *lithbarg. argenti* ℔. j. *ſquamæ æris* Vnc. j. ß. *maſtich.* Vnc. j. *ceræ nouæ, vel ol. eiuſd.* Vnc. iv. F. ſ. a. Empl.

Maximè etiam commendat, & ad vulnera recentia ſananda, téſque alienas vulneri infixas extrahendas, vt & in vlceribus fœdis & putridis optimum eſſe ſuum Emplaſtrum ſcribit Raimundus Mindererus, quod vocat *Emplaſtrum Opoceldoch magnum colcnotharinum*. Deſcriptio, quæ exſtat, *in tractatu de chalcanitho, cap.* 7. hæc eſt.

℞. *Ceræ nouæ mundiſſimæ* ℔. j. *terebinthinæ mundæ*, vel ſi mauis *Cypriæ*, aut *Venetæ*, Vnc. vj. *gummi elemi* Vnc. ij. *ol. hyperici, myrtin.* ana Vnc. j. ß. Liquefiant ſimul omnia, & poſtquam diffluxerint, adde eis ſequentia: *Gummi ammoniaci mundiſſimi, galbani, opopanacis*, ana ʒ. iij. *colophoniæ* Drach. vj. *mumiæ ſelectæ, ſuccini albi pellucidi*, ana ʒ. ij. *olibani albi, maſtich. purpureæ. ſang. draconis, ſarcocollæ à recrementis purgatæ*, ana ʒ. j. ß. *aloes hepaticæ* ʒ. ß. *myrrhæ* ʒ. j. Diſſoluantur gummi in aceto, iungantúrque ſimul commodè ac ſecundum artem, agitando ſingula, ac vbi fermè refrixerint, paulatim ac ſtudioſè iniice, *Lapidis Magnetis præparati* ʒ. vj. *croci Martis ex arte ſine corroſiuo parati, tutiæ prap.* ana Vnc. j. *lapid. calaminar. prap.* Vnc. v. *lithargyri auri* Vnc. j. *colchotharis indulcati, ſeu terræ vitrioli mortuæ ac dulcificatæ*, Vnc. ij. Redigantur ſ. a. in Emplaſtrum, quod frigefactum dureſcat, ita vt diſſiliat.

Vſus eſt talis ſupra prunas digitis tractandum, vt molleſcat: hinc pars illius in placentæ modum diducatur, illáque vulnus obtegatur, & quotidie bis iterum abſtergatur, malaxetur & rurſus vulneri imponatur. Et ſic vnâ eius particulâ aliquot vulnera ſanari poſſunt.

Tandem vulnus cicatrice claudendum. Quâ ratione autem cicatrix inducatur, ſuprà, *part. 2. ſub finem*, dictum. Cicatricémque etiam inducunt quædam emplaſtra ex modò propoſitis. *Epulotica.*

Vtilia ſunt & emplaſtra, quæ commendat Fr. Arcæus, *lib. 2. cap.* 5. Leoninum, & nigrum. Leonini hæc eſt deſcriptio.

℞. *Ceruſſæ* Vnc. iij. *ol. roſ.* ℔. ß. *vnguenti baſilici* Vnc. j. Bulliant ſimul lento igne baculo agitando, vſque dum fiat cerotum, cui adde *viridis æris pulueriſ.* Drach. iij. Bulliant iterum, quoad colorem flauum aut ſubrubeum acquirant. F. Cerotum.

Nigri hæc eſt deſcriptio.

℞. *Lithargyri* ℔. j. *ol. antiqui, aceti fortiſſimi*, ana ℔. iij. Miſc. ad ignem, F. Empl.

CAPVT IX.

De Cæſaris Magati, & Ludouici Septalij curandi vulnera methodo, iudicium.

ATque ex his, quæ hactenus diximus, patet, quâ ratione vulnera primò obliganda ſint, & quis in iis curandis primus ſit apparatus. Quo verò modo porrò tractanda ſint, iam diſpiciendum. Equidem Antiqui, qui de vulneribus curandis ſcripſerunt, vt & Chirurgi, qui vulnera tractarunt, nec in iis quę porrò agenda ſunt, diſcrepant, vt mox dicetur, ſed omnes eadem ferè via incedunt. Superioribus primùm annis Cæſar Magatus, in Ferrarienſi Gymnaſio Medicinæ Profeſſor, *libris duobus, de rara medicatione vulnerum*, quibus diligenter & accuratè omnia, quæ de vulneribus dici poſſunt, perſecutus eſt, nouam, & à nullo hactenus attentatam, & qua feliciſſimè ac citius, quàm ab antiquis & hactenus factum, ea curentur, ſanandi vulnera methodum promittit. Cæſarem Magatum laudat, commendat, & defendit Ludouicus Septalius, *lib. 8. animaduerſ. Medicarum.* Vtrique ob ſtudium artem medicam iuuandi, & ægros à moleſta curatione liberandi, ſua meritò laus debetur. Nec me tamen in publica commoda peccaturum puto, ſi vtriuſque opinionem, ſine obtrectatione, hoc loco perpendendam propoſuerim.

Primò Cæſar Magatus, *de vulnerib. lib. 1. cap.* 33. accuſat Galenum quòd indicationem maximi momenti prætermiſerit, in aliis verò minoris momenti totus occupatus fuerit, ſcribitque, quòd Galenus ſolùm de excrementis genitis fuerit ſollicitus, cauſſam verò, vnde illa generantur, deſpexerit; abſumtionem excrementorum deſiderauerit, ſed eorum generationem inhibere neglexerit, nimirum de temperamento & calore partis parum ſollicitus fuerit. Si enim temperamento & robori partis conſulatur, non poſſe colligi excrementa tam copioſa putat, quæ curioſam hanc, imò noxiam diligentiam requirant. Calórem autem foueri & roborari exiſtimat, ſi eius difflationem prohibeamus, eiúſque qualitatem conſeruemus: difflationem autem prohiberi, ſi defectum illius naturalis tegumenti, cutis putà vulneratæ, ſuppleamus, & quidem

medicamento, quod qualitate temperamento partis amicum ſit. Ita enim & calorem foueri, & qualitatem ſimili qualitate conſeruari. Atque ex iis tandem concludit, vulnera rariùs, quam hactenus factum, detegenda, ut ſcilicet calor partis ab ambiente aëre lædatur, ſed ſub perpetuo tegumento ſaluus ſeruetur, foueatur, & augeatur; & ita nouam vulnera curandi rationem proponit, de qua iam aliquid dicendum. Equidem quæ dixi, ferè totius rei ſumma ſunt: quia tamen Autores modò citati prolixè hac de re agunt, res paulò clariùs explicanda.

Status autem controuerſiæ hic eſt: An præſtet vulnera ſingulis diebus, ſi non bis, ſemel detegere, abſtergere, nouiſque medicamentis impoſitis iterum obligare: an verò vix ſeptimo die ſemel ſaltem id facere. Priorem vulnera curandi rationem Antiqui Medici & Chirurgi omnes ad hæc vſque tempora ſecuti ſunt. Poſteriorem verò & nouam curandi vulnera rationem ſe primùm Romæ vidiſſe ſcribit Cæſar Magatus, *in præfat. l. 1. Vuln.* quæ etſi ſuſpecta & parum firmis rationibus niti ſibi videretur, miros tamen euentus quotidie conſpiciens, cœpiſſe ſemetipſum fundamenta & rationes, quibus firmaretur, accuratè perſcrutari. In duobus autem nouam iſtam vulnera curandi rationem à vulgari & communi diſcrepare, *ibid.* ſcribit. Primum eſt, vt rarò ſoluantur vulnera; alterum, vt turundæ ſeu penicilli, ac linamenta ablegentur. De vtroque ſeorſim agemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda ſint?

Vulnera curandi modus Magati & Septalij. Primò tamen eorum vulnera curandi modum proponemus. Si offeratur vulnus in corpore ſano alioquin & boni habitus, in quo nec ſit vas magnum, nec neruus læſus, ſed in carne ſimplici, & ſanguinis quantum ſatis, effluxerit, iubent vulneris labia coniungere, & ad mutuum contactum adducere. Labiis vnitis, & ad mutuum contactum adductis, vulneri aliquid imponunt, quod & tegumenti loco ſit, & calorem natiuum foueat; & ſimul vim ſiccandi cum aliqua adſtrictione habeat, quò affluens ſanguis pro vulneratæ partis nutritione ab omni ſuperflua humiditate expurgetur, & ad quandam viſciditatem deducatur. In hunc vſum adhibent *reſinam terebinthinam*, vel *abietinam*, quibus, ſi ſolidiores ſint adiungunt *ceræ* portionem aliquam, ad conſiſtentiam acquirendam. *Tacamahacam* quoque in hunc vſum commendant, quam vt melius extendi poſſit, emolliunt *oleo momordicæ*, vel *hyperici* quartâ vel quintâ parte. Laudant & *Balſamum Peruuianum*, cui, ſi ſolidius ſit, conſiſtentiam dant cerâ additâ. Vtuntur & *ſucco contento in folliculis vlmi* inſpiſſato, item *cerato barbaro*, *diapalma*, *de betonica*, cum *tacamahaca*: vel alio emplaſtro parato è ſuccis vel decoctis plantarum vulnerariarum, additis *aloë*, *ſarcocolla*, *ſang. dracon. reſina terebinthina*, *abiegna* exceptis. Ex his medicamentis aliquid linteo, quod vulneris magnitudini reſpondeat & aliquid de adiacentibus partibus comprehendat, inducunt, ac vulneri imponunt. Super hoc verò tot lintea duplicata vel triplicata, quot ſatis ſunt ad ſeruandum calorem naturalem partis & ad arcendas iniurias aëris ambientis, applicant. Atque hoc modo vulnus obligatum ante quartum, quintum, imò ſeptimum diem non ſoluunt, & ſic vnam ſæpe deligationem ad vulnus aliquod curandum ſufficere, interdum bis vel ter deligatione factâ ſanari poſſe vulnus, ſcribunt. Vt tamen conſpurcata lintea quandoque detrahantur, mundáque illorum loco imponantur, concedunt; modò id fiat citra vulneris detectionem. Simul etiam caſus quoſdam excipiunt, in quibus hæc curandi ratio ſimpliciter locum non habeat, ſed antiquo modo vtendum ſit, de quibus infra dicemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda ſint? Atque iſtam nouam curandi rationem antiquæ longè præferunt, & primò eam faciliorem & tutiorem eſſe argumentis quibuſdam & rationibus probare conantur; deinde rationibus quibuſdam antiquum modum impugnant; tertiò cauſſas, quibus antiqui ad frequentiorem vulnerum detectionem adducti videntur, infringere nituntur, & quæ contra nouam curandi rationem obiiciuntur, ſoluere tentant: de quibus ordine dicemus.

Et 1. quidem, vt ſuam iſtam nouam methodum faciliorem & tutiorem, & per quam multò plures, quàm per vulgatam illam, ſanentur, probent, primò ad experientiam prouocant, & in ſpecie de vulneribus capitis ſcribit Ludouicus Septalius, quod cum in magno valetudinario Mediolanenſi ſpatio vnius anni, plerique ex vulneratis in capite, vulgari modo, frequenti vulnerum ſolutione turundis, liciniis, frequentioribus terebrationibus & ſcalpturis curati interiiſſent, poſtea nouâ hac curandi ratione adhibitâ, vnguento ſcilicet vulneri impoſito, labiis oleo abietino munctis, & ſolùm bis vel ter vulnere detecto, ſemélque tantùm terebratione inſtituta, è quatuordecim in capite vulneratis vnum ſaltem interiiſſe. Et Cæſar Magatus, *lib. 1. cap. 40.* contuſa capitis vulnera cum oſſis introceſſione, viginti dierum ſpatio, modo illo ſanata ſe ſcribit. Eodem temporis ſpatio vulnus capitis cum membranarum ſectione ſanatum fuiſſe. Vulnus pila plumbea fulmine bellico exploſa capiti inflictum, ſic vt ad penitiores anterioris cerebri partes globulus penetrarit, nec inueſtigari & educi potuerit, triginta diebus, duobus aut tribus ſolutionibus integrè ſanatum fuiſſe.

2. Deinde his rationibus, quas breuiter proponemus, vtitur Cæſar Magatus, *lib. 1. cap. 7.* Prima eſt. Quòd iſta noua vulnera curandi ratio, ea quæ ad ſanandum requiruntur, optimè & maxima cum ſecuritate præſtat, calorem ſcilicet innatum, quo natura ad ſuppurationem, carnis generationem, & glutinandum vulnus, vt præcipuo agente, vtitur quique ob ſanguinis effuſionem, & detectum ac vulneratum naturale tegumentum, diſſipatus & imbecillior redditus eſt, & ab aëre externo obtunditur & alteratur, fortior & vegetior redditur, dum in hac noua curandi methodo vulnera tecta ſeruantur. Cùm enim vulnera rariùs deteguntur, artificiale iſtud tegumentum naturalis tegumenti, quod cutis eſt, defectum ſupplet, & ita calor natiuus nec difflatur & diſſoluitur, nec ab aëre ambiente alteratur. Et circa hanc rationem miratur Septalius, quòd Galenus hunc principalem ſcopum, qui eſt calorem innatum ſeruandi, omiſerit, & impedimentis ſaltem tollendis intentus fuerit.

Rationes quibus motus Magatus, nouum ſuum curandi vulnera modum antiquo præferendum eſſe putat.

Secundò, ideò nouo hoc modo vulnera feliciſſimè curari exiſtimant, quia eo maximè auertuntur ea, quæ vulnerum ſanationem remorantur & impediunt. Nam cùm inter ea, quæ maximè impediunt vulnerum curationem, ſit humorum confluxus ad partem vulneratam, iſtum hoc nouo modo maximè præcaueri putant. Cùm enim affluxus fiat vel tranſmiſſione, vel attractione, ratione doloris aut caloris, vtrumque nouo iſto modo auerti. Etenim ſi rariùs vulnus detegatur, ob tegumentum calorem ſeruari & roborari; neque dolorem concitari, quod in frequenti vulnerum contrectatione & deterſione fieri ſoleat. Iſta enim incommoda omnia in nouo iſto modo effugiuntur, dum pars è conueniente ſitu nonniſi rariſſimè dimouetur, non ſoluitur niſi rarò, neque ſæpe deligatur; & quod *c. 32.* addit, ſi quis flatus aut humor partem diſtendat, atque hic dolor concitetur, celeriter à calore robuſtiore diſcutitur. 2.

Tertiò, ex iis quæ vulnerum curationi obſtant, eſſe maximè expoſitionem vulneris aëri ambienti, à quo innatus calor alteratur & debilitatur. Hoc autem præcaueri, ſi vulnus rariùs detegatur. 3.

Quartò, cùm Hippocrates, *de fractur. ſect. 3. t. 7.* eam curationem laudet, ſub qua oſſa minimè abſcedunt, id hoc nouo modo fieri, & proinde eum perfectiſſimum eſſe ſtatuit, idque ſuo exemplo probat Magatus, cùm hoc modo capitis vulnera cum inſigni oſſis læſione, vt quilibet magnam oſſis portionem adſceſſuram iudicaret, curauerit, ita vt nihil abſceſſerit. 4.

Quintò, ideò hunc nouum curandi modum præferendum putat, quod pauciora ſub eo excrementa, quàm ſub communi & vulgari, generentur, quod experientia manifeſtum eſſe ſcribit. 5.

Sextò, & hoc adfert Cæſar Magatus, *lib. 1. cap. 32.* quòd peregrina corpora, quæ à Chirurgis in principio educi non potuerunt, & naturæ opus requirunt, facilius propellantur, ſi vulnera rariùs detegantur, idque ideo quòd calor naturalis in iſto nouo modo rectius ſeruetur, foueatur, & augeatur, vt ratione prima dictum. 6.

Septimò & hoc *loco allegato* profert; quòd medicamenti primo apparatu adhibiti vis in hoc nouo modo vſque ad perfectam agglutinationem optimè perduret, præſertim ſi ſit eius eſſentiæ, vt non promptè diſſipetur. Neque etiam ab excrementorum miſcela id corrumpi poſſe putat, cùm efflatu digna excrementa non generentur. 7.

II. Antiquam curandi vulnera rationem itidem reiiciunt, experientia & ratione ducti. Experientia quidem, quòd, vt antea dictum, ægri pauciores & minùs feliciter ſub antiqua, quàm noua medendi ratione conualeſcunt. Rationes autem has afferunt. II

Rationes, quibus moti reiiciunt antiquum curandi modum Magatus & Septalius.

Prima eſt, quòd ſub communi & vulgato modo pars vulnerata ambienti aëri exponatur, atque inde calor eius naturalis diſſoluatur, offendatur, ac debilitetur; inde & pars ad affluxum humorum ſuſcipiendum obnoxia reddatur, & coctio in ea minùs feliciter perficiatur, atque ita copioſiora excrementa, impedimento naturæ futura, generentur.

Deinde ex frequenti vulneris ſolutione, contrectatione, & motu partis, deterſione, nouorum medicamentorum impoſitione, ac deligatione noua dolorem excitari, qui fluxionis cauſſa ſit, inquiunt. Fieri enim minimè poteſt, ait Cæſar Magatus, *lib. 1. cap. 32.* quin, dum partem tractamus, aliquis excitetur dolor, & quidem eò maior, quò vulnus maius eſt, & in parte exquiſito ſenſu prædita. Partem enim in vulneris ſolutione, & noua obligatione à ſitu priore dimouere cogimur. Medicamenta detrahimus, pus abſtergimus, medicamenta noua imponimus, vulnus iterum obligamus: quæ operationes omnes ſine dolore perfici non poſſunt. 2.

Tertiò obiiciunt, quòd, ſi vulnus ſæpius ſoluatur & detegatur, multum caloris & ſpirituum exhalet. 3.

Tandem etiam naturam, quoties ſoluitur & detergitur vulnus, toties interturbari, & à proprio munere diſtrahi exiſtimant. & 4.

III. Cauſſas & rationes, ob quas antiquis neceſſarium viſum fuit, & hodie vulgò neceſſarium videtur, vulnera ſæpius detegere, & medicamenta noua imponere, hoc modo infringere conatur Cæſar Magatus, *lib. 1. cap. 1.* & Lud. Septalius, *lib. 1. animad. med.* III.

Rationes, cur antiqui vulnera ſæpe detexerint, & earũ refutatio Magati.

Primò pro vulgata ſententia hoc affertur, quòd in cauis vulneribus ſemper duplex excrementi genus, craſſum & tenue generetur, 1.

generetur, vt ex Galeno, 3. *meth. med. cap.* 9. patet: & proinde ſemper habeatur, quod exſiccari & abſtergi debet, ac propterea vulnus quotidie ſoluendum ſit, vt pus abſtergi, & noua medicamenta imponi poſſint. Quæ enim primò apponuntur, vires ſuas integras diu ſeruare non poſſunt, cùm à calore partis diſſoluantur, & ab excrementorum permiſtione corrumpantur. Si verò excrementa non exſiccentur & expurgentur, in vulnere retenta carnis generationem & vulneris conglutinationem impediant, atque acriora euadant, imò ſæpe putredinem concipiant, vnde dolores, inflammationes, abſceſſus, vermes, gangræna prouenire poſſunt.

Reſp. Ad hoc autem ita reſpondent primò quod à pure nihil periculi immineat; cùm non neceſſariò in vulneribus magna eius copia generetur, ſed tum ſolùm, vbi ob frequentem eorum detectionem calor natiuus debilitatur. Neque ad ea abſumenda, variorum medicamentorum impoſitione opus eſſe dicunt, cùm internarum partium vulnera, hepatis, pulmonum, linguæ, & aliarum, in quibus turundas aut linamenta vnguentis illita applicare non licet, à natura nihilominus ſanentur. Et licèt admittatur, vt Cæſar Magatus, *l.* 1. *c.* 44. ſcribit, quòd duo excrementa, tenue ſcilicet & craſſum, in vulnere generentur, ob id tamen crebram vulneris detectionem non eſſe neceſſariam putat. Tenue enim excrementum partim per inſenſibilem halitum digeri, partim a calore extra vulnus propelli; craſſum verò à principio adeò eſſe exiguum, vt medicamentis quæ ipſum detergant, non indigeat: procedente verò tempore cum pure confundi, & a natura cum eo expelli.

2. Secundò & eâ de cauſſa vulneris frequentior detectio neceſſaria cenſetur, quòd interdum manuali operatione opus eſt; cùm in cauitate vulneris multa excrementa colligantur, quæ à medicamentis expurgari non poſſunt, ſed manus operatione abſtergenda ſunt.

Reſp. Id verò negat Cæſar Magatus, *c.* 44. vbi ſtatuit, excrementa in vulnere genita, partim per halitum inſenſibiliter digeri, partim ſenſibiliter a natura per vulnus expelli, quando idoneus adeſt effluxus, non autem in cauitate vulneris detineri.

3 Tertiò, ideò vulnera ſæpius detegenda eſſe vulgò ſtatuitur, vt pro vario vulnerum ſtatu varia medicamenta imponi poſſint; primò ſuppurantia ſeu digeſtiua, deinde abſtergentia, carnem generantia, quandoque carnem ſuperfluam detrahentia, tandem cicatricem inducentia. Quæ omnia cùm vno medicamento perfici non poſſint, ſæpius vulnera ſoluenda ſunt vt cuique vulneris ſtatui conuenientia medicamenta imponi poſſint.

Reſp. Ad hoc argumentum reſpondere cònatur Cæſar Magatus, *l.* 1. *c.* 44. in antiquo quidem curandi modo hoc neceſſarium eſſe, ſed non in nouo, vtpote in quo excrementorum cura pro maiori parte ipſi naturæ committitur: & *c.* 37. ſcribit, ſe naturæ totum negotium committere, & ſatis eſſe, vt medicamentum vicem gerat tegumenti, & naturalem calorem foueat ac tueatur, & eandem medicinam poſſe in omnibus vulneribus tegumenti rationem ſubire. Et ſe obſeruaſſe dicit, ſolius digeſtiui vulgaris ope vulnera ſuppurata, expurgata, & carne repleta fuiſſe. Medicamenta autem ſolâ corpulentia, dum caloris effluxum prohibent, & ab externis iniuriis defendunt, id præſtare putat: non verò multum referre, quæ qualitas corpulentiæ adiuncta fuerit, præſertim cùm eligantur plerumque medicamenta, quæ caloris ſint temperati, naturæ cognati. Tandémque concludit Magatus, quolibet medicamento conuenientis corpulentiæ, quod deleterium & corruptiuum non exiſtat, aut adeò acre ac mordax ſit, vt fluxionem concitet poſſe omnia vulnera caua, quæ ſanabilia ſunt, carne repleri.

4. Quartò ideo etiam vulnera frequentiùs detegenda eſſe cenſetur, vt cognoſcatur, quis effectus appoſiti medicamenti fuerit, & num quantum ſatis exſiccarit, nécne, & an vulnus humidum, nécne, vt ſiccantia proportione humiditate reſpondeant, cùm humidiora vulnera ſiccioribus medicamentis ſint curanda, vt Galenus. 3. *meth. med. cap.* 3. docet.

Reſp. Ad hoc verò reſpondent Cæſar Magatus & Ludouicus Septalius, iſtam ob cauſſam non opus eſſe frequenti vulneris detectione, cùm in iſta noua curandi methodo excrementorum cura non medicamentis, ſed naturæ & naturali calori committatur, & in eo ſolùm fouendo laboretur.

5. Quintò, & eâ de cauſſa frequentior vulneris detectio neceſſaria videtur, vt ſtatus vulneris cognoſcatur, & quæ ſuperuenire poſſent ſymptomata, præcaueantur, & ea quorum mentionem facit Hippocrates, 1. *prædict. text.* 18. 5. *aphor.* 65. 66. 67. 6. *aph.* 4. cognoſcantur.

Reſp. Ad quod reſpondent, iſta omnia aliis modis cognoſci poſſe, ex pruritu, colore, fœtore, dolore pulſante, febre horrificâ, grauitate in parte, vel ſimilibus. Et omnino oculos mentis acutiùs videre, quàm corporis oculos.

6. Sextò, & eâ de cauſſa vulnus ſæpius ſoluendum videtur, vt faſciæ & puluini ac linteamina impoſita mundentur: quod Hippocrates, *lib. de offic. Medic. ſect.* 2. & Galenus, *in comment.* præcipiunt; cùm ſordes eiuſmodi pruritum, dolorem, & inflammationem tandem excitare poſſint.

Reſp. Ad quod reſpondet Septalius, & faſcias quidem permutari poſſe concedit, modò vulnus non detegatur.

7 Septimò, eâ quoque de cauſſa faſciæ & tegumenta vulneris ſæpius mutanda videntur, vt halitus praui in vulnere geniti exhalare poſſint, qui concluſi partem vulneratam malè afficiunt eiúſque temperamentum immutant.

Verùm & ad hoc reſpondet Magatus, non tot & talibus linteis, neque adeò arctè deligandam eſſe partem vulneratam, vt vapores praui ſupprimantur. Etſi pus exitum habeat, multò magis vaporoſa excrementa difflari poſſe. At licèt retineantur, nunquam tantum afferre damnum, quantum ex vulneris detectione prouenit. Reſp.

Verùm enimuerò, vt meam de iſta controuerſia ſententiam aperiam, equidem Virorum Clariſſimorũ & cum honoris præfatione nominandorum, Cæſaries Magati & Ludouici Septalij, laudi nihil detractum volo. Modum tamen in ſcitpo mihi quærere, & cauſſis non ſufficientibus moti antiquum ſanandi vulnera modum reprehendere, & nouum commendare videntur. Primò enim ipſi fateri neceſſe habent, antiquo iſto curandi modo per tot retrò ſecula, multa & grauiſſima vulnera feliciter curata fuiſſe. Deinde nec hoc diffiteri poſſunt nouum iſtum modum ſolùm locum habere in vulnere ſimplici, vulnerato ſani boniq; habitus exiſtente, in quo neque magnũ vas ſit inciſum, neque neruus læſus. Id quod & nos admittimus. Talia enim vulnera cùm nihil periculi coniunctum habeant, & à ſola natura etiam ſine medicamentorum ope curari poſſint, non probamus eorum ſeu curioſitatem ſeu intempeſtiuam diligentiam, qui ſine vrgẽte cauſſa vulnus ſæpius & quotidie, non ſolùm ſemel ſed bis, vel ter detegunt; & concedimus, ac vulgo id notum eſt, leuia eiuſmodi vulnera, vel lardo, vel ſimili re impoſita, & vix bis deligata ſpontè & à natura ſanari. Contrà verò ipſi agnoſcunt, & fateri neceſſe habent multa dari vulnera, in quibus curandis talia naturæ impedimenta afferuntur, vt ſi ea à Medico non tollantur, natura ad vulnus vniendum par non ſit, & proinde ſimplex ille apparatus in iis non ſufficiat. Et omnino ſi aliquid in vulnere agendum, quod ſine manuali operatione perfici non poſſit, ſi medicamentum neceſſarium imponendum ſit, & periculum adſit, cui ſtatim ſuccurrendum ſit, ſolutionem vulneris concedunt. Si enim, vt Septalius caſus hos ponit, corpus ſit cacochymicum, vel vas aliquod magnum ſectum, aut neruus læſus, ſi caro ſimul ſit contuſa, quæ ſuppuratione opus habet; ſi vulnus ſit anguſti orificij, atque pus exitum habeat; ſi os aliquod ſit læſũ, aut nobilis pars detecta & proinde manuali operatione opus ſit; ſi multum puris & excrementorum in vulnere generetur, à quibus dolor, partis corruptio, inflammatio, vermiũ generatio prouenire poſſit; ſi caro luxuriet; ſi dolor vehemens adſit, ſi inflammatio vel gangræna metuatur; ſi oſſiculum vel aliud corpus, quod eximendum eſt, in vulnere hæreat; aut, vt caſus hos recenſet Cæſar Magatus *lib.* 1. *c.* 38. ſi caro nimiùm excreſcat; ſi hæmorrhagia vrgeat ſi gangræna & corruptio partis immineat ſi ingens putredo & ſordities adſit, excrementa multa cumulentur, inflammatio partis immineat, peregrinum corpus in vulnere hæreat, abſceſſus ſuperueniat, dolor adſit, pruritus, fœtor, oſſa fracta ſint: in iſtis caſibus omnibus ſimplicem illam deligationem non ſufficere, ſed antiquorum illum operoſiorem apparatum neceſſarium eſſe vltrò concedunt.

Quapropter cùm exceptiones regulam ſuperent, eíque derogent, cariſſimè illum nouum curandi vulnera modum ſufficere, & plerumque grauiſſima mala, ſi vulnus demum quarto, quinto, vel ſeptimo die ſoluatur, ſuperuenire poſſe putamus. Ideóque etiam libenter concedimus, vulnera citra neceſſitatem non ſæpius detergenda & aëri ambienti temerè exponenda eſſe: tamen cautio quoque adhibenda, ne ſi tardiùs & rariùs detegantur, mundentur, & medicamenta neceſſaria imponantur damni & periculi aliquid ægro attrahatur. Itaque affirmatur quidem, ſed non probatur, nouam iſtam curandi vulnera rationem antiquâ eſſe faciliorem, breuiorem, minùs moleſtam, & tutiorem. Sit enim, quòd ſit minùs moleſta, breuior & facilior, tutior tamen non ſemper eſt. Quis enim eam tutò in vulneribus illis profundis & anguſtis, quæ pungendo & telo acuto, non craſſo, inferuntur, adhibere. & vulnus tale, tegumento aliquo ſaltem impoſito naturæ committere, & ante ſeptimum diem non ſoluere auſit? Equidem naturæ vulneris conglutinationem molientis intentio tum etiam recta eſt; ſed accedere poteſt, vt in ſuperficie vulnus conglutinet, antequàm in profundo ſit conglutinatum, vnde in profundo pus colligitur, quod magna pericula affert, & proinde tale vulnus iterum aperiendum ſit, vt experientia ſæpiùs docuit.

Verùm, vt in ſpecie vtriuſque partis argumenta conſideremus, primùm ea argumenta, quæ Viros Clariſſimos Cæſ. Magatum, & Lud. Septalium in hanc ſententiam adduxerunt: perpendemus.

Primò experientiam quod attinet, habet eandem pro ſe etiam antiquus curandi modus; cùm nemo negare poſſit, infinitos grauiſſimè vulneratos eo curatos fuiſſe. Non tamen impedio, quin quilibet experientiam conſulat, & inquirat, an melius aliquid inuenire poſſit, modò id ſine ægri damno & periculo fiat. Quod verò in ſpecie de vulneribus capitis affert Lud. Septalius, & plures in valetudinario Mediolanenſi conualuiſſe, quàm antiquo illo modo ſcribit, non in ſpecie explicat, qualia hæc vel illa fuerint. Poſſunt enim vulnera capitis alia eſſe lethalia, alia curabilia. Cæſar Magatus verò etſi vulnerum capitis, quorum exempla affert qualitates deſcribit: tamen id non probat, ægros ob nouum iſtum curandi modum ſanatos fuiſſe, & non conualituros fuiſſe, ſi antiquus modus adhibitus fuiſſet. Ipſe

Examen generale opinionis Magati & Septalij.

Examen ſpeciale rationum Magati & Septalij.

1.

enim rectè ſæpius inculcat & clarè ſcribit, quòd vulnera curat, naturam eſſe, non Medicum, aut medicamenta: namque ſi pus mouere oporteat, hoc à natura perfici, ſi caro ſit generanda, & callo oſſa fracta firmãda, hæc eius eſſe opera; ſi agglutinandum, id eam præſtare; ſi excrementa expellenda, hoc eſſe eius munus. Et ob robur naturæ ſæpe miracula in vulneribus accidunt imò, quod ipſe *cap.* 37. probat, fortem naturam etiam errores Chirurgi in curandis vulneribus tolerare & vincere. Et poſſunt procul dubio Chirurgi, qui antiquâ methodo vtuntur, ſimilia exampla producere. Studioſus ille, qui per thoracem pulmone vulnerato, transfoſſus fuit, cuius *l.* 6. 2. *pract. part.* 2. *c* 11. & ſuprà *c.* 3. *de pulmonum vuln.* mentionem feci, intra menſis ſpatium curatus fuit; cuius vulneris cura, cùm internum fuerit naturæ potiſſimùm, & neque antiquo neque nouo curandi modo adſcribi potuit. Vulnus œſophagi, 24. die cicatrice obductum fuiſſe, refert Glandorpius, *in ſpeculo Chirurg. obſeru.* 30.

Deinde equidem ipſi facilè concedo, crebras iſtas terebrationes, quæ interdum exercitij potiùs, quàm neceſſitatis cauſſa inſtitui videntur, non ſemper tutas eſſe, & ſæpe ægro plus damni, quàm cõmodi afferre. Quod verò capitis vulnera, non niſi ante quintum vel ſeptimum diem detegenda ſint, non facilè conceſſerim; cùm talia vulnera partes varias tranſeant, & varia excrementa cumulent, & plerunque ſanguis inter cranium & cerebri membranas colligatur, qui propterea maturè euacuandus: quâ de cauſſa quoque terebratio & perforatio cranij interdum neceſſaria eſt, ne retentus putreſcat, ac grauia ſymptomata, imò mortem ægro afferat: quod etiam facilè fieri poſſet, ſi tam rarò vulnera iſta ſoluerentur & detegerentur.

Secundò rationes, quas afferunt Cæſ. Magatus, & ex eo Lud. Septalius, tanti momenti non ſunt, vt propter eas vulgarus vulnera curandi modus reiiciendus ſit. Primo maximè hoc vrgent; & in eo ferè fundamentũ iſtius ſententiæ poſitum eſt, calorem partis vulneratæ conſeruandũ eſſe, & Galenum accuſant quòd maximi momenti Indicationem omiſerit, & in aliis parui momenti rebus, excremetorúmque in vulnere generationi intentus fuerit: cùm ſi calor innatus ſeruetur, pauca etiam excrementa, quæ vulneris glutinationi obeſſe nõ poſſint, generentur. Vbi libenter concedimus, fatemúrque, Naturam, vt aliorum morborum, ita & vulnerum eſſe medicatricem; eámque ſolam caloris innati beneficio, non verò medicamenta, glutinationem vulneris perficere, & propterea calorem & temperiem partis naturalem ſtudioſè ſeruandam & fouendam eſſe. Id quod etſi Galenus, vbi ex profeſſo de vulnerum curatione agit, præteriit (an benè vel malè, iam non diſputo:) tamen aliis in locis paſſim inculcat, nullam fieri poſſe vulneris ſanationem, niſi pars ſuam naturalem temperiem obtineat; & ea ipſa medicamenta, quæ dicuntur ſarcotica, ad partis calorem conſeruandum comparata ſunt, vt *cap. præced.* dictum. Verùm duo hîc quæruntur: Primum eſt, an nouo iſto medendi modo rectiùs calor natiuus conſeruetur, quàm antiquo; & an in antiquo modo neceſſariò plura, in nouo pauciora excrementa generentur: Alterum eſt, an ſolius caloris natiui conſeruatio ad ſanandum vulnus ſufficiat. Vtrumque negamus. Primum quod attinet, monſtrabitur in ſequẽtibus argumentis, raram vulnerum detectionem calori innato ſæpe plus officere quàm prodeſſe; contrà verò frequentiorem & quoties opus eſt, vulneris detectionem, calori innato non officere: Ideóque non ob vulneris detectionem, ſed ob caloris debilitatem, aut conſtitutionem partis aut corporis, excrementa generari. Cùm enim in vulnere ſanguis effundatur, hinc calor & ſpiritus diſſipatur, párſque debilior redditur, vnde etiam in coctione, quæ in parte fit, plura excrementa generantur. Et quòd nunc pauca, nunc plura excrementa in vulnere generantur, non fit ideò, quia vulnus rariùs vel frequentiùs detegitur, ſed quia totũ corpus & pars vulnerata ad excrementa plura vel pauciora generanda diſpoſita ſunt. Quantum verò ad alterum, calorem innatum ad vulnus ſanandum ſolum non ſẽper ſufficere, apparet, cùm tot impedimenta ſæpe obiiciantur, vt niſi ea à Medico, & quidem ſæpiſſimè ſingulis diebus, remoueantur, nullo modo natura finem ſuum aſſequi poſſit. Pus in primis & excrementa, quæ in vulnere colliguntur, euacuãda ſunt, iiſque etiam interdum, & vbi opus, per rotundas exitus parandus; medicamenta, quæ calorem foueant, excrementa exſiccent, eorúmque generationem impediant, & vulneris glutinationem adiuuent, ſæpiùs imponenda; cùm ſemel impoſita à pure & ſanie abluantur, ac debilitentur, & aliâs à calore partis eorum vis diſſipetur. Et quanquam Galenus, vbi de medicamentis ad vulnera ſananda neceſſariis agit, in ſpecie medicamentorum calorem naturalem fouentium & conſeruantium mentionem non facit: (quod fieri debuiſſe, non inficior) tamen paſſim alibi monet, calorem & temperiem partis vulneratæ eſſe conſeruandam, & niſi temperies partis ſeſe rectè habeat vulneris ſanationem felicem fieri non poſſe; & medicamenta illa ipſa, quæ paſſim proponit ad excrementorum vulneris exſiccationem, calorem fouent, & *cap. præced.* dictum, mihi videri, medicamenta illa digeſtiua & ſarcotica ac glutinantia, potiùs ad caloris natiui conſeruationem, quàm ad aliud quid præſtandum, comparata eſſe.

Secundum, quod Magatus pro ſuo nouo curãdi vulnera modo affert eſt, quòd affluxus humorum non concitetur, cùm & partis calor ſeruetur, neq; dolor, qui fluxionem cõcitat, frequẽti contrectatione excitetur. Verũ, vt in ſequẽti ratione dicetur, in rara iſta vulneris detectione calor partis nõ meliùs cõſeruatur, quàm in antiquo modo. Dolorem verò, qui in vulneris detectione, mundatione & deterſione, ac medicamentorum nouorum impoſitione, & deligatione nouâ excitetur, quod attinet, Chirurgi periti eſt, ita partem vulneratam tractare, vt quam minimus dolor excitetur. Neque in puris euacuatione pars comprimenda, ſed id leuiſſimè detergendum: niſi fortè vulnus ſinuoſum ſit. In talibus enim vulneribus compreſſio ſinus & vtilis & neceſſaria eſt; imò ad pus exprimendum fundo ſinus etiam puluilli imponẽdi. Ac tum commodum, quod ex momentaneo illo dolore oritur, longè maius eſt, quàm incommodum.

Tertiò, nec id alicuius momenti eſt quòd in nouo iſto modo pars vulnerata rariùs aëri ambiẽti obiiciatur, quàm in vulgari. Commodũ enim, quod ex vulneris mundatione ac medicamẽtorum neceſſariorũ applicatione oritur, longè maius eſt, quàm damnum, quod aër ambiens admiſſus affert. Quod incommodum tamen magna ex parte præcaueri poteſt, ſi vulnus non in frigido aëre, ſed calidiore vel temperato detegatur, idque non ſæpius fiat, quàm neceſſitas poſtulat; atque ante vulneris detectionem omnia, quæ ad nouam deligationem neceſſaria ſunt, priùs apparentur, omniáque quàm celerrimè peragantur.

Quartò, nec ob id noua iſta curandi ratio antiquæ præferenda eſt, quòd in vulnere capitis, os quod abſceſſurum putabatur, ſeruatum fuit. Nondum enim probatum quòd idem non futurum fuiſſet, ſi antiquus curandi modus adhibitus fuiſſet; cùm quotidie obſeruetur, etiam eo adhibito oſſa, quæ abſceſſura videbantur, iterum reliquis agglutinari.

Quintò, affirmat quidem Magatus, quòd ſuo nouo iſto modo pauciora excrementa colligantur, quam ſub antiquo: ſed id non probat, ac ſemper præſuppoinit calorem innatum rectiùs conſeruari, ſi rariùs detegantur vulnera, quàm ſi frequentiùs. Atque excrementa quidem plura prouenire vitioſa partis coctione concedimus: ſed hoc negamus, quòd ea ſolùm fiant à debilitate caloris ab aëre contractâ; cùm eius plures cauſſæ eſſe poſſint, nimirum vitioſorum humorum in corpore abundantia, & ad partem vulneratam confluxus, vaſa magna plurimum ſanguinem fundentia læſa, partis contuſio, & ſimiles aliæ.

Ad ſextum argumentum reſpondemus, & concedimus quidem, quòd oſſiculorum, & peregrinorum corporum à natura feliciùs fiat expulſio, ſi calor partis ſit fortis: hoc tamen iterum probandum, & non præſupponendum eſt, quòd calor innatus rectiùs conſeruetur & roboretur in rara illa vulnerum detectione, vt ad primum argumentum dictum eſt.

Tandem & hoc affert, ſed non probat Magatus, quòd vis medicamenti primò appoſiti ad perfectam agglutinationem integra durare poſſit de quo poſtea in cauſſis, ob quæ vulnera ſæpiùs detegenda ſint, ratione prima dicetur.

Iam etiam argumenta perpendenda ſunt, ob quæ antiquam vulnera curandi methodum reiiciunt. Experientiam quod attinet adhuc ſub iudice lis eſt, vtri modo palma debeatur, cùm negari non poſſit, infinitos antiquo modo hactenus curatos eſſe. Et omnino hic notandum, in curatione vulnerum multa ſæpe arti & artifici tribui quæ potiùs naturæ tribuenda eſſent, quæ eſt morborum medicatrix. Et confitetur ipſe Cæſar Magatus *lib.* 1. *cap.* 31. naturam robuſtam etiam errata corrigere, nocentia ſpernere: idque ſeipſum expertum fuiſſe, qui ludens & quaſi per otium obſeruare voluerit, quid natura in robuſtioribus corporibus præſtare potuerit; ideóque medicamenta minùs commoda adhibuiſſe, ægrúmque nihilominus naturæ ope conualuiſſe.

Rationes verò, quas contra antiquum modum obiicit, quod attinet, prima hæc eſt: quòd ambienti aëri pars vulnerata ſæpius obiiciatur, vnde calor eius debilitetur, & hinc copioſiora excrementa cumulentur. Verùm quod ambienti aëri crebriùs in vulnus admiſſo toties imputatur, & eâ ſaltem de cauſſa copioſiora excrementa in vulnere colligi dicitur, id non probatur: Copioſa enim excrementa non ab aëre proueniunt, ſed alias cauſſas habent. Aëris enim exiguus ille appulſus, qui tamen, quantum fieri poteſt, vitandus, & operatio in loco calido propterea peragenda, tam magnam alterationem afferre non poteſt. Deinde excrementa etiam colliguntur, quia ſanguis & humores è vaſis elapſi, neceſſariò in pus & ſaniem mutantur, etſi partis temperies ſalua ſit. Ipſam autem partis temperiem ab ipſo vulnere & vaſorum ſectione atque apertione, ſanguiniſque & ſpirituum effluxu lædi, negari non poteſt, atque id ipſum prolixè probandum ſuſcipit Cæſar Magatus, *lib.* 1. *c.* 9. Atque hæc ipſa partis, ob vulnus inflictum, debilitatio & temperiei mutatio, cauſſa eſt, vt non ſtatim primis diebus in vulneribus pus generetur, ſed quarto plerumque primùm die, vbi ſcilicet natura vires collegit, partiſque calor redintegratus eſt. Præterea corpora, quibus vulnera infliguntur, non ſemper exactè ſana ac pura ſunt, ſed ſæpe cacochymica, etſi exactè ſana videantur; quæ etſi leue aliquod vulnus accipiunt, id in iis in vlcus degenerat, propter humores vitioſos ad partem vulneratam affluentes.

Quod ſecundò obiicitur, ex frequenti vulneris ſolutione, contrectatione & motu partis, dolorem, & hinc fluxionem ad partem vulnere affectam excitari, ad id iam antea reſponſum eſt. Nimirum peritum Chirurgum facilè dolorem iſtum præcauere poſſe; & licèt aliquis dolor ex vulneris detectione excitaretur, tamen incommodum & dolor, qui ex retentis excrementis orietur, longè maior & periculoſior eſſet.

Tertiò

Tertiò fruſtrà metuit Magatus, ne in vulneris detectione ſpirituum & caloris diſſipatio fiat. Nam ſi quæ ſpirituum & caloris diſſipatio fit, ea fit cum ipſa ſanguinis profuſione. Hæc verò vbi ſubſtitit, vaſorum orificia iterum conniuent, vt de tali ſpirituum diſſipatione metus nullus ſit; & natura alias de ſpirituum & caloris conſeruatione ſollicita, excrementa expellit, vtilia retinet, vt in criticis euacuationibus fieri videmus.

Quartò tandem & hoc obiiciunt, quòd quoties ſoluuntur & deteguntur vulnera, toties turbetur & à proprio munere diſtrahatur natura. Verùm fruſtra hoc metuitur. Neque enim Natura breui illo temporis ſpatio, quo vulnus iterum obligatur, in opere turbari poteſt, niſi magna alteratio accedat. Turbatur potiùs, ſi vulnus ab excrementis non mundetur.

III. III. Cauſſas, quibus adducti fuêre antiqui, & ad noſtra vſque tempora Chirurgi omnes, vt vulnera toties ſoluerent, ſolidè non refutant Cæſar Magatus & Lud. Septalius.

Nam primò, quòd ideo vulnera ſæpius detegenda eſſe ſtatuitur, vt excrementa illa, quæ neceſſariò generantur, euacuentur; id quidem non neceſſarium eſſe ſtatuunt, cùm tenue excrementum partim per halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli poſſit, craſſum verò, ſi quod generetur, cum pure confundi, & à natura cum eo expelli. Verum falſum eſſe experientia docet, quòd tenue excrementum ſemper per halitum digeratur, cùm ſæpe vulnus valde humidum reddat, & magna copia effluat. Craſſum verò etſi puri miſcetur, tamen ſponte totum non euacuatur, & ſi euacuatur, tardiùs id fit, & propterea retentum acrimoniam acquirit, & dolorem ac nouum affluxum parit, ideóque maturè, antequam hoc fiat, euacuandum & abſtergendum, & propterea vulnus, quoties opus, detegendum. Neque etiam Natura excrementa hæc expellit. Natura quidem vtile ab inutili ſeparat; at vbi excrementum iam ab vtili ſeparatum eſt, & in vulneris cauitate hæret; non ampliùs in naturæ poteſtate eſt, nec natura id expellere poteſt, ſed vel ſponte & pondere effluit, vel à ſuccreſcente carne protruditur: quod ſi non fiat, in vulnere relinquitur. Neque etiam ſemper pars vulnerata ita poteſt collocari & ſituari, vt pus deorſum tendens grauitate ſua ſponte effluat. Omnia enim vulnera partibus corporis anterioribus inflicta ad talem ſitum, qui ſpontaneo puris effluxui commodus ſit, inepta ſunt, cùm commodum non ſit, ægrum pronum iacere. Poſterioris etiam partis corporis vulnera etſi ita comparata ſint, vt facilè pus inde effluere poſſit: tamen decubitus in partem vulneratam commodus non eſt, ſed moleſtus & laborioſus, cùm tota corporis moles partem affectam premat. Et multò magis in vulneribus capitis caluariam penetrantibus talis ſitus facilè haberi non poteſt, vt omne pus ſponte ſua & pondere grauitatis effluat, etſi vulnus rariùs detegatur.

Verùm nondum cedit Magatus, ſed *toto cap. 13. lib. 1.* probare conatur, non neceſſarium eſſe, vt vulnera ſæpius detegantur, abſtergendorum excrementorum craſſiorum gratiâ; & monſtrare nititur, excrementa craſſa, & pus etiam, ſine abſtergentium vſu euacuari poſſe. Et primò quidem ex Galeno hoc affert, quod *13. meth. med. cap. 5.* ſcribit: *Quin ſi pus aliquod notabile in ſuppurante particula ſit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, imò exhalationem moliri medicamentis ad id valentibus, quorum vſus ex affectu ſit coniectatus.* Hinc concludit, quòd abſtergentibus non opus ſit, ſi diſcutientibus pus poſſit diſcuti. Verùm vt iam de eo non diſputem, an ſatis tutum ſit, in abſceſſibus pus diſcutientibus abſumere velle, ſit ſanè, vt hoc fieri poſſit: tamen ad id medicamentis valentibus & fortioribus opus eſſe, ipſe ſcribit. At quando talia in vulneribus, puris diſcutiendi gratiâ, adhibentur: Deinde ſcribit, quòd in abſceſſibus ruptis ſæpe ſinus notabiles & copioſum pus emittentes, carne repleantur, nullo abſtergente in cauitatem immiſſo, ſed ſoli oſculo admoto medicamento, ex quo nihil eius ad fundum poſſit peruenire. Verùm reſpondeo, hoc non ſemper fieri, ſed ſæpe medicamentis abſtergentibus iniectis opus eſſe, aut ſi talia non adhibeantur, ſinum comprimendum eſſe, vt pus effluat & exprimatur, idque ſæpe faciendum eſſe, atque eâ de cauſſa vulnus etiam ſæpe detegendum, nec pus in tali ſinu detinendum eſſe. Tandem etiam interna vulnera ſanari dicit, etiamſi ſordes & excrementa non abſtergantur. Verùm reſpondeo, hoc non ſemper fieri, ſed in iis ſaltem partibus, in quibus pauca excrementa colliguntur, & patentem ac pronum exitum habent. Aliàs ſi excrementa detinentur, vulnera illa non ſanantur, id quod in pulmonibus ſæpe fieri videmus, in quibus ex retentis excrementis vlcera, & tandem phthiſis generatur. Et quidem ita ſæpe vulneris parietibus pus & excrementa tenaciter adhærent, vt ſponte non effluant, ſed manuali etiam operatione detergenda ſint.

Tertiò, quod ideo vulnus detegendum ſit, vt pro vario vulneris ſtatu nunc digeſtiua, nunc abſtergentia nunc carnem generantia, nunc eandem ſuperfluam abſumentia adhiberi poſſint: ad id quidem reſpondet Cæſar Magatus, iſtâ mutatione medicamentorum opus non eſſe; cùm totum negotium naturæ committatur. Satis eſſe, ſi tegumentum ſaltem, quod corpulentiâ ſuâ caloris effluxum prohibeat, vulneri imponatur, quod calorem conſeruet, & propterea vno medicamento diuerſis temporibus vulnus aliquod curari poſſe. Verùm falſa hîc principia præſupponuntur. Primum eſt, quòd Natura omnia, quæ ad vulneris ſanationem neceſſaria ſunt, ſola præſtare poſſit. Equidem natura coquit, aliena ſeparat, carnem generat: verùm excrementa ſeparata ſola non poteſt expellere, ſed ſæpe ea tenacia ſunt & parti adhærent, neque etiam illa per ſe ſponte ſemper effluunt, aut membrum ita locari poteſt, vt ſponte effluant, vt modò etiam dictum. Ideóque tum medicamentis opus eſt, quæ ea abſtergant, imò ſæpe manuali operâ quæ ea detergat. Alterum eſt, quòd Natura in opere ſuo nullis medicamentis, quibus adiuuetur, indigeat, quod falſum eſſe, ipſa experientiâ conſtat, quæ docet, digeſtiua in principio vtilia eſſe, in morbi progreſſu noxia: id quod ipſe Cæſar Magatus confitetur, qui *lib. cap. 37.* ſcribit, ſe obſeruaſſe, digeſtiui vſu vulnera ſclopetorum grauiſſima inflicta ſuppurata, expurgata, & carne repleta fuiſſe, ſed poſtea ob nimiam humiditatem ſupercreuiſſe carnem, quæ erodentibus indiguerit. Tertium, quod hinc conſequitur, etiam falſum eſt, quod vnicum medicamentum toto morbi tempore ſufficiat, modò corpulentiâ ſuâ tegumenti loco eſſe poſſit. Hoc enim ſi ita ſe haberet, loco emplaſtri corium aliquod imponere liceret, aut quodcumque emplaſtrum pro quocunque vſurpare, modò non deleterium, acre & mordax ſit: quod tamen nemo prudens Medicus fecerit. In qua re etiam ſibi expreſsè contradicit Magatus, qui, *cap. 36. eiuſdem libri*, rectè ſcribit, non quodlibet tegumentum vtrumque paratum aptum eſſe ad tuendum & roborandum calorem naturalem, ſicut cuiuſque partis temperiei conuenit, & quod in vna parte decens tegumentum eſt, in alia parte inconueniens, imò noxium tegumentum eſſe poſſe.

Quartò, cùm vulgo doceatur, ideò etiam frequentiùs vulnera eſſe detegenda, vt effectus medicamenti cognoſcatur, & an vulnus ſit humidum néne, vt conuenientia ſiccantia apponi poſſint; ad id reſpondet Cæſar Magatus, iſtâ ſollicitudine opus non eſſe, cùm totum negotium Naturæ committatur. Verùm malè hoc ſtatuitur. Natura enim quidem ſemper id, quod optimum eſt, intendit: tamen ſemper, quod intendit, obtinere non poteſt, vel quia debilis eſt, vel quia obiecti, in quod agit, copiâ obruitur: ideóque & temperies partis vulneratæ fouenda eſt medicamentis, & quidem aliis alio tempore, & excrementa, quibus natura obruitur, exſiccanda & euacuanda. Itaque naturæ omnem rem committere, & otioſum ſpectatorem eſſe, temerarium eſt; cùm facilè fieri poſſit, vt humiditate in vulnere abundante, id in vlcus degeneret.

Quintò, & ea de cauſſa vulnerum paulò frequentior detectio neceſſaria eſt, vt vulneris ſtatus cognoſcatur, & ſuperuentura ſymptomata præcaueantur. Equidem & iſtam cauſſam reiicit Cæſar Magatus, & ex aliis ſignis, pruritu, dolore, fœtore, & omnino rectiùs artificioſa coniectura & oculis mentis, quàm corporis cognoſci poſſe ſtatuit, cùm illi acutiùs quàm hi videant. Verùm coniecturæ iſtæ ſæpe ſunt incertæ. Imò quædam vulneribus accidere poſſunt, quæ nonniſi oculari inſpectione innoteſcunt, vt fungi cerebri, vermes in vulneribus, caro ſupercreſcens. Et licèt quædam tandem ſignis ſe prodant: tamen non tutum eſt, vt Medicus otioſus ſpectator ſit, donec talia ſigna, dolores, febres, fœtor & ſimilia accedant. His enim ſuperuenientibus æger plerumque in magno periculo verſatur, quod oculari inſpectione prænoſcere & auertere par erat & tutius; & ſæpe vnius diei, imò paucarum horarum ſpatio graue aliquod malum ſuperuenire poteſt. Ita refert Paræus, vulnera ſibi viſa, in quibus, niſi quotidie ſoluerentur, & medicamenta noua imponerentur, vermes oriebantur.

Sextò & ea de cauſſa vulnus interdum ſæpius detegendum, vt faſciæ puluilli, & linteamina mundentur. Sed id non magnifaciunt Cæſ. Magatus & Lud. Septalius; aut ſi omnino faſcias mutare libeat, id concedunt, modò vulnus non detegatur. At cogitare debebant, ſi faſciæ immundæ fiunt, multò magis vulnus & propria vulneri tegumenta immunda futura; cùm ſanies ea maximè, quæ vulnus proximè contingunt, inquinet.

Tandem cùm & ea de cauſſa frequentior vulneris detectio, & faſciarum ac puluillorum mutatio neceſſaria videatur, vt halitus praui in vulnere ex pure & excrementis geniti exhalare poſſint, qui detenti & concluſi partem vulneratam afficiunt, eámque immutant; Reſpondet Septalius, non tot & talibus linteis vulnus obligandum eſſe, vt vapores illi ſupprimantur: & ſi pus exitum habeat, multò magis vaporoſa illa excrementa diſflari poſſe putat: & ſi omnino retineantur, non tantum allatura damnum, quantum ex vulneris detectione, & aëris ambientis alteratione prouenire poſſit.

Verùm quocunque modo etiam vulnus obligatur, (quod tamen ita obligandum eſſe, vt ab externis iniuriis defendatur, ipſi concedunt) facilè vapores illi detineri, imò ipſis linteaminibus & faſciis ſeſe inſinuare poſſunt, & hinc fœtore ſuo partem vulneratam offendere. Et hoc ipſum in quæſtione eſt, an pus omne euacuari poſſit, niſi vulnus ſæpiùs detegatur. Alteratio quoque, quæ fit ab aëre externo, tam noxia eſſe non poteſt, cùm nullius prauæ qualitatis ſit particeps, quàm ea quæ à vaporibus putridis & fœtidis, è pure & ſanie ortis prouenit.

An turundarum & penicillorum in vulneribus curandis aliquis vſus ſit?

An turũdarum vſus ſit neceſſarius.

1\. *Rationes Magati, quibus turundarum vſum improbat.* Alterum, in quo Cæſar Magatus & Ludouicus Septalius ab Antiquis & aliis Medicis ac Chirurgis diſſentiunt, eſt, quòd turundarum nullum in vulneribus vſum eſſe ſtatuunt. Vtitur autem Magatus ad id probandum his rationibus, *lib. 1. c. 5.*

Prima ratio eſt hæc, quia turundæ neque ideò adhibendæ ſunt, vt vulneris oras apertas ſeruent, neque vt per eas medicamenta vulneris lateribus adhæreant. Prius hoc modo probat, quod antequam vulnus conglutinatum ſit, oræ eius ſemper pateant, ita quidem, vt nec, ſi vellemus, claudi poſſint. Alterius vſus gratiâ etiam non opus eſſe turundis putat, cùm medicamenta ita liquari poſſint, vt commodè in vulnus inſtillari queant.

2\. Secunda ratio eſt hæc, quia ſint partis vulneratæ naturæ infeſtæ & pondere moleſtæ, vnde etiam natura in iis expellendis ſemper laboret.

3\. Tertia eſt, quia partem diſtendant, comprimant, dolorémque excitent, & propterea nouas fluxiones pariant.

4\. Quarta eſt, quòd penicilli & turundæ prauis humoribus imbuantur & inquinentur, & malam qualitatem acquirant, quâ partem vulneratam lædant, præterea quoque partis euacuationem impediant, & vt prauam & malignam qualitatem acquirat, faciant.

5\. Quintò, Hippocratem & Galenum nunquam, cùm de vulneribus curandis ſcribunt, eorum mentionem feciſſe dicunt, vt ex 14. *method. med. c. 4.* & *de fract. ſect. 3. comm. 21.* videre ſit.

1\. *Rationes eorum, qui turundas vſurpant in vulneribus.* Contrà, qui turundas vſurpant, his rationibus nituntur. Prima eſt, in vulneribus ideò neceſſarium eſſe turundarum vſum, vt earum ope vulneris orificium ſeruetur apertum, & puri exitus pateat.

2\. Secunda eſt, eâ de cauſſa turundas eſſe vſurpandas, vt earum ope medicamenta vndique tangant vulnus, & ad fundum eius vſque perueniant.

3\. Tertiò, ea etiam de cauſſa turundæ videntur neceſſariæ, quòd iis præcaueatur, ne pars ſuperior vulneris claudatur, antequam profunditas vulneris ſit impleta.

Reſponſio ad has rationes, Magati. Ad iſtas rationes reſpondent, & ad primam quidem, quod non plura excrementa in vulnere, ſi rectè curetur, generentur, quàm à natura facilè expelli poſſint. Deinde etſi generentur excrementa: turundæ tamen potiùs exitum puri occludant, quàm patefaciant. Ad alteram verò, quod turundis opus non ſit; cùm medicamenta, ſi liquida ſint, ipſa ad vulneris fundum penetrare poſſint; neque etiam toties repetitâ medicamentorum impoſitione opus eſſe. Ad tertiam reſpondent; quòd aſſiduus excrementorum effluxus, per externas partes vulneratas, impediat labiorum coitionem, antequam cauitas carne ſit repleta.

Sententia propria. Verùm vt de iſta controuerſia meam ſententiam aperiam, equidem libenter concedo, in iis vulneribus, quæ ſunt ſuperficialia, recta, & parum puris generant, turundas non eſſe neceſſarias, nec earum impoſitione temerè vulneris curationem retardandam eſſe. Sed ſi vulnus ſit profundum, obliquum, vt puri exitus rectus non pateat, & multum puris generetur, omnino videntur turundæ neceſſariæ, vt puri exitus apertus per eas paretur, & via relinquatur, vt medicamenta ad interiora vulneris per eam penetrare poſſint, & ne vulneris orificium citiùs conglutinetur & coaleſcat, antequam quod in imo eſt vulneris, conglutinetur: quæ ſi negligantur, & pus atque excrementa in vulnere detineantur, maximorum dolorum & periculorum cauſſæ eſſe poſſunt, vt eius rei *ſuprà, cap. 7.* aliquot exempla è Guil. Fabricio ſunt propoſita.

Reſponſiones ad rationes Magati. Quæ verò ad iſta reſpondent, & quæ obiiciunt, non magni momenti ſunt.

Primò enim quod dicitur, turundas non eſſe neceſſarias vt vulnus apertum ſeruetur, cùm oræ eius ſemper per ſe pateant: id omnino negatur. Sæpe enim vulnera, pro vario ægri ſitu, quem habuit, dum vulneraretur, ſunt obliqua & anfractuoſa, vt etſi vulneris parietes & labia nondum coaluerint ita tamen ſe contingant, imò premant, vt puri liber exitus non pateat.

Secundò eâ ipſa de cauſſa, & cùm vulnera non recta ſunt, medicamenta ita facilè ad fundum penetrare non poſſunt. Et licèt vulnus tortuoſum & obliquum non ſit: tamen non ſemper commodum eſt, medicamenta nimis fluida vulneri inſtillare, cùm à ſanie facilè abluantur: ſed interdum craſſioribus & viſcidioribus opus eſt, quæ turundis illita, diutiùs & firmiùs vulneratis partibus adhærent, & proinde vim ſuam rectiùs exſerunt.

Tertiò, quòd nunquam orificium ſuperius conglutinetur, antequam inferior vulneris cauitas coaleſcat, & propterea orificium turundis apertum ſeruare opus non ſit, falſum eſt, & experientia ſæpiſſimè contrarium docet, ac Guil. Fabricius, *centur. 4. obſeruat. 7.* exempla duo recenſet vulnerum, quorum orificia fuêre citò ſanata, vulnere intus nondum ſanato, vnde pus intus collectum fuit, & inde grauia ac periculoſa mala excitata. Et quod dicunt, continuum excrementorum effluxum facturum, vt orificium vulneris non claudatur, ſuis præſuppoſitis contradicunt: cùm antea ſtatuerint, exiguam omnino puris copiam in vulnere generari.

Quartò, turundæ nec nimis craſſæ eſſe debent, vt partem nec premant, nec diſtendant, & omnino nullo modo ei moleſtiam aliquam & dolorem pariant, neque etiam puri exitum intercludant, & ſi interdum tale quid accidat, quale quid Ludouicus Septalius, *lib. 8. animaduerſ. num. 10.* allegat ex Hippocrate in hiſtoria Maſſilienſis, errata artificum arti imputanda non ſunt; cùm forſan vulnus non toties quoties opus fuit, detexerint. Vbi tamen hoc monendum, etſi danda ſit opera, vt vulnera ſine moleſtia omni & dolore, & certè, quantum fieri poteſt, cum minimo, curentur: tamen omnis moleſtia, vt in aliorum morborum, ita etiam in vulnerum curatione, abeſſe nequit. Et ſi omnia, quæ qualemcunque moleſtiam pariunt, omittenda eſſent; & futuræ, ac faſciæ & deligatio omittenda eſſent. Semper inter duo mala eligendum eſt minus.

Quintò, nec ideo turundæ omittendæ ſunt, quòd pure inquinatæ partem vulneratam lædant. Nam quoties hoc modo conſpurcatæ ſunt detrahendæ ſunt, quod ipſum raram illam vulnerum detectionem impugnat.

Tandem etſi Hippocrates & Galenus expreſsè in vulnerum curandorum ratione, turundarum mentionem non fecerint: tamen nec eorum vſum prohibuerunt, ſed potiùs ex iis, quæ Galenus de vulnerum curatione præcipit, turundarum etiam vſus quandoque probari poteſt.

His ergo omnibus vltrò citróque agitatis, res eò redire videtur, & ſumma rei hæc eſt: Leuia vulnera, & in quibus pus multum non generatur, Naturæ committi poſſe, & non multùm referre, etſi talia vulnera rariùs detegantur. Vt verò in vulneribus grauioribus, & in quibus plurimùm excrementorum prouenit, quis otioſus ſpectator & cunctator ſit, & ſoli Naturæ rem omnem committat, non ſuaſerim; cùm ex neglecta vulneris detectione neceſſariâ, tantum vnâ die damni & periculi ſuboriri poſſit, quantum poſtea integro menſe non emendari queat.

Turundæ etiam, vt, vbi opus non eſt, vulneri imponantur, vel tales vulneri indantur, quæ dolorem pariant, fluxionem concitent, puris effluxum impediant, non ſuaſerim: vbi tamen neceſſitas, & cauſſæ ſuprà propoſitæ earum vſum poſtulauerint, eas ſine damno omitti non poſſe cenſeo. Quia tamen Experientia extrudit artem, Exemplo monſtrante viam: non obſto, quin aliquis & hanc viam experiatur, ſed, vt dixi, ſine ægri periculo, & vt ipſe Magatus, *in fine cap. 40. lib. 1.* monet, à leuioribus & facilioribus inchoando, atque ab his ſenſim ad grauiora & difficiliora progrediendo.

CAPVT X.

De Vnguento armario.

Vnguentum armarium. Iſta, quæ *capite praced.* de Cæſaris Magati & Ludouici Septalij ſententia, de curatione vulnerum, dicta ſunt, me vnguenti Armarij vulgò dicti admonent. Vt enim illa carnis vulnera ſimplicia, vt *cap. praced.* dictum, ſine multo apparatu, & frequenti vulneris detectione, ac multorum medicamentorum applicatione, ſolius Naturæ beneficio ſanantur: ita & vulnera, quæ vnguento armario ſanari dicuntur, ſolius Naturæ ope ſanari exiſtimo. Cùm autem à nonnullis contrarium ſtatuatur, quid de vnguento armario ſentiendum ſit inquirere hoc loco libet.

Primò autem Vnguenti armarij deſcriptiones, deinde eius vſum, & quæ pro eo defendendo afferri ſolent, proponemus. Plerique autem Paracelſo hoc vnguentum tribuunt, aut certè ab eo propalatum ſcribunt.

Paracelſi deſcriptio. Paracelſus ipſe, *Archidox. Magica, lib. 1.* hanc habet deſcriptionem.

℞. *Vſnea* ℥. ij. *mumia* ℥. ß. *pingued. humana* ℥. ij. *ſang. human.* ℥. ß. *ol. lini*, ʒ. ij. *roſac. boli Armeni*, ana ℥. j. Miſc. F. Vnguentum.

In quod lignum ſanguine ex vulnere imbutum & exſiccatum imponit, & vulnus ſingulis diebus faſciâ nouâ vrina vulnerati madefacta obtegit. Ad arma verò inungenda addit adhuc *mellis* ℥. j. *ping. tauri* ʒ. j.

Deſcriptio vnguenti armary Portæ. Iohan. Baptiſta Porta, *Mag. nat. lib. 8. cap. 12.* de eo ita ſcribit: *Vnguentum armarium, olim à Paracelſo Maximiliano Cæſari datum, & ab eodem expertum, maximè charum ab eo habitum quandiu vixit, cuius aula Nobilis mihi communicauit. Si adlatum fuerit ferrum, quod ſauciauit, aut lignum eiuſdem ſanguine madefactum, ſanabitur æger, etiamſi longè aberit.*

Cape vſnea, ſiue muſci concreti in caluaria aëri derelicta, adipis humani, ana ℥. ij. *mumia ſanguinis humani, ana* ℥. ß. *ol. lini, terebinth. boli Armeni, ana* ℥. j. *Omnia ſimul in mortario terantur; in vrna oblonga & anguſta ſeruentur. Immerge ferrum in vnguentum, & ita relinquatur: æger manè ſui ipſius vrina eluat vulnus, nullóque addito deligetur, & ſine dolore aliquo ſanabitur.*

Crollius

Crollij deſcriptio.

Crollius & ipſe Paracelſo id tribuit, ac vnguentum Sympatheticum ſeu ſtellatum Paracelſi nominat, & id ita deſcribit.

℞. *Adipis verris aprugni, vrſini*, an. Vnc. iv.

Quò ſeniora animalia, eò melior adeps. Vtriuſque animalis adeps prius in vino rubro per dimidiam horam lente igne bulliat; poſtea effunditur ſuper aquam frigidam, & cochleari colligitur pinguedo innatans, quicquid fundum petit, abyciatur.

Poſtea ℞. *Lumbricorum ex vino vel aqua lotorum ſextarios duos, torreſpant in olla tecta in fornace piſtoris, cauendum tamen ne aduratur, poſtea terantur in puluerem.*

℞. *Huius pulueris cerebri aprugni ſiccati, ſantali rubri odorati, mumia, hæmatit.* an. ℥. j.

Demum *accipe Vſnea è cranio hominis violentâ morte pereuntis, abraſa Lunâ creſcente, & in bona domo exſiſtente, Veneris ſi fieri poſſit, non Martis aut Saturni, ad pondus duarum auellanarum circiter. Et ex omnibus tritis, & inuicem mixtis cum adipe, ſecundum artem vnguentum fiat, in vitro clauſo, vel pyxide diligenter ad ſuos vſus reſeruandum.*

Si fortè lapſu temporis vnguentum exſiccaretur, dicto adipe vel melle Virgineo humectari & emolliri de nouo poteſt. Paretur vnguentum Sole in Libra exſiſtente.

Vſus.

De efficacia autem & vſu eius ſcribit: *Perficitur hac cura per medicamenti huius vim Magneticam attractiuam à ſideribus cauſſatam, quæ mediante aere vulneri adducitur & coniungitur, vt ſpiritualis operatio in effectum deducatur. Fit inquam propter coniunctionem aſtralem & elementalem: vt enim calor Solis concordat ſe cum terra, ita Perſicaria cum morbo: abeunte Sole abit calor, ita hic etiam.*

Tria ergo ſunt, quæ cauſſantur per hoc vnguentum tam mirabilem effectum. 1. Sympathia Naturæ. 2. Influentia corporum cœleſtium, ſuas operationes per elementa perficiens. 3. Balſamum, quod ſanandi virtute præditum, cuilibet homini naturaliter inditum eſt. Hoc vnguento ſanantur omnia vulnera, quocunque telo, ictu, iactu, cuicunque etiam ſexui inflicta, (ita tamen vt nec nerui, arteriæ, nec vnum è tribus principalioribus membris læſum ſit) modò telum haberi poſſit, etiamſi patiens multis milliaribus à nobis abſit. Et quia eſt conglutinantis, ſuppurantis & renouantis naturæ, non permittit, ſi debito modo applicetur, vllum noxium ſymptoma ſuperuenire.

Modus applicandi vnguentum.

1. Vngatur telum, quo homo vulneratus eſt, ſingulis diebus ſemel, ſi neceſſitas vrgeat, & vulnus ſit ingens: alioquin ſecundo aut tertio die inunxiſſe ſufficit, ſeruetur in mundo linteolo & loco tepido non nimis calido, ne damnum inferatur patienti: cauendum etiam ne deſuper telum cadat, nec ventus afflet in loco frigido, alioquin patiens ad inſaniam redigeretur.

2. Antequam telum vngas, conſidera, an punctim vulnus factum ſit: quod ſi eſt, vngatur defenſorium illud ſuperiùs (& non inferius) deſcendendo, alioquin nocumentum adferretur ægrotanti.

3. Si verò non poſſis cognoſcere, quàm profundè, vel quomodo defenſorium in carnem introiuerit, poteris illud totum perungere: alioquin ſufficit locum teli, quo aliquis læſus, inunxiſſe.

4. Non eſt neceſſe conſuere vulnus, more barbitonſorum, ſed ſolum linteolo mundo quotidie circumligare, in patientis vrina prius madefacto.

5. Quo die quis inungit telum, abſtineat à Venere.

6. Ante inunctionem teli, vulnerato etiam citiſſimè ſiſtatur ſanguis.

7. In fracturis & ruptura oſſium aliquid pulueris ſymphyti maioris poteris addere vnguento, vel de radicibus hellebori nigri.

Habito telo, quo quis læſus, ſi cupias ſcire, vtrum patiens ſit moriturus vel ſuperuicturus, ſic experiere: Si illi telo ſupra carbones calefacto, in tantum quod poſſis manum deſuper tenere, puluerem è ſantalo rubro & hæmatite aſperſeris, ſi ſudat guttas ſanguinis, morietur patiens; ſin minus, euadet.

Si verò ſcire volumus, vtrùm patiens ſe rectè gubernet in potu & aliis requiſitis: hoc cognoſcitur, quando in defenſorio maculæ ſanguinis apparent: ſin minùs, tùm bene ſe gerit.

Notandum inſuper 1. Non habitis armis vel telo, nihilominus quamlibet cutis aperturam & læſionem violentam, per quam ſanguis egreditur, hoc vnguento ſanari poſſe, ita vt lignellum ſalicetinum in apertura cruenta madefiat, & poſtquam ſanguis adhærens ſiccatus eſt (non ad Solis vel ignis calorem, ſed ſpontè & per ſe) demum infigatur ſupradicto vnguento in pyxide aſſeruato, intus relinquendo.

2. Si vulnus magnum & profundum eſſet, ſingulis aurorис mundificari poteſt, & recenti linteolo ligari, ſine omni alio vſu extraneorum cicerum, vnguentorum, & ſimilium: & tunc ſanatur hoc vulnus quocunque modo inflictum per ſe, & ſufficit lignellum ſemel tantùm in apertura ſeu vulnere cruento prius madefactum, vnguento pyxidis infixum manere vſque ad ſanationem plenariam.

3. Attamen quoties vulnus aliquod nouum ſanandum eſt, requiritur ſemper recens lignellum.

4. Si verò vulnus nollet ſanguinem emittere, tandiu lignelli ſcarificandum, donec ſanguis effluat: ſic etiam in dolore dentium ſanando, dens dolens tandiu ſcarificetur ſcalpello, donec ſanguinem emittat, ſcalpellum poſt exſiccationem ſanguinis vngatur hoc vnguento, ſic confeſtim ſedatur dolor. Si equus ſit clauo transfixus in pede, extrahatur primò clauus & inungatur, & citò curabitur pes equi ſine ſuppuratione.

Eodem modo poſſunt omnia animalia carnem & oſſa habentia curari.

Gabelchoueri deſcriptio.

Oſuvaldus Gabelchouerus, *in Practica Germanica.*

℞. *Pingued. apri, vrſi*, an. ℔. j. Eáque liquefacta *vino rubro* infundit. Pinguedini huic addit *pulu. lapid. hæmatit.* ℥. j. *ſantali rubri* ʒ. vj. *lumbricor. præparat.* ʒ. ij. *vſneæ*, quantum haberi poteſt. Miſcet, vt F. Vngu. de cuius vſu ferè eadem, quæ Crollius habet.

Alia deſcriptio.

Alij hanc deſcriptionem habent.

℞. *Lardi aprugni ad ignem liquefacti, & ſupra aquam fuſi*, q. ſ. *pulueris lumbricor. terreſtr. præparat. lapid. hæmatit. ſantali rubri, vſneæ de cranio humano*, an. q. ſ. Miſc. ad ignem.

Io. Vvittichius vſneam omittit, & parum referre putat ſiue ea adhibeatur, ſiue omittatur. Mumiam quoque & adipem ac ſanguinem non addit. Quod & alij faciunt. Et noui ipſe quendam, qui curam hanc promittebat, qui vnguentum hoc ſaltem ex *pingued. porci domeſtici*, paucíſque aliis, nullâ vſneâ, nec vlla re è corpore humano petitâ, quoties libebat, componebat.

Coleri deſcriptio.

Polypragmon ille Ioan. Colerus; *lib.* 18. *Oeconomiæ, c.* 154. hanc deſcriptionem tradit.

℞. *Pingued. verris aprugni, domeſtici vrſini*, ana ℔. ß. *muſci è cranio humano* p. j. *lumbricor. terreſtr.* Menſ. *quartar.* j. *lapid. hæmatit.* ℥. ij. *ſantali rubri, rad. conſolidæ maior.* an. ℥. iij. Miſce. Fiat cum Vino vnguentum.

De tempore etiam parandi medicamenti non conueniunt. Crollius Sole in Libra exſiſtente parare iubet. Alij anguſtioribus adhuc terminis tempus hoc includunt, & 10. ac 11. diem Septembris definiunt. Alij quocunque tempore parant.

Modus vtendi.

Modus autem vtendi hoc medicamento, cùm antea à Crollio prolixè ſit deſcriptus, eum repetere opus non eſt. Summa eſt, non ipſum vulnus hoc vnguento vngendum eſſe, ſed telum, ſeu inſtrumentum quodcunque, quo vulnus fuit inflictum; aut ſi id haberi nequeat, aliud telum, vel lignum, in primis ſalignum, vel aliud quid vulneri immiſſum, & ſanguine hominis vulnerati & commaculatum. Nihil etiam referre putant, ſiue æger præſens ſit, ſiue ad multa milliaria abſens, neque ipſius vulnerati vllam, ſed ſaltem armorum iunctorum curam habent. Aliqui tamen, vt ſingulis diebus vulnus vrinâ vel vino abluatur & mundetur, præcipiunt.

Ne quis autem de effectu huius medicamenti dubitet; primò ad experientiam prouocant, ſcribitque Rudolphus Goclenius Iunior, ſe poſſe nominare Imperatores, Reges, Principes, Comites, Nobiles, quorum autoritas atque fides in dubium non ſit vocanda, qui de efficacia huius vnguenti teſtimonium perhibeant.

Rationes pro vnguento armario.

Deinde actionis huius naturales cauſſas reddi poſſe putant patroni huius vnguenti, & imperitos ac fatuos nominat Crollius eos, qui de efficacia huius medicamenti dubitant, aut curam hanc ad veneficia referunt. Vt autem probent, naturali modo illam curam perfici, primò prolixè probant, dari actiones, quæ non contactu corporeo intercedente, ſed per occultam ſympathiam & Magnetiſmum, vt vocant, fiant. Ita Magnes trahit ferrum, etſi id corpore non tangit, & mouetur verſus polum. Aſtra in hæc inferiora, quæ corpore non attingunt, agunt; torpedo per haſtam tangentis manum afficit. Nonnulli felis etiam ciſtæ incluſæ, & quam non vident, præſentiam non ferunt, & niſi vel felis amoueatur, vel ipſi è conclaui, in quo felis eſt, exeant, in lipothymiam incidunt. Canes heri veſtigia agnoſcunt, vt & ferarum, eorúmque ductu eas inſequuntur. Tam vmbra noxia eſt homini. Et talia plurima, quæ in natura obſeruantur, occultarum actionum exempla congerunt, quas quia in Magnete ſunt manifeſtiſſimæ, ab eo Magneticas in genere vocant.

Alterum, quod præſupponunt, eſt, dari quendam ſpiritum mundi per totum mundum diffuſum, qui ſit vector & vehiculum occultarum potētiarum & actionum, quíque omnes mundi partes connectat, & mirum inter eas conſenſum excitet.

Tertiò autem vires ipſius Vnguenti Armarij quod attinet, duplicem in eo vim eſſe ſtatuunt, vnam in ipſo vnguento, vulnera ſc. conſolidandi & glutinandi; alteram, quæ in telo inuncto ſit, & potentiam iſtam ad vulnus deferat. Priorem vim à compluribus: è quibus componitur hoc medicamentum, deducunt, & ſiderum influxu, & coniunctione Aſtrali & Elementali. Ideóque, vt dictum, nonnulli certo anni tempore ac ſiderum poſitu hoc vnguentum conficiunt. Alteram verò vim deducunt à balſamo naturali, quod cum ſanguine telo, vel inſtrumento vulneri impreſſo, & ſanguine vulnerati maculato inhæreat. Hoc enim Balſamum, propter ſympathiam, quam habeat cum parte vulnerata, vim illam medicamenti, mediante ſpiritu mundi vul-

neri communicare. Atque huius rei & alia exempla afferunt. Zenith, quod appellant, iuuenculorum in ignem proiectum grauiter virginem, è qua effluxit, lædere aiunt. Secundinas malè tractatas fœminæ, a qua exierunt, damnum inferre. Quamquã nec hîc ſat clarè ſeſe explicent; Scribit enim Crollius, curam hanc perfici per medicamenti huius vim Magneticam attractiuam à ſideribus cauſſatam, quæ mediante aëre vulneri adducatur & coniungatur. Et mox tria eſſe dicit, quæ cauſentur per hoc medicamentum tam mirabilem effectum, 1. Sympathiam Naturæ 2. influentiam corporum cœleſtium ſuas operationes per elementa perficientem. 3. Balſamum, quod ſanandi virtute præditum cuilibet homini naturaliter inditum ſit.

Rationes cōtra vnguenti armarij defenſores.

Verùm enim verò, vt noſtram ſententiam de iſtô vnguento aperiamus, primò illud id ſuſpectum reddit quod non vna eius compoſitio circumfertur; ſed plures, & in quibuſdam ea omittuntur, à quibus alij omnem huius medicamenti vim deducunt, vt ex deſcriptionibus variis ſuprà allatis patet. Ita VVittichius vſneam, & adipem ac ſanguinem omittit, quæ tamen alij pro baſi & præcipua parte huius medicamenti habent. Et nihilominus omnes eundem effectum pollicentur, & quiſque ſuum ad omnia vulnera, quocunque teli genere, ſeu punctim, ſeu cæſim, ſeu ictu, ſeu lapſu inflictum prædicat, etſi Goclenius & Crollius, vulnera, quę ſunt in neruis arteriis, & vno è membris principalioribus, vt corde, cerebro, excipiunt.

Quod alij contra huius medicamenti compoſitionem obiiciunt, quòd nimirum autores huius vnguenti vſneam è cranio hominis ſuſpenſi, mumiam, ſanguinem humanum calentem, adipem humanum adſciſcant, & in ſanguine humano, & adipe totius negotij ſuccum, & neruum eſſe cenſent, idque ſuperſtitioſum putant, id meum quidem non facio: cùm notiſſimum ſit, adipem, & cranium humanum, mumiam, vſneam à Medicis aliis ſine ſuperſtitione curandis morbis vſurpari: hoc tamen moneo, cùm ſagæ & malefici, vt ex Apuleio, *lib* 2. & 3. *metamorphoſ.* Ouid. & Nicolaò Remigio, *dæmonolatriæ lib.* 1. *c.* 16. *lib.* 2. *c.* 1. & aliis, qui de ſagis ſcripſerunt patet humano ſanguine & carne, aliiſque humani corporis partibus ad ſua maleficia vti ſoleant, cauendum eſſe cuique, qui talibus vti volt, vt medicamento effectus naturalis cauſſa non ſuperſtitioſè vtatur, & ita Diabolo, qui & animæ & corporis humani hoſtis eſt, gratificetur, eique incautè inſeruiat; quòd fieri poteſt, ſi ad eos effectus talibus vtatur, qui non ſunt in rerum iſtarum naturali poteſtate, & propterea, ſi ij conſequantur, Diabolo potiùs, homini per talia ſuperſtitioſa inſidias ſtruenti, quàm ipſi rei imputandi & adſcribendi ſunt.

Effectum huius medicamenti quod attinet, eum non ſemper voto reſpondere, vel *obſeruatio* 25. *cent.* 3. apud Guihel. Fabricium oſtendit. Et ſit, vt multos, qui hac vſi ſunt, conualuiſſe, etiam magni viri teſtentur: tamen non plus teſtari poſſunt, quàm hæc. Quendam vulneratum fuiſſe, ipſi adhibitam curam iſtam per vnguentum armarium, eundem conualuiſſe: An verò vi huius medicamenti conualuerit, hoc teſtari non poſſunt. Multa enim ſæpe cum effectu aliquo coniungi poſſunt, quæ eius cauſſa non ſunt. Itaque vt non ſequitur; Iſto ambulãte coruſcauit: ergo ambulatio eſt cauſſa coruſcationis. Ita non ſequitur; hic vulneratus ſanatus fuit & adhibuit vnguentum armarium; ergo vnguentum armarium eſt cauſſa ſanationis; niſi monſtretur, ab iſto vnguento neceſſariò hunc effectum ſecutum eſſe. Et nullibi fallacia cauſſæ frequentior eſt, quàm in Medicina, ac ſæpiſſime alicui medicamẽto morbi alicuius ſanatio tribuitur, quæ non ab eo prouenit, ſed, Natura, aut, antea, vel ſimul adhibitis aliis medicamentis. Et eſt Medicinæ longè alia, quàm aliarum artium, ratio. In aliis enim artibus effectus in ſolidum ab artifice pendet, & ſi quid ab eo benè vel malè fit, id omne (niſi forſan materiæ & ſubiecti ineptitudine; cùm non ex quolibet ligno fiat Mercurius, aut inſtrumenti ratione aliquid vitij accidat artifici imputandum & adſcribendum, cùm, vt *in Inſtit. lib.* 1. *cap.* 1. dictum, ſubiecta aliarum artium nihil agant, ſed obſequium ſaltem præſtent: Medicinæ verò ſubiectum innatam quandam potentiam habeat, quã à Medico adiutum plerumque ſponte ad ſanitatem tendit; vnde ab Hippocrate, 6. *epid. comm.* 5. *text.* 1. νούσων φύσιες ἰητροὶ, *Natura morborum medicatrices* dicuntur.

Itaque res eò redit, & hîc non ſtatus controuerſiæ eſt, an vulnerato, qui conualuit, cura per vnguentum armarium adhibita fuerit ſed hic eſt, An vnguentum armarium ſanationis cauſſa fuerit de quo iam diſpiciendum.

Cùm autem, vt ſuprà dictum, conglutinationis vulneris Natura cauſſa ſit, nullius verò medicamẽti vi, quocũque nomine veniat, & ſæpe etiam lardo vel aliã re non magni momenti impoſito, vulnera multa, ſine aliorum medicamentorum, & Medici ope ſanentur, propterea in cura etiam, quæ per vnguentum armarium adhiberi creditur conglutinatio vulneris ſoli Naturæ, vt proximæ & principali cauſſæ, adſcribenda eſt. Quod cùm ita ſeſe habeat & nullo modo negari poſſit: iam quæritur, an iſta in cura ſoli Naturæ vulneris ſanatio adſcribenda ſit; an verò etiam vnguenti armarij aliqua efficacia ſimul concurrat. Mihi prius probabilius videtur, ideo, quòd certum eſt, vt modò dictum, vulnera ſæpiſſimè à natura nullo concurrente medicamẽto, ſanari: id quod etiam vulnera interna, quibus nulla medicamenta adhiberi poſſunt, teſtantur. Et huc tota illa Cæſ. Magati vulnera curandi ratio, de qua *cap. præcedente* dictum, tendit, vt negotium Naturæ committatur, calor & temperies partis, quæ inſtrumentum eſt, integra ſeruetur, neque præter neceſſitatem medicamentis ea moleſtetur. Et interdum tam periculoſa vulnera, Naturæ in primis beneficio, nullo, vel haud magni momenti medicamento adhibito, ſanantur, vt miraculo potius, quam medicamentis adſcribendum id videatur. Cuius rei obſeruationes exempláque paſſim nota, ſunt. Neque tamen ita audaces ſunt huius vnguenti patroni, vt vim eius ad omnia vulnera extendant; cùm vt paulo antè dictum, Crollius & Goclenius vulnera membrorum principaliorum, item neruorum & arteriarum excipiant, & nemo adhuc inuentus, qui ad ſclopetorum vulnera iſto vnguento vti auſus fuerit. Quis verò eſt, qui negare auſit, vulnera alia leuiora à ſola Natura ſanari poſſe; Si tamen aliquid quod vim naturæ excedere videatur, in cura iſta per vnguentum armarium accidat, videndum, ne ope Diaboli, pacto ſeu explicato ſeu implicito allecti, id præſtitum fuerit.

Cùm ergo Natura ſola & proximè vulnera glutinet, medicamenta verò, vt ſupra monſtratum, nihil aliud præſtent, quàm vt calorem natiuum & temperiem partis naturalem conſeruent, vel impedimenta, quæ naturæ in opere ſuo obſtant, remoueant, iam videndum, an vnguentum armarium iſta præſtare poſſit.

An vnguentum armarium in diſtans agere poſſit?

Vbi mox prima difficultas occurrit, an nimirum omnino medicamentum, quod non ipſi vulneri, ſed telo, aut rei alij ſanguine ex vulnere maculatæ inungitur, prodeſſe poſſit, in primis ſi vulneratus abſens ſit; & telo inuncto aliquot milliarium ſpatio remotus; Equidem ad id probandum, duabus vtuntur rationibus, vt ſuprà etiam dictum. Prima eſt, quòd dentur actiones ab occultis qualitatibus, & in diſtans, quas Magneticas vocant; deinde, quòd per ſpiritum mundi vis vnguenti ad vulnus, vt multarum rerum ſympathia & antipathia, deferatur.

Verùm neutrum, id quod debet, probat. Primò enim etſi concedimus, dari tales actiones, neque ſemper, quæ mutuò agunt & patiuntur, ſeſe corporibus contingere: tamen an id fiat in vnguento armario, atque an à telo inuncto vis aliqua ad vulnus per longum locorum interuallum perueniat, probãdum adhuc eſt. Nec enim ſequitur, dantur aliarum rerum tales actiones mirabiles; ergo & vnguentum armarium talem vim habet. Et id non fieri, facilè perſpiciet, qui reliquas eiuſmodi actiones, quæ ad diſtans fiunt, conſiderabit. Cùm operari ſequatur eſſe, vt inter agens & patiens quædam fiet coniunctio & mutuus contactus neceſſarium eſt. Cùm autem res, inter quas eſt actio, non omnes corporibus ſeſe contingant, vt alio modo ſe contingant neceſſe eſt: qui duplex eſt. Vel enim res, quæ ad diſtans agere dicitur, aliquid de ſuo corpore & ſubſtantia emittit, quod effluuium ſeu ἀπόῤῥοιαν antiqui vocabant Medici, vbi de contagio agunt, μίασμα appellant, (videatur *lib.* 4. *de febrib. cap.* 4. & *Inſtit. lib.* 2. *part.* 2. *cap.* 12.) vbi ſcilicet minutiſſimæ partes & atomi è corpore effluunt, & mediante vel aëre, vel alio corpore, ad aliud corpus tranſferuntur, idque vi quam cum corpore integro communem habent, afficiunt. Talia autem corpuſcula & effluuia nullum regularem motum habent, ſed pro motu aëris inordinatè hinc inde mouentur & à flatu quocunque variè diſperguntur, ſicut in candelarum extinctarum, & aliarum rerum accenſarum fumo videre eſt. Alia verò corpora, quæ in diſtans agere dicuntur, equidem nihil de ſuo corpore, quod ad aliud corpus tranſferatur, ſed ſpeciem ſaltem emittunt; quo modo per ſpecies ſenſibiles lucem, ſonum, odorem, corpora etiam diſtantia afficiuntur. Et probabile eſt, plures eſſe eiuſmodi ſpecies, quàm quot noſtris ſenſibus percipiuntur. Atque id vulgò virtute, vel virtuali contactu fieri dicitur. Virtus tamen ſemper præſupponit ſubſtantiam, a qua ea fluit. Sic extinctã flammã, ceſſat illuminatio. Deinde idoneum ſubiectum requiritur, per quod propagetur; quod ſi non ſit, actio ceſſat. Ita interpoſito corpore opaco, inter lucidum & viſum noſtrum, illuminatio ceſſat. Tertiò, vis hæc, & orbiculariter diffunditur, & ad certam diſtantiam. Phyſici vocant ſphæram actiuitatis: quæ in aliis maior, in aliis minor eſt. Maxima in rebus lucidis, minor in ſonoris. Quò tamen corpus lucidum maius eſt, eò etiam maior ſphæra actiuitatis. Hinc ſtellæ omnium longiſſimè & clariſſimè & lumen de ſe ſpargunt.

Actio in diſtans duplex.

Quæritur ergo iam, quia certum eſt, vnguentum armarium, quo telum inunctum eſt, corpore abeſſe à vulnerato, an horum modorum altero eum tangat. Tertium non datur. Neque enim per accidens & qualitatem aliquam id fieri poteſt; cùm accidens de ſubiecto in ſubiectum non migret, nec ſe in diſtans & aliud corpus diffundat. Neutro id fieri, poſſe dico.

Vnguentum Armarium non agit per effluuium corporum.

Primò enim, cùm effluuia corporea, nullum certum motum habeant, ſed ad motum aëris inordinatè hinc inde moueantur, quomodo rectà ad vulneratum tendent? Neque eſt, vt quis ad ſimilitudinem ſubſtantiæ confugiat. Quanquam enim corpuſcula talia minima tandem ad alia ſui generis ſeſe applicant, vt in tonitru & fulgure videre eſt: tamen dum primum è corpore exhalant, hinc inde inordinatè vagantur. Multò minus ad ſpiritum Mundi confugere licet, quo vectore corpuſcula hæc è telo vncto ad vulnus perueniant. Dicuntur enim iſta de ſpiritu Mundi, ſed non probantur, imò rationibus ſat firmis oppugnantur. Præterea cùm cura hæc in longinquum & per milliaria aliquot, vt volunt, ſe extendat, ſi per corpuſculorum effuſionem fieret, cùm perexiguum vnguenti, & multò minus adhuc balſami illius naturalis telo adhæreſcat, vnguentũ illud cum balſamo facilè in auras auolant, & euaneſceret, & ita ſublato

lato

lato curationis fundamento curatio ipſa ceſſaret.

Vnguentum Armarium non agit per ſpecies.

Si verò per ſpecies vel actionem Magneticam, hâc actionem fieri dicant, probandum primò eſt, quod tales ſpecies huic vnguento inſint, (ſimplicibus enim quibuſdam & rebus naturalibus, non arte compoſitis. Natura vim ſpecies eiuſmodi emittendi dedit,) & monſtrandum quæ ipſorum natura, quæ ſphæra actiuitatis ſit. Neque enim credibile, vim vnguenti per duodecim milliaria circumcircà, & ita orbiculariter ſe extendere. Magnetem quod attinet, à quo actiones has Magneticas appellare ſolent. Magnes equidem ferrum nonnihil a ſe diſtās attrahit, ſed longiſſimè remotum, & vltra ſphæram ſuæ actiuitatis nō trahit, quod & in aliis actionibus eiuſmodi occultis & Magneticis fieri notum eſt. Magnes etiam & huiuſmodi alia rectâ lineâ vires ſuas exſerūt, quæ tamen non in infinitum extendūtur, & ſæpe etiam obiectu aliarum rerum intercipiuntur. Ita radij Solares ab obiectu corporis opaci excluduntur. Quis ergo credat, è pauxillo vnguēto & ſanguinis tantillo, corpuſcula tot vel ſpecies per ciſtam, in qua telum iunctum concluſum eſt, perrumpere, per longum interuallum, etiam duodecim milliarium, deferri, mōntes & muros penetrare, & ad cubiculo incluſum vulneratum rectà tendere, & multiplices, quibus vulnus inuolutum eſt, faſcias peruadere, ac vulneri ſeſe inſinuare? Magnes ipſi ferro admouetur; at vnguentum hoc non vulneri, ſed armis inungitur; & Magnes quidem ſimpliciter ferro applicatus id attrahit: in vnguento verò rectè vſurpando quàm ſuperſtitioſi vngendi modi adhibeantur, antea dictum. Et in aliis etiam magna inter Magnetem & vnguentum armarium apparet diuerſitas. Magnes corpus naturale eſt, habétque ſuum naturalem effectum, quem ſemper eodem modo edit Vnguentum armarium res ex variis compoſita eſt, atque ab aliis aliter, & ex aliis rebus, vt ſuprà dictum, conficitur. Vnguentum etiam plures effectus edere debet, omnia nimirum ad vulneris ſanationem neceſſaria præſtare, vulnus a dolore liberum ſeruare, eique etiam, ſi non rectè aſſeruetur, vel inquinetur, dolorem inferre. Si enim id, quod aliàs Naturæ opus eſt, in vulneribus curandis præſtare debet, omnino vt multa agat neceſſe eſt, nimirum quod alienum, & concoquendum eſt, concoquat, pus & excrementa expellat, carnem generet. Imò Medici & Medicamentorum officium præſtare deberet, quod eſt varium. Neque enim corpora quæ vulnerarentur eodē modo diſpoſita ſunt, ſed alia ſana alia plethorica, vel cacochymica; partes variæ, caro, nerui, membranæ, quæ diuerſi generis medicamenta requirunt: quorum omnium vires ſuſtinere debet vnguentum armarium. Et ſi quis vno tempore plura vulnera diuerſis in partibus, quod ſæpe fit, à diuerſis armis accipiat, vnúmne telum vngere ſufficit, & viſue eius ad omnia vulnera feretur, aut omniane tela inungenda erunt? & anne vnguentum quodlibet faciet ſuum officium, & hoc ad iſtud vulnus, quod hoc telo inflictum eſt, rectà perget illud ad aliud, quod alio telo illatum eſt?

Cauſſa etiam reddenda eſſet, cur in pyxide non idem præſtet hoc vnguentum, quod telo inunctum præſtare dicunt. Neque enim eſt, vt dicant balſami illius, quod eſt in ſanguine, beneficio vim medicamenti ad vulnus deportari. Nam ſi totus ſanguis ille in atomos reſolueretur, non ſufficeret ad ſpatium tale implendum. Neque probarunt hactenus, quòd ſpecies tales ſanguis ex ſe emittat. Et ſi ſanguinis beneficio vis medicamenti ad vulnus deferatur, cur non etiam aliarum rerum, in quas ex vulneratis copioſiſſimè ſæpè ſanguis effunditur, vires ad vulnus deferret? quod fieri non videmus.

Quæ verò in ſpecie de ſecundinis, & primo Virginum ſanguine menſtruo afferunt, eóque non rectè tractato, fœminis damnum afferri ſtatuunt; ea ad muliercularum ſuperſtitionem pertinent. Si enim in homine ſecundinæ in ſordida loca abiectæ, fœminæ damnum afferunt, cur non idem fit in brutis, in quibus ſecundæ in fimum abiectæ ſæpe putreſcunt? Et quocunque loco defodiantur ſecundinæ, tamen putreſcunt. Cur molæ, quas comburunt fœminæ, nihil damni fœminæ afferunt! Cur primus menſtruus ſanguis combuſtus virgini noceat, non reliquus?

His ita ſe habentibus, non opus eſt operosè diſputare, quas vires hoc vnguentum in vulnere curando habeat; cùm nullas ab vnguento hoc ad vulnus peruenire, hactenus ſatis probatum ſit. Etſi vnguentum hoc vel temperiem, vel calorem innatum partis (Balſamum illi vocant) conſeruandi & fouendi, vel excrementa exſiccandi vim haberet, commodiùs eam exſereret, ipſi vulneratæ parti, quàm telo inunctum. Inſuper ſi, quod nulli volunt ſuccus & neruus huius medicamenti eſt in ſanguine & adipe humano, cur nonnulli etiam ad aliorum animalium, v.g. equorum, vulnera adhibent: Quanta enim inter hominem & equum eſt diuerſitas!

Quòd verò, ne id hîc prætercam, Crollius & nonnulli alij à cœlo vim huius vnguenti deducunt, & propterea certo cœli poſitu id parare iubent: nec iſtud cauſſę huic patrocinatur. Neque enim probarunt, cœlo vel ſtellis aliquibus vim ſanandi vulnera ineſſe; aut ſi ineſſet, vnguento huic ſeſe ita immiſcere, vt quaſi vincta & concluſa circumferri, & quando libet in vſum trahi poſſit.

Modum etiam vtendi hoc medicamento quod attinet, ille quoque nullo fundamento nititur, nec ſuperſtitione caret. Primò enim, cùm totam ſanationis cauſſam in eo ponant, vt vis medicamenti beneficio balſami naturalis, quod in ſanguine ſit, ad vulnus deducatur: cur telum quo homo ſauciatus eſt, vel aliud telum, vel lignum vulneris ſanguine cruentatum ſolùm inungunt; non verò induſium, vel alias veſtes ægri, vel lapidem, vel aliud quodcunque, id quod ſanguis effuſus eſt? Si non, pactum aliquod cum diabolo implicitum ſubeſt. Deinde cur ſi vulnus ſit punctim factum, illinunt gladium in cuſpide verſus capulum; ſi verò cæſim, ab acie verſus tergum: ſin appareat quouſque gladius in vulnus penetrauit, eouſque eum inungunt, quouſque penetrauit: ſi non, totum inungunt? Quæ omnia ſuperſtitioſa ſunt, quorū nulla ratio dari poteſt. Si enim facultas medicamenti naturalis eſt, quid iſte modus vngendi ad rem facit, & an nouam vim & qualitatem addit? Si vires naturales ſunt, ceremoniis nullis opus eſt; vt in omnibus rebus naturalibus patet. Magnes ferrum trahit, & ferrum illitum Magnete ad polum mouetur, nullis adhibitis ceremoniis. Præterea alij telum ſingulis diebus inungunt. Alij alternis vel ternis alij vnicâ vnctione ſunt cōtenti. Alij, ne in vngendo aberrent, telum aut lignum ſalignū, quod eius vicem gerit, vnguento in pyxide aſſeruato ad integram ſanationem planè immergunt, ipſum telum ſed planè negligunt, qui arma, aut quod vicem eorum gerat, vnguento immergunt. Alij telum inunctum in loco temparato quocunque aſſeruant, aliqui etiam ciſtæ indunt. Omnes verò hoc ſedulò cauent, ne telum in loco nimis calido ſit vel frigido, vel ſordibus inquinetur. Hoc enim ſi accidat, curationem impediri, & dolorem grauiſſimum in vulnere ægro conciliari. Quæ omnia ſunt friuola & ſuperſtitioſa. Cùm enim antea ſatis probatum ſit, nullam vnguenti armarij, longè à vulnere diſſiti, in vulnus eſſe poſſe actionem, etiam dolorem excitare non poterit. Et proinde ſi is pro arbitrio curantis accidit, cacodæmonis ope id contingit. Certè vulneratorum ſanguis non ſemper in munda loca, ſed ſordida ſæpe effunditur, tempore hyberno congelatur, lintea cruentata, calidâ aquâ eluuntur, ligna cruore conſperſa comburuntur, & tamen æger nihil mali inde ſentit.

Tandem planè impoſſibilia huic vnguento tribuunt, & eas vires, quæ omnes in medicamento vno naturali non reperiuntur. Affirmant enim hoc vnguento omnia vulnera, ſeu cæſim, ſeu punctim, ſeu caſu, ſeu iactu inflicta, curari poſſe. Verùm magna eſt vulnerum, pro variis circunſtantiis, diuerſitas, & proinde ad ea ſananda non vnicum, ſed varia medicamenta requiruntur. Vulnus telo acuto inflictum ſine multi puri generatione curatur: at in eo quod contuſum eſt, quicquid contuſum eſt, in pus abire oportet. Partium maxima quoque eſt diuerſitas. In parte carnoſa, præcipuè in homine ſano & bene habito, facile vulnus curatur: at longè difficiliùs curatu vulnus cerebro, neruis, tendinibus, & ligamentis, in primis grandioribus, quales ſunt in poplite, inflictum. Promittunt quoque curationem vulnerum ſine omni dolore: quod in omnibus partibus præſtare impoſſibile eſt. Certè ſi neruus punctus ſit, nemo præſtabit ne vllus dolor ſit ægro moleſtus.

Atque vt hæc concludamus, ſanatio vulneris, quæ vnguento armario tribuitur, vt dictum, plerumque ſolius Naturæ, quæ non ſolùm leuia, ſed & grauiſſima vulnera ſæpe curat, opus eſt. Quod vel ex eo patet, quòd tot diuerſæ huius vnguenti deſcriptiones habentur, & quòd nonnulli loco vnguenti armarij compoſiti, ſaltem lardo aut pinguedine porci vtuntur, & nihilominus vulnera ſanantur, quod ſe vidiſſe teſtatur antea allegatus Iohan. Colerus, *in Oeconom. dicto loco*. Si verò adhibito iſto medicamento, vulnus aliquod grauiſſimū ſanetur, quod naturæ vires omnino ſuperare videatur, vi ipſius Dæmonis ex pacto ſeu explicito ſeu implicito ad curationem hanc allecti, id accidit. Neque ſuſpicionem huius rei tollit illud, quod nonnulli dicunt, omnia ſimplicia, quæ ad compoſitionem huius vnguenti adhibentur, eſſe planè naturalia, nullos in compoſitione vel inunctione adhiberi characteres, vel coniurationes & incantationes. Nam non ſolùm ſub characteribus & conſecrationibus, aut certo verborum modo, ſuum pactum occultare poteſt Diabolus, ſed & ſub rebus naturalibus, ſi ipſo iubente (quod fit in pacto primo & explicito, cui implicitè alij, qui eadem adhibent, incautè ſe admiſcere poſſunt) res naturales ad alios, quàm à Deo creatæ ſunt, vſus adhibentur, atque actiones diabolicæ ac magicæ ſub magneticarum actionum velo obuoluuntur, & obtruduntur. Poſito ergo (quod tamen plerumque naturæ beneficio fieri diximus) vt hoc vnguento vulneratus ſanetur: Diabolum tamen, vt perdat animam, corpori aliquo modo prodeſſe impoſſibile non eſt imò credibile: cùm infenſiſſimus hominum hoſtis ſit, iiſque, quocunque modo poteſt, ad nocendum paratiſſimus, & proinde, quantum poteſt, à Deo Creatore beneficio, & mediis ab eo ordinatis, hominem ad res ſuperſtitioſas deducit.

* * *
* *
*

CAPVT

CAPVT XI.

De Alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis.

Interna medicamenta vulneraria duplicia.

DVplicia medicamenta ad vulnera ſananda vſurpari, externa & interna, ſupra dictum. De externis hactenus actum, de internis hoc capite agemus, ſunt autem illa duplicia, quædam alterantia ſaltem, quædam in ſpecie vulneraria dicta. Alterantia ſunt refrigerãtia, incraſſantia & leniter, nè obſtructiones pariant, adſtringẽtia, quæ ideò adhibentur vt prohibeant, ne humores facilè incaleſcant, fluxiles fiant, & putredinem concipiant. Talia parantur è *cichorio, endiuia, acetoſa, plantag. tormentilla, roſis, portulaca, nymphæa, borragine, ſantalis ſucco, citri, granatorum. C. C. margaritis, corallis.* E quibus decocta, aquæ deſtillatæ, ſyrupi, electuaria, potiones parantur.

An potiones vulneraria vſurpanda ſint. Negatiua.

Deinde vſurpãtur quædam medicamenta, potiones imprimis, quæ vulnaria dicuntur. De quibus tamen Autores diſſentiunt. Nonnulli, inter quos Balduin. Ronſſæus, *in epiſtol. medic. epiſtol.* 66. eas quidem admitunt in iis partibus vulneratis, ad quas huiuſmodi potiones pertingunt, vt ſunt gula, ventriculus, & inteſtina, & tunc topicorum meudicamentorum ferè locum habent, in partibus verò externis eas reiiciunt, iſtis de cauſſis. Primò quòd in Hippocratis & antiquorum Medicorũ ſcriptis nulla harum potionum fiat mentio. Secundò, quod ob ſitus diſtantiam ad extremos artus, vel caput penetrare poſſe non credunt, imò nec ad inteſtina, craſſiora quibus ſcil. vulneratis medicamenta per clyſteres commodius iniiciantur, quam potanda exhibeantur, imò adſtringentia, quæ plerumque admiſcentur, impedire putant, vt medicamenta iſta, ad partes penitiores non penetrent. Tertiò quod inter medicamenta, è quibus potiones parantur, ſint cùm calida & aperientia, vt *betonica, veronica, artemiſia, garyophyllata, carduus benedictus, &c.* tùm frigida & adſtringentia, vt *ſymphytum, pyrola, equiſetum, ſanguiſorba, tormentilla, &c.* vt ita ſatis non conſtet, cuius facultatis eſſe debeant medicamenta, è quibus hæ potiones parantur, & quas vires illæ potiones habeant. Quartò, cùm tamen pleraque ſint adſtringentia, exhibita plus damni, quàm commodi allatura putant; cùm hepar atque alia viſcera nobiliora obſtruãt.

Affirmatiua.

Verùm enim verò negandum equidem non eſt, apud antiquiores Medicos, quantum ego quidem memini, de hiſce medicamentis mentionem ferè non fieri: poſterioribus tamen frequens eorum vſus fuit. Attamen ea quæ Galenus, 5. *meth. cap.* 9. de potionibus in vulneribus thoracis habet, ea huc quadrare videntur: & facit potionum harum mentionem Autor *libri de dynamidiis, tit. de plaga,* qui exhibet è vino *piloſellam, plantaginem, fragariam, gariophyllatam, pimpinellam, hederam terreſtrem, betonicam, agrimoniam.* Et *titulo de vulnerib. ſanand.* præſcribit *piloſellam, agrimoniam, hederam terreſtrem.* Et in Antidotario Meſuës, *ſub finem diſtinction.* 11. poſt emplaſtra talis potio exſtat:

℞. *Garyophyllata, rad. artemiſia, pimpinella, camomilla, penthaphylli, herba venti, violarum, caulis rubri, cannabis, teneritatum rubi,* ana M. j. *rubia,* ad pondus omnium. Bulliant hæc omnia in vino vſque ad medietatem: poſtea colentur. Colaturæ adde tertiam partem *mellis*; iterum ebulliant & colentur.

Equidem Chriſtophorus Georgius de Honeſtis *in comm.* antiquos, codices non habere hoc medicamentum ſcribit; & Io. Manardus, *in comm. in hunc locum* ſe neſcire ſcribit, quo caſu hæc mixtura in hunc locum irrepſerit, & potus emplaſtris additus fuerit. Idem tamen Chriſtoph. Georgius de Honeſtis, *eod. in loco,* ſiue Meſuës ſit, ſiue alterius, in multis tamen aliis autoribus deſcriptã reperiri: & Io. Manardus, *eod. in loc.* potiones eiuſmodi ad vulnera noua & antiqua eſſe vtiles. ſeque eas non ſemel expertum eſſe, ac curauiſſe iis ſolis peſſima & deſperata vlcera ſcribit. Eaſdẽ vſurparunt & alij non ſolùm Empirici, ſed & doctiſſimi & peritiſſimi Medici ac Chirurgi, Guido, *part.* 2. *Chirurg. parua, cap.* 9. Io. de Vigo, *lib.* 3. *cap.* 10. Io. Anglicus, Nicolaus Maſſa, *epiſt.* 28. Io. Tagaut. *lib.* 2. *Inſtitut. Chirurg.* Io. Andr. à Cruce, *de vulner. tract.* 2. *lib.* 4. *cap.* 4. Fallopius *de vulnerib. cap.* 14. Petrus Andr. Matthiolus, *in lib.* 4. *Dioſcorid. cap.* 16. Ambroſ. Paræus, *lib.* 18. *cap.* 28. Hier. Fabricius ab Aquapendente, *lib.* 2. *Chirurg. cap.* 23. Ludouic. Septalius, *animaduerſ. medicar. lib.* 8. *num.* 181. aliique plurimi, quos experientia docuit, potiones has ad vulnera curanda maximè vtiles eſſe. Ideóque experientiæ refragari, & medicamenta vſu longo probata reiicere aut negligere nefas ſit. Nam, vt Galenus 3. *de loc. affect. cap.* 3. ſcribit: *Præſtat ea, quæ fiunt, quomodo fiant, quærere, quàm quod fiant, negare.* Neque id ſatis eſt ad medicamenta reiicienda, quòd in antiquorum libris eorum mentio non fiat. Nam multa & vtiliſſima medicamenta poſteriores inuenerunt, quæ antiquis fuerunt ignotiſſima. Neque eo fine adhibentur, quo topica, aut potiones illæ, quarum mentionem facit Galenus, 4. *method. medend. cap.* 7. Ideóque etiamſi extrà, vt alia topica, vulnus non attingunt: tamen per venas ad ipſa vulnera penetrare poſſunt. Neque ob vim adſtrictoriam quam ex iſtis medicamentis quædam habent, metuendum, vt propterea ad exteriora membra penetrare non poſſint, aut in viſceribus obſtructiones paritura ſint. Aliorum enim, quæ vim potius aperiendi habent, admixtione incommodum hoc facilè euitari poteſt. Nec tandem omnium medicamentorum vires ſaltem à primis & hinc ortis qualitatibus æſtimandæ ſunt, ſed & a tota ſubſtantia ortis proprietatibus, quas ſola experientia ſuggerit. Vires autem horum medicamentorum, etſi facilè definiri non poſſint, ſed experientiã manifeſtentur: tamen de eo inter autores conuenit, ea non eſſe vſurpanda in principio, & vbi periculi nihil in vulnere imminet, ac topica ad ſanationem integram ſufficiunt, vbi febris & inflammatio adeſt, quæ horum, cùm plerumque calida ſint, vſu facilè augeri poſſunt: ſed cùm aliis de cauſſis, tùm in primis ob vitioſam partis conſtitutionem vulnera curationem non facilè ſuſcipiunt, vnde non ſolùm in vulneribus, ſed & vlceribus ac fiſtulis feliciter vſurpantur. Multum enim refert, quomodo pars vulnerata, & ſanguis in ea ſeſe habeant, & quæ nocent vulneribus, omnia fere ſanguinis vitio communicantur, vt docet Tagautius, *Inſtitut. Chirurg. lib.* 6. *cap.* 11. Atque cùm videamus, cibos alios eſſe vulneratis commodiores, alios noxios: cur non etiam ea medicamenta ægris propinemus, quæ faciunt, vt omnia in ſanguine, & circa partem affectam rectè ſe habeant? Qua de re Ambroſ. Paræus, *loco antea allegato,* ſic ſcribit: *Natura tali potione adiuta planè mira feciſſe mihi non rarò viſa eſt in carioſorum oſſium correctione, & vlcerum conſolidatione. Hæ namque potiones etſi humores noxios per aluum non expurgent: valde tamen efficaces ſunt detergendis vlceribus, & ab omni excrementitiorum humorum colluuie vindicandis, ſanguini defæcando, & ab ichoribus, omnique impuritate repurgando, fractis oſſibus agglutinandis, & neruis vnioni reſtituendis.* Et mox: *Hæc medicamenta admirabili & propriè diuinà vi ſuà ſic ſanguinem expurgant, vt ex eo tanquam è materia apta & laudabili, caro, quæuiſque alia ſubſtantia deperdita promptè reſtitui & reponi poſſit, & pars priſtinæ vnioni reddi.* Et P. Andreas Matthiolus, *in lib.* 4. *Dioſcoridis, cap.* 16. ait: *Huiuſmodi potionibus vidi ego tum thoracis, tùm inteſtinorum vulnera ſanari, quæ lethalia & nullo prorſus auxilio curari poſſe cenſebantur.* Et omnino id agunt hæc medicamenta; vt ſanguinis nimiam humiditatem quæ ad glutinationem parum apta eſt abſumant, probam pro generatione carnis materiam ſuppeditent, & affluxum ad partem vulneratam moderatã adſtrictione inhibeant. Et Guido de Cauliaco, *tr.* 3. *doctrin.* 1. *cap.* 1. ſui ſeculi ſtylo ita ſcribit: *In antiquis vlceribus, in fiſtulatis & canceratis, necnon & in ſanguine congelato in interioribus, ac in ſanie congregata in pectore, & in glandulis intrinſecis, & crepaturis quandoque conceſſi.* Quæ eadem ex eo habet Io. Tagautius, *lib.* 2. *Inſtitut. Chirurg.* Et in his caſibus audacter ſe illis potionibus vti ſcribit Ioh. Andreas à Cruce, iiſque magis in diuturnis fiſtuloſis & malè morigeratis. Et Ludouicus Septalius, *loco allegato,* ſcribit: *Vbi copioſiora in dies excrementa generari viderimus, vel ob errata in victu, vel exuberantiam prauorum humorum in toto, vel ob malitiam vulneris; euacuato corpore, & tranſacto inflammationis tempore, placet vti aliqua vulnerariã potione per plures dies, donec abſumtam materiam viderimus.*

Materia potionum vulnerariarum.

Simplicia autem, è quibus parantur, varia ſunt. Io. Andr. à Cruce à Germanis quatuor tantùm herbas in hunc vſum extolli & commendari ſcribit, *alchimillam, garyophyllatam, vincam peruincam, & Trinitatis herbam,* quæ ſpecies trifolij ſit. Verùm multo plures plantæ in vſu ſunt. Nimirum *conſolida maior, & minor, ſanicula, conſolida Sarracenica, agrimonia, pyrola, veronica, artemiſia, plantago, ſabina, equiſetum ophiagloſſum, quinquefolium, potentilla, verbena, braſſica rubra, nepetha, virga aurea, centaurium minus, hypericum, tanacetum, ſerpentaria, herniaria, ſcordium, fragaria; radic. tormentilla, pimpinella, ariſtolochia vtriuſque, dictamni albi, valeriana, biſtorta, gentianæ, rhabarbari, rhapontici; fl. lil. conuallium, hyperici, roſarum; oculi cancrorum, ſperma ceti, lignum lentiſcinum, mumia, macis, bolus Armenus.*

Ex his parantur varia compoſita, in primis potiones & pulueres. In quibus tamen parandis hoc in genere obſeruandum, vt ex plantæ quæ parti vulneratæ aut vicinæ appropriatæ ſunt, ex gr. in vulneribus capitis *betonica, roſa,* in vulneribus pectoris *veronica,* in vulneribus hepatis & circa hepar *agrimonia,* in vulneribus renum aut circa renes *fragaria,* eligantur.

Potiones.

Potiones vulnerariæ.

Vt ℞. *Artemiſia rubra,* Vnc. j. *fol. hederæ arbor. herb. pyrolæ, ſaniculæ maior. minor. alchimillæ, conſolid. Sarracenica,* ana Vnc. j. *Bellid.* Vnc. ß. Concidantur & infundantur in *vini opt.* ℔. ß. *aq. ſ.* ℔. j. ß. Stent in Balneo clauſo per 3. horas in calore. Poſtea eximantur, & ſtent per noctem. Manè adde *ſacchari.* Vnc. iv. *nuc. moſch. ocul. cancror. mumiæ,* ana Drach. ij. F. Potio.

Vel ℞. *Alchimillæ, ſaniculæ, conſolidæ Sarracen. hederæ ſyluestr. artemiſ. rub.* ana M. j. Affunde vini boni menſ. iv. Coq. in olla clauſa lento igne, vſque ad quartæ partis conſumtionem.

Vel ℞. *Herbæ pyrolæ* M.iv. *fol. hederæ terreſtr.* M.iij. *rad. gentianæ albæ* Vnc.iv. Conciſ. affunde *cereuiſiæ veteris*, q. ſ. Stent per noctem. Poſtea deſtillentur.

Vel ℞. *Conſolidæ Sarracenicæ cum toto*, M.j. Coq. in vino bono ad tertiæ part. conſumtionem. Detur manè & veſperi hauſtus.

Vel ℞. *herbæ tormentillæ, fragariæ, ſaniculæ, matriſiluæ, pyrolæ*, ana M.j. Coq. in cereuiſ. quæ detur ægro.

Vel ℞. *Herb. pyrolæ, vincæ peruincæ, prunellæ, artemiſ. rubr. pimpinellæ, agrimon.* ana M.ij. Coq. in vino ad dimidias. Detur vulnerato hauſtus manè & veſperi.

Vel ℞. *Ligni lentiſcini, viſci quercini*, ana Vnc.ij. *rad. conſolidæ, Ariſtoloch. centaureæ, rubiæ, valerianæ, tormentillæ, biſtortæ*, ana Vnc. ß. *aq. communis chalybeatæ* ℔. xij. Miſc. & fiat infuſio ſ. a. per 24. horas, poſtea bulliant duplici vaſe ad conſumtionem medietatis, & cùm ad conſumtionem tertiæ partis fuerint peruentum, adde *rad. petroſelini, ſummitat. rubi, cannabinæ, piloſellæ, hiperici, vincæ peruincæ, equiſeti, fragariæ, flor. lilij conuallium*, ana M. ß. *rhapontici* Drach. ij. *cinnamomi* ℥. ß. In fine verò decoctionis adde *vini aromatici* ℔. iij. Deinde facta expreſſione & colatura, cum *ſacchara* fiat veluti mulſa.

Vel ℞. *Ligni Guaiaci præparat.* Vnc.iv. *cortic. Guaiaci, ſarſæ parillæ*, ana Vnc.ij. *ſantali citrin. rad. tormentillæ biſtortæ, valerianæ, dictamni albi, conſolidæ*, ana ℥. ß. *aquæ commun.* ℔. xvj. Miſc. & F. infuſo ſ. a. per 24. horas. Poſtea bulliant duplici vaſe, ad conſumtionem tertiæ partis: tunc adde *equiſeti, betonicæ, piloſellæ, dictamni Cretici, pyrolæ, potentillæ, ſummit. rubi, herb. Trinitatis, fragariæ*, ana M. ß. *cinnamomi* Vnc. ß. Bulliant ſimul, donec remaneant ℔. vj. & in fine ebullitionis adde *vini albi opt.* ℔. iij. Facta deinde expreſſione & colaturâ, cum *melle* vel *ſacchara* fiat veluti mulſa. Si tamen febricitaret vulneratus, detrahendum eſſet vinum.

Commendatur etiam ſequens potio Nobilium Bernenſium, qua ſola ſæpiſſimè grauiſſima vulnera curari dicuntur, cuius mentionem etiam facit Guilhel. Fabricius, *cent. 4. obſeru.* 84.

℞. *Pyrolæ, virgæ aureæ, artemiſ. ſaniculæ, betæ rubr.* an. q. v. Colligendæ ſunt plantæ M. Auguſto, & in vmbrâ ſiccandæ, poſtea pulueriſandæ. Pulueris ſume part. æqual. & miſce. Tunc

℞. *Pulu. huius*, cochl. j. Ebulliat. in *vini albi* Menſ. j. Detur vulnerato hauſtus tepidè ter in die. Continuetur vſque ad conſolidationem. Debili ægro dentur cochl. ij.

Alia potio.

℞. *Galliæ, pyrolæ, vincæ peruincæ, conſolid. Sarracen. matriſiluæ, ſaniculæ, veronicæ, alchimillæ, hederæ arbor. artemiſ.* an. M. iij. *albi Græci menſe Martio collecti*, Vnc. ij. ß. *Cereuiſiæ veteris & acidulæ*, cuius vrnæ proportionem. Stent in degeſtione per 14. dies; poſtea per Veſicam deſtillentur, & reſerua pro vſu in vitris bene munitis. Dantur iij. cochlearia ſingulis vicibus, ter in die.

Parantur in hunc vſum & pulueres.

Pulueres. Vt ℞. *Nuc. moſch.* Vnc. j. *ocul.* ♋. Vnc. j. ß. Fiat puluis, detur, ʒ. ß. vel ʒ. j. cum vino.

Vel ℞. *Corall. rubr.* Drach. iij. *margarit. ſpodij* an. Drach. vj. *ocul.* ♋ Vnc. ij. M. F. puluis. Detur vulnerato de iſto puluere Drachma vna in Vino aut aqua.

Electuaria talia parari poſſunt.

Electuaria. Vt ℞. *Conſ. roſ. rubr. betonic.* ana Vnc. ij. *tormentillæ conſolidæ*, ana Vnc. j. *macis* ʒ. ij. *corall. rubr.* ʒ. j. *oculor.* ♋. *præp.* ʒ. ß. Cum *Syr. acetoſæ* F. Electuar.

Vel ℞. *Succi plantag. equiſeti, ſaniculæ, piloſellæ, veronicæ*, an. Vnc. ij. *rad. conſolid. maior.* ſub cineribus coctar. & per ſetaceum traiectar. ℥. j. *ſacchari albi* ℔. j. Coq. ad Electuarij conſiſtentiam, Sub finem addendo *conſ. roſar.* Vnc. j. *tormentillæ.* Vnc. ß. Miſce.

Non tamen his potionibus ſolis fidendum, & reliqua topica medicamenta negligenda ſunt. Id enim ſi fiat, vulneratus in graue periculum incidere poteſt, cuius rei hiſtoria eſt apud Guilhelm. Fabricium, *cent. 4. obſeru.* 83.

CAPVT XII.

De Diæta vulneratorum.

Diæta vulneratorum. Atque hæc de Chirurgia & medicamentis ad vulnerum curationem in vniuerſum neceſſariis dicta ſint. Reſtat, vt aliquid de diæta, quæ vulneratis obſeruanda eſt, dicamus. Aër ſit temperatus, ſeu tepidus, de quo Celſus, *lib. 5. cap. 26. Locus in quo cubabit, tepidus eſſe debebit.* Frigidus verò vulneribus omnibus valde inimicus eſt. Calidus licèt vulneri ſatis commodus eſt: tamen quia corpus calefacit, humores commouet, & ad motum aptos reddit, atque ita facilè fluxionibus; quæ aliàs in vulneribus facilè accidere ſolent, occaſionem præbere poteſt, vulneratis vtilis non eſt. De quo Celſus, *lib. 5. cap. 26. Opportuniſſimum tempus curationis vernum eſt, aut certè neque feruens, neque frigidum. Siquidem vulnera & nimius calor, & nimium frigus infeſtant.* Si verò talis naturâ non detur, arte parandus eſt. Sit etiam aër purus: fœtidus verò & quouis modo inquinatus vitandus.

Cibus. Cibum & potum quod attinet, cùm ex ſanguine caro; & quicquid ad vulneris glutinationem neceſſarium eſt, generetur; tales ſint, e quibus ſanguis bonus & purus generetur, & nullo modo multis excrementis & prauis ſymptomatibus occaſionem præbeat. Cibi ergo ſint boni ſucci & facilis coctionis: vitandi verò cibi praui ſucci, allia, cæpæ, ſuilla caro, piſa, & omnino calidis, acribus, mordacibus, & mali ſucci cibis abſtinendum. Sumantur etiam cibi ea quantitate, qua poſſint à natura coqui, & quæ moderatam ſanguinis quantitatem ſuppeditet. Si enim copioſior ſanguis generatur, materiam fluxioni, inflammationi, & aliis ſymptomatibus ſuppeditat. Et quidem ea quantitate cibus aſſumendus, vt ſanguinis non tantùm ad partem vulneratam confluat, quantum tempore ſanitatis fluere conſueuit, cùm pars vulnerata imbecillior reddita, tantam ſanguinis copiam, quam ante conficere, & ſibi aſſimilare non poſſit; vnde vel inflammatio, vel excrementorum copia generabitur, vulnúſque nimis humectabitur. Cibi etiam ita comparati ſint, vt humorum fluxionem potius cohibeant, quàm excitent, & omnino tales eſſe debent, vt ſi quod vitium ſit in humoribus, illud corrigant potiùs quàm augeant. Et ſi quid mali accidat vulneri, & illi aduerſetur cibus, danda opera. Non tamen in omnibus vulneribus eadem forma victus conuenit. Nam ſi vulnus ſit in parte carnoſa, & nullum adſit inflammationis periculum, plenior cibus offerri poteſt: at in partibus neruoſis, & vbi inflammationis periculum imminet, tenuior victus præſcribendus, vt minor ſanguinis copia ad partem vulneratam affluat, & inflammationi materia ſubtrahatur. Et quidem quo maius periculum in vulnere adeſt, eò victus ſit tenuior, vbi verò periculum minuitur, paulatim ad pleniorem aſcendere licet. Quanquam ergo Hippocrates *lib. de affect.* ſcribit: *Vulneratos fame affligito*: id non ſimpliciter accipiendum, ſed ſemper ad periculum, in primis inflammationis, coniunctum attendendum, & quò id maius vel minus, eò tenuior vel plenior victus præſcribendus, vt ex eodem Hippocrate, *lib. de fractur. comm. 1. text. 44.* & *comm. 3. cap.* 12. & Galeno, *in comm. ibid.* videre eſt. Dandum tamen hic etiam eſt aliquid ætati, tempori, regioni, conſuetudini, temperaturæ, ſecundum *aph. 17. ſect. 1.*

Potus. Potum quod attinet, In noſtris regionibus ſatis commodè bibitur, cereuiſia, potus putà ex hordeo vel tritico paratus, quæ nunc tenuior, nunc craſſior, pro vulneris conditione eligenda. Vinum, in vulneribus periculoſis, & vbi inflammationis periculum imminet, locum non habet; cùm humorum, ob tenuitatem & caliditatem, ſit vehiculum. Ideóque Hippocrates, *lib. de vlcerib. t. 1.* ſcribit: *Modicus cibus & aqua potio, quàm maximè omnibus vulneribus, magis tamen recentibus quàm vetuſtis confert, tum ſicubi in vulnere inflammatio adeſt, aut metuitur, aut vbi periculum eſt, ne quid vitietur, vel cùm articuli vulnera inflammatione tentantur, aut vbi conuulſionis metus impendet, & venter vulnus accepit.* Itaque aſſuetis, & vbi cereuiſiæ copia non eſt, vel aqua ſimplex exhibenda, vel medicata, *ſucco granatorum, ſemine coriandri, cortic. citri*, vel *aqua hordei*, aut è toto citro deſtillata. Vbi inflammationis periculum tranſiit, vinum ὀλιγόφορον exhiberi poterit. In grauioribus vulneribus medicati potus ex herbis vulnerariis parari poſſunt.

Motus & quies. Motum & quietem quod concernit, quies vulneratis conuenit & præcipuè parti vulneratæ. Motus enim humores commouet, & ad fluxum aptos reddit, & membri vulnerati motus dolorem id eo concitat. Ambulare tamen leniter, ſi crura ſalua ſint, non nocet: de quo Celſus, *lib. 5. cap. 26. Optimum etiam medicamentum quies eſt. Mouere & ambulare, niſi ſanis alienum eſt: minus tamen his eſt periculoſum, qui in capite, vel brachiis, quàm qui inferioribus partibus vulnerati ſunt. Minimèque ambulatio conuenit, ſemper aut crure, aut pede laborante.*

Animi affectus. Motus quoque animi nimij ſunt vitandi, & in primis ira. Ideóque ij, qui ægrum ad iram concitare poſſint, nec admittendi, nec eorum facienda mentio; ſed potiùs ad moderatam lætitiam, ac animi tranquillitatem æger diſponendus. Venus, ſi quid aliud vulneratis noxia. Vigiliæ immodicæ nocent; cùm humores accendant, & commoueant. Aluus ſit aperta & ſi ſubſiſterit, clyſteribus lenibus laxanda.

CAPVT XIII.

De prohibenda ad partem vulneratam fluxione.

Atque hæc de generali vulnerum curatione dicta ſint; quæ tamen interdum ſecundum ſubiectorum varietatem, partis vulneratæ naturam, & morborum ac ſymptomatum ſuperuenientium rationem varianda eſt: de quo iam dicemus.

Et primò quidem ſæpè accidit, vt corpus, quod vulneratum eſt, non exactè ſanum ſit, ſed vel plethoricum, vel cacochymicum, & proinde metuendum ne vel ſanguis abundans, vel humores vitioſi in corpore cumulati, occaſione vulneris ad partem affectam ruant, & varia mala excitent. Danda ergo dili-

gens

gens opera vt affluxus humorum ad partem vulneratam præcaueatur. Præcauetur autem fluxio primò, ſi omnes cauſæ quæ fluxionem excitare poſſunt, præcaueantur; & proinde omnia, quæ partem vulneratam p.n. calefacere, in ea dolorem excitare, aut laxam & ad fluxum recipiendum aptam reddere poſſunt humores item calefacere, fundere, & ad motum faciles reddere queunt, tollendæ. Diætæ quoque ea ratio obſeruanda, ne vllo modo nimis copioſum ſanguinem, vel prauos humores generet.

Deinde partis Imbecillitati ſuccurrendum roborantibus; dolor, ſi is adſit, mitigandus; ſi calor alterandus; & tandem ſanguinis copia imminuenda, ac vitioſi humores euacuandi. Id quod venæ ſectione, vel Purgatione perfici poteſt.

Venæſectio. Itaque ſi ſanguis in corpore abundet, vt metuendus ſit eius ad vulnus defluxus, ſanguinem, niſi antea multum fluxerit, mittere vtile eſt, de quo Celſus, *lib. 5. cap. 26. Medicus*, inquit, *debet mittere ſanguinem ad ſiccitatem inducendam*. Et *Vlnus ergo ſanguis multus ad ſiccitatem abundantiorem, ſed niſi fluxit, quantum ſatis fecetur vena, ſi vires vena ſectione ferant.* Idque imprimis faciendum in vulneribus magnis, in quibus ob dolorem ſanguinis affluxus metuitur: vbi etiam ſanguis mittendus, etiamſi in corpore adeò non abundet. Vnde Hippocrates, *in lib. de articulis*, in coitu colliſione ſanguinem è cubito detrahit; vbi Galenus *in comment.* addit: *Etiamſi in corpore ſanguis non redundet, in huiuſmodi plagis ad venæſectionem deueniendum eſt.* Et *lib. 2. de compoſ. med. sec. loc. cap. 1.* ad capitis dolorem ex ictu, maximè venæ ſectionem commendat.

Vt autem venæſectio non ſolùm euacuationem, ſed & reuulſionem præſtet, in longinqua & contraria parte vena aperienda, vt alibi de Reuulſione dictum. Faciendum autem hoc citiſſimè, & primo ſtatim die, & quidem antequam vllum medicamentum adhibeatur, vt ſanguinis ad partem vulneratam affluxus præcaueatur.

Emittendus autem ſanguis pro abundantia eius & virium ratione. Itaque ſi antea multum ſanguinis effluxerit, omittenda venæſectio. Quod ſi verò parum vel nihil ſanguinis effluxerit, ſanguis emittendus, ſemper tamen pro virium ratione quas definiunt ætas, habitus corporis, anni tempus, & alia, de quibus ſuo loco dictum.

Purgatio. Si verò humores vitioſi in corpore abundent, purgatione opus eſt. Nam cùm eo feliciùs & citiùs vulnus ſanetur, quò pars magis ſana & bene conſtituta eſt, & mala partis vulneratæ conſtitutio ſanationem impediat: omnino danda opera ne vitioſi humores ad partem affectam confluant. Itaque cùm vulneris occaſione facilè fieri poſſit, vt ad partem affectam confluant, ſi in corpore reperiantur, ſtatim euacuandi ſunt. Idque faciendum in magnis vulneribus, & vbi metuendum, ne ob dolorem praui humores ad partem vulneratam ruant, vt & in iis vulneribus, vbi ſectio & dilatatio facienda & os abradendum eſt, & omnino in omnibus, vbi dolor eſt vehementior. Parua verò vulnera & dolore carentia etiam ſine purgatione ſaneſcunt. Si tamen aluus ſit adſtricta, clyſtere laxanda eſt.

An Vulnerati ſine purgandi, Equidem nonnulli ſunt, qui purgationes in vulneribus abhorrent, metuunt, & ne humores ab iis agitati ad partem vulneratam magis confluant. Verùm admittunt eas Hippocrates, *lib. 4. de affectionib. de fracturis, t. 48. comm. 3.* & Galenus, *4. meth. med. cap. 4. & 6.* Et ratio id ſuadet. Si enim calidi & tenues ac bilioſi humores in corpore abundent, ſanguinem ad motum aptum reddunt, & facilè ex dolore & vigiliis incaleſcunt, atque inflammantur, & febri occaſionem præbent.

Etſi verò omnes humores vitioſi, qui in corpore abundant, euacuandi ſunt: tamen, vt diximus, imprimis calidi & bilioſi ac ſeroſi, qui ad fluxum magis apti ſunt, & ad inflammationes ac eryſipelata generanda faciunt, & febres facilè excitant. Statim autem in principio inſtituenda eſt purgatio, antequam nimium affluxus concitetur, & febris accedat. Si verò febris iam acceſſerit, purgatio non commodè, aut certè cum periculo inſtituitur.

Ac proinde in vulneribus ad purgandum vtiliſſimè adhibentur *manna, ſyrupus roſ. ſolut. rhabarbarum, fol. ſena*, & ex compoſitis, *tryphera Perſica, el. de pſyllio, roſatum Meſues.* A calidiſſimis verò medicamentis purgantibus abſtinendum, ne fluxus humorum concitetur, & partem vulneratam ad inflammationem diſponant. Qua ratione autem purgatio rectè inſtituenda ſit, alibi dictum.

CAPVT XIV.

De Venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus ſiſtenda.

Partes ipſas vulneratas quod attinet, ſæpe ob eas aliquid peculiare in curatione vulnerum agendum. Quomodo primarum partium vulnerum curatio rectè inſtituenda ſit, locis, quæ poſtea allegabimus, dictum. In genere venarum, arteriarum, neruorum ac partium neruoſarum vulnera peculiarem curationem requirunt.

Hæmorrhagia vulnerum. Et primò quidem venarum & arteriarum maiorum vulnera hoc peculiare habent, quod inſignis hæmorrhagia eas comitatur quæ animi deliquia, & alia ſymptomata excitare poteſt. Fluit autem ſanguis vel ex venis, vel ex arteriis, & quidem nunc maioribus, nunc minoribus, & vel ex vna, vel ex pluribus. Et licet prima hæmorrhagiæ cauſa ſit vulnus vaſi inflictum: tamen non rarò accidit vt ſanguis aliquamdiu ſiſtatur, poſtea tamen ſubitò iterum erumpat quod præcipue accidit ex animi commotione & ira. Quo pertinet & aduerſarij, à quo vulnus inflictum eſt, præſentia, qua de cauſa aliquoties ſanguinem, qui iam ſubſtiterat, iterum fluere incepiſſe compertum eſt. Ac memini, cùm frater fratrem vulneraſſet, & ad vulneratum alter, dum vulnus deligaretur, accederet, (etſi iam reconciliati eſſent) ſubitò ſanguinem, procul dubio ob occultam animi commotionem, erupiſſe, cùm verò aditus poſtea prohiberetur, ſubſtitiſſe.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cùm autem ſanguis fluat vel ex venis, vel ex arteriis, qui ex venis profluit, craſſior eſt, nigrior, obſcurior, & minus calidus, ac ſine maiore impetu & pulſu æqualiter effluit, ac minùs vires deficit, cæteris paribus. Qui autem ex arteriis prouenit, cum impetu exilit potiùs, quam fluit, aut calidior, feruens, tenuis, magis flauus, ſpumoſus, nec citra pulſus inſignem mutationem, ac virium imbecillitatem & deiectionem effunditur. Si maius vas ſit apertum, maiore copiâ & impetu ſanguis effluit, minore, ſi minus vas ſit vulneratum. Quæ autem vena vel arteria, & an vna vel plures ſint vulneratæ; ex Anatomicis cognoſcitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Hæmorrhagia nimia in vulneribus valde periculoſa eſt. Sanguis enim vitæ theſaurus eſt & cùm ſpiritus vitales euocentur, inde pulſus imbecillitatem, paruitatem, frequentiam, & inæqualitatem, & nonnunquam intermiſſionem, animi deliquium, ſyncopen, partium extremarum refrigerationem & ſudores, conuulſionem, ſingultum, delitia, & tandem mortem ipſam affert. Vnde Hippocrates, *5. aph. 3.* ait: *Ex copioſo ſanguinis fluxu conuulſio aut ſingultus accidens, malum.* Et *7. aph. 9. ex ſanguinis profluuio delirium, aut etiam conuulſio, malum.* Et quidem periculoſius eſt, ſi delirio conuulſio coniungatur, quàm ſi ſolum delirium adſit.

2. Imprimis verò id præſtat ſanguinis arterioſi effuſio, vtpote cum quo caloris influentis plurimum, & ſpiritus vitales, qui ad vitam conſeruandam maximè ſunt neceſſarij, effunduntur ac diſſipantur.

3. Præterea & ob id periculoſiora ſunt arteriarum, quàm venarum, vulnera, quia difficiliùs ſanantur & conſolidantur, propter ipſarum duritiem, motum perpetuum, ac ſanguinis arterioſi impetum.

4. Longè etiam periculoſiora ſunt arteriæ vulnera, maioremque & curatu difficiliorem hæmorrhagiam afferunt, quæ ſecundum arteriæ longitudinem, aut tranſuerſim vel obliquè inflicta ſunt, quàm quibus tota arteria diſciſſa eſt, vt ipſa experientia teſtatur, ita quidem, vt Medici ſuadeant, ſi hæmorrhagia ſiſti non poſſit, & arteria tota non ſit diſſecta, vt tota per tranſuerſum diſcindatur. Etenim ſi arteria tota per tranſuerſum ſit diſciſſa, in ſe contrahitur, eiúſque orificia conniuent, & propterea faciliùs coaleſcunt, & à carne circumiacente faciliùs teguntur, & occluduntur, neque dum arteria dilatatur, vulnus ita diſtrahitur. Si verò arteria ſecundum longitudinem, vel obliquè, aut etiam tota diſciſſa ſit, cùm aſſiduo dilatationis ac contractionis motu, moueatur, hoc motu & imprimis diſtenſione, vulnus magis dilatatur, & in qualibet diaſtole hiat, vnde ſanguis cum impetu effunditur & exilit.

Curatio.

Curatio. Vt in omni hæmorrhagia nimia, ita etiam in ea, quæ fit ex vulnere, duplex indicatio occurrit, vna, quam ipſa vaſa vulnerata ſuggerunt, quæ vnionem & glutinationem poſtulant; altera, quam hæmorrhagia ſuggerit, quæ ſi nimia ſit, & vires deiiciat, vt ſiſtatur, etiam antequam vaſa occludantur, & vniantur, poſtulat. Cùm enim ad vaſorum vnionem temporis ſpatium aliquod requiratur, atque interim æger de vita periclitari poſſit, ſtatim ſanguis ſiſtendus eſt.

Vt ergo ſanguinis, etſi vulnus vaſis nondum coalerit, fluxus prohibeatur, omnia ea præſtanda ſunt, quæ eius motum impedire ac inhibere poſſunt. Impeditur ſanguinis fluxus, ſi conuenientibus remediis & deligatione orificium vulneris occludatur. Quomodo ſi ſanguis cohiberi non poſſit, & per vulnus etiam quocunque modo clauſum perrumpat, ob ſanguinis maiorem impetum, omnia ea remouenda, quæ ſanguini impetum conciliare poſſunt, qualia ſunt ſanguinis nimia copia expultricem irritans, ira, potus vini, humores calidi & tenues effervescentes, motus, ſicut & arteriæ, ſi tota diſciſſa non ſit motus, membri ſitus decliuis, & ſimilia; quò pertinet etiam dolor & calor in parte, qui ſanguinem attrahit, & ſanguis ad partem vulneratam impetuosè ruens aliò auertendus.

Primùm ergo, vt vulneris orificium occludatur, danda opera. Fit autem hoc duobus modis, vel labiorum vaſis vulnerati coniunctione

coniunctione, vel orificij obſtructione. Labia vulneris coniunguntur vel digitis orificium vulneris tamdiu comprimendo, quouſque ſanguis grumeſcat, & ita ipſe vaſis orificiũ obſtruat, ac ora vaſis conniueant & ſubſideant, vel faſciis orificia inuicẽ adducendo. Verùm raro tamdiu digitum in vulnere detinere licet, donec ſanguinis grumus concretus orificium obſtruat; neq; id locum habet in arteriis vulneratis, cum arterioſus ſanguis ob tenuitatem, caliditatem, & arteriæ motum difficulter in orificio vulneris concreſcat. Neque etiam venæ, ſi ſint profundiores, facilè faſciis conſtringi, vel earum orificia digitis comprimi poſſunt. Tutiſſimum ergo eſt, operam dare, vt orificium vaſis ſanguinem fundentis obſtruatur. Id verò vt artificioſè fiat, digito orificium vulneris occludatur, quantum fieri poteſt; aut ſi ipſum orificium vaſis digitis attingi non poſſit, ramus ſanguinem fundens, qua ad vulnus tendit, proximè digito arctè comprimendus, & vulnus ab omni humiditate mundandum, ſicque ſtatim medicamentum ſanguinem ſiſtens imponendum. Quod vt rectè fiat, non temerè (qua in re à Chirurgis non rarò peccari vidi) vulnus magnâ medicamentorum adſtringentium mole ſaltem obruendum, ſed danda opera, vt ipſum orificium ſtatim arctè obturetur. Hoc enim niſi fiat, etſi magna moles huiuſmodi medicamentorum imponatur: tamen ſi orificium vaſis non ſit obturatum & obſtructum, per id ſanguis erumpit, & reliquum illum apparatum omnem eludit. Ad ſanguinem autem hoc modo ſiſtendum vix quicquam commodius eſt, vt quotidiana teſtatur experientia, quam fungus ille exſiccatus, quem crepitum lupi appellant, qui paſſim in vineis creſcit. Cùm enim naturæ ſit ſiccaſſimæ & ſanguinem effluentem, quod humida faciunt, quæ propterea ad ſiſtendum ſanguinem parum vtilia ſunt, non admittat, vt in vaſe ſubſiſtat & hæreat, facit. In primis verò vtiliſſimus hic eſt, ſi priùs filo conſtringatur, & onere impoſito vel torculari in ſe comprimatur, & cogatur. Ita enim poſtea vbi vulneri imponitur, ſe dilatat iterum, & orificium vulneris obſtruit.

Sanguinem ſiſtentia.

Si tamen huic ſoli fidere non libeat, pulueres aſtrictorij vulneri priùs inſpergi poſſunt. Galenus hoc medicamentum ad ſiſtendum ſanguinem præ reliquis commendat, & omnium, quæ nouerit, optimum eſſe, & mirari ſe ſcribit, *5. meth. med. c. 4.* ſi cui melius inuenire contingat.

♃. *Thuris* part. j. *aloës* part. ß. F. Puluis; huius q. ſ. miſce cum *albumine oui*, ad mellis conſiſtentiam. Miſturam hanc molliſſimis *pilis leporis* excipe, eámque vaſi & toti vulneri impone. Poſtea conuenlente modo faſciâ vulnus obliga, & tertio demum die ſolue. Vbi medicamentum adhuc vulneri adhæret, aliud adhuc ſuperponito. Sin priùs ſua ſponte linamentum decidat, radicem vaſis digito blandè comprimens, vt ſcilicet nihil confluat, hoc quidem ſuſpenſa manu adimito, alterúmque imponito. Quouſque enim medicamentum à ſanguine fuerit remollitum, non probè ſedata fluxio eſt. Vide Galenum, *loco allegato*.

Sunt tamen & alij pulueres etiam vtiles.

Vt ♃. *Boli Armen. ſang. dracon. thuris, aloës ſuccotrinæ*, part. æqual. F. puluis.

Guil. Fabricius ſæpe hunc feliciter vſurpauit.

♃. *Farinæ volatilis*, Vnc. iij. *ſang. dracon. thuris*, ana Vnc. ß. *boli Oriental. terræ ſigill.* ana Drach. ij. *gypſi* Drach. vj. *ranar. aquatil. præparat.* Vnc. j. *muſci crany human.* Vnc. ß. *pilor. lepor. minutiſſ. inciſor.* Drach. j. *pulu. album. ouor. in Sole diligenter exſiccat., ſpumæ maris, ſpongiæ nouæ torrefact.* ana Vnc. ß. Miſc. F. puluis ſubtiliſſimus.

Vel ♃. *Muſci pruni ſylueſtr. rad. vrticæ, ſerpentariæ*, ana ℥. ß. F. puluis, qui vulneri inſpergatur.

Vel ♃. *Vitriol.* pulueriſ. q. ſ. includatur linteolo, & vulneri imponatur.

Vel ♃. *Aloës, thuris, farinæ volatilis, telar. aranear. boli Armen. pilor. lepor.* ana Drach. j. F. puluis.

Vel *vrtica mortua* pulueriſetur, & vulneri inſpergatur.

Neque ab vſu iſtorum medicamentorum deſiſtendum, donec caro, quæ gignitur, circa vas ſit producta, vt eius orificium claudat. Hoc enim niſi fiat, ſemper adhuc hæmorrhagia metuenda eſt.

Aqua contra hæmorrhagiam, Magati.

Cæſar Magatus, *lib. 1. cap. 63.* miros effectus præſtare hanc cum *albuminibus ouorum* ſubactis permixtam aquam ſcribit.

♃. *Succi plantag. vuæ acerbæ, cydonior. granatorum acidorum, aceti ex vino nigro*, ana ℔. j. *ſucci expreſſi ex ſtercore aſinino recent.* ℔. j. *album. ouor. ſubact.* num. xxx. *equiſeti, fragariæ, piloſellæ, linguæ ſerpentinæ, Trinitatis, pyrolæ, vincæ peruincæ, potentillæ, auriculæ vrſi recent.* ana M. j. *rad. recent. conſolid. maior.* ℔. j. *centaur. magni* ℔. ß. *cortic. granator. balauſtior. gallarum quercus immaturar. gummi Arab. tragacanthi, ſarcocollæ, thuris albi gummoſi*, ana Vnc. ß. *rad. tormentillæ, biſtortæ, boli Arm. terræ ſigill. ſang. dracon. terræ Samiæ*, ana Drach. iij. Miſce, contuſis contundendis, & pulueriſatis pulueriſandis, poſt triduanam macerationem duplici vaſe eliciatur aqua ſecundùm artem. Verùm dubitò, an aqua hæc deſtillata inſignem vim adſtringendi habeat, cùm ea pars medicamentorum ſimplicium, in quibus eſt vis adſtringendi, vix per alembicum adſcendat.

Aqua aluminis.

Efficacior eſt aqua ex alumine deſtillata, hoc modo.

♃. *Aluminis optimi*, q. v. pulueriſatum veſicæ bubulæ indito, & aquæ calidæ in aheno iniicito, vt alumen diſſoluatur, Aquam hanc per alembicum deſtilla, opus tamdiu continuando, non vlterius, vſque dum caput mortuum in fundo reſideat. Quod de nouo deinde eſt in veſica bubula diſſoluendum, vſque dum tota ſubſtantia aluminis in aquam fuerit per deſtillationem conuerſa.

Quod ſi his non ſiſtatur ſanguis cauſticis nonnulli vtuntur, quæ cruſtam inducunt, atque ita eius beneficio vaſis orificium claudunt. Verùm modus hic ſatis tutus non eſt. Cùm enim quantum particulæ adustum eſt in cruſtam, tantum parti de naturali carne decedat; cùm cruſta decidit, iterum orificium vaſis nudum & carne deſtitutum relinquitur, & ſæpe noua hæmorrhagia, quæ non facilè ſupprimi poteſt, excitatur. Ex his tutiùs vſurpari poſſunt, quæ vſta, vim cauſticam obtinent, non vſta vim inſignem adſtringendi, vrendi verò paruam habent, quale medicamentum eſt *Vitriolum* crudum, quod propterea nonnulli crudum in puluerem redactum vulneribus ad hæmorrhagiam ſiſtendum inſpergunt: alij verò in aqua diſſoluunt, & lintea hac madefaciunt, ac vulneri imponunt. Et in primis calchantum ſeu pulueriſatum, ſeu in conuenienti liquore diſſolutum, vtile eſt in vulneribus, vbi neque digiti compreſſione, neque fungo illo, qui crepitus lupi appellatur vel etiam, ſi opus ſit, vſtione, orificium vaſis claudi poteſt. Chalcanthum autem, præcipuè in liquore diſſolutum, & vas ipſum læſum penetrat. Cauendum tamen, ne nerui ſi adſint, lædantur. Ideóque in talia profunda vulnera, ſi adſint nerui, potiùs alia medicamenta ſanguinem ſiſtendi vim habentia, per clyſteres auriculares, ſeu inſtrumenta idonea iniicienda.

An in hæmorrhagia vulnerum, cauſticis vtendum.

Vitrioli vis in hæmorrhagia.

Interim tamen vtile fuerit & vniuerſalia quædam præſidia, quæ ad ſanguinem ſiſtendum faciunt, adhibere, reuellentia nimirum, intercipientia, & medicamenta quædam interna ſanguinem ſiſtentia.

Reuellunt, venæſectio in loco contrario inſtituta, quæ tantùm inſtitui debet, vbi hæmorrhagia non eſt magna, & vires validæ. Vt tamen vires conſeruentur, & expeditior fiat reuulſio, ſanguis non vnâ vice euacuandus, ſed pluribus.

Venæſectio.

Si verò vires venæſectionem non ferant, cucurbitulæ tum ſiccæ, tum ſcarificatæ, prout opus, in locis remotis & oppoſitis affigendæ.

Intercipientia verò adhibentur ſanguinem ad partem affluentem repellendi, ac incraſſandi cauſſa, viáſque per quas fluit, anguſtiores reddendi. Talia autem applicanda vaſis, per quæ ſanguis ad partem vulneratam tendit, & ita ſupra partem verſus vaſis radicem, præcipuè, vbi fieri poteſt, locis exterioribus, vbi venæ ſub cute ſaltem latent, nec multâ carne teguntur; de quo Hippocrates, *5. aphor. 23. Frigido in his vtendum, vnde fluit aut fluxurus ſanguis eſt, non quidem eodem loci, ſed ad ea loca, vnde influit, admoto: & ſi quæ partium inflammationes aut deflagrationes ad rubrum ſanguinémve colorem tendunt, recenti effloreſcente ſanguine, iiſdem ipſis adhibito.* Parantur autem è medicamentis frigidis & adſtringentibus; *poſca, vino auſtero, aq. roſ. plantaginis, quercus, ſolani, farina hordei, pulu. myrtillorum, bolo Armeno, ſang. draconis, maſtiche, fl. roſ. rub. balauſtiis, albumine oui.* E quibus varia parantur medicamenta quorum formulæ ſuprà, *part. 1. c. 5.* inter defenſiua in inflammatione ſunt propoſita. Medicamento impoſito, faſciâ, quæ verſus radicem venam ſtringat, pars deliganda, & ligatura ante tertium vel quartum diem, aut non priùs ſoluenda, donec ſanguis ſiſtatur. Auicennas, *quarta quarti, tr. 2. c. 18.* hoc medicamentum, quod non ſolùm vrendi, ſed & adſtringendi & carnem generandi vim habet, proponit.

Intercipientia.

♃. *Chalcanthi, gypſi ſubtiliſſimè pulueriſ. & per ſetaceum cribrati*, ana Drach. xx. *thuris pulueriſ.* Drach. vj. *aloës, glutini ſitei*, ana Drach. viij. *arſenici* Drach. iv. (mallem hîc *mercurium ſublimatum* ſumere: cùm multi rerum Chymicarum & metallicarum ignari, ſæpe vbi ſublimatum in genere legitur, & Mercurius ſublimatus intelligendus eſt, ipſi Arſenicum ſubſtituant.) Omnia ſubtiliſſimè pulueriſentur, linimento excipiantur, & orificio vaſis imponentur. Nonnulli huic medicamento *ſanguinem draconis & hypociſtidem* addunt.

Interna verò medicamenta ſanguinem ſiſtentia ſunt vel frigefacientia & incraſſantia, vel narcotica. Frigefacientia & incraſſantia parantur è *myrto, roſis, portulaca, lactuca, berberis, ribes, cichorio, cydoniis, granatis, tormentilla, coralliis, bolo Armeno, terra ſigillata*, è quibus pulueres, aquæ, ſyrupi, & hinc potiones, & electuaria parantur.

Sunt etiam quædam, quæ occultâ proprietate ſanguinem ſiſtere dicuntur: quomodo *aqua fragorum* ad hæmorrhagias commendatur. Et *Et radix pſeudomelanthij* ſub lingua detenta ſanguinem ſiſtit. Nonnulli & *radices cichorij fl. albo* commendant. Alij *iaſpidem* vel *lapidem hæmatiten* in manu tenere præcipiunt.

Stupefacientia non facilè exhibenda niſi vires conſtent, ne ex ex profuſione ſanguinis labentes, ampliùs deiiciantur; ideóque ſi eæ id ferant, granum vnum vel alterum *laudani opiati* exhibendum.

Vt ſanguis autem ſuppreſſus maneat, non parum facit partis vulneratæ ſitus, qui talis eſſe debet, vt membrum ſurſum ſpectet, ac dolore careat. Nam dolor facilè ſanguinem attrahit, & vt iterum erumpat facit, & ad locum decliuem ſanguis faciliùs fluit.

Si hoc modo ſanguis non ſiſtatur, vinculum vaſi ſanguinem fundenti,

fundenti, in primis verſus radicem, quà ramus hepar vel cor ſpectat, iniiciendum docent, nudandáſque venas vel arterias, ac hamo prehendendas eſſe, mox filo, præſertim ſerico, ligandas, & fortiter ſtringendas, hinc vulnus carne implendum, priuſquàm vinculum decidat, præcipiunt. Niſi enim caro prius locum, qui circa vas eſt impleverit, ipſúmque vaſis orificium clauſerit vinculo decidente facilè iterum hæmorrhagia ſequitur. Verùm hæc faciliùs præcipiuntur, quàm præſtantur & opere perficiuntur. Si vena vel arteria vulnerata ſanguinem fundens tota diſcindi poſſit, ſanguis faciliùs ſiſtitur. Recedit enim & in ſe contrahitur vas ex vtraque parte, & à circumiacentibus corporibus eius orificium tegitur ac clauditur.

Verùm tutiſſima & faciliima, ſi rectè inſtituatur, ſanguinem ſiſtendi ratio eſt, quæ fit per medicamenta ſanguinem ſiſtentia, & orificium vaſis claudentia, quæ antea propoſuimus.

Vbi ſanguis ſubſtiterit ante tertium diem vulnus vix ſoluendum; & ſi vulnus ſolvatur, tamen ſi ſanguis fluxus adhuc metuatur, non planè tollendum medicamentum, ſi à pure & ſanie nondum ſit madidum. Si verò madidum ſit, & ſponte ferè decidat, aliud imponendum, ſi adhuc fluxus ſanguinis metuatur. Qua in re tamen cautè agendum, & alterâ manu pars vaſis verſus radicem comprimenda, vt ſanguinis fluxus prohibeatur, alterâ verò manu medicamentum detrahendum, vulnus madidum detergendum, & nouum medicamentum imponendum.

Si verò vaſa interna vulnerata ſint, vt nec ligaturâ conſtringi, nec medicamentis impoſitis obſtrui & obturari poſſint medicamenta, ex iis quæ ſanguinem infrigidandi, incraſſandíq; vim habent, quæque modò propoſuimus, paranda, victúſque ſimilis, vt diximus, præſcribendus.

Vbi verò iam ſanguis ſubſtiterit, & in grumos concreverit, danda opera ne putreſcat, ſed diſſolvatur; quod quâ ratione præſtandum ſit, dictum eſt *lib. 2. part. 2. cap.* 6. & ſupra, *part. 1. cap.* 16. quæ ibi videantur. Hoc enim capite ſolùm de hæmorrhagia vulnerum ſiſtenda agere, nobis propoſitum eſt.

Diæta.

Diæta. Diæta etiam ita ordinanda, vt ſanguinem ſiſtat, ideóque cibi parandi ex *oryza, amylo, hordeo, pyris, ribes, cydoniis, ſorbis, meſpilis, lactuca, endiuia.* Abſtinendum à vino. Cavendum ab ira, & animi commotione, & motu vehementiore; ideóque adverſarius, qui ægrum vulnerauit, non admittendus.

CAPVT XV.

De vulneribus neruorum & tendinum in genere, de punctura neruorum.

Neruorum vulnera. DEinde & neruorum, tendinum ac ligamentorum vulnera ita comparata ſunt, vt peculiare quid in eorum curatione attendendum veniat. Nervos primò, vt & tendines quod attinet, (nam quæ de neruis dicemus & tendinibus applicari poſſunt) alterius naturæ ſunt quàm caro, ideóque etiam, vt poſtea dicetur, alia, quàm caro vulnerata, medicamenta requirunt; præterea ſenſum, vt & tendines, exquiſitum habent, & propterea læſi dolores & conuulſiones pariunt. Sunt autem vulnera neruorum duplicia, punctura, & inciſio, prout inſtrumentum vulnerans punctum vel cæſum vulnus infert.

Signa Diagnoſtica:

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur autem nerui vulnus primò ex loci vulnerati conſideratione, & ex anatomia, quæ, quibus membris nerui inſerantur, docet. Qua de cauſſa etiam conſiderandum, an vulnus ſit in capitibus muſculorum, an verò in finibus eorundem, an ſupra articulos, vel in ipſis articulis. Si enim in muſculorum capitibus ſit, neruum; ſi in finibus, & prope articulos, tendinem vulneratum eſſe, indicio eſt. Deinde ex dolore vehementi, qui ſtatim poſt acceptum vulnus ægrum infeſtat, niſi neruus tranſverſim totus ſit diſſectus. Habent enim nerui exquiſitum ſenſum, & propterea iis punctis ſtatim in parte vulnerata dolor vehemens oritur, & hinc inflammatio; & cerebro in conſenſum tracto, ſæpe convulſiones & delitia excitantur. Tendines verò etſi minùs exquiſito ſenſu præditi ſunt, qui tamen & ipſi ſenſu non carent, itidem iis punctis dolores, & hinc conuulſiones excitantur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Omnia nervorum vulnera periculoſa ſunt, propter ſenſum exquiſitum quem habent, & conſenſum cum cerebro. Punctura tamen periculoſior eſt, quàm ſectio, vt poſtea dicetur.

2. Tendinum vulnera minùs periculoſa ſunt, quàm neruorum.

3. *Conuulſio quæ in vulnus incidit, lethalis eſt.* 5. *aphoriſ.* 2. Quod de partium neruoſarum vulneribus intelligendum. Θανάσιμον tamen, ſeu *lethale*, vt Galen. *in comm.* explicat, hîc non id, quod ex neceſſitate & ſemper mortem affert, ſed quod periculoſum eſt, & crebrò admodum mortem affert, ſignificat.

4. *Quibus ſunt cum vulnerib.* (neruorum puta) *tumores conſpicui, ij non admodum conuelluntur, nec inſaniunt. Quibus verò repentè euanuerint, ſiquidem poſticâ parte fuerint ſit, conuulſiones & tetanus accidunt: ſi vero anteriore, inſania, lateris dolor acutus, empyema, dyſenteria, ſi rubicundi fuerint tumores.* 5. aph. 65.

5. Imò aphor. 66. *ſect.* 5. ſuprà de vulneribus in genere allegatus, hîc in primis locum habet: *Si magnis & prauis exiſtentibus vulneribus tumor non conſpiciatur, ingens malum.* In nullo etiam vulnerum genere faciliùs excitantur inflammationes, quàm in vulneribus neruorum. Ideóque ſi adſit fluxionis cauſſa & occaſio, nec tamen tumor ſuperueniat, materiam vel à medicamentis repellentibus aliò pelli, & in penitiorib. partib. detineri, vel à natura aliò trudi indicio eſt.

6. Sæpe tamen nulli tumores in eiuſmodi vulnerib. apparent, ſi nimirum Medicus omnes fluxionis cauſſas adimat, aut natura ipſa impetum humoris ſedet. Et omnino bene ſperandum eſt, ſi vſque ad ſeptimum nihil mali ſuperueniat. Signum enim eſt, Naturam humorum motum & exagitationem ſedaſſe. De quo Gal. 3. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 2. *Si vſque ad quintum vel ſeptimum morbi diem nec phlegmone tentetur, vtérque prorſus dolore, nullam ſentiat tenſionem, in poſterum tutus erit.*

7. Nerui vulnerati putredinem quoque facilè concipiunt, cùm calorem maximè debilem habeant, & ſiccæ naturæ ſint & ab humidis facilè lædantur; vnde aqua & oleum nervis inimica ſunt. Neque iſta putredo & corruptio ſaltem in parte vulnerata continetur, ſed & partibus vicinis, imò remotioribus communicatur. Vnde vulneratâ manu, aut digito, in brachio & humero; vulnerato crure, in femore non ſolùm dolores, ſed & abſceſſus fieri ſolent, neque ſaltem vni lateri, ſed & oppoſito malum communicatur. Imò in toto corpore humores corrumpuntur, vnde febres, laterum dolores, & dyſenteriæ excitari ſolent. Et quod hoc loco non prætereundum, non ſemper inflammationis aut putredinis adſunt indicia; imò nec dolores vehementes adſunt, ſed ſæpe latenter & ſubitò conuulſio inuadit. Materia enim vitioſa ſubtilis & praua latenter per neruos ad cerebrum defertur, vt in epilepſia id fieri videmus, à partib. extremis aurâ venenatâ ſine inſigni dolore in partib. per quas tranſit, adſcendente. Cuius rei multa exempla occurrunt, vt vulnerati, ſine dolore & inflammatione, ſubitò conuulſione correpti interierint. Itaque in neruorum vulnerib. etſi inflammatio nulla adſit, tamen non fidendum, ſed curatio diligenter inſtituenda.

Curatio.

De nervorum vulneratorum curatione diligenter agit Gal. 6. *meth. med. cap.* 2. In omni verò neruorum vulnere, cùm dolor & inflammatio facilè immineat, danda opera, vt dolor leniatur, & inflammatio prohibeatur. *Curatio.* Ideóque ſi opus ſit, & ſanguinis miſſione, & acrium ac tenuium humorum expurgatione, eorum affluxus ad partem affectam inhibendus. Ipſum verò vulnus, vt excrementa liberè effluere poſſint, apertum ſervandum. Potiſſima enim in vulnerib. neruorum doloris cauſſa, eſt materia excrementitia concluſa, quæ diutius retenta qualitatem prauam acquirit, neruóſque vellicat & putrefacit. Itaque medicamenta quæ *ἔναιμα* dicuntur, & vulneribus cruentis ac partium carnoſarum conueniunt & citò vulnus claudunt, hîc non conveniunt. Non conueniunt quoque aqua calida & frigida; cùm vt Hippoc. 5. *aph.* 18. ſcribit, *frigidum ſit inimicum oſſibus, dentibus, neruis, cerebro, dorſali medullæ; calidum verò amicum.* Imò nec alia medicamenta actu frigida neruis vulneratis admouenda. Cùm enim nerui partes ſint exangues pauco innato calore præditi, & exquiſitiſſimo ſenſu donati, frigido, quod eſt mordax & dolorificum, vt Hippocrates, 5. *aph.* 20. ſcribit, faciliime offenduntur; vt etiam Galenus, 6. *meth. med. c.* 3. docet. Sed nec tepida ſatis commoda ſunt. De quibus Galenus, 6. *de compoſ. med ſec. gen. cap.* 2. *Oleum quo fouemus, ſatis calens eſſe, ne talem vulneratam partem offendat. Sicut enim frigidum huiuſmodi affectibus eſt maximè contrarium: ſic tepens non omnino vtile.* Et poſt: *Propter quod & ego fomentum ex oleo calente ſatis vſurpare malui, tepidum ſemper vitans; hoc autem magis frigidum.* Si tamen neruus ſit detectus, Galen. tepida magis, quàm valde calida adhibet, 6. *meth. med. cap.* 3.

Etſi verò ad dolorem leniendum, calidum humidum ſit vtiliſſimum: quia tamen ſub humectantib. nerui facilè putreſcunt, neruorum vulnerib. accomodatiſſima medicamenta ſunt, quæ in actiuis ſunt temperata, aut nonnihil ad calidum accedunt, in paſſiuis verò ſiccant, & partium tenuium, quæ calorem neruorum debilem roborent, excrementa abſumant & exſiccent. De quo Gal. 6. *meth. med. cap.* 2. *Facultas medicamentorum neruorum vulneratorum tum tenuis eſſe debet, tum modicè excalfaciens, & quæ ſiccare citra dolorem poſſit, cùm ſola hæc*

trahere

trahere ex profundo ſaniem, neque contractâ neque demorſa particulâ poſſit. Et pòſt: *Nerui vulnerati in diuerſa postulant, quæ tepidum calorem excitent, & valenter ſiccent, & quæ ex ſubſtantia ſua natura & trahendi vim habeant, & tenuium ſint partium.* Idem docet 3. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 2. Et talia medicamenta etiam hoc habent beneficij, vt licèt facultate ſiccandi ſint prædita, orificium tamen vulneris non conglutinent; cùm & vim attractricem habeant, & adſtrictoriâ deſtituantur. Naturæ tamen vulnerati habenda eſt ratio, & mollioribus corporibus debiliora, duris fortiora ſunt adhibenda. Habenda quoque eſt ratio materiæ exſiccandæ, & pro copia humiditatis conuenienter ſiccantia eligenda. Nam vt Galen. *proximè alleg. loco 3. de compoſ. med. ſec. loca, cap. 2.* ait, copioſa humiditate auctum inſigniter exſiccante, paruâ, modicè hoc faciente, quemadmodum multâ, admodum reſiccante, non tamen extremè neque in ſummo exſiccari deſiderat. Siccitati enim quantitatem humiditatis copiâ reſpondere conuenit. Si quæ etiam ſint ex medicamentis exſiccantib. & tenuium partium ad vulnera neruorum vtilia, quæ adiunctam habent inſignem caliditatem & acrimoniam mordacem, ac propterea dolorem facilè ac fluxiones excitare queunt, qualia ſunt balſama deſtillata, ſpiritus, olea: eorum caliditas & acrimonia, ſi ſpontè ſtatim euaneſcat, id quod in ſpiritu vini accidit, aliorum permiſtione temperanda & mitiganda.

Medicamenta autem talia neruis vulneratis vtilia proponit Galenus, 6. *meth. med. cap.* 2. & 3. *de compoſ. med. ſec. gen. cap.* 3. 4. & 7. & proponentur etiam mox *de neruorum punctura.*

Vt verò dolor leniatur, partis temperies ſeruetur, & affluxus humorum ac inflammatio prohibeatur, non ſolùm conuenientia medicamenta parti affectæ imponenda, de quibus mox dicetur, ſed & partes à vulnere vſque ad principium neruorum intermediæ oleo calente ſunt inungendæ & fouendæ, *ol. lumbricorum* ſcilicet, *liliorum alborum, vulpino, coſtino, de caſtoreo,* & ſimilibus. Id quod Gal. 6. *method. cap.* 3. præcipit, & propterea ſi neruus ſit ex iis, qui in collo prodeunt, brachium à vulnere vſque ad axillas & collum inungendum. Si verò neruus ſit ex iis, qui in crure habentur, bubones & inguina inungenda, aſcendendúmque per ſpinam ad caput & collum.

Verùm cùm prognoſtica, vt & medicamentorum iſtorum vſus nonnihil variet, ſi neruus punctim vel cæſim vulneratus ſit, de punctura & inciſione neruorum in ſpecie dicemus, è quibus quæ in genere de curatione vulnerum neruorum dicenda videbantur, clariùs patebunt.

De Neruorum punctura.

Punctura neruorum.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcitur autem neruum punctim vulneratum eſſe, ex ipſo teli genere, & vulneris conditione, ſi nimirum id anguſtum ſit, nihilominus ſtatim grauis dolor ſubſequatur, atque hinc pulſatio, inflammatio, febris, conuulſio: quæ ſymptomata neutiquam accidunt, vbi neruus ex toto præciſus eſt. Nam cùm neruus totus tranſuerſim diſſectus, ampliùs cum cerebro non continuetur, id in conſenſum trahere nequit, atque ita dolor & conuulſio excitari non poteſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Punctura neruorum inter neruorum vulnera periculoſiſſima eſt. Nam, vt Galen. *art. med. cap.* 92. ſcribit, *Nerui & tendinis punctura propter ſenſus vehementiam, & quoniam hac pars principio continuatur, prompta eſt ad neruorum conuulſionem excitandam, ac tunc præſertim, cùm nihil exſpirat, obcæcato cutis vulnere.* Et 6. *meth. med. cap.* 2. *Vbi punctus eſt neruus, neceſſe eſt dolorem inuadere, quàm reliquis partibus maiorem, tam ex neceſſitate superuenire phlegmonen neceſſe eſt.*

2. Eò tamen periculoſior eſt nerui punctura, quò in corpus impurius & malè diſpoſitum incidit. De quo Gal. 6. *de loc. affect. c.* 2. ſcribit: *Quod ſi quis, cui vulnera facilè ſaneſcunt, acu pungatur, is, etſi citra medicamentum, nudóque membro ad opera conſueta abeat, nihil mali ſentiet: ſi verò cui vulnera difficulter ſanantur, & qui vel plethoricus eſt, vel vitioſis ſuccis premitur, is primò quidem dolebit, pòſt etiam tum pulſu particula infeſtabitur, tum phlegmone.*

3. Si neruorum puncturis tumor apparet, & poſtea diſpareat & euaneſcat, conuulſio ac delirium oriuntur, vt antea è 5. *aphor.* 65. dictum.

Curatio.

Curatio.

Quæ in aliarum partium vulneribus omnibus Indicatio communis eſt, id nimirum, quod ſolutum eſt, eſſe vniendum, ea & in neruorum punctura locum habet. Quia tamen, vbi punctus eſt neruus, propter ſenſus quem habet, acrimoniam, maior, quàm reliquis partibus, dolor accedit, & hinc inflammatio: in neruorum punctura id in primis Medico agendum, vt dolor præcaueatur & mitigetur, ac inflammatio prohibeatur. Id autem prohibetur, ſi excrementa in vulnere, quæ dolorem afferre poſſunt, non cumulentur. Non cumulabuntur autem, ſi ex toto corpore vitioſi humores ad vulneratum locum non confluunt, & ſi quæ in vulnere colliguntur, in eò non retineantur, ſed ſtatim euacuentur. Quod præſtabitur, ſi cutis, vt & carnis quæ neruo incumbit, vulnus apertum ſeruetur, aut ſi vulnus non ſat ſ patet, amplius reddatur, & cutis latiùs duabus ad angulos rectos ſectionibus incidatur, vt per id excrementis, quæcunque in vulnere generantur, liber exitus pateat.

Itaque in neruorum punctura tria in primis agenda ſunt: corpus à vitioſis humorib. purgetur, dolor leniatur, excrementis exitus paretur, eáque tollantur.

Quâ ratione corpus vniuerſum purgandum ſit, ſæpius dictum. Parti verò vulneratæ medicamenta imponenda, quæ & dolorem mitigent, & ſaniei exitum parent, inque alto latentia excrementa forás trahant; & ſi vulnus nimis anguſtum ſit, id vel ſectione decuſſatim factâ, ita vt punctura ſit ſectionum centrum, vel turundis, quæ cutem dilatent, neruum tamen non tangant, ampliandum.

Ad dolorem tamen leniendum, nec aqua calida, nec calida & humida conueniunt; cùm aqua & frigida omnia ſint neruis inimica, & calida ac humida facilè putredinem in neruis excitent; ſed potiùs vtendum oleo tenuis ſubſtantiæ, vt *lumbricorum.* Vtile etiam fuerit partem circa vulnus oleo calente tenuiſſimarum partium, non adſtringente, inungere; aut ſi talis copia non detur, oleo lilior. alb. lumbricor. vel chamæmel. anethino, de meliloto. Quòd ſi dolor nondum ceſſet, & inflammatio immineat, commodum fuerit cataplaſma aliquod ad dolorem leniendum imponere, paratum è *farina hordei, fabarum, erui, lupinorum, betonica, flor. chamameli, oleo bene maturo.* Talia enim cataplaſmata dolorem ſedant, exſiccant, & diſcutiunt, putredini reſiſtunt, calorem natiuum fouent ac roborant, & proinde in vulneribus neruorum & tendinum vtiliſſimè adhibentur; & in primis talia vſurpanda, cùm nerui inflammari & putreſcere incipiunt, & tunc cataplaſmata illa cum oxymelite vel lixiuio paranda, ac ea ferè curatio inſtituenda, qualis gangrænæ incipienti conuenit.

Itaque in eo omnes Autores conſentiunt, & praxis ipſa atque experientia id docet, in puncturis neruorum eſſe abſtinendum à frigidis, adſtringentibus, humidis, & vtendum eſſe calidis, ſiccis, tenuem ſubſtantiam habentibus, ſeu, vt Gal. ait, eò omne conſilium dirigendum, vt medicamentorum facultas ſit tum tenuis, tum mediocriter excalfaciens, & quæ ſiccare citra dolorem poſſit. Nam ſola hæc trahere ex profundo ſaniem, neque contractâ, neque demorſa particulâ, poſſunt.

Verùm etſi hoc quidem extra dubium ſit, medicamenta, quæ puncturis neruorum adhibentur, talem, qualem modò diximus, facultatem habere, nimirum ſaniem exſiccare & diſcutere, atque ex alto trahere: an tamen præterea nihil agant, nullóque alio fine adhibeantur, de eo dubito. Et vt id faciam, ea quæ ſuprà *c.* 8. de ſarcoticis dicta ſunt, faciunt. Cùm enim eo loco monſtrauerim, non abſurdum eſſe ſtatuere, ſarcoticorum medicamentorum eum in primis eſſe vſum, vt calorem cuiuſcunque partis roborent, vt natura in carnis generatione eò rectiùs ſuum officium præſtare poſſit: in primis in neruis, tendinibus & ligamentis vulneratis neceſſarium eſt. Cùm enim eorum calor longè debilior ſit, quàm partium carnoſarum, in vulneratis is adhuc magis debilitatur, & proinde alimentum affluens rectè coquere, & ſibi aſſimilare non poſſunt, ac proinde id in ſaniem mutatur, & quò maior eſt debilitas, eò copioſiùs talis ſanies effluit. Præterea cùm neruoſæ partes exquiſitum ſenſum habeant, facilè dolore corripiuntur, cuius occaſione ex reliquo corpore vitioſi humores confluunt. Hinc ſæpe accidit, vt ex articulis vulneratis, in primis in cubito vel genu, præcipuè ſi accedat inflammatio, nullum pus laudabile generetur, ſed magna ſaniei copia effluat, quam Chirurgi noſtrates *das glied vvaſſer,* aquam articularem, nominant, atque imperitiores ipſius articuli geminum humorem eſſe exiſtimant, & propterea eius effluxum, neſcio quibus medicamentis, obſtruere conantur; cùm tamen in omnibus totius corporis articulis non tantum humoris contineatur, quantum vnâ die è tali vulnere interdum effluit, & fluxus ille nullo modo ſiſti poſſit, niſi parti vulneratæ ſua temperies naturalis reſtituatur: de quo etiam monet Io. Langius, *in præfat. epiſt. med.* & *lib.* 2. *epiſt.* 3.

Talia autem medicamenta, quæ experientia neruorum & tendinum vulneribus, in primis puncturis vtilia eſſe docuit, ſunt *oleum* bene maturum, bimum potiùs quàm recens, *lumbricorum, rutacrum, lil. alb. coſtinum, de caſtoreo; terebinthina,* (ſola in pueris, fœminis, & qui molliore ſunt corporis habitu, in ſiccioribus verò, cui aliquid *euphorbij* admixtum ſit,) *ammoniacum, galbanum, radix ariſtolochia rot. dictamnus,* & omnes radices amaræ ſine adſtrictione; *propolis,* eodem modo vel ſola, vel cum *euphorbio*; loco euphorbij & *ſagapenum* admiſceri poteſt, *oleum deſtillatum terebinthina, lacryma abietina, balſama artificialia alia.* Commendat etiam Galenus emplaſtrum, quod paratur ex *cera* part. j. *terebinthina, picis,* ana part. dimid. *euphorbij* part. xij. de quo videatur Galenus 6. *meth. med. cap.* 2. vbi diligenter & prolixè de euphorbij in neruorum vulneribus vſu agit, quorum ſumma eſt, Cùm vſum euphorbij menſurâ neruo comprehendere poſſit, cùm pro-

pter variam euphorbij ætatem, tum propter varias naturas corporum; attendendum eſſe, quale ſit euphorbium, an recens, an vetus, & quâ proportione miſcendum. Vetus enim quod nouo flauius & pallidius eſt, ſed conſiſtentia durius & ſiccius; minùs efficax eſt, & quamvis ad annum tertium vim aliquam retinet, quarto, quinto, aut ſexto iam exſoluitur, & procedente tempore planè elangueſcit. Recens itaque cum *cera* triplo commiſcetur.

Vt ℞. *Euphorbij* ℥.j. *ceræ* ℥.iij. *olei* ℥.x. vel xij.

Veteraſcens autem copioſiùs admiſcendum, & pars vna ac dimidia adiicienda, vel etiam duæ: trinum autem vel quadrinum, vel duplicatum prioris pondus, vel æquale ceræ. Quâ in re tamen vſus attendendus. Si enim vulneratus ipſe morſum ſenſiſſe dicat, & partes puncturam ambientes callidæ appareant, tum ipſa punctura magis, quàm par eſt, tumida, & ora inflammata one ſubafficiantur: medicamentum iuſto fortius eſt, & propterea vel olei copioſioris miſturâ eius vis remittenda, vel vetuſtius euphorbium ſumendum. Si contrà eueniat, vis medicamenti adaugenda, vel copioſiore, vel recentiore euphorbio admixto. Quæ enim miſtura triplum ceræ habet, valentiſſima eſt; quæ quintuplum, inualidiſſima, quæ quadruplum, mediocris.

Galenus, vt ex 3. *de compoſ.med.ſec.gen.cap.*2. videre eſt, & alia vſurpanda cenſuit, *ſulphur viuum*, *calcem viuam lotam*, *arſenicum*, *ſandaracham*, *pompholyga*, *ſquammam æris*, *chalcitidem vſtam*. Sed in his omnibus ſaltem vim ſiccandi ſpectauit, & talia ſolùm medicamenta componere voluit, quæ excrementa è vulneribus neruorum euocarent & abſumerent. Verùm mihi, vt antea dictum, probabilius videtur, talia medicamenta eſſe eligenda, quæ calidum natiuum neruorum, quod tùm per ſe, tùm maximè in vulneratis neruis debile eſt, ſimul roborent & augeant.

Itaque recentior ætas longè tutiora medicamenta tam arte Chymicâ parata, quàm è peregrinis regionibus allata, imò & in noſtris obuia, & quæ citra dolorem, quem facilè fortiora illa antiquorum inducunt, officium ſuum faciunt, quæque ſeu neruus denudatus, ſeu tectus ſit, tutò applicantur, (cùm in neruo denudato antiqua illa omnia tutò adhiberi non poſſint) inuenit, qualia ſunt *balſamum Peruuianum*, *ol. deſt. laterum*, *reſina*, *terebinthina*, & *abietina*, *cera*, *oleum* ſeu *balſamum hyperici*, *ſpiritus vini*, *gummi elemi*, *tacamahaca*, *caranna*: quæ omnia eam, quam à Galeno, & antiquis propoſita obtinent, corrodendi vim non habent, & ſimul vim balſamicam, vt Recentiores loquuntur, quâ illa deſtituuntur, obtinent, & non ſolum excrementa abſumunt, ſed & calorem natiuum partis vulneratæ valde roborant, & omnia neruis amica ſunt. Cæſar Magatus, *lib.*2. *de vulneribus*, *c.*5. has formulas tradit:

℞. *Ammoniaci*, *opopanac.* *ſagapeni aq. ardenti ſolutor.* *propoleos*, *terebinth.* ana Vnc. ß. *ol. tenuium partium*, *bimi aut trimi*, *in quo lumbrici terreſtres bullierint*, ℥. j. ß. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Terebinthinæ claræ*, *lacrymæ abietinæ* ana ℥.ij. *tacamahacæ* ℥.ß. *carannæ* ʒ.ij. *balſami Peruuiani* ʒ.iij. *propoleos* ʒ. vj. *ol. noſtri de hyperico* ℥.j. M.F. Vngu.

Vel ℞. *Sagapeni*, *opopanacis*, *propoleos*, an. ℥.ß. *tacamahacæ*, ʒ.iij. *ol. ſtillat. terebinth.* vel *lacrymæ abietinæ*. Vnc. j. *ſulphuris ignem non experti* ʒ.j.ß. M.F. Vngu.

Vel ℞. *Tacamahacæ*, *opopanacis*, *propoleos*, *abietinæ lacrymæ*, ana ʒ.ij. *balſami artificialis* ʒ.vj. M.F. Vngu.

Vel ℞. *Balſami artificialis*, *ol. noſtri de hyperico*, ana ℥. ß. *aquæ ardentis*, aut *aquæ balſami* ʒ.iij. Miſc.

Vel ℞. *Diachyl. gummati* Vnc.j. *tacamahacæ*, *carannæ*, *ſagapeni*, *propoleos*, *reſinæ pini*, *picis naualis*, an. ʒ. iij. *balſami arte facti* Vnc.ß. *euphorbij* Scrup.ij. Miſc. F. Cerotum.

Vel ℞. *Fermenti vetuſti* Vnc.j.ß. *ſtercoris columbini*, aut *ſulphuris* ʒ.j. *aq. ardentis*, aut *aq. balſami*, q. ſ. vt medicamentum acquirat mellis conſiſtentiam. Miſc.

Vel ℞. *Ol. de terebinthina*, *vel abietina lacryma*, ℥.j. *ſagapeni*, *propoleos*, an. Vnc. ß. *euphorbij* ʒ.ß. Miſce.

Et ſi, quod imponitur, medicamentum ſit tenuis ſubſtantiæ, ſeu vt Chymici loquuntur, volatile, quod facilè diſſipari poſſit, admiſcenda *terebinthina*, *gummi elemi*, vel ſuperponendum emplaſtrum è *gummi caranna*, *tacamahaca*, *ol. hyperici* compoſito diſſoluto.

Diæta.

Diætæ quoque ratio habeatur. Aër, in quo æger verſatur, calidior ſit; cùm frigidum neruis ſit inimicum, 5. *aph.* 18. Ideóque etiam neruorum vulnera non nimis ſæpe & ſine cauſſa detegenda, & cùm deteguntur, candela accenſa, vel vas carbonibus ignitis plenum in propinquo eſſe debet, & ipſa noua deligatio feſtinanda, & citò perficienda. A vino æger abſtineat. Pars affecta leniter & molliter collocanda, & in quiete detinenda. Nam, vt Celſus ait, *lib.*5. *cap.*26. *Optimum etiam medicamentum quies eſt: moueri & ambulare, niſi ſanis, alienum eſt.* Imò riſum in vulneribus partium neruoſarum multum periculi & damni afferre poſſe, teſtantur duæ hiſtoriæ annotatæ è Guilhel. Fabricio, *cent.* 1. *obſeru.* 15. Ita & animi affectus vitentur. A Venere, vt nocentiſſima, æger abſtineat; vt vel hiſtoria iuuenis illius apud Guilhel. Fabricium, *cent.* 1. *obſeru.* 22. docet, qui iam propemodum ſanatus hanc ob cauſſam obiit.

CAPVT XVI.

De neruis cæſim vulneratis, & Ligamentorum vulneribus.

SI verò neruus vel tendo non punctim, ſed cæſim vulneratus ſit, videndum, an ſecundum longitudinem, an verò per tranſuerſum: & quidem neruus vel totus diſſectus, vel ex parte tantùm vulneratus ſit, & quantum cutis ſuperiacentis ſit diuiſum.

Signa Diagnoſtica.

Dolor, ſi neruus ſit cæſim vulneratus, ſed non totus diſſectus, non eſt ita magnus, ac ſi punctim vulneretur. Plerumque tamen etiam ſatis magnus eſt. Si verò neruus totus præciſus ſit, nullus dolor percipitur, ſenſus tamen vel motus partis, in quam neruus inſeritur, aufertur. Si etiam tendo totus diſſectus ſit, motus membri aufertur. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Si neruus ſecundum longitudinem ſit vulneratus, conuulſionis metus tantus non eſt, cùm fibræ non ita afficiantur: ſi verò tranſuerſim ſit vulneratus, non tamen totus diſciſſus, omnia quidem ea ſymptomata, dolores ſcilicet, inflammationes, conuulſionem, delirium afferre poteſt, quæ nerui punctura: quia à fibris diſſectis, iis quæ non diſſectæ ſunt, noxa communicatur, inde dolores, fluxiones, inflammationes & alia mala, malúmque tandem ipſi cerebro communicatur, vnde conuulſiui motus & deliria. *Prognoſtica.*

2. Si verò neruus totus diſſectus ſit; equidem tantum periculum non affert, nec conuulſionis vllus metus eſt: aliud tamen incurabile malum ſubſequitur, nimirum partis in quam neruus inſeritur, debilitas in ſenſu & motu, cùm ſpiritus animalis per neruum ampliùs integrè ad eam partem ferri non poſſit.

3. Si tendo aliquis vulneratus ſit, ſed non totus diſſectus, motus debilitatem, in parte quam mouet, parit: ſi verò totus ſit diſciſſus, partis illius motus planè abolètur & tollitur.

4. Si copioſa ſanies effluat, partis affectæ malè conſtitutæ, inflammatæ, & omnino periclitantis indicium eſt. Fluit autem iſta ſanies pro partis affectæ ratione varia, nunc inſtar aquæ ſe habens, nunc ſero lactis ſimilis, nunc alba & lactea quaſi, ex tendinibus craſſior & glutinoſior inſtar albuminis oui: ac memini cuidam Studioſo in genu valde vulnerato quotidie è vulnere materiam oui albumini ſimilem, ſed tamen nonnihil albidiorem & paulò craſſiorem, & omnino tamen qualem Celſus, *lib.*5. *cap.*26. deſcribit, & meliceriam appellat, quòd albo melli ſit ſimilis eâ copiâ effluxiſſe, vt oui teſta eam vix capere potuiſſet.

Curatio.

Curandi ratio in plèriſque quidem eſt eadem cum ea, quæ *cap. præced.* eſt propoſita, quædam tamen peculiariter attendenda. Nerui cæſim vulnerati plerumque nudi & cute denudati ſunt. Danda igitur opera, ne frigido aëri, qui neruis inimicus eſt, exponatur. Ideóque vt proprio tegumento & ſuperiacente cute tegantur, quantum fieri poteſt, danda opera, & proinde ſi neruus ſit ſecundum longitudinem vulneratus, faſciâ vulneris labia adducenda & coniungenda; ſi verò per tranſuerſum, & neceſſitas id requirat, ſutura adhibenda: diligenter tamen cauendo, ne, ſi acu fiat ſutura, (quod tamen facilè euitari poteſt, vt ſuprà dictum) neruus ipſe acu tangatur. Si enim ſuendo pungatur, eadem ſymptomata accidere poſſunt, quæ aliàs in neruorum punctura oriri ſolent. Ita tamen vulnus adducendum, vt ſaniei liber exitus pateat; quod ſi opus eſt, turundâ fieri poteſt; ne ea detenta neruum corrumpat & putrefaciat. Nerui vulnerati quoque fortiora illa & mordacia medicamenta ex euphorbio, & ſimilibus, non ferunt. Ideóque ad talia eorum vulnera Galen. vſus eſt medicamento ex calce viua ſæpius lota cum oleo roſaceo multo miſto, vt & medicamento ex pompholyge, ſi cum largo oleo roſaceo miſceatur. Verùm tutiſſima ſunt medicamenta à Recentioribus inuenta, quorum *cap. præced.* facta eſt mentio. Ipſum verò vulnus extrà tegi poteſt *emplaſtro diachalciteos* ſeu *de palma*, vel *neruino*, aut alio conueniente. Galenus, *lib.* 3. *de compoſ. medic. ſec. gen.* *c.* 3. huiuſmodi emplaſtra proponit, & apud Recentiores etiam plurima exſtant, cuiuſmodi etiam ſuprà *cap.* 8. *de medicamentis vulnerariis*, propoſita ſunt. Vtile eſt & hoc *vnguentum*, *de vermibus* dictum. *Curatio.*

℞. *Centaurei minor.* *plantag. minor.* *cynogloſſæ*, *piloſellæ*, *conſolidæ maior. minor.* *caudæ equinæ*, *millefolij*, ana M.j. *vermium terreſtrium.* ℔. ß. *ol. commun.* ℔.j. *Vini* ℔.j. ß. *aceti* ℥.iv. Subigantur ſimul, & ita ſeptem diebus fermententur.

Deinde illis addatur *ſebi arietis à pellibus emundati* ℔. j. *picis naualis, reſina*, ana quart. vnum, *gummi ammoniaci, galbani, opopanacis aceto diſſoluti*. ana Drach. ß. Simul omnia moderato igne decoquantur, ad vini & aceti conſumtionem & colentur. Vbi verò perfrixerint, adde *terebinthina* Vnc. j. ß. *thuris maſtich. ſarcocolla*, an. ℥. iij. *croci* Drach. ij. Agitentur ſpatulâ, vel piſtillo in mortario moueantur, & ſi videbitur, ad conſiſtentiam *cera* addi poteſt.

Et cùm ob caloris naturalis in neruis inopiam, vix bona fieri ſoleat ſuppuratio, ſed potiùs putredo & humorum corruptio, cataplaſma, quod putredinem inhibet, imponendum; quod & hanc vtilitatem præſtat, vt neruum, cui frigus inimicum eſt, ab externi aëris iniuria tueatur. Vtile eſt & hoc.

℞. *Farina fabar. hordei, erui, pulu. fl. chamameli, roſ. rubr.* ana q. v. Cum *oxymel. ſ. & ol. roſato lumbricato*. F. Cataplaſma.

Et cùm in neruis tranſuerſim vulneratis, non verò per totum diſſectis, facilè cerebrum per fibras integras in conſenſum trahatur, & conuulſio excitetur, conuulſio, quantum fieri poteſt, præcauenda, iis, quæ hactenus ſunt propoſita, medicamentis, & quæ infrà, *c.* 23. proponentur, auertenda; aut ſi id fieri non poſſit, nec medicamenta ſufficiant, neruus totus diſſecandus, vt conuulſio auertatur. Etſi enim pars inde debilitetur, & vel ſtuporem vel motus læſionem patiatur: tamen præſtat hoc incommodum, quàm mortem pati.

De Ligamentorum vulneribus.

Ligamentorum vulnera. Ligamenta, cùm ſenſu deſtituantur, vulnerata nec dolorem nec conuulſionem pariunt, neque per ſe ſuos affectus cerebrò communicant. Et primis ligamenti, quod ab oſſe ad os tendit, vulnus maximè periculo vacat: quod verò muſculo inſeritur, quia neruos & tendines in conſenſum trahere valet, ſi rectè non curetur, plus periculi afferre poteſt. Quia enim & ipſa ligamenta debilem calorem habent, non facilè vulnera ferunt, ſed promptè multa excrementa cumulant, quæ putredinem contrahere, & alia mala excitare poſſunt. Ideóque ex medicamentis ad neruorum & tendinum vulnera vtilibus maximè ſiccantia adhibenda: & quidem tutò ea vſurpare licet, cùm pars hæc ſenſu deſtituatur, neque ab eorum acrimonia facilè offendatur. Cum tamen, vt *cap. præced.* dictum mihi videatur, talia medicamenta non ſolùm exſiccandi, ſed partium calorem debilem fouendi, & roborandi gratiâ adhiberi: talia ſiccantia vſurpanda, quæ calorem harum partium debilem nullo modo debilitent & diſſipent, ſed potiùs foueant & roborent.

CAPVT XVII.

De Articulorum vulneribus.

Articulorum vulnera. NEruorum vulneribus cognata ſunt articulorum vulnera, quæ ſcilicet in cubitò, genu, aut articulis digitorum accidunt; quæ ſunt aut cum luxatione, aut ſine ea.

Prognoſtica.

Prognoſtica, 1. Sunt autem talia vulnera omnia periculoſa; cùm articuli ad recipiendas fluxiones ſint valde idonei, vtpote partes excarnes, cauæ, & qui membranis ac tendinibus membranaceis connectuntur, & facilè doloribus tentantur, vnde inflammationes, vigiliæ, deliria, conuulſiones excitantur; & talia vulnera in vlcera cacoëthe facilè degenerant, vt Galenus. 4. *meth. med. c.* 6. ſcribit.

2. Et periculoſiora adhuc ſunt in parte interna; cùm eo loci grandiora vaſa & nerui contineantur, vnde & hæmorrhagiæ inſignes & conuulſiones facilè excitantur.

3. De iiſdem vulneribus etiam ſcribit Hippocrates, 2. *Prorrhet. Vulnera, quæ in articulis ſunt, ſi penitus abſciſſi nerui ſunt, qui continebant, abſque dubio claudos reddent. Sin dubium eſt, quomodo nerui affecti ſint, ſi quidem ex acuto telo recta plaga eſt, ea tranſuerſa melior. Quod ſi graue fuerit & retuſum quod vulnus inflixit, nihil ineſt diſcriminis. Sed & vulneris altitudo, aliáque ſigna huiuſmodi conſideranda ſunt. Pus ſi ad articulum accedat, duriorem eum reddi neceſſe eſt. Quod ſi etiam tumores ſimul perſeuerauerint, neceſſe eſt, eum locum in multum tempus durum eſſe, & ſano quoque vlcere tumorem permanere, ſimúlque ea inflecti & extendi, vbi recuruato articulo curatio adhibita eſt. At quibus neruus exciſurus eſſe ſperatur, iis cum maiore fiducia claudicationem prædixeris, idque tum maximè, ſi quis neruorum inferiorum exſolutus fuerit. Neruum autem exciſurum his indiciis deprehenditur, ſi pus album craſſúmque & diuturnum ſub eo effluit, doloréſque ac inflammationes ad articulum circa initia oriuntur: Quæ etiam contingere ſolent, vbi os exciſurum eſt.*

4. Idem *allegato loco* ſic ait: *Quæ in cubitis diſciſſa ſunt, præcipuè cum inflammatione, ad ſuppurationem ſectionémque & vſtionem perueniunt.*

5. Vulnera autem hæc periculoſiora ſunt, ſi accedat luxatio. Neque enim ſine vitæ periculo articulus tum reponi poteſt, ob dolores huiuſmodi vulnera perpetuò comitantes. Ideóque ſe Medicus prognoſtico munire debet, ne apud vulgus malè audiat. Alias enim ſi articulum reponat, & is repoſitus maneat, mortem affert ægrotanti, videtúrque vulgo ad paruum vulnus mors ſecuta. Vbi enim accidit cum tali vulnere luxatio, diſtractionem patiuntur neruoſæ partes circa articulos, vnde dolores ſæui & fluxiones fiunt: ſi verò reducatur articulus, rurſum extenduntur eædem partes, atque ita inflammationes & conuulſiones accidere, atque cerebro communicari neceſſe eſt, ſimúlque ex tot diſtractionibus & extenſionibus orto affluxu materiæ, calor ſuffocatur; & gangræna ac ſphacelus ſequitur. Quapropter ſi tale vulnus offeratur, periculum vitæ adſtantibus exponat Medicus, & febrem, futurámque breui conuulſionem, ſi reductio fiat, prænunciet. De quo Hippocrates, *lib.* 1. *de articulis, cap.* 74. de oſſe tibiæ verba faciens, ſcribit: *At enim quibuſcumque tibia oſſa luxata vulnere facto penitus è pedis articulis eminent, ſiue extrà vergant, reponenda non ſunt: ſed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, ſi repoſita permanſerint, eſſe morituros: paucorúmque dierum vitam ipſorum futuram. Pauci enim ex ipſis ſunt, qui ſeptem dies pertranſeant. Quæ namque ipſos perimit, conuulſio eſt. Adde quòd euenit etiam, vt & tibia & pes gangrænâ corripiatur. Hæc ita eſſe euentura, certò ſciendum eſt.* Et de oſſe cubiti, *text.* 76. ait: *Eadem ratio eſt, ſi oſſa quoque cubiti ad articulum manus vlcere facto, ſiue in interiorem, ſiue in exteriorem partem manus emineant. Certò enim ſciendum eſt, intra paucos dies eâ morte, quæ ſuperiùs dictum eſt, eum eſſe moriturum, cui repoſita oſſa permanſerint.* Et de oſſe femoris, *text.* 77. *Si verò os femoris ad genu vulnere facto prolapſum ſit, repoſitum ac ſubſiſtens violentiorem mortem maturiùs afferet, quàm ſuperiùs dicta.* Et poſtea: *Eadem verò ratio eſt de articulis circa gibbum cubiti, & de cubito, & de brachio. Quæcumque enim ex his luxata vulnere facto eminuerint, ea omnia, ſi repoſita fuerint, mortem inducunt.*

6. Articuli tamen minores ſi reducantur, non neceſſariò mortem afferunt, ſed plurimi ſeruantur, de quo Hippocrates, *lib. de articul. t.* 78. *At verò quibus articuli digitorum, vel pedis, vel manus luxati, vulnere facto exierint, non oſſe quidem fracto, ſed in ipſa cohærentia auulſo, iis ſi repoſiti permaneant, conuulſionis quidem periculum impendet, niſi rectè curentur.* Et Galenus, 3. *de fract. t.* 16. *Si verò parui articuli, quemadmodum circa digitos reperiuntur, neque tunc quoque res periculo vacabit, qui tamen, ſi euadant, plerique ob diligentiam magnam in cura adhibitam, id conſequuntur.* Et poſtea: *Exſpectandum tamen eſt, articulos circa digitos, qui reponuntur, abſceſſuros eſſe, plerumque enim ita contingit, ſi vel quæuis inflammatio ſubſit. Quare ſi non propter vulgi imperitiam Medico verenda eſſet accuſatio, nullum penitus reponere oportebat.* Quæ omnia vt Medicus euitet, ægróque mortem non accerſat, repoſitionem articuli non ſuſcipere debet. Si verò non reponet articulum, inſcitiæ à vulgo arguetur, vtpote qui ægrum claudum vel mancum effecerit. Quapropter & tunc prognoſtico ſe munire debet Medicus.

Curatio.

Curatio horum vulnerum, ſi ſint ſine luxatione, eadem ferè eſt quæ neruorum. *Curatio.* Labia nimirum vulneris quidem adducenda ſunt, non tamen penitus, ſi vulnus ſit profundius, vt humoribus, qui facilè colliguntur, effluxus pateat. Et cùm articuli in primis paucum calorem habeant, optimè ab externi aëris iniuriis defendi. Quapropter non ſolùm illa vnguenta & emplaſtra, vt in aliis vulneribus, præſertim neruoſis; vſitata imponenda, ſed & Cataplaſmata, quorum ſuprà, *c.* 8. facta eſt mentio. V. gr.

℞. *Pulu. rad. althææ.* ℥. ß. *betonica, fl. chamameli, meliloti.* ana ℥. j. *farina ſem. lini, fœnugræci*, ana ℥. j. ß *fabar.* ℥. j. F. Cataplaſma.

Affluxus quoque humorum præcauendus, & propterea totum corpus diligenter euacuandum, & affluentes humores intercipiendi & auertendi.

Multum quoque refert, vt membrum rectè ſituetur & locetur, vt dolor & affluxus humorum præcaueatur, & membri actio conſeruetur.

Si ergo antica humeri pars vulnerata fuerit, alæ diplomà craſſius ſubiiciatur, & aliquo inuoluatur, quod cubitum ſuſtineat, & caput humeri altiùs impellat. Proprio enim pondere deorſum tractum humeri caput facit, vt vulnus tardiùs ſanetur. Si articulò cubiti vulnus inflictum, brachium neque extenſum ſeruandum, neque nimis inflexum, ſed figurâ mediâ collocandum; quæ angulum obtuſum referat. Qui ſitus vt ſeruetur, & ab ægro aut dormiente, aut non cogitante mutetur, vel deligationibus idoneis, vel etiam inſtrumentis ligneis adaptatis conſeruandus. Carpo in manu vulnerato, vel digitorum articulis, manus ſemiflexa continenda; & digiti non extenſi; ne cicatrice inductâ rigida manus permaneat, & contracta lædatur. Si femoris articulus ſic vulneratus, ſupinus æger decumbat, & idoneis puluillis ac deligationibus caput iſchij in proprio loco contineatur, &

dum cicatrix inducitur mandandum ægro, vt interdum huc atque illuc femur moueat, ne cicatrice inductâ motus læſio ob eam accidat. Genu vulneratum extenſum rectâ figurâ locandum, vt claudicatio euitetur.

Vulnus cum luxatione. Si verò cum luxatione ſit vulnus, ſi articulus magnus luxatus eſt, repoſitio omittenda, & claudicatio ac periculum ægro prædicendum, & fluxio omnibus modis auertenda, dolórque mitigandus, membríque is ſitus eligendus, qui ægro maximè commodus & gratus videtur, & minimum doloris affert; modò membrum non dependeat, ne affluxioni occaſio detur. Vulnus verò, vt reliqua vulnera, curandum; non tamen vt reliqua vulnera deligandum. Cauendum etiam ab aëre frigido. Cataplaſmata quoque non ipſi vulneri, ſed partibus vicinis imponenda: ne vllo modo pars pondere grauetur & oneretur. Et cùm fluxiones facilè ad has partes fiant, & propterea curatio longiùs protrahatur, crebris purgationibus, vt & ſudoriferis, corpus ab omnibus vitioſis & ſuperfluis humoribus mundandum.

CAPVT XVIII.

De vulnere cum contuſione.

CVm etiam inſtrumenti, quo vulnus infligitur, conditio, vulneris differentiam aliquam afferat, nec id prætereundum. Nam vulnera alia inſtrumentis acutis infliguntur, alia obtuſis; quod non parum curationem variat. Et quidem curatio vulnerum inſtrumentis acutis inflictorum, ex iis quæ hactenus dicta ſunt, ſatis patet: quid peculiare vulnera obtu-

Vulnus cum contuſione. ſis inſtrumentis illata habeant, hoc capite dicemus. Solutæ autem vnitatis illa ſpecies, quam inſtrumenta obtuſa in parte molli efficiunt, Contuſio appellatur. Et quidem propriè Contuſio appellatur, quando integrâ ſuperficie partis ſeu cute, quæ ſub ea ſunt partes molles contunduntur, & quaſi comminuuntur, cuius contuſionis etiam ſuprà *part.* 1. *c.* 20. aliqua facta eſt mentio. Interdum tamen non ſolùm pars intus contunditur, ſed & extrà in ſuperficie vulneratur, vbi vulnus cum contuſio ſe coniungitur, de qua contuſione agere huius loci eſt, quam tamen ita tractabimus, vt, quid in omni contuſione agendum ſit, pateat.

Cauſſa.

Cauſſa. Fit autem contuſio in vulneribus, quando telum, aut inſtrumentum, quo vulnus infligitur, non ſolùm incidendi & ſecandi, ſed & contundendi vim habet. id quod fit, quando telum aut inſtrumentum eſt retuſum, aut graue, aut quando homo rei duræ allidirur; quo modo etiam ſine vulnere & cum vulnere pars mollis contundi poteſt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcuntur vulnera cum contuſione ex inſtrumento quo vulnus illatum fuit, ſi ſcilicet obtuſum & graue fuerit, deinde ex dolore, & colore liuido partis.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Vulnus cum contuſione periculoſius & curatu difficilius eſt, quàm id quod eſt ſine contuſione. Partes enim contuſæ & ſanguis effuſus diſcuti, vel in pus mutari debent: quod antequam fiat, vulnus curari non poteſt.

2. Et ſi pars contuſa & ſanguis ex ruptis vaſis effuſus putreſcere incipiat, gangrænam excitare poteſt.

Curatio.

Curatio. Cùm nullum vulnus, cui alius affectus, qui eius curationem impedit, coniunctus eſt, ſanari poſſit, niſi is remoueatur, & pars ipſa rectè ſeſe habeat: facilè hinc patet, ad contuſionem primam curam dirigendam eſſe. Vbi verò contuſio ablata eſt, reliqua cura antea propoſito modo peragenda.

Cùm autem id, quod contuſum eſt, in integrum reſtitui non poſſit, & ſanguis, qui è vaſis effuſus eſt, in loco alieno hæreat, & facilè corrumpatur: danda primò opera, vt vtrumque tollatur, & ſeu diſcutiatur, ſeu in pus mutetur. Et cùm ad partem contuſam ob dolorem facilè humorum affluxus fiat, primò vniuerſales reuulſiones, in primis venæ ſectio, ſi opus ſit, inſtituendæ.

Deinde, ne plus humoris ad partem affectam confluat, defenſiua & repellentia adhibenda, de quibus ſuprà, *part.* 1. *cap.* 16. dictum; quæ talia eſſe debent, vt humorem affluentem non admittant, ſimúlque eius aliquid abſorbeant & exſiccent.

Vbi de affluxu humorum ampliùs metus non eſt; danda opera, vt id quod contuſum eſt, & ſanguis, qui è vaſis effuſus, in parte contuſa hæret, quamprimùm in pus mutetur, docente id Hippocrate, *lib. de vlceribus. Si quid*, inquit, *carnis colliſum atteritúmque à telo fuerit, ita curandum eſt, vt quàm celerrimè ſuppuretur. Nam & minùs inflammatione prehenditur, & neceſſe eſt colliſam detritámque à telo carnem in pus conuerſam tabeſcere, deinde nouam creari.* Quæ autem pus mouentia ſint, alibi dictum. In eorum verò vſu, cùm calida ſint & humida, attendendum, ne nimis humida apponantur, cùm eorum vſu facilè putredo & partis corruptio excitari poſſit. Ideóque diſcutientia quædam addenda.

Vt ℞. *Rad. althææ* ℥.j. *cucum. agreſtis*, ℥. ß. *origani, ſummit. aneth.* ana M. ß. *caricarum*, num. vj. Coq. ad mollitiem, & per ſetaceum trajiciantur. Adde *puluer. flor. chamæmeli*, *farinæ ſem. lini, fœnugræci*, ana ℥. ß. *ſanguinis dracon.* ʒ. iij. *ſtyrac. liquid. galbani, myrrhæ*, ana ʒ. ij. *croci* Scrup. j. *ol. hyperici, pingued. porci*, ana q. ſ. Miſc. F. Cataplaſma.

Cataplaſmata autem talia non ipſi vulneri, ſed circumcircà, vbi pars contuſa eſt, imponenda ſunt. Quod ipſum docuit Hippocrates, *lib. de vlceribus*, dum ſcribit: *Vbi cataplaſmate vulnus muniendum eſſe videtur, reduci à plaga debet, & proximis partibus imponi, vt pus euadat, & quæ dura ſunt emolliantur.*

Ipſi verò vulneri digeſtiuum ex *reſina terebinthina*, & *vitellis oui* paratum, vel *tetrapharmacum*, aut *vnguentum baſilicum*, vel ſimile ex iis, quæ ſuprà propoſita ſunt, inungendum, & deſuper linamenta eodem digeſtiuo illita imponenda.

Pure genito vulnus conuenientibus medicamentis detergendum, & tandem deterſum carne implendum ac conſolidandum eſt.

Si verò quod contuſum eſt, in pus non mutetur, ſed tertio, quarto, aut quinto die tumor cum dolore oriatur, & indies augeatur, dolórque pulſatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, tandémque color in parte floridus extinguatur, & pars ad flauedinem tendat, dolor & pulſatio remittant, atque alia imminentis gangrænæ indicia adſint: pars ſcarificanda, & *vnguentum Ægyptiacum* imponendum, ac curatio inſtituenda, vt *allegato c.* 16. *part.* 1. & in imminente gangræna fieri ſolet, de quo *part.* 2. *c.* 19. dictum.

Si verò non ſolùm caro, ſed & nerui, tendines & ligamenta contundantur; nerui quidem & tendines ſi ſint contuſi abſque cutis contuſione, oleo calente ſunt fouendi, quod diſcutiendi vim habeat, vt *rutaceo, irino, anethino, ſampſuchino.* Si verò ſimul cutis ſit contuſa, primò *album oui* cum *roſaceo* mixtum, ad dolorem leniendùm, imponendum. Dolore nonnihil lenito pars vino adſtringente tepido fouenda, & poſtea, quod athletis, quibus talis contuſio ſæpe accidit, in vſu fuiſſe frequenti ſcribit Galenus, cataplaſma ex *farina fabarum* & *oxymelite* imponendum. Laudantur etiam *folia vlmi* oleo incocta & applicata, vt & *cinis ſarmentorum vitis* cum *pingued. gallinæ* & *aceto* permiſtus. Et ſi dolor vehementior ſit coniunctus, *pix liquida* cum *oxymelite* & *farina fabacea* miſceri, coqui, ac calens imponi poteſt: ſi verò magis exſiccare libeat, *farina erui*, vel *puluis rad. ireos Illyricæ* admiſceri, locúſque *oleo chamæmelino, anethino, irino, rutaceo* inungi debet.

Vel fiat vnguentum ex *galbano* & *myrrha*. Humida verò & quæ facilè putredinem inducunt, omnia fugienda. Exhibenda quoque medicamenta quædam interna, vt *radix ariſtolochia, gentiana, helenij, centaurium minus, ammoniacum* cum *melle.*

Si verò in neruo vel tendine poſt contuſionem vel contorſionem, ob craſſorum humorum confluxum durities remaneat, atque inde torpor & ſtupor in parte excitetur, emollientia & digerentia imponenda, qualia ſunt *radix althææ, lil. albor. bdellium, ammoniacum, galbanum, diachylum magnum.*

Si tandem ligamenta contundantur & contorqueantur, medicamenta, quæ calefaciendi, diſcutiendi, & partis calorem roborandi vim habent, imponenda; qualia ſunt *oleum maſtichinum, nardinum, irinum, ſpicatum, emplaſtrum barbarum, nigrum.*

Vel ℞. *Ol. maſtich. nardini, ſpicati*, ana ℥. j. *bdellij* ʒ. ij. *croci* Scrup. j. *cera* q. ſ. F. Vnguentum.

CAPVT XIX.

De Vulneribus morſu animalium illatis.

AD vulnera cum contuſione pertinent & ea, quæ morſu animalium, & globulis bombardarum inferuntur, de quibus propterea in ſpecie agere libet. Et quidem vulnera morſu animalium illata quod attinet, agemus de iis hoc capite, quatenus veneni expertia ſunt. De morſu verò animalium venenatorum, poſtea, *cap.* 21. dicetur. Accidit enim interdum, vt homo a cane, ſimia, equo, aſino, vel aliis animalibus non rabidis, vel etiam homine alio mordeatur. Omnem autem feræ morſum quoddam virus habere ſcribit Cornelius Celſus, *lib.* 5. *cap.* 27. Quod de feris facilè negari non poteſt. Etenim cùm ſaliua animalium magnam vim habeat, & ſi quid vitioſi in corpore eſt, id facilè imbibat, cum morſu vulneri inferri facilè poteſt. Accedit & hoc, quòd animalia, dum mordent, plerumque irata ſunt. Cùm verò ira, vt notiſſimum *Vulnera ex morſu animalium.*

magnam

magnam humores commouendi & corrumpendi vim habeat, virium iſtud humorum facilè ſaliuæ, & per eam vulneri communicari poteſt, idque eò magis accidit, ſi homo ſit phreneticus. Et ſi omnino nihil virulenti ſit in vulnere à morſu animalis inflicto: ipſa tamen contuſio, quæ omnia vulnera periculoſiora & curatu difficiliora reddit, vulnera iſta grauiora facit. Nam cùm dentes animalium non ita acuti ſint, vt gladius, vel aliud armorum genus, dum vulnerant, ſimul contundunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

Quàm periculoſa autem ſint vulnera etiam ab homine morſu illata, docet Guilhelmus Fabricius tribus exemplis, quæ *cent. 2. obſeruat.* 84. & 85. recenſet, quorum primum eſt de mercatore inter pocula morſu alterius in apice dextri indicis vulnerato, cui ex morſu illo tota manus fuit inflammata, & gangræna iam incipiens ſecuta, cum conuulſionibus, febre ardentiſſima, ſyncope, & inquietudine: alterum de Medico à muliere phrenetica, qui incautè linguæ explorandæ gratiâ, digitum in os ipſius immiſerat, demorſo, cui ex morſu illo dolor vehemens non ſolùm in digito, ſed & toto brachio exortus eſt; tertium viri ab alio furioſo ira percito ad primam articulationem pollicis grauiter morſi, cui itidem ſtatim dolor vehemens per totum brachium exortus eſt, & ſecuta febris ac ſyncope.

Similem hiſtoriam recenſet Matthias Glandorpius, *in ſpeculo Chirurg. obſeruat.* 49. de viro quodam, qui dentibus alterius irati, in pollice circa primum articulum ſauciatus fuit, vnde maximus dolor, inflammatio totius manus, febris continua, corporis inquietudo, lipothymiæ frequentes, & intenſus capitis dolor ortus eſt.

Et omnino vulnera periculoſa ſunt, tum ex ſe propter contuſionem, tum quòd ſaliua iratorum animalium maligni aliquid coniunctum habet, & eò magis periculoſa ſunt, ſi partes neruoſæ, quales ſunt digiti, mordeantur.

Curatio.

Curatio.

Cùm, vt dictum, in omni vulnere à morſu animalium illato contuſio adſit, & nunc maior, nunc minor, prout dentes animalis ſunt acuti magis, quales canis, ſimiæ, ſciuri, alij minus acuti, vt hominis, equi, aſini; & ex contuſione illa dolor inferatur: & contuſionis, & doloris habenda ratio.

Primò ergo ſanguis diligenter è vulnere exprimendus, & venæſectio vel purgatio, ſi opus ſit, inſtituenda; ac ne maior affluxus humorum fiat, & malum partibus ſuperioribus communicetur, defenſiuum aliquod ex oxycrato, vel aliud, parti ſuperiori imponendum, ipſi verò vulneri ad dolorem leniendum, ſuppurationem promouendam, vulnúſque apertum ſeruandum, tale medicamentum applicandum.

℞. *Ouum* j. *butyri* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *ol. violar. roſac.* ana Drach. ij. Miſc.

Vel ℞. *Rad. althaa,* Vnc. j. ß. *fol. malua, flor. chamamel. meliloti,* ana M. ß. *abſinthij* p. ij. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contuſis adde *vitell. oui* j. *ol. roſac. chamamel.* ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Si virulentia aliqua metuatur, *ſcordium* addi poteſt, vt & *theriaca.* Proinde tale vnguentum parandum.

℞. *Vngu. baſilici, butyri rec.* ana Vnc. ß. *theriaca* Drach. j. *ol. roſac.* Vnc. j. *vitell. oui* j. Miſc.

Deinde, vt porrò, quod contuſum eſt, in pus mutetur, vtendum *melle roſaceo, reſina terebinthina,* cum *vitello oui,* vel *vnguento baſilico.* Vel, ſi malignitas metuatur, hoc.

℞. *Pulu. myrrha, rad. ariſtol. rot. iridis, Fl. aloës,* an. ℨ. j. *angelica* ℨ. ß. *theriaca in ſpir. Vini diſſol.* ℨ. ij. Cum *melle roſato* F. Linimentum.

Tandem deterſo & mundificato vulnere, carne id replendum, & cicatrice claudendum, vt aliàs fieri ſolet.

Si gangræna iam immineat, curatio, vt *de gangrena* dictum, inſtituenda.

Glandorpij parens in caſu antea allegato, præter vniuerſalia & interna, hæc topica adhibuit. Primò hoc vnguento inunxit filamenta, & calidè vulneri cum *emplaſtro citrino* impoſuit.

Vt ℞. *Terebinth. Veneta aliquoties lota* Vnc. j. *pulu. lumbric. terreſtr.* ℈. ij. *thuris* ℨ. ß. *vitell. oui* j. Miſce.

Manus ad carpum vſque inuncta fuit *ol. roſato.*

Dolore incrementū ſumēte ſeq. cataplaſma tepidè applicauit.

℞. *Scordij, alliaria,* an. p. iv. *abſinth. comar. hyperici, ſaluia, amaraci,* an. p. ij. *roſ. rubr.* p. iij. *flor. chamamel. meliloti,* ana p. j. *medulla panis ſiligin.* Vnc. iij. *furfurum* Vnc. j. *farina lupinor.* Vnc. j. ß. Cum ſ. q. *Vini,* fiat Catapl. in fine addendo: *ol. ruta* ℨ. vj. *roſati lumbricat.* Vnc. j. ß. *vitell. oui* j. *croci* ℈. j. Miſce.

Dolore adhuc nihil remittente, circa carpum & cubitum, defenſiuum hoc applicauit.

℞. *Vng. roſat. camphorat. ſantalini,* an. Vnc. ß. *ol. roſati cum ſucco ſolani* ℨ. iij. *boli Armeni* ℨ. ij. *pulu. roſ. rub.* ℨ. j. *aceti roſati* parum. Miſc.

Dolore nonnihil ceſſante, neruus ſeu potiùs tendo niger conſpectus fuit, ideò ſeq. puluerem inſperſit:

℞. *Rad. ariſtol. rot. peucedan. iridis,* ana Scrup. j. *C. C. V. præp. pulu. lumbric. terreſtr. thuris,* an. Scrup. ß. Miſce, F. puluis ſubtiliſſimus.

Supra quem impoſuit filamenta illita *emplaſtro diapompholig.* tecta *emplaſt. diapalma.* Et ſic metus qui aderat, pollicem amputandi, depulſus fuit, & portio tendinis magna excisa, oſſiculúmque primum planè carioſum cum vngue extractum fuit. Quia autem digiti manus propter diuturnam deligationem, vt & pollex, motu deſtituebantur, fomentationibus, balneis & linimentis adhibitis, digiti motum recuperarunt, & pollex, licèt immobilis manſit, de nouo vngue donatus fuit.

CAPVT XX.

De ſtlopetorum vulneribus.

AD contuſa vulnera referimus etiam ea, quæ ſtlopetis infliguntur. Vbi ſtatim in principio diſcutienda quæſtio:

Vulnera ſtlopetorum.

An vulnera ſtlopetorum globis inflicta aliquam malignitatem, vel empyreuma ex puluere pyrio vel globo impreſſum habeant?

In tres omnino ſententias hîc abeunt Autores. Primi ſtatuunt, vulnera ſtlopetorū globis inflicta eſſe venenata. Alij venenata quidem eſſe negant, empyreuma tamen & combuſtionem habere dicunt. Alij denique neutrum adeſſe concedunt, ſed omne id, quo differunt hæc vulnera à vulneribus acuto telo illatis, eſſe à partium, quas globus tranſiit, contuſione & dilaceratione. Quas ſententias ordine videbimus.

Tres opiniones de vulneribus ſtlopetorum.

Primò eorum, qui vulnera hæc venenata eſſe ſtatuunt, opinio ſatis antiqua eſt, & poſt bombardas inuentas opinioni huic curandi vulnera ſtlopetis inflicta, methodus ſuperſtructa fuit. Nam Io. de Vigo, *parte 2. practic. Chirurg. lib. 3. cap. de vulnere venenoſo,* ſcribit. *Si vulnus cauſſatum fuerit ab inſtrumento iam dicto la lombarda, tunc cauterizatio fieri debet cum oleo ſambucino vel lini tantummodo.* Scribitque Paræus, *lib. 10. Chirurg. apologiſmo* 1. ad ſua tempora vſque vſitatum fuiſſe, talia vulnera oleo ſambucino calidiſſimo, cui nonnihil theriacæ admiſtum ſit, inurere, atque hanc curandi rationem ſe quoque initiò ſecutum fuiſſe, donec fortuito quodam caſu aliud edoceretur, de quo *allegatus locus* videatur.

Prima.

Qui autem hanc opinionem ſequuntur, venenoſitatem in vniuerſum probant ex morbis & ſymptomatibus prauis, quæ ſuperueniant, qualia ſunt partium corruptio & gangræna, vlcera herpetis naturam referentia, tremor cordis, febres malignæ, vulneris labra liuida ſeu nigra; deinde ex curatione, quòd Alexipharmaca in his vulneribus profuiſſe compertum, & quòd vulnera hæc diu aperta ſeruanda ſunt, more aliorum vulnerum venenatorum. Tandem & hoc nonnulli prætendunt, quòd compertum ſit, omnes, qui in quibuſdam prælijs globis eiuſmodi vulnerati fuerunt, periiſſe, vel vix, & nonniſi maximo labore fuiſſe ſeruatos, etſi vulnera adeò magna & periculoſa non videbantur, quæcunque etiam à Chirurgis adhiberetur diligentia.

Rationes quibus prima opinio probatur.

Venenoſitatem verò alij deducunt à puluere illo pyrio, cuius vi globi proiiciuntur; alij à metallo, è quo globi parantur; alij à veneno, quo globi hi inficiuntur. Conſtat enim hic puluis ex ſulphure, nitro, & carbonibus; quorum priora calida eſſe, & dum igniuntur, ſummè calida fieri, & ſi flammam concipiant, tandem venenoſitatem acquirere dicunt. Quod vel ex eo etiam patere exiſtimant, quòd qui puluerem iſtum conficiunt, os & nares occludant, ne venenoſis huius pulueris halitibus lædantur. Qui verò ex metallo venenoſitatem deducunt, illi metalla omnia venenata & corpori noſtro inimica eſſe ſtatuunt. Alij etſi globos iſtos per ſe venenatos non dicant, eos tamen veneno inſici poſſe, idque varijs gentibus vſitatum fuiſſe, paſſim ex authoribus varijs probant, vt Theophraſto, *de plantis, lib. 9. cap.* 15. Dioſcoride, *lib. 6. cap.* 20. Plinio, *lib.* 22. *cap.* 53. Paulo Ægineta, *lib. 6. c.* 88. & alijs modernis ſcriptoribus. Nonnulli hîc ad conuenientiam fulminis & ictus bombardæ confugiunt, atque ſicut certum eſt, in fulmine vim venenatam ſæpe ineſſe, quod fœtor, & mira hominem & bruta ſubitò iugulandi vis, atque alij maligni eius effectus ſatis teſtantur: ita ſimile quid in ictu bombardæ ineſſe putant.

Secundò multi fuerunt & ſunt, qui empyreuma ſeu combuſtionem partium his vulneribus coniungi ſtatuunt. Atque hinc tot apud Chirurgos vulgò circumferuntur medicamenta, quæ Chirurgi noſtri *Pulverleſchung,* id eſt, pulueris pyrij ſeu empyreumatis extinctoria nominant, quòd ſcilicet perſuaſum habent, in tali vulnere eſſe empyreuma, quod primò omnium extinguendum ſit. Id verò his rationibus probare conantur. Primò quod globi iſti, dum proiiciuntur, à puluere pyrio inflammentur, & empyreuma contrahant. Secundò, ex ipſo globuli motu, qui cùm ſit celerrimus & velociſſimus, unde globum caleſieri putant; quod ipſum etiam Ariſtoteles docuiſſe videtur,

Secunda.

Rationes quibus altera opinio ſtabilitur.

qui 2. *de cælo, cap. 7. text. 42.* & 1. *meteor. text. 3.* ob vehementem motum terrum caleſieri, & plumbum in ſagittis liqueſcere, ac ligna & lapides igniri ſcribit, quod & ipſa experientia docet, cùm notum ſit, attritu ligonum ruſticos interdum ignem excitare, & molarum totarum axes, niſi pinguedine madeant, ignem concipere. Tertiò etiam, id ipſum in globis iſtis experientia confirmat, cum ſæpe compertum ſit, à globis iſtis in pagis ſtraminea tecta flammam concepiſſe, domóſque integras conflagraſſe. Quartò & alia, quæ in combuſtionibus accidere ſolent, in his vulneribus apparere dicunt, ipſum vulnus nigreſcere, acres, tetros & nigros ichores inde effluere, & inflammationem, vt in ambuſtionibus fieri ſolet, ad nonum vſque diem augeri, & hinc imminui.

Tertia. Rationes pro tertiæ opinionis defenſione. Venenū non prouenire à puluere. Tertiò, qui venenum & ambuſtionem in vulneribus adeſſe negant, his rationibus vtuntur. Et primò quidem contra venenoſitatē quæ vulneribus inſit, hoc modo pugnant. Primò aiunt, ſi venenum vulneribus talibus inſit, illatū fuiſſe vel à puluere pyrio, vel à globo. A puluere pyrio non poſſe, ex eo patet, quòd res, è quibus componitur, venenatæ non ſunt. Componitur enim ex ſulphure, nitro, & carbonibus: quorum nullum venenatum eſt. Etenim & ſulphur, & nitrum, medicamentorum internorum loco vſurpari, & ab antiquis & recentibus Medicis, ita notum eſt, vt probatione non indigeat. Multò minùs carbones illi venenati ſunt. Et licèt puluis iſte accendatur: tamen inde venenoſitatem acquirere non poteſt, cùm ignis venenoſitatem potiùs abſumat, quàm inducat. Et puluerem hunc non eſſe venenatum, milites multi ſatis probant, qui eo cum aceto ad peſtem curandam vtuntur: idémque in peſte ad eam arcendam in domibus accendi ſolet. Imò ipſe effectus & experientia id ſatis probant, quæ teſtantur, plurimos à globis eiuſmodi vulneratos nullum ſymptoma, quod veneni alicuius poſſit eſſe indicium, pati.

Non à globo. Neque etiam a globo plumbeo venenum prouenire poteſt. Plumbum enim, præcipuè integrum, nihil veneni adferre, manifeſtum eſt, & patet ex eo, quòd multi tales globos corpori immiſſos interdum aliquot annorum ſpatio ſine omni damno in corpore circumferunt; imò nonnulli plumbeos globos deglutitos per aluum rurſum ſine omni noxa reiecerunt. Et plumbum, atque ex eo varia medicamenta parata, etiā ad antiquorum vlcerum curationem feliciter adhiberi, notiſſimum eſt.

Globos verò tales, vt poſtea dicetur, veneno infici poſſe, nõn negatur: ſed hoc non in omnibus talibus vulneribus contingit, vt paulo pòſt dicetur.

Ambuſtionem nullam adeſſe. Ambuſtionem etiam nullam adeſſe hoc modo probant. Primò enim ſi ambuſtionem inferrēt hæc vulnera, ipſi globi igneſcere, & inde liqueſcere deberent, cùm tamen globi iſti integri, & nihil tale paſſi, è vulneribus extrahantur. Secundò, in rebus, quæ magis ſunt combuſtiles, combuſtio hæc percipi deberet, & in veſtibus primò eorum, qui hoc modo vulnerantur, combuſtio iſta appareret; cùm tamen nulla combuſtionis in iis, ſiue laneæ, ſiue lineæ ſint, veſtigia appareant. Imò qui naues, vel alia ædificia contra iſtorum globorum ictus defendere conantur, ſaccos lanâ vel ſtupâ plenos appendunt, qui nullo modo à globis iſtis etiam maioribus accendũtur. Neque eſt, vt hic quis reſpondeat, dicátque, diuerſam eſſe rationem partium corporis humani, & veſtium, ac ſimilium rerum. Talia enim, ob amplitudinem meatuum, tenuiſſimam exhalationem permadere, intactâ ſubſtantiâ; corpus humanum verò ob denſitatem lædere, idémque hic fieri quod in fulmine, quod illæſa vaginâ gladium colliquat. Verùm magna fulminis & globi hic eſt diuerſitas. Tota enim actio fulminis eſt à ſpiritu potentiſſimo, & ſubſtantiâ ſubtiliſſima omnia penetrante: ac talem ſpiritum cum globo plumbeo coniunctum eſſe, nondum eſt probatum, ſed tota actio hic globi eſt, qui neque res raras comburit, neque ligna, & alias denſas, in quas impingit. Tertiò, cùm vix vlla res detur magis inflammabilis, quàm puluis ille pyrius maximè φλογιστὸς, ſi globi hi corpus humanum cõburerent, multò magis puluerem pyrium accendere deberent; quod tamen non accidit, teſte ipſa experientiâ, quæ docet, etſi à globo tali vas puluere tormētario plenum traiiciatur, puluerem tamen non accendi. Si verò eueniat, vt globo è bombarda emiſſo accendatur puluis pyrius, id accidit, quia vel flamma ipſa ad puluerem penetrauit, vel is ad ferrum vel lapidem alliditur, atque ignis ſcintillis, tanquam è ſilice excuſſis, accenditur. Quartò, ſi loco globi plumbei papyrus vel ſtupa ſclopeto indatur atque explodatur, nulla combuſtionis in iis, ſeu à pulnere pyrio, ſeu à motu contractæ veſtigia apparent (niſi quòd interdum à puluere contaminantur, & nigreſcunt,) & ſæpe ex ipſis vulneribus integræ extrahuntur. Quintò, vulnerati hoc modo nullum calorem aut aduſtionem percipiunt, ſed dolorem tantùm ex contuſione & dilaceratione. Sextò, quòd nec à flamma puluetis, nec à motu globi incaleſcant, vel illud etiam docet quod globus è cera confectus & ſclopeto eiectus non liqueſcit, ſed & ipſe aſſerem ligneum duos digitos craſſum penetrat: ex quo vnico ſatis patet, globos iſtos non vi igneâ, ſed impetu ſaltem, quicquid præſtant, efficere.

Deciſio opinionum omnium. Vt verò de iſta controuerſia meam ſententiam aperiam, tertiam opinionem, ob rationes pro ea allatas, vero conſentaneam eſſe puto. Quæ verò pro prioribus duabus opinionibus allata ſunt argumenta, facilè ſolui poſſunt.

Priores enim, qui defendunt vulnera iſta eſſe venenata, ideo non probant, quòd primò grauia hoc modo vulneratos infeſtant ſymptomata. Ea enim omnia ex contuſione, niſi rectè curetur, aut ſi nimis magna ſit, & hinc putredo excitetur, prouenire poſſunt. Etenim cùm globus iſte ſummâ violentia partes, in quas impingit, penetret, quicquid obuium eſt, colliditur, contundit, & lacerat; quà vt non ſolùm venæ capillares, & arteriæ ac nerui per carnem paſſim ſparſi dilacerantur, ſed & maiora vaſa rumpuntur & contũduntur, vt naturalis confluxus ſanguinis & ſpirituum prohibeatur, vnde partes contuſæ calore vitali deſtitutæ facile corrumpuntur & putreſcunt. Neque etiam tremor cordis, & ſimilia ſymptomata, in omnibus hoc modo vulnerãtis accidunt. Quod verò ſecundò, alexipharmaca interdum profuiſſe compertum eſt, id non de omni vulnere ſclopetario verum eſt, ſed de iis ſolùm, cùm ex contuſione & hinc ſequente putredine magna, ac omnino gangrænâ imminente, cor à putridis vaporibus à vulnere per arterias aſcendentibus, læditur, & proinde alexipharmacis ab iis munitur & roboratur. Quod verò vulnera iſta diu aperta ſeruanda ſint; non ideò fit, vt venenum euacuari poſſit, ſed vt pus, quod continuò è partibus contuſis generatur, euacuetur, id quod tardiùs fit; cùm id quod contuſum eſt, multum ſit in hiſce vulneribus. Tandémque, quòd in prælijs nonnullis vulnerati pleríque vel mortui, vel difficulter curati ſunt, non ideò accidit, quòd vulnera globis inflicta venenata fuerint, cùm in aliis prælijs plurimis nihil tale obſeruatum ſit, ſed accidit vel ob aëris conſtitutionem vitioſam, vel ob vitioſam corporis conſtitutionem, & prauum in iis humorum apparatum, qualis ſæpe in caſtris eſſe ſolet.

In ſpecie verò venenoſitas horum vulnerum neque ex puluere pyrio, neque ex globo probari poteſt. Nam, vt antea etiam dictum, neque ſulphur, neque nitrum, neque carbones venenati ſunt; proinde ex iis venenati nihil componi poteſt. Exhiberi ſulphur & nitrum tutò, patet ex Dioſcoride, *lib. 5. cap. 83.* Hippocrate, *de nat. mulieb.* & aliis cùm antiquis, tùm recentioribus. Accenſio verò eorum, & ignis, venenoſitatem, ſi quæ adeſſet, potiùs diſſiparet, quàm induceret. Neque qui puluerem iſtum parant, os & nares obſtruunt ob venenoſitatem, ſed ob puluerem, qui illis moleſtus. Neque omnes id faciunt.

Deinde multo minùs à plumbo venenoſitas induci poteſt. Etſi enim id in corpore diu detentum & reſolutum, inſtar aliorum metallorum, ſi ærugiuem contrahant, nocere poteſt: tamen vt in momentaneo iſto tranſitu venenum aliquod corpori ab eo imprimatur, fieri nullo modo poteſt. Et ſuprà dictum, globulos eiuſmodi interdum multis annis in corpore ſine omni incommodo & damno geſtari; imò è plumbo multa vtilia medicamenta ad externa vlcera parantur.

Hoc verò vltrò & facilè concedimus, globulos iſtos, vt & alia arma veneno infici poſſe. Etſi enim plumbum ſatis denſum ſit, tamen cùm ferrum, quod adhuc ſolidius eſt, veneno infici poſſit, quidni & plumbum poſſit? Et nullum de illa re dubium eſt, atque teſtantur id hiſtoriæ tùm antiquæ tùm recentes, earum gentium, quæ adhuc ſagittis vtuntur: prodideruntque id Dioſcorides, *lib. 6. cap. 21.* & Paulus Ægineta, *lib. 6. cap. 88.* Et

Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Virgilius, *lib. 10. Æneid.* & *alibi* dixit. Et Ouidius, *lib. 3. Triſt.*

Nam volucri ferro tinctile virus ineſt.

Sed de hoc non eſt quæſtio. Verùm de hoc quæritur, an omne vulnus ſclopeti globo inflictum ſit venenatum, quod negatur. Ideóque ſicut non concludere licet, quia gladio venenato venenatum vulnus infligitur, ergo omnia vulnera gladio inflicta eſſe lethalia; ita quoque non licet concludere; ſi quædam vulnera ſclopetorum globis illata ſunt venenata, ergo omnia talia eſſe. Neque eſt, vt quis cum Paræo, *lib. 10. apologiſmo 2.* exiſtimet, igni ſatis ſupérque virium eſſe ad veneni vim omnem diſſipandam, ſi quod glandi affuſum aut adiectum fuerit. Nam, vt poſtea probabitur, & ipſe Paræus concedit, globi iſti bombardarij nullo modo tantum calorem concipiunt, vt ab eo, tanquam igne, venenum, ſi quod adſit, poſſit diſſipari.

Quâ ratione autem hi globi infici poſſint, an inunctione ſolùm quod Paræus concedit, an verò ipſius ſubſtantiæ venenatæ infuſione, quod ille negat, non diſputo. Non tamen impoſſibile eſſe puto, ſubſtantiam aliquam venenatam ſi non vegetabilem, tamen mineralem, dari poſſe, quæ in fuſione plumbo admiſceri & permanere poſſit: de quo tamen acriter non pugno, neque talia vt cognoſcam, laboro.

Quod verò fulminis exemplo ſuam opinionem probare volunt, non eſt ea conuenientia fulminis & ictus bombardarum, quam putant. Equidem fulmini venoſitatem ſæpe ineſſe, negari non poteſt. At in ictu bombardico nihil tale ineſt, vt ex eius compoſitione antea probatum: neque flamma ex accenſo puluere ad ipſum vulnus penetrat, ſed quicquid globus præſtat, id violentiâ & motu præſtat, modo aliorum violenter proiectorum, vt ſagittæ & lapides è fundis proiecti. Quâ verò ratione motu violento proiecta, talia præſtent, diſputare huius loci non eſt. Et ſi quæ eſt fulminis & bombardarum ſimilitudo, ea potiùs in igne à puluere pyrio accenſo & eiaculato eſt, quàm in ipſis globis plumbeis.

Tandem, quòd in quibuſdam prælijs globis eiuſmodi vulnerati pleríque interierint, neque id venenoſitatem horũ vul-

nerum

nerum probat. Neque enim, vt ſuprà etiam dictum, in omnibus prælijs id accidit, ſed plurimi à periculoſiſſimis eiuſmodi vulneribus ſanantur. Id verò ſi quandoq; accidat, vel malitiæ hoſtium, qui eiuſmodi globos veneno infecerunt, vel corporum prauę diſpoſitioni, aut ipſi etiã aëri vitioſo adſcribendũ. Etenim notiſſimum eſt, ob prauam victus rationem corpora militũ ad peſtem & alios morbos eſſe diſpoſita, quibus ſi vulnera infligantur, facilè fieri poſſunt lethalia; ſicut hydropicorum & aliorum cacochymorum vulnera periculoſa eſſe ſolent. Aërem verò, cùm ex anni conſtitutione; tum ex caſtrorũ ſordibus impurum & vitioſum, vulnera periculoſa facere poſſe, dubium nõ eſt. Et omnino in talibus vulneribus, corporum praua diſpoſitio, & aëris vitioſa conſtitutio plus periculi afferunt, quàm in alijs ſine globo inflictis vulneribus. In iis enim ſuppuratione tantà opus non eſt; in contuſis verò hiſce vulneribus omnino ſuppurantibus opus eſt; neque ſine iis vllo modo talia vulnera contuſa ſanari poſſunt, quæ in corporibus malè diſpoſitis facilè putredinem, & hanc ſequentes febres & praua ſymptomata excitare valent. Neque enim nouum hoc vulneris genus. Nã licèt bombardarum inuentum, & iſta globorum plumbeorum eiaculatio noua ſit: tamen vulneris modus nouus non eſt, ſed Hippocrati & Galeno quoque cognitus, nimirum contuſio. Non tamen in ſolis ſuppurantibus periti Chirurgi ſubſiſtunt, ſed putredine imminente, quæ gangrænam facilè inducere poteſt, vnguentum Ægyptiacum, & alia quæ gangrænam auertunt, medicamenta vſurpant, vt poſtea de curatione dicetur; quæ tamen ita comparata eſſe debent, ne ſuppurationem planè impediant; cùm nullum vulnus contuſum ſanari poſſit, niſi quod contuſum eſt, in pus mutetur.

Alteram verò ſententiã quod attinet, eorum, qui combuſtionem vel empyreuma his vulneribus coniungi ſtatuunt, nec illi firmis rationibus nituntur: Quòd enim Germani noſtri medicamenta, quæ his vulneribus in principio adhibentur, *pulverleſchung*, id eſt, empyreumatis ex puluere pyrio exſtinctoria appellarunt, id falſa hypotheſi nititur, & qui hanc appellationem his medicamẽtis indiderunt, falsò crediderunt, empyreuma his vulneribus coniunctum, idque primùm reſtinguẽdum eſſe. Medicamenta verò illa omnia nihil aliud præſtant, quàm quòd vel id quod contuſum eſt in pus mutant, & putredinem prohibent, vel inflammationem, ſi quæ immineat, auertunt. Quod verò hæc alia ſint, quàm ſuppurantia, quæ in aliis vulneribus & vlceribus adhiberi ſolent, non mirum. Nam ſuprà *part. 1. cap. 16.* & antea, *c. 18. de vulnere cum contuſione*, dictum, in contuſionibus ſuppurantia illa calida & humida locum non habere, ſed ex eorum vſu putredinem & hinc gangrænam ſæpe excitari; & propterea magis exſiccantia & putredini reſiſtentia, interim naturam in pure generando roborantia requiri.

Rationes verò, quæ pro hac ſententia afferuntur, parũ ſolidæ ſunt. Primò enim, quòd globos iſtos à puluere tormentario accenſo igniri quaſi ſtatuunt, falſum eſt, & ſuprà argumentis pro tertia opinione adductis ſatis probatum, nullo modo globos iſtos à puluere iſto calefieri & igneſcere. Deinde, quod opinantur, eos motu caleſcere, atque ad id probandum, Ariſtotelem teſtem citant; ſcribit equidem Ariſtoteles, *locis allegatis*, quòd motus & ligna, & lapides, & ferrum ignire ſoleat, & confirmat id experientia. Sed vt hoc fiat, duo corpora dura & ſolida diu mutuò atteri neceſſe eſt. Quod verò plumbum, vel aliud metallum ex motu per aërem incaluerit, & ignitum redditũ fuerit, nunquã experientia docuit. Hoc enim ſi fieret, etiam ſagittæ, quæ ſæpe ferreis aut æreis cuſpidibus munitæ ſunt, per aërem traiectæ incaleſcere & igniri deberent. Quod verò tertiò dicũt, à globis iſtis ſtraminea tecta & domos accendi, id verum eſt, ſi flamma, quæ cum globo è bombarda emittitur, tectum tangat, aut ſi fomes aliquis ignẽ fouens globo alligetur, quod incendiarij facere ſolent. Abs flamma verò illa, aut materia igniaria ſi ſit, & ſi globus ſaltem ſtramen tangat, nec id, vt nec lana, nec ſtupa, nec ipſe puluis pyrius, accendi poteſt, vt antea in argumentis pro tertia ſententia allatis dictum eſt. Neque hîc diſtinctio Quercetani, quam habet *in ſtlopetario, c. 1.* locum habet, vbi ſcribit, ſi globus eminus & è longinquo è bombarda emittatur, vel partem veſte tectam feriat, ambuſtione & vredine id vulnus carere: ſi verò cominus & in partem nudam vulnus à globo tali infligatur, cum vredine & ambuſtione coniunctum vulnus eſſe poſſe. Nam etſi barbam & capillos, vel etiam veſtes, flamma illa è puluere pyrio accenſo, è ſtlopeto erumpens, è propinquo lædere poſſit: tamen non credibile eſt, flammam per exiguũ illud vulnus cutis, per quod globus in corpus penetrat, ſimul in profundum corporis cum globo irrumpere. Neque differentia apparet inter vulnera cominus & eminus per globos illata; niſi quod à globo è propinquo emiſſo qui maiore vi ferit, grauior ſit contuſio, quàm ab eo qui è longinquo venit, & debiliùs ferit. Quartò verò quod ea quæ in vulneribus hiſce apparent attinet, ea omnia non ab empyreumate, ſed à contuſione proueniũt, & apparent quoque in aliis vulneribus, in quibus nullum omnino empyreuma & combuſtio adeſt. Et quòd circa nonum demum diem vulnus meliùs habere, & quod corruptum eſt ſeparari incipit, id non ſaltem in ambuſtis & vbi eſchara eſt, accidit, ſed & in contuſionibus, cùm, vt id quod contuſum & corruptum eſt in pus mutetur, etiam certum temporis ſpatium requiratur. Neque id, quod iſti in hiſce vulneribus pro eſchara habent, vera eſchara eſt, cùm nullo modo, vt eſchara durum ſit, ſed caro valde contuſa, quæ ſtatim emoritur, vnde & nigra euadit: interdum tamen etiam à calore pulueris tormentarij, quo globus, infectus eſt, denigratur.

Vulnerum à ſtlopetis inflictorum natura.

Ex quibus omnibus patet, quænam ſit horum vulnerum natura; nimirum quòd ſit tantum cum contuſione inſigni & dilaceratione partium, per quas tranſit. Et licèt pars cominus & è propinquo poſſit à flamma pulueris accenſi comburi, tamen id ad ipſum vulnus non pertinet, neque pars intus comburitur. Globulos hos quoque veneno infici poſſe non negamus, ſed hoc non eſt de eſſentia horum vulnerum, ſed accidentarium quid; ſicut ſi quis gladio venenato vulneratur, id de eſſentia vulneris non eſt.

Quod verò omnes decepit, eſt iſtud, quòd alia ſymptomata his vulneribus accidant, & vulnera iſta aliam curationem requirãt quàm vulnera ſagittis illata. Verùm animaduertere debuiſſent magnam inter vulnera iſta eſſe differentiam. Sagittæ enim acutæ ſunt, & ſcindendo vulnus inferunt: at globi iſti rotundi ſunt & obtuſi, ac proinde rumpendo ac contundendo lædunt, vnde facilè partis contuſæ corruptio & praua ſymptomata ſequuntur.

Differentiæ.

Differentiæ.

Differentiæ horum vulnerum ſumuntur à magnitudine vulneris, quòd ſcilicet alia ſint magna, alia parua, alia ſuperficialia, alia profundiora; à parte affecta, quòd interdum cutis & caro ſaltem vulneratur, interdum etiam nerui & tendines, aut maiora vaſa rumpuntur, imò oſſa franguntur; alia à modo, quòd nunc homo ex vna parte ſaltem vulneratur, nunc corpus vel pars aliqua tota perforatur; interdum etiam globus partem tranſijt, interdum in parte adhuc hæret, interdum ſolus globus in corpus penetrauit; interdum armaturam, vel alias res, per quas tranſiit, ſecum in corpus rapuit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Signa quibus hæc vulnera in genere cognoſcuntur, tradere non opus eſt; cùm ſatis ſit, cognitum habere, aliquem à globo bombarda emiſſo vulneratum eſſe. Quæ autem partes vulneratæ ſint, vel ſtylo immiſſo explorandum vel, è ſitu partium ex anatomia noto cognoſcendum. Partes neruoſas læſas eſſe, dolor manifeſtabit. An verò venenatum vulnus eiuſmodi ſit, ex ſymptomatibus ſuperuenientibus, cognoſcitur, ſi ſcilicet color carnis præter ſolitum ſit liuidior, accedat totius corporis grauitas & torpor, tremor & palpitatio cordis, animi deliquia, & huiuſmodi ſymptomata alia, & nulla alia cauſſa adſit, à qua talia ſymptomata proficiſci poſſint. Quod tamen ipſa etiam globi, ſi in promptu ſit, conſideratio docere poteſt. Etenim ſi globus ab aliis colore, vel aliâ re differat veneno infectum eſſe ſuſpicio eſt; eáque confirmatur ſi globus igne fortiore fundatur & attendatur, an aliquid atrum fœtidum exhalet, vel ipſi globulo iterum congelato extrà adhæreat, eiúſque colorem mutet.

Vulnus tale in gangrænam degenerare, cognoſcitur ex tarda maturatione & puris generatione, coloris partis floridi exſtinctione, & ad flauum & liuidum declinatione, doloris præter cauſſam remiſſione, & pulſatione ceſſante, ac ſtupore partis, aliiſque gangrænæ ſignis ſuprà, *part. 2. c. 19.* propoſitis.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

Vt verò Prognoſtica, quæ cum aliis vulneribus habent communia, quæque ſuprà, *c. 3.* propoſita ſunt, hîc non repetamus.

1. Vulnera iſta omnia cùm inſignem contuſionem coniunctam habeant, ſunt longè periculoſiora, quàm vulnera quæ gladio vel telo infliguntur. Ideóque ex quibus vulneribus gladio inflictis multi ſanantur, putà ventriculi, inteſtinorum, veſicæ, ex iis ſtlopeto illatis rarò quis conualeſcit.

2. Etſi verò vulnera iſta vulneribus gladio inflictis longè ſint periculoſiora: tamen æger non facilè deſerendus; cùm & hîc Natura ſæpe miracula quaſi facere ſoleat, & eos qui iam ſepulturæ tradendi videbantur, conualuiſſe obſeruatum ſit. Cuiuſmodi hiſtoriæ paſſim extant, & notæ ſunt, & ſingularem etiam obſeruationem & curationem huiuſmodi, *lib. 3. obſeruat.* ſubiicit Guilh. Fabricius.

3. Quò plures partes & nobiliores ſunt vulneratæ, contuſæ, dilaceratæ, inprimis ſi oſſa ſimul fracta & comminuta ſint, eò vulnus eſt periculoſius & curatu difficilius.

4. Quò pertinent & eæ partes, quæ principes in conſenſum facilè trahere poſſunt, quales ſunt iuncturæ, item magna vaſa vulnerata, à quibus excepti nõ ſolùm vapores, ſed & humores vitioſi ac corrupti, cordi communicantũr, & febres ac lipothymiam & ſyncopen, imò & diarrhœas excitant. Id quod obſeruauit in Comite Mansfeldio Ambroſ. Paræus, qui, vt *lib. 10. c. 12.* & *lib. 16. cap. 49.* refert, purulentam & fœtidam ſaniem, è vulnere in ſiniſtro brachio accepto, per aluum reddebat. Imò in aliis quoque vulneribus accidit, vt ſanguis & ſanies per aluum & veſicam excernantur, ſicut eius rei exemplum habet Ambroſ. Paræus, *allegato lib. 16. cap. 39.* Et ſimile exemplum *lib. 2. Pract. part. 2. cap. 16. quæſt. 5.* attuli, vbi & de via, per quam hoc fieri poſſit, egi.

3. Vulnera

5. Vulnera talia ſi incidant in corpus cacochymicum, multò periculoſiora ſunt, quam ſi in ſanum incidant. Vnde in exercitibus, in quibus morbi epidemij graſſantur, plerique hoc modo vulnerati moriuntur. Imò alias in caſtris vulnera iſta curatu difficiliora & periculoſa euadunt, cùm aer a ſordibus caſtrorum plerumque inquinatus ſit & milites, in defectu ciborum meliorum & potus commodi, plerumque prauâ diætâ vtantur: & cibis quibuſvis veſcantur, aquáſque corruptas bibant.

6. Vulnera hæc cum oſſium fractura longè periculoſiora & curatu difficiliora ſunt, quam quæ, ſine ea.

7. Vulnera eiuſmodi ſi à globo venenato infligantur, valde periculoſa ſunt, & plerumque lethalia; in primis ſi ad partes interiores penetrent. Sæpe tamen quæ in ſpeciem ſunt parua, nihilominus hominem iugulant.

Curatio.

Curatio.

Vulnera hæc tres præcipuè Indicationes habent. Prima eſt globi, ſi adhuc in parte hæreat, extractio; ſecunda, contuſæ carnis in pus mutatio; tertia quæ vulneribus reliquis communis eſt, vt vulnus carne repleatur, & tandem cicatrice claudatur.

De globorum extractione.

Globorum extractio.

Primò ergo globuli è vulnere extrahendi. Idque vel primo apparatu, vel ſi id tum non liceat, nec fieri poſſit, reliquo curationis tempore faciendum. Solent autem globi eâ viâ, qua ingreſſi ſunt, & eâ quâ tendunt, extrahi. Nam ſi globus altè penetrauerit, vt oppoſitæ parti vicinior ſit, & per cutem ac carnem ſubiectam tangatur: parte inciſa, per illam globus extrahendus. Si autem ita altè non penetrauit, vt ex parte oppoſita commodè extrahi poſſit, ſpecillo, eâ parte, qua globus venit, immiſſo, globus inquirendus, eóque reperto extractio commodo inſtrumento tentanda, quæ varia ſunt, & longitudine & latitudine differentia.

Tria autem ad extractionem requiruntur. Primò, vt inſtrumento via dilatetur. Deinde, vt globus apprehendatur. Apprehendit autem inſtrumentum globum vel vt forceps, vel vt extremitate ſuâ ſe in globum infigit, aut cum cauo ſuo comprehendit, aut ſerratâ extremitate apprehendit. Atque hinc inſtrumentorum varietas naſcitur, quorum alia apprehendunt, & foras trahunt, quatenus globis infiguntur, alia globo comprehendunt, quatenus latiora & caua in extremo ſunt; alia quatenus in extremo ſerrata ſunt, quorum alia recta, alia incurua, prout rectè vel obliquè vulnus proceſſit. Tertiò, globus apprehenſus inſtrumento, manu Chirurgi cum inſtrumento extrahatur. Inſtrumenta ad hanc rem idonea apud Paræum extant, *lib.* 10. *c.* 14. & Io. Andr. à Cruce, & Guil. Fabricium, *cent.* 18. *obſerv.* 83. vbi extrahendi globum modum facilem cum inſtrumentis depictis tradit, & vulgare iſtud inſtrumentum formâ terebræ ad globos plumbeos extrahendos, nouâ inuentione commodius & aptius reddit. Cùm enim ſi vulgaris terebra globo infigitur, grobulus facilè vnà circumuoluatur, & circumuertatur: ille, vt hoc prohibeat primò fiſtulam argenteam, ferream, vel æneam optimè politam oleo roſaceo inunctam lentè vulneri immittit, & ad globulum vſque protrudit. Hinc alteram fiſtulam ſeu cannulam immittit in extremitate dentatam ſeu ſerratam, ita quidem, vt dentes ex ſiniſtro in dextrum vergant, quæ impediant, ne, dum terebra globulo infigitur, circumuoluatur. Tandem per hanc ſecundam fiſtulam terebra immittitur, & cùm ea ſatis globo infixa fuerit, telum cum globo & vtraque fiſtula ſeu cannula extrahitur. Quod ſi globus ſpecillo inueniri non poſſit, vt interdum in valde profundis vulneribus accidit, vulnus diu apertum ſeruandum, & ſuppurantia medicamenta vſurpanda, membrúmque ita collocandum, vt ſuo pondere globus exire poſſit. Atque ita nonnunquam tela vel globi, qui aliquamdiu in corpore latuerint, tandem temporis progreſſu vel artis operâ extrahuntur, vel à natura expelluntur. Cui propterea, ſi globus inueniri non poſſit, vel in extractione periculum aliquod ſit, negotium committendum, in primis cùm plumbei globi ſine damno diu in corpore geſtari poſſint; quod in ferreis aut æneis non accidit, qui, cùm rubiginem vel æruginem contrahunt, vulnus ſanari non permittunt.

Si tamen in parte aliqua nobili, aut quæ nobilem in conſenſum trahere poſſit, globus hæreat, & ex vulnere per ſe de vita periclitari videatur: Chirurgus globi extractionem tentare non debet, cùm hoc modo ægro nihil auxilij afferat, ſed mortem, quam vulnus per ſe allaturum erat acceleret.

Non ſolùm verò globi è vulneribus extrahendi, ſed quia ab iiſdem ſæpe feſtucæ ligni, papyrus, fragmenta & fruſta armorum ac veſtimentorum, & huius generis alia in vulnus capiuntur, ea omnia primò eximenda ſunt. Et quidem iſta extractio commodiùs fit in initio ſtatim, cùm tùm dolor adhuc ſit minor, vt & inflammatio. Si tamen talia primo apparatu extrahi non poſſint, in ſequentibus id faciendum.

De Medicamentis ad ſclopetorum vulnera neceſſariis.

Medicamenta ad ſclopetorum vulnera, neceſſaria.

Fieri equidem poteſt, vt in vulneribus etiam venæſectione aut purgatione opus ſit. Verùm cùm iſtud vulneribus hiſce non proprium ſit, ſed cum aliis vulneribus commune, ea, quæ ſupra de vulneribus hac in re dicta ſunt, etiam hic locum habent.

Prima ergo cura ſit, vt id quod contuſum eſt, in pus mutetur, & a carne ſana ac partibus ſanis ſeparetur. Verùm cùm contuſæ partes facilè putredinem concipiant, & gangrænæ periculum immineat, vulgaria illa in aliis tumoribus & vulneribus digeſtiua & ſuppurantia hic ſimpliciter locum non habent, præſertim ſi neruoſæ partes contuſæ ſint, quæ eiuſmodi humida & ſimpliciter oleoſa ac pinguia non tolerant, ac ſicciora requirunt. ſed talia vſurpanda, quæ quidem ad carnis contuſæ in pus mutationem faciunt, putredinem tamen non inducunt. Quæ medicamenta ſimul etiam dolorem leniendi vim habent. Quercetanus, *in Sclopetario*, vt incommoda omnia, quæ ex vulgarium ſuppurantium vſu prouenire ſolent, præcaueat, ſingulis vnciis ſuppurantium ſeu digeſtiuorum drachmam vnam Mercurij præcipitati addit. Verum cautione hac in re opus eſſe, neque quid temerè agendum puto. Etſi enim, vbi putredo præſens eſt, & gangræna iam imminet, vt Mercurius præcipitatus admiſceatur, non diſſuadeo: tamen in quocunque vulnere ſclopeto inflicto, id nec neceſſarium, nec ſemper tutum eſt: cum experientia teſtetur, multa talia vulnera ſine Mercurij admixtione curari, & ſint alia tutiora medicamenta, quæ putredinem inhibere poſſunt. Et ſi loca neruoſa vulnerata ſint, facilè inſignem dolorem Mercurius præcipitatus excitare poteſt.

Ambroſius Paræus ſequens linimentum ſeu Balſamum, inſtar ſecreti, à Chirurgo quodam, ob felicem vulnera ſclopetis inflicta curandi rationem celebri, accepit.

℞. *Ol. lil. albor.* vel *violar.* ℔.iv. In iis coquantur *catelli* duo nuper nati ad oſſium diſſolutionem. Poſtea adde *lumbricorum terreſt. vino lotorum* ℔.j. Coq. ſimul, & colentur ſine forti expreſſione, Colaturæ adde *terebinthinæ Venetæ.* ℥.iij. *ſpir. vini* ℥.j. Miſc. F. Linimentum. Cui mira vis eſt ſedandi dolorem, & pus maturandi.

Vtile eſt & hoc.

℞. *Ol. ſem. lini, lil. alb.* an. ℥.iij. *vngu. Baſilici* ℥.j. Miſc.

Commodum eſt & *oleum e ſemine canabis* expreſſum.

Vel ℞. *Ol. canabis, lini,* an. part. iv. *mellis* part. j. *aluminis* part. ß. Miſc. ſuper igne.

Vel ℞. *Ol. cannabis* ℔.j. *lini* ℥.iij. *ſucci plantag. ſolani.* an. q. ſ. Coq. ad ſuccorum conſumptionem.

Vel ℞. *Ol. cannabis, lini,* an. ℥.iij. *roſat.* ℥. j. *maſtich.* ʒ. vj. *camphoræ* Drach. ß. Coq. ſimul & miſceantur, ac calidè vſurpentur.

Vel ℞. *Ol. lini, cannabis,* an. ℥.iv. *lil. alb. chamæmeli, roſ.* an. ℥. iij. *terebinth.* ℥.j. Miſc. & liquefiant.

Vel ℞. *Terebinth.* ℥. iv. *thuris, maſtich.* an. ʒ. iij. *myrrhæ* Drach. j. *ol. hyperici* Vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *croci* parum. Miſc.

Vel ℞. *Mellis, terebinth.* an. ℥. iv. *alumin. croci Martis,* an. ʒ. ij. *rad. ariſtol. rot. pulueriſ. aloes,* an. ℥. ß. Miſc.

Vel ℞. *Terebinth. mellis,* an. ℥. iij. *vitel. ouor.* vj. Coq. ad linimenti conſiſtentiam.

Si putredo immineat, ſequentia vſurpari poſſunt.

℞. *Ol. cannabis, picis liquidæ, terebinthinæ.* an. ℥. ij. *ol. roſac. maſtich. thuris,* an. ℥. j. *aluminis* ʒ. ß. *galbani, nitri, ſal. armoniaci,* an. ℥. j. *viridis æris, ol. lumbricor. terreſtr. pulueris lumbricor. ol. terebinth, vitrioli albi, camphoræ,* an. ʒ. j. *ol. lini* ℥. ij. Miſc. & liquefiant ſuper igne.

Vel ℞. *Ol. cannabis, lini,* an. ℔. j. *ſalis armoniac, vitrioli albi,* an. ℥. ß. *vernicis* ℥. iij. Miſc. ſuper igne.

Del ℞. *Ol. lini, cannabis,* an. ʒ. vj. *ſal. armoniac, vitrioli albi,* an. ℥. ß. *theriacæ, Mithridat,* ana ʒ. ij. Liquefiant ſuper igne.

Si maior putredinis & gangrænæ metus ſit, *Mercurij præcipitati* aliquid addi poteſt.

Vt ℞. *Vnguenti Baſilic. maior. Meſues* ℥. ij. *butyri rec.* ℥. j. ☿. *præcip.* ʒ. ij. Miſc.

Vt verò affluxus humorum præcaueatur, partibus remotioribus, è quibus is accidere poteſt, defenſiua applicanda.

Vt ℞. *Boli Armenæ, ſanguinis drac,* an. ℥. j. *thuris, fl. roſar.* an. ℥. ß. *album. ouor.* iij. Cum *oxyrrhod.* q. ſ. Miſc. & ſupra partem loco remotiore imponantur.

Vel inungantur illæ partes ſeq. vnguento.

℞. *Ol. roſac. de cortic. ſambuc, maſtich.* ana. Vnc. ij. *boli Armenæ* Vnc. ß. *vnguenti ſantalin.* Vnc. j. *aceti roſ.* q. ſ. Miſc.

Neque inutile fuerit, ipſi parti vulneratæ cataplaſma aliquod imponere; quod calorem partis foueat, ſuppurationem adiuuet, & putredinem prohibeat.

Vt ℞. *rad. althææ,* Vnc. j. *conſolid. maior.* Drach. vj. *fl. chamæmel. meliloti, hyperici,* ana M. ß. *abſinth.* p. iij. Coq. ad mollitiem, & contund. Adde *farinæ hordei, fabar.* ana Vnc. ß. *vini* q. ſ. Coq. Iterum. F. Cataplaſma.

An ſetaceum adhibendum.

De applicatione horum medicamentorum hoc etiam monendum, apud nonnullos in vſu eſſe, vt ſi globus membrum aliquod totum penetrauit, ita vt vulnus vtraque parte pateat, medicamenta per ſetonem aut ſetaceum è cannabi, lino vel ſerico paratum, Germani *Durchzug* nominant, adhibeant, & quoties vulnus detegunt, hinc inde ſetoné illum trahendo moueant & nouo medicaméto illinant. Verùm, cùm hoc modo & puri exitus præcludatur, & dolor excitetur, non ſatis tutum eſſe horum

ſetonum

ſetonum ſuum, patet; cùm idem per tentas rotundas vtrinque immiſſas præſtari poſſit, & vulnera, quæ vna ex parte ſaltem patent, ſine horum vſu curentur. Penicilli tamen, ſeu turundæ ipſæ non nimis craſſæ eſſe debent, ne puri exitum impediant, doloremque pariant.

Quoties vulnera hæc ſoluenda. Et quidem per initia vulnus ſemel de die obligaſſe ſufficit: cùm vix aliquid, quod remoueri neceſſarium ſit, detur. Vbi verò pus fluere incipit, bis de die obligandum; & cùm ea copia fluit, vt nimis ſæpius euacuetur, ægro moleſtiam & dolorem pariat, etiam ter de die vulnus aperire, & à pure mundare opus eſt. Vbi rurſum copia eius minui incipit, bis de die vulnus detegere ſufficit. Et tandem vbi exigua eius copia effluit, & vulnus carne impleri incipit, ſemel, vt initio, vulnus detegere & obligare ſatis eſt.

In primis verò hîc opera danda, vt ſanies, quæ copioſa in hiſce vulneribus ex partium contuſione, vt & fragmentis oſſiū, quæ natura expellere conatur, colligitur, exitus pateat: id quod turundis, ſi opus ſit, etiam cauis, præſtari poteſt. Exitum etiam puris adiuuant, atque expellunt, ſi ſplenia ſeu lintea triplicata aut quadruplicata craſſiora imo ſinui imponantur, & poſtea arctiore ligatura pus ac ſanies exprimatur.

Interdum ſaniei tanta copia colligitur, & ſinus tam profundi ac tortuoſi ſunt, vt ſanies omnis nec effluere, nec exprimi poſſit: itaque tum ſinus incidendus, vt ſanies effluere, & ſinus mundari poſſit.

Neque hic inutiles ſunt vulnerariæ potiones. Cùm enim vlcera detergant, & ab excrementitiorum humorum colluuie liberent, & vt omnia in vulneribus aliena ex iis faciliùs & citiùs à natura protrudantur, faciant; ſi in vllo vulnerum genere iis opus eſt, in hiſce maximè neceſſariæ ſunt. De iis verò ſuprà cap. 11. dictum.

Poſtquam iam concoctio in vulnere apparet, quod ante tertium vel quartum diem vix accidit; cùm ob vehementem partis contuſionem calor eius valdè debilitatus, & ſpiritus exhauſti ſint; & cùm neque iam dolor inſignis & inflammatio apparet atque id quod contuſum eſt, maxima ex parte in pus mutatum eſt, vulnus abſtergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. Et quidem vbi vulnus purum fuerit, neceſſaria eſt omnino carnis generatio, cùm contuſa caro in pus mutetur, & vulnus neceſſariò cauum fiat.

Abſtergentia. Et quidem abſtergentia quod attinet, ea mitiora vel fortiora eſſe debent, prout maior vel minor puris copia fluit, & vulnus vel purius, vel ſordidius eſt.

Vt ℞. *Decoct. hordei, ſucci plantagin. apij, agrimon. centaurij minor.* ana Vnc. j. Coqu. & in fine adde *terebinthinæ* Vnc. iij. *mellis roſati* Vnc. ij. *thuris, maſtich.* an. Drach. j. *croci* Scrup. j. Miſc.

Vel ℞. *Farinæ orobi* Vnc. j. ß. *thuris, rad. ireos,* ana ʒ. vj. *ſucci apij* Vnc. iv. *mellis* q. ſ. Miſc. ſuper igne.

Vel ℞. *Farinæ hordei, lupinor.* an. Vnc. j. *thuris, myrrhæ, aloës,* ana Vnc. ſemis, *pulu. rad. ireos,* Drach. ij. *ſucci apij, abſinthij,* an. Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. ij. *mellis,* Vnc. j. Coqu. ad ſuccorum conſummationem. Si vulnus ſit ſordidius, vnguentum Ægyptiacum addi poteſt.

Vt ℞. *Farinæ orobi* Vnc. j. *myrrhæ, thuris,* ana Vnc. ß. *terebinth. ſucci apij,* an. Vnc. ij. *vngu. Ægyptiaci* Vnc. ß. Miſce.

Si ſinus ſit profundior, vtile fuerit eum abluere decocto *centaurij minor. equiſeti, conſolidæ mai. ariſtol. ireos, thuris,* cum vino parato, addita ſ. q. *mellis.*

Carnem generantia. Ad carnem verò generandam antea propoſita medicamenta vſurpentur. Vtile eſt & hoc in hiſce vulneribus:

℞. *Ol. maſtich.* Vnc. j. ß. *reſinæ abietis* Vnc. j. *mannæ thuris,* Vnc. ß. *equiſeti, tormentillæ, conſolidæ maior. hyperici, plantag. betonicæ,* an. M. ß. *lumbricor. terreſtr. vino lotorum,* Vnc. ij. *vini,* q. ſ. Coqu. ad vini conſumtionem. Poſtea colentur cum forti expreſſione. Adde *ceræ, olei virgin.* an. Vnc. iv. *thuris, myrrhæ, maſtiches, aloës,* an. Vnc. ß. Miſc. F. Vngu. quod vulneri imponatur, idque *emplaſtro diapalma* tegatur.

Si globus veneno infectus fuerit, vulnus hoc ad vulnera venenata pertinet, de quibus ſeq. cap. dicetur.

Si vulnerata pars gangrænâ corripi incipiat, curatio inſtituenda, vt de gangræna, ſuprà *part. 2. vlt.* dictum.

Vulnera cum oſſium fractura. In primis verò vulnera à ſclopetis inflicta curatu difficilia reddit, cùm oſſa in brachiis, femore, & tibia franguntur, imò in plurima fragmenta ſæpe comminuuntur, in quibus cùm neruoſæ partes pleruMque læduntur, & fragmentis oſſium pungantur, inde dolores acutiſſimi, conuulſiones, gangræna oritur. Quod ſi accidat, vulgares Chirurgi frequenter ad amputationem totius membri properant. Verùm etſi interdum vt totius ſaluti proſpiciatur, hoc faciendum ſit: tamen quamdiu adhuc aliqua ſanationis ſpes ſupereſt id non faciendum, cùm Natura & in his vulneribus miracula præſtare ſoleat.

Curandi ratio eſt eadem, quæ fracturarum cum vulnere, de quibus *part. 5. cap. 2.* dicetur. Prima nimirum cura eſſe debet, vt magna oſſium fragmenta ſuo loco reſtituantur, & coniungantur. In ferulis tamen, quæ in oſſium fracturis aliàs applicari ſolent, adhibendis, cautione opus eſt; cùm ex earum vſu facilè dolor, conuulſio, inflammatio & gangræna excitari poſſit, quibus malis aliàs hæc vulnera obnoxia ſunt; ſicut nec illa cataplaſmata glutinatoria, quæ tenaciter parti adhærent, eámque arctè conſtringunt, facilè locum habent, cùm partem conſtringant & dolorem pariant. Commodum ergo eſt, vt poſtquam oſſa compoſita & coniuncta ſunt, membrum locetur & firmetur in capſulis ex lamina plumbea, vel corio madefacto, vel aſſeribus illis ſeu ſchidiis, quas plauſtrarij, dum tubulos rotarum excauant, terebra caua exſcindunt, ſi aqua priùs madefiant. Hæc enim omnia & partem fractam retinent, & nihilominus, quantum libet, flecti poſſunt, ne dolorem excitent.

Loco verò Cataplaſmatum illorum, emplaſtrum aliquod vel cerotum imponi poteſt.

Vt ℞. *Reſinæ, ceræ,* ana ℔. ß. *pulu. cortic. vlmi,* Vnc. j. ß. *terebinth.* Vnc. ij. *boli Armeni,* Vnc. j. *ſucci geranij,* Vnc. ij. Coq. ad ceroti conſiſtentiam.

Vel ℞. *Mucilag. rad. conſolidæ maior. viſci pomor.* ana Vnc. iij. *oſteocollæ, boli Armeni,* ana Vnc. j. ß. *ſucci geranij,* Vnc. vj. *pulu. cortic. tiliæ,* Vnc. ij. *vitell. ouor.* xx. *terebinth.* ℔. ß. *ol. lumbricor.* Vnc. iij. Miſc.

Plura eiuſmodi proponentur infrà, *part. 5. de fracturis.*

Diæta.

Diæta. Aër ſit ſiccus; in reliquis temperatus, & potiùs ad calidum quàm frigidum, declinans. Victus ſit tenuior: ita tamen, vt virium & conſuetudinis habeatur ratio; & vt in omnium vulnerum ita in hoc præcipuè genere, cibi ſint boni ſucci: ab omnibus verò cibis, qui prauum ſuccum præbent accuratè abſtinendum. Æger vino, niſi planè aſſuetus ſit, abſtineat. Qui enim ei aſſuetus eſt, potum aquæ, ſi cereuiſia non ſuppetat, non facilè feret. Caueat quoque vulneratus ab ira, corporis motu nimio, cùm quies, vt Hippocrates, *de vlceribus,* docet, omnibus vulneratis vtilis ſit, labor noxius; vt & à Venere. Et omnino ſi in aliis vulneribus diætâ accuratâ opus eſt, in hoc vulnerum genere in primis requiritur.

CAPVT XXI.

De Vulneribus venenatis.

Vulnera venenata. Tandem curationem peculiarem etiam requirunt vulnera venenata, ſiue venenatis globis, ſagittis, telis, aut quocunque venenatorum armorum genere, ſiue animalium; vt canis, vel lupi rabidi, vel alterius venenoſi morſu, ſiue ictu ſcorpionis, aſpidis, vel alterius venenoſi animalis inferatur. Et quidem vulnera, quæ à ferarum venenatarum morſibus vel ictibus inferuntur, plus nocent vi venenatâ, quàm vulnera, quæ plerumque per ſe non ſunt magni momenti: at vulnera, quæ telis venenatis inferuntur, non ſolùm vi venenatâ, ſed vt vulnera etiam ſæpe ſunt periculoſa.

Lues Morauica. Hoc loco non prætereunda lues è ſcarificatione contracta, quam luem nouam Morauicam, & Brunnæ luem appellarunt, quòd Brunnæ Morauiæ oppido primò an. 1577. innotuerit, de qua peculiarem libellum edidit Th. Iordanus, quem *lib. 6. obſeruat.* inſeruit Iohan. Schenkius. De eadem lue tractatum ſcripſit Ioh. Sporiſchius, atque inſcripſit *de ſcarificationis ſymptomatibus.* Facit quoque eiuſdem mentionem Iohan. Carato, *in epiſt. à Scholtzio collect. epiſtol. 139.* Summa rei hæc eſt: *Omnes quotquot an.* 1577. *die Luca* (ex ſeqq. tamen colligo, quòd non ſolùm, qui primo die brumæ ſcarificationes has adhibuerunt, hoc malo ſint correpti, ſed omnes, qui à bruma vſque ad vernum ſolſtitium iis vſi ſunt.) *Brunnæ publicum balneum ingreſſi ſunt, & ſcarificationes adhibuerunt, illico correpti putantur. Neque cito noxam perſenſere, nec ſigna labis receptæ ſtatim emerſerunt. Sunt, quibus octiduum occultatum malum, aliis duabus ſeptimanis, aliis menſtruo temporis ſpatio, pro robore nimirum tam agentis, quàm renitentia paſſi, delituit; demum publicè ſe extulit. Interim inſueta quadam ignauia, ſeu torpore grauati, pigri, inertes ad conſueta munia obeunda, animo quoque abiecto, triſtes vultu conſpiciebantur; natiuus faciei color in pallidum, vigor oculorum in toruum, circulo fuſco ſicut menſtruatis mulieribus deformem, ſubitò immutatus. Manifeſtiſsimum ſe prodidit ſignis. Veſtigia cucurbitularum turgeſcentia extemplo ardor inuaſit immenſus & immedicabilis, quem fœdi abſceſſus & vlcera exceperunt putrida, ſanie tabeque fluitantia; circumcircà puſtulæ palmum quoque latæ, ac horridæ florida, quibus dehiſcentibus, acu aut medicamentis apertis, profluxit pituita tenuis, ſeroſa, marcida, ſanioſa, mucoſa: aliis etiam acris & erodens: tum caro cucurbitæ ambitu circumſepta, carnoſa, putreſcens, tetrum, vt e Telephiis ac phagedænicis vlceribus, inuexit fœtorem. Vbi admiratione dignum initio, quod è tot affixis cucurbitulis, cùm alij decem plus minus, tres quoque tantùm nonnulli apponi iuſſiſſent, vna duntaxat, aut ad ſummum duæ (ſocrui Laurentij Sartoris è quindecim tres,) ex iis omnibus, in fœdam tranſierint vomicam. Nonnullis vniuerſum corpus puſtulis conſperſum, facies informis, triſte ſupercilium, horrendus vultus, dorſum, pectus, abdomen, pedes, loci, à ſummo ad ima porriginoſa ſcabie, cruſtaceiſque vlceribus ſupra cutem paulum eleuatis, duùm cruciatorum nummùm, vel vnguis pollicis amplitudine, ambitu rubente, candida ſuperficie polluta, & deturpata, cernere erat. Manabant*

bant hæc quoque pingui liquore, mucore lento, qui non pus, ſed ſaniem referebat lucidam, ὃ τῷ πυρὶ ἴκελον. Imò ſcabie ſublatâ & curatâ, maculæ atræ, diverſæ quàm ab impetiginibus aut vitiliginibus, plumbei & fuſci coloris, remanſerunt. Progreſſu morbi in capite calli concreuere, qui ſummo cum dolore rupti vel diſſecti, melleum quippiam & tenax, ceu ex coniferis arboribus laricem exſtillare videmus, lentum inquam & viſcidum marceſcentis puncta argumentum, exſudabant. Abſceſſus hi ſordidi atque cacoethes, poſtquam magna difficultate expurgati, & non minore carne rurſum productâ coaluiſſent, nouum prorupit ſymptoma. Vniverſi corporis artus, brachia, ſcapula, cubitus, humeri, ſura, tibia, pedes imi, punctionis quibuſdam, quaſi aculeis, intenſiſſimè vellicabantur, ac ſi ferris diſcinderentur, potiſſimum vbi tibia mamimè excarnis lacertorum non fulta tharis à ſolo perioſtio veſtitur. Membra pondere grauia fulcra poſtulabant, imò & paralyſi quibuſdam minata ſuccollatorum beneficio erigi neceſſe habebant. Nulla tamen quies, doloribus noctè atque indeſinenter torquentibus. Et hi dolores non vnius aut alterius dies ſpatium, ſed per integrum menſem durauerunt. Caput quoque non fuit immune. Nam præter achores ſuprà recitatos, gummata & callos, verrucis grandibus ſimiles, doloribus vehementibus infeſtabatur, circa regionem occipitij potiſſimùm, qui præter virium imbecillitatem, vigilias, etiam dementiam quibuſdam innexuerunt, quæ vix, muco purulento maléque olente per nares multos dies ſtillante, miteſcere cœpit. Toto interim morbi decurſu ἀνιῶντες ταῦτα καὶ δαπάνῃ διέτριβον, nec Cereris, nec Bacchi muneribus voluptatem vllam capiebant. Conuerſationem omnium auerſabantur, verecundiâ vel ſuffuſi, aut indignatione commoti, quòd horrendâ labe, nullo ſuo merito, & ſpe auxilij exiguâ, aſperſos ſe cernerent. Morbus hic durauit vſque ad æquinoctium vernum, Solis in Arietis ſignum ingreſſu, circa quod tempus manifeſtè deſiiſſe, & Paſchatis ferijs prorſus interiiſſe indicatus eſt, eo quòd deinceps nullus hac labe ex integro adſperſus deprehenſus fuerit.

De morbi huius origine duæ fuerunt præcipuè ſententiæ. Alij enim putarunt eſſe nouum morbi Gallici genus contagione propagatum in Laconico balnei, alij per ſcarificationem hoc venenum communicatum fuiſſe exiſtimarunt. Inquiſiuit eâ de re diligenter Magiſtratus oppidanus, ſed nihil certi inuenit. Io. Sporiſchius, *in alleg. tractatu*, neutram cauſſam admittit, ſed hoc malum originem duxiſſe putat à cacochymia pituitoſa, ab omni eius conſtitutione in corpore cumulata, ſcarificationem verò nimiam & minimè congruam hoſce humores vitioſos ad loca ſcarificata attraxiſſe. Vtque id probet, multa de ſitu eius vrbis, victu & morbis incolarum ſcribit, atque ex his omnibus humoris pituitoſi copiam collectam fuiſſe probat.

Et omnino non ita planum eſt, vnde ille morbus fuerit contractus. Si enim è ſcarificatione ortum habuit, cauſſa non patet, cur infectio hæc ſaltem à bruma vſque ad æquinoctium vernum durauerit, (niſi quis eam cauſſam reddere voluerit, quòd poſt hoc tempus nemo, ob periculi metum, hiſce balneis vſus eſt, vel quia balneum hoc penè dirutum & innouatum eſt) & cur non omnes partes, quibus cucurbitulæ ſcarificatæ affixæ fuerunt, exulceratæ ſint. In hiſtoriis enim infectorum notat Thomas Iordanus, viro cuidam, cùm quinque cucurbitulas affigi iuſſiſſet, duo ſaltem loca, ceruicem ſcilicet & ſiniſtri lumbi regionem, exulcerata fuiſſe. Famulæ cuidam, quæ ſeptem cucurbitulas affigi curauit, ſub vna ſaltem dextræ ſcapulæ affixa exulceratam cutem fuiſſe: atque idem aliis quoque accidiſſe. Contra eos verò, qui ex vitioſo humorum apparatu hoc malum ortum habuiſſe exiſtimant, id pugnat, quòd cùm tria publica balnea Brunnæ tunc fuerint, illi ſolùm, qui in Adami illius balneo ſcarificatione vſi ſunt, infecti fuêre; quod in reliquis omnino etiam accidere debuiſſet, ſi à vitioſis humoribus in corpore collectis malum originem duxiſſet. Sporiſchij verò ſententia, quatenus ab humore pituitoſo luem hanc exortam fuiſſe ſtatuit, nullo modo aſſenſum meretur. Facilè enim cuiuis hiſtoriam & ſymptomata huius morbi conſideranti patet cauſſam huius morbi venenatam fuiſſe.

Secunda tamen ſententia mihi probabilior videtur. Nam, quod & Crato monet, cùm nemo præter eos, qui ſcarificatione, & quidem in iſto, non alio balneo vſi fuerunt, infectus ſit, per vulnera ſcarificatione inflicta venenum aliquod corpori illatum fuiſſe, veriſimile eſt, ſiue id venenum acie ſcalpelli infecti, ſiue cucurbitula, ſiue venenato balnei vapore, ſiue aquâ corpori illatum fuerit. Sagittas enim à multis nationibus veneno infici notiſſimum eſt: quod & in ſcalpello fieri potuit, ſiue id malitiâ balneatoris, ſiue incuriâ factum ſit, dum idem ſcalpellum, quo impurum aliquem hominem ſcarificauit, aliis adhibuit; cùm notum ſit, venam ſectam malè cecidiſſe, quæ ſcalpello, quo alteri vlcus apertum fuerat, peracta fuit. Potuit venenum hoc ſcalpello communicari à cote vel loro, quibus inſtrumenta iſta affricari ſolent, ſi à vapore balnei ſordium aliquid & maligni ipſi adhæſiſſet. Contagium etiam cucurbitulis adhærere potuit, quæ non ſemper ea, qua debent, diligentiâ mundantur. Et tandem impoſſibile non eſt, vt vapor balnei ſeſe cuti recens ſcarificatæ, vel aquæ, quâ loca ſcarificata abluuntur, inſinuare potuerit, qui non ſemper purus eſt, ſed variorum hominum ſudoribus & ſordibus inquinatus. Quod etiam facit, quod è lapidibus illis, quibus ad Laconicum calefaciendum aqua affunditur, magna vaporum copia attollitur, qui non ſemper puri, ſed ob ſordes balnei, & loci perpetuam humiditatem ad vitium diſpoſiti ſunt.

Hiſtoria alia ſimilis affectus.

Atque in iſta ſententia me confirmat hiſtoria ſimilis ſcarificationis quæ annis abhinc non ita multis in Franconia accidit, quæ extat *lib. 2. epiſtol. Medic. ſect.* 6. Clariſſ. Dn. Gregorij Horſtij, quâ infecti ſcatebant puſtulis & vlceribus quaſi cancroſis, non tantùm in locis ſcarificatis, ſed toto ferè corpore, patiebantur artuum dolores immenſos, dolores ὀστεόκοπους, tanta cum debilitate, vt nonniſi ſuffulti lecto extre poſſent. Quod malum à maleficio nequam Balneatoris ortum habuit, qui, vt in eius confeſſione ibidem extat, tribus vel quatuor ſeptimanis, loro ſeu coti illi ligneæ corio obductæ, in qua ſcalpella ſua acuere ſolebat, puluerem cadmiæ foſſilis metallicæ ſeu Cobalti & μυωκτόνου affricarat, atque ſcalpella gryllis impegit: Bufones etiam exſiccauit, poſtea puluerem eorum in aqua macerauit, quam cum puluere lapidibus illis, quibus in balneis aqua ad calefaciendum Laconicum infundi ſolet, infudit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Vulnera venenata ſi ab animalibus venenatis inflicta ſint, ex relatione ægri innoteſcunt, & vel ex eo, quod a talibus animalibus prouenerint, quòd venenata ſint, cognoſcuntur. Si vero telo, vel alio armorum genere, vel globulo plumbeo vulneratus ſit æger, cognoſcitur id ex eo, quòd in loco vulnerato doloris & punctionis ſenſus maior eſt, partis vulneratæ color naturalis mutatur, & in liuidum ac nigrum degenerat, & ſtatim ſymptomata grauia præter rationem vulneris ſequuntur, in toto corpore nunc ardor, nunc obſtupeſcentia, & cordis anguſtiatio, tremor & lipothymia percipitur. Quamprimùm enim venenum per venas & arterias receptum eſt, ſeſe in totum corpus diffundit, & membra principalia in primis cor, quæ venenorum natura eſt, oppugnat, vnde varia ſymptomata excitantur. Quæ quidem generalia venenati vulneris ſigna ſunt; quibus poſtea plurima alia ſymptomata, pro veneni cuiuſque natura, accedunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Omne vulnus, quod venenato armorum genere, vel à venenoſo animali inflictum eſt, longè grauius & periculoſius eſt quàm quod veneno caret. Et vulnus etiam exiguum venenatũ mortem afferre poteſt; cùm alias magna vulnera ſanari poſſunt.

2. Et quidem quò ſymptomata ſunt plura & grauiora, & magis contumacia optimiſque etiam adhibitis remediis non cedunt, eo ſunt periculoſiora, ac plerumque lethalia. Si verò ſymptomata ſint pauciora ac minus grauia, & adhibitis remediis mitigentur, eò maior ſalutis ſpes eſt.

3. Quò vulnus venenatum cordi propius eſt, eò periculoſius eſt, vt & quod cerebro vicinum eſt.

Curatio.

Curatio.

Vulnus, quatenus vulnus, quas Indicationes ſuppeditet, & quomodo curandum ſit, ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, ſatis patet. Si verò vt venenatum ſpectetur, danda opera primò, ne venenum ad interiora præcipuè cor penetret; deinde, vt eius vis alexipharmacis infringatur. Primò ergo attendendum, an telum venenatum adhuc intra vulnus hæreat. Omnis ſiquidem fruſtra tentatur curatio, niſi id extrahatur; ideóque, vt manus operâ quam primùm eximatur laborandum. Quod ſi extrahi nõ poſſit, emplaſtris, quæ venenum euocare poſſunt, ea admiſcenda, quæ tela & alia peregrina corpora è vulneribus extrahere valent, de quibus ſuprà *c.* 8. dictum. Deinde ne venenum ad interiora & cor penetret, primò, vt Celſus, *lib.* 5. *c.* 27. docet *ſupra vulnus id membrum deligandum eſt, non tamen nimis vehementer, ne membrum torpeat*, aut, quod interdum imperitorum Chirurgorum culpâ fit, gangræna corripiatur. Deinde venenum ipſum extrahendum, & ad exteriora euocandum. Antiqui ad euocandum venenum ſuctiones adhibebant, & qui id præſtabant, Pſylli appellabantur, exiſtimabantque eos proprietatem quandam habere venenum ſuctu attrahendi, & eiſdem reſiſtendi, cùm tamen id ſaltem audaciâ præſtarent: de quo Celſus, *l.* 5. *c.* 27. ſcribit: *Si ne id quidem eſt*, (hoc eſt, ſi deſit cucurbitula, vel ſimile quid) *homo adhibendus eſt, qui vulnus exſugat. Neque ſanè ſcientiam præcipuam habent hi, qui Pſylli nominantur, ſed audaciam vſu ipſo confirmatam. Nam venenum ſerpentis, vt quædam etiam venatoria venena, non guſtu, ſed vulnere nocent.* Et mox: *Ergo quiſquis exemplum Pſylli ſecutus, id vulnus exſuxerit, & ipſe tutus erit, & tutum hominem præſtabit. Illud, ne intereat, ante debebit attendere, ne quod in gingiuis, palatóve, aliáve parte oris vlcus habeat.* Euocant tutius & extrahunt venenum cucurbitulæ, præcipuè in morſibus & ictibus venenoſorũ animalium, quæ eo potentius venenum extrahunt, ſi ſcarificationes, præſertim profundiores, adhibeantur. Poſt amotas cucurbitulas, gallinæ vel aliæ aves podice, vel per medium diſſectæ, calentes adhuc vulneri imponendæ. Et ſi locus neruoſus non ſit, in venenatorum animalium morſibus

cato circumcirca exſcindenda,imò abſcindenda,referreque Galenus, vinitorem quendam à vipera morſum confeſtim læſum digitum falce abſcidiſſe, atque ita periculum omne euitaſſe & euaſiſſe. Ablnere quoque vulnus, vtile fuerit *aceto* vel *vino*, in quo *theriaca* ſoluta ſit, aut decocto *flor. chamæmel.* vel *rad. oxylapathi.* Imò in morſibus animalium,ſi locus neruoſus læſus non ſit, efficaciſſimum eſt cauterium actuale, quod vi ignis & venenum abſumit, & ne ad interiora penetret, prohibet. Si æger cauterium actuale non admittat, potentiale ſeu cauſtica medicamenta adhibenda: vt tamen eſchara citò decidat,curandum,& niſi fiat ſcalpello liberanda, nec vlcus ſtatim glutinandum.Ideóque vlceri *cepe* cum *ſale*, vel *allium ſylueſtre*, vel *ruta* imponenda.

Quæ tamen ipſa,etſi cauſtica non ſint præmiſſa,ad extrahendum venenum ſunt imponenda, putà *cepe, allium ſylueſtre, ruta, ſtercus columbinum, nuces iuglandes*, cum *allio, ſale*, & *melle*, vt tradit Conciliator, *lib. de remed. venen. c.4.* quæ ſeu ſumtæ, ſeu extra impoſitæ,à venenis ſeu ſumtis, ſeu morſu & ictu animalium venenatorum illatis liberare poſſunt, *hypericum, vincetoxicum, balenium, raphanus, dictamnus, ariſtolochia longa & rotunda.* Vtilia etiam ſunt *carduus benedictus, ſcabioſa, ruta, gentiana, ſcorzonera*, & omnino omnia ſimplicia, quæ venenum attrahunt,vel qualitate manifeſtâ, vt caliditate, vel occultâ & peculiari ſimilitudine.De prioribus hoc notandum,ne in partibus neruoſis, acribus valde vtamur, & dum vnum periculum vitare volumus, in aliud incidamus & dolorem ac conuulſionem excitemus.Ideóque in talib. partib. tutius eſt,ea medicamenta applicare, quæ ſubſtantiæ proprietate venenum euocant. Neque etiam ſolùm acrium vſus diu continuari debet,ſed vbi per diem vnum atque alterum continuata fuerint, alia poſtea mitiora imponenda.

Compoſita varia ſunt.Vtilis eſt *Theriaca*,aliis medicamentis mixta:quam quòd nonnulli ideo ſuſpectam habent, quod propter frigiditatem opij venenum ad interna pellere poſſit, ridiculum penè eſt in tanta veritatis luce. Vel inſtilletur *oleum Matthioli*,quod deſcribit ille *comm. in præfat. lib.6. Dioſcorid.* aut *Magni Ducis Hetruriæ*, vel *ſuccus ſcorzoneræ.*

Guido in vulneribus venenatis hoc emplaſtrum laudat.

℞. *Galbani, ſagapeni, opopanacis, aſæ fœtidæ myrrhæ, piperis, ſulphuris*, ana Vnc.j.ß.*ſtercoris columbini, anatis*, an.Vnc.ij.*calaminthæ, mentaſtri*, an.Vnc.j. Diſſoluantur gummi *vino* & Miſc. omnia cum *melle*,& *oleo antiquo*. F. Emplaſtrum.

Vel ℞. *Terebinth. aq. vel ſucco ſcorzoneræ lota*, Vnc.ij. *propoleos* Vnc.ij. *ol. Matthioli* Vnc. ß. *de terebinthina* ʒ.ij. *præcipitati*, ʒ.i.ß.*ſcordij, rad. ſcorzoneræ*, an.Scrup.iv.Miſc.& F.Vngu.

Vel ℞. *Ammoniaci, galbani, bdellij*, an.Vnc.ß. *ſtyracis liquidi* ʒ.iij.*myrrhæ, ſulphuris ignem non experti*, an ʒ. ij. *euphorbij, præcipitati*, an.ʒ.j.*ol Matthioli, de terebinth.* an.ʒ.ij.Diſſoluantur gummi *aceto ſcillitico*, & cum reliquis miſceantur, atque cum *propoli*, ac *pice nauali*, q. ſ. F. Ceratum.

Vel ℞.*Rad. ſerpentariæ, ariſtol. rot.* an. Vnc. i. *tabaci, ſcordij*, an.M.i.*thuris, myrrhæ, ſulphuris ignem non experti*, an. Vnc. ß. *dictamni Cretici, rad. angelicæ, dictamni albi.* an ʒ. iij. *ol. de terebinthina* Vnc.ij. *Matthioli* Vnc. i. *ceræ, picis naualis*, an. q.ſ. Miſc. F. Emplaſtrum.

Vel ℞.*Summit. hyperici* M.ij.*cardui bened. ſcordij, tabaci, vincetoxici*, an.M.i.*rutæ* p.i.*rad. ſerpentariæ* Vnc.ij.*rumicis* Vnc.i. ß. Contundantur, & emplaſtri modo applicentur.

Vel ℞. *Ol. oliuar. mellis*, an.Vnc.ij. *calcis viuæ* ʒ. ij.*rad. ariſtol. rot.* ʒ.j. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Capar. allij, porri ſectilis*, an.Vnc.iij. Coq. & contund. Adde *rad. ſerpentariæ, aſphodeli*, an.ʒ.ij. *theriacæ* Vnc.ß. *ol. ſcorpion.* Vnc.i. Miſc.

Vel ℞. *Cineris clauellati, calcis viuæ*, an. Vnc. ij. *abſinthij, ariſtoloch. rutæ, allij, capar.* an. Vnc.i. *ficuum*, N. xx. *ſtercoris caprilli, ol. euphorbij, ſcorpion.* an.Vnc.iij. *mellis* ℔.i. ß. *aceti vini* ℔.i.Miſc. F.Emplaſtrum.

Plura eiuſmodi *libro ſequenti, de venenatorum animal. morſibus*, proponentur.

Exhibenda ſimul, & ſtatim quidem accepto vulnere,alexipharmaca,quę à veneno cor muniant,idque ad exteriora expellant.Et quidem ſi veneni ſpecies cognita ſit, ei ſua alexipharmaca opponenda,de quib. *lib. ſeq.* Si verò lateat,vniuerſalia illa alexipharmaca, *lapis bezoar, theriaca, Mithridatium, aqua theriacalis*, & huius generis alia paſſim nota exhibenda.

Iiſdem etiam extra cor muniendum, & propterea non ſolùm *Theriaca* & *Mithridatium*, ſed inprimis *ol. Matthioli*, regioni cordis & arteriis illinendum, vt & *oleum Magni Ducis Hetruriæ.*

Veneno extracto ad vulneris ſanationem accedendum. Ad quam vtile eſt hoc vnguentum.

℞. *Ceræ, picis nigræ, reſinæ, axungiæ arietis, ol. antiqui*, ana Vnc.iij. *galbani* Vnc.vi. F. Vnguentum.

Poſtea cura,vt in reliquis vulneribus peragenda.

Si verò ex ſymptomatibus prauis, vt ſudoribus frigidis, animi deliquiis,& ſyncope cognoſcatur,venenum iam ad penitiores corporis partes & cor penetraſſe,pars vulnerata non nimis affligenda,ſed toti potiùs corpori & cordi proſpiciendum.

CAPVT XXII.

De Vulneribus particularibus.

ATque hactenus de vulneribus in genere,& eorum in vniuerſum curatione dictum eſt.Cùm verò vulnerum curatio pro varietate partium vulneratarum non parum diſcrepet,iam in ſpecie de ſingularum partium vulneribus agendum eſſet. Verum cùm prioribus libris de iis actum ſit, actum agere opus non eſt. Actum enim *lib.1.part.1.c.21.22.23.24.25.* de capitis & cerebri vulnerib. *Ibid. part.3. ſect.2.c.9.* de palpebrarum vulneribus, *c.20.* de vulneribus oculorum, *Ibid. ſect.3. cap. 5.* de vulneribus narium. *Ibid. ſect.5. cap.3.* de linguæ vulneribus.

Lib.2. part.1. cap.4. de labiorum vulnerib. *Ibid. part.2. cap.4.* de apertione vaſor. pulmonis. *Ibid. cap.11.* de pulmonum vulnerib. *Ibid. cap.15.* de vulneribus diaphragmatis. *Ibid. c.17.* de thoracis vulneribus. *Ibid. cap.22.* de ſpinalis medullæ vulneribus. *Ibid. part.4. cap.3.* de cordis vulneribus.

Lib.3. part.1. ſect.1. cap.1. de œſophagi vulneribus. *Ibid. c.16.* de ventriculi vulneribus. *Ibid. part.2. ſect.1. cap.8.* de vulneribus inteſtinorum. *Ibid. part.4. cap.7.* de lienis vulnerib. *Ibid. part.6. ſect.1. cap.7.* de hepatis vulnerib. *Ibid. part.7. ſect. 1. cap. 11.* de renum vulneribus. *Ibid. part.8. ſect.1. cap.5.* de veſicæ vulnerib. *Ibid. part.9. ſect.1. cap.5.* de teſtium vulnerib. *Ibid. c.11.* de penis vulnerib. *Ibid. part. 10. cap. 5.* de vmbilici vulneribus. *Ibid. cap. 10.* de abdominis vulneribus.

Lib.4. part.1. ſect.2. cap.18. de vteri vulneribus egimus.

CAPVT XXIII.

De Morbis & ſymptomatibus, quæ vulneribus accidunt.

CVm verò non rarò accidat,vt alij morbi,vt & ſymptomata varia, vulneribus accidant & ſuperueniant, quæ peculiares Indicationes ſuppeditant, & tum curationem ad ſe trahunt,ægri vires deiiciunt,& vulnera curatu difficilia & periculoſa reddunt: de iis quoque agendum, & quâ ratione ea tollenda ſint, dicendum.

De Febribus.

Febris. Et primò quidem non rarò Febres vulnerib. ſuperueniunt.Etſi verò peculiari tractatu de Febribus egimus:tamen cùm multum referat,febrium,quæ vulnerib. ſuperueniunt, differentias rectè cognoſcere, & auertere, de iis in ſpecie aliquid hic dicemus. Primò verò diligenter inquirendum, quæ febris, quæ vulneri ſuperuenit,ſit natura,& quæ cauſſa.Febres enim tales ſunt variæ,aliæ ephemeræ,à ſpirituum agitatione & efferueſcentia ſanguinis ortæ propter iram, terrorem, & omnino humorum ac ſpirituum,cùm animi tùm corporis motu,agitationem. Deinde etiam dum pus,præſertim copioſius,generatur,febres accidunt, ſecundùm *aphor. 47. ſect.2.* Tertiò ex inflammatione. Quartò interdum & putridæ febres generantur ex putredine in parte vulnerata. Quintò, ex vitioſo humorum apparatu.

Primum febrium genus ex agitatione humorum. Primum febrium genus ſtatim in principio inuadit,& vt dictum; ex motu animi & corporis,atque hinc ortâ ſanguinis & ſpirituum agitatione prouenit. Quò pertinet & dolor vehemens,qui humores agitando,& vigilias excitando,eos & ſpiritus accendere, & febrim excitare poteſt.

Signa. Cognoſcuntur autem hæ febres,quòd ſtatim cum vulnere inuadunt. Quia tamen & putridæ interdum ſtatim etiam à principio inuadere poſſunt, quâ ratione ephemeræ à putridis diſcerni queant,ex iis, quæ *lib.1. de febrib. cap.6.* diximus,patet.

Prognoſtica. Febres hæ quidem ex ſe nihil periculi ægro afferunt, neque tamen ſalutem etiam ægro promittere poſſunt; cùm tunc fluxionis & inflammationis,quæ ſuperuenire ſolent,tempus nondum præterierit.

Curatio. Febris verò hæc peculiarem curationem non poſtulat, ſed modò æger bonâ diætâ regatur, ſponte euaneſcit. Cauſſæ tamen eius, ſi adhuc præſentes ſint, aut recurrere poſſint, omnes amouendæ.Aliàs enim facilè periculum aliquod attrahere poſſunt. Et cùm aliàs circa quartum inflammationes & fluxiones accidere ſoleant;tales febres,ſi eò vſque protrahantur,mala illa attrahere & augere poſſunt.

Febris ex puris generatione. Deinde, dum pus generatur, & præcipuè copioſius, febres fiunt, vt Hippocrates 2. *aph.47.* ſcribit. Cum enim,quod in parte vulnerata redundat, & in ſubſtantiam partis mutari nequit, putreſcere incipit, fitque quaſi ebullitio. Natura tamen facit quod poteſt, & quod in ſubſtantiam partis mutari nequit, quantum poteſt elaborat.& ne planè corrumpatur, in pus mutat. Ex hac igitur ebullitione calor quidam ſanguini in venis & arteriis communicatur, qui vbi ad cor peruenit, febrem accendit,quæ ephemeris potiùs plurium dierum, quàm verè putridis eſt ſimilis.

Signa. Itaque ſigna putredinis abſunt. vt & inflammationis, & inuadunt hæ febres eo tempore, quo pus generari ſolet, inprimis circa quartum diem. Calor eſt multus, ſed ſuauis, pulſus magni,

magni, celeres, & frequentes. Vrina parum à naturali ſtatu recedit, nullúmque prauum ſymptoma contingitur.

Prognoſticum. Febris hæc per ſe periculi nihil habet, ſed paulò poſt ceſſat.

Curatio. Idque vt eò citiùs fiat, exitus puri parandus, eóque citiùs, quo in nobiliori parte, aut cum nobili conſentiente continetur: ſimúlque danda opera, vt affluxus humorũ omnis præcaueatur.

Febres ex inflammatione. Tertiò nonnunquam febres ex inflammatione, quæ parti ſuperuenit accenduntur, nunc ephemeræ, nunc putridæ, prout ſaltem ſpiritus incaleſcunt, calórque cordi communicatur, vel etiam vapores putridi in venas & arterias transfuſi ad cor penetrant, idque calefaciunt.

Signa. Cognoſcuntur autem tales febres ex ſignis inflammationis, de quibus *par.1.cap.5.* dictum. An verò febris ſit ephemera, vel putrida, cognoſcitur ex ſignis ephemerarum & putridarum, de quib. *lib.1.de febribus* dictum; & præcipue in ephemera abſunt ſigna putredinis in vrina, quæ in putridis apparent. Calor etiam in putridis eſt maior & acrior, quam in ephemeris, ac ſymptomata ſunt grauiora, maiórque virium deiectio.

Prognoſticũ. Febres autem hæ cùm ab inflammatione totæ pendeant, pro inflammationis etiam magnitudine ſunt maiores vel minores, & magis vel minùs periculoſæ.

Curatio. Tolluntur verò inflammatione ſublatâ, & curantur vt aliæ febres ſymptomaticæ, de quibus ſuo loco dictum. Imprimis danda opera, vt per refrigerantia & conuenientia alterantia curetur, ne putredo in humoribus excitetur, aut ſi iam præſens ſit, inhibeatur & ſedetur.

Febres ex putredine humorum. Quartò accidunt etiam vulneribus febres, accenſæ ex putredine humorum in ipſo vulnere, quæ iis quæ ex pure fiunt, maximè cognatæ ſunt.

Signa. Cognoſcuntur tales febres ex quantitate & qualitate excrementorum vulneris. Magna enim copia ſaniei effluit eáque putridum quid potiùs, quàm pus bonum refert, coloris varij & mali, mali odoris & fœtida. Et licèt magna puris vel ſaniei copia non effluat: tamen ſi materia quæ effluit, ſit praua, color partis mutetur, partiſque dolor & grauitas adſit, materiam vitioſam quidẽ adeſſe, ſed non expurgari indicio eſt. Interim febris ſigna aderunt, quę putredinis notas in vrinis exhibent, vel nõ exhibẽt, prout materia venis & arteriis magis vel minùs communicatur.

Prognoſticũ. Atque febres tales magis vel minùs periculoſæ ſunt, prout putredo fuerit maior vel minor, & in parte nobiliore vel ignobiliore, ac mitioribus vel grauioribus ſtipata ſymptomatibus, & quò faciliùs vel difficiliùs materię vitioſę effluxus parari poteſt.

Curatio. Curatio in eo conſiſtit imprimis, vt putredo quamprimùm in parte affecta coërceatur, & materiæ vitioſæ omni modo exitus paretur. Putredine enim ſublatâ febris poſtea facilè euaneſcit.

Febris ex vitioſo humorum apparatu. Tandem eſt febrium genus, quod in vulneratis ex vitioſo humorum apparatu oritur. Si enim corpus vulneratum ſit impurum, facilè fieri poteſt, vt febris occaſione vulneris in eo accendatur. Fit autem hoc dupliciter. Primò, ex ſpirituum & humorum poſt vulnus acceptum commotione. Vt enim in corporibus impuris aliàs ex animi & corporis motibus, quod & in partu in fœminis accidit, febres accenduntur: ita idem in vulneratis fieri poteſt. Deinde ex putredine in parte vulnerata febris accenditur. Vt enim in puerperis ex lochiis, ac ſecundinis retentis febres accenduntur, idque eò faciliùs, ſi corpus ſit impurum: ita ſi putredo in parte vulnerata accendatur, vaporeſque praui venis communicari vitioſos humores in iis offendant, facilè febris oritur. Febres autem tales ſunt variæ, pro vario vitioſorum humorum apparatu, aliquando intermittentes, aliquando continuæ: prout vitioſorum humorum apparatus vel extra venam cauam, vel in ea hæret; & quidem plerumque tertianæ continuæ, vel intermittentes, ſimplices vel duplices, rarò quotidianæ, rariſſimè quartanæ.

Signa. Cognoſcuntur hæ febres, quòd & calor, & vrinæ, & pulſus, putredinis certa indicia exhibent. An autem ex commotione humorum ſaltem, an verò ex putredine in parte vulnerata ſint accenſæ, cognoſcitur ex eo, quod ſi ex commotione ſaltem humorum ſit febris, ſtatim in principio talis febris inuadit, & in vulnere nihil vitij deprehenditur. Si verò ex putredine in vulnere proueniat, non mox in principio, ſed temporis progreſſu oritur, & putredinis in vulnere ſunt indicia. Qualis autem febris ſit, è propriis febrium ſignis cognoſcitur.

Prognoſticũ. Febres hæ aliæ aliis ſunt periculoſiores, vt ſuo loco de febribus dictum, & intermittentes ex ſe periculo vacant; continuæ verò ſunt periculoſiores, & quidem nunc magis, nunc minùs, pro putredinis ratione. Quia tamen ad vulnera hæ febres accidunt, omnes aliquid periculi afferunt. Cùm enim antea pars vulnerata ſit debilis nunc febris accedens debilitatem, & hinc dependens periculum auget, & facilè fieri poteſt, vt ad partem affectam fluxio excitetur, vel ob calorem ea de cauſſa debilitatam plurima in ea excrementa generentur, atque hinc alia mala excitentur.

Curatio. Curationem verò harum febrium quod attinet, etſi à vulnere occaſionem ſumſerint: tamen quia apparatus vitioſus humorum, earum cauſſa præcipua eſt, curandæ eæ febres eo modo, de quo ſuo loco dictum.

De Inflammatione.

Inflammatio. Sæpiſſimè verò vulneribus accidit Inflammatio, interdum & Eryſipelas. Et quidem Inflammatio ſæpiſſimè vulneribus accidit, præcipuè partium neruoſarum; cùm ob dolorem affluxus ſanguinis ad partem affectam concitatur; deinde cùm ſanguis, quòd non ſatis effluxerit, putreſcit, & facilè inflammationem concitat, quam ſufficiens ſanguinis effluxus præcauet, de quo Hippocrates *lib. de Vlceribus. Si ſtatim pro valetudine ſanguis plus minúſve è plaga fluxerit, & ipſum vulnus, & quæ iuxtà ſunt minùs inflammatione premuntur.*

Si ergo inflammatio metuatur, & ſanguis non ſatis fluxerit, ſtatim vena in loco oppoſito ſecanda, & pro viribus ægri ſanguis euacuandus. Imò ſi inflammatio iam adſit, & vires ferant, ac neceſſitas poſtulet, venæſectio, & purgatio quoque, prout opus, inſtitui poteſt.

Si à dolore excitata ſit inflammatio, vt is tollatur, & ſimul affluxus humorum reprimatur, danda opera. Auicennas in hunc vſum imprimis commendat cataplaſma, quod paratur ex *malo Punico* in vino adſtringente cocto, in mortario contuſo, & in formam cataplaſmatis redacto. Poteſt etiam Cataplaſma fieri ex *farina hordei, lenticula paluſtri, auricula muris, oleo roſaceo.* Si his inflammatio non cedat, reliqua cura, vt *part.1.cap.5.de inflammatione* dictum, peragenda.

De Eryſipelate.

Si Eryſipelas vulneri ſuperueniat, id ex ſignis *part.1. cap.7. de Eryſipelate* traditis patet. Qua ratione autem curandum ſit, ex iis, quæ *ibidem* dicta ſunt, manifeſtum eſt. Equidem Hippocrates, *lib. de vlceribus*, docet, vbicunque vlceri ſuperuenerit eryſipelas, purgandum corpus eſſe. Et quidem ſi bilis abundet; ne eius ad vulnus affluxus fiat, omnino eam euacuare vtile eſt. Quia tamen Eryſipelas, quod Roſam nos appellamus, potiùs à ſanguine tenuiſſimo & peculiariter corrupto ortum habet, ſudorifera maximè vtilia ſunt, vt *ibidem* dictum. Hippocrates parti affectæ glaſti folia vel ſuccum cum limo imponit. Poſſunt & Cataplaſmata ex *farina hordei & aqua ſambuci*, atque alia, quæ *allegato loco* ſunt propoſita, parti affectæ applicari. *Eryſipelas.*

De Carne ſuperexcreſcente.

Interdum etiam accidit, vt caro luxuriet, & vltra modum excreſcat, quæ res cicatricis inductionem impedit, aut vt cicatrix turpis fiat, facit. Accidit autem hoc Medici incuriâ, qui minùs, quam par eſt, ſiccantia medicamenta adhibuit. Quod ergo ſuperfluum eſt, tollendum, vt vulnus cicatrice claudi poſſit. *Caro ſuperexcreſcens.*

Eſt autem hoc opus Medici, qui medicamentis fortiter ſiccantibus, detergentibus, & ſi opus eſt, etiam nonnihil erodentibus carnem ſuperfluam abſumit.

Quibus autem medicamentis hoc fieri poſſit, *part. 2. cap.7.* dictum, quæ ibi videantur. Imprimis vtilis eſt Aqua viridis ibi propoſita, quæ & carnem ſuperfluam abſumit, & cicatricem inducit.

De Hæmorrhagia.

Multa quoque ſymptomata vulneribus accidunt, quæ partim vires deiiciunt, partim curationem difficilem reddunt. Et primò quidem ſæpiſſimè ingens hæmorrhagia & ſanguinis profuſio accidit, quæ non ſolùm vires deiicit, & interdum vitam homini eripit, ſed & curationem impedit. Quamdiu enim ſanguinis fluxus durat, in curatione nihil proficitur. Accidit autem iſta hæmorrhagia venis maioribus vulneratis, vt & arteriis non ſolùm magnis, ſed & mediocribus. Verùm de ſymptomate hoc ſuprà *cap.14.* dictum, quæ ibi videatur. *Hæmorrhagia.*

De dolore cum vulnere.

Sæpiſſimè etiam dolor vehemens vulneribus accidit. Etſi enim nullum ferè vulnus ſit ſine dolore: tamen non rarò ille tolerabilis eſt. Interdum verò planè vehemens; id quod accidit maximè, cùm nerui & partes neruoſæ vulneratæ ſunt; & omnino dolor vehemens ſtatim poſt vulnus inflictum exortus, nerui aut neruoſæ partis vulneratæ indicium eſt. *Dolor cum vulnere.*

Excitatur autem dolor in vulneribus, nunc ob errores ægri in diæta, dum ille prauo victu vtitur, vt braſſica, piſcibus ſalſis, carne ſuilla, aut ſimilibus, partem vulneratam aëri frigido exponit, eámque nimis exercendo mouet; interdum Chirurgi incuriâ, qui nimis calida vel acria medicamenta adhibet, partem nimis arctè ligat, non rectè locat, turundas nimis longas vel craſſas in vulnus intrudit, pus nimis diù in vulnere relinquit, aut oſſis fragmentum alias partes pungit. Interdum, etiam, ſine his cauſſis omnibus, ab interno humorum affluxu dolor excitatur, atque is interdum ſubitò cum horre vel frigore inuadit; id quod ſæpe ſecuturæ magnæ inflammationis, vel etiam gangrænæ imminentis indicium eſt, idque imprimis, ſi cum dolore pungente ardor quidam in vulnere percipitur. *Cauſſæ.*

Grauium autem malorum dolores nimij in vulneribus cauſſæ eſſe ſolent. Præterquam enim quod vigilias excitant, viréſque deiiciunt, etiam affluxus humorum ad partem vulneratam cauſſæ ſunt, vnde inflammationes, febris, & interdum quoque gangræna, excitantur. De quo paſſim monet Galenus. *Nihil eſt quod phlegmonem magis augeat, quàm dolor*, ſcribit 5. *meth. med. cap* 4. Et 3. *meth. med. cap. 2. & 6. Ob doloremq; fluxionibus* *Prognoſtica.*

fluxionibus

fluxionibus partes laborant. Et 13. *meth.med.cap.5.Dolor,& membri,in quo phlegmone reſidet,calor, etiamſi plurium ab excrementis ſit totum corpus,fluxionis cauſſa fiunt.*

Curatio. Vt ergo dolor tollatur,diligenter inquirendum, an ægri vel Chirurgi culpa is concitatus ſit,& ſi quæ talis cauſſa reperitur, ea ante omnia amouenda. Si talis cauſſa nulla adſit,aſt aliquid extraneum vulneri inhæreat , illud extrahendum. Si à puris retenti copia dolor proueniat , ei exitus liber paretacie dus. Si verò ab humorum affluxu nimio , id quod fit in inflammatione, dolor excitetur , humorum influxum nimium prohibentia, rarefacientia & anodyna vſurpanda. Vtile eſt hîc *oleum roſaceum* cum *albumine oui* , vel *vitellus oui* , provt res poſtulauerit , & in quo *lumbrici terreſtres* cocti ſint ; item *oleum chamæmelinum,lini,amygdal. dulcium , lumbricorum , ſambucinum.* Cataplaſma ex *foliis maluæ , rad. althææ , farina hordei , fabarum , & furfuribus.* Si dolor ſit maior , *oleum de papauere , de nymphæa*, cataplaſma è foliis vel radice *ſolani* & *axungia ſuilla* vſurpandum.

Exempli gr.

℞. *Olei amygd.d.roſacei,chamæmel.* ana ℥.j. *vitell. oui* j. *croci* Scrup.ß.Miſc.

Vel ℞. *Rad.althææ* ℥.ß.*fol.maluæ* M. j.*fl. ſambuci* p. ij. Coq. omnia ad mollitiem , & per ſetaceum traiiciantur. Adde *pulu. fl. chamæmel.* ℥. ß.*farinæ hordei* ℥. ß.*fabarum ſem. lini.* an. ʒ.ß. F.Cataplaſma.

Cui ſi libet , *oleum roſac.chamæmelinum.lil.albor.maſtichin. vngu.dialthææ* addi poſſunt.

Si dolor his medicamentis non ſedetur,neruum aliquem inſigniter læſum eſſe indicio eſt.Itaque cura , vt ſuprà *cap. 15. de vulneribus neruorum* dictum,inſtituenda.

De Conuulſionibus & conuulſiuis motibus.

Conuulſio. Inſigne etiam & periculoſum ſymptoma ſæpe vulneribus accidit, Conuulſio , ſeu motus conuulſiui, de quo ſymptomate nonnulli prolixè de vulneribus agere ſolent. Verùm cùm de conuulſione in genere,*lib.1.Pract.part.2.cap.20.* ſatis ſuperque dictum : hîc ſaltem ea,quæ conuulſioni,quæ vulneribus ſuperuenire ſolet,propria ſunt,proponemus.

Cauſſa. Cauſſas conuulſionis quod attinet, in vulneribus fiunt conuulſiones vel à punctura neruorum, eorúmque dolore ingenti, vel ab acri & maligno ſeu humore ſeu vapore,partem aliquam neruoſam aut cerebri membranas vellicante , ad quem expellendum , cùm Natura inſurgit , contractionem iſtam excitat. De quo Hippocrates, *5. aphor.65. Quibus ſunt cum vulneribus tumores conſpicui , ij non admodum conuelluntur & inſaniunt. At iis derepente euaneſcentibus , ſi quidem poſticâ parte factum ſit,conuulſiones & tetani accidunt.* Et Galenus, *art. medic. c.92. Nerui* , inquit , *& tendinis punctura , propter ſenſus vehementiam , & quoniam hæc pars principio , id eſt , cerebro connectitur , prompta eſt ad neruorum conuulſionem excitandum. Ac tum præſertim , cùm nihil extrorſum exſpirat , obcæcato cutis vulnere.*

Et quidem materia conuulſionem excitans interdum acrimonia ſaltem id præſtat, interdum etiam malignitate ; id quod in vulneribus,& ictibus ac morſibus venenatis accidit.

Prognoſtica. Sunt autem ſatis periculoſæ conuulſiones & conuulſiui motus in vulneribus. De quo Hippocrates , *5. aphor.2.Conuulſio,* inquit, *quæ vulneri ſuperuenit, lethalis.* Et *5. aphor. 3. E copioſo ſanguinis fluxu conuulſio,aut ſingultus,malum.*

Curatio. Quæ autem ratio ſit conuulſiones curandi, dictum eſt *lib. 1. part.2.cap.28.* quæ eo loci videatur. Hoc loco nihil aliud monemus, niſi hæc.Primò in conuulſionibus & conuulſiuis motibus qui vulneribus accidunt,ſiue per ſe ſiue per conſenſum & omnino quocunque modo, cerebri, ſpinalis medullæ & neruorum ex his progredientium rationem habendam,& proinde ceruicem & collum , totámque ſpinalem medullam conuenientibus medicamentis inungendam eſſe , qualia *allegato loco* ſunt propoſita.Cæſar Magatus,*lib.1.cap.77.*hoc commendat :

℞. *Olei laurini, ligni iuniperi,bacc.iuniperi,pingued.humanæ, lumbric.terreſtr.*an.℥.iv. *olei fl.roriſmarini,fl.lauendulæ,fl.ſaluiæ,* an. ℥. ij. *petrolei , de terebinthina,* an.℔.ß. *laterum,glandis vnguentariæ* , quod de been vocant, ana ℥. iij. ß. *myrrhæ, thuris. ladani,bdelii,gummi iuniper.* an.℥.iij.*cinnam.caryophyllor.macis, nuc.myriſtica.*an.℥.j.ß.*bdellij* Vnc.ij.*ammoniaci,opopanac. galbani,*an.Vnc.j.*tacamahacæ Indæ,carannæ,*an.Vnc.iv. *caſtorei,croci,* an.3.vj.*rad.Imperatoriæ,angelicæ,valerianæ,acori,coſti,*an.Vnc.ß. *ſtyracis calam. pinguis* Vnc. j. ß. *pingued. leonis, taur.*an.Vnc.ij. *aq.ardentis opt.*℔.ij.Miſce.

Deinde , ſi ex puris vel aliorum excrementorum retentione conuulſio accidat,danda opera,vt omnibus modis ſaniei & excrementis exitus paretur,liquórque aliquis in vulnus inſtilletur , qui vim habeat abſtergendi & abſumendi : extra quoque aliquid imponendum,quod vim ex alto trahendi habeat, qualia ex ſuperioribus , præcipuè de neruorum vulneribus , nota ſunt.

CAPVT XXIV.

An liceat Chriſtiano periaptis & ſigillis appenſis , vel ſimilibus modis, ſe ab armis inuiolabilem præſtare.

An Chriſtiano liceat ſe ab armis inuiolabilem reddere. CVm nihil hodie apud milites frequentius ſit,quàm ſe contra armorum & globorum tormentariorum ictus pentaculis quibuſdam ac ſigillis & characteribus obfirmare,& inuiolabiles reddere , antequam à doctrina de vulneribus abeamus, conclusionis loco addere & diſcutere libet quæſtionem : An Chriſtiano,ſalua pietate & conſcientia,liceat,tali modo ſe inuiolabilem reddere ?

Etſi verò in arcana eiuſmodi hominum inquirere nec cupio , nec operæpretium duco , hoc tamen vulgo etiam notum eſt,eiuſmodi homines ſe non ab omni violentia firmare & munire poſſe,ſed ſaltem contra ictus gladiorum, & aliorum eiuſmodi armorum,vt globulos bombardarum,ita vt alia arma cutem penetrare nullo modo poſſint.A fuſtibus verò & maiorum tormentorum globis violari , imò necari poſſe , etſi cutis non facilè vulneretur. Imò ferunt , partes quaſdam eſſe , quæ inuiolabiles reddi non poſſint,in primis oculos.Deinde & hoc vulgo fertur,nonnullos non ſolùm ſeipſos,ſed & alios ita obfirmare & impenetrabiles reddere poſſe, vt nullo armorum genere ſint violabiles ; imò quoſdam efficere poſſe , vt butyrum nec cultro,nec gladio,nec ſecuri ſcindi poſſit. Tertiò & hoc dicitur , inſcios etiam ab aliis contra omne armorum ac telorum genus inuiolabiles reddi poſſe.

Modi varij quibus nonnulli ſe armis impenetrabiles reddunt. Modos autem varios ſeſe hoc modo inuiolabiles reddendi habent,quos nec cognitos habeo,nec cognoſcere cupio.In genere ſaltem vnum atque alterum , qui vulgo circumferuntur, referre libet , vt de reliquis etiam inde iudicium fieri poſſit.Primò , nemini ferè ignotum eſt,ſigilla ſeu pentacula circumferri variis figuris & characteribus inſignita, & ignobiliter literata, vt Apuleius loquitur,quæ à militibus de collo ſuſpendi & corpori alligari ſolent , vt iis ab armis inuiolabiles ſe præſtent. Nonnulli characteres eiuſmodi ſaltem chartæ inſcribunt , eóſque corpori appendunt. Noui que virum , qui referebat , ſe ſchedam eiuſmodi canis collo appendiſſe,eúmque ſclopeti tormentarij globo cominus eiaculato petiiſſe , qui nullo modo læſus fuerit. Sunt qui ſchedas eiuſmodi deuorant. Exſtat in publico quodam ſcripto eiuſmodi artificium , (ſi ita præſtigias has Diaboli appellare licet) quo vir quidam generoſus ſeſe contra omne armorum genus muniuerit. Quod an in herois illius , qui fortiter & feliciter in Hungaria pro Chriſtianis contra Turcas militauit , laudem aut vituperium cedat , cuiuis liberum eſto iudicare. Ego hoc ſaltem addo, magnos etiam ſæpe viros , Principes ac heroës in hoc genere falli, & deceptoribus, qui talia venditant, & ſæpe pro magno pretio obtrudunt, nimis incautè fidem habere, nec ſatis , quàm periculoſam rem tractent , perpendere. Modum autem illum, cùm planè ſuperſtitioſus & impius ſit,ego meis ſcriptis ad poſteritatem propagare nolo : vt tamen ſuperſtitio pateat , in genere eum delineabo. In ſacris natalitiis Chriſti ſub mediam noctem in charta Pergamena virginea litteræ I. N. R. I. inſcribunt , & ſcheda eiuſmodi globulis ex maſſa panis triticei includitur , qui clam altari imponuntur , vt certis & diuerſis temporibus tres Miſſæ ſuper eis celebrentur. Globulus huiuſmodi ſi vnus manè cum quibuſdam precibus deuoratur , qui hominem eo die ab omni vulnere immunem præſtat.

In eodem libello docetur , quemadmodum die Veneris ante Solis exortum,ex hominis ſuſpenſi vel rota necati cranio muſcus cum certis precibus deradendus ſit , qui ſi in veſte ſub ſiniſtra axilla inſutus geſtatur, hominem eodem modo inuiolabilem præſtet.

Sunt, qui cutem vulnerant,& ſchedas eiuſmodi vel alias res vulneri imponunt , idque conglutinant. Et ſunt procul dubio modi eiuſmodi plurimi militibus paſſim noti , in quibus indagandis ego curioſus eſſe nolo.

Autores huius rei. De autoribus ſi inquiratur , primi plerumque ignoti ſunt, & ab incautis militibus per manus iſta traduntur. Et ſi ad primum perueniretur, is procul dubio malus dæmon eſſet , vt poſtea dicetur. Carnifices huiuſmodi κακοτεχνίας ſæpe autores agnoſcunt,vt plerumque hoc hominum genus Magiæ deditum eſt.Ita ars Paſſavienſis dicta,*die Paſſauiſche Kunſt*,quod in exercitu illo , qui circa Paſſavium collectus poſtea anno 1611. in Bohemiam irrupit,& Pragam occupauit,primò innotuit, & per totam Germaniam paſſim diſſeminata eſt , à carnifice eius loci primò militibus communicata dicitur.

Rationem huius rei ſi inquiras, primò experientiam prætendunt,& magnos etiam viros,Principes ac Heroës allegant,qui ſuis experimentis probatum dederint , hoc modo ab omni armorum genere quem ſe inuiolabilem præſtare poſſe. Deinde nonnulli ex aſtris huius affectus vim & cauſſam deducunt, vnde certis conſtellationibus eiuſmodi ſigilla,periapta ac pentacula,quæ appellant,conficere docent.

Verùm enim verò, equidem hoc non negamus, talia ita fieri,

& à magnis etiam viris vſurpari : ſed de hoc iam quæſtio eſt, an talia naturaliter fiant, & an fas ac pium ſit, hominem Chriſtianum hoc modo ſe inuiolabilem & impenetrabilem reddere; an verò vi Magicâ & diabolica, atque ex pacto cum diabolo fiat quicquid fit, & proinde illicitum atque impium ſit, hoc modo ſe inuiolabilem præſtare.

Non efficitum. In qua quidem quæſtione poſteriorem ſententiam defendimus, & vim atque efficaciam hanc ex pacto cum Diabolo, atque ita ab ipſo malo dæmone proficiſci, & eum, qui ſeſe huius generis medio aduerſus armorum impetum munit, rem impiam tentare ſtatuimus. Etenim primò certum eſt, neque in metallis, neque in chartis per ſe hanc vim ineſſe, ſed characteribus demum notata illud præſtare. *Rationes.* At figurarum & characterum nulla talis vis & efficacia eſſe poteſt. Ergo à vi ſuperiore ea prouenire neceſſe eſt: & proinde vel à Deo & bonis Angelis, vel à Diabolo. At nullibi in ſacris literis extat, quòd Deus per ſe, vel bonorum Angelorum miniſterio, talia ſe affecturum promiſerit, vel effecerit. Et quis à bonis Angelis verborum ſacrorum abuſum, & talia ſuperſtitioſa, qualia ſuprà ſunt relata, probari credat? Ergo à dæmone hæc prouenire credendum. Is nimirum, vt homines à Dei cultu abducat, & ſibi obnoxios reddat, paſciſcitur cum aliquo, ſi à Deo ad ſe deſciſcat, eum ab armorum omnium vi immunem & inuiolabilem ſe præſtiturum, ſi periaptum tale geſtet, vel characteres chartæ inſcriptos deuoret. Cuius pacti ſeſe obnoxios reddunt, qui eoſdem characteres vſurpant. Sunt enim characteres illi alphabetum diaboli & teſſera quaſi militaris, à qua ſuum auxilium implorantes agnoſcit. Etſi verò nonnulli hîc ab omni idololatria, ſuperſtitione & impietate ſeſe immunes eſſe, & nihil commercij cum diabolo intercedere putant: tamen valde falluntur, dum medijs non à Deo, ſed à diabolo ordinatis vtuntur.

Pactum cum diabolo duplex. Eſt enim pactum cum diabolo duplex, mediatum & immediatum, ſeu explicitum & implicitum. Immediatum & explicitum eſt, cùm quis medijs ab ipſo diabolo immediatè traditis vtitur: mediatum verò ſeu implicitum, cùm quis medijs à diabolo præſcriptis, ſed non à diabolo ipſo acceptis, ſed per manus ab alijs traditis vtitur; quorum vtrumque prohibitum eſt, & contra legem Dei, quæ prohibet alienos Deos habere, pugnat. Neque eſt, quod hîc nonnulli obijciunt, dicúntque, non eſſe veriſimile, quòd pacta cùm alijs à diabolo inita ad alium tranſeant, & eâdem impietate obſtringant, cùm pacta efficiat paciſcentium conſenſus. Etenim in pacto iſto quod dixi, implicito, non omnis aſſenſus abeſt. Cùm enim, qui eatenus adhuc mente ſanus eſt,

Vt poſſit vepem & puteum vitare patentem, facilè agnoſcat, characteres iſtos vel verba à ſe iſtam vim non habere omnino antequam iis vtatur, inquirere debet, quà vi id, quod præſtant, agant. Quod ſi negligit, implicitè in pactum cum dæmone tranſit, qui pollicitus eſt, ſe iſtud præſtiturum ei, qui ex ſuo præſcripto illis characteribus & verbis vſus fuerit, neque ab impietate liber eſt. Id quod vel ſequentes duæ hiſtoriæ teſtantur. Refert Martinus del Rio, *diſquiſit. Magic. lib. 2. quæſt. 27. ſect. 1.* de Henrico Cornelio Agrippa, qui cùm Louanij commenſalem haberet nimis curioſum, accidit, vt peregrè abiturus aliquando Agrippa, & vxori, quam poſtea repudiauit, claues muſei traderet, additâ prohibitione, ne quem ingredi ſineret. Cùm verò importunâ & inſtanti petitione copiam ingrediendi impetraſſet adoleſcens, ac in libellum coniurationum incidiſſet, & in eo legiſſet, ianua pulſatur, & cùm ille legendo pergeret, iterúmque ianua pulſaretur, nec iuuenis reſponderet, dæmon ingreditur, quæritque cur vocatus eſſet, territóque ob metum iuueni, nec reſpondenti fauces & ſpiritum intercluſit. Vt enim qui linguâ peregrinâ aliquid legit, ipſe quid legat non intelligit, quod adſtans aliquis intelligere poteſt, ita etiam ſi iuuenis hîc ſe diabolum aduocare neſciuit, diabolus tamen teſſeram ſuam & pactum agnoſcens adfuit.

Alteram refert Henricus Bruceus, *in miſcellaneis Smetij, lib. 5. epiſtola 17.* quam ſe à D. Næuio accepiſſe, & de ea innumeris ciuibus ibi conſtare ſcribit, & eſt hæc. Lipſiæ, puella non intelligens quid ageret ob ætatem, dum nutricis actionem totam, quâ in ciendis tempeſtatibus vſam ſæpius viderat, imitaretur, fulgura tonitruáque excitauit, quibus villa haud procul ab vrbe diſſita conflagrauit. Puella in Senatum adducta, deliberatum fuit, an in eam iure animaduerti poſſet: Iureconſultorum autem ſententiis deciſum, non poſſe puniri, cùm ob ætatem, quid egerit, planè ignoraſſet. Quæ hiſtoria ſatis docet, etiam quem incautè & penè ſine aſſenſu poſſe in huiuſmodi pactum cum diabolo ſe immittere. Cùm enim puella iſta, etſi ob ætatem non intelligeret, quid ageret, ceremoniis à Dæmone ſagæ alicui traditis & præſcriptis vteretur, dæmon ſtatim ex pacto adfuit, & tempeſtatem illam excitauit. Quæ ſi adultior aliquis, qui facilè intelligere potuiſſet, an eiuſmodi ceremoniis non eam vim ineſſe, perpetraſſet, à ICtis procul dubio non fuiſſet abſolutus. Ideóque nemo, qui mentis compos eſt, cùm facilè intelligere poſſit, ceremonias tales, verba, & characteres, ea quæ præſtare dicuntur nec vi ſuâ & naturali nec à Deo aut bonis Angelis conceſſa agere, ſed vim eam à Dæmone malo habere, iis vtitur; & is qui iis vtitur, ab impietate, magia, & idololatria immunis & liber eſſe non poteſt.

Sigillorum an aliqua vis. Verùm cùm nonnulli ab aſtris iſtas vires deducere conentur, at ſigilla varia ſub certo aſtrorum poſitu componere doceant: & iſta opinio examinanda. Equidem inter ſigilla Arnoldi Villanouani, & Paracelſi, *in lib. Archidox. Magic.* nullum reperitur, quod hominem ab armis inuiolabilem reddere poſſit, & propterea recentius diaboli inuentum hoc videtur: quia tamen effectuum illorum omnium, qui à ſigillis eiuſmodi promittuntur, eadem eſt ratio, omnino aliquid de ſigillis iſtis dicendum videtur. Si enim in genere demonſtrauerimus, nullam vim naturalem talium ſigillorum eſſe, ſimul demonſtratum erit, nec ſigilla, quæ contra vulnera vſurpantur, ſuam ab aſtris vim habere.

Magia. Sub Aſtrologiæ nomine Magica talia venditari, non nouum eſt, ſed olim iam in Orientalibus vſitatum fuit. De quo Plinius, *lib. 30. nat. hiſtor. cap. 1.* ait: *Magia fraudulentiſſima artium plurimùm in toto terrarum orbe plurimiſque ſeculis valuit. Authoritatem iſte maximam fuiſſe, nemo miretur: quandoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa, in vnam ſe redegit. Natam primò è Medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorem ſanctiorémque, quàm Medicinam. Ita blandiſſimis deſideratiſſimiſque promiſſis addidiſſe vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes Mathematicas, nullo non auida futura de ſe ſciendi, atque ea è cœlo veriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo in tantum faſtigium adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente Regum Regibus imperet.*

Atque vtinam in Oriente iſta ſuperſtitio ſubſtitiſſet, & cum Monarchia pereunte periiſſet. Verùm poſtea ſuperſtitio hæc in alias quoque regiones propagata eſt. Iam enim Galenus, *lib. 9. de ſimp. med. fac. cap. de lapidib. §. iaſpis*, docet, vſitatum eſſe iaſpidi draconem inſculpere, & annulis inſerere, ad confortationem ventriculi. Alexander Trallianus *lib. 10. in fine*, Herculis etiam ſuffocantis Leonem imaginem lapidi inſculptam, ac annulo aureo incluſam, colicæ mederi ſcribit: atque *ibidem*, quaſi rem ſacram & nonniſi ſacris hominibus communicandam, contra Colicam hunc annulum commendat. Decimoſeptimo vel vigeſimo primo die Lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipſius octangulum efficere atque in octangulum inſcribere, φεῦγε, φεῦγε ἰοῦ χολή, ἡ κορυδαλὸς ἐζήτει, *fuge, fuge, heu bilis, alauda quærebat.* Subiectum autem ſignum

in annuli caput ſcribere iubet. Et *lib. 10. cap. 1.* contra podagram commendat laminam auream, in qua, Luna in libra vel leone conſiſtente inſcriptus ſit verſus Homeri: τετρήχει δ' ἀγορὴ ὑπὸ δ' ἐστεναχίζετο γαῖα. Qualia poſſim alia quoque habet Trallianus. Plurimos verò tales characteres propoſuit Paracelſus, *in lib. archidoxeos Magic.* Ipſe tamen *in lib. de philoſoph. occulta, cap. de characterib.* omnibus characteribus, ſignis, pentaculis ſigillis præfert duo: vnum, in quo certæ figuræ inſcribitur nomen Adonai, alterum, in quo itidem peculiari figuræ inſcribitur quinque ſyllabarum nomen Dei tetragrammaton. Atque hæc ſigilla contra dæmones, omnéſque incantationes prodeſſe, & mira præſtare ſcribit. Atque iterum, vtinam dico, ſuperſtitio iſta, quæ regum Regibus in Oriente imperauit, non etiam Chriſtianis Principibus, Nobilibus, & magnis Viris imperaret, aut non inuenirentur, qui Magica iſta Principibus & Nobilibus ſub Aſtrologia venditarent: & tanti Viri diligentius in iſta inquirerent! Nam facilè inuenirent, ea nec probabili ratione niti. Etſi enim nonnulli conati ſunt, effectuum horum cauſam è cœlo deducere: tamen nec in modo conſtant, nec probabile quid afferunt.

Conciliator, *different. 101.* ex illo Ptolomæi, *in centiloquio: Vultus ſublunarium ſub ectos eſſe vultibus cœleſtibus*, id eſt, ſpecies animalium mundi inferioris ſubiici cœleſtibus imaginibus, ſtatuit, cœleſtem ſcorpionem inferis dominari ſcorpionibus, ſerpentem ſerpentibus.

Verùm ſit ſanè, (quod tamen nondum ab iis probatum) ſcorpiones inferiores ſubiici ſigno Scorpij in cœlo: ſed quid hoc ad ſcorpionem gemmæ inſculptum? Certè ſculptus vel pictus canis, vel ſcorpius, non eſt ſub eodem genere cum cane vel ſcorpione animali.

Alij vim illam inſtillari ſigillis à cœlo & ſtellis dicunt, ſpiritúmque aſtralem in ea influentem & immiſſum, in mundo ſublunari, metallis, lapidibus, & plantis illis ſe non accommodare tantùm, verùm etiam in eorum ſubſtantiam occultè ſe ingerere, cum quibus mutuum & ſympatheticum in prima creatione adeptus eſt conſenſum, familiaritatem, mox & continuationem.

Verùm concedatur ſanè cœlum & ſtellas non tantùm, quod vult in hac quæſtione Eraſtus, *part. 1. diſput. aduerſus Paracelſ. pag. 151.* hæc inferiora calefacere, & illuminare, atque hoc modo vt cauſſam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis dimittere: ſed ſtatuatur etiam, certas ſtellas peculiares vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam ſtellam cum adamante, aliam cum roſa, aliam cum alia planta habere familiaritatem; Verùm quid ad hoc faciunt figuræ & characteres inſculpti & adſcripti, cùm ſtellæ vires ſuas rebus merè naturaliter, ſine omni noſtro præſcripto & artificio, communicent? Cur illas ſuas vires aſtra non æquè metalla vel gemmas integras, nulliſque characteribus inſignitas infundunt, quàm in eas,

in

in quas tales characteres inſculpti ſunt? Certè Pæonia iuſto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omninò omnia, quæ amuletorum naturalium loco vſurpantur, vires ſuas exſerunt, magnes trahit ferrum & mouetur ad polum, ſine omni figura vel charactere inſculpto. Vnde rectè Galenus ſtatuit, Iaſpidem eaſdem vires habere, ſiue illi ſignum Scorpij inſculpatur, ſiue non.

Hern. Cornelius Agrippa ab hac ſententia non multum diſcrepat, qui *lib. 1. de occulta Philoſoph. cap. 33.* ita hac de re ſcribit: *Omnes*, inquit, *ſtellæ ſuas proprias habent naturas, proprietates, conditiones, quarum ſignacula & characteres per ſuos radios etiam iſtis inferioribus producunt, in elementis, in lapidibus, in plantis, in animalibus & eorum membris. Vnde vnaquæque res à diſpoſitione harmonica, & à ſua ſtella ipſam irradiante ſortitur ſpeciale aliquod ſignaculum, ſeu characterem ſibi impreſſum, illius ſtellæ ſiue harmoniæ ſignificatiuum, ac ſpecialem in ſe continentem virtutem, ab aliis differentem, vel genere, vel ſpecie, vel numero præiacentis materiæ. Habet itaque qualibet res ſuum characterem ad aliquem peculiarem effectum ſibi à ſua ſtella impreſſum, maximè ab illa, quæ in ipſa præ cæteris obtinet principatum: & hi characteres has ſtellarum ſuarum proprias naturas, virtutes & radices in ſe continent atque retinent, earúmque conſimiles operationes in res alias, ſuper quas reflectuntur, producunt, & ſtellarum ſuarum influxus prouocant adiuuantque, ſiue planetarum, ſiue etiam ſtellarum fixarum, & imaginum, & ſignorum cæleſtium, quoties videlicet in debita materia, ſuo tempore debitiſque ſolennitatibus fuerint fabricati.* Miras quoque ibi literas & characteres ſingulis Planetis proprios depingit. Si quis ergo vires alicuius ſtellæ expetat, rem ſtellæ illi ſubiectam, verbi gratiâ, ſi Solarem vim quis expetat, aurum ſumendum eſſe, atque characterem illius planetæ, eo tempore, quo eius planetæ vires vigent, inſculpendum eſſe docet. Verùm meræ petitiones principij ſunt. Primò enim multas eiuſmodi vires hiſce ſigillis tribuit Agrippa & alij, vt paſſim ex eorum deſcriptionibus videre eſt, quæ certè nullius ſtellæ ſunt naturales. Paracelſus, *lib. 4. Archidox. Magic.* docet ſubulam fabricare, eique certos characteres depictos inſcribere, affirmátque, ſi quis parieti eretâ circulum inſcribat, & in eius centrum ſubulam infigat, omnes muſcas eo loci in circulum illum ſeſſuras, & ibi permanſuras, donec ſubula iterum è pariete euellatur. Credat Iudæus Apella, non ego.

Sunt tamen, qui hodie etiam id non ſolùm credunt, ſed aliis etiam publicis ſcriptis perſuadere conantur, & vim hanc per characteres illos ab aſtris deduci opinantur. Monſtrent verò quænam ſtella imperium iſtud in muſcas habeat. Belzebub quidem muſcarum Deus dicitur. Et procul dubio potiùs huic parent muſcæ, quàm ſtellis. Alius ſigillum parat cum figura Saturni ſenis ligone terram fodientis, quæ Saturnum repræſentare debet, & quibuſdam numeris, idque ſi in ſiniſtra ocrea (cur non in dextra, vel in brachio?) geſtetur, præſtare ſcribit, ne quis à ſuo equo aliquid damni patiatur, difficilem præterea partum accelerare.

Deinde vnde probabunt, illos miros & ignobiles characteres, quos apud Cornelium Agrippam, Paracelſum & alios videre eſt, ſtellarum certarum eſſe characteres? neque ſolùm characteres, ſed & alias figuras. Saturnum pingunt ſpecie ſenis cum falce vel ligone. Iouem inſtar Regis cum ſceptro. Quid hiſce figuris cum planetis hiſce? Et quæ cauſſa eſt, cur ſtellæ vires ſuas metallo tantùm communicant, ſi hæ figuræ inſculpantur, & non aliæ? Et quis primùm docuit, hoc charactere hanc iſto illam ſtellam gaudere? Eadem ratio eſt aliarum figurarum, de quibus omnibus probandum, eas certarum ſtellarum figuras eſſe. Præterea, quid præter characteres faciunt verba, quæ non ſolùm in fabricatione horum ſigillorum pronunciantur, ſed & ſigillis inſculpuntur & imprimuntur, vt ex *lib. Archid. Magica*, & ſigillis Arnoldi de Villanoua videre eſt?

Alij ita ſe expedire conantur, dum dicunt, Indiuidua cùm incipiunt eſſe ſub determinata conſtellatione, accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiendi, præter eam quam habent à ſpecie. Sed ſit hoc ita: tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit, cùm ſculpitur, ſed antea erat, & quidem indiuidua ſubſtantia erat, atque ex ipſorum etiam ſententia, aſtralis ſpiritus & vis in ſubſtantiam, cum qua συμπάθειαν habet, ſeſe inſinuat. Inter ſubſtantias nimirum naturales eſt occulta quædam familiaritas & συμπάθεια, non verò inter ſubſtantias naturales & figuras artificiales.

Alij in ea ſunt ſententia, figuram quidem non eſſe principium operationis, ſed tamen ad operationem plurimùm conferre. Nam deformis figura in animo hominis triſtitiam, pulchra gaudium adfert: & per inſtrumenta artificum, pro ratione figurarum, variæ fiunt operationes, aliæ per ſerram, aliæ per ſecurim.

Verùm nec alicuius ſunt momenti. Quæ enim eſt pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hiſce? Et cùm pulchra delectent, cùm videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cùm veſtibus tecta geſtentur, aut rarò adſpiciantur: & quid ad illam pulchritudinem varia nomina, & quidem ignota faciunt? Inſtrumenta artificum quod attinet, facit figura quidem ad operationes, quæ fiunt per motum localem: non verò ad operationes, quæ per alterationes fiunt. In his figura nihil poteſt; gemmæque, ſi quas vires naturales habent, illas ſub quacunque figura exſerunt, ſcribítque Galenus de iaſpide, *loco ſuprà allegato*, ſe eius vim æquè expertum fuiſſe ſine figura draconis vel Scorpij, ac cum ea.

Neque alij etiam quid probabile ſaltem pro characterum & ſigillorum viribus hactenus adferre potuerunt. Et qui poſſent tam abſurdorum dogmatum rationes & cauſſas reddere; cùm ſigilla non ſolùm morbos depellere, ſed talia etiam hominibus omnibus gratioſum reddere, alia ſcientiam, ingenium, memoriam, alia Principum fauorem, alia victoriam in bello & cauſſis ciuilibus, alia felicitatem, in aucupio, piſcatura, venatione, mercatura; alia amicos fidos conciliare, alia hominem ad ſummos honores euehere, alia omnium votorum hominem compotem reddere, & quæ neſcio quæ alia præſtare ſcribant?

Rodolphus Goclenius Iunior hîc ſe variè torquet, *in Synarthroſi Magnetica*, & tandem inter ſigilla diſtinguit: & illa, quorum autores perhibentur Ragaël, Chaël, Tetel, Hermes, Salomon, reiicit; alia verò commendat, ea ſcilicet, quæ ſub certo ſiderum poſitu & concurſu fabrefacta ſunt, & vires ſuas recipiant è ſtellarum influxu, & ex connexu & continuatione cauſſarum naturalium, naturaliter, citra vllam impietatem & ſuperſtitionem. Quis autem ille cauſſarum naturalium connexus ſit, & quà ratione ſigilla hæc & imagines vires ſuas è cœlo accipiant, nullibi explicat. Experimentis quidem hæc clara & patefacta eſſe dicit. Ad idem Chaël, Ragaël, & reliqui Magi pro ſuis ſigillis contendere poſſent: & cui hodie ignotum eſt, ſigillis talibus ſeſe plurimos ab armis inuiolabiles reddere? Itaque hîc non quæritur, quid fiat; ſed quæritur, a quo agente hæc præſtentur, an à cauſſa naturali, an a malo dæmone.

A cauſſa verò naturali tales vires & effectus non prouenire poſſe, cuiuis accuratè, & ſine præiudicio rem penſitanti, facilè patet. Duo enim ſunt in iſtis ſigillis, Materia, & Characteres, quorum neutri vis illa adſcribi poteſt. Materia à natura eſt, & vires iſtas non habet; quod ipſi confiteri neceſſe habent.

Equidem hîc ad ſigillorum efficaciam probandam, ad amuleta confugiunt, & illorum vim prætendunt. Verùm ſit, vt omnia illa, quæ de amuletis ſcribuntur, vera ſint, ſicut quædam vera eſſe certum eſt: quid verò hoc ad ſigilla, in quibus ſi metalla, characteres & ſimilia conſideres, illa talem vim non habere extra dubium eſt. Et pœonia, vngula alcis, & ſimilia, vim quam habent, exſerunt, etiam characteribus nullis inſignita; id quod de iaſpide quoque ſe expertum eſſe, Galenus, *loco allegato* ſcribit.

Characteres verò ab artifice ſunt, & vires iſtas nec ab artifice, nec à ſeipſis habere poſſunt. Characteres enim ſunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex ſe verò nihil niſi figuræ ſunt. Figurarum autem in agendo nulla eſt efficacia, vtpote quæ qualitates ſaltem quantitatis ſunt. Omnis enim agendi vis eſt principaliter à ſubſtantia, quæ per ſuas qualitates eſt efficax. Atque actio eſt inter contraria eiuſdem generis, qualia non ſunt naturalia & artificialia, inter quæ characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eáque alterant & afficiunt, quatenus talia: ſed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contrà res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales; ſed quatenus ex materia naturali conſtant. Et proinde imagines vel nomina inſculpta materiæ nihil per ſe præſtare poſſunt, materiáque, ſi afficiatur à cœlo, æquè afficitur, ſi nullam imaginem ſculptam habeat; nullámque peculiarem vim cœleſtium corporum influxus recipiendi, characteres, figuræ ac verba materiæ inſculpta ei tribuere poſſunt.

Ad objectionem equidem hanc reſpondere conatur Rodolphus Goclenius iunior, dum *in Synarthroſi Magnetica, p. 102.* ſcribit: *Non ſtatua, quà talis, nec ſigillum, nec imago, quà talis, poteſt aliam ſtatuam aut qualitatem afficere. Sigilla ſiquidem artificialia ab arte nullam vim acquirunt, ſed virtus eis inſtillatur & infunditur à cœlo & ſtellis: radius, inquam, ille cœleſtis & ſpiritus aſtralis in ea influens & immiſſus, in mundo ſublunari, metallis, lapidibus, ac plantis illis, ſe non accommodat tantum, verum etiam in eorundem ſubſtantiam occultè ſe ingerit, cum quibus mutuam ac ſympatheticam in prima creatione adeptus eſt familiaritatem, nexum & continuationem. Hic autem ſpiritus influit ſine vlla adiuratione, conſecratione, dæmonúmque inuocatione, ſed naturali prorſus modo.* Sed nihil reſpondet. Hoc enim ipſum, vtpote quod eſt in quæſtione, probare debet, quod in metalla & chartas ignobiliter ſignatas & literatas vis cœleſtis talis, quæ ſigillis tribuitur, influat. Hic Rhodus: hîc ſaltandum. Etſi enim non negamus, ſtellas in hæc inferiora occultas habere influentias, & propterea fruſtra prolixè probatur, ſtellas non ſolùm motu & lumine, ſed & occultâ influentiâ in hæc inferiora agere: tamen de duobus imprimis quæritur. Prius eſt, an ſtellæ vim habeant, tales caſus fortuitos, & affectus, qui non ſunt naturales, ſed à voluntate & arbitrio hominum pendent, producendi. Alterum eſt, cur vim illam non metallis integris, ſed characteribus ſaltem inſignitis communicent. Quid enim characteribus hiſce cum ſtellis? quid Marti in cœlo cum imagine viri armati? quid Saturno cum ſene ligonem gerente, & ſic de cæteris Planetis. Eodem modo res ſe habet de ſignis Zodiaci, & reliquis aſteriſmis,

quibus nomina ex hominum arbitrio & voluntate docendi cauſſa impoſita ſunt, qui aſteriſmum quem piſcem aut ſagittarium nominant, alio nomine appellare potuiſſent: ſicut hoc ſeculo Hollandi ſignis illis meridionalibus, quæ in ſuis nauigationibus obſeruarunt, liberrimè & pro ſuo arbitrio nomina impoſuerunt. Ita & ſigna aſteriſmos illos denotantia ex arbitrio hominum ſunt impoſita: neque vlla eſt neceſſitas, cur vis alicuius ſtellæ in characterem talem hominum arbitrio impoſitum, ſi certo tempore ſculpatur ſeſe inſinuare debeat.

Res ergo eò redit, ex naturali cauſſa vim aliquam ſigillis & characteribus talibus adſcribi non poſſe, & ſi aliqua (nam de hoc ipſo dubium eſt, & multa de his prædicantur, quæ reuera experientiæ non reſpondent) ſicut Paracelſus, Arnoldus de Villa noua, Thurneiſſerus, & recentiores alij multa de his producunt, in iis efficacia deprehendatur, ea vel imaginationi adſcribenda, omnibúſque notum eſt maximam vim eſſe imaginationis: vel ſi abs hac ſit, à cauſſa ſupernaturali illa pendeat neceſſe eſt, & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti quod olim cum ſuis cultoribus inierunt, ſignis his tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim ſuperſtitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonéſque talia ſigilla & characteres quaſi teſſeras militares ſibi conſtituerunt. Et proinde ex pacto ſiue implicito ſiue explicito valent, eo nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc diſciplinam hauſit. Agit nimirum id diabolus, vt conſtitutas à ſe ſuperſtitiones confirmet ac ſtabiliat, eáſque hominum mentibus inſertas, vel inſertas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore ſuo, mediiſque ab eo creatis & in ſalutem hominum ordinatis ad ſe quocumque modo auertat. Idcóque talia nihil aliud ſunt quàm noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarum vtitur. Ac proinde tolerandum non eſt, quod Phædro, *in Chirurgia minore*, ſcribit, in tali cura characteriſtica maiora & miraculoſiora dilitеſcere abſcondita maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quàm fas ſit profari. Debuiſſet homo temerarius priùs demonſtrare, vel a Deo & natura, vel arte characteribus & verbis conſtellatis, quæ appellat, tantam vim inditam eſſe, quam in alios Medicos ita debacchatur, eóſque blaſphemos, alaſtores qui honorem Deo in ſummis & miraculoſis characteriſticæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipſo condita ſunt, contemplatur, admiratur, & celebrat. In Deum verò iniurius eſt & impius, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et patres primi ac antiqui Prophetæ, quos curâ characteriſticâ vſos ſcribit, non ſunt ij, quorum in ſacris literis fit mentio; cùm talia ſuperſtitioſa ipſos adhibuiſſe, nullo argumento probari poſſit, ſed illi, quorum in *Aſclepio Hermet. Triſmegiſt.* fit mentio his verbis: *Quoniam proaui multum errabant contra orationem Deorum, increduli & non aduertentes ad cultum religionemque diuinam, inuenerunt artem, quâ deos efficerent, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miſcentes. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum, eas indiderunt imaginibus ſuis diuiniſque myſteriis, per quas ſola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuiſſent.* Atque alij omnes, qui characteres iſtos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & ſuperſtitionibus deditі fuere, Platonici ſcilicet, ſtudioſiſſimi dæmonum cultores, Cornelius Agrippa, Paracelſus, & ſimiles de Magia infami ſuſpecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri ſine dæmonum inuocatione & adiuratione, aliiſque modis illicitis, ſed vi naturali operari. Nam primò ipſis probandum erat, peculiares virtutes talibus ſigillis, quas metalla & gemmæ ex ſe non habeant, ineſſe: quod niſi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, ac in natura non propoſitis vtuntur. Deinde etſi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit: implicita tamen adeſſe poteſt agnoſcitque diabolus iſtas quaſi teſſeras ſuis cultoribus ſemel propoſitas. Et quis eorum, qui omnem ſuperſtitionem & idololatriam in talibus ſigillis abeſſe defendunt, nobis explicare poteſt, quid illi miri characteres, & vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in ſigillis à Paracelſo, *in Archidoxi Mag.* & *alibi*, propoſitis ſignificent; aut fidem ſuam interponere, illas figuras & ignota verba non diaboli teſſeras eſſe, quibus ſuos cultores ſibi deuinxit? Turcicam ſcripturam Germanus non intelligit, ſed Turca, ſicut nec Turca Germanicam, ſed Germanus. Ideóque etſi miros characteres & ignorabilia verba, non quiuis homo intelligit: diabolus tamen, vt autor iſtius alphabeti & ſcripturæ, iſta intelligit, & iis aduocatus opem ſuam præſtat. Æſtimet ergo hæc, & habeat in pretio quiſquis ſit, mihi maximum illud & primum Dei præceptum in mente: *Non habebis Deos alienos.*

Atque cùm ex his clarè pateat, ſigillorum & periaptorum nullas vires naturales eſſe: etiam hinc manifeſtum eſt, ea hominem ab armis inuiolabilem reddere non poſſe, cuius gratiâ hæc prolixiùs attulimus & neque à cœlo, neque ab alia cauſſa naturali habere, quicquid ipſis tribuitur, ſed omne hoc purum dæmonis inuentum eſſe; & propterea ſine idololatria vſurpari non poſſe. Deus hominis corpus condidit, vt molle ſit, & dolorem ac ſolutionem continui pati poſſit, aliter ergo qui id diſponere & comparare vult, Dei ordini ſeſe opponit, & diaboli ope vtitur. Etenim omnino effectus huius cauſſa, vel in Naturam, vel in Deum, vel in homines, vel in media illa quæ adhibentur, vel in diabolum referenda eſt. In Naturam referri non poteſt. Ea enim hominis corpus format tale, vt quocumque armorum genere violari poſſit. Nec Deo hic effectus tribui poteſt, qui ſine miraculo ordinem naturæ non mutat. Neque à Deo tale quicquam vnquam factum, è ſacra hiſtoria & ſcriptura patet; etſi Dei iuſſu difficillima, contra varios hoſtes, a ſuo populo bella geſta ſint. Neque ab hominibus talis effectus prouenire poteſt, quos tale aliquid ex ſe præſtandi vim nullam habere, notiſſimum eſt. Neque etiam, ſi media illa conſideres, illa talem effectum vllo modo producere, & naturæ ordinem inuertere poſſunt. Sunt enim vel characteres, vel verba, vel ſimile quid, quibus nec à Deo, nec à Natura tales vires conceſſæ ſunt. Idcóque eò res redit, diaboli ope talia præſtari. Quanquam enim multi ſunt, qui putant, ſibi nihil commercij cum Diabolo intercedere, etſi talia media vſurpent; tamen ſcire debent, talia media primitùs nec à Deo, nec ab hominibus inuenta, ſed à diabolo ſuggeſta eſſe iis, qui cum eo pactum inierunt; & proinde qui illis vtuntur, pacti huius ſe participem facere, vt ſuprà diximus.

Periaptis ergo eiuſmodi malum dæmonem ſaltem homines ludificare, vel ex eo patet, quòd cùm homines hoc modo ſe optimè contra omnia arma munitos putant, alij inueniuntur, qui inuiolabilitatem iſtam tollere & ſoluere, vt loquuntur, poſſunt, vnde cùm minimè opinantur, in iſta ſua ſuperſtitione pereunt.

Et quidem modi illi ſoluendi plerumque nullius momenti ſunt, mihi quidem non cogniti: ſed tamen ex vulgi relatione conſtat, iſta periapta contra globos argenteos non valere, item hominem inuiolabilem eſſe non poſſe, ſi globus plumbeus in ore maſticetur nonnihil: ſi gladij cuſpis in igne calefiat, & ſeuo inungatur, ſi gladius terræ vel pani infigatur, & ſi quæ ſint eiuſmodi alia, in quibus curioſum eſſe meum non eſt. Hoc certè inde patet, diabolum mendacem eſſe, nec pacta ſeruare, & ſæpe fallere, & dum arte iſtam hominibus communicat, non id agere, vt iis proſit, ſed cùm ſe corpus ab iniuriis tutum præſtiturum promittit, animæ inſidiari. Cuius rei multi caſus extant, & inter eos notabilis eſt ille, qui menſe Februario, anno hoc 1634. Moſnæ accidit. Ibi enim cùm inter pocula miles quidam, cum ſolenni illa hodie militum adiuratione, *vt me diabolus auferat*, iactaret, ſe ab omnibus armis inuiolabilem & impenetrabilem eſſe, vtque eius rei documentum ederet, pectus nudum gladio breui bis magnâ vi feriret, vt etiam gladius incuruaretur, neque quicquam læderetur, atque idem tertiâ vice tentaret, tum gladius ſubitò in pectus penetrauit, & in ipſum cor adactus eſt, atque ita miſerè miſer homo periit.

Miles ergo Chriſtianus & pius iſtis mediis illicitis, vtpote à diabolo profectis non vtatur, ſed licitis corpus ſuum protegendi artibus contentus ſit: cætera Deo commendet in cuius manu eſt vita noſtra, & ſine cuius voluntate ne capillus quidem de capite noſtro decidit.

LIBRI QVINTI

PARS QVINTA.

De Fracturis.

CAPVT I.

De Fracturis, earúmque curatione in genere.

Qvod in parte molli eſt vulnus, id in dura & oſſe eſt *Fractura*, propriè Græcis ἄγμα & κάταγμα, quæ eſt oſſis diuiſio ſeu ruptura à cauſſa externa violenter irruente. Scripſerunt autem prolixè & accuratè de Fracturis imprimis Hippocrates, *de Fracturis*, & Galenus, *in comment.* & *6. meth. med. c. 5. & 6.* atque inter Recentiores Hieronym. Fabricius ab Aquapendente, *de operat. chirurg. tit. de oſſium fracturis*, qui videantur. Nos rem breuiter contrahemus & proponemus. Fractura.

Differentiæ.

Differentias tradit Galenus, *6. meth. med. c. 5.* Aliàs enim franguntur oſſa in tranſuerſum, quæ imprimis & propriè Fractura dicitur, & quidem ſi ita franguntur, vt nullo pacto extrema cohæreant, & è directo non iaceant, in ſpecie huiuſmodi fractura, καυληδὸν, à fracti caulis ſimilitudine appellatur. Paulus Ægineta ſcribit, τὸ καυληδὸν κάταγμα dici etiam ῥαφανηδὸν & σικυηδὸν, à ſimilitudine fractæ radiculæ & cucumeris. Si verò os non ſaltem in duas partes fractum, ſed & in plures contritum ſit, fractura ea σύντριμμα, *comminutio* dicitur, Galeno etiã καρυηδὸν, quòd ſit facta ad modum contuſarum nucis teſtarum. Si verò Differentiæ.

ſecundum

ſecundum longitudinem, ſicut ligna, oſſa findantur, παραμήκως, & tota propriè *Fiſſura*, Galeno σχιδακηδὸν, nominatur. In capite hæc ſolutæ vnitatis ſpecies peculiaria nomina habet, de quibus Hippocrates, *lib. de vulnerib. capitis*, & *lib. 2. Pract. par. 1. c. 23.* videantur.

Fracturarum harum, & aliæ ſunt differentiæ. Quædam enim ſunt magnæ, quædam paruæ, quædam ſimplex & vnica, quædam multiplex; quædam æqualis, quædam inæqualis; & nonnunquàm vno, nunc vario modò oſſa franguntur. Et quidem à figura & aliarum partium ſimilitudinè ab antiquis nomina iis indita ſunt, & vt dictum, καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, σικυηδὸν κάτεαγμα dictum; interdum & ἀλφιτηδὸν, vbi in multas tenues partes, *farinæ inſtar*, os comminutum eſt; item καμαρηδὸν, *arcuata* fractio; *ὡς ὄνυχα, ad vnguis formam.* Quas tamen appellationes plerumquè neglexit Hippocrates, & viſitatis nominibus viſus, ea oratione interpretari & circumloqui maluit. Aliquando omnes oſſis fracti partes iterum coaleſcunt, interdum verò oſſis fracti aliqua pars abſcedit.

A parte affecta quoque variæ ſumuntur differentiæ. Alia enim eſt cranij fractura, alia humeri, alia brachij, alia femoris, alia alius partis. Et quidem in brachio vel vnum os, vel vtrumque, vna cubitus & radius frangitur. Eodemmodo ſeſe res habet in crure. Franguntur & oſſa naſi, claiculæ, coſtæ, patella.

Sunt deinde & accidentales differentiæ, quod os fractum vel in ſua ſede manet, vel ſuper aliud os effertur; quod fractura eſt recens, vel vetus. Sunt & aliæ impropriæ differentiæ, vt quod fractura coniungitur interdùm cum vulnere, interdum cum luxatione, interdum cum aliis affectibus. Interdum enim fit fractura cute & carne ſuperiacente integrâ; interdum earum vulnus accidit. Interdum quoque cum fractura luxatio articuli vicini accidit. Accedunt interdum fracturæ dolor inſignis, tumor, & inflammatio; interdum verò hæc abſunt.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Omnia autem oſſa frangere poſſunt, quæ ita oſſa inflectere conantur, vt ea, cùm flexibilia non ſint, neceſſariò frangantur. Galenus, *2. de fractur. text. 9.* ad quatuor cauſſas ea omnia reducit, dum ſcribit: *Vel aliquid eſt, quod contundere poteſt, ſi vehementi impetu deferatur; id autem procul dubio corpus aliquod eſſe debet, quod durum ſubſtantiâ ſit, & mole non exiguum. Vel aliquid, quod non cutem ſolum, vel quod aliquid etiam, quod ſubeſt cuti vſque ad oſſa, ſed quod oſſa etiam ipſa diuidat: quod ſanè malum ipſe* ἕδραν, *quaſi deſeſſionem dicas, in libro de vulneribus capitis, vocat. Quinetiam ex alto loco deſilientes nonnulli vel tibiæ vel femoris os fregerunt, quæ ſicciora ipſis, neque admodum denſa fuerint; nam in palæſtra nos quoque vidimus ex circumtortione, hoc eſt,* κατ' ἀνάκλασιν, *ita enim clarè dici poſſet, fracturam contigiſſe in quodam, cui cùm fracta eſſet tibia vnà cum ſura, magno cum vulnere oſſa denudata ſunt. Fractura enim ea euenit, cùm tibia cruri aduerſarij luctantis per tranſuerſum fuiſſet ſubiecta, vt vtraque eius capita & iuxta pedem & iuxta genu deorſum violenter deprimerentur; id quod in lignis quoque, quæ à nobis circumtorquentur, videre licet. Si enim ligna aliqua ſupra femur noſtrum impoſita ex vtroque capite diuerſum vehementer manibus vrgeamus, frangi ea in media parte cernemus.*

Facit tamen ad oſſium fracturam etiam ipſa oſſium conſtitutio, quæ nunc fragilis eſt, vt etiam paruum impetum ſuſtinere non poſſit, nunc verò durior: vt nonniſi maiore impetu frangi queat: oſſa etiam fragilia reddit caries, & inprimis, quæ luem Veneream ſequitur, & qui ſæpius inunctionibus mercurialibus vſi ſunt. Memorandæ & raræ fragilitatis hiſtoria exſtat apud Marcellum Donatum, *de hiſt. med. mirabil. lib. 4. cap. 5.* & eſt hæc: *Vincentius Morellus, illuſtris Poëta nobiliſque Patritij D. Dioniſij de Pietis, auriga cum aliis conſeruis luſitans, arreptà è menſa dimidij mali aurantij parte; in ſocium antecurrentem proiecit, maius ſibi malum, quàm alteri parans: eo namque in brachio valido motu os humeri dextri ita perfractum fuit, vt rupti oſſis capita inuicem disiuncta, manifeſtè tactu deprehenderentur: at auditu mirum vix oſſe illo ferruminato, cùm priores operationes nondum obire poſſet, nocte mediâ lectulo cubans expergefactus, brachium alterum demiſit, vt matulam ſuſciperet: quâ in motione os brachij ſiniſtrum circa mediam ipſius partem diſruptum fuit, quod pariter ope medica occalluit. Laborauerat hic vir antea per plures annos lue Gallica ſæuiſſima, atque caput, crura, brachiaque tophacei tumores occuparant, qui tandem ex illitione ex vnguento cum hydrargyro delituiſſe videbantur. Quamobrem brachij oſſa carie exeſa, & vitiata, ad eo facili admirandæque fractioni occaſionem præbuiſſe eſt cenſendum.* Similes duæ habentur apud Schenckium, *lib. 5. obſeru. 8.* ex obſeruatione D. Camerarij. Fuit enim à Capiuaccio commemoratum aliquando, quod quidam nucleum amygdalinum pauimento illidere volens, fregerit brachium. Quemadmodum & alius quidam, tundens aliquid non grauiter malleo, ibidem brachium fregit. Aliæ duæ hiſtoriæ reperiuntur apud Guilhel. Fabricium, *cent. 2. obſeru.* Prima eſt Philiberti Sarrazeni Medici Lugdunenſis, qui ad Fabricium, *obſeruat. 66.* ita ſcribit: *Vir quidam Lugdunenſis ſexagenarius ex arthritide pituitoſa in articulis humeri & cubiti dextri, iam ferè bimeſtre ſpatium obtuſo dolore torquebatur, nullis vtitur remediis, ſolam ſibi partis illius quietem imperat, dum brachium affectum faſciâ obuolutum, & pectori innixum continuò haberet. Is alioquin ſanus & valens, in publicum horâ circiter diei octauâ progreſſus, dum chirothecam in manum affectæ partis induere leuiſſimo conatu admititur, brachij os quatuor aut quinque digitis infra humerum tranſuerſum effregit. Vocatus ego confeſtim rem non ſine admiratione conſpicio, exploro, & per Chirurgum os ipſum reſtituo, quæ conueniebant remedia vt ſuperbeo admoueri. Elapſo triduo ægrotum reuiſo, num appoſitè reſtituta eſſent omnia exploraturus, remotis faſciis & aſſulis, naturalem oſſis ſitum rediiſſe vidimus, & appreſſis digitis perſenſimus. Sed ecce paulò inferiùs circa cubiti articulum noua ſe, & nondum conſpecta obtulit oſſis eiuſdem fractura, dolores vrgent clamoſi, reſtitutioni iiſdem ſedulò incumbimus. Inde placata omnia, & nunc bellè quieſcit, nondum tamen ab eo tempore explicata faſcia, nec viſum vti ſe habeat pars ea. Miratus ſum diu tantam oſſium fragilitatem in eo homine, qui ſe vllis oſſium affectibus, vel à lue Venerea, vel aliunde contractis, laboraſſe pernegauit.*

Altera habetur *obſeruat. 68.* his verbis: *Philiberta Bracelea Signſiana, vbi quinquageſimum nonum ætatis ſuæ annum attigiſſet, ſuâ ſponte, nullâque vi extrinſecùs illatâ oſſibus confractis, anno 1606. ſublata fuit. Hæc cùm die Dominico, ſacro iuxta ritum & patriæ conſuetudinem manè recentem ſubuculam indueret, ſublato corpore iacente, & manibus ſurſum exporrectis, brachij os magno dolore rumpi & conteri ſenſit, ſic vt Chirurgi operâ fuerit opus, qui vbi fractorum oſſium extrema aptè compoſuiſſet, & faſciis deligaſſet, adhibitis præterea extrinſecis congruis remediis affectum hunc feliciter curauit. Sed miſella hæc non tam citò ab his liberata fuit anguſtiis; quàm adhuc citiùs ſeuerioris mali impetum debuerit ſuſtinere: ipſi namque cùm tandem aliquando domeſticorum ſuorum ope è lectulo, in quo iamdudum decumbebat, ad ignem eſſet itura, vbi induere primùm tibias conaretur, ancilla, quæ illi tunc temporis miniſtrabat, admotis manibus opem ferens os dextri cruris in tranſuerſum confregit: quod iterum Chirurgus reparauit. His in ærumnis miſerrima illa biennium vixit, cùmque toto hoc temporis tractu variis fracturis, innumeriſque doloribus indies conficeretur, eam tandem huic luci eripi contigit.* Et ſcribit Autor huius obſeruationis, quod neque à lue Venerea, vel alio morbo in hac muliere tales fracturæ cauſſatæ fuerint, cùm nunquam tali aliquo morbo laborauerit. Cauſſam autem veram eſſe putat venenum aliquod occultum, ab inſigni humorum corruptela profectum, quod totam oſſium ſubſtantiam quoquouerſum permeans, incurabili modo eam corruperit.

Signa Diagnoſtica.

Facilè fractura per tranſuerſum vel obliquè facta cognoſcitur, quia tactu oſſis fracti extremitates ſeparatæ deprehenduntur, & in fracturæ loco cauitas non naturalis deprehenditur. *Signa Diagnoſtica.* Præterea corpus, membrúmque fractum debito modo moueri non poteſt. Dolor etiam antequam oſſa componantur, acerbus exoritur, dum oſſis fracti extremitates partes ſentientes pungunt. Quod vt rectiùs cognoſcatur, membrum ſanum, vt brachium cum brachio, crus cum crure, comparandum eſt. Sæpiſſimè etiam ob os fractum membrum breuius redditur, dum muſculi inferiorem oſſis partem ſurſum trahunt. Et plerumque fracturæ vulgo etiam notæ ſunt, & cauſſæ violentæ oſſa frangendi vim habentes præceſſerunt.

Fracturæ verò per longum factæ difficiliùs cognoſcuntur; deprehenduntur tamen ex membri craſſitie præternaturali, & inæqualitate ac dolore.

Oſſa etiam ſæpe abſcedunt, dum ſcilicet omnes eorum particulæ reponi non potuerunt, & quæ à carne denudantur: id quod cognoſcitur ex oſſis nigritie, ſi id conſpectui pateat, vel mobilitate oſſis, ſi aliis oſſibus non adhærere deprehendatur.

Prognoſtica.

1. Fractura oſſium ſecundum longitudinem facta, faciliùs curatur, quàm quæ facta eſt per obliquum aut tranſuerſum. *Prognoſtica.* Operoſa enim oſſium repoſitione opus non eſt, ſed ſufficit, ſi oſſa quaſi hiantia iterum coniungantur.

2. Inter fracturas tranſuerſas & obliquas ea faciliſſimè curatur, & minus periculoſa eſt, quæ eſt ſimplex & æqualis, & in qua fracta oſſa ſuis ſedibus mota non ſunt.

3. Illæ fracturæ, in quibus capita fractorum oſſium ſunt retuſa, minùs ſunt periculoſæ: in quibus verò ſunt acuta, peſſimæ ſunt, quia neque facilè committuntur, & nullo retuſo inituntur, carnémque vulnerant, interdum neruum quoque aut muſculum. Celſus, *lib. 5. cap. 7.*

4. Difficiliùs verò curatur fractura, vbi os in multa fragmenta diuiſum eſt, & quò plura fragmenta ſunt; & vbi eminentiæ acutæ, quæ partes vicinas pungunt.

5. Quò fractura maior & oſſa fracta grandiora, eò difficiliùs & tardiùs curatur fractura.

6. Vbi oſſa duo coniuncta, vt in brachio radius & vlna, in crure tibia & fibula, ambo fracta ſunt, difficiliùs curantur, quàm ſi alterum ex his ſaltem fractum ſit. Si enim os vnum integrum maneat, muſculi minùs contrahi poſſunt, qui ab integro oſſe tenſi ſeruantur. Et vbi os fractum repoſitum eſt, ſi alterum ſit integrum, id fracto fulcri quaſi loco eſt, & plus ab eo opis, quàm à faſciis & ferulis eſt. Contrà verò ſi vtrumque os fractum ſit, omnia in repoſito continendo curioſiùs fieri oportet.

7. Quæ fractura in oſſis medio eſt, leuior habenda, quàm quæ capiti oſſis ſeu ſuperiori, ſeu inferiori propior eſt. Cùm enim prope caput inferius ſunt plures tēdines, prope caput verò ſuperius plures nerui: maiores dolores excitātur, & curatio redditur difficilior. Si verò prope articulū ſit fractura, omnium periculoſiſſima eſt; cùm ibi ſint tendines, & nerui, & ligamenta, & pars fracta eo loco commodè ligari non poſſit, in loco etiam exſangui & frigido calor ſit debilis. Et licèt fractura in iſto loco conſolidetur, tamen membri illius in motū impedimentum relinquit, ob callum, qui tendines aut muſculos quaſi ligat.

8. Fractura recens ad conſolidationem aptiſſima eſt. Si verò tempus aliquod protrahatur, curatio omninò difficilior redditur, non ſolùm, quia accedēte inflammatione extenſio partis, quæ requiritur, fieri ſine periculo non poteſt, ſed & quia occalleſcunt extremitates oſſium, vt poſtea nunquam coaleſcere poſſunt; idque præcipuè accidit in ſenibus. Ideóque danda opera, vt quamprimùm extremitates oſſium inter ſe coaptentur. Ita enim facile poſtea coaleſcent. Omnino enim ſi fracturæ dolor, & inflammatio accidant, curationem difficiliorem reddunt.

9. Fracturæ oſſis alicuius inſignis conueniens curatio ſi vltra ſeptimum diem protrahatur, periculum eſt, ne ex oſſibus aliquod ſyderetur. Gal. 3. *de fract.* t. 37.

10. Ita & ſi carnis contuſio & vulnus fracturæ coniungatur, fractura periculoſa eſt, & eò periculoſior, quò vulnus maius eſt, præſertim ſi grandiores muſculi, vt femoris & humeri, vulnerati ſint. Inflammationes enim facilè accedunt, & tandem gangræna ac ſphacelus. Curámque etiam id difficiliorem reddit, quod ferulæ & ſimilia, quæ ad fracturas repoſitas continendas neceſſaria ſunt, non ita commodè adaptari poſſunt, ſed foramen vulneris ſanandi cauſſa ſeruandum eſt.

11. Si oſſa ita fracta ſint & comminuta, vt in antiquum ſtatum reduci nequeant, perfecta ſanitas ægro promitti non poteſt. Etſi enim oſſa coaleſcant: tamen membrum debilius, & ad priſtina officia ineptum redditur.

12. In quibus oſſa reſtitui nequiuerūt, ſcire licet, hæc abſceſſura eſſe, atque etiam ea, quæ carne omnino nudata ſunt. Hippocrat. 3. *de fract. text.* 44. Abſcedunt autem oſſa nunc citiùs, nunc tardiùs. Citiùs ſeparantur oſſa, quæ citiùs areſcunt, & à succreſcente carne citius propulſantur. Et ideò paruum os citiùs abſcedit, & quod in extremo eſt parte, & quod rarius eſt, inde accidit, vt intra decimum quartum diem talia oſſa ſeparentur. Maiora verò oſſa & ſolidiora tardiùs abſcedunt. Nam & tardiùs areſcunt, & à ſuccreſcente carne tardiùs propulſantur, vnde ante quadrageſimum diem non abſcedunt, nonnunquam & ſexageſimum, & ad multos menſes abſceſſus differtur. Imò nonnunquam oſſium valde comminutorum fragmenta poſt multos annos prorumpunt, vt exemplo docet Guilhel. Fabricius *cent.* 4. *obſeru.* 97. Atque ipſe noui militum Ducem quendam primarium, qui ad Norimbergam globo per dextrum brachium traiectus eſt, quo os humeri ipſum fractum eſt, è quo vulnere adhuc hoc anno 1634. oſſium fragmenta erumpunt.

13. Ætas quoque corporis temperatura & habitus, morbi tolerantia, vitæ genus, anni tempus, regio & cœli ſtatus, & omnino omnia, quæ vires determinare poſſunt, curationem faciliorem vel difficiliorem reddunt. Et propterea fracturæ ſanatio in iuuenibus facilior eſt, in ſenibus & decrepitis difficilis, imò ſæpe impoſſibilis.

14. Fracturæ cum inflammatione & carnis contuſione periculoſæ ſunt, cùm ex integrè curari, antequam illa curentur, non poſſunt.

17. De tempore conſolidationis fracturæ nihil certi prædici poteſt; cùm id varìet ſecundùm ætatem, habitum corporis, & anni tempus, ac alias circumſtantias. In iuuenibus enim bono corporis habitu præditis, bonam diætam ſeruantibus, & temperato cœli ſtatu, oſſa citiùs conſolidantur. Tardiùs verò in ſenibus & debilioribus.

16. Naſi, maxillæ, iuguli, pectoris, ſcapularum oſſa, coſtæ, oſſa ſpinæ, tali, calcis, manus, & plantæ pedis, intra vigeſimum & vigeſimum quartum diem conſolidantur. Crurum & brachiorum intra trigeſimum quintum, & quadrageſimum diem.

Curatio.

Curatio.

Fractura ſimplex, cùm ſit ſolutæ vnitatis ſpecies, etiam communem & vniuerſalem Indicationem habet, id quod diſiunctum eſt eſſe vniendum. Etſi verò vnitio illa Naturæ opus ſit, vt in vulneribus, tamen vt Natura ſcopum ſuum aſſequatur, plura adhuc neceſſaria ſunt. Nimirum cùm oſſa fracta plerumque ſuo loco dimoueantur, ſi id accidat, oſſa fracta ſuo loco reſtituenda, & ad amuſſim coaptanda ſunt. Deinde hoc modo coniuncta ſunt ſeruanda. Quæ ſi dextrè à Chirurgo fiant, vnitio, poſtea oſſium ſeu calli generatio Naturæ opus eſt. Medicus tamen naturæ opem ferre debet; quod ſit, ſi partis naturalem temperiem

Ad oſſa fracta curanda quæ neceſſaria.

conſeruet, & inflammatio, ac omnia ſuperuenientia ſymptomata, quæ naturam in opere ſuo turbare poterant, auertantur.

Primò ergo, vt Cornelius Celſus, *lib.* 8. *cap.* 7. docet animaduertendum ac conſiderandum eſt, vtrùm fracta oſſa proprio loco exciderint, necne; cùm non ſemper, vbi tranſuerſim franguntur oſſa, ſuâ naturali ſede excidant. Cognoſcimus autem oſſa ſuo loco dimota non eſſe, ſi in fracturæ loco nulla cauitas percipitur, nec punctionis ſenſus, nec membrum breuius apparet: in hac ergo fracturæ ſpecie non opus eſt, vt membrum extendatur, & de oſſium repoſitione ac coaptatione laboretur. Facilè enim fieri poteſt, ſi id tentetur, vt dolores excitentur, & oſſium fractorum capita & eminentiæ mutuò atterantur & frangantur: ſed danda ſolùm opera, vt oſſa fracta in ſua naturali ſede detineantur & vniantur, vt mox dicetur.

Si verò oſſa fracta loco ſuo exciderint, ita vt vnum ſupra alterum effeſatur, prima cura eſſe debet, vt fracta oſſa loco ſuo reſtituantur. Fit autem hoc duabus primariò operationibus, quarum altera *κατάτασις* vel *ἀντίτασις*, *extenſio*; altera verò *διάπλασις*, *conformatio*, *ſeu* oſſium in ſuum locum repoſitio appellatur. Nemo autem has operationes rectè perficiet, niſi qui naturam oſſium, & fracturarum differentias cognitas habuerit. Oſſium natura è Galeni *de oſſibus*, & aliorum Anatomicorum libris, atque in primis ex *αὐτοψίᾳ* cognoſcenda eſt. Fracturarum differentias tradidit Gal. *lib.* 6. *meth. med. cap.* 5.

Primò ergo in fractorum oſſium reſtitutione opus eſt partis extenſione. Etenim cùm citra muſculi præciſionem, aut oſſis fracti partes è ſuo loco dimouentur, aut articulus è ſuo loco excidit; muſculus, cuius initium ei parti annexum eſt, in quam vel pars oſſis fracti inclinat, vel articulus procidit, totus ad ſuum caput retrahitur, atque ita eam illius membri partem, quæ ipſi coniuncta eſt, ſecum rapit. Vnde fieri non poteſt, vt vel fractum os rectè conformetur, vel luxatum ſuæ ſedi reponatur, antequam tantum retrahatur, quantum in hanc vel illam partem è ſuo loco dimotum eſt. Alioquin, ſi ſcil. non recta fiat extenſio, in fracturis ex attritione rumperentur oſſium eminentiæ, & ita in ſuas cauitates reponi non poſſent, ſed vel exteriùs ad oſſium latera hærerent, vel inter oſſa fracta remanerent, & coaptatio oſſium impediretur.

Itaque vt os fractum rectè conformari queat, vtriuſque partis oſſis fracti retrorſum ſeu in diuerſa diſtrictione quæ Græcis *ἀντίτασις* dicitur, opus eſt. Vt autem extenſio iuſta fiat, opera danda, vt fiat cum dolore nullo vel minimo. Fiet verò hoc, ſi membrum extendendum eā figura locetur, in qua muſculi non agunt, ſed otioſi & omnes laxati ſunt, vt omnes muſculorum ipſius fibræ directè extendi poſſint: quo modo & minore extenſione opus eſt, & minore cum dolore opus perficitur.

Extenſio quomodo fiat.

Fit autem extenſio hæc & diſtractio vel vnius tantum operâ, vel plurium, & quidem manibus tantùm, vel habenis, faſciis aut machinis. Vbi digitus fractus eſt, vel aliud membrum tenerum, vnius operâ extenſio fieri poteſt, vnam fracti membri partem dextrâ, alteram ſiniſtrâ manu prehendentis, & inuicem diducentis: vel duorum, vt vnus membri fracti partem teneat, alter extendat. Si verò maius & robuſtius aliquod membrum fractum, plurium opera neceſſaria eſt, ita quidem, vt alter vtraque manu vnam membri fracti partem, alter itidem vtraque alteram prehendat, & in diuerſa trahendo contendant. Nonnunquam verò faſciis lineis & habenis circumpoſitis, & vtrinque membro fracto ad laquei figuram adaptis opus eſt, quas plures in diuerſa trahant. Nonnunquam verò, & quoties maiore, ſed ſine violentia, extenſione opus eſt, vnà cum hiſce machinamenta adhibenda, de quibus Hippocrates 2. *de fract. text.* 40. *& ſeq.* & Oribaſius, *de machin.* Paræus, *lib.* 15. *cap.* 7.

Eſt autem extenſio vel æqualis, vel inæqualis. Æqualis ea eſt, in qua ab vtroque latere oſſis fracti æqualiter membrum extenditur. Inæqualis autem quâ ab vno latere membrum magis extenditur, quæ locum habet, vbi alterutrum tibiæ vel cubiti os tantùm fractum eſt. Illud enim latus magis extendendum eſt, in quo os fractum continetur.

Extenſio quaruplex.

Διόρθωσις verò, ſeu conformatio eſt oſſis fracti in ſuum locum repoſitio, & extremitatum oſſis fracti recta coaptatio, quæ fit, ſi poſtquam membrum eatenus extenſum eſt, vt reponenda oſſa ſe tangere non poſſint, Chirurgus ambabus manibus vtrumque membrum apprehendat, & quod in dextram partem prolapſum eſt in ſiniſtram, & contrà: quod in anteriorem prolapſum eſt, in contrariam, & contrà detrudat; atque oſſium eminentias in ſuas cauitates recondat, donec extremitates oſſium rectè vnitæ, & in ſuas ſedes depulſæ ſint, & membrum naturalem figuram recuperauerit. Non ſunt autem eminentiæ oſſium cum impulſu in ſuas cauitates intrudendæ, ne rumpantur, ſed potius ſponte ſuâ, extenſione laxatā, manibus Chirurgi leniter directæ in ſuas ſedes recedant. Atque hæc omnia quamprimùm facienda ſunt, antequam inflammatio accedat. Si enim inflammatio acceſſerit, & membri extenſio ac oſſium repoſitio tentetur, facilè conuulſio excitatur.

Conformatio.

Si verò Chirurgus vocatus fuerit, cùm iam inflammatio cœperit, & ob eam reductio oſſium tentari nequeat, omni modo contra inflammationem pugnandum, eáque vt quamprimùm tollatur, iis medicamentis, quæ ſupra, *p.* 1. *c.* 5. *de inflammatione*, ſunt propoſita, danda opera. Interim de parte affecta ſollicitum eſſe oportet, ne fluxionem promptè recipiat: id quod fit repellentibus, & ſi pars eo modo locetur, & tractetur, vt nullus

dolor

dolor infeſtatur. Tranſactâ inflammatione, poſtea danda opera vt oſſa reducantur.

Si verò oſſium fractorum extremitates extra cutem prorumpant & emineant, quâ ratione talis fractura curanda ſit, dicetur, *capite ſequenti*. His peractis; diſpiciendum an oſſa rectè compoſita ſint. Cognoſcitur autem id, vt Hippocr. 3. *de offic. Medic. t.* 24. ait, ſi dolor ægrum ampliùs non ita infeſtat, ſicut prius; ſi oſſium eminentiæ inter ſe coniunctæ partem amplius non pungant; ſi dum pars fracta manu tangitur, nulla cauitas, nulla eminentia & inæqualitas percipitur, & ſi fractum membrum cum pari ſano, id eſt humerus cum humero, femur cum femore, crus cum crure comparatur, ei penes figuram & magnitudinem ferè ſimile ſit. Ferè quidem; quia ſecundum craſſitiem poteſt eſſe aliqua diuerſitas; cùm propter dolorem & affluxum humorum fractum membrum plerumque intumeſcat.

Vbi oſſa conformata eſſe deprehenditur, intenſio ſenſim remittenda, & apta deligatione vt oſſa, coaptata, vnita & rectè conformata maneant, præſtandum. Quod duabus aliis operationibus perficitur, nimirum deligatione, & membri collocatione. Vnde alij quatuor operationibus fracturarum curationem abſolui ſcribunt: extenſione, conformatione, deligatione, & membri collocatione.

Fracturarum deligatio.

Antequam tamen faſcia membro fracto iniiciatur, medicamenta aliqua ad affluxum humorum & inflammationem prohibendam, atque etiam calli generationem adiuuandam, imponi ſolent, in quo Autores varij ſunt. Hippocrates cerato roſaceo vtitur: Celſus pannis oleo & vino tinctis: alij primò fracturæ *ceratum roſaceum* cum linteo latiore, deinde linteum vino nigro auſtero, aut ſucco granatorum madidum imponunt: alij ſtuppas albumine oui conquaſſato madefactas & expreſſas: alij, quod hodie eſt frequentiſſimum panno lineo illinunt miſturam ex *albumine oui*, & pulueribus aſtringentibus, ex *bolo armeno, ſanguine Draconis, roſis, balauſtiis, radicibus conſolidæ, thure*, & ſimilibus paratam, eámque imponunt. Quæ medicamenta eò vſque in ſingulis deligationibus continuantur, donec nullus amplius inflammationis metus ſit, & fractura iam ſtabilis eſſe incipiat; poſtea admouentur æſtate *emplaſtrum diapalma*, hyeme *barbarum*, vel aliud conueniens. Atque hæc medicamentorum diuerſitas non ſine cauſſa ab authoribus inducta fuiſſe videtur. Vbi enim indicatio eſt firmandi fracturam, & dolor ac inflammationis metus id non prohibet, albumen oui & cataplaſmata adſtringentia vſurpantur; ſi verò dolor vrget, *ceratum & oleum roſaceum* ac *vinum* vſurpandum.

Vel ℞. *Capitis mortui è ſem. lini, ſem. lini pulueriſ. butyri ſiſſi rad. ſymphyti maior.* an. ℥. iv. *boli Armeni, ceruſſæ* an. ℥. j. *album. ouor.* num. xv. F. Cataplaſma. Ponatur ſuper fracturam, & poſt 21 dies renouetur. Repetatur quinquies.

Vel ℞. *Farinæ volatilis* ℔. ß. *maſtich. gummi Arab.* ana ℥. j. *mumia, boli Armen.* ana ℥. ß. Cum *album. ouor.* F. Catapl.

Vtile eſt & *empl. Vigonis* quod tradit *lib.* 8. *cap.* 6. Guhil. Fabricius, *cent.* 4. *obſeru.* 99. hoc Empl. vtitur.

℞. *Empl. Slotani* ℥. iv. *pulu. rad. ſymphyti maior. roſ. rubr. myrtillor.* ana ʒ. ij. *lapid. oſte ocollæ prap.* ʒ. vj. Miſc. lento igne, cum modico *ol. roſac.* F. Emplaſtrum.

Vulgus Chirurgorum in fracturis ſæpe ſtatim ab initio, aut poſt paucos dies, *empl. oxycroceum* applicare ſolet. Verùm hoc non fit ſine periculo, vt exemplo docet, *loco allegato* Fabricius. Cùm enim hoc emplaſtrum partem affectam calefaciat, & ſanguinem ac humores attrahat, pruritum, dolorem, inflammationem, & gangrænam, præcipuè in corpore billoſo & cacochymico, inducere ſolet.

Poſtquam medicamenta idonea impoſita ſunt, deligatio inſtituenda, quæ nec nimis laxa ſit, ne oſſa ſuo loco iterum dimoueri poſſint, nec nimis arcta, ne alimenti affluxum prohibeat, & dolorem excitet. Perficitur verò duabus faſciis, quarum prior, quæ non incommodè oxycrato humectatur, ſupra fracturam iniicienda, & circa eam bis térve conuoluenda ſurſum verſus, ita vt multum ſanæ partis complectatur, vt ea oſſa repoſita contineantur, & confluxus ſanguinis ad locum affectum prohibeatur. Altera priore dimidio longior, contrario modo circumducenda, primúmque fracturæ iniicienda, & ab ea incipiens deorſum aliquoties circumuoluenda, iterúmque ſupra fracturam ducenda, & tandem verſus partem ſanam ſuperiorem ducenda. Ita enim ſi à prima faſcia verſus vnam partem muſculus diſtortus fortè eſt; à ſecunda emendatur, humor ex parte exprimitur, & ſanguinis tam ex inferioribus, quam ſuperioribus influxus præcauetur. Deligationes enim omnes eas vires habent, vt ex iis partibus, quibus primùm iniiciuntur, humores exprimant in eas, in quas finiuntur.

Atque hæc quæ hiſce duabus faſciis quas Hipporates ὑποδεσμίδας appellat, fit deligatio, Hippocrati ὑπόδεσις dicitur. Vt verò in magnis oſſibus deligatio ſit ſtabilior, plagulæ ſeu ſplenia inſuper apponuntur, & poſt earum appoſitionem duabus faſciis æqualibus, quas ἐπιδέσμους appellat Hippocrates, deligatio firmatur, quarum vna ab inferiore parte ſurſum dextrorſum vel ſiniſtrorſum fertur, altera deorſum viâ priori aduerſâ: quæ deligatio Hippocr. ἐπίδεσις dicitur. Et omnino cauendum, ne ligatura vel laxior ſit, quæ oſſa in ſuum locum repoſita non ſatis contineat; neque arctior, quæ dolorem excitet, ſed vitato amborum incommodo media eligenda, vt vtriuſque commodo fruamur: & ſi paucis complexibus fractura ſatis contineri non poteſt, ſecuritatem iniectionis numerus præſtat.

Ferulæ fracturis adhibendæ.

Et vt oſſa repoſita omninò firmiter contineantur, nec loco ſuo moueantur, ferulæ inſuper iniiciuntur, ſi loci affecti natura patiatur. Etenim cùm faſciæ & ſplenia inflexibilia non ſint, fracturam firmam & directam ſeruare non poſſunt, ſed facilè fieri poteſt, vt tum vigilantibus, tum dormientibus membrum moueatur. Vt igitur in motibus, qui non animaduertuntur, membrum firmum teneatur, opus eſt iis, quæ rigida ſunt, & non flectuntur; & tamen minus ponderoſa ſunt. Quem ad finem, vt Hieron. Fabric. loquitur, in mundo non poterat Hippocr. eligere poſt plagulas meliora inſtrumenta, quàm ferulas, quæ & rigidæ ſunt, ac inflexiles & leues. Verùm cùm ferulâ deſtituantur, eius loco ligneis tabellis tenuibus vtimur. Nonnulli corticibus arborum loco ferularum vtuntur. Verùm ſi quis iis vti velit, ne virides ſint, ſed probè exſiccati. Virides enim, cùm exſiccantur, circa fracturam contrahuntur, doloréſque excitant, atque oſſa nonnunquam ſuo loco iterum dimouent, vt exemplo peculiari docet Guilhelmus Fabric. *cent.* 4. *obſeru.* 98.

Membri fracti collocatio.

Tandem membro canaſis, ſi opus ſit, adhibendus, de quo Hippocrates & Galenus, *de iis quæ in medic. fiunt*, *text.* 18. membrúmque rectè collocandum, videndúmque vt poſitio ſit mollis, æqualis, & ſurſum verſa: mollis ne membrum fractum eâ parte comprimat, neque dolorem & Inflammationem excitet, æqualis, vt dolorem nullum inferat, nec membrum diſtorqueat: ſurſum verſa, ne humores pondere ſuo deorſum tendentes ad locum affectum affluant. In primis autem danda opera, vt media articulorum figura & muſculorum figuratio obſeruetur: quem ad finem etiam capſulæ quædam interdum, quæ membrum fractum toto curationis tempore capiant, adhibentur. Hippocrat. 3. *de offic. Medic. t.* 3. & 30. in recto ſitu membri conſtituendo tria iubet animaduertere, quietem, medium, & conſuetudinem. Quietem quidem, vt talis ſitus eligatur, qualem homo ſeruare ſolet, cùm totus in otio eſt. Medius verò ſitus eſt poſitura inter extremam extenſionem & contractionem, non tamen ſemper exactè, ſed qui ad medium proximè accedit. V. g. in brachio pro medio ſitu habetur, qui non in cubito recto angulum conſtituit, ſed obtuſum & ad porrectionem accedit, ſicut videmus homines quieſcentes & otioſos brachia non penitus media inter porrecta & tota curuata habere, ſed ad porrectionem magis accedentia; quæ figura cùm à dolore maximè abſit, ipſis grata eſt. Tandem etiam conſuetudo ſpectanda, quia non alius habitus faciliùs fertur, quàm cui aſſueuimus. Quibus quartum ex eodem Hippocr. 1. *de fract. t.* 1. addere poſſumus nimirum eum muſculorum ſtatum eligendum, ſub quo non magna vi fracta oſſa in diuerſum deducuntur, & cùm membrum ſub eo habitu continetur illud dolore omni vacat. Verumque autem præſtat, qui ita figurat, vt muſculorũ fibræ directæ intendantur. Directæ autẽ intenduntur, cùm in vna membri parte vniuerſus muſculus collocatur. Nam ſi muſculus, qui ſuum habet initium in parte interiore, ita collocetur, vt medius ab interiore parte, extremus ab exteriori, vel ſic, vt medius à ſuperiore, extremus ab exteriore ſitus ſit, hoc pacto circa membrum conuolutus extenditur.

Bona autem deligatio cognoſcitur, vt Hippocrates, 1. *lib. de fract.* ait primò ex ægri querimonia, vbi non prematur, rogaueris, atque is reſpondeat, ſe premi quidem, ſed leuiter, idque præſertim, qua fractura eſt. Hæc itaque ſic habere, neceſſe eſt fateatur, qui rectè eſt alligatus. Si verò patiens abundè ſub faſciis vrgeatur, celerrimè ſoluendæ, ac aptiùs deligandæ, ne ex arctiori vinculo praua ſymptomata eueniant. Sin faſciarum circuitus iuſto laxiores, & nihil ſe premi reſpondeat patiens, arctiùs vinciendæ; cùm laxa vincula non prohibeant membrum, quò minus, quâ fractura eſt, deprauetur.

Alia moderatæ deligaturæ ſigna ſunt: ſi eadem die ac nocte, quâ deligatus fuerit, ipſe ſibi videatur non leuiùs, ſed valentiùs aſtringi; poſtridie verò tumor mollis ac paruus in membri extremitate oriatur. Paruitas enim tumoris ac mollitiei, aliquid ſub vinculo ab affecta parte ad membri extremum eſſe expreſſum indicat. Si verò nullus tumor appareat, non ſatis fuiſſe adſtrictum indicat: & ſi tumor magnus ac durus, id eſt, qui tactui non cedat, in membri extremitate adſit, valentiùs arctatum fuiſſe, indicium præbet.

Ergo ſi probæ deligationis ſigna adſint, nullúſque dolor inſignis, nulla inflammatio vel exulceratio ſuſpecta ſit, reliquum opus quod eſt callum, per quem fracta oſſa coniunguntur, gignere Naturæ, cuius id opus eſt, committendum & deligatio ante tertiam diem non ſoluenda. Tertio verò die ſoluantur, & iterum obligentur faſciæ, tum vt arctiùs ſtringantur, tum vt exitus pateat humoribus, & vaporibus ſub cute contentis: qui vt diſſlentur, & ne pruritus excitetur, aut ſi pruritus infeſtet, vult Hippocrat. aquâ calidâ membrum eſſe perfundendum, vt pori aperiuntur. Si autem tardiùs ſoluatur deligatio, magna ſæpe incommoda, nimirum partis exulceratio, putredo, gangræna, inde oriuntur, imò vitæ periculum; quorum exempla annotauit Guilhelm. Fabric. *cent.* 2. *obſeru.* 91. & propterea monet, vt ſecundo, at certè tertio die ſemper deligatio ſoluatur: & quanquã poſt ſeptimum non ſit adeò neceſſarium toties fracturã ſoluere, ſe tamen de quarto in quartum faſcias ſoluere, partémque affectã inſpicere ſolere, ſcribit. Atque hæc deligatio continuanda, donec callus genitus & fractura ſanata ſit: quod in femore 40. diebus

diebus, in humero & tibia 30. in radio & cubito 20. in oſſibus digitorum 15. diebus præterpropter fieri ſolet. Tempus enim vt in Prognoſticis dictum, hoc in omnibus ita determinatum non eſt, ſed pro ætatis corporis conſtitutionis, anni temporis & ipſius fracturæ ratione variat. Citius enim coaleſcit fractura in puero & iuuene, quàm in ſene; verno citiùs, quàm æſtiuo tempore.

Interim dum hæc fiunt vniuerſalia medicamenta non ſunt negligenda, nimirum venæ ſectio, & purgatio, prout nimirum hæc vel illa ægri conſtitutio requirit. Atque hæc omnia eo fine peraguntur, vt oſſa conglutinentur. Fit autem hoc calli beneficio, qui an ſit quiddam heterogeneum, an verò ſimilis oſſibus ſubſtantia, ſupra *p.4.c.4.* dictum. *Calli generatio.* Calli verò quo oſſa conglutinantur & coaleſcunt, generatio Naturæ opus eſt: Medicus tamen Naturæ opem ferre debet; quod fit, ſi caueat, ne aliqua inflammatio, vel ſimile accidens, quod membri ſubſtantiam & temperiem lædat, ſuperueniat, ipſúmque alimentum per ſiccantia medicamenta diſponatur, vt in callum eò citius mutetur. Fit autem hoc ferè per ſuprà propoſita medicamenta, in quorum locum diebus poſterioribus etiam veniunt *emplaſtrum diapalma, barbarum, oxycroceum, nigrum*, & alia.

Deinde det operam, vt materia idonea ſuppeditetur generando callo. Quapropter exhibendus cibus paulò plenior, boni & tenacioris nonnihil ſucci, qualis ex oryza, tritico, & ſimilibus conficitur. Verùm quia ante duodecimum diem vix callus generari incipit, & præterea initio multa ſymptomata metuenda ſunt; non mox per initia plenior victus, ſed tenuior exhibendus; imò ſi opus, ſanguis detrahendus, aut purgatio inſtituenda, & demum, vt dictum, vbi callus generari incipit, plenior cibus exhibendus.

Solent etiam intus quædam medicamenta exhiberi, quæ ad callum citius generandum & inducendum faciunt, vt *ſolum*, & *ſuccus radicum agrimoniæ*. Plurimis modis commendant lapidem *oſteocollam* dictum, cuius in puluerem redacti Drachmam vnam cum *aq. ſymphyti* ſæpiùs exhibent. Verùm in iuuenibus, & iis qui boni ſunt habitus, callum nimis auget: quapropter cautè, & non niſi in adultioribus exhibendus, de qua re, vt & de vſu viſcidorum ciborum, quos plerique in fracturis exhibendos cenſent, legi poteſt Guilhelmus Fabricius, *centur. 1. obſeruat. 90. 91. & 92.*

Poſſunt etiam parari decocta è *rad. conſolidæ, agrimon. primulæ veris, ſerpentariæ.*

Vt ℞. *Rad. conſolidæ ſerpentar.* ana ℥. j. *geranij* M. j. *ſabinæ* M.ß. *macis* ℥.ß. *zedoariæ, galangæ* an. ʒ. ij. Coq. in vino in vaſe duplici. De colatura æger bis de die bibat.

Idem Fabricius, *centur. 3. obſeruat. 90.* hoc medicamentum vſurpat.

℞. *Lapidis oſſifragi diligenter præparati* ℥.j. *cinnam. el.* ʒ. iij. *ſacchari* ℥.ij. M.F. puluis ſubtiliſſimus. Dentur ʒ. ij. in iuſculo carnis ſingulis diebus manè.

Externa talia laudat.

℞. *Ol. lumbricor.* ℥. ij. *granor. iuniperi* ʒ. ij. *ſucci lumbricor.* ℥.j. M.F. Linimentum, quo inungatur fractura.

℞. *Empl. Vigonis ad fractur. oſſ.* ℥.ij. *oxycrocei* ℥.ß. *lapid. oſteocollæ prep.* ℥.j.ß. *lumbricor. prep. & pulueriſ.* ℥.j. Cum *ol. lumbricor.* q.ſ. F. Empl. quod ſuperponatur.

Vbi callus iuſtæ magnitudinis generatus fuerit, medicamentis roborantibus confirmandus eſt. Ideóque tale emplaſtrum imponendum.

℞. *Ol. roſac.* ℥. ij. *ceræ* ℥.iij.ß. *pulueris reſinæ* ℥. iij. *colophoniæ maſtich. thuris* ana. ℥.ß. *nucum cupreſſi, rad. erythrodani*, an. ʒ.j. *croci* ʒ.ß. Miſc. F. Ceratum, quod ſuper linteum vel aluta extendatur, & applicetur.

Diæta.

Diæta. Diætam quod attinet, bona victus ratio, vt in vulneribus etiam obſeruanda. Si enim natura à cibi copia vel qualitate non offendatur, & in callo generando partes ſuas rectiùs exſequatur. Præcipiunt quidem nonnulli, vt cibi viſcidi exhibeantur, è pedibus, capitibus, & inteſtinis animalium. Verùm metuendum eſt, ne ex eiuſmodi cibis chylus, craſſus, & viſcoſus generetur, qui poſtea in hepate & venis obſtructiones pariat, & totum ſanguinem inficiat, ſicut eius rei exemplum refert Guil. Fabric. *cent. 1. obſeru. 92.* de quodam viro quadragenario, qui talibus cibis vſus in cachexiam; & tandem hydropem incidit, & hydropicus mortuus eſt. Et conſtat experientiâ, multos ægros ſine talium ciborum vſu ſanatos fuiſſe.

CAPVT II.

De Fractura cum vulnere.

Fractura cum vulnere. INſignis fracturæ differentia, & quæ curationem non parum variat, eſt fractura cum vulnere. Accidit autem illa, cum oſſium fractorum eminentiæ acutæ incumbentem carnem perforant. Quod cùm ſit membrum breuius, quàm priùs erat, redditur, vbi autem oſſa denudata in ſuam ſedem reſtituta fuerint, ad priſtinam longitudinem membrum redit. Interdum tamen à telo ſecante tales fracturæ accidunt, cùm eo non ſolum caro, ſed & ipſum os ſcinditur.

In fracturis autem his cum vulnere interdum os nudatum eſt, interdum non eſt nudatum, deinde interdum os ſeu fragmentum aliquod abſceſſurum eſſe metuimus, interdum nihil abſceſſurum eſſe ſperamus.

Prognoſtica.

1. Sunt autem tales fracturæ longè periculoſiores iis, quæ fiunt carne & cute ſuperiectâ integrâ manente. *Prognoſtica.* Nam perforatio illa cutis & carnis, dolorem & inflammationem excitat, & muſculi, qui iam inflammatione tentantur, duplicem extenſionem pati coguntur, vnam quæ fit ex inflammatione, alteram ex hac, quæ iis dum redeunt ad priſtinam longitudinem accidit.

2. Periculum autem hoc eò maius eſt, quò pluris & maioris momenti partes conteruntur & perforantur, vt muſculi, nerui, venæ, arteriæ.

3. Vnde fractura in femore & humero cum vulnere & oſſis exitu maximè periculoſa eſt: de quo Hippocr. 3. *de fractur. text. 47. Illi autem ferè non euadunt, quibus oſſa aut brachij, aut femoris extrà exiêre. Nam cùm prægrandia ſint ea oſſa, & plurimum medulloſa: atque cùm multa præterea ſint, & magni momenti ea, quæ vulnerantur, nempe nerui, muſculi, & venæ, vnde & ſi ea reponas, conuulſiones concitari ſolent. Sin autem minimè reponas, febres acutæ ſuboriuntur biliosæ, cum ſingultu & nigritie. Illi tamen non minus euadunt, quibus neque reponimus, neque reponere tentamus. Præterea verò & illi potiùs euadunt, quibus inferius os, quam quibus ſuperius extrà excidit. Superſtites etiam & illi ſunt interdum, quamuis rarò, quibus ea reponuntur.* Et *text. 41. Conuulſio tamen magis, ſi reſtituentur, quàm ſi reſtitui non poterunt, inducetur.* Et Celſus, *lib. 8. cap. 10.* ait, *Grauius aliquantò eſt, cùm oſſis fracturæ carnis quoque vulnus acceſſit, maximéque ſi id muſculi femoris, aut humeri ſenſerunt; nam & inflammationes multò grauiores, & promptiores cancros habent.* Augetur periculum, ſi os à parte domeſtica egrediatur, in illa enim partes maioris momenti repêriuntur, quam in ſyluestri. Vnde Hippocrat. 3. *de fractur. text. 47.* ſcribit: *Nec parum inſuper refert, in exterioréme brachij, aut femoris partem os erumpat, cùm multæ ac præcipuæ venæ per interiorem femoris partem deferantur, quarum ſi aliquæ conuulnerentur, hominem iugulant, pauciores verò per exteriores.*

4. Fractura cum vulnere ſi à telo ſcindente facta fuerit, periculoſa eſt, ſi os magnum, vt femoris vel humeri præciſum ſit. Talia enim oſſa præſertim ſi inciſio ſit recta, ægrè coaleſcunt; quoniam à telo ſecante pori oſſis, per quos alimentum ad calli generationem tranſcendebat, quodammodo obſtruuntur, atque ita callus tardiùs generatur. Præterea cùm talis fractura ſit æqualis, oſſa fracta difficillimè immota ſeruantur, atque ita coalitus impeditur.

Curatio in genere.

Duæ hîc dantur Indicationes. Prima eſt, vt oſſa loco ſuo reſtituantur & coniungantur: altera eſt, vt vulnus ſanetur. Repoſitio hîc omnino difficilis eſt propter partes vulneratas, quæ ſine dolore & conuulſionis metu extendi non poſſunt. Reponendi tamen ratio eſt, vt primò extenſio ſufficiens fiat, ſed ſine violentiâ; quæ ſi non ſufficiat, firma ferramenta, vectibus ſimilia, magnitudine differentia, ad manum ſint, ex quibus conueniens aliquod inferiore parte humiliori oſſis fracti parti, ſuperiore verò ſuperiori, vectis inſtar, adhibeatur, atque ita oſſa fracta in locum ſuum compellantur, de quo Hippocrates, 3. *de fractur. text. 39. Si os etiam, quod ſuper alterum excidit, vecti idoneum locum non relinquat, aut ita acutum ſit, vt vectis effugiat, ſcalpro excauandum, donec vecti locus fiat, & firmiter hæreat.* Et quidem iſta omnia ſtatim & primò die peragenda ſunt, antequàm inflammatio ſuperueniat. Hæc enim ſi accedat, ſine inſigni periculo extenſio & repoſitio talis inſtitui non poteſt. Si tamen ab initio ſtatim Chirurgus non adſit, & iam præſente inflammatione demum vocetur, repoſitionem donec inflammatio præterierit, differat. Interfui curationi ruſtici, qui arbôre, glandes décuſſurus, decidens; crus fregit prope talum, vt os prominens talo inſiſteret. Cùm verò idonei Chirurgi copiam ſtatim non haberet, inflammatio & gangræna acceſſit, quæ cutem & carnem omnem penè circa talum abſumpſit. In vrbem vectus, vbi gangræna ſedata fuit, os prominens vecti eleuatum, & in ſuum locum reſtitutum eſt, & poſtea reliqua, quæ neceſſaria fuerunt, peracta ac fractura, & vulnus ſanatum.

Si verò oſſis aliqua particula ita promineat, vt facilè in ſuam ſedem reponi non poſſit, ſed ob variam fractionem alia oſſis portio alteri impedimento ſit, neque etiam validiorem extẽſionem partium mollium, ob doloris & conuulſionis metum tentare liceat, & oſſa vicina corpora in conformatione dilacerare, dolorémque inducere queant, ea abſcindere iubet Hippocr. 3. *de fract. text 4.* vel ſcalpro inciſorio, vel ſerrâ, prout opportunum erit: Ita etiam ſi qua oſſis portio carnem diſrumpat, doloréſque exciret, vt tentare repoſitionem citra maiorem diſruptionem & maximos cruciatus non liceat, etiam os præſcindere

oportet

oportet. Ne tamen quod ex neceſſaria artis operatione accidit, Medici errori imputetur, prædicendum, partem illam breuiorem futuram. Quod etiam Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 46. monet dum inquit: *Noſſe quoque id conuenit, neceſſe eſſe, ibi corpora breuiora fieri, vbi oſſa fracta & imminuta, id eſt, præciſa curantur.* In tali autem fractura, quæ cum cutis & carnis ſuperiacentis vulnere coniuncta eſt, videndum etiam antequam oſſa coniungantur, & poſtquam coniuncta ſunt, ne quid inter oſſa fracta hæreat, quod conglutinationem impedire poſſit: ſed ſi quid, ſiue oſſis particula, ſiue aliud quid inueniatur, eximendum, iſtud tamen cum violentia non faciendum, ne dolor, inflammatio, aut conuulſio excitetur. Ideóque ſi in principio ſine dolore & violentia id præſtari non poteſt, differre conſultius eſt. Natura enim omne alienum tandem protrudit; quæ tamen attrahentibus iuuari poteſt.

Deligatio quomodo instituenda. Qua ratione autem deligatio fracturæ talis cum vulnere inſtitui debeat, neque antiqui, neque recentiores inter ſe conueniunt, dum alij fracturam, vt aliàs cum ſine vulnere eſt, deligare ſolent, vt ita quoque vulnus tegatur, & deligationem tertio quoque die ſoluunt; alij faſcias ita circumducunt, vt vulnus ab iis non comprehendatur, ſed nudum relinquatur, vt vulnus quotidie curare liceat, neque totam fracturam toties deligare opus ſit. Alij faſciis paucioribus vtuntur, & vulgato modo deligant; alij latiores & plures faſcias adhibent, vt numero faſciarum idem præſtent, quod paucioribus arctè circumdatis. Alij ferulas negligunt, alij eaſdem adhibent, & ex his alij procul à vulnere eas applicant, alij etiam ſupra vulnus, ſed eam partem, quæ ſupra vulnus ponitur, perforant, vt pus exire, & medicamenta per foramen applicari poſſint. Cæſar Magatus, *lib. de vulnerib. cap.* 6. ſuæ methodo inſiſtit, & vulneris hic etiam nullam habet rationem, & niſi quid aliud ſuperueniat, quod cogat aliter facere, ſolutionem differt ad decimum quintum, & non rarò ad trigeſimum diem, prout qualitas fracturæ & vulneris ſuadere videtur; & quantò fractura longius tempus requirit, vt firmetur, tantò longiùs ſolutionem differt. Neque ſe pure deterreri ſcribit, quod in vulnere generatur. Nam ſi hoc modo curetur, in multo pauciore quantitate id generari ob calorem tegumenti roborantis, & quod generatur extra vulnus à natura propelli ſcribit, idque vt faciliùs fieri poſſit, omnia lintea è regione vulneris minutis quibuſdam ſectionibus pertundit, per quas ſanies genita extra poſſit propelli.

Etſi verò in talibus encheirematis ſæpe variis modis ad eundem finem perueniri poſſit: tamen Hippocrates, & omnes peritiores Chirurgi pro indubitato habent, deligationem primam ita eſſe inſtituendam, ne vulnus nudum relinquatur, ſed faſciâ comprehendatur. Itaque primò quidem faſcia ipſi vulneri iniicienda: ſecus ſi fiat, humores à parte ſuperiore verſus vulnus comprimuntur, atque praua ſymptomata inde excitantur. Cuius rei periculum vel in homine ſano facere licet. Si enim partem aliquam ſuprà & inſtà deliges, mediámque intactam relinquas, pars illa media humoribus à vicinis membris ad eam compreſſis in tumorem attollitur & ex influxu humorum colorem mutat. Et licèt in prima deligatione membrum totum faſciis inuoluatur: nihil tamen periculi metuendum; cùm primis tribus diebus vix multum ſaniei aut puris effluat. Poſt tamen & in hac deligatione obſeruari, vt faſcia paulò latior vſurpetur quàm alias, ſi vulnus abeſſet fieri ſolet, & compreſſio tanta quidem fiat, quanta ſufficiens eſt ad oſſa retinenda, paulò tamen minor, quàm ſi vulnus non adeſſet, nè compreſſa vulnerata parte dolor & inflammatio excitetur; & numerus faſciarum conſtrictionem laxiorem compenſare poteſt; cùm tutius ſit, ſæpiùs faſcias circumducere, quam comprimere.

Tertio die deligatio ſoluenda, & primo modo quidem iterum inſtituenda. Commodiſſimè tum in emplaſtrum vel cataplaſma, quod fracturæ imponitur, foramen inciditur, imò in faſciis ipſis in medio foramen relinquitur, vt & in ferulis, ſi quæ apponuntur, vt medicamenta idonea vulneri applicari, idque mundari & expurgari poſſit, ſine fracturæ ſolutione, qui deligationis modus depictus exſtat apud Ambroſ. Paræum *lib.* 14. *cap.* 18. *&* 23. Cùm enim oſſa fracta, quæ cutem perforare ſolent, non ita ſemper acuta ſint, vt gladij, accidit, vt ſimul caro contundatur, quæ cùm neceſſariò in pus mutetur, pus copioſum generatur, quod ſi retineatur id quod fit, ſi vulnus totum obligatur, acre euadit, & pruritum ac dolorem, atque alia mala excitat. Et licèt natura ſit robuſta: generatio tamen puris copioſi non poteſt præcaueri; cùm omne quod contuſum eſt, neceſſariò in pus mutandum ſit. Et licèt Magatus omnia lintea vulneri ſuperpoſita minutis ſectionibus pertundit, vt puri exitus pateat: tamen incommoda omnia, quæ ex puris retentione proueniunt, præcaueri hoc modo non poſſunt. Si enim ante diem decimum quintum, vel etiam trigeſimum lintea illa & faſciæ non mutentur, certè à pure & ſanie inquinantur, vnde in parte vulnerata pruritus, dolor, & exulceratio ſequi poteſt. Si verò faſciæ integræ ſeruentur, ac propterea tertio quoque die ſoluendæ ſint: metuendum, ne pus retentum interea aliquid mali excitet, & ne in tot ſolutionibus ac nouis deligationibus oſſa ſuo loco dimoueantur, & quæ compoſita ſunt, iterum deprauentur: quod facilè citari poteſt, ſi deligatio rariùs ſoluatur, & vulnus apertum ſeruetur. Poteſt tamen, quoties vulnus curatum eſt, id faſciâ nouâ obdeci, quæ medicamenta & ſplenia contineat, vulnúſque ab externo aëre defendat, quæ toties ſolui poteſt, quoties opus, & quidem ſine membri fracti agitatione & motu.

Ferulæ quoque non apponendæ, ne vulnus comprimant, & dolorem ac inflammationem pariant, & ſi eas applicare libeat, vulneri non apponantur; poteſtque ferularum vſum faſciarum multitudo explere. Atque hæc ita ſimpliciter peragenda ſunt, ſi nec os nudatum, nec aliquod fragmentum oſſis abſceſſurum ſperamus.

CAPVT III.

De Fractura cum vulnere, in qua os nudatum non eſt, fragmentum tamen oſſis aliquod abſceſſurum metuitur.

INterdum tamen accidit in fractura cum vulnere, vt os nudatum non ſit: os tamen aliquod fractum abſceſſurum metuamus. Id quod fit, cùm oſſa arefacta & marcida facta ſunt, vt ſano oſſi agglutinari non poſſint, aut in fractura ita à reliquo oſſe ſeparata, vt cum eo ampliùs coniungi nequeant. Tum enim natura id quod ſibi moleſtum eſt, aliiſque oſſibus vniri non poteſt, foras protrudere conatur, neque finem facit, donec è corpore ſit expulſum: id quod ſæpe longiore demum tempore perfici poteſt.

Accidit autem hoc, cùm oſſa vel à ſanie corrumpuntur, vel ab aëre externo alterantur; vel etiam in fractione ita ab oſſibus reliquis ſeparantur, vt cum iis ampliùs coniungi non poſſint.

Signa Diagnoſtica.

Signa autem oſſis abſceſſuri proponit Hippocrates, 3. *de fract. text.* 18. Primum eſt, quod ſanies copioſior, quàm pro magnitudine & conſtitutione vulneris, effluit. Secundò, labra vulneris non coëunt, & ſi coiuerint, iterum rumpi quaſi & ad excretionem ſtimulari videntur, & laxa quaſi ac ſpongioſa euadunt, & tacita quædam motio in parte vulnerata percipitur. Neque enim natura vulnus integrè ſanat, vbi aliquid intus eſt quod reliquis agglutinari non poteſt. Tertiò, ſi os carne nudatum ſit, omnino receſſurum indicio eſt; cùm ab aëre externo alteretur & corrumpatur, ac venæ & arteriæ, quæ alimentum deferunt, ad id ampliùs non excurrant. Quartò etiam oſſa abſceſſura indicatur, ſi os in multas particulas comminutum ſit. Neque enim tunc omnes facilè conglutinantur. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Citò futuræ abſceſſionis ſignum eſt, ſi caro bona in parietibus oſſis ſani generatur. *Prognoſtica.*

2. Tempus autem, quo oſſa recedere ſolent, varium eſt. In ætate enim tenera, & tempore æſtiuo, & ſi os non adeò magnum ſit, viginti, aut quadraginta dierum ſpatio abſcedit. Si verò os ſit magnum, in ætate adulta, tempore hyemali, vix ſexageſimo die, aut etiam tardiùs, os abſcedit.

Curatio.

Si os quod abſceſſurum eſt, ſuo loco motum ſit, & in ipſo vulnere conſiſtat, ſtatim, vt ſuprà, *cap.* 4. dictum, volſellâ extrahendum; ſiquidem ſine dolore & violentia extrahi poſſit: alioquin Naturæ negotium committendum, quæ ſenſim id, quod agglutinare non poteſt, ſeparat. Quæ tamen à Medico adiuuanda eſt, & propterea deligatio laxior inſtituenda, & ſæpiùs ſoluenda, ne pus detineatur, ſed facilè effluat. Ferulæ etiam eo loco, quo os abſceſſurum eſt, non imponendæ, ne dolorem comprimendo pariant. Medicamenta etiam vulneri imponenda, quæ oſſa & omne alienum è vulnere extrahant qualia ſuprà, *loco alleg.* ſunt propoſita. *Curatio.*

Si verò inſignis oſſis portio ſit abſceſſura, ideò quod oſſis fracti partes non potuerint cum aliis componi, (*Quæcunque enim oſſa repoſitionem effugerint, ea abſceſſura eſſe, noſſe oportet, itémque ea quæ carnibus nudata ſunt*, ſcribit Hippocrates, *lib. de fractur. ſect.* 3. *text.* 44.) tales partes vulneratæ omnino leniter tractandæ ſunt. Etenim propter motum & compreſſionem accidunt dolores vehementes, pungentibus diffracti oſſis particulis non rectè compoſitis vicinas partes ſentientes. Vnde deligatio quæ aliis fracturis conuenit, in hiſce maximos dolores excitaret.

Hæc igitur incommoda vt euitaret Hippocrates, *lib. de fract. ſect.* 3. *text.* 21. non vtitur faſcia, ne comprimat partem, & ne, ſi attollatur pars, dolorem excitaret, ſed factâ repoſitione oſſium, quæ fieri poteſt, & ablatis quæ poſſunt, oſſium fragmentis, vulneri apponit picatum ceratum, aut aliud cruentis vulneribus aptum; deinde, quoniam fluxionis periculum imminet,

imminet, ex debilitate partis & dolore, vt & fluxio repellatur, & pars roboretur, ac fractura ſtabiliatur, circumponit ſplenia duplicata, ſeu plagulas è tenui linteo, latitudine quidem dimidiâ palmâ non minores, longitudine verò paulò breuiores, quàm vt bis circa vulneratum membrum circumduci poſſint, ſuo paulò longiores, quàm vt ſemel ſaltem membrum ambiant. Longiores enim ſi eſſent membrum dum medicamenta innouantur, attollendum eſſet. Si verò breuiores eſſent, fracturam non ſtabilirent & firmarent: Panni iſti linei vino auſtero madidi, & tot numero quot ſunt neceſſarij, ne vllus locus vacuus detur, ita membro applicandi, vt eorum capita per affectum locum ducantur, non in orbem, ſed paulò inclinati, ſic, vt à contraria parte, à qua inceperunt, ad X. literæ ſimilitudinem inter ſe committantur, & decuſſatim ſe interſecent, ducendo dextrum caput ad ſiniſtram partem, & ſiniſtrum ad dextram. Quæ ſplenia cùm non ſint admodum longa, & auferri poſſint, vt pars non attollatur, valde commoda ſunt. Loco vini tamen & alia medicamenta, quæ eundem vſum præſtare poſſunt, adhibere licet.

Poteſt tamen etiam deligatio adhiberi, quæ vnicâ circa vulnus obuolutione abſoluitur, & faſcia, quæ duplici triplicíve linteo in plagulæ modum contexta, ac oris ſuis dexterrimè conſuta eſt, tam lata, vt totum vulnus contegere poſſit, perfici poteſt.

Quoniam verò deligatio, quâ oſſa compoſita contineri debebant, hîc locum non habet, ideò capſulæ ligneæ, canales, aut ſimilia machinamenta adhibenda, quæ partem fractam in ſuo loco contineant. Attendendum tamen, ne quid durum immediatè parti applicetur, ſed inter partem vulneratam & machinamenta illa, mollia ſplenia interponantur, vt nulla fiat compreſſio. Videatur Hippocrat. 3. *de fract. text.* 23.

Tandem ſi oſſium fractorum extremitates extra cutem prorumpant & emineant, omnino danda opera, ne ab aëre alterentur & corrumpantur, vt poſtea ea abſcindere neceſſe ſit, & propterea laborandum, vt quamprimum reponantur, & naturali ſuo tegumento, quod cutis eſt, tegantur. Quod qua ratione fieri debeat, ſuprà, *cap.* 2. dictum.

CAPVT IV.

De Affectionibus p. n. qui Fracturis accidunt.

CVm verò varij affectus p. n. fracturis ſuccedere ſoleant, quæ partim curationem remorantur, partim poſt curatam fracturam remaneant, & tollendi ſunt, & de iis etiam dicendum. Sunt autem affectus tales plures dolor, inflammatio, & hanc ſubſequens gangræna, pruritus, excoriatio atque exulceratio, membri figura deprauata, callus iuſto maior vel minor membri extenuatio, gracilitas & debilitatio. De quibus iam dicemus.

Dolor.

Dolor. Dolor ſi adſit omnino is leniendus, ac tollendus; aliàs enim eius occaſione humores ad partem affectam confluunt, & inflammatio ac alia mala excitantur. Vt is verò tollatur, conſiderandum à qua cauſſa proueniat, & ſi fieri poſſit, ea ſtatim tollenda. Perpendendum ergo, an ab eſſe aliquo pungente dolor ſit, an à faſciis nimiùm adſtrictis, an ex membri ſitu prauo, an ex humorum affluxu.

Si ex oſſe pungente dolor ſit, id quod ex leui partis contrectatione & pungente dolore cognoſcitur: faſciæ reſoluendæ, & os pungens vel in locum ſuum reponendum, vel, ſi fieri poſſit, eximendum, aut præcidendum. De quo Celſus, *lib.* 8. *cap.* 10. *Interdum fractura quibuſdam veluti aculeis carnem vexat, quo à prurigine & à punctionibus cognito, aperire id melius, eóſque aculeos præcidere neceſſe habet.*

Si ex faſciarum nimia adſtrictione dolor oriatur, deprehenditur id ex tumore, qui in extremitate partis apparet, ægérque ſe vehementer premi conqueritur. Tunc ergo faſciæ quamprimùm ſoluendæ, & deligatio laxior inſtituenda.

Si ex ſitu membri prauo dolor oriatur, id æger facilè detegit, & ſitus mutationem poſtulat, quæ ita inſtituenda, vt æger tam ſine dolore ſe eſſe fateatur.

Si ex humorum affluxu ſit dolor ea eius curandi ratio eſt, quæ incipientis inflammationis, vt iam dicetur.

Inflammatio.

Inflãmatio. Si enim ex affluxu humorum dolor excitetur, & inflammatio incipiat inflammationi occurrendum eo modo, qui ſuprà *p.* 1. *cap.* 5. traditus eſt membrum nimirum vinctum ſoluendum, & fouendum *oleo roſaceo*, vel ſimplici, vel cum *albumine oui* miſto. Vel tale cataplaſma imponendum.

℞. *Farinæ hordei* ℥. iij. *pulu. rad. althææ. fl. chamæmel.* an. ℥. j. ß. *roſ.* ℥. j. Coq. in *aq.* & *vini auſteri* q. ſ. Adde *ol. roſac.* ℥. iij. F. Cataplaſma. Reliqua *allegato loco* videantur.

Antequam verò inflammatio ſedata fuerit, pars non deliganda, aut certè non arctè deliganda; nec ferulæ, nec huiuſmodi machinamentorum aliquid imponendum, niſi vt membrum fulciant, & medicamenta contineant.

Gangræna.

Non rarò quoque fracturis, præcipuè iis, quæ cum vulnere ac carnis contuſione fiunt, propter inflammationem ſubſequentem Gangræna accidit. Quæ qua ratione curanda ſit, ſuprà, *part.* 2. *cap.* 9. dictum. ***Gangræna.***

Pruritus & excoriatio.

Si verò à ſanie pruritus in vulnere & excoriatio atque exulceratio excitetur, aqua temperatè calida vſurpanda, vt ſanies abluatur & euocetur ac diſſipetur: poteſt & modicè ſalſa recipi, quæ potentiùs abſtergit. ***Pruritus & excoriatio.***

Poſtea inungatur locus *vnguento albo camphorato, roſaceo, de lithargyro, diapompholyges*, & ſimilibus: quibus etiam *ſuccus plantaginis* vel *ſolani* addi poteſt.

CAPVT V.

De diſtortis & malè compoſitis oſſibus.

NOn rarò etiam accidit, vt poſtquam oſſa fracta iterum coaluêre, priſtinam & conuenientem figuram non recipiant, ſed diſtorta ſint, vnde membri motus impeditur, & claudicatio in pede, vel in brachiis apprehenſio læditur. Fit autem hoc vel ob Chirurgi oſſa componentis & fracturam deligantis imperitiam, aut negligentiam, vel ægri motus inordinatos. ***Oſſa diſtorta.***

Emendatur hoc vitium, ſiquidem callus ſit recens, & non vltra ſex menſes concretus, æger ætate florenti & robuſtus, os fractum non adeò magnum, & actio membri non valde læſa; ſi callus iterum frangatur, & oſſa rectè coaptentur & componantur. Fit autem hæc calli fractio faciliùs, ſi callus priùs, diebus aliquot foueatur decocto herbarum emollientium, putà *rad. & fol. althææ, maluæ, caricar. pinguium*; & cataplaſma poſtea ex iiſdem, aut emplaſtrum emolliens imponatur. Vel vnguentum aliquod emolliens adhibendum. ***Curatio.***

Vt ℞. *Vngu. dialthææ* ℥. j. ß. *bdellij, maſtich. terebinth.* ana ℥. ß. *medullæ crurum vituli, olei amygd. d. chamæmel. pingued. gallinæ*, an. ʒ. vj. *mucilag. ſem. lini, fœnugr.* an. ℥. j. *ceræ* q. ſ. F. Vng. molle.

Callo ſatis emollito, à duobus miniſtris membrum in diuerſa trahendum, & extendendum eſt. Chirurgus verò loco, quo fractura eſt, id quod eminet, in ſuam ſedem compellat, & ſi parum valuit, ab ea parte, in quam oſſa inclinant, inuolutam lanâ regulam obiiciat, atque ita deligando aſſueſcere iterum vetuſtæ ſedi cogat, aut os omnino frangat, quod dicto modo fieri poteſt, vel etiam ſi Chirurgus fractum membrum, quà callus eſt, genu ſuo imponat, & os vtrinque vtraque manu deprimat. Capita deinde oſſium rectè coaptanda, & fracturæ nouæ conueniens curatio inſtituenda. ***Callus quomodo ſit frangendus.***

Si verò callus iam antiquus ſit, & valde indurruerit, æger ſit debilis aut ſenex, optimum eſt, vt Albucaſis conſulit, illi manum non admouere, propter periculoſa, quæ ſubſequi talem curationem ſolent, ſymptomata. Satius enim eſt, vel deformem, vel claudum annos multos adhuc viuere, quàm crudeli cura lethalia ſymptomata attrahere. Imò impoſſibile eſt, ſi callus ſit vetuſtus & induratus, eum frangere; ſed ſi id tentetur, potiùs in alio loco os frangetur, quàm vbi callus eſt, atque ita grauia mala ægro attrahentur, & quod cupit, deformitas & tortuoſitas membri non corrigetur, cùm callus tortuoſus emendari non poſſit.

CAPVT VI.

De Callo iuſto minore vel maiore corrigendo.

INterdum quoque accidit, vt iuſto minor vel maior callus generetur. Et quidem iuſto minor generatur callus, ob craſſi illius alimenti, quo oſſa nutriuntur, & è quo callus generatur, penuriam & paucitatem, quæ eſt vel à victu tenui, vel quia æger cibis callo generando aptis vſus non eſt, vel quia faſciæ nimis adſtrictæ, aut medicamenta nimis adſtringentia adhibita affluxum alimenti impediuerunt. ***Callus iuſto minor.***

Cognoſcitur autem callus iuſto minor tactu, quod exiguus deprehenditur, & membrum ad motum debile eſt, ac cauſſæ, quæ modò enumeratæ ſunt, præceſſerunt. ***Signa.***

Vt autem callus maior generetur, victus plenior & cibi ſuccum craſſum & viſcidum generantes exhibendi, faſciæ laxandæ, & pars aquâ calidâ perfundenda, donec rubeſcat. Hoc modo enim ſanguis copioſior ad partem affectam allicitur, vt copioſior callo generando materia ſuppetat. Imponenda etiam ſunt medicamenta, & dropaces modicè calefacientes, & alimentum ***Quid agendum, vt callus maior generetur.***

copioſius

copioſius ad locum affectum attrahentes. Exhibendus quoque *lapis oſteocolla* ℥.j. pondere cum *aq. ſymphyti maior.* in marmore tritus, in ptiſana, iuſculo carnis, vel vino, qui ſingularem virtutem habet callum generandi, vt exemplis probat Guilhel. Fabricius, *cent. 1. obſeru. 90.*

Callus iuſto maior.

Contra interdum callus iuſto maior generatur, quod fit ex alimento, præcipuè craſſiore, copioſiùs affluente, & incautâ exhibitione lapidis oſteocollæ, qui etſi inſignem callum generandi vim habet, ſenibus tamen & adultis potius conuenit, quam iuuenibus. His enim ſi exhibeatur, callus iuſto maior generatur, vt exemplo docet Guilhelmus Fabricius, *allegato loco.*

Signa.

Cognoſcitur autem callus ipſo tactu, quo facilè deprehenditur, tum ex dolore, qui ex compreſſione muſculorum neruoſarúmque partium oritur, vnde & pars ad motum inepta redditur, in primis ſi prope articulum fractura facta ſit.

Callus quomodo imminuatur.

Imminuitur autem callus iuſto maior diſcutientibus & digerentibus medicamentis, vt frictionibus ex *ſale nitro & oleo*, & perfuſione ac fomentatione facta aqua ſalſa, vel decocto *fol. betæ, maluæ, parietariæ, ſaluiæ, fl. chamameli, meliloti*; aut cataplaſma ex his paratum imponendum.

Vel inungatur pars hoc vnguento.

℞. *Ping. anſeris, vrſi, humanæ*, an. ℥.ij. *ſucci lumbricor.* ℥ß. *ammoniaci* ʒ.j. Miſc.

Si tamen durior callus ſit, emollientia digerentibus addantur, & ante applicationem cataplaſmatum, aliquo decocto locus affectus foueatur.

Vt ℞. *Rad. althææ*, ℥.j. *lib. alb. bryoniæ*; ana ℥.ß. *flor. althææ, maluæ*, an. M.j. *chamameli, meliloti*, an. M.ß. *ſem. lini, fœnugr.* an. ℥.ß. Coq. pro fotu, & ex magmate fiat cataplaſma.

Fiant autem fomentationes, non ſolùm donec pars rubere & intumeſcere incipiat, ſed & vt pars iterum detumeſcat & corrugetur.

Victus ſit tenuior, neque cibi craſſi multi dentur.

Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obſeru. 91.* cùm ex vſu lapidis oſteocollæ alicui callus nimis increuiſſet, his medicamentis vſus eſt. Primò fouit callum ſeq. decocto emollienti bis in die.

℞. *Rad. & fol. althææ, bryon. & lil. alb. brancæ vrſinæ, fl. chamamel, meliloti*, an. M.j. *abſinth. vulgar. roſ. rubr.* an. Vnc. ij. Coq. in parte vna *aceti*, & partibus quatuor *aquæ*, ad conſumptionem tertiæ partis.

Poſtea ſeq. vnguento callum inunxit.

℞. *Axungiæ humanæ, vrſi, anſeris*, ana. ℥.ij. *ſucci lumbricor. aceti ſcillitici*, an. ℥.j. Miſc. F. Vnguentum.

Poſt inunctionem ſequens emplaſtrum ſupra alutam extenſum applicauit.

℞. *Empl. de ranis cum* ☿ *rio, de mucilag.* an. Vnc. ß. Miſc.

His per ſex dies proceſſit, callúmque non ſolùm emolliri, verùm etiam manifeſtè diminui vidit. Poſtea loco emplaſtri laminam plumbeam adaptauit & firmiter faſciâ ſuperligauit. His remediis diuino fauore callus emollitus, reſolutus, extenuatus & depreſſus, ægerque priſtinæ ſanitati reſtitutus fuit.

CAPVT VII.

De Membri gracilitate & debilitate.

Membri gracilitas & debilitas.

TAndem non rarò accidit, vt poſt fracturam membrum gracile & debile maneat: quod fit vel ob alimenti penuriam, dum à longa & varia faſciarum adſtrictione venæ alimentum parti afferentes conſtringuntur, aut victus nimis tenuis exhibetur, quò etiam faciunt diuturna membri quies, & à motu ceſſatio.

Danda ergo omni modo opera, vt copioſius alimentum ad partem attrahatur. Ideóque quantum licet membrum mouendum, & ad conſuetos motus reducendum, ac fouendum decoctis quæ alimentum ad partem affectam ſaltem attrahant, non diſſipent. Vtiles ſunt & dropaciſmi.

Vel ℞. *Ol. coſtini, chamamel.* an. Vnc. ß. *caſtorei, vng. Martiatl, ping. humanæ*, an. Vnc. j. Miſc.

Oſſa fracta ſi non coaleſcant.

Interdum quoque accidit, præſertim in ſenibus, vt fracta oſſa non coaleſcant; cuius rei hiſtoriam habet Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obſeru. 92.* Cui planè ſimile quid in Viro docto ſexagenario, qui adhuc in viuis eſt, nuper hîc accidit. Is eodem planè modo ſeſe habet, vt Vir ille, quem Guil. Fabricius deſcribit. Dextrâ enim manu quidem ſcribere poteſt, ſed ſi brachium dextrum quod fregerat, totum antrorſum vel retrorſum mouere cupit, ſiniſtræ manus adminiculo opus habet.

Accidit autem hoc, ſi oſſa compoſita immota non detineantur; id quod in Viro etiam hoc, cuius modò mentionem feci, cauſſa fuit. Nam cùm eſſet carnoſus & humerus, quem fregerat, ſatis arctè ligari non poſſet, atque ipſe noctu inquietus iaceret, præterea ſudoribus, quibus medicamenta impoſita madefiebant, penè diffluerет, oſſa conſolidata non fuerunt.

Fracturæ autem tales poſtea vix curantur, (niſi non diuturnæ ſint, in quibus conſueta medicatio adhibenda, & *lapis oſteocolla* exhibendus; cuius rei exemplum habet Guilhelmus Fabricius, *cent. 3. obſeru. 90.*) cùm extremitatibus oſſium fractorum callus obducatur, ob quem oſſa ampliùs coaleſcere nequeunt. Nonnulli tales fracturas etiam inueteratas curari poſſe putant, & ſcribit de iis Cornelius Celſus, *lib. 8. cap. 10.* *Si vetuſtas (oſſa ſcilicet, quæ non conferbuerunt) occupauit, membrum extendendum eſt, vt aliquid laudatur. Oſſa inter ſe manu diuidenda, vt concurrendo inter ſe aſperentur, vt ſi quid pingue eſt, eradatur, totúmque id quaſi recens fiat. Magna tamen curâ habitâ, ne nerui muſculiue lædantur. Tum vino fouendum eſt, in quo malicorium decoctum ſit, imponendumque idipſum oui albo mistum. Tertio die reſoluendum, fouendumque aqua, in qua verbenæ decoctæ ſint. Quinto die idem faciendum, ferulæque circumdandæ. Cætera & antè & poſt eadem facienda, quæ ſuprà ſcripſi.* Sed periculoſa eſt hæc curatio, &, quod ipſe Celſus metuit, facilè nerui & muſculi lædi poſſunt, indeque inflammatio vel conuulſio excitari.

CAPVT VIII.

De Brachij fractura.

ATque hæc in genere de fracturis dicta ſint. Quia verò oſſa, quæ franguntur, varia ſunt, & ſecundum fractorum oſſium varietatem cura nonnihil variat, de fracturis in ſpecie aliquid dicemus. Reliquæ verò differentiæ, quia nihil aut parum ad cognitionem aut curationem faciunt, & omne, quod de iis dici poteſt, in iis quæ hactenus in genere de fracturis dicta ſunt, continetur, eas prætermittemus, & ſaltem differentias, quæ à ſubiecto & oſſium fractorum diuerſitate ſumuntur, proponemus. Et quia frequentiſſimè franguntur brachium, humerus, crus, femur, de iis primò dicemus, poſtea & reliquorum oſſium fracturas ſubiungemus.

Brachij fractura.

Et quidem brachij fracturam quod attinet, quia brachium cum manu apprehenſionis & multorum laborum organum eſt, externíſque iniuriis expoſitum, ſæpiſſimè frangi ſolet.

Conſtat autem brachium, ſeu pars illa, quæ eſt à cubito ad carpum, duobus oſſibus, quorum maius & inferius cubitus ſeu vlna; minus verò, & quod cubito ſuperius, radius nominatur. Frangitur autem nunc vtrumque os, nunc vnum ex iis.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Faciliùs curatur fractura brachij, vbi vnum ſaltem os fractum eſt, quam vbi vtrumque, vt ſuprà, *cap. 1. prognoſtic. 6.* dictum.

2. Si vnum ſaltem os brachij fractum ſit, facilior eſt curatio; ſi ſuperius ſeu radius, quam ſi inferius ſeu cubitus frangatur. Superius enim minore extenſione indiget. Et ſi inferius, cubitus ſcilicet, integrum ſeruetur, baſis quaſi ſeu fulcri, loco eſt, quod os fractum immotum ſeruat. Deinde, quia faciliùs reponitur; niſi in vicinia manus. Tertiò, quia oſſe cubiti integro ſeruato, mitella ſeu faſcia tutiùs ſuſpenditur.

3. Peſſima verò fractura eſt, ſi ambo oſſa ſimul frangantur. Nam primò nullum fulcrum & ſuſtentaculum habent: deinde maiore extenſione opus habent; cùm nerui & muſculi magis verſus ſua principia contrahantur; cùm non ſit, à quo extenſi ſeruentur: tertiò, quia vicinæ partes magis læduntur.

4. Brachij autem oſſa plerumque intra dies 30. coaleſcunt: quanquam, vt ſuprà dictum eſt, ætas ab ætate, natura à natura differat.

Curatio.

Curatio.

Quæ ad aliarum partium fracturarum curationem requiruntur, & hîc neceſſaria ſunt. Ad extenſionem autem minore vi opus eſt vbi radius fractus fuerit; maiore, vbi cubitus; maximâ, vbi vtrumque os. Et quidem ſi ambo oſſa ſint fracta, æqualis extenſio facienda; ſi alterutrum verò ſolùm ſit fractum, eâ in parte, vbi os fractum eſt, fortior extenſio inſtituenda. Extenſione factâ; admotis prominentibus palmarum partibus os fractum dirigendum & componendum. Oſſe fracto repoſito, fractura conuenienti modo, vt ſuprà dictum, faſciis circumdanda, & alia, quæ in genere de fracturæ curatione dicta ſunt, peragenda, & tandem brachium rectè collocandum ac ſituandum. Et quidem, vt Hippocrates, *1. de fract. 22.* iubet, in collocatione cura adhibenda, ne manus inferior ſit cubito, ne ſi brachium dependeat, ſanguis verſus fracturam confluat, ſed paulò ſaltem ſublimior, ne tamen dolor vllus inferatur. Eâ quoque figurâ brachium collocandum, quæ muſculos nullo modo peruertat, & dolorem pariat. Ideóque brachium nec extendi, nec totum curuari debet, neque etiam ſupinum, neque pronum collocandum. Hi enim extremi quatuor habitus ſunt, atque extenſio flexioni & curuaturæ eſt contraria, ſupinũ prono: duo verò alij modi ſunt, vnus inter extremam flexuram & extenſionem, angularis Hippocrati dictus, alter inter pronum & ſupinum. Et omnino ſi rectè locetur brachium, muſculi, qui

qui ab anteriore parte cubiti oriuntur, toti in interiore parte ſiti erunt, qui ab exteriore, in hac ſimiliter continebuntur, atque ita extenſio & peruerſio muſculorum nulla erit. Et quidem brachio ita deligato & ſituato, commodum eſt, vt æger ad decimum vſque diem in lecto ſe contineat. Cùm autem diutius in lecto æger non libens cubet, ſed ambulare iam cupiat, à ceruice brachium ſuſpendendum per mitellam latam mollémque, multum brachij cum parte palmæ æqualiter ſuſtinentem, ita vt quæ coniuncta ſunt, oſſa nullo modo de loco dimoueantur.

CAPVT IX.

De Humeri fractura.

Prognoſticum.

Prognoſticū.

HVmeri os quadraginta diebus coaleſcit. Cùm enim ſit grandius, longiore tempore ad callum generandum opus habet.

Curatio.

Curatio.

Prima ergò, vt in omnibus fracturis, cura debet eſſe, vt oſſa fracta ſuo loco reſtituantur, & coniuncta ſeruentur. Quod vt præſtetur, primò extenſione opus eſt, quæ quomodo fieri debeat in hoc morbo, accuratè deſcribit Hippocrates, 2. *de fract.* & *offic. Medic.* Summa eſt, vt æger ſeu ſedens ſeu iacens ita immotus contineatur, ne extendenti cedat: atque humerus circa alam contineatur, & fractum os in diuerſum trahatur. Quod ſi manuum operâ expediri non poſſit in adultioribus, ob muſculorum eius loci craſſitiem & robur, machinis & laqueis opus eſt, de quibus *allegato loco* Hippocrates. Factâ extenſione oſſa conuenienter componenda, quòd hîc non difficulter fieri poteſt. Oſſibus fractis directis idonea medicamenta, de quibus ſuprà, *cap.* 1. dictum, imponenda, & poſt faſciæ iniiciendæ, incipiendo à fractura, attendendúmque; vt ſemper in ea figura ligetur membrum, in qua manere debet, id eſt, vt cubitus cum humero rectum angulum conſtituat, ne in mutando ſitu faſcia vnâ parte comprimat, in altera laxior ſit, & oſſa peruertantur. Hippocrates ſeptimo aut nono die ferulas alligat, eo quòd in humero ob muſculorum, quibus continetur, magnitudinem, quæ circa fracturam ſunt, diuturniori tempore ex toto gracilia fiant, laxáque. Tum enim demum opportunè ad ferulas venitur. Cauendum autem, ne ferulæ articulorum extremitates tangant, & proinde, vt Celſus, *lib.* 8. *cap.* 10. ait, extrinſecus eſſe ex longiſſimæ debent, à lacerto breuiores, ſed ſub alia breuiſſimæ. Si verò primis ſtatim diebus, quod Recentiores plerique faciunt, ferulæ iniiciantur, laxè adſtringi debent, à ſeptimo verò ac nono poſtea reſoluendæ & arctiùs conſtringendæ. Tandem membrum rectè collocandum, & ne humerus peruertatur, lata faſcia humerum excipiens in orbem circa pectus agatur, & cum humerum quieſcere oporteat, prima multipliciter implicita inter latus & cubitum ſubiiciatur, ne humerus attingat latus, ſed in medio ſpatium ſit; quò compulſus habenâ ad pectus adducente minimè deprauetur. Æger ſupinus iaceat manu ſupra ventriculum poſita, & humero, ne ſuſpenſus maneat, puluinaria mollia ſubiicienda; cubitus verò à collo ſuſpendendus, vt angularis figura ſeruetur, nec inter dormiendum dimoueatur.

CAPVT X.

De Cruris fractura.

Cruris fractura.

CRus ea pars eſt, quæ à genu ad pedem extenditur. Conſtat autem duobus oſſibus, quorum quod craſſius eſt & internam cruris regionem occupat, Tibia: quod tenuius & exterius eſt, Fibula nominatur. Franguntur autem hæc oſſa interdum ambo ſimul, interdum vnum tantùm, & fractura accidit vel in medio, vel in ſuperiore aut inferiore parte.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Si vtrumque os ſit fractum, facillimè id cognoſcitur, cùm totum crus inflecti poſſit. Nec difficulter cognoſcitur fractura tibiæ, ſi ea tota fracta ſit; quoniam totum hoc os in conſpectum, vt in loco excarni, facilè venit. Si verò fibula ſola frangatur, id non ita facilè cognoſcitur, quoniam multâ carne tegitur: Fracta tamen pars ad interiora inclinat.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Si alterum os tantùm fractum ſit, cura facilior eſt, quam ſi vtrumque fractum eſt.

2. Si fibula tantùm fracta ſit, curatur faciliùs, & æger citiùs pedi inſiſtere poteſt, cùm faciliùs crura extendantur, & tibia maximam oneris corporis partem ſuſtineat.

3. Si tibia fracta ſit, curatur difficiliùs; cùm maiore extenſione opus ſit, & homo multò tardiùs incidere audeat.

4. Oſſa autem hæc plerumque intra quadrageſimum diem conſeruant.

Curatio.

Curatio.

Siue ergo vtrumque, ſiue vnum os frangatur, crus, quantum opus eſt, extendendum, vt ſine omni damno oſſa ſuo loco reſtitui & coniungi poſſint. Quod plerumque duo viri robuſti, ſi in diuerſa crus trahant vnus in partem ſuperiorem, alter in inferiorem, præſtare poſſunt. Et iactantiæ eſt, vti machinamentis, vbi res non exigit. Quod ſi exſequi non poſſint, habenis vel machinis paſſim deſcriptis & notis vtendum. Et vbi ſatis extenſum crus fuerit, oſſa fracta reponenda. Poſtea conuenientia medicamenta imponenda, & faſciis, vt in genere dictum, crus indoluendum eſt, quæ & latiores, & longiores eſſe debent quàm in brachio: omnino ita ſituandum & componendum, ne in vllam partem peruerti poſſit, neque oſſa fracta deprauari queant, cùm vel lectum ſternere, vel aluum exonerare hominem oportet. De ſitu tibiæ etiam videatur Guil. Fabricius, *cent.* 1. *obſeru.* 93. Tandem crus rectum & extenſum ſuper puluinari, aut re molli & plana collocandum, & ferulæ ac canales adhibendi, vt *cap.* 1. in genere dictum. Qua in re obſeruandum, ne ſuper eminentes oſſium extremitates applicentur, vel ſuper eum tendinem, qui à crure ad pedem tendit, & calci annectitur. Hæ enim partes, cùm ſenſum exquiſitum habeant, compreſſionem non ferunt, ſed compreſſæ dolent, ac inflammantur.

Venæſectione & purgatione etiam hîc interdum opus eſt, vt in brachij fractura.

Victum quod attinet, magis omnino ac diutius, vt Hippocrates præcipit, extenuare corpus oportet, vbi crus, quam vbi brachium fractum eſt, quantò illud maius eſt & craſſius, quam hoc, & neceſſe etiam eſt corpus quieſcere atque iacere.

CAPVT XI.

De Femoris fractura.

Femoris fractura.

FEmoris os omnium, quæ in corpore humano ſunt, maximum eſt & craſſiſſimum ac longiſſimum, & ipſum etiam frangi poteſt, vel in medio, vel in extremitatibus & vicinis locis.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. De femoris fractura Celſus, *lib.* 8. *cap.* 10. ſcribit: *Si femur fractum eſt, fieri breuius oportet; quia nunquam in antiquam ſedem reuertitur, ſummiſque digitis poſtea eius cruris inſiſtit. Sed multo tamen femori debilitas eſt, vbi fortuna negligentiá quoque acceſſit.* Quam Celſi ſententiam ita intelligendam cenſet Peccettus, *lib.* 4. *cap.* 24. Non quòd nullo pacto in priſtinam ſedem femoris fracta oſſa reſtitui poſſint, & bene coaptari, ideò neceſſariò breuius, ſed vbi minus, quàm ſit opus, pars diſtendatur, & quando non bene & ad amuſſim oſſa coaptentur: cùm multos videamus indies, qui femoris fracturam paſſi ſunt, bene eâ ferruminatâ, rectè abſque vlla claudicatione ambulare. Verùm idem docent Auicennas, *lib.* 4. *fen.* 5. *tract.* 3. *cap.* 14. Guido de Cauliaco, *tract.* 5. *doctrin.* 1. *cap.* 7. Iohan. de Vigo, *lib.* 6. *cap.* 14. Andr. Veſalius, *Chirurg. lib.* 2. *c.* 14. atque alij. Scribitque Guilhelmus Fabricius, *cent.* 5. *obſeru.* 86. ſe neminem, qui ex huiuſmodi fractura ſine claudicatione euaſerit, præter vnicam puellam, cui nouam & peculiarem curandi rationem adhibuit, vnquam vidiſſe. Idque præcipuè accidit, ſi femur prope coxam frangatur. Et de ea autores allegari intelligendi ſunt. Sin verſus genu, aut in medio os femoris frangatur, & diligens cura adhibeatur, non adeò difficulter & ſine claudicatione fractura ſanari poteſt. Quod verò ſi verſus coxam femur frangatur, claudicatio plerumque accidit, hæ ſunt cauſſæ, vt eas recenſet Guilhelmus Fabricius. Prima eſt, quia os femoris non rectum eſt, vt ſunt oſſa tibiæ & brachij, ſed naturaliter in externam partem, veluti in arcum dilatatum eſt: quapropter ſi fractum fuerit, facilè verſus internam partem incuruatur. Verſus externam verò veluti in arcum extuberat. Secundò, adſunt nerui & muſculi ex interna parte femoris quàm maximi & robuſtiſſimi, qui quamprimùm os fractum eſt, verſus originem ſuam trahentes illud, quod iam antea, vt dixi, naturaliter incuruatum eſt, facilè & ita quidem in arcum trahunt, vt extremitates ipſius circa fracturam ſeſe disiungant, & verſus externam partem protuberent. Tertiò, quia vnicum eſt os, quapropter non tam facilè in loco ſuo detineri poteſt, ac ſi aliud ſibi, vt brachia & tibiæ, adiunctum haberet. Quartò, cùm pars maximè ſit carnoſa, & os veluti in medio puluinari ſitum, difficulter beneficio ferularum & ſpleniorum in loco ſuo retineri poſſe, experientia docet: præſertim ſi fractura in obliquum facta fuerit. Validiſſimi enim nerui ac muſculi oſſa, quamuis ab initio rectè repoſita fuerint, extra locum tamen iterum trahunt. Si quis tamen methodum ſequatur, quam ipſe Guil. Fabricius proponit, facilè euitari poſſe ſcribit, ne crus breuius euadat, & claudicatio ſequatur.

An femoris fractura neceſſariò claudicationem afferat.

2. Femur quinquaginta demum diebus conſeruet, & coaleſcit cùm;

cùm, vt antea dictum, omnium oſſium maximum ſit, & propterea longiore tempore opus ſit, vt callus generetur, quo coaleſcat.

Curatio.

Curatio. Femore fracto, ſi oſſa ſuo loco dimota ſint, validâ extenſione opus eſt, cùm muſculi, qui femur circumdant, maximi ſint, & facilè muſculi robuſti, cùm verſus ſuum principium contrahuntur, vincula, quibus fit extenſio, ſuperent. Quod ſi fiat, crus breuius redditur, quod omnino turpe & incommodum eſt. Etenim brachium, etſi breuius ſit, celari poteſt; neque noxa adeò magna erit: at femur breuius redditum claudicationem turpem efficit.

Extenſione ſufficienti factâ, muſculi, vt validiſſimi, facilè fracti oſſis partem inferiorem ad ſuperiora adducunt. Id tamen vt rectiùs & decenter fiat, extenſione ſufficienti facta, prominentibus palmarum partibus, vt in aliis fracturis, dirigatur os & comprimatur. Poſtea medicamentum neceſſarium imponatur, & fractura conuenienter deligetur; atque vtile hîc eſt conſcindere aliquot lintea, eáque in orbem circa coxam & ilia; vt inguina etiam, & quod inter anum & genitale eſt, inuoluere; cùm ob alias cauſſas, tum ne externæ ferulæ nudam partem offendant.

Canalis qualis eſſe debeat. Canalis, qui femori adaptatur, vel oſſis tantum excipere debet, vel nullo modo adhiberi. Si enim canalis adaptetur, qui breuior ſit, quàm vt vltra poplitem pertingat, noxam magis, quàm opem, afferet. Prohiberi enim non poterit, quin corpore aut crure moto femur quoque moueatur. Popliti quoque moleſtus erit, & genu curuari permittet. Si quis verò genu curuet, femoris quoque vincula moueri neceſſe eſt, & muſculos alio atque alio modo figurari, ac oſſa fracta dimoueri. Ideóque vtiliſſimum videtur, femur in canalem conjici, qui à coxa ad pedem vſque pertingat. Canalis verò hic pluribus vinculis per conuenientia interualla femori & cruri alligandus, & vtrinque à lateribus, ne membrum in alterutram partem declinet, panni apponendi, & omnino id agendum, vt totus pes, femur ſcilicet cum crure & pede, molliter & ſine dolore iaceat; firmiter tamen ne æger vel ob impatientiam, vel inter dormiendum eum mouere poſſit.

Obſeruandum etiam eſt, tam in fractura femoris, quàm cruris, vt imus calx, quantum fieri poteſt, contineatur, & rectè locetur. Nam ſi dependente pede crus reliquum fulciatur, neceſſe eſt, oſſa gibba in priore parte pedis conſpici: ſin calx iuſto ſublimior collocetur, reliquo corpore leniter ſuſpenſo, os in priore parte cruris iuſto magis ſimum neceſſariò ſe oſtendet, idque adeò, ſi calx hominis naturaliter eſt grandior.

Sicut & hoc in fractura femoris & cruris notandum; quòd ſi ob faſcias vel ferulas magis adſtrictas, vel quacunque de cauſſa, tumor iuſto maior in poplite vel partibus inferioribus exoriatur, id quod vrget & nimis premit, relaxandum eſſe; partem verò tumidam fouendam vel inungendam eſſe iis, quæ vim dolorem leniendi, digerendi & leniter repellendi habent, qualis eſt ſuccida lana vino & oleo madida, vel ſimilia medicamenta.

Cùm tamen vt dictum, etſi iſta curatio inſtituatur, plerumque ſequatur claudicatio; nouam & artificioſam methodum curandi fracturas femoris proponit Guilhel. Fabricius, *alleg. loco*, eámque exemplo declarat, ſcribitque, fracturam femoris curandi rationem, quæ pro difficillima ſemper habita fuerit, ad eam facilitatem ſe redegiſſe, vt quiuis etiam tyro in arte ſine dubitatione talem fracturam curaturus ſit, dummodò diligentiam adhibuerit, & inſtrumentis aptis inſtructus fuerit. Curandi autem iſta ratio cum inſtrumentis depictis, videatur *loco allegato*.

CAPVT XII.

De Fractura Naſi.

Naſi Fractura. ATque hæc oſſa, putà crus, femur, brachium, & humerus, frequentiſſimè franguntur. Accidit tamen interdum vt & alia oſſa frangantur, de quibus iam ordine, à capite ad pedes progrediendo dicemus.

Et primò Naſi fracturam quod attinet, accidit ea vario modo, vt Hippocrates, 2. *de articul. text.* 37. docet. Aut enim pars eius abrumpitur, ipſe tamen ſeruatur perpetuus, vt neque deorſum inclinetur, neque in alteram partem conuertatur; aut horum alterum fit, idque aut in parte eius, quæ cartilaginoſa prominet, aut in reliqua, quæ oſſibus continetur. Nonnunquam in medio naſo, quà acutus eſt, caro iuxta os contunditur, ſeu conteritur, vel paululum etiam os læditur, non tamen multum; nonnunquam etiam vulnus fracturæ accedit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Naſus ex omnibus corporis partibus facillimè componitur; & niſi protinùs dirigatur, dirigi poſtea non poteſt, ſed peruertitur.

2. In naribus callus citò increſcit. Nam decem diebus ſaneſcit niſi corrumpatur. Hippocrates, 2. *de articulis*. Alij tamen decem & octo, alij viginti diebus id fieri dixerunt: quod pro varia corporum conſtitutione accidit. Differt enim Natura à Natura.

Curatio.

Si igitur fractus naſus in inferiorem partem æqualiter demittatur, ſimúſque reddatur, in nares aliquid indendum, quod dirigat, vt ſpecillum ſeu ſpatha dicta, aut quod fractum eſt, eleuandum eſt digito in nares immiſſo, & in naturalem ſedem reſtituendum. Extrinſecùs etiam ab vtraque parte naſum apprehendere, ac ſurſum ducere oportet. *Curatio.*

Vt verò quæ conformata iterum ſunt oſſa narium in ſuâ naturali ſede contineantur, vel linamenta complicata, vel lintei raſura, vel ſimile quid linteo inuolutum, aut corium, vel cannula plumbea aut argentea pellicula molli obuoluta in nares immittenda.

Si verò in vno tantùm latere naſus fractus ſit, dirigere etiam conuenienter ab ea parte, quæ declinat, & in naturalem ſedem reſtituere oportet, tum digitum vel inſtrumentum commodum in narem, quà parte læſus eſt, immittendo, tum etiam extrà dirigendo. Ne verò quod compoſitum eſt, iterum deprauetur, & os deſideat, in narem læſam vel linamenta, vel penna anſerina grandior gummi illita, & molli pellicula obducta, vel fiſtula aut cannula è plumbo vel argento, molli pellicula obducta nari immittenda. Neque multum refert, quid immittatur, modò præſtet, ne os naſi fractum ſubſideat & molle ſit, atque odoris grauis expers. Neque etiam ſpongia, aut res ſimiles, quæ humorem inhibendo craſſeſcunt & dilatantur, immittendæ, ne dilatatæ partem diſtendant, & oſſa compoſita iterum ſuo loco moueant. Quod immittitur, illiniri debet emplaſtico aliquo medicamento, ex *manna thuris, gummi tragacantha, maſtiche, ol. roſaceo*.

Si verò iuxta chartilaginem naſus fractus, & in obliquum diſtortus ſit, habenula digitum lata glutine aliquo qualia de ſutura ſicca in vulneribus propoſuimus, naſo ea parte in quam inclinat, agglutinanda; poſtea intendenda, quantum expedit, vt naſus rectè dirigatur. Longa autem ſit hæc habena, vt poſtea infra aurem obducta circa caput obducatur. Et licet eius extremitatem ad frontem agglutinare. Hæc enim iuſtè dirigit naſum, & remitti ac intendi poteſt. Et ſi intra nares impoſitæ turundæ dolorem excitent, tollendæ, & tamdiu nares habena directæ ſeruandæ. Poſt decimum quartum verò diem habenæ demendæ, & ceratum imponendum, ac curandum, ne callus plus iuſto excreſcat.

Si oſſa niſi minutim fuerint confracta, quantum licet ſingula in ſuam ſedem reponenda, vel idoneis inſtrumentis compellenda, neque facilè, & niſi nullo modo agglutinari poſſit, os aliquod eximendum, cùm deformitatem pariat. Poſtea ceratum aliquod, vel aliud medicamentum ad oſſa confirmanda imponendum.

Si fracturæ vulnus accedat, emplaſtrum aliquod, quod cruentis vulneribus conuenit, imponendum: & talia vulnera facillimè ſanantur.

Si intra nares vlcus aliquod excreari incipiat, turundæ conuenientibus medicamentis inunctæ immittendæ, & omnino cauendum, ne carnis aliquid intra nares excreſcat. In quem finem etiam vtilis eſt canalis plumbeus immiſſus.

De fracturarum harum deligatione autores diſſentiunt, atque alij eam admittunt, alij omnino reiiciunt. Et omnino tutius videtur, deligaturam & faſcias omnino omittere, cùm vel nihil præſtent, ſi laxæ ſint; vel, ſi fortius conſtringant, naſum diſtorqueant, & ſimum efficiant, ac facilè emplaſtris idoneis naſi oſſa fracta ſine omni deligatione in loco ſuo contineri poſſint. Et nullo alio in caſu deligatio conuenire videtur, quàm ſi in medio naſo quà acutus eſt, caro circa os contuſa ſit, & os emineat, vt compreſſus ea parte naſus naturalem figuram acquirat. Verùm & hîc vinculum etſi prodeſſe videatur: tamen neceſſarium non eſt, cùm ceratum vel emplaſtrum ſufficiat. Et omnino ſi faſciam admouere libet, ea medio naſo iniicienda, cuius vtraque capita ad poſteriorem capitis partem colligentur. *Deligatio.*

Ambroſius Paræus hoc vtitur.

℞. *Thuris, maſtich. boli Armeni, ſang. dracon.* ana ℥. ß. *aluminis rochæ, reſinæ pini*, an. ʒ. ij. Puluériſentur ſubtiliſſimè, & cum *oui albumine* incorporentur. Plura videantur apud Hippocratem, 2. *de articul. à text.* 36. ad *text.* 46.

CAPVT XIII.

De Maxillæ fractura.

INterdum & maxilla inferior frangitur; id quod facilè cognoſcitur. *Maxillæ fractura.*

Prognoſtica.

1. Maxillæ oſſa, ſi primis diebus inflammatio non accedat, intra viginti dies conſolidantur, & dentes integri remanent. *Prognoſtica.*

2. Si verò cura diutius protrahatur, dentes vitiantur, & inutiles redduntur.

Curatio.

Curatio. Si maxillæ os ita per tranſuerſum fractum ſit, vt tamen aliqua ex parte oſſa inter ſe cohæreant, digitis vtrinque, tam ſcilicet ori immiſſis, quam extra applicatis, os comprimere, & in ſuam ſedem compellere oportet. Maxillam verò in ſuam ſedem eſſe reſtitutam, ex eiùs & dentium æqualitate apparet.

Si verò maxilla tota tranſuerſim fracta ſit, quod tamen rarò accidit, & quidem os ſuper os emineat, & dens ſuper proximum dentem excedat, digitis in os immiſſis, & extrà etiam manu adhibitâ, oſſa fracta componenda: & niſi ſimplici compreſſione id fieri poſſit, primùm extenſio, miniſtro retrò continente, & Medico antè extendente fieri debet, & poſtea oſſa inter ſe componenda. Maxillæ rectè reſtitutæ ſignum eſt, ſi dentes ſuo naturali ſitu iterum diſpoſiti conſpiciantur.

Dentes, qui alueolis ſuis commoti ſunt, filo aureo, argenteo, vel ferreo proximis annectendi ſunt, donec iterum ſtabiliti fuerint.

His peractis, medicamentum aliquod fracturæ conueniens extra maxillæ imponendum, vt oſſa fracta compoſita ſuo loco ſtabiliantur, extrà ferula ex corio, ſeu aliâ conueniente materiâ maxillæ longitudini correſpondens apponenda. Poſtea conueniens deligatura inſtituenda, quæ fit faſciâ duabus extremitatibus fiſſa, duos digitos latâ, media quoque ſui parte in longitudinem inciſa, vt vtrimque mentum complectatur. Quatuor ergo faſciæ in extremitatibus fiſſæ cùm ſint capita, duo inferiora ad ſummum caput deducantur, ibique diligenter, vel pileolo nocturno adſuantur, ſuperiora verò duo tranſuerſim traducta ad imum occiput diligenter, vel eidem pileolo adſuantur.

Non decumbat æger in fractam maxillam, ſed in ſanam non tamen huic, ſed capiti innixus ne illa compoſita iterum diſtorqueatur. Maxilla quoque immobilis ſeruetur; ideóque æger non multum loquatur, nec duriores cibos maſticet, ſed mollioribus & liquidis nutriatur, donec callus obduretur. Si aliquid iterum loco ſuo motum fuiſſe obſeruetur, tertiâ die deligatio ſoluenda, & ſi quid exciderit, in locum ſuum reponendum.

CAPVT XIV.

De Fractura clauiculæ, ſeu iuguli.

Clauiculæ ſeu iuguli fractura. Hippocrates, *de articul. text.* 62. fracturæ clauiculæ ſex differentias recenſet. Vel enim clauicula per tranſuerſum frangitur, vel per longitudinem. Si per tranſuerſum, id accidit vel prope humeri articulum, vel magis verſus os pectoris abrumpitur; deinde iuguli os ita frangitur, vt ea pars, quæ à pectore eſt, ſurſum feratur; quæ verò à ſummitate lati ſcapularum oſſis, deorſum, quod plerumque accidit: vel contrà, quæ prope ſcapularum os, ſurſum; quæ prope pectus eſt, deorſum feratur, quod rariùs euenit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur autem huius oſſis fractura potiùs tactu, quàm viſu; vt & ex dolore.

Prognoſticum.

Prognoſticū. 1. Si per tranſuerſum frangatur clauicula, curatur faciliùs; ſi per longitudinem, difficiliùs. Nam quod tranſuerſim fractum eſt, facilè extenſione & digitorum compreſſione in naturalem ſedem reuertitur; reliqua fractura ſemper quid eminentiæ habet, quod ægrè coaptari poteſt. Præterea, quia iugulum faſciâ in orbem excipi, atque ita, quod in longitudinem fiſſum eſt, in ſuam ſedem compelli nequit; contrà ligaturâ, quod in tranſuerſum fractum eſt, in ſuam ſedem faciliùs compellitur.

2. Iuguli fractura equidem nihil humeri commiſſuram, aliámve partem lædit: quia tamen, quantumvis magna diligentia adhibeatur, faſciâ collum & iugulum, vt brachia & crura, obuolui arctè nequit, deformitatem callus relinquit: quia in oſſe raro callus facilè maior fit: ſed tantùm in principio deforme videtur, propter nouitatem, procedente verò tempore, cùm ei aſſueſcimus, minor deformitas videtur.

3. Coaleſcit autem facilè os iuguli, vt alia oſſa rara, & quidem ad ſummum viginti diebus ferruminatur.

Curatio.

Curatio. Vt autem hæc fractura curetur, miniſtri duo ad extenſionem requiruntur, quorum vnus vtraque manu humerum, qui clauiculæ fractæ adiacet, ad poſteriora; alter oppoſitum humerum vel collum potiùs in oppoſitum verſus ſe trahat, vt ita extenſio fiat. Quæ vbi facta eſt, Chirurgus digitis oſſa fracta ſuo loco reſtituat, id quod altiùs eminet, digitis comprimendo, id verò, quod depreſſum eſt, attollendo, aut quomodocunque opus in ſuam naturalem ſedem reſtituendo. Aliqui, vt facilior fiat reſtitutio, globum axillæ ægri ſubiiciunt, qui eius cauitatem repleat; deinde verò valde cubitum coſtis apprimunt, atque ita os ſedi ſuæ reſtituunt. Si verò oſſis fracti extremitates ita depreſſæ ſunt, vt ſurſum reduci hoc modo nequeant, æger reſupinandus eſt in puluinari duriore ipſius ſpinæ inter ſcapulas ſubiecto, humeri verò manuum innixu ita deprimendi ſunt, vt fracti oſſis externa depreſſa eleuentur, eo vſque, vt in ſuum naturalem ſinum reſtitui poſſint.

Si verò clauicula in plures partes comminuta ſit, & fragmentum aliquod carnem pungat, ac difficilem reſpirationem afferat: cutis eo loco incidenda, & fragmenta extrahenda, (vel aculei præcidendi & deradendi, ac oſſa complanata coniungenda, labia vulneris committenda, medicamentúmque fracturæ idoneum, & quod ſimul inflammationem inhibeat, imponendum. Si verò plura fragmenta oſſis, cute integrâ, deprehendantur, quæ tamen acuta non ſint, nec pungant, ferula ex corio, vel aliâ conueniente materiâ paranda, & conueniente medicamento illinenda, ac fragmentis illis apponenda.

Compoſitis rectè fractæ clauiculæ oſſibus medicamentum fracturæ vtile, qualia ſuprà, *cap.* 1. ſunt propoſita, imponendum. Hinc plagulæ tres conuenientis craſſitiei & longitudinis, vt cauitatem, quæ ſupra & infra clauiculam eſt, expleant, parandæ, quarum duæ lateribus, tertia craſſior prominenti fracturæ imponenda. Ita enim & os fractum eminens deprimetur, & nec ſurſum, nec deorſum, nec ad latera è ſuis ſedibus oſſa fracta compoſita dimoueri poterunt. Hinc deligatio recta inſtituenda, quæ fiat faſciâ palmum latâ, ſufficientis longitudinis, duplex caput habente, decuſſatim iniecta, quæ circumducenda ſæpiùs, quàm valentiùs, & ita obuoluatur, vt brachium in poſteriora deducat. Cauitas etiam ſub axilla parti affectæ vicina replenda eſt linteaminibus conuolutis. Ita etiam faciliùs æger deligationem fert. Imperandum etiam eſt ægro, vt in quiete maneat, & ipſe brachium in poſteriora reflectat. Non ſoluatur autem faſcia ante ſeptimum diem, niſi pruritus vel aliud quid vrgeat; & ſi in die fiat laxior, quotidie nonnihil adſtringatur.

CAPVT XV.

De Scapulæ fractura.

Omoplata, quæ Latinis Scapula, ſeu os illud triangulare, à tergo ceruicis vertebris vicinum, dorsóque & thoraci non per articulationem, ſed tantùm per muſculorum interuentum cohærens, & à parte anteriore cum humero & iugulo per articulationem commiſſum, de quo videantur Anatomici, frangi qualibet ſui parte poteſt, rariùs tamen in proceſſu illo, qui Acromion dicitur, ſæpius iuxta ſpinam, & in aliis ſuis extremitatibus. *Scapulæ fractura.*

Signa Diagnoſtica.

Si acromion frangatur, viſu & tactu id, & inæqualitas quædam percipitur, inprimis ſi pars ægra cum ſana comparetur. Si latior ipſis pars & in extremitatibus frangatur, tactu cauitas quædam deprehenditur, & punctorius dolor in parte percipitur, brachium verò è directo poſitum ſtupor prehendit. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Fractura, quæ in ſummo humero ſeu acromio eſt, difficiliùs curatur, quàm in aliis ſcapulæ partibus. *Prognoſtica.*

2. Si fractio ſit in omoplatæ ceruice, aut humeri dearticulatione, vix ſanatur. Cùm enim circa hunc articulum ſint venæ & arteriæ axillarum, & nerui ex ceruicis vertebris orti, facilè inflammatio & grauiſſima ſymptomata accidunt.

3. Scapulæ os fractum intra dies viginti quatuor conſolidatur.

Curatio.

Si os fractum ſcapulæ adhuc cohæreat, manu Chirurgi in ſuum locum reſtituendum. Quod ſi non facilè fiat, & maiore vi opus ſit, pila ex linteo ſub axillam ponatur: & miniſter deorſum humerum trahat, cubitum ad coſtas adducendo, Chirurgus verò manu fracturam comprimat & componat. Si verò os fractum ſcapulæ non cohæreat, modo ligamentis & perioſtio adhuc cohæreat, & pungendo periculum non excitet, etiam ſuo loco reſtituendum. At ſi penitus & ab oſſe, & à perioſtio ac ligamentis ſeparata ſint & carnes pungant cutis & caro incidi, & fragmenta eximi debent. Si verò non pungant, relinquenda: nam Natura, quod reliquis non cohæret, tandem ſponte expellit, etſi interdum poſt longum tempus id fiat; ſicut Ambroſius Paræus, *lib.* 14. *cap.* 9. refert, cuidam Marchioni è ſcapula vulnerata oſſium quædam fragmenta poſt annos ſeptem, cicatrice reſeratâ, erupiſſe. Oſſibus ritè compoſitis, medicamenta idonea fracturæ imponenda, & deligatio conueniens inſtituenda, & ſi ſummum humeri fractum ſit, pila ſub ala vincienda, & *Curatio.*

deligatio

deligatio ante diem ſeptimum, niſi quid aliud ſuperueniat, non ſoluenda. Æger in oppoſito latere cubet, & partem in quiete detineat.

CAPVT XVI.

De Sterni fractura.

Sterni fractura. STernum & ipſum interdum frangitur, lapſu vel percuſſione.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Quod cognoſcitur ex dolore, & in primis inæqualitate, quæ tactu comprehenditur, & ad digitorum compreſſionem os fractum intro cedit, & ſtrepitus quidam auditur, & cauitas, quâ os fractum eſt, animaduertitur. Difficultas quoque ſpirandi, tuſſis, & ſanguinis ſputio plerumque accedit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Periculoſa eſt fractura ſterni, cùm ob pleuram, quam ſimul facilè lædit, & nobiles partes ſuppoſitas, grauia mala attrahere ſoleat.

2. Conſolidatur autem viginti vel viginti quatuor diebus, cùm ſpongioſum & rarum ſit.

Curatio.

Curatio. Vt os hoc fractum & depreſſum ſuæ ſedi reſtituatur, ægro reſupinato puluinar ſub ſpinam è regione fracturę ponendum, & à miniſtro vtrinque humerus deprimendus, Chirurgus verò coſtas vtrinque manu comprimat, & oſſa fracta in ſuum locum reducat. Hinc medicamenta, quæ aliis fracturis adhiberi ſolent, quæ inflammationem prohibent, fracturæque conglutinationi inſeruiunt, imponenda, & deligatio decuſſatim faſciis idoneis ſupra humeros inſtituenda, quæ non ſit nimis arcta, ne reſpirationem impediat.

CAPVT XVII.

De Coſtarum fractura.

Coſtarum fractura. FRanguntur quoque interdum coſtæ ex cauſſis violentis, caſu vel percuſſione.

Coſtæ autem, vt Celſus, *lib.* 8. *c.* 9. ſcribit, interdum ſic finduntur, vt ne ſummum quidem os, ſed interior eius pars, quæ rara eſt, lædatur, interdum ſic, vt eas totas is caſus perruperit. Et quidem fracta oſſa interdum intrò declinant, interdum extrà eminent: interdum, etſi tota franguntur, proprio loco non dimouentur: interdum etiam caro circa coſtas colliditur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Si coſta tota non eſt fracta, nec ſanguis exſpuitur, nec febricula ſequitur, nec quicquam ſuppuratur, niſi admodum rarò, nec dolor magnus adeſt: tactu tamen is locus leuiter indoleſcit.

Si verò coſta quidem fracta ſit, fractæ tamen extremitates neque intrò ceſſerint, neque in exteriorem partem compellantur, pauci admodum febricitant. Sed neque multi ſanguinem ſpuerunt, nec multis item contractum pus in thorace.

Si verò coſta & tota fracta ſit, & extremitates loco motæ, quædam inæqualitas & cauitas tum viſu, tum tactu deprehenditur, ſtrepitus quoque quidam auditur. Quibus accedunt & alia ſymptomata. Adeſt dolor grauis, & præcipuè ſi interna coſtæ pars fracta ſit, iſque pleuriticorum dolorem æmulans, reſpiratio eſt difficilis, tuſſis moleſta, & nonnunquam etiam ſanguinis ſputum ſuperuenit, dum ex vaſis ruptis ſanguinem effluentem plumo imbibit, febris accedit. Præcipuè verò duo mala fracturam coſtarum comitari ſolent. Primum eſt carnis ſuperiacentis coſtæ inflatio, quæ & tactu, & viſu deprehenditur, & ſi manu locus comprimatur, aëris cedentis ſtrepitus auditur. Cui niſi ſuccurratur maturè, ſecundò inflammatio, & febris, atque abſceſſus ſuccedere ſolent. Cuius rei cauſſa eſt carnis ab oſſe ſeparatio, & imbecillitas partis ictu inducta, quæ alimentum, quod doloris ratione attractum copioſiùs affluit, ſatis concoquere nequit, quod partim crudum ideò remanet, partim in vapores & flatus reſoluitur. Malum hoc interdum & coſtarum corruptio ſequi ſolet. Cùm enim caro ab oſſe abſceſſit, ſuccedit in locum aër, cujus contactu os offenditur & corrumpitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Si ſimplex ſit fractura abſque partium vicinarum contuſione, periculo vacat, & coſtæ intra 20. diem coaleſcunt.

2. Si verò caro circa coſtas atteritur, periculoſum malum eſt ob ſymptomata, quæ diximus accedere, & ſæpe lethale. De quo Hippocrates, 3. *de articul. t.* 65. *Si contuſio*, inquit, *ſine attritio, qua circa coſtas fit, negligatur, etſi in id malum deterius non incidat, carnem tamen magis mucoſam habet in loco attrito, quàm prius, & vbitaius relinquitur, nec curatione ad bonum habitum reſtituitur, res peior eſt, ſi mucoſa circa os ipſum relinquantur, cùm caro non ampliùs ſimiliter os attingat, & ipſum os morbis opportunius redditur: ob eiuſmodi autem cauſſas oſſa multis vitiantur, quia malum diutius extrahitur.*

3. Periculoſa etiam eſt fractura, ſi coſta intrò compellatur, & pleuram pungat vel vulneret, & tunc omnia ferè ſymptomata, quæ pleuriticos infeſtare ſolent, ſuperueniunt, & vix ante quadrageſimum diem cura abſoluitur.

Curatio.

Si coſta tota fracta non ſit, vel ſi tota ſit fracta, proprio tamen loco non dimota, nec incumbentium & vicinarum partium contuſio adſit, medicamentum aliquod fracturæ & inflammationibus conueniens lene imponendum, ex *thure, farina volatili, bolo Armeno, albumine oui*, & ſimilibus. *Curatio.*

Si verò fracta coſta extrà promineat, manu comprimenda, & in naturalem ſitum reducenda: hinc itidem idoneum medicamentum imponendum.

Si verò fracta coſta intrò vergat, danda opera, vt in ſuum locum reducatur. Primò ergo videndum, an tuſſi & ſpiritus retentione, an verò manuum operâ coſta facta in locum ſuum reſtitui poſſit. Quod niſi ſuccedat, emplaſtrum aliquod attrahens, & quod adhæreat, imponendum, & cum impetu auferendum, vt coſta in locum ſuum reducatur.

Conueniens huic vſui etiam eſt hoc emplaſtrum.

℞. *Farina volatilis* Vnc. ij. *tragacanth. thuris pulueriſ.* ana Drach. v. *viſci querni* (*glutinis ſcil.*) Drach. vj. *ichthyocolla* Vnc. j. ß. *album. ouor.* Vnc. ij. *aq. roſ.* q. ſ. Miſc.

Vel emplaſtrum ex *terebinthina, reſina, pice nigra, farina hordei* vel *fabarum*, *maſtiche*, *aloe* compoſitum. Et talia emplaſtra ſæpiùs applicanda, & auellenda ſunt, donec æger meliùs ſpiret. Et memini me ante aliquod annos victori, cui in latere dextro à pertica, quam pro dolij vinculo parando flectere volebat, reciprocante, coſta fracta & depreſſa erat, ita vt difficulter reſpiraret, tuſſiret, nec ſe erigere valeret, tali emplaſtro impoſito coſtam in ſuum locum reduxiſſe.

Nonnulli quidem cucurbitulis coſtas fractas in ſuum locum reducere conantur: verùm improbant plerique Medici; cùm metus ſit, ne plus humoris attrahatur, & alias caro ſupra coſtas inflari ſoleat. Si verò fragmentum coſtæ membranam pungat, atque inde acerbiſſimi dolores & alia praua ſymptomata oriantur, atque ipſa mors metuenda ſit, pars, qua coſta fracta eſt, incidenda, vt fragmenta pungentia vel eximere vel præcidere liceat. Si etiam contuſio adſit, vena ſecanda, ne inflammatio accedat.

Coſtis in locum ſuum reductis, natura quidem ſponte callum generat: cui vt ſubueniatur, emplaſtrum aliquod ad fracturam oſſium conueniens imponendum, inter quæ & hoc vtile.

℞. *Pulu. myrtill. roſ. rubr.* an. ℥. j. *farina hordei, orobi, lentium, fabar. maſtich.* an. ʒ. ij. *cupular. gland. nuc. cupreſſi. cortic. granat. balauſt.* ana ℥. ß. *hypociſtid. acacia, cortic. thuris, ſang. dracon. terra Lemnia, aloes, myrrha*, ana ʒ. ij. *olei myrtini, roſac. omphacini*, an. ℥. ix. *cera, terebinth. clara*, an. ℔. ß. F. Emplaſtrum.

Nonnulli in morbi progreſſu faſcias *aq. roriſmar.* imbuunt, quam efficaciſſimam in oſſium fractura eſſe ſcribunt.

Si caro humida & flaccida ſit, medicamenta antea propoſita imponenda, & locus faſciis ac plagis conſtringendus, vt caro oſſi coniungatur. Et ſi ob Medici vel ægri negligentiam malum inueterauerit, & caro mucoſa reddita fuerit, vt metuendum, ne oſſa, cartilagines, & membranæ lædantur, danda opera, vt ſuccus ille mucoſus cataplaſmatis digerentibus, de quibus mox dicetur, diſcuti poſſit. Quod ſi aſſequi non liceat, ferrum candens optima medicina eſt, cauendo tamen, ne os calefiat, aut interiora lædantur.

Si ad ſuppurationem, quod contuſum eſt, tendat, materia reſoluenda & euacuanda cataplaſmate ex *farina hordei, fabar. orobi, fl. Chamameli*, & ſimilibus.

Vt ℞. *Farina fabarum, hordei*, ana ℥. ij. *abſinth.* ℥. ß. *pulu. fl. chamamel. meliloti, ſambuci*, ana Vnc. j. Coq. in *aq. ſ.* Adde *ol. chamamel. roſac.* ana Vnc. j. F. Cataplaſma.

Si verò materia hiſce medicamentis diſcuti non poſſit, omnis mora vitanda erit, ne os vitietur, & propterea, qua parte maximè tumet, pars aperienda vel ſcalpello, vel candente ferro, vt puri exitus paretur.

Diæta.

Victus ſit in principio tenuis, & talis, qualis in aliis acutis requiritur. Æger quieſcat, non tuſſiat, non ſternutet, quantum poteſt, non loquatur multum, non rideat, non iraſcatur. Vide Hippocratem, 3. *de articul. t.* 54. & *ſeqq.* Galenum, *in comm.* & Ambroſium Paræum, *lib.* 14. *cap.* 12. *Diæta.*

CAPVT XVIII.

De Spinæ dorſi fractura

Spina dorſi fractura. INterdum etiam accidit, vt à cauſſis externis & violentis ſpina dorſi & eius vertebræ frangantur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Si ſpina dorſi frangatur, cauitas eo loci apparet, & dolor ac punctio ſentitur; cùm neceſſe ſit ea fragmenta ſpinoſa eſſe, vt Celſus *lib.8. cap.9.* ait. Et ſi quis proceſſus illorum, qui extuberant, frangatur, tactu id deprehenditur, cùm huc atque illuc moueri poſſit. Præterea ſi homo pronus inclinatur, magis dolet, quàm ſi ſtat erectus. Nam ibi cutis extenditur, & fragmentis acutis colliditur: ſi verò ſtat erectus, cutis laxatur, & ab aculeis oſſium minùs pungitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Proceſſus vertebrarum facilè ex ſe, niſi aliud malum accedat, conſolidatur; cùm ſint oſſa ſpongioſa & rara.

2. Aliàs fractura hæc plerumque lethalis eſt; ob ſpinalis medullæ, & membranarum ac neruorum læſionem, imprimis ſi juxta vertebras ceruicis fractura contingat.

3. Et ſi in colli vertebris fractura accidat, brachiorum & manuum paralyſis ſequitur; ſi autem in parte inferiore, femorum, crurum, ac pedum; idque lethale eſt. Si verò motus & ſenſus non omnino fuerit abolitus, aliqua adhuc ſalutis ſpes ſupereſt.

4. Si in vertebrarum fractione, voluntaria ſecum egeſtio fiat, & vrinæ ſuppreſſio, lethale ſignum eſt.

Curatio.

Curatio. Etſi ſpes in anguſto ſit: tamen ne æger ſine auxilio deſeratur, apophyſes fractæ ſuo loco reponendæ, ſi non ſint planè abruptæ, & medicamenta imponenda, quæ dolorem leniunt, inflammationem prohibent, & glutinationem oſſium adiuuant, qualia hactenus ſæpiùs ſunt propoſita. Si verò proceſſus planè à perioſtio ſit abruptus, cutis incidenda, & fragmentum detrahendum, atque vulnus poſtea conueniente modo ſanandum. Quod etiam faciendum, ſi aliarum vertebrarum fractarum fragmenta ſpinalem medullam, eiúſque neruos comprimant, aut pungant. Aliàs enim vitæ periculum imminet.

Oſſis ſacri, & oſſis coccygis fractura. Ad fracturas ſpinæ pertinet & fractura oſſis ſacri & oſſis coccygis, quæ ſi ita comparata ſint, vt inde ſpinalis medulla lædatur, malum ferè lethale eſt. Si verò ſalutis ſpes ſupereſt, immiſſo in anum digito vſque ad locum fractum, os fractum expellendum; extrà verò alterâ vel miniſtri manu oſſa æquanda, & in ſuum locum reponenda, & poſtea medicamenta fracturæ conuenientia imponenda.

CAPVT XIX.

De Fractura oſſium manus.

Fractura oſſium manus. OSſa manus, quæ in oſſa carpi, metacarpij, & digitos diuiduntur, etiam nonnunquam franguntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Fractura in hiſce oſſibus facilè & viſu & tactu agnoſcitur; cùm hæc oſſa fracta vtplurimùm vel ad exteriora, vel ad interiora declinent.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Oſſa hæc non difficulter, & quidem intra viginti dies, perfectè coaleſcunt & ſanantur.

Curatio.

Curatio. Æger læſam manum ſuper æqualem & læuem tabulam extendat. Deinde miniſter oſſa fracta extendat: Chirurgus verò oſſa manu in ſuam ſedem reſtituat. Vbi oſſa compoſita fuerint, medicamentum, quale in fracturis adhiberi ſolet, imponendum; poſtea faſciâ pars obuoluenda. Et quidem ſi digiti fracti ſint, ſanis vicinis alligandi, vt ab iis in ſuo loco quaſi à ferula adiecta contineantur. Tandem glomo ex linteo conuoluto manus vola complenda eſt. Ita enim oſſa compoſita faciliùs in ſuo loco continentur, & digiti in media figura conſeruantur. Si verò digitis vel extenſis, vel contractis callus generetur, manus officium in comprehendendo læditur. Manus quoque cum brachio à collo faſcia idonea ſuſpenſa in quiete detineatur.

CAPVT XX.

De Coxendicis fractura.

Coxendicis fractura. COxendicis os tribus oſſibus conſtat, quorum primum eſt os ilium, alterum iſchion, tertium os pubis, quæ etiam in infantibus ſeparari poſſunt: in adultis tamen ita cohærent, vt vix diuelli poſſint. Franguntur autem iſta oſſa, vt ſcapulæ, vel in extremitatibus, vel ſecundum longitudinem, vel in medio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur iſta fractura ex dolore, qui tactu & compreſſione imprimis exaſperatur, cauitate & inæqualitate punctuta & ſtupore in crure eiuſdem lateris.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Oſſa hæc viginti quatuor dierùm ſpatio conſolidantur.

Curatio.

Curatio. Oſſa fracta, quâ poſſunt, diligentiâ componenda, & in locum ſuum reſtituenda ſunt, ac poſtea medicamenta idonea imponenda. Si verò oſſis fragmentum aliquod abruptum ſit, & pungendo dolorem excitet, atque inflammationis metus adſit, nonnulli ſuadent, vt cute inciſa in primo ſtatim apparatu fragmentum eximatur. Verùm cùm vix ſub cute ſolùm, ſed ſub ipſis muſculis talia fragmenta lateant, ſine periculo talis ſectio non inſtituitur. Et qui eam tentare velit, omnino caueat, ne muſculorum capita, vel vas aliquod inſigne, aut neruum illum grandiorem, qui in femoris & cruris muſculos porrigitur, lædat.

CAPVT XXI.

De Fractura patellæ in genu.

Fractura patellæ in genu. PAtella & ipſa interdum frangitur, & quidem nunc ſecundum longitudinem, reſpectu totius femoris, nunc in tranſuerſum, nunc in obliquum; & nunc in duas, nunc in plures partes comminuitur: & rurſum nunc cum vulnere, nunc ſine vulnere.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Fractura huius oſſis facilè innoteſcit, ex oſſium fractorum diſtantia, quæ tactu deprehenditur, incedendi impotentia, cauitate, quæ in loco fracturæ & viſu & tactu percipitur, & crepitu ac ſono, qui in eius contrectatione & motu animaduertitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Patella equidem, vt alia oſſa rara, facilè coaleſcit, modò rectè coniungatur, & coniuncta ſeruetur.

2. Et ſi ſecundùm longitudinem ſit fractura facta, oſſa facilè coniunguntur, & coniuncta puluillis & faſciis non difficulter in ſuo loco retinentur. Cùm enim circa patellam ſeptimi, octaui & noni tibiam mouentium muſculorum extremitates concurrant, & in validiſſimum tendinem deſinant, qui patellæ implantatur; muſculi verò ſuâ ſponte verſus ſuam originem trahi ac moueri ſoleant: etiam non magnâ induſtriâ adhibitâ, fruſtra ſecundum longitudinem facta in locum ſuum reduci poteſt, & oſſa arctiſſimè coniunguntur, atque ita nulla calli exuberantia, & hanc ſequens claudicatio, facilè metuenda. Paræus equidem, *lib. 14. c. 22.* neminem ſibi viſum fuiſſe ſcribit, cui os hoc fractum eſſet, qui non per vitæ reliquum claudicauerit: idque ideò, quòd inducta calli concretione conſolidato liberam genuflexionem impediat. Verùm etſi hæc de tranſuerſa fractura facilè concedi poſſint: tamen rectè ſtatuit Guil. Fabricius, *cent. 5. obſeru. 88.* non ſemper, præcipuè in fractura ſecundum longitudinem, id eſſe neceſſarium, cùm non neceſſariò ſemper callus ita protuberans naſcatur, vt motus impedimentum in genu & claudicationem afferat, videamúſque in aliorum oſſium fracturis naturam tam eleganter callum generare, vt ſæpe vix veſtigium fracturæ appareat: quod imprimis accidit, vbi perioſtium integrum eſt, quod materiam calli retinet, ne nimis excreſcere & protuberare poſſit.

3. Si verò fractura in tranſuerſum, vel obliquum facta eſt, vix vllâ induſtriâ ea curari poteſt, vt nulla claudicatio ſequatur. Etenim cùm ſeptimus, octauus & nonus tibiam mouentes muſculi ſurſum verſus coxam trahant, tendo verò, qui ſub genu tibiæ oſſi inſeritur, patellam deorſum trahat, oſſa patellæ fractæ ita disjunguntur, vt vix vllâ arte coniungi, aut coniuncta retineri poſſint, vnde callus exuberat, & muſculi tibiam mouentes læduntur, atque hinc æger tibiam vix eleuare poteſt, & claudicatio ſequitur.

Curatio.

Curatio.

Curatio. Crus primò extendendum eſt. Hinc à Chirurgo patella ſeu in duas, ſeu plures partes fracta coniungenda, & emplaſtrum vel cataplaſma fracturæ conueniens, quod oſſa compoſita retineat, imponendum, membrúmque conuenienter deligandum, & impoſitis rotulis ſtramineis, vt in fractura cruris fieri ſolet, membrum immobile tenendum, & omnino cauendum, ne crus flectatur. Hoc enim ſi fieret, fragmenta compoſita ſuo loco iterum dimouerentur.

Si fragmentum aliquod oſſis acutum à reliquo oſſe ſeparatum ſit, quod cutem pungat, nonnulli, vt de aliis fracturis hactenus diximus, cutem incidendam, & os eximendum docent.

Si ſymptomata grauia ſuperueniant, iis occurrendum, vt in aliis fracturis.

CAPVT XXII.

De Fractura oſſium pedis.

Fractura oſſium pedis. Tandem & oſſa pedis interdum franguntur; cuius quot ſint oſſa, videatur apud Anatomicos. Oſſa autem pedis, vt & manus, non frangi ſcribit Hippocrates, 2. *de artic.* niſi acutâ vel graui quapiam re carnoſæ partes vulnerentur. Sunt enim duriora: & quæ acuta ſunt, & valde grauia, ſi oſſa hæc frangunt, cutem incumbentem ſaluam non relinquunt. Et Paulus, *lib.6. c. 106.* ſcribit, talum nullo modo frangi, non tantum ob duritiem, ſed quia vndequaque eſt munitus.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Si pedis oſſa frangantur, viſu & tactu id facilè deprehenditur; cùm hæ partes excarnes ſint, & ſi fractæ aliquo emineant, id viſu & tactu facilè agnoſcitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Ipſa horum oſſium fractura per ſe periculoſa non eſt: quia tamen non niſi à cauſſa valida & violenta valde franguntur, partes incumbentes & vicinæ carnoſæ & neruoſæ ſimul contunduntur & vulnerantur, vnde grauiſſimi dolores & inflammationes ac alia mala oriuntur.

2. Plerumque autem diebus viginti conſeruent; niſi quæ cruri vicina ſunt. Ea enim cùm ſint maiora, longius tempus requirunt.

Curatio.

Curatio. Curatio ferè eadem eſt, quæ oſſium manus fractorum. Commoda nimirum primò extenſio facienda eſt, & oſſa, ſiue in ſuperiorem, ſiue inferiorem partem emineant, in naturalem ſedem compellenda ſunt: quod commodiſſimè fit, ſi æger pede fracto tabulæ planæ panno obductæ inſiſtat. Deinde idonea medicamenta, quæ fracturæ requirunt, adhibenda. Tertiò faſciis pes inuoluendus. Et cum pedi ferulæ ob inæqualitatem loci commodè imponi non poſſint, ſplenia loco affecto imponenda, & faſciis locus vinciendus, vt oſſa compoſita in ſua ſede contineantur. Situatio tamen & collocatio aliter inſtituenda, quàm in manibus. Cùm enim manus datæ ſint ad apprehenſionem, curua figura digitos collocandos eſſe, antea, *cap.19.* diximus. Cùm verò pedes ad ambulandum & ſtandum dati ſint, rectâ figurâ ſituandi, non curuâ, ne eorum actio deprauetur.

Atque hæc etiam de Fracturis breuiter dicta ſint. Cùm enim eruditiſſimi hac de re Hippocrat. libri de Fracturis & Articulis, & in eos doctiſſimi Galeni commentarij exſtent, illos integrè deſcribere, quod à nonnullis factum video, operæ pretium non duco: ſed ad eos Lectorem remitto.

LIBRI QVINTI

PARS SEXTA.

De Luxationibus.

CAPVT I.

De Luxationibus in genere.

MVLTA omnino in corpore humano oſſa ſunt, quæ vario modo inter ſe connectuntur & componuntur. Præcipuè tamen componuntur per ſymphyſin & articulum. Symphyſis eſt oſſium vnio ſine motu. Per articulum verò coniunctio ad motum compoſita eſt. Eius duæ præcipuè ſunt differentiæ, Diarthroſis & Synarthroſis. Diarthroſis eſt cum motu manifeſto; Synarthroſis cum obſcuro: de quo videantur Anatomicorum libri.

Luxatio quid. Cum ergò oſſa, quæ per articulum coniunguntur, ſede ſuâ excidunt, morbus is Græci ἐξάρθρημα, Latinis luxatio appellatur, quæ eſt articuli è ſua ſede, quæ acetabulum dicitur, in alienam prolapſus, quo motus arbitrarius impeditur. *Articulus quid.* Vbi per articulum, vt etiam Hippocrates & Galenus, *1. artic. text. 1.* docent, non quiddam aggregatum ex duabus oſſium extremitatibus inuicem connexis, ſed caput articuli ſolum intelligitur.

Cauſſæ.

Cauſſæ internæ. Cauſſæ autem Luxationis ſunt vel internæ vel externæ: Internæ ſunt humores, qui ad articulos decumbentes, ligamenta vel laxant, vt oſſa è ſuis ſedibus excidere patiantur, vel replendo decurtant & contrahunt, vt oſſium capita è ſuis ſedibus extrahant. Quò referenda ſunt vitia hæreditaria, cùm experientia doceat, ſæpe à gibboſis gibboſos, à claudis claudos generari. *Externæ.* Externæ autem cauſſæ violentæ, ictus, lapſus, extenſio violenta & ſimiles, quæ oſſa ſedibus ſuis expellere vel extrahere poſſunt. Idque aliquando in ipſo partu etiam fieri & brachia vel crura luxari poſſunt, dum ab obſtetricibus imprudentibus cum violentia infantes extrahuntur. Imò in ipſo vtero materno, ex percuſſione, caſu, compreſſione, infantibus oſſa luxari poſſunt, vt Hippocrat. *3. de artic. text. 88. & 94. & 4. de articul. text. 2. & 3.* innuere videtur. Cauſſæ verò omnes cuiuſcunque ſint generis, luxationes excitant, vel τάσει, vel ὤσει βιαίᾳ, *tenſione*, vel *impulſione violentâ*. Frequentiſſimè fit luxatio à violenta impulſione, cùm à forinſecus incidentibus cauſſis, vt caſu, ſaltu, percuſſione, & ſimilibus oſſa violenter è ſedibus ſuis expelluntur. Reliquæ cauſſæ omnes ad tenſionem referendæ ſunt, quando ſcilicet oſſium capita excipientes cauitates, quas Græci κοτύλας nominant, vel anguſtiores, vel ampliores & laxiores redduntur. Anguſta fit hæc cauitas, cùm humor vel materia aliqua ſinum articuli occupat, & os ſede ſuâ expellit, quod in articulorum doloribus interdum accidit. Amplior verò & laxior fit articulatio, quando franguntur ſinum includentia ſupercilia. Ita enim oſſa liberiùs vagari atque excidere poſſunt. Laxior etiam fit articulatio, quando humor aliquis ligamenta nimis emollit & laxat, ac totam articulationem laxiorem reddit. Idem euenit, vbi ligamenta nimis tenduntur aut rumpuntur.

Magis autem & faciliùs luxantur oſſa in pueris & adoleſcentulis, quorum ligamenta ſunt molliora & debiliora, quàm in adultis, quorum ligamenta ſunt firmiora & validiora. Idem accidit in iis, quorum corpora ſunt emaciata, & quæ debiliora ligamenta habent: qui verò carnoſi ſunt & bene habiti, iis articuli non facilè excidunt; cùm articulus vndique arctè à robuſtioribus muſculis conſtringatur. Faciliùs quoque ij articuli luxantur qui ad plures motuum differentias compoſiti ſunt; qui autem pauciores motuum differentias habent, non ita facilè à ſua ſede excidunt. Articuli etiam, qui vnico ligamento continentur, faciliùs luxantur, quàm qui duplici. Oſſa quoque maiora difficiliùs & nonniſi à cauſſa violentiore luxantur, minora faciliùs. Tandem oſſa alia faciliùs, alia difficiliùs, pro articulationis ratione è ſua ſede prolabuntur, vt poſtea in ſpecie patebit. In genere hoc tenendum, quod articuli, qui in planiore ſunt ſinu, faciliùs luxantur, difficiliùs verò, qui in profundo ſinu reconduntur.

Differentiæ.

Differentiæ. A ſubiecto. Differentiæ propriæ ſumuntur vel à ſubiecto, vel à forma, vel à cauſſa efficiente. A ſubiecto, quod oſſa quæ luxantur, coniunguntur vel per ſynarthroſin & cum motu obſcuro, vt dum latum ſcapularum os ab humero, aut clauicula à ſummitate lati ſcapularum oſſis, aut radius à cubito recedit, quam luxationem Arabum Interpretes diſiunctionem vocant, cùm oſſa veluti dehiſcant; vel per diarthroſin, cum motu manifeſto, quæ luxatio maxime propriè ita dicitur. Eſt etiam peculiaris, ſed impropriè ſic dictæ luxationis ſpecies, quando epiphyſes oſſium ob oſſe, cui impoſitæ ſunt, diuelluntur, id quod in iuuenibus potiſſimùm accidit.

A forma. A formâ, quod articulus nunc totus ſuâ ſede excidit, quæ Luxatio nomine generis ἐξάρθρημα ſeu *Luxatio* dicitur; interdum verò ex parte ſaltem, & vſque ad ſinus ſeu acetabuli marginem probabitur, quæ Græcis παράρθρημα, Latinis *Subluxatio dicitur*; Ad quam luxationis differentiam pertinet & Elongatio illa, cùm luxatis & longioribus factis ligamentis, articulus quidem ſecundum longitudinem à ſua ſede aliquando recedit, non tamen ex toto excidit.

A ſitus varietate. A varietate verò ſitus, in quem articulus prolabitur, tres in primis differentiæ petuntur. Prima eſt, ſi quod in ſuperiori loco naturaliter collocatum eſt os, in inferiorem excidit, vel contra. Secunda eſt, ſi dextrum fiat; quod in ſiniſtro oportebat eſſe collocatum, vel contrà à ſiniſtro in dextrum excidat; quod alij exterius aut interiùs nominant. Tertia eſt, ſi quod in anteriori loco collocatum erat, in poſteriorem prolabatur, & contrà, quod in poſteriore ſitum erat, in anteriorem excidat. Ac quarundam partium articuli in omnes differentias luxari poſſunt: quidam

quidam in certas tantùm differentias, non omnes. Sic cubitus, manus, femur, in quatuor differentias prolabuntur, nempe in interiorem, exteriorem, anteriorem, & poſteriorem: ſuprà autem non poſſunt. Genu in tres ſitus excidit, interiorem nimirum, exteriorem & poſteriorem iuxta poplitem; ſed in priorem, ſeu anteriorem excidere oppoſita patella prohibet. De quibus in ſeqq. in ſingularum partium luxationibus dicetur.

A cauſſa efficiente. A cauſſa efficiente differentia ſumitur, quod luxatio nunc fit à cauſſis externis, vt lapſu, percuſſione, ſaltu, curſu, & omnino violenta membri diſtorſione, extenſione & impulſione; nonnunquam verò à cauſſis internis, vt dum humor in cauitatem articuli lapſus, eum è ſede ſua expellit.

Impropria differentia. Sunt & impropriæ quædam differentiæ, ſeu potiùs aliorum affectuum præter naturam cum luxationibus complicationes, vt quod inflammatio, fractura, vulnus, vel aliud quid luxationi coniungitur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Articulus in alienam ſedem elapſus facilè viſu & tactu cognoſcitur. Tumor enim in ea parte, in quam articulus excidit, apparet; cauitas verò in loco, è quo articulus prolapſus eſt. Idque eò faciliùs apparet, ſi corpus non admodum craſſum & pingue ſit, aut locus ſit excarnis. Deinde ſi luxatio ſit perfecta, membrum illud breuius redditur; cùm articulus non ampliùs in ſua cauitate incluſus, ſed extrà prolapſus, ſurſum trahatur. Nonnunquam tamen membrum longius euadit, vt poſtea in ſpecie dicetur. Cùm ergo luxatum membrum ſemper ſano diſſimile in ſitu, figura, & longitudine fiat, ſemper affectum membrum cum ſano ſimili & cognomine comparandum eſt, brachium cum brachio, crus cum crure in eodem homine. Vbi tamen attendendum, vt membrum cum quo fit comparatio, ſanum ſit, neque aliquod vitium habeat. Tertiò, quia articulationes propter motum factæ ſunt, ſi articulus è ſua naturali ſede excidat, articuli motum lædi neceſſe eſſe. Ideóque vbi luxationis ſuſpicio quidem eſt, motus tamen non læditur, luxationem nondum factam eſſe, concludendum. Tandem, quia articulus è ſua ſede elapſus partes ſentientes, in quas prolapſus eſt, tendines puta, neruos, muſculos comprimit, dolor inde excitatur.

Atque hæc perfectæ luxationis ſigna ſunt: ſi verò ſaltem ſit Subluxatio, ſigna propoſita, vel erunt remiſſiora, vel aliqua eorum aberunt.

Si luxatio articuli ſit per Synarthroſin coniuncti, in qua oſſa dehiſcunt, cognoſcitur ea ex craſſitie membri ſolito maiore, & quà capita oſſium conſiſtunt, exuberantiâ maiori.

Signa cauſſarum. Cauſſas quod attinet, externæ & violentæ ex ægri relatione patent, & luxatio inde proueniens, ſubitò accidit. Si verò propter ligamentorum laxitatem, luxatio fiat, ſenſim ea accidit, & luxatum membrum huc atque illuc inordinatis motibus mouetur & vacillat, & dum articulus in ſuam ſedem impellitur, membrum quidem naturalem longitudinem acquirit, quo rurſum dimiſſo, ſtatim longius euadit. Si digitis etiam caput oſſis luxati in contrariam partem truditur, facilè pellitur, ſed facilè etiam reſilit. Circa articulum vndique cauitas gignitur, vt ſi digitus in articulum adigatur, facilè & nullo reſiſtente corpore, ac ſi omnia eſſent vacua, intrò ſubit.

Vbi Epiphyſis aliqua à ſuo oſſe auulſa eſt, cognoſcitur id ex motus impotentia & ex crepitu, cùm attrectantur & mouentur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. In corporibus puerorum & adoleſcentum, & omnino mollioribus, oſſa luxata faciliùs reſtituuntur: reſtituta tamen minùs fideliter retinentur. Contrarium accidit in adultis & corporibus durioribus.

2. Articuli, qui paucioribus motuum differentiis dicati ſunt, difficiliùs reponuntur, ſed meliùs continentur.

3. Quò longiùs à ſuo ſinu articulus excidit, eò difficilius reſtituitur; quò propiùs, eò citiùs.

4. Luxationes, in quibus oſſium ſupercilia franguntur, peſſimæ ſunt. Etſi enim ſuo loco articuli reſtituuntur, tamen non diu perſiſtunt, ſed leuiſſima de cauſſa iterum excidunt:

5. Articuli, qui ob ligamentorum laxitatem elapſi ſunt, etſi reponuntur, tamen rurſum facilè elabuntur.

6. Quibus luxationibus dolor ingens, inflammatio, aut vulnus accidit, eæ curatu ſunt difficiles, nec periculo carent, & ſine conuulſionis, imò mortis periculo reſtitui non poſſunt. Quare ſi repoſito oſſe nerui diſtendantur, rurſum id protinus expellendum eſt, vt Celſus conſulit.

7. Vetuſtæ luxationes & quæ iam callo obduruerunt, & quibus lentus humor oſſium cauitatem repleuit, nunquam vel certè difficillimè ſanantur. Itaque omnis luxatio ſtatim reponenda eſt.

8. Quibus in pueritia articuli exciderunt, neque repoſiti ſunt, ij minùs, quàm cæteri creſcunt.

9. Membrum etiam quodcunque diuturnâ luxatione laborans, quantò minùs naturali motu moueri poteſt, eò magis extenuatur & contabeſcit; tum quia ob motum intermiſſum calor natiuus membri hebetatur, tum quia ab articulo luxato vaſa comprimuntur, & ſanguis ac ſpirituum neceſſarius influxus impeditur.

10. Capitis luxatio mortem affert, ob ſpinalis medullæ ſtatim in primo eius exortu compreſſionem & influxum animalium ſpirituum prohibitum.

De reliquorum articulorum prognoſticis poſtea in ſpecie dicetur.

Curatio.

Curatio. Os luxatum, & quod è naturali ſede excidit, in naturalem locum repoſitionem indicat. Indicationi autem huic ſatisfit, curanturque luxationes, ad oppoſitam partem ei, è qua facta eſt permutatio, intendendo atque impellendo, quæ articulorum è ſuis ſedibus elapſorum repoſitio, τὴν ἄρθρων ἐμβολὴν, & ἀρθρεμβολὴ appellatur. Tribus autem modis oſſium luxatorum repoſitio perficitur, vel Chirurgi, aut eius miniſtrorum manibus, qui ſimpliciſſimus eſt & Palæſtricus appellatur, ſic dictus, quòd in Palæſtra vſitatus eſſet, ſiquando gladiatorum membra luxarentur; atque conuenit in mollibus corporibus, & vbi recens malum eſt, vel vulgaribus quibuſdam inſtrumentis, vt habenarum, faſciarum, laqueorum, ſcalarum, ſedilium, forium, bifidarum auxilio, articuli in ſuas ſedes compelluntur; qui modus Methodicus nominatur, & conuenit pueris, fœminis, & maſculis tam robuſtioribus, & luxationibus antiquioribus: vel per organa & machinas quaſdam ſingulares perficitur, & Organicus nominatur, & ad robuſta corpora ac luxationes antiquas, & omnino eas quæ prioribus duobus modis reſtitui non poſſunt, adhibetur. De machinis autem talibus videatur Hippocrat. *de articulis, & fracturis*, & Oribaſius, *de machinis*. Alij duos modos ſaltem conſtituunt, Palæſtricum, & Medicum, & ſub Medico methodicum & organicum complectuntur.

Quot operationes ad luxatorum repoſitionem requirantur. Quocunque autem modo oſſis luxati reſtitutio perficiatur, quatuor ad eam operationes ſunt neceſſariæ, extenſio, repoſitio, deligatio, ac membri repoſiti confirmatio, & collocatio. Primò enim cùm, vt de fracturis diximus, muſculi contrahantur, membri luxati extenſione opus eſt, quæ ſtatim poſt luxationem factam, aut ſi Chirurgus tardiùs vocetur, quando metus inflammationis tranſiit, eò vſque fieri debet, vt inter oſſa aliquod liberum ſpatium relinquatur, ne articulus, ſeu caput oſſis atteratur, aut ſinus ſupercilia frangantur, & in extenſione commoda membri figuratio obſeruanda, muſculique ex vna parte integri ſeruandi, & non diſtorquendi; ne ſcilicet caput muſculi ſit in parte interna, finis in externa. *Extenſio.* Fit autem extenſio vel manibus Chirurgi aut miniſtrorum, vel habenis, laqueis & faſciis, vel organis & machinis, vt dictum.

Repoſitio. Extenſione ſufficienti factâ, os, quod è ſuo loco elapſum eſt, in eum reponendum: quæ opera Græcis μοχλία & μόχλευσις dicitur, oſſis ſcilicet luxati & extenſi in ſuam ſedem compulſio. Vt autem rectè fiat iſta operatio, & articulationum naturæ, & qua ratione omnia oſſa in corpore coniungantur, & luxationum differentiæ notæ eſſe debent. Neque enim certò ſciet Chirurgus, in quem locũ os luxatum impellere debeat, ſi non priùs rectè cognouerit, è quo loco naturali illi excidit. Conſiderare nimirum debet Chirurgus, vnde articulus primò exciderit, quem in prolapſu progreſſum habuerit, & quò demum peruenerit: & à fine prolapſus, ea via, quâ prolapſus eſt, retrò ad eum locum, è quo prolapſus eſt, articulum compellere; vt ſi articulus è ſiniſtro verſus dextrum excidit, impellere verſus ſiniſtrum debet: ſi è dextro verſus ſiniſtrum elapſum eſt, verſus dextrum: quod verſus anteriora excidit, verſus poſteriora; quod verſus poſteriora elapſum eſt, verſus anteriora impellendum eſt. Atque huius μοχλίας tot modi ſunt, quot articuli ex. grat. alio modo humerus, alio pes, alio vertebræ in ſuum locum reducuntur; atque aliter humerus, quando in alam excidit, aliter quando in partem anteriorem. Placidè autem, & ſi opus ſit, adhibitis priùs laxantibus & emollientibus medicamentis, in ſuum locum os compellendum, ne fiat contuſio & attritio capitis & ſinus inter ſe, aut dolor atque inflammatio excitetur, vitandáque capitis oſſis circumrotatio, ne frangatur.

Articulum autem rectè repoſitum eſſe cognoſcitur, ſi membrum & iunctura naturalem figuram, longitudinem, amiſsúmque motum recuperauit, & omnino ſi cum membro cognomine & ſimili ſano iterum conuenit, dolórque, qui antè aderat, ceſſet. Solet etiam plerumque ſtrepitus & ſonus quidam audiri, dum os in cauitatem redit. Verùm ſigno huic ſoli non fidendum. Etenim aliquando ſtrepitus & ſonus auditus, ob ſuperciliorum oſſis abruptionem, quæ fieri poteſt quando oſſis caput ſuperciliis ita alliditur, vt aliquid ex iis abrumpatur; & tum, cùm pars ſupercilij abrupta citiùs ſinum ingrediatur, quàm articulus, repoſitio recta fieri non poteſt. Strepitus etiam & ſonus excitari poteſt, cùm in violenta repoſitione, articulus ſeu oſſis caput ſinui alliditur, cúmque contundit, vnde cartilago à reliquo oſſe ſeparatur, & motus fit difficultas. Signa ergo reliqua omnia coniungenda ſunt.

Deligatio. Repoſito in ſuam ſedem articulo, intenſio remittenda, & vt muſculi ad ſeſe redeant permittendum, membrúmque poſtea ita firmandum, vt articulus iterum ex ſua ſede egredi non poſſit: quod ferè eodem modo vt in fracturis perficitur. Primò enim antequam deligatio inſtituatur, medicamenta adſtringentia apponantur, quæ influxum humorum & inflammationem prohibent,

bent, & laxata ligamenta contrahunt, ac partem roborant, ex bolo ſanguine draconis, corticibus granatorum, balauſtiis, toſis, thure, farina volatili, & ſimilibus, cum albumine oui miſtis, ſi ea dolor ferat: vel ſi dolor ſit magnus, quæ ſimul cùm vi adſtringendi dolorem leniunt, vt oleum roſac. maſtichinum & ſimilia.

Vel ℞. *Symphyt. maior. farina fabar. boli Armenæ*, an. ℥. iij. Macerentur in aceto & ſiccentur. Poſtea ℞. *Lithargyr. ceræ, reſinæ*, an. ℥. iiij. Liqueſiant ſuper igne, & adde prædicta in aceto macerata, atque vltimò *tragacanthæ* ℥. ij. F. emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ nouæ* ℥. iij. *viſci quercni, maſtiches, reſinæ pini*, an. ℥. ß. Miſc.

Hinc conuenienter membrum deligandum per faſcias & ſplenia, vt de fracturis diximus, & prolixè Gabriel Fallopius *tract. de luxat. cap. 5.* docet, vt os in ſua ſede contineatur, affluxúſque humorum prohibeatur. Si opus ſit, & membri figura ac ratio id patiatur, etiam ferulæ vel canales è denſa charta vel corio, vel alia conuenienti materia imponendi.

Collocatio.

Tandem membrum molliter, æqualiter, & vt collocatio medicami ac naturalem figuram ſeruet, collocandum, ne dolor excitetur, & vſque ad quartum vel ſeptimum diem, niſi pruritus, dolor, vel aliud ſymptoma vrgeat, immotum ſeruandum: & poſtea conuenientibus medicamentis roborandum.

CAPVT II.

De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.

Dolor & inflammatio, cum luxatione.

ACcidit verò interdùm, vt luxatio non ſit ſola, ſed alij affectus præter naturam, dolor, inflammatio, vulnus, fractura coniungantur. Si ergo antequam Medicus vocetur, iam dolor & inflammatio partem affectam prehenderit, articuli luxati reſtitutio non priùs tentanda, donec dolor & inflammatio ſedata fuerit. Si enim antequam hoc factum fuerit, ea tentetur, metuendum eſt, ne ex neruorum diſtenſione conuulſio, vel aliud periculoſum malum oriatur. Ideóque antequam tentetur articuli repoſitio, priùs dolor leniendus, & inflammatio ſedanda iis medicamentis quæ ſuprà ſunt propoſita. Si poſtquam articulus repoſitus fuerit & deligatio ſoluatur, pruritus adſit, locus aquâ tepida perfundẽdus, vt humor pruritus cauſſa diſcutiatur, & dolor leniatur. Aliàs, & ſi pruritus nullus adſit, à perfuſione calida abſtinendum, ne ligamenta laxentur: aut potiùs, dum deligatio ſoluitur, locus decocto roborante aliquo fouendus.

Pruritus.

Vt ℞. *Fol. myrti, quercus, abſinthij*, an. M. j. *fl. roſ. rubr.* M. ß. *corticum granator.* ℥. j. *balauſtiorum, muſci querni*, an. M. ß. Coquantur in vino auſtero.

Luxatio cum vulnere.

Si luxationi vulnus coniunctum ſit, id valde periculoſum eſt, & ſæpe homini mortem affert; cùm ex diſtenſione neruorum & muſculorum, dolor, inflammatio, conuulſio, febres acutæ excitentur, & eò maius periculum eſt, quò membrum maius eſt neruique & muſculi circa id maiores: vnde humeri femoriſque luxatio cum vulnere plerumque mortem affert. Eo etiam maius periculum eſt, quò vulnus articulo propius. Ideóque Hippocrates repoſitionem oſſium luxatorum, corúmque deligationem auerſatur, ſoliſque dolorem lenientibus, & inflammationem tollentibus initio vti iubet, nihilque ex his tutò reponi poſſe putat, præter digitos manus, & plantas, atque in his ipſis etiam diligenter omnia peragenda eſſe præcipit. Neque enim vel digitus, in quo minimum periculi eſt, reponi debet, cùm inflammatio adeſt, ſed vel antequam inflammatio accedit, vel cùm iam ſedata eſt. Multo verò magis in aliis articulis id faciendum, de quibus omnibus Hippocrates, 4. *artic. text. 16 & 17. At enim quibuſcunque oſſa tibia luxata vulnere facto penitus à pedis articulis eminent, ſiue intrò vel extrà vergant, reponenda non ſunt: ſed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, ſi repoſita permanſerint, eſſe morituros, paucorúmque dierum vitam ipſorum futuram. Pauci enim ex ipſis ſunt, qui ſeptem dies pertranſeant. Quæ nunquam ipſos perimit conuulſio eſt. Adde quod euenit etiam, vt & tibia & pes gangræna corripiatur. Hæc ita eſſe euentura, ſciendum certò eſt.* Et *ibid. text.* 28. 29. 31. quæ loca ibi, vt & Galen. *in comment.* videantur. Ac propterea ſtatim inter initia, & antequam inflammatio accedit, in fractura cum vulnere tentandum, an mediocri extenſione (validam enim nullo modo fert) articulus in ſuam ſedem reſtitui poſſit. Quod ſi ex ſententia ſucceſſerit, in eo in primis laborandum, vt inflammatio prohibeatur. Si verò repoſito articulo inflammatio aut conuulſio acceſſerit, articulus iterum (ſi ſine violentia fieri poſſit) è ſua ſede exturbandus. Aut ſi hoc periculum metuamus, tutius eſt, præſertim in articulis maioribus, repoſitionem differre, donec inflammatio ceſſauerit, & eius metus præterierit. Vbi iam inflammatio ceſſauit, quod circa ſeptimam vel nonam diem fieri ſolet, vtrumque adſtantibus ſignificandum ac prædicendum, & periculum, quod ex repoſitione inſtat, & debilitas partis, ob quam homo claudus mancúſque redditur, ſi articulus non reſtituatur: & ſi ipſi reſtitutionem articuli vrgeant, ea ſine vlla violentia tentanda. Vulneris poſtea curatio, vt in fractura cum vulnere, inſtituenda. Membrum ipſum verò ita collocandum, vt æger quantum fieri poteſt, ſine omni dolore ſit. Videatur de his Hippocrat. *loco allegato*.

Nonnunquam etiam accidit, vt fractura luxationi coniungatur. Itaque cautus Chirurgus; & ſi fractura prope articulum oſſ. tatur, attendat, an articulus ſaluus vel luxatus ſit, ne dum fracturam curat, luxationem negligat. Ita memini vicini mei filio puero nouem annorum circiter, cùm ei vas, in quod cereuiſiam à coctura calentem infundere ſolent, in femur incidiſſet, & os femoris fractum & articulum fuiſſe eiuſdem luxatum, quod cum Chirurgus non attendiſſet, & ſolam fracturam curaſſet, articulúmque coxendicis non reſtituiſſet, claudus puer euaſit. Si autem luxatio cum fractura ſit, membrum communi modo extendendum, & articulus in ſuum locum reponendus, oſſa verò fracta conformanda & componenda ſunt. Et primò quidem articulus luxatus, ſi fieri poteſt, reponendus, deinde fractura curanda, & vtriſque idonea medicamenta, de quibus hactenus diximus, imponenda, ac deligatio conueniens inſtituenda. Quod ſi ante fracturæ curationem articulus ſine periculo ſuo loco reſtitui non poſſit; primò fractura curanda; deinde vbi callus generatus eſt, danda opera vt etiam articulus luxatus reſtituatur.

Luxationis antiquæ curatio.

Tandem ſi luxatio, ob ſuperuenientem inflammationem, vel vulnus, aut fracturam coniunctam ſtatim reſtitui non potuit, ſed circa articulum calloſa durities contracta ſit: locus fouendus vel aquâ ſimplici calidâ, vel decocto emolliente, parato ex althæa malua, floribus chamæmeli, ſem. fœnugr. & ſimilibus. Poſt fotum verò inungendus articulus vnguento dialthææ, vel alio emolliente: aut Cataplaſma tale imponendum.

℞. *Rad. althææ, cucumeris aſinin.* an. ℥. iij. *fol. maluæ, althææ* ana M. j. Coq. ad mollitiem, & per ſetaceum traiiciantur. Adde *farin. ſem. fœnugræc. lini*, an. ℥. ß. *olei amygd. dulc.* ℥. iv. *pingued. ſuillæ*, q. ſ. F. Cataplaſma.

Si induratio maior ſit, decoctis addenda radix cucumeris aſinini, & imponendum diachylum magnum.

Vbi membrum ſatis emollitum fuerit, ſi opus, digerentia adhibenda, betonica, ſaluia, hyſſopus, chamæpitis. Emplaſtrum de betonica, & ſimilia. Vel ſuffitus è lapide pyrite aut molari, vel thermæ bituminoſæ & ſulphureæ, ſi earum copia detur. Denique vbi quicquid durum fuerit, emollitum & diſcuſſum eſt, articulus conuenienti modo ſuo loco reſtituendus, & reliqua vt ſupra *cap. 1.* dictum peragenda.

CAPVT III.

De Mandibulæ luxatione.

Mandibulæ luxatio.

ATque hæc in genere de luxationibus per compendium dixiſſe ſufficiat. Iam in ſpecie de præcipuorum articulorum luxatione aliquid dicendum.

Et primò quidem maxillæ luxationem quod attinet, cùm natura omnibus animalibus, crocodilo fluuiatili excepto, qui teſte Ariſtotele, 1. *hiſtor. animal. c. 11. & 3. hiſt. animal. c. 7.* ſuperiorem maxillam mouet, ſolam inferiorem mobilem fecerit, illi etiam ſolùm luxationem competere, facilè patet. Quæ tamen nec ipſa facilè luxatur, ob arctiſſimam eius cum oſſibus capitis coarticulationem, & validiſſimum muſculorum eam ſurſum trahentium robur. In quam verò partem mandibula luxari poſſit, eius ſtructura & inſertio haud obſcurè docent. Structuram enim quod attinet, proceſſus habet ſede poſteriore in quolibet latere duos, quorum prior antrorſum dictus, latus, tenuis in mucronem quaſi deſinit; poſterior verò retrorſum fertur, & capitulum longum ac tranſuerſum efformat: ille oſſi iugali inſeritur, hic verò in ſinum ſecundum oſſi temporum inſculptum adaptatur.

Differentiæ.

Differentiæ.

E quibus manifeſtiſſimè apparet, mandibulam inferiorem non poſſe luxari in partem poſteriorem, quia obſtant proceſſus mammillares oſſis temporum: nec dextrorſum (in adultis præcipuè) qui caput maxillæ ſiniſtrum impedit: neque etiam ſiniſtrorſum; quia impedimento eſt caput maxillæ in latere dextro. In adultis dixi. Nam mandibulam inferiorem in infantibus bifidam eſſe, & in medio mento copioſa cartilagine iungi, ex Anatomicis notum. Quæ cartilago ſi ab affluentibus humoribus laxetur, vel mentum etiam percutiatur, vt os a cartilagine ſeparetur: forſan maxilla in dextram vel ſiniſtram partem luxari poteſt, quod tamen rarò accidit, & propterea non attenditur. In adultis verò, quia iſta cartilago adeò in oſſeam naturam degenerauit, vt nullo modo nec coctione quidem ſeparari queat, imò ne minimum quidem lineæ & commiſſuræ alicuius veſtigium ferè remaneat, ſed os vnum continuò videatur. Medici ſolùm in partem anteriorem luxationem fieri poſſe rectè aſſerunt. Accidit autem iſta luxatio, ſi proceſſus anterior & acutus, roſtro ſimilis, qui Corone Græcis nominatur, infra iugale os elabatur, vt eo ita humilior fiat, vt ſurſum in ſuum locum ampliùs redire non poſſit. Aliàs enim, etſi proceſſus hic oſſe iugali humiliùs demittatur, non tamen fit luxatio, ſed ore aperto is in ſuum locum reuertitur. Fit verò iſta luxatio vel in vno duntaxat latere, cùm ſolùm pars eius dextra vel ſiniſtra elabitur; vel in vtroque latere ſimul, cum totum maxillæ inferioris os in vtroque latere è ſede ſua excidit.

Cauſſæ.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa verò luxationis frequentiſſima,imò ferè vnica eſt,nimia oris apertio & diductio, ſiue id fiat oſcitando; ſiue graue aliquod onus dentibus apprehendendo, & in altum eleuando, ita vt proceſſus nominatus oſſe iugali humilior fiat,vt dictum, & ſimul in latus conuertatur. Neque enim reditu in ſuam ſedem prohibetur, niſi in latus conuertatur. Accidit tamen hoc ipſum rarò & difficiliter, & rarò maxilla luxatur, etiam ob muſculorum, quibus ſuperioribus partibus alligatur robur. Ab vtroque enim proceſſu maxillæ inferioris oriuntur tendines neruoſi & validiſſimi, quibus muſculi illigantur, qui Crotaphitæ & Maſſeteres dicuntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Maxillam è ſede ſua excidiſſe in genere cognoſcitur, quia inferior maxilla in anteriorem partem prominet, proceſſuſque oſſis roſtrum referentis extat iuxta maxillam. Si enim proceſſus roſtrum referens ex oſſe iugali excidat, neceſſe eſt, vt vbi etiam emineat, quod in homine non ita obeſo, & viſu & tactu facilè cognoſcitur. Os manet apertum; vnde loquela impeditur, & ſaliua eo inuito effluit.

Si ex vna tantùm parte maxilla luxata fuerit,ipſa cum mento in contrariam partem,qua luxata non eſt, inclinatur, os diſtorquetur, vnde dentes nec committi poſſunt,nec etiam paribus ſuis reſpondent,ſed ſub inciſoriis canini conſiſtunt,in parte luxata ſolùm eminentia quædam conſpicitur, temporaliſque muſculus rigidus apparet.

Si verò in vtroque latere maxilla ſit luxata,tota cum mento, & quidem recta,in partem anteriorem,ſiue ad pectus prominet. Dentes inferiores longiùs quidem,quàm ſuperiores excedunt: è regione tamen ſibi inuicem, inciſorij inciſoriis, canini caninis reſpondent; iuxta malas in vtroque latere eminentia quædam apparet, quam proceſſus acutus roſtro ſimilis efformat; muſculi temporales, quorum tendines hic proceſſus excipit, imò totus ab illis ambitur,intenti,rigidi,ac duri conſpiciuntur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Maxillæ luxatio periculoſum malum eſt, & maxilla luxata,docente Hippocr. 2. *de art.* & Galen. *in comm.* citiſſimè reponenda eſt; cùm muſculi temporales, hiſque inſerti nerui, & conſequenter ipſum cerebrum, facilè in conſenſum trahantur. Habent enim muſculi temporales maximum cum cerebro conſenſum, & neruos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt; vnde non ſolùm dolores, inflammationes, febres continuæ, ſopores torpidi oriuntur, ſed ipſa quoque mors haud rarò circa diem decimum acceleratur.

2. Quibus maxilla non reponitur, ſolet aluus bilem prauam atque exilem reddere, ac ſi euomant, vomitus purus eſt.

3. Maius tamen periculum imminet, difficiliórque eſt repoſitio ſi maxilla vtraque parte, quam ſi vna ſaltem luxata fuerit; cùm muſculi omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Curatio. Maxilla luxata, vt in ſuam ſedem reponatur, indicat. Quo modo fieri debeat, docet Hippocrates 2. *de artic. t.* 15. & 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiante homine, quantum moderate poteſt,ad mentum,& intus extra digitis apprehenſam priùs aliquantiſper hac illac agitare, & tum ipſe manu in latus promouere, tum ægro iubere, vt luxatam malam tenens promoueat, & promouenti obſequatur quàm maximè. Deinde ſtudium adhibendum eſt, vt tribus figurationibus ſimul repentè diſcutiamus. Nam & à diſtorſione in naturalem ſitum promouenda, & ſimul retrò agenda inferior mala eſt. Æger verò huic obſequendo, committere os, non hiare amplius debet. Ac repoſitio quidem hæc eſt, quæ ne aliis quidem figurationibus fieri poteſt. Medicina verò poſt modum breuis ſufficiat; plagula enim cerato impoſita laxam deligationem adhibemus. Tutiùs tamen adminiſtrationem hanc exercemus, ſi homo ſupinus reclinetur, capútque obfirmas ſubiecto ſcorteo puluino bene farcto, vt quàm minimum cedat.*

Si maxilla ex vtraque parte luxata ſit. Nimirum videndum primò, an maxilla in partem vtramque, vel vnam luxata ſit. Si vtraque maxillæ pars prolapſa fuerit, in humili aliqua ſede æger collocetur,eiúſque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriuſculo aliquo puluinari vrgeatur, vel à miniſtro à tergo ægri collocato,vel ægro ſupino iacente, vt ex figura apud Hippocr. *loc. alleg. text.* 17. videre eſt,à miniſtro ad caput ſtante firmiter apprehendatur, atque immotum teneatur.

Poſtea Chirurgus vtriuſque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere,reliquis verò digitis maxillam ad mentum extrà apprehendere,& repoſitionem modo motúque contrario, quo excidit tentare debet: id quod præſtare poterit,ſi primò maxillam,eo quod muſculi temporales proceſſum acutum ſurſum rapuerunt,deorſum trahat. Secundò, quia in partem priorem maxilla prolapſa fuit, eandem in partem poſteriorem adigat. Tertiò,quia deorſum tracta fuit,ſurſum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citiſſimè & in momento perficere poteſt.

Si ex vna parte. Si verò maxilla ex vna tantùm parte, è ſede ſua excidit, eadem reponendi ratio eſt. Hoc tantùm peculiariter obſeruandum, quod maxilla deorſum tracta atque retrorſum compulſa, poſtea etiam ad latus oppoſitum agitanda, ſimilique ſurſum propellenda eſt.

Repoſitione factâ ceratum ex cera & oleo roſaceo ad maxillæ capita ſeu tempora applicandum,& ſi fortior facta fuerit diſtenſio, vt inflammatio prohibeatur, adſtringentia medicamenta cum albumine oui,vel alia, vt in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ à mento incipiat, & verſus capitis verticem tendat, eáque ante diem tertium non ſoluenda. Æger à ſermone multo, oris diductione, & oſcitatione, durorúmque ciborum maſticatione abſtineat,& liquidis contentus ſit.

Si inflammatio, vel aliud graue ſymptoma immineat, ei conuenienter, vt ſæpius dictum, occurrendum. Et ſi oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam ſanguis è brachio mittendus, monente Celſo, *lib.* 8. *cap.* 11. & tempora ac ceruix oleo roſato lubricato inungenda.

CAPVT IV.

De Clauiculæ luxatione.

Clauiculæ luxatio. Clauicula quoque interdum ſede ſuâ dimouetur, id quod Galenus *in lib. Hippocratis, de art. c. comm.* 1. *text.* 62. ſuo exemplo probat, vbi prolixè recenſet,quomodo ſibi 35. annos nato, in palæſtra hic articulus ita luxatus fuerit, vt inter acromium & iugulum, trium digitorum interuallum intercederet; & quid circa ſe actum ſit.

Luxatur autem clauicula vel contra ſternum, vel contra ſcapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum vtroque oſſe connexionem.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Non facilè verò huius oſſis luxatio cognoſcitur, ſcribitque Ambroſ. Paræus, *lib.* 15. *c.* 11. ſe multos Chirurgos nouiſſe, qui decepti iuguli luxationem pro ſummi humeri luxatione habuerint. Cognoſcitur autem,quod humeri quaſi apex intumeſcit,& in loco, vnde clauicula exceſſit,manifeſta cauitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac ſurrigendi, aliorúmque motuum,qui humeri operâ obeuntur, impotentia.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem ſedem reuertitur, ſed plerumque magis vel minus à ſuperiori parte prominet.

2. Niſi verò reſtituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet,& manum neque ad caput,neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Curatio. Os hoc pro varietate luxationis,variam reſtitutionem requirit. In genere brachium extendendum, & clauicula in ſuum locum repellenda. Quod fit ſi ſupinus iaceat,puluinari duriuſculo ſcapulis ſuppoſito,vt ſcapula thoráxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo aut protrahendo brachium antrorſum, retrorſúmque, prout opus, & manus volâ comprimendo os hoc in ſedem ſuam compellatur. Poſt idonea medicamenta,& ſplenia multiplicia imponenda, ac pars arctiùs vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnino homines ferunt. Galen. verò tam validam deligationem ſe ſuſtinuiſſe ſcribit, vt arteriarũ ſub iugulo ſibi perceptibilis motus eſſet.

CAPVT V.

De Spina, & Coſtarum luxatione.

Spina & coſtarum luxatio. Non rarò & vertebræ ſpinæ luxantur, & præcipuè eæ, quæ ſunt in dorſo, vnde gibboſitas. Cùm autem hac de re *lib.* 2. *p.* 2. *c.* 21. egerim; actum agere nolo, ſed lectorem ad eum locum remitto. Duo ſaltem addo. Primum de fractura,quæ fit ad exteriora,ſi ſit recens & à cauſſa violenta facta, eam ſtatim eſſe reponendam Chirurgi operâ: de qua re agunt Hippocr. *lib.* 3. *de art.* Galen. *in comment.* Paul. Ægineta, *lib.* 6. *c.* 177. Oribaſius, *de machin. c.* 35. Celſ. *lib.* 8. *c.* 14. Paræus, *lib.* 15. *c.* 15. & 16.

Vertebrarum in externa luxatio. Quia verò infantibus ſenſim ſæpè hoc malũ ſubrepit,& non rarò eſt hæreditarium, plerumque incurabile eſt. Si quæ tamen ſalutis ſpes ſupereſt,fit curatio commodis emplaſtris, quæ adſtringant & partem affectam roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ ſenſim vertebras in locum ſuum compellat. Debet autem lamina illa tam longa & lata eſſe, vt totum gibbum comprehendat,& vt fortiùs comprimat,pars interna,quæ gibbo imponitur,goſſypio arctè ſuturâ frequenti compreſſo repleri,& linteo obduci debet. Lamina autem iſta thoraci è tela linea vel goſſipina parato inſeri,& in ſui ita debet,vt dum induitur, partẽ

affectum comprehendat. Thorax hic ligulis conſtringi debet, in reliquis quidem partibus mediocriter, circa partem autem affectam arctiſſimè, vt lamina imminentes vertebras comprimat: & ſi luxatio ſit in vertebris lumborum, thorax hic non ſolùm thoracem, ſed ventrem quoque inferiorem vſque ad pudenda comprehendere debet.

Emplaſtrum tale fieri poteſt.

℞. *Ol. commun. pingued. porci.* an. ℥. iij. *ſeui ceruini* ℥. j. ß. Liquefiant, & miſc. ſuper igne. Hinc iniice *miny* ℥. iij. Coquantur agitando continuè, donec nigreſcere & craſſeſcere incipiant. Mox adde *picis* ℥. ij. Poſt. a ſenſim inſperge *vitrioli albi puluerizati* ℥. ij. Hinc adde *lithargyri* ℥. ij. Tandémque vbi ad craſſitiem iuſtam ferè cocta fuerint, adde *tacamahacæ* ℥. j. ß. Iterum agitentur & coquantur ad Emplaſtri conſiſtentiam.

Guilhelmus Fabricius, *centur. 5. obſeruat. 67.* tale proponit.

℞. *Empl. Slotani* ℥. ß. *ceræ nouæ* ℥. ij. *oſteocollæ* ℥. j. *puln. rad. conſolidæ maior. terræ ſigill.* an. ʒ. iij. *puluer. balauſtiorum, nucum cupreſ. roſ. rub.* an. ʒ. j. *ol. roſ.* aut *maſtichin.* q. ſ. Miſc.

Antequam verò talia Emplaſtra & lamina imponantur, vtile fuerit, prius aliquo temporis ſpatio ſequenti decocto partem fouere, & vnguento illinire, vt emolliatur, ſi quid induratum ſit, & ad repoſitionem aptius reddatur.

Vt ℞. *Saluiæ, althææ, flor. chamæmel. meliloti, hyperici,* ana M. j. Coquantur pro fomento.

℞. *Olei lumbricorum, irini, lil. alb.* an. ℥. j. *vnguenti Agrippæ* ℥. ß. *dialthææ* ℥. j. Miſc.

Vertebrarum introrſum luxatio. Secundò ſi vertebræ introrſum ſunt luxatæ, difficilior earum reſtitutio omnino fieri poteſt. In tenellis tamen corporibus, ſi malum ſit recens, emplaſtrum aliquod tenaciter cuti adhærens loco affecto applicari, atque eo vertebræ luxatæ extrahi poſſunt.

In adultis extremum remedium potiùs tentandum eſſe cenſet Guil. Fabricius, *cent. 5. obſeru.* 69. quam ægrum derelinquere, qui aliàs vi morbi vel miſeram vitam acturus, vel moriturus ſit. Nimirum, vt docet Fabricius nouaculâ inciſio vſque ad ipſam appendicem vertebræ deſcendentem fiat, mox per idem vulnus iterum immiſsâ nouaculâ duæ aliæ fiant inciſiones, vna ad dextrum, altera ad ſiniſtrum latus appendicis; deinde tenaculis ad negotium hocce aptis apprehenſa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in ſedem naturalem. Interim autem dum hæc fiunt, ſpina vt extenſa ſit, neceſſe eſt, faciliùs enim in ſitum naturalem reſiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnum, ſecundum diſlocationis magnitudinem inſtigendum eſt. Si enim vnica vertebra impreſſa fuerit, parum ſufficiet vulnus: ſin duæ aut plures, magnum vt ſit, neceſſe eſt quo ambæ vertebræ luxatæ apprehendi poſſint. Si hæmorrhagia obſtiterit, ita vt ſtatim poſt inciſionem factam operatio fieri non poſſit, ſtupis arctè contortis & albumine oui madefactis, necnon puluere ad ſanguinem ſiſtendum aſperſis, ſiſtendus eſt. Vbi hoc obſeruandum, totum vulnus, præſertim ex vtraque parte appendicis, ſtupis iſtis quàm diligentiſſime adimplendum eſſe. Id verò vt commodè fiat, ex ſtupis contortis hunc in modum fiant puluilli multi, quorum vnus poſt alterum vulneri intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur poſtea Emplaſtrum aliquod tenaciter adhærens, & faſciâ ligetur. Poſt horas aliquot, cùm ſanguis ſubſtiterit, clementer, ne ſanguis iterum prorumpat, eximendæ ſunt ſtupæ. Poſtea adhibenda eſt tenacula, quemadmodum dictum eſt. Tenacula autem fortis & dentata ſit, quemadmodum vtimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebræ ambæ, & quidem duabus tenaculis apprehendendæ ſunt.

Duo itaque ſint Chirurgi, qui æqualiter, vnóque conſenſu in altum trahant. Videat præterea Chirurgus, ne inciſiones ad latera appendicis nimis profundè fiant, propter neruos, qui ad latera vertebrarum ex ſpinali medulla prodeunt. Neceſſe præterea eſt, vt operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc conſtant, & antequam pars affecta inflammatione & intumefactione ſit obſeſſa. Nec quicquam intereſt, an æger, vt aliquando fit, ſine loquela & intellectu fuerit. Quod ſi ab initio Chirurgus vocatus non fuerit ſed ſecundâ, tertiâ, aut quartâ demum die, ante operationem fouendus eſt locus decocto *betonicæ, primulæ veris, ſaluiæ, chamæmeli, meliloti, roſarum & granorum iuniperi*, quibus emollientia nonnulla, veluti *maluam, althæam*, addere poteris, deinde repoſitionem tentare. Poſt operationem dorſum *oleo roſaceo & lumbricorum* inungendum; vulnus quinetiam more aliorum contuſorum vulnerum tractandum eſt.

Operationem hanc non ſatis tutam eſſe, & cui pauci ſe ſubiiciant, mihi videri, allegato loco ſcripſi. Quanquam Guilhel. Fabric. cum Celſo, *lib. 33. cap. 33.* aſſerat, nihil intereſſe, tutúmne ſit remedium néсne, quod vnicum eſt; & putet operationem hancce tam periculoſam non eſſe; cùm in medio dorſi non dentur magna vaſa venarum & arteriarum, nerui præterea in appendicibus exiles.

De Coſtarum luxatione, dictum *lib. 2. part. 2. cap. 25.*

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

Humeri luxatio. HVmeri os capite ſuo rotundo cartilagine vndique obducto ſinui ceruicis ſcapulæ perfectiſſimâ omnibúſque motibus obeundis abſoluendiſque accommodatiſſima articulandi ratione committitur. Et tùm ſinus hic non altè ſatis pro excipiendo humeri capite exſculptus ſit, ne frequentibus luxationibus articulus hic fieret obnoxius, prouida natura ligamentis validis & peculiari proceſſu cauit, atque inſuper præter cartilaginem, quâ ſinum hunc incruſtauit, aliam in habitu adiunxit, quæ ſinui quidem haudquaquam adnaſcitur, ligamentis tamen adſtricta craſſior incipit, ſenſimque verſus centrum extenuatur. Si tamen cauſſa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentiùs & faciliùs excidit.

Differentia.

Differentia. Excidit autem hic articulus deorſum ferè, ſeu ſub alam. Cùm enim, vt Galen. 1. *de artic. text.* 2. cauſſas huius rei reddit, ſex circumcirca omnem dearticulationem ſint loca, ſupra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars interior, quâ planè ſurſum vergit, carnoſam muſculi partem ſuperiectam habet, qui deltoides à Δ litteræ ſimilitudine a quibuſdam vocatur: quâ verò ad collum verſus declinat, ſcapulæ dorſum, vbi ex iuguli coniunctione ſummus humerus efficitur, qui ἀκρώμιον appellatur: qua intrinſecus ſpectat, proceſſus ille ſcapulæ occurrit, quem ob formam, anchoralem alij, quidam cornicularem appellant, qui perfectè vetat, quo minùs eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in poſteriorem partem prolabatur, cùm inde ſcapula ipſa incumbat: quis noſtrûm eſt, qui vel concipere animo poſſit? Reliquæ igitur quatuor partes ſunt, quæ tutela carent, in quas elabi poſſe articulum veriſimile eſt. Hippocrates, *allegato loco*, aliam humeri, quàm ſub axillam, luxationis ſpeciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere poſſe. Galenus tamen id quinquies vidit, ſemel in Aſia, quater Romæ. Nec mirum cùm in vrbibus, vbi vixit Hippocrates, vix 100 homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiam plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæſtræ vſu, quo membra variè contorquebantur & peruertebantur.

Paræus, *lib. 15. cap. 21. 29. &* 30. duas adhuc differentias addit, ſcilicet ſurſum & extrorſum. Verùm ſunt eæ rariſſimæ, poſſúntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus ſaltem luxationem perfectam, an verò etiam ſubluxationem patiatur, dubium Hippocrates, 1. *de artic. text.* 22. id negat, neque id ſine cauſſa & ratione. Cùm enim caput huius articuli rotundum ſit, & in cauitates inſeratur, quæ oras in orbem habent, in iis conſiſtere non poteſt. Et omnino hoc verum eſt, ſi luxatio à cauſſa violenta externa accidat. Si verò humores craſſi in ſcapulæ ſinum confluant, ibidémque ob moram diuturniorem concreti & indurati hæreant, humeri caput ſenſim ſua ſede protrudere, & imperfectam luxationem efficere poſſunt. Hoc tamen in humero rariùs accidit, in coxendice frequentiùs.

Cauſſa.

Cauſſa. E quibus iam patet, cauſſam perfectæ luxationis humeri eſſe cauſſam violentam, caſum, percuſſionem, brachij vehementem extenſionem aut diſtorſionem: ſubluxationis verò humorem craſſum in ſinum ſcapulæ illapſum.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Humerum ſub alam prolapſum eſſe, facilè cognoſcitur, & monſtrat id certiſſimum proprium & inſeparabile ſignum, nimirum quid rotundum ac durum ſub axilla ſenſibiliter tactui obuium. Quibus tamen & alia accedunt, non propria, ſed communia. Etenim & cauitas inſolita in ſummo humero apparet; ſed id commune ſignum eſt, & humeri prolapſi, & lati ſcapularum oſſis. In qua re non rarò Medicos decipi Gal. tum ſuo, tum aliorum exemplo prolixè docet, 1. *de artic. text.* 61. Monſtrat eundem humeri prolapſum eiuſdem cum ſano collati diſſimilitudo, proceſſus ſcapulæ ſuperioris acuta quaſi protuberantia, cubiti a coſtis ſolito maior receſſus, & ad eaſdem reductio difficilis & dolorifica, eiuſdémque cum ſano collati (niſi tamen humerus deorſum prolapſus a muſculis ſurſum trahatur,) exſuperans longitudo & inæqualitas; brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod tamen ſignum nec ipſum inſeparabile eſt; cùm muſculi circa humerum quocunque modo, ſeu à luxatione, ſeu ab alia cauſſa læſi ad motum apti non ſint.

Si in partem anteriorem humerus prolapſus ſit, in parte poſteriore inſolita cauitas, & in anteriore nimia protuberantia conſpicitur, humeri caput in pectus detorquetur, cubitus ad partes poſteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & ſigna in alam luxati cubiti deſunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Humeri caput in priorem partem prolapſum faciliùs reponitur, quam ſi in alam prolabatur.

2. Antiqua humeri luxatio difficillimè reponitur, & repoſita iterum excidit.

3. Qui repoſito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum eſt) partibus, quæ iuxta ſunt, nulla inflammatione affe-

ctis

ctis, protinus humero vel ſine dolore poſſunt, hi nullâ curâ & prouidentiâ ſibi opus eſſe arbitrantur. At Medici eſt, eorum opinionem corrigere; cùm his faciliùs humerus iterum excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiuntur. Hi enim articulis vti non poſſunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, ſi adhuc creſcunt, humerus non æquè augetur ac ſanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob muſculorum & venarum compreſſionem, & quia totus articulus immobilis eſt. Quibus verò ætate iam adultâ humeri caput erumpit, neque reſtitutum eſt, pars quæ ſupra articulum eſt, extenuatur; & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Curatio. Vt articulus humeri in alam elapſus in ſuam ſedem, è qua elapſus eſt, reſtituatur, tria agenda ſunt, vt Galenus 1. *de artic. text.* 3. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendum; deinde in ſuperiorem, tandem in poſteriorem: vt nimirum contrarium iter luxationi moliamur. Etenim caput humeri è proprio ſinu recedens primò in partem priorem impellitur: ſecundò ſuo pondere deorſum fertur: tertiò retrò in alam à muſculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapſus ſit, contrarià viâ in poſteriorem impellendus. Vt tamen à muſculis, quibus detinetur, explicetur, priùs aliqua extenſio, modica tamen humeri facienda.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. *de articulis*, & aliis autoribus videre eſt varij ſunt, e quibus præcipuos & maximè vſitatos, & qui minorem apparatum requirunt, tutiſſimíque ſunt, recenſebimus.

Modus primus reponendi humerum luxatum. Primus modus fit circumducendo caput humeri circa ſcapulæ ceruicem, quando ſcilicet Chirurgus manum arctiſſime ponit ſub axillam, humerúmque altera manu circumrotat, vt medij digitorum nodi eundem in ſuam cauitatem impellant. Qui modus equidem periculo non vacat; ſiquidem per illam circumuolutionem non ſolum neruoſa & membranoſa corpora, ſed & ipſa ſinus ſupercilia alteri, imò cartilago ſinum ambiens non abſque graui noxa aucelli lædive facile poteſt: in pueris tamen, aliiſque corporibus mollioribus, ſuum habet locum, modò Chirurgus eum cautè adminiſtret.

Modus ſecundus. Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Æger humi reſupinandus eſt; & inter alæ cauitatem, inter caput humeri & coſtas, pila mediocris quantitatis e cotto, vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda, Chirurgus verò ægro ex aduerſo ſedens, calcem dextro, ſi dexter humerus luxatus ſit, vel ſiniſtro, ſi ſiniſter ſuper pilam alæ ſubiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorſum (cùm caput eius vi muſculorum ſurſum raptum ſit,) trahat: calce verò humerum ad anteriora, ſimúlque ſurſum propellat, tandémque rectò humeri caput in ſcapulæ cauitatem adigat, id quod facilè præſtare poterit, cùm muſculi motum hunc non ſolùm plurimum adiuuent, ſed ſæpiſſimè ſoli eundem planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere poſſunt duo miniſtri, quorum alter faſciâ vel habenâ ſcapulam ſurſum verſus caput ægri trahat, hácque ratione motum deorſum facilitet: pede verò ſummum humerum premat, atque ſic, ne ſcapula, dum Chirurgus humerum deorſum trahit, ſequatur, impediat: alter vero brachium oppoſitum ſanum apprehendat, hácque ratione, ne totum corpus ad extenſionem a Chirurgo in affecto latere factam, vnà ſequatur, prohibeat. Atque [illegible] modus quia fit viâ prolapſui contrariâ, & quidem cum ex[illegible]one, propè naturalis, tutus, nec adeò laborioſus eſt. Quia tamen impulſu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus. Tertius modus fit per ſcalam, atque etiam tutus, & ſatis commodus eſt. Erigitur nimirum ſcala firma ac ſtabilis, ſuper cuius gradum altiorem rotundum quoddam corpus, quod ægrotantis alæ adaptari, humerique caput propellere poſſit, deligatur, ad ima ſcalæ ſubſellium locatur, quod æger adſcendit, poſtea ala ſuper corpus illum rotundum ponitur, luxatum brachium à Chirurgo deorſum trahitur, humerúſque hinc inde commouetur. Interim ſanum brachium à miniſtro ex oppoſita parte ſimul validiſſimè deorſum trahitur, & vnà ſcabellum pedibus ægrotantis ſubtrahitur, vt pendulus à ſcala permaneat, hácque ratione humerus reſtituatur.

Quartus modus. Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui piſtillo perficitur. Inuoluitur nimirum piſtillum molli aliqua faſciâ, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius longitudinis, vt homo ſtans penè ex eo pendeat. Quod ſi breuius fuerit homo ſedeat ſic vt vix iniicere humerum ſuper piſtillum poſſit. Deinde humerus & brachium iuxta piſtillum extendatur: corpus verò alter in alteram partem adigat, manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verum modus hic adeo tutus non eſt, cùm piſtillum ſub axilla facilè cedere poſſit, periculúmque ſit, ne ad extenſionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus. Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri ſuppoſitionem, (ſubhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris ſtaturæ miniſter, ægrotantis alam ponat ſuper acuminatam humeri ſui partem, humerúmque luxatum verſus pectus ſuum citiſſimè & validiſſimè trahat, vt æger ab eius humero quaſi pendeat, quo modo & brachium extenditur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius miniſter à tergo ægrot. ſtans, ſummũ humerum, ne ſcapula vnà conſequatur, premat, comitetur: motuſque illos violentos manibus ſuis ita regat, vt humerus luxatus in ſuam ſcapulæ inſculptam cauitatem reponatur. Si patiens leuis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipſi appendatur, ne ad humeri extenſionẽ totũ corpus conſequatur, omniſque Chirurgi actio impediatur.

Sextus modus. Sextus modus, qui ab Hippocrate commodiſſimus habetur, deſcribitur ab eo 1. *de artic. text.* 19. quem adhuc commodiorem facit Ambr. Paræus, *lib.* 15. *c.* 27. qui ibi videatur. Cui tamen modo adhuc aliquod artificium accedere poteſt, ſi æger in ſcamno immotus ſedeat, habeantúrque duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, craſſa duos: vnum erectum perpendiculariter baſi ſuæ, quæ in forma crucis formata ſit, infigatur, eius longitudinis, vt ſi ſcamno, in quo ſedet, ſtatuatur, ſub axillam eius ferè pertingat, quod in ſuperiore ſecundum longitudinem acumen habeat, in quo alterum immitti poſſit. Alterum verò ſit ferè tres vlnas longum: & in extremitate vna aliud lignum ex tranſuerſo dimidiæ fere vlnæ longitudine præfixum habeat. Lignum hoc excauatum nonnihil ſit vlnæ longitudine ab extremitate, cui aliud lignum præfixũ eſt, vt ligno alteri erecto inſeri poſſit, alterâ verò extremitate ſcamnum attingat. Iam æger immotus in ſcamno ſedeat, & ei lignum illud longum alteri perpendiculariter erecto innitens ita admoueatur, vt lignum illud trãſuerſum ſub alam ægri, in qua parte luxatio eſt, arctè immittatur, æger brachium læſum ſupra lignum illud tranſuerſum verſus ſcamnum extendat. Hinc faſcia vel laqueus (commodiſſimè vſurpatur mantile longum) brachio affecto ſupra cubitum iniiciatur, & vſque ſub cubitum brachium eo inuoluatur, ita vt faſcia in duas anſas deſinat, ex vtraque parte brachij & ligni tranſuerſi. Iam extremitati ligni tranſuerſi, quæ ſcamno incumbit, machina attractoria, quales ad arcum in baliſtis tendendum vſurpantur, applicetur; qua de cauſſa lignum illud tranſuerſum paxillo ligneo per tranſuerſum immiſſo non procul ab extremitate, inſtrumenti verò illius attractorij vnci duo in parte ſuperiore duabus anſis laquei ſeu mantilis iniiciantur. Quod vbi factum, machina illa circumagenda, vt in arcu tendendo fieri ſolet. Ita enim brachium ſenſim extenditur, & deorſum verſus trahitur, atque articulus elapſus in locum ſuum promouetur, in quem vel ſponte motu ſuorum muſculorum trahitur & illabitur, vel Chirurgi opera, manu eò impellendus eſt.

Nonus modus humeri reponendi. Qui modus ab Ambi effigie à Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. è duplici ligno conſtructæ habetur columna è ſimplici ligno, quæ in ſuprema parte habet apicem, qui ſpathæ A. ſinui in inferiore parte excauatæ immittitur. Deinde, quod ſpathæ illius ſeu Ambi loco eſt lignum, quod ab humero vſque ad ſcamnum, in quo æger ſedet, pertingit. Tertiò quod ſpatha illa, quæ ſub humerum immittitur, non habet caput rotundum, ſed lignum tranſuerſum præfixum, quod ſub alam mittitur. Quartò, quod brachium non alligatur ambi ſeu ſpathæ, ſed ſolum ei incumbat: faſcia verò quæ brachio luxato circumiicitur, ex vtroque brachij latere infrà machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui paſſim apud autores occurrunt, breuitatis ſtudio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præſtò & ad manum ſunt. Neque enim tutum eſt diu repoſitionem differre, donec operoſa inſtrumenta conquirantur.

Humerus in anteriorem partem luxatus. In anteriorem partem ſi fuerit humerus luxatus, iiſdem ferè modis, quibus in alam prolapſus reſtituitur, extendendo nimirum humerum, eiúſque caput in diuerſa trahendo, in cauitatem ſuam impellendo. In hoc ſolum differt, quod in hac luxationis ſpecie humerus deorſum tractus in partem poſteriorem pellendus ſit. Præcauere etiam ſedulò debet Chirurgus, ne caput humeri in ipſa actione in alam procidat. Id quod fiet, ſi ala pila vel glomo quodam iuſtæ magnitudinis expleatur. Et hanc operationem facilitare poteſt miniſter à tergo ægrotantis ſtans, & laqueo ſeu faſcia valida & lata ſcapulam, ne ad extenſionem humeri à Chirurgo factam ſimul conſequatur ſurſum trahens.

Humero repoſito, medicamenta phlegmonem coërcentia, ligamentáque laxa & mollia conſtringentia adhibenda, de quibus, *part. præced. de fracturis*, & ſupra, *cap.* 1. *de luxationib. in genere* facta eſt mentio. Commodiſſimus faſciandi modus eſt, ſi pila è linteis vel ſtupa confecta, & medicamentis conuenientibus imbuta, ſub alam, ne humeri caput eò redeat, ponatur, hanc prima faſcia excipiat, poſtea ſemel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad ſcapulam ducatur, iterúmque ad articulum deſcendat; & tandem, vt brachium magis ſurſum trahat & conſeruet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidémque ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, niſi inflammatio aliud iubeat, ſoluatur. Solutâ verò vel abiectâ faſciâ, ceratum aliquod, *diapalma* videlicet, ſi æſtas fuerit; vel, ſi hyems, *barbarum* aut *oxycroceum* imponatur.

Summitatis lati ſcapularum oſſis luxatio. Tandem non prætereunda hic eſt ſummitatis lati ſcapularum oſſis luxatio, de qua Hippocrat. 2. *de artic. text.* 62. hæc habet. *Is autem, quibus ſummus humerus auulſus fuit, os quod auulſum eſt, eminere conſpicitur. Eſt autem os iuguli & ſcapulæ nexus, Quippe cum hac in parte diuerſa hominis ab aliorum animalium natura ſit. Medici igitur in hoc vulnere maximè decipi conſueuerunt. Cùm enim os auulſum emineat, ſuper humeralis humilis & concaua apparet: vt ab illa quaſi humerus prolapſus ſit, cura adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis ſanè non malos,*

qui

qui dum huiuſmodi humeros conantur reponere, excidiſſe eos rectè, multa damna vexando attulerunt, neque priùs deſtitere, quàm vel ſententiam mutarint, vel repoſuiſſe ſe articulum exiſtimantes, quid facere deberent ampliùs, ignorarint. His curatio ea eſt, quæ aliis huiuſmodi, ceratum, plagulæ, lintea, & deligatio in hunc modum facta. Vrgendum deorſum os eminens eſt, eáque in parte plagulæ quam plurimæ imponendæ, ac deprimendæ quam maximè ſunt, brachiumque ad coſtas in ſuperiorem partem annectendum, atque ita attrahendum. Hoc enim nullo modo maximè fit vt accedere ac coire auulſum os poſſit. Sciendum tamen probè eſt, & prædicendum etiam, tuta, hæc eſſe, ſi alioqui volueris: propterea quòd nullum neque paruum neque magnum nocumentum ex hoc vulnere humero euenit: ſed locus tantum deformior euadit. Quippe cùm neque hoc os in priſtinam ſedem ſimili modo, vt natura erit, reſtitui queat: ſed neceſſe omnino ſit, vt paulò vel multò turgidius in ſuperiore parte efficiatur; neque aliud aliquid in eundem planè ſtatum redeat, quod communicans cum altero ac cohærens à priſtina cohærentia auulſum fuerit. Paucis diebus dolor in ſummo humero ſedatur, ſi rectè deligetur. Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, *in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radij luxatione.

Cubiti & radij luxatio.

CVm humeri capite inferiore Cubitus & Radius coniunguntur. Cubitus per γιγλυμόν, hoc eſt, eam articulationis ſpeciem, qua oſſa iuncta ſeſe inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorum anterior ſiue minor proceſſum cubiti exteriorem ſuſcipit, poſterior verò ſiue maior poſteriori eiuſdem proceſſui dicatus eſt. Pro radio verò excipiendo, humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentiæ.

Differentiæ.

E quibus facilè colligere licet, Cubitum non ſolùm perfectè & integrè luxari, ſed & ſubluxari poſſe: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari poſſe, antrorſum, retrorſum, extrorſum, introrſum. Radius verò, vti interdum cubitum in quamcunque partem luxatum ſequitur, interdum verò in ſuo loco perſiſtit: ita nonnunquam ſolus à cubito, abſque vllâ eius luxatione, recedit.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Vt aliarum partium luxatio à cauſſis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio vt plurimùm ex violenta & ſubita brachij extenſione fit: in poſteriorem, ex violenta brachij inflexione; & ad extra vel intra, ex brachij peruerſione. Subluxationis cauſſæ ſunt humores ad articulum fluentes, qui cauitates tam parti inferiori oſſis humeri, quàm etiam ipſi cubito aut radio inſculptas ſenſim implent, cubitúmque vel radium è ſua ſede protrudunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

In quam partem cubitus luxatus ſit, viſu tactuque facilè deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapſus fuerit, brachium eſt extentum, nec curuari poteſt; in parte anteriore tumor inſolitus, in poſteriore verò cauitas inſolita conſpicitur. His contraria eueniunt, ſi in poſteriorem partem fuerit luxatus, brachium nimirum curuum eſt, nec vllo modo extendi poteſt, tumor in poſteriore, cauitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partem exteriorem, protuberantiam quoque in exteriore, ſinum verò in interiore parte efformat. Contra verò eminentia iuſto minor in interiore; cauitas inſolita in exteriore parte conſpicitur, ſi in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitum ſequatur, iiſdem ſignis cognoſcitur. Si verò à cubito ſolum extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patefacit, locus cauus eſt, digitóque ſinum inuenire facilè licet.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Cubitus vti ob firmam ac ſtabilem cum humero coarticulationem, ligamentorúmque copiam ac robur, non facilè elabitur: ita prolapſus difficulter reſtituitur.

2. Cubitus luxatus niſi citiſſimè reponatur, non ſolùm varia & periculoſa ſymptomata, dolorem nimirum intenſiſſimum, inflammationem, febrem, conuulſionem, ſed nonnunquam ipſam etiam mortem adfert.

3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maximè periculoſa & dolorifica eſt, quæ in poſteriorem fit partem. Paulus Ægineta *de re medic. lib. 6. c. 155.*

4. Cùm os cubiti ab altero oſſe deducitur, non facilè reſtituitur. Neque enim duo oſſa, quæ bina inter ſe coniunguntur, vbi dehiſcunt, facilè in priſtinum locum redeunt, ſed neceſſe eſt, oſſibus ſic diductis partem reddi tumidam, & oſſa citò callo circumdari.

Curatio.

Curatio.

Cubitus in partem anteriorem imperfectè ſiue ſubluxatus, moderatâ extenſione & ſolo cubiti inflexu facillimè reſtituitur. Perfecta verò luxatio difficiliorem habet repoſitionem, maiorémque requirit apparatum. Primò enim extenſio & quidem obliqua, ne altum cubiti ſupercilium humeri caput lædat, à duobus miniſtris quorum alter ſummum humerum ſurſum, alter verò cubitum deorſum, vel ſolis manibus, vel neceſſitate exigente habenis trahat fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandum, ſuper quod poſtea Chirurgus brachium inflectendo, & citiſſimè cubitum ad poſteriora impellendo, eum in ſuum locum reſtituat.

Cubitum in partem poſteriorem luxatum Hippocrates, 3. *de fractur.* nonnunquam ſolâ cubiti extenſione ſubitâ & diutinâ ſe curâſſe affirmat: quæ ſi non ſufficit, conueniente extenſione factâ cubitus ad interiora pellendus eſt.

In partem exteriorem vel interiorem prolapſus cubitus facillimè reponitur, ſi facta extenſione ab ea parte, in quam prolapſus eſt, in contrarium impellatur.

Idem reponendi modus obſeruandus eſt in radij repoſitione, ſi cubitum luxatum fuerit ſecutus. Si verò ab eo ſolùm diſceſſerit, prominentibus palmarum partibus comprimendus, brachiúmque ad naturalem figuram reducendum. Factâ repoſitione, medicamenta conuenientia adhibenda, congruáque deligatio facienda, vt in genere ſuprà *cap.* 1. dictum.

CAPVT VIII.

De manus & digitorum eius luxatione.

Manus & digitorum luxatio.

MAnus nomine hîc brachiale & poſtbrachiale, ſeu carpum & metacarpium intelligimus. Connectitur autem carpus cum cubito & radio per diarthroſin, cùm motus ibi ſit manifeſtus; cum metacarpio verò, cùm ibi nullus motus manifeſtus ſit, per ſynarthroſin aut dubiam articulationem. Metacarpium ſeu poſtbrachiale connectitur cum digitorum oſſibus iterum per diarthroſin, quia rotunda quatuor metacarpij oſſium capita ſuperficiem primorum digitorum oſſium leuiter excauatam conſpicuè ſubintrant. Et hoc modo etiam ipſa digitorum oſſa inuicem vniuntur.

Differentiæ.

Differentiæ.

Vnde facilè colligere licet carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, poſteriorem, & ad latera luxari poſſe. Metacarpij oſſa omnia quidem introrſum & extrorſum luxantur, ad latera verò mediorum duorum oſſium prolapſum impediunt duo extrema oſſa, indicem & minimum digitum reſpicientia; quæ duo ſolùm in latus ab oſſium vicinia liberum excidere poſſunt. Digitorum oſſa iterum quatuor modis, introrſum nimirum, extrorſum, & ad latera luxantur.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis cauſſa eſt motus violentus aliquis, ictus, caſus, peruerſio, & contorſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia ſunt. Siue enim carpi, ſiue metacarpij, ſiue digitorum oſſa in partem anteriorem luxata ſuerint, tumor eo loci in anteriore parte apparet, digitique flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in poſteriore parte conſpicitur, digitíque ob tendinum & neruorum ad ipſos tendentium compreſſionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapſus factus eſt, & depreſſio eius, è qua excidit articulus apparet.

Prognoſticum.

Prognoſticũ.

Luxatio harum partium periculoſa non eſt, cùm facilè reſtitui in ſuum locum poſſint.

Curatio.

Curatio.

Carpi oſſa in quamcunque partem luxata fuerint, etiam abſque omni extenſione in ſuum locum reponi poſſunt, hunc in modum. Ægri manus ſuper tabulam vel menſam, & quidem prona, ſi ad poſteriora, ſupina verò ſi ad anteriora facta fuerit luxatio ponatur. Poſtea Chirurgus vel palmâ, in corporibus ſcilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robuſtioribus, articulum luxatum validiſſimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum oſſibus reponendis ratio obſeruatur; niſi quòd miniſtet aliquis alterâ manu digitos, alterâ verò brachium apprehendens leuem faciat extenſionem. Repoſitis oſſibus, medicamenta inflammationem prohibentia,

articulóſque firmantia adhibenda; membrúmque conuenienter deligandum & reponendum eſt.

CAPVT IX.

De femoris luxatione.

Femoris luxatio.

FEmoris os omnium in corpore humano maximum & longiſſimum, parte ſuperiore capite ſuo ſat magno, craſſo, & exactè ſemigloboſo, coxendicis ſinui pro excipiendo hoc capite ſat amplo & profundo, non ſolùm exactiſſimè per enarthroſin committitur, ſed firmiſſimo ligamento quoque ex ipſius coxendicis ſinu prognato, & in anguſtum capitis femoris ſinum implantato ipſi validiſſimè vnitur, eum in finem, vt femur eò faciliùs & expeditiùs flecti, extendi, in latera moueri, & circumuerti, nec facilè prolabi poſſit.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Femoris luxationis perfectæ cauſſæ ſunt eædem, quæ luxationis humeri, nimirum externæ & violentæ, caſſus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extenſio ac diſtorſio. Imperfectæ verò luxationis cauſſæ ſunt humores ad articulum hunc affluentes, eundémque ſenſim è ſua ſede protrudentes.

Differentiæ.

Differentiæ.

Excidit autem hic articulus in quatuor partes anteriorem, poſteriorem, ſed rariùs cùm acetabuli ſupercilium hac in parte altius ſit, in partem exteriorem & interiorem ſæpiſſimè, cùm eo loci ſupercilium humilius ſit. Nonnunquam & femur ſubluxationem admittit, à cauſſa interna; vnde cùm P. Ægineta, *lib.* 6. *de re med. c.* 118. ſcribit, coxæ articulationem tantum luxationem, non ſubluxationem pati, id de ea ſolùm quæ à cauſſa externa & violenta eſt, intelligendum. Videmus enim non rarò ab affluxu humorum nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt oſſis femoris caput in acetabulo firmiter continere non poſſint; vnde ſubluxatio quædam ſequitur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet; tùm caput femoris ad pubem incumbat: nates contrà propter muſculos cum femore ad pubem contractos rugoſæ videntur; vrina, ob veſicæ à femoris capite compreſſionem ſupprimitur, crus externum nec curuari nec ad inguina adduci poteſt; cùm in ipſo flexu ſit femoris caput. Laborat etiam homo, ſi poplitem flectere cogatur, propter muſculum priorem, qui oritur ab oſſe quod ad ilia pertinet. Ille enim comprimitur, tenſúſque attollitur à femoris capite, cúmque extendi ampliùs non poſſit, renititur. Aliàs quoad calcem, & vniuerſum crus, ſani longitudinem æquat. Nam femur è ſuo cauo recedens, in priorem partem & paulò inferiùs venit; quo fit, vt læſum crus ſani longitudinem æquet, id quod præſertim ipſis accidit ad calcem; digiti pedis non facilè extendi, nec ad terram conuerti poſſunt, vnde in inceſſu æger calci ſolùm inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robuſta articulus in hanc partem elapſus non reſtituitur: hi cùm dolor deſinit, & articulus aſſueſcit eo in loco contineri, in quem procidit, recti protinus ingredi poſſunt ſine baculo, ac rectè ex toto. Propter inguinis enim inflexibilitatem crure toto ingreſſu magis recto vtuntur, quàm cùm ſanum erat. Nonnunquam etiam pedem per terram trahunt, cùm ſuperiores commiſſuras, quæ ad inguen, & quæ ad poplitem ſunt, non facilè flectant, quanquam pede toto inambulant. Quibus verò tenerâ ætate articulus elapſus minimè reſtituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minimum autem femur imminuitur, minuitur tamen caro vbique, præſertim à poſteriore parte.

In partem poſteriorem.

In partem poſteriorem ſi os femoris luxerit, dictis contraria ſigna adſunt, caput nimirum femoris in nates prolapſum, à tumore circa illas partes viſu tactúque deprehenditur, inguina contrà laxiora apparent. Crus affectum, ob muſculorum caput femoris ambientium compreſſionem & tenſionem extendi non poteſt, ſanóque breuius redditur: calx terram non attingit, vnde etiam ægri nec ſtare nec progredi poſſunt, ſed præcipites retrorſum prolabuntur, eò quod corpus in illam partem prolabitur, femoriſque caput extra proprium locum conſtitutum, corpori fulciendo è directo oppoſitum non ſit. Curuare tamen homo crus poteſt, ſi dolore non prohibeatur. Cùm enim femoris caput vi cùm tota ceruice in magnum muſculum natium, qui articulationem hanc extendit, expellatur, hic muſculus prolapſum femoris caput admittens, omnium maximè torquetur, cùm ſub ipſo premarur diſtendatúrque. Quare neceſſe eſt inflammatione ipſum prehendi. Procedente autem tempore, cùm muſculus hic ab inflammatione ſoluatur, contraháque humorem quendam glutinoſum, pars eius, quæ articulum contingit, occalleſcit, & poples citra dolorem inflectitur. Inſuper capite femoris in poſteriorem partem luxato, crus & pes moderatè recta appareat, & neque hac, neque illac multum inclinant.

Cæterùm cùm ætate iam adultâ os femoris prolapſum reſtitutum non fuerit, vbi dolor ceſſauit, & articulus volui in carne conſueuit, ambulare quidem poteſt homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idque duplici de cauſſa, quia & crus multò breuius redditur, & multum calx abeſt vt terram contingat. Nam ſi vel maximè tentet eo pede ſuſtineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem poſteriorem. Si verò ætate tenerâ articulus hoc modo luxatus repoſitus non fuerit, femoris os breue efficitur, vitiatúrque crus vniuerſum, & minùs augetur, ac gracilius redditur, cùm nulli vſui ſit.

In exteriori.

Si femur in partem exteriorem luxatum ſit, id his ſignis cognoſcitur. Inter anum & ſcrotum cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam conſpicitur. Crus, eo quod femoris caput in locum altiorem exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò ſpectat. Calx terram non attingit, vnde cùm incedere vult æger, extremis ſolùm digitis innititur.

Et ſi adultis iam hic articulus non reſtituatur, ſed caro, in quam articulus excidit occalleſcat dolórque propterea ceſſet, ingredi abſque baculo poſſunt, ideóque cùm crure vtantur, hic caro minùs offenditur. Quibus autem tenerâ ætate hoc infortunium accidit, diligentem curam poſtulant. Nam ſi negligantur crus vniuerſum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in ſano.

In interiori.

Tandem femoris in interiorē partem luxatio hoc modo cognoſcitur: Crus longius eſt, ſi cum altero conferatur, idque duplici de cauſſa. Oſſi enim quod è coxa ſurſum procedit, ad pectinem femoris caput inhæret, ceruixque articuli cauo ſuſtinetur. Rurſus ab exteriore parte clunis cauus apparet, vtpote quòd femoris caput in interiorem partem exciderit. Extrà rurſus femor iuxta genu ſpectare cogitur in partem exteriorem: ſimiliter crus & pes; cùm in omnibus luxatis oſſibus altera extremitas ſemper in contrariam partem ſpectet, atque ea quæ prolapſa eſt.

Quibus hoc modo prolaſus eſt articulus, neque repoſitus, dum ingrediuntur, crus in exteriorem partem circumagūt. Cùm enim vitiatum crus longius reddatur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recuſent, ſupereſt, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, 3. *de artic.* à *t.* 68. vſque ad *t.* 105. quæ omnia huc tranſcribere breuitatis ſtudio nolo.

Prognoſtica

Prognoſtica.

1. Magnum femoris periculum eſt, ne vel difficulter reponatur, vel repoſitum rurſus excidat. Celſus, *lib.* 8. *cap.* 20.

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua ſinus humoribus eſt oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cauo collectam præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur ſuâ ſede moueri; vel ſi idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in ſua ſede non poſſit continere, etſi os repoſitum fuerit: tamen in loco ſuo non manet, ſed rurſus excidit, ſi nimirum humor remaneat. Si verò humor exſiccetur, articulus in ſua ſede remanere poteſt. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 60. *Quibus diuturno dolore iſchiadico vexatis femoris caput coxâ excidit, iis femur contabeſcit, & claudicant, niſi vrantur.*

4. Idem fit, ſi ligamentum iſtud abrumpatur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes ſenſim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ conſtringuntur, & comprimuntur, vt ſanguini ac ſpiritibus liber ad partes illas tranſitus non pateat, & quia pars debito modo non mouetur, calor marceſcit, vnde nutritio partis non rectè perficitur, & os femoris pro reliquorum oſſium proportione non augetur.

Curatio.

Curatio.

Cùm eodem ferè modo, quo humerus cum ſcapula, etiam femur cum oſſe coccygis iungatur, idem etiam ferè in vtriſque eſt reponendi modus. Æger ſubiecto puluinari vel culcitra, in ſcamno aut menſa collocandus, pronus quidem, ſi extrorſum aut retrorſum luxatio facta ſit; ſupinus, ſi introrſum & in latus, ſi antrorſum. Fitque illa repoſitio interdum ſolis manibus abſque vlla extēſione, vt vel primò femoris caput circa illa tamdiu circumrotetur, donec in ſuum acetabulum perueniat: (qui modus tamen ita tutus non eſt) vel ſecundò, in luxatione ſcilicet in partem interiorem facta, crus citiſſimè & validiſſimè ad inguina flectatur, atque hac ratione prolapſum femoris caput extrorſum in ſuum locum pellatur. Si verò hiſce modis nihil proficiatur, æger ſemper ita collocandus eſt, vt pars, in quam prolapſum eſt femoris caput, ſit ſuperior; ea verò à qua receſſit, ſit inferior; poſtea conueniens fieri debet extenſio: tandem verò ſemper viâ prolapſui contrariâ in ſuum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extenſio, vel manibus in corporibus ſcilicet mollibus luxatione recenti, vel etiam habenis, laqueis, ac ſimilibus, in corporibus ſcilicet robuſtis, & luxatione antiqua facienda, ex iis, quæ *part. præced. c.* 11. *de femoris fractura.* dicta ſunt, ſatis patet. Et quidem extenſio quatuor luxati femoris ſpeciebus communis eſſe poteſt: at capitis femoris in ſuum locum impellendi & reſtituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varie-

tate,

tare. Nam quod introrſum excidit, extrorſum compellendum: quod extrorſum, introrſum, & ſic de reliquis. Vbi os repoſitum fuerit, quod ex libero & ſine dolore cruris motu cognoſcitur, medicamenta, de quibus ſupra, *cap.* 1. in genere dictum, articulo imponenda, & falciis articulus in ſuo loco continendus. Straminei etiam toruli, vt in fracturis, adhibendi, & vtrumque femur colligandum, vt luxatum membrum in ſuo loco contineatur. Atque hîc apparatus ante quartum diem non ſoluendus. Et æger ſatis diu in lecto ſe contineat, nec deambulet, ne intempeſtiuâ deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, *lib.* 6. *c.* 119. Ambroſ. Paræum, *lib.* 15. *à cap.* 39. *ad c.* 48.

CAPVT X.

De Luxatione Patellæ.

FEmur parte ſuâ inferiore duo inſignia capita in poſteriorem partem vergentia obtinet, quibus in duos tibiæ ſinus ſuperficiales tantùm miniméque profundos, ac læui cartilagine incruſtatos inſeritur. Habet præterea etiam parte poſteriore ſinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos ſinus eminens inſeritur. Ne verò ob laxiorē hanc, quæ fit per γίγγλυμον, articulationem, genu frequentibus luxationibus obnoxium ſit, femoris & tibiæ oſſi anteriùs patella præpoſita eſt, iiſque beneficio craſſiorum tendinum muſculorum tibiam extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ oſſi ab externo latere fibula adſtat; quæ parte ſuperna in latere interno ſinum habet cartilagine tectum, à quo capitulum laterale, quod ſub ſuperiore tibiæ appendice ſubſiſtit, excipitur: parte interna verò acuto ſuo angulo in ſinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inſeritur, malleolúmque externum conſtituit. Cùm ergo plures hîc articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere poſſunt.

Patellæ luxatio.

Et primò quidem patella, cùm à lateribus nullum habeat obſtaculum diſlocationem eius impediens, in partem ſuperiorem, interiorem, exteriorem, & inferiorem facillimè luxari poteſt: in poſteriorem verò nunquam; cùm tibiæ & femoris oſſa, quæ ipſa tegit, obſtent.

Cauſſa.

Cauſſa.

Cauſſæ huius luxationis ſunt caſus ab alto, ſaltus, percuſſio, indecénſque tibiæ diſtenſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Patellæ luxatio facilè viſu & tactu cognoſcitur, crúſque rectè flecti & moueri non poteſt.

Prognoſticum.

Prognoſticū.

Cùm laxior ſit hæc articulatio, patella facilè ſedi ſuæ reſtitui poteſt.

Curatio.

Curatiō.

Vt patella in ſuam ſedem reponatur, æger ſimiliter in planitie erectus ſtet; Chirurgus verò manibus patellam à parte, in quam prolapſa eſt, in eam, è qua excidit, compellat. Vbi ſuo loco reſtituta eſt patella, medicamenta idonea imponenda, & ſplenijs poplitis cauitas explenda, ne crus flecti poſſit. Mox canalis, præſertim à latere, in quod exciderat, ad ipſius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non poſſit. Vbi periculum ampliùs non eſt, ne patella iterum excidat, æger ſenſim genu turſum flectere aſſueſcat.

CAPVT XI.

De Luxato genu.

Genu luxatum.

GEnu non ſolùm ſubluxari, ſed & perfectam luxationem pati poteſt: & quidem frequenter in partem interiorem & exteriorem; rarò in poſteriorem, rariſſimè verò in anteriorem; & non niſi à cauſſa violentiſſima, cùm patella oppoſita id prohibeat, prolabitur.

Cauſſæ.

Cauſſa.

Accidit hæc luxatio etiam à percuſſione, caſu, ſaltu, curſu vehementiore, & indecente tibiæ extenſione, vel contractione & diſtorſione.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

In quam partem genu luxatum ſit, facilè cognoſcitur, ſiquidem in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quo diſceſſit, viſu tactúque deprehenditur: figura deprauatur, crus eſt extenſum, nec flecti poteſt, vnde motus neceſſariò deprauatur, vel omnino perit.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Genu ſi cum cubito conferatur, articulus qui in genu eſt, ob eius iuncturæ modum ſæpius excidit, & faciliùs reponitur. Oſſium enim quibus vterque articulus continetur, ſtructura arctior eſt in cubito, laxior in genu. Præterea multi proceſſus, multique ſinus inter ſe commiſſi, vndique cubiti commiſſuram adſtringunt: at, in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ ſinus coniiciuntur.

2. Eadem de cauſſa luxatio genu minùs periculoſa eſt, nec inflammatio facilè accidit. Nam cùm inflammatio oriatur ob vim, quâ oſſa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & ſine vi magna excidere & reponi poteſt, inflammationis periculum non eſt.

Curatio.

Curatio.

Genu in partem interiorem & exteriorem luxatum mediocri extenſione, vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habenis, in luxatione non ita recenti, & corporibus robuſtioribus, factâ, oſſiumque in contrariam, è qua exciderunt, partem, manu facta impulſione, non ita difficulter reſtituitur.

Retrorſum verò facta luxatio commodè reſtituitur, ſi æger reſupinus in ſcamno collocetur, & miniſter aliquis glomum linteum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, óſque prolapſum anteriora verſus fortiter impellat. Chirurgus verò eius ægrum ambabus manibus apprehendat, ſubitóque ita inflectat & curuet vt calx nates contingat.

Genu ſubluxatum nullâ, vel exiguâ factâ extenſione, & in contrariam partem impulſione, in ſuum locum reponitur.

Vbi repoſitum eſt os, quod ex cruris libera extenſione & cum altero genu comparatione cognoſcitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio inſtituenda, ægérque ab inceſſu abſtinebit, donec à noua luxatione metus nullus ampliùs ſit.

CAPVT XII.

De Fibulæ diſtractione.

Fibulæ diſtractio.

FIbula tibiæ adhæret, & vt *capite præced.* dictum, ſuprà ad genu, infrà ad aſtragalum. Diſtrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in vtrumque latus.

Cauſſæ.

Cauſſa.

Fit autem hæc diuulſio ex iis cauſſis, à quibus genu luxari diximus; imprimis cùm inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, ſed introrſum vel extrorſum nutans diſtorquetur. Idem ex caſu ab alto vel percuſſione fieri poteſt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Tumor in parte, in quam fibula diuulſa eſt, apparet, & viſu & tactu deprehenditur, motúſque læditur.

Prognoſticum.

Prognoſticū.

Repoſitio fibulæ facilis eſt.

Curatio.

Curatiō.

Chirurgi enim manibus in ſuam ſedem facilè cogi & deduci poteſt, eam in partem prolapſui contrariam adigendo. Poſtea deligatio conueniens, appoſitis ei parti, in quam fibula prolapſa eſt, plagulis, inſtituenda; & quies aliquot ſeptimanarum ægro imperanda, donec ligamenta iterum confirmentur.

CAPVT XIII.

De pedis, & eius oſſium ac digitorum luxatione.

PEdis nomine omnem illam corporis humani partem ab inferiore tibiæ parte ad extremos vſque pedis digitos exporrectam intelligimus, quæ varia, variis modis inuicem coarticulata, ligamentíſque membranoſis, connexa, continet oſſa, talum nimirum, calcem, os nauiculare, tarſum, metatarſum, & digitorum oſſa. De quorum omnium luxationibus iam dicendum eſſet. Verùm quia tarſi, metatarſi, & digitorum pedis oſſa hîc eodem ferè modo, quo carpi, metacarpij, & digitorum manus oſſa inter ſe inuicem vniuntur; iiſdem quoque luxationibus ſubiecta ſunt, eaſdem cauſas habent, iiſdem ſignis

dignoſcuntur, & eodem modo reponuntur, os verò nauiculare eadem, quæ tarſi oſſa, pati poteſt, operæ pretium non eſt, multa de his addere, ſed ea, quæ de manus oſſibus dicta ſunt, his etiam applicari poſſunt. Quædam ſaltem de tali & calcis luxatione, cùm his oſſibus nulla in manu reſpondeant, addere libet.

Tali, & calcis luxatio.

Differentiæ.

Differentia.

Talus, vulgò aſtragalus dictus, cum tibia & fibula per γιγγλυμον iunctus, perfectè & imperfectè in omnem partem, exteriorem nimirum, interiorem, anteriorem, & poſteriorem luxari poteſt.

Calx verò, ſiue calcaneus, talo ſubſtratus, frequenter quidem anteriùs & poſteriùs, raró verò ad latera promouetur.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Luxatio harum partium fit à violento caſu, ictu, aut alia inconueniente pedis diſtorſione. In ſpecie verò calx luxatur, & ab aſtragalo diuellitur, ſi quis ex alto deſiliens grauiter in calcem labatur & impingat, vel inter ſaltandum calci vehementer inſiſtat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Talus ſi in partem exteriorem prolapſus ſit, ima pars pedis in interiorem conuertitur, ſi in interiorem, contraria ſigna adſunt. Si luxatus ſit in partem anteriorem, latus tendo calci ſubtenſus durus eſt & internus, péſque minor ſit, & breuior; in poſteriorem contrà calx ferè conditur, planta maior, péſque longior euadere videtur.

Calcis luxatio ex dolore, figura partis deprauata, actionéque læſa facilè cognoſcitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Talus ſicuti facilè luxatur, ſic facilè etiam reponitur, ſed ob multitudinem oſſium iuncturas componentium, difficulter confirmatur.

2. Calcis luxatio maximè periculoſa eſt, ſiquidem venæ, arteriæ & nerui grandiores, quos excipit, nec non tendo, qui ei annectitur, facile in conſenſum trahuntur, vnde deliria, tremor, conuulſio, febres, & alia quam plurima mala excitari poſſunt.

Curatio.

Curatio.

Tali repoſitionem commoda præcedat extenſio, ſiue illa fiat manibus miniſtrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiam apprehendat; ſiue habenis vel aliis machinamentis deorſum trahentibus. Poſtea Chirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientémque deligationem inſtituat. Æger in hac luxatione diutius in lecto detinendus, vt muſculi diſtenti ligamentáque laxiora reddita, iuſtum robur acquirant, totique corpori ferendo paria eſſe poſſint: id quod ante diem quadrageſimum vix contingit.

Calcaneus etiam leui extenſione factâ in priſtinum locum reponitur: repoſitus ita vinciendus, vt humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur; tamdiu etiam in quiete detinendus æger, donec articulus hic reſtitutus probè confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, *in libris de articulis & fracturis*. & Galenum, *in comment.* Oribaſium *de machinamentis*, Celſum, *lib. 8. cap. 11. vſque ad finem libri.* Gabrielem Fallopium, *tract. de luxationib.* Ambr. Paræum, *lib. 15.* & alios.

Concluſio.

DE Libro iſto, quem nunc accipis, *Lector Beneuole*, abſoluendo ferè omnem cogitationem depoſueram. Etſi enim ſuperiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera eſt, non ingratos fuiſſe ſciam: reperti tamen etiam ſunt, quorum calumnias & obtrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones, veritatis inueſtigandæ ſtudio, liberè propoſui, Nouator & Paradoxologus ipſis habeor. Si veterum ſententias recenſeo, & explico, ex aliis mea tranſcripſiſſe dicor. Vicerunt tamen amicorum ſeu preces, ſeu monita, vt laborem hunc in manus reſumerem, & criminationes iſtas floccipenderem. Cùm enim infelicius nihil ſit iis ingeniis, vt rectè I. Cæſ. Scaliger, *Exercit. 306.* cenſet, quæ mordicùs ſentiunt, Maiores noſtros nihil ignoraſſe, mancipium alienarum opinionum nunquam eſſe volui. Contrà nec me puduit, ab aliis diſcere, & quædam ex iis in mea ſcripta transferre: quod omnibus ſeculis ab omnibus Viris doctis factitatum video, neminémque adhuc inuentum exiſtimo, qui omnia, quæ in publicum edidit, in ſuo cerebro nata eſſe gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eáque à veritate non aliena, quæ in aliorum ſcriptis forſan non ita ſunt obuia. Verùm omnibus placere impoſſibile, & vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Epidorpid. lib. 3.* ait:

Qui ſeuit, ab alto pluuiam ſatis precatur:
At iter faciens imbribus imprecatur atris.
Non ſæpe Deus placet; & tu placere credis?

Ideóque inuidorum obtrectationibus nihil motus, & Librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac ſextum iam in manus ſumam, & in eo, quouſque Deo Opt. Max. placuerit, progrediar. In quo ipſo etiam etſi non pauca, quæ obtrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia eſſe poterunt, dicenda erunt: proferam tamen ea liberè, & veritatis patrocinium nec hîc deſeram, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad ſerram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, ſed poſteritati, quæ ſine affectu iudicabit, iudicium omne relinquam.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA,
DOMINE IESV.

DANIELIS

DANIELIS

SENNERTI,

DE ARTHRITIDE, TRACTATVS.

VNA CVM ADIECTA AD CALCEM TRAGÓPODAGRA LVCIANI.

Generoſis, Strenuis, Magnificis, Nobiliſſ. Q. Viris,

DN. IOACHIMO A LOSS, IN PILNIZ, GRAVPA, SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæſar. Maieſt. à Conſiliis ; Sacr. Rom. Imper. Theſaurario, ac Sereniſſimi Electoris Saxon. Conſilij intimi Præſidi,

DN. GEORGIO A VVERTHERN, In Beichlingen, VViehe, Frohndorff, & Brucke, Cæſar. Majeſt. & Sacr. Rom. Imp. Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis ſupremi Iudicij, quod Lipſiæ eſt, Præſidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO à MILTIZ, in Steinberg, Borſten-Otten & Burkerſdorff,

NECNON

Magnifico, Nobili & Ampliſſimo Viro,

DN. IOANNI TIMÆO I. V. D. & Comiti Palatino Cæſareo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ CONSILIARIIS INTIMIS,

PATRONIS ET FAVTORIBVS SVIS HONORANDIS,

HVNCCE

DE ARTHRITIDE TRACTATVM,

OBSERVANTIÆ ERGO

D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

quidam in certas tantùm differentias, non omnes. Sic cubitus, manus, femur, in quatuor differentias prolabuntur, nempe in interiorem, exteriorem, anteriorem, & poſteriorem: ſuprà autem non poſſunt. Genu in tres ſitus excidit, interiorem nimirum, exteriorem & poſteriorem iuxta poplitem; ſed in priorem, ſeu anteriorem excidere oppoſita patella prohibet. De quibus in ſeqq. in ſingularum partium luxationibus dicetur.

A cauſſa efficiente. A cauſſa efficiente differentia ſumitur, quod luxatio nunc fit à cauſſis externis, vt lapſu, percuſſione, ſaltu, curſu, & omnino violenta membri diſtorſione, extenſione & impulſione; nonnunquam verò à cauſſis internis, vt dum humor in cauitatem articuli lapſus, eum è ſede ſua expellit.

Impropriæ differentiæ. Sunt & impropriæ quædam differentiæ, ſeu potiùs aliorum affectuum præter naturam cum luxationibus complicationes, vt quod inflammatio, fractura, vulnus, vel aliud quid luxationi coniungitur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Articulus in alienam ſedem elapſus facilè viſu & tactu cognoſcitur. Tumor enim in ea parte, in quam articulus excidit, apparet; cauitas verò in loco, è quo articulus prolapſus eſt. Idque eò faciliùs apparet, ſi corpus non admodum craſſum & pingue ſit, aut locus ſit excarnis. Deinde ſi luxatio ſit perfecta, membrum illud breuius redditur; cùm articulus non ampliùs in ſua cauitate incluſus, ſed extrà prolapſus, ſurſum trahatur. Nonnunquam tamen membrum longius euadit, vt poſtea in ſpecie dicetur. Cùm ergo luxatum membrum ſemper ſano diſſimile in ſitu, figura, & longitudine fiat, ſemper affectum membrum cum ſano ſimili & cognomine comparandum eſt, brachium cum brachio, crus cum crure in eodem homine. Vbi tamen attendendum, vt membrum cum quo fit comparatio, ſanum ſit, neque aliquod vitium habeat. Tertiò, quia articulationes propter motum factæ ſunt, ſi articulus è ſua naturali ſede excidat, articuli motum lædi neceſſe eſſe. Ideóque vbi luxationis ſuſpicio quidem eſt, motus tamen non læditur, luxationem nondum factam eſſe, concludendum. Tandem, quia articulus è ſua ſede elapſus partes ſentientes, in quas prolapſus eſt, tendines putà, neruos, muſculos comprimit, dolor inde excitatur.

Atque hæc perfectæ luxationis ſigna ſunt: ſi verò ſaltem ſit Subluxatio, ſigna propoſita, vel erunt remiſſiora, vel aliqua eorum aberunt.

Si luxatio articuli ſit per Synarthroſin coniuncti, in qua oſſa dehiſcunt, cognoſcitur ea ex craſſitie membri ſolito maiore, & quà capita oſſium conſiſtunt, exuberantiâ maiori.

Signa cauſſarum. Cauſſas quod attinet, externæ & violentæ ex ægri relatione patent, & luxatio inde proueniens, ſubitò accidit. Si verò propter ligamentorum laxitatem, luxatio fiat, ſenſim ea accidit, & luxatum membrum huc atque illuc inordinatis motibus mouetur & vacillat, & dum articulus in ſuam ſedem impellitur, membrum quidem naturalem longitudinem acquirit, quo rurſum dimiſſo, ſtatim longius euadit. Si digitis etiam caput oſſis luxati in contrariam partem truditur, facilè pellitur, ſed facilè etiam reſilit. Circa articulum vndique cauitas gignitur, vt ſi digitus in articulum adigatur, facilè & nullo reſiſtente corpore, ac ſi omnia eſſent vacua, intrò ſubit.

Vbi Epiphyſis aliqua à ſuo oſſe auulſa eſt, cognoſcitur id ex motus impotentia & ex crepitu, cùm attrectantur & mouentur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. In corporibus puerorum & adoleſcentum, & omnino mollioribus, oſſa luxata faciliùs reſtituuntur: reſtituta tamen minùs fideliter retinentur. Contrarium accidit in adultis & corporibus durioribus.

2. Articuli, qui paucioribus motuum differentiis dicati ſunt, difficiliùs reponuntur, ſed meliùs continentur.

3. Quò longiùs à ſuo ſinu articulus excidit, eò difficilius reſtituitur; quò propiùs, eò citiùs.

4. Luxationes, in quibus oſſium ſupercilia franguntur, peſſimæ ſunt. Etſi enim ſuo loco articuli reſtituuntur, tamen non diu perſiſtunt, ſed leuiſſima de cauſſa iterum excidunt.

5. Articuli, qui ob ligamentorum laxitatem elapſi ſunt, etſi reponuntur, tamen rurſum facilè elabuntur.

6. Quibus luxationibus dolor ingens, inflammatio, aut vulnus accidit, ex curatu ſunt difficiles, nec periculo carent, & ſine conuulſionis, imò mortis periculo reſtitui non poſſunt. Quare ſi repoſito oſſe nerui diſtendantur, rurſum id protinus expellendum eſt, vt Celſus conſulit.

7. Vetuſtæ luxationes & quæ iam callo obduruerunt, & quibus lentus humor oſſium cauitatem repleuit, nunquam vel certè difficillimè ſanantur. Itaque omnis luxatio ſtatim reponenda eſt.

8. Quibus in pueritia articuli exciderunt, neque repoſiti ſunt, ij minùs, quàm cæteri creſcunt.

9. Membrum etiam quodcunque diuturnâ luxatione laborans, quanto minùs naturali motu moueri poteſt, eò magis extenuatur & contabeſcit; tum quia ob motum intermiſſum calor natiuus membri hebetatur, tum quia ab articulo luxato vaſa comprimuntur, & ſanguis ac ſpirituum neceſſarius influxus impeditur.

10. Capitis luxatio mortem affert, ob ſpinalis medullæ ſtatim in primo eius exortu compreſſionem & influxum animalium ſpirituum prohibitum.

De reliquorum articulorum prognoſticis poſtea in ſpecie dicetur.

Curatio.

Curatio. Os luxatum, & quod è naturali ſede excidit, in naturalem locum repoſitionem indicat. Indicationi autem huic ſatisfit, curantúrque luxationes, ad oppoſitam partem ei, è qua facta eſt permutatio, intendendo atque impellendo, quæ articulorum è ſuis ſedibus elapſorum repoſitio, τῶν ἄρθρων ἐμβολὴ, & ἀρθρεμβολὴ appellatur. Tribus autem modis oſſium luxatorum repoſitio perficitur, vel Chirurgi, aut eius miniſtrorum manibus, qui ſimpliciſſimus eſt & Palæſtricus appellatur, ſic dictus, quòd in Palæſtra vſitatus eſſet, ſiquando gladiatorum membra luxarentur; atque conuenit in mollibus corporibus, & vbi recens malum eſt, vel vulgaribus quibuſdam inſtrumentis, vt habenarum, faſciarum, laqueorum, ſcalarum, ſedilium, forium, bifidarum auxilio, articuli in ſuas ſedes compelluntur; qui modus Methodicus nominatur, & conuenit pueris, fœminis, & maſculis iam robuſtioribus, & luxationibus antiquioribus: vel per organa & machinas quaſdam ſingulares perficitur, & Organicus nominatur, & ad robuſta corpora ac luxationes antiquas, & omnino eas quæ prioribus duobus modis reſtitui non poſſunt, adhibetur. De machinis autem talibus videatur Hippocrat. *de articulis, & fracturis*, & Oribaſius, *de machinis*. Alij duos modos ſaltem conſtituunt, Palæſtricum, & Medicum, & ſub Medico methodicum & organicum complectuntur.

Quot operationes ad luxatorum repoſitionem requirantur. Extenſio. Quocunque autem modo oſſis luxati reſtitutio perficiatur, quatuor ad eam operationes ſunt neceſſariæ, extenſio, repoſitio, deligatio, ac membri repoſiti confirmatio, & collocatio. Primò enim cùm, vt de fracturis diximus, muſculi contrahantur, membri luxati extenſione opus eſt, quæ ſtatim poſt luxationem factam, aut ſi Chirurgus tardiùs vocetur, quando metus inflammationis tranſiit, eò vſque fieri debet, vt inter oſſa aliquod liberum ſpatium relinquatur, ne articulus, ſeu caput oſſis atteratur, aut ſinus ſupercilia frangantur, & in extenſione commoda membri figuratio obſeruanda, muſculique ex vna parte integri ſeruandi, & non diſtorquendi, ne ſcilicet caput muſculi ſic in parte interna, finis in externa. Fit autem extenſio vel manibus Chirurgi aut miniſtrorum, vel habenis, laqueis & faſciis, vel organis & machinis, vt dictum.

Repoſitio. Extenſione ſufficienti factâ, os, quod è ſuo loco elapſum eſt, in eum reponendum: quæ opera Græcis μοχλία & μόχλευσις dicitur, oſſis ſcilicet luxati & extenſi in ſuam ſedem compulſio. Vt autem rectè fiat iſta operatio, & articulationum naturæ, & qua ratione omnia oſſa in corpore coniungantur, & luxationum differentiæ notæ eſſe debent. Neque enim certò ſciet Chirurgus, in quem locū os luxatum impellere debeat, ſi non priùs rectè cognouerit, è quo loco naturali illi excidit. Conſiderare nimirum debet Chirurgus, vnde articulus primò exciderit, quem in prolapſu progreſſum habuerit, & quò demum peruenerit: & à fine prolapſus, ea via, quâ prolapſus eſt, retrò ad eum locum, è quo prolapſus eſt, articulum compellere; vt ſi articulus è ſiniſtro verſus dextrum excidit, impellere verſus ſiniſtrum debet: ſi è dextro verſus ſiniſtrum elapſum eſt, verſus dextrum: quod verſus anteriora excidit, verſus poſteriora; quod verſus poſteriora elapſum eſt, verſus anteriora impellendum eſt. Atque huius μοχλίας tot modi ſunt, quot articuli ex. grat. alio modo humerus, alio pes, alio vertebræ in ſuum locum reducuntur; atque aliter humerus, quando in alam excidit, aliter quando in partem anteriorem. Placidè autem, & ſi opus ſit, adhibitis priùs laxantibus & emollientibus medicamentis, in ſuum locum os compellendum, ne fiat contuſio & attritio capitis & ſinus inter ſe, aut dolor atque inflammatio excitetur, vitandáque capitis oſſis circumrotatio, ne frangatur.

Articulum autem rectè repoſitum eſſe cognoſcitur, ſi membrum & iunctura naturalem figuram, longitudinem, amiſsúmque motum recuperauit, & omnino ſi cum membro cognomine & ſimili ſano iterum conuenit, dolórque, qui antè aderat, ceſſet. Solet etiam plerumque ſtrepitus & ſonus quidam audiri, dum os in cauitatem redit. Verùm ſigno huic ſoli non fidendum. Etenim aliquando ſtrepitus & ſonus auditur, ob ſuperciliorum oſſis abruptionem, quæ fieri poteſt quando oſſis caput ſuperciliis ita alliditur, vt aliquid ex iis abrumpatur; & tum, cùm pars ſupercilij abrupta citiùs ſinum ingrediatur, quàm articulus, repoſitio recta fieri non poteſt. Strepitus etiam & ſonus excitari poteſt, cùm in violenta repoſitione, articulus ſeu oſſis caput ſinui alliditur, eúmque contundit, vnde cartilago à reliquo oſſe ſeparatur, & motus fit difficultas. Signa ergo reliqua omnia coniungenda ſunt.

Deligatio. Repoſito in ſuam ſedem articulo, intenſio remittenda, & vt muſculi ad ſeſe redeant permittendum, membrúmque poſtea ita firmandum, vt articulus iterum ex ſua ſede egredi non poſſit: quod ferè eodem modo vt in fracturis perficitur. Primò enim antequam deligatio inſtituatur, medicamenta adſtringentia apponantur, quæ influxum humorum & inflammationem prohibent,

bent, & laxata ligamenta contrahunt, ac partem roborant, ex bolo ſanguine draconis, corticibus granatorum, balauſtiis, roſis, thure, farina volatili, & ſimilibus, cum albumine oui mixtis, ſi ea dolor ferat: vel ſi dolor ſit magnus, quæ ſimul cùm vi adſtringendi dolorem leniunt, vt oleum roſac. maſtichinum & ſimilia.

Vel ℞. *Symphy. maior. farinæ fabar. boli Armeni*, an. ℥. iij. Macerentur in aceto & ſiccentur. Poſtea ℞. *Lithargyr. ceræ, reſinæ*, an. ℥. iiij. Liquefiant ſuper igne, & adde prædicta in aceto macerata, atque vltimò *tragacanthæ* ℥. ij. F. emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ nouæ* ℥. iij. *viſci querni, maſtiches, reſinæ pini*, an. ℥. ß. Miſc.

Hinc conuenienter membrum deligandum per faſcias & ſplenia, vt de fracturis diximus, & prolixè Gabriel Fallopius *tra. de luxat. cap.* 5. docet, vt os in ſua ſede contineatur, affluxuſque humorum prohibeatur. Si opus ſit, & membri figura ac ratio id patiatur, etiam ferulæ vel canales è denſa charta vel corio, vel alia conuenienti materia imponendi.

Collocatio. Tandem membrum molliter, æqualiter, & vt collocatio mediam ac naturalem figuram ſeruet, collocandum, ne dolor excitetur, & vſque ad quartum vel ſeptimum diem, niſi pruritus, dolor, vel aliud ſymptoma vrgeat, immotum ſeruandum: & poſtea conuenientibus medicamentis roborandum.

CAPVT II.

De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.

Dolor & inflammatio, cum luxatione. Accidit verò interdùm, vt luxatio non ſit ſola, ſed alij affectus præter naturam, dolor, inflammatio, vulnus, fractura coniungantur. Si ergo antequam Medicus vocetur, iam dolor & inflammatio partem affectam prehenderit, articuli luxati reſtitutio non priùs tentanda, donec dolor & inflammatio ſedata fuerit. Si enim antequam hoc factum fuerit, ea tentetur, metuendum eſt, ne ex neruorum diſtenſione conuulſio, vel aliud periculoſum malum oriatur. Ideóque antequam tentetur articuli repoſitio, priùs dolor leniendus, & inflammatio ſedanda iis medicamentis quæ ſuprà ſunt propoſita. Si poſtquam articulus repoſitus fuerit & deligatio ſoluatur, pruritus adſit, locus aquâ tepida perfundêdus, vt humor pruritus cauſſa diſcutiatur, & dolor leniatur. Aliàs, & ſi pruritus nullus adſit, à perfuſione calida abſtinendum, ne ligamenta laxentur: aut potiùs, dum deligatio ſoluitur, locus decocto roborante aliquo fouendus.

Pruritus. Vt ℞. *Fol. myrti, quercus, abſinthij*, an. M. j. *fl. roſ. rubr.* M. ß. *corticum granator.* ℥. j. *balauſtiorum, muſci querni*, an. M ß. Coquantur in vino auſtero.

Luxatio cum vulnere. Si luxationi vulnus coniunctum ſit, id valde periculoſum eſt, & ſæpe homini mortem affert; cùm ex diſtenſione neruorum & muſculorum, dolor, inflammatio, conuulſio, febres acutæ excitentur, & eò maius periculum eſt, quò membrum maius eſt nerulque & muſculi circa id maiores: vnde humeri femoriſque luxatio cum vulnere plerumque mortem affert. Eo etiam maius periculum eſt, quò vulnus articulo propius. Ideóque Hippocrates repoſitionem oſſium luxatorum, eorúmque deligationem auerſatur, ſoliſque dolorem lenientibus, & inflammationem tollentibus initio vti iubet, nihilque ex his tutò reponi poſſe putat, præter digitos manus, & plantas, atque in his ipſis etiam diligenter omnia peragenda eſſe præcipit. Neque enim vel digitus, in quo minimum periculi eſt, reponi debet, cùm inflammatio adeſt, ſed vel antequam inflammatio accedit, vel cùm iam ſedata eſt. Multo verò magis in aliis articulis id faciendum, de quibus omnibus Hippocrates, 4. *artic. text.* 16 *&* 17. *At enim quibuſcunque oſſa tibiæ luxata vulnere facto penitus à pedis articulis eminent, ſiue intrò vel extrà vergant, reponenda non ſunt: ſed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, ſi repoſita permanſerint, eſſe morituros, paucorúmque dierum vitam ipſorum futuram. Pauci enim ex ipſis ſunt, qui ſeptem dies pertranſeant. Quæ nunquam ipſos perimit conuulſio eſt. Adde quod euenit etiam, vt & tibia & pes gangræna corripiatur. Hæc ita eſſe euentura, ſciendum certò eſt.* Et *ibid. text.* 28. 29. 31. quæ loca ibi, vt & Galen. *in comment.* videantur. Ac propterea ſtatim inter initia, & antequam inflammatio accedit, in fractura cum vulnere tentandum, an mediocri extenſione (validam enim nullo modo fert) articulus in ſuam ſedem reſtitui poſſit. Quod ſi ex ſententia ſucceſſerit, in eo in primis laborandum, vt inflammatio prohibeatur. Si verò repoſito articulo inflammatio aut conuulſio acceſſerit, articulus iterum (ſi ſine violentia fieri poſſit) è ſua ſede exturbandus. Aut ſi hoc periculum metuamus, tutius eſt, præſertim in articulis maioribus, repoſitionem differre, donec inflammatio ceſſauerit, & eius metus præterierit. Vbi iam inflammatio ceſſauit, quod circa ſeptimam vel nonam diem fieri ſolet, vtrumque adſtantibus ſignificandum ac prædicendum, & periculum, quod ex repoſitione inſtat, & debilitas partis, ob quam homo claudus mancúſque redditur, ſi articulus non reſtituatur: & ſi ipſi reſtitutionem articuli vrgeant, ea ſine vlla violentia tentanda. Vulneris poſtea curatio, vt in fractura cum vulnere, inſtituenda. Membrum ipſum verò ita collocandum, vt æger quantum fieri poteſt, ſine omni dolore ſit. Videatur de his Hippocrat. *loco allegato.*

Nonnunquam etiam accidit, vt fractura luxationi coniungatur. Itaque cautus Chirurgus; & ſi fractura prope articulum offendatur, attendat, an articulus ſaluus vel luxatus ſit, ne dum fracturam curat, luxationem negligat. Ita memini vicini mei filio puero nouem annorum circiter, cùm ei vas, in quod cereuiſiam a coctura calentem infundere ſolent, in femur incidiſſet, & os femoris fractum & articulum fuiſſe eiuſdem luxatum, quod cùm Chirurgus non attendiſſet, & ſolam fracturam curaſſet, articulúmque coxendicis non reſtituiſſet, claudus puer euaſit. Si autem luxatio cum fractura ſit, membrum communi modo extendendum, & articulus in ſuum locum repouendus, oſſa verò fracta conformanda & componenda ſunt. Et primò quidem articulus luxatus, ſi fieri poteſt, reponendus, deinde fractura curanda, & vtriſque idonea medicamenta, de quibus hactenus diximus, imponenda, ac deligatio conueniens inſtituenda. Quod ſi ante fracturæ curationem articulus ſine periculo ſuo loco reſtitui non poſſit; primò fractura curanda; deinde vbi callus generatus eſt, danda opera vt etiam articulus luxatus reſtituatur.

Tandem ſi luxatio, ob ſuperuenientem inflammationem, vel vulnus, aut fracturam coniunctam ſtatim reſtitui non potuit, ſed circa articulum calloſa durities contracta ſit: locus fouendus vel aquâ ſimplici calidâ, vel decocto emolliente, parato ex althæa malua, floribus chamæmeli, ſem. fœnugr. & ſimilibus. Poſt fotum verò inungendus articulus vnguento dialthææ, vel alio emolliente: aut Cataplaſma tale imponendum. *Luxationis antiqua curatio.*

℞. *Rad. althææ, cucumeris aſinin.* an. ℥. iij. *fol. maluæ, althææ* ana M. j. Coq. ad mollitiem. & per ſetaceum traiiciantur. Adde *farin. ſem. fœnugræc. lini*, an. ℥. ß. *olei amygd. dulc.* ℥. iv. *pingued. ſuillæ*, q. ſ. F. Cataplaſma.

Si induratio maior ſit, decoctis addenda radix cucumeris aſinini, & imponendum diachylum magnum.

Vbi membrum ſatis emollitum fuerit, ſi opus, digerentia adhibenda, betonica, ſaluia, hyſſopus, chamæpitis. Emplaſtrum de betonica, & ſimilia. Vel ſuffitus è lapide pyrite aut molari, vel thermæ bitumīnoſæ & ſulphureæ, ſi earum copia detur. Denique vbi quicquid durum fuerit, emollitum & diſcuſſum eſt, articulus conuenienti modo ſuo loco reſtituendus, & reliqua vt ſupra *cap.* 1. dictum peragenda.

CAPVT III.

De Mandibulæ luxatione.

Mandibulæ luxatio. Atque hæc in genere de luxationibus per compendium dixiſſe ſufficiat. Iam in ſpecie de præcipuorum articulorum luxatione aliquid dicendum.

Et primò quidem maxillæ luxationem quod attinet, cùm natura omnibus animalibus, crocodilo fluuiatili excepto, qui teſte Ariſtotele, 1. *hiſtor. animal. c.* 11. *&* 3. *inſt. animal. c.* 7. ſuperiorem maxillam mouet, ſolam inferiorem mobilem fecerit, illi etiam ſolùm luxationem competere, facilè patet. Quæ tamen nec ipſa facilè luxatur, ob arctiſſimam eius cum oſſibus capitis coarticulationem, & validiſſimum muſculorum eam ſurſum trahentium robur. In quam verò partem mandibula luxari poſſit, eius ſtructura & inſertio haud obſcurè docent. Structuram enim quod attinet, proceſſus habet ſede poſteriore in quolibet latere duos, quorum prior antrorſum dictus, latus, tenuis in mucronem quaſi deſinit; poſterior verò retrorſum fertur, & capitulum longum ac tranſuerſum efformat: ille oſſi iugali inſeritur, hic verò in ſinum ſecundum oſſi temporum inſculptum adaptatur.

Differentiæ.

Differentiæ. E quibus manifeſtiſſimè apparet, mandibulam inferiorem non poſſe luxari in partem poſteriorem, quia obſtant proceſſus mammillares oſſis temporum: nec dextrorſum (in adultis præcipuè) qui caput maxillæ ſiniſtrum impedit: neque etiam ſiniſtrorſum; quia impedimento eſt caput maxillæ in latere dextro. In adultis dixi. Nam mandibulam inferiorem in infantibus bifidam eſſe, & in medio mento copioſa cartilagine iungi, ex Anatomicis notum. Quæ cartilago ſi ab affluentibus humoribus laxetur, vel mentum etiam percutiatur, vt os a cartilagine ſeparetur: forſan maxilla in dextram vel ſiniſtram partem luxari poteſt, quod tamen rarò accidit, & propterea non attenditur. In adultis verò, quia iſta cartilago adeò in oſſeam naturam degenerauit, vt nullo modo nec coctione quidem ſeparari queat, imò ne minimum quidem lineæ & commiſſuræ alicuius veſtigium ferè remaneat, ſed os vnum continuò videatur. Medici ſolùm in partem anteriorem luxationem fieri poſſe rectè aſſerunt. Accidit autem iſta luxatio, ſi proceſſus anterior & acutus, roſtro ſimilis, qui Corone Græcis nominatur, infra iugale os elabatur, vt eo ita humilior fiat, vt ſurſum in ſuum locum ampliùs redire non poſſit. Aliàs enim, etſi proceſſus hic oſſe iugali humiliùs demittatur, non tamen fit luxatio, ſed ore aperto is in ſuum locum reuertitur. Fit verò iſta luxatio vel in vno duntaxat latere, cùm ſolùm pars eius dextra vel ſiniſtra elabitur; vel in vtroque latere ſimul, cum totum maxillæ inferioris os in vtroque latere è ſede ſua excidit.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Cauſſa verò luxationis frequentiſſima, imò ferè vnica eſt, nimia oris apertio & diductio, ſiue id fiat oſcitando; ſiue graue aliquod onus dentibus apprehendendo, & in altum eleuando, ita vt proceſſus nominatus oſſe iugali humilior fiat, vt dictum, & ſimul in latus conuertatur. Neque enim redltu in ſuam ſedem prohibetur, niſi in latus conuertatur. Accidit tamen hoc ipſum rarò & difficiliter, & rarò maxilla luxatur, etiam ob muſculorum, quibus ſuperioribus partibus alligatur robur. Ab vtroque enim proceſſu maxillæ inferioris oriuntur tendines neruoſi & validiſſimi, quibus muſculi illigantur, qui Crotaphitæ & Maſſeteres dicuntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Maxillam è ſede ſua excidiſſe in genere cognoſcitur, quia inferior maxilla in anteriorem partem prominet, proceſſúſque oſſis roſtrum referentis extat iuxta maxillam. Si enim proceſſus roſtrum referens ex oſſe iugali excidat, neceſſe eſt, vt vbi etiam emineat, quod in homine non ita obeſo, & viſu & actu facilè cognoſcitur. Os manet apertum; vnde loquela impeditur, & ſaliua eo inuito effluit.

Si ex vna tantùm parte maxilla luxata fuerit, ipſa cum mento in contrariam partem, qua luxata non eſt, inclinatur, os diſtorquetur, vnde dentes nec committi poſſunt, nec etiam paribus ſuis reſpondent, ſed ſub inciſoriis canini conſiſtunt, in parte luxata ſolùm eminentia quædam conſpicitur, temporaliſque muſculus rigidus apparet.

Si verò in vtroque latere maxilla ſit luxata, tota cum mento, & quidem recta, in partem anteriorem, ſiue ad pectus prominet. Dentes inferiores longiùs quidem, quàm ſuperiores excedunt: è regione tamen ſibi inuicem, inciſorij inciſoriis, canini caninis reſpondent; iuxta malas in vtroque latere eminentia quædam apparet, quam proceſſus acutus roſtro ſimilis efformat; muſculi temporales, quorum tendines hic proceſſus excipit, imò totus ab illis ambitur, intenti, rigidi, ac duri conſpiciuntur.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Maxillæ luxatio periculoſum malum eſt, & maxilla luxata, docente Hippocr. 2. *de art.* & Galen. *in comm.* citiſſimè reponenda eſt; cùm muſculi temporales, hiſque inſerti nerui, & conſequenter ipſum cerebrum, facilè in conſenſum trahantur. Habent enim muſculi temporales maximum cum cerebro conſenſum, & neruos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt; vnde non ſolùm dolores, inflammationes, febres continuæ, ſopores torpidi oriuntur, ſed ipſa quoque mors haud rarò circa diem decimum acceleratur.

2. Quibus maxilla non reponitur, ſolet aluus bilem prauam atque exilem reddere, ac ſi euomant, vomitus purus eſt.

3. Maius tamen periculum imminet, difficiliórque eſt repoſitio ſi maxilla vtraque parte, quam ſi vna ſaltem luxata fuerit; cùm muſculi omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Curatio.

Maxilla luxata, vt in ſuam ſedem reponatur, indicat. Quod modo fieri debeat, docet Hippocrates 2. *de artic. t.* 15. & 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiante homine, quantum moderatè poteſt, ad mentum, & intus extra digitis apprehenſam priùs aliquantiſper hac illac agitare, & tum ipſe manu in latus promouere, tum ægro iubere, vt luxatam malam tenens promoueat, & promouenti obſequatur quàm maximè. Deinde ſtudium adhibendum eſt, vt tribus figurationibus ſimul repentè diſcutiamus. Nam & à diſtortione in naturalem ſitum promouenda, & ſimul retrò agenda inferior mala eſt. Æger verò huic obſequendo, committere os, non hiare amplius debet. Ac repoſitio quidem hæc eſt, quæ ne aliis quidem figurationibus fieri poteſt. Medicina verò poſt modum breuis ſufficiet; plagula enim cerato impoſita laxam deligationem adhibemus. Tutiùs tamen adminiſtrationem hanc exercemus, ſi homo ſupinus reclinetur, capútque obfirmat ſubiecto ſcorteo puluino bene farcto, vt quàm minimum cedat.*

Si maxilla ex vtraque parte luxata ſit.

Nimirum videndum primò, an maxilla in partem vtramque, vel vnam luxata ſit. Si vtraque maxillæ pars prolapſa fuerit, in humili aliqua ſede æger collocetur, eiúſque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriuſculo aliquo puluinari vrgeatur, vel à miniſtro à tergo ægri collocato, vel ægro ſupino iacente, vt ex figura apud Hippocr. *loc. alleg. text.* 17. videre eſt, à miniſtro ad caput ſtante firmiter apprehendatur, atque immotum teneatur.

Poſtea Chirurgus vtriuſque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere, reliquis verò digitis maxillam ad mentum extrà apprehendere, & repoſitionem modo motúque contrario, quo excidit tentare debet: id quod præſtare poterit, ſi primò maxillam, eo quod muſculi temporales proceſſum acutum ſurſum rapuerunt, deorſum trahat. Secundò, quia in partem priorem maxilla prolapſa fuit, eandem in partem poſteriorem adigat. Tertiò, quia deorſum tracta fuit, ſurſum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citiſſimè & in momento perficere poteſt.

Si ex vna parte.

Si verò maxilla ex vna tantùm parte, è ſede ſua excidit, eadem reponendi ratio eſt. Hoc tantùm peculiariter obſeruandum, quod maxilla deorſum tracta atque retrorſum compulſa, poſtea etiam ad latus oppoſitum agitanda, ſimúlque ſurſum propellenda eſt.

Repoſitione factâ ceratum ex cera & oleo roſaceo ad maxillæ capita ſeu tempora applicãdum, & ſi fortior facta fuerit diſtenſio, vt inflammatio prohibeatur, adſtringentia medicamenta cum albumine oui, vel alia, vt in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ à mento incipiat, & verſus capitis verticem tendat, eáque ante diem tertium non ſoluenda. Æger à ſermone multo, oris diductione, & oſcitatione, durorúmque ciborum maſticatione abſtineat, & liquidis contentus ſit.

Si inflammatio, vel aliud graue ſymptoma immineat, ei conuenienter, vt ſæpius dictum, occurrendum. Et ſi oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam ſanguis è brachio mittendus, monente Celſo, *lib.* 8. *cap.* 11. & tempora ac ceruix oleo roſatum lumbricato inungenda.

CAPVT IV.

De Clauicula luxatione.

Clauicula luxatio.

Clauicula quoque interdum ſede ſuâ dimouetur, id quod Galenus *in lib. Hippocratis, de artic. comm.* 1. *text.* 62. ſuo exemplo probat, vbi prolixè recenſet, quomodo ſibi 35. annos nato, in palæſtra hic articulus ita luxatus fuerit, vt inter acromium & iugulum, trium digitorum interuallum intercederet; & quid circa ſe actum ſit.

Luxatur autem clauicula vel contra ſternum, vel contra ſcapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum vtroque oſſe connexionem.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Non facilè verò huius oſſis luxatio cognoſcitur, ſcribítque Ambroſ. Paræus, *lib.* 15. *c.* 11. ſe multos Chirurgos nouiſſe, qui decepti iuguli luxationem pro ſummi humeri luxatione habuerint. Cognoſcitur autem, quod humeri quaſi apex intumeſcit, & in loco, vnde clauicula exceſſit, manifeſta cauitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac ſurrigendi, aliorúmque motuum, qui humeri operâ obeuntur, impotentia.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem ſedem reuertitur, ſed plerumque magis vel minus à ſuperiori parte prominet.

2. Niſi verò reſtituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet, & manum neque ad caput, neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Curatio.

Os hoc pro varietate luxationis, variam reſtitutionem requirit. In genere brachium extendendum, & clauicula in ſuum locum repellenda. Quod fit ſi ſupinus iaceat, puluinari duriuſculo ſcapulis ſuppoſito, vt ſcapula thoráxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo aut protrahendo brachium antrorſum, retrorſúmque, prout opus, & manus volâ comprimendo os hoc in ſedem ſuam compellatur. Poſt idonea medicamenta, & ſplenia multiplicia imponenda, ac pars arctiùs vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnino homines ferunt. Galen. verò tam validam deligationem ſe ſuſtinuiſſe ſcribit, vt arteriarũ ſub iugulo ſibi perceptibilis motus eſſet.

CAPVT V.

De Spina, & Coſtarum luxatione.

Spina & coſtarum luxatio.

Non rarò & vertebræ ſpinæ luxantur, & præcipuè eæ, quæ ſunt in dorſo, vnde gibboſitas. Cùm autem hac de re *lib.* 2. *p.* 2. *c.* 21. egerim; actum agere nolo, ſed lectorem ad eum locum remitto. Duo ſaltem addo. Primum de fractura, quæ fit ad exteriora, ſi ſit recens & à cauſſa violenta facta, eam ſtatim eſſe reponendam Chirurgi operâ: de qua re agunt Hippocr. *lib.* 3. *de art.* Galen. *in comment.* Paul. Æginera, *lib.* 6. *c.* 177. Oribaſius, *de machinis c.* 35. Celſ. *lib.* 8. *c.* 14. Paræus, *lib.* 15. *c.* 15. & 16.

Vertebrarum in externa luxatio.

Quia verò infantibus ſenſim ſæpè hoc malũ ſubrepit, & non rarò eſt hæreditarium, plerumque incurabile eſt. Si quæ tamen ſalutis ſpes ſupereſt, fit curatio commodis emplaſtris, quæ adſtringant & partem affectam roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ ſenſim vertebras in locum ſuum compellat. Debet autem lamina illa tam longa & lata eſſe, vt totum gibbum comprehendat, & vt fortiùs comprimat, pars interna, quæ gibbo imponitur, goſſypio arctè ſutura frequenti compreſſo repleri, & linteo obduci debet. Lamina autem iſta thoraci è tela linea vel goſſipina parato inſeri, & in ſui ita debet, vt dum induitur, partẽ

affectam comprehendat. Thorax hic ligulis conſtringi debet, in reliquis quidem partibus mediocriter, circa partem autem affectam arctiſſimè, vt lamina imminentes vertebras comprimat: & ſi luxatio ſit in vertebris lumborum, thorax hic non ſolùm thoracem, ſed ventrem quoque inferiorem vſque ad pudenda comprehendere debet.

Emplaſtrum tale fieri poteſt.

℞. *Ol. commun. pingued. porci*, an. ℥. iij. *ſeui ceruini* ℥. j. ß. Liquefiant, & miſc. ſuper igne. Hinc miſce *minij* ℥. iij. Coquantur agitando continuè, donec nigreſcere & craſſeſcere incipiant. Mox adde *picis* ℥. ij. Poſtea ſenſim inſperge *vitrioli albi pulueriſati* ℥. ij. Hinc adde *lithargyri* ℥. ij. Tandémque vbi ad craſſitiem iuſtam ferè cocta fuerint, adde *tacamahac.* ℥. j. ß. Iterum agitentur & coquantur ad Emplaſtri conſiſtentiam.

Guilhelmus Fabricius, *centur. 5. obſeruat. 67.* tale proponit.

℞. *Empl. Slotani* ℥. ß. *ceræ nouæ* ℥. ij. *oſteocollæ* ℥. j. *puluer. rad. conſolidæ maior. terræ ſigill.* an. ʒ. iij. *puluer. balauſtiorum, nucum cupreſ. roſ. rub.* an. ʒ. j. *ol. roſ.* aut *maſtichin.* q. ſ. M. ſ.

Antequam verò talia Emplaſtra & lamina imponantur, vtile fuerit, priùs aliquo temporis ſpatio ſequenti decocto partem fouere, & vnguento illinire, vt emolliatur, ſi quid induratum ſit, & ad repoſitionem aptius reddatur.

Vt ℞. *Saluiæ, althææ, flor. chamæmel. meliloti, hyperici*, ana M. j. Coquantur pro fomento.

℞. *Olei lumbricorum, irini, lil. alb.* an. ℥. j. *vnguenti Agrippæ* ℥. ß. *dialthææ* ℥. j. Miſc.

Vertebrarum introrſum luxatio.

Secundò ſi vertebræ introrſum ſunt luxatæ, difficilior earum reſtitutio omnino fieri poteſt. In tenellis tamen corporibus, ſi malum ſit recens, emplaſtrum aliquod tenaciter cuti adhærens loco affecto applicari, atque eo vertebræ luxatæ extrahi poſſunt.

In adultis extremum remedium potiùs tentandum eſſe cenſet Guil. Fabricius, *cent. 5. obſeru. 69.* quàm ægrum derelinquere, qui aliàs vi morbi vel miſeram vitam acturus, vel moriturus ſit. Nimirum, vt docet Fabricius nouaculâ inciſio vſque ad ipſam appendicem vertebræ deſcendentem fiat, mox per idem vulnus iterum immiſſâ nouaculâ duæ aliæ fiant inciſiones, vna ad dextrum, altera ad ſiniſtrum latus appendicis: deinde tenaculis ad negotium hocce aptis apprehenſa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in ſedem naturalem. Interim autem dum hæc fiunt, ſpina vt extenſa ſit, neceſſe eſt, faciliùs enim in ſitum naturalem reſiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnum, ſecundum diſlocationis magnitudinem infligendum eſt. Si enim vnica vertebra impreſſa fuerit, parum ſufficiet vulnus: ſin duæ aut plures, magnum vt ſit, neceſſe eſt quo ambæ vertebræ luxatæ apprehendi poſſint. Si hæmorrhagia obſtiterit, ita vt ſtatim poſt inciſionem factam operatio fieri non poſſit, ſtupis arctè contortis & albumine oui madefactis, necnon puluere ad ſanguinem ſiſtendum aſperſis, ſiſtendus eſt. Vbi hoc obſeruandum, totum vulnus, præſertim ex vtraque parte appendicis, ſtupis iſtis quàm diligentiſſime adimplendum eſſe. Id verò vt commodè fiat, ex ſtupis contortis hunc in modum fiant puluilli multi, quorum vnus poſt alterum vulneri intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur poſtea Emplaſtrum aliquod tenaciter adhærens, & faſciâ ligetur. Poſt horas aliquot, cùm ſanguis ſubſtiterit, clementer, ne ſanguis iterum prorumpat, eximendæ ſunt ſtupæ. Poſtea adhibenda eſt tenacula, quemadmodum dictum eſt. Tenacula autem fortis & dentata ſit, quemadmodum vtimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebræ ambæ, & quidem duabus tenaculis apprehendendæ ſunt.

Duo itaque ſint Chirurgi, qui æqualiter, vnóque conſenſu in altum trahant. Videat præterea Chirurgus, ne inciſiones ad latera appendicis nimis profundè fiant, propter neruos, qui ad latera vertebrarum ex ſpinali medulla prodeunt. Neceſſe præterea eſt, vt operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc conſtant, & antequam pars affecta inflammatione & intumefactione ſit obſeſſa. Nec quicquam intereſt, an æger, vt aliquando fit, ſine loquela & intellectu fuerit. Quod ſi ab initio Chirurgus vocatus non fuerit ſed ſecundâ, tertiâ, aut quartâ demum die, ante operationem fouendus eſt locus decocto *betonicæ, primulæ veris, ſaluiæ, chamæmeli, meliloti, roſarum & granorum iuniperi*, quibus emollientia nonnulla, veluti *maluam, althæam*, addere poterit, deinde repoſitionem tentare. Poſt operationem dorſum *oleo roſaceo & lumbricorum* inungendum; vulnus quinetiam more aliorum contuſorum vulnerum tractandum eſt.

Operationem hanc non ſatis tutam eſſe, & cui pauci ſe ſubijciant, mihi videri, allegato loco ſcripſi. Quanquam Guilhel. Fabric. cum Celſo, *lib. 5. cap. 33.* aſſerat, nihil intereſſe, tutúmne ſit remedium nécne, quod vnicum eſt; & putet operationem hancce tam periculoſam non eſſe; cùm in medio dorſi non dentur magna vaſa venarum & arteriarum, nerui præterea in appendicibus exiles.

De Coſtarum luxatione, dictum *lib. 2. part. 2. cap. 25.*

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

Humeri luxatio.

HVmeri os capite ſuo rotundo cartilagine vndique obducto ſinui ceruicis ſcapulæ perfectiſſimâ omnibúſque motibus obeundis abſolutiſſimâque accommodatiſſima articulandi ratione committitur. Et cùm ſinus hic non altè ſatis pro excipiendo humeri capite exſculptus ſit, ne frequentibus luxationibus articulus hic fieret obnoxius, prouida natura ligamentis validis & peculiari proceſſu cauit; atque inſuper præter cartilaginem, quâ ſinum hunc incruſtauit, aliam in habitu adiunxit, quæ ſinui quidem haudquaquam adnaſcitur, ligamentis tamen adſtricta craſſior incipit, ſenſimque verſus centrum extenuatur. Si tamen cauſſa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentiùs & faciliùs excidit.

Differentia.

Differentia.

Excidit autem hic articulus deorſum ferè, ſeu ſub alam. Cùm enim, vt Galen. 1. *de artic. text. 2.* cauſſas huius rei reddit, ſex circumcirca omnem dearticulationem ſunt loca, ſupra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars interior, quâ planè ſurſum vergit, carnoſam muſculi partem ſuperiectam habet, qui deltoides à Δ litteræ ſimilitudine à quibuſdam vocatur: quâ verò ad collum verſus declinat, ſcapulæ dorſum, vbi ex iuguli coniunctione ſummus humerus efficitur, qui ἀκρώμιον appellatur: qua intrinſecus ſpectat, proceſſus ille ſcapulæ occurrit, quem ob formam, anchoralem alij, quidam coruicularem appellant, qui perfectè vetat, quo minùs eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in poſteriorem partem prolabatur, cùm inde ſcapula ipſa incumbat: quis noſtrûm eſt, qui vel concipere animo poſſit? Reliquæ igitur quatuor partes ſunt, quæ tutela carent, in quas elabi poſſe articulum veriſimile eſt. Hippocrates, *allegato loco*, aliam humeri, quàm ſub axillam, luxationis ſpeciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere poſſe. Galenus tamen id quinquies vidit, ſemel in Aſia, quater Romæ. Nec mirum cùm in vrbibus, vbi vixit Hippocrates, vix tot homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiam plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæſtræ vſu, quo membra variè contorquebantur & perneatebantur.

Paræus, *lib. 15. cap. 21. 29. & 30.* duas adhuc differentias addit, ſcilicet ſurſum & extrorſum. Verùm ſunt eæ rariſſimæ, poſſúntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus ſaltem luxationem perfectam, an verò etiam ſubluxationem patiatur, dubium Hippocrates, 1. *de artic. text. 22.* id negat, neque id ſine cauſſa & ratione. Cùm enim caput huius articuli rotundum ſit, & in cauitates inſeratur, quæ oras in orbem habent, in iis conſiſtere non poteſt. Et omnino hoc verum eſt, ſi luxatio à cauſſa violenta externa accidat. Si verò humores craſſi in ſcapulæ ſinum confluant, ibidémque ob moram diuturniorem concreti & indurati hæreant, humeri caput ſenſim ſua ſede protrudere, & imperfectam luxationem efficere poſſunt. Hoc tamen in humero rariùs accidit, in coxendice frequentiùs.

Cauſſa.

Cauſſa.

E quibus iam patet, cauſſam perfectæ luxationis humeri eſſe cauſſam violentam, caſum, percuſſionem, brachij vehementem extenſionem aut diſtorſionem: ſubluxationis verò humorem craſſum in ſinum ſcapulæ illapſum.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Humerum ſub alam prolapſum eſſe, facilè cognoſcitur, & monſtrat id certiſſimum proprium & inſeparabile ſignum, nimirum quid rotundum ac durum ſub axilla ſenſibiliter tactui obuium. Quibus tamen & alia accedunt, non propria, ſed communia. Etenim & cauitas inſolita in ſummo humero apparet; ſed id commune ſignum eſt, & humeri prolapſi, & lati ſcapularum oſſis. In qua re non rarò Medicos decipi Gal. tum ſuo, tum aliorum exemplo prolixè docet, 1. *de artic. text. 61.* Monſtrat eundem humeri prolapſum eiuſdem cum ſano collati diſſimilitudo, proceſſus ſcapulæ ſuperioris acuta quaſi protuberantia, cubiti a coſtis ſolito maior receſſus, & ad eaſdem reductio difficilis & dolorifica, eiuſdémque cum ſano collati (niſi tamen humerus deorſum prolapſus a muſculis ſurſum trahatur,) exſuperans longitudo & inæqualitas; brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod tamen ſignum nec ipſum inſeparabile eſt; cùm muſculi circa humerum quocunque modo, ſeu à luxatione, ſeu ab alia cauſſa læſi ad motum apti non ſint.

Si in partem anteriorem humerus prolapſus ſit, in parte poſteriore inſolita cauitas, & in anteriore nimia protuberantia conſpicitur, humeri caput in pectus detorquetur, cubitus ad partes poſteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & ſigna in alam luxati cubiti deſunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Humeri caput in priorem partem prolapſum faciliùs reponitur, quàm ſi in alam prolabatur.

2. Antiqua humeri luxatio difficillimè reponitur, & repoſita iterum excidit.

3. Qui repoſito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum eſt) partibus, quæ iuxta ſunt, nulla inflammatione affectis

ctis, protinus humero vel ſine dolore poſſunt, hi nullâ curâ & prouidentiâ ſibi opus eſſe arbitrantur. At Medici eſt, eorum opinionem corrigere; cùm his faciliùs humerus iterum excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiuntur. Hi enim articulis vti non poſſunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, ſi adhuc creſcunt, humerus non æquè augetur ac ſanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob muſculorum & venarum compreſſionem, & quia totus articulus immobilis eſt. Quibus verò ætate iam adultâ humeri caput erumpit, neque reſtitutum eſt, pars quæ ſupra articulum eſt, extenuatur; & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Curatio.

Vt articulus humeri in alam elapſus in ſuam ſedem, è qua elapſus eſt, reſtituatur, tria agenda ſunt, vt Galenus 1. *de artic. text.* 3. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendum; deinde in ſuperiorem, tandem in poſteriorem: vt nimirum contrarium iter luxationi moliamur. Etenim caput humeri è proprio ſinu recedens primò in partem priorem impellitur: ſecundò ſuo pondere deorſum fertur: tertiò retrò in alam à muſculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapſus ſit, contrariâ viâ in poſteriorem impellendus. Vt tamen à muſculis, quibus detinetur, explicetur, prius aliqua extenſio, modica tamen humeri facienda.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. *de articulis*, & aliis autoribus videre eſt varij ſunt, e quibus præcipuos & maximè vſitatos, & qui minorem apparatum requirunt, tutiſſimique ſunt, recenſebimus.

Modus primus reponendi humerum luxatum.

Primus modus fit circumducendo caput humeri circa ſcapulæ ceruicem, quando ſcilicet Chirurgus manum arctiſſime ponit ſub axillam, humerúmque altera manu circumrotat, vt medij digitorum nodi eundem in ſuam cauitatem impellant. Qui modus equidem periculo non vacat; ſiquidem per illam circumvolutionem non ſolum neruoſa & membranoſa corpora, ſed & ipſa ſinus ſupercilia alteri, imò cartilago ſinum ambiens non abſque graui noxa auelli lædive facile poteſt: in pueris tamen, aliiſque corporibus mollioribus, ſuum habet locum, modò Chirurgus eum cautè adminiſtret.

Modus ſecundus.

Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Æger humi reſupinandus eſt; & inter alæ cauitatem, inter caput humeri & coſtas, pila mediocris quantitatis è corio, vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda, Chirurgus verò ægro ex aduerſo ſedens, calcem dextro, ſi dexter humerus luxatus ſit, vel ſiniſtro, ſi ſiniſter ſuper pilam alæ ſubiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorſum (cùm caput eius vi muſculorum ſurſum raptum ſit,) trahat: calce verò humerum ad anteriora, ſimúlque ſurſum propellat, tandémque retrò humeri caput in ſcapulæ cauitatem adigat, id quod facilè præſtare poterit, cùm muſculi motum hunc non ſolùm plurimum adiuuent, ſed ſæpiſſimè ſoli eundem planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere poſſunt duo miniſtri, quorum alter faſciâ vel habenâ ſcapulam ſurſum verſus caput ægri trahat, hácque ratione motum deorſum facilitet: pede verò ſummum humerum premat, atque ſic, ne ſcapula, dum Chirurgus humerum deorſum trahit, ſequatur, impediat: alter vero brachium oppoſitum ſanum apprehendat, hácque ratione, ne totum corpus ad extenſionem à Chirurgo in affecto latere factam, vnà ſequatur, prohibeat. Atqui [illegible] modus quia fit viâ prolapſui contrariâ, & quidem cum ex[illegible]ione, propè naturalis, tutus, nec adeò laborioſus eſt. Quia tamen impulſu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus.

Tertius modus fit per ſcalam, atque etiam tutus, & ſatis commodus eſt. Erigitur nimirum ſcala firma ac ſtabilis, ſuper cuius gradum altiorem rotundum quoddam corpus, quod ægrotantis alæ adaptari, humerique caput propellere poſſit, deligatur, ad ima ſcalæ ſubſellium locatur, quod æger adſcendit, poſtea ala ſuper corpus illum rotundum ponitur, luxatum brachium à Chirurgo deorſum trahitur, humerúſque hinc inde commouetur. Interim ſanum brachium à miniſtro ex oppoſita parte ſimul validiſſimè deorſum trahitur, & vnà ſcabellum pedibus ægrotantis ſubtrahitur, vt pendulus à ſcala permaneat, hácque ratione humerus reſtituatur.

Quartus modus.

Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui piſtillo perficitur. Inuoluitur nimirum piſtillum molli aliqua faſciâ, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius longitudinis, vt homo ſtans penè ex eo pendeat. Quod ſi breuius fuerit homo ſedeat ſic vt vix iniicere humerum ſuper piſtillum poſſit. Deinde humerus & brachium iuxta piſtillum extendatur: corpus verò alter in alteram partem adigat, manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verum modus hic adeo tutus non eſt, cùm piſtillum ſub axilla facilè cedere poſſit, periculúmque ſit, ne ad extenſionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus.

Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri ſuppoſitionem, (ſubhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris ſtaturæ miniſter, ægrotantis alam ponat ſuper acuminatam humeri ſui partem, humerúmque luxatum verſus pectus ſuum citiſſimè & validiſſimè trahat, vt æger ab eius humero quaſi pendeat, quo modo & brachium extendetur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius miniſter à tergo ægroti ſtans, ſummũ humerum, ne ſcapula vnà conſequatur, premat, concutiat: motuſque iſtos violentos manibus ſuis ita regat, vt humerus luxatus in ſuam ſcapulæ inſculptam cauitatem reponatur. Si patiens leuis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipſi appendatur, ne ad humeri extenſionẽ totũ corpus conſequatur, omniſque Chirurgi actio impediatur.

Sextus modus.

Nouus modus humeri reponendi.

Sextus modus, qui ab Hippocrate commodiſſimus habetur, deſcribitur ab eo 1. *de artic. text.* 19. quem adhuc commodiorem facit Ambr. Paræus, *lib.* 15. *c.* 27. qui ibi videatur. Cui tamen modo adhuc aliquod artificium accedere poteſt, ſi æger in ſcamno immotus ſedeat, habeantúrque duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, craſſa duos: vnum erectum perpendiculariter baſi ſuæ, quæ in forma crucis formata ſit, infigatur, eius longitudinis, vt ſi ſcamno, in quo ſedet, ſtatuatur, ſub axillam eius ferè pertingat, quod in ſuperiore ſecundum longitudinem acumen habeat, in quo alterum immitti poſſit. Alterum verò ſit ferè tres vlnas longum: & in extremitate vna aliud lignum ex tranſuerſo dimidiæ ferè vlnæ longitudine præfixum habeat. Lignum hoc excauatum nonnihil ſit vlnæ longitudine ab extremitate, cui aliud lignum præfixũ eſt, vt ligno alteri erecto inſeri poſſit, alterâ verò extremitate ſcamnum attingat. Iam æger immotus in ſcamno ſedeat, & ei lignum illud longum alteri perpendiculariter erecto innitens ita admoueatur, vt lignum illud tráſuerſum ſub alam ægri, in qua parte luxatio eſt, arctè immittatur, æger brachium læſum ſupra lignum illud tranſuerſum verſus ſcamnum extendat. Hinc faſcia vel laqueus (commodiſſimè vſurpatur mantile longum) brachio affecto ſupra cubitum iniiciatur, & vſque ſub cubitum brachium eo inuoluatur, ita vt faſcia in duas anſas deſinat, ex vtraque parte brachij & ligni tranſuerſi. Iam extremitati ligni tranſuerſi, quæ ſcamno incumbit, machina attractoria, quales ad arcum in baliſtis tendendum vſurpantur, applicetur; qua de cauſſa lignum illud tranſuerſum paxillo ligneo per tranſuerſum immiſſo non procul ab extremitate, inſtrumenti verò illius attractorij vnci duo in parte ſuperiore duabus anſis laquei ſeu mantilis iniiciantur. Quod vbi factum, machina illa circumagenda, vt in arcu tendendo fieri ſolet. Ita enim brachium ſenſim extenditur, & deorſum verſus trahitur, atque articulus elapſus in locum ſuum promouetur, in quem vel ſponte motu ſuorum muſculorum trahitur & illabitur, vel Chirurgi opera, manu eò impellendus eſt.

Qui modus ab Ambi effigie à Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. è duplici ligno conſtructæ habetur columna è ſimplici ligno, quæ in ſuprema parte habet apicem, qui ſpathæ A. ſinui in inferiore parte excauatæ immittitur. Deinde, quod ſpathæ illius ſeu Ambi loco eſt lignum, quod ab humero vſque ad ſcamnum, in quo æger ſedet, pertingit. Tertiò quod ſpatha illa, quæ ſub humerum immittitur, non habet caput rotundum, ſed lignum tranſuerſum præfixum, quod ſub alam mittitur. Quartò, quod brachium non alligatur ambi ſeu ſpathæ, ſed ſolum ei incumbat: faſcia verò quæ brachio luxato circumiicitur, ex vtroque brachij latere infrà machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui paſſim apud autores occurrunt, breuitatis ſtudio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præſtò & ad manum ſunt. Neque enim tutum eſt diu repoſitionem differre, donec operoſa inſtrumenta conquirantur.

Humerus in anteriorem partem luxatus.

In anteriorem partem ſi fuerit humerus luxatus, iiſdem ferè modis, quibus in alam prolapſus reſtituitur, extendendo nimirum humerum, eiúſque caput in diuerſa trahendo, in cauitatem ſuam impellendo. In hoc ſolum differt, quod in hac luxationis ſpecie humerus deorſum tractus in partem poſteriorem pellendus ſit. Præcauere etiam ſedulò debet Chirurgus, ne caput humeri in ipſa actione in alam procidat. Id quod fiet, ſi ala pila vel glomo quodam iuſtæ magnitudinis expleatur. Et hanc operationem facilitare poteſt miniſter à tergo ægrotantis ſtans, & laqueo ſeu faſcia valida & lata ſcapulam, ne ad extenſionem humeri à Chirurgo factam ſimul conſequatur ſurſum trahens.

Humero repoſito, medicamenta phlegmonem coërcentia, ligamentáque laxa & mollia conſtringentia adhibenda, de quibus, *part. præced. de fracturis*, & ſupra, *cap.* 1. *de luxationib. in genere* facta eſt mentio. Commodiſſimus faſciandi modus eſt, ſi pila è linteis vel ſtupa confecta, & medicamentis conuenientibus imbuta, ſub alam, ne humeri caput eò redeat, ponatur, hanc prima faſcia excipiat, poſtea ſemel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad ſcapulam ducatur, iterúmque ad articulum deſcendat; & tandem, vt brachium magis ſurſum trahat & conſeruet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidémque ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, niſi inflammatio aliud iubeat, ſoluatur. Solutâ verò vel abiectâ faſciâ, ceratum aliquod, *diapalma* videlicet, ſi æſtas fuerit, vel, ſi hyems, *barbarum* aut *oxycroceum* imponatur.

Summitatum lati ſcapularum oſſis luxatio.

Tandem non prætereunda hîc eſt ſummitatis lati ſcapularum oſſis luxatio, de qua Hippocrat. 2. *de artic. text.* 62. hæc habet. *Is autem, quibus ſummus humerus auulſus fuit, os quod auulſum eſt, eminere conſpicitur. Eſt autem os inguli & ſcapulæ nexus. Quippe cum hac in parte diuerſa hominis ab aliorum animalium natura ſit. Medici igitur in hoc vulnere maximè decipi conſueuerunt. Cùm enim os auulſum emineat, ſuper humerale humilis & concaua apparet: vt ab illis quaſi humerus prolapſus ſit, cura adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis ſane non malos,*

qui

qui dum huiuſmodi humores conantur reponere, excidiſſe eos rati, multa damna vexando attulerunt, neque priùs deſtitere, quàm vel ſententiam mutarint, vel repoſuiſſe ſe articulum exiſtimantes, quid facere deberent ampliùs, ignorarint. His curatio ea eſt, qua aliis huiuſmodi, ceratum, plagula, lintea, & deligatio in hunc modum facta. Vrgendum deorſum os eminens eſt, eáque in parte plagulæ quam plurimæ imponendæ, ac deprimendæ quam maximè ſunt, brachiumque ad coſtas in ſuperiorem partem annectendum, atque ita detinendum. Hoc enim nullo modo maximè fit vt accedere ac coire auulſum os poſſit. Sciendum tamen probe eſt, & prædicendum etiam, curata, hæc eſſe, ſi alioqui volueris: propterea quòd nullum neque paruum neque magnum nocumentum ex hoc vulnere humero euenit: ſed locus tantum deformior euadit. Quippe cùm neque hoc os in priſtinam ſedem ſimili modo, vt natura erit, reſtitui queat: ſed neceſſe omnino ſit, vt paulò vel multò turgidius in ſuperiore parte efficiatur; neque aliud aliquid in eundem planè ſtatum redeat, quod communicans cum altero ac cohærens à priſtina cohærentia auulſum fuerit. Paucis diebus dolor in ſummo humero ſedatur, ſi rectè deligetur. Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, *in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radij luxatione.

Cubiti & radij luxatio.

CVm humeri capite inferiore Cubitus & Radius coniunguntur. Cubitus per γιγγλυμον, hoc eſt, eam articulationis ſpeciem, qua oſſa iuncta ſeſe inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorum anterior ſiue minor proceſſum cubiti exteriorem ſuſcipit, poſterior verò ſiue maior poſteriori eiuſdem proceſſui dicatus eſt. Pro radio verò excipiendo, humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentiæ.

Differentiæ.

E quibus facilè colligere licet, Cubitum non ſolùm perfectè & integre luxari, ſed & ſubluxari poſſe: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari poſſe, antrorſum, retrorſum, extrorſum, introrſum. Radius verò, vti interdum cubitum in quamcunque partem luxatum ſequitur, interdum verò in ſuo loco perſiſtit: ita nonnunquam ſolus à cubito, abſque vllâ eius luxatione, recedit.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Vt aliarum partium luxatio à cauſſis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio vt plurimùm ex violenta & ſubita brachij extenſione fit: in poſteriorem, ex violenta brachij inflexione; & ad extra vel intra, ex brachij peruerſione. Subluxationis cauſſæ ſunt humores ad articulum fluentes, qui cauitates tam parti inferiori oſſis humeri, quàm etiam ipſi cubito aut radio inſculptas ſenſim implent, cubitúmque vel radium è ſua ſede protrudunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

In quam partem cubitus luxatus fit, viſu tactúque facilè deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapſus fuerit, brachium eſt extentum, nec curuari poteſt; in parte anteriore tumor inſolitus, in poſteriore verò cauitas inſolita conſpicitur. His contraria contingunt, ſi in poſteriorem partem fuerit luxatus, brachium nimirum curuum eſt, nec vllo modo extendi poteſt, tumor in poſteriore, cauitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partem exteriorem, protuberantiam quoque in exteriore, ſinum verò in interiore parte efformat. Contra verò eminentia iuſto minor in interiore, cauitas inſolita in exteriore parte conſpicitur, ſi in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitum ſequatur, iiſdem ſignis cognoſcitur. Si verò à cubito ſolum extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patefacit, locus cauus eſt, digitóque ſinum inuenire facilè licet.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Cubitus vti ob firmam ac ſtabilem cum humero coarticulationem, ligamentorúmque copiam ac robur, non facilè clabitur: ita prolapſus difficulter reſtituitur.

2. Cubitus luxatus niſi citiſſimè reponatur, non ſolùm varia & periculoſa ſymptomata, dolorem nimirum intenſiſſimum, inflammationem, febrem, conuulſionem, ſed nonnunquam ipſam etiam mortem adferre.

3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maximè periculoſa & dolorifica eſt, quæ in poſteriorem fit partem. Paulus Ægineta *de re medic. lib.* 6. *c.* 155.

4. Cùm os cubiti ab altero oſſe deducitur, non facilè reſtituitur. Neque enim duo oſſa, quæ bina inter ſe coniunguntur, vbi dehiſcunt, facilè in priſtinum locum redeunt, ſed neceſſe eſt, oſſibus ſic diductis partem reddi tumidam, & oſſa citò callo circumdari.

Curatio.

Curatio.

Cubitus in partem anteriorem imperfectè ſiue ſubluxatus, moderatâ extenſione & ſolo cubiti inflexu facillimè reſtituitur. Perfecta verò luxatio difficiliorem habet repoſitionem, maiorémque requirit apparatum. Primo enim extenſio & quidem obliqua, ne altum cubiti ſupercilium humeri caput lædat, à duobus miniſtris quorum alter ſummum humerum ſurſum, alter verò cubitum deorſum, vel ſolis manibus, vel neceſſitate exigente habenis trahat fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandum, ſuper quod poſtea Chirurgus brachium inflectendo, & citiſſimè cubitum ad poſteriora impellendo, eum in ſuum locum reſtituat.

Cubitum in partem poſteriorem luxatum Hippocrates. 3. *de fractur.* nonnunquam ſolâ cubiti extenſione ſubitâ & diutinâ ſe curâſſe affirmat: quæ ſi non ſufficit, conueniente extenſione factâ cubitus ad interiora pellendus eſt.

In partem exteriorem vel interiorem prolapſus cubitus facillimè reponitur, ſi facta extenſione ab ea parte, in quam prolapſus eſt, in contrarium impellatur.

Idem reponendi modus obſeruandus eſt in radij repoſitione, ſi cubitum luxatum fuerit ſecutus. Si verò ab eo ſolùm diſceſſerit, prominentibus palmarum partibus comprimendus, brachiúmque ad naturalem figuram reducendum. Factâ repoſitione, medicamenta conuenientia adhibenda, congruáque deligatio facienda, vt in genere ſuprà *cap.* 1. dictum.

CAPVT VIII.

De manus & digitorum eius luxatione.

Manus & digitorum luxatio.

MAnus nomine hîc brachiale & poſtbrachiale, ſeu carpum & metacarpium intelligimus. Connectitur autem carpus cum cubito & radio per diarthroſin, cùm motus ibi fit manifeſtus; cum metacarpio verò, cùm ibi nullus motus manifeſtus ſit, per ſynarthroſin aut dubiam articulationem. Metacarpium ſeu poſtbrachiale connectitur cum digitorum oſſibus iterum per diarthroſin, quia rotunda quatuor metacarpij oſſium capita ſuperficiem primorum digitorum oſſium leuiter excauatam conſpicuè ſubintrant. Et hoc modo etiam ipſa digitorum oſſa inuicem vniuntur.

Differentiæ.

Differentiæ.

Vnde facilè colligere licet carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, poſteriorem, & ad latera luxari poſſe. Metacarpij oſſa omnia quidem introrſum & extrorſum luxantur, ad latera verò mediorum duorum oſſium prolapſum impediunt duo extrema oſſa, indicem & minimum digitum reſpicientia; quæ duo ſolum in latus ab oſſium vicinia liberum excidere poſſunt. Digitorum oſſa iterum quatuor modis, introrſum nimirum, extrorſum, & ad latera luxantur.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis cauſſa eſt motus violentus aliquis, ictus, caſus, percuſſio, & contorſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia ſunt. Siue enim carpi, ſiue metacarpij, ſiue digitorum oſſa in partem anteriorem luxata fuerint, tumor eo loci in anteriore parte apparet, digitique flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in poſteriore parte conſpicitur, digitíque ob tendinum & neruorum ad ipſos tendentium compreſſionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapſus factus eſt, & depreſſio eius, è qua excidit articulus apparet.

Prognoſticum.

Prognoſticũ.

Luxatio harum partium periculoſa non eſt, cùm facilè reſtitui in ſuum locum poſſint.

Curatio.

Curatio.

Carpi oſſa in quamcunque partem luxata fuerint, etiam abſque omni extenſione in ſuum locum reponi poſſunt, hunc in modum. Ægri manus ſuper tabulam vel menſam, & quidem prona, ſi ad poſteriora, ſupina verò ſi ad anteriora facta fuerit luxatio ponatur. Poſtea Chirurgus vel palmâ, in corporibus ſcilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robuſtioribus, articulum luxatum validiſſimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum oſſibus reponendis ratio obſeruatur; niſi quòd miniſter aliquis alterâ manu digitos, alterâ verò brachium apprehendens leuem faciat extenſionem. Repoſitis oſſibus, medicamenta inflammationem prohibentia,

articulóſque firmantia adhibenda, membrúmque conuenienter deligandum & reponendum eſt.

CAPVT IX.

De femoris luxatione.

Femoris luxatio. FEmoris os omnium in corpore humano maximum & longiſſimum, parte ſuperiore capite ſuo ſat magno, craſſo, & exactè ſemigloboſo, coxendicis ſinui pro excipiendo hoc capite ſat amplo & profundo, non ſolùm exactiſſimè per enarthroſin committitur, ſed firmiſſimo ligamento quoque ex ipſius coxendicis ſinu prognato, & in anguſtum capitis femoris ſinum implantato ipſi validiſſimè vnitur, cum in finem, vt femur eò faciliùs & expeditiùs flecti, extendi, in latera moueri, & circumverti, nec facilè prolabi poſſit.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Femoris luxationis perfectæ cauſſæ ſunt eædem, quæ luxationis humeri, nimirum externæ & violentæ, caſſus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extenſio ac diſtorſio. Imperfectæ verò luxationis cauſſæ ſunt humores ad articulum hunc affluentes, eundémque ſenſim è ſua ſede protrudentes.

Differentiæ.

Differentiæ. Excidit autem hic articulus in quatuor partes anteriorem, poſteriorem, ſed rariùs cùm acetabuli ſupercilium hac in parte altius ſit, in partem exteriorem & interiorem ſæpiſſimè, cùm eo loci ſupercilium humilius ſit. Nonnunquam & femur ſubluxationem admittit, à cauſſa interna; vndè cùm P. Ægineta, *lib. 6. de re med. c. 118.* ſcribit, coxæ articulationem tantum luxationem, non ſubluxationem pati, id de ea ſolùm quæ à cauſſa externa & violenta eſt, intelligendum. Videmus enim non rarò ab affluxu humorum nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt oſſis femoris caput in acetabulo firmiter continere non poſſint; vnde ſubluxatio quædam ſequitur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet; cùm caput femoris ad pubem incumbat: nates contrà propter muſculos cum femora ad pubem contractos rugoſæ videntur; vrina, ob veſicæ à femoris capite compreſſionem ſupprimitur, crus externum nec curuari nec ad inguina adduci poteſt; cùm in ipſo flexu ſit femoris caput. Laborat etiam homo, ſi poplitem flectere cogatur, propter muſculum priorem, qui oritur ab oſſe quod ad ilia pertinet. Ille enim comprimitur, tenſúſque attollitur à femoris capite, cúmque extendi ampliùs non poſſit, renititur. Aliàs quoad calcem, & vniuerſum crus, ſani longitudinem æquat. Nam femur è ſuo cauo recedens, in priorem partem & paulò inferiùs venit, quo fit, vt læſum crus ſani longitudinem æquet, id quod præſertim ipſis accidit ad calcem; digiti pedis non facilè extendi, nec ad terram conuerti poſſunt, vnde in inceſſu æger calci ſolùm inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robuſtâ articulus in hanc partem elapſus non reſtituitur: hi cùm dolor deſinit, & articulus aſſueſcit eo in loco contineri, in quem procidit, recti protinus ingredi poſſunt ſine baculo, ac rectè ex toto. Propter inguinis enim inflexibilitatem crure toto ingreſſu magis recto vtuntur, quàm cùm ſanum erat. Nonnunquam etiam pedem per terram trahunt, cùm ſuperiores commiſſuras, quæ ad inguen, & quæ ad poplitem ſunt, non facilè flectant, quanquam pede toto inambulant. Quibus verò tenerâ ætate articulus elapſus minimè reſtituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minimum autem femur imminuitur; minuitur tamen caro vbique, præſertim à poſteriore parte.

In partem poſteriorem. In partem poſteriorem ſi os femoris luxetur, dictis contraria ſigna adſunt, caput nimirum femoris in nates prolapſum, à tumore circa illas partes viſu tactúque deprehenditur, inguina contrà laxiora apparent. Crus affectum, ob muſculorum caput femoris ambientium compreſſionem & tenſionem extendi non poteſt, ſanóque breuius redditur: calx terram non attingit, vnde etiam ægri nec ſtare nec progredi poſſunt, ſed præcipites retrorſum prolabuntur, eò quod corpus in illam partem prolabitur, femoriſque caput extra proprium locum conſtitutum, corpori fulciendo è directo oppoſitum non ſit. Curuare tamen homo crus poteſt, ſi dolore non prohibeatur. Cùm enim femoris caput vi cùm tota ceruice in magnum muſculum natium, qui articulationem hanc extendit, expellatur, hic muſculus prolapſum femoris caput admittens, omnium maximè torquetur, cùm ſub ipſo prematur diſtendatúrque. Quare neceſſe eſt inflammatione ipſum prehendi. Procedente autem tempore, cùm muſculus hic ab inflammatione ſoluatur, contrahátque humorem quendam glutinoſum, pars eius, quæ articulum contingit, occalleſcit, & poples citra dolorem inflectitur. Inſuper capite femoris in poſteriorem partem luxato, crus & pes moderatè recta apparent, & neque hac, neque illac multum inclinant.

Cæterùm cùm ætate iam adultâ os femoris prolapſum reſtitutum non fuerit, vbi dolor ceſſauit, & articulus volui in carne conſueuit, ambulare quidem poteſt homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idque duplici de cauſſa, quia & crus multò breuius redditur, & multum calx abeſt vt terram contingat. Nam ſi vel maximè teuret eo pede ſuſtineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem poſteriorem. Si verò ætate tenerâ articulus hoc modo luxatus repoſitus non fuerit, femoris os breue efficitur, vitiatúrque crus vniuerſum, & minùs augetur, ac gracilius redditur, cùm nulli vſui ſit.

In exteriorem. Si femur in partem exteriorem luxatum ſit, id his ſignis cognoſcitur. Inter anum & ſcrotum cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam conſpicitur. Crus, eo quod femoris caput in locum altiorem exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò ſpectat. Calx terram non attingit, vnde cùm incedere vult æger, extremis ſolùm digitis innititur.

Et ſi adultis iam hic articulus non reſtituatur, ſed caro, in quam articulus excidit occalleſcat dolórque propterea ceſſet, ingredi abſque baculo poſſunt, ideóque cùm crure vtantur, hic caro minùs offenditur. Quibus autem tenerâ ætate hoc infortunium accidit, diligentem curam poſtulant. Nam ſi negligantur crus vniuerſum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in ſano.

In interiorem. Tandem femoris in interiorê partem luxatio hoc modo cognoſcitur: Crus longius eſt, ſi cum altero conferatur; idque duplici de cauſſa. Oſſi enim quod è coxa ſurſum procedit, ad pectinem femoris caput inhæret, ceruixque articuli cauo ſuſtinetur. Ruſus ab exteriore parte clunis cauus apparet, vtpote quòd femoris caput in interiorem partem exciderit. Extrà rurſus femor iuxta genu ſpectare cogitur in partem exteriorem: ſimiliter crus & pes, cùm in omnibus luxatis oſſibus altera extremitas ſemper in contrariam partem ſpectet, atque ea quæ prolapſa eſt.

Quibus hoc modo prolapſus eſt articulus, neque repoſitus, dum ingrediuntur, crus in exteriorem partem circumagunt. Cùm enim vitiatum crus longius reddatur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recuſent, ſupereſt, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, 3. *de artic.* à *t.* 68. vſque ad *t.* 105. quæ omnia huc tranſcribere breuitatis ſtudio nolo.

Prognoſtica

Prognoſtica. 1. Magnum femoris periculum eſt, ne vel difficulter reponatur, vel repoſitum rurſus excidat. Celſus, *lib. 8. cap. 20.*

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua ſinus humoribus eſt oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cauo collectam præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur ſuâ ſede moueri; vel ſi idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in ſua ſede non poſſit continere, etſi os repoſitum fuerit: tamen in loco ſuo non manet, ſed rurſus excidit, ſi minirum humor remaneat. Si verò humor exuccetur, articulus in ſua ſede remanere poteſt. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 60. *Quibus diuturno dolore iſchiadico vexatis femoris caput coxá excidit, iis femur contabeſcit, & claudicant, niſi vrantur.*

4. Idem fit, ſi ligamentum iſtud abrumpatur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes ſenſim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ conſtringuntur, & comprimuntur, vt ſanguini ac ſpiritibus liber ad partes illas tranſitus non pateat, & quia pars debito modo non mouetur, calor marceſcit, vnde nutritio partis non rectè perficitur, & os femoris pro reliquorum oſſium proportione non augetur.

Curatio.

Curatio. Cùm eodem ferè modo, quo humerus cum ſcapula, etiam femur cum oſſe coccygis iungatur, idem etiam ferè in vtriſque eſt reponendi modus. Æger, ſubiecto puluinari vel culcitra, in ſcamno aut menſa collocandus, pronus quidem, ſi extrorſum aut retrorſum luxatio facta ſit, ſupinus, ſi introrſum, & in latus, ſi antrorſum. Fitque illa repoſitio interdum ſolis manibus abſque vlla extẽſione, vt vel primò femoris caput circa illa tamdiu circumrotetur, donec in ſuum acetabulum perueniat: (qui modus tamen ita tutus non eſt) vel ſecundò, in luxatione ſcilicet in partem interiorem facta, crus citiſſimè & validiſſimè ad inguina flectatur, atque hac ratione prolapſum femoris caput extrorſum in ſuum locum pellatur. Si verò hiſce modis nihil proficiatur, æger ſemper ita collocandus eſt, vt pars, in quam prolapſum eſt femoris caput, ſit ſuperior; ea verò à qua receſſit, ſit inferior; poſtea conueniens fieri debet extenſio: tandem verò ſemper viâ prolapſui contrariâ in ſuum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extenſio, vel manibus in corporibus ſcilicet mollibus luxatione recenti, vel etiam habenis, laqueis, ac ſimilibus, in corporibus ſcilicet robuſtis, & luxatione antiqua facienda, ex iis, quæ *part. præced. c.* 33. *de femoris fractura.* dicta ſunt, ſatis patet. Et quidem extenſio quatuor luxati femoris ſpeciebus communis eſſe poteſt; at capitis femoris in ſuum locum impellendi & reſtituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varie-

tate.

tare. Nam quod introrſum excidit, extrorſum compellendum: quod extrorſum, introrſum; & ſic de reliquis. Vbi os repoſitum fuerit, quod ex libero & ſine dolore cruris motu cognoſcitur, medicamenta, de quibus ſuprà, *cap.* 1. in genere dictum, articulo imponenda, & faſciis articulus in ſuo loco continendus. Straminei etiam toruli, vt in tractu s, adhibendi, & vtrumque femur colligandum, vt luxatum membrum in ſuo loco contineatur. Atque hic apparatus ante quartum diem non ſoluendus. Et æger ſatis diu in lecto ſe contineat, nec deambulet, ne intempeſtiuâ deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, *lib.* 6. *c.* 119. Ambroſ. Paræum, *lib.* 15. *a cap.* 39. *ad c.* 48.

C A P V T X.

De Luxatione Patellæ.

FEmur parte ſuâ inferiore duo inſignia capita in poſteriorem partem vergentia obtinet, quibus in duos tibiæ ſinus ſuperficiales tantùm miniméque profundos, ac læui cartilagine incruſtatos inſeritur. Habet præterea etiam parte poſteriore ſinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos ſinus eminens inſeritur. Ne verò ob laxiorē hanc, quæ fit per γίγγλυμον, articulationem, genu frequentibus luxationibus obnoxium ſit, femoris & tibiæ oſſi anterius patella præpoſita eſt, iiſque beneficio craſſiorum tendinum muſculorum tibiam extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ oſſi ab externo latere fibula adſtat; quæ parte ſuperna in latere interno ſinum habet cartilagine tectum, à quo capitulum laterale, quod ſub ſuperiore tibiæ appendice ſubſiſtit, excipitur: parte internâ verò acuto ſuo angulo in ſinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inſeritur, malleolúmque externum conſtituit. Cùm ergo plures hic articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere poſſunt.

Patella luxatio. Et primò quidem patella, cùm à lateribus nullum habeat obſtaculum diſlocationem eius impediens, in partem ſuperiorem, interiorem, exteriorem, & interiorem facillimè luxari poteſt: in poſteriorem verò nunquam; cùm tibiæ & femoris oſſa, quæ ipſa tegit, obſtent.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſæ huius luxationis ſunt caſus ab alto, ſaltus, percuſſio, indecénſque tibiæ diſtenſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Patellæ luxatio facilè viſu & tactu cognoſcitur, crúſque rectè flecti & moueri non poteſt.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Cùm laxior ſit hæc articulatio, patella facilè ſedi ſuæ reſtitui poteſt.

Curatio.

Curatio. Vt patella in ſuam ſedem reponatur, æger ſimiliter in planitie erectus ſtet: Chirurgus verò manibus patellam à parte, in quam prolapſa eſt, in eam, è qua excidit, compellat. Vbi ſuo loco reſtituta eſt patella, medicamenta idonea imponenda, & ſplenis poplitis cauitas explenda, ne crus flecti poſſit. Mox canalis, præſertim à latere, in quod exciderat, ad ipſius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non poſſit. Vbi periculum ampliùs non eſt, ne patella iterum excidat, æger ſenſim genu rurſum flectere aſſueſcat.

C A P V T XI.

De Luxato genu.

Genu luxatum. GEnu non ſolùm ſubluxari, ſed & perfectam luxationem pati poteſt: & quidem frequenter in partem interiorem & exteriorem; rarò in poſteriorem; rariſſimè verò in anteriorem, & non niſi à cauſſa violentiſſima, cùm patella oppoſita id prohibeat, prolabitur.

Cauſſæ.

Cauſſa. Accidit hæc luxatio etiam à percuſſione, caſu, ſaltu, curſu vehementiore, & indecente tibiæ extenſione, vel contractione & diſtorſione.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. In quam partem genu luxatum ſit, facilè cognoſcitur, ſiquidem in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quo diſceſſit, viſu tactúque deprehenditur: ſitura deprauatur, crus eſt extenſum, nec flecti poteſt, vnde motus neceſſariò deprauatur, vel omnino perit.

Prognoſtica.

1. Genu ſi cùm cubito conferatur, articulus qui in genu eſt, ob eius iuncturæ modum ſæpius excidit, & faciliùs reponitur. Oſſium enim quibus vterque articulus continetur, ſtructura arctior eſt in cubito, laxior in genu. Præterea multi proceſſus, multique ſinus inter ſe commiſſi, vndique cubiti commiſſuram adſtringunt: at, in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ ſinus coniiciuntur. *Prognoſtica.*

2. Eadem de cauſſa luxatio genu minùs periculoſa eſt, nec inflammatio facilè accidit. Nam cùm inflammatio oriatur ob vim, quâ oſſa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & ſine vi magna excidere & reponi poteſt, inflammationis periculum non eſt.

Curatio.

Genu in partem interiorem & exteriorem luxatum mediocri extenſione, vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habenis, in luxatione non ita recenti, & corporibus robuſtioribus, factâ, oſſiúmque in contrariam, è qua exciderunt, partem, manu factâ impulſione, non ita difficulter reſtituitur. *Curatio.*

Retrorſum verò facta luxatio commodè reſtituitur, ſi æger reſupinus in ſcamno collocetur, & miniſter aliquis glomum linteum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, óſque prolapſum anteriora verſus fortiter impellat. Chirurgus verò eius ægrum ambabus manibus apprehendat, ſubitóque ita inflectat & curuet vt calx nates contingat.

Genu ſubluxatum nullâ, vel exiguâ factâ extenſione, & in contrariam partem impulſione, in ſuum locum reponitur.

Vbi repoſitum eſt os, quod ex cruris libera extenſione & cum altero genu comparatione cognoſcitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio inſtituenda, ægérque ab inceſſu abſtinebit, donec à noua luxatione metus nullus ampliùs ſit.

C A P V T XII.

De Fibulæ diſtractione.

FIbula tibiæ adhæret, & vt *capite præced.* dictum, ſuprà ad genu, infra ad aſtragalum. Diſtrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in vtrumque latus. *Fibulæ diſtractio.*

Cauſſæ.

Fit autem hæc diuulſio ex iis cauſſis, à quibus genu luxari diximus; inprimis cùm inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, ſed introrſum vel extrorſum nutans diſtorquetur. Idem ex caſu ab alto vel percuſſione fieri poteſt. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

Tumor in parte, in quam fibula diuulſa eſt, apparet, & viſu & tactu deprehenditur, motúſque læditur. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſticum. *Prognoſticū.*

Repoſitio fibulæ facilis eſt.

Curatio.

Chirurgi enim manibus in ſuam ſedem facilè cogi & deduci poteſt, eam in partem prolapſui contrariam adigendo. Poſtea deligatio conueniens, appoſitis ei parti, in quam fibula prolapſa eſt, plagulis, inſtituenda; & quies aliquot ſeptimanarum ægro imperanda, donec ligamenta iterum confirmentur. *Curatio.*

C A P V T XIII.

De pedis, & eius oſſium ac digitorum luxatione.

PEdis nomine omnem illam corporis humani partem ab inferiore tibiæ parte ad extremos vſque pedis digitos porrectam intelligimus, quæ varia, variis modis inuicem coarticulata, ligamentíſque membranoſis, connexa, continet oſſa, talum nimirum, calcem, os nauiculare, tarſum, metatarſum, & digitorum oſſa. De quorum omnium luxationibus iam dicendum eſſet. Verùm quia tarſi, metatarſi, & digitorum pedis oſſa hîc eodem ferè modo, quo carpi, metacarpii, & digitorum manus oſſa inter ſe inuicem vniuntur; iiſdem quoque luxationibus ſubiecta ſunt, eaſdem cauſas habent, iiſdem ſignis

dignoſcuntur, & eodem modo reponuntur; os vero nauiculare eadem, quæ tarſi oſſa, pati poteſt, operæ pretium non eſt, multa de his addere, ſed ea, quæ de manus oſſibus dicta ſunt, his etiam applicari poſſunt. *Tali, & calcis luxatio.* Quædam ſaltem de tali & calcis luxatione, cum his oſſibus nulla in manu reſpondeant, addere libet.

Differentiæ.

Differentiæ. Talus, vulgò aſtragalus dictus, cum tibia & fibula per γίγγλυμον iunctus, perfectè & imperfectè in omnem partem, exteriorem nimirum, interiorem, anteriorem, & poſteriorem luxari poteſt.

Calx verò, ſiue calcaneus, talo ſubſtratus, frequenter quidem anteriùs & poſteriùs, raro verò ad latera promouetur.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Luxatio harum partium fit à violento caſu, ictu, aut alia inconueniente pedis diſtorſione. In ſpecie verò calx luxatur, & ab aſtragalo diuellitur, ſi quis ex alto deſiliens grauiter in calcem labatur & impingat, vel inter ſaltandum calci vehementer inſiſtat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Talus ſi in partem exteriorem prolapſus ſit, ima pars pedis in interiorem conuertitur, ſi in interiorem, contraria ſigna adſunt. Si luxatus ſit in partem anteriorem, ſatus tendo calci ſubtenſus durus eſt & internus, péſque minor fit, & breuior; in poſteriorem contrà calx ferè conditur, planta maior, péſque longior euadere videtur.

Calcis luxatio ex tumore, figura partis deprauata, actionéque læſa facile cognoſcitur.

Prognoſtica.

1. Talus ſicuti facilè luxatur, ſic facilè etiam reponitur; ſed ob multitudinem oſſium iuncturas componentium, difficulter confirmatur. *Prognoſtica.*

2. Calcis luxatio maximè periculoſa eſt, ſiquidem venæ, arteriæ & nerui grandiores, quos excipit, necnon tendo, qui ei annectitur, facile in conſenſum trahuntur, vnde deliria, tremor, conuulſio, febres, & alia quam plurima mala excitari poſſunt.

Curatio.

Tali repoſitionem commoda præcedat extenſio, ſiue illa fiat manibus miniſtrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiam apprehendat; ſiue habenis vel aliis machinamentis deorſum trahentibus. *Curatio.* Poſtea Chirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientémque deligationem inſtituat. Æger in hac luxatione diutius in lecto detinendus, vt muſculi diſtenti ligamentáque laxiora redditа, iuſtum robur acquirant, totique corpori ferendo paria eſſe poſſint: id quod ante diem quadrageſimum vix contingit.

Calcaneus etiam leui extenſione facta in priſtinum locum reponitur: repoſitus ita vinciendus, vt humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur, tamdiu etiam in quiete detinendus æger, donec articulus hic reſtitutus probe confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, *in libris de articulis & fracturis*, & Galenum, *in comment.* Oribaſium *de machinamentis*, Celſum, *lib. 8. cap. 11. vſque ad finem libri.* Gabrielem Fallopium, *tract. de luxationib.* Ambr. Paræum, *lib. 15.* & alios.

Concluſio.

DE Libro iſto, quem nunc accipis, *Lector Beneuole*, abſoluendo ferè omnem cogitationem depoſueram. Etſi enim ſuperiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera eſt, non ingratos fuiſſe ſciam: reperti tamen etiam ſunt, quorum calumnias & obtrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones; veritatis inueſtigandæ ſtudio, liberè propoſui, Nouator & Paradoxologus ipſis habeor. Si veterum ſententias recenſeo, & explico, ex aliis mea tranſcripſiſſe dicor. Vicerunt tamen amicorum ſeu preces, ſeu monita, vt laborem hunc in manus reſumerem, & criminationes iſtas flocciponderem. Cùm enim infelicius nihil ſit iis ingeniis, vt rectè I. Cæſ. Scaliger, *Exercit. 306.* cenſet, quæ mordicùs ſentiunt, Maiores noſtros nihil ignoraſſe, mancipium alienarum opinionum nunquam eſſe volui. Contrà nec me puduit, ab aliis diſcere, & quædam ex iis in mea ſcripta transferre: quod omnibus ſeculis ab omnibus Viris doctis factitatum video, neminémque adhuc inuentum exiſtimo, qui omnia, quæ in publicum edidit, in ſuo cerebro nata eſſe gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eáque à veritate non aliena, quæ in aliorum ſcriptis forſan non ita ſunt obuia. Verùm omnibus placere impoſſibile, & vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Epidorpid. lib. 3.* ait:

Qui ſeuit, ab alto pluuiam ſatis precatur:
At iter faciens imbribus imprecatur atris.
Non ſæpe Deus placet; & tu placere credis?

Ideóque inuidorum obtrectationibus nihil motus, & Librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac ſextum iam in manus ſumam, & in eo, quouſque Deo Opt. Max. placuerit, progrediar. In quo ipſo etiam etſi non pauca, quæ obtrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia eſſe poterunt, dicenda erunt: proferam tamen ea liberè, & veritatis patrocinium nec hîc deſeram, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad ſerram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, ſed poſteritati, quæ ſine affectu iudicabit, iudicium omne relinquam.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA,
DOMINE IESV.

DANIELIS

DANIELIS

SENNERTI,

DE ARTHRITIDE, TRACTATVS.

VNA CVM ADIECTA AD CALCEM TRAGÓPODAGRA LVCIANI.

Generoſis, Strenuis, Magnificis, Nobiliſſ. Q. Viris,

DN. IOACHIMO A LOSS,

IN PILNIZ, GRAVPA,

SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæſar. Maieſt. à Conſiliis; Sacr. Rom. Imper. Theſaurario, ac Sereniſsimi Electoris Saxon. Conſilij intimi Præſidi,

DN. GEORGIO A VVERTHERN,
In Beichlingen, VViehe, Frohndorff, & Brucke, Cæſar. Majeſt. & Sacr. Rom. Imp. Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis ſupremi Iudicij, quod Lipſiæ eſt, Præſidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO
à MILTIZ, in Steinberg, Borſten-Otten & Burkerſdorff,

NECNON

Magnifico, Nobili & Ampliſſimo Viro,

DN. IOANNI TIMÆO I. V. D.
& Comiti Palatino Cæſareo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ CONSILIARIIS INTIMIS,

PATRONIS ET FAVTORIBVS SVIS HONORANDIS,

HVNCCE

DE ARTHRITIDE TRACTATVM,

OBSERVANTIÆ ERGO

D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

TRACTATVS DE ARTHRITIDE.

CAPVT PRIMVM,

De Natura Arthritidis.

Nomen.

ARTHRITIS, Græcis ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, id eſt, *articulo*, dicta, Latinis morbus ſeu dolor articularis, à loco affecto nomen accepit. Barbari, quos ita vocant, *Guttam* appellant, quòd à fluxu quaſi guttatim facto excitetur hoc malum. Et ſunt ex recentioribus etiam, qui eos ſequuntur, imò hanc appellationem omnibus præferunt, ſed minus rectè, vt infrà, *quaſt. prima*, dicetur.

Ἄρθρον quid?

Etſi verò ἄρθρον, vt ab Autore *Definit. medicar.* & *Iſagoges* definitur, ſit συμβολὴ vel σύνθεσις, compages & cōpoſitio oſſium ad motum comparata: tamen hîc per articulum non accipitur ipſa oſſium compages, ac σύνθεσις & vnio, vel extremitates oſſium, quæ coniunguntur, vel ſpatium inter oſſa, quæ articulo coniunguntur: ſed partes, quæ ipſum articulum coniungunt & ambiunt, præcipuè ſenſu præditæ, nimirum membranæ, ligamenta membranoſa, & extremitates muſculorum; partibúſque his inſerti nerui.

Arthritidis differentia pro varietate articulorum.

Cùm verò articuli ſint varij, ab eorum differentia, & varietate partium, affectarum, Arthritis quoque varia nomina accepit, & ſi pedes afficiantur, dicitur Podagra, ſi manus, Chiragra; ſi coxendix, Iſchias; ſi genu, Gonagra: vocabulis hiſce pleriſque à loco affecto, & ἄγρα, quod *capturam* ſignificat deductis, vt Podagra nihil aliud ſit, quàm pedum, Chiragra verò manuum captura; cùm hæc membra morbo hoc quaſi capta, & irretita detineantur: vnde etiam à Luciano, *in Tragopodagra*, ſic loquens Podagra introducitur:

——παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
ποδάγρα καλοῦμαι, γιγνομένη ποδῶν ἄγρα:
——*à pleriſque autem hominum*
Podagra vocor, exiſtens pedum captura.

In cæteris verò articulis ſpeciale nomen non habet, ſed communi generis nomine Arthritis appellatur; ſicut & in genere Arthritis dicitur, cùm plures articulos ſimul dolor occupat. Plura quidem talia vocabula finxerunt quidam, & inter eos Ambroſius Paræus, *de arthrit. cap.* 1. & ſi malum in maxillæ articulo fuerit, Siagonagram; ſi in ceruice, Trachelagram; ſi in ſpina dorſi, Rachiſagram; ſi in humero Omagram, ſi in cubito, Pechyagram nominant. Verùm vocabula iſta apud Græcos non occurrunt, nec vſu trita ſunt; licèt ipſi pluribus in partibus arthritidem generari poſſe paſſim doceant.

Mentagra. quid?

Occurrit etiam apud Plinium, *lib.* 27. *c.* 1. vocabulum Mentagræ, ioculari, vt Plinius ait, primùm laſciuiâ inuentum (eſt enim vitioſa vocabuli compoſitio ex Latina & Græca voce, & aliena à conſuetudine eruditorum) mox tamen vſurpatum: verùm affectus iſte ad Arthritidem non pertinet, ſed fuit faciei quædam fœditas, & praua ſcabies ad lichenes pertinens.

Græca vocabula & Latini retinuerunt, cùm ab iis & morbum acceperint. De quo Plinius, *lib.* 26. *c.* 10. *Podagra*, inquit, *morbus rarior ſolebat eſſe non ſolum patrum auorúmque memoriâ, verum etiam noſtrâ, peregrinus & ipſe. Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus, Latinum nomen inueniſſet.*

Notandum tamen hîc etiamſi Podagræ vocabulum propriè de pedum dolore accipitur: tamen interdum, vt etiam Crato, *conſil.* 253. confitetur, ab vno membro deſumptâ appellatione pro omni arthritide podagra accipitur; cùm fieri ſoleat, vt pedes ferè primò & frequentiùs hoc morbo corripiantur, & rarò cùm alij articuli afficiuntur, immunes ſint. Hinc quoque Dialogum ſuum, qui eſt de Arthritide, Lucianus, *Tragopodagram* inſcripſit. Ita qui de laude Podagræ ſcripſerunt, Cardanus, & alij, omnes de Arthritide in genere egiſſe videntur; imò Medici quidam, qui propriè de arthritide agunt, tractatus ſuos de podagra inſcripſerunt.

Arthritis quem locum frequentiùs inuadat?

Frequentiùs nimirum pedes hic dolor & quidem maximè ac primùm plerumque pollicem pedis inuadit. Natura enim, quantum poteſt, humores vitioſos ad extremas & remotas partes depellere ſolet; ſúntque pedes etiam à caloris fonte remotiores, & magis in motu, quo humores ad eos trahuntur. Vnde etiam Galenus. 6. *aphor.* 28. ſcribit eos, qui arthritide, id eſt, omnium articulorum doloribus corripiûtur, primò fieri Podagricos. Vt plurimum verò hoc accidit non verò ſemper. In quibuſdam enim arthritis incipit in manu, quibuſdam in genu, quibuſdam in aliis articulis. Et quamuis primò pedes prehendit: tamen poſtea etiam plerumque in brachiis digitorum articulos, vel loca circa carpum & metacarpium occupat, vt & cubiti articulos inuadit, aliquando & ceruicem & maxillæ articulum. Et quidem malum hoc initio plerumque vnum articulum, vel in pede, quod frequentiùs accidit, vel alibi occupat; poſtea verò crebro morbi inſultu viſceribus debilitatis ac calore natiuo labefactato, & materiâ indies magis cumulatâ, plures articulos inuadit, & res eò ſæpe redit, vt vix vllus ſit articulus, & oſſium compages in toto corpore, quæ à malo hoc libera ſit: & vt Lucianus *in Tragopodagra* ſcribit:

Malum hoc τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις.
Afflictum & miſerum corpus,
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas, excruciat.

Imò ſæpe res eò redit, vt humor ille vitioſus non ſolùm in articulos omnes, ſed & alias partes ſentientes effundatur, ſicut nonnullis in dentes effuſum, ibi dolorem, aliis ad pectus, ſpuriam ibi pleuritidem excitâſſe, obſeruatum.

Solet verò malum hoc non continuum eſſe, ſed per interualla & periodos affligere, dum materia cumulata per certa interualla ad articulos detruditur, quæ quidem initio ſunt longiora, ita vt ſæpe ægri per menſes ſex, ſæpe etiam integrum annum ab Arthritide ſint liberi, poſtea viſceribus & calore debilitato, & humoribus vitioſis pluribus cumulatis, per breuiora interualla malum redit, interdum poſt menſes tres, interdum ſingulis menſibus, imò nonnullos lecto perpetuò affigere ſolet.

Arthritidis periodus.

Eſt nimirum Arthritis in genere definita, *dolor partium circa articulos, à defluxu humoris ſeroſi & acris è venis & arteriis in eas effuſi excitatus*, ſeu, ſi alio modo cùm tumor iam concurrit, definire libeat, *tumor circa articulos, ex defluxu humoris ſeroſi, & acris per venas & arterias eò facto ortus, & propter tenſionem membranarum circa articulos, & acrimoniam humorum eos vellicantem, dolorem & motum impeditum coniunctum habens.*

Arthritidis definitio.

Et quia ea huius morbi natura eſt, vt vbi ſemel hominem infeſtauit, vix vnquã ita corpori bene proſpici poſſit, quin leui de cauſſa, datâque occaſione reuertatur, & quidem per periodos, nunc annuas, nunc ſemeſtres, nunc menſtruas recurrat: doctiſſimi Medici non pauci in definitione etiam addunt, quòd ſit dolor vel tumor per certa interualla recurrẽs. Quod ſi quis ideò omittendum cenſet, quòd is qui primùm arthritide laborat, & ita paroxyſmos plures per interualla recurrentes non paſſus eſt, reuerâ arthritide laboret; is tamen hoc negare non poteſt, quòd ea eſt huius morbi natura, vt in primo etiam paroxyſmo per interualla recurrere aptus natus ſit; ſicut qui Tertianâ vel Quartanâ febre primùm corripitur, reuera Tertianâ vel Quartanâ laborare dicitur, etſi plures paroxyſmos tertiâ vel quartâ die recurrentes non expertus ſit.

An per interualla recurrere arthritidis proprium ſit?

Franciſcus India equidem eos reprehendit, qui per dolorem Arthritidem definiunt, vtpote qui morbum negligentes per ſymptomata hoc malum definiant. Verùm nouum non eſt, affectus, in quibus ſymptoma & morbus concurrunt, per ſymptomata, vt magis vrgentia, ægris moleſta & manifeſta, definire. Ità phrenitis per delirium pleuritis per dolorem definitur, etſi vtrobique morbus, inflammatio ſcil. adſit. Ideóque præſtantiſſimi quique Medici, antiqui & recentiores, ſuos de hoc affectu tractatus, de articulorum dolore inſcripſerunt. Neque etiam hîc ita commodè per tumorem arthritis ſemper definiri poteſt, cùm ſæpe nullus tumor euidens in partibus externis appareat, & tamen tùm dolor ſit vehementior, quàm vbi pars intumuit. Ipſe verò India valde errat, dum malum hoc per defluxum definit: Neque etiam arthritis defluxus eſt, ſed ex defluxu generatur.

Porrò quanquam arthritis omnis, quæ circa articulos accidit, dolor appellari poſſet, atque hoc modo etiam dolori, qui in luxatione, contuſione, ictu, vulnere, qui in lue venerea eſt, qui virginibus, dum menſtrua erumpunt, aut grauidis partui vicinis in coxa accidunt, & omnibus omnino doloribus, qui circa articulos contingunt, hoc nomen attribui poſſet: tamen non tam latè hîc vocabulum arthritidis accipimus, ſed

An omnis articulorum dolor arthritis dici debeat.

κατ'

κατ' ἐξοχὴν peculiarem doloris ſpeciem, quam Germani *das Zipperlein* appellant, ex humoris ſubito in articulos influxu, & quidem in penitiores articuli partes ſeſe inſinuante, ortam, & per interualla recurrentem hoc nomine accipimus.

Arthritidis ſubiectum.

Subiectum Arthritidis, ſi per dolorem definiatur, ſunt tantùm partes membranoſæ, ac ſenſu prædıtæ circa articulos. Cùm enim membrana adæquatum tactus ſubiectum ſit, etiam hic partes, quæ dolore corripiuntur, quatenus membranoſæ ſunt eũ patiuntur: à quibus nec ligamenta membranoſa excludimus.

An omnia ligamenta ſenſu careãt.

Nam licèt Galenus ligamenta omnia ſenſu carere doceat: tamen membranoſis ligamentis ſenſus denegandus non eſt, quæ puncta ſentire, experientia docet, ipſáque arthritis euincit. Neque ratio quæ affertur, quòd ſcilicet perpetuo dolori & nunquam ceſſantibus cruciatibus obnoxius futurus ſit homo, ſi ligamenta ſentientia oſſibus allidérentur, magni momenti eſt. Etenim natura ita partes illas muniuit, & optimè conſtituit, vt nihil tale accidat. Hinc manibus quotidie apprehendimus, pedibus ambulamus, in quibus tendines, nerui & membranæ ſunt plurimæ, & tamen dolorem nullum percipimus. Si verò per tumorem definiatur, omnes partes articulum coniungentes, eúmque ambientes ſubiectum Arthritidis dici poſſunt. Quod autem circa articulos dolores hi magis, quàm alibi excitantur, cauſſa eſt, quòd venæ, & arteriæ quæ finibus ſuis humores illos acres, quos natura expellere conatur, quíque in medio venarum & arteriarum ductu effluere non poſſunt, effundunt in hæc loca, in quibus membranarum & neruorum eſt concurſus, & quòd humores ad articulorum ſedem peruenientes in anguſtioribus hiſce locis, vbi omnes, quæ eò deſinunt, partes ſibi mutuò connectuntur & implicantur, hærent, cùm alibi liberè magis moueri & vagari poſſint.

Equidem & in alias partes iſte humor quandoque diffunditur, ſcribitque Autor innominatus *libelli de Podagra, ſcriptis Medicorum Principum additi*, §. 8. non ſolùm manus, pedes & articulos omnes huiuſmodi fluxiones infeſtare, verùm etiam in ipſum caput, in ipſum iecur, in ipſum quandoque cor facere impreſſionem Hieronymus Capiuaccius etiam *in conſil. à Scholtzio collectis, conſilio* 226. facit mentionem prodagrici doloris in latere, ob quem æger diu in tergum decumbere coactus eſt, nec latera mouere potuit. Et retulit mihi vir Nobilis, virum quendam podagrâ afflictum etiam grauiſſimos in membro virili dolores percepiſſe; & Nobilis fœmina narrauit, cognatæ ſuæ arthritide laboranti etiam margam (ita appellabat, nec incommodè) in fronte erupiſſe, vt inſtar arenæ & granorum ſalis abſtergi poſſet. Verùm cauſſa equidem arthritidem pariẽs, ſi copioſa ſit, etiam in alias partes, præter articulos, diffundi poteſt, alibi tamẽ, quàm in articulis arthritidẽ non parit.

Cur arthritici rarò conuulſionem patiantur? Sententia Eraſti.

Quæri autem hoc loco non ſine cauſſa poteſt, qui fiat, quòd arthritici rariſſimè conuulſionem patiantur, ſed ſaltem dolorẽ, cùm tamen neruoſæ partes hîc afficiantur, & quidem ab humore acri vellicẽtur, vt meritò conuulſio excitanda videatur. Thomas Eraſtus, *diſput. 4. contra Paracelſ.* cauſſam eſſe putat, quòd humor neruis circumfuſus aqueus ſit & pituitoſus, eóſque propterea magis laxet, quàm tendat; atque hæc ſi non ſit cauſſa, quæ ſit, ſe neſcire ingenuè fatetur. Verũ hæc cauſſa vera cauſſa omnino non eſt, neque humor arthritidem excitãs ſimpliciter aqueus & pituitoſus eſt, qui potiùs laxet, quàm tendat partes; vt poſtea probabitur, & vel ex dolore patet, qui acerbiſſimus eſt.

Autoris.

Ideóque cauſſam huius rei eſſe puto in loco affecto quòd ſcilicet non ipſi nerui, quatenus partibus motui dicatis muſculis putà, inſeruntur, motuíque inſeruiunt, afficiuntur, ſed membranæ & ligamenta membranoſa potiùs, quæ partes motui dicatæ non ſunt, ac propterea licèt grauiſſimos dolores patiantur, nullum tamen motum conuulſiuum excitant, niſi forſan cerebro in conſenſum tracto, ſicut hoc in dentium, oculorũ, pleuræ, colli, & ſimilibus doloribus videre eſt, in quibus non nerui motui dicati, ſed mẽbranæ potiùs afficiuntur, ſine omni conuulſione. Idem in arthritide accidit, in qua partes membranoſæ, quæ circa articulos ſunt, & extremitates articulorum connectunt ab humoribus affluẽtibus ſeu diſtẽduntur ſeu vellicãtur.

Nonnulli quidem ſtatuunt, ipſam cauitatem ſeu ſpatium, quod eſt inter extremitates oſſium, humores affluentes recipere, idque ſpatium verum cauſſæ arthritidem parientis ſubiectum eſſe. Verùm falſum hoc eſt, vt *quæſtione* 3. dicetur.

Arthritidis ſymptomata.

Cauſſa proxima doloris arthritici, vt in aliis etiam partibus, eſt continui ſolutio, quam inducit affluxus humorum acrium in partes membranoſas circa articulum eas vel diſtendendo, vel acrimoniâ ſimul pungendo & vellicando.

Dolorem comitatur motûs impotentia, & motu articuli dolor irritatur & augetur. Tumor quoque, & plerumq; cum rubedine & calore, ſuperuenit, & deprehenditur, præcipuè in articulis extremis; nonnunquam tamen citra rubedinem tumor ſaltem œdematoſus apparet. In coxendice & omoplata, vtpote locis carnoſis, tumor extrà vix apparet, ſed humor qui affluxit, carne tectus latet. Febris quoque continua imprimis, in arthritide ferè ſemper, ſæpe in podagra, & gonagra cum dolore inuadit, & æger primò horrore corripitur, mox calor ſuperuenit, cuius cauſſa ægri ſiti vexantur, pulsúſque mutatur, & vrinæ fiunt rubicundiores, quæ ſæpe in principio ſunt aquæ. Qualis autem ſit febris, quæ arthritidem comitatur, de eo diſſentiunt Autores vt *quæſt.* 4. dicetur. Superueniunt interdum & alia ſymptomata & inter ea vigiliæ & ſpaſmus.

Si arthritis diu duret, & ſæpius ægrum affligat, tandem tophi & nodi in articulis generantur, è craſſiore ſeroſi humoris parte, ſponte etiam ad coagulationem tendente: & ſi cutis aperiatur, exit materia aliàs fluida & alba, aliàs gypſi & calcis inſtar friabilis, aliàs tophi & calculi inſtar, dura.

Graſſatur etiam malum hoc interdum populariter cauſſâ ex communi vel aëris vel victus vitio in pluribus generatâ. An verò ob mori fructus defectum id accidere aliquando, de eo *quæſt.* 5. dicetur.

CAPVT II.

De Cauſſis Arthritidis.

Arthritidis Cauſſa.

CAuſſa proxima doloris in arthritide eſt ſolutio vnitatis in partibus membranoſis circa articulum. Prouenit illa, non (vt Capiuaccius vult) ſaltem à compreſſione partium ſentientium circa articulum, factâ à ligamentis humore præter naturam repletis.

Solutio vnitatis in arthritide vnde contingat?

Etenim ligamenta ſolidiſſima & denſiſſima ſunt, vt ita ipſa in primis humores non admittant & dolor ſæpe maximus eſt, tùm tumor vllus vix apparet, ac longè maior, quàm vt à ſola compreſſione fieri poſſit: Fit potiùs hic dolor à diſtentione & vellicatione ac punctione in partibus ſentientibus circa articulum.

Quæ autem eius diſtentionis ac vellicationis punctioniſque cauſſa ſit, explicare difficillimum eſt, ob diſſidentes hac de re Medicorum ſententias. Alij enim ab intemperie quoque ſolâ arthritidem generari docent; aliſ à flatu; alij ab humore tantùm eúmque alij pituitam eſſe ſtatuunt, alij bilem, alij pituitam cum bile, alij cum ſanguine mixtam, alij ſanguinem crudum & aquoſum, alij ſerum, alij omnes hos humores admittunt. Et quidem hunc humorem alij à capite defluere ſtatuunt, aliíque rurſum ab internis partibus, alij ab externis, inter cranium & cutem; alij è venis, alij per vtranque viam, de quibus pluribus infrà *quæſtione* 7. dicetur.

Arthritidis cauſſa proxima.

Breuiter vt rem hîc complectamur, cauſſa proxima arthritidis eſt humor partim ſentientes partes circa articulum diſtendens, partim pungens ac lancinans, nimirum ſeroſus, non tamen aqueus, ſed ſalſus & acris, & vt Chymici appellant, tartareus, in ſanguificatione in liene & hepate genitus, & à natura per venas & arteria in partes circa articulos protruſus. Et omnino peculiaris naturæ eſt hic humor, & alius quàm qui in aliis partibus inflammationem pariunt, & ortum habet ex alimento, quod plantæ è terra attrahunt: Eſt enim in omni terra aliquid ſalinum, & mineralis naturæ particeps. Quod ſiue ſal terræ, ſiue tartarum cum vulgo Chymicorum nominetur mihi perinde eſt, modò de re conſtet.

Sal terræ & tartarum an differant.

Mihi tamen non planè idem eſſe videtur an ſal terræ, an verò tartarum appelles. Etenim ſal corpus ſui generis ſimplex eſt, tartarum verò vt quidem à Chymicis in genere hoc loco accipitur (è ſale & terra, imò ſulphure etiam compoſitum, vnde etiã terrarum talium differentiæ conſtituuntur, & humoris arthritidem parientis diuerſitas in variis locis & corporibus oritur. Atque ex ſalis huius copia vel paucitate, & cum aliis ſuccis miſtione variæ terrarũ differentiæ oriuntur, vt alia ſit lutoſa, alia limoſa argillacea, tophacea, calcaria, in aliâ marga dicta, in alia creta, in alia aliud quid abundet, & eſt in nonnullis terris, in quibus etiam vulgò frumenta creſcunt, huius ſalis tanta copia, vt etiam ex iis ſpiritus, qui metalla ſoluit, deſtillari poſſit. Iſtud ſal vel tartarum à plantis cũ ſuo alimento è terra attrahitur, & hinc in homines quibus plantæ illæ in potũ vel cibum cedunt, deriuatur, atque niſi conueniente modo ſeparetur & excernatur, ſanguini tandem permiſcetur, & cùm corpori alendo ineptum ſit, tandem in articulos ob cauſſas, quæ poſtea dicentur depellitur. Et accedit humor hic ſalſus, qui arthritidem excitat ſæpe ad ſpiritum, quos Chymici dicunt, ferè naturam, quales ſunt vini, & aliorum vegetabilium, ſale volatili præditorum, itẽ ſalis, vitrioli, nitri, aquæ fortis, qui etſi ſint tenues, ſubtiles, & aquæ naturam referant, tamen in ſe ſalem mordaciſſimum continent. Ac non minùs in arteriis, quàm venis continetur, vnde etiam, cùm ſit ſubtiliſſimus, acerbiſſimos & acutiſſimos dolores excitat. Neque enim opus eſt, vt humores illi ſemper craſſo modo corpus lædant, ſed ſæpe ſpirituoſi fiunt, vt infrà etiam *in cauſſis*, de vino dicetur. Et rem ita ſeſe habere multa docent. Primò ipſa doloris vehementia & atrocitas, quæ nõ ab humore pituitoſo aqueo, vel etiam ſanguine partes diſtendente prouenire poteſt; ſed ab humore acri, mole quidẽ ſæpe exiguo, poteſtate verò maximo & efficaciſſimo. Deinde quòd in articulis tandem tophi & nodi generantur, è quibus materia calcis inſtar, qualem etiam vina quædam non defecata deponunt, eximitur & egreditur, id quod in aliis tumoribus non accidit, qui potiùs in pus, quàm tale quid mutantur, & proinde arthritidem aliam peculiarẽ, quàm alij tumores, cauſſam habere, ſatis indicat. Tertiò, cauſſæ idem arguunt cùm nihil magis ad arthritidis generationẽ faciat, quàm vinum quod ſale & tartaro tali maximè abundat, cùm nulla planta ſit, vt infrà etiam dicetur, quæ id quod ſalſum, argilloſũ & calcariũ eſt in terra, magis attrahat, quàm ipſa vitis, etſi & aliæ plantæ, vt triticum & hordeũ eandem materiam, non tantâ tamen copiâ attrahunt. Imò materia

Cauſſæ.

Cauſſa.

Cauſſa verò luxationis frequentiſſima, imò ferè vnica eſt, nimia oris apertio & diductio, ſiue id fiat oſcitando; ſiue graue aliquod onus dentibus apprehendendo, & in altum eleuando, ita vt proceſſus nominatus oſſe iugali humilior fiat, vt dictum, & ſimul in latus conuertatur. Neque enim reditu in ſuam ſedem prohibetur, niſi in latus conuertatur. Accidit tamen hoc ipſum rarò & difficiliter, & rarò maxilla luxatur, etiam ob muſculorum, quibus ſuperioribus partibus alligatur robur. Ab vtroque enim proceſſu maxillæ inferioris oriuntur tendines neruoſi & validiſſimi, quibus muſculi illigantur, qui Crotaphitæ & Maſſeteres dicuntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Maxillam è ſede ſua excidiſſe in genere cognoſcitur, quia inferior maxilla in anteriorem partem prominet, proceſſúſque oſſis roſtrum referentis extat iuxta maxillam. Si enim proceſſus roſtrum referens ex oſſe iugali excidat, neceſſe eſt, vt vbi etiam emineat, quod in homine non ita obeſo, & viſu & actu facilè cognoſcitur. Os manet apertum; vnde loquela impeditur, & ſaliua eo inuito effluit.

Si ex vna tantùm parte maxilla luxata fuerit, ipſa cum mento in contrariam partem, qua luxata non eſt, inclinatur, os diſtorquetur, vnde dentes nec committi poſſunt, nec etiam paribus ſuis reſpondent, ſed ſub inciſoriis canini conſiſtunt, in parte luxata ſolùm eminentia quædam conſpicitur, temporaliſque muſculus rigidus apparet.

Si verò in vtroque latere maxilla ſit luxata, tota cum mento, & quidem recta, in partem anteriorem, ſiue ad pectus prominet. Dentes inferiores longiùs quidem, quam ſuperiores excedunt: è regione tamen ſibi inuicem, inciſorij inciſoriis, canini caninis reſpondent; iuxta malas in vtroque latere eminentia quædam apparet, quam proceſſus acutus roſtro ſimilis efformat; muſculi temporales, quorum tendines hic proceſſus excipit, imò totus ab illis ambitur, intenti, rigidi, ac duri conſpiciuntur.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Maxillæ luxatio periculoſum malum eſt, & maxilla luxata, docente Hippocr. 2. *de art.* & Galen. *in comm.* citiſſimè reponenda eſt; cùm muſculi temporales, hiſque inſerti nerui, & conſequenter ipſum cerebrum, facilè in conſenſum trahantur. Habent enim muſculi temporales maximum cum cerebro conſenſum, & neruos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt; vnde non ſolùm dolores, inflammationes, febres continuæ, ſopores torpidi oriuntur, ſed ipſa quoque mors haud rarò circa diem decimum acceleratur.

2. Quibus maxilla non reponitur, ſolet aluus bilem prauam atque exilem reddere, ac ſi euomant, vomitus purus eſt.

3. Maius tamen periculum imminet, difficiliórque eſt repoſitio ſi maxilla vtraque parte, quam ſi vna ſaltem luxata fuerit; cùm muſculi omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Curatio.

Maxilla luxata, vt in ſuam ſedem reponatur, indicat. Quod modo fieri debeat, docet Hippocrates 2. *de artic. t.* 15. *&* 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiante homine, quantum moderatè poteſt, ad mentum, & intus extra digitis apprehenſam priùs aliquantiſper hac illac agitare, & tum ipſe manu in latus promouere, tum ægro iubere, vt luxatam malam tenens promoueat, & promouenti obſequatur quàm maximè. Deinde ſtudium adhibendum eſt, vt tribus figurationibus ſimul repentè diſcutiamus. Nam & à diſtorſione in naturalem ſitum promouenda, & ſimul retrò agenda inferior mala eſt. Æger verò his obſequendo, committere os, non hiare ampliùs debet. Ac repoſitio quidem hæc eſt, quæ ne aliis quidem figurationibus fieri poteſt. Medicina verò poſt modum breuis ſufficiet; plagula enim cerato, impoſita laxam deligationem adhibemus. Tutiùs tamen adminiſtrationem hanc exercemus, ſi homo ſupinus reclinetur, capútque obfirmet ſubiecto ſcorteo puluino bene farcto, vt quàm minimum cedat.*

Si maxilla ex vtraque parte luxata ſit.

Nimirum videndum primò, an maxilla in partem vtramque, vel vnam luxata ſit. Si vtraque maxillæ pars prolapſa fuerit, in humili aliqua ſede æger collocetur, eiúſque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriuſculo aliquo puluinari vrgeatur, vel à miniſtro à tergo ægri collocato, vel ægro ſupino iacente, vt ex figura apud Hippocr. *loc. alleg. text.* 17. videre eſt, à miniſtro ad caput ſtante firmiter apprehendatur, atque immotum teneatur.

Poſtea Chirurgus vtriuſque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere, reliquis verò digitis maxillam ad mentum extrà apprehendere, & repoſitionem modo motúque contrario, quo excidit tentare debet: id quod præſtare poterit, ſi primò maxillam, eo quod muſculi temporales proceſſum acutum ſurſum rapuerunt, deorſum trahat. Secundò, quia in partem priorem maxilla prolapſa fuit, eandem in partem poſteriorem adigat. Tertiò, quia deorſum tracta fuit, ſurſum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citiſſimè & in momento perficere poteſt.

Si ex vna parte.

Si verò maxilla ex vna tantùm parte, è ſede ſua excidit, eadem reponendi ratio eſt. Hoc tantùm peculiariter obſeruandum, quod maxilla deorſum tracta atque retrorſum compulſa, poſtea etiam ad latus oppoſitum agitanda, ſimúlque ſurſum propellenda eſt.

Repoſitione factâ ceratum ex cera & oleo roſaceo ad maxillæ capita ſeu tempora applicãdum, & ſi fortior facta fuerit diſtenſio, vt inflammatio prohibeatur, adſtringentia medicamenta cum albumine oui, vel alia, vt in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ à mento incipiat, & verſus capitis verticem tendat, eáque ante diem tertium non ſoluenda. Æger à ſermone multo, oris diductione, & oſcitatione, durorúmque ciborum maſticatione abſtineat, & liquidis contentus ſit.

Si inflammatio, vel aliud graue ſymptoma immineat, ei conuenienter, vt ſæpius dictum, occurrendum. Et ſi oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam ſanguis è brachio mittendus, monente Celſo, *lib.* 8. *cap.* 11. & tempora ac ceruix oleo roſarum lumbricato inungenda.

CAPVT IV.

De Clauiculæ luxatione.

Clauiculæ luxatio.

CLauicula quoque interdum ſede ſuâ dimouetur, id quod Galenus *in lib. Hippocratis, de artic. comm.* 1. *text.* 62. ſuo exemplo probat, vbi prolixè recenſet, quomodo ſibi 35. annos nato, in palæſtra hic articulus ita luxatus fuerit, vt inter acromium & iugulum, trium digitorum interuallum intercederet; & quid circa ſe actum ſit.

Luxatur autem clauicula vel contra ſternum, vel contra ſcapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum vtroque oſſe connexionem.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Non facilè verò huius oſſis luxatio cognoſcitur, ſcribítque Ambroſ. Paræus, *lib.* 15. *c.* 11. ſe multos Chirurgos nouiſſe, qui decepti iuguli luxationem pro ſummi humeri luxatione habuerint. Cognoſcitur autem, quod humeri quaſi apex intumeſcit, & in loco, vnde clauicula exceſſit, manifeſta cauitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac ſurrigendi, aliorúmque motuum, qui humeri operâ obeuntur, impotentia.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem ſedem reuertitur, ſed plerumque magis vel minus à ſuperiori parte prominet.

2. Niſi verò reſtituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet, & manum neque ad caput, neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Curatio.

Os hoc pro varietate luxationis, variam reſtitutionem requirit. In genere brachium extendendum, & clauicula in ſuum locum repellenda. Quod fit ſi ſupinus iaceat, puluinari duriuſculo ſcapulis ſuppoſito, vt ſcapula thoráxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo aut protrahendo brachium antrorſum, retrorſúmque, prout opus, & manus volâ comprimendo os hoc in ſedem ſuam compellatur. Poſt idonea medicamenta, & ſplenia multiplicia imponenda, ac pars arctiùs vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnino homines ferunt. Galen. verò tam validam deligationem ſe ſuſtinuiſſe ſcribit, vt arteriarũ ſub iugulo ſibi perceptibilis motus eſſet.

CAPVT V.

De Spina, & Coſtarum luxatione.

Spinæ & coſtarum luxatio.

NOn rarò & vertebræ ſpinæ luxantur, & præcipuè eæ, quæ ſunt in dorſo, vnde gibboſitas. Cùm autem hac de re *lib.* 2. *p.* 2. *c.* 21. egerim; actum agere nolo, ſed lectorem ad eum locum remitto. Duo ſaltem addo. Primum de fractura, quæ fit ad exteriora, ſi ſit recens & à cauſſa violenta facta, eam ſtatim eſſe reponendam Chirurgi operâ: de qua re agunt Hippocr. *lib.* 3. *de art.* Galen. *in comment.* Paul. Ægineta, *lib.* 6. *c.* 177. Oribaſius, *de machin. c.* 35. Celſ. *lib.* 8. *c.* 14. Paræus, *lib.* 15. *c.* 15. *&* 16.

Vertebrarum in externa luxatio.

Quia verò infantibus ſenſim ſæpè hoc malũ ſubrepit, & non rarò eſt hæreditarium, plerumque incurabile eſt. Si quæ tamen ſalutis ſpes ſupereſt, fit curatio commodis emplaſtris, quæ adſtringant & partem affectam roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ ſenſim vertebras in locum ſuum compellat. Debet autem lamina illa tam longa & lata eſſe, vt totum gibbum comprehendat, & vt fortiùs comprimat, pars interna, quæ gibbo imponitur, goſſypio arctè ſuturâ frequenti compreſſo repleri, & linteo obduci debet. Lamina autem iſta thoraci è tela linea vel goſſipina parato inſeri, & in ſui ita debet, vt dum induitur, partẽ

affectam

affectam comprehendat. Thorax hic ligulis conſtringi debet, in reliquis quidem partibus mediocriter, circa partem autem affectam arctiſſimè, vt lamina imminentes vertebras comprimat: & ſi luxatio ſit in vertebris lumborum, thorax hic non ſolùm thoracem, ſed ventrem quoque inferiorem vſque ad pudenda comprehendere debet.

Emplaſtrum tale fieri poteſt.

℞. *Ol. commun. pingued. porci.* an. ℥. iij. *ſeui ceruini* ℥. j. ß. Liquefiant, & miſc. ſuper igne. Hinc iniice *minij* ℥. iij. Coquantur agitando continuè, donec nigreſcere & craſſeſcere incipiant. Mox adde *picis* ℥. ij. Poſt. a ſenſim inſperge *vitrioli albi puluariſati* ℥. ij. Hinc adde *lithargyri* ℥. ij. Tandémque vbi ad craſſitiem iuſtam ferè cocta fuerint, adde *tacamahaca* ℥. j. ß. Iterum agitentur & coquantur ad Emplaſtri conſiſtentiam.

Guilhelmus Fabricius, *centur. 5. obſeruat. 67.* tale proponit.

℞. *Empl. Sloriani* ℥. ß. *ceræ nouæ* ℥. ij. *oſteocollæ* ℥. j. *puluer. rad. conſolidæ maior. terræ ſigill.* an. ʒ. iij. *puluer. balauſtiorum, nucum cupreſ. roſ. rub.* an. ʒ. j. *ol. roſ.* aut *maſtichin.* q. ſ. Miſc.

Antequam verò talia Emplaſtra & lamina imponantur, vtile fuerit, priùs aliquo temporis ſpatio ſequenti decocto partem fouere, & vnguento illinire, vt emolliatur, ſi quid induratum ſit, & ad repoſitionem aptius reddatur.

Vt ℞. *Saluiæ, althææ, flor. chamæmel. meliloti, hyperici*, ana M. j. Coquantur pro fomento.

℞. *Olei lumbricorum, irini, lil. alb.* an. ℥. j. *vnguenti Agrippæ* ℥. ß. *dialtheæ* ℥. j. Miſc.

Vertebrarum introrſum luxatio.

Secundò ſi vertebræ introrſum ſunt luxatæ, difficilior earum reſtitutio omnino fieri poteſt. In tenellis tamen corporibus, ſi malum ſit recens, emplaſtrum aliquod tenaciter cuti adhærens loco affecto applicari, atque eo vertebræ luxatæ extrahi poſſunt.

In adultis extremum remedium potiùs tentandum eſſe cenſet Guil. Fabricius, *cent. 5. obſeru. 69.* quàm ægrum derelinquere, qui alias vi morbi vel miſeram vitam acturus, vel moriturus ſit. Nimirum, vt docet Fabricius nouaculâ inciſio vſque ad ipſam appendicem vertebræ deſcendentem fiat, mox per idem vulnus iterum immiſſâ nouaculâ duæ aliæ fiant inciſiones, vna ad dextrum, altera ad ſiniſtrum latus appendicis: deinde tenaculis ad negotium hocce aptis apprehenſa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in ſedem naturalem. Interim autem dum hæc fiunt, ſpina vt extenſa ſit, neceſſe eſt, faciliùs enim in ſitum naturalem reſiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnum, ſecundum diſlocationis magnitudinem infligendum eſt. Si enim vnica vertebra impreſſa fuerit, paruum ſufficiet vulnus: ſin duæ aut plures, magnum vt ſit, neceſſe eſt quo ambæ vertebræ luxatæ apprehendi poſſint. Si hæmorrhagia obſtiterit, ita vt ſtatim poſt inciſionem tactam operatio fieri non poſſit, ſtupis arctè contortis & albumine oui madefactis, necnon puluere ad ſanguinem ſiſtendum aſperſis, ſiſtendus eſt. Vbi hoc obſeruandum, totum vulnus, præſertim ex vtraque parte appendicis, ſtupis iſtis quàm diligentiſſime adimplendum eſſe. Id verò vt commodè fiat, ex ſtupis contortis hunc in modum fiant puluilli multi, quorum vnus poſt alterum vulneri intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur poſtea Emplaſtrum aliquod tenaciter adhærens, & faſciâ ligetur. Poſt horas aliquot, cùm ſanguis ſubſtiterit, clementer, ne ſanguis iterum prorumpat, eximendæ ſunt ſtupæ. Poſtea adhibenda eſt tenacula, quemadmodum dictum eſt. Tenacula autem fortis & dentata ſit, quemadmodum vtimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebræ ambæ, & quidem duabus tenaculis apprehendendæ ſunt.

Duo itaque ſint Chirurgi, qui æqualiter, vnóque conſenſu in altum trahant. Videat præterea Chirurgus, ne inciſiones ad latera appendicis nimis profundè fiant, propter neruos, qui ad latera vertebrarum ex ſpinali medulla prodeunt. Neceſſe præterea eſt, vt operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc conſtant, & antequam pars affecta inflammatione & intumefactione ſit obſeſſa. Nec quicquam intereſt, an æger, vt aliquando fit, ſine loquela & intellectu fuerit. Quod ſi ab initio Chirurgus vocatus non fuerit ſed ſecundâ, tertiâ, aut quartâ demum die, ante operationem fouendus eſt locus decocto *betonicæ, primulæ veris, ſaluiæ, chamameli, meliloti, roſarum & granorum iuniperi*, quibus emollientia nonnulla, veluti *maluam, althaam*, addere poterit, deinde repoſitionem tentare. Poſt operationem dorſum *oleo roſaceo & lumbricorum* inungendum; vulnus quinetiam more aliorum contuſorum vulnerum tractandum eſt.

Operationem hanc non ſatis tutam eſſe, & cui pauci ſe ſubiiciant, mihi videri, allegato loco ſcripſi. Quanquam Guilhel. Fabric. cum Celſo, *lib. 5. cap. 33.* aſſerat, nihil intereſſe, tutúmne ſit remedium nécne, quod vnicum eſt; & putet operationem hancce tam periculoſam non eſſe; cùm in medio dorſi non dentur magna vaſa venarum & arteriarum, nerui præterea in appendicibus exiles.

De Coſtarum luxatione, dictum *lib. 2. part. 2. cap. 25.*

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

Humeri luxatio.

HVmeri os capite ſuo rotundo cartilagine vndique obducto ſinui ceruicis ſcapulæ perfectiſſimâ omnibúſque motibus obeundis abſoluendiſque accommodatiſſima articulandi ratione committitur. Et ſinus hic non altè ſatis pro excipiendo humeri capite exſculptus ſit, ne frequentibus luxationibus articulus hic fieret obnoxius, prouida natura ligamentis validis & peculiari proceſſu cauit; atque inſuper præter cartilaginem, quâ ſinum hunc incruſtauit, aliam in habitu adiunxit, quæ ſinui quidem haudquaquam adnaſcitur, ligamentis tamen adſtricta craſſior incipit, ſenſimque verſus centrum extenuatur. Si tamen cauſſa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentiùs & faciliùs excidit.

Differentia.

Differentiæ.

Excidit autem hic articulus deorſum ferè, ſeu ſub alam. Cùm enim, vt Galen. 1. *de artic. text. 2.* cauſſas huius rei reddit, ſex circumcirca omnem dearticulationem ſint loca, ſupra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars interior, quâ planè ſurſum vergit, carnoſam muſculi partem ſuperiectam habet, qui deltoides à Δ litteræ ſimilitudine à quibuſdam vocatur: quâ verò ad collum verſus declinat, ſcapulæ dorſum, vbi ex iuguli coniunctione ſummus humerus efficitur, qui *ἀκρώμιον* appellatur: qua intrinſecus ſpectat, proceſſus illic ſcapulæ occurrit, quem ob formam, anchoralem alij, quidam coruicularem appellant, qui perfectè vetat, quo minùs eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in poſteriorem partem prolabatur, cùm inde ſcapula ipſa incumbat; quis noſtrûm eſt, qui vel concipere animo poſſit? Reliquæ igitur quatuor partes ſunt, quæ tutela carent, in quas elabi poſſe articulum veriſimile eſt. Hippocrates, *allegato loco*, aliam humeri, quàm ſub axillam, luxationis ſpeciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere poſſe. Galenus tamen id quinquies vidit, ſemel in Aſia, quater Romæ. Nec mirum cùm in vrbibus, vbi vixit Hippocrates, vix tot homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiam plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæſtræ vſu, quo membra variè contorquebantur & peruertebantur.

Paræus, *lib. 15. cap. 21. 29. & 30.* duas adhuc differentias addit, ſcilicet ſurſum & extrorſum. Verùm ſunt ex rariſſimæ, poſſúntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus ſaltem luxationem perfectam, an verò etiam ſubluxationem patiatur, dubium Hippocrates, 1. *de artic. text. 22.* id negat, neque id ſine cauſſa & ratione. Cùm enim caput huius articuli rotundum ſit, & in cauitates inſeratur, quæ oras in orbem habent, in iis conſiſtere non poteſt. Et omnino hoc verum eſt, ſi luxatio à cauſſa violenta externa accidat. Si verò humores craſſi in ſcapulæ ſinum confluant, ibidémque ob moram diuturniorem concreti & indurati hæreant, humeri caput ſenſim ſua ſede protrudere, & imperfectam luxationem efficere poſſunt. Hoc tamen in humero rariùs accidit, in coxendice frequentiùs.

Cauſſa.

E quibus iam patet, cauſſam perfectæ luxationis humeri eſſe cauſſam violentam, caſum, percuſſionem, brachij vehementem extenſionem aut diſtorſionem: ſubluxationis verò humorem craſſum in ſinum ſcapulæ illapſum. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

Humerum ſub alam prolapſum eſſe, facilè cognoſcitur, & monſtrat id certiſſimum proprium & inſeparabile ſignum, nimirum quid rotundum ac durum ſub axilla ſenſibiliter tactui obuium. Quibus tamen & alia accedunt, non propria, ſed communia. Etenim & cauitas inſolita in ſummo humero apparet; ſed id commune ſignum eſt, & humeri prolapſi, & lati ſcapularum oſſis. In qua re non rarò Medicos decipi Gal. tum ſuo, tum aliorum exemplo prolixè docet, 1. *de artic. text. 61.* Monſtrat eundem humeri prolapſum eiuſdem cum ſano collati diſſimilitudo, proceſſus ſcapulæ ſuperioris acuta quaſi protuberantia, cubiti a coſtis ſolito maior receſſus, & ad eaſdem reductio difficilis & doloriſica, eiuſdémque cum ſano collati (niſi tamen humerus deorſum prolapſus a muſculis ſurſum trahatur,) exſuperans longitudo & inæqualitas; brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod tamen ſignum nec ipſum inſeparabile eſt; cùm muſculi circa humerum quocunque modo, ſeu à luxatione, ſeu ab alia cauſſa læſi ad motum apti non ſint. *Signa Diagnoſtica.*

Si in partem anteriorem humerus prolapſus ſit, in parte poſteriore inſolita cauitas, & in anteriore nimia protuberantia conſpicitur, humeri caput in pectus detorquetur, cubitus ad partes poſteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & ſigna in alam luxati cubiti deſunt.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Humeri caput in priorem partem prolapſum faciliùs reponitur, quàm ſi in alam prolabatur.
2. Antiqua humeri luxatio difficillimè reponitur, & repoſita iterum excidit.
3. Qui repoſito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum eſt) partibus, quæ iuxta ſunt, nulla inflammatione affe-

ctis; protinus humero vel ſine dolore poſſunt, hi nullâ curâ & prouidentiâ ſibi opus eſſe arbitrantur. At Medici eſt, eorum opinionem corrigere; cùm his faciliùs humerus iterum excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiuntur. Hi enim articulis vti non poſſunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, ſi adhuc creſcunt, humerus non æquè augetur ac ſanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob muſculorum & venarum compreſſionem, & quia totus articulus immobilis eſt. Quibus verò ætate iam adultâ humeri caput erumpit, neque reſtitutum eſt, pars quæ ſupra articulum eſt, extenuatur; & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Curatio.

Vt articulus humeri in alam elapſus in ſuam ſedem, è qua elapſus eſt, reſtituatur, tria agenda ſunt, vt Galenus 1. *de artic. text.* 3. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendum, deinde in ſuperiorem, tandem in poſteriorem: vt nimirum contrarium iter luxationi moliamur. Etenim caput humeri è proprio ſinu recedens primò in partem priorem impellitur: ſecundò ſuo pondere deorſum fertur: tertiò retrò in alam à muſculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapſus ſit, contrariâ viâ in poſteriorem impellendus. Vt tamen à muſculis, quibus detinetur, explicetur, priùs aliqua extenſio, modica tamen humeri facienda.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. *de articulis*, & aliis autoribus videre eſt varij ſunt, è quibus præcipuos & maximè vſitatos, & qui minorem apparatum requirunt, tutiſſimique ſunt, recenſebimus.

Modus primus reponendi humerum luxatum.

Primus modus fit circumducendo caput humeri circa ſcapulæ ceruicem, quando ſcilicet Chirurgus manum arctiſſimè ponit ſub axillam, humerúmque altera manu circumrotat, vt medij digitorum nodi eundem in ſuam cauitatem impellant. Qui modus equidem periculo non vacat; ſiquidem per illam circumvolutionem non ſolum neruoſa & membranoſa corpora, ſed & ipſa ſinus ſupercilia alteri, imò cartilago ſinum ambiens non abſque graui noxa auelli lædive facilè poteſt: in pueris tamen, aliiſque corporibus mollioribus, ſuum habet locum, modò Chirurgus eum cautè adminiſtret.

Modus ſecundus.

Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Æger humi reſupinandus eſt; & inter alæ cauitatem, inter caput humeri & coſtas, pila mediocris quantitatis è corio, vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda, Chirurgus verò ægro ex aduerſo ſedens, calcem dextro, ſi dexter humerus luxatus ſit, vel ſiniſtro, ſi ſiniſter ſuper pilam alæ ſubiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorſum (cùm caput eius vi muſculorum ſurſum raptum ſit,) trahat: calce verò humerum ad anteriora, ſimúlque ſurſum propellat, tandémque retrò, humeri caput in ſcapulæ cauitatem adigat, id quod facilè præſtare poterit, cùm muſculi motum hunc non ſolùm plurimum adiuuent, ſed ſæpiſſimè ſoli eundem planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere poſſunt duo miniſtri, quorum alter faſciâ vel habenâ ſcapulam ſurſum verſus caput ægri trahat, hácque ratione motum deorſum facilitet: pede verò ſummum humerum premat, atque ſic, ne ſcapula, dum Chirurgus humerum deorſum trahit, ſequatur, impediat: alter vero brachium oppoſitum ſanum apprehendat, hácque ratione, ne totum corpus ad extenſionem à Chirurgo in affecto latere factam, vnà ſequatur, prohibeat. Atqui [illegible] modus quia fit viâ prolapſui contrariâ, & quidem cum ex[illegible]one, propè naturalis, tutus, nec adeò laborioſus eſt. Quia tamen impulſu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus.

Tertius modus fit per ſcalam, atque etiam tutus, & ſatis commodus eſt. Erigitur nimirum ſcala firma ac ſtabilis, ſuper cuius gradum altiorem rotundum quoddam corpus, quod ægrotantis alæ adaptari, humerique caput propellere poſſit, deligatur, ad ima ſcalæ ſubſellium locatur, quod æger adſcendit, poſtea ala ſuper corpus illum rotundum ponitur, luxatum brachium à Chirurgo deorſum trahitur, humerúſque hinc inde commouetur. Interim ſanum brachium à miniſtro ex oppoſita parte ſimul validiſſimè deorſum trahitur, & vnà ſcabellum pedibus ægrotantis ſubtrahitur, vt pendulus à ſcala permaneat, hácque ratione humerus reſtituatur.

Quartus modus.

Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui piſtillo perficitur. Inuoluitur nimirum piſtillum molli aliqua faſciâ, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius longitudinis, vt homo ſtans penè ex eo pendeat. Quod ſi breuius fuerit homo ſedeat ſic vt vix iniicere humerum ſuper piſtillum poſſit. Deinde humerus & brachium iuxta piſtillum extendatur: corpus verò alter in alteram partem adigat, manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verùm modus hic adeo tutus non eſt, cùm piſtillum ſub axilla facilè cedere poſſit, periculúmque ſit, ne ad extenſionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus.

Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri ſuppoſitionem, (ſubhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris ſtaturæ miniſter, ægrotantis alam ponat ſuper acuminatam humeri ſui partem, humerúmque luxatum verſus pectus ſuum citiſſimè & validiſſimè trahat, vt æger ab eius humero quaſi pendeat, quo modo & brachium extendetur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius miniſter à tergo ægroti ſtans, ſummũ humerum, ne ſcapula vnà concutiatur, premat, concutiat: motuſque illos violentos manibus ſuis ita regat, vt humerus luxatus in ſuam ſcapulæ inſculptam cauitatem reponatur. Si patiens leuis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipſi appendatur, ne ad humeri extenſionẽ totũ corpus conſequatur, omniſque Chirurgi actio impediatur.

Sextus modus.

Sextus modus, qui ab Hippocrate commodiſſimus habetur, deſcribitur ab eo 1. *de artic. text.* 19. quem adhuc commodiorem facit Amb. Paræus, *lib.* 15. *c.* 27. qui ibi videatur. Cui tamen modo adhuc aliquod artificium accedere poteſt, ſi æger in ſcamno immotus ſedeat, habeantúrque duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, craſſa duos: vnum erectum perpendicnlariter baſi ſuæ, quæ in forma crucis formata ſit, infigatur, eius longitudinis, vt ſi ſcamno, in quo ſedet, ſtatuatur, ſub axillam eius ferè pertingat, quod in ſuperiore ſecundum longitudinem acumen habeat, in quo alterum immitti poſſit. Alterum verò ſit ferè tres vlnas longum: & in extremitate vna aliud lignum ex tranſuerſo dimidiæ ferè vlnæ longitudine præfixum habeat. Lignum hoc excauatum nonnihil ſit vlnæ longitudine ab extremitate, cui aliud lignum præfixũ eſt, vt ligno alteri erecto inſeri poſſit, alterâ verò extremitate ſcamnum attingat. Iam æger immotus in ſcamno ſedeat, & ei lignum illud longum alteri perpendiculariter erecto innitens ita admoueatur, vt lignum illud tráſuerſum ſub alam ægri, in qua parte luxatio eſt, arctè immittatur, æger brachium læſum ſupra lignum illud tranſuerſum verſus ſcamnum extendat. Hinc faſcia vel laqueus (commodiſſimè vſurpatur mantile longum) brachio affecto ſupra cubitum iniiciatur, & vſque ſub cubitum brachium eo inuoluatur, ita vt faſcia in duas anſas deſinat, ex vtraque parte brachij & ligni tranſuerſi. Iam extremitati ligni tranſuerſi, quæ ſcamno incumbit, machina attractoria, quales ad arcum in baliſtis tendendum vſurpantur, applicetur; qua de cauſſa lignum illud tranſuerſum paxillo ligneo per tranſuerſum immiſſo non procul ab extremitate, inſtrumenti verò illius attractorij vnci duo in parte ſuperiore duabus anſis laquei ſeu mantilis iniiciantur. Quod vbi factum, machina illa circumagenda, vt in arcu tendendo fieri ſolet. Ita enim brachium ſenſim extenditur, & deorſum verſus trahitur, atque articulus elapſus in locum ſuum promouetur, in quem vel ſponte motu ſuorum muſculorum trahitur & illabitur, vel Chirurgi opera, manu eò impellendus eſt.

Nonus modus humeri reponendi.

Qui modus ab Ambi effigie à Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. è duplici ligno conſtructæ habetur columna è ſimplici ligno, quæ in ſuprema parte habet apicem, qui ſpathæ A. ſinui in inferiore parte excauatæ immittitur. Deinde, quod ſpathæ illius ſeu Ambi loco eſt lignum, quod ab humero vſque ad ſcamnum, in quo æger ſedet, pertingit. Tertiò quod ſpatha illa, quæ ſub humerum immittitur, non habet caput rotundum, ſed lignum tranſuerſum præfixum, quod ſub alam mittitur. Quartò, quod brachium non alligatur ambi ſeu ſpathæ, ſed ſolum ei incumbat: faſcia verò quæ brachio luxato circumiicitur, ex vtroque brachij latere infrà machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui paſſim apud autores occurrunt, breuitatis ſtudio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præſtò & ad manum ſunt. Neque enim tutum eſt diu repoſitionem differre, donec operoſa inſtrumenta conquirantur.

Humerus in anteriorem partem luxatus.

In anteriorem partem ſi fuerit humerus luxatus, iiſdem ferè modis, quibus in alam prolapſus reſtituitur, extendendo nimirum humerum, eiúſque caput in diuerſa trahendo, in cauitatem ſuam impellendo. In hoc ſolum differt, quod in hac luxationis ſpecie humerus deorſum tractus in partem poſteriorem pellendus ſit. Præcauere etiam ſedulò debet Chirurgus, ne caput humeri in ipſa actione in alam procidat. Id quod fiet, ſi ala pila vel glomo quodam iuſtæ magnitudinis expleatur. Et hanc operationem facilitare poteſt miniſter à tergo ægrotantis ſtans, & laqueo ſeu faſcia valida & lata ſcapulam, ne ad extenſionem humeri à Chirurgo factam ſimul conſequatur ſurſum trahens.

Humero repoſito, medicamenta phlegmonem coërcentia, ligamentáque laxa & mollia conſtringentia adhibenda, de quibus, *part. praeced. de fracturis*, & ſupra, *cap. 1. de luxationib. in genere* facta eſt mentio. Commodiſſimus faſciandi modus eſt, ſi pila è linteis vel ſtupa confecta, & medicamentis conuenientibus imbuta, ſub alam, ne humeri caput eò recedat, ponatur, hanc prima faſcia excipiat, poſtea ſemel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad ſcapulam ducatur, iterúmque ad articulum deſcendat; & tandem, vt brachium magis ſurſum trahat & conſeruet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidémque ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, niſi inflammatio aliud iubeat, ſoluatur. Solutâ verò vel abiectâ faſciâ, ceratum aliquod, *diapalma* videlicet, ſi æſtas fuerit; vel, ſi hyems, *barbarum* aut *oxycroceum* imponatur.

Summitatum lati ſcapularum oſſis luxatio.

Tandem non prætereunda hic eſt ſummitatis lati ſcapularum oſſis luxatio, de qua Hippocrat. 2. *de artic. text.* 62. hæc habet. *Is autem, quibus ſummus humerus auulſus fuit, os quod auulſum eſt, eminere conſpicitur. Eſt autem os iuguli & ſcapulæ nexus. Quippe cum hac in parte diuerſa hominis ab aliorum animalium natura ſit. Medici igitur in hoc vulnere maximè decipi conſueuerunt. Cùm enim os auulſum emineat, ſuper humeralis humilis & concaua apparet: vt ab illis quaſi humerus prolapſus ſit, cura adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis ſanè non malos,*

qui dum huiuſmodi humores conantur reponere, excidiſſe eos rati, multa damna vexando attulerunt, neque priùs deſtitere, quàm vel ſententiam mutarint, vel repoſuiſſe ſe articulum exiſtimantes, quid facere deberent ampliùs, ignorarint. His curatio ea eſt, quæ aliis huiuſmodi, ceratum, plagula, lintea, & deligatio in hunc modum facta. Vrgendum deorſum os eminens eſt, eâque in parte plagulæ quam plurimæ imponendæ, ac deprimendæ quam maximè ſunt, brachiumque ad coſtas in ſuperiorem partem annectendum, atque ita detinendum. Hoc enim nullo modo maximè fit vt accedere ac coire auulſum os poſſit. Sciendum tamen probè eſt, & prædicendum etiam, tuta, hæc eſſe, ſi alioqui volueris: propterea quòd nullum neque paruum neque magnum nocumentum ex hoc vulnere humero euenit: ſed locus tantum deformior euadit. Quippe cùm neque hoc os in priſtinam ſedem ſimili modo, vt natura erit, reſtitui queat: ſed neceſſe omnino ſit, vt paulò vel multò turgidius in ſuperiore parte efficiatur; neque aliud aliquid in eundem planè ſtatum redeat, quod communicans cum altero ac cohærens à priſtina cohærentia auulſum fuerit. Paucis diebus dolor in ſummo humero ſedatur, ſi rectè deligetur. Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, *in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radij luxatione.

Cubiti & radij luxatio. CVm humeri capite inferiore Cubitus & Radius coniunguntur. Cubitus per γιγγλυμόν, hoc eſt, eam articulationis ſpeciem, qua oſſa iuncta ſeſe inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorum anterior ſiue minor proceſſum cubiti exteriorem ſuſcipit, poſterior verò ſiue maior poſteriori eiuſdem proceſſui dicatus eſt. Pro radio verò excipiendo, humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentiæ.

Differentiæ. E quibus facilè colligere licet, Cubitum non ſolùm perfectè & integrè luxari, ſed & ſubluxari poſſe: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari poſſe, antrorſum, retrorſum, extrorſum, introrſum. Radius verò, vti interdum cubitum in quamcunque partem luxatum ſequitur, interdum verò in ſuo loco perſiſtit: ita nonnunquam ſolus à cubito, abſque vllâ eius luxatione, recedit.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Vt aliarum partium luxatio à cauſſis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio vt plurimùm ex violenta & ſubita brachij extenſione fit: in poſteriorem, ex violenta brachij inflexione; & ad extra vel intra, ex brachij peruerſione. Subluxationis cauſſæ ſunt humores ad articulum fluentes, qui cauitates tam parti inferiori oſſis humeri, quàm etiam ipſi cubito aut radio inſculptas ſenſim implent, cubitúmque vel radium è ſua ſede protrudunt.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. In quam partem cubitus luxatus ſit, viſu tactúque facilè deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapſus fuerit, brachium eſt extentum, nec curuari poteſt; in parte anteriore tumor inſolitus, in poſteriore verò cauitas inſolita conſpicitur. His contraria eueniunt, ſi in poſteriorem partem fuerit luxatus, brachium nimirum curuum eſt, nec vllo modo extendi poteſt, tumor in poſteriore, cauitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partem exteriorem, protuberantiam quoque in exteriore, ſinum verò in interiore parte efformat. Contra verò eminentia iuſto minor in interiore; cauitas inſolita in exteriore parte conſpicitur, ſi in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitum ſequatur, iiſdem ſignis cognoſcitur. Si verò à cubito ſolum extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patefacit, locus cauus eſt, digitóque ſinum inuenire facilè licet.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Cubitus vti ob firmam ac ſtabilem cum humero coarticulationem, ligamentorúmque copiam ac robur, non facilè elabitur: ita prolapſus difficulter reſtituitur.

2. Cubitus luxatus niſi citiſſimè reponatur, non ſolùm varia & periculoſa ſymptomata, dolorem nimirum intenſiſſimum, inflammationem, febrem, conuulſionem, ſed nonnunquam ipſam etiam mortem adfert.

3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maximè periculoſa & dolorifica eſt, quæ in poſteriorem fit partem. Paulus Ægineta *de re medic. lib. 6. c. 155.*

4. Cùm os cubiti ab altero oſſe deducitur, non facilè reſtituitur. Neque enim duo oſſa, quæ bina inter ſe coniunguntur, vbi dehiſcunt, facilè in priſtinum locum redeunt, ſed neceſſe eſt, oſſibus ſic diductis partem reddi tumidam, & oſſa citò callo circumdari.

Curatio.

Curatio. Cubitus in partem anteriorem imperfectè ſiue ſubluxatus, moderatâ extenſione & ſolo cubiti inflexu facillimè reſtituitur. Perfecta verò luxatio difficiliorem habet repoſitionem, maioremque requirit apparatum. Primò enim extenſio & quidem obliqua, ne altum cubiti ſupercilium humeri caput lædat, à duobus miniſtris quorum alter ſummum humerum ſurſum, alter verò cubitum deorſum, vel ſolis manibus, vel neceſſitate exigente habenis trahat fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandum, ſuper quod poſtea Chirurgus brachium inflectendo, & citiſſimè cubitum ad poſteriora impellendo, eum in ſuum locum reſtituat.

Cubitum in partem poſteriorem luxatum Hippocrates. 3. *de fractur.* nonnunquam ſolâ cubiti extenſione ſubitâ & diutinâ ſe curâſſe affirmat: quæ ſi non ſufficit, conueniente extenſione factâ cubitus ad interiora pellendus eſt.

In partem exteriorem vel interiorem prolapſus cubitus facillimè reponitur, ſi facta extenſione ab ea parte, in quam prolapſus eſt, in contrarium impellatur.

Idem reponendi modus obſeruandus eſt in radij repoſitione, ſi cubitum luxatum fuerit ſecutus. Si verò ab eo ſolùm diſceſſerit, prominentibus palmarum partibus comprimendus, brachiúmque ad naturalem figuram reducendum. Factâ repoſitione, medicamenta conuenientia adhibenda, congruáque deligatio facienda, vt in genere ſuprà *cap.* 1. dictum.

CAPVT VIII.

De manus & digitorum eius luxatione.

Manus & digitorum luxatio. MAnus nomine hîc brachiale & poſtbrachiale, ſeu carpum & metacarpium intelligimus. Connectitur autem carpus cum cubito & radio per diarthroſin, cùm motus ibi ſit manifeſtus: cum metacarpio verò, cùm ibi nullus motus manifeſtus ſit, per ſynarthroſin aut dubiam articulationem. Metacarpium ſeu poſtbrachiale connectitur cum digitorum oſſibus iterum per diarthroſin, quia rotunda quatuor metacarpij oſſium capita ſuperficiem primorum digitorum oſſium leuiter excauatam conſpicuè ſubintrant. Et hoc modo etiam ipſa digitorum oſſa inuicem vniuntur.

Differentiæ.

Differentiæ. Vnde facilè colligere licet carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, poſteriorem, & ad latera luxari poſſe. Metacarpij oſſa omnia quidem introrſum & extrorſum luxantur, ad latera verò mediorum duorum oſſium prolapſum impediunt duo extrema oſſa, indicem & minimum digitum reſpicientia: quæ duo ſolùm in latus ab oſſium vicinia liberum excidere poſſunt. Digitorum oſſa iterum quatuor modis, introrſum nimirum, extrorſum, & ad latera luxantur.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis cauſſa eſt motus violentus aliquis, ictus, caſus, percuſſio, & contorſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia ſunt. Siue enim carpi, ſiue metacarpij, ſiue digitorum oſſa in partem anteriorem luxata ſunt, tumor eo loci in anteriore parte apparet, digitique flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in poſteriore parte conſpicitur, digitíque ob tendinum & neruorum ad ipſos tendentium compreſſionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapſus factus eſt, & depreſſio eius, è qua excidit articulus apparet.

Prognoſticum.

Prognoſticum. Luxatio harum partium periculoſa non eſt, cùm facilè reſtitui in ſuum locum poſſunt.

Curatio.

Curatio. Carpi oſſa in quamcunque partem luxata fuerint, etiam abſque omni extenſione in ſuum locum reponi poſſunt, hunc in modum. Ægri manus ſuper tabulam vel menſam, & quidem prona, ſi ad poſteriora, ſupina verò ſi ad anteriora facta fuerit luxatio ponatur. Poſtea Chirurgus vel palmâ, in corporibus ſcilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robuſtioribus, articulum luxatum validiſſimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum oſſibus reponendis ratio obſeruatur; niſi quòd miniſter aliquis alterâ manu digitos, alterâ verò brachium apprehendens leuem faciat extenſionem. Repoſitis oſſibus, medicamenta inflammationem prohibentia,

articulóſque firmantia adhibenda, membrúmque conuenienter deligandum & reponendum eſt.

CAPVT IX.

De femoris luxatione.

Femoris luxatio.

FEmoris os omnium in corpore humano maximum & longiſſimum, parte ſuperiore capite ſuo ſat magno, craſſo, & exactè ſemigloboſo, coxendicis ſinui pro excipiendo hoc capite ſat amplo & profundo, non ſolùm exactiſſimè per enarthroſin committitur, ſed firmiſſimo ligamento quoque ex ipſius coxendicis ſinu prognato, & in anguſtum capitis femoris ſinum implantato ipſi validiſſimè vnitur, eum in finem, vt femur eò faciliùs & expeditiùs flecti, extendi, in latera moueri, & circumuerti, nec facilè prolabi poſſit.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Femoris luxationis perfectæ cauſſæ ſunt eædem, quæ luxationis humeri, nimirum externæ & violentæ, caſus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extenſio ac diſtorſio. Imperfectæ vero luxationis cauſſæ ſunt humores ad articulum hunc affluentes, eundémque ſenſim è ſua ſede protrudentes.

Differentiæ.

Differentiæ.

Excidit autem hic articulus in quattuor partes anteriorem, poſteriorem, ſed rariùs cùm acetabuli ſupercilium hac in parte altius ſit, in partem exteriorem & interiorem ſæpiſſimè, cùm eo loci ſupercilium humilius ſit. Nonnunquam & femur ſubluxationem admittit, à cauſſa interna; vnde cùm P. Ægineta, *lib. 6. de re med. c.* 118. ſcribit, coxæ articulationem tantum luxationem, non ſubluxationem pati, id de ea ſolùm quæ à cauſſa externa & violenta eſt, intelligendum. Videmus enim non rarò ab affluxu humorum nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt oſſis femoris caput in acetabulo firmiter continere non poſſint; vnde ſubluxatio quædam ſequitur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet; cùm caput femoris ad pubem incumbat: nates contra propter muſculos cum femore ad pubem contractos rugoſæ videntur; vrina, ob veſicæ à femoris capite compreſſionem ſupprimitur, crus externum nec curuari nec ad inguina adduci poteſt; cùm in ipſo flexu ſit femoris caput. Laborat etiam homo, ſi poplitem flectere cogatur, propter muſculum priorem, qui oritur ab oſſe quod ad ilia pertinet. Ille enim comprimitur, tenſúſque attollitur à femoris capite, cúmque extendi ampliùs non poſſit, renititur. Alias quoad calcem, & vniuerſum crus, ſani longitudinem æquat. Nam femur è ſuo cauo recedens, in priorem partem & paulò inferiùs venit, quo fit, vt læſum crus ſani longitudinem æquet, id quod præſertim ipſis accidit ad calcem; digiti pedis non facilè extendi, nec ad terram conuerti poſſunt, vnde in inceſſu æger calci ſolùm inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robuſtâ articulus in hanc partem elapſus non reſtituitur: hi cùm dolor deſinit, & articulus aſſueſcit eo in loco contineri, in quem procidit, recti protinus ingredi poſſunt ſine baculo, ac rectè ex toto. Propter inguinis enim inflexibilitatem crure toto ingreſſu magis recto vtuntur, quàm cùm ſanum erat. Nonnunquam etiam pedem per terram trahunt, cùm ſuperiores commiſſuras, quæ ad inguen, & quæ ad poplitem ſunt, non facilè flectant, quanquam pede toto inambulant. Quibus verò tenerâ ætate articulus elapſus minimè reſtituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minimum autem femur imminuitur: minuitur tamen caro vbique, præſertim à poſteriore parte.

In partem poſteriorem.

In partem poſteriorem ſi os femoris luxetur, dictis contraria ſigna adſunt, caput nimirum femoris in nates prolapſum, à tumore circa illas partes viſu tactúque deprehenditur, inguina contrà laxiora apparent. Crus affectum, ob muſculorum caput femoris ambientium compreſſionem & tenſionem extendi non poteſt, ſanóque breuius redditur: calx terram non attingit, vnde etiam ægri nec ſtare nec progredi poſſunt, ſed præcipites retrorſum prolabuntur, eò quod corpus in illam partem prolabitur, femoriſque caput extra proprium locum conſtitutum, corpori fulciendo è directo oppoſitum non ſit. Curuare tamen homo crus poteſt, ſi dolore non prohibeatur. Cùm enim femoris caput vi cùm tota ceruice in magnum muſculum natium, qui articulationem hanc extendit, expellatur, hic muſculus prolapſum femoris caput admittens, omnium maximè torquetur, cùm ſub ipſo prematur diſtendatúrque. Quare neceſſe eſt inflammatione ipſum prehendi. Procedente autem tempore, cùm muſculus hic ab inflammatione ſoluatur, contrahátque humorem quendam glutinoſum, pars eius, quæ articulum contingit, occalleſcit, & poples citra dolorem inflectitur. Inſuper capite femoris in poſteriorem partem luxato, crus & pes moderatè recta apparent, & neque hac, neque illac multum inclinant.

Cæterùm cùm ætate iam adultâ os femoris prolapſum reſtitutum non fuerit, vbi dolor ceſſauit, & articulus volui in carne conſueuit, ambulare quidem poteſt homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idque duplici de cauſſa; quia & crus multò breuius redditur, & multum calx abeſt vt terram contingat. Nam ſi vel maximè tentet eo pede ſuſtineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem poſteriorem. Si verò ætate tenerâ articulus hoc modo luxatus repoſitus non fuerit, femoris os breue efficitur, vitiatúrque crus vniuerſum, & minimè augetur, ac gracilius redditur, cùm nulli vſui ſit.

In exteriori.

Si femur in partem exteriorem luxatum ſit, id his ſignis cognoſcitur. Inter anum & ſcrotum cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam conſpicitur. Crus, eo quod femoris caput in locum altiorem exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò ſpectat. Calx terram non attingit, vnde cùm incedere vult æger, extremis ſolùm digitis innititur.

Et ſi adultis iam hic articulus non reſtituatur, ſed caro, in quam articulus excidit occalleſcat dolórque propterea ceſſet, ingredi abſque baculo poſſunt, ideóque cùm crure vtantur, hic caro minùs offenditur. Quibus autem tenerâ ætate hoc infortunium accidit, diligentem curam poſtulant. Nam ſi negligantur crus vniuerſum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in ſano.

In interiori.

Tandem femoris in interiorẽ partem luxatio hoc modo cognoſcitur: Crus longius eſt, ſi cum altero confertatur, idque duplici de cauſſa. Oſſi enim quod è coxa ſurſum procedit, ad pectinem femoris caput inhæret, ceruixque articuli cauo ſuſtinetur. Rurſus ab exteriore parte clunis cauus apparet, vtpote quòd femoris caput in interiorem partem exciderit. Extrà rurſus femor iuxta genu ſpectare cogitur in partem exteriorem: ſimiliter crus & pes; cùm in omnibus luxatis oſſibus altera extremitas ſemper in contrariam partem ſpectet; atque ea quæ prolapſa eſt.

Quibus hoc modo prolaſus eſt articulus, neque repoſitus, dum ingrediuntur, crus in exteriorem partem circumagunt. Cùm enim vitiatum crus longius reddatur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recuſent, ſupereſt, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, 3. *de artic.* à *t.* 68. vſque ad *t.* 105. quæ omnia huc tranſcribere breuitatis ſtudio nolo.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Magnum femoris periculum eſt, ne vel difficulter reponatur, vel repoſitum rurſus excidat. Celſus, *lib. 8. cap.* 20.

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua ſinus humoribus eſt oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cauo collectam præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur ſuâ ſede moueri; vel ſi idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in ſua ſede non poſſit continere, etſi os repoſitum fuerit: tamen in loco ſuo non manet, ſed rurſus excidit, ſi nimirum humor remaneat. Si verò humor exſiccetur, articulus in ſua ſede remanere poteſt. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 60. *Quibus diuturno dolore iſchiadico vexatis femoris caput coxâ excidit, iis femur contabeſcit, & claudicant, niſi vrantur.*

4. Idem fit, ſi ligamentum iſtud abrumpatur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes ſenſim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ conſtringuntur, & comprimuntur, vt ſanguini ac ſpiritibus liber ad partes illas tranſitus non pateat, & quia pars debito modo non mouetur, calor marceſcit, vnde nutritio partis non rectè perficitur, & os femoris pro reliquorum oſſium proportione non augetur.

Curatio.

Curatio.

Cùm eodem ferè modo, quo humerus cum ſcapula, etiam femur cum oſſe coccygis iungatur, idem etiam ferè in vtriſque eſt reponendi modus. Æger, ſubiecto puluinari vel culcitra, in ſcamno aut menſa collocandus, pronus quidem, ſi extrorſum aut retrorſum luxatio facta ſit; ſupinus, ſi introrſum; & in latus, ſi antrorſum. Fitque illa repoſitio interdum ſolis manibus abſque vlla extẽſione, vt vel primò femoris caput circa illa tamdiu circumrotetur, donec in ſuum acetabulum perueniat: (qui modus tamen ita tutus non eſt) vel ſecundò, in luxatione ſcilicet in partem interiorem facta, crus citiſſimè & validiſſimè ad inguina flectatur, atque hac ratione prolapſum femoris caput extrorſum in ſuum locum pellatur. Si verò hiſce modis nihil proficiatur, æger ſemper ita collocandus eſt, vt pars, in quam prolapſum eſt femoris caput, ſit ſuperior; ea verò à qua receſſit, ſit inferior; poſtea conueniens fieri debet extenſio: tandem verò ſemper viâ prolapſui contrariâ in ſuum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extenſio, vel manibus in corporibus ſcilicet mollibus luxatione recenti, vel etiam habenis, laqueis, ac ſimilibus, in corporibus ſcilicet robuſtis, & luxatione antiqua facienda, ex iis, quæ *part. præced. c.* 11. *de femoris fractura.* dicta ſunt, ſatis patet. Et quidem extenſio quatuor luxati femoris ſpeciebus communis eſſe poteſt, at capitis femoris in ſuum locum impellendi & reſtituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varietate.

tate. Nam quod introrſum excidit, extrorſum compellendum: quod extrorſum, introrſum, & ſic de reliquis. Vbi os repoſitum fuerit, quod ex libero & ſine dolore cruris motu cognoſcitur, medicamenta, de quibus ſuprà, *cap.* 1. in genere dictum, articulo imponenda, & faſciis articulus in ſuo loco continendus. Straminei etiam toruli, vt in fracturis, adhibendi, & vtrumque femur colligandum, vt luxatum membrum in ſuo loco contineatur. Atque hîc apparatus ante quartum diem non ſoluendus. Et æger ſatis diu in lecto ſe contineat, nec deambulet, ne intempeſtiuâ deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, *lib.* 6. *c.* 119. Ambroſ. Paræum, *lib.* 15. *a cap.* 39. *ad c.* 48.

CAPVT X.

De Luxatione Patellæ.

FEmur parte ſuâ inferiore duo inſignia capita in poſteriorem partem vergentia obtinet, quibus in duos tibiæ ſinus ſuperficiales tantùm miniméque profundos, ac læui cartilagine incruſtatos inſeritur. Habet prætereà etiam parte poſteriore ſinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos ſinus eminens inſeritur. Ne verò ob laxiorē hanc, quæ fit per γίγγλυμον, articulationem, genu frequentibus luxationibus obnoxium ſit, femoris & tibiæ oſſi anterius patella præpoſita eſt, iiſque beneficio craſſiorum tendinum muſculorum tibiam extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ oſſi ab externo latere fibula adſtat; quæ parte ſuperna in latere interno ſinum habet cartilagine tectum, à quo capitulum laterale, quod ſub ſuperiore tibiæ appendice ſubſiſtit, excipitur: parte internâ verò acuto ſuo angulo in ſinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inſeritur, malleolúmque externum conſtituit. Cùm ergo plures hîc articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere poſſunt.

Patellæ luxatio. Et primò quidem patella, cùm à lateribus nullum habeat obſtaculum diſlocationem eius impediens, in partem ſuperiorem, inferiorem, exteriorem, & interiorem facillimè luxari poteſt: in poſteriorem verò nunquam, cùm tibiæ & femoris oſſa, quæ ipſa tegit, obſtent.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſæ huius luxationis ſunt caſus ab alto, ſaltus, percuſſio, indecénſque tibiæ diſtenſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Patellæ luxatio facilè viſu & tactu cognoſcitur, crúſque rectè flecti & moueri non poteſt.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Cùm laxior ſit hæc articulatio, patella facilè ſedi ſuæ reſtitui poteſt.

Curatio.

Curatiò. Vt patella in ſuam ſedem reponatur, æger ſimiliter in planitie erectus ſtet: Chirurgus verò manibus patellam à parte, in quam prolapſa eſt, in eam, è qua excidit, compellat. Vbi ſuo loco reſtituta eſt patella, medicamenta idonea imponenda, & ſplenis poplitis cauitas explenda, ne crus flecti poſſit. Mox canalis, præſertim à latere, in quod exciderat, ad ipſius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non poſſit. Vbi periculum ampliùs non eſt, ne patella iterum excidat, æger ſenſim genu ſurſum flectere aſſueſcat.

CAPVT XI.

De Luxato genu.

Genu luxatio. GEnu non ſolùm ſubluxari, ſed & perfectam luxationem pati poteſt: & quidem frequenter in partem interiorem & exteriorem; rarò in poſteriorem, rariſſimè verò in anteriorem, & non niſi à cauſſa violentiſſima, cùm patella oppoſita id prohibeat, prolabitur.

Cauſſæ.

Cauſſa. Accidit hæc luxatio etiam à percuſſione, caſu, ſaltu, curſu vehementiore, & indecente tibiæ extenſione, vel contractione & diſtorſione.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. In quam partem genu luxatum ſit, facilè cognoſcitur, ſiquidem in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quo diſceſſit, viſu tactúque deprehenditur: figura deprauatur, crus eſt extenſum, nec flecti poteſt, vnde motus neceſſariò deprauatur, vel omnino perit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Genu ſi cum cubito conferatur, articulus qui in genu eſt, ob eius iuncturæ modum ſæpius excidit, & faciliùs reponitur. Oſſium enim quibus vterque articulus continetur, ſtructura arctior eſt in cubito, laxior in genu. Præterea multi proceſſus, multique ſinus inter ſe commiſſi, vndique cubiti commiſſuram adſtringunt: at in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ ſinus coniiciuntur.

2. Eâdem de cauſſa luxatio genu minùs periculoſa eſt, nec inflammatio facilè accidit. Nam cùm inflammatio oriatur ob vim, quâ oſſa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & ſine vi magna excidere & reponi poteſt, inflammationis periculum non eſt.

Curatio.

Curatio. Genu in partem interiorem & exteriorem luxatum mediocri extenſione, vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habenis, in luxatione non ita recenti, & corporibus robuſtioribus, factâ, oſſiumque in contrariam, è quâ exciderunt, partem, manu facta impulſione, non ita difficulter reſtituitur.

Retrorſum verò facta luxatio commodè reſtituitur, ſi æger reſupinus in ſcamno collocetur, & miniſter aliquis glomum linteum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, óſque prolapſum anteriora verſus fortiter impellat. Chirurgus verò crus ægrum ambabus manibus apprehendat, ſubitóque ita inflectat & curuet vt calx nates contingat.

Genu ſubluxatum nullâ, vel exiguâ factâ extenſione, & in contrariam partem impulſione, in ſuum locum reponitur.

Vbi repoſitum eſt os, quod ex cruris libera extenſione & cum altero genu comparatione cognoſcitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio inſtituenda, ægérque ab inceſſu abſtinebit, donec à noua luxatione metus nullus ampliùs ſit.

CAPVT XII.

De Fibulæ diſtractione.

FIbula tibiæ adhæret, & vt *capite præced.* dictum, ſuprà ad genu, infrà ad aſtragalum. Diſtrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in vtrumque latus. *Fibulæ diſtractio.*

Cauſſæ.

Fit autem hæc diuulſio ex iis cauſſis, à quibus genu luxari diximus; inprimis cùm inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, ſed introrſum vel extrorſum nutans diſtorquetur. Idem ex caſu ab alto vel percuſſione fieri poteſt. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

Tumor in parte, in quam fibula diuulſa eſt, apparet, & viſu & tactu deprehenditur, motúſque læditur. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſticum.

Prognoſticū. Repoſitio fibulæ facilis eſt.

Curatio.

Chirurgi enim manibus in ſuam ſedem facilè cogi & deduci poteſt, eam in partem prolapſui contrariam adigendo. Poſtea deligatio conueniens, appoſitis ei parti, in quam fibula prolapſa eſt, plagulis, inſtituenda; & quies aliquot ſeptimanarum ægro imperanda, donec ligamenta iterum confirmentur. *Curatio.*

CAPVT XIII.

De pedis, & eius oſſium ac digitorum luxatione.

PEdis nomine omnem illam corporis humani partem ab inferiore tibiæ parte ad extremos vſque pedis digitos exporrectam intelligimus, quæ varia, variis modis inuicem coarticulata, ligamentiſque membranoſis, connexa, continet oſſa, talum nimirum, calcem, os nauiculare, tarſum, metatarſum, & digitorum oſſa. De quorum omnium luxationibus iam dicendum eſſet. Verùm quia tarſi, metatarſi, & digitorum pedis oſſa hîc eodem ferè modo, quo carpi, metacarpij, & digitorum manus oſſa inter ſe inuicem vniuntur; iiſdem quoque luxationibus ſubiecta ſunt, eaſdem cauſas habent, iiſdem ſignis

dignoſcuntur, & eodem modo reponuntur; os verò nauiculare eadem, quæ tarſi oſſa, pati poteſt, operæ pretium non eſt, multa de his addere, ſed ea, quæ de manus oſſibus dicta ſunt, his etiam applicari poſſunt. Quædam ſaltem de tali & calcis luxatione, cum his oſſibus nulla in manu reſpondeant, addere libet.

Tali, & calcis luxatio.

Differentia.

Differentia.

Talus, vulgò aſtragalus dictus, cum tibia & fibula per γίγγλυμον iunctus, perfectè & imperfectè in omnem partem, exteriorem nimirum, interiorem, anteriorem, & poſteriorem luxari poteſt.

Calx verò, ſiue calcaneus, talo ſubſtratus, frequenter quidem anteriùs & poſteriùs, raro verò ad latera promouetur.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Luxatio harum partium fit à violento caſu, ictu, aut alia inconueniente pedis diſtorſione. In ſpecie verò calx luxatur, & ab aſtragalo diuellitur, ſi quis ex alto deſiliens grauiter in calcem labatur & impingat, vel inter ſaltandum calci vehementer inſiſtat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Talus ſi in partem exteriorem prolapſus ſit, ima pars pedis in interiorem conuertitur, ſi in interiorem, contraria ſigna adſunt. Si luxatus ſit in partem anteriorem, ſatus tendo calci ſubtenſus durus eſt & internus, péſque minor fit, & breuior; in poſteriorem contrà calx ferè conditur, planta maior, péſque longior euadere videtur.

Calcis luxatio ex dolore, figura partis deprauata, actionéque læſa facilè cognoſcitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. Talus ſicuti facilè luxatur, ſic facile etiam reponitur; ſed ob multitudinem oſſium iuncturas componentium, difficulter confirmatur.

2. Calcis luxatio maximè periculoſa eſt, ſiquidem venæ, arteriæ & nerui grandiores, quos excipit, necnon tendo, qui ei annectitur, facile in conſenſum trahuntur, vnde deliria, tremor, conuulſio, febres, & alia quam plurima mala excitari poſſunt.

Curatio.

Curatio.

Tali repoſitionem commoda præcedat extenſio, ſiue illa fiat manibus miniſtrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiam apprehendat; ſiue habenis vel aliis machinamentis deorſum trahentibus. Poſtea Chirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientémque deligationem inſtituat. Æger in hac luxatione diutius in lecto detinendus, vt muſculi diſtenti ligamentaque laxiora reddita, iuſtum robur acquirant, totique corpori ferendo paria eſſe poſſint: id quod ante diem quadrageſimum vix contingit.

Calcaneus etiam leui extenſione facta in priſtinum locum reponitur: repoſitus ita vinciendus, vt humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur, tamdiu etiam in quiete detinendus æger, donec articulus hic reſtitutus probè confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, *in libris de articulis & fracturis*, & Galenum, *in comment.* Oribaſium *de machinamentis*, Celſum, *lib. 8. cap. 11. vſque ad finem libri*, Gabrielem Fallopium, *tract. de luxationib.* Ambr. Paræum, *lib. 15.* & alios.

Concluſio.

DE Libro iſto, quem nunc accipis, *Lector Beneuole*, abſoluendo ferè omnem cogitationem depoſueram. Etſi enim ſuperiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera eſt, non ingratos fuiſſe ſciam: reperti tamen etiam ſunt, quorum calumnias & obtrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones, veritatis inueſtigandæ ſtudio, liberè propoſui, Nouator & Paradoxologus ipſis habeor. Si veterum ſententias recenſeo, & explico, ex aliis mea tranſcripſiſſe dicor. Vicerunt tamen amicorum ſeu preces, ſeu monita, vt laborem hunc in manus reſumerem, & criminationes iſtas floccipenderem. Cùm enim infelicius nihil ſit iis ingeniis, vt rectè I. Cæſ. Scaliger, *Exercit. 306.* cenſet, quæ mordicùs ſentiunt, Maiores noſtros nihil ignoraſſe, mancipium alienarum opinionum nunquam eſſe volui. Contrà nec me puduit, ab aliis diſcere, & quædam ex iis in mea ſcripta transferre: quod omnibus ſeculis ab omnibus Viris doctis factitatum video, neminémque adhuc inuentum exiſtimo, qui omnia, quæ in publicum edidit, in ſuo cerebro nata eſſe gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eáque à veritate non aliena, quæ in aliorum ſcriptis forſan non ita ſunt obuia. Verùm omnibus placere impoſſibile, & vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Epidorpid. lib. 3.* ait:

Qui ſeuit, ab alto pluuiam ſatis precatur:
At iter faciens imbribus imprecatur atris.
Non ſæpe Deus placet; & tu placere credis?

Ideóque inuidorum obtrectationibus nihil motus, & Librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac ſextum iam in manus ſumam, & in eo, quouſque Deo Opt. Max. placuerit, progrediar. In quo ipſo etiam etſi non pauca, quæ obtrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia eſſe poterunt, dicenda erunt: proferam tamen ea liberè, & veritatis patrocinium nec hîc deſeram, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad ſerram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, ſed poſteritati, quæ ſine affectu iudicabit, iudicium omne relinquam.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA,
DOMINE IESV.

DANIELIS

DANIELIS

SENNERTI,

DE ARTHRITIDE, TRACTATVS.

VNA CVM ADIECTA AD CALCEM TRAGÓPODAGRA LVCIANI.

Generoſis, Strenuis, Magnificis, Nobiliſſ. Q. Viris,

DN. IOACHIMO A LOSS, IN PILNIZ, GRAVPA, SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæſar. Maieſt. à Conſiliis; Sacr. Rom. Imper. Theſaurario, ac Sereniſſimi Electoris Saxon. Conſilij intimi Præſidi,

DN. GEORGIO A VVERTHERN, In Beichlingen, VViehe, Frohndorff, & Brucke, Cæſar. Majeſt. & Sacr. Rom. Imp. Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis ſupremi Iudicij, quod Lipſiæ eſt, Præſidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO à MILTIZ, in Steinberg, Borſten-Otten & Burkerſdorff,

NECNON

Magnifico, Nobili & Ampliſſimo Viro,

DN. IOANNI TIMÆO I. V. D. & Comiti Palatino Cæſareo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ CONSILIARIIS INTIMIS, *PATRONIS ET FAVTORIBVS SVIS HONORANDIS,*

HVNCCE

DE ARTHRITIDE TRACTATVM,

OBSERVANTIÆ ERGO

D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

TRACTATVS DE ARTHRITIDE.

CAPVT PRIMVM,

De Natura Arthritidis.

Nomen.

ARTHRITIS, Græcis ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, id eſt, *articulo*, dicta, Latinis morbus ſeu dolor articularis, à loco affecto nomen accepit. Barbari, quos ita vocant, *Guttam* appellant, quòd à fluxu quaſi guttatim facto excitetur hoc malum. Et ſunt ex recentioribus etiam, qui eos ſequuntur, imò hanc appellationem omnibus præferunt, ſed minus rectè, vt infrà, *quaſt. prima*, dicetur.

Ἄρθρον quid?

Etſi verò ἄρθρον, vt ab Autore *Definit. medicar.* & *Iſagoges* definitur, ſit συμβολὴ vel σύνθεσις, compages & cōpoſitio oſſium ad motum comparata: tamen hîc per articulum non accipitur ipſa oſſium compages, ac σύνθεσις & vnio, vel extremitates oſſium, quæ coniunguntur, vel ſpatium inter oſſa, quæ articulo coniunguntur: ſed partes, quæ ipſum articulum coniungunt & ambiunt, præcipuè ſenſu præditæ, nimirum membranæ, ligamenta membranoſa, & extremitates muſculorum; partibúſque his inſerti nerui.

Arthritidis differentia pro varietate articulorum.

Cùm verò articuli ſint varij, ab eorum differentia, & varietate partium affectarum, Arthritis quoque varia nomina accepit, & ſi pedes afficiantur, dicitur Podagra, ſi manus, Chiragra; ſi coxendix, Iſchias; ſi genu, Gonagra: vocabulis hiſce pleriſque à loco affectō, & ἄγρα, quod *capturam* ſignificat deductis, vt Podagra nihil aliud ſit, quàm pedum, Chiragra verò manuum captura; tùm hæc membra morbo hoc quaſi capta, & irretita detineantur: vnde etiam à Luciano, *in Tragopodagra*, ſic loquens Podagra introducitur:

——παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
ποδάγρα καλοῦμαι, γιγνομένη ποδῶν ἄγρα:
——*à pleriſque autem hominum*
Podagra vocor, exiſtens pedum captura.

In cæteris verò articulis ſpeciale nomen non habet, ſed communi generis nomine Arthritis appellatur; ſicut & in genere Arthritis dicitur, cùm plures articulos ſimul dolor occupat. Plura quidem talia vocabula finxerunt quidam, & inter eos Ambroſius Paræus, *de arthrit. cap.* 1. & ſi malum in maxillæ articulo fuerit, Siagonagram; ſi in ceruice, Trachelagram; ſi in ſpina dorſi, Rachiſagram; ſi in humero Omagram; ſi in cubito, Pechyagram nominant. Verùm vocabula iſta apud Græcos non occurrunt, nec vſu trita ſunt; licèt ipſi pluribus in partibus arthritidem generari poſſe paſſim doceant.

Mentagra, quid?

Occurrit etiam apud Plinium, *lib.* 27. *c.* 1. vocabulum Mentagræ, ioculari, vt Plinius ait, primùm laſciuiâ inuentum (eſt enim vitioſa vocabuli compoſitio ex Latina & Græca voce, & aliena à conſuetudine eruditorum) mox tamen vſurpatum: verùm affectus iſte ad Arthritidem non pertinet, ſed fuit faciei quædam fœditas, & praua ſcabies ad lichenes pertinens.

Græca vocabula & Latini retinuerunt, cùm ab iis & morbum acceperint. De quo Plinius, *lib.* 26. *c.* 10. *Podagra*, inquit, *morbus rarior ſolebat eſſe non ſolum patrum auorúmque memoriâ, verum etiam noſtrâ; peregrinus & ipſe. Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus, Latinum nomen inueniſſet.*

Notandum tamen hîc etiamſi Podagræ vocabulum propriè de pedum dolore accipitur: tamen interdum, vt etiam Crato, *conſil.* 253. confitetur, ab vno membro deſumptâ appellatione pro omni arthritide podagra accipitur; cùm fieri ſoleat, vt pedes ferè primò & frequentiùs hoc morbo corripiantur, & raró cùm alij articuli afficiuntur, immunes ſint. Hinc quoque Dialogum ſuum, qui eſt de Arthritide, Lucianus, *Tragopedagram* inſcripſit. Ita qui de laude Podagræ ſcripſerunt, Cardanus, & alij, omnes de Arthritide in genere egiſſe videntur; imò Medici quidam, qui propriè de arthritide agunt, tractatus ſuos de podagra inſcripſerunt.

Arthritis quem locum frequentiùs inuadat?

Frequentiùs nimirum pedes hic dolor & quidem maximè ac primùm plerumque pollicem pedis inuadit. Natura enim, quantum poteſt, humores vitioſos ad extremas & remotas partes depellere ſolet; ſúntque pedes etiam à caloris fonte remotiores, & magis in motu, quo humores ad eos trahuntur. Vnde etiam Galenus. 6. *aphor.* 28. ſcribit eos, qui arthritide, id eſt, omnium articulorum doloribus corripiūtur, primò fieri Podagricos. Vt plurimum verò hoc accidit non verò ſemper. In quibuſdam enim arthritis incipit in manu, quibuſdam in genu, quibuſdam in aliis articulis. Et quamuis primò pedes prehendit: tamen poſtea etiam plerumque in brachiis digitorum articulos, vel loca circa carpum & metacarpium occupat, vt & cubiti articulos inuadit, aliquando & ceruicem & maxillæ articulum. Et quidem malum hoc initio plerumque vnum articulum, vel in pede, quod frequentiùs accidit, vel alibi occupat; poſtea verò crebro morbi inſultu viſceribus debilitatis ac calore natiuo labefactato, & materiâ indies magis cumulatâ, plures articulos inuadit, & res eò ſæpe redit, vt vix vllus ſit articulus, & oſſium compages in toto corpore, quæ à malo hoc libera ſit: & vt Lucianus *in Tragopodagra* ſcribit:

Malum hoc τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις.
Afflictum & miſerum corpus,
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas, excruciat,

Imò ſæpe res eò redit, vt humor ille vitioſus non ſolùm in articulos omnes, ſed & alias partes ſentientes effundatur. ſicut nonnullis in dentes effuſum, ibi dolorem, aliis ad pectus, ſpuriam ibi pleuritidem excitâſſe, obſeruatum.

Arthritidis periodus.

Solet verò malum hoc non continuum eſſe, ſed per interualla & periodos affligere, dum materia cumulata per certa interualla ad articulos detruditur, quæ quidem initio ſunt longiora, ita vt ſæpe ægri per menſes ſex, ſæpe etiam integrum annum ab Arthritide ſint liberi, poſtea viſceribus & calore debilitato, & humoribus vitioſis pluribus cumulatis, per breuiora interualla malum redit, interdum poſt menſes tres, interdum ſingulis menſibus, imò nonnullos lecto perpetuò affigere ſolet.

Arthritidis definitio.

Eſt nimirum Arthritis in genere definita, *dolor partium circa articulos, à defluxu humoris ſeroſi & acris è venis & arteriis in eas effuſi excitatus*, ſeu, ſi alio modo cùm tumor iam concurrit, definire libeat, *tumor circa articulos, ex defluxu humoris ſeroſi, & acris per venas & arterias eò facto ortus. & propter tenſionem membranarum circa articulos, & acrimoniam humorum eos vellicantem, dolorem & motum impeditum coniunctum habens.*

An per interualla recurrere arthritidis proprium ſit?

Et quia ea huius morbi natura eſt, vt vbi ſemel hominem infeſtauit, vix vnquā ita corpori bene proſpici poſſit, quin leui de cauſſa, datáque occaſione reuertatur, & quidem per periodos, nunc annuas, nunc ſemeſtres, nunc menſtruas recurrat: doctiſſimi Medici non pauci in definitione etiam addunt, quòd ſit dolor vel tumor per certa interualla recurrēs. Quod ſi quis ideò omittendum cenſet, quòd is qui primùm arthritide laborat, & ita paroxyſmos plures per interualla recurrentes non paſſus eſt, reuerâ arthritide laboret; is tamen hoc negare non poteſt, quòd ea eſt huius morbi natura, vt in primo etiam paroxyſmo per interualla recurrere aptus natus ſit; ſicut qui Tertianâ vel Quartanâ febre primùm corripitur, reuera Tertianâ vel Quartanâ laborare dicitur, etſi plures paroxyſmos tertiâ vel quartâ die recurrentes non expertus ſit.

Franciſcus India equidem eos reprehendit, qui per dolorem Arthritidem definiunt, vtpote qui morbum negligentes per ſymptomata hoc malum definiant. Verùm nouum non eſt, affectus, in quibus ſymptoma & morbus concurrunt, per ſymptomata, vt magis vrgentia, ægris moleſta & manifeſta, definire. Ita phrenitis per delirium pleuritis per dolorem definitur, etſi vtrobique morbus, inflammatio ſcil. adſit. Ideóque præſtantiſſimi quique Medici, antiqui & recentiores, ſuos de hoc affectu tractatus, de articulorum dolore inſcripſerunt. Neque etiam hîc ita commodè per tumorem arthritis ſemper definiri poteſt, cùm ſæpe nullus tumor euidens in partibus externis appareat, & tamen tùm dolor ſit vehementior, quàm vbi pars intumuit. Ipſe verò India valde errat, dum malum hoc per defluxum definit: Neque etiam arthritis defluxus eſt, ſed ex defluxu generatur.

An omnis articulorum dolor arthritis dici debeat.

Porrò quanquam arthritis omnis, quæ circa articulos accidit, dolor appellari poſſet, atque hoc modo etiam dolori, qui in luxatione, contuſione, ictu, vulnere, qui in lue venerea eſt, qui virginibus, dum menſtrua erumpunt, aut grauidis partui vicinis in coxa accidunt, & omnibus omnino doloribus, qui circa articulos contingunt, hoc nomen attribui poſſet: tamen non tam latè hîc vocabulum arthritidis accipimus, ſed

nat.

κατ' ἐξοχὴν peculiarem doloris ſpeciem, quam Germani *das Zipperlein* appellant, ex humoris ſubito in articulos influxu, & quidem in penitiores articuli partes ſeſe inſinuante, ortam, & per interualla recurrentem hoc nomine accipimus.

Arthritidis ſubiectum.

Subiectum Arthritidis, ſi per dolorem definiatur, ſunt tantùm partes membranoſæ, ac ſenſu præditæ circa articulos. Cùm enim membrana adæquatum tactus ſubiectum ſit, etiam hîc partes, quæ dolore corripiuntur, quatenus membranoſæ ſunt eũ patiuntur: à quibus nec ligamenta membranoſa excludimus. Nam licèt Galenus ligamenta omnia ſenſu carere doceat: tamen membranoſis ligamentis ſenſus denegandus non eſt, quæ puncta ſentire, experientia docet, ipſáque arthritis euincit. Neque ratio quæ affertur, quòd ſcilicet perpetuo dolori & nunquam ceſſantibus cruciatibus obnoxius futurus ſit homo, ſi ligamenta ſentientia oſſibus allidérentur, magni momenti eſt. Etenim natura ita partes illas muniuit, & optimè conſtituit, vt nihil tale accidat. Hinc manibus quotidie apprehendimus, pedibus ambulamus, in quibus tendines, nerui & membranæ ſunt plurimæ, & tamen dolorem nullum percipimus. Si verò per tumorem definiatur, omnes partes articulum coningentes, eúmque ambientes ſubiectum Arthritidis dici poſſunt.

An omnia ligamenta ſenſu careãt.

Quod autem circa articulos dolores hi magis, quàm alibi excitantur, cauſſa eſt, quòd venæ, & arteriæ quæ finibus ſuis humores illos acres, quos natura expellere conatur, quíque in medio venarum & arteriarum ductu effluere non poſſunt, effundunt in hæc loca, in quibus membranarum & neruorum eſt concurſus, & quòd humores ad articulorum ſedem peruenientes in anguſtioribus hiſce locis, vbi omnes, quæ eò deſinunt, partes ſibi mutuò connectuntur & implicantur, hærent, cùm alibi liberè magis moueri & vagari poſſint.

Equidem & in alias partes iſte humor quandoque diffunditur, ſcribítque Autor innominatus *libelli de Podagra, ſcriptis Medicorum Principum additi*, §.8. non ſolùm manus, pedes & articulos omnes huiuſmodi fluxiones infeſtare, verùm etiam in ipſum caput, in ipſum iecur, in ipſum quandoque cor facere impreſſionem Hieronymus Capiuaccius etiam *in conſil. à Scholtzio collectis, conſilio* 226. facit mentionem prodagrici doloris in latere, ob quem æger diu in tergum decumbere coactus eſt, nec latera mouere potuit. Et retulit mihi vir Nobilis, virum quendam podagrâ afflictum etiam grauiſſimos in membro virili dolores percepiſſe; & Nobilis fœmina narrauit, cognatæ ſuæ arthritide laboranti etiam margam (ita appellabat, nec incommodè) in fronte erupiſſe, vt inſtar arenæ & granorum ſalis abſtergi poſſet. Verùm cauſſa equidem arthritidem pariẽs, ſi copioſa ſit, etiam in alias partes, præter articulos, diffundi poteſt, alibi tamẽ, quàm in articulis arthritidẽ non parit.

Cur arthritici rarò conuulſionem patiantur? Sententia Eraſti.

Quæri autem hoc loco non ſine cauſſa poteſt, quî fiat, quòd arthritici rariſſimè conuulſionem patiantur, ſed ſaltem dolorẽ, cùm tamen neruoſæ partes hîc afficiantur, & quidem ab humore acri vellicẽtur, vt meritò conuulſio excitanda videatur. Thomas Eraſtus, *diſput. 4. contra Peracelſ.* cauſſam eſſe putat, quòd humor neruis circumfuſus aqueus ſit & pituitoſus, eóſque propterea magis laxet, quàm tendat; atque hæc ſi non ſit cauſſa, quæ ſit, ſe neſcire ingenuè fatetur. Verũ hæc cauſſa vera cauſſa omnino non eſt, neque humor arthritidem excitãs ſimpliciter aqueus & pituitoſus eſt, qui potiùs laxet, quàm tendat partes, vt poſtea probabitur, & vel ex dolore patet, qui acerbiſſimus eſt. Ideóque cauſſam huius rei eſſe puto in loco affecto quòd ſcilicet non ipſi nerui, quatenus partibus motui dicatis muſculis purà, inſeruiunt, motuique inſeruiunt, afficiuntur, ſed membranæ & ligamenta membranoſa potiùs, quæ partes motui dicatæ non ſunt, ac propterea licèt grauiſſimos dolores patiantur, nullum tamen motum conuulſiuum excitant, niſi forſan cerebro in conſenſum tracto, ſicut hoc in dentium, oculorũ, pleuræ, colli, & ſimilibus doloribus videre eſt, in quibus non nerui motui dicati, ſed mẽbranæ potiùs afficiuntur, ſine omni conuulſione. Idem in arthritide accidit, in qua partes membranoſæ, quæ circa articulos ſunt, & extremitates articulorum connectunt ab humoribus affluẽtibus ſeu diſtẽduntur ſeu vellicãtur.

Autoris.

Nonnulli quidem ſtatuunt, ipſam cauitatem ſeu ſpatium, quod eſt inter extremitates oſſium, humores affluentes recipere, idque ſpatium verum cauſſæ arthritidem parientis ſubiectum eſſe. Verùm falſum hoc eſt, vt *quæſtione* 3. dicetur.

Arthritidis ſymptomata.

Cauſſa proxima doloris arthritici, vt in aliis etiam partibus, eſt continui ſolutio, quam inducit affluxus humorum acrium in partes membranoſas circa articulum eas vel diſtendendo, vel acrimoniâ ſimul pungendo & vellicando.

Dolorem comitatur motûs impotentia, & motu articuli dolor irritatur & augetur. Tumor quoque, & plerumq; cum rubedine & calore, ſuperuenit, & deprehenditur, præcipuè in articulis extremis; nonnunquam tamen citra rubedinem tumor ſaltem œdematoſus apparet. In coxendice & omoplata, vtpote locis carnoſis, tumor extrà vix apparet, ſed humor qui affluxit, carne tectus latet. Febris quoque continua imprimis, in arthritide ferè ſemper, ſæpe in podagra, & gonagra cum dolore inuadit, & æger primò horrore corripitur, mox calor ſuperuenit, cuius cauſſa ægri ſiti vexantur, pulsúſque mutatur, & vrinæ fiunt rubicundiores, quæ ſæpe in principio ſunt aquæ. Qualis autem ſit febris, quæ arthritidem comitatur, de eo diſſentiunt Autores vt *quæſt*. 4. dicetur. Superueniunt interdum & alia ſymptomata & inter ea vigiliæ & ſpaſmus.

Si arthritis diu duret, & ſæpius ægrum affligat, tandem tophi & nodi in articulis generantur, è craſſiore ſeroſi humoris parte, ſponte etiam ad coagulationem tendente: & ſi cutis aperiatur, ex ea materia aliàs fluida & alba, aliàs gypſi & calcis inſtar friabilis, aliàs tophi & calculi inſtar, dura.

Graſſatur etiam malum hoc interdum populariter cauſsâ ex communi vel aëris vel victus vitio in pluribus generatâ. An verò ob mori fructus defectum id acciderit aliquando, de eo *quæſt*. 3. dicetur.

CAPVT II.

De Cauſſis Arthritidis.

Arthritidis Cauſſa.

CAuſſa proxima doloris in arthritide eſt ſolutio vnitatis in partibus membranoſis circa articulum. Prouenit illa, non (vt Capiuaccius vult) ſaltem à compreſſione partium ſentientium circa articulum, factâ à ligamentis humore præter naturam repletis. Etenim ligamenta ſolidiſſima & denſiſſima ſunt, vt ita ipſa in primis humores non admittant & dolor ſæpe maximus eſt, cùm tumor vllus vix apparet, ac longè maior, quàm vt à ſola compreſſione fieri poſſit: Fit potiùs hic dolor à diſtentione & vellicatione ac punctione in partibus ſentientibus circa articulum.

Solutio vnitatis in arthritide vnde contingat?

Quæ autem eius diſtentionis ac vellicationis punctioniſque cauſſa ſit, explicare difficillimum eſt, ob diſſidentes hac de re Medicorum ſententias. Alij enim ab intemperie quoque ſolâ arthritidem generari docent; alij à flatu; alij ab humore tantùm eúmque alij pituitam eſſe ſtatuunt, alij bilem, alij pituitam cum bile, alij cum ſanguine mixtam, alij ſanguinem crudum & aquoſum, alij ſerum, alij omnes hos humores admittunt. Et quidem hunc humorem alij à capite defluere ſtatuunt, aliíque rurſum ab internis, partibus, alij ab externis, inter cranium & cutem; alij è venis, alij per vtranque viam, de quibus pluribus infrà *quæſtione* 7. dicetur.

Arthritidis cauſſa proxima.

Breuiter vt rem hîc complectamur, cauſſa proxima arthritidis eſt humor partim ſentientes partes circa articulum diſtendens, partim pungens ac lancinans, nimirum ſeroſus, non tamen aqueus, ſed ſalſus & acris, & vt Chymici appellant, tartareus, in ſanguificatione in liene & hepate genitus, & à natura per venas & arteria in partes circa articulos protruſus. Et omnino peculiaris naturæ eſt hic humor, & alius quàm qui in aliis partibus inflammationem pariunt, & ortum habet ex alimento, quod plantæ è terra attrahunt. Eſt enim in omni terra aliquid ſalinum, & mineralis naturæ particeps. Quod ſiue ſal terræ, ſiue tartarum cum vulgo Chymicorum nominetur mihi perinde eſt, modò de re conſtet.

Sal terræ & tartarum an differant?

Mihi tamen non planè idem eſſe videtur an ſal terræ, an verò tartarum appelles. Etenim ſal corpus ſui generis ſimplex eſt, tartarum verò, vt quidem à Chymicis in genere hoc loco accipitur (è ſale & terra, imò ſulphure etiam compoſitum, vnde etiã terrarum talium differentiæ conſtituuntur, & humoris arthritidem parientis diuerſitas in variis locis & corporibus oritur. Atque ex ſalis huius copia vel paucitate, & cum aliis ſuccis miſtione variæ terrarũ differentiæ oriuntur, vt alia ſit lutoſa, alia limoſa argillacea, tophacea, calcaria, in aliâ marga dicta, in alia creta, in alia aliud quid abundet, & eſt in nonnullis terris, in quibus etiam vulgò frumenta creſcunt, huius ſalis tanta copia, vt etiam ex iis ſpiritus, qui metalla ſoluit, deſtillari poſſit. Iſtud ſal vel tartarum à plantis cũ ſuo alimento è terra attrahitur, & hinc in homines quibus plantæ illæ in potũ vel cibum cedunt, deriuatur, atque niſi conueniente modo ſeparetur & excernatur, ſanguini tandem permiſcetur, & cùm corpori alendo ineptum ſit, tandem in articulos ob cauſſas, quæ poſtea dicentur depellitur. Et accedit humor hic ſalſus, qui arthritidem excitat ſæpe ad ſpiritum, quos Chymici dicunt, ferè naturam, quales ſunt vini, & aliorum vegetabilium, ſale volatili præditorum, itẽ ſalis, vitrioli, nitri, aquæ fortis, qui etſi ſint tenues, ſubtiles, & aquæ naturam referant, tamen in ſe ſalem mordaciſſimum continent. Ac non minùs in arteriis, quàm venis continetur, vnde etiam, cùm ſit ſubtiliſſimus, acerbiſſimos & acutiſſimos dolores excitat. Neque enim opus eſt, vt humores illi ſemper craſſo modo corpus lædant, ſed ſæpe ſpirituoſi fiunt, vt infrà etiam *in cauſſis*, de vino dicetur. Et rem ita ſeſe habere multa docent. Primò ipſa doloris vehementia & atrocitas, quæ nõ ab humore pituitoſo aqueo, vel etiam ſanguine partes diſtendente prouenire poteſt; ſed ab humore acri, mole quidẽ ſæpe exiguo, poteſtate verò maximo & efficaciſſimo. Deinde quòd in articulis tandem tophi & nodi generantur, è quibus materia calcis inſtar, qualem etiam viua quædam non defecata deponunt, eximitur & egreditur, id quod in aliis tumoribus non accidit, qui potiùs in pus, quàm tale quid mutantur, & proinde arthritidem aliam peculiarẽ, quàm alij tumores, cauſſam habere, ſatis indicat. Tertiò, cauſſæ idem arguunt cùm nihil magis ad arthritidis generationẽ faciat, quàm vinum quod ſale & tartaro tali maximè abundat, cùm nulla planta ſit, vt infrà etiam dicetur, quæ id quod ſalſum, argilloſũ & calcariũ eſt in terra, magis attrahat, quàm ipſa vitis, etſi & aliæ plantæ, vt triticum & hordeũ eandem materiam, non tantâ tamen copiâ attrahunt. Imò materia

hæc quandoque etiam in aqua continetur; vnde interdum abſtemij, aut qui ob paupertatem vinum non bibunt, arthritide laborant, & in quibuſdam locis cereuiſia arthriticis maximè noxia eſt, ſiue id fiat ob frumentum ibi proueniens, ſiue ob aquam.

Atque hinc accidit vt Arthritis multis locis ferè endemia ſit. Et iis ipſis in locis, vbi arthritis quaſi endemia eſt, quod in multis Morauiæ locis accidit, incolæ præter arthritidem etiam calculo, colicâ & inde natâ paralyſi & membrorum contractione, atque epilepſiâ laborant, qui affectus penè omnes non ab humore aqueo, ſed & acri & ſalſo proueniunt. Tandem & hoc docet humorem hunc ſeroſum eſſe, quòd arthritis ad ſuppurationem non deducitur. Sanguis enim facilè in pus mutatur, vt & alij humores; ſeroſorum verò & ſalſorum humorum eſt, vt ſi planè ſint tenues, toti reſoluantur, vel ſi tartarei & craſſi quid admixtum habeant, in tophos & calculos mutentur.

Materia hæc, cùm potiùs ad mineralium, quàm vegetabilium naturam accedat, alimentum corpori idoneum nullo modo præbere poteſt, atque ita vel in prima ſtatim, vel in ſecunda coctione expelli debet: quod vbi accidit, arthritis non generatur; vnde multi vini potatores & helluones ab arthritide immunes ſunt, quod ideò euenit, quia viſcera coctioni dicata robuſta habent, quæ omne, quod eſt excrementitium in cibis & potu aſſumptis exactè ſeparant & per conuenientes vias euacuant. Si verò materia hæc non ſtatim euacuetur, ſed in corpore retineatur, hinc inde in corpore protruditur, donec tandem ad articulos pellatur.

An bilis, pituita, vel melancholia, &c. ſit Arthritidis cauſſa?

Fruſtra ergò, vt *quæſt.* 5. pluribus docebitur, ab aliis, bilis, pituita, melancholia, ſanguis hìc accuſantur. Etſi enim fieri poſſit, vt in vno corpore hic, in alio iſte humor abundet & ſimul ad articulum dolentem confluat: tamen ſeroſus ille humor, quem natura expellere cupit, & ad articulos protrudit: prima motus cauſſa eſt, dolórque poſtea etiam alios humores ad locum affectum concitat & proinde, ſi corpus ſit plethoricum, ſanguis; ſi cacochymicum, alij etiam humores ad locum affectum mouentur. Interim illi ipſi humores prima arthritidis cauſſa non ſunt & ſi abſque humore illo ſalſo & ſeroſo fuiſſet, ad articulos nunquã fluxiſſent, cùm multi ſint plethorici & cacochymici, qui tamen non ſunt arthritici. Rectè proinde ſcribit Mercatus, etſi ſucci abundent, & vitioſi ſint, ob id non protinus in affectus articulares eos degenerare, & arthritidem producere. Sed humor, qui arthritidẽ producere debet, vt dictum, ſeroſus, ſalſus, acris & tartareus eſt, & peculiarem ad articulos habet *ſendr.*

Quid requiratur ad quamlibet fluxionem?

Cùm verò ad quamlibet fluxionem requiratur materia fluens, terminus à quo, terminus ad quem, via per quam, & de materia arthritidis cauſſa modò dictum ſit: reſtat, vt de termino à quo, ſeu loco, in quo materia generatur, viâ per quam fluit, & termino ad quem, ſeu parte recipiente dicamus.

Pars recipiẽs fluxionis Arthrit.

Et vt de parte recipiente primùm agamus, vt poſtea cauſſas & internas & externas coniunctim explicare poſſimus: primò pars recipiens hìc ſunt articuli, & pedum præcipuè, à quibus podagra ferè incipit, cæteris partibus omnibus propemodum imbecilliores, vtpote qui calore imbecilliori ſunt præditi, cùm ex oſſibus, ligamentis cartilaginibus, tendinibus, neruis, membraniſque conſtent, & à fonte caloris longius abſint, externis etiam cauſſis, earúmque iniuriis valde ſint expoſiti, & à laboribus atque exercitiis magnis debilitentur, atque hinc ad recipiendos affluentes humores ſint promptiſſimi. Sola tamen articulorum imbecillitas ad Arthritidem etiam non ſufficit, ſed fluxio omninò neceſſaria eſt. Qui enim, vt Galenus, 6. *de tuend. ſanit. cap.* 13. habet, nihil colligunt ſuperflui, iis manent imbecillæ partes ſemper in tuto. Cuius rei euidentiſſimũ argumentum eſt, quòd aliqui ſex menſibus, pluribúſque infirmis partibus laborant; cùm ſi ſola infirmitas id efficeret perpetuò laboraret pars infirma, cui ægrotationis cauſſa nunquam abeſſet. Nunc quoniam perpetuò non laborat, manifeſtum eſt, aliud quidpiam interuenire, quod eius affectûs gignendi cauſſa ſit, quod certè eſt nil aliud, quàm quod vel qualitate vel quantitate redundat. Imbecillitatem tamen partium quam plerique Medici ad Arthritidis generationem neceſſariam eſſe ſtatuunt, negat Carolus Piſo, *lib. de morb. ab illunie ſeroſa, conſil.* 1. *de arthrit.* dum ſcribit: Medicos paſſim fruſtra laborare, quando monent, imbecillitatis partium recipientium habendam eſſe rationem, cùm, quòd articuli reliquis membris faciliùs promptiúſque ſerum ſponte ſuâ efferueſcens recipiant admittántque, id non fit ab eorum imbecillitate, ſeu intemperie aliqua, hoc eſt, laxitate vel raritate, verùm ab ipſa conformatione, eáque non in cauitate poſita, ſed potiùs in coniunctione cum vaſorũ omnium finibus, quam conformationem immutare minimè eſt in noſtra facultate poſitum. Statuítque, articulos ſolùm hoc nomine efferueſcens ſerum admittere, atque imbibere, quia in iis ſiſtantur, terminentúrque vaſorum internorum propagines externæ. Scilicet ebullitionem primùm incipere in maioribus vaſis, interniſque, hinc excidere in minores tandémque in extremos ſurculos qui cùm non habeant, vbi refundant imbibitum humorem, inde eum in articulis, in quibus externa vaſa ferè vniuerſa terminantur, ſiſti, congerique. Quæ omnia, etſi veritati valde conſentanea videantur, duo tamen monenda ſunt. Primum eſt, quod etſi verum eſt, maiores illos truncos venæ cauæ ac arterias, hinc inde ramis ſparſis, maximam partem in articulos terminari: tamen ſunt rami etiam non pauci, qui hinc inde in carnes & alias partes terminantur, & nihilominus materiam arthritidis ad illas partes non transfundunt. Præterea etiam materia arthritica non ſemper ad extremos vſque articulos effunditur, ſed ſæpe etiam in media via, in coxendice, genibus, cubitis ſubſiſtit. Alterum eſt, quòd licèt illa conformatio vaſorum, ob quam ea in articulos terminantur, mutari non poteſt, laxitas tamen & debilitas partium in quas inſeruntur, mutari aliquomodo poteſt roborantibus, etſi curationis pars minor, vt dictum, hic ſita ſit.

Cur humor arthritidis cauſſa potiùs ad articulos, quàm alias partes moueatur?

Cæterùm præter articulorum imbecillitatem, alia adhuc mihi ſubeſſe cauſſa videtur, cur hic humor ad articulos potiùs quã alias partes moueatur, quam vt paradoxum ſaltem, æqui Lectoris iudicio libero ſubmitto. Sãguinẽ in corpore noſtro non eſſe planè homogeneum, ſed diuerſas partes obtinere, & diuerſis illius partibus diuerſas corporis partes ali certũ eſt, temperatiore carnem, craſſiore oſſa, ſubtiliore pulmones, & ita reliquas corporis partes ſibi conueniens nutrimentum ex ſanguine attrahere. Id quod etiam lapis oſteocolla dictus, quòd inſignem fracta oſſa glutinandi vim habeat, probare videtur, qui ad oſſa potiùs, quam alias partes aſſumtus penetrat, & facit vt calli breui tempore generentur, imò in iuuenibus callum nimis magnum producit, vt ex Guihelmi Fabricij *cent.* 1. *obſ.* 90. & 91. videre eſt. Neque hæc ſolùm fiunt in corpore ſano, ſed & ipſi humores vitioſi, non quiuis ad quaſvis partes inclinationem habent & pelluntur, ſed alij ad alias, id quod cùm alij morbi tum in primis Plica Polonica docet. Ideóque cùm rectè ſcribat Hercules Saxonia, *lib. de Plica, cap.* 26. humorem Plicæ cauſſam habere proprietatem articulis, ligamentis, tendinibus, neruis, membraniſque omnibus aduerſariam, cùm pilis autem, & extrema cute familiaritatem aliquam: etiam me rectè ſtatuere poſſe puto, humorem arthritidis cauſſam familiaritatem aliquam, & naturæ cognationem habere cum oſſibus, membranoſis verò partibus eſſe aduerſum, ſi non occulto modo acrimoniâ tamen & facultate vellicante ac lancinante. Veriſimile enim eſt, cùm oſſa, vt & ligamenta, ac tendines, ſanguine magis terreſtri, & cum tartareo humore cognationẽ habente alantur, alios etiam humores tartareos tam craſſos, quàm ſubtiles, magis ad articulos, quàm alias partes detrudi, & præcipuè ad articulos partium extremarum; cùm natura, quantum fieri poteſt, vitioſos humores à regiis viis ad remotiſſimas partes propellere ſoleat. Etſi enim interdum natura non ſtatim ad extremos pedum vel manuum articulos materiam arthritidis cauſſam protrudat, ſed in medio articulo aliquo ſubſiſtat, tamen poſtea, cùm dolores incipiunt, eadem, ſi adhuc fortis ſit, materiam per eaſdem vias, per quas influxit, rurſus in maiores venas repellit, & hinc ad extremos vſque articulos depellit. De qua re plura, vt & an in ipſis oſſibus aliquid, quod ad paroxyſmum arthriticum excitandum faciat, deliteſcat, infrà *quæſtione* 8. dicentur.

An arthritis per collectionem humoris generetur?

Secundò, Vbi autem humores Arthritidis cauſſa generentur & per quas vias in articulos perueniant, variæ & diſcrepantes Medicorum ſunt ſententiæ, de quibus *quæſt.* 7. dicemus. Paucis vt rem complectamur, cùm omnes tumores, & humorum in parte aliqua præter naturam collectio duobus modis fiant, vel per congeſtionem, quâ humor ſenſim in parte colligitur & cumulatur, vel per affluxum, priorem modum in arthritide locum habere, non putamus. Si enim per congeſtionem, & ſolam partium imbecillitatem humor in articulis colligeretur, non tam ſubito, facilè atque euidenter dolor ac tumor naſceretur, & perpetuò laboraret pars infirma, vtpote cui ægritudinis cauſſa nunquam deeſſet. Cùm autem arthritici perpetuò non laborent, ſed nonnulli ſex menſibus liberi ſint poſtea iterum materia affluat, & quidem ſubitò, cùm ſcilicet vitioſus humor in corpore collectus eſt, qui naturam ad expulſionem ſtimulat: facilè hinc patet, arthritidem per collectionem, quæ ſenſim fit, non generari. Rectè proinde ſcribit doctiſſimus Solenander, *ſect.* 4. *conſil.* 24. *Humor qui paulatim nutricationis particulæ vitio colligitur, & apponitur, ſi quando dolorem excitare, & motum impedire poſſet, articularem tamen morbum excitare nemo Medicorum dicet.* Hoc tamen interim non nego, in iis, qui pedibus aut aliis articulis nunquam ferè valent, ad mali diuturnitatem & continuationem, articulorum imbecillitatem aliquid conferre poſſe. Pars enim debilis alimentum ſibi non rectè aſſimilat, ſed excrementa colligit, & propterea etiam affluentes humores faciliùs recipit, & difficulter diſcutit.

Arthritidis diuturnitas vnde?

Arthritidis ſpecies peculiaris.

Felix Platerus quidem peculiaris cuiuſdam arthritidis mentionem facit, qualis ferè etiam infrà *quæſt.* 6. ex Eraſto mentionem facimus, quæ excitetur non à materia, quæ aliunde affluxit, ſed ab excremento circa regionem articulorum ex ſanguine congeſto, loco affecto ex multis fluxionibus debilitato, noua excrementa illic congerente, & dolorem non adeò grauem, ac tumorem potiùs œdematoſum quàm alium, proferentem, ſtatuítque, eos qui ſic affecti ſunt, à podagra rarò immunes eſſe, & nunc ob affluentem, nunc ob congeſtum humorem, ſemper illius quædam indicia ſecum circumferre aliquídque pati.

Verùm non peculiaris hæc arthritidis ſpecies eſt; & ſi ab arthritide, quam deſcripſimus, differt, non arthritis eſt, ſed tumor potius in pedibus œdematoſus. Vnde ipſe Platerus confitetur, quod rarius primò incipiat, ſed aliam, quæ ex affluxione fit, ſequi ſoleat. Nimirum ex dolore, & diuturno ac frequenti humorum affluxu articuli debilitantur, vt etiam affluens alimentum rectè concoquere, & ſibi aſſimilare non poſſint, vnde multa

excrementa

excrementa colliguntur, quæ congeſta tumorem œdematoſum citra grauem dolorem excitant: qui tumor tamen, ſi dolor arthriticus propriùs abſit, arthritis propriè non eſt. Si autem vera arthritis coniungatur, pars debilitata humorem, qui affluxit, difficulter, & non niſi longo tempore diſcutere poteſt, vnde accidit, vt antequam vnus humor diſcutiatur, quod Hippocrates vix ante 40. dies fieri ſcribit, alius humor affluat, & ita perpetuò quaſi arthritide laborare æger videatur, aut etiam, ſi per breuia interualla affluxus fiat, continuò reuerà laboret.

Vnde affluxus fiat.

Quomodo verò & vnde affluxus iſte fiat, itidem Autores diſſentiunt. Verum ſi autoritate ſepoſita rem ipſam, & quæ circa ægros fiunt, attendamus, facilè perſpiciemus, per venas & arterias affluxum hunc fieri. Solent enim inſtante paroxyſmo in arthriticis vaſa, quæ ad manus & pedes tendunt, & extremis articulis inſeruntur, manifeſtè intumeſcere. Deinde morbus hic ſubitò inuadit, & affluxus ſubitò fit, quod non niſi per venas & arterias accidere poteſt. Præterea ex vno loco facilè in alium migrat, præcipuè ſi parti affectæ refrigerantia & repellẽtia applicentur, & qui dolor nunc pedem affligebat, pede liberato nunc alterum pedem vel manum affligere incipit. Aut ſi natura ſuccumbat, humoréſque iſtos vitioſos expellere non poſſit, iis circa viſcera, & præcipuè circa cor hærentibus, cordis anguſtiæ & animi deliquia excitantur, vt aliquoties obſeruaui, quæ non ceſſant, donec humor vitioſus iterum in alium articulũ depulſus fuerit: qui humoris motus non niſi per vaſa communia fieri poteſt. Præterea febres cùm continuæ, tùm intermittentes interdũ in arthritidem terminantur, quod fieri non poſſet, niſi materia in venis eſſet. Tandẽ ſolet [illegible] accidere, & pulsûs mutatio fieri, quæ humorem in venis & arteriis contineri indicant.

Quomodo & vnde affluxus in Arthritide fiat.

Vbi humor Arthritidis cauſſa generetur?

Cùm itaque humor hic arthritidis cauſſa in venis & arteriis contineatur, & ex iis in articulos effundatur, procul dubio in coctione aliquã ſanguinis eum generari, neceſſum eſt; & quidem tali, è qua Venæ & arteriæ humorem, quem continent, accipiunt, id quod ſtatuimus fieri in hepate & liene, ſanguificatione ibi ſuo modo læſa.

Ob quas cauſſas generetur?

Cauſſæ autem, ob quas generatur hic humor, duæ ſunt, primò iecoris & lienis aliquod vitium, & imprimis caliditas & ſiccitas, deinde & præcipuè alimenta & potus, quæ materiam ſalſam tartaream ſuppeditant.

Primum quod attinet, equidem ventriculus etiam aliquid huc conferre poteſt, ſi in eo non rectè chylus elaboretur, & poſt hanc coctionem feces tartareæ pleræque non mox ſeparentur; vnde etiã omnes Medici in præcauenda arthritide magnã primæ coctionis rationem habendam eſſe præcipiunt: non tamen proximè illa ventriculi coctio læſa ad arthritidem facit, ſed lienis ac hepatis concoctio accedat neceſſe eſt. In his enim ſi aliquod vitium ſit, quod quidem facilè & determinatè explicari vix poteſt, fit vt partes inutiles, ſalſæ ac tartareæ, quæ chylo inſunt, non rectè ſeparentur, ſed ſanguini permiſtæ maneant, & cũ eo ad venas deriuentur. Atque ob hoc viſcerũ horũ vitiũ accidit, vt à cibis & potu ſæpe nõ adeò malæ notæ alij facilè offendantur, alij contrà, qui viſcera robuſta habent, in quibus & ſanguinis coctio & excrementorum ſeparatio rectè perficitur, etſi cibo arthritidi generandæ apto vtantur, & vino eóque etiã minùs ſalubri ſeſe repleant, arthritide non corripiantur.

Quænam intemperies hepatis ac lienis ad arthritidem faciat?

Quæ autem illa intemperies hepatis ac lienis ſit, non ita facilè explicari poteſt. Si quis tamen eam calidam & ſiccam eſſe ſtatuat, cum eo non pugnabo. Quomodo autem calida & ſicca intemperies id præſtet, non ita clarum, Franciſcus Valleſius per eam intemperiem fortiter exprimi aquam à reliquis ſuccis ſtatuit, quod probabile non eſt, niſi commodè explicetur. Hoc enim libenter concedimus, ſi hepar ſit calidius & ſiccius, pro elixatione moderata aſſationem quandã fieri, atque ita ſanguinẽ atrẽ generari. Alij & ſatis cõmodè, ſtatuunt, hepar, & lienem calidum, vehementer & intemperanter attrahere ſeroſum & ſalſum in cibo ſuccum, qui in prima coctione ſeparari & euacuari debebat, atque ita eum ſanguini permiſceri. Imò forſan etiã in ipſo hepate & liene intemperato ſanguis non benè elaboratur, atque aliquid in eo relinquitur, quod meritò ſeparari debebat, quod poſtea in venis cumulatum arthritidis cauſſa eſt.

Atque omnino tale quid in hepate ac liene accidere puto, quale quid in renibus accidit. Multi enim ſũt, qui caſeo & aliis cibis, qui calculo generando apti perhibentur, veſcuntur, tamẽ calculum non generant; alij contrà, quibus inſita eſt renum arenoſa calculoſaque conſtitutio, vt Fernelius appellat, ſeu vis in renibus λιθοποιητικὴ, ab iis facilè offendũtur. Nõ diuerſo modo puto ſeſe rem habere in arthritide, & eſſe in arthriticorum viſceribus quandã vitioſam conſtitutionẽ, ſalis ſeu tartari illius effectricem, exiſtimo, ob quam humor ille arthritidis cauſſa producitur, qui vbi abũdat, poſtea ad articulos protruditur. Atque hæc vitioſa cõſtitutio quibuſdã à parẽtibus cõmunicatur, aliis ex cibi & potus ſimilis vſu, & in diæta erroribus cõtrahitur.

Deinde etſi facultas viſcerum benè conſtituta ſit, tamen ſi cibus & potus tali tartareâ materiâ abundat, omnis à natura euacuari non poteſt, & cùm nec in prima coctione, nec in ſecunda, vt par eſt, ſeparetur, ſanguini permiſta manet.

Interim quantũ fieri poteſt, à natura alteratur, & ſpiritualeſcit, ſi ſic loqui liceat, aut, vt Mercatus loquitur, attenuatur, & funditur, & in tenuem, ac ſpiritoſũ, & aereum humorem mutatur, qui poſtea à natura ad articulos detruditur. Articuli enim, vt antea dictum, partes debiles ſunt, & extremæ, oſſeæ & exſangues, ad quas natura non ſolùm ſeroſos humores detrudere ſolet, ſed etiam quæ aliquam cognationem habent cum humore affluente. Imbecillitas autem articulorum eſt vel natiua, vel adſcititia. Natiua eſt, cum vel ipſi articuli in prima ſtructura ſunt laxiores, molliorésque, & ad recipiendum humores affluentes aptiores, vel a parentibus vel auis arthriticis hæreditario intemperiem & debilitatem contraxerunt. Adſcititia verò eſt, cùm articuli debilitantur vel a labore nimio, aut aëris exceſſu, aliíſque cauſſis articulos alterantibus.

Imbecillitas articulorum duplex.

Cur humor ad articulos moueatur?

Vt autem humor, qui in venis & circum viſcera cumulatur eſt, ad articulos moueatur, accidit, quia natura a vitioſorum humorum copiâ ſtimulata ad expellendum inſurgit. Si tamen aliquid accedat, quod humores moueat, facilius paroxyſmus excitatur. Id quod euenit, ſi quis irâ, terrore, vel alio vehementi animi affectu percellatur, aut ſi quis eâdem die valde caleſiat, & rurſus refrigeretur, vel immoderatè exerceatur, vel balneo vtatur. Quò faciunt & ſudoris conſueti retentio, aut aëris ambientis in qualitatibus exceſſus, & mutatio, & præcipuè ea quæ fit circa anni tempora, conſtátque experientiâ, circa initium veris & autumnum, ſanguinem in corpore moueri & agitari, ac ſi quid vitioſi ſit in eo ad partes ignobiliores depelli, vnde ſcabies, eryſipelas, febres, arthritides, & pro corporum varia diſpoſitione multi alij morbi oriuntur.

Cauſſæ antecedentes.

E quibus omnibus cauſſas antecedentes, procatarcticas & omnino remotas, externas & internas inuenire facile eſt, quæ qualeſcunque ſint, vel ad materiæ & humoris arthritidem producentis generationem faciunt; vel articulos & viſcera debilitant, vel, vt humores moueantur & concitentur, præſtant.

Cùm autem hæ variæ ſint, & aliquæ pluribus modis ad arthritidis generationem concurrant, ſecundùm res non naturales dictas conſiderari poſſunt.

Aër.

Aërem primò quod attinet, dictum iam, maximè verno tempore arthritidem excitari, deinde autumno, ob humorum, qui eo tempore fit, motum & mutationem. Et quidem præcipuè tẽpore verno arthritis infeſtare ſolet, cùm humores hyberno tẽpore cumulati tum fundi & moueri ſoleant; quod elegantibus verſibus deſcripſit Lucianus, in *Tragopodagra*, qui infrà videantur.

Poſſunt idem interdum & aliæ aëris anomaliæ efficere, & ſicut humida aëris conſtitutio alias catarrhos & fluxûs: ſic etiã arthritidem ſæpe inducit. Et procul dubio arthritis illa epidemia, cuius ex Athenæo, infra *quæſt. 5.* mentionem faciemus, ab aëris aliqua peculiari conſtitutione inducta fuit.

Deinde in primis diæta ad arthritidis generationem multum facit, & præcipuè vini ac maximè generoſi potus, quo multi ſibi arthritidem attrahunt, vnde Q. Serenus ſcribit:

Ennius ipſe pater dum pocula ſiccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruiſſe dolores.

Nihilque eſt quod arthriticis plus obſit quàm potus vini, id quod experientia teſtatur. Nihil enim plus tartareæ illius, aut quomodocunque appellare libet, materiæ arthritidi generandæ aptæ, quàm vinum obtinet.

Quæ etſi, vt modo dictum, in corporibus quibuſdam robuſtioribus ſeparatur: tamen arthritici, qui viſcerum aliquam debilitatem habent, vt exemplo helluonum ſibi aliquid in vini potu indulgeant, non habent, ſed commodius eſt iis à vino abſtinere. Cõtrà verò abſtinentiâ à vino, multi ab arthritide liberati ſunt, ſcribitque Trincauellius, *de rat. cur. partic. hum. corp. aff. lib. 12. cap. 2.* ſe nouiſſe Medicum ſenem Venetiis, qui cùm non parum infeſtaretur à podagra, & ad ſenium vſque ſolùm primum ad quinquennium ſibi ipſi vinum interdixiſſet, liber tandẽ ab omnibus iis moleſtiis ita euaſit, vt amplius vſque ad vltimum ſenium, imò ad mortem horum dolorum expers fuerit. Quendam etiam Franciſcum Pechium quinquagenariũ podagricum, in carcerem à Marchione quodam coniectum, & ibi annos viginti detentum, poſtea à podagra ſaluum egreſſum eſſe, ſcribit Franciſcus Alexander, *in Apollinis radio primo, in deſcriptione Diacorallij*. Refert quoque Solenander, *ſect. 5. conſil. 1.* viduam quandam gente Hiſpanam, cùm vſum vini, quo tamen pro more gentis pauciſſimo & dilutiſſimo vſa fuerat, omiſiſſet, podagrâ amplius tentatam non fuiſſe. Et ſunt tales hiſtoriæ plures notæ eorum, qui vel in carcerem coniecti, vel ad paupertatem redacti, a vino neceſſariò abſtinuerũt & ab arthritide liberati ſunt. Nimirum cùm, vt ſupra etiam dictum, arthritidis proxima cauſſa ſit quiddam minerale, quaſi, idque ad alendum corpus planè ineptum, quale in omni terra etſi in alia plus, in alia minus, reperitur, attrahit id potentiùs vitis, quam alia vlla planta, (quod patet vel ex tartaro, quod copioſius in vino, quàm vlla alia planta reperitur, & quòd vites iis in locis, in quibus aliæ plantæ non proueniunt neque ſatis alimenti habent, creſcunt, ferè ſale illo terræ contentæ) quod poſtea cum vino, etſi varie mutatum, in corpus humanum deriuatur, ibique cumulatum arthritidi materiam præbet.

Arthritis abſtinentiâ à vino curata.

Alij tamen etiam cibi & potus ad arthritidem generandam faciunt, reperiunturque aquæ interdum, quæ ad arthritidem faciunt, & in iis locis, vbi arthritis endemia quaſi eſt, non ſolùm diuites, qui vinum bibunt, ſed & pauperes, aquæ potores arthritide corripiuntur. Scribit etiam Iulius Alexandrinus, *lib. 15. ſalubrium cap 6.* ſe nouiſſe quendam podagricum, cui eſu cyprinorum podagra erat perpetuo parata, vt in manu illi eſſet accerſere, quando vellet, eo pacto. Porrò vina non omnia ſunt

Cyprinorum eſu commota podagra.

eiuſdem

Vina ſalubria.

eiuſdem generis. Quædam enim in terra arenoſa proueniunt, & huius tartareæ materiæ minus continent, Talia ſunt, quæ ad vicinum oppidum *Ieſſen* creſcunt, Gotubergenſia dicta, quæ etſi ab incolis eius loci ſatis liberaliter bibantur, tamen non audiui aliquem mihi eſſe arthriticum. Talia vina & in aliis multis locis proueniunt. Contra quæ in terra pingui, limoſa, argilloſa, lapidoſa, & mineralem margam, tophum, aut minerale aliquid aliud admixtum habente creſcunt, ad arthritidem generandam ſunt paratiſſima, qualia ſunt vina Morauica, Bohemica, Hungarica, Auſtriaca pleraque. Et licèt vina quæ arthritidem non generant, plus ſæpe tartari in vaſe deponunt, quàm illa quæ arthritidem producūt, imò ſi deſtillentur, plus tartari in iis inueniatur quàm in his, ſicut Vratiſlauiæ, vt ad me Clariſſimus Dn. D. Dotingius perſcripſit, è viginti quatuor mēſuris vini Rhenani ferè vnciæ tres tartari, e Tocaienſis verò, inter Hungarica generoſiſſimi, totidem menſuris vix drachmæ duæ tartari in deſtillatione repertæ ſunt, tamen id nihil his quæ diximus obſtat. Habent enim illa ſalem illum ſeu tartarum ſuperficialiter ſalrem, vt ſic dicam, & craſſo modo commixtum; aut, vt cum Chymicis loquar, ſaltem adhuc fixum; hæc verò volatilem exactiſſimè permixtum, ita vt ſal illud & tartarum ſpirituoſum quaſi factum ſit, vnde illud facilius vel in ventriculo, vel in hepate ſeparatur, & per aluum aut vrinam excernitur, hoc verò cum ſpiritu vini miſtum in ipſam nullam ſanguinis trāſit, & in penitiſſima corporis penetrat. Et poſſe ſales, qui fixi erāt, volatiles fieri, Chymicorum deſtillationes probant, & tartarum ſpirituoſum quaſi poſſe fieri, & per alembicū eleuari, ſpiritus vini tartariſatus docet; imò etiam metalla in aquis fortibus, & ſpiritibus ita ſolui poſſunt vt non ſolum per chartā colentur, ſed & in alembicum eleuentur. Quia tamen ille ſal, quamuis ſubtilis ſit, alendo corpori ineptus eſt, vtpote mineralis naturæ, quæ ad alendum animalia apta non eſt, particeps, etiamſi cum ſanguine in venas penetrat, tamen vt ἀνεπιτήδειον & inutile à natura tandem è venis & arteriis eiicitur, & ad articulos protruditur. Itaque an vinum podagræ generandæ ſit aptum, in primis ex loco natali & effectu iudicandum, vt & ex potentia. Quo enim potētiora ſunt vina, eo ſal hic exactiùs & ſubtiliùs ipſis permixtus, & magis ſpirituoſus eſt. Sicut id in ſpiritu vini tartariſato apparet, qui ſimplici ſpiritu vini potentior eſt.

Vina inſalubria.

Quæ tamen omnia ita accipienda ſunt, ſi ob viſcerum, vt antè etiam dictum, intemperiem & debilitatem, id quod in vino eſt excrementitium & tartareum non ſeparetur. Si enim ſeparetur, innoxium erit vinum. Imò ſi quod vinum dari poſſet, quod talis materiæ tartareæ parùm obtineat, & viſcera debilia & excrementa hæc non bene ſeparantia roboret, atque ita coctionem adiuuet, excrementorùmque ſecretionem & euacuationē promoueat, illud non ſaltem non noxium, ſed & vtile fore, ſi moderatè bibatur, concedimus. Tale vinum Pucinum nonnulli eſſe ſtatuunt, & propterea ad præcauendam arthritidem commendant. Verùm an in omnibus hoc locum habeat, dubito, & propterea experientiam conſulendam cenſeo.

Pucinum vinum.

Vinum quomodo generet arthritidem.

§ [Suprà quidem de cauſſa, ob quam vina quædam Arthritidem generent, aliquid diximus: tum tamen adhuc clarius explicare libet. Vinum arthritidem inducere, non quatenus vinū, ſed quatenus quiddā ἀνεπιτήδειον, & corpori noſtro alienum & inutile, quòd propterea ad articulos detruditur, in ſe continet, planum eſſe puto. Idque patet vel ex eo quòd vina quædā Arthritidem non generāt, qualia ſunt noſtra Gotubergenſia, & multa alia, quæ in hiſce regionibus in locis arenoſis creſcunt. Etſi enim ea pro potu quotidiano & quidem ſatis largiter potentur, nemo tamen inde arthritidem contrahit. Contra Morauica, Bohemica, Auſtriaca, Hungarica, vt & aliarum regionum plurima, ad arthritidem generandam ſunt aptiſſima. Imò non ſolùm vina, ſed & aquæ, in quibuſdam locis Arthritidem generant. Ita retulit mihi Cl. Dn. D. Tobias Knoblochius Iglauiæ in Morauia vbi aliquot ann. Medicinam fecit, non ſolùm lautioris fortunæ homines qui vina bibunt, ſed & pauperes, qui vinum vix guſtārunt, arthritidi, colicæ, & epilepſiæ morbis ei loco endemiis, eſſe obnoxios.

In quibuſdā locis etiam aquæ arthritidem generant.

Quid illud ſit quod vina quædam ad arthritidem generandam apta facit.

Quid autem illud ſit, quod quædam vina ad arthritidem generandam apta facit, inquirendum. Vbi primò notandum, nihil nutrire, de quo alibi dictum niſi quod ab animatis prouenit. Ideóque reliqua, mineralia, metalla, terrarum varia genera, ad corpus noſtrum nutriendum inepta ſunt, & propterea ſi aſſumantur, vel per vrinam, vel per aluum euacuanda ſunt; quod niſi fiat, in articulos deponuntur, & Arthritidem generāt. Vites ergo, quæ creſcūt in terra arenoſa, & minùs pingui, præter ſuccum alimentarem, quod attrahant non habent: quæ verò creſcūt in locis argilloſis, lapide calcario, vel alia terra pingui, non ſolùm ſuccum vegetabilem, ſed & mineralem quaſi, & corpori noſtro inutilem, attrahunt, qui non incommodè Tartarus appellatur, ſubſtātiam ſcilicet ex ſale fixo & volatili, & terrea, ac minerali ferè materia conſtantem, qualis non ſolùm parietibus doliorum adhæret, ſed & vini ſubſtantiæ admiſcetur. Et omnino ea ſalium natura eſt, vt alia corpora in minimas atomos redigant, & ſibi aſſociant. Videmus hoc in ſolutione metallorum in aqua forti, in quibus metalla, corpora alias craſſa: ſali aquarum fortium ita vniuntur, vt per chartam bibulam tranſire poſſint. Idem videmus in ſolutione margaritarum, corallorum, oculorum cancri, quæ dum ſali aceti adhærent, aquæ per minima permiſcentur, & per chartam colari poſſunt; præcipitata verò ampliùs non liqueſcunt. Exemplum etiam eſt in vitriolo, quod in aqua ſolutum, etiam per chartā percolari poteſt, vbi verò vitriolum calcinatur, & ſal extrahitur, terra remanet, nullo liquore amplius ſolubilis. Ita in thermis aquæ teſtea ſubſtātia permiſta eſt, & ita quidē, vt nullo ſenſu agnoſci poſſit. Vbi tamen ea poſtea canalibus ligneis & lapideis adhæreſcit, & ſeorſim conſiſtit, aqua ampliùs ſolubilis non eſt. E quibus patet, ſine ſale non generari arthritidem; & procul dubio dolores atrociſſimi à ſale fiunt: ſal tamen ſolus & purus id non præſtat; cùm multa vina ſint, quæ ſalem etiam habent, arthritidem tamē non generant, ſed præterea concurrit materia argilloſa, calcaria, marga, vel minerale quid, quod vitis cum nutrimento è ſolo attraxit, concoxit, & cum materia alimentari per minima miſcuit, vuiſque communicauit; vnde illud etiam vinū ex vuis expreſſum accipit ac retinet. Hinc videmus, in arthriticorum articulis interdum tophos generari, & quaſi calcē inde eximi, quæ nihil aliud eſt quàm materia illa mineralis, quam ſal vini ſecum rapuit, & quæ tandem, vt alendo corpori inutilis, ad articulos detruditur. Quò ergo (vt ad quæſtionem, cur vina alia generent arthritidem, alia non generēt, veniamus) vinum aliquod plus habet huius materiæ eámque per minima permiſtam, eo ad arthritidem generandam potentius eſt. Quod fit primò ratione ſoli, vbi ſcilicet vinū creſcit in terra limoſa, argilloſa, calcaria, marga, vel alia minerali. Deinde ſi vina non planè tartarum deponant, ſed turbida quaſi maneant, id quod accidit in vinis, primò recentibus, & nondū tranſuaſatis: deinde in quibuſdam, quæ nunquam clareſcunt planè, qualia ſunt Hungarica: tertiò, ſi tartarea illa materia ita vino per minima permiſta eſt, vt nec in prima, nec in ſecunda coctione à corpore noſtro ſeparari poſſit, id quod accidit in vinis generoſis & fortibus plerumque, & quæ in locis calidioribus creſcunt. Vina enim non generoſa, etſi & ipſa tartaream materiam continere poſſint; tamen quia calor regionis non tam potens fuit, vt in vite & vuis eam per minima cum ſpiritu, qui eſt in vino, miſcere potuerit, faciliùs etiam poſtea vel in prima, vel ſecunda coctione ſeparatur, & vel per aluum, vel per vrinam excernitur. Si verò ab aere regionis calidioris, qui potentiùs coquit, materia illa tartarea cum ſale & ſpiritu vini permiſta ſit, ſecretricis facultatis vim effugit, & cum parte alimēroſa in totum corpus ſeſe penetrat. Quia tamen ad alendum inepta eſt, tandem à natura ad articulos detruditur, & arthritidem generat. Et ita rem ſeſe habere, vel Hungarica vina docent. Etſi enim, experientiâ teſte, ad arthritidem generandam ſint aptiſſima: tamen, vt *ſuprà* dictum, obſeruatum in deſtillatione vini Hungarici & Rhenani, plus tartari e Rhenano, quam Hungarico collectū fuiſſe. Quod nulla alia de cauſſa accidit, niſi quia in Hungarico vino materia illa tartarea ita exactè per minima cum ſpiritu vini permixta eſt, vt cum eo etiam per alembicum tranſire poſſit.]

Quæ vina arthritidem generent, quæ minus.

Carolus Piſo inter cauſſas a quibus materia arthritidis in venis cumulatur, etiam ponit humidos & aquoſos cibos, vt iuſcula, fructus horarios & ſimil. Verùm ex falſa hypotheſi, hoc facit, dum ſerum purum putā eſſe aquam ſtatuit; cùm tamen experientia contrarium doceat, & nemo vnquam ex ſolo ciborum humidorum & aquoſorum vſu arthriticus factus ſit, neque aquoſi humores tantos dolores excitare poſſint.

An cibi humidi & aquoſi arthritidem pariant.

Facit ad arthritidem generandam etiam conſuetarum euacuationum ſuppreſſio. Vnde Hippocrates *6. aph. 29.* ſcribit mulieres nōn laborare podagrā, niſi menſes ipſas defecerint, de quo tamē infra *quæſt. 9.* dicetur. Ita idē Hippocrates ſcribit, *6. epid. ſect. 8. text. 55. Abderis Phaetuſa Pythei coniux antea per iuuentam fœcunda erat, viro autem eius exulante diu menſes defecerunt, ex quo poſtea dolores & rubores ad articulos exorti ſunt. Idem quoque in Thaſo Namyſia Georgippi coniugi contigit.* Hinc etiam ſæpe ij in arthritidem incidere ſolent, quibus antiqua tibiarum vlcera, aut fiſtulæ ani conſolidātur, & aliarum partium fluxiones ſupprimuntur. Humores enim, qui vlcera crurum diuturna & fiſtulas ani excitare ſolent, ſunt ipſi etiam ſalſi, & propterea ſi ſupprimantur, arthritidem producere poſſunt.

Euacuationes ſolitæ ſuppreſſæ.

Atque hic plurimi in recenſendis cauſſis externis & remotis ſolent eſſe prolixi, & nullam rerum non naturalium prætereunt. Verùm etſi quodcunque etiam in rebus non naturalibus vſurpandis peccatum cacochymiam inducere poſſit: non ita tamen omnis comparata eſt, vt arthritidem producere valeat. Atque è reliquis rebus non naturalibus nulla ferè per ſe arthritidem inducit, niſi quòd ex nimio motu, ira, terrore paroxyſmus cōcitatur; & ſudorum retētio etiam ad eandem inducendam facit, & ſi conſueti ſint, arthritidis imminentis indicium eſt. Venus tamen nimia cùm articulos & partes neruoſas, tum totum corpus debilitando plurimū ad arthritidis generationē facit. Hinc poëtis Podagra Bacchi & Veneris filia dicitur. Hinc antiqui verſus:

An omne in rebus non naturalibus erratum arthritidem inducere poſſit.

Venus arthritidis cauſſa.

Λυσιμελοῦς βάκχου, καὶ λυσιμελοῦς ἀφροδίτης,
Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα.

E ſolulumba Venere, ſolulumboque
Baccho, creata eſt ſolulumba Chiragra.

Vt Iulius Cæſar Scaliger, *ita* vertit. Et Latini Poëtæ verſus:

Vt Venus eneruat vires, ſic copia vini
Et tentat greſſus, debilitatque pedes.

Interdū etiā hæreditaria podagra eſt, & non ſolùm articulorū, ſed & viſcerum humores vitioſos generantiū debilitas à parētibus & auis, liberis ac nepotibus communicatur; ſiue id accidat à ſemine vitioſo, ſiue quòd materia ſanguinis in podagricis eſt

Hæreditaria podagra.

eſt podagrica, à qua ſpiritus vitales generantur, & omnes partes alimentum capiunt. Fieri tamen etiam poteſt, vt a parentibus podagricis liberi non podagrici generētur, vel demum nepotes podagrici fiāt. Nonnulli quidē ſunt in ea opinione, quòd liberi, qui in ipſo paroxyſmo arthritico concipiuntur, fiant arthritici; contra qui extra paroxyſmum arthriticum concipiātur, ſint ſalui. Verùm pauci forſā, in ipſo paroxyſmo arthritico generant: ſicut etiam epileptici extra paroxyſmum epilepticos generant: Neque illa ipſa materia, quæ paroxyſmū excitat, cōmunicatur liberis, ſed ſolùm diſpoſitio vitioſa, quæ ſola non ſufficit ad producendam arthritidē, ſed humorum vitioſorum affluxus præterea requiritur. Ideóque ſi liberi diætam exactam ſeruent, accidere poteſt, vt illa debilitas à patribus contracta aboleatur vel corrigatur, ac humores arthritidi generandæ apti non generentur. Contra fieri poteſt, vt licèt filius non ſit podagricus, tamen nepos podagrâ laboret, ſit nimirum illud vitium & imbecillitatem ab auo per patrem communicatam erroribus diætæ augeat, & quæ exſpirатura erat, ſi bonâ diætâ vſus fuiſſet, erroribus diætæ quaſi exuſcitetur. Quibus & hoc accedere poteſt, quòd ſeminis paterni vitium a bonitate ſeminis materni corrigi & emendari interdum poteſt. Poſſunt præterea ſemina morbifica ſua tempora habere, in quibus demum ſeſe produnt, vt in intoxicationibus & veneno canis rabidi videre eſt, vel etiam vires ſuas amittunt & euaneſcunt.

An arthritici liberi extra paroxyſmum etiam generentur.

An arthritis ſemper in ſobolem transfundatur?

E quibus omnibus cauſſam reddere non difficile eſt, cur diuites potius quam pauperes arthritidi, quæ propterea Germanis etiam diuitum morbus appellatur, ſint obnoxij. Rarò enim cōpertū habetur, ruſticos vel mendicos arthritide laborare, vnde arthritis quoque διὰ μισόπτωχος, id eſt, *pauperes odio habens* nominatur. Et in fabula eſt apud Iouianum Pontanum, *lib. 5. de ſerm. cap. 1.* podagram aliquando peregrinantem in ruſculum diuertiſſe, atque cùm ibi caſulas inertiſſime ædificatas, ſqualidas ſitu, & nihil præter marras, bidentes, raſtros & alia inſtrumenta ruſtica vidiſſet, hoſpitium hoc auerſatam fuiſſe, & in vrbe hoſpitium quæſiuiſſe. Delatam verò, in vrbem ad primum ingreſſum in officinam fabri ferrarij incidiſſe, & illam quoque, vt ſibi incommodam, præteriiſſe: tandem cùm in vrbe progreſſa ad domum quandam perueniſſet, ante cuius veſtibulum choreæ agitabantur, atque conuiuia, interrogaſſe, cuius ædes eſſent, & cùm reſponſum accepiſſet, otij eas eſſe, inhabitarique ab hominibus deſidioſis, ſomnóque & vino marcentibus, è veſtigio domum ingreſſam dixiſſe: Hæc domus, hæc patria eſt. Et cùm ſollicitudinem ac laborem ante fores videret ſatagentes, iuſſiſſe procul eas abigi, & curas inde exulare, cum primiſque ſobrietatem & abſtinentiam. Etenim pauperes & ruſtici plerumque ſimplici & pauco cibo contenti ſunt: cùm contrà diuites ciborum varietate delectentur, vinumque, & plerumque liberalius, bibant, imò ſæpe crapulæ & vino dediti ſint. Præterea ruſtici laboribus exercentur quibus viſcerum calor excitatur, & ſi quid vitioſorū humorum adſit, diſcutitur, cùm diuites plerique otio magis indulgeāt. Inſuper diuites rarò Medicis, vt par eſt, obtēperant, ſed ad placitum & palatum medicamenta ſibi præſcribi poſtulant, eáque rarò, quantum opus eſt, continuant, nec diætæ rationem, quā debent, obſeruant. Tandem etiam Medicis quidem vtūtur, ſed eos ſæpiſſimè mutant, & non rarò Empiricis vel aliis parum doctis ſe committunt, qui interdum ea medicamenta adhibent, quorum vſu morbus potiùs radices agit, quàm euellitur.

Cur diuites potius quàm pauperes arthritidi obnoxij ſint?

Solet verò malum hoc ferè viros inuadere, & imprimis ab anno 30. ad 50. quòd nimirū iſta ætate ob calorem acriorem ſalſus & tartareus humor magis cumulatur, & poſtea ſenes maximè affligere, ob caloris natiui debilitatē & facultatis expultricis imbecillitatem. Fœminis enim plerumque minùs temperanter viuunt Viri, labores maiores ſuſtinent, Venere magis vtuntur & læduntur. Fœminæ contrà temperantiores ſunt, & præterea menſtruas euacuationes habent, per quas natura vitioſos humores ſimul expellere ſolet. Vnde etiā Hippocrates, *6. aphor. 29.* mulieres non laborare podagrâ, niſi menſes deficiant, ſcribit. Verùm nec fœminæ ſemper, nec Viri, qui ſupra & infra eam ætatem ſunt, ab hoc malo immunes ſunt, & licèt pueros Hippocrates, *6. aphor. 30.* podagrâ non laborare ſcribat, ante Veneris vſum, & omnino rarum ſit, pueros arthritide laborare: tamen id quoque aliquando accidiſſe compertum eſt: ſicut & id obſeruatum eos, qui ſupra 50. annum ſunt, quandoque arthritide corripi, vidíque nuper Virum doctum, annos 62. natum qui primò podagrâ correptus fuerat. Nec etiam Eunuchi, quos Hippocrates, *6. aphor. 28.* excipit, ſemper ab hoc malo immunes ſunt, vt *quaſt. 9.* dicetur.

Quinam Arthritidi obnoxij.

CAPVT III.

Signa Diagnoſtica.

Signa diagnoſtica arthritidis.

IPſum malum per ſe patet, ægrique conqueruntur de dolore circa articulos in pedibus, & manibus, denique aliis partibus, cui poſtea accedit tumor, rubor, & plerumque febris. Et quidem cùm primo inuadit Arthritis, ferè pollicem pedis & plerumque ſiniſtri inuadit. Et in aliis articulis dolor ferè in loco affecto conſiſtit. In Iſchiadico verò dolore non ſolùm in articulo, quo femoris caput coxendici inſeritur, ſed per neruos & membranas vſque ad nates, quà nerui à lumbis & oſſe ſacro exoriuntur, ſurſum fertur, & deorſum in ſuram & pedem extenditur, ſecundum neruí ductum in aliis etiam articulis, vtpote in ſomno iacentibus, tumor, calor & rubor manifeſtè percipitur: In Iſchiadico verò dolore eadem non apparent, quòd locus affectus ſit in profundo, & eius loci ſumma cutis venis conſperſa non ſit. Summa: in arthritide præcipuè ægro moleſta ſunt dolor, & motùs impotentia. Hinc ſequuntur vigiliæ, viriū deiectio, & alia ſymptomata, quæ eleganter deſcripſit Lucianus *in Tragopodagra*, his verſibus:

Ἐπιδεσμοχαρὲς, καταχλινοβάτις,
Κωλυσοδρόμα, βασανιστεργάλα,
Σφυροπρηστίεχα, μογσανδάλα,
Δειδυχεφόβα, γονυκλαυσαγρυπνία,
Πωριχονδυλοπυρόφιλα,
Γονυκαμψεπίκυρτα ποδάγρα.

O gaudens faſciis, humililectipeta,
Curſiueta, talorum tortrix,
Calcicrematrix, male-humi-tanga,
Piſtilli-ſonum-timens, genufraga, inſomnis,
Circa articulos tophos inſerendi cupida,
Curuigenuflexa Podagra!

In recenſendis verò ſignis, quibus cauſarum differentiæ & humores diuerſi diſcernantur, plerique Medici ſunt ſatis prolixi, & operosè recēſent ſigna arthritidis ex ſanguine, bile, pituita & atra bile. Verum cùm, vt ſupra dictū, iſti humores arthritidem propriè non excitent, ſed ſaltem vel ab humore, qui arthritidis cauſſa eſt, agitari vel dolore partis affectæ attracti, ad partem affectā confluant, hoc labore hic ſuperſedebimus. Si tamen omnino propter curationem rectè inſtituendam affluentis humoris cognitio requiri videatur, ea ex generali de inflammatione doctrina patet, in qua, quæ phlegmone pura, quæ œdematodes, quæ eryſipelatodes, quæ ſcirrhodes ſigna habeat, traditur: & facilè ex humoris in corpore dominantis ſignis alibi explicatis, tumoriſque qualitatibus, atque iis quæ iuuant & nocent, quis humor vnà affluat, cognoſcitur.

Signa cauſarum.

Agnouerunt tamen hic doctiores Medici etiam ij, qui à diuerſis humoribus arthritidem prouenire ſtatuerunt, quòd ſignis, quæ à colore, calore, & ſimilibus accidentibus ſumuntur, parum fidendum ſit, cùm occurrant plurima, quæ tam caloris quam caloris & frigiditatis membri cauſſa eſſe poſſunt, contra, materiæ peccantis naturam. Humor enim, vt Guainerius ait, vera arthritidis cauſa, exiſtens in profundo membri, ſuperficiem membri plerumque non mutat, & ſic membri color nullum dat indicium: ſed poteſt fieri, vt humor in corpore abundans ex dolore locum affectum concitetur, & tumorem efficiat, qui tamen arthritidis cauſſa non eſt.

CAPVT IV.

Prognoſtica.

Prognoſtica. Arthritidis.

ARthritis plerumque morbus lethalis non eſt. Etſi enim vires à doloribus & vigiliis multum debilitantur, vt ægri tandem ſuccumbant: tamen hoc non fit niſi longo tempore. Et arthritici ſæpe diu viuunt, & ſenectutem attingunt, ea de cauſſâ quò natura humores vitioſos, ex quibus alij morbi periculoſiores progenerari poterant, ad articulos per certa interualla protrudit, atque ita partes principes vitioſis humoribus liberat.

II. Si tamen periculoſæ inflammationes, vel pernicioſæ febres accedant, vel natura ſuccumbat, vt humores vitioſos ampliùs expellere non poſſit, æger de vita periclitari poteſt. Et ſiquid tale periculoſum coniungatur cum vehementi articulorum dolore, delirium puta, tremor cordis, difficultas anhelitus, ac ſudor frigidus & pulſus paruus ſuperuenerit, ægrum eodem vel altero die moriturum indicio eſt.

III. Etſi vero arthritis plerumque morbus lethalis non eſt, curatu tamen difficilis eſt & vulgò Medicorum opprobrium habetur. Quanquam enim, ſi recens ſit morbus, non adeò difficulter curatur: tamē ſi diu protrahatur, & ſæpius inuadat, curatu fit difficilior, cùm articuli, imò viſcera, doloribus & vigiliis, imò affluxu humorū, debilitentur. Atque vt morbus hic radices agat, ipſi ægri ſæpe in cauſſa ſunt, dum inuadenti primò morbo non occurrunt, imò eum occultant, & alij alias morbi ſui cauſſas prætexunt de quo eleganter Lucianus in *Ocypode*:

Γελῶ δὲ τοὺς πληγέντας ὑπ' ἐμοῦ,
Καὶ μὴ λέγοντας ἀτρεκῆ τῆς συμφορᾶς.
Ἀλλ' εἰς ματαίαν πρόφασιν ἐξεσκημμένους:
Ἅπας γὰρ αὑτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
Ὡς ἐνσεσεικὼς ἢ προκόψας που βάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν·
Ὃ μὴ λέγει γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τινάς,
Χρόνος δέ γ' ἕρπων μηνύει, κἂν μὴ θέλῃ.

Ridere verò ſoleo eos, quos torqueo:
Dum proloqui veram mali cauſſam haud volunt:
Aliámque fictam in promptu habent, quâ ſe tegant:
Quilibet enim ſe decipit mendacio:
Luxatam alicubi, aut grauiter alliſum pedem
Dum dictitat: verámque cauſſam ſupprimit,
Quod enim ipſe celat, aut latere alios cupit
Hoc tempus inuito arguit eo poſt tamen:

Eſt

Eſt autem hic morbus poſtea curatu difficilis, tùm ob diætæ errores, à quibus ægri non abſtinent tùm ſæpe ob Medicorum imperitiam; qui vel veram morbi cauſsã ignorant, vel medicamenta parùm idonea adhibent, quibus articulos & viſcera magis debilitant, quàm roborant. Interim tamen per ſe non planè impoſſibilis curatu eſt arthritis, docẽtque id exempla multorum ab arthritide liberatorum, de quo *quæſt.* 10 dicetur.

IV. Quicumque aut ſenes ſunt, aut circa articulos callos tophóſque concretos habent, aut ærumnose viuunt, aut ſiccam aluum habent, hi omnes curari non poſſunt arte humanâ, quantum ego noui. Hippocrates, 2. *Prædiction.*

V. Si in arthritide contingat luxatio, difficulter ſanatur, aut prorſus eſt inſanabilis. Etſi enim articulus reponi poſſit: tamen quia articulorum ligamenta facta ſunt laxiora, perfecta ſanatio vix ſperanda. Si etiam in luxatione, quæ ſequitur arthritidem, cauitas articuli materia tophaceâ repleatur, incurabilis morbus eſt. Articulus enim reponi non poteſt, antequam materia tophacea illa tollatur, ea verò tolli poteſt.

VI. Inter omnes arthritidis ſpecies iſchiadicus dolor grauiſſimus eſt, & ob doloris magnitudinem, ob ſymptomatum ſuperuenientium grauitatem. Vigilias enim propter dolorem grauiſſimum infert, febres accendit, interdum luxatio articuli incidit, vnde claudicatio & totius cruris tabes ſequitur. Si enim ex affluẽtis humoris multitudine articulus ſuo loco excidat, claudicationem fieri neceſſe eſt. Quia verò os ſua ſede elapsũ muſculos, venas, arterias comprimit, alimentum ſpiritúſque ad partes inferiores influere non poſſunt, vnde earum tabes ſequitur.

VII. Etſi verò iſchiadicus dolor ſit vehementiſſimus, tamen in principio faciliùs, quàm cæteri, curationem admittit, quia medicamentorum vis ad vaſa per quæ fluat in coxendicem humor, faciliùs quàm ad extremos articulos penetrare, atque ita humor affluens faciliùs euacuari poteſt. Si verò humor ſemel affluxerit, & in coxendicem ſeſe inſinuauerit, difficulter curatur, quia remedia diſcutientia propter articulo incumbentem carnem penetrare, quò debent, nequeant.

VIII. *Quibus diuturno coxendicum dolore infeſtatis coxa excidit, rurſúmque incidit, iis mucores ſuperueniunt,* 6. *aph.* 59. id eſt, excrementa mucoſa ex debili partium neruoſarum calore ſuccreſcunt.

IX. *Quibus diuturno coxendicum dolore infeſtatis coxa excidit, iis crus contabeſcit, & claudicant, niſi vrantur. Ibid. aph.* 60. Contabeſcit quidem crus, quia malè nutritur, ob caloris natiui ex humorum vitioſorum diuturno affluxu debilitatem; & quia venæ atque arteriæ ſuo loco dimouentur & comprimuntur, & alimentũ cruri rectè afferre nõ poſsũt. Claudicãt verò quia crus ob ἀτροφίαν robore deſtituitur, & ob luxationẽ fit breuius, atque ob ligamẽtorũ laxitatẽ os femoris non firmiter ſtabilitur.

X. Quibus hæreditaria eſt arthritis, vix vnquam ab ea integrè liberantur, & ſi velint liberari, longè exactiore diæta, & accuratiore medicamentorum vſu opus habent, quàm alij.

XI. Si podagricis varices ſuperuenerint, ſoluitur podagra, *Aucennas:* quia humores ad articulos fluere conſueti, ad exteriores iam cruris partes deriuantur.

XII. Si arthritis ſuas periodos ſeruare cõſueta, non renertatur, grauiſſimorum & ſæpe lethalium morborum cauſſa eſt; niſi materia per prophylaxin detrahatur quod præſtare difficillimũ. Materia enim, quam in articulos natura detrudere ſolebat, ſi ob debilitatem naturæ ampliùs expelli non poſſit, vel circa viſcera & partes principes hæret, vel ad pulmones, inteſtina, aut alias partes protruſa, grauiſſima ibi mala excitat.

An & cur arthritis citiùs interdũ quàm 40. diebus finiatur?

XIII. Ipſum paroxyſmum quod attinet, de eo ſcribit Hippocrates, 6. *aph.* 49: *Quibuſcunque morbi podagrici fiunt, iis ſedata intra* 40. *dies inflammatione finiuntur*, modò (vt Galenus *in comm.* addit.) Medicus in curatione nihil deliquerit, & ægri ſint obediẽtes. Cùm enim humores in arthritide per ligamenta, mẽbranas & neruos diſperſi ſint, ac partes hæ ſint denſiores ac frigidiores, quàm carnoſæ, non mirum eſt, longius in his tempus ad diſcuſſionem humoris requiri, quàm in partibus carnoſis, Aphoriſmus tamen hic ſaltẽ intelligendus de vltimo termino, cùm experiẽtia teſtetur, multos intra pauciores, quàm quadraginta dies ſanari. Mitior enim alia eſt arthritis & breuior, quæ breui tempore ſoluitur: alia acerbior & diuturnior, quæ longiore. Nonnulli cauſſam in humores referunt, ſtatuúntque arthritidẽ, quæ ex bile proueniat, eſſe breuiorem, quæ ex pituita lõgiorẽ. Verùm ſit ſanè, vt aliàs ſanguis, aliàs pituita, aliàs bilis ſimul cõfluat: tamẽ is ipſe humor ſalſus, qui proxima arthritidis cauſſa eſt, nunc eſt tenuior, vt faciliùs diſcuti poſſit, nunc craſſior. Cui accedit ſecundò partis robur & debilitas. Quò enim pars robuſtior eſt, eò humorẽ, qui affluxit faciliùs diſcutit, quò verò debilior, eò tardiùs: vnde accidit, vt qui primùm arthritide laborare incipiunt, paroxyſmos breuiores habeant qui diutiùs, lõgiores niſi diligentẽ ſui curam habeant. Quò ſæpius enim mẽbrum arthritide corripitur, eò magis debilitatur. Tertiò ipſi ægri etiam non eandem diætæ rationẽ obſeruant: vnde qui eam accuratam ſeruant, facilius liberantur; alij diætæ erroribus paroxyſmos ſibi prolongant, & nouæ fluxioni cauſſam præbent.

XIV. Quò plura & frequentiora ſubſequuntur ſymptomata, eò difficiliùs morbus curatur. Interdum enim ratione vehemẽtiſſimi doloris, ægri repellentia & ſtupefacientia intempeſtiuè expetunt, quæ humorem ad articulos fluentem ad partes nobiliores repellunt: vnde accidat, vt ægri in cordis anguſtias, lipothymiam, vel alia mala incidant, imò in vitæ periculum coniiciantur, & tunc ſolùm ſalutis ſpes eſt in eo, vt humores illi, ſi fieri poſſit, iterum ad articulos repellantur.

Solutionis arthritidis quatuor modi.

XV. Sunt autem quatuor modi ſolutionis arthritidis. *Primò* enim & frequentiùs reſoluitur materia, & quidem tota, vt nullum ſui relinquat veſtigium, vel maximâ ex parte, vt ſui veſtigiũ aliquod relinquat. *Secundò*, ſed quod rarius eſt, in puri quid ſimile mutatur materia. Neque enim verum pus eſt, ſed ſanies quædam ſeu ichor reſudat extrà carnem & cutem, erodit.

Cur arthritis raro ſuppuretur?

Cur autem arthritis rariſſimè ad ſuppurationem veniat, conſideratione dignum eſt. Nonnulli ſunt in ea ſententia, ideò id fieri, quia articuli ſunt remoti à fonte caloris, tantumque caloris, quantum ad ſuppurationem requiritur, non habent. Sed veram hanc cauſſam non eſſe patet ex eo, quod interdum in ipſis apicibus digitorum inflammatio oritur, quæ tamen ad ſuppurationem venit. Verior ergo cauſſa eſſe videtur ipſius humoris huius ſalſi & ſeroſi natura, qui in pus non mutatur, ſed vel totus diſſipatur: vel ſi quid relinquitur, in tophos concreſcit. *Tertius* modus eſt, cùm ob loci debilitatẽ materia diutius in parte affecta hærens tandem in tophum & nodum mutatur. Et de tali arthritide ſcribit Galenus, 10. *de comp. med. ſec. loc. cap.* 2. *Poſtquã producti fuerint calli, ne ſperaueris ad priſtinam conſtitutionem exactè redire articulum poſſe;* & Poëta,

Tollere nodoſam neſcit Medicina podagram.

Quartus modus eſt, cùm humor aliò transfertur, id quod interdum accidit ad membra nobiliora, pulmones, cor, cerebrũ, quæ peſſima eſt permutatio, ob quam ægri moriuntur, niſi materia ad articulos retrahatur, aliquando ad ignobiliora, vt varices, ſicut *Prognoſt.* 11 dictum, aliquando euacuatur è corpore, & vt Rhaſes 11. *continent.* ſcribit: aliquandò ad inteſtina fertur, fluxúmque alui excitat, & inteſtina excoriat, qui fluxus aliquandò ad finem vitæ durat, & viribus paulatim deficientibus propter febres & dolores, ægri maraſmo conſumti moriuntur.

CAPVT V.

Indicationes & Curatio.

Indicatio & Curatio arthritidis.

CVm affectuum præter naturam perfecta curatio in cauſſarum ablatione conſiſtat. Authores verò de cauſſis arthritidis vt *ſuprà* dictum, diſſentiant, non mirum etiam eſt de curatione alios aliter ſentire, eamque variã proponere; quæ diſcrepantia, vt aliquoties iam dictum, non poſtrema cauſſa eſt, vt tam pauci arthritici ſanentur, cùm quilibet hic hoſtem, quem ſibi ſæpe finxit, impugnandum ſuſcipiat, eum verò qui verus hoſtis eſt, negligat. Patet hoc paſſim è conſiliis Medicis, quæ etiam pro Illuſtriſſimis Viris data ſunt, non ſingula ſaltem, ſed aliquam multa, in quibus plerique, conquiſitis hinc inde ſententiis, res eò plerumque redit, curationem præcipuè ad caput vt membrum mandans, & articulos, vt membrum recipiens, dirigendam eſſe. Ita vnius Fernelij, Medici aliàs doctiſſimi & experientiſſimi, authoritas plurimos à veritatis inueſtigatione abſtraxit, &, vt multi ægri parùm idonea medicamenta nanciſcerentur, fecit.

Cur pauci arthritici ſanentur.

Nôs, ſaluo aliorum iudicio, iis fundamentis, quæ *ſuprà* propoſuimus, inſiſtentes, curandi rationem breuiter proponemus.

Conſiſtit autẽ Curatio in genere ita dicta in duobus. Primũ eſt, vt præſẽs paroxyſmus ſeu dolor, tumor, motûs impedimẽtũ, & alia quæ ægro arthritide laboranti moleſta ſunt, tollantur. Alterũ eſt, vt præcaueatur, ne paroxyſmus ſemel ſublatus redeat.

Arthritidis curatio.

Et primùm quidem arthritidem præſentem curandi rationem quod attinet, tria ſunt præcipuè, quæ in paroxyſmo amoueri cupit arthriticus, dolor, tumor, & motûs impedimentum. Cùm verò hæc tria, omnia ab humore p.n. in articulum illapſo ortũ habeant, tota paroxyſmi ablatio in eo conſiſtit, vt humoris influxus inhibeatur, & qui illapſus eſt, tollatur. Humore enim iſto ſublato & dolor ceſſat, & tumor euaneſcit, & motus partis redit. Quia tamen dolor ſæpe valde ægrum cruciat, neque eum æger facilè ſuſtinere poſſit, donec humor eius cauſſa tollatur, dolor interdum leniendus eſt, etiam antequàm cauſſa planè tollitur. Atque ita tota arthritidis ægrũ affligentis curatio conſiſtit in cauſſæ ablatione, & doloris lenitione.

Primum quod attinet, cùm fluxus à motu, & ebullitione quaſi ſanguinis & humorũ in venis ſumat initium, illa humoris ebullitio & motus ſiſtendus primò, ac humores ad partem affectam ruentes cum impetu, non ſolùm aliò auocandi, atque auertendi, ſed & è corpore euacuandi ſunt. Hoc enim niſi fiat, dolor magis exacerbatur. Poſtea verò humor, qui influxit, diſcutiendus. Et quia dolor inprimis moleſtus eſt, is interdum etiam cauſsâ non ſublatâ, leniendus.

Ideóque ſi cauſſa aliqua, vel externa in ambientis aëris intemperie poſita, vel corporis denſitas occaſionem dederit, ea amouenda, imo etiam contrario modo corrigenda.

Vena ſectio.

Vena ſectio.

Secundò ſi ſãguis in corpore abundet, qui & ab humoris motu cõmoueatur & quaſi ebulliat, & à dolore ad partem affectam attrahatur, atque ita vt συναίτιον ad arthritidem concurrat, & malum augere poſſit, ac prætereà febris immineat, vel comite-

tur, venæſectio, ſi vires ferant, inſtituenda, vt affluxus ad partem affectam minuatur, & imminenti febri fomes ſubtrahatur, non nimia tamen quantitas euacuetur. Si verò à ſanguinis copia periculum nullum immineat, aut etiam pituitoſus humor abundet, venæſectio potiùs noxia eſt, quam vtilis, cum tunc ſanguinis euacuatione ſpiritus diſſipentur, & calor natiuus abſumatur, vnde calor in parte affecta humores vincere & ita facilè diſſipare non poteſt: vnde & ægri tardiùs conualeſcunt, imò interdum tophi in articulis generantur. Et ſi omnes aut plurimi articuli afficiantur, Baſilica in dextro vel ſiniſtro brachio aperienda. Si vnus tantùm articulus, in oppoſito vena ſecanda. Vt ſi in dextro brachio articuli afficiantur, in ſiniſtro brachio vena aperienda, ſi in ſiniſtro, dextri brachij vena tundenda. Si dexter pes laborat, vena dextri brachij ſecanda; ſi ſiniſter, vena in eodem latere in cubito aperienda. Hoc enim commodius eſt, quàm venam in pede lateris oppoſiti aperire. Illâ enim Venæſectione humores fluentes reuelluntur, hac tantùm deriuantur. Eadem ratio eſt, ſi dolor ſit in coxendice.

Venæſectione in brachio in dolore Iſchiadico præmiſſa, ad deriuandum vena commodè in poplite aperitur, aut iuxta malleolum interiorem, vel etiam exteriorem, in vena illic apparente, quam ob inſignem quam affert, ſi tunc & in tempore ſecetur, vtilitatem, Iſchiadicam vocant, quæ & ſæpe ſola hunc affectum ſanat. Plerumque autem in crure dolente ſecatur, licèt & in ſano apertam admodum profuiſſe, ſubitóque omnem dolorem ſuſtuliſſe, ſcribat Platerus.

Quia verò malum vrget, & fluxus velociter fit, etiam ſtatim venæſectio, ſi ea opus ſit, inſtituenda; & ſanguinis quantum opus, ſi vires ferant, vnicâ vice detrahendum. Si tamen vires largiorem venæſectionem non ferant, repetitis vicibus tantum detrahendum, quantum plenitudini reſpondeat. Venæſectionis
Cucurbitulæ. vicariæ poſſunt eſſe cucurbitulæ, quæ incipientibus doloribus parti ſanæ oppoſitæ vel diſtanti affigantur cum ſcarificatione.
Hirudines. Hirudines etiam in aſſuetis hæmorrhoidibus appoſitæ, ſanguinem exhauriendo commodum aliquod afferunt.

Purgatio.

Purgatio. His reuulſionibus per ſanguinis euacuationem factis inſtituenda eſt purgatio, de qua etſi alij aliter ſentiant, vt poſtea *quæſt.* 11. dicitur, tamen plerumque commodè adhibetur. Statim autem inchoantibus, vel etiam imminentibus doloribus, antequam iiſdem, vt & vigiliis, aut febre aucta vires debilitentur, inſtituenda, neque id coctionem aliquam exſpectare, aut præparationem præmittere opus eſt; quod ſuperiorum ſeculorum Medici plurimi fecerunt, qui primò lenientibus vſi ſunt, deinde præparantibus ſeu digeſtiuis, vt vocant, aliquot dies, tandem purgantibus, quæ humores ab articulis trahunt. Cùm enim humores iam antea in motu ſint, ac tenues & turgentium naturam referant, & natura ipſa eos, vt ſibi moleſtos, à bono ſanguine ſeparare conetur, ac metuendum ſit, ne (vt dictum) antequam talia peragantur, humores ad articulos ruant, & dolore, ac vigiliis vires deiiciantur, & febris ſuperueniens purgationem prohibeat, ſtatim purgatio inſtituenda. Et vnicum purgans exhibitum plerumque minùs ventriculo nocet, quàm toties repetitæ digeſtiuæ potiones, quæ ventriculum reſoluunt & labefactant, vt auctis poſtea cruditatibus maior ad articulos affluxus fiat.

Alterantia.

Alterantia. Si tamen humores ſint nimis calidi & acres, temperari poſſunt iuſculis alteratis cichorio, endiuia, taraxaco, portulaca, acetoſa, & medicamentis ex his paratis: nec inutilis eſt conſerua roſarum cum ſpeciebus diatrionſantalon.

Vt ℞. *Conſeru. roſ.* ℥. iij. *ſpec. diatrionſant.* ʒ. j. *corall. rubr.* ℈. j. Cum *ſyr. granator.* F. Electuar.

Vel ℞. *Margar. præp.* Drach. j. *corall. rubr. præp. ſantal. omnium*, an. Drach. j. ß. *roſ. rubr.* Drach. j. *oſſ. de cord. cerui* ℈. j. Fiat Puluis.

Vel cum *ſacchary in aq. roſ. diſſoluto* rotulæ.

Verùm de purgatione duo in primis monenda. Primò, vt aptum tempus, vt antea diximus, eligatur, & ea non nimis diu differatur. Etenim ſi iam ad ipſos articulos influxerit totus humor, fruſtrà inſtituitur purgatio, neque humor facilè reuocatur. Ideóque vt is, qui ad articulos fluxurus eſt, ad aluum vertatur, & per eam euacuetur, mox in principio paroxyſmi, imò etiam quamprimùm is inſtare animaduertitur, purgatio inſtituenda. Hoc modo enim humor, qui in fluxu eſt, & qui fluxurus erat, per conuenientia loca euacuatur, & ne ad partem affectam ruat, impeditur, ac doloris & tumoris incrementum prohibetur, & ita, quod influxit in partem affectam, faciliùs diſſoluitur. Teſtatúrque ipſa experientia, curationem hanc multis profuiſſe. Ita de ſe ſcribit Petrus Bayrus, ſe à quatuor hominibus ad ſellam geſtatum poſtquam aluum quater depoſuiſſet, ſumto ſuo electuario Caryocoſtino à doloribus alleuiatum fuiſſe, & ſine adminiculo alterius ire potuiſſe.

Deinde conſiderandum, quibus medicamentis purgatio ſit inſtituenda. Nonnulli à validioribus medicamentis abſtinendum cenſent, & nonniſi lenioribus vtendum, vel validioribus in minima quantitate, cùm fortis purgatio humorum copiam à partibus ignobilioribus & externis trahat ad internas & nobiliores, & accidat aliquando, vt nonnulli à vehementi purgatione in febres ardentes, malignas & lethales incidant. Quod vt libenter concedimus, & vehementioribus purgantibus humores antea feruidos non magis accendendos, aut motum naturæ planè interturbandum, cenſemus: ita etiam cauendum putamus, ne humores ſaltem agitentur, & in venis commoueantur, & non educantur, ac ſufficienter euacuentur. Quod vbi fit, poſtea maiore impetu ad partem affectam ruunt, vtpote ad quam natura antea eos detrudere conabatur, & ad quam ſimul à dolore attrahuntur. Purgantia itaque in principio paroxyſmi, vel imminente, eo paulò fortiora eligi debent, talia tamen, quæ ventriculum non offendant. Si enim, vt modo dictum, leniora ſumantur, humores ſaltem commouentur, & nihil effatu dignum euacuatur, vnde poſtea maior ad partem affectam fit confluxus.

Ne autem durante purgatione ad partem affectam confluxus fiat, & humor purgatione motus ad partem affectam ruat, præcauetur, ſi pars affecta ſublimiori loco in lecto ponatur, donec purgatio abſoluta ſit, vel, quod certius, defenſiuum purgante exhibito ſupra caput partis affectæ imponatur. Ex. gr. ſi dolor ſit in manu, defenſiuum ad humerum apponendum, poteſtque id parari è *floribus roſarum, balauſtiis, radicibus biſtortæ, tormentillæ, conſolidæ maioris, corticibus granatorum, bolo Armeno*, cum albumine oui, & aqua roſarum vel aceto miſtis. Et ne cataplaſma hoc ſiccatum & induratum dolores excitet, atque ita fluxum concitet, parum vnguenti Comitiſſæ, aut olei roſacei omphanici addi poteſt. Aut loco cataplaſmatis faſcia ſatis longa poſcâ, in qua muſcus quernus, roſæ rubræ, vel alia adſtringentia modò enumerata cocta ſint, madida parti ſuperiori, exempli gratiâ in podagra parti ſupra genua, induci poteſt. Atque iſta defenſiua tamdiu continuanda, quamdiu purgatio durat, etiam per diem integrum.

Quibus autem in ſpecie medicamentis purgatio inſtituenda ſit, in genere definiri non poteſt, cùm magna ſit corporum varietas. Licèt enim humor proxima arthritidis cauſſa ſeroſus, ſalſus, & tartareus ſit: tamen & ipſe in diuerſis corporibus diuerſo modo conſtitutus eſt, & ſecum alios humores in corpore abundantes rapit. Imò in eodem corpore ſemper eadem medicamenta non conueniunt, cùm non ſemper ſit idem corporis ſtatus. Ideóque præſentis Medici eſt talia præſcribere.

Ad humores autem ſeroſos & ichores bilioſos euacuandos comparata eſſe debent, qualia ſunt: *Syr. roſ. ſolut. de ſpina ceruina, domeſticus vulgò dictus, manna, mechocanna, ſena, ſemen carthami*, & hinc compoſita: *Elect. diacathol. triphera Perſica, de ſucco roſar.* In fortioribus etiam medicamenta ex hermodactylis vſum habent, atque inter ea electuarium Caryocoſtinum Bayri, cuius infrà *de præſeruatione* fiet mentio.

Vel ℞. *Hermodactyl. turbith. elect.* an. ʒ. iij. *diagr.* ʒ. j. ß. *zingib. maſtich.* an. ʒ. j. *ſacch.* ʒ. vj. F. Puluis. Doſ. Drach. j. vel Drach. j. ß. cum iure carnis.

Vel vſurpentur pilulæ Rhaſis, quæ, vt ille ſcribit, *in 9. ad Almanſorem. cap. 90.* lecto decumbentes ſurgere, moueri & ambulare faciunt, quæ hoc modo componuntur.

℞. *Aloës* Drach. j. *ſcammon.* obol. dimid. *roſar. rubr.* obol. vnum, *hermodactyl.* Drac. dimid. Fiant pilulæ, quæ vnâ vice porrigantur, habito tamen reſpectu virium ægroti.

Verùm etſi ſeroſus humor proxima cauſſa ſit arthritidis: tamen quia is alios etiam vitioſos humores in corpore ſecum rapit, præſertim dolore accedente, præſentis Medici etiam eſt, cuilibet ægro in rem præſentem varia medicamenta purgantia præſcribere.

Vomitoria.

Vomitus etiam in aſſuetis vtilis eſt, & cùm is breuiore viâ humores euacuet, non ita metus eſt, ne ad partem affectam ruant. *Vomitoria.*

Vomitoria tamen hîc tam fortia vix dare licet, vt ex ipſis venis euacuent; ſed ſatis eſt, ſi talia exhibeantur, quæ primas vias & partes ventriculo vicinas euacuent. Etenim ſi humores multi vitioſi circa ventriculum, lienem, & hepatis cauum, ac in locis vicinis conſiſtant, facilè fieri poteſt, vt commotis in toto corpore humoribus, & ij ad venas penetrent, & ad partem affectam ruant. Poſt vomitoria verò etiam purgationes inſtituere licet; imò ſi vna purgatio non ſufficere videtur, ea iteranda eſt. Franciſcus India, *lib. 2. de Curat. podagr. cap. 3.* miris laudibus hîc effert vomitorium, quod parat ex ſufficienti quantitate pulueris ſcopæ regiæ, cum aqua ſtillatitia aurantiorum immaturorum tepida exhibitum; quod bilem & pituitam per ſuperiora & inferiora cum commodo ægri euacuare ſcribit.

Sudorifera.

Corpore purgato danda opera, vt ſudor prouocetur, vel *Sudorifera.* ſponte, vel adhibitis medicamentis. Si enim, vt rectè Crato, *conſil.* 24. ſcribit, quamprimùm intus ſudor detinetur, aut inhibetur, maximè ſi conſuetus fuerit, imminet paroxyſmus podagricus: etiam proculdubio augebitur paroxyſmus, & prouocabitur, ſi in eo ſudor detineatur, & reliquiæ humoris ſeroſi in venis non diſcutiantur; & contrà breuior fiet paroxyſmus, ſi per ſudorem ſerum diſcutiatur. Verùm cùm in arthritidis

Sudorifera qualia eſſe debeant?

inuaſione fiat quaſi quædam humorum ebullitio, & plerumque etiam febris adſit, calida ſudorifera, qualia ſunt *theriaca*, *Mithridatium*, & ſimilia, vix conueniunt, cùm humores magis accendantur. *Cornu cerui* verò vel crudum, vel ſine vſtione præparatum, commodè exhibetur, aut ſolum, aut cum aq. cardui benedict. Vtile eſt & *Antimonium diaphoreticum*. Si verò corporis conſtitutio, & humorum diſpoſitio id ferat, decoctum Saſſafras, vel ſarſæ parillæ, vel Chinæ exhiberi poteſt, quod tamen cichorio, endiuia, ſoncho, dente leonis temperare licet. Ea verò, quæ in paroxyſmis vtilia ſunt ad humores ſeu ſenſibiliter, ſeu inſenſibiliter diſcutiendos, omnia in curatione locum non habent. Vtile etiam decoctum bardanæ radicis, ſeu lappæ maioris, cùm incidat, diſcutiat, ſudores & vrinas moueat, refertque Foreſtus, Vaſtellium Penſionarium Mechlinenſem cùm in lecto decumberet ex doloribus articulorum, vt nullum membrum mouere poſſet, bibiſſe cereuiſiam calidam, in qua radix lappæ maioris cocta erat, quâ epotâ, cùm nullis remediis à Medicis curari poſſet, plurima minxit alba inſtar lactis, & à doloribus liberatus fuit.

Vel ℞. *Sarſæ parillæ* ℥. j. *ligni ſaſſafr.* ℥. ß. *rad. caryoph.* ℥. j. *ſantali citrini* ʒ. ij. Infund. in aq. ℔. iij. horis 24. poſtea coq. Detur manè hauſtus vel decocti ſolius, vel cùm C.C.

Topica.

Topica.

Corpore ita conueniente modo euacuato, & cauſsâ antecedente, quæ morbum auctura fuerit, ablatâ, iam ad ipſam doloris lenitionem, & cauſſæ continentis, doloris ac tumoris ablationem, adeóque topica accedendum. Si verò, antequam iſta vniuerſalia præmiſſa fuerint, ſtatim topica adhibeantur, plus damni, quam commodi inde æger percipit. Vel enim materia, quam natura ad articulos depellere conatur, ad interiora repellitur, vnde grauia ſymptomata excitantur: vel articulis impingitur, dolórque exaſperatur: vel pars effœminatur, luxatúrque, atque ita fluxus augetur. Quæ cùm vulgo non obſeruentur, & topica ſæpe non ſatis tempeſtiuè & cautè adhibeantur, plus plerumque damni, quam vtilitatis inde ægri percipiunt; vnde etiam vulgata ſententia orta eſt, optimum eſſe, articulis dolentibus nihil adhibere. Et reuerâ præſtat, nihil applicare, & naturæ rem committere, quàm medicamenta minùs idonea vſurpare.

Topica autem, quæ applicantur, vel dolorem ſolum reſpiciunt, vel cauſſam ſimul doloris, humorem ſcilicet, qui affluit & affluxit, dolorémque & tumorem excitat.

Dolorem lenientia.

Dolorem lenientia.

Dolor plerumque in hoc morbo grauiſſimum ſymptoma eſt, & ægris moleſtiſſimum, quem maximè diris deuouent, vt in Luciani Tragopodagra, *mox in principio*, videre eſt, & propterea etiam maximè ablatum cupiunt. Et omnino neceſſarium eſt, vt eius rationem habeat Medicus, quia, ſi nimius ſit, vigilias concitat, vires deiicit, & attrahendo humores malum auget, atque ita curam ad ſe meritò trahit, 12. *meth. med. cap.* 1. & propterea ſui lenitionem per anodyna indicat. Habêt autem dolorem lenientia, ſeu anodyna, & hoc commodi, quod partes laxando faciunt, vt humor, qui antea ſaltem ad interiores circa articulum partes fluebat, etiam iam ad ambientes partes & carnoſas diffundatur. Vnde arthritici dolores antequam pars intumeſcat, ſunt vehementiſſimi; mitigantur verò, vbi pars intumeſcit.

Anodyna autem qualia propriè ſint, alibi dictum *in inſtitut.* quæ ſcilicet partem affectam demulcent & laxant, cauſſam verò ipſam non diſcutiunt. Et parentur hîc ex lacte caprino ex vberibus recens mulcto pane albo & lacte cum vitellis ouorum & momento croci; ex foliis althææ, maluæ, braſſicæ, calidè impoſitis; ex ſemine maluæ, althææ, cydoniorum, pſyllij, & præcipuè ex mucilaginibus eorum, caſſia fiſtulari extracta cum decoctô vel aqua ſolani, quæ, vt Auicennas ait, præſtantiſſimum eſt remedium, cui, ſi humores calidi affluant, aliquid olei vel aquæ roſarum addi poteſt, ſi frigidi, oleum chamæmelinum. Pro caſſia etiam roob ſambuci vſurpare licet, ex pane albo & vino, & quidem ſi humor ſit calidior, vino rubro; ſi frigidior, vel miſtus, vino albo cum puluere flor. chamæmeli & oleo roſaceo, è caſeo ouillo recenti impoſito, & ſæpius immutato; è ſtercore bubulo primo vere recenti, vt & aqua ex eo deſtillata. Vtiliſſimum quoque remedium eſt *mucilago ſeminis pſilly* aquâ roſarum vel ſolani extracta, cui aliquid interdum aceti addi poteſt: commendatúrque hoc medicamentum multum à Serapione & aliis.

In morbo incipiente Solenander ſumit craſſiores ſtipites cicutæ, eóſque ſale implet, & argyllâ vel paſtâ obturatos in locum humidum ponit, vt ſal liqueſcat, quem liquorem in vitro aſſeruat, & pannis loco dolenti applicat.

Vſus etiam eſt ſæpiſſime cataplaſmate hoc:

℞. *Maluam integram* cum radicibus conciſſam minutim, eámque in æquis vini & aceti partibus coque in fictili nouo ad tertiæ partis conſumtionem; deinde admiſce *ſecalis craſſiores furfures*, quantum ad conficiendum cataplaſma ſufficit, idque calidum loco dolenti applica.

Foreſtus refert, quendam aquaticæ lenticulæ, & floribus chamæmeli in lacte coctis parum farinæ hordei addidiſſe, & in formam cataplaſmatis redegiſſe, & appoſuiſſe, ad ſedandum dolorem eum miraculo quaſi. Vtile eſt & oui luteum cum oleo violar. in formam linimenti ſubactum: vt & aqua ſpermatis ranarum, quæ forſan etiam aliquam vim narcoticam habent. Adrianus Spigelius apud Morauos in vſu & nobile experimentum pro ſanandis illico doloribus podagricorum, Vlmariæ cum radicibus & floribus deſtillatæ aquam eſſe ſcribit: quæ & Sileſiis in frequenti vſu eſt. Commodum etiam eſt decocto parietariæ partem affectam fouere.

Vſurpantur à plurimis etiam olea & pinguedines. Verùm hîc non ſine cauſſa monendum, pinguibus talibus cautè vtendum eſſe. Cùm enim arthritis ſæpe cum eryſipelate, quantum ad cauſſam, aliquam cognationem habeat: at verò notum ſit, pinguia omnia, quæ poros oblinunt, in eryſipelate potius nocere, quàm prodeſſe: idem etiam in arthritide metuendum videtur, ne ſi per pinguia pori oblinantur, humore intus detento, dolor augeatur; id quod ipſa experientia teſtatur. Et vir quidam honeſtus in vicinia mihi retulit, ſe in podagricis doloribus ſedandis in ſuo corpore nihil vtilius percepiſſe, quàm caſeum ouillum planè recentem impoſitum, verùm ſæpe renouatum. Quamprimùm enim à calore partis calefactus pingueſcere, & quaſi butyrum fundere caſeus incipiebat, dolorem inde ſibi augeri dicebat.

℞. *Medull. panis tritic.* ℔. ß. Coq. *in lact. rec.* q. ſ. ad conficiendum cataplaſma: Adde *mucilag. ſem. alth.* ℥. ij. *farinæ ſem. lini, fœnugr.* an. ʒ. ij. *pulu. flor. chamæmeli, meliloti*, an. ℥. j. *croci* ʒ. j. *ol. roſac. chamæmel.* an. ℥. ß. Miſc.

Vel ℞. *Lactis recenter mulcti*, ℥. j. ß. *medullæ panis tritici* ʒ. v. *farinæ hordei* ℥. j. ß. *hermodactyl. vulgator.* ʒ. vj. *croci* ʒ. j. *ol. chamæmel.* q. ſ. Fiat Cataplaſma.

Vel ℞. *Panis albi* ℥. vj. *lact.* q. ſ. Miſc. ad ignem: Adde *vitellos ouor.* ij. *ol. roſac.* ℥. ij. *croci* ℈. j. M.

Vel ℞. *Farin. hord. fabar. orobi*, an. ℥. j. *ſem. lini* ʒ. vj. *pulu. flor. chamæmel.* ʒ. iij. *meliloti* ʒ. ij. *croci* ℈. j. Coq. in ſ. q. *aq. flor. chamæmeli*: Adde *vitellos ouor. duor. ol. chamæmel. roſar.* an. ℥. j. Miſce.

Vel ℞. *Pulpæ panis triticei* ℥. ij. *pulu. flor. verbaſci* Vnc. j. Coq. *in lacte*. Adde *flor. caſſiæ* Vnc. j. Miſce.

Vel ℞. *Sem. lini, fœnugraci*, part. æqual. Extrahatur mucilago *aquâ roſarum*. Adde *vitellos ouorum duos, aceti* parum. Inſperſa farina fabarum, F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Farinæ hordei, ſem. lini, fœnugraci, fabarum, pulu. flor. chamæmel.* an. ℥. ß. *rad. althææ* ℥. j. *ol. roſac. chamæmel.* an. ℥. j. ß. *vitellos ouor.* num. iij. *roob. vini* Vnc. j. Miſce, F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Flor. verbaſci* q. v. Infund. in ſ. q. vini rubri per duos menſes, deinde deſtillentur. Deſtillatâ aquâ locus foueatur, & deinde inungatur oleo ſeu liquore è floribus verbaſci, vitro clauſo ad radios Solis tempore æſtiuo collecto.

Vel ℞. *Gemmas coryli*, exprimatur ex iis oleum eodem modo, vt ex ſemine lini parari ſolet. Corpus, quod poſt olei expreſſionem remanet, comburatur, & ex cineribus aquâ putâ ſal eliciatur, qui oleo expreſſo miſceatur. Oleum cum ſale mixtum clarificetur transfundendo id per pyxidem ligneam, ſicut pictores oleum lini pro ſuo vſu clarificare ſolent, & euadit præſtans ad dolores leniendos medicamentum.

Verùm ipſa anodyna pro qualitate humoris nonnihil variari poſſunt, & in humore calidiore frigida quædam addi, vt roſæ & earum aqua, aqua plantaginis, & ſimiles. In cauſſa verò frigida flores chamæmeli, meliloti, abſinthium, ſemen lini, fœnugræci addi poſſunt.

Narcotica.

Narcotica.

Si anodyna non ſuffecerint, narcotica vſurpanda, quæ cùm ſtuporem parti inducant, non ſolùm protinus dolorem compeſcunt, ſed & calore ſuo, quem obtinent, ſimul humores reſoluunt, atque ita cùm commodo & tutò, nec cum periculo, vti creditur, vſurpantur, ſicut Platerus, *lib.* 2. *Pract.* ſcribit: ac propterea, ſicut & alij plurimi, hyoſcyami & mandragoræ ac papaueris folia recentia contuſa, vel prius decocta, admota commendat; ſunt vtilia & illorum olea, ac ſuccus ex illis expreſſus, pro fotu vſurpatus, vt & radix mandragoræ, ſemenque hyoſcyami cum aliis cataplaſmatis formâ applicata. Nicotianæ etiam folia recentia contuſa, & parti dolenti impoſita dolorem leniunt. Idem Platerus, vt & alij Autores ad opium accedunt, idque aliis anodynis admiſcent, & Vnciis duabus illorum, Drach. j. opij addunt. Si etiam in ſpiritus vini ſimplicis, vel croci infuſione flaueſcentis Vnc. iv. camphoræ Scrup. j. & opij Drach. j. diſſoluatur, eóque liquore pars dolens illinatur, efficaciſſimum ſcribit eſſe remedium. Antidota etiam opiata, vt theriaca, Mithridatium, philonium, recentia addi poſſunt, præſertim ſi opij quantitas augeatur.

In vſu tamen opiatorum non diu perſiſtendum, cum calido natiuo & neruis ſint inimica.

Idem tamen Platerus, *lib.* 1. *Pract. cap.* 5. *de tactu laſ.* ſcribit, ab externo narcotico cuti applicato cutem ſtupidam & indolentem reddi poſſe, ſe nunquam deprehendere potuiſſe, licèt vt aliquid certi cognoſceret, maſſam opij emollitam parti podagrâ dolenti applicarit.

Exhibita

Exhibita quidem narcotica dolorem etiam facilè ſedant, verùm cùm motum humorum ad externas partes impediant, facilè aliquid incommodi excitare poſſunt, & dolorem longiorem efficere, cùm dolor paulo poſt recurrere ſoleat.

E.G. ℞. *Farin. hord.* Vnc. iv. *medull. panis triticei* Vnc. iij. *lactis* q. ſ. Coqu. ad conſiſtentiam cataplaſmatis: adde *ol. roſac.* Vnc. ß. *vitell. ouor.* num. ij. *opij* ℈. j. Miſce.

Vel ℞. *Medull. panis tritice* q. ſ. affunde *cremoris lactis* q. ſ. adde *croci* Drach. j. *thuris* Drach. ß. *puls. lumbricor. terreſtr.* Drach ij. *vitell. ouor.* num. iv. *ſem. hyoſcyami, papau. alb.* an. Drach. iij. Bulliant in vaſe duplici per horam dimidiam. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Fol. hyoſcyami* M. iij. *baccar. ſolani* Vnc. j. Coquantur ad mollitiem, & contundantur: inſpergatur *farin. hord.* ℥. j. ß. *ol. roſ.* parum. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Farin. hord. medull. panis alb.* ana M. ß. *fol. hyoſcyami, malu. violar.* an. M. j. *flor. chamamel. cortic. papau. alb.* ana M. ß. *ol. lumbricor. papauer.* ana Vnc. j. F. Cataplaſma.

Si libet, *opij* & *croci*, an. Drach. j. addere licet.

Vel ℞. *Rad. mandrag. fol. hyoſcyami*, an. q. ſ. Coq. & contundantur: adde *farinæ fabar.* & *ol. roſac.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Vitrioli crudi* ℔. ij. *ſpiritus vini* ℔. iij. *aq. ſambuc.* ℔. ij. Miſce ſimul in cucurbita vitrea bene lutata, appoſitóque alembico & recipiente, in quo ponantur *ſem. hyoſcyami conſuſi* Vnc. ij. *flor. verbaſci, ſambuci, chamamel.* an. M. ij. Fiat diſtillatio igne aperto, per gradus, donec vitrum igniatur. Poſt deſtillationem ſpiritus cum phlegmate à ſeminibus & floribus ſeparetur, & vſui in vitro ſeruetur.

Vel ℞. *Flor. hyoſcyami* M. j. *ſolani, ſemperuiui, capit. papaueris hortenſ.* an. M. ß. *radic. mandragor.* Vnc. ß. *flor. chamæmel. verbaſci*, an. P. j. *ſem. pſyllij* Vnc. j. ß. *hyoſcyami* Drach. j. Coquantur in lacte pro fomento. Remanentiæ contundantur, & additâ *farinæ ſem. lini* Vnc. j. *hord. ol. roſacei*, an. Vnc. ij. Fiat Cataplaſma.

Nonnulli huc referunt & aquæ frigidæ perfuſionem, & quidem authoritate Hippocratis, qui 5. *aphor.* 25. ſcribit: *dolores articulorum podagricos, conuulſiones, & horum plurima, frigida aqua largè affuſa leuat, & dolorem ſoluit. Nam modicus torpor dolorem ſoluit*. Scribitque Donat. Anton. Ferrus, *tract. 2. de podagra, c. 9.* ſe hoc remedium ſæpius expertum eſſe, & cùm alia remedia nihil profeciſſent, ad aquæ frigidæ perfuſionem, tanquam ad extremum remedium perueniſſe, & ſtatim dolorem ſedatum fuiſſe. Verùm enim verò negari equidem non poteſt, aquam frigidam parti affectæ affuſam non ſolùm repellere, ſed torporem quendam inducere, atque ita dolorem lenire: verùm metuendum eſt, ne calor innatus partis hoc modo deſtituatur, & imbecillitas parti concilietur, ob quam poſtea malum grauius reddatur, & præterea humor parti impingatur, & in ea condenſetur, aut etiam ex violenta repulſione humores ad interiora ruant.

Repellentia.

Repellentia. Topica verò, quæ ad cauſſam diriguntur, quod attinet, & primò repellentia, etſi ea à nonnullis commendantur: tamen ſola hîc vix locum habent. Cùm enim natura ipſa motum hunc inſtituat, & humores vitioſos è partibus internis ad externas & ignobiliores depellat, ſi is motus impediatur, & humores ad partes internas & principes repellantur, id cum vitæ periculo accidit, & peſſima exoriuntur ſymptomata, quæ non ceſſant, niſi natura humorem vitioſum ad alium articulum iterum expellat.

Præterea cùm dolor mitigetur, cùm materia ad externas, quæ circa articulum ſunt, partes diffunditur, ſi per repellentia ad interna repellatur, dolor augetur; vnde nonnulli etiam nec externam auram, etſi non adeò frigida ſit, ferre poſſunt, ſed membrum affectum tegant neceſſe eſt, ſi dolorem mitiorem experiri velint. Inſuper ſi materia iam ex parte influxerit, repellentium & refrigerantium vſu incraſſatur, & parti impingitur, malúmque difficilius curatu redditur. Si tamen à ſubito & nimio humorum affluxu, præſertim calidorum, in principio dolor valde augeatur, & is curam totam ad ſe trahere videatur, ac propterea eum moderari, & repellere nonnihil animus ſit, repellentibus quidem vtendum, ſed non ſolis, verùm cum anodynis miſtis, & præmiſſa venæſectione & purgatione. Sicut contrà in principio nimis laxantia non vſurpanda, cùm affluxum humorum promoueant, ſed affluxum humorum nonnihil remorantia vſurpanda. Itaque tùm lactucam, ſemperuiuum, portulacam, violariam, plantaginem, roſas, & ex iis, parata addere licet, vt & aliquid aceti.

Vt ℞. *Farin. hord.* Vnc. iij. Coq. in *oxycrato*, Adde *vitell. ouor.* ij. *croci*, ℈. j. Miſce.

Vel ℞. *Mucilag. ſem. pſyllij aquâ roſ. extract.* Vnc. ij. *mucilag. ſem. alth.* Vnc. j. *farinæ hord.* q. ſ. *vitell. oui* vnius. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Aq. ſpermat. ranar.* Vnc. iv. *ſolani, flor. ſambuci, plantag.* an. Vnc. ij. *camphor.* Scrup. ß. Miſce.

Si libet, *mucilag. ſem. pſyllij & cydon.* an. Vnc. j. addi poteſt.

Vel ℞. *Succi hyoſcyami, ſemperuiui, lactucæ*, an. Vnc. ij. *farinæ hordei* Vnc. j. *vitell. oui* vnius, *ol. roſac.* Vnc. ij. Miſce.

Vel ℞. *Roſar. rubr.* M. j. *farin. ſem. fœnugr. fabar. hord.* an. Vnc. j. *ſantali rubr.* Drach. j. ß. *flor. chamæm.* P. j. Coctis & contuſis addantur *vitell. ouor.* ij. *aceti* Vnc. iv. *ol. roſac.* q. ſ. Fiat Cataplaſma.

Vel ℞. *Aq. ſolani, plantag. ſperm. ranar.* ana Vnc. ij. *ol. roſac. chamæm.* ana Vnc. j. *lactis vaccini* Vnc. iij. *farin. fabar. alth. hordei* ana Vnc. j. vel q. ſ. *croci* Scrup. j. *vitell. ouor.* num. ij. *opij* ℈. ij. Fiat Cataplaſma.

Nonnulli C. C. *vſtum & preparatum in aqua flor. verbaſci* macerant, vel coquunt, & in colatura pannos lineos imbuunt, eóſque parti dolenti imponunt.

Vel ℞. *Verbaſci recentis* ℔. vj. *vini*, ℔. ij. Macerentur per dies tres, poſtea deſtillentur.

Vel ℞. *Flores verbaſci*, iiſque ampullam vitream reple, & orificio obturato Soli expone. Sic enim in liquorem diffluunt, qui linteo parti affectæ impoſitus dolorem lenit. Si olea adhibere libet.

℞. *Ranas* quinque, *lumbricorum terreſtrium vino lotorum* ℥ iij. Coq. in *ol. roſaceo*, Colentur.

Diſcutientia.

Vbi autem fluxionis impetus præterit, ac pars intumuit, ea ſimul miſceantur, quæ humorem euocant, leniter diſcutiunt, atque ita aliquid cauſſæ tollunt. *Diſcutientia.* Hîc autem Medici plerique prolixi eſſe ſolent, in recenſendis & diſtinguendis medicamentis, quæ cauſſæ calidæ, quæ frigidæ, imò quæ omnibus humoribus conueniunt. Verùm etſi non negamus, ad humoris affluentis conditionem aliquo modo reſpiciendum eſſe: tamen præcipua cura eſſe debet, vt humor ille ſeroſus & acris, qui proxima & principalis doloris cauſſa eſt, à partibus in articulis penitioribus ad externas euocetur, & inſenſibiliter diſcutiatur; id tamen ita fiat, vt humorum (vt dictum modò) quos is ſecum rapit, quſque ratione doloris ſimul attrahuntur, & vulgò pro proxima arthritidis cauſſa habentur, etiam ratio habeatur. Imò ipſe humor ille ſeroſus prima mali huius cauſſa, in aliis magis, in aliis minùs calidus eſt. Ideóque ſi humor qui affluit, ſit calidior, diſcutientia ita comparata eſſe debent, vt quidem humorem leniter diſcutiant, affluxui tamen nouo occaſionem non præbeant. Et humor talis calidus cùm ſit ſimul mobilis & tenuis, facilè diſcutitur, nec fortioribus medicamentis indiget. Si verò humor ſit minùs calidus, vel frigidior, tutiùs calidiora adhibere licet. Neque enim metus eſt, vt tam facilè nouus fluxus concitetur, & calidiora medicamenta ad humorem talem diſcutiendum requiruntur.

Quibus verò medicamentis humor ille ſeroſus & tartareus, vt appellatur à Chymicis, extrahendus & diſcutiendus ſit, non ſine cauſſa diligenter inquirendum. Etenim diximus *de conſ. & diſſ. Chym. & Gal. cap.* 15. medicamenta cauſſæ ſuo modo debere eſſe ſimilia. Nam non quodlibet à quolibet paritur, nec quodlibet cuilibet vnitur. Gummi Arabicum, tragacanthæ cerasorum, ab aqua ob naturæ conuenientiam diſſoluuntur, non verò ſulphur & alia ſulphurea ac oleoſa. Sulphur ab oleo diſſoluitur, non verò ab aqua forti, etſi hæc argentum & alia metalla ſoluere poſſit. Manus pice vel terebinthina ſordidæ non aquâ ſed oleo vel aliâ pinguedine mundantur. In ambuſtis non frigidam aquam adhibere licet, ſed oleum lini, vernix & ſimilia, quæ empyreuma illud extrahunt adhibenda. In eryſipelate, ſeu roſa dicta, non pinguia & oleoſa imponenda, ſed lixiuium oleo temperatum, ſapo in aq. ſambuci diſſolutus, & ſimilia, quæ poros non claudunt, illum tamen ſubtilem & calidum humorem extrahunt ac diſcutiunt. Eadē in arthritide eſt ratio, & cùm ea non ab aqueo humore, nec etiā ab oleoſo aut ſulphureo, vt Chymici loquuntur, ſed acri & ſalſo originē habeat, ad eum extrahendū & diſſipandum potiùs ea, quæ ſalem volatilem in ſe continent, quàm pinguia & oleoſa adhibenda. Et experientia iam multos docuit, à pinguibus dolores arthriticos augeri. Hinc Chymici non ſine cauſſa commendant ſalem armoniacum ſæpius ſublimatum in vino vel alio conueniente liquore diſſolutum, & parti impoſitum. Alij ſalem vrinæ, itidem in vino vel alio liquore diſſolutum. Et cùm Andr. Spigelius ſcribat, ſe vidiſſe vrinam humanam veterem parti dolenti, etiam adhuc perſtantibus inſignibus doloribus, fomenti loco impoſitam mirabiliter profuiſſe, multò magis id ſal vrinæ perſtaret. Imò nonnulli, & aliis ſalibus ad euacuandum iſtum humorem vtuntur. Noui etiam qui ſpiritum ſalis aliis liquoribus temperatum adhibet. Commodiſſimè aquâ Vlmariæ temperatur, & parti dolenti pennâ illitus humorem ita extrahit, vt etiam vaporis formâ exhalare videatur. Imò quidam etiam ea commendant, quæ ad phœnigmos & veſicatoria vſurpari ſolent, atque anodynis ea miſcent. Neque hæc recentiorum, & Chymicorum ſaltem inuenta ſunt, ſed plantas ſale volatili & acri abundantes in arthritide curanda iā antiquis in vſu fuiſſe, vel ſola iberis ſeu lepidium docet, cuius radices tuſas cum axungia veteri miſtas iſchiadicis magno cum cōmodo apponi ſcribunt, vt patet ex Dioſcoride, ex Damocrate, cuius carmen apud Galenum, to. *de comp. med. ſec. loc.* legitur: Aëtio, *tetrab. 2. ſerm. 4. c. 2.* & aliis. Et de ſinapi ſemine ſcribit Alex. Trallianus, quendam, ſolo ſinapi cum ficubus ſiccatis miſto in magnis doloribus à frigido humore ortis, vrentem, dolore liberatum fuiſſe. Nonnulli raphanum agreſtem comminutum commendant, & vidi quibuſdam profuiſſe. Cui s acrimonia ſi metuatur, & feruor inde aliquis excitetur, coqui priùs parum poteſt,

Laudatur & liquor limacum.

℞. *Limac. ex teſtis ſuis exemptas* num. xxv. *gran. ebuli recent. ſalis*, an. q.ſ. Fiat S.S.S. in vaſe mundo ſubtus pertuſo, ponatur in cellam, & ſupponatur vas, quod excipiat liquorem deſtillantem, quo panni imbuantur, & parti affectæ applicentur.

Commendatur & hoc ſuffumigium.

℞. *Ligni aloes, ſuccini, thuris, gummi iuniperi, ſem. hyoſcyami, ſtyrac. calamit. gummi tacamahacæ, animæ*, an. Drach. j. Puluerizentur craſſiuſculè, puluis ſupra ignitos carbones proiiciatur, & fumus parte affectâ per dimidiam horam excipiatur. Quercetanus, *Pharmacop. reſtit. cap.* 7. quatuor habet aquas, antipodagricas.

Prima eſt:

℞. *Aquæ ſpermatis ranarum, thapſi barbati, ſalicis*, ana ℔. ij. ß. *vrinæ pueri vinum bibentis* ℔. iij. *theriac. recent.* ℥.ij. ß. *vitrioli, ſalis fuſi, aluminis*, ana Vnc. iv. Deſtillentur ad ſiccitatem per cineres. Adde *ſalis vitrioli* Vnc. j. ß. *camphor. croci*, ana Drach. ij. Miſce. In aqua iſta linteola madefiant, & parti dolenti applicentur, ac ſæpe renouentur.

Secunda:

℞. *Salis, vrinæ pueri*. an. q.v. Deſtillentur.

Tertia:

℞. *Fol. & flor. ſambuci viridium*, ana ℔. j. Contundantur & macerentur in ſ. q. vini per dies 3. in Baln. poſtea deſtillentur.

Quarta:

℞. *Spir. vini rectific.* ℔. ij. *mellis puriſſ.* ℔. j. Deſtillentur in balneo vaporoſo, & duo liquores, alter aqueus, alter ſulphureus, ſeorſim colligantur. Remanentiis adde *croci integri*, ℥.j.ß. *terebinth. Venet.* Vnc. ij. *tartari ad albed. calcinati* ℔. ß. *ſalis fuſi* Vnc. j. *phlegmatis vitrioli* Vnc. iv. *lixiuij ſarmentorum vitis* ℔. ij. Macerentur horis 24. deinde deſtillentur ad ſiccitatem. Fecibus remanentibus adde primam aquam, & deſtilletur. Tandem liquores omnes miſce, & in baln. vaporoſo deſtilla.

Andreas Libauius *Apocalypſ. Hermet. part. prior. cap.* 8. omnibus præfert aquam, in qua æs & ferrum extincta, & poſtea Mercurius vitæ maceratus ſit.

Vel ℞. *Sapon. Veneti* Vnc. j. ß. *ſpir. vini, aq. flor. ſambuci* ana Vnc. ij. Miſce.

Vel ℞. *Cancror. fluuial.* num. viij. *granor. iunip.* M. j. *myrrhæ, thuris*, ana Vnc. j. *vini optimi* ℔. j. Deſtillentur.

Vel ℞. *Maſtich. thuris, myrrhæ, ammoniaci, bdellij*, ana Vnc. ij. *vitriol.* ℔. j. *mellis* ℔. ij. *tartari* Vnc. j. ß. *ſpir. vini opt.* ℔. iv. Deſtillentur ſ. a.

Solenander *conſil.* 24. *ſect.* 4. ſcribit, ſe nouiſſe quendam ſenem podagricum: qui ſibi de hoc modo medicinam faciebat. Cùm tumor & dolor magnus, locúſque rubens erat, accipiebat ſalem, cinerem, vrinam pueri, & acetum. in iis commiſtis, & agitatis madefactum & expreſſum pannum laneum album applicabat aliquoties. Sedato iam magna ex parte dolore, morbo declinante, coquebat ſulphur viuum, & puluerem hellebori albi in oleo ſeminis lini, eóque affecta loca illinebat. Idem Solenander iſtud multis profuiſſe ſcribit. Adnaſcitur ad quercûs radices, vt plurimùm autumno, fungus quidam rubens, tener, & pro ratione radicis arboris magnus ſatis, quem propterea [illegible] nominat, ille procul dubio, cuius ſuprà *lib. 3. pract. part. 2. ſect. 2. cap. 7.* de dyſenteria factâ eſt mentio: iſtum in tenues particulas ſectum, cum trito ſale in ollam teſtaceam indit, ita inſpergens ſalem tritum. vt particularum ſtrata quælibet ſalem intermedium recipiant. Sic permixtum conditum fungum in penu ſubterraneo ſeponit, muriam, quæ tandem inuenitur in olla, liquefactam colligit, eáque aſſeruatâ affectos articulos illinit. Verùm quia ſiccat vehementer & diſcutit, laxatámque ab humore partem mirificè roborat. monet, principio, priuſquàm dolor inualuit, eius vſum eſſe vtiliorem, aut iam declinante paroxyſmo, ad materiam abſumendam, partiſque robur, & firmitudinem addendam, potiſſimùm ſi aliquoties interponatur fotus & lotio partium, ex decocto verbaſci, abſinthij, chamæmeli, herbæ paralyſeos, ſaluiæ, chamæpityos, artemiſiæ, roriſmarini, meliloti, & id genus aliarum, quæ incidere, abſtergere, diſcutere, ſiccare mediocriter & roborare valent.

Commendatur & hoc Emplaſtrum.

℞. *Gummi Carannæ* Vnc. j. ß. *tacamahacæ* Drach. vj. *emplaſtri oxycrocei* Vnc. ix. *ceræ albæ* Drach. v. *pulueris conſolid. maioris* Drach. ij. gr. xv. Cum *oleo chamæmel.* F. ſ. a. Emplaſtrum, quod loco dolenti applicatum valde extrahit materiam & dolori ſuccurrit.

Et talia medicamenta plurima magnâ copiâ apud Platerum *lib. 2. pract.* & alios paſſim extant.

De his tamen hoc monendum cenſeo, in topicis omnibus applicandis ſigna à iuuantibus & nocentibus diligenter attendenda eſſe. Etſi enim proxima cauſſa arthritidis ſit humor ſeroſus, ſalſus, tartareus, aut quomodocunque appellare libet: tamen non eſt de nihilo, quod Chymici monent, vt infrà *quæſt.* 6. dicetur. varia eſſe ſalium in plantis & terrâ genera, ſeu, vt Platerus loquitur, humorem arthritidis cauſam ichoribus humorum excrementitiorum qui eum vehementiorem reddant, permiſceri. Vnde non ſolùm in diuerſis indiuiduis, ſed & in eodem ſecundùm ætatem non ſemper eadem doloris ratio eſt. Vnde Q. Serenus.

Quædam haud ſunt rabidæ medicamina digna podagræ.
Cuitor tricenas ſpecies Epidaurius ipſe
Dixit ineſſe Deus.

Tandem ad diſcutiendas reliquias fiant fomentationes ex artemiſia, origano, abſinthio, betonica, calamintha, floribus ſtœcad. Arabicæ, lauendulæ, chamæmeli, meliloti, in vino & aqua coctis, quæ ſimul partem roborant. Monet autem hîc Crato, *conſ.* 140. vt pedes quàm minimè humectentur, ſed vapor ſaltem pedibus excipiatur. Et reuerà commodiſſimæ ſunt eiuſmodi fomentationes. Si tamen paulò plures plantæ in aqua coquantur, & aliquid ſalis addatur, vel etiam lixiuium affundatur, nihil commodi ab humectatione expectandum; aut ſi omnino quid damni metuamus, ne humiditas aquea poſt balneum in parte affecta relinquatur, trochiſci ſequentes carbonibus ignitis iniiciantur, & fumus parte affectâ excipiatur.

℞. *Gummi iuniperi, thuris*, an. Drach. ij. *ladani, benzoës*, an. Vnc. j. *cinnamomi, caryophyllor. nuc. moſch.* an. ℥.ß. Puluerizata excipiantur *gummi tragacanth.* & F. trochiſci.

Commendatur etiam plurimùm balneum è ligno iuniperi, vt & ex decocto vulpis integræ, adiectis ranis & lumbricis. & herbis anteà enumeratis.

Vel vngantur pedes conuenienti aliquo linimento vel vnguento, Galenus, 2. *de ſimp. med. fac. cap.* 18. vt & alij authores, plurimum commendant oleum ſalitum parti affectæ affricatum. Omnibus enim ait Aëtius, *tetrab.* 3. *ſerm.* 4. *cap.* 21. qui hoc modo fricantur, inſitus calor augetur, quod præter naturam eſt, diſcutitur, recrementáque conſumuntur, & affecta membra redduntur robuſtiora, vt doloribus ampliùs non ſint obnoxia; maximè ſi diligenter ſingulis diebus manè & veſperi per omnem vitam hoc præſidio vtantur. De quo confidenter & procul dubio [illegible] auſus eſt pronunciare Philagrius, vt Aëtius *loc. alleg.* ſcribit, quod etiam ſolum ſufficiat iis, qui vel maximè circa diætam delinquunt, aut immodicè refrigerantur, aut ægrotant ex labore, aut re venereâ nimiùm ſunt vſi, aut quemcunque alium exceſſum admiſerunt. Quia autem oleum & ſal non facilè miſcentur, ſal primò vino calido humectandum, & hinc cum oleo in mortario diligenter miſcendum, & ſemper, antequam hoc linimentum in vſum trahatur, ſal oleo benè admiſcendum. Neque etiam ſaltem inunctio ſufficit, ſed articuli bene fricandi ſunt, vt medicamenti vis penetret.

Vel ℞. *Caſtorei, thuris*, ana Drach. j. ß. *medull. ceruinæ, adipis anſer.* an. Drach. iij. *ol. maſtich. menthæ*, an. Vnc. ij. ß. *bdellij, galbani aceto diſſolut.* an. Vnc. ß. *farinæ ſem. lini, fœnugræci*, an ℈. iij. ß. *ceræ* q. ſ. F. Emplaſtrum.

Flauij Clementis pharmacum, cuius vſu homines toto corpore deſtructos à podagra, chiragráque adcò conualuiſſe fertur, vt circa noxam ambulauerint, deſcribit Galen. 7. *de comp. med. sec. gen. c.* 12. vbi & alia huius generis pharmaca habet, vt & 10. *de com. med. ſec. loc. cap.* 2.

Vel ℞. *Gummi pini*, Vnc. j. *picis nigræ*, Vnc. ij. *ceræ*, Vnc. j. ß. *pingued. galli veteris*, Vnc. j. *pulu. hermodactyl. ſulph. viui*, ana Vnc. iij. Fiat Emplaſtrum, & tertia die renouetur.

Henrici Stapedij, *in conſ. Scholtzij, conſ.* 238. ſunt ſequentia. ℞. *Baccar. iuniperi, althææ*, an. Vnc. ij. *fol. lauri, myrti, ſaluiæ, betonicæ, ſtœchados, origani, calaminthæ, maioran. roſmarin.* an. M. ß. *ſem. lini, fœnugr.* an. Vnc. ij. Fiat decoctio in lixiuio è ſarmentis vitis, addendo ſalis communis ℔. j.

Poſtea ſequenti oleo inungatur. ℞. *Rad. pyreth. nuc. moſch. caryoph. contuſor.* an. Drach. ij. *flor. ſalu. hyſſopi, roriſmarini, ſtœchad. Arabic. ſpicæ nardi*, an. ℥.j.ß. *rad. ariſtoloch. hermodactyl.* an. Vnc. j. Affunde *ſpir. vini* ℔. j. vel q. ſ. Macerentur per diem: poſtea adde *terebinth. opt.* ℔. j. ß. Deſtillentur in alembico vitreo.

Alexand. Trallianus, & alij hoc commendant, & eo multos non ſolùm, quibus pituitoſus humor, ſed & quibus bilis affluxerat, valetudinem recuperaſſe teſtantur.

℞. *Thymi, origani, ſatureiæ, calaminthæ*, ana q. v. Coq. in *aceto acerrimo*: decocto calido partes affectas ſæpe perfunde ac foue.

Ad Tophos.

Ad Tophos.

Si materia iam in tophos concreuerit, equidem eos diſſoluere difficillimum eſt, verùm ſi nondum inueterati ſint, non omnino nulla ſanationis ſpes eſt. Poſſunt autem ad tophos diſcutiendos adhiberi non ſolū externa & topica, ſed & interna. Interna ſunt antidota illa ſuprà propoſita, inter quæ præcipuè vtilis eſt antidotus Tralliani ex Centaur. Scribit etiam idem Trall. quendam, cùm tophos habere cœpiſſet, decocto chamæpityos ſumto prohibuiſſe, ne ampliùs generarentur. Externa ſeu topica ad nodos diſſoluendos vtilia, ſunt ammoniacum aceto diſſolutum.

Vel ℞. *Empl. diachyli ſimpl.* Vnc. j. *ammoniaci, galbani, bdellij, ſagapeni*, an. Drach. j. *ol. irini, liliorum alborum*, an. Vnc. ß. *pulu. ireos*, Drach. j. Fiat Emplaſtr.

Vel. ℞. *Rad. bryoniæ, cucum. agreſt. iridis*, an. Vnc. ij. *alth. lilior. albor. ſub cinerib. calid. coctar.* an. num. iv. *ſem. vrticæ, ſinapi, naſturtij.* an. Vnc. j. Terantur cum *adip. anſerin.* & *ol. amygd. dulc.* ſ. q. F. Cataplaſma.

Galenus, & alij id quod è caſeo veteri conficitur, plurimùm commendant. Nam cute ſpontè diſruptâ abſque ſectione articulos citra noxam quotidie lapidibus liberatos reficit.

℞.

℞. *Caſei veteris & acris*, Vnc. iij. vel q. v. intingatur *in iure carnis ſuillæ ſalſæ*, ſ. q. & in mortario ſubactus parti affectæ imponatur. Alij pedes ſuum ſalſos in aqua ad mollitiem planè coquunt, & poſtea admiſcent caſei antiqui partes duas, naſturtij partem vnam, & emplaſtrum inde conficiunt, quod valde commendant.

Vel ℞. *Succi tabaci* Vnc. iij. *ceræ citrinæ* Vnc. ij. *reſinæ pini* Vnc. j. ß. *terebinth.* Vnc. j. *ol. chamæmel.* q. ſ. Fiat cerotum molle.

Vel ℞. *Mellis, axung. vrſinæ, aceti acris*, an. ℔. j. *ſerpentes & teſtudines montanas*, vnum & alterum. Coq. in vaſe vitreato lento igne, ad *aceti* conſumptionem, poſtea colentur, & adde *ceræ* ℥. iij. Liquefiant ſimul, & vſui ſeruentur, & loco affecto ad ignem illinantur.

Vtilia etiam ſunt luta emollientia & reſoluentia quarundam thermarum, qualia ſunt D. Petri & Bartholomæi in agro Patauino, quibus manè & veſperi pars affecta per horam & amplius louatur, & poſtea thermis abluitur.

Eraſiſtratus Sicyonius efficax ad tophos remediū hoc parabat.

℞. *Viſci querni* ℔. j. ß. *thuris*, *ceræ*, *tædarum pingu.* *reſinæ pini*, an. ℔. j. Liquabilia liquabat, & cum pinguibus tædis agitabat ac miſcebat; à quibus cùm omnis pinguedo effluxiſſet, ab igne ablatum liquorem percolabat, thúſque in tenuiſſimum puluerem contritum inſpergebat, & aſſiduè, donec in maſſam manus non inquinantem redigeretur, agitabat. Plura vid. apud Trallian. *lib.* 11.

CAPVT VI.

De dolore Iſchiadico.

Dolor Iſchiadicus. Dolor Iſchiadicus equidem arthritidis ſpecies eſt, vt de eo præter ea, quæ hactenus dicta ſunt, nihil dicendum videatur. Verùm cùm & ratione partis affectæ aliquid peculiaris habeat, & in curatione proprij quid obſeruandum veniat, de eo pauca dicemus.

Sunt quidem nonnulli, qui per Iſchiadicum dolorem, alium affectum ab arthritide differentem accipiant, qui inter chronicos affectus eſt, & accidit iis etiam, qui podagra vel chiragra nunquam laborarunt, ab excrementis illic congeſtis, vel in eam partem influentibus, & plerumque ſenſim & paulatim. Verùm de iſto affectu hic agere nobis propoſitum non eſt, pertinétque is ad ambulandi, ob coxæ virium, impotentiam, quæ latiùs ſe, quàm arthritis extendit, de qua ſolùm hic agere nobis propoſitum eſt, & proinde etiam de iſchiadico dolore tantùm, vt arthritico, hic agemus.

De loco autem affecto hîc quædam diſcrepantia eſt, Aëtius *tetrab. 3. ſerm. 4. cap. 1.* ex Archigene ita ſcribit: *Iſchiadici propriè dicuntur, quibus dolor circa iuncturam quandam vertebrarum innititur. Antecedit autem & quaſi auſpicatur hoc malum aliquando vicinorum muſculorum dolor, & maximè lumborum aliquando verò ab ipſa iunctura initium fit affectionis: Iam verò quandoque contingit, vt vertebra dolore ferè ſublato, circa poplitem ſolùm affectio hæreat, aliis verò iuxta talum; quibuſdam verò totum crus æqualiter dolore affligitur; multis item circa inguina dolor figitur, & tum ſanè veſica ipſa moleſtiam tranſſumens, vrinæ difficultatem inducit, & tunc maximè totum crus à coxendicibus vſque ad calcaneum dolorem perfert.*

Fernel. *lib. 6. de part. morb. & ſympt. cap. 18.* *Iſchias*, inquit, *omnium vehementiſſima, ſedem non habet in eo articulo, quo femoris caput in coxendicem inſeritur, ſed altiùs, ad ſummam natem, quà nerui à lumbis & oſſe ſacro emergentes feruntur in crura: dolor atrox non in ſola eſt coxendice, ſed in femur quoque & in ſuram, & in extremum pedem exporrigitur, quocunque nimirum ab affecta coxendice diductus ramus pertingit.* Alij, vt Platerus, Iſchiadicum dolorem articulo coxæ cum femore tribuunt.

Verùm ſciendum, circa coxendicem, vt & in humero interdum, accidere aliquando dolorem, qui quidem ſæpe vehementiſſimus eſt, non tamen propriè articularis, cùm non ſit in articulo, quia membranam muſculorum occupat, neque etiam in vno loco conſiſtit, ſed ad partes inferiores plerumque deſcendit. Et talis ferè dolor eſt Iſchiadicus, quem Aëtius ex Archigene deſcripſit. Atque hunc dolorem ex humore ſeroſo acri à capite ſub cute defluente, & circa Membranam vel neruum aliquem hærente ortum habere concedo: cum tamen dolorem propriè arthritidem non eſſe, ex eo patet. Primò, quòd non circa articulum ſemper, ſed & in mediis ſpatijs intra articulos conſiſtit. Ita curaui hîc virum nobilem, qui talem dolorem in ipſis muſculis, qui ſunt inter genua & coxendicem, patiebatur. Similes dolores ſæpe in pectore accidunt, & pleuritidem notham quandam excitant. Deinde quòd certis interuallis rarò redeunt, ſed ſæpe, poſtquàm ſemel atque iterum hominem afflixerunt, poſteà toto vitæ tempore non reuertuntur. Tertiò, quod ij qui dolores hos patiuntur, arthritide in aliis partibus non affliguntur, quod in vera arthritide accidit. Qui enim diu arthritide laborant, rarò ſola podagra corripiuntur, ſed poſtea etiam dolores in manibus & aliis articulis patiuntur.

Tandem etiam arthritis vera plerumque & ferè ſemper ſibi tumorem adſciſcit; at verò dolores hi nullum tumorem habent coniunctum, non ſolùm vbi ſunt in loco profundo, ſed etiam vbi ſunt in loco non profundo, vt in humero ſæpe accidit, idque ea de cauſſa euenit; quia humor non ex venis, quibus pars illa nutritur, vt in vera arthritide, affluit.

Nos verò non de dolore iſto hîc agemus, ſed qui propriè arthriticus eſt. Dolor autem iſte Iſchiadicus hoc proprij habet, quòd latiùs, quàm in aliis articulis, & ſæpe ad vicina loca diffunditur: id quod accidit primò, quòd os coxendicis amplum eſt, vnde etiam tribus nominibus diſtinguitur, & vbi lateribus oſſis ſacri connectitur, os ilium dicitur; ad cotylam, iſchium; anteriore parte os pubis. Deinde quòd nerui, qui à lumbis & oſſe ſacro ad eam articulationem veniunt, in diuerſas partes diſtribuuntur. Ideóque dolor coxendicis in omnia loca ſeſe diffundit interdum, inque neruos à coxendice deductos pertingit.

Eſt autem hoc malum curatu difficile, propter loci profunditatem & amplitudinem, ac materiæ multitudinem, quam locus amplus capit. *Quibus diuturno coxendicum dolore infeſtatis coxa excidit, rurſúſque incidit, iis mucores ſuperueniunt*, 6. *aphoriſm.* 59. Et *Quibus diuturno coxendicum dolore infeſtatis coxa excidit, iis crus contabeſcit, & claudicant, niſi vrantur. Ibid. aphor.* 60. Si enim ab influente humore ligamenta relaxantur, coxa excidit; & in cauitatem illapſus humor lentus redditur, imò ſæpe in lapideam duritiem concreſcit. Vnde quia venæ & arteriæ ſuo loco dimouentur, & comprimuntur, ἀτροφία in cruribus ſuccedit. Si etiam in ætate iuuenili quem iſchias apprehendit, vitam breuiorem promittit, quia dolore & inediis æger marceſcit, vnde etiam φθίσις ἰσχιαδικὴ nomen accepit.

Curationem quod attinet, ad reuulſionem commodiſſimè vena baſilica in eodem latere aperitur; deriuationis autem gratiâ iſchiadica. Et quidem ſi dolor magis extrorſum vergat, quæ eſt ad malleolum externum; aut ſaphena, quæ eſt ad malleolum internum, ſi dolor magis introrſum vergat.

Scribit etiam Hippocrates 6. *epid. ſect.* 5. *t.* 21. *Cùm adſunt κέδματα, venæ poſt aures ſcarificandæ ſunt*; quem locum Galenus & alij de fluxionibus in coxendicem explicant: præceptum tamen Hippocratis verum eſſe non putant. Hippocratem verò defendit Stegghius, & cum ratione illud, quod procul dubio experientia obſeruauit, Hippocratem propoſuiſſe putat. Cùm enim cauſſa mali per foramen nuchæ, vel viam Fernelij, in coxendicem deſtillet, ad fontem mali tollendum, circa aures rectè remedium adhiberi ſtatuit. Verùm etſi iſta concedantur: tamen κέδματα iſta non ſunt dolores iſchiadici propriè dicti, qui ad arthritidem pertinent, ſed ij, quorum ſuprà facta eſt mentio.

Purgationes fortiores hîc locum habent, atque vtile eſt hîc Electuarium Caryocoſtinum, pilulæ arthriticæ, fœtidæ, de hermodactylis Crato equidem *conſil.* 247. iſchiadicos dolores purgantia non ferre ſcribit, cùm humores magis in ea loca decumbant: verùm de inſufficiente purgatione hoc eſt accipiendum.

Et videntur hic vomitoria purgantibus per aluum commodiora eſſe, cùm per locum à parte affecta remotiorem humores vitioſos euacuent.

Repellentia hîc planè locum non habent; cùm metuendum ſit, ne horum vſu ſanguis & alij humores verſus partem affectam repellantur, ibique cumulentur.

Præmiſſis vniuerſalibus, attrahentia & reſoluentia medicamenta imponenda, eáque fortiora, quæ humorem è profundo in ſuperficiem euocent, qualia parantur ex herbis diſcutientibus, fol. ſambuci, ebuli, lauri, rutæ, betonicæ, chamæmelo, chamæpity, roremarino, meliloto, ſem. ſinapi, ſtaphidis agriæ, cantharidibus, pice, ſulphure, terebinthina, ammoniaco, galbano, bdellio, opopanace, euphorbio.

Celebre medicamentum eſt, quod fit ex iberide ſeu lepidio, cuius ſuprà facta eſt mentio, vt & naſturtio hyemali, & piperitide.

Vt ℞. *Iberidis*, *piperitidis*, *naſturtij aquat.* omnium, vel vnius, M. iv. Coq. in *vino*, Aſperge *farinam lupinorum, orobi, ſilbarum*, an. ℥. j. *puln. rutæ ſiccæ* ʒ. ij. *flor. chamæmel.* ʒ. j. *rad. coſti* ʒ. j. ß. *ol. terebinth.* ℥. ß. *lumbricor.* q. ſ. Fiat Cataplaſma.

Vel ℞. *Sinapi aceto acerrimo diſſol.* ℥. ij. *fermenti acris* ℥. ß. *puln. hermodact.* ʒ. ij. *mellis* ℥. iij. *terebinth.* ℥. iv. *ol. laurini, de ſpica*, an. ℥. ij. *farin. ſem. fœnugr.* ℥. j. ß. *terræ formicar. cum ouis* ℔. j. *fol. laur.*, *ſaluiæ*, *rutæ*, *roriſmarini*, an. M. ß. *lumbricor. terreſtrium prap.* ℔. ß. Terra formicar. cum ouis, & lumbricis ac herbis in vino albo coquantur, poſtea colentur; & reliqua admiſceantur.

Vel ℞. *Rad. ſigill. B. Mariæ* (quæ ad iſchiadicum dolorem in primis commendantur ſectæ & coxendici appoſitæ) ʒ. vj. *emplaſtri diachyl. ſimpl.* ℥. ß. *croci in ſpiritu vini diſſolut.* ʒ. ij. *terebinth.* ℥. j. *ol. de ſpica*, q. ſ. Fiat Emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ citrinæ*, *terebinth. abietis*, an. ℥. iij. Liqueſcant ſimul: Vbi refrixerunt, adde *puln. ſeminis vrticæ*, *hermodactyl.* an. ʒ. ij. *rad. ariſtoloch. rotund. flor. chamæmel. iridis Florent.* ana ʒ. ij. ß. *myrrhæ*, ʒ. ij. *croci* ℈. iv. Malaxentur manibus axungia porcina inunctis. Fiat Emplaſtrum.

Vel ℞. *Ceræ, viſci querni, terebinth. irid. ſiccæ, myrrhæ, galbani, cum oleo lumbricor.* Fiat Ceratum.

Quibus ſi dolor non cedat, cucurbitulæ cum multa flamma apponantur, vel veſicatoria.

Si ne ſic quidem malum tollatur, de Hippocratis conſilio, 6. *aph.* 60. pars affecta vrenda, quod & Celſus probat, dum *lib.* 4. *cap.* 22. ſcribit: *Vltimum eſt, & in veteribus quoque morbis efficaciſſimum, tribus aut quatuor locis ſupra coxam cutem candentibus ferramentis exulcerare.* Partem enim calefaciendo craſſos viſcidos humores diſſoluit & euacuat, ac ſi, quod fieri debet, vlcera apertâ ſeruentur, materia vitioſa per ea effluit. De modo vrendi, vide P. Æginetam, *lib.* 6. *cap.* 76. Albucaſ. *part.* 1. *cap.* 43.

Nonnulli & arthritidis vertebrarum dorſi in ſpecie mentionem faciunt: & concedimus eam interdum dari, quæ etiam eandem cauſam & curationem habet, quam aliæ arthritides. Videndum tamen hic ne decipiamur, ac quemcumque dorſi dolorem pro arthritide habeamus. Sæpe enim accidit vt ex materia ſeroſa, & è capite defluente, in dorſo, & præcipuè ſecundum ductum muſculi cucullaris dicti deſcendente, & ad ſpinam in fine eius muſculi hærente dolor excitetur; qui tamen arthritis non eſt; cùm non in partibus ad articulum pertinentibus accidat, ſæpe etiam momentaneus ſit, ac dormientes affligat, à ſomno verò ſurgentes deſerat & euaneſcat, quod in vera arthritide non accidit.

CAPVT VII.

De Ratione præcauendi Arthritidem.

Ratio præcauendi arthritidem. MVlti quidem id vnicè agunt, vt à doloribus arthriticis liberentur, liberati autem parum ſolliciti ſunt, qua ratione obtinere poſſint, ne iiſdem doloribus iterum corripiantur, & neque medicamenta, quibus malum hoc præcaueant, vſurpant, neque à diætæ erroribus ſibi temperant, & ita malum recens inueteraſcere ſinunt, vnde non mirum, paucos podagricos ſanari. Verùm præcautio, non minus quàm curatio in ſpecie ita dicta neceſſaria eſt.

In quibus conſiſtat? Conſiſtit autem ea in tribus: primum eſt, vt caueatur, ne materia, quæ ad articulos fluere poſſit, colligatur. Secundum, vt ſi quæ collecta ſit, tollatur, antequam ad articulos ruat. Tertium, vt articuli eam non facilè recipiant. Si verò, quod nonnulli faciunt, quis ſaltem articulis roborandis operam dare velit, interim permittere, vt materia vitioſa in corpore cumuletur, plus damni, quàm commodi inde ſentiet. Si enim materia vitioſa in corpore adſit, nec ad articulos conſueto modo protrudatur, retenta in corpore ad alias partes nobiliores fluere, & grauiſſimorum morborum cauſſa eſſe poteſt.

Primum præſtat bona diætæ ratio, & medicamenta viſcerum intemperiem corrigentia. Secundum ſanguinis miſſio, purgantia, & alia ſeroſos & tartareos humores tollentia. Tertium, articulos roborantia.

Primum præcautionis membrum, diæta. Et primò diætam quod attinet, omnino in præcauenda arthritide ea plurimùm poteſt & maximi momenti eſt, & ſine ea medicamenta, etiam generoſiſſima, nihil proficiunt. Et quod tam pauci arthritici ſanantur, maximam partem ob eorum in diæta licentiam accidit. Contrà ſola victus ratio malum illud ſæpe expugnare poteſt, ſcribitque rectè Crato, *conſil.* 161. *Ego podagricis*, inquit, *nihil niſi rectam victus rationem conſulendam arbitror. Quæ enim medicamenta vel materiam ipſam exhaurire, vel calorem roborare poſſunt?* Et Solenander, *ſect.* 5. *conſil.* 20. *Obſeruamus*, inquit, *multos curâ & diligentiâ liberos ſe reddidiſſe: hos, quòd abſtemij facti eſſent, illos quia Venerem nullam habuiſſent; nonnullos, quòd vſi eſſent continuò hoc aut illo medicamento; quoſdam, quia hunc vel illum cibum tanquam noxium vitaſſent.*

Diætæ autem ratio conſiſtit in recto ſex rerum non naturalium vſu. Et primò aërem quod attinet, vitetur omnis aëris in qualitatibus exceſſus, qui humores in corpore vitioſos vel retinere, vel fundere poteſt, & imprimis frigidus, qui tranſpirationem & perenne illud vaporum effluuium retinet, imò & ſerum ab habitu corporis in centrum compellit, vbi poſtea facilè efferueſcit, & agitari incipit. Ideóque arthritici contra externas aëris iniurias veſtibus idoneis ſeſe accuratè muniant, caueántque, ne frigus externum habitum corporis denſet, vaporúmque effluuium prohibeat. Et ſi habitus corporis fortè denſatus ſit, crebris, ſed lenibus frictionibus rarefaciendus.

Imprimis verò cibi & potûs accurata habenda ratio. Cùm enim potus & cibus materiam arthritidis ſuppeditare ſoleat, niſi æger à cibo & potu ſibi noxio abſtineat, aut circa eum errores committat, fruſtra ſanitatem ſperat. Et cùm ægri ipſi animaduertant, qui cibi ſibi ſint noxij, (ſicut ſuprà de quodam diximus, qui ex Cyprinorum eſu ſemper in arthritidem incidebat) ab iis omnino abſtineant. *Cibi Quantitas.* Quantitas etiam cibi ea ſolùm aſſumenda quæ viribus reficiendis & conſeruandis ſatis ſit. Et omnino non plus cibi ſumendum, quàm rectè in ventriculo, hepate & liene concoqui poſſit; quod fiet, ſi ea ſolùm cibi quantitas ſumatur, vt ἄκοριη Hippocratis adſit, id eſt, vt de menſa ſurgens plura ſemper appetat, nunquam verò ita ſeſe cibo repleat, vt nullum eius deſiderium relinquatur. Cùm enim in his coctionibus, quod excrementitium eſt ſeparari ſoleat, ſi coctiones iſtæ non rectè perficiantur, excrementa multa, eáque tartarea ſanguini permiſcentur, quæ poſtea, vt inutilia, ſuo tempore à natura ad articulos detruduntur. Aut ſi in vna menſa aliquid peccatum ſit in quantitate, in ſequenti menſa detrahendum. Semel etiam in ſeptimana à cœna abſtinere, vel parciſſimâ eâ vti commodum eſt. Cibus etiam nouus non ſumendus; niſi prior concoctus ſit. Cœna prandio ſemper parcior ſit. Ciborum quoque varietas in vna menſa vitanda, quæ non minùs, quam ciborum nimia copia, noxia eſt.

Qualitas. Panis ergo ſit purus & fermentatus. Caro veruecina, hœdina, vitulina, & ſimiles boni ſucci. Conceditur & bubula iunior, præſertim in calidioribus, ſcribitque Alex. Trallianus, *lib.* 11. *cap.* 1. quod nôrit quoſdam, qui fluxione copioſiſſimâ acri laborabant, maximè carnibus bubulis adiutos fuiſſe. *Gallinæ, galli & capones arthriticis noxij.* Nonnulli gallinarum & caponum carnibus abſtinendum putant, idque ideò, quia multi ſint nutrimenti. Verùm cibus boni & multi ſucci vix aliquem in arthritidem conijcit, modò debitâ quantitate ſumatur. Alij ideò gallos, capones & gallinas podagricis nocere putant, quòd & ipſi podagra quandoque laborent, quod ſanè etiam accidere poteſt, ob cauſam quam iam dicam. Mihi enim maximè vero conſentaneum videtur, id euenire, quòd galli & gallinæ arenam etiam & calculos vorant, eóſque in ventriculo concoquunt, e quibus facilè aliquid ſalſi, terreſtris & tartarei in ipſum ſanguinem deriuari, atque poſtea homini arthritidis materiam præbere poteſt. Cui ſententiæ fauere videtur Crato, *conſil.* 246. dum caponem peculiarem humorem habere ſcribit, quem natura ad articulos depellit. Piſcium vſus ſit parcus: à Cyprinis verò & mollibus piſcibus, vt anguillis & ſimilibus, planè abſtinendum; vt & à cibis, qui aluum obſtruendi vim habent, vel ventriculum refrigerant. Caſei etiam multi vſus tutus non eſt. Abſtinendum & à leguminibus, præter hordeum, quæ terreum ſuccum multum continent. *Braſſica Arthriticis vtilis.* Et quia, vt Crato, *conſil.* 247. ſcribit, inter vinum & braſſicam naturalis quædam antipathia eſſe perhibetur, vtile creditur, ſi podagrici (vtpote quibus vinum noxium) frequenter braſſicâ & pane hordeaceo fruantur. Scribitque Plinius, *l.* 20. *c.* 9. *Inuenio & à podagra liberatos edendo braſſicam, decoctaque eius bibendo.* Pomorum vſum plurimi non ſine cauſſa damnant, atque Medicos monent, ratione & obſeruatione ducti, vt morbis articularibus obnoxiis interdicant vſum pomorum. Habent enim poma humorem copioſum, túmque plerumque acrimoniæ alicuius participem, & penetrandi vi præditum, (ob quem etiam maculæ à ſucco pomorum è pannis lineis difficulter eluuntur) & propterea humores facilè mouent. Vitentur etiam pinguia, & imprimis frixa, vtpote quæ non ſolùm malum nutrimentum præbent; ſed & alios cibos corrumpunt. Vt & cibi nimis aromatibus conditi.

Potus. Vinum arthriticis noxium. In potu verò eligendo imprimis cautione opus eſt. A vinis Morauicis, Auſtriacis, Hungaricis & ſimilibus, quæ arthritidem generare certum eſt, planè abſtinendum. Alia verò, quæ in ſanis arthritidem facilè non generant, omnino parcè bibenda, cùm & ipſa aliquid tartareæ materiæ contineant.

Vina ſalubria. Inter quæ vina ſalubria etiam Hiſpanicum craſſum rubrum, quod de Alecante vocant, vel vinum tinctum, refert Solenander, *ſect.* 4. *conſil.* 24. cuiuſque, vt minùs noxij, mediocrem vſum arthriticis concedit. Alij & Pucinum laudant. Vt & quod è Valle Telina affertur; cùm non ita articulos feriendi vim habeant.

Et ſi ab his etiam vinis ſeſe lædi ſentiat æger, vino planè, ſi poteſt, abſtineat; cùm fieri poſſit, vt ad podagram diſpoſitis ea etiam vina noceant, quæ alij ſine damno bibunt. Scribitque Paulus Ægineta, *de re medic. lib.* 3. *cap.* 78. *Multos nouit, qui à ſolo vino penitus abſtinuerunt, & omnes opem ſenſerunt. Quidam enim in principio morbi perfectè liberati ſunt: quidam poſtea & rarò, & neque valde doloroſè exacerbati ſunt. Si igitur nihil aduerſi ex hoc contingat, aut in futurum timeatur, per totam vitam à vino abſtineant. Qui verò propter debilitatem aut perfrigerationem aliquantulum ſuccubuerunt, vbi ad biennium à vino abſtinuerint, hinc modicum & aquoſum perpetuò bibant. Oportet autem eos, qui à vino abſtinent, pro vino aniſi decoctum bibere, aut alicuius eiuſmodi ſeminis, abſtinendo quantum eius fieri poteſt à fructibus, pomis & reliquis refrigerantibus.* Hæc Ægineta.

Et reuerà rem ita ſeſe habere, ſuprà, *cap.* 2. exemplis probatum eſt: Atque in noſtris regionibus, qui volunt, longè faciliùs, quàm in Græcia & alibi, à vino abſtinere poſſunt; cùm paſſim cereuiſiæ ſatis commodæ habeantur, quæ vini vicem ſupplere poſſunt. Et quamvis à vino planè abſtinere plurimis durum, imò noxium videatur: tamen, ſicut rectè ab Hippocrate 2. *aph.* 30. dictum eſt, ad inſueta etiam quandoque mutatio facienda eſt. Si qui verò à vino planè abſtinere nolunt, vel propter valetudinis incommodum non poſſunt, id quod plerumque accidit, bibant vinum Rhenanum, non tamen forte, neque etiam crudum; vel etiam Pucinum, aut ſimile, neque tamen copioſè. Ideóque non diſplicet conſilium Solenandri, qui *ſect.* 4. *conſil.* 24. in vſu vini, temperamenti, conſtitutionis corporis, ætatis, conſuetudinis habendam eſſe rationem ſuadet, cùm magna ſit corporum varietas, & quod vni eſt vtile ac ſalubre, alteri poſſit eſſe noxium ac inutile. Itaque in vſu vini imprimis attendendum, quid commodi vel damni æger ex eo percipiat. Si enim nocere vinum animaduertatur, penitùs omittendum, aut ſi ſine damno omitti non poſſit, parciſſimè bibendum. Et qui in vſu vini ſibi non temperare, ac modum ſeruare poteſt, ei vinum potiùs interdicendum, quàm permittendum. In paroxyſmi verò initio à vino planè abſtinendum. Neque etiam

vinum

vinum bibendum ventriculo vacuo, ſed cùm cibus ſolidior iam aſſumptus eſt. Bibere etiam vinum inter prandium & cœnam maximè noxium, cùm facilè ad hepar penetret, & fluxiones excitet.

Potus quantitas. Potus tantum ſaltem aſſumatur, quantum ſedandæ ſiti ſatis ſit, non verò fluctuationem ciborum efficiat.

Somnus & quies. Somnus & quies moderata ſint: ſomnúſque non mox à cibo ineatur, nec vltra ſeptem vel octo horas extendatur; non tamen etiam ſeptem horis breuior ſit.

Exercitia corporis. Exercitia corporis ſint moderata, & ante cibum ineantur. Et ſi quo in morbo verus eſt aphoriſmus Hippocratis: *ἀσκίη ὑγιείης, ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων: exercitium ſanitatis eſt, non ſaturari cibo, & impigrum eſſe ad labores*, hoc in morbo verus eſt. Et commodiſſimum eſt iis, qui præſtare poſſunt, ante prandium interdum ad ſudorem vſque ſe exercere. Poſt motum tamen & exercitium non priùs cibus vel potus ſumendus, donec calor motu contractus euanuerit. Et ſi in quietis & motus exceſſu peccandum, præſtat in motu, quàm in quiete excedere. Otio enim & deſidia calor minuitur, vires langueſcunt, coctiones deprauantur, excrementa non euacuantur & diſcuriuntur. Vnde Galen. *6. aphor. 28.* non minùs deſidiam, quàm crapulam arthritidis cauſſam ponit. Et videmus homines laboribus deditos rarò arthritide corripi. Frictiones etiam matutinæ exercitij loco eſſe poſſunt. Multum ſtare, vt & nimiùm deambulare vel equitare, podagricis valde noxium.

Repletio. Eodem modo vt exercitium & motus: ira & ſomnus ac vigiliæ moderatæ eſſe debent. Vigiliæ tamen vtiliores, quàm ſomnus nimius, modò vires non deiiciant, aut cruditates pariant. Nec etiam ſtatim à ſumpto cibo dormiendum.

Repletionem & inanitionem quod attinet, curandum, vt aluus quotidie officium faciat, & ne humores in primis viis cumulentur, eccoprotica medicamenta, quæ leniter aluum ſubducunt, ſæpius vſurpanda. Sudores matutini vtiliſſimi ſunt, & ad præcauendam arthritidem commodiſſimi, cùm ſeroſos humores è corpore tollant. Itaque quocunque modo fieri poteſt, ægri ad eos aſſuefaciendi, qui propterea ſtragulis de nocte ſeſe diligenter munire debent, vt ſi non ſudor, mador tamen corporis ſub auroram ſequatur. A Venere nimia abſtinendum, quæ cum Baccho Arthritidis parens, & vt Scaliger ex Græco vertit. Ex ſoluilumba Venere, ſoluilumbóque Baccho nata eſt ſoluilumba Podagra.

Venus. Nimio enim Veneris vſu totum corpus debilitatur, ſpiritus, calórque natiuus diſſipatur, vnde omnes coctiones læduntur, & multa excrementa cumulantur.

Affectus animi. Affectus animi immoderati, in primis ira & terror, vitandi ſunt, & lætitiæ potiùs indulgendum.

Cur diuites frequentius quàm pauperes arthritide corripiantur. Atque iſta Diætæ ratio cauſſa eſt, cur diuites & nobiles frequentius, quàm pauperes & ruſtici arthritide corripiantur. Abundant enim diuites omni ciborum & ferculorum copiâ, vnde non ſolùm varios cibos in eadem menſa plerumque miſcent, ſed & plus cibi aſſumunt quàm concoquere poſſunt, vnde cruditates generantur, & præcipuè in vini potu ſibi nimiùm indulgent. Deinde exercitia laborioſa ipſis deſunt, quibus humores excrementitij, & præcipuè ſeroſi in corpore euacuantur. Præterea medicamenta plerumque abhorrent, & iis nonniſi ad palatum comparatis vtuntur.

Intemperies viſcerum corrigenda. Et omnino quæ alias in genere à Medicis de bona Diæta præcipiuntur, arthriticis maximè obſeruanda, de qua prolixè agunt Alexand. Trallianus, *l. 11. cap. 1.* Andreas Gallus, *in conſil. à Scholtzio collectis*, *conſ. 270.* Et Petrus Andr. Matthiolus, *ibidem, conſ. 220.* Anton. Ferrus, *de podagra, tract. 4.*

Præter tamen bonam Diætæ rationem, etiam neceſſarium eſt, ne humores vitioſi cumulentur, vt nulla inſignis in viſceribus adſit intemperies. Itaque ſi aliqua hepatis vel lienis intemperies adſit, aut ventriculus frigidior non rectè coquat, eæ intemperies conuenienti modo, vt ſuo loco dictum, corrigendæ.

Niſi enim viſcera iſta ſint bene conſtituta, etſi in Diæta parum aut nihil peccetur: tamen etiam cibus bonus, aut iuſtâ quantitate ſumptus, in vitioſum humorem conuertitur, aut talem ſanguinem, qui purus non eſt, ſed vitioſos humores admiſtos habet, ſuppeditat. Cùm contrà, qui viſcera bene conſtituta & robuſta habent, quæ id quod vitioſum eſt in cibo & potu, exactè ab vtili ſanguine ſeparant, & per conuenientes vias euacuant, multos Diætæ errores vincere poſſint, ſicut videmus multos helluones vinum, idque non ſemper ſalubre, quotidie ingurgitare, & nihilominus arthritidi non eſſe obnoxios.

Verùm cùm impoſſibile ſit, vt is qui non ſibi ſoli, ſed aliis etiam viuit, & vel publico ſeruit, vel in aliis negotiis conſtitutus eſt, & interdum in aëre inclementiori verſari, aut iter facere, aut peregrè apud alios viuere neceſſe habet, interdum in Diæta non delinquat, atque inde excrementa in corpore colligantur: Medici eſt, hæc etiam in parte præcauere, ne excrementa illa in corpore cumulentur, & poſtea paroxyſmum excitent; quod fit, ſi maturè è corpore tollantur.

Venæ ſectio.

Venæſectio. Primò ergò etſi à ſanguine, quatenus talis, non oriatur proximè arthritis: tamen quia ſuo modo ad arthritidis generationem concurrere poteſt, dum vel ad feruorem & efferueſcentiam ſeri, ſi abundet, facit, vel neceſſariorum medicamentorum exhibitioni impedimento eſt, ſanguis euacuari debet. Quibus verò naturâ debilius aut frigidius eſt corpus, illi læduntur magis ex ſanguinis euacuatione, quàm vt opem inde ſentiant, vt Paulus Ægineta, *lib. 3. cap. 78.* ſcribit. Vt & ij, quos crebra iam fluxio ſæpe occupauit: Crebris enim doloribus & vigiliis, ſpiritus diſſipantur, viréſque deiiciuntur. Commodiſſimè autem fit ſanguinis euacuatio tempore verno & autumnali. Apud nonnullos tamen ſæpius repetita venæ ſectione opus eſt. Si enim æger ſe cibo paulo copioſiore refecerit. Ad primam quamque aëris alterationem humorum efferueſcentia & motus accidere ſolet. Quia verò in præſeruatione non ad ipſam partem affectam reſpicimus, ſed ſaltem ſanguinem abundantem euacuare animus eſt, commodiſſimè è vena cubiti aperta ſanguis emittitur in podagra & vniuerſali arthritide. Si verò in ſolo brachio ſit malum, vt in Chiragra, commodè in crure vena aperitur.

Sunt qui podagrâ laborantibus, ſingulis menſibus venas ad pollices pedum aperiunt, idque aliquoties reperunt, & noui, qui id cum commodo fecerint. Neque ratione hoc inſtitutum carere videtur. Solet enim natura vitioſos humores maximè ad extremas corporis partes & venas protrudere, & præcipuè eas ad quas aſſueuit fluxionem concitare. Ideóque cùm credibile ſit, naturam in podagra laborantibus tartareos illos humores maiore copiâ ad venas in pollicibus pedum, quàm alias partes mittere, venâ ibi apertâ ij commodè euacuantur. Neque eâ euacuatione vires valde deiici poſſunt, modò non ſit nimia. Et fauere huic ſententiæ id videtur quod Coſtæus, *in Auicennam, lib. 3. fen. 22. tract. 2. cap. 5.* ſcribit, ſe vidiſſe quendam, cui facta à Medico in crure vſtione ater planè humor effluxerit copioſus & frequens, quo demum euacuato ſedata affectio prorſus fuit. Alij in eundem vſum plantis pedum, ſingulis menſibus ante nouilunium, cucurbitulas ſine ſcarificatione apponunt. Et noui Virum nobilem, qui ſolo ferè harum vſu podagram præcauet.

Humoris ſeroſi & tartarei euacuatio. Ipſam verò humoris ſeroſi & tartarei euacuationem quod attinet, fit ea per aluum, per ambitum corporis, ſenſibiliter, inſenſibiliter, per vrinas, per fonticulos.

Purgatio.

Purgatio. Purgatio per aluum medicamentis ſeroſum humorem euacuantibus inſtituenda, quæ maximum commodum affert. Compertúmque eſt arthriticos quoſdam è nullo medicamento aliò tantam, quantam ex repetitis purgationibus, percepiſſe vtilitatem; ac purgantia ſæpe profuiſſe ſine aliis medicamentis, cùm reliqua medicamenta omnia ſine purgatione parum profint. Neque aliquid incommodi ex eiuſmodi purgantibus metuendum eſt, præcipuè ſi medicamenta iſta non ſint admodum vehementia. Vnde non ſine cauſſa ſanctè affirmat Solenander, *ſect. 4. conſ. 24.* plus ſpirituum reſolui doloribus, vires magis confici, artus grauius infirmari, denique totius corporis facultates magis atteri ab vno vnius paroxyſmi in articulos humorum influxu, quàm à ſepties iteratis vſu compertis moderatiſque medicamentis purgantibus.

Quando inſtitui debeat. Et quidem iſta euacuatio commodiſſimè fit fere ac autumno, paulò ante æquinoctium, quo tempore alias humores moueri ſolent. Imò ſi quis diligentiam in præcauenda arthritide adhibere velit, ter vel etiam quater ſingulis annis purgationem inſtituere poteſt. Quæ purgatio cum venæ ſectione & rectâ victus ratione, ad præcauendam arthritidem multum facit: de quo Galenus, *de rat. cur. per venaſ. cap. 7.* *Complures*, inquit, *ipſe ſanaui, qui tribus quatuórve annis per interualla pedum laboraſſent doloribus, exundante humore veris initio expurgato, & ſanguine diminuto. Illud tamen ſciendum, in omni victus ratione eos moderatos eſſe oportere. Nam intemperantes, vinoſóſque, ac ventri gulæque deditos, neque purgatione, neque ſanguinis miſſione maximoperè adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam vitioſorum humorum copiam colligunt. Verum, his ne manum quidem admouere tentandum eſt.* Hæc Galenus.

Quibus medicamentis. Quibus autem medicamentis iſtæ purgationes inſtituendæ ſint, conſideratione dignum. Sunt quidem nonnulli qui hic ſuos pulueres Aurelios, & mercurialia medicamenta, quæ & vomitum mouent, & per aluum pugnant, commendant. Ego vt iis quis vtatur ad præſeruationem, nulli author ſum: faciat id ſuo periculo, qui volet. Multò minus alicui author eſſe poſſum, vt in conſiliis nonnullis extare video, vt Mercurium vitæ vno menſe quater, ſemper poſt Lunæ mutationes, accipiat, atque inde vomitus & ſedes exſpectet. Cùm enim medicamenta illa mercurialia maximas humorum agitationes efficiant, ſimulque viſcera debilitent, plus noceant quàm proſunt. Neque quiſquam ſibi perſuadeat, curationem iſtam præſeruatoriam vno menſe abſolui poſſe.

Alij ſaltem leniſſimis iſtis medicamentis vtendum cenſent. Verum ea peccantem humorem vix ſatis ſemper educunt. Vt tutum, ita vtile eſt, iis medicamentis vti, quæ quidem ventriculum & alia viſcera non lædunt; humorem tamen peccantem, quantum ſatis euacuant. E quibus nec *ſcammonium*, nec *turpethum*, nec *hermodactyli*, planè excludendi. *Sena* verò, *agaricus*, *rhabarbarum*, inter ea omnino locum habent.

Præter has autem ſolemnes euacuationes, etiam ſingulis menſibus, imò breuioribus interuallis quædam leuia medicamenta, vſurpanda, quæ materiam ſenſim ad inteſtina deriuant, aluúmqua

que laxam ſeruant. Imò ſi vel ſingulis ſeptimanis bis, hora vna ante cœnam, vel ſcrupulum vnum pilularum lenium, vel aliorum huiuſmodi medicamentorum aliquid æger ſumat, non parum commodi inde percipiet. Talia ſunt *ſyr. roſar. ſolut.* & *mel. roſ. ſolut. ſyr. de ſpina ceruina*, vulgò domeſticus dictus, *ſemen carthami, ebuli, aloë, agaricus, rhabarbarum*, præcipuè vbi ichores bilioſi abundant. Quæ tamen ſola cùm, vt dictum non ſufficiant, niſi quis etiam ſingulis annis bis vel ter, paulò fortiora ſumat. vere & autumno paulò fortior purgatio inſtituenda.

Formulas iſtorum medicamentorum hîc multas ſubiicere operæ pretium non puto; cùm cuiuſque conſtitutioni propria rectiſſimè è præſenti Medico præſcribantur. Et licèt humor ille ſeroſus & tartareus proxima huius mali cauſſa ſit: admiſcent ſe tamen ei nunc hi, nunc illi humores vitioſi, qui propterea ſimul euacuandi. Et ſunt medicamenta purgantia pauca, quæ non ſimul etiam ſeroſum humorem euacuent.

Electuarium Caryocoſtinum Bayri.

Celebratur hîc valde Electuarium Caryocoſtinum à Petro Bayro inuentum & commendatum, *Pract. lib. 18. cap. 1.* Etſi ei componendo proculdubio antiqui, Aëtius & Paulus Ægineta, occaſionem dederint, in quibus ſimilia habentur. Componitur autem hoc modo:

℞. *Hermodactyl. albor. à cortice ſuperior. mundat. diagryd.* ana ʒ. ij. *coſti, cymini, caryophyllorum, Zingiberis*, ana ʒ. j. Fiat Puluis.

Cuius doſis Drach. j. plus vel minùs. Vel trita & cribrata miſceantur cum *ſyrupo facto ex melle & vino albo*, coctis, donec formam ſyrupi bene cocti acceperint, & fiat Electuarium. Doſis eius à Drach. ij. ad Vnc. ß. Scribitque Bayrus, quamprimùm ſenſerit ſigna repletionis, ſe ſumpſiſſe hoc Electuarium, idque ter aut quater in anno, atque hoc modo viginti ſex annis ab iſtis doloribus, quibus antè fuerat tentatus, non fuiſſe moleſtatum. Atque non incommodum eſt medicamentum, vbi tantum humorum iam collectum eſt, vt paroxyſmus imminere videatur. Vtiles etiam ſunt pilulæ Rhaſis, ſuprà *in curatione* deſcriptæ, vt & hæ:

℞. *Chamæpit.* Vnc. ß. *chamadr. ſtœchad. Arab.* ana. ʒ. iij. *hermodactyl.* ℥. ß. *ſem. hyperici* ʒ. j. *aloes hepaticæ* Vnc. ß. Cum *terebinth. Cypria.* F. Pilulæ.

Hermodactyli an in præſeruatione ab arthrit. conueniant?

Quæ autem frequentiùs & ſingulis, vel alternis, aut tribus vel quatuor ſeptimanis vſurpantur medicamenta, mitiora eſſe debent. Scribit hîc Adrianus Spigelius, ſe in præſeruatione ab arthritide nunquam in purgatione vti hermodactylis: cùm non opus ſit educere humores ex iis partibus, in quas adhuc nihil influxit, ſed vult, vt contenti ſimus iis quæ ex maioribus venis humores euacuant; niſi forſan in antiqua & nodoſa podagra, quæ frequentiores habet inſultus, aut iam, vt dictum, paroxyſmus immineat. Quæ vt de iis purgationibus, quæ breuioribus interuallis & frequenter inſtituuntur, vera eſſe concedimus: ita in illis purgationibus, quæ ſingulis annis bis vel ter fiunt, purgantibus hermodactylos commodè admiſceri putamus, iiſque omnes exercitatiores Medici ad noſtra vſque tempora vſi ſunt, vtpote qui procul dubio experientiâ didicerunt, hermodactylos peculiarem vim habere humores iſtos arthritidem parientes euacuandi, ſcribitque Author innominatus *Libelli de Podagra*, qui inter Principum Medicorum ſcripta reperitur, quod experientiâ cognouerit, in podagra quouis etiam humore peccante, purgationem, quæ fit per hermodactylos, ſummè eſſe vtilem. Vnde etiam pilulæ Rhaſis, & Electuarium Caryocoſtinum Bayri hermodactylos recipiunt. Vt verò talia medicamenta ſine nauſea ſumi poſſint, formulæ eorum mutandæ, & nunc formâ pulueris, nunc pilularum, nunc electuariorum, nunc rotularum vel morſulorum ſumi poſſunt.

Vomitus.

Non incommodus eſt etiam vomitus, ſi natura eum facilè ferat, cùm bilem & pituitam in primis viis hærentem optimè excludat & euacuet.

Antipodagrica Medicamenta.

Antipodagrica medicamenta.

Corpore purgato, deinceps antidoti antipodagrici vſurpandi, vt reliquiæ humorum, quæ purgantia ſubterfugerunt, per eos abſumantur, corpúſque vnà operâ ad ſudores matutinos diſponatur, aut humores ſeroſi inſenſibiliter diſcutiantur, vt poſtea de viribus horum medicamentorum dicetur. Antiquis in magno vſu iſta fuere medicamenta, & valde ab iis commendatur; extántque plurima apud Aëtium, *tetrab. 3. ſerm. 4. cap. 47.* Alex. Trallianum, *lib. 11. cap. 62.* Et inter recentiores etiam paſſim talia occurrunt.

Theriaca.

Inter illa primò eſt Theriaca, de qua Author *lib. de Theriaca ad Piſon. cap. 15.* ſcribit: *Maximè vero prodeſt, quando quis ipſam ſanus adhuc frequenter accipit; propterea quod ſuperfluos humores abſumat; & totius corporis temperamentum immutet.* Et paulò poſt: *Conſulo* inquit: *vt in talibus morbis theriaca vti velit: quoniam & ſuperfluum humorem exſiccat, & alium colligi non permittit, vnde plurimi ex hac in principio prorſus à podagra liberati ſunt.*

Antidotus ex quatuor rebus.

Antidoti ex quatuor rebus conſtantis, nonnullis *Myſterium* appellari, deſcriptionem hanc habet Aëtius, *loc. alleg.*

℞. *Gentian. baccar. lauri, myrrhæ*, part. æq. Fiat Puluis. Detur ſingulis diebus cochleare dimidium in *aqua calida*.

Aliam deſcriptionem habet Oribaſius, *loco allegato.*

℞. *Chamadryos* ℔. j. *gentian. ariſtoloch. rot.* ana Vnc. ix. *ſem. rutæ*, ſextarium. Contundantur & cribrentur. Detur quotidie cochleare.

Quod ex ſeptem rebus conficitur, habet eiuſmodi. *Ex ſeptem rebus.*

℞. *Hyperici* ℥. j. *centaur. chamæpit.* ana Vnc. iij. *gentianæ* ℥. v. *ariſtoloch. rotundæ*, ℥. j. *agarici* ℥. iij. *petroſelini* ℥. j. *mellis Attici*, ℔. v. Datur autem ʒ. j. ex *aq. cyathis* ij.

In primis verò Aëtius commendat antidotum ex centaurio, ſcribitque, ſe multos eius vſu ſanatos nouiſſe, & eſſe adeò ſalutare podagricis, vt quoſdam per quindecim annos podagrâ correptos eius vſus ad iter pedibus faciendum præparauerit, & eſſe ſtomacho gratam, aluo conferentem, & Vrinas cientem. *Antidotus ex centaurio.*

Paratur autem hoc modo.

℞. *Comæ centaur. minor. rad. centaur. maior. triſſaginis. gentianæ, ariſtol. rotund.* part. æq. putà ℔. j. Detur ʒ. j diebus quadraginta ex aqua calida, in ſequentibus autem diebus anni 325. ʒ. ß. eodem modo præbeatur.

Idem Aëtius antidotum ex hyperico valde laudat, vt quæ ſanet podagras, coxendicum morbum & omnes articulorum morbis implicatos, per annum pota, foueat ſtomachum, viſum acriorem reddat, reliquos item ſenſus clariores & illuſtriores faciat, euacuet leniter vrinam, etiam comitiali morbo proſit, à grauibus capitis doloribus liberet, ſplenem & hepar in ſcirrhum induratum emolliat. *Antidotus ex hyperico.*

Paratur autem hoc modo.

℞. *Triſſag.* dodrantem, *centaurei* beſſem, *ariſtoloch. rotund.* ſeptuncem, *rad. gentian.* ſeſcuncem, *comæ hyperici* quincuncem, *petroſelini* trientem, *mei* quadrantem, *phu pontici* ſextantem, *agarici* ſextantem, *mellis deſpumati* ℔. iij.

Alex. Trallianus hunc antidotum Heracliti Philoſophi multis valde probatum commendat. *Antidotus Heracliti.*

℞. *Spicæ nardi, folij*, ana Vnc. ij. *gentianæ, ariſtoloch. longæ, rotundæ, myrrhæ opt. baccar. lauri, rhapontici*, ana ℥. ß. Doſ. ℥. j. Tempus optimum, ver incipiens & autumnus; & quidem in frigidioribus tempus vernum, in calidioribus autumnus.

Idem Trallianus omnibus antidotis præfert diacorallium, quod ita paratur. *Diacoralliũ.*

℞. *Corallior.* ʒ. ij. *myrrhæ Troglodyticæ* Vnc. iv. *caryoph.* ℥. ß. *rhapontic.* ℥. j. *folij* ℥. ß. *rad. pæoniæ* tantundem, *ariſtoloch. rotund. longæ*, ana ℥. ij. *ſpicæ nardi* Vnc. iv. F. Puluis.

Exhibet verò manè Scrup. j. ex aqua tepida: & hinc à cibo abſtinere iubet hor. vj. (poſſunt tamen & pauciores ſufficere) facitque initium Calendis Ianuarij, & quidem per centum dies exhibet, (*ob diuturnam indicantis perſeuerantiam*, vt explicat Capiuaccius.) Deinde intermittit 30. dies (*propter vires, vt eæ roborari & colligi poſſint*, vt idem docet.) Deinde iterum per centum dies exhibet, & rurſum per triginta intermittit. Cùm ducentos & ſexaginta dies, potiones autem ducentas abſoluerit, exhibet iterum, ſed non ſingulis, verùm alternis diebus, & in centum ſexaginta diebus octoginta potiones propinat. Et poſtea rurſum in ducentis & ſexaginta diebus octoginta potiones exhibet, ſingulis diebus duobus interpoſitis exhibens, donec trecentas & ſexaginta quinque potiones fuerint abſumptæ. Cauere autem, qui hoc antidotum ſumunt, iubet, itam, Venerem, vinum aſtringens & dulce, omniáque amara olera, piſcium capita, cancros, aſtacos, ſepias, betam, leporinas carnes, legumina omnia præſertim fabas. Atque talia antidota plura apud Paul. Æginetam, Aëtium, & Trallian. *loc. alleg.* extant.

Ex his poſtea ſuperioribus & noſtro ſæculo aliæ tales compoſitiones variæ ortæ ſunt. Thomas Eraſtus duas ſibi communicatas, & magnis elogiis celebratas ſcribit: Vna profecta à Medico Italo, qui puluerem Iouis eam appellauit, & à Doctore Conrado Geſnero communicata fuit, ita paratur:

℞. *Ariſtoloch. rotund. vera, rhapontici veri*, ana ℥. j. *ſem. petroſel. Macedonic.* Vnc. ſemis, *comar. chamadryos. centaur. minor. hyperici*, ana ʒ. x. Fiat Puluis. *Puluis Iouis.*

Primo menſe detur quotidie ʒ. j. ex aqua tepida, poſtea ʒ. ß. per integrum annum, ſemel atque iterum ſingulis menſibus purgatione interiectâ, vel agarici puluere pituitoſis ad purgandum intermixto.

Altera à Dn. D. Chriſtoph. Wirſungo, Medico Auguſtano, communicata, ita paratur.

℞. *Ariſtol. rot. vera, gentian. rhapontic. ſeu centaur. maior.* (ego mallem rhapont. veri) *comar. chamadr. chamæpit.* part. æq. F. Puluis per annum dimidium ſumatur ℈. j. per reliquum anni tempus ℈. ß.

Doctor Iohannes Matthæus è libro antiquo manuſcripto hunc ſibi communicatum producit.

℞. *Rhapontici*, ℥. j. *agarici* ℥. ij. *valerian.* ℥. iij. *ſem. petroſel. Macedon. mei*, an. ℥. v. *gentianæ, ariſtoloch.* an. ℥. vij. *chamadryos*, ℥. ix. F. Puluis.

Donzellini hic eſt.

℞. *Chamadryos, ivæ, centaur. minor. maioran. ſaluiæ, betonic. gentianæ. ariſtoloch. rot.* an. ℥. j. *Guaiaci optimi*, ℥. viij. vel ℔. j. F. Puluis.

Atque hoc vno perfectè podagram curari ſcribit Donzellinus, modò quis non Sardanapalum imitari velit.

Cratonis hic eſt.

℞. *Ariſtoloch.* ℥. j. *centaur. minor.* ʒ. iij. *gentian.* ʒ. vj. *mei*, ʒ. v. *hyperici* ʒ. vj. *petroſel. Macedonic.* Vnc. ß. *agarici* ʒ. iſ. *rhapontici*, vel ſi haberi non poteſt, *rhabarbari* ʒ. j. F. Puluis,

Cuius

Cuius ſcrup. ij. manè exhibet in *aqua iuæ arthetica* vel *betonicæ*, cum *ſyr. de iua* vel *betonicâ*, in Ianuario dies quinque, in Februario totidem, in Martio duobus, in Maio tribus, in Iunio vno, in Iulio duobus, in Auguſto vno, in Septemb. Octobri, Nouembri, Decembri duobus. Verùm nihil refert, etſi ſæpius ſumatur, quin potiùs vtile eſt.

Doctoris Manardi talis eſt.

♃. *Chamadr. dictamni Cretici, iuæ, rad. centaur. maior, ariſtoloch. rotunda*, an. Vnc. ij. *corticum internorum iugland.* ℔. j. Fiat Puluis. Doſis ʒ. j. per dies quadraginta.

Eraſto hic tribuitur.

♃. *C. C. vſti, oſſium bubulor. nucleor. citri, dactylor. mandibular. lucij*, part. æq. *Corallior. vſtor. eboris vſti*, an. part. dimid. Fiat puluis, cui, ſaporis gratiâ, addatur aliquid *cinnamomi, macis, caryoph.* Et cum *ſaccharo*, F. Tragea.

Puluis Saracenicus. Iohannes Anglicus puluerem hunc, quem Sarracenicum appellat, valdè commendat.

♃. *Iua ſeu chamapityos*, Vnc. ſ. *oſſium humanor. combuſtor.* ʒ. ij. *glycyrrh.* Drach. iij. F. Puluis.

Neque tamen ad puluerum formas ſimpliciter ægri aſtringendi ſunt, ſed poſſunt ex iiſdem medicamentis ſimplicibus, cum *ſaccharo* vel *ſyrupo aliquo conueniente*, electuaria parari, vel pilulæ, quæ commodiſſimè plerumque cum terebinthina Cypria parantur, cùm plerique arthritici etiam calculo ſint obnoxij, vel extracta, vel eſſentiæ dictæ; ſeu extracta liquida, vel vinum aut cereuiſia medicata, vt hoc modo etiam palato ægri inſeruiatur.

Antonius Gallus, Medicus quondam Pariſienſis, hoc Electuarium valde laudat.

♃. *Valerian.* ʒ. j. *agarici* ʒ. ij. *mei* ʒ. iij. *ſem. petroſelini Macedonic.* ℈. iv. *hyperici* ʒ. v. *gentianæ* ʒ. vj. *ariſtol. rot.* ʒ. vij. *centaur. minor.* ʒ. viij. *chamadr.* Drach. ix. *oſſium humanor. ex articulis exemptor. modicè reſiccat.* Drach. x. Cum *oxymel. ſcillitici* ſ. q. Fiat Electuarium. Cuius doſis Scrup. j. per integrum annum.

Vel ♃. *Conſerua chamapit.* Vnc. iij. *chamadryos folior. betonica*, an. ℥. j. ß. *ſem. hyperici, rad. ariſtol. rotunda*, an. ℥. ß. *angelica* Drach. ij. *oſſium humanor. præparat. corall. rubr. præp. eboris præparati*, an Drach. . *caryophyll. cinnam.* an. Drach. ij. Cum *ſyr. betonica*. F. Electuarium.

Poſſunt & recentiorum medicamenta, magiſteria, feculæ, ſales addi, vt & margaritæ, oculi cancri.

Vt ♃. *Rad. mei*, vel *imperator. hyperici*, an. ℥. j. *fecula ari*, Drach. ij. *ſalis chamadryos, chamapit. charefolij, imperatoria*, ana ʒ. j. *magiſter. corall. ocul. cancri*, an. ʒ. ß. *margaritarum*, Scrup. j. *ſacchari*, ad pondus omnium. F. Puluis.

Ad ſudores matutinos ciendos, dantur etiam *ſyrupi è baccis ſambuci* cum *ſaccharo* præparati cochlearia duo. Si libet, aliquid *Cornu cerui* addi poteſt.

Crato commendat hoc deſtillatum, cuius cochlear vnum quotidie vel ſæpius in ſeptimana ſumendum.

♃. *Meliſſa, valeriana, baccarum iunip.* an. q. v. Aſpergantur *vino bono dulci*, & macerentur in *aqua meliſſa*, ac poſtea deſtillentur.

In corporibus etiam frigidis commodè vſurpari poteſt aqua vitæ illa, quâ Gisbertus Horſtius Hollandus, olim Romæ celebris Medicus, frequenter vſus eſt, & hoc modo paratur.

Aqua vitæ Giſberti Horſtij. ♃. *Anthos, centaur. min. flor. chamamel. chamadryos, hyperici, chamapit. aſari*, an. Vnc. j. *cort. rad. ebuli* M. j. *ireos* Vnc. j. *theriacæ* ℥. ß. *cinnam. nuc. moſch. galanga. macis, zingiberis*, an. ʒ. j. ſemis, *hermodactylor. aloës hepatica*, an. ʒ. j. *agarici* ℥. ſemis, *colocynthid.* ʒ. iij. *myrobal. omnium*, an. ʒ. ij. *rad. polypod. q.* ℥. j. ß. *folior. ſenæ electi.* ℥. j. *ſem. aniſi, dauci, fœniculi*, an. ʒ. j. Infund. in *ſpiritu vini*, vt is digito ſuperemineat, per biduum, poſtea deſtillentur in Balneo Mariæ. Hanc aquam manè podagricis exhibebat ab ℥. j. ad ℥. iij.

Decoctum chamædryos. Omnium verò hactenus dictorum medicamentorum inſtar, plurimorum iudicio eſſe poteſt *decoctum chamadryos*; quod propterea etiam Carolo V. Imperatori Genuenſes Medici valde commendârunt: refértque Solenander, *ſect. 5. conſ. 1.* compertum eſſe, quoſdam, qui hoc decoctum ſexaginta diebus bibiſſent, penitus liberatos & ſanitati reſtitutos fuiſſe: cùm antea non ſolùm pedum, ſed & manuum articulos iſto morbo haberent occupatos & impeditos. Nec mirum: Craſſos enim humores attenuat, abſumitque, per vrinam excrementa promouet, per ambitum corporis, vel per ſudores euidenter, vel inſenſibiliter per tranſpirationem diſcutit, viſceráque interna & neruorum genus omne, imò totum corporis habitum roborat. Quia verò de chamædryos decocto, & Genuenſium Medicorum conſilio prolixè agit Veſalius, *in ſua radice china ad Ioachimum Roelandi epiſtola circa finem*, locum integrum adſcribere libet. *Non improbari mihi poteſt*, inquit, *ſuo tempore adhibitum medicamentum inſtar Numinis cuiuſdam à Genuenſium Primatibus commendatum, & quod non ſine maximis pollicitis ad perpetuum morbi articularis exilium ante menſes aliquot Doctori Marſilio Colla, Cæſarianis Equis Præfecto, & meliori valetudine ob multas, quibus præditus eſt, animi dotes digno miſſum fuit, & nunc iterum Cæſari quoque ita oblatum, vt illum poſthac, (modò medicamen iſtud in vſum poſuerit) articulari morbo non deprehendendum, certiſſimè prædicetur. Continet autem vniuerſa deſcriptio mehercule ſatis empiricè, aliud nihil, quàm initio purgationem inſtituendam, deinde chamadryos, ſeu humilis quercus adhuc viręſcentis, ſi ad manum ſit (cùm ego reſiccatam interim, vt in aliis herbis ſiccandi facultate donatis, præferendam duxerim) folia conſcindenda, vinóque albo dein incoquenda, & eius decoctionis manè cyathum vnum offerendum, tribus ante prandium horis: licet interim tantò magis à medicamento ſperandum eſſe addatur, quantò eius potus prandium diutius anteceſſerit. In victus ratione ab acidis ſalſiſque interdicitur, & vini illius potus ad ſexaginta dies præſcribitur, hoc adiecto, deſtillatitium humilis quercus liquorem, ſeu aquam vino illi in viribus (quod mihi ridiculum videtur) conferri, ac proinde quibus decoctum minus placeret, aquam porrigendam. Aliud in vniuerſum nihil habet huc tranſmiſſa ſchedula, præter inſignem & turgentem titulum, & hominum magnum ſibi ſubiectum catalogum, qui illius vſu annos aliquot ab articulari morbo immunes vixere, & qui, cùm tranſmitteretur, eius vſum aggrediebantur, in quorum claſſe Cardinalis Doria Anteſignanus occurrebat.* Hactenus Veſalius. E cuius verbis apparet, Ipſum in laudes huius decocti non planè conſentire. Et credibile eſt, non omnibus prodeſſe: ſi tamen vires eius, ſuprà propoſitæ, perpendantur, facilè inde apparet, in Arthritide ſanè perquam commodum eſſe. Hoc verò rectè monet Veſalius, aquam deſtillatam decocto conferri non poſſe, cùm aquæ deſtillatæ (vt multi falsò putant) non omnes ſimplices facultates habeant: ſiquidem non omnes eius partes in alembicum eleuantur.

Chamædrys pluribus modis vſurpari poteſt. Pluribus autem modis chamædrys in vſum trahi poteſt. Alij accipiunt *vini Rhenani* quartas menſurales duas, *aqua puriſſima* quartam dimidiam, *mellis roſacei* quartæ vnius ſextam vel quartam partem. Coq. ad carbones in fictili, & deſpumentur. Tum add. *Chamadryos*, M iv. *Chamapit.* M. ij. *herba paralyſ.* M. j. Coq. in vaſe duplici horas tres.

Alij recipiunt *chamadryos, dum flores lecta & bene aſſeruata*, M. j. *vini* ℔. iij. Coqu. in vaſe duplici horis 5. Colentur.

Commodius autem eſſet, *ſi chamædrys*, cum muſto deferueret, atque ita vinum chamædrytes ſine Coctione pararetur.

Et ſi quis vinum metuat, poterit hydromel, vel etiam cereuiſiam chamædryten eodem modo parare.

Continuandus autem vſus huius vini, hydromelitis vel cereuiſiæ ad dies ſexaginta, corpore priùs purgato, ſingulíſque diebus manè vnus hauſtus ſumendus.

Poſſet etiam ex chamædry eſſentia (vt vocant) parari, eáque per dies plures vſurpari.

Medicamẽta ſimplicia. Verùm certis formulis hîc neminem alligari velim, ſed pro re nata, & ægri conſtitutione ea concinnari. Præcipua, è quibus medicamenta hæc componuntur, vt ex hactenus propoſitis formulis patet, ſimplicia ſunt: *chamap tys*, in omnibus articulorum affectibus vtiliſſima, vnde etiam iua arthetica à quibuſdam appellatur, & eius Drach. j. cum terebinthina format pilulas Lobelius, eáſque in omni arthritide commendat: *chamadrys*, de cuius viribus antea dictum: *hypericum, ariſtolochia rotunda, longa, centaurium minus, rhaponticum verum, gentiana, meum, radix artemiſia*, ſi cum cibo loco radicum petroſelini coquatur, cuius ſolo vſu multos ab articulorum doloribus liberatos eſſe, ſcribit Abrahamus Scylerus, *in conſiliis Scholtzij, conſil. 335.* quibus addi poſſunt *oſſa humana, corallium, oculi cancri*, & alia hactenus enumerata, pro cuiuſque corporis conſtitutione.

Rectè enim hîc monet Aëtius de theriaca & ſimilibus calidis medicamentis, ea iis qui calidiore ſunt temperamento præditi, non ſolùm nihil opis afferre, ſed & reſolutiones immedicabiles ſæpe inducere. Statuunt quidem nonnulli hîc, id ſaltem de ſummè calidis intelligendum eſſe; cùm & Galenus, *5. de tuend. ſanit.* exponens verba Hippocratis, quibus vini potum interdicit calidis, id non de abſolutè calidis, ſed de ſummè calidis dixiſſe ſcribat: certum tamen eſt, ad corporum & temperamentorum diuerſitatem hîc eſſe attendendum, & calida etiam tempore autumnali cõmodiùs, quàm verno dari; ideóque in calidioribus corporibus *cichorium* admiſceri ſolet, ſcribitque etiam de cichorio Adrian. Spigelius, ſe experientiâ edoctum eſſe, nil magis conuenire, quàm puluerem folior. cichorij ſylueſtris menſe Maio collectorum & in vmbra ſiccatorum, ad ʒ. i. datum. Vt les tamen ſunt & radices primo vere collectæ, & poſſunt eædem, vt & folia cum aliis hactenus enumeratis medicamentis miſceri.

Quomodo antipodagrica medicamẽta arthriticis proſint. Quâ ratione autem pulueres & antidota iſta antipodagrica arthriticis proſint, cõſideratione dignum eſt, mouétque hac de re quæſtionem Thomas Eraſtus, & quærit, quomodo iſta medicamenta capitis intemperiem frigidam & humidã corrigere, vel humores in eo genitos diſſipare poſſint. Sed ex anticipata opinione & hypotheſi quæſtionẽ hanc mouet, dũ præſupponit, humores arthritidis cauſſam à capite defluere, quod falſum eſſe, infrà *quæſt. 7.* monſtrabitur. Qui rectè de arthritidis cauſſa ſentit, facilè animaduertit, quis hic Medici ſcopus ſit, in exhibẽdis hiſce antidotis. Cùm enim tartarei illi humores in prima & ſecunda coctione generentur, atque hinc in venas deriuentur, & tandem ſuo tempore in articulos protrudantur, in exhibendis iſtis medicamentis hic ſcopus Medico eſt propoſitus, vt coctiones ventriculi & hepatis promoueant, & ſi quæ excremẽta, quod Eraſtus etiam confitetur, in ventriculo, viciniſque

eã

ei partibus, putà venis meſaraicis, liene, hepate, generentur, ea abſtergant, conſumant, in halitum diſſoluant, & per ſudores ac vrinas euacuent: rectéque ſcribit Carolus Piſo humoris ſeroſi per ſpiracula cutis, ſiue ſenſilem, ſiue etiam inſenſilem tranſpirationem, ſeu expurgationem tanti æſtimandam eſſe, vt in eâ ſolâ, præcautionis omnium fluxionum arthriticarum momentum omne poſitum ſit. Id quod egregiè iſta medicamenta, ſi continuentur, præſtant.

An decoctum Guaiaci & ſimilium idē praſtēt, quod antipodagrica medicamenta?

Verùm hîc non ſine cauſſa quæritur, annon idem per decoctum ligni Guaiaci, ſarſæparillæ, Chinæ & ſimilium præſtari poſſit; cùm & talia egregiè ſudores moueant, vnde etiam à plurimis vſus horum decoctorum arthriticis præſcribitur? Verùm, ſaluo cuiuſque meliori iudicio, non parum hac de re dubito. Etenim, vt Craro rectè, *epiſt.* 125. ſcribit, ſudorifera illa, præcipuè è ligno Guaiaco, crebrò exhibita humidum radicale abſumunt, quod nullo modo medicamenta antea enumerata faciunt, quæ ſolùm humores abſtergunt, eóſque per madorem matutinum, vel leuem ſudorem, aut etiam inſenſibiliter diſcutiunt. Præterea decocta talia, cùm in magna quantitate ſumantur, viſcera, quæ alias plerúmque intemperie ſiccâ in arthriticis laborant, ampliùs ſiccant. Inſuper medicamenta illa antipodagrica hactenus enumerata pleraque amara ſunt, & propterea vim tartareos illos humores, & bilioſos ichores, qui circa hepar & lienem colliguntur, abſtergendi habent, quę decoctis illis deeſt, cùm ſolùm extenuent, ſiccent, humores fundant, & ſudores moueant. Vnde non ſine cauſſa Ioannes Craro, *conſil.* 353. ſcribit, experientiam vulgi ſequi, falli non minus eſſe, quàm in iſtis potionibus Chinæ, ſarſæ & ſimilium decoctionum ſpem ponere. Si quid enim iuuare videntur, hoc ratione victus præſtare & ſummos homines, qui toties decocta iſta hauſerint, perſuaſione aliorum deceptos fuiſſe, & proinde ad eundem lapidem nô bis impingendum. Et omnino ſi vitioſa aliqua conſtitutio in viſceribus eſt, & vis iſtum humorem generandi, videndum diligenter, ne talium vſu illa augeatur, ſicut certum eſt, calculoſam illam indiſpoſitionem in renibus, calidis & ſiccis medicamentis ad calculum frangendum intempeſtiuè exhibitis augeri. Scribítque etiam Manardus, *lib.* 16. *epiſt.* Guaiacum mirificè exiccare, ideóque temperaturâ ſiccis non parùm obeſſe.

Chymici etiam hîc ſua medicamenta commendant: quidam Arcanum tartari podagram radicaliter tollere ſcribunt. Paratur autem hoc modo:

Arcanum tartari.

℞. Sal tartari depuratum: de hoc acetum deſtillatum aliquoties per deſtillationem abſtrahe, nouum ſemper recipiendo, donec de ſua acredine nihil poſt ſe relinquat ampliùs. Deinde huius ſalis parti vni, adde boli communis partes tres, & per retortam vitream bene lutatam, recipiente maiori adaptato, ſpiritum inde diſtilla. Eius parti vni affunde ſpir. vini partes duas, olei ſulphuris partem octauam, olei vitrioli rubri partem decimam ſextam. Omnia bene commiſta in vitro Hermeticè ſigillato per tres menſes continuè circulentur.

Spiritus calcis viuæ.

Frater Baſilius Valentinus miris laudibus extollit ſpiritum calcis viuæ. Verùm non ſolùm operoſa eſt compoſitio, ſed etiam hoc perpendendum, annon facilè viſcera offendere poſſit; cùm vis cauſtica inſignis ſit in ſale calcis viuæ, vt vel è cauteriis potentialibus, quæ è lixiuio è calce viua parantur, patet.

Fonticuli.

Fonticuli quidem etiam aliquid ſeroſi humoris, ſeu ſaniem quandam quotidie euacuant, verùm experientia teſtatur, remedium hoc, cum ſudoribus & inſenſibili tranſpiratione nullo modo comparandum eſſe; & notum eſt, multos aliquot fonticulos habere, & nihilominùs arthritide laborare, quia non ſufficiunt ad humorem illum, qui in vaſis, eſt totum exhauriendum; multò minus id quod quotidie circa viſcera colligitur, & poſtea per venas in articulos effunditur, euacuare poſſunt, præſertim ſi errata in diæta, & in primis nimius potus accedat.

Si tamen arthritis ex vlcere diuturno in cruribus conſolidato, & euacuatione ichoris, quæ per id fiebat, ſuppreſsâ ortum habeat, fonticulum in crure excitare vtile eſt. Ita etiam ſi in brāchio fonticulus fuerit, atque ex eo ſanato oriatur arthritis, fonticulus iterum aperiendus eſt.

Articulos Roborantia.

Tertium præcautionis membrum articulorum roboratio. An ſit neceſſaria?

Tertium præcautionis arthritidis caput in roboratione articulorum conſiſtit, vt plerique docent, ne affluentem materiam facilè recipiant. Verùm Carolus Piſo, vt ſuprà etiam dictum, fruſtra hîc laborari cenſet eâ in re, quæ non ſit noſtri arbitrij & iuris, cùm, vt exiſtimat, iſta imbecillitas non conſiſtat in intemperie aliqua, vel cauitate, & laxitate, ſed naturali conformatione, & vaſorum in extremos articulos terminatione. Et licèt hoc quoque modo impediri poſſit, ne humor iſte in articulos influat: tamen tantum abeſſe ſtatuit, vt hinc commodi aliquid æger percipiat, vt etiam in vitæ diſcrimen inde adduci poſſit, materiâ ad pulmones, vel aliud nobile viſcus tranſlatâ. Verùm enimverò non equidem eſt de nihilo, humores præcipuè in articulos fluere, ideo quòd vaſa in eos terminantur, & ſi materia illa in articulos fluere ſolita in membra nobiliora trāſferatur, ægrum in grauia pericula coniici poſſe, dictumque eſt ſuprà inter prognoſtica malum eſſe, ſi materia ad articulos fluere conſueta, in corpore ſubſiſtat. Ac proinde huic remedio, ſeu modo præcauendi arthritidem ſoli non fidendum, niſi etiam detur opera, vt humores illi vitioſi in corpore non generentur, vel ſi geniti ſint, frequenter euacuentur. Interim tamen & hoc verum eſt, ſi articuli imbecilles & malè diſpoſiti ſint, frequentiùs ægros laborare, neque à paroxyſmo tam facilè liberari. Quâ autem in re iſta articulorum imbecillitas conſiſtat, eſt ſupra dictum, & infrà *quæſt.* 8. dicetur. Ideóque ſi aliquid ſit in articulis, vel ex paroxyſmo relictum, vel ex vitioſa nutritione collectum, id abſumendum, atque ita articulo ſua temperies & naturalis conſtitutio reſtituitur, & ſic roborari dicitur. Vtilia ergo ſunt hîc adſtringentia & moderatè calefacientia & ſiccantia. Non tamen talia adhibenda, antequam dolor & tumor planè euanuerint, & tophi etiam non adſint. Hæc enim ſi præſentia ſint, adſtringentia potiùs nocent, quàm proſunt, dum humorem parti affectæ impingunt, eúmque indurant.

Vinaceorum vtilitas.

Ad articulos autem roborandos & reliquias humorum in iis abſumendas, vtilis eſt & commendatur à multis *Vinaceorum* vſus, de quibus quia integrum libellum ſcripſit Antonius Donatus ab Altomari, eâ de re conſuli poteſt. Hoc ſaltem non prætereundum, commodiſſimè vſurpari tempore Vindemiæ recentia, & quidem ex vuis bene maturis: quorum cùm in multis locis copia non detur, alia medicamenta pro iis vſurpanda ſunt. Nonnulli tamen etiam exiccatis vtuntur, & ea in vino rubro & aquâ coquunt, ac inter coquendum ſaluiam, betonicam, chamæpityn, primulam veris, & eiuſmodi alia, vt & lumbricos terreſtres, addunt.

Balnea articulos roborantia.

Articulos etiam roborant balnea. Etſi enim à nonnullis reiiciantur, ideò quòd actuali humiditate & calore humores ad pedes alliciant: tamen incommodum hoc facilè præcaueri poteſt, ſi in aqua coquatur plantæ calefacientes & ſiccantes, pedéſque roborantes, quales ſunt betonica, ſaluia, chamæpitys, roſæ, geranium, cetera, folia quercûs, ligna & baccæ iuniperi, pinaſtri fructus.

Lotio pedum Andernaci, quam multis profuiſſe ſcribit, hæc eſt:

℞. *Lixiuium ex fagi cineribus paratum, quod ter quatérve coletur. Deinde adde vini tantundem, aluminis* Vnc. ij. Calefiant ad ignem.

Vel ℞. *Artemiſiæ, abſinthij, origani, flor. chamem.* an. M. ij. *aluminis, ſalis,* an. M. j. *lixiuij è cineribus fagi parati,* q. ſ. Coq. pro balneo.

Ad partes roborandas etiam vtile eſt balneum è ligno iuniperi, ſi ramenta eius in aqua chalybeata coquantur, donec aqua tingatur, & lixiuij colorem contrahat. Poſſunt tamen etiam vnciæ aliquot ſalis vel aluminis addi.

A balneo articuli illinendi oleo ex acinis vuarum expreſſo, vel myrtino, vel roſarum, vel alio, de quibus mox.

Thermæ articulos roborantes.

In primis verò thermæ à plurimis commendātur, etſi ab aliis improbentur, de quo *q.* 12. dicemus. Vtiles autem ſunt, ſi rectè vſurpentur, ſulphureæ, ſalſæ, nitroſæ, vitriolatæ, & ex parte etiam aluminoſæ. Si enim alumen abundet, cautè vſurpandæ, cùm poros cutis adſtringant, & corpus ad ſudorem in arthriticis maximè neceſſarium, ineptum reddant, & ſi quid in parte affecta ſuperſit, quod per inſenſibilem tranſpirationem exhalare & diſcuti poſſit, ad neruoſas & membranoſas partes retrudant, dolorémque ita renouent, id quod Fabricio accidit, *cent.* 5. *obſ.* 83. Thermæ verò arthriticis conuenientes ſunt Hirſcbergenſes & Landereenſes in Sileſia, Carolinæ in Bohemia, Badenſes in Auſtria, Mattiatæ, nunc VVisbadenſes, & non procul à Moguntia, Emſenſes ad Fluuium Laum, Aquiſgranenſes. In primis verò vtile eſt lutum thermarum quarundam, quo exſorbetur materia, quæ in partibus his hæret, partéſque roborantur.

Vbi thermæ deſunt, fomenta & balnea artificialia parentur. Commendantur plurimùm lotiones ex aqua aluminoſa. Commodius tamen eſt, ſi alumini ſal & ſulphur addatur, vt ſiquid adhuc materiæ ſuperſit, reſoluatur.

Vel ℞. *Flor. ſtœchad. Arab. ſaluiæ, thymi, geranij,* an. M. j. Coq. in *aq. communi vel ferrata.* Colaturæ adde *ſulph. nitri.* an. Vnc. ij. *alumin.* Vnc. j. Iterum coquantur, & decocto partes foueantur.

Vel ℞. *Fol. chamæpit. beton.* an. M. i. *flor. roſar. ſylueſtr. ſtœchad. Arab. herba paralyſis, pedis columbini,* an. M. ij. *vitrioli albi,* Vnc. j. Coq. pro fomento, vel balneo.

Vnguenta & emplaſtra.

Vulgatum & multis vſitatum eſt vnguentum, cuius etiam ſuprà *de Curatione* facta eſt mentio, quod fit è ſale torrefacto (alij malunt ſalem iuniperi) & ſ. q. olei communis, vel roſar. in formam vnguenti miſtis, quo articuli bene fricari debent.

Solenander hoc vſus eſt poſt lotiones.

℞. *Olei omphac.* Vnc. ij. *maſtichin.* Vnc. j. *ſalis torrefacti* ℥. ij. *boli Arm.* Drach. iij. *ſang. dracon. hypociſtid. thuris. maſtich.* an. Drach. ij. ß. Terantur ſingula per ſe priùs ſubtiliſſimè: Tum cum oleis in mortario miſceantur in formam linimenti.

Vtile eſt etiam Emplaſtrum diachalciteos, ſeu diapalma impoſitum. Eſtque in omnibus articulis, quicunque etiam humor affluat, commodum, ſcribítque Solenander *ſectione* 4. *conſil.* 25. ſe nouiſſe quoſdam, qui aliàs frequenter podagræ paroxyſmis tentari conſueuerant, vſu huius Emplaſtri cōtinuò, & purgationibus per interualla aſſumtis, quinquennium integrum ab iſtis doloribus liberatos fuiſſe. Atque emplaſtrum hoc non inquinat non pruritum aut puſtulas excitat, neque odore aut aliâ qualitate moleſtum eſt. Aptatur autem ad formā membri. In pedibus ex aluta tenui (vulpina magis probatur) fiunt calcei, qui intus

emplaſtro

emplaſtro Dichalciridis obducuntur, pedibúſque aptantur. Eadem aluta emplaſtro hoc inducta genibus, carpis, & aliis partibus applicari poteſt.

Socci etiam linei in vino cum ſale lori & ſiccati, pedibúſque obducti vtiles ſunt.

Thomas Eraſtus lapidem ſubuli commendat, ſi cum oleo myrtino, & radicibus geranij in puluerem redactis miſceatur, & cataplaſmatis forma imponatur. Monet tamen idem, non antea eo vtendum eſſe, quàm manifeſte conſtet, nihil excrementi in articulis reliquum eſſe, quod in tophum indurari valeat. Ideóque ſuadet ante ipſius vſum, ceratum ex bryonia, ab Aëtio, *tetrab. 3. ſerm. 4. cap. 45.* deſcriptum, aliquoties prius imponere; vt minus ſit periculi, quod Aëtius valdè laudat.

Verùm de omnibus topicis pedes roborantibus hoc notandum, iis qui rectam victûs rationem non ſeruant, & conuenientibus euacuationibus non vtuntur, ſine commodo, imò cum damno adhiberi, iis verò qui temperanter viuunt, & conuenientibus euacuationibus vtuntur, non ſine vtilitate adhibentur.

Venarum exciſio. Aëtius *alleg. loc. cap. 24.* ad Podagræ præcautionem etiam venarum, quæ ex ſupernis in pedes deferuntur, exciſionem laudat, eodem modo factam, ſicut varices in cruribus exſcindi aliquando ſolent. Verùm, vt rectè Hieron. Fabr. ab Aquap. *de Operat. chirurg.* ſcribit, varicum extractio & exciſio non modò aſpera eſt & difficilis, ſed etiam plerumque non feliciter ſuccedit, propter ſanguinem effluentem. Præterea partes inferiores ex venarum exciſione facilè contabeſcere poſſunt. Inſuper etſi hæ venæ exſcindantur: tamen parum commodi inde ſperandum eſſet. Si enim vitioſi humores in corpore cumulentur, & ad pedes fluere ſint conſueti, via ipſis occluſa ad partem aliquam nobilem ferri, & alium affectum periculoſiorem excitare poſſent.

Poſſunt etiam interna medicamenta ad articulos roborandos exhiberi, illa ſcilicet, quæ ipſis ſunt appropriata, chamæpitys, chamædrys, betonica, primula Veris, ſaluia, roſmarinus, & alia huius generis ſuprà propoſita.

Atque hæc arthritidem præcauendi ratio eſt, quam breuibus complexus videtur Rhaſes, dum ita ſcribit: *Si podagricus ſeruauerit bonum regimen & aliquando vtatur Mithridatio, vel alio ſuperfluitates conſumente, & circa loca iuncturarum vſus fuerit ſtypticis releuabitur.*

CAPVT VIII.

Conſolatio Medica in Arthritide.

Conſolatio in Arthritide. CVm ægri à Medico non conſolationem, ſed conſilium & auxilium expectant, præter officium Medici eſſe videtur, de conſolatione in dolore articulari aliquid ſcribere: & nihil etiam hac de re in medium proferrem, niſi idem vir clariſſimus Iohannes Crato, ciuis meus, trium Imperatorum Medicus, feciſſet, *in conſil. à Scoltzio collectis.* Eum ergo ſecutus, aliquid hac de re in medium afferam. Etenim omnis quidem generis auxilia ſæpe adhibentur, neque tamen ſemper Medicus ſic, quod cupit, obtinet. Interdum etiam æger ea omnia, quæ exactè obſeruare debet, vel vitæ conditionis & officij, vel etiam aliarum corporis partium ratione obſeruare non poteſt, ac proinde etſi tum perfectam ſanationis ſpem æger concipere non poſſit, aliquid tamen quod eum ſoletur, habet.

I. Arthritis à multis aliis malis ac morbis præſeruat, & roboris naturæ indicium eſt, quod vitioſos in corpore humores è regiis & publicis viis ad extremas & ignobiliores corporis partes depellit; & contrà, vt etiam ſuprà *in prognoſt.* dictum ſi natura ſuccumbat, atque ampliùs hos humores expellere non poſſit, tum febres & alij morbi periculoſi ſequi ſolent. Vnde non vulgares Medici cenſent, arthritidem ſæpe ad diuturnitatem vitæ facere, ac ſi malè curetur, mortem accelerare. Etenim natura vitioſos humores, vt modò dictum, articulos deponit. Si verò corpore non ſatis purgato, vel vbi diætæ exacta ratio non obſeruatur, vel ob diuturnitatem morbi, aut ætatis ratione vires iam debiles ſunt, Medicus ſaltem in articulis roborandis laboret, facilè accidere poteſt, vt materia, quam natura ad articulos detrudere ſolebat, in corpore retenta ad partes principes conuertatur, & morbos periculoſos excitet, imò mortem acceleret.

II. Interim de vita homo non periclitatur in arthritide, vt in aliis morbis, febribus ardentibus, & aliis, ſputo ſanguinis, pleuritide, peripneumonia hydrope, epilepſia, apoplexia & pluribus aliis, ſed tempore non ita longo elapſo homo ad conſueta negotia redit, & ſæpe ita ac ſi nunquam malè valuiſſet.

III. Temperantiam etiam & ſobrietatem, ſi quid aliud, maximè arthritis ſuadere poteſt. Cùm enim dolor in arthritide ſit ſæuiſſimus, nullà verò omnium Medicorum conſenſu, & ipſius experientiæ teſtimonio, re arthritis rectiùs præcaueri vel mitigari poſſit, quàm frugali Diæta, quæ facit, vt non ſolùm prauis humoribus materia non ſuppeditetur, ſed etiam viſcerum intemperies optimè corrigatur: prudentis eſt, rationi potiùs hîc quam affectibus obedire, & illud cogitare.

——*Nocet empta dolore voluptas.*

& quod voluptas illa, quæ in liberiore Diæta percipitur, non digna ſit, & tanti, quæ tanto cruciatu & dolore redimi debeat. Et licet conuiuia & ſodalitia omnia vitare graue videatur: tamen illud cogitandum, ſodales eiuſmodi in morbo poſtea nihil auxilij afferre poſſe, ſed vt eſt *Tragopodagrâ Luciani in fine)* potius laborantem deludere & irridere. Imò dum arthritidis occaſione, bonæ & diætæ homo aſſueſcit, non ſolùm dolores arthriticos præcauet, ſed & alios morbos, qui ex Diætæ erroribus proueniunt, vitat, & non rarò ad ſenectutem homo peruenit. Qui verò vel Diætæ legibus ſe ſubiicere nolunt, vel vitæ conditionis & officij ratione eam ſeruare nequeunt, ij non Medicos & Medicinam, ſed ſeipſos accuſent, cùm rectè ſcripſerit, Galenus, *de cur. rat. per venæſ. cap. 7. Ei, qui etiam victus rationem ſeruare nequit, medicamenta praſcribere ſuperuacaneum eſt.* Si verò homo bonam Diætam obſeruet, nec tamen à morbo hoc liberetur, bona tamen conſcientiâ niti, & in diuinâ voluntate acquieſcere poteſt. Hinc rectè ſcribit Crato *loc. alleg.* cùm obſeruatio diligens atque moderatio prudens in victu ſemper iuuet, nunquam lædat aut fallat, eam negligere non modò extremæ ſtultitiæ atque amentiæ eſſe, verùm neglectionis noſtræ, quam pietas vetat, putemus. Et cùm culpa noſtra nihil admiſſum fuiſſe, quo dolor ſit acceſſitus vel auctus, conſcientia teſtis fuerit, ſummam conſolationem eſſe, abeſſe à culpa nobis perſuademus, atque neceſſaria rectè ferre, neque DEO repugnare, placidè ſtudeamus.

IV. Solatur arthriticos & hoc, quod, vt ſua cuique eſt calamitas: ita etiam ſua cuique eſt commoditas, & quod arthritis Diuitum morbus dicitur. Quanquam enim arthritici iſtum dolorem patiuntur: tamen plerique in re ſatis lauta, vel ſaltem mediocri viuunt, cum contrà ſint multi, qui etſi hoc dolore vacant, aliis quotidianis moleſtiis ob paupertatem premuntur. Podagra, vt Cardanus, *in encomio Podagræ*, ſcribit, vnguenta ſentit; cantus & citharas audit, in mollibus ſtratis, puluinis ſericeis, intra aurum & gemmas, ac pictas tabellas ſuperba decumbit, audit fabellas, deguſtat vina generoſa, delicatioréſque cibos. Offeruntur flores gratioſi, veſtes variegatæ, & quicquid ambitioſum à ciuibus vel ipſis Regibus multorum ſpatio annorum congeſtum eſt. Et Podagra adeò beata, vt qui ea detinetur, præter dolorem ipſum, beatam vitam ducat.

V. Etiam de eo ſibi gratulari poſſunt arthritici, quod non, vt in reliquis morbis pleriſque illa ſuperior animæ vis & mentis operationes corrumpuntur & læduntur, ſed plerumque eæ ſaluæ ſunt. Et certè plurima eruditorum virorum monumenta Podagræ debemus, quæ, ſi ſani fuiſſent, vix edidiſſent. Et vt Cardanus *loco alleg.* ſcribit: *Noſtra ætatis vir magnæ eruditionis Eraſmus, e cubili podagra quicquid legi meretur, exprompſit.*

VI. Eſt & aliquid commodum, quod arthritis ſecum fert, nimirum quod hominem à multis aliis moleſtiis liberare poteſt, laboréſque inanes & curas grauiores demere, vt Cardani verbis vtar, vt ſi ſeruiendum ſit tumultoſæ Reipubl. ſi graui Principi & moroſo, ſi imprudenti amico, vnde meliùs ſumitur excuſatio, quàm à Podagra? Habet Podagricus maximam temporis partem in ſua poteſtate: nulla honeſtior excuſatio laboris, quàm Podagra. Et ſi tua res agitur, deſeruit te dolor, dicis.

Tandem licèt ab arte & optima Diæta multum auxilij ſperari poſſit: tamen cùm temperies viſcerum diuturnitate & grauitate dolorum ita euerſa eſt, & articuli ita debilitati, vt nulla integræ ſanitatis recuperandæ ſpes ſuperſit, iis quæ diximus commodis interea fruatur æger, & patientia animum obfirmet, ad exemplum illius magni Imperatoris Caroli V. qui dicere ſolebat: *Gedult, vnd ein vvenig Schreien, Sinde vor die Gicht die beſten Artzneyen.* Eſſe patientem, & parum præ dolore clamare, ſunt optima contra arthritidem remedia.

Verùm cùm Medici non ſit, ex ægri morbo & doloribus iocum facere, in hunc ſenſum plura non addo. Qui verò in Arthritidem elegantes iocos cognoſcere cupit, legat Tragopodagram Luciani, quam huic tractatui in fine adiecimus. Quæ tamen, vt & à Medico legatur, non indigna eſt; cùm huius morbi vehementiam ἐμφατικῶς exprimat, cauſſam, & quidem rectiùs quàm nonnulli Medici tradat, tempúſque inuadendi, curandi difficultatem, Empiricorum iactantiam & vana promiſſa, tandémque ægro neceſſariam Patientiam eleganter deſcribat.

***
*

QVÆSTIO

QVÆSTIONES Controuerſæ DE ARTHRITIDE.

QVÆSTIO I.

An Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat.

ARTHRITIDEM ἀπὸ τοῦ ἄρθρου Græcis dici, & proinde omnibus, de quibus agimus, articulorum doloribus conuenire, à Barbaris verò etiam Guttam, ſed minus rectè appellari, ſuprà dictum. Sunt tamen è Recentioribus, inter quos eſt Franciſcus India, Medicus Veronenſis, *lib. 1. de Gutta podagrica, c. 1.* qui nomen Guttæ Barbaricum eſſe negant, vt quod ſit veluti genericum nomen omnium ægritudinum, quæ per deſtillationem producuntur in articulis pedum, manuum, coxarum & ſimilium corporis partium, ideóque Guttæ nomen generis nomen mereri, Arthritidem verò de Podagra, vt genus minimè prædicari poſſe docent, ideò quod Galen. 6. *aph.* 28. ſcribat, ferè omnes, qui articulari affectione corripiũtur, priùs podagricos fieri. Et ſunt etiam alij Medici, qui articularem dolorem alium faciunt, & à Podagra & Chiragra planè diſtinctum. Cardanus, *in aph. 29. ſect. 6.* ſcribit, non eſſe eundem articulorum morbum, atque Podagram, additque, quod arthriticos pueros non paucos viderit, podagricum verò nullum, neque meminerit legiſſe aliquem, qui viderit, Galenúmque reprehendit, quod diſcrimen inter arthritidem & podagram non docuerit.

Lud. Mercatus verò, *lib. 4. de int. morb. cur. cap. 18.* pluribus hac de re agit, & arthritidem, ſeu articularem morbum à podagra, chiragra, iſchiade diſtinguit, docétque, peculiarem eſſe arthritidis naturam, quæ non conſiſtat in dolore, ſed in eo, quod plures aut omnes articulos occupat: item arthritidem non requirere eam articulorum imbecillitatem, quæ neceſſaria eſt in podagra, chiragra & iſchiade, ſed multo leuiorem ſufficere, contra requirere longè maiorem copiam, atque eſſe podagrâ, chiragrâ, & iſchiade longè rariorem. Habere etiam hoc peculiare arthritidem, quod incipiat cum tumore, & deſinat in dolorem: cùm in podagra, chiragra & iſchiade contrarium eueniat, & pars primò dolore corripiatur, hinc intumeſcat: Prætereа non requirere 40. dierum ſpatium ad reſolutionem, idque ideò quod partes minus ſint imbecilles, & humor in partibus hæreat, quæ ad reſolutionem aptiores ſunt. Tandem etiam rariſſimè aut nunquam reuerti, cùm radicitus materia omnis diſcutiatur; niſi forſan vitæ intemperantia nouam plenitudinem colligat. Cauſam enim arthritidis eſſe ſtatuit peculiarem, internam quidem plenitudinem vaſorum, præſertim ſanguinis; externam verò omnem occaſionem, quæ articulis laborem & exercitium adfert inſuetum, quo ipſi incaleſcunt, laxantur, & dilatantur, ac humores fuſi efferueſcentes & commoti in ipſis confluunt, quos facilè pars labore effecta laxa & imbecilla, alliciat aut ſuſcepret.

Verum enimuerò Franciſci Indiæ opinionem quod attinet, equidem vocabulum Guttæ Latinum eſt, non Barbarum: ſed id pro fluxione & catarrho, aut arthritide vſurpare velle contra vſum Latinæ linguæ eſt, & proinde Barbaris meritò accenſetur, qui id pro Arthritide vſurpat, aut vocabulo Arthritidis præfert. Et licèt Galenus, 6. *aph.* 28. ſcribat, ferè omnes, qui arthritica affectione corripiuntur, priùs podagricos fieri, non tamen eo probatur, Arthritidis nomen omni articulorum dolori non conuenire. Etenim & in pedibus ſunt articuli. Et interdum nomen hoc generis in ſpecie ſumi de eo articulorum morbo, cùm omnes vel plerique articuli afficiuntur, ſuprà *cap.* 1. diximus, id quod non accidit, niſi quis podagrâ corripiatur. Rectiùs longè Guainerius, *de ægritud. iunctur. cap. 1. Ego*, inquit, *cùm artheticam* (ita enim eius ſæculi Medici, ob linguæ Græcæ ignorantiam, morbum hunc appellabant) *ab artu vel articulo nomen traxiſſe videam, quibus in locu dolores iuncturarum fiunt, omnes tales ſiue cum tumore, ſiue non artheticos appellare volui, quod veteres quoque omnes fecerunt.*

Cardanum verò & Mercatum quod attinet, cauſſam nullam video, cur non podagram, chiragram, gonagram, & Iſchiadicum dolorem, & alios articulorum dolores arthritidis nomine, vt ſpecies ſub genere comprehendi velint; aut ſi plures vel omnes ferè articuli ſimili affectu, quo pedes, manus, genua & coxendix laborare ſolent, corripiantur, Arthritis dici non debeat. Interim hoc non negamus, non omnem articulorum morbum aut tumorem arthritidem propriè dici, & accidere interdum, vt vitioſi humores, (non ſanguis, vt vult Mercatus) alterius generis, quàm ij, qui arthritidem propriè dictam producunt, in corpore cumulentur, & nunc cum febre, nunc ſine febre ad partes articulis vicinas depellantur, atque ibi tumores & interdum etiam dolores excitent. Qui tamen tumores non ſunt propriè arthritis, cùm, vt ipſe Mercatus ſtatuit, non incipiant a dolore, & deſinant in tumorem, ſed contra à tumore incipiant & poſtea dolor accedat. Multò minus hi tumores ſolùm arthritidis nomine dignandi, & contrà nomen hoc illis articulorum doloribus, de quibus hactenus dictum denegandum. Præſertim cùm iſti tumores non per interualla, vt arthritis redeant, ſed & ſi ſemel hominem infeſtarint, poſtea toto vitæ tempore non reuertantur. Itaque ſi Cardanus, Mercatus, vel alij hos etiam tumores arthritidem nominare velint, ſciant, antiquos non quoſcunque & à quacunque cauſa ortos tumores & dolores articulorum, arthritidem nominaſſe, & Hippocrates, 6. *Epid. comm. 4. text. 13.* eos qui in Æno ex erui nimio eſu genuum dolore laborabant, non ἀρθριτικοὺς, ſed γονυαλγεῖς nominat; de quo *quæſt. ſeq.* dicetur.

QVÆSTIO II.

An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus ſit.

SVnt quidem nonnulli in ea ſententia, omnem, qui circa articulos accidit, dolorem, Arthritidem appellandum eſſe; cùm ſi ſint alij eiuſmodi dolores, nullibi à Medicis explicentur, neque quiſquam de articulorum dolore non arthritico commentatus ſit. Et licèt quædam vel ſecundum magnitudinem, vel ſecundum durationem ad tempus, occurrat differentia, eam ſpeciem non variare putant.

Verùm rectè ſcripſiſſe puto Galenum, 3. *aph.* 15. & 16. ſi tantus fuerit ſqualor, vt articularem humorem exiccet & conſumat, motus profectò præ ſiccitate difficultatem, & ferè etiam dolorem fortè fecerit, nunquam tamẽ affectionem arthritidem appellatam commiſerit, niſi quis omnem articulorum dolorem ita vocitare velit. Neque enim Hippocrates ipſe illos, qui orobi nimio eſu dolores eiuſmodi contraxerant, ἀρθριτικοὺς, ſed γονυαλγεῖς appellat. Ideóque licèt de doloribus eiuſmodi ab autoribus vno in loco vix tractetur, ſparſim tamen eorũ fit mentio. Non rarò enim accidit, vt vitioſi humores in corpore cumulati, per febrem, aut etiam ſine febri ad articulos, & in primis genua protrudantur, & ibi dolores ſæpe ſatis diuturnos excitent, quales proculdubio ij fuerunt, quorum Hippocrates *in epid.* mentionem facit, qui ſi non ſemper, tamen cùm æger pedes mouere cupit, dolorem excitant: quibus tamen propriè Arthritidis nomen propriè acceptæ non competit. Sic in hydropicis, cachecticis, humores ſeroſi in pedes delabentes tumorem excitant, qui & ipſi, dum pedes, mouentur, dolores pariunt, qui tamen dolores non ſunt Arthritici. Neque humor per venas tum in partem affectam influit, ſed per poros in abdomine in eam ſenſim deſcendit. Et ſi rem accuratè æſtimemus, tales tumores non ipſas partes articulum conſtituentes & connectentes occupant, ſed potiùs humor extra partibus hiſce circumfunditur, & inter cutem & partes articulum conſtituentes hæret. Ita in luxatione articulorum, in vulneribus, contuſionibus, ſæpè humores ad articulos affluunt, ibique tumorem & dolorem excitant, qui tamen Arthritidis nomine non eſt dignandus. Ita quibus articuli exiccari & indurati ſunt, quos vulgò contractos vocant, in ſcorbuto & aliis morbis, hi eos extendere & mouere ſine dolore non poſſunt, nec tamen Arthritici nominantur.

Ideóque Arthritis propriè & in ſpecie dicta, iſte articulorum dolor ſaltem appellandus, cùm peculiaris humor ſuprà deſcriptus in viſceribus ventris inferioris genitus, atque in venis & arteriis cumulatus, ſubitò per eas in articulos influit, atque præcipuè in ſentientes circa articulos partes ſeſe inſinuat, ibique partim vellicando, partim diſtendendo dolorem excitat.

QVÆSTIO III.

Quo in loco humor arthritidem excitans conſiſtat?

PLurimi quidem ſunt in ea ſententia, humorem arthritidis cauſſam præcipuè in cauitate illa ſeu ſpatio, quod eſt inter extremitates ceu capita oſſium, quæ per articulationem coniunguntur, conſiſtere, & humores affluentes per venas ad cauitates iſtas articulorum primò confluere, hinc partes omnes circumiacentes, oſſa & cutem occupare, vnde fiat, vt abſcedentibus à ſe inuicem oſſibus, ligamenta neruíque & tendines adeò tendantur, vt dolor & cruciatus maximus inde excitetur. Aſferúntque pro ſua ſententia primò illud, quod Hipp. 6. *aph.* 49. ſcribit, Arthritidem non finiri ante diem 40. humoréſque, qui affluxerunt, non citiùs diſcuti, vtpote qui hæreant in parte calore deſtitutâ; cùm ſi in partibus carnoſis, & quæ multas venas ac arterias habent, conſiſterent, facilè reſolui poſſent. Secundò, probare id volunt, eo quod ex affluxu humorum in cauitatem articuli oſſa inuicem à ſe diſcedant, atque ita diſtendendo tendines & membranas, dolorem efficiant, Tertiò, quod ex motu

articuli

articuli dolor augetur. Quartò, quod dolor in profundo primùm percipitur, priuſquam intumeſcant partes externæ; poſtquam vero humores ſibi viam ad exteriora pararunt, demum partes externæ in tumorem attolluntur.

Verùm contraria ſententia, quæ ſtatuit, primò in ipſas partes articulo incumbentes fluxionem fieri, & hinc forſan aliquando, ſed tardiùs, in articuli cauitatem ſeu ſpatium tranſſudare, omnino vero magis conſentanea eſt, docétque id primo ipſa arthritidis generatio. Cùm enim affluxus humoris arthritidem generantis fiat per vaſa alimentum partibus aduehentia, vt poſtea probabitur, neceſſarium eſt, vt humor vitioſus, qui in articulum illabitur, primò in partes articulo incumbentes, eúmque concludentes influat; hinc verò, ſi tanta ſit eius copia, in articuli cauitatem ſeſe inſinuet. Secundò, oſſa per ligamenta validiſſima ita connectuntur, vt nullum fere ſpatium relinquatur, in quod materia ſeſe inſinuare poſſit. Tertiò, ligamenta valde craſſa & ſolida ſunt, vt humores affluentes non facilè admittant, multò minus in ipſam cauitatem articuli primò influere ſinãt. Quartò, ſi materia in ipſam cauitatem illaberetur, & hinc oſſa inuicem abſcederent, membrum longius euaderet, quod tamen non accidit. Quintò, in nodoſa arthritide tophi, qui interdum ex articulis eximuntur, non in ſpatio inter oſſa reperiuntur, ſed circa ligamenta, & partes articulum ambientes. Sextò, ſi humor in ipſum articulum primò illaberetur, hinc verò partibus externis communicaretur, nullus, vel obtuſus dolor excitaretur; cùm oſſium capita toto illo ſpatio, quo inuicem connectuntur, periostio non tegantur, ſed cartilagine ſaltem obducantur, & nulla membrana vel neruus eo loci ſit. Septimò, tumor qui externas partes occupat, & ab articuli iunctura aliquando ſatis latè ad vicina extenditur, non in ipſo articulo ſed partibus circa articulum, humorem arthritidis cauſſam contineri ſatis docet. Tandem ſi in ipſa inter oſſa cauitate contineretur humor, fieri non poſſet, vt, quod ſæpe accidit, refrigerantia & repellentia medicamenta humorem ſtatim à loco affecto in vaſa, & hinc in alia loca pellerent.

Quæ autem pro contraria ſententia afferuntur, facilè ſoluuntur. Nã primò, quòd humores in arthritide tardiùs ſæpe diſcutiuntur, cauſſa eſt non quòd humores in cauitate inter oſſa continẽtur, ſed quòd in locis exſanguibus, & pauco calore præditis hæreant, atque ipſe humor ad perfectam diſcuſſionẽ ineptus eſt. Neque tamen hoc ſemper verum eſt, ſed ſæpe etiam ſatis breui temporis ſpatio diſcutitur materia, cùm ſcilicet ea eſt pauca, tenuis, pars calore fouetur, nec materia ineptis topicis incraſſatur.

Deinde non ideò dolor excitatur; quia articuli elongantur, & à ſe inuicem abſcedunt, ſed quia humor acris in membranoſas partes influens eas diſtendit & vellicat. Tertiò, licèt dolor magis excitatur, dum articulus mouetur: tamen id non ideò accidit, quia humor in articulo ipſo continetur, (eſt enim is, vt iam dictum, ſenſus expers) ſed quia partes membranoſæ circa articulum, anteà ab humore præter naturam diſtentæ, magis diſtenduntur. Tandem nec illud probat, humorem primò in articuli ſpatium excidere, quòd dolor, cùm morbus inuadit, in profundo primùm percipitur, priuſquam intumeſcant partes externæ, quod cùm accidit, dolor mitigatur. Verum quidem eſt, hæc ſæpe ita accidere, ac initio nullum aut certè exiguum tumorem apparere, interim dolorem in alto ſæuire, & eſſe grauiſſimum, qui poſtea lenitur, cùm partes externæ intumeſcunt. Sed id non ideò accidit, quòd in ipſam articuli cauitatem humor illabatur, & hinc ſibi viam ad externa paret, cùm oſſiũ extrema omni ſenſu vt antea etiam dictum, deſtituantur: ſed ideò euenit, quòd humor vitioſus totus primò per extremitates vaſorum ad partes neruoſas & membranoſas circa articulum affluit, eáſque valde affligit, poſtea verò, cùm pars humoris etiam in partes carnoſas diſtribuitur, dolor fit mitior, cùm humor in plura loca diſtributus minùs potenter agit, & partes illæ laxiores ſint, ac minore cum dolore diſtendantur & vellicentur: ſicut hoc idem in dentium dolore fieri videmus, qui primò maximus eſt, cùm vniuerſus humor ad dentes & neruos ipſis inſertos affluit; poſtea verò, cùm pars eius in vicinam maxillam & gingiuas diſtribuitur, dolor mitigatur. Hoc interim, vt antea etiam dictum, non negamus, tandem etiam aliquid materiæ in ipſam cauitatem articuli tranſſudare poſſe, ſi affluxus diutius duret. Neque contra noſtram ſententiam faciunt *vltimi duo aphoriſmi* Hippocratis, *ſect. 6. Quibus longo coxendicum dolore conflictatis femoris ſummum coxà excidit, rurſúmque recidit, iis mucoſa ibidem pituita colligitur.* Et: *Quibus diuturno dolore iſchiadico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabeſcit, & claudicant, niſi vrantur.* Nam non ideò articulus iſte excidit, quòd ab humore in cauitatem eius illapſo os loco ſuo detrudatur, ſed (vt Galenus *in comm.* docet) quia à pituitoſo humore imbuta & permadeſcentia articulationis vincula laxiora redduntur.

Quæ autem partes ſint circa articulum, quæ humorem affluentem ſuſcipiunt, nec de eo planè omnes idem ſentiunt. Capiuaccius & alij quidam ſtatuunt, ad ligamenta ſolùm affluxum nunc fieri, & ligamenta in arthritide repleri, non verò neruos & tendines: cùm ſi partes hæ replerentur, conuulſiones fierent. Has enim partes ſaltem per conſenſum ligamentorum affici, dum ab iis humore repletis comprimantur. Verùm ligamenta tam dura & ſolida ſunt, vt credibile non ſit, ea præcipuè humorem affluentem recipere, & ab eo repleri. Et non ideò dolor excitatur, quòd ſaltem partes neruoſæ & membranoſæ à ligamentis humore præter naturam repletis comprimantur. Non enim, ſi hæc cauſſa eſſet, tam atrox & acerbus dolor eſſe poſſet, ſed quia humor acris & mordax partes ſentientes pungit & vellicat. Vt enim in aliis partibus membranæ, perioſtia & nerui doloris ſubiectum ſunt: ita etiam in arthritide doloris proximam cauſſam continent. Quòd autem conuulſio non excitatur, cauſſa ſuprà iam propoſita eſt; quia nimirum non afficiuntur partes motui, ſed ſenſui ſaltem dicatæ, membranæ, vel etiam ipſi nerui motui non dicati ſecundum membranas.

QVÆSTIO IV.

Qualis ſit febris, quæ arthritidem comitatur?

PLerique quidem ſtatuunt, febrem eam ſolùm eſſe ſymptomaticam. Verùm cùm febres ſymptomaticæ ſint eæ propriè, quæ aliarum partium, præcipuè viſcerum, inflammationes ſequuntur, cùm ſcilicet calor ille, qui eſt in membro affecto, vel etiam putridæ fuligines cordi communicantur, calorémque in eo accendunt, atque ita focus febris eſt in alia parte affecta: facilè hinc patet, febrem arthritidi coniunctam ſymptomaticam non eſſe, ſed primariam. Eſt enim in febre, quæ arthritidem comitatur, focus febris non in parte affecta, ſeu parte arthritide laborante, ſed in magnis vaſis. Imò febris arthritidem vel præcedit, vel cum ea inuadente ſimul inuadit, non verò arthritidem ſequitur. Ideóque febris hæc ad febres continuas primarias, quas comitatas hodie appellamus, meritò refertur, eas ſcilicet, quæ non ſunt ſolitariæ, ſed alium morbum, & quidem ab eadem cauſſa pendentem, coniunctum habent; cùm nimirum ex motu humoris, quem natura ad partem aliquam detrudere, vel in habitum corporis expellere conatur, febris accenditur, aut certè materia, quæ ad partem aliquam mouetur, ſimul putrida eſt, vt febrem accendat. Atque vt in eryſipelate, pleuritide, variolis, morbillis & ſimilibus affectibus id accidit: ita & in arthritide euenit, quam febris talis ſæpe diem vnum antecedere ſolet, aut certè cum ea inuadit, etſi parua ſit ſæpe, & propterea ab ægris, præcipuè dolorem attendentibus, non animaduertatur. Eſt autem febris hæc continua, quæ tamen matutino tempore nonnihil remittit, circa veſperam verò intenditur, quod fit à ſanguinis ad interiora recurſu, ſeu ſpontaneo, ſeu ab ambientis aëris frigore excitato, omnibus febribus continuis familiari.

Ipſa verò febris, pro natura humoris, qui cum humore arthritidis cauſſa proxima interdum concitatur, aliis atque aliis diebus augeri ſolet. Humor autem iſte, qui febrem accendit, non ſolùm in venis, ſed & in arteriis quandoque continetur, & tum putredinis in vrinis ſigna ita euidentia non adſunt: imò vrinæ in principio ſæpe ſunt tenues, & perſpicuæ inſtar aquæ, ſedimento carentes, quales & aliis morbis, qui ex motu ſeroſi humoris proueniunt, ſunt familiares.

QVÆSTIO V.

An defectus mororum Podagram producat, ſeu mori fructus Podagram ſanent?

OCcaſionem huic quæſtioni dedit Athenæus, qui *Dipnoſoph.* lib. 2. ſic ſcribit: *Pythermum, vt inquit Hegeſander, memoriæ tradidit, ſua ætate mororum annos 20. fructum non edidiſſe, & popularem morbum podagram graſſatam ita fuiſſe, vt non ſolum viros, ſed etiam pueros, virgines, eunuchos, mulieres is morbus corripuerit, quin & eam ægritudinem adeò vehementer ſæuiſſe in greges, vt ouium partes duas morbus ille afflixerit.* Vnde putant nonnulli, id accidiſſe ob mororum totis 20. annis defectum, & mori fructui vim podagram arcendi tribuunt. Ac verum quidem eſt, mora ventrem laxare, & ventriculo calido ac æſtuanti prodeſſe: verùm quòd peculiari vi podagricis proſint, nec ratio nec experiẽtia perſuadet. Neque id eo probari poteſt, quòd cùm 20. annis mora deeſſent, populariter podagra graſſata fuit. Probabilius enim eſt, ob inſignem aliquam aëris ἀνωμαλίαν, quæ totis 20. annis viguit, vt ſingulis annis moris noceret, vitioſos humores arthritidi generandæ aptos cumulatos fuiſſe. Et patet hoc vel ex eo, quòd non ſolùm homines, ſed & oues, quæ tamen mori fructibus non veſcuntur, à morbo hoc non fuerint immunes.

QVÆSTIO VI.

Quænam ſit Arthritidis cauſſa?

CAuſſam equidem Arthritidis proximam eſſe diximus continui partium circa articulum ſolutionem, ab humore, qui in eas influxit, prouenientem dum partes illas vel diſtendit, vel pungit & lancinat, vel vtrumque præſtat. Ea de re tamen Medici non parum diſſentiunt, & de cauſſa proxima arthritidem excitante alij aliter ſtatuunt; quem Medicorum diſſenſum non poſtremam cauſſam eſſe puto, quòd parum feliciter arthritis ſæpe curatur. Vbi enim de cauſſa morbi non ſatis conſtat, curatio rectè inſtitui non poteſt.

Et primò quidem nonnulli etiam intemperiem nudam inter cauſſas arthritidis numerant, ídque etiam Coſtæus, *in Auicennæ lib. 3. fen. 22. tract. 2. cap. 5.* affirmat, ea de cauſſa, quòd interdum abſque tumore omni, qui intemperiei cùm materia coniungi ſolet, dolor ſentiatur. Verum intemperies ſola, quæcunque etiam proxima affectûs huius cauſſa non eſt, cùm intemperies, quæ tam diuturnum dolorem interdum excitat, ſola

non ſubſiſtere, neque etiã tam acerbi doloris cauſſa eſſe poſſit. Deinde ipſe tumor, ſæpe ſatis manifeſtus, præter intemperiem affluxum humorum adeſſe ſatis indicat. Et quamuis in principio nullus ſæpe tumor extrà appareat, id tamen non ſatis euincit, nullum intus eſſe humorem. Sicut in pleuritide, dentium, aliarúmque partium doloribus multis humor intus latens ſolo dolore, nullo verò tumore ſeſe prodit. Præterea purgantia & ſudorifera medicamenta ad morbum hunc curandum & præcauendum non parum momenti habent quæ ad puram intemperiem non eſſent neceſſaria.

Et quamuis Paræus hiſtoriam ſui morbi referat, quâ probare vult, nudam intemperiem arthritidem inducere poſſe: tamen ea non ſatis probat, omnem affluxum humorem abfuiſſe, cùm externi aëris qualitates humorum affluxum concitare poſſint.

Petrus Salius Diuerſus equidem, *de affect. partic. c.* 19. Iſchiadis aut arthritidis à ſiccitate mentionem facit, cuius cauſſam nec Galenus, nec alius poſt eum nouerit, ſed ſolùm Hippocrates, *lib. de aff. intern.* Per ſiccitatem autem non intelligendam eſſe ſcribit intemperiem ſiccam partium articulum ipſum conſtituentium, videlicet oſſium, ligamentorum, & tendinum, ſed conſumtionem eius glutinoſæ humiditatis, quâ naturaliter nutritur, & ad faciliorem motum ſubiungitur articulus ipſe, ne ad motum ineptus reddatur. Hanc enim humiditatem ſi contigerit quacunque de cauſſa exſiccari, tum articuli motus impeditur, difficultáſque motûs ac dolor vnà ſuccedit. Huiuſmodi affectum, ſi in coxæ articulo fiat, ab Hippocrate iſchiadicum dolorem appellari ſcribit, ſe verò in quocunque alio articulo etiam gigni poſſe, animaduertiſſe.

Verum non ignorauit hunc affectum Galenus, ſed arthritidem veram eſſe negat, ac ſaltem quoddam motûs impedimentum eſſe docet, dum 3. *aph.* 16. expreſsè ſcribit, ſi immodicè factæ ſiccitates conſumant articulorum humiditatem, difficilem ſanè quendam motum ob ſiccitatem fieri fortè verò & dolorem nonnunquam; Eam verò pactionem quam arthritidem vocant, haudquaquam fieri, niſi quiſpiam omnem articulorum dolorem arthritidem nominare velit. Deinde, quod pace tantorum virorum dixero, ſit ſanè vt talis dolor, & motûs impedimentum à ſiccitate fiat: tamen de eo dubito, an ab humiditatis eius ſolùm, quâ oſſium capita iunguntur, abſumptione hic dolor fiat. Toto enim ſpatio, quo coniunguntur, oſſa nullo perioſtio inueſtiuntur, & propterea ſenſu deſtituuntur, ac proinde eo loci dolor excitari non poteſt. Vero magis conſentaneum videtur, ſi motus quoddam impedimentum, vel dolor ob ſiccitatem in articulis excitetur, id fieri ob tendinum, muſculorum extremitatum, & ligamentorum exſiccationem, ob quam ad motum inepta fiunt membra, & ſi moueri debent, violenter extendi neceſſe eſt, quæ violenta extenſio dolorem parit.

An flatus? Cùm ergo à nuda intemperie non fiat arthritis, porrò diſpiciendum, à qua materia excitetur. Nonnulli quidem, vt Guainerius & Matthæus de Gradibus ventoſitatis, ſeu flatûs mentionem faciunt. Verùm flatus dolorem tantum & ſæpe tam diuturnum in hiſce partibus excitare non poteſt, niſi quis per flatum, ſpiritum intelligere velit, de quo poſtea dicetur. Et licèt dolor ſit ſæpe mobilis & vagus: tamen id euenit non à flatu, ſed ab humore, qui ad motum etiam aptiſſimus eſt.

Nakir qualis affectus ſit? Ad Arthritidem etiam nonnulli referunt eum affectum, qui Arabibus *Nakir* dicitur. quem Albucaſis, *lib.* 2. *cap.* 9. ita deſcribit: *Ægritudo hac in terra noſtra appellatur Nakir, & eſt dolor, qui accidit in quibuſdam membris, deinde permutatur de membro ad membrum, vt huius morbi exemplum vidi ego tale. Vocatus ſum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium ſuum, & vidi inflationem paruam in vena brachij, & poſt horam vnam vidi illam inflationem procedere cum facili, ſicut ſerpit vermis, aſcendendo ad humerum celeriùs, quàm credi poteſt, & mouebatur, ſicut argentum viuum, cùm currit de loco ad locum. Seceſſit ergo dolor ex loco, qui primò doluerat, & fixus eſt in humero. Deinde, vt narrauit mihi, reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego facilè deprehendere potui. Miratus ego ſum velocitatem decurſionis eius de membro ad membrum, & ego quidem antea nunquam videram hanc ægritudinem, qua eſſet qualis in hac muliere. Multos quidem vidi, qui ſenſerunt dolorem permutari de membro ad membrum, ſed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam hic cauſſam conſiderare poſſum, quàm quòd mulier fuit Sole & laboribus exhauſta, quales ſunt, qua ex villis, ſicci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet ſenſui illa ventoſitas permutata, & eſt neceſſe vt non appareat ſecundum hunc modum in illis, qui ſunt delitioſi & corporibus humidis, occultarum venarum. Cùm ergo volueris curationem eius, & ſentit patiens illum dolorem, tunc ſi eſt, apparet oculis, vt ſuprà diximus: tunc ſtringe ſuper ipſum, & ſub ipſo velociter, & ſeca ſuper ipſum, donec egrediatur ventoſitas coarctata, & cauteriza locum. Si autem non videris locum affectum & dolorem; tunc cura ipſum cum excuſſione corporis, & quopiam remedio, quod expellit ventoſitates & extenuat eas. Commoda autem ſunt pilula fœtida, de ſagapeno, & ſimiles.* Hæc Albucaſis.

Verùm morbus hic Arthritidis non eſt. Neque enim eſt ſaltem circa articulos, ſed oritur à flatu ſeu ſpiritu furioſo è vaſis effuſo, & per ambitum corporis diſcurrente. Sunt quidam, qui motum hunc flatuum & ſpirituum in ipſis venis factum putant. Et verum quidem eſt, in vaſis & viſceribus ſæpe flatus tales magno cum impetu diſcurrere, ſicut Anton. Beniuenius, *de abd. morb. & ſanat. cauſſ. c.* 81. refert, Ludouicum Nicolinum adeò à vento, viſcera & ſtomachum impetente affectum fuiſſe, vt non ſolùm viſcera & pectus; ſed ſcapulæ etiam incredibili extenderentur dolore, & ſpiritûs magna ac miſerabilis fieret anguſtia vnde etiam tertio die vita emigraret. Verùm in hiſtoria illa Albucaſis flatuoſum illum ſpiritum è vaſis in ipſum ambitum corporis effuſum fuiſſe, credibile eſt. Cùm enim motus ille cum dolore magno coniunctus fuerit, in vaſis ſpiritus ille ſolùm contineri non potuit, vtpote quæ ſenſu deſtituantur.

Nonnulli, & non malè, hunc affectum, ſi non eundem, cognatum tamen eſſe putant illi, quem VVierus, *in libell. Germanico, de morb. incognitis*, peculiari tractatu deſcripſit, & à VVeſtphalis *die Fahren oder lauffende Fahren*, à Dithmarſis, *die Katten* in agro Brunſuicenſi *die guten Kinder*, in Gottingenſi *die guten Holden* nominari ſcribit, de quo etiam Epiſtolam ad Petrum Foreſtum ſcripſit Henricus à Bra, Campenſis Medicus, quæ *libro vigeſimo obſ. Foreſti* annexa eſt. Noſtri homines plerúmque ad incantationem referunt, & neſcio quid mali à ſuccubis dolores illos parere putant; cùm tamen dolores tales vagi etiam cauſſas naturales habere poſſint, & à flatu quodam acri, ſeu ſero acri ex humore ferè ſcorbutico genito, per partes membranoſas & muſculos vagante, ortum habeant. Vnde etiam patet, ad dracunculos veterum, cùm hic vermis nullus ſubſit, commodè referri non poſſe. VVeſtphali ad curationem vtuntur præcipuè, vt peculiari medicamento, lumbricis terreſtribus, de quo vide VVierum, *loco alleg.*

Verum plura de hoc affectu non addimus; cùm ad arthritidem, de qua iam agimus, propriè non pertineat. Hoc ſaltem non prætereundum cenſemus in hiſtoriis arthriticorum, quos Foreſtus *lib.* 29. affert, etiam *obſ.* 14 mentionem facere cuiuſdam Hugonis Cornelij, Zythepſæ Delphenſis, annor. 28. qui cùm ab agricultura laſſus, ac ſomno oppreſſus in terram decubuiſſet, atque aliquot horis dormiuiſſet; euigilãs in manu ſiniſtra circa carpum intenſiſſimum dolorem ſenſit, qui totum dein brachium occupauit, vt neque manum, neque digitos mouere potuerit, qui ſubrigidi quaſi videbantur: mox circa pedem eodem dolore fuit affectus, cui acceſſit quoque febris valde intenſa. A quibus tamen omnibus medicamento purgante & alterante ac topicis adhibitis, intra ſeptem dies ſanatus fuit. Vbi & alterius cuiuſdam mentionem facit, qui cùm in horto valde ebrius pernoctâſſet ſupra terram, cùm euigilaſſet, febre correptus fuit, cum ſæuiſſimis doloribus, ac breui extinctus fuit. Verùm mihi non videtur, affectûs iſtos propriè fuiſſe arthriticos, ſed febres acutas è vaporibus è terra exhalantibus, quos vterque in ea dormiens exceperat, contractas, in quibus natura vitioſi humoris partem ad extrema detruſit, à quo dolores non ſolùm in articulis, ſed toto brachio, membranis muſculorum ibi affectis, excitati fuerunt; fuitque humoris huius ea prauitas, vt alteri ægrotum etiam mortem ſtatim attulerit.

Cùm ergo nec nuda intemperies, nec flatus ſolus arthritidis cauſſa eſſe poſſit, Medici quidem plerique in eo conſentiunt, humorem eſſe arthritidis cauſſam, verùm quis humor ille ſit, maximè diſſentiunt: Aliqui omnes quatuor humores, ſanguinem, bilem, pituitam, melancholiam arthritidis cauſſam eſſe poſſe putant, & id eo præcipuè probare conantur, quòd in arthritide varij tumorum colores, dolores diuerſi, accidentia varia appareant, terminus declinationis non ſit vnus, curandique ratio varia pro cauſſarum varietate, inſtituenda eſt. Nimirum, vt Pet. Sal. Diuerſ. *de aff. part.* c. 16. verbis vtar, color aliis eſt rubicundus, aliis flauus, aliis albus. Tumor aliquando eſt notabilis magnitudinis, quandoque vix apparet. Dolor quandoque eſt moleſtus quidem, ſed non multum, quandoque autem eſt acerrimus. Hicque nonnunquam citò ſoluitur, ille longiùs protrahitur. Symptomata autem multoties ſequuntur mala, vt caliditas ingens & feruor in loco affecto. Aliquando autem vel nulla eſt caliditas, vel frigiditas ineſt moleſta; illíque ab aëre calidiore, hi à frigidiore læduntur. Modus curandi nonnunquam admodum variat, quoniam in his calida iuuant, in illis frigida; illíque à frigidis, iſti à calidis exacerbantur. Præterea quidam ex ſanguinis, quidam ex pituitæ, alij ex bilis, nonnulli ex atræ bilis euacuatione ſedantur. Quæ omnia indicare videntur, arthritidis cauſſam modò eſſe calidam, modo frigidam, modò diuerſam eſſe materiam. *An humor & qualiſnam? An omnes quatuor?*

Verùm hæ rationes id quod debent, non ſatis probant. Etenim etſi pro vario humorũ apparatu varij humores ad partem affectam confluere poſſint: tamen ij prima arthritidis cauſſa non ſunt, ſed cum ſero ſaltem ad partem affectã rapiuntur, vel à dolore attrahuntur. Et non illum humorem, qui tumorem parit, præcipuam arthritidis cauſſam eſſe, vel ex eo patet, quòd in principio, antequàm pars intumeſcit, maximus dolor eſt, parte verò intumeſcente dolor remittit. Neque etiam rationi conſentanea eſt hæc opinio. Etenim multi plethorã & cacochymiã laborant: neque tamen vnquàm arthritide corripiuntur. Et in ſpecie ſanguinem quod attinet, ille ſuã abundantiã nullo modo arthritidem generat. *An ſanguis?* Eſt enim ſanguis naturæ theſaurus: ideóque etſi redundat, non facilè natura eum ad partẽ aliquam depellit, præcipuè partes exangues, quales in arthritide afficiuntur. Neque etiam ſi eò protruderetur cùm ſit mitis & benignus, tantos & tam acerbos dolores pareret, qui tamen in principio ſtatim adſunt, antequam pars intumeſcere & rubeſcere incipit. Et ſi eſſet ex ſanguine arthritis, cur non tumor ſuppuraretur; cùm

cùm nullus humor faciliùs in pus mutetur, quàm ſanguis?

An melancholia. De Melancholia res plana etiam eſt, cùmque pauci arthritidis cauſſam eſſe ponunt. Cùm enim ſit humor craſſus, non facilè in anguſtiſſimas iſtas vias ſeſe inſinuare poteſt.

Bilem verò, nec ſine cauſſa, nonnulli vrgent, & ab ea, non ſolùm à pituita, etiam arthritidem prouenire dicunt, idque probare volunt ex ſignis, quæ in arthritide adſunt. Eſt enim plerumque dolor acerrimus, & ſimilis pungitiuo, victus ad ſiccum & calidum vergens præceſſit. Exercitia fuerunt valida. Habitus corporis eſt gracilis. Verum enim verò hoc equidem negari non poteſt, iſta interdum ægris ita accidere, & dolorem ſæpe eſſe tam acrem, vt ad pituitam & crudum humorem nullo modo referri poſſit, ſed calidum potius humorem arguat. Sed de hoc iam quæſtio eſt, an omnis humor p. n. calidus bilis ſit, quod negandum cenſemus, ſtatuimúſque cum Carolo Piſone, dari cacochymiam ſeroſam (etſi eam ille non rectè explicet) ac ſeroſum etiam humorem poſſe eſſe calidiſſimum, & ſub eo etiam comprehendi ichores illos acres, quos Hippocrates & Galenus, vt *infrà* dicemus, ita nominant, ſeu ſi cum Chymicis loqui libeat, ſalem illum tartareum, aut ſpiritus ſalium tartareorum. Neque etiam omnes, qui arthritide laborant, ſunt habitu corporis gracili, & temperaturâ bilioſâ.

An pituita, ſec. Fernelium? Fernelius, *lib. 6. de part. morb. & ſympt. cap.* 19. humores reliquos omnes reiicit, & non ſanguinem, non bilem, non melancholiam, ſed tantùm humorem frigidum pituitoſum, aut ſeroſum arthritidis cauſſam eſſe, omnémque arthritidem frigidam, & à frigido humore prouenire ſtatuit. Atque in eo quidem rectè ſenſit, quòd vnius morbi vnicam ſaltem cauſſam eſſe ſtatuit: ſed in eo valde errat, quòd eum humorem frigidum eſſe docet; cùm omnia ferè ſymptomata, quæ arthriticis accidunt, contrarium doceant, dolor ſcilicet acutiſſimus, ardor, motus ſubitus, & alia. Licèt enim cùm humor hic moueri incipit, frigus aliquod oboriatur, quo totum corpus perhorreſcit; tamen id frigidæ materiæ indicium certum non eſt, cum etiam humores calidi, cùm per partes ſentientes mouentur, frigoris & horroris ſenſum inducere poſſint, vt in febribus bilioſis manifeſtum eſt. Errat deinde etiam in eo, quòd pituitam & ſeroſum humorem pro vno habet; vt & in eo, quòd ſeroſum humorem ſimpliciter frigidum eſſe docet. Etſi enim in ſeroſo humore multæ partes aqueæ ſunt, tamen etiam multæ partes acres & ſalſæ inſunt, quibus à ſimplici & pura aqua differt.

Hauſiſſe autem hanc opinionem videtur Fernelius è Galeno 10. *de comp. medic. ſec. loc. cap.* 2. vbi ſcribit, humorem, qui arthritidem excitat, alias quidem ſanguinem eſſe, vt plurimùm verò pituitoſum, aut ex pituitoſo & bilioſo mixtum, aut etiam ex ſanguine cum iſtis permixto. Aut ſiquis exactiùs interpretari velit, non pituitoſum humorem, ſed qui crudus appellatur, vt plurimùm circa articulos prædominari, nonnunquam eſſe craſſum ad ſimilitudinem puris craſſioris. Vbi verò in articulis moram traxerit, non ſolùm craſſiorem, ſed & viſcoſum reddi.

Galenum & Fernelium ſequuntur plurimi alij Medici, & humorem pituitoſum, frigidum, crudum & ſeroſum pro eodem habent, & arthritidis cauſſam eſſe docent. In quo omnes errant; cum nec tantus dolor a tali frigido & crudo humore prouenire poſſit, & arthritis ſubitò inuadat, & ſæpe iterum deliteſcat, & in alium locum moueatur, ad quod præſtandum humor pituitoſus & craſſus, & qui craſſo puri ſit ſimilis, aptus non eſt. Præterea cùm in principio, cùm nullus tumor apparet, dolor ſit vehementiſſimus, eum ab humore ſubtili & acri anguſtiſſima etiam loca penetrante, ac membranas pungente, non verò à craſſo & frigido humore fieri, indicio eſt. Neque tophi, qui in arthriticis generantur, cauſſam arthritidis pituitam eſſe ſatis docent; cùm eiuſmodi tophi potiùs ab humore tartareo & terreis mineralibus cognato, quàm crudâ pituita fiant. Thomas Eraſtus equidem, *Diſp. 4. contra Paracelſ.* ſcribit, ſe tantùm ſemel vidiſſe Podagram à pura pituita genitam in quodam nobili ab Helmſtadt, qui abſque omni dolore ægrotabat, ſi in quiete manus & pedes ſeruabat: nullus rubor conſpiciebatur, ſed tumor albus, laxus ſatis, tametſi articuli nodos haberent, & multis retrò annis pedibus inſiſtere non potuiſſet. Verùm affectus iſte eum temporis non fuit Podagra verè dicta, ſed tumor œdematoſus, quo pedes longo & diuturno humorum affluxu laborarunt. Quod verò in principio ſanguis cum pituita, (aut potiùs ſeroſus humor) in pedes defluxerit, eóſque corruperit, ipſe Eraſtus confitetur.

An Colluuies ſeroſa, iuxta Piſonem? Carolus Piſo, *lib. de morb. ab illuuie ſeroſa, in conſiliis duobus de arthritide*, vnicam arthritidis cauſſam eſſe ſtatuit colluuiem ſeroſam. Quæ ſententia, ſi rectè explicetur, omnino vera eſt. In eo autem fallitur, quòd ſerum iſtud puram aquam eſſe putat; cùm ſymptomata, & ea quæ arthriticis accidunt, longè aliud doceant.

An pituita mixta cum bile iuxta Mercurialem. Alij, inter quos Mercurialis, cùm agnoſcant, ab humore pituitoſo & crudo dolores tam vehementes & atroces excitari non poſſe; cùm certum, dolores vehementiſſimos fieri à cauſſa calida: neque etiam pituitoſum & crudum humorem ad motum, qui in arthritide ſubitaneus eſt, eſſe idoneum, neque in partes iſtas membranoſas ſeſe inſinuare poſſe, poſterius ex *allegato* Galeni *loco* aſſumunt, & arthritidem ex pituita cum bile mixta fieri, & pituitæ, vt craſſæ, bilem quaſi vehiculum admiſceri ſtatuunt. Verùm nec hæc opinio, niſi illa pituitæ & bilis miſtura pro ſeroſo humore ſumatur, ſatisfacit. Cùm enim ipſi agnoſcant, dolorem atrocem requirere cauſſam calidam, is à bile pituitæ permiſta fieri non poteſt; cùm acrimoniam bilis pituita obtundat, & temperet potiùs quàm augeat.

An cruditas, ſecundùm Mercatum. Ludouicus Mercatus cum agnoſceret, humores vitioſos, etſi abundent in corpore, non ſtatim arthritidem, ſed alios etiam morbos generare, ipſe etiam ad cruditatem confugit, & vt humores vitioſi arthritidem generent, crudos eſſe debere, ſtatuit. Verùm cùm iterum agnoſceret, cruditatem ad arthritidem generandam ſimpliciter non ſufficere, varia de cruditate comminiſcitur, ſtatuitque, eam ſolùm cruditatem arthritidi generandæ aptam eſſe, quæ a caloris raritate & tenuitate fiat, (vbi an propriè loquatur, cuiuſvis iudicio relinquo) eámque tribus modis fieri. Primò, cùm pars pinguior ab eo ſeparatur atque educitur. Secundò, ob diſſolutionem eius a calore externo. Tertiò, quòd ei admiſceatur aliquid incoctum, ſed calidum. Tandem tamen concludit, cruditatem humorum non eſſe qualemcunque, vt reliquas, quæ febres, defluxiones, & cæteros morbos procreant, ſed aliquid ſortiri peculiare, ob quod magis in hunc affectũ, quàm alios commigrat: idque fieri ſtatuit, cùm humores fiunt tenuiores cum fuſione & mordacitate, quibus facilè ab aliis partibus reiiciantur, donec ad articulos deueniant. In quo rectè omnino ſtatuit, humorem illum peculiare quid habere, quo arthritidem, non alios morbos generat. Hanc autem humoris, quam ille appellat, cruditatem aut conditionem potiùs (neque enim omnis humor, qui præter naturam eſt, rectè crudus dicitur) ſi diligenter perpendamus, competit certè humori ſeroſo, ſalſo & tartareo ſuprà à nobis deſcripto, vtpote qui tenuis, eſt, mordax, fuſus, ſeu, vt Chymici dicunt, à ſale tartareo reſolutus. Vt ita rem agnouiſſe, verbis exprimere non potuiſſe videatur Mercatus.

An humor malignus & occultæ qualitatis particeps, ſecundum Paræum? Ambroſius Paræus, *lib.* 17. *cap.* 2. cùm & ipſe animaduerteret, humorem, qui arthritidem generat, omnino eſſe alterius naturæ, quàm eos, qui phlegmones, œdematis, eryſipelatis aut ſcirrhi autores ſunt, ſtatuit, eum non deterioris ac melioris naturæ eſſe, quàm qui peſtem, luem Veneream, aut epilepſiam facit, idque probare conatur, 1. Eò quod hic humor nunquam ad ſuppurationem venit, reliquorum humorum more. 2. Quòd dolores longè acerbiores efficit, quàm alij humores, ita vt ægri partem ſibi quaſi vri ſæpe dicant. 3. Quòd in nodos mutatur, quod aliis humoribus non accidit. 4. Quòd nullis remediis ferè cedit, ſed iis irritatur & efferatur potiùs, vt ægri ſibi longè melius eſſe dicant non appoſitis remediis, quàm appoſitis. 5. Quòd Galenus ipſe, *de theriac. ad Piſon. c.* 15. theriacam arthriticis omnibus ex vſu eſſe dicat, vtpote, vt putat Paræus, quæ malignitatem humoris obtundat. In quo quidem rectè ſentit Paræus, non vulgares humores, bilem, pituitam melancholiam arthritidem efficere, ſed peculiare quid humorem arthritidis cauſſam obtinere, id quod rationes ab ipſo allegatæ ſatis probant. Vt verò ad malignitatem peculiarem, & occultam qualitatem hic confugiamus, opus non eſt, neque id rationes allegatæ probant. Nihil enim hîc maligni apparet, ſed doloris vehementia ab acrimonia humoris prouenit, qualis etiam interdum in dentium, aurium & aliarum partium dolore accidit. Et licèt Galenus theriacam ad arthritidem commendet; tamen id non facit, vt malignitatem humoris expugnet, ſed potiùs vt humores vitioſos abſumat, qualia etiam medicamenta alia, ſuprà *in curatione* ſunt propoſita. Hoc interim non negamus, humorem, qui Arthritidis cauſſa eſt, etiam peculiarem malignitatem interdum obtinere poſſe; id quod in Scorbuto & Plica Polonica accidit. Attamen non quatenus malignus eſt, arthritidem producit, ſed quatenus eam diſpoſitionem habet, quam etiam humores Arthritidem excitantes obtinent, qui omnis malignitatis ſunt expertes.

An ſynouiæ ebullitio, & ſpiritus ſalſus, ſecund. Chymicos? Vt tandem etiam Chymicos conſulamus, equidem omnino ab iis aliquid lucis in hac doctrina ſperamus. Verùm eam vix à Paracelſo & eius aſſeclis aſſequemur, qui etiam rem planam plerumque obſcurant. Paracelſus enim, vt ſolet, variè hac de re loquitur: Nam *in tractat. de Podagra, pag.* 540. Podagram dicit eſſe morbum, cuius ſedes ſit ſynouia, quæ vbi exaltatur, podagra excitetur. Morbum eſſe liquorem mineralem, ſeu ſuccum acetoſum, quales ſunt, alumen, vitriolum, acetum, berberis, acacia; cum etiam hæc talia ſynouiæ ſint aduerſa, ſi in homine generentur & ſynouiæ permiſceantur, ſynouiam ebullire: & poſtea mira de cœli influxu ſubiungit, quæ vt hic referam, digna vix puto, ſicut & ea quæ *lib. 2. de Podagr.* habet. *In Paramiro* ad Mercurium præcipitatum refert hunc morbum. *In lib. de morb. tartar. cap.* 19. ad tartarum. Petrus Seuerinus, *Idea medic. cap.* 12. docet, excitatas radices podagricorum affectuum ſi in ſanguine ſedem habeant, efferueſcere, & ſpirituales ac vaporoſas tincturas ad loca domeſtica mittere, ibique fructus radicum matrices nactas, prædeſtinationum reuolutiones doloroſa ſymptomatum calamitate abſoluere. Doloris autem differentias, vt planè dicam, quod ille affectatâ verborum pompâ obſcurat, prouenire à diuerſitate ſalium, quorum alij ſunt acriores, alij minus acres. Recipi autem has ſpirituales ac vaporoſas tincturas a ſuis matricibus, id eſt, partibus illis, quæ obnoxiæ ſunt eductionibus fructuum podagricorum reſolutorum, affinitatémque generis cum iis habent, & hoſpitem aduenientem admittunt, id eſt, articulis, vel ſynouiâ manuum ac pedum.

Verùm rem planam verbis obſcurant, & veris falſa miſcent. Nam quæ de ſynouiæ ebullitione & efferueſcentia afferunt, figmentum eſt illa Paracelſi ſynouia, de qua *de conſ. & diſſ. Chymicor. c.* 15. dictum. Quod verò de ſpiritibus ſalſis dicunt, veritati conſentaneum eſt, ſi rectè explicetur, vt mox dicetur. Sicut &

id tolerari poteſt, quòd ex ſalium differentiis, quæ in vegetalibus & mineralibus apparent, dolorum differentias in arthriticis explicare conantur, cùm Dogmatici etiam Medici, & inter eos Experientiſſimus Felix Platerus ſtatuat, humorem arthritidis cauſſam non ſimpliciter aquam eſſe, ſed qualitate alienâ imbutum, & ichoribus humorum & excrementis, quæ eum vehementiorem reddant, permiſtum. Sicut & id potiùs perpendendum, quam reiiciendum putamus quod obſcuris tamen verbis tradit Seuerinus, humores excrementitios alios ad alias partes moueri, & humorem arthritidis cauſſam peculiarem ad articulos [illegible] habere, vt etiam ſuprà dictum.

Autoris ſententia.

Vt ergo hæc tandem concludam, patet ex his, quæ hactenus dicta ſunt, nec ſanguinem ſimpliciter, nec pituitam, nec melancholiam, nec aquam, proximam arthritidis cauſſam eſſe. Si verò omnia ea, quæ arthriticis accidunt, quæque ab hiſce humoribus deduci non poſſunt, vt ex hactenus dictis manifeſtum eſt, perpendam, aliter ſtatuere non poſſum, quam humorem ſalſum, acrem, ſubtilem, & ſpirituum ſalinorum naturam plerumque referentem, arthritidis cauſſam eſſe. Appellet eum iam quis bilem, pituitam Bili permiſtam, ſalem tartarum, vel prout libet, per me licet, modò res rectè explicetur. Ego vocabulum ſeri, ſalis & tartari vſurpabo, vt rem à bile & pituita vulgari differentem peculiari etiam vocabulo explicem. Serum autem non ſolum eſſe humorem aqueum, etiam Antiqui agnouerunt, ſcribitque Galenus. *6. Epid. comm.* 3. t. 38. ſanguinem ἰχωροειδῆ & ſeroſum, non ſolùm vocari ab Hippocrate & Platone aquam & aqueam humiditatem morſu carentem, ſed mordacem & erodentem, quæ ſcilicet ſpirituum ſalinorum naturam refert, & propterea partes ſentientes pungit & mordicat, & acutiſſimos dolores in iis excitat. Eſt nimirum in terra, è qua Plantæ, quibus & homo & alia animalia nutriuntur, aliquid ſalſum, quod mineralibus reſpondet, & non incommodè ſal terræ appellari poteſt, quod tamen vix purum & ſolum reperitur, ſed aliis corporibus miſcetur, vnde varia terrarum genera ortum habent, & proinde pro terrarum varietate varium eſt, limoſum, argilloſum, &c. tandémque in plantis & animalibus tartarum nominatur, & in hominem transfunditur. Verùm id etſi in plantis & homine, in variis coctionibus ſubtile & volatile fiat, niſi antea tale ſit, ſicut id etiam ex ſale vrinæ patet, ac tandem etiam ipſi ſanguini miſceatur: quia tamen à prima origine ad corpus noſtrum alendum ineptum, & (vt Hippocrates loquitur) [illegible], tandem, niſi mox per aluum in prima coctione excernatur, aut poſtea per ſudores vel vrinam euacuetur, cumulatum, & naturæ moleſtum ad articulos, vt qui quandam cum tali materia cognationem habent, protruditur, vbi ſuâ acrimoniâ acutiſſimos dolores excitat. Neque quem moueat, quòd hanc materiam modò ſpirituoſam, modò tartaream, & ad tophos etiam generandos aptam eſſe dicimus. Nam, vt cum Chymicis loquar, è corporibus poſſunt fieri ſpiritus, & rurſum è ſpiritibus corpora. Materia hæc in ſua origine, & dum in terra eſſet, corpus fuit, & quiddam quaſi terreum & minerale: attenuatum verò poſtea fuit, in variis in plantis & homine coctionibus, & ſpirituoſum quaſi factum eſt: Quod Galenici quidam agnouerunt, & inter eos Cardanus, qui *in aph.* 49. ipſi 47. *ſect.* 6. *Hipp.* ſcribit: *Materia* arthritidis ſcilicet cauſſa *eſt quaſi ſpirituum.* Et Lucianus in *Tragopodagra*, [illegible] appellat. Poſtea tamen humor hic tenuis aut ſpiritus, vbi locum idoneum nactus eſt, oſſa ſcilicet, & circa articulos loca, iterum in corpus abit & coagulatur, ſicut ſpiritum vitrioli, & aliorum ſalium ſpiritus iterum coagulari poſſe, & in corpora redire, Chymicis notiſſimum eſt. Siquis tamen ſtatuere velit, in ipſa terra eſſe ſalem volatilem, quem plantæ attrahant, id huic ſententiæ nihil officit, ſed res eòdem redit.

QVÆSTIO VII.

Vbi humor Arthritidis cauſſa generetur, & per quas vias in articulos influat?

QVo in loco humor Arthritidis cauſſa generetur, & per quas vias in articulos influat, Medici valde diſſentiunt: quæ diſſenſio curationem non parum difficilem reddit, & non ſine cauſſa Fernelius, *l. 6. de part. morb. & ſympt. c.* 18 ſcribit, ex rei huius ignoratione hactenus dolorem articulorum pro incurabili derelictum eſſe, nuncupatumque Medicorum opprobrium.

Noſtram hac de re ſententiam ſuprà breuiter propoſuimus: Quia verò non pauci doctiſſimi Medici aliter ſentiunt, (vt in hac humanæ mentis caligine in grauiſſimis controuerſiis fieri ſolet) eorum opiniones [illegible] proponere & perpendere libet.

Et primùm quidem Fernelium quod attinet, [illegible] is, errare eos, qui [illegible] arthritidis cauſſam ex intimis corporis partibus in articulos erumpere putant. *Quomodo enim*, inquit, *à viſceribus, intimiſque ſedibus poſſet humor ſincerus aliquiſpiam per venas ferri, quam qui ſanguini permiſtus nuper erat, illinc per ora venarum in articulos purus excedere: aut ſi etiam cum humore ſanguis effluat, cur in articulis collectus phlegmonen non excitat. Sed neque humor crudus, qui per alios ductus, quam per venas fertur in articulos, arthritidem faciet. Nam crudi humores qui in cachexia è viſceribus in pedes decumbunt, vnde intumeſcunt, podagram non excitant.* Ipſe verò ſtatuit, originem & fontem huius mali caput eſſe, è quo pituitoſus humor, iſque tenuis in articulos [illegible]. Et quidem non in cerebro, vt pote cuius excrementa vel foràs per nares, vel per palatum in aſperam arteriam atque pulmones aut in ventriculum [illegible] ſedes [illegible]buntur, ſed in partibus externis capitis, & extra caluariam poſitis hunc humorem colligi, & per ſumma corporis ſub cute deorſum decurrere docet. Cùm enim venæ multæ ab externis iugularibus deductæ eò excurrant, ſua tenuia atque ſeroſa excrementa ibi deponere, cúmque capitis cutis craſſa, denſaque ſit, & humores per eam facile non expirent temporis progreſſu ibi cumulari, & per ſumma corporis ad articulos defluere exiſtimat.

Fernelij opinionem ſequuntur plurimi alij Medici, quorum alij tantum in capite, inter cranium & cutem capitis, humorem arthritidis cauſſam colligi, & hunc vnicum locum eſſe ſtatuunt, vnde materia ad articulos defluat: alij etſi etiã alias vias addunt, hanc tamen Fernelij coniungunt, & pauci omnino ſunt, qui non etiam ſimul à capitis hoc loco materiam hanc defluere credant.

Verum enim verò quod Fernelius de altera opinione conqueritur, quòd ob eam euenerit, vt arthritis ferè pro incurabili derelicta ſit, Medicorúmque opprobrium nuncupata, ego, ſaluo cuiuſque iudicio, potius de Fernelij opinione verum eſſe exiſtimo, & eum Medicum, qui fontem huius mali ſaltem in capite quærit, vero fonte neglecto, vix vnquam arthritidem curaturum puto. Etſi enim verum ſit, dolores quoſdam vagos & varios ex humore ſeroſo ab ex ſumma capitis parte ſub cute per ſumma corporis delabente hinc inde excitari: arthritis tamen inde non generatur, neque materia illa circa articulos, ſed muſculorum membranis ferè ſubſiſtere ſolet. Humoris verò arthritidem excitantis generationis longè alia ratio eſt. Is enim ob diætæ errores & viſcerum debilitatem, in ſanguificatione generatur, aliquando & ex menſium ac hæmorrhoidum ſuppreſſione ſuppeditatur, & in venis ac arteriis cumulatur: vnde etiã cum moueri & efferueſcere incipit, arthritidi ferè febris coniungitur, imò interdum febres in arthritidem terminantur, atque hinc quoque euenit, vt in arthritide humoris in venis peccantis ſatis manifeſta indicia vrina exhibeat. Hinc ipſe Galenus docet, 3. *aphor.* 20. in tuberculis & articulorum doloribus profundum corporis expurgari, vitioſis humoribus à partibus principalibus ad ambitum corporis protruſis. Neque aliud ſine iis rationibus probari poteſt. Quæ cum ita ſeſe habeant, & humor arthritidis cauſſa in venis & arteriis contineatur, ratio nulla reddi poteſt, qua neceſſitate, vel naturæ, vel morbi, humores illi neceſſariò prius in caput debeant aſcendere, antequàm in pedes ferantur, præſertim cùm patens & recta via ſit, quâ per venas & arterias moueri, & in eos ferri poſſint. Et quòd materia, arthritidis cauſſa, non extra vaſa, ſed per vaſa ad articulos feratur, patet quoque ex eo, quòd venæ in articulis, quos [illegible] eſt arthritis, ſub initium arthritidis turgent & intumeſcunt; & quòd humor arthritidem excitans, ſi repellentia intempeſtiuè applicentur, in venas & arterias recurrit, & vel ad partes nobiles regurgitat, febreſque acutas, cordis anxietates, & alia mala ſymptomata excitat; vel ſubitò in alium articulum transfertur, vnde dolor, qui modò pedem infeſtabat, mox; ſi repellentia incautè apponantur, in manu ſeſe exſerit: quod nonniſi per vaſa moto humore fieri poteſt. Neque enim poſſibile eſt, vt humor, qui in digito pedis erat, ſub cute ad manum ſubitò feratur. Et ſi humor ſub cute per ſpatia defflueret, in partibus per quas tranſiret, dolorem excitaret, vt ſæpe animaduertitur in doloribus illis ab humore ſeroſo extra cranium deſcendente ortis, dolorem primò in capite, hinc in collo, deinde in ſcapulis, ac dorſo excitari, tandemque humorem ac dolorem vſque ad crura deſcendere; quod non accidit in arthritide. Inſuper ſæpe accidit, vt homo ex ira, aut terrore ſubitò in arthritidem coniiciatur, quod certe accidit humoribus in venis & arteriis ſubitò commotis: Si verò ſub cute capitis illi ſenſim cumularentur; id accidere non poſſet. Et ſi ſub cute capitis fons & origo huius mali eſt, cur non curatio præcipuè ad eam ſedem dirigitur, & veſicatoria, cauteria, ac ſetacea ceruici applicantur, cùm vix commodior locus, quàm hic detur, materiam inter cranium & cutem capitis collectam euacuandi? Præterea ſi origio humoris ſemper eſſet in externa capitis parte, etiam ſigna eius ibi cumulati & deſcendentis adeſſe deberent; quæ tamen in plurimis non animaduertuntur, [illegible] capite planè ſaluo arthritis inuadit. Fernelius [illegible] ſigna cumulati humoris recenſet capitis grauitatem, & [illegible], dolorem externum capitis, & qui contactu, præſertimque inuerſis capillis excitetur, tumorem œdematoſum, vt ceram mollem, cui præſertim ad occipitium ſubiectum [illegible] verò humoris ſigna ponit dolorem à ceruice vel per humeros [illegible] cubitum & manus, vel per dorſum in coxendices, genua pedeſque, ſenſim deuolutum, ſenſu interdum frigoris oborto. V[illegible] quidem non poteſt, hæc ſigna adeſſe, vbi humor ſeroſus in capite cumulatur, & per externas corporis partes delabitur, ſed rarò apparent in arthritide, cùm experientia conſtet, eos qui arthritide laborant, capite plerumque optimè valere. Nec qui arthritide corripiuntur, defluxum illum humorum à capite, & dolorem hinc prouenientem percipiunt, vt modò di[illegible]m. Et ſit ſanè, vt in principio arthritidis etiam caput in quibuſdam, quibus id debilius eſt, offendatur, & grauitas in eo vel dolor percipiatur: tamen id non ſatis probat, humorem arthritidis cauſſam in capite generari, cùm eadẽ ſæpe in f[illegible]bus accidant, licet febris cauſſa in capite non generetur, ſed per conſenſum tum caput afficiatur. Dum enim humores in arteriis & venis efferueſcunt, & moueri incipiunt, partim [illegible] impetu hinc inde vagantur, quod [illegible] proprium [illegible], partim à natura hinc inde protruduntur, & præcipue

debiles

debiles partes occupant, donec tandem in vno loco certam ſedem figant. Quapropter non mirum eſt, in quibuſdam, quibus caput debilius, & alias defluxionibus excitandis obnoxium eſt in prima arthritidis inuaſione aliquid humoris ad articulos itturi per venas capillares ſub cutem in capite effundi, atque ibi dolorem & alia ſymptomata excitare. Quod tamen ſententiæ Fernelij nihil patrocinatur; cùm ij ipſi humores non ſub cute capitis quod ille vult geniti & collecti ſint, ſed ſubitò per venas & arterias, quæ à iugularibus externis ad caput mittuntur, eò effundantur. Et ſit ſane, vt reuera in collo dolores arthritici propriè dicti excitentur: tamen id non fit à materia ſub cute ſenſim collecta & eò defluente, ſed quia per venas capillares, quibus articuli illi nutriuntur, eò humores effunduntur. Vt enim per venæ cauæ & arteriæ truncum deſcendentem ad pedes iſti humores feruntur: ita per aſcendentem ad caput & vicinas partes iidem mitti poſſunt. Et quòd ſymptomatum in ægris quædam diuerſitas appatet, ex eo accidit, quod humor nunc per truncum venæ cauæ & arteriæ aſcendentem, nunc per deſcendentem præcipuè, nunc per vtrumque fluit & mouetur. Cùm enim per aſcendentem mouetur, antequam ad manus per axillares ramos perueniat; facile aliquid, per iugulares cùm internas cùm externas in caput aſcendentes, etiam in cerebrum & ſub cutem protrudi poteſt, vnde nonnullos vigiliæ, alios ſomnolentia, alios alia ſymptomata infeſtant. Quod verò ille humor, qui digitos pedis infeſtat, ſub cute capitis collectus, aut eò è venis & arteriis effuſus fuerit, & hinc ad pedem defluxerit, nullâ firmâ ratione probari poteſt. Quæ enim recta via eſt, per quam è capite ſub cute ad digitos pedis ſubitò & rectà fluere poſſit? Nam cùm materia à capite ſub cute deſtillat, hinc inde diſpergitur, & hinc inde dolores excitat, non verò rectà ad extremos pedes tendit: neque etiam ſi per hanc viam flueret, ſubitò in manum quod ſæpe accidit, via mutatâ, aſcendere poſſet.

Et in ſpecie ſomnolentiam quod attinet, & ſi quæ ſunt id generis alia ſymptomata, quæ in ipſo cerebro fiunt, ea neque in omni arthritide apparent, neque ſi apparent, Fernelij opinionem confirmant, ſed potiùs conuellunt, & materiam non extra cranium generari & moueri, ſed ex ipſis venis effundi docent. Fit enim ſomnolẽtia à materia intra cerebrum cumulata, non extra caluariam collecta, quæ ſi in arthritide adſit, aliquid materiæ etiam per venas & arterias in ipſum cerebrum effundi docet.

Tandem conſtat experientia, morbos alios, & præſertim acutos, quorum materia in venis & circum viſcera hæret, tranſmutari in arthritidem, & tum vrinas craſſas imminentis arthritidis ſignum eſſe, teſtatúrque Auerroes, *7. collig. cap. 3.* ſeipſum factum eſſe arthriticum ex morbo acuto, cùm natura per criſin humores ad articulos, & præſertim ad pedes expuliſſet; quod non fieret, ſi arthritis à materia à capite defluente generaretur. De qua re plura quoque poſtea in examine opinionis Plateri dicentur.

Neque ea, quæ contra alteram ſententiam, quam ſuprà propoſuimus, & veritati conſentaneam exiſtimamus, profert Fernelius, magni momenti ſunt. Nam cùm quærit, quomodo humor ſincerus per ora venarum ad articulos fluere queat, id in dubium vocat, quod quotidie in ægris fieri videmus. Natura enim ſanguinem, vt vitæ theſaurum, retinet, & ne à vitioſis humoribus inquinetur & corrumpatur, eos variis modis è venis & arteriis expellit. Certè in alui fluxibus & purgationibus ſolos humores vitioſos è vena caua ad meſaraicas, & hinc ad inteſtina protrudit: per ſudores criticos humores vitioſos, & quidem ſinceros, ſæpe fœtidos & malè coloratos per orificia venarum in cutem deſinentium expellit. Idem præſtat in eryſipelate, ſcabie, variolis, morbillis, aliíſque morbis plurimis, in quibus natura, vt corpus ſanum conſeruet, vitioſos humores à bono ſanguine ſegregat, eóſque per orificia venarum expellit. Neque tamen ſeroſus ille humor ſemper ſincerus ad articulos defluit, ſed ſæpe ſanguinem, ſæpe alios humores ſecum rapit. Quod verò Fernelius addit ſi ſanguis vnà efflueret, phlegmonen excitaturum, id reuera ſæpe accidit, quod ipſe Fernelius confiteri neceſſe habet, dum de chiragra ſcribit; *Dolor huic ineſt pulſans, cum tumore, rubore, calore, atque turgentibus plerumque venis.* Et de Podagra: *Tumor, vt in chiragra, adeſt, tùm partis, tùm venarum ambientium rubor, calor, dolórque pulſans*; quæ omnia inflammationis ſigna ſunt. Vnde etiam Hippocrates, *6 aph. 49.* hoc nomen arthritidi tribuit, dum *ποδαγρικὰ ἀποφλεγμήναντα* appellat. Non tamen omnis inflammatio neceſſariò ſuppuratur, & quòd humores in arthritide non ſuppurantur, id non locum, vnde defluant, indicat, ſed potiùs ipſius humoris naturam arguit, vtpote qui ad ſuppurationem ineptus eſt, ſeroſus ſcilicet, ſalſus & tartareus, cuius pars tenuior diſcutitur, craſſum verò quod relinquitur, in tophos & nodos abit. Nihil enim ſuppuratur, niſi ſanguis, aut quod ſanguinis naturam participat & admixtum habet.

Neque etiam illud probat humorem à capite deſcendere, quòd cum horrore, ſeu leui frigore morbus hic interdum inuadit. Horror enim & frigus hoc, non humoris à capite ſub cute deſcendentis, ſed humoris potiùs è venis effuſi indicium eſt, ſicut idem in febribus & eryſipelate accidere videmus.

Alij, vt Euſtachius Rudius, etiam à capite materiam hanc defluere putant, verùm non ſolùm extra cranium, inter cutem & pericranium, per ſpatia quæ ſub cute ſunt, ad articulos defluere, ſed & intra caluariam, per externam ſpinalis medullæ ſuperficiem deſcendere, alij etiam per mediam ſpinalis medullæ ſubſtantiam fluere docent. Verùm ſi hæc fierent, potiùs paralyſis aut conuulſio inde excitaretur, & in medio ſpatio, per quod fluerent humores, etiam nerui afficerentur.

Alij vtramque opinionem coniungunt, & humorem partim à capite, partim per venas fluere docent; quæ communiſſima ferè ſententia eſt, quam prolixè explicat Platerus, qui humores arthriticos dolores excitantes, vel intra venas, vel extra venas defluere docet. Intra venas quidem, cùm ſanguineus humor arthritidem, calidam nonnullis dictam, excitat, febrem ſynocham coniunctam habentem. Vt enim ſanguine ſubtili in ſuperficiem cutis effuſo eryſipelata, quæ febris ſynocha comitatur, excitantur: ita dum in articulorum ſedes effunditur, articulorum dolor, quem febris eadem comitatur, gignitur, ita quidem, vt qui vtrique morbo obnoxij ſunt, podagra inuadente eryſipelatis opinione ſe conſolentur. Quæ omnia ſunt veriſſima.

Extra venas tamen etiam congeſtos humores ſeroſos & excrementitios arthritidem excitare, eorúmque originem à capite eſſe, ibíque defluxionum ſcaturiginem exiſtere, & ab eo in partes ſubiectas defluere ſtatuit. Congeri autem ibi nonnunquam in illius ſede interiore intra caluariam, præbente ei materiam ſanguine crudo & impuro. Tum enim partem eius ad nutritionem inutilem, & excremẽtitiam ſenſim in cerebro cumulari, quæ cum poſtea delabitur, dolores dictos pariat, quos grauedo capitis, eiuſdémque dolor nonnunquam, aliáque accidentia, coaceruatæ illic materiæ indicia, comitentur. Sanguinem autem excrementitium fieri docet, vel primæ vel ſecundæ vel etiam tertiæ coctionis, quæ fit in cerebro, vitio, ob cerebri ſcilicet intemperiem aliquam aut imbecillitatem. Illuuiem autem hanc & humores vitioſos in capite congeſtos, vel ob copiam nimiam commotos defluere, vel à frigore externo & humiditate aëris exprimi & fundi, vel à calore Solis aut balnei, meatibus reſeratis, & facultate expultrice irritatâ, concitari tradit.

Eundem tamen ſeroſum & excrementitium humorem extrà caluariam quoque, inter ipſam & cutem congeri, & inferiores partes defluere ſtatuit.

Vias autem, per quas defluxus iſte à capite fiat, varias eſſe docet. Humorem intra caluariam collectum in cerebri baſi ex tribus cauitatibus, caluariæ fundo impreſſis, nunc per foramen oſſis cribroſi tranſcolari & è naribus ſtillare, coryzámque excitare ſtatuit; nunc in mediam cauitatem, quæ multis foraminibus palatum ſpectat, ferri, & vel per nares emungi, aut ſcreatu è faucibus exſpui, vel in oculorum ſedem deſcendentem per lacrymas exſtillare: nunc in media hac ſede neruorum ductum, quorum aliqui per hæc foramina peruadunt, ſequi: nunc in poſteriorem caluariæ cauitatem, quæ humilior & amplior eſt delatam, per magnum occipitij foramen ſpinalis medullæ deſcendere in habitus corporis locum aliquem, & vel in carnoſis partibus alicubi, vel circa articulorum regionem ſubſiſtere, & defluxionum dictos dolores aut articulorum parere.

Extra verò caluariam collectum humorem, ſub cute deorſum defluentem, prout ſe vel articulorum, vel carnoſis ſedibus inſinuat, varia dolorum genera proferre ſtatuit. Quæ omnia pluribus explicat.

Verùm enim verò, vt iſta, quæ de motu humorum extra venas profert, in quo cum Euſtachio Rudio conſentit, libenter admittimus: ita, vt arthritidem inde generari credamus, adduci nõ poſſumus. Primò enim materia, quæ in cerebro generatur, & coryzam aut ſputum copioſum excitat, & per nares ac fauces reijcitur, longè alterius naturæ eſt, quàm quæ arthritidem parit; ac fieri non poſſet, quin ſi materia tam acris & ignea quaſi in cerebro generaretur, grauiſſima induceret ſymptomata. Præterea ſiue ſecundũ neruorum, ſiue ſecundum ſpinalis medullæ ductum humor hic deſcenderet, fieri non poſſet, quin priùs vel cõvulſionem, vel paralyſin, vel dolorem aliquem in tranſitu pareret, antequam in extremos pedum digitos perueniret, ibíque dolorem excitaret, cùm tamen ſæpe contrarium, & præcipuè in huius morbi initio, fieri, & in pedibus ſubitò dolorem excitari videmus, nullo alibi dolore, vel ſymptomate apparente. Deinde ex materia ſub cute capitis cumulata Defluxionum dolores, quos ita rectè appellat Platerus, & ab arthriticis doloribus diſtinguit, (etſi in eo errat, quòd hos Defluxionum dolores ſolùm in carnoſis muſculorum locis fieri ſtatuit; cùm æquè circa articulos ſiant in carnoſis locis & membranis muſculorum excitari poſſe, equidem libenter concedo: arthritidem verò propriè dictam per certa interualla recurrentem, certúmque durationis tempus habentem inde generari, mihi perſuadere non poſſum. Etenim ſi inter carnem & cutem delaberetur humor prius propinquas capiti partes & articulos occuparet: cùm, vt Galenus, *2. de diff. febr. c. 11.* expreſsè docet, quæ à capite fiunt fluxiones, capiti vicinas partes, aures, oculos, dentes, gingiuas, & vicinas glãdulas, aut pectus & pulmones, ac dorſi muſculos occupare ſoleant, vnde tales à defluxione dolores mox in primo à capite humoris deſcenſu, in collo, in ceruice, ac ſcapulis percipiuntur in digitos verò pedum, quos Arthritis maximè infeſtare ſolet, vix vnquam deſcendunt, humore illo ſeroſo tenui in via euaneſcente: quod in arthritide non accidit, in qua ſubitò in extremis plerumque pedum digitis dolores primùm & ſubitò excitari ſolent. Nam quòd Soleuander, *conſil. 24 ſect. 4.* cuidam nobili Viro ſub finẽ hyemis arthritide laboráti ideò humores à capite motos, fuiſſe ſcribit, quòd non ſubitò ſint aucti, ſed paulatim creuerint, & de articulo in articulũ, de pede in pedem, de hoc in genu tranſierint; occupárint inde manus, ac in cubiti iuncturas

ſeſe inſinuarint, id mihi parum probabile videtur. Etenim ſi humor à capite defluxiſſet, primò cubitos, hinc manus, primò genua, hinc pedes infeſtare debuiſſet, cùm tamen contrarium factū ſit. Vero magis conſentaneum eſt, id ab humoris natura & copia factum fuiſſe. Cùm enim craſſior fuerit, tempore hyberno tardiùs motus eſt: cùm verò magna eius copia cumulata fuerit, primò natura ad extremas partes eum depulit, quem cùm totum capere non poſſent, etiam ad propiores poſtea detruſit. Neque etiam vllam viam video, per quam rectà humor hic extra caluariam cumulatus in pedes feratur, & non hinc inde, vt dolores illi ex defluxionibus vagetur. Et ſit ſanè, interdum cerebrum etiam quædam ſypromata pati, & dolorem primò in nucha incipere, deinde humerum, hinc cubitum, & tandem manum occupare: tamen nondum id, quod debet, probatur, nimirum extra caluariam, inter cutem & carnem, hunc humorem deſcendere. Primò enim, quomodo podagra in pedibus fiat, hoc modo non monſtratur. Deinde etſi intra venas & arterias humor fluat, poſſunt eadem ſymptomata in cerebro (quæ nulla fieri poſſent, ſi humor extra cranium ſub cute moueatur) & dolor in nucha, humero & cubito produci. Dum enim humorem illum vitioſum per truncum venæ cauæ & arteriæ aſcendentem natura conetur expellere, facilè aliquid per venas & arterias jugulares in cerebrum influere, ibíque aliqua ſymptomata excitare poteſt, & antequam ad manus perueniat, facilè accidere poteſt, vt per ramos in nucham, & humerum ſparſos, aliquid in eas partes extrudat. Et cùm omnes in toto corpore articuli, & partes circa illos, ſuū nutrimentum è venis & arteriis capiant, nullus eſt articulus in toto corpore, in quem non etiam humor arthritidis cauſa per eadem vaſa influere poſſit, vt cæcas atque occultas, & ex remotiſſimis partibus vias quærere opus non ſit. Et vt tandem hoc etiam largiar, poſſe fieri, vt ſeroſi eiuſmodi humores in venis abundātes, etiam in caput protrudantur, & ſub cutem effundantur, atque ingruente paroxyſmo Arthritico, & naturâ ad expulſionem ſeſe accingente, etiā moueantur, & per ceruicem ad dorſum deſcendant tamen non illi humores ſunt, qui arthritidem pariunt, ſed ſub cute deſcendentes, ac membranas in ambitu corporis vellicantes, dolores vagos excitant, imò interdum etiam pleuritidem ſpuriam pariunt, ſed frictionibus, diſcutientibus, & ſudoribus facilè tolluntur, perſeuerante nihilominus arthritide.

Franciſcus India, Medicus Veronenſis, *de Gutta lib. 1. c. 4.* rem hanc valde intricatam reddit, dum ſcribit, membra quæ has ſuperfluitates emittunt, varia & plura eſſe, caput præcipuè, ventriculum, inteſtina, iecur, & renes: & quidem à capite potiſſimùm & à cerebro iſtas fluxiones fieri; quoniā licet ab inteſtinis, & à ventriculo & aliis membris iſti humores originem trahunt, antequā ad partes iunctutarum fluant, prius in caput aſcendere, & poſteà ab illo ad ſubjectas partes tranſmitti. A toto autem corpore non negat quidem humores iſtos prouenire. Si enim, inquit, corpus omnino à ſuperfluitatib. immune ac liberum eſſet, humor minimè influeret. Immediatè tamen à toto corpore materiā ad articulos fluere negat, cùm fieri non poſſit vt humor qui in ventriculo, vel inteſtinis, vel in iecore, aut liene reperitur, confeſtim ab his partibus ad articulos fluat, niſi ab irritamēto naturæ per vias ad articulos ducentes propellatur. Vias autem iſtas ſtatuit eſſe venas, muſculos & neruos. Venas nimirum ad manus & brachia nutrienda deſtinatas humores excremētitios, qui per totum corpus exiſtunt, ad digitorum manuum ligamenta tendines & articulos deferre. Muſculos verò, qui à ſcapulis & ſpinæ apicibus oriuntur, & qui humeris implantantur, eadem excrementa ab inferioribus corporis partibus ſuſcipere, & ad digitorum manuum ligamenta deducere. Quæ verò à capite fluit materia, eam per neruos ab illo deſcendentes ad manuū digitorum articulos protrudere. Poſtea tamen negat, à ſolo capite humorem deferri ad partes corporis inferiores, vtpote ad genua, crura & ad pedum digitorum ligamenta atque articulos, ſed propter conſenſum venarum & nervorum ſpinæ dorſi, & renum cum genibus, cruribus & pedibus, quandóque etiam deferri à ſpina dorſi & à renibus ad genuum ligamenta, & ad pedum digitorum articulos.

Verùm in hac opinione non pauca falſa continentur. Primò enim, cùm à toto corpore materia ad aliquem locum fluere dicitur, non intelliguntur omnes omnino corporis partes, ventriculus, inteſtina hepar, renes & aliæ, ſed venoſū genus in toto corpore. Etſi enim excremētitij humores in vētriculo inteſtinis, liene & hepate generari poſſint: tamen vbi cumulantur, tandem in venam cauam cum perpetuo illo ſanguinis cōmeatu, vt & in arterias diſtribuantur, & hinc ad externas corporis partes protruduntur, vt in ſcabie & aliis affectibus pluribus videre eſt. Humores ergo vitioſi ſi in arthriticis cumulentur non eſt opus, vt per tantas ambages, per muſculos & nervos ad articulos deducātur, cùm via propinqua ſit per venas & arterias, à quibus vt aliæ corporis partes omnes, ita etiam articuli ſuum nutrimentum accipiunt. Præterea per neruos humores in articulos defluere verò planè non eſt conſentaneum. Neque enim nerui facilè tantam humorum copiam admittunt; neque poſſibile eſſet, ſi materia iſta à cerebro reciperetur, & per nervos afflueret, quin grauiſſima mala priùs, antequàm arthritis exoriretur, excitaret. Equidem hæc incommoda effugere conatur India, dum *cap. 6.* ſcribit, materiam quæ fluit, non interiùs neruos replere, ſed extra ſolùm diſtendere. Verùm hoc non eſt per neruos defluere. Neque etiam hoc modo incommoda iſta euitat, dum non monſtrat, quomodo continuo à capite ductu ſecundùm neruorum progreſſum materia hæc fluere poſſit, vt tamen in via neque conuulſionem, neque paralyſin, neque dolorem vllum excitet. Et quorſum iſtis per muſculos ambagibus opus eſt, cùm via rectà, vt ſæpius iam dictum, è venis & arteriis ſit in articulos?

Peculiarem ſententiam habet Adrianus Spigelius, *in l. de arthr.* Qui cùm agnoſceret, omnino per venas & arterias hunc affluxum fieri, nec tamen etiam eam opinionem, quæ humores à capite defluere aſſerit, deſerere vellet, ſimúlque animaduerteret, eum fluxum neque extra cranium, neque intra & à cerebro fieri poſſe ſtatuit tum à capite, tum ab hepate fieri fluxionem, ſed in eo ab aliis diſſentit, quòd eam fluxionem quam à capite fieri putat, rarò ſub cute, vt docet Fernelius, nunquam verò per foramen medullæ, quo ſpiritus continentur, vel per foramen nuchæ ſupra membranam externam ſpinalis medullæ fieri docet, ſed per venas & arterias jugulares non ſolùm externas, ſed etiam internas, per quas ab inferiis partibus hepate præſertim, fertur humor in capitis externas internáſque partes, remeare in venam cauam, & arteriam magnam, vel ejus ramos ſub jugulo conſtitutos, atque ſic articulos deuolui ſtatuit.

Verùm enim verò in eo quidem rectè ſentit Spigelius, quòd per venas & arterias humorum fluxum in arthritide fieri docet, vel eo edoctus, quod obſeruauit, ſi ante vniuerſalem corporis euacuationem externa remedia repellentia vel refrigerantia pedi vel manui applicentur, materiam ad nobiles partes refluxiſſe, febréſque acutas, & alia mala excitâſſe. Sed quod materia è cerebro primùm in venas & arterias regurgitet, non probat, & ſine vlla firma ratione profert: contrà potius ea, quæ arthriticis accidunt, teſtantur, humorem hunc neque in cerebro generari, neque cumulari, ac inde in venas & arterias regurgitare; cùm ſi hoc accideret, humor tam acris, tantóſque dolores efficere potens, grauiſſimos in cerebro affectus excitaret. Quærit ambages hîc Spigelius, cùm multa doceant, in hepate & liene ſanguificationis officinis humores hos gigni, atque inde in venis & arteriis cumulari, & per eas in articulos tandem protrudi, vt eos à cerebro petere opus non ſit.

Nonnulli à toto corpore humores ad articulos effundi ſtatuunt. Verùm ij nihil aliud hîc per totum intelligere poſſunt, quàm venas & arterias per totum diſperſas.

Verùm vt prolixam hanc diſputationem tandem concludamus, & in pauca contrahamus. Hoc primò certum eſt, in viſceribus ventris inferioris materiam arthritidis cauſſam generari, imò ſæpe diu ibi circa lienem & inteſtina ac hepar ſtabulari, donec tandem in venam cauam transferatur. Rectéque ſcribit Mercatus, ſe ex ventris doloribus articulorum dolores ſubortos conſpexiſſe, & Autores non contemnendos idem ſcripſiſſe: quod & ipſe in hypochondriacis & ſcorbuticis factum non ſemel vidi. Vnde etiam diarrhϾ intempeſtiuè ſuppreſſæ in arthritidem mutantur. Et quòd ab inteſtino colo humor arthritidem excitans fluere poſſit, docet Hippocrates & Galenus. *6. epid. com. 4. text. 3.* De viis res plana eſt, vt etiam *de Scorbuto* dictum: Nimirum ex colo per meſentericas arterias humor hic in arteriæ magnæ truncum transferri poteſt, atque hinc ad articulos detrudi.

Secundò & illud certum eſt, concedúntque id Medici quique doctiſſimi, humorem arthritidis cauſſam per venas, & arterias moueri, (alij ſemper ſæpiſſime verò, ij qui è capite etiam humorem defluere ſtatuunt) réſque adeò plana eſt, vt Thomas Eraſtus, qui tamen alteram viam etiam à capite defendit, *diſp. 4. contra Parac. pag.* 261. ſcribat, eum tantùm de hac re dubitare poſſe, qui quid fiat quotidie, non ſatis attendit, aut præiudicatam habet in animo opinionem.

Hæc cùm certa ſint, hoc iam dubium eſt, an hæc via non ſufficiat, & an alia detur, & an à capite etiam ſub cute defluentes humores arthritidem excitent.

Tertiò tamen & hoc certum eſſe puto, ac ſuprà ſatis probatum, quandóque initium fluxionis non eſſe à capite. Cùm enim pars mittens & recipiens ſuis ſymptomatibus ſeſe prodant; in multis verò arthriticis nulla capitis grauitas, nullus color, nec alia ſymptomata congeſti ibi & cumulati humoris indicia appareant: ſtatui non poteſt, à capite humorem defluere. Præterea nec illa arthritis quæ ex colica fit, à capite, ſeu à cerebro ortum habet, vt *ſuprà* monſtratum: ſicut nec illa, quæ ex diarrhœa intempeſtiuè ſuppreſſâ prouenit.

Quartò ergo hoc verè dubium relinquitur, An aliquando à materiâ ſub cute capitis cumulatâ defluente arthritis oriatur? Quod quidem plurimi doctiſſimi Medici, quibus ſuum iudicium relinquo, affirmant: ego tamen, vt credam perſuaderi non poſſum, ob rationes ſuprà propoſitas, quas hîc repetere opus non eſt, in primis cùm omnium ſymptomatum, quæ arthriticis accidunt, rationem optimè reddere poſſim, etſi ſtatuam, humorem arthritidis cauſſam ſolùm intra vaſa moueri, & per ea in articulos fluere; præcipuè ſi illud attendatur, humorem hunc nunc potiſſimùm per truncum venæ cauæ & arteriæ magnæ deſcendentem, nunc etiam per aſcendentem ſimul fluere, atque inde varia ſymptomata circa caput excitari. Quid ergo opus eſt, iis viis neglectis, quas natura ceu canales motui & fluxui humorum deſtinauit, inſuetas & inſolitas quærere? Et vt vnum ſaltim attingam, Eraſtus quidem *loco allegato*, pro certo ſigno defluentis à capite humoris hoc habet, quòd ægri plerúmque manifeſtè ſentiant, humorem ex capite per ceruicem, latera, dorſum, inſtar aquæ defluere, cum horrore ſeu leui frigore. Verùm hoc ſignum mihi parum firmum videtur: Accidit enim iſte horror non ſolùm in arthritide, ſed ſæpe etiam in febribus, eryſipelate, variolis, morbillis, morborúmque

borúmque horum imminentium indicium eſt; cùm ex venæ cauæ & arteriæ trunco in dorſo maximè, per ramos ab iis ortos, & venarum arteriarum extremitates, vapor ex vitioſo humore, vel etiam pars eius tenuior in dorſi partes protruditur. Etſi enim procul dubio idem etiam in aliis partibus accidit: tamen in dorſo primùm horror excitatur ob ſpinalem medullam, & nervos ab ea prodeuntes ſenſu exquiſito præditos, ibi plurimos; per quam medullam etiam rigor nunc aſcendere, nunc deſcendere videtur, de quo Hippocrates 5. *aphor.* 69.

QVÆSTIO VIII.

An in ipſis articulis quid colligatur, quod ad producendum paroxyſmum aliquid faciat?

VT de hac quæſtione cogitarem, non ſolùm Paracelſus eiúſque aſſeclæ, qui ex Synoviæ ebullitione arthritidem deducunt, ſed & admirandæ quædam arthritidis curationes occaſionem dederunt Guilhelm. Fabric. *cent.* 1. *epiſt.* 47. *& ſeq.* refert, quoſdam per torturam ab arthritide liberatos fuiſſe, ut eam nunquam paſſi ſint. Equidem per terrorem, ut gaudium, à paroxyſmo arthritico multos liberatos fuiſſe, paſſim notum eſt. Quomodo verò homo hoc modo ab arthritide perpetuò liberari poſſit, cauſſam reddere non ita facile eſt, niſi ea in loco affecto quæratur. Et ſunt hujus rei hiſtoriæ aliæ etiam. Clariſſ. Dn. D. Doringius mihi retulit, fuiſſe ciuem Gieſſæ, qui doloris impatientiâ ſecuti maximum pedis alterutrius digitum ſibi amputauit, & hinc ab arthritide totus immunis vixit. Andreas Libavius etiam, *ad Schnitzerum epiſt 73 in Ciſta Medica Hornungi*, talem hiſtoriam refert. Patiens erat hoſpes publicus: Medicus quidam Nobilis eques, qui pactus 300. florenis ſanationem promiſit, & recepto Autographo curam egreſſus eſt. Patiens juſſus eſt pedes imponere trunco ligneo. Aderant fortes ſerui Nobilis qui ſedentem tenerent. Ipſe Nobilis ferreo malleolo inſtructus, ſex clavis pedes affixit ligneo trunco, móxque miſerabiliter clamantem ægrotum reliquit, & ſe in equos coniecit. Interim crebrò expiſcatus eſt, num morbus fuiſſet reverſus, cognitóque iam elapſo triennio non rediiſſe, ipſe repetiit hoſpitium, & iocatus cum hoſpite cognovit de ſanato morbo. Itaque Chirographum produxit, & ſe Medicum fuiſſe oſtendit, popoſcítque Soſtron. Conſenſit hoſpes, licèt crudeliter tractatus, & equitem tamdiu pavit cum ſuis, donec trecenti floreni eſſent conſumti.

E quibus hiſtoriis omnibus colligi videtur, mineram aliquam in loco affecto latitare, quæ ſuo tempore ad paroxyſmum excitandum aliquid faciat. Etſi verò eâ de re aliquid certi ſtatuere difficile eſt: meas tamen cogitationes, paradoxi ſaltem loco proferam, ad quas neminem adſtrictum cupio, ſed cuique ſuum judicium relinquo.

Partes corporis quælibet, vt ſibi cõvenienti alimento nutriuntur, ita etiam in neutris & ægris corporibus humores, qui ad eas quandam analogiam habent, alij ad alias partes feruntur, vnde vitioſa nutritio accidit. In ſanis quod aliarum partium nutritioni inutile eſt, in vngues & pilos in homine abſumitur, in brutis quoque in vngulas & cornua. In ægris vitioſi humores etiam ad definitas ſibi partes feruntur, id quod cùm in aliis morbis, tum in Plica Polonica videre eſt, in quâ humor ille vitioſus non ſolùm ad capillos capitis propellitur, quos inuiſcat & cõglutinat, ſed & ad vngues pedum, qui inde duri & nigri fiũt. In fracturis oſſium oſteo colla lapis aſſumtus ad oſſa tendit, & in callum, interdum etiã nimis magnũ, abit, vt exemplis id docet Guilhelm. Fabr. *cent.* 1. *obſ.* 90. 91. Si ergo humores arthritidi generãdæ apti ſanguini ſint cõmixti, credibile eſt eos ad articulos ferri, & cum alimento oſſium in eorum ſubſtantiam ſeſe inſinuare, atque ibi excrementum oſſibus proprium, futuræ arthritidis mineram & rudimentũ, colligi. Non obſcurè hoc docuiſſe videtur Galenus, dũ 5. *aph.* 39. ſingulas corporis partes vt ſuum nutrimentum, ita etiã excrementum habere, & ſuperfluum derelictum ſimilem naturæ partis humorem eſſe docet. Et quidem iſtud excrementum tartareum præcipuè in oſſium epiphyſibus colligi veriſimile eſt, quæ reliquis oſſium partibus poroſiores ſunt; & ideò quoque, ut habet Andreas Laurentius, *l.* 2. *c.* 4. conſtructæ ſunt, vt ſint tanquam ventres oſſium, in quibus coquatur oſſium alimentum, quod ſenſim in eorum cauernas percoletur. Si ergo humor, vel excrementum tale in oſſibus colligatur, affluẽte ſimili humore efferueſcit, quod cùm fit, in vicinas partes diffunditur, & dolorem in iis excitat; atque id maximè fit in epiphyſibus, è quibus ligamenta oriuntur, & quibus partes circa articulos ſenſiles connectuntur. Si verò idem humor vel excrementum diſſipetur, vel alio modo abſumatur, ægrum ab arthritide planè liberari credibile eſt. Vnde etiam non ſine cauſſa medicamenta humores circa articulos abſumentia & exiccantia valde comendantur: Poſſet ad hujus ſententiæ confirmationem & hoc afferri, quòd arthritici ſunt pluuiarum vates, vt loquuntur, & aëris ac tempeſtatis mutationes in pedibus percipiunt, & vt vulgus loquitur, habent Almanach in pedibus. Quod quidem accidere putat Iohannes Anglicus, *in Roſa Anglica*, quia in iuncturas, propter earum vacuitatẽ & dilatationem, intret aër ille liberiùs. Verùm ratio hæc nullius momenti eſt; quia dolor non fit in cauitate iuncturarum, & aliæ partes maiores habent cauitates, quæ nil tale ſentiunt: ſed proculdubio dolor hic ideò accidit, quia aëris inſtantes mutationes humores excrementitios in articulis hærentes commouent.

Et ſiquis Paracelſi & aſſeclarum eius ſententiam in meliorem partem interpretari velit & hic anſa præbetur. Paracelſus enim, & Petrus Seuerinus ex ſynoviæ ebullitione ac efferueſcentia arthritidem generari docens, vbi ſi per ſynouiam non naturalem humorem, ſed excrementitium quid in articulis collectũ intelligunt, idem, quod hactenus dictum, docent. Clariùs idem explicat Quercetanus, *in conſilio de Arthritide & calculo*, vbi ſtatuit, tartarum congeſtum & contentum in iuncturis, cauſſam proximam ac immediatam eſſe arthritidis, eámque aliquandiu in iuncturis contineri, & otioſam manere; vbi verò fiat noua fluxio, quæ eam commoveat, paroxyſmum excitare, non aliter, ac dum calci viuæ aqua affunditur, fit quædam ebullitio & ardor.

QVÆTIO IX.

An pueri, eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?

SCribit quidem Hippocrates, 6. *aph.* 28. *Eunuchi podagrâ non laborant, nec calui fiunt*; & *ibid. aph.* 29. *Mulier podagrâ non laborat, niſi ipſi menſes defecerint*; & *ibid. aph.* 30 *Pueri podagrâ non laborant ante Veneris vſum.* Verùm rectè Galenus *in comm. ad aphor.* 28. ſcribit: *Eunuchos podagrâ non tentari, Hippocratis quidem temporibus erat verum; nunc verò propter nimium tum otium, tum vitæ intemperantias non habetur verum. Hippocratis enim temporibus pauci omnino laborabant podagrâ, propter temperantiam vitæ, & moderationem ſummam. Noſtrâ verò ætate in tantum auctis delitiis & luxu & voluptatibus, vt nihil ſuprà addi poſſe videatur, infinita eſt podagrâ laborantium multitudo, nonnullis nunquam ſe exercentibus, ſed malè coquentibus, ſéque inebriantibus, nullóque præſumto cibo fortia vina potantibus. & venere immoderatâ vtentibus, aliis verò etſi non in omnibus, in vno tamen & altero ex his peccantibus.* Et *aphor.* 29. de Mulieribus ſcribit: *Hoc olim erat verum, antequam menſtrua defeciſſent, mulieres podagrâ non tentari, propter peccatorum quæ ſuperiori ætate mulieres admittebant, paruitatem. Nunc verò ob eorum magnitudinem nonnullæ podagrâ affictantur.* Et Seneca, *epiſt.* 95. egregie ſcribit: *Mulieres, cùm virorum licentiam æquarint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros prouocant, æquè inuitis ingeſta viſceribus per os reddũt, & vinum omne vomitu remetiuntur; æquè niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis, libidine verò nec maribus cedunt, pati natæ. Quid ergo mirum eſt, maximum Medicorum in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ ſint? Beneficium ſexûs ſui vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus.* Hæc Seneca. Quibus accedit & hoc, quod arthritis, cùm hodie ſit tam frequens, ab auis & parentibus in liberos & nepotes vtriuſque ſexus deriuatur. Et extant talia exempla multa paſſim, quæ Hippocratis aphoriſmis derogant. Iuuenem nobilem Sileſium ante annos aliquot hic literis operam dantem novi, nondum annos 18. natum, & quem Venerem numquam expertum credo, qui ſæpiſſime podagrâ laborabat. Ant. Muſa Braſſauol. *ad aphor.* 31. *l.* 6. ſcribit, ſe vidiſſe Alphonſum Daſſonium, Iuuenem Magnificum quindecim annorum, Podagrâ laborantem, qui Venerem ſe exercuiſſe negabat. Et Holletius, *ad eundem aphor.* ſcribit, ſe vidiſſe annos tantùm 10. natos habuiſſe Podagram. Et Michaël Paſchalius, *meth. cur. morb. l.* 1. *c.* 15. ſe vidiſſe nobilem puerum ſeptem aut octo annos natum; laborantem non ſolùm podagrâ, ſed & arthritide, cui tamen non fuit hæreditarius morbus articularis. Ant. Muſa Braſſauolus, *ad aph.* 28. *l.* 6. *Hippocr.* refert, ſe vidiſſe Venetiis Eunuchum 40. ferè annorum Turcam, qui articulorum dolores patiebatur. Vidit idem Scholiographus, *ad c.* 63. *l.* 1. *Holler. de morb. intern.* De mulieribus arthritide laborantibus exempla referre opus non eſt; cùm ea ſint paſſim præ oculis.

QVÆSTIO X.

An Arthritis ſit curabilis.

VVlgata multorum eſt opinio, Arthritidem eſſe incurabilem. Et reverà multi reperiuntur, quos ad mortem vſque morbus iſte comitatur. Vnde etiam accidit, vt arthritici multi, quaſi in morbo deſperato, nullos Medicos conſulant, & propterea etiam ab erroribus Diætæ non abſtineant. Verùm habentur contrà exempla eorum, qui vel Medicorum ope, vel bonâ diæta, vel temerario aut fortuito caſu ab arthritide liberati ſunt, & poſtea ab ea planè immunes vixerunt. Porphyrius, *in vita Plotini*, ſcribit, Rogatianum, Senatorem Romanum, Platonicum, Plotini diſcipulum, diætæ frugalitate eò perueniſſe, vt cùm acriter anteà podagrâ vexaretur, neque progredi poſſet, niſi ſellâ vectus, robur inde reſumſerit, & cùm manus antè extendere non valeret, ita conualuerit, vt his expeditiùs vteretur, quàm qui artificia quotidie manibus tractant. Suprà etiam ex Trincauell. *lib.* 12, *c.* 2. *de rat. curand. partic. corp. hum. affect.* retuli, Medicum quendam ſenem Venetiis, quinque annorum à vino abſtinentiâ, ab arthritide vſque ad mortem liberum fuiſſe. Et ex Franciſco Alexandro, quendam Franciſcum Pecchium podagricum in carcere 20. annos detentum, ex eo à podagrâ ſaluum egreſſum fuiſſe. Et Marcus Gattinaria, *cap. de cura dolor. iunctur. à cauſſa calida*, de ſeipſo ſcribit, quòd, cùm incepiſſet pati podagram, uſus fuerit tali regimine, ſcilicet dimiſerit vinum per duos annos, feceritque ſingulis menſibus euacuationes, & acceperit aliquam pilulam diverſoriam, eáque vteretur bis in hebdomada, vt natura diuerteretur in tranſmittendo materiam ad iuncturas, & potiùs tranſmitteret per viam ſeceſsûs,

& cum tali regimine curatus fuerit, vt nunquam poſtea paſſus ſit tales dolores. Scribit quoque Carolus Piſo, *in l. de morb. ab illuu. ſeroſa, in conſil. de arthrit.* Virum quendam, qui perpetuis arthritidis querelis infeſtam tranſegiſſet adoleſcentiam, & ex conſilio Nicolai Piſonis in flore ætatis ſibi vini vſum, quanquam Præfectus Vinariæ cellæ principalis, admirandæ temperantiæ exemplo protſus interdixiſſet, iam à 30. annis ab iis doloribus ſeſe liberaſſe. Et alios etiam ſeu vitæ inſtituto, ſeu ad paupertatem, & hinc vitæ frugalitatem redactos, à Podagra liberatos fuiſſe, hiſtoriæ teſtantur. Mirum hoc eſt, cuius tria exempla Guilhelmus Fabricius, *cent.* 1. *obſ.* 79. recenſet, Arthriticos grauium facinorum ſuſpectos, torturæ grauiſſimæ multoties ſubiectos fuiſſe, cùm verò innocentiam ſuam conſtanter affirmarent, criminis abſolutos fuiſſe, ſimúlque podagrâ, quâ antè grauiſſimè laborabant perpetuò liberatos. Sicut & illud, quod *cent.* 1. *epiſt.* 47. recenſet, decubuiſſe quendam tetricum & maledicum podagrâ laborantem, qui nec lecto affixus à maledicentia ſibi temperare poterat. Quod cùm homo quidam feſtinus, qui & ipſe eius petulanti linguâ læſus fuerat, perciperet, ſub creſpuculum veſpertinum, cùm fortè ægrotus à familia ſolus eſſet relictus, clàm ædes ipſius laruatus, Æthiopis inſtar, ingreditur, & ad decumbentis lectum accedit; ægrotus formæ inſolentiâ, ſolitudine, crepuſculo ipſo perterritus, quis ſit, & vnde venerit, quærit; alter nihil reſpondens, propiùs lectum accedit, & brachiis, quæ & ipſa arthritide laborabant, arreptum dorſo iniicit, atque ita pendentem vociferantemque extra cubiculum effert, pedes illius gradibus, per quos deſcenſus erat, identidem allidens; vbi in areæ pauimentum ventum eſſet, ibi onere depoſito hominem ſiſtit in pedes, nihil locutus, tantùm intuens: mox accurrit, quaſi correptus denuò atque extra domum elatus. Ibi, qui priùs pedibus inſiſtere, præ morbo non poterat, nec in plano ambulare, nedum per gradus aſcendere, gradûs curſu repetit, ſuperat & ad cubile contendit, & per feneſtras clamore totam viciniam excitat. Accurritur: ille anhelus, & metu penè exanimatus narrat, à ſpectro ſe è lectulo extractum & extra cubile elatum, tractatum miſerrimè, & niſi nomen IESV ingeminâſſet, de ſe actum omnino fuiſſe. Et quod mirum, qui priùs podagricus fuerat, inde conualeſcit, nec vnquam poſtea podagrâ fuit tentatus. Habètque ibi hiſtoriam Fabricius, de quodam malefico podagrico, qui cùm duceretur ad ſupplicium, capite plectendus, in medio itinere allatum eſt de veniâ Principis clementer conceſsâ nuntium inſperatum. Illo ſic affectus eſt miſer, vt, qui extremorum membrorum omnium vſu penè carebat, ſtatim alacri & expedito motu ſe in pedes dederit, annóſque poſtea multos liber ab omni arthritidis moleſtia vixerit. Memini etiam hîc olim Iuuenem nobilem podagrâ laborâſſe, cùm autem fortè noctu ædes vicinæ incendio conflagrarent, ille præ metu lecto ſe eripit, per ſcalas decurrit, & in aliam domum fugiturus, in foueam, quam glacies hyberna formauerat, & aquâ plena erat pede ægro incidit, & ita non ſolùm à paroxyſmo, ſed & à podagra multis annis liberatus fuit. Neque ſolùm exempla eorum, qui vel diætâ accuratiore, vel terrore aut gaudio, ſimilibúſque modis ab arthritide liberati ſunt, habentur, ſed & eorum, qui medicamentorum ope conualuerunt. Cardanus, *de curat. admir. Num.* 16. quatuor exempla recenſet eorum, quos ab arthritide liberarit. Et habentur etiam alia exempla, quorum quædam habet Schenckius, *l.* 5. *obſeru.* Scribit quoque Solenander, *ſect.* 5. *conſil.* 1. *Et ab aliis nouimus curatos, & nos non paucos in multos annos immunes etiam leuiore curatione reddidimus, qui antea ſingulis ſemeſtribus, & frequentiùs etiam tentabantur, quorum quidam adhuc ſuperſtites, qui fidem facere poſſunt.* Et notabile eſt hoc, quod recenſet Carolus Piſo, *alleg. loco*, hunc in modum: *Cornelius quidam Perdeus Picardus, in Rhetoricis eruditus, à ſeptimo ætatis anno arthritidi obnoxius fuit, eique ſæpius quotannis recurrenti atque ſtudia interturbanti: Qui cùm* Carolum Piſonem *conſuleret, & rogaret, vt importuno dolori leuamentum afferret, is ſpe non vanâ adoleſcentem recreauit, ſi modò paucis hiſce præceptis obtemperantem ſe redderet, ſcilicet de demenſo quidem, & præſertim potu quotidiano ſenſim tertiam minimùm partem detraheret, in primis à vino prorſus abſtineret, tum verò ſeſe accuratè ſemper ab aeris iniuriis, & præſertim frigore defenderet, præterea que ita ſe muniret ſtragulis de nocte, vt quotidie ſub finem ſecundi ſomni ſi non ſudor, certè mador dimanare poſſet, déque ſyrupo roſarum pallidarum ter quatérue menſe repetito illuuiem omnem ſeroſam repurgaret. Paruit adoleſcens per biennium & ampliùs, atque fomitem morbi præter omnem opinionem circumcidit, vixitque liber prorſus ab omni dolore articulari.*

Certum ergo eſt ex quotidiana experientia & Medicorum obſeruationibus, multos ab Arthritide non ſanari, contrà etiam plurimos ſanatos fuiſſe. Qui autem ſanabiles ſint, qui etiam inſanabiles, docuit Hippocrates, 2. *Prorrh. De podagricis hoc dico,* inquit, *quicunque aut ſenes ſunt, aut circa articulos callos tophaceos concretos habent, aut ærumnosè viuunt, ſiccam aluum habentes, hi omnes ſani fieri non poſſunt humanâ arte, quantum ego noui. Sanat quidem hos optimè dyſenteria, ſi ſuperuenerit, ſed & aliæ eliquationes valde proſunt, quæ ad infernos locos repunt. Qui verò iuuenis eſt, & circa articulos nondum callos tophaceos habet concretos, & accuratè viuit, & laboris amans eſt, & animum bonum habet ad obediendum pro ſtudiorum ratione, hic ſanè Medicum intelligentem nactus ſanari poterit.* Hæc Hippocrates. Inſanabili tamen arthritidi meritò etiam eam annumeramus, quæ hæreditaria eſt. Nã vt alij morbi hæreditarij, ita & arthritis hæreditaria difficulter expugnatur.

Cauſæ autẽ, cur multi qui ſanati poſſent, non ſanantur, plures ſunt. Primò enim ſæpe cauſſa in Medico, qui morbi huius, eiúſque cauſſæ, non ſatis gnarus eſt. Cum enim multi de natura huius morbi malè ſentiant, ac falſas opiniones foueant, non etiam mirum, ſi eum non rectè curent: cùm morbi incogniti nulla curatio rectè inſtitui poſſit. Multi etiam Medici telis plumbeis contra hoſtem tam potentem & pertinacem pugnant. Deinde cauſſa eſt in ægris qui in tribus peccant. Pleriqque enim ſibi perſuaſum habent, malum hoc eſſe incurabile, & propterea de Medico & medicamentis non ſunt ſolliciti, ſed morbum, qui in principio curari poterat, radices agere permittunt. Secundò qui Medicos conſulunt, etiam in tribus peccant, primum eſt, quòd veros Medicos pleruímque negligunt, & imperitis credunt, atque Empiricos conſulunt, quorum operâ morbus redditur deterior. Secundum quòd vſum medicamentorũ non ſatis diu continuant. Vt enim illa vitioſa in corpore diſpoſitio, quæ arthritidem facit tum ipſi humores vitioſi, qui ſenſim colliguntur, tollantur, non ſatis eſt, ſi æger ſemel vel bis ſingulis annis purgetur, ſed diuturnâ continuatione medicamentorum opus eſt; vnde antiqui pulueres ſuos arthriticos per integrum annum exhibuerunt. Tertium, quòd plerique arthritici ſaltem de dolore leniendo ſunt ſolliciti, & modò à paroxyſmo liberati ſint, iam ſe ab eâ euaſiſſe putant, parùm de eo ſolliciti, quâ ratione præcaueri poſſit, ne eâdem rurſum corripiantur. Tandem & hæc, ac ferè præcipua cauſſa eſt, quòd pauci exquiſitam & accuratam diætæ rationem ſeruant, & potiùs morbum, cui aſſueuerunt, tolerare volunt, quàm ſeuerioris diætæ legibus ſe adſtringere. *Sie eſſen vnd drincken vvas ihnen ſchmecket, vnd leiden vvas ſie kennen*, vt Germani noſtri loquuntur. Et plerique ſibi ab vſu vini non temperant, cuius vſus niſi omittatur, nulla perfectæ curationis ſpes in plurimis ſupereſt. Atque hinc accidit, vt potiùs diuites & nobiles quàm pauperes & ruſtici, arthritide laborent; cùm illi diætâ tenuiore vtantur, & vinum non bibant, hi verò vinum liberaliùs ingurgitent, & aliis multis modis in diæta, plus quàm pauperes peccent. Nec tamen hoc etiam negandum, quòd nonnulli, etſi errores inſignes in diæta non committant ab arthritide tamen vix liberari poſſunt, ideò quòd maxima alimentorum pars ob viſcerum debilitatem in vitioſos humores conuertitur, ſicut videmus aliis alibi vitioſos humores colligi. Cùm ergo viſcerum illam imbecillitatem corrigere ſæpe impoſſibile ſit, etiam arthritis inde proueniens vix curabitur.

QVÆSTIO XI.

An purgare liceat in principio paroxyſmi Arthritici?

DIuerſæ hac de re Medicorum ſunt ſententiæ. Alij enim affirmant, incipiente arthritide purgantia exhibenda eſſe, idque ideò, vt humores per ea ab articulis reuellantur, & ita dolores minuantur, atque paroxyſmi breuiores fiant: prouocántque ſimul ad experientiam, quâ cõſtet, purgantibus exhibitis in principio paroxyſmi ægros è dolore fuiſſe liberatos, ſicut ſuprà de Petro Bayro diximus qui de ſe ſcribit ſe fuiſſe adeò impotẽtem vt ſolam linguam mouere poſſet, & à quatuor hominibus in ſellam locandus fuerit, ſumto autem ſuo electuario caryocoſtino, & poſtquam venter quinquies ſolutus eſſet, à doloribus ita fuiſſe alleuiatum, vt abſque alterius adminiculo ad ſellam ire, & ab eadem redire, & eodem die ambulare per Muſéum potuerit.

Alij in contraria ſunt ſententia, ſtatuúntque, ſi purgante medicamento humores moueantur, ſæpe vehementiùs & maiore impetu ac copiâ ad articulos & partem affectam ruere, & ſic maiores dolores excitare. Ac prouocant ipſi quoque ad experientiam, quâ compertum ſit, non ſolùm dolores ex vſu purgantium, auctos fuiſſe, ſed & ſi calidiora & validiora fuerint purgantia, iis fuiſſe humores accenſos & ad partes internas ac nobiles tractos, ac febres ardentes & lethales excitâſſe.

Ludou. Septalius *l.* 7. *animaduerſ. num.* 177. ſe annorum 45. experientiâ comperiiſſe ſcribit, purgationes initio factas in arthritide aliquibus bene ceſſiſſe aliis nihil profuiſſe; ideóque ille hãc diſtinctionem adhibet, cùm in arthritide adſit & materia fluẽs & robur partis expellentis, & imbecillitas recipiẽtis, ſi præualuerit copia materiæ, aut robur partis propellentis, citra controuerſiã, quamprimùm illam materiam euacuandam eſſe, & ab articulis auocandã, aut vomitu, aut medicamento purgante. Quod ſi laxitas & imbecillitas articulorum ſit cauſſa fluxionis, ita vt leui occaſione quacunque quantitate materiam in corpore collectam ad articulos tentet natura profundere, dato medicamento purgante & fluxionem concitari, & naturam imbecilliorem reddi.

Verùm enim verò hoc quidem verum eſt, nunc maiore, nunc minore cum impetu ad hanc vel illam partem materiam ruere: verũ huius fluxionis cauſſa numquam eſt ſola articulorum imbecillitas, vt pote quæ ſaltem ad faciliùs recipiendam materiam partem diſponit, non verò ad partem affectam humorem trahit vel allicit; ſed quòd nunc ad hanc nunc ad illam partem faciliùs ruit id potiùs facultati expultrici adſcribendum, quæ nunc huic, nũc illi viæ & parti aſſueſcit. Idcóque ſi metuamus, materiam magno cum impetu ad partem ruituram, non ſtatim purgatio omittẽda, ſed talis exhibenda, quæ non ſolùm humores mouere, ſed & euacuare poſſit. Tutiſſimũ tamen hic eſt, quod Septalius ſuadet, experientiam conſulere. Nam ſi ſemel atque iterũ tentata purgatione dolores exacerbentur, & diutius durent, ab illa impoſterũ abſtinendum. Si verò dolores minuantur, & paroxyſmus lenior fiat,

fiat, poſthac etiam audacter purgare licet. Commodiſſimum verò eſt ſtatim in principio purgare. Cùm enim impetus humoris tùm nondum ad partem affectam adeò magnus ſit, facile humor aliò auocatur; ſi verò iam cum impetu ad partem affectam ruat, difficilius reuocatur. Ne verò febris aliqua accendatur, conditio humorum & natura purgantium perpendenda, & ita ea temperanda, ne quid tale accidat.

QVÆSTIO XII.

An thermæ Arthriticis vtiles ſunt?

THermæ à multis Medicis, Arthriticis cõmendatur & multi etiam ægri ad eas, tanquam ſacram anchoram, confugiunt, vnde dolorum omnium & cruciatuum lauamen ſperant. Contrà tamen ſæpe experientia docuit, nonnullos in ipſis thermis in paroxyſmum & dolores Arthriticos incidiſſe quoſdam etiam ex vſu thermarum peius habuiſſe. Itaque cùm vtrumque verum ſit, nimirum thermas Arthriticis nũc prodeſſe, nunc nocere, primò ſciendum, à thermis ſolis neminem integram ſanitatem ſperare poſſe. Neque etiam Arthritis, vt ſuprà dictum, à ſola articulorum imbecillitate prouenit, neque vt depellatur, ſufficit, ſaltem articulos roborare. Deinde, quòd thermæ nunc iuuant, nunc nocent, id non thermis ſimpliciter adſcribendum eſt, ſed ægrorum conſtitutioni, & diætæ rationi in iis obſeruatæ. Etenim ſi corpus antea rectè euacuatum fuerit, & reliquæ ſaltem, quæ ſuperſunt, abſumendæ, atque articuli roborandi ſint cum ægri commodo adhibentur thermæ. Reliquias enim humorum in articulis potentiùs, quam alia medicamenta, fundunt & diſſipant, partes quoque roborant, ac præterea calorem natiuum, ſi temperatus eorum ſit vſus corporis fouent. Si verò corpus impurum ſit, & adhuc multis vitioſis humoribus ſcateat, thermæ eos liquant & fundunt, vnde interdum ægri in ipſis thermis in arthritidem incidunt, atque ita ab earum vſu deſiſtere coguntur, aut humores fuſi in alias partes & viſcera delati periculoſa mala excitant. Ita etiam plus nocent, quàm proſunt thermæ, niſi recta diætæ ratio in iis obſeruetur.

ΤΡΑΓΟΠΟΔΑΓΡΑ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος.

Ποδαγρός.
Χορὸς Ποδαγρῶν.
Ποδάγρα.
Ἄγγελος.
Ἰατρώ.
Βάσανοι.

PODAGRA TRAGICE PRODVCTA A LVCIANO.

Perſonæ colloquentes.

Podager.
Chorus Podagricorum.
Podagra.
Nuncius.
Duo Medici.
Tortores.

INTERPRETE

M. ERASMO SCHMIDIO, Græc. & Math. Prof.

ὁ ΠΟΔΑΓΡΟΣ.

Ὦ Στυγνὸν οὔνομ', ὦ θεοῖς στυγούμενον,
Ποδάγρα, πολυστένακτε, Κωκυτοῦ τέκνον,
Ἣν Ταρτάρου κευθμῶσιν ἐν βαθυσκίοις
Μέγαιρ' Ἐρινὺς γαστρὸς ἐξεγείνατο,
Μαζοῖσί τ' ἐξέθρεψε, καὶ πικρῷ βρέφει
Εἰς χεῖλος ἐστάλαξεν Ἀληκτὼ γάλα.
Τίς σὴν δυσώνυμόν σε δαιμόνων ἄρα
Εἰς φῶς ἀνῆκε; ἦλθες ἀνθρώποις βλάβος.
Εἰ γὰρ θανοῦσιν ἀμπλακημάτων τίσις
Βροτοῖς ὀπηδεῖ, τῶν ἔδρασαν ἐν φάει,
Οὐ Τάνταλον ποτοῖσιν, οὐδ' Ἰξίονα
Τροχῷ στροβητὸν, οὐδὲ Σίσυφον πέτρῳ
Ἔδει κολάζειν ἐν δόμοισι Πλούτωνος·
Ἁπλῶς δὲ πάντας τοὺς κακῶς δεδρακότας
Τοῖς σοῖς ἐπιπλέκειν ἀρθροκλάστοις πόνοις,
Ὥς μου τὸ λυγρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας,
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις,
Ἰχῶρι φαύλῳ, καὶ πικρῷ χυμῷ χολῆς,
Πνεύματι βιαίῳ τῷδε διασφίγγον πόρους,
Ἔρεισε, καὶ μεμαχὼς ἐπιτείνει πόνους.
Σπλάγχνοις δ' ἐν αὐτοῖς διάπυρον τρέχει κακὸν,
Δίναισι φλογμῶν σάρκα πυρπολούμενον,
Ὁποῖα κρατὴρ μεστὸς Αἰτναίου πυρὸς,
Ἢ Σικελὸς αὐλὼν ἁλιπόρου διαστροφῆς,
Ὅπου δυσεξέλικτα κυμαινόμενος
Σύραγγι πετρῶν σκολιὸς εἱλεῖται κλύδων.
Ὦ δυστέκμαρτον πᾶσιν ἀνθρώποις τέλος,
Ὡς εἰς μάτην σε πάντες ἀμφιθάλπομεν,
Ἐλπίδα ματαίαν μωρῷ βουκολούμενοι!

ὁ ΧΟΡ. Ἀν' ἴδα Δίνδυμα Κυβέλας
Φρύγες ἔνθεον ὀλολυγὰν
Ἁπαλῷ τελοῦσιν Ἄττῃ.
Καὶ πρὸς μέλος κεραύλου
Φρυγίου κατ' ὄρεα Τμώλου,
Κῶμον βοῶσι Λυδοί.
Παραπλῆγες δ' ἀμφὶ ῥόπτροις
Κελαδοῦσι Κρητὶ ῥυθμῷ
Νόμον εὐὰν Κορύβαντες.
Κλάζει δὲ [illegible] σάλπιγξ
Ἄρει κρέκουσα θοῦρον
Πολεμικὰν ἀϋτάν.
Ἡμεῖς δέ σοι, ὦ Ποδάγρα,
Πρώταισιν ἔαρος ἐν ὥραις
Μύσται πολύθρηνον οἶκτον,
Ὅτε πᾶσα χλοάζει
Ποίαις τέθηλε λειμών.
Ζεφύρου δὲ δένδρα πνοαῖς
Ἁπαλοῖς κομᾷ πετάλοις.
Ἁ δὲ δύσγαμος κατ' οἴκους
Μινύρεται θροῦν χελιδὼν
Καὶ νυκτίαις καθ' ὕλαν
Τὸν Ἴτυν τίνει δακρύουσ'
Ἀτθὶς γόοις ἀηδών.

ὁ ΠΟΔ. Ὦ μοι πόνων ἀρωγὲ, ὦ τρίτε ποδὸς
Μοῖραν λελογχὼς βάκτρον, ἐξερειδέ μου
Βάσιν τρέμουσαν, καὶ κρατύνουσα τρίβον,
Ἴχνος τε, βαίνειν ὡς ἐπ' ἀσφαλὲς πέδον.

PODAGER.

O Dioſum nomen, ô Dîs inuiſum,
Podagra, planctibus abundans, Cocyti filia:
Quam Tartari latebulis in tenebroſiſſimis
Megara Furia ventre edidit:
Vberibúſque enutriuit, & amarulento infanti
In labium inſtillauit lac Alecto,
Quiſnam abominabilem te Dæmonum
In lucem produxit? veniſti hominibus noxa.
Si enim demortuos delictorum vltio
Homines ſequitur, quæ patrarunt in vita:
Non Tantalum potus (fugacibus,) neque Ixionem
Rota verſandum, neque Siſyphum ſaxo
Oportebat punire in domibus Plutonis:
Sed ſimpliciter omnes mala operatos
Tuis mancipare membra-infeſtantibus doloribus.
Quàm meum afflictum & miſerum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas,
Ichore malo, & amaro ſucco bilis,
Spiritu vehemente iſto perſtringens poros,
Efficis, & luctans intendis dolores:
Viſceribúſque in ipſis igniteum diſcurrit Malum,
Verticibus flammarum carnem ignis-more-depaſcens,
Veluti crater plenus Ætnæi ignis,
*Aut * Siculus canalis æquorei interſtitij,* * Siculum Fretum.
Vbi confuſè fluctuans
Ob fiſſuras petrarum obliquus voluitur æſtus.
O cautu-difficile omnibus hominibus Malum,
Quàm in vanum te omnes circumlucemus,
Spe vanâ ſtolidè lactati!

CHOR. *Per Dindymum Cybeles*
Phryges furioſum vlulatum
Tenero perficiunt Atti:
Et ad cantum Cornicinis
Phrygij ad montes Tmoli
Feſtum-hilare peragunt clamando Lydi:
Furore-perciti autem circa tympana
Reſonant Cretico rhythmo
Carmen Euan Corybantes.
Clangit autem (flatus) plena tuba
Marti reſonans aſperè
Bellicoſam Aten.
At nos tibi, Podagra,
Primo Veris tempore
Myſtæ (tui) ſacrificamus eiulatus miſerabiles,
Quando omne germinantibus
Herbis viret pratum;
Zephyrique arbores flatibus,
Teneris comant foliis:
Et infeliciter-nupta ad ædes
Hominum garrit Hirundo;
Et nocturna in ſilvis
Ityn gemit lacrymoſè
Attica luctibus Luſcinia.

POD. *O mihi dolorum opifer, ô tertij pedis*
Vicem ſortite Bacule, ſuffulci meum
Inceſſum tremulum, & dirige viam
Plantámque, leniter vt innitar ſolo.

Corripe

Corripe miſer membra è ſtratu
Et linque aduum inferius conclave:
Diſſipáque ab oculis nocturnam caliginis profunditatem,
Progreſſus foràs, & ad Solis lumen,
Limpidam auram ſpiritus ſereni trahe.
Decima enim hæc cum quinta eſt dies,
Quando tenebris concluſus abſque Sole,
Cubili in incompoſito affligor corpus.
Animus equidem mihi & prompta voluntas adeſt
Greſſus alternandi ad fores progreſſo:
Sed corpus languidum non inſeruit deſideriis.
Et tamen propera anime, ſciens quod
Inops (ſit quiuis) *podagricus. Ambulare ſi quidem ſi quis velit*
Nec tamen poſſit, hunc inter mortuos refer.
Sed eia.
Quinam iſti (ſunt) *baculos verſantes ambabus manibus,*
Capita foliis Actea coronati?
Quénnam Dæmonum ducunt feſtum chorum?
Num Phœbe Pæan tuum venerantur numen?
At non coronantur Delphica folio Lauri.
Aut num aliquis hymnus Bacchanalium decantatur?
At non impoſitum eſt hederaceum ſignum comis.
Quinam nobis, ô Hoſpites, veniſtis?
Dicite, & promite veracem ſermonem.
Quænam autem eſt (Dea) *quam hymno celebratis? Dicite ô amici.*
CHOR. *Tu verò, quiſnam exiſtens nos & quorum* (cauſſa) *cōpellas?*
Prout enim te Baculus & inceſſus coarguunt,
Myſten videmus inſuperabilis illius Deæ.
POD. *Vnus ſum & ego, Dea illa non indignus.*
CHOR. *Cypriam quidem Venerem*
Guttis delapſam ab atheris,
Enutriuit decentem ſtructuram
Marinis in fluctibus Nereus.
Oceani autem ad fontes
Iouis coniugem Olympij
Albiulnam latis (in) *finibus*
Iunonem educauit Tethys.
Verticibus autem capitis in immortalis
Parturiit Virginis imperterritam indolem
Saturnius, longè præſtantiſſimus Cœleſtium,
Gloria-excitatricem Mineruam.
At noſtram Deam opulentam
Senex delicatis in vlnis
Primùm fouit Ophion.
Poſtquam ceſſauit quidem obſcurum (diluculi) *lumen,*
Orta eſt verò fulgida Aurora,
Et omnia-illuſtrans Solis iubar:
Tunc etiam Podagra apparuit potens.
Poſtquam enim illam tum enixa (fuit)
Parca, Clotho tunc abluit,
Riſitque omnis fulgor cœli,
Vehementérque intonuit ſerenum cœlum:
Ipſámque lacte-abundantibus vberibus
Beatus enutriuit Pluto.
POD. *Quibus autem ſacris initiat miniſtros* (ſuos?)
CHOR. *Non ſanguinem copioſum profundimus ab ore ferri;*
Non capilli promiſſi ligatur flexibus ceruix;
Neque crepitis aſtragalis percuti (ſolent) *terga;*
Neque crudas laceratas carnes paſcimur taurorum:
Sed quando vlmi verè progerminat tener flos,
Et garrula Merula ſuper ramos cantat:
Tunc per membra acutum iaculum quoddam infigitur myſtis,
Non apparens, latènſque, penetrans ſub receſſus artuum;
Pedem, genu, cotylam, talos, coxas, femora,
Manus, ſcapuláſque, brachia, oſſium-proceſſus, carpos,
Edit, depaſcitur, occupat, vrit, inflammat, eneruat,
Vſquedum Dea dolorem abire iuſſerit.
POD. *Vnus vtique & ego admodum-initiatorum*
Ignarus ſum. Igitur veniat propitia
Dea apparens: vnáque ego cum myſtis pariter
Hymnos exordiar, Podagrorum decantans (ſolitum) *carmen.*
CHOR. *Tranquillus igitur æther, & ſine-ventis ſit,*
Et quiuis Podagrorum fauſta canat.
Ecce ad aras (ſuas) *lecto-gaudens*
Venit Dea, baculo greſſum firmans.
Salueas Dearum longè benigniſſima,
Et tuis famulis propitia venias
Vultu læto: deſque doloribus ſolutionem citam
Hocce verno tempore.
POD. *Quis comitem me dominam dolorum*
Ignorat Podagram, in terra mortalium?
Quam neque thuris vapor placat;
Neque effuſus ſanguis aras ad incenſas;
Non templum diuitiarum vndique-ſuſpenſis-ornatum donariis;
Quam neque Apollo medicamentis expugnare valet,
Omnium medicus in cœlo Deorum;
Non filius Apollinis doctiſſimus Æſculapius.
Poſtquam enim enatum eſt primùm Hominibus genus,
Conantur omnes meam eludere potentiam,
Miſcentes ſemper medicamentorum artificia.
Alius enim aliam in me experitur artem,
Terunt Plantagines, & Apia mihi,

Ἔγειρε τλῆμον, γυῖα δεμνίων ἄπο,
Καὶ λεῖπε μελάθρων τὴν ὑπωρόφιον στέγην.
Σκέδασον δ' ἀπ' ὄσσων νύχιον ἀέρος βάθος,
Μολὼν θύραζε, καὶ πρὸς ἡλίου φάος,
Ἀπόλαυσον αὔρας πνεύματος φαιδρὰν πνοήν.
Δέκατον γὰρ ἤδη τοῦτο πρὸς πέμπτῳ φάος.
Ἐξ οὗ ζόφῳ συγκλειστὸς ἡλίου δίχα,
Εὐναῖς ἐν ἀστρώτοισι τείρομαι δέμας.
Ψυχὴ μὲν οὖν μοι καὶ προθυμία πάρα
Βάσεις ἀμείβειν ἐπὶ θύρας ὡρμημένῳ.
Δέμας δὲ νωθρὸν οὐχ ὑπουργεῖ πόθοις.
Ὅμως δ' ἐπείγου θυμέ, γιγνώσκων ὅτι
Πτωχὸς ποδαγρῶν. Περιπατεῖν μὲν ὡς ἂν θέλῃ,
Καὶ μὴ δύνηται· τοῦτον ἐν νεκροῖς τίθει.
Ἀλλ' εἶα.
Τίνες γὰρ οὗτοι βάκτρα νωμῶντες χεροῖν,
Κάρηνα φύλλοις Ἀκτίας ἐστεμμένοι;
Τίνα δαιμόνων ἄγουσι κωμαστὴν χορόν;
Μῶν Φοῖβε Παιὰν σὸν γεραίρουσι σέβας;
Ἀλλ' οὐ στέφονται Δελφικῷ φύλλῳ Δάφνης.
Ἦ μή τις ὕμνος Βακχίοις κωμάζεται;
Ἀλλ' οὐκ ἔπεστι κισσίνη σφραγὶς κόμαις.
Τίνες ποθ' ἡμῖν, ὦ ξένοι, βεβήκατε;
Αὐδᾶτε, καὶ πρόφαθι νημερτεῖ λόγῳ.
Τίς δ' ἔστιν, ἣν ὑμνεῖτε; λέξατ' ὦ φίλοι.
ὁ ΧΟΡ. Σὺ δ' ὢν τίς ἡμᾶς, καὶ τίνας προσεννέπεις;
Ὡς γάρ σε βάκτρον καὶ βάσις μηνύετον,
Μύστην ὁρῶμεν τῆς ἀνικήτου Θεᾶς.
ὁ ΠΟΔ. Εἷς εἰμι κἀγὼ τῆς Θεᾶς ἐπάξιος.
ὁ ΧΟΡ. Τὰν μὲν Κυπρίαν Ἀφροδίταν
Σταγόσιν οὐρανόθεν ἀπ' αἰθέρος,
Ἀνεθρέψατο κόσμιον ἁρμογὰν
Ἁλίοις ἐν κύμασι Νηρεύς.
Τὰν δ' Ὠκεανοῦ περὶ πηγαῖς
Ζηνὸς παράκοιτιν Ὀλυμπίου
Λευκώλενον εὐρέσι κόλποις
Ἥραν ἐτιθηνήσατο Τηθύς.
Κορυφαῖς δὲ κρατὸς ἐν ἀφθίτου
Ἐλόχευσε Κρόνος ἄφοβον φυὰν
Κρονίδας, μέγ' ἄριστος Ὀλυμπίων,
Τὰν ἐγχεκύδοιμον Ἀθάναν.
Τὰν δ' ἡμετέραν Θεὸν ὀλβίαν
Ὁ γέρων λιπαροῖσιν ἐν ἀγκάλαις
Πρώταν ἐλόχευσεν Ὀφίων.
Ὅτ' ἐπαύσατο μὲν σκότιον φάος,
Ἀνέτειλε δὲ λαμπρὰ ἕως.
Καὶ παμφαὲς ἀελίου σέλας,
Τότε καὶ Ποδάγρας ἐφάνη κράτος.
Ὅτε γὰρ λόχευσεν ἡ τεκοῦσα
Μοῖρα, Κλωθὼ τότ' ἔλουσεν.
Ἐγέλασσε δ' ἅπαν σέλας οὐρανοῦ,
Μέγα δ' ἐκτύπησεν αἰθὴρ αἴθρης.
Τὴν δ' εὐγαλακτοῖσιν μαζοῖς
Εὔολβος ἐθρέψατο Πλοῦτος.
ὁ ΠΟΔ. Τίσι δ' ἐν τελεταῖς ὀργιάζει προπόλους;
ὁ ΧΟΡ. Οὐχ αἷμα κάθυγρον προχεόμεθ' ἀπὸ σιδήρου.
Οὐ τριχὸς ἀφέτοιο λυγίζεται στροφαῖσιν αὐχήν.
Οὐδὲ πολυκρότοις ἀστραγάλοισι νῶτα πλήσσεται.
Οὐδ' ὠμοβρῶτα κρέα σιτούμεθα ταύρων.
Ὅτε δ' εἰαρινὸν ἀνθεῖ πτελέα τὸ λεπτὸν ἄνθος,
Καὶ πολυκέλαδος κόσσυφος ἐπὶ κλάδοισιν ᾄδει,
Τότε διὰ μελέων ὀξὺ βέλος τι πήγνυται μύσταις,
Ἀφανές, κρύφιόν τι, δεδυκὸς ὑπὸ μυχοῖσι γυίων·
Πόδα, γόνυ, κοτύλην, ἀστραγάλους, ἰσχία, μηρούς,
Χέρας, ὠμοπλάτας τε, βραχίονας, κορώνας, καρπούς,
Ἔσθει, νέμεται, κρατεῖ, φλέγει, πυροῖ, μαλάσσει,
Μέχρις ἂν ἡ Θεὰ τὸν πόνον ἀποφυγεῖν κελεύσῃ.
ὁ ΠΟΔ. Εἷς ἄρα κἀγὼ τῶν κατεσχημένων
Ἔλαθον ὑπάρχων· τοιγὰρ ἵλεως πρευμενὴς
Δαίμων φανείη· σὺν δ' ἐγὼ μύσταις ὁμοῦ
Ὕμνον κατάρξω, τὸ ποδαγρῶν ᾠδὸν μέλος.
ὁ ΧΟΡ. Σίγα μὲν αἰθὴρ καὶ νήνεμος ἔστω;
Καὶ πᾶς ποδαγρῶν εὐφημείτω.
Ἴδε πρὸς θυμέλας κλινοχαρὴς
Βαίνει δαίμων, σκίπωνι βάσιν στηριζομένη.
Χαίροις μακάρων πολὺ πρηοτάτη,
Καὶ σοῖς προπόλοις ἵλεως ἔλθοις
Ὄμματι φαιδρῷ· δοίης δὲ πόνοις λύσιν ὠκεῖαν
Ταῖσδ' εἰαριναῖς ὥραις.
ὁ ΠΟΔ. Τίς τὴν ἀνίκητόν με δεσπότιν πόνων
Οὐκ οἶδε Ποδάγραν, τῶν ἐπὶ χθονὸς βροτῶν;
Ἣν οὔτε λιβάνων ἀτμὶς ἐξιλάσκεται·
Οὔτε χυθὲν αἷμα βωμίοις πυρ' ἐμπύροις·
Οὐ ναὸς ὄλβου περικρεμὴς ἀγάλμασιν,
Ἣν οὔτε Παιὰν φαρμάκοισι νικᾶν σθένει,
Πάντων ἰατρὸς τῶν ἐν οὐρανῷ Θεῶν·
Οὐ παῖς ὁ Φοίβου πολυμαθὴς Ἀσκληπιός.
Ἐξ οὗ γὰρ ἔφυ πρῶτον ἀνθρώπων γένος,
Τολμῶσι πάντες τοὐμὸν ἐκβαλεῖν σθένος,
Κυκῶντες αἰεὶ φαρμάκων τεχνήματα.
Ἄλλος γὰρ ἄλλην ἐπ' ἐμὲ πειρᾶται τέχνην.
Τρίβουσιν ἀρνόγλωσσα, καὶ σέλινά μοι,

Καὶ φύλλα θριδάκων, καὶ νομαίαν ἀνδράχνην.
Ἄλλοι πράσιον· οἱ δὲ ποταμογείτονα.
Ἄλλοι κνίδας τρίβουσιν· ἄλλοι σύμφυτον·
Ἄλλοι φακοὺς φέρουσι τοὺς ἐκ τελμάτων,
Σταφυλῖνον ἑφθόν· οἱ δὲ φύλλα Περσικά.
Ὑοσκύαμον, μήκωνα, βολβοὺς, σίδια,
Ψύλλιον, λίβανον, ῥίζαν ἐλλεβόρου, νίτρον,
Τῆλιν μετ' οἴνου, γυρῖνον, κελλάμφακον,
Κυπαρισσίνην κηκῖδα, φύραμα κρίθινον,
Κράμβης ἀπέφθου φύλλα, γύψον ἐκ γάρου,
Σπυράθους ὀρείας αἰγὸς, ἀνθρώπου κόπρον,
Ἄλευρα κυάμων, ἄνθος Ἀσίου λίθου.
Ἕψουσι φρύνους, μυγαλᾶς, σαύρας, γαλᾶς,
Βατράχους, ὑαίνας, τραγελάφους, ἀλώπεκας.
Ποῖον μέταλλον οὐ πεπείραται βροτοῖς;
Τίς οὐχὶ χυμός; ποῖον οὐ δένδρου δάκρυ;
Ζώων ἁπάντων ὀστᾶ, νεῦρα, δέρματα,
Στέαρ, αἷμα, μυελὸς, οὖρα, ἀπόπατος, γάλα;
Πίνουσι οἱ μὲν τὸ διὰ τεσσάρων ἄκος·
Οἱ δὲ τὸ δι' ὀκτώ· τὸ δὲ δι' ἑπτὰ πλείονες.
Ἄλλος δὲ πικρὰν τὴν ἱερὰν καθαίρεται,
Ἄλλος ἐπῳδαῖς ἐπιθετῶν ἐμπαίζεται.
Ἰουδαῖος ἕτερον μωρὸν ἐξᾴδει λαβών·
Ὁ δὲ θεραπείαν ἔλαβε παρὰ τ' ὀρνίθος.
Ἐγὼ δὲ τούτοις πᾶσιν οἰμώζειν λέγω·
Καὶ τοῖς ποιοῦσι ταῦτα, καὶ πειρῶσί με,
Εἴωθ' ἀπαντᾶν μᾶλλον ἐγχολωτέρα.
Τοῖς δὲ φρονοῦσι μηδὲν ἀντίδοξον ἐμοὶ,
Ἤπιον ἔχω νοῦν, εὐμενής τε γίγνομαι.
Ὁ γὰρ μεταλαβὼν τῶν ἐμῶν μυστηρίων,
Πρῶτον μὲν εὐθὺς εὐστομεῖν διδάσκεται,
Τέρπων ἅπαντας, εὐτράπελος λέγων λόγους,
Πᾶσιν δ' ὁρᾶται μετὰ γέλωτος καὶ κρότου,
Ὅτ' ἐπὶ λουτρὰ φοράδην βαστάζεται.
Ἄτην γὰρ, ἣν Ὅμηρος εἶπε, κεῖν' εἰμ' ἐγώ.
Βαίνουσ' ἐπ' ἀνδρῶν κρᾶτα, καὶ βάσεις ποδῶν
Ἁπαλὰς ἔχουσα· παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
Ποδάγρα καλοῦμαι, γενομένη ποδῶν ἄγρα.
Ἀλλ' εἶα μύσται πάντες ὀργίων ἐμῶν,
Γεραίρεθ' ὕμνοις τὴν ἀνίκητον Θεάν.
ΧΟΡ. Ἀδαμαντόνοον ἦθος ἔχουσα Κόρη,
Πολυσθενὲς, ὀβριμόθυμε Θεά,
Κλῦε σῶν ἱερῶν μυστῶν ἐνοπάς.
Μέγα σὸν κράτος ὀλβιόφρων Ποδάγρα,
Τὸν καὶ Διὸς ὠκὺ πέφρικε βέλος·
Τρομέει δέ σε κύματ' ἁλὸς βαθέης·
Τρομέει βασιλεὺς ἐνέρων Ἀΐδας.
Ἐπιδεσμοχαρὲς, χαμαιλεκτροβάτι,
Κωλυσίδρομε, βασανοστραγάλα,
Σφυροπρηστίπυρε, μογοσανδαλάφα,
Δοιδυκοφόβα, γονυκλαστάγρυπνα,
Περικονδυλοπωροφίλα,
Γονυκαμψεπίκυρτε Ποδάγρα.
ΑΓΓΕ. Δέσποινα, καιρῷ γὰρ ἐπέτυχες ποδὶ,
Ἄκουε, ἔπος γὰρ οὐχ ἑτώσιον φέρω.
Ἀλλ' ἔστι πρᾶξις τῷ λόγῳ συνέμπορος.
Ἐγὼ γὰρ, ὡς ἔταξας, ἠρέμῳ ποδὶ,
Πόλεις ἐρπύζων, πάντας ἠρεύνων δόμους,
Μαθεῖν ποθῶν εἴ τις σὸν οὐ τιμᾷ κράτος.
Καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἡσύχους εἶδον φρένας,
Νικωμένας, ἄνασσα, σῇ βίᾳ χερῶν·
Δύω δὲ τώδε φῶτε τολμηρῷ θράσει,
Ἐφραζέτην λαοῖσι, καὶ κατωμνύτην,
Ὡς οὐκ ἂν ἔτι σὸν κράτος σεβάσμιον.
Ἀλλ' ἔκβολον βροτῶν θήσουσιν βίου,
Διόπερ κραταιῶς συνοχμάσας δεσμῷ πόδα,
Πεμπταῖος ἥκω, στάδια διανύσας δύο.
ΠΟΔ. Ὡς κραιπνὸς ἔπτης ἀγγέλων ὤκιστέ μοι!
Τίνος δὲ καὶ γῆς ὅρια δυσβάτου λιπὼν
Ἥκεις; σαφῶς μήνυσον, ὡς εἰδῶ τάχος.
ΑΓΓΕ. Πρῶτον μὲν ἔλιπον πέντε βαθμῶν κλίμακα,
Ξύλων τρέμουσαν διαλύτοισιν ἁρμογαῖς.
Ὅθεν με δέχεται κορδυβαλῶδες πέδον,
Σκληροῖσι ταρσοῖς ἀντερεῖδον κρούμασιν,
Ὅπερ διαμείψας ἴχνεσιν ἀλγεινοῖς ἐγὼ,
Ἐστρωμένην χάλιξιν εἰσέβην ὁδὸν,
Καὶ δυσπάτητον ὀξέσι κέντροις λίθων.
Μεθ' ἣν ὀλισθηρὰν ἐπιτυχὼν λείας ὁδοῦ,
Ἔσπευδον εἰς τὸ πρόσθε· διάλυτος δέ με
Ἔσυρεν ὀπίσω πηλὸς ἀσθενῆ σφυρά,
Δι' ἧς περῶντι ὑγρὸς ἐκ μελῶν ἱδρὼς
Ἔρρει, βάσιν μου σαθρὰν * ἐκλυομένη.
Ὅθεν με δέχεται πάντα δέμας κεκμηκότα
Πλατεῖα μὲν κέλευθος, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλής·
Τὰ μὲν γὰρ ἔνθεν, τὰ δ' ἐκεῖθεν ὀχήματα
Ἤπειγεν, ἠνάγκαζεν, ἔσπευδε τρέχειν.
Ἐγὼ δὲ νωθρὸν ἐλαφρῶς κουφίζων πόδα,
Δοχμὸς ἔβαινον εἰσόδου πέζαν στενὴν,
Ἕως ἀπήνη παραδράμοι τροχήλατος.
Μύστης γὰρ ὢν σὸς, ταχὺ τρέχειν οὐκ ἴσθενον.
ΠΟΔ. Οὐχ ὡς ματαίως, βέλτιστε, πρᾶξις ἥδε σοι
Ὀρθῶς πεπρακται· τῇ δὲ σῇ προθυμίᾳ
Ἴσαισι τιμαῖς ἀντιδώσω χάριν.

* Suſpectum.

Et folia Lactucarum & ſilueſtrem Portulacam;
Alij Marrubium; alij Potamogitonem;
Alij Vrticas terunt; alij Symphitum;
Alij Lentes afferunt ex paluſtribus (lectas)
(Alij) *Paſtinacam coctam; alij folia Perſicorum;*
Hyoſcyamum, Papauer, cepas agreſtes mali puniei cortices,
Pſyllium, Thus & radicem Hellebori, Nitrum,
Fœnum græcum cum vino, **Gyrinem,* * *Cellamphacum,*
Cypariſſinam gallam, Pollinem hordeaceum,
Braſſicæ decocta folia, Gypſum ex Garo,
Stercora montanæ capræ, humanum oletum,
Farinas fabarum, florem Aſij lapidis:
Coquunt rubetas, mures araneos, lacertas, feles,
Ranas, hyænas, tragelaphos vulpeculas?
Quale metallum non exploratum eſt mortalibus?
Quis non ſuccus? Quis non arborum lachryma?
Animalium quorumuis oſſa, nerui, pelles,
Adeps, ſanguis, medulla, lotium, ſtercus, lac?
Bibunt alij numero quaterno pharmacum:
Alij octono: ſed ſeptemo plures.
Alius verò bibens Hieram, purgatur:
Alius incantamentis impoſtorum deluditur:
Iudæus alium ſtultum excantat nactus:
Alius verò regredium petit ab Hirundinis nido.
Ego autem his omnibus plorare impero,
Et facientibus hæc atque irritantibus me,
Soleo occurrere multò iracundior.
His verò qui cogitant nihil aduerſum mihi,
Benignam adhibeo mentem, faciliſque fio.
Qui enim communicat meis myſteriis,
Primum quidem ſtatim bona verba loqui docetur,
Oblectans omnes, facetos dicens ſermones,
Et ab omnibus viſitur cum riſu & plauſu,
Quando ad balnea geſtatus portatur.
Aten enim quam Homerus nominauit, ea ſum ego:
Incedens per hominum capita, & plantas pedum
Teneras occupans: à pleriſque autem hominum
Podagra vocor, exiſtens pedum captura.
Sed agite myſtæ omnes ſacrorum meorum,
Honorate hymnis (me) *inuictam Deam.*
CHOR. *Adamantinam mentem habens Puella,*
Multipotens, duri animi Dea,
Audi tibi dicatorum hominum voces.
Magna tua potentia, opulenta Podagra,
Quam & Iouis velox horrere ſolet telum:
Tremúntque te fluctus maris profundi:
Tremit rex inferorum Pluto:
Faſciis-gaudens, humililectipeta,
Curſinecta talutorquula,
Malleole flammicrema, male-humitanga,
Piſtillitimens, genufraga-inſomnis,
Circa-articulos tophos inſerendi cupida,
Genucuruiflexa Podagra.
NVNC. *Domina* (*opportuno quippe obuiaſti pede,*)
Audi: nuncium enim non inane fero,
Sed eſt res verbis congrua.
Ego enim, vt præcepiſti, lento pede
Vrbes perrepens, omnes exploraui domos,
Cognoſcere cupiens num quis tuam non veneretur potentiam.
Et aliorum quidem quietum inueni animum:
Superatorum, ô Regina, tuarum vi manuum:
At duo hi viri audaces confidentia,
Loquebantur populis, & iuramentis affirmabant,
Quòd non ſit tua potentia venerabilis,
Sed (quod) *ejectam mortalium eò facturi ſint è vita.*
Quapropter validè poſtquàm conſtrinxi faſcia pedem,
Quinto-die venio, ſtadia emenſus duo.
POD. *Quàm celer volaſti, Nunciorum mihi citiſſime!*
Sed cuius terræ fines inuia relinquens
Venis? apertè indica, vt ſciam celeritatem.
NVNC. *Primùm quidem reliqui quinque graduum ſcalam,*
Trabium trementem diſſolutis compagibus:
Inde me excipit clauis-coactum ſolum,
Duris impulſibus renitens pedibus:
Quod emenſus plantis dolentibus ego,
Stratam ſilicibus ingreſſus ſum viam,
Et difficilem perambulatu acutis prominentiis lapidum.
Poſt quam incidens in lubricam prolapſione viam,
Feſtinabam in anteriora: ſed ſolutum meos
Trahebat retrò cœnum malè firmos malleolos,
Per quod tranſeunti liquidus è membris ſudor
Fluebat, (quoad) *greſſum meum imbecillem eneruaret.*
Vnde me excipit toto corpore defatigatum
Lata quidem via, ſed non tuta:
Nam alia inde, alia illinc vehicula
Properabant, cogebant, impellebant (vt) *currerem.*
Ego verò languidum leniter attollens pedem,
Tranſuerſus aſcendebam introitus limen anguſtum,
Donec currus præteriret rotis-actus.
Myſta enim cùm ſim tuus, citò currere non valebam.
POD. *Non in vanum, optime, negotium hoc tibi*
Rectè peractum eſt: Tuæ autem promptitudini
Pari pretio rependam gratiam.

Eſto autem tibi munus animo gratum hoc
Deinceps triennio ſemel tentaberis à leuibus doloribus.
At vos impuri, & Diis inuiſiſſimi,
Quinam exiſtentes, & quibus progeniti,
Audetis podagræ obniti potentiæ
Cuius neque Saturnius nouit vincere robur.
Dicite ô peſſimi. Nam Heroum ego
Domui plurimos; idque ſciunt ſapientes.
Priamus Podarces podager fuiſſe celebratus eſt.
Obiitque Achilles podager exiſtens, Pelei (filius).
Bellerophontes podager (me) ſuſtinuit.
Thebarum Dynaſtes Oedipus, podager erat.
Ex Pelopidis podager erat Pliſthenes.
Pœantis filius podager exiſtens duxit claſſem.
Alius Podarces, Theſſalorum erat dux,
Qui poſtquam cecidit, Proteſilaus in prælio,
Quamuis podagricus exiſtens & æger, duxit claſſem.
Ithacæ Regem Laërtæ filium Vlyſſem
Ego interfeci, non aculeus Paſtinacæ marinæ.
Itaque minimè gauiſuri, ô miſerrimi,
Dignam patiemini pœnam (iis), quæ patraſtis.
MED. Syri quidem ſumus, è Damaſco generei
Fame autem multa & paupertate preſſi,
Terram & mare peragramus errabundi:
Habemus autem vnguentum ex paterno munere hocce.
Quo ſolamur dolentium cruciatus.
POD. Quodnam illud vnguentum? & quæ eius præparatio? edic
MED. Sacrum me tacere iuramentum, non eloqui ſinit,
Et vltimum morientis præceptum Patris,
Qui ſanxit arcanam tenere medicamenti magnam vim,
Quod & te ſedare valet ſæuientem.
POD. Ita ô execrandi & malè perdendi,
Eſt aliqua in terris pharmaci operatio tanta,
Quod illitum valeat meam compeſcere potentiam?
Sed eia, hocce pactum compromittamus,
Et experiamur, vtrùm pharmaci (veſtri) robur
Potentius exiſtat, an (verò) mea flamma!
Huc agite ô triſtes vndecunque conuolantes
Tortores, aſſidentes meis furoribus,
Admouemini propius: & tu quidem pedum extremas
Inflamma plantas, ad digitos pedum vſque:
Tu verò malleolis inſinuare: Tu verò à femoribus
Ad genua deſtilla biliosorum ichorum copiam:
Vos autem manuum digitos conſtringite.
TORT. Ecce! vt præcepiſti, omnia tibi perfecimus.
Iacent clamantes miſeri valde,
(Per) omnia membra afflictione contorti.
POD. Agite ô hoſpites, cognoſcamus (quàm) veriſſimè,
An illitum vos pharmacum hoc iuuet?
Si enim verè hoc eſt aduerſum mihi:
Relicta terra, in ſinus abibo terræ.
Incognita, non ampliùs apparens, (ad) infimas Tartari abyſſos.
MED. Ecce inunctum eſt: ſed non laxat flammam dolorum.
Heu mihi, papæ! excrucior, diſpereo;
Omnia transfixus ſum membra cæco malo.
Non Iupiter fulminis tale attollit iaculum:
Nulla maris ita furit procella:
Neque vorticoſi turbinis vis tanta.
Num aſper vaſtat me morſus Cerberi?
Numquod me Echidnæ virus circumdepaſcitur?
Aut madefacta ichore Centauri tunica?
Miſerere ô Regina! Pharmacum enim, neque meum,
Neque aliud, poteſt tuum inhibere curſum.
Sed ſuffragiis omnibus omnium gentem vincis mortalium.
POD. Ceſſate, Tortores & dolores minuite,
Cùm pœniteat eos in contentionem mecum veniſſe.
Cognoſcat autem quiuis, quòd ſola ex Diis
Nullo linimento demulcendo, pharmacis non obtemperem.
CHOR. Non Iouis tonitribus Salmoneus contendit robur,
Sed periit fumoſo domitum Dei mentem iaculo.
Non certamine facto gauiſus eſt cum Phœbo Satyrus Marſyas,
Sed ſtridulum agitatur eius circa cutem Pinus.
Luctum perpetuum propter contentionem fœcunda habuit Niobe,
Et adhuc lugens profundit multam lacrymam in Sipylo.
Mæonia autem Arachne Mineruæ venit ad certamen,
Sed quum perdidiſſet modulum, etiamnum fila nectit.
Neque enim par eſt Beatorum potentia confidentia Hominum.
Vt Iouis, vt Latonæ, vt Palladis, vt Pythij. (dagra,
Lenem, ô vbique gentium celebrata afferas (nobis dolorem, ô Po-
Leuem, facilem, non acutum, breuem, haud ſæuientem,
Tolerabilem, facilè deſinentem, parum validum, ambulationes non impedientem.
Multi ſunt modi miſerorum:
Sed exercitia dolorum & conſuetudo
Podagricos ſoletur.
Ideòque æquo animo, ô complices, obliniſcimini
Dolorum. Si ea quæ placent non fiunt:
Tamen etiam præter ſpem accidentibus viam inuenire ſolet Deus.
Quiuis ſuſtineat Podagra laborantium
Deluſus & deriſus.
Talis enim huius morbi natura eſt.

FINIS.

Ἔστω δέ σοι δώρημα θυμῆρες τόδε,
Ἑξῆς τριετίας πειράσῃ κούφων πόνων.
Ὑμεῖς δὲ μιαροὶ, καὶ θεοῖς ἐχθίστατοι,
Τίνες ποτ' ὄντες, καὶ τίνων πεφυκότες,
Τολμᾶτε Ποδάγρας ἀνθαμιλλᾶσθαι κράτει;
Τῆς, οὐδ' ὁ Κρονίδας οἶδε νικήσειν βίαν.
Λέγετ', ὦ κάκιστοι. Καὶ γὰρ ἡρώων ἐγὼ,
Ἐδάμασα πλείστους, ταῦτ' ἐπίστανται σοφοί.
Πρίαμος Ποδάρκης, ποδαγρὸς ὢν ἐκλῄζετο,
Ἔθανε δ' Ἀχιλλεὺς ποδαγρὸς ὢν ὁ Πηλέως.
Ὁ Βελλεροφόντης, ποδαγρὸς ὢν ἐκαρτέρει.
Ὁ Θηβῶν δυνάστης Οἰδίπους, ποδαγρὸς ἦν.
Ἐν τοῖς Πελοπίδαις, ποδαγρὸς ἦν ὁ Πλεισθένης.
Ποίαντος υἱὸς ποδαγρὸς ὢν, ἦρχε στόλου.
Ἄλλος Ποδάρκης, Θεσσαλῶν ἦν ἡγεμὼν,
Ὃς ἐπεὶ ἔπεσε Πρωτεσίλαος ἐν μάχῃ,
Ὅμως ποδαγρὸς ὢν, καὶ νοσῶν, ἦρχε στόλου.
Ἰθάκης ἄνακτα Λαερτιάδην Ὀδυσσέα
Ἐγὼ κατέπεφνον, οὐκ ἄκανθα τρυγόνος.
Ὡς οὐ χαρήσοντες ὦ δυσδαίμονες,
Τοιάνδε πείσεσθε κόλασιν οἷς δεδράκατε.
ΙΑΤ. Σύροι μὲν ἐσμὲν, ἐκ Δαμασκοῦ τὸ γένος,
Λιμῷ δὲ πολλῷ καὶ πενίᾳ κρατούμενοι,
Γῆν καὶ θάλασσαν ἐφίκομεν πλανώμενοι·
Ἔχομεν δὲ χρῖσμα πατρόθεν δεδομένον τόδε·
Ἐν ᾧ παρηγοροῦμεν ἀλγούντων πόνους.
ΠΟΔ. Τί δ' ἐστὶ χρῖσμα; καὶ τίς ἡ σκευή, φράσον.
ΙΑΤ. Μύστης με σιγᾶν ὅρκος, οὐκ ἐᾷ φράσαι.
Καὶ λοισθία θνήσκοντος ἐντολὴ πατρὸς,
Ὃς ἔταξε κρύπτειν φαρμάκου μέγα σθένος,
Ὃς καὶ σὲ παύειν οἶδεν ἐγκεκραμένον.
ΠΟΔ. Εἶτ' ὦ κατάρατοι, καὶ κακῶς ὀλούμενοι,
Ἔστιν τις ἐν γῇ φαρμάκου δρᾶσις τοιά,
Ὃ χρισθὲν οἶδε τὴν ἐμὴν παύσειν βίαν;
Ἀλλ' εἶα, τήνδε σύμβασιν συνθώμεθα,
Καὶ πειρασώμεθ', εἴτε φαρμάκου σθένος
Ὑπέρτερον πέφυκεν, εἴτ' ἐμαὶ φλόγες.
Δεῦρ' ὦ συνερπαὶ πάντοθεν ποτώμεναι
Βάσανοι, πάρεδροι τῶν ἐμῶν βακχευμάτων,
Πελάζετ' ἆσσον. Καὶ σὺ μὲν ποδῶν ἄκρους
Φλέγμαινε ταρσοὺς, δακτύλων ποδῶν ἄκρων·
Σὺ δὲ σφυροῖς ἔμβαιν'· σὺ δὲ, μηρῶν ἄπο
Ἐς γόνατα λεῖβε πικρὸν ἰχῶρα βόλον.
Ὑμεῖς δὲ χειρῶν δακτύλους λυγίζετε.
ΒΑΣ. Ἰδ' ὡς ἔταξας, πάντα σοι δεδράκαμεν.
Κεῖνται βοῶντες οἱ ταλαίπωροι μέγα,
Ἅπαντα γυῖα στρεβλῇ στρεβλούμενοι.
ΠΟΔ. Φέρ' ὦ ξένοι, μάθωμεν ἀτρεκέστατα,
Εἰ χρισθὲν ὑμᾶς φάρμακον τόδ' ὠφελεῖ,
Εἰ γὰρ σαφῶς τόδ' ἐστὶν ἀντίξουν ἐμοί·
Λιποῦσα γαῖαν, εἰς μυχοὺς εἶμι χθονὸς
Ἄιστος, ἀφανὴς, Ταρτάρου πυθμένα βάθη.
ΙΑΤ. Ἰδοὺ κέχρισμαι, κοὐ χαλᾷ φλεγμὴ πόνων.
Οἴμοι, παπαῖ στενάζομαι, διόλλυμαι.
Ἅπαν τιτρώσκομαι γυῖον ἀδήλῳ κακῷ.
Οὐ Ζεὺς κεραυνοῦ τοῖον ὁπλίζει βέλος·
Οὐδεὶς θαλάσσης τοῖα μαίνεται κλυδών·
Οὐδὲ πρηστῆρος λαίλαπος τόση βία.
Μὴ καρχαρόδους ποθεῖ με δῆγμα Κερβέρου;
Μή τοί μ' Ἐχίδνης ἰὸς ἀμφιβόσκεται;
Ἢ αἱματόβρεκτος ἰχῶρι Κενταύρου πέπλος;
Ἐλέησον ἄνασσα. Φάρμακον γὰρ, οὔτ' ἐμὸν,
Οὔτ' ἄλλο, δύναται σὸν ἀναχαιτίσαι δρόμον,
Ψήφοις δὲ πάντας πάντων ἔθνος νικᾷς βροτῶν.
ΠΟΔ. Παύσασθε Βάσανοι, καὶ πόνους μειώσατε,
Τῶν μετανοούντων εἰς ἐμὴν ἐλθεῖν μάχην.
Γιγνωσκέτω δὲ πᾶς τις, ὡς μόνη θεῶν
Ἄτεγκτος οὖσα φαρμάκοισιν οὐ πείθομαι.
ΧΟΡ. Οὔτε Διὸς βρονταῖς, Σαλμωνεὺς ἤριζε βίᾳ,
Ἀλλ' ἔθανε ψολόεντι δαμεὶς θεοῦ φρένα βέλει.
Οὐκ ἐγέλασεν ἐρίσας Φοίβῳ Σάτυρος Μαρσύας,
Ἀλλὰ λιγὺ ψοφεῖ κείνου περὶ δέρμα ἡ πίτυς.
Πένθος ἀείμνηστον δ' ἔριδος πολύπαις ἔχει Νιόβη,
Ἀλλ' ἔτι μυρομένη, προχέει πολὺ δάκρυ Σιπύλῳ.
Μαιονία δὲ Ἀράχνη Τριτωνίδος ἦλθεν εἰς ἔριν,
Ἀλλ' ὀλέσασα τύπον, καὶ νῦν ἔτι νήματα πλέκει.
Οὐ γὰρ ἴσον μακάρων ὀργαῖς, θράσος ἐστὶ μερόπων,
Ὡς Διὸς, ὡς Λητοῦς, ὡς Παλλάδος, ὡς Πυθίου.
Ἤπιον, ὦ πάνδημε φέροις ἄλγημα Ποδάγρα,
Κοῦφον, ἐλαφρὸν, ἄδηκτον, βραχυπαλαιστὲς, ἀνώδυνον,
Εὔφορον, εὔληκτον, ἀληγεδανὸν εὐπερίπατον.

Πολλαὶ μορφαὶ τῶν ἀτυχούντων·
Μελέτω δὲ πόνοις, καὶ τὸ σύνηθες,
Τοὺς ποδαγρῶντας παραμυθείσθω.
Ὅθεν εὔθυμοι, ὦ σύγκληροι, λήθεσθε
Πόνων. Εἰ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη,
Τοῖς δ' ἀδοκήτοις πόρον εὗρε θεός.
Πᾶς ἀνεχέσθω τῶν πασχόντων
Ἐμπαιζόμενος, καὶ σκωπτόμενος.
Τοῖον γὰρ ἔφυ τόδε πρᾶγμα.

ΤΕΛΟΣ.

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER SEXTVS.

VIRIS AMPLISSIMIS, CONSVLTISSIMIS, ET PRVDENTISSIMIS, REIPVBLICÆ VVITTEBERGENSIS CONSVLIBVS AC SENATORIBVS, Dominis & Amicis honorandis.

SI Patria eſt, vbi bene eſt, *Viri Ampliſſimi, Conſultiſſimi, Prudentiſſimique, Domini & Amici honorandi*, VVittebergam non immeritò Patriam dixero. Equidem Vratiſlauia, Sileſiæ metropolis, & inter ſplendidiſſimas Germaniç vrbes non poſtrema, me in lucem hanc prodeuntem primùm excepit, poſtea nutriuit, fouit, Religionis Chriſtianæ, & bonarum literarum rudimentis primùm imbuit, & felicitatis, quæ in hac vita mihi obtigit, prima autor exſtitit; & omnino vera Patria eſt. Quia tamen vix tertiam vitæ partem in ea tranſegi, reliquo verò tempore me maximè VVitteberga ſuum habuit, atque in ea ſic ſatis benè mihi fuit, non immeritò eam alteram Patriam dixero. Neque eſt, cur me in ea tamdiu vixiſſe pudeat, vel pœniteat. Etſi enim multæ in Germania vrbes ſunt, quæ ædificiorum ſtructurâ & ſplendore, mercimoniorum varietate, diuitiis & opulentiâ ei ſuperiores ſunt, & aliis, quæ vulgò magni æſtimari ſolent: tamen & ipſa habet, quibus glorietur, & quibus pluribus Germaniæ vrbibus par eſt, quaſdam etiam antecellit. Etenim Vrbs hæc ſatis antiqua eſt, & à VVitekindo ad hanc Albis ripam, ad Sorabos in officio continendos, exſtructa, & inde VVitteburgum, quaſi VVittekindi, vel VViti (quod ipſum nomen etiam apud veteres occurrit) burgum, id eſt, caſtrum, dictum eſt: quæ appellatio literâ vnâ atque alterâ mutatâ poſtea in Vittebergam abiit. Etſi verò oppidum hoc, circa annum Chriſti 800. prætor propter conditum, aliquandiu non adeò celebre fuit: inclaruit tamen poſtea, & celebrius factum eſt, cùm Electores Saxoniæ Electoralem ſedem hîc conſtituerent, quam BERNHARDVS, Vrſi filius, ſibi in ea elegit: vnde & hodie inter Electorales Saxoniæ ciuitates prima eſt. Acceſſit eidem & aliud poſtea ornamentum, quòd BERNHARDI II. Electoris poſteriori familiæ ſuæ ſepulturâ hanc vrbem honorarunt. Cùm enim ALBERTI I. Electoris vxor, Helena, Ottonis Brunſvvicenſis filia, Cœnobium Franciſcanorum, vbi hodie Hoſpitale, ſeu Xenodochium eſt, anno 1238. ſuis ſumptibus exſtruxiſſet, in eius templo ſepeliri, monumentúmque ſibi poni voluit. Sepulti ſunt poſtea in eodem templo ALBERTVS II. & vxor eius, AGNES, Filia Imperatoris RVDOLPHI; IVTTA Brandeburgica RVDOLPHI I. Elector. vxor, KVNIGVNDA, Regis Poloniæ filia, ſecunda RVDOLPHI I. vxor; RVDOLPHVS I. Elector; RVDOLPHVS II. Elector; VVENCESLAVS, Elector; RVDOLPHVS III. ALBERTVS, Elector; CÆCILIA Carrarienſis, Patauina, VVENCESLAI Electoris vxor; & BARBARA, Ducis Lignicenſis & Bregenſis filia, ſecunda coniux RVDOLPHI III. Electoris, & alij Duces Saxoniæ, eorúmque vxores & liberi, omnes 20. numero. Cùm verò poſtea Electorale Axioma à Ducibus Anhaltinis ad Marchiones Miſniæ, & Landgrauios Thuringiæ tranſlatum eſſet, FRIDERICVS III. Sapiens dictus, primus inter Marchiones Miſniæ Elector Saxoniæ factus, arcem VVITTIKINDEAM, verſus occidentem in hoc oppido ſitam, arduâ ſtructurâ, & magno ſumtu ædificauit, & ipſi contiguum Templum, cuius fundamenta RVDOLPHVS II.

Elector fecerat, planè elegans, in hanc, quâ hodie conſpicuum eſt, formam exſtruxit, & pauimentum marmore Rochlizio, & ſtatuis, monumentis, picturiſque artificioſis exornauit. In quo Templo Ipſe, & IOHANNES, Elector Frater, cum vxore Anhaltina, ſepultus eſt, eorúmque monumenta, & hodie in eodem exſtant. Idem FRIDERICVS III. ripas Albis ligneo ponte iunxit; oppidum incendio deformatum turribus, muris, aggeribus & foſſis muniuit; quam ſtructuram poſtea IOHANNES FRIDERICVS, & nouiſſimè Sereniſſimus Saxoniæ Elector, Dn. IOHANNES GEORGIVS, Dominus noſter Clementiſſimus, ita perfecit, vt iam ſatis fortis propugnaculi loco haberi poſſit. Idem quoque FRIDERICVS III. Cœnobium Auguſtinianum ædificauit, cui noua ſtructura ab AVGVSTO, Electore Saxoniæ, adiecta eſt, quæ hodie Collegium Auguſti dicitur. Exſtruxit quoque Collegium vetus & nouum dictum, Lectionibus Theologicis, Medicis, & Philoſophicis deſtinatum. Et quod primo loco dici debebat, & inter omnia huius ciuitatis ornamenta maximum eſt, Academiam, ſeu publicam Scholam anno 1502. fundauit & aperuit; è qua quantum commodi in totum Chriſtianum orbem hactenus redundarit, ego hîc non dicam, ne affectibus quid dare videar, neque hoc inſtituti mei eſt, & res ipſa id loquitur. Acceſſerunt huic oppido & alia ornamenta, Dicaſterium, & Iudicium Prouinciale, in quo ab Aſſeſſoribus, viris grauiſſimis, partim ex equeſtri, partim è Doctorum & Profeſſorum ordine electis, ſingulis trimeſtribus ius dicitur: cui adiunctum eſt & aliud Iudicium, in quo ad varias Iuris controuerſias quæſtiones quotidie ferè reſpondetur, quod Scabinatum vocant. Nec prætereunda inter decora huius vrbis Superintendentia Circuli Electoralis, & Conſiſtorium Eccleſiaſticum, in quo cauſſæ matrimoniales, & aliæ Eccleſiaſticæ controuerſiæ diiudicantur. Et ſunt plurima alia diuinæ miſericordiæ & beneficentiæ in hanc vrbem indicia & monumenta. Inter quæ nec poſtremum hoc eſt, quòd in iſto ciuili bello, quod maximam Germaniæ partem vaſtauit, hæc vrbs ad hunc vſque diem nihil hoſtile paſſa & experta eſt. Quod vt magnum eſt DEI beneficium: ita ipſi cum paucis Germaniæ vrbibus eſt peculiare. Vnde euenit, vt Academia hæc, quod pluribus accidit, nunquam, durante iſto bello, tota diſſipata fuerit, ſed & docentes omnes & diſcentes ſat frequentes, etiam in mediis iſtis Germaniæ tumultibus, ſemper in ea reperti ſint, nec ciues ſua deſerere, & hoſtilem vim fugere neceſſe habuerint, ſed alios potiùs, patriâ extorres, & exules plurimos hoſpitio excipere potuerint.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, inter beneficia, quæ DEVS opt. Max. in me indignum contulit, facilè primum iudico, quòd præter omnem ſpem me in Profeſſorum huius Academiæ numerum adſciſci, & totis his 33. annis maxima ex parte ſaluum & incolumem præſtare, & laboribus meis clementer benedicere voluit. Equidem ſi diuitiis inhiare voluiſſem, forſan alibi meliùs viuere potuiſſem: verùm cùm non qui multum poſſidet, ſed qui iis, quæ habet, contentus eſt, diues ſit: & hac in parte mihi bene fuit, & eſt, quod DEO gratias agam. Quæ omnia gratiora & acceptiora mihi reddita ſunt, quòd non ſolùm Profeſſorum huius Academiæ amicitiam: ſed & Senatorum & Ciuium huius oppidi inſignem ſemper beneuolentiam expertus ſum. *Melius* enim *eſt*, vt *Prouerb.* 15. dicitur, *vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.*

Cùm itaque VVitteberga me tot nominibus ſibi deuinctum habeat, mearum partium ſemper eſſe iudicaui, non ſolùm Collegis, ſed & ſenatoribus & Ciuibus huius oppidi mutuâ beneuolentia & amore reſpondere. Et ſpero ſanè Vos de mea ipſorum commodis inſeruiendi promptitudine nunquam dubitaſſe, ſed vel ex eo illam cognouiſſe, quòd non ſolùm ægrotis quotidie curandis opera mea nunquam defuit, ſed & peſte, & ſæpe ſatis grauiter, hîc graſſante, quòd ſæpius, quàm ſexies, dum hîc Profeſſorem ago, factum memini, vrbem nunquam deſerui. Vt tamen in Senatum huius Ciuitatis beneuoli affectus & amoris peculiare aliquod exſtaret monumentum, Veſtro, *Viri Ampliſſimi, Conſultiſſimi, & Prudentiſſimi*, nomini Librum hunc Sextum & vltimum Practicæ Medicinæ inſcribere volui. Quæſo ergo, hoc mei in Vos affectus indicium eo, quo à me profectum eſt, animo accipite, & *Sennertum* Veſtrum amare pergite. DEVS Opt. Max. vrbem hanc, & omnes, qui eam incolunt, porrò etiam forti ſuâ manu ab omnibus calamitatibus defendat ac tueatur. SIT PAX, VVITTEBERGA, INTRA MVROS TVOS, ET PROSPERITAS IN DOMIBVS TVIS. Kal. Decemb. Anno Chriſti M. DC. XXXV.

V. V. Amplitud.

Studioſiſſ.

DANIEL SENNERTVS, D. Facult. Medic.
Profeſſor & Senior, & Sereniſſ. Elect.
Saxon. Medicus.

PRACTICÆ

PRACTICÆ LIBER SEXTVS, DE MORBIS OCCVLTIS.

PARS PRIMA, DE MORBIS OCCVLTARVM Qualitatum in genere.

CAPVT I.

An dentur actiones à tota ſubſtantia, ſeu qualitatibus occultis.

An dentur qualitates occultæ?

FORMAS per qualitates efficaces eſſe, tritum Philoſophorum, & ab omnibus conceſſum axioma eſt. Quot verò qualitatum illarum genera ſint, & vnde quæque oriantur, non ita planum eſt; earum autem differentiæ inueſtigantur, ſi inquiratur, An dentur actiones in rebus naturalibus, quæ ad qualitates manifeſtas, ſeu primas dictas, ſiue ſimplices, ſiue ab iis oriundam temperiem reduci non poſſunt. Equidem nonnulli in eo valde laborarunt, vt omnium ferè qui in natura rerum occurrunt, effectuum cauſas ad qualitates primas reducerent. Quod & Pelops, Galeni Præceptor, tentauit, qui ambitione magna iactauit, ſe omnium talium (de fluuiatilium cancrorum cineris vi contra canis rabidi morſum tractat ibi Galenus) cauſſas nouiſſe. Verùm Galenus eum, *lib. 11. de ſimpl. med. facult.* meritò reprehendit. Et qui id tentant, illis plerumque euenit id quod de Epicuro & Aſclepiade Galenus, *lib. 1. de natural. facult. c. 14.* ſcribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmata ſunt. Itaque Galenus actiones à manifeſtis qualitatibus ab iis, quæ à tota ſubſtantia fiunt, diſtinguit. Etenim *lib. 3. de ſimpl. med. facult. c. 6.* ſcribit: *Et alio in loco ſanè in aliis tractatibus demonſtratum eſt à nobis, amicitias quaſdam, pugnantiáſque qualitatum omnibus rebus ineſſe, ac quod familiare eſt, expeditè aſſimilari; quod verò contrarium eſt, ad internecionem ducere tum animalia, tum plantas; prætereà familiaritates illas à totius ſubſtantiæ proprietate oriri.* Et *lib. 5. de ſimpl. medic. facult. c. 1.* *Oſtenſum eſt*, inquit, *medicamenta eſſe nata alterare aut vna qualitate, ſcilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut ſiccando, aut dictarum coniugatione quadam, aut tota ſua ſubſtantia, ſicut complura lethalium venenorum, nec pauca alexiteriorum, ſeu amuletorum, tum purgantia omnia.* Quod etiam repetit, *eodem lib. c. 17. 18. 19. 23.* Idem docet *6. 8. & 9. de ſimpl. med. facult. 3. de compoſ. medic. ſecund. gen. 16. lib. 2. de compoſ. medic. ſecund. loca, c. 2. lib. 13. meth. med. c. 6. & alibi.* Idem alij Clariſſimi quique Philoſophi & Medici docuerunt.

Sententia Galeni.

Alexandri Aphrodiſæi.

Alexander Aphrodiſæus, *in Proœmio Problematum*, infinita in rerum naturâ exiſtere ſcribit, quæ ſolâ experientiâ cognoſcantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellentur, eóſque reprehendit, qui talem effectuum & cauſſas ex elementorum qualitatibus afferre conantur, eóſque prauè ſolutiones componere quamplurimas, quæ inutiles & improbabiles planè ſint, docet.

Auicennæ, & Arabum.

Auicennas, *fen. 2. doct. 2. ſum. 1. c. 15.* vbi de iis, quæ totâ ſui ſtantiâ agere dicuntur, tractat, illorum operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, ſed à forma ſpecifica, poſt complexionem adueniente, ſcribit: quem Meſuës & & alij Arabes ſequuntur.

Fernelij.

Superiore vero ſeculo prolixè & eruditè ſententiam hanc defendit Ioan. Fernelius, Medicus doctiſſimus, *in libris duob. de abdit. rer. cauſ.* qui *in præfat. lib. 2.* ſcribit, multos quidem atomos Democriti ridere, ſed Democritum, ſi vitam cum morte commutare poſſet, multò magis hæc, quæ putamus elementa (quatenus ſcilicet ex iis effectuum omnium naturalium cauſſam nonnulli deducere conantur) ſuo more riſurum.

Iul. Caſ. Scaligeri.

Acutiſſimus Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc. 218. ſect. 2.* ad manifeſtas omnia deducere qualitates ſummam impudentiã eſſe ſcribit: & *Exerc. 101. ſect. 14.* Cardanum ita alloquitur: *Quis te malus genius Alexandrææ adegit eo, vt miſerè diceres, ſolâ elementorum permiſtione fieri poſſe, vt ferrum trahatur à Magnete?* Et in *lib. 1. de plantis*, de Saporibus agens, hæc habet: *Quod ſi quis dicat, ex qualitatum quatuor conſpiratione confici ſaporem: reſpondeat, an in elemento quopiam, quà elementum eſt, ſapor inſit, non ſanè ineſt. Cæterùm quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque riſus, neque ſenſus, neque intellectio, neque motus voluntarius, ſed à formis aliis, quàm elementaribus; ita ſapor quoque. Et ſi nihil eſſet, quod nobis perſuaderet, alias eſſe qualitates occultas ab elementaribus, ſaltem in venenis decuit acquieſcere.* Idem Scaliger, *Exerc. 218. ſect. 8.* ait: *Eorum namque multa diuerſas habent ab elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino latent animos temperatos, illudunt curioſis.*

Th. Eraſti.

Et Th. Eraſtus, *de occult. med. propriet. cap. 4.* ſcribit, Eos, qui omnia ad manifeſtas qualitates deducere conantur, nihil conſequi quàm quod ab omnibus veritatis ſtudioſis, & rerum naturalium ſcientibus meritò derideantur.

Autoris.

Mihi, ſi quod ſentio, liberè dicendum, vix vllam rei Phyſicæ damnoſiorem, & quæ optima ingenia irrito & inani labore magis fatigauerit, in Phyſicam irrepſiſſe puto opinionem, quàm illorum, qui omnium eorum, quæ in rebus naturalibus accidunt, cauſſas è qualitatibus manifeſtis, & quatuor elementis reddere conati ſunt.

Exempla occultarum qualitatum.

Verùm ne hoc ſine ratione pronuntiaſſe, & laudati modò Viri ſine cauſſa ſtatuiſſe videantur, rem ipſam penſitemus. Occurrere profectò multas actiones admirandas in rerum natura, & multa in natura fieri, quæ ſupra vires elementorum ſunt, adeò notum eſt, vt hominis vel imperiti & ignari, vel impudẽtis ſit, talia negare, vel in dubium vocare. Magnes trahit ferrum, & quidem Magnes armatus vix vnciarum duarum, plus quàm libram ferri trahit, & id continuò à ſe pendulum ſuſtinet, nec vnquam decidere permittit. Nonnulli ita feles auerſantur, vt etiam alicuius ciſtæ incluſæ, & quam nunquam viderunt, præſentiam ferre non poſſint, vt niſi ea amoueatur, frigidi ſudores ipſis erumpant, & animi deliquium immineat. Quæ ſit medicamentorum purgantium vis, nemini ignotum, putà, aliquod è fortioribus paucorum ſaltem granorum ſumtum purgans è corpore humores copioſè euacuat. Quam pauca opij grana in corpore mutationem efficiant, & quantam narcoſin excitent, nec tyrones Medicorum latet. Notiſſimum itidem, quæ venenorum vis ſit, & quomodo aſpidis, ſcorpij, & aliorum venenatorum animalium tantilla veneni portio in corpus humanum immiſſi, id totum immutet, homini que citam mortem afferat. Veneni canis rabidi exigua portio, vbi in corpus humanum ſeu morſu, ſeu ſaliuâ delatum penetrauit, quàm longo tempore delitеſcere, & quàm grauia ſymptomata excitare poſſit, *lib. 1. part. 2. cap. 16.* dictum. Quàm admiranda etiam phalangij, ſeu tarantulæ morſus inducat ſymptomata, *ibid. c. 17.* relatum. Et quid multa de aliis venenis afferre opus eſt? Exigua particula veneni peſtilentis, quamdiu in fomite aliquo delitеſcere, & corpori humano communicata, quàm ſubitò hominem iugulare poſſit, quotidiana experientia teſtatur.

Rationes pro occultis qualitatibus.

Et certè ſi nihil aliud perſuaderet, quàm fruſtrà & temerè multi inſtituerint omnia ad manifeſtas qualitates deducere, ſaltem venena & eorum remedia docere poterant, vt modò è Scaligero, *Exerc. 218. ſect. 8.* dictum.

Ex quibus omnibus concludimus, actiones has longè alias

& diuerſas eſſe à qualitatum manifeſtarum actionibus. Primò enim toto genere diuerſæ ſunt hæ actiones. Elementa ſaltem calefaciunt, frigefaciunt, humectant ſiccant: At hæ actiones longè aliæ ſunt. Magnes trahit ferrum, ſcammonium purgat, opium ſoporem inducit, venena varia & grauiſſima ſymptomata & quidem alia alia in corpore humano excitant, imò hominem ſubitò iugulant. De quo Galenus 6. *Epid. comment.* 6. *text.* 5. & 3. *de Temperam. c.* 4. expreſsè ſcribit, quòd deletaria nequaquam eodem modo agant, quo ignis & aqua, ſed totius naturæ ſuæ contrarietate. Et *lib.* 5. *de ſimpl. med. facult. cap.* 1. 12. & 19. ſcribit quòd ſint, quæ totâ ſubſtantiâ nobis contraria ſunt. Secundò, modo agendi planè ab elementis diſcrepant. Neque enim elementa, eorumque qualitates ſuas vires in exiguo corpore inſigniter exercere poſſunt. Etſi enim ſummè calidus eſt ignis, nix ſummè frigida; tamen, vt rectè Galenus, 3. *de Temper. c.* 4. ſcribit, ſi quod horum prorſus exiguum eſt, nullum euidentem in corporibus noſtris excitant effectum; imò nec in maiore copia talia, vel calida, vel frigida, vt piper, nix, aqua frigida, hominem enecant. Tertiò, eadem elementa tam ſubitas in corpore mutationes non efficiunt, at venena quædam in minima quantitate hominem enecant ſubitò, vel grauiſſima ſymptomata excitant, idque citiſſimè præſtant, de quo Galenus, *lib.* 1. *de ſem. cap.* 16. ſcribit: *Minima portiuncula humoris lethalium venenorum, quæ Deleteria appellantur, vbi animalis corpus ingreſſa fuerit, totum id momento temporis immutat, ſibique ſimili affectione alterat.* Idem, 3. *de locis affect. cap.* 7. inquit: *Quis crederet, vel à Scorpionis infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & inuſitata mutatione affici, niſi ſæpenumero id accidere videret, præſertim in vnum quandam rem, feris in ipſum dimittentibus?* Et paulo pòſt: *Marinæ turturis quemadmodum & terreni ſcorpij aculeus in partem extremam, acutiſſimam illam quidem finitur, vbi nullum foramen eſt, per quod venenum deijci poſſit: neceſſe eſt tamen, vt excogitemus ſubſtantiam quandam eſſe, aut ſpiritualem, aut humidam, quæ vt mole minima, ita facultate quàm maxima eſt.* Et Ælianus, *lib.* 9. *de Animal. cap.* 57. refert, morſuum veſtigia, quæ aſpis imprimit, tam obſcura & parua eſſe, vt indicia vix acri oculorum acie deprehendantur. Et Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc.* 153. *ſect.* 11. Vt & Hieron. Mercurialis, *lib.* 1. *de. venen. cap.* 6. ſcribunt, In Nubiâ, & quæ eſt Æthiopia ſub Ægypto, venenum eſſe, cuius grani vnius decima pars hominem, vel vnum granum decem homines, intra horæ quadrantem enecet, aut vnum vni homini propinatum, illum ſtatim interimat.

CAPVT II.

De Nomine & Natura occultarum qualitatum.

Manifeſtæ qualitates. CVm ergo ex his pateat, dari affectus multos in natura, qui à qualitatibus manifeſtis deduci non poſſunt, rectè in Scholis Phyſicorum & Medicorum qualitates diuiduntur, quòd aliæ ſunt manifeſtæ, aliæ occultæ. Manifeſtæ ſunt, quæ ſenſibus externis, tactui in primis, ſunt obuiæ, eóque perceptibiles, quales ſunt caliditas, frigiditas, humiditas & ſiccitas, & aliæ ex elementis proximè ortæ. *Occultæ qualitates.* Occultæ ſeu abſtruſæ & abditæ qualitates ſunt, quarum quidem vim ex operatione & effectu percipimus, eas tamen ipſas ſenſu non apprehendimus. Qualis vis eſt in medicamentis purgantibus, item venenis, quorum noxa quam inferunt corpori, etſi ſatis manifeſta eſt, eorum tamen actio ſenſibus externis non percipitur, ſed latenter & occultè corpus afficit. *Qualitatum occultarum Nomina.* Qualitates has ſpecificas alij proprietates, alij ſubſtantiæ proprias facultates, Galenus paſſim à tota ſubſtantia agẽtia, ſeu ſubſtantię proprietates, ἰδιότητας τῶν ὅλων, vel totius ſubſtantiæ familiaritate, & ſimilitudine agentia nominat, & de iis aliquando ſe librum ſcripturum *lib.* 11. *de ſimpl. med. fac.* pollicetur, imò 6. *Epid. comment.* 6. *text.* 5. allegat illum librum in quo de iis, quæ κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ὅλης οὐσίας proſint vel noceant, dictum ſit: qui tamen iniuriâ temporum ad nos non peruenit.

Agentia à tota ſubſtantia quæ? Sententia Galeni. Quid autem ſint à tota ſubſtantia agentia, aut cur dicantur talia, non ita planum eſt Galenus primis qualitatibus ea opponit, & tùm paſſim alibi, tùm 5. *de ſimplic. med facult. cap.* 1. ſcribit: *Oſtenſum eſt, medicamenta alterare nata eſſe, aut vnâ qualitate, ſcilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut ſiccando, aut dictarum coniugatione quadam, aut totâ ſubſtantiâ ſuâ.* Et *ibid. cap.* 19. *Alterant*, inquit, *medicamenta, aut vna qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique tota ſubſtantia.* Quæ tamen tota illa ſubſtantia ſit, non explicat niſi quòd alibi ἰδιοσυγκρασίαν nominat. *Mercati.* Ludouicus Mercatus, *tom.* 1. *lib.* 1. *part.* 2. *claſſ.* 1. *artic.* 2. *quæſt.* 35. duplex temperamentum ſtatuit, vnum, quod ex qualitatum primarum mutua alteratione reſultet; alterum quod ex comminutione ſubſtantiarum elementorum ad minima fiat, quâ totum efficiatur, quod ſibi ſit vndiquaque ſimile, confuſas in ſe continens qualitates; ſeu quod ſit ſubſtantiæ quidam modus, qui grauitatem, duritiem, craſſitiem, mollitiem, & ſimilia alia accidentia præ ſe ferat. Atque duobus hiſce temperamentis duplex morbi genus opponi ſtatuit; qualitatum illi intemperiei, morbos intemperiei, huic morbos à tota ſubſtantia, ſicut prolixiùs hanc ſententiam *loco alleg.* & *in Inſt. lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 4. videre eſt. Verùm temperiem cum miſtione videtur confundere; aut ſi omnino aliæ adhuc qualitates, præter primarum temperiem, in miſto reperiantur, ita vt in vno miſto ſit plus ignis, in alio plus aquæ, in alio plus terræ, atque in eodem miſto aliud ſit craſſius, aliud tenuius, aliud durius, aliud mollius, qui ſubſtantiæ modi dici poſſunt: tamen accidentia illa potiùs patiendi, quàm agendi ſunt principia, & materiam ſpectant, & ſi quid tale miſtum agit, illud per temperiem agit primarum qualitatum, neque ab iſto ſubſtantiæ modo tam nobiles actiones deduci poſſunt, neque ex eo ratio reddi, cur Magnes trahat ferrum, rhabarbarum purget bilem, opium ſit narcoticum: Non multùm ab hac ſententia diſcrepat Andr. Cæſalpinus, qui *lib.* 3. *meth. med. c.* 2. quid ſit agere ſecundum totam ſubſtantiam, hoc modo explicare conatur. *Cæſalpini.* Primò ſupponit, non poſſe accipi per totam ſubſtantiam formam miſti, è temperamento prodeuntem. Nam piper & allium in quarto gradu eſſe calida & ſicca, non tamen eſſe deleteria, vt auripigmentum. Deinde ſtatuit, totam ſubſtãtiam ſignificare non ſolum formam, ſed ſimul materiam. Tertiò per formam accipit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, ſicco, & eſſentiam omnium effectricum facultatum eſſe primas qualitates, & omnes actiones & paſſiones ſimilarium eſſe opera primarum qualitatum, ſtatuit. Per materiam autem intelligit conditiones materiales, vt craſſum, tenue, graue, leue; materiam metallicam aut plantarum, aut animalium, vnde facilitas ad agendum vel patiendum. Quæ facilè mutantur in ſubſtantiam corporis noſtri, familiaria dici ſcribit, vt alimenta quæ difficilè, inimica, vt medicamenta; quæ nullo modo, inimiciſſima, vt venena. Vnde concludit, differre primas qualitates à tota ſubſtantia, vt formam per ſe ſumptam ab adiũcta materia, vel vt totum & partem. Piper igitur & allium, etſi habeant temperamentum noſtræ naturæ maximè contrarium: quia tamen habent materiam familiarem, leuem & tenuem, facilè conuertibilem inde eorum feruorem extingui, nec eſſe deleteria. Cantharides verò, ob craſſitiem integras vires retinere ad veſicã, & exulcerare. Auripigmenti materiã eſſe maximè grauem, & metallicam, nec conuerti poſſe à noſtro calore, ideoque non extingui eius feruorem, ſed inſtar ferri igniti corpori noſtro incumbere totâ ſubſtantiâ. Verùm, cùm ipſe animaduerteret, à materia actionem nullam prouenire, dubitat, quomodo actio à tota ſubſtantia materiæ adſcribi poſſit, reſpondétque, ad primas qualitates pertinere omnem actionem, ad materiam propenſionem, facilitatem & difficultatem, ad patiendum ſympathiam & antipathiam, v.g. aërea cum ſpiritibus conuenire, oleum cum reſinis & pinguibus aquea cum humoribus, terrea cũ ſolidis, proprietates autem totius ſubſtãtiæ magis in materia conſiſtere quàm in temperamento. Tandem quatuor materias cõſtituit, quæ totâ, ſubſtantiâ aut conueniant cum corpore noſtro, aut alienæ ſint. Primò medicamenta purgantia conuenire ſcribit cum humoribus, quos trahunt, non formâ, cum nulla ſit ſimilitudo ſubſtantiæ in temperamento hellebori & atræ bilis colocynthidis & pituitæ, ſed materiâ. Purgantium enim materiam facilè conuerti in humores quos trahunt, ob affinitatem. Trahunt, inquit, humores temperamento calido, ſed ſimilitudine ſubſtãtiæ proprios humores. Eadem purgantia aliena ſunt à corpore noſtro totâ ſubſtantiâ, quæ non nutriunt. Secundò, alimenta conuenire cum corpore noſtro, ſtatuit, & temperamento, quod mediocre eſt, & materiâ, quæ facilè conuertitur; Tertiò, ait ſunt maleſica & venena, ex toto aliena, & temperamento & materiâ. Tandem alexiteria ſtatuit, partim conuenire cum venenis, partim cum corpore noſtro. Cum venenis conuenire materiâ inalterabilĩ cum corpore noſtro temperamenti mediocritate.

Verùm mirum tantũ, vt habetur, Philoſophum & Medicũ, in quæſtione tam graui, tã craſsè philoſophatum eſſe, & tã grauiter erraſſe. Nam primò valde errat, quod formam ſtatuit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, ſicco. Forma enim ſubſtantia eſt, temperamentũ accidens. Deinde non minùs errat, quòd omnes ſimilarium actiones & paſſiones, opera primarum qualitatum eſſe ſtatuit, atque à caliditate etiã vim purgãdi deducere conatur. Etenim dari effectus qui ad nullas qualitates manifeſtas reduci poſſunt ſuprà ſatis probatũ vt hîc repetere opus non ſit. Tertiò & in eo grauiter impingit, quòd totã ſubſtãtiã potiùs materiã, quam formã eſſe dicit, eamque ſaltem facilitate vel difficultate agendi deſcribit. Equidẽ libenter concedimus, quod qualitates primæ pro varia materiæ diſpoſitione, vario modo agunt, & quòd ignis in ferro candẽte vehementius vrit, quàm in ſtipulis: verùm dũ de actione à tota ſubſtãtia diſputatur, non quæſtio eſt de facilitate vel difficultate agẽdi, ſed de ipſa actionum natura vbi rectè ſtatuimus & ſuprà ſatis probauimus, planè & toto genere differre actiones, quæ à qualitatibus primis, & quæ à tota ſubſtantia fieri dicuntur. Actiones enim Magnetis purgatiũ medicamentorum, venenorũ, alexipharmacorũ, omnes diuerſiſſimæ sũt ab actionibus, quæ à qualitatibus primis proueniũt, & pendent à ſuis formis, non à materia. Diſtinxit certè clariſſimè Galenus actiones à tota ſubſtãtia dictas, ab actionibus qualitatum primarum. In libris *de ſimpl. med. facult.* plurima loca ſunt, in quibus diſtinguit agentia à tota ſubſtantia ab agentibus per primas qualitates. Et 13. *method. med. c.* 6. venena ab ea quam ibi tractat, methodo eſſe ſeiuncta, nec methodo inueniri poſſe naturas eorũ, docet. At certè & qualitates primæ, à quibus Cæſalpinus omnem vim agẽdi, & ſecundæ, à quibus facilitatem & difficultatem agẽdi deducit, methodo inueniuntur, & iis ſua medicamenta per indicationes

inuenta

inuenta opponuntur, & propterea methodo curantur. Id quod non ſolùm *allegato loco*, ſed & *ad Thraſybulum, cap. 8.* negat Galenus, vbi ſcribit: *Eorum, quæ contraria qualitate ſunt, methodus eſt; eorum verò, quæ tota ſubſtantiâ ſunt aduerſa, methodus non eſt, ſed omnia per experientiam ſunt inuenta.* Methodus enim eſt per Indicationem, hæc autem ſupponit naturam Indicantis notam. Actio igitur à tota ſubſtantia eſt, quæ non prouenit à primis qualitatibus, vtpote quæ ſunt accidentia, & pertinent ad diſpoſitionem ſubiectæ materiæ, in rebus naturalibus compoſitis, ſed quæ ab ipſa rei eſſentia prouenit. Equidem totius ſubſtantiæ nomen totum miſtum ſignificat, cui definitionem & indiuiduationem tribuit, & ad illa proficiſcitur operatio propria, primariò tamen illa fluit à forma, & quidem, vt Auicennas ait, ea forma elementis ſuperueniente. Quartò & hoc falſum, quòd ea ſaltem, quæ facilè conuertuntur in ſubſtãtiam corporis noſtri, familiaria dicantur; quæ verò difficulter mutantur, medicamenta; quæ nullo modo, venena, & corpori noſtro inimiciſſima ſint. Etenim dantur multa terrarum & lapidum genera, quæ nullo modo in ſubſtantiam corporis noſtri mutantur, & tamen nullo modo venena ſunt, ideò, quia formâ illâ, & vi agendi noſtro corpori aduerſa deſtituuntur: contrà verò cicuta, napellus & ſimilia, non ita ſunt craſſa, grauia & denſa, vt lapides, & nihilominus maximam agendi & corpori noſtro nocendi vim habent. E quibus omnibus apparet, falſa, eſſe pleraque, quæ de quatuor generibus eorum, quæ totâ ſubſtantiâ cum corpore noſtro conueniunt, aut ab eo aliena ſunt, dicuntur. Falſum enim purgantia per calorem trahere: Hunc verò humorem, ob materiæ diſpoſitionem. Quæ enim conuenientia in materia eſt hellebori albi cum atra bile; Quæ ſcammonij, cum bile flaua; Quæ mechoacannæ, & gummi gotte cũ ſeroſis humoribus. Falſum, vt dictum quòd venena ideò ſunt venena quia ſunt immutabilia. Dantur enim, quæ ſunt mutabilia, & nutriunt, vt cicuta, quæ ſturnis helleborus, qui coturnicibus alimentum eſt: & tamen ſunt venena. Contrà dantur lapides & terræ, quæ ſunt immutabiles, & tamen non ſunt venena. Falſum tandem, quòd alexiteria conueniunt cum venenis materiâ inalterabili, cum corpore noſtro mediocritate temperamenti. Nam multæ plantæ ſunt alexiteriæ quæ à corpore noſtro alterantur, & multa dantur alexipharmaca, quæ non ſunt temperata, vt ruta, angelica, ſcordium, theriaca, Mithridatium, & plurima alia.

Franciſc. Valeriola.

Rectiùs longè de tota ſubſtantia ſenſit & ſcripſit Franciſcus Valleriola, *commẽt. in lib. Gal. de Conſtit. art. pag. 421.* Verba eius integra adſcribere libet: *Non enim*, inquit, *ab Heraclij lapidis aut qualitatibus elementaribus, aut miſcellâ ex illis ferri attractio fit; ſed magis ab illius ſubſtantia, & ſpecifica forma, peculiarique illâ vi ac poteſtate cœleſti illius formæ indita, per quam id cœlitùs operatur. Vt à nullo Philoſophorum alia reddi affectionis huius ratio vſquam poſſit; quàm quòd hæc ſubſtantia id virium à forma ſua ſpecifica cœlitùs illi attributa habeat, vnde id ſuapte naturâ efficere queat. Vt ſcammonio bilem detrahendi, cnico pituitam, helleboro atram bilem. Itaque quæcunque merito ſuæ ipſorum formæ vnum quippiam agunt, quod illi peculiare ſit ac proprium, id quidem à tota ſubſtantia iure merito operari dicentur: quod in nullam aliam, quàm in propriam rei agentis ſubſtantiam referri ea actio poſſit. Nam cùm formâ rei diuinius aliquid temperamento ſit, vt & Plato Meſuêus, Auicennáque voluerunt, neceſſarium quidem eſt, quod à forma eſſentiali (quæ tota rei ſubſtãtia eſt) efficitur, id ſublimiore quodam modo, atque etiamnùm occultiore fieri: nempe quòd occulta ſit nobis ea ſubſtantia atque forma, vnde operatio ceu à propria cauſſa manat. Vnde haud immeritò eccam eam cauſſam, eaeámque poteſtatem, eámque etiam proprietatem, quæ talem naturam inſequitur, vocare ſolemus, quòd ſenſibus noſtris obuia ea natura non ſit, minùſque perſpecta; atque ob id apertam talium actionum rationem reddere minimè valemus, niſi hanc vnam tantùm, à vera cognitione atque ſcientia valde ſemotam, quod hoc illi ſubſtantia atque natura proprium ſit, vt equo hinnitus grunnitus ſuibus, bobus mugitus, ouibus balatus, elephantis barritus, canibus latratus, homini riſus. Cur verò ſic? nemo quiſquam, niſi qui ſolus omnia nouit, Deus opt. Max. idémque ſapientiæ fons ſciuit vnquam, præter id ſolum, quòd proprietates hæ & actiones ſuas formas & rerum naturas quibus inſunt, perpetuò ſequantur.* Summa: Valleriola in ea ſententia eſt, & quidem rectè ſentit, agentia à tota ſubſtantia ita dicta eſſe, quòd virium harum nulla alia cauſſa ſit, & reddi poſſit, quàm forma ſubſtantialis. Quæ ſententia ipſa tamen aliquâ adhuc explicatione indiget. Etenim & ipſæ elementares qualitates à ſuis formis fluunt. Verùm cùm de agentibus à tota ſubſtantia dictis ſermo eſt, non quæritur de elementis, vt corporibus ſimplicibus, aut de miſtis ex elementis ſimpliciter, ſed de rebus naturalibus compoſitis perfectioribus, quæ alias ſupra elementa formas habent. In his ergo etſi quoque dentur actiones, quæ à temperie qualitatum primarum fluunt: tamen quia qualitates primæ ab elementis pendent; elementa verò in corporibus naturalibus aliis non rei ſubſtantiam perficiunt, quod formæ nobilioris eſt, ſed materiæ loco ſunt, & nobiliori formæ ſubiacent: actiones hæ, quæ ab occultis proprietatibus, quarum proxima & vnica cauſſa eſt forma, proueniunt, à tota ſubſtantia fieri dicuntur.

Occultæ qualitates cur ita dicantur.

Occultæ verò hæ qualitates nominantur, quòd ipſæ ſenſibus non ſunt obuiæ. Etenim quòd à formis ſuis fluunt, ipſis cum omnibus qualitatibus propriis commune eſt: Et quòd ignis calefacit, nulla alia cauſſa dari poteſt, quàm quod vis hæc à forma eius fluit: ſed in hoc eſt diuerſitas, quòd qualitas per quam ignis calefacit, caliditas putà, nobis manifeſta eſt, & tactu perceptibilis, & propterea ignis calefacere, quia calidus, aqua humectare, quia humida, dicitur; At in agentibus totâ ſubſtantiâ dictis, qualitas illa quâ mediante forma agit, ignota, occulta, & abſtruſa eſt, v. g. quia in magnete qualitas, per quam ferrùm trahit, occulta eſt, ſtatim ad formam ipſam recurrimus, & à tota ſubſtantia ſeu forma magnetis, actionem illam prouenire dicimus, qualitatem verò ipſam occultam nominamus.

Occultæ qualitates an reijciendæ.

Etſi verò nonnulli qualitates has, quia occultæ nominantur, derident, ac ignorantiæ aſylum appellant: tamen imbecilla mẽtis noſtræ acies ad inueſtiganda naturæ penetralia hoc modo potiùs accuſatur, quàm qualitates hæ culpantur. Si enim vera qualitatum harum origo, de qua non ita multi ſolliciti fuerũt, inquiratur, eius cognitio non minùs certam ſcientiam parit, quàm qualitatum manifeſtarum notitia: Et vt Auicennas, *de virib. cord. tract.* 1. c. 10. loquitur, ſicuti ſciens ignem propter caliditatem calefacere, verè ſcit, & non ignorat: ita qui ſcit magnetem attrahere ferrũ, quia virtutem habet, cuius natura eſt, attrahere ferrum, procul dubio ſciens eſt, & non ignorans. Et poſtea: *Ignorantia cauſarũ*, inquit, *penitus huius virtutis in magnete non eſt mirabilior, quàm ignorantia cauſſarum diſponentiũ res ad rubedinem, aut citrinitatem, aut corpus, aut animam. Sed à rebus quidem cõſuetis admiratio cadit, & negligit anima de ipſis inquirere. Quod autem rarò eſt, excitat admirationem, & inducit ad inquirendum, & ad ſpeculandum de cauſis eius.* Et mox: *Si ignis eſſet res difficilis inuẽtionis, & de longinquis partibus afferretur, admiraretur vtique vulgus de proprietate eius ampliùs, quàm de proprietate corporum cæterorum, & inquireret attentiùs de cauſis proprietatis ipſius, quàm de cauſis aliarũ proprietatum, quoniam ipſius operationes valde mirabiles ſunt. Etenim præſentia eius extrahit viſum de potentiâ ad actum, & tangi ſe prohibet, & aſcendit ſurſum, & aſcendere facit ea, quæ vincere poteſt, & generatur ex modico ipſius in vna hora quantitas magna, & corrumpit omne illud, cui obuiat, & tranſmutat ad ſui ſubſtantiam, nec etiam minuitur, ſi accipiatur ex eo. Et hæc quidem in veritate mirabiliora ſũt, quàm tractus ferri à magnete, vel quàm cætera proprietates. Sed quoniam iſta viſitata ſunt, & quotidie apparentia, cadit ab eis admiratio, & ſollicitudo perquirendi cauſſam ipſorum. Actio verò Magnetis, quia rara eſt & inuſitata, inducit admirationem, & prouocat ad inquirendum de cauſſa ipſius.* Interim in hac humanæ mentis caligine, æquè forma ignis, ac magnetis nobis ignota eſt, & vt Scaliger *Exerc. 307. ſect. 29.* ait: *Forma res diuina eſt, cuius exquiſita cognitio nos latet. Quare vlterior diſquiſitio moroſi atque ſatagentis animi eſt. Humanæ ſapientiæ pars eſt, quædam æquo animo neſcire velle.*

CAPVT III.

De Qualitatum Occultarum Origine.

Origo qualitatum occultarum.

Etſi verò hæ qualitates occultæ ſunt: tamen cùm, ſi cauſas ſuas reducuntur, ſcientiã pariant, vt modò dictum; omnino qualitatum harum origo diligenter inueſtiganda. Quanquam autem qualitatum occultarum originem inuenire longè difficillimum ſit, & à paucis tentatum: tamen in ea re aliquid conari, omnino operæ pretium eſt. Sunt verò variæ & diuerſæ de origine qualitatum occultarum, ſententiæ. Primò enim reperiuntur quidam, qui nomen qualitatum occultarum admittũt, dum verò ad rem ventum eſt, & de origine earum inquiritur, ad elementa, & eorum qualitates relabuntur, & ex eorum miſtione & temperie occultas qualitates deducunt, occultáſque qualitates à peculiari primarũ temperie, quam ἰδιοσυγκρασίαν nominant, prouenire, ſeu eſſe idem cum peculiari illa temperie, aut ἰδιοσυγκρασία, exiſtimant. A ſententia hac an Galenus planè alienus fuerit, dubito. Equidem quid in libro illo, quem de agentibus à totius ſubſtantiæ proprietate ſcripſit, ſenſerit vel ſcripſerit, non ſatis conſtat, cùm librum illum iniuria temporum nobis eripuerit. In aliis tamen ſcriptis, etſi actionem à qualitatibus primis actioni à tota ſubſtantia ſæpe opponit, vt *cap. præced.* dictum: tamen nonnunquam etiam omnium remediorum effectuum cauſſas temperiei quatuor qualitatum attribuiſſe videtur. Nam in *lib. 1. de elem. c. 7.* ſcribit; corpora noſtra alterari tantùm calefacta, refrigerata, exſiccata, humectata. Solas enim has qualitates totas tranſmutari per totam ſubſtantiam. Et cùm in *lib. 3. de temper. c. 3.* dixiſſet, quatuor corporis facultates, attractricem, retentricem, alteratricem & ſegregatricem, eſſe effectus totius in quouis corpore ſubſtantiæ, addit, totam illam ſubſtantiam conſtare è calido, frigido, humido, ſicco, inter ſe miſtis. Et *cap. 4.* principij loco obſeruandum eſſe docet, cuiuſlibet corporis proprietatem quandam temperamenti eſſe, quæ huic quidem naturæ ſit conueniens, ab hac verò diſſentiens; atque hinc deducit, cur alia aliis nutrimenti, vel pharmaci loco ſint, ex. gr. cicutam ſturno, veratrum coturnici eſſe nutrimentum, quæ homini ſunt medicamenta; ſiquidem coturnicum & ſturnorum temperies aſſimilare ſibi veratrum & cicutam poſſit, quod hominis temperies non poſſit.

Manifeſtæ qualitates quocunque modo miſtæ non faciunt occultas.

Eodem ferè modo poſteriores plurimi, etſi experientiã conuicti, qualitates occultas dari fateri neceſſe habeant, vbi tamẽ ad rem, & quæſtionem de earum origine ventum eſt, ſubinde ad qualitatũ primarũ temperamentũ relabuntur, réſque naturales

ſaltem per miſtionem elementorum & temperamentum conſtitui & per temperiem qualitatum primarum ſolùm differre credunt. A qua ſententia non alienus videtur Th. Eraſtus, qui, *de occult. med. qual. lib. 2. c. 12.* duo occultarum qualitatum genera conſtituit, quarum alterum formæ tribuatur, alterum temperamenti proprietatem conſequatur, quorum prius rebus ſaluis abeſſe non poſſit, nec remanere poſt formæ ablationem, ſed quod certæ ſpeciei indiuiduis omnibus ſemper adſit; alterum verò genus, quale eſt medicamentorum, temperamenti ſobolem & accidentia eſſe ſtatuit: *ἰδιοσυγκρασίαν* tamen, *ibid. cap. 13.* ita explicat, dum ſcribit, quòd ea dicantur manifeſtis qualitatibus agere, quæ ex ſuperantibus in miſtione qualitatibus agunt; quæ verò non vnâ duntaxat, duabúſve qualitatibus in miſtione cætera ſuperantibus agant, ſed totius materiæ ex tot & talibus partibus concretæ & miſtæ vi nos afficiant, ea totâ ſubſtantiâ agere: ſeu, vt *ſeq. cap.* ſeſe explicat, dum dicit, ſemper totam ſubſtantiam, totúmque temperamentum, non tantum temperiem ex mutua qualitatum primarum actione & permiſtione ortam, & in abſtracto conſideratam, intelligere, ſed vnà cum hac ſubjectam quoque materiam comprehendere, hoc eſt, temperiem in tot & talibus materiæ partibus inſidentem, ſeu ex tot & talibus materiæ partibus conflatam, ſic nominare. Ex quibus omnibus patet, plurimos, etſi occultas qualitates admittunt, ſubinde tamen ad elementa, eorúmque miſtionem recurrere.

Verùm enimverò diximus iam alibi ſæpius, è qualitatibus primis quocunque modo miſtis & temperatis occultas qualitates tantarum virium, & quæ ſupra facultatem ſint ſuorum principiorum, oriri non poſſe. Neque enim, ſiue ſeparatæ, ſiue quocunque modo coniunctæ qualitates primæ, imò elementorum formæ & materiæ conſiderentur, tales effectus, qui ſupra omnem eorum potentiam, ſortem, & conditionem ſunt, quales in purgantibus, venenis, & alexipharmacis animaduertuntur, edere poſſunt, ipſéque D. Iohan. Freytagius, quod acceptamus, agnoſcere neceſſe habet, ex inſcrutabili & indicibili menſura & proportione elementorum ad miſtionem concurrentium, & inde reſultante temperie occultas qualitates non oriri, & proportionem qualitatum manifeſtarum ignoratam, ex apertis non facere occultas, aut temperiem talem, quæ occultæ qualitatis nomen iure ſibi vendicet, & manifeſtas eas non inducere occultarum naturam, nec eſſentiam mutare propter vllum miſtionis modum, eſſe & manere elementares qualitates, etiam ſub incognita craſeos menſura, & ſemper ſequi miſtum naturam prædominantis elementi, nec peculiarem illam elementorum in miſtis menſuram producere vim aliam, quam quæ ab elemẽtaribus qualitatibus contemperatis reſultare queat; & vti hæ permiſtiones non mutant naturam, neque eſſentiam exaltant: ita nec actionem, quæ eiuſdem conditionem & virtutem ſuperet, hoc pacto edere valere: cùm vniuerſalis & infallibilis ſit veritatis regula. Quod nihil agat vltra vires ſuę ſpeciei. Et omnino argumentum, quo vtitur I. C. Scaliger, *Exerc. 304. ſect. 20.* ad probandum, animum non oriri ex elementis, generale eſt, quod hîc etiam locum habet. *Eſt*, inquit ille, *in animæ poteſtatibus, quod nunquam fuit in poteſtate elementi cuiuſdam. At nihil eſt in quapiam re, quod non fuit actu in ſuis principiis. Principia namque ſunt actus eorum, quorum ſunt principia; at in animâ eſt facultas ad mouendũ antrorſum, retrorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, quod in elemẽto nullo. Aliæ quoque longè illuſtriores ſunt animæ potentiæ, quæ non ſunt in elemẽtis.* Quod enim Scaliger dicit de facultate animę, idem dicere poſſumus de facultatibus magnetis, medicamentorum purgantium, venenorum, & aliis. Nihil enim agit vltra virtutem ſuæ ſpeciei, & nihil poteſt cauſare vltra actum ſuum adæquatum, cùm is potentiæ virtutem impleat. Et licèt aliæ vires ſint in miſto, quàm in ſingulis ſimplicibus ſeorſim ſumtis: tamen vires eæ non ſunt aliæ, quàm elementares, & quas ſingula elementa coniunctim conſiderata habent, id eſt, qualitatum primarum temperies. Etenim ſiue duo, ſiue quatuor, ſiue plures ad cœnam *ἀσύμβολοι* conueniant, omnes eſurire neceſſe eſt. E. g. ſi quatuor colores miſceantur, color quidem à ſingulis quatuor diuerſus oritur, nihil tamen aliud oritur quàm color, non vis, qualis eſt in opio, ſcammonio, & ſimilibus. Eodem modo, licèt qualitates quatuor primas miſceas ac remiſceas, aliæ quidem qualitates ſeu temperies oriuntur, quam ſimplex ſiccitas, caliditas, frigiditas, humiditas, tamen nulla alia inde oritur qualitas, quàm elementaris, ſeu elementare temperamentum.

Inſtrumenti natura & ratio.

Neque alicuius eſt momenti, quod dicunt, qualitates manifeſtas tam nobiles edere actiones, quatenus à forma ſpecifica & nobiliore diriguntur. Equidem formæ illæ nobiliores & ſuperiores, etiam temperie qualitatum elementarium ad certas actiones edendas vtuntur, ſed eas ſui generis. Et omnino diligenter hîc ratio inſtrumentorum explicanda, & monſtrandum, quod nullum inſtrumentum, etiam dum ad effectum nobiliorem dirigitur, ab agente ſuperiore vltra virtutem ſuæ ſpeciei agit. E. g. ſtatuarius dum è ligno ſtatuam facit, vtitur ad eam rem inſtrumento non vno, ſed variis ad diuerſos vſus, circino ad dimetiendum, ſerrâ ad ſecandum, dolabrâ ad dolandum, ſcalpro ad ſuperflua tollenda, malleo ad impellendum. E quibus omnibus actionibus tandem ſtatua emergit. Ita natura ad varias actiones vtitur peculiaribus inſtrumentis, videt oculo, audit aure. Et quamvis calore, vt inſtrumento generali, ad plures actiones vtitur: tamen illæ actiones primariò calori non ſunt adſcribendæ, ſed animæ, quæ chylificâ vi chylum *αἱματοποιητικῇ* ſanguinem, *σπερματοποιητικῇ* ſemẽ generat. Et ſicut ſerrâ, quiſquis eâ etiam vtitur, non aliud quam ſectio fit: ita calor ille nihil aliud agit, quàm calefaciat, quãquam pro vtentis principalis ratione nobilior effectus ſequatur: Et aduerſarij, quomodocunque ſe torqueant, tamen ipſa veritas ipſos eò adigit, vt veritatem fateantur, vnde D. Iohan. Freytagius ita ſcribit: *Principium, quod operatur, eſt forma; principium quo, eſt qualitas. Itaque ipſa actio non inſtrumento, ſed principali efficienti aſſignanda.* Et mox: *Etſi nulla forma ſubſtantialis operetur, niſi per qualitates: tamen non ſequitur, harum duntaxat operâ fieri nobiles iſtas operationes, quandoquidem longè ſit ſupra earum virtutem & conditionem illa agentis poteſtas. Sic calor, quando dirigitur à forma ignis, vrit; cùm verò vt inſtrumentum, animæ inſeruit, talia patrat opera, quæ longè excedunt ſuæ naturæ cõditionem. Viuificat enim, generat, producit ſpiritus, chylificat, adeóque vitæ autor & conſeruator eſt. Nec enim accidens id per ſe efficit, quod ſuâ naturâ ſublimius eſt, & perfectio effectus non excedit perfectionem efficientis. Quamobrem vti vis inſtrumenti dependet à directione cauſſæ principalis, ita maximè illæ actiones, quæ inſtrumenti, ſeu elementarium qualitatum potentiam ſuperant, proficiſcuntur à formarum principaliter agentium virtute, adeò vt ſi maximè verum fuerit nullam formam ſubſtantialem agere, niſi per qualitates miniſtras, tamen ipſa cauſalitas efficientis principalis nequaquam his inſtrumenti ſaltem munere fungentibus adſcribi poſſit.*

Forma non ſolum qualitatibus manifeſtis pro inſtrumentis vtuntur.

Quæ confeſſio etſi ſatis ingenua ſit: tamen nondum probatum, quòd nobiliores illæ & ſpecificæ formæ ſaltem qualitatibus elementaribus vtantur. Vt enim, vt modò dixi, nulla alia actio ſerrâ fieri poteſt, quàm ſectio: ita nulla alia actio à calore, quàm calefactio; ad alias verò actiones natura aliis qualitatibus vtitur. Neque enim illæ formæ ſpecificæ ſunt ſteriles, ſed vt ab elementorum formis fluunt caliditas, frigiditas, humiditas, ſiccitas: ita ab his ſui generis nobiliores qualitates. Et vt faber non dolat ſecuri, ſed dolabrâ: ita formæ illæ ad ſingulas actiones ſui generis qualitatibus vtuntur. Magnes non trahit ferrum caliditate, frigiditate, humiditate & ſiccitate, aut ex his ortâ temperie, ſed occultâ qualitate. Eodem modo opium non manifeſtis qualitatibus, aut ex his ortâ temperie, ſed qualitate occultâ narcoticum eſt. Nimirum, vt res eſſentiis differunt, ita etiam operationibus & inſtrumentis. Et quomodo actiones tales à qualitatibus elementaribus, aut ex elementorum miſtione ortis qualitatibus, quatenus à forma ſuperiore & ſpecifica diriguntur, prouenire poſſunt, cùm ſæpiſſime à formis illis ſeparentur, & actiones tales edant, dum ab aliis formis ampliùs non diriguntur? Ita opium narcoſin inducit, vbi iam à papauere, cuius ſuccus eſt, ſeparatum eſt. Rhabarbarum purgat, dum anima & forma rhabarbari ſpecifica ampliùs non adeſt. Venenum canis rabidi hominis corpori immiſſum longo pòſt tempore integrum in corpore conſeruatur, & poſt longum temporis interuallum ſeſe exſerit, etſi canis rabidus dudum occiſus ſit. Et à qua forma ſuperiore diriguntur peſtilentis, & aliorum venenorum actiones?

Falſa opinio de origine qualitatum occultarum D. Ioh. Freytagij.

Quæ omnia, cùm ita plana ſint, vt negari non poſſint, & ipſe aduerſarius concedere neceſſe habeat, ab elementorum qualitatibus, quocunque modo temperatis, non aliam vim, quàm elementarem prouenire, & infallibilem veritatis regulam eſſe; Nihil agere ſupra virtutem ſuæ ſpeciei: Ipſe nouum originis modum qualitatum harum comminiſcitur, eúmque vt cramben, non bis, ſed multò ſæpiùs coctam & recoctam aliquoties reponit, & omnis ſuæ de origine formarum, & qualitatibus occultis opinionis fundamentum conſtituit: nec tamen vllâ ratione eum vnquam probat. Ideóque quâ facilitate ab eo proponitur, eâdem facilitate negari poteſt. Ait enim, in qualibet miſtione nouam formam educi, & ſemper manentibus priorum gradibus, alios aduenire, & ſimul cum his nouas qualitates emergere, & materiam primò formas vniuerſales, iiſque mediantibus, particulares, donec tandem ad indiuiduorum peruentum ſit, aſſumere, atque ita primò formas eſſentiæ, deinde exiſtentiæ inducere, & quidem primas propter poſtremas. Seu, vt alibi ſcribit, naturam ad rerum generationem primò recipere formas eſſentiæ, deinde exiſtentiæ, ſeu educere primò formas vniuerſales, iiſque mediantibus particulares, donec ad indiuidualem & exiſtentiæ perueniat. Primas illas eſſe propter poſtremas, neque illarum eſſentias propter vltimæ inductionem perire, vel aboleri, ſed vt nobilioris formæ nobilius eſſet ſubiectum, ſuo rigore repoſito quaſi materiæ vicem recipientes, eiuſdem ſe ſubmittere poteſtati: & ex hac qualitatum à diuerſis formis ortarum contemperatione, corporúmque ſeruatis formis, materiæ ſeu potentiæ naturam quodammodo inducentibus, miſtione, oriri indicibilem quandam *ἰδιοσυγκρασίαν*, quæ rectè occultæ qualitatis nomen quodammodo mereatur.

Verùm quod aliàs ſemper fieri ſolet, vt qui veritatem ſemel impugnare ſibi propoſuit, quicquid etiam fingat & comminiſcatur, in multa abſurda incidat: id etiam hîc euenit, & falſa falſis, abſurda abſurdis cumulantur. Primò enim quidem verum eſt, formas nobiliores requirere nobiliorem materiam, & ad illam materiæ diſpoſitionem, vt ſit formæ ſpecificæ idoneũ

ſubiectum

ſubiectum, etiam pertinere formas illas inferiores: tamen iam quæritur, quænam illarum formarum natura & origo ſit, an nimirum talis, qualē ille comminiſcitur, ſcilicet ex varia elementorum miſtione ac remiſtione, & an occultæ qualitates proueniant ex qualitatum a diuerſis illis formis ortarum contemperatione. Vtrumque falſum & abſurdum eſſe dicimus. Primò enim, ſi formæ illæ ab elementorum formis variè miſtis & remiſtis proueniunt, ſimpliciter elemētares ſunt, & vt modò probatum, nobiliorem, quam elemēta, effectum edere non poſſunt. Sit enim, vt primò elementa ſimplicia miſceantur, forma quæ inde emergit, nonniſi elementaris erit: miſta hæc, quæ tamen formam habent, iterum miſceantur, iterum nihil quam elementare proueniet: & fiat hoc ſæpius, tamen ex elementaribus formis nonniſi elementares emergent. Si verò dicat, formā iſtam eſſe nobiliorem, quàm elementares, iam non ſimpliciter ab elementis erit; & ſi nobilior eſt, mecum ſentit. Sed quæ talis formæ nobilioris origo? Dicit, Naturam eam ex elementis educere. Quænam verò Natura? Si agens eiuſdem ſpeciei, potiùs inducitur, aut materiæ communicatur, quàm educitur, & ita rurſum mecum ſentit. Aliud agens non vniuocum ſi afferat, & ſimpliciter dicat, educi è potentia materiæ, verba affert, nihil rei, & figmento illo, de eductione formarum è potentia materiæ alibi ſatis refutato, errorem ſuum palliare conatur. Et hoc modo omnes formæ originem ſuam materiæ primæ debent. Si enim primò è potentia materiæ educuntur formæ elementorum, ex his miſtis aliæ formæ, atque ex his iterum aliæ: omnes conſequenter è materia prima orirentur. Et omnino varia miſtorum miſtio & remiſtio, & inexplicabilis qualitatum inde ortarum contemperatio nihil niſi elementare producit.

Miſtum duplex. Et ne in vocabulo Miſti aliqua ambiguitas lateat, intelligendum Miſtum, vel propriè dictum, & ſimpliciter, & quatenus tale; vel impropriè ita dictum. Si miſtum propriè ita dictum, & quatenus tale intelligatur, miſceantur ſanè, vt dictum, primò quatuor elementa, atque inde miſta aliquot emergant, ea tamen nil præter elementa habebunt. Hæc miſta rurſum miſceantur & remiſceantur, quoties & quomodolibet nihil niſi elementare inde emerget, & tale miſtum proinde nobiliores actiones, quàm elementa, edere non poterit. Neque enim in miſtione aliam naturam induunt, nec eſſentiam mutant, propter varium miſtionis modum. Sunt, manéntque elementa ſub quocunque mixtionis modo. Si verò per miſtum intelligatur ſpecies aliqua perfecta corporis naturalis, v.g. Adamas, magnes, ferrum, aurum, corallia, &c. tum rectè illud Scaligeri vſurpatur, quod *Exerc.* 209. *ſect.* 20. habet. *Quin ſitis*, inquit, *cæco ſimul, omne formam cuiuſcunque perfecti miſti, etſi non eſt anima, vt in adamante, naturam eſſe quintam, aliam à quatuor elementis.* Et ſi modo ab Aduerſario propoſito res naturalis fieret, & mediātibus formis primis perueniretur ad particulares, tandémque ad indiuiduantes, omnium viuentium formæ, tam plantarum, quàm animalium, ex elementis excluderentur. Id quod in Alexandro acriter reprehendit idem I.C. Scaliger, *Exerc.* 307. *ſect.* 12. *Si*, inquit, *vt illa bellua, carnifices animarū, temerè litigat, anima conflaretur ex elementorum formis, ipſa forma corrupta plus poſſet, quam integra. Quòd ſi integra ab iſtis intus in compoſito ſeruantur, neceſſe eſt ab aliqua potētia ab eis diuerſa & miſceri ad certos fines, & certis finibus contineri. Non enim ex illis actu exiſtentibus fieri poteſt vnū per ſe, niſi à poteſtate ſuperiore, quā ἀρχὴν τῶν ζώων appellat Ariſtoteles.* Et quæ de gradibus & remiſtione formarū dicūtur, figmenta ſunt. Formæ enim non recipiunt magis & minus, ſed earum eſſentia ἐν ἀτόμῳ conſiſtit. Summa: modus ille generationis rerum naturalium, quem D. Freyt. fingit, & toties inculcat, cum rerum natura non congruit. Non enim, v.g. dum generatur pæonia, primò miſcentur elementa, atque hinc formæ educuntur vniuerſales. His rurſum miſtis, & retractis aliæ formæ particulares, iiſque rurſum miſtis & mediantibus educitur forma indiuidualis ſeu exiſtentialis pæoniæ. Nunquam in natura hoc factum, neque fiet. Sed ſi in terram ſemen a pæonia generatum, vel radix eius coniiciatur, atque calore Solis foueatur, radiculas primùm anima in ſemine exiſtens agit, & per eas humorem alimentarium à terra pro plantæ pæoniæ formatione neceſſarium attrahit, atque ex eo caulem, folia, flores, & omnia, quæ ad pæoniæ conſtitutionem ſunt neceſſaria, format.

Qualitates occultæ non oriuntur è qualitatibus primis. Deinde eadem eſt qualitatum ratio. Etenim ex miſtione elementorum nihil niſi elementare oritur, neque ex qualitatum primarum contemperatione aliæ, quam elementares qualitates proueniunt. Et quid opus eſt, à qualitatum è diuerſis formis ortarum indicibili contemperatione deducere qualitates occultas; Hoc enim modo non eſſent ſimplices eæ, ſed compoſitæ. Sunt verò omnino & planè ſimplices, & à ſuis formis ſimplicibus ortæ; cùm formæ illæ vltimæ non ſint ſteriles & otioſæ, ſed ſui generis qualitates producant. Nam, vt ab ignis forma ſimplici fluit caliditas, ita à ſimplici forma magnetis fluit vis trahendi ferrum, quæ ſimplex eſt qualitas; à forma illa, quæ eſt in rhabarbaro, fluit qualitas & vis bilem purgandi, quæ ſimplex eſt, & eadem qualitatum aliarum occultarum ratio.

Qualitates non educuntur è potentia materiæ primæ. Et quocunque ſe vertat, vltimum eius refugium eſt materia prima, è qua tam formas, quàm qualitates omnes educi putat, ita enim, *de morbis totius ſubſtantiæ, theſ.* 17. ſcribit: *Cum certum ſit, formam rerum, ſeu ſeparabilem, qualis anima humana, ſeu inſeparabilem, vt cæterarum rerum, nullam generare qualitatem niſi ex ſubiecta materiæ potentia, neceſſe eſt ex elementarium corporum materia, omnibus communi, eiúſque potentiā, tam educi qualitates occultas, quàm ex formæ ignis cum materia prima coniunctione ſummus calor, ſeu manifeſta qualitas prouaſcitur.* Quo quid abſurdius vix dici poteſt. Etenim qualitates nec manifeſtæ, nec occultæ, nec cuiuſcunque generis, educuntur è potentia materiæ primæ, ſed fluunt ab ipſarum formarum eſſentiā; Deúſque non creauit formas & animas otioſas, inefficaces, & viribus deſtitutas, ſed ſuis qualitatibus, & proprietatibus, ac viribus inſtructas, quas illæ adæquato ſuo ſubiecto, non materiæ primæ, communicant. Et annon vis videndi, cum in aliis animalibus, tùm in homine, itē imaginatio, memoria, & reliquæ qualitates ac proprietates animæ, educuntur è potentia materiæ primæ, ſeu elementaribus corporibus omnibus communi?

Sunt poſtea nonnulli, qui a cœlo infundi iſtas qualitates exiſtimant. Verùm cum iidem negare non poſſint, omnes qualitates & proprietates à formis ſuis fluere, concedere neceſſe habent, etiam has qualitates, etſi à cœlo prouenirent, mediantibus formis ſuis prouenire. Verùm alibi pluribus probatum eſt, formas non prouenire à cœlo. *Qualitates occultæ non fluūt à cœlo.*

Quæ omnia ergo cùm falſa ſint, rectiſſimè ſtatuitur, vt omnes alias qualitates & proprietates ita etiam has à formis ſuis prouenire. Verùm quænam illæ formæ ſint, porrò inquirendum. Quod vt expeditiùs & faciliùs fiat, primò qualitatum harum ſecundum ſubiecta ſua differentiæ, ſeu ſubſtantiarum quibus hæ qualitates inſunt, differentiæ inueſtigandæ ſunt, è quibus apparebit, non omnes eandem habere originem. Sunt enim corpore alia viuentia, alia non viuentia; & non viuentium alia vitam habuerunt, vt rhabarbarum, abſinthium; alia non habent, nec habuerunt. *Qualitates occultæ oriūntur à ſuis formis.* *Occultarum qualitatum differentiæ.*

Primò ergo nullo modo negandum eſſe puto, quòd viuentium quædam ſint, quæ occultas vires habent, quæ immediatè ab earum forma fluunt. Ita torpedo viua tangentis ſtuporem inducit, mortua etiam in cibum venit. Echeneis, piſcis viuus, nauem ſiſtit, mortuus verò id non præſtat, & ſi nauis piſcibus talibus mortuis operiretur, non ſiſteretur. Et procul dubio tales occultæ proprietates in natura plures ſunt, quæ nos latent.

Deinde ſunt quædam, quæ non viuunt, quæ tamen ſuas & ipſa actiones habent, quæ à forma ipſarum ſpecifica procul dubio proueniunt. Sic magnes trahit ferrum, & ad polum mouetur, aliique lapides & gemmæ ſuas à formis ipſarum ſpecificis profluentes habent vires.

Tertiò ſunt quædam, quæ vixerunt, ſed non ampliùs viuunt. Sic rhabarbarum emortuum iam purgat; Pæonia radix medetur epilepſiæ; Cornu cerui venenis reſiſtit.

Quartò quædam à viuentibus proueniunt, vitam tamen non habent, quæ nihilominùs occultas qualitates & vires inſignes, tam ad morbos inducendos, quàm curandos obtinent. Et quidem alia generantur in iis naturaliter, vt aloë, ſcammonium, ſuccus napelli, cicutæ venenum ſcorpionis, aſpidis ſerpentis: alia præter naturam, vt venenum canis rabidi, peſtilens.

E quibus iam manifeſtum euadit, non omnium qualitatum occultarum eandem originem eſſe poſſe. Equidem, omnes rerum naturalium proprietates ſuis ſubiectis per formas, à quibus fluunt, inſunt, & à rebus ſubiectis incolumi earum ſubſtantiā, ſeparari non poſſunt: ab aliis tamen formis aliæ qualitates fluunt, & aliæ formæ aliam habent materiam, & ſubiectum, in quo etiam hæ qualitates reperiuntur.

Materia quotuplex. Materia autem iſta eſt vel remota, qualis ſunt elementa, vel vltima & proxima, vel mediata, reſpectu formæ ſpecificæ. Ἐσχάτη ſeu οἰκεῖος ὕλη, ſeu materia proxima, non niſi vna vni formæ ſubſtantiali & ſpecificæ ſubiicitur, & cum forma hac ſimul eſt, & ſimul interit. Et contrà quamdiu materia hæc ſalua eſt anima manet; illā abolitā, anima aboletur, vel abſcedit. Talis materia in animalibus eſt corpus calido innato & influente, perfuſum, quod ſi mutatur, animal, cùm anima ampliùs idoneum ſubiectum non habeat, emoritur. In plantis equidem calor influens actu non percipitur: quiddam tamen in plantis eſſe, quod ei reſpondeat, ex eo patet, quòd planta, deficiente idoneo ſubiecto, & humido alimentali deſtituta, emoritur.

Eſt tertiò & materia quædam media, quæ formâ ſpecificâ non ampliùs præſente manere poteſt, quam calidum innatum præcipuè in viuentibus conſtituit, à qua illæ medicamentorum, a plantis & animalibus ampliùs non viuentibus petitorum occultæ vires fluunt. Vt ita claſſes quædam ſint occultarum qualitatum, à diuerſis cauſis pendentium: quam differentiam qui neglexerit, & in genere de omnium harum qualitatum cauſis inquirere voluerit, valde errabit.

Occultæ qualitates ſoli alicui ſpeciei viuentium propriæ. Primò enim ſunt occultæ qualitates à viuentibus fluentes, & quidem omnibus eiuſdem ſpeciei indiuidui propriæ. Etſi enim de modo actionis etiam in hiſ aliquid dubij moueri poſſit; tamen, quia actiones iſtæ nonniſi in viuentibus repetiuntur, non verò in mortuis, & quidem omnibus eiuſdem ſpeciei indiuiduis, ſtatuimus, eas qualitates occultas è formis viuētium ſpecificis prouenire, & ortum habere. Exemplum harum qualitatum & actionum ſuppeditat echeneis, ſeu remora, cuius vim tum alij, tum in primis Plinius, *lib.* 32. *c.* 1. admiratur, *Ruant*, inquit, *venti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, vireſque tātas paruus admodū piſciculus compeſcit, & cogit ſtare nauigia, quod non vincula vlla, non machinæ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus &*

domat venti rabiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla eſt ſatis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armata claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana! Cùm roſtra illa, ære ferróque ad ictus armata ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere reuincta piſciculus. Hæc Plinius. Id quod tamen viuus ſaltem præſtat, non verò mortuus. Torpedo quam vim habeat notiſſimum eſt: nempe, quòd non ſolum tangentes alligat, ſed per ipſum etiam rete obtorpeſcientem grauedinem piſcatorum manibus inducit. Ac narrant quidam, periclitatum ſæpe, ſi quis cùm viua elabitur, ſupernè interea manibus aquam agitet, vim ad manûs remeantem obſtupefacientem penetrare; eadem tamen mortua in cibum etiam nonnullis cedit. Quam admirandæ baſiliſci viuentis vires ſint, videatur in *Epiſt. noſtra Phyſ. l. 7. cap.* 10. Mortuus tamen idem ſine periculo tractari poteſt.

Occultæ proprietates indiuiduorum. Secundo, ſunt miræ & occultæ qualitates, quæ in rebus quibuſdam viuentibus, ſed non omnibus eiuſdem ſpeciei, ſed aliquibus tantùm indiuidui reperiunt. Ita alij caſeum, alij aliud genus cibi auerſantur, cóque nonniſi cum damno valetudinis vtuntur. Reperiuntur, qui roſarum odore offendũtur. Nonnulli felis præſentiam etiam latentis, & quam non vident, ferre non poſſunt. Et ſunt omnino eiuſmodi occultæ qualitates quibuſdam indiuiduis propriæ, plurimæ, & hinc ortæ Sympathiæ & Antipathiæ multæ, quæ non toti ſpeciei communes ſunt, ſed certis indiuiduis propriæ, quarum cauſſa propterea non eſt forma illius ſpeciei, vtpote quæ communis eſt omnibus eiuſdem ſpeciei indiuiduis, ſed ad potentias & impotentias naturales reducenda eſt, & à corporis illius indiuidui peculiari conſtitutione pendet. Vnde etiam obſeruarunt, eiuſmodi qualitates interdum cum ætate mutari, & quibuſdam id quod in iuuentute fuit ingratiſſimum, & quod non ſine periculo iuuenes vſurpaſſent, in virili, vel ſenili ætate fieri gratiſſimum. Imò obſeruatum eſt, quòſdam vſu longo venenis, quæ aliàs homini lethalia ſunt, aſſueuiſſe. Quo modo Mithridates longo ſuæ antidoti vſu corpus ſuum ita diſpoſuit, vt venena ampliùs ei nocere non potuerint. Quæ omnia accidunt, non mutatâ formâ hominis, vtpote quæ nullam mutationem patitur, ſed corporis diſpoſitione peculiari mutatâ. Ita & quod quidam homines venenis reſiſtunt, id non prouenit ab anima humana (aliàs enim omnes homines venenis reſiſtere poſſent) ſed à peculiari corporis proprietate.

Occultæ qualitates rerum naturalium inanimatarum. Tertiò, ſunt occultæ qualitates, quæ in rebus inanimatis animaduertuntur, quæ cùm ſint certæ rerum naturalium ſpecies, qualitates illæ meritò ab illarum forma ſpecifica deducuntur. Talis qualitas & vis eſt in magnete trahendi ferrum, idque in medio aëre pendulum, ſiue adherens ſeruandi, & vis mouendi ſeſe verſus polum. Tales vires proprias omnes habent gemmæ metalla, mineralia vt paſſim ex autoribus qui de gemmis, lapidibus, mineralibus ac metallis ſcripſerunt, notum eſt.

Occultæ qualitates viuentium mortuorum. Quartò, ſunt occultæ proprietates in rebus naturalibus, quæ antea vixerunt, ſed iam ampliùs non viuunt. Quales paſſim in plantis & animalibus, quibus loco medicamentorum vtimur, apparent. Neque enim viuis animalibus vel plantis ferè vtimur in Medicina, ſed iam emortuis. Ita bufonibus exſiccatis vtimur ad extrahendum venenum; cinis cancrorum fluuiatilium medetur morſui canis rabidi: Alcis cornua, & vngulæ contra epilepſiam vtiles ſunt: Cornu cerui, & os de corde cerui contra venena vſurpantur: cranium humanum contra epilepſiam medetur; rhabarbarum, agaricus, mechoacanna, helleborus albus & niger, atque aliæ plantæ purgandi vim habent: radices pæoniæ contra epilepſiam vtiles ſunt: ſcordium veneno aduerſatur, & ſunt aliæ plurimæ inſignes plantarum vires.

Occultæ qualitates eorũ, quæ in viuentibus ſ. n. generantur. Quintò, reperiuntur tales qualitates in iis, quæ ſecundum naturam in viuentibus, tam animalibus, quàm plantis generantur. Huc pertinent venenum ſcorpionis, aſpidis ſerpentis, tarantulæ, & aliorum animalium venenatorum: item lapis bezoar, moſchus, Zibethum, caſtoreum; & ſi quæ huius generis alia ſunt, quæ in animalibus ſecundum naturam generantur. Huc referendi plantarum ſucci, lacrymæ, & gummi, aloë, ſcammonium, elaterium, euphorbium, gummi gotte, opium, ſuccus cicutæ, & huius generis plurima alia.

Occultæ qualitates eorũ, quæ p. n. in viuentibus generantur. Tandem ſunt ea, quæ in viuentibus, animalibus præcipuè, præter naturam generantur. Tale eſt venenum canis rabidi, & aliorum animalium rabidorum, & venena alia, quæ in corpore humano generantur: quò & peſtileus venenum referri poteſt.

Cùm ergo qualitatum occultarum tot diuerſa ſint ſubiecta, procul dubio etiam à diuerſis cauſis pendent, de quo ordine dicemus. Priora autem duo genera cùm ad propoſitum noſtrum, & morborum occultorum cauſſas ac curationem eorundem, non faciant, ea hoc loco prætermittemus, & pauca de iis dicemus, vt & de tertio genere; de quarto quinto & ſexto, vt diligentiùs agamus, propoſiti noſtri ratio requirit.

Occultarum qualitatum, viuentium ſpeciebus propriarum, cauſſa. Primò enim ex proprietates admirandæ quæ viuentibus omnibus & ſemper competunt: meritò ab animalibus deducuntur, quarum, quæ ſit origo, alibi pluribus dictum; nimirum, quòd in prima rerum creatione omnes ſint cum plantis & animalibus creatæ, & nunc etiam plantarum & viuentium generatione multiplicentur, vireſque à Creatore inſitas habeant.

Occultarum Secundi generis qualitates, quòd ſcilicet quidam, caſeum, alij hunc vel illum piſcem, alij feles, alij aliud aliquid auerſantur, & omnino omnes indiuiduorum cum certis rebus ſympathiæ & antipathiæ, non à formis ſpecificis pendent; cùm non omnibus eiuſdem ſpeciei, imò nec pluribus indiuiduis competant, nec eſſentiales potentiæ ſint, ſed naturales potentiæ vel impotentiæ. *Proprietatum Indiuid. cauſſa.*

Potentia duplex. Sciendum enim hîc potentiam eſſe duplicem: Eſſentialem, & Naturalem dictam. Eſſentialis à forma ſpecifica immediatè fluit & pendet, & ſicut forma nec mutatur, nec gradus recipit, ita nec potentia eſſentialis, & à forma inſeparabilis eſt, ſicut forma ab ipſa, & eſſentialis illa potentia animæ, omnibus viuentis partibus ineſt, v. g. anima humana ſemper vim habet mutandi cibum in chylum, chylum in ſanguinem, videndi, audiendi, ratiocinandi, & in quacũque parte corporis illam potentiam habet, & vt alicubi Scaliger ait: *Si oculus eſſet in pede, homo videret in pede.* *Eſſentialis.* Eſſentialis autem illa potentia ſine potentia naturali in actum erumpere non poteſt, & ſine naturali ad agendum vim nullam habet, ideóque certas operationes in certis membris perficit; *Coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus*, vt I. C. Scaliger, *Exerc.* 307. *ſect.* 29. ait. *Naturalis.* Potentia iſta naturalis accidens quoddam ſubiecti eſt, potéſtque permutari cum impotentia naturali. At potentia eſſentialis videndi animæ nunquam mutatur, ſed in actum deduci non poteſt, niſi in oculo, & quidem ſano, ac potentiam naturalem habente, & ad videndum rectè diſpoſito. Et quandiu hæc potentia adeſt, oculus videt, ſi verò permutetur cum impotentia naturali, id eſt ſi adſit diſpoſitio vitioſa in oculo, oculus non videt, etſi eſſentialis potentia adſit, quæ poſtea morbo oculi ablato, iterum ſe exſerit. Sic homo omnem cibum, qui homini in alimentum datus eſt, appetendi & coquendi eſſentialem potentiam habet. Quòd verò quidam caſeum, quidam alios cibos auerſantur, & ſi eos aſſumant, reuomant, & malè afficiantur, id ab impotentia naturali eſt, & à peculiari ventriculi diſpoſitione prouenit. Sic homini eſſentiale eſt, vt ſit diſciplinæ capax, iſtúdque eſt hominis propriũ τὸ ἴδιον, nullis gradibus diuiduum, ſicut anima indiuidua eſt: nihilominus propter potentiam & impotentiam naturalem innumeræ hîc occurſunt differentiæ, & quot capita hominum ſunt, tot ſunt ſententiæ. Alij enim ingenioſiſſimi ſunt, & diſciplinarum omnium capaciſſimi; alij mediocri ingenio præditi; nonnulli adeò ſtupidi, vt vix homines eſſe videantur. Idem in plantis accidit, Omnes enim pyri, v. g. eſſentialem potentiam habent pyra generandi: quòd verò pyri quædam infrugiferæ ſunt, vel non ſingulis annis pyra ferunt, id non prouenit a potentia eſſentiali, quæ eadem ſemper eſt, & non mutatur, ſed accidit ab impotentia naturali. Sic plantarum etiam ſecundum regionum varietatem magna eſt varietas. Perſica apud nos edulia ſunt: at in Perſia venenata. Allium in Cyrenenſi agro ſaporem acrem non habet, qualem quidem in aliis paſſim regionibus, ſed adeò mite eſt, vt in ciborum vſum veniat. Helleborus pro diuerſitate regionum, in quibus naſcitur, potentiùs, vel Imbecilliùs purgat, & in tractu Tridentino nullâ purgandi vi pollet, vt teſtatur Matthiolus, *in lib. 6. Dioſcor. cap.* 9. Scorpiones, quoque in calidioribus regionibus ictu interficere notum eſt: in aliquibus verò, vt in agro Tridentino, nullum ictu venenum relinquere, refert idem Matthiolus, *loco alleg.* Huc pertinet, quòd homines quidam à venenis non ampliùs læduntur, & vt Theophraſtus, *lib. 9. de hiſt. plant. cap.* 13. refert, quidam helleboro ita adſueſcunt, vt ab eo ampliùs non purgentur: & Mithridates crebro vſu ſui antidoti effecit, vt venena ampliùs ipſi non nocerent. Itaque licèt actiones ſeu operationes viuentium ſecundum magis & minus differant: tamen non ob id ſtatuendum eſt, quòd potentia eſſentialis gradûs habeat. Differentia etiam illa eſt propter potentiam naturalem quæ magis & minus recipit, & quicquid in viuentibus agit eſſentiali potentiâ, ſimúlque naturali præditum eſt: ſi verò non agit, vel male agit, non negandum eſt, quòd eſſentiali potentiâ præditum ſit, cùm quòd agere non poſſit, ab impotentia naturali proueniat. Cùm verò ad impotentias naturales pertineant ea omnia, quæ ad morboſam conſtitutionem quamcunque pertinere diximus: iſtæ occultæ qualitates non pendent vel ab intemperie, vel à morbo aliquo organico, vel à ſoluta vnitate, ſed ab occulta & inexplicabili diſpoſitione. Equidem, quòd quis cibum non appetere, vel non coquere poteſt, id prouenire poteſt ab intemperie ventriculi manifeſta. Sed quòd quis, qui omnes alios cibos ſumit, vel coquit, ſaltem caſeum, vel panem, vel hunc vel illum piſcem auerſatur, id omnino ab occulta qualitate prouenit.

Occultarum qualitatum in rebus inanimatis cauſſa. Tertium genus occultarum qualitatum, quæ ſunt in rebus, quæ non viuunt, quæ tamen ſuas formas ſpecificas alias ab elementis habent, meritò ab illis ipſis formis ſpecificis deducitur. Ita ob formam ſuam ſpecificam magnes trahit ferrum; habéntque gemmæ ſingulæ, vt & metalla ac mineralia ſuas occultas proprietates, & vires, quæ a forma ipſarum ſpecifica fluunt.

Occultarum qualitatum in animatis mortuis cauſſa. Quartò verò, medicamentorum illorum, quæ ab animalibus & plantis etiam mortuis petuntur, vires & occultas qualitates quod attinet, eas proximè & immediatè non fluere ab anima & forma ſpecifica ſeu animalium, ſeu plantarum, certum eſt; cùm anima in medicamentis illis ampliùs non adſit. Neque etiam poſſunt prouenire & pendere à miſtione elementorum ſimpliciter, & temperie qualitatum primarum, cùm illarum actiones ſint

toto

toto genere ab iis diuerſæ, & ſupra earum vires, neque etiam dirigantur ab anima, vtpote ampliùs non præſente. Cùm verò omnis qualitas præſupponat formam, & has qualitates a forma quædam fluere & pendere neceſſe eſt. Illa autem nulla alia

An dentur formæ ſpecificæ ſubordinatæ.

eſſe poteſt, quàm quæ antea ſubiectũ ſeu οἰκείαν ὕλην, formæ nobiliori, perfectæ & ſpecificæ ſuo modo, & pro ſua parte (ſuo modo, inquam, ne quis cauillandi occaſionem habeat. Nam forma hæc cum ſua materia ἐσχάτην ὕλην, quæ cũ forma ipſa corrumpitur, non planè abſoluit, cùm in animalibus & calor influens, & in plantis quiddam ἀνάλογον requiratur) conſtituebat. Cùm enim nobilior forma nobiliorem requirat materiam & ſicut formæ τιμιότητι καὶ ἀτιμίᾳ, vt Ariſtoteles loquitur, differunt, ita etiam materiæ illæ differant, & ſingulis ſpeciebus ac formis propriæ ſint materiarum illarum differẽtia & diuerſitas nonniſi per formas diuerſa eſſe poteſt, quæ cuique formæ ſpecificæ ſuam οἰκείαν ὕλην conſtituunt. Quæ quidem formæ per ſe conſideratæ, etſi veræ formæ ſunt, quæ materias ſuas informant: tamen reſpectu animæ & formæ ſpecificæ rationem materiæ immediatæ habent. Animâ autem decedente, remanent aliquandiu, & formæ officio funguntur, & facultatum atque operationum, quæ in rebus plurimis ampliùs non viuentibus deprehenduntur, neque tamen ex elementorum qualitatibus vel formis prouenire poſſunt, autores ſunt: quæ Ariſtotelicorum etiam præſtantiſſimorum eſt ſententia. Imperitè ergo, ac ineptè ab Aduerſario hæc ſententia vt noua traducitur, dum ſcribit; nouam & vero non conſentaneam eſſe opinionem, formam principalem & ſubſtantialem ineſſe rei per aliam formam ſubſtantialem, quæ permanere poſſit, priore recedente, cùm forma ſubſtantialis & ſpecifica, quæque ob materiæ commodiorem diſpoſitionem præcedat formam nobiliorem, non maneat cum ea, quando ſuperuenit; id quod in ouo pateat, cuius forma pereat, quando generatur pullus, neque res vna duobus ſubſiſtat actibus ſubſtantialibus. Etenim ludit hîc vocabulo formæ ſubſtantialis. Si enim per formam ſubſtantialem ſpecificam intelligit, imputat mihi, quod nec ego, nec Philoſophorum vllus vnquam ſtatuit, formam ſpecificam ineſſe rei per aliam formam ſpecificam; cùm res vna duas formas ſpecificas habere non poſſit. Si verò per formam ſubſtantialem intelligit eam, quæ quocunque modo ad rei pertinet eſſentiam, pro falſa & noua ſententia traducit eam, quæ eſt veriſſima & antiquiſſima. Formæ enim tales ſubordinatæ ſuâ naturâ formæ ſunt: dum tamen adeſt rei naturalis ſpecifica forma, habent rationem materiæ, ſeu ad materiæ diſpoſitionem pertinent, iiſque ſubordinatæ ſunt, nec iis corruptis aut recentibus neceſſariò ſtatim pereunt. Cùm enim, vt Ariſtoteles, *de gener. animal. cap.* 3. ſcribit, vt animæ nobilitate atque ignobilitate inter ſe differunt; ita etiam materiam earum differre neceſſe ſit; certè differẽtia hæc nonniſi per formas diuerſa eſſe poteſt, cùm materia à materia per ſe non differat, ſed per formam. Atque idem ſentit, ac ſtatuit Iac. Schegkius, *de occult. med. propriet.* Iacob. Zabarella, *lib. de gener. & interit. cap.* 2. & alij.

Ratio etiam contra hanc ſententiam allata nullius momenti eſt, quòd ſcilicet forma illa, quæ nobilior & ſpecificæ materiã præſtat, eâ ſuperueniente non remaneat. Falsâ enim nititur hypotheſi, quaſi primò è materia educatur forma generica, hinc ſuperueniat forma ſpecifica: cùm tamen cum ſemine illud σῶμα τῷ ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον, quódque ſemina facit fœcunda, propagetur: & anima ſui domicilij & corporis architecta ſit: quâ decedente non ſtatim totum corpus, quod fabricauit, corruere, & omnia in eo ſimul aboleri neceſſe eſt.

Formarum ſpecificis ſubordinatarum origo.

De formarum autem harum origine quid ſtatuendum ſit, equidem res non plana eſt, ei, qui illam inquirere conatur, via non ſatis trita calcãda eſt. Hoc in genere verũ eſt, quod Ariſtoteles, 5. *de generat. animal. cap.* 7. αἱ ἀρχαὶ μεγέθει ὄντες μικραί, τῇ δυνάμει μεγάλαι εἰσίν, id eſt, *principia, quamuis parua magnitudine, tamen facultate ſunt magna*: ideóque non immeritò in ipſa rerum generatione, & ipſo ſemine origo harum formarum quærenda & ita ſtatuendũ, Creatorem rerum ſapientiſſimum, vt in omnibus rebus, in prima creatione formas ſpecificas dedit, ita etiam iiſdem, & quidem diuerſis diuerſam, & cuique propriã dediſſe materiam, & in materia illa cuique ſpeciei proprias ſuas ſimul formas; (& quidem duplici fine, nimirum primò, vt formæ ſpecificæ habeant ſubiecta, in quibus eſſe, ſubſiſtere, & actiones ſpecificas perficere poſſint; ſecundò, vt animâ ſeu formâ illâ ſpecificâ decedente homini certos vſus præſtarent, & (vel in alimentum, vel in medicamentum cederent): & voluiſſe, vt ſicut formæ illæ ſpecificæ multiplicantur & propagantur, ita etiam formæ hæ ſubordinatæ propagarentur. Quæ ſententia, ſi cui non placet, ſtatuat, quod aliis placere video, animas viuentium eam vim habere; vt tales formas, quæ ad ſuum ſubiectum & domicilium conſtituendum pertinent, producant, quæ etiam ipſis ampliùs non præſentibus manere poſſint. Quicquid tamen ſtatuatur, formæ hæ in ſemine latent, de quibus etiam illud, quod Seneca, *lib.* 3. *quæſt. nat. cap.* 29. habet, dici poteſt, cùm ſcribit: *Naturâ gubernante, vt arbores, vt ſata, ab initio mundi vſque ad exitum, quicquid pati debent, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbæ* inquit, *& canorum nondum natus infans habet: Totius enim corporis & ſequentis ætatis in paruo occultóque lineamenta ſunt.*

Formarum harum ſubiectum.

Cùm autem quælibet forma ſuum ſubiectum & aliquam materiam requirat, cum qua ſimul eſt & interit, etiam de harum formarum ſubiecto inquirere operæ pretium eſt. Hoc autem in plantis & animalibus nihil aliud videtur eſſe, quam ſpiritus ille inſitus, humidúmque radicale, quæ coniunctim ſumpta vulgò Calidi natiui, à recentibus, Chymicis præſertim, Balſami naturalis nomine appellantur. Experientia enim ipſa docet quamdiu plantæ, vt animalium partes, balſamicam iſtam ſubſtantiam obtinent, vires ſuas integras retinere: quamprimùm verò eam amittunt, atque carioſa euadunt vel putrida, ſtatim ἐξίτηλα fieri, & vires ſuas amittere, & reliquum corpus relictum inutile eſſe. Id quod etiam Pharmaceuticæ & Chymicæ ſeparationes docent. Si enim coctione vel infuſione ea ſubſtantiæ pars in qua vis purgandi eſt, ſeparetur & extrahatur, vtile medicamentum paratur, reliquum verò corpus planè inefficax relinquitur. Vnde Meſues etiam, *de ſimpl. med. cap. de Rhabarb.* Rhabarbarum, è quo vis purgandi extracta eſt, animam (formam rectiùs dixiſſet: nam animam perdidit, cùm è terra euulſum exſiccaretur) perdidiſſe ſcribit. Et proinde rectè concluditur, in corpore illo, quod à reliquo ſeparatum eſt, ineſſe formã, facultatis purgatricis cauſſam; cum facultates propriæ à formis non ſint ſeparabiles, & vbi illæ reperiuntur, meritò ibi etiam formas, à quibus pendent, eſſe colligatur. Nec quem turbare debet, quod in ſucco, à corpore reliquo ſecreto, formam ineſſe dico. Si enim in puluere poteſt manere integra, cur non etiam in ſucco? Nam vt Schegkius, *de occult. med. facult. cap.* 1. ſcribit: *In minutiſſimas partes diuiſio rei, non corrumpit ex neceſſitate ſubſtantiam rei ſic comminutæ in puluerem.* Neque tamen omnia, quæ in talibus exanimatis corporibus reperiuntur, formæ illius reliquæ proprium ſubiectum ſunt, vt manifeſtè vidimus in rhabarbaro, & aliis purgantibus, in quibus vis purgandi cum ſubiecto ſuo, à reliquo corpore ad purgandum inutili ſeparatur. Equidem in viuente planta totum eius corpus animæ ſubiectum eſt, & indiget anima plantæ eo toto ad actiones ſuas exercendas. At anima decedente, formæ quæ remanet, & vires medicamentoſas habet, non totum corpus, ſubiectum eſt, ſed aliqua eius pars præcipuè.

Neque eſt vt quis, ne formam aliquam in corpore mortuo reſiduam concedere cogatur, ad id confugiat, dicatque, proprietates illas, quæ a forma ſubſtantiali inſeparabiles ſunt, in extractis non eſſe, ſed tantùm ἐνεργείᾳ agentis qualitatem quandam eſſe productam, quæ ſit accidens alterius ſubiecti, ſimilis tamen aliquo modo, eandémque appellationem habens, quam habet, à quo proficiſcitur. Etenim vbi eædem operationes ſunt, ibi meritò idem agens eſſe dicitur. Ideóque ibidem non qualitatem nouam aliquam productam, ſed ipſam illam proprietatem adeſſe dicimus; quod vel ex eo patet, quod videmus, liquores illos, quibus in extrahendis viribus medicamentorum vtimur, ſeparari poſſe, vi medicamenti integrâ manente in corpore, ſeu ſucco, qui ex planta vel alio medicamento extractus eſt. Qui ſuccus, cùm pars illius medicamenti fuerit, vires illas in proprio & primo ſubiecto eſſe, & proinde non communicatam aliquam & nouam qualitatem, ſed illam naturalem proprietatem, proprio ſubiecto inhærentem eſſe meritò quis dixerit.

Quintam claſſem qualitatum occultarum conſtituunt ea, quæ in plantis & animalibus ſecundum naturam generantur: qualia ſunt plantarum ſucci, gummi & lacrymæ, vt aloë, myrrha, ſcammonium, euphorbium, opium; & quæ in animalibus generantur, vt moſchus, zibethum, lapis Bezoar, lacryma cerui, venena item animalium. Quamuis enim ea omnia hominibus vel medicamenti, vel veneni loco ſint: tamen plantis & animalibus ſunt domeſtica & cognata. Tales autem qualitates omnes, earúmque effectus, non proximè ab anima, ſeu viuentium forma ſpecifica, ſed forma ipſorum propria pendent; cùm à viuentibus ſeparata, nihilominùs ſuos effectûs, & ſuas operationes habeant. Vnde autem formæ iſtæ proueniant, etſi explicare non ita facile eſt: tamen tutiſſimum videtur, ſtatuere, res iſtas formas ſuas ab anima cuiuſque ſpeciei accipere, & formas iſtas quodammodo animæ incluſas eſſe. Vt enim anima habet vim chylificam, αἱματοποιητικὴν, oſſificam, cutificam: ita etiam alij ſucci in aliis viuentibus producuntur, vt oleum in olea, vinum in vite, eodémque modo ſucci illi venenati, medicamentoſique, quos modò commemorauimus, à ſua cuiuſque ſpeciei anima producuntur. Et ſicut vinum, etſi animâ vitis ampliùs animatur, nihilominus λόγῳ οὐσίας, & formam illam, quam à vite accepit, vt corpus naturale, per multos annos retinet: ita & modò enumerati ſucci ſuas formas & vires integras diu poſſident; imò cognationem aliquam, & conſenſum cum eius ſpeciei formis habent, motúſque iis ἀναλόγως perficiunt. Vnde vinum in doliis, dum vites florent, efferueſcere ſolet. Talium nimirum omnium ratio in ſemine latet, & vt antea ex Ariſtotele, 5. *de gener. animal. cap.* 7. diximus: *Principia quamuis parua magnitudine, tamen facultate ſunt maxima*; idque in primis de ſemine verum eſt: & quod anteà ex Senec. *lib.* 3. *quæſt. natural. cap.* 29. de homine diximus; id etiam hic verum eſt, quod ſcilicet *in ſemine omnis futuri corporis ratio comprehenſa eſt.*

Occultarum qualitatum, in iis, quæ in viuentibus ſ. n. generantur cauſſa.

Sexta claſſis eſt venenorum, & malignorum humorum, qui in corporibus animalium præter naturam generantur, vt venenum canis rabidi, peſtilens, elephantiacum & ſimilia.

Occultarum qualitatum eorum, quæ in viuentibus p. n. generantur cauſſa.

ſimilia, de quibus infrà ſuo loco dicetur, de venenis in corporibus animalium genitis.

CAPVT IV.

An ad ſanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?

An occultæ qualitates etiam ad ſanitatem pertineant?

CVm rectum ſit index obliqui, & de morbis occultarum qualitatum nobis dicere propoſitum ſit, priùs omnino diſpiciendum, an occultæ qualitates etiam ad ſanitatē pertineāt, ſeu, an ſimilarium partium, quatenus tales, ſanitas & naturalis conſtitutio pendeat ſaltem à primarum qualitatum temperie, an verò aliæ adhuc, & occultæ qualitates ad eam rem pertineant.

Affirmatur.

Affirmatur poſterius, *lib. 1. Inſtit. c. 3.* neque, vt puto, ſine ratione. Cùm enim omnia, quæ pertinēt ad propriam cuique formæ ſpecificæ materiam, & ſubiectum conſtituendum, etiam ad eiuſdem ſanitatem conſtituendam pertineant, qualitates verò occultæ in homine proueniant à forma illa, quæ viuenti cuique proximam materiam conſtituit, etiam eas ad ſanitatem pertinere, omnino ſtatuendum eſt. Reperiri autem tales qualitates in viuentibus, negandum non eſt. Si enim in plantis emortuis qualitates occultæ reperiuntur, eædem in viuentibus adfuerunt, nec fruſtra in iis adfuerūt, ſed vt in emortuis, homini ſunt loco medicamenti, ita etiam in viuentibus ad eorundē actiones & ad eius ſpeciei ſanitatem vtiles & neceſſariæ fuerunt. Si in cornu cerui mortui quædam eſt occulta proprietas, etiam eadem in viuo adfuit. Si verò tales qualitates occultæ in plantis & brutis animalibus ad eorum ſanitatem pertinent, cur eædem homini omnium viuentium nobiliſſimo denegandæ ſunt. Et eſſe in eo tales qualitates, variæ ſympathiæ & antipathiæ docent. Vnde enim ille conſenſus quorundam medicamentorum cum quibuſdam partibus prouenit, vt quòd agrimonia eſt cognata hepati, euphragia oculis, pulmonaria pulmoni, niſi à cōuenientia qualitatum, (ſed non elementarium) quæ eſt in vtriſque; Vnde accidit, vt hic odorem roſæ, alter alterius rei etiam ſuaueolentis, ferre non poſſit, niſi à qualitatibus occultis; Qualitatum elementarium nulla cum odoribus cognatio eſt. Vnde accidit, vt nonnullis peſtilens venenum non noceat, alios facilè inficiat: Cum itaque quicquid corporis parti alicui ſecundum naturam ineſt, ad ſanitatem eius pertineat; qualitates verò occultæ partibus corporis noſtri ſecundum naturam inſint: eas ad ſanitatem ipſam pertinere, manifeſtum eſt. Id quod demonſtraſſe oportuit.

Obiectio D. Freytag.

Verùm negat id D. Iohan. Freytag. & quidem ea ratione, quòd ſicut per qualitates prima miſtio perficitur, taliſque diſpoſitio, quæ formæ recipiendæ capax, & idonea ſit, inducitur, & forma, niſi illa præuia ſit, non educitur, vel inducitur: ita etiam per nullam aliam, quàm illam, in re conſeruetur, & conſequenter nullas actiones ad ſui, totiúſque ſubiecti cōſeruationem edat, niſi per hanc. Exiſtimátque, temperaturam, quæ formam præcedit, & cuius vltima diſpoſitio ſit quaſi formæ emerſio, etiam pro conſeruanda eadem forma neceſſarium eſſe apparatum, & hac pro ſuo inſtrumento, vti, in eáque vitam & ſanitatem conſeruari; occultas autem qualitates vt non generant, ita neque conſeruare corpus, nec ſanitatis eſſentiam conſtituere. Etſi enim forma has qualitates occultas ad peculiares & ſæpe admirandas actiones edendum in ſubiecto generauit: tamen per eas nec vitæ actiones exercere, nec ſubiectum conſeruare petat. *Neque enim*, inquit *venenum per hoc, quod necat; per id, quod trahit bilem, rhabarbarum; vel braſſica, quòd vitem amat, ſui integritatem conſeruant, aut miſtum, vel vitam rei, quæ vitalis eſt, tuentur; quia id ab integritate rei dependet.* Affert & hanc rationem, quòd actiones hæ intercipi poſſunt, & ſuſpendi manente rei integritate: actio verò vitalis & conſeruatio miſti, a caloris inceſſabili miniſterio dependens, re ſaluâ nequaquam ſuſpendi poteſt.

Solutio.

Verùm meræ petitiones principij, & ignorationes elenchi ſunt hæc omnia, quæ proferuntur. Primò enim, vt de opinione illa de eductione formarum, & de diſpoſitione materiæ, ad quam forma emergat, nihil dicam; cùm ea ad quæſtionem hāc parum faciat, & formæ non è diſpoſita materia emergant, ſed potiùs formæ præſentes iam ſibi materiam diſponant, & ſui domicilij architectæ ſint, idque tale conſtituant, quale ad actiones ſuas edendas neceſſarium eſt: de eo quæſtio eſt; an ſubiectum cuiuſque, & imprimis hominis, (de huius enim ſanitate quæritur, non de rhabarbari, non de ſerpentis, quæ impertinenter affert) in quo cōſeruatur forma, & in quo, & per quod ſuas operationes perficit, & quidem, quatenus vt ſimilare cōſideratur, diſpoſitio ſaltem per qualitatum primarum temperiem abſoluatur. Ille hoc affirmat ſed ſine ratione: ego nego, eâ ratione, quòd, ſicut à multis formis in aliis rebus naturalib⁹, ita etiā in homine longè nobiliores actiones pendeant, quàm quæ per qualitates primas perfici poſſunt, & ad actiones varias, variis inſtrumentis opus ſit. Equidem in homine, vt & in aliis animalibus, vna eſt anima, & nulla ſit in eo actio, ſeu naturalis, ſeu animalis, quæ non ab ipſa anima fluat. Quòd verò diuerſas & varias actiones actu edit, id omnes prouenit à varietate inſtrumentorum, neque anima vno inſtrumento ad varias, neque variis ad vnam, ſed ad ſingulas actiones propriis inſtrumentis vtitur: ſicut & in artificialibus nemo ſerrā vel malleo ſcribit, ſed pennâ opus habet, nec pennâ ſecat, ſed ſerrâ. Idem perſuadent miræ ſympathiæ & antipathiæ partium corporis noſtri cū aliis rebus. Imò ipſe Aduerſarius cōcedere neceſſe habet, formas has generare qualitates occultas ad peculiares & ſæpe admirandas actiones in ſubiecto edendas. Quod dum cōcedit, neceſſe eſt ſimul concedat, eas ad ſanitatem cuiuſque rei pertinere. Cùm enim ſanitas ſit naturalis partium diſpoſitio, ea quæ ſecundum naturam ſunt exercendi vim habens: per has verò qualitates natura mirandas actiones naturales edat: certè ad ſanitatem eas pertinere, manifeſtum eſt.

Quòd verò ideò eas ad ſanitatem non pertinere putat, quia per eas forma nec vitæ actiones exerceat, nec ſubiectum conſeruet: petitio principij, & ignorantia elenchi eſt, neque probatio idonea. Etenim de ſanitate hîc quæritur, ille de vita reſpondet: cùm hæ duo longè differant, poſsítque res viuere, etſi non ſit ſana, queántque diſpoſitiones ad ſanitatem neceſſariæ variè mutari, vitâ manente. Neque ea ſaltem ad ſanitatem neceſſaria ſunt quæ ad vitam totius ſpectant, ſed etiam quæ ad cuiuſque partis naturalem conſtitutionem pertinent. Deinde vitæ actio vocabulum ambiguum eſt. Aliquando enim ſumitur pro omnibus operationibus, quas viuens exercet, aliàs ſaltē pro actionibus vitalibus in ſpecie dictis, quæ naturalibus & animalibus opponuntur. Primo modo ſi accipiatur vitalis actio, falſum eſt, quòd occultæ qualitates ad vitæ actiones non pertineant: cùm etiam in viuente eæ qualitates otioſæ non ſunt, & partes corporis ſingulæ penè cum aliis rebus conſenſum vel diſſensū habeant. Etenim, etſi res venenata, (ita enim dicere debuiſſet, non venenum, Venenum enim ſanitatem non habet, nec vitam) (v.g. napellus vel ſerpens, per qualitatem occultam homini noceat: tamen quin illa ipſa qualitas occulta ad diſpoſitionem naturalem napelli vel ſerpentis pertineat, negandum non eſt. Res enim omnes naturales primò ſui gratiâ cōſtitutæ ſunt, vt mundi perfectionem compleant, & quicquid in iis qualitatum eſt ſeu manifeſtarum, ſeu occultarum, id omne ad earum naturalem conſtitutionem pertinet: quòd verò illæ qualitates aliis rebus gratæ, aliis noxiæ ſunt, id ſecundarium & accidentarium eſt. Ita quicquid qualitatum in braſſica eſt, id omne ad braſſicæ naturalem conſtitutionem neceſſarium eſt, & per eas qualitates braſſica actiones ſibi proprias edit. Quòd verò vitem viuam oleris huius odor fugat, vt quidem Theophraſtus & Plinius referunt; (nā inſignis error mnemonicus eſt, dum ſcribit D. Frytag. quòd braſſica vitem amet) id accidentarium eſt, habétque ſuam naturalem conſtitutionem, etſi ſeratur, vbi vitis nulla eſt. Et quòd qualitates hæ ipſæ ad ſanitatem cuiuſque rei pertineant, ipſa experientia docet, quæ læſis iſtis qualitatibus, lædi ſanitatem docet. Ita occultæ vitis qualitates læduntur à braſſicæ odore. Aliàs enim vitis braſſicam non fugeret. Eodem modo nonnulli ægrotant, & in lipothymiam incidunt ob felis præſentiam. Sed forſan hæc ductu aduerſarij extra oleas, cùm de hominis ſanitate agendum ſit. Summa: quicquid ad partium corporis humani naturalem diſpoſitionem pertinet, id ad eius ſanitatem pertinet. Sanitas enim eſt ſeu potētia naturalis exercendi naturales actiones pendens à conſtitutione partium ſecundùm naturam; ſeu diſpoſitio partium corporis naturalis, naturales actiones exercendi vim habens. Sed ad conſtitutionem partium corporis humani naturalem, pertinent & occultæ proprietates, & earum beneficio multæ actiones perficiuntur. Ergo qualitates occultæ etiam ad hominis ſanitatem pertinent.

CAPVT V.

An dentur alij, præter intemperiem, in partibus ſimilaribus morbi?

POſtquam *capite præcedente* monſtrauimus, ad ipſam ſanitatem etiam pertinere qualitates occultas: iam idem de morbis, quorum gratiâ hæc inſtituta quæſtio & tractatio, probandum. Tria dari morborum genera, intemperiem in partibus ſimilaribus, morbos organicos, & vnitatē ſolutam, paſſim è Medicorū libris patet. An verò præter hos aliud adhuc detur morbi genus, & quidem in partibus ſimilaribus, controuerſum eſt. Equidem nemo ante Fernelium, quod ſciam, inuentus, qui alios quàm intemperiei morbos, in partibus ſimilaribus dari ſtatuerit. Is primus, præter intemperiem, alios in partibus ſimilaribus reperiri morbos, docuit, quos totius ſubſtantiæ nominat; & de re, vt *initio cap. 10. lib. 2. de abdit. rer. cauſſ.* ſcribit, perquàm obſcura, intricata, nulláque hactenus arte comprehenſa agere aggreſſus eſt.

An dentur in partibus ſimilaribus morbi occulti? Fernelij ſententia.

His autem præcipuè vtitur argumentis, ad probandum, dari tales morbos. Primum proponit *lib. 2. cap. 9. de abdit. rer. cauſſ. Si quæ ſunt*, inquit, *in parte ſimulari, præter temperiem, quibus ſanitas illius & integritas ſeruetur, neceſſe fuerit, in bona illorum cōſtitutione ſanitatem, in mala morbum collocare. Atqui duo in vnaquaque parte ſimilari inſunt tēperamento præſtātiora, materia, & ſpecies ſeu forma, & vt in eorū naturali conſtitutione ſanitas, ita in eorum præternaturali conſtitutione morbus continetur: cùm contrariorum eadē ſit ſubiecta materia.* Et quidē de materiæ morbis

Eius argumenta.

pluribus

pluribus agit *in eodem cap.* Sequente autem 10. capite, de morb. totius Subſtantiæ ita ſcribit: *tota res ſubſtantia perfectio eſt, & integritas qua res vnaquoque conſiſtit. Hæc quoties mutatur, & de perfectione decidit, res tota continuè perfringitur, ipſaque illius deceſſio morbus eſt totius Subſtantiæ, ea ſcilicet quæ nondum conſummata fuerit. Nam perfecta, conſummataque corruptio & interitus eſt.*

Alterum argumentum à cauſſarum morbificarum natura ſumit, *eodem in loco.* Si inquit, *vt ex Galeno de ſimpl. med. facult. conſtat, medicamenta nos afficiunt aut ſimplicibus qualitatibus, aut totâ Subſtantiâ, neceſſe eſt, aliàs qualitates, aliàs totam ſubſtantiam mutari. Hæc autem mutatio, ſi multum de optimo ſtatu recedit, & naturæ limitem prætergreſſa ſit, totius ſubſtantiæ morbus erit.* Et paulo pòſt: *Dum vel aer, vel medicamenta totius proprietate nos afficiunt, corporis noſtri neque qualitates, neque temperamentum, ſed totam ſubſtantiã primò ac per ſe mutant. Cùm enim omnis actio ſit ex contrariis, quatenus ſub vno eodemque genere comprehenduntur, illorum qualitates, corporis noſtri qualitates; tota verò ſubſtantia illorum, totam corporis ſubſtantiam afficiet; neque fieri poteſt, vt qualitas in ſubſtantiam, aut ſubſtantia in qualitatem primum & per ſe agat. Eſto igitur, quiſpiam deleterium medicamentum hauſerit, quò è vita ſit exceſſurus. Id quidem ſenſim tum omnium, maximéque principum, ſpiritus hebetet, totamque ſubſtantiam labefactabit, atque corrumpet, cum tandem mors ſequetur, atque interitus. Partium autem corruptio & infectio tanta, quæ actionem primò per ſe lædit, morbus eſt iſque verè ſimilaris, quod tùm omnis inſtrumenti ratio integra perſiſtat. Atqui intemperies non eſt. Id ipſum igitur ſit oportet ſimilaris morbi genus, quod nos ſubſtantiæ corruptionem appellamus.* Atque cauſſarum hoc genus latiùs *allegato capite, & ſequentibus,* pluribus deducit ac explicat.

Tertium argumentum è curandi ratione petit, dùm *lib. 2. cap. 9.* ſcribit: *medicamenta, quæcunque hominum ars ac induſtria inuenit, morbis curandis idonea, vel ex primis, vel ex ſecundis, vel ex tertiis qualitatibus originem & vires habent, quibus etiam nonnulli quartas adiiciunt. Prima illorum vires & facultates intemperiei morbis ſuccurrunt ac medentur; ſecunda immoderationis materiæ, tertiæ & quartæ iis, qui totius ſubſtantiæ vim robúrque diſſoluunt.* Et, *eod. in lib. cap. vlt. Vt repletio inanitione, inanitio repletione, omniſque intemperies intemperie curatur contrariâ, ſic & ſubſtantiæ proprietate contrariis. Vnicuique, ſiue in Epidemiorum, ſiue in contagioſorum, ſiue in venenorum genere ſit, peculiare quoddam remedium opponitur, ſecretâ facultate efficax.*

Argenterij. Fernelium ſequitur Argenterius, *in lib. de morb. gener. cap. 14.* qui tribus potiſſimùm argumentis vtitur ad probandum, quòd in ſimilaribus alij dentur morbi, quàm intemperiei. Primum ſumit à cauſſis toto genere nobis aduerſis: ſecundum à medicamentis totâ ſubſtantiâ agentibus: tertium ex eo, quòd dantur actiones læſæ partium ſimilarium, quæ non pendent à morbis intemperiei. *Annon,* inquit, *etiam morbos oriri in partibus ſimilaribus, concedit Galenus, quos ad primas qualitates minimè referre poſſumus: quales ſunt febres peſtilẽtiales, morbus Gallicus, & alij, qui maligni vocantur, & quæ venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitãt, contra quos non calidis, frigidis, humidis, ſiccis, ſed iis, quæ totâ ſubſtãtiâ agunt, pugnamus? Quod ſi genus hoc medicamentorum ponit Galenus, quod à tota ſubſtantia vel à tota natura, non ob euidentes qualitates corporis ſimilaris mala propellit; cur etiam non eadem in corpore mala ſtatuimus, quibus ea mederi ſolent? Alioquin profectò fruſtra erunt excogitata hæc alterius eſſe naturæ, quàm alia, quorum effectus ad manifeſtas qualitates rediguntur.* Et ibidem: *Atque hi ſanè morbi ſimilarium propriè exiſtunt, non minùs profectò, quàm illi quos primarum qualitatum exceſſus committit: quippe cùm attractiones, retentiones, coctionéſque nutrimenti, atque etiam excrementorum ipſorum expulſionem in ſingulis partibus perperàm obiri, atque rarò ipſas quoque partes per malignos morbos inſigniter lædi, & homines denique ſæpius extingui, quàm à manifeſtis qualitatibus fieri poſſit quotidiana docet experientia.*

Fuchſij. Fuchſius, *lib. 3. Inſt. ſect. 1. cap. 4.* diſputationẽ hanc Fernelij pro ἀκριβολογίᾳ Philoſophica habet, quam ſtudio Galenus, & qui huius ſectantur dogmata, Medici euitare voluerint, vt qui tum materiam tum formam ſub temperamento complecti maluerint; atque ita concedit, dari morbos in ſimilaribus, à morbis temperiei manifeſtis diuerſos, qui per ea, quæ totâ ſubſtantiâ ipſis contraria ſunt, curentur. Sed eos ad morbos intemperiei refert, duplicémque intemperiem dari, ſcribit, vnam primarum qualitatum, aliam, quæ ex miſtione primorum corporum fiat, quæ tota ſubſtantia appelletur. Verùm ſuprà iam dictum, miſtionem, & temperaturam non eſſe confundenda, & nullam aliam dari temperiem, niſi ortam è quatuor primis qualitatibus, neque illum modum ſubſtantiæ, qui ex miſtione corporum elementarium oritur, poſſe tot, & tantarum virium, quæ paſſim in rebus naturalibus occurrunt, cauſſam eſſe. Quod ipſum tandem agnoſcit Fuchſius, dum ſcribit ſe non negare, alias qualitates vt vocant, ſpecificas, & vires peculiares, corporibus à Deo Opt. Max. eſſe inditas, quas commiſtioni primorum corporum acceptas referre non poſſumus.

Eorum, qui morbos totius ſubſtãtiæ reijciũt, opinio. Contrà ſunt alij, qui Fernelij hanc ſententiã planè reiiciunt, & nullos alios, præter intemperiei morbos, in partibus ſimilaribus dari ſtatuunt, inter quos non poſtremus fuit Thomas Eraſtus, qui anno 1575. peculiari diſputatione Fernelij ſententiam impugnauit. *Th. Eraſti.* Vtitur autem his præcipuè contra Fernelium argumentis. Primo arguit Fernelium, quòd totam ſubſtantiam non rectè definiuerit, nec in ea definienda ſibi conſtiterit, Galenique autoritate abuſus ſit; cùm ſecundùm Galenum nec ſpecies ſeu forma, nec ex ſpecie & forma compoſitum, nec ſpiritus, & congenitus nobis calor tota ſubſtantia ſit, ſed cuiuſque rei materia aptè temperata. Deinde cùm tria ſint morborum genera, primum partium ſimilarium, alterum organicarum, tertium vtriſque commune, & ipſo Fernelio fatente, morbi ſubſtantiæ non poſſint referri inter inſtrumentarios & ſolutæ vnitatis, probare conatur, etiam ad ſimilares referri non poſſe, & eo quidem argumento, quòd ſi eſſent morbi ſimilares, actionem partium ſimilarium primò & per ſe læderent, at hæ cùm in proprio ſimilarium temperamento conſiſtant, lædi non poſſunt, temperamento non mutato. Nihil enim in parte ſimilari actionibus deſeruiens ineſſe ſtatuit, præter temperamentum & formam, ſeu animam. At forma ſeu anima non ægrotationi obnoxia eſt: ergò ſolum temperamentum morbis obnoxium erit; & proinde nullus alius morbus partium ſimilarium dabitur, quàm intemperiei. Tertiò ad argumenta Fernelij reſpondet, negátque, tria in ſimilaribus morborum genera conſtituenda eſſe, quia ex tribus, materiâ, formâ & temperamento compoſita ſint. Cùm enim morbus eius rei ſit vitium, quæ actionis propinquiſſima cauſſa eſt, neque materiæ, neque formę, ſed compoſito per ſe & propriè accidere, vt propinquiori actionum cauſſæ: & proinde in ſimilari parte nullos alios morbos ineſſe, quàm vnitatis & intemperationis. Forma enim immutabilis eſt, materia verò nullius actionis cauſſa proxima, ſed temperamentum.

Deinde etiam alij hos morbos impugnauerunt, & inter eos Comes Montanus, *de morb. lib. 3. cap. 15.* qui in primis hoc argumento vtuntur, eóque ſimul primam rationem Fernelij impugnant. *Comit. Montani.* Corruptio ſubſtantiæ vel formæ, inquiunt, eſt aut in termino & abſoluta, aut in via. Si in termino & abſoluta, non morbus eſt, ſed interitus, ſic ipſomet Fernelio ſtatuente. Si in via, non eſt corruptio, ſed alteratio corruptioni præuia, & per conſequens morbus ex intemperie, cùm alteratio motus ſit in qualitate.

Alij hoc argumentum ita proponunt. Concedunt quidem, in parte ſimilari tria inuenire, materiam, formam & temperamentum; omnia tamen hæc tria ad ſanitatis naturam pertinere negant. Cùm enim duplex ſit partium conſtitutio, vna eſſentialis, altera accidentalis: illa quæ ex materia & forma reſultat, hæc quæ illam ſequitur, & accidentium certa diſpoſitio eſt, per quam forma compoſiti eſt efficax: ſanitas non in eſſentiali, ſed accidentali conſtitutione collocanda eſt. Sanitas enim & morbus accidentia ſunt, quæ rei eſſentiâ ſaluâ permanente permutari variè poſſunt; vnde idem homo nunc ſanus, nunc æger eſt: forma verò, à qua rei eſſentia pendet, intendi & remitti non poteſt, ſed conſtituta eſt in indiuiſibili, vnde, vt modò dictum, formæ corruptio & abolitio non morbus eſt, ſed rei interitus, nullúſque morbus dari poteſt, qui manente re formam corrumpat, ſed formâ (quæ vbi eſt vel tota eſt, vel non eſt) ſublatâ, ipſum totum corrumpitur: quod verò corruptum eſt, ſanum vel ægrum dici non poteſt, cùm non entis non ſint accidentia. Atque ita, cùm parte ſimilari integrâ manente, eius forma corrũpi non poſſit; ſolùm verò tẽperies, re ſaluâ manẽte, variè alterari & mutari poſſit; concludunt, nullum in parte ſimilari formæ, vel ſubſtantiæ totius, ſed ſaltem temperiei morbũ dari. Et omnino hi autores rectè contra Fernelium concludunt, ſi per morbos formæ, vel totius ſubſtantiæ intelligendi ſint ipſius formæ, vel ſubſtãtiæ partis corruptio, nullo modo hos morbos concedi poſſe. Etenim formæ ipſæ ſunt immutabiles, & ſaluo ſubiecto corrumpi non poſſunt, ſed formâ corruptâ pars emoritur, atque ita ampliùs nec ſana nec ægra dici poteſt. Et proinde, licet Fernelius rectè probet, ad partis ſimilaris conſtitutionem, præter temperiem, etiam formam & materiam pertinere, tamen id ſaltem de eſſentiali conſtitutione, intelligendum eſt, ad quam ſanitas & morbus non pertinent; cùm, eſſentiali hac conſtitutione ſaluâ manente, pars nunc ſana nunc ægra eſſe poſſit.

Verùm hoc modo nondum Aduerſarij Fernelij probârunt, nullos alios dari in partibus ſimilaribus, (præter vnitatis ſolutæ) quàm intẽperiei morbos. Hoc enim, quod Eraſtus & Comes Montanus, & alij præſupponunt, nihil ad ſanitatem partis ſimilaris (præter vnitatem) requiri, quàm temperiem, omnéſque actiones partis ſimilaris perfici ſaltem eius temperie, nondum probatum, ſed id ipſum eſt ζητούμενον, & *cap. præced.* demonſtratum, alias adhuc ad ſanitatem partis ſimilaris qualitates, quàm temperiem primarum requiri. Et probant id etiam reſolutiones chymicæ, quibus ex plantis & animalium partibus efficiuntur medicamenta occultis qualitatibus prædita. Et proinde alia adhuc in partibus ſimilaribus præter temperiem dantur, quorum receſſus à naturali ſtatu ſimilem morbum iis inducit.

Et dari tales morbos, probant reliqua Fernelij argumenta: Inter quæ primum eſt id, quod à cauſſis morbificis ſumitur: Si enim dantur cauſſæ morbificæ quæ alio modo, quàm temperie primarum qualitatum partes ſimilares afficiunt, etiam dabuntur morbi alij ab intemperiei morbis in partibus ſimilaribus. At dari agentia à tota ſubſtantia, quorum actio in

nullam

nullam manifeſtam qualitatem, aut harum temperiem referri poteſt, planum eſt, & ſupra ſatis probatum, monſtrantque id cùm multa medicamenta, tùm in primis venenorum varia genera, quæ non notis & elemẽtaribus, ſed longè diuerſis qualitatibus corpus noſtrum afficiunt; id quod neque ipſi Aduerſarij negare poſſunt. Cùm verò omnis actio ſit inter contraria eiuſdem generis, & omne agens agat in ſuum contrarium, corpúſque quod afficit, ſibi ſimili qualitatem afficiat & alteret, illique ſibi ſimilem qualitatem inducat: inde certò concluditur, à medicamentis & venenis occulto modo agentibus non temperiem immeditatè & proximè mutari, nec intemperiem è manifeſtis qualitatibus exortam, ſed occultam & ab intemperie diuerſam qualitatem ac diſpoſitionem induci.

Contra Tho. Eraſtum.

In hoc argumento ſoluendò, varij multis modis laborant. Thomas Eraſtus, *in alleg. diſp. theſ.* 57. ſcribit: non rectè concludi, aliquid totâ ſubſtantiâ nobis inimicum eſſe; Ergo totius ſubſtantiæ morbum generare. E. g. effluuia peſtifera totâ ſubſtantiâ nobis inimica eſſe: ſolùm tamen calefaciendo, putrefaciendo, erodendò nos offendere. Atque ita concedit, dari quidem actiones à tota ſubſtantia, ſeu occultis qualitatibus, læſionem tamẽ quam inducunt, totam & manifeſtam eſſe ſtatuit. Idem Comes Montanus, *de morb. lib.* 3. *cap.* 16. ſentit, qui dari agentia à tota ſubſtantia quidem concedit, actionem tamen illorum tantùm per qualitates primas, & temperiem fieri, exiſtimat, docétque, quando mutatio tantùm fit in qualitatibus primis, tùm actionem illam vocari per vnam vel duas qualitates, ſed quandò & tertiæ mutantur, tùm illam actionem prouenire à tota ſubſtantia, & omnino actiones omnes iſtas fluere à temperie docet. Sed cùm agnoſcat, negari non poſſe, quòd dentur actiones, quæ ab intemperie non proueniunt, rem in dubio relinquit, & nihilominùs ſtatuit, quomodocunque res agatit, ſiue per tẽperiem, ſiue per formam à temperie diuerſam, morbos non eſſe, ſed potiùs cauſſas morborum, & non morbòs totius ſubſtantiæ, ſed a Galeno ſaltem receptos inducere, v. g. morſum canis rabidi vulnus infligere, & intemperiem calidam & ſiccam inducere, quæ tandem ægrum in furorem agat.

Hieron. Capiuaccium.

Eodem modo Hieronymus Capiuaccius, *in tract. de lue Vener.* agnoſcit in lue Venerea actionem à tota ſubſtantia, & quæ ſit ſupra elementorum qualitates, quæque peculiariter ſit corpori humano aduerſa, & nonniſi alexipharmacis deleri poſſit: at proprietatem illam ſaltem in excremento præter naturam; quod à toto genere lædere potẽs ſit, ſtatuit: ſed quòd morbum aliquem nouum præter vulgò receptos producat, negat, notóſque tantùm morbis intemperiei tumores, vlcera, & ſimiles inducere, ſtatuit.

Verùm hoc modo argumentum iſtud non ſoluitur. Etenim, etſi negandum non ſit, venena, & alia occultis qualitatibus agentia, etiam qualitatibus primis, quas cum occultis habent, agere, intemperiem inducere, exulcerare: tamen actiones iſtæ ab iis non proueniunt, quatenus venenata ſunt; & occultis qualitatibus agunt, ſed quatenus & ipſa temperiem ſuam, elementarem habent. Aut licèt, vbi occultis qualitatibus calidum innatum eſt deſtructum, tota œconomia corporis collabatur, & tandem putredo, febres, vlcera, tumores, & alij morbi ac ſymtomata excitentur: tamen id facit venenum non per ſe, ſed per accidens. Interim quæritur, annon venena, quatenus talia, & quatenus peculiari proprietate agunt, peculiari modo etiam in corpus noſtrum agant, & peculiarem qualitatem præter naturam in id inducant? quod omnino affirmatur. Cùm enim res quælibet ſecundùm naturam ſuam agat, calor calefaciat; non refrigeret, nec purget, frigus refrigeret, non calefaciat, nec ferrũ trahat: omnino etiam occultæ qualitates ſecundum propriam naturæ ſuæ rationem agent, venena cor infeſtabunt, non purgabunt, rhabarbarum purgabit, non trahet ferrum, nec eâ qualitate, qua purgat, calefaciet, vel frigefaciet, & omnino qualitatem quælibet ſibi ſimilem patienti imprimet. Et concedere actiones occultarum qualitatum, negare verò ab iis occultam aliquam in primis, & ſtatuere, ſaltem manifeſtas qualitates ab iis induci, contradictio in adiecto eſt. Etenim ſi manifeſtam ſaltem qualitatem inducit, actio non eſt occulta, ſed manifeſta. Deinde cùm omnis actio ſit inter contraria, & agens cupiat ſibi aſſimilare patiens, nec verò, vt Thomas Eraſtus *lib.* 59. ſcribit, qualitas in ſubſtantiam, vel ſubſtantia in qualitatem primò agat: neceſſarium eſt, vt, quia medicamenta à tota ſubſtantia aliis, quàm manifeſtis qualitatibus agunt, alias etiam, quàm manifeſtas qualitates afficiant, & ſibi ſimilem affectionem inducant.

Euſtachij Rudij ſententia.

Ad veritatem proximè acceſſit, eam tamen non planè aſſecutus eſt Euſtachius Rudius, vbi, *de morb. occult. lib.* 1. *cap.* 7. inquirit, quo pacto venena corpus noſtrum corrumpant, & contra Fernelium diſputat. Vbi quidem rectè docet, quòd qualitas formam primò non afficiat; cùm fieri non poſſit, vt qualitas in ſubſtantiam agat: ſicut & hoc rectè ſtatuit, deleteriorum formas eſſe principia agendi, proprietates verò, ſeu occultas qualitates iiſdẽ formis fluentes, eſſe inſtrumẽta; & has proprietates, cùm noſtri corporis proprietatibus omnino contrariæ ſint, in eas procul dubio agere poſſe. Quæ mea planè ſententia eſt, in quam ſeu inuiti, ſeu inſcij tandem veriſſimo principiorum Phyſicorum ductu nonnulli delabuntur. Veruntamen ex præconcepta opinione aliquomodo ad qualitates primas delabitur, dum ſcribit, proprietates nobis contrarias à manifeſtis qualitatibus in propria actione adiuuari & roborari. Iſto enim qualitatum primarum auxilio occultæ qualitates nullo modo opus habent. Etſi enim hoc concedo, venena quædam, vt & alia qualitatibus occultis prædita, etiam qualitatum primarum exceſſum habere: tamen ſingulæ qualitates, quod ſuum eſt, agunt, & occultæ etiam ſine primarum auxilio ſuas actiones perficiunt. Et ſicut magnes trahit ferrum ſiue caloris vel frigoris auxilio: ita aſpidis venenum ſine auxilio caloris, qui in tantilla quãtitate nullus inſignis eſſe poteſt, ſolùm occultâ & venenatâ ſuâ proprietate malignam qualitatem corpori noſtro imprimit, & occultas noſtri corporis proprietates impugnat. Et cùm dicit, qualitates occultas in ſuis actionibus adiuuari, concedit, occultarum qualitatum propriam & primariam, à primarum qualitatum actione diuerſam eſſe actionem.

D. Iohan. Freyt. argumentorum refutatio.

Hæc omnia etſi plana ſint, ex ipſo Ariſtotele, *lib.* 1. *de generat. & corrupt. cap.* 7. *text.* 57. deſumta, vbi Ariſtoteles & eius interpretes clarè docent, actionem eſſe inter contraria eiuſdem generis: tamen ne victas veritati manus porrigere cogatur D. Iohan. Freytag. ſit hîc venerandæ antiquitatis deſertor, Nouator & Paradoxologus. Nihil tamen ſolidi contra principium Ariſtotelis affert; verùm ne nihil dicat, aliquid; vel ad rem nihil pertinens dicit. Nam cùm Ariſtotelis canon de cauſſis efficientibus immutantibus agat, ille de formæ informatione, & actionibus, quæ per emanationem fiunt, aliquid affert. Cùm ſermo ſit de antipathia, ille exempla ſympathias inducit. Cùm de actionibus naturalibus, quæ ſunt inter contraria ſub eodem genere, tractetur ille de potentia obedientiali, (quo ſuam in Philoſophia inſcitiam egregiè prodit) quæ DEI & artis reſpectu talis eſſe dicitur, aliquid producit & potentiam obedientialem etiam in actione rerum naturalium inter ſe, imperitè ponit: quæ reſponſione digna non ſunt. Certum enim eſt, Ariſtotelis canonem eſſe veriſſimum de actione immutatiua ſeu corruptiua dicta, & in actione tali non quodlibet agere in quodlibet, ſed in determinatum, & omne tale agens patienti imprimere qualitatem ſibi ſimilem. Talia autem agentia non ſunt ſolùm ea, quæ primis qualitatibus alia afficiunt; ſed inter ea etiam, quæ à tota ſubſtantia, ſeu occultis qualitatibus agunt. Hoc enim modò venena non lapidibus, non metallis, non lignis, ſed animalibus ſunt venena. Et quidem, quod vni animalium ſpeciei venenum eſt, non omnibus animalibus venenum eſt. Et quæ hoc modo agunt, non manifeſtas ſeu primas qualitates corpori inducunt, ſed ſibi ſimili affectione id alterant, vt Galenus loquitur. Venenorum etiam natura non in qualitatibus primis, ſed occultis conſiſtit. Et ſi venena ſaltem primas qualitates corpori imprimerent, etiam alia qualitatibus primis prædita, idem quod venena agere poſſent, quod tamen non accidit.

Vnum atque alterum tamen, quod affertur, non prætereundum videtur. Primò ait: *Non quia innumerabilia indicibilium venenorum genera in nos agunt, occultis ſuis & auerſis qualitatibus, idcirco innumeræ quoque occultæ qualitates, & innumeræ ex his ſanitates occultarum qualitatum, & ex harum à venenis læſione innumeri morbi incogniti & indicibiles ſtatuendi*, id quod abſurdùm videtur. Verùm abſurdum hîc nullum eſt, niſi quæ ipſe fingit. Primò enim etſi non ſunt innumeri morbi occulti, & forſan nec 80084. quot miſturas humorũ poſſibiles cõmentus eſt Sanctor. Sanctorius, *lib.* 7. *meth. vitandor. error. c.* 9. tamen ſat multi ſunt. Alius enim occultus & malignus morbus inducitur à virulentia venerea, alius à contagio peſtilenti, alius à morſu canis rabidi, alius à morſu aſpidis, alius à morſu ſcorpij, alius à viperæ, alius ab ictu tarantulæ. Non tamen ſequitur, quòd etiã tot neceſſariæ ſint in homine ſano occultæ qualitates, & tot ſanitates. Rectum enim vnum obliquum varium & multiplex. Sicut nimirum temperies primarum qualitatum vna qualitas eſt, & in qualibet parte vna, variis tamen modis, & à variis intemperiebus & cauſſis à naturali ſtatu deflectere poteſt: ita etiã naturalis illa diſpoſitio quæ eſt ab vna vel pluribus qualitatibus occultis, variis modis & à variis venenis mutari poteſt. Et licèt plura ſint venenorum genera, & ſpeciales actiones venenorum inter ſe differant, in genere tamen conueniunt, vt omnia ſint calido natiuo, & naturali conſtitutioni contraria, eámque corrumpant: E contrà vna theriaca multis venenis reſiſtit. At quamuis plures eſſent tales qualitates in corpore: non tamen eſſent plures ſanitates. Sanitas vna eſt formaliter ſumta: cauſſæ verò eius multæ, & propterea etiam multa morborum genera, quæ eam lædere poſſunt. Et poſito, ſed non conceſſo, quòd nulla detur in corpore noſtro talis occulta qualitas, ad ſanitatem eius pertinens, quæ in venenoſis morbis mutetur: tamen cùm venena ſibi ſimili affectione corpus noſtrum alterent vt Galenus, 1. *de ſem. cap.* 16. loquitur, atque illa qualitas & diſpoſitio maligna, corpori à veneno impreſſa, ſit præternaturalis, atque actiones eius lædat, cur morbus corporis dici non poſſit, cùm ei morbi definitio competat? Nam quòd allegatum Galeni locum, vbi docet, *quod minima portiuncula lethalium venenorum, quæ δηλητήρια appellantur, vbi animalis corpus ingreſſa fuerint, momento temporis id immutant, ſibique ſimili affectione alterant*, falſa interpretatione corrũpere conatur, fruſtra laborat. Etenim quod ſcribit, Galenum dicere, *totum alterari, non ſaltem qualitates occultas, ſed maximè manifeſtam,*

manifeſtam, in qua vita fundatur, pueriliter in vocabulo *Totum* ludit. Neque enim Galenus per totum intelligit vniuerſam totius corporis conſtitutionem, cùm videamus, in lue venerea, veneno canis rabidi, ictu tarantulæ, & aliis venenis, non ſtatim omnem corporis conſtitutionem mutari, imò ſæpe temperiem qualitatum primarum vix permutari; id quod ex eo manifeſtum eſt, quòd ſæpe à veneni vi citiſſimè homo iugulatur, antequam vlla, quæ homini interitum afferre poſſit, mutatio in qualitatibus primis (vtpote quæ longius tempus requirit) facta fuerit; id quod ipſe concedere neceſſe habet, dum ſcribit, quòd peſte infecti ſubitò moriuntur, ex veneni pernicie, quod cordis vitalem, inſitum & influentem ſpiritum rapidiſſimè corrumpat. Sed dum dicit Galenus, totum momento temporis immutari, eius hæc mens eſt, in toto corpore ſubitam alterationem fieri: id quod ex eo patet, quòd ſtatim poſt addit: *alexipharmaca totum corpus immutare*. Vbi certè nō docet, ab alexipharmacis omnem corporis temperiem & naturalem diſpoſitionem euerti, ſed ſaltem iſtam à veneno inductam alterationem aboleri. Neque etiam temperiem primò mutari, (hæc enim in momento mutari non poteſt) dicit Galenus, ſed talem qualitatem corpori à veneno induci, quali ipſum prædictum eſt. Et venena non ſunt venena per qualitates primas, ſed per occultas. Et proinde, dum ſibi ſimili affectione corpus noſtrum alterant, non primas qualitates inducunt, ſed occultas & venenatas. Id quod patet ex eo, quod Galenus ſtatim ſubiungit; alexipharmaca contrariâ veneni alteratione corpus afficere. Etenim alexipharmaca, vt pluribus in locis Galenus docet, non agunt qualitatibus primis, ſed totâ ſubſtantiâ, & qualitatibus occultis. Cùm ergo alexipharmaca alterationi venenorum contrariam alterationem inducant, venenorum actio non in qualitatibus primis conſiſtit.

Secundò. Deinde, quòd ſcribit: *quia venena omnia directè ſubſtantiam noſtram humanam, maximè iuxta temperiem qualitatum, & præcipuè calidi & humidi, in qua ſanitas & vita fundatur, diripiunt & corrumpunt, & cordi vitalique facultati in calido natiuo, eiuſque ſpiritu & humido archigeno, in corde potiſſimùm radicato, depeculantur, celeriterque vi ſua pernicioſa, & potenter corpus & naturam noſtram peſſundant, & in ſuam naturam immutando corrumpunt, non occultas qualitates corrumpunt, ſed manifeſtas temperiei morbos producunt*: Primò petitio principij eſt, quòd putat, venena humanam naturam mutare directè, iuxta temperiem qualitatum primarum: ſibi enim ſimili affectione corpus noſtrum alterant, & proinde venenatam qualitatem corpori imprimunt. Deinde malè confundit vitam & ſanitatem cùm vita abſque ſanitate eſſe poſſit, & æquè viuant, ac ſani. Vnde etiam tandem apparet, falſum eſſe, quod ex noſtra ſententia ſequi putat, quòd calore natiuo, in quo vita conſiſtit, ſaluo, quiſquam perire poſſit. Petitio enim principij eſt, quòd calidi natiui ſeu ſpiritus inſiti eſſentia ſaltem qualitatum primarum temperie abſoluatur; cùm, vt ſuo loco ex Ariſtotele dictū; ſpiritus ille inſitus ſit σῶμα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον. Ex poſito, ſed non conceſſo, quod calidum innatum ſit elementare, tamen corde à veneno læſo, totam eius œconomiam, & ita etiam temperiem, labefactari neceſſe eſt. Atque ita primum argumentum pro morbis occultarum qualitatum, quos Fernelius totius ſubſtantiæ vel formæ appellat, ſaluum eſt.

Secundi argumenti Fernelij confirmatio. Secundum argumentum ſumitur, vt dictum, à curandi ratione. Cùm enim dentur medicamenta à tota ſubſtantia, vt appellant, non qualitatibus manifeſtis, ſed occultis agentia, dantur etiam neceſſariò morbi occultarum qualitatum; cùm contraria contrariorum ſint remedia. Vnde rectè Argenterius: *Niſi darentur morbi occulti, fruſtrà inuenta eſſent remedia totâ ſubſtantiâ agentia.* Nam ſi omnes morbi partium ſimilarium eſſent morbi temperiei, poſſent ij medicamentis contrariâ intemperie prædictis expugnari. At hoc non fit: ſed ſæpe manifeſtæ qualitates ad impugnandos morbos non ſufficiunt, ſed opus eſt medicamentis occultis qualitatibus agentibus, vt quotidiana experientia teſtatur. Id quod expreſsè docet Galenus, 1. *de ſem. cap.* 16. dum ſcribit, quod venenorum antidota & alexipharmaca contrariâ lethalibus alteratione totum etiam corpus immutent.

Contra Thom. Eraſtum. Verùm & in hoc argumento ſoluendo nonnulli laborant, ſed fruſtra. Thomas Eraſtus, vt ex *lib. 6. Miſcell. Smetij. Epiſt. 6.* videre eſt, eò audaciæ venit, vt ſcribat; non poſſe vel vnius hominis exemplum produci, qui à peſte medicamentis virtute ſpecificâ agentibus ſit liberatus. Et quæ latente virtute dicuntur profuiſſe, vel vacuando, vel concoquendo, vel refrigerando, vel ſiccando cuncta profuiſſe. Additque, ſi tales eſſent proprietates in illis omnibus, quæ ab autoribus laudantur, infinita ferè, ac nihil ſimile inter ſe habentia pharmaca, eâdem eſſent poteſtate prædita: quod fieri nullo modo poſſit. Verùm magna hæc eſt pertinacia & audacia, ita ipſi experientiæ reluctari, quâ ſatis conſtat, non ſolùm peſtem, ſed & alios morbos malignos ac venenatos nullo modo curari poſſe remediis ſolùm manifeſtis qualitatibus, quæcunque eæ ſint, agentibus, ſed opus eſſe alexipharmacis, quæ ſola experientia ſuggerit. Et illud ipſum quod contrà obiicit Eraſtus, ſententiam noſtram roborat potiùs, quàm infringit. Si enim, quod experientia conſtat, infinita ferè medicamenta nihil ſimile inter ſe, vel ratione primarum, vel ſecundarum qualitatum habentia, eadem vi peſti reſiſtendi prædita ſunt, neceſſariò concluditur, peculiarem vim & facultatem, à primis qualitatibus diuerſam, in quâ omnia iſta conueniunt, iis ineſſe.

Comitem Montanum. Comes Montanus, *lib. 3. de morb. cap. 6.* cùm videret, negari non poſſe, dari medicamenta occultis qualitatibus agentia, aliò confugit, & ſtatuit, talia medicamenta non morbos expellere, ſed cauſſas ſaltem morborum; ipſos verò morbos ab iis inductos, ſi opus ſit, ſaltem curari medicamentis manifeſtis qualitatibus agentibus. Ita in veneno canis rabidi cauſſant magis trahere ad ſe curam, quàm morbum, qui ſit intemperies calida & ſicca, & ideò non ſolùm iis, quæ manifeſtâ vi venenum hoc extrahunt, ſed & iis, quæ totâ ſubſtantiâ agunt, vtendum eſſe. Verùm enimuerò negandum quidem non eſt, alexipharmaca etiam cauſſæ aduerſari, eamque impugnare, & è corpore expellere poſſe. Interim & hoc verum eſt, quod Galenus *lib. 1. de ſem. cap.* 16. ſcribit, quòd deleteria corpus noſtrum ſibi ſimili affectione alterant, & ſibi congeneres qualitates, & malignam diatheſin ipſi inducunt. Quæ enim eſſet alias actio venenorum, & quomodo corpus noſtrum tam vehementer læderent, cùm in manifeſtis qualitatibus ſæpe exigua mutatio appareat? Et quomodo cauſſa, vt Comes Montanus putat, plus quàm intemperies manifeſta inducta vrgeret, & curam ad ſe traheret, ſi ſaltem manifeſtis qualitatibus læderet? Certè ob damnum & vitæ periculum, quod corpori infert, magis vrget. At hoc facere non poteſt, niſi diſpoſitionem corporis ad vitam neceſſariam ſummoperè euertat. At hoc, vt ipſe confitetur, non facit intemperie manifeſtâ, quæ primis diebus ſæpe exigua & nullius momenti eſt: ergo id facit occulto modo diſpoſitionem naturalem corporis noſtri euertendo, ipſique contrariam malignam inducendo, & nemo rei Medicæ peritus facilè iudicauerit; quòd venena ſæpe, etiamſi è corpore ſint exturbata, nihilominùs malignas diatheſes poſt ſe relinquant.

Anton. Santorellum. Tandem vt hæc concludamus, & iis quæ modò & *cap. præced.* diximus, hoc addamus: Antonius Santorellus, *in antipraxi Medic. lib. 5. cap. 4.* etiam ſtatuit, quòd antidota oppugnent cauſſam morbi, non morbum: illa autem etſi occulta ſit, producat effectum manifeſtum. Idque conatur exemplo magnetis & purgantium medicamentorum declarare. *Nam*, inquit, *magnes trahit ferrum qualitate nobis occultâ, medicamenta purgant occultâ vi; at effectus, vt tractio, manifeſtus eſt.* Atque ita etiam putat venenatam cauſſam occultam effectum manifeſtum producere. Verùm dicit, ſed non probat, quòd antidota ſaltem cauſſam morbi oppugnent, non morbum, quòd ſuprà refutatum. Deinde quod cauſſas occultas attinet, & earum effectus, diſtinguendum eſt primò inter motum localem & alterationem. Etenim motus ferri ad magnetem eſt localis. At hic quæritur; quamnam alterationem venena in corpore inducant? Præterea diſtinguendum eſt inter effectum proximum, & remotum. Etſi enim motus localis, quo ferrum ad magnetem mouetur, manifeſtus ſit: tamen motus ille ferri non eſt effectus proximus occultæ qualitatis, ſed remotus. Etenim ſicut veneno ſumto hominem vomere vel mori, manifeſtum eſt, interim vomitum & mortem actio aliqua præcedit, qua venenum occulto modo hominem afficit; ita etſi manifeſtè ferrum ad magnetem mouetur: tamen actio alia occulta præcedit, qua magnes ferrum afficit, eique qualitatem imprimit, ob quam ferrum ad magnetem mouetur, eáque qualitas ignota nobis eſt æquè, ac illa quam venenum corpori noſtro imprimit: quod etiam Scaliger, *Exerc. 102. ſect. 6.* docet: vbi ſtatuit, quòd ferrum ad magnetem potiùs, tanquam matricem ſuam, moueatur, cuius abditis principiis perficiatur. Itaque etſi venenatas cauſſas multi effectus ſequuntur, tamen cùm illi plures & toto genere diuerſi ſint, patet, eos omnes non proximè à veneno prouenire, ſed mediante aliâ proximâ cauſâ, à qua calor natiuus corporis & præcipuè cordis, læditur. Hoc enim læſo, ampliùs corpus & humores à natura regi non poſſunt, vnde excitatur putredo, inde febres, tumores, vlcera. Et tumores proximè excitantur à facultate expultrice, non à veneno. Ita purgantis medicamenti effectus ſeu purgatio manifeſta eſt, ſed illa non fit immediatè & proximè à medicamento purgante, ſed à facultate expultrice. Actio verò purgantis medicamenti in humorem expurgandum omnino occulta eſt.

Tertium argumentum. E quibus Tertium argumentum oritur, ab ipſis actionibus læſis. Cùm enim omnes actiones læſæ fiant vel à morbo partis, quæ illam actionem perficit, vel ab errore externo; dentur verò actiones læſæ, quæ neque ad morbos intemperiei, neque ad externum errorem referri poſſint: hinc ſequitur dari alios, præter intemperiem morbos, in illis partibus, à quibus actio illa prouenit. Negari autem non poteſt, in morbis malignis, peſtilentibus, & venenatis, ſæpe nullam alicuius momenti intemperiem dari, interim varias actiones lædi, vires deiici, imò hominem de vita periclitari. Ergo aliquam aliam, præter intemperiem, in parte mutationem adeſſe, neceſſe eſt, ob quam tantæ actionum læſiones fiant.

Et quocunque ſe vertant, qui hos morbos negant, eos ipſos tamen, ſeu inuiti, ſeu inſcij concedere coguntur. Vnde Mercurialis, qui *de venenis, cap. 2.* morbos hos ad morbos intemperiei referre conatur, *de venenis, cap. 1.* definit morbum pernicioſum in hunc modum: *Morbus venenoſus eſt diſpoſitio præter naturam cor offendens immediatè, & vehementer eius actiones lædens, ob vim veneficam.* Et Euſtachius Rudius, *de occult. morb. lib. 1. cap. 2.* definit

definit morbum occultum, quòd ſit affectus præter naturam, qui ab ea cauſſa, materiáque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiúſque præſertim innato calori totâ ſuâ naturâ nobis ignotâ aduerſaria exiſtens, ipſum pro ſuo poſſe corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cùm enim definitio definiti eſſentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: ſi morbus, qui definitur, eſt occultus & venenoſus, certè affectus ille ſeu diſpoſitio præter naturam, non ſolùm intemperies eſt qualitatum primarum, ſed & ipſa occulta & venenoſa eſſe debet. Deinde cùm cauſſa occulta ſit & venefica, & à qualitatibus primis diuerſa, neceſſe eſt, vt diſpoſitionem etiam occultam & venenoſam, à qualitatibus primis diuerſam, inducat.

CAPVT VI.

Quinam ſint illi alij, præter intemperiem, in partibus ſimilaribus, morbi?

Quinam ſint occulti morbi?

ATque hactenus ſatis firmis, vt opinor, argumentis, probatum eſt, dari in partibus ſimilaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam eſt, vt explicemus, quinam illi ſint. Id enim, quia non ſatis rectè, clarè, & accuratè à Fernelio factum, totam hanc de hiſce morbis doctrinam plurimis ſuſpectam reddidit. Cùm enim viderent, quædam in enumeratione horum morborum falſa proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera ab eodem proferuntur, ſimul reiecerunt. Ita autem de morbis totius ſubſtantiæ, quos ita appellat, docet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totius*, inquit, *ſubſtantiæ morbi ſunt, qui partium ſubſtantiam primùm & per ſe oppugnant. Horum alij manifeſti ſunt, alij occulti. Manifeſti, qui partium corporiſque ſubſtantiam manifeſtis è cauſſis demoliuntur. Eiuſmodi ſunt vlcera maligna, phthiſis, iecoris, lienis, aliarúmque partium putredo, ex primarum qualitatum intemperie nata, & ſpiritus innati diſſolutio per vigilias, labores, inedias, atrocéſque dolores, & natiui caloris exſtinctio, in ſtrangulatu, vel in penetrabili, extremóque, frigore. Occulti morbi ſunt, qui cæcis ex cauſſis totam ſubſtantiam oppugnant:* quorum poſtea differentias recenſet. Idem docet *lib. 2. de abdit. rerum cauſſ. cap. 10. & 11.*

Sententia Fernelij.

Corrigitur.

Verùm etſi, quantum ad poſterius morborum totius ſubſtantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, idque dari, argumenta *cap. præced.* allata ſatis probent: tamen prius genus nullo argumentorum genere probari poteſt. Argumenta enim, quæ *cap. præced.* attulimus, ſaltem probant, dari morbos, & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas qualitates curabiles. Argumenti verò primi Fernelij, quo ad prius morborum totius ſubſtantiæ genus probandum vtitur Fernelius, nullum robur eſſe *cap. præced.* dictum. Neque enim ipſius ſubſtantiæ mutatio & corruptio morbum parit, ſed rei interitum. Res verò corrupta ampliùs neque morbum neque ſanitatem patitur. Si verò corruptio non ſit perfecta, ſed via ſaltem ad eam, eſt alteratio & morbus intemperiei; aut ſi illa à cauſſa occulta proueniat, pertinet ad morbos occultarum qualitatum, non verò eſt formæ corruptio. Et vt in ſpecie illos manifeſtos morbos, quos inter morbos totius ſubſtantiæ refert Fernelius, videamus, primò inter eos numerat maligna vlcera, phthiſin, & partium putredinem. Verùm ſiue vt vlcera ſimpliciter, ſiue vt maligna conſiderentur, id morbi genus, quod Fernelius vult, non conſtituunt. Nam vlcera ſunt morbus ſolutæ vnitatis cum ſubſtantiæ amiſſione, & plerumque cum intemperie. Si verò vt maligna conſiderentur, appellantur ea vlcera maligna, vt Galenus, *de compoſ. med. ſecund. gen. lib. 4. cap. 8.* docet, in quibus pars vlcerata malam quandam diſpoſitionem contraxit, quæ humores affluentes, etſi boni ſint, corrumpit, & vt ideò vlcera ad cicatricem difficulter perueniant, facit. Si ergo diſpoſitio ea eſt intemperies ſaltem, nullum nouum morbum inducit, ſed eſt morbus intemperiei. Si verò maligna aliqua diatheſis ſit à cauſſa maligna parti exulceratæ inducta, tum quidem alius ab intemperie morbus, verùm non, quod vult Fernelius, manifeſtus, & à manifeſtis cauſſis lædens, ſed occultus, & ad poſterius morborum totius ſubſtantiæ genus, quos Fernelius conſtituit, non ad prius pertinens. Id quod ipſe Fernelius, *lib. 7. Pathol. c. 9.* de malignis vlceribus loquens confitetur, dum ſcribit: *Illorum præter vulgare humoris vitium cæca quoque malignitas cauſſa ſtatuenda, quæ vix abigi profligarique poteſt. Talia ferè ex peſtilentia relinqui ſolent.*

Secundò huc recenſet pulmonis, hepatis, lienis, aliarúmque partium putredinem, ex primarum qualitatum intemperie natam. Verùm putredo illa vel iam facta eſt, & tum pars non ampliùs ægrotat, ſed corrupta eſt, vt fit in ſphacelo, aut ſi non ſit tota corrupta, vlcere laborat; vel eſt in fieri, quæ cùm inducatur, fatente Fernelio, ex qualitatum primarum intemperie, nihil aliud erit quàm alteratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo quæ eſt in humoribus, non morbus eſt, ſed morbi cauſſa.

Tertio loco, inter morbos totius ſubſtantiæ à manifeſta cauſſa ortos ponit ſpiritus innati diſſolutionem per vigilias, labores, inedias, atrocéſque dolores, & natiui caloris extinctionem in ſtrangulatione, vel penetrabili, extremóque frigore. Et omnino diſſipatio ſpirituum vitalium & influentium actiones lædit, idque multò magis præſtat ſpiritûs innati diſſipatio. Etſi verò de modo, quo ſpirituum defectus actiones lædit, non omnes idem ſentiunt: tamen cùm vt ipſe Fernelius *lib. 4. Phyſiol. cap. 5.* docet, ſpiritus ille inſitus ad partis ſimilaris conſtitutionem pertineat, & partis ſimilaris eſſentiam compleat, & ſpiritus tùm inſiti, tùm influentes, ad temperiem cordis perficiendam neceſſarij ſint: eorum defectus omnino intemperiem aliquam in corpore inducit, atque ita morbum parit; qui defectus ſi ſit maximus, pars emoritur planè. Si tamen, de quo ſuo loco diximus, in calido illo aliquid, quod ſupra primas qualitates ſit, contineatur, eius defectus etiam morbum aliquem occultum parit.

Veri occulti morbi.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à cauſſis manifeſtis excitari, ſcribit Fernelius, totius ſubſtantiæ & formæ morbos, non nouos eſſe, ſed iam vulgo cognitos: & relinquitur, non alios, præter morbos intemperiei, in partibus ſimilaribus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducuntur, & iiſdem curantur, id quod argumentis *præced. cap.* propoſitis, ſatis probatum eſt. Agnouit procul dubio hoc Argenterius, ideoque dum *lib. de morb. gener. cap. 4.* diſputat de morbis in partibus ſimilaribus, quos ad qualitates manifeſtas referre non poſſumus, illorum, quos à cauſis manifeſtis ortos recenſet Fernelius, nullam mentionem facit, ſed ſaltem febrem peſtilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat; & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, ſiccis, ſed iis quæ totâ ſubſtantiâ agunt, pugnamus. Verùm quæ illorum morborum natura ſit, nec ipſe, nec alius quod ſciam, ſatis clarè explicauit.

Autoris ſententia.

Primus (abſit verò verbo inuidia) anno 1607. in diſputatione publica docui, à cauſſis, occultâ, malignâ & venenatâ vi agentibus corpori noſtro ſimilem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde diſpoſitionem præter naturam ortam rectiùs morbum occultarum qualitatum, quàm totius ſubſtantiæ ſeu formæ, tempore quæ non afficitur, appellari. Quam ſententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & ſecuti ſunt. Siquis tamen cum Fernelio morbos totius ſubſtantiæ ſeu formæ appellare velit, per me licet, modò hoc teneat, eos non ita appellari poſſe, quòd ipſam formam immediatè afficiat: (quod fieri non poſſe ſuprà probatum) ſed quòd illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, vtitur, mutant, hiſque contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheſes corpori noſtro, *cap. præced.* probatum. Quibus vt hoc ſaltem addam, ſæpiſſime tales diatheſes malignas ac peſtilentes relinqui, ipſa experientia docet. De ſudore Anglico referunt, quòd nonnullos, qui ex hoc morbo euaſerant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata eſt; & infrà de lue venerea dicetur, quòd nonnulli, cùm planè ſanati, & bene valere ſibi viderentur, poſt vigeſimum & trigeſimum annum in eundem morbum relapſi ſint: quod procul dubio à maligna diatheſi relicta accidit. Neque Galenus hanc occultam & malignam diatheſin ignoraſſe videtur. Nam *lib. 1. de ſem. cap. 16.* ſcribit, quòd minima pericula lethalium venenorum, vbi animalis corpus ingreſſa ſunt, totum id momento temporis immutant, ſibique ſimili affectione alterant. Et *2. Aph. 22.* ita ſcribit: *Medicamenta, quæ à rabido cane demorſis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant; interdum aduerſum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicentes; interdum non remedia, ſed rabiei futuræ amuleta.* Quibus verbis diſtinguit Galenus remedia, quæ cauſſæ opponuntur, & prohibent, ne ab ea maligna diſpoſitio corpori inducatur, & ea, quæ affectionem, diſpoſitionem & morbum à veneno canis rabidi corpori iam inductum, expugnant.

Morbi occulti ad manifeſtas qualitates reduci non poſſunt.

Etſi verò nonnulli laborant, vt morbos ex occultis qualitatibus ortos, ad vulgò nota illorum genera reducant: tamen inanem operam impendunt, vt ex Comite Montano, qui *lib. 3. de morb. cap. aliquot*, hac de re agit, videre eſt. Nam falſum eſt, quod primò ſtatuit, cauſſam febris peſtilentis, & peſtis, eſſe ſaltem inſignem putredinem, vt pluribus *lib. 4. de febr. cap. 1.* probatum eſt. Deinde quod dicit, inquinamentum illud non eſſe morbum, ſed cauſſam morbi, concedimus. At hoc falſum eſt, quòd cauſſa illa ſaltem excitet vulgò nota morborum genera, intemperiem, inſtrumentarios, & ex ſoluta vnitate. Quanquam enim in corpore peſte laborante fieri poſſit, vt quandoque omnia morborum genera excitentur: tamen hoc non ſemper fit, & multi peſte ſubitò moriuntur, in quibus nulla morbi intemperiei, inſtrumentarij & ſolutæ vnitatis adſunt indicia. Et ſi in quibuſdam id accidit: tamen ij morbi non proximè, ac immediatè & per ſe à peſtilenti veneno inducuntur, ſed per accidens; cùm à veneno, calido natiuo debilitato, humores putredinem concipiant, & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per ſe & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio ſit, quam excitat, vbi homo ſubito, nullo alio morbo manifeſto apparente, moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus, quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sunt enim illa tubercula & maculæ ſaltem ſecundarium quiddam, quod per κρίσιν à natura in ambitum corporis protruditur. Morbus verò primarius eſt febris maligna ob quam ægri magis, quàm ob variolas & morbillos, vbi eruperunt, periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, vt ferè nauſeam legenti pariat. Agnoſcit enim venenum canis rabidi à tota ſubſtantia agere: negat tamen

alios,

alios, quàm vulgò notos & receptos morbos inducere, morbúmque, quem inducat, calidam & ſiccam intemperiem eſſe ſtatuit. Verùm ſi ita eſſet, cur non alij morbi calidi & ſicci idem præſtarent, quod morſus canis tabidi? Et ſi morbus eſt intemperies calida & ſicca, cur illi adhibentur medicamenta calida & ſicca? Et cùm concedat, hunc morbum, vt & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid, quæſo, qualitas illa abdita per ſe agit? Nam vt calefaciat & ſiccet, non qualitatis abditæ, ſed manifeſtæ proprium eſt. Eadem ratio eſt omnium aliorum morborum venenatorum, luis venereæ, elephantiaſis & ſimilium. Licèt enim variæ intemperies, tumores, vlcera, & ſimilia in iis appareant: tamen hæc ſolùm fiunt per accidens, quando ſcilicet, œconomiâ corporis per venenum turbatâ, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per ſe, & quatenus tale, ſibi ſimili affectione, vt Gal. loquitur, corpus alterat, ipſique malignam diatheſin imprimit, quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda eſt. Imò illi ipſi tumores & vlcera ſui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones peſtilentes, alio modo bubones & tumores Venerei, alio modo tumores & vlcera elephanticorum.

CAPVT VII.

De Cauſſis, & Differentiis occultorum morborum in genere.

Morbi occulti qui? Atque ita, vt verbo me expediam, morbi occulti ſunt diatheſes præter naturam corpori noſtro à cauſſis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impreſſæ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ cauſſæ cùm ſint variæ, ab ipſarum etiam varietate differentiæ morborum occultorum commodiſſimè petuntur, cùm aliàs eorum natura abdita & incognita ſit. Antequam autem ad ſpeciem deſcendamus, primò cauſſarum illarum varietatem in genere in quaſdam claſſes diſtribuere libet.

Cauſſarum occultarum differentia. Primò cauſſarum illarum natura eſt varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdum enim cauſſæ illæ non inducunt morbum lethalem, contagioſum tamen. Ita ſæpe obſeruatum, febres cum catarrho, tuſſi, vel alio modo populariter graſſatas fuiſſe, ex ægris tamen vix centeſimum, aut ducenteſimum mortuum fuiſſe. Ita in lue venerea eſt occulta virulentia, quæ tamen hominem non ſtatim iugulat, ſed multo longo tempore vexat. Eodem modo elephantici & leproſi non ſtatim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ ſatis periculoſæ, dantur peſtilentes, imò ipſa peſtis. Præterea dantur venena, quæ ſeu hauſta, ſeu extrà in corpus immiſſa hominem ſtatim iugulant. De qua differentia poſtea, *part. 2. cap. 1.*

Cauſſa occulta interna. Deinde cauſſæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quàm elementaribus viribus corpus noſtrum afficiunt, vel in corpore noſtro generantur, vel extrà illi adueniunt. In corpore noſtro humores malignos & peſtilentes, & qui non minùs, quàm venena extrà ſumta lædunt, generari poſſe, ipſa experientia docet, cùm ſæpiſſimè in obſidionibus, in caſtris, & aliàs ſæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium genera, imò ipſa peſtilentia ortum habeat. Pertinet huc ſcorbutus, elephantiaſis, & venenum, quod in canibus rabidis generatur, & ſiqui ſunt ſimiles morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes.

Externa. Prima cauſſa. Aer. Cauſſæ verò morborum occultorum, quæ extrà corpori humano adueniunt, variæ ſunt. Primo enim aer poteſt variis qualitatum exceſſibus humores corrumpere, vel etiam malignis vaporibus, & inquinamentis infici, quæ ſi homo cum aëre, quem inſpiratione ducit, attrahat, maligni & peſtilentes morbi in corpore humano generantur.

2. Contagium. Secundò, aquæ & aëris vitio cognatum eſt contagium, quod ab aliis, qui contagioſis morbis laborant, tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum, eoſdem in iis morbos excitat. Tales morbi ſunt ſæpe febres malignæ & peſtilentes, epidemiæ, ipſa peſtis, ſcorbutus, elephantiaſis, lues Venerea, qui omnes per contagium in alios transferri poſſunt.

3. Venena aſſumta. Tertiò ſunt venena aſſumta quocumque modo, quæ omnino ſunt varia, & ſumuntur vel à mineralibus, vel à plantis, vel ab animalibus.

4. Extrà communicata. Quartò etiam ſunt venena extrà communicata, & corpori noſtro immiſſa morſu & ictu venenatorum animalium, vt morſu rabidorum animalium, ictu ſcorpij, tarantulæ, ſerpentium, & ſimilium, imò ipſo viſu, vel halitu & effluuio occulto communicata, quale venenum eſt Catableptæ, & Baſiliſci. Quò pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus ſagittæ, gladij, veſtes & alia, quæ hominem attingere poſſunt, illinuntur & inficiuntur. Tandem, ſi libet, poſſunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in ſpecie poſtea dicendum erit.

Venena alia aliis partibus aduerſa. Deinde & alia morborum ab occultis qualitatibus ortorum eſt differentia, à partibus nimirum corporis, quas occultæ qualitates infeſtant, petita. Etſi enim venena in ſpecie ita dicta præcipuè cordi vim inferant: tamen ſunt & aliæ occultæ malignæ qualitates, quæ non primariò cor petunt, ſed aliis partibus infeſtæ ſunt. Equidem peſtilens venenum, ſcorpij, ſerpentis, & ſingulorum quia hominem mox iugulare poſſunt, primariò cordi inimica ſunt: Verùm dantur & aliæ occultæ qualitates, corpori noſtro inimicæ, eique noxiæ, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam ſtatim auferunt. Ita aura maligna epilepſiam excitans, opium, ſolanum, atque alia quæ dementant, vt Galenus, *5. de ſimpl. med. facult. cap. 19* loquitur, item torpedo & ſimilia, cerebro & ſpiritibus animalibus ſunt inimica; lepus marinus pulmoni eſt aduerſus; hepati inimica eſt virulentia venerea; hepati procul dubio etiam fuit aduerſa herba illa cuius Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 4.* mentionem facit, quam in Thracibus Bythyniam incolentibus nouerat homo quidam, quam ſiquis aſſumſiſſet, ſanguinem primò, tum vitam emittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita canthariſdes veſicæ in primis inimicæ ſunt.

Alia aliter agunt. Tertiò, à modo vel vi potiùs actionis nonnulli quaſdam differentias conſtituunt. Cùm enim formæ agant per qualitates, & vt Euſtachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap. 7.* hac de re docet, cùm omnis actio atque corruptio à contrario & in contrarium neceſſariò fiat, & ſubſtantiæ nihil omnino ſit contrarium, omnino impoſſibile eſt, vt ſubſtantiæ ac formæ, quibus nihil eſt contrarium, mutuo per ſe agant ac patiantur. Eapropter deleteriorum venenorum formæ ſunt quidem reuera principia agendi, inſtrumenta verò ſunt virtutes quædam occultæ ab iiſdem formis fluentes. Hæ itaque proprietates cùm corporis noſtri proprietatibus omnino contrariæ ſint, in eas procul dubio agere poſſunt. Quæ omnia rectè Rudius. Vt enim formæ venenorum ſunt diuerſæ; ita & proprietates, vel occultæ qualitates. Verùm cùm eæ nobis ignotæ ſint, nonniſi ex affectu agnoſcuntur, & proinde differentiæ non aliæ, niſi ipſorum venenorum conſtitui poſſunt. Deflectit tamen poſtea ab iſta veritate Rudius, & cum vulgo ad manifeſtas qualitates relabitur, dum ſcribit, *Quod ſi dicamus, has proprietates nobis contrarias, à manifeſtis qualitatibus in propria actione adiuuari ac roborari, à veritatis tramite, & à Galeni ipſius authoritate recedere non ita videbimur.* Et mox: *Cùm omnia deleteria venena manifeſtis qualitatibus prædita ſint; ideò iure maximo quis poterit arbitrari, ea proprietatibus ipſis à manifeſtis qualitatibus adiuta noſtrum corpus labefactare & corrumpere.* Etenim etſi id omnino rectè ſtatuit, deleteria venena proprietatibus ſuis à forma fluentibus corpus noſtrum corrumpere, & quidem additâ ratione firmâ, quòd ſcilicet, ſi qualitates manifeſtæ, dum excedunt, tantam corpus noſtrum corrumpendi poteſtatem habent, tantò maiores vires habituras proprietates, quæ ab ipſa forma fluunt: tamen fruſtra & ſine omni cauſſa in auxilium aduocat qualitates manifeſtas. Ipſa enim experientia teſtatur, deleteria venena, vt & alexipharmaca, ſine qualitatum manifeſtarum ope operationes ſuas in corporibus noſtris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifeſtâ adiutus, per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita lapis Bezoar ſine qualitatum primarum ope venenis reſiſtit. In venis quoque plurimis nullus primarum qualitatum exceſſus animaduertitur. Et ſi in venenis quibuſdam qualitatum primarum exceſſus ſunt, actiones illæ, quæ à qualitatibus manifeſtis proueniunt, planè ſeparatæ & diuerſæ ſunt ab occultarum qualitatum actionibus, & cum iis nihil commune habent. Imò, vt ſuo loco dicetur, inter venena malè quædam recenſentur, quæ potiùs erodendo vel putrefaciendo, vi manifeſtâ, quam occultis qualitatibus agunt. Neque enim aqua fortis hauſta, etſi hominem necare poſſit, propriè venenum eſt. Ideóque illas venenorum, & occultorum morborum differentias, quas nonnulli à qualitatibus primis petunt, & venenorum illam in calida & frigida diuiſionem hoc loco omittemus, & venena ipſa ſaltem attendemus, cùm, vt rectè *ibidem* loquitur Rudius, vnumquodque venenorum genus, aut potiùs ſpecies, ſuum habeat peculiare remedium alexipharmacum, ſiue Bezoarticum, quod ad deſtruendum non manifeſtâ qualitate, ſed occultâ proprietate, potentiâque dirigitur.

CAPVT VIII.

De Signis occultorum & venenatorum morborum in genere.

Signa Diagnoſtica.

Occultorum morborum Signa Diagnoſtica. Morbus occultus & venenatus primò cognoſcitur è cauſſis occultis & venenatis præcedentibus. Si enim de cauſſa occulta, maligna, & venenata conſtet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioſo & maligno laborant, conuerſatus ſit; ſi eum venenum aliquod ſeu hauſiſſe, ſeu morſu vel ictu animalium venenatorum accepiſſe, certum ſit: morbo occulto & maligno eum laborare indicium eſt. 1.

Deinde & hoc morbi occulti & maligni ſignum, & quaſi character eſt, quòd morbi & ſymptomata, quæ ſuperueniunt, ſunt magna, rara, & in aliis morbis non obuia: v. g. ſi accidat hydrophobia, nimia aliqua ſaltandi cupiditas, ſi animi deliquia frequentia, pulſus magna mutatio, virium proſtratio, & ſimilia ſymptomata accedant, quorum cauſſæ in morbum manifeſtum, qui coniungitur, nullo modo referri poſſint. Et licèt quidam morbi occulti non ſint periculoſi, & pauci inde moriantur, id quod in febre illa catarrhoſa, quæ anno 1580. & 1616. vt & febre illa epidemiâ, quæ 1616. cuius mentionem *lib. 4. de febr. cap. 9.* 2.

cap.9. fecimus, graſſata eſt, accidit; tamen febres tales ſunt epidemiæ, contagioſæ, & plerumque lentam malignitatem coniunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis extirpanda eſt. Summè autem malignorum & venenatorum morborum tanta eſt vehementia, vt ægrum vel mox iugulent, vel æger nonniſi cum magno labore & difficultate à morbo liberetur & conualeſcat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium eſt, ſi medicamenta, quæ manifeſtis qualitatibus agunt, non iuuant, ſed occultâ ſolùm qualitate agentibus, & alexiteriis morbus curatur.

Signa differentiarum.

Differentias quod attinet, an cauſſa maligna in corpore genita fuerit, an verò extrà acceſſerit, ex corporis conſtitutione, anteactâ victûs ratione, cùm aliis conuerſatione, & ipſius morbi maligna natura, ac ſpecialibus venenorum ſignis cognoſcitur. V.g. ſiquis vitioſis ſcatet humoribus, praua ratione victus vſus fuerit, morbo maligno ſeorſim corripiatur, cum nullo morbo aliquo contagioſo infecto conuerſatus fuerit, neque vlla alia veneni hauſti, vel ab animali aliquo venenato communicati adſit ſuſpicio: eum apparatu interno humorum vitioſo ægrotare indicium eſt.

Contrà ſiquis integra ſanitate fruatur, & nulla cacochymiæ ac prauæ corporis diſpoſitionis ſigna adſint, & ſubitò morbo maligno & occulto corripiatur: eum morbum illum a veneno extrà communicato contraxiſſe, ſuſpicio eſt. In qua re tamen cautè pronunciandum, cùm venena, poſtquàm totam corporis œconomiam turbarunt, multa ſymptomata excitent, quæ cum aliis morbis ſunt communia; & ſæpè latens in corpore cacochymia ſubitò mota ea ſymptomata inducat, quæ venenis hauſtis ſunt ſimilia. Ita cholera oborta ſæpe veneno hauſto ſimilia ſymptomata inducit. Cuius rei exemplum eſt *Epid.* *Athenis*, inquit Hippocrates, *virum cholera corripuit, vomebat, deorſúmque egerebat, & dolebat, & neque vomitus, neque per aluum ſeceſſus ſiſti poterat, & ex lecto moueri non poterat, & oculi caliginoſi & caui erant, & conuulſiones tenebant, quæ ab inteſtinis profectæ ad ventriculum tendebant, aderat ſingultus.* Quæ ſymptomata ſæpe etiam veneno hauſtò accidunt. Si tamen veneni hauſti certa ſint indicia, vel æger ab animali venenato morſus vel ictus fuerit, de veneno extrà communicato ampliùs dubium nullum eſt, nec aliis ſignis opus eſt. Verùm de ſingulis venenorum ſignis infrà dicetur, quæ etſi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, vt Dioſcorides, *lib.6. in præfat.* ſcribit: *Ferè vires venenorum in affectus conſimiles corpus tandem redigunt, & difficile eſt, vni veneno proprium ſignum inuenire, quod hauſtum, guſtatúmve virus prodere poſſit.*

Signa partis affectæ.

Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è ſymptomatibus potiſſimùm cognoſcitur. Si cor in primis venenum petit, facultas vitalis deiicitur, pulsûs fiunt debiles, accidunt cordis palpitationes, animi anguſtia & defectus, ac ſyncope. Si cerebrum, ſensûs & motûs læſio accidit, torpor, & ſudor grauis, vel vigiliæ, mentis alienatio & deliria, & ſimilia facultatibus animalibus læſis ſymptomata. Si hepar maximè afficiatur, color totius corporis mutatur, maculæ & puſtulæ in ambitu corporis apparent, vrina inſigniter in ſubſtantia & colore mutatur, atque alia ſanguinis corrupti apparent indicia.

Prognoſtica.

1. Euentus morbi occulti & maligni, è natura cauſſæ veneni, & partis affectæ conditione cognoſcitur. Quo enim cauſſa maligna potentior eſt, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus eſt: quò verò debilior eſt cauſſa, & pars affecta ignobilior, eò longior. Itaque quæ cor ipſum ſtatim inuadunt venena citiſſimè vel hominem iugulant, vel ſuperantur; tardiùs, quæ cerebrum, tardiùs adhuc, quæ hepar. Hinc videmus, cum elephantiaſi, morbóque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam deliri, ſtupidi, ſine motu, multos annos viuunt, modò non reſpiratio tollatur. Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc reſpiratio tollitur, hominem ſtatim interire neceſſe eſt.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali ſperandum ſit, è cauſſæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus ſuſpectus eſſe debet, & omnis malignus ac venenatus, cæteris paribus, intemperie manifeſtâ periculoſior eſt. Quæ enim extrà communicantur corpori noſtro venena pleraque, magis periculoſa ſunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri poteſt, vt materiæ malignæ intùs genitæ magna ſit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleterij alicuius extrà aſſumti exigua portio. Quamquam inter externa quædam ſint, quæ minima etiam copia maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum deſcriptione ſuo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagioſis & epidemiis, præcipuè nouis, ipſa experientia conſulenda. Si enim videamus quidem multos paſſim ægrotare, centeſimum verò, vel milleſimum etiam quemquam vix mori, de ægri cuiuſcunque etiam ſalute non facilè deſperandum: Si verò paſſim multi moriuntur, quemcunque etiam ægrum in periculo eſſe, prædicendum.

4. Certiſſima tamen ſalutis & mortis præſagia præbent ſuperuenientia ſymptomata, & virium robur. Quò enim ſymptomata ſunt grauiora, & plura, viréſque magis deiiciuntur, eò maius periculum metuendum eſt. Quò autem ſymptomata ſunt mitiora & pauciora, viréſque magis conſtant, eò maior ſalutis ſpes eſt.

Reliqua prognoſtica ex ſpeciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

CAPVT IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

Præſeruatio à morbis venenatis.

QVamvis Galenus morborum, qui à totius ſubſtantiæ proprietate proueniunt, curationem potiùs experientiâ, quàm methodo conſtare affirmet: id tamen ſolùm de ipſis medicamentis, quæ non ratione, ſed experientiâ inueniuntur, intelligendum eſt. Interim ipſa morborum curatio ſuas habet indicationes, ſuámque methodum. Sunt autem, vt in aliis morbis, ita & in his indicationes vel Præſeruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præſeruatoriæ in primis locum habent in morbis contagioſis, de quo ſuo loco infrà dicetur. Vt & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt; ſiquidem ſi is maturè euacuetur, & humorum putredo ac corruptio præcaueatur, ipſi morbi præcauentur. Alia verò venena cùm homini plerumque fortuitò offerantur, medicamentis vix auerti poſſunt. Si quis tamen ſibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuerſalium crebro vſu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire poteſt, vt à nullo damnum percipiat; quod Mithridatem Ponti Regem ſuâ confectione ſæpius ſumtâ feciſſe legimus, quâ adeò à venenis ſe inuiolabilem præſtitit, vt cùm vellet veneno ſeipſum perimere, non potuerit. Et de Agrippina ſcribit Suetonius, quòd eam filius Nero venenis illis ideò exquiſitis tentare non auſus ſit, quòd ſentiret antidotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes ſatis vitari poſſunt. Qua de re tamen prolixè agit Cardanus, *lib.3. de venen. cap.1.* & dicetur de eo etiam aliquid infrà, *part.5. cap.5.*

Curatio.

Si verò materia maligna & venenata in corpus innaſcerit, ſiue iam ſenſibiliter ſeſe exſerat, ſeu lateat adhuc, & mala quæ inferre ſolet, timeamus: danda opera, vt quamprimùm è corpore tollatur, & ſi tolli ſtatim non poſſit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirum laborandum eſt, vt ipſa cauſſa maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri poteſt, ſed pluribus, prout ſcilicet venenum vel eſt in corpore genitum, vel ore ſumtum, vel extrà corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus ſit, is tollendus vel purgatione, vel ſudoriferis, vt poſtea dicetur. Si venenum cum aëre attractum ſit, per ſudorifera diſcutiendum. Si hauſtum, aut quocumque modo ſumtum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum: quod commodiſſimè præſtant pinguia & oleoſa hauſta, quæ ſimul vim veneni hebetant, & ventriculum & inteſtina ab eo defendunt. Si à ventriculo ad inteſtina vſque peruenerit, per aluum expurgandum, ſeu clyſtere infuſo, ſeu medicamento leni purgante ſumto. Si verò iam vltra hepar penetrauerit, per ſudorifera diſcutiendum. Si verò ictu, morſu, aut quocumque modo per contactum corpori extrà illatum ſit, quamprimùm retrahendum, extrahendum, & omni ſtudio, quo fieri poteſt modo, id agendum, ne in corpus penetret quod commodiſſimè fit, attrahentibus variis, vel vacui ratione, vel calore, vel dolore, vt ſuo loco dicetur. Vinculis quoque ſi fieri poteſt, ſuperioribus partibus iniectis prohibendum, ne venenum per vaſa ad interiora ſerpat.

Quocumque verò modo venenum in corpus admiſſum ſit, ſimul ſtatim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ cor roborant, & contra veneni vim muniunt, ipſiúſque veneni vim impugnant; & ſi quæ mala diatheſis ab eo corpori impreſſa ſit, eam expugnant, & tollunt. Equidem ſi venenum notum ſit, cuique veneni ſpeciei ſua alexipharmaca opponenda. Si verò ſint ignota, vel ſpecifica deſint, communia alexipharmaca, quæ omnibus venenis reſiſtunt, vſurpanda. Si verò venenum aliquod etiam aliquem primarum qualitatum exceſſum coniunctum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et in primis in artibus venenis hauſtis pinguia & vnctuoſa vtilia ſunt, quæ partium internarum ſuperficiem oblinunt, ne à veneno facilè lædi poſſit: & omni opera in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri poteſt, iis remediis vtendum, quæ & ſecundùm manifeſtas & occultas qualitates, rei deleteriæ & malignæ contraria ſunt; aut ſi ſimplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè reſpondeat, plura miſcenda, & conueniens medicamentum parandum. Qua in re tamen hoc ſemper attendendum, vt in talibus morbis ſemper maior qualitatum occultarum, quàm manifeſtarum habeatur ratio. Si enim venenatum medicamentum vnum præcipuè membrum petat, eique inimicum ſit, talia medicamenta vſurpanda, vel admiſcenda, quæ illi membro dicata ſunt.

Quantitas alexipharmaci.

Cùm verò, vt Galenus, *5. de ſimpl. med facult. cap.*18. ſcribit non obſcura ſit alteratio, quæ fit per totius ſubſtantiæ facultatem; ſiquidem (vt ipſe quidem cauſſam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpora perpetientia, & deleteria medicamenta, ſeu, venena, vt videlicet ſit eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, ſeu & alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rurſum deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: eapropter omnia propemodum, quæ deleteriis aduerſantur, ſi largiùs ſumta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt.

oblædunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copiâ nimiâ corpus offendant, neque exiguitate ſuâ à deleteriis vincantur.

An alexipharmacis præparantia & euacuantia præmittenda.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum, hoc etiam in genere monet Euſtachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap. 12.* conſiderandum eſſe, an affectum corpus, cùm veneni pernicies ipſum corripuit, purum & integrè ſanum ſit, aut potiùs plethorâ, vel vitioſorum excrementorum copiâ, ſeu cacochymiâ, vel obſtructione, vel aliâ cauſâ præter naturam correptum ſit. In hoc enim curando non antè eſſe vſurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obſtructio, aliæve cauſſæ arte remotæ ſint. Et id quidem in valde pernicioſis, & citò interimentibus deleteriis quàm citiſſimè peragendum eſſe docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquiſitiùs & longiori tempore adhiberi poſſe, præſertim vbi deleterij vis in corpore reſidens altiores radices egerit. Additque hanc rationem, quòd plethora, & aliæ enumeratæ cauſſæ, præter id quòd occultam perniciem fouent, antidotorum etiam vires infringunt, & permeare vſque ad affectum membrum non ſinunt. In vitioſorum enim excrementorum copia, & cacochymia, præſertim quæ ventriculum, primas vias & viſcera occupant, occultas medicamentorum vires quaſi frangi & hebeſcere.

Verùm enimuerò non planè vero conſentanea eſt hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripiuntur, plethorâ, cacochymiâ, vel alio præter naturam vitio laborant, ob cauſſas modò enumeratas, & quia in vitioſis humoribus venenum ſeſe faciliùs diffundit & multiplicat, & humores illi præter naturam ſeſe habentes, vbi corrumpuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæſtio eſt, an in tali caſu priùs humorum vitium tollendum, an verò priùs veneno occurrendum ſit? Prius negandum, poſterius affirmandum cenſemus, præſertim in venenis, quæ extrà corpori adueniunt. Etenim cùm ei, quod magis vrget, ſemper primò occurrendum ſit, & extra controuerſiam ſit, à veneno præſtantiſſimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel ſtatim hominem iugulare, vel, ſi non ſtatim hominem interimat, eam impreſſionem in corpore relinquere, quæ poſtea vix vllâ arte tolli poſſit: manifeſtum euadit, quòd veneno ſtatim occurrendum ſit. Si enim priùs in plethora, cacochymia, vel obſtructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita corpori ſeſe inſinuabit, vt poſtea nullâ arte expelli poſſit. Hoc tamen concedimus, ſi venenum aliquod longiores det inducias, neque homini ſtatim interitum afferat, poſtquam ſemel atque iterum alexipharmaca ſunt exhibita, poſtea in plethora vel cacochymia, vel obſtructionibus tollendis laborandum eſſe, vt venenum, quod reliquum eſt, faciliùs tolli, & humores ita corrumpi non poſſint. Et tum quidem, ſi venam ſecare libet, in eâ parte, vel illi viciná ea aperienda, per quam venenum vel morſu vel ictu animalis venenati corpori immiſſum eſt.

Ipſa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ea Græcis ἀλεξιφάρμακα ab ἀλέξειν, quod eſt *arceo & depello*, vel *auxilior*. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo ſeu Perſico, ſeu Arabico, quod etſi κατ' ἐξοχὴν & quaſi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum ſignificat, & quidem ab Arabibus interdum ſine adiectione vſurpatur: cùm verò refertur ad certum venenum, dicitur Bezoar eius; ſic moſchus napelli Bezoar dicitur.

Alexipharmaca duplicia.

Talia autem alexipharmaca ſunt duplicia, alia ſpecialia, quæ cuique veneni ſpeciei priuatim aduerſantur: alia communia, quæ omnibus omnino venenis ſunt contrariæ. De illis poſtea dicemus in ſingulis ſpeciebus. Vniuerſalia ſeu communia ſunt:

Simplicia.

Radices, *angelica, valeriana, vincetoxici, contrayerua, tormentilla, ſucciſa, zedoaria, pimpinella, ſcorzonera, plantaginis, gentiana, helenij, dictamni albi, ariſtolochia rotunda, imperatoria, biſtorta.*

Cortices, *citri, fraxini.*

Herbæ, *Carduus benedictus, dictamnus Creticus, ruta, ſcordium, acetoſa, galega, veronica, calendula, abſinthium, plantago, hypericum, ſaluia, ſcabioſa, verbena.*

Flores, *hyperici, calendulæ, roſarum, anthos, borraginis, bugloſſi.*

Fructus, *citri, aurantiorum, baccæ iuniperi, nuces iuglandes.*

Semina, *citri, hyperici, fraxini, napi, ocymi, acetoſæ.*

Succi; *balſamum, ſuccus citri, granatorum.*

Ab animalibus ſumpta, *lapis bezoar, vnicornu, cornu cerui, os de corde cerui, lacryma cerui, margaritæ.*

Terræ & lapides, *bolus Armenus, terra Lemnia ſigillata, corallia, ſmaragdus, hyacinthus.*

Compoſita.

Compoſita.

Mithridatium, theriaca, puluis Saxonicus, diaſcordium Fracaſtorij antidotus Matthioli, vt & Fernelij & Palmarij amuleta, quæ deſcribuntur à Iulian. Palmario, *lib. 1. de lue Vener. cap. 7.* & ſimilia, quæ paſſim apud Medicos, præſertim in tractatibus de Peſte extant.

Diæta.

Diæta.

Diæta ita comparanda eſt, vt vires conſeruet, non deiiciat.

Cibi quoque corrigendi ſunt ſucco citri, granatorum, acetoſæ, coralliis, margaritis. In venenis hauſtis lac commodus cibus eſt.

Veneno quocunque modo in corpus admiſſo non ſtatim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis deſtinatum eſſe oportet, ſomno tribuendum: & per ſomnum venena ad interiora ſerpunt, hominémque iugulant. A motu etiam abſtinendum, ſi venenum vel ore ſumtum, vel extrà corpori immiſſum ſit.

Verùm hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è ſpeciali de iis tractatione clariora fient.

PARS II.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab interno humorum vitio.

CAPVT I.

De malignitate & veneno in genere.

POSTQVAM ergo in genere de morbis occultis diximus, iam in ſpecie de iis agendum. Cùm verò occultorum morborum variæ ſint differentiæ, vt *part. 1. cap. 8.* dictum, & poſtea etiam dicetur; quædam adhuc de eorum natura in vniuerſum, ſpeciali tractationi præmittenda. Probatum autem ſatis eſt parte præcedente, dari morbos alios in partibus, præter morbos intemperiei, qui quidem vulgò morbi totius ſubſtantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occultarum qualitatum dicuntur. Probatum iisdem hactenus, nullos alios dari morbos in partibus ſimilaribus, præter intemperiei morbos, quam qui ab occultis qualitatibus proueniunt, iiſdem curantur, & occultas qualitates in corpore lædunt, aliáſque præter naturam inducunt: Cauſſæ autem, quæ tales morbos generant, & à quibus etiam horum morborum differentiæ petendæ ſunt, cùm malignæ, venenatæ, imò venena appellentur, primò omnino in genere adhuc diſpiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum ſit, & dici debeat.

Malignum, Græcis κακόηθες, quòd, ſi verbum verbo reddas, mali moris eſt, dicitur, quod à ſimplicium morborum conſuetudine alienum, deteriora, quàm pro morbi natura, habent ſymptomata, atque curationem difficiliorem. Sic vlcera κακόηθη appellantur, cùm pars exulcerata talem καχεξίαν & malam diſpoſitionem habet, vt bonum etiam alimentum, quod affluit, corrumpat. Ita non rarò febres, etſi non ſint peſtilentes, tamen dum praua inferunt ſymptomata, malignæ appellantur. Sic 1. *Epidem. comm. 1. text. 24.* vbi Hippocrates agit de illa conſtitutione, quæ nullo modo peſtilens erat, ſed vulgaris ſolummodò, morbóſque & eorum ſymptomata deſcribens, hæc habet: *Sudabant inſuper, at non toto corpore: magna extremitatum perfrictio vigebat, vt vix incaleſcerent*: Galenus *in comm.* addit: nos in præſagiis didiciſſe, hæc eſſe malignarum febrium ſymptomata. Et paſſim Galenus maligna ea nominat ſymptomata, quæ febribus nullatenus peſtilentibus communia ſunt. Contrà negari non poteſt, etiam peſtilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuerſis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquiuocam eſſe ſtatuunt. *Malignum quid?*

Puto tamen ita ſine abſurditate in genere malignitatem definiri poſſe; quòd ſit morbo adueniens qualitas, eum ſuprà & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculoſum reddens. Etenim ſi quis in febre valde ardente non dormiat, viribus deſtituatur, appetitu careat, & ſimilia, quæ pro ratione febris ſunt ſymptomata patiatur, id mali moris non eſt. Sunt enim talia ſymptomata febri ardenti propria. At ſi quis febre non adeò ardente, ſed leui in ſpeciem laboret, & nihilominus vigilet continuò, non appetat, viribus deſtituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris eſt. Ita ſi quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcere exiguo laboret, quod ex ſua natura facilè alias curari poteſt, nihilominùs ob prauam corporis diſpoſitionem, vel gladium, quo inflictum eſt, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortem inferat, id vulnus vel vlcus κακόηθες nominatur. *Malignitas quid?*

Verùm iſta κακοήθεια nunc à manifeſtis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit. V. g. ſi vulnus vel vlcus in partem ſaltem intemperie manifeſtarum qualitatum, & cacochymiâ laborantem incidat, tale vulnus vel vlcus κακόηθες euadit, ob manifeſtam qualitatem. Ita ſi quis febre non ardente corripiatur, eique bilis acrior in ventriculum effundatur, eiúſque orificium afficiat, & appetitum deiiciat, morſúmque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari poteſt, etſi à manifeſtis cauſſis talis fiat. *Malignitatis cauſſæ.*

Contrà verò, ſi quis à venenato animali mordeatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcus etiam malignum appellatur, ſed à cauſſa occulta. Sic ſi febre quis in ſpeciem miti corripiatur, humor tamen putreſcens febris cauſſa, venenatam quaſi & occultam qualitatem habeat, à qua grauia ſymptomata

inducantur, & vitæ periculum immineat, ex quoque febres malignæ appellantur, ſed à cauſa occulta Quæ *κακοηθείας* ſpecies cùm non parum differant, ſi meo arbitrio nomina ipſis imponenda eſſent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abeſt, ſed ob partis affectæ diſpoſitionem, aut cauſſæ vim maiorem, manifeſtam tamen morbus curatu difficilis & grauis euadit, *κακοήθειαν* in ſpecie, & talem morbum Mali moris: contrà verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculoſus euadit, Malignum appellandum eſſe cenſerem. Quomodo etiam plerumque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo acceptâ, & ſolùm ab occultis qualitatibus fluente, hoc loco nobis agere propoſitum eſt.

Malignitas differt à veneno.

Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cùm malignitas quiddam alij morbo coniunctum vel ſuperueniens ſit; venenum autem ſit, quod morbum occultum perniciosâ vi principaliter inducere poteſt, ſine alterius morbi interuentu vel coniunctione, vt mox dicetur. Vnde etiam differentias inter febrem malignam & peſtilentem, & peſtem conſtituere non eſt difficile.

Febris maligna & peſtilentis differētia à peſte.

Febres enim malignæ & peſtilentes ſunt, vbi morbus non excitatur ſine putredine, & proinde non ſine febre; & malignitas tanta non eſt, vt per ſe, niſi humores putreſcant, & febrem excitent, homini nocere, morbumque generare poſſint; ac inter malignas in ſpecie dictas, & peſtilentes, ſaltem maioris & minoris ratione differentia eſt. Peſtis verò propriè appellatur, cùm materia peſtilens etiam ſine febre, per ſe & proximè homini nocere, cúmque tandem iugulare apta nata eſt, etſi poſtea, ſi morbus paululum det inducias, neque à peſtilenti veneno homo ſtatim perimatur, febris plerumque & eam comitantia alia ſymptomata accedant. Ita venena hauſta, v.g. cicuta, napellus, propria vi, ſine febre, hominem iugulare poſſunt.

Veneni nomina.

Cùm autem & ipſum veneni nomen ambiguum ſit, & non ſolùm cicuta, napellus, arſenicum, ſerpentes & ſimilia quæ hominem certò interimunt, venena appellentur, ſed & lues Venerea virulenta dicatur, cum qua homo diu viuere poteſt: vt iſta omnia clariora fiant, iam in quo veneni natura propriè conſiſtat, dicendum. Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, *δηλητήριον* & *φάρμακον*. Illud ſemper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, vt vel ex verſu Homeri, 4. *Odyſſ.* apparet:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, vt in Ecloga Virgilij, cui *Pharmaceutria* nomen, accipitur. Hodie tamen plerumque in bonam partem accipitur nomen pharmaci. Græcis iſtis vocabulis Latinum, *venenum* reſpondet, quod etiam olim *μίσον* fuit, & in bonam & malam partem acceptum, (ſicut & alterum Poëtis magis vſitatum, virus: vnde Virgilius:

Ille malum virus ſerpentibus addidit atris) vt ex Vlpiano & Cajo ICtis, *ff. l.* 3. *tit.* 2. *leg.* 14. *& lib.* 18. *tit.* 1. *l.* 35. apparet, vbi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius; *ad leg.* 12. *Tab. de verbor. ſignif.* ait: *Qui venenum dicit, adiicere debet, vtrùm bonum eſſet, an malum*: Verùm hodie veneni vocabulum plerumque in malam partem accipitur.

Venenum quid.

Quid autem venenum ſit, & quibus hoc nomen tribui debeat, non ita planum eſt, ob autorum hac de re varias ſententias. Primò interdum hæc vox transfertur ad omnia ea, quæ nocere poſſunt. Ita ille vlnum appellabat venenum: In Sacris aſpidum venenum in linguis calumniatorum eſſe dicitur, & Horatio venenata dicta ſunt: & itidem in Sacris Saluator noſter inferno venenum eſſe dicitur. Verùm hæ ſignificationes huius loci non ſunt. Neque enim quodcumque hominem interimere poteſt, venenum propriè dicitur, neque qui gladio iugulatur, vel aqua ſuffocatur, veneno periiſſe Medicis dicitur. Nimis etiam amplè veneni vocem extendit Dioſcorides, dum *lib.* 6. venenis accenſet aquam frigidam, lac coagulatum, taurinum ſanguinem, & ſimilia, quæ copia, vel ſuffocando, vel alio manifeſto modo necant. Talia enim, quæ vi manifeſta agunt, etſi corpori, præſertim maiore quantitate ſumta, nocere poſſint, inter venena propriè dicta referri non poſſunt. Vnde etiam quamuis aqua fortis pota hominem iugulare poſſit; multa extrà corpori impoſita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipſam partem mortificare poſſint, vt lapides corroſiui dicti, & ſimilia alia multa: propriè tamen venena non dicuntur, ſed ea ſolum, quæ occultis qualitatibus homini noxia ſunt.

Venenum dupliciter dicitur.

Verùm & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & ſtrictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere poſſunt. Ita definit Cardanus, *lib.* 1. *de venen. c.* 1. venenum quòd ſit, *quod aptum eſt nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione.* Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni humores in corpore geniti, atque alij etiam per contactum immiſſi: vnde dicitur venenum epilepticum, Venereum, elephantiacum etſi hominem non ſubitò iugulent; atque hoc modo venenum & malignitas idem eſt. Quæ acceptio ſatis vulgata eſt, atque ij ipſi, qui ſtrictiorem ſignificationem magis probant, ab hac generali vocis vſurpatione non ſemper abſtinent, ſed ſæpe venenatos humores appellant, qui propriè maligni dicendi eſſent. Strictè enim & propriſſimè ea dicuntur nonnullis venena, non quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ noſtræ inimicam qualitatem acquiſiuerunt, ſed quæ ſua natura, abſque vlla accedente corruptione, talia ſunt, vt homini inſigniter & occulto modo nocere poſſint, ſiue ſint è mineralium, plantarum, ſiue animalium, ſiue ab iis petitorum numero.

Venenum quid?

Si quis tamen etiam id, quod ex corruptione occultam, & non minorem quam modò dictam, nocendi vim habet, venenum appellare velit, cum eo non pugnabo. Vt ita venenum ſit, quod occulto modo, & per ſe inſigniter & vehementer corpus noſtrum lædendi, & hominem in vitæ periculum coniiciendi vim habet.

An veneni ſit qualitas vel ſubſtantia.

Cæterùm cùm venenum, etiam in ſpecie & ſtrictè acceptum, & vt qualitas, & vt ſubſtantia conſiderari poſſit, quomodo definiendum ſit, adhuc dubitatur. Per qualitatem venenum definit Capiuaccius, *de venen. c.* 1. dum dicit, venenum eſſe qualitatem corruptiuam confertim corporis humani: putátque, venenum, quo Baſiliſcus hominem interficit, vt & venenum, quo ſerpens ille, cuius mentionem Auicen. facit, & Conciliator, *lib.* 1. *de ven. cap.* 1. qui ab homine haſta percuſſus eum interemit, nudam & ſinceram qualitatem eſſe, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contrà Euſtach. Rudius, *l.* 2. *de morb. occult. c.* 1. Venenum qualitatem eſſe negat, diſputatque, omne venenum corpus eſſe. Etſi enim ipſa actio proueniat a qualitate, tamen cùm nullum accidens, nec vlla qualitas per ſe queat ſubſiſtere, omníſque actio illi attribuatur, vt in ſubiecto ſubſiſtit, vniuerſum opus ipſi ſubiecto, tanquam præcipuo agenti tribuendum eſſe, ſtatuit. Ad actiones verò illas quæ videntur a nuda qualitate proficiſci, vt modò de Baſiliſco & ſerpente illo, qui mediante haſta militem occidit, dictum, quo modo & torpedò, ſi tridente à piſcatore tangatur, eius manum ſtupefacit, reſpondet dupliciter Rudius. *Primo*, non ſolùm rem incorpoream à re venenata communicari, ſed halitum vel vaporem tenuem, aut humorem, in quo vis iſta inhæreſcat, quod corpus ſubiectum ſit vel vehiculum venenatæ qualitatis; & dum ſerpens ille militem per mediam haſtam interfecit, id ita factum eſſe putat, nimirum in ea parte haſtæ, quæ ſerpentem attigit, aliquem humorem venefica qualitate infectum immiſſum fuiſſe, & mox ab eo dictum halitum, corpuſculáque tenuiora eadem infecta qualitate tranſmiſſa, quæ per haſtam repentia ad vltimam vſque partem in hominis tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint. Verùm cùm ipſe agnoſcat, vix poſſibile eſſe, vt corpus, quamvis ſubtile ac tenue, in momento quaſi temporis, per ſolidum lignum penetrare poſſit; & Galenus, *de locis affect. lib.* 6. *cap.* 2. ſcribat, res quaſdam ſolo tactu per qualitatis vim, ea quæ eis vicina ſunt, alterare poſſe, idque accidere in marina torpedine, cui tam vehemens ſit potentia, vt per piſcatoris tridentem tranſmiſſa ad manum alteratione, derepente manum torpidam reddat: Reſpondet *ſecundo*, non qualitatem illam à torpedine in haſtam ſeu tridentem deferri torpedine relicta, ſed torpedinem propria qualitate tridentem alterare, ac ſimilem illi, quam poſſidet, in tridente producere qualitatem; hac autem tridente affecto, dum manum piſcatoris tangit, ipſam torpidam reddere.

Quæ controuerſia etſi in ſpeciem leuis eſſe videtur: tamen omnino grauiſſima eſt, neque tantum venena concernit, ſed omnem ſympathiæ & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum eſt, & à paucis tentatum. Fecit eius mentionem Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc.* 344. *ſ.* 5. vbi tandem concludit, talia per ſpecies fieri, & habere ſe ſpecies tales, ſicut radium continuò promotum, qui etiam per & vltra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæſtio rectè explicetur, ex eod. Scaligero, *Exerc.* 17. vt & aliis Philoſophis, tenendum qualitates alias eſſe Materiales & Reales, alias Intentionales dictas.

Qualitates duplices: Reales, & Intentionales.

Qualitatem realem eſſe viriditatem in arbore: intentionalem, eſſe viriditatem ab arbore in parietem vel veſtem immiſſam. Qualitatem materialem eſſe colorem in vino rubro: intentionalem in menſa productum, cùm lumen per vitrum vino rubro plenum tranſmittitur. Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, eſt explicandum.

Intentionale quid?

Etſi enim intentionale plerumque accipitur pro eo, quod ab operatione noſtræ mentis dependet, & ſine ea nihil eſt: interdum tamen etiam accipitur pro re quæ etiam ſine noſtræ mentis operatione exiſtit, alterius tamen rei primariæ ſpecies eſt, eámque repræſentat. Sic lumen lucis imago eſt, imago in ſpeculo, hominis, color viridis, qui in veſtibus ſub arbore iacentis eſt, alterius coloris, qui in foliis arborum eſt, imago eſt. Ac poſteriori quidem modo hîc intentionale accipitur, pro ente ſcilicet ſuo modo reali & quod extra animi noſtri operationem & ſine ea ſuum eſſe habet, alterius tamen primarij accidentis imago eſt, & aliàs eius ſpiritale, vel ſpiritalis qualitas, aut ſpecies appellatur. Et quidem ſpecies tales ab ente primario, quaſi radius continuus promotus, vt Scaliger, *Exerc.* 344. *ſ.* 5. loquitur, fluunt, & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales, & ſpecies has ſpiritales eſt differentia. Nam illæ inſunt ſuo ſubiecto & cum eo, & ad eius motum mouentur, nec ab eo ſunt ſeparabiles, & ſucceſſiuè in ſubiecto recipiuntur, nec ſunt plures eiuſdem in eodem ſubiecto numero differentes, non confuſæ, ſed diſtinctæ: at ſpiritales illæ ſpecies à corpore à quo oriuntur, in orbem rectâ, quaſi radij, diffunduntur; non mouentur ita cum aëre vt qualitates, quæ aëri propriè inſunt; in eodem ſubiecto, numero plures non confuſæ inſunt, quod è plurium candelarum

pluribus

pluribus vmbris apparet. multæ earum etiam per ſolida corpora tranſeunt, vt vel ex ſono, qui ſolidos parietes, & magnete, qui etiam per tabulam ferrum trahit, apparet. Interim non ſunt inefficaces, ſed vires earum rerum, a quibus fluunt, obtinent, ſicut lumen lucem repræſentat, magnes trahit ferrum, Vmbra taxi noxia eſt. Et quamuis vulgo ſaltem inter ſpecies ſenſibiles harum ſpecierum fiat mentio: tamen procul dubio multò plures ſunt, quàm quæ ſenſibus humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum ſympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodie à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. Differunt autem iſtæ ſpecies ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & poſteos alij Philoſophi & Medici ſtatuerunt, & corpuſcula tenuia, & minima eſſe dicunt, quæ nullo modo, vt Fracaſtorius, *de Sympathia & antip. cap. 5.* ſcribit, negandæ ſunt. Hæ enim atomi & minima corpuſcula à corporibus, à quibus fluunt, nonniſi magnitudine differunt, & eandem eſſentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem ſpiritales omninò eſſentiâ ab iis differunt. Quid autem ſint iſtæ ſpecies, non facile explicatu eſt. Vulgò qualitates dicuntur. Verùm hoc non placet Fracaſtorio, *alleg. loc.* qui ſubſtantias eſſe ſtatuit, & eiuſdem rationis cum formis illis, quarum ſunt ſpecies, nec differre ab iis, niſi modo ſubſiſtendi. Eatenus enim materiales eſſe dicit, quatenus craſsâ quadam exiſtentiâ in materia ſunt, & certos terminos poſcunt: cùm autem ingenitum ſit omnibus formis, ſeſe propagare, & has formas materiales, cùm per eum modum & exiſtentiam, quâ ipſæ ſunt, ſeſe propagare non poſſint, tenuem & ſuperficialem ſui vel partem vel gradum producere, quem ἀπόῤῥοιαν vocant, qui ob tenuitatem ſui & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, ſeu ſoboles quædam. Verùm nemo facilè dixerit, lumen & lucem Solis eſſe eiuſdem eſſentiæ cum forma Solis, aut colorem, qui eſt in re, cum eo qui eſt in ſpeculo. Quomodo verò, ſi ſunt qualitates, in momento gignantur & propagentur cum aëre, per quem diffunduntur, non ita moueantur, vt eius qualitates mouentur, eiuſdem ſpeciei plures numerò ſint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facilè explicabit. Vt ita hîc cum eodem Fracaſtorio ſequentibus verſibus (quos etſi aliquoties in meis ſcriptis allegaui, tamen digni ſunt, vt nec hîc præteriri debeant) nobis conquerendum ſit:

Quid dicam miſerum me agere, & quam ducere vitam,
Irrequietum animi, & quærentem indagine vanâ,
Naturam ſemper fugientem, quæ ſe vbi paullum
Oſtendit mihi, mox ſpecies in mille repente
Ceu Proteus conuerſa, ſequentem eludit & angit,
Mœrentem ſentitque horas, caſſúmque laborem?
Nuper enim tenues ſpecies, ſimulacráque rerum,
Quæ fluere ex ipſis dicuntur, pérque meare
Omnia, dum ſector, meditans, tacitúſque requiro
Auia ſyluarum, & ſecreta ſilentia ſolus:
Cognoui tamen his ſpectris illudier ipſis;
Vt ſenſus feriant noſtros, ſempérque laceſſant,
Pérque fores, cauláſque animæ ludántque meéntque,
Ac tenuent, ipſámque nec inter ſomnia linquant.

Nam quæ obſcuritas naturæ in ſpeciebus ſenſibilibus occurrit, eadem in omnibus aliis eiuſdem ſpeciebus ſpiritalibus; quarum multo plures ſunt, quàm quæ ſenſibus noſtris percipiuntur, & vulgò creditur.

Venenum quot modis dicatur. Atque vt hæc, quæ hactenus diximus, ad propoſitum noſtrum applicemus, ſciendum, venenum interdum ſumi pro re venenata, interdum pro vi agendi, & corpus noſtrum occultò modo lædendi. Poſteriore modo conſideratum, ſeu ipſa venenoſitas, omnino eſt qualitas. Si verò priore modo conſideretur, venenum duplicis naturæ eſt. Quædam enim venena corpora eſſe, certum eſt: & per contactum corporalem agere; & licèt omnia corpora quæ afficiunt, non tangant corpore ſuo minima tamen corpuſcula & atomos ex ſe mittunt, quæ corpus noſtrum afficiunt, & talia corpuſcula inordinatè hinc inde mouentur, & cum ipſo aëre agitantur, id quod in contagio peſtilenti contingit. Verùm in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cùm miles ille haſtâ ſerpentem interfecit, & mediante haſtâ à ſerpente infectus & occiſus eſt, aut cùm torpedo per tridentem manum piſcatoris ſtupefacit, id fieri, quoniam minima corpuſcula ſolidam haſtam penetrent. Ergo aliud quærendum, quod à ſerpente vel torpedine fluens, ipſum ſolidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere poſſit. Hîc aliud nihil dari poteſt, quàm ſpecies illa ſpiritalis, quæ in quibuſdam etiam corpora ſolida penetrat. Etſi enim in lumine id non fit, quod obiectu rei opacæ intercipitur: tamen in aliis id fieri, experientia docet. Sonum enim ſolidiſſima corpora penetrare, notiſſimum: ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibuſdam fieri abſurdum non eſt.

Poſtquam ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in ſpecie explicandos accedimus. Vt autem omnes formæ latent, & nobis in hac mentis humanæ caligine ignotæ ſunt, ita etiam differentiæ horum morborum latent, & nonniſi ex effectis & cauſis cognoſcuntur. Ideóque ſuo loco quodlibet venenum ſuis ſignis deſcribemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à cauſſis petitas, proponemus. Cauſſæ autem illæ occultos morbos, malignos & venenatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus. E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, vt & peſtilentes, imò ipſa peſtis. Quæ extrà homini obueniunt cauſſæ malignæ & venenatæ, variæ ſunt. Primò enim aër, ſeu inſpiratione attractus, ſeu tranſpiratione in corpus admiſſus, occultò modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare poteſt. Secundò etiam aqua vitioſa hauſta maximè noxia eſſe poteſt. Tertiò contagium eſt, quod vel in aërem transfuſum, vel alio modo corpori noſtro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò ſunt venena, quæ intra corpus quocunque modo aſſumta, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extrà admota, & in corpus penetrantia, illud eodem modo lædunt. Quò pertinent morſus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda ſunt ea venena, quibus nonnulla animalia, ſeu viſu, ſeu ſibilo, ſeu alio modo, atque ita vel halitu venenoſo, vel ſpecie ſpiritali emiſsâ homini nocent, aut eum planè occidere valent, vt torpedo, ſerpentes quidam, baſiliſcus, vmbra taxi. Ad venena extrà corpori illata pertinent & vnguenta venenata, quibus vel ſagittæ & gladij inficiuntur, vel quæ, vt & pulueres, per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ, in corpus penetrant, qualia vnguenta & pulueres ſparſos etiam peſtilentiam induxiſſe obſeruatum eſt; imò per odores Venenatos homines ſubitò interemptos fuiſſe, annotatum. Quò referri poſſunt & veneficia. Venena autem iſta omnia propriè dicta proueniunt vel a mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tam ſumta, quàm extrà admota homini nocere poſſunt.

Differentia morborum occultorum.

Et proinde totam iſtam tractationem ita diſponemus, vt primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore noſtro generatis, oriuntur: ſecundò, de iis morbis malignis & venenatis, qui ab aëre & aquis ortum habent, tertiò, de iis qui à contagio; quartò, de iis qui à metallis & mineralibus proueniunt: quintò, de plantis venenatis; ſextò, de animalibus venenatis: ſeptimò tandem, cùm & veneficia ſummam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

CAPVT II.

An maligni & venenati humores in corpore noſtro generentur?

An venenati humores in corpore noſtro generentur.

PRimò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum, an tale morborum genus detur, & an humores in corpore noſtro ita degenerare poſſint, vt malignitatem & venenoſitatem acquirant. Sunt enim ea de re diſſentientes Medicorum opiniones. Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 14.* ſimile quid veneno quidem in corpore noſtro generari poſſe concedit, verum autem venenum in eo generari poſſe, negat, idque in primis hac ratione probare conatur. *Cùm,* inquit, *autor omnium in corpore noſtro ſit calor, venenum generabitur vel à calore naturali, vel præternaturali; non à natiuo, quia hic ſemper eſt autor vitæ & ſalutis, non autem veneni & perniciei: non à calore præternaturali, quia nihil agit ſupra potentiam propriam. Vis autem veneni maior eſt, quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis.*

Pluribus etiam contra Fernelium, aſſerentem in corpore noſtro generari venena, diſputat Iacob. Greuinus *lib. 1. de ven. c. 1.* Vtitur autem his rationibus. Prima eſt, ſi ex longa putredine, aut alia quadam cauſſa occulta venenum in corpore noſtro generari poteſt, fatendum eſſet, omnes morbos in corpore ortos, ex veneno originem habere; ſiquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, quâ quotidie vtimur, longo tempore collectâ oritur. Deinde negat, quòd vel ſemen, vel ſanguis menſtruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici poſſint, quia non principaliter cordi infeſti ſunt, quod vel ex eo patet, quòd tales morbi ſæpius reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere poteſt. Tertiò illa ſymptomata, quæ in epilepſia, ſuffocatione vterina, vt & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, ſed manifeſtis. Lepram etiam ab humore melancholico, terreo, frigido, ſicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quòd veneni vocabulum propriè de iis accipiatur, quæ exteriùs accidunt, inter quæ, & naturam noſtram tantum ſit odium, vt nihil in corpore noſtro contineri poſſit, quod ſit aptum aliquo modo, vt in venenum degeneret. In primis verò Platerus, *in quæſt. med. quæſt. 43.* prolixè hac de re agit, & pro negatiua & affirmatiua ſententia plures rationes proponit, quæ *allegato loco* videri poſſunt. Prima eſt hæc, quòd ſi ex humorum putredine ſeu corruptione peſtis proueniret, non tot annis peſtis ceſſaret, ſed vt reliquæ febres ſingulis annis graſſaretur, cùm ſemper humorum corruptio in corporibus humanis inueniatur. Secunda, ſi ex humorũ corruptione originem traheret peſtis, non iî, qui optimis hu-

S 4 moribus

moribus ſunt præditi, inficerentur; ſed cacochymici ſaltem; cùm tamen contrarium fieri, experientia teſtetur: & contra ij, qui peſſimis humoribus ſcatent, & ſcabie aut aliis vlceribus affliguntur, vt plurimùm ſalui viuant. Tertia, quia in peſte nulla humorum corruptionis ſigna appareut, ſed vrina ſæpe eſt ſanorum ſimilis, ſicut & ſanguis plerumque bonus è peſte infectorum venis effluit. Quarta curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt, & nec purgatione, nec venæ ſectione tutò vti licet. Et *quæſt.*44. vbi expreſsè negat, quòd venenata qualitas febrem peſtilentialem accendens in corpore humano gigni poſſit, hiſce argumentis vtitur. Primum eſt, quòd multorum annorum decurſu in tot hominum nullibus interdum nulla peſtis ſe prodat; cùm tamen intereà tot vitia in humoribus in variis corporibus ſeſe offerant. Secundò, quòd qui ex hac lue euadunt, plerique citra medicamentorum vſum, & præſertim eorum, quæ corpus ab illuuie eiuſmodi humorum expurgant, ſanantur.

Controuerſia autem iſta facilè decidi poſſet, ſi cum Rudio ſtatueremus, ſaltem ea venena eſſe, quæ ſuâ naturâ talia ſunt, non verò ex corruptione vim corpori noſtro inimicam acquirunt. Talia enim cùm omnia extra corpus noſtrum generentur, dici poſſet, venenum in corpore noſtro non generari. Verùm cùm humores corrupti eandem ex corruptione vim nocendi interdum acquirant, quam alia, v.g. venenum ſcorpij, aſpidis, & ſimilium, ex ſua natura habent, nihil obſtat, quin etiam venenati dici poſſint. Atque fuit in ea ſententia Galenus, 6. *de loc. affect. cap.*5. *de conſtitut. art. cap.*19. 3. *epid. comment.*3. *agr.*4. 6. *epid. comment.*2. *text.*38. *Ibidem comment.*6. *text.*5. 1. *Prorrhetic. comment.*2. *text.*17. *de cib. bon. & mal. ſucc. cap.*1. Et quidem 6. *de loc. affect, cap.*5. ſcribit: *Reliquum eſt, vt inueſtigemus, an in animalibus corruptio aliqua naſci poſſit adeò vehemens, vt veneni tum qualitatem, tum vires æquet: an id iam Medicis enodatum diſcuſſumque eſſe videatur, qui hanc ſolent proponere quæſtionem: vtrùm ſint propria nota veneni, nécne. Nam qui maximè videntur ſuper hac ambiguitate diſputaſſe, ij eoſdem fieri affectus concedunt, & à lethalis veneni potione, & à corruptione quæ à corpore ortum habet: verùm facilè diſcerni poſſe eos, qui venenum ſumpſerunt, ab iis qui aliunde affecti ſunt. Cùm enim homo ſuapte naturâ probis humoribus abundans, ac ſanorum more educatus, derepentè moritur, (vt lethali aſſumpto veneno fieri ſolet) deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium eſt, aut diffluens, aut putredinem moleſtam olet, hunc venenum ſumpſiſſe aiunt. Igitur, ſi eiuſmodi affectibus nos infeſtari fateamur, qui ex nobiſmetipſis accepto ſuæ originis impetu, ſimiles ſint his, qui pernicioſo epoto veneno eueniunt: nihil mirum ſi vitiatum ſemen, aut menſtruum huiuſmodi, cùm retinetur, aut putreſcit, corporibus vt afficiantur idoneis, grauia inferat accidentia. Quippe facilè intelligitur à canibus, quantam habeat vim afficiendæ rei aptitudo; cùm enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, ſolus canis eo affectu corripitur, atque tanta fit in ipſo humorum corruptio, vt ſolum eius ſputum, ſi humanum corpus contigerit, rabiem excitare poſſit. Vt igitur ab exiguo initio, ſputi videlicet qualitate, aucta quadam in corpore diſpoſitio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, diſcerni poteſt, idque poſt ſex menſes; cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: ſic eodem modo vitioſo humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua conſentit, à qua deinde vniuerſum corpus celeriter alteratur.* Si ergo in animalibus id accidat, negandum non eſt, quin & in humano corpore idem fieri poſſit. At in canibus venenum generatur, quod ſummè contagioſum eſt & hominem in extremum periculum deducit. Vt iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, vt cadaueribus animalium, venenum peſtilens emergere poſſe.

Neque effugere poteſt hic Mercurialis, quòd dicit non venenum, ſed veneno quid ſimile ſaltem in corpore noſtro generari. Equidem negandum non eſt, humorum in corpore humano corruptorum magnam eſſe differentiam, & quoſdam potiùs malignos, quàm venenatos dicendos eſſe. Interim nec hoc negandum eſt, etiam tales humores, qui idem quod venena extrà aſſumta præſtent, generari poſſe. Et Galenus expreſsè venenatam vim in corpore noſtro generari poſſe ſtatuit, dum ſcribit, 6. *epid. comm.*2. *text.*38. *Non ſimpliciter tenuem & aquoſum ſanguinem ab eo ichoroidea vocari ſuſpicandum eſt, ſed eum, qui venenoſâ & malignâ facultate præditus ſit.* Idem ſtatuit, *lib. de conſtitut. art. cap.*29. quando inquit: *Vel copia humorum, vel grauitas, vel obſtructio, vel corrumpens virus hominis corpori innaſcitur.* Et omnino res plana eſt. Cùm enim ſimilitudinem humorum corruptorum cum venenis, Mercurialis ipſe in tribus conſtituat, primò in celeritate mortis; quandoquidem tùm venena epota, tùm humores in corpore veneno ſimiles celerrimè enecant, ſecundò quod eadem afferunt ſæpe ſymptomata, animi deliquia, deliria extremarum partium refrigerationes, ſudores diaphoreticos & huius generis alia; tertiò, cùm æquè corrumpant humores in corpore: certè hinc apparet, non ſaltem ſimilitudinem quandam eorum eſſe, ſed eandem naturam. De quo Galenus 3. *Epid. comm.*3. *agrot.*4. ita ſcribit: *Vt epoto lethali veneno quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate eius, non copiâ, mortem afferente: ita & hic æger ſtatim tertiâ die cenſendus obiiſſe, à qualitate ſuccorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.*

Ad rationem verò Mercurialis reſpondemus, quòd ad rei generationem non ſaltem agens extremum, ſed materia diſpoſita agens primarium in ſe continens, requiritur, cui potius generatio, quàm inſtrumentario agendi tribuenda. Ita concurrente calore generantur variorum vermium genera, generantur plantæ variæ, quarum generatio non calori externo, vt primario agenti, ſed ipſi materiæ, & latenti in eâ cauſſæ adſcribenda. Eodem modo dum generatur venenum in corpore, calor corporis noſtri, ſeu naturalis, ſeu præternaturalis, cauſſa externa & adiuuans eſt, primaria verò in ipſa materia latet, vt *cap. ſequenti* dicetur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ alicuius momenti ſunt. Primò enim, quòd dicit, ſi ex longa putredine venenum generatur, omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla eſt conſequentia. Non enim quæuis corruptio ad venenum generandum ſufficit, ſed determinata, vt *cap. ſequenti* dicetur. Deinde, quòd humores illos, à quibus epilepſia, ſuffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quòd hominem non mox iugulant, cauſſa ſufficiens non eſt. Neque enim neceſſarium eſt ad veneni eſſentiam, vt hominem interimat, ſed ſatis eſt ad naturam veneni conſtituendam, vt ſit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, vt ſuprà, *c.*1. cum Cardano venenum definitum. Et ſi omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen eſſe concedat, neceſſe eſt. Et proinde tertiò falſum, quòd à manifeſtis qualitatibus dependeant, vt ſatis de epilepſia, ſuffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licèt non eam vim habeant ſemper humores maligni intus geniti, quàm venenum extrà: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, vt in peſtilentia & peſtilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifeſtè docet, in primis 6. *de loc. affect. c.*5. In quo loco in alienam ſententiam detorquendo fruſtrà laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum ſententia loquitur Galenus, neque ex vehementi actione ſaltem ſimilitudinem aliquam in humoribus putridis inquirit, ſed humores ita corrumpi poſſe ſtatuit, vt non minùs quàm venena extrà genita, vniuerſum corpus celeriter alterare, hominémque citò interficere poſſint. Atque eiùs hanc mentem fuiſſe, ex anteà *allegato loco* 3. *epid. comment.*3. *agr.*4. clarè patet.

Plateri verò rationes quod attinet: Primò, quòd non ſingulis annis peſtis graſſatur, etſi paſſim multa humorum vitia accidant, cauſſa eſt, quia non ſingulis annis ea humorum corruptio, quæ ad peſtem neceſſaria eſt, in corporibus hominum reperitur, ſed longâ ſæpe digeſtione, & fermentatione quaſi opus eſt, donec ad illum ſummum corruptionis & venenoſitatis gradum humores perueniant; vnde ſæpe variolæ, morbilli dyſenteriæ epidemiæ, febres malignæ præcedunt, donec tandem ad ſummum corruptionis gradum, qui in peſte eſt, perueniat. Secundò, quòd cacochymici non ſemper peſte corripiuntur, cauſſa eſt, quia non quæuis humorum corruptio ad peſtem producendam ſufficit, ſed determinatâ & peculiari opus eſt. Et cùm in ſcabie & ſimilibus affectibus humores vitioſi ad ambitum corporis protruduntur, intus non facilè corrumpuntur. Tertiò etiam, non ſemper per inſignem putredinem peſtis inducitur, vnde etiam non opus eſt, vt putredinis ſigna in vrina ſemper appareant; imò plerumque ea peſtis, in quâ nulla ſigna putredinis adſunt, non genita eſt ab interno humorum vitio, ſed à contagio communicata: in ea verò, quæ à vitioſo humorum apparatu genita eſt, ſigna putredinis adſunt. Quartò, licèt multi ſine medicamentis à peſte euadant: non tamen ſine euacuatione humorum conualeſcunt, Natura enim ipſa ſæpe eos per ſudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam è corpore planè eiicit.

CAPVT III.

Quomodo in corpore noſtro maligni & venenati humores generentur?

An ad veneni generationem putredo ſemper ſit neceſſaria.

QVomodo autem in corpore noſtro maligni & venenati humores ac vapores generantur, inquirere longè difficillimum. Et quæſtio hæc è difficillimis, quæ in tota Medicina occurrunt, non poſtrema eſt. Primo verò loco inter recentiores controuertitur; an ad veneni in corporibus noſtris generationem ſemper putredo requiratur, an verò etiam abſque ea id generari poſſit? Gerhardus Columba, *lib.*1. *de febr. peſtil. cap.*31. ſtatuit, venenum non generari ſine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generantur in corpore humano, quo in cane rabido, teſte Galeno, 6. *de loco affect. cap.*5. & 2. *prorrhet. text.*17. At in cane rabido venenum nunquam fit, niſi poſt ſummam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum cum ſaliua canis in corpus humanum admiſſum, actu fit venenum generanti ſimile, niſi poſt ſummam humorum corruptionem. Et vt Galenus *ibid.* ſcribit, vbi ab exiguo initio ſputi, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore diſpoſitio ad magnitudinem notatu dignam peruenerit. Docétque paſſim Galenus, humores, licèt ſenſim diſponantur, vt venenum

nenum fiant, nunquam tamen venenum dici poſſe, niſi poſtquam ſummam & maligniſſimam naturam ſint conſecuti. Ita 3. *epid. comm.* 3. *text.* 75. ſcribit. *Longo tempore cauſſa, quæ rabiem efficit, augetur; quæ vbi tandem eò peruenerit, mortem affert repentinam. Ita in hac phrenitide vitioſus humor coaceruatus fuit, veneno lethali aſſimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens: quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humorque ipſe euaſerat maligniſſimus lethale repentè apparuit ſymptoma.* Secundò humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & ſumma corruptione vt fiat venenum, vel mediocri, vel omnino leui. At non mediocri, vel leui; aliàs enim putrida omnia eſſent venenata, & omnes febres putridæ eſſent malignæ. Ergo ad venenum generandum ſumma putredo requiritur. Tertiò, quia ſi humor naturalis à ſtatu corpori noſtro amico ad deleterium debet mutari, neceſſe eſt, vt ſumma fiat corruptio & tranſmutatio. Si enim parua ſufficeret, omnes humores corrupti eſſent venenati.

Contrà, & rectè Hercules Saxonia, *de phœnigm. ſect.* 2. *c.* 10. & *de febr. cap.* 37. defendit, venenum in corpore noſtro generari poſſe, non ſolùm ſine inſigni putredine, ſed etiam abſque omni putredine. Et quidem ad id probandum varijs rationibus vtitur, quæ tamen cùm omnes non ſint eiuſdem ponderis, firmiores ſaltem adducemus. Primò, ſi venenum plantarum & animalium ſine valida putredine, imò interdum ſine omni putredine, generatur, impoſſibile non eſt, quin & in corpore humano ſine inſigni putredine, imò ſine omni putredine idem fiat, Secundò, quia venena generantur non ſolùm in corporibus calidis & humidis, quæ ad putredinem ſunt aptiſſima, ſed & in calidis & ſiccis, frigidis & ſiccis. Tertiò, ſi venena, quatenus putrida, nocerent, manifeſtâ potiùs qualitate, quàm totâ ſubſtantiâ nobis eſſent inimica, quod falſum. Quartò, excellens & inſignis putredo non poteſt diu latere in corpore, quin morbum excitet: ſed humores, qui excitant hyſtericam paſſionem & rabiem, diu ſæpe latent in corpore. Id quod Galenus, *loco paulò antè allegato,* 6. *de loc. affect. cap.* 5. docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo,* inquit, *initio ſputi rabidi canis aucta quadam in corpore diſpoſitio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, diſcerni poteſt, idque poſt ſex menſes, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur. Sic eodem modo vitioſo humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua conſentit, à qua deinde vniuerſum corpus celeriter alteratur.* Vbi clariſſimè docet, venenum iam fuiſſe genitum, antequam ſeſe in toto corpore prodit. Et omnino manifeſtum eſt, ſæpe ſine putredine venenum generari. Etenim peſtilens venenum in aëre generatur, propagatur, augetur, non tantùm in conſtitutione humida, ſed etiam in ſicca, quæ ab omni putredine eſt aliena: & in febribus malignis ac peſtilentibus ſæpe minor putredo, quàm in alijs putridis, quæ malignæ & peſtilentes non ſunt, apparet: cùm tamen, qui contrarium ſtatuunt, ſummam putredinem ad venenum generandum requiri doceant. Quintò, vbi adeſt putredo inſignis, in vrina ea ſeſe prodit; quod tamen non ſemper fit in febribus peſtilentibus, ſeu peſte, vbi ſæpe multi extinguuntur, antequàm vlla putredinis ſigna in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifeſtum fit, etſi concedi poſſit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere poſſe: tamen id ſimpliciter & ſemper non eſſe neceſſarium.

Rationes verò Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cùm enim probare deberet, venenum non generari ſine ſumma putredine, ille probandum ſuſcipit, venena non generari poſſe ſine ſumma corruptione & immutatione humorum; quod libenter concedimus. Verùm latius longè patet rei corruptio & immutatio, quàm putrefactio. Etenim quotieſcunque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, ſed non ſemper putrefactio: id quod in varijs humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquando etiam putrefactio in corporibus noſtris accidit, ſæpe tamen mutationes in varijs corruptionibus fiunt ſine omni putredine. Cùm enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, inteſtinis, venis meſaraicis, hepate, corde, cerebro, teſtibus, & omnibus omnino partibus, ſi & materia & efficiens ſeſe rectè habet, omnia rectè peraguntur: ſi verò ſiue in ipſo agente & inſtrumento actionis, ſiue obiecto & materiâ aliquod vitium ſit, etiam opus, quod perficitur, vitioſum eſt. Hinc ſæpe ſine omni putredine, ſumtis melonibus, fungis, & ſimilibus, peſſimæ fiunt corruptiones in ventriculo, quæ interdum choleram excitant, & niſi ille vitioſus humor ex vitiata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut aluum euacuetur, ſed in reliquum corpus penetret, quò diutiùs retinetur, eò peior euadit, & in ſingulis coctionibus vitium illud exaltatur. Atque ita in ſingulis coctionibus fit mutatio, ſed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni ſummâ corruptione opus eſſe; vt autem ea ſemper fiat per putredinem, non opus eſſe putamus.

Quomodo venena in corpore noſtro generentur.

Rudij opinio.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hic labor eſt; imò pauci ſunt, qui glaciem hanc frangere conati ſint. Euſtachius Rudius hac de re aliquid propoſuit, cuius diſcurſum hic adducere libet. Ille autem ita, *lib.* 2. *de morb. occult. c.* 1. de venenorum in corpore noſtro generatione ſentit. Dum in corpore, *inquit*, venenum gignitur, neceſſe eſt vt fiat ex priuatione, quæ quidem cùm ſubiectam materiam ſupponat, neceſſe eſt, vt venenum fiat ex aliquo ſibi contrario, quod ex materia & forma conflatum ſit, & formâ priore recedente, corruptâque materiâ illius veneni forma ſubſternatur (ſeu, vt *lib.* 3. *pract. c.* 30. *de febri peſtilenti* loquitur: forma prior, & materia illius veneni formæ ſubſternitur) & ita huius generatio illius corruptio ſit. Hæc autem generatio, quæ veneni generationem præcedit, naturalis non eſt, qualis eſt cibi, dum ex eo chylus procreatur, aut ſanguinis dum in carnem commigrat: ſed quemadmodum quod generatur, eſt quiddam præter naturam; ita & corruptio præcedens præter naturam eſſe debet, & aliquid præter naturam, vt quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali perſimile, ſed fiat excrementum naturali omnino diſſimile, & adeò diſſimile, vt naturam acquirat humanæ naturæ penitùs aduerſarium. Cùm autem corruptiones variæ ſint, & putredo etiam ſuos gradûs habeat, porrò ſtatuit, ad veneni generationem non ſatis eſſe putredinem quatenus putredo, ſed vt venenum fiat, ingentem debere eſſe ac penitus malignam. Hæc enim, inquit, ſola ea eſt, cuius fimus & inquinamentum eſt venenum, ſummamque ſapit malignitatem. Non enim omnes æquè prauæ ſunt putredines. Deterior enim eſt, quæ in venis nobilioribus, ac puriori ſanguini continendo dicatis fit, quàm quæ in venis chylum continentibus & extra venas ſuboritur. Deterior etiam eſt alimenti, quàm excrementi putredo. Cùm autem natura magis intenta ſit illius, quàm huius generationi, rationabile eſt, vt dum alimentum putreſcit, potentiorem cauſſam habeat. Et tandem concludit; non putreſcens humor venenum eſt, ſed fimus illius & inquinamentum, & hoc, quod ſupereſt, humoris putredini, illud eſt ex quo venenati halitûs in cor elati periculoſa efficiunt ſymptomata, & vitalem præſertim facultatem deiiciunt.

Eius examinatio.

Verùm hoc modo rem non ſatis explicat. Primò enim præſupponit, omne venenum per putredinem generari, quod tamen falſum eſſe, paulo antè monſtraui. Deinde ſit ſanè, vt non ipſe humor putreſcens, ſed illud inquinamentum & corpus, quod poſt putredinem relinquitur, venenum ſit: tamen non explicat, à quo corporis illius, quod relinquitur, forma ortum habeat. Dum enim ſcribit, quòd, vbi recidit forma prior, materia illius veneni formæ ſubſternatur, veneni quidem formam nominat, ſed vnde ea proueniat, non explicat. Et licèt quis ea, quæ, *de morbis occultis lib.* 1. *cap.* 7. de formarum in rebus venenatis, extra corpus noſtrum, ſeu à natura tales ſint, ſeu ex corruptione tales fiant, origine diſputat, coniungat: tamen dubio non ſatisfaciunt. Rectè enim quidem ibi diſputat, quòd, ſicut viuentia ab ipſa anima & virtute formatrice, quæ in ſemine, ſpirituoſóque corpore continentur, procreantur, & ſicut in viuentibus è putri materia ortis innatus rei putreſcentis calor cum extraneo coniunctus, virtute propriâ, cùm ſit accidens, ſubſtantiam producere non poteſt: ita in mixtorum vitâ carentium generatione, ſola elementa non ſufficiunt. Cùm enim agentia naturalia vltra proprias vires operari nequaquam valeant, & elementa omnium corporum ſint imperfectiſſima, impoſſibile omnino ſtatuit, vt ex illis mixta, & præſertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, ſed aliud agens nobilius requirant. Verùm in eo inueſtigando iam deficit, dum primum efficiens cœlum eſſe ſtatuit. Alibi enim iam monſtrauimus, proximam cauſſam rerum naturalium cœlum eſſe non poſſe, ſed ſaltem vniuerſalem & communem. Et ipſe Rudius hoc fatetur & agnoſcit, dum expreſsè ſcribit, quòd cœlum tanquam agens vniuerſale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, ſed ad ea ſeſe habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potiùs quodnam ſit proximum & determinatum efficiens, non explicat, ſed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac paſſiuarum ſiue temperamenti totius apparatu, quæ ſunt in minera ipſi cœlo ſubordinatæ, tanquam inſtrumenta illius ad particulariter agendum, putat; cùm tamen expreſſe ſupra ſcripſerit, ſola elementa ad hæc corpora efficienda non ſufficere, & vt corporum omnium imperfectiſſima, vltra vires proprias agere non poſſe. Et cùm ipſe Rudius concedat, temperamenti illum apparatum ſaltem eſſe inſtrumentum, cœlum verò eſſe cauſſam vniuerſalem: neceſſarium omnino eſt, adhuc dari cauſſam efficientem propriam & particularem. Quomodo autem res naturales per corruptionem fiant deleteriæ, non explicat, niſi quòd *lib.* 2. *de morb. occult. cap.* 1. ſcribit, dum venena in corpore gignuntur, neceſſe eſſe, vt fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat, non explicat.

Autoris ſententia.

Cùm ergo, quomodo venenum in corpore noſtro generetur, nondum explicatum videam, tentandum, an hæc glacies frangi, eâque fractâ in veritatis pelagus perueniri poſſit. Cùm autem omnis error, qui in corruptionibus noſtri corporis fit, vel efficienti, vel materiæ adſcribendus ſit: ab efficiente quidem tale quid fieri poſſe aliquando, concedo, ſed rariùs, vbi ſcilicet antea à veneno malignè aliqua qualitas & diſpoſitio corpori vel parti alicui impreſſa eſt, quæ affluentes humores ſibi ſimili diſpoſitione inficit & corrumpit. Frequentiſſimè verò venenatos humores in corpore noſtro generari puto, materiæ

Alimentorum vitium.

ratione. Cùm enim in ſingulis coctionibus nouæ miſtiones fiant, neque formâ vnâ ſublatâ, omnes ſubordinatæ pereant, neque

vtor

(vtor verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, *de febr. petech. c. 7.* ne ſolus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat reſolutio ad materiam primam, verùm quando aliquid corrumpitur, forma tantùm, determinatúmque illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum ſeu ſubiectum cum ſuis accidentibus pereat, aliæ verò formæ ſubordinatæ cum proprijs quoque ſuis accidentibus integræ manere poſſint: accidit, vt ſæpe aliqua forma manifeſtetur & ſeſe exſerere incipiat, quæ antea latebat. Et quod Hippocrates, *lib. de priſc. medic.* de δυνάμεσι & potentijs humorum ſcribit, id etiam de venenorum natura hîc verum eſt. *In homine*, inquit, *ineſt & amarum & dulce, & ſalſum & acidum, & acerbum & inſipidum, aliáque ſexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter ſe contemperatione neque cernuntur, neque moleſtiâ quenquam afficiunt. At vbi horum ſecretum quippiam fuerit, & per ſe exſtiterit, tum & conſpicuum fit, & hominem moleſtiâ afficit, &c.* Eodem enim modo ſeſe res de venenis habet. Cùm enim homo veſcatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, ſuccum, à quo nutriuntur, attrahant; res corpori noſtro aduerſas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuijs, in aquis eſt: quæ quando cum alimento in corpus noſtrum veniunt, non ſemper tota excernuntur, ſed cum eo ſæpe in corpus ſeſe penitiùs inſinuant, & vires ſuas retinent. Exemplo ſit iſtud, quod Hippocrates, 6. *epid. comment. 5. text. 25.* ſcribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueris purgatio.* Etenim ſi mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, *in com.* explicat, ſumſerit, lac earum purgans redditur. Vbi primò ex purgante fit chylus, hinc ſanguis, tandem lac, & nihilominus in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio ſubiecto (ſine hoc enim eſſe non poteſt) integra & incorrupta ſeruatur, quæ, vbi lac infans hauſerit, ſeſe exſerit. Cogitemus iam, quos ſæpe malignos ſuccos è ſtercoribus & excrementis animalium plantæ è terra trahant. Conſideretur præterea, quos homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & alijs eiuſmodi cibis veſcantur, quæ qualis ſint naturæ, & quàm prauum alimentum ſuppeditent, notiſſimum; adeò vt de iis Galenus ſcribat, etſi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore ſuccum, qui à lethali veneno parùm abeſt. Perpendamus inſuper, quàm ſæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidant, quibus bruta veſcuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis veſcantur; ſicut conſtat, ſturnos cicutam depaſcere, coturnices veratrum, anates bufones aquaticos deuorare, iiſque nutriri; ciconias ſerpentibus victitare, gallinas araneas, imò ſcorpiones deglutire, lupos piſces etiam ſerpentes. His ergo omnibus cùm rurſum cibi loco vtatur homo, venenata illa ſubſtantia, (quæ non omnibus, ſed homini ſaltem, & ita reſpectiuè venenum eſt) quæ in plantarum & animalium alimentum ſubiit, etſi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & alijs miſta ſæpe longo tempore non nocet: at vbi ab alijs ſecreta fuerit, & ſola extiterit, tum homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè ſi copioſiùs & ſæpius tale alimentum ſumtum ſit. Etſi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus aſſumta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli poſſint: tamen ſi ſæpius & copioſiùs in corpus ingerantur, tandem nocere poſſunt. Vnde rectè Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioſc.* cùm quæritur, an animalia eiuſmodi venenatis animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, eis nocere poſſint, reſpondet, pleroſque quidem aſſerere huiuſmodi animalia, ſi comedantur, non modò veneno non inficere, ſed nullam protſus noxam inferre: & corpus nutrire: ſe tamen credere, quòd licèt venenum concoquatur, & tranſmutetur in eorum animalium ſubſtantiam, quorum id perpetuò cibus eſt, non tamen eſſe poſſe, quin caro, quæ ex eiuſmodi fit alimento, ſi edatur, omni prorſus careat nocumento. Et videmus, quomodo ſæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obſidionibus, caſtriſque, vbi homines aquis, frumento, atque alijs cibis corruptis & praui ſucci vtuntur, dyſenteriâ, malignis ac peſtilentibus febribus, & tandem ipsâ peſte corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non ſemper, & in omnibus corporibus generantur, ſed tum, vbi homines eiuſmodi prauis cibis vſi ſunt: id quod in caſtris & obſidionibus frequentiſſimè accidit; vnde etiam maligni eiuſmodi morbi caſtris quaſi proprij ſunt, & propterea à nonnullis Caſtrenſes appellantur.

An animalia venenatis victitantia edenda ſint?

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas, vbi is ab alijs ſecretus fuerit, ſeorſimque extiterit, facilè alios humores inquinat: cùm omnis forma ſui multiplicatiua ſit: id quod non ſolum è ſeminibus ſponte ortorum viuentium, in atomis & minimis corpuſculis latitantibus patet, vt cùm à Doctiſſ. Fortunio Liceto, *in l. de ſpontan. viu. ort.* tum à me *in eodem tractatu* monſtratum; ſed & in venenis verum eſt, id quod exemplo veneni canis rabidi probat Galenus, 6. *de loc. affect. c. 5.* quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam ſenſim adſcendit, tandémque totum hominem alterat.

Quæ ſi cui non ſatisfaciant, & alicui id adhuc ſcrupulum moueat, quomodo è ſemine & ſanguine etiam bono, extra ſua vaſa elapſo, putreſcente & corrupto, venenata materia generari poſſit; ille primò δυνάμεις & ἀκρότητας humorum Hippocratis, in mentem ſibi reuocet, cogitétque, in homine eſſe amara, ſalſa, & ſexcenta, (è quibus procul dubio qualitates occultæ non ſunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemperatione inter ſe, neque cernuntur, neque quempiam moleſtiâ afficiunt: at vbi ab alijs ſecreta fuerint, & per ſe & ſeorſim extiterint, conſpicua fieri, & hominem moleſtiâ afficere ſolent. Faciat quis periculum in carne vel ſanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutriri ſolent, eaque in vitro concluſo, vt nihil externi accedere poſſit, digerat, & videbit, vbi maſſa illa ſanguinis vel carnis diſſoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari poſſit. Idem euenit in alijs rebus, braſſica, cancris, ouis, & alijs rebus quamplurimis, quibus quotidie ſine noxa veſcimur. Omnia enim hæc ſi putreſcant & reſoluantur, ac ſingulæ eorum partes ſeorſim exiſtere incipiant, quàm magnum & intolerabilem fœtorem de ſe exhalent, & quàm noxiæ euadant, notum eſt. Si ergo ſanguis intus corrumpatur, cur non idem præſtare poſſit?

Sanguinis corrupti noxa.

Semen in ſpecie quod attinet, primò hoc tenendum, rei optimæ corruptionem peſſimam, ideo quòd optima δυνάμεις illas Hippocraticas, etiamſi alijs permiſtas, habent potentiſſimas, quæ vbi ſeorſim exiſtunt, & à mediocritate receſſerunt, maximè lædere poſſunt. Neque enim incommodè miſta, ſiue ſaltem ſimpliciter, & vt talia, atque ex elementis ſolùm compoſita, conſiderentur, ſiue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur, harmoniæ Muſicæ comparari poſſunt. Vt enim, etſi in ea vocum & ſonorum eſt diuerſitas, tamen ſi inter eos iuſta ſeruetur proportio, ſuauiſſimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem, pariunt; ſi verò proportio illa turbetur, & vna vel plures voces diſſonent, auditui ingratiſſimus ſonus inde oritur: ita etiam, ſi in miſto ſeu qualitatum primarum, ſeu occultarum proportio, quæ naturæ cuiuſque rei conueniens eſt, ſeruetur, omnia ſe rectè habent; ſi verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non poſſunt, & grauiſſima oriuntur ſymptomata, atque inde accidit, vt quod antea vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipſa doſi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus noſtrum requiratur, quæ ſi obſeruetur, homini ſunt grata & vtilia, eiúſque corpus à venenis tuentur: ſi verò maiori quantitate exhibeantur, etſi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ ſuâ & actiuitate proportionem corpori noſtro conuenientem non obſeruant; corpus noſtrum diſſoluunt, eique nocent.

Seminis corrupti vis.

Deinde & de ſemine hoc obſeruandum: ea ſymptomata, quæ in fœminis à ſemine retento fieri dicuntur, non ſemper à ſemine, ſed ab alijs humoribus, circa vaſa ſeminalia cumulatis, fieri, vt *lib. 4. Pract. part. 2. ſect. 3. cap. 4.* dictum. Etenim ſemen in ſuo loco non putreſcit & corrumpitur, & viri multi ſæpe ſemen diu retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines, moniales, & aliæ ſunt, quæ Venere non vtuntur, nec tamen ſuffocatione vteri laborant. Vnde credibile eſt, materiam, quæ tam grauia ſymptomata in fœminis excitat, non ſemen eſſe, ſed alios humores prauos, qui circa vaſa genitalia fœminarum, & in primis tubam vteri dictam collecti ſunt. Obſeruatum enim eſt, teſtes in mulieribus interdum pilâ maiores, imò pugno grandiores, luteo, croceo, ſeroſóque humore grauiſſimè olente turgentes, repertos fuiſſe, vt *alleg. loc.* dictum.

CAPVT IV.

De Cauſſis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum in ſpecie.

Atque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore noſtro generentur, dicta ſint, de cauſſis tamen adhuc quædam in ſpecie addenda ſunt. Cùm autem omne, quod in corpore noſtro præter naturam generatur, vel cauſſæ efficientis, vel materiæ vitio proueniat, eædem cauſſæ & hîc perpendendæ. Primò cauſſam efficientem quod attinet, cùm in omnibus corporis partibus, tam publicis, quàm priuatis, coctiones fiant, & quælibet pars ſibi conueniens opus producat; non mirum eſt ſi actiones eæ non rectè percipiantur, varia excrementa, & varios præternaturales humores generari. Nimirum vt alia fit coctio in ventriculo, alia in hepate, alia in corde, alia in teſtibus, alia in vtero: ita etiam alia excrementa, aliíque humores præternaturales, ſi coctiones illæ non bene perficiantur, in ventriculo, alij in hepate, alij in corde, alij in teſtibus, alij in vtero generantur. Imò cùm venæ & arteriæ ſanguinis ac ſpirituum locus ac receptaculum ſint, quæ, vbi ſuam naturalem conſtitutionem obtinent, ſanguinem & ſpiritus in ſtatu naturali ſuo conſeruant: ita ſi illam naturalem conſtitutionem amittant, & præternaturalem acquirant, ſanguinem & ſpiritus ampliùs regere non poſſunt, ſed eos corrumpi ſinunt.

Ad malignorum humorum generationem facit. 1. Diſpoſitio corporis.

Cùm

Cùm autem ad naturalem partis cuiuſque conſtitutionem, & primarum qualitatum temperiem, & occultarum etiam naturalem diſpoſitionem requiri dixerimus: ſi vel hæ vel illæ mutentur, vt varij humores excrementitij, nunc qualitatum ſolùm primarum, & temperiei exceſſum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò ſi intemperies aliqua in corpore noſtro excitetur, præſertim calida & humida, non ſolùm humores & excrementa, ſed & partes ipſæ ſolidæ corrumpi poſſunt; vt in vlceribus putridis, gangræna, & ſphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat *cap. præced.* dictum.

Præuia autem hæc diſpoſitio quibuſdam hæreditario quaſi iure à parentibus communicatur, vt prauos ſubinde humores generent: & totâ ætate penè, vel ſcabie malignâ, elephantiaſi ſimili, vel ſcorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibuſdam plurimos vſque ad adultam ætatem generari; cùm in aliis; ne in infantibus quidem, naſcantur. Accidit hoc in iis potiſſimùm, qui calidos & aduſtos & atros humores generant, qui venenatam naturam facilè induunt.

2. Cibus & potus.

Deinde faciunt ad hanc partium naturalium conſtitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta, vt & venena: cùm qualitatum primarum exceſſu peccantia, tum multò magis occulto modo corpori noſtro infeſta, quæ malignam & venenatam diſpoſitionem partibus corporis noſtri imprimere poſſunt: ob quam poſtea alimentum & ſanguinem in ſimilem qualitatem corrumpunt. Ita obſeruatum ſæpe eſt, veneno ſumto, longo interdum pòſt tempore, nonnullos morbis quibuſdam correptos fuiſſe, qui non aliunde prouenerint, quam à mala diſpoſitione, à veneno corpori impreſſa. Memini viciniam meam, filio & filiæ quinquennibus circiter, in balneum ituris, ad ſudorem ciendum, arſenicum pro cornu cerui incautè exhibuiſſe; vnde filius, qui parum vomebat, intra ſex horas mortuus eſt, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, ſed circa annum ætatis vigeſimum primum fœdiſſimâ ſcabie & cachexiâ correpta eſt, quæ nullo modo curari potuit, ſed ægræ mortem intulit: quam non aliunde, niſi à diſpoſitione, à veneno corpori & in primis hepati impreſſa prouenìſſe exiſtimo. Ita luem veneream, cùm interdum integrè curata viſa eſſet, nec vllis ſymptomatibus ſeſe amplius proderet, poſt annum vigeſimum, imò trigeſimum recruduiſſe, obſeruatum eſt, itidem ob diſpoſitionem à virulentia illa hepati impreſſa reliquam. Sic ij, qui carbunculos peſtilentes paſſi ſunt, etſi integrè curati ſunt, in partibus illis dolores ſæpe longo pòſt tempore & diu percipiunt.

3. Cœlum & ſidera.

Tertiò faciunt huc & ſtellæ ac ſidera. Etſi enim aſtra per ſe neque mala ſunt, neque mali quid intendunt, ſed totum hunc inferiorem mundum ſuo influxu benigno fouent: tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium ſpeciei vel indiuiduo noxia eſſe poſſunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium hiſce vel illis nocere, v. g. æſtum maiorem vitibus eſſe amicum, quaſdam verò alias plantas ab eo emori: ita etiam, cùm aſtra occultas influentias habeant, niſi ex influentiæ proportionem, quæ corpori noſtro amica eſt obſeruent, humores in eo corrumpi neceſſe eſt. Quâ de re plura, *lib. 4. de febrib. c. 4.* dicta ſunt.

4. Aër.

Quartò inter has cauſſas, quæ corpus noſtrum afficiunt, eſt aër, qui non ſolùm interdum, vt venenatos vapores, qui corpus noſtrum inficiunt, in ſe continet, (quâ ratione de eo *parte tertiâ* dicemus) malignorum & venenatorum autor eſt morborum, ſed etiam, vt diſpoſitionem corporis noſtri, quâ omnes coctiones perficiuntur, mutat; quâ ratione hoc loco de eo agendum. Primò aër ad morbos inducendos poteſt facere manifeſtis qualitatibus, de quo Hippocrates pluribus, 3. *Aphor. lib.* agit. 1. *Aphor.* ibi ait: *Mutationes temporum potiſſimùm pariunt morbos. & in ipſis temporibus magnæ mutationes frigoris aut caloris, cæteraque ad proportionem.* Cùm enim aër cùm inſpiratione attractus, tùm per poros in corpus immiſſus, illud continuò afficiat; ſi intemperatus ſit, eandem intemperiem corpori noſtro imprimit, idque de naturali ſtatu deiicit. Et in primis calida & humida aëris conſtitutio, ſi diu duret, cùm ad putredinem inducendam aptiſſima ſit, etiam morbos malignos & venenatos inducere poteſt, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* ſcribit; *Peſtilentes morbos oriri neceſſarium eſt, cum aëris temperatura à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuerſa*; & inſigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. *Epid.* Etſi enim putredo ipſa per ſe venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ diſſimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, poteſt eâ mutatione aliquid naturæ noſtræ plane inimicum emergere, vt *c. præced.* dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër craſſus & humidus aptiſſimus: quo nomine aër Romanus infamis eſt, & ad febres malignas diſpoſitus, & vt Galenus, 1. *epid. comment. 2. text. 25.* ſcribit, *Semitertianæ febres prauæ Romæ familiariſſimæ ſunt.* De quo etiam ſcribit Cæl. Aurelianus, *lib. 2. acut. c. 10.* & *lib. 1. Chronic. c. 3.* Quibus ſubſcripſit Plutarchus, *in Problematibus*, qui templum Æſculapij Romæ ideò extra vrbem ædificatum eſſe ſcribit, quòd maior ibi aëris ſalubritas, quàm in vrbe haberetur. Poteſt tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori noſtro nocere. Cùm enim & ſtellarum influxus, & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque ſæpe malignæ ſint: ſi is & inſpiratione continuè attrahatur, & per tranſpirationem in corpus ſeſe inſinuet, fieri poteſt, vt id ab occultis illis qualitatibus ſimili p. n. diſpoſitione alteretur, quod poſtea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis fœtidis & concluſis habitant, hac de cauſſa ſæpe malignis morbis infeſtantur.

5. Animi pathemata.

Tandem inter cauſſas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires ſint, *de conſ. & diſſenſ. Chym. cum Galen. c. 14.* dictum, & ex terrore & ira multos in Eryſipelas, vulgò Roſam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius ſymptomata quaſi eſt Roſa, aliquid malignitatis, vt inuaſio, quæ inſtar peſtis ſe habet, ſatis teſtatur. Item ex terrore & timore etiam multos in peſtem incidiſſe, vulgo notiſſimum eſt. Obſeruaui etiam hoc tempore, dum hîc Profeſſorem & Medicum ago, quo plus quàm ſexies valde (vt leuiores infectiones, quæ ſæpiſſimæ acciderunt, prætercam) hîc peſtis graſſata eſt, non paucos quoque ex ira in peſtem incidiſſe. Quod quâ ratione fiat, equidem explicare facile non eſt, & dictum de eo *de febr. lib. 4. cap. 1.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in peſtilentibus conſtitutionibus corpora, ſiue cœli, ſiue aëris ambientis vi, ſeu aliis de cauſſis ad peſtilentem potiùs, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes ſilent & ceſſant) diſpoſita eſſe plurima. Cui ſi imaginatio, terror, timor, vel ira accedat, facilè illa diſpoſitio in actum deduci poteſt. Imò etiam boni humores iiſdem animi affectibus corrumpi poſſunt. Et in primis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, ſi moueatur, obtinet, & non ſine cauſſa ab humore melancholico & atro peſtilentiam prouenire, ſtatuit Platerus, *in quæſt. Medic. paradox. quæſt. 43.* Iram verò non à bile flaua, ſed humore atro prouenire, monſtraui *lib. 3. Pract. part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhafius, *diſquiſition. 1. de ſemin. peſtil. c. 4.* hanc cauſſam reddit, quòd timor & terror ad peſtem inducendam faciant, dum ſcribit: *Vt terrore, præſertim ſubitaneo, ſpiritus à ſuperficie corporis confertim verſus cor abripiuntur, ſicque eò ſecum deuehunt halitum peſtiferum ſuperficiei corporis obuerſantem, qui cum ſit natura ſpiritalis, ſympathiâ quadam ſeſe vitalibus ſpiritibus conſociat; ita è contrario, ſpiritibus æquabiliter per totum corpus expanſis continuè remanentibus, quod fit animo bene compoſito, idem halitus non niſi temporis aliquo ſpatio exacto ad cor deducitur, interdum etiam à natura earum partium, quibus inhæreſcit, ita edomatur, vt nullum ſit inde peſtilitatis periculum; haud rarò tamen etiam licèt tardius, in peſtem manifeſtè erumpit.* Qua de cauſſa apud Plutarchum legitur, *in lib. de Muſic.* Thaletam quendam Cretenſem à Lacedæmoniis peſtem fugaſſe ſolâ Muſicâ, quam Excellentiſſimus Hieronymus Mercurialis, *in lection. de peſtilentia, c. 22. (pag. 83.)* nihil aliud fuiſſe exiſtimat, vt & militum, qui apud Homerum cantu peſtem fugabant, quàm ſpem, gaudium & lætitiam, quibus fiat, vt & animi & corpora valentiùs pugnent aduerſus morbum peſtilentem. Quin & Theophraſtus muſicâ viperarum & aranearum morſus curari teſtatur: Idémque confirmat de iis, qui à tarantula ſunt demorſi, Matthiolus *lib. 2. comment. in Dioſcorid.* & Scaliger, *Exercit. 185. aduerſus Cardanum*: Nimirum quia Muſica animam excitat, & ſpiritus ad corporis circumferentiam mouet; ac proinde venenum à corde ſic diſtrahitur, pérque poros diſcutitur & diſſipatur, inquit Hieron. Montuus, *in Iuuenilib. cent. 2. de admirandis facultatibus, fol. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præſtat Muſica; ita etiam in præſeruatione ſimile quid præſtare valebit, ſpiritibus ſic excitatis & probè compoſitis in vniuerſo corpore, ne frequenter commoti verſus cor ſecum abripiant ſeminaria peſtifera. *Hæc Olhaf.* Verùm cauſſa hæc ſaltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi cauſſa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectus, qui humores corrumpere, ipſíſque naturam venenatam inducere poſſunt. Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 6.* etiam odium refert, affectum ex triſtitia & ira compoſitum, cúmque acerrimè corrumpere humores, ſiquid aliud, ſcribit. Nam ira excalefacit, triſtitia refrigerat quo ipſo motus contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, cauſſis, perire exiſtimat: Nimirum:

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.

Materia:

Secundò, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore noſtro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etſi bene ſeſe habeat, è prauo obiecto & materia vitioſa bonum opus generare poteſt, ſed fit actionis fruſtratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore noſtro generandos facit in primis victus ratio, & ex cibo ac potu praui ſucci maligni & venenati humores, & ipſa interdum peſtilentia generatur, quæ ſæpe annonæ caritatem ſequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. ſucc. c. 1. & lib. 1. de diff. febr. c. 3.* ſe vidiſſe ſcribit, ſub Commodo Imperatore, & quales paſſim apud hiſtoricos deſcriptæ exſtant. Cùm enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumuis prauum, neceſſitate coacti comedant,

inde

definit morbum occultum, quòd ſit affectus præter naturam, qui ab ea cauſſa, materiáque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiúſque præſertim innato calori totâ ſuâ naturâ nobis ignotâ aduerſaria exiſtens, ipſum pro ſuo poſſe corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cùm enim definitio definiti eſſentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: ſi morbus, qui definitur, eſt occultus & venenoſus, certè affectus ille ſeu diſpoſitio præter naturam, non ſolùm intemperies eſt qualitatum primarum, ſed & ipſa occulta & venénoſa eſſe debet. Deinde cùm cauſſa occulta ſit & venefica, & à qualitatibus primis diuerſa, neceſſe eſt, vt diſpoſitionem etiam occultam & venenoſam, à qualitatibus primis diuerſam, inducat.

CAPVT VI.

Quinam ſint illi alij, præter intemperiem, in partibus ſimilaribus, morbi?

Quinam ſint occulti morbi?

ATque hactenus ſatis firmis, vt opinor, argumentis, probatum eſt, dari in partibus ſimilaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam eſt, vt explicemus, quinam illi ſint. Id enim, quia non ſatis rectè, clarè, & accuratè à Fernelio factum, totam hanc de hiſce morbis doctrinam plurimis ſuſpectam reddidit. Cùm enim viderent, quædam in enumeratione horum morborum falſa proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera ab eodem proferuntur, ſimul reiecerunt. Ita autem de morbis totius ſubſtantiæ, quos ita appellat, docet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totius*, inquit, *ſubſtantiæ morbi ſunt, qui partium ſubſtantiam primùm & per ſe oppugnant. Horum alij manifeſti ſunt, alij occulti. Manifeſti, qui partium corporiſque ſubſtantiam manifeſtis è cauſſis demoliuntur. Eiuſmodi ſunt vlcera maligna, phthiſis, iecoris, lienis, aliarúmque partium putredo, ex primarum qualitatum intemperie nata, & ſpiritus innati diſſolutio per vigilias, labores, inedias, atrocéſque dolores, & natiui caloris exſtinctio, in ſtrangulatu, vel in penetrabili, extremóque, frigore. Occulti morbi ſunt, qui cæcis ex cauſſis totam ſubſtantiam oppugnant:* quorum poſtea differentias recenſet. Idem docet *lib. 2. de abdit. rerum cauſſ. cap. 10. & 11.*

Sententia Fernelij.

Corrigitur.

Verùm etſi, quantum ad poſterius morborum totius ſubſtantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, idque dari, argumenta *cap. præced.* allata ſatis probent: tamen prius genus nullo argumentorum genere probari poteſt. Argumenta enim, quæ *cap. præced.* attulimus, ſaltem probant, dari morbos, & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas qualitates curabiles. Argumenti verò primi Fernelij, quo ad prius morborum totius ſubſtantiæ genus probandum vtitur Fernelius, nullum robur eſſe *cap. præced.* dictum. Neque enim ipſius ſubſtantiæ mutatio & corruptio morbum parit, ſed rei interitum. Res verò corrupta ampliùs neque morbum neque ſanitatem patitur. Si verò corruptio non ſit perfecta, ſed via ſaltem ad eam, eſt alteratio & morbus intemperiei; aut ſi illa à cauſſa occulta proueniat, pertinet ad morbos occultarum qualitatum, non verò eſt formæ corruptio. Et vt in ſpecie illos manifeſtos morbos, quos inter morbos totius ſubſtantiæ refert Fernelius, videamus, primò inter eos numerat maligna vlcera, phthiſin, & partium putredinem. Verùm ſiue vt vlcera ſimpliciter, ſiue vt maligna conſiderentur, id morbi genus, quod Fernelius vult, non conſtituunt. Nam vlcera ſunt morbus ſolutæ vnitatis cum ſubſtantiæ amiſſione, & plerumque cum intemperie. Si verò vt maligna conſiderentur, appellantur ea vlcera maligna, vt Galenus, *de compoſ. med. ſecund. gen. lib. 4. cap. 8.* docet, in quibus pars vlcerata malam quandam diſpoſitionem contraxit, quæ humores affluentes, etſi boni ſint, corrumpit, & vt ideò vlcera ad cicatricem difficulter perueniant, facit. Si ergo diſpoſitio ea eſt intemperies ſaltem, nullum nouum morbum inducit, ſed eſt morbus intemperiei. Si verò maligna aliqua diatheſis ſit à cauſſa maligna parti exulceratæ inducta, tum quidem alius ab intemperie morbus, verùm non, quod vult Fernelius, manifeſtus, & à manifeſtis cauſſis lædens, ſed occultus, & ad poſterius morborum totius ſubſtantiæ genus, quos Fernelius conſtituit, non ad prius pertinens. Id quod ipſe Fernelius, *lib. 7. Pathol. c. 9.* de malignis vlceribus loquens confitetur, dum ſcribit: *Illorum præter vulgare humoris vitium cæca quoque malignitas cauſſa ſtatuenda, quæ vix abigi profligarique poteſt. Talia ferè ex peſtilentia relinqui ſolent.*

Secundò huc recenſet pulmonis, hepatis, lienis, aliarúmque partium putredinem, ex primarum qualitatum intemperie natam. Verùm putredo illa vel iam facta eſt, & tum pars non ampliùs ægrotat, ſed corrupta eſt, vt fit in ſphacelo, aut ſi non ſit tota corrupta, vlcere laborat; vel eſt in fieri, quæ cùm inducatur, fatente Fernelio, ex qualitatum primarum intemperie, nihil aliud erit quàm alteratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo quæ eſt in humoribus, non morbus eſt, ſed morbi cauſſa.

Tertio loco, inter morbos totius ſubſtantiæ à manifeſta cauſſa ortos ponit ſpiritus innati diſſolutionem per vigilias, labores, inedias, atrocéſque dolores, & natiui caloris extinctionem in ſtrangulatione, vel penetrabili, extremóque frigore. Et omnino diſſipatio ſpirituum vitalium & influentium actiones lædit, idque multò magis præſtat ſpiritûs innati diſſipatio. Etſi verò de modo, quo ſpirituum defectus actiones lædit, non omnes idem ſentiunt: tamen cùm vt ipſe Fernelius *lib. 4. Phyſiol. cap. 5.* docet, ſpiritus ille inſitus ad partis ſimilaris conſtitutionem pertineat, & partis ſimilaris eſſentiam compleat, & ſpiritus tùm inſiti, tùm influentes, ad temperiem cordis perficiendam neceſſarij ſint: eorum defectus omnino intemperiem aliquam in corpore inducit, atque ita morbum parit; qui defectus ſi ſit maximus, pars emoritur planè. Si tamen, de quo ſuo loco diximus, in calido illo aliquid, quod ſupra primas qualitates ſit, contineatur, eius defectus etiam morbum aliquem occultum parit.

Veri occulti morbi.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à cauſſis manifeſtis excitari, ſcribit Fernelius, totius ſubſtantiæ & formæ morbos, non nouos eſſe, ſed iam vulgo cognitos: & relinquitur, non alios, præter morbos intemperiei, in partibus ſimilaribus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducuntur, & iiſdem curantur, id quod argumentis *præced. cap.* propoſitis, ſatis probatum eſt. Agnouit procul dubio hoc Argenterius, ideoque dum *lib. de morb. gener. cap. 4.* diſputat de morbis in partibus ſimilaribus, quos ad qualitates manifeſtas referre non poſſumus, illorum, quos à cauſis manifeſtis ortos recenſet Fernelius, nullam mentionem facit, ſed ſaltem febrem peſtilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat; & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, ſiccis, ſed iis quæ totâ ſubſtantiâ agunt, pugnamus. Verùm quæ illorum morborum natura ſit, nec ipſe, nec alius quod ſciam, ſatis clarè explicauit.

Autoris ſententia.

Primus (abſit verò verbo inuidia) anno 1607. in diſputatione publica docui, à cauſſis, occultâ, malignâ & venenatâ vi agentibus corpori noſtro ſimilem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde diſpoſitionem præter naturam ortam rectiùs morbum occultarum qualitatum, quàm totius ſubſtantiæ ſeu formæ, vtpote quæ non afficitur, appellari. Quam ſententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & ſecuti ſunt. Siquis tamen cum Fernelio morbos totius ſubſtantiæ ſeu formæ appellare velit, per me licet, modò hoc teneat, eos non ita appellari poſſe, quòd ipſam formam immediatè afficiat: (quod fieri non poſſe ſuprà probatum) ſed quòd illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, vtitur, mutant, hiſque contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheſes corpori noſtro, *cap. præced.* probatum. Quibus vt hoc ſaltem addam, ſæpiſſime tales diatheſes malignas ac peſtilentes relinqui, ipſa experientia docet. De ſudore Anglico referunt, quòd nonnullos, qui ex hoc morbo euaſerant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata eſt; & infrà de lue venerea dicetur, quòd nonnulli, cùm planè ſanati, & bene valere ſibi viderentur, poſt vigeſimum & trigeſimum annum in eundem morbum relapſi ſint: quod procul dubio à maligna diatheſi relicta accidit. Neque Galenus hanc occultam & malignam diatheſin ignoraſſe videtur. Nam *lib. 1. de ſem. cap. 16.* ſcribit, quòd minima pericula lethalium venenorum, vbi animalis corpus ingreſſa ſunt, totum id momento temporis immutant, ſibique ſimili affectione alterant. Et *2. Aph. 22.* ita ſcribit: *Medicamenta, quæ à rabido cane demorſis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant; interdum aduerſum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicerent; interdum non remedia, ſed rabiei futuræ amuleta.* Quibus verbis diſtinguit Galenus remedia, quæ cauſſæ opponuntur, & prohibent, ne ab ea maligna diſpoſitio corpori inducatur, & ea, quæ affectionem, diſpoſitionem & morbum à veneno canis rabidi corpori iam inductum, expugnant.

Morbi occulti ad manifeſtas qualitates reduci non poſſunt.

Etſi verò nonnulli laborant, vt morbos ex occultis qualitatibus ortos, ad vulgò nota illorum genera reducant: tamen inanem operam impendunt, vt ex Comite Montano, qui *lib. 3. de morb. cap. aliquot,* hac de re agit, videre eſt. Nam falſum eſt, quod primò ſtatuit, cauſſam febris peſtilentis, & peſtis, eſſe ſaltem inſignem putredinem, vt pluribus *lib. 4. de febr. cap. 1.* probatum eſt. Deinde quod dicit, inquinamentum illud non eſſe morbum, ſed cauſſam morbi ſeoncedimus. At hoc falſum eſt, quòd cauſſa illa ſaltem excitet vulgò nota morborum genera, intemperiem, inſtrumentarios, & ex ſoluta vnitate. Quanquam enim in corpore peſte laborante fieri poſſit, vt quandoque omnia morborum genera excitentur: tamen hoc non ſemper fit, & multi peſte ſubitò moriuntur, in quibus nulla morbi intemperiei, inſtrumentarij & ſolutæ vnitatis adſunt indicia. Et ſi in quibuſdam id accidit: tamen ij morbi non proximè, ac immediatè & per ſe à peſtilenti veneno inducuntur, ſed per accidens; cùm à veneno, calido natiuo debilitato, humores putredinem concipiant, & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per ſe & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio ſit, quam excitat, vbi homo ſubito, nullo alio morbo manifeſto apparente, moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus, quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sunt enim illa tubercula & maculæ ſaltem ſecundarium quiddam, quod per κρίσιν à natura in ambitum corporis protruditur. Morbus verò primarius eſt febris maligna ob quam ægri magis, quàm ob variolas & morbillos, vbi erupèrunt, periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, vt ferè nauſeam legenti pariat. Agnoſcit enim venenum canis rabidi à tota ſubſtantia agere. negat tamen

alios,

alios, quàm vulgò notos & receptos morbos inducere, morbúmque, quem inducat, calidam & ſiccam intemperiem eſſe ſtatuit. Verùm ſi ita eſſet, cur non alij morbi calidi & ſicci idem præſtarent, quod morſus canis rabidi? Et ſi morbus eſt intemperies calida & ſicca, cur illi adhibentur medicamenta calida & ſicca? Et cùm concedat, hunc morbum, vt & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid, quæſo, qualitas illa abdita per ſe agit? Nam vt calefaciat & ſiccet, non qualitatis abditæ, ſed manifeſtæ proprium eſt. Eadem ratio eſt omnium aliorum morborum venenatorum, luis venereæ, elephantiaſis & ſimilium. Licèt enim variæ intemperies, tumores, vlcera, & ſimilia in iis appareant: tamen hæc ſolùm fiunt per accidens, quando ſcilicet, œconomiâ corporis per venenum turbatâ, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per ſe, & quatenus tale, ſibi ſimili affectione, vt Gal. loquitur, corpus alterat, ipſique malignam diatheſin imprimit, quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda eſt. Imò illi ipſi tumores & vlcera ſui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones peſtilentes, alio modo bubones & tumores Venerei, alio modo tumores & vlcera elephanticorum.

CAPVT VII.

De Cauſſis, & Differentiis occultorum morborum in genere.

Morbi occulti qui? ATque ita, vt verbo me expediam, morbi occulti ſunt diatheſes præter naturam corpori noſtro à cauſſis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impreſſæ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ cauſſæ cùm ſint variæ, ab ipſarum etiam varietate differentiæ morborum occultorum commodiſſimè petuntur, cùm aliàs eorum natura abdita & incognita ſit. Antequam autem ad ſpeciem deſcendamus, primò cauſſarum illarum varietatem in genere in quaſdam claſſes diſtribuere libet.

Cauſſarum occultarum differentia. Primò cauſſarum illarum natura eſt varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdum enim cauſſæ illæ non inducunt morbum lethalem, contagioſum tamen. Ita ſæpe obſeruatum, febres cum catarrho, tuſſi, vel alio modo populariter graſſatas fuiſſe, ex ægris tamen vix centeſimum, aut ducenteſimum mortuum fuiſſe. Ita in lue venerea eſt occulta virulentia, quæ tamen hominem non ſtatim iugulat, ſed multo longo tempore vexat. Eodem modo elephantici & leproſi non ſtatim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ ſatis periculoſæ, dantur peſtilentes, imò ipſa peſtis. Præterea dantur venena, quæ ſeu hauſta, ſeu extrà in corpus immiſſa hominem ſtatim iugulant. De qua differentia poſtea, *part. 2. cap. 1.*

Cauſſa occulta interna. Deinde cauſſæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quàm elementaribus viribus corpus noſtrum afficiunt, vel in corpore noſtro generantur, vel extrà illi adueniunt. In corpore noſtro humores malignos & peſtilentes, & qui non minùs, quàm venena extrà ſumta lædunt, generari poſſe, ipſa experientia docet, cùm ſæpiſſimè in obſidionibus, in caſtris, & aliàs ſæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium genera, imò ipſa peſtilentia ortum habeat. Pertinet huc ſcorbutus, elephantiaſis, & venenum, quod in canibus rabidis generatur, & ſiqui ſunt ſimiles morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes.

Externa. Prima cauſſa. Aër. Cauſſæ verò morborum occultorum, quæ extrà corpori humano adueniunt, variæ ſunt. Primò enim aër poteſt variis qualitatum exceſſibus humores corrumpere, vel etiam malignis vaporibus, & inquinamentis infici, quæ ſi homo cum aëre, quem inſpiratione ducit, attrahat, maligni & peſtilentes morbi in corpore humano generantur.

2. Contagiũ. Secundò, aquæ & aëris vitio cognatum eſt contagium, quod ab aliis, qui contagioſis morbis laborant, tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum, eoſdem in iis morbos excitat. Tales morbi ſunt ſæpe febres malignæ & peſtilentes, epidemiæ, ipſa peſtis, ſcorbutus, elephantiaſis, lues Venerea, qui omnes per contagium in alios transferri poſſunt.

3. Venena aſſumta. Tertiò ſunt venena aſſumta quocumque modo, quæ omnino ſunt varia, & ſumuntur vel à mineralibus, vel à plantis, vel ab animalibus.

4. Extrà communicata. Quartò etiam ſunt venena extrà communicata, & corpori noſtro immiſſa morſu & ictu venenatorum animalium, vt morſu rabidorum animalium, ictu ſcorpij, tarantulæ, ſerpentium, & ſimilium; imò ipſo viſu, vel halitu & effluuio occulto communicata, quale venenum eſt Catablepæ, & Baſiliſci. Quò pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus ſagittæ, gladij, veſtes & alia, quæ hominem attingere poſſunt, illinuntur & inficiuntur. Tandem, ſi libet, poſſunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in ſpecie poſtea dicendum erit.

Venena alia aliis partibus aduerſa. Deinde & alia morborum ab occultis qualitatibus ortorum eſt differentia, à partibus nimirum corporis, quas occultæ qualitates infeſtant, petita. Etſi enim venena in ſpecie ita dicta præcipuè cordi vim inferant: tamen ſunt & aliæ occultæ malignæ qualitates, quæ non primariò cor petunt, ſed aliis partibus infeſtæ ſunt. Equidem peſtilens venenum, ſcorpij, ſerpentis, & ſimilium quia hominem mox iugulare poſſunt, primario cordi inimica ſunt: Verùm dantur & aliæ occultæ qualitates, corpori noſtro inimicæ, eique noxiæ, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam ſtatim auferunt. Ita aura maligna epilepſiam excitans, opium, ſolanum, atque alia quæ dementant, vt Galenus, *5. de ſimpl. med. facult. cap. 19* loquitur, item torpedo & ſimilia, cerebro & ſpiritibus animalibus ſunt inimica; lepus marinus pulmoni eſt aduerſus; hepati inimica eſt virulentia venerea; hepati procul dubio etiam fuit aduerſa herba illa cuius Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 4.* mentionem facit, quam in Thracibus Bythyniam incolentibus nouerat homo quidam, quam ſiquis aſſumſiſſet, ſanguinem primò, tum vitam emittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita cantharides veſicæ in primis inimicæ ſunt.

Alia aliter agunt. Tertiò, a modo vel vi potiùs actionis nonnulli quaſdam differentias conſtituunt. Cùm enim formæ agant per qualitates, &, vt Euſtachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap. 7.* hac de re docet, cùm omnis actio atque corruptio à contrario & in contrarium neceſſariò fiat, & ſubſtantiæ nihil omnino ſit contrarium, omnino impoſſibile eſt, vt ſubſtantiæ ac formæ, quibus nihil eſt contrarium, mutuo per ſe agant ac patiantur. Eapropter deleteriorum venenorum formæ ſunt quidem reuera principia agendi, inſtrumenta verò ſunt virtutes quædam occultæ ab iiſdem formis fluentes. Hæ itaque proprietates cùm corporis noſtri proprietatibus omnino contrariæ ſint, in eas procul dubio agere poſſunt. Quæ omnia rectè Rudius. Vt enim formæ venenorum ſunt diuerſæ; ita & proprietates, vel occultæ qualitates. Verùm cùm eæ nobis ignotæ ſint, nonniſi ex affectu agnoſcuntur, & proinde differentiæ non aliæ, niſi ipſorum venenorum conſtitui poſſunt. Deflectit tamen poſtea ab iſta veritate Rudius, & cum vulgo ad manifeſtas qualitates relabitur, dum ſcribit, *Quod ſi dicamus, has proprietates nobis contrarias, à manifeſtis qualitatibus in propria actione adiuuari ac roborari, à veritatis tramite, & à Galeni ipſius authoritate recedere non ita videbimur.* Et mox: *Cùm omnia deleteria venena manifeſtis qualitatibus prædita ſint; ideo iure maximo quis poterit arbitrari, ea proprietatibus ipſis à manifeſtis qualitatibus adiutis noſtrum corpus labefactare & corrumpere.* Etenim etſi id omnino rectè ſtatuit, deleteria venena proprietatibus ſuis à forma fluentibus corpus noſtrum corrumpere, & quidem additâ ratione firmâ, quòd ſcilicet, ſi qualitates manifeſtæ, dum excedunt, tantum corpus noſtrum corrumpendi poteſtatem habent, tantò maiores vires habituras proprietates, quæ ab ipſa forma fluunt: tamen fruſtra & ſine omni cauſſa in auxilium aduocat qualitates manifeſtas. Ipſa enim experientia teſtatur, deleteria venena, vt & alexipharmaca, ſine qualitatum manifeſtarum ope operationes ſuas in corporibus noſtris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifeſtâ adiutus, per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita lapis Bezoar ſine qualitatum primarum ope venenis reſiſtit. In venis quoque plurimis nullus primarum qualitatum exceſſus animaduertitur. Et ſi in venenis quibuſdam qualitatum primarum exceſſus ſunt, actiones illæ, quæ à qualitatibus manifeſtis proueniunt, planè ſeparatæ & diuerſæ ſunt ab occultarum qualitatum actionibus, & cùm iis nihil commune habent. Imò, vt ſuo loco dicetur, inter venena malè quædam recenſentur, quæ potiùs erodendo vel putrefaciendo, vi manifeſtâ, quam occultis qualitatibus agunt. Neque enim aqua fortis hauſta, etſi hominem necare poſſit, propriè venenum eſt. Ideóque illas venenorum, & occultorum morborum differentias, quas nonnulli à qualitatibus primis petunt, & venenorum illam in calida & frigida diuiſionem hoc loco omittemus, & venena ipſa ſaltem attendemus, cum, vt rectè *ibidem* loquitur Rudius, vnumquodque venenorum genus, aut potiùs ſpecies, ſuum habeat peculiare remedium alexipharmacum, ſiue Bezoarticum, quod ad deſtruendum non manifeſtâ qualitate, ſed occultâ proprietate, potenti àque dirigitur.

CAPVT VIII.

De Signis occultorum & venenatorum morborum in genere.

Signa Diagnoſtica.

Occultorum morborum Signa Diagnoſtica. MOrbus occultus & venenatus primò cognoſcitur è cauſſis occultis & venenatis præcedentibus. Si enim de cauſſa occulta, maligna, & venenata conſtet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioſo & maligno laborant, conuerſatus ſit; ſi eum venenum aliquod ſeu hauſiſſe, ſeu morſu vel ictu animalium 1.
venenatorum accepiſſe, certum ſit: morbo occulto & maligno eum laborare indicium eſt.

Deinde & hoc morbi occulti & maligni ſignum, & quaſi 2.
character eſt, quòd morbi & ſymptomata, quæ ſuperueniunt, ſunt magna, rara, & in aliis morbis non obuia: v. g. ſi accidat hydrophobia, nimia aliqua ſaltandi cupiditas, ſi animi deliquia frequentia, pulſus magna mutatio, virium proſtratio, & ſimilia ſymptomata accedant, quorum cauſſæ in morbum manifeſtum, qui coniungitur, nullo modo referri poſſint. Et licèt quidam morbi occulti non ſint periculoſi, & pauci inde moriantur, id quod in febre illa catarrhoſa, quæ anno 1580. & 1626. vt & febre illa epidemiâ, quæ 1616. cuius mentionem *lib. 4. de febr. cap. 9.*

cap. 9. fecimus, graſſata eſt, accidit; tamen febres tales ſunt epidemiæ, contagioſæ, & plerumque lentam malignitatem coniunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis extirpanda eſt. Summè autem malignorum & venenatorum morborum tanta eſt vehementia, vt ægrum vel mox iugulent, vel æger nonniſi cum magno labore & difficultate à morbo liberetur & conualeſcat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium eſt, ſi medicamenta, quæ manifeſtis qualitatibus agunt, non iuuant, ſed occultâ ſolùm qualitate agentibus, & alexiteriis morbus curatur.

Signa differentiarum. Differentias quod attinet, an cauſſa maligna in corpore genita fuerit, an verò extrà acceſſerit, ex corporis conſtitutione, anteactâ victûs ratione, cùm aliis conuerſatione, & ipſiùs morbi maligna natura, ac ſpecialibus venenorum ſignis cognoſcitur. V. g. ſiquis vitioſis ſcatet humoribus, praua ratione victus vſus fuerit, morbo maligno ſeorſim corripiatur, cum nullo morbo aliquo contagioſo infecto conuerſatus fuerit, neque vlla alia veneni hauſti, vel ab animali aliquo venenato communicati adſit ſuſpicio: eum apparatu interno humorum vitioſo ægrotare indicium eſt.

Contrà ſiquis integra ſanitate fruatur, & nulla cacochymiæ ac prauæ corporis diſpoſitionis ſigna adſint, & ſubitò morbo maligno & occulto corripiatur: eum morbum illum a veneno extra communicato contraxiſſe, ſuſpicio eſt. In qua re tamen cautè pronunciandum, cùm venena, poſtquàm totam corporis œconomiam turbarunt, multa ſymptomata excitent, quæ cum aliis morbis ſunt communia; & ſæpè latens in corpore cacochymia ſubitò mota ea ſymptomata inducat, quæ venenis hauſtis ſunt ſimilia. Ita cholera oborta ſæpe veneno hauſto ſimilia ſymptomata inducit. Cuius rei exemplum eſt *Epid. Athenis*, inquit Hippocrates, *virum cholera corripuit; vomebat, deorſúmque egerebat, & dolebat, & neque vomitus, neque per aluum ſeceſſus ſiſti poterat, & ex lecto moueri non poterat, & oculi caliginoſi & caui erant, & conuulſiones tenebant, quæ ab inteſtinis profecta ad ventriculum tendebant, aderat ſingultus.* Quæ ſymptomata ſæpe etiam veneno hauſto accidunt. Si tamen veneni hauſti certa ſint indicia, vel æger ab animali venenato morſus vel ictus fuerit, de veneno extrà communicato ampliùs dubium nullum eſt, nec aliis ſignis opus eſt. Verùm de ſingulis venenorum ſignis infrà dicetur, quæ etſi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, vt Dioſcorides, *lib. 6. in præfat.* ſcribit: *Ferè vires venenorum in affectus conſimiles corpus tandem redigunt, & difficile eſt, vni veneno proprium ſignum inuenire, quod hauſtum, guſtatúmve virus prodere poſſit.*

Signa partis affectæ. Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è ſymptomatibus potiſſimum cognoſcitur. Si cor in primis venenum petit, facultas vitalis deiicitur, pulsûs fiunt debiles, accidunt cordis palpitationes, animi anguſtia & defectus, ac ſyncope. Si cerebrum, ſensûs & motûs læſio accidit, torpor, & ſudor grauis, vel vigiliæ, mentis alienatio & deliria, & ſimilia facultatibus animalibus læſis ſymptomata. Si hepar maximè afficiatur, color totius corporis mutatur, maculæ & puſtulæ in ambitu corporis apparent, vrina inſigniter in ſubſtantia & colore mutatur, atque alia ſanguinis corrupti apparent indicia.

Prognoſtica.

1. Euentus morbi occulti & maligni, è natura cauſſæ veneni, & partis affectæ conditione cognoſcitur. Quo enim cauſſa maligna potentior eſt, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus eſt: quò verò debilior eſt cauſſa, & pars affecta ignobilior, eò longior. Itaque quæ cor ipſum ſtatim inuadunt venena citiſſimè vel hominem iugulant, vel ſuperantur; tardiùs, quæ cerebrum, tardiùs adhuc, quæ hepar. Hinc videmus, cum elephantiaſi, morbóque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam deliri, ſtupidi, ſine motu, multos annos viuunt, modò non reſpiratio tollatur. Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc reſpiratio tollitur, hominem ſtatim interire neceſſe eſt.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali ſperandum ſit, è cauſſæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus ſuſpectus eſſe debet, & omnis malignus ac venenatus, cæteris paribus, intemperie manifeſtâ periculoſior eſt. Quæ enim extrà communicantur corpori noſtro venena pleraque, magis periculoſa ſunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri poteſt, vt materiæ malignæ intùs genitæ magna ſit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleterij alicuius extrà aſſumti exigua portio. Quamquam inter externa quædam ſint, quæ minima etiam copia maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum deſcriptione ſuo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagioſis & epidemiis, præcipuè nouis, ipſa experientia conſulenda. Si enim videamus quidem multos paſſim ægrotare, centeſimum verò, vel milleſimum etiam quemquam vix mori, de ægri cuiuſcunque etiam ſalute non facilè deſperandum: Si verò paſſim multi moriuntur, quemcumque etiam ægrum in periculo eſſe, prædicendum.

4. Certiſſima tamen ſalutis & mortis præſagia præbent ſuperuenientia ſymptomata, & virium robur. Quò enim ſymptomata ſunt grauiora, & plura, viréſque magis deiiciuntur, eò maius periculum metuendum eſt. Quò autem ſymptomata ſunt mitiora & pauciora, viréſque magis conſtant, eò maior ſalutis ſpes eſt.

Reliqua prognoſtica ex ſpeciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

CAPVT IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

Præſeruatio à morbis venenatis. QVamuis Galenus morborum, qui à totius ſubſtantiæ proprietate proueniunt, curationem potiùs experientiâ, quàm methodo conſtare affirmet: id tamen ſolùm de ipſis medicamentis, quæ non ratione, ſed experientiâ inueniuntur, intelligendum eſt. Interim ipſa morborum curatio ſuas habet indicationes, ſuámque methodum. Sunt autem, vt in aliis morbis, ita & in his indicationes vel Præſeruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præſeruatoriæ in primis locum habent in morbis contagioſis, de quo ſuo loco infrà dicetur. Vt & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt; ſiquidem ſi is maturè euacuetur, & humorum putredo ac corruptio præcaueatur, ipſi morbi præcauentur. Alia verò venena cùm homini plerumque fortuitò offerantur, medicamentis vix auerti poſſunt. Si quis tamen ſibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuerſalium crebro vſu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire poteſt, vt à nullo damnum percipiat; quod Mithridatem Ponti Regem ſuâ confectione ſæpius ſumtâ feciſſe legimus, quâ adeò à venenis ſe inuiolabilem præſtitit, vt cùm vellet veneno ſeipſum perimere, non potuerit. Et de Agrippina ſcribit Suetonius, quòd eam filius Nero venenis illis ideò exquiſitis tentare non auſus ſit, quòd ſentiret antidotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes ſatis vitari poſſunt. Qua de re tamen prolixè agit Cardanus, *lib. 3. de venen. cap.* 1. & dicetur de eo etiam aliquid infrà, *part. 5. cap. 5.*

Curatio. Si verò materia maligna & venenata in corpus inuaſerit, ſiue iam ſenſibiliter ſeſe exſerat, ſeu lateat adhuc, & mala quæ inferre ſolet, timeamus: danda opera, vt quamprimùm è corpore tollatur, & ſi tolli ſtatim non poſſit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirum laborandum eſt, vt ipſa cauſſa maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri poteſt, ſed pluribus, prout ſcilicet venenum vel eſt in corpore genitum, vel ore ſumtum, vel extrà corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus ſit, is tollendus vel purgatione, vel ſudoriferis, vt poſtea dicetur. Si venenum cum aëre attractum ſit, per ſudorifera diſcutiendum. Si hauſtum, aut quocumque modo ſumtum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum; quod commodiſſimè præſtant pinguia & oleoſa hauſta, quæ ſimul vim veneni hebetant, & ventriculum & inteſtina ab eo defendunt. Si à ventriculo ad inteſtina vſque peruenerit, per aluum expurgandum; ſeu clyſtere infuſo, ſeu medicamento leni purgante ſumto. Si verò iam vltra hepar penetrauerit, per ſudorifera diſcutiendum. Si verò ictu, morſu, aut quocumque modo per contactum corpori extrà illatum ſit, quamprimùm retrahendum, extrahendum, & omni ſtudio, quo fieri poteſt modo, id agendum, ne in corpus penetret quod commodiſſimè fit, attrahentibus variis, vel vacui ratione, vel calore, vel dolore, vt ſuo loco dicetur. Vinculis quoque ſi fieri poteſt, ſuperioribus partibus iniectis prohibendum, ne venenum per vaſa ad interiora ſerpat.

Quocumque verò modo venenum in corpus admiſſum ſit, ſimul ſtatim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ cor roborant, & contra veneni vim muniunt, ipſiúſque veneni vim impugnant; & ſi quæ mala diatheſis ab eo corpori impreſſa ſit, eam expugnant, & tollunt. Equidem ſi venenum notum ſit, cuique veneni ſpeciei ſua alexipharmaca opponenda, Si verò ſint ignota, vel ſpecifica deſint, communia alexipharmaca, quæ omnibus venenis reſiſtunt, vſurpanda. Si verò venenum aliquod etiam aliquem primarum qualitatum exceſſum coniunctum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et in primis in acribus venenis hauſtis pinguia & vnctuoſa vtilia ſunt, quæ partium internarum ſuperficiem oblinunt, ne à veneno facilè lædi poſſit: & omni opera in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri poteſt, iis remediis vtendum, quæ & ſecundùm manifeſtas & occultas qualitates, rei deleteriæ & malignæ contraria ſunt; aut ſi ſimplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè reſpondeat, plura miſcenda, & conueniens medicamentum parandum. Qua in re tamen hoc ſemper attendendum, vt in talibus morbis ſemper maior qualitatum occultarum, quàm manifeſtarum habeatur ratio. Si enim venenatum medicamentum vnum præcipuè membrum petat, eique inimicum ſit, talia medicamenta vſurpanda, vel admiſcenda, quæ illi membro dicata ſunt.

Quantitas alexipharmaci. Cùm verò, vt Galenus. 3. *de ſimpl. med. facult. cap.* 18. ſcribit non obſcura ſit alteratio, quæ fit per totius ſubſtantiæ facultatem, ſiquidem (vt ipſe quidem cauſſam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpora perpetientia, & deleteria medicamenta, ſeu, venena, vt videlicet ſit eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, ſeu & alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rurſum deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: eapropter omnia propemodum, quæ deleteriis aduerſantur, ſi largiùs ſumta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt.

oblædunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copiâ nimiâ corpus offendant, neque exiguitate ſuâ à deleteriis vincantur.

An alexipharmacis præparantia & euacuantia præmittenda.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum, hoc etiam in genere mouet Euſtachius Rudius, *lib.1. de morb. occult. cap.* 12. conſiderandum eſſe, an affectum corpus, cùm veneni pernicies ipſum corripuit, purum & integrè ſanum ſit, aut potiùs plethorâ, vel vitioſorum excrementorum copiâ, ſeu cacochymiâ, vel obſtructione, vel aliâ causâ præter naturam correptum ſit. In hoc enim curando non antè eſſe vſurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obſtructio, aliæve cauſſæ arte remotæ ſint. Et id quidem in valde pernicioſis, & citò interimentibus deleteriis quàm citiſſimè peragendum eſſe docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquiſitiùs & longiori tempore adhiberi poſſe, præſertim vbi deleterij vis in corpore reſidens altiores radices egerit. Additque hanc rationem, quòd plethora, & aliæ enumeratæ cauſſæ, præter id quòd occultam perniciem fouent, antidotorum etiam vires infringunt, & permeare vſque ad affectum membrum non ſinunt. In vitioſorum enim excrementorum copia, & cacochymia, præſertim quæ ventriculum, primas vias & viſcera occupant, occultas medicamentorum vires quaſi frangi & hebeſcere.

Verùm enimuerò non planè vero conſentanea eſt hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripiuntur, plethorâ, cacochymiâ, vel alio præter naturam vitio laborant, ob cauſſas modò enumeratas, & quia in vitioſis humoribus venenum ſeſe faciliùs diffundit & multiplicat, & humores illi præter naturam ſeſe habentes, vbi corrumpuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæſtio eſt, an in tali caſu priùs humorum vitium tollendum, an verò priùs veneno occurrendum ſit? Prius negandum, poſterius affirmandum cenſemus, præſertim in venenis, quæ extrà corpori adueniunt. Etenim cùm ei, quod magis vrget, ſemper primò occurrendum ſit, & extra controuerſiam ſit, à veneno præſtantiſſimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel ſtatim hominem iugulare, vel, ſi non ſtatim hominem interimat, eam impreſſionem in corpore relinquere, quæ poſtea vix vllâ arte tolli poſſit: manifeſtum euadit, quòd veneno ſtatim occurrendum ſit. Si enim priùs in plethora, cacochymia, vel obſtructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita corpori ſeſe inſinuabit, vt poſtea nullâ arte expelli poſſit. Hoc tamen concedimus, ſi venenum aliquod longiores det inducias, neque homini ſtatim interitum afferat, poſtquam ſemel atque iterum alexipharmaca ſunt exhibita, poſtea in plethora vel cacochymia, vel obſtructionibus tollendis laborandum eſſe, vt venenum, quod reliquum eſt, faciliùs tolli, & humores ita corrumpi non poſſint. Et tum quidem, ſi venam ſecare libet, in eâ parte, vel illi viciuâ ea aperienda, per quam venenum vel morſu vel ictu animalis venenati corpori immiſſum eſt.

Ipſa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ex Græcis ἀλεξιφάρμακα ab ἀλέξειν, quod eſt *arceo & depello*, vel *auxilior*. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo ſeu Perſico, ſeu Arabico, quod etſi κατ' ἐξοχὴν & quaſi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum ſignificat; & quidem ab Arabibus interdum ſine adiectione vſurpatur: cùm verò refertur ad certum venenum, dicitur Bezoar eius; ſic moſchus napelli Bezoar dicitur.

Alexipharmaca duplicia.

Simplicia.

Talia autem alexipharmaca ſunt duplicia, alia ſpecialia, quæ cuique veneni ſpeciei priuatim aduerſantur: alia communia, quæ omnibus omnino venenis ſunt contrariæ. De illis poſtea dicemus in ſingulis ſpeciebus. Vniuerſalia ſeu communia ſunt:

Radices, *angelicæ, valerianæ, vincetoxici, contrayerua, tormentillæ, ſucciſæ, zedoariæ, pimpinellæ, ſcorzoneræ, plantaginis, gentianæ, helenij, dictamni albi, ariſtolochia rotunda, imperatoria, biſtorta.*

Cortices, *citri, fraxini.*

Herbæ, *Carduus benedictus, dictamnus Creticus, ruta, ſcordium, acetoſa, galega, veronica, calendula, abſinthium, plantago, hypericum, ſaluia, ſcabioſa, verbena.*

Flores, *hyperici, calendulæ, roſarum, anthos, borraginis, bugloſſi.*

Fructus, *citri, aurantiorum, baccæ iuniperi, nuces iuglandes.*

Semina, *citri, hyperici, fraxini, napi, ocymi, acetoſæ.*

Succi; *balſamum, ſuccus citri, granatorum.*

Ab animalibus ſumpta, *lapis bezoar, vnicornu, cornu cerui, os de corde cerui, lacryma cerui, margarita.*

Terræ & lapides, *bolus Armenus, terra Lemnia ſigillata, corallia, ſmaragdus, hyacinthus.*

Compoſita.

Compoſita.

Mithridatium, theriaca, puluis Saxonicus, diaſcordium Fracaſtorij, antidotus Matthioli, vt & Fernelij & Palmarij amuleta, quæ deſcribuntur à Iulian. Palmario, *lib.1. de lue Vener. cap. 7.* & ſimilia, quæ paſſim apud Medicos, præſertim in tractatibus de Peſte extant.

Diæta.

Diæta.

Diæta ita comparanda eſt, vt vires conſeruet, non deiiciat.

Cibi quoque corrigendi ſunt ſucco citri, granatorum, acetoſæ, corallijs, margaritis. In venenis hauſtis lac commodus cibus eſt.

Veneno quocunque modo in corpus admiſſo non ſtatim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis deſtinatum eſſe oportet, ſomno tribuendum: & per ſomnum venena ad interiora ſerpunt, hominémque iugulant. A motu etiam abſtinendum, ſi venenum vel ore ſumtum, vel extrà corpori immiſſum ſit.

Verùm hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è ſpeciali de iis tractatione clariora fient.

PARS II.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab interno humorum vitio.

CAPVT I.

De malignitate & veneno in genere.

POSTQVAM ergo in genere de morbis occultis diximus, iam in ſpecie de iis agendum. Cùm verò occultorum morborum variæ ſint differentiæ, vt *part. 1. cap. 8.* dictum, & poſtea etiam dicetur; quædam adhuc de eorum natura in vniuerſum, ſpeciali tractationi, præmittenda. Probatum autem ſatis eſt parte præcedente, dari morbos alios in partibus, præter morbos intemperiei, qui quidem vulgò morbi totius ſubſtantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occultarum qualitatum dicuntur. Probatum itidem hactenus, nullos alios dari morbos in partibus ſimilaribus, præter intemperiei morbos, quàm qui ab occultis qualitatibus proueniunt, iiſdem curantur, & occultas qualitates in corpore lædunt, aliáſque præter naturam inducunt: Cauſſæ autem, quæ tales morbos generant, & à quibus etiam horum morborum differentiæ petendæ ſunt, cùm malignæ, venenatæ, imo venena appellentur, primò omnino in genere adhuc diſpiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum ſit, & dici debeat.

Malignum quid?

Malignum, Græcis κακόηθες, quòd, ſi verbum verbo reddas, mali moris eſt, dicitur, quod à ſimplicium morborum conſuetudine alienum, deteriora, quàm pro morbi natura, habent ſymptomata, atque curationem difficiliorem. Sic vlcera κακοήθη appellantur, cùm pars exulcerata talem καχεξίαν & malam diſpoſitionem habet, vt bonum etiam alimentum, quod affluit, corrumpat. Ita non rarò febres, etſi non ſint peſtilentes, tamen dum praua inferunt ſymptomata, malignæ appellantur. Sic 1. *Epidem. comm. 1. text. 24.* vbi Hippocrates agit de illa conſtitutione, quæ nullo modo peſtilens erat, ſed vulgaris ſolummodò, morbóſque & eorum ſymptomata deſcribens, hæc habet: *Sudabant inſuper, at non toto corpore: magna extremitatum perfrictio vrgebat, vt vix incaleſcerent*: Galenus *in comm.* addit: nos in præſagiis didiciſſe, hæc eſſe malignarum febrium ſymptomata. Et paſſim Galenus maligna ea nominat ſymptomata, quæ febribus nullatenus peſtilentibus communia ſunt. Contrà negari non poteſt, etiam peſtilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuerſis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquiuocam eſſe ſtatuunt.

Malignitas quid?

Puto tamen ita ſine abſurditate in genere malignitatem definiri poſſe; quòd ſit morbo aduentitia qualitas, eum ſuprà & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculoſum reddens. Etenim ſi quis in febre valde ardente non dormiat, viribus deſtituatur, appetitu careat, & ſimilia, quæ pro ratione febris ſunt ſymptomata patiatur, id mali moris non eſt. Sunt enim talia ſymptomata febri ardenti propria. At ſi quis febre non adeò ardente, ſed leui in ſpeciem laboret, & nihilominus vigilet continuò, non appetat, viribus deſtituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris eſt. Ita ſi quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcere exiguo laboret, quod ex ſua natura facilè alias curari poteſt, nihilominùs ob prauam corporis diſpoſitionem, vel gladium, quo inflictum eſt, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortem inferat, id vulnus vel vlcus κακόηθες nominatur.

Malignitatis cauſſa.

Verùm iſta κακοήθεια nunc à manifeſtis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit. V.g. ſi vulnus vel vlcus in partem ſaltem intemperie manifeſtarum qualitatum, & cacochymiâ laborantem incidat, tale vulnus vel vlcus κακόηθες euadit, ob manifeſtam qualitatem. Ita ſi quis febre non ardente corripiatur, eique bilis acrior in ventriculum effundatur, eiúſque orificium afficiat, & appetitum deiiciat, morſúmque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari poteſt, etſi à manifeſtis cauſſis talis fiat.

Contrà verò, ſi quis à venenato animali mordeatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcus etiam malignum appellatur, ſed à cauſſa occulta. Sic ſi febre quis in ſpeciem miti corripiatur, humor tamen putreſcens febris cauſſa, venenatam quaſi & occultam qualitatem habeat, à qua grauia ſymptomata

inducantur, & vitæ periculum immineat, ex quoque febres malignæ appellantur, ſed à cauſa occulta. Quæ κακοηθείας ſpecies cùm non parum differant, ſi meo arbitrio nomina ipſis imponenda eſſent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abeſt, ſed ob partis affectæ diſpoſitionem, aut cauſſæ vim maiorem, manifeſtam tamen morbus curatu difficilis & grauis euadit, κακοήθειαν in ſpecie, & talem morbum Mali moris: contrà verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculoſus euadit, Malignum appellandum eſſe cenſerem. Quomodo etiam plerumque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo acceptâ, & ſolùm ab occultis qualitatibus fluente, hoc loco nobis agere propoſitum eſt.

Malignitas differt à veneno.

Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cùm malignitas quiddam alij morbo coniunctum vel ſuperueniens ſit; venenum autem ſit, quod morbum occultum pernicioſâ vi principaliter inducere poteſt, ſine alterius morbi interuentu vel coniunctione, vt mox dicetur. Vnde etiam differentias inter febrem malignam & peſtilentem, & peſtem conſtituere non eſt difficile.

Febris malignæ & peſtilentis differentia à peſte.

Febres enim malignæ & peſtilentes ſunt, vbi morbus non excitatur ſine putredine, & proinde non ſine febre; & malignitas tanta non eſt, vt per ſe, niſi humores putreſcant, & febrem excitent, homini nocere, morbumque generare poſſint; ac inter malignas in ſpecie dictas, & peſtilentes, ſaltem maioris & minoris ratione differentia eſt. Peſtis verò propriè appellatur, cùm materia peſtileus etiam ſine febre, per ſe & proximè homini nocere, eúmque tandem iugulare apta nata eſt, etſi poſtea, ſi morbus paululum det inducias, neque à peſtilenti veneno homo ſtatim perimatur, febris plerumque & eam comitantia alia ſymptomata accedant. Ita venena hauſta, v. g. cicuta, napellus, propria vi, ſine febre, hominem iugulare poſſunt.

Veneni nomina.

Cùm autem & ipſum veneni nomen ambiguum ſit, & non ſolùm cicuta, napellus, arſenicum, ſerpentes & ſimilia quæ hominem certò interimunt, venena appellentur, ſed & lues Venerea virulenta dicatur, cum qua homo diu viuere poteſt: vt iſta omnia clariora fiant, iam in quo veneni natura propriè conſiſtat, dicendum. Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, δηλητήριον & φάρμακον. Illud ſemper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, vt vel ex verſu Homeri, 4. *Odyſſ.* apparet:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, vt in Ecloga Virgilij, cui *Pharmaceutria* nomen, accipitur. Hodie tamen plerumque in bonam partem accipitur nomen pharmaci. Græcis iſtis vocabulis Latinum, *venenum* reſpondet, quod etiam olim μέσον fuit, & in bonam & malam partem acceptum, (ſicut & alterum Poëtis magis vſitatum, virus: vnde Virgilius:

Ille malum virus ſerpentibus addidit atris) vt ex Vlpiano & Cajo ICtis, *ff. l.* 3. *tit.* 2. *leg.* 14. & *lib.* 18. *tit.* 1. *l.* 35. apparet, vbi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius, *ad leg.* 12. *Tab. de verbor. ſignif.* ait: *Qui venenum dicit, adiicere debet, vtrùm bonum eſſet, an malum*: Verùm hodie veneni vocabulum plerumque in malam partem accipitur.

Venenum quid.

Quid autem venenum ſit, & quibus hoc nomen tribui debeat, non ita planum eſt, ob autorum hac de re varias ſententias. Primò interdum hæc vox transfertur ad omnia ea, quæ nocere poſſunt. Ita ille vlnum appellabat venenum: in Sacris aſpidum venenum in linguis calumniatorum eſſe dicitur, & Horatio venenata dicta ſunt: & itidem in Sacris Saluator noſter inferno venenum eſſe dicitur. Verùm hæ ſignificationes huius loci non ſunt. Neque enim quodcumque hominem interimere poteſt, venenum propriè dicitur, neque qui gladio iugulatur, vel aqua ſuffocatur, veneno perijſſe Medicis dicitur. Nimis etiam amplè veneni vocem extendit Dioſcorides, dum *lib.* 6. venenis accenſet aquam frigidam, lac coagulatum, taurinum ſanguinem, & ſimilia, quæ copia, vel ſuffocando, vel alio manifeſto modo necant. Talia enim, quæ vi manifeſta agunt, etſi corpori, præſertim maiore quantitate ſumta, nocere poſſint, inter venena propriè dicta referri non poſſunt. Vnde etiam quamvis aqua fortis pota hominem iugulare poſſit; multa extrà corpori impoſita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipſam partem mortificare poſſint, vt lapides corroſiui dicti, & ſimilia alia multa: propriè tamen venena non dicuntur, ſed ea ſolùm, quæ occultis qualitatibus homini noxia ſunt.

Venenum dupliciter dicitur.

Verùm & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & ſtrictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere poſſunt. Ita definit Cardanus, *lib.* 1. *de venen. c.* 1. venenum quòd ſit, *quod aptum eſt nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione.* Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni humores in corpore geniti, atque alij etiam per contactum immiſſi: vnde dicitur venenum epilepticum, Venereum, elephantiacum etſi hominem non ſubitò iugulent; atque hoc modo venenum & malignitas idem eſt. Quæ acceptio ſatis vulgata eſt, atque ij ipſi, qui ſtrictiorem ſignificationem magis probant, ab hac generali vocis vſurpatione non ſemper abſtinent, ſed ſæpe venenatos humores appellant, qui propriè maligni dicendi eſſent. Strictè enim & propriiſſimè ea dicuntur nonnullis venena, non quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ noſtræ inimicam qualitatem acquiſiuerunt, ſed quæ ſua natura, abſque vlla accedente corruptione, talia ſunt, vt homini inſigniter & occulto modo nocere poſſint, ſiue ſint è mineralium, plantarum, ſiue animalium, ſiue ab iis petitorum numero.

Si quis tamen etiam id, quod ex corruptione occultam, & non minorem quam modò dictam, nocendi vim habet, venenum appellare velit, cum eo non pugnabo.

Venenum quid?

Vt ita venenum ſit, quod occulto modo, & per ſe inſigniter & vehementer corpus noſtrum lædendi, & hominem in vitæ periculum coniiciendi vim habet.

An venenũ ſit qualitas, vel ſubſtantia.

Cæterùm cùm venenum, etiam in ſpecie & ſtrictè acceptum, & vt qualitas, & vt ſubſtantia conſiderari poſſit, quomodo definiendum ſit, adhuc dubitatur. Per qualitatem venenum definit Capiuaccius, *de venen. c.* 1. dum dicit, venenum eſſe qualitatem corruptiuam confertim corporis humani: putátque, venenum, quo Baſiliſcus hominem interficit, vt & venenum, quo ſerpens ille, cuius mentionem Auicen. facit, & Conciliator, *lib.* 1. *de ven. cap.* 1. qui ab homine haſta percuſſus eum interemit, nudam & ſinceram qualitatem eſſe, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contrà Euſtach. Rudius, *l.* 2. *de morb. occult. c.* 1. Venenum qualitatem eſſe negat, diſputatque, omne venenum corpus eſſe. Etſi enim ipſa actio proueniat a qualitate, tamen cùm nullum accidens, nec vlla qualitas per ſe queat ſubſiſtere, omníſque actio illi attribuatur, vt in ſubiecto ſubſiſtit, vniuerſum opus ipſi ſubiecto, tanquam præcipuo agenti tribuendum eſſe, ſtatuit. Ad actiones verò illas quæ videntur a nuda qualitate proficiſci, vt modò de Baſiliſco & ſerpente illo, qui mediante haſta militem occidit, dictum, quo modo & torpedo, ſi tridente à piſcatore tangatur, eius manum ſtupefacit, reſpondet dupliciter Rudius. *Primò*, non ſolùm rem incorpoream à re venenata communicari, ſed halitum vel vaporem tenuem, aut humorem, in quo vis iſta inhæreſcat, quod corpus ſubiectum ſit vel vehiculum venenatæ qualitatis; & dum ſerpens ille militem per mediam haſtam interfecit, id ita factum eſſe putat, nimirum in ea parte haſtæ, quæ ſerpentem attigit, aliquem humorem venefica qualitate infectum immiſſum fuiſſe, & mox ab eo dictum halitum, corpuſculáque tenuiora eadem infecta qualitate tranſmiſſa, quæ per haſtam repentia ad vltimam vſque partem in hominis, tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint. Verùm cùm ipſe agnoſcat, vix poſſibile eſſe, vt corpus, quamvis ſubtile ac tenue, in momento quaſi temporis, per ſolidum lignum penetrare poſſit; & Galenus, *de locu affect. lib.* 6. *cap.* 2. ſcribat, res quaſdam ſolo tactu per qualitatis vim, ea quæ eis vicina ſunt, alterare poſſe, idque accidere in marina torpedine, cui tam vehemens ſit potentia, vt per piſcatoris tridentem tranſmiſſa ad manum alteratione, derepente manum torpidam reddat: Reſpondet *ſecundò*, non qualitatem illam à torpedine in haſtam ſeu tridentem deferri torpedine relicta, ſed torpedinem propria qualitate tridentem alterare, ac ſimilem illi, quam poſſidet, in tridente producere qualitatem; hac autem tridente affecto, dum manum piſcatoris tangit, ipſam torpidam reddere.

Quæ controuerſia etſi in ſpeciem leuis eſſe videtur: tamen omnino grauiſſima eſt, neque tantùm venena concernit, ſed omnem ſympathiæ & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum eſt, & à paucis tentatum. Fecit eius mentionem Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc.* 344. *ſ.* 5. vbi tandem concludit, talia per ſpecies fieri, & habere ſe ſpecies tales, ſicut radium continuò promotum, qui etiam per & vltra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæſtio rectè explicetur, ex eod. Scaligero, *Exerc.* 17. vt & aliis Philoſophis, tenendum qualitates alias eſſe Materiales & Reales, alias Intentionales dictas.

Qualitates duplices: Reales, & Intentionales.

Qualitatem realem eſſe viriditatem in arbore: intentionalem, eſſe viriditatem ab arbore in parietem vel veſtem immiſſam. Qualitatem materialem eſſe colorem in vino rubro: intentionalem in menſa productum, cùm lumen per vitrum vino rubro plenum tranſmittitur. Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, eſt explicandum.

Intentionale quid?

Etſi enim intentionale plerumque accipitur pro eo, quod ab operatione noſtræ mentis dependet, & ſine ea nihil eſt: interdum tamen etiam accipitur pro re quæ etiam ſine noſtræ mentis operatione exiſtit, alterius tamen rei primariæ ſpecies eſt, eámque repræſentat. Sic lumen lucis imago eſt, imago in ſpeculo, hominis, color viridis, qui in veſtibus ſub arbore iacentis eſt, alterius coloris, qui in foliis arborum eſt, imago eſt. Ac poſteriori quidem modo hîc intentionale accipitur, pro ente ſcilicet ſuo modo reali & quod extra animi noſtri operationem & ſine ea ſuum eſſe habet, alterius tamen primarij accidentis imago eſt, & aliàs ens ſpiritale, vel ſpiritalis qualitas, aut ſpecies appellatur. Et quidem ſpecies tales ab ente primario, quaſi radius continuus promotus, vt Scaliger, *Exerc.* 344. *ſ.* 5. loquitur, fluunt, & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales, & ſpecies has ſpiritales eſt differentia. Nam illæ inſunt ſuo ſubiecto & cum eo, & ad eius motum mouentur, nec ab eo ſunt ſeparabiles, & ſucceſſiuè in ſubiecto recipiuntur, nec ſunt plures eiuſdem in eodem ſubiecto numero differentes, non confuſæ, ſed diſtinctæ: at ſpiritales illæ ſpecies à corpore à quo oriuntur, in orbem rectâ, quaſi radij, diffunduntur; non mouentur ita cum aëre vt qualitates, quæ aëri propriè inſunt; in eodem ſubiecto, numero plures non confuſæ inſunt, quod è plurium candelarum

pluribus

pluribus vmbris apparet, multæ earum etiam per ſolida corpora tranſeunt, vt vel ex ſono, qui ſolidos parietes, & magnete, qui etiam per tabulam ferrum trahit, apparet. Interim non ſunt ineffcaces, ſed vires earum rerum, à quibus fluunt, obtinent, ſicut lumen lucem repræſentat, magnes trahit ferrum, Vmbra taxi noxia eſt. Et quamuis vulgò ſaltem inter ſpecies ſenſibiles harum ſpecierum fiat mentio: tamen procul dubio multò plures ſunt, quàm quæ ſenſibus humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum ſympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodie à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. *Atomi.* Differunt autem iſtæ ſpecies ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & poſt eos alij Philoſophi & Medici ſtatuerunt, & corpuſcula tenuia, & minima eſſe dicunt, quæ nullo modo, vt Fracaſtorius, *de Sympathia & antip. cap. 5.* ſcribit, negandæ ſunt. Hæ enim atomi & minima corpuſcula à corporibus, à quibus fluunt, nonniſi magnitudine differunt, & eandem eſſentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem ſpiritales omninò eſſentiâ ab iis differunt. Quid autem ſint iſtæ ſpecies, non facile explicatu eſt. Vulgò qualitates dicuntur. Verùm hoc non placet Fracaſtorio, *alleg. loc.* qui ſubſtantias eſſe ſtatuit, & eiuſdem rationis cum formis illis, quarum ſunt ſpecies, nec differre ab iis, niſi modo ſubſiſtendi. Eatenus enim materiales eſſe dicit, quatenus craſſâ quadam exiſtentiâ in materia ſunt, & certos terminos poſcunt: cùm autem ingenitum ſit omnibus formis, ſeſe propagare, & has formas materiales, cùm per eum modum & exiſtentiam, quâ ipſæ ſunt, ſeſe propagare non poſſint, tenuem & ſuperficialem ſui vel partem vel gradum producere, quem ἀπόρροιαν vocant, qui ob tenuitatem ſui & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, ſeu ſoboles quædam. Verùm nemo facile dixerit, lumen & lucem Solis eſſe eiuſdem eſſentiæ cum forma Solis, aut colorem, qui eſt in re, cum eo qui eſt in ſpeculo. Quomodo verò, ſi ſunt qualitates, in momento gignantur & propagentur cum aëre, per quem diffunduntur, non ita moueantur, vt eius qualitates mouentur, eiuſdem ſpeciei plures numero ſint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facilè explicabit. Vt ita hîc cum eodem Fracaſtorio ſequentibus verſibus (quos etſi aliquoties in meis ſcriptis allegaui, tamen digni ſunt, vt nec hîc præteriri debeant) nobis conquerendum ſit:

Quid dicam miſerum me agere, & quam ducere vitam,
Irrequietum animi, & quærentem indagine vanâ,
Naturam ſemper fugientem, quæ ſe vbi paullum
Oſtendit mihi, mox ſpecies in mille repentè
Ceu Proteus conuerſa, ſequentem eludit & angit,
Mærentem ſeniqui horas, caſſúmque laborem?
Nuper enim tenues ſpecies, ſimulacráque rerum,
Quæ fluere ex ipſis dicuntur, perque meare
Omnia, dum ſector, meditans, tacitúſque requiro
Auia ſyluarum, & ſecreta ſilentia ſolus:
Cognoui tamen his ſpectris illudier ipſis;
Vt ſenſus feriant noſtros, ſempérque laceſſant,
Pérque fores, cauláſque animæ ludántque meéntque,
Ac remeent, ipſámque nec inter ſomnia linquant.

Nam quæ obſcuritas naturæ in ſpeciebus ſenſibilibus occurrit, eadem in omnibus aliis eiuſdem ſpeciebus ſpiritalibus; quarum multò plures ſunt, quàm quæ ſenſibus noſtris percipiuntur, & vulgò creditur.

Venenum quot modis dicatur. Atque vt hæc, quæ hactenus diximus, ad propoſitum noſtrum applicemus, ſciendum, venenum interdum ſumi pro re venenata, interdum pro vi agendi, & corpus noſtrum occulto modo lædendi. Poſteriore modo conſideratum, ſeu ipſa venenoſitas, omnino eſt qualitas. Si verò priore modo conſideretur, venenum duplicis naturæ eſt. Quædam enim venena corpora eſſe, certum eſt: & per contactum corporalem agere; & licèt omnia corpora quæ afficiunt, non tangant corpore ſuo minima tamen corpuſcula & atomos ex ſe mittunt, quæ corpus noſtrum afficiunt, & talia corpuſcula inordinatè hinc, inde mouentur, & cum ipſo aëre agitantur, id quod in contagio peſtilenti contingit. Verùm in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cùm miles ille haſtâ ſerpentem interfecit, & mediante haſtâ à ſerpente infectus & occiſus eſt, aut cùm torpedo per tridentem manum piſcatoris ſtupefacit, id fieri, quoniam minima corpuſcula ſolidam haſtam penetrent. Ergo aliud quærendum, quod à ſerpente vel torpedine fluens, ipſum ſolidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere poſſit. Hîc aliud nihil dari poteſt, quàm ſpecies illa ſpiritalis, quæ in quibuſdam etiam corpora ſolida penetrat. Etſi enim in lumine id non fit, quod obiectu rei opacæ intercipitur: tamen in aliis id fieri, experientia docet. Sonum enim ſolidiſſima corpora penetrare, notiſſimum; ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibuſdam fieri abſurdum non eſt.

Poſtquam ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in ſpecie explicandos accedimus. Vt autem omnes formæ latent, & nobis in hac mentis humanæ caligine ignotæ ſunt, ita etiam differentiæ horum morborum latent, & nonniſi ex effectis & cauſis cognoſcuntur. Ideóque ſuo loco quodlibet venenum ſuis ſignis deſcribemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à cauſſis petitas, proponemus. Cauſſæ autem illæ occultos morbos, malignos & venenatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus. *Differentia morborum occultorum.* E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, vt & peſtilentes, imò ipſa peſtis. Quæ extrà homini obueniunt cauſſæ malignæ & venenatæ, variæ ſunt. Primò enim aër, ſeu inſpiratione attractus, ſeu tranſpiratione in corpus admiſſus, occulto modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare poteſt. Secundò etiam aqua vitioſa hauſta maximè noxia eſſe poteſt. Tertiò contagium eſt, quod vel in aërem transfuſum, vel alio modo corpori noſtro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò ſunt venena, quæ intra corpus quocunque modo aſſumta, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extrà admota, & in corpus penetrantia, illud eodem modo lædunt. Quò pertinent morſus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda ſunt ea venena, quibus nonnulla animalia, ſeu viſu, ſeu ſibilo, ſeu alio modo, atque ita vel halitu venenoſo, vel ſpecie ſpiritali emiſsâ homini nocent, aut eum planè occidere valent, vt torpedo, ſerpentes quidam, baſiliſcus, vmbra taxi. Ad venena extrà corpori illata pertinent & vnguenta venenata, quibus vel ſagittæ & gladij inficiuntur, vel quæ, vt & pulueres, per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ in corpus penetrant, qualia vnguenta & pulueres ſparſos etiam peſtilentiam induxiſſe obſeruatum eſt; imò per odores Venenatos homines ſubitò interemptos fuiſſe, annotatum. Quò referri poſſunt & veneficia. Venena autem iſta omnia propriè dicta proueniunt vel à mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tam ſumta, quàm extrà admota homini nocere poſſunt.

Et proinde totam iſtam tractationem ita diſponemus, vt primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore noſtro generatis, oriuntur: ſecundò, de iis morbis malignis & venenatis, qui ab aëre & aquis ortum habent, tertiò, de iis qui à contagio: quartò, de iis qui à metallis & mineralibus proueniunt: quintò, de plantis venenatis; ſextò, de animalibus venenatis: ſeptimò tandem, cùm & veneficia ſummam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

CAPVT II.

An maligni & venenati humores in corpore noſtro generentur?

PRimò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum; an tale morborum genus detur, & an humores in corpore noſtro ita degenerare poſſint, vt malignitatem & venenoſitatem acquirant. *An venenati humores in corpore noſtro generentur.* Sunt enim ea de re diſſentientes Medicorum opiniones. Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 14.* ſimile quid veneno quidem in corpore noſtro generari poſſe concedit, verum autem venenum in eo generari poſſe, negat, idque in primis hac ratione probare conatur. *Cùm*, inquit, *autor omnium in corpore noſtro ſit calor*, venenum generabitur *vel à calore naturali, vel præternaturali; non à natiuo, quia hic ſemper eſt autor vitæ & ſalutis, non autem veneni & perniciei: non à calore præternaturali, quia nihil agit ſupra potentiam propriam. Vis autem veneni maior eſt, quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis.*

Pluribus etiam contra Fernelium, aſſerentem in corpore noſtro generari venena, diſputat Iacob. Greuinus *lib. 1. de ven. c. 1.* Vtitur autem his rationibus. Prima eſt, ſi ex longa putredine, aut alia quadam cauſſa occulta venenum in corpore noſtro generari poteſt, fatendum eſſet, omnes morbos in corpore ortos, ex veneno originem habere: ſiquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, quâ quotidie vtimur, longo tempore collectâ oritur. Deinde negat, quòd vel ſemen, vel ſanguis menſtruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici poſſint, quia non principaliter cordi infeſti ſunt, quod vel ex eo patet, quòd tales morbi ſæpius reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere poteſt. Tertiò illa ſymptomata, quæ in epilepſia, ſuffocatione vterina, vt & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, ſed manifeſtis. Lepram etiam ab humore melancholico, terreo, frigido, ſicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quòd veneni vocabulum propriè de iis accipiatur, quæ exteriùs accidunt, inter quæ, & naturam noſtram tantum ſit odium, vt nihil in corpore noſtro contineri poſſit, quod ſit aptum aliquo modo, vt in venenum degeneret. In primis verò Platerus, *in quæſt. med. quæſt. 43.* prolixè hac de re agit, & pro negatiua & affirmatiua ſententia plures rationes proponit, quæ *allegato loco* videri poſſunt. Prima eſt hæc, quòd ſi ex humorum putredine ſeu corruptione peſtis prouenirꝫet, non tot annis peſtis ceſſaret, ſed vt reliquæ febres ſingulis annis graſſaretur, cùm ſemper humorum corruptio in corporibus humanis inueniatur. Secunda, ſi ex humorũ corruptione originem traheret peſtis, non ij, qui optimis hu-

moribus ſunt prædíti, inficerentur; ſed cacochymici ſaltem; cùm tamen contrarium fieri, experientia teſtetur: & contra ij, qui peſſimis humoribus ſcatent, & ſcabie aut aliis vlceribus affliguntur, vt plurimùm ſalui viuant. Tertia, quia in peſte nulla humorum corruptionis ſigna apparent, ſed vrina ſæpe eſt ſanorum ſimilis, ſicut & ſanguis plerumque bonus è peſte infectorum venis effluit. Quarta curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt. & nec purgatione, nec venæ ſectione tutò vti licèt. Et *quæſt.* 44. vbi expreſsè negat, quòd venenata qualitas febrem peſtilentialem accendens in corpore humano gigni poſſit, hiſce argumentis vtitur. Primum eſt, quòd multorum annorum decurſu in tot hominum millibus interdum nulla peſtis ſe prodat; cùm tamen intereà tot vitia in humoribus in variis corporibus ſeſe offerant. Secundo, quòd qui ex hac lue euadunt, plerique citra medicamentorum vſum, & præſertim eorum, quæ corpus ab illuuie eiuſmodi humorum expurgant, ſanantur.

Controuerſia autem iſta facile decidi poſſet, ſi cum Rudio ſtatueremus, ſaltem ea venena eſſe, quæ ſuâ naturâ talia ſunt, non verò ex corruptione vim corpori noſtro inimicam acquirunt. Talia enim cùm omnia extra corpus noſtrum generentur, dici poſſet, venenum in corpore noſtro non generari. Verùm cùm humores corrupti candem ex corruptione vim nocendi interdum acquirant, quam alia, v.g. venenum ſcorpij, aſpidis, & ſimilium, ex ſua natura habent, nihil obſtat, quin etiam venenati dici poſſint. Atque fuit in ea ſententia Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 5. *de conſtitut. art. cap.* 19. 3. *epid. comment.* 3. *agr.* 4. 6. *epid. comment.* 2. *text.* 38. *Ibidem comment.* 6. *text.* 5. 1. *Prorrhetic. comment.* 2. *text.* 17. *de cib. bon. & mal. ſucc. cap.* 1. Et quidem 6. *de loc. affect, cap.* 5. ſcribit: *Reliquum eſt, vt inueſtigemus, an in animalibus corruptio aliqua naſci poſſit adeò vehemens, vt veneni tum qualitatem, tum vires æquet: an id iam Medicis enodatum diſcuſſumque eſſe videatur, qui hanc ſolent proponere quæſtionem: verum ſint propria nota veneni, néc ne. Nam qui maximè videntur ſuper hac ambiguitate diſputaſſe, ij eoſdem fieri affectus concedunt, & à lethalis veneni potione, & à corruptione quæ à corpore ortum habet: verùm facilè diſcerni poſſe eos, qui venenum ſumpſerunt, ab iis qui aliunde affecti ſunt. Cùm enim homo ſuapte naturâ probis humoribus abundans, ac ſanorum more educatus, derepentè moritur, (vt lethali aſſumpto veneno fieri ſolet) deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium eſt, aut diffluens, aut putredinem moleſtam olet, hunc venenum ſumſiſſe aiunt. Igitur, ſi eiuſmodi affectibus nos infeſtari fateamur, qui ex nobiſmetipſis accepto ſuæ originis impetu, ſimiles ſint his, qui pernicioſo epoto veneno eueniunt: nihil mirum ſi vitiatum ſemen, aut menſtruum huiuſmodi, cùm retinetur, aut putreſcit, corporibus vt afficiantur idoneis, grauia inferat accidentia. Quippe facilè intelligitur à canibus, quantam habeat vim afficiendæ rei aptitudo; cùm enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, ſolus canis eo affectu corripitur, atque tanta ſit in ipſo humorum corruptio, vt ſolum eius ſputum, ſi humanum corpus contigerit, rabiem excitare poſſit. Vt igitur ab exiguo initio, ſputi videlicet qualitate, aucta quædam in corpore diſpoſitio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, diſcerni poteſt, idque poſt ſex menſes; cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: ſic eodem modo vitioſo humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua conſentit, à qua deinde vniuerſum corpus celeriter alteratur.* Si ergo in animalibus id accidat, negandum non eſt, quin & in humano corpore idem fieri poſſit. At in canibus venenum generatur, quod ſummè contagioſum eſt & hominem in extremum periculum deducit. Vt iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, vt cadaueribus animalium, venenum peſtilens emergere poſſe.

Neque effugere poteſt hîc Mercurialis, quòd dicit non venenum, ſed veneno quid ſimile ſaltem in corpore noſtro generari. Equidem negandum non eſt, humorum in corpore humano corruptorum magnam eſſe differentiam, & quoſdam potiùs malignos, quàm venenatos dicendos eſſe. Interim nec hoc negandum eſt, etiam tales humores, qui idem quod venena extrà aſſumta præſtent, generari poſſe. Et Galenus expreſsè venenatam vim in corpore noſtro generari poſſe ſtatuit, dum ſcribit, 6. *epid. comm.* 2. *text.* 38. *Non ſimpliciter tenuem & aquoſum ſanguinem ab eo ichoroidea vocari ſuſpicandum eſt, ſed eum, qui venenosâ & malignâ facultate præditus ſit.* Idem ſtatuit, *lib. de conſtitut. art. cap.* 29. quando inquit: *Vel copia humorum, vel grauitas, vel obſtructio, vel corrumpens virus hominis corpori innaſcitur.* Et omnino res plana eſt. Cùm enim ſimilitudinem humorum corruptorum cum venenis, Mercurialis ipſe in tribus conſtituat, primò in celeritate mortis; quandoquidem tùm venena epota, tùm humores in corpore veneno ſimiles celerrimè enecant, ſecundò quòd eadem afferunt ſæpe ſymptomata, animi deliquia, deliria extremarum partium refrigerationes, ſudores diaphoreticos & huius generis alia; tertiò, cùm æquè corrumpant humores in corpore. certè hinc apparet, non ſaltem ſimilitudinem quandam eorum eſſe, ſed eandem naturam. De quo Galenus 3. *Epid. comm.* 3. *agrot.* 4. ita ſcribit: *Vt epoto lethali veneno quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate eius, non copiâ, mortem afferente: ita & hic æger ſtatim tertiâ die cenſendus obiiſſe, à qualitate ſuccorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.*

Ad rationem verò Mercurialis reſpondemus, quòd ad rei generationem non ſaltem agens extremum, ſed materia diſpoſita agens primarium in ſe continens, requiritur, cui potius generatio, quàm inſtrumentario agendi tribuenda. Ita concurrente calore generantur variorum vermium genera, generantur plantæ variæ, quarum generatio non calori externo, vt primario agenti, ſed ipſi materiæ, & latenti in eâ cauſſæ adſcribenda. Eodem modo dum generatur venenum in corpore, calor corporis noſtri, ſeu naturalis, ſeu præternaturalis, cauſſa externa & adiuuans eſt, primaria verò in ipſa materia latet, vt *cap. ſequenti* dicetur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ alicuius momenti ſunt. Primò enim, quòd dicit, ſi ex longa putredine venenum generatur, omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla eſt conſequentia. Non enim quæuis corruptio ad venenum generandum ſufficit, ſed determinata, vt *cap. ſequenti* dicetur. Deinde, quòd humores illos, à quibus epilepſia, ſuffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quòd hominem non mox iugulant. cauſſa ſufficiens non eſt. Neque enim neceſſarium eſt ad veneni eſſentiam, vt hominem interimat, ſed ſatis eſt ad naturam veneni conſtituendam, vt ſit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, vt ſuprà, *c.* 1. cum Cardano venenum definitum. Et ſi omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen eſſe concedat, neceſſe eſt. Et proinde tertiò falſum, quòd à manifeſtis qualitatibus dependeant. vt ſatis de epilepſia, ſuffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licèt non eam vim habeant ſemper humores maligni intus geniti, quàm venenum extrà: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, vt in peſtilentia & peſtilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifeſtè docet, in primis 6. *de loc. aff. l. c.* 5. In quo loco in alienam ſententiam detorquendo fruſtrà laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum ſententia loquitur Galenus, neque ex vehementi actione ſaltem ſimilitudinem aliquam in humoribus putridis inquirit, ſed humores ita corrumpi poſſe ſtatuit, vt non minùs quàm venena extrà genita, vniuerſum corpus celeriter alterare, hominémque citò interficere poſſint. Atque eiùs hanc mentem fuiſſe, ex antea *allegato loco* 3. *epid. comment.* 3. *agr.* 4. clarè patet.

Plateri verò rationes quod attinet: Primò, quòd non ſingulis annis peſtis graſſatur, etſi paſſim multa humorum vitia accidant, cauſſa eſt, quia non ſingulis annis ea humorum corruptio, quæ ad peſtem neceſſaria eſt, in corporibus hominum reperitur, ſed longâ ſæpe digeſtione, & fermentatione quaſi opus eſt, donec ad illum ſummum corruptionis & venenoſitatis gradum humores perueniant; vnde ſæpe variolæ, morbilli dyſenteriæ epidemiæ, febres malignæ præcedunt, donec tandem ad ſummum corruptionis gradum, qui in peſte eſt, perueniat. Secundò, quòd cacochymici non ſemper peſte corripiuntur, cauſſa eſt, quia non quæuis humorum corruptio ad peſtem producendam ſufficit, ſed determinatâ & peculiari opus eſt. Et cùm in ſcabie & ſimilibus affectibus humores vitioſi ad ambitum corporis protrudantur, intus non facilè corrumpuntur. Tertiò etiam, non ſemper per inſignem putredinem peſtis inducitur, vnde etiam non opus eſt, vt putredinis ſigna in vrina ſemper appareant; imò plerumque ea peſtis, in quâ nulla ſigna putredinis adſunt, non genita eſt ab interno humorum vitio, ſed à contagio communicata: in ea verò, quæ à vitioſo humorum apparatu genita eſt, ſigna putredinis adſunt. Quartò, licèt multi ſine medicamentis à peſte euadant: non tamen ſine euacuatione humorum conualeſcunt, Natura enim ipſa ſæpe eos per ſudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam è corpore planè eiicit.

CAPVT III.

Quomodo in corpore noſtro maligni & venenati humores generentur?

QVomodo autem in corpore noſtro maligni & venenati humores ac vapores generantur, inquirere longè difficillimum. Et quæſtio hæc è difficillimis, quæ in tota Medicina occurrunt, non poſtrema eſt. Primo verò loco inter recentiores controuertitur; an ad veneni in corporibus noſtris generationem ſemper putredo requiratur, an verò etiam abſque ea id generari poſſit? Gerhardus Columba, *lib.* 1. *de febr. peſtil. cap.* 31. ſtatuit, venenum non generari ſine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generantur in corpore humano, quo in cane rabido, teſte Galeno, 6. *de loco affect. cap.* 5. & 2. *prorrhet. text.* 17. At in cane rabido venenum nunquam fit, niſi poſt ſummam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum cum ſaliua canis in corpus humanum admiſſum, actu fit venenum generanti ſimile, niſi poſt ſummam humorum corruptionem. Et vt Galenus *ibid.* ſcribit, vbi ab exiguo initio ſputi, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore diſpoſitio ad magnitudinem notatu dignam peruenerit. Docétque paſſim Galenus, humores, licèt ſenſim diſponantur, vt venenum

An ad veneni generationem putredo ſemper ſit neceſſaria.

nenum

nenum fiant, nunquam tamen venenum dici poſſe, niſi poſtquam ſummam & malignissimam naturam ſint conſecuti. Ita *3. epid. comm. 3. text. 75.* ſcribit: *Longo tempore cauſſa, qua rabiem efficit, augetur; qua vbi tandem eò peruenerit, mortem affert repentinam. Ita in hac phrenitide vitioſus humor coacervatus fuit, veneno lethali aſſimilis, in corporibus vitiis paulatim aliquid agens: qua quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humorque ipſe euaſerat maligniſſimus lethale repentè apparuit ſymptoma.* Secundò humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & ſumma corruptione vt fiat venenum, vel mediocri, vel omnino leui. At non mediocri, vel leui; aliàs enim putrida omnia eſſent venenata, & omnes febres putridæ eſſent malignæ. Ergo ad venenum generandum ſumma putredo requiritur. Tertiò, quia ſi humor naturalis à ſtatu corpori noſtro amico ad deleterium debet mutari, neceſſe eſt, vt ſumma fiat corruptio & tranſmutatio. Si enim parua ſufficeret, omnes humores corrupti eſſent venenati.

Contrà, & rectè Hercules Saxonia, *de phœnigm. ſect. 2. c. 10 & de febr. cap. 37.* defendit, venenum in corpore noſtro generari poſſe, non ſolùm ſine inſigni putredine, ſed etiam abſque omni putredine. Et quidem ad id probandum variis rationibus vtitur, quæ tamen cùm omnes non ſint eiuſdem ponderis, firmiores ſaltem adducemus. Primò, ſi venenum plantarum & animalium ſine valida putredine, imò interdum ſine omni putredine, generatur, impoſſibile non eſt, quin & in corpore humano ſine inſigni putredine, imò ſine omni putredine idem fiat. Secundò, quia venena generantur non ſolùm in corporibus calidis & humidis, quæ ad putredinem ſunt aptiſſima, ſed & in calidis & ſiccis, frigidis & ſiccis. Tertiò, ſi venena, quatenus putrida, nocerent, manifeſtâ potiùs qualitate, quàm totâ ſubſtantiâ nobis eſſent inimica, quod falſum. Quartò, excellens & inſignis putredo non poteſt diu latere in corpore, quin morbum excitet: ſed humores, qui excitant hyſtericam paſſionem & rabiem, diu ſæpe latent in corpore. Id quod Galenus, *loco paulò antè allegato, 6. de loc. affect. cap. 5.* docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo,* inquit, *initio ſputi rabidi canis aucta quadam in corpore diſpoſitio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, diſcerni poteſt, idque poſt ſex menſes, cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur. Sic eodem modo vitioſo humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua conſentit, à qua deinde vniuerſum corpus celeriter alteratur.* Vbi clariſſimè docet, venenum iam fuiſſe genitum, antequam ſeſe in toto corpore prodit. Et omnino manifeſtum eſt, ſæpe ſine putredine venenum generari. Etenim peſtilens venenum in aëre generatur, propagatur, augetur, non tantùm in conſtitutione humida, ſed etiam in ſicca, quæ ab omni putredine eſt aliena & in febribus malignis ac peſtilentibus ſæpe minor putredo, quàm in aliis putridis, quæ malignæ & peſtilentes non ſunt, apparet: cùm tamen, qui contrarium ſtatuunt, ſummam putredinem ad venenum generandum requiri doceant. Quintò, vbi adeſt putredo inſignis, in vrina ea ſeſe prodit; quod tamen non ſemper fit in febribus peſtilentibus, ſeu peſte, vbi ſæpe multi extinguuntur, antequàm vlla putredinis ſigna in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifeſtum fit, etſi concedi poſſit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere poſſe: tamen id ſimpliciter & ſemper non eſſe neceſſarium.

Rationes verò Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cùm enim probare deberet, venenum non generari ſine ſumma putredine, ille probandum ſuſcipit, venena non generari poſſe ſine ſumma corruptione & immutatione humorum; quod libenter concedimus. Verùm latius longè patet rei corruptio & immutatio, quàm putrefactio. Etenim quotieſcunque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, ſed non ſemper putrefactio: id quod in variis humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquando etiam putrefactio in corporibus noſtris accidit, ſæpe tamen mutationes in variis corruptionibus fiunt ſine omni putredine. Cùm enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, inteſtinis, venis meſaraicis, hepate, corde, cerebro, teſtibus, & omnibus omnino partibus, ſi & materia & efficiens ſeſe rectè habet, omnia rectè peraguntur: ſi verò ſiue in ipſo agente & inſtrumento actionis, ſiue obiecto & materiâ aliquod vitium ſit, etiam opus, quod perficitur, vitioſum eſt. Hinc ſæpe ſine omni putredine, ſumtis melonibus, fungis, & ſimilibus, peſſimæ fiunt corruptiones in ventriculo, quæ interdum choleram excitant, & niſi ille vitioſus humor ex vitiata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut aluum euacuetur, ſed in reliquum corpus penetret, quò diutiùs retinetur, eò peior euadit, & in ſingulis coctionibus vitium illud exaltatur. Atque ita in ſingulis coctionibus fit mutatio, ſed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni ſummâ corruptione opus eſſe; vt autem ea ſemper fiat per putredinem, non opus eſſe putamus.

Quomodo venena in corpore noſtro generentur. Rudij opinio.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hic labor eſt; imò pauci ſunt, qui glaciem hanc frangere conati ſint. Euſtachius Rudius hac de re aliquid propoſuit, cuius diſcurſum hic adducere libet. Ille autem ita, *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* de venenorum in corpore noſtro generatione ſentit. Dum in corpore, *inquit*, venenum gignitur, neceſſe eſt vt fiat ex priuatione, quæ quidem cùm ſubiectam materiam ſupponat, neceſſe eſt, vt venenum fiat ex aliquo ſibi contrario, quod ex materia & forma conflatum ſit, & formâ priore recedente, corruptâque materiâ illius veneni forma ſubſternatur (ſeu, vt *lib. 3. pract. c. 30. de febri peſtilenti* loquitur: forma prior, & materia illius veneni formæ ſubſternitur) & ita huius generatio illius corruptio fit. Hæc autem generatio, quæ veneni generationem præcedit, naturalis non eſt, qualis eſt cibi, dum ex eo chylus procreatur, aut ſanguinis dum in carnem commigrat: ſed quemadmodum quod generatur, eſt quiddam præter naturam; ita & corruptio præcedens præter naturam eſſe debet, & aliquid præter naturam, vt quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali perſimile, ſed fiat excrementum naturali omnino diſſimile, & adeò diſſimile, vt naturam acquirat humanæ naturæ penitùs aduerſarium. Cùm autem corruptiones variæ ſint, & putredo etiam ſuos gradûs habeat, porrò ſtatuit, ad veneni generationem non ſatis eſſe putredinem quatenus putredo, ſed vt venenum fiat, ingentem debere eſſe ac penitus malignam. Hæc enim, inquit, ſola ea eſt, cuius fimus & inquinamentum eſt venenum, ſummamque ſapit malignitatem. Non enim omnes æquè prauæ ſunt putredines. Deterior enim eſt, quæ in venis nobilioribus, ac puriori ſanguini continendo dicatis fit, quàm quæ in venis chylum continentibus & extra venas suboritur. Deterior etiam eſt alimenti, quàm excrementi putredo. Cùm autem natura magis intenta ſit illius, quàm huius generationi, rationabile eſt, vt dum alimentum putreſcit, potentiorem cauſſam habeat. Et tandem concludit; non putreſcens humor venenum eſt, ſed fimus illius & inquinamentum, & hoc, quod ſupereſt, humoris putredini, illud eſt ex quo venenati halitûs in cor elati periculoſa efficiunt ſymptomata, & vitalem præſertim facultatem deiiciunt.

Eius examinatio.

Verùm hoc modo rem non ſatis explicat. Primò enim præſupponit, omne venenum per putredinem generari, quod tamen falſum eſſe, paulo antè monſtraui. Deinde ſit ſanè, vt non ipſe humor putreſcens, ſed illud inquinamentum & corpus, quod poſt putredinem relinquitur, venenum ſit: tamen non explicat, à quo corporis illius; quod relinquitur, forma ortum habeat. Dum enim ſcribit, quòd, vbi recidit forma prior, materia illius veneni formæ ſubſternatur, veneni quidem formam nominat, ſed vnde ea proueniat, non explicat. Et licèt quis ea, quæ, *de morbis occultis lib. 1. cap. 7.* de formarum in rebus venenatis, extra corpus noſtrum, ſeu à natura tales ſint, ſeu ex corruptione tales fiant, origine diſputat, coniungat: tamen dubio non ſatisfaciunt. Rectè enim quidem ibi diſputat, quòd, ſicut viuentia ab ipſa anima & virtute formatrice, quæ in ſemine, ſpirituoſóque corpore continentur, procreantur, & ſicut in viuentibus è putri materia ortis innatus rei putreſcentis calor cum extraneo coniunctus, virtute propriâ, cùm ſit accidens, ſubſtantiam producere non poteſt: ita in mixtorum vita carentium generatione, ſola elementa non ſufficiunt. Cùm enim agentia naturalia vltra proprias vires operari nequaquam valeant, & elementa omnium corporum ſint imperfectiſſima, impoſſibile omnino ſtatuit, vt ex illis mixta, & præſertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, ſed aliud agens nobilius requirant. Verùm in eo inueſtigando iam deficit, dum primum efficiens cœlum eſſe ſtatuit. Alibi enim iam monſtrauimus, proximam cauſſam rerum naturalium cœlum eſſe non poſſe, ſed ſaltem vniuerſalem & communem. Et ipſe Rudius hoc fatetur & agnoſcit, dum expreſsè ſcribit, quòd cœlum tanquam agens vniuerſale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, ſed ad ea ſeſe habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potiùs quodnam ſit proximum & determinatum efficiens, non explicat, ſed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac paſſiuarum ſiue temperamenti totius apparatu, quæ ſunt in minera ipſi cœlo ſubordinatæ, tanquam inſtrumenta illius ad particulariter agendum, putat; cùm tamen expreſſè ſupra ſcripſerit, ſola elementa ad hæc corpora efficienda non ſufficere, & vt corporum omnium imperfectiſſima, vltra vires propr as agere non poſſe. Et cùm ipſe Rudius concedat, temperamenti illum apparatum ſaltem eſſe inſtrumentum, cœlum verò eſſe cauſſam vniuerſalem: neceſſarium omnino eſt, adhuc dari cauſſam efficientem propriam & particularem. Quomodo autem res naturales per corruptionem fiant deleteriæ, non explicat, niſi quòd *lib. 2. de morb. occult. cap. 1.* ſcribit, dum venena in corpore gignuntur, neceſſe eſſe, vt fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat, non explicat.

Autoris ſententia.

Cùm ergo, quomodo venenum in corpore noſtro generetur, nondum explicatum videam, tentandum, an hæc glacies frangi, eâque fractâ in veritatis pelagus perueniri poſſit. Cùm autem omnis error, qui in corruptionibus noſtri corporis fit, vel efficienti, vel materiæ adſcribendus ſit: ab efficiente quidem tale quid fieri poſſe aliquando, concedo, ſed rariùs, vbi ſcilicet antea à veneno malignè aliqua qualitas & diſpoſitio corpori vel parti alicui impreſſa eſt, quæ affluentes humores ſibi ſimili diſpoſitione inficit & corrumpit. Frequentiſſimè verò venenatos humores in corpore noſtro generari puto, materiæ ratione. Cùm enim in ſingulis coctionibus nouæ miſtiones fiat, neque formâ vnâ ſublatâ, omnes ſubordinatæ pereant, neque

Alimentorum vitium.

vtor

(vtor verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, *de febr. putech. c. 7.* ne ſolus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat reſolutio ad materiam primam, verùm quando aliquid corrumpitur, forma tantùm, determinatùmque illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum ſeu ſubiectum cum ſuis accidentibus pereat, aliæ verò formæ ſubordinatæ cum propriis quoque ſuis accidentibus integræ manere poſſint: accidit, vt ſæpe aliqua forma manifeſtetur & ſeſe exſerere incipiat, quæ antea latebat. Et quod Hippocrates, *lib. de priſc. medic.* de *δυνάμει* & potentiis humorum ſcribit, id etiam de venenorum natura hic verum eſt. *In homine, inquit, ineſt & amarum & dulce, & ſalſum & acidum, & acerbum & inſipidum, aliaque ſexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter ſe contemperatione neque cernuntur, neque moleſtiâ quenquam afficiunt. At vbi horum ſecretum quippiam fuerit, & per ſe exſtiterit, tùm & conſpicuum fit, & hominem moleſtiâ afficit, &c.* Eodem enim modo ſeſe res de venenis habet. Cùm enim homo veſcatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, ſuccum, à quo nutriuntur, attrahant; res corpori noſtro aduerſas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuiis, in aquis eſt: quæ quando cum alimento in corpus noſtrum veniunt, non ſemper tota excernuntur, ſed cum eo ſæpe in corpus ſeſe penitùs inſinuant, & vires ſuas retinent. Exemplo ſit iſtud, quod Hippocrates, *6. epid. comment. 5. text. 25.* ſcribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueru purgatio.* Etenim ſi mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, *in com.* explicat, ſumſerit, lac earum purgans redditur. Vbi primò ex purgante fit chylus, hinc ſanguis, tandem lac, & nihilominus in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio ſubiecto (ſine hoc enim eſſe non poteſt) integra & incorrupta ſeruatur, quæ, vbi lac infans hauſerit, ſeſe exſerit. Cogitemus iam, quos ſæpe malignos ſuccos è ſtercoribus & excrementis animalium plantæ è terra trahant. Conſideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & aliis eiuſmodi cibis veſcantur, quæ qualis ſint naturæ, & quàm prauum alimentum ſuppeditent, notiſſimum; adeò vt de iis Galenus ſcribat, etſi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore ſuccum, qui à lethali veneno parùm abeſt. Perpendamus inſuper, quàm ſæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidant, quibus bruta veſcuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis veſcantur; ſicut conſtat, ſturnos cicutam depaſcere, coturnices veratrum, anates bufones aquaticos deuorare, iiſque nutriri; ciconias ſerpentibus victitare, gallinas araneas, imò ſcorpiones deglutire, lupos piſces etiam ſerpentes. His ergo omnibus cùm rurſum cibi loco vtatur homo, venenata illa ſubſtantia, (quæ non omnibus, ſed homini ſaltem, & ita reſpectiuè venenum eſt) quæ in plantarum & animalium alimentum ſubiit, etſi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis miſta ſæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis ſecreta fuerit, & ſola extiterit, tum homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè ſi copioſiùs & ſæpius tale alimentum ſumtum ſit. Etſi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus aſſumta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli poſſint: tamen ſi ſæpius & copioſiùs in corpus ingerantur, tandem nocere poſſunt. Vnde rectè Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioſc.* cùm quærit, an animalia eiuſmodi venenatis animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, eis nocere poſſint, reſpondet, pleroſque quidem aſſerere huiuſmodi animalia, ſi comedantur, non modò veneno non inficere, ſed nullam prorſus noxam inferre: & corpus nutrire: ſe tamen credere, quòd licèt venenum concoquatur, & tranſmutetur in eorum animalium ſubſtantiam, quorum id perpetuò cibus eſt, non tamen eſſe poſſe, quin caro, quæ ex eiuſmodi fit alimento, ſi edatur, omni prorſus careat nocumento. Et videmus, quomodo ſæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obſidionibus, caſtriſque, vbi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis & praui ſucci vtuntur, dyſenteriâ, malignis ac peſtilentibus febribus, & tandem ipsâ peſte corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non ſemper, & in omnibus corporibus generantur, ſed tùm, vbi homines eiuſmodi prauis cibis vſi ſunt: id quod in caſtris & obſidionibus frequentiſſimè accidit; vnde etiam maligni eiuſmodi morbi caſtris quaſi proprij ſunt, & propterea à nonnullis Caſtrenſes appellantur.

An animalia venenatis victitantia edenda ſint?

Imo etiam exigua maligni humoris quantitas, vbi is ab aliis ſecretus fuerit, ſeorſimque exſtiterit, facilè alios humores inquinat, cùm omnis forma ſui multiplicatiua ſit: id quod non ſolum è ſeminibus ſponte ortorum viuentium, in atomis & minimis corpuſculis latitantibus patet, vt cum à Doctiſſ. Fortunio Liceto, *in l. de ſpontan. viu. ort.* tum à me *in eodem tractatu* monſtratum; ſed & in venenis verum eſt, id quod exemplo veneni canis rabidi probat Galenus, *6. de loc. affect. c. 5.* quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam ſenſim adſcendit, tandémque totum hominem alterat.

Quæ ſi cui non ſatisfaciant, & alicui id adhuc ſcrupulum moueat, quomodo è ſemine & ſanguine etiam bono, extra ſua vaſa elapſo, putreſcente & corrupto, venenata materia generari poſſit; ille primò *δυνάμεις* & *ἀκρότητας* humorum Hippocratis, in mentem ſibi reuocet, cogitétque, in homine eſſe amara, ſalſa, & ſexcenta, (è quibus procul dubio qualitates occultæ non ſunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemperatione inter ſe, neque cernuntur, neque quempiam moleſtiâ afficiunt: at vbi ab aliis ſecreta fuerint, & per ſe & ſeorſim exſtiterint, conſpicua fieri, & hominem moleſtia afficere ſolent. Faciat quis periculum in carne vel ſanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutriri ſolent, eaque in vitro concluſo, vt nihil externi accedere poſſit, digerat, & videbit, vbi maſſa illa ſanguinis vel carnis diſſoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari poſſit. Idem euenit in aliis rebus, braſſica, cancris, ouis, & aliis rebus quamplurimis, quibus quotidie ſine noxa veſcimur. Omnia enim hæc ſi putreſcant & reſoluantur, ac ſingulæ eorum partes ſeorſim exiſtere incipiant, quàm magnum & intolerabilem fœtorem de ſe exhalent, & quàm noxiæ euadant, notum eſt. Si ergo ſanguis intus corrumpatur, cur non idem præſtare poſſit?

Sanguinis corrupti noxa.

Semen in ſpecie quod attinet, primò hoc tenendum, rei optimæ corruptionem peſſimam, ideo quòd optima *δυνάμεις* illas Hippocraticas, etiamſi aliis permiſtas, habent potentiſſimas, quæ vbi ſeorſim exiſtunt, & à mediocritate receſſerunt, maximè lædere poſſunt. Neque enim incommodè miſta, ſiue ſaltem ſimpliciter, & vt talia, atque ex elementis ſolùm compoſita, conſiderentur, ſiue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur, harmoniæ Muſicæ comparari poſſunt. Vt enim, etſi in ea vocum & ſonorum eſt diuerſitas, tamen ſi inter eos iuſta ſeruetur proportio, ſuauiſſimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem, pariunt; ſi verò proportio illa turbetur, & vna vel plures voces diſſonent, auditui ingratiſſimus ſonus inde oritur: ita etiam, ſi in miſto ſeu qualitatum primarum, ſeu occultarum proportio, quæ naturæ cuiuſque rei conueniens eſt, ſeruetur, omnia ſe rectè habent; ſi verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non poſſunt, & grauiſſima oriuntur ſymptomata, atque inde accidit, vt quod antea vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipſa doſi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus noſtrum requiratur, quæ ſi obſeruetur, homini ſunt grata & vtilia, eiúſque corpus à venenis tuentur: ſi verò maiori quantitate exhibeantur, etſi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ ſuâ & actiuitate proportionem corpori noſtro conuenientem non obſeruant; corpus noſtrum diſſoluunt, eique nocent.

Seminis corrupti vis.

Deinde & de ſemine hoc obſeruandum: ea ſymptomata, quæ in fœminis à ſemine retento fieri dicuntur, non ſemper à ſemine, ſed ab aliis humoribus, circa vaſa ſeminalia cumulatis, fieri, vt *lib. 4. Pract. part. 2. ſect. 3. cap. 4.* dictum. Etenim ſemen in ſuo loco non putreſcit & corrumpitur, & viri multi ſæpe ſemen diu retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines, moniales, & aliæ ſunt, quæ Venere non vtuntur, nec tamen ſuffocatione vteri laborant. Vnde credibile eſt, materiam, quæ tam grauia ſymptomata in fœminis excitat, non ſemen eſſe, ſed alios humores prauos, qui circa vaſa genitalia fœminarum, & in primis tubam vteri dictam collecti ſunt. Obſeruatum enim eſt, teſtes in mulieribus interdum pilâ maiores, imò pugno grandiores, luteo, croceo, ſeroſóque humore grauiſſimè olente turgentes, repertos fuiſſe, vt *alleg. loc.* dictum.

CAPVT IV.

De Cauſſis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum in ſpecie.

Atque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore noſtro generentur, dicta ſint, de cauſſis tamen adhuc quædam in ſpecie addenda ſunt. Cùm autem omne, quod in corpore noſtro præter naturam generatur, vel cauſſæ efficientis, vel materiæ vitio proueniat, eædem cauſſæ & hic perpendendæ. Primò cauſſam efficientem quod attinet, cùm in omnibus corporis partibus, tam publicis, quàm priuatis, coctiones fiant, & quælibet pars ſibi conueniens opus producat; non mirum eſt ſi actiones eæ non rectè percipiantur, varia excrementa, & varios præternaturales humores generari. Nimirum vt alia fit coctio in ventriculo, alia in hepate, alia in corde, alia in teſtibus, alia in vtero: ita etiam alia excrementa, aliique humores præternaturales, ſi coctiones illæ non bene perficiantur, in ventriculo, alij in hepate, alij in corde, alij in teſtibus, alij in vtero generantur. Imò cùm venæ & arteriæ ſanguinis ac ſpirituum locus ac receptaculum ſint, quæ, vbi ſuam naturalem conſtitutionem obtinent, ſanguinem & ſpiritus in ſtatu naturali ſuo conſeruant: ita ſi illam naturalem conſtitutionem amittant, & præternaturalem acquirant, ſanguinem & ſpiritus ampliùs regere non poſſunt, ſed eos corrumpi ſinunt.

Ad malignorum humorum generationem facit. 1. Diſpoſitio corporis.

Cùm

Cùm autem ad naturalem partis cuiuſque conſtitutionem, & primarum qualitatum temperiem, & occultarum etiam naturalem diſpoſitionem requiri diximus: ſi vel hæ vel illæ mutentur, vt varij humores excrementitij, nunc qualitatum ſolùm primarum, & temperiei exceſſum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò ſi intemperies aliqua in corpore noſtro excitetur, præſertim calida & humida, non ſolùm humores & excrementa, ſed & partes ipſæ ſolidæ corrumpi poſſunt; vt in vlceribus putridis, gangræna, & ſphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat *cap. præced.* dictum.

Præuia autem hæc diſpoſitio quibuſdam hæreditario quaſi iure à parentibus communicatur, vt prauos ſubinde humores generent: & totâ ætate penè, vel ſcabie malignâ, elephantiaſi ſimili, vel ſcorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibuſdam plurimos vſque ad adultam ætatem generari; cùm in aliis, ne in infantibus quidem, naſcantur. Accidit hoc in iis potiſſimùm, qui calidos & aduſtos & atros humores generant, qui venenatam naturam facilè induunt.

2. Cibus & potus. Deinde faciunt ad hanc partium naturalium conſtitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta, vt & venena: cùm qualitatum primarum exceſſu peccantia, tum multò magis occulto modo corpori noſtro infeſta, quæ malignam & venenatam diſpoſitionem partibus corporis noſtri imprimere poſſunt: ob quam poſtea alimentum & ſanguinem in ſimilem qualitatem corrumpunt. Ita obſeruatum ſæpe eſt, veneno ſumto, longo interdum pòſt tempore, nonnullos morbis quibuſdam correptos fuiſſe, qui non aliunde prouenerint, quam à mala diſpoſitione, à veneno corpori impreſſa. Memini viciniam meam, filio & filiæ quinquennibus circiter, in balneum iruris, ad ſudorem ciendum, arſenicum pro cornu cerui incautè exhibuiſſe; vnde filius, qui parum vomebat, intra ſex horas mortuus eſt, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, ſed circa annum ætatis vigeſimum primum fœdiſſimâ ſcabie & cachexiâ correpta eſt, quæ nullo modo curari potuit, ſed ægræ mortem intulit: quam non aliunde, niſi à diſpoſitione, à veneno corpori & in primis hepati impreſſa proueniſſe exiſtimo. Ita luem veneream, cùm interdum integrè curata viſa eſſet, nec vllis ſymptomatibus ſeſe amplius proderet, poſt annum vigeſimum, imò trigeſimum recruduiſſe, obſeruatum eſt, itidem ob diſpoſitionem à virulentia illa hepati impreſſa reliquam. Sic ij, qui carbunculos peſtilentes paſſi ſunt, etſi integrè curati ſunt, in partibus illis dolores ſæpe longo pòſt tempore & diu percipiunt.

3. Cœlum & ſidera. Tertiò faciunt huc & ſtellæ ac ſidera. Etſi enim aſtra per ſe neque mala ſunt, neque mali quid intendunt, ſed totum hunc inferiorem mundum ſuo influxu benigno fouent: tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium ſpeciei vel indiuiduo noxia eſſe poſſunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium hiſce vel illis nocere, v. g. æſtum maiorem vitibus eſſe amicum, quaſdam verò alias plantas ab eo emori: ita etiam, cùm aſtra occultas influentias habeant, niſi eæ influentiæ proportionem, quæ corpori noſtro amica eſt obſeruent, humores in eo corrumpi neceſſe eſt. Quâ de re plura, *lib. 4. de febrib. c. 4.* dicta ſunt.

4. Aër. Quartò inter has cauſſas, quæ corpus noſtrum afficiunt, eſt aër, qui non ſolùm interdum, vt venenatos vapores, qui corpus noſtrum inficiunt, in ſe continet, (quâ ratione de eo *parte tertiâ* dicemus) malignorum & venenatorum autor eſt morborum, ſed etiam, vt diſpoſitionem corporis noſtri, quâ omnes coctiones perficiuntur, mutat; quâ ratione hoc loco de eo agendum. Primò aër ad morbos inducendos poteſt facere manifeſtis qualitatibus, de quo Hippocrates pluribus, 3. *Aphor. lib.* agit. 1. *Aphor.* ibi ait: *Mutationes temporum potiſſimùm pariunt morbos, & in ipſis temporibus magnæ mutationes frigoris aut caloris, cæteraque ad proportionem.* Cùm enim aër cùm inſpiratione attractus, tùm per poros in corpus immiſſus, illud continuò afficiat; ſi intemperatus ſit, eandem intemperiem corpori noſtro imprimit, idque de naturali ſtatu deiicit. Et in primis calida & humida aëris conſtitutio, ſi diu duret, cùm ad putredinem inducendam aptiſſima ſit, etiam morbos malignos & venenatos inducere poteſt, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* ſcribit: *Peſtilentes morbos oriri neceſſarium eſt, cum aëris temperatura à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuerſa*; & inſigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. *Epid.* Etſi enim putredo ipſa per ſe venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ diſſimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, poteſt eâ mutatione aliquid naturæ noſtræ planè inimicum emergere, vt *c. præced.* dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër craſſus & humidus aptiſſimus: quo nomine aër Romanus infamis eſt, & ad febres malignas diſpoſitus, & vt Galenus, 1. *epid. comment. 2. text. 25.* ſcribit, *Semitertianæ febres prauæ Romæ familiariſſimæ ſunt.* De quo etiam ſcribit Cæl. Aurelianus, *lib. 2. acut. c. 10.* & *lib. 1. Chronic. c. 3.* Quibus ſubſcripſit Plutarchus, *in Problematibus*, qui templum Æſculapij Romæ ideò extra vrbem ædificatum eſſe ſcribit, quòd maior ibi aëris ſalubritas, quàm in vrbe haberetur. Poteſt tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori noſtro nocere. Cùm enim & ſtellarum influxus, & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque ſæpe malignæ ſint: ſi is & inſpiratione continuè attrahatur, & per tranſpirationem in corpus ſeſe inſinuet, fieri poteſt, vt id ab occultis illis qualitatibus ſimili p. n. diſpoſitione alteretur, quod poſtea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis fœtidis & concluſis habitant, hac de cauſſa ſæpe malignis morbis infeſtantur.

5. Animi pathemata. Tandem inter cauſſas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires ſint, *de conſ. & diſſenſ. Chym. cum Galen. c. 14.* dictum, & ex terrore & ira multos in Eryſipelas, vulgò Roſam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius ſymptomata quaſi eſt Roſa, aliquid malignitatis, vt inuaſio, quæ inſtar peſtis ſe habet, ſatis teſtatur. Item ex terrore & timore etiam multos in peſtem incidiſſe, vulgo notiſſimum eſt. Obſeruaui etiam hoc tempore, dum hic Profeſſorem & Medicum ago, quo plus quàm ſexies valde (vt leuiores infectiones, quæ ſæpiſſimæ acciderunt, præteream) hic peſtis graſſata eſt, non paucos quoque ex ira in peſtem incidiſſe. Quod quâ ratione fiat, equidem explicare facile non eſt, & dictum de eo *de febr. lib. 4. cap. 1.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in peſtilentibus conſtitutionibus corpora, ſiue cœli, ſiue aëris ambientis vi, ſeu aliis de cauſſis ad peſtilentem potiùs, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes ſilent & ceſſant) diſpoſita eſſe plurima. Cui ſi imaginatio, terror, timor, vel ira accedat, facilè illa diſpoſitio in actum deduci poteſt. Imò etiam boni humores iiſdem animi affectibus corrumpi poſſunt. Et in primis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, ſi moueatur, obtinet, & non ſine cauſſa ab humore melancholico & atro peſtilentiam prouenire, ſtatuit Platerus, *in quæſt. Medic. paradox. quæſt. 43.* Iram verò non à bile flaua, ſed humore atro prouenire, monſtraui *lib. 3. Pract. part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhafius, *diſquiſition. 1. de ſem. n. peſtil. c. 4.* hanc cauſſam reddit, quòd timor & terror ad peſtem inducendam faciant, dum ſcribit: *Vt terrore, præſertim ſubitaneo, ſpiritus à ſuperficie corporis confertim verſus cor abripiuntur, ſicque eò ſecum deuehunt halitum peſtiferum ſuperficiei corporis obuerſantem, qui cùm ſit natura ſpiritalis, ſympathiâ quadam ſeſe vitalibus ſpiritibus conſociat; ita è contrario, ſpiritibus æquabiliter per totum corpus expanſis continuo remanentibus, quod fit animo bene compoſito, idem halitus non niſi temporis aliquo ſpatio exacto ad cor deducitur, interdum etiam à natura earum partium, quibus inhæreſcit, ita edomatur, vt nullum ſit inde peſtilitatis periculum; haud rarò tamen etiam licèt tardius, in peſtem manifeſtè erumpit.* Qua de cauſſa apud Plutarchum legitur, *in lib. de Muſic.* Thaletam quendam Cretenſem à Lacedæmoniis peſtem fugaſſe ſolâ Muſicâ, quam Excellentiſſimus Hieronymus Mercurialis, *in lection. de peſtilentia, c. 22. (pag. 83.)* nihil aliud fuiſſe exiſtimat, vt & militum, qui apud Homerum cantu peſtem fugabant, quàm ſpem, gaudium & lætitiam, quibus fiat, vt & animi & corpora valentiùs pugnent aduerſus morbum peſtilentem. Quin & Theophraſtus muſicâ viperarum & aranearum morſus curari teſtatur: Idémque confirmat de iis, qui à tarantula ſunt demorſi, Matthiolus *lib. 2. comment. in Dioſcorid.* & Scaliger, *Exercit. 185. aduerſus Cardanum*: Nimirum quia Muſica animam excitat, & ſpiritus ad corporis circumferentiam mouet; ac proinde venenum à corde ſic diſtrahitur, pérque poros diſcutitur & diſſipatur, inquit Hieron. Montuus, *in Iuuenilib. cent. 2. de admirandis ſanitatibus, fol. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præſtat Muſica; ita etiam in præſeruatione ſimile quid præſtare valebit, ſpiritibus ſic excitatis & probè compoſitis in vniuerſo corpore, ne frequenter commoti verſus cor ſecum abripiant ſeminaria peſtifera. *Hæc Olhaf.* Verùm cauſſa hæc ſaltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi cauſſa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectus, qui humores corrumpere, ipſiſque naturam venenatam inducere poſſunt, Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 6.* etiam odium refert, affectum ex triſtitia & ira compoſitum, eúmque acerrimè corrumpere humores, ſi quid aliud, ſcribit. Nam ira excalefacit, triſtitia refrigerat quo ipſo motus contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, cauſſis, perire exiſtimat: Nimirum:

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.

Materia. Secundò, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore noſtro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etſi bene ſeſe habeat, è prauo obiecto & materia vitioſa bonum opus generare poteſt, ſed fit actionis fruſtratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore noſtro generandos facit in primis victus ratio, & ex cibo ac potu praui ſucci maligni & venenati humores, & ipſa interdum peſtilentia generatur, quæ ſæpe annonæ caritatem ſequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. ſucc. c. 1. & lib. 1. de diff. febr. c. 3.* ſe vidiſſe ſcribit, ſub Commodo Imperatore, & quales paſſim apud hiſtoricos deſcriptæ extant. Cùm enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumuis prauum, neceſſitate coacti comedant,

inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ apta non ſunt, nec chylus, nec ſanguis bonus generari poteſt, ſed vitioſi humores inde proueniunt, qui quò diutiùs in corpore noſtro detinentur, ſæpius mutantur, eò deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus ſcribit *lib. de ſucc. bon. & vit. cap. 8. Inter fructus cenſentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nullis ſuccus bonus ineſt, eo quòd, niſi aluum ſtatim ſubeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortifero veneno abſit. In fructibus huiuſmodi ſola eſt cucurbita, quæ culpâ vacet: eiuſdem tamen, ſi in ventre corrumpatur, ſuccus valde malus eſt, quod in moris quoque euenit, quæ ipſa etiam, ſi quidem antequàm corrumpantur, ſtatim deſcenderint, nihil incommodi afferunt, niſi quis aſſiduè iis vtatur, quod in vniuerſum de fugacibus omnibus ſcire ac meminiſſe conuenit.* Et quod de cucumeribus & peponibus dixit Galenus, idem de aliis mali ſucci cibis etiam verum eſt. Idque non ſolùm præſtant ea, quæ, vt Hippocrates *de priſc. medic.* loquitur, *ἀνεπιτήδεια* ſunt, & nobis *inconuenientia*, & *ἀμῦτα* ac intemperati ſucci plurimum obtinent, ſed & cibi, quibus alias continuò veſcimur, quique boni ſucci ſunt, ſi corrumpantur, vt ſæpe in obſidionibus accidit. Tum enim extrà iam contractum vitium, in corpore humano emendari non poteſt, ſed in ſingulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui praui ſucci ſint, Galenus in *lib. de cib. bon. & mal. ſuc.* docet. Imò cibi etiam boni, ſi non rectè coquantur in ventriculo, & ij, qui contrarij ſunt naturâ miſceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, ſeu ex bonis ſeu prauis cibis genito, nunquam fit bonus ſanguis, ſed ſæpiſſime generatur inde humor, qui bilis praſinæ nomine vulgò appellatur, qui poſtea in hepate aduritur, & corrumpitur, ſanguinique poſtea permiſcetur, qui dum quieſcit in venis vix ſentitur, ſed agitatus vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vlteriùſque corrumpitur, & à bonis humoribus ſeparatus, grauiſſimos morbos, imò ſubitam mortem ſæpe inferre poteſt.

Si enim cibi praui ſucci ſaltem malignos morbos inducere poſſunt, multò magis id præſtant ij cibi; qui iam in ſe malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales ſunt interdum fungi, ranæ, & ſimilia, à quibus nunc maligna diſpoſitio humoribus imprimitur, nunc etiam homo ſtatim iugulatur, de quibus poſtea de venenis extrà aſſumtis dicetur.

CAPVT V.

De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis.

Morborum occultorum ab interno humorum vitio differentia.

SVnt autem morbi ab interno humorum vitio orti varij, pro cauſſarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni ſaltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire poſſint, ſymptomata inferunt, hominem tamen non enecant, ſed ita comparati ſunt, vt cum iis diu vita trahi poſſit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniiciunt, aut homini vitam ſtatim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. Prioris generis ſunt humores, qui epilepſiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, ſecundum Platerum, ſcorbutum, colicam, & dyſenteriam malignam, elephantiaſin, gangrænam, interdum ſuffocationem vterinam, & febres malignas, ſimpliciter ita dictas, inferunt; poſterioris generis ſunt, qui febres peſtilentes, & ipſam peſtilentiam generant.

Epilepſia.

Primum genus quod attinet, primò Epilepſiam non ab obſtructione ventriculorum cerebri, ſed ab humore vel vapore, membranis cerebri & neruoſo generi peculiariter infeſto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. c. 31. q. 1.* ſatis monſtratum eſt, vt eâ de re hic plura addere opus non ſit.

Hydrophobia.

Secundò Hydrophobia, etſi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorſis à cane rabido accidit, habeatur: tamen obſeruatum, etiam ſine morſu canis, vel alterius animalis rabidi, ab interno humorum vitio hydrophobiam generari poſſe. Cuius quinque exempla recenſet Marcellus Donatus, *de hiſtor. medic. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuerſus, *de affect. particular. capite 19.* De quo *lib. 1. pract. 2. cap. 16.*

Chorea S. Viti Tarantati.

Tertiò, Chorea S. Viti dicta huc pertinet, quâ qui laborant, perpetuo & inſano quodam ſaltandi deſiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorſi ſunt, qui itidem admirando ſaltandi deſiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifeſta qualitate huius ſymptomatis cauſſa reddi poteſt. Egimus autem de his affectionibus. *lib. 1. pract. 2. cap. 17.*

Mania.

Quartò, cùm in Mania tam enormia accidant ſymptomata, quorum cauſſæ à qualitatibus manifeſtis ſufficientes dari non poſſunt, & videamus eos talia ſymptomata pati, qualia interdum, quibus philtra exhibita ſunt, patiuntur: non ſine cauſſa Platerus in maniæ cauſſis reddendis, manifeſtis qualitatibus contentus non eſt, ſed vt mania excitetur, neceſſarium eſſe putat, vt humor acer peculiarem & occultam diſpoſitionem induat: de qua re *lib. 1. pract. part. 2. capite 15.* dictum.

Catarrhi, Tuſſes, Anginæ, Pleuritides malignæ.

Quintò, dantur interdum & catarrhi, tuſſes, anginæ pleuritides, & peripneumoniæ epidemiæ ac malignæ, verùm cùm iſti affectus ferè ſemper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis *lib. 4. de febrib. c. 17.*

Scorbutus.

Sextò etſi Scorbutus ab humoris melancholici colluuie rectè deducitur: tamen cùm in hypochondriaca affectione, quartana, aliiſque ab humore melancholico ortis morbis non eadem ſymptomata, quæ in ſcorbuto, conſpiciantur, ſcorbutus etiam contagioſus ſit, & peculiaria requirat remedia: vero conſentaneum eſt, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem ſuſcipere, antequam ſcorbutum inducat, vt *lib. 3. pract. part. 5. ſect. 2. c. 2.* dictum.

Colica maligna.

Septimò etiam Colicæ malignæ & peſtilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum prouincias afflixerat, mentionem facit Paul. Ægineta, *lib. 2. c. 43.*

Dyſenteria maligna.

Octauò pertinent huc & Dyſenteriæ illæ pèſſimæ, qualis anno 1513. poſt æſtatem calidam & ſiccam, & hîc etiam anno 1624. itidem æſtate ſiccâ & calidâ graſſata eſt; quæ non pauciores è medio ſuſtulit, quàm febres malignæ: quanquam epidemiis illis dyſenteriis febris ferè coniungatur. Et ſolent iſtæ dyſenteriæ ſæpe adeò malignæ eſſe, vt paulo pòſt in peſtem degenerent. De qua dyſenteria etiam *lib. 3. pract. part. 2. ſect. 2. c. 7.* dictum.

Suffocatio vterina.

Nonò, ſuffocationem vteri, vt & epilepſiam ex vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & neruoſum corpus ad ſuperiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, lædere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficaciâ verò potentiſſimum eſſe, *lib. 4. pract. part. 2. ſect. 3. cap. 4. & 7.* dictum.

Elephātiaſi.

Decimò, huc etiam referenda Elephantiaſis, quæ quidem ab atra bile, ſed malignitatis non experte, excitatur. De qua *lib. 5. pract. part. 1. c. 40.* dictum.

Gangræna maligna.

Vndecimò, etſi Gangræna ſæpe à manifeſtis cauſſis proueniat tamen interdum etiam ab humoribus malignis in corpore genitis, excitatur. De qua Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. cauſ. cap. 15.* ita ſcribit: *Obſeruatum fuit, externum pedem ſphacelatum aliquando fuiſſe ſine cauſſa externa, ſine tumore, aut tumore conſpicuo, oborto primùm dolore immaniſſimo, mox ſenſum in eo ac motum periiſſe, & partem totam liuore contabuiſſe, exulcerationémque fœdam inſecutam eſſe, quæ acerrima cauſtica, atque medicamenta ſine ſenſu admitteret: non multo pòſt arteriam brachij dextri, deinde etiam ſiniſtri pulſare deſiiſſe, & ita ſenſim vniuerſo corpore obſeſſo, miſerum extinctum ſine febre, ſine ſymptomatibus admodum grauibus.* Hæc Fernel. Tot igitur, támque præſentium malorum, quis intemperiem aut ſimplicem, aut cum materia, cauſſam eſſe ſtatuat? Quis non potiùs venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Euſtachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* Eiuſmodi gangrænæ etiam mentionem feci *lib. 5. pract. part. 2. c. 19.* Quò pertinet & gangræna ſcorbutica, de qua *eod. lib. & lib. 3. pract. part. 5. ſect. 2. c. 14.* egi. Et Barthol. Maggius *de Vulnerib. ſclopetor.* ſcribit, ſe vidiſſe in iuuene, febre aliqua maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum crus delatã, crus vniuerſum ſuâ malitiâ infeciſſe, & ad ſideratione deduxiſſe, nullo apparente vel tumore, vel rubore, nullóque dolore percepto.

Bubones, carbunculi.

Duodecimò, huc referendi & Bubones, & Carbunculi, qui etiamſi ſæpe à corruptione humorum, à contagio proueniente, ortum habent: tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus *lib. 2. pract. part. 1. c. 8. & 13.* actum.

Febres malignæ.

Decimotertiò ſunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cũ variolis, morbillis, cephalalgiâ, tuſſi, catarrho, pleuritide, peripneumoniâ, eryſipelate: quæ ſi ſint priuatæ & ſporadicæ, nullum dubium eſt, quin ab humorum vitioſo apparatu proueniant, qui contrahitur cum aëris vitio, ob inſignem in qualitatibus exceſſum, tùm ex victu prauo, & cibis mali ſucci, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus, quia varia ſymptomata apparent, quæ à febre, quæ ſæpe in ſpeciem lenta eſt, prouenire non poſſunt, ideò occultam tam malignitatem iis adiunctam eſſe, rectè ſtatuitur. Non rarò tamen febres etiam tales ſunt epidemiæ, ſi nimirum cauſſa malignum humorum apparatum generans communis præceſſerit, aut ipſæ febres hæ contagioſæ fiant. De quibus febribus, *lib. 4. de febr.* pluribus dictum, quæ ibi videantur.

Febres peſtilentes & peſtis.

Decimoquartò. Tandem humores in corpore noſtro ſæpe ita corrumpuntur, vt non ſolùm maligni euadant, ſed ita exitioſi fiant, vt non minus ſubitò hominem iugulandi vim habeant, quàm venena aſſumta. Tales humores ſunt, qui peſtilentes febres, & peſtem, & in iis bubones, ac carbunculos peſtilentes excitant. Etſi enim Donatus ab Altomari, & Horatius Augenius id negant, exiſtimántque morbos illos, qui poſt annonæ caritatem excitati ſunt, fuiſſe ſæpiſſime epidemios, & quamuis ſymptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem; tamen id accidit ſaltem ob variam diſpoſitionem corporum: interim ipſe morbus principalis fuit communis, & vera peſtis, non peſti ſimilis, cùm plures inuaderet & occideret, ipſíque peſtis definitio competeret, de quo *lib. 4. de febrib. cap. 2.* dictum.

De quibus affectibus omnibus cùm allegatis locis egerim, non opus eſſe puto, vt hoc loco iterum de iis agatur.

CAPVT VI.

De ſignis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore noſtro genitis, ortorum.

Signa morborum malignorum ab interno humorum vitio. A cauſſis. Aer. COgnoſcitur autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eóque maligno & venenato originem traxiſſe, primò à cauſſis præcedentibus, quas c.4. expoſuimus. Nimirum ſi aër naturalem conſtitutionem diu non obſeruauerit, humores inde corruptos fuiſſe, colligitur, de quo Galenus, lib. 1. de differ. febr. cap. 4. ſcribit: *Peſtilentes*, inquit, *morbos oriri neceſſarium, cùm aëris temperamentum à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuerſum.* Talem aëris conſtitutionem deſcribit Hippocrates, 3. epid. comment. 3. *Annus*, inquit, *auſtrinus, pluuius, à ventis in totum ſilens, cum paulò ſuperioribus annis ſqualores præceſſiſſent, ſub arcturum flatus auſtrini, multum pluit. Autumnus nimboſus, nubilus, largè pluens. Hyems erat auſtrina, humida lenis. Multò poſt Solis reuerſionem, circa æquinoctium, boreas ſpirauit, & minxit non ita diu. Ver rurſum ſine ventis ſpirat multum & continenter vſque ad canem. Æſtas ſerena & calida erat, magni erant æſtus. Eteſiæ parua diſperſim ſpirant: ſub arcturum rurſum ſpirante Boreâ multum pluit.* Quæ anni conſtitutio auſtrina & humida peſtem ſæuiſſimam excitauit, quam alleg. loc. deſcribit Hippocrates. Ita Octauianus Roboretus, de febre petechiali, c.1. cùm anno 1590. ſicciſſima atque admodum calida eſſet æſtas, autumnus magnâ ex parte auſtralis, hanc verò hyems admodum frigida, & niuoſa excepiſſet, factum eſſe ſcribit, anno 1591. vt Tridenti non ſolùm plerique è plebe, ſed ex primoribus multò magis febre perhechiali grauiſſimâ corriperentur. Et tales obſeruationes paſſim in Medicorum libris extant, & cuilibet eas annotare promptum eſt. In dyſenteria aliquoties præſagienda me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem conſtitutionem non ſeruet, ſed æſtiuam conſtitutionem obtineat, & calidum ac ſiccum ſit, humores inde aduruntur, & malignitatem concipiunt, vnde dyſenteriæ epidemiæ excitantur, quæ fructuum horariorum eſui adſcribi non poſſunt, cùm menſe Maio, vbi nulli adhuc tales fructus maturi fuerunt: talem dyſenteriam, anno 1624. graſſatam, eáque etiam infantes lactantes correptos fuiſſe, obſeruarim.

Prognoſtica. Deinde, vbi morbus aliquis malignus & peſtilens graſſatur, & præceſſerit annonæ caritas, ſiue ex frugum defectu communi, ſiue in obſidionibus & caſtris, & homines prauo victu vſos eſſe, notum ſit, de interna humorum corruptione nullum eſt dubium. Si etiam nulla cauſſa externa, quæ corpori malignitatem vel venenoſitatem communicare potuerit, præceſſerit, & homo cum nullo ſimili morbo laborante conuerſatus ſit, & nihilominùs malignitatis & venenoſitatis indicia adſint, ab interno humorum vitio exortum eſſe morbum ſignificat. Adſunt etiam prauorum humorum indicia; cùm contrà externa venena hominem etiam optimè ſanum lædere poſſint. Verùm quâ ratione venena intùs genita, ab iis quæ extrà aſſumta ſunt, diſcerni poſſint, pluribus infrà, part. 5. c. 3. explicatur.

Euentum morbi quod attinet etſi humorum vitium ab initio plerumque non eſt tam vehemens, vt illud quod à cauſſis externis ſummam iam viam habentibus accidit: tamen, ſi diu humores in corpore detineantur, peſſimam tandem etiam corruptionem inducere poſſunt; & quò diutiùs humores in corpore detinentur & fermentantur, eò peiores & noxiores euadunt. Vnde variolæ, morbilli, dyſenteriæ, & aliæ febres malignæ epidemiæ, ſi diu durent, tandem in peſtilentes, & ipſam peſtilentiâ degenerant. An autem æger moriturus, vel conualiturus ſit, ex collatione virium cum morbo manifeſtum euadit, vt ſuo loco, *de febrium malignarum & peſtilentium prognoſtico*, dictum.

CAPVT VII.

De preſeruatione & curatione morborum malignorum, ab interno humorum vitio ortorum.

Præſeruatio à morbis malignis ex interno humorum vitio. QVâ ratione morbi maligni, ab interno humorum vitio orti, & c.4. enumerati, curandi ſint, locis ibi allegatis dictum, quæ hîc repetere opus non eſt. Videantur loca allegata. Pauca ſaltem addere libet. Primo hoc non prætereundum, quemlibet, ſi vel ex aëre vel victu prauo aliquod malignum humorum vitium in corporibus humanis excitatum fuiſſe, colligat, & in primis, ſi morbus aliquis malignus epidemius graſſari incipiat, dare operam debere, ne in morbum illum incidat. Quod fiet præcipuè, ſi conuenienti modo corpus maturè euacuauerit, & ne humores putredinem concipiant, laborauerit. Etenim ſæpius accidit, vt humores vitioſi, antequàm in actum erumpant, & corpus manifeſtè lædant, in corpore lateant. Hi ergo lenibus medicamentis, quæ ſimul putredini reſiſtunt, euacuandi ſunt: in quem vſum commodiſſimæ ſunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, ſyrupus roſarum, de tribus, & ſimilia. Idque aliquoties per interualla faciendum, ſimúlque ſi notum ſit, à qua cauſſa vitium illud contractum ſit, ei contrariis alterantibus reſiſtendum, & alexipharmaca idonea vſurpanda. **Curatio.** Quam ad rem vinum medicatum abſinthio, carduo benedicto, ſcordio, cortic. citri, zedoariâ radic. helenij, in primis vtile eſt, vt elixir proprietatis dictum. Plura eiuſmodi recenſentur *lib. 4. de febrib. c. 5.* Imò vt poſt purgationes ſudores interdum eliciantur, non inutile eſt. In primis verò in morbis malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis, hoc diligenter attendendum, vt quiuis timorem, terrorem, iram, imaginationem de eiuſmodi morbis attentiorem caueat. Ab huiuſmodi enim affectibus humores latentes excitati poſſunt, vt in actum erumpant, id quod ſæpe obſeruarum, & ipſe cùm aliàs, tum hoc ipſo anno 1634. multos in peſtem incidiſſe memini, cùm nec minima ſuſpicio adeſſet, eos cum vllo peſte infecto conuerſatos fuiſſe, ſed ex terrore, imò etiam irâ, humoribus vitioſis in corpore latentibus agitatis, & in actum deductis, in peſtem incidiſſe.

D. Iohan. Freytag. De curatione nihil addere libet, niſi pauca de febribus malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu coortæ, curatione. Equidem de ea ſatis, *lib. 4. de febrib. c. 6.* dictum. Quia tamen qui in aliorum erroribus inquirendis Lynceus videri vult, in ſuis verò ſæpe cæcus eſt, de febris malignæ curatione controuerſiâ à multis vltrò citróque agitatam, nouo quodam modo ſoluere conatur, in *Aurora Medicor.* nouámque interpretationem *aphoriſmi 22. ſect. 1.* affert, aliqua de genuino illius aphoriſmi ſenſu afferre, hoc loco non præter rem fuerit, cùm ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat.

Explicatio aphor. 22. ſect. 1. Ita autem aphoriſmus ille ſeſe habet: Πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ, τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. *Concocta, maturáque medicari oportet, non cruda: nec per initia, niſi materia turgeat; vtplurimum verò non turget.* Cuius aphoriſmi, quem Galenus pro oraculo habet, quis genuinus ſenſus ſit, & quid cruditas, quid concoctio, quid turgentia humorum ſit, (è quorum explicatione ſenſus huius aphoriſmi pendet) *lib. 5. Inſtit. part. 2. ſect. 1. c. 6. & de febr. lib. 2. c. 6.* dictum. At D. Freytag. *in Auror. Medicor. c. 16. pag. 8.* ita de cruditate & concoctione docet: *Cruditas*, inquit, *humorum dicitur, vel ratione ſubſtantiæ & qualitatis ſimul, vel quoad ſolas qualitates. Cruditas verò illa, quâ & iuxta ſubſtantiam & qualitates humor dicitur crudus, eſt ipſius ſubſtantiæ corruptio, humoriſque in venis potiſſimùm putrefactio, qua ſibi diſſimilis quoad ſubſtantiam & qualitates redditur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad ſolas qualitates cruditatem, quæ neceſſaria præparationis ratione conſideratur*, ſtatuit, *eſſe in primis vel ſecundis qualitatibus, vt frigiditate, caliditate, craſſitie, viſciditate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas ſubſtantiæ & qualitatum*, (ita pergit) *vel recipit mutationem ad vtilem, naturaq; benigniorem ſtatum, vel non. Eam recipiunt humores ſanguinei in venis, videlicet ipſe ſanguis, eiuſque partes; non recipiunt cæteri humores videlicet bilis, pituita, melancholia, quæ: cùm tantum à ſanguinis natura receſſerunt, vt alimentitiæ benignitatis nihil amplius obtinentes, ad recrementitiam conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putreſcentes, per concoctionem, & dominium caloris natiui, quod putredinem ceſſare facit, manente ſubſtantiâ ad vtiliorem quendam ſtatum reduci poſſunt, vt videlicet pars eius quæ non planè ſibi diſſimilis ſit facta, ſaluetur conſeruatione humidi in ſicco; reliquum verò, quod integrè ſeruari nequit, in humorem puri phlegmonarum reſpondentem conuertatur. Tale venarum eſt excrementum in vrinis ſubſidens, & abſceſſuum puri reſpondens. Fit enim pus, Galeno teſte, ex ſanguine in ſemiuitioſam mutationem degenerante. Cùm itaque*, (ita enim tandem concludit) *ſolus ſanguis illam admittat, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, ſequitur; aphoriſmum hunc, quo cocta purgare præcipit non cruda, intelligendum tantùm de horum affectuum ratione; qui ex ſanguine ſanguiniſve partibus putreſcentibus oriantur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati ſunt, quòd nulla natura vel artis ope ad benigniorem vtilémque corpori ſtatum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam in venis aut extrà eaſdem conuerti poſſint.*

Coctio duplex. Verùm inſignis in hac, de coctione & cruditate doctrinâ error occurrit. In eo quidem rectè ſentit, cruditatem hîc eſſe ſubſtantiæ corruptelam, ſeu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigenda eſt. Vbi ſciendum, coctionem dici dupliciter, vel reſpectu naturalis corporis ſtatus, quæ nihil aliud eſt, quàm alimenti pro corpore noſtro alendo perfectio, qualis fit in ventriculo, hepate, & ſingulis corporis partibus, vt & excrementorum naturalium elaboratio, putà fæcum alui, vrinæ, bilis in hepate. Et huius coctionis reſpectu dicuntur cocta, quæ vt alere poſſint, aptà ſunt; vel ſi ſint excrementa in coctionibus genita, ſi naturalem modum obſeruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum ſunt cocta, vt corpus nutrire poſſint, ita tamen ſunt diſpoſita, vt talia fieri poſſint, vel ſi ſunt excrementa, ſi eam, quam habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, ſi ſint nimis liquidæ, dicuntur crudæ, vrinæ item, ſi ſint tenues, aquoſæ, dicuntur crudæ, bilis, ſi nondum naturalem ſuam conſtitutionem eſt aſſecuta, ſed adhuc iuſto tenuior eſt, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali ſuo ſtatu deſciuerunt, cuius putredinis repreſſio coctio appellatur, non quidem ideò, vt tales humores ad eum ſtatum iterum veniant, quo corpus alere

poſſint, (nonnunquam enim eum habuerunt) ſed vt commodiùs è corpore euacuari poſſint, & expulſioni aptiores reddantur, nec naturæ ampliùs ita ſint moleſti. Atque de hac poſteriori cruditate & coctione aphoriſmus iſte Hippocratis eſt intelligendus.

Error D. Freytag de cruditate & coctione.

Qui autem iſti humores ſint, ſi quæratur, rectè reſpondetur, omnes humores, qui in venis continentur, ſiue alimentares, ſiue excrementitij ſint, ſi putredinem concipiant. Errat proinde inſigniter nouus iſte interpres, dum ſcribit, aphoriſmum hunc tantùm intelligendum eſſe de horum affectuum curatione, qui ex ſanguine, ſanguiniſque partibus putreſcentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati ſunt, vtpote qui nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corporis ſtatum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam, in venis, aut extra eaſdem conuerti poſſint; quique nec ante, nec poſt putredinem in meliorem ſtatum beneficio caloris natiui mutari, quorúmque corruptio nec natura, nec arte edomari poſſit. Equidem hoc verum eſt, coctionem ſaltem iis humoribus competere, qui à natura, caloris natiui beneficio, in meliorem ſtatum redigi poſſunt. Quòd verò ſolus ſanguis talis ſit, falſum. Etenim ſi hoc ita ſe haberet, aphoriſmus hic ſaltem de febribus ſynochis ſeu continentibus accipiendus eſſet, cùm tamen clarum ſit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ in primis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere poſſunt, clarum eſt,

Turgentes humores qui.

ad ὀργασμὸν ſeu turgentiam maximè aptos eſſe humores bilioſos. Turgere enim eſt, vt Galenus, *comm. in hunc aphor. 22. ſect. 1. & 4. aphor.* 1. ac 10. & 1. *de criſ. cap. 9. & alibi* docet; quando humores motu vehementi agitati, ab vno loco ad alium hinc inde inordinatè mouentur, hominémque hinc inde ruentes moleſtant & dolores ac titillationes in variis partibus excitando, non ſinunt quieſcere, quemadmodum animalia laſciuientia, in libidinem incenſa, dicuntur ὀργᾷν, cum ad coitum ruunt, & loco ſtare nequeunt. Talem autem humorum motum non accidere in febribus ſynochis ſeu ſanguineis, vtpotè quæ inter omnes continuas mitiſſimæ ſunt, ſed acutis bilioſis, extra controuerſiam eſt.

An ſoli ſanguini competat coctio.

Erroris autem huius hæc in primis cauſſa eſt, quòd opinatus eſt, ſolum ſanguinem ad meliorem ſtatum, ſi corrumpatur, reduci poſſe, reliquos verò, præter ſanguinem, humores nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem ſtatum reduci poſſe. Etſi enim humores excrementitij in ſubſtantiam corpori alendo vtilem conuerti non poſſint: tamen, quod in omnibus excrementis natura facere ſolet, & hîc facit, iiſque quantam poteſt, perfectionem inducit, & vt hominem minùs moleſtent, efficit, eóſque à reliquo & vtili ſanguine ſeparat, & ad euacuationem aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifeſtum eſt. Primò enim ſæpe ichores tenues, vel ſanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginoſa aut viridia exſpuuntur, quæ tandem, ſi morbus lethalis non eſt, in meliorem ſtatum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex 2. *progn. text.* 41. 45. 46. 47. videre eſt. Ita etiam in inflammationibus aliis, ſi ex puræ non ſint, humores ſanguini admiſti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone pura mutari non poſſunt; interim eum quem poteſt, ſubſtantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus eſt humores vitioſos ab alimentariis ſeparare, ſeu talem diſpoſitionem iis inducere, vt è corpore, ſeu naturæ, ſeu medicamentorum ope, facilè ſeparari poſſint.

Docuit hoc manifeſtè Galenus, qui, *lib. de febr. differ. c. 6.* in febribus omnibus putridis humores putreſcentes nouum ſubſtantiæ modum acquirere, ſcribit, eúmque varium pro humoris natura, & virtutis robore, vel imbecillitate. Vt enim in muſto & cereuiſia videmus, dum à ſpiritu intùs agitante efferueſcunt, omnia confunduntur, & purum cum fæcibus miſcetur, feruore verò illo ceſſante, fæces à ſubſtantia vini vel cereuiſiæ ſeparantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cum inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum ſedat, coquere dicitur: quod vbi factum, humores illi ampliùs ita moleſti non ſunt, & ab vtilibus ſegregati, poſtea facilè ſeu à natura, ſeu arte per ſudores, vrinas, aluum euacuantur. Atque hæc doctiſſimorum Medicorum eſt ſententia. Galenum, *in* 2. *de rat. vict. in acut. t. xt.* 44. ſcribit: *Nempe bilioſa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non poſſunt. Nam quoniam & talia cum ſit natura, cocta conſueuit appellare Hippocrates: cruda, quæ non ſunt euicta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur, fieri ait, quanquam pars nulla ex pure alimoniam capit.* Et mox: *Sic igitur bilioſorum humorum copia exiſtit, vt ſanguinis, qui in phlegmone eſt, in pus migrantis; intelligentibus nobis coctionis nomen in ſuo vniuerſaliori ſignificato.* Idem Galenus etiam expreſsè *aphoriſmum* 22. *ſect.* 1. de bilioſis humoribus interpretatur, & 4. *de rat. vict. in acut. text.* 43. *Nebula enim non oſtendit coctionem, niſi in bilioſis.* Ideóque de his præceptum eſt, non eſſe purgandos crudos, vt explicat Chriſtoph. à Vega. *de art. med. l. 2. c. 3.*

Neque ideò, quia putredo illa in venis fit, ſanguinem, ſanguiniſque partes ſaltem putreſcere, dicendum. Etſi enim negandum non ſit, etiam boni ſanguinis partem aliquam corrumpi: facilius tamen, & primò ſemper putreſcunt humores vitioſi. Qua de re egregiè ſcribit Fernel. *lib. 4. pathol. c. 6.* his verbis: *Cum putredo venas inuadit, licet earum ſanguinem, non tamen omnes eius partes æquè occupat. Cum enim non omninò ſimplex ſit, ſed ex multorum humorum permiſtione compoſitus, & ſero multo perfuſus,* (adde & hoc & ſæpe in ſtatu præternaturali varios humores vitioſos permiſtos habeat,) *primò quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permiſtam atque confuſam, quæ minùs quàm illa ſit vitioſa; hócque modo ſenſim obrepens, ſimul cum calore præter naturam augetur & inualeſcit, nec antea deſinit, quàm omnes ſanguinis partes putredini obnoxias abſumſerit.* Et mox: *Omnibus, quæ putreſcere apta ſunt, abſumtis, putredo calórque febrilis ceſſat, manet tamen pars melior ſanguinis, quæ quoniam minùs erat putredini obnoxia, huic inuiolata reſiſtit, eáque licèt putrida permiſceretur, illius tamen contagione minimè computruit, ſed dumtaxat incaluit: reſtinctâ proinde, ſedatáque putredine in priſtinam illam puritatem redit. Atque tum vrina pura ac prorſus laudabilis apparet, quæ craſſa, turbida, ac ſine ſedimento fuerant. Itaque eâ putredine (niſi fortè extremo exitio fuerit) neque ſanguis vniuerſus, neque totus labefactatur. Nam ſolutâ febre non omnino exhauſta vena manet, ſed aliquid in his etiamnum ineſſe deprehenditur, idque vtile & alendo corpori idoneũ, quod tamen olim miſcebatur putredini. Idipſum contingit, etiamſi nihil ſanguinis toties genitum, nihilque ſibi toto morbo ſumtũ fuerit, quod in extremè acuto fieri iubet Hippocrates. Hoc propemodũ ratione putret ſãguis in ſynocho putrida. nec multò ſecus in cauſo, in continua tertiana, in aliiſque continuis.* Hæc Fernelius.

Error D. Freytag. de turgeſcentia.

Deinde idem Author valde errat de turgeſcentia, dum ſcribit *p. 86. non tantum turgere humores ſalſos, acres, ſubtiles, bilioſos, malignos in acutis, ſed & craſſos, frigidos in chronicis, dum multitudine nimiâ periculum ſuffocationis minantur, naturámque ad excretionem ſollicitant.* Communis enim Medicorum eſt ſententia, & apud omnes in confeſſo, humores, qui in principio morborum acutorum ideò euacuandi ſunt, quòd turgeant, eos ſaltem eſſe, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnáque moleſtiâ ac dolore ægrum afficiunt, vt ipſe quoque quieſcere loco non poſſit; cuiuſmodi humores non ſunt craſſi & frigidi, ſed calidi, tenues & acres, nimirum flaua bilis.

Eiuſdem contradictio inſignis.

Imò ſibi manifeſtè & euidenter contradicit, dum poſtea, *p.* 136. ſcribit: *Solis acutis morbis accidere humorum ὀργασμὸν, & in horum principio tantùm purgationem eradicatiuam conuenire. Galenus in comment. 24. ſect. 1. docet illos humores duntaxat turgere, hoc eſt, in corpore impetuosè diſcurrere, & errabundè huc illuc vagari poſſunt; qui acrimonia ſuâ interiora ſtimulant: vt de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur; & qui tenuitate & mobilitate ſuâ corporis ductus penetrantes, vndiquaque facilè deferri, adigi, & oberrare poſſunt, ad quod inepti ſunt craſſi & frigidi.* Et mox: *Proinde neceſſum eſt, ſolis morbis acutis, ab humorum ſubtilium, acriúmque copia natis, propriè accidere turgeſcentiam, & propter hanc ipſis competere purgationem.*

An crudi humores purgãdi initio.

Alteram verò Aphoriſmi partem quod attinet, grauiſſima quæſtio inter Medicos agitatur, an, cùm cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, ſolùm turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quaſi Gordio ſoluendo plurimi doctiſſimi viri laborarunt, vt *in Inſtit. l. 2. par. 2. ſect. 2. c. 6. & lib. 2. de febr. c. 6.* pluribus dictum eſt.

D. Freytag. opinio.

D. Freytag. verò hunc nodum non ſoluere laborat, ſed gladio ſecat, atque etiam extra ὀργασμὸν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum cenſet. *Animas*, inquit (ſeſquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I. C. Scaliger, *in Apitulis*) *negotiantur, qui extra ὀργασμῶν procellas coctionem ſemper præſtolandam eſſe docent, priuſquàm purgationi accingantur.* Et hanc rationem reddit: *Si enim ea ſit materia morbificæ indoles, vt citiùs quàm matureſcat, & naturæ dominium recipiat, ægrum vita poſſeſſione depciat, & animâ exuat, quâ laxati ingenij vertigine aguntur, qui in ipſo ægrimoniæ frontiſpicio ſalutares ad purgandum manus continuò non extendunt? Præſtat crudam initio diripi, cum virium & naturæ qualicunque quaſſatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta, iugulandi potentiam fœneretur.* Poſtea tamen hanc diſtinctionem adhibet, eáque hunc nodum ſe ſoluiſſe putat. Si, inquit, *extrinſecus incidente cauſſâ, à maligna ſideris facie, vel aura venefica impreſſione febris ſuſcitetur, virus allectum & hauſtum abſque vlla comperendinatione, momento quolibet ocyùs, ab interiori viſcerum cordiſque territorio foràs alexipharmacis & diaphoreticis propulſandum erit. Si verò ab interiore prauitate, humorúmque maligna corruptione, & à genuina integritate in vappam & rancorem apoſtaſia ſit genita, omnino æquum fuerit, maioribus vacuationum præſidiis humorem adulteratum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuò auerruncare, & foràs nullâ expectatâ concoctione, projicere. quod reliquum eſt, à virore, quantum res patitur, vindicare, ad ſymmetriam deducere, & quæ intaminata ſunt, tueri conuenit. Quæ niſi quiſpiam accuratè internoſcat, & in curandi munere ob oculos poſita riſè ſequatur, Plutonis granaria ampliſſimâ meſſe ſuffarcinabit, multóſque, qui exitium recta curatione enauigare, & elabi potuiſſent, Libitinæ conſecrabit.*

Refutatur.

Verùm ſi hac ratione, & diſtinctione controuerſia iſta componi potuiſſent, non tot diſputationibus opus fuiſſet; nec vbi quæritur, num in principio febrium acutarum & malignarum purgandum ſit, tam de humoribus à contagio externo corruptis, quàm de intùs genitis quæritur. Et falſum, quòd omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, ſi ab interno vitio à naturali conſtitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, ſtatim maioribus vacuationum præſidiis expurgandi ſint. Id enim ſi verum eſſet, non rarò in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum eſſet, quod præcipit

Hippo

Hippocrates, ſed frequentiſſimè itidem frequentiſſimè febres acutæ & malignæ ab interno humorum apparatu & [illegible] originem habeant. Equidem è primis viis in initiis morborum turgentem humorum [illegible] lenientibus medicamentis tollendum eſſe, [illegible] & vomitum interdum, concitandum, quem vel ipſa quoque natura quandoque inſtituit, facilè conceditur. Verùm de hoc non quæſtio eſt, ſed de electiuè purgantibus, quæ vltra hepar ad venas pertingunt, quæque ipſe minoratiuæ vacuationum prædia nominat. De his verè ſcripſit Hippocrates, quod in acutis raro ſit purgandum, & ſaltem in initiis, ac non niſi materia turgeat, eámque ſententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo conſentiunt, nituntúrque ea ratione & experiētia. Etenim, ſi crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quàm commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etſi eo aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutili nondum ſeparatum eſt: ita etiam in putreſcentibus humoribus in venis ſeſe res habet, qui cùm in venis cum bonis mixti adhuc ſint, necdum in coctione formam quandā meliorem, quā ad euacuationem apti redduntur, acceperint, necdum à bonis ſeparati, ſi purgantia exhibeantur, mouentur quidē, ſed non feliciter emouentur; vnde ſaltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferuefcentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quàm ſedatur.

An electiuè purgantia in morborum principio exhibenda ?

Neque [illegible] illius alicuius momenti eſt. *Præſtare*, inquit, *crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualicumque quaſſatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta ingulandi potentiam* [illegible]. Affirmatur hoc, ſed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipſo controuerſia eſt, an ex purgatione in principio facta plus commodi, quàm damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quàm prodeſſe ægro purgationem in acutorum initio inſtitutam, ex rationibus modò allatis patet. Cùm enim vtiles humores à vitioſis nondum ſint ſeparati, neque ad meliorem ſtatum deducti, aut ſine ſuo fruſtrabuntur purgantia medicamenta, aut ſi fortiora ſint, corpus liquefacient, calidum innatum diſſoluent, humores magis turbabunt & confundent, vnde vires deijciuntur, vt poſtea morbum vel planè non vincere, vel nonniſi longo tempore, poſſint. Talis infelicis purgationis exempla ſæpe occurrunt, & duos eiuſmodi ægrotos, qui facilè perierunt errore Medicorum purgantium crudos humores deiegere, recenſet Christophorus à Vega, *de art. med. lib. 2. c. 3. p. 360*. Et licet ea interdum materiæ morbificæ indoles ſit, vt citius quàm matureſcat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare poſſit: tamen non ſequitur, quòd Medicus ideò purgante medicamento eam aggredi debeat. Caſus enim eiuſmodi deſperatus eſt, & Medicus niſi turgeat talis materia, coctionem non promouebit, ſi crudam purgare inſtituat, ſed potiùs impediet, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, vt Galenus, *art. med. c. 89.* cùm duas Indicationes in febribus putridis eſſe, docuiſſet, alterationem ſeu coctionem, & euacuationem, dum euacuationes enumerat, purgationem omiſerit, quia, vt Ioh. Baptiſta Montanus, Doctiſſimus Medicus, In *Comm.* ait, præſuppoſuit febrem, & in omnibus febribus maximè debemus ſemper cauere à fortibus ſolutiuis.

Minoratiua purgatio an locum habeat.

Quæ cùm ita ſeſe habeant, facilè hîc patet, falſa eſſe, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum ſententia aberrare, quantumcunque ſub venerandæ antiquitatis ſchemate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora fiant, in ſpecie rationes, quas ille pro ſua opinione affert, propè identicæ ſunt. In genere tamen priùs duo monenda. Primum eſt, vt etiam modo dictum, non quæſtionem hîc eſſe de [illegible] illis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & vltra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari poſſe, extra [illegible] eſt. Deinde non eſt quæſtio de humoribus non putreſcentibus. Hos enim, cùm reliquis permixti ita non ſint, in cuiuſuis morbi principio euacuari poſſe concedimus. Sed de putreſcentibus controuerſia eſt; cùm, vt ipſe aduerſarius loquitur, potiſſimùm cruditas, quæ in humoribus malignis conſideratur, omnium Medicorum iudicio, ipſamet eorum putredo ſit. Cùm verò humores putreſcant in venis, & bonis mixti efferueſcant, & ebulliant quaſi, quæritur: An tunc eos & quidem in venis cauà, vltra hepar exiſtentes, purgare liceat in initio morbi. Reſpondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, niſi turgeant. Neque Aduerſarij rationes aliud probare demonſtrarunt. Etſi verò alij & alios caſus excipiant: tamen, cùm illi omnes, *lib. 5. Inſtitut. part. 2. ſect. 1. cap. 6. & lib. 2. de febrib.* refutati ſint, iam ſaltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copia peccantes in initio febris, non expectatâ coctione euacuare, tùm in malignis, tùm in aliis acutis febribus liceat, iam diſpicienus.

Pro affirmatiuâ, rationes D. Freytag.

1\. Primò [illegible] ratio eſt hæc. Cùm humores excrementitij, præter ſ[illegible]nem, coctione ad nullam conditionem, qua naturæ ſint vtiles, reduci poſſint, ſed ſemper excrementitij, & præternaturales maneant, cauſſam nullam eſſe putat, cur non antè eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio ſtatim euacuandi ſint, priuſquam maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitioſi fiant. Omnis enim humor in corpore humano quò magis putreſcit, eò vicinior veneno, & naturæ inimicior euadit: ſolúmque ſanguinem partim ad naturalem ſtatum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putreſcentes nec in externis partibus, nec in venis, vllo naturæ artificio [illegible] corrigi poſſe, putat.

Secundò, Naturam hic ducem ſequendam exiſtimat, quæ tales humores [illegible], antequam grauiorem putredinem concipiant, continuò a ſe reiicit, & in peſte, carbunculis, exanthematibus, tumoribúsque, variolis & morbillis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum exiſtimat, cum vrgens neceſſitas plus valeat ad [illegible] purgationem, quàm cruditas humorum ad prohibendum. 2.

Tertiò, cùm omnis humor excrementitius, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem à ſanguineis humoribus ſegregata, & ad expulſionem deſtinata ſit, & antequam actu fieret morbi cauſſa, ſui remotionem indicarit: ideò cùm iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam ſui eiectionem poſtulare, neque vllam coctionem, quam nullam admittat, expectandam eſſe, opinatur. 3.

Quartò, ſi crudorum humorum purgatione, inquit, morbum futurum præcauemus, ut non initio, cùm morbum excitare incipiunt, antequam longiore morâ perniocioſiores euadant, pari emolumento [illegible] euacuabantur? 4.

Verùm ad hæc argumenta in genere & ſpecie reſpondeo. In genere, quòd error ille ex eo totus fluit, quod ſolum ſanguinē coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio eſt vel alimenti, quæ fit nutritionis cauſsâ, quâ ratione chylus in ventriculo ſanguis in hepate coquitur, & ſanguis in ſingulis partibus in eandem ſubſtantiā mutatur; vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel ſaltem qualitate peccant, cum aut nimis ſunt tenues, aut viſcidi, qui propterea, vt commodius euacuentur, ad mediocritatem reducendi ſunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem coctionem, ſed nimis latâ ſignificatione, appellant, plerique præparationem appellare malunt. Auicen. *l. 4. fen. 1. tr. 2. c. 7.* æquationem nominat, id eſt, reductionem ad quandam mediocritatem ſubſtantiæ; cùm craſſa ſcilicet attenuantur, viſcida inciduntur, tenuia incraſſantur, acria & feruida temperantur: vel peccant ſubſtantiâ, cùm putredine corrumpantur; (quod tamen & ſanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art. med. c. 89.* appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc ſubſtantiâ. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici nō ſolùm in febribus à ſanguine ortis, ſed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitatis, fieri ſtatuit: qua putredo finitur, humores in meliorem ſtatum reducuntur, à bonis ſeparantur, & licèt non ad alendum corpus vtiles fieri poſſint; (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quàm cùm putreſcunt, redduntur. Et proinde eſt falſum, quod toties repetit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, ſiue coctionem recipere, ſed magis magiſque putreſcentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum eſt; at in iis, quarum euentus ſalubris eſt, contrarium euenit, vbi natura humori dominans, eum in ſtatum & ſubſtantiæ modum meliorem reducit. Id quod non ſolùm in variis in febribus putridis apparet, ſed & in pleuritide, & peripneumonia, vbi primò ſanguinea, ichoroſa, flaua eiiciuntur, quæ poſtea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus aliis, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem conſiſtentiam & modum educuntur.

Refutantur. In genere.

Atque ex iſtis, quæ in genere de coctione dicta ſunt, primo eius argumēto reſpondere facile eſt, nimirū falsū eſſe, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere. 1.

In ſpecie;

In ſecundo argumento, quo dicitur, naturam imitandam eſſe, quæ in febribus malignis & peſtilentibus ac peſte humores noxios per carbunculos, bubones exanthemata, morbillos, & diarrhœam expellit, multi errores ſunt. Primò enim de purgatione per aluum hîc quæſtio eſt: at ille carbūculos, bubones, exanthemata, morbillos & eiuſmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam, naturam imitandam, & alexipharmaca exhibenda eſſe, quæ humores vitioſos ad ambitū corporis propellant, facilè concedimus. Longè alia ratio eſt peſtilentis malignitatis, quàm humorum ſimpliciter putreſcentiū. Neque enim variolas & morbillos & eiuſmodi alia ſine coctione natura expellit, ſed per criſin, quæ nulla fit ſine coctione, hanc euacuationem inſtituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus ſui generis, quæ non mox initio crudâ materia accidunt; ſed quarto vel ſeptimo etiam die eiuſmodi erumpunt, & cū eruperunt, ipſa febris & ſymptomata mitеſcere incipiunt. Illud verò planè abſurdum eſt, quòd naturā in diarrhœa, quæ initio febriū acutarum interdum accidit, imitandam cenſet. Sunt enim eiuſmodi euacuationes non criticæ, ſed ſymptomaticæ, de quibus Galenus, *4. apho. 22.* ſcribit: *Cum morbus auget, quidquid excernatur, id tunc natura ratione & lege non excernatur, ſed ſunt omnia eorum quæ in corpore fiunt, affectuum ſymptomata. Quandiu enim à cauſſis morbum facientibus grauatur natura, & humorum adeſt cruditas, tunc, vt aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non poteſt, ſiquidem vt bona fiat criſis coctionem præceſſiſſe oportet, & ſecretionem ſecutam fuiſſe, tandémque euacuationem.* Ex quibus patet, omnem ſymptomaticam euacuationem per ſe malam eſſe, quam imitari Medicus nullo 2.

modo debet. Et licèt aliquando bene cedat: id tamen ex accidente fit, & naturæ robori adſcribendum. Verùm quia rarum eſt, vt ſymptomaticis eiuſmodi euacuationibus vires conſeruentur, nec, quando conſeruari poſſint, certò præcognoſcere licet: ſunt ideò illæ ſemper timendæ, & nunquam à medico in exemplum trahendæ, ideóque ab initio, niſi materia turgeat, nobis purgare non licet; qua de re videatur Ioh. Baptiſta Syluaticus, *contr.* 25.

Tertiò, quod putat, ſi ante putredinem bilem & pituitam ſtatim expurgare licet, ideò etiam, cum putreſcere cœpit, ſtatim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam ſuſcipere poſſit, expectandam eſſe: & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio eſt vitioſorum humorum, antequam putreſcant & febrem inducant; alia poſtquàm putreſcere cœperunt, & iam actu febrem excitant: Illi enim propriè crudi non ſunt; cùm cruditas, vt ipſe confitetur, quæ in humoribus morbificis conſideratur, omnium Medicorum iudicio ipſamet putredo ſit, & proinde eos antequam putreſcunt, ſtatim euacuare licet. Quamuis enim in venis ſint: tamen cum ſanguine vtcunque confuſi ſunt, & perinde ſeſe habet res, vt in vino, in quo fæces, antequam muſtum efferueſcere cœpit, vel vbi iam deferbuit, facilè è vino ſeparari poſſunt. At putridorum humorum longè alia ratio eſt. Illi enim ſanguini planè permixti ſunt, nec, niſi putredo & efferueſcentia illa humorum ceſſet, ſeparari poſſunt, perinde vt cùm muſtum feruet, vel quando vinum, ſi fæces non exactè ſeparatæ ſint, iterum efferueſcere incipit, nemo fæces illas, antequam efferueſcentia illa & ebullitio ceſſet, ſeparare poteſt. Vt verò ſeparentur excrementitia à bonis, coctio efficit quam ille ſine ratione, & contra Medicorum authoritatem humoribus excrementitiis denegat.

Ad quartum argumentum eadem eſt reſponſio. Fallitur enim, quòd putat, ſi vitioſos humores licet purgare, vt morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequàm humores morborum cauſſa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his ſermo eſt in iſto aphoriſmo, & in tota hac controuerſia) præcaueantur, euacuamus, crudi ipſius confeſſione, non ſunt, cùm putridi non ſint. At putreſcentium & febrem iam actu excitantium longè alia eſt ratio, neque corruptio illorum, & putredo vlterior purgatione, ſed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum ſententia, quæ putredinem ſiſtit, prohibetur. Et ſi natura coctionem procurare non poſſit, febris talis lethalis eſt: & de tali humorum cruditate & talibus febribus expreſsè ſcribit Galenus 2. *aph.* 29. *In morbis exitialibus non modò quando vigori ſunt vicini, nihil mouere oportet, ſed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit ſed abſiſtere; cum morborum lethalium non ſit ſuſcipienda curatio.*

Defenſio argument. Sal. Saluiani contra D. Freytag. Primi.

Potuiſſet verò D. Freyt. ſi libuiſſet, à Medicis præſtantiſſimis, atque inter cæteros à Sal. Saluiano veritatem cognoſcere. Verum anticipatæ falſæ opiniones nec veritatem agnoſcere permiſerunt, ſed & vt eorum ſententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cùm enim primò ſcripſiſſet Saluianus, eam euacuationem verè bonam eſſe, quæ humorem, qui morbum facit, educit, talem autem ante ſtatus finem vel declinationem vniuerſalem fieri non poſſe, ille reſpondet: Saluiani minorem eſſe veram de continente & proxima cauſſa, non de antecedente ſtultúmq; exiſtimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiuâ purgatione ſtatim euacuandam eſſe. Continentem autem cauſſam eos humores eſſe ſtatuit, qui in maioribus vaſis; antecedentem verò, humores, qui ſunt à viſceribus iruti. Illam, ſi coctionis capax ſit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationem reſeruandam eſſe. Hanc verò, ne continentem foueat, & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandam eſſe. Verùm ſtatum controuerſiæ vel non intelligit; vel ſubdolè peruertit. Non enim quæſtio eſt de humoribus in primis viis conſiſtentibus, ſed de iis, qui iam in venis conſiſtunt, putridi ſunt, & febris acutæ cauſſa continens. Ipſo enim fatente, cruditas eſt humorum putredo. Quod verò putat, ſi ea humorum putridorum in venis multitudo ſuppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere poſſit, naturam, quæ etiam in initio ſymptomaticam euacuationem inſtituit, imitandam eſſe; iterum iam ſtatum controuerſiæ mutat, & de cauſſa continente, quam antea naturæ relinquendam eſſe dixit, vt coquatur, diſputat. Sed iàm antea reſponſum eſt, omnes tales euacuationes per ſe malas eſſe; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, niſi nimiæ ſint, de conſilio Aëtij, non ſunt ſupprimendæ, nec tamen medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia eſt, vt eam natura vel non aggredi, vel non abſoluere, & vincere poſſit, lethales ſunt, & minoratiuâ purgatione periculum hoc non modò non minuitur, ſed potiùs augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita diſpoſita ſit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non poſſit, neque periculum illud purgatione in principio morbi inſtitutâ vitari poſſit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet. Nemo enim ægrorum in febribus acutis ſine coctione materiæ conualeſcit. Et ipſe ſibi in hac re contradicit. Etenim ſtatuit, excrementitios humores nullam coctionem recipere poſſe: Interim docet, ſi copioſa ſit materia, partem eius minoratiuâ purgatione eſſe euacuandam, vt felici

qua à natura faciliùs vinci poſſit. Si planè coctionem recipere non poteſt quomodo vinceri poteſt?

Secundi.

Secundum argumentum Saluiani eſt hoc: Tum optima eſt vacuatio, cùm naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, niſi in vltima parte ſtatus. Ergo tum ſaltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & argumento humores boni & mali miſti ſunt, eóſque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, ſi exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum id imprimis reſpondet, naturam non ſemper expectare exactionem materiæ, ſed ſi eius onere preſſa ſit, eámque aggredi nequeat, initio euacuationem inſtituere. Verùm ad hoc iterum reſpondeo: Natura rectè agens ſemper expectat coctionem: dum verò aliter eam & raro aliquid coacta agit, ea imitanda non eſt, cùm nec naturæ ſemper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem ſucceſſum ſperare poſſit.

Tertij.

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquuntur, non ſunt mouendi, quòd agitatio impediat coctionem. Ad quod reſpondet, hoc argumentum procedere, ſi humor ſit quietus, nec irritet magnopere, & coctionem recipere, ipſéque æger cum viribus ad ſtatum perſiſtere poſſit; alioquin in principio ex materia per purgationem mota, ſed valde immutatâ plus commodi accidere naturæ ad ſuperandum, quam ex retentione eiuſdem in quiete. Verum dicitur hoc, ſed non probatur: & hoc ipſum eſt, quod tot prudentiſſimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant.

Reſponſio ad autores. Hipp. & Galeni.

Tandem vt opinionem, quæ non ſolùm multis videri noua poſſit, ſed reuera noua eſt, venerandæ antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis autoritatem allegat, quem purgationem eradicatiuam in acutorum initio, ſi materia turgeat, vel in fine, dum in vniuerſum cocta ſit, neque ſponte naturæ euacuatur, *aph.* 22. *ſect.* 1. præcepiſſe putat, minoratiuam verò in acutis ſub principium conceſſiſſe: dum *aph.* 29. & 30. ſcribit. *Incipientibus morbis, ſi quid mouendum videtur, moue, vigentibus autem quieſcere præſtat. Nam in morborum initio & fine remiſſiora ſunt omnia, in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, ſed non probatur, quòd de alia purgatione Hippocrates *ſect.* 1. *aph.* 22. & de alia *ſect.* 2. *aph.* 29. & 30. loquatur. Nam quod *aphor.* 29. & 30. *ſect.* 2. in genere proponit, *aph.* 22. *ſect.* 1. in ſpecie explicat, & caſum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphoriſmos hos doctiſſimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum ſaltem adducam, Philotheus, Græcus interpres, ita in *aphor.* 29. *ſect.* 2. ſcribit: ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι σκόπει, ἐὰν ὀργᾷ ἡ ὕλη, καὶ τότε κενώσεις χρῶ. τοῦτο γάρ ἐστι, ἤν τι δοκέῃ. ἢν δὲ μὴ ὀργᾷ, μὴ κινήσῃς. Κίνησιν δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πλὴν εἰ δοκεῖ, ἐν ἀρχῇ, κάθαρον τῇ κενώσει, ἵνα εὑρίσκουσα ἡ φύσις ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσηται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id eſt, *Quod autem dicit, tale eſt, quod animadherte, an turgeat materia, tunc euacuatione vtere. Hoc enim eſt, ſi quid videtur. Si verò non turget, non euacuabis. At hic euacuationem dicit & venæſectionem & purgationem. Veruntamen ſi in principio videtur, euacuationem purgabis, vt natura paucam materiam inueniens breuem faciat coctionem & materiæ mundificationem.* Eodem modo hunc Aphoriſmum interpretantur Antonius Muſa Braſſauolus, Chriſtophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. & 5. *de tuend. ſanit.* in quibus eos, qui venæſectionem reformidant, vel non admittunt, vberiùs & exquiſitiùs purgare iubet. Verùm Galenus de tuenda ſanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non ſunt crudi, vtpote nondum putridi: quæſtio verò hîc eſt de febribus putridis acutis. Secundò, eodem modo Galenus, 1. *de febr. differ.* in aëris ſtatu peſtilenti, purgatione vſus eſt, ad corpora à peſte præſeruanda, non in peſtis curatione. Tertiò locus, quem allegat ex Galeno, 3. *de method. med. cap.* 11. quòd quidam poſt peſtilentiam curati fuerint; quòd præexſiccatum, totúmque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus aſperæ arteriæ, & quoſdam ab iis conualuiſſe, dicit, quibus, cùm peſte laborarent, corpus præexſiccatum, perpurgatúmque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, *lib.* 5. *method. med.* præcipere purgante medicamento reuocandos reuellendóſque humores eſſe, itidem nihil ad rem facit. Humores enim ij cùm crudi & putridi non ſint, quouis tempore tutò euacuantur.

Itaque vt paucis multa complectar; non quæſtio eſt, an humores vitioſos, qui nondum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, ſtatim expurgare liceat; quod nemo negat: ſed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in vena caua exiſtentes, qui iam putredinem conceperunt, ſine præuia coctione, niſi turgeant in principio morborum euacuare liceat. Quod nego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico, & ſi vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipſa tamen deſerit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo.

LIBRI VI.
PARS III.

De Morbis Occultis, ortis ab aqua aëre: & de Contagio, & morbis contagioſis in genere.

CAPVT I.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aqua ortis.

Morbi ab aqua.

POſtquam morbos occultos & malignos ab interno humorum vitio ortos explicauimus; ſequitur iam, vt de iis, qui à cauſſis externis proximè excitantur, agamus. Inter cauſſas autem illas prima eſt Aqua. Verò aquæ vitioſæ hydropem, dyſenteriam, aliósque morbos interdum inducunt, ita etiam quandóque malignos morbos excitant. Aquæ vitio ſcorbutum produci, dubium non eſt. De quo Balduinus Ronſſæus, *de Scorbuto, epiſt. 1. In Hollandia, inquit, tū ob patrij ipſius ſoli, (vtpote quod ab aliis planè diuerſum eſt, glebâ nec argilloſâ, nec ſabuloſâ, nec arenoſâ, ſed cana quodammodo & pumicis modo rara) tum aquâ ipſius, qua terra naturâ induit, qualitatem, ſcorbutus ſæpiſſime inuadit; & quò ſunt lacuſtres magis atque paluſtres loci, hoc etiam frequentiores ſunt ſcorbutici.* Additque, *quamuis omnes fere Hollandi ac Friſij eadem penè victus ratione vtantur, ac ſub eodem propemodum verſentur climate: alios tamen ſcorbuto citiùs atque frequentius apprehendi;* idque ideò, quia alij purioribus, alij impuris aquis vtuntur. Imò in caſtris, ad febres malignas & peſtem excitandam etiam facere aquarū paluſtrium & corruptarum vſum, non ignotum eſt, & exercitus inuictos, ac ingêtes copias, aquæ pernicioſæ potu deletas fuiſſe, in annales relatum. Cùm enim aquæ paluſtres collectitiæ ac ſegnes ſint, nec moueantur, limúmque ferè admiſtum habeant, facilè putreſcunt, præſertim vere, cùm terra ſeſe aperit, vaporéſque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu diſcutiuntur, ſed in iis retinentur, qui ſuperueniente æſtatis calore poſtea magis corrumpuntur, & putredinē maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, bufonibus, ſerpentibus, & eiuſmodi venenatis animalibus, quibus iſtæ aquæ inficiuntur, imò interdum cadauera eiuſmodi animalium venenatorū, in aquis eiuſmodi paludoſis putreſcentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod ſibi accidiſſe refert Auenzoar, *lib. 2. tract. 7. c. 10.* Inſalubres & eæ aquæ ſunt, in quibus linum & cannabis macerantur, ſcribitque Petrus Pena, *in Aduerſar. p. 229.* hanc aquā tantopere ſuâ malignitate nocere, vt epota ſit inſtar veneni, & ſic nullis antidotis, quantumuis tempeſtiuè datis, potuiſſe occurri fato Marchionis Arbolij, fratris Guiſiorum, eiuſque vxoris, ac quàm plurimorū aliorum, qui prope Olbiam in Prouincia, cùm æſtates feruidas tranſmitterent, imprudenter aquam limpidā, ſed occultis & ſubterraneis cuniculis identidem in fontem illapſam, hauſiſſent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aquæ hauſtæ hominē enecant. Stygis fontis aquæ apud Poëtas & Hiſtoricos eo nomine infames ſunt. Terraconæ etiam fuiſſe fontem, Neptunium vocatum, e quo qui imprudenter bibiſſet, necatus fuerit, & ob id obſtructū à veteribus narrat Vitruuius. De Lyco etiam fonte ſcribit Plinius, *lib. 25. c. 2.* quòd, qui ex eo bibiſſet, vigeſimo die enecetur. Inſalubres etiam ſunt aquæ, quæ per metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores ſæpe excipiant. Et eſt Phyſicorum & Medicorum Axioma, tales eſſe aquas, quales ſunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere poſſint, ex hiſtoria, quæ mox adducetur, patebit.

Scorbutus ab aqua. *Aqua paluſtris vitia.* *Fontes venenati.*

Sunt & aquæ, quæ licet hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis eſt aqua illa apud Eugenem fluuium, quæ, vt Athenæus, *ex Theopompo, l. 2. c. 2.* refert, bibentium mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præſtat Lynceſtis aqua, & quæ in Paphlagonia, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *l. 2. c. 103.* Mentionem etiam facit autor *libri de bonis aquar.* aquæ cuiuſdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipſa furorem induceret, & alterius in Suſis, quæ dentes excuteret, & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilaret.

Huc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminū aquæ inficiuntur. Quod etſi nonnulli negant, ideò, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ ſint, & omnino negandū non ſit, quòd in fluminis & fontibus continuò fluentibus id non facilè fieri poſſit: tamen aqua puteorum facilè inficitur, vtrique & fluuij currentes, ſi detineantur. Et fontes ipſos infectos fuiſſe, hiſtoriæ teſtantur. Narrat enim Pauſanias, *in Phocicis,* quòd hellebori vi Cyrrhæi expugnati fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in Pliſtrum amnem conijciendas curauit: atque vbi ſatis infectam medicamento aquā intellexit, quam prius in vrbem influentem auerterat, in priſtinum alueum omnem repoſuit. Cyrrhæi cùm auidiùs de aqua illa bibiſſent, alui perpetuo profluuio laborantes, deſerere mœnium præſidium coacti ſunt, & Amphyctionibus obſidentibus vrbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebat, veneno infeciſſe, narrat ex hiſtoricis Appianus Alex. *in bello Mithrid.* vnde Lucanus, *l. 4. de bello Pharſ.*

Fontes veneno infecti.

O Fortunati, fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſſo ſtrauit: per rura veneno!

Idem narratur patraſſe Iuba, qui Afris iunctus erat contra Romanos, eodem Appiano teſte, *lib. 2. de bell. ciuil.*

Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in caſtris viuunt, obſeruanda, & cauendum, ne vitioſæ aquæ potus quis ſe in vitæ periculum conijciat. Et imprimis ij, qui pedibus iter faciūt, in magno æſtu, cauti ſint, ne ad ſitim ſedandā quibuſuis aquis vtantur, & quemlibet cautum reddere poteſt hiſtoria, quam refert Ioh. Bruyerinus, *de re cibar. lib. 16. c. 17. Agebat, inquit, Monſpeſſuli Rex Franciſcus, (quod eſt Galliæ Narbonenſis oppidum, Medicinæ ſtudio celeberrimum) inde aliquando venatum profectus, ducebat ſecum Annibaldum, qui hodie Oceani Galliæ præfectus eſt. Hic verò (vt ſolent proceres aulæ) iuuenem à pedibus habebat, qui curſu itinereque contractam ſitim abolere cupiens, in fontem forte incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, auidiſſime ex eius aqua bibit: protinúſque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum acceſſerunt, vt tam ſubiti caſus cauſſas cognoſcerent, auxilióque eſſent miſero iuueni. Referente autem, potu aquæ cuiuſdam fontis id contigiſſe, eo in tugurio quodam relicto, rem ad Annibaldum, vt erat geſta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, vt erat rerum naturæ omnium curioſiſſimus atque ſtudioſiſſimus, mittit quoſdam, qui fontem illum accuratè conſiderent, eóſque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ. Verùm qui mandata acceperant, cùm ad riuum veniſſent, oculis quidem, tactúque omnia perluſtrabant atque percontabantur: nam guſtatum reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam facti. Tandē linteum candidum in eam immiſerunt aquam, quam quodam colore infectam viderat: poſtea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuerſi linteum illud Principi oſtenderunt, qui ſtatim prudenter, & doctè cenſuit, aquam illam per metalla tranſire, à quibus & colorem, & ſaporem, vimque exitialem referret.*

In aqua potu cautione opus eſt.

Cùm verò non vbique purarum aquarū copia ſuppetat, quâ ratione vitium aquæ corrigi poſſit, diſpiciendum. Omnium autem doctorum Virorum teſtimonio præſtantiſſima, aquas corruptas (modò non ſint Inſectæ) corrigendi ratio eſt coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euaneſcunt, ac diſcutiuntur, reliquæ poſtea in fundo ſubſident, è quibus pura aqua ſeparari poteſt. Etſi enim aquæ ſæpe diuerſorum generum ſubſtantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ ſunt: ob minimarum tamen partium commixtionem ſenſus noſtros fugiunt; ignis verò vi eæ ſegregatæ inter ebulliendum quidē ſubſiliunt, concurrentéſque miſcētur in omnem aquæ partem agitatæ, póſtea verò abeunte calore ſubſident. Plinius etiā, *l. 31. c. 3.* omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitioſæ aquæ remedium coctionem eſſe, tradit, ſi ad dimidias partes decoquatur, inuentúmque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, *6. epid. comm. 4. text. 1.* aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aqua extinctum.

Aquarum vitia vt corrigenda.

Verùm cùm non ſemper in itineribus & caſtris occaſio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi ſunt. Si ex paludibus aqua ex neceſſitate bibenda, & metuendum ſit, ne ranarum ſemina, vel ſerpentium inquinamentū ei inſint, per linteum & ſtrophiolum ſaltem colanda eſt. Plinius, *l. 24. c. 31.* ſcribit, aquas nitroſas & amaras polentā iniectā corrigi, vt poſt duas horas bibi poſſint. Eſt verò polenta ex hordei farina parata, ἄλφιτον Græcis. Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, menthaſtrum etiam tritum inſpergere iubet Plinius, *lib. 21. cap. 14.* Allio quoque magna vis eſt contra aquarum vitium. Qua de cauſſa nauigantes plerumque magnam eius copiam circumferre ſolent. Spiritus etiam vitrioli, aquæ admiſtus, eius vitia corrigit. Verùm cùm in exercitu magnā aquæ copiā opus ſit, nec modi illi, quibus priuatus quiſque vti poteſt, toti exercitui ſufficiant, vt vtilis aqua præparari poſſit, commodiſſimum eſt, foſſas facere, & arenam ac ſabulum interponere, vt per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiuſmodi vitioſam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum ſumat. Si verò febris maligna aut peſtilens inde ſit contracta, curatio, vt ſuo loco dictum, inſtituenda.

CAPVT II.

De morbis malignis ab aeris vitio.

Morbi maligni ab aere.

AB aëre etiam morbos malignos, imò peſtilentes excitari, non ſolùm quatenus qualitatibus ſuis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, ſed etiam quatenus maligna miaſmata, & morborum malignorum ac peſtilentium in ſe continet ſemina, extra dubium eſſe puto, & dictū eſt eā de re *lib. 4. de febrib. c. 2.* vbi de cauſſis peſtilentiæ actum. Et febrem illam malignam, quæ ſudoris Anglici nomine innotuit, per aërem diſſeminatam fuiſſe, *ibidem, cap. 15.* dictum. Etſi verò, vt eo loco dictum, inter auctores controuerſia eſt, an aër morborum malignorum & peſtilentium cauſſa eſſe poſſit: tamen ſi res rectè explicetur, nihil dubij eſſe puto. Etenim

ipſe aër, quatenus purum elementum eſt, nec putreſcit, nec alio modo ita corrumpi poteſt, vt malignus, venenatus, ac peſtilens euadat: ſed ſi talis euadit, id accidit, cùm μιάσματα, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi peſtilentes ſæpe ex vna regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam ſubitò moriuntur, ac ſi præſentiſſimum venenum hauſiſſent.

Aër quomodo malignus euadat.

Primus modus.

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac peſtilens hoc modo aër euadit. Primò enim malignos vapores & μιάσματα, è terra, aquis lacuſtribus, rebus putreſcentibus, vel locis infectis delata accipit, quod ſæpe è cadaueribus interfectorum euenit. Ita refert Ambroſius Paræus, *lib.* 10. *c.* 13. anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis Pænæ multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum proiecta fuiſſe, è quo poſt duos menſes tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde peſtis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locuſtarum mortuarum copia euenit; quod accidiſſe ſcribit Auguſtinus, *lib.* 3. *de ciuitat. Dei c.* 31. vbi tantam ex iis peſtilentiam ortam fuiſſe refert, vt in ſolo regno Maſſaniſſæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanſerint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca paluſtria, quæ æſtiuo tempore morborum variorum cauſſa ſunt. Id quod in Attica peſte Diodorus Siculus, *lib.* 12. accidiſſe refert. Cùm inquit, hyeme præcedente magni grauéſque imbres regionem inundaſſent, factum eſt, vt locis depreſſioribus aquarum multitudo reſidens in paludum modum ſtagnaret. Qua æſtatis ſubſecutæ calore fracta, craſſi grauéſque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracleenſium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, *lib.* 8. *Ennead.* vt ciues ſuos blandâ ratione è medio tolleret, ſub caniculæ exortum eduxit exercitum; vrbem Æſtacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoſo loco caſtra metari iuſſit, ipſe, quaſi ſummam moleſtiam toleraturus cum mercenariis, vmbroſa & excelſa loca aquis affluentia cepit, & in iis caſtra metatus eſt, & eo vſque expugnationem extendit, donec ciues ſuos perdidiſſet; quia æſtiuo tempore paluſtria morboſa ſunt. Vnde etiam Cambyſes, apud Xenophontem, *lib.* 1. *Inſtit. Cyr.* monet, vt ſi velit exercitum incolumem, caſtra in loco ſalubri metaretur. Et cùm ob ſordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum eſt, quòd vrbes populoſæ ſæpe peſtilentibus febribus, & peſte ipſa infeſtentur. Vt aliarum vrbium mentionem non faciam, de Lutetia Pariſiorum, quam I. C. Scaliger lutoſam appellat, ſcribit Iulian. Palmarius, *in Epiſtol. & præfat. lib. de peſtilente febre præmiſſa*: Vrbs hæc *infinitis iam morbis atque etiam peſtilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cœni, quæ viis publicis aggeruntur, graueolentiam, cœnoſâ præterea, ac fœtidâ aquâ omnes vrbis cloacæ redundant; quæ minimè in proximum Sequanam ſeſe exonerant, ſed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes vrbem & ſuburbia perreptantes, fœtido vapore viciniam inficiunt atque contaminant, calido præſertim & æſtuoſo cœlo: ſed nec graueolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, ſatis procul ab vrbe aſportantur: aut ſpecubus includuntur, verùm in mediis ſuburbiis coaceruata putreſcunt, tetriſque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum in namque & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliáque eius generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel ſolus inducere peſtem poſſit. Qui latrinas purgant, vix vrbem egreſſi, fœtidiſſima hominum ſtercora iuxta vias publicas ponè ſuburbia cumulant, aut iis vicinam terram ſtercorant, vnde omnia fœtore impleri neceſſe eſt, qui prætereuntibus pro ſuffitu ſit, ſéque in vrbem diffundat. Adde vini & aceti fæces reſiccatas extra vrbem exuri, ſed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo vrbs oppleri ſolet. Poſtremò coriarij omnes in media vrbe recepti ſunt, vbi fœtidiſſimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peſte correpti ſeſe recipiunt, in media vrbe ſitum eſt, prope ædem Mariæ ſacram, è quo peſte necati, in Trinitatis cœmiterium, quod à porta Dionyſiaca non longè abeſt, deferri ſolent per vrbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiuſque victu, originem habere longâ experientiâ compertum habeo, eóſque multò grauiores, quàm eiuſdem generis diſperſos, qui à ſingulorum victu procedunt.* Atque iſta, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis vrbibus populoſis locum habent.

Lutetia Pariſiorum cur morbis obnoxia.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aërem fieri venenatum, vt ſi quis eum hauriat, ſubitò intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euoluit, totum intumuiſſe, & vt veneno affectum curatum fuiſſe, narrat Amat. Luſitanus, *cent.* 3. *curat.* 82.

Exhalant & vapores malignos cauernæ & ſpecus, lacus item, & putei ſubterranei. Plurimis Italiæ locis peſtilentem aërem exhalare, ſcribit Seneca, *lib.* 6. *quæſt. nat. c.* 28. Et Galenus, *in princip.* 1. *epid.* nominat χαρωνίους βαράθρους. & ſpiritus lethales Plinius, *lib.* 2. *c.* 93. Et Mercurialis, *de venen. cap.* 13. ſcribit, ſe vidiſſe prope Romam ſpecus multas, in quas ſi vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Pauſanias & Geographi plurimi, quòd fertilis ſit Inſula, ſed ſoli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, ſit penè peſtilens. Hinc Martialis,

Nullo fata loco poſſis excludere, cùm mors
Venerit: in medio Tibur & Sardinia eſt.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia eſſet. Et *in Epiſtolis* Tigellium quendam Sardonum hominem eſſe, ait, patriâ ſuâ peſtilentiorem. Sunt enim in ea Inſula multæ paludes, à quibus aër tempore æſtiuo planè peſtilens redditur. Et quidem exhalationes eæ malignæ non ſemper ſunt eiuſdem generis, ſed differunt ſpecie, id quod etiam monet Vidus Vidius, dum *Med. part.* 2. *ſect.* 2. *lib.* 1. *c.* 11. ſcribit. *Neque aſpiratio exhalat ſimilis à quolibet auerno, ſed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, alia ex aliis putridis locis: qualis illa fuit, quæ ante decem & ſeptem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuerſorio puteus, magna ex parte oppletus fimi, fæcis, ac ſordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipſum extraheret, eò deſcendit, & ſtatim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc ſpectantes, periculum in cane potius, quàm in ſe facere voluerunt.* Simile quid VVinshemij in Franconia, anno 1613. accidit. Cùm enim ciuis quidam in puteum diù concluſum, cum ad vſum mundaturus, deſcendiſſet, ſubitò mortuus eſt. Cùm verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, deſcendiſſet, & ille ſtatim interiit, atque idem tertio, puero, quid hiſce mali obtigerit, percontaturo immiſſo, accidit, qui omnes cùm mortui per aliquem, licèt totum os & nares contra venenoſos halitus probè munitum, & tamen vix ſeruatum, extracti eſſent, puteus terrâ obrutus eſt. Neceſſe autem eſt, aſpirationem totâ ſubſtantiâ naturæ noſtræ alienam, ex putri illa materia, quæ in puteo continebatur, exhaluiſſe, quæ ſtatim interitum attulit. Veriſimile autem eſt, hanc alterius ſpeciei fuiſſe, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rurſus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum ſeruatum eſt, cùm primùm aperiuntur; adeò autem pernicioſa eſt, vt ſæpe hominem repentè enecet. Ita vt morbus quoque, licèt idem genere ab omnibus excitetur, ſpecie differat.

Secundus modus.

Deinde aër peſtilens euadit, cùm vapores & corpora minima, quæ aliàs in aëre vagari ſolent, (ſicuti aër inferior nunquam planè purus eſt) & per ſe maligna & venenata non ſunt, putreſcunt ac corrumpuntur. Idque rurſum fit duobus modis, primò, cùm aër, ſeu potiùs miſta aëri corpora putreſcunt & corrumpuntur, ſi iis concluſus ſit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, *in Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetuſtatis arcam adapertam fuiſſe, è qua tam pernicioſus halitus expirârit, vt inde peſtis ad Parthos vſque graſſans excitata ſit. Et in Campania è puteo quodam, qui diù concluſus fuerat, aperto, tam venenatam auram exhalaſſe, vt aſtantes ſtatim perierint, refert Guinerius, *de peſte c.* 1. Deinde aſtrorum etiam influxus aërem corrumpere poteſt. Negant quidem id multi; & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Paſchalij meth. med. lib.* 2. *c.* 9. eâ de cauſſa, quòd in cœlo corporibus noſtris contrarium nihil ſit, aſtra omnia creata ſint, vt nobis ſeruiant. Verùm etſi omnes cœli influxus boni ſint, ex accidenti tamen & ſi nobis non ſint proportionati, nocere poſſunt, & ſicut calor, qui tempore æſtiuo excitatur, quidem per ſe bonus eſt; qui tamen, vbi vehemens eſt, & plantis & hominibus ſæpe noxius eſt; ita etiam fieri poteſt, vt occultæ illæ influentiæ per ſe quidem bonæ, & ad vniuerſæ naturæ conſeruationem neceſſariæ, ſi eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obſeruent, nobis damnum inferant.

Signa morborum ab aëre.

Cognoſcitur autem in aëre vitium eſſe, ſi eodem tempore, cùm antea in victu communi nullus error præceſſerit, multi inficiantur, & ij etiam qui lautè vixerunt, & qui cum infectis non conuerſati ſunt, ſubitò morbo illo, qui graſſatur, epidemio corripiantur, ſi idem morbus ſubitò in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum ſaltem, quod per contagium fieri ſolet, ſed totam regionem inuadat.

Prognoſtica.

Morbi autem iſti periculoſiſſimi ſunt neque facilè quis ſibi ab iis immunitatem polliceri poteſt; cùm aëris vſu nemo carere poſſit, & propterea in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes, qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & præterea morbi illi peſtilentes, qui ab aëre proueniunt, longè pericuoſiores ſunt, quàm alij, hominéſque ſæpe inter ſua negotia, dum ſani putantur, concidunt, & breui poſt pereunt.

Curatio.

In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitium iſtud aëris auertere & præcauere: ſecundò, ſi iam præſens ſit, id corrigere; & tertiò, quomodo quilibet priuatim ſe contra id munire debeat, monſtrare.

Primò, ſi aër inquinetur à cadaueribus ſeu hominum, ſeu beſtiarum, vt ea maturè ſepeliantur vel amoueantur, Magiſtratus officium eſt. Si lacus aliquis vel paluſtres aquæ fœtorem expirent, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cùm Selinuntiis ob vicini amnis fœtorem de peſtilentia metueretur, eum remedium inueniſſe præſentaneum, cùm riuulos è propinquis ſatis limpidis fluminibus deriuãdo, in ſordidum deduceret amnem, idque ſuo ære ac ſumtu, quibus indidem permixtis, acceſſione purioris aquæ, putridæ lacunæ emendatæ, motúque velociore reddito fœtida ſemina diſſipata ſunt. Hippocrates quoque cùm ab Illyria peſtis Græcis immineret, accenſis ſyluis eam auertit, quâ de cauſſa Græcia ei ſtatuam pileo capite tecto locauit, æqualéſque cum Hercule Hippocrati

honores

honores decreuit, quòd ceu alter Hercules, monſtrorum domitor, peſtem à Græcia auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda, nihil præſentius & efficacius igne eſt, qui & imminentia peſtis ſeminaria auertit, & præſentia diſcutit. Itaque in peſtilenti ſtatu non ſolùm in publicis viis & plateis, ſed priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & veſperi debent. Vbi aër infectus eſt, commodiſſimum eſt fugere, & ſe in loca ſalubria conferre, cum nemo immunitatem facilè ſibi polliceri poſſit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de cauſſa fugere non licet ij in publicum prodire non debent, niſi & alexipharmacis ſeſe munierint, & eadem in ore geſtent, & naribus illinant, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 5.* dictum. Si verò locus naturâ ſuâ peſtilens ſit, nemo, qui ſanitatem integram conſeruare vult, ſedem in eo figat. Quod ipſum monet Columella, *lib. 1. de re ruſtic. cap. 3.* vbi ex Porcij Catonis ſententiâ, in emendo inſpiciendóque agro duo præcipuè eſſe conſideranda, ſcribit; ſalubritatem cœli, & vbertatem loci: neque ſanum facere debere ſumtûs in cultura ſterilis loci monet; nec rurſus peſtilenti, quamvis feraciſſimo & pingui agro, dominum ad fructûs peruenire. Nam vbi ſi cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, ſed etiam vitam colonorum eſſe dubiam, vel potiùs mortem quæſtu certiorem.

Si quis autem peſte ex aëris vitio corripiatur, is ſtatim alexipharmacis & ſudoriferis, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 6.* dictum, vti debet. Purgatio verò, & venæ ſectio nullo modo locum habent: cùm vitium non ſit ab interno humorum apparatu, ſed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea vitium maxima habenda ſit ratio, quæ nec venæ ſectione, nec purgatione ampliùs deiiciendæ & proſternendæ.

CAPVT III.

De Contagio.

AEri occultos & malignos morbos inducenti cognatum eſt Contagium, quo licèt & aliis modis, vt veſtibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in ſana corpora deferri poſſint: pleruumque tamen id fit per aërem. Cum autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures ſint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam *in Inſtitut. lib. 2. part. 2. c. 12. & de febr. lib. 4. c. 3.* & hic tamen quædam de eo addere neceſſarium videtur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad aliâ reſpicientes contagium aliter atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium eſt in contagioſis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum qui dicitur Contagioſus, alióſque ſimili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus ſimilis in alio producitur. Tertiò, ipſam actionem, quâ morbus ſimilis in alio gignitur; & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facilè contagium dixerit, niſi valdè impropriè. Reliquæ ſignificationes magis propriæ ſunt. Hinc alij ad morbum contagioſum reſpicientes, definiunt Contagium, eſſe affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam ſimiliter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito reſpectu, quòd ſit inquinamentum quo corpori alicui ſimilis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipſum corpus & ſubiectum qualitatis, ſed ipſam qualitatem reſpicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ ſimilem morbum in alio producere poteſt. Alij denique ſeu ad contactum, ſeu ad actionem reſpicientes, definiunt Contagium, quòd ſit actio, ſimilem morbum, quo alius laborat, in ſano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem ſeu contactum definiunt contagium, ſe maximè propriè loqui putant. Verùm in definitionibus conſtituendis potiùs ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non ſemper ſatis propria & commoda ſunt, reſpiciendum. Illud verò, quòd hîc definiendum, id eſt quod Græci, *μίασμα, νοσηρὸν ἀπόλαυσιν*, & *ἀπόῤῥοιαν* nominant. Mihi itaque propterea commodiſſimè definiri poſſe videtur Contagium, quod ſit inquinamentum ſeu corpus è corpore ægro emiſſum, quod in analago animalis corpore receptum, ſimilem in eo morbum producere valet.

Quæ vt clariora fiant, & natura contagij rectè cognoſcatur, tria explicanda ſunt. Primò corpus ipſum contagioſum. Secundò ipſum *μίασμα*, per quod alteri morbi communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod ſi ſecundum in ipſam qualitatem, quæ efficax eſt, & in ſubiectum cui ea ineſt, diuidere velis, quatuor erunt conſideranda. Imò nec iſta duo, qualitas ſcilicet, & corpus ſubiectum, ad *μιάσματος* naturam explicandam ſufficiunt, ſed ipſa forma illius corporis, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Primò contagioſum corpus quod attinet, equidem contagium non ſolùm eſt in hominibus, ſed & ouibus, ſuibus, bobus id competere, manifeſtum eſt: veruntamen ſaltem in homine conſiderare contagium nobis propoſitum eſt. Deinde ſciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagioſum dici, ſed id ſolùm, quod ſimili morbo antea laborat. Ideóque etſi torpedo ſtuporem inducit, ſerpentes venenum homini inferunt: contagioſa tamen non dicuntur, quia ipſa non præter naturam id pariuntur, ſed venena illa animalibus hiſce natiua & familiaria ſunt. Illud itaque ſaltem contagioſum propriè dicitur, quod ægrum & morboſum eſt, atque affectum præter naturam, quo ipſum laborat, alteri ſano communicare poteſt. Neque tamen omnes morbi contagioſi ſunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere poteſt; ſed illud corpus ſaltem eſt contagioſum, quod aliquid in ſe generare poteſt, quod in aliud eiuſdem ſpeciei tranſlatum, ſimilem in eo morbum producit.

Secundò, cùm morbus, vt accidens, de ſubiecto in ſubiectum non tranſeat, neque qui peſte laborat, illum ipſum ſuum morbū alteri communicare poſſit, interim certum ſit ab eo qui peſte, vel alio contagioſo morbo laborat, alios infici: omnino aliud dari neceſſe eſt, quod ab ægro in alium tranſeat, quo mediante ſimilis morbus in alio producitur. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, *νοσηρὰς ἀπορροίας*; & *ἀποῤῥοίας* ac *σπέρματα*, Latini inquinamenta, ſemina & ſeminaria nominant. Cùm autem vis agendi proxima ſit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate inſit ſuo ſubiecto: hæc tria etiam in contagio & *μιάσματι* conſideranda ſunt; & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro *μίασμα* illud generetur.

Qualitates illæ, vt & forma à qua fluunt, vt omnes formæ, nos latent, & propterea meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem ſe qualitates iſtæ cum ſuis formis inſtar fermenti. Vt enim exigua quantitas fermenti, maſſæ farinaceæ non fermentatæ miſta, facit vt ipſa efferueſcat, & pauca quantitas fecum, vt totū vinum vel cereuiſia efferueſcat efficit; ita & hoc *μίασμα*, vbi à corpore aliquo receptum eſt, id totum immutat, & ſibi ſimili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam ſimpliciter appellant, ſed minùs rectè: Latiùs enim ſe contagium quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagioſi ſunt maligni & venenati, vt phthiſis, ophthalmia & ſcabies ac ſimiles; neque contrà omnes maligni & venenati morbi contagioſi ſunt, ſicut, ſi quis venenum hauſit, vel ab animali venenato morſus eſt, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non poteſt.

Subiectum autem, cui qualitas hæc ineſt, eſt vel ſpecies ſpiritalis, vel corpus. Spiritalem ſpeciem eſſe non dixerim cùm ei proprietates ſpecierū ſpiritalium, quas ſuprà dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd contagium non in orbem, vt radius, promouetur nec certam ſphæram actiuitatis habet, ſed veſtibus atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinate mouetur, & ſæpè ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo eſt, in quo iſta & qualitas & forma ineſt & ſæpe exiguum, & proculdubio atomorum more è corpore infecto effluens, &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum contagia per corpuſcula multiplicantur, quæ ſeminis inſtar totam morbi eſſentiam in ſe comprehendunt. In contagioſo autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam miſtionem habeat; deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam miſtionem habere debet, vt etiam in minimas partes reſolutum, in iis eſſentiam ſuam integram retineat, & longo quidem tempore interdum: ſūmam verò agendi vim, vt etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & ſibi ſimilia reddere poſſit. Etſi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & ſudores effluant: tamen vel facilè reſoluuntur & diſſipantur; vel quia occultis qualitatibus deſtituuntur, exiguam agendi vim habent, vt, etſi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non poſſint. Qualitas autem illa, per quam *μιάσματα* illa ſunt efficacia, ad nullam manifeſtam reduci poteſt; cùm nulla tantam habeat efficaciam ſed occulta eſt, & in ſenſus noſtros non incurrit, nec niſi eff. ctu deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à ſui generis forma, & quidem peculiari, plerumque malignâ, & totius ſubſtantiæ proprietate naturæ noſtræ aut certè determinatæ alicui parti aduerſâ & inimicâ. Atque hinc accidit, vt pro formis in diuerſis *μιάσμασι* variis, non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere poteſt, canibus, felibus, bobus, vel ſuibus non nocet; & *μίασμα*, quod ex oculis effluit, non pulmones afficit ſed oculos, & cōtrà, quod è pulmonibus in phthiſicis exhalat, nō oculis, ſed pulmonibus ſaltē nocet.

Quomodo autem contagium in corporibus contagioſis generetur, non ita planum eſt, & alij alias ea de re opiniones habent. Plurimi in ea ſunt ſententia, *μιάσματα* illa, & ſemina contagij ſaltem in rebus putreſcentibus generari, & ex iis effluere. Verùm omninò negandum non puto ſæpe id accidere: interim id ſimpliciter neceſſarium non eſt, poteſtque ſeminium contagij & ſine putredine generari; & licèt cum putredine generetur, tamen putredo per ſe, & quatenus talis, eius cauſa efficiens proxima non eſt. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis ſpatium requiritur; at contagium hauſtum quamprimùm hominem inficit, ſæpe interficit, & ſimilem humorem contagioſum in eo generat, aliorúmque venenorum pernicioſorum modo agit antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit. V. g. venenum peſtilens ſæpe non tam in humores, quàm ſpiritus agit. Nihilominùs verò talis homo à peſtilentis veneni contagio infectus, & ſubitò

Contagij nomen quot modis accipiatur.

Contagij variæ definitiones.

ἀπόῤῥοια.

Quæ in contagio conſideranda.

Corpus contagioſum quod.

Contagij ſemina.

Qualitas contagioſa.

Subiectum contagij.

Quomodo generetur contagium.

Contagium non eſt à putredine.

bitò iugulatus, alios inficere poteſt, ipſa vt experientia teſtatur. Etſi enim venenoſitas & contagium non ſit idem, vt ſupra dictum, & contagium ſine veneno eſſe poſſit: tamen generationis modus idem eſt. Et ſi de peſtilenti veneno demonſtratur, id ſine putredine generari poſſe, etiam ſimul demonſtratum erit, contagium ſine putredine generari poſſe. Clarè autem, *lib. 4. de febrib. c. 1.* demonſtratum, peſtilentiæ naturam nec in putredine conſiſtere, nec putredinem ad eius productionem ſimpliciter neceſſariam eſſe, vt actum agere hic ſuperfluum putem. Hoc ſaltem addo, quod quidam dicunt, quòd ſæpe in corpore humano latere poſſit contagium ſine manifeſtis eius ſignis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etſi in putredine conſiſtat, ſine damno & indiciis aliquibus ſatis diu in corpore latere poſſit: id omnino falſum eſt, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipſi, qui putredine ſola venenum & contagium in corpore noſtro generari ſtatuunt, putredinem illam excellentem, profundam, ſordidam eſſe dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem deſcribant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari poteſt, vt nulla eius nota in vrinis, pulſu, calore, & aliis appareat? Equidem nonnulli, vt hîc effugium quærant, putant, venenum peſtilens poſſe latere in parte ignobili, & à corde remota, & tum notis nullis ſeſe prodere, ac nocere: poſtquam autem mouetur cor ſubitò impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verùm ſi tota peſtilentis veneni natura conſiſtit in putredine, quomodo, ſi prius in loco ignobili, & à corde remoto hæſit, putredo illa ad cor deferri poſſit, eáque excellens, vt nullæ eius notæ in vrina vel pulſu, vel caloris mutatione percipiantur? Quæ omnia cùm nonnulli viderent eſſe manifeſta, tandem eò deueniunt, vt dicant, peſtem, in qua nulla putredinis indicia in vrina vel pulſu apparent, venenoſa potius qualitate nocere, quam putredine, & proinde, cùm putredo ſit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in vrina nec pulſu, ſigna apparere, & hominem mori, quaſi præſentaneo veneno hauſto. Verum eo ipſo agnoſcunt, & fateri coguntur, venenum non eſſe in putredine, ſed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd neceſſariò cum putredine ſemper coniungatur, nondum probatum. Itaque non ſine cauſſa argumentum hoc exaggerat Franciſcus Valleriola, *in append. loc. com. cap. 2.* *Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem vnam epidemiorum, peſtilentium, contagioſorum & venenatorum, malorum cauſſam eſſe, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum cauſſas inuoluentes, omninóque permiſcentes atque perturbantes, vehementiſſimos quoſque & implacabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam, vel in obſtructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, ceu in cauſſas proprias referunt: cum in his qui ex morbida excretione naſcuntur, morbis, maior quædam, & à putredine, obſtructione, plethora, aut cacochymia longè ſemotior ſubſit cauſſa, nempe tetra illa, morboſáque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius ſubſtantiæ proprietate, non obſtructionis, aut putredinis interuentu ſubſtantiam noſtram labefactet, innatáque antipathiâ perdat, idque confeſtim, exigua interpoſita mora. Cùm enim aliquis integrè ſanus, acceſſu ad peſte correptum, peſte quoque inficitur, atque paucis poſt horis concidit, (quod fieri ſæpe videmus) aut cùm quis à rabido cane demorſus, in rabiem & ipſe agitur, aut ſcorpionis compunctu, præſentiſve alicuius veneni hauſtu extinguitur, quis tam hebes ſit, qui putredinẽ tam repentinæ mortis cauſſam ſtatuat? Nam, quæ poſſit tã vehemens, tamque pernicioſa putredo in hominem incurrere, ſine alterius cuiuſquam rei concurſu, quæ tam citò hominem tollat? præſertim cùm, qui concidit, nec plethora, nec cacochymia, obſtructioné ve eſſet correptus, ſed bene valens, ſanus, atque vegetus, bonóque nonnunquam habitu præditus, derepente & morbo peſtilenti corripitur, & confeſtim mortem obit. Hæc profectò in tali propoſito euentu referri in putredinem nullo pacto poſſunt. Magna certè pernicies, cæcáque ac deleteria facultas quædam morbidæ excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiuſcemodi cauſſis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodum interdum hæ, quas commemorauimus, cauſſæ, nempe obſtructio, putredo, plethora & cacochymia, abſque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine ſuæ ſolent.* Nimirum corruptio & mutatio rerum latiùs patet, quam putredo, vt alibi dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamvis enim nonnulli id vinum putrefactum eſſe dicant: tamen falſum hoc eſſe Zabarella, *de miſti gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8* & in primis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio, putredo eſt; dum verò in acetum mutatur, vinum non putreſcit, ſed nouum ex eo miſtum conſtituitur, vnde & ab Ariſtotele 4. *Meteor.* acetum æquè ac vinum inter miſta refertur. Et qui, quid fixum & volatile ſit, nouit, facilè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & diſſolutum, ſed nouo modo miſtum. Neque enim ex vino corrupto, & à quo ſpiritus ſeparati ſunt, fit acetum, ſed quò generoſius vinum eſt, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. Practic. part. 5. ſect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum ſal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem & quòd ad eiuſmodi generationem non opus ſit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generatur, nec eſſentiam ſuam à putredine habent quorum tamen tanta eſt potentia, vt in momento, etſi nondum putredo in corpus introducta ſit, hominem iugulare poſſint. Et poſito, ſed non conceſſo, quod omne contagium generetur cum putredine: tamen non ſequitur, quòd contagium per putredinem ſit definiendum, aut quòd à putredine per ſe producatur, multo minùs, quòd eſſentia contagij in putredine conſiſtat. Multa enim in rebus putridis generantur, vt varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, ſed à calore, qui eſt in re putreſcente, generantur: qui tamen ipſe calor non eſt primarium vermium efficiens, ſed primarium ſaltem excitans, vt *de ſpont. viu. ortu*, diximus.

Aceti generatio.

Secundò, Contagij eſſentiam nec in putredine conſiſtere, nec à putredine generari, docet illa in exiguâ mole magna vis, & exactiſſima miſtionis ratio, quæ talis eſt, vt etiam in exiguo corpore diu ſalua retineri poſſit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari poſſe, nullo probabili ſaltem argumento probari poteſt, demonſtrátque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. cauſ. cap.* 14. multorum venenorum exemplo, quæ ſicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari poteſt, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum ſpiritus, ſanguinem, humores partiúmque ſubſtantiam labefactat: hinc ſenſim ſerpit longiùs in partes principes, ſed tam ſegniter, vt rarò ante diem vigeſimum, interdum nonniſi anno, ſymptomatis ſe prodat. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis ſit indicium, percipitur, nec ſcit æger, quanta pernicie laboret. Refértque ibi hiſtoriam, quòd quidam in lupum ſæuientem irruentes, trucidatum in varia obſoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicunque eſitarunt, non multo poſt tempore rabie correpti ſunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere poſſe. Et ſit ſanè, quod nonnulli obiiciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cùm etiam alij morbi ſint, qui ab atra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem ſuſcipere neceſſe eſt, ſi debet rabiem inducere. Quod autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum eſt.

Tertiò, ad Contagium, quatenus tale, producendum, & eſſentiam contagij conſtituendam, putredo per ſe, nec vlla qualitas manifeſta ſufficit; cùm nihil agat vltra vires ſuæ ſpeciei. Nam in contagio, præcipuè morborum venenatorum & peſtilentium etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis ſimpliciter miſto adſcribi poteſt.

Quartò, ſi contagium à putredine produceretur, & eſſentia contagij in putredine conſiſteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & intermittentes ſunt contagioſæ, & tales in primis, per quas ſudores ſatis ſæpè fœtidi excernuntur? illud itaque contagioſum, malignum, & omninò τὸ θεῖον Hippocratis, aliam originem habet, de qua ſuprà dictum.

¶ [Quòd putredo non ſit de eſſentia contagij, monſtraui *ſupra*, & ſentiunt mecum alij etiam Medici Doctiſſimi, atque inter eos Valleriola, *in appendic. locor. commun. cap. 2.* quem impugnat Zacutus Luſitanus, *de Medicor. Princ. hiſtor. lib. 1. hiſtor. 84. quæſt. 50.* atque adfert vnum argumentum, quod putat firmiſſimum, quod tale eſt. Nullus morbus dici poteſt contagioſus, niſi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt ſufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infecti copia à ſolo putrido calore moueri poteſt, vt ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo neceſſariò concurrit in omni contagioſo affectu. Minorem probat, quia vt aliquid, ſiue benignâ, ſiue malignâ qualitate infectum è corpore effluat, magna requiritur humorum agitatio, quæ non niſi à putreſcente calore fieri poſſit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pati ita infectum producere vaporem. Exurentem verò calorem, cùm ſit validus, diſſipare ſeminarium. Ergo ſolum calorem putredinoſum neceſſarium eſſe ad contagium.

Putredo non eſt de eſſentia contagij.
Contrarium vult Zacut. Luſitanus.
Eius argumentum.

Verùm primò ſtatum controuerſiæ non rectè format. Quæſtio enim hæc duplicem ſenſum habere poteſt, primò an putredo neceſſaria ſit ad materiam contagioſam generandam: ſecundò, an ad materiæ contagioſæ ex vno corpore in aliud translationem neceſſaria ſit putredo. Ad generationem materiæ contagioſæ neceſſariam non eſſe putredinem, nec in eo conſiſtere eſſentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam ad diffuſionem materiæ ſit neceſſaria putredo, argumentum Zacuti non probat, vtpote in quo maior & minor falſa eſt, & probatio minoris non firma. Maior eſt falſa, quòd ſcilicet nullus morbus dici poſſit contagioſus, niſi communicet vaporem infectum. Etſi enim multi morbi contagioſi per vaporem communicentur: tamen non omnes, ſed etiam per humores, ſordes, & alia inquinamenta non vaporoſa. Id quod manifeſtum in ſcabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis ſimilibus apparet, in quibus cum ægris tuto quis conuerſari poteſt, cùm ex corporibus vapores contagioſi, vt in peſte fieri ſolet, non exhalent, neque quis ab iis inficiatur, niſi vel ægri corpus tangat, vel ſordes, quæ ab eius cute, veſtibus, vel ſtragulis ſunt communicatæ, corpore ſuo excipiat. Et proinde fruſtra minorem probare conatur, quòd ſolùs calor putredinoſus ad talem vaporem emittendum aptus ſit; cùm talis vapor non ſemper requiratur. Et ſi eſſet talis vapor neceſſarius, etiam ab innato calore è corpore emitti poſſet. Nam calor innatus & per ſudores, & per inſenſibilem tranſpirationem, vitioſos humores & vapores è

Reſponſio ad argumentum

corpore

corpore expellit. Neque in peſte, morbo maximè contagioſo, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, ſemper deprehenditur vt ſuperius dictum.]

Vt verò per putredinem non generantur contagij μιάσματα, ita non agunt per putredinem, ſed occulta qualitate vim ſuam exſerunt; atque contagioſorum vis eſt, qualis eſt rerum ſpirituoſarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis ſpatio maſſam farinæ peruadit & vt vinum & cereuiſia efferueſcat, facit. Apparet etiam fermenti vis in aliis plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ deſtillationis gratiâ inſtituitur. Eodem modo, ſi melli exiguum quid panis admiſcetur, magnam in eo mutationem excitat, acetum vinum in acetum mutat. Et tales mutationes variæ in rebus paſſim dantur, quæ nullo modo à putredine oriuntur, ſed ſpirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagium quomodo propagetur.

Contagium autem, & μίασμα iſtud ex infectis corporibus vario modo effluit, & diſſeminatur. Nonnunquam per poros cutis & ἄδηλον διαπνοὴν exhalat, aut cum ſudore effluit; nonnunquam cum excremento craſſiore & ſordibus cuti adhæret; nonnunquam per exſpirationem, & halitum è corpore exſpirat; aliquando per pus & ſaniem à tumoribus effluentem communicatur. Contagioſi enim illius inquinamenti non vna eſt ratio. Etenim interdum atomorum & minorum corpuſculorum modo per aërem ſpargitur, & hinc inde vagatur, quomodo peſtilentiæ ſemina longe latéque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthiſicorum, quod poſtea per aëris inſpirationem attractum, pulmones, ſimiliter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium ſcabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, ſed veſtimentis & aliis rebus adhærens, aliis corporibus communicatur.

Fomes contagij quid?

Hinc accidit, vt contagioſum μίασμα, duplici modo diſſeminetur, vel per fomitem ſaltem, vel per fomitem & aërem. Quanquam video, nonnullos eſſe, qui ſub fomite aërem etiam comprehendunt, cùm & ille ſemina contagij ab ægris corporibus excipere, & in ſana transferre poſſit. Verùm à plerisque fomes ab aëre hic diſtinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, *τὰς* illas *ἀπορροίας* & ſemina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rurſus communicare, idque inquinare poteſt. Semina enim illa contagii eſſentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in ſe continent: fomes verò non ſubiectum illius formæ eſt, ſed locum ſaltem inquinamentis & ſomitibus illis contagij præbet. Talia ſunt omnia, quæ rara & poroſa ſunt, vt effluuia illa contagioſa excipere poſſint, puta lana, lignum, goſſypium, & veſtes ex lana, aut lino confectæ, plumæ & pelles piloſæ animalium, vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium poſſunt deferre, telæ araneorum, & ſimilia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium ſuſcipere poſſe, experientia conſtat. Contra, quæ ſolida & denſa ſunt, lapides, metalla, & ſimilia non facilè μιάσματα illa admittunt, modò pura ſint, nec ſordibus inquinata, quibus contagium facilè adhærere poſſit. Tanta tamen apud Hebræos lepræ contagij vis fuit, vt in ipſos parietes & lapides ſeſe inſinuarit, vt non ſolùm abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, ſed ſæpe tota ædificia deſtrui, neceſſarium fuerit: de qua re legatur, *Leuit. c. 14.*

Contagium in fomite diu aſſeruatur.

Ea autem contagij, præcipuè peſtilentis vis eſt, vt longo tempore in fomite, vt veſtibus eſſe poſſit, præſertim ſi non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minus frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium iſtud aſtantibus communicari poteſt, obſeruarunque, veſtimentis & lectis peſtilenti contagio infectis poſt multos annos peſtem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuiſſe. Accidere etiam poteſt, vt quis contagium in ſuis veſtibus circumferat, tamen ſi cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, à veſte verò eius excuſſum, & in aërem diſperſum aliis communicetur, eóſque inficiat. Obſeruatum quoque, eos qui domi ſuæ concluſi, metu peſtis, plane delituerunt, ab aliis ſanis, etiam, in veſtibus tale contagium circumferentibus, infectos fuiſſe. Imò aliquem in ſuo corpore contagium habere, ſiuque alteri, antequam ipſe ægrotet, communicare poſſe, lues Venerea docet. Si enim cum ſana muliere quis, quæ tamen paulo ante cum alio lue Venerea infecto rem habuerit, congrediatur, fieri poteſt, vt is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequam ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud ſuo membro haurire, mulieremque contacto liberare poteſt. Præter fomitem etiam per aërem propagari poteſt contagium, per quem, non ſolùm in priuatas domus, ſed etiam ex vna ciuitate in aliam imò regione in aliam, peſtilens contagium defertur. Id quod in peſte Attica accidit, quæ vt Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vſque Athenas propagata eſt. Promptiùs autem aër & fomes contagium recipit & defert, ſi nullum inſignem exceſſum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa, rei contagioſæ totam eſſentiam in ſe continentia & alios vim inficiendi habentia, diſſipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia.

Ex hiſce autem modis quibus ſemina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differentia quædam contagij exoritur. Atque inde Fracaſtorius triplex contagij genus conſtituit, vnum per contactum, ſecundum per fomitem, tertium, quod grauiſſimum appellatur, ad diſtans. Verùm cùm contagium, quod per fomitem diſſeminatur, hominem in diſtanti ab ægro loco inficere poſſit, non rectè contagium per fomitem, ei quod ad diſtans appellatur, opponitur; cùm vtroque, ſine contactu corporis ægri contagioſi, homo infici poſſit. Rectiùs ergo diuiditur contagium, in mediatum, & immediatum.

Contagium immediatū.

Immediatum eſt, quod ſolùm per contactum corporis ægri contagioſi inficit, quomodo is inficitur, qui cum ſcabioſo vel leproſo, eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venerea lue laborant, rem habet. Atque hoc contagium in craſſa hæret materia, & nonniſi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori communicatur.

Mediatum.

Contagium vero mediatum eſt, quod æger mediante aliquo corpore inficitur, etſi ipſum ægrum corpus non attingat.

Contagium per fomitem.

Hoc modo ſcabies, lues Venerea, peſtis, per veſtes communicatur, peſtis etiam per aërem. Si quis tamen contagium per fomitem, & ad diſtans diſtinguere velit, & iſtud per fomitem nominare, quod per veſtes tantùm & ſimilia propagatur, atque in craſſiore eſt ſubſtantia, & in ſordibus è corpore emiſſis hæret, per aërem verò in diſtantia loca non diffundi poteſt, ſicut contagium ſcabiei & luis Venereæ in aërem non diffunditur, vt peſtilens,

Ad diſtans.

ad diſtans verò id appellare, quod non ſolùm veſtibus & ſimilibus rebus adhæret, ſed ita ſubtile & potens eſt, vt etiam in aërem diſpergi, & per eum in loca diſtantia diſſeminari poſſit, quale eſt peſtilens, cum eo non pugnarim.

Contagium quomodo in corpus recipiatur.

Contagium autem, & præcipuè peſtilens, poſtquam ex ægro corpore egreſſum eſt, non per vnam viam in corpus ſanum admittitur. Aliquando enim per os & nares cum ſpiritu, quem attrahit quis, in corpus ſanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocunque modo corpori extra aduenerit, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipſum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet.

Poſtquam μίασμα & ſemen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à ſano receptum eſt, non ſemper vires ſuas ſtatim exſerit, ſed in corpore ſæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium eſt in contagio canis rabidi, quod non ſolùm menſes, ſed & annos aliquot in corporibus latuiſſe, obſeruationes Medicorum docent. De peſtilenti contagio quidem nonnulli dubitant; verùm & illud aliquandiu eodem modo, & plerumque quatuordecim dierum ſpatio in corpore latere poſſe experientia docet: cùm ſæpiſſimè obſeruatum ſit, etſi vbi aliquis peſte in domo aliqua mortuus eſt, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de ſupellectile ſuſpecta ſecum abſtulerint, nihilominus poſt temporis aliquod interuallum & ipſos peſte correptos fuiſſe; idque plerumque circa Nouilunium accidiſſe, ſæpius obſeruaui. Atque ipſa experientia mouit non ſolùm Venetos, & in aliis Italiæ locis magiſtratum, vt hanc legem conſtituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum conſortium intra quadrageſimum diem admittatur. Imò & hoc compertum eſt, in quibuſdam peſtilentibus conſtitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos eſſe: id quod in peſte illa magna, quæ anno Chriſti 532. graſſata eſt, eueniſſe, teſtatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imperij occident.* Et quid mirum hoc ſit in peſtilenti veneno, cùm vt modò dictum, non ſolùm canis rabidi venenum, ſed & alia venena hauſta ſæpe diù in corpore latere poſſint, antequam hominem occidant? Id quod doctiſſimi quique Philoſophi & Medici confirmant, & inter cæteros Theophraſtus, *lib. 9. hiſt. plant. c. 15. 16.* de aconito loquens, & 17. de cicuta tractans, de quo infra dicetur. Neque mirum hoc alicui eſſe debet, qui ea, quæ de ſpontaneo viuentium ortu cognitu ſunt neceſſaria, non ignorauerit. Vt enim in iis ſeminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, ſeſe exſerit; ita etiam contagij ſemina, etſi aliquandiu deliteſcunt: tamen & latenter ſeſe propagant, tandémque viribus auctis ſubitò ſe produnt & exſerunt. Et quidem nunc citiùs, nunc tardiùs vim ſuam proferunt, primò pro ipſius veneni natura, quod nunc craſſius, nunc ſubtilius & ſpirituoſius eſt. De quo Galenus, 3. *de ſimpl. med. facult. c. 22. Longo etiam*, inquit, *poſt tempore, à quo aſſumta ſunt, nonnulla interimunt, potiſſimum quæ craſſa terrenáque eſſentiâ ſunt. Hæc enim corporibus noſtris inhærentia, inſidentiáque, dein temporis ſpatio putreſcentia erodunt, corrumpúntque vicinas corporis partes.* Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor eſt, vt ex variis venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cùm enim agens agat pro patientis diſpoſitione, & in contagioſis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minùs reſiſtat; ideo quò corpus fortiùs reſiſtit, eò veneni actio ſeſe tardiùs exſerere poteſt; quò verò corpus eſt debilius, eò citiùs ſeſe prodit. Quo accommodari poteſt illud Galeni, qui 1. *de differ. febr. c. 4.* ſcribit: *Oportet toto hoc in ſermone repetere memoriâ, quòd nulla cauſſarum ſine patientis aptitudine agere poteſt: alioquin omnes, qui ſub Sole æſtiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio motu exercerentur, aut vini potu grauarentur, aut irâ excandeſcentes aut triſtitiâ affecti, febricitarent. Alioquin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes ægrotarent, & peſtilentiâ morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione ægritudinum partem habet eius, qui paſſurus eſt, habilitas corporis.* Ad diſpoſitionem autem iſtam corporis patientis pertinent. Temperies corporis in qua calida & humida temperies ad putredinem ſuſcipiendam eſt aptior, ac peculiaris naturæ proprietas; ob quam alij magis, alij minùs contagio reſiſtunt.

Etſi verò nonnulli contrarium ſentiunt, & in primis, peſtilens contagium aliquandiu in corpore latere poſſe, negant

Hitton.

poſſint, (nonnunquam enim eum habuerunt) ſed vt commodiùs è corpore euacuari poſſint, & expulſioni aptiores reddantur, nec naturæ ampliùs ita ſint moleſti. Atque de hac poſteriori cruditate & coctione aphoriſmus iſte Hippocratis eſt intelligendus.

Error D. Freytag de cruditate & coctione.

Qui autem iſti humores ſint, ſi quæratur, rectè reſpondetur, omnes humores, qui in venis continentur, ſiue alimentares, ſiue excrementitij ſint, ſi putredinem concipiant. Errat proinde inſigniter nouus iſte interpres, dum ſcribit, aphoriſmum hunc tantùm intelligendum eſſe de horum affectuum curatione, qui ex ſanguine, ſanguiniſque partibus putreſcentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati ſunt, vtpote qui nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corporis ſtatum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam, in venis, aut extra eaſdem conuerti poſſint; quíque nec ante, nec poſt putredinem in meliorem ſtatum beneficio caloris natiui mutari, quorúmque corruptio nec natura, nec arte edomari poſſit. Equidem hoc verum eſt, coctionem ſaltem iis humoribus competere, qui à natura, caloris natiui beneficio, in meliorem ſtatum redigi poſſunt. Quòd verò ſolus ſanguis talis ſit, falſum. Etenim ſi hoc ita ſe haberet, aphoriſmus hic ſaltem de febribus ſynochis ſeu continentibus accipiendus eſſet, cùm tamen clarum ſit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ in primis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere poſſunt, clarum eſt, ad ὀργασμὸν ſeu turgentiam maximè aptos eſſe humores bilioſos. Turgere enim eſt, vt Galenus, *comm. in hunc aphor. 22. ſect. 1. & 4. aphor. 1. ac 10. & 1. de criſ. cap. 9. & alibi* docet; quando humores motu vehementi agitati, ab vno loco ad alium hinc inde inordinatè mouentur, hominémque hinc inde ruentes moleſtant & dolores ac titillationes in variis partibus excitando, non ſinunt quieſcere, quemadmodum animalia laſciuientia, in libidinem incenſa, dicuntur ὀργᾷν, cum ad coitum ruunt, & loco ſtare nequeunt. Talem autem humorum motum non accidere in febribus ſynochis ſeu ſanguineis, vtpote quæ inter omnes continuas mitiſſimæ ſunt, ſed acutis bilioſis, extra controuerſiam eſt. Erroris autem huius hæc in primis cauſſa eſt, quòd opinatus eſt, ſolum ſanguinem ad meliorem ſtatum, ſi corrumpatur, reduci poſſe, reliquos verò, præter ſanguinem, humores nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem ſtatum reduci poſſe.

Turgentes humores qui.

An ſoli ſanguini competat coctio.

Etſi enim humores excrementitij in ſubſtantiam corporis alendo vtilem conuerti non poſſint: tamen, quod in omnibus excrementis natura facere ſolet, & hîc facit, iiſque quantam poteſt, perfectionem inducit, & vt hominem minus moleſtent, efficit, eóſque à reliquo & vtili ſanguine ſeparat, & ad euacuationem aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifeſtum eſt. Primò enim ſæpe ichores tenues, vel ſanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginoſa aut viridia exſpuuntur; quæ tandem, ſi morbus lethalis non eſt, in meliorem ſtatum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex 2. *prognoſt. text. 41. 45. 46. 47.* videre eſt. Ita etiam in inflammationibus aliis, ſi ex puræ non ſint, humores ſanguini admiſti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone pura mutari non poſſunt; interim eum quem poteſt, ſubſtantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus eſt humores vitioſos ab alimentariis ſeparare, ſeu talem diſpoſitionem iis inducere, vt è corpore, ſeu naturæ, ſeu medicamentorum ope, facilè ſeparari poſſint.

Docuit hoc manifeſtè Galenus, qui, *lib. de febr. differ. c. 6.* in febribus omnibus putridis humores putreſcentes nouum ſubſtantiæ modum acquirere, ſcribit, eúmque varium pro humoris natura, & virtutis robore, vel imbecillitate. Vt enim in muſto & cereuiſia videmus, dum à ſpiritu intùs agitante efferueſcunt, omnia confunduntur, & purum cum fæcibus miſcetur, feruore verò illo ceſſante, fæces à ſubſtantia vini vel cereuiſiæ ſeparantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cum inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum ſedat, coquere dicitur: quod vbi factum, humores illi ampliùs ita moleſti non ſunt, & ab vtilibus ſegregati, poſtea facilè ſeu à natura, ſeu arte per ſudores, vrinas, aluum euacuantur. Atque hæc doctiſſimorum Medicorum eſt ſententia. Galenum, *in 2. de rat. vict. in acut. text. 44.* ſcribit: *Nempe bilioſa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non poſſunt. Nam quoniam & talia cuncta natura coctа conſueuit appellare Hippocrates: cruda, quæ non ſunt euicta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur, fieri ait, quanquam pars nulla ex pure alimoniam capit.* Et mox: *Sic igitur bilioſorum humorum copia exiſtit, vt ſanguinis, qui in phlegmone eſt, in pus migrantis; intelligentibus nobis coctionis nomen in ſuo vniuerſaliori ſignificato.* Idem Galenus etiam expreſsè *aphoriſmum 22. ſect. 1.* de bilioſis humoribus interpretatur, & *4. de rat. vict. in acut. text. 43.* *Nebula enim non oſtendit coctionem, niſi in bilioſis.* Ideóque de his præceptum eſt, non eſſe purgandos crudos, vt explicat Chriſtoph. à Vega. *de art. med. l. 2. c. 5.*

Neque ideò, quia putredo illa in venis fit, ſanguinem, ſanguiniſque partes ſaltem putreſcere, dicendum. Etſi enim negandum non ſit, etiam boni ſanguinis partem aliquam corrumpi: faciliùs tamen, & primò ſemper putreſcunt humores vitioſi. Qua de re egregiè ſcribit Fernel. *lib. 4. pathol. c. 6.* his verbis: *Cum putredo venas inuadit, licet earum ſanguinem, non tamen omnes eius partes æquè occupat. Cum enim non omninò ſimplex ſit, ſed ex multorum humorum permiſtione compoſitus, & ſero multo perfuſus,* (adde & hoc & ſæpe in ſtatu præternaturali varios humores vitioſos permiſtos habeat,) *primò quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permiſtam atque confuſam, quæ minùs quàm illa ſit vitioſa; hócque modo ſenſim obrepens, ſimul cum calore præter naturam augetur & inualeſcit, nec antea deſinit, quàm omnes ſanguinis partes putredini obnoxias abſumſerit.* Et mox: *Omnibus, quæ putreſcere apta ſunt, abſumtis, putredo calórque febrilis ceſſat, manet tamen pars melior ſanguinis, quæ quoniam minùs erat putredini obnoxia, huic inuiolata reſiſtit, eáque licèt putrida permiſceretur, illius tamen contagione minimè computruit, ſed duntaxat incaluit: reſtinctâ proinde, ſedatáque putredine in priſtinam illam puritatem redit. Atque tum vrina pura ac prorſus laudabilis apparet, quæ craſſa, turbida, ac ſine ſedimento fuerant. Itaque eâ putredine (niſi fortè extremo exitio fuerit) neque ſanguis vniuerſus, neque totus labefactatur. Nam ſolutâ febre non omnino exhauſtâ vena manet, ſed aliquid in his etiamnum ineſſe deprehenditur, idque vtile & alendo corpori idoneũ, quod tamen olim miſcebatur putredini. Id ipſum continget, etiamſi nihil ſanguinis recens genitum, nihilque cibi toto morbo ſumtũ fuerit, quod in extremè acuto fieri iubet Hippocrates. Hoc propemodũ ratione putret ſãguis in ſynocha putrida, nec multò ſecus in cauſo, in continua tertiana, in aliiſve continuis.* Hæc Fernelius.

Error D. Freytag. de turgeſcentia.

Deinde idem Author valde errat de turgeſcentia, dum ſcribit *p. 86. non tantum turgere humores calidos, acres, ſubtiles, bilioſos, malignos in acutis, ſed & craſſos, frigidos in chronicis, dum multitudine nimiâ periculum ſuffocationis minantur, naturámque ad excretionem ſolicitant.* Communis enim Medicorum eſt ſententia, & apud omnes in confeſſo, humores, qui in principio morborum acutorum ideò euacuandi ſunt, quòd turgeant, eos ſaltem eſſe, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnáque moleſtiâ ac dolore ægrum afficiunt, vt ipſe quoque quieſcere loco non poſſit; cuiuſmodi humores non ſunt craſſi & frigidi, ſed calidi, tenues & acres, nimirum flaua bilis. Imò ſibi manifeſtè & euidenter contradicit, dum poſtea, *p. 136.* ſcribit: *Solis acutis morbis accidere humorum ὀργασμὸν, & in horum principio tantum purgationem eradicatiuam conuenire. Galenus in comment. 24. ſect. 1. docet: illi humores duntaxat turgere, hoc eſt, in corpore impetuosè diſcurrere, & errabundè huc illuc vagari poſſunt: qui acrimonia ſuâ interiora ſtimulant: vt de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur, & qui tenuitate & mobilitate ſuâ corporis ductus penetrantes, vndiquaque facilè deferri, adigi, & oberrare poſſunt, ad quod inepti ſunt craſſi & frigidi.* Et mox: *Proinde neceſſum eſt, ſolis morbis acutis, ab humorum ſubtilium, acriúmque copia natis, propriè accidere turgeſcentiam, & propter hanc ipſis competere purgationem.*

Eiuſdem contradictio inſignis.

An crudi humores purgãdi initio.

Alteram verò Aphoriſmi partem quod attinet, grauiſſima quæſtio inter Medicos agitatur, an, cùm cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, ſolùm turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quaſi Gordio ſoluendo plurimi doctiſſimi viri laborarunt, vt in *Inſtit. l. 2. par. 2. ſect. 2. c. 16. & lib. 2. de febr. c. 6.* pluribus dictum eſt. D. Freytag. verò hunc nodum non ſoluere laborat, ſed gladio ſecat, atque etiam extra ὀργασμὸν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum cenſet. *Animas*, inquit (ſeſquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I. C. Scaliger, *in Apuleis*) *negotiantur, qui extra ὀργασμῶν procellas coctionem ſemper præſtolandam eſſe docent, priuſquam purgationi accingantur.* Et hanc rationem reddit: *Si enim ea ſit materia morbificæ indoles, vt citiùs quàm matureſcat, & naturæ dominium recipiat, ægrum vitæ poſſeſſione deiiciat, & animâ exuat, quâ laxati ingenij veſtigiis aguntur, qui in ipſo ægrimoniæ frontiſpicio ſalutares ad purgandum manus continuò non extendunt? Præſtat crudam initio diripi, cum virium & naturæ qualicunque quaſſatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta, iugulandi potentiam fœneretur.* Poſtea tamen hanc diſtinctionem adhibet, eáque hunc nodum ſe ſoluiſſe putat. *Si*, inquit, *extrinſecùs incidente cauſſâ, à maligna ſideris facie, vel aura veneficâ impreſſione febris ſuſcitetur, virus allectum & hauſtum abſque vlla comperendinatione, momento quolibet ocyùs, ab interiori viſcerum cordiſque territorio forâs alexipharmacis & diaphoreticis propulſandum erit. Si verò ab interiore prauitate, humorúmque maligna corruptione, & à genuina integritate in vappam & rancorem apoſtaſia ſit genita, omnino æquum fuerit, maioribus vacuationum præſidiis humorem adulteratum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuò auerruncare, & forâs nullâ expectatâ concoctione, proiicere: quod reliquum eſt, à virere, quantum res patitur, vindicare, ad ſymmetriam deducere, & quæ inquinata ſunt, tueri conuenit. Quæ niſi quiſpiam accuratè internoſcat, & in curandi munere ob oculos poſita ritè ſequatur, Plutonis granaria ampliſſimâ meſſe ſuffarcinabit, multóſque, qui exitium rectâ curatione enauigare, & elabi potuiſſent, Libitinæ conſecrabit.*

D. Freytag. opinio.

Refutatur.

Verùm ſi hac ratione, & diſtinctione controuerſia iſta componi potuiſſent, non tot diſputationibus opus fuiſſet; nec vbi quæritur, num in principio febrium acutarum & malignarum purgandum ſit, tam de humoribus à contagio externo corruptis, quàm de intùs genitis quæritur. Et falſum, quòd omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, ſi ab interno vitio à naturali conſtitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, ſtatim maioribus vacuationum præſidiis expurgandi ſint. Id enim ſi verum eſſet, non raro in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum eſſet, quod præcipit

Hippo-

Hippocrates, ſed ſi qu... ſſi... cùm frequent ſſi... febres acutæ & malignæ ab int... ſuo humorum apparatu & vitioortu n habeant. Equidem è primis viis in talibus febribus ſ... humorum l... medicamentis olim... ſituo & vomitum interdum, conc... ſ... quem vel ipſa quoque natura quandoque inſtituit, facile conceditur. Verùm de hoc non quæſtio eſt, ſed de electiuè purgantibus, quæ vltra hepar ad venas pertingunt, quæque ipſe maiora vacuationum præſidia nominat. De his verè ſcripſit Hippocrates, quòd in acutis rarò ſit purgandum, & ſaltem in initiis, ac non niſi materia turgeat, eaque ſententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo conſentiunt, nititurque ea ratione & experiétia. Etenim, ſi crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quam commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etſi ea aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutili nondum ſeparatum eſt: ita etiam in putreſcentibus humoribus in venis ſeſe habet, qui cum in venis cum bonis mixti adhuc ſint, necdum coctione formam quandã meliorem, quã ad euacuationem apti redduntur, aſceperint, nec...um à bonis ſeparati, ſi purgantia exhibeantur, mouentur quidé, ſed non feliciter remouentur; vnde ſaltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferueſcentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quàm ſedatur.

An electiuè purgantia in morborum principio exhibenda?

Neque ratio ipſius alicuius momenti eſt. *Præſtare, inquit, crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualicumque quaſſatione, quam permittere, vt adulta & ætatem nacta ingulandi potentiam viſe ſtatue.* Affirmatum hoc, ſed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipſo controuerſia eſt, an ex purgatione in principio facta plus commodi, quàm damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quàm prodeſſe ægro purgationem in acutorum initio inſtitutam, ex rationibus modò allatis patet. Cùm enim vtiles humores à vitioſis nondum ſint ſeparati, neque ad meliorem ſtatum deducti, aut ſine ſuo fruſtrabuntur purgantia medicamenta, aut ſi fortiora ſint, corpus liquefacient, calidum innatum diſſoluent, humores magis turbabunt & confundent, vnde vires debilitantur, vt poſtea morbum vel planè non vincere, vel nonniſi longo tempore, poſſint. Talis infelicis purgationis exempla ſæpe occurrunt, & duos eiuſmodi ægrotos, qui facilè potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores detegere, recenſet Chriſtophorus à Vega, *de art. med. lib. 2. c. 3. p. 360.* Et licet ea interdum materiæ morbificæ indoles ſit, vt citius quàm matureſcat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare poſſit: tamen non ſequitur, quòd Medicus ideò purgante medicamento eam aggredi debeat. Caſus enim eiuſmodi deſperatus eſt, & Medicus niſi turgeat talis materia, coctionem non promouebit, ſi crudam purgare inſtituat, ſed potius impediet, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, vt Galenus, *art. med. c. 89.* cùm duas Indicationes in febribus putridis eſſe, docuiſſet, alterationem ſeu coctionem, & euacuationem, dum euacuationes enumerat, purgationem omiſerit, quia, vt Ioh. Baptiſta Montanus, Doctiſſimus Medicus, in *Comm.* ait, præſuppoſuit febrem, & in omnibus febribus maximè debemus ſemper cauere à fortibus ſoluitiuis.

Minoratiua purgatio an locum habeat.

Quæ cùm ita ſe habeant, facilè hic patet, falſa eſſe, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum ſententia aberrare, quantumuis ſub venerandæ antiquitatis ſchemate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora haut, in ſpecie rationes, quas ille pro ſua opinione affert, perpe...deputæ ſunt. In genere tamen priùs duo monenda. Primum eſt, vt etiam modo dictum, non quæſtionem hic eſſe de m... lenitiuis ill...is leuioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & vltra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari poſſe, extra dubium eſt. Deinde non eſt quæſtio de humoribus non putreſcentibus. Hos enim, cùm reliquis permixti ita non ſint, in cuiuſuis morbi principio euacuari poſſe concedimus. Sed de putreſcentibus controuerſia eſt, cùm, vt ipſe aduerſarius loquitur, peſſima qualitas, quæ in humoribus malignis conſideratur, omnium Medicorum iudicio, ipſamet eorum putredo ſit. Cùm verò humores putreſcant in venis, & bonis mixti eſſ... & ebulliant quali..., quæritur: An tunc eos & quidem in venis cum, vltra hepar exiſtentes, purgare liceat in initio morbi. Reſpondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, niſi turgeant. Neque Aduerſarij rationes aliud probare non ſit...tum. Etſi verò alij & alios caſus excipiant: tamen, cùm nil omnes, *lib. 5. inſtitut. part. 2. ſect. 1. cap. 6. & lib. 2. de febrib.* refutati ſunt, iam ſaltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copia peccantes in initio febris, non expectatâ coctione euacuare, tùm in malignis, tùm in aliis acutis febribus liceat, iam inſpiciemus.

Pro affirmatiuâ, rationes D. Freytag.
1\. Prima illius ratio eſt hæc. Cùm humores excrementitij, præter ſanguinem, coctione ad nullam conditionem, qua naturæ ſint vtiles, reduci poſſint, ſed ſemper excrementitij, & præternaturales maneant, coctionem nullam eſſe putat, cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio ſtatim euacuandi ſint, priuſquam maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitioſi fiant. Omnis enim humor in corpore humano quò magis putreſcit, eò vicinior veneno, & naturæ inimicior...; ſolúmque ſanguinem partim ad naturalem ſtatum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putreſcentes nec in externis partibus, nec in venis, vllo naturæ artiſque ...o corrigi poſſe, putat.

Secundò, Naturam hic ... ſequendam exiſtimat, quæ tales humores ..., antequam grauiorem putredinem concipiant, continuò à ſe reijcit, & in peſte, carbunculis, exanthematibus, tumoribuſque, variolis & morbillis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum exiſtimat, cum vigens neceſſitas plùs valeat ad ... purgationem, quàm cruditas humorum ad prohibendum. 2.

Tertiò, cùm omnis humor excrementitius, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem a ſanguineis humoribus ſegregata, & ad expulſionem deſtinata ſit, & antequam actu fieret morbi cauſa, ſui remotionem indicarit: tunc cùm iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam ſui eiectionem poſtulare, neque vllam coctionem, quam nullam admittit, expectandam eſſe, opinatur. 3.

Quartò, ſi crudorum humorum purgatione, inquit, morbum futurum præ...uenimus, cur non initio, cùm morbum excitare incipiunt, antequam longiore morâ pernicioſiores euadant, pari emolumento foras exturbantur? 4.

Refutantur in genere.

Verùm ad hæc argumenta in genere & ſpecie reſpondeo. In genere, quòd error ille ex eo ortus ſuit, quod ſolum ſanguinem coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio eſt vel alimenti, quæ fit nutritionis cauſa, quã ratione chylus in ventriculo ſanguis in hepate coquitur, & ſanguis in ſingulis partibus in eandem ſubſtantiã mutatur; vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel ſaltem qualitate peccant, cum aut nimis ſunt tenues, aut viſcidi, qui propterea, vt commodius euacuentur, ad mediocritatem reducendi ſunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem coctionem, ſed minus latâ ſignificatione, appellant, plerique præparationem appellare malunt. Auicen. *l. 4. fen. 1. tr. 2. c. 7.* æquationem nominat, id eſt, reductionem ad quandam mediocritatem ſubſtantiæ; cùm craſſa ſcilicet attenuantur, viſcida inciduntur, tenuia incraſſantur, acria & feruida temperantur: vel peccant ſubſtantia, cum putredine corrumpuntur; (quod tamen & ſanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art. med. c. 89.* appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc ſubſtantia. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici nõ ſolùm in febribus à ſanguine ortis, ſed omnibus omnino febribus putridis, a quocunque humore excitatis, fieri ſtatuit: qua putredo finitur, humores in meliorem ſtatum reducuntur, à bonis ſeparantur, & licèt non ad alendum corpus vtiles fieri poſſint; (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quàm cùm putreſcunt, redduntur. Et proinde eſt falſum, quod ratus reperit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, ſiue coctionem recipere, ſed magis magiſque putreſcentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum eſſe at in iis, quarum euentus ſalubris eſt, contrarium euenit, vbi natura humori dominatur, cum in ſtatum & ſubſtantiæ modum meliorem reducit. Id quod non ſolùm in vitiis in febribus putridis apparet, ſed & in pleuritide, & peripneumonia, vbi primò ſanguinea, ichoroſa, flaua eijciuntur, quæ poſtea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus aluii, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem conſiſtentiam & modum educuntur.

In ſpecie.

1\. Atque ex iſtis, quæ in genere de coctione dicta ſunt, primo eius argumẽto reſpondere facile eſt, nimirũ falsũ eſſe, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere.

2\. In ſecundo argumento, quo dicitur naturam imitandam eſſe, quæ in febribus malignis & peſtilentibus ac peſte humores noxios per carbunculos, bubones exanthemata, morbillos, & diarrhœam expellit, multi errores ſunt. Primò enim de purgatione per aluum hîc quæſtio eſt: at ille carbũculos, bubones, exanthemata, morbillos & eiuſmodi alia aff... in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam, naturam imitandam, & alexipharmaca exhibenda eſſe, quæ humores vitioſos ad ambitũ corporis propellant, facilè concedimus. Longè alia ratio eſt peſtilentis malignitatis, quam humorum ſimplicites putreſcentiũ. Neque enim variolas & morbillos & eiuſmodi alia ſine coctione natura expellit, ſed per criſin, quæ nulla fit ſine coctione, hanc euacuationem inſtituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus ſui generis, quæ non mox initio crudâ materia accidunt; ſed quarto vel ſeptimo etiam die eiuſmodi erumpunt, & cũ erumpunt, ipſa febris & ſymptomata mitteſcere incipiunt. Illud verò planè abſurdum eſt, quòd naturã in diarrhœa, quæ initio ...rũ acutarum interdum accidit, imitandam cenſet. Sunt enim eiuſmodi euacuationes non criticæ, ſed ſymptomaticæ, de quibus Galenus, *4. aphor. 22.* ſcribit: *Cum morbus aliquis ... quod excernatur, id tunc natura ... & lege non excernatur, ſed ſunt omnia eorum, quæ in corpore fiunt affectuum ſymptomata. Quandiu enim à cauſis morbum facientibus grauatur natura, & humorum adeſt cruditas, tunc, vt aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non poteſt, ſiquidem vt bona fiat criſis coctionem præceſſiſſe oportet, & ſecretionem ſecutam fuiſſe, tandemque euacuationem.* Ex quibus patet, omnem ſymptomaticam euacuationem per ſe malam eſſe, quam imitari Medicus nullo

modo debet. Et licèt aliquando bene cedat: id tamen ex accidente fit, & naturæ robori adſcribendum. Verùm quia rarum eſt, vt ſymptomaticis eiuſmodi euacuationibus vires conſeruentur, nec, quando conſeruari poſſint, certò præcognoſcere licet: ſunt ideò illæ ſemper timendæ, & nunquam à medico in exemplum trahendæ; ideóque ab initio, niſi materia turgeat, nobis purgare non licet; qua de re videatur Ioh. Baptiſta Syluaticus, *contr.* 25.

Tertiò, quod putat, ſi ante putredinem bilem & pituitam ſtatim expurgare licet, ideò etiam, cum putreſcere cœpit, ſtatim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam ſuſcipere poſſit, expectandam eſſe: & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio eſt vitioſorum humorum, antequam putreſcant & febrem inducant; alia poſtquam putreſcere cœperunt, & iam actu febrem excitant: Illi enim propriè crudi non ſunt; cùm cruditas, vt ipſe confitetur; quæ in humoribus morbificis conſideratur, omnium Medicorum iudicio ipſamet putredo ſit, & proinde eos antequam putreſcunt, ſtatim euacuare licet. Quamuis enim in venis ſint: tamen cum ſanguine vtcunque confuſi ſunt, & perinde ſeſe habet res, vt in vino, in quo fæces, antequam muſtum efferueſcere cœpit, vel vbi iam deferbuit, facilè è vino ſeparari poſſunt. At putridorum humorum longè alia ratio eſt. Illi enim ſanguini planè permixti ſunt, nec, niſi putredo & efferueſcentia illa humorum ceſſet, ſeparari poſſunt, perinde vt cùm muſtum feruet, vel quando vinum, ſi fæces non exactè ſeparatæ ſint, iterum efferueſcere incipit, nemo fæces illas, antequam efferueſcentia illa & ebullitio ceſſet, ſeparare poteſt. Vt verò ſeparentur excrementitia à bonis, coctio efficit quam ille ſine ratione, & contra Medicorum authoritatem humoribus excrementitiis denegat.

Ad quartum argumentum eadem eſt reſponſio. Fallitur enim, quòd putat, ſi vitioſos humores licet purgare, vt morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequam humores morborum cauſſa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his ſermo eſt in iſto aphoriſmo; & in tota hac controuerſia) præcaueantur, euacuamus, crudi ipſius confeſſione, non ſunt, cùm putridi non ſint. Ac putreſcentium & febrem iam actu excitantium longè alia eſt ratio, neque corruptio illorum, & putredo vlterior purgatione, ſed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum ſententia, quæ putredinem ſiſtit, prohibetur. Et ſi natura coctionem procurare non poſſit, febris talis lethalis eſt: & de tali humorum cruditate & talibus febribus expreſsè ſcribit Galenus 2. *aph.* 29. *In morbis exitialibus non modò quando vigori ſunt vicini, nihil mouere oportet, ſed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit ſed abſiſtere; cùm morborum lethalium non ſit ſuſcipienda curatio.*

Defenſio argument. Sal. Saluiani contra D. Freytag. Primi.

Potuiſſet verò D. Freyt. ſi libuiſſet, à Medicis præſtantiſſimis, atque inter cæteros à Sal. Saluiano veritatem cognoſcere. Verùm anticipatæ falſæ opiniones nec veritatem agnoſcere permiſerunt, ſed & vt eorum ſententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cùm enim primò ſcripſiſſet Saluianus, eam euacuationem verè bonam eſſe, quæ humorem, qui morbum facit, educit, talem autem ante ſtatus finem vel declinationem vniuerſalem fieri non poſſe, ille reſpondet: Saluiani minorem eſſe veram de continente & proxima cauſſa, non de antecedente ſtultúmq; exiſtimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiua purgatione ſtatim euacuandam eſſe. Continentem autem cauſſam eos humores eſſe ſtatuit, qui in maioribus vaſis; antecedentem verò, humores, qui ſunt à viſceribus iturì. Illam, ſi coctionis capax ſit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationem reſeruandam eſſe. Hanc verò, ne continentem foueat, & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandam eſſe. Verùm ſtatum controuerſiæ vel non intelligit, vel ſubdolè peruertit. Non enim quæſtio eſt de humoribus in primis viis conſiſtentibus, ſed de iis, qui iam in venis conſiſtunt, putridi ſunt, & febris acutæ cauſſa continens. Ipſo enim fatente, cruditas eſt humorum putredo. Quod verò putat, ſi ea humorum putridorum in venis multitudo ſuppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere poſſit, naturam, quæ etiam in initio ſymptomaticam euacuationem inſtituit, imitandam eſſe; iterum iam ſtatum controuerſiæ mutat, & de cauſſa continente, quam antea naturæ relinquendam eſſe dixit, vt coquatur, diſputat. Sed iam antea reſponſum eſt, omnes tales euacuationes per ſe malas eſſe; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, niſi nimiæ ſint, de conſilio Aëtij, non ſunt ſupprimendæ, nec tamen medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia eſt, vt eam natura vel non aggredi, vel non abſoluere, & vincere poſſit, lethales ſunt: & minoratiuâ purgatione periculum hoc non modò non minuitur, ſed potiùs augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita diſpoſita ſit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non poſſit, neque periculum illud purgatione in principio morbi inſtitutâ vitari poſſit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet. Nemo enim ægrorum in febribus acutis ſine coctione materiæ conualeſcit. Et ipſe ſibi in hac re contradicit. Etenim ſtatuit, excrementitios humores nullam coctionem recipere poſſe: Interim docet, ſi copioſa ſit materia, partem eius minoratiuâ purgatione eſſe euacuandam, vt reliqua à natura faciliùs vinci poſſit. Si planè coctionem recipere non poteſt quomodo vinci poteſt?

Secundi.

Secundum argumentum Saluiani eſt hoc: Tum optima eſt vacuatio, cùm naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, niſi in vltima parte ſtatus. Ergo tum ſaltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali miſti ſunt, eóſque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, ſi exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum ille imprimis reſpondet, naturam non ſemper expectare coctionem materiæ, ſed ſi eius onere preſſa ſit, éamque aggredi nequeat, initio euacuationem inſtituere. Verùm ad hoc iterum reſpondeo: Natura rectè agens ſemper expectat coctionem: dum verò interdum & rarò aliquid coacta agit, ea imitanda non eſt, cùm nec naturæ ſemper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem ſucceſſum ſperare poſſit.

Tertij.

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquuntur, non ſunt mouendi, quòd agitatio impediat coctionem. Ad quod reſpondet, hoc argumentum procedere, ſi humor ſit quietus, nec irritet magnopere, & coctionem recipere, ipſéque æger cum viribus ad ſtatum perſiſtere poſſit; alioquin in principio ex materia per purgationem mota, ſed valde immutatâ plus commodi accidere naturæ ad ſuperandum, quam ex retentione eiuſdem in quiete. Verum dicitur hoc, ſed non probatur: & hoc ipſum eſt, quod tot prudentiſſimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant.

Reſponſio ad autorit. Hipp. & Galeni.

Tandem vt opinionem, quæ non ſolùm multis videri noua poſſit, ſed reuera noua eſt, venerandæ antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis autoritatem allegat, quem purgationem medicatiuam in acutorum initio, ſi materia turgeat, vel in fine, dum in vniuerſum cocta ſit, neque ſponte naturæ euacuatur, *aph.* 22. *ſect.* 1. præcepiſſe putat, minoratiuam verò in acutis ſub principium conceſſiſſe: dum *aph.* 29. & 30. ſcribit. *Incipientibus morbis, ſi quid mouendum videtur, moue; vigentibus autem quieſcere præſtat. Nam in morborum initio & fine remiſſiora ſunt omnia, in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, ſed non probatur, quòd de alia purgatione Hippocrates *ſect.* 1. *aph.* 22. & de alia *ſect.* 2. *aph.* 29. & 30. loquatur. Nam quod *aphor.* 29. & 30. *ſect.* 2. in genere proponit, *aph.* 22. *ſect.* 1. in ſpecie explicat, & caſum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphoriſmos hos doctiſſimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum ſaltem adducam, Philotheus, Græcus interpres, ita in *aphor.* 29. *ſect.* 2. ſcribit: ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι σκόπει, ἐὰν ὀργᾷ ἡ ὕλη, καὶ τότε κενώσεις χρῶ. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἦν τι δοκῇ κινεῖν· ἢν δὲ μὴ ὀργᾷ, μὴ κενώσῃς. Κίνησιν δὲ ἐνταῦθα λέγει καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πάλιν εἰ δοκεῖ ἐν ἀρχῇ, κάθαρον τῇ κενώσει, ἵνα εὑρίσκουσα ἡ φύσις ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσηται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id eſt, *Quod autem dicit, tale eſt, quòd animaduerte, an turgeat materia, tunc euacuatione vtere. Hoc enim eſt, ſi quid videtur. Si verò non turget, non euacuatis. At hic euacuationem dicit & venæſectionem & purgationem. Veruntamen ſi in principio videtur, euacuationem purgabis, vt natura paucam materiam inueniens breuem faciat coctionem & materiæ immutationem.* Eodem modo hunc Aphoriſmum interpretantur Antonius Muſa Braſſauolus, Chriſtophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. & 5. *de tuend. ſanit.* in quibus eos, qui venæſectionem reformidant, vel non admittunt, vberiùs & exquiſitiùs purgare iubet. Verùm Galenus de tuenda ſanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non ſunt crudi, vtpote nondum putridi: quæſtio verò hîc eſt de febribus putridis acutis. Secundò, eodem modo Galenus, 1. *de febr. differ.* in aëris ſtatu peſtilenti, purgatione vſus eſt, ad corpora à peſte præſeruanda, non in peſtis curatione. Tertiò locus, quem allegat ex Galeno, 3. *de method. med. cap.* 15. quòd quidam poſt peſtilentiam curati fuerint; quòd præexſiccatum, totúmque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus aſperæ arteriæ, & quoſdam ab iis conualuiſſe, dicit, quibus cùm peſte laborauerant, corpus præexſiccatum, perpurgatúmque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, *lib.* 3. *method. med.* præcipere purgante medicamento reuocandos repellendóſque humores eſſe, itidem nihil ad rem facit. Humores enim iſ cùm crudi & putridi non ſint, quouis tempore tutò euacuantur.

Itaque vt paucis multa complectar, non quæſtio eſt, an humores vitioſos, qui nondum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, ſtatim expurgare liceat; quod nemo negat: ſed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in vena caua exiſtentes, qui iam putredinem conceperunt, ſine præuia coctione, niſi turgeant in principio morborum euacuare liceat. Quod nego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico, & ſi vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipſa tamen deſerit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo.

LIBRI VI.

PARS III.

De Morbis Occultis, ortis ab aqua aëre: & de Contagio, & morbis contagioſis in genere.

CAPVT I.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aqua ortis.

Morbi ab aqua.

POſtquam morbos occultos & malignos ab interno humorum vitio ortos explicauimus; ſequitur iam, vt de his, qui à cauſſis externis proximè excitantur, agamus. Inter cauſſas autem illas prima eſt Aqua. Vt verò aquæ vitioſæ hydropem, dyſenteriam, alióſque morbos interdum inducunt; ita etiam quandóque malignos morbos excitant. Aquæ vitio ſcorbutum produci, dubium non eſt. De quo Balduinus Ronſſæus, *de Scorbuto, epiſt. 1. In Hollandia*, inquit, *tùm ob patrij ipſius ſoli, (vtpote quod ab alijs planè diuerſum eſt; glebâ nec argilloſâ, nec ſabuloſâ, nec arenoſâ, ſed caua quodammodo & pumicis modo rarâ) tum aqua ipſius, quæ terra naturâ induit, qualitatem, ſcorbutus ſæpiſſime inuadit; & quò ſunt lacuſtres magis atque paluſtres loci, hoc etiam frequentiores ſunt ſcorbutici.* Additque, *quamuis omnes ferè Hollandi ac Friſij eadem penè victus ratione vtantur, ac ſub eodem propemodum verſentur climate: alios tamen ſcorbuto citiùs atque frequentius apprehendi*; idque ideò, quia alij purioribus, alij impuris aquis vtuntur. Imò in caſtris, ad febres malignas & peſtem excitandam etiam facere aquarũ paluſtrium & corruptarum vſum, non ignotum eſt, & exercitus inuictos, ac ingẽtes copias, aquæ pernicioſæ potu deletas fuiſſe, in annales relatum. Cùm enim aquæ paluſtres collectitiæ ac ſegnes ſint, nec moueantur, limúmque ferè aduiſtum habeant, facilè putreſcunt, præſertim vere, cùm terra ſeſe aperit, vaporéſque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu diſcutiuntur, ſed in iis retinentur, qui ſuperueniente æſtatis calore poſteamagis corrumpuntur, & putredinẽ maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, bufonibus, ſerpentibus, & eiuſmodi venenatis animalibus, quibus iſtæ aquæ inficiuntur, imò interdum cadauera eiuſmodi animalium venenatorũ, in aquis eiuſmodi paludoſis putreſcentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod ſibi accidiſſe refert Auenzoar, *lib. 2. tract. 7. c. 10.* Inſalubres & eæ aquæ ſunt, in quibus linum & cannabis macerantur, ſcribitque Petrus Pena, *in Aduerſar. p. 229.* hanc aquã tantopere ſuâ malignitate nocere, vt epota ſit inſtar veneni, & ſic nullis antidotis, quantumuis tempeſtiuè datis, potuiſſe occurri fato Marchionis Arboſij, fratris Guiſiorum, eiuſque vxoris, ac quàm plurimorũ aliorum, qui prope Olbiam in Prouincia, cùm æſtates feruidas tranſmitterent, imprudenter aquam limpidã, ſed occultis & ſubterraneis cuniculis identidem in fontem illapſam, hauſiſſent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aquæ hauſtæ hominẽ enecant. Stygis fontis aquæ apud Poetas & Hiſtoricos eo nomine infames ſunt. Terracones etiam fuiſſe fontem, Neptunium vocatum, e quo qui imprudenter bibiſſet, necatus fuerit, & ob id obſtructum à veteribus narrat Vitruuius. De Lyco etiam fonte ſcribit Plinius, *lib. 25. c. 2.* quod, qui ex eo bibiſſet, vigeſimo die enecetur. Inſalubres etiam ſunt aquæ, quæ per metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores ſæpe excipiant. Et eſt Phyſicorum & Medicorum Axioma, tales eſſe aquas, quales ſunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere poſſint, ex hiſtoria, quæ mox adducetur, patebit.

Aqua paluſtris vitia.

Fontes venenati.

Sunt & aquæ, quæ licèt hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis eſt aqua illa apud Euganem fluuium, quæ, vt Athenæus, *ex Theopompo, l. 2. c. 2.* refert, bibentium mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præſtat Lynceſtis aqua, & quæ in Paphlagonia, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *l. 2. c. 103.* Mentionem etiam facit autor *libri de bonit. aquar.* aquæ cuiuſdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipſa furorem induceret, & alterius in Suſis, quæ dentes excuteret, & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilaret.

Huc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminũ aquæ inficiuntur. Quod etſi nonnulli negant, ideò, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ ſint, & omninò negandũ non ſit, quòd in fluuiis & fontibus continuò fluentibus id non facile fieri poſſit: tamen aqua puteorum facilè inficitur, riuique & fluuij currentes, ſi detineantur. Et fontes ipſos infectos fuiſſe, hiſtoriæ teſtantur. Narrat enim Pauſanias, *in Phocicis*, quòd hellebori vi Cyrrhæi expugnati fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in Pliſtum amnem conijciendas curauit: atque vbi ſatis infectam medicamento aquã intellexit, quam prius in vrbem influentem auerterat, in priſtinum alueum omnem repoſuit. Cyrrhæi cùm auidiùs de aqua illa bibiſſent, alui perpetuo profluuio laborantes, deſerere mœnium præſidium coacti ſunt, & Amphyctionibus obſidentibus vrbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebant, veneno infeciſſe, narrat ex hiſtoricis Appianus Alex. *in bello Mithrid.* vnde Lucanus, *l. 4. de bello Pharſ.*

Fontes veneno infecti.

O Fortunati, fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſſo ſtrauit per rura veneno!

Idem narratur patraſſe Iuba, qui Afris iunctus erat contra Romanos, eodem Appiano teſte, *lib. 2. de bell. ciuil.*

Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in caſtris viuunt, obſeruanda, & cauendum, ne vitioſæ aquæ potus quis ſe in vitæ periculum conijciat. Et imprimis ij, qui pedibus iter faciunt, in magno æſtu, cauti ſint, ne ad ſitim ſedandã quibuſuis aquis vtantur, & quemlibet cautum reddere poteſt hiſtoria, quam refert Ioh. Bruyerinus, *de re cibar. lib. 16. c. 17. Agebat*, inquit, *Monſpeſſuli Rex Franciſcus, (quod eſt Galliæ Narbonenſis oppidum, Medicinæ ſtudio celeberrimum) inde aliquando venatum profectus, ducebat ſecum Annibaldum, qui hodie Oceani Gallici præfectus eſt. Hic verò (vt ſolent proceres aulæ) iuuenem à pedibus habebat, qui curſu itineréque contractam ſitim abolere cupiens, in fontem fortè incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, auidiſſime ex eius aqua bibit: protinúſque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum acceſſerunt, vt tam ſubiti caſus cauſſas cognoſcerent, auxilióque eſſent miſero iuueni. Referente autem, potu aquæ cuiuſdam fontis id contigiſſe, eo in tugurio quodam reiecto, rem ad Annibaldum, vt erat geſta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, vt erat rerum naturæ omnium curioſiſſimus atque ſtudioſiſſimus, mittit quoſdam, qui fontem illum accuratè conſiderent, eóſque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ. Verùm qui mandata acceperant, cùm ad riuum veniſſent, oculis quidem, tactúque omnia perluſtrabant atque percontabantur: nam guſtatum reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam facti. Tandẽ linteum candidum in eam immiſerunt aquam, quam quodam colore infectam videbat: poſtea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuerſi linteum illud Principi oſtenderunt, qui ſtatim prudenter, & doctè cenſuit, aquam illam per metalla tranſire, à quibus & colorem, & ſaporem, vimque exitialem referret.*

In aqua potu cautione opus eſt.

Cùm verò non vbique purarum aquarum copia ſuppetat, quâ ratione vitium aquæ corrigi poſſit, diſpiciendum. Omnium autem doctorum Virorum teſtimonio præſtantiſſima, aquas corruptas (modò non ſint Infectæ) corrigendi ratio eſt coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euaneſcunt, ac diſcutiuntur, reliquæ poſtea in fundo ſubſident, è quibus pura aqua ſeparari poteſt. Etſi enim aquæ ſæpe diuerſorum generum ſubſtantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ ſunt: ob minimarum tamen partium commixtionem ſenſus noſtros fugiunt; ignis verò vi ex ſegregatæ inter ebulliendum quidẽ ſubſiliunt, concurrentéſque miſcẽtur in omnem aquæ partem agitatæ, poſtea verò abeunte calore ſubſident. Plinius etiã, *l. 31. c. 3.* omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitioſæ aquæ remedium coctionem eſſe, tradit, ſi ad dimidias partes decoquatur, inuentúmque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, *6. epid. comm. 4. text. 10.* aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aqua extinctum.

Aquarum vitia vt corrigenda.

Verum cùm non ſemper in itineribus & caſtris occaſio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi ſunt. Si ex paludibus aqua ex neceſſitate bibenda, & metuendum ſit, ne ranarum ſemina, vel ſerpentium inquinamentũ ei inſint, per linteum & ſtrophiolum ſaltem colanda eſt. Plinius, *l. 24. c. 31.* ſcribit, aquas nitroſas & amaras polentâ iniectâ corrigi, vt poſt duas horas bibi poſſint. Eſt verò polenta ex hordei farina parata, ἄλφιτον Græcis. Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, menthaſtrum etiam tritum inſpergere iubet Plinius, *lib. 21. cap. 14.* Allio quoque magna vis eſt contra aquarum vitium. Qua de cauſſa nauigantes plerumque magnam eius copiam circumferre ſolent. Spiritus etiam vitrioli, aquæ admiſtus, eius vitia corrigit. Verùm cùm in exercitu magnâ aquæ copiâ opus ſit, nec modi illi, quibus priuatus quiſque vti poteſt, toti exercitui ſufficiant, vt vtilis aqua præparari poſſit, commodiſſimum eſt, foſſas facere, & arenam ac ſabulum interponere, vt per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiuſmodi vitioſam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum ſumat. Si verò febris maligna aut peſtilens inde ſit contracta, curatio, vt ſuo loco dictum, inſtituenda.

CAPVT II.

De morbis malignis ab aëris vitio.

Morbi maligni ab aëre.

AB aëre etiam morbos malignos, imò peſtilentes excitari, non ſolùm quatenus qualitatibus ſuis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, ſed etiam quatenus maligna miaſmata, & morborum malignorum ac peſtilentium in ſe continet ſemina, extra dubium eſſe puto, & dictũ eſt eâ de re *lib. 4. de febrib. c. 2.* vbi de cauſſis peſtilentiæ actum. Et febrem illam malignam, quæ ſudoris Anglici nomine innotuit, per aërem diſſeminatam fuiſſe, *ibidem, cap. 15.* dictum. Etſi verò, vt eo loco dictum, inter auctores controuerſia eſt, an aër morborum malignorum & peſtilentium cauſſa eſſe poſſit: tamen ſi res rectè explicetur, nihil dubij eſſe puto. Etenim

ipſe aër, quatenus purum elementum eſt, nec putreſcit, nec alio modo ita corrumpi poteſt, vt malignus, venenatus, ac peſtilens euadat: ſed ſi talis euadit, id accidit, cùm *μιάσματα*, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi peſtilentes ſæpe ex vna regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam ſubitò moriuntur, ac ſi præſentiſſimum venenum hauſiſſent.

Aër quomodo malignus euadat. *Primus modus.*

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac peſtilens hoc modo aër euadit. Primò enim malignos vapores & *μιάσματα*, è terra, aquis lacuſtribus, rebus putreſcentibus, vel locis infectis delata accipit, quod ſæpe è cadaueribus interfectorum euenit. Ita refert Ambroſius Paræus, *lib.* 10. *c.* 13. anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis Panæ multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum proiecta fuiſſe, è quo poſt duos menſes tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde peſtis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locuſtarum mortuarum copia euenit; quod accidiſſe ſcribit Auguſtinus, *lib.* 3. *de ciuitat. Dei c.* 31. vbi tantam ex iis peſtilentiam ortam fuiſſe refert, vt in ſolo regno Maſſaniſſæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanſerint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca paluſtria, quæ æſtiuo tempore morborum variorum cauſſa ſunt. Id quod in Attica peſte Diodorus Siculus, *lib.* 12. accidiſſe refert. Cùm inquit, hyeme præcedente magni grauéſque imbres regionem inundaſſent, factum eſt, vt locis depreſſioribus aquarum multitudo reſidens in paludum modum ſtagnaret. Qua æſtatis ſubſecutæ calore fracta, craſſi grauéſque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracleienſium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, *lib.* 8. *Ennead.* vt ciues ſuos blandâ ratione è medio tolleret, ſub caniculæ exortum eduxit exercitum; vrbem Æſtacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoſo loco caſtra metari iuſſit, ipſe, quaſi ſummam moleſtiam toleraturus cum mercenariis, vmbroſa & excelſa loca aquis affluentia cepit, & in iis caſtra metatus eſt, & eo vſque expugnationem extendit, donec ciues ſuos perdidiſſet; quia æſtiuo tempore paluſtria morboſa ſunt. Vnde etiam Cambyſes, apud Xenophontem, *lib.* 1. *Inſtit. Cyr.* monet, vt ſi velit exercitum incolumem, caſtra in loco ſalubri metaretur. Et cùm ob ſordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum eſt, quòd vrbes populoſæ ſæpe peſtilentibus febribus, & peſte ipſa infeſtentur. Vt aliarum vrbium mentionem non faciam, de Lutetia Pariſiorum, quam I. C. Scaliger lutoſam appellat, ſcribit Iulian. Palmarius, *in Epiſtol. & præfat. lib. de peſtilente febre præmiſſa*: Vrbs hæc *inſitis iam morbis atque etiam peſtilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cœni, quæ viis publicis aggeruntur, graueolentiam, cœnosâ præterea, ac fœtidâ aquâ omnes vrbis cloacæ redundant; quæ minimè in proximum Sequanam ſeſe exonerant, ſed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes vrbem & ſuburbia perreptantes; fœtido vapore viciniam inficiunt atque contaminant, calido præſertim & æſtuoſo cœlo: ſed nec graueolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, ſatis procul ab vrbe aſportantur, aut ſpecubus includuntur, verùm in mediis ſuburbiis coacervata putreſcunt, tetriſque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum iis namque & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliáque omnis generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel ſolus inducere peſtem poſſit. Qui latrinas purgant, vix vrbem egreſſi, fœtidiſſima hominum ſtercora iuxta vias publicas ponè ſuburbia cumulant, aut in vicinam terram ſtercorant, vnde omnia fœtore impleri neceſſe eſt, qui prætereuntibus pro ſuffitu ſit, ſéque in vrbem diffundat. Adde vini & aceti fæces reſiccatas extra vrbem exuri, ſed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo vrbs oppleri ſolet. Poſtremò coriarij omnes in media vrbe recepti ſunt, vbi fœtidiſſimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peſte correpti ſeſe recipiunt, in media vrbe ſitum eſt, prope ædem Mariæ ſacram, è quo peſte necati, in Trinitatis cœmiterium, quod à porta Dionyſiaca non longè abeſt, deferri ſolent per vrbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiuſque victu, originem habere longâ experientiâ compertum habeo, eóſque multò grauiores, quàm eiuſdem generis diſperſos, qui à ſingulorum victu procedunt*. Atque iſta, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis vrbibus populoſis locum habent.

Lutetia Pariſiorum cur morbis obnoxia.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aërem fieri venenatum, vt ſi quis eum hauriat, ſubitò intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euoluit, totum intumuiſſe, & vt veneno affectum curatum fuiſſe, narrat Amat. Luſitanus, *cent.* 3. *curat.* 82.

Exhalant & vapores malignos cauernæ & ſpecus, lacus item, & putei ſubterranei. Plurimis Italiæ locis peſtilentem aërem exhalare, ſcribit Seneca, *lib.* 6. *quæſt. nat. c.* 28. Et Galenus, *in princip.* 1. *epid.* nominat *χαρώνιους βαράθρους*. & ſpiritus lethales Plinius, *lib.* 2. *c.* 93. Et Mercurialis, *de venen. cap.* 13. ſcribit, ſe vidiſſe prope Romam ſpecus multas, in quas ſi vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Pauſanias & Geographi plurimi, quòd fertilis ſit Inſula, ſed ſoli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, ſit penè peſtilens. Hinc Martialis.

Nullo fata loco poſſis excludere, cum mors
Venerit: in medio Tibur & Sardinia eſt.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia eſſet. Et *in Epiſtolis* Tigellium quendam Sardonum hominem eſſe, ait, patriâ ſuâ peſtilentiorem. Sunt enim in ea Inſula multæ paludes, à quibus aër tempore æſtiuo planè peſtilens redditur. Et quidem exhalationes ex malignæ non ſemper ſunt eiuſdem generis, ſed differunt ſpecie, id quod etiam monet Vidus Vidius, dum *Med. part.* 2. *ſect.* 2. *lib.* 1. *c.* 11. ſcribit. *Neque aſpiratio exhalat ſimilis à quolibet auerno, ſed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, alia ex aliis putridis locis: qualis illa fuit, quæ ante decem & ſeptem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuerſorio puteus, magna ex parte oppletus fimi, fæcis, ac ſordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipſum extraheret, eò deſcendit, & ſtatim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & canis, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc ſpectantes, periculum in cane potius, quàm in ſe facere voluerunt.* Simile quid VVinshemij in Franconia, anno 1613. accidit. Cùm enim ciuis quidam in puteum diù concluſum, eum ad vſum mundaturus, deſcendiſſet, ſubitò mortuus eſt. Cùm verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, deſcendiſſet, & ille ſtatim interiit, atque idem tertio, puero, quid hiſce mali obtigerit, percontatum immiſſo, accidit, qui omnes cùm mortui per aliquem, licèt totum os & nares contra venenoſos halitus probè munitum, & tamen vix ſeruatum, extracti eſſent, puteus terrâ obrutus eſt. Neceſſe autem eſt, aſpirationem totâ ſubſtantiâ naturæ noſtræ alienam, ex putri illa materia, quæ in puteo continebatur, exhalaſſe, quæ ſtatim interitum attulit. Veriſimile autem eſt, hanc alterius ſpeciei fuiſſe, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rurſus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum ſeruatum eſt, cùm primùm aperiuntur; adeò autem pernicioſa eſt, vt ſæpe hominem repentè enecet. Ita vt morbus quoque, licèt idem genere ab omnibus excitetur, ſpecie differat.

Deinde aër peſtilens euadit, cùm vapores & corpora minima, quæ aliàs in aëre vagari ſolent, (ſicuti aër inferior nunquam planè purus eſt) & per ſe maligna & venenata non ſunt, putreſcunt ac corrumpuntur. Idque rurſum fit duobus modis, primò, cùm aër, ſeu potiùs miſta aëri corpora putreſcunt & corrumpuntur, ſi iis concluſus ſit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, *in Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetuſtatis arcam adapertam fuiſſe, è qua tam pernicioſus halitus expirârit, vt inde peſtis ad Parthos vſque graſſans excitata ſit. Et in Campania è puteo quodam, qui diù concluſus fuerat; aperto, tam venenatam auram exhalaſſe, vt aſtantes ſtatim perierint, refert Guinerius, *de peſte c.* 1. Deinde aſtrorum etiam influxus aërem corrumpere poteſt. Negant quidem id multi; & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Paſchalij meth. med. lib.* 2. *c.* 9. eâ de cauſſa, quòd in cœlo corporibus noſtris contrarium nihil ſit, aſtra omnia creata ſint, vt nobis ſeruiant. Verùm etſi omnes cœli influxus boni ſint, ex accidenti tamen & ſi nobis non ſint proportionati, nocere poſſunt, & ſicut calor, qui tempore æſtiuo excitatur, quidem per ſe bonus eſt; qui tamen, vbi vehemens eſt, & plantis & hominibus ſæpe noxius eſt; ita etiam fieri poteſt, vt occultæ illæ influentiæ per ſe quidem bonæ, & ad vniuerſæ naturæ conſeruationem neceſſariæ, ſi eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obſeruent, nobis damnum inferant.

Secundus modus.

Cognoſcitur autem in aëre vitium eſſe, ſi eodem tempore, cùm antea in victu communi nullus error præceſſerit, multi inficiantur, & ij etiam qui lautè vixerunt, & qui cum infectis non conuerſati ſunt, ſubitò morbo illo, qui graſſatur, epidemio corripiantur, ſi idem morbus ſubitò in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum ſaltem, quod per contagium fieri ſolet, ſed totam regionem inuadat.

Signa morborum ab aëre.

Morbi autem iſti periculoſiſſimi ſunt neque facilè quis ſibi ab iis immunitatem polliceri poteſt; cùm aëris vſu nemo carere poſſit, & proptereà in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes; qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & prætereà morbi illi peſtilentes, qui ab aëre proueniunt, longè periculoſiores ſunt, quàm alij, hominéſque ſæpe inter ſua negotia, dum ſani putantur, concidunt, & breui poſt pereunt.

Prognoſtica.

In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitium iſtud aëris auertere & præcauere: ſecundò, ſi iam præſens ſit, id corrigere; & tertiò, quomodo quilibet priuatim ſe contra id munire debeat, monſtrare.

Curatio.

Primò, ſi aër inquinetur à cadaueribus ſeu hominum, ſeu beſtiarum, vt ea maturè ſepeliantur vel amoueantur, Magiſtratus officium eſt. Si lacus aliquis vel paluſtres aquæ fœtorem expirent, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cùm Selinuntiis ob vicini amnis fœtorem de peſtilentia metueretur, eum remedium inueniſſe præſentaneum, cùm riuulos è propinquis ſatis limpidis fluminibus deriuâdo, in ſordidum deduceret amnem, idque ſuo ære ac ſumtu, quibus indidem permixtis, acceſſione purioris aquæ, putridæ lacunæ emendatæ, motúque velociore reddito fœtida ſemina diſſipata ſunt. Hippocrates quoque cùm ab Illyria peſtis Græcis immineret, accenſis ſyluis eam auertit, quâ de cauſſa Græcia ei ſtatuam pileo capite tecto locauit, æqualéſque cum Hercule Hippocrati

honores

honores decreuit, quòd ceu alter Hercules, monſtrorum domitor, peſtem à Græcia auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda, nihil præſentius & efficacius igne eſt, qui & imminentia peſtis ſeminaria auertit, & præſentia diſcutit. Itaque in peſtilenti ſtatu non ſolùm in publicis viis & plateis, ſed priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & veſperi debent. Vbi aër infectus eſt, commodiſſimum eſt fugere, & ſe in loca ſalubria conferre; cum nemo immunitatem facilè ſibi polliceri poſſit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de cauſſa fugere non licet ij in publicum prodire non debent, niſi & alexipharmacis ſeſe munierint, & eadem in ore geſtent, & naribus illinant, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 5.* dictum. Si verò locus naturâ ſuâ peſtilens ſit, nemo, qui ſanitatem integram conſeruare vult, ſedem in eo figat. Quod ipſum monet Columella, *lib. 1. de re ruſtic. cap. 3.* vbi ex Porcij Catonis ſententiâ, in emendo inſpiciendóque agro duo præcipuè eſſe conſideranda, ſcribit; ſalubritatem cœli, & vbertatem loci: neque ſanum facere debere ſumtûs in cultura ſterilis loci monet; nec rurſus peſtilenti, quamvis feraciſſimo & pingui agro, dominum ad fructûs peruenire. Nam vbi ſi cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, ſed etiam vitam colonorum eſſe dubiam, vel potiùs mortem quæſtu certiorem.

Siquis autem peſte ex aëris vitio corripiatur, is ſtatim alexipharmacis & ſudoriferis, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 6.* dictum, vti debet. Purgatio verò, & venæ ſectio nullo modo locum habent: cùm vitium non ſit ab interno humorum apparatu, ſed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea vitium maxima habenda ſit ratio, quæ nec venæ ſectione, nec purgatione ampliùs deiiciendæ & proſternendæ.

CAPVT III.

De Contagio.

AEri occultos & malignos morbos inducenti cognatum eſt Contagium, quo licèt & aliis modis, vt veſtibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in ſana corpora deferri poſſint: plerumque tamen id fit per aërem. Cum autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures ſint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam in *Inſtitut. lib. 2. part. 2. c. 1 1. & de febr. lib. 4. c. 3.* & hic tamen quædam de eo addere neceſſarium videtur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad aliâ reſpicientes contagium aliter atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium eſt in contagioſis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum qui dicitur Contagioſus, aliósque ſimili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus ſimilis in alio producitur. Tertiò, ipſam actionem, quâ morbus ſimilis in alio gignitur; & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facilè contagium dixerit, niſi valdè impropriè. Reliquæ ſignificationes magis propriæ ſunt. Hinc alij ad morbum contagioſum reſpicientes, definiunt Contagium, eſſe affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam ſimiliter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito reſpectu, quòd ſit inquinamentum quo corpori alicui ſimilis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipſum corpus & ſubiectum qualitatis, ſed ipſam qualitatem reſpicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ ſimilem morbum in alio producere poteſt. Alij denique ſeu ad contactum, ſeu ad actionem reſpicientes, definiunt Contagium, quòd ſit actio, ſimilem morbum, quo alius laborat, in ſano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem ſeu contactum definiunt contagium, ſe maximè propriè loqui putant. Verùm in definitionibus conſtituendis potiùs ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non ſemper ſatis propria & commoda ſunt, reſpiciendum. Illud verò, quòd hic definiendum, id eſt quod Græci, μίασμα, νοσερὴν ἀπόλαυσιν, & ἀποῤῥοίαν nominant. Mihi itaque propterea commodiſſimè definiri poſſe videtur Contagium, quod ſit inquinamentum ſeu corpus è corpore ægro emiſſum, quod in analago animalis corpore receptum, ſimilem in eo morbum producere valet.

Contagij nomen quot modis accipiatur.

Contagij varia definitiones.

Autoris.

Quæ vt clariora fiant, & natura contagij rectè cognoſcatur, tria explicanda ſunt. Primò corpus ipſum contagioſum. Secundò ipſum μίασμα, per quod alteri morbi communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod ſi ſecundum in ipſam qualitatem, quæ efficax eſt, & in ſubiectum cui ea ineſt, diuidere velis, quatuor erunt conſideranda. Imò nec iſta duo, qualitas ſcilicet, & corpus ſubiectum, ad μιάσματος naturam explicandam ſufficiunt, ſed ipſa forma illius corporis; à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Quæ in contagio conſideranda.

Primò contagioſum corpus quod attinet, equidem contagium non ſolùm eſt in hominibus, ſed & ouibus, ſuibus, bobus id competere, manifeſtum eſt: veruntamen ſaltem in homine conſiderare contagium nobis propoſitum eſt. Deinde ſciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagioſum dici, ſed id ſolùm, quod ſimili morbo antea laborat. Ideóque etſi torpedo ſtuporem inducit, ſerpentes venenum homini inferunt: contagioſa tamen non dicuntur; quia ipſa non præter naturam id patiuntur, ſed venena illa animalibus hiſce natiua & familiaria ſunt. Illud itaque ſaltem contagioſum propriè dicitur, quod ægrum & morboſum eſt, atque affectum præter naturam, quo ipſum laborat, alteri ſano communicare poteſt. Neque tamen omnes morbi contagioſi ſunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere poteſt; ſed illud corpus ſaltem eſt contagioſum, quod aliquid in ſe generare poteſt, quod in aliud eiuſdem ſpeciei tranſlatum, ſimilem in eo morbum producit.

Corpus contagioſum quod.

Secundò, cùm morbus, vt accidens, de ſubiecto in ſubiectum non tranſeat, neque qui peſte laborat, illum ipſum ſuum morbũ alteri communicare poſſit; interim certum ſit ab eo qui peſte, vel alio contagioſo morbo laborat, alios inficii: omnino aliud dari neceſſe eſt, quod ab ægro in alium tranſeat, quo mediante ſimilis morbus in alio producitur. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, νοσερὰς ἀπολαύσεις; & ἀποῤῥοίας ac σπέρματα, Latini inquinamenta, ſemina & ſeminaria nominant. Cùm autem vis agendi proxima ſit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate inſit ſuo ſubiecto: hæc tria etiam in contagio & μιάσματι conſideranda ſunt; & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro μίασμα illud generetur.

Contagij ſemina.

Qualitates illæ, vt & forma à qua fluunt, vt omnes formæ, nos latent, & propterea meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem ſe qualitates iſtæ cum ſuis formis inſtar fermenti. Vt enim exigua quantitas fermenti, maſſæ farinaceæ non fermentatæ miſta, facit vt ipſa efferueſcat, & pauca quantitas fecum, vt totũ vinum vel cereuiſia efferueſcat efficit; ita & hoc μίασμα, vbi à corpore aliquo receptum eſt, id totum immutat, & ſibi ſimili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam ſimpliciter appellant, ſed minùs rectè: Latiùs enim ſe contagium quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagioſi ſunt maligni & venenati, vt phthiſis, ophthalmia & ſcabies ac ſimiles; neque contrà omnes maligni & venenati morbi contagioſi ſunt, ſicut, ſi quis venenum hauſit, vel ab animali venenato morſus eſt, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non poteſt.

Qualitas contagioſa.

Subiectum autem, cui qualitas hæc ineſt, eſt vel ſpecies ſpiritalis, vel corpus. Spiritalem ſpeciem eſſe non dixerim cùm ei proprietates ſpecierũ ſpiritalium, quas ſuprà dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd contagium non in orbem, vt radius, promouetur nec certam ſphæram actiuitatis habet, ſed veſtibus atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinate mouetur, & ſæpè ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo eſt, in quo iſta & qualitas & forma ineſt & ſæpe exiguum, & proculdubio atomorum more è corpore infecto effluens. &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum contagia per corpuſcula multiplicantur, quæ ſeminis inſtar totam morbi eſſentiam in ſe comprehendunt. In contagioſo autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam miſtionem habeat; deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam miſtionem habere debet, vt etiam in minimas partes reſolutum, in iis eſſentiam ſuam integram retineat, & longo quidem tempore interdum: ſũmam verò agendi vim, vt etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & ſibi ſimilia reddere poſſit. Etſi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & ſudores effluant; tamen vel facilè reſoluuntur & diſſipantur; vel quia occultis qualitatibus deſtituuntur, exiguam agendi vim habent, vt, etſi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non poſſint. Qualitas autem illa, per quam μιάσματα illa ſunt efficacia, ad nullam manifeſtam reduci poteſt; cùm nulla tantam habeat efficaciam ſed occulta eſt, & in ſenſus noſtros non incurrit, nec niſi effectu deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à ſui generis forma, & quidem peculiari, plerumque malignâ, & totius ſubſtantiæ proprietate naturæ noſtræ aut certè determinatæ alicui parti aduerſâ & inimicâ. Atque hinc accidit, vt pro formis in diuerſis μιάσμασι variis, non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere poteſt, canibus, felibus, bobus, vel ſuibus non nocet; & μίασμα, quod ex oculis effluit, non pulmones afficit ſed oculos, & cõtrà, quod è pulmonibus in phthiſicis exhalat, nõ oculis, ſed pulmonibus ſaltẽ nocet.

Subiectum contagij.

Quomòdo autem contagium in corporibus contagioſis generetur, non ita planum eſt, & alij alias ea de re opiniones habent. Plurimi in ea ſunt ſententia μιάσματα illa, & ſemina contagij ſaltem in rebus putreſcentibus generari, & ex iis effluere. Verùm enimuerò negandum non puto ſæpe id accidere: interim id ſimpliciter neceſſarium non eſt, potéſtque ſeminium contagij & ſine putredine generari; & licèt cum putredine generetur, tamen putredo per ſe, & quatenus talis, eius cauſa efficiens proxima non eſt. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis ſpatium requiritur; at contagium hauſtum quamprimùm hominem inficit, ſæpe interficit, & ſimilem humorem contagioſum in eo generat, aliorúmque venenorum pernicioſorum modo agit antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit V. g. venenum peſtilens ſæpe non tam in humores, quàm ſpiritus agit. Nihilominùs verò talis homo à peſtilentis veneni contagio infectus, & ſu-

Quomodo generetur contagium.

Contagium non eſt à putredine.

bitò iugulatus, alios inficere poteſt, ipſa vt experientia teſtatur. Etſi enim venenoſitas & contagium non ſit idem, vt ſupra dictum, & contagium ſine veneno eſſe poſſit: tamen generationis modus idem eſt. Et ſi de peſtilenti veneno demonſtratur, id ſine putredine generari poſſe, etiam ſimul demonſtratum erit, contagium ſine putredine generari poſſe. Clarè autem, *lib. 4. de febrib. c. 1.* demonſtratum, peſtilentiæ naturam nec in putredine conſiſtere, nec putredinem ad eius productionem ſimpliciter neceſſariam eſſe, vt actum agere hic ſuperfluum putem. Hoc ſaltem addo, quod quidam dicunt, quòd ſæpe in corpore humano latere poſſit contagium ſine manifeſtis eius ſignis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etſi in putredine conſiſtat, ſiue damno & indiciis aliquibus ſatis diu in corpore latere poſſit: id omnino falſum eſt, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipſi, qui putredine ſola venenum & contagium in corpore noſtro generari ſtatuunt, putredinem illam excellentem, profundam, ſordidam eſſe dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem deſcribant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari poteſt, vt nulla eius nota in vrinis, pulſu, calore, & aliis appareat? Equidem nonnulli, vt hîc effugium quærant, putant, venenum peſtilens poſſe latere in parte ignobili, & à corde remota, & tum notis nullis ſeſe prodere, ac nocere: poſtquam autem mouetur cor ſubitò impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verùm ſi tota peſtilentis veneni natura conſiſtit in putredine, quomodo, ſi prius in loco ignobili, & à corde remoto hæſit, putredo illa ad cor deferri poſſit, eáque excellens, vt nullæ eius notæ in vrina vel pulſu, vel caloris mutatione percipiantur? Quæ omnia cùm nonnulli viderent eſſe manifeſta, tandem eò deueniunt, vt dicant, peſtem, in qua nulla putredinis indicia in vrina vel pulſu apparent, venenoſa potius qualitate nocere, quàm putredine, & proinde, cùm putredo ſit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in vrina nec pulſu, ſigna apparere, & hominem mori, quaſi præſentaneo veneno hauſto. Verum eo ipſo agnoſcunt, & fateri coguntur, venenum non eſſe in putredine, ſed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd neceſſariò cum putredine ſemper coniungatur, nondum probatum. Itaque non ſine cauſſa argumentum hoc exaggerat Franciſcus Valleriola, *in append. loc. com. cap. 2. Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem vnam epidemiorum, peſtilentium, contagioſorum & venenatorum, malorum cauſſam eſſe, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum cauſſas inuoluentes, omninóque permiſcentes atque perturbantes, vehementiſſimos quoſque & implacabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam, vel in obſtructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, ceu in cauſſas proprias referunt: cum in his qui ex morbida excretione naſcuntur, morbis, maior quadam, & à putredine, obſtructione, plethora, aut cacochymia longè ſemotior ſubſit cauſſa, nempe tetra illa, morboſáque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius ſubſtantiæ proprietate, non obſtructionis, aut putredinis interuentu ſubſtantiã noſtram labefactet, innatáque antipathiâ perdat, idque confeſtim, exigua interpoſita mora. Cùm enim aliquis integrè ſanus, acceſſu ad peſte correptum, peſte quoque inficitur, atque paucis poſt horis concidit, (quod fieri ſæpe videmus) aut cùm quis à rabido cane demorſus, in rabiem & ipſe agitur, aut ſcorpionis compunctu, præſentiſve alicuius veneni hauſtu extinguitur, quis tam hebes ſit, qui putredinẽ tam repentinæ morti cauſſam ſtatuat? Nam, quæ poſſit tã vehemens, tamque pernicioſa putredo in hominem incurrere, ſinè alterius cuiuſquam rei concurſu, quæ tam citò hominem tollat? præſertim cùm, qui concidit, nec plethora, nec cacochymia, obſtructionéve eſſet correptus, ſed bene valens, ſanus, atque vegetus, bonóque nonnunquam habitu præditus, derepente & morbo peſtilenti corripitur, & confeſtim mortem obit. Hæc profectò in tali propoſito euentu referri in putredinem nullo pacto poſſũt. Magna certè pernicies, cæcáque ac deleteria facultas quadam morbida excretioni copulata id facit, & hominem nullis einſmodi cauſſis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodum interdum hæ, quas commemorauimus, cauſſa, nempe obſtructio, putredo, plethora & cacochymia, abſque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine ſua ſolent.* Nimirum corruptio & mutatio rerum latiùs patet, quam putredo, vt alibi dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamvis enim nonnulli id vinum putrefactum eſſe dicant: tamen falſum hoc eſſe Zabarella, *de miſti gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8* & in primis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio, putredo eſt; dum verò in acetum mutatur, vinum non putreſcit, ſed nouum ex eo miſtum conſtituitur, vnde & ab Ariſtotele 4. *Meteor.* acetum æquè ac vinum inter miſta refertur. Et qui, quid fixum & volatile ſit, nouit, facilè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & diſſolutum, ſed nouo modo miſtum. Neque enim ex vino corrupto, & à quo ſpiritus ſeparati ſunt, fit acetum, ſed quò generoſius vinum eſt, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. Practic. part. 5. ſect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum ſal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem & quòd ad eiuſmodi generationem non opus ſit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generatur, nec eſſentiam ſuam à putredine habent quorum tamen tanta eſt potentia, vt in momento, etſi nondum putredo in corpus introducta ſit, hominem iugulare poſſint. Et poſito, ſed non conceſſo, quod omne contagium generetur cum putredine: tamen non ſequitur, quòd contagium per putredinem ſit definiendum, aut quòd à putredine per ſe producatur, multò minùs, quòd eſſentia contagij in putredine conſiſtat. Multa enim in rebus putridis generantur, vt varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, ſed à calore, qui eſt in re putreſcente, generantur: qui tamen ipſe calor non eſt primarium vermium efficiens, ſed primarium ſaltem excitans, vt *de ſpont. vin. ortu*, diximus.

Aceti generatio.

Secundò, Contagij eſſentiam nec in putredine conſiſtere, nec à putredine generari, docet illa in exiguâ mole magna vis, & exactiſſima miſtionis ratio, quæ talis eſt, vt etiam in exiguo corpore diu ſalua retineri poſſit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari poſſe, nullo probabili ſaltem argumento probari poteſt, demonſtrátque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. cauſ. cap. 14.* multorum venenorum exemplo, quæ ſicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari poteſt, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum ſpiritus, ſanguinem, humores partiúmque ſubſtantiam labefactat: hinc ſenſim ſerpit longiùs in partes principes, ſed tam ſegniter, vt rarò ante diem vigeſimum, interdum nonniſi anno, ſymptomatis ſe prodat. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis ſit indicium, percipitur, nec ſcit æger, quanta pernicie laboret. Refértque ibi hiſtoriam, quòd quidam in lupum ſæuientem irruentes, trucidarunt in varia obſoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicunque eſitarunt, non multo poſt tempore rabie correpti ſunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere poſſe. Et ſit ſanè, quod nonnulli obiiciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cùm etiam alij morbi ſint, qui ab ãtra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem ſuſcipere neceſſe eſt, ſi debet rabiem inducere. Quòd autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum eſt.

Tertiò, ad Contagium, quatenus tale, producendum, & eſſentiam contagij conſtituendam, putredo per ſe, nec vlla qualitas manifeſta ſufficit; cùm nihil agat vltra vires ſuæ ſpeciei. Nam in contagio, præcipuè morborum venenatorum & peſtilentium etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis ſimpliciter miſto adſcribi poteſt.

Quartò, ſi contagium à putredine produceretur, & eſſentia contagij in putredine conſiſteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & intermittentes ſunt contagioſæ, & tales in primis, per quas ſudores ſatis ſæpè fœtidi excernuntur? illud itaque contagioſum, malignum, & omninò τὸ θεῖον Hippocratis, aliam originem habet, de qua ſuprà dictum.

Putredo non eſt de eſſentia contagij.

¶ [Quòd putredo non ſit de eſſentia contagij, monſtraui *ſupra*, & ſentiunt mecum alij etiam Medici Doctiſſimi, atque inter eos Valleriola, *in appendic. locor. commun. cap. 2.* quem impugnat Zacutus Luſitanus, *de Medicor. Princ. hiſtor. lib. 1. hiſtor. 84. quæſt. 50.* atque adfert vnum argumentum, quod putat firmiſſimum, quod tale eſt. Nullus morbus dici poteſt contagioſus, niſi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt ſufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infecti copia à ſolo putrido calore moueri poteſt, vt ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo neceſſariò concurrit in omni contagioſo affecto. Minorem probat, quia vt aliquid, ſiue benignâ, ſiue malignâ qualitate infectum è corpore effluat, magna requiritur humorum agitatio, quæ non niſi à putreſcente calore fieri poſſit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pati ita infectum producere vaporem. Exurentem verò calorem, cùm ſit validus, diſſipare ſeminarium. Ergo ſolum calorem putredinoſum neceſſarium eſſe ad contagium.

Contrarium vult Zacut. Luſitanus. Eius argumentum.

Verùm primò ſtatum controuerſiæ non rectè format. Quæſtio enim hæc duplicem ſenſum habere poteſt, primò an putredo neceſſaria ſit ad materiam contagioſam generandam: ſecundò, an ad materiæ contagioſæ ex vno corpore in aliud tranſlationem neceſſaria ſit putredo. Ad generationem materiæ contagioſæ neceſſariam non eſſe putredinem, nec in eo conſiſtere eſſentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam ad diffuſionem materiæ ſit neceſſaria putredo, argumentum Zacuti non probat, vtpote in quo maior & minor falſa eſt, & probatio minoris non firma. Maior eſt falſa, quòd ſcilicet nullus morbus dici poſſit contagioſus, niſi communicet vaporem infectum. Etſi enim multi morbi contagioſi per vaporem communicentur: tamen non omnes, ſed etiam per humores, ſordes, & alia inquinamenta non vaporoſa. Id quod manifeſtum in ſcabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis ſimilibus apparet, in quibus cum ægris tuto quis conuerſari poteſt, cùm ex corporibus vapores contagioſi, vt in peſte fieri ſolet, non exhalent, neque quis ab iis inficiatur, niſi vel ægri corpus tangat, vel ſordes, quæ ab eius cute, veſtibus, vel ſtragulis ſunt communicatæ, corpore ſuo excipiat. Et proinde fruſtra minorem probare conatur, quòd ſolùs calor putredinoſus ad talem vaporem emittendum aptus ſit; cùm talis vapor non ſemper requiratur. Et ſi eſſet talis vapor neceſſarius, etiam ab innato calore è corpore emitti poſſet. Nam calor innatus & per ſudores, & per inſenſibilem tranſpirationem, vitioſos humores & vapores è

Reſponſio ad argumentum

corpore

corpore expellit. Neque in peſt, morbo maximè contagioſo, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, ſemper deprehenditur vt [*ſuperius* dictum.]

Vt verò per putredinem non generantur contagij μιάσματα, ita non agunt per putredinem, ſed occultâ qualitate vim ſuam exſerunt, atque contagioſorum vis eſt, qualis eſt rerum ſpirituoſarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis ſpatio maſſam farinæ peruadit & vt vinum & cereuiſia efferueſcat, facit. Apparet etiam fermenti vis in aliis plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ deſtillationis gratiâ inſtituitur. Eodem modo, ſi melij exiguum, qui panis admiſcetur, magnam in eo mutationem excitat, acetum vinum in acetum mutat? Et tales mutationes variæ in rebus paſſim dantur, quæ nullo modo à putredine oriuntur, ſed ſpirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagium quomodo propagetur.

Contagium autem, & μίασμα iſtud ex infectis corporibus vario modo effluit, & diſſeminatur. Nonnunquam per poros cutis & ἄδηλον διαπνοὴν exhalat, aut cum ſudore effluit; nonnunquam cum excremento craſſiore & ſordibus cuti adhærens; nonnunquam per exſpirationem, & halitum è corpore exſpirat; aliquando per pus & saniem à tumoribus effluentem communicatur. Contagioſi enim illius inquinamenti non vna eſt ratio. Etenim interdum atomorum & minorum corpuſculorum modo per aërem ſpargitur, & hinc inde vagatur, quomodo peſtilentiæ ſemina longè latéque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthiſicorum, quod poſtea per aëris inſpirationem attractum, pulmones, ſimiliter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium ſcabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, ſed veſtimentis & aliis rebus adhærens, aliis corporibus communicatur.

Fomes contagij quid?

Hinc accidit, vt contagioſum μίασμα, duplici modo diſſeminetur, vel per fomitem ſaltem; vel per fomitem & aërem. Quamquam video, nonnullos eſſe, qui ſub fomite aërem etiam comprehendunt, cùm & ille ſemina contagij ab ægris corporibus excipere, & in ſana transferre poſſit. Verùm à pleriſque fomes ab aëre hîc diſtinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, ὄγκους illas ἀποῤῥοίας & ſemina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rurſus communicare, idque inquinare poteſt. Semina enim illa contagii eſſentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in ſe continent: fomes verò non ſubiectum illius formæ eſt, ſed locum ſaltem inquinamentis & fomitibus illis contagij præbet. Talia ſunt omnia, quæ rara & poroſa ſunt, vt effluuia illa contagioſa excipere poſſint, puta lana, lignum, goſſypium, & veſtes ex lana, aut lino confectæ, plumæ & pelles piloſæ animalium, vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium poſſunt deferre, telæ araneorum, & ſimilia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium ſuſcipere poſſe, experientia conſtat. Contra, quæ ſolida & denſa ſunt, lapides, metalla, & ſimilia non facilè μιάσματα illa admittunt, modò puta ſint, nec ſordibus inquinata, quibus contagium facilè adhærere poſſit. Tanta tamen apud Hebræos lepræ contagij vis fuit, vt in ipſos parietes & lapides ſeſe inſinuarit, vt non ſolùm abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, ſed ſæpe tota ædificia deſtrui, neceſſarium fuerit: de qua re legatur, *Leuit. c. 13.*

Contagium in fomite diu aſſeruatur.

Ea autem contagij, præcipuè peſtilentis vis eſt, vt longo tempore in fomite, vt veſtibus eſſe poſſit, præſertim ſi non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minus frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium iſtud aſtantibus communicari poteſt; obſeruatumque, veſtimentis & lectis peſtilenti contagio infectis poſt multos annos peſtem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuiſſe. Accidere etiam poteſt, vt quis contagium in ſuis veſtibus circumferat, tamen ſi cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, a veſte verò eius excuſſum, & in aërem diſperſum aliis communicetur, eóſque inficiat. Obſeruatum quoque, eos quidem: ſuæ concluſi, metu peſtis, plane delituerunt, ab aliis ſanis, etiam, in veſtibus tale contagium circumferentibus, infectos fuiſſe. Imò aliquem in ſuo corpore contagium habere, idque alteri, antequam ipſe ægrotet, communicare poſſe, lues Venerea docet. Si enim cum ſana muliere quis, quæ tamen paulo ante cum alio lue Venerea infecto rem habuerit, congrediatur, fieri poteſt, vt is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequam ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud ſuo membro haurire, mulieremque eo abſterſo liberare poteſt. Præter fomitem etiam per aërem propagari poteſt contagium, per quem, non ſolùm in priuatas domus, ſed etiam ex vna ciuitate in aliam imò regione in aliam, peſtilens contagium defertur. Id quod in peſte Attica accidit, quæ vt Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vſque Athenas propagata eſt. Promptiùs autem aër & fomes contagium recipit & defert, ſi nullum inſignem exceſſum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa, rei contagioſæ totam eſſentiam in ſe continentia & alios vim inficiendi habentia, diſſipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia.

Ex hiſce autem modis quibus ſemina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differentia quædam contagij exoritur. Atque inde Fracaſtorius triplex contagij genus conſtituit, vnum per contactum, ſecundum per fomitem, tertium, quod grauiſſimum appellatur, ad diſtans. Verùm cùm contagium, quod per fomitem diſſeminatur, hominem in diſtanti ab ægro loco inficere poſſit, non rectè contagium per fomitem, ei quod ad diſtans appellatur, opponitur; cum vtroque, ſiue contactu corporis ægri contagioſi, homo infici poſſit. Rectiùs ergo diuiditur contagium, in mediatum, & immediatum.

Contagium immediatū.

Immediatum eſt, quod ſolum per contactum corporis ægri contagioſi inficit, quomodo is inficitur, qui cum ſcabioſo vel leproſo, eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venereâ lue laborant, rem habet. Atque hoc contagium in craſſa hæret materia, & nonniſi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori communicatur.

Mediatum.

Contagium vero mediatum eſt, quod æger mediante aliquo corpore inficitur, etſi ipſum ægrum corpus non attingat.

Contagium per fomitem.

Hoc modo ſcabies, lues Venerea, peſtis, per veſtes communicatur, peſtis etiam per aërem. Si quis tamen contagium per fomitem, & ad diſtans diſtinguere velit, & iſtud per fomitem nominare, quod per veſtes tantùm & ſimilia propagatur, atque in craſſiore eſt ſubſtantia, & in ſordibus è corpore emiſſis hæret, per aërem verò in diſtantia loca non diffundi poteſt, ſicut contagium ſcabiei & luis Venereæ in aërem non diffunditur, vt peſtilens;

Ad diſtans.

ad diſtans verò id appellare, quod non ſolùm veſtibus & ſimilibus rebus adhæret, ſed ita ſubtile & potens eſt, vt etiam in aërem diſpergi, & per eum in loca diſtantia diſſeminari poſſit, quale eſt peſtilens, cum eo non pugnarim.

Contagium quomodo in corpus recipiatur.

Contagium autem, & præcipuè peſtilens, poſtquam ex ægro corpore egreſſum eſt, non per vnam viam in corpus ſanum admittitur. Aliquando enim per os & nares cum ſpiritu, quem attrahit quis, in corpus ſanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocunque modo corpori extra aduenerit, admittitur & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipſum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet.

Poſtquam μίασμα & ſemen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à ſano receptum eſt, non ſemper vires ſuas ſtatim exſerit, ſed in corpore ſæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium eſt in contagio canis rabidi, quod non ſolùm menſes, ſed & annos aliquot in corporibus latuiſſe, obſeruationes Medicorum docent. De peſtilenti contagio quidem nonnulli dubitant; verùm & illud aliquandiu eodem modo, & plerumque quatuordecim dierum ſpatio in corpore latere poſſe experientia docet; cùm ſæpiſſimè obſeruatum ſit, etſi vbi aliquis peſte in domo aliqua mortuus eſt, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de ſupellectile ſuſpecta ſecum abſtulerint, nihilominus poſt temporis aliquod interuallum & ipſos peſte correptos fuiſſe; idque plerumque circa Nouilunium accidiſſe, ſæpius obſeruaui. Atque ipſa experientia mouit non ſolùm Venetos, & in aliis Italiæ locis magiſtratum, vt hanc legem conſtituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum conſortium intra quadrageſimum diem admittatur. Imò & hoc compertum eſt, in quibuſdam peſtilentibus conſtitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos eſſe: id quod in peſte illa magna, quæ anno Chriſti 532. graſſata eſt, eueniſſe, teſtatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imperij occident.* Et quid mirum hoc ſit in peſtilenti veneno, cùm vt modò dictum, non ſolùm canis rabidi venenum, ſed & alia venena hauſta ſæpe diù in corpore latere poſſint, antequam hominem occidant? Id quod doctiſſimi quique Philoſophi & Medici confirmant, & inter cæteros Theophraſtus, *lib. 9. hiſt. plant. c. 15. 16.* de aconito loquens, & 17. de cicuta tractans, de quo infra dicetur. Neque mirum hoc alicui eſſe debet, qui ea, quæ de ſpontaneo viuentium ortu cognitu ſunt neceſſaria, non ignorauerit. Vt enim in iis ſeminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, ſeſe exſerit; ita etiam contagij ſemina, etſi aliquandiu deliteſcunt: tamen & latenter ſeſe propagant, tandémque viribus auctis ſubitò ſe produnt & exſerunt. Et quidem nunc citiùs, nunc tardiùs vim ſuam proferunt, primò pro ipſius veneni natura, quod nunc craſſius, nunc ſubtilius & ſpirituoſius eſt. De quo Galenus, 3. *de ſimpl. med. facult. c. 22. Longo etiam,* inquit, *poſt tempore, à quo aſſumta ſunt, nonnulla interimunt, potiſſimum quæ craſſâ terrenâque eſſentiâ ſunt. Hæc enim corporibus noſtris inhærentia, inſidentiáque, deinde temporis ſpatio putreſcentia erodunt, corrumpúntque vicinas corporis partes.* Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor eſt, vt ex variis venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cùm enim agens agat pro patientis diſpoſitione, & in contagioſis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minùs reſiſtat; ideo quò corpus fortiùs reſiſtit, eò veneni actio ſeſe tardiùs exſerere poteſt; quò verò corpus eſt debilius, eò citius ſeſe prodit. Quò accommodari poteſt illud Galeni, qui 1. *de differ. febr. c. 4.* ſcribit: *Oportet toto hoc in ſermone repetere memoriâ, quòd nulla cauſſarum ſine patientis aptitudine agere poteſt: alioqui omnes, qui ſub Sole æſtiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio motu exercerentur, aut vini potu grauantur, aut irâ excandeſcentes aut triſtitiâ affecti, febricitarent. Alioquin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes ægrotarent, & peſtilentiâ morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione ægritudinum partem habet eiuſque qui paſſurus eſt, habilitas corporis.* Ad diſpoſitionem autem iſtam corporis patientis pertinent. Temperies corporis in quâ calida & humida temperies ad putredinem ſuſcipiendam eſt aptior, ac peculiaris naturæ proprietas; ob quam alij magis, alij minùs contagio reſiſtunt.

Etſi verò nonnulli contrarium ſentiunt, & in primis, peſtilens contagium aliquandiu in corpore latere poſſe, negant

Hieron.

(vtor verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, *de febr. putech. c.7.* ne ſolus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat reſolutio ad materiam primam, verùm quando aliquid corrumpitur, forma tantùm, determinatúmque illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum ſeu ſubiectum cum ſuis accidentibus pereat, aliæ verò formæ ſubordinatæ cum proprijs quoque ſuis accidentibus integræ manere poſſint: accidit, vt ſæpe aliqua forma maniſeſtetur & ſeſe exſerere incipiat, quæ antea latebat. Et quod Hippocrates, *lib. de priſc. medic.* de δυνάμεσι & potentiis humorum ſcribit, id etiam de venenorum natura hîc verum eſt. *In homine,* inquit, *ineſt & amarum & dulce, & ſalſum & acidum, & acerbum & inſipidum, aliáque ſexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter ſe contemperatione neque cernantur, neque moleſtiâ quenquam afficiunt. At vbi horum ſecretum quippiam fuerit, & per ſe exſtiterit, tùm & conſpicuum fit, & hominem moleſtiâ afficit, &c.* Eodem enim modo ſeſe res de venenis habet. Cùm enim homo veſcatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, ſuccum, à quo nutriuntur, attrahant; res corpori noſtro aduerſas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuiis, in aquis eſt: quæ quando cum alimento in corpus noſtrum veniunt, non ſemper tota excernuntur, ſed cum eo ſæpe in corpus ſeſe penitiùs inſinuant, & vires ſuas retinent. Exemplo ſit iſtud, quod Hippocrates, *6. epid. comment. 5. text. 25.* ſcribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueru purgatio.* Etenim ſi mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, *in com.* explicat, ſumſerit, lac earum purgans redditur. Vbi primò ex purgante fit chylus, hinc ſanguis, tandem lac, & nihilominus in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio ſubiecto (ſine hoc enim eſſe non poteſt) integra & incorrupta ſeruatur, quæ, vbi lac infans hauſerit, ſeſe exſerit. Cogitemus iam, quos ſæpe malignos ſuccos è ſtercoribus & excrementis animalium plantæ è terra trahant. Conſideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & aliis eiuſmodi cibis veſcantur, quæ qualis ſint naturæ, & quàm prauum alimentum ſuppeditent, notiſſimum; adeò vt de iis Galenus ſcribat, etſi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore ſuccum, qui à lethali veneno parùm abeſt. Perpendamus inſuper, quàm ſæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidant, quibus bruta veſcuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis veſcantur; ſicut conſtat, ſturnos cicutam depaſcere, coturnices veratrum, anates bufones aquaticos deuorare, iiſque nutriri; ciconias ſerpentibus victitare, gallinas araneas, imò ſcorpiones deglutire, lupos piſces etiam ſerpentes. His ergo omnibus cùm rurſum cibi loco vtatur homo; venenata illa ſubſtantia, (quæ non omnibus, ſed homini ſaltem, & ita reſpectiuè venenum eſt) quæ in plantarum & animalium alimentum ſubiit, etſi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis miſta ſæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis ſecreta fuerit, & ſola extiterit, tum homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè ſi copioſiùs & ſæpius tale alimentum ſumtum ſit. Etſi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus aſſumta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli poſſint: tamen ſi ſæpius & copioſiùs in corpus ingerantur, tandem nocere poſſunt. Vnde rectè Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioſc.*

An animalia venenatis victitantia edenda ſint?

cùm quæris, an animalia eiuſmodi venenatis animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, eis nocere poſſint, reſpondet, pleroſque quidem aſſerere huiuſmodi animalia, ſi comedantur, non modò veneno non inficere, ſed nullam prorſus noxam inferre: & corpus nutrire: ſe tamen credere, quòd licèt venenum concoquatur, & tranſmutetur in eorum animalium ſubſtantiam, quorum id perpetuò cibus eſt, non tamen eſſe poſſe, quin caro, quæ ex eiuſmodi fit alimento, ſi edatur, omni prorſus careat nocumento. Et videmus, quomodo ſæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obſidionibus, caſtriſque, vbi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis & praui ſucci vtuntur, dyſenteriâ, malignis ac peſtilentibus febribus, & tandem ipsâ peſte corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non ſemper, & in omnibus corporibus generantur, ſed tùm, vbi homines eiuſmodi prauis cibis vſi ſunt: id quod in caſtris & obſidionibus frequentiſſimè accidit; vnde etiam maligni eiuſmodi morbi caſtris quaſi proprij ſunt, & propterea à nonnullis Caſtrenſes appellantur.

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas, vbi is ab aliis ſecretus fuerit, ſeorsímque exſtiterit, facilè alios humores inquinat: cùm omnis forma ſui multiplicatiua ſit: id quod non ſolum è ſeminibus ſponte ortorum viuentium, in atomis & minimis corpuſculis latitantibus patet, vt cùm à Doctiſſ. Fortunio Liceto, *in l. de ſpontan. viu. ort.* tum à me *in eodem tractatu* monſtratum; ſed & in venenis verum eſt, id quod exemplo veneni canis rabidi probat Galenus, *6. de loc. affect. c. 5.* quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam ſenſim adſcendit, tandémque totum hominem alterat.

Quæ ſi cui non ſatisfaciant, & alicui id adhuc ſcrupulum moueat, quomodo è ſemine & ſanguine etiam bono, extra ſua vaſa elapſo, putreſcente & corrupto, venenata materia generari poſſit; ille primò δυνάμεις & ἀκρότητας humorum Hippocratis, in mentem ſibi reuocet, cogitétque, in homine eſſe amara, ſalſa, & ſexcenta, (è quibus procul dubio qualitates occultæ non ſunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemperatione inter ſe, neque cernuntur, neque quenquam moleſtiâ afficiunt: at vbi ab aliis ſecreta fuerint, & per ſe & ſeorſim exſtiterint, conſpicua fieri, & hominem moleſtiâ afficere ſolent.

Sanguinis corrupti noxa.

Faciat quis periculum in carne vel ſanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutriri ſolent, eaque in vitro concluſo, vt nihil externi accedere poſſit, digerat, & videbit, vbi maſſa illa ſanguinis vel carnis diſſoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari poſſit. Idem euenit in aliis rebus, braſſica, cancris, ouis, & aliis rebus quamplurimis, quibus quotidie ſine noxa veſcimur. Omnia enim hæc ſi putreſcant & reſoluantur, ac ſingulæ eorum partes ſeorſim exiſtere incipiant, quàm magnum & intolerabilem fœtorem de ſe exhalent, & quàm noxiæ euadant, notum eſt. Si ergo ſanguis intus corrumpatur, cur non idem præſtare poſſit?

Seminis corrupti vis.

Semen in ſpecie quod attinet, primo hoc tenendum, rei optimæ corruptionem peſſimam, ideo quòd optima δυνάμεις illas Hippocraticas, etiamſi aliis permiſtas, habent potentiſſimas, quæ vbi ſeorſim exiſtunt, & à mediocritate receſſerunt, maximè lædere poſſunt. Neque enim incommodè miſta, ſiue ſaltem ſimpliciter, & vt talia, atque ex elementis ſolùm compoſita, conſiderentur, ſiue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur, harmoniæ Muſicæ comparari poſſunt. Vt enim, etſi in ea vocum & ſonorum eſt diuerſitas, tamen ſi inter eos iuſta ſeruetur proportio, ſuauiſſimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem, pariunt; ſi verò proportio illa turbetur, & vna vel plures voces diſſonent, auditui ingratiſſimus ſonus inde oritur: ita etiam, ſi in miſto ſeu qualitatum primarum, ſeu occultarum proportio, quæ naturæ cuiuſque rei conueniens eſt, ſeruetur, omnia ſe rectè habent; ſi verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non poſſunt, & grauiſſima oriuntur ſymptomata, atque inde accidit, vt quod antea vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipſa doſi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus noſtrum requiratur, quæ ſi obſeruetur, homini ſunt grata & vtilia, eiúſque corpus à venenis tuentur: ſi verò maiori quantitate exhibeantur, etſi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ ſuâ & actiuitate proportionem corpori noſtro conuenientem non obſeruant; corpus noſtrum diſſoluunt, eique nocent.

Deinde & de ſemine hoc obſeruandum: ea ſymptomata, quæ in fœminis à ſemine retento fieri dicuntur, non ſemper à ſemine, ſed ab aliis humoribus, circa vaſa ſeminalia cumulatis, fieri, vt *lib. 4. Pract. part. 2. ſect. 3. cap. 4.* dictum. Etenim ſemen in ſuo loco non putreſcit & corrumpitur, & viri multi ſæpe ſemen diu retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines, moniales, & aliæ ſunt, quæ Venere non vtuntur, nec tamen ſuffocatione vteri laborant. Vnde credibile eſt, materiam, quæ tam grauia ſymptomata in fœminis excitat, non ſemen eſſe, ſed alios humores prauos, qui circa vaſa genitalia fœminarum, & in primis tubam vteri dictam collecti ſunt. Obſeruatum enim eſt, teſtes in mulieribus interdum pilâ maiores, imò pugno grandiores, luteo, croceo, ſeroſóque humore grauiſſimè olente turgentes, repertos fuiſſe, vt *alleg. loc.* dictum.

CAPVT IV.

De Cauſſis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum in ſpecie.

Ad malignorum humorum generationem facit. 1. Diſpoſitio corporis.

ATque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore noſtro generentur, dicta ſint; de cauſſis tamen adhuc quædam in ſpecie addenda ſunt. Cùm autem omne, quod in corpore noſtro præter naturam generatur, vel cauſſæ efficientis, vel materiæ vitio proueniat, eædem cauſſæ & hîc perpendendæ. Primò cauſſam efficientem quod attinet, cùm in omnibus corporis partibus, tam publicis, quàm priuatis, coctiones fiant, & quælibet pars ſibi conueniens opus producat; non mirum eſt ſi actiones eæ non rectè percipiantur, varia excrementa, & varios præternaturales humores generari. Nimirum vt alia fit coctio in ventriculo, alia in hepate, alia in corde, alia in teſtibus, alia in vtero: ita etiam alia excrementa, aliique humores præternaturales, ſi coctiones illæ non bene perficiantur, in ventriculo, alij in hepate, alij in corde, alij in teſtibus, alij in vtero generantur. Imò cùm venæ & arteriæ ſanguinis ac ſpirituum locus ac receptaculum ſint, quæ, vbi ſuam naturalem conſtitutionem obtinent, ſanguinem & ſpiritus in ſtatu naturali ſuo conſeruant: ita ſi illam naturalem conſtitutionem amittant, & præternaturalem acquirant, ſanguinem & ſpiritus ampliùs regere non poſſunt, ſed eos corrumpi ſinunt.

Cùm

Cùm autem ad naturalem partis cuiuſque conſtitutionem, & primarum qualitatum temperiem, & occultarum etiam naturalem diſpoſitionem requiri dixerimus: ſi vel hæ vel illæ mutentur, vt varij humores excrementitij, nunc qualitatum ſolùm primarum, & temperiei exceſſum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò ſi intemperies aliqua in corpore noſtro excitetur, præſertim calida & humida, non ſolùm humores & excrementa, ſed & partes ipſæ ſolidæ corrumpi poſſunt; vt in vlceribus putridis, gangræna, & ſphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat *cap. præced.* dictum.

Præuia autem hæc diſpoſitio quibuſdam hæreditario quaſi iure à parentibus communicatur, vt prauos ſubinde humores generent: & totâ ætate penè, vel ſcabie malignâ, elephantiaſi ſimili, vel ſcorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibuſdam plurimos vſque ad adultam ætatem generari; cùm in aliis, ne in infantibus quidem, naſcantur. Accidit hoc in iis potiſſimùm, qui calidos & aduſtos & atros humores generant, qui venenatam naturam facilè induunt.

2. Cibus & potus. Deinde faciunt ad hanc partium naturalium conſtitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta, vt & venena: cùm qualitatum primarum exceſſu peccantia, tum multò magis occulto modo corpori noſtro infeſta, quæ malignam & venenatam diſpoſitionem partibus corporis noſtri imprimere poſſunt: ob quam poſtea alimentum & ſanguinem in ſimilem qualitatem corrumpunt. Ita obſeruatum ſæpe eſt, veneno ſumto, longo interdum pòſt tempore, nonnullos morbis quibuſdam correptos fuiſſe, qui non aliunde prouenerint, quam à mala diſpoſitione, à veneno corpori impreſſa. Memini viciniam meam, filio & filiæ quinquennibus circiter, in balneum ituris, ad ſudorem ciendum, arſenicum pro cornu cerui incautè exhibuiſſe; vnde filius, qui parum vomebat, intra ſex horas mortuus eſt, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, ſed circa annum ætatis vigeſimum primum fœdiſſimâ ſcabie & cachexiâ correpta eſt, quæ nullo modo curari potuit, ſed ægræ mortem intulit: quam non aliunde, niſi à diſpoſitione, à veneno corpori & in primis hepati impreſſa proueniſſe exiſtimo. Ita luem veneream, cùm interdum integrè curata viſa eſſet, nec vllis ſymptomatibus ſeſe amplius proderet, poſt annum vigeſimum, imò trigeſimum recruduiſſe, obſeruatum eſt, itidem ob diſpoſitionem à virulentia illa hepati impreſſa reliquam. Sic ij, qui carbunculos peſtilentes paſſi ſunt, etſi integrè curati ſunt, in partibus illis dolores ſæpe longo pòſt tempore & diu percipiunt.

3. Cœlum & ſidera. Tertiò faciunt hoc & ſtellæ ac ſidera. Etſi enim aſtra per ſe neque mala ſunt, neque mali quid intendunt, ſed totum hunc inferiorem mundum ſuo influxu benigno fouent: tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium ſpeciei vel indiuiduo noxia eſſe poſſunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium hiſce vel illis nocere, v. g. æſtum maiorem viribus eſſe amicum, quaſdam verò alias plantas ab eo emori: ita etiam, cùm aſtra occultas influentias habeant, niſi eæ influentiæ proportionem, quæ corpori noſtro amica eſt obſeruent, humores in eo corrumpi neceſſe eſt. Quâ de re plura, *lib. 4. de febrib. c. 4.* dicta ſunt.

4. Aër. Quartò inter has cauſſas, quæ corpus noſtrum afficiunt, eſt aër, qui non ſolùm interdum, vt venenatos vapores, qui corpus noſtrum inficiunt, in ſe continet, (quâ ratione de eo *parte tertiâ* dicemus) malignorum & venenatorum autor eſt morborum, ſed etiam, vt diſpoſitionem corporis noſtri, quâ omnes coctiones perficiuntur, mutat; quâ ratione hoc loco de eo agendum. Primò aër ad morbos inducendos poteſt facere manifeſtis qualitatibus, de quo Hippocrates pluribus, 3. *Aphor. lib.* agit. 1. *Aphor.* ibi ait: *Mutationes temporum potiſſimùm pariunt morbos. & in ipſis temporibus magnæ mutationes frigoris aut caloris, cæteraque ad proportionem.* Cùm enim aër cùm inſpiratione attractus, tùm per poros in corpus immiſſus, illud continuò afficiat; ſi intemperatus ſit, eandem intemperiem corpori noſtro imprimit, idquè de naturali ſtatu deiicit. Et in primis calida & humida aëris conſtitutio, ſi diu duret, cùm ad putredinem inducendam aptiſſima ſit, etiam morbos malignos & venenatos inducere poteſt, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* ſcribit: *Peſtilentes morbos oriri neceſſarium eſt, cùm aëris temperatura à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuerſa*; & inſigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. *Epid.* Etſi enim putredo ipſa per ſe venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ diſſimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, poteſt eâ mutatione aliquid naturæ noſtræ plane inimicum emergere, vt *c. præced.* dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër craſſus & humidus aptiſſimus: quo nomine aër Romanus infamis eſt, & ad febres malignas diſpoſitus, & vt Galenus, 1. *epid. comment. 2. text. 25.* ſcribit, *Semitertianæ febres prauæ Romæ familiariſſimæ ſunt.* De quo etiam ſcribit Cæl. Aurelianus, *lib. 2. acut. c. 10.* & *lib. 1. Chronic. c. 3.* Quibus ſubſcripſit Plutarchus, *in Problematibus*, qui templum Æſculapij Romæ ideò extra vrbem ædificatum eſſe ſcribit, quòd maior ibi aëris ſalubritas, quàm in vrbe haberetur. Poteſt tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori noſtro nocere. Cùm enim & ſtellarum influxus, & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque ſæpe malignæ ſint: ſi is & inſpiratione continuè attrahatur, & per tranſpirationem in corpus ſeſe inſinuet, fieri poteſt, vt id ab occultis illis qualitatibus ſimili p. n. diſpoſitione alteretur, quod poſtea eandem humoribus & excrementis imprimit; Vnde qui in locis fœtidis & concluſis habitant, hac de cauſſa ſæpe malignis morbis infeſtantur.

Tandem inter cauſſas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. *5. Animi pathemata.* Quantæ enim imaginationis vires ſint, *de conſ. & diſſen. Chym. cum Galen. c. 14.* dictum, & ex terrore & ira multos in Eryſipelas, vulgò Roſam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius ſymptomata quaſi eſt Roſa, aliquid malignitatis, vt inuaſio, quæ inſtar peſtis ſe habet, ſatis teſtatur. Item ex terrore & timore etiam multos in peſtem incidiſſe, vulgo notiſſimum eſt. Obſeruaui etiam hoc tempore, dum hic Profeſſorem & Medicum ago, quo plus quàm ſexies valde (vt leuiores infectiones, quæ ſæpiſſimæ acciderunt, præteream) hic peſtis graſſata eſt, non paucos quoque ex ira in peſtem incidiſſe. Quod quâ ratione fiat, equidem explicare facile non eſt, & dictum de eo *de febr. lib. 4. cap. 1.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in peſtilentibus conſtitutionibus corpora, ſiue cœli, ſiue aëris ambientis vi, ſeu aliis de cauſſis ad peſtilentem potius, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes ſilent & ceſſant) diſpoſita eſſe plurima. Cui ſi imaginatio, terror, timor, vel ira accedat, facilè illa diſpoſitio in actum deduci poteſt. Imò etiam boni humores iiſdem animi affectibus corrumpi poſſunt. Et in primis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, ſi moueatur, obtinet, & non ſine cauſſa ab humore melancholico & atro peſtilentiam prouenire, ſtatuit Platerus, *in quæſt. Medic. paradox. quæſt. 43.* Iram verò non à bile flaua, ſed humore atro prouenire, monſtraui *lib. 3. Pract. part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhafius, *diſquiſition. 1. de ſem. u. peſtil. c. 4.* hanc cauſſam reddit, quòd timor & terror ad peſtem inducendam faciant, dum ſcribit: *Vt terrore, præſertim ſubitaneo, ſpiritus à ſuperficie corporis conſertim verſus cor abripiuntur, atque eò ſecum deuehunt halitum peſtiferum ſuperficiei corporis obuerſantē, qui cum ſit natura ſpiritalis, ſymptomatâ quadam ſeſe vitalibus ſpiritibus conſociat; ita è contrario, ſpiritibus æquabiliter per totum corpus expanſis continuo remanentibus, quod fit animo bene compoſito, idem halitus non niſi temporis aliquo ſpatio exacto ad cor deducitur, interdum etiam à natura earum partium, quibus inhæreſcit, ita edomatur, vt nullum ſit inde peſtilitatis periculum; haud rarò tamen etiam licèt tardius, in peſtem manifeſtè erumpit.* Qua de cauſſa apud Plutarchum legitur, *in lib. de Muſic.* Thaletam quendam Cretenſem à Lacedæmoniis peſtem fugaſſe ſolâ Muſicâ, quam Excellentiſſimus Hieronymus Mercurialis, *in lection. de peſtilentia, c. 22. (pag. 83.)* nihil aliud fuiſſe exiſtimat, vt & militum, qui apud Homerum cantu peſtem fugabant, quàm ſpem, gaudium & lætitiam, quibus fiat, vt & animi & corpora valentiùs pugnent aduerſus morbum peſtilentem. Quin & Theophraſtus muſicâ viperarum & aranearum morſus curari teſtatur: Idémque confirmat de iis, qui à tarantula ſunt demorſi, Matthiolus *lib. 2. comment. in Dioſcorid.* & Scaliger, *Exercit. 185. aduerſus Cardanum*: Nimirum quia Muſica animam excitat, & ſpiritus ad corporis circumferentiam mouet; ac proinde venenum a corde ſic diſtrahitur, pérque poros diſcutitur & diſſipatur, inquit Hieron. Montuus, *in Iunentlib. cent. 2. de admirandis facultatibus*, *fol. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præſtat Muſica; ita etiam in præſeruatione ſimile quid præſtare valebit, ſpiritibus ſic excitatis & probè compoſitis in vniuerſo corpore, ne frequenter commoti verſus cor ſecum abripiant ſeminaria peſtifera. *Hæc Olhaſ.* Verùm cauſſa hæc ſaltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi cauſſa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectus, qui humores corrumpere, ipſíſque naturam venenatam inducere poſſunt. Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 6.* etiam odium refert, affectum ex triſtitia & ira compoſitum, cúmque acerrimè corrumpere humores, ſiquid aliud, ſcribit. Nam ira excalefacit, triſtitia refrigerat quo ipſo motus contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, cauſſis, periſſe exiſtimat. Nimirum:

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.

Materia. Secundò, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore noſtro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etſi bene ſeſe habeat, è prauo obiecto & materia vitioſa bonum opus generare poteſt, ſed fit actionis fruſtratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore noſtro generandos facit in primis victus ratio, & ex cibo ac potu praui ſucci maligni & venenati humores, & ipſa interdum peſtilentia generatur, quæ ſæpe annonæ caritatem ſequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. ſucc. c. 1.* & *lib. 1. de diff. febr. c. 3.* ſe vidiſſe ſcribit, ſub Commodo Imperatore, & quales paſſim apud hiſtoricos deſcriptæ extant. Cùm enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumuis prauum, neceſſitate coacti comedant,

inde

inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ apta non ſunt, nec chylus, nec ſanguis bonus generari poteſt, ſed vitioſi humores inde proueniunt, qui quò diutiùs in corpore noſtro detinentur, ſæpius mutantur, eò deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus ſcribit *lib. de ſucc. bon. & vit. cap. 8. Inter fructus cenſentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli ſuccus bonus inſit, eo quod, niſi aluum ſtatim ſubeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortiferis veneni abſit. In fructibus huiuſmodi ſola eſt cucurbita, quæ culpâ vacet: eiuſdem tamen, ſi in ventre corrumpatur, ſuccus valde malus eſt, quod in moris quoque euenit, quæ ipſa etiam, ſi quidem antequàm corrumpantur, ſtatim deſcenderint, nihil incommodi afferunt, niſi quis aſſiduè iis vtatur, quod in vniuerſum de fugacibus omnibus ſcire ac meminiſſe conuenit.* Et quod de cucumeribus & peponibus dixit Galenus, idem de aliis mali ſucci cibis etiam verum eſt. Idque non ſolùm præſtant ea, quæ, vt Hippocrates *de priſc. medic.* loquitur, ἀνεπιτήδεια ſunt, & nobis *inconuenientia*, & ἀφύτα ac intemperati ſucci plurimum obtinent, ſed & cibi, quibus aliàs continuò veſcimur, quique boni ſucci ſunt, ſi corrumpantur, vt ſæpe in obſidionibus accidit. Tum enim extrà iam contractum vitium, in corpore humano emendari non poteſt, ſed in ſingulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui praui ſucci ſint, Galenus *in lib. de cib. bon. & mal. ſuc.* docet. Imò cibi etiam boni, ſi non rectè coquantur in ventriculo, & ij, qui contrarij ſunt naturâ miſceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, ſeu ex bonis ſeu prauis cibis genito, nunquam fit bonus ſanguis, ſed ſæpiſſime generatur inde humor, qui bilis praſinæ nomine vulgò appellatur, qui poſtea in hepate aduritur, & corrumpitur, ſanguiniſque poſtea permiſcetur, qui dum quieſcit in venis vix ſentitur, ſed agitatus vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vlteriúſque corrumpitur, & à bonis humoribus ſeparatus, grauiſſimos morbos, imò ſubitam mortem ſæpe inferre poteſt.

Si enim cibi praui ſucci ſaltem malignos morbos inducere poſſunt, multò magis id præſtant ij cibi, qui iam in ſe malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales ſunt interdum fungi, ranæ, & ſimilia, à quibus nunc maligna diſpoſitio humoribus imprimitur, nunc etiam homo ſtatim iugulatur, de quibus poſtea de venenis extrà aſſumtis dicetur.

CAPVT V.

De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis.

Morborum occultorum ab interno humorum vitio differentia. SVnt autem morbi ab interno humorum vitio orti varij, pro cauſſarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni ſaltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire poſſint, ſymptomata inferunt, hominem tamen non enecant, ſed ita comparati ſunt, vt cum iis diu vita trahi poſſit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniiciunt, aut homini vitam ſtatim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. Prioris generis ſunt humores, qui epilepſiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, ſecundum Platerum, ſcorbutum, colicam, & dyſenteriam malignam, elephantiaſin, gangrænam, interdum ſuffocationem vterinam, & febres malignas, ſimpliciter ita dictas, inferunt: poſterioris generis ſunt, qui febres peſtilentes, & ipſam peſtilentiam generant.

Epilepſia. Primum genus quod attinet, primò Epilepſiam non ab obſtructione ventriculorum cerebri, ſed ab humore vel vapore, membranis cerebri & neruoſo generi peculiariter infeſto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. c. 31. q. 1.* ſatis monſtratum eſt, vt eâ de re hìc plura addere opus non ſit.

Hydrophobia. Secundò Hydrophobia, etſi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorſis à cane rabido accidit, habeatur: tamen obſeruatum, etiam ſine morſu canis, vel alterius animalis rabidi, ab interno humorum vitio hydrophobiam generari poſſe. Cuius quinque exempla recenſet Marcellus Donatus, *de hiſtor. medic. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuerſus, *de affect. particular. capite 19.* De quo *lib. 1. pract. 2. cap. 16.*

Chorea S. Viti Tarantati. Tertiò, Chorea S. Viti dicta huc pertinet, quâ qui laborant, perpetuo & inſano quodam ſaltandi deſiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorſi ſunt, qui itidem admirando ſaltandi deſiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifeſta qualitate huius ſymptomatis cauſſa reddi poteſt. Egimus autem de his affectionibus. *lib. 1. pract. 2. cap. 17.*

Mania. Quartò, cùm in Mania tam enormia accidant ſymptomata, quorum cauſſæ à qualitatibus manifeſtis ſufficientes dari non poſſunt, & videmus eos talia ſymptomata pati, qualia interdum, quibus philtra exhibita ſunt, patiuntur: non ſine cauſſa Platerus in maniæ cauſſis reddendis, manifeſtis qualitatibus contentus non eſt, ſed vt mania excitetur, neceſſarium eſſe putat, vt humor acer peculiarem & occultam diſpoſitionem induat: de qua re *lib. 1. pract. part. 2. capite 15.* dictum.

Catarrhi, Tuſſes, Anginæ, Pleuritides malignæ. Quintò, dantur interdum & catarrhi, tuſſes, anginæ pleuritides, & peripneumoniæ epidemiæ ac malignæ, verùm cùm iſti affectus ferè ſemper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis *lib. 4. de febrib. c. 17.*

Scorbutus. Sextò etſi Scorbutus ab humoris melancholici colluuie rectè deducitur: tamen cùm in hypochondriaca affectione, quartana, aliiſque ab humore melancholico ortis morbis non eadem ſymptomata, quæ in ſcorbuto, conſpiciantur, ſcorbutus etiam contagioſus ſit, & peculiaria requirat remedia: vero conſentaneum eſt, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem ſuſcipere, antequam ſcorbutum inducat, vt *lib. 3. pract. part. 5. ſect. 2 c. 2.* dictum.

Colica maligna. Septimò etiam Colicæ malignæ & peſtilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum prouincias afflixerat, mentionem facit Paul. Ægineta, *lib. 2. c. 43.*

Dyſenteria maligna. Octauò pertinent huc & Dyſenteriæ illæ optimæ, qualis anno 1513. poſt æſtatem calidam & ſiccam, & hìc etiam anno 1624. itidem æſtate ſiccâ & calidâ graſſata eſt; quæ non pauciores è medio ſuſtulit, quàm febres malignæ: quanquam epidemiis illis dyſenteriis febris ferè coniungatur. Et ſolent iſtæ dyſenteriæ ſæpe adeò malignæ eſſe, vt paulo pòſt in peſtem degenerent. De qua dyſenteria etiam *lib. 3. pract. part. 2. ſect. 2. c. 7.* dictum.

Suffocatio vterina. Nonò, ſuffocationem vteri, vt & epilepſiam ex vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & neruoſum corpus ad ſuperiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, lædere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficaciâ verò potentiſſimum eſſe, *lib. 4. pract. part. 2. ſect. 3. cap. 4. & 7.* dictum.

Elephātiaſi. Decimò, huc etiam referenda Elephantiaſis, quæ quidem ab atra bile, ſed malignitatis non experte, excitatur. De qua *lib. 5. pract. part. 1. c. 40.* dictum.

Gangræna maligna. Vndecimò, etſi Gangræna ſæpe à manifeſtis cauſſis proueniat tamen interdum etiam ab humoribus malignis in corpore genitis, excitatur. De qua Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. cauſ. cap. 15.* ita ſcribit: *Obſeruatum fuit, externum pedem ſphacelatum aliquando fuiſſe ſine cauſſa externa, ſine tumore, aut tumore conſpicuo, oborto primùm dolore immaniſſimo, mox ſenſum in eo ac motum periiſſe, & partem totam liuore contabuiſſe, exulcerationémque fœdam inſecutam eſſe, quæ acerrima cauſtica, atque medicamenta ſine ſenſu admitteret: non multo pòſt arteriam brachij dextri, deinde etiam ſiniſtri pulſare deſiiſſe, & ita ſenſim vniuerſo corpore obſeſſo, miſerum extinctum ſine febre, ſine ſymptomatibus admodum grauibus.* Hæc Fernel. Tot igitur, tamque præſentium malorum, quis intemperiem aut ſimplicem, aut cum materia, cauſſam eſſe ſtatuat? Quis non potiùs venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Euſtachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* Eiuſmodi gangrænæ etiam mentionem feci *lib. 5. pract. part. 2. c. 19.* Quò pertinet & gangræna ſcorbutica, de qua *eod. lib. & lib. 3. pract. part. 5. ſect. 2. c. 14.* egi. Et Barthol. Maggius *de Vulnerib. ſclopetor.* ſcribit, ſe vidiſſe in iuuene, febre aliqua maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum crus delatā, crus vniuerſum ſuâ malitiâ infeciſſe, & ad ſiderationem deduxiſſe, nullo apparente vel tumore, vel rubore, nullóque dolore percepto.

Bubones, carbunculi. Duodecimò, huc referendi & Bubones, & Carbunculi, qui etiamſi ſæpe à corruptione humorum, à contagio proueniente, ortum habent: tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus *lib. 2. pract. part. 1. c. 8. & 13.* actum.

Febres malignæ. Decimotertiò ſunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cū variolis, morbillis, cephalalgiâ, tuſſi, catarrho, pleuritide, peripneumoniâ, eryſipelate: quæ ſi ſint priuatæ & ſporadicæ, nullum dubium eſt, quin ab humorum vitioſo apparatu proueniant. qui contrahitur cum aëris vitio, ob inſignem in qualitatibus exceſſum, tùm ex victu prauo, & cibis mali ſucci, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus. quia varia ſymptomata apparent, quæ à febre, quæ ſæpe in ſpeciem lenta eſt, prouenire non poſſunt, ideò occultam tam malignitatem iis adiunctam eſſe, rectè ſtatuitur. Non raró tamen febres etiam tales ſunt epidemiæ, ſi nimium cauſſa malignum humorum apparatum generans communis præceſſerit, aut ipſæ febres hæ contagioſæ fiant. De quibus febribus, *lib. 4. de febr.* pluribus dictum, quæ ibi videantur.

Febres peſtilentes & peſtis. Decimoquartò. Tandem humores in corpore noſtro ſæpe ita corrumpuntur, vt non ſolùm maligni euadant, ſed ita exitioſi fiant, vt non minus ſubitò hominem iugulandi vim habeant, quàm venena aſſumta. Tales humores ſunt, qui peſtilentes febres, & peſtem, & in iis bubones, ac carbunculos peſtilentes excitant. Etſi enim Donatus ab Altomari, & Horacius Augenius id negant, exiſtimántque morbos illos, qui poſt annonæ caritatem excitati ſunt, fuiſſe ſæpiſſime epidemios, & quamuis ſymptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem; tamen id accidit ſaltem ob variam diſpoſitionem corporum: interim ipſe morbus principalis fuit communis, & vera peſtis, non peſti ſimilis, cùm plures inuaderet & occideret, ipſique peſtis definitio competeret, de quo *lib. 4. de febrib. cap. 2.* dictum.

Dequibus affectibus omnibus cùm allegatis locis egerim, non opus eſſe puto, vt hoc loco iterum de iis agatur.

CAPVT VI.

De ſignis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore noſtro genitis, ortorum.

Signa morborum malignorum ab interno humorum vitio. A cauſſis. Aer.

COgnoſcitur autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eóque maligno & venenato originem traxiſſe, primò à cauſſis præcedentibus, quas c. 4. expoſuimus. Nimirum ſi aër naturalem conſtitutionem diu non obſeruauerit, humores inde corruptos fuiſſe, colligitur, de quo Galenus, lib. 1. *de differ. febr. cap.* 4. ſcribit. *Peſtilentes*, inquit, *morbos oriri neceſſarium, cùm aëris temperamentum à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuerſum.* Talem aëris conſtitutionem deſcribit Hippocrates, 3. *epid. comment.* 3. *Annus*, inquit, *auſtrinus, pluuius, à ventis in totum ſilens, cùm paulò ſuperioribus annis ſqualores præceſſiſſent, ſub arcturum flatus auſtrini, multum pluit. Autumnus nimboſus, nubilus, large pluens. Hiems erat auſtrina, humida lenis. Multò poſt Solis reuerſionem, circa æquinoctium, boreas ſpirauit, & minxit non ita diu. Ver rurſum ſine ventis ſpiauit multum & continenter vſque ad canem. Æſtas ſerena & calida erat, magni erant æſtus. Eteſiæ parue diſperſim ſpirant: ſub arcturum rurſum ſpirante Boreâ multum pluit.* Quæ anni conſtitutio auſtrina & humida peſtem ſæuiſſimam excitauit, quam *alleg. loc.* deſcribit Hippocrates. Ita Octauianus Roboretus, *de febre petechiali*, c. 1. cùm anno 1590. ſicciſſima atque admodum calida eſſet æſtas, autumnus magnâ ex parte auſtralis, hanc verò hyems admodum frigida, & niuoſa excepiſſet, factum eſſe ſcribit, anno 1591. vt Tridenti non ſolum plerique è plebe, ſed ex primoribus multò magis febre petechiali grauiſſimâ corriperentur. Et tales obſeruationes paſſim in Medicorum libris extant, & cuilibet eas annotare promptum eſt. In dyſenteria aliquoties præſagiendâ me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem conſtitutionem non ſeruet; ſed æſtiuam conſtitutionem obtineat, & calidum ac ſiccum ſit, humores inde aduruntur, & malignitatem concipiunt, vnde dyſenteriæ epidemiæ excitantur, quæ fructuum horariorum eſui aſſcribi non poſſunt; cùm menſe Maio, vbi nulli adhuc tales fructus maturi fuerunt: talem dyſenteriam, anno 1624. graſſatam, eáque etiam infantes lactantes correptos fuiſſe, obſeruarim.

Prognoſtica.

Deinde, vbi morbus aliquis malignus & peſtilens graſſatur, & præceſſerit annonæ caritas, ſiue ex frugum defectu communi, ſiue in obſidionibus & caſtris, & homines prauo victu vſos eſſe, notum ſit, de interna humorum corruptione nullum eſt dubium. Si etiam nulla cauſſa externa, quæ corpori malignitatem vel venenoſitatem communicare potuerit, præceſſerit, & homo cum nullo ſimili morbo laborante conuerſatus ſit, & nihilominùs malignitatis & venenoſitatis indicia adſint, ab interno humorum vitio exortum eſſe morbum ſignificat. Adſunt etiam prauorum humorum indicia; cùm contrà externa venena hominem etiam optimè ſanum lædere poſſint. Verùm quâ ratione venena intùs genita, ab iis quæ extrà aſſumta ſunt, diſcerni poſſint, pluribus infrà, *part.* 5. *c.* 3. explicatur.

Euentum morbi quod attinet etſi humorum vitium ab initio plerumque non eſt tam vehemens, vt illud quod à cauſſis externis ſummam iam vim habentibus accidit: tamen ſi diu humores in corpore detineantur, peſſimam tandem etiam corruptionem induere poſſunt; & quò diutius humores in corpore detinentur & fermentantur, eò peiores & noxiores euadunt. Vnde variolæ, morbilli, dyſenteriæ, & aliæ febres malignæ epidemiæ, ſi diu durent, tandem in peſtilentes, & ipſam peſtilentiâ degenerant. An autem æger moriturus, vel conualiturus ſit, ex collatione virium cum morbo manifeſtum euadit, vt ſuo loco, *de febrium malignarum & peſtilentium prognoſticis*, dictum.

CAPVT VII.

De præſeruatione & curatione morborum malignorum, ab interno humorum vitio ortorum.

Præſeruatio à morbis malignis ex interno humorum vitio.

QVâ ratione morbi maligni, ab interno humorum vitio orti, & c. 4. enumerati, curandi ſint, locis ibi allegatis dictum, quæ hîc repetere opus non eſt. Videantur loca allegata. Pauca ſaltem addere libet. Primo hoc non prætereundum, quemlibet, ſi vel ex aëre vel victu prauo aliquod malignum humorum vitium in corporibus humanis excitatum fuiſſe, colligat, & inprimis, ſi morbus aliquis malignus epidemius graſſari incipiat, dare operam debere, ne in morbum illum incidat. Quod fiet præcipuè, ſi conueniente modo corpus mature euacuauerit; & ne humores putredinem concipiant, laborauerit. Etenim ſæpius accidit, vt humores vitioſi, antequam in actum erumpant, & corpus manifeſtè lædant, in corpore lateant. Hi ergo lenibus medicamentis, quæ ſimul putredini reſiſtunt, euacuandi ſunt: in quem vſum commodiſſimæ ſunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, ſyrupus roſatum, de tribus, & ſimilia. Idque aliquoties per interualla faciendum; ſimúlque ſi notum ſit, à qua cauſſa vitium illud contractum ſit, ei contrariis alterantibus reſiſtendum, & alexipharmaca idonea vſurpanda. Quam ad rem vinum medicatum abſinthio, carduo benedicto, ſcordio, cortic. citri, zedoariâ radic. helenij, in primis vtile eſt, vt elixir proprietatis dictum. Plura eiuſmodi recenſentur *lib.* 4. *de febrib. c.* 5. Imò vt poſt purgationes ſudores interdum cieantur, non inutile eſt. In primis verò in morbis malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis, hoc diligenter attendendum, vt quiuis timorem, terrorem, iram, imaginationem de eiuſmodi morbis attentiorem caueat. Ab huiuſmodi enim affectibus humores latentes excitari poſſunt, vt in actum erumpant, id quod ſæpe obſeruatum, & ipſe cùm alias, tum hoc ipſo anno 1634. multos in peſtem incidiſſe memini, cùm nec minima ſuſpicio adeſſet, eos cum vllo peſte infecto conuerſatos fuiſſe, ſed ex terrore, imò etiam ira, humoribus vitioſis in corpore latentibus agitatis, & in actum deductis, in peſtem incidiſſe.

Curatio.

D. Iohan. Freytag.

De curatione nihil addere libet, niſi pauca de febribus malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu coortæ, curatione. Equidem de ea ſatis, *lib.* 4. *de febrib. c.* 6. dictum. Quia tamen qui in aliorum erroribus inquirendis Lynceus videri vult, in ſuis verò ſæpe cæcus eſt, de febris malignæ curatione controuerſiâ à multis vltrò citróque agitatam, nouo quodam modo ſoluere conatur, *in Aurora Medicor.* nouámque interpretationem *aphoriſmi* 22. *ſect.* 1. affert, aliqua de genuino illius aphoriſmi ſenſu afferre, hoc loco non præter rem fuerit, cùm ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat.

Explicatio aphor. 22. *ſect.* 1.

Ita autem aphoriſmus ille ſeſe habet: Πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ, τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. *Concocta, maturáque medicari oportet, non cruda: nec per initia, niſi materia turgeat; vt plurimùm verò, non turget.* Cuius aphoriſmi, quem Galenus pro oraculo habet, quis genuinus ſenſus ſit, & quid cruditas, quid concoctio, quid turgentia humorum ſit, (e quorum explicatione ſenſus huius aphoriſmi pendet) *lib.* 5. *Inſtit. part.* 2. *ſect.* 1. *c.* 6. & *de febr. lib.* 2. *c.* 6. dictum. At D. Freytag, *in Autor. Medicor. c.* 16. *pag.* 81. ita de cruditate & concoctione docet: *Cruditas*, inquit, *humorum dicitur, vel ratione ſubſtantiæ & qualitatis ſimul, vel quoad ſolas qualitates. Cruditas verò illa, quâ & iuxta ſubſtantiam & qualitates humor dicitur crudus, eſt ipſius ſubſtantiæ corruptio, humoriſque in venis potiſſimùm putrefactio, quâ ſibi diſſimilis quoad ſubſtantiam & qualitates redditur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad ſolas qualitates cruditatem, quæ neceſſariæ præparationis ratione conſideratur*, ſtatuit, *eſſe in primis vel ſecundis qualitatibus, vt frigiditate, caliditate, craſſitie, viſciditate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas ſubſtantiæ & qualitatum*, (ita pergit) *vel recipit mutationem ad vtilem, naturæq; benigniorem ſtatum, vel non. Eam recipiunt humores ſanguinei in venis videlicet ipſe ſanguis, eiuſque partes; non recipiunt cæteri humores videlicet bilis, pituita, melancholia, quæ enim tantum à ſanguinis natura receſſerunt, vt alimentitiæ benignitatis nihil ampliùs obtinentes, ad recrementitiam conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putreſcentes, per concoctionem, & dominium caloris natiui, quod putredinem ceſſare facit, manente ſubſtantiâ ad vtiliorem quendam ſtatum reduci poſſunt, vt videlicet pars eius quæ non planè ſibi diſſimilis ſit facta, ſaluetur conſeruatione humidi inſiti; reliquum verò, quod integrè ſeruari nequit, in humorem puri phlegmonarum reſpondentem conuertatur. Tale venarum eſt excrementum in vrinis ſubſidens, & abſceſſuum puri reſpondens. Fit enim pus, Galeno teſte, ex ſanguine in ſeminitioſam mutationem degenerante. Cùm itaque*, (ita enim tandem concludit) *ſolus ſanguis illam admittat, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, ſequitur; aphoriſmum hunc, quo cocta purgare præcipit non cruda, intelligendum tantùm de horum affectuum curatione; qui ex ſanguine ſanguiniſve partibus putreſcentibus oriantur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati ſunt, quòd nulla naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corpori ſtatum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam in venis aut extrà eaſdem conuerti poſſint.*

Coctio duplex.

Verùm inſignis in hac, de coctione & cruditate doctrinâ error occurrit. In eo quidem rectè ſentit, cruditatem hîc eſſe ſubſtantiæ corruptelam, ſeu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigenda eſt. Vbi ſciendum, coctionem dici dupliciter, vel reſpectu naturalis corporis ſtatus, quæ nihil aliud eſt, quàm alimenti pro corpore noſtro alendo perfectio, qualis fit in ventriculo, hepate, & ſingulis corporis partibus, vt & excrementorum naturalium elaboratio, putà fæcum alui, vrinæ, bilis in hepate. Et huius coctionis reſpectu dicuntur cocta, quæ ad alere poſſint, aptà ſunt; vel ſi ſint excrementa in coctionibus genita, ſi naturalem modum obſeruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum ſunt cocta, vt corpus nutrire poſſint, ita tamen ſunt diſpoſita, vt talia fieri poſſint, vel ſi ſunt excrementa, ſi eam, quam habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, ſi ſint nimis liquidæ, dicuntur crudæ, vrinæ item, ſi ſint tenues, aquoſæ, dicuntur crudæ, bilis, ſi nondum naturalem ſuam conſtitutionem eſt aſſecuta, ſed adhuc iuſto tenuior eſt, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali ſuo ſtatu deſciuerunt, cuius putredinis repreſſio coctio appellatur, non quidem ideò, vt tales humores ad eum ſtatum iterum veniant, quo corpus alere

poſſint, (nonnunquam enim eum habuerunt) ſed vt commodiùs è corpore euacuari poſſint, & expulſioni aptiores reddantur, nec naturæ ampliùs ita ſint moleſti. Atque de hac poſteriori cruditate & coctione aphoriſmus iſte Hippocratis eſt intelligendus.

Error D. Freytag de cruditate & coctione.

Qui autem iſti humores ſint, ſi quæratur, rectè reſpondetur, omnes humores, qui in venis continentur, ſiue alimentares, ſiue excrementitij ſint, ſi putredinem concipiant. Errat proinde inſigniter nouus iſte interpres, dum ſcribit, aphoriſmum hunc tantùm intelligendum eſſe de horum affectuum curatione, qui ex ſanguine, ſanguiniſque partibus putreſcentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati ſunt, vtpote qui nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corporis ſtatum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam, in venis, aut extra eaſdem conuerti poſſint; quique nec ante, nec poſt putredinem in meliorem ſtatum beneficio caloris natiui mutari, quorûmque corruptio nec natura, nec arte edomari poſſit. Equidem hoc verum eſt, coctionem ſaltem iis humoribus competere, qui à natura, caloris natiui beneficio, in meliorem ſtatum redigi poſſunt. Quòd verò ſolus ſanguis talis ſit, falſum. Etenim ſi hoc ita ſe haberet, aphoriſmus hic ſaltem de febribus ſynochis ſeu continentibus accipiendus eſſet, cùm tamen clarum ſit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ in primis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere poſſunt, clarum eſt, ad ὀργασμὸν ſeu turgentiam maximè aptos eſſe humores bilioſos.

Turgentes humores qui.

Turgere enim eſt, vt Galenus, *comm. in hunc aphor. 22. ſect. 1. & 4. aphor. 10. ac 10. & 1. de triſ. cap. 9. & alibi* docet; quando humores motu vehementi agitati, ab vno loco ad alium hinc inde inordinatè mouentur, hominémque hinc inde ruentes moleſtant & dolores ac titillationes in variis partibus excitando, non ſinunt quieſcere, quemadmodum animalia laſciuientia, in libidinem incenſa, dicuntur ὀργᾷν, cum ad coitum ruunt, & loco ſtare nequeunt. Talem autem humorum motum non accidere in febribus ſynochis ſeu ſanguineis, vtpote quæ in omnes continuas mitiſſimæ ſunt, ſed acutis bilioſis, extra controuerſiam eſt.

An ſoli ſanguini competat coctio.

Erroris autem huius hæc in primis cauſſa eſt, quòd opinatus eſt, ſolum ſanguinem ad meliorem ſtatum, ſi corrumpatur, reduci poſſe, reliquos verò, præter ſanguinem, humores nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem ſtatum reduci poſſe. Etſi enim humores excrementitij in ſubſtantiam corporis alendo vtilem conuerti non poſſint: tamen, quod in omnibus excrementis natura facere ſolet, & hîc facit, iiſque quantam poteſt, perfectionem inducit, & vt hominem minus moleſtent, efficit, eóſque à reliquo & vtili ſanguine ſeparat, & ad euacuationem aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifeſtum eſt. Primò enim ſæpe ichores tenues, vel ſanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginoſa aut viridia exſpuuntur, quæ tandem, ſi morbus lethalis non eſt, in meliorem ſtatum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex *2. progn. text. 41. 45. 46. 47.* videre eſt. Ita etiam in inflammationibus aliis, ſi ex puræ non ſint, humores ſanguini admiſti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone pura mutari non poſſunt, interim eum quem poteſt, ſubſtantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus eſt humores vitioſos ab alimentariis ſeparare, ſeu talem diſpoſitionem iis inducere, vt è corpore, ſeu naturæ, ſeu medicamentorum ope, facilè ſeparari poſſint.

Docuit hoc manifeſtè Galenus, qui, *lib. de febr. differ. c. 6.* in febribus omnibus putridis humores putreſcentes nouum ſubſtantiæ modum acquirere, ſcribit, eúmque varium pro humoris natura, & virtutis robore, vel imbecillitate. Vt enim in muſto & cereuiſia videmus, dum à ſpiritu intùs agitante efferueſcunt, omnia confunduntur, & purum cum fæcibus miſcetur, feruore verò illo ceſſante, fæces à ſubſtantia vini vel cereuiſiæ ſeparantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cum inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum ſedat, coquere dicitur: quod vbi factum, humores illi ampliùs ita moleſti non ſunt, & ab vtilibus ſegregati, poſtea facilè ſeu à natura, ſeu arte per ſudores, vrinas, aluum euacuantur. Atque hæc doctiſſimorum Medicorum eſt ſententia. Galenum, *in 2. de rat. vict. in acut. text. 44.* ſcribit: *Nempe bilioſa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non poſſunt. Nam quoniam & talia euincit natura, cocta conſueuit appellare Hippocrates cruda, quæ non ſunt euicta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur, fieri ait, quanquam pars nulla ex pure alimoniam capit.* Et mox: *Sic igitur bilioſorum humorum copia exiſtit, vt ſanguinis, qui in phlegmone eſt, in pus migrantis; intelligentibus nobis coctionis nomen in ſuo vniuerſaliori ſignificato.* Idem Galenus etiam expreſsè *aphoriſmum 22. ſect. 1.* de bilioſis humoribus interpretatur, & *4. de rat. vict. in acut. text. 43. Nebula enim non oſtendit coctionem, niſi in bilioſis.* Ideóque de his præceptum eſt, non eſſe purgandos crudos, vt explicat Chriſtoph. à Vega. *de art. med. l. 2. c. 3.*

Neque ideò, quia putredo illa in venis fit, ſanguinem, ſanguiniſque partes ſaltem putreſcere, dicendum. Etſi enim negandum non ſit, etiam boni ſanguinis partem aliquam corrumpi: facilliùs tamen, & primò ſemper putreſcunt humores vitioſi. Qua de re egregiè ſcribit Fernel. *lib. 4. pathol. c. 6.* his verbis: *Cum putredo venas inuadit, licèt earum ſanguinem, non tamen omnes eius partes æque occupat. Cum enim non omninò ſimplex ſit, ſed ex multorum humorum permiſtione compoſitus, & ſero multo perfuſus,* (adde & hoc & ſæpe in ſtatu præternaturali varios humores vitioſos permiſtos habeat,) *primò quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permiſtam atque confuſam, quæ minùs quàm illa ſit vitioſa; hócque modo ſenſim obrepens, ſimul cum calore præter naturam augetur & inualeſcit, nec antea deſinit, quàm omnes ſanguinis partes putredini obnoxias abſumſerit.* Et mox: *Omnibus, quæ putreſcere apta ſunt, abſumtis, putredo calórque febrilis ceſſat, manet tamen pars melior ſanguinis, quæ quoniam minùs erat putredini obnoxia, huic inuiolata reſiſtit, eáque licèt putrida permiſceretur, illius tamen contagione minimè computruit, ſed duntaxat incaluit: reſtinctâ proinde, ſedatáque putredine in priſtinam illam puritatem redit. Atque tum vrina pura ac prorſus laudabiles apparet, quæ craſſa, turbida, ac ſine ſedimento fuerant. Itaque eâ putredine (niſi fortè extremo exitio fuerit) neque ſanguis vniuerſus, neque totus labefactatur. Nam ſolutâ febre non omnino exhauſta vena manet, ſed aliquid in his etiamnum ineſſe deprehenditur, idque vtile & alendo corpori idoneũ, quod tamen olim miſcebatur putredini: Idipſum continget, etiamſi nihil ſanguinis recens genitum, nihilque cibi toto morbo ſumtũ fuerit, quod in extremè acuto fieri iubet Hippocrates. Hoc propemodũ ratione putret ſãguis in ſynocha putrida nec multò ſecus in cauſo, in continua tertiana, in aliiſque continuis.* Hæc Fernelius.

Error D. Freytag. de turgeſcentia.

Deinde idem Author valde errat de turgeſcentia, dum ſcribit *p. 86. non tantùm turgere humores calidos, acres, ſubtiles, bilioſos, malignos in acutis, ſed & craſſos, frigidos in chronicis, dum multitudine nimiâ periculum ſuffocationis minantur, naturámque ad excretionem ſolicitant.* Communis enim Medicorum eſt ſententia, & apud omnes in confeſſo, humores, qui in principio morborum acutorum ideò euacuandi ſunt, quòd turgeant, eos ſaltem eſſe, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnáque moleſtiâ ac dolore ægrum afficiunt, vt ipſe quoque quieſcere loco non poſſit; cuiuſmodi humores non ſunt craſſi & frigidi, ſed calidi, tenues & acres, nimirum flaua bilis.

Eiuſdem contradictio inſignis.

Imò ſibi manifeſtè & euidenter contradicit, dum poſtea, *p. 136.* ſcribit: *Solis acutis morbis accidere humorum ὀργασμὸν, & in horum principio tantum purgationem eradicatiuam conuenire, Galenus in comment. 24. ſect. 1. docet: illis humores duntaxat turgere, hoc eſt, in corpore impetuosè diſcurrere, & errabundè huc illuc vagari poſſunt, qui acrimoniâ ſuâ interiora ſtimulant: vt de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur; & qui tenuitate & mobilitate ſuâ corporis ductus penetrantes, vndiquaque facilè deferri, adigi, & oberrare poſſunt, ad quod inepti ſunt craſſi & frigidi.* Et mox: *Proinde neceſſum eſt, ſolis morbis acutis, ab humorum ſubtilium, acriúmque copia natis, propriè accidere turgeſcentiam, & propter hanc ipſis competere purgationem.*

An crudi humores purgandi initio.

Alteram verò Aphoriſmi partem quod attinet, grauiſſima quæſtio inter Medicos agitatur, an, cùm cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, ſolùm turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quaſi Gordio ſoluendo plurimi doctiſſimi viri laborarunt, vt in *Inſtit. l. 2. par. 2. ſect. 2. c. 6. & lib. 2. de febr. c. 6.* pluribus dictum eſt.

D. Freytag. opinio.

D. Freytag. verò hunc nodum non ſoluere laborat, ſed gladio ſecat, atque etiam extra ὀργασμὸν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum cenſet. *Animas*, inquit (ſeſquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I. C. Scaliger, *in Apulis*) *negotiantur, qui extra ὀργασμῶν procellas coctionem ſemper præſtolandam eſſe docent, priuſquàm purgationi accingantur.* Et hanc rationem reddit: *Si enim ea ſit materiæ morbificæ indolis, vt citiùs quàm matureſcat, & natura dominium recipiat, ægrum vita poſſeſſione deiiciat, & animâ exuat, quâ laxati ingenij vertigine aguntur, qui in ipſo ægrimoniæ frontiſpicio ſalutares ad purgandum manus continuò non extendunt? Præſtat crudam initio diripi, cum virium & naturæ qualicunque quaſſatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta, iugulandi potentiam fœneretur.* Poſtea tamen hanc diſtinctionem adhibet, eâque hunc nodum ſe ſoluiſſe putat. *Si*, inquit, *extrinſecùs incidente cauſâ, à maligna ſideris facie, vel aura veneficæ impreſſione febris ſuſcitetur, virus allectum & hauſtum abſque vlla comperendinatione, momento quolibet ocyùs, ab interiori viſcerum cordiſque territorio forâs alexipharmacis & diaphoreticis propulſandum erit. Si verò ab interiore prauitate, humorúmque maligna corruptione, & à genuina integritate in vappam & rancorem apoſtaſia ſit genita, omnino æquum fuerit, maioribus vacuationum præſidiis humorem adulteratum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuò auerruncare, & forâs nullâ expectatâ concoctione, proiicere. quod reliquum eſt, à virore, quantum res patitur, vindicare, ad ſymmetriam deducere, & quæ intaminata ſunt, tueri conuenit. Quæ niſi quiſpiam accuratè internoſcat, & in curandi munere ob oculos poſita ritè ſequatur, Plutonis granaria ampliſſimâ meſſe ſuffarcinabit, multóſque, qui exitium rectâ curatione enauigare, & elabi potuiſſent, Libitinæ conſecrabit.*

Refutatur.

Verùm ſi hac ratione, & diſtinctione controuerſa iſta componi potuiſſent, non tot diſputationibus opus fuiſſet; nec vbi quæritur, num in principio febrium acutarum & malignarum purgandum ſit, tam de humoribus à contagio externo corruptis, quàm de intùs genitis quæritur. Et falſum, quòd omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, ſi ab interno vitio à naturali conſtitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, ſtatim maioribus vacuationum præſidiis expurgandi ſint. Id enim ſi verum eſſet, non rarò in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum eſſet, quod præcipit

Hippo-

Hippocrates, ſed frequentiſſimè; cùm frequentiſſimè febres acutæ & malignæ ab initio huiuſmodi apparatu & vi portum habeant. Equidem & primis viis in talibus febribus ſpontaneum humorum ſcatentibus medicamentis tollendum, ut etiam vomitum interdum, concedimus, quem vel ipſa quoque natura quandoque inſtituit, facilè conceditur. Verùm de hoc non quæſtio eſt, ſed de electiuè purgantibus, quæ vltra hepar ad venas pertingunt, quæque ipſe minora vacuationum præſidia nominat. De his vero ſcripſit Hippocrates, quòd in acutis raro ſit purgandum, & ſaltem in initiis, ac non niſi materia turgeat, eaque ſententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo conſentiunt, nititurque ea ratione & experiétia. Etenim, ſi crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quam commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etſi ea aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutili nondum ſeparatum eſt, ita etiam in putreſcentibus humoribus in venis ſeſe res habet, qui cùm in venis cum bonis mixti adhuc ſint, necdum coctione formam quandã meliorem, quâ ad euacuationem apti redduntur, adepti, necdum a bonis ſeparati, ſi purgantia exhibeantur, mouentur quidem, ſed non feliciter emouentur; vnde ſaltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferueſcentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quàm ſolatur.

An electiuè purgantia in morborum principio exhibenda?

Neque ratio ipſius alicuius momenti eſt. *Præſtare, inquit, crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualiscumque quaſſatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta ingulandi potentiam aſſequatur.* Affirmatur hoc, ſed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipſo controuerſia eſt, an ex purgatione in principio facta plus commodi, quàm damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quam prodeſſe ægro purgationem in acutorum initio inſtitutam, ex rationibus modò allatis patet. Cùm enim vtiles humores à vitioſis nondum ſint ſeparati, neque ad meliorem ſtatum deducti, aut fine ſuo fruſtrabuntur purgantia medicamenta, aut ſi fortiora ſint, corpus liquefacient, calidum innatum diſſoluent, humores magis turbabunt & confundent, vnde vires deiicientur, vt poſtea morbum vel planè non vincere, vel nonniſi longo tempore, poſſint. Talis infelicis purgationis exempla ſæpe occurrunt & duos eiuſmodi ægrotos, qui facilè potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores detegere, recenſet Chriſtophorus à Vega, *de art. med. lib. 2. c. 3. p. 360*. Et licèt ea interdum materiæ morbificæ indoles ſit, vt citiùs quàm matureſcat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare poſſit: tamen non ſequitur, quòd Medicus ideo purgante medicamento eam aggredi debeat. Caſus enim eiuſmodi deſperatus eſt, & Medicus niſi turgeat talis materia, coctionem non promouebit, ſi crudam purgare inſtituat, ſed potiùs impediet, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, vt Galenus, *art. med. c. 89.* cùm duas Indicationes in febribus putridis eſſe, docuiſſet, alterationem ſeu coctionem, & euacuationem, dum euacuationes enumerat, purgationem omiſerit, quia, vt Ioh. Baptiſta Montanus, Doctiſſimus Medicus, in *Comm.* ait, præſuppoſuit febrem, & in omnibus febribus maximè debemus ſemper cauere à fortibus ſolutiuis.

Minoratiua purgatio an locum habeat.

Quæ cùm ita ſeſe habeant, facilè hic patet, falſa eſſe, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum ſententia aberrare, quantumcunque ſub venerandæ antiquitatis ſchemate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora fiant, in ſpecie rationes, quas ille pro ſua opinione affert, prope diem expendemus. In genere tamen priùs duo mouenda. Primum eſt, vt etiam modo dictum, non quæſtionem hic eſſe de medicamentis aliis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & vltra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari poſſe, extra dubium eſt. Deinde non eſt quæſtio de humoribus non putreſcentibus. Hos enim, cùm reliquis permixti ita non ſint, in cuiuſuis morbi principio euacuari poſſe concedimus. Sed de putreſcentibus controuerſia eſt; cùm, vt ipſe aduerſarius locutus, potiſſima cauſa ſitas, quæ in humoribus malignis conſideratur, omnium Medicorum iudicio, ipſamet eorum putredo ſit. Cùm vero humores putreſcant in venis, & bonis mixti efferueſcant, & ebulliant quaſi, quæritur: An tunc eos & quidem in venis exiſtentes, vltra hepar exiſtentes, purgare liceat in initio morbi. Reſpondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, niſi turgeant. Neque Aduerſarij rationes aliud probare monſtrarunt. Etſi verò alij & alios caſus excipiant: tamen, cùm illi omnes *lib. 5. Inſtitut. part. 2. ſect. 1. cap. 6. & lib. 2. de febrib.* relati ſint, iam ſaltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copia peccantes in initio febris, non expectata coctione euacuare, tùm in malignis, tùm in aliis acutis febribus liceat, iam diſpicienms.

Pro affirmatiuâ rationes D. Freytag.

1\. Potiſſimus ratio eſt hæc. Cùm humores excrementitij, præter ſanguinem, coctione ad nullam conditionem, qua naturæ ſint vtiles, reduci poſſint, ſed ſemper excrementitij, & præternaturales maneant, cauſſam nullam eſſe putat, cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio ſtatim euacuandi ſint, priuſquam maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitioſi fiant. Omnis enim humor in corpore humano quò magis putreſcit, eò vicinior veneno, & naturæ inimicior redditur, ſolúmque ſanguinem partim ad naturalem ſtatum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putreſcentes nec in externis partibus, nec in venis, vllo naturæ artificio in meliorem ſtatum reponi poſſe, putat.

2: Secundo, Naturam hic imitandam ſequendam exiſtimat, quæ tales humores extra ſe truſos, antequam grauiorem putredinem concipiant, continuò a ſe reiicit, & in peſte, carbunculis, exanthematibus, tumoribuſque, variolis & morbillis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum exiſtimat, cùm vrgens neceſſitas plùs valeat ad indicandum purgationem, quàm cruditas humorum ad prohibendum.

3: Tertio, cùm omnis humor excrementitius, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem a ſanguineis humoribus ſegregata, & ad expulſionem deſtinata ſit, & antequam actu fieret morbi cauſſa, ſui remotionem indicarit: ideò cùm iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam ſui eiectionem poſtulare, neque vllam coctionem, quam nullam admittit, expectandam eſſe, opinatur.

4: Quarto, ſi crudorum humorum purgatione, inquit, morbum futurum præcauemus, cur non initio, cùm morbum excitare incipiunt, antequam longiore mora perniciosiores euadant, pari emolumento tollantur, exturbantur?

Refutantur. In genere.

Verùm ad hæc argumenta in genere & ſpecie reſpondeo. In genere, quòd error ille ex eo totus fluit, quòd ſolum ſanguinẽ coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio eſt vel alimenti, quæ fit nutritionis cauſa, quâ ratione chylus in ventriculo ſanguis in hepate coquitur, & ſanguis in ſingulis partibus in eandem ſubſtantiã mutatur; vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel ſaltem qualitate peccant, cum aut nimis ſunt tenues, aut viſcidi, qui propterea, vt commodiùs euacuentur, ad mediocritatem reducendi ſunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem coctionem, ſed minus latâ ſignificatione, appellant, plerique præparationem appellare malunt. Auicen. *l. 4. fen. 1. tr. 2. c. 7.* æquationem nominat, id eſt, reductionem ad quandam mediocritatem ſubſtantiæ; cùm craſſa ſcilicet attenuantur, viſcida inciduntur, tenuia incraſſantur, acria & feruida temperantur: vel peccant ſubſtantiâ, cùm putredine corrumpuntur, (quod tamen & ſanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art. med. c. 89.* appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc ſubſtantia. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici nõ ſolùm in febribus à ſanguine ortis, ſed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitatis, fieri ſtatuit: qua putredo finitur, humores in meliorem ſtatum reducuntur, à bonis ſeparantur, & licèt non ad alendum corpus vtiles fieri poſſint, (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quam cùm putreſcunt, redduntur. Et proinde eſt falſum, quod toties repetit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, ſiue coctionem recipere, ſed magis magiſque putreſcentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum eſt, at in iis, quarum euentus ſalubris eſt, contrarium euenit, vbi natura humori dominans, eum in ſtatum & ſubſtantiæ modum meliorem reducit. Id quod non ſolùm in vrinis in febribus putridis apparet, ſed & in pleuritide, & peripneumonia, vbi primò ſanguinea, ichoroſa, flaua eiiciuntur, quæ poſtea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus aluis, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem conſiſtentiam & modum educuntur.

In ſpecie.

1\. Atque ex iſtis, quæ in genere de coctione dicta ſunt, primo eius argumẽto reſpondere facile eſt, nimirũ falſũ eſſe, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere.

2\. In ſecundo argumento, quo dicitur, naturam imitandam eſſe, quæ in febribus malignis & peſtilentibus ac peſte humores noxios per carbunculos, bubones, exanthemata, morbillos, & diarrhœam expellit, multi errores ſunt. Primò enim de purgatione per aluum hic quæſtio eſt: at ille carbũculos, bubones, exanthemata, morbillos & eiuſmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam, naturam imitandam, & alexipharmaca exhibẽda eſſe, quæ humores vitioſos ad ambitũ corporis propellant, facilè concedimus. Longè alia ratio eſt peſtilentis malignitatis, quàm humorum ſimpliciter putreſcentiũ. Neque enim variolas & morbillos & eiuſmodi alia ſine coctione natura expellit, ſed per criſin, quæ nulla fit ſine coctione, hanc euacuationem inſtituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus ſui generis, quæ non mox initio crudâ materia accidunt, ſed quarto vel ſeptimo etiam die eiuſmodi erumpunt, & cũ eruperunt, ipſa febris & ſymptomata mitteſcere incipiunt. Illud verò planè abſurdum eſt, quod naturã in diarrhœa, quæ initio febrũ acutarum interdum accedit, imitandam cenſet. Sunt enim eiuſmodi euacuationes non criticæ, ſed ſymptomaticæ, de quibus Galenus, 4. *aphor. 22.* ſcribit: *Cum morbus aliquis in initio quid excernatur, id tunc natura ratione & lege non excernitur, ſed ſunt omnia eorum, quæ in corpore fiunt, affectuum ſymptomata. Quandiu enim à cauſſis morbum facientibus grauatur natura, & humorum adeſt cruditas, tunc, vt aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non poteſt, ſiquidem vt bona fiat criſis coctionem præceſſiſſe oportet, & ſecretionem ſecutam fuiſſe, tandémque euacuationem.* Ex quibus patet, omnem ſymptomaticam euacuationem per ſe malam eſſe, quam imitari Medicus nullo

modo debet. Et licèt aliquando bene cedat : id tamen ex accidente fit,& naturæ robori adſcribendum. Verùm quia rarum eſt, vt ſymptomaticis eiuſmodi euacuationibus vires conſeruentur, nec, quando conſeruari poſſint, certò præcognoſcere licet: ſunt ideò illæ ſemper timendæ, & nunquam à medico in exemplum trahendæ, ideóque ab initio, niſi materia turgeat, nobis purgare non licet; qua de re videatur Ioh. Baptiſta Syluaticus, *contr.* 25.

Tertiò, quod putat, ſi ante putredinem bilem & pituitam ſtatim expurgare licet, ideò etiam, cum putreſcere cœpit, ſtatim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam ſuſcipere poſſit, expectandam eſſe: & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio eſt vitioſorum humorum, antequam putreſcant & febrem inducant; alia poſtquam putreſcere cœperunt, & iam actu febrem excitant: Illi enim propriè crudi non ſunt; cùm cruditas, vt ipſe confitetur, quæ in humoribus morbificis conſideratur, omnium Medicorum iudicio ipſamet putredo ſit; & proinde eos antequam putreſcunt, ſtatim euacuare licet. Quamuis enim in venis ſint: tamen cum ſanguine vtcunque confuſi ſunt, & perinde ſeſe habet res, vt in vino, in quo fæces, antequam muſtum efferueſcere cœpit, vel vbi iam deferbuit, facilè è vino ſeparari poſſunt. At putridorum humorum longè alia ratio eſt. Illi enim ſanguini planè permixti ſunt, nec, niſi putredo & efferueſcentia illa humorum ceſſet, ſeparari poſſunt, perinde vt cùm muſtum feruet, vel quando vinum, ſi fæces non exactè ſeparatæ ſint, iterum efferueſcere incipit, nemo fæces illas, antequam efferueſcentia illa & ebullitio ceſſet, ſeparare poteſt. Vt verò ſeparentur excrementitia à bonis, coctio efficit quam ille ſine ratione, & contra Medicorum authoritatem humoribus excrementitiis denegat.

Ad quartum argumentum eadem eſt reſponſio. Fallitur enim, quòd putat, ſi vitioſos humores licet purgare, vt morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequàm humores morborum cauſſa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his ſermo eſt in iſto aphoriſmo, & in tota hac controuerſia) præcaueantur, euacuamus, crudi ipſius confeſſione, non ſunt, cùm putridi non ſint. At putreſcentium & febrem iam actu excitantium longè alia eſt ratio, neque corruptio illorum, & putredo vlterior purgatione, ſed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum ſententia, quæ putredinem ſiſtit, prohibetur. Et ſi natura coctionem procurare non poſſit, febris talis lethalis eſt; & de tali humorum cruditate & talibus febribus expreſsè ſcribit Galenus 2. *aph.* 29. *In morbis exitialibus non modò quando vigori ſunt vicini, nihil mouere oportet, ſed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit ſed abſiſtere; cùm morborum lethalium non ſit ſuſcipienda curatio.*

Defenſio argument. Sal. Saluiani contra D. Freytag. Primi.

Potuiſſet verò D. Freyt. ſi libuiſſet, à Medicis præſtantiſſimis, atque inter cæteros à Sal. Saluiano veritatem cognoſcere. Verum anticipatæ falſæ opiniones nec veritatem agnoſcere permiſerunt, ſed & vt eorum ſententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cùm enim primò ſcripſiſſet Saluianus, eam euacuationem verè bonam eſſe, quæ humorem, qui morbum facit, educit, talem autem ante ſtatus finem vel declinationem vniuerſalem fieri non poſſe; ille reſpondet: Saluiani minorem eſſe veram de continente & proxima cauſſa, non de antecedente ſtultúmq; exiſtimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiuâ purgatione ſtatim euacuandam eſſe. Continentem autem cauſſam eos humores eſſe ſtatuit, qui in maioribus vaſis; antecedentem verò, humores, qui ſunt à viſceribus iruri. Illam, ſi coctionis capax ſit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationem reſeruandam eſſe. Hanc verò, ne continentem foueat, & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandam eſſe. Verùm ſtatum controuerſiæ vel non intelligit; vel ſubdolè peruertit. Non enim quæſtio eſt de humoribus in primis viis conſiſtentibus, ſed de iis, qui iam in venis conſiſtunt, putridi ſunt, & febris acutæ cauſſa continens. Ipſo enim fatente, cruditas eſt humorum putredo. Quod verò putat, ſi ea humorum putridorum in venis multitudo ſuppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere poſſit, naturam, quæ etiam in initio ſymptomaticam euacuationem inſtituit, imitandam eſſe; iterum iam ſtatum controuerſiæ mutat, & de cauſſa continente, quam antea naturæ relinquendam eſſe dixit, vt coquatur, diſputat. Sed iam antea reſponſum eſt, omnes tales euacuationes per ſe malas eſſe; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, niſi nimiæ ſint, de conſilio Aëtij, non ſunt ſupprimendæ, nec tamen medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia eſt, vt eam natura vel non aggredi, vel non abſoluere, & vincere poſſit, lethales ſunt, & minoratiuâ purgatione periculum hoc non modò non minuitur, ſed potiùs augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita diſpoſita ſit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non poſſit, neque periculum illud purgatione in principio morbi inſtitutâ vitari poſſit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet. Nemo enim ægrorum in febribus acutis ſine coctione materiæ conualeſcit. Et ipſe ſibi in hac re contradicit. Etenim ſtatuit, excrementitios humores nullam coctionem recipere poſſe: Interim docet, ſi copioſa ſit materia, partem eius minoratiuâ purgatione eſſe euacuandam, vt reliqua à natura faciliùs vinci poſſit. Si planè coctionem recipere non poteſt, quomodo vincere poteſt?

Secundi.

Secundum argumentum Saluiani eſt hoc: Tum optima eſt vacuatio, cùm naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, niſi in vltima parte ſtatus. Ergo tum ſaltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali miſti ſunt, eóſque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, ſi exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum ille imprimis reſpondet, naturam non ſemper expectare coctionem materiæ, ſed ſi eius onere preſſa ſit, eamque aggredi nequeat, initio euacuationem inſtituere. Verùm ad hoc iterum reſpondeo: Natura rectè agens ſemper expectat coctionem: dum verò interdum & rarò aliquid coacta agit, ea imitanda non eſt, & cum nec naturæ ſemper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem ſucceſſum ſperare poſſit.

Tertij.

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquuntur, non ſunt mouendi, quòd agitatio impediat coctionem. Ad quod reſpondet, hoc argumentum procedere, ſi humor ſit quietus, nec irritet magnopere, & coctionem recipere, ipſéque æger cum viribus ad ſtatum perſiſtere poſſit; alioquin in principio ex materia per purgationem mota, ſed valde immutatâ plus commodi accidere naturæ ad ſuperandum, quam ex retentione eiuſdem in quiete. Verum dicitur hoc, ſed non probatur: & hoc illud eſt, quod tot prudentiſſimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant.

Reſponſio ad autores. Hipp. & Galeni.

Tandem vt opinionem, quæ non ſolùm multis videri noua poſſit, ſed reuera noua eſt, venerandæ antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis authoritatem allegat, quem purgationem eradicatiuam in acutorum initio, ſi materia turgeat, vel in fine, dum in vniuerſum cocta ſit, neque ſponte naturæ euacuatur, *aph.* 22. *ſect.* 1. præcepiſſe putat, minoratiuam verò in acutis ſub principium conceſſiſſe: dum *aph.* 29. *&* 30. ſcribit. *Incipientibus morbis, ſi quid mouendum videtur, moue; vigentibus autem quieſcere præſtat. Nam in morborum initio & fine remiſſiora ſunt omnia, in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, ſed non probatur, quòd de alia purgatione Hippocrates *ſect.* 1. *aph.* 22. & de alia *ſect.* 2. *aph.* 29. *&* 30. loquatur. Nam quod *aphor.* 29. *&* 30. *ſect.* 2. in genere proponit, *aph.* 22. *ſect.* 1. in ſpecie explicat, & caſum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphoriſmos hos doctiſſimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum ſaltem adducam, Philotheus, Græcus interpres, ita in *aphor.* 29. *ſect.* 2. ſcribit: ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι σκόπει, ἐὰν ὀργᾷ ἡ ὕλη, καὶ τότε κενώσει χρῶ. τοῦτο γάρ ἐστι, ἤν τι δοκίῃ· εἰ δὲ μὴ ὀργᾷ, μὴ κενώσῃς. Κένωσιν δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πλὴν εἰ δοκεῖ ἐν ἀρχῇ, κάθαρον τῇ κενώσει, ἵνα εὑρίσκουσα ἡ φύσις ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσηται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id eſt, *Quod autem dicit, tale eſt, quòd animaduerte, an turgeat materia, tunc euacuatione vtere. Hoc enim eſt, ſi quid videtur. Si verò non turget, non euacuabis. At hic euacuationem dicit & venæſectionem & purgationem. Veruntamen ſi in principio videtur, euacuationem purgabis, vt natura paucam materiam inueniens breuem faciat coctionem & materiæ immutationem.* Eodem modo hunc Aphoriſmum interpretantur Antonius Muſa Braſſauolus, Chriſtophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. *&* 5. *de tuend. ſanit.* in quibus eos, qui venæſectionem reformidant, vel non admittunt, vberiùs & exquiſitiùs purgare iubet. Verùm Galenus de tuenda ſanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non ſunt crudi, vtpote nondum putridi: quæſtio verò hîc eſt de febribus putridis acutis. Secundò, eodem modo Galenus, 1. *de febr. differ.* in aëris ſtatu peſtilenti, purgatione vſus eſt, ad corpora à peſte præſeruanda, non in peſtis curatione. Tertiò locus, quem allegat ex Galeno, 3. *de method. med. cap.* 11. quòd quidam poſt peſtilentiam curati fuerint; quòd præexſiccatum, totúmque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus aſperæ arteriæ, & quoſdam ab iis conualuiſſe, dicit, quibus cùm peſte laborauerant, corpus præexſiccatum, perpurgatúmque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, *lib.* 3. *method. med.* præcipere purgante medicamento reuocandos reuellendóſque humores eſſe, itidem nihil ad rem facit. Humores enim ij cùm crudi & putridi non ſint, quouis tempore tutò euacuantur.

Itaque vt paucis multa complectar; non quæſtio eſt, an humores vitioſos, qui nondum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, ſtatim expurgare liceat; quod nemo negat: ſed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in vena caua exiſtentes, qui iam putredinem conceperunt, ſine præuia coctione, niſi turgeant in principio morborum euacuare liceat. Quod ergo, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico; & ſi vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipſa tamen deſerit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo.

LIBRI

LIBRI VI.

PARS III.

De Morbis Occultis, ortis ab aqua aëre: & de Contagio, & morbis contagioſis in genere.

CAPVT I.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aqua ortis.

Morbi ab aqua.

POſtquam morbos occultos & malignos ab interno humorum vitio ortos explicauimus; ſequitur iam, vt de iis, qui à cauſſis externis proximè excitantur, agamus. Inter cauſſas autem illas prima eſt Aqua. Vt verò aquæ vitioſæ hydropem, dyſenteriam, aliósque morbos interdum inducunt; ita etiam quandóque malignos morbos excitant. Aquæ vitio ſcorbutum produci, dubium non eſt. De quo Balduinus Ronſſæus, *de Scorbuto, epiſt.* 1. *In Hollandia*, inquit, *tū ob patrij ipſius ſoli, (vtpote quod ab alijs planè diuerſum eſt, glebâ nec argilloſâ, nec ſabuloſâ, nec arenoſâ, ſed cana quodammodo & pumicis modo rara) tum aquæ ipſius, quæ terræ naturā induit, qualitatem, ſcorbutus ſæpiſſime inuadit; & quò ſunt lacuſtres magis atque paluſtres loci, hoc etiam frequentiores ſunt ſcorbutici.* Additque, *quamuis omnes fere Hollandi ac Friſij eadem penè victus ratione vtantur, ac ſub eodem propemodum verſentur climate: alios tamen ſcorbuto citiùs atque frequentius apprehendi;* idque ideò, quia alij purioribus, alij impuris aquis vtuntur. Imò in caſtris, ad febres malignas & peſtem excitandam etiam facere aquarū paluſtrium & corruptarum vſum, non ignotum eſt, & exercitus multos, ac ingẽtes copias, aquæ pernicioſæ potu deletas fuiſſe, in annales relatum.

Scorbutus ab aqua.

Aqua paluſtris vitia.

Cùm enim aquæ paluſtres collectitiæ ac ſegnes ſint, nec moueantur, limúmque ferè admiſtum habeant, facilè putreſcunt, præſertim vere, cùm terra ſeſe aperit, vaporéſque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu diſcutiuntur, ſed in iis retinentur, qui ſuperueniente æſtatis calore poſtea magis corrumpuntur, & putredinẽ maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, buſonibus, ſerpentibus, & eiuſmodi venenatis animalibus, quibus iſtæ aquæ inficiuntur, imò interdum cadauera eiuſmodi animalium venenatorū, in aquis eiuſmodi paludoſis putreſcentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod ſibi accidiſſe refert Auenzoar, *lib.* 2. *tract.* 7. *c.* 10. Inſalubres & eæ aquæ ſunt, in quibus linum & cannabis macerantur, ſcribitque Petrus Pena, *in Aduerſar. p.* 229. hanc aquā tantopere ſuâ malignitate nocere, vt epota ſit inſtar veneni, & ſic nullis antidotis, quantumuis tempeſtiuè datis, potuiſſe occurri fato Marchionis Arboſij, fratris Guiſiorum, eiuſque vxoris, ac quāplurimorū aliorum, qui prope Olbiam in Prouincia, cùm æſtates feruidas tranſigerent, imprudenter aquam limpida, ſed occultis & ſubterraneis cuniculis identidem in ſontem illapſam, hauſiſſent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aquæ hauſtæ hominẽ enecant. Stygis fontis aquæ apud Poëtas & Hiſtoricos eo nomine infames ſunt. Terraconæ etiam fuiſſe fontem, Neptunium vocatum, è quo qui imprudenter bibiſſet, necatus fuerit, & ob id obſtructum à veteribus narrat Vitruuius. De Lyco etiam fonte ſcribit Plinius, *lib.* 25. *c.* 2. quod, qui ex eo bibiſſet, vigeſimo die enecetur. Inſalubres etiam ſunt aquæ, quæ per metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores ſæpe excipiant. Et eſt Phyſicorum & Medicorum Axioma, tales eſſe aquas, quales ſunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere poſſint, ex hiſtoria, quæ mox adducetur, patebit.

Fontes venenati.

Sunt & aquæ, quæ licèt hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis eſt aqua illa apud Euganeum fluuium, quæ, vt Athenæus, *ex Theopompo. l.* 2. *c.* 2. refert, bibentium mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præſtat Lynceſtis aqua, & quæ in Paphlagonia, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *l.* 2. *c.* 103. Mentionem etiam facit autor *libri de bonit. aquar.* aquæ cuiuſdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipſa furorem induceret, & alterius in Suſis, quæ dentes excuteret, & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilaret.

Huc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminū aquæ inficiuntur. Quod etſi nonnulli negant, ideò, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ ſint, & omnino negandū non ſit, quòd in fluuiis & fontibus continuò fluentibus id non facilè fieri poſſit: tamen aqua puteorum facilè inficitur, ſiuique & fluuij currentes, ſi deriuentur. Et fontes ipſos infectos fuiſſe, hiſtoriæ teſtantur. Narrat enim Pauſanias, *in Phocicis*, quòd hellebori vi Cyrrhæi expugnati fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in Pliſtrum amnem coniiciendas curauit: atque vbi ſatis infectam medicamento aquā intellexit, quam priùs in vrbem influentem auerterat, in priſtinum alueum omnem repoſuit. Cyrrhæi cùm auidiùs de aqua illa bibiſſent, alui perpetuo profluuio laborantes, deſerere mœnium præſidium coacti ſunt, & Amphyctionibus obſidentibus vrbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebat, veneno infeciſſe, narrat ex hiſtoricis Appianus Alex. *in bello Mithrid.* vnde Lucanus, *l.* 4. *de bello Pharſ.*

Fontes veneno infecti.

O Fortunati, fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſſo ſtrauit per rura veneno!

Idem narratur patraſſe Iuba, qui Afris iunctus erat contra Romanos, eodem Appiano teſte, *lib.* 2. *de bell. ciuil.*

Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in caſtris viuunt, obſeruanda, & cauendum, ne vitioſæ aquæ potus quis ſe in vitæ periculum conijciat. Et imprimis ij, qui pedibus iter faciunt, in magno æſtu, cauti ſint, ne ad ſitim ſedandā quibuſuis aquis vtantur, & quemlibet cautum reddere poteſt hiſtoria, quam refert Ioh. Bruyerinus, *de re cibar. lib.* 16. *c.* 17. *Agebat*, inquit, *Monſpeſſuli Rex Franciſcus, (quod eſt Galliæ Narbonenſis oppidum, Medicinæ ſtudio celeberrimum) inde aliquando venatum profectus, ducebat ſecum Annibaldum, qui hodie Oceani Gallici præfectus eſt. Hic vero (vt ſolent proceres aulæ) iuuenem à pedibus habebat, qui curſu itineréque contractam ſitim abolere cupiens, in fontem forte incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, auidiſſime ex eius aqua bibit: protinuſque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum acceſſerunt, vt tam ſubiti caſus cauſſas cognoſcerent, auxilioque eſſent miſero iuueni. Referente autem, potu aquæ cuiuſdam fontis id contigiſſe, eo in tugurio quodam reiecto, rem ad Annibaldum, vt erat geſta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, vt erat rerum naturæ omnium curioſiſſimus atque ſtudioſiſſimus, mittit quoſdam, qui fontem illum accuratè conſiderent, eóſque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ. Verùm qui mandata acceperant, cùm ad riuum veniſſent, oculis quidem, tactúque omnia perluſtrabant atque percontabantur: nam guſtatum reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam facti. Tandē linteum candidum in eam immiſerunt aquam, quam quodam colore infectam videbat: poſtea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuerſi linteum illud Principi oſtenderunt, qui ſtatim prudenter, & doctè cenſuit, aquam illam per metalla tranſire, à quibus & colorem, & ſaporem, vimque exitialem referret.*

In aqua potu cautione opus eſt.

Cùm verò non vbique purarum aquarū copia ſuppetat, quâ ratione vitium aquæ corrigi poſſit, diſpiciendum. Omnium autem doctorum Virorum teſtimonio præſtantiſſima, aquas corruptas (modò non ſint Infectæ) corrigendi ratio eſt coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euaneſcunt, ac diſcutiuntur, reliquæ poſtea in fundo ſubſident, è quibus pura aqua ſeparari poteſt. Etſi enim aquæ ſæpe diuerſorum generum ſubſtantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ ſunt: ob minimarum tamen partium commixtionem ſenſus noſtros fugiunt; ignis verò vi ex ſegregatæ inter ebulliendum quidē ſubſiliunt, concurrentéſque miſcẽtur in omnem aquæ partem agitatæ, poſtea verò abeunte calore ſubſident. Plinius etiā *l.* 31. *c.* 3. omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitioſæ aquæ remedium coctionem eſſe, tradit, ſi ad dimidias partes decoquatur, inuentúmque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, 6. *epid. comm.* 4. *text.* 10. aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aqua extinctum.

Aquarum vitia vt corrigenda.

Verùm cùm non ſemper in itineribus & caſtris occaſio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi ſunt. Si ex paludibus aqua ex neceſſitate bibenda, & metuendum ſit, ne ranarum ſemina, vel ſerpentium inquinamentū ei inſint, per linteum & ſtrophiolum ſaltem colanda eſt. Plinius, *l.* 24. *c.* 31. ſcribit, aquas nitroſas & amaras polentâ iniectâ corrigi, vt poſt duas horas bibi poſſint. Eſt verò polenta ex hordei farina parata, ἄλφιτον Græcis. Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, menthaſtrum etiam tritum inſpergere iubet Plinius, *lib.* 21. *cap.* 14. Allio quoque magna vis eſt contra aquarum vitium. Qua de cauſſa nauigantes plerumque magnam eius copiam circumferre ſolent. Spiritus etiam vitrioli, aquæ admiſtus, eius vitia corrigit. Verùm cùm in exercitu magnâ aquæ copiâ opus ſit, nec modi illi, quibus priuatus quiſque vti poteſt, toti exercitui ſufficiant, vt vtilis aqua præparari poſſit, commodiſſimum eſt, foſſas facere, & arenam ac ſabulum interponere, vt per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiuſmodi vitioſam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum ſumat. Si verò febris maligna aut peſtilens inde ſit contracta, curatio, vt ſuo loco dictum, inſtituenda.

CAPVT II.

De morbis malignis ab aëris vitio.

Morbi maligni ab aëre.

AB aëre etiam morbos malignos, imò peſtilentes excitari, non ſolùm quatenus qualitatibus ſuis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, ſed etiam quatenus maligna miaſmata, & morborum malignorum ac peſtilentium in ſe continet ſemina, extra dubium eſſe puto, & dictū eſt eâ de re *lib.* 4. *de febrib. c.* 2. vbi de cauſſis peſtilentiæ actum. Et febrem illam malignam, quæ ſudoris Anglici nomine innotuit, per aërem diſſeminatam fuiſſe, *ibidem, cap.* 15. dictum. Etſi verò, vt eo loco dictum, inter auctores controuerſia eſt, an aër morborum malignorum & peſtilentium cauſſa eſſe poſſit: tamen ſi res rectè explicetur, nihil dubij eſſe puto. Etenim

ipſe aër, quatenus purum elementum eſt, nec putreſcit, nec alio modo ita corrumpi poteſt, vt malignus, venenatus, ac peſtilens euadat: ſed ſi talis euadit, id accidit, cùm μιάσματα, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi peſtilentes ſæpe ex vna regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam ſubitò moriuntur, ac ſi præſentiſſimum venenum hauſiſſent.

Aër quomodo malignus euadat.

Primus modus.

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac peſtilens hoc modo aër euadit. Primò enim malignos vapores & μιάσματα, è terra, aquis lacuſtribus, rebus putreſcentibus, vel locis infectis delata accipit, quod ſæpe è cadaueribus interſectorum euenit. Ita refert Ambroſius Paræus, *lib.* 10. *c.* 13. anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis Pænæ multa interſectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum proiecta fuiſſe, è quo poſt duos menſes tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde peſtis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locuſtarum mortuarum copia euenit; quod accidiſſe ſcribit Auguſtinus, *lib.* 3. *de ciuitat. Dei c.* 31. vbi tantam ex iis peſtilentiam ortam fuiſſe refert, vt in ſolo regno Maſſaniſſæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanſerint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes, item loca paluſtria, quæ æſtiuo tempore morborum variorum cauſſa ſunt. Id quod in Attica peſte Diodorus Siculus, *lib.* 12. accidiſſe refert. Cùm inquit, hyeme præcedente magni grauéſque imbres regionem inundaſſent, factum eſt, vt locis depreſſioribus aquarum multitudo reſidens in paludum modum ſtagnaret. Quæ æſtatis ſubſecutæ calore fracta, craſſi grauéſque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracleenſium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, *lib.* 8. *Ennead.* vt ciues ſuos blandâ ratione è medio tolleret, ſub caniculæ exortum eduxit exercitum, vrbem Æſtacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoſo loco caſtra metari iuſſit, ipſe, quaſi ſummam moleſtiam toleraturus cum mercenariis, vmbroſa & excelſa loca aquis affluentia cepit, & in iis caſtra metatus eſt, & eo vſque expugnationem extendit, donec ciues ſuos perdidiſſet; quia æſtiuo tempore paluſtria morboſa ſunt. Vnde etiam Cambyſes, apud Xenophontem, *lib.* 1. *Inſtit. Cyr.* monet, vt ſi velit exercitum incolumem, caſtra in loco ſalubri metaretur. Et cùm ob ſordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum eſt, quòd vrbes populoſæ ſæpe peſtilentibus febribus, & peſte ipſa infeſtentur. Vt aliarum vrbium mentionem non faciam, de Lutetia Pariſiorum, quam I. C. Scaliger lutoſam appellat, ſcribit Iulian. Palmarius, *in Epiſtol. & præfat. lib. de peſtilente febre præmiſſa*: Vrbs hæc *infinitis iam morbis atque etiam peſtilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cœni, quæ viis publicis aggeruntur, grauеolentiam, cœnoſá præterea, ac fœtidâ aquâ omnes vrbis cloacæ redundant; quæ minimè in proximum Sequanam ſeſe exonerant, ſed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes vrbem & ſuburbia perreptantes; fœtido vapore viciniam inficiunt atque contaminant, calido præſertim & æſtuoſo cœlo: ſed nec grauеolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, ſatis procul ab vrbe aſportantur, aut ſpecubus includuntur, verùm in mediis ſuburbiis coaceruata putreſcunt; tetriſque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum iis namque & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliáque eius generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel ſolus inducere peſtem poſſit. Qui latrinas purgant, vix vrbem egreſſi, fœtidiſſima hominum ſtercora iuxta vias publicas penè ſuburbia cumulant, aut iis vicinam terram ſtercorant, vnde omnia fœtore impleri neceſſe eſt, qui prætereuntibus pro ſuffitu ſit, ſéque in vrbem diffundat. Adde vini & aceti fæces reſiccatas extra vrbem exuri, ſed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo vrbs oppleri ſolet. Poſtremò coriarij omnes in media vrbe recepti ſunt, vbi fœtidiſſimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peſte correpti ſeſe recipiunt, in media vrbe ſitum eſt, prope ædem Mariæ ſacram, è quo peſte necati, in Trinitatis cœmiterium, quod à porta Dionyſiaca non longè abeſt, deferri ſolent per vrbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiuſque victu, originem habere longâ experientiâ compertum habeo, eóſque multò grauiores, quàm eiuſdem generis diſperſos, qui à ſingulorum victu procedunt.* Atque iſta, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis vrbibus populoſis locum habent.

Lutetia Pariſiorum cur morbis obnoxia.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aërem fieri venenatum, vt ſi quis eum hauriat, ſubitò intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euoluit, totum intumuiſſe, & vt veneno affectum curatum fuiſſe, narrat Amat. Luſitanus, *cent.* 3. *curat.* 82.

Exhalant & vapores malignos cauernæ & ſpecus, lacus item, & putei ſubterranei. Plurimis Italiæ locis peſtilentem aërem exhalare, ſcribit Seneca, *lib.* 6. *quæſt. nat. c.* 28. Et Galenus, *in princip.* 1. *epid.* nominat χαρώνειους βαράθρους, & ſpiritus lethales Plinius, *lib.* 2. *c.* 93. Et Mercurialis, *de venen. cap.* 13. ſcribit, ſe vidiſſe prope Romam ſpecus multas, in quas ſi vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Pauſanias & Geographi plurimi, quòd fertilis ſit Inſula, ſed ſoli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, ſit penè peſtilens. Hinc Martialis,

Nullo fata loco poſſis excludere, cùm mors
Venerit: in medio Tibur et Sardinia eſt.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia eſſet. Et *in Epiſtolis* Tigellium quendam Sardonum hominem eſſe, ait, patriâ ſuâ peſtilentiorem. Sunt enim in ea Inſula multæ paludes, à quibus aër tempore æſtiuo planè peſtilens redditur. Et quidem exhalationes ex malignæ non ſemper ſunt eiuſdem generis, ſed differunt ſpecie, id quod etiam monet Vidus Vidius, dum *Med. part.* 2. *ſect.* 2. *lib.* 1. *c.* 11. ſcribit. *Neque aſpiratio exhalat ſimilis à quolibet auerno, ſed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, alia ex aliis putridis locis: qualis illa fuit, quæ ante decem & ſeptem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuerſorio puteus, magna ex parte oppletus fimi, fæcis, ac ſordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipſum extraheret, eò deſcendit, & ſtatim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc ſpectantes, periculum in cane potius, quàm in ſe facere voluerunt.* Simile quid VVinshemij in Franconia, anno 1613. accidit. Cùm enim ciuis quidam in puteum diù concluſum, eum ad vſum mundaturus, deſcendiſſet, ſubitò mortuus eſt. Cùm verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, deſcendiſſet, & ille ſtatim interiit, atque idem tertio, puero, quid hiſce mali obtigerit, percontatum immiſſo, accidit, qui omnes cùm mortui per aliquem, licèt totum os & nares contra venenoſos halitus probè munitum, & tamen vix ſeruatum, extracti eſſent, puteus terrâ obrutus eſt. Neceſſe autem eſt, aſpirationem totâ ſubſtantiâ naturæ noſtræ alienam, ex putri illa materia, quæ in puteo continebatur, exhaluiſſe, quæ ſtatim interitum attulit. Veriſimile autem eſt, hanc alterius ſpeciei fuiſſe, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rurſus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum ſeruatum eſt, cùm primùm aperiuntur; adeò autem pernicioſa eſt, vt ſæpe hominem repentè enecet. Ita vt morbus quoque, licèt idem genere ab omnibus excitetur, ſpecie differat.

Deinde aër peſtilens euadit, cùm vapores & corpora minima, quæ alias in aëre vagari ſolent, (ſicuti aër inferior nunquam planè purus eſt) & per ſe maligna & venenata non ſunt, putreſcunt ac corrumpuntur. Idque rurſum fit duobus modis, primò, cùm aër, ſeu potiùs miſta aëri corpora putreſcunt & corrumpuntur, ſi iis concluſus ſit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, *in Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetuſtatis arcam adapertam fuiſſe, è qua tam pernicioſus halitus expirârit, vt inde peſtis ad Parthos vſque graſſans excitata ſit. Et in Campania è puteo quodam, qui diù concluſus fuerat, aperto, tam venenatam auram exhalaſſe, vt aſtantes ſtatim perierint, refert Guinterius, *de peſte c.* 1. Deinde aſtrorum etiam influxus aërem corrumpere poteſt. Negant quidem id multi; & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Paſchalij meth. med. lib.* 2. *c.* 9. eâ de cauſſa, quòd in cœlo corporibus noſtris contrarium nihil ſit, aſtra omnia creata ſint, vt nobis ſeruiant. Verùm etſi omnes cœli influxus boni ſint, ex accidenti tamen & ſi nobis non ſint proportionati, nocere poſſunt, & ſicut calor, qui tempore æſtiuo excitatur, quidem per ſe bonus eſt; qui tamen, vbi vehemens eſt, & plantis & hominibus ſæpe noxius eſt; ita etiam fieri poteſt, vt occultæ illæ influentiæ per ſe quidem bonæ, & ad vniuerſæ naturæ conſeruationem neceſſariæ, ſi eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obſeruent, nobis damnum inferant.

Secundus modus.

Cognoſcitur autem in aëre vitium eſſe, ſi eodem tempore, cùm antea in victu communi nullus error præceſſerit, multi inficiantur, & ij etiam qui lautè vixerunt, & qui cum infectis non conuerſati ſunt, ſubitò morbo illo, qui graſſatur, epidemio corripiantur, ſi idem morbus ſubitò in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum ſaltem, quod per contagium fieri ſolet, ſed totam regionem inuadat.

Signa morborum ab aëre.

Morbi autem iſti periculoſiſſimi ſunt neque facilè quis ſibi ab iis immunitatem polliceri poteſt; cùm aëris vſu nemo carere poſſit, & proptereà in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes; qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & prætereà morbi illi peſtilentes, qui ab aëre proueniunt, longè periculoſiores ſunt, quàm alij, hominéſque ſæpe inter ſua negotia, dum ſani putantur, concidunt, & breui pòſt pereunt.

Prognoſtica.

In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitium iſtud aëris auertere & præcauere: ſecundò, ſi iam præſens ſit, id corrigere; & tertiò, quomodo quilibet priuatim ſe contra id munire debeat, monſtrare.

Curatio.

Primò, ſi aër inquinetur à cadaueribus ſeu hominum, ſeu beſtiarum, vt ea mature ſepeliantur vel amoueantur, Magiſtratus officium eſt. Si lacus aliquis vel paluſtres aquæ fœtorem expirent, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cùm Selinuntiis ob vicini amnis fœtorem de peſtilentia metueretur, eum remedium inueniſſe præſentaneum, cùm riuulos è propinquis ſatis limpidis fluminibus deriuâdo, in ſordidum deduceret amnem, idque ſuo ære ac ſumtu, quibus indidem permixtis, acceſſione purioris aquæ, putridæ lacunæ emendatæ, motúque velociore reddito fœtida ſemina diſſipata ſunt. Hippocrates quoque cùm ab Illyria peſtis Græcis immineret, accenſis ſyluis eam auertit, quâ de cauſſa Græcia ei ſtatuam pileo capite tecto locauit, æqualéſque cum Hercule Hippocrati

honores

honores decreuit, quòd ceu alter Hercules, monſtrorum domitor, peſtem à Græcia auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda, nihil præſentius & efficacius igne eſt, qui & imminentia peſtis ſeminaria auertit, & præſentia diſcutit. Itaque in peſtilenti ſtatu non ſolùm in publicis viis & plateis, ſed priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & veſperi debent. Vbi aër infectus eſt, commodiſſimum eſt fugere, & ſe in loca ſalubria conferre; cum nemo immunitatem facilè ſibi polliceri poſſit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de cauſſa fugere non licet ij in publicum prodire non debent, niſi & alexipharmacis ſeſe munierint, & eadem in ore geſtent, & naribus illinant, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 5.* dictum. Si verò locus naturâ ſuâ peſtilens ſit, nemo, qui ſanitatem integram conſeruare vult, ſedem in eo figat. Quod ipſum monet Columella, *lib. 1. de re ruſtic. cap. 3.* vbi ex Porcij Catonis ſententiâ, in emendo inſpiciendóque agro duo præcipuè eſſe conſideranda, ſcribit: ſalubritatem cœli, & vbertatem loci: neque ſanum facere debere ſumtûs in cultura ſterilis loci monet, nec ruſus peſtilenti, quamvis feraciſſimo & pingui agro, dominum ad fructûs peruenire. Nam vbi ſi cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, ſed etiam vitam colonorum eſſe dubiam, vel potiùs mortem quæſtu certiorem.

Si quis autem peſte ex aëris vitio corripiatur, is ſtatim alexipharmacis & ſudoriferis, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 6.* dictum, vti debet. Purgatio verò, & venæ ſectio nullo modo locum habent: cùm vitium non ſit ab interno humorum apparatu, ſed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea virium maxima habenda ſit ratio, quæ nec venæ ſectione, nec purgatione ampliùs deiiciendæ & proſternendæ.

CAPVT III.

De Contagio.

AEri occultos & malignos morbos inducenti cognatum eſt Contagium, quo licèt & aliis modis, vt veſtibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in ſana corpora deferri poſſint: plerumque tamen id fit per aërem. Cum autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures ſint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam *in Inſtitut. lib. 2. part. 2. c. 1. & de febr. lib. 4. c. 3.* & hic tamen quædam de eo addere neceſſarium videtur. *Contagij nomen quot modis accipiatur.* Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad aliâ reſpicientes contagium aliter atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium eſt in contagioſis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum qui dicitur Contagioſus, aliósque ſimili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus ſimilis in alio producitur. Tertiò, ipſam actionem, quâ morbus ſimilis in alio gignitur; & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facilè contagium dixerit, niſi valdè impropriè. *Contagij varia definitiones.* Reliquæ ſignificationes magis propriæ ſunt. Hinc alij ad morbum contagioſum reſpicientes, definiunt Contagium, eſſe affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam ſimiliter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito reſpectu, quòd ſit inquinamentum quo corpori alicui ſimilis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipſum corpus & ſubiectum qualitatis, ſed ipſam qualitatem reſpicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ ſimilem morbum in alio producere poteſt. Alij denique ſeu ad contactum, ſeu ad actionem reſpicientes, definiunt Contagium, quòd ſit actio, ſimilem morbum, quo alius laborat, in ſano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem ſeu contactum definiunt contagium, ſe maximè propriè loqui putant. Verùm in definitionibus conſtituendis potiùs ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non ſemper ſatis propria & commoda ſunt, reſpiciendum. *Autoris.* Illud verò, quòd hic definiendum, id eſt quod Græci, *μίασμα, νοσηρὰν ἀπόλαυσιν, & ἀπόῤῥοιαν* nominant. Mihi itaque propterea commodiſſimè definiri poſſe videtur Contagium, quod ſit inquinamentum ſeu corpus è corpore ægro emiſſum, quod in analago animalis corpore receptum, ſimilem in eo morbum producere valet.

Quæ in contagio conſideranda. Quæ vt clariora fiant, & natura contagij rectè cognoſcatur, tria explicanda ſunt. Primò corpus ipſum contagioſum. Secundò ipſum *μίασμα*, per quod alteri morbi communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod ſi ſecundum ipſam qualitatem, quæ efficax eſt, & in ſubiectum cui ea ineſt, diuidere velis, quatuor erunt conſideranda. Imò nec iſta duo, qualitas ſcilicet, & corpus ſubiectum, ad *μιάσματος* naturam explicandam ſufficiunt, ſed ipſa forma illius corporis, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Corpus contagioſum quod. Primò contagioſum corpus quod attinet, equidem contagium non ſolùm eſt in hominibus, ſed & ouibus, ſuibus, bobus id comperere, manifeſtum eſt: veruntamen ſaltem in homine conſiderare contagium nobis propoſitum eſt. Deinde ſciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagioſum dici, ſed id ſolùm, quod ſimili morbo antea laborat. Ideóque etſi torpedo ſtuporem inducit, ſerpentes venenum homini inferunt: contagioſa tamen non dicuntur; quia ipſa non præter naturam ita patiuntur, ſed venena illa animalibus hiſce natiua & familiaria ſunt. Illud itaque ſaltem contagioſum propriè dicitur, quod ægrum & morboſum eſt, atque affectum præter naturam, quo ipſum laborat, alteri ſano communicare poteſt. Neque tamen omnes morbi contagioſi ſunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere poteſt; ſed illud corpus ſaltem eſt contagioſum, quod aliquid in ſe generare poteſt, quod in aliud eiuſdem ſpeciei tranſlatum, ſimilem in eo morbum producit.

Contagij ſemina. Secundò, cùm morbus, vt accidens, de ſubiecto in ſubiectum non tranſeat, neque qui peſte laborat, illum ipſum ſuum morbū alteri communicare poſſit; interim certum ſit ab eo qui peſte, vel alio contagioſo morbo laborat, alios infici: omnino aliud dari neceſſe eſt, quod ab ægro in alium tranſeat, quo mediante ſimilis morbus in alio producitur. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, *νοσηρὰς ἀπολαύσεις*; & *ἀποῤῥοίας* ac *σπέρματα*, Latini inquinamenta, ſemina & ſeminaria nominant. Cùm autem vis agendi proxima ſit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate inſit ſuo ſubiecto: hæc tria etiam in contagio & *μιάσματι* conſideranda ſunt, & prætereà quomodo, & qua ratione in corpore ægro *μίασμα* illud generetur.

Qualitas contagioſa. Qualitates illæ, vt & forma à qua fluunt, vt omnes formæ, nos latent, & propterea meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem ſe qualitates iſtæ cum ſuis formis inſtar fermenti. Vt enim exigua quantitas fermenti, maſſæ farinaceæ non fermentatæ miſta, facit vt ipſa efferueſcat, & pauca quantitas fecum, vt totū vinum vel cereuiſia efferueſcat efficit; ita & hoc *μίασμα*, vbi à corpore aliquo receptum eſt, id totum immutat, & ſibi ſimili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam ſimpliciter appellant, ſed minùs rectè: Latiùs enim ſe contagium quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagioſi ſunt maligni & venenati, vt phthiſis, ophthalmia & ſcabies ac ſimiles; neque contrà omnes maligni & venenati morbi contagioſi ſunt, ſicut, ſi quis venenum hauſit, vel ab animali venenato morſus eſt, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non poteſt.

Subiectum contagij. Subiectum autem, cui qualitas hæc ineſt, eſt vel ſpecies ſpiritalis, vel corpus. Spiritalem ſpeciem eſſe non dixerim cùm ei proprietates ſpecierū ſpiritalium, quas ſuprà dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd contagium non in orbem, vt radius, promouetur nec certam ſphæram actiuitatis habet, ſed veſtibus atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinatè mouetur, & ſæpè ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo eſt, in quo iſta & qualitas & forma ineſt & ſæpe exiguum, & proculdubio atomorum more è corpore infecto effluens, &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum contagia per corpuſcula multiplicantur, quæ ſeminis inſtar totam morbi eſſentiam in ſe comprehendunt. In contagioſo autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam miſtionem habeat; deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam miſtionem habere debet, vt etiam in minimas partes reſolutum, in iis eſſentiam ſuam integram retineat, & longo quidem tempore interdum: ſummam verò agendi vim, vt etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & ſibi ſimilia reddere poſſit. Etſi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & ſudores effluant: tamen vel facilè reſoluuntur & diſſipantur; vel quia occultis qualitatibus deſtituuntur, exiguam agendi vim habent, vt, etſi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non poſſint. Qualitas autem illa, per quam *μιάσματα* illa ſunt efficacia, ad nullam manifeſtam reduci poteſt; cùm nulla tantam habeat efficaciam ſed occulta eſt, & in ſenſus noſtros non incurrit, nec niſi effectu deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à ſui generis forma, & quidem peculiari, plerumque malignâ, & totius ſubſtantiæ proprietate naturæ noſtræ aut certè determinatæ alicui parti aduerſâ & inimicâ. Atque hinc accidit, vt pro formis in diuerſis *μιάσμασι* variis, non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere poteſt, canibus, felibus, bobus, vel ſuibus non nocet; & *μίασμα*, quod ex oculis effluit, non pulmones afficit ſed oculos, & cōtrà, quod è pulmonibus in phthiſicis exhalat, nō oculis, ſed pulmonibus ſaltē nocet.

Quomodo generetur contagium. Quomodò autem contagium in corporibus contagioſis generetur, non ita planum eſt, & alij alias ea de re opiniones habent. Plurimi in ea ſunt ſententia, *μιάσματα* illa, & ſemina contagij ſaltem in rebus putreſcentibus generari, & ex iis effluere. *Contagium non eſt à putredine.* Verùm enimuerò negandum non puto ſæpe id accidere; interim id ſimpliciter neceſſarium non eſt, poteſtque ſeminium contagij & ſine putredine generari; & licèt cum putredine generetur, tamen putredo per ſe, & quatenus talis, eius cauſa efficiens proxima non eſt. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis ſpatium requiritur; at contagium hauſtum quamprimùm hominem inficit, ſæpe interficit, & ſimilem humorem contagioſum in eo generat, aliorúmque venenorum pernicioſorum modo agit antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit. V. g. venenum peſtilens ſæpe non tam in humores, quàm ſpiritus agit. Nihilominùs verò talis homo à peſtilentis veneni contagio infectus, & ſu-

bitò iugulatus, alios inficere poteſt, ipſa vt experientia teſtatur. Etſi enim venenoſitas & contagium non ſit idem, vt ſupra dictum, & contagium ſine veneno eſſe poſſit: tamen generationis modus idem eſt. Et ſi de peſtilenti veneno demonſtratur, id ſine putredine generari poſſe, etiam ſimul demonſtratum erit, contagium ſine putredine generari poſſe. Clarè autem, *lib. 4. de febrib. c. 1.* demonſtratum, peſtilentiæ naturam nec in putredine conſiſtere, nec putredinem ad eius productionem ſimpliciter neceſſariam eſſe, vt actum agere hic ſuperfluum putem. Hoc ſaltem addo, quod quidam dicunt, quòd ſæpe in corpore humano latere poſſit contagium ſine manifeſtis eius ſignis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etſi in putredine conſiſtat, ſine damno & indiciis aliquibus ſatis diu in corpore latere poſſit: Id omnino falſum eſt, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipſi, qui putredine ſola venenum & contagium in corpore noſtro generari ſtatuunt, putredinem illam excellentem, profundam, ſordidam eſſe dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem deſcribant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari poteſt, vt nulla eius nota in vrinis, pulſu, calore, & aliis appareat? Equidem nonnulli, vt hîc effugium quærant, putant, venenum peſtilens poſſe latere in parte ignobili, & à corde remota, & tum notis nullis ſeſe prodere, ac nocere: poſtquam autem mouetur cor ſubitò impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verùm ſi tota peſtilentis veneni natura conſiſtit in putredine, quomodo, ſi prius in loco ignobili, & à corde remoto hæſit, putredo illa ad cor deferri poſſit, eàque excellens, vt nullæ eius notæ in vrina, vel pulſu, vel caloris mutatione percipiantur? Quæ omnia cùm nonnulli viderent eſſe manifeſta, tandem eò deueniunt, vt dicant, peſtem, in qua nulla putredinis indicia in vrina vel pulſu apparent, venenoſa potius qualitate nocere, quam putredine, & proinde, cùm putredo ſit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in vrina nec pulſu, ſigna apparere, & hominem mori, quaſi præſentaneo veneno hauſto. Verum eo ipſo agnoſcunt, & fateri coguntur, venenum non eſſe in putredine, ſed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd neceſſariò cum putredine ſemper coniungatur, nondum probatum. Itaque non ſine cauſſa argumentum hoc exaggerat Franciſcus Valleriola, *in append. loc. com. cap. 2.* *Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem vnam epidemiorum, peſtilentium, contagioſorum & venenatorum, malorum cauſſam eſſe, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum cauſſas inuoluentes, omninóque permiſcentes atque perturbantes, vehementiſſimos quoſque & implacabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam, vel in obſtructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, ceu in cauſſas proprias referunt: cum in his qui ex morbida excretione naſcuntur, morbis, maior quædam, & à putredine, obſtructione, plethora, aut cacochymia longè ſemotior ſubſit cauſſa, nempe tetra illa, morboſáque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius ſubſtantiæ proprietate, non obſtructionis, aut putredinis interuentu ſubſtantiã noſtram labefactet, innatáque antipathiá perdat, idque confeſtim, exigua interpoſita mora. Cùm enim aliquis integrè ſanus, acceſſu ad peſte correptum, peſte quoque inficitur, atque paucis poſt horis concidit (quod fieri ſæpe videmus) aut cùm quis à rabido cane demorſus, in rabiem & ipſe agitur, aut ſcorpionis compunctu, præſentisve alicuius veneni hauſtu extinguitur, quis tam hebes ſit, qui putredinẽ tam repentinæ mortis cauſſam ſtatuat? Nam, quæ poſſit tã vehement, tamque pernicioſa putredo in hominem incurrere, ſine alterius cuiuſquam rei concurſu, quæ tam citò hominem tollat? præſertim cùm, qui concidit, nec plethora, nec cacochymia, obſtructioné ve eſſet correptus, ſed bene valens, ſanus, atque vegetus, bonóque nonnunquam habitu præditus, derepente & morbo peſtilenti corripitur, & confeſtim mortem obit. Hæc profectò in tali propoſito euentu referri in putredinem nullo pacto poſſũt. Magna certè pernicies, cæcáque ac deleteria facultas quædam morbidæ excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiuſcemodi cauſſis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodum interdum hæ, quas commemorauimus, cauſſæ, nempe obſtructio, putredo, plethora & cacochymia, abſque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine ſua ſolent.* Nimirum corruptio & mutatio rerum latiùs patet, quam putredo, vt alibi dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamvis enim nonnulli id vinum putrefactum eſſe dicant: tamen falſum hoc eſſe Zabarella, *de miſti gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8* & in primis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio, putredo eſt, dum verò in acetum mutatur, vinum non putreſcit, ſed nouum ex eo miſtum conſtituitur, vnde & ab Ariſtotele 4. *Meteor.* acetum æquè ac vinum inter miſta refertur. Et qui, quid fixum & volatile ſit, nouit, facilè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & diſſolutum, ſed nouo modo miſtum. Neque enim ex vino corrupto, & à quo ſpiritus ſeparati ſunt, fit acetum, ſed quò generoſius vinum eſt, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. Practic. part. 5. ſect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum ſal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem & quòd ad eiuſmodi generationem non opus ſit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generantur, nec eſſentiam ſuam à putredine habent quorum tamen tanta eſt potentia, vt in momento, etſi nondum putredo in corpus introducta ſit, hominem iugulare poſſint. Et poſito, ſed non conceſſo, quod omne contagium generetur cum putredine: tamen non ſequitur, quòd contagium per putredinem ſit definiendum, aut quòd à putredine per ſe producatur, multò minùs, quòd eſſentia contagij in putredine conſiſtat. Multa enim in rebus putridis generantur, vt varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, ſed à calore, qui eſt in re putreſcente, generantur: qui tamen ipſe calor non eſt primarius vermium efficiens, ſed primarium ſaltem excitans, vt *de ſpont. viu. ortu,* diximus.

Acetigeneratio.

Secundò, Contagij eſſentiam nec in putredine conſiſtere, nec à putredine generari, docet illa in exiguâ mole magna vis, & exactiſſima miſtionis ratio, quæ talis eſt, vt etiam in exiguo corpore diu ſalua retineri poſſit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari poſſe, nullo probabili ſaltem argumento probari poteſt, demonſtrátque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. cauſ. cap. 14.* multorum venenorum exemplo, quæ ſicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari poteſt, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum ſpiritus, ſanguinem, humores partiúmque ſubſtantiam labefactat: hinc ſenſim ſerpit longius in partes principes, ſed tam ſegniter, vt raiò ante diem vigeſimum, interdum nonniſi anno, ſymptomatis ſe prodat. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis ſit indicium, percipitur, nec ſcit æger, quanta pernicie laboret. Refertque ibi hiſtoriam, quòd quidam in lupum ſæuientem irruentes, trucidatum in variâ obſoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicunque eſitarunt, non multo poſt tempore rabie correpti ſunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere poſſe. Et ſit ſanè, quod nonnulli obiiciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cùm etiam alij morbi ſint, qui ab atra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem ſuſcipere neceſſe eſt, ſi debet rabiem inducere. Quod autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum eſt.

Tertiò, ad Contagium, quatenus tale, producendum, & eſſentiam contagij conſtituendam, putredo per ſe, nec vlla qualitas manifeſta ſufficit; cùm nihil agat vltra vires ſuæ ſpeciei. Nam in contagio, præcipuè morborum venenatorum & peſtilentium etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis ſimpliciter miſto adſcribi poteſt.

Quartò, ſi contagium à putredine produceretur, & eſſentia contagij in putredine conſiſteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & interminentes ſunt contagioſæ, & tales in primis, per quas ſudores ſatis ſæpè fœtidi excernuntur? illud itaque contagioſum, malignum, & omninò τὸ θεῖον Hippocratis, aliam originem habet, de qua ſuprà dictum.

§ [Quòd putredo non ſit de eſſentia contagij, monſtraui *ſupra*, & ſentiunt mecum alij etiam Medici Doctiſſimi, atque inter eos Valleriola, *in appendic. locor. commun. cap. 2.* quem impugnat Zacutus Luſitanus, *de Medicor. Princ. hiſtor. lib. 1. hiſtor. 84. quæſt. 50.* atque adfert vnum argumentum, quod putat firmiſſimum, quod tale eſt. Nullus morbus dici poteſt contagioſus, niſi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt ſufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infecti copia à ſolo putrido calore moueri poteſt, vt ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo neceſſariò concurrit in omni contagioſo affectu. Minorem probat, quia vt aliquid, ſiue benignâ, ſiue malignâ qualitate infectum è corpore effluat, magna requiritur humorum agitatio, quæ non niſi à putreſcente calore fieri poſſit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pati ita infectum producere vaporem. Exurentem verò calorem, cùm ſit validus, diſſipare ſeminarium. Ergo ſolum calorem putredinoſum neceſſarium eſſe ad contagium.

Putredo non eſt de eſſentia contagij. Contrarium vult Zacut. Luſitanus. Eius argumentum.

Verùm primò ſtatum controuerſiæ non rectè format. Quæſtio enim hæc duplicem ſenſum habere poteſt, primò an putredo neceſſaria ſit ad materiam contagioſam generandam: ſecundò, an ad materiæ contagioſæ ex vno corpore in aliud tranſlationem neceſſaria ſit putredo. Ad generationem materiæ contagioſæ neceſſariam non eſſe putredinem, nec in eo conſiſtere eſſentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam ad diffuſionem materiæ ſit neceſſaria putredo, argumentum Zacuti non probat, vtpote in quo maior & minor falſa eſt, & probatio minoris non firma. Maior eſt falſa, quòd ſcilicet nullus morbus dici poſſit contagioſus, niſi communicet vaporem infectum. Etſi enim multi morbi contagioſi per vaporem communicentur: tamen non omnes, ſed etiam per humores, ſordes, & alia inquinamenta non vaporoſa. Id quod manifeſtum in ſcabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis ſimilibus apparet, in quibus cum ægris tuto quis conuerſari poteſt, cùm ex corporibus vapores contagioſi, vt in peſte fieri ſolet, non exhalent, neque quis ab iis inficiatur, niſi vel ægri corpus tangat, vel ſordes, quæ ab eius cute, veſtibus, vel ſtragulis ſunt communicatæ, corpore ſuo excipiat. Et proinde fruſtra minorem probare conatur, quòd ſolus calor putredinoſus ad talem vaporem emittendum aptus ſit; cùm talis vapor non ſemper requiratur. Et ſi eſſet talis vapor neceſſarius, etiam ab innato calore è corpore emitti poſſet. Nam calor innatus & per ſudores, & per inſenſibilem tranſpirationem, vitioſos humores & vapores è corpore

Reſponſio ad argumentum.

corpore expellit. Neque in peſte, morbo maximè contagioſo, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, ſemper deprehenditur vt ſuperius dictum.]

Vt verò per putredinem non generantur contagij μιάσματα, ita non agunt per putredinem, ſed occultâ qualitate vim ſuam exſerunt; atque contagioſorum vis eſt, qualis eſt rerum ſpirituoſarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis ſpatio maſſam farinæ peruadit & vt vinum & cereuiſia efferueſcat, facit. Apparet etiam fermenti vis in alijs plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ deſtillationis gratiâ inſtituitur. Eodem modo, ſi melli exiguum, qui panis admiſcetur, magnam in eo mutationem excitat, acetum vinum in acetum mutat. Et tales mutationes variæ in rebus paſſim dantur, quæ nullo modo à putredine oriuntur, ſed ſpirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagium quomodo propagetur.

Contagium autem, & μίασμα iſtud ex infectis corporibus vario modo effluit, & diſſeminatur. Nonnunquam per poros cutis & ἄδηλον διαπνοὴν exhalat, aut cum ſudore effluit; nonnunquam cum excremento craſſiore & ſordibus cuti adhærens; nonnunquam per exſpirationem, & halitum è corpore exſpirat; aliquando per pus & ſaniem à tumoribus effluentem communicatur. Contagioſi enim illius inquinamenti non vna eſt ratio. Etenim interdum atomorum & minorum corpuſculorum modo per aërem ſpargitur, & hinc inde vagatur, quomodo peſtilentiæ ſemina longe lateque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthiſicorum, quod poſtea per aëris inſpirationem attractum, pulmones, ſimiliter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium ſcabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, ſed veſtimentis & alijs rebus adhærens, alijs corporibus communicatur.

Fomes contagij quid?

Hinc accidit, vt contagioſum μίασμα, duplici modo diſſeminetur, vel per fomitem ſaltem, vel per fomitem & aërem. Quamquam video, nonnullos eſſe, qui ſub fomite aërem etiam comprehendunt, cùm & ille ſemina contagij ab ægris corporibus excipere, & in ſana transferre poſſit. Verùm à plerisque fomes ab aëre hic diſtinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, πόρους illas ἀποῤῥοίας & ſemina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rurſus communicare, idque inquinare poteſt. Semina enim illa contagij eſſentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in ſe continent: fomes verò non ſubiectum illius formæ eſt, ſed locum ſaltem inquinamentis & fomitibus illis contagij præbet. Talia ſunt omnia, quæ rara & poroſa ſunt, vt effluuia illa contagioſa excipere poſſint, puta lana, lignum, goſſypium, & veſtes ex lana, aut lino confectæ, plumæ & pelles piloſæ animalium, vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium poſſunt deferre, telæ araneorum, & ſimilia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium ſuſcipere poſſe, experientia conſtat. Contra, quæ ſolida & denſa ſunt, lapides, metalla, & ſimilia non facilè μιάσματα illa admittunt, modò pura ſint, nec ſordibus inquinata, quibus contagium facilè adhærere poſſit. Tanta tamen apud Hebræos lepræ contagij vis fuit, vt in ipſos parietes & lapides ſeſe inſinuarit, vt non ſolùm abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, ſed ſæpe tota ædificia deſtrui, neceſſarium fuerit: de quare legatur, *Leuit. c. 13.*

Contagium in fomite diu aſſeruatur.

Ea autem contagij, præcipuè peſtilentis vis eſt, vt longo tempore in fomite, vt veſtibus eſſe poſſit, præſertim ſi non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minus frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium iſtud aſtantibus communicari poteſt: obſeruatumque, veſtimentis & lectis peſtilenti contagio infectis poſt multos annos peſtem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuiſſe. Accidere etiam poteſt, vt quis contagium in ſuis veſtibus circumferat, tamen ſi cutem eius id non attingit, ab eo non lædatur, à veſte verò eius excuſſum, & in aërem diſperſum alijs communicetur, eóſque inficiat. Obſeruatum quoque eos qui domi ſuæ concluſi, metu peſtis, plane delituerunt, ab alijs ſanis, etiam, in veſtibus tale contagium circumferentibus, infectos fuiſſe. Imò aliquem in ſuo corpore contagium habere, idque alteri, antequam ipſe ægrotet, communicare poſſe, lues Venerea docet. Si enim cum ſana muliere quis, quæ tamen paulo antè cum alio lue Venerea infecto rem habuerit, congrediatur, fieri poteſt, vt is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequam ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud ſuo membro hauſire, mulieremque combuſtero liberare poteſt. Præter fomitem etiam per aërem propagari poteſt contagium, per quem, non ſolùm in priuatas domus, ſed etiam ex vna ciuitate in aliam imò regione in aliam, peſtilens contagium defertur. Id quod in peſte Attica accidit, quæ vt Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vsque Athenas propagata eſt. Promptiùs autem aër & fomes contagium recipit & defert, ſi nullum inſignem exceſſum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa, rei contagioſæ totam eſſentiam in ſe continentia & alios vim inficiendi habentia, diſſipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia.

Ex hiſce autem modis quibus ſemina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differentia quæ iam contagij exoritur. Atque inde Fracaſtorius triplex contagij genus conſtituit, vnum per contactum, ſecundum per fomitem, tertium, quod grauiſſimum appellatur, ad diſtans. Verùm cùm contagium, quod per fomitem diſſeminatur, hominem in diſtanti ab ægro loco inficere poſſit, non rectè contagium per fomitem, ei quod ad diſtans appellatur, opponitur, cùm vtroque, ſine contactu corporis ægri contagioſi, homo infici poſſit. Rectiùs ergo diuiditur contagium, in mediatum, & immediatum. Immediatum eſt, quod ſolum per contactum corporis ægri contagioſi inficit, quomodo is inficitur, qui cum ſcabioſo vel leproſo, eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venereâ lue laborant, rem habet. Atque hoc contagium in craſſa hæret materia, & nonniſi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori communicatur. Contagium vero mediatum eſt, quod æger mediante aliquo corpore inficitur, etſi ipſum ægrum corpus non attingat. Hoc modo ſcabies, lues Venerea, peſtis, per veſtes communicatur, peſtis etiam per aërem. Si quis tamen contagium per fomitem, & ad diſtans diſtinguere velit, & iſtud per fomitem nominaſſe, quod per veſtes tantùm & ſimilia propagatur, atque in craſſiore eſt ſubſtantia, & in ſordibus è corpore emiſſis hæret, per aërem verò in diſtantia loca non diffundi poteſt, ſicut contagium ſcabiei & luis Venereæ in aërem non diffunditur, vt peſtilens; ad diſtans verò id appellare, quod non ſolùm veſtibus & ſimilibus rebus adhæret, ſed ita ſubtile & potens eſt, vt etiam in aërem diſpergi, & per eum in loca diſtantia diſſeminari poſſit, quale eſt peſtilens, cum eo non pugnarim.

Contagium immediatū.

Mediatum.

Contagium per fomitem.

Ad diſtans.

Contagium quomodo in corpus recipiatur.

Contagium autem, & præcipuè peſtilens, poſtquam ex ægro corpore egreſſum eſt, non per vnam viam in corpus ſanum admittitur. Aliquando enim per os & nares cum ſpiritu, quem attrahit quis, in corpus ſanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocunque modo corpori extrà aduenia, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipſum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet.

Poſtquam μίασμα & ſemen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à ſano receptum eſt, non ſemper vires ſuas ſtatim exſerit, ſed in corpore ſæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium eſt, in contagio canis rabidi, quod non ſolùm menſes, ſed & annos aliquot in corporibus latuiſſe, obſeruationes Medicorum docent. De peſtilenti contagio quidem nonnulli dubitant; verùm & illud aliquandiu eodem modo, & plerumque quatuordecim dierum ſpatio in corpore latere poſſe experientia docet; cùm ſæpiſſimè obſeruatum ſit, etſi vbi aliquis peſte in domo aliqua mortuus eſt, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de ſupellectile ſuſpecta ſecum abſtulerint, nihilominus poſt temporis aliquod interuallum & ipſos peſte correptos fuiſſe; idque plerumque circa Nouilunium accidiſſe, ſæpius obſeruaui. Atque ipſa experientia monuit non ſolùm Venetos, & in alijs Italiæ locis magiſtratum, vt hanc legem conſtituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum conſortium intra quadrageſimum diem admittatur. Imò & hoc compertum eſt, in quibuſdam peſtilentibus conſtitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos eſſe: id quod in peſte illa magna, quæ anno Chriſti 532. graſſata eſt, eueniſſe, teſtatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imperij occident.* Et quid mirum hoc ſit in peſtilenti veneno, cùm vt modò dictum, non ſolùm canis rabidi venenum, ſed & alia venena haud ita ſæpe diù in corpore latere poſſint, antequam hominem occidant? Id quod doctiſſimi quique Philoſophi & Medici confirmant, & inter cæteros Theophraſtus, *lib. 9. hiſt. plant. c. 15. 16.* de aconito loquens, & 17. de cicuta tractans, de quo infrà dicetur. Neque mirum hoc alicui eſſe debet, qui ea, quæ de ſpontaneo viuentium ortu cognitu ſunt neceſſaria, non ignorauerit. Vt enim in iis ſeminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, ſeſe exſerit; ita etiam contagij ſemina, etſi aliquandiu deliteſcunt; tamen & latenter ſeſe propagant, tandémque viribus auctis ſubitò ſe produnt & exſerunt. Et quidem nunc citiùs, nunc tardiùs vim ſuam proferunt, primò pro ipſius veneni natura, quod nunc craſſius, nunc ſubtilius & ſpirituoſius eſt. De quo Galenus, 3. *de ſimpl. med. facult. c. 22. Longo etiam,* inquit, *poſt tempore, à quo aſſumta ſunt, nonnulla interimunt, potiſſimum quæ craſsâ terreanque eſſentiâ ſunt. Hæc enim corporibus noſtris inhærentia, inſidentiáque, dein temporis ſpatio putreſcentia erodunt, corrumpúntque vicinas corporis partes.* Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor eſt, vt ex varijs venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cùm enim agens agat pro patientis diſpoſitione, & in contagioſis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minùs reſiſtat; ideo quò corpus fortiùs reſiſtit, eò veneni actio ſeſe tardiùs exſerere poteſt; quò verò corpus eſt debilius, eò citiùs ſeſe prodit. Quò accommodari poteſt illud Galeni, qui 1. *de differ. febr. c. 4.* ſcribit: *Oportet toto hoc in ſermone repetere memoriâ, quòd nulla cauſſarum ſine patientis aptitudine agere poteſt: alioqui omnes, qui ſub Sole æſtiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio motu exercerentur, aut vini potu grauantur, aut irâ excandeſcentes aut triſtitiâ affecti, febricitarent. Aliequin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes ægrotarent, & peſtilentiâ morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione ægritudinum partem habet eius, qui paſſurus eſt, habilitas corporis.* Ad diſpoſitionem autem iſtam corporis patientis pertinent. Temperies corporis in quâ calida & humida temperies ad putredinem ſuſcipiendam eſt aptior, ac peculiaris naturæ proprietas; ob quam alij magis, alij minùs contagio reſiſtunt.

Etſi verò nonnulli contrarium ſentiant, & in primis, peſtilens contagium aliquandiu in corpore latere poſſe, negant

Hieron.

Hieron. Mercurialis, *lib. de peſte, cap. 14.* Andreas Cæſalpinus, *lib. 1. quæſt. Med. c. 11.* Ioann. Antonius Saracenus, *de peſte, cap. 6.* Mathias Vntzerus, *in Catarrho peſtilente, lib. 1. cap. 16.* aliique: tamen argumenta, quæ pro ſua ſententia afferunt, non ſatis firma ſunt. Nam quod primò aiunt in corpore aliquandiu latere non poſſe venenum; cùm natura cum eo, vt hoſte infenſiſſimo, ſemper pugnet, ideatenus tantùm conceditur, vbi veneni vis & copia tanta eſt, vt naturam ſtatim laceſſere poſſit. Si verò venenum ſit debilius, eiuſque copia minor, & propterea naturam non irritet, etiam nulla inſignis pugna inter id & naturam ſtatim inſtituitur. ſicut aliàs etiam videmus humores vitioſos diu in corpore cumulari & delitescere poſſe, antequàm actu morbum excitent. Idquod etiam in venenatis & contagioſis humoribus accidere poſſe, vel exemplum veneni canis rabidi docet. Idque probat quoque Galenus, *in lib. de part. med. cap. 5. Sicut illi, inquit, qui à cane rabido morſi ſunt, ita etiam, qui venenum hauſerunt, quod non niſi poſt tempus aliquod interficit, videntur in ſtatu neutro verſari, id eſt, medio inter ſanitatem & morbum, qui manifeſtam quidem habent intemperiem, nondum tamen ægrotant; quippe cùm adhuc poſſint obire ſolitas actiones; quique nullo alio morbo adhuc tenentur, qui ſenſibilis ſit, ſed inſenſibili tantum.*

Nam quòd Saracenus, *in alleg. loco*, putat, eſſe differentiam inter venenum canis rabidi & peſtilens, quòd illud in craſſiore & denſiore materia inhæreat, vnde etiam tardiùs ſeſe exſerat; hoc verò ſi tenuius, acrius, & propterea breui, & facilè ſeſe quoquouerſum inſinuet: equidem iſtam differentiam non ſimpliciter negamus, interim experientia teſtatur, in vtroque veneno rurſum magnam occurrere differentiam, & neque omne venenum canis rabidi eſſe lentum, neque omne peſtilens ſuam vim ſubitò exſerere.

Verùm de hac quæſtione prolixè agit Ioachimus Oelhafius, Medicus & Phyſicus Dantiſcanus, *diſput. 1. de ſeminar. peſtil. intra corpus viuum latitante*: qui etiam, *diſput. 2.* ſcrupuloſè probare conatur, quòd peſtilens ſeminarium latitare poſſit circa ſuperficiem corporis, ſeu in continentibus externis, putà inter ſubſtantiam cuticulæ, & cutis, ſub ipſa cute, intra panniculum carnoſum, aut etiam in pinguedine, in glandulis, in muſculis, in arteriis & venis, in neruoſo genere, & habitu corporis in ventriculo & locis circa ventriculum, in omento, pancreate, in meſenterio & viis vicinis, in pulmonibus & partibus vicinis, in cerebro, in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in vteri partibus, de quibus ſuum cuique iudicium relinquo. Hoc extra dubium eſſe puto, in iis locis præcipuè hærere, per quæ corpus ingreditur.

Corpora ad contagium recipiendum apta.

Tertiò, in contagio etiam conſiderandum corpus, quod inficitur, & contagium recipit. Non enim agens in quodlibet agit, ſed in diſpoſitum & ſibi ſimile. Ideóque in contagio etiam inter corpus contagioſum, & quod contagium recipit, ac per id eundem morbum contrahit, ſimilitudo quædam requiritur, quæ eſt inter animalia eiuſdem ſpeciei & proprietatis. Etenim, etſi in veſtibus, lana, parietibus, contagium peſtilens hærere poſſit: tamen in iis ſimilis morbus non producitur; cùm non ſint animalia, niſi quòd, vt anteà etiam dictum, apud Iudæos etiam veſtes & lanæ, ac parietes ex contagio leproſi fiebant, vt non ſolùm veſtes comburi muros abradi, & nouâ calce incruſtari, ſed ſæpe totas ædes deſtruere opus fuerit, quod an naturaliter acciderit, an pœna illa miraculoſè à Deo Iudæis inflicta fuerit, Theologis diſquirendum relinquimus. Requiritur autem ſimilitudo non ſolùm generica, ſed etiam ſpecifica. Nam licèt animalia contagium ſuſcipiant: tamen idem contagium omnia animalia non æquè inficit. Peſtis, quæ in ſues contagio deriuatur, non boues, non homines; & quæ boues, non ſues & homines; & quæ homines, non ſues nec boues inficit & iugulat. Imò inter homines, non omnes ad quodlibet peſtis contagium recipiendum æquè apti ſunt. Euagrius *hiſtor. Eccleſ. lib. 4. c. 28.* de peſte Antiochena refert, quòd certæ in eâ familiæ prorſus interierint, ſaluis manentibus reliquis vrbis incolis. Quin & familias, quæ hoc anno integræ manſere, ſequenti eo morbo affectas. Et Cardanus, *lib. de varietat. rer. c. 4.* Baſilienſis peſtis mentionem facit, quâ ſoli Heluetij, non item Hiſpani, Itali, aut Galli, eâdem licet in vrbe viuentes, afficerentur. Et Ioh. Vrenhouius, *in hiſtoria peregrinationis Eccleſiæ Anglicæ, ſub finem cap. 4.* ſcribit de peſte quadam ſæuiſſima Hafniæ in Dania, Anno 1553. graſſante, breuíque temporis ſpatio aliquot hominum millia proſternente, à qua tamen omnes immunes prorſus manſerint, tum ex Anglia aduenæ, Belgæ, Germani, quamvis ij maiore ex parte incolerent ædes, quæ vel ab hominibus peſte enecatis, vel viuentibus, propter infectionem derelictæ fuerant. Et narrauit mihi quidam fide dignus militum Dux, quòd, cùm paucis abhinc annis in expeditione illa in Italiam, Duce Comite Mansfeldio, cum militibus ſuis Germanis Cremonæ ſiuertiſſet, in qua peſtis vehementer graſſabatur, & iam quatuor etiam Medici eâ extincti erant, nullum ex ſuis militibus, etſi in domos infectas diuertiſſent, peſte correptum fuiſſe: quod & in Sileſia, Svvidnitij ſuperiore anno accidiſſe, mihi narratum, cum vrbis ciues plerique peſte extincti ſunt, ſaluis Suecicis & Saxonicis militibus. Etſi verò alij aliam huius rei cauſſam reddant: tamen nullam commodiorem dari poſſe puto, quàm ſimilitudinem inter corpus contagioſum, & id quod peſte inficitur. Vt enim non quodlibet cuilibet venenum eſt, ita etiam non quodlibet cuilibet contagioſum. Et propterea quod vni venenum & contagioſum eſt, alteri huic ſimili etiam venenum & contagioſum erit. Vt enim duo ſimilia ſe habent ad aliquod tertium ita tertium ſeſe habet ad vtrumque illorum. Et propterea etiam peſtis, quæ infeſtat boues, alium etiam bouem, non verò hominem vel ſuem inficere poteſt, & peſtis, quæ hominem corripit, alium etiam hominem inficere poteſt, non verò ſues vel boues. Et eadem de cauſſa accidere poteſt, vt vna peſtis vni familiæ, vel nationi, ob ſimilitudinem, quam inter ſe habent, non aliis familiis vel nationibus pernicioſa ſit. In qua autem re illa antipathia & ſimilitudo conſiſtat, nemo integrè explicabit. Sunt enim illæ corporum qualitates occultæ, quibus venenoſis reſiſtunt, & alexipharmacorum, vt & formæ, à quibus fluunt, in hac humanæ mentis caligine nobis ignotæ, & non niſi ex effectu deprehenduntur.

CAPVT IV.

De Contagioſorum morborum differentiis.

Contagioſorum morborum differentia.

SVnt autem Contagioſi morbi plures. Et plerumque morbi Epidemij contagioſi ſunt. Etſi enim à cauſſa communi, vel victu prauo, vel aëre morbi communes & epidemij originem habeant: tamen plerique etiam per ſe contagioſi ſunt, & per contagium diſſeminantur. Non tamen ſoli morbi epidemij contagioſi ſunt, ſed etiam ſporadici, & contagium interdum vtriſque commune eſt. Equidem morbus cum ſit accidens, de ſubiecto in ſubiectum non migrat, nec idem numero in aliud corpus tranſit; ſed in corpore tali ægro, ob morbificam diſpoſitionem, excrementum quoddam generatur, quod vel vaporis formâ, & in minima corpuſcula reſolutum exhalans, vel per ſordes communicatum, in alio corpore ſimilem affectum producit.

Catarrhi.

Ita Catarrhi ſæpe ſunt contagioſi, vnde vulgò etiam obſeruatur, quod nemo libenter cum alio catarrho laborante ex eodem poculo bibat.

Febres malignæ & peſtilentes.

Ita Febres malignæ & peſtilentes, ſeu ſolitariæ, ſeu comitatæ, & cum angina, pleuritide, peripneumonia, variolis, morbillis coniunctæ, ſunt febres contagioſæ. Maximè verò contagioſa peſtis eſt. Sunt tamen & ſporadici ac priuati morbi interdum contagioſi.

Ophthalmia.

Sic ὀφθαλμία & lippitudo contagioſa eſt, cùm ex oculis lippientibus vapor exhalans in alterius, lippientem intuentis, oculis recipitur, & receptus in oculo ſimilem in eo diſpoſitionem inducit.

Phthiſis.

Ita Phthiſis eſt contagioſa, cùm ex putreſcentibus pulmonibus vapor contagioſus exhalans, cum aëre qui inſpiratur, ab alio attractus, pulmones eius corrumpit. Et de tali putredine verum eſt, quod Galenus, *lib. de differ. febr. cap. 5.* ſcribit. *In totum cum iis, qui putridum exhalant, minimè tutum eſt conuerſari*; quod de phthiſicis, & de putredine contagioſa, non de omni accipiendum eſt. Chirurgi enim, qui gangræna & ſordida vlcera tractant, neceſſariò cum iis, qui putridum exhalant, conuerſantur, nec tamen inficiuntur. Neque vapor putridus quamlibet partem, ſed eam à qua exhalat, inficit.

Dyſenteria.

Ita Dyſenteria contagioſa eſt in primis per excrementa alui, vt ſi quis in loco, in quo dyſentericus aliquis aluum excreuit, & ipſe aluum excreturus deſideat, & per anum vapores illos contagioſos excipiat, facilè & ipſe dyſenteria corripitur. Quia tamen in dyſenteriis, præſertim epidemiis, maſſa ſanguinis infecta eſt, & ita per totum corpus illa inquinamenta exhalant, cùm iis conuerſari tutum non eſt.

Scorbutus.

Scorbutus & ipſe contagioſus eſt, præſertim ſi quis ſcorbuticas gingiuas fœtidas habeat.

Scabies.

Tum enim facilè per pocula communia alij infici poſſunt. Scabiem quoque contagioſam eſſe, nemini ignotum eſt, quæ tamen ad diſtans non inficit, neque ſola conuerſatio cum ſcabioſo ſcabiem contrahit; ſed ſaltem ſi ſordes ſcabiei contagioſæ per veſtimenta, lectum communem, mantilia & ſimilia ab aliis excipiantur.

Tinea.

Tinea etiam contagioſa eſt, ita vt ſi quis pileum vel mitram geſtet, quam antea tineâ laborans geſtauit, eodem morbo facilè corripiatur.

Lepra Arabum.

Multò verò magis contagioſa eſt Lepra Arabum. Neque enim ſolùm per contactum, ſed ad diſtans etiam inficere poteſt. De quo Paulus Ægineta, *lib. 4. cap. 1. Quoniam in contagioſis hæc eſt paſſio, non minùs quàm peſtis, habitandum iis eſt quàm longiſſimè ab vrbibus, in frigidis & parum habitatis locis.*

Rabies canina.

Demorſos etiam ab animali rabido ſaliuâ ſuâ alios inficere poſſe, ſuo loco dictum.

Lues Venerea.

Verùm cum de morbis hiſce omnibus hactenus in ſuperioribus *libris Pract.* vt & *lib. de febr.* actum ſit, vnicus ſaltem adhuc morbus contagioſus, nondum explicatus reſtat: nimirum lues Venerea, quam hoc loco explicandam ſuſcipimus.

LIBRI SEXTI

PARS IV.

De Lue Venerea.

CAPVT I.

De Nomine & Origine Luis Venereæ.

Luis Venereæ nomina. INTER morbos contagioſos, poſt peſtilentiam & lepram Arabum, facilè primas obtinet Lues Venerea. Variis autem nominibus is morbus appellatur. Frequentiſſimum nomen eſt morbi Gallici, quod inde contraxit, quòd inter Gallos primùm in Europa innotuit. Cùm enim anno Chriſti 1493. & 1494. Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonſo Rege ad Neapolim bellum gereret, morbus hic primùm in Gallorum caſtris ſævire cœpit & innotuit, & propterea ab Italis Gallicus primò nominatus fuit. Quam quòd Antonius Beniuenius, *de abdit. morb. cauſſ. cap.* 1. anno Chriſti 1497. id accidiſſe refert, id procul dubio ita accipiendum eſt, quòd iam non ampliùs hic morbus tum ſe continuerit Italiâ, ſed, vt ipſe loquitur, fermè totam Europam perrepſerit, & per cæteras eius prouincias latè ſe diffundere cœperit. Omnes enim autores alij in eo conſentiunt, primùm ad Neapolim in Gallorum caſtris dicto tempore hunc morbum innotuiſſe, & *Morbus Gallicus.* inde Gallicum appellatum fuiſſe. Galli verò, vt dedecus hoc à ſe amoliſentur, & iniuriam in Italos retorquerent, *Italicus.* Italicum & *Neapolitanus.* Neapolitanum morbum appellauerunt, quòd in Italia ad Neapolim primò innotuerit. Alij, quia ab Hiſpanis in Gallorum caſtra inuectus ſit, *Hiſpanicus, Indicus.* Hiſpanicum nominant. Alij etiam Indicum appellant. Rerum enim Indicarum ſcriptores referunt, in ea Americæ parte, quæ longitudine in Septentrionem deſinit, & quam Floridam appellant, morbum hunc multis retrò ſeculis epidemium fuiſſe & plurimos repentè abſque euidente cauſſa ſine contagione, ac ſi quis ſaltem cum muliere, cùm menſes fluunt, concubuerit, populariter inuadere ac corripere, ſcribunt. *Syphilis.* Fracaſtorius etiam Syphilidem appellat, nonnulli *Pudendagra.* Pudendagram; nonnulli *Variola magna.* Variolam magnam, quòd inſtar variolarum paſſim puſtulæ & tubercula erumpant. Plerique hodie ſine vllius nationis iniuria & infamia *Luis Venerea.* luem Veneream nominant, quòd ex Venere & concubitu cum impuris per contagium in primis contrahatur.

An ſit morbus nouus. Solent autem hîc autores diſquirere, an morbus iſte nouus circa 1494. ad Neapolim exortus, an verò antiquis etiam cognitus fuerit? Franciſcus Valleſius, 1. *epid. comm.* 1. & Hieron. Reuſnerus, *de Scorbuto, Exerc.* 1. & alij quidem Recentiores, luem hanc antiquis non fuiſſe ignoram exiſtimant, eámque Hippocratem, 3. *epid. ſect.* 2. (verba ſunt Reuſneri) non penicillo adumbraſſe, ſed viuis coloribus depinxiſſe putant: cùm varia ibi recenſeat ſymptomata, quæ in lue Venerea conſpiciuntur; qualia ſunt abſceſſus ac ſuppurationes carnium, neruorum, & oſſium denudationes, atque elapſus magni, fluxio collecta non puri ſimilis, ſed deterior pure, glabrities capitis & menti, cum & ſine febri, ſacer ignis cum minimis vlceſculis & inflammatione, praui & putridi fluxus, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abſceſſus circadentes, voces vitiatæ, impeditæ & inuolutæ, tabes incipiens, ardentes febres, & quod omnium grauiſſimum, circa pubem & pudenda vlcera.

Verùm ne ſomniauit quidem Hippocrates eo loci de lue Venerea, ſed peſtilentiam longè grauiſſimam deſcribit, Galeni & omnium interpretum iudicio, & ipſâ hiſtoriæ euidentiâ teſte. Nam morbus ille vplurimùm cum febre inuaſit, quod non accidit in lue Venerea, & fuit epidemius; cùm lues Venerea ſaltem per contagium, & nullo alio modo fuerit diſſeminata: longè etiam alia ratio morbi illius, quàm luis Venereæ curandæ fuerit.

Annotauit etiam Dodonæus, *in allegatum locum Beniuenij*, ab immundis & ſordidis mulieribus iam olim nonnullos vitia quædam contraxiſſe, teſtati Guilielmum Salicetum, Gordonium, & Valleſcum de Taranta, quorum hic vixit anno 1448. Salicetus verò claruit anno 1270. Gordonius, medio tempore. Imò ſacræ literæ teſtantur, eum qui ſcortis adhæret, vermes & tineas pro mercede reportare. Verùm non puto, quòd illi morbi iidem cum lue Venerea hodierna fuerint, quæ dicto tempore in Italia, in caſtris Gallorum, primò innotuit. Ideò etiamſi Paracelſus, *lib. de tumor. & vlcer. morb. Gall. cap.* 5. anno 1478. *Origo luis Venereæ.* & *lib.* 1. *de cauſa luis Gall. cap.* 5. anno 1480. accidiſſe hoc ſcribit: tamen ab omnium aliorum relationibus diſcrepat; cùm in eo omnes conueniant, hunc morbum ante annum Chriſti 1493. Europæ notum non fuiſſe, etſi in India Occidentali iamdiu antè endemius fuerit, atque ab Hiſpanis ex India in Italiam illatus ſit. Cùm enim Chriſtoph. Columbus anno 1492. menſe Septembri primam nauigationem in Indiam Occidentalem ſuſcepiſſet, atque biennium ferè in eo itinere conſumſiſſet, rediit in Hiſpaniam anno 1494. cuius milites cùm morbo illo in India infecti eſſent, & poſtea in Italica expeditione ſtipendia facerent, morbum hunc diſſeminarunt. Nam, vt de hac re Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. lib.* 1. ſcribit, (qui patrem ſuum in eo bello fuiſſe refert) cùm ob annonæ caritatem Hiſpani multitudinem inutilem propellerent, Galli ſcorta, eorum pulchritudine allecti, clam exceperunt, & ita eorum contagio infecti hunc morbum contraxerunt, qui poſtea primùm per eorum caſtra, & hinc per Europam diſſeminatus eſt.

In aliis tamen regionibus frequentiùs graſſatus eſt, & adhuc graſſatur; in aliis rariùs, cuius rei cauſſam, cùm odioſum ſit inquirere, ſuperſedemus. Hoc tamen certum eſſe puto, pauciores hoc morbo laborare in Germania, quàm in aliis quibuſdam regionibus. Narrat Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 76. Iacobum Carpum, qui primus ferè curationem per inunctionem ☿ ij. vſurpauit, ex ſola hac curatione ita diuitem factum fuiſſe, vt 40000. ſcutatorum aureorum, præter argentum, reliquerit. Refertque Capiuaccius, *in tractat. de lue Vener. cap.* 12. *in fine*, ſe è ſolius Gallicæ luis curatione vltra 180000. coronatorum lucratum eſſe. Et Lud. Septal. *l.* 7. *animad. n.* 186. ſcribit, Mediolani in Hoſpitali Brolij ſæpenumerò vere ſolo ſeptingentos, reliquo verò tempore ſemper ducentos curari. Ergo verò ingenuè fateor, me hiſce 34. annis, quibus hîc VVitebergæ, nec, benedictione diuinâ, ſine lucro, Medicinam facio, non tot Coronatos, quot Capiuaccius eorum millia, lucratum eſſe, ex huius morbi curatione, ob eorum, qui hoc morbo laborant, hoc loco raritatem.

Alij tamen etiam de origine diſſentiunt, & non ſolùm contagione ab Hiſpanis diſſeminatum hunc morbum eſſe putant, ſed epidemiorum morborum modo ex aëris vitio contractum exiſtimant; cùm multi paſſim in diuerſis regionibus ſine vllo contagio hoc morbo laborare cœperint, de quo poſtea.

CAPVT II.

Hiſtoria luis Venereæ.

VErùm de origine huius morbi poſtea, vbi de cauſſis agetur, *Hiſtoria morbi Gallici.* plura dicentur. Iam eius natura inquirenda. Quod vt felicitùs fiat, & vt pateat, de quo diſceptetur, primò eius deſcriptionem & hiſtoriam, è fide dignis, qui tùm vixerunt, autoribus, in primis Hieron. Fracaſtorio, & Anton. Beniuenio proponere libet. Cùm morbus hic primùm innoteſceret, ſuboriebantur puſtulæ diuerſi generis in membris genitalibus, interdum etiam in capite, in capilloſa eius parte potiſſimùm, interdum & in fronte, collo, thorace, mammillis, brachiis, cæteriſque partibus, & inde per totum corpus diffundebantur, aliis quidem planæ minimèque extantes, ſed ſcabræ in ſuperficie, & colore ſubrubido, à quibus ſquammæ reſoluebantur, & caro ſub ipſis calloſa apparebat: aliis variis ſimiles, figurâ rotunda, quæ augebantur ad magnitudinem calicis glandis, cuius etiam figuram referebant, & ab his quidem ſquammis leuioribus reſolutis prominebat caro rubicundior, in qua ichor virulentus, & grauis odoris effluebat. Nonnulli verò latioribus corripiebantur puſtulis, ſed quæ ſupra cutem non intumeſcerent, craſſiores ſquammas habentibus, è quibus etiam ſanies virulenta copioſior emanabat, & remotis ſquammis caro apparebat obſcurior & ſubliuens. Quibuſdam ſubalbidis ſquammis amotis, cicatrici ſimile quid remanebat, à qua interdum profluens ſanguis difficultatem curationis oſtenderet, & ſimilitudinem ſiccæ ſcabiei repræſentaret, cæteris omnibus deterior morbus. Licèt enim minùs eroderet, ſerpendo tamen cæteris omnibus deterior in loca varia diffundebatur. Præter externas puſtulas & aliæ in interioribus locis, vt ore, faucibus, naribus, membriſque obſcœnis oriebantur, quæ in vlcera maligna & ſerpentia abierunt, quæ ſubiectas partes eroderent, & aliis naſum, aliis labia depaſcerent, aliis columellam abſumerent, palatúmque perforarent, vnde vox rauca reddebatur. Nec oſſibus parcebat malum, ſed iis cariem inducebat, vnde quibuſdam cranium, aliis alia oſſa foraminulenta reddebantur. Neque ſolùm in externis, & viſui obuiis partibus puſtulæ illæ & morbi indicia apparebant, ſed & obſeruatum, in quibuſdam puſtulas ac fœda vlcera ipſa etiam viſcera occupaſſe. Quibus circa ſuperiora vigebat malum iis deſtillationes prauæ contingebant, quæ modò palatum, modò fauces & tonſillas erodebant, quibuſdam nares, quibuſdam oculos. Præterea maximâ ex parte gummoſitates quædam per membra concreſcebant, magnâ deformitate. Nam ſæpe oui, ſæpe panis magnitudine prominebant, quibus apertis mucus ſaltem albus mucilagineus apparebat. Tenax is callus maximè in brachiis & cruribus accidebat, quibuſdam exulcerabatur, interdùm integer vſque ad mortem perſeuerabat. Accedebant præterea dolores atroces cum maximo cruciatu, qui circa noctem exaſperabantur. Dolores autem illi circa externam oſſium ſedem in tibiis, omoplata, circa claniculas, in ſcapulis, in capite circa frontem & tempora, nónunquam etiam in ſterno ſeſe exſerebant; non tamen in ipſis iuncturis, ſed circa muſculos & neruos. In qua re tamen magna erat varietas. Qui-

buſdam

buſdam enim ſine puſtulis dolores, quibuſdam ſine dolore puſtulæ, accidebant; maior pars vtriſque affligebatur: & quidem dolores iſti nunc puſtulas præcedebant, nunc ſequebantur, nunc cum iis oriebantur. Interim languebant membra omnia, macies corpus detinebat, cibi deſiderium deiiciebatur, aderant vigiliæ, mœror & iracundia aſſidua, ac amor decubitûs. Quandoque & febricula comitabatur, ſed rarò. Sanguis, ſi vena aperiretur, erat mucoſus & corruptus, vrina craſſior, pinguis, & ſine febre etiam ſubrubens, aluus ægrè reddebatur, & fæces erant mucoſæ ac ſiccæ. Pilorum etiam caſus in hac lue ſequens eſt, potiſſimùm in capite, circa tempora & occiput: item ſuperciliorum, ac in viris barbæ. Non rarò quoque bubones in inguinibus erumpunt, ob id Venerei & Gallici dicti, qui nunc ruſsum euaneſcunt, nunc indurantur, nunc ſuppurantur. Condylomata etiam in pudendis mulierum, ac in viris in ano exoriuntur, ſciſſuræ & fiſſuræ præterea in manibus & pedibus interdum accidunt, & cutis callis in vola manuum à ſubiecta cute abſcedit. Vngues quoque interdum decidunt. Accidit tandem quandoque, vt virulenta materia in maribus per penem, in fœminis per pudenda effluat, qui virulentæ materiæ effluxus, vulgò Gonorrhœa Gallica, ſiue virulenta appellatur, etſi reuera ſemen non ſit: à quo fluxu penis meatus interior exulceratur, & caruunculæ quædam in meatu vrinario exoriantur, vnde mictio ardens, & vrinæ ſtillicidium cum dolore excitatur. Atque hæc ſub primum exortum huius morbi eius facies fuit, quæ, vt Hieron. Fracaſtorius refert, poſt illa tempora mutata videtur. Poſt primam enim eius originem, elapſis annis viginti ferè, cœpere pauciores videri puſtulæ, gummoſitates verò plures. Factæ etiam fuêre puſtulæ ſicciores, ac dolores acerbiores. Annis ſex elapſis iterum mutatio facta eſt; quippe cùm iam valdè pauciores puſtulæ viderentur, & dolores ferè nulli, aut multò mitiores, gummoſitates verò multæ, & quod mirum in omnibus viſum eſt, pilorum caſus homines ferè ridiculos fecit, aliis ſine barba, aliis ſine ſuperciliis, aliis glabro capite in conſpectum venientibus. E qua mutatione Fracaſtorius bene ſperabat, exiſtimabátque, ſenium iam huius morbi incepiſſe, nec longè pòſt futurum, vt ne per contagium ſe propagaret, quoniam materia indies fiebat craſſior, in qua ſeminaria, tum pauciora, tum debiliora gignuntur. Verùm ſpes hæc eum valdè fefellit, & morbus hic etiam hiſce temporibus durat, imò, vt nonnulli exiſtimant, penè grauior, quàm olim fuit.

CAPVT III.

De natura luis Venereæ.

CVm ergo tanta morborum & Symptomatum farrago in hoc affectu appareat, meritò, quæ eius natura ſit, diligenter inueſtigandum. De qua variæ variorum autorum ſunt ſententiæ, & vt hac de re Epiphanius Ferdinandus *in hiſt. med. hiſt.* 17. ſcribit, autores qui de morbo hoc ſcripſerunt, etſi ad numerum octogenarium accedant, (forſan etiam eum excedant) omnes penè de huius morbi eſſentia diſcordes ſunt, & vnuſquiſque pro ſuo arbitrio eum definit. Cùm enim antiquis hic morbus ignotus fuerit, neque ab iis deſcriptus, neque, vt aliàs fieri ſolet, antiquorum ſententias, quibus inſiſtant, habeant. Recentiorum quiſque ſuâ libertate vſus, ſuam ſententiam propoſuit. Equidem de hoc dubium eſſe non puto, affectionem hanc

Lues Venerea eſt ab occulta qualitate. eſſe contagioſam, malignam, & venenatam. Neque probatione operoſâ indigere videtur, & ex eo id ſatis patet, quòd in exigua mole materiæ, per quam contagione hæc lues contrahitur, tanta agendi vis & potentia eſt, qualem nulla qualitas prima, aut illarum temperamentum, è qualitatibus primis conflatum, habere poteſt. Et tanta omnino in hac lue morborum ac ſymptomatum varietas eſt, vt ad nullam manifeſtam cauſſam reduci poſſit. Itaque, vt in peſtilentibus conſtitutionibus, qualis fuit illa Attica apud Thucydidem, & illa, quam Hippocrates, 3. *epid.* deſcripſit, tanta fuit malorum multitudo, vt ad occultas qualitates & venenatam cauſſam confugiendum fuerit: ita etiam cùm tanta morborum ac ſymptomatum colluuies in lue Venerea appareat, vt omnium origo in nullam manifeſtam qualitatem referri poſſit, etiam hîc ad malignam & occultam qualitatem confugimus.

Quid ſit. Etſi verò hæc ita ſeſe habeant, de hoc tamen autores adhuc diſſentiunt, an illa malignitas ſolùm in cauſſa conſiſtat; an

Capiuaccij ſententia. verò etiam malignus morbus adſit aliquis, Capiuaccius, *de morb. Gall. cap.* 1. affectum hunc non morbum, ſed cauſſam eſſe putat, dum definit luem Veneream, quòd ſit excrementum p. n. toto genere, potens multifariam lædere hominem, genitum ex humana ſubſtantia à ſimili.

Herculis Saxonia. Ita etiam Hercules Saxonia, *de lue Venerea, c.* 1. ſcribit, quòd lues Venerea ſit cauſſa, non morbus, non ſymptoma; ideò, quia extra humanum corpus in linteis, vel aliis id genus veſtimentis, in ſudore præterea, ſemine & ſanguine iam à corpore ſecreto, poteſt exiſtere; in corpore verò humano etiam partes non viuentes, morbiſque non ſubiectas, humores nimirum & ſpiritus, inficit & obſidet.

Aurelij Minados. Aurelius Minadous, *de virulentia Vener.* nec morbum, nec cauſſam, nec ſymptomata eſſe ſtatuit. Morbum quidem ea de cauſſa, *cap.* 17. quoniam neque ſit intemperies, nec mala compoſitio, nec ſoluta vnitas. Cauſſam verò morbi eſſe negat, *cap.* 9. quandoquidem cauſſa præter naturam propriè eſt illa, inter quam & actionem læſam cadit medium, morbus nimirum, cum morbus ſit id, quòd proximè lædit actionem, cauſſa autem hæc lædat morbi interuentu. Inter virulentiam verò Veneream, & actionem læſam, nullum cadere medium, ſed ipſam per ſe, ſuiſque viribus primùm & immediatè operationes vitiare & lædere putat. Quòd autem virulentia Venerea per ſe, & primò offendat operationes, hoc apud Medicos in confeſſo eſſe, & propterea præſupponendum eſſe opinatur, & niſi virulentia hæc per ſe, & primò operationes læderet, non tot Medicos in perquirenda eius natura laboraſſe, putat. Symptoma non eſſe, probat *cap.* 18. quia non ſit actio læſa, neque qualitas mutata, neque exiens mutatum. Actionem læſam non eſſe, eo probat, quia ipſa virulentia Venerea ſit id, quod lædit actiones. Neque etiam qualitatem mutatam, quoniam qualitates mutatæ ſequuntur actiones læſas. Et præterea tot morbi in hac virulentia conſpiciuntur, qui non ſunt ſymptomata.

Ipſe verò Aurelius Minadous, cùm omnes aliorum ſententias & definitiones reieciſſet, tandem ſe ad perfectam definitionem conſtituendam, malique huius naturam explicandam accingit. Primò autem, *cap.* 16. hoc fundamentum ſuæ opinionis præſupponit, nimirum morbum Gallicum non debere definiri per qualitatem, ſed potiùs nomine corporis, ideò, quia tranſeat de vno corpore in aliud, id quod proprium eſt corporum, non qualitatum, & quia alia corpora tangit:

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res,

vt Lucretius canit. Deinde ſi eſſet qualitas, eſſet vel manifeſta, vel occulta. Non aliqua ex manifeſtis, quod pluribus & rectè probat. Quod verò non ſit occulta qualitas, nullum ſpeciale argumentum affert, ſed illud generale repetit, quia nimirum de loco in locum mouetur, & alia corpora tangit.

Hoc præſuppoſito poſtea, *cap.* 30. virulentiam Veneream quid corporeum internum, & quidem ſpiritum ſeu vaporem eſſe ſtatuit, idque ideò, quia breuiſſimo temporis ſpatio determinus, communicatur & participatur. Talem tamen vaporem eſſe ſtatuit, qui occultâ qualitate & virtute à tota eius ſubſtantia, ſeu toto ſuæ naturæ modo præditus ſit, propter quam qualitatem non ſolùm quoſcunque humores corporis, ſed etiam omnes eius corporis partes inficere, corrumpere, & ad ſui ſimilitudinem conuertere poteſt. Quòd autem in ſpirituoſa ſubſtantia conſiſtat hæc lues, porrò probat, quia nonnulli inficiuntur non ſolùm congreſſu Venereo, ſed etiam oſculo, vel indumentorum vſu. Deinde quia nonnulli non aliam ex hac labe ſenſere noxam quàm ſolum capillorum defluuium, quòd ſcilicet acribus vaporibus capillorum radices eroſæ ſint. Tertiò, quia nonnulli ſolo exercitio vehementi hanc virulentiam diſſiparunt. Vaporem tamen illum, ſeu ſpiritum, excrementum propriè eſſe negat, *cap.* 20. cùm excrementum illud propriè ſit, quòd redundat ex nutritione, & quod ab alio excernitur. Etſi ibidem concedat excrementum communiter vocatum dici, quicquid in corpore, ſuperfluum eſt, ſeu ſpiritus, ſeu humor, ſeu corpus aliud ſolidum, ſiue ſit vtile, ſiue ſecundum naturam, ſiue præter naturam. Vaporem hunc porrò vagum, tenuem & viſcidum eſſe ſtatuit, *c.* 21. Atque eleuari à ſubſtantia ſpirituoſa, humoroſa, ſolida. Vaporem autem hunc totâ ſubſtantiâ contrarium, & præter naturam eſſe, probat *cap.* 22. pluribus, de quo poſtea dicetur. Tandémque, *cap.* 27. definit virulentiam Veneream, quod ſit vapor à tota ſubſtantia aduerſus facultati naturali, ſenſim agens. Et vt clariùs ſuam mentem explicet, nec lectorem dubium relinquat, ad quod rerum præter naturam genus referri hæc virulentia debeat, cùm antea nec morbum, nec cauſſam, nec ſymptoma eſſe, interim actiones primò lædere, dixerit; tandem, *cap.* 28. ſtatuit, eſſe errorem externum, idque hoc Syllogiſmo probare conatur: Quicquid primò lædit operationem, & non eſt de conſtitutione corporis, eſt error externus. Atqui virulentia Venerea primò lædit operationem, & non eſt de conſtitutione corporis. Ergo eſt error externus.

Nonnulli, vt breuiter ſe abſoluant, & cum omnibus ſentiant, dicunt, luem hanc eſſe congeriem omnium malorum, morborum ac ſymptomatum.

Ex difficili hac controuerſia vt nos expediamus, primò eos rectè ſentire, iam antea probatum, & pluribus poſtea probabitur, qui qualitatem occultam & vim à tota ſubſtantia, vt vulgò loquuntur, pendentem hîc admittunt. *Lues Venerea pendet ab occulta qualitate.* Neque enim aliter ſtatuere poſſunt, cùm extra dubium ſit, eſſe luem contagioſam, & malignam. Qualis dum eſt, duo præſtat, nimirum & corpus, à quo recipitur, alterat, & ad ſui ſimilitudinem immutat. Et quidem non alterat qualitatibus primis, vt mox dicetur, cùm non expugnetur qualitatibus primis; nec immutatio eſt ſemper cum putredine, cùm putredo nonniſi longo tempore inducatur, hæc mutatio verò in momento quaſi fiat; neque exuſtio, vt Ioh. Baptiſta Montanus, & alij quidam ſtatuunt, cum intemperies calida & ſicca non ſemper adſit, neque frigidis & humectátibus curetur; ſæpe etiam ſordida putredo adeſt, in qua nulla eſt exuſtio.

Quòd autem ſaltem in materia illa extra partes viuentes *Eſt morbus.* conſtituta hanc malignitatem eſſe, morbum verò ſimilem nullum adeſſe ſtatuunt, in eo valde errant. Equidem libenter concedimus, quòd μιασμα illud contagioſum à corpore lue Venereâ

infecto

infecto emiſſum, etiam in veſtibus hærere poſſit, nec hoc negamus, quod humores in corpore noſtro, eodem inquinari poſſunt: interim tamen haud ſequitur, quòd partes viuentes immunes & ſanæ maneant. Vt enim in febre putrida, etſi à calore febrili humores & ſpiritus primum incaleſcunt, poſtea tamen partes viuentes eadem intemperie corripiuntur: ita etſi humores in lue Venereâ ab occulta illa malignitate primò inficiantur: tamen cauſſa nulla eſt, cur idem vitium partibus viuentibus communicari non poſſit.

Non calidus & ſiccus.

Quanquam autem nonnulli agnoſcunt, cauſſam iſtam otioſam eſſe non poſſe: tamen cùm vltra qualitates manifeſtas & primas non ſapiant, etiam virulentiæ Venereæ effectus ad cauſſas manifeſtas reducere conantur. Ioh. Baptiſta Montanus, vt modò dictum, eſſentiam huius mali in calida & ſicca intemperie conſiſtere exiſtimat. Verùm curatio aliud docet, cùm calidis & ſiccis medicamentis, vt decocto ligni Guaiaci, ac ſimilibus curetur. Deinde quòd putredo magna adſit in humoribus; quæ non prouenit à calida & ſicca intemperie.

Non frigidus & ſiccus.

Nicolaus Maſſa, *de morb. Gall. cap.* 5. dicit, eſſe hepatis frigiditatem, ad aliquam ſiccitatem declinantem, cum qualitate occulta. Verùm de qualitate quidem occulta rectè ſcribit, non autem eſſe intemperiem frigidam, effectu docet, vt vlcera, caries oſſium, & ſimilia. Et quamcunque aliam intemperiem afferant: tamen nec morbis ac ſymptomatibus, quæ in hac lue apparent, nec curationi conſentaneum profecerit.

Sed occultus.

Itaque cùm ad nullam manifeſtam qualitatem actio virulentiæ Venereæ referri poſſit, meritò ab ea qualitatem occultam induci dicimus. Primò enim omnis cauſſa efficiens à ratione efficiendi cauſſa dicitur, & proinde hæc maligna qualitas non ſolùm humores, ſed etiam partes viuentes ad ſui ſimilitudinem alterat, & immutat. Deinde licèt cauſſa morbifica ſit ablata, & morbus hic iam expugnatus videatur, tamen niſi maligna illa *διάθεσις* expugnetur, homo perfectam ſanitatem non recuperat. Obſeruatum enim, luem Veneream interdum poſt trigeſimum annum recruduiſſe: quod procul dubio accidit, non quòd humores vitioſi tamdiu in corpore delituerint; (hi enim citiùs ſuis ſignis ſe prodidiſſent) ſed quòd *διάθεσις* illa maligna corpori impreſſa actu fuit, quæ poſtea ſenſim vitioſos humores produxit, & inquinauit, atque ita in actum erupit. Et Trincauellius, *lib. 11. de curand. rat. particul. affect. c.* 18. refert, fœminam quandam edidiſſe fœtum Gallico morbo laborantem, cruſtoſiſque vlceribus vndique ſcatentem, cùm ipſa nunquam ſignum aliquod contractæ illius luis habuerit, ſed ſemper omnino integra fuerit. Et contrà accidere poteſt, vt quis vlcus aliquod Gallicum habeat, quod tamen, vbi malignitas illa expugnata eſt, Gallicum ampliùs non rectè dicitur, ſed vulgaribus etiam medicamentis, vt alia vlcera, curatur.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, luem Veneream non ſolùm in humoribus, ſed etiam in partibus viuentibus exiſtere, eámque non ſaltem in mutatione qualitatum primarum conſiſtere, ſed etiam qualitatem occultam malignam partibus imprimi, atque ita luem Veneream ad morbos, & quidem occultarum qualitatum referendam cenſemus. Quos morbos è Fernelio totius ſubſtantiæ dictos, non tamen vndiquaque rectè explicatos, vt ſuprà diximus, ſi agnouiſſent Capiuaccius & Saxonia, non ille luem hanc per excrementum, hic verò per cauſſam definiuiſſent.

Sententia Aurelij Minadoi examen.

Iidem etiam ſi cogniti fuiſſent Aurelio Minadoo, non defendere conatus eſſet, luem hanc non eſſe morbum, ſed errorem externum. Nam quod probare conatur, luem Veneream non eſſe morbum partium ſimilarium, ideo quòd non ſit intemperies, neque mala compoſitio, neque ſoluta vnitas, in eo probando fruſtra fatigatur. Hæc enim omnia libenter concedimus. Hoc verò probare debebat, quòd nullum aliud detur morbi genus in partibus ſimilaribus, præter intemperiem qualitatum primarum. Dari verò tales morbos, quos Fernelius totius Subſtantiæ, nos rectiùs occultarum qualitatum nominamus, ſuprà, *part.* 1. ſatis probatum eſt, atque hic ipſe morbus, vt & alij venenati omnes docent, quòd ad nullum aliud genus, quàm ad qualitates malignas referri poſſit, ſequitúrque hoc ex ipſius Minadoi hypotheſi, & confeſſione, quam *cap.* 20. habet vbi ſcribit; virulentiam Veneream vim habere, non ſolùm omnes humores, ſed & omnes corporis partes inficiendi, corrumpendi, & ad ſui ſimilitudinem conuertendi. Idem Minadous, ſi hos morbos agnouiſſet, non ita laboraſſet, ad quod rerum præter naturam genus virulentia Venerea referri debeat. Primò enim non opus fuerat, vitioſos illos humores, qui in corporibus lue Venereâ laborantibus reperiuntur, ac vim habent ipſos humores ac partes corporis alterandi & mutandi, è cauſſarum numero excludere. Nam quod ait, cauſſam id propriè eſſe, inter quam & actionem læſam morbus intercedit, id de cauſſa proxima verum eſt. Cauſſæ verò antecedentes etiam nocere poſſunt, vt obiecti vitioſi, & erroris externi rationem habent. Et in hoc ipſo morbo dum humores virulenti partibus malignam qualitatem imprimunt, inter ipſos & actionem læſam illa maligna *διάθεσις* & occulta qualitas intercedit. Ideóque quòd humorem illum, ſeu vaporem venenatum in lue Venerea immediatè actionem lædere putat, falſum niſi humor is erroris externi rationem habeat. Omnes enim actiones læſæ accidunt in lue Venerea, dum inter eas & humorem ſeu vaporem malignum morbus medius intercedit, occultarum nimirum qualitatum.

Lues Venerea nō eſt corpus.

Quod verò negat, virulentiam Veneream eſſe qualitatem, & corpus eam eſſe ſtatuit, primò confundit cauſſam & morbum; deinde non diſtinguit inter qualitatem & ſubiectum eius. Dum enim dicimus luem Veneream, intelligimus vel ipſum morbum, vel eius cauſſam. Si morbum, eſt ille qualitas; vt omnes morbi, nimirum diſpoſitio p. n. partium, & quidem occulta ac maligna qualitas. Si verò ſumatur pro cauſſis luis Venereæ, ſeu quæ extrà communicata hunc morbum inducit, ſeu quæ eſt in corpore, quæ varios morbos ac ſymptomata excitat, & alios inficere poteſt, concedimus, cauſſam iſtam corpus dici poſſe. Verùm obſeruandum, humores iſtos, ſeu vapores non dici cauſſas, quatenus corpora, ſed quatenus qualitatem occultam & malignam obtinent; quod ipſe Minadous diffiteri non poteſt, dum *c.* 20. ſcribit, vaporem illum, ſeu ſpiritum, quem virulentiam Veneream appellat, præditum eſſe occultâ qualitate & virtute, è tota illius ſubſtantia pendente, per quam non ſolùm quoſcunque humores corporis, ſed & omnes eius partes inficere, corrumpere, & ad ſui ſimilitudinem conuertere poteſt. Quæ enim, quæſo, eſt iſta ſimilitudo, ad quā virulentia venerea nō ſolum humores, ſed & partes corporis conuertit, niſi ſit occulta qualitas, quâ vapor ille præditus eſt?

Quod denique *cap.* 18. virulentiam Veneream ad errorem externum refert: ideo, quòd primò lædat operationes, & non ſit de conſtitutione corporis, antea verò negauit, nec morbum eſſe, nec cauſſam morbi, nec ſymptoma: fruſtra res p. n. multiplicat. Non enim dantur plures res p. n. quàm morbus, cauſſa, & ſymptoma. Et omnino virulentia Venerea, vt ille eam deſcribit, ad cauſſas pertinet duplici modo. Vel enim inducit ſimilem in corporis partes diſpoſitionem, vel alios morbos excitat, dum partes erodit & exulcerat. Quòd verò luem Veneream pro

An ſit vapor vel ſpiritus.

cauſſa acceptam dicit eſſe vaporem, ſeu ſpiritum, id rectè accipiendum. Equidem nullo modo negari poteſt, quòd humor etiam ſit, cùm nimirum in concubitu corpori affricetur, veſtibúſque inhæreat. Talis tamen eius natura eſt, vt & aliorum contagioſorum humorum, vt licet in vapores & minima corpuſcula reſoluatur, quodlibet tamen illorum totam eius eſſentiam contineat, alióſque afficiendi vim habeat. Poteſtque hæc res declarari per moſchum, caſtoreum, & ſimilia. Ea enim etſi ſint corpora & quidem humoroſa: talia tamen ſunt, vt, licet in minima corpuſcula reſoluantur, nihilominus integras vires retineant. Eodem modo ſeſe res habet in lue Venerea, & aliis morbis contagioſis, in quibus etſi humor malignus contagioſus in minima corpuſcula reſoluatur: quodlibet tamen illorum eandem eſſentiam & virtutem ac vim alios inficiendi obtinet. Quòd verò humorem illum, & vaporem non cauſſam, ſed errorem externum appellandum eſſe cenſet, in eo etiam fallitur. Error enim externus ad cauſſas pertinet, vnde ſymptomata ob errorem externum orta, dicuntur ſymptomata cauſſæ. Vbi & hoc notandum, Medicos non tantum cauſſam proximam nomine cauſſæ dignari, ſed & antecedentes, quæ nondum morbum efficiunt. Itaque ob humores vitioſos fit praua nutritio, etſi illi nondum intemperiem & vitioſam diſpoſitionem partibus impreſſerint. Quòd verò virulentiam Veneream, etiam conſideratam vt vaporem, cauſſam eſſe negat, ideo quod non mediante morbo, ſed proximè & immediatè actiones lædat: id quod nondum conceſſum eſt, præſupponit, & ita principium petit. Lædit enim hic ſpiritus ſeu vapor ipſam partis ſimilaris conſtitutionem, eique malignam qualitatem imprimit. Id quod ipſe negare non poteſt, dum, *cap.* 23. ſtatuit; à lue Venerea quidem multas actiones lædi, ſed non omnes in omnibus: læſionem verò functionis naturalis omnibus eſſe communem, & nullum dari, qui lue Venereâ detinetur, qui non laboret aliquo vitio in actionibus naturalibus, atque hinc prouenire omnem illam colluuiem excrementorum, atque inde orta gummata, tumores, puſtulas, dolores, gonorrhœam, vlcera, cariem, & eiuſmodi alia mala: & quidem virulentiam Veneream peculiarem inimicitiam & diſſidium habere cum facultate naturali, ipſique aduerſam eſſe à toto ſuo genere, id eſt, à ſua forma, à facultate ſpecifica, à tota ſubſtantia, ab occulta proprietate. Inimicitiam autem aduerſus facultatem naturalem porrò deſcribit, quòd fit à natura ſua deſtructiua ſpiritus naturalis; quòd virulentia Venerea habeat qualitates indicibiles, impedientes generationem ſpirituum naturalium, eáſque non manifeſtas, ſed occultas. Cùm autem ad actionem naturalem requiratur anima, temperatura, & calor innatus, ſeu ſpiritus inſitus, & calor influens, rectè porrò concludit, non lædi animam, vtpote quæ nullo modo patitur, nec temperiem manifeſtam, vt hactenus probatum, ſed in primis ſpiritum inſitum, ſeu calidum innatum. Quæ omnia cùm ita rectè dicantur, & virulentia Venerea ſit inimica ſpiritui inſito, & quidem non manifeſtis qualitatibus, ſed à ſua forma & facultate ſpecifica, ab occulta proprietate, quâ non ſolùm humores, ſed & partes ipſas viuentes, & in iis calidum inſitum ad ſui ſimilitudinem permutare conatur; certè qualitas ſimilis maligna partibus inducitur. Quæ vitioſa & maligna qualitas quid, quæſo, aliud eſt, quàm morbus occultus & malignus?

Lues Venerea eſt morbus occultus & venenatus.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, rectè concludimus, luem Veneream eſſe morbum occultum & venenatum. Etenim & à cauſſis eiuſdem generis inducitur, & talis affectus immediatè edit, quia ad nullam manifeſtam intemperiem, ſed ſaltem occultam qualitatem referri poſſunt: neque etiam curatur medicamentis manifeſtis qualitatibus agentibus, & intemperies notas corrigentibus, ſed propriis & ſpecificis: id quod omnes Medici

& hodie, & in primis, qui ſub exortum huius morbi vixerunt, teſtari & tum ſuo & ægrotum damno experti ſunt. Cùm enim vulgarem curandi rationem ſequerentur, atque nihil in curando hoc morbo præſtarent, deſpectui multis eſſe cœperunt, donec Hiſpani Medici ex Indiis allata medicamenta monſtrarent, & audaces Chirurgi ad hydrargyrum accederent.

Subiectum luis Venereæ quodnam. Non pudenda.

Verùm vt hæc omnia clariora fiant quodnam ſubiectum huius morbi ſit, inquirendum, de quo Medici diſſentiunt. Nonnulli pudenda primario affici exiſtimarunt. Per has enim partes plerumque ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & morbi huius veſtigia, niſi perfectè curetur, in primis circa pudenda apparent; glans facilè in Venereo excoriatur, caro calloſa ſæpe longo tempore perdurat, accedit gonorrhœa, bubones in inguinibus erumpunt. Verùm etſi negari non poſſit, à pudendis ſæpe huius mali originem eſſe, & præcipuè ſeſe eo loci prodere: tamen non ſemper id accidit, ſed per oſcula etiam ſudores, amplexus, veſtes, idem morbus contrahi poteſt, imò etiam infantes per lac, quod à nutrice ſugunt, infici poſſunt. Et qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis non apparet.

Non Cutis.

Nonnulli, vt Leonicenus, cutem ſubiectum huius mali eſſe, vt in ſcabie, lichene, & ſimilibus affectibus ſtatuunt. Verùm non ſemper ſola cutis afficitur, ſed & aliæ partes, pudenda, fauces, oſſa, quæ carioſa fiunt, imò interdum etiam partes internæ.

Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 3. triplex ſubiectum ſtatuit, aliud in principio, aliud in medio, aliud in affectu confirmato. In principio ſtatuit affici ſpiritum naturalem, ſeu partem maſſæ ſanguineæ vaporoſam. Deinde ichores & humores excrementitios, tandem alimentarios: in progreſſu autem morbi humores aduſtos; ex partibus ventriculum & hepar, atque inde chylificationem & ſanguificationem lædi: in antiquo autem malo ſubiectum eſſe humores pituitoſos, ex partibus autem laborare ſimilares, oſſa, neruos, & membranoſa corpora. Verùm libenter concedimus, prout malum vel recens, vel antiquum eſt, ita etiam nunc plures, nunc pauciores partes occupari & corrumpi; ſicut nec hoc imus inficias, humores excrementitios faciliùs corrumpi, quàm alimentarios, cùm natura vtiles humores ſemper magis tueatur, quàm excrementitios, in quos, ſine diſcrimine ferè, facilè hæc lues ſeſe diffundit. Verùm enimverò non quæſtio hic eſt, quid à virulentia iſta infici poſſit, ſed hoc quæritur; Quid morbi huius, quem adeſſe demonſtrauimus, ſubiectum ſit. Vt enim in febribus putridis etiam ſpiritus & humores incaleſcunt, nec tamen febris ſubiectum ſunt: ita quoque, etſi humoribus etiam è virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur: tamen ij ſubiectum morbi non ſunt, ſed ſolùm partes viuentes, ex quibus quænam ſubiectum huius morbi ſit, quæritur. Quod dum nunc hepar & ventriculum, nunc partes ſimilares morbi huius ſubiectum eſſe ſtatuit, in eo ſibi non conſtat. Siue enim recens, ſiue antiquus morbus ſit, ſubiectum idem eſt.

Non partes ſpermaticæ.

Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes ſpermaticas dictas, neruoſas ac membranoſas huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuerunt. Verùm non ſolùm membranoſæ & neruoſæ partes, ſed & carnoſæ in hoc morbo afficiuntur.

An hepar.

Alij hepar primarium huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuunt. Et hæc ſententia maximè veritati conſentanea eſt. Verùm cùm & aliæ plures partes afficiantur, commodè explicanda eſt, vt mox dicetur.

An omnes partes.

Aurelius Minadous, *de Virul. Vener. cap.* 34. primò hoc præſupponit, nullum membrum eſſe peculiare in corpore noſtro, quod perpetuò in virulentia Venerea ſit affectum; quod ſuo modo verum eſt, dum nunc hæc nunc illa pars afficitur. Deinde ſtatuit, hanc virulentiam aduerſari primò actionibus naturalibus, vel potiùs earundem facultatibus: quæ naturalis potentia cùm ſit in omnibus membris, etiam virulentiam Veneream non vni in ſpecie parti eſſe aduerſam, ſed omnibus quibus illa ineſt. Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis, partibus naturalibus inſita, opera ſua exſequatur ſine influxu, & nulla detur facultas naturalis influens, ſicut datur animalis influens. Secundò in ſpecie eos refutat, qui hepar primum & perpetuum huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuunt. Etenim, ait, accidere poteſt, vt quis poſt impurum congreſſum ſtatim exulcerationem pudendorum patiatur, quem certe nemo negabit lue Venereâ affectum, cùm tamen in eo hepar nondum laboret. Eadem ratio eſt de aliis partibus, quæ primò per contagium afficiuntur. Imò ſtatuit, parte vna externâ infecta poſſe humores in corpore infici ſine læſione hepatis. Interim hoc negare non poteſt, quòd lues hæc propriiſſimè & potiſſimùm pateſcat, cùm hepar afficitur; cùm hepatis operationes toti corpori ſint neceſſariæ. Idem, *cap.* 4. etiam probare conatur, quòd hepar non ſit ſubiectum luis Venereæ. Cùm, inquit, facies ſit index & ſpeculum probatiſſimum internorum corporis affectuum maximè tamen hepatis affectus in ea relucent. Si ergo perpetuò hepar in lue Venerea afficeretur, etiam color faciei vitioſus appareret ſemper, quod tamen experientiâ falſum deprehendimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac inquinatas, quibus tamen color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæſit. Deinde putat, quòd ex congreſſu Venereo poſſint affici primùm pudenda atque inde labem ſerpere per venas, per ſpiritus ad reliquas corporis partes, & prout vna pars quàm alia magis apta eſt, & diſpoſita ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò hepar ſemper infici.

Autoris ſententia.

Ex hac controuerſia vt nos expediamus, primò ex actionibus quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etſi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprij ſubiecti nos deducere poſſunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa muſculos & oſſa percipiantur, ſed id non eſt perpetuum. In ſenſibus quoque externis & internis quandoque læſio accidit, ſed tamen & hoc rarum eſt. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: ſed & hoc rarò euenit. Eodem modo ſeſe res habet in aliis morbis ac ſymptomatibus. Vna actio læſa eſt, quæ communis eſt omnibus, qui lue Venereâ laborant, nimirum nutritio vitioſa. Hinc videmus, iis qui hoc morbo detinentur, colorem corporis mutari & fœdari, eùmque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur paſſim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, oſſa fiunt carioſa, capilli defluunt, quæ omnia à vitioſa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream eſſe primarii

Lues Venerea eſt facultati naturali inimica.

inimicam facultati naturali. Non verò mirum eſt, facultati naturali ſolùm hoc venenum eſſe aduerſum, cùm dentur & alia venena, quæ aliis facultatibus ſunt inimica. Ita peſtilens venenum & alia plurima cordi, cantharides veſicæ, ſolanum maniacum & opium facultati animali ſunt inimica.

Vnde, vt iam paucis concludamus, poteſt quidem lues iſta per vnum membrum contrahi: ſi tamen in plura ex vno diffundatur, id fit, quia hepar infectum eſt. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam in primis habet, eius verò ſeu fons, ſeu primaria ſedes eſt hepar, illud etiam à virulentia hac primario infeſtatur, & per id reliquæ partes hanc labem contrahunt. Ideóque cùm, quod obiicit Minadous, faciei interdum color floridus eſt, malum hepati nondum communicatum eſt, ſed in pudendis, quæ primò infecta ſunt, adhuc hæret. Et virulentiæ huius nunc maior, nunc minor eſt vis, vnde etiam nunc citius, nunc tardius hepati communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus conſiſtit, ſed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in ſanguine, ad ſpeciem etiam bono, conſiſtere poſſe. Verùm iſta omnia adhuc clariora è cauſſarum inueſtigatione fient.

CAPVT IV.

De Cauſſis.

De cauſſis autem huius morbi duo explicanda ſunt. Primum eſt, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primum innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quam per contagium, omnémque luem Veneream contagioſam eſſe, manifeſtum puto.

Lues Venerea ſaltem per contagium contrahitur. An ſemper ſit contagioſa.

Hercules Saxonia, *lib. de lue Vener. cap.* 1. ſtatuit, non omnem luem Veneream eſſe contagioſam, & plerumque minùs eſſe contagioſam vetuſtam ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luémque Veneream, quæ tophis ſe prodit, non eſſe contagioſam. Idque probare conatur, primò, ratione, quia contagium in excremento mobili & calido eſt repoſitum, quando verò ex parte affecta nihil exſpirat, quod poſſit alteri communicari, affectus etiam contagioſus non eſt, & propterea, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel ſi continetur, ad genitalia non transfertur, tum morbus iſte non erit contagioſus. Deinde experientiâ. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patauinus, qui vigeſies fere ligno Indico accepto, & ter inunctus hydrargyro nunquam ſanari potuit, etſi cum virginibus conſuetudinem haberet, eas nunquam infecerit; & ex Antonio Muſa refert, quendam, qui habebat vxorem laborantem lue Venereâ circa mammas, nunquam luem Veneream contraxiſſe.

Verùm hîc Saxoniæ aſſentiri non poſſumus, ſed omnem luem Veneream ſuo modo contagioſam eſſe ſtatuimus. Quod verò contra obiicit experientiam non ſequitur, quòd ſiquis lue Venereâ laborans alium non inficit actu, morbus ipſe non ſit contagioſus. Nam vt effectus aliquis ſequatur, & agens eſt neceſſarium, & patiens diſpoſitum requiritur. Hinc videmus, multos cum peſte laborantibus conuerſari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quod peſtis illa non fuerit contagioſa. Et Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 22. refert, duodecim ſcholares cum vna meretrice rem habuiſſe, ex his tamen tantùm tres infectos fuiſſe. Et ipſe Saxonia ſolutionem huius argumenti ſuppeditat, dum ſcribit, morbum hunc non eſſe contagioſum, ſi ex parte affecta nihil exſpirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere poteſt, aut ſi, quod exſpirat, ab altero non excipiatur. Itaque etſi quis vlcus habeat in capite, vel tophum in crure, partes verò genitales ſint ſaluæ, non neceſſariò alium concubitu infici. Quod verò docet, luem Veneream inueteratam eſſe minùs contagioſam quàm recentem vel mediam, ſuo modo concedi poteſt, & ex eo ipſo colligere licet, luem Veneream non ſolum eſſe cauſſam, ſed etiam morbum. Cum enim per cauſſam ſeu contagium hic morbus communicetur, fieri poteſt, vt cauſſa maximâ ex parte ſit ſublata, quod procul dubio in illo

accidit.

accidit, qui toties decocto ligni Indici vſus, & ter inunctus eſt. Et tales omnino, ſi nimirum morbus quidem abſit, ſed ſudoriferis & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuati ſunt, non ita contagioſi ſunt, ac ij qui nuper hoc malo fuêre infecti; in quibus nondum humores illi maligni ſunt euacuati.

Itaque concludimus, etſi non ſemper certis de cauſſis, qui hac lue laborant, alios inficiant: tamen hoc malo hodie neminem corripi, niſi qui per contagium ab alio fuerit infectus; & ita ſolùm per contagium hodie hoc malum propagari.

Luis Venereæ prima origo.

Quomodo autem, & quibus à cauſſis morbus hic vbi primum in Europa innotuit, excitatus ſit, diuerſæ autorum ſunt ſententiæ; & cùm illi ipſi, qui ſub exortum huius morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam vltra ſeculum remoti ſumus, eos conciliare poterimus. Itaque eorum opiniones ſaltem recenſebimus.

An fuerit primò epidemius morbus.

Doctiſſ. Leonicenus & Fracaſtorius, vt & alij quidam, in ea fuerunt ſententia, morbum hunc ſub primum exortum fuiſſe epidemium, & a cauſſa communi profectum; cùm ſub primum eius initium pueri, viri, ſenes, puellæ, mulieres inficerentur, & vt Hieron. Fracaſtorius, *de morb. Gall. cap.* 7. ſcribit, etſi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, obſeruatum ſit, innumeros alios ſine vlla contagione per ſe infectos, morbum hunc perpeſſos fuiſſe. Impoſſibile præterea putat Fracaſtorius, tam paruo tempore contagionem, quæ per ſe ſegnis eſt, nec concipitur facilè, tot terras peragrare potuiſſe, ab vna claſſe Hiſpanorum primò delatam; quando conſtat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hiſpania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia viſam fuiſſe. Quæ ſi ita ſeſe habent, cauſſa nulla eſt, cur morbum hunc primò epidemium fuiſſe non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quòd nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum annotauit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit; cùm tamen ſudorem Anglicum, morbum Vngaricum & ſimiles morbos nouiter ortos diligentiſſimè deſcripſerint.

Quæ autem eius morbi epidemij, ſi talis fuit, cauſſa fuerit, illi ipſi autores diuerſas opiniones habent. Equidem in eo conſentiunt, ab aëris vitio originem habuiſſe: vnde autem aër vitium illud contraxerit; in eo diſſentiunt. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tyberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani VI. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuiſſe. Æſtate enim ſequenti ex illa colluuie & ſordibus ab aquis relictis aërem putredine infectum fuiſſe, atque inde hunc morbum profectum fuiſſe putant. Verùm enim verò illi aquarum exundationi malum hoc imputari non poteſt cùm illud Romæ potiſſimum acciderit, morbus verò hic ad Neapolim primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum peſtilentes potiùs morbos excitare ſolent, acciderùntque tales exundationes antè etiam ſæpius, neque tamen talis morbus antea inde excitatus eſt.

Probabiliùs alij (ſi morbus hic primùm fuit epidemius) cauſſam in aſtra referunt, ſcribitque hac de re Fracaſtorius, *lib. 2. de morb. contag. c.* 12. quòd mirum videri non debeat nouos atque inſolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & hiſtoriis variorum morborum probat. Et vt alios taceamus, nouorum memoriâ graſſata febris illa fuit maligna, quæ ſudoris Anglici nomine vulgò nota eſt, qualem in nulla hiſtoria antè legimus. Quapropter mirum eſſe non putat, ſi & Gallicus morbus non priùs cognitus in noſtro orbe per multa ſæcula, nunc primùm eruperit. *Venient*, inquit, *& aliæ ægritudines nouæ inuſitatæque, cùm tempus feret, ſicuti & Mentagra apud antiquos, quæ poſtea ampliùs viſa non eſt. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus noſtris rurſus videndus renaſcetur; quemadmodum & ætatibus præteritis viſum à maioribus noſtris fuiſſe, credendum eſt, de quo non pauca indicia etiamnum ſunt. Tonſor quidam amicus noſter, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum ſatis, inter quæ vnum inter alia ſcriptum erat, cui titulus erat: Ad ſcabiem craſſam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergo cùm primùm recentiſſimus eſſet morbus, memor medicaminis, conſuluit Medicos quoſdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per ſcabiem craſſam ſignificari exiſtimabat: Medici autem inſpecto medicamine, acriter prohibuere, quòd ex argento viuo conſtaret, & ſulphure. Felix niſi Medicos illos conſuluiſſet, incredibili quæſtu diues futurus. Paruit autem, nec experiri auſus eſt medicamentum, quod demum expertus, atque optimum agnoſcens, valde indoluit, quòd ſerò eo vſus fuiſſet, quæſtu iam per alios ſibi abrepto.* Hæc Fracaſtorius.

Cauſſam verò huius nouiter exorti morbi in coniunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483. Ibid. Octob. h. 2. pom. ſtatuunt, factam eſſe coniunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♎, in domo octaua, quæ eſt domus ægritudinis, Iouémque fuiſſe combuſtum, ac præterea eodem anno Cal. IXbris, in eadem domo & ſigno factam eſſe, coniunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris. Alij, vt Nicolaus Maſſa, *de morb. Gall. cap.* 6. morbum iſtum in coniunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ ſub exortum huius morbi in Scorpio acciderit, referunt. Verùm vt non impoſſibile eſt, certas aſtrorum configurationes morbos quoſdam inducere; ita nemo facilè huius morbi, ſi epidemius fuit, cauſſam ſpecificam reddere potuit. Equidem aſtrorum effectus omnes boni & benigni ſunt, nihilque mali per ſe ab iis proficiſcitur: per accidens tamen fieri poteſt, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, vt malos affectus producere poſſint, cùm ſuo modò & generationis & corruptionis rerum naturalium autores ſint; quòd verò hunc morbum in ſpecie producere potuerint, nondum explicatum puto, & ſperauit quidem Fracaſtorius iam ſuo tempore, morbi huius ſenium adeſſe, eúmque paulo poſt ceſſaturum, *alleg. loc.* tum in *Syphilide* his verſibus:

Namque iterum cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, dum nocte atrâ ſopita iacebit
Interitu ——

Verùm ſpes illa ipſum fefellit; cùm iam vltra 140. annos durauerit, nihilque etiam, vt plurimi exiſtimant, de malitia illa remiſerit.

Alij contrà hunc morbum non fuiſſe epidemium, ſed ſporadicum & contagioſum exiſtimant. Et primò quidem id multos mouet, quòd ad hæc vſque tempora durauit; cùm morbi epidemij, qui aſtrorum influxu excitati fuerunt, paulo poſt ceſſauerint. Ideóque hunc morbum, cum iam vltra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non cenſent. Niſi forſan hæc in hoc morbo durationis ratio dari poſſit, quod contagium huius morbi non vitatur, vt peſtilentiæ. Nam ſi alicubi peſtis graſſari incipit, omnes, quantum poſſunt & licet, conuerſationem cum ægris fugiunt, omnémque ſupellectilem infectam auerſantur; imò in Italia, ſi peſtis in Germania, vel vicinis regionibus aliis graſſari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinóſque omnes ſuſpectos aditu Italiæ excludunt. At plurimi ſcientes & volentes cum ſcortis ſuſpectis rem habent; & lupanaria publica meretricibus infectis plena tolerantur. Ideóque ſi ea diligentia & curioſitas, quæ in nonnullis locis tempore peſtilentiæ adhibetur, in infectis & ſuſpectis, à conſortio aliorum excludendis, etiam in vaga illa Venere coërcenda adhiberetur, forſan & hic morbus, quamvis contagioſus, extirpari poſſet.

Lues Venerea quomodo in Europam inuecta ſit.

Iidem tamen, qui morbum hunc non epidemium, ſed ſporadicum contagioſum eſſe exiſtimant, rurſum de eius origine in varias ſententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quòd primum Valentiæ in Hiſpania Tarraconenſi ortum habuerit, vbi quidam elephantiaſi laborans noctem à nobili meretrice quinquaginta aureis emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, vt alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita breui tempore malum in plurimos diſſeminatum fuerit. Verùm alia elephantiaſis, alia luis Venereæ idea eſt, & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primùm ab Hiſpanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum eſſe putant, qui hunc morbum in India epidemium eſſe aſſerunt, de quo ſuprà *cap.* 1. dictum. Quamob cauſſam verò in India quibuſdam regionibus epidemius ſit, an aëris, vel aquarum, vel victus vitio, nondum ab Hiſtoricis explicatum.

L. Fioravanti de lue Venerea opinio.

Leonhardus Fiorauanti, famoſus ſuo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium ſcriptorem reperi. Is enim in libro, Italico idiomate ſcripto, cui titulus, *Capricci medicinali di M. Leonardo Fioravanti Libri tre*, ita de origine huius morbi cum apud Indos, tùm in exercitu Gallico apud Neapolim, *lib.* 1. *c.* 26. ſcribit: Cum, *inquit*, inter Gallos & Hiſpanos ad Neapolim bellum eſſet, & magna annonæ, & præcipuè carnium eſſet penuria, male feriati illi mercatores, qui victum caſtris aduehunt, clam cadauera mortuorum militum in varia ciborum & obſoniorum genera apparauerunt, eáque vbique exercitui vendiderunt, quas carnes cum inſcij ſatis longo tempore comediſſent, plerique hoc morbo correpti, & pleni puſtularum & dolorum euaſerunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Rémque ita ſe habere, ſe cognouiſſe ſcribit è quodam Paſchali Gibilotto Neapolitano, homine ſene, & 98. annorum, qui ſibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauenſis, bellum geſſit contra Alphonſum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456. ſeſe ſæpius à patre ſuo audiuiſſe, qui fuerat eiuſmodi mercator in exercitu Regis Alphonſi, quòd in ciborum defectu & penuria milites vtrinque ex eſu humanarum carnium, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fiorauanti, ſe, vt certior hac de re fieret, ſuem in domo ſua aluiſſe, eiúſque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiſcuiſſe, atque intra paucos dies ſui ſetas & pilos decidiſſe, eúmque puſtularum plenam euaſiſſe. Deinde ſe canem per duos menſes ſola carne canum aluiſſe, qui poſtea plenus dolorum & puſtularum euaſerit, pilóſque amiſerit. E quibus experimentis concludit, quòd omne animal ſi ſuæ ſpeciei carnibus alatur, morbo hoc qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipſam cauſſam eſſe putat, quòd Indiæ hic morbus epidemius ſit, vtpote in qua Anthropophagi carnibus humanis veſcuntur.

Verùm enimuerò miror, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc ſcripſerunt cauſſæ huius nullam mentionem feciſſe. Neque etiam relatio illius ſenis Neapolitani tempori quadrare videtur. Etenim morbus iſte non innotuit anno 1456. quo tempore Ioannes, Renati Ducis Andegauenſis filius, contra Alphonſum, Regem Neapolitanum bellum geſſit, ſed in bello, quod Carolus VIII. Galliæ Rex cum Alphonſo, Neapolitano Rege, geſſit circa annum 1493. vel 94. Deinde fit, vt ſi animal ſui

generis animalium carnibus nutriatur, puſtulis & doloribus corripiatur, & pilorum caſum patiatur: tamen quæſtio adhuc eſſet, an morbus iſte ſit ipſiſſima lues Venerea, taliſque, qui per contagium & præcipuè Venereum, in alios transferri poſſit. Neque enim luis Venereæ eſſentia in puſtulis, & pilorum caſu conſiſtit, ſed in occulta malignitate, quâ ipſa etiam vlcera ab aliis vlceribus differunt. Cuilibet tamen promptum eſt, id quod Fiorauanti expertus eſt, experiri. Et ſi res experientiâ confirmaretur, vt ſi animal ſui generis carnibus nutriatur, luem hanc contrahat, inde ratio reddi poſſet, cur Indiæ populis morbus hic ſit endemius, nimirum quòd eius incolæ carnibus humanis veſcuntur, etſi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiæ populi Antropophagi ſunt, ideóque ex hiſtoriis Indicis inquirendum eſſet, an apud Antropophagos ſolùm, an etiam alios Indiæ populos hic morbus endemius ſit.

Andr. Caſalpini.

Andreas Cæſalpinus, *lib. 4. de morb. cap. 3.* ſcribit, ſe habere aliam hiſtoriam originis huius morbi, ab iiſmet traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino, qui in eo bello militarit. Is referebat, oppidum in monte Veſuuio, quod Suma dicitur, vbi copia eſt vini generoſi, quod creticum appellatur, clam noctu ab Hiſpanis derelictum, obſidentibus Gallis, ſed vino infecto, admixto ſanguine, quem extraxerant ex iis, qui in hoſpitali S. Lazari laborabant. Ingreſſos enim Gallos, cùm ſe vino eo expleuiſſent, cœpiſſe laborare morbis ac ſymptomatibus elephantiaſin referentibus. Sed ſi hoc verum eſſet, potius elephantiaſis, quam lues Venerea hoc modo excitata fuiſſet.

Aurel. Minadoi.

Aurelius Minadoüs, *de virul. Vener. cap. 39.* peculiarem proponit opinionem, ſtatuitque, virulentiam hanc ex impuriſſimarum meretricum fœdiſſimis vteris primùm erupiſſe, idque eâ de cauſſa, quia nemo, qui purè vixerit, aut qui cum pura ſit conuerſatus, ab hac lue corripiatur. Prouenisse verò hanc luem primò putat, cùm fœminæ impuriſſimæ redditæ ſunt, quando variam ſeminum commiſtionem admiſerunt. Sicut enim, inquit, vnus cibus ſano ventriculo ſanitatis cauſſa eſt, varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidoroſámque cruditatem parit, excrementáque paſſim congerit: ita vnicum ſemen vni vtero tantùm familiare ac ſanum eſt, fœcunditatémque promouet; contra multitudo ac varietas ſeminum vterum ita afficit, vt praua, imò peſſima excrementa ſui corruptione producat, & ex ſordida illa ſubſtantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gignat. Cum verò facilè intelligere potuerit, vagas illas libidines non ſolùm in bello ad Neapolim geſto, ſed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, viguiſſe, neque talem morbum excitatum fuiſſe, ille ſuam ſententiam non de quibuſuis mulieribus, ſed ſolùm Indicis accipi vult. Illas enim mediantibus cœlo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victus forma contraxiſſe hoc venenum, quod poſtea per Columbum & exercitum Hiſpanicum in Galliam, & hinc totum in orbem diſſeminatum ſit.

Verùm enimuerò etſi negandum non ſit, corporum in diuerſis regionibus diuerſam eſſe conſtitutionem & meminerim, me in hiſtoriis nauigationum legiſſe, quòd, cùm Europei quidam Æthiopicas quaſdam puellas in littore maris ludentes offendiſſent atque eas compreſſiſſent, ſtatim aliquot illorum mortui ſint: tamen quomodo res ſeſe in America habeat vlteriore inquiſitione dignum. Et ſi quod tale vitium eſt in mulieribus id non tam ex diuerſorum ſeminum commiſtione fieri probabile eſt, ſed potius, vt plurimi Autores referunt, ex eo, quòd ſiquis in India cum muliere menſtruo laborante rem habeat, iſto morbo corripiatur. Id enim cùm vbique non ſalubre, & propterea etiam peculiariter & ſeuere Iudæis à Deo in ſacris literis prohibitum ſit, poteſt peculiariter in India nocere.

Lues Venerea ſaltem per contagium contrahitur.

His ergo miſſis hoc quod ab omnibus conceditur, retineamus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, niſi per contagium, & imprimis concubitum cum infectis: vnde meritò Gabriël Fallopius, *de morb. Gall. cap. 13.* eas fœminas falsè irridet, quæ, cum lue Venerea laborarent, nihilominùs ſe caſtas venditabant, & ex aquæ benedictæ infectæ aſperſione hunc morbum ſe contraxiſſe, dicebant.

Contagium in lue Venerea quot modis contrahatur.

Lues Venerea eſt hæreditaria.

Contagium autem hoc, quo vincè hodie hunc morbum diſſeminari diximus, variis modis concipitur. Aliquando enim cum ſemine & ſanguine menſtruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus fit hæreditarius. Cùm enim ſanguis, è quo ſemẽ generatur, infectus & vitioſus eſt, ſimile & morbidum ſemen generatur; ſanguis etiam maternus impurus quo fœtus alitur, eum inquinat, quæ labes poſtea in lucem editis citiùs vel tardiùs ſeſe exſerit, pro maiore vel minore virulentiæ illius potentiâ. Quem equidem originis huius morbi modum ſi quis per contagium propriè fieri negare velit, quòd non fiat per duorum corporum, ſcilicet ſani & ægri contactum, id per me licet; is tamen hoc nouerit, quòd tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, ſed ab infectis parentibus per ſemen vel ſanguinem maternum ſoboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi poteſt. Primus eſt, cùm nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentiſſimus eſt. Cùm enim lac ſuctum mutetur in ſanguinem, iſque totius corporis nutrimentum fit, virus hoc modo in totum corpus diſpergitur, eique penitiſſimè ſeſe inſerit, & propterea rarò, & nonniſi difficulter curantur hoc modo infecti.

An ad diſtãs inficere poſſit.

Alter modus eſt per contagium ita propriè & in ſpecie dictum. Vbi primò quæritur; An etiam ad diſtans contagium in lue Venerea detur, ita vt ſiquis nec infectum, nec fomitem contagium in ſe continentem, corpore ſuo contigerit, lue Venereâ nihilominus infici poſſit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, niſi quòd Manardus, *lib. 7. epiſt. 3.* docet, atque etiam alij quidam affirmant, dari ophthalmiam Gallicam. Verùm cùm ophthalmia alias ſæpius ſit contagioſa, non mirum eſt, ſi quis cum ægro ophthalmia Gallica laborante conuerſetur, eiúſque oculos attentè inſpiciat, illum quoque talem ophthalmiam poſſe contrahere. Hoc tamen concedi non poteſt, quòd ſicut peſtis per aërem ad loca diſſita ad alios transferri poteſt, ita etiam lues Venerea communicari poſſit. Experientia enim quotidiana teſtatur. Medicos, & alios multos cum infectis hac lue familiariter conuerſari, nec tamen ab iis infici.

Quomodo lues Venerea contrahitur.

Ergo potiſſimùm per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentiſſimè per coitum Venereum, cùm partibus genitalibus nudis mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primùm à militibus Hiſpanis, ab Indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum caſtra diſſeminatam, & hinc in totam Europam ſparſam eſſe, Medicorum plurimorum opinio eſt, vt ſupra diximus. Et quamvis nonnulli, vt modò diximus, qui morbo hoc infecti ſunt, cauſſam hanc ſe amoliri cupiunt: tamen multi, ſi non caſte, tamen cautè viuunt, & non ſine cauſſa, quod paulò ſuprà dicebam, Gabriël Fallopius, *de morb. Gall. cap. 13.* irridet quaſdam caſtas, quales ſe venditabant, matronas, quæ ex aſperſione aquæ benedictæ inquinatæ ſe hunc morbum contraxiſſe dicebant. Qui hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, *2. collect. c. 10.* ſcribit, fœminam in balneo grauidã factam ex ſemine, quod mali homines ibi proiecerant, aut cum Valleſio corrigat *aph. 36. ſ. 6.* ideo quia multi Monachi podagrâ laborarũt ante vſum Veneris.

Viri per coitũ à fœminis quomodo inficiantur. Fœmina à viris.

Et quidem viri à fœminis infectis hoc malum contrahunt, quia in Venere propter ſpirituum concurſum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui à membro virili raræ conſtitutionis abſorbentur, & in venas recipiuntur. Vir verò infectus ſanam mulierem inficere poteſt, vel per membrum virile, ſi id infectum & exulceratum habeat, vel per ſemen, etſi membrum virile vlceratum non ſit, vel vtroque modo. Quanquam enim ſemen in viris non ſemper planè corruptum eſt, cùm videamus multos viros infectos hac lue generare: alteratum tamen, & infectum eſt, vnde non ſolùm ſoboles hanc luem contrahit, ſed & fœmina infici poteſt.

Alij contagij modi.

Etſi verò frequentiſſimè per coitum Venereum hoc malum contrahatur: tamen & aliis modis in alios contagione deriuari poteſt, nimirum per ſudores, ſi quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiúſque ſudore madeſcat; deinde per ſordes & excrementa, ſeu ex vlceribus effuſa, & linteis, lectis, vel induſiis & veſtibus inhærentia, ſiquis in iis cubet, vel ea induat. Poteſt & per ſputum & ſaliuam idem morbus communicari, quomodo amatores oſculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel ſi quis è poculo bibat, vel cochleari ſorbeat, quo paulo antè hoc morbo laborans vſus eſt. Infantes & alio præterea modo infici poſſunt, ſi nimirum mammas nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione, vel quia lac infectum & vitiatum ſugunt, de quo antea dictum, vel quia mammæ & papillæ nutricis exulceratæ ſunt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici poſſunt, potiſſimùm, ſi aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus ſuguntur, caleſiunt, earúmque pori magis aperiuntur, vnde virulentiam iſtam faciliùs immittunt.

Halitu verò, vt antea etiam dictum, nemo facilè inficitur, & ſine periculo in eodem contubernio cum infectis verſari licet, neque Chirurgi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidie cum ægris conuerſantur, inficiuntur. Et ſi per inſpirationem & ad diſtans lues Venerea eſſet contagioſa, totus orbis iam eſſet Gallicus, & morbus magis eſſet quam epidemius, vt quidam ſcribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, vt halitum eius è propinquo haurire poſſit, ei immunitationem ab hoc malo polliceri nolim, cùm ſciam, vxores à viris phthiſi laborantibus infectas, & poſtea mortuas fuiſſe.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Contagium hoc vbi in corpus receptum eſt, in partibus, in quibus primùm receptum fuit, non hæret, ſed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem ſæpè mox, atque intra paucos dies ſeſe prodit interdum diu latet; ſcribitque Fernelius, *de abdit. rer. cauſſ. lib. 2. cap. 16.* recurrere interdum & reuiraſcere poſt trigeſimum annum, tantóque interuallo morbi fomitem quaſi ſopitum deliteſcere; & nihilominùs qui omnis mali expertes, ſeſéque prorſus ſanos putant, alias cum quibus concumbunt contaminare, prolémque gignere eâ lue correptam. Idem Ioh. Philippus Ingraſſias teſtatus eſt. Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 11.* refert ſe curaſſe virum Illuſtriſſimum, cui tophi morbi Gallici prouenerunt anno vigeſimo quinto ab accepta lue.

Quæ partes præcipuè afficiantur.

Quas verò præcipuè partes petat hæc virulentia, autores diſſentire, ſuprà, vbi de ſubiecto actum, diximus. Plurimi quidem membranis potiſſimùm virulentiam hanc aduerſam eſſe ſtatuunt ideò, quia dolores circa perioſtia maximè, & partes externas,

vbi plures membranæ ſunt, in capite, tibiis, brachiis, ſterno exoriuntur, atque in iis, perioſtiis eroſis, tophi excitantur. Verùm non ſolùm partes membranoſæ laborant, ſed & aliæ, vt bubones, tumores, vlcera in variis partibus, oſſium caries, pilorum defluuium, gonorrhœa teſtantur. Et propterea communius ſubiectum quærendum: quod ſupra hepar, & partes ſimilares nutritioni dicatas, & cum hepate conſentientes, eſſe diximus. Poſtquam enim contagium illud ad hepar vſque penetrauit, (etſi interim & vicinas partes ei, per quam contagium exceptum eſt, inquinare poſſit) eique malignam diſpoſitionem impreſſit, ſanguificatio læditur, & ipſi ſanguini, qui in hepate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum ſanguine humores maligni generantur, qui cùm naturæ moleſti ſint, ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantùm dolores in membranis, ſed & in aliis partibus varij morbi ac ſymptomata excitantur. Et cùm nec oſſa immunia ſint, ſed ipſa ſæpe carie afficiantur, non mirum eſt, etiam perioſtia vicina affici, & dolores acerbiſſimos excitari.

Modus generationis luis Venereæ. Ex quibus omnibus, qui ſit generationis huius morbi modus, facilè patet, nimirum vbi contagium hoc luis huius ſiue per ſemen & ſanguinem parentum, ſiue per lactis infecti ſuctionem, ſiue per coitum, ſiue per ſaliuam, ſiue per cibum & potum, ſiue per veſtes & linteamina corporis ſani parti cuicunque etiam, ab alio, morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inficitur, & læditur; hinc per eam malum in venas ſerpit, & per eas ad hepar penetrat; quod vbi prauam diſpoſitionem induit, & morbum malignum contraxit, ſanguinem vitioſum, luis Venereæ ſemina in ſe continentem generat, quæ cùm corpori ſit inimica, à facultate expultrice a partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, vnde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venereæ definitio. Tandem ex iſtis omnibus, quæ hactenus de Natura & cauſſis luis Venereæ dicta ſunt, hanc huius luis definitionem conſtituimus: *Lues Venerea eſt morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagioſus, hepati & facultati nutrienti in primis aduerſus, & propterea nutritione in toto corpore læsâ, varios morbos ac ſymptomata excitans.*

CAPVT V.

De Differentiis.

1. A Nonnullis quidem plurimæ differentiæ huius morbi, & quidem & Braſſanola, 234. recenſentur; ſed multæ inter eas inutiles. Maximè neceſſariæ & vtiles ſunt hæ. Primò, ipſam morbi eſſentiam quod attinet, cùm ea ſit ignota, etiam ab ea per ſe nullam petere poſſumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab eſſentia iſta & occulta qualitate pendet, hæ differentiæ inde petuntur, quòd nunc maior, nunc minor actiuitas eſt huius morbi. Et obſeruarunt Medici, aliquando poſt coitum impurum ſtatim ſuperueniſſe ſymptomata Gallica, eáque mitiora, & paulo poſt ceſſaſſe etiam, ſine vllo remedio adhibito: interdum verò ſtatim grauiſſima ſymptomata ſuperueniſſe, & malum pertinax fuiſſe, nullóque modo, vel difficulter curari

Sub primum exortum hic morbus fuit grauior. potuiſſe. Et ſcriptores huius morbi referunt, quòd morbus hic, vbi primò innotuit, longè grauiora habuerit ſymptomata, quàm nunc habet. Quæ autem huius rei cauſſa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, eorum qui inficiebantur, diſpoſitione. Cùm enim in caſtris ad Neapolim primùm innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas ac fames, etiam in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cùm contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum ſumpſit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quòd initio morbi huius, curatio eius non nota ſatis fuit, vnde accidit, vt malignitas hæc ſemper deterior euaſerit. Accidit hoc etiam in peſte, in qua quò plures moriuntur, venenum ſemper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrorum, niſi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quaſi malignitas, & exaltatur.

2. Secundò à cauſſis & modo contagij differentiæ petuntur, dum Venerea lues nunc eſt hæreditaria, & à parentibus cum ſemine & ſanguine in ſobolem deriuatur, nunc verò poſt ortum per coitum, oſcula, lac, veſtimenta, & ſimilia communicatur.

3. Tertia differentia ſumitur à morbis & ſymptomatibus ſuperuenientibus, quòd nunc morbus eſt cum bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuio, nunc cum doloribus artuum, nunc cum aliis ſymptomatibus. Neque enim ſymptomata, quæ ſuperueniunt, & poſtea in ſignis recenſebuntur, eadem in omnibus ſemper apparent. ſcribitque Euſtachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 9.* ſe millies obſeruaſſe, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem ſcorto coiuiſſe, & nihilominùs vnum gonorrhœâ, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuio, alium alio diuerſo præter naturam affectu fuiſſe correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum diſpoſitionem, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles faciliùs humores vitioſos ſuſcipiunt, quàm robuſtæ. Aliud etiam corpus purius eſt, aliud impurius, & his vel illis humoribus ſcatet, qui cùm ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac ſymptomata excitant. Itaque ſi pro varietate morborum ac ſymptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omnino conſtitui poſſent, quarum, vt modò dictum, 234. ſcrupuloſè potius, quàm vtiliter, Braſſanola recenſuit.

Quarta differentia eſt à tempore, quòd lues hæc aliàs eſt recens, aliàs inueterata; alia in principio, alia in augmento, alia in ſtatu, alia in declinatione. 4.

Gradus luis Venereæ. E quibus, & præcipuè differentiâ à tempore, & morborum ac ſymptomatum hunc morbum comitantium, varietate quatuor gradus huius morbi conſtituit non incommodè Iulianus Palmarius, *de lue Vener. lib. 1. cap. 4.* Primus & leuiſſimus gradus eſt, cùm ſolum capitis & barbæ pili ſenſim, citra vllam aliam corporis læſionem, decidunt. Alter gradus iam deterior eſt: cùm vniuerſa cutis crebris maculis minimè exuberantibus conſpergitur, iiſque interdum paruis, lentiginis inſtar, interdum multo latioribus, & iiſque modò rubris, modò flauis. Tertius adhuc grauior eſt, cùm non ſolùm maculæ, ſed veræ puſtulæ & tubercula erumpunt, primò quidem circa frontem & tempora, & ponè aures, deinde paſſim in capite; tandem verò in reliquo corpore. Quartus gradus eſt, cùm iam inueterata lues ſolidas partes, oſſa, vincula membranas ac neruos adoritur & corrumpit: in quibus multa excrementa craſſa, glutinoſa, & maligna colliguntur, quæ cùm circa tendines, vel circa perioſtia conſiſtunt, membranáſque vellicant, & ab oſſibus diuellunt, cruciatus cieri ſolent implacabiles, circa noctem ingraueſcentes, à quibus excrementis etiam tophi ſenſim ſuccreſcunt, cruciatu multò grauiore, qui oſſium duritiem adæquant. Quòd ſi in oſſibus figantur, adeò ea amplificant & diſtendunt, vt fiant ſæpe oſſa monſtroſæ magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa & acrimonia ſenſim exedit, & carie conſumit oſſa, plerumque etiam illæſa cute impoſitâ: ſcribitque ibi Palmarius, ſe non paucos vidiſſe, in quibus illæſa capitis cute, pericranium & ſubiectum illi cranium ad meninges vſque putredine prorſus exeſum, carieque abſumtum deprehenſum fuerit, citra febrim vllam, citráque vomitionem: è quibus vnus & alter ſuperſtites viſi ſunt ſine cranio. De quibus mox plura in ſignis diagnoſticis & prognoſticis dicentur.

(In the right margin beside this paragraph, at the lines beginning "Palmarius", "corporis", "adhuc grauior" and "quo corpore" respectively: 1. 2. 3. 4.)

CAPVT VI.

De Signis Diagnoſticis.

ETſi verò ex iis, quæ ſuprà de hiſtoria huius morbi dicta ſunt, facilè huius morbi ſigna diagnoſtica haberi poſſint; tamen & hoc loco eadem in ſpecie proponenda ſunt. Primò autem hoc tenendum, ſigna, vt Galenus, *1. aph. 56.* tum alibi docet, quæ affectum aliquem certò ſignificare debent, quæ vulgò παθογνωμονικὰ appellantur, debere eſſe nō ſolum propria, ſed & inſeparabilia, ita vt iis poſitis ponatur affectus, iiſdem remotis remoueatur. Etſi verò, vt in aliis morbis pleriſque, in lue

Signa Diagnoſtica cauſſarum. Venerea non detur vnum ſignum, ex quo morbus cognoſci poſſit: tamen ſyndrome ſignorum idem præſtare poteſt. Quæ tamen illa ſyndrome in lue Venerea ſit, definire non facile eſt, cùm magna in hoc morbo ſymptomatum & morborum ſit congeries, & propterea hic morbus cùm aliis morbis contagionem habeat. Quæ res adeò facit, vt cùm multi, vt ſupra dictum, eandem ferè ſignorum ſyndromen in morbo illo epidemio, quem Hippoc. *3. epid.* proponit, viderint, luem Veneream ibi deſcriptam putauerint, alij eam ad elephantiaſin retulerint. Cur autem ſyndromen ſignorum in hoc morbo definire difficile ſit, cauſſa hæc eſt, quod hepar & facultas nutrix totius corporis in primis læditur. Cùm enim cor vel cerebrum læditur, facilè actiones eorum læſæ apparent, vtpote quæ ſimplices ſunt, & ad paucas partes adſtrictæ. Verum cùm hepar toti corpori nutrimentum ſuppeditet, inde, ſi nutritio læſa fuerit, varij morbi & ſymptomata accidunt. Etſi enim nutrimentum vnicum totius corporis ſit, ſanguis ſcilicet, innumerabilis tamen ferè, pro partium, quæ nutriuntur, varietate, ſi ſe in ſingulis partibus oſtenit varietas, cùm cuilibet parti nutrimentum peculiariter aſſimilari neceſſe ſit. Si tamen cauſſas præcedentes, ea quæ ſunt præſentia, & quæ iuuant ac nocent, ſeu remedia perpendamus, nec iſte morbus latere poteſt.

Cauſſas quod attinet, primò, ſi parentes hoc morbo laborent, vel laborarint, & in infante quædam ſigna, quæ luem Veneream arguant, ſeſe offerant, de eo morbo dubitandi vix ampliùs locus eſt. Eodem modo ſeſe res habet, ſi infans nutricem hoc morbo laborantem ſuxerit.

Si verò quis ex ſanis parentibus natus, & ſanæ nutricis lacte nutritus ſit, & tamen morbi & ſymptomata aliqua adſint, quæ ſuſpicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod ſi concedat, res ſalua eſt, & ampliùs de morbi ſpecie dubitandum non eſt. Si verò, quod ſæpe accidit, quis honoris ſui & dignitatis tuendæ gratiâ, tale quid ſe perpetraſſe neget, in mariti, vel vxoris, ſi in coniugio viuat, conditionem, & vitæ acti-

rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi poſſunt. Si verò nulla talis coniectura adſit, porrò inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius veſtibus vſus ſit. Si verò ex hiſce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi poſſit, ægri ſtatus præſens diligenter perpendendus, qui quidem alius eſt in morbo incipiente, alius in augmento, alius in inueterato; vnde etiam vulgò ſigna huius morbi incipientis, augeſcentis, & inueterati tradi ſolent. Et quidem morbum iam adultum cognoſcere, non ita difficile eſt, vt mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba eſt, eum cognoſcere non ita facile eſt. Vt enim herbæ & arbores iam adultæ vulgo etiam notæ ſunt; in primo verò germine eas cognoſcere non niſi artificis & boni Botanici eſt: ita etiam morbus hic, dum variis iam morbis ac ſymptomatibus ſeſe prodit, etiam à vulgo agnoſcitur; ſed dum in obſcuro latet, nonniſi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Luis venereæ incipientis ſigna.

Sunt tamen quædam ſigna, quæ morbum hunc etiam ſub primum initium, prodere poſſunt. Primum eſt, quòd ij qui hoc morbo corripiuntur, ſtatim (nullis febris imminentis ſignis apparentibus) laſſitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & ſegnitiem interdum à ſomno percipiunt. Dolor adeſt vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in muſculis, modò circa artus percipitur, dolórque hic magis ſub noctem, quàm aliis diei partibus, eſt moleſtus. Color faciei floridus in alienum mutatur, ſcribúntque nonnulli, quòd ſub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menſtruatis conſpici ſolet. Accedit his mœror, timor, & qui anteà læti & faceti erant, triſtes & mœſti ſine cauſſa redduntur. Quæ ſigna omnia maiorem vim habent, ſi anteà ſigna luis Venereæ præceſſerint, & abſque conueniente & ſufficiente ratione euanuerint. Et quidem ſi lues per concubitum ſit contracta, necdum tamen hepar planè occupauit, ſed adhuc in pudendis hæret, tum in primis incipiens lues Venerea ſeſe prodit gonorrhœâ, vlceribus in pudendo, & bubone. Cùm enim vapor ille malignus teſtibus & vaſis genitalibus primùm communicetur, ſemen corrumpitur, & ſeminis generatio in vaſis genitalibus deprauatur. Vnde pro bono ſemine generatur humor fœtidus & corruptus, qui naturam ad excretionem ſtimulat. Vnde etiam gonorrhœa, etſi ita impropriè dicta, à gonorrhœa non Gallica facilè diſcernitur, quòd hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore eſt coniuncta, interdum etiam cum inflammatione teſtium, & vaſorum varices referentium: materia quæ excernitur, à ſemine eſt longè diuerſa, flaua nimirum, viridis, acris, atque glandem erodit, neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo puſtulæ magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circumdant, quæ vbi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & calloſa, varij coloris, & cum dolore coniuncta. Tertiò etiam bubones in morbo hoc ſeſe produnt. Etſi enim interdum etiam eryſipelas, ſeu Roſam præcedunt bubones: tamen tum cauſſæ Roſam excitantes præceſſerunt, timor, terror, ira, & bubo verſus crura per rubram quaſi lineam extenditur, & paulo poſt eryſipelate erumpente euaneſcit. Si verò Bubo ſit Venereus, non extenditur ſecundùm cruris longitudinem, ſed potius in obliquum, & vaſorum ſpermaticorum ſitum imitatur. In coitu enim impuro facilè vaſa ſeminalia primò inficiuntur, quæ cùm à vena caua, non longè ab ipſo hepate ortum habeant, virulentia iſta hepati facilè communicatur; quod affectum illum ipſum per eaſdem vias à ſe repellit, vnde tum bubones, tum gonorrhœa excitatur. Atque ita hi duo affectus complicantur plerumque, & coniuncti certum luis Venereæ ſunt indicium, & vno ceſſante, alterum inualeſcit. Si verò abſque congreſſu Venereo lues hæc contrahatur, & quidem per oſcula, circa os vlcera, ſi ex lactatione inſanris infecti, circa mammas inflammationes, puſtulæ & fiſſuræ; ſi ex veſtimentis & communi cubatione, in cute puſtulæ paſſim excitantur.

Luis augeſcentis ſigna.

Si verò malum iam augeatur & ingraueſcat, ipsáque virulentia iam hepati communicata ſit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & ſymptomata, ſuprà, *cap.* 2. in huius morbi hiſtoriâ enumerata, oriuntur. Quæ quidem etſi ſingula per ſe huius morbi ſignum proprium & inſeparabile non præbeant: tamen ſi coniuncta ſumantur, & eorum peculiaris conditio diligenter conſideretur, malum hoc ſatis clarè detegere poſſunt. Vix enim datur alius morbus, in quo horum omnium ſyndrome ſit. Imò plurima ſunt lui Venereæ ita propria, vt in nullo alio morbo ad eum modum reperiantur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augeſcente hac lue conſpiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus diſcerni poſſint, modò dictum. Puſtulæ Venereæ quædam ſunt cruſtoſæ, aliæ ſine cruſta. Cruſtoſæ in primis huius morbi ſunt indicia: habéntque interdum eminentiam, vt in fronte & capite arietis cornua referant, ſub quibus aliquando ſanies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, in primis verò circa pubem & coxas. Scribítque Fallopius, tumores eiuſmodi venereos à non venereis hoc modo diſcerni, quòd Venerei, ſi fricentur, & tollatur pellicula, poſt triduum immutati appareant; benignæ verò puſtulæ, ſi fricentur, augentur attracto ſanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgò appellantur, ſi ſunt cum tumore coniuncti; aut partibus excarnibus & oſſibus firmiter adhæreſcunt, præſertim ſi ſint in capite, fronte, in anteriore tibiarum parte, certiſſimum ſunt luis Venereæ indicium. Materia enim Venerea etiam in humore craſſo virulentiam erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumoribus, qui à materia craſſa oriuntur, non eſt. Vlcera verò etſi etiam in aliis morbis plurimis accidant: tamen ſi in pene in primis, & præſertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columellâ ac tonſillis, & quidem putrida ac fœtida excitentur, ac nulla earum partium inflammatio præceſſerit, nec ſcorbuti adſint indicia: etiam morbi Gallici ſigna ſunt. Pilorum quoque defluuium non leue huius morbi indicium exſtat. Si enim poſt ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum ſequi ſolet, præcedente, capilli in capite, & in primis in barba & ſuperciliis decidant, & ſimul puſtulæ vlceroſæ aut ſordida ſcabies conſpiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici eſt indicium. Eodem modo rhagades & fiſſuræ in volis manuum, ac plantis pedum, ſi nulla alia cauſſa præceſſerit, non dubium huius luis ſunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depreſſæ ac latæ, modò oblongæ, & excreſcentiæ illæ, quas ficus, condylomata, & cruſtas appellant, ſi in partibus pudendis, aut ano conſpiciantur, ſatis certò hunc morbum detegunt. Dolores capitis etſi & in aliis morbis plurimis accidant: tamen ſi tubercula, & gummata in cute accedant; ſi gonorrhœa adfuerit, & ſuppreſſa ſit, ſi bubo euanuerit, & ij ſatis certum huius morbi ſignum ſunt. Dolores quoque in aliis partibus eidem hunc morbum detegere poſſunt. Si enim dolores non ſunt in ipſis articulis, ſed in regione ea, quæ in medio oſſium eſt, & prope articulos, vt in anteriore tibiarum parte, vel in oſſe humeri, quod eſt inter caput & cubiti articulum, iique ſint atrociſſimi & acerbiſſimi, & circa veſperam & noctu exacerbentur, certa etiam ſunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris eſt illa deſtillatio, quâ per os & nares multa pituitoſa & aquea excernuntur, quibus & partes, per quas tranſeunt, exulcerantur. In primis verò morbi huius certum eſt indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua anteà dictum. Eſt tandem & hoc certum huius morbi indicium, ſi enumerati morbi & ſymptomata, medicamentis manifeſtâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, ſed potiùs in peius ruant: remediis verò illis propriis ac ſpecificis mitigentur.

Inueteratæ luis Venereæ ſigna.

Si denique inueteratum ſit hoc malum, omnis generis morbi ac ſymptomata accidere poſſunt, vlcera calloſa, fiſtuloſa, cancroſa, tophi in variis corporis partibus, oſſium caries in tibiis, brachiis, in primis in cranio, oſſe palati ac naſi, febris hectica, tabes, phthiſis, cachexia, epilepſia, dentium caſus, ſurditas, cæcitas. Vidus Vidius, *lib.* 1. *de curat. membrat. cap.* 18. refert, ſe vidiſſe Barcinonæ militem Hiſpanum, qui ex lue Gallica cariem cranij paſſus eſt, & poſtea in epilepſiam incidit, ſanie illa à cranio carioſo deſtillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus eſt vſtione cranij ferro candente factâ. Et Foreſtus, *lib.* 7. *obſeruat.* 9. *in ſchol.* narrat, quendam lue Gallicâ infectum, etſi probè curatus videretur; tamen longo ac diuturno capitis dolore afflictum fuiſſe qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto ſub eo inuentum eſt, ſupra duram matrem, nigriuſculum quid, inſtar gurgulionis; qui vermis cùm eſſet ablatus, dolor ille ceſſauit, neque ampliùs rediit. Et Iohannes Schenkius, *ex D. Georgij Garneri obſeruat.* refert, quendam lue Gallicâ laborantem, malè curatum magna inflammatione in palato, in oſſe cribroſo, in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuiſſe, quæ mox in gangrænam, & hæc in cancrum abiuerit, vt quotidie aliquid ex partibus illis corruptis & putrefactis excerneret, & gurgulione, partibúſque vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrum ipſum per os expueret, maximo cum fœtore. Et Felix Platerus, *lib.* 1. *obſeruat.* narrat, Abbatem quendam ex lue Venerea cæcum, & mutum, & ſurdum factum, qui mentem aliorum non aliter intelligere, & percipere potuerit, quàm ſi illi ſupra brachium nudum literas digito vel ligno, ſententiam aliquam exprimentes, ducerent. Ex quibus ſingulis ſeorſim perceptis verbum, atque ex pluribus verbis ſententiam colligebat. Tam graui nimirum & horrendâ pœnâ Deus iuſtus iudex interdum vagas libidines punit.

Virulentiæ huius differentias quod attinet, etſi formalis eſus ratio ignota ſit: tamen penes agendi modum, & eius vehementiam eſt quædam differentia, quæ ex effectibus cognoſcitur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur: Interdum contagium & vis agendi magna eſt, interdum minor, narrátque Euſtach. Rudius, *de morb. occult. lib.* 5. *c.* 10. ſe nouiſſe quaſdam meretrices tam potenti veneno Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberent cum iis, non ſolùm ſtatim eodem malo inficerentur, ſed omnino ſymptomatibus grauiſſimis corriperentur, quæ nullis remediis, nullâque arte tolli vel mitigari potuerint. Imò nonnulli non multo poſt diem ſuum obierint. Cognoſcimus autem vehementiam mali, ſi, vt modò dictum, alij ſtatim inficiantur, ſi dolor ſit ſæuiſſimus, ſi eroſio vſque ad oſſa penetret, ſi paſſim in corpore excrementa multa putrida fœtida prodeant. Quò plura enim & grauiora ſunt mala, eò maior virulentiæ huius vis eſt.

CAPVT

CAPVT VII.

De Prognoſticis.

An lues hæc ſit ceſſatura.

VT autem, quid de euentu huius morbi ſperandum ſit, cognoſcatur, inquirendum, an morbus ſit futurus breuis, vel longus, an curatu facilis vel difficilis, & tandem quem habiturus ſit exitum.

Primò autem de morbo hoc in vniuerſum quæri ſolet à nonnullis Medicis, an finem aliquando ſit habiturus? Sperauit id quidem, vt ſuprà dictum, Fracaſtorius, exiſtimauitque, iam ſuo tempore hunc morbum ſeneſcere, cúmque paulo poſt planè interiturum, eâ in primis de cauſſa, quòd epidemium eſſe putauit, & ab aſtris originem traxiſſe, quæ cœli impreſſiones non perpetuò durant, ſed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbum miteſcere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, *lib. 1. de lue Vener. c. 5.* hac de re ſcribit, narratum fuit, hunc morbum, cùm primò oriretur, tantâ fuiſſe ſorditie, vt qui nunc graſſatur, vix illius generis eſſe putetur. Vlcera enim innumera, in quernæ glandis ſpeciem & magnitudinem aſpera exporrectáque erant, ſpurcus ab iis profluens humor, fœtor verò tantus exhalans, vt cuius nares attigiſſet, is mox infici crederetur: color puſtulis ex nigro vireſcens, ipſo aſpectu non minùs ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcircò omnes eorum aſpectum, contactu verò ſic abſtinebant, vt morbi præterea nullius. Verùm fefellit Fracaſtorium ſpes iſta. Neque enim dum hunc morbum ſeneſcere, multò minùs ceſſare videmus, & quanquam puſtularum & vlcerum fœtidas ſit tolerabilior, doloribus tamen & cruciatibus immanior euaſit, vt idem Palmarius ſcribit. Vero ſimile potiùs eſt, quandiu concubitus & conuerſationes iſtæ cum infectis, & vagæ libidines durabunt; tandiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura eſt, vt hominem non ſubitò iuguler; interim ij, qui iſto morbo laborant, contagioſi ſunt iis modis, de quibus ſuprà dictum. Cùm ergo paſſim adhuc dentur multi, qui iſto morbo inquinati ſunt, atque alij cum iis conuerſentur, nulla adhuc ſpes eſt, morbum hunc paulo poſt ceſſaturum, cùm effectus non ceſſet, niſi cauſſa ſublata. Neque ratio, quam nonnulli, qui contrarium ſentiunt, afferunt, ſatis firma eſt. Aiunt enim, cùm morbus hic contagium ſit p.n. ac violentum, neceſſariò finem habiturum; cùm ea quæ p.n. ſunt, ac vi fiunt, perpetuas cauſſas non habent, ac propterea neceſſariò deſinant. Verùm facilis eſt reſponſio. Nihil equidem p.n. & violentum ex ſeſe eſt perpetuum ſi tamen cauſſa perpetua ſit, & ipſum perpetuum eſſe poteſt. Itaque licèt, ſicut peſtis interdum extinguitur, & hic morbus extingui poſſet, ſi eadem, quæ in peſte præcauenda & curanda, adhiberetur diligentia, vt ſuprà dictum: tamen quia ſemper dantur homines, qui hoc morbo laborant, alióſque inficere poſſunt, alij verò ab eorum conſortio non abſtinent; etiã hic morbus tamdiu continuabitur, quamdiu contagium iſtud durabit. Rectè igitur hac de re ſcribit Euſtach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 11.* *Si vnus*, inquit, *eſſet Mundi Princeps, aut vna multorum aduerſus hunc morbum conſpiratio, Medicorum ope hic morbus planè extirpari poſſet.* Si nimirum ij, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum conſortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peſte infectis vel leproſis fieri ſolet, ſpes eſſet, morbum hunc extirpari poſſe; eâ etiam de cauſſa, quia lues Venerea non vt peſtis, ad diſtans contagioſa eſt, ſed plerumque per concubitum, interdum per oſcula & veſtes communicatur. Verùm nulla hîc adhibetur diligentia, & vt idem Rudius ait. *Fures, latrones, homicidæ, & alij flagitioſi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hac labe refertiſſimæ, & quæ plus quam mille homines, in dies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant: fouentur, blanditiis deliniuntur, & ſplendidè conſeruantur.* Sed hiſce miſſis, quid de quolibet ægro prædicendum ſit, videamus.

Prognoſtica.

1. Lues Venerea plerumque ex ſe diuturnus morbus eſt, eâ nimirum de cauſſa, quòd hepar præcipuè & facultas nutrix in ea inficitur. Docet verò rectè Galenus, *5. de loc. affect. cap. 2.* quòd ex cordis morbis omnes citiſſimè pereunt, tardiùs ex cerebri affectibus: at vita diutiùs trahitur cum actionibus naturalibus læſis. Et quanquam lues Venerea etiam maligna ſit, & inter venena ſuo modo non immeritò referatur: tamen in agendo eius vis longè tardior eſt, quàm aliorum venenorum. Poteſt tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid, veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis diſpoſitio. Si enim venenum ſit vehementius, morbus periculoſior eſt, vt mox dicetur. Si quoque antea corpus vitioſis humoribus ſcateat, malum augetur, & longius redditur. Et omnino tanta morbi huius interdum pertinacia eſt, vt etſi planè extinctus interdum videatur: tamen poſt plures, imò triginta annos, eum nonnunquam recruduiſſe, obſeruatum ſit, vt ſuprà dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus ſit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, vt in aliis morbis, æſtimandum. Primò ipſius morbi rationem quod attinet, etſi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior ſit: tamen quia non ex illorum numero eſt, qui ex intemperiebus manifeſtis pendent, ſed malignus & contagioſus omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes ſimilares inquinare poteſt, & hinc curatu difficilis eſt.

3. Curatu tamen facilior eſt recens hic morbus, quàm inueteratus. In recenti enim, maligna illa qualitas ſaltem partes, per quas propagata eſt, & plerumque pudenda, afficit: in inueterato verò, ipſa maligna illa qualitas, etiam hepati imprimitur, & ab hepate rurſum ſanguini, & per ſanguinem omnibus partibus ſimilaribus communicatur. Falſum enim eſt, vt ex ſuperioribus quæ de natura huius morbi dicta ſunt, patet, quòd hepar hic in ſanguificatione lædatur, ob nullum morbum, ſed ſaltem ratione praui obiecti, quod cum ſanguine & aliis humoribus miſtum, illos inquinet, deprauet, vitioſos reddat, & in propriam naturam conuertat. Equidem negandum non eſt, quòd vitioſi humores etiam inquinant bonos: interim ex bono etiam chylò in hepate malè diſpoſito malus ſanguis generatur; quod vel ex eo patet, quòd per quamcunque etiam partem nutritio pauló pòſt per totum corpus inficiatur, quod fieri non poteſt, niſi hepate læſo.

4. Eos, qui ſemel ſanati, iterum hac lue inficiuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate ſanari, ſe experientiâ didiciſſe, idque etiam alios Medicos obſeruaſſe, ſcribit Epiph. Ferdinandus *hiſt. 17.*

5. Etſi virulentiæ huius natura non conſiſtat in intemperie aliqua manifeſta: tamen ſi incidat in corpus calidum & ſiccum, & in primis intemperie hepatis calida præditum, difficiliùs curatur. Etenim cùm lignum Guaiacum, ſarſaparilla, & ſimilia calida & ſicca ſint: illa intemperies calida & ſicca augetur, atque ita; etſi morbus hic ipſe non augetur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, & cùm medicamenta iſta propria tutò adhiberi non poſſint, niſi corpus antea probè purgatum fuerit, ab iiſdem etiam ampliùs calefit & ſiccatur.

6. Eandem ob cauſſam tempus anni calidum & ſiccum, quale eſt æſtiuum, curationi huius morbi minùs eſt idoneum, cùm vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus ſit debilis, vt fortia neceſſaria medicamenta non ferat, aut ſi æger propter conſuetudinem, vel ob moroſitatem neceſſaria medicamenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si etiam febris, tabes, vel aliud graue ſymptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facilè tolli non poteſt, vt modò de intemperie calida tum hepatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus calloſi, ſcirrhoſi & duri tumores, ac gummata vulgò dicta appareant, malum curatu difficile eſt, & nonniſi valentiſſimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent, niſi malum inueteratum ſit, & altiùs radices egerit, quarum pleræque in oſſibus ſubiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus ſi ſint duri, & non ſuppurantur facilè, & qui modò erumpunt, modò euaneſcunt, curatu ſunt difficiles, quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem ſignificant. Si verò facilè ſuppurantur, & vires ſint validæ, atque in primis hepar robuſtum, morbi & materiæ benignioris ſunt indicium: & tales bubones, ſi diu aperti ſeruentur, integram ſanitatem afferre poſſunt.

11. Faucium aſperitas, quam raucedo, aut vocis obſcuritas, aut ablatio ſequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant; quòdque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facilè curantur; in ano verò, vel circa anum, difficiliùs. Malum enim iam inueteratum eſſe, indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur, & medicamenta non ſatis commodè iis applicari poſſunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficillimè curantur, quia malum iam inueteratum, & quod totum corpus inuaſerit, ſignificant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facilè curantur; quia & malum iam antiquum arguunt; neque iis commoda medicamenta adhiberi poſſunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si oſſa naſi ſint eroſa, ſimúlque adſit febris lenta, malum incurabile ſignificat; cùm iam malum ipſi cerebro, vel eius membranis ſit communicatum.

16. Verrucæ in hoc morbo, in primis latiores, non facilè curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiatus, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficulter curantur.

18. Dolores, præſertim in capite, & anteriore tibiarum parte, ſæpe pertinaces ſunt, vt nullis remediis, aut certè nonniſi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepſiæ, grauiſſimæ & pertinaces ſunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipſum cerebrum iam occupaſſe.

20. Deſtillationes quoque pertinaces ſunt; quia & ipſæ ſaltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculoſiores & grauiores ſunt, ſi in thoracem & pulmones delabuntur, eóſque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitus plerumque pertinaces ſunt, & vix tolluntur; cùm in auribus varij anfractus ſint, & virtus expultrix earum ſit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare poſſint.

22. Gonorrhœa etiam plerumque diuturna eſſe ſolet; aut, ſi ſupprimatur, grauia mala ſubſequi ſolent, capitiſque & artuum dolores grauiſſimi.

23. In primis verò ipſius contagij, à quo æger morbum contraxit, natura, vim & magnitudinem morbi manifeſtat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referúntque Medici, quibus tales ægri curandi ſæpius oblati ſunt, interdum ex decem robuſtis iuuenibus, qui cum eodem ſcorto rem habuerunt, ne vnum euaſiſſe. Ideóque ſi ſciatur, à quo vel qua malum hoc contractum ſit, Medicus de morbi euentu faciliùs iudicare poteſt.

24. Cæteris etiam paribus curatur faciliùs hoc malum, quod per Venereum congreſſum contractum eſt. Curatu verò difficilius eſt, quod infans cum lacte ſuxit; cùm virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur, & hinc in hepate ſanguis virulentus generetur, qui poſtea totum corpus permeat, ídque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium & à parentibus infectis cum ipſo ſemine & ſanguine communicatum.

25. Partes affectas quod attinet, ſi hepar ſolum ſit affectum, faciliùs malum curatur; cùm & virtutem expultricem habeat robuſtam, & medicamenta ad id faciliùs penetrare poſſint. Lien verò, renes, vterus, & artus externi non ita facilè curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones, quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facilè penetrant.

26. E quibus omnibus facile colligere eſt, qui morbi euentus ſit futurus. Quò enim plures ac grauiores morbi & ſymptomata lui Venereæ coniunguntur, eò magis periclitantur ægri; quò pauciores & leuiores, minus. Atque ij in primis pereunt, quibus lui Venereæ putridæ & malignæ, Gallicæ dictæ febres accedunt. Virulentia enim Venerea, dum humores corrumpit, iiſque malignam qualitatem inducit, febrem grauiorem reddit, & ſimul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci poteſt.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potiùs lenta & putrida. Etenim & ipſa virulentia Venerea, & dolores ac vigiliæ, & alia ſymptomata, calorem innatum debilitant, ac nutritionem lædunt, vnde tabes totius corporis ſequitur, cui ex humoribus prauis excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læſâ, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac reſpirationem impedientes ac tollentes, moriuntur; vel à catarrho acri vaſis pulmonum eroſis, & ſputo primùm ſanguinis, deinde phthiſi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vaſis eroſis, & ſanguinis vomitu, per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

CAPVT VIII.

De Præſeruatione.

Præſeruatio. CVm tutius ſit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etſi cum infecta rem habeat, ſe immunem præſtare poſſit. De qua re integro *c.89. de morbo Gallico*, tractat Fallopius, ſcribitque ſe nihil feciſſe videri poſſe, niſi doceat, quomodo quis, videns pulchram fœminam, & coiens cum ea etiam infecta, à lue Gallica præſeruetur, Deúmque immortalem teſtatur ſe feciſſe experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuiſſe infectum: proponítque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum ſtatim extrahi, diſſipari, vel exſiccari poſſit. Eadem proponit Hercules Saxonia, *de lue Venerea, c.16.* eáque valde probat, & ſicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tanquam clypeo muniti multi confidunt, ſe poſſe maximè infectas meretrices penetrare, omnémque regionem liberè peragrare; Similia etiam medicamenta proponit Euſtachius Rudius, *lib.5. de morb. occult. c.13.*

An ſit licita. Verùm enim verò non credo, bonâ conſcientiâ iſta doceri poſſe, quibus tot homines ad libidinem animentur, quos ab ea forſan morbi huius metus abſterrere poterat. Ideóque nihil de hiſce medicamentis dicemus. Eos ipſos tamen qui talia docent, falli exiſtimat Aurel. Minad. *de virul. Vener. c.31.* vbi fundamenta Fallopij ſubuertit, qui putat, luem hanc ſaltem communicari per minima corpuſcula ſanioſa, quæ ſi abſtergantur, extrahantur, diſſipentur, morbum hunc auerti poſſe; docétque, contagium non ſolum per externas pudendorum partes, verum etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporéſque infectos & ſpiritus per poroſitates quoque internas peruadere, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ ſolùm partes externas attingit, aliiſque medicamentis extra impoſitis ſalutem & incolumitatem neminem ſibi polliceri, nec talia externa medicamenta intus conceptam inquinationem tollere poſſe. Tutiſſima ergo hunc morbum cauendi ratio eſt, abſtinere à ſcortis, & meminiſſe, quòd ſcortatores & adulteros iudicabit DEVS, qui tamen etiam in hac ipſa vita iſto fœdiſſimo morbo eos punire ſolet.

Aliam tamen huius luis præcautionem habet Iul. Palmarius, per interna ſcilicet medicamenta, ſcribitque, ſe antidotum ſeu amuletum inueniſſe, cuius vſu hominum corpora aduerſus hanc luem tuta reddantur: omnes tamen Medicos ac Chirurgos orat ac obteſtatur, ne libidinoſis morem gerentes, illud medicamentum communicent & patefaciant, néve libidinum fautores ſe præbeant, ſed de iis ſolum, quibus cum ſuſpectis aut contaminatis neceſſariò conuerſandum ſit. Deſcribit autem iſtam antidotum, *lib.1. c.8.* Eſtque hæc:

℞. *Amuleti luis, & Mithridatij veteris, deſcriptione Galeni,* vtriuſq. Drach. vj. *conſerv. bugloſſ. flor. geniſtæ, anthos,* an. Drach. iij. Miſce, præbe Drach. j. aut j. ß. aut ij. ad ſummum, mane, horis duabus ante cibum, per octo aut decem dies continuos.

Si verò quis ſe infectum ſuſpicetur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modo deſcriptum alexipharmacum arripiendum, eius Drach. j. aut j. ß. mane & ante cœnam deglutiendæ, per octo decémve dies continuos, cuius vis vt remotiores partes facilius attingat, eo deuorato, iulapij huius nonnihil ſtatim ſuperbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquouerſum deferatur.

℞. *Aq. carduibened. pimpinellæ, ſucciſ.* an. ℥. iij. *Syrup. de ſucco acetoſæ, de limonib.* an. Vnc. j. ß. F. Iulapium, ad duas doſes, ſtatim poſt aſſumtam amuleti Drach. j. ß. mane & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verùm cùm omnia, quæ in illa antidoto habentur, medicamenta ſimplicia, non luis huius Venereæ propria ſint, experientia conſulenda, an tanta eorum vis ſit quantam Palmarius prædicat.

CAPVT IX.

De Indicationibus.

QVæ in aliis morbis dantur Indicationes, eæ & in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo ſumitur, curatoria in ſpecie dicta; præſeruatoria, quam cauſſa ſuppeditat, à quò & vrgentia ſymptomata referuntur, & tandem vitalis: eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis autores varij ſunt, vtque quiſque de natura huius morbi ſentit, ita etiam de indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ ſuprà de huius morbi natura propoſuimus, & firmiter probauimus, inſiſtentes, ita de Indicationibus in hoc morbo ſentimus. *Indicationes.*

Primò, cùm morbus iſte ſit occultus & malignus hepati inprimis, & facultati nutrienti aduerſus, ideóque genericam quandam indicationem ſuppeditat, ſpecifica verò & vtilis nulla inde peti poteſt, & proinde ſola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo ſuppeditauit. Et niſi Hiſpani ab Indis medicamēta talia, vt lignum ſanctum, ſarſamparillam, radicem Chinæ accepiſſent, & Chirurgorum audacia, ac in primis Iacob. Carpus, vel caſu, vel per analogiſmum, dum Auicennam, Meſuën & Theodoricum in puſtulis quibuſdam, & ſcabie cruſtoſa, argento viuo vſos fuiſſe legiſſent, ad Mercurium vſurpādum acceſſiſſent, forſan & hodie morbi huius remedia vera laterent. Etſi verò huius morbi remedia non tam per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta ſunt: methodus tamen in eo curando non planè excluditur, ſed ſuum etiam locum habet: cùm neceſſarium ſit, vt medicamenta illa experientiâ inuenta rectè applicentur, & prætereà etiam tumores, vlcera & ſimiles ex corruptione humorum orti morbi, ſuam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plus ad manifeſtas qualitates, ac morbos notos, quàm ipſam occultam morbi naturam, reſpiciamus. In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi ſunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ; cùm tamen experientiâ conſtet, & in calida & ſicca intemperie, & in exuſtione, vt loquuntur, & ipſa tabe, feliciſſime vſurpari lignum Guaiacum, & ſimilia calida & ſicca, & malignitate expugnatâ, reliqua non ita difficulter euaneſcere.

Secundò, Indicationem præſeruatoriam quod attinet, eſt hîc in primis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impreſſam, reſpiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia ſunt, & ipſa emendare non inutile fuerit. Et cùm ſiue corpus plethorâ oneretur, ſiue vitioſis humoribus ſcateat, malignitas faciliùs in id diſſeminetur, & putredini vberior materia ſuppeditetur, ac alexipharmacorum vires hebetentur, expedit ſeu ſanguinem ſuperfluum, ſeu humores vitioſos euacuare, vt reliqua medicamenta poſtea tutiùs, commodiùs, & maiori cum fructu adhiberi poſſint. *Præſeruatoria.*

Tertiò, morbi & ſymptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia, ſuo quæque modo tollenda. *Curatoria.*

Quartò, vires conſeruandæ; cùm ſicut nullus alius morbus, niſi vires conſtent: ita nec hic curari poſſit, & fruſtra omnia tententur, niſi naturam ad minimum blandam habeamus. *Vitalis.*

Atque

Quatuor in lue Venerea curatione agenda.

Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primò, ſi ſanguis abundet, is imminuendus, ac ſi qui vitioſi humores abundent, ij præparandi & euacuandi, & omnino, ſi qui manifeſti morbi, qui propriæ curationi impedimento eſſe poſſint, vt obſtructiones & ſimiles, adſint, ij primùm tollendi. Secundò, malignitas & virulentia tam humoribus inhærens quàm partibus, & præcipuè hepati impreſſa, per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò, vires conſeruandæ, & roborandæ, & in primis hepatis, quod in hoc morbo laborat, maxima habenda ratio. Quartò, morbi & ſymptomata, qui huic lui coniungi ſolent, tollenda.

Hoc loco controuerſia expedienda; An nimirum ſine ſudore labes hæc curari poſſit. Nonnulli in ea ſunt ſententia, quòd lues iſta tolli poſſit, etſi ſudores non prouocentur. Idque primò eo probant, quòd lues hæc conſiſtat in qualitate quadam abdita, quæ nonniſi corporis alteratione tollatur, cùm contraria contrariorum ſint remedia. Iſtam autem alterationem præſtare poſſe antidota & decocta adminiſtrata propriâ virtute, & ſine ſudore. Deinde experientiam adducunt, quâ conſtat, ſumtis talibus medicamentis ſine ſudore nonnullos conualuiſſe. Tertiò hoc afferunt, quòd decoctum ligni bibentes, interdum à natura feliciter euacuantur per vrinam, aut per aluum, non ſemper per ſudores.

An ſine ſudore curatio perfici poſſit.

Contra hos pugnat Aurelius Minadous, *de virul. Vener. c. 39.* Et primò quidem, ſe nunquam obſeruaſſe, ſcribit, vt decoctum Medici iuſſerint ſine ſudore ſumere, vtpote ad quem & alexipharmaca omnia ipſa ſuâ naturâ inclinent; nec ipſa materia, vt per hanc viam expellatur, vtpote vaporoſa & halituoſa, inepta ſit; neque aliquem extitiſſe, qui huiuſmodi morbum penitus atque integrè ſine alicuius ſudoris auxilio ſuperauerit, præſertim ſi fuerit inueteratus. Cur verò ita ſtatuat, rationem hanc affert, quòd, ex ſua ſcilicet opinione mali huius eſſentia non conſiſtat in qualitate, ſed in corpore malâ qualitate affecto. Et proinde, ſicut qualitas alterationem, ita corpus euacuationem indicare, ſtatuit, quæ quamuis multis modis fieri poſſit, commodiſſimè tamen per ſudorem inſtituatur; cùm hoc ipſum corpus ſit vaporoſum, & rectiſſimè ac facillimè per ſudorem diſcutiatur. Addit & hoc, cùm in corporibus hac lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec ſolùm in aliqua parte, ſed vniuerſo corpore; ſudor autem ſit euacuatio vniuerſalis; eam per ſudores commodiſſimè euacuari. Et in primis hepati ſudores plurimùm prodeſſe ſtatuit. Cùm enim illud humorum, qui per vniuerſum corpus feruntur, officina ſit, & illi ſudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur, etiam hepar pollutum hoc modo mundari poteſt. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam, vt aluum vel vrinam, euacuet, atque tum etiam eius conatus non impediendus ſit, ſed adiuuandus: tamen abſque ſudore vniuerſum corpus ab iſta lue liberari non poſſe, vnicùmque ſudorem ab omnibus locis, tam internis, quam externis, citò, tutò, ac iucundè euacuare putat.

Deciſio.

Verùm neutra harum opinionum veritatem planè attingit, & vtraque curationem imperfectam tradit. Etenim cùm detur Indicatio curatoria ita in genere dicta, duplex: vna præſeruatoria, quæ ſumitur à cauſſa; altera in ſpecie curatoria dicta, quæ ſumitur à morbo: illi, qui ſine ſudore morbum hunc curari poſſe cenſent, quod conſiſtat in abdita & maligna quadam qualitate, de curatoria quidem Indicatione rectè ſentiunt, cùm illa maligna qualitas non ſudore, vel aliis euacuationibus, ſed propriis alexipharmacis tollatur: præſeruatoriam tamen indicationem & cauſſam negligunt. Cùm enim certum ſit, in lue Venerea non ſolùm vitioſam & malignam in partibus, præcipuè hepate, eſſe diſpoſitionem, ſed & omnes corporis humores inquinatos eorum euacuatio requiritur, quæ commodiſſimè fit per ſudores, vt rectè Minadous probat. Quamquam enim inſenſibiliter etiam aliquid diſcutiatur, inſenſibilis tamen illa curatio non ſufficit, & nimis tarda eſſet. Aurelius Minadous verò de cauſſæ ablatione, & humorum vitioſorum euacuatione, quæ rectiſſimè fit per ſudores, bene ſentit; morbum verò ipſum, ſeu qualitatem illam malignam non ſolùm humoribus, ſed & partibus viuentibus impreſſam, negligit. E quo patet, quod diligenter notandum, de morbis occultis diſputationem non eſſe inter eas, quas Galenus Logicas appellat, ſed ipſam horum morborum eſſentiam concernere, morborúmque occultorum ignorantiam non ſolùm errores in theoria, ſed & in praxi parere. Itaque quamvis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per ſudores inſtitui: tamen alexipharmaca etiam ad diſpoſitionem illam malignam in partibus, in primis hepate, neceſſaria ſunt, & Fernelius, ac qui eum ſequitur Palmarius, eandem ob cauſſam peculiaria alexipharmaca, vt dicetur, addunt, vt diſpoſitio illa maligna radicitùs extirpetur. Etſi enim omnes humores vitioſi ſint euacuati, & omnes morbi alij ac ſymptomata poſt eorum euacuationem ceſſent: tamen niſi diſpoſitio illa maligna à partibus tollatur, malum recrudeſcit, & ſæpe longo pòſt tempore. Et hanc cauſſam eſſe puto, quòd non ſolùm decoctum ligni, ſarſæparillæ, & ſimilium, ad ſudores ciendos manè exhibetur, ſed etiam ſine ſudoribus potus loco propinatur. Ea ipſa enim medicamenta propria, quæ cauſſam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humoréſque vitioſos per ſudorem euacuant, etiam diſpoſitionem partibus impreſſam eradicare valent.

Tandem & hoc non prætereundum, Indicationes antea propoſitas non neceſſariò in quouis morbo Gallico attendendas eſſe, ſed ſaltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuaſit, & in primis hepar occupauit. Si verò malum recens ſit, non opus eſt, vel ſanguinem mittere, vel purgantia exhibere, cùm vitium nondum humoribus communicatum ſit, ſed ſatis eſt contagium receptum abſtergere & euocare. Id quod & in ſcabie recenter contracta per contagium ſufficit. Vbi tamen attendendum, an puſtulæ illæ, ſeu caries Gallica, quam dicunt, immediatè à contagio & congreſſu Venereo proueniant, tunc enim externa medicamenta ſufficiunt: an verò hepate iam affecto oriantur; tum enim euacuationibus & alexipharmacis opus eſt.

CAPVT X.

De Curatione: & Primò Venaſectione.

Venaſectio.

PRimò ergo Præſeruatoriam Indicationem, ſeu cauſſarum amotionem quod attinet, & principio quidem ſanguinis miſſionem, equidem per ſanguinis miſſionem cauſſa morbi propriè & proximè non tollitur: tamen, ſi ſanguis in corpore abundet, iſque præſertim calidior, propria huius morbi remedia, quæ calida & ſicca ſunt, tutò adhiberi non poſſunt, niſi ſanguis abundans priùs minutus ſit.

Et quidem ſi materia virulenta nullum peculiarem, ad aliquam partem motum habeat, in primis baſilica vena aperiri poteſt. Si verò ad partem aliquam peculiariter motum habeat materia, & quidem ad inguina, ac natura bubonem protrudat, venæſectio cautè inſtituenda. Si enim bubo ad ſuppurationem properet, venæſectio non facienda, & præcipuè in brachio, ne natura in expulſione turbetur, & materia ad interiora reuocetur. Obſeruatúmque, multos ex aperto bubone, & materiâ diutius per eum euacuatâ, integrè ſanatos eſſe: contra ex intempeſtiua venæſectione malum prolongatum fuiſſe. In venæſectione ergo naturæ motus attendendus, & vbi tumor ſpem ſuppurationis non præbet, in partibus inferioribus vena aperienda. Ita enim materia verſus inferiora retrahitur, & propter effluxum ſanguinis calidi poſtea faciliùs ſuppuratur. Eodem modo in pede vena aperienda eſt, ſi adſit in pudendis caries vel gonorrhœa, & omnino, ſi infra hepar partes laborent. Si verò ad caput materia ruat, & ibi dolores vehementiſſimos excitet, praua vlcera, capillorum defluuium, in brachio cephalica communiſſimè aperitur.

Cætera, quæ in venæſectione rectè adminiſtranda in genere proponuntur, præcepta etiam hîc obſeruanda; quæ cùm huius affectus propria non ſint, pluribus hîc non proponenda.

Si vires venæſectionem non ferunt; eius loco hirudines venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

CAPVT XI.

De Præparatione & Purgatione vitioſorum humorum.

DEinde ſi corpus ſit cacochymicum, humores vitioſi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi ſunt, cum in corpore impuro, alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parum proſint, imò etiam damnum afferre, & corpus, licèt ipſa lues expugnetur, aliis morbis obnoxium reddere poſſint. Non enim humores vitioſi, circa viſcera collecti, toti per ſudores diſcuti & diſſipari poſſunt, ſed tenuiore parte diſcuſsâ craſſior relinquitur, & ſicceſcit, ac viſceribus impingitur; ſæpe etiam acrimoniam contrahens, vaſorum ſubſtantiam labefactat. Vnde interdum lues iſta curatu pertinacior euadit, & hepatis ac lienis obſtructiones & ſcirrhi, affectio hypochondriaca, herpetes oriuntur.

Neque tamen ſolùm in principio, & ante luis propriam curationem purgatio inſtituenda, ſed etiam toto curationis tempore, ſi vitioſa materia iterum colligatur, per interualla euacuanda. Si tamen lues iam ſit inueterata, & in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitioſa ad interiora reuocanda: ne hepar, ventriculus, & alia viſcera lædantur ac debilitentur, ſed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione, etſi autores multi ſatis prolixi ſint; tamen cùm illa quæ de vniuerſali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, ſed omnibus à cacochymia pendentibus communia ſint, operæ pretium non videtur, in iſtis generalibus, quæ iam ex plurium aliorum morborum curatione nota ſunt, inhærere. Hæc ſaltem monemus; Primò in malo recenti eſſe attendendum, qui humores vitioſi in corpore, & in primis in ſecunda eius regione abundent, eóſque præparandos & euacuandos eſſe. Si verò malum iam ſit inueteratum, quia in eo

plerumque

plerumque humores craſſi & adulti colliguntur, ad eos in primis medicamenta dirigenda eſſe. Deinde & hoc obſeruandum, ſimul ad intemperiem viſcerum eſſe reſpiciendum, & ſi quam intemperiem contraxerint, eam corrigendam, eáque propriis medicamentis roborandam eſſe. Tertiò eſt neceſſarium, vt ſemper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate ſpecificâ virulentiæ Venereæ reſiſtat. Ideóque de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cùm paſſim ſint obuia & nota, niſi hoc, non paucos Medicos teſtari, mechoacannam, quò pertinet radix galapa, non ſolùm ob vim purgandi cum commodo in hoc morbo exhiberi, ſed etiam, quia peculiari vi lui huic aduerſetur, ita vt inter morbi huius antidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis in primis ad huius morbi curationem & purgationem etiam commendari ☿cium præparatum, de quo infra in ſpecie dicetur.

CAPVT XII.

De Propriis remediis, & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere.

Luis Venereæ antidota.

POſtquam corpus conueniente modo euacuatum, maxima curationis huius ſpes eſt in antidotis huius morbi propriis, vtpote à quibus ſola perfecta ſanitas ſperari poteſt, ita quidem vt etſi varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic morbo ſæpe coniunguntur: tamen ſi malignitas illa tollatur, paulo pòſt vel ſponte euaneſcant, vel facile curentur, ſine verò horum remediorum ope, nulla ab aliis medicamentis, quocunque etiam nomine veniant, perfecta curatio ſperari poſſit. Imò & hoc à pluribus obſeruatum, eiuſmodi medicamenta, etſi manifeſtis qualitatibus intemperiei calidæ & ſiccæ aduerſari videntur: tamen à multis qui intemperie hepatis, imò totius corporis calidâ & ſiccâ præditi fuerunt, & habitum corporis gracilem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eiuſmodi medicamenta calida & ſicca feliciſſimo ſucceſſu vſurpata eſſe. Ex quo vel ipſo apparet, in hoc morbo potiùs occultæ malignitatis, quam manifeſtæ intemperiei: rationem habendam eſſe. Ideóque quamprimum corpus aliquo modo præparatum & euacuatum eſt, maturè ad iſta luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Luis Venereæ alexipharmaca neceſſaria.

Etſi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recenſebuntur, vires eleuare & extenuare velint, dum ſtatuunt, quòd decoctum ligni iuniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præſtare poſſit, quod decoctum ligni Guaiaci, modò tenuiſſima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guaiaci adhiberi ſolet, vſurpetur: tamen falſum id eſſe, experientia dudum docuit. Licet enim compertum ſit, ex victu tenuiſſimo miteſcere quæ iam huius morbi ſymptomata: tamen niſi propria auxilia adhibeantur, paulo pòſt recrudeſcere, & ſæuior redire morbus viſus eſt. Etenim talia medicamenta, cum tenui diæta quidem, vitioſos humores abſumere, ſed malignitatem expugnare non poſſunt. Vt ergo hic morbus eſt occultus, qui nonniſi ex affectis cognoſcitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inueniuntur, ſed ſolâ experientia.

Quænam ſint illa.

Quæ autem illa medicamenta ſint Medici rurſum non planè conſentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro ſpem ponũt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacum eſſe putant; alij id planè reiiciunt, de qua re infrà dicetur. Alij, & plerique quidem vſu ligni Guaiaci, ſarſæparillæ, radicis Chinę, ligni ſaſſafras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipſis dubitant: imò quidam negant, ſolius Guaiaci & ſimilium vſu luem hanc expugnari poſſe, & propterea aliorum permiſtione eorum vim exacuendam & augendam eſſe cenſent. Iul. Palmarius, *lib. de lue Venerea*, *c.* 13. diſtinguit, nec eſſe tanti Guaiacum putat, vt Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorſus extinguat, nec ita imbecillem, vt nihil ſine aliorum ope & connexione perficiat. Eius quidem vnius vſu, abſumtis humoribus, omnia luis ſymptomata tandem ſopiri, atque prorſus deliteſcere ſcribit, ſed tamen venenatam mali labem, quæ iam partibus ſolidis inſederit, in pleriſque eo præſidio non expugnari, prorſúſque extingui, ſed vt planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi reuerſio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda eſſe cenſet. Quam ſententiam procul dubio hauſit à Fernelio, Præceptore ſuo. Eum enim, vt *lib.* 1. *de lue Venerea*, *c.* 7. primum auſum eſſe ſcribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri ſine hydrargyri vſu, & multa domi ſuæ alexipharmaca componendi curauiſſe, quæ, aduerſus eiuſmodi perniciem cum Guaiaco, aut etiam ſine eo adhibuit, &, vt *alleg. c.* 7. ſcribit, duo eiuſmodi medicamenta, quæ præſtantiſſima & efficaciſſima ſint, reperit, quæ ipſe adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hactenus neminem feſellerit.

Verùm cùm eiuſmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primo loco non proponimus, ſed infrà aliquid de iis dicemus. Primo verò loco tradimus ea, quibus plerique Medici hactenus vſi ſunt, quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca eſſe docuit, quorúmque vſu non ſolùm humores vitioſi euacuati, & ſymptomata profligata, ſed & ipſas morbi radices extirpatas fuiſſe, vt is ampliùs non redeat, multo vſu obſeruatum. Qualia ſunt lignum Guaiacum, ſarſaparilla, radix Chinæ, lignum ſaſſafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De Ligno Indico, & Guaiaco.

Lignum Indicum.

ET primò quidem agemus de ligno Indico, vtpote quod inter morbi huius remedia facilè principatum obtinet. Cum enim in Indis morbus hic feratur eſſe endemius, etiam primarium remedium ex India petitum, quod lignum Indicum vocant. Eſt autem lignum huiuſmodi, vt ex Conſaluo Ouiedo, Nobili Hiſpano, Indicarum rerum ſcriptore, patet, duplex: vnum, quod vulgo notum, Guaiacum dictum, alterum, quod palus ſanctus, ſeu lignum ſanctum appellatur. Etſi enim à plurimis hæc duo ligna pro eodem habentur; tamen nominatus modo autor & notis & locis vtrumque diſcernit de quo videatur Fallopius *de morb. Gall. cap.* 38. Cùm tamen vtrumque lignum ad morbum Gallicum expugnandum eaſdem vires habeat, (etſi ligno ſancto ad arthritidem & alios morbos maior vis eſſe feratur, & lignum ſanctum hodie ad nos raro afferatur) ſolùm de Guaiaco dicemus.

Duplex Guaiacum, Sanctum.

Inter cæteras ſuperioribus ſæculis repertas nouas Inſulas eſt etiam vna, cui Hiſpani inuentores Hiſpaniolæ nomen indiderunt. In ea cùm lues Venerea endemia eſſe feratur, atque vnicum eius morbi ibi remedium habeatur decoctum cuiuſdam ligni, quod hodie Guaiacum, ab incolis cum hiatu Huaiacum nominatur, Hiſpani eâdem lue infecti idem decoctum ſalutare experti ſunt, viréſque eius aliis poſtea detexerunt. Arbor fertur eſſe foliis fraxini, color ligni intùs nigreſcens eſt, ipſum lignum graue & ponderoſum, in aqua non fluitat, ſed mergitur, reſinoſum eſt, & dum accenditur, odorem non ingratum ſpirat: ſapor eius ſubamarus, cum leui acrimonia linguam vellicante.

Ligni Guaiaci electio.

De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea ſententia, id quod albicat, reliquo præferendum eſſe, eùm quò minùs adoleuerit, eò magis albicet, quò verò magis adoleuerit, eò magis nigricet. Siccius autem eſſe quod eſt annoſius; quod verò minùs annoſum, humidius, & ſucco magis abundans, & proinde efficacius. Verùm enimverò cùm duplex ſit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati ſeu ſpiritus inſiti ſubiectum, etiam ad flammam concipiendam aptus: alter alimentarius, aquoſior, & ad inflammationem minus aptus: vires huius ligni, vt & aliarum plantarum non æſtimandæ ab illo alimentario, & aquoſiore humore, ſed à calido illo inſito & humido primigenio. Qui cùm in ætate prima cùm in infantibus, tùm in plantis humido multo obruatur & obfuſcetur, multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles ſunt, quæ poſtea humido illo nonnihil abſumto, & calore vegetiore reddito, proceſſu ætatis fortiores fiunt, ſoletque hic calor omnium actionum præcipuum inſtrumentum, vſque ad florentem ætatem, & ἀκμὴν immutatus conſiſtere. Itaque etſi in Guaiaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale ſemper ſit, à quo vires eiuſdem dependent: tamen quia in tenello adhuc ligno vis iſta à copia humoris obruitur quaſi & cohibetur, minùs efficax eſt adoleſcens adhuc lignum, eo quod iam adultæ & confirmatæ ætatis eſt. Ac proinde ad huius morbi curationem non lignum ſubflauum, vel quod buxei coloris eſt, & vel ab immatura arbore, vel à ramis deciſum eſt, minúſque efficax, ſed potiùs nigricans eligendum, vtpote quod magis reſinoſum eſt, & pingui illa ac Balſamica ſubſtantia abundat, in qua vis illa virulentiæ Venereæ aduerſa maximè reſidet. Ætatem ergo huius ligni internoſcere, vtile eſt, vt efficaciſſimum eligatur. Etenim quod internam quidem partem nigram habet, ſed fiſſuris veluti lineis quibuſdam colore fuſco, in orbem vt nigrum actis per longum interſectum eſt, efficax quidem illud eſt, ſed quod tamen vel ex arborum ramis deciſum eſt, vel certè ætatem maturam nondum attigit, atque ideò minoris efficaciæ eſt. Idcircò enim comparent lineæ huiuſmodi quòd præpinguis illa ſubſtantia, quæ in medio arboris caudice maximè reſidet, nondum ita redundat, vt internas omnes ligni partes impleat. Quod vero totâ internâ parte nigricat, ſuperficie duntaxat albicante, id ſi integrum, ponderoſum, & odoratum exiſtat, leuique acrimoniâ linguam vellicet, & vel nullis lineis interſectum eſt, vel iis reſinâ plenis, ideóque dum accenditur, præter odorem, quem ſpirat gratum, reſinam etiam reddit ſubnigram, id ſummum maturitatis gradum aſſecutum, & ex arboris caudice deciſum, ac propterea efficaciſſimum eſt. Si verò lineis diſtinctum, & foraminulentum eſt, & nec pondere, nec odore, nec acrimoniâ valet, nec incenſum reſinam ſudat, id ſenectutem iam attigiſſe, & propterea vires eius tam hebeſcere, indicio eſt.

Ætas huius ligni vt diſtinguenda.

Monet

Monet hic etiam L. Septalius, eſſe ſpeciem quandam Guaiaci, quæ nunquam in vſum ducenda ſit, quæ nigrorem in ſuo in medio non [illegible], ſed coloris ſit ſubobſcuri cum qua iam viriditate, quæ decoctum tam ſit [illegible] turbidum, quod nunquam clareſcit, cum [illegible] & [illegible] ula, & in faucibus [illegible] tem excitat, ob [illegible] tres partes maiores ex parte in ſplene [illegible] quam etiam in hepate obſtructiones inducit. Empirici [illegible] lignum ſanctum appellant. Sed cùm apud autores nullus [illegible] reperiatur duplicem hanc ſyluestris, & domeſtici differentiam, potiùs ratione ſoli has qualitates acquirere cenſet.

Si etiam cortex ſit craſſus,& ligno ita adhæreat, vt vix auelli & ſeparari poſſit, bonæ notæ lignum eſt. Si verò cortex facilè à ligno ſeparatur, vel vitiatum eſt, vel aquâ marinâ ematerit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue apparet, raſum maſticatum mordet, & amarorem post ſe relinquit, dum ſecatur, ſolidum & ſuperficie æqualis: non aſpera & foraminuleuta appareat, lignum bonum eſt.

Cortex ligni Guaiaci. Cortex eiuſdem ligni maiore acrimoniâ & amaritudine pollet, & propterea validius ſiccat, attenuat, & digerit, quàm lignum; verùm quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduerſatur, eſt potius in humido illo pingui, ac ſubſtantia balſamica ſemper lignum cortici præfertur: ac propterea cortex in calidis & ſiccis corporibus minùs commodè adhibetur.

Vires ligni Guaiaci. Vires ligni Guaiaci quod attinet, eſt illud calidum & ſiccum, vt ex ſapore, odore & acrimonia percipitur, & quidem in ſecundo gradu, ac ſimul eſt tenuium partium, vnde vim habet craſſa attenuandi, lenta incidendi & detergendi, obſtructiones aperiendi, ac ſudores & vrinas ciendi, ſuperfluoſque humores frigidos diſſipandi & abſumendi. Verùm non ob iſtas qualitates præcipuè exhibetur lignum Guaiacum, (cùm huiuſmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inueniantur, nec ex India ea tranſportare neceſſe fuiſſet) ſed inprimis ob vim illam peculiarem & occultam, quâ virulentiæ Venereæ aduerſum eſt. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guaiacum primas obtinere, omnes ferè Medici conſentiunt. Quanquam enim Fernelius eius hanc vim extenuare nonnihil velit, ideo quòd non omnes hoc morbo affecti eius vſu curantur: tamen cauſſa hæc ſufficiens non eſt, cum nullum omnino reperiatur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod deſperatos etiam morbos curet. Ipſi autè virulentiæ Venereæ occultâ qualitate & proprietate lignum hoc aduerſatur, ac humido radicali, & balſamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutrienti aduerſa maximè læditur, amicum eſt, illúdque roborat adeò, vt obſeruatum ſit, eos quoque, qui hepar, & totum corporis habitum calidum & ſiccum habuerunt, & qui à lue Venerea penè contabuerunt, vt antea etiam dictum, vſu decocti huius ligni, licèt caliditate & ſiccitate ipſis aduerſi, inſtauratos & habitiores

An lignum Guaiacum nutriat. ac corpulentiores redditos fuiſſe. Nonnulli quidem ſcribere auſi ſunt, decoctum huius ligni non minùs nutrire, quàm nutriat ius pulli. Verùm hi nimij eſſe mihi videntur in laudando hoc ligno. Etſi enim vegetabile eſt, & aliquid forſan ſucci alimentaris in decoctum deponit, tamen in pullo plus eſſe alimenti homini idonei, quam in ligno Guaiaco, neminem ſanæ mentis facilè negaturum puto. Quòd verò nonnulli poſt morbum hunc corpulentiores fiunt, id ex accidenti eſt. Nam cùm ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læſa, vbi illa diſcuſſa & extincta eſt, corpus iterum bene nutriri & augeri incipit: id quod & in aliis quibuſdam morbis, in primis febribus, accidit, ante quas cùm homines ob prauum nutrimentum, non eſſent *εὔσαρκοι*, per morbum abſumtis vitioſis humoribus poſtea bene nutriri incipiunt, & corpulentiores fiunt.

An decoctum Ligni Guaiaci, Sarſaparillæ, Saſſafras, radic. Chinæ, pinguefaciat. Decocta Guaiaci, Sarſaparillæ, Saſſafras, radic. Chinæ, nonniſi per accid. nutriunt. § [Fr. Arcæus, *lib. de curand. vulner. rat.* ad vlcera pulmonis & phthiſim etiam decoctum ligni Guaiaci exhibet, ſcribitque, corpora, licèt extenuata, ab eo non offendi, ſed potiùs impinguari. Imò ſunt nonnulli, qui ligno Guaiaco vim nutriendi tribuunt, illúdque non minùs nutrire, quàm ius pulli, ſcribunt. Eaſdem vires alij etiam ſarſæparillæ, ligno ſaſſafras, & in primis radici Chinæ tribuunt. Verùm enimverò, etſi compertum, in phthiſi, lue Venerea, ſcabie, & aliis morbis, vſu horum decoctorum corpora extenuata iterum inſtaurata & pinguefacta fuiſſe, tamen hoc non per ſe accidit, quòd ſcilicet hæc decocta vim nutriendi, ſicut alia alimenta, habeant, ſed per accidens, quatenus ſcilicet cauſſam maciei tollunt. In phthiſicis res plana eſt. Cùm enim illa corporis extenuatio fiat ab vlcere pulmonis, vlcere vſu ligni Guaiaci exiccato, corpus iterum, rectè nutriri incipit. Idem accidit in aliis morbis, lue Venerea, ſcabie, & ſimilibus. Cùm enim macies illa & atrophia à mala nutritione proueniat, mala autem nutritio plerumque ab acribus & ſalſis humoribus, qui & vtilem ſanguinem abſumunt, & corpori agglutinari prohibent, vt iſtis humoribus iſtis per decocta eiuſmodi abſumptis, & per ſudores diſcuſſis, corpora iterum rectè nutriri incipiunt, imò pingueſiunt.]

Non ſolùm autem lignum hoc habet vim alterandi, & occultâ qualitate maliguitatem illam virulentiæ Venereæ, cùm humoribus, tùm partibus ſolidis impreſſam, extinguendi, ſed etiam euacuandi, cùm ſenſibiliter per ſudores, tùm inſenſibiliter, per inſenſibilem tranſpirationem. Ac proinde ratio per lignum Guaiacum, & huic cognata medicamenta curandi morbum Gallicum maxime vſitata eſt. Etſi enim ob diuturnitatem curationis, & ſudandi labores, ac tenuem diætam, aliquam moleſtiam eis afferat: tutior tamen longe eſt illa, quæ fit per hydrargyrum, in qua ſi peccetur, non leue periculum ægro imminet.

Medicamenta è ligno Guaiaco. Parantur autem ex ligno Guaiaco varia medicamenta, eáque vel formâ liquidâ, vel ſolida, & in ſubſtantia. Verùm in forma liquida exhibita efficaciora ſunt, cùm facilè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrent, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem noxiorum ſtimulent. In ſolida vero forma, cùm pars illa in qua vis medicamenti præcipuè reſidet, à terreſtri & craſſa nondum ſeparata ſit, non ita facilè in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodiſſimum, maximè in vſu eſt. Siqui tamen propter diuturnum huius medicamenti vſum eius pertæſi ſint, ac nihilominus metuant, ne reliquiæ aliquæ humoris praui ſuperſint, aut vitæ genus decocti debito modo vſurpandi vſum ampliùs non admittat; iis etiam ſolida formâ ex hoc ligno medicamenta exhiberi poſſunt. Inter quæ extracta & ſpiritus, vt dicetur, efficaciſſima ſunt, ac longe ſulfuribus præſtantiora.

Decocti ligni parandi ratio. An ſit in vino coquendum. Ligni autem huius decoquendi ratio varia eſt, cùm ratione liquoris, in quo fit decoctio, tum qualitatis liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis deſtillatis, alij in vino, alij in ſero lactis, alij in iure carnis lignum decoquunt. L. Septalius, *lib. 7. animad. n. 204.* eos reprehendit, qui ſolo vino decoctum ligni fieri poſſe, negant; cùm nihil aptius ad extrahendum medicamentorum facultates ſit, ipſo vino, & aquâ (rectiùs ſpiritu vini dixiſſet) vini. Ideóque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materiâ rigidâ prædominante vtitur, hoc modo: *Recì à infuſione corticis ligni ſancti optimi, craſſo modo contuſi ℥. viij. in vini albi optimi ℔. medicinal. xlij. per duos dies excalefacto priùs vino, & ſemper per duos illos dies in duplici vaſe, vel cineribus calentis. Poſt fit lento igne, vel in duplici vaſe elixatio ad conſumtionem tertiæ partis, quo vtatur ægrotus, & manè loco ſyrupi, & pro potu in cibis, ſumet manè ℥. vij. & poſt horam prolicientur ſudores; in prandio autem, & in cœna non excedat ℥. xiiij.*

Verùm etiamſi concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodiſſimum eſſe: tamen hoc negari non poteſt, quòd coctione vires vini euaneſcant, & vbi ſpiritus exhalarit, phlegma nauſeabundum, & ipſâ aquâ ſimplici minùs commodum relinquatur. Ideóque in ea ſum ſententia, vel lignum in aqua coquendum, & ſub finem decoctionis vinum addendum eſſe, vel lignum ſaltem in vino diutiùs infundendum, aut in duplici vaſe coquendum eſſe vt nihil pereat, nullo verò modo ad tertiæ partis conſumtionem.

Ergo vulgatiſſimè & tutiſſimè decoctio fit in aqua pura, quę & medicamenti caliditatem & ſiccitatem nonnihil corrigit, & diſtributionem ac ſudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus ſit frigidior, ac debilior, ægerque vino aſſuetus, non incommodè vinum admiſcetur, vt modò dictum, & poſtea etiam dicetur. Nam vino admiſſo ventriculus minùs læditur, & medicamenti vis ad omnia membra faciliùs penetrat.

Ligni ad aquam proportio. Ligni etiam ad aquam diuerſa obſeruatur proportio, pro ætatis, corporis, conſtitutionis, anni temporis ratione, ſumunturque *ad aqua ℔. xiij. ligni ℥ iij. vſque ad ℥. xij.* Si enim anni tempus, & corpus ſit calidius, tutiſſimum eſt, minorem ligni quantitatem ſumere, & longiore tempore curationem tutò perficere, quàm medicamento potentiore damnum aliquod ægro adferre, præcipuè primis curationis diebus, & priuſquàm humores in corpore ſuperflui imminuantur, & ſudor facilè ac exquiſitè fluere incipiat, ægérque decocto adſueſcat. Poſt ſenſim plus ligni ſumi poteſt, quod niſi obſeruetur, æger facilè in periculum conijcitur. Scribitque Euſtachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c. 13.* ſe vidiſſe ægros, qui ob hunc errorem, nimiam ſcilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt poſtea ab vſu decocti fuerit abſtinendum, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum eſt, in adultis, & communiter, ligni ſaſpati, vel torno comminuti ℔. j. affunduntur *aquæ lib. xij.* in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido macerantur. Poſtea vaſe tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vaſe adhuc tecto refrigeſcere ſinitur, poſteà colatur.

Qua ratione coctio inſtituenda. Fallopius, *lib. de morb. Gall. c. 46.* diſputat, an commodius ſit coquere igne aperto, vel in vaſe duplici dicto, ſeu in B. M. illóſque reprehendit, qui ſtatuunt, decoctum in Baln. factum, eſſe dilutius, ſeu minùs potens, & quòd decoctum, quod fit in balneo, ſit præſtantius illo, quod fit in igne aperto probare conatur exemplo aquarum deſtillatarum, quæ per Baln. præſtantiſſimæ parantur, cùm in his nulla aduſtio fiat, ſed maior eliquatio quæ fit in calido, decoctū præſtantius reddat. Verùm aliud docet experientia, quam ratio confirmat. Etſi enim è quibuſdam plantis humidioribus, vt roſis, violis, lilio conuallium, & ſimilibus recentibus, quarum vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, conſiſtit, optimæ aquæ fiant etiá ſine aquæ effuſione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleoſa conſiſtit, nunquam earum vis per balnei calorem nimis mutem elici poteſt, id quod etiam in multis ſeminibus accidit, ſed opus eſt deſtillatione per veſicam, per quam, vehiculo aquæ, partes illæ fixiores elementis

& hodie, & in primis, qui ſub exortum huius morbi vixerunt, teſtari & tum ſuo & ægrorum damno experti ſunt. Cùm enim volgarem curandi rationem ſequerentur, atque nihil in curando hoc morbo præſtarent, deſpectui multis eſſe cœperunt, donec Hiſpani Medici ex Indiis allata medicamenta monſtrarent, & audaces Chirurgi ad hydrargyrum accederent.

Subiectum luis Venereæ quodnam. *Non pudenda.*

Verùm vt hæc omnia clariora fiant quodnam ſubiectum huius morbi ſit, inquirendum, de quo Medici diſſentiunt. Nonnulli pudenda primario affici exiſtimarunt. Per has enim partes plerumque ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & morbi huius veſtigia, niſi perfectè curetur, in primis circa pudenda apparent; glans facile in Venere excoriatur, caro calloſa ſæpe longo tempore perdurat, accedit gonorrhœa, bubones in inguinibus erumpunt. Verùm etſi negari non poſſit, à pudendis ſæpe huius mali originem eſſe, & præcipuè ſeſe eo loci prodere: tamen non ſemper id accidit, ſed per oſcula etiam ſudores, amplexus, veſtes, idem morbus contrahi poteſt, imò etiam infantes per lac, quod à nutrice ſugunt, infici poſſunt. Et qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis non apparet.

Non Cutis.

Nonnulli, vt Leonicenus, cutem ſubiectum huius mali eſſe, vt in ſcabie, lichene, & ſimilibus affectibus ſtatuunt. Verùm non ſemper ſola cutis afficitur, ſed & aliæ partes, pudenda, fauces, oſſa, quæ carioſa fiunt, imò interdum etiam partes internæ.

Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 3.* triplex ſubiectum ſtatuit, aliud in principio, aliud in medio, aliud in affectu confirmato. In principio ſtatuit affici ſpiritum naturalem, ſeu partem maſſæ ſanguineæ vaporoſam. Deinde ichores & humores excrementitios, tandem alimentarios: in progreſſu autem morbi humores adultos, ex partibus ventriculum & hepar, atque inde chylificationem & ſanguificationem lædi: in antiquo autem malo ſubiectum eſſe humores pituitoſos, ex partibus autem laborare ſimilares, oſſa, neruos, & membranoſa corpora. Verùm libenter concedimus, prout malum vel recens, vel antiquum eſt, ita etiam nunc plures, nunc pauciores partes occupari & corrumpi; ſicut nec hoc imus infitias, humores excrementitios faciliùs corrumpi, quàm alimentarios, cùm natura vtiles humores ſemper magis tueatur, quàm excrementitios, in quos, ſine diſcrimine ferè, facilè hæc lues ſeſe diffundit. Verùm enimverò non quæſtio hic eſt, quid à virulentia iſta infici poſſit, ſed hoc quæritur; Quid morbi huius, quem adeſſe demonſtrauimus, ſubiectum ſit. Vt enim in febribus putridis etiam ſpiritus & humores incaleſcunt, nec tamen febris ſubiectum ſunt: ita quoque, etſi humoribus etiam è virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur: tamen ij ſubiectum morbi non ſunt, ſed ſolùm partes viuentes, ex quibus quænam ſubiectum huius morbi ſit, quæritur. Quod dum nunc hepar & ventriculum, nunc partes ſimilares morbi huius ſubiectum eſſe ſtatuit, in eo ſibi non conſtat. Siue enim recens, ſiue antiquus morbus ſit, ſubiectum idem eſt.

Non partes ſpermaticæ.

Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes ſpermaticas dictas, neruoſas ac membranoſas huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuerunt. Verùm non ſolùm membranoſæ & neruoſæ partes, ſed & carnoſæ in hoc morbo afficiuntur.

An hepar.

Alij hepar primarium huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuunt. Et hæc ſententia maximè veritati conſentanea eſt. Verùm cùm & aliæ plures partes afficiantur, commodè explicanda eſt, vt mox dicetur.

An omnes partes.

Aurelius Minadous, *de Virul. Vener. cap. 34.* primò hoc præſupponit, nullum membrum eſſe peculiare in corpore noſtro, quod perpetuò in virulentia Venerea ſit affectum; quod ſuo modo verum eſt, dum nunc hæc nunc illa pars afficitur. Deinde ſtatuit, hanc virulentiam aduerſari primò actionibus naturalibus, vel potiùs earundem facultatibus; quæ naturalis potentia cùm ſit in omnibus membris, etiam virulentiam Veneream non vni in ſpecie parti eſſe aduerſam, ſed omnibus quibus illa ineſt. Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis, partibus naturalibus inſita, opera ſua exſequatur ſine influxu, & nulla detur facultas naturalis influens, ſicut datur animalis influens. Secundò in ſpecie eos refutat, qui hepar primum & perpetuum huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuunt. Etenim, ait, accidere poteſt, vt quis poſt impurum congreſſum ſtatim exulcerationem pudendorum patiatur, quem certè nemo negabit lue Venereâ affectum; cùm tamen in eo hepar nondum laboret. Eadem ratio eſt de aliis partibus, quæ primò per contagium afficiuntur. Imò ſtatuit, parte vna externâ infecta poſſe humores in corpore infici ſine læſione hepatis. Interim hoc negare non poteſt, quòd lues hæc propriiſſimè & potiſſimùm pateſcat, cùm hepar afficitur; cùm hepatis operationes toti corpori ſint neceſſariæ. Idem, *cap. 4.* etiam probare conatur, quòd hepar, non ſit ſubiectum luis Venereæ. Cùm, inquit, facies ſit index & ſpeculum probatiſſimum internorum corporis affectuum maximè tamen hepatis affectus in ea relucent. Si ergo perpetuò hepar in lue Venerea afficeretur, etiam color faciei vitioſus appareret ſemper, quod tamen experientiâ falſum deprehendimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac inquinatas, quibus tamen color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæſit. Deinde putat, quòd ex congreſſu Venereo poſſint affici primùm pudenda atque inde labem ſerpere per venas, per ſpiritus ad reliquas corporis partes, & prout vna pars quàm alia magis apta eſt, & diſpoſita ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò hepar ſemper infici.

Autoris ſententia.

Ex hac controuerſia vt nos expediamus, primò ex actionibus quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etſi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprij ſubiecti nos deducere poſſunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa muſculos & oſſa percipiantur, ſed id non eſt perpetuum. In ſenſibus quoque externis & internis quandoque læſio accidit, ſed tamen & hoc rarum eſt. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: ſed & hoc rarò euenit. Eodem modo ſeſe res habet in aliis morbis ac ſymptomatibus. Vna actio læſa eſt, quæ communis eſt omnibus, qui lue Venereâ laborant, nimirum nutritio vitioſa. Hinc videmus, iis qui hoc morbo detinentur, colorem corporis mutari & fœdari, eúmque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur paſſim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, oſſa fiunt carioſa, capilli defluunt, quæ omnia à vitioſa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream eſſe primariò inimicam facultati naturali. Non verò mirum eſt, facultati naturali ſolùm hoc venenum eſſe aduerſum, cùm dentur & alia venena, quæ aliis facultatibus ſunt inimica. Ita peſtilens venenum & alia plurima cordi, cantharides veſicæ, ſolanum maniacum & opium facultati animali ſunt inimica.

Lues Venerea eſt facultati naturali inimica.

Vnde, vt tandem paucis concludamus, poteſt quidem lues iſta per vnum membrum contrahi: ſi tamen in plura ex vno diffundatur, id fit, quia hepar infectum eſt. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam in primis habet, eius verò ſeu fons, ſeu primaria ſedes eſt hepar, illud etiam à virulentia hac primario infeſtatur; & per id reliquæ partes hanc labem contrahunt. Ideóque cùm, quod obiicit Minadous, faciei interdum color floridus eſt, malum hepati nondum communicatum eſt, ſed in pudendis, quæ primò infecta ſunt, adhuc hæret. Et virulentiæ huius nunc maior, nunc minor eſt vis, vnde etiam nunc citiùs, nunc tardiùs hepati communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus conſiſtit, ſed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in ſanguine, ad ſpeciem etiam bono, conſiſtere poſſe. Verùm iſta omnia adhuc clariora è cauſſarum inueſtigatione fient.

CAPVT IV.

De Cauſſis.

De cauſſis autem huius morbi duo explicanda ſunt. Primum eſt, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primum innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quam per contagium, omnémque luem Veneream contagioſam eſſe, manifeſtum puto.

Lues Venerea ſaltem per contagium contrahitur. *An ſemper ſit contagioſa.*

Hercules Saxonia, *lib. de lue Vener. cap. 1.* ſtatuit, non omnem luem Veneream eſſe contagioſam, & plerumque minùs eſſe contagioſam vetuſtam ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luémque Veneream, quæ tophis ſeſe prodit, non eſſe contagioſam. Idque probare conatur, primò ratione, quia contagium in excremento mobili & calido eſt repoſitum, quando verò ex parte affecta nihil exſpirat, quod poſſit alteri communicari, affectus etiam contagioſus non eſt; & propterea, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel ſi continetur, ad genitalia non transfertur, tum morbus iſte non erit contagioſus. Deinde experientiâ. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patauinus, qui vigeſies ferè ligno Indico accepto, & ter inunctus hydrargyro nunquam ſanari potuit, etſi cum virginibus conſuetudinem haberet, eas nunquam infecerit: & ex Antonio Muſa refert, quendam, qui habebat vxorem laborantem lue Venereâ circa mammas, nunquam luem Veneream contraxiſſe.

Verùm hic Saxoniæ aſſentiri non poſſumus, ſed omnem luem Veneream ſuo modo contagioſam eſſe ſtatuimus. Quod verò contra obiicit experientiam non ſequitur, quòd ſiquis lue Venereâ laborans alium non inficit actu; morbus ipſe non ſit contagioſus. Nam vt effectus aliquis ſequatur, & agens eſt neceſſarium, & patiens diſpoſitum requiritur. Hinc videmus, multos cum peſte laborantibus conuerſari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quod peſtis illa non fuerit contagioſa. Et Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 22.* refert, duodecim ſcholares cum vna meretrice rem habuiſſe, ex his tamen tantùm tres infectos fuiſſe. Et ipſe Saxonia ſolutionem huius argumenti ſuppeditat, dum ſcribit, morbum hunc non eſſe contagioſum, ſi ex parte affecta nihil exſpirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere poteſt, aut ſi, quod exſpirat, ab altero non excipiatur. Itaque etſi quis vlcus habeat in capite, vel tophũ in crure, partes verò genitales ſint ſaluæ, non neceſſariò alium concubitu inficit. Quod verò docet, luem Veneream inueteratam eſſe minùs contagioſam quàm recentem vel mediam, ſuo modo concedi poteſt, & ex eo ipſo colligere licet, luem Veneream non ſolum eſſe cauſſam, ſed etiam morbum. Cum enim per cauſſam ſeu contagium hic morbus communicetur, fieri poteſt, vt cauſſa maximâ ex parte ſit ſublata, quod procul dubio in illo

accide-

accidit, qui toties decocto ligni Indici vſus, & ter inunctus eſt. Et tales omnino, ſi nimirum morbus quidem adſit, ſed ſudoriferis & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuati ſunt, non ita contagioſi ſunt, ac ij qui nuper hoc malo fuêre infecti; in quibus nondum humores illi maligni ſunt euacuati.

Itaque concludimus, etſi non ſemper certis de cauſſis, qui hac lue laborant, alios inficiant: tamen hoc malo hodie neminem corripi, niſi qui per contagium ab alio fuerit infectus; & ita ſolùm per contagium hodie hoc malum propagari.

Luis Venereæ prima origo.

Quomodo autem, & quibus à cauſſis morbus hic vbi primum in Europa innotuit, excitatus ſit, diuerſæ autorum ſunt ſententiæ, & cùm illi ipſi, qui ſub exortum huius morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam vltra ſeculum remoti ſumus, eos conciliare poterimus. Itaque eorum opiniones ſaltem recenſebimus. Doctiſſ. Leonicenus & Fracaſtorius, vt & alij quidam, in ea fuerunt ſententia, morbum hunc ſub primum exortum fuiſſe epidemium, & a cauſſa communi profectum; cùm ſub primum eius initium pueri, viri, ſenes, puellæ, mulieres inficerentur, & vt Hieron. Fracaſtorius, *de morb. Gall. cap.* 7. ſcribit, etſi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, obſeruatum ſit, innumeros alios ſine vlla contagione per ſe infectos, morbum hunc perpeſſos fuiſſe. Impoſſibile præterea putat Fracaſtorius, tam paruo tempore contagionem, quæ per ſe ſegnis eſt, nec côcipitur facilè, tot terras peragrare potuiſſe, ab vna claſſe Hiſpanorum primò delatam; quando conſtat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hiſpania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia viſam fuiſſe. Quæ ſi ita ſeſe habent, cauſſa nulla eſt, cur morbum hunc primò epidemium fuiſſe non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quòd nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum annotauit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit: cùm tamen ſudorem Anglicum, morbum Vngaricum & ſimiles morbos nouiter ortos diligentiſſimè deſcripſerint.

An fuerit primò epidemius morbus.

Quæ autem eius morbi epidemij, ſi tales fuit, cauſſa fuerit, illi ipſi autores diuerſas opiniones habent. Equidem in eo conſentiunt, ab aëris vitio originem habuiſſe: vnde autem aër vitium illud contraxerit; in eo diſſentiunt. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tyberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani VI. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuiſſe. Æſtate enim ſequenti ex illa colluuie & ſordibus ab aquis relictis aërem putredine infectum fuiſſe, atque inde hunc morbum profectum fuiſſe putant. Verùm enim verò illi aquarum exundationi malum hoc imputari non poteſt cùm illud Romæ potiſſimum acciderit, morbus verò hic ad Neapolim primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum peſtilentes potiùs morbos excitare ſolent, acciderùntque tales exundationes antè etiam ſæpius, neque tamen talis morbus antea inde excitatus eſt.

Probabiliùs alij (ſi morbus hic primùm fuit epidemius) cauſſam in aſtra referunt, ſcribitque hac de re Fracaſtorius, *lib.* 1. *de morb. contag. c.* 12. quòd mirum videri non debeat nouos atque inſolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & hiſtoriis variorum morborum probat. Et vt alios taceamus, auorum memoriâ graſſata febris illa fuit maligna, quæ ſudoris Anglici nomine vulgò nota eſt, qualem in nulla hiſtoria antè legimus. Quapropter mirum eſſe non putat, ſi & Gallicus morbus non priùs cognitus in noſtro orbe per multa ſæcula, nunc primùm eruperit. *Venient*, inquit, *& alia ægritudines nouæ inuſitataque, cùm tempus feret; ſicuti & Mentagra apud antiquos, quæ poſtea ampliùs viſa non eſt. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus noſtris rurſus videndus renaſcetur; quemadmodum & ætatibus præteritis viſum à maioribus noſtris fuiſſe, credendum eſt, de quo non pauca indicia etiamnum ſunt: Tonſor quidam amicus noſter, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum ſatis, inter quæ vnum inter alia ſcriptum erat, cui titulus erat: Ad ſcabiem craſſam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergo cùm primum recentiſſimus eſſet morbus, memor medicaminis, conſuluit Medicos quoſdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per ſcabiem craſſam ſignificari exiſtimabat; Medici autem inſpecto medicamine, acriter prohibuere, quòd ex argento viuo conſtaret, & ſulphure. Felix niſi Medicos illos conſuluiſſet, incredibili quæſtu diues futurus. Paruit autem, nec experiri auſus eſt medicamentum, quod demum expertus, atque optimum agnoſcens, valde indoluit, quòd ſerò eo vſus fuiſſet, quæſtu iam per alios ſibi abrepto.* Hæc Fracaſtorius.

Cauſſam verò huius nouiter exorti morbi in coniunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483. Ibid. Octob. h. 2. pom. ſtatuunt, factam eſſe coniunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♎, in domo octaua, quæ eſt domus ægritudinis, Iouémque fuiſſe combuſtum, ac prætereà eodem anno Cal. IXbris, in eadem domo & ſigno factam eſſe, coniunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris. Alij, vt Nicolaus Maſſa, *de morb. Gall. cap.* 6. morbum iſtum in coniunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ ſub exortum huius morbi in Scorpio acciderit, referunt. Verùm vt non impoſſibile eſt, certas aſtrorum configurationes morbos quoſdam inducere: ita nemo facilè huius morbi, ſi epidemius fuit, cauſſam ſpecificam reddere potuit. Equidem aſtrorum effectus omnes boni & benigni ſunt, nihilque mali per ſe ab iis proficiſcitur: per accidens tamen fieri poteſt, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, vt malos affectus producere poſſint, tùm ſuo modô & generationis & corruptionis rerum naturalium autores ſint; quòd verò hunc morbum in ſpecie producere potuerint, nondum explicatum puto; & ſperauit quidem Fracaſtorius iam ſuo tempore, morbi huius ſenium adeſſe, eúmque paulo poſt ceſſaturum, *alleg. loc.* tum in *Syphilide* his verſibus:

Namque iterum cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, dum nocte atrâ ſopita iacebit
Interitu ———

Verùm ſpes illa ipſum fefellit; cùm iam vltra 140. annos durauerit, nihilque etiam, vt plurimi exiſtimant, de malitia illa remiſerit.

Alij contrà hunc morbum non fuiſſe epidemium, ſed ſporadicum & contagioſum exiſtimant. Et primò quidem id multis modis, quòd ad hæc vſque tempora durauit; cùm morbi epidemij, qui aſtrorum influxu excitati fuerunt, paulo poſt ceſſauerint. Ideóque hunc morbum, cum iam vltra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non cenſent. Niſi forſan hæc in hoc morbo durationis ratio dari poſſit, quod contagium huius morbi non vitatur, vt peſtilentiæ. Nam ſi alicubi peſtis graſſari incipit, omnes, quantum poſſunt & licet, conuerſationem cum ægris fugiunt, omnemque ſupellectilem infectam auerſantur; imò in Italia, ſi peſtis in Germania, vel vicinis regionibus aliis graſſari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinóſque omnes ſuſpectos aditu Italiæ excludunt. At plurimi ſcientes & volentes cum ſcortis ſuſpectis rem habent; & lupanaria publica meretricibus infectis plena tolerantur. Ideóque ſi ea diligentia & curioſitas, quæ in nonnullis locis tempore peſtilentiæ adhibetur, in infectis & ſuſpectis, à conſortio aliorum excludendis, etiam in vaga illa Venere coërcenda adhiberetur, forſan & hic morbus, quamvis contagioſus, extirpari poſſet.

Lues Venerea quomodo in Europam inuecta ſit.

Iidem tamen, qui morbum hunc non epidemium, ſed ſporadicum contagioſum eſſe exiſtimant, rurſum de eius origine in varias ſententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quòd primum Valentiæ in Hiſpania Tarraconenſi ortum habuerit, vbi quidam elephantiaſi laborans noctem à nobili meretrice quinquaginta aureis emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, vt alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita breui tempore malum in plurimos diſſeminatum fuerit. Verùm alia elephantiaſis, alia luis Venereæ Idea eſt, & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primùm ab Hiſpanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum eſſe putant, qui hunc morbum in India epidemium eſſe aſſerunt, de quo ſuprà *cap.* 1. dictum. Quam ob cauſſam verò in India quibuſdam regionibus epidemius ſit, an aëris, vel aquarum, vel victus vitio, nondum ab Hiſtoricis explicatum.

L. Fioravanti de lue Venerea opinio.

Leonhardus Fiorauanti, famoſus ſuo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium ſcriptorem reperi. Is enim in libro, Italico idiomate ſcripto, cui titulus, *Capricci medicinali di M. Leonardo Fiorauanti Libri tre*, ita de origine huius morbi cum apud Indos, tùm in exercitu Gallico apud Neapolim, *lib.* 1. *c.* 26. ſcribit: Cum, *inquit*, inter Gallos & Hiſpanos ad Neapolim bellum eſſet, & magna annonæ, & præcipuè carnium eſſet penuria, male feriati illi mercatores, qui victum caſtris aduehunt, clam cadàuera mortuorum militum in varia ciborum & obſoniorum genera apparauerunt, eáque vbique exercitui vendiderunt, quas carnes cum inſcij ſatis longo tempore comediſſent, plerique hoc morbo correpti, & pleni puſtularum & dolorum euaſerunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Rémque ita ſe habere, ſe cognouiſſe ſcribit è quodam Paſchali Gibilotto Neapolitano, homine ſene, & 98. annorum, qui ſibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauenſis, bellum geſſit contra Alphonſum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456. ſeſe ſæpius à patre ſuo audiuiſſe, qui fuerat eiuſmodi mercator in exercitu Regis Alphonſi, quòd in ciborum defectu & penuria milites vtrinque ex eſu humanarum carnium, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fiorauanti, ſe, vt certior hac de re fieret, ſuem in domo ſua aluiſſe, eiúſque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiſcuiſſe, atque intra paucos dies ſui ſetas & pilos decidiſſe, eámque puſtularum plenam euaſiſſe. Deinde ſe canem per duos menſes ſola carne canum aluiſſe, qui poſtea plenus dolorum & puſtularum euaſerit, pilóſque amiſerit. E quibus experimentis concludit, quòd omne animal ſi ſuæ ſpeciei carnibus alatur, morbo hoc qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipſam cauſſam eſſe putat, quòd Indiæ hic morbus epidemius ſit, vtpote in qua Anthropophagi carnibus humanis veſcuntur.

Verùm enimuerò miror, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc ſcripſerunt cauſſæ huius nullam mentionem feciſſe. Neque etiam relatio illius ſenis Neapolitani tempori quadrare videtur. Etenim morbus iſte non innotuit anno 1456. quo tempore Ioannes, Renati Ducis Andegauenſis filius, contra Alphonſum, Regem Neapolitanum bellum geſſit, ſed in bello, quod Carolus VIII. Galliæ Rex cum Alphonſo, Neapolitano Rege, geſſit circa annum 1493. vel 94. Deinde fit, vt ſi animal ſui generis

generis animalium carnibus nutriatur, puſtulis & doloribus corripiatur, & pilorum caſum patiatur: tamen quæſtio adhuc eſſet, an morbus iſte ſit ipſiſſima lues Venerea, taliſque, qui per contagium & præcipuè Venerem, in alios transferri poſſit. Neque enim luis Venereæ eſſentia in puſtulis, & pilorum caſu conſiſtit, ſed in occulta malignitate, quâ ipſa etiam vlcera ab aliis vlceribus differunt. Cuilibet tamen promptum eſt, id quod Fioravanti expertus eſt, experiri. Et ſi res experientiâ confirmaretur, vt ſi animal ſui generis carnibus nutriatur, luem hanc contrahat, inde ratio reddi poſſet, cur Indiæ populis morbus hic ſit endemius, nimirum quòd eius incolæ carnibus humanis veſcuntur, etſi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiæ populi Antropophagi ſunt, ideóque ex hiſtoriis Indicis inquirendum eſſet, an apud Antropophagos ſolùm, an etiam alios Indiæ populos hic morbus endemius ſit.

Andr. Caſalpini.

Andreas Cæſalpinus, *lib. 4. de morb. cap. 3.* ſcribit, ſe habere aliam hiſtoriam originis huius morbi, ab iiſmet traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino, qui in eo bello militarit. Is referebat, oppidum in monte Veſuuio, quod Suma dicitur, vbi copia eſt vini generoſi, quod greticum appellatur, clam noctu ab Hiſpanis derelictum, obſidentibus Gallis, ſed vino infecto, admixto ſanguine, quem extraxerant ex iis, qui in hoſpitali S. Lazari laborabant. Ingreſſos enim Gallos, cùm ſe vino eo expleuiſſent, cœpiſſe laborare morbis ac ſymptomatibus elephantiaſin referentibus. Sed ſi hoc verum eſſet, potius elephantiaſis, quam lues Venerea hoc modo excitata fuiſſet.

Aurel. Minadoi.

Aurelius Minadoüs, *de virul. Vener. cap. 39.* peculiarem proponit opinionem, ſtatuitque, virulentiam hanc ex impuriſſimarum meretricum fœdiſſimis vteris primùm erupiſſe, idque eâ de cauſſa, quia nemo, qui purè vixerit, aut qui cum pura ſit conuerſatus, ab hac lue corripiatur. Prouenisſe verò hanc luem primò putat, cùm fœminæ impuriſſimæ redditæ ſunt, quando variam ſeminum commiſtionem admiſerunt. Sicut enim, inquit, vnus cibus ſano ventriculo ſanitatis cauſſa eſt, varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidoroſámque cruditatem parit, excrementáque paſſim congerit: ita vnicum ſemen vni vtero tantùm familiare ac ſanum eſt, fœcũditatémque promouet; contra multitudo ac varietas ſeminum vterum ita afficit, vt praua, imò peſſima excrementa ſui corruptione producat, & ex ſordida illa ſubſtantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gignat. Cum verò facilè intelligere potuerit, vagas illas libidines non ſolùm in bello ad Neapolim geſto, ſed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, viguiſſe, neque talem morbum excitatum fuiſſe, ille ſuam ſententiam non de quibuſuis mulieribus, ſed ſolùm Indicis accipi vult. Illas enim mediantibus cœlo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victus forma contraxiſſe hoc venenum, quod poſtea per Columbum & exercitum Hiſpanicum in Galliam, & hinc totum in orbem diſſeminatum ſit.

Verùm enimuerò etſi negandum non ſit, corporum in diuerſis regionibus diuerſam eſſe conſtitutionem & meminerim, me in hiſtoriis nauigationum legiſſe, quòd, cùm Europei quidam Æthiopicas quaſdam puellas in littore maris ludentes offendiſſent atque eas compreſſiſſent, ſtatim aliquot illorum mortui ſint: tamen quomodo res ſeſe in America habeat vlteriore inquiſitione dignum. Et ſi quod tale vitium eſt in mulieribus id non tam ex diuerſorum ſeminum commiſtione fieri probabile eſt, ſed potius, vt plurimi Autores referunt, ex eo, quòd ſiquis in India cum muliere menſtruo laborante rem habeat, iſto morbo corripiatur. Id enim cùm vbique non ſalubre, & propterea etiam peculiariter & ſeuere Iudæis à Deo in ſacris literis prohibitum ſit, poteſt peculiariter in India nocere.

Lues Venerea ſaltem per contagium contrahitur.

His ergo miſſis hoc quod ab omnibus conceditur, retineamus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, niſi per contagium, & imprimis concubitum cum infectis: vnde meritò Gabriël Fallopius, *de morb. Gall. cap. 13.* eas fœminas falsè irrider, quæ, cum lue Venerea laborarent, nihilominùs ſe caſtas venditabant, & ex aquæ benedictæ infectæ aſperſione hunc morbum ſe contraxiſſe, dicebant.

Contagium in lue Venerea quot modis contrahatur.

Lues Venerea eſt hæreditaria.

Contagium autem hoc, quo vnicè hodie hunc morbum diſſeminari diximus, variis modis concipitur. Aliquando enim cum ſemine & ſanguine menſtruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus fit hereditarius. Cùm enim ſanguis, è quo ſemẽ generatur, infectus & vitioſus eſt, ſimile & morbidum ſemen generatur; ſanguis etiam maternus impurus quo fœtus alitur, eum inquinat, quæ labes poſtea in lucem editis citiùs vel tardiùs ſeſe exſerit, pro maiore vel minore virulentiæ illius potentiâ. Quem equidem originis huius morbi modum ſi quis per contagium propriè fieri negare velit, quòd non fiat per duorum corporum, ſcilicet ſani & ægri contactum, id per me licet: is tamen hoc nouerit, quòd tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, ſed ab infectis parentibus per ſemen vel ſanguinem maternum ſoboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi poteſt. Primus eſt, cùm nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentiſſimus eſt. Cùm enim lac ſuctum vertetur in ſanguinem, isque totius corporis nutrimentum ſit, virus hoc modo in totum corpus diſpergitur, eique penitiſſimè ſeſe inſerit, & propterea raro, & nonniſi difficulter curantur hoc modo infecti.

An ad diſtãs inficere poſſit.

Alter modus eſt per contagium ita propriè & in ſpecie dictum. Vbi primò quæritur; An etiam ad diſtans contagium in lue Venerea detur, ita vt ſiquis nec infectum, nec fomitem contagium in ſe continentem, corpore ſuo contigerit, lue Venereâ nihilominus infici poſſit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, niſi quòd Manardus, *lib. 7. epiſt. 3.* docet, atque etiam alij quidam affirmant, dari ophthalmiam Gallicam. Verùm cùm ophthalmia alias ſæpius ſit contagioſa, non mirum eſt, ſi quis cum ægro ophthalmia Gallica laborante conuerſetur, eiúſque oculos attentè inſpiciat, illum quoque talem ophthalmiam poſſe contrahere. Hoc tamen concedi non poteſt, quòd ſicut peſtis per aërem ad loca diſſita ad alios transferri poteſt, ita etiam lues Venerea communicari poſſit. Experientia enim quotidiana teſtatur. Medicos, & alios multos cum infectis hac lue familiariter conuerſari, nec tamen ab iis infici.

Quomodo lues Venerea contrahitur.

Ergo potiſſimùm per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentiſſimè per coitum Venereum, cùm partibus genitalibus nudis mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primum à militibus Hiſpanis, ab Indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum caſtra diſſeminatam, & hinc in totam Europam ſparſam eſſe, Medicorum plurimorum opinio eſt, vt ſupra diximus. Et quamvis nonnulli, vt modò diximus, qui morbo hoc infecti ſunt, cauſſam hanc ſe amoliri cupiunt: tamen multi, ſi non caſte, tamen cautè viuunt, & non ſine cauſſa, quod paulò ſupra dicebam, Gabriël Fallopius, *de morb. Gall. cap. 13.* irridet quaſdam caſtas, quales ſe venditabant, matronas, quæ ex aſperſione aquæ benedictæ inquinatæ ſe hunc morbum contraxiſſe dicebant. Qui hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, *2. collect. c. 10.* ſcribit, fœminam in balneo grauidã factam ex ſemine, quod mali homines ibi proiecerant; aut cum Valleſio corrigat *aph. 36. ſ. 6.* ideo quia multi Monachi podagrâ laborarũt ante vſum Veneris.

Viri per coitũ à fœminis quomodo inficiantur.

Fœmina à viris.

Et quidem viri à fœminis infectis hoc malum contrahunt; quia in Venere propter ſpirituum concurſum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui à membro virile raræ conſtitutionis abſorbentur, & in venas recipiuntur. Vir verò infectus ſanam mulierem inficere poteſt, vel per membrum virile, ſi id infectum & exulceratum habeat, vel per ſemen, etſi membrum virile vlceratum non ſit, vel vtroque modo. Quanquam enim ſemen in viris non ſemper planè corruptum eſt, cùm videamus multos viros infectos hac lue generare: alteratum tamen, & infectum eſt, vnde non ſolùm ſoboles hanc luem contrahit, ſed & fœmina infici poteſt.

Alij contagij modi.

Etſi verò frequentiſſimè per coitum Venereum hoc malum contrahatur: tamen & aliis modis in alios contagione deriuari poteſt, nimirum per ſudores, ſi quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiúſque ſudore madeſcat; deinde per ſordes & excrementa, ſeu ex vlceribus effuſa, & linteis, lectis, vel induſiis & veſtibus inhærentia, ſiquis in iis cubet, vel ea induat. Poteſt & per ſputum & ſaliuam idem morbus communicari, quomodo amatores oſculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel ſi quis è poculo bibat, vel cochleari ſorbeat, quo paulo antè hoc morbo laborans vſus eſt. Infantes & alio prætera modo infici poſſunt, ſi nimirum mammas nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione, vel quia lac infectum & vitiatum ſugunt, de quo antea dictum, vel quia mammæ & papillæ nutricis exulceratæ ſunt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici poſſunt, potiſſimùm, ſi aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus ſuguntur, calefiunt, earúmque pori magis aperiuntur, vnde virulentiam iſtam faciliùs immittunt.

Halitu verò, vt antea etiam dictum, nemo facilè inficitur, & ſine periculo in eodem contubernio cum infectis verſari licet, neque Chirurgi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidie cum ægris conuerſantur, inficiuntur. Et ſi per inſpirationem & ad diſtans lues Venerea eſſet contagioſa, totus orbis iam eſſet Gallicus, & morbus magis eſſet quàm epidemius, vt quidam ſcribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, vt halitum eius è propinquo haurire poſſit, ei immutationem ab hoc malo polliceri nolim, cùm ſciam, vxores à viris phthiſi laborantibus infectas, & poſtea mortuas fuiſſe.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Contagium hoc vbi in corpus receptum eſt, in partibus, in quibus primùm receptum fuit, non hæret, ſed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem ſæpè mox, atque intra paucos dies ſeſe prodit interdum diu latet, ſcribitque Fernelius, *de abdit. rer. cauſſ. lib. 2. cap. 16.* recurrere interdum & reuireſcere poſt trigeſimum annum, tantóque interuallo morbi fomitem quaſi ſopitum deliteſcere, & nihilominùs qui omnis mali expertes, ſeſéque prorſus ſanos putant, alias cum quibus concumbunt contaminare, prolémque gignere eâ lue correptam, Idem Ioh. Philippus Ingraſſias teſtatus eſt. Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 11.* refert ſe curaſſe virum Illuſtriſſimum, cui tophi morbi Gallici prouenerunt anno vigeſimo quinto ab accepta lue.

Quæ partes præcipuè afficiantur.

Quas verò præcipuè partes petat hæc virulentia, autores diſſentire, ſuprà, vbi de ſubiecto actum, diximus. Plurimi quidem membranis potiſſimùm virulentiam hanc aduerſam eſſe ſtatuunt ideò, quia dolores circa perioſtia maximè, & partes externas,

vbi plures membranæ ſunt, in capite, tibiis, brachiis, ſterno exoriuntur, atque in iis, perioſtiis eroſis, tophi excitantur. Verùm non ſolùm partes membranoſæ laborant, ſed & aliæ, vt bubones, tumores, vlcera in variis partibus, oſſium caries, pilorum defluuium, gonorrhœæ teſtantur. Et propterea communius ſubiectum quærendum: quod ſuprà hepar, & partes ſimilares nutritioni dicatas, & cum hepate conſentientes, eſſe diximus. Poſtquam enim contagium illud ad hepar vſque penetrauit, (etſi interim & vicinas partes et, per quam contagium exceptum eſt, inquinare poſſit) eique malignam diſpoſitionem impreſſit, ſanguificatio læditur, & ipſi ſanguini, qui in hepate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum ſanguine humores maligni generantur, qui cùm naturæ moleſti ſint, ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantùm dolores in membranis, ſed & in aliis partibus varij morbi ac ſymptomata excitantur. Et cùm nec oſſa immunia ſint, ſed ipſa ſæpe carie afficiantur, non mirum eſt, etiam perioſtia vicina affici, & dolores acerbiſſimos excitari.

Modus generationis luis Venereæ. Ex quibus omnibus, qui ſit generationis huius morbi modus, facilè patet, nimirum vbi contagium hoc luis huius ſiue per ſemen & ſanguinem parentum, ſiue per lactis infecti ſuctionem, ſiue per coitum, ſiue per ſalinam, ſiue per cibum & potum, ſiue per veſtes & linteamina corporis ſani parti cuicunque etiam, ab alio, morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inficitur, & læditur; hinc per eam malum in venas ſerpit, & per eas ad hepar penetrat; quod vbi prauam diſpoſitionem induit, & morbum malignum contraxit, ſanguinem vitioſum, luis Venereæ ſemina in ſe continentem generat, quæ cùm corpori ſit inimica, à facultate expultrice à partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, vnde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venereæ definitio. Tandem ex iſtis omnibus, quæ hactenus de Natura & cauſſis luis Venereæ dicta ſunt, hanc huius luis definitionem conſtituimus: *Lues Venerea eſt morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagioſus, hepati & facultati nutrienti in primis aduerſus, & propterea nutritione in toto corpore læſâ, varios morbos ac ſymptomata excitans.*

CAPVT V.

De Differentiis.

1. A Nonnullis quidem plurimæ differentiæ huius morbi, & quidem & Braſſauola, 234. recenſentur; ſed multæ inter eas inutiles. Maximè neceſſariæ & vtiles ſunt hæ. Primò, ipſam morbi eſſentiam quod attinet, cùm ea ſit ignota, etiam ab ea per ſe nullam petere poſſumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab eſſentia iſta & occulta qualitate pendet, hæ differentiæ inde petuntur, quòd nunc maior, nunc minor actiuitas eſt huius morbi. Et obſeruarunt Medici, aliquando poſt coitum impurum ſtatim ſuperueniſſe ſymptomata Gallica, eáque mitiora, & paulo poſt ceſſaſſe etiam, ſine vllo remedio adhibito: interdum verò ſtatim grauiſſima ſymptomata ſuperueniſſe, & malum pertinax fuiſſe, nullóque modo, vel difficulter curari potuiſſe. Et ſcriptores huius morbi referunt, quòd morbus hic, vbi primo innotuit, longè grauiora habuerit ſymptomata, quàm nunc habet. *Sub primum exortum hic morbus fuit grauior.* Quæ autem huius rei cauſſa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, eorum qui inficiebantur, diſpoſitione. Cùm enim in caſtris ad Neapolim primùm innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas ac fames, etiam in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cùm contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum ſumpſit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quòd initio morbi huius, curatio eius non nota ſatis fuit, vnde accidit, vt malignitas hæc ſemper deterior euaſerit. Accidit hoc etiam in peſte, in qua quò plures moriuntur, venenum ſemper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrotum, niſi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quaſi malignitas, & exaltatur.

2. Secundò à cauſſis & modo contagij differentiæ petuntur, dum Venerea lues nunc eſt hæreditaria, & à parentibus cum ſemine & ſanguine in ſobolem deriuatur, nunc verò poſt ortum per coitum, oſcula, lac, veſtimenta, & ſimilia communicatur.

3. Tertia differentia ſumitur à morbis & ſymptomatibus ſuperuenientibus, quòd nunc morbus eſt cum bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuio, nunc cum doloribus artuum, nunc cum aliis ſymptomatibus. Neque enim ſymptomata, quæ ſuperueniunt, & poſtea in ſignis recenſebuntur, eadem in omnibus ſemper apparent: ſcribitque Euſtachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 9.* ſe millies obſeruaſſe, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem ſcorto coiuiſſe, & nihilominùs vnum gonorrhœâ, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuio, alium alio diuerſo præter naturam affectu fuiſſe correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum diſpoſitionem, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles facilius humores vitioſos ſuſcipiunt, quàm robuſtæ. Aliud etiam corpus purius eſt, aliud impurius, & his vel illis humoribus ſcatet, qui cùm ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac ſymptomata excitant. Itaque ſi pro varietate morborum ac ſymptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omnino conſtitui poſſent, quarum, vt modò dictum, 234. ſcrupuloſè potius, quàm vtiliter, Braſſauola recenſuit.

Quarta differentia eſt à tempore, quòd lues hæc aliàs eſt recens, aliàs inueterata; alia in principio, alia in augmento, alia in ſtatu, alia in declinatione. 4.

Gradus luis Venereæ. E quibus, & præcipuè differentiâ à tempore, & morborum ac ſymptomatum hunc morbum comitantium, varietate quatuor gradus huius morbi conſtituit non incommode Iulianus
Palmarius, *de lue Vener. lib. 1. cap. 4.* Primus & leuiſſimus gradus 1.
eſt, cùm ſolùm capitis & barbæ pili ſenſim, citra vllam aliam
corporis læſionem, decidunt. Alter gradus iam deterior eſt: cùm 2.
vniuerſa cutis crebris maculis minimè extuberantibus conſpergitur, iiſque interdum paruis, lentiginis inſtar, interdum
multò latioribus, & vtriſque modò rubris, modo flauis. Tertius 3.
adhuc grauior eſt, cùm non ſolùm maculæ, ſed veræ puſtulæ
& tubercula erumpunt, primo quidem circa frontem & tempora, & ponè aures, deinde paſſim in capite; tandem verò in reli-
quo corpore. Quartus gradus eſt, cùm iam inueterata lues ſo- 4.
lidas partes, oſſa, vincula membranas ac neruos adoritur & corrumpit: in quibus multa excrementa craſſa, glutinoſa, & maligna colliguntur, quæ cùm circa tendines, vel circa perioſtia conſiſtunt, membranáſque vellicant, & ab oſſibus diuellunt, cruciatus cieri ſolent implacabiles, circa noctem ingraueſcentes, à quibus excrementis etiam tophi ſenſim ſuccreſcunt, cruciatu multò grauiore, qui oſſium duritiem adæquant. Quòd ſi in oſſibus figantur, adeò ea amplificant & diſtendunt, vt fiant ſæpe oſſa monſtroſæ magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa & acrimonia ſenſim exedit, & carie conſumit oſſa, plerumque etiam illæſa cute impoſitâ: ſcribitque ibi Palmarius, ſe non paucos vidiſſe, in quibus illæſâ capitis cute pericranium & ſubiectum illi cranium ad meninges vſque putredine prorſus exeſum, carieque abſumptum deprehenſum fuerit, citra febrim vllam, citráque vomitionem: è quibus vnus & alter ſuperſtites viſi ſunt ſine cranio. De quibus mox plura in ſignis diagnoſticis & prognoſticis dicimtur.

CAPVT VI.

De Signis Diagnoſticis.

ETſi verò ex iis, quæ ſuprà de hiſtoria huius morbi dicta ſunt, facilè huius morbi ſigna diagnoſtica haberi poſſint: tamen & hoc loco eadem in ſpecie proponenda ſunt. Primò autem hoc tenendum, ſigna, vt Galenus, *1. aph. 16.* tum alibi docet, quæ affectum aliquem certò ſignificare debent, quæ vulgò *παθογνωμονικὰ* appellantur, debere eſſe nō ſolum propria, ſed & inſeparabilia, ita vt iis poſitis ponatur affectus iiſdem remotis remoueatur. Etſi verò, vt in aliis morbis pleriſque, in lue Venerea non detur vnum ſignum, ex quo morbus cognoſci poſſit: tamen ſyndrome ſignorum idem præſtare poteſt. *Signa Diagnoſtica cauſſarum.* Quæ tamen illa ſyndrome in lue Venerea ſit, definire non facile eſt, cùm magna in hoc morbo ſymptomatum & morborum ſit congeries, & propterea hic morbus cum aliis morbis contagionem habeat. Quæ res adeò facit, vt cùm multi, vt ſuprà dictum, eandem ferè ſignorum ſyndromen in morbo illo epidemio, quem Hippoc. *3. epid.* proponit, viderint, luem Veneream ibi deſcriptam putauerint, alij eam ad elephantiaſin retulerint. Cur autem ſyndromen ſignorum in hoc morbo definire difficile ſit, cauſſa hæc eſt, quòd hepar & facultas nutrix totius corporis in primis læditur. Cùm enim cor vel cerebrum læditur, facilè actiones eorum læſæ apparent, vtpote quæ ſimplices ſunt, & ad paucas partes adſtrictæ. Verum cùm hepar toti corpori nutrimentum ſuppeditet, inde, ſi nutritio læſatur, varij morbi & ſymptomata accidunt. Etſi enim nutrimentum vnicum totius corporis ſit, ſanguis ſcilicet, innumerabilis tamen ferè, pro partium, quæ nutriuntur, varietate, ſeſe in ſingulis partibus oſtenit varietas, cum cuilibet parti nutrimentum peculiariter aſſimilari neceſſe ſit. Si tamen cauſſas præcedentes, ea quæ ſunt præſentia, & quæ iuuant ac nocent, ſeu remedia perpendamus, nec iſte morbus latere poteſt.

Cauſſas quod attinet, primò, ſi parentes hoc morbo laborent, vel laborarint, & in infante quædam ſigna, quæ luem Veneream arguant, ſeſe offerant, de eo morbo dubitandi vix ampliùs locus eſt. Eodem modo ſeſe res habet, ſi infans nutricem hoc morbo laborantem ſuxerit.

Si verò quis ex ſanis parentibus natus, & ſanæ nutricis lacte nutritus ſit, & tamen morbi & ſymptomata aliqua adſint, quæ ſuſpicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod ſi concedat, res ſalua eſt, & ampliùs de morbi ſpecie dubitandum non eſt. Si verò, quod ſæpe accidit, quis honoris ſui & dignitatis tuendæ gratia, tale quid ſe perpetraſſe neget, in mariti, vel vxoris, ſi in coniugio viuat, conditionem, & vitæ actationes

rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi poſſunt. Si verò nulla talis coniectura adſit, porro inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius veſtibus vſus ſit. Si verò ex hiſce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi poſſit, ægri ſtatus præſens diligenter perpendendus, qui quidem alius eſt in morbo incipiente, alius in augmento, alius in inueterato; vnde etiam vulgò ſigna huius morbi incipientis, augeſcentis, & inueterati tradi ſolent. Et quidem morbum iam adultum cognoſcere, non ita difficile eſt, vt mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba eſt, eum cognoſcere non ita facile eſt. Vt enim herbæ & arbores iam adultæ vulgo etiam notæ ſunt; in primo verò germine eas cognoſcere non niſi artificis & boni Botanici eſt: ita etiam morbus hic, dum variis iam morbis ac ſymptomatibus ſeſe prodit, etiam à vulgo agnoſcitur; ſed dum in obſcuro latet, nonniſi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Luis venereæ incipientis ſigna.

Sunt tamen quædam ſigna, quæ morbum hunc etiam ſub primum initium, prodere poſſunt. Primum eſt, quòd ij qui hoc morbo corripiuntur, ſtatim (nullis febris imminentis ſignis apparentibus) laſſitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & ſegnitiem interdum à ſomno percipiunt. Dolor adeſt vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in muſculis, modò circa artus percipitur, dolórque hic magis ſub noctem, quàm aliis diei partibus, eſt moleſtus. Color faciei floridus in alienum mutatur, ſcribúntque nonnulli, quòd ſub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menſtruatis conſpici ſolet. Accedit his mœror, timor, & qui anteà læti & faceti erant, triſtes & mœſti ſine cauſſa redduntur. Quæ ſigna omnia maiorem vim habent, ſi anteà ſigna luis Venereæ præceſſerint, & abſque conueniente & ſufficiente ratione euanuerint. Et quidem ſi lues per concubitum ſit contracta, needum tamen hepar planè occupauit, ſed adhuc in pudendis hæret, tum in primis incipiens lues Venerea ſeſe prodit gonorrhœâ, vlceribus in pudendo, & bubone. Cùm enim vapor ille malignus teſtibus & vaſis genitalibus primùm communicetur, ſemen corrumpitur, & ſeminis generatio in vaſis genitalibus deprauatur. Vnde pro bono ſemine generatur humor fœtidus & corruptus, qui naturam ad excretionem ſtimulat. Vnde etiam gonorrhœa, etſi ita impropriè dicta, à gonorrhœa non Gallica facilè diſcernitur, quòd hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore eſt coniuncta, interdum etiam cum inflammatione teſtium, & vaſorum varices referentium: materia quæ excernitur, à ſemine eſt longè diuerſa, flaua nimirum, viridis, acris, atque glandem erodit, neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo puſtulæ magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circumdant, quæ vbi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & calloſa, varijcoloris, & cum dolore coniuncta. Tertiò etiam bubones in morbo hoc ſeſe produnt. Etſi enim interdum etiam eryſipelas, ſeu Roſam præcedunt bubones: tamen tum cauſſæ Roſam excitantes præceſſerunt, timor, terror, ira, & bubo verſus crura per rubram quaſi lineam extenditur, & paulo poſt eryſipelate erumpente euaneſcit. Si verò Bubo ſit Venereus, non extenditur ſecundùm cruris longitudinem, ſed potius in obliquum, & vaſorum ſpermaticorum ſitum imitatur. In coitu enim impuro facilè vaſa ſeminalia primò inficiuntur, quæ cum à vena caua, non longè ab ipſo hepate ortum habeant, virulentia iſta hepati facilè communicatur; quod affectum illam ipſam per eaſdem vias à ſe repellit; vnde tum bubones, tum gonorrhœa excitatur. Atque ita hi duo affectus complicantur plerumque, & coniuncti certum luis Venereæ ſunt indicium, & vno ceſſante, alterum inualeſcit. Si verò abſque congreſſu Venereo lues hæc contrahatur, & quidem per oſcula, circa os vlcera, ſi ex lactatione infantis infecti, circa mammas inflammationes, puſtulæ & fiſſuræ; ſi ex veſtimentis & communi cubatione, in cute puſtulæ paſſim excitantur.

Luis augeſcentis ſigna.

Si vero malum iam augeatur & ingraueſcat, ipſáque virulentia iam hepati communicata ſit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & ſymptomata, ſuprà, *cap.* 2. In huius morbi hiſtoria enumerata, oriuntur. Quæ quidem etſi ſingula per ſe huius morbi ſignum proprium & inſeparabile non præbeant: tamen ſi coniuncta ſumantur, & eorum peculiaris conditio diligenter conſideretur, malum hoc ſatis clarè detegere poſſunt. Vix enim datur alius morbus, in quo horum omnium ſyndrome ſit. Imò plurima ſunt lui Venereæ ita propria, vt in nullo alio morbo ad eum modum reperiantur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augeſcente hac lue conſpiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus diſcerni poſſint, modo dictum. Puſtulæ Venereæ quædam ſunt cruſtoſæ, aliæ ſine cruſta. Cruſtoſæ in primis huius morbi ſunt indicia: habéntque interdum eminentiam, vt in fronte & capite arietis cornua referant, ſub quibus aliquando ſanies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, In primis verò circa pubem & coxas. Scribítque Fallopius, tumores eiuſmodi venereós à non venereis hoc modo diſcerni, quod Venerei, ſi fricentur, & tollatur pellicula, poſt triduum immutati appareant; benignæ verò puſtulæ, ſi fricentur, augentur attracto ſanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgo appellantur, ſi ſunt cum tumore coniuncti; aut partibus excarnibus & oſſibus firmiter adhæreſcunt, præſertim ſi ſint in capite, fronte, in anteriore tibiarum parte, certiſſimum ſunt luis Venereæ indicium. Materia enim Venerea etiam in humore craſſo virulentiam erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumoribus, qui à materia craſſa oriuntur, non eſt. Vlcera verò etſi etiam in aliis morbis plurimis accidant. tamen ſi in pene in primis, & præſertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columellâ ac tonſillis, & quidem putrida ac fœtida excitentur, ac nulla earum partium inflammatio præceſſerit, nec ſcorbuti adſint indicia: etiam morbi Gallici ſigna ſunt. Pilorum quoque defluuium non leue huius morbi indicium exciat. Si enim poſt ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum ſequi ſolet, præcedente, capilli in capite, & in primis in barba & ſuperciliis decidant, & ſimul puſtulæ vlceroſæ aut ſordida ſcabies conſpiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici eſt indicium. Eodem modo rhagades & fiſſuræ in volis manuum, ac plantis pedum, ſi nulla alia cauſſa præceſſerit, non dubium huius luis ſunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depreſſæ ac latæ, modò oblongæ, & excreſcentiæ illæ, quas ficus, condylomata, & cruſtas appellant, ſi in partibus pudendis, aut ano conſpiciantur, ſatis certò hunc morbum detegunt. Dolores capitis etſi & in aliis morbis plurimis accidant: tamen ſi tubercula, & gummata in cute accedant; ſi gonorrhœa adfuerit, & ſupreſſa ſit, ſi bubo euanuerit, & ij ſatis certum huius morbi ſignum ſunt. Dolores quoque in aliis partibus iidem hunc morbum detegere poſſunt. Si enim dolores non ſunt in ipſis articulis; ſed in regione ea, quæ in medio oſſium eſt, & prope articulos, vt in anteriore tibiarum parte, vel in oſſe humeri, quod eſt inter caput & cubiti articulum, iique ſint atrociſſimi & acerbiſſimi, & circa veſperam & noctu exacerbentur, certa etiam ſunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris eſt illa deſtillatio, quâ per os & nares multa pituitoſa & aquea excernuntur, quibus & partes, per quas tranſeunt, exulcerantur. In primis verò morbi huius certum eſt indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua antea dictum. Eſt tandem & hoc certum huius morbi indicium, ſi enumerati morbi & ſymptomata, medicamentis manifeſtâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, ſed potiùs in peius ruant: remediis verò illis propriis ac ſpecificis mitigentur.

Inueterata luis Venereæ ſigna.

Si denique inueteratum ſit hoc malum, omnis generis morbi ac ſymptomata accidere poſſunt, vlcera calloſa, fiſtuloſa, cancroſa, tophi in variis corporis partibus, oſſium caries in tibiis, brachiis, in primis in cranio, oſſe palati ac naſi, febris hectica, tabes, phthiſis, cachexia, epilepſia, dentium caſus, ſorditas, cæcitas. Vidus Vidius, *lib.* 2. *de curat. membrat. cap.* 18. refert, ſe vidiſſe Barcinonæ militem Hiſpanum, qui ex lue Gallica cariem cranij paſſus eſt, & poſtea in epilepſiam incidit, ſanie illa à cranio carioſo deſtillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus eſt vſtione cranij ferro candente factâ. Et Foreſtus, *lib.* 7. *obſeruat:* 9. *in ſchol.* narrat, quendam lue Gallicâ infectum, etſi probè curatus videretur; tamen longo ac diuturno capitis dolore afflictum fuiſſe qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto ſub eo inuentum eſt, ſupra duram matrem, nigriuſculum quid, inſtar gurgulionis; qui vermis cùm eſſet ablatus, dolor ille ceſſauit, neque ampliùs rediit. Et Iohannes Schenkius, *ex D. Georgij Garneri obſeruat.* refert, quendam lue Gallicâ laborantem, malè curatum magna Inflammatione in palato, in oſſe cribroſo, in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuiſſe, quæ mox in gangrænam, & hæc in cancrum abiuerit, vt quotidie aliquid ex partibus illis corruptis & putrefactis excerneret, & gurgulione, partibúſque vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrum ipſum per os expuerit, maximo cum fœtore. Et Felix Platerus, *lib.* 1. *obſeruat.* narrat, Abbatem quendam ex lue Venerea cæcum, & mutum, & ſurdum factum, qui mentem aliorum non aliter intelligere, & percipere potuerit, quàm ſi illi ſupra brachium nudum literas digito vel ligno, ſententiam aliquam exprimentes, ducerent. Ex quibus ſingulis ſeorſim perceptis verbum, atque ex pluribus verbis ſententiam colligebat. Tam graui nimirum & horrendâ pœnâ Deus iuſtus iudex interdum vagas libidines punit.

Virulentiæ huius differentias quod attinet, etſi formalis eius ratio ignota ſit: tamen penes agendi modum, & eius vehementiam eſt quædam differentia, quæ ex effectibus cognoſcitur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur: Interdum contagium & vis agendi magna eſt, interdum minor, narrátque Euſtach. Rudius, *de morb. occult. lib.* 5. *c.* 10. ſe nouiſſe quaſdam meretrices tam potenti veneno Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberent cum iis, non ſolùm ſtatim eodem malo inficerentur, ſed omnino ſymptomatibus grauiſſimis corriperentur, quæ nullis remediis, nulláque arte tolli vel mitigari potuerint. Imò nonnulli non multo poſt diem ſuum obierint. Cognoſcimus autem vehementiam mali, ſi, vt modò dictum, alij ſtatim inficiantur, ſi dolor ſit ſæuiſſimus, ſi eroſio vſque ad oſſa penetret, ſi paſſim in corpore excrementa multa putrida fœtida prodeant. Quò plura enim & grauiora ſunt mala, eò maior virulentiæ huius vis eſt.

CAPVT VII.

De Prognoſticis.

An lues hæc ſit ceſſatura.

VT autem, quid de euentu huius morbi ſperandum ſit, cognoſcatur, inquirendum, an morbus ſit futurus breuis, vel longus, an curatu facilis vel difficilis, & tandem quem habiturus ſit exitum.

Primò autem de morbo hoc in vniuerſum quæri ſolet à nonnullis Medicis, an finem aliquando ſit habiturus? Sperauit id quidem, vt ſuprà dictum, Fracaſtorius, exiſtimauitque, iam ſuo tempore hunc morbum ſeneſcere, cúmque paulo pòſt planè interiturum, eâ in primis de cauſſa, quod epidemium eſſe putauit, & ab aſtris originem traxiſſe, quæ cœli impreſſiones non perpetuò durant, ſed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbum miteſcere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, *lib. 1. de lu: Vener. c. 5.* hac de re ſcribit, narratum fuit, hunc morbum, cùm primò oriretur, tantâ fuiſſe ſorditie, vt qui nunc graſſatur, vix illius generis eſſe putetur. Vlcera enim innumera, in quernæ glãdis ſpeciem & magnitudinem aſpera exporrectáque erant, ſpurcus ab iis profluens humor, fœtor verò tantus exhalans, vt cuius nares attigiſſet, is mox inſici crederetur: color puſtulis ex nigro vireſcens, ipſo aſpectu non minùs ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcirco omnes eorum aſpectum, contactu verò ſic abſtinebant, vt morbi præterea nullius. Verùm fefellit Fracaſtorium ſpes iſta. Neque enim dum hunc morbum ſeneſcere, multò minùs ceſſare videmus, & quanquam puſtularum & vlcerum fœtidas ſit tolerabilior, doloribus tamen & cruciatibus immanior euaſit, vt idem Palmarius ſcribit. Vero ſimile potiùs eſt, quamdiu concubitus & conuerſationes iſtæ cum infectis, & vagæ libidines durabunt; tandiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura eſt, vt hominem non ſubitò iuguler: interim ij, qui iſto morbo laborant, contagioſi ſunt iis modis, de quibus ſupra dictum. Cùm ergo paſſim adhuc dentur multi, qui iſto morbo inquinati ſunt, atque alij cum iis conuerſentur, nulla adhuc ſpes eſt, morbum hunc paulo pòſt ceſſaturum, cùm effectus non ceſſet, niſi cauſſa ſublata. Neque ratio, quam nonnulli, qui contrarium ſentiunt, afferunt, ſatis firma eſt. Aiunt enim, cùm morbus hic contagium ſit p. n. ac violentum, neceſſariò finem habiturum; cùm ea quæ p. n. ſunt, ac vi fiunt, perpetuas cauſſas non habent, ac propterea neceſſariò deſiuant. Verùm facilis eſt reſponſio. Nihil equidem p. n. & violentum ex ſeſe eſt perpetuum ſi tamen cauſſa perpetua ſit, & ipſum perpetuum eſſe poteſt. Itaque licèt, ſicut peſtis interdum extinguitur, & hic morbus extingui poſſet, ſi eadem, quæ in peſte præcauenda & curanda, adhiberetur diligentia, vt ſuprà dictum: tamen quia ſemper dentur homines, qui hoc morbo laborant, alióſque inficere poſſunt, alij verò ab eorum conſortio non abſtinent; etiã hic morbus tamdiu continuabitur, quamdiu contagium iſtud durabit. Rectè igitur hac de re ſcribit Euſtach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 11. Si vnus,* inquit, *eſſet Mundi Princeps, aut vna multorum aduerſus hunc morbum conſpiratio, Medicorum ope hic morbus planè exſtirpari poſſet.* Si nimirum ij, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum conſortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peſte infectis vel leproſis fieri ſolet, ſpes eſſet, morbum hunc extirpari poſſe; eâ etiam de cauſſa, quia lues Venerea non vt peſtis, ad diſtans contagioſa eſt, ſed plerumque per concubitum, interdum per oſcula & veſtes communicatur. Verùm nulla hîc adhibetur diligentia, & vt idem Rudius ait, *Fures, latrones, homicidæ, & alij flagitioſi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hac labe refertiſſimæ, & quæ plus quam mille homines, in dies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant, fouentur, blanditiis deliniuntur, & ſplendidè conſeruantur.* Sed hiſce miſſis, quid de quolibet ægro prædicendum ſit, videamus.

Prognoſtica.

1. Lues Venerea plerumque ex ſe diuturnus morbus eſt, eâ nimirum de cauſſa, quod hepar præcipuè & facultas nutrix in ea inficitur. Docet verò rectè Galenus, *5. de loc. affect. cap. 2.* quòd ex cordis morbis omnes citiſſimè pereunt, tardiùs ex cerebri affectibus: at vita diutiùs trahitur cum actionibus naturalibus læſis. Et quanquam lues Venerea etiam maligna ſit, & inter venena ſuo modo non immeritò referatur: tamen in agendo eius vis longè tardior eſt, quàm aliorum venenorum. Poteſt tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid, veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis diſpoſitio. Si enim venenum ſit vehementius, morbus periculoſior eſt, vt mox dicetur. Si quoque antea corpus vitioſis humoribus ſcateat, malum augetur, & longius redditur. Et omnino tanta morbi huius interdum pertinacia eſt, vt etſi planè extinctus interdum videatur: tamen poſt plures, imò triginta annos, eum nonnunquam recruduiſſe, obſeruatum ſit, vt ſuprà dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus ſit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, vt in aliis morbis, æſtimandum. Primò ipſius morbi rationem quod attinet, etſi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior ſit; tamen quia non ex illorum numero eſt, qui ex intemperiebus manifeſtis pendent, ſed malignis & contagioſis omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes ſimilares inquinare poteſt, & hinc curatu difficilis eſt.

3. Curatu tamen facilior eſt recens hic morbus, quàm inueteratus. In recenti enim, maligna illa qualitas ſaltem partes, per quas propagata eſt, & plerumque pudenda, afficit: in inueterato verò, ipſa maligna illa qualitas, etiam hepati imprimitur, & ab hepate rurſum ſanguini, & per ſanguinem omnibus partibus ſimilaribus communicatur. Falſum enim eſt, vt ex ſuperioribus quæ de natura huius morbi dicta ſunt, patet, quòd hepar hic in ſanguificatione lædatur, ob nullum morbum, ſed ſaltem ratione praui obiecti, quod cum ſanguine & aliis humoribus miſtum, illos inquinet, deprauet, vitioſos reddat, & in propriam naturam conuertat. Equidem negandum non eſt, quòd vitioſi humores etiam inquinant bonos: interim ex bono etiam chylò in hepate malè diſpoſito malus ſanguis generatur; quod vel ex eo patet, quòd per quamcunque etiam partem nutritio paulò pòſt per totum corpus inficiatur, quod fieri non poteſt, niſi hepate læſo.

4. Eos, qui ſemel ſanati, iterum hac lue inficiuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate ſanari, ſe experientiâ didiciſſe, idque etiam alios Medicos obſeruaſſe, ſcribit Epiph. Ferdinandus *hiſt. 17.*

5. Etſi virulentiæ huiùs natura non conſiſtat in intemperie aliqua manifeſta: tamen ſi incidat in corpus calidum & ſiccum, & in primis intemperie hepatis calida præditum, difficiliùs curatur. Etenim cùm lignum Guaiacum, ſarſaparilla, & ſimilia calida & ſicca ſint: illa intemperies calida & ſicca augetur, atque ita; etſi morbus hic ipſe non augetur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, & cùm medicamenta iſta propria tutò adhiberi non poſſint, niſi corpus antea probè purgatum fuerit, ab iiſdem etiam amplius calefit & ſiccatur.

6. Eandem ob cauſſam tempus anni calidum & ſiccum, quale eſt æſtiuum, curationi huius morbi minùs eſt idoneum, cùm vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus ſit debilis, vt fortia neceſſaria medicamenta non ferat, aut ſi æger propter conſuetudinem, vel ob moroſitatem neceſſaria medicamenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si etiam febris, tabes, vel aliud graue ſymptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facilè tolli non poteſt, vt modò de intemperie calida tum hepatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus calloſi, ſcirrhoſi & duri tumores, ac gummata vulgo dicta appareant, malum curatu difficile eſt, & nonniſi valentiſſimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent, niſi malum inueteratum ſit, & altiùs radices egerit, quarum pleræque in oſſibus ſubiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus ſi ſint duri, & non ſuppurantur facilè, & qui modò erumpunt, modò euaneſcunt, curatu ſunt difficiles, quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem ſignificant. Si verò facilè ſuppurantur, & vires ſint validæ, atque in primis hepar robuſtum, morbi & materiæ benignioris ſunt indicium; & tales bubones, ſi diu aperti ſeruentur, integram ſanitatem afferre poſſunt.

11. Faucium aſperitas, quam raucedo, aut vocis obſcuritas, aut ablatio ſequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant; quòdque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facilè curantur; in ano verò, vel circa anum, difficiliùs. Malum enim iam inueteratum eſſe, indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur; & medicamenta non ſatis commodè iis applicari poſſunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficillimè curantur, quia malum iam inueteratum, & quod totum corpus inuaſerit, ſignificant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facilè curantur; quia & malum iam antiquum arguunt; neque iis commoda medicamenta adhiberi poſſunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si oſſa naſi ſint eroſa, ſimúlque adſit febris lenta, malum incurabile ſignificat; cùm iam malum ipſi cerebro, vel eius membranis ſit communicatum.

16. Verrucæ in hoc morbo, in primis latiores, non facilè curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiatus, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficulter curantur.

18. Dolores, præſertim in capite, & anteriore tibiarum parte, ſæpe pertinaces ſunt, vt nullis remediis, aut certè nonniſi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepſiæ, grauiſſimæ & pertinaces ſunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipſum cerebrum iam occupaſſe.

20. Deſtillationes quoque pertinaces ſunt; quia & ipſæ ſaltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculoſiores & grauiores ſunt, ſi in thoracem & pulmones delabuntur, eóſque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitus plerumque pertinaces ſunt, & vix tolluntur; cùm in auribus varij anfractus ſint, & virtus expultrix earum ſit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare poſſint.

22. Gonorrhœa etiam plerumque diuturna eſſe ſolet; aut, ſi ſupprimatur, grauia mala ſubſequi ſolent, capitiſque & artuum dolores grauiſſimi.

23. In primis verò ipſius contagij, à quo æger morbum contraxit, natura, vim & magnitudinem morbi manifeſtat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referúntque Medici, quibus tales ægri curandi ſæpius oblati ſunt, interdum ex decem robuſtis iuuenibus, qui cum eodem ſcorto rem habuerunt, ne vnum euaſiſſe. Ideóque ſi ſciatur, à quo vel qua malum hoc contractum ſit, Medicus de morbi euentu faciliùs iudicare poteſt.

24. Cæteris etiam paribus curatur faciliùs hoc malum, quod per Venereum congreſſum contractum eſt. Curatu verò difficilius eſt, quod infans cum lacte ſuxit; cùm virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur, & hinc in hepate ſanguis virulentus generetur, qui poſtea totum corpus permeat, ídque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium & à parentibus infectis cum ipſo ſemine & ſanguine communicatum.

25. Partes affectas quod attinet, ſi hepar ſolum ſit affectum, faciliùs malum curatur; cùm & virtutem expultricem habeat robuſtam, & medicamenta ad id faciliùs penetrare poſſint. Lien verò, renes, vterus, & artus externi non ita facile curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones, quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facilè penetrant.

26. E quibus omnibus facile colligere eſt, qui morbi euentus ſit futurus. Quò enim plures ac grauiores morbi & ſymptomata lui Venereæ coniunguntur, eò magis periclitantur ægri; quò pauciores & leuiores, minùs. Atque ij in primis pereunt, quibus lui Venereæ putridæ & malignæ, Gallicæ dictæ febres accedunt. Virulentia enim Venerea, dum humores corrumpit, iiſque malignam qualitatem inducit, febrem grauiorem reddit, & ſimul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci poteſt.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potius lenta & putrida. Etenim & ipſa virulentia Venerea, & dolores ac vigiliæ, & alia ſymptomata, calorem innatum debilitant, ac nutritionem lædunt, vnde tabes totius corporis ſequitur, cui ex humoribus prauis excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læsâ, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac reſpirationem impedientes ac tollentes, moriuntur; vel à catarrho acri vaſis pulmonum eroſis, & ſputo primùm ſanguinis, deinde phthiſi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vaſis eroſis, & ſanguinis vomitu, per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

CAPVT VIII.

De Præſeruatione.

Præſeruatio. CVm tutius ſit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etſi cum infecta rem habeat, ſe immunem præſtare poſſit. De qua re integro *c. 89. de morbo Gallico*, tractat Fallopius, ſcribitque ſe nihil feciſſe videri poſſe, niſi doceat, quomodo quis, videns pulchram fœminam, & coiens cum ea etiam infecta, à lue Gallica præſeruetur, Deúmque immortalem teſtatur ſe feciſſe experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuiſſe infectum: proponítque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum ſtatim extrahi, diſſipari, vel exſiccari poſſit. Eadem proponit Hercules Saxonia, *de lue Venerea, c. 16.* eáque valde probat, & ſicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tanquam clypeo muniti multi confidunt, ſe poſſe maximè infectas meretrices penetrare, omnémque regionem liberè peragrare; Similia etiam medicamenta proponit Euſtachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c. 13.*

An ſit licita. Verùm enim verò non credo, bonâ conſcientiâ iſta doceri poſſe, quibus tot homines ad libidinem animentur, quos ab ea forſan morbi huius metus abſterrere poterat. Ideóque nihil de hiſce medicamentis dicemus. Eos ipſos tamen qui talia docent, falli exiſtimat Aurel. Minad. *de virul. Vener. c. 31.* vbi fundamenta Fallopij ſubuertit, qui putat, luem hanc ſaltem communicari per minima corpuſcula ſanioſa, quæ ſi abſtergantur, extrahantur, diſſipentur, morbum hunc auerti poſſe, docétque, contagium non ſolùm per externas pudendorum partes, verùm etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporéſque infectos & ſpiritus per poroſitates quoque internas peruadere, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ ſolùm partes externas attingit, aliiſque medicamentis extra impoſitis ſalutem & incolumitatem neminem ſibi polliceri, nec talia externa medicamenta intus conceptam inquinationem tollere poſſe. Tutiſſima ergo hunc morbum cauendi ratio eſt, abſtinere à ſcortis, & meminiſſe, quòd ſcortatores & adulteros iudicabit DEVS, qui tamen etiam in hac ipſa vita iſto fœdiſſimo morbo eos punire ſolet.

Aliam tamen huius luis præcautionem habet Iul. Palmarius, per interna ſcilicet medicamenta, ſcribítque, ſe antidotum ſeu amuletum inueniſſe, cuius vſu hominum corpora aduerſus hanc luem tuta reddantur: omnes tamen Medicos ac Chirurgos orat ac obteſtatur, ne libidinoſis morem gerentes, iſtud medicamentum communicent & patefaciant, néve libidinum fautores ſe præbeant, ſed de iis ſolùm, quibus cum ſuſpectis aut contaminatis neceſſariò conuerſandum ſit. Deſcribit autem iſtam antidotum, *lib. 1. c. 8.* Eſtque hæc:

℞. *Amuleti lun. & Mithridatij veteris, deſcriptione Galeni*, vtriuſq. Drach. vj. *conſer. bugloſſ. flor. geniſtæ, anthos*, an. Drac. iij. Miſce, præbe Drach. j. aut j. ß. aut ij. ad ſummum, mane, horis duabus ante cibum, per octo aut decem dies continuos.

Si verò quis ſe infectum ſuſpicetur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modò deſcriptum alexipharmacum arripiendum, eius Drach. j. aut j. ß. mane & ante cœnam deglutiendæ, per octo decémve dies continuos; cuius vis vt remotiores partes faciliùs attingat, eo deuorato, iulapij huius nonnihil ſtatim ſuperbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquouerſum deferatur.

℞. *Aq. carduibened. pimpinellæ, ſucciſ.* an. ℥. ij. *Syrup. de ſucco acetoſæ, de limonib.* an. Vnc. j. ß. F. Iulapium, ad duas doſes, ſtatim poſt aſſumtam amuleti Drach. j. ß. mane & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verùm cum omnia, quæ in illa antidoto habentur, medicamenta ſimplicia, non luis huius Venereæ propria ſint, experientia conſulenda, an tanta eorum vis ſit quantam Palmarius prædicat.

CAPVT IX.

De Indicationibus.

QVæ in aliis morbis dantur Indicationes, eæ & in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo ſumitur, curatoria in ſpecie dicta, præſeruatoria, quam cauſſa ſuppeditat, à quò & vrgentia ſymptomata referuntur, & tandem vitalis: eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis autores varij ſunt, vtque quiſque de natura huius morbi ſentit, ita etiam de indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ ſuprà de huius morbi natura propoſuimus, & firmiter probauimus, inſiſtentes, ita de Indicationibus in hoc morbo ſentimus. *Indicationes.*

Primò, cùm morbus iſte ſit occultus & malignus hepati inprimis, & facultati nutrienti aduerſus, ideóque genericam quandam indicationem ſuppeditat, ſpecifica verò & vtilis nulla inde peti poteſt, & proinde ſola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo ſuppeditauit. Et niſi Hiſpani ab Indis medicaméta talia, vt lignum ſanctum, ſarſamparillam, radicem Chinę accepiſſent, & Chirurgorum audacia, ac in primis Iacob. Carpus, vel caſu, vel per analogiſmum, dum Auicennam, Meſuën & Theodoricum in puſtulis quibuſdam, & ſcabie cruſtoſa, argento viuo vſos fuiſſe legiſſent, ad Mercurium vſurpádum acceſſiſſent, forſan & hodie morbi huius remedia vera laterent. Etſi verò huius morbi remedia non tam per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta ſunt: methodus tamen in eo curando non planè excluditur, ſed ſuum etiam locum habet: cùm neceſſarium ſit, vt medicamenta illa experientiâ inuenta rectè applicentur, & præterea etiam tumores, vlcera & ſimiles ex corruptione humorum orti morbi, ſuam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plus ad manifeſtas qualitates, ac morbos notos, quàm ipſam occultam morbi naturam, reſpiciamus. In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi ſunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ; cùm tamen experientiâ conſtet, & in calida & ſicca intemperie, & in exuſtione, vt loquuntur, & ipſa tabe, feliciſſimè vſurpari lignum Guaiacum, & ſimilia calida & ſicca, & malignitate expugnatâ, reliqua non ita difficulter euaneſcere.

Secundò, Indicationem præſeruatoriam quod attinet, eſt hîc in primis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impreſſam, reſpiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia ſunt, & ipſa emendare non inutile fuerit. Et cùm ſiue corpus plethorâ oneretur, ſiue vitioſis humoribus ſcateat, malignitas faciliùs in id diſſeminetur, & putredini vberior materia ſuppeditetur, ac alexipharmacorum vires hebetentur, expedit ſeu ſanguinem ſuperfluum, ſeu humores vitioſos euacuare, vt reliqua medicamenta poſtea tutiùs, commodiùs, & maiori cum fructu adhiberi poſſint. *Præſeruatoria.*

Tertiò, morbi & ſymptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia, ſuo quæque modo tollenda. *Curatoria.*

Quartò, vires conſeruandæ; cùm ſicut nullus alius morbus, niſi vires conſtent: ita nec hic curari poſſit, & fruſtra omnia tententur, niſi naturam ad munimum blandam habeamus. *Vitalis.*

Atque

Quatuor in lue Venerea curatione agenda. Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primò, ſi ſanguis abundet, is imminuendus, ac ſi qui vitioſi humores abundent, ij præparandi & euacuandi,& omnino,ſi qui manifeſti morbi, qui propriæ curationi impedimento eſſe poſſint, vt obſtructiones & ſimiles, adſint, ij primùm tollendi. Secundò, malignitas & virulentia tam humoribus inhærens quàm partibus,& præcipuè hepati impreſſa,per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò, vires conſeruandæ, & roborandæ,& in primis hepatis,quod in hoc morbo laborat,maxima habenda ratio. Quartò,morbi & ſymptomata, qui huic lui coniungi ſolent, tollenda.

Hoc loco controuerſia expedienda; An nimirum ſine ſudore labes hæc curari poſſit. Nonnulli in ea ſunt ſententia, quòd lues iſta tolli poſſit, etſi ſudores non prouocentur. Idque primò eo probant, quòd lues hæc conſiſtat in qualitate quadam abdita, quæ nonniſi corporis alteratione tollatur,cùm contraria contrariorum ſint remedia. Iſtam autem alterationem præſtare poſſe antidota & decocta adminiſtrata propriâ virtute, & ſine ſudore.Deinde experientiam adducunt,quâ conſtat,ſumtis talibus medicamentis ſine ſudore nonnullos conualuiſſe. Tertiò hoc afferunt,quòd decoctum ligni bibentes, interdum à natura feliciter euacuantur per vrinam,aut per aluum,non ſemper per ſudores.

An ſine ſudore curatio perfici poſſit. Contra hos pugnat Aurelius Minadous, *de virul. Vener. c. 39.* Et primò quidem,ſe nunquam obſeruaſſe, ſcribit, vt decoctum Medici inſſerint ſine ſudore ſumere, vtpote ad quem & alexipharmaca omnia ipſa ſuâ naturâ inclinent;nec ipſa materia, vt per hanc viam expellatur, vtpote vaporoſa & halituoſa, inepta ſit;neque aliquem extitiſſe, qui huiuſmodi morbum penitus atque integrè ſine alicuius ſudoris auxilio ſuperauerit, præſertim ſi fuerit inueteratus. Cur verò ita ſtatuat, rationem hanc affert,quòd, ex ſua ſcilicet opinione mali huius eſſentia non conſiſtat in qualitate, ſed in corpore malâ qualitate affecto.Et proinde,ſicut qualitas alterationem,ita corpus euacuationem indicare, ſtatuit, quæ quamuis multis modis fieri poſſit,commodiſſimè tamen per ſudorem inſtituatur;cùm hoc ipſum corpus ſit vaporoſum,& rectiſſimè ac facillimè per ſudorem diſcutiatur. Addit & hoc, cùm in corporibus hac lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec ſolùm in aliqua parte, ſed vniuerſo corpore;ſudor autem ſit euacuatio vniuerſalis; eam per ſudores commodiſſimè euacuari. Et in primis hepati ſudores plurimùm prodeſſe ſtatuit. Cùm enim illud humorum,qui per vniuerſum corpus feruntur,officina ſit, & illi ſudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur,etiam hepar pollutum hoc modo mundari poteſt. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam,vt aluum vel vrinam,euacuet,atque tum etiam eius conatus non impediendus ſit,ſed adiuuandus; tamen abſque ſudore vniuerſum corpus ab iſta lue liberari non poſſe,vnicúmque ſudorem ab omnibus locis, tam internis, quam externis, citò, tutò,ac iucundè euacuare putat.

Deciſio. Verùm neutra harum opinionum veritatem planè attingit, & vtraque curationem imperfectam tradit. Etenim cùm detur Indicatio curatoria ita in genere dicta, duplex: vna præſeruatoria,quæ ſumitur à cauſſa;altera in ſpecie curatoria dicta, quæ ſumitur à morbo: illi,qui ſine ſudore morbum hunc curari poſſe cenſent,quod conſiſtat in abdita & maligna quadam qualitate,de curatoria quidem Indicatione rectè ſentiunt, cùm illa maligna qualitas non ſudore,vel aliis euacuationibus,ſed propriis alexipharmacis tollatur: præſeruatoriam tamen indicationem & cauſſam negligunt. Cùm enim certum ſit, in lue Venerea non ſolùm vitioſam & malignam in partibus, præcipuè hepate,eſſe diſpoſitionem,ſed & omnes corporis humores inquinatos eorum euacuatio requiritur, quæ commodiſſimè fit per ſudores,vt rectè Minadous probat. Quamquam enim inſenſibiliter etiam aliquid diſcutiatur,inſenſibilis tamen illa curatio non ſufficit, & nimis tarda eſſet. Aurelius Minadous verò de cauſſæ ablatione,& humorum vitioſorum euacuatione, quæ rectiſſimè fit per ſudores,bene ſentit;morbum verò ipſum,ſeu qualitatem illam malignam non ſolùm humoribus, ſed & partibus viuentibus impreſſam,negligit. E quo patet, quod diligenter notandum, de morbis occultis diſputationem non eſſe inter eas, quas Galenus Logicas appellat,ſed ipſam horum morborum eſſentiam concernere, morborúmque occultorum ignorantiam non ſolùm errores in theoria,ſed & in praxi parere. Itaque quamvis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per ſudores inſtitui; tamen alexipharmaca etiam ad diſpoſitionem illam malignam in partibus,in primis hepate, neceſſaria ſunt, & Fernelius, ac qui eum ſequitur Palmarius, eandem ob cauſſam peculiaria alexipharmaca, vt dicetur,addunt, vt diſpoſitio illa maligna radicitùs extirpetur. Etſi enim omnes humores vitioſi ſint euacuati, & omnes morbi alij ac ſymptomata poſt eorum euacuationem ceſſent: tamen niſi diſpoſitio illa maligna à partibus tollatur, malum recrudeſcit, & ſæpe longo pòſt tempore. Et hanc cauſſam eſſe puto, quòd non ſolùm decoctum ligni, ſarſæparillæ, & ſimilium, ad ſudores ciendos manè exhibetur, ſed etiam ſine ſudoribus potus loco propinatur. Ea ipſa enim medicamenta propria, quæ cauſſam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humoréſque vitioſos per ſudorem euacuant, etiam diſpoſitionem partibus impreſſam eradicare valent.

Tandem & hoc non prætereundum,Indicationes antea propoſitas non neceſſariò in quouis morbo Gallico attendendas eſſe, ſed ſaltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuaſit, & in primis hepar occupauit. Si verò malum recens ſit, non opus eſt, vel ſanguinem mittere, vel purgantia exhibere, cùm vitium nondum humoribus communicatum ſit, ſed ſatis eſt contagium receptum abſtergere & euocare. Id quod & in ſcabie recenter contracta per contagium ſufficit. Vbi tamen attendendum, an puſtulæ illæ, ſeu caries Gallica, quam dicunt,immediatè à contagio & congreſſu Venereo proueniant, tunc enim externa medicamenta ſufficiunt: an verò hepate iam affecto oriantur; tum enim euacuationibus & alexipharmacis opus eſt.

CAPVT X.

De Curatione: & Primò Venæſectione.

PRimò ergo Præſeruatoriam Indicationem, ſeu cauſſarum amotionem quod attinet, & principio quidem ſanguinis miſſionem, equidem per ſanguinis miſſionem cauſſa morbi propriè & proximè non tollitur: tamen, ſi ſanguis in corpore abundet, iſque præſertim calidior, propria huius morbi remedia,quæ calida & ſicca ſunt,tutò adhiberi non poſſunt,niſi ſanguis abundans priùs minutus ſit. *Venæſectio.*

Et quidem ſi materia virulenta nullum peculiarem, ad aliquam partem motum habeat,in primis baſilica vena aperiri poteſt. Si verò ad partem aliquam peculiariter motum habeat materia, & quidem ad inguina, ac natura bubonem protrudat, venæſectio cautè inſtituenda. Si enim bubo ad ſuppurationem properet,venæſectio non facienda, & præcipuè in brachio, ne natura in expulſione turbetur, & materia ad interiora reuocetur. Obſeruatúmque,multos ex aperto bubone,& materiâ diutius per eum euacuatâ,integrè ſanatos eſſe: contra ex intempeſtiua venæſectione malum prolongatum fuiſſe. In venæſectione ergo naturæ motus attendendus, & vbi tumor ſpem ſuppurationis non præbet, in partibus inferioribus vena aperienda. Ita enim materia verſus inferiora retrahitur, & propter effluxum ſanguinis calidi poſtea faciliùs ſuppuratur. Eodem modo in pede vena aperienda eſt,ſi adſit in pudendis caries vel gonorrhœa,& omnino,ſi infra hepar partes laborent. Si verò ad caput materia ruat, & ibi dolores vehementiſſimos excitet, praua vlcera,capillorum defluuium,in brachio cephalica commodiſſimè aperitur.

Cætera, quæ in venæſectione rectè adminiſtranda in genere proponuntur, præcepta etiam hic obſeruanda; quæ cùm huius affectus propria non ſint, pluribus hîc non proponenda.

Si vires venæſectionem non ferunt; eius loco hirudines venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

CAPVT XI.

De Præparatione & Purgatione vitioſorum humorum.

DEinde ſi corpus ſit cacochymicum, humores vitioſi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi ſunt, cum in corpore impuro,alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parum proſint, imò etiam damnum afferre,& corpus,licet ipſa lues expugnetur,aliis morbis obnoxium reddere poſſint. Non enim humores vitioſi, circa viſcera collecti, toti per ſudores diſcuti & diſſipari poſſunt, ſed tenuiore parte diſcuſsâ craſſior relinquitur,& ſicceſcit,ac viſceribus impingitur, ſæpe etiam acrimoniam contrahens, vaſorum ſubſtantiam labefactat. Vnde interdum lues iſta curatu pertinacior euadit, & hepatis ac lienis obſtructiones & ſcirrhi, affectio hypochondriaca, herpetes oriuntur.

Neque tamen ſolùm in principio, & ante luis propriam curationem purgatio inſtituenda, ſed etiam toto curationis tempore, ſi vitioſa materia iterum colligatur, per interualla euacuanda. Si tamen lues iam ſit inueterata,& in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitioſa ad interiora reuocanda: ne hepar, ventriculus, & alia viſcera lædantur ac debilitentur, ſed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione, etſi autores multi ſatis prolixi ſint; tamen cùm illa quæ de vniuerſali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, ſed omnibus à cacochymia pendentibus communia ſint, operæ pretium non videtur, in iſtis generalibus, quæ iam ex plurium aliorum morborum curatione nota ſunt, inhærere. Hæc ſaltem monemus; Primò in malo recenti eſſe attendendum, qui humores vitioſi in corpore, & in primis in ſecunda eius regione abundent, eóſque præparandos & euacuandos eſſe. Si verò malum iam ſit inueteratum, quia in eo

plerumque

plerumque humores craſſi & aduſti colliguntur, ad eos in primis medicamenta dirigenda eſſe. Deinde & hoc obſeruandum, ſimul ad intemperiem viſcerum eſſe reſpiciendum, & ſi quam intemperiem contraxerint, eam corrigendam, eáque propriis medicamentis roborandã eſſe. Tertiò eſt neceſſarium, vt ſemper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate ſpecificâ virulentiæ Venereæ reſiſtat. Ideóque de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cùm paſſim ſint obuiâ & nota, niſi hoc, non paucos Medicos teſtari, mechoacannam, quò pertinet radix gialapa, non ſolùm ob vim purgandi cum commodo in hoc morbo exhiberi, ſed etiam, quia peculiari vi lui huic aduerſetur, ita vt inter morbi huius antidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis in primis ad huius morbi curationem & purgationem etiam commendari ☿rium præparatum, de quo infra in ſpecie dicetur.

CAPVT XII.

De Propriis remediis, & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere.

Luis Venereæ antidota. POſtquam corpus conueniente modo euacuatum, maxima curationis huius ſpes eſt in antidotis huius morbi propriis, vtpote à quibus ſola perfecta ſanitas ſperari poteſt, ita quidem vt etſi varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic morbo ſæpe coniunguntur: tamen ſi malignitas illa tollatur, paulo pòſt vel ſponte euaneſcant, vel facile curentur, ſine verò horum remediorum ope, nulla ab aliis medicamentis, quocunque etiam nomine veniant, perfecta curatio ſperari poſſit. Imò & hoc à pluribus obſeruatum, eiuſmodi medicamenta, etſi manifeſtis qualitatibus intemperiei calidæ & ſiccæ aduerſari videntur: tamen à multis qui intemperie hepatis, imò totius corporis calidâ & ſiccâ præditi fuerunt; & habitum corporis gracilem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eiuſmodi medicamenta calida & ſicca feliciſſimo ſucceſſu vſurpata eſſe. Ex quo vel ipſo apparet, in hoc morbo potiùs occultæ malignitatis, quam manifeſtæ intemperiei rationem habendam eſſe. Ideóque quamprimum corpus aliquo modo præparatum & euacuatum eſt, maturè ad iſta luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Luis Venereæ alexipharmaca neceſſaria. Etſi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recenſebuntur, vires eleuare & extenuare velint, dum ſtatuunt, quòd decoctum ligni iuniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præſtare poſſit, quod decoctum ligni Guaiaci, modò tenuiſſima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guaiaci adhiberi ſolet, vſurpetur: tamen falſum id eſſe, experientia dudum docuit. Licèt enim compertum ſit, ex victu tenuiſſimo miteſcere quæ iam huius morbi ſymptomata: tamen niſi propria auxilia adhibeantur, paulo pòſt recrudeſcere, & ſæuiùs redire morbus viſus eſt. Etenim talia medicamenta, cum tenui diæta quidem, vitioſos humores abſumere, ſed malignitatem expugnare non poſſunt. Vt ergo hic morbus eſt occultus, qui nonniſi ex affectis cognoſcitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inueniuntur, ſed ſolâ experientia.

Quænam ſint illa. Quæ autem illa medicamenta ſint Medici rurſum non planè conſentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro ſpem ponũt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacum eſſe putant; alij id planè reiiciunt, de qua re infrà dicetur. Alij, & plerique quidem vſu ligni Guaiaci, ſarſæparillæ, radicis Chinę, ligni ſaſſafras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipſis dubitant: imò quidam negant, ſolius Guaiaci & ſimilium vſu luem hanc expugnari poſſe, & propterea aliorum permiſtione eorum vim exacuendam & augendam eſſe cenſent. Iul. Palmarius, *lib. de lue Venerea*, *c.13.* diſtinguit, nec eſſe tanti Guaiacum putat, vt Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorſus extinguat, nec ita imbecillem, vt nihil ſine aliorum ope & connexione perficiat. Eius quidem vnius vſu, abſumtis humoribus, omnia luis ſymptomata tandem ſopiri, atque prorſus deliteſcere ſcribit, ſed tamen venenatam mali labem, quæ iam partibus ſolidis inſederit, in pleriſque eo præſidio non expugnari, prorſúſque extingui, ſed vt planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi reuerſio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda eſſe cenſet. Quam ſententiam procul dubio hauſit à Fernelio, Præceptore ſuo. Eum enim, vt *lib. 1. de lue Venerea*, *c. 7.* primum auſum eſſe ſcribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri ſine hydrargyri vſu, & multa domi ſuæ alexipharmaca componendi curauiſſe, quæ, aduerſus eiuſmodi perniciem cum Guaiaco, aut etiam ſine eo adhibuit, &, vt *alleg. c.7.* ſcribit, duo eiuſmodi medicamenta, quæ præſtantiſſima & efficaciſſima ſint, reperit, quæ ipſe adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hactenus neminem fefellerit.

Verùm cùm eiuſmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primo loco non proponemus, ſed infrà aliquid de iis dicemus. Primo verò loco trademus ea, quibus plerique Medici hactenus vſi ſunt, quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca eſſe docuit, quorúmque vſu non ſolùm humores vitioſi euacuari, & ſymptomata profligata, ſed & ipſas morbi radices extirpatas fuiſſe, vt is ampliùs non rediret, multo vſu obſeruatum. Qualia ſunt lignum Guaiacum, ſarſaparilla, radix Chinæ, lignum ſaſſafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De Ligno Indico, & Guaiaco.

ET primò quidem agemus de ligno Indico, vtpote quod inter morbi huius remedia facilè principatum obtinet. *Lignum Indicum.* Cum enim in Indis morbus hic feratur eſſe endemius, etiam primarium remedium ex India petitum, quod lignum Indicum vocant. Eſt autem lignum huiuſmodi, vt ex Conſaluo Ouiedo, Nobili Hiſpano, Indicarum rerum ſcriptore, patet, duplex: *Duplex Guaiacum, Sanctum.* vnum, quod vulgo notum, Guaiacum dictum, alterum, quod palus ſanctus, ſeu lignum ſanctum appellatur. Etſi enim à pluribus hæc duo ligna pro eodem habentur; tamen nominatus modo autor & notis & locis vtrumque diſcernit de quo videatur Fallopius *de morb. Gall. cap. 38.* Cum tamen vtrumque lignum ad morbum Gallicum expugnandum eaſdem vires habeat, (etſi ligno ſancto ad arthritidem & alios morbos maior vis eſſe feratur, & lignum ſanctum hodie ad nos raro afferatur) ſolùm de Guaiaco dicemus.

Inter cæteras ſuperioribus ſæculis repertas nouas Inſulas eſt etiam vna, cui Hiſpani inuentores Hiſpaniolæ nomen indiderunt. In ea cùm lues Venerea endemia eſſe feratur, atque, vnicum eius morbi ibi remedium habeatur decoctum cuiuſdam ligni, quod hodie Guaiacum, ab incolis cum hiatu Huaiacum nominatur, Hiſpani eâdem lue infecti idem decoctum ſalutare experti ſunt, viréſque eius aliis poſtea detexerunt. Arbor fertur eſſe foliis fraxini, color ligni intùs nigreſcens eſt, ipſum lignum graue & ponderoſum, in aqua non fluitat, ſed mergitur, reſinoſum eſt, & dum accenditur, odorem non ingratum ſpirat: ſapor eius ſubamarus, cum leui acrimonia linguam vellicante.

Ligni Guaiaci electio. De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea ſententia, id quod albicat, reliquo præferendum eſſe; cùm quò minùs adoleuerit, eò magis albicet, quò verò magis adoleuerit, eò magis nigricet. Siccius autem eſſe quod eſt annoſius; quod verò minùs annoſum, humidius, & ſucco magis abundans, & proinde efficacius. Verùm enimverò cùm duplex ſit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati ſeu ſpiritus inſiti ſubiectum, etiam ad flammam concipiendam aptus: alter alimentarius, aquoſior, & ad inflammationem minus aptus: vires huius ligni, vt & aliarum plantarum non æſtimandæ ab illo alimentario, & aquoſiore humore, ſed à calido illo inſito & humido primigenio. Qui cùm in ætate prima cùm in infantibus, tùm in plantis humido multo obruatur & obfuſcetur, multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles ſunt, quæ poſtea humido illo nonnihil abſumto, & calore vegetiore reddito, proceſſu ætatis fortiores fiunt, ſolétque hic calor omnium actionum præcipuum inſtrumentum, vſque ad florentem ætatem, & ἀκμὴν immutatus conſiſtere. Itaque etſi in Guaiaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale ſemper ſit, à quo vires eiuſdem dependent: tamen quia in tenello adhuc ligno vis iſta à copia humoris obruitur quaſi & cohibetur, minùs efficax eſt adoleſcens adhuc lignum, eo quod iam adultæ & confirmatæ ætatis eſt. Ac proinde ad huius morbi curationem non lignum ſubflauum, vel quod buxei coloris eſt, & vel ab immatura arbore, vel à ramis deciſum eſt, minúſque efficax, ſed potiùs nigricans eligendum, vtpote quod magis reſinoſum eſt, & pingui illa ac Balſamica ſubſtantia abundat, in qua vis illa virulentiæ Venereæ aduerſa maximè reſidet. Ætatem ergo huius ligni internoſcere, vtile eſt, vt efficaciſſimum eligatur. *Ætas huius ligni vt diſtinguenda.* Etenim quod internam quidem partem nigram habet, ſed fiſſuris veluti lineis quibuſdam colore fuſco, in orbem vt nigrum actis per longum interſectum eſt, efficax quidem illud eſt, ſed quod tamen vel ex arborum ramis deciſum eſt, vel certè ætatem maturam nondum attigit, atque ideò minoris efficaciæ eſt. Idcircò enim comparent lineæ huiuſmodi quòd præpinguis illa ſubſtantia, quæ in medio arboris caudice maximè reſidet, nondum ita redundat, vt internas omnes ligni partes impleat. Quod verò totâ internâ parte nigricat, ſuperficie duntaxat albicante, id ſi integrum, ponderoſum, & odoratum exiſtat, leuique acrimoniâ linguam vellicet, & vel nullis lineis interſectum eſt, vel iis reſinâ plenis, ideóque dum accenditur, præter odorem, quem ſpirat gratum, reſinam etiam reddit ſubnigram, id ſummum maturitatis gradum aſſecutum, & ex arboris caudice deciſum, ac propterea efficaciſſimum eſt. Si verò lineis diſtinctum, & foraminulentum eſt, & nec pondere, nec odore, nec acrimoniâ valet, nec incenſum reſinam ſudat, id ſenectutem iam attigiſſe, & propterea vires eius iam hebeſcere, indicio eſt.

Monet

Monet hîc etiam L. Septalius, eſſe ſpeciem quandam Guaiaci, quæ nunquam in vſum ducenda ſit, quæ nigrorem verum in medio non habet, ſed colores eſt ſubobſcuri cum quadam viriditate, quæ decoctum ſemper reddit turbidum, quod nunquam clareſcat, cum nauſea à ſi... & nugula, & in tanto ... corum excitat. ... & ... tres partes maiori ex parte in ſplene ... etiam in hepate obſtructiones inducit. Empirici ... lignum Sanctum appellant. Sed cùm apud autores nullus reperiit duplicem hanc ſylueſtris & domeſtici differentiam, potius ratione ſoli has qualitates acquirere cenſet.

Si etiam cortex ſit craſſus, & ligno ita adhæreat, vt vix ... & ſeparari poſſit, bonæ notæ lignum eſt. Si verò cortex facilè à ligno ſeparatur, vel vetuſtum eſt, vel aquâ marinâ emarcuit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue apparet, taſtum maſticatum mordet, & amaritudinem poſt ſe relinquit, dum ſecatur, ſolidum & ſuperficie æquale: non aſpera & foraminulenta apparet; lignum bonum eſt.

Cortex ligni Guaiaci.

Cortex eiuſdem ligni maiore acrimoniâ & amaritudine pollet, & propterea validius ſiccat, attenuat, & digerit, quàm lignum: verùm quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduerſatur, eſt potiùs in humido illo pingui, ac ſubſtantia balſamica ſemper lignum cortici præfertur: ac propterea cortex in calidis & ſiccis corporibus minus commodè adhibetur.

Vires ligni Guaiaci.

Vires ligni Guaiaci quod attinet, eſt illud calidum & ſiccum, vt ex ſapore, odore & acrimonia percipitur, & quidem in ſecundo gradu, ac ſimul eſt tenuiſſim partium, vnde vim habet craſſa attenuandi, lenta incidendi & detergendi, obſtructiones aperiendi, ac ſudores & vrinas ciendi, ſuperfluóſque humores frigidos diſſipandi & abſumendi. Verùm non ob iſtas qualitates præcipuè exhibetur lignum Guaiacum; (cùm huiuſmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inueniantur, nec ex India ea tranſportare neceſſe fuiſſet) ſed in primis ob vim illam peculiarem & occultam, quâ virulentiæ Venereæ aduerſum eſt. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guaiacum primas obtinere, omnes ferè Medici conſentiunt. Quanquam enim Fernelius eius hanc vim extenuare nonnihil velit, ideo quòd non omnes hoc morbo affecti eius vſu curantur: tamen cauſa hæc ſufficiens non eſt, cum nullum omnino reperiatur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod deſperatos etiam morbos curet. Ipſi autē virulentiæ Venereæ occultâ qualitate & proprietate lignum hoc aduerſatur, ac humido radicali, & balſamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutrienti aduerſa maximè læditur, amicum eſt, illúdque roborat adeò, vt obſeruatum ſit, eos quoque, qui hepar, & totum corporis habitum calidum & ſiccum habuerunt, & qui à lue Venerea penè contabuerunt, vt antea etiam dictum, vſu decocti huius ligni, licèt caliditate & ſiccitate ipſis aduerſi, inſtauratos & habitiores ac corpulentiores redditos fuiſſe. Nonnulli quidem ſcribere auſi ſunt, decoctum huius ligni non minùs nutrire, quàm nutriat ius pulli. Verùm hi nimij eſſe mihi videntur in laudando hoc ligno. Etſi enim vegetabile eſt, & aliquid forſan ſucci alimentaris in decoctum deponit, tamen in pullo plus eſſe alimenti homini idonei, quam in ligno Guaiaco, neminem ſanæ mentis facilè negaturum puto. Quòd verò nonnulli poſt morbum hunc corpulentiores fiunt, id ex accidenti eſt. Nam cùm ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læſa, vbi illa diſcuſſa & extincta eſt, corpus iterum bene nutriri & augeri incipit: id quod & in aliis quibuſdam morbis, in primis febribus, accidit, ante quas cùm homines ob prauum nutrimentum non eſſent εὔσαρκοι, per morbum abſumtis vitioſis humoribus poſtea bene nutriri incipiunt, & corpulentiores fiunt.

An lignum Guaiacum nutriat.

An decoctum Ligni Guaiaci, Sarſaparillæ, Saſſafras, radic. Chinæ, pinguefaciat, Decocta Guaiaci, Sarſaparillæ, Saſſafras, radic. Chinæ, nonniſi per accid. nutriunt.

§ [Ft. Arcæus, *lib. de ... curand. vulner. rat.* ad vlcera pulmonis & phthiſim etiam decoctum ligni Guaiaci exhibet, ſcribitque, corpora, licèt extenuata, ab eo non offendi, ſed potiùs impinguari. Imò ſunt nonnulli, qui ligno Guaiaco vim nutriendi tribuunt, illudque non minùs nutrire, quàm ius pulli, ſcribunt. Eaſdem vires alij etiam ſarſæparillæ, ligno ſaſſafras, & in primis radici Chinæ tribuunt. Verùm enimverò, etſi compertum, in phthiſi, lue Venerea, ſcabie & aliis morbis, vſu horum decoctorum corpora extenuata iterum inſtaurata & pinguefacta fuiſſe, tamen hoc non per ſe accidit, quod ſcilicet hæc decocta vim nutriendi, ſicut alia alimenta, habeant, ſed per accidens, quatenus ſcilicet cauſſam maciei tollunt. In phthiſicis res plana eſt. Cùm enim illa corporis extenuatio fiat ab vlcere pulmonis, vlcere vſu ligni Guaiaci exſiccato, corpus iterum, rectè nutriri incipit. Idem accidit in aliis morbis, lue Venerea, ſcabie, & ſimilibus. Cùm enim macies illa & atrophia à mala nutritione proueniat, mala autem nutritio plerumque ob acribus & ſalſis humoribus, qui & vtilem ſanguinem abſumunt, & corpori agglutinari prohibent, v... iſtis humoribus iſtis per decocta eiuſmodi abſumptis, & per ſudores diſcuſſis, corpora iterum rectè nutriri incipiunt, imò pinguefiunt.]

Non ſolum autem lignum hoc habet vim alterandi, & occulta qualitate malignitatem illam virulentiæ Venereæ, cùm humoribus, tùm partibus ſolidis impreſſam, extinguendi, ſed etiam euacuandi, cùm ſenſibiliter per ſudores, tùm inſenſibiliter, per inſenſibilem tranſpirationem. Ac proinde ratio per lignum Guaiacum, & huic cognata medicamenta curandi morbum Gallicum maximè vſitata eſt. Etſi enim ob diuturnitatem curationis, & ſudandi labores, ac tenuem diætam, aliquam moleſtiam eis afferat, tutior tamen longe eſt illa, quæ fit per hydrargyrum, in qua ſi peccetur, non leue periculum ægro imminet.

Medicamenta è ligno Guaiaco.

Parantur autem ex ligno Guaiaco varia medicamenta, eáque vel formâ liquidâ, vel ſolida, & in ſubſtantia. Verùm in forma liquida exhibita efficaciora ſunt, cùm facilè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrent, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem noxiorum ſtimulent. In ſolida vero forma, cùm pars illa in qua vis medicamenti præcipuè reſidet, à terreſtri & craſſa nondum ſeparata ſit, non ita facilè in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodiſſimum, maximè in vſu eſt. Siqui tamen propter diuturnum huius medicamenti vſum eius pertæſi ſint, ac nihilominus metuant, ne reliquiæ aliquæ humoris praui ſuperſint, aut vitæ genus decocti debito modo vſurpandi vſum ampliùs non admittat; iis etiam aliâ formâ ex hoc ligno medicamenta exhiberi poſſunt. Inter quæ extracta & ſpiritus, vt dicetur, efficaciſſima ſunt, ac longè pulueribus præſtantiora.

Decocti ligni parãdi ratio.

An ſit in vino coquendũ.

Ligni autem huius decoquendi ratio varia eſt, cùm ratione liquoris, in quo fit decoctio, tum qualitatis liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis deſtillatis, alij in vino, alij in ſero lactis, alij in iure carnis lignum decoquunt: L. Septalius, *lib. 7. animadv. n. 204.* eos reprehendit, qui ſolo vino decoctionem ligni fieri poſſe, negant; cùm nihil aptius ad extrahendum medicamentorum facultates ſit, ipſo vino, & aquâ (rectiùs ſpiritu vini dixiſſet) vini. Ideóque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materiâ rigidâ prædominante vtitur, hoc modo: *Fiat infuſione corticis ligni ſancti optimi, craſſo modo contuſi* ℥. viij. *in vini albi optimi* ℔. *medicinal.* xiij. *per duos dies excalefacto priùs vino, & ſemper per duos illos dies in duplici vaſe, vel cineribus calentes; Poſt fit lento igne, vel in duplici vaſe elixatio ad conſumtionem tertiæ partis, quo vtatur ægrotus, & manè loco ſyrupi, & pro potu in cibis, ſumet manè* ℥. vij. *& poſt horam prolicientur ſudores; in prandio autem, & in cœna non excedat* ℥. xiiij.

Verùm etiamſi concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodiſſimum eſſe, tamen hoc negari non poteſt, quòd coctione vires vini euaneſcant; & vbi ſpiritus exhalauit, phlegma nauſcabundum, & ipſâ aquâ ſimplici minùs commodum relinquatur. Ideóque in ea ſum ſententia, vel lignum in aqua coquendum, & ſub finem decoctionis vinum addendum eſſe, vel lignum ſaltem in vino diutiùs infundendum, aut in duplici vaſe coquendum eſſe vt nihil pereat, nullo vero modo ad tertiæ partis conſumtionem.

Ergo vulgatiſſimè & rectiſſimè decoctio fit in aqua pura, quæ & medicamenti caliditatem & ſiccitatem nonnihil corrigit, & diſtributionem ac ſudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus ſit frigidior, ac debilior, ægérque vino aſſuetus, non incommodè vinum admiſcetur, vt modò dictum, & poſtea etiam dicetur. Nam vino admiſto ventriculus minùs læditur, & medicamenti vis ad omnia membra faciliùs penetrat.

Ligni ad aquam proportio.

Ligni etiam ad aquam diuerſa obſeruatur proportio, pro ætatis, corporis conſtitutionis, anni temporis ratione, ſumuntúrque *ad aqua* ℔. *xiy. ligni* ℥. *iij. vſque ad* ℥. *xij.* Si enim anni tempus, & corpus ſit calidius, tutiſſimum eſt, minorem ligni quantitatem ſumere, & longiore tempore curationem tutò perficere, quàm medicamento potentiore damnum aliquod ægro afferre, præcipuè primis curationis diebus, & priuſquam humores in corpore ſuperflui imminuantur, & ſudor facilè ac exquiſitè fluere incipiat, ægérque decocto adſueſcat. Pòſt ſenſim plus ligni ſumi poteſt, quod niſi obſeruetur, æger facilè in periculum conijcitur. Scribitque Euſtachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c. 13.* ſe vidiſſe ægros, qui ob hunc errorem, nimiam ſcilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt poſtea ab vſu decocti fuerit abſtinendum, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum eſt, in adultis, & communiter, ligni raſpati, vel tornо comminuti ℔. j. affunduntur *aquæ lib. xij.* in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido maceratur. Poſtea vaſe tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vaſe adhuc tecto refrigeſcere ſinitur, poſteà colatur.

Qua ratione coctio inſtituenda.

Fallopius, *lib. de morb. Gall. c. 46.* diſputat, an commodius ſit coquere igne aperto, vel in vaſe duplici dicto, ſeu in B. M. illóſque reprehendit, qui ſtatuunt, decoctum in Baln. factum, eſſe dilutius ſeu minùs potens, & quòd decoctum, quod fit in balneo, ſit præſtantius illo, quod fit in igne aperto probare conantur exemplo aquarum deſtillatarum, quæ per Baln. præſtantiſſimæ parantur, cùm in his nulla aduſtio fiat, ſed maior eliquatio quæ fit in calido, decoctũ præſtantius reddat. Verùm aliud docet experientia, quam ratio confirmat. Etſi enim è quibuſdam plantis humidioribus, vt roſis, violis, lilio conuallium, & ſimilibus recentibus, quarum vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, conſiſtit, optimæ aquæ fiant etiã ſine aquæ effuſione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleoſa conſiſtit, nunquam earum vis per balnei calorem nimis mitem elici poteſt, id quod etiam in multis ſeminibus accidit, ſed opus eſt deſtillatione per veſicam, per quam, vehiculo aquæ, partes illæ fixiores eleuantur.

uantur. Cùm ergo tota vis ligni Guaiaci in parte illâ oleoſa & reſinoſa conſiſtat, atque vt ea eliciatur, forti coctione opus ſit, eam calor B. lentus præſtare non poteſt, ſed coctione in igne aperto opus eſt, quæ tamen, ſi ſufficiens quantitas aquæ addatur, nullam aduſtionem inducit.

Quomodo decoctum ſit condiendum.

Nonnulli ſaporis gratiâ, & vt amaritudo & acrimonia minuatur, ſub finem coctionis, vuarum paſſarum & glycyrrhizæ, ana ℥.j. addunt. Poteſt & ſaccharum & iulepus aliquis ſaporis gratiâ addi. Aurelius Minadous, *de virul. Vener. c.4.* melle in primis decoctum dulcorandum ſtatuit. Mellis enim exiguam quantitatem, ſi ſimul concoquatur, & deſpumetur, omnem amaritudinem infringere, decoctúmque maiorem vim abſtergendi, attenuandi, aperiendi, fundendíque humores ac membra roborandi acquirere exiſtimat. Quod vt in corporibus pituitoſis, ac in primis ventriculo frigido, locum habere concedimus: ita cùm mel facilè bileſcat, in corporibus bilioſis, calidis & ſiccis non tutò vſurpari putamus, ſed commodiùs & tutiùs paſſulas, glycyrrhizam, aut etiam ſaccharum.

Nonnulli etiam in iis, qui hepar calidius & ſiccius habent ſub finem decocto vnam atque alteram radicem cichorij, endiuiæ, ſonchi, M.j. vel ij. addunt. Verùm cùm decocta talia ſint diu continuanda, cauendum, ne talium admiſtione ingrata reddantur, ægróque nauſeam pariant. Deinde cùm decoctum ad plures dies ſufficiens plerumque coquatur vnâ vice, tales autem herbæ additæ faciant, vt decoctum minùs diu duret, vt hoc præcaueatur, non toti decocto, ſed eius ſaltem ℔.j. herbæ tales addendæ.

Quidam non incommodè, præcipuè in affectis, & quibus ventriculus debilior eſt, ſub finem coctionis, vini albi ſubdulcis ℔. iij. addunt. Nonnulli totum decoctum in vino parant, ſed minùs rectè. Euaporat enim in decoctione vini pars optima, & phlegma ingratum relinquitur, vt antea dictum.

Monet quoque Aurelius Minadous, decoctum iſtud ligni cum vehiculo eſſe exhibendum, quod virtutem medicamenti ad membra præcipuè affecta dirigat, & capite magis laborante cephalica, renibus laborantibus nephritica, hepate, hepatica, liene, ſplenetica eſſe admiſcenda. Quod vt non planè improbamus: ita non ſemper neceſſarium putamus, cùm decocti vis facilè per ſe in totum corpus penetret. In primis verò cauendum, ne eiuſmodi medicamentorum admiſtione decoctum nauſeabundum, & ægro ingratum reddatur. Quod cùm ipſe etiam animaduertat, rectè monet, talia medicamenta commodiùs ſeorſim in puluerem, vel bolum, vel aliam formam redacta, ſumi, quàm decocto permiſceri. Verùm de decoctis compoſitis infra dicetur.

Deſtillatum à ligno Guaiaco.

Chymici cùm metuant, ne longâ decoctione, quæ fit vel ad dimidias, vel tertias, ſpirituoſæ ac ſubtiles partes exhalent, & diſſipentur, atque ita virtus medicamenti minuatur, alio modo decoctum hoc parant, ita vt nihil virium pereat. Recipiunt ſcobem Guaiaci, ac Retortæ indunt, & aq. ſ.q. affusâ Retortam in cineres ponunt, & recipiens vas applicant, ac igne ſuppoſito primò digeſtionem, deinde deſtillationem perficiunt, ad dimidiæ partis aquæ conſumtionem. Quæ deſtillatur aqua, exhibetur ad ℥.iiij. Commodiſſimum tamen eſt, ſi aqua deſtillata cum reliquo decocto in retorta coleto miſceatur. Ita enim integræ vires habentur. Super decoctum in Retorta reliquum iterum aqua affundi, & per horas 12. digeri, ac poſtea deſtillari poteſt. Liquórque deſtillatus potus loco exhibetur. Et cùm interdum accidat, vt infantes infecti lue Venereâ naſcantur, vel à nutricibus inficiantur, deſtillatum hoc ſaccharo dulcoratum loco iulepi ipſis exhiberi poteſt.

Decoctum ſecundum.

Poſtquam etiam primum decoctum vulgari modo paratum & colatum eſt, ligno poſt coctionem primam reliquo iterum aquæ ℔. xiſ. vel xviij. prout æger plus vel minus bibere ſolet, affunduntur, & coquuntur ad part. tertiæ conſumtionem. Colatura pro potu ordinario in prandio & cœna exhibetur. Si potus iſte dulcior & ſuauior expetatur, paſſularum ℥.iiij. vel plures addere licet, vel loco paſſular. ſem. coriandri præparat. ℥.j. vel ij. & decoctum ſacchari ℥.ij. vel iij. dulcorare.

Si tamen primo decocto herbæ aliquæ additæ fuerint, decoctum pro potu in menſa, non è reliquiis primi decocti parandum, cùm nauſeabundum foret, verùm aliud decoctum recens, ſed dilutius parandum, vel vinum Guaiacinum, quod fit, ſi ſumantur ligni ℔.iiij. vel v. ſacchari albi ℔.iiij. vini albi ℔.cl. lignúmque in vas ligneum indatur, & vinum calefactum affundatur.

Vinum Guaiacinum.

Nonnulli & tertiâ vice lignum coquunt, & decoctum pro carnibus coquendis vſurpant. Poteſt idem decoctum etiam pro manuum ablutione, narium elutione, & vlcerum mundatione vſurpari.

Decoctum tertium.

Quidam & aliis modis hoc lignum exhibent. Nonnulli in forma pulueris: alij Electuaria inde conficiunt. Ita Nicol. Maſſa, *lib. 2. de morb. Gall. c. 6.* Recipit *Ligni Indici ſubtiliſſime præparat.* ℔.j. *& cum ſyrupo fumar. coquit in formam electuarij*, cuius ℥ ß. vel j. exhibet.

Electuarium è Guaiaco.

Vel ♃. *Ligni Guaiac. ſubtiliſſ. puluériſati, ſarſaparill.* an. ℥.j. *ſpec. diatrion ſantal. diarrhod. abbat.* an. ʒ. ij. *conſer. cichor.* ℥. vj. *Cum ſyrup. de cichor.* F. Electuarium.

Alij cum ſyrupo fumariæ pilulas inde parant.

Verùm alij non ſine cauſſa hic monent, talia medicamenta minùs efficacia eſſe multóſque, qui recens fuerant infecti, cùm ex talium medicamentorum vſu ſanitatem ſperaſſent, morâ & cunctatione iſta, & medicamenti debilitate in malum grauiſſimum incidiſſe. Minùs enim, vt dictum, talia medicamenta in corpus penetrant. Sub finem tamen curationis, vbi malum penè expugnatum eſt, ac metuitur ſaltem, ne praua aliqua diſpoſitio reliqua ſit, & ægro iamdiu continuatus decocti ligni potus nauſeam pariat; talia medicamenta ad reliquias omnes abſumendas vſurpari poſſunt.

Extractum ligni Guaiaci.

Commodiùs extractum ex hoc ligno paratur, atque ex eo vel pilulæ vel rotulæ. Verùm poſt eius vſum liquore aliquo ſumto opus eſt, cuius vehiculo extractum in totum corpus diſtribuatur & deducatur. Imò extracta hæc, ita etiam cenſente Hercule Saxonia, vix tam validas vires habent, vt poſſint morbum antiquum & maximum vincere, ſed iis merito decoctum præfertur.

Oleum Guaiaci.

Fortius oleū eſſe ſcribit Hercul. Saxonia, *de lue Venerea, c. 27.* Et in hoc oleo totam vim ligni alexipharmacam depoſitam eſſe putat, & ſe experientiâ comprobaſſe refert, huius olei beneficio morbum antiquum & maximum fuiſſe ſuperatum. Exhibet autem id variis modis. In corporibus emaciatis cum lacte, in aliis temperamenti calidioris cum conſerua roſarum, vel ſero caprino, in melancholicis cum conſerua borraginis, vel bugloſſi, in pituitoſis cum conſerua betonicæ; in tophis cum terebinth. & quidem pro doſi ℈. ij. Verùm procul dubio non oleum fuit, quod exhibuit Saxonia, ſed extractum liquidum, ſeu tinctura, vt appellant. Oleum enim nullum per alembicum ex hoc ligno deſtillatur. Quod verò per retortam, ſeu deſcenſum, igne aperto, deſtillatur, ita comparatum eſt, vt intra corpus non commodè, imò vix tuto exhiberi poſſit.

Spir. Guaiaci.

Ego plus tribuo ſpiritui Guaiaci, quem tamen parare non eſt cuiuſuis. Longiore enim & diligentiore digeſtione ac fermentatione indiget, vt parari poſſit.

Sunt etiam, qui folia & fructus huius arboris in conſeruas & electuaria redacta vſurpanda cenſent, referúntque, Indos etiā hac lue infectos, ea loco medicamenti vſurpare. Verùm etſi folia & fructus in lue leui aliquid præſtare poſſint: tamen in inueterata & magna non ſufficiunt, nec idē quod lignum præſtare valent. Fructus verò huius arboris etiam vim habere aluum vehementer mouendi, obſeruatum eſt. Et cùm recens ac leuis lues interdum ſolis purgantibus curetur, non mirum eſt, Indos per purgātes hos fructus, curari poſſe, in primis cùm omnis vis alexipharmaca contra hunc morbum eis non ſit deneganda.

CAPVT XIV:

De Sarſaparilla.

Sarſaparilla.

POſt lignum Guaiacum primas in lue Venerea curanda obtinet radix, quam alij ſpartam parillam, alij ſalſamparillam, Hiſpani ſarſamparillam nomināt, ob ſimilitudinem, quam cum ſmilace aſpera planta habet. Ob ſpinas quidem (dumus enim Hiſpanis Sarſa eſt) ſarſa, ob folia verò & ramos, parilla, quaſi vitis ſpinoſa nominatur. Imò Fallopius, *de morb. Gall. c. 63.* in ea ſententia, reuerà eſſe ſmilacem aſperam, quæ & in Italia paſſim creſcat; & ſe eius vſu, felici ſucceſſu plures à lue Gallica liberaſſe, ſcribit. Dioſcorides quoque, *lib. 4. cap. 139.* de ſmilace aſpera ita ſcribit: *Folia & fructus eius contra lethalia venena prius poſtque pota, antidota ſunt; & traditum præterea eſt, ſi tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi poſtea nociturum venenum.* Verùm ſit ſanè, vt Italica ſmilax aſpera contra hunc morbum, ſicut & alia venena, aliquid poſſit tamen ipſe concedit quòd non leuis inter hanc, & Indicam ſit differentia.

Locus natalis ſarſaparillæ.

Naſcitur verò Sarſaparilla in Peru, in ſepibus, vt in Europa ſmilax aſpera, vitis alba & nigra, ac lupus ſalictarius. Radix per terram longè latéque ſerpit, vt ſæpe ſex cubitorum longitudinem ſuperet, quæ in faſciculos colligata ad nos aduehitur. Bona & recens eſt alba, ſolida: quæ verò rufa eſt, & cùm frangitur, puluerulenta, minùs efficax.

Eius vis, vt dixi, maxima etiam eſt in curando hoc morbo, atque experientiâ compertum, eius vſu, ſine Guaiaco, multos curatos eſſe. Et quia temperatior eſt, & moderatè calida, ac nullius acrimoniæ, amaroris, aut adſtrictionis, vt & odoris particeps, ſed obſcuram quandam dulcedinem habet, omni corporis cōſtitutioni & ætati tutò adhiberi poteſt. Partium præterea eſt tenuium, ſudores prouocat, inſigniter exſiccat, putredini reſiſtit, nimiam humiditatem abſumit, corpus nonnihil laxat, & propterea ventriculū aliquo modo debilitare ſolet. Etſi verò valentius & efficacius ſit lignum Guaiacum: ſarſa tamen in eo lignū ſuperat, quòd inſignē vim habet dolores Gallicos ſedandi, eóſque acutiſſimos & pertinaciſſimos, ob inſignem tenuitatē, vim penetrandi & laxandi: nullúmque dolorem tam contumacem, támque diuturnum occurrere ſcribit Iul. Palmarius, quem non tandem aliquando ſopiat ac ſuperet, ſi quis decocto eius diutiùs & conſtanter vtatur. Imò nodoſi omnes luis tumores, modò oſſei non ſint, quacunque in parte conſiſtant, extirpantur eius vſu liquefacti & ſudoribus profuſi, aut ad minùs conſumti, &

inſenſibili perſpiratione vacuatâ eorum materiâ. Scribitque, *al-leg. loc.* Fallopius; ſi poſt ſuperatum morbum reſtant vlcera aut rhagades circa anum, duplo citiùs ea ſanare ſarſamparillam, quam lignum Indicum: & breui quoque tempore tophos duriſſimos eâ diſcuti. Monent tamen hic nonnulli, Guaiaco equidem hunc morbum perfectè curari poſſe, & in Guaiaco omnia, quæ ad luem hanc curandam neceſſaria ſunt, reperiri; ſalſam verò rarò ſolam, ſed cum ligno Guajaco rad. Chinæ, & ligno ſaſſafras mixtam, hunc curare morbum: idque ideo, quòd ventriculum laxet, minùs calefaciat, omni acrimoniâ careat, & propterea non ita abſtergat, & cùm odore careat, ſpiritus reficiendi vim non habeat. Verùm accuſationes hæ, à qualitatibus manifeſtis petitæ, non videntur ſufficientes. Equidem quòd Guajacum primas in hoc morbo obtineat, negandum non eſt. Interim a plurimis etiam obſeruatum, ſolius huius radicis vſu interdum luem hanc curatam fuiſſe. Etſi forſan ventriculum nimis laxet, ei facilè occurri poteſt.

Modus exhibendi. Exhibetur autem & ipſa variis modis. Plerumque vt Guajacum, in decocto. De quo notandum, qui ſumtui parcere nolunt, & decoctum efficacius expetunt, eos ſolum corticem, vt qui efficacior radicis pars eſt, ſumere, medullam verò interiorem abiicere debere, vtpote quæ minùs efficax eſt, imò, vt à nonnullis perhibetur, frigidior, quandā adſtringendi vim habet.

Sumitur autem radix ſarſæparillæ, minutim conciſa, ciùſque ℥.j. affunduntur aq. ℔.ij. ſeu rad. ℥.ij.ß. aq. ℔.iv. nonnulli rad. ℥.iv. aq. ℔.vij alij ℥.iij. aq. ℔.x. affundunt. Neque enim ita ſtrictè aquæ ad radicem proportio præſcribi, ſed ea pro morbi natura, & ægri ac anni temporis conditione variari poteſt. In hac enim inueterata, potentiori decocto opus eſt, in recenti minùs potenti. Maceratur autem primò horis 15. vel 20. & poſtea coquitur ad dimidiæ partis conſumtionem. Decoctóque paſſulæ, glycyrrhiza, vel alia, prout opus, ſicut in decocto Guaiaci, adduntur. Et quia decoctum ſarſæ ventriculum nonnihil laxat, plerumque mentha, betonica, vel aliud ventriculum roborans, addendum, aut, quod commodius videtur, ipſum Guaiacum; aut ne variorum mixtio nauſeam pariat, poſt ſumtum ſarſæparillæ decoctum, aliquod ventriculum roborans ſumendum.

Decoctum ſecundum. Poſtquam decoctum primum paratum eſt, reliquis iterum aq. ℔.xv. affunduntur, & ad tertias decoquuntur, decoctúmque in prandio & cœna vſurpatur. Nonnulli etiam ſub finem decoctionis, vini ℔.iij. addunt. Id tamen tùm ſolùm faciendum cenſet Fallopius, cùm vel æger domo egreditur, vt vires conſeruentur, vel quando ventriculus debilis eſt.

Poſſunt tamen etiam ex hac radice pulueres, electuaria, extracta parari, vt ex ligno Guaiaco.

CAPVT XV.

De Radice China.

Radix China. MErcatores Luſitani è Chinarum regione radicem quandam ad hunc morbum curandum ſuperiore ſeculo aduxerunt, quam radicem Chinæ appellarunt. Cùm enim & eam regionem lues Venerea inuaſiſſet, ſicut Americani Guaiaci vſum ad hunc morbum profligandum monſtrarunt; ita Chinenſes ad eundem curandum hanc radicem vſurparunt, ciúſque vſum alios docuerunt. Eſt verò radix palmi longitudine, interdum craſſa ſatis, interdum tennior, tuberoſa, ſubruffa, ponderis mediocris, quàm recèns effoſam adeò tenellam eſſe ferunt, vt cruda & elixa mandi poſſit, vt apud nos napi ac rapi radices. Quod tamen ita credibile non videtur; cùm apud nos napi ac rapi radices exſiccatæ tantam duritiem nunquam acquirant. Ad nos diſſectæ adferuntur.

Vires eius. Vires eius quod attinet, nec ſapore nec odore pollet, & proptereà in caliditate & frigiditate nullus eius eſt exceſſus, ſed potiùs tēperata eſt. aut ſi quis eius eſt exceſſus, potiùs eſt in frigiditate: In ſiccitate tandem ad ſecundum excēditur. Tenuis eſt ſubſtantiæ, cùm aliqua tamen adſtringendi vi, & ſubſtantifica quadam humiditate, ita vt eius vſu homines pingueſcant: vnde & decoctum eius facilè aceſcit. Cum primùm a Luſitanis in Galliam & vicinas prouincias eſſet allata, mirè à mercatoribus laudata eſt, vt quæ tenuium partium, digerendi vim habeat, vrinas, & ſudores moueat, omnis generis excrementa abſumat, viſcera abſtergat, obſtructiones liberet, ſanguinem a corruptione vindicet, articulorum dolores tollat, lui Venereæ proſit, & quia temperata eſt, omni ætati, ſexui, quocunque tempore anni, ipſiſque adeo febricitantibus tutò adhiberi poſſit. Quæ facultates omnes cùm in ligno non ſint, à nonnullis tum temporis nō ſolùm ad alios morbos curandos adhibita, ſed ad Gallicum curandum ligno Guaiaco prælata eſt. Quæ res ipſa fecit, vt Carolus V. Imperator, grauiſſimâ arthritide laborans, primus ferè huius radicis vſum, de quorundam Medicorum conſilio experiri voluerit. Verùm experientia illam, famā poſtea minuit, ſcribitque hac de re Iul. Palmarius, *de lue Vener. cap.* 14. multos magno ſuo incommodo radicem hanc ligno Guaiaco prætuliſſe, ſéque experientiâ comperiſſe, quòd etiam in magna victûs parſimonia aduerſus hanc luem efficax fuerit, ſæpe etiam eius decocto ita humeſcere ventriculus viſus ſit, & calor natiuus opprimi,

vt lienteria grauis, magnáque cruditas non rarò ſubſecuta fuerit, quibus imbecillus inſiti caloris fomes inerat. Præter has incommoditates & vitia, non rarò etiam lienis tumores atque duritiem diutiùs vtentibus inducere ſcribit. Neque etiam totâ ſubſtantiâ, vel occultâ qualitate, aduerſus luem hanc præcellentes vires habere concedit; cùm poſt eius vſum in morbi recidiuam, qui ſibi iam bene eſſe crediderunt, quotidie relabantur. Quod etiam confirmat Gabr. Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap.* 60. qui & ter & quater eâ radice ad hunc morbum curandum vſum eſſe, nihil vero ſe iſtâ efficere potuiſſe, ſcribit: interim ſe feciliter eâ ad hydropem, ad contemperandam humorum mobilitatem, in lippitudinibus oculorum calidis & intemperie calida ventriculi & hepatis vſum eſſe ſcribit. Et conſentiunt in eo alij quoque Medici, quòd radix hæc in morbo Gallico curando ligno Guaiaco & ſarſaparillâ inferior longè ſit, quanquam ad calorem corporis noſtri conſeruandum & roborandum, ac propterea ad alios morbos, vtilis ſit. Et ſi forſan vnus aliquis, qui neque Guaiaci decocto, neque hydrargyri inunctione ſeruari potuit, Chinæ decocto ad ſanitatem redit, eius rei hanc cauſſam eſſe putat, Iul. Palmarius, quòd natura varietate remediorum gaudens, & fortiorum pertæſa, tandem minùs efficacibus alleuiata fuerit. De recenti tamen radice refert Garzias ab Horto, eam inſigniter adeò calefacere, vt ſi quis eius decocto paullùm meraciore vtatur, aut calidum hauriat, ob nimium medicamenti calorem in maximos hepatis ardores, in eryſipelata, in phlegmonas, atque alia grauiſſima ſymptomata incidat. Verùm cùm ad nos inſipida, interdum etiam puluerulenta, aduehatur, non eſt, vt tale quid metuamus. Neque vero hoc ſolùm in hac planta, ſed & in multis aliis accidit, vt ſuccus ille alimentarius longè alias vires habeat, quàm plantæ exſiccatæ. Idcóque etſi forſan magnas ad luem Veneream curandam recens in China hæc radix vires habeat, non tamen neceſſarium eſt, vt eaſdem apud nos obtineat.

Decoctum Chinæ. Paratur autem decoctum ex hac radice ab aliis aliter. Iul. Palmarius vulgatam parandi rationem hanc eſſe ſcribit, vt radicis ℥.ij.ß. in orbiculos ſectæ in olla fictili aquæ ℔.iv. affundantur, & horis xij. macerentur, poſtea lento igne ad dimidiæ partis cōſumtionem coquantur. Fallopius radic. ℥.ij. in aq. ℔. xij. coquit, ad dimidiæ partis conſumtionem. Sed pro morbi ratione proportio radic. & aquæ variari poteſt, & radic. ad ℥.j. ad ℥. iij. in aq. ℔. xij. coqui. Monet tamen hic Septalius, commodiſſimè decoctum hoc parari ſi radic. recentior. non carioſar. ℥. j. coquatur in ℔. x. aq. & ℥.ij. in ℔. aq. xij. Scribit enim. *Pleri multi Medici, vt nimia impenſarationem habeant, cùm multi totam illam decoctionem vnicâ die abſumere nequeant, vereantur autem ſi in alterum diem conſeruent, ne aceſcat, dimidiam Chinæ portionem in dimidiatâ aquæ quantitate excoquunt, & aut dimidias, at duas tertias conſumunt, ſic cenſentes & indemnitati crumenæ conſuluiſſe, & decoctum aquè validum paraſſe; tamen maximè decipiuntur, & ſi guſtus iudicium non ſubtraxerint, facilè cognoſcent, potentius multo eſſe primum illud decoctum, quam ſecundum, & ratio eſt in promptu, quia non ſatis eſt, dari proportionem radicis ad aquam, ſed ſpectandum maximè tempus coctionis, & actionis, caloris ignis, & reactionis aquæ. Ad extrahendam enim facultatem ex duriſſima radice: & ſicciſſima, & aquæ communicandam, cùm quatuor putà horarum ſpatium intercedere debeat, quantum conſumetur in abſumendis per elixationem ſex, aut octo libris aquæ, ſi dimidiatâ quantitate impoſitâ, Chinæ putà ℥.ß. ℔. vi. aq. dimidium conſumere ſinamus; aut duæ tertiæ partes, minori ſpatio, quàm duarum horarum abſumentur, minus aquâ actioni ignis reſiſtere valente! Neque verò quis dicere audeat, datâ minori ignis quantitate, & magis lento igne ſi fiat coctio, poſſe nos huic incommodo contrà venire: nam ad extrahendam vim hanc ex ſolidiori ſubſtantia, debita quoque ignis quantitas concurrere debet.*

Decoctum ſecundum. Ex reliquiis alius potus pro prandio & cœna, vt ex ligno Guaiaco, à nonnullis paratur. Palmarius tamen primâ coctione totam facultatem iſtius radicis in iuſculum transfundi exiſtimat, ideóque pro potu ordinario radicis alias Vnc. iij. in aq. ℔. viij. coquit, dum ℔. ij. diſcuſſæ fuerint, additque paſſulas & glycyrrhizam. Imò nonnulli etiam primum decoctum in prandio & cœna propinant, cùm guſtui non ingratum ſit.

Monent quoque nonnulli, vt non plus decocti ſemel paretur, quàm vnâ die abſumi poſſit, cùm refrigeratum facilè aceſcat. Ideò etiam id in cineribus tepidis aſſeruari iubent. Sed experientia docuit, etiam ad 4. dies durare. Quia tamen aceſcit, id ipſum docet, radicem hanc aliquid ſpirituoſi & alimentarij, quod fermentationis, & hinc aciditatis cauſſa eſt, in ſe habere.

Videatur etiam de hac Amatus Luſitanus, *cent.* 1. *curat.* 98. & in primis *centur.* 2. *curat.* 31.

CAPVT XVI.

De Ligno Saſſafras.

Lignum Saſſafras. AD luem Veneream curādam etiam vſurpant lignū, quod Saſſafras vulgò appellatur, quod ex Inſula Florida dicta apportatur. *Vires eius.* Saporis eſt aromatici, inſtar fœniculi. Calidum eſt & ſiccum in 2. gradu, tenuis ſubſtantiæ, & vi aperiendi,

diſcutiendi atque attenuandi præditum: ac propterea ab iis, qui in Indiam nauigârunt, commendatur ad febres tertianas diuturnas, cachexiam, & hydropem, & ventriculum roborandum doloréſque nephriticos. Laudatur & ad arthritidem, menſes aperiendos, & plures morbos alios, de quibus dicere huius loci non eſt. Vſurpatur & ad morbum Gallicum curandum. Minùs tamen efficax eſſe, quàm Guaiacum, & ſarſamparillam, plerique Medici conſentiunt. Paratúrque ex eo decoctum, ferè vt ex ſarſaparilla.

CAPVT XVII.

De Saponaria.

Saponaria. TAndem quibuſdam Medicis ad hunc morbum curandum Saponaria commendatur, quæ eſt amara, acris, & vi abſtergendi, aperiendique prædita, & in morbo Gallico, qui aliis remediis profligari non potuit, & in pertinaciſſimis doloribus laudatur. Inuentum eſſe fertur Zepatæ, Empirici Hiſpani. Vſurpatur verò & in decocto, & in ſubſtantia. Decoctum paratur hoc modo.

Decoctum eius. ℞. Saponariæ virid. M. ij. Infundantur per noctem in ℔. viij. aq. Mox excoquantur ad cocturam ſaponariæ. Deinde ℔. j. cum ℔. ß. aq. cum herba iam cocta excoletur cum expreſſione, quæ reſeruetur pro potione matutina, ad ſudores prolliciendos, ſumendo ℥. vij. aut viij. Quod verò ſupereſt, dulcoretur cum paſſulis, aut ſaccharo pro potu cum cibis; æſtate & bilioſis naturis addi poterit aut ſonchi, aut cymbalariæ M. i.

Sed guſtui ingratum eſt remedium. Euſtach. Rudius Recipit ſaponar. p. vi. vel etiam plures, & infundit in aq. ℔. xii. & coquit ad dimidiæ partis conſumtionem. Verùm, quod etiam Septalius animaduertit, nimia ad tantillam ſaponariæ portionem eſt aquæ copia.

In ſubſtantia verò radix in primis vſurpatur, eámque Rudius plurimùm in doloribus Gallicis antiquis commendat, atque ex ea hunc puluerem parat.

Puluis. ℞. *Chamæpityos* Vnc. ij. *dictamn. alb.* Vnc. i. ß. *Zedoar.* ʒ. vi. *rad. ſaponar.* ʒ. iij. *margarit. præparat.* ʒ. ß.

F. Puluis pro ix. doſibus. Sed quis ſumet pro vna doſi, pulueris propemodum ʒ. iiij? Et reliqua medicamenta ſaponariam, quæ tamen baſis eſſe debet, longè ſuperant.

CAPVT XVIII.

De Alexipharmacis compoſitis.

ETſi verò medicamenta hactenus enumerata omnia ad hunc morbum profligandum vtilia ſint: tamen alia aliis efficaciora ſunt, & præterea alia alias qualitates habent, quibus nunc *Alexipharmaca compoſita in lue venerea.* huic, nunc illi ſcopo inſeruiunt, vt de ſimplicibus dictum. Ideóque rarò vnum medicamentum ex his, ſed plerumque plura ſimul vſurpantur. Equidem ſi morbus ſit ſimplex, neque viſcus aliquod laboret, & intemperies aliqua inſignis in parte aliqua ſit, quæ vſum Guaiaci prohibeat; præſtantiſſimum inter omnia eſt lignum Guaiacum, quod & occultis qualitatibus, & manifeſtis huic morbo reſiſtit. Si verò affectus aliquis coniungatur, ſarſamparillam, Chinámque addere ſæpe vtiliſſimum eſt. Adduntur & à nonnullis medicamenta multa alterantia, de quibus cùm ſuprà dictum ſit, hoc loco nihil de iis addimus, niſi hoc, cauendum eſſe, ne admixtione cichoraceorum & intybaceorum ac refrigerantium medicamentorum, quæ ad calorem ligni Guaiaci, qui tamen ita formidandus non eſt, temperandum adduntur, ſudores, qui vnicè expetuntur, & qui plus commodi afferunt, quàm leuis calefactio damni impediantur. Deinde ne aliarum rerum admixtione potio ingrata & nauſeabunda reddatur. Ideóque his miſſis, vt ſaltem de alexipharmacorum miſtione dicamus, ſi ægri natura ſit valde calida & ſicca, humores à capite ad pulmones & thoracem, aut alias partes impetuosè ruant, ſolum lignum Guaiacum non commodè adhibetur, cùm partes ampliùs calefaciat & exſiccet, & humores caliditate ſuâ fundat, ac moueat; ſed tum ſarſaparilla tutior eſt, & China adhuc commodior, quæ caliditatem ſimul temperat, adſtringendique vim habet, quâ fluxiones ſiſtit. Contra ſi virtus ſit imbecillis, & oculorum debilitas adſit, ſalſa non commoda eſt, cùm ventriculum laxet, & oculorum aciem obtundat. Si magna adſit atrophia, (modò non à lue Venerea ortum habeat: tunc enim lue hac, vt cauſſâ, ablatâ, ipſa macies quoque ceſſat, & corpus meliùs nutriri incipit) Guaiacum & Sarſaparilla non ſatis tuta ſunt: China verò tum longè vtilior eſt, vtpote quæ ſubſtantificè, vt loquuntur, humectat. Præ cæteris tamen omnibus ad tabem commendat ſarſamparillam Lud. Septalius, *lib. 7. animadu. num. 214.* vt infrà etiam *cap. vlt.* dicetur. Ita ſi atroces dolores ægrum infeſtant, aut gummatoſi tumores, aut inſignia vlcera coniunguntur, ſarſaparilla vtiliſſima eſt, quæ etiam tophos Gallicos diſcutit, ac dolores faciliùs ſedat, quàm ipſum lignum. Ita pro ægri conſtitutione, & morborum coniunctorum natura, nunc Guaiacum ſolum vſurpas, nunc ſarſamparillam, nunc radicem Chinæ, nunc hæc omnia & quidem in maiore vel minore quantitate, admiſcere vtile eſt. Additur interdum & cortex Guajaci, nunc Vnc. iij. nunc Vnc. iiij. pondere, ad ligni ℔. j. & in aq. ℔. xv. coquuntur. E. g.

℞. *Lign. Guaiac.* ℔. ß. *cortic. eiuſd. ſarſaparill.* an. Vnc. iij. *radic. Chinæ* Vnc. i. ß. Infund. hor. 24. in aq. ℔. xij. Poſtea coquantur ad dimid. part. conſumt. pro hauſtu ſudorifero. Reſiduo affund. aq. ℔. xij. Stent in infuſ. hor. 8 Poſtea coq. ad tert. part. conſumt. pro potu in menſa.

Vel: ℞. *Lign. Guaiac.* ℔. j. *cortic. eiuſd. ſarſaparill.* an. Vnc. iii. Coq. in aq. ℔. xvi. ad dimid. part. conſumt.

Vel: ℞. *Lign. Guaic. rad. Chinæ*, an. Vnc. i. ß. *ſarſaparill.* Vnc. j. Infund. in aq. ℔. v. i. hor. 24. Poſtea coq. ad medietat. Reſiduo affund. aq. ℔. x. Coq ad conſumt. ℔. iii. Colatura detur pro potu in menſa.

Vel: ℞. *Ligni Guaiaci* Vnc. viii. *cortic. eiuſd.* Vnc. iv. *ſarſaparill. lign. ſaſſafras*, an. Vnc. ij. Coq. in aq. ℔. xii. ad conſumt. duarum tertiar. vt ſcilicet remaneant ℔. iv. Sub finem add. vini ℔. iv. Reſiduo affund. aq. ℔. xvi. Coq. ad conſumtion. medietat. & ſub finem add. vin. ℔. iv. F. potus in menſa.

An purgantia decoctis admiſcenda. Hoc loco non prætereunda eſt quæſtio, de vſu purgantium dum decocta bibuntur: An nimirum ea decoctis admiſceri, vel cum decocto ſimul vſurpari debeant. Alij enim planè ea reiiciunt, & purgantia nec decocto admiſcenda, nec ſeorſim vſurpanda eſſe, ſtatuunt, eâ de cauſſa quòd corpora, antequam accedant ad vſum horum decoctorum, diligenter purgari ſoleãt. Deinde, quòd purgãtia & ſudorifera motus contrarios efficiãt. Alij contrà decoctis hiſce admiſcent purgantia, vt eorum auxilio ſanguis mundetur, & aluus continuò laxetur. Alij purgantia decoctis hiſce non admiſcent, ſed certis interuallis, octauo vel decimo quôque die, vel longiore etiam interuallo, prout opus eſt, purgant. Quæ vltima ſententia mihi veriſſima videtur. Etſi enim corpus ante decoctorum horum vſum purgetur: tamen facilè aliquid reſtare poteſt & ſubinde etiam colligi; ac ſudores tantùm humores tenuiores purgant, craſſos verò relinquunt. Neque hoc modò motus contrarij fiunt. Eó enim die, quo purgatio inſtituitur, ſudorifera non exhibentur. Si verò ipſis ſudoriferis purgantia admiſcerentur, tum motus contrarij fierent. Et præterea purgantium admiſtione decoctum tot ſeptimanis vſurpandum, nauſeabundum & ingratum redderetur.

An purgantia ſudoriferorum loco eſſe poſſint. Statuit quoque Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. ſingulis etiam diebus poſſe purgationẽ inſtitui, in iis ſcilicet, in quibus ſudor vel non poteſt, vel non debet excitari. Non poſſe ſudorem prouocari exiſtimat in iis, qui vel ſunt vſque adeò cute durâ, ac denſâ, vt nullo modo poſſint ſudare, vel quibus quàm primùm ſudorifera exhibentur, lipothymia vel ſyncope accidit. Non debere verò eos ſudare putat, quibus lues Venerea nõ obſidet artûs, neque cutem, neque corporis ambitum, ſed potiùs circa viſcera propriam poſuit ſedem. Verùm non videtur vero mihi conſentanea hæc opinio. Nam quòd putat, ideo quibuſdam eſſe exhibenda purgantia, quòd non poſſint ſudare ob cutis denſitatem, vel quòd in lipothymiam ſtatim incidant, nec rationi, nec experientiæ conſentit. Etenim vix habet aliquis cutem tam denſam, vt pori ad ſudorem nullo modo pateant. Et licet primis diebus ſudor ſtatim non ſuccedat: tamen poſt quàm vſu decoctorum humores attenuantur, viæ & pori aperiuntur, poſtea ſequitur ſudor; in primis ſi balnea illa Laconica, vt poſtea dicetur, adhibeantur. Poteſt æger ſudorem etiam ita moderari, vt in lipothymiam vel ſyncopen non incidat. Et qui ſudores non ferunt, nec purgationem facilè ferent. Tandem purgantia, idem quod illa ſudorifera, præſtare non poſſunt. Quòd verò in quibuſdam ſudorifera exhiberi non debeant, falſum. Etſi enim circa hepar & viſcera lues primariam ſedem habere poſſit: tamen fieri non poteſt, quin ſimul vitioſi humores in toto corpore abundent; cùm hepar hac lue infectum virulentum ſanguinem generet, eúmque in totum corpus diſtribuat.

CAPVT XIX.

De Modo vtendi his medicamentis.

Modus vtendi his medicamentis. MOdum vtendi his medicamentis quod attinet, primò decoctum Guaiaci exhibetur plerumque manè & poſt meridiem, horis duabus ante cœnam. Manè quidem datur ab Vnc. v. *Doſis decocti.* ad Vnc. viij. vel ix. ante veſperam ab Vnc. iij. ad Vnc. vj. Puluis ad ʒ. ij. Extracti ℈. ij. Hauſtus tamẽ veſpertinus interdũ omittitur, in primis in principio, donec æger decocto adſueſcat. Quod enim ſuprà de qualitate decocti moderanda dictum, id etiam de decocti quantitate exhibenda obſeruandum, ne nimiâ eius copiâ æger obruatur & offendatur. Quod niſi obſeruetur, accidit interdum, vt ægri in febres incidant, cruditates contrahant, atque inde diarrhœa, cachexia, & hydrops excitetur.

Eadem verò ratione eſt exhibendum decoctum ſarſæparillæ, radicis Chinæ, & decoctorum compoſitorum. Etſi enim nonnulli hîc varias doſes præſcribunt, tamen non peccabit, qui ad dictum iam modum ea exhibuerit.

Sudor. Et quidem poſt matutinum hauſtum danda opera, vt æger ſudet. Experientia enim docet, eos, qui ſumtis his medicamentis non ſudant, vix integrè ab hoc morbo liberari. Vt verò ſudor facilius fluat, æger ſumto medicamento

horam

horam vnam dormiat: ita enim medicamentum in actum deducitur. Tempus ſudandi quod attinet, primò ſatis eſt, ſi æger horam vnam ſudet, pòſt ſenſim ad plures aſcendat. Modi verò ſudandi varij ſunt. Plerique ægros in lecto ſudare permittunt, quod vt faciliùs fiat, lagenæ aquâ calidâ plenæ, vel lateres calidi panno inuoluti ſub axillas & latera ægri apponendi ſunt. Nonnulli mantellum ligneum parant, quale deſcripſit & depinxit, *in Exegeſ. chymiatr.* Andreas Tenzelius, qui tamen ſudandi modus non paruum moleſtus eſt. Non ſine cauſſa verò omnibus ſudandi modis in hoc morbo præferunt pleriq; eum, qui fit in balneo & æſtuario, vtpote qui minorem moleſtiam ægris affert, cùm debiles ægri etiam in lecto ſudantes, balneo & æſtuario vti poſſint; calórque balnei queat intendi & remitti pro lubitu, ſiccum & humidum parari, vt ægri conditio poſtulat. Humidum tamen balneum, & aquæ calidæ vapore lentè calefactum, commodiſſimum eſt; cùm vapor ille calidus aquæ poros cutis aperiat & laxet, vt ſudor faciliùs, & abſque ægri moleſtia fluat. Sicca verò balnea planè laborioſa ſunt, & in corporibus ſiccis ac melancholicis vſurpari non debent.

Tempus ſudandi.

Modi ſudandi.

Balneum.

Balnea duplicia.

Balnea autem illa, ſeu æſtuaria ſunt duplicia: Primò magna illa; in quibus ambulatur, qualia ſunt noſtra vulgò balnea dicta, in quibus plures ſimul ſudare & lauari poſſunt. Talia licet ad hunc morbum curandum in Italia Barbitonſoribus ſint vſitata, meritò tamen vitantur; cùm ſi quis leuiter affectus, illud quod ex alio grauiter laborante exhalat, excipiat, magis inſici poſſit, ſed commodius eſt, vt quilibet æger ſeorſim ſudet. Deinde ſunt balnea, ſeu æſtuaria parua, in quibus vnus ſolus concluſus ſudat. Talia parantur è ligneis tabulis compactis, quæ rurſum ſunt duplicia, alia, quæ rectà hominem, ſine corporis inflexione, rectum cápere poſſunt, quale deſcribit Iul. Palmarius, *de lue Venerea, cap.* 17. Formâ quadrata, ſeptē pedes alta, quatuor verò longa & lata. Cuius deſcriptio ibi videatur. Apud nos alia ſunt in vſu, etiam ex aſſeribus, mutuis proceſſibus & ſinibus ſeſe excipientibus, compacta, quadrata, ſed oblonga, latitudine eâ, vt homo ſine impedimento ſedere, & brachia dilatare poſſit, altitudine vero duplici; vna vbi æger ſedet, tantâ, vt ſedens caput quod arctè tabulis concluditur in collo, exſerere poſſit: reliqua verò parte humiliore. Longitudo tanta eſt, vt ſi æger ſedens pedes extendat, tabulam vltimam non attingat. Habet autem & oſtiolum, per quod æger ingredi poteſt, & à tergo feneſtram, quæ pro vſus neceſſitate aperiri poteſt. Habet & aliud oſtiolum verſus pedes, per quod vas ferreum vel ahenum lapidibus vel ſcoriis ferri ignitis plenum immittitur. Tubulum verò in parte ſuperiore è directo vaſis, per quem vel aqua ſimplex calida, vel decoctum aliquod conueniens in lapides vel ſcorias ſenſim, quantum æger ferre poteſt, infunditur, vnde vapor exhalans, per corpus vſque diffuſus, ſudorem prolicit. Et quamuis in hoc modo caput exſeratur; id tamen non nocet, aut inutile eſt, etiam cùm caput afficitur. Etſi enim prominet; tamen & ipſum ſudore ſatis copioſo perfunditur. Interim æger non illos prauos habitus è corpore euaporantes iterum inſpiratione attrahit, ſed liberum & purum aërem, vnde refocillatur, vt ſudorem faciliùs & feliciùs ſuſtinere poſſit. Quocunque autem in balneo ſudor prouocetur, poſt ſudationem peractam balneum aperiri debet, vt ab aëre libero perflari, & praui illi vapores diſcuti poſſint.

Quando ſudandum.

Tempus ſudandi commodiſſimum eſt matutinum. Interdum tamen & poſt meridiem ſudare licet. Qua in re ægri vires conſiderandæ. Repetiuntur enim, qui ſudorem etiam bis de die facilè ferunt, alij, qui ſemel ſaltem, alij, qui nec ſingulis diebus ſemel ſudationem tolerare poſſunt. Medicamenta autem ſudorem cientia ieiuno ventriculo ſumenda, & horâ vnâ vel altera poſt medicamentum ſumtum ſudor ciendus.

Quamdiu.

Sudandum autem tamdiu, quamdiu ægri vires ferunt, & ſi æger in balneo vel æſtuario ſudet, calorémque balnei amplius tolerare non poſſit, in lectum componendus in quo poſtea ſudor ſponte, & ſine virium iactura, ampliùs fluit. Sudor poſtea detergendus, ac poſt ſudorem aër frigidus nullo modo admittendus.

Quoties.

Quoties autem ſudandum, & quamdiu horum medicamentorum vſus continuandus ſit, in genere definiri non poteſt. Vulgò docent, decocta hæc ad dies quadraginta continuanda: interdum tamen dies viginti quinque, aut triginta ſufficiunt; interdum & in grauiore morbo ad dies ſexaginta, & vltrà, in vſu horum medicamentorum perſiſtendum. Toties nimirum & tamdiu ſudandum, donec morbi malignitas victa, & vitioſi ac virulenti humores per ſudores diſcuſſi ſint, & omnia ſymptomata ceſſent, in primis gonorrhœa, & cicatrices calloſæ. Quamdiu enim hæc durant, in vſu horum medicamentorum ſubſiſtendum. Imò etiamſi omnia ſymptomata euaneſcunt: tamen per dies aliquot medicamenta ita continuare vtile eſt: vt etiam partium diſpoſitio maligna tollatur, nec recidiua metuenda ſit.

Poſt meridiem verò, etſi ſudor non moueatur: tamen idem decoctum tum exhibitum vitioſos humores inſenſibiliter diſcutere, & virulentam diſpoſitionem cum partibus, tùm humoribus impreſſam expugnare poteſt.

CAPVT XX.

De Alexipharmacis aliis communibus.

VErùm nonnulli alexipharmacis iſtis, putà ligno Guiaco Sarſaparillâ, radice Chinæ, & ligno ſaſſafras ſolis non fidūt ſed etiā communia alexipharmaca addunt. Factitatum id primò à Fernelio, qui decoctum hauſtulis, opiatæ ſeu antidoti alexipharmaci ſui priùs ʒ. ß. vel ʒ. j. exhibet, quæ ita paratur.

℞. *Fol. ſcordij* ℥. ß. *polij montan. puleg. praſſij alb. origan. calaminth. hiperic. centaur. minor. ſtœchad. chamæpityos, chamædryos, ſpica nard.* an. ʒ. ij. *ſem. aniſi. fœnicul. petroſelin. dauci, ſileris montan. rutæ, ocymi, hormini, thlaſpi, baccar. laur. iuniperi, ſem. pæon. maris;* an. ℥. j. ß. *rad. ariſtoloch. rot. gentian. dictamn. valerian. aſari.* an. ℥. j. *nuc. moſchat. gariophyll. piperis. croci,* an. ℈. iiij. *cinnam. myrrha, caſtorei, ſtyrac. calamit.* an. ʒ. iij. *mellis boni* q. ſ. F. Opiata, Fernelium ſecutus eſt Iul. Palmarius, eius diſcipulus, qui, vt ſuprà etiā dictū, *l. 2. de lue Vener. c. 7.* ſcribit, Ferneliū ab hydrargyri vſu alieniſſimum, primum eſſe cuius luis curationem ſine illius ope polliceri; & multa domi ſuæ alexipharmaca componenda curaſſe, quæ aduerſus huius morbi perniciem cum Guaiaco, ac etiam ſine hoc exhibuerit. E quibus præſtantiſſima & efficaciſſima, quæ compertit, duo deſcribit: Primùm modò deſcriptum eſt: Alterum eſt hoc:

℞. *Morſus Diaboli, ſcabioſa, pimpinella, flor. caledula, verbaſci, plantaginis, meliſſa, ruta, geniſta, origani, flor. anthos, roſar. rubrar.* an. ʒ. iij. *ſem. citri, acetoſa, fœnicul. cardui bened. rad. dictamn. tunicis, tormentill. ariſtolochia rot. gētian. zedoaria, doronici Roman.* an. ʒ. ij. *cornu Cerui. raſura eboris, ligni aloes, ſantal. citrin. cinnam. el.* an. ʒ. ß. *croc. caryophyll. nucis moſchat.* an. ʒ. ij.

Reférteque primam compoſitionem vocaſſe opiatam maiorem, alteram minorem; atque alterius ʒ. ß. cum conſeru. buglоſſ. pari pondere, & Mithridatij ℈. ß. pro doſi exhibuiſſe, vel etiam ſine Mithridatio. Si verò, poſtquam è viuis exceſſiſſet Fernelius, ex vtraque, adiectis etiam aliquot aliis medicamentis, quæ aduerſus venena valere, & ad ſudores ciendos aptiſſima eſſe comperterit, vnam concinnaſſe, cuius deſcriptio eſt hæc:

Antidotus Palmarij.

℞. *Scordij* ℥. ß. *morſus diaboli, ſcabioſa, pimpinella, polij montani, pulegij, calamenti, praſſij albi odorat. origani, mētha, hyperici, centaur. min. ſtœchad. chamædryos, chamæpityos, plantaginis, meliſſa, ruta, thymi, ſapſuchi,* an. ʒ. ij. *hyſſopi, ſalnia min. polypod. verbena, veronica vtriuſq;* an. ʒ. ij. *flor. betonic. calendula, verbaſci, geniſta, roriſmarini, iaſmini ſaluia. roſar. rubr. hyperici, bugloſſi, borraginis, violarum, nymphæa,* an. ʒ. iij. *ſem. aniſi, petroſelini vtriuſq; dauci, granorum tinctoriorū, hyperici, ſileris montani, ruta, leniſtici, ocymi, baccar. lauri, iuniper, ſem. pæonia vtriuſq; ſeſeleos,* an. ʒ. j. ß. *ſem. citrij acetoſa, cardui bened. fœnicul.* an. ʒ. iij. *rad. pæonia maris, ariſtolochia rotūd. getiana, calami aromatic. ireos Florentina, cyperi.* an. ℈. j. *angelica, dictāni, tunica, tormentill. zedoaria, doronici Rom.* an. ʒ. il. ß. *margaritar. el.* ʒ. ii. ß. *C. C. raſur. eboris,* an. ℥. j. *ligni aloes, ſantali citrini, oſſis de Cerui, corallij vtriuſq;* an. ℥. ß. *cinnam. el.* ʒ. i. ß. *xylobalſami,* ſi haberi poteſt, ℥. i. *lapidum omnium precioſor.* an. ʒ. ß. *nucis moſchata, macis, caryophyllor. myrrha, ſtyrac. calamit. benzoini, croci, caſtorei,* an. ʒ. ß. *ſucci glycyrrhiza* ʒ. j. *ol. è ſem. fœnicul. aniſi, è ſaluia, mentha, iunipero, nuce moſchat. caryophyll. opobalſami rubri,* ex America allati, ſi ad manum eſt, an. ʒ. j.

Legantur ſingulæ herbæ, flores & radices, quo tempore viribus pollent maximis, ſiccentur, ac in papyraceis ſacculis aſſeruentur; tum in puluerem tenuiſſimum omnes redactæ vino & melle excipiantur, & in electuarium coquantur, donec Mithridatii bene præparati craſſitudinem aſſequatur. Poſſunt tamen flores ſaccharo condiri & aſſeruari, vt aliis miſceantur ſub coctionis finem. Mellis ℔. j. pulnerū vnc. ij. miſceatur. Seruetur in ampliſſimo vaſe terreo, cuius tertia pars vacet, ne ebulliat, aut efferueſcat, nec in vſum, qui mox tradetur, veniat ante triennium. Addit ibi & aquam cardiacam & puluerem alexipharmacum. Eorum deſcriptiones hæ ſunt: Aquæ Cardiacæ:

Aqua Cardiaca Palmarij.

℞. *Fol. ſalnia. mentha, maiorana, ruta, hyſſopi, origani, ſummitatum betonica,* M. j. Contrita omnia in fictile maiuſculum reconde loco calido, & aqua attractylidis, quem *carduum benedictum* vocant, obrue, ne extent: quotidie rudicula agitentur, antequàm aceſcant, (quod quarto quintóve pòſt die contingit) expreſſus humor ſeruetur, & magma abiiciatur. Rurſus.

℞. *Fol. plantag. calēdula, meliſſa verbaſci rotud. hyperici, cētaur. min. pimpinella,* an M. ij. His, poſt quatriduі macerationem & expreſſionem, abiectis, rurſus accipies *ſcordij, morſus diaboli, fœnicul. petroſelini, bugloſſi, borrag. angelica* an. M. j. Quibus dies totidem maceratis, expreſſis, & abiectis.

℞. *Rad. angelica, dictamni, tormentilla, betonica, zedoaria,* an. vnc. ß. *cyper.* ʒ. iij. *nuc. moſch. cariophyll.* an. ʒ. i. *ſem. fœnicul. citri, acetoſ. cardui bened. baccar. iuniperi,* an. ʒ. ij. *raſura eboris, C. C. Ligni aloes, ſantali citrini, cinnam.* an. ʒ. i. *croci* ʒ. ß. Paratum puluerem expreſſo liquori commiſcebis.

Puluis alexipharmacus Palmarij.

Exin *amuletilus, Mithridatij ſelectiſſimi* an. ℔. i. ß. *theriac. veterу,* vnc. iiij. pedes, & dicto liquori atque pulueri confuſa, in alēbico vitreo aut terreo vitrato recondita Iunij ardoribus ſex octóq; dies expones dum cōferueant, & perfectè fermententur, tādéq; fiat diſtillatio in diplomate igni quā lētiſſimo. Si deſcripta ſimplicia ollâ nouâ indita cū aqua attractylidis dies quindecim fimo equino calente cōferueat; præſtantior aqua elicitur.

℞. *Raſura eboris, cornu cerui iunioris, margaritarum el.*

 an.

an. ℨ. ß. *ligni aloës, ſant. alicitrin. oſſis de corde cerui.* an. ℈. i. *ſem. fœnicul. coriandri præparat.* an. ℨ. i. *fol. menthæ, plantag. verbenæ, pimpinell.* an. ℈. ij. *rad. tormentill. betonicæ, Zedoariæ.* ℈. ß. *flor. betonicæ, calendulæ, geniſtæ ſiccorum*, an. ℨ. ß. *ſacchari roſati* triplum: Fiat Puluis tenuiſſimus.

Doſis cochlear. j. initio paſtus, & ante ſudorifici cremoris hauſtum, ſi æger opiatæ vſum refugiat.

Et *cap. 13. lib. de lue Vener.* vbi diſputat an ſolius Guaiaci vſu hic morbus poſſit percurari; an verò aliis medicamentis, operarum ſociis opus ſit, tandem diſtinguendo concludit, quòd nec tanta Guaiaci vis ſit, vt veneni Venerei radices & omnem perniciem vnum prorſus extirpare poſſit, nec ita imbecillum, vt nihil ſine aliorum ope perficiat. Eius equidem vnius vſu, abſumtis humoribus, omnia ſymptomata tandem ſopiri, atque prorſus deliteſcere, ſed tamen mali labem, quæ iam partibus ſolidis inſederat, in pleriſque eo præſidio expugnari, prorſuſque extingui non poſſe.

Aqua theriacalis Rondeletij.

Secutus procul dubio hos eſt Rondeletius qui *de morbo Italico* commendat aquam ſuam theriacalem, quæ ſudorem in morbo Italico inueterato prolicit, & dolores curat, cuius hæc eſt deſcriptio.

℞. *Theriac.* ℔. i. *acetoſæ* M. iij. *flor. chamamel. granator. cardui bened.* an. ℥. ij. Temperentur omnia in vino albo, ac deſtillentur. De qua aqua ℥. ij. cum *aq. acetoſ. & bugloſſi* ℥. iij. propinentur, cùm æger ingreditur lectum aut ſtupham.

Platerus quoque aliarum plantarum, præter Guaiaci, ſarſæparillæ, Chinæ, ſaſſafras, decocta, idem, in hac lue, quod illa præſtare poſſe, experientiâ comprobatum putat: & proinde, ſed malè, in eam ſententiam delabitur, modò dicta medicamenta, quæ huius morbi alexipharmaca putantur, potiùs ſudores mouendo, quàm occultâ vi, in curatione huius morbi operari, propterea non ſolùm decoctum ligni buxi, iuniperi, cedri, cupreſſi, & ſabinæ, agallochi, rhodij, ſed etiam decoctum & aquas Theriacales, quæ in febribus peſtilentibus adhibentur, & hic vtilia eſſe exiſtimat.

An theriaca in lue Venerea vtilis.

Aurelius Minadoüs *de lue Venerea, cap. 53.* cùm multa in laudem theriacæ dixiſſet, tandem concludit, theriacam quoque cõtra virulentiam Veneream vſurpari poſſe, tanquam alexiterium præſtantiſſimum, non quidẽ ex eorum numero quæ per ſe expellere dicuntur hanc virulentiam, ſed ex numero eorum, quæ eam pellunt ex accidenti, quatenus nimirum ſpiritus conformi quadam ad ipſos proportione corroboret, ita vt ipſi iam validi, tanquam agens principale, vnà cum theriaca, veluti inſtrumento, malignitatem virulentiæ Venereæ vincere poſſint.

Trochiſci Cyphaos.

Idem, *c. 44.* trochiſcos Cyphæos in hac lue commendat, vtpote, qui hepar, quod in hac lue maximè laborat, imprimis, confortent, idque ab excrementitiis, qui in hoc morbo colliguntur, humoribus liberent ad coquendum, extergendum & ſiccandum excrementum valeant. Ideóque ſicut hanc compoſitionem Galenus omnibus aliis, ab Aſclepiade, Andromacho, aliiſque celeberrimis Medicis, ad hepaticos ſcriptis medicamentis, præferendam putat; ita ipſe eandem præ cæteris in hac lue vſurpandam & magnifaciendam cenſet.

Verùm vt non diſſuadeo, vt quis communibus talibus alexipharmacis in hac lue curanda vtatur, cùm alias etiam moris eſſe ſoleat, cùm quis venenum hauſerit, vel quocunque modo acceperit, & quale ſit, ignoratur, vt theriaca, & communia alexipharmaca propinentur, ita nulli autor eſſe volo, vt hiſce medicamentis, ſolis confidat, & propria illa negligat. Et a paucis etiam Medicis id factitatum video, vtpote quos experientia docuit, ſine ligno Guaiaco, ſarſaparilla, & ſimilibus, morbum hunc planè non exſtirpari. Neque ſequitur, quòd ideo, quia quidam morbo Gallico incurabili laborantes, ligno Guaiaco curari non potuerunt, plus ſpei in hiſce medicamentis ponendum ſit. Qui enim illis propriis alexipharmacis curari non potuerunt, multo minùs his communibus curabuntur.

CAPVT XXI.

De Cura per Hydrargyrum.

De cura per Hydrargyrũ.

ATque hoc primum medicamentorum ad luem Veneream curandam genus eſt, hicque primus morbum hunc curandi modus. Eſt enim & alius modus eundem morbum curandi, per Hydrargyrum, ſeu argentum viuum, qui quidem à Chirurgis & tonſoribus primùm in vſum tractus, poſtea quoque a Medicis doctis adhibitus eſt. Cùm enim, vt ſuprà ex Fracaſtorio dictum, tonſores quidam inter medicamenta ab anteceſſoribus ad ſcabiem ſordidam, & cum articulorum doloribus coniunctam, etiam vnguenta, quæ ex Mercurio & ſulphure componuntur, inueniſſent, cæ aliis medicamentis parum proficientibus, vſurpare cœperunt. Quorum vſus cùm non planè infeliciter cederet, à multis poſtea, etiam doctis Medicis, argentum viuum in curando morbo vſurpatum eſt.

Argentum viuum vnde dictum.
Eius mirabilis natura.

Quanquam autem de Hydrargyro, ſeu argento viuo, quod Chymici, Mercurium nominãt, hoc loco agere mihi propoſitum non eſt, ſed potiùs, de huius in hoc morbo curandi vſu: tamen in genere pauca quædam de eo monebimus. Refertur autem argentum viuum inter metalla, & dicitur argentum, à colore quo argentum refert, viuum verò, quòd perpetuò mobile eſt. Et omnino mirabilis eius natura eſt, quam multi docti viri admirantur, quæque Chymicorum multorum ingenia torſit, & labores luſit. Quamuis enim mortificatus fixus aut quocunque modo mutatus ſæpe videatur: tamen non difficulter ad priſtinam viuam naturam redigi poteſt. Et quanquam in minima corpuſcula redigatur, & per corium tranſmittatur, aut aliter in atomos & alienam formam reducatur, tamen in iis integram naturam & eſſentiam ſeruat, & in viuum ac priſtinum corpus redit.

Argentum viuum an ſit calidum vel frigidum.

De eius temperamento Phyſici & Medici, dum alij frigidum, alij calidum eſſe ſtatuunt, diſſentiunt. Vtrorumque rationes collegit Matthias Vntzerus, in *Anatom. Spagyr. Mercurij*, quas omnes hoc loco prolixè adducere, inſtituti noſtri non eſt, poteſtque is de eo, *loco alleg.* videri. Paulo pòſt, tamen quarundam mentionem faciemus. Ipſe verò Vntzerus, *c. 12.* mediâ viâ incedit, ſtatuitque, rebus quibuſdam naturalibus ſæpe diuerſas, ac planè contrarias vires & facultates ineſſe, & quidem alias manifeſtas, alias occultas; & has pendere à forma ſpecifica, illas à primis elementorum qualitatibus. Id quod abſinthij, rhabarbari, aceti, & aliis exemplis probat. Atque horum etiam numero accenſendum putat Mercurium, qui conſiderari poſſit, & vt crudus, & vt præparatus. Crudum mixtas habere qualitates, partimque calidum, partim frigidum eſſe putat; eámque diuerſitatem diuerſis partibus materiæ, è quibus conſtat, tribuendam opinatur, quarum nonnullæ ſint admodum tenues, ſubtiles puræ ac ſpirituoſæ; quædam verò craſſæ, terreſtres & fæculentæ. Mercurium verò præparatum, nihil frigidæ ampliùs qualitatis habere exiſtimat, vtpote quæ ignis externo, vel menſtruorum adhibitorum auxilio penitus ſublata ſit, & propterea calidiſſimum eſſe.

Matth. Vntzeri opinio.

Hercul. Sax.

Idem ſtatuit Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 39.* dum docet, medicamentum hoc exulcerare, & calorem, ac inflammationem excitare poſſe; ex altera parte torporem, paralyſin, alióſque affectus frigidos inducere; idque oriri ex temperamenti inæqualitate, & quòd ſit mixtum imperfectum; atque ſi per calcinationem præparetur, frigidam euolare ſubſtantiam, quod relinquitur, igneum eſſe.

Autoris ſententia.

Verùm valdè hi Autores errant. Equidem negari non poteſt, dari medicamenta multa, quæ habent partes heterogeneas quarum ratione diuerſos effectus edunt, quæ etiam artis ope ſeparari poſſunt. Quod verò argentum viuum tales habeat partes, falſum, nequedum adhuc vllus Chymicus repertus eſt, qui partes diuerſas in eo monſtrare, & arte in eo ſeparare potuerit. Totum enim homogeneum eſt, ſi quidquam aliud in natura, & vel totus euolat, vel totus manet; & quocunque etiam modo præparatur, tandem totus homogeneus reuiuiſcit. Et quicunque Chymicus partes aliquas heterogeneas in argento viuo, vt in rhabarbaro, oſtenderit, erit mihi magnus Apollo. Neque præcipitatum alterius naturæ eſt; quàm crudum, neque præparatione aliquid amittit argentum viuum, & præparatum à crudo ſaltem formâ externâ differt, quam præſtant rerum alienarum admiſtio, quæ nunc ſunt partes ſalſæ, vt in Mercurio ſublimato & præcipitato accidit, nunc etiam aqueæ ſaltem, vt dum Mercurius per Retortam ſine alterius rei admiſtione in aquam redigitur, vt idem Vntzerus, *lib. 2. de Anatom. Mercurij, cap. 2. n. 4.* docet. Hæc enim aqua nihil aliud eſt, quàm argentum viuum, in minima corpuſcula, ſeu atomos, vi ignis, reſolutum, & cum vaporibus aqueis, ſeu aëre humido miſtum. In eo ipſo tamen nulli frigiditatis effectus apparet, ſed potiùs caliditatis, & illa ipſa aqua, vt aliæ aquæ Mercuriales, aurum ſoluit. Eodem modo errat Saxonia, neque enim miſtum imperfectum eſt argentum viuum, ſed corpus, quod perfectiſſimam miſtionem habet & nulla etiam arte à Chymicis deſtrui poteſt, ſed vbique ſuam formam retinet, neque dum calcinatur, (ſeu potiùs igni exponitur: neque enim propriè loquendo argentum viuum calcinari poteſt) frigidæ partes auolant, & igneæ relinquuntur, ſed ſi partes quæ eleuantur, excipiantur, ſunt eiuſdem naturæ cum iis quæ remanent, vt Chymicis notiſſimum eſt.

Argentum viuum eſt calidum.

Itaque cùm hæc cõciliatio locum habere non poſſit, videndũ vtri rectiùs ſentiant, an ij qui calidũ, an ij qui frigidum argentum viuum ſtatuunt. Rectiùs verò omnino eos ſentire puto, qui calidum eſſe exiſtimant. Id enim patet ex maxima vi penetrandi, corrodendique, ita vt etiam metalla penetret, ac erodat, & à Mercurio præcipitato ac ſublimato carnes, imò ipſa oſſa, corrodantur. Scribitque Libauius, *in tract. de Igne natura, c. 30.* ſe ex relatione doctiſſimi cuiuſdam Medici cognouiſſe Chirurgum quendam, ob crebrum vſum medicamentorum mercurialium mortuum, oſſa habuiſſe planè friabilia.

Contrariarũ rationum ſolutio.

Quòd verò obiiciunt, primò, viuum & integrum non corrodere, eius rei cauſſa eſt, quòd ſeſe corpori inſinuare, atque in id agere non poteſt, cum omnes eius partes arctiſſimè ſibi cohæreant, nec cum aliis corporibus miſceantur. Medicamenta verò 1.
ex eo præparata, vt Mercurius ſublimatus, præcipitatus, ol. Mercurij, & ſi quæ ſunt huius generis alia maximam vrendi, ac corrodendi vim habent, non ſolum ob admiſtionem ſalium, quæ tantilla eſt, ſed quòd in minima corpora eſt reſolutus, & cum ſalibus mixtus, corpori adhærere, atque in eo ſeſe rerum admixtarum beneficio penitiſſimè inſinuare poteſt.

Secundò, quod ad tactum apparet, frigidum argentum viuum, 2.
id ipſi cum chalybe, ære, plumbo, vino, rebus naturâ ſuâ

calidis

calidis,quæ ex accidenti frigidæ percipiuntur, commune eſt.

3. Tertiò, quòd ex effectibus etiam nonnulli argentum viuum frigidum eſſe colligere volunt, in eo valde falluntur,& effectus, qui aliunde dependent,frigiditati tribuunt.Equidem qui aquas hydrargyro infectas in Alpibus bibunt, variis fluxionibus laborant,& corripiũtur bronchocele. Aurifabri,& alij,qui argentum viuum frequenter tractant, rarò ſunt ſani & viuaces, ſed ſtupori,tremori,paralyſi,cõuulſionibus,lethargo,catarrhis ſuffocatiuis,& apoplexiæ obnoxij. Ita refert Fernelius, quendam aurifabrum ſolius hydrargyri vapore impiudenter admiſſo ſtatim ſtupidum,veternoſum,ac planè mutum euaſiſſe. Idem alteri cuidam accidiſſe narrat Ferdinandus Põzettus, *lib.1.de venen. c.3.* Et Foreſtus, *lib.8.obſeru.3.* ſcribit,cuidam iuueni artem fabrilem addiſcenti, ex deauratione poculi cum argento viuo, omnes è capite pilos decidiſſe, faciem ſupra modum pallidam, totúmque corpus tremulum euaſiſſe. Idem & alij plurimi obſeruarunt. Et Iacobus Oethæus, *in ſuis obſeruat.* refert, Nobilem quendam iuuenem pediculis in pudendis laborantem, vnguentum Mercuriale ad eos abigendos vſurpaſſe, vnde illi membrum virile frigidum ac torpidum, & ad rem Veneream ineptum redditum fuit. Verùm fallacia hic cauſſæ eſt: neque argentum viuum iſta præſtat frigefaciendo, ſed quia peculiarem & occultam vim,neruis ac cerebro inimicam habet, qualis in aliis multis ſtupefacientibus apparet.

4. Quartò etiã facilè ſoluitur, id,quod obiicitur,nimirum dãnum ab argento viuo corpori humano illatum calefacientium vſu curari,puta ſaluiã,hyſſopo,origano hormino, ruta, caſtoreo & ſimilibus. Iſta enim medicamenta non ideò ad effectùs præter naturam ex hydrargyro adhibentur, quòd ſolùm calida ſunt, ſed quia cerebro & neruis ſunt amica, & præterea, quod ipſi concedunt,ſpecificâ proprietate, Mercuriali virulentiæ aduerſantur. Et quòd talia non ideò adhibeantur, quia calida ſunt,ſed quia peculiari vi neruis amica, id patet ex eo, quòd alia calida, vt Zingiber, piper, & ſimilia quæ ſpecificam proprietatẽ,neruoſo generi amicã non habent,idem non præſtant.

An Argentũ viuum ſit venenatum. De occulta verò Argenti viui vi & proprietate, duo,in primis dubia occurrunt. Primò,an ſit venenatum. Deinde, an lui Venereæ curandæ rectè adhibeatur.

De priore quæſtione,an nimirum argentum viuum ſit venenatũ,egimus iam antea, *in tractat.de Chymic.& Ariſtotelic.conſenſ.& diſſenſ.cap.19.* vbi de Mercurio egimus, dictúmque ibi, quòd Matthias Vntzerus, *de anatom.Spagyric. Mercurij*, prolixè probare conetur, Mercurium non eſſe venenatum: cum quo & alij conſentiunt,qui in primis ad experientiam & doctorũ Medicorũ autoritatem prouocant.

Negatur. Auicenna, *lib.4.fen.6.tractat.1. ſum.1.cap.2.* ſcribit,argentum viuum plurimos, qui id bibunt, non lædere: egredi enim cum diſpoſitione ſua per ventrem inferiorem. Idem Haly Abbas, *lib.1.Pract.cap.43.* Rhaſes, *in 9.ad Manſorem, de potu argenti viui* ſtatuunt; Braſſauolus quoque *in lib.de ſtirpium examine*, teſtatur, ſe infantibus ad vermes expellendos Mercurium viuum dediſſe. Fallopius etiã, *de metallis, cap.37.* ſtatuit, Mercurium citra noxæ cuiuſquam metum intra corpus aſſumi poſſe, refértque, bruta argentum viuum innoxiè deuorare. Cùm enim vermibus ſcatent, quod ex anhelitu cognoſcunt veterinarij, auellanæ nucis putamen dimidiatum, argento viuo repletum,& faucibus iniectum,ſi quatuor vicibus deglutiuerint,nullo grauiore morbo ſuccedẽte curãtur. Et pueris in extremo periculo conſtitutis,quibus cætera nihil profuerunt,duorum,triúmve mili granorum quantitate,euidenti cum ſucceſſu ſe exhibuiſſe teſtatur. Idẽ, *de morb.Gall.cap.76.* ſcribit; ſe vidiſſe,mulierem,quæ libram Mercurij bibit,vt faceret abortum,& ſine noxa. Refert quoq; Matthiolus, *in lib.1.Dioſcoridis, cap.170.* (id quod ſe etiam, cùm medicinam ibi faceret, ſæpiſſime obſeruaſſe Euſtachius Rudius narrat.) in oppido Goritienſi nutrices ad interimendas ventris tineas,& vermes,argẽti viui duo grana milij quantitate citra vllam moleſtiam puerulis propinare. Et obſtetrices,vbi in partu diu grauidæ laborãt,ſtatim Mercuriũ ℈.j.pondere cum nullo incommodo potãdum exhibere. Et Georg. Agricola narrat, mulierem quandam marito ſuo ſæpius hydrargyrum,vt ipſũ enecaret,fraudulenter præbuiſſe,ac nihilominus eum incolumẽ perſtitiſſe. Imò obſeruatum, quoſdam ſitibundos noctu in tenebris vaſa argento viuo plena pro poculo arripuiſſe, & plenis faucibus argentum viuum magna quantitate exhauſiſſe, id tamen ſine damno per aluum reieciſſe. Addítque Euſtach.Rudius, *lib.5.de morb.occult. cap.15.* & hoc,ſe vidiſſe,idque & alios obſeruaſſe,corpora quædam diſſecta fuiſſe, in quibus argenti viui in oſſium cauitate non exigua copia,ex inunctione in morbo Gallico, fuit collecta, qui nihilominùs poſt inunctionem multos annos vixere. Quod fieri non potuiſſe videtur,ſi naturâ venenum eſſet.

Affirmatur. Verùm ab his diſſentiunt Galenus, Aëtius, Conciliator, Cardanus, Fernelius, Ferdinandus Pontzettus, Iul. Palmarius, quos, *loco citato,cap.19.de conſ.& diſſenſ.Chymic.cum Ariſtotelic.* allegaui. Et adduxit Viros Clariſſimos in eam ſententiam ipſa experientia,quâ conſtat,argentum viuum, non minùs, quàm alia venena,ſtuporem, conuulſionem, tremorem,paralyſin,epilepſiam,apoplexiam,lipothymiam excitare,imò interdum mortem afferre. Referúntque nonnulli,rarò viuaces eſſe illos,qui argenti viui venas effodiunt, & quamuis ſint robuſtiſſimi, & optimi temperamenti, in eo opere vix vſque ad quintum annum perdurare poſſe, ſed ob hauſtum venenatum halitum membrorum omnium tremore corripi.

Autoris ſententia. Atque horum ſententiam omnino vero magis conſentaneã putamus, vtpote quam & ipſa experientia confirmat. Quod verò experientiam attinet eorum, qui argentum viuum ſæpe ſine damno propinatum & exhibitum fuiſſe ſcribunt, ea argentum viuum à venenoſitate non excuſat. Etenim, vt fiat actio, recta agentis ad patiens applicatio,& mora quædam requiritur, quæ cùm in allegatis exemplis defuerit argentum viuum etiam nocere non potuit. Exhibetur enim hydrargyrum vel viuum, vel præparatum. Si viuum ſumitur,minus noxium eſt. Nam cùm argentum viuum corpus exactiſſimè miſtum ſit, eiúſque partes minimè ſibi pertinaciſſimè cohæreant, vnde etiam mobile eſt perpetuò, dum integrum & viuum eſt,corpori noſtro vel parũ, vel nihil damni infert,ſed ſtatim per aluum excernitur. Eodem enim modo vt globus plumbeus, vel alius metallicus, ſi deglutitus integer ſtatim è corpore excernitur, nihil damni infert;ſi verò reſoluitur in minima & æruginem contrahit, valde nocere poteſt; id quod hiſtoria illa de plumbo, quam Fernelius, *de lue Vener.cap.2.* recitat,ſatis docet: ita etiam ſi argentum viuum integrum, mobile, ſibíque cohærens aſſumitur & ob mobilitatem ſuam ſtatim iterum è corpore excernitur, nihil damni affert; ſi verò in minima reſoluatur, & in primis ſalium admiſtione, & eorũ auxilio quaſi corpori affigatur, atque in id penetret, cùm intùs,tum extrà adhibitus,grauiſſima mala infert,vt vel ſublimatum & præcipitatum ſatis docent: Neque eſt, vt vim illam corrodendi ſalibus admiſtis quis adſcribat: Nam in fumo, qui dum argentum inauratur,exhalat, nihil ſalis eſt, & tamen ille ipſe ſummè noxius eſt. Neque in ſublimato vel præcipitato tantillum ſalis, quod admiſcetur, tantum damnum inferre poteſt,cùm ſal,etſi in magna copia exhibeatur, nihil tale præſtet.

Mercurius præparatus. Præparatum verò Mercurium quod attinet, ſcio equidem, quantis laudibus nõnulli Mercurialia medicamenta extollant. Nonnulli præcipitatum puluerem etiam Angelicum nominãt, aliter præparatum,Mercurium vitæ appellant. Laudãtur à nonnullis & flores Mercurij argentei, de quo *in conſenſ.& diſſenſ. Chymic.r.* dictum: alij Mercurium dulcem commendant; & ita quidem, vt eum rectè præparatũ & propinatum tam benignum eſſe ſcribant,quàm manna, tamarindos,caſſiam,& propterea eo etiam in leuiſſimis morbis, qui benignioribus medicamẽtis facilè tolli poſſunt, vtuntur. Verùm laudes illæ nimiæ ſunt, nec temeritas eorum laudanda, qui in quibuſuis morbis hydrargyrum exhibent; cùm habeantur paſſim exempla eorum, qui medicamentorum horum vſu non ſolùm in vitæ periculum ſunt coniecti,ſed etiam planè periere. Vnde Guilh. Fabricius, *in epiſt. ad Doringium, lib.3. obſeruat.annexâ*, Mercurium vitæ dictum interdum *Mercurium mortis*,& *Mercurium vitæ æternæ* appellari poſſe cenſet. Quantum etiam Mercurius dulcis, qui tamen habetur mitiſſimus interdum nocere poſſit, *alleg. loc.* dictum. Quod autem Hydrargyrum quandoque ſine damno exhiberi poteſt; fit, vel quia crudum, vel viui naturam retinet & propterea in corpus noſtrum, vt modò dictum, parum agere poteſt,qualis eſt Mercurius dulcis,& flores Mercurij argentei,vel quia fixus eſt ſuo modo. Vt enim Metalla integra; etſi in corpus ſumuntur, illud non afficiunt, niſi reſoluatur: ita etiam cùm Mercurius fixus naturam metallorum fixorum quaſi induat,etiam ita non nocet, vt qui adhuc volatilis eſt, & in corpus ſeſe facilè inſinuare poteſt.

Mercurius præparatus in quibus morbis exhibendus. Non tamen in quolibet morbo vel corpore, etiam præparatus Mercurius temerè vſurpari,& præſertim initio exhiberi debet, ſed in iis ſaltem, in quibus magna vitioſorum humorum copia eſt, quos ille euacuare poſſit, & vires adſunt fortes. Vt enim extrà adhibitus Mercurius ſublimatus & præcipitatus in vlceribus ſordidis,ea mundat & carnem ſanam, quandiu ſordes adſunt,non aggreditur: ſi verò ſanæ carni imponatur, eam erodit: ita etiam ſi hydrargyrum intra corpus aſſumtum vitioſos humores,in quos agat,inueniat, partibus ipſis interioribus non facilè damnum infert, ſed in humores agit, & vt euacuentur, facit; ſi verò tales humores non adſint, etiam partes ſanas aggreditur. Verùm cùm hydrargyrum intra exhibitum non ſolùm ad luem Veneream, ſed & alios morbos plurimos abigendos vſurpetur, de eo plura hîc non dicemus, ſed de eo iam diſpiciemus, an & quomodo in lue Venerea prodeſſe poſſit.

An hydrargyrum in luis Venereæ curatione vſurpandum. Negatiua opinio. Alterum igitur quod attinet, an nimirum hydrargyrum in morbo Gallico adhiberi debeat,& tutò poſſit,& quâ vi agat, Medici valde diſſentiunt. Equidẽ Epiphanius Ferdinandus, *hiſt.17.* inter nonaginta autores,qui de lue Venerea ſcripſerint,quatuor tantùm eſſe exiſtimat, qui hydrargyri vſum in hac lue improbarint, Caſparum Torellum, Montanum, Minadoum, & Fracaſtorium. Verùm multò plures ſunt,quos etiam recenſet Ioh. Baptiſta Syluaticus *contr.34.* qui ipſe Syluaticus etiã inter eos eſt, qui hydrargyrum Gallicæ luis eſſentiæ aduerſari negãt. Etenim Vlricus ab Hutten. Eques & Medicus Germanus, *cap.4. lib. de morb. Gall.* vix centeſimum quemque ſuo tempore hydrargyro inunctum recidiuam euitaſſe ſcribit,durante ad paucos dies eius auxilio. Sebaſtianus Aquilianus, *lib.de morb.Gall. c.4.* curatiõnẽ huius morbi hydrargyro factã ſophiſticã appellat, omnéſq; eo inunctos recidiuam paſſos ſuâ ætate ſcribit. Caſpar Torellus S.Iuſtæ Epiſcopus, *in declamatione aduerſus hydrargyri inunctionem*, perniciosum hoc appellat medicamentum, idque inſtar

peſtis fugiendum cenſet. Ioh. Baptiſta Montanus, *tract. de morb. Gall.* Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum iſtum ſcribit, ſed malam qualitatem parti inducere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quam priùs euadãt. Ioh. Fernelius, *lib. 2. de abdit. morb. cauſſ. c.* 14. nihil minùs ſe credere ſcribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum luem Veneream ſanare poſſe; ſymptomata ſiquidem ſaltem ſuo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, *cap. 7. de morb. Gall.* mendacem, fallacem & periculoſã eſſe putat luis iſtius cum argento viuo curationem. Non magnifacit etiam curationem hanc Fallopius, vt ex *libro* eius, *de morbo Gallico, c.* 76. patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Bernardus Tomitanus, *lib. 2. de morb. Gall. cap.* 13. & alij quidam. Quorum ſententiæ, vt dixi, Ioh. Baptiſta Syluaticus ſeſe adiungit, ſcribitque ſe non credere, quod argentum viuum ex toto hunc morbum ſanet, ſitque antidotus è diametro lui Venereæ repugnans. Praua quidem & vehementia quædam morbi accidentia poſſe ſedare hoc medicamentum, non negat: morbi verò Gallici eſſentię, quæ ſit occulta proprietas, hepati inimica, è diametro aduerſari, eámque ſuperare, ſe non credere. Etſi verò ſub primum huius morbi exortum Carpus Chirurgus, primus (quem forſan ſecutus eſt tonſor ille, cuius mentionem facit Fracaſtorius) hoc medicamentum vſurpauit, eâ ratione adductus, quòd contra ſcabiem contumacem, & pleroſque alios cutaneos morbos rebelles, hydrargyro vſos fuiſſe Medicos antiquos Arabes obſeruaſſet: tamen experientiam hoc remedium, vt optimum, minimè confirmaſſe: & propterea à plurimis Medicis reiectum fuiſſe. Etenim ſi inter morbi huius antidota eſt hydrargyrum ſemper & vbique expectationi ſuffeciſſet, nec opus fuiſſe, vt ex tranſmarinis & remotiſſimis regionibus efficaciora remedia cõquirerentur, quæ feliciſſimo cum ſucceſſu hactenus vſurpata ſunt, ita vt de eorum in hoc morbo efficacia nemo ampliùs dubitet. Et licèt vlcera Gallica ſanet hydrargyrum: tamen non ſequitur, quòd eiuſdem virulentiæ ſit antidotum ſicut neque ea medicamenta, quæ in peſte bubones vel carbunculos ſanant, ea de cauſſa pro antidotis haberi poſſunt. Iiſdem conſentit Aurel. Minadous, *lib. de virul. Vener. c.* 39. qui vſum hydrargyri in hoc morbo planè reiicit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima eſt, quòd neminem viderit eius vſu ſanitati reſtitutum; contrà potiùs obſeruarit, nõ paucos ab hydrargyri vſu peiora ſymptomata paſſos eſſe, vſque adeò, vt ex auxilio putato maiora damna, quàm ex morbo ſe percepiſſe, affirmarint. Secunda, quòd nocet hydrargyrum ob nimiam frigiditatem. Tertia, quòd nemo explicare potuerit, quibus modis proſit in hoc morbo hydrargyrum, quibus addunt nonnulli quartam, quòd per ſe ſit venenum. Quintam, quòd ex eius vſu multi mortui ſint.

Affirmatiua ſententia.

Contrà alij plurimi Medici hydrargyri vſum in hoc morbo valde commendant. Et vt alios iam prætercam, ſcribit Epiphanius Ferdinandus. *hiſtor.* 17. ſe iureiurando affirmare poſſe, ſe cẽtum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, ſexûs & varij temperamenti & in varijs anni partibus perſanaſſe, nullo relicto malo ſymptomate, nominátque alium Medicum experientiſſimum, Ioh. Laurentium Protopapam, qui ſibi iureiurando affirmarit, ſe plus quàm mille homines Gallicos curaſſe feliciſſimo ſucceſſu vnguento Mercuriali, Deóque agendas gratias eſſe ſcribit, qui tanto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Autoris ſententia.

Ex hac difficili controuerſia vt nos expediamus, primò hydrargyri vſum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt. Primò enim experientiam quod attinet, experientia hîc experientiæ opponi poteſt. Et plurimi Medici ſunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargyrum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quòd ideo ſit reiiciendus hydrargyrus, quòd ſit frigidus, falſa eſt. Effectûs enim hydrargyri vt ſupra dictum, eum calidum, quàm frigidum potiùs eſſe docent. Tertiò de modo, quo agat, & morbum hunc curet, poſtea diſpiciemus. Et licèt modus ille inueniri non poſſit, tamen experientia propterea non eſt neganda. Multa enim ſunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non poteſt. Quartò, etſi hydrargyrus venenatus ſit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus eſſet; cùm & alia venenoſa in vſum medicum veniat, vt opium, cantharides, oleum ſcorpij, & alia. Quintò verò, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydragyro adſcribendum, ſed potiùs vel Medici imperitiæ qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentiæ, aut inobedientiæ, vel morbi vehementiæ, qui nullo, etiam optimo medicamento potuit expugnari.

Hydrargyrus in lue Venerea quando vſurpandus.

Vt verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, ſed nonniſi vrgente neceſſitate vſurpandum eſſe cenſemus, tũ ſcilicet, vbi ligno Guaiaco vel ſarſaparilla morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus in primis de cauſſis ad hydrargyri vſum accedendum. Prima eſt, quando morbus ita pertinax eſt, vt medicamentis illis vſitatis cedere nolit. Deinde, cùm aliquid adeſt, quod vſum decoct. ligni & ſarſæparillæ non admittit, in primis renum ac hepatis calor & inflammatio. Scribitque Euſtac. Rudius, *lib.* 5. *c.* 15. ſe curaſſe quoſdam, qui ſi vel tantillum Guaiaci, etiam frigidis correcti, vſurpaſſet, ſtatim ardore vrinæ [illegible] correpti fuerint, vt earum partium inflammatione ſ[illegible] vix mortem effugerint. Ideóque in talibus caſibus interdum velimus nolimus, ad hydrargyri vſum accedere cogimur, vt idem Rudius loquitur. Idque ſatis tutò ſæpe fieri poteſt, ita vt etiam infantes, à nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro ſe inunxiſſe, & ſanaſſe ſcribat.

Prohibentia inunctionem hydrargyri.

Nec tamen temerè &, inconſideratè ad inunctionem hanc accedendum, ſed priùs conſiderandum, an aliquod adſit prohibens. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires ſunt debiles, & proinde in ſenibus rarò locum habet. Secundò, ſi corpus adhuc multis vitioſis humoribus ſcateat. Tum enim hydrargyrum non facilè penetrat, humoribúſque cõmotis graues morbos ac ſymptomata inducit. Ideóque corpus priùs euacuandum. Tertiò, ſi aër ſit nimis calidus, & ſi adſint Caniculares. Quartò, ſi corpus ſit emaciatũ, ſi adſit febris, oris vlcera, ad anginam diſpoſitio. In iis quoque non conuenit hoc medicamenti genus, qui ante morbum Gallicum, ſtuporem, tremorem, paralyſin, & articulorum dolores paſſi fuerunt.

An hydrargyrus luis Venereæ ſit alexipharmacum.

Vt autẽ rectè vſurpetur hydrargyrus, primò, quâ ratione adhibendus ſit, & quid in hoc morbo præſtet, ac poſſit, inquirẽdũ, qua in re cardo huius controuerſiæ vertitur. Vbi primò cum iis non ſentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum eſſe putant. Equidem id affirmat Quercetanus. *in Cõſil. de lue Vener.* vbi ſcribit, Mercurium luis huius, præſertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & ſolum alexipharmacum eſſe. A quo non multùm diſſentit Felix Platerus, qui occultis ſuis qualitatibus & proprietate huic lui aduerſâ, venatam iſtius morbi qualitatem Mercurium retundere ſcribit. Verùm ſimpliciter hoc admitti non poteſt. Cùm enim tria ſint in hoc morbo: primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atq; in primis hepati impreſſa, ſeu morbus occultus; deinde vitioſi humores, in hepate malè affecto geniti & à malignitate hac inquinati: tertiò, morbi ac ſymptomata, quæ paſſim in corpore à vitioſis illis humoribus excitantur, ad vitioſos humores euacuandos, vt poſtea dicetur, & hinc etiam ad morbos & ſymptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere poſſe quidem non negamus. Quòd verò ipſam malignam & virulentam diſpoſitionem, quod alexipharmaci eſt, expugnet, id eſt quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllo argumento ſolido hactenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata, ſed quicquid præſtat, ſaliuatione & purgatione illâ violentâ facit, quod non eſt alexipharmaci, alia enim omnia medicamenta purgantia humores vitioſos, alexipharmaca appellanda eſſent. Hoc potiùs cõſtat, quòd nonnulli Mercurialibus medicamẽtis ſanati, poſt longum temporis interuallum in hunc morbũ relapſi ſunt, occultâ illâ & malignâ diſpoſitionis in corpore relictâ. Deinde non eſſe hydrargyrũ alexipharmacum, etiã ex eo patet, quòd corpori noſtro nullo modo amicus eſt ſed cerebrũ, cor, & alia mẽbra potiùs labefactat, & in faucibus grauiſſimos morbos ac ſymptomata excitat: quæ fruſtra à Mercurio amoliri, & ſaliuæ virulentiæ adſcribere conatus Platerus. Etenim tertiò, hydrargyrus ſaliuationẽ excitat, non ſolùm in morbo Gallico, ſed & in aliis corporibus, quæ lue Vénereâ non laborãt & prętęrea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, fœtorem dentium læſionem, quod cuilibet experiri & obſeruare promptũ eſt. Illud verò magis conſentaneum eſt hydrargyrũ eſſe ex euacuantium medicamentorum numero, cùm experientiâ conſtet, eius auxilio multos craſſos, viſcidos, & virulentos humores per os, interdum etiam per ſudores, vel alias vias expugnari, ac in hoc morbo non multum præſtare, niſi ſaliuatio ſequatur. Ideóque quando adhibetur, eo tantùm fine vſurpari poteſt, vt humores virulentos euacuet, quibus euacuatis cùm ſymptomata ab iis excitata euaneſcant, à pleriſque ad ſymptomata mitiganda exhiberi poſſe, ſtatuitur; cùm tamen per accidens ſaltem ſymptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus; à quibus illa pendent, ſublatis. Quæ tamen cura, vt Fernelius ſentit, omnium acerbiſſima eſt, & tam dura, vt perire morbo quamplurimi malint, quàm tanto periculo, tam acerbo diſcrimine ſanati. In vlceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi poſſe, vulgò notum eſt.

Hydrargyrum quot modis euacuet.

Per aluum & vomitum.

Ad humores verò vitioſos euacuandos triplici modo vſurpari poteſt, vel ad aluum, & vomitum mouendum; vel ad ſudores ciendos; vel ſaliuationem & ſputationem excitandam. De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendum exhibendo, iam antea etiam dictum. Atque in eo laudando multi ſunt Chymici, eũmque miris præconiis extollũt. Et Crollius Mercurium balſamum naturæ, in quo & virtus incarnatiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum nominat, cui Beguinus aſſentitur qui *in lib. 2. Tyrocin. Chim. c.* 3 ſummum omnis corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium eſſe ſcribit. A quibus etſi non planè diſſentit Platerus, dum docet, purgatione per ſumtum Mercurium facilè luem hanc ſanari poſſe, & quidem non longo tempore, ſed breuiſſimo, & bis terue vix propinatum, vnde copioſus & alui fluxus, & vomitus ſimul concitatur, aliquando etiam ſudores, vrinæque promouentur: tamen diffiteri non poteſt, id eum præſtare naturam violenter irritando, & non ſine periculo.

Cautè exhibendus.

Verùm velim Medicum potiùs timidum, quàm audacem & temerarium eſſe medicamento hoc. Etenim quem *venenum omnium rerum* eſſe dixit Plinius, *lib.* 33. *c.* 6. is nec corpori humano parcit, ſed ventriculum, hepar, inteſtina, & omnia

viſcera

viſcera offendit,& neruis in primis,ac cerebro infeſtus eſt.Etſi verò præparatum miteſcere poſſe affirmant Chymici,&, ne noceat,cum præcipitant,ſublimant, ex eo flores , aquilam,Aurum vitæ,& alia parant:tamen,

Naturam expellas furcâ,tamen vſque recurret.

Etenim,vt iam ex Platero dictum,violenter,& non ſine periculo purgat , & vt Fernelius, *lib.de lue Vener.c.7.* hac de re ſcribit:Mercurio etiam præparato exhibito , (præcipitatum procul dubio intellexit) *ſtatim ex vniuerſi corporis ambitu omnis generis humores ſurſum ac deorſum prorumpunt,tanto impetu,tamque violento , vt exhauſtis ſpiritibus , fractiſque viribus , vel repentè moriantur ægri , vel aliquot dies ſine viribus , mortuis perſimiles taceant.Os interdum totum inflammatur,& gingiua contrahunt vlcera putrida , ac valde fœtida , faucéſque interdum ita intumeſcunt , vt æger diebus aliquot nihil prorſus deglutire poſſit.* Et ſi mitiùs interdum agit:tamen ſatis violenter purgat.

Si verò mitiùs agat,vel crudi naturam retinet, vel fixus ferè metalli fixi naturam induit. Prioris generis eſt Mercurius dulcis,de quo Angelus Sala:*in adultioribus*,inquit,*parum operatur, niſi magna doſi exhibitus,nimirum ad gr.xxx.ac tum ſaliuas non facilè concitat.* Idque verum eſſe,Medicus quidam mihi notiſſimus malo ſuo didicit,& expertus eſt, vt *de Conſenſ. & Diſſenſ. c.18.* diximus Si verò fixior ſit,aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat neſſe eſt,ſi debet purgare, vt naturam vellicare poſſit. Vbi tamen ſemper medium tenere difficile eſt. Inter illa tamen , quæ de Mercurio præparato diximus , medicamenta, Mercurius vitæ dictus facilè primas obtinet , ita vt plurium è Mercurio paratorum medicamentorum hîc mentionem facere opus eſſe non putem.Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum eſſe,ſed aliquam partem Antimonij in eo contineri , id quod docet Vitrum & Regulus quæ è Mercurio vitæ fieri poſſunt , nullâ verò arte à Mercurio ſolo parari queunt : ex antimonio verò fieri , notiſſimum eſt.

Quando exhibendus in lue Venerea.

Quando tamen Mercurium vitæ ; & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet,diligenter perpendendus canon Meſuæ: iſtud eſſe prudentiæ granum ad medicinas fortes non deuenire, niſi vbi debiles non ſatis fecerint.Si ergo lues hæc ſit recens & mitis,quæ lenioribus,purgantibus,& decocto Guaiaci,vel Sarſæparillæ poſſit ſanari , ad hydrargyrum non temerè accedendum. Si verò malum ſit pertinax , & inueteratum , & virulenti humores in corpore multi adſint , ſine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi poſſunt.Tum enim non facilè metus eſt, vt ipſum corpus humanum aggrediatur , cùm ſat vitioſorum humorum , in quos agat , habeat. Et ſæpe cogit neceſſitas ad vſum hydrargyri accedere : ac fruſtra nonnulli ſperant,debilibus medicamentis ſæpe repetitis idem effici poſſe , quod fortioribus ſemel & confertim ſumtis.Etenim experientia dudum docuit,tempus ſæpe fruſtra teri talibus medicamentis , ad pertinaces morbos exhibitis. Contrà fortia medicamenta , atque inter ea hydrargyrum , ſemel atque iterum aſſumta pertinaces morbos,quorum cauſſa circa ventriculum,iecoris caua, lienem, pancreas, omentum hæſit , & inde aliis partibus communicata fuit feliciter expugnaſſe.

Medicamenta diaphoretica ex hydrargyro.

Secundò, ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica,nimirum Mercurij ſpiritus albus , ſeu oleum Mercurij album,ſeu rubrum,quorum gutta vna vel duæ in aqua theriacali, & ſpiritum Guaiaci, vel decocto ſimili propinantur ad ſudores mouendos , vt & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modò id,cuius gratiâ exhibetur, hydrargyrus præſter, & ſudores moueat , humoréſque vitioſos per eos diſcutiat , non ita periculoſum medicamentum eſt.

Saliuatio ab hydrargyro.

Tertius modus eſt per ſaliuationem , & quidem plurimi in ſaliuatione omnem curationis huius morbi ſpem ponunt,adeò vt Platerus ſcribat, niſi in curatione per hydrargyrum ſaliuatio eius vſu concitetur , tandémque ſuperueniat,curam non ſuccedere;neque conueniens eſſe , ob vitia,quæ ori in hac curatione contingunt,vel alia accidentia , inter quæ conuulſiones præcipuè metuendæ, quæ, ſi in illius vſu grauiter delinquatur,accedere interdum ſolent, eius vſum tantopere damnare,penitúſque reiicere , cùm poſtea in cura oris vitia iterum facilè corrigi poſſint.Contrà Fernelius,*de lue Vener. c. 6.* hanc curandi rationem graphicè depingit,eiúſque incommoda deſcribit : *Tanta,* inquit,*huius vnguenti crudelitas eſt,atque ferocia,vt ſecundo ſtatim,aut tertia die langueſcere incipiat æger. Quippe quod in ſummo corpore eſt , & in toto corporis ambitu , ſummâ ſuâ tenuitate colliquat,& diſſoluit,ac tandem extremâ refrigerandi,quâ pollet, facultate , ad interna repellit ; inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde ſurſum partium continuatione ad gulam & os compellit,tantâ,tamque violentiâ iniuriâ,vt dentes,quibus,vt & cerebro , peculiariter inimicum eſt , ſtatim omnibus vacillent , ac nonnullis lenidi decidant omnes. Quædam è corpore per ſudores diſſipat;quædam purgatoriâ vi in aluum deturbat, magnis terminibus. Atque,vt paucis complectar , omnibus certè,qui ita curantur,exulcerantur fauces,lingua & palatum,intumeſcunt gingiuæ; dentes vacillant: ſputum per ora ſine intermiſſione profluit , omni prorſus fœtore olentius , tanto contagio,vt labia eius contactu vlcus contrahant,& intùs bucca vlcerentur.Frigefacto ſtomacho , & turbato fœtore,appetentia cibi deſtituuntur ægri,eâémque ſiti intolerabili cruciantur,vix tamen bibere poſſunt,& aliquis totis vno occupante vlcere. Quin etiam lingua balbutie, aures ſurditatem contrahunt, … immedicabilem. Fiunt omnes circum habitatio.*

Et ſanè acerba ſatis eſt ea curandi ratio , vt eam quis non facilè admittere debeat , ac propterea non vſurpanda in malo recenti ac leui, ſed in inueterato ac contumaci, & in quo priùs alia præſidia,vt pote decoctum ligni,& ſarſæparillæ,ac ſimilia, fruſtra fuerunt tentata:neque ad illam accedendum, niſi corpus antea etiam diligenter ſit purgatum,ne nimia virulentorũ humorum copia ad os & fauces conuertatur ac ruat. Neque etiam conuenit hæc cura ſenibus , nec quibus vires ſunt imbecilles, quíque ſunt emaciati,& neruorum debilitate laborant,& caput habent imbecillum, ac deſtillationibus obnoxium, ne hydrargyro,vtpote ipſis infeſto,hæ partes magis debilitentur.

Inunctio hydrargyri quando vſurpandũ.

Ideóque,vt Herc. Saxonia *de lue Vener. c.39.* hac de re ſcribit,nec ij probandi , qui ſine diſcrimine inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum illis ſentiendum , qui earum vſum planè reiiciunt.Interdum enim hic morbus adeò contumax eſt, vt decocto ligni , etiam ad dies quinquaginta , & quidem bis vel ter de die ſumto,non curetur, ſed etiam in deterius labatur. Cùm ergo decoctorum ampliùs ſumendorum, vt & ſudoris ac inediæ pertæſi ſunt ægri,ne ſine auxilio relinquantur, commodius eſt periculoſum,quam nullum auxilium adhibere.

Quomodo hydrargyrus ſaliuationem excitet.

Quâ ratione autem hydrargyrus ſaliuationem excitet , autores diſſentiunt.Euſtach.Rudius , *lib.5. de morb.occult. cap.15.* pluribus hac de re diſputat ; & primò meritò eos deridet , qui ſtatuunt,intenſiſſimâ frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis partibus hydrargyrum humores in altum corporis repellere. Etenim repellentia craſſarum & ſiccarum partium ſunt;hydrargyrum verò tenuiſſimarum partium eſt. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aër frigidiſſimus, vel aqua frigidiſſima,tale quicquam præſtant.Neque ratio hîc dari poteſt,cur ad os,& non alias propinquiores partes repulſio fiat.Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum , & præcipuè per os expurgetur.Plerique exiſtimant,neque id Platero diſplicet , hydrargyrum peculiari vi exſpuitiones concitare. Verùm modum non explicant.Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, ſi totius ſubſtantiæ ratione , & peculiari proprietate ad caput mouetur hydrargyrum,facit id vel ſubſtantiæ ſimilitudine, vel contrarietate. Subſtantiæ ſimilitudine id fieri non poteſt ; quia hydrargyrum cerebro & neruis potiùs nocet quàm amicum eſt. Atque ideò ſicut canthatides veſicam , lepus marinus pulmones inuadit & infeſtat , etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius iſtam ſententiam impugnat duobus modis ; primò , quia antè probauerit , Mercurium non eſſe venenum; deinde, quia ex manifeſtis qualitatibus ſe reddere rationem poſſe putat , cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc ſupponit, Mercurium,vt opium, habere partes heterogenas , & conflatum eſſe ex partibus diuerſæ naturæ, ita tamen , vt calidæ prædominentur ; atque eſſe compoſitum ex ſubſtantia aërea & terrea , ſed calore quàm maximè attenuata , quæ fuliginis modo vix calorem paſſa , euolet in fumum,& diſſipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiuſce facultatis medicamenta valentiſſimè extenuare,diſcutere , & humores ad motum conuertere , ac propterea purgare per ſudores,per aluum , per os,humoréſque ita partim purgatiuâ virtute , partim caliditate tenuium partium ſecum trahere ; atque ita accidere , vt tenuiores ad cutem profecti per ſudorem euacuentur ; craſſi verò , & inepti , vt per ſudorem extenuentur, extenuati vnà cum hydrargyro in vaporem ſoluto in caput trahantur,& deinde deſtillationem promouentes, deorſum delabantur. Tandémque concludit , cùm hydrargyrum extrinſecùs illitum non permaneat in ventriculo , quemadmodum alia purgantia medicamenta,ſed caput petat, mirum non eſſe,ſi per os præcipuè expurget.

Hydrargyri damna.

Verùm enimverò dubium hoc non ſoluit iſto modo , & magna rerum Phyſicarum & Chymicarum hæc inſcitia eſt. Primò enim hydrargyrum à venenoſitate abſolui non poſſe, ſuprà dictum, & probatum , rationéſque contrariæ ſolutæ. Et ipſe Rudius, *c. modo alleg.* tot & tanta mala quæ Mercurius inducit,recenſet , vt omnia ad manifeſtas qualitates reduci non poſſint. Quæ vt in compendium redigam , erodendi vim hydrargyrum habet , cordis tremorem & imbecillitatem infert, animalem facultatem lædit , neruorúmque ſubſtantiam , & propriam huic vnitatem labefactat , vnde tremores immedicabiles , cruciatúſque graues excitantur ; & multi , Mercurialibus medicamentis vſi,conuulſiones,epilepſiam & apoplexiam paſſi ſunt.Imò quoſdam poſt inunctionem in maniam & inſaniam incidiſſe , idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifeſtas illam Mercurij operationem, quâ ſaliuationem excitat,reducere conatur, in eo fruſtra laborat.Primò enim partes illæ heterogeneæ, quas fingit in Mercurio, nullæ ſunt , vt ſuprà etiam dictum , neque vllus Chymicorum eas hactenus monſtrare potuit , & ſiue vratur hydrargyrum, ſiue in aquam reducatur , ſiue aliam quamcunque formam externam induat, ſuam eſſentiam integram retinet,& facili negotio in priſtinam formam reduci poteſt.Deinde cauſam nullam reddit Rudius , cur Mercurius extrà corpori illitus , ad caput potiùs , quàm ad ventriculum moueatur, & eò ſecum humores rapiat. Quòd enim putat,eum in vapores reſolui,& ad caput ferri , falſum eſt;cum integer & in ore & in aliis partibus colligatur.

Hydrargyrum neruis inimicum.

Verò ergo magis conſentaneum eſt, hydrargyrum neruoſo generi, id quod tremores quos inducit,ſatis indicant,& cerebro infeſtum eſſe, & propterea per neruos cerebrum repere,ſecúm-

quevitioſos humores eò ducere, quem, vt & vitioſos humores, cùm natura & cerebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, ſaliuatio hinc ſequitur. Et ſiue extrà & foris applicatus, ſiue aſſumtus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, ſputum copioſum excitat.

Modi vtendi hydrargyro.

Sunt verò modi ad ſaliuam concitandam vſurpandi hydrargyri, varij, nimirum vel foris corpori admouetur per vnguenta, per emplaſtra, per epithemata & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per ſuffumigia; vel intrò ſumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, niſi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt faciliùs in corpus penetrare poſſit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, ſuam naturam ſeruat, & partes minimæ ſibi inuicem iterum facilè vniuntur, & ad priſtinam corpulentiam redeunt, vt obſeruatum ſit, in venis & oſſium cauitatibus eius magnam copiam quandoque collectam fuiſſe.

Inunctio hydrargyrique modo inſtituenda.

Vulgatiſſimus tamen modus eſt adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem rectè inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipſa inunctione, quædam poſt inunctionem obſeruanda ſunt. Ante inunctionem corpus, ſi opus ſit, vel medicamentis purgantibus, vel venæſectione euacuandum. Etenim ſi vitioſi humores plurimi in corpore abundent, metus eſt, ne vſu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrúmque ſuffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralyſin excitent: ideóq; priùs pars aliqua eorum euacuanda eſt. Si etiam ſanguinis adſit copia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiatur, ſanguinem imminuere vtile eſt. Fallopius quoque, vt pars materiæ abſumatur viſcera roborentur, & ob Hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhibet.

Argentum viuum, quomodo præparandum.

Ipſam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum baſis eſt Hydrargyrus, qui eligendus eſt purus, aut ex cinnabari viuificatus, miſcendúſque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus ampliùs ad viſum non appareat quod mortificare vulgò dicunt. Nonnulli etiam ad ℥.vj. hydrargyri addunt ſacchari rubri ℥.iv. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi conſtitutione alia atque alia miſcent, quæ tamen parum præſtant. Hærent enim illa ſeu oleoſa & vnctuoſa, ſeu alia in cute & corporis ſuperficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes ſequi, nec eius malitiam corrigere poſſunt. Quæ verò admiſcentur neceſſariò, eo fine admiſcentur, vt hydrargyrum in minima corpuſcula redigatur, & ita faciliùs ſeſe in corpus inſinuare poſſit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia reſpiciendum cenſent. Ideóq; Hercul. Saxonia, ſi tophi adſint, addit quæ emolliunt, vt exungias & adipes anſeris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: ſi vlcera adſint, addere iubet pulueres ſiccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, ceruſſam, quæ ſi praua ſint, & cinnabarim aut præcipitatum addit. Præterea admiſcere præcipit medicamenta, quæ partes roborent. Addere inſuper iubet ea, quæ partes magis læſas & principales reſpiciant. Ideóque ſi articuli laborant, iuam addere, ſi hepar, hepatica; ſi ventriculus, ſtomachica iubet. Præter cætera verò ipſi probatur, vt inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia vt non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò ſi tumorum vel vlcerum in primis gratiâ inunctiones inſtituantur, commodè ipſis medicamenta admiſceri poſſunt: verùm ſi præcipuè ſaliuatio, & per ſputum euacuatio intendatur, operoſâ iſtâ compoſitione opus non eſt. Deinde hydrargyrus ipſe ſi ſit ad minima redactus, facilè penetrat, nec adiuuantibus opus habet, nihílque eſt quod eo faciliùs penetrare poſſit. Tertiò vix perſuaderi poſſum, quòd medicamenta extra inuncta ad ventriculum & hepar penetrent, eáque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis iſtis oleum Guajaci addendum cenſet.

Quantitas.

Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor vſurpatur, pro morbi vehementia & virium robore. Vltra tamen ℥.vij non tranſeundum, quæ etiam robuſtis corporibus ſufficiunt. In debilibus ſatis, Vnc.iij. iv. v. vſurpare, Singulis verò vicibus ʒ.ij. vel Vnc.iij. vnguenti vſurpetur, ſeu pro ſingulis doſibus ℈.ij. aſſumantur. In pueris tenerioribus pro ſingulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine ſufficit.

Talia ergo vnguenta fieri poſſunt:

Formula vnguentorum. Mercurialiũ.

♃. *Mercurij* ℥.vj. *adip. ſuill. ſ. ſale*, ℔.j. Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius & exactè miſceatur. Deinde adde *medullæ cruris bouis* ℥.ß. *terebinth.* ℥.iij. *ol. eiuſd.* ℥.j. *ligni Guaiac.* ℥.ij. M.

Vel ♃. *Terebinth. Venet.* ℔.j. *Mercurij viui* ℥.vij. M. diligenter Deinde adde *pinguedin. porc.* ℥.viij. *ol. amygdal. dulc. & amar.* an. ℥.ij. *pulu. cinnam.* ℈.ij. *moſch.* g.vj. M. Fiat vnguentum.

Euſtachius Rudius hanc formam commendat, quâ feliciſſimo cum ſucceſſu vſus ſit plures annos Vrini, in magno illius ciuitatis Xenodochio, tantâ ſecuritate, vt ne vnus eorum, quos curauerit, perierit.

♃. *Mercurij viui* ℥.j.ß. *axung. ſuill. ſ. ſale* ℥.iij. *maſtich. pulueriſ.* ℥.j. *ol. maſtich.* ℥.j.ß. *croc.* ʒ.ß. *pomor. dulc. mediocri magnitud.* n. ij. Primò axungia ſuilla miſceatur cum Mercurio exactiſſimè. Deinde addatur pulu. maſtich. ſubtiliſſ. vnà cum oleo maſtich. & croco, & poſtea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata.

Vel ♃. *Mercurij ſaliuâ extincti* ʒ.iij. *ol. veteris* ℥.i.v. *thuris, vt maſtic. vulgar. parat.* ℥.ij. *maſtich.* ℥.j. *pingued. porci* ℥.ij.ß. *ol. laurin.* ℥.j.ß. *ceræ virgin.* Vnc.ij. *vnguen. dialthææ* Vnc.j.ß. *ſagapeni* ℥.j. *cera* q.ſ. Fiat vnguentum.

Vel: ♃. *Mercurij* ℥.ij. *axũg. porc.* ℥.iij. *terebinth.* ℥.j. *puluer. ireos. thuris maſtich.* an. ℥.ij. *ol. chamamel. lil. albor. laurin.* an. ℥.ij. *ſtyrac. calamit.* Vnc.ß. M.

Vel: ♃. *Pingued. gallin. porc. vrſ.* an. Vnc.j. *ol. lilior. albor. laurin.* an. Vnc.ij. *Mercurij* Vnc.vj. Miſceantur pinguedines in mortario. Poſtea addatur Mercurius, & horâ vnâ in mortario ducantur. Deinde adde *thur. maſtich. myrrha. ammoniac. ſtyrac. pulu. ſtæchad. Arabic.* an. ʒ.ß. Fiat vnguentum.

Loca, quæ inunguntur, ſunt artûs & internodia, ac loca excarnia in manibus, cubito, pedibus, genibus. Quandoque in robuſtis & hepatis emunctoria, ac ſpina dorſi inungitur. Fallopiùs manus excipit, & primò inungit pedes tranſuerſim, vbi eſt tarſus, poſtea internodia tibiæ, deinde media femora, medias, vlnas, & media brachia, poſtea totum dorſum.

Tempus inungendi.

Tempus inunctionis commodiſſimum eſt vernum, atque autumnus; hyems atque æſtas minùs commoda ſunt. Atque inſtituenda inunctio tempore matutino, ieiuno ſtomacho, in loco concluſo & calido, & incipiendum à partibus inferioribus, & ad ſuperiores tranſeundum. Ratò bis eâdem die inunctio inſtituitur.

Inunctus æger vel linteis inuoluendus, vel partes inunctæ ſtupa ex lino vel cannabe tegendæ, ægérque in lectum ponendus.

Inunctio quãdiu continuanda.

Tamdiu autem continuanda inunctio, donec ſaliuatio, vel alui fluxus, vel alia euacuatio ſuccedat, ac ſymptomata minuantur & ceſſent. Et quidem ſi alui fluxus accidit, is non ſtatim ſupprimendus: ne tamen inteſtina aliquid damni patiantur: cauendum, infundendo per clyſteres lac chalybeatum, vel ſuccum ptiſanæ cum lacte, vel decoctum hordei, & poſtea, ſi opus ſit, veniendum ad adſtringentia.

Sudores etiam nonnulli promouendos cenſent. Verùm ſi natura ad ſaliuationem tendat, ſudorem ciere non conuenit, ne contrarij motùs fiant. Si verò natura ſpontè ad ſudores tendat, nec id prohibendum. Vltra tres dies tamen vnâ vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam ſtatim grauia ſequuntur ſymptomata, vt magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores ac inflammatio, deglutitio læſa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dyſenteria, & tunc ſtatim ab inunctione ceſſandum. Interdum tamen, ſed rarò accidit, vt nullum tale graue ſymptoma ſequatur, ſed tantùm ſudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

Quid poſt inunctionem faciendum.

Vbi inunctio iam perfecta eſt, ſputúmque bene procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo ſaluia, flores ſtœchad. Arab. roſmarin. chamæpitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerint: poſtea imponendum aliquod emplaſtrum neruinum.

Tandem inunctione peractâ, danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel ori, vel aliis partibus attrahatur. Ideóque Laconico ſudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, auri ramenta potanda, vel globuli, aut pilulæ ex auri foliis paratæ degluriendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali excitetur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum, os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aqua plantaginis, vel folior. vitis, cum diamoro, & ſyrupo de roſis ſiccis vtatur æger. Dentes abluendi decocto vel aqua ſaluiæ, aquilegiæ, vino auſtero. Poſt inunctionem, à curatione non ſtatim deſiſtendum ſed decoctum ligni, vtpote morbi huius alexipharmaco cum adhuc diebus aliquot propinandum. Quod ſi intermittatur, facilè recidiua ſubſequi ſolet.

Emplaſtra Mercurialia.

Secundò, emplaſtrorum formâ Mercurius in hoc morbo adhibetur, quæ etſi minorem moleſtiam afferunt: tamen etiam minus ad ſputationem euocandam efficacia ſunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguenta, quibus & cinnabarim admiſcere licet. Miſcetur verò hydrargyrum, vel cum vſualibus emplaſtris, vt diachylo ireato, de meliloto; vel componuntur noua. Eſt etiam in vſu emplaſtrum de ranis cum Mercurio dictum. Emplaſtra hæc inducuntur linteis lineis, aut alutæ, & iiſdem locis, quibus vnguenta, applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, interdum & ſpinæ dorſi, & geſtantur continuò die ac nocte, atque tertio vel quarto quóque die renouantur: Minùs hæc cura moleſta eſt, & diebus ſerenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipſa minùs perfecta eſt, & propterea diutius continuanda.

Lauatoria è Mercurio.

Tertiò, linteamina aquâ Mercurij madefacta iiſdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius ſublimatus commodiſſimè ſoluitur in aqua, Mercurio hoc modo ſoluto, eadem loca, quæ inungi ſolent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij ſublimati Vnc.j. qui in liquoris alicuius ℔.ij. ſoluitur.

V.g. ♃. *Mercurij* ♎ *ti.* ℥.j. *aq. ſcabioſ. roſar. fumar.* an. Vnc.viij. *ſaluia* Vnc. iv.

Ebulliant & miſceantur.

Vſus huiuſmodi eſt: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito verſus manus idque fit manè, vt & ante veſperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec ſputatio ſuperueniat.

Quartò,

Cingula & armillæ Mercuriales. Quartò, cingula & armillæ conficiuntur ex Mercurio ſaliuâ extincto, & albumine oui excepto, quæ miſtura goſſypio inducitur, idque inſuitur corio vel panno, atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Suffumigia à Mercurio. Quintò etiam ſuffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur. Verùm magis periculoſa eſt hæc cura, quàm per inunctionem, imò nonnullis lethalis fuit, & propterea non adhibenda, niſi omnia reliqua fruſtrà tentata fuerint, & nonniſi corporibus robuſtiſſimis. Vehemens enim hæc curatio eſt, cùm, qui eam adhibent ægri, ſingulis diebus ℔. x. ſputi virulenti excernere ſoleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calida & ſicca intemperie præditis, & in iis qui difficultate ſpirandi laborant, ſeu deſtillationibus à capite in thoracem ſunt obnoxij, aut ſputo ſanguinis laborant, aut lienteriâ vel dyſenteriâ tentantur. In primis autem Medici vtuntur iſtis ſuffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non poteſt. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen ſuffumigatio tùm inſtitui poteſt.

Eorum differentia. Notandum enim hîc, ſuffumigiorum in hoc morbo eſſe differentiam. Quædam enim ſunt vniuerſalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantùm partibus adhibentur. Deinde ſuffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinnamomo, ſtyrace calamit. ſpica nardi, ſuccino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moſcho, gallia moſchata, & ſimilibus: quæ etſi certis partibus in ſuum vſum accommodari poſſint, morbum tamen ipſum Venereum non extinguunt.

Quæ ergò huic morbo propria ſunt, parantur è Mercurio in primis, & ex Mercurio paratis, cinnabari, Mercurio præcipitato, ſublimato.

Vniuerſalia illa quod attinet, eorum, vt modò dictum, baſis eſt Mercurius quocunque modo paratus. Nonnulli & ſandaracham Græcorum, & auripigmentum addunt. Verum cùm iſta venena perniciosiſſima ſint, non ſatis tutò adhibentur, neque etiam hunc morbum ſpeciatim curant.

Formula. Vt formulas aliquot addamus:

℞. *Cinnabaris factitiæ* ℥. iii. *myrrhæ, thur. maſtich.* an. ℥. j. *aloes hepatic. ſtyrac. calamit. benzoes*, an. ℥. ß. F. Puluis.

Vel ℞. *Cinnabar.* ℥. iii. *myrrhæ, thur. lign. aloes, ladani, ammoniac.* an. ℥. i. M. *cum terebinth.* F. Pilulæ.

Vel: ℞. *Cinnabar.* ℥. iij. *Mercurij præcipitat.* ʒ. iii. *thur. aloës, maſtich. myrrhæ, benzoes, ſtyrac. calamit.* an. ℥. ß. F. Puluis.

Sequentem formulam Neapoli in Hoſpitali incurabilium in frequenti vſu eſſe, refert Epiphanius Ferdinandus.

℞. *Lithargyri* ℥. v. *antimon. cinnabar.* an. Vnc. ij. *rhapontic.* Vnc. vj. *polypod. quercin.* Vnc. iij. *calam. aromat. cinnam. ladan. roſar. macis, nuc. moſc. aluminis, virid. æris, aloes*, an. ʒ. iii. *minij, ſandaracha Græcor.* an. ℥. i. *caranna* ʒ. ii. *aq. roſar. & ſ. citri*, q. ſ. M. ſ. a.

Verùm videtur mihi formula ſine omni ratione concinnata, quæ multa inutilia & noxia etiam continet.

Tutior, eſt quam ipſe Ferdinandus proponit:

℞. *Cinabar. Mercurij* ♎ i, an. ℥. i. *gummi oliu. ladani*, an. ℥. ß. *nuc. moſch. baccar. laur. iuniper*, an. ʒ. iii. *thur. cinnam.* an. ʒ. ii. *ſãpſuchi, chalcanthi*, an. ʒ. i. ß. *terebinth.* q. ſ. ad incorporandum. Fiat maſſa.

Suffumigia iſta parandi ratio. Medicamenta autem iſta, ſiue in puluerem, ſiue in pilulas, ſiue in trochiſcos redacta, hoc modo vſurpantur. Primò ægro, vt curam iſtam ſuſtinere poſſit, (dignum patellâ operculum, & ita meritò tractantur, qui ſe libidinibus contaminant) exhibeantur, duo oua ſorbilia, offa panis vino generoſo madidi, hauſtúſque vini, & cochlear conſeruæ roſarum. Hinc per horæ quadrantem quieſcat æger. Interim ille thalamus Venereus, ſeu carcer potiùs, ſudatorium nimirum, calefiat, in Laconico illo, ſeu ſtufa ſicca paretur tentorium, ſeu papilio ex linteo denſo, ſub quo æger nudus in ſella humili ſedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, ſeu vas, carbonibus ignitis plenum, in quos ſenſim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochiſci conijciantur, vt fumus inde per totum corpus ſpargatur, & ab ægri nudo corpore excipiantur. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inſpergatur, idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integram horam continuetur, prout ægri vires ferre poſſunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod ſæpe accidere ſolet; quod ſi ex ſermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus eſt. Vt verò deliquium animi præcaueatur, poteſt ægro permitti, vt per interualla aërem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exſerat.

Adhibentur autem hæc ſuffumigia vel ſemel, vel bis de die, & quidem diebus tribus, ſex nouem vel pluribus, pro vt citiùs vel tardiùs ſuperuenit purgatio. Hac enim, vel fluxu alui, ſuperueniente, ſtatim à ſuffitu ceſſandum. Poſtquam ſatis ſub papilione ſudauit æger; linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnam vel duas ſudorem continuet.

Particularia verò ſuffumigia non toti corpori adhibentur, ſed ſaltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tum ſaliuatio non mouetur, nec is eorum ſcopus eſt, ſed ad morbos ſaltē & ſymptomata in partibus externis tollenda vſurpatur, nimirū ab defluuium capillorum ſuffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus; & cùm fiſſuras ac rhagadas patiuntur.

Tandem etiam intrò ſumpto hydrargyro ſaliuatio concitari poteſt. Quod etſi Fernelio notum non fuerit; tamen à poſterioribus animaduerſum, & Mercurius etiam viuus à Rondeletio, Platero, & aliis, in hunc finem vſurpatur. Tales ſunt pilulæ Barbaroſſæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autē Medici pilulas ex Mercurio paratas, ita vt vnâ doſi dentur Mercurij gr. vj. vel vij. eáſque ſingulis diebus ſ. rè exhibent, ac tamdiu, donec ſaliuatio ſequatur, eámque curam ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facilè recipiendam eſſe, monet Platerus, & nonniſi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmiſſa nihil iuuant. Commodum ſimul etiam exiſtimat, ſi ſtatim, vt vel pondere ſuo, vel aliis admiſtis, per aluum excernatur. Verùm ſi id fiat, procul dubio ſaliuationem non mouebit. Ideò præſtat, ſi Mercurius, quocunque modo præparatus, minori doſi exhibeatur; quam vt vel per vomitum, vel aluum purgare poſſit, ſi nimirum vel dimidia, vel tertia, vel quarta ſaltem doſeos, quæ aliàs ad purgandum exhiberi ſolet, pars exhibeatur. Exempli gratiâ, præcipitatum vel turpetum gr. vi. pondere aliàs ad vomendum vel purgandum exhiberi ſolet, ſi verò ſaltem gr. ij. vel. iij. exhibeatur, cōtinuato vſu ſaliuatio excitatur. Idcóque qui talibus medicamentis vti velit, rectiſſimè fecerit, ſi primò integram doſin Mercurialis medicamenti ad purgādum exhibeat: ſecundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec ſaliua & ſputū profluant: id quod tamen ita ſtrictè obſeruare opus non eſt. Et omnino tutius eſt in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non ſummâ violentiâ, nec tanto periculo aluum mouent, continuato tamen vſu ſputationem prouocant.

Medicamēta interna ſaliuationem mouentia.

CAPVT XXII.

De Diæta in luis Venereæ curatione obſeruanda.

Diæta: Aër. Diæta in huius morbi curatione exactè obſeruanda. Aër primò, in quo æger verſatur, ſit calidus, vt inſenſibilis tranſpiratio libera ſit, nec ſudores prohibeantur, ſed potiùs promoueantur, non tamē ita calidus, vt vires proſternat. Itaque in conclaui calefacto, ſi opus ſit, toto curationis tempore æger ſeſe contineat, nec aëri libero, niſi is anni temporis ratione calidior ſit, & tamen non ante meridiem, ſeſe committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, vt domi ſeſe contineant, veſtibus aduerſus frigus externum ſeſe muniant, & quantum poſſunt, frigidum aërem vitent.

Cibus. Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo ſermo paſſim eſt de victu tenui. Verùm cùm victus tenuis ſit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conſeruat, talis victus acutis morbis ſaltem conuenit, qui cùm non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem perſiſtere poſſunt. Cùm verò morbus Gallicus ſit morbus chronicus, & curatio ad plures ſeptimanas extendatur, ſi vires tenui victu deijciantur, ad finem morbi durare non poſſunt. Quod verò Medici pane inprimis, & vuis, & paſſis ægros cibant, cauſſam hanc eſſe puto: quod ſimpliciſſimum cibum, cúmque boni ſucci, exhibere volunt. Cùm enim varietas ciborum facilè vitioſos humores ſuppeditet, carnes verò & piſces ſimileſque cibi faciliùs corrumpantur, quàm panis & vuæ paſſæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eóſque ſolùm pane & vuis paſſis contentos eſſe volebant. Itaque ea victûs ratio & forma obſeruanda, quæ viribus conſeruandis, etſi non augendis ſufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam ſit boni ſucci, & ſimplex, quique excrementis generandis nullo modo materiam ſuppeditet, neque naturam à morbo inpugnando ad ſui coctionem auocet. Idcóque non niſi duo fercula ægro concedenda, & cibus ſolùm bis de die exhibendus. Proinde vbi æger ad vſum medicamentorum præparatur, victus talis ſit, qui vires non minuat, ſed potiùs conſeruet, imò quodammodo augeat, vt euacuationes inſtituendas æger, & victum tenuiorem poſt ea ſuſtinere poſſit. Cùm verò ſudorifera vel hydrargyrum adhibetur, ſi vires ferant, victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur ac ſuperflui humores in corpore potiùs abſumantur, quàm cumulentur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes ſeruentur. Non verò victus ſit nimiùm tenuis ne vires concidant, ſed ad perfectam morbi curationem, quæ longior eſſe ſolet ſufficere poſſint. Et quamuis aliquid de conſueto victu in curatione huius morbi demēdum ſit: tamen id non ſtatim faciendum in principio, nec ſubitò iſta facienda mutatio, ſed primis octo diebus paulatim aliquid de conſueto cibo detrahendum; ſicut & vltimis octo curationis diebus ſenſim ad priorem diætæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires reſpiciendum, & quid ea perferre poſſint, diligenter conſiderandum, eâ tamque, vtpote ſine quibus curatio perfici non poteſt, maior quam morbi, habenda ratio.

An victus tenuis in lue Venerea conueniat.

Quantum verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum reſpiciendum. Quò enim vires ſunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare poſſunt. Vires autem demonſtrant corporis habitus, temperamentum, conſuetudo, ætas, anni tempus. Regio & ægri ſtatus; de quibus ſuo loco dictum. Summa, quantum

quantum fieri poteſt, aliquid de cibo conſueto detrahendum: quod & Indiæ populi, à quibus modus huc morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur: ita tamen vt ſemper ad vires reſpiciatur. Si enim æger ſit robuſtus, corpus conſtitutionis frigidioris, vt facilè inediam ferre poſſit; caro poſt octo dies ampliùs non danda, ſed æger pane & paſſulis contentus ſit. Si verò vires ſint debiles, corpus gracile, bilioſum raræ conſtitutionis, & os ventriculi *dolens*, etiam aliquid de carnibus concedi poteſt; nimirum caro pullorum & gallinarum, perdicum, vitulina, hœdina & veruecina tenerior, vt & oua gallinarũ. Caro verò ſuilla, quæ difficulter coquitur & diſtribuitur, ac materiam morbificam auget, maximè vitanda, vt & fructus horarij, ac piſces molles. Et quidem commodiſſimus cibus ſunt in hoc morbo vuæ paſſæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non facilè putreſcunt, & bonum ſuccum ac alimentum ſuppeditant, malignitatémque vitioſorum humorum corrigunt. Vnde nonnulli in ea ſunt ſententia, paſſulas non ſolùm cibi, ſed & medicamenti loco eſſe in hoc morbo. Et in primis illæ maiores Cubebæ dictæ, vtiliſſimæ ſunt, in quibus & maior alimenti copia, & vis abſtergendi ac roborandi.

Qualis panis exhibendus. De pane hic nonnihil dubij eſt. Plurimi panem bis coctum commendant, imò ſolum admittunt. Quem vt corporibus fortioribus, quæ humidiora ſunt, & pituita atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potiùs, quàm aduſtis, abundant, & qui dentes firmos habent, eóque ſunt aſſueti, non improbamus: ita etiam panis ſemel rectè coctus & non nimis humidus, vt alimentum maximè familiare, omnibus naturis, ſexui, ætati: & quouis anni tempore tutò permitti poteſt; neque ſi æger eum magis quam bis coctum appetat, aliquid moleſtiæ ipſi, panem vulgarem prohibendo, creandum eſt. Imò panis bis coctus ſua videtur habere incommoda. Diutiùs enim in ventriculo moratur, nec ita facilè coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerumque Gallico morbo laborantibus languet, opus eſt. Præterea cum lue Venereâ laborantibus plerumque exuſti humores abundent, pane bis cocto ij augentur, contrà à vulgari pane, vtpote humidiore, temperantur, ac tandem plus alimenti & ſanguinis boni ab eo, vtpotè optimè temperato, ſuppeditatur, & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur, & in vna menſa panis Vnc. iiij. carnis autem Vnc. ij. vel iij. ſufficere ſcribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id obſeruari poteſt, ſed naturarum & conſuetudinis non parua hîc habenda ratio.

Potus. Potum quod attinet, de eo quoque Autores non planè conueniunt. Nonnulli nihil niſi decoctum illud ligni & ſarſæparillæ pro potu exhibendum cenſent, & vinum planè prohibent, idque non minùs quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinúmque ne delibandum eſſe toto curationis decurſu cẽſent, ac tale eſſe vinum ligno, quale cicutæ, ſcribit Fernelius, *de lue Vener. cap. 13.* Ea autem in primis de cauſſa vinum prohibent, quòd corpus & humores, qui antea aduſti ſunt, & qui ab vſu ligni incaleſcunt, eius vſu inflammentur. Verùm enimuerò ratio hæc non ſufficiens videtur. Etenim & decoctũ illud ſecundarium, tantum calefacere poteſt, quantum vinum aliquod tenuius & dilutius moderatè hauſtum. Ideóque vires hîc conſiderandæ, & cùm vinum inſignem cum corpore noſtro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque in primis ventriculum roboret, in totum corpus faciliimè diſtribuatur, citiſſimè nutriat, & ita naturam roboret, vt morbo ſeſe faciliùs opponere poſſit: eius vſus non ſimpliciter reiiciendus, in primis in iis, qui minùs ſunt calidi, ac corpus pituitoſum, & crudis humoribus refertum habent. Vſus tamen vini ita moderandus, ne corpus vllo modo inflammet. Qui verò vino ſine damno abſtinere poſſunt, illi bibant decoctum illud ſecundarium è ligno Guajaco paratũm, idque ſatis liberaliter in menſa, & extra menſam, ſiti vrgente: qui ipſi tamen ventriculi roborandi cauſſa, interdum vini hauſtum ſumant.

Eodem modo ſi per hydrargyrum inſtituatur curatio, eo tempore, quo nondum per os & ſaliuam euacuatio accidit, ægerque cibos maſticare poteſt, pane optimo & bona carne nutriendus eſt, eíque vinum dilutius exhibendum. Vbi verò ſaliuatio incipit, & æger ampliùs maſticare non poteſt, ob dentes vacillantes, ſorbitionibus & ptiſanâ hordeaceâ, & iure carnium cum pane æger nutriendus. Et cùm metus ſit inflammationis faucium, à vino abſtinendum.

Poſtquam verò cura abſoluta eſt, etſi ægro ad conſuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni ſucci, è quibus optimus ſanguis generatur, alatur, commodiſſimum eſt. Cùm enim corpus ſit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vaſa vitioſo ſanguine repleãtur, ſed vt bono inſtaurentur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualeſcens à minore quantitate cibi ad magnam ſubitò adſcendat, cùm omnis mutatio ad extrema periculoſa ſit. Et cùm metus ſit, ne medicamentorũ calidorum & ſiccorum vſu hepar ſit calefactum, conſeruæ roſar. violar. ſpec. diatrion ſantalon, diarhod. abb. aliquot ſeptimanis exhibeantur, victúſque ratio, præſertim æſtiuo tempore, ſit frigidior, parata in primis ex hordeo. Vtile eſt & ſerum lactis caprini. Si verò metus ſit, ne adhuc reliquiæ aliquæ huius morbi, & diſpoſitio maligna in corpore ſuperſit, vinum Guajaco vel Sarſaparillâ medicatum exhibeatur; quòd commodiſſimum tempore vindemiæ paratur, ſi pro ſingulo congio vini Guajaci, ℔. j. & ſarſaparillæ ℥. iij. addantur, & cum muſto conſueto modo deferuere ſinantur. Extra verò vindemiæ tempus, medicamenta iſta ſaltem in vino macerari poſſunt. *Vinum Guajacinum.*

Somnus. Somnus non tantùm noctu conuenit, ſed etiam de die, dum ſudant ægri, concedi poteſt.

Exercitatio. Exercitatio omnis vehementior noxia eſt. Cùm enim per eam vires labefactentur, & tranſpiratio ac diſſolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illâ alimenti copiâ, quæ in hoc morbo vſurpari ſolet, æger contentus eſſe non poſſit. A Venere verò, vt huic morbo aduerſiſſimâ, planè abſtinendum. Exercitij loco ſit ſudatio in conclaui, & frictiones, quæ vnâ opera, cùm ſudores abſterguntur, fieri poſſunt. Animi affectus ſint ad lætitiam compoſiti.

Excreta. Aluus vt aperta ſeruetur, danda opera, & cùm facilè ob pauciorem cibum occludi ſoleat, clyſteribus laxanda, & paſſulis cum foliis ſenæ. Imò per interualla quædam purgantia exhibere non ſolùm vtile eſt, ſed & neceſſarium. Etſi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à ſudoriferis ſaltem tenuiores humores euacuantur, craſſi verò relinquuntur: vtile eſt, poſt ſeptem vel decem dies, vel etiam poſt longius interuallum prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere.

CAPVT XXIII.

De Morbis ac Symptomatibus, quæ lui Venereæ coniungi ſolent, curandis.

CVm varij morbi ac ſymptomata lui Venereæ coniungi ſoleant, nonnulli ſatis prolixi ſunt explicando, quâ ratione ij morbi ac ſymptomata tolli debeant. Verùm cùm morbi illi plerumque manifeſti ſint, & de eorum curatione in ſuperioribus libris à nobis actum ſit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ-pretium non puto. Ideóque ſaltem pauca quædam, & ea præcipuè, quæ morbo huic propria ſunt, afferam: reliqua è ſuis locis petantur.

Vlcera.

Vlcerum Vener. curatio in pene. Vlcera, penis in primis, quæ huic morbo maximè familiaria ſunt, quod attinet, de iis in genere, *lib. 3. Pract. part. 9. cap. 11.* dictum. Vt pauca addamus, vnguento defenſiuo penis radice munitâ, vlcus abluendũ decocto ſcabioſæ, marrubij, & præſertim ſaponariæ, & ligni Guajaci. Poſtea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. In primis vtilia ſunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, ſeu viuum, ſeu ſublimatum, ſeu præcipitatum, ſeu cinnabarim. Et in penis vlceribus, & carie glandis vt loquuntur, nullum præcipitato adhuc vtilius excogitatũ medicamentum, ſcribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, niſi vbi craſſæ ſordes adſunt: in vlceribus verò mundis locum non habent. Euſtachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c. 19.* duo in primis vnguenta commendat. Primum eſt:

Vnguentum Mercuriale. ℞. *Ol. roſac. complet. amygdalar. dulc.* an. ℥. ß. *vnguent. reſinæ* (quod paratur ex oleo puro, reſina pini, terebinthina, & cera citrina) ʒ. vj. *Mercurij præcipitat.* ʒ. j. *ceræ* parum. Miſce omnia, 1.
excepto Mercurio præcipitato, ſuper igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, poſtea præcipitatum adde. Poteſt tamen pro vlceris, & partis eo affectæ ratione, Mercurij præcipitati plus vel minùs addi.

Alterum eſt hoc:

℞. *Ol. amygd. dulc. vnguent. roſac.* an. ℥. iij. *ceræ nouæ* ℥. j. *Mer-* 2.
curij præcipitati ℥. ß. Miſce.

Atque iſta vnguenta non ſolùm ad vlcera penis, ſed & aliarum partium vlcera Gallica, ficus, condylomata, & vocatas criſtas, ſunt vtilia.

Vtile eſt & balſamum Mercurij, quod hoc modo paratur.

℞. *Mercurij viui ſolut. ſpiritu nitri.* Ad ſolutionis huius ℔. j. affunde *ol. oliuar.* ℥. iij. Stent in digeſtione octo diebus: poſtea oleum ſeparetur, & vſui ſeruetur.

Vel: ℞. *Vitellum oui j. ad duritiem cocti, mell.* ℥. j. Miſce ſuper lento igne, ebulliant, & adde *Mercurij* ♎ *ati* ʒ. ß.

Poſt mundificationem & hoc vnguentum vſurpari poteſt.

℞. *Aloes opt.* ℥ ß. *croc.* ♂ ʒ. ij. *thur. mumij.* an. ʒ. j. *mell.* ℥. ß. *terebinthinæ* ʒ. ij. *vitell. oui* j. Miſce.

Vlcera latentia. Vlcera autem occulta & labentia, vel ſub præputio conſtricto deliteſcere ſolent, vel ſunt in meatu interno penis. Si vlcus ſit ſub præputio contracto, vel per ſiphonem conueniẽs medicamentum iniiciendum, & poſtea tenta vnguento imbuta ſtylo loco affecto applicanda: vel præputium ſecundum longitudinem diſſecandum & neceſſaria medicamenta imponenda.

Vlcera in penis meatu. Si verò vlcera ſint in ipſo membri virilis meatu, curatu ſunt difficilia, habéntque coniunctas carunculas, ſeu carneas excreſcentias, quæ vrinæ emiſſionem impediunt. In vlcere ergo leniore iniicienda aqua plantaginis, in aqua alumen, lithargyrum, & ceruſſa cocta ſint. In grauioribus verò vlceribus vſurpetur hoc linimentum.

℞. *Mercurij præcipitat.* ℥. j. *Mercurij* ♎. ʒ. j. *plumbi vſt.* ʒ. ij.

Terantur

Terantur in porphyrite, cum aqu. roſar. ſæpius abluantur, & in vmbra ſiccentur.

Poſtea ℞. *Pingued. ſuill.* Vnc. vj. *ceræ alb.* ℥. ij. Diſſoluantur ſuper igne, & addatur puluis, & *camphoræ* ℈. ii. Fiat linimentum, quod cãdelæ *ex cera alb.* Vnc. v. *terebinth.* Vnc. j. paratæ, illinendum, & candela meatui vrinario indenda. Vel emplaſtrum conueniens ſuper ſtylo paruo conuolutum immittatur. Carunculâ ſublatâ vnguentum exſiccans, & conſolidans immittendum.

In vtero. Si verò in vtero ſit vlcus, idque ſordidum & ſerpens malum incurabile eſt. Leuiora verò curantur iniectionibus ex aquis aluminoſis, in quibus lignum Guajacum & Sarſaparilla coquitur, vel peſſariis ex ſucco plantaginis, cum puluere aloës boli Armeni, ceruſſæ & ſimilibus. In ſordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercurialis. Tandémque vnguentum exſiccans & conſolidans, vt de tutia, vel ſimile, vſurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri, ſuffumigia vtiliſſima ſunt. Verùm cùm tubuli facilè a prunis nimiùm calefiant, hæ candelæ pro fumo Hercul. Saxoniæ vtiles ſunt:

℞. *Styrac. calamit. benzoes* an. ʒ. vj. *lign. aloes* ℈. vij. *thur. alb.* ℥. j. *ladani* ʒ. j. ß. *ireos, caryophyll.* an. ʒ. ij. *roſ. Damaſcen.* ʒ. vj. *cinnabar.* ʒ. ij. *carbon. ſalicis* ℔. ß. *aq. vitæ*, q. ſ. Fiant candelæ.

Iiſdem medicamentis & inteſtinorum vlcera curantur.

Faucium vlcera. Ad faucium verò vlcera cùm talia adhiberi non poſſint, fiat Gargariſmus è decocto ſarſæparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, ſcabioſæ, myrti, roſis rubris, cortic. granator. ſumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri poteſt in aqua, & ſub finem aliquid vini auſteri addi. Poſt ablutionem, vlcera abſtergenda oleo ſulphuris, conuenienre liquore addito, vel aquâ aluminoſa compoſita, quæ ita paratur:

Aqua aluminoſa compoſita.

℞. *Mercurij* ♎ *ati, aluminis rochæ*, an. ℥. j. Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde *ſucci limõ.* Vnc. iij. *aq. plantagin.* ℔. j. ß. *roſ.* Vnc. ix. Coq. in vitro, ad quintæ partis conſumtionem.

Verùm cauendum, ne aliquid de talibus medicamentis deglutiatur. Efficax eſt & butyrum ♁ ij. dictum, ſi vlcus goſſypio, butyro madefacto, leniter tingatur. Verum eâdem cautione hîc etiam opus eſt. Sed cùm non ſemper præcaueri queat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita ſatis tutò talia medicamenta adhiberi non poſſint; contrà verò alia medicamenta mitiora parùm efficacia ſint: vlcera hæc curatu difficilia ſunt, imò ſæpe incurabilia. Tutiùs auri ſolutio hiſce vlceribus adhibetur, hoc modo parata:

℞. *Fol. auri* xv. *aluminis rochæ, nitri, ſalis fuſi* an. Vnc. j. Tere in marmore, affunde aliquot guttas ſpir. vitrioli, poſtea affunde ſpiritum vini ad duorum digitorum eminentiam. Sténtque in cineribus tepidis, tandémque ebulliant, vt folia auri ſoluantur, ac ſpiritus vini flaueſcat.

Spiritum vini deſtillando ſepara alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec ſpiritus vini aurum ſoluat, & ſales in fundo relinquantur. Tandem ſpiritum vini deſtillando ſepara vſque ad ſiccitatem, & ſpiritum terebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum ſolutum ſit. Hac ſolutione affectum locum bis quotidie illine.

Narium. Narium vlcera curantur per errhina vel infuſa, pulueres inſperſos, ſuffumigia parata è Guajaco & cinnabari.

Fiſſura manuum & pedum.

Fiſſura manuum & pedum. Si in volis manuum & pedum adſunt rhagades & fiſſuræ, abluantur decocto ligni Guajaci, eius corticis, ſcabioſæ, ſcordij, pentaphylli: & ſi duritiès adſit, etiam althææ & maluæ, aut radicis cucumeris agreſtis. Poſtea vnguentum vſurpetur è butyro, adipe anſeris, vel gallinæ, ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis viuæ, vel præcipitati addatur, vel vnguentum anteà propoſitum.

Vel. ℞. *Pingued. porc.* q. l. Affunde *ol. tartari*, tantum, vt ab eo vnguentum acre fiat.

Quibus ſi malum non cedat, ſuffumigium particulare à cinnabari adhibeatur. Hercul. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 30. ſcribit, ſe obſeruaſſe mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fiſſuras geſſerat, & inutiliter omnium & Venetorum & Patauinorum Medicorum operâ vſa fuerat, breui & facilè curatam fuiſſe ſucco herbæ, quam alij artemiſiam, alij tanacetum appellant, in omnes fiſſuras diligenter pennâ illito, & omni manuum lotione omiſſâ: eundémque ſuccum ſe vtilem deprehendiſſe in impetiginibus & vlceribus cruſtoſis.

Bubones.

Curatio Bubonum. De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere ſolent, hoc in genere tenendum: dandam eſſe operam, vt expulſio materiæ, quam natura tentat, & ad partes ignobiliores detrudere conatur, adiuuetur; cùm hac euacuatione interdum natura ſeſe toto iſto morbo liberare ſoleat. Itaque ſi bubo non ſatis erumpat, & augeatur, nec ad ſuppurationem tendat, vt extrahatur & ſuppuretur, danda opera. Itaque crus, quod à directo eſt, fricandum, circa partes inferiores ſcarificandum, aut etiam vena eò loci aperienda. Ipſi verò buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt:

℞. *Sagapeni, ammoniac.* an. ʒ. iii. *opopanac. bdellij*, an. ʒ. ij. *ſinapi, piper. pyrethri.* an. ʒ. j. *ſapon. nigri* Vnc. ß. Miſce, ac cum cera & pice. Fiat Emplaſtrum.

Si tamen natura mole & copiâ virulentiæ materiæ prematur, vt totam expellere non poſſit, tum purgans medicamentum exhibere vtile eſt, vt natura parte oneris leuata reliquum faciliùs expellat.

Vbi tumor ſatis erupit, laborandum, vt quamprimùm aperiatur, & diu apertus ſeruetur. Vt ſuppuretur, maturãtia, quæ in inflammationibus adhiberi ſolẽt, imponantur, è mucilagine maluæ, althææ, ſem. tritici, lini, caricis, pingued. ſuilla, adipe anſerino, & ſimilibus; vel diachylum ſimplex, aut cum gummi compoſitum. Vbi pus confectum eſt, non expectandum, vt bubo ſpontè aperiatur, ſed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digeſtiua dicta & abſtergentia imponenda, quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus eſt, vlcúſque diu apertum ſeruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita metus eſt, vt materia ad alias partes aſcendat, ſed ſi purgationes & ſudorifera, atque alexipharmaca idonea adhibeantur, interdum bubo ſine periculo planè deliteſcit.

Tumores gummatoſi & Nodi.

Equidem tumores tales & nodi, qui in excarnibus locis, vt fronte, oſſe caluariæ, tibiarúmque exteriore ſede oriuntur, ſæpiſſime, ſi morbus hic perfectè curatus fuerit & ipſi euaneſcunt, in primis poſt vſum ſarſæparillæ, quæ in hiſce morbis diſcutiendis efficaciſſima eſt, & poſt vſum inunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen poſt abſolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia, attenuantia & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agreſtis, bdellium, ſagapenum, opopanacum, & in primis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale. Vtile, & experientiâ probatum eſt hoc: *Tumorum gummatoſorum & nodorum.*

℞. *Empl. diachyl. c. gumm* Vnc. j. *diachyl. ſimpl.* Vnc. ß. *Mercurij ſaliua extincti* Vnc. j. *ol. Guaiac.* q. ſ. Fiat Emplaſtrum.

Vel: ℞. *Ammoniac. opopanac. gummi hederæ in aq. vitæ diſſol. pingued. gallinæ, anſerina*, an. Vnc. j. ß *medull. cruris vitul.* Vnc. j. *ladani, ſtyrac. calamit. liquid.* an Drach. ij. *pulu. radic. hermodactyl. ireos*, an. Vnc. iij. *cinnabar.* ʒ. j. *argent. viui cum terebinth. miſti* ʒ. vj. *ol. lilior.* & *cera*, q. ſ. Fiat ceratum.

Lauatoria etiam ex Mercurio parata, ſuprà enumerata; in his tumoribus locum habent.

Si iſta non ſatisfaciat, tumores cauſticis aperiendi, præſertim ſi non ſint in articulis, neruis, tendinibus; & locus apertus ſeruandus, ac os ſubiectum, quod plerumque læſum eſt, detrahendum.

Tubercula & puſtula.

Tubercula quoque, vt & puſtulæ paruæ, thymi, verrucæ, faui, cùm in aliis corporis partibus, tum præcipuè in capite, circa anum, penem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri ſolent. Quæ etſi interdum poſt vniuerſalem curationem ſpontè euaneſcunt: tamen nonnunquam etiam peculiarem curationem requirunt. *Tuberculorum & puſtularum.*

Quæ in capite ſunt eiuſmodi tubercula, abluenda ſunt ſæpe decocto ligni Guajaci, & præſertim corticis eiuſdem & ſarſæparillæ. Nonnulli & oleum ſcorpionum ac viperinum vſurpant. Quibus ſi non cedant, vnguento aliquo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminoſa, compoſita, parata ex alumine rochæ, & Mercurio ♎ to, quam alij etiam hoc modo parant:

℞. *Alum. n. rochæ, Mercurij* ♎ *ati*, an. ʒ. ij. Terantur. Adde *aquæ plantagin. roſar.* an. ℔. j. Coq. in vitro ad conſumt. dimid. part. Poſtea ſtent diebus xv. vt alumen & Mercurius reſideant, & clara aqua effundatur, ac vſui ſeruetur.

Si puſtulæ ſint in ore, vſurpantur collutiones oris è decocto ligni; aut ſi adſit inflammatio, ex ſero lactis chalybeati, quibus roſæ, plantago, addi poſſunt. Et ſi puſtulæ ſint ſordidæ, ſcabioſa addatur & alumin. gr. x. pro ſingulis ſeri, vel decocti libris. Eſt & vtiliſſima aqua aluminoſa compoſita modò deſcripta. In oris tamen puſtulis eâ ſolâ vti tutum non eſt, ſed diluenda eſt triplo vel quadruplo aq. roſar. & plantag.

Puſtulæ verò ani & penis ſingulis diebus aliquoties fouendæ linteo madido decocto ligni Guajaci & ſarſæparillæ. In iiſdem aqua aluminoſa modò deſcripta vtiliſſima eſt: vel ſi pertinax ſit malum, vnguentum aliquod cum pulu. præcipitat. qualia ſunt ſuprà propoſita, imponendum; vel præcipitatum cum quadruplo albumin. oui miſtum, quod ani excreſcentiis eiuſmodi impoſitum horarum 24. ſpatio eas extrahit & exſtirpat. Poſtea exſiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe præſcindunt, & poſtea radicem modò propoſitis medicamentis exſtirpant. Si etiam oleo vitrioli extremitas verrucæ tangatur, exſiccatur & decidit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium, quod huic morbo coniungitur, potiùs ex eroſione radicum capillorum, quàm aliis cauſſis, cùm in capite, tum in barba accidit. Quod vt curetur, vniuerſalibus præmiſſis, primò capilli deradendi, ſi æger id ferat. Nam non omnes id admittunt, præcipuè Religioſi, quorum morbos occultos eſſe oportet, vt ſcribit Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. Deinde nõ vſurpanda adſtringentia, quorum vſu malùm deterius redditur, & vlcera capitis ac dolores inde, retẽtâ materiâ ſequũntur; ſed potiùs vſurpanda, quæ materiam illam vitioſam, pilos erodentem, diſcutiunt & abſtergunt: Lixiuium putà, in quo lignum & cortex eius, ſarſaparilla, fol. fumariæ. betonic. ſcabioſ. abrotani, abſinthij, pulegij, aſari, agarici cocta ſint. at ſi cutis ſit arida, malua, althæa, parietaria addenda. Deinde reliqua medicamẽta adhibenda, quæ *lib. 5. pract. part. 3. ſect. 2. c. 3. & 4.* ſunt propoſita. *Capillorum defluuium.*

Quæ

Quæ omnia ſi non ſatisfaciant, ſuffumigia particularia, ad caput ſcilicet, & faciem, ex hydrargyro & cinnabari paranda, quo remedio ſpatio ſex vel nouem dierum defluuium pilorum inhibetur. Verùm plerumque, ſi vniuerſalia purgantia & euacuantia adhibeantur, & materia pilos erodens tollatur, ac lotiones idoneæ vſurpentur, ſponte poſtea capilli in locum eorum, qui deciderunt, ſuccedunt. Plura videantur *loc. alleg. de Alopecia & capillorum defluuio.*

Dolores.

Dolorum curatio. Dolores quoque atrociſſimi ſæpe eos, qui lue Venereâ laborant, infeſtant. Ij verò commodiſſimè tolluntur propriis huius morbi medicamẽtis. In primis verò ad eos tollendos vtilis eſt ſarſaparilla. Ideóque ſi dolores valde vrgeant, maior quantitas ſarſæparillæ, Guajaci verò minor, primis diebus ſumenda: & licèt, quia maximam attenuandi vim habet ſarſaparilla, ſine viſcerum adſtrictione, materiâ fusâ & liquatâ dolores vſque ad ſecundam ſeptimanam augeantur: tamen ab vſu eius non deſiſtendum, ſed de eo æger monendus. Poſtea dolore ceſſante, ligni quantitatem augere licet. Poteſt & radix Chinæ ad dolores iſtos mitigandos addi. Per interualla verò ſingulis ferè ſeptimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis verò dolentibus applicentur fomenta è ligno Guajaco, foliis pulegij, ſaluiæ, roriſmarini, flor. chamæmel. Vtilia etiam ſunt ol. liliot. albor. rutac. ſcorpion. vipelinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laudanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus ſi dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quæ ſuprà in vniuerſali curatione propoſuimus, locis dolentibus illinenda; vel cerâ additâ cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda; vel alia emplaſtra ſuprà propoſita, quibus & caſtoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi poſſunt. Præcipuè ceratum de ranis Vigonis ad eiuſmodi dolores ſopiendos vſitatum eſt. Vtile eſt & hoc Plateri ceratum:

℞. *Argent. viu.* ℥.iij. Agitentur cum *terebinth. aq. vitæ lota* ℥.j. Addendo *pingued. vrſin. medullæ cruris vituli* an. ℥.i.ß. *ol. liliur arbor. chamæmel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini*, ana ℥.ß. *ſpicæ vel terebinthin.* ʒ.ij. *euphorb. thuris*, an. ℥ß. *ſtyrac. liquid.* ʒ.vj. *puluer. hermodact.* ʒ.ij. *caſtorei* ʒ.j. *ceræ*, q.ſ. Fiat ceratum.

Lauatoria quoque dicta è Mercurio parata, ſuprà propoſita, partibus dolentibus, præcipuè tibiis, adhibita dolores ſopiunt.

Gonorrhœa.

Curatio Gonorrhœæ. Gonorrhœa, quæ in hoc morbo etiam frequens eſt, in principio, & temerè non ſupprimenda, cùm natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur: quæ ſi ſupprimatur, caput petit, imò totum corpus inficit. Si verò, vbi decoctum etiam ad tertiam ſeptimanam vſque vſurpatum eſt, non ceſſet, oleis adſtringentibus ex maſtiche, mentha, roſa, myrto paratis lumborum regio, & perinæum inungantur.

Exhibeantur verò medicamenta è ſemine agni caſti, lactucæ, cannabis, quibus puln. ſarſæparillæ duplum addatur. Poſſuntque medicamenta iſta exhiberi vel formâ pulueris, vel cum ſyrupo de nymphæa in formam electuarij redigi. Vtile etiam eſt, ſi ſingulis diebus exhibeantur nymphææ Drach. ij. vel iij. cum terebinthin. ℈. j. vel ij. Nonnulli ad gonorrhœam hanc etiam exhibent ☿rium præcipitatum viridem, vel reſinam Guajaci & terebinthinæ, quæ abluitur aq. violar. & addito vitello oui ac decocto ſarſæparillæ, in formam potabilem redigitur.

Tabes.

Tabis. Tandem non rarò euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minùs dextrè inſtitutâ ad ſummam tabem ægri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medicamenta non ſufficiunt, ſed ſpecificis opus eſt. Quale remedium Ludouicus Septalius, *animaduerſ. lib. 7. n. 214.* proponit, atque eo ſe quàm plurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberaſſe ſcribit. Sic autem paratur.

℞. *Sarſaparillæ el. minut. inciſ.* ℥.vj. Infundantur *horis 24. in aq. calid.* ℔.xv. loco calido, vaſe clauſo. Poſtea lento igne coq. donec ℔.v. abſumtæ ſint. Hinc cochleari perforato extrahatur ſarſaparilla, & contundatur in mortario marmoreo. Contuſa eidem aquæ iniiciatur, addendo

Carn. vitul. macræ ℔.ij. *ſem. coriandri præparat.* ℥.j. aut eius loco *ligni Guajaci raſi*, tantundem, aut *ſantali citrini inciſi* ʒ. iij. pro corporis ægri & humorum conditione. Et vaſe operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔.v. & in fine aromatizentur *cinnam. el.* ʒ.iij. Hinc fiat colatura cum forti expreſſione, quæ vſui reſeruetur in vaſe vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥.vj. vel vij. veſperi autem, horis 3. ante cœnam, ℥.iv. vel v. Quòd ſi æſtas ſit, aut ſi coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥.iv. atque in vſu huius medicamenti plurimis diebus perſeuerat, quandoque etiam ad centeſimum diem.

Reliqua petantur è curatione affectuum particularium, & Fallopio, *l. de morb. Gall.* qui de morbis ac ſymptomatibus huic morbo coniunctis prolixè ſcripſit.

LIBRI SEXTI

PARS V.

De Venenis externis in genere.

CAPVT I.

De naturâ Veneni.

ET QVIDEM ſuprà, *part.* 2. c. 1. de venenis in genere actum eſt. Quia tamen ibidem dictum, etſi omne illud venenum appellari poſſit, quod occultis qualitatibus homini inſigniter nocere poteſt, ea tamen quæ vim hanc à ſua natura, nulla putredine aut corruptione præcedente, obtineant, propriè & in ſpecie à nonnullis venena appellari, qualia ſunt omnia, quæ extrà homini aduehuntur, eiuſque corpori immittuntur; ſiue ſint è mineralium, ſiue plantarum, ſiue animalium genere: de veneno in ſpecie hoc modo ſumto, quædam in genere adhuc addenda videntur: *De Veneni natura.*

Et primò monendũ de venenis iſtis, autores, & præcipuè Galenum, non ſemper eodẽ modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ res propriè in venenorũ numerum referendæ ſint. Nam 6. *epid. comment.* 6. *text.* 5. κακοέργων, ſeu maleficorũ duo genera conſtituit, dum ſcribit: *Cùm tertiũ materia genus, & in medicamenta deleteria, hoc eſt, mortifera vocata, & ferarum venena diſtribuatur, duplex & iſta curantium materia eſt. Appellantur autem Græco vocabulo* ἀλεξιφάρμακα, *id eſt, medicamenta auxiliaria, quæ mortiferis medicamentis aduerſantur, theriaca verò, quæ ferarum morſibus medentur. Verùm fortaſſe quis exiſtimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera eſſe cenſendam: nam & hæc vltra modũ exhibita nos interficiunt. Id ſi conceſſerimus, conſequens erit etiã, vt alexipharmaca & theriaca in mortiferis enumeremus; quãdoquidem & hæc nos perdere poſſunt, niſi quis ex ipſis omnino valde parum aſſumpſerit. Verùm eâ de cauſſa mihi plurima medicamenta vocare mortifera Medici videntur, quod ipſorum temporibus quibuſdam vtilitas neceſſaria ſit; ea verò appellare deleteria, quæ nullo vnquam tempore, neque ægrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt.* Quo loco Galenus planè diuerſa facit θανάσιμα & δηλητήρια: & θανάσιμα ea dicit, quæ licèt quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodeſſe poſſunt; δηλητήρια verò ea, quæ ſemper nocent, nec vnquam, nec ægris, nec ſanis proſunt. Contrà, *lib. 6. de compoſ. med. ſecund. loca, c.* 1. Δηλητήρια τῶν θανασίμων ſpeciem quandam eſſe docet: quod priori contrarium. Si enim θανάσιμα ſunt, quæ quamuis necant, quandoque tamen prodeſſe poſſunt; deleteria verò, quæ nunquam proſunt, eorum ſpecies eſſe non poſſunt. Idem tamen etiam docet 2. *de vict. rat. in morb. acut. comm.* 2. *text.* 12. dum ſcribit: *Purgantium omnium medicamentorum natura, corporum, quæ expurgantur, naturis contraria eſt, atque vt quiſpiam dixerit, lethalis & deleteria. Vt autem ſucci papaueris mandragoræque & hyoſcyami, & aliorum huiuſmodi multorum, quæ nobis & ſubſtantiâ & viribus aduerſa, corpus perimere nata ſunt, portionem exiguam aſſumentes, magnam percipiunt commoditatem: ſic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus noſtris aduerſa eſt, ex quam aliquam præcedentes partem, ad ſuppetias ferendas vtimur.* *Venenum propriè quid.* *θανάσιμα & δηλητήρια differunt.*

Atque hinc exorta eſt quæſtio, quam prolixè tractat Euſtathius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. c.* 4. An nimirum Bezoardica medicamenta, vt & purgãtia, inter venena referẽda ſint. Et quidem ipſe vtrumque negat, idque probare conatur, cùm autoritate Galeni, tùm ratione. Et Galeni quidem autoritatem quod attinet, adducit locũ Galeni, ex 6. *epid. comm.* 6. quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quòd & Bezoardica & purgantia corpori noſtro ſint ſimilia. Et Bezoardica quidẽ corpori noſtro eſſe ſimilia, probat autoritate Auicennæ, qui *lib. 2. tract. 2. c. 4.* ſcribit, quòd Bezoardica ſint medicinæ, quarum proprietas eſt, vt ſanitatem cõſeruent, & virtutem in ſpiritu. Auerrhoëm verò reprehendit, quòd, 5. *collig. c.* 23 ſcribit, quòd Bezoardica, ſi reperiant in corpore venenum, non interficiant, ſed venenatum hominem ſeruent, ſi verò non reperiant in corpore, illum interficiant, idque experientiæ & rationi contrarium eſſe putat. Experientiæ quidem, quia rex Mithridates confectione ſuâ continuò, ſine vlla læſione, vſus eſt, Antoninus verò Imperator theriacam abſque vllo mortis periculo ſumſit. Rationi verò, quia, ſi Bezoardicum interficit, & vires diſſoluit non præſente veneno, multò id citiùs faciet præſente veneno. Tũ enim cor à duplici hoſte impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeò roborant, vt etiam poſtea exhibitum venenum facilè ſuperare poſſit, vt docet Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap.* 14. Purgantia verò nobis proprietate ſimilia eſſe, probare conatur ex Galeno, 3. *de ſimpl. med. fac. c.* 24. 25. 26. vbi docet, quòd omne pharmacum purgans purgando humori ſimilem habeat proprietatem. Ex hoc enim concludit; ſi medicamentum purgans purgando humori habet ſimilem proprietatem, & ſuccus ille eſt nobis ſimilis ac familiaris: ergo ex *An Bezoardica & purgantia venena ſint.*

conſe

conſequenti medicamentum purgans nobis ſimilem habet proprietatem.

Verùm vt pateat, quid de hac controuerſia ſit ſentiendum, & quæ propriè venena ſint, primò ſciendum, Galenum non ſemper eodē modo loquutū eſſe. Nam vt ex *3. de temperam. cap. 4. & locis anteà allegat.* patet, Θανάσιμον ipſi interdum generale vocabulum eſt, quod omnia ea, quæ homini mortem inferre poſſunt, complectitur, ſiue purgantia, ſiue alia: interdum verò ſpeciale eſt & deleteriis opponitur, atque id ſignificat, quod interdum quidem interficit, quandoque tamen prodeſſe poteſt.

Θανάσιμον differentia.

Deinde notandum, ea medicamenta quæ ſemper nocent, nunquam proſunt extra omne dubium venena eſſe, & dici debere: omnia tamen ea, quæ quandoque proſunt, è venenorum numero non excludenda; nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent, in venenorum numerum referenda eſſe. Nocentium enim, ſeu Θανάσιμον, in genere ita dictorum, quædam eſt differentia, quæ à paucis annotata eſt, obſeruata tamen magnam doctrinæ de venenis, & quæſtioni antea propoſitæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, *lib. 5. de ſimpl. med. facult. cap. 19.* opium, myrrham, ſtyracem & crocum cōiungit. Verùm cùm idem, *2. de rat. vict. in acut. text. 12.* opium mandragoræ, hyoſcyamo, & aliis, quæ nobis a tota ſubſtantia & viribus aduerſa ſunt, rebus accenſeat: facilè patet, non in eandem claſſem opium, mandragoram, & ſimilia deleteria cum croco, myrrha, ſtyrace collocari poſſe. Ideóque ſciendum quædam ſimpliciter eſſe venenata, quæ nunquam proſunt, ſemper nocent, de quibus Galenus, *5. de ſimplic. med. facult. cap. 19. Sunt, quæ tota eſſentiâ nobis ſunt contraria, proinde ſi vel minimum eorum aſſumptum fuerit, omnino lædat neceſſe eſt, ceu dryopteris, & pityocampe, & thapſia, & ſolanū maniacum, & hydrargyrus, & fungorum nonnulli, præterea ſalsua & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere ſunt deleteria, non quātitate, & proinde nihil eorū in alexiterias antidotos inditur.* Deinde ſunt, quæ etſi venenatam qualitatem habent, tamen cum ea etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodeſſe poſſunt, qualia ſunt narcotica omnia opiū, hyoſcyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipſius Galeni teſtimonio, *2. de rat. vict. in acut. text. 12.* præcipuè fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & ſimilia. Quæ quòd ex venenorum numero eximere conatur Rudius, quod ſucco quē trahūt, ſint familiaria, ſuccus verò ille noſtro corpori, valde fallitur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori noſtro familiares ſunt, ſed excrementitios, qui ei diſſimiles ſiue ſecundùm ſiue præter naturam, in corpore noſtro generentur. Itaque venenum omne illud erit, vt antè etiam dictum; quod occultam malignam & venenatam, & corpori noſtro peculiariter & per ſe noxiam qualitatem obtinet, ſiue coniunctā habeat aliquam qualitatem, ob quam in vſum Medicum trahi poſſit, ſiue non habeat.

Bezoardica an venenata.

Longè alia verò ratio eſt croci, myrrhæ, ſtyracis, & ſimiliū, vt & omnium ſimpliciter Bezoardicarum, de quibus propterea, & purgationibus coniunctim, vnam quæſtionem non cōuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori noſtro aduerſam, ſed potiùs vtilē habent, & ſaltem ex accidenti, ſi ſcilicet in nimia quantitate ſumantur, nocent. Vt enim primarum qualitatum temperies ſibi ſimilibus conſeruatur, & corpori noſtro conueniens eſt, ſi verò eæ qualitates excellerint, & intemperies inducatur, ea morboſa, imò lethalis eſſe poteſt: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, ſtyrax, Bezoardica & ſimilia occultis qualitatibus nobis vtilia, ſi nimiâ quantitate ſumātur, illâ, quæ à qualitatibus occultis pēdet, corporis harmoniam turbant, & ita nocere poſſunt. Lætitia moderata eſt affectus animi, valetudini conſeruandæ vtiliſſimus: ſi tamen modum excedat, nocere poteſt, vt compertum ſit, quoſdam nimia lætitiâ extinctos eſſe. Eodem modo crocus corroborat, ſpiritúſque exhilarat, in nimia tamen quantitate ſumtus, idem quod nimia lætitia, præſtare poteſt. De quo Amatus Luſitanus, *enarr. ad cap. 25. lib. 1. Dioſcorid.* *Eſt*, inquit, *crocus Medicina cordialis, quæ meritò tum intùs, tum extrà Medicamentis cordi adaptatis miſceri debet, nam corroborat & lætificat, & eâ de cauſſa riſum prouocat, & ita promouet, vt fabuloſum non ſit, hominem aliquando riſu & cachinno, ob nimium croci eſum mori. Vidimus enim nos apud Mutinam à Campo, totius Hiſpaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cùm plures croci ſarcinulas, ſiue inuolucra emeret, vt in Luſitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes turulentas pro cœna continente, iniecit: qui poſt earum eſum in tam intenſum ac vehementē riſū prorupit, vt non multum abfuerit, quin riſu & cachinno tunc è vita diſcederet. Tunc enim Serapionem verum dixiſſe credidi, cum capite de croco, ex mente Raſis dicit, crocus pondere drachmarum duarum partū accelerat, & inebriat ebrietate forti, ſi cum vino miſceatur, & lætificat adeò donec facit inſaniam excellenti lætitiâ.* Eadē quæ croci, Bezoardicorum eſt ratio. Summa: Omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori noſtro aduerſam obtinent, licèt quandoque, ſiue ob primarum, ſiuè occultarum qualitatum exceſſum, homini noceant, ad venena referenda non ſunt.

De Croci nimio vſu noxio Hiſtoria Zacuti Luſitani.

[Alexipharmaca etiam, & alia medicamenta, corpori noſtro vtilia, nimiâ quantitate ſumpta, noxia euadere poſſe, modò dictum. & in ſpecie de Croci nimio vſu noxio hiſtoriam ex Amato Luſitano recenſuimus: cui ſimilem habet Zacutus Luſitanus *de Prax. Medic. Admir. lib. 3. obſeruat. 144.* vbi narrat, Coquum quendam, vt ferculum elegantius redderet, & palato maiorem gratiam conciliaret, in aulum iure quantitatem magnam croci diſſoluiſſe; quo cùm fœmina quædam vſa eſſet, in riſum ex interuallis lætabundum incidit, a quo nunquam liberari potuit.]

Venenū quid.

Itaque, vt antea etiam dictum, cum Cardano, *lib. 1. de venen. cap. 1. & 4.* venenum definiendum eſſe putamus; quod aptum eſt vehementer nobis nocere occulta agendi ratione. A qua non multum diſcrepat definitio Auicennæ, quam habet *2. 1. doct. 2. cap. 15.* Venenum eſt, quod corrumpit complexionem humanam non ſolâ qualitate, ſed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni eſſentia eſt, vt hominem ſemper interimat, ſed ſatis eſt ad veneni eſſentiam conſtituendam, vt ſit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis ſunt omnia illa, quæ inaniam, vel ſtoliditatem & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

An venenū omne ſit cordi inimicum.

E quibus facillimè decidi poteſt illa quæſtio, in qua ſoluenda nonnulli anxij ſunt; An venenum omne ſit cordi inimicum. Etſi enim verum ſit, multa venena hominem ſubitò, quod non niſi corde affecto fieri poteſt, interimere: tamen etiam videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & ſpiritui animali infeſta eſſe, leporem marinum pulmones, cantharides veſicam peculiariter exulcerare. lue venereâ & elephantiaſi laborantes ſæpe multos annos ſaluâ vitâ (quod fieri non poſſet, ſi cor primario afficeretur) ſupereſſe multos hauſtis pocolis amatoriis multos annos in amentia vixiſſe; multos epilepticos, aura malignâ à partibus inferioribus aſcendente, & malo ſæpe recurrente diu vitam trahere.

Itaque illi nimis anguſtè venenum definire videntur, qui dicunt, venenum eſſe id, quod occulta proprietate hominem ſubitò interficiendi vim habet: ſeu quod habet proprietatem humani cordis celeriter corruptiuam, & propterea ſtatuunt, omnia venena eſſe cordi, vtpote à quo vita dependet, inimica. Neque vlla cauſſa eſt, quòd alia, quæ licèt hominem non ſtatim interficiant, corporis tamen alicui parti occulta qualitate nocent, verbi gratia quæ cerebro ſunt inimica, & amentiam vel ſtoliditatem inducunt, vel alio modo nocent, vt vinulentia Venerea inter venena referenda non ſint. Ideóque etiam Greuinus, *lib. 2. de venen. cap. 24.* venenum appellat omne id, quod cùm in corpus ingreſſum eſt, vim infert naturæ, illámque vincit. Et *lib. 1. cap. 1.* vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod eſt in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ cauſſa.

Quomodo venenum ad cor perueniat.

Cùm ergò venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria ſint, diſputat Conciliator, *de venen. cap. 3.* quomodo venenum ad cor veniat? Nam, *inquit*, aut trahetur a corde, ſicut ferrum à Magnete, aut ipſum tranſibit ad cor, aut vtroque modo; corde ſcilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur poſſibile. Neque enim cor venenum, vt ſibi aduerſiſſimum trahet, neque enim venenum ad cor, vt ſibi inimicum mouebitur. Reſpond. quidem Conciliator: Cor, dum ſanum eſt, nihil attrahere, niſi ſanguinem ſibi ſimilem, & ſpiritum; quando verò infirmum eſt, trahere ad ſe etiam qualitatem contrariam. Verùm enimuerò homo etiam optimè ſanus à veneno lædi poteſt, neque cor priùs infirmum redditur, antequam venenum ad id perueniat, ſed ipſum a veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles ſunt. Prior eſt, quòd quia venenum omne, quoniam actiuum eſt, à forma quam habet pernicioſam & deſtructiuam cordis, quicquid tangit in corpore humano, conuertit illam ſpeciem venenoſam, & deſtructiuam cordis, ac ſeſe multiplicat. Et omnino rerum ſpirituoſarum inſignis vis eſt ſeſe multiplicandi, non ſolùm per ſpecies, ſed ſæpe etiam per atomorum diffuſionem, ſicut manifeſtè apparet in moſcho, è quo pulueres & ſuffumigia, quibus pelles, & veſtes odoratæ redduntur, parantur, vt mirum ſit, tantillum moſchi tot & tanta corpora odorata reddere poſſe.

Qua ratione venena certas partes petant.

Sed tamen hic dubium relinquitur, quomodo, dum venenum ſeſe multiplicat, non eodem modo ad partes omnes æqualiter diffundatur, ſed nunc magis verſus cor, nunc verſus cerebrum, nunc verſus hepar. Vbi tenendum, quod Ariſtoteles, *1. de gener. & corrupt. cap. 7. tex. 51.* ſcribit, quòd agens & patiēs genere quidem eadem & ſimilia ſint; ſpecie verò differant: talia autem contraria ſunt. Vnde Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 25.* ſcribit ſimilitudinem in materia cum contrarietate in principiis vocari proprietatem occultam. Etſi enim contrarietas cum corpore noſtro in veneno adſit, tam longè potentiùs & faciliùs operatur, ſi ſit ſimilitudo in materia. Vnde ſicut, vt moſchi odor diſſeminetur & multiplicetur, non quæuis res ſunt idoneæ, ſed certa materia requiritur, vt ex cōfectione puluerū illorum moſchatorum & ſuffumigiorum patet: ita quò venena ratione materiæ cum ſpiritibus corporis noſtri maiorem cognationē habent, eò potentiùs lædunt, & quò venenum peſtilēs in corporibus pluribus magis ac magis coquitur & exaltatur, eò nocentius fit. Et apud Suetoniū, *in vita Claudij Neronis Cæſaris*, legitur de muliere quapiam, cui nomen erat Locuſtæ, quæ cùm venenum, quod fortaſſe ſegnius erat perfectiùs coqui curaſſet, repē-

tinæ mortis venenum cauſſa fuit; cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia artificia venena exaltandi & potentiora reddendi, venenorum coctoribus non ignota ſunt. Veruntamen quæſtio hæc latiùs etiam extendi poteſt, & quæri, Quomodo venena etiam ad alias partes, quibus præcipuè nocēt, perueniant, vbi tutiſſimum eſt, primum modum, qui per multiplicationem veneni fit admittere, hoc tamen addere, etſi venenum aliquod per totum corpus diffundatur: tamen ei parti præcipuè nocere, cum qua inſignem habet antipathiam. Ita venena Gallica etiamſi per totum corpus diffunduntur, hepati imprimis nocent, opium cerebro. Nimirum venenum quodlibet cùm in corpus recipitur, ſeſe quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipuè fertur, cum quâ naturalem antipathiam habet.

Alter modus ſaltem in venenis lethalibus, & cordi inprimis aduerſis, locum habet, conſiſtitque in eo, quòd arteriæ cordis continuò aërem frigidum pro cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aëri permiſcetur, & in arterias penetrat, facilè ad cor transferri poteſt. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etſi tangantur, modò cutis ſit ſalua, & non in arterias penetrent, nihil nocere. Quamprimum verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare & hominem perimere.

An venena nutriant. Tandem cùm venena corpori noſtro ſint tam aduerſa, hoc loco nō prætereunda quæſtio; An venena nutrire poſſint? Nonnulli id planè negant, imò Auerroës, *lib. de theriac. cap. 2.* ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, vtiturque hac ratione, dicitque, quòd ſi homo nutriretur veneno, tota ſubſtantiâ ſibi contrario ſequeretur, hominem non ampliùs eſſe hominem. Nam quicquid nutritur, ſuo ſimili nutritur. Quòd ſi homo nutriretur veneno, neceſſum eſſet, vt ſit ſimilis veneno. At ſi venenum humanæ naturæ contrarium eſſet, ſequeretur, hominem, cùm veneni naturam induerit, non ampliùs eſſe hominem. Verùm hominem in vitium aliquod naturæ ſuæ contrarium degenerare poſſe, abſonum. Contrarium tamen teſtatur experientia. Marſos, ſerpētes ſine periculo deuorare, refert Galenus *de Theriac. ad Piſon.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem. *3. de alim. facult. cap. 3.* docet. Ophiophagos quoq; populos quoſdam Rubro mari finitimo, Candeos dictos ſerpentibus victitare, teſtatur Plinius, *lib. 6. cap. 29.* Theophraſtus *9. de hiſtor. anim. cap. 18* refert, Thraſiam herbarium, & paſtores nonnullos helleboro ſine noxa vſos, atque integros interdum manipulos eſitaſſe. In Gualata, Lybiæ deſerta regione, buſonibus nutriri gentes quaſdā, in Buteri *relationibus* exſtat, Galenus *lib. 1. de ſimpl. medic. fac.* refert hiſtoriam vetulæ, quæ nutriebatur cicutâ. Et Auicennas, *lib. 4 fen. 6. tract. 1. cap. 6.* è Ruffo refert, puellam quàdam fuiſſe nutritam napello, vt interficerentur Reges, ſi cum ea coirent. A Rege Chambaiæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *Exerc. 175.* narrántque alij cum totum ita venenoſum euaſiſſe, vt & muſcas accedentes ſolo halitu necaret; & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuiſſe, ſcribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib. 1. cap. 2.* eundémque, quæcunque necare voluerat, ſolo ſputo in cutem coniecto interfeciſſe. Albertus Magnus *1. de animal. cap. 8.* narrat, quòd Coloniæ fuerit puella, quæ quàm citò à matre aufugere poterat, angulos domus ſollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optimo cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, ſe vidiſſe puellā trimam, quæ araneas mirâ cum voluptate ſine damno comedebat. Et ipſe noui ciuem quendam meum, qui ſanctè affirmabat, ſe puerum cum delectatione & ſine damno araneas deuoraſſe. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipſe ſe fabulam facit.

Sciendum ergo, venenorum eſſe diuerſam naturam. Quædam enim, v. g. arſenicum, nihil id ſe alimentoſum continent, ſed tota ipſorum ſubſtantia aliena eſt à natura noſtra, atque talia nullo modo nutrire poſſunt. Deinde ſunt alia, quæ quidem venenata ſunt, partes tamen aliquas, quę alere poſſunt, ſimul obtinent: tales ſunt plantæ & animalia quorum non tota ſubſtantia venenata eſt, ſed vel ſuccus ſaltem, vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire poſſe, non impoſſibile eſt, ſi ſcilicet homo in iis ſumendis à parua quantitate ad maiorem continuò aſcēdat, vt ita homo ſenſim iis adſueſcat. Vix tamen quemquam repertum fuiſſe credimus, qui ſolis venenis nutritus fuerit, & non alios cibos ſimul ſumſerit cùm vix talia tantum nutrimētum habeant, quantum corpus nutriendum requirit. Et tamen ipſa venena non ſimpliciter nutrimentum ſunt. Nam homo, ſi omnia ſeſe bene habent nutritur ſimili; at non omnis nutritio bona eſt, ſed ſæpe vitioſa. Etenim & qui cachexia, lue Venereâ, elephantiaſi laborant, nutriuntur, ſed vitioſè nutriuntur, ac vita ſæpe cum tali vitioſa nutritione diu conſiſtere poteſt. Quod ergo in lue Venerea & elephantiaſi accidit, cur non etiam in venenis quibuſdā accidere poſſit. Licèt verò hominis talis corpus venenoſum euadat, nō tamē homo eſſe deſinit. Animalia enim bruta imprimis auium carnes plantarum, quibus nutriuntur, ſaporem & odorem acquirunt, interim ſpeciem non mutant. Iacobus Greuinus equidē, *de Venen. lib. 1. cap. 1.* exiſtimat, impoſſibile eſſe, vt homo ſe paulatim ad vſum venenorum aſſuefacere poſſit, vt iis nutriatur, ſed naturam aſſueſcere, vt primò paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni è corpore expellere poſſit; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, ſi offeratur, expellere queat. Verùm venena tota non expelli, vel puella illa napello nutrita, docuit, quæ amplexu & halitu alios inficere poterat. Et Cambaiæ Rex venenatus euaſit. Et ipſe Galenus *loc. alleg.* aliam cauſſam nō reddidit, niſi quòd natura veneno adſueſcat. Etſi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis tamen ſi frequentiùs & copioſiùs ſumantur, cùm omne expellere natura non poſſit, ſed aliquid cum nutrimento in totum corpus ſeſe inſinuet, ab eo procul dubio natura partes principes maximè deſcendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallico, & elephantiaſi laborantibus ad ambitum corporis propellit.

CAPVT II.

De differentiis Venenorum.

POſtquam hæc in genere de natura venenorum, ita in ſpecie dictorum, quæ extra in corpus noſtrum quocunque modo admiſſa illud afficiunt, dicta ſunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

Primò autem venena in ſpecie ita dicta à nonnullis diuidūtūr in venena, quæ naturâ ſuâ talia ſunt, vt napellus, cicuta & ſimilia; deinde in venena, quæ quidē naturâ ſuâ talia non ſunt, ſed cum putreſcunt & corrumpuntur, talia fiunt, vt carnes & piſces putrefacti. Tertiò in ea, quæ arte talia fiūt, vt Mercurius ſublimatus, aqua fortis, & ſimilia. Verùm tertiam claſſem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non eſt, ſed quicquid præſtat, corrodendo facit; Mercurius ſublimatus verò naturâ ſuâ talis eſt, vt ſupra *part. 4. cap. 21.* probatum eſt. Et omnino ſi ars, ſeu potiùs malitia hominum, qui Diaboli inſtinctu in venenis conficiendis, occupantur, venena parat; nihil aliud præſtat, quàm vt naturalia venena miſceat & exaltet, qualia artificia, ſeu potiùs veneficia, in Italia præcipuè vſitata eſſe, ſcribit Greuinus, *de venen. lib. 1. cap. 1.* Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ naturâ ſuâ non ſunt venena, ſed ſi corrumpantur & putreſcant, talia euadunt, quia talia ferè peſtem & peſtilentes febres excitant, dictum eſt de iis ſupra *part. 2. & 3.* De primo ergo genere hic peculiariter tractandum eſt. Etſi verò talia homini venena ſint, v. g. napellus, cicuta, ſcorpius & ſimilia: tamen res ipſæ quibus inſunt, rerum naturalium, ſpecies ſunt, & à Deo creatæ per ſe bonæ, & ad mundi perfectionem abſoluendam & complendam pertinent, habéntque ipſæ procul dubio etiam vtiles nobis vires, ſed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ ſunt. *Venenorum differentia.* 1.

Secundò, Venena in ſpecie ſic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum quibus inſunt, vt alia ſint in mineralium, & metallorum genere, vt arſenicum & ſimilia; quædam è plantis, vt cicuta, napellus, quædam ex animalibus, vt vipera, ſcorpius. Secundum quam differentiam poſtea in ſpecie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium claſſe enumerabimus. 2.

Tertiò, vulgatiſſima eſt diuiſio, quâ venena diuiduntur, quòd alia agant qualitatibus primis & manifeſtis, alia occultis, alia occultis, & manifeſtis ſimul. Et quidem quæ primis agunt, ſunt alia calida, alia frigida, alia humida, alia ſicca. Calida nimirum, inquiunt, calidum natiuum diſſoluunt, humidum radicale abſumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò, vt opium, ſolanum ſomniferum, hyoſcyamus & ſimilia, corpus adeò refrigerant, & ſpiritus adeò frigidos reddunt, vt penitus congelentur, & ſuas actiones exercere minimè valeant, vnde mors ſequitur. Sicca venena cordis humiditates & ſanguinem abſumunt, & quaſi in cruſtam conuertunt, quod efficiunt calx viua & chalcantum; aut partem à parte ſeparant, donec vſque ad cor perueniatur, id quod præſtat realgar. Humida venena membra ſtupefaciunt, & calorem ſuffocant, vt coriandrum recens, & ſimilia, quæ ſtupefaciendo & humectando, ſpiritus craſſos adeò, & immobiles reddunt, vt facilè mors ſequatur. Addunt nonnulli & qualitates ſecundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum ſuâ acuitate, vt loquuntur, corrodit ventrem & inteſtina. 3.

Venena an manifeſtis qualitatibus agant. Verùm quàm trita & vulgata, & à doctis etiam Medicis propoſita eſt hæc diuiſio; tam falſa eſt, ſi ſimpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit propriè venenum non eſt, ſed id ſolùm, quod qualitatibus occultis & proprietate totius ſubſtantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, ſed totius naturæ ſuæ contrarietate æſtimanda eſſe tum alibi, tum *3. de temperam. cap. 4.* Galenus docet.

Secundò, deleteriorum natura & ratio ſola experientia cognoſcitur, vt Galenus, *1. de ſimpl. med. fac. cap. de abrotano,* docet, quod non ſit in qualitatibus primis.

Tertiò, venena omnia ſunt cordi, vel alij parti peculiari, inimica; at frigida, calida, humida, ſicca, quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica ſunt, ſed omnes afficere poſſunt. Et licèt intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat: tamen id non facit quatenus venenum.

Quartò, dantur multa calida & frigida in tertio & quarto gradu, imò maximum habent qualitatum primarum exceſſum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt, quia ſcilicet venenatam qualitatem nobis aduerſam

aduerſam non habent:& contrà reperiuntur, quæ ſecundo vel tertio tantùm gradu ſunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero ſunt.

Quintò, ſi à primis qualitatibus dependeret veneni natura, omnia, quæ eundem primarum qualitatum exceſſum habent, eſſent venenata, quod tamen falſum. Nam allium, pyrethrum, ſinapi, ſunt calida in quarto gradu, nec tamen ſunt venena, vt auripigmentum.

Sextò, ſi venenorum natura à manifeſtis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè eſſent venena: at cicuta ſturno alimentum, homini venenum eſt.

Errandi verò occaſionem multis præbuit, quod vim ſtupefaciendi in opio, mandragora, hyoſcyamo putarunt à frigiditate prouenire; cùm tamen ob occulta vi proueniat. Et aqua etiam frigidiſſima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præſtat. Decepit eas & id, quòd multa ad venena retulerunt quæ tamen venena ſunt. Etenim ſi vitri acutæ particulæ venenatæ ſunt, cur non etiam acûs deglutitæ inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & ſimilia, venena propriè dici non puto, cùm ſolùm corrodendo noceant: aliàs enim ſales illi, qui ex lixiuio coquuntur è quibus lapides corroſiui & cauteria dicta fiunt, venena eſſent.

Etſi verò negandum non ſit, quandam eſſe venenorum differentiam, vt alia venena ſaltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum inſignem exceſſum habeant, alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum inſigni exceſſu valeant, atque adeò inde factum ſit, vt autores diſcrepent, & idem medicamentum, v.g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere ſtatuant: tamen quæ propriè venena ſunt, ea in primis occultâ qualitate nocent, vnde etiam non per alterantia, primis qualitatibus cōtraria, eorum noxa corrigitur, ſed per alexipharmaca, imò venenis valde calidis ſæpè alexipharmaca calida, vt theriaca, opponuntur. Si quæ verò ſunt, quæ ſaltem qualitatibus primis, ſeu calefaciendo & erodendo, ſeu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena non ſunt. Quia tamen & hæc interdum inſigniter nocent, vt calx viua, aqua fortis, adeóque hominem occidere poſſunt, à Medicis plerumq; inter venena referuntur. Et quanquã etiã multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuerà occultâ qualitate præſtant: vnde Galenus 3. *de temper. c.* 4. *&* 3. *de ſimpl. med. facult. c.* 18. opiũ, mandragoram hyoſcyamũ, & ſimilia ſic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: Licèt in eodem ſubiecto manifeſtæ & occultæ qualitates eſſe poſſint: tamen eorum effectus non ſunt confundendi. Manifeſtis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, ſiccant, occultis verò hominē interimunt ſeu alio modo et inſigniter nocent, & quælibet qualitas, quod ſuæ naturæ eſt, agit, ſiue alterius directione. Quod clarè docuit Antonius Guaynerius, dum, *de venen. c.* 1. ſcribit: *Quòd ſi Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena à qualitate operari manifeſta, ſciendum, quòd Auicennas & alij ſic ponentes conſiderauerunt venenum, quantū ad ſpecificā formam, quā vna ſpecies differt ab alia: & ſecundum hanc conſiderationē dixerunt, quòd venenorū quoddā operatur, nō quatenus calidū, aut frigidū, ſed quatenus tale, habens ſcilicet virtutē humanæ vitæ & ſanitati contrariā: aliud eſt, quod etſi à virtute, ſeu proprietate agat, tum etiam agit quatenus frigidum aut calidum, vt euphorbium & ſimilia.*

4. *Differentia.* Quartò, cùm formæ venenorum nos lateant, & eæ ſeſe per operationes prodant, commodiſſima & vtiliſſima eſt diuiſio, quę ſumitur ab affectibus, quâ ſcilicet venena alia ſunt cordi inimica, qualia ſunt pleraque quæ hominem ſubitò enecant; alia ſunt inimica cerebro, vt ſolanum hypnoticum, maniacum, hyoſcyamus. opiũ, apiũ riſus, virus caninum, tarantulæ; torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticũ, Mercurius, & eiuſmodi alia, cerebro & ſpiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infeſta fuit planta illa, quæ ſanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, *lib. de purg. med. facult. c.* 4. vt & elephantiacum, & Venereum. Quædã etiam vaſis genitalibus inimica ſunt, refértque Cardanus, *lib.* 3. *de venenis*, Franciſcum Sfortiã veneno debilitatum fuiſſe, vt poſtmodùm ſterilis euaſerit, & parùm ſuperuixerit. Lepus marinus pulmonibus, cantharides veſicæ imprimis nocent. Ita ſunt venena, quæ dyſenteriam excitant. Vnde accidit, vt venena, quæ morſibus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia faciliùs per venas, alia per arterias, alia per neruos in corpus penetrent. Scorpionis, & ſimiliũ cordi inimicorum venenatorum animalium venenum, ſtatim per arterias ad cor penetrat: canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur, ſed per neruos in primis: Suntque alia etiã venena, quæ corde & hepate non læſo, ſtatim cerebrũ petũt, & ſtuporē, torporē, conuulſiones excitãt. Venenũ verò Gallicũ mox ad hepar diffunditur, corde aut cerebro non læſo. Hinc etiam accidit, vt ab aliis venenis alia ſymptomata inducantur. Alia venena torporem & ſoporem, alia conuulſiones, riſum, deliria varia, ſaltandi libidinem inducunt; alia in furorem agunt, alia mœſtitiam, triſtitiam, timiditatem pariũt, alia dolores vehementiſſimos, ardores, inflammationes, febres excitant: imò ipſe necandi hominem modus varius eſt. Alij enim accepto veneno facilè moriuntur; alij cum maximis doloribus

5. & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lentâ necantur.

Quintò, ex hac diuerſitate venenorum alia venenorum differentiæ ortum habent, quòd ſcilicet alia eſſe dicuntur mortifera; alia non mortifera, ſeu lethalia & non lethalia. Quāquam enim nonnulli ſint inter quos Mercurialis, *lib.* 1. *de Ven. c.* 5. qui ſtatuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falſum eſſe, ſuprà, *c.* 1. diximus cùm multa ſint venena, quæ ſolùm inſigniter lædunt, non interficiunt, qualia ſunt, quæ rationem adimunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen ſæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena ſunt, quæ plerumque hominem interimunt, ſiue breui, ſiue longiori temporis ſpatio fiat. Et talia ſunt omnia quæ membris ad vitam neceſſariis ſunt inimica. Ad vitam autem neceſſaria membra ſunt primò Cor, à quo vita imprimis pendet: ideóque corde à veneno vehementer læſo, animal ſtatim emoritur: deinde Hepar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertiò, cùm ſine reſpiratione homo viuere non poſſit, ſine motu verò animali reſpiratio fieri non queat: ſi Cerebrum ita à veneno lædatur, vt motus animalis omnis ſubitò aboleatur, etiam tum mors ſequitur. Poſt hæc tria principalia ſunt pulmo & ventriculus; hinc veſica & renes. Si igitur mēbrum aliquod horũ valde à veneno lædatur, morbus is lethalis eſt. Si vero ſit venenũ quod membrum ad vitam non neceſſarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitã neceſſariam aboleat, id non lethale eſt. Talia ſunt quæ fatuitatem & inſaniam inducunt: quò etiam pertinent philtra & pocula amatoria, item quæ epilepſiam vel paralyſin excitant. Quò referendum & venenum tarantulæ, quod inſanum ſaltandi deſiderium inducit.

Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cùm enim venena
lethalia alia hominem ſtatim interimant, alia poſt aliquod in- 6.
teruallum, hinc venena diuiduntur, quòd alia ſint præſentanea, alia temporanea. Præſentaneũ venenum eſt, quod hominem ſtatim, vel breuiſſimo temporis ſpatio interimit. Ita ſupra ex Scaligero, & aliis dictum, quòd granũ Nubiæ inter decem homines diuiſum, ſpatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantē quadrimum Arſenico, quod mater incauta ipſi pro C.C. propinarat, ſumto, inter ſex horas mortuum fuiſſe. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Chriſtophorus à Coſta, *lib. aromat.* mentionem facit veneni cuiuſdã, ex Maluatica planta ſũti, quod tã ſubito necat, vt ob eius ſubitã vim, nullũ adhuc cōtra eius perniciem antidotũ, Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ extrà adueniunt, celerrimũ habetur venenum aſpidũ. Deinde ſunt alia, quæ licèt certò occidant: lōgiore tamen tēpore id faciunt, quorum ſcilicet non ea, quæ priorum potentia eſt. Nōnulla tamen, etſi aliàs ſatis potentia ſint ad occidendum: tamen ſi in minore quantitate ſumantur, longiore tēpore occidunt. Ita narrat Amatus Luſitanus, *cent.* 2. *curat.* 65. famulum Arubas tabefactum intra annum obiiſſe, quòd carnem guſtaſſet gallinæ Arſenico enectæ. Et quidem plerumque talia venena diu latent: vbi tamen poſtea ſeſe exſerere incipiunt, hominem ſubitò iugulant. Tale venenum eſt canis rabidi, quod non ſolùm menſes, ſed & annos latere poteſt, poſteaquam verò ſeſe exſerit, & hydrophobia ſeſe prodit, vix vllo auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè ſerpere putant verùm rectiùs in occultas qualitates eorum vis refertur, quæ & ipſæ aliæ citiùs, aliæ tardiùs agunt. Quanquam hoc negandum non ſit, calore natiuo debilitato, putredinem ſequi poſſe.

Hoc loco quæſtio inter Medicos agitatur, An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis ſpatio hominem interficiant: Vbi non is eſt ſtatus controuerſiæ, an venenum longo tempore poſt, quàm ſumtum fuit, hominem interficere poſſit: neque etiam, an venenum, quod ex ſua natura ita comparatum eſt, vt vnius vel paucorum dierũ ſpatio iugulare poſſit ſic præparari queat, vt tardè operetur, & longo poſtquàm aſſumtum fuit, tempore hominem interimat. Vtrumque enim verum eſſe, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quē Agrippina lento veneno tollere decernebat, eſt apud Tacitum, *Annal. lib.* 12. & Druſi, qui tali veneno ſublatus eſt apud eundē, *Annal. lib.* 4. Inter recentiora verò exempla eſt id, quod refertur à Iouio, *hiſtor. part.* 1. *lib.* 2. de veneno illo, quo Cæſar Borgia vniuerſum Cardinalium Collegium interficere conatus eſt. Scribit enim, puluerem fuiſſe, qui non illicò, neque cum vehementia vitæ inſidiabatur, ſed exitiali morâ hominem è medio tollebat. E quo etiam patet, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per ſe venenata nimis incautè & temerè exhibent eo non ſatis firmiter probare, quòd talia medicamenta innoxia ſint, quia eo, quo exhibita fuerunt, die, vel ſequentibus aliquot diebus, nihil noceant: cùm ab iis vitioſa diſpoſitio corpori imprimi poſſit, quæ lōgo demum tempore pòſt ſeſe exſerat. Sed de hoc quæſtio eſt; An detur venenum, vel hominum malitiâ præparari poſſit, quod definito & certo tēporis ſpatio interficiat. Qui id affirmãt, primò nituntur autoritate Theophraſti, qui *in* 9. *de hiſtor. plant. c.* 16. de aconito ſcribit: *Componi*, inquit, *ita ferunt, vt certis temporibus poſſit, occidere, videlicet, bimeſtri, trimeſtri, ſemeſtri, anno completo, interdum etiam biennio.* Et quod magis mirum, *ibid. cap.* 19. refert, Ariſtophilum quendam, Pharmacopolam Plataicum fuiſſe, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menſes poſſet, quique hoc remedio ad temperandos, compeſcendóſque adoleſcentum impetus nimios, vſus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quod nimirum omnes res naturales actionum ſuarum circuitus habeant, & per certa tem-

An venena quædam definito temporis ſpatio interficiant:

peſtis fugiendum cenſet. Ioh. Baptiſta Montanus, *tract. de morb. Gall.* Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum iſtum ſcribit, ſed malam qualitatem parti induere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quam priùs euadãt. Ioh. Fernelius, *lib. 2. de abdit. morb. cauſſ. c. 14.* nihil minùs ſe credere ſcribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum luem Veneream ſanare poſſe; ſymptomata ſiquidem ſaltem ſuo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, *cap. 7. de morb. Gall.* mendacem, fallacem & periculoſã eſſe putat luis iſtius cum argento viuo curationem. Non magnifacit etiam curationem hanc Fallopius, vt ex *libro* eius, *de morbo Gallico, c. 76.* patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Bernardus Tomitanus, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 13.* & alij quidam. Quorum ſententiæ, vt dixi, Ioh. Baptiſta Syluaticus ſeſe adiungit, ſcribitque ſe non credere, quod argentum viuum ex toto hunc morbum ſanet, ſitque antidotus è diametro lui Venereæ repugnans. Praua quidem & vehementia quædam morbi accidentia poſſe ſedare hoc medicamentum, non negat; morbi verò Gallici eſſentię, quæ ſit occulta proprietas, hepati inimica, è diametro aduerſari, eámque ſuperare, ſe non credere. Etſi verò ſub primum huius morbi exortum Carpus Chirurgus, primus (quem forſan ſecutus eſt tonſor ille, cuius mentionem facit Fracaſtorius) hoc medicamentum vſurpauit, eâ ratione adductus, quòd contra ſcabiem contumacem, & pleroſque alios cutaneos morbos rebelles, hydrargyro vſos fuiſſe Medicos antiquos Arabes obſeruaſſet: tamen experientiam hoc remedium, vt optimum, minimè confirmaſſe: & propterea à plurimis Medicis reiectum fuiſſe. Etenim ſi inter morbi huius antidota eſt hydrargyrum ſemper & vbique expectationi ſuffeciſſet, nec opus fuiſſe, vt ex tranſmarinis & remotiſſimis regionibus efficaciora remedia cõquirerentur, quæ feliciſſimo cum ſucceſſu hactenus vſurpata ſunt, ita vt de eorum in hoc morbo efficacia nemo ampliùs dubitet. Et licèt vlcera Gallica ſanet hydrargyrum: tamen non ſequitur, quòd eiuſdem virulentiæ ſit antidotum ſicut neque ea medicamenta, quæ in peſte bubones vel carbunculos ſanant, ea de cauſſa pro antidotis haberi poſſunt. Iiſdem conſentit Aurel. Minadous, *lib. de virul. Vener. c. 39.* qui vſum hydrargyri in hoc morbo planè reiicit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima eſt, quòd neminem viderit eius vſu ſanitati reſtitutam; contrà potius obſeruarit, nõ paucos ab hydrargyri vſu peiora ſymptomata paſſos eſſe, vſque adeò, vt ex auxilio putato maiora damna, quàm ex morbo ſe percepiſſe, affirmarint. Secunda, quòd nocet hydrargyrum ob nimiam frigiditatem. Tertia, quòd nemo explicare potuerit, quibus modis proſit in hoc morbo hydrargyrum, quibus addunt nonnulli quartam, quòd per ſe ſit venenum. Quintam, quòd ex eius vſu multi mortui ſint.

Affirmatiua ſententia.

Contrà alij plurimi Medici hydrargyri vſum in hoc morbo valde commendant. Et vt alios iam prætercam, ſcribit Epiphanius Ferdinandus. *hiſtor. 17.* ſe iureiurando affirmare poſſe, ſe cẽtum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, ſexûs & varij temperamenti & in varijs anni partibus perſanaſſe, nullo relicto malo ſymptomate, nominátque alium Medicum experientiſſimum, Ioh. Laurentium Protopapam, qui ſibi iureiurando affirmarit, ſe plus quàm mille homines Gallicos curaſſe feliciſſimo ſucceſſu vnguento Mercuriali, Deóque agendas gratias eſſe ſcribit, qui tanto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Autoris ſententia.

Ex hac difficili controuerſia vt nos expediamus, primò hydrargyri vſum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt. Primò enim experientiam quod attinet, experientia hîc experientiæ opponi poteſt. Et plurimi Medici ſunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargyrum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quòd ideo ſit reiiciendus hydrargyrus, quòd ſit frigidus, falſa eſt. Effectûs enim hydrargyri vt ſupra dictum, eum calidum, quàm frigidum potiùs eſſe docent. Tertiò de modo, quo agat, & morbum hunc curet, poſtea diſpiciemus. Et licèt modus ille inueniri non poſſit, tamen experientia propterea non eſt neganda. Multa enim ſunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non poteſt. Quartò, etſi hydrargyrus venenatus ſit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus eſſet; cùm & alia venenoſa in vſum medicum veniat, vt opium, cantharides, oleum ſcorpij, & alia. Quintò verò, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydragyro adſcribendum, ſed potiùs vel Medici imperitiæ qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentiæ, aut inobedientiæ, vel morbi vehementiæ, qui nullo, etiam optimo medicamento potuit expugnari.

Hydrargyrus in lue Venerea quando vſurpandus.

Vt verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, ſed nonniſi vrgente neceſſitate vſurpandum eſſe cenſemus, tũ ſcilicet, vbi ligno Guaiaco vel ſarſaparilla morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus in primis de cauſſis ad hydrargyri vſum accedendum. Prima eſt, quando morbus ita pertinax eſt, vt medicamentis illis viſitatis cedere nolit. Deinde, cùm aliquid adeſt, quod vſum decocti ligni & ſarſæparillæ non admittit, in primis renum ac hepatũ calor & inflammatio. Scribitque Euſtac Rudius, *lib. 5. c. 15.* ſe curaſſe quoſdam, qui ſi v[illegible] Guaiaci, etiam frigidis correcti, vſurpaſſet, ſtatim ardore [illegible] correpti fuerint, vt earum partium inflammatione [illegible] vix mortem effugerint. Idcóque in talibus caſibus interdum velimus nolimus, ad hydrargyri vſum accedere cogimur, vt idem Rudius loquitur. Idque ſatis tutò ſæpe fieri poteſt, ita vt etiam infantes, à nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro ſe inunxiſſe, & ſanaſſe ſcribat.

Prohibentia inunctionem hydrargyri.

Nec tamen temerè &, inconſideratè ad inunctionem hanc accedendum, ſed priùs conſiderandum, an aliquod adſit prohibens. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires ſunt debiles, & proinde in ſenibus rarò locum habet. Secundò, ſi corpus adhuc multis vitioſis humoribus ſcateat. Tum enim hydrargyrum non facilè penetrat, humoribúſque cõmotis graues morbos ac ſymptomata inducit. Ideóque corpus priùs euacuandum. Tertiò, ſi aër ſit nimis calidus, & ſi adſint Caniculares. Quartò, ſi corpus ſit emaciatũ, ſi adſit febris, oris vlcera, ad anginam diſpoſitio. In iis quoque non conuenit hoc medicamenti genus, qui ante morbum Gallicum, ſtuporem, tremorem, paralyſin, & articulorum dolores paſſi fuerunt.

An hydrargyrus luis Venereæ ſit alexipharmacum.

Vt autẽ rectè vſurpetur hydrargyrus, primò, quâ ratione adhibendus ſit, & quid in hoc morbo præſtet, ac poſſit, inquirẽdũ, qua in re cardo huius controuerſiæ vertitur. Vbi primò cum iis non ſentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum eſſe putant. Equidem id affirmat Quercetanus. *in Conſil. de lue Vener.* vbi ſcribit, Mercurium luis huius, præſertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & ſolum alexipharmacum eſſe. A quo non multùm diſſentit Felix Platerus, qui occultis ſuis qualitatibus & proprietate huic lui aduersâ, venatam iſtius morbi qualitatem Mercurium retundere ſcribit. Verùm ſimpliciter hoc admitti non poteſt. Cùm enim tria ſint in hoc morbo; primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atq; in primis hepati impreſſa, ſeu morbus occultus; deinde vitioſi humores, in hepate malè affecto geniti & à malignitate hac inquinati: tertiò, morbi ac ſymptomata, quæ paſſim in corpore à vitioſis illis humoribus excitantur, ad vitioſos humores euacuandos, vt poſtea dicetur, & hinc etiam ad morbos & ſymptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere poſſe quidem non negamus. Quòd verò ipſam malignam & virulentam diſpoſitionem, quod alexipharmaci eſt, expugnet, id eſt quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllo argumento ſolido hactenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata, ſed quicquid præſtat, ſaliuatione & purgatione illâ violentâ facit, quod non eſt alexipharmaci, alia enim omnia medicamenta purgantia humores vitioſos, alexipharmaca appellanda eſſent. Hoc potiùs cõſtat, quòd nonnulli Mercurialibus medicamẽtis ſanati, poſt longum temporis interuallum in hunc morbũ relapſi ſunt, occultâ illâ & malignâ diſpoſitionis in corpore relictâ. Deinde non eſſe hydrargyrũ alexipharmacum, etiã ex eo patet, quòd corpori noſtro nullo modo amicus eſt ſed cerebrũ, cor, & alia mẽbra potiùs labefactat, & in faucibus grauiſſimos morbos ac ſymptomata excitat: quæ fruſtra à Mercurio amoliri, & ſaliuæ virulentiæ adſcribere conatur Platerus. Etenim tertiò, hydrargyrus ſaliuationẽ excitat, non ſolùm in morbo Gallico, ſed & in aliis corporibus, quæ lue Venereâ non laborãt & pręterea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, fœtorem dentium læſionem, quod cuilibet experiri & obſeruare promptũ eſt. Illud verò magis conſentaneum eſt hydrargyrũ eſſe ex euacuantium medicamentorum numero; cùm experientiâ conſtet, eius auxilio multos craſſos, viſcidos, & virulentos humores per os, interdum etiam per ſudores, vel alias vias expugnari, ac in hoc morbo non multum præſtare, niſi ſaliuatio ſequatur. Ideóque quando adhibetur, eo tantùm fine vſurpari poteſt, vt humores virulentos euacuet, quibus euacuatis cùm ſymptomata ab iis excitata euaneſcant, à pleriſque ad ſymptomata mitiganda exhiberi poſſe, ſtatuitur; cùm tamen per accidens ſaltem ſymptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus, à quibus illa pendent, ſublatis. Quæ tamen cura, vt Fernelius ſentit, omnium acerbiſſima eſt, & tam dura, vt perire morbo quamplurimi malint, quàm tanto periculo, tam acerbo diſcrimine ſanari. In vlceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi poſſe, vulgò notum eſt.

Hydrargyrus quot modis euacuet.

Per aluum & vomitum.

Ad humores verò vitioſos euacuandos triplici modo vſurpari poteſt, vel ad aluum, & vomitum mouendum; vel ad ſudores ciendos; vel ſaliuationem & ſputationem excitandam. De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendum exhibendo, iam antea etiam dictum. Atque in eo laudando multi ſunt Chymici, eũmque miris præconiis extollũt. Et Crollius Mercurium balſamum naturæ, in quo & virtus incarnatiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum nominat, cui Beguinus aſſentitur qui *in lib. 2. Tyrocin. Chim. c. 3* ſummum omnis corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium eſſe ſcribit. A quibus etſi non planè diſſentit Platerus, dum docet, purgatione per ſumium Mercurium facilè luem hanc ſanari poſſe, & quidem non longo tempore, ſed breuiſſimo, & bis térue vix propinatum, vnde copioſus & alui fluxus, & vomitus ſimul concitatur, aliquando etiam ſudores, vrinæque promouentur: tamen diffiteri non poteſt, id eum præſtare naturam violenter irritando, & non ſine periculo.

Cautè exhibendus.

Verùm velim Medicum potiùs timidum, quàm audacem & temerarium eſſe medicamento hoc. Etenim quem *venenum omnium rerum* eſſe dixit Plinius, *lib. 33. c. 6.* is nec corpori humano parcit, ſed ventriculum, hepar, inteſtina, & omnia

viſcera

viſcera offendit,& neruis in primis,ac cerebro infeſtus eſt.Etſi verò præparatum miteſcere poſſe affirmant Chymici,&, ne noceat,cum præcipitant,ſublimant, ex eo flores , aquilam,Aurum vitæ,& alia parant:tamen,

Naturam expellas furcâ,tamen vſque recurret.

Etenim,vt iam ex Platero dictum,violenter,& non ſine periculo purgat , & vt Fernelius, *lib.de lue Vener.c.7.* hac de re ſcribit:Mercurio etiam præparato exhibito , (præcipitatum procul dubio intellexit) *ſtatim ex vniuerſi corporis ambitu omnis generis humores ſurſum ac deorſum prorumpunt,tanto impetu,tamque violento , vt exhauſtis ſpiritibus , fractiſque viribus , vel repentè moriantur ægri , vel aliquot dies ſine viribus , mortuis perſimiles iaceant.Os interdum totum inflammatur,& gingiuæ contrahunt vlcera putrida , ac valde fœtida , fauceſque interdum ita intumeſcunt , vt æger diebus aliquot nihil prorſus deglutire poſſit.* Et ſi mitiùs interdum agit:tamen ſatis violenter purgat.

Si verò mitiùs agat,vel crudi naturam retinet, vel fixus ferè metalli fixi naturam induit. Prioris generis eſt Mercurius dulcis,de quo Angelus Sala:*in adultioribus*,inquit,*parum operatur, niſi magna doſi exhibeatur,nimirum ad gr.xxx.ac tum ſaliuas omnè facilè concitat.* Idque verum eſſe,Medicus quidam mihi notiſſimus malo ſuo didicit,& expertus eſt, vt *de Conſenſ. & Diſſenſ. c.18.* diximus.Si verò fixior ſit,aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat neſſe eſt,ſi debet purgare, vt naturam vellicare poſſit. Vbi tamen ſemper medium tenere difficile eſt. Inter illa tamen , quæ de Mercurio præparato diximus , medicamenta, Mercurius vitæ dictus facilè primas obtinet , ita vt plurium è Mercurio paratorum medicamentorum hic mentionem facere opus eſſe non putem.Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum eſſe,ſed aliquam partem Antimonij in eo contineri , id quod docet Vitrum & Regulus quæ è Mercurio vitæ fieri poſſunt , nullâ verò arte à Mercurio ſolo parari queunt : ex antimonio verò fieri , notiſſimum eſt.

Quando exhibendus in lue Venerea. Quando tamen Mercurium vitæ ; & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet,diligenter perpendendus canon Meſuæ: iſtud eſſe prudentiæ granum ad medicinas fortes non deuenire, niſi vbi debiles non ſatis fecerint.Si ergo lues hæc ſit recens & mitis,quæ lenioribus,purgantibus,& decocto Guaiaci,vel Sarſaparillæ poſſit ſanari , ad hydrargyrum non temerè accedendum. Si verò malum ſit pertinax , & inueteratum , & virulenti humores in corpore multi adſint , ſine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi poſſunt.Tum enim non facilè metus eſt, vt ipſum corpus humanum aggrediatur , cùm ſat vitioſorum humorum , in quos agat , habeat. Et ſæpe cogit neceſſitas ad vſum hydrargyri accedere : ac fruſtra nonnulli ſperant,debilibus medicamentis ſæpe repetitis idem effici poſſe , quod fortioribus ſemel & confertim ſumtis.Etenim experientia dudum docuit,tempus ſæpe fruſtra teri talibus medicamentis , ad pertinaces morbos exhibitis. Contrà fortia medicamenta , atque inter ea hydrargyrum , ſemel atque iterum aſſumta pertinaces morbos,quorum cauſſa circa ventriculum,iecoris caua, lienem, pancreas,omentum hæſit , & inde aliis partibus communicata fuit feliciter expugnaſſe.

Medicamenta diaphoretica ex hydrargyro. Secundò, ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica,nimirum Mercurij ſpiritus albus , ſeu oleum Mercurij album,ſeu rubrum,quorum gutta vna vel duæ in aqua theriacali, & ſpiritum Guaiaci, vel decocto ſimili propinantur ad ſudores mouendos , vt & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modò id,cuius gratiâ exhibetur, hydrargyrus præſtet, & ſudores moueat , humoréſque vitioſos per eos diſcutiat , non ita periculoſum medicamentum eſt.

Saliuatio ab hydrargyro. Tertius modus eſt per ſaliuationem , & quidem plurimi in ſaliuatione omnem curationis huius morbi ſpem ponunt,adeò vt Platerus ſcribat,niſi in curatione per hydrargyrum ſaliuatio eius vſu concitetur , tandémque ſuperueniat,curam non ſuccedere;neque conueniens eſſe , ob vitia,quæ oris in hac curatione contingunt,vel alia accidentia , inter quæ conuulſiones præcipuè metuendæ, quæ, ſi in illius vſu grauiter delinquatur,accedere interdum ſolent, eius vſum tantopere damnare,penitúſque reiicere , cùm poſtea in cura oris vitia iterum facilè corrigi poſſint.Contrà Fernelius,*de lue Vener. c. 6.* hanc curandi rationem graphicè depingit,eiúſque incommoda deſcribit : *Tanta*, inquit,*huius vnguenti crudelitas eſt,atque ferocia,vt ſecundo ſtatim,aut tertia die langueſcere incipiat æger. Quippe quod in ſummo corpore eſt , & in toto corporis ambitu , ſummâ ſuâ tenuitate colliquat,& diſſoluit,ac tandem extremâ refrigerandi,quâ pollet, facultate , ad interna repellit : inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde ſurſum partium continuatione ad gulam & os compellit,tantâ,tamque violentiâ iniuriâ,vt dentes,quibus,vt & cerebro , peculiariter inimicum eſt , ſtatim omnibus vacillent , ac nonnullis liuidi decidant omnes. Quædam è corpore per ſudores diſſipat,quædam purgatoriâ vi in aluum deturbat,magnis terminibus. Atque,vt paucis complectar , omnibus certè,qui ita curantur,exulcerantur fauces,lingua & palatum,intumeſcunt gingiuæ; dentes vacillant: ſputum per ora ſine intermiſſione profluit , omni prorſus fœtore olentius , tanto contagio,vt labra eius contactu vlcus contrahant,& intùs buccæ vlcerentur. Frigefacto ſtomacho , & turbato fœtore,appetentia cibi deſtituuntur ægri,cúmque ſitis intolerabili crucientur,vix tamen bibere poſſunt,os alioqui toto vno occupante vlcere. Quin etiam lingua balbutit,aures ſurditatem contrahunt, nonnulli tremorem & calorem,& cæteri omnes circum habitatio.*

Et ſanè acerba ſatis eſt ea curandi ratio , vt eam quis non facilè admittere debeat , ac propterea non vſurpanda in malo recenti ac leui, ſed in inueterato ac contumaci, & in quo priùs alia præſidia,vt potè decoctum ligni,& ſarſæparillæ,ac ſimilia, fruſtra fuerunt tentata:neque ad illam accedendum, niſi corpus antea etiam diligenter ſit purgatum,ne nimia virulentorũ humorum copia ad os & fauces conuertatur ac ruat. Neque etiam conuenit hæc cura ſenibus , nec quibus vires ſunt imbecilles, quique ſunt emaciati,& neruorum debilitate laborant,& caput habent imbecillum, ac deſtillationibus obnoxium, ne hydrargyro,vtpote ipſis infeſto,hæ partes magis debilitentur. *Inunctio hydrargyri quando vſurpandũ.*

Ideóque,vt Herc. Saxonia *de lue Vener. c.39.* hac de re ſcribit,nec ij probandi , qui ſine diſcrimine inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum illis ſentiendum , qui earum vſum planè reiiciunt.Interdum enim hic morbus adeò contumax eſt, vt decocto ligni , etiam ad dies quinquaginta , & quidem bis vel ter de die ſumto,non curetur, ſed etiam in deterius labatur. Cùm ergo decoctorum ampliùs ſumendorum, vt & ſudoris ac inediæ pertæſi ſunt ægri,ne ſine auxilio relinquantur, commodius eſt periculoſum,quàm nullum auxilium adhibere.

Quâ ratione autem hydrargyrus ſaliuationem excitet , autores diſſentiunt. Euſtach. Rudius , *lib. 5. de morb.occult. cap.15.* pluribus hac de re diſputat ; & primò meritò eos deridet , qui ſtatuunt,intenſiſſimâ frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis partibus hydrargyrum humores in altum corporis repellere. Etenim repellentia craſſarum & ſiccarum partium ſunt;hydrargyrum verò tenuiſſimarum partium eſt. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aër frigidiſſimus, vel aqua frigidiſſima,tale quicquam præſtant.Neque ratio hîc dari poteſt,cur ad os,& non alias propinquiores partes repulſio fiat.Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum , & præcipuè per os expurgetur.Pleríque exiſtimant,neque id Platero diſplicet , hydrargyrum peculiari vi exſpuitiones concitare. Verùm modum non explicant.Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, ſi totius ſubſtantiæ ratione , & peculiari proprietate ad caput moueatur hydrargyrum,facit id vel ſubſtantiæ ſimilitudine, vel contrarietate. Subſtantiæ ſimilitudine id fieri non poteſt ; quia hydrargyrum cerebro & neruis potiùs nocet quàm amicum eſt. Atque ideò ſicut cantharides veſicam , lepus marinus pulmones inuadit & infeſtat , etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius iſtam ſententiam impugnat duobus modis ; primò , quia antè probauerit , Mercurium non eſſe venenum; deinde, quia ex manifeſtis qualitatibus ſe reddere rationem poſſe putat , cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc ſupponit, Mercurium,vt opium, habere partes heterogenas , & conflatum eſſe ex partibus diuerſæ naturæ, ita tamen, vt calidæ prædominentur ; atque eſſe compoſitum ex ſubſtantia aërea & terrea , ſed calore quàm maximè attenuata , quæ fuliginis modo vix calorem paſſa , euolet in ſumum,& diſſipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiuſce facultatis medicamenta valentiſſimè extenuare,diſcutere , & humores ad motum conuertere , ac propterea purgare per ſudores,per aluum , per os,humoréſque ita partim purgatiuâ virtute , partim caliditate tenuium partium ſecum trahere ; atque ita accidere , vt tenuiores ad cutem profecti per ſudorem euacuentur ; craſſi verò , & inepti , vt per ſudorem extenuentur, extenuati vnà cum hydrargyro in vaporem ſoluto in caput trahantur,& deinde deſtillationem promouentes, deorſum delabantur. Tandémque concludit , cùm hydrargyrum extrinſecùs illitum non permaneat in ventriculo , quemadmodum alia purgantia medicamenta,ſed caput petat, mirum non eſſe,ſi per os præcipuè expurget. *Quomodo hydrargyrus ſaliuationem excitet.*

Hydrargyri damna. Verùm enimverò dubium hoc non ſoluit iſto modo , & magna rerum Phyſicarum & Chymicarum hæc inſcitia eſt. Primò enim hydrargyrum à venenoſitate abſolui non poſſe, ſuprà dictum, & probatum , rationéſque contrariæ ſolutæ. Et ipſe Rudius, *c. modo alleg.* tot & tanta mala quæ Mercurius inducit,recenſet , vt omnia ad manifeſtas qualitates reduci non poſſint. Quæ vt in compendium redigam , erodendi vim hydrargyrum habet , cordis tremorem & inbecillitatem infert, animalem facultatem lædit , neruorúmque ſubſtantiam , & propriam huic vnitatem labefactat , vnde tremores immedicabiles , cruciatúſque graues excitantur ; & multi , Mercurialibus medicamentis vſi,conuulſiones,epilepſiam & apoplexiam paſſi ſunt.Imò quoſdam poſt inunctionem in maniam & inſaniam incidiſſe , idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifeſtas illam Mercurij operationem, quâ ſaliuationem excitat,reducere conatur, in eo fruſtra laborat.Primò enim partes illæ heterogeneæ, quas fingit in Mercurio, nullæ ſunt , vt ſuprà etiam dictum , neque vllus Chymicorum eas hactenus monſtrare potuit , & ſiue vtatur hydrargyrum, ſiue in aquam reducatur , ſiue aliam quamcunque formam externam induat, ſuam eſſentiam integram retinet,& facili negotio in priſtinam formam reduci poteſt.Deinde cauſam nullam reddit Rudius , cur Mercurius extrà corpori illitus , ad caput potiùs , quàm ad ventriculum moueatur, & eò ſecum humores rapiat. Quòd enim putat,eum in vapores reſoluit,& ad caput ferri , falſum eſt;cum integer & in ore & in aliis partibus colligatur.

Verò ergo magis conſentaneum eſt , hydrargyrum neruoſo generi, id quod tremores quos inducit,ſatis indicant,& cerebro infeſtum eſſe, & propterea per neruos cerebrum repere,ſecúm- *Hydrargyrum neruis inimicum.*

que vitioſos humores eò ducere, quem, vt & vitioſos humores, cùm natura & cerebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, ſaliuatio hinc ſequitur. Et ſiue extrà & foris applicatus, ſiue aſſumtus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, ſputum copioſum excitat.

Modi vtendi hydrargyro.

Sunt verò modi ad ſaliuam concitandam vſurpandi hydrargyri, varij, nimirum vel foris corpori admonetur per vnguenta, per emplaſtra, per epithemata & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per ſuffumigia; vel intrò ſumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, niſi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt faciliùs in corpus penetrare poſſit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, ſuam naturam ſeruat, & partes minimæ ſibi inuicem iterum facilè vniuntur, & ad priſtinam corpulentiam redeunt, vt obſeruatum ſit, in venis & oſſium cauitatibus eius magnam copiam quandoque collectam fuiſſe.

Inunctio hydrargyri quomodo instituenda.

Vulgatiſſimus tamen modus eſt adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem rectè Inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipſa inunctione, quædam poſt inunctionem obſeruanda ſunt. Ante inunctionem corpus, ſi opus ſit, vel medicamentis purgantibus, vel venæſectione euacuandum. Etenim ſi vitioſi humores plurimi in corpore abundent, metus eſt, ne vſu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrúmque ſuffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralyſin excitent: ideóq; priùs pars aliqua eorum euacuanda eſt. Si etiam ſanguinis adſit copia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiatur, ſanguinem imminuere vtile eſt. Fallopius quoque, vt pars materiæ abſumatur viſcera roborentur, & ob Hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhibet.

Argentum viuum, quomodo praparandum.

Ipſam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum baſis eſt Hydrargyrus, qui eligendus eſt purus, aut ex cinnabari viuificatus, miſcendúſque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus ampliùs ad viſum non appareat quod mortificare vulgò dicunt. Nonnulli etiam ad ℥.vj. hydrargyri addunt ſacchari rubri ℥.iv. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi conſtitutione alia atque alia miſcent, quæ tamen parum præſtant. Hærent enim illa ſeu oleoſa & vnctuoſa, ſeu alia in cute & corporis ſuperficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes ſequi, nec eius malitiam corrigere poſſunt. Quæ verò admiſcentur neceſſariò, eo fine admiſcentur, vt hydrargyrum in minima corpuſcula redigatur, & ita faciliùs ſeſe in corpus inſinuare poſſit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia reſpiciendum cenſent. Ideóq; Hercul. Saxonia, ſi tophi adſint, addit quæ emolliunt, vt exungias & adipes anſeris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: ſi vlcera adſint, addere iubet pulueres ſiccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, ceruſſam, quæ ſi praua ſint, & cinnabarim aut præcipitatum addit. Præterea admiſcere præcipit medicamenta, quæ partes roborent. Addere inſuper iubet ea, quæ partes magis læſas & principales reſpiciant. Ideóque ſi articuli laborant, iuam addere, ſi hepar, hepatica; ſi ventriculus, ſtomachica iubet. Præter cætera verò ipſi probatur, vt inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia vt non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò ſi tumorum vel vlcerum in primis gratiâ inunctiones inſtituantur, commodè ipſis medicamenta admiſceri poſſunt: verùm ſi præcipuè ſaliuatio, & per ſputum euacuatio intendatur, operosâ iſtâ compoſitione opus non eſt. Deinde hydrargyrus ipſe ſi ſit ad minima redactus, facilè penetrat, nec adiuuantibus opus habet, nihilque eſt quod eo faciliùs penetrare poſſit. Tertiò vix perſuaderi poſſum, quòd medicamenta extra inuncta ad ventriculum & hepar penetrent, eáque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis iſtis oleum Guajaci addendum cenſet.

Quantitas.

Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor vſurpatur, pro morbi vehementia & virium robore. Vltra tamen ℥.vij non transeundum, quæ etiam robuſtis corporibus ſufficiunt. In debilibus ſatis, Vnc.iij. iv. v. vſurpare. Singulis verò vicibus ℥.ij. vel Vnc.iij. vnguenti vſurpetur, ſeu pro ſingulis doſibus ℈.ij. aſſumantur. In pueris tenerioribus pro ſingulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine ſufficit.

Talia ergo vnguenta fieri poſſunt:

Formula vnguentorum. Mercurialiū.

℞. *Mercurij* ℥.vj. *adip. ſuill. ſ. ſale*, ℔.j. Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius & exactè miſceatur. Deinde adde *medullæ cruris bouis* ℥.ß. *terebinth.* ℥.iij. *ol. einſd.* ℥.j. *ligni Guaiac.* ℥.ij. M.

Vel ℞. *Terebinth. Venet.* ℔.j. *Mercurij viui* ℥.vij. M. diligenter Deinde adde *pinguedin. porc.* ℥.viij. *ol. amygdal. dulc. & amar.* an. ℥.ij. *pulu. cinnam.* ℈.ij. *moſch.* g.vj. M. Fiat vnguentum.

Euſtachius Rudius hanc formam commendat, quâ feliciſſimo cum ſucceſſu vſus ſit plures annos Vrini, in magno illis ciuitatis Xenodochio, tantâ ſecuritate, vt ne vnus eorum, quos curauerit, perierit.

℞. *Mercurij viui* ℥.j.ß. *axung. ſuill. ſ. ſale* ℥.iij. *maſtich. pulueriſ.* ℥.j. *ol. maſtich.* ℥.j.ß. *croc.* ʒ.ß. *pomor. dulc. mediocri magnitud.* n. ij. Primò axungia ſuilla miſceatur cum Mercurio exactiſſimè. Deinde addatur pulu. maſtich. ſubtiliſſ. vnà cum oleo maſtich. & croco, & poſtea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata.

Vel ℞. *Mercurij ſaliuâ extincti* ʒ.iij. *ol. veteris* ℥.i.v. *thuris, vt maſtic. vulgar. parat.* ℥.ij. *maſtich.* ℥.j. *pingued. porci* ℥.ij.ß. *ol. laurin.* ℥.j.ß. *ceræ virgin.* Vnc.ij. *vnguen. dialthlea* Vnc.j.ß. *ſagapeni* ℥.j. *cera* q.ſ. Fiat vnguentum.

Vel: ℞. *Mercurij* ℥.ij. *axūg. porc.* ℥.iij. *terebinth.* ℥.j. *puluer. ireos. thuris maſtich.* an. ℥.ij. *ol. chamamel. lil. albor. laurin.* an. ℥.ij. *ſtyrac. calamit.* Vnc.ß. M.

Vel: ℞. *Pingued. gallin. porc. vrſ.* an. Vnc.j. *ol. lilior. albor. laurin.* an. Vnc.ij. *Mercurij* Vnc.vj. Miſceantur pinguedines in mortario. Poſtea addatur Mercurius, & horâ vnâ in mortario ducantur. Deinde adde *thur. maſtich. myrrha, ammoniac. ſtyrac. pulu. ſtœchad. Arabic.* an. ʒ.ß. Fiat vnguentum.

Loca, quæ inunguntur, ſunt artûs & internodia, ac loca excarnia in manibus, cubito, pedibus, genibus. Quandoque in robuſtis & hepatis emunctoria, ac ſpina dorſi inungitur. Fallopius manus excipit, & primò inungit pedes tranſuerſim, vbi eſt tarſus, poſtea internodia tibiæ, deinde media femora, medias, vlnas, & media brachia, poſtea totum dorſum.

Tempus inungendi.

Tempus inunctionis commodiſſimum eſt vernum, atque autumnus; hyems atque æſtas minùs commoda ſunt. Atque inſtituenda inunctio tempore matutino, ieiuno ſtomacho, in loco concluſo & calido, & incipiendum à partibus inferioribus, & ad ſuperiores tranſeundum. Raro bis eâdem die inunctio inſtituitur.

Inunctus æger vel linteis inuoluendus, vel partes inunctæ ſtupa ex lino vel cannabe tegendæ, ægérque in lectum ponendus.

Inunctio quãdiu continuanda.

Tamdiu autem continuanda inunctio, donec ſaliuatio, vel alui fluxus, vel alia euacuatio ſuccedat, ac ſymptomata minuantur & ceſſent. Et quidem ſi alui fluxus accidit, is non ſtatim ſupprimendus: ne tamen inteſtina aliquid damni patiantur: cauendum, infundendo per clyſteres lac chalybeatum, vel ſuccum ptiſanæ cum lacte, vel decoctum hordei, & poſtea, ſi opus ſit, veniendum ad adſtringentia.

Sudores etiam nonnulli promouendos cenſent. Verùm ſi natura ad ſaliuationem tendat, ſudorem ciere non conuenit, ne contrarij motùs fiant. Si verò natura ſponte ad ſudores tendat, nec id prohibendum. Vltra tres dies tamen vnâ vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam ſtatim grauia ſequuntur ſymptomata, vt magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores ac inflammatio, deglutitio læſa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dyſenteria, & tunc ſtatim ab inunctione ceſſandum. Interdum tamen, ſed rarò accidit, vt nullum tale graue ſymptoma ſequatur, ſed tantùm ſudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

Quid poſt inunctionem faciendum.

Vbi inunctio iam perfecta eſt, ſputúmque bene procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo ſaluia, flores ſtœchad. Arab. roſmarin. chamæpitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerint: poſtea imponendum aliquod emplaſtrum neruinum.

Tandem inunctione peractâ, danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel ori, vel aliis partibus attrahatur. Ideóque Laconico ſudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, auri ramenta potanda, vel globuli, aut pilulæ ex auri foliis paratæ deglutiendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali excitetur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum, os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aqua plantaginis, vel folior. vitis, cum diamoro, & ſyrupo de roſis ſiccis vtatur æger. Dentes abluendi decocto vel aqua ſaluiæ, aquilegiæ, vino auſtero. Poſt inunctionem, à curatione non ſtatim deſiſtendum ſed decoctum ligni, vtpote morbi huius alexipharmaco cum adhuc diebus aliquot propinandum. Quod ſi intermittatur, facilè recidiua ſubſequi ſolet.

Emplaſtra Mercurialia.

Secundò, emplaſtrorum formâ Mercurius in hoc morbo adhibetur, quæ etſi minorem moleſtiam afferunt: tamen etiam minus ad ſputationem euocandam efficacia ſunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguenta, quibus & cinnabarim admiſcere licet. Miſcetur verò hydrargyrum, vel cum vſualibus emplaſtris, vt diachylo ireato, de meliloto; vel componuntur noua. Eſt etiam in vſu emplaſtrum de ranis cum Mercurio dictum. Emplaſtra hæc inducuntur linteis lineis, aut alutæ, & iiſdem locis, quibus vnguenta, applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, interdum & ſpinæ dorſi, & geſtantur continuò die ac nocte, atque tertio vel quarto quoque die renouantur: Minùs hæc cura moleſta eſt, & diebus ſerenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipſa minùs perfecta eſt, & propterea diutius continuanda.

Lauatoria è Mercurio.

Tertiò, linteamina aquâ Mercurij madefacta iiſdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius ſublimatus commodiſſimè ſoluitur in aqua, Mercurio hoc modo ſoluto, eadem loca, quæ inungi ſolent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij ſublimati Vnc.j. qui in liquoris alicuius ℔.ij. ſoluitur.

V.g. ℞. *Mercurij* ♎ ti. ℥.j. *aq. ſcabioſ. roſar. fumar.* an. Vnc.viij. *ſaluia* Vnc. iv.

Ebulliant & miſceantur.

Vſus huiuſmodi eſt: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito verſus manus idque fit manè, vt & ante veſperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec ſputatio ſuperueniat.

Quartò,

Cingula & armillæ Mercuriales.

Quartò, cingula & armillæ conficiuntur ex Mercurio ſaliuâ extincto, & albumine oui excepto, quæ mixtura goſſypio inducitur, idque inſuitur corio vel panno, atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Suffumigia à Mercurio.

Quintò etiam ſuffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur. Verùm magis periculoſa eſt hæc cura, quàm per inunctionem; imò nonnullis lethalis fuit, & propterea non adhibenda, niſi omnia reliqua fruſtrà tentata fuerint, & nonniſi corporibus robuſtiſſimis. Vehemens enim hæc curatio eſt, cùm, qui eam adhibent ægri, ſingulis diebus ℔. x. ſputi virulenti excernere ſoleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calida & ſicca intemperie præditis, & in iis qui difficultate ſpirandi laborant, ſeu deſtillationibus à capite in thoracem ſunt obnoxij, aut ſputo ſanguinis laborant, aut lienteriâ vel dyſenteriâ tentantur. In primis autem Medici vtuntur iſtis ſuffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non poteſt. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen ſuffumigatio tùm inſtitui poteſt

Eorum differentia.

Notandum enim hîc, ſuffumigiorum in hoc morbo eſſe differentiam. Quædam enim ſunt vniuerſalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantùm partibus adhibentur. Deinde ſuffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinnamomo, ſtyrace calamit. ſpica nardi, ſuccino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moſcho, gallia moſchata, & ſimilibus: quæ etſi certis partibus in ſuum vſum accommodari poſſint, morbum tamen ipſum Venereum non extinguunt.

Quæ ergò huic morbo propria ſunt, parantur è Mercurio in primis, & ex Mercurio paratis, cinnabaris, Mercurio præcipitato, ſublimato.

Vniuerſalia illa quod attinet, eorum, vt modò dictum, baſis eſt Mercurius quocunque modo paratus. Nonnulli & ſandaracham Græcorum, & auripigmentum addunt. Verum cùm iſta venena pernicioſiſſima ſint, non ſatis tutò adhibentur, neque etiam hunc morbum ſpeciatim curant.

Formula.

Vt formulas aliquot addamus:

℞. *Cinnabaris factitiæ* ℥. iii. *myrrhæ, thur. maſtich.* an. ℥. j. *aloes hepatic. ſtyrac. calamit. benzoes*, an. ℥. ß. F. Puluis.

Vel ℞. *Cinnabar.* ℥. iii. *myrrhæ, thur. lign. aloes, ladani, ammoniac.* an. ℥. i. M. *cum terebinth.* F. Pilulæ.

Vel: ℞. *Cinnabar.* ℥. iij. *Mercurij præcipitat.* ʒ. iii. *thur. aloës, maſtich. myrrhæ, benzoes, ſtyrac. calamit.* an. ℥. ß. F. Puluis.

Sequentem formulam Neapoli in Hoſpitali incurabilium in frequenti vſu eſſe, refert Epiphanius Ferdinandus.

℞. *Lithargyri* ℥. v. *antimon. cinnabar.* an. Vnc. ij. *rhapontic.* Vnc. vj. *polypod. quercin.* Vnc. iii. *calam. aromat. cinnam. ladan. roſar. macis, nuc. moſc. aluminis, virid. æris, aloes*, an. ʒ. iii. *minij, ſandaracha Græcor.* an. ℥. i. *caranna* ʒ. ii. *aq. roſar. & fl. citri*, q. ſ. M. f. a.

Verùm videtur mihi formula ſine omni ratione concinnata, quæ multa inutilia & noxia etiam continet.

Tutior, eſt quam ipſe Ferdinandus propoſuit:

℞. *Cinabar. Mercurij* ♎ i, an. ℥. i. *gummi oliu. ladani*, an. ℥. ß. *nuc. moſch. baccar. laur. iuniper*, an. ʒ. iii. *thur. cinnã.* an. ʒ. ii. *ſãpſuchi, chalcantin*, an. ʒ. i. ß. *terebinth.* q. ſ. ad incorporandum. Fiat maſſa.

Suffumigia iſta parandi ratio.

Medicamenta autem iſta, ſiue in puluerem, ſiue in pilulas, ſiue in trochiſcos redacta, hoc modo vſurpantur. Primò ægro, vt curam iſtam ſuſtinere poſſit, (dignum patellâ operculum, & ita meritò tractantur, qui ſe libidinibus contaminant) exhibeantur, duo oua ſorbilia, offa panis vino generoſo madidi, hauſtúſque vini, & cochlear conſeruæ roſarum. Hinc per horæ quadrãtem quieſcat æger. Interim ille thalamus Venereus, ſeu carcer potius, ſudatorium nimirum, calefiat, in Laconico illo, ſeu ſtufa ſicca paretur tentorium, ſeu papilio ex linteo denſo, ſub quo æger nudus in ſella humili ſedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, ſeu vas, carbonibus ignitis plenum, in quos ſenſim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochiſci conijciantur, vt fumus inde per totum corpus ſpargatur, & ab ægri nudo corpore excipiantur. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inſpergatur; idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integram horam continuetur, prout ægri vires ferre poſſunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod ſæpe accidere ſolet; quod ſi ex ſermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus eſt. Vt verò deliquium animi præcaueatur, poteſt ægro permitti, vt per interualla aërem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exſerat.

Adhibentur autem hæc ſuffumigia vel ſemel, vel bis de die, & quidem diebus tribus, ſex nouem vel pluribus, pro vt citiùs vel tardiùs ſuperuenit purgatio. Hac enim, vel fluxu alui, ſuperueniente, ſtatim à ſuffitu ceſſandum. Poſtquam ſatis ſub papilione ſudauit æger; linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnam vel duas ſudorem continuet.

Particularia verò ſuffumigia non toti corpori adhibentur, ſed ſaltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tum ſaliuatio non mouetur, nec is eorum ſcopus eſt, ſed ad morbos ſaltẽ & ſymptomata in partibus externis tollenda vſurpatur, nimirũ ob defluuium capillorum ſuffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus, & cùm fiſſuras ac rhagadas patiuntur.

Medicamẽtà interna ſaliuationem mouentia.

Tandem etiam intrò ſumpto hydrargyro ſaliuatio concitari poteſt. Quod etſi Fernelio notum non fuerit, tamen à poſterioribus animaduerſum, & Mercurius etiam viuus a Rondeletio, Platero, & aliis, in hunc finem vſurpatur. Tales ſunt pilulæ Barbaroſſæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autẽ Medici pilulas ex Mercurio paratas, ita vt vnâ doſi dentur Mercurij g̃r. vj. vel vij. eáſque ſingulis diebus ferè exhibent, ac tamdiu, donec ſaliuatio ſequatur, eámque curam ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facilè recipiendam eſſe, monet Platerus, & nonniſi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmiſſa nihil iuuant. Commodum ſimul etiam exiſtimat, ſi ſtatim, vt vel pondere ſuo, vel aliis admiſtis, per aluum excernatur. Verùm ſi id fiat, procul dubio ſaliuationem non mouebit. Ideò præſtat, ſi Mercurius, quocunque modo præparatus, minori doſi exhibeatur, quam vt vel per vomitum, vel aluum purgare poſſit, ſi niminum vel dimidia, vel tertia, vel quarta ſaltem doſeos, quæ aliàs ad purgandum exhiberi ſolet, pars exhibeatur. Exempli gratiâ, præcipitatum vel turpetum g̃. vi. pondere aliàs ad vomendum vel purgandum exhiberi ſolet, ſi verò ſaltem g̃r. iij. vel. ij. exhibeatur, cõtinuato vſu ſaliuatio excitatur. Ideóque qui talibus medicamentis vti velit, rectiſſimè fecerit, ſi primò integram doſin Mercurialis medicamenti ad purgãdum exhibeat: ſecundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec ſaliua & ſputũ profluant: id quod tamen ita ſtrictè obſeruare opus non eſt. Et omnino tutius eſt in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non ſummâ violentiâ, nec tanto periculo aluum mouent, continuato tamen vſu ſputationem prouocant.

CAPVT XXII.

De Diæta in luis Venereæ curatione obſeruanda.

Diæta: Aer.

Diæta in huius morbi curatione exactè obſeruanda. Aër primò, in quo æger verſatur, ſit calidus, vt inſenſibilis tranſpiratio libera ſit, nec ſudores prohibeantur, ſed potiùs prouocentur, non tamẽ ita calidus, vt vires proſternat. Itaque in conclaui calefacto, ſi opus ſit, toto curationis tempore æger ſeſe contineat, nec aëri libero, niſi is anni temporis ratione calidior ſit, & tamen non ante meridiem, ſeſe committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, vt domi ſeſe contineant, veſtibus aduerſus frigus externum ſeſe muniant, & quantum poſſunt, frigidum aërem vitent.

Cibus.

Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo ſermo paſſim eſt de victu tenui. Verùm cùm victus tenuis ſit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conſeruat, talis victus acutis morbis ſaltem conuenit, qui cum non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem perſiſtere poſſunt. Cùm verò morbus Gallicus ſit morbus chronicus, & curatio ad plures ſeptimanas extendatur, ſi vires tenui victu deijciantur, ad finem morbi durare non poſſunt. Quod verò Medici pane inprimis, & vuis, & paſſis ægros cibant, cauſſam hanc eſſe puto: quod ſimpliciſſimum cibum, eúmque boni ſucci, exhibere volunt. Cùm enim varietas ciborum facilè vitioſos humores ſuppeditet, carnes verò & piſces ſimiléſque cibi faciliùs corrumpantur, quàm panis & vuæ paſſæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eóſque ſolùm pane & vuis paſſis contentos eſſe voluerunt. Itaque ea victûs ratio & forma obſeruanda, quæ viribus conſeruandis, etſi non augendis ſufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam ſit boni ſucci, & ſimplex, quique excrementis generandis nullo modo materiam ſuppeditet, neque naturam à morbo impugnando ad ſui coctionem auocet. Ideóque non niſi duo fercula ægro concedenda, & cibus ſolùm bis de die exhibendus. Proinde vbi æger ad vſum medicamentorum præparatur, victus talis ſit, qui vires non minuat, ſed potiùs conſeruet, imo quodammodo augeat, vt euacuationes inſtituendas æger, & victum tenuiorem poſtea ſuſtinere poſſit. Cùm verò ſudorifera vel hydrargyrum adhibetur, ſi vires ferant; victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur ac ſuperflui humores in corpore potiùs abſumantur, quàm cumulentur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes ſeruentur. Non verò victus ſit nimiùm tenuis ne vires concidant, ſed ad perfectam morbi curationem, quæ longior eſſe ſolet ſufficere poſſint. Et quamuis aliquid de conſueto victu in curatione huius morbi demẽdum ſit: tamen id non ſtatim faciendum in principio, nec ſubitò iſta facienda mutatio, ſed primis octo diebus paulatim aliquid de conſueto cibo detrahendum, ſicut & vltimis octo curationis diebus ſenſim ad priorem diætæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires reſpiciendum, & quid ex perferre poſſint, diligenter conſiderandum, earúmque, vtpote ſine quibus curatio perfici non poteſt, maior quam morbi, habenda ratio.

An victus tenuis in lue Venerea conueniat.

Quantum verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum reſpiciendum. Quò enim vires ſunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare poſſunt. Vires autem demonſtrant corporis habitus, temperamentum, conſuetudo, ætas, anni tempus. Regio & ægri ſtatus: de quibus ſuo loco dictum. Summa,

quantum

quantum fieri poteſt, aliquid de cibo conſueto detrahendum: quod & Indiæ populi, à quibus modus huius morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur: ita tamen vt ſemper ad vires reſpiciatur. Si enim æger ſit robuſtus, corpus conſtitutionis frigidioris, vt facilè inediam ferre poſſit; caro poſt octo dies amplius non danda, ſed æger pane & paſſulis contentus ſit. Si verò vires ſint debiles, corpus gracile, bilioſum raræ conſtitutionis, & os ventriculi *ἀκαθεκτόν*, etiam aliquid de carnibus concedi poteſt; nimirum caro pullorum & gallinarum, perdicum, vitulina, hœdina & veruecina tenerior, vt & oua gallinarū. Caro verò ſuilla, quæ difficulter coquitur & diſtribuitur, ac materiam morbificam auget, maximè vitanda, vt & fructus horarij, ac piſces molles. Et quidem commodiſſimus cibus ſunt in hoc morbo vuæ paſſæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non facilè putreſcunt, & bonum ſuccum ac alimentum ſuppeditant, malignitatémque vitioſorum humorum corrigunt. Vnde nonnulli in ea ſunt ſententia, paſſulas non ſolùm cibi, ſed & medicamenti loco eſſe in hoc morbo. Et in primis illæ maiores Cubebæ dictæ, vtiliſſimæ ſunt, in quibus & maior alimenti copia, & vis abſtergendi ac roborandi.

Qualis panis exhibendus. De pane hîc nonnihil dubij eſt. Plurimi panem bis coctum commendant, imò ſolum admittunt. Quem vt corporibus fortioribus, quæ humidiora ſunt, & pituita atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potiùs, quàm adustis, abundant, & qui dentes firmos habent, eóque ſunt aſſueti, non improbamus: ita etiam panis ſemel rectè coctus & non nimis humidus, vt alimentum maximè familiare, omnibus naturis, ſexui, ætati: & quouis anni tempore tutò permitti poteſt, neque ſi æger eum magis quàm bis coctum appetat, aliquid moleſtiæ ipſi, panem vulgarem prohibendo, creandum eſt. Imò panis bis coctus ſua videtur habere incommoda. Diutiùs enim in ventriculo moratur, nec ita facilè coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerumque Gallico morbo laborantibus languet, opus eſt. Præterea cùm lue Venereâ laborantibus plerumque exuſti humores abundent, pane bis cocto ij augentur; contrà à vulgari pane, vtpote humidiore, temperantur, ac tandem plus alimenti & ſanguinis boni ab eo, vtpote optimè temperato, ſuppeditatur, & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur, & in vna menſa panis Vnc. iiij. carnis autem Vnc. ij. vel iij. ſufficere ſcribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id obſeruari poteſt, ſed naturarum & conſuetudinis non parua hîc habenda ratio.

Potus. Potum quod attinet, de eo quoque Autores non planè conueniunt. Nonnulli nihil niſi decoctum illud ligni & ſarſæparillæ pro potu exhibendum cenſent, & vinum planè prohibent, idque non minùs quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinúmque ne delibandum eſſe toto curationis decurſu cēſent, ac tale eſſe vinum ligno, quale cicutæ, ſcribit Fernelius, *de lue Vener. cap.* 13. Ea autem in primis de cauſſa vinum prohibent, quòd corpus & humores, qui antea aduſti ſunt, & qui ab vſu ligni incaleſcunt, eius vſu inflammentur. Verùm enimuerò ratio hæc non ſufficiens videtur. Etenim & decoctū illud ſecundarium, tantum calefacere poteſt, quantum vinum aliquod tenuius & dilutius moderatè hauſtum. Ideóque vires hîc conſiderandæ, & cùm vinum inſignem cum corpore noſtro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque in primis ventriculum roboret, in totum corpus facillimè diſtribuatur, citiſſimè nutriat, & ita naturam roboret, vt morbo ſeſe faciliùs opponere poſſit: eius vſus non ſimpliciter reiiciendus, in primis in iis, qui minùs ſunt calidi, ac corpus pituitoſum, & crudis humoribus refertum habent. Vſus tamen vini ita moderandus, ne corpus vllo modo inflammet. Qui verò vino ſine damno abſtinere poſſunt, illi bibant decoctum illud ſecundarium è ligno Guajaco paratum, idque ſatis liberaliter in menſa, & extra menſam, niſi vrgente; qui ipſi tamen ventriculi roborandi cauſſa, interdum vini hauſtum ſumant.

Eodem modo ſi per hydrargyrum inſtituatur curatio, eo tempore, quo nondum per os & ſaliuam euacuatio accidit, ægérque cibos maſticare poteſt, pane optimo & bona carne nutriendus eſt, eíque vinum dilutius exhibendum. Vbi verò ſaliuatio incipit, & æger ampliùs maſticare non poteſt, ob dentes vacillantes, ſorbitionibus & priſanâ hordeaceâ, & iure carnium cum pane æger nutriendus. Et cùm metus ſit inflammatio is faucium, à vino abſtinendum.

Poſtquam verò cura abſoluta eſt, etſi ægro ad conſuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni ſucci, è quibus optimus ſanguis generatur, alatur, commodiſſimum eſt. Cùm enim corpus ſit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vaſa vitioſo ſanguine repleātur, ſed vt bono inſtaurentur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualeſcens à minore quantitate cibi ad magnam ſubitò adſcendat, cùm omnis mutatio ad extrema periculoſa ſit. Et cùm metus ſit, ne medicamentorū calidorum & ſiccorum vſu hepar ſit calefactum, conſeruæ roſar. violar. ſpec. diatrion ſantalon, diarhod. abb. aliquot ſeptimanis exhibeantur, victúſque ratio, præſertim æſtiuo tempore, ſit frigidior, parata in primis ex hordeo. Vtile eſt & ſerum lactis caprini. Si verò metus ſit, ne adhuc reliquiæ aliquæ huius morbi, & diſpoſitio maligna in corpore ſuperſit, vinum Guajaco vel Sarſaparillâ medicatum exhibeatur: quòd commodiſſimum tempore vindemiæ paratur, ſi pro ſingulo congio vini Guajaci, ℔. j. & ſarſaparillæ ℥. iij. addantur, & cum muſto conſueto modo deferuere ſinantur. Extra verò vindemiæ tempus, medicamenta iſta ſaltem in vino macerari poſſunt. *Vinum Guajacinum.*

Somnus non tantùm noctu conuenit, ſed etiam de die, dum ſudant ægri, concedi poteſt. *Somnus.*

Exercitatio omnis vehementior noxia eſt. Cùm enim per eam vires labefactentur, & tranſpiratio ac diſſolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illâ alimenti copiâ, quæ in hoc morbo vſurpari ſolet, æger contentus eſſe non poſſit. A Venere verò, vt huic morbo aduerſiſſimâ, planè abſtinendum. Exercitij loco ſit ſudatio in conclaui, & frictiones, quæ vnâ opera, cùm ſudores abſterguntur, fieri poſſunt. Animi affectus ſint ad lætitiam compoſiti. *Exercitatio.*

Aluus vt aperta ſeruetur, danda opera, & cùm facilè ob pauciorem cibum occludi ſoleat, clyſteribus laxanda, & paſſulis cum foliis ſenæ. Imò per interualla quædam purgantia exhibere non ſolùm vtile eſt, ſed & neceſſarium. Etſi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à ſudoriferis ſaltem tenuiores humores euacuantur, craſſi verò relinquuntur: vtile eſt, poſt ſeptem vel decem dies, vel etiam poſt longius interuallum prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere. *Excreta.*

CAPVT XXIII.

De Morbis ac Symptomatibus, quæ lui Venereæ coniungi ſolent, curandis.

CVm varij morbi ac ſymptomata lui Venereæ coniungi ſoleant, nonnulli ſatis prolixi ſunt explicando, quâ ratione ij morbi ac ſymptomata tolli debeant. Verùm cùm morbi illi plerumque manifeſti ſint, & de eorum curatione in ſuperioribus libris à nobis actum ſit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ-pretium non puto. Ideóque ſaltem pauca quædam, & ea præcipuè, quæ morbo huic propria ſunt, afferam: reliqua è ſuis locis petantur.

Vlcera.

Vlcera, penis in primis, quæ huic morbo maximè familiaria ſunt, quod attinet, de iis in genere, *lib.* 3. *Pract. part.* 9. *cap.* 11. dictum. Vt pauca addamus, vnguento defenſiuo penis radice munitâ, vlcus abluendū decocto ſcabioſæ, marrubij, & præſertim ſaponariæ, & ligni Guajaci. Poſtea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. In primis vtilia ſunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, ſeu viuum, ſeu ſublimatum, ſeu præcipitatum, ſeu cinnabarim. Et in penis vlceribus, & carie glandis vt loquuntur, nullum præcipitato adhuc vtilius excogitatū medicamentum, ſcribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, niſi vbi craſſæ ſordes adſunt: in vlceribus verò mundis locum non habent. Euſtachius Rudius, *lib.* 3. *de morb. occult. c.* 19. duo in primis vnguenta commendat. Primum eſt: *Vlcerum Vener. curatio in pene.*

℞. *Ol. roſac, complet. amygdalar. dulc.* an. ℥. ß. *vnguent. reſina* (quod paratur ex oleo puro, reſina pini, terebinthina, & cera citrina) ʒ. vj. *Mercurij præcipitat.* ʒ. j. *ceræ* parum. Miſce omnia, excepto Mercurio præcipitato, ſuper igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, poſtea præcipitatum adde. Poteſt tamen pro vlceris, & partis eo affectæ ratione, Mercurij præcipitati plus vel minùs addi. *Vnguentum Mercuriale.* 1.

Alterum eſt hoc:

℞. *Ol. amygd. dulc. vnguent. roſac.* an. ℥. iij. *ceræ nouæ* ℥. j. *Mercurij præcipitati* ℥. ß. Miſce. 2.

Atque iſta vnguenta non ſolùm ad vlcera penis, ſed & aliarum partium vlcera Gallica, ficus, condylomata, & vocatas criſtas, ſunt vtilia.

Vtile eſt & balſamum Mercurij, quod hoc modo paratur.

℞. *Mercurij viui ſolut. ſpiritu nitri.* Ad ſolutionis huius ℔. j. affunde *ol. oliuar.* ℥. iij. Stent in digeſtione octo diebus: poſtea oleum ſeparetur, & vtui ſeruetur.

Vel: ℞. *Vitellum oui* j. *ad duritiem cocti, mell.* ℥. j. Miſce ſuper lento igne, ebulliant, & adde *Mercurij* ♎ *ati* ʒ. ß.

Poſt mundificationem & hoc vnguentum vſurpari poteſt.

℞. *Aloes opt.* ʒ ß. *croc.* ♂ ʒ. ij. *thur. mirrh.* an. ʒ. j. *mell.* ʒ. ß. *terebinthina* ʒ. ij. *vitell. oui* j. Miſce.

Vlcera autem occulta & latentia, vel ſub præputio conſtricto deliteſcere ſolent, vel ſunt in meatu interno penis. Si vlcus ſit ſub præputio contracto, vel per ſiphonem conueniēs medicamentum iniiciendum, & poſtea tenta vnguento imbuta ſtylo loco affecto applicanda: vel præputium ſecundum longitudinem diſſecandum & neceſſaria medicamenta imponenda. *Vlcera latentia.*

Si verò vlcera ſint in ipſo membri virilis meatu, curatu ſunt difficilia, habentque coniunctas carunculas, ſeu carneas excreſcentias, quæ vrinæ emiſſionem impediunt. In vlcere ergo leuiore iniicienda aqua plantaginis, in qua alumen, lithargyrum, & ceruſſa cocta ſint. In grauioribus verò vlceribus vſurpetur hoc linimentum. *Vlcera in penis meatu.*

℞. *Mercurij præcipitat.* ʒ. j. *Mercurij* ♎ ʒ. j. *plumbi vſt.* ʒ. ij.

Terantur

Terantur in porphyrite, cum aqu. roſar. ſæpius abluantur, & in vmbra ſiccentur.

Poſtea ℞. *Pingued. ſuill.* Vnc. vj. *ceræ alb.* ʒ. ij. Diſſoluantur ſuper igne, & addatur puluis, & *camphora* ℈. ij. Fiat linimentum, quod cādelæ *ex cera alb.* Vnc. v. *terebinth.* Vnc. j. paratæ, illinendum, & candela meatui vrinario indenda, Vel emplaſtrum conueniens ſuper ſtylo paruo conuolutum immittatur. Carunculâ ſublatâ vnguentum exſiccans, & conſolidans immittendum.

In vtero. Si verò in vtero ſit vlcus, idque ſordidum & ſerpens malum incurabile eſt. Leuiora verò curantur iniectionibus ex aquis aluminoſis, in quibus lignum Guajacum & Sarſaparilla coquitur, vel peſſariis ex ſucco plantaginis, cum puluere aloës boli Armeni, ceruſſæ & ſimilibus. In ſordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercuralis. Tandémque vnguentum exſiccans & conſolidans, vt de tutia, vel ſimile, vſurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri, ſuffumigia vtiliſſima ſunt. Verùm cùm tubuli facilè à prunis nimiùm caleſiant, hæ candelæ pro fumo Hercul. Saxoniæ vtiles ſunt:

℞. *Styrac. calamit. benzoes* an. ʒ. vj. *lign. aloes* ℈. vij. *thur. alb.* ℥. j. *ladani* ʒ. j. ß. *ireos, caryophyll.* an. ʒ. ij. *roſ. Damaſcen.* ʒ. vj. *cinnabar.* ʒ. ij. *carbon. ſalicis* ℔. ß. *aq. vitæ*, q. ſ. Fiant candelæ.

Iiſdem medicamentis & inteſtinorum vlcera curantur.

Faucium vlcera. Ad faucium verò vlcera cùm talia adhiberi non poſſint, fiat Gargariſmus è decocto ſarſæparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, ſcabioſæ, myrti, roſis rubris, cortic. granator. ſumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri poteſt in aqua, & ſub finem aliquid vini auſteri addi. Poſt ablutionem, vlcera abſtergenda oleo ſulphuris, conueniente liquore addito, vel aquâ aluminoſa compoſita, quæ ita paratur:

Aqua aluminoſa compoſita. ℞. *Mercurij ♎ati, aluminis rochæ*, an. ℥. j. Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde *ſucci limō.* Vnc. iij. *aq. plantagin.* ℔. j. ß. *roſ.* Vnc. ix. Coq. in vitro, ad quintæ partis conſumtionem.

Verùm cauendum, ne aliquid de talibus medicamentis deglutiatur. Efficax eſt & butyrum ♁ ij. dictum, ſi vlcus goſſypio, butyro madefacto, leniter tingatur. Verum eâdem cautione hîc etiam opus eſt. Sed cùm non ſemper præcaueri queat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita ſatis tutò talia medicamenta adhiberi non poſſint; contrà verò alia medicamenta mitiora parùm efficacia ſint: vlcera hæc curatu difficilia ſunt, imò ſæpe incurabilia. Tutiùs auri ſolutio hiſce vlceribus adhibetur, hoc modo parata:

℞. *Fol. auri* xv. *aluminis rochæ, nitri, ſalis fuſi* an. Vnc. j. Tere in marmore, affunde aliquot guttas ſpit. vitrioli, poſtea affunde ſpiritum vini ad duorum digitorum eminentiam. Stentque in cineribus tepidis, tandémque ebulliant, vt folia auri ſoluantur, ac ſpiritus vini flaueſcat.

Spiritum vini deſtillando ſepara alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec ſpiritus vini aurum ſoluat, & ſales in fundo relinquantur. Tandem ſpiritum vini deſtillando ſepara vſque ad ſiccitatem, & ſpiritum terebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum ſolutum ſit. Hac ſolutione affectum locum bis quotidie illine.

Narium. Narium vlcera curantur per errhina vel infuſa, pulueres inſperſos, ſuffumigia parata è Guajaco & cinnabari.

Fiſſura manuum & pedum.

Fiſſura manuum & pedum. Si in volis manuum & pedum adſunt rhagades & fiſſuræ, abluantur decocto ligni Guajaci, eius corticis, ſcabioſæ, ſcordij, pentaphylli: & ſi durities adſit, etiam althææ & maluæ, aut radicis cucumeris agreſtis. Poſtea vnguentum vſurpetur è butyro, adipe anſeris, vel gallinæ, ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis viuæ, vel præcipitati addatur, vel vnguentum anteà propoſitum.

Vel. ℞. *Pingued. porc.* q. l. Affunde *ol. tartari*, tantum, vt ab eo vnguentum acre fiat.

Quibus ſi malum non cedat, ſuffumigium particulare à cinnabari adhibeatur. Hercul. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 30. ſcribit, ſe obſeruaſſe mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fiſſuras geſſerat, & inutiliter omnium & Venetorum & Patauinorum Medicorum operâ vſa fuerat, breui & facilè curatam fuiſſe ſucco herbæ, quam alij artemiſiam, alij tanacetum appellant, in omnes fiſſuras diligenter pennâ illito, & omni manuum lotione omiſſâ: eundémque ſuccum ſe vtilem deprehendiſſe in impetiginibus & vlceribus cruſtoſis.

Bubones.

Curatio Bubonum. De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere ſolent, hoc in genere tenendum: dandam eſſe operam, vt expulſio materiæ, quam natura tentat, & ad partes ignobiliores detrudere conatur, adiuuetur; cùm hac euacuatione interdum natura ſeſe toto iſto morbo liberare ſoleat. Itaque ſi bubo non ſatis erumpat, & augeatur, nec ad ſuppurationem tendat, vt extrahatur & ſuppuretur, danda opera. Itaque crus, quod à directo eſt, fricandum, circa partes inferiores ſcarificandum, aut etiam vena eò loci aperienda. Ipſi verò buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt:

℞. *Sagapeni, ammoniac.* an. ʒ. iii. *opopanac. bdellij*, an. ʒ. ij. *ſinapi, piper. pyrethri.* an. ʒ. j. *ſapon. nigri* Vnc. ß. Miſce, ac cum cera & pice. Fiat Emplaſtrum.

Si tamen natura mole & copiâ virulentiæ materiæ prematur, vt totam expellere non poſſit, tum purgans medicamentum exhibere vtile eſt, vt natura parte oneris leuata reliquum facilius expellat.

Vbi tumor ſatis erupit, laborandum, vt quamprimùm aperiatur, & diu apertus ſeruetur. Vt ſuppuretur, maturátia, quæ in inflammationibus adhiberi ſolēt, imponantur, è mucilagine maluæ, althææ, ſem. tritici, lini, caricis, pingued. ſuilla, adipe anſerino, & ſimilibus; vel diachylum ſimplex, aut cum gummi compoſitum. Vbi pus confectum eſt, non expectandum, vt bubo ſponte aperiatur, ſed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digeſtiua dicta & abſtergentia imponenda, quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus eſt, vlcúſque diu apertum ſeruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita metus eſt, vt materia ad alias partes aſcendat, ſed ſi purgationes & ſudorifera, atque alexipharmaca idonea adhibeantur, interdum bubo ſine periculo planè deliteſcit.

Tumores gummatoſi & Nodi.

Tumorum gummatoſorum & nodorum. Equidem tumores tales & nodi, qui in externibus locis, vt fronte, oſſe caluariæ, tibiarúmque exteriore ſede oriuntur, ſæpiſſime, ſi morbus hic perfectè curatus fuerit & ipſi euaneſcunt, in primis poſt vſum ſarſæparillæ, quæ in hiſce morbis diſcutiendis efficaciſſima eſt, & poſt vſum iunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen poſt abſolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia, attenuantia & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agreſtis, bdellium, ſagapenum, opopanacum, & in primis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale. Vtile, & experientiâ probatum eſt hoc;

℞. *Empl. diachyl. c. gumm* Vnc. j. *diachyl. ſimpl.* Vnc. ß. *Mercurij ſaliuaextincti* Vnc. j. *ol. Guaiac.* q. ſ. Fiat Emplaſtrum.

Vel: ℞. *Ammoniac. opopanac. gummi hederæ in aq. vitæ diſſol. pingued. gallinæ, anſerinæ*, an. Vnc. j. ß *medull. cruris vituli*, Vnc. j. *ladani, ſtyrac. calamit. liquid.* an Drach. ij. *puluer. radic. hermodactyl. ireos*, an. Vnc. iij. *cinnabar.* ʒ. j. *argent. viui cum terebinth. miſti* ʒ. vj. *ol. lilior. & ceræ*, q. ſ. Fiat ceratum.

Lauatoria etiam ex Mercurio parata, ſuprà enumerata, in his tumoribus locum habent.

Si iſta non ſatisfaciat, tumores cauſticis aperiendi, præſertim ſi non ſint in articulis, neruis, tendinibus; & locus apertus ſeruandus, ac os ſubiectum, quod plerumque læſum eſt, detrahendum.

Tubercula & puſtulæ.

Tuberculorum & puſtularum. Tubercula quoque, vt & puſtulæ paruæ, thymi, verrucæ, faui, cùm in aliis corporis partibus, tum præcipuè in capite, circa anum, penem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri ſolent. Quæ etſi interdum poſt vniuerſalem curationem ſponte euaneſcunt; tamen nonnunquam etiam peculiarem curationem requirunt.

Quæ in capite ſunt eiuſmodi tubercula, abluenda ſunt ſæpe decocto ligni Guajaci, & præſertim corticis eiuſdem & ſarſæparillæ. Nonnulli & oleum ſcorpionum ac viperinum vſurpant. Quibus ſi non cedant, vnguento aliquo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminoſa, compoſita, parata ex alumine rochæ, & Mercurio ♎to, quam alij etiam hoc modo parant:

℞. *Alum. n. rochæ, Mercurij ♎ati*, an. ʒ. ij. Terantur. Adde *aquæ plantagin. roſar.* an. ℔. j. Coq. in vitro ad conſumt. dimid. part. Poſtea ſtent diebus xv. vt alumen & Mercurius reſideant & clara aqua effundatur, ac vſui ſeruetur.

Si puſtulæ ſint in ore, vſurpantur collutiones oris è decocto ligni; aut ſi adſit inflammatio, ex ſero lactis chalybeati, quibus roſæ, plantago, addi poſſunt. Et ſi puſtulæ ſint ſordidæ, ſcabioſa addatur & alumin. gr. x. pro ſingulis ſeri, vel decocti libris. Eſt & vtiliſſima aqua aluminoſa compoſita modò deſcripta. In oris tamen puſtulis eâ ſolâ vti tutum non eſt, ſed diluenda eſt triplo vel quadruplo aq. roſar. & plantag.

Puſtulæ verò ani & penis ſingulis diebus aliquoties fouendæ linteo madido decocto ligni Guajaci & ſarſæparillæ. In iiſdem aqua aluminoſa modò deſcripta vtiliſſima eſt: vel ſi pertinax ſit malum, vnguentum aliquod cum pulu. præcipitat. qualia ſunt ſuprà propoſita, imponendum; vel præcipitatum cum quadruplo albumin. oui miſtum, quod ani excreſcentiis eiuſmodi impoſitum horarum 24. ſpatio eas extrahit & exſtirpat. Poſtea exſiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe præſcindunt, & poſtea radicem modò propoſitis medicamentis exſtirpant. Si etiam oleo vitrioli extremitas verrucæ tangatur, exſiccatur & decidit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium. Capillorum defluuium, quod huic morbo coniungitur, potiùs ex eroſione radicum capillorum, quàm aliis cauſſis, cùm in capite, tum in barba accidit. Quod vt curetur, vniuerſalibus præmiſſis, primò capilli deradendi, ſi æger id ferat. Nam non omnes id admittunt, præcipuè Religioſi, quorum morbos occultos eſſe oportet, vt ſcribit Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. Deinde nō vſurpanda adſtringentia, quorum vſu malum deterius redditur, & vlcera capitis ac dolores inde, retētâ materiâ ſequūntur; ſed potiùs vſurpanda, quæ materiam illam vitioſam, pilos erodentem, diſcutiunt & abſtergunt: Lixiuium putà, in quo lignum & cortex eius, ſarſaparilla, fol. fumariæ. betonic ſcabioſ. abrotani, abſinthij, pulegij, aſari, agarici cocta ſint. at ſi cutis ſit arida, malua, althæa, parietaria addenda. Deinde reliqua medicamēta adhibenda, quæ *lib. 5. pract. part. 3. ſect. 2. c. 3. & 4.* ſunt propoſita.

Quæ

Quæ omnia ſi non ſatisfaciant, ſuffumigia particularia, ad caput ſcilicet, & faciem, ex hydrargyro & cinnabari paranda, quo remedio ſpatio ſex vel nouem dictum defluuium pilorum inhibetur. Verùm plerumque, ſi vniuerſalia purgantia & euacuantia adhibeantur, & materia pilos erodens tollatur, ac lotiones idoneæ vſurpentur, ſponte poſtea capilli in locum eorum, qui deciderunt, ſuccedunt. Plura videantur *loc. alleg. de Alopecia & capillorum defluuio.*

Dolores.

Dolorum curatio. Dolores quoque atrociſſimi ſæpe eos, qui lue Venereâ laborant, infeſtant. Ij verò commodiſſimè tolluntur propriis huius morbi medicamẽtis. In primis verò ad eos tollendos vtilis eſt ſarſaparilla. Ideóque ſi dolores valde vrgeant, maior quantitas ſarſæparillæ, Guajaci verò minor, primis diebus ſumenda: & licèt, quia maximam attenuandi vim habet ſarſaparilla, ſine viſcerum adſtrictione, materiâ fusâ & liquatâ dolores vſque ad ſecundam ſeptimanam augeantur: tamen ab vſu eius non deſiſtendum, ſed de eo æger monendus. Poſtea dolore ceſſante, ligni quantitatem augere licet. Poteſt & radix Chinæ ad dolores iſtos mitigandos addi. Per interualla verò ſingulis ferè ſeptimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis verò dolentibus applicentur fomenta è ligno Guajaco, foliis pulegij, ſaluiæ, roriſmarini, flor. chamæmel. Vtilia etiam ſunt ol. lilior. albor. rutae. ſcorpion. viperinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laudanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus ſi dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quæ ſuprà in vniuerſali curatione propoſuimus, locis dolentibus illinenda; vel cerâ additâ cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda; vel alia emplaſtra ſuprà propoſita, quibus & caſtoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi poſſunt. Præcipuè ceratum de ranis Vigonis ad eiuſmodi dolores ſopiendos vſitatum eſt. Vtile eſt & hoc Plateri ceratum:

℞. *Argent. viu.* ℥.iij. Agitentur cum *terebinth. aq. vitæ lota* ℥.j. Addendo *pingued. vrſin. medullæ cruris vitul.* an. ℥.i.ß. *ol. lilior. albor. chamæmel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini*, ana ℥.ß. *ſpicæ vel terebinthin.* ʒ.ij. *euphorb. thuris*, an. ℥ ß. *ſtyrac. liquid.* ʒ.vj. *pulu. hermodact.* ʒ.ij. *caſtorei* ʒ.j. *ceræ* q.ſ. Fiat ceratum.

Lauatoria quoque dicta è Mercurio parata, ſuprà propoſita, partibus dolentibus, præcipuè tibiis, adhibita dolores ſopiunt.

Gonorrhœa.

Curatio Gonorrhœa. Gonorrhœa, quæ in hoc morbo etiam frequens eſt, in principio, & temerè non ſupprimenda, cùm natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur: quæ ſi ſupprimatur, caput petit, imò totum corpus inficit. Si verò, vbi decoctum etiam ad tertiam ſeptimanam vſque vſurpatum eſt, non ceſſet, oleis adſtringentibus ex maſtiche, mentha, roſa, myrto paratis lumborum regio, & perinæum inungantur.

Exhibeantur verò medicamenta è ſemine agni caſti, lactucæ, cannabis, quibus pulu. ſarſæparillæ duplum addatur. Poſſuntque medicamenta iſta exhiberi vel formâ pulueris, vel cum ſyrupo de nymphæa in formam electuarij redigi. Vtile etiam eſt, ſi ſingulis diebus exhibeantur nymphææ Drach. ij. vel iij. cum terebinthin. ℈. j. vel ij. Nonnulli ad gonorrhœam hanc etiam exhibent ☿rium præcipitatum viridem, vel reſinam Guajaci & terebinthinæ, quæ abluitur aq. violar. & addito vitello oui ac decocto ſarſæparillæ, in formam potabilem redigitur.

Tabes.

Tabis. Tandem non rarò euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minùs dextrè inſtitutâ ad ſummam tabem ægri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medicamenta non ſufficiunt, ſed ſpecificis opus eſt. Quale remedium Ludouicus Septalius, *animaduerſ. lib. 7. n. 214.* proponit, atque eo ſe quàm plurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberaſſe ſcribit. Sic autem paratur.

℞. *Sarſaparillæ el. minut. inciſ.* ℥.vj. Infundantur *horis 24. in aq. calid.* ℔.xv. loco calido, vaſe clauſo. Poſtea lento igne coq. donec ℔.v. abſumtæ ſint. Hinc cochleari perforato extrahatur ſarſaparilla, & contundatur in mortario marmoreo. Contuſa eidem aquæ iniiciatur, addendo

Carn. vitul. macræ ℔.ij. *ſem. coriandri præparat.* ℥.j. aut eius loco *ligni Guajaci raſi*, tantundem, aut *ſantali citrini inciſi* ʒ. iij. pro corporis ægri & humorum conditione. Et vaſe operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔.v. & in fine aromatizentur *cinnam. el.* ʒ.iij. Hinc fiat colatura cum forti expreſſione, quæ vſui reſeruetur in vaſe vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥.vj. vel vij. veſperi autem, horis 3. ante cœnam, ℥.iv. vel v. Quòd ſi æſtas ſit, aut ſi coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥.iv. atque in vſu huius medicamenti plurimis diebus perſeuerat, quandoque etiam ad centeſimum diem.

Reliqua petantur è curatione affectuum particularium, & Fallopio *l. de morb. Gall.* qui de morbis ac ſymptomatibus huic morbo coniunctis prolixè ſcripſit.

LIBRI SEXTI
PARS V.
De Venenis externis in genere.

CAPVT I.
De naturâ Veneni.

EQVIDEM ſuprà, *part. 2. c. 1.* de venenis in genere actum eſt. Quia tamen ibidem dictum, etſi omne illud venenum appellari poſſit, quod occultis qualitatibus homini inſigniter nocere poteſt, ea tamen quæ vim hanc à ſua natura, nulla putredine aut corruptione præcedente, obtinent, propriè & in ſpecie à nonnullis venena appellari, qualia ſunt omnia, quæ extrà homini adueniunt, eiuſque corpori immittuntur; ſiue ſint è mineralium, ſiue plantarum, ſiue animalium genere: de veneno in ſpecie hoc modo ſumto, quædam in genere adhuc addenda videntur. *De Veneni natura.*

Et primò monendũ de venenis iſtis, autores, & præcipuè Galenum, non ſemper eodẽ modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ res propriè in venenorũ numerum referendæ ſint. Nam *6. epid. coment. 6. text. 5.* κακόεργον, ſeu maleficorũ duo genera conſtituit, dum ſcribit: *Cùm tertiũ materiæ genus, & in medicamenta deleteria, hoc eſt, mortifera vocata, & ferarum venena diſtribuatur, duplex & iſta curantium materia eſt. Appellantur autem Græco vocabulo* ἀλεξιφάρμακα, *id eſt, medicamenta auxiliaria, quæ mortiferis medicamentis aduerſantur, theriaca verò, quæ ferarum morſibus medentur. Verum fortaſſe quis exiſtimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera eſſe cenſendam: nam & hæc vltra modũ exhibita nos interficiunt. Id ſi conceſſerimus, conſequens erit etiã, vt alexipharmaca & theriaca in mortiferis enumeremus, quãdoquidem & hæc nos perdere poſſunt, niſi quis ex ipſis omnino valde parum aſſumpſerit. Verùm eà de cauſſa mihi plurima medicamenta vocare mortifera Medici videntur, quòd ipſorum temporibus quibuſdam vtilitas neceſſaria ſit; ea verò appellare deleteria, quæ nullo vnquam tempore, neque ægrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt.* Quo loco Galenus planè diuerſa facit θανάσιμα & δηλητήρια: & θανάσιμα ea dicit, quæ licèt quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodeſſe poſſunt; δηλητήρια verò ea, quæ ſemper nocent, nec vnquam, nec ægris, nec ſanis proſunt. Contrà, *lib. 6. de compoſ. med. ſecund. loca, c. 1.* Δηλητήρια τῶν θανασίμων ſpeciem quandam eſſe docet: quod priori contrarium. Si enim θανάσιμα ſunt, quæ quamuis necant, quandoque tamen prodeſſe poſſunt; deleteria verò, quæ nunquam proſunt, eorum ſpecies eſſe non poſſunt. Idem tamen etiam docet *2. de vict. rat. in morb. acut. comm. 2. text. 12.* dum ſcribit: *Purgantium omnium medicamentorum natura, corporum, quæ expurgantur, naturis contraria eſt, atque vt quiſpiam dixerit, lethalis & deleteria. Vt autem ſucci papaueris mandragoræque & hyoſcyami, & aliorum huiuſmodi multorum, quæ nobis & ſubſtantiâ & viribus aduerſa, corpus perimere nata ſunt, portionem exiguam aſſumentes, magnam percipiunt commoditatem: ſic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus noſtris aduerſa eſt, ex quam aliquam præcedentes partem, ad ſuppetias ferendas vtimur.* *Venenum propriè quid.* *θανάσιμα & δηλητήρια differunt.*

Atque hinc exorta eſt quæſtio, quam prolixè tractat Euſtathius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. c. 4.* An nimirum Bezoardica medicamenta, vt & purgãtia, inter venena referẽda ſint. Et quidem ipſe vtrumque negat, idque probare conatur, cùm autoritate Galeni, tùm ratione. Et Galeni quidem autoritatem quod attinet, adducit locũ Galeni, ex *6. epid. comm. 6.* quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quòd & Bezoardica & purgantia corpori noſtro ſint ſimilia. Et Bezoardica quidẽ corpori noſtro eſſe ſimilia, probat autoritate Auicennæ, qui *lib. 2. tract. 2. c. 4.* ſcribit, quòd Bezoardica ſint medicinæ, quarum proprietas eſt, vt ſanitatem cõſeruent, & virtutem in ſpiritu. Auerrhoëm verò reprehendit, quòd, *5. collig. c. 23.* ſcribit, quòd Bezoardica, ſi reperiant in corpore venenum, non interficiant, ſed venenatum hominem ſeruent; ſi verò non reperiant in corpore, illum interficiant; idque experientiæ & rationi contrarium eſſe putat. Experientiæ quidem, quia rex Mithridates confectione ſuâ continuò, ſine vlla læſione, vſus eſt, Antoninus verò Imperator theriacam abſque vllo mortis periculo ſumſit. Rationi verò, quia, ſi Bezoardicum interficit, & vires diſſoluit non præſente veneno, multò id citiùs faciet præſente veneno. Tũ enim cor à duplici hoſte impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeò roborant, vt etiam poſtea exhibitum venenum facilè ſuperare poſſit, vt docet Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap. 14.* Purgantia verò nobis proprietate ſimilia eſſe, probare conatur ex Galeno, *3. de ſimpl. med. fac. c. 24. & c. 26.* vbi docet, quòd omne pharmacum purgans purgando humori ſimilem habeat proprietatem. Ex hoc enim concludit; ſi medicamentum purgans purgando humori habet ſimilem proprietatem, & ſuccus ille eſt nobis ſimilis ac familiaris: ergo ex *An Bezoardica & purgantia venena ſint.*

conſe

conſequenti medicamentum purgans nobis ſimilem habet proprietatem.

Verum vt pateat, quid de hac controuerſia ſit ſentiendum, & quæ propriè venena ſint, primo ſciendum, Galenum non ſemper eodem modo loqutũ eſſe. Nam vt ex 3. *de temperam. cap.* 4. & *locis antea alleg.* patet, δηλητήριον ipſi interdum generale vocabulum eſt, quod omnia ea, quæ homini mortem inferre poſſunt, complectitur, ſiue purgantia, ſiue alia: interdum verò ſpeciale eſt & deleteriis opponitur, atque id ſignificat, quod interdum quidem interficit, quandoque tamen prodeſſe poteſt.

Θανάσιμον differentia. Deinde notandum, ea medicamenta quæ ſemper nocent, nunquam proſunt extra omne dubium venena eſſe, & dici debere: omnia tamen ea, quæ quandoque proſunt, è venenorum numero non excludenda: nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent, in venenorum numerum referenda eſſe. Nocentium enim, ſeu δηλητηρίων, in genere ita dictorum, quædam eſt differentia, quæ à paucis annotata eſt, obſeruata tamen magnam doctrinæ de venenis, & quæſtioni antea propoſitæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, *lib. 5. de ſimpl. med. facult. cap.* 19. opium, myrrham, ſtyracem & crocum cõiungit. Verùm cum idem, 2. *de rat. vict. in acut. text.* 12. opium mandragoræ, hyoſcyamo, & aliis, quæ nobis a tota ſubſtantia & viribus aduerſa ſunt, rebus accenſeat: facilè patet, non in eandem claſſem opium, mandragoram, & ſimilia deleteria cum croco, myrrha, ſtyrace collocari poſſe. Ideóque ſciendum quædam ſimpliciter eſſe venenata, quæ nunquam proſunt, ſemper nocent, de quibus Galenus, 5. *de ſimplic. med. facult. cap.* 19. *Sunt, quæ tota eſſentiâ nobis ſunt contraria, proinde ſi vel minimum eorum aſſumptum fuerit, omnino lædat neceſſe eſt, ceu dryopteris, & pityocampe, & thapſia, & ſolanũ maniacum, & hydrargyrus, & ſanguinum nonnulli, præterea ſaliua & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere ſunt deleteria, non quãtitate, & proinde nihil eorũ in alexiteriis antidotos inditur.* Deinde ſunt, quæ etſi venenatam qualitatem habent, tamen cum ea etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodeſſe poſſunt; qualia ſunt narcotica omnia opiũ, hyoſcyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipſius Galeni teſtimonio, 2. *de rat. vict. in acut. text.* 12. præcipuè fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & ſimilia. Quæ quòd ex venenorum numero eximere conatur Rudius, quod ſucco quẽ trahũt, ſint familiaria, ſuccus verò ille noſtro corpori, valde fallitur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori noſtro familiares ſunt, ſed excrementitios, qui ei diſſimiles ſiue ſecundùm ſiue præter naturam, in corpore noſtro generentur. Itaque venenum omne illud erit, vt antè etiam dictum, quod occultam malignam & venenatam, & corpori noſtro peculiariter & per ſe noxiam qualitatem obtinet, ſiue coniunctã habeat aliquam qualitatem, ob quam in vſum Medicum trahi poſſit, ſiue non habeat.

Bezoardica an venenata. Longè alia verò ratio eſt croci, myrrhæ, ſtyracis, & ſimiliũ, vt & omnium ſimpliciter Bezoardicarum, de quibus propterea, & purgationibus coniunctim, vnam quæſtionem non cõuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori noſtro aduerſam, ſed potius vtilẽ habent, & ſaltem ex accidenti, ſi ſcilicet in nimia quantitate ſumantur, nocent. Vt enim primarum qualitatum temperies ſibi ſimilibus conſeruatur, & corpori noſtro conueniens eſt, ſi verò eæ qualitates exceſſerint, & intemperies inducatur, ea morboſa, imò lethalis eſſe poteſt: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, ſtyrax, Bezoardica & ſimilia occultis qualitatibus nobis vtilia, ſi nimiâ quantitate ſumatur, illã, quæ à qualitatibus occultis pẽdet, corporis harmoniam turbant, & ita nocere poſſunt. Lætitia moderata eſt affectus animi, valetudini conſeruandæ vtiliſſimus: ſi tamen modum excedat, nocere poteſt, vt compertum ſit, quoſdam nimia lætitiâ extinctos eſſe. Eodem modo crocus corroborat, ſpiritúſque exhilarat; in nimia tamen quantitate ſumptus, idem quod nimia lætitia, præſtare poteſt. De quo Amatus Luſitanus, *enarr. ad cap.* 25. *lib.* 1. *Dioſcorid.* *Eſt*, inquit, *crocus Medicina cordialis, quæ meritò tum intus, tum extrà Medicamentis cordi adaptatis miſceri debet, nam corroborat & lætificat, & eâ de cauſſa riſum prouocat, & ita promouet, vt fabuloſum non ſit, hominem aliquando riſu & cachinno, ob nimium croci eſum mori. Vidimus enim nos apud Mutinam à Campo, totius Hiſpaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cùm plures croci ſarcinulas, ſiue inuolucra emeret, vt in Luſitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes vitulentas pro cœna continente, iniecit: qui poſt earum eſum in tam intenſum ac vehementè riſũ prorupit, vt non multum abfuerit, quin riſu & cachinno tunc è vita diſcederet. Tunc enim Serapionem verum dixiſſe credidi, cum capite de croco, ex mente Raſis dicit, crocus pondere drachmarum duarum partũ accelerat, & inebriat ebrietate forti, ſi cum vino miſceatur, & lætificat adeò donec facit inſaniam excellenti lætitiâ.* Eadẽ quæ croci, Bezoardicorum eſt ratio. Summa: Omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori noſtro aduerſam obtinent, licèt quandoque, ſiue ob primarum, ſiue occultarum qualitatum exceſſum, homini noceant, ad venena referenda non ſunt.

De Croci nimio vſu noxio Hiſtoria Zacuti Luſitani. [Alexipharmaca etiam, & alia medicamenta, corpori noſtro vtilia, nimiâ quantitate ſumpta, noxia euadere poſſe, modò dictum, & in ſpecie de Croci nimio vſu noxio hiſtoriam ex Amato Luſitano recenſuimus: cui ſimilem habet Zacutus Luſitanus *de Prax. Medic. Admir. lib.* 3. *obſeruat.* 144. vbi narrat, Cocum quendam, vt ferculum elegantius redderet, & palato maiorem gratiam conciliaret, in aulam iure quantitatem magnam croci diſſoluiſſe; quo cùm fœmina quædam vſa eſſet, in riſum ex interuallis lætabundum incidit, à quo nunquam liberari potuit.]

Venenũ quid. Itaque, vt antea etiam dictum, cum Cardano, *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. & 4. venenum definiendum eſſe putamus; quod aptum eſt vehementer nobis nocere occulta agendi ratione. A qua non multum diſcrepat definitio Auicennæ, quam habet 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 15. Venenum eſt, quod corrumpit complexionem humanam non ſolâ qualitate, ſed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni eſſentia eſt, vt hominem ſemper interimat, ſed ſatis eſt ad veneni eſſentiam conſtituendam, vt ſit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis ſunt omnia illa, quæ inaniam, vel ſtoliditatem & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

An venenũ omne ſit cordi inimicum. E quibus facillimè decidi poteſt illa quæſtio, in qua ſoluenda nonnulli anxij ſunt; An venenum omne ſit cordi inimicum. Etſi enim verum ſit, multa venena hominem ſubitò, quod non niſi corde affecto fieri poteſt, interimere: tamen etiam videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & ſpiritui animali infeſta eſſe, leporem marinum pulmones, cantharides veſicam peculiariter exulcerare, lue venereâ & elephantiaſi laborantes ſæpe multos annos ſaluâ vitâ (quod fieri non poſſet, ſi cor primario afficeretur) ſupereſſe multos hauſtis poculis amatoriis multos annos in amentia vixiſſe; multos epilepticos, aura malignâ à partibus inferioribus aſcendente, & malo ſæpe recurrente diu vitam trahere.

Itaque illi nimis anguſtè venenum definire videntur, qui dicunt, venenum eſſe id, quod occulta proprietate hominem ſubitò interficiendi vim habet: ſeu quod habet proprietatem humani cordis celeriter corruptiuam, & propterea ſtatuunt, omnia venena eſſe cordi, vtpote à quo vita dependet, inimica. Neque vlla cauſſa eſt, quòd alia, quæ licèt hominem non ſtatim interficiant, corporis tamen alicui parti occulta qualitate nocent, verbi gratia quæ cerebro ſunt inimica, & amentiam vel ſtoliditatem inducunt, vel alio modo nocent, vt virulentia Venerea inter venena referenda non ſint. Ideóque etiam Greuinus, *lib.* 2. *de venen. cap.* 24. venenum appellat omne id, quod cùm in corpus ingreſſum eſt, vim infert naturæ, illámque vincit. Et *lib.* 1. *cap.* 1. vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod eſt in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ cauſſa.

Quomodo venenum ad cor perueniat. Cùm ergò venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria ſint, diſputat Conciliator, *de venen. cap.* 3. quomodo venenum ad cor veniat? Nam, *inquit*, aut trahetur a corde, ſicut ferrum à Magnete, aut ipſum tranſibit ad cor, aut vtroque modo; corde ſcilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur poſſibile. Neque enim cor venenum, vt ſibi aduerſiſſimum trahet, neque enim venenum ad cor, vt ſibi inimicum mouebitur. Reſpond. quidem Conciliator: Cor, dum ſanum eſt, nihil attrahere, niſi ſanguinem ſibi ſimilem, & ſpiritum; quando verò infirmum eſt, trahere ad ſe etiam qualitatem contrariam. Verùm enimuerò homo etiam optimè ſanus à veneno lædi poteſt, neque cor priùs infirmum redditur, antequam venenum ad id perueniat, ſed ipſum a veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles ſunt. Prior eſt, quòd quia venenum omne, quoniam actiuum eſt, à forma quam habet pernicioſam & deſtructiuam cordis, quicquid tangit in corpore humano, conuertit illam ſpeciem venenoſam, & deſtructiuam cordis, ac ſeſe multiplicat. Et omnino rerum ſpirituoſarum inſignis vis eſt ſeſe multiplicandi, non ſolùm per ſpecies, ſed ſæpe etiam per atomorum diffuſionem, ſicut manifeſtè apparet in moſcho, è quo pulueres & ſuffumigia, quibus pelles, & veſtes odoratæ redduntur, parantur, vt mirum ſit, tantillum moſchi tot & tanta corpora odorata reddere poſſe.

Qua ratione venena certas partes petant. Sed tamen hîc dubium relinquitur, quomodo, dum venenum ſeſe multiplicat, non eodem modo ad partes omnes æqualiter diffundatur, ſed nunc magis verſus cor, nunc verſus cerebrum, nunc verſus hepar. Vbi tenendum, quod Ariſtoteles, 1. *de gener. & corrupt. cap.* 7. *tex.* 51. ſcribit, quòd agens & patiẽs genere quidem eadem & ſimilia ſint; ſpecie verò differant; talia autem contraria ſunt. Vnde Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 15. ſcribit ſimilitudinem in materia cum contrarietate in principiis vocari proprietatem occultam. Etſi enim contrarietas cum corpore noſtro in veneno adſit, tam longè potentius & faciliùs operatur, ſi ſit ſimilitudo in materia. Vnde ſicut, vt moſchi odor diffundatur & multiplicetur, non quæuis res ſunt idoneæ, ſed certa materia requiritur, vt ex cõfectione puluerũ illorum moſchatorum & ſuffumigiorum patet: ita quò venena ratione materiæ cum ſpiritibus corporis noſtri maiorem cognationẽ habent, eò potentiùs lædunt, & quò venenum peſtilẽs in corporibus pluribus magis ac magis coquitur & exaltatur, eò nocentius fit. Et apud Suetoniũ, *in vita Claudij Neronis Cæſaris*, legitur de muliere quapiam, cui nomen erat Locuſtæ, quæ cùm venenum, quod fortaſſe ſegnius erat perfectiùs coqui curaſſet, repẽ-

tinæ mortis venenum cauſſa fuit, cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia artificia venena exaltandi & potentiora reddendi, venenorum coctoribus non ignota ſunt. Veruntamen quæſtio hæc latiùs etiam extendi poteſt, & quæri, Quomodo venena etiam ad alias partes, quibus præcipuè nocēt, perueniant, vbi tutiſſimum eſt, primum modum, qui per multiplicationem veneni fit admittere, hoc tamen addere, etſi venenum aliquod per totum corpus diffundatur: tamen ei parti præcipuè nocere, cum qua inſignem habet antipathiam. Ita venena Gallica etiamſi per totum corpus diffunduntur, hepati imprimis nocent, opium cerebro. Nimirum venenum quodlibet cùm in corpus recipitur, ſeſe quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipuè fertur, cum qua naturalem antipathiam habet.

Alter modus ſaltem in venenis lethalibus, & cordi inprimis aduerſis, locum habet, conſiſtitque in eo, quòd arteriæ cordis continuò aërem frigidum pro cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aëri permiſcetur, & in arterias penetrat, facilè ad cor transferri poteſt. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etſi tangantur, modò cutis ſit ſalua, & non in arterias penetrent, nihil nocere. Quamprimum verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare & hominem perimere.

An venena nutriant. Tandem cùm venena corpori noſtro ſint tam aduerſa, hoc loco nō prætereunda quæſtio; An venena nutrire poſſint? Nonnulli id planè negant, imò Auerroës, *lib. de theriac. cap.* 2. ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, vtitúrque hac ratione, dicitque, quòd ſi homo nutriretur veneno, tota ſubſtantiâ ſibi contrario ſequeretur, hominem non ampliùs eſſe hominem. Nam quicquid nutritur, ſuo ſimili nutritur. Quòd ſi homo nutriretur veneno, neceſſum eſſet, vt ſit ſimilis veneno. At ſi venenum humanæ naturæ contrarium eſſet, ſequeretur, hominem, cùm veneni naturam induerit, non ampliùs eſſe hominem. Verùm hominem in vitium aliquod naturæ ſuæ contrarium degenerare poſſe, abſurdum. Contrarium tamen teſtatur experientia. Marſos, ſerpētes ſine periculo deuorare, refert Galenus *de Theriac. ad Piſon.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem. 3. *de alim. facult. cap.* 3. docet. Ophiophagos quoq; populos quoſdam Rubro mari finitimo, Candeos dictos ſerpentibus victitare, teſtatur Plinius, *lib.* 6. *cap.* 29. Theophraſtus 9. *de hiſtor. animal. cap.* 18 refert, Thraſiam herbarium, & paſtores nonnullos helleboro ſine noxa vſos, atque integros interdum manipulos eſitaſſe. In Gualata, Lybiæ deſerta regione, buſonibus nutriri gentes quaſdā, in Buteri *relationibus* exſtat, Galenus *lib.* 1. *de ſimpl. medic. fac.* refert hiſtoriam vetulæ, quæ nutriebatur cicutâ. Et Auicennas, *lib.* 4 *fen.* 6. *tract.* 1. *cap.* 6. è Ruffo refert, puellam quādam fuiſſe nutritam napello, vt interficerentur Reges, ſi cum ea coirent. A Rege Chambaiæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *Exerc.* 175. narrántque alij eum totum ita venenoſum euaſiſſe, vt & muſcas accedentes ſolo halitu necaret; & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuiſſe, ſcribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib.* 1. *cap.* 2. eundémque, quemcunque necare voluerat, ſolo ſputo in cutem coniecto interfeciſſe. Albertus Magnus 1. *de animal. cap.* 8. narrat, quòd Coloniæ fuerit puella, quæ quàm citò à matre aufugere poterat, angulos domus ſollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optimo cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, ſe vidiſſe puellā trimam, quæ araneas mirâ cum voluptate ſine damno comedebat. Et ipſe noui ciuem quendam meum, qui ſanctè affirmabat, ſe puerum cum delectatione & ſine damno araneas deuoraſſe. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipſe ſe fabulam facit.

Sciendum ergo, venenorum eſſe diuerſam naturam. Quædam enim, v. g. arſenicum, nihil id ſe alimentoſum continent, ſed tota ipſorum ſubſtantia aliena eſt à natura noſtra, atque talia nullo modo nutrire poſſunt. Deinde ſunt alia, quæ quidem venenata ſunt, partes tamen aliquas, quæ alere poſſunt, ſimul obtinent: tales ſunt plantæ & animalia quorum nōn tota ſubſtantia venenata eſt, ſed vel ſuccus ſaltem, vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire poſſe, non impoſſibile eſt, ſi ſcilicet homo in iis ſumendis à parua quantitate ad maiorem continuò aſcēdat, vt ita homo ſenſim iis adſueſcat. Vix tamen quenquam repertum fuiſſe credimus, qui ſolis venenis nutritus fuerit, & non alios cibos ſimul ſumſerit cùm vix talia tantum nutrimētum habeant, quantum corpus nutriendum requirit. Et tamen ipſa venena non ſimpliciter nutrimentum ſunt. Nam homo, ſi omnia ſeſe bene habent nutritur ſimili; at non omnis nutritio bona eſt, ſed ſæpe vitioſa. Etenim & qui cachexia, lue Venereâ, elephantiaſi laborant, nutriuntur, ſed vitioſè nutriuntur, ac vita ſæpe cum tali vitioſa nutritione diu conſiſtere poteſt. Quod ergo in lue Venerea & elephantiaſi accidit, cur non etiam in venenis quibuſdā accidere poſſit. Licèt verò hominis talis corpus venenoſum euadat, nō tamē homo eſſe deſinit. Animalia enim bruta imprimis auium carnes plantarum, quibus nutriuntur, ſaporem & odorem acquirunt, interim ſpeciem non mutant. Iacobus Greuinus equidē, *de Venen. lib.* 1. *cap.* 1. exiſtimat, impoſſibile eſſe, vt homo ſe paulatim ad vſum venenorum aſſuefacere poſſit, vt iis nutriatur, ſed naturam aſſueſcere, vt primò paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni è corpore expellere poſſit; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, ſi offeratur, expellere queat. Verùm venena tota non expelli, vel puella illâ napello nutrita, docuit, quæ amplexu & halitu alios inficere poterat. Et Cambaiæ Rex venenatus euaſit. Et ipſe Galenus *loc. alleg.* aliam cauſſam nō reddidit, niſi quòd natura veneno adſueſcat. Etſi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis tamen ſi frequentiùs & copioſiùs ſumantur, cùm omne expellere natura non poſſit, ſed aliquid cum nutrimento in totum corpus ſeſe inſinuet, ab eo procul dubio natura partes principes maximè deſcendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallico, & elephantiaſi laborantibus ad ambitum corporis propellit.

CAPVT II.

De differentiis Venenorum.

POſtquam hæc in genere de natura venenorum, ita in ſpecie dictorum, quæ extra in corpus noſtrum quocunque modo admiſſa illud afficiunt, dicta ſunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

Venenorum differentia. 1. Primò autem venena in ſpecie ita dicta à nonnullis diuidūtur in venena, quæ naturâ ſuâ talia ſunt, vt napellus, cicuta & ſimilia; deinde in venena, quæ quidē naturâ ſuâ talia non ſunt, ſed cum putreſcunt & corrumpuntur, talia fiunt, vt carnes & piſces putrefacti. Tertiò in ea, quæ arte talia fiūt, vt Mercurius ſublimatus, aqua fortis, & ſimilia. Verùm tertiam claſſem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non eſt, ſed quicquid præſtat, corrodendo facit; Mercurius ſublimatus verò naturâ ſuâ talis eſt, vt ſupra *part.* 4. *cap.* 21. probatum eſt. Et omnino ſi ars, ſeu potiùs malitia hominum, qui Diaboli inſtinctu in venenis conficiendis, occupantur, venena parat; nihil aliud præſtat, quam vt naturalia venena miſceat & exaltet, qualia artificia, ſeu potiùs veneficia, in Italia præcipuè vſitata eſſe, ſcribit Greuinus, *de venen. lib.* 1. *cap.* 1. Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ naturâ ſuâ non ſunt venena, ſed ſi corrumpantur & putreſcant, talia euadunt, quia talia ferè peſtem & peſtilentes febres excitant, dictum eſt de iis ſupra *part.* 2. & 3. De primo ergo genere hic peculiariter tractandum eſt. Etſi verò talia homini venena ſint, v. g. napellus, cicuta, ſcorpius & ſimilia: tamen res ipſæ quibus inſunt, rerum naturalium, ſpecies ſunt, & à Deo creatæ per ſe bonæ, & ad mundi perfectionem abſoluendam & complendam pertinent, habéntque ipſæ procul dubio etiam vtiles nobis vires, ſed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ ſunt.

2. Secundò, Venena in ſpecie ſic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum quibus inſunt, vt alia ſint in mineralium, & metallorum genere, vt arſenicum & ſimilia; quædam è plantis, vt cicuta, napellus; quædam ex animalibus, vt vipera, ſcorpius. Secundum quam differentiam poſtea in ſpecie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium claſſe enumerabimus.

3. Tertiò, vulgatiſſima eſt diuiſio, quâ venena diuiduntur, quòd alia agant qualitatibus primis & manifeſtis, alia occultis, alia occultis, & manifeſtis ſimul. Et quidem quæ primis agunt, ſiue alia calida, alia frigida, alia humida, alia ſicca. Calida nimirum, inquiunt, calidum natiuum diſſoluunt, humidum radicale abſumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò, vt opium, ſolanum ſomniferum, hyoſcyamus & ſimilia, corpus adeò refrigerant, & ſpiritus adeò frigidos reddunt, vt penitus congelentur, & ſuas actiones exercere minimè valeant, vnde mors ſequitur. Sicca venena cordis humiditates & ſanguinem abſumunt, & quaſi in cruſtam conuertunt, quod efficiunt calx viua & chalcantum; aut partem à parte ſeparant, donec vſque ad cor perueniatur, id quod præſtat realgar. Humida venena membra ſtupefaciunt, & calorem ſuffocant, vt coriandrum recens, & ſimilia, quæ ſtupefaciendo & humectando, ſpiritus craſſos adeò, & immobiles reddunt, vt facilè mors ſequatur. Addunt nonnulli & qualitates ſecundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum ſuâ acuitate, vt loquuntur, corrodit ventrem & inteſtina.

Venena an manifeſtis qualitatibus agant. Verùm quàm trita & vulgata, & à doctis etiam Medicis propoſita eſt hæc diuiſio; tam falſa eſt, ſi ſimpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit propriè venenum non eſt; ſed id ſolùm, quod qualitatibus occultis & proprietate totius ſubſtantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, ſed totius naturæ ſuæ contrarietate æſtimanda eſſe tum alibi, tum 3. *de temperam. cap.* 4. Galenus docet.

Secundò, deleteriorum natura & ratio ſola experientia cognoſcitur, vt Galenus, 1. *de ſimpl. med. fac. cap. de abrotano*, docet, quod non fit in qualitatibus primis.

Tertiò, venena omnia ſunt cordi, vel alij parti peculiari, inimica; at frigida, calida, humida, ſicca, quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica ſunt, ſed omnes afficere poſſunt. Et licèt intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat: tamen id non facit quatenus venenum.

Quartò, dantur multa calida & frigida in tertio & quarto gradu, imò maximum habent qualitatum primarum exceſſum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt, quia ſcilicet venenatam qualitatem nobis

aduerſam

aduerſam non habent:& contrà reperiuntur, quæ ſecundo vel tertio tantùm gradu ſunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero ſunt.

Quintò, ſi à primis qualitatibus dependeret veneni natura, omnia, quæ eundem primarum qualitatum exceſſum habent, eſſent venenata, quod tamen falſum. Nam allium, pyrethrum, ſinapi, ſunt calida in quarto gradu, nec tamen ſunt venena, vt auripigmentum.

Sextò, ſi venenorum natura à manifeſtis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè eſſent venena: at cicuta ſturno alimentum, homini venenum eſt.

Errandi verò occaſionem multis præbuit, quod vim ſtupefaciendi in opio, mandragora, hyoſcyamo putarunt à frigiditate prouenire; cùm tamen ob occulta vi proueniat. Et aqua etiam frigidiſſima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præſtat. Decepit eas & id, quòd multa ad venena retulerunt quæ tamen venena ſunt. Etenim ſi vitri acutæ particulæ venenatæ ſunt, cur non etiam acûs deglutitæ inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & ſimilia, venena propriè dici non puto, cùm ſolùm corrodendo noceant: alias enim ſales illi, qui ex lixiuio coquuntur è quibus lapides corroſiui & cauteria dicta fiunt, venena eſſent.

Etſi verò negandum non ſit, quandam eſſe venenorum differentiam, vt alia venena ſaltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum inſignem exceſſum habeant, alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum inſigni exceſſu valeant, atque adeò inde factum ſit, vt autores diſcrepent, & idem medicamentum, v.g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere ſtatuant: tamen quæ propriè venena ſunt, ea in primis occultâ qualitate nocent, vnde etiam non per alterantia, primis qualitatibus cõtraria, eorum noxa corrigitur, ſed per alexipharmaca, imò venenis valde calidis ſæpè alexipharmaca calida, vt theriaca, opponuntur. Si quæ verò ſunt, quæ ſaltem qualitatibus primis, ſeu calefaciendo & erodendo, ſeu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena non ſunt. Quia tamen & hæc interdum inſigniter nocent, vt calx viua, aqua fortis, adeóque hominem occidere poſſunt, à Medicis plerumq; inter venena referuntur. Et quanquã etiã multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuerà occultâ qualitate præſtant: vnde Galenus 3. *de temper. c. 4. &* 3. *de ſimpl. med. facult. c. 18.* opiũ, mandragoram hyoſcyamũ, & ſimilia ſic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: Licèt in eodem ſubiecto manifeſtæ & occultæ qualitates eſſe poſſint: tamen eorum effectus non ſunt confundendi. Manifeſtis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, ſiccant, occultis verò hominẽ interimunt ſeu alio modo et inſigniter nocent, & quælibet qualitas, quod ſuæ naturæ eſt, agit, ſine alterius directione. Quod clarè docuit Antonius Guaynerius, dum, *de venen. c. 1.* ſcribit: *Quòd ſi Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena à qualitate operari manifeſta, ſciendum, quòd Auicennas & alij ſic ponentes conſiderauerunt venenum, quantũ ad ſpecificã formam, quã vna ſpecies differt ab alia: & ſecundum hanc conſideratione dixerunt, quòd venenorũ quoddã operatur, nõ quatenus calidũ, aut frigidũ, ſed quatenus tale, habens ſcilicet virtutẽ humanæ vitæ & ſanitati contrariã: aliud eſt, quod etſi à virtute, ſeu proprietate agat, cum etiam agit quatenus frigidum aut calidum, vt euphorbium & ſimilia.*

4. *Differentia.* Quartò, cùm formæ venenorum nos lateant, & eæ ſeſe per operationes prodant, commodiſſima & vtiliſſima eſt diuiſio, quę ſumitur ab affectibus, quâ ſcilicet venena alia ſunt cordi inimica, qualia ſunt pleraque quæ hominem ſubitò enecant, alia ſunt inimica cerebro, vt ſolanum hypnoticum, maniacum, hyoſcyamus, opiũ, apiũ riſus, virus caninum, tarantulæ; torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticũ, Mercurius, & eiuſmodi alia, cerebro & ſpiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infeſta fuit planta illa, quæ ſanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, *lib. de purg. med. facult. c. 4.* vt & elephantiacum, & Venereum. Quædã etiam vaſis genitalibus inimica ſunt, referúque Cardanus, *lib. 3. de venenis*, Franciſcum Sfortiã veneno debilitatum fuiſſe, vt poſtmodùm ſterilis euaſerit, & parùm ſuperuixerit. Lepus marinus pulmonibus, cantharides veſicæ imprimis nocent. Ita ſunt venena, quæ dyſenteriam excitant. Vnde accidit, vt venena, quæ morſibus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia faciliùs per venas, alia per arterias, alia per neruos in corpus penetrent. Scorpionis, & ſimiliũ cordi inimicorum venenatorum animalium venenum, ſtatim per arterias ad cor penetrat: canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur, ſed per neruos in primis: Suntque alia etiã venena, quæ corde & hepate non læſo, ſtatim cerebrũ petũt, & ſtuporẽ, torporẽ, conuulſiones excitãt. Venenũ verò Gallicũ mox ad hepar diffunditur, corde aut cerebro non læſo. Hinc etiam accidit, vt ab aliis venenis alia ſymptomata inducantur. Alia venena torporem & ſoporem, alia conuulſiones, riſum, deliria varia, ſaltandi libidinem inducunt; alia in furorem agunt, alia mœſtitiam, triſtitiam, timiditatem pariũt, alia dolores vehementiſſimos, ardores, inflammationes, febres excitant: imò ipſe necandi hominem modus varius eſt. Alij enim accepto veneno facilè moriuntur; alij cum maximis doloribus

5. & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lentâ necantur.

Quintò, ex hac diuerſitate venenorum alia venenorum differentiæ ortum habent, quòd ſcilicet alia eſſe dicuntur mortifera, alia non mortifera, ſeu lethalia & non lethalia. Quãquam enim nonnulli ſint inter quos Mercurialis, *lib. 1. de Ven. c. 5.* qui ſtatuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falſum eſſe, ſuprà, *c. 1.* diximus cùm multa ſint venena, quæ ſolùm inſigniter lædunt, non interficiunt, qualia ſunt, quæ rationem adimunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen ſæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena ſunt, quæ plerumque hominem interimunt, ſiue breui, ſiue longiori temporis ſpatio fiat. Et talia ſunt omnia quæ membris ad vitam neceſſariis ſunt inimica. Ad vitam autem neceſſaria membra ſunt primò Cor, à quo vita imprimis pendet: ideóque corde à veneno vehementer læſo, animal ſtatim emoritur: deinde Hepar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertiò, cùm ſine reſpiratione homo viuere non poſſit, ſine motu verò animali reſpiratio fieri non queat: ſi Cerebrum ita à veneno lædatur, vt motus animalis omnis ſubitò aboleatur, etiam tum mors ſequitur. Poſt hæc tria principalia ſunt pulmo & ventriculus, hinc veſica & renes. Si igitur mẽbrum aliquod horũ valde à veneno lædatur, morbus is lethalis eſt. Si verò ſit venenũ quod membrum ad vitam non neceſſarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitã neceſſariam aboleat, id non lethale eſt. Talia ſunt quæ fatuitatem & inſaniam inducunt: quò etiam pertinent philtra & pocula amatoria, item quæ epilepſiam vel paralyſin excitant. Quò referendum & venenum tarantulæ, quod inſanum ſaltandi deſiderium inducit.

Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cùm enim venena lethalia alia hominem ſtatim interimant, alia poſt aliquod interuallum, hinc venena diuiduntur, quòd alia ſint præſentanea, alia temporanea. Præſentaneũ venenum eſt, quod hominem ſtatim, vel breuiſſimo temporis ſpatio interimit. Ita ſupra ex Scaligero, & aliis dictum, quòd granũ Nubiæ inter decem homines diuiſum, ſpatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantẽ quadrimum Arſenico, quod mater incauta ipſi pro C.C. propinarat, ſumto, inter ſex horas mortuum fuiſſe. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Chriſtophorus à Coſta, *lib. aromat.* mentionem facit veneni cuiuſdã, ex Maluatica planta ſũti, quod tã ſubito necat, vt ob eius ſubitã vim, nullã adhuc cõtra eius perniciem antidotũ, Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ extrà adueniunt, celerrimũ habetur venenum aſpidũ. Deinde ſunt alia, quæ licèt certò occidant: lõgiore tamen tẽpore id faciunt, quorum ſcilicet non ea, quæ priorum potentia eſt. Nõnulla tamen, etſi aliàs ſatis potentia ſint ad occidendum: tamen ſi in minore quantitate ſumantur, longiore tẽpore occidunt. Ita narrat Amatus Luſitanus, *cent. 2. curat. 65.* famulum Arubas tabefactum intra annum obiiſſe, quòd carnem guſtaſſet gallinæ Arſenico enectæ. Et quidem plerumque talia venena diu latent: vbi tamen poſtea ſeſe exſerere incipiunt, hominem ſubitò iugulant. Tale venenum eſt canis rabidi, quod non ſolùm menſes, ſed & annos latere poteſt, poſteaquam verò ſeſe exſerit, & hydrophobia ſeſe prodit, vix vllo auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè ſerpere putant verùm rectiùs in occultas qualitates eorum vis refertur, quæ & ipſæ aliæ citiùs, aliæ tardiùs agunt. Quanquam hoc negandum non ſit, calore natiuo debilitato, putredinem ſequi poſſe.

An venena quædam definito temporis ſpatio interficiant: Hoc loco quæſtio inter Medicos agitatur, An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis ſpatio hominem interficiant: Vbi non is eſt ſtatus controuerſiæ, an venenum longo tempore poſt, quàm ſumtum fuit, hominem interficere poſſit: neque etiam, an venenum, quod ex ſua natura ita comparatum eſt, vt vnius vel paucorum dierũ ſpatio iugulare poſſit ſic præparari queat, vt tardè operetur, & longo poſtquam aſſumtum fuit, tempore hominem interimat. Vtrumque enim verum eſſe, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quẽ Agrippina lento veneno tollere decernebat, eſt apud Tacitum, *Annal. lib. 12.* & Druſi, qui tali veneno ſublatus eſt apud eundẽ, *Annal. lib. 4.* Inter recentiora verò exempla eſt id, quod refertur à Iouio, *hiſtor. part. 1. lib. 2.* de veneno illo, quo Cæſar Borgia vniuerſum Cardinalium Collegium interficere conatus eſt. Scribit enim, puluerem fuiſſe, qui non illicò, neque cum vehementia vitæ inſidiabatur, ſed exitiali morâ hominem è medio tollebat. E quo etiam patet, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per ſe venenata nimis incautè & temerè exhibent eo non ſatis firmiter probare, quòd talia medicamenta innoxia ſint, quia eo, quo exhibita fuerunt, die, vel ſequentibus aliquot diebus, nihil noceant: cùm ab iis vitioſa diſpoſitio corpori imprimi poſſit, quæ lõgo demum tempore poſt ſeſe exſerat. Sed de hoc quæſtio eſt: An detur venenum, vel hominum malitiâ præparari poſſit, quod definito & certo tẽporis ſpatio interficiat. Qui id affirmãt, primò nituntur autoritate Theophraſti, qui *in 9. de hiſtor. plant. c. 16.* de aconito ſcribit: *Componi, inquit, ita ferunt, vt certis temporibus poſſit, occidere, videlicet, bimeſtri, trimeſtri, ſemeſtri, anno completo, interdum etiam biennio.* Et quod magis mirum, *ibid. cap. 19.* refert, Ariſtophilum quendam, Pharmacopolam Plataicum fuiſſe, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menſes poſſet, quique hoc remedio ad temperandos, compeſcendóſque adoleſcentum impetus nimios, vſus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quod nimirum omnes res naturales actionum ſuarum circuitus habeant, & per certa tem-

porum ſpatia actiones ſuas abſoluant, id quod in criſibus, præcipue in morbis, accidit quæ certis temporum ſpatiis perficiuntur. Præterea, quia mors accidit, calido natiuo abſumto, & humido radicali exſiccato, ea exſiccatio nunc vno, nunc duobus menſibus, nunc vno, nunc duobus annis fieri poſſe videtur.

Verùm enimverò non probabile eſt, talia venena dari poſſe. Etenim etſi primo res naturales omnes ſuos circuitûs habeant, & actionum initia ac fines ſint tamen ij plerumque in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignoti ſunt, nec certis dierum ſpatiis exactè determinari poſſunt. Deinde ad actionē non ſaltem requiritur agens, ſed & patiēs, & agens pro patiētis diſpoſitione agit. Ideóq; cùm hîc corpus humanum patiens ſit, cuius pro ratione temperaturæ, occultarū qualitatū, ætatis, & aliarum circumſtantiarum, nunc maior, nunc minor reſiſtendi vis eſt, nō mirum eſt, ſi idem venenum hunc citiùs, illum tardiùs iuguler. Et patet ex hiſtoriis, ab eodem veneno eâdem quantitate pluribus in eodem cibo propinato, non omnes eodem tēpore mortuos eſſe, ſed alios mox, alios poſt aliquot horas, alios poſt aliquot dies. Præterea non parum ſitū eſt in vomitu, quo venena vel citiùs vel tardiùs reiiciuntur, vt & in alexipharmacis, ſi vel tempeſtiuè, vel tardiùs propinentur, ſi efficacia vel minùs efficacia ſint, quorum vſu ſi venenum vel tardiùs vel citiùs euacuatur, aut eius vis vel magis vel minùs refringitur, accidit, vt homo vel citiùs vel tardiùs iuguletur. Feci aliàs mentionē puellæ; cui cum fratre in balneum euntis à matre incauta pro cornu cerui arſenicum, ad ſudorem prouocandū, propinatum eſt. Puer, qui minus vomebat, ſex horarū ſpatio interiit, puella quæ plus vomebat, & cui ſuperſtiti plura alexipharmaca ſunt exhibita, vixit ad annum vigeſimum primum, tertium ſcilicet climactericum, quo tam fœda ſcabie, & tantâ cachexiâ correpta eſt, vt nullâ diligentiâ curari potuerit, ſed diem ſuum obierit. Similiter aliàs narraui, decem, ni fallor, ſtudioſos, qui cum piſces coctos in aqua in qua glis ſuffocatus fuerat, comediſſent, omnes ægrotare cœpiſſe, & quatuor mortuos eſſe, non vno tamen tempore, reliquos conualuiſſe, alios tamen citiùs, alios tardiùs.

7. Differentia Septimò, venena diſtinguuntur à variis modis, quibus ſeſe corpori noſtro inſinuant. Quædam enim ore ſumuntur, ſeu cibi, ſeu potus, ſeu medicamenti ſpecie offeruntur: quædam eidem extrà adueniunt.

An extrema venena etiā ſumta, venena ſint. Vbi quæſtio moueri ſolet, An quod extrà adhibitum venenum eſt, etiam intùs ſumtum venenum ſit, & contra. Facit eius rei mentionem Celſus, qui, *lib. 5. c. 27.* ſcribit, eſſe venena quædam, quibus præcipue venatores vtuntur, quæ non guſtu, ſed in vulnere nocent. Idem docet Galenus, qui *3. de temperam. cap. 3.* ſcribit non eandem eſſe venenorum rationem, cùm exterius applicantur, & cùm intùs aſſumuntur. *Quemadmodum* enim, ait, *quæ intus aſſumta, perimunt, foris adminiſtrata non nocent: ſic neque quæ foris admota, occidunt, intus aſſumta idem præſtant.* Idem aſſerit Plinius, *lib. 29. c. 4.* dum ſcribit: *Sed & venenum aſpidum, ſi ſanguinem attingit, aut recens vulnus, ſtatim interimit, inueteratum vulnus tardius: de cætero potum quantalibet quantitate, non nocet, non eſt tabifica vis. Itaque occiſa morſu earum animalia cibis innoxia ſunt.* Inde quidam inter quos Fabius Columna, *ſtirp. minus cognitar. part. altera c. 18.* ſcribit, quòd quædam venena ſint, quæ niſi ſanguinem vel ſanguineas partes attingant, non nocent; quædam verò intrò quomodolibet accepta, in parua etiam doſi, periculo non vacent, vt album elleborum, aconitum, napellus, ac ſimiles: ſerpentum verò venenum, niſi ſanguinem attingat, non nocere, iam ſatis exploratum ſit, etiam intrò ſumtum, niſi vlcere ſint inteſtina affecta. Verùm poſteriorem ſententiæ huius partem impugnat Cardanus, *lib. 1. de ven. c. 18.* Quod enim, quæ aſſumuntur, non ſemper exteriùs admota perimunt, præter experimentum, etiam rationem ſuadere ſcribit, quoniam minorem vim habeant: quòd verò venenorum, quæ exteriùs admota perimunt, vllum interiùs aſſumtum non occidat, ſe nondum nouiſſe dicit, & neque nunc inuentum eſſe, neque in poſterum vſque in æternum inueniri poſſe, quod interiùs aſſumtum non perimat, vulneri admota perimant tanquam venena. Scillam equidem, cæpas, allium, & ſimilia ὀδυνηρά, vulnera efficere ſæuiora, horum tamen nihil venenum eſſe. Et omnino ratio Cardano fauere videtur. An verò contrarium experientia teſtetur, obſeruare periculoſum.

Venenorum externorum differentia. Animalia. Venenorum autem, quæ extrà corpori obueniunt, magna omnino eſt varietas. Quædam enim morſu animalium venenatorum communicantur, qualia animalia ſunt ſerpentes viperæ, canes rabidi, quædam punctuâ, vt ſcorpij & Phalangij. Imò animalia quædam adeò venenata ſunt, vt non ſolùm contactu immediato ſed etiam tantùm halitu venenato interficiant hominem, & non ſolùm contactu corporali, ſed etiam virtuali, vt loquuntur, & per occulta effluuia & ſpecies ſpiritales occidant. Nota eſt hiſtoria militis apud Auicennam, *lib. 4. fen. 6. tract. 3. c. 22.* qui cùm ſerpentem haſtâ vulneraſſet, mortuus eſt. Tale quid etiam I. C. Scaliger, *Exerc. 200.* refert, *In Lombardia*, inquit, *& agro Ferrarienſi ſerpentum magna copia eſt. Haud procul Dertona Palauicinum quemdam, qui eſſet in venatione, & Hiſpanicâ lanceâ ſerpentem interfeciſſet, eum, eiúſque equum morte deletos audiui è fortiſſimo equite, Antonio Lazaro, qui ſub patrino meo Bonifacio ſtipendia faciebat.* Simile narrat Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioſcor. In agro Tridentino*, inquit, *ruſticus quidam, cum eſſet in ſuis vinetis, paruum quemdam collem ſæpius adſcendebat, vt ibi vuarum cuſtodiam ageret. Hinc quadam die ad collis pedem magnum & horrendum vidit ſerpentem, cuius capiti supernè haſtam ſatis longam infixit: at dum fixam feram ſe hinc inde fortiter contorquentem, & haſtæ circumuolutam pro viribus teneret, magno ſtatim tremore correptus eſt, quo maximè deterritus, vociferans viatores & circumſtantes colonos ad ſe ire rogabat. Quam vociferationem audientes, qui non longè aberant ruſtici, eo curſu velociter contenderunt, & ipſum ferè ſemimortuum inuenerunt. Cognita tamen ex occiſo ſerpente ſui infortunij cauſſa, ad theriacam & alia antidota confugerunt, quibus ad vitam eum reuocarunt. Veruntamen duobus annis poſtea is vniuerſi corporis ſtupore in lecto ſemper decumbens ægrotauit, & eo præſertim brachio, quo pernicioſum animal haſta occiderat.* Ita refert Amatus Luſitanus, *centuria. 1. curat. 62.* virum Anconitanum robuſtum, cùm vineam putaret, ſerpentem offendiſſe longum & craſſum, cúmque lignis, lapidibus ac gladio interfeciſſe, à quo interfecto illicò de capitis dolore queri cœpit, febricitauit, & cùm omnia indies grauiora fierent, die vndecimo obiit. Additque, *in Scholio*, alios quoque, cum ſerpentes interfecerunt, prope obitum perueniſſe, at antidotis adiutos euaſiſſe, non ſine tamen chronico & graui morbo, totum corpus occupante, & præcipuè brachium illius manûs, quo interemptæ feræ fuere. Qualia exempla refert Vidus Vidius, *de curat. gener. lib. 1. cap. 13.*

Saluia interdum venenata. Poſſunt & animalia venenoſa ſua venena in plantas deponere, quæ inde venenatæ euadunt. Cuius rei aliquot hiſtoriæ exſtant. Mizaldus, *memorabil. centur. 1. aph. 2. & in hort. Med. camp. 3. area 1.* è Iohan. Bocatio refert, quendam, dum in horto iuxta ſaluiæ fruticem cum amaſia luderet, ac gingiuas & dentes foliis eiuſdem fricaret, & detergeret, illicò mortuum concidiſſe. Cùm verò amaſia veneficij argueretur à iudice, & illa decerpto folio ex ipſamet ſaluia oſtenderet, amaſium eo ipſo modo dentes deterſiſſe, obiit & ipſa. Vnde iudex de ſaluia malè ſuſpicatus, eam exſtirpari radicitus iuſſit. In qua re dum horti colonus ſedulam nauaret operam, bufonem prægrandem ſub ea ſtabulati deprehendit, qui viroſo halitu & illuuie plantam inficiebat. Similem hiſtoriam recenſet Ambroſius Paræus, *lib. de ven. cap. 24. Auditum*, inquit, *habeo à viro fide digniſſimo, exſtitiſſe mercatores duos, qui non longè ab vrbe Toloſana interim dum pararetur prandium, in hoſpitij hortum cum deambulandi cauſſa ſoli diuertiſſent, folia ſaluiæ legerunt, eáque illota, vt lecta erant, in vinum ſuum merſerunt. Nondum pranſi erant, cùm illis repentina vertigine prehenſis totum diuerſorium ſúſque déque verti viſum eſt: tum ortacati in ſyncopem lapſi ſunt, obortis per interualla conuulſionibus interruptam. Cæterum labris linguáque nigricantibus balbutiebant, aſpectu toruo & horrido, cum effrenè vomitu, ſudore frigido, mortui qua mox, illis in alium tumorem toto corpore ſublatis, contigit, prænuntio. Cum de veneno ipſis exhibito Iuſtitia eius municipij cuſtodibus iniecta eſſet ſuſpicio, manus in hoſpitij dominum, omnéſque conuiuas iniecta ſunt; Quæſtione habita, conſtanti & vna voce ſinguli reſponderunt, iiſdem mortuos illos cibatos potionatóſque, quibus & reliqui, hoc vno excepto, quod ſaluiam vino ſuo non affudiſſent. Quæſitum à Medico eſt, num ſaluia veneno infici poſſet, reſponſum eſt, poſſe. Atque id, quod per coniecturam tantum pronunciatum, oculis verum compertum eſt. Subterraneum enim foramen ad eius radicem inuentum eſt, totum bufonibus differtum, qui inſtillatâ aquâ tepidâ illecti fidem fecerunt, venenum à ſe in plantam illam illatum.* Referúntque autores, bufones in primis ſaluiâ delectari, monéntque ideò, rutam, quæ animalia venenoſa à ſe abigit, ſaluiæ comitem in hortis ſemper iungendam, nec ſaluiam illotam in cibo, poculis, vel medicamentis vſurpandam, eámque, quæ folia maculata & quaſi carbunculata habet, planè fugiendam eſſe.

Venenata contactu & ictu noxia. Quædam venena etiam contactu, affrictu, illinitione & inunctione noxia eſſe, paſſim hiſtoriæ docent. Ita Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 15.* ſcribit, Turcas habere venenum præſentaneum quod ſolo attactu hominem eodem die interimat. Et Scaliger, *Exer. 157.* ex Indicis hiſtoriis refert, Cambajæ Regem filium veneno educaſſe, qui adeò venenoſus factus eſt, vt muſcæ, quæ ſolo ſuctu cutem modò perſtringerent, turgidæ interirent. Et in iiſdem hiſtoriis legitur, Regem Indiæ adeò venenoſum fuiſſe, vt ſi in alicuius nudam cutem exſpueret, ſputo eum necaret, atque ita quoſcunque vellet interimeret. Imprimis verò malitia hominum in venenis non ſolùm propinandis, ſed etiam iis, quæ externo contactu nocent, inueniendis & parandis ſemper occupata fuit. De quo Plinius, *lib. 18. c. 1.* conqueritur. *Ad nocendum*, inquit, *præparans quidem ſe animalia: quod tamen eorum tela ſua, excepto homine, venenis tingit? Nos & ſagittas ungimus, & ferro ipſi nocentius aliquid addimus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipſum quoque, quo viuitur, aërem, in perniciem vertimus. nec ab vllo, præter hominem, veneno pugnatur alieno.*

Et quidem tela inficiendi mos vetuſtiſſimus eſt, & apud plurimas nationes vſitatus. Vnde venena, quibus tela inunguntur, Toxica, à τόξῳ, vt eſt apud Dioſcor. *lib. 6.* appellantur. Quanquam, vt eſt apud Plinium, *lib. 16. cap. 10.* quidam à taxo nominata dicant venena, quæ nunc toxica dicuntur, quibus ſagittæ tinguntur. Duplicis autem generis toxica ſunt. Alterum; quo ſolùm in venatione pro occidendis feris vtuntur, alterum

quo

quo etiam in bello contra hoſtes, quod genus Homerus, *Odyſſ. 1.* *ἀνδρόφονον φάρμακον* nominat. Sic Neſſum ſagittâ hydræ ſanguine tinctâ infectum, Poëtarum fabulæ fingunt. Sanie viperæ & humano ſanguine ſimul mixtis & putrefactis, toxica ſua conficere Scythas quondam ſolitos, quibus ſpicula inungerent eſt *in admirand. occult.* Idem ſucco venenatarum plantarum fieri poteſt. Theophraſtus, *hiſt. plant. lib. 9. c. 15.* ſcribit, radicem apud Æthiopas lethaliſſimam fuiſſe, quâ ſagittas inungerent ſuas. Simili veneni genere Caribes, ferociſſimum apud Indos Occidentales populi genus, vtuntur.

Venena externa varia.

Neque ſolùm venena, quibus gladios & ſagittas, ſed & alias res inficerent, malitia hominum inuenit. Veſtes veneno infici poſſe, teſtantur Ardoynus, *lib. 1. de venen. c. 8.* Guainerius, *de venen. c. 22.* Ponzettus, *lib. 7. cap. 2.* & experientia id ſæpe docuit. Imò & hoc, quòd venena inuenta fuerint, quibus anſæ ianuarum inunctæ fuerunt, vt quicunque eas contrectaret, periret. Refert etiam Eques, Pigafetta Vicentinus, *in ſuo itinerar.* in Tidore, Molucarum Inſula, veneficos quoſdam fuiſſe, qui obuiorum manûs vnguento quodam oblinirent, cuius vi ægrotarent ſtatim, & paulo pòſt etiam interirent, admonitóſque a Rege Hiſpanos, ne noctu domo egrederentur, periculum euitaſſe. Præterea libros, ſubſellia, ocreas, calcaria equitum, & ſtapedes veneno infici poſſe, vt homo interimatur, fertur. Mirum id quidem nonnullis & parum credibile putarunt; cùm improbabile videatur, venena extrà illita per indumenta ad ipſam cutem penetrare poſſe. Verùm qui torpedinis vim, & ſerpentum illorum qui per haſtas, quibus confoſſi ſunt, alios necarunt; de quo antea dictum, perpendit, vt & illud, quod Scaliger, *Exer. 186.* refert, tantam aranei cuiuſdam vim eſſe, vt calcantibus per calceorum ſoleas venenum tranſmiſerit, non ignorat: is nec talia impoſſibilia eſſe, facilè credet. Hæc enim ſi natura præſtat, cur non artificia aut potiùs malitia hominum, è naturalibus talia præparare poſſit, quæ per ocreas & veſtimenta penetrent? Et referunt huiuſmodi exempla Nicol. Florentinus, *ſumm. 4. tract. 4. c. 5.* Guainerius, *de venen. c. 1. & 2.* Matthiolus, *præfat. in 6. Dioſcor.* Greuinus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* & alij. Hoc tamen etiam negare nolo, interdum non vnguenta aut pulueres talia præſtare, ſed malum dæmonem, ſagarum precibus adſcitum, permittente Deo. Dicetur enim infrà, *part. vltim.* ſagas interdum & veneficas pulueribus quoſdam, & vnguentis, aliiſque nullius momenti rebus adhibitis, aliis morbos & mortem accerſere, qui nullo modo à rebus eiuſmodi inefficacibus, ſed ipſo Diabolo proficiſcuntur.

Halitu nocentia.

Cæterùm non ſolùm contactu hominem veneno infici poſſe ſed & venena dari, quæ hominem viſu ac odoratu interimant, vulgò fertur. Plinius, *lib. 8. c. 21.* ſcribit, quòd iuxta Nilum ſit, fera quæ appellatur Catoblepas, internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius vidêre, confeſtim exſpirantibus. Eandem & Baſiliſci ſerpentis vim eſſe, refert. Eundem Baſiliſcum ſerpentem Galenus, *de Theriac. ad Piſon. c. 8.* deſcribit, reſértque, quòd tantummodò conſpectus, & ſiquando ſibilat, auditus, videntes ſe & audientes necat. Quæ etſi Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 16.* pro nugis habet: tamen omnia pro nugis habenda non eſſe, & dari animalia venenata, quæ etiam afflatu, halitu vel quocunque effluuio vicina enecent, hiſtoriæ teſtantur. De Baſiliſco verò illo, ex ouo galli gallinacei orto, diximus in *Epitom. Phyſ. lib. 7. c. 10.* & dicetur infra, *part. 8. c. 12.* Et narrat Cardanus, *alleg. loc.* imaginem talis Baſiliſci lapideam poſitam eſſe Mediolani in porta Templi B. Mariæ ad Portam, & ouum illud galli in Saccenſi oppido diſciſſum, ann. 1524. Imò hominum malitia & ſcelus inuenit odores, qui ſeu floribus odoratis inſperſi, ſeu ſuffitu & vapore hominem iugulare poſſunt. Circũforaneum quendã, ab alio eiuſdẽ farinæ homine, olfactu floris caryophylli in publico foro interemptũ eſſe, refert Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioſc.* Et Ambroſius Paræus, *lib. 20. c. 7.* narrat, Clementem VII. Pontificẽ præeuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admiſſo, infectum, & inde extinctũ eſſe. Et narrat Nicolaus Florentinus, *ſerm. 4. tract. 3. ſumm. 2. c. 9. & tract. 4. c. 6.* repetit Mercurialis, & Schenkius, *lib. 7. obſeru.* Franciſcum Ordelaphum, Capitaneum Foroliuij, genus veneni habuiſſe, quod iniectũ ſupra carbones illicò interimebat omnes circumſtantes. Et Indiæ occidentalis ſcriptores referunt, arbores ibi eſſe, quarum fumus exitialis ſit. Noui quendam pictorem, qui cùm capſulam diu concluſam, in qua Realgar continebatur, aperuiſſet, ac naribus halitum excepiſſet, vertigine ac lipothymiâ correptus eſt, ac totâ facie intumuit, & alexipharmacis ſumtis curatus eſt.

Venena an necare poſſint odore.

Verùm quâ ratione odoratu & viſu animalia venenata homini nocere poſſint, dubium. Nonnulli per ſimplicem qualitatem ſeu ſpeciem ſenſibilem id fieri poſſe exiſtimant, idque probare volunt eo, quòd multi odoribus læduntur & offenduntur, ita quidem, vt animo linquantur, cordis palpitatione, vertigine, & aliis ſymptomatibus corripiantur. Refert enim Bruyerinus, *de re cibar. lib. 9. c. 12.* Iacobum Foroliuienſem Medicum ab allij odore, tanquam re peſtilenti, lædi conſueuiſſe. Nonnulli roſarum odorem ferre non poſſunt, ſed ab eo in lipothymiam conijciuntur, cuius rei exemplum habet Amatus Luſitanus, *centur. 2. curat. 36.* Et Franciſcum Venerium, Venetorum Ducem, feſto die ſacra auditurum, Sacellani operâ recentes roſas illatas properè auferri iuſſiſſe, ne, quod ſibi priuatim ſæpe acciderat, in animi defectum incideret, narrat Zvvingerus, *in Theatro.* Et Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc. 153. ſect. 10.* Cardinalem quendam, qui, vt alij referunt, Oliuerius Caraffa fuit, à roſarum odore interiiſſe, narrat. Cuius generis exempla & alij referunt. Ideóque ſi odor ſuauiſſimi alicuius floris, ob quandam naturalem contrarietatem, quoſdam lædere poteſt, cauſſam nullam eſſe putant, cur non & venena idem præſtare poſſint. Deinde dicunt, ſi odor, quod multi Medici concedunt, nutrire poteſt, etiam concedendum eſſe, odorem poſſe corrumpere & occidere; cùm corruptio & nutritio, & odor bonus ac malus, ſint contraria.

An Viſu.

Eandem rationem etiam de viſu militare poſſe putant. Nam cùm ſint quædam homini adeò inimica, vt etiam viſa terrorem incutiant, ſyncopen excitent, & alia grauia accidentia inducant, cuius rei exempla non ſolùm paſſim apud autores, ſed & in communi vita occurrunt: non impoſſibile eſſe exiſtimant, dari animal, quod ſolo viſu hominem veneno interficere poſſit. Etenim ſi, quæ venenoſa non ſunt, ſolo viſu lædere & interficere hominem poſſunt, ab iis quæ venenoſa ſunt, id multò magis poſſe fieri videtur.

An Auditu.

Imò nonnulli ad auditum etiam hæc extendunt, & magis probabile eſſe hoc exiſtimant, ideo quòd in vocis emiſſione halitus quidem ex animalis vociferantis ore prodeant, qui cùm ex animali venenoſo ſint venenoſi, ſi in certa diſtantia ab homine excipiantur fieri poſſe, vt ab his ipſis inficiatur. Fauere his videatur etiam Lucretius, qui, *lib. 4. de rer. nat.* hæc habet:

Nec tamen hoc ſolis in odoribus, atque ſaporum
In genere eſt: ſed item ſpecies rerum atque colores
Non ita conueniunt ad ſenſûs omnibus omnes,
Vt non ſint aliis quædam magis acria viſu.
Quin etiam Gallum noctem explodentibus alis,
Auroram clarâ conſuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contrà conſtare Leones,
Inque tueri: ita continuò meminere fugai:
Nimirum, quia ſunt gallorum in corpore quædam
Semina, quæ cùm ſunt oculis immiſſa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acrémque dolorem
Præbent, vt nequeant contrà durare feroces.
Et *lib. 6.*
Multa meant inimica per aures, multa per ipſas
Inſinuant nares infeſta atque aſpera odores.
Nec ſunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aſpectu fugienda, ſaporéque triſtia quæ ſint.

Autoris ſententia.

Alij contrà iſta omnia negant, & nec olfactu, nec viſu, nec auditu, per ſolam ſpeciem ſenſibilem & ſimplicem qualitatem, hominem interfici poſſe, exiſtimant, ſed id accidere per vapores, qui in corpus admittuntur. Ita Cardanus, *de venen. lib. 1. c. 16.* odorem nullum occidere poſſe docet, & additâ ratione generali ſtatuit, ſenſibilia perturbare ſenſum poſſe, euertere non poſſe, aut corrumpere: quæ autem ſenſibus coniuncta ſunt, id facere.

E qua difficultate vt nos expediamus; primò tenendum, etſi, vt anteà dictum, varij ſunt modi, quibus venena corpori communicantur: tamen omnem illam veneni rationem conſiſtere vel in qualitate materiali, vel in ſpecie ſpiritali, vt ſuprà, *part. 2. c. 1.* diximus. Quædam enim venena in forma atomorum & minimorum corpuſculorum; ſiue ea ſint in fumo & vapore, ſiue puluere, ſiue ſucco, ſiue vnguento, communicantur; & in talibus venenata qualitas non eſt niſi in illo corpore, tanquam in ſubiecto. Qualitas enim talis cùm pendeat à ſua forma, & illa ſit in ſuo corpore, forma illa & qualitas non mouetur, & aliò transfertur, niſi cum ſuo corpore. Verùm venena omnia hoc modo non inficiunt. Neque enim credibile, cùm torpedo per tridentem piſcatoris manum lædit, aut cùm ſerpens aliquis per haſtam, quâ transfoditur, eum qui haſtam vibrat, interficit, id per minima corpuſcula fieri, atque ea in momento quaſi per ſolidum lignum penetrare poſſe: ſed tales actiones per qualitates ſpiritales fieri, omnino vero conſentaneum eſt. Ideóque concedimus quidem, dari qualitates ſpiritales, quæ homini nocere poſſunt, ſed tales non eſſe ſpecies ſenſibiles, cum Cardano ſtatuimus: & ſi nocere videntur vel odor, vel ſonus, vel ſpecies viſibiles: id non fieri à ſpeciebus iſtis, quatenus tales, ſed quatenus cum iis vel vapores & atomi venenatæ, vel aliæ qualitates ſpiritales venenoſæ coniunctæ ſunt.

Odorabilia quomodo ſint venena.

Et odorem in ſpecie quòd attinet, an olfactus ſolam ſpeciẽ, an etiã quiddam materiale recipiat; deinde, an ſemper vaporis vehiculo odoris ſpecies indigeat; diſputatur à Philoſophis & Medicis, & de vtraque quæſtione *Epit. Phyſ. lib. 7. c. 4.* dictum. E quibus concludimus, ſi quædam odore venenata ſunt, plerumque vapore potiùs id præſtare, quàm ſpecie. Et quod de vmbra arborum noxiarum quarundam Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 10.* ſcribit, neminem adeò ſtupidum eſſe, qui exiſtimet, vmbram ipſam venenatam eſſe, vt quæ ſolùm eſt carentia lucis, ſed vapores, ab arbore profluentes, eſſe noxios: Idem de odoribus etiam dicendũ puto. Ita etiam colocynthis ſolo odore interdum purgat, non ſimpliciter, quatenus odorabilis, ſed quatenus ſubtiliſſimos vapores emittit, qui naribus excipiuntur. Ita Pictor ille, cuius anteà mentionẽ feci, non odore riſagallæ, ſed vapore eius læſus eſt. Sic aurifabri non ab odore, ſed vapore argenti viui ſtuporem contrahunt. Et omnia illa exempla vel ſerpentũ, bufonum, vel aliorum animalium venenatorum, quæ halitu ſuo hominibus nocent, nihil aliud docent, quàm quòd halitûs quidã & vapores venenati ab iis expirant, qui ab homine excepti nocẽt, nõ quòd ſpecie odorabili interimant. Quod vel ex eo patet, quòd halitus illi æquè nocẽt, ſi per os & fauces admittũtur,

ac cùm per nares attrahuntur. Et cùm nonnulli ex odore, capitis dolorem, aut vertiginem contrahunt, id nullo modo ſoli ſpeciei odoris, ſed vapori attribui poteſt.

Viſibilia quomodo noceant.

Multò minùs verò viſu ſolùm homo infici vel necari poteſt. Vbi tamen ambiguitas occurrit, an nimirum animalia alium intuendo enecent, an homo, dum animal venenatum aſpicit, enecetur. Nam qui hominem ab animali venenato interfici poſſe ſtatuunt, ſi id intueatur, exemplis vtuntur talibus, quòd nimirum quædam ab homine viſa terrorem incutiant, ſyncopen excitent, ſicut Plutarchus de Germanico refert, quòd gallum inſpicere non poterat. Et narrat Marcellus Donatus, *de hiſtor. med. mirab. lib.6. c.3.* Mantuanum quendam erinaceum terreſtrem videre non potuiſſe. Sed talia, venena propriè loquendo non ſunt, ſed quicquid præſtant, terrore quem inducunt, & peculiari antipathiâ præſtant, quæ certis rebus cum certis hominibus eſt. Et ſi hæc inter venena numerari deberent, etiam caſeus inter venena numerandus eſſet, quem quidam maximè abhorrent. De hoc maior dubitatio eſt, an animalia dentur, quæ viſu hominem enecare poſſint. Plinius *lib.9.c.21.* mentionem facit Baſiliſci ac Catoblepæ, quam refert viſu ſolo, auditu vocis, tranſitu quoque propè homines interficere. Autor etiam *libri de Theriac. ad Piſonem, c.8.* eius meminit, & Auicennas eum deſcribit, *6.tert. tract.3.c.21.22.23.* Verùm omnia iſta, quæ de Baſiliſco dicuntur, nugas eſſe putat Cardanus, *l.1. de venen. c.16.* vt modò dictum. Quicquid ſit, de quo ſuo loco dicetur, etſi dentur talia animalia, quæ etiam ad diſtans hominem necare poſſunt: tamen viſu id non præſtant. Neque enim viſus fit emiſſione, ſed receptione, vt ſatis à doctiſſimis Philoſophis & Medicis probatum. Sed ſi nocent talia animalia, halitu venenoſo hominem enecant. Idque vt per os & habitum corporis, aliaſque corporis partes fieri poteſt: ita, vt etiam per oculos fiat, impoſſibile non eſt, cùm halitus illi pro oculos emiſſi, in mulieribus menſtruo laborantibus ſpecula inficiant, & ophthalmia contagioſa ſit. Si quis verò ab animalis venenati aſpectu terretur, & inde in lipothymiam vel ſyncopem incidit, id non à veneno euenit.

Omnium verò minimè ſono ſolo animal aliquod venenoſum hominem interimere poteſt; cùm ſonus nihil aliud ſit, niſi ſpecies ex aëre fracto exorta, ſed ſi ſibilo vel clamore aliquod venenoſum animal hominem interficit, id fit halitu, vel voce, vel alio modo è corpore emiſſo.

CAPVT III.

De Signis Diagnoſticis.

Venenatarum rerum ſigna.

Signa Diagnoſtica Cardanus, *l.2. de ven. c.1.* triplicia facit; alia, quæ rem aliquam venenatam eſſe patefaciunt; alia, quæ venenum, dum ſumitur, indicant; alia, quæ venenum iam ſumptum detegunt.

Primi generis ſigna ſumi docet à ſapore, odore, colore, tactu, effectu. Saporem quod attinet, dicit, omnia venena ferè eſſe acria & amara, & ſaporis abominabilis. Verùm quis venena guſtare velit? Et ſit ſane, naturâ pleraque venena habere ſaporem ingratum, idque ideò factum eſſe à natura, vt ſapore hoc homines à venenis abſterrerentur: tamen de omnibus verum non eſt. Et ſaporis expertia poſſe eſſe venena, illa quæ è veneficis interdum propinantur, ſatis docent, talémque fuiſſe puluerem, quo interfectus eſt Alexander VI. Pontifex Romanus, è Iouio notum. Inter ſimplicia de colchico Ephemero ſcribit Dioſcorides, *l.4.c.79.* quòd ſaporis ſuauitate & dulcedine imperitos alliciat. Et de aconito Aëtius, *2. tetrab. ſerm.3.c.59.* refert, quòd ſit guſtu dulce, & adſtringens.

Secundò, venena etiam praui odoris eſſe ſcribit Cardanus. Verùm & hoc falſum eſſe, ſpecialis tractatio venenorum docebit. Certè arſenicum nullum habet odorem grauem, & tamen venenum eſt.

Ita nec color quicquam certi docet; cùm notum ſit res eodẽ colore præditas, alias eſſe venenatas, alias non venenatas.

Itaque vix aliud ſignum certius datur, quàm ipſe effectus. Nimirum experientia docuit, ſerpentes, ſcorpiones, araneos, aconitum, napellum, cicutam, & huiuſmodi alia eſſe venenata. Si quis tamen aliquâ re muſcas, gallinas, canes interire videat, & id venenum homini deleterium eſſe poſſe, non leuis ſuſpicio eſt.

Eodem modo nec venenum, dum ſumitur, certis notis patet. Equidem ſi talia ſigna adſint, & homo in ore aliquam inſignem mutationem, & ſaporem abominabilem percipiat, & in faucibus ardorem ſentiat, id omnino ſuſpectum eſt. Ac proinde ſi quis inſigniter malè habere incipiat, dicátque ſe in prandio vel cœna proximè præcedente ſaporem abominabilem, faucium ardorem, vel aliam in ore inſignem mutationem percepiſſe, id non leue in cibo vel potu propinati veneni indicium eſt. Si tamen hæc ſigna abſint, non licet inde concludere, hominem venenum non hauſiſſe. Fieri enim poteſt, vt nullo modo ſeſe ſapore venenum prodat.

Veneni præſentanei ſumti ſigna.

His miſſis, de ſignis veneni ſeu hauſti, ſeu extrà in corpus immiſſi, dicemus. Et quidem veneni præſentanei hoc commune ſignum eſt, quod ſubitò maximam in corpore mutationem efficit, & hominem in vitæ periculum conijcit. Etſi enim & ex veneno intùs genito varia & grauia ſymptomata excitari, imò homo mori poſſit: tamen multa ſigna ſunt, quibus diſcerni poteſt, an venenum intùs genitum; an verò extra aſſumtum ſit.

Veneni intus geniti & externi differentia.

Primò enim intùs genita venena, antequam extremum periculum inferant, ſeſe ſignis quibuſdam priùs produnt, cùm prauas humoribus diſpoſitiones imprimant, quas planè latere impoſſibile eſt. Si verò extra venena ſint admiſſa, nullo tali ſigno præcedente homo alias ſanus in extremum periculum ſtatim conijcitur. Non tamen ex eo, quòd ſymptomata tardè vel longè ab aſſumto cibo aut potu ſeſe produnt, concludere licet, venenum extrà fuiſſe aſſumtum. Si tamen id accidit, veneni ſumti certum indicium eſt. Etenim venena variant, & alia citiùs, alia tardiùs ſeſe produnt, ſicut id è veneno canis rabidi manifeſtum eſt, & venena temporanea eſſe, antea dictum.

Secundò, modus inuadendi diuerſus eſt in veneno intùs genito, & extrà aſſumto. Nam in veneno intus genito paulatim ſymptomata ſuperueniunt, neque omnia ſimul, ſed vnum poſt aliud. In veneneno verò extrà aſſumto multa ſimul apparent, & natura, à veneno ſtimulata, turbulentas vomitiones inſtituit, & omnia ſúſque déque inordinato motu feruntur, naturâ omnibus viribus nitente, vt ſubitò hoſtem improuiſum vincat, & à ſe repellat.

Tertiò, venena aſſumta non ſolùm multitudine ſymptomatum ſeſe produnt, ſed plerumque etiam talia ſymptomata habent, quæ ab intus genito veneno prouenire non poſſunt, v.g. opij ſumti ſigna ſunt ſtupor mentis & ſenſuum omnium, in toto corpore pruritus, color corporis citrinus, odórque ipſius opij è corpore exſpirans: quæ ſimul iuncta in veneno intus genito non apparent. Ita ſi lepus marinus ſumtus ſit, accidit ſuffocatio, reſpiratio difficilis, tuſſis, ſanguinis ſputum, omnium piſcium abominatio, & ad eorum conſpectum terror, totius corporis odor, qualis piſcium putrefactorum. Quæ etiam in veneno intùs genito non accidunt. Et firmiora ſunt talia, ſi ſymptomata iſta non ſenſim, ſed ſubitò ingruant, id quod in veneno intus genito rarò accidit: præterea ſi coniunctim & ſimul omnia iſta appareant. Etſi enim ſapor grauis à cauſſa interna accidere poſſit, & pruritus etiam à cauſſa interna: tamen non ſimul accidunt, vt ſumto opio. Et omnino multa ſymptomata in venenis externis aſſumtis coniungi poſſunt, quæ in morbo à veneno intus genito nunquam coniunguntur. E.g. ſi ſtatim in primo morbi inſultu vomitus & alui fluxus accidat, ſimúlque labia, fauces, vel etiam totum corpus intumeſcat, ſi difficultas reſpirandi, ſitis inextinguibilis, ſudor frigidus, ſtrangulationis & ſuffocationis metus, cum ventris torminibus & dolore mox in principio adſint, id in nullo morbo ex veneno intus genito ſtatim in principio accidere poteſt.

Quartò eſt & hoc veneni extrà aſſumti ſignum, ſi ſymptoma aliquod mirabile, quale in nullo alio morbo accidit, ciúſque nulla cauſſa reddi poteſt, appareat. E. g. ſi quis nec piſcium viſum ferre poſſit, ſi quis rideat, id quod in apio riſus euenit; ſi quis continuò ſaltare & tripudiare geſtiat, id quod contingit, à tarantulæ veneno.

Quintò eſt & hoc non leue veneni extrà accepti indicium, quo etiam Galenus, *l.6. de loc. affect. c.1.* vtitur, ſi nimirum is, cui talia ſymptomata accidunt, corpore ſano, & bonis humoribus abundante præditus, cibiſque bonis nutritus fuerit. Non enim credibile eſt, hominem tali corporis conſtitutione præditũ tam ſubitò in tam ſæuum morbum, tantis comitatum ſymptomatibus, incidere poſſe. Aliàs fieri poteſt, ſi quis ante paucas horas vel dies etiam, cibis qui difficulter coquuntur, vel facilè putreſcunt & corrumpuntur, & cùm in ventriculo, tùm in hepate veneni quaſi naturam inducere poſſunt, copiosè vſus ſit, vt in grauem morbum, ſæuis comitatum ſymptomatibus, incidat. Vbi non in venenum hauſtum, ſed cibos ſumptos cauſſa referenda eſt. Quod etiam faciendum, ſi quis vel ſciens vel inſcius cibos, cum quibus peculiarem habet antipathiam, ſumſerit. Nam & tales vomitu, palpitatione cordis, ſyncope & ſimilibus ſymptomatibus corripi notiſſimum eſt.

Sextò, venenum intùs genitum ſeſe prodit plerumque cum febre. Cùm enim venenum diu in corpore latens ſenſim humores corrumpat, inde putredo fit, & tandem febris accenditur. A veneno verò extrà aſſumto grauia excitantur ſymptomata ſine febre. Cùm enim ad putredinem inducendam alteratio praeuia requiratur, & ita temporis ſpatium: venenum non dat eas inducias, ſed ſtatim grauiſſima ſymptomata inducit. Itaque cum ſymptomata grauia cum febre putrida accidunt, & febrem ſubſequuntur, nulla de veneno aſſumto ſuſpicio eſt, ſed potiùs ab interno humorum apparatu morbum illum fieri credibile eſt.

Septimò, vbi contagium præſens eſt, & plures in eadem domo ſeu familia, non eodem tempore, ſed vnus poſt alterum moritur, & morbus aliquis epidemius graſſatur, id omne veneni aſſumti ſuſpicionem aufert. Etſi enim venena quædam ictu vel morſu animalium communicata rurſum contagioſa ſint, vt venenum canis rabidi, & dryini ſerpentis: tamen peſtilentiæ & aliorum ferè contagioſorum morborum longè alia eſt ratio, habétque ſe venenum canis rabidi, ſi per ſaliuam excipiatur, inſtar veneni extrà aſſumti. Nec à cane rabido

tam

tam ſubitò plures inficiuntur, quàm à veneno peſtilenti.

Octauò & illud veneni intùs geniti, non extrà aſſumti, eſt indicium, ſi morbus periodos certas, & quaſdam remiſſiones vel intermiſſiones habeat. Cùm enim intus genita venena in humore aliquo ſuam ſedem habeant, humores verò ſuas periodos, quibus alij ſingulis, alij alternis, alij quarto quóque die mouentur & exacerbantur: ſi quid tale accidat, intus geniti veneni indicium eſt. Venena verò extrà aſſumta continuò hominem affligunt, nec vllam quietem aut remiſſionem concedunt, donec vel à natura vincantur, & è corpore expellantur, vel ipſa naturam vincant, & hominem iugulent.

Tandem & hoc modo cognoſcitur, venenum alicui exhibitum eſſe, ſi id quod vomitu reiicitur, cibo mixtum, cani deuorandum exhibeatur. Si enim inde vel lædatur, vel moriatur, certum id veneni indicium eſt. Nonnulli quidem & gallinis, id quod vomitu reiicitur, obiiciendum putant. Verùm cùm gallinæ plurima venena ſine damno deuorent, id ſatis firmum ſignum non eſt.

Veneni ſumti ſigna.

Summa: ſi in homine, qui ſanus fuit, nec prauis humoribus abundauit, ſubitò & actiones, & excreta ac retenta, ac qualitates mutentur, cum venenum accepiſſe, indicium eſt. Nimirum præſentaneo veneno ſumto, ructus fœtidi & mali ſaporis accidunt. Vbi tamen attendendum, ne ob errorem in victu, & ingurgitationem variorum ciborum, olerum, lactis, allij, ceparum, fructuum fugacium, piſcium frixorum, tales ructus, vel etiam vomitus & alui profluuia, de quibus mox dicetur, accidant. Statim pulſus & cordis motus, nulla alia cauſſa eius mutationis apparente, valde mutatur, vires labuntur, & vel pulſus planè aboletur, vel valde deprauatur. Accedit cordis anguſtia, palpitatio, lipothymia, ſyncope, & tandem mors. Præterea accidunt vertigo, conuulſiones, tremor, ſingultus, ſtupor, mordicatio & dolores ventriculi & inteſtinorum, vrina ſupprimitur; interdum ſitis accidit. Subortiuntur vomitus materiæ prauæ, interdum & alui profluuium. Accedunt ſudores frigidi, extrema refrigerantur, lingua intumeſcit, labia nigricant & inflammantur, interdum venter, imò & totum corpus intumeſcit ac inflatur, maculæ paſſim in corpore erumpunt. Et quidem iſta ſymptomata omnia ſunt atrociora quàm ea, quæ à veneno intus genito accidere ſolent.

Verùm non eadem ſemper ſymptomata in omnibus, qui venenum ſumſerunt, accidunt. Equidem præſentanei veneni, & quod cordi præcipuè inimicum, hæc ſigna ſunt: tamen etiam venena ſunt, quæ alias partes lædunt, & non ita vehementer totum corpus turbant, de quibus poſteà dicemus.

Ipſam veneni ſpeciem quod attinet, refertur interdum ab ægrotantibus, interdum à familiaribus, quale venenum ſumtum ſit.

Venena, quæ vel morſu, vel contactu, vel aculeo animalium venenatorum inferuntur, ſeſe inprimis his ſignis produnt, quòd ſcilicet dolor partem ſtatim apprehendit, pars ipſa inflammatur, & tandem putreſcit, ac mortificatur.

Temporaneorum venenorum ſigna.

Temporaneorum autem venenorum ſigna non ita certa ſunt, in primis in principio, neque ſtatim ſignis manifeſtis ſeſe produnt, vt venena præſentanea. Coniecturæ tamen quædam dantur, quæ ex iis petuntur, quæ tum in ipſa ſumtione, tum poſt aſſumtionem ex effectis apparent. Hæc quod attinet, ægri plerumque in diuturnos morbos, quorum cauſſa nulla manifeſta reddi poteſt, incidunt, fatuitatem, inſaniam, epilepſiam, paralyſim, dolores vagos, tabem. Et in principio quidem lingua ſigna ſuppeditat, quæ ventriculi, pulmonis, & capitis affectus facilè indicant: quorum vnum ſumto veneno tali affici neceſſe eſt. Quæ enim venena pulmonem afficiunt, tuſſim ſiccam, ariditatem linguæ, ſitim, ſanguinis ſputum & tandem phthiſin excitant. Quæ verò ventriculo in primis nocent, nauſeam, dolorem, & inflationem ventriculi, fluxum alui pariunt, & linguæ color ac ſapor ab iis mutatur. Mutatur quoque color linguæ, ſi hepar afficiatur, præterea accidit ſitis, febris, cachexia, hydrops. Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 26.* etiam à ſanguine emiſſo latentis veneni ſigna petit; ſi nimirum inſolitæ in eo mutationes appareant, ſcribitque, ſe & ſimilem ptiſanæ & viridem vidiſſe, bis album, ſimilem ſucco betarum ſemel, cúmque veneni occulti indicium fuiſſe putat. Ego in quodam Iuris Doctore ter ſanguinem vidi, cui ſerum inſtar lactis candidum innatabat. Nullum tamen latentis in eo veneni indicium animaduerti, ſed de ſcorbuto potiùs ſuſpectum habui. Qui etſi ſæpius febribus erraticis, non tamen diuturnis, laboraret, poſtea peſte tum graſſante correptus obiit.

An quis veneno interemptus ſit.

An verò, verum qui mortuus eſt homo, veneno interemptus ſit, ſignis cognoſci poſſit, dubitatur. Negant equidem id multi, & experientiâ id probare volunt, atque eius rei exemplum ex Tacito afferunt, qui, *lib. 3. Annal.* de venefica Martia verba faciens, hæc habet: *Vulgatum erat, miſſam a Cn. Sentio famoſam veneficiis, Martiam ſubitâ morte Brunduſij extinctam, venenúmque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore ſigna ſumti exitij reperta.* Idem de Antonio & Cleopatra referunt, in quorum, licèt veneno extinctorum, corporibus nullum penitus veneni indicium extitit. Plerumque tamen etiam in mortuis venena ſeſe ſatis produnt, de quo Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* Cum, inquit, *homo ſuapte naturâ humoribus probis abundans, ac ſanorum more educatus, derepentè moritur, vt lethali veneno aſſumto fieri ſolet; deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium eſt, aut diffluens, aut putredinem moleſtam olet, hunc venenum ſumſiſſe, aiunt.* Et omnino fieri ſolet, vt ij, qui veneno mortui ſunt, paulò poſt mortem toto corpore colorem primò citrinum aut ſubuiridem, & poſt vnam vel duas horas liuidum aut nigrum acquirant, quod ab humorum ſubita corruptione accidit. Cuius rei exemplum habet Galenus, *5. de loc. affect. cap. 7.* de quodam ſeruorum Imperialium, qui cùm à vipera morſus eſſet, ei totius corporis color ita mutatus eſt, vt porri colorem referret.

Alij & alia ſigna addunt; nimirum, quòd vngues poſt mortem nigri euadant, & facilè euellantur, capilli defluant, adeò vt interdum ſine vlla violentia integri manipuli euelli poſſint. Plinius, *lib. 2. cap. 63.* cadauera veneno interemptorum neque à feris, neque ab auibus tentari aut deguſtari ſcribit: quod tamen ſignum & peſte infectis competit. De quo Lucretius *lib. 6. de rer. natur.*

Multáque humi cùm inhumata iacerent corpora ſupra
Corporibus, tamen aliituum genus atque ferarum
Aut procul abſiliebat, vt acrem exiret odorem,
Aut vbi guſtârat, languebat morte propinqua.

Nonnulli inter ſigna veneni hauſti & hoc habent, quòd cor veneno interemptorum igne conſumi non poſſit. De quo Suetonius, *in Caligula*, vbi de Germanici obitu loquitur: *Antiochia,* inquit, *obiit, non ſine veneni ſuſpicione. Nam præter liuores, qui in toto corpore erant, & ſpumas, quæ per os fluebant, cremati cor inter oſſa incorruptum repertum eſt, cuius ea natura eſſe exiſtimatur, vt tinctum veneno igne confici nequeat.* Et Plinius de corde ipſo, *lib. 11. cap. 37.* ſcribit: *Negatur cremari poſſe in iis, qui cardiaco morbo interierint, negatur & veneno interemptis.* Certè extat oratio Vitellij, quâ reum Piſonem eius ſceleris coarguit, hoc vſus argumento, palámque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Et Auicennas, *de virib. cord.* ſcribit, Cor à venenis impensè congelari & exſiccari. Quæ ſuo loco relinquimus.

CAPVT IV.

De Prognoſticis.

Prognoſtica.

1. MOrbi omnes à veneno illati periculoſi ſunt, & niſi idonea remedia ſtatim adhibeantur, homini mortem afferunt: & omnino longè pauciores ex iis, qui venenum ſumſerunt, ſeruantur, quàm qui pereunt.

2. Eſt tamen Venenorum, vt ex ſpeciali de iis doctrina patebit, magna differentia, atque alia magis, alia minùs ſunt noxia, & alia citiùs, alia tardiùs hominem occidunt. Quæ enim cor ſtatim inuadunt, citiſſimè hominem vel enecant, vel ſuperantur. Quæ iecur & pulmones lædunt, diuturnos morbos pariunt. Quæ cerebro inimica ſunt, differunt. Quæ enim motum ſtatim tollunt, hominem, læsâ reſpiratione, citiſſimè etiam iugulare poſſunt. Quæ verò ſaltem ſenſus interiores lædunt & vel memoriam abolent, vel fatuitatem inducunt cum iis diù homo ſupereſſe poteſt.

3. Quò maior veneni copia ſumta eſt, eò hominem faciliùs interimit. ſi verò prorſus exiguâ quantitate ſumtum ſit, hominem interficere non poteſt. Mediocri ſi ſumtum ſit, hominem quidem non ſtatim iugulat, ſed ſenſim in corpus penetrans, lentâ morte ipſum perimit.

4. Quid autem poſt venenum admiſſum ſperandum ſit, ſymptomatum copia & vehementia, vel paucitas & lenitas oſtendunt. Etenim ſi ſtatim ἀσφυξία & ſyncope, totius corporis, & in primis extremorum, refrigeratio accidat, ſudor frigidus erumpat, oculi peruertantur, cerebrúmque, ob ſpirituum animalium læſionem, in conſenſum trahatur, & hinc cerebro affecto grauia facultatis animalis læſæ ſymptomata accidant, morbum lethalem ſignificat.

5. Quò tamen malum ſit erupturum, ex ſymptomatum imminutione vel incremento cognoſcitur. Si enim ſymptomata continuò augeantur, lethalis morbi indicium eſt. Si verò ſymptomata minuantur, ſalutis aliqua adhuc ſpes ſupereſt.

6 Lethalis etiam morbi indicium eſt, ſi venenum neque per vomitum, neque per aluum, neque aliâ ratione è corpore eiiciatur, & excernatur; neque idonea & neceſſaria medicamenta adhibita fuerint, aut ſi, quæ adhibentur, nihil proſint.

7. Si verò venenum vel foras è corpore expellatur, vel in locum aliquem ignobilem propellatur, ſalutis ſpes eſt. Ita è Studioſis illis, de quibus ſuprà dictum, qui piſces in aqua, in qua glis ſuffocatus erat, comederant, ij euaſerunt, quibus parotides erumpebant.

8. Si etiam idonea medicamenta ſtatim adhibita fuerint, & ex eorum vſu meliùs æger habeat, de vita ægri non deſperandum.

9. Etſi verò æger veneno accepto conualuiſſe, & de vita ampliùs periclitari non videatur: non tamen ſecurum eſſe, & extra omne periculum ſe conſtitutum ſibi perſuadere velit. Sæpe enim à veneno maligna diatheſis corpori imprimitur, quæ pertinaciter hæret, & longo poſt tempore ſeſe exſerit.

10. Venena, quæ præſentanea ſunt & temporanea euadunt, partémque aliquam erodunt vel corrumpunt, v. g. pulmonem, tardiùs occidunt, pro morbi, quem inducunt, ratione.

11. Venena temporanea, quæ nullam partem primariò corrumpunt, ſed latentia ſeſe poſtea exſeruut, vbi ſeſe exſerere incipiunt, vix expugnari poſſunt, ſed hominem breui interficiunt. Etenim ſi præſentanea venena, etſi iis ſtatim medicamenta neceſſaria opponuntur, tamen rarò expugnari poſſunt: quantò maius ab iis periculum metuendum, quæ in corpore diù ſubſtiterunt, idque longo tempore inquinauerunt: neque remediis idoneis oppugnata ſunt. Vnde etſi venenum canis rabidi diu ſatis in corpore latere poſſit: tamen vbi ſeſe exſerit, & hydrophobia accedit, non diu ampliùs homo viuere poteſt.

CAPVT V.

De Præſeruatione à Venenis.

Præſeruatio. CVm autem venenum præcauere, quàm admiſſum expugnare & expellere, tutius ſit, ante curationem aliquid de præſeruatione dicendum. Conſiſtit autem præſeruatio illa in duobus. Primum eſt, vt omnis prudentia & diligentia adhibeatur, ne venena intra corpus admittantur. Secundum, vt contra ea alexipharmacis homo præmuniatur. Ferarum quidem morſus & ictus aliquâ diligentiâ præcaueri poſſunt: caſus tamen illi ſæpe ſunt fortuiti, &, vt Horatius, *l.2.Od.13.* canit:

Quod quiſque vitet, nunquam homini ſatis
Cautum eſt in horas.

A venenis autem, quæ ore ſumuntur, vt maximè ſibi Principes viri, & Magnates caueant, opus habent, qui ſæpe cùm ab inimicis aperta vi è medio tolli non poſſint, venenis clàm *Regulæ ad præcauenda venena.* interficiuntur. Tradunt verò & præſcribunt iis nonnulli, & inter eos Cardanus præcipuè, *lib. 3. de venen. capite 1.* varias regulas.

1. *Prima* eſt, vt fidiſſimos habeant famulos & ancillas.

2. *Secunda*, vt vitent conuiuia, in quibus cùm in cibo tum in potu facilè aliquid veneni exhiberi poteſt.

3. *Tertia*, vt neminem in culinam vel cellam, vel cubiculum, præter eos qui iis præfecti ſunt, admittant.

4. *Quarta*, vt ſuſpectos cum famulis & familiaribus conſeruari non patiantur.

5. *Quinta*, Nullum cibum peculiarem ſibi parari iubeant, nec certis cibis ſoli delectentur; cùm facilè iis in primis venenum admiſceri poſſit.

6. *Sexta*, Habeant, qui cibos prægustent. Atque hinc quidem hodie vſitatus apud Principes cibos prægustandi modus natus eſt: qui tamen ceremoniæ potiùs, quàm prægustationis loco eſt, cùm prægustatores illi vel nihil vel parùm guſtent, nec vlla mora temporis, experimento neceſſaria, interiiciatur.

7. *Septima*, Abſtineant à ferculis è pluribus ciborum generibus miſtis, & vario modo conditis, dulcibus, acribus, acidis, ſalſis nimis.

8. *Octaua*, In edendo cibi odorem & ſaporem explorent, & ſi quis ſapor ſuſpectus ſit, cibum illum non deguſtent.

9. *Nona*, Vitare & fungos decet, & ranas, ac huiuſmodi. Cùm enim per ſe venenoſa eſſe poſſint, interdum, ne malitia pateſiat, ſub his venenum tegitur, ſcribítque Cardanus, *alleg. loc.* Principem Iſtonij, & Borromæum, Antiſtites, veneno ſublatos eſſe, & duos Patritios ſibi notos, veneno propinato, dum ranas comediſſent.

10. *Decima*, Nihil edendum, quod alieno cultro diſcuſſum eſt, aut quod cuſpide alieni cultri porrigitur. Ita è Cteſia, *in lib. de reb. Perſ.* referunt, quandam mulierem, Statyram nomine, maximè timuiſſe venenum, & omni diligentiâ vſam, vt illud euitaret; factum tamen, vt quædam alia mulier eam veneno hoc modo interficeret. Cultelli partem alteram tantùm veneno infecit, & deinde coram Statyra diuiſit auiculam paruam coctam, & quâ auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblatâ Statyræ, illico eam exſtinxit; cùm interim quæ pars auis non fuerat tacta à veneno, nullum detrimentum ipſi miniſtranti attulerit.

11. *Vndecima*, Cibus ſumtus non auidè deglutiendus, ſed diligenter maſticandus. Ita enim maſticatione illâ diligenti, ſi quid veneni cibo admiſtum ſit, faciliùs deprehenditur.

12. *Decima*, Potus non affatim & auidè hauriendus, ſed pitiſſando primùm deguſtandus.

13. *Decimatertia*, Propterea etiam qui venenum timent, non ſumant cibum & potum, dum valde eſuriunt vel ſitiunt. Cùm enim cibus & potus auidè deglutitus à venis ac viſceribus inanitis attrahitur, venenum cum iis in penitiora corporis facilè ſeſe inſinuat.

14. *Decimaquarta*, Qui ius aliquod hauriunt vel bibunt, patinam aut poculum non ad fundum vſque euacuent & exhauriant; cùm ſucci vel pulueres venenati, iuſculis vel potui miſti, pleſúmque ad fundum deſcendant. Ita in Excerptis Senecæ, *lib. 6. contron. 4.* exemplum eſt cuiuſdam mariti qui eodem poculo, quod ipſe hauſerat, vxorem venenauit, cùm prior ille potaſſet, & quod erat in fundo, vxori dediſſet, vnde ipſo incolumi manente, vxor extincta eſt. *Sicut*, inquit Seneca, *maritus, quam partem potionis hauriret, ſummis ſcilicet partibus leuis & innoxius humor ſuſpenditur, grauis illa & peſtifera pars ſuo pondere ſubſidit.*

Decimaquinta, Habeant etiam, qui venena timent, veſtes, & maximè interulas plures, ciſtis incluſas, quas dum induere volunt, ad ignem ſiccent, & fumis odoratis imbuant. 15.

Verùm in iſta hominum multorum malitia & aſtutia nemo ſatis cautus eſſe poteſt, ſed, vt Plautus, *in Captiu. Act. 2. ſc. 2.* loquitur.

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, cùm etiam cauet:
Etiam cùm caniſſe ratus, ſæpe is cautor captus eſt.

Longè faciliùs Princeps à venenis tutum ſe præſtare poteſt, ſi, vt Euſtachius Rudius, *l.2. de morb. occult. cap. 12.* ſcribit, Chriſtianam, integrámque vitam ducat: iuſtitiam adminiſtret, populum ſuum amet, miniſtros è præclara ſtirpe genitos, fideles, & non munerum, lucrique turpis cupidos, nec inuidos, ſed qui diu vitâ ac moribus antea probati ſunt, eligat, in eóſque beneficia frequenter conferat. Hoc etiam cuilibet facere promptum eſt, vt ab iis cibis abſtineat, quos ſcit quandoque venenatos eſſe, puta fungis, ranis, anguillis, quæ interdum cum anguibus coëunt, & venenum ab iis accipiunt, herbis etiam, quas interdum veneno inijci, obſeruatum eſt.

Qui tamen venenum metuunt, tutiſſimam præſeruandi & muniendi ſe contra ea rationem habent, quæ fit per alexipharmaca, quomodo ſe à venenis inuiolabilem antidoto ſuâ præſtitit Mithridates, Ponti Rex, adeò vt poſtea, vbi vellet, veneno mori non poſſet. *Alexipharmaca contra venena.* Nonnulli quidem & in cibis aliquid auxilij quærunt, & ſuadent, vt cibi liberaliùs aſſumantur, vt eorum copiâ vis veneni frangatur, & vbi opus, vomitus faciliùs prouocetur, & vnà cum cibo venenum eiiciatur. Conciliator, *l. de ven. c.4.* lac aſini præſtare ſcribit, ne vis veneni viſcera erodat, & in ea penetret, & in quo prandio vel cœna aſinæ lac fuerit bibitum vel comeſtum, nullum, præter napellum, venenum nocere poſſe, docet. Et non ignotum eſt, circumforaneos quoſdam, vt vulgus decipiant, & merces ſuas pretioſiùs vendant, butyrum priùs magna copiâ edere, vel aliud pingue ſumere, & hinc venenum aliquod, omnibus ſpectantibus, potare, & illicò antidotum exhaurire, & paulo poſt domum reuerſos vomitum ciere. Verùm nec cibi ſemper ſufficiunt, & moleſtum eſt, nec ſalubre, cibum ſemper liberaliùs ingerere. Itaque, vt dictum, qui venenum timet, rectiſſimè facit, ſi alexipharmacis ſeſe munit.

Sunt autem illa vel externa, vel interna. Inter externa ſunt *Simplicia externa.* Smaragdus, Adamas, Topaſius, de quibus Albertus Magnus ſcribit, ſi continuò geſtentur, vt cutem nudam tangant, facere, ne venenum vllum homini noceat. Iaſpidem etiam, quæ Grammatias & Polygrammatos appellatur, quæque virens Smaragdo perſimilis, ac purpureum in ſe quid continere videtur, albáque cingitur lineâ, ad venena quæuis pro amuleto geſtari, ſcribit Anshelmus Boëtius, *de gemm. l.2. c.102.* De lapide etiam ouum anguinum referente, refert idem Anshelmus Boëtius, *l.2. de gem. c.175.* quòd geſtatus putetur geſtantem ſecurum reddere, ne ab aëre peſtilenti, aut à veneno inficiatur, aiúntque, præſente veneno id ſudore prodere. Alij & Bezoar, & corallia addunt.

Verùm longè tutius eſt, interna medicamenta vſurpare. *Interna Simplicia.* Simplicia paſſim nota ſunt, & ferè medicamenta, quæ venenatos morbos curant, de quibus, *cap. ſeq.* dicetur, etiam contra venena hominem muniunt. Tria tamen in primis magnopere commendari in hunc vſum, ſcribit Mercurialis *lib. de venen. c.18.* Rutam ſcilicet, mali citrij tam fructum, quàm ſemen & malum cydonium. De Ruta ſcribit Athenæus, *l. 3. Dipnoſoph.* Archelaum quendam, Regem Ponti, conſueuiſſe populos ſuos veneno interimere, atque ob id eos edoctos, conſueuiſſe, priuſquam exirent domo, ſemper rutam edere, atque ita ſe defendiſſe à tyranni crudelitate. Refert idem de citriis, experientiâ probatum eſſe, homines fuiſſe venenatos, atque ex iis fuiſſe ſeruatos, qui priùs ederant citrium: pariter de cydonio narrat, venenum miſtum ipſi vires ſuas amittere.

Compoſita multa paſſim extant. *Compoſita.* Vulgaris antidotus eſt, quæ paratur è nucibus iuglandibus ficcis duabus, rutæ foliis xx. & ſalis momento. Cuius ſi ieiuno ſtomacho Drachmæ duæ ad Vnc. ß. ſumantur, hominem à veneno præſeruant. Et omnino omnia medicamenta, quæ ad præſeruationem peſtis paſſim extant, & *l. 3. de febr.* ſunt propoſita, & hîc locum habent, vt & amuleta Fernelij & Palmarij, ſuprà *part.4. c.20.* propoſita. Et in primis vtilis eſt Theriaca & Mithridatium. Scribítque Galenus, *l. de Theriac. ad Piſon. c.16. & 1. Antidot. c.16.* fieri non poſſe, vt iis vllum venenum noceat, qui quotidie theriacam fabæ Ægyptiæ pondere ſumpſerint.

De vtroque tamen hoc medicamento, Mithridatio ſcilicet & Theriaca, diſputatur è nonnullis, an hominibus ſanis propinanda ſint. *An Bezoardica ad præſeruationem ſanis vſurpanda.* Auerroës enim, cùm *in l. de Theriac.* tùm *l.5. Collect. c.32.* medicamenta Bezoardica ſaltem vtilia eſſe ſcribit, vbi corpus veneno infectum eſt; ſanis verò corporibus, ſi exhibeantur, nocere. Vnum tamen ſemen citri excipit, quod etiam ſanis corporibus vtile ſit. Et in primis contra Theriacam tribus argumentis vtitur. Primum eſt, quòd theriacæ vſu omnes ita diſponuntur, vt nihil à veneno patiantur, & proinde fiant ſimiles veneno. Secundò, quòd theriaca attrahat venenum, atque ita cum attractio fiat per ſimilitudinem, ſimilis ſit veneno, & propterea

corporibus non conueniat. Tertiò, quòd potentiſſimum ſit medicamentum, & magnæ actiuitatis. Verùm rectiùs ſentit Galenus, qui locis modò allegatis, *l. de Theriac. ad Piſon. c. 16. & 1. de Antid. c. 16* theriacam, vt præſtantiſſimum medicamentum, ad tuendum corpora contra venena, commendat. Cui conſentit Auicennas, *l. de virib. cord.* & omnes ferè alij Medici, imò ipſa experientia, quæ docet, vera & genuina alexipharmaca corporibus ſanis, etiam ad tuendum ea contra venena, tutò & cum commodo exhiberi. Nullo verò modo, quod vult Auerroes, ab alexipharmacis veris corpora ſana fiunt venenoſa, ſed potiùs ab iis acquirunt quandam proprietatem venenis repugnantem. Deinde non attrahit venenum theriaca ſed impugnat. Tertiò, etſi ſit potentiſſima & magnæ actiuitatis: tamen certâ doſi & cautè adhibita, etiam in ſanis ſuum locum habet: id quod exemplo Regis Mithridatis, & aliquot Romanorum Imperatorum patet.

Hoc tamen notandum; alexipharmacorum eſſe quandam differentiam. Quædam enim, cùm nullum qualitatum primarum exceſſum habeant, vt lapis Bezoar, Terra ſigillata, bolus Armenus, Cornu Cerui, Smaragdus & ſimilia, omni ætati & corpori tutò adhibentur. Quæ verò calida & ſicca ſunt, vt Mithridatium & theriaca, cautiùs exhibenda, & videndum, ne nimio eorum vſu damni aliquid ægro attrahatur.

CAPVT VI.

De curatione Venenorum in genere.

Generalis veneni curandi ratio.

Communis omnium morborum, à venenis extrà admiſſis ortorum, Indicatio eſt; vt venenum per eam viam, per quam in corpus, ingreſſum eſt, ſi poſſibile, retroeatur & expellatur; deinde, vel idoneis alexipharmacis expugnetur. Verùm cùm alia ore aſſumantur, alia extra corpori aduenient & immittantur, & quidem vario modo, de ſingulis eiuſmodi modis in ſpecie dicendum. De alexipharmacis tamen, quia omnibus venenis ſunt communia; præterea, quæ ſuprà *part. 1. capite 9.* dicta ſunt, quædam adhuc in genere dicenda videntur.

Bezoardica occultis qualitatibus agunt.

Et primò quidem diſpiciendum, quænam ſit alexipharmacorum & Bezoardicorum medicamentorum natura. Vbi principio hoc tenendum, quòd omnia alexipharmaca & Bezoardica occultis qualitatibus agant. Etſi enim a nonnullis ſcribitur, ſi venena ſint frigida, à calidis primum eſſe auxilium, ſi calida, à frigidis; ſi humida à ſiccis, ſi ſicca, ab humidis: tamen quia nulla res ideò propriè venenum dicitur, quia calidum, frigidum, humidum, ſiccum, ſed quia occultam qualitatem, corpori noſtro inimicam, habet: ideò etiam nihil propriè eſt alexipharmacum, quia calidum, frigidum, humidum vel ſiccum, ſed quia occulta qualitate veneficæ qualitati reſiſtit. Interim incommodum non eſt, vt ſi venenum aliquod etiam primarum qualitatum exceſſum coniunctum habeat, illi qualitatum manifeſtarum exceſſui qualitates contrariæ opponantur.

Alexipharmaca quid.

Quæ autem alexipharmacorum & Bezoardicorum natura ſit, non ita clarum. Galenus, *5. de ſimpl. med. facult. cap. 18.* ſcribit, quòd ſint media inter venena & corpora perpetientia. Auicennas, *lib. 2. tract. 1. cap. 4.* Bezoardicum ſic definit; quòd ſit remedium, quod pro ſua proprietate conſeruat ſanitatem & virtutem in ſpiritu, vt veneni noxam à ſe repellat. Ex quo colligi poſſe videtur, quòd Bezoardicum non agat in venenum, ſed ſaltem corpus roboret, vt ad venenum expellendum ſufficiat, atque ita per accidens ſaltem in venenatis morbis proſit. Euſtachius Rudius verò, *de morb. occult. lib. 2. cap. 7.* è Galeno, *5. de ſimpl. med. facult. c. 18.* ſtatuit, Bezoardicum non ad corpus noſtrum ſeu cor, ſed ad ipſum venenum dirigi, & totâ ſubſtantiâ venenis aduerſum eſſe. Etenim ſi venenum habet formam humani corporis corruptiuam, etiam Bezoardicum formam habere debet, quæ ſit veneni formæ contraria, eamque oppugnet & deſtruat. Concedit tamen, Bezoardicum quadantenùs eſſe corpori noſtro ſimile, quadantenus etiam contrarium; & proinde ſi maiore quantitate ſumatur, obeſſe, imò hominem planè necare poſſe.

Verùm neutra harum opinionum planè vera eſt; vtraque tamen aliquid veri continet. Nam quòd Bezoardica ſaltem per accidens veneno aduerſentur, quatenus cor roborant, falſum eſt. Et patet idex eo, quia ſi Bezoardicum ſaltem ex accidenti venenum expelleret, ſequeretur, quòd omne Bezoardicum, & omne quod cor valde roborat, omni veneno ex æquo aduerſaretur, quod falſum. Nam primò dantur multa venena, quæ propria alexipharmaca requirunt, imò quodlibet venenum habet proprium alexipharmacum, ac dantur multa alexipharmaca, quæ contra vnum venenum proſunt, alterum verò expugnare & expellere non valent. Deinde non rarò accidit, vt licet venenum non expellatur à corpore, nihilominus, quia ab alexipharmaco ſuperatur, ac eius forma deſtruitur, ampliùs nocere non poſſit. Tertiò, ſi alexipharmaca ſaltem ideò talia eſſent, quia ſunt cordialia, omnia cordialia eſſent alexipharmaca, quod falſum. Atque ita alexipharmaca cor non ſaltem roborant, ſed & venenum impugnant.

In altera verò ſententia hoc admitti non poteſt, quod ſtatuunt, alexipharmaca eſſe cordi aliquo modo aduerſa, & propterea nimia quātitate nocere, imò occidere. Contrarium potiùs verum eſt, eſſe cordi ſimilia, non quidem ſicut alimenta, ſed occultâ qualitate. Vbi tamen quædam eſt differentia. Quædam enim, quæ alimentis ſunt propinquiora, vt poma citri, cydonia, meliſſa, & ſimilia, maiore etiam quantitate ſumta non nocent. At quæ planè medicamentoſa ſunt, & fortiora, etſi & ipſa occultâ qualitate corpori noſtro ſint amica; tamen ob eam ipſam in certa doſi exhibenda ſunt, quæ ſi excedatur, harmoniam illam, quæ ex temperie manifeſtarum & occultarum qualitatum exſurgit, turbant, quod vel eo paret, quod etiam alia, quæ ſaltem cordialia ſunt, homini nocere poſſunt, ſi nim. â quantitate ſumantur, vt in croco res manifeſta eſt.

Cordialia & alexipharmaca quomodo differant.

Ex quo apparet, quæ ſit differentia inter alexipharmaca propriè dicta, & cordialia medicamenta. Equidem & cordialia omnia in morbis venenatis ſunt vtilia, cùm cor roborent, vt veneno faciliùs reſiſtere poſſit: ipſum tamen venenum non adeò expugnant, ſicut alexipharmaca propriè dicta, qualia ſunt margaritæ, corallia.

Quæ tamen omnia de veris alexipharmacis, quæ pleriſque venenis contraria ſunt, accipienda; cuiuſmodi ſunt lapis Bezoar, Cornu cerui, vnicornu, & alia, quorum mox fiet mentio. Præter hæc enim dantur quorundam venenorum peculiaria remedia, quæ non alexipharmaca, ſed potiùs & ipſa venena ſunt; & niſi venenum contrarium, cum quo pugnent, in corpore adſit, hominem interimunt. Ita aconitum, alias omnium venenorum ocyſſimum, ſcorpionum ictibus aduerſari, datum in vino calido, ſcribit Plinius, *lib. 27. cap. 2. Et eſt,* inquit, *aconiti natura, vt hominem occidat, niſi inueniat, quod in homine perimat. Cum eo ſolo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt, cum venenum in viſceribus reperit: mirumque exitialia per ſe ambo cùm ſint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo ſuperſit.*

Quæ autem alexipharmaca ſint, ſuprà, *cap. 9. part. 9.* dictum; atque etiam *l. 4. de febr. c. 5.* ſunt propoſita. Et extat omnino alexipharmacorum talium paſſim magna copia, vt iniuriâ conquæratur Plinius, brutis naturam abundè prouidiſſe, hominibus nouercam veluti extitiſſe, quin potius benigna DEI prouidentia hîc admiratione digna eſt, qui vbique talia extare voluit, & quidem ita, vt vbi in regione aliqua morbus aliquis quaſi familiaris exiſtit, ibi etiam dederit remedium, vt paria omnia eſſent in vniuerſo. Ita in Ægypto Ibides ſerpentibus oppoſuit, iiſdemque in Apulis & Lucanis ciconias, ſcorzoneram, in Comitatu Arguilitani Scorzonibus dictis, quorum veneno nec theriaca prodeſt; muſtellam in Zeillam Inſula, aduerſus ſerpentes quoſdam coronatos, quaſi Regulos dictos: in America, vbi lues Venerea viget, ligno Indico & Guaiaco incolis prouidit. Imò non ſolùm dedit paſſim alexipharmaca Creator, ſed pleraque etiam commonſtrauit & oculis quaſi ſubiecit, figurâ & formâ, maculis, colore: vt in ſcorpioide, quod ſemine cauda ſcorpionis effigiem gerit; echio, quod ſemen viperino capiti ſimile profert.

Alexipharmaca communia.

Notandum verò hîc, alexipharmaca quædam eſſe communia, quæ omnibus venenis ſunt communia, qualia allegatis locis ſunt propoſita; quædam autem certis venenis propria, quæ in ſpeciali de venenis tractatione proponentur.

Cordialia.

Cordialia tamen medicamenta, cùm ſpiritus & robur cordis conſeruent & augeant, vt veneno fortiùs reſiſtere poſſit, & ipſa in morbis venenatis curandis vtilia ſunt. Talia ſunt.

Radices, *tormentillæ, dictamni albi.*

Folia, *borraginis, bugloſſi, acetoſa, meliſſæ, ſcabioſæ.*

Flores, *borraginis, bugloſſi, violarum, roſarum, nymphea, tunicis.*

Semen, *citri, ocymi.*

Ligna & cortices, *aloës, citri.*

Succi *citri, granatorum, aurantiorum, cydoniorum.*

Aromata, *crocus cinnamomum, caryophylli.*

Ex animalibus, *Cornu cerui, os de corde cerui, ebur, margarita.*

Vt & *moſchus, ambra, corallia, hyacinthus, ſmaragdus granati, ſapphiri, terra ſigillata, bolus Armena.*

Quorum tamen plurima etiam venenis reſiſtunt.

Et ex his compoſita & parata:

Syrupi, *borraginis, bugloſſi, de ſucco citri, granatorum, aurantiorum, acetoſa, acetoſellæ, tunicis.*

Conſeruæ, *borraginis, bugloſſi, roſarum, violarum, tunicis, acetoſa, acetoſellæ.*

Species & puluetes, *de hyacintho, de gemmis, diamargariti, cordiales, temperata, Lætitia Galeni, exhilarantes Raſis.*

Confectio *Alkermes.*

Cæterùm de hiſce medicamentis, & præcipuè alexipharmacis, monendum primò, vtile quidem eſſe, vt in quocunque veneno vniuerſalia illa alexipharmaca vſurpentur: verùm ſi venenum notum ſit, tutiſſimum eſſe, ipſi proprium alexipharmacum opponere.

Deinde monent hîc Autores, cùm alexipharmaca variè temperata ſint, vt frigidis venenis calida, calidis frigida, ſiccis humida, humidis ſicca opponantur: quod vt, vbi fieri poteſt, non improbo: ita ſemper magis ad vim alexipharmacam, quæ venenis propriè opponitur, quàm manifeſtas qualitates, reſpiciendum cenſeo,

cenſeo, & propterea etiam Theriaca ac Mithridatium, quæ ſunt calida, in calidis non ſine fructu exhibentur.

Tertiò & hoc quidam monent, vt Bezoardica & cordialia rectiùs & citiùs ad cor penetrare poſſint, cacochymiam & plethoram priùs tollendam, & obſtructiones aperiendas eſſe; cùm ſi adſint, & vires alexipharmacorum hebetent, & impedimento ſint, ne ad cor facilè penetrare poſſint. Verùm hic vires veneni conſiderandæ. Si enim venenum potens ſit, quódque homini ſubitò nocere poteſt, nullo modo dantur induciæ, vt priùs obſtructiones aperiri, & plethora vel cacochymia tolli poſſit, ſed ſtatim ad alexipharmaca accedendum; quod niſi fiat, venenum incrementum ſumit, hominémque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura obſeruandum, ex Auicenna, 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 1. ne qui venenum ſeu ore hauſit, ſeu extrà in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum vſu ſæpe vomitu ſæpe aliis opus eſt, quæ in ſomno negliguntur: ſecundò neceſſarium eſt vt diligenter attendatur, an ſymptomata, quæ à veneno excitantur incrementum ſumant, vel decreſcant, quod in ſomno animaduerti non poteſt: tertiò in ſomno venenum ad cor & interiora facilè penetrat.

CAPVT VII.

De Venenorum ore aſſumtorum curatione.

Curatio venenorum ore ſumtorum. CVm autem venenorum ore ſumptorum, & extra in corpus immiſſorum curatio aliquid peculiare habeat, de vtriſque ſeorſim dicemus. Et primò curationem venenorum, quæ ore ſumta ſunt, quod attinet, primò danda opera, vt venenum ſum-

Vomitoria. tum quamprimùm è corpore iterum euacuetur; quod commodiſſimè fit vomitu. Vomitoria tamen non ſint fortiora ac maligna, ſed leuiora, & parata ex iis quæ ſimul lentorem obtinent, vt ſi quæ veneni ſit acrimonia & vis corrodendi, illa obtundatur, & partes internæ contra eam quaſi muniantur, ſimúlque ipſum venenum iis immiſtum & inuiſcatum quaſi faciliùs eiiciatur. Talia parantur ex pinguibus iuſculis, oleo, butyro, lacte, decocto flor. geniſtæ. ſ. anethi, raphano & ſimilibus. Non inutile tamen fuerit, iis aliquid, quod contra venena pugnet, addere, vt Cornu cerui, lapidem Bezoar, & ſimilia: talia tamen, quæ vomitum non cohibeant. Et cùm periculum ſit in mora, nec ſemper operosè medicamenta componere liceat, quæ ad manum ſunt, vomitoria exhibere, donec alia parentur, neceſſarium eſt, ex aqua tepida vel cereuiſia, multo oleo vel butyro condita, lacte. Non autem ſatis eſt, ſemel vomitum prouocare, ſed tamdiu is continuandus, donec nulla ampliùs veneni in ventriculo indicia ex ſapore, odore, nauſea, dolore & morſu deprehendantur.

Si verò venenum ad ventriculum iam deſcenderit, quod facilè fieri poteſt, inteſtina eodem modo clyſteribus eluenda, & è veneno mundanda, vt:

℞. *Malua, parietaria, althéa*, an. M. ij. Coq. in ſ. q. aq. ſ. Col. ℞. ℔. j. ß. *ol. dulcis*. Vnc. vj. *Electuar. de pſyllio* Drachm. ij. M. F. Clyſter.

Purgantia. Aut ſi materia adhuc in inteſtinis ſuperioribus hæreat, nec tamen vomitu reiici poſſit, etiam leuia purgantia vſurpanda, caſſia ſcilicet, manna, & agaricus, vt:

℞. *Radic. ſcorzoner.* ʒ. ij. *fol. acetoſa* M. ß. *agaric. alb.* Drach. ij. *zedoar. ſem. citri*, an. Scr. j. *flor. cordial.* an. pug. j. Coq. in aq. ſ. Col. ℞. ℥. iv. Diſſolu. *manna*, ℥. ij. Iterum colentur. Adde *ſyr. decortic. citri*, ℥. ß. Miſce.

Diuretica. Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulſione ſeminum melonum, cui ſemen citri addendum, vel exhibita caſſiâ extractâ cum puluere glycyrrhizæ.

Poſtquam venenum euacuatum eſt, aut etiam dum adhuc euacuatur, ſtatim danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, ſi venenum notum ſit, & ad manum illa ſint, de quibus poſtea in ſpeciali venenorum tractatione dicetur.

Ad venena tamen intùs ſumta non ſolùm vtilia ſunt alexipharmaca intrà, ſed quædam extrà adhibita, qualia ſunt ol. ſcorpion. compoſit. quod à Gregorio Carauita, Chirurgo Bononienſi, inuentum, & à Clemente VII. & Paulo III. Pontificibus Romanis, in facinoroſis, contra validiſſima venena probatum eſt, vt Vidius, *de curat. generat.* l. 1. c. 12. refert; vt & ol. Magni Ducis Hetruriæ.

Ol. Carauita Matthioli. Paratur autem oleum illud Carauitæ, vt à Matthiolo, *in præfat. in l. 6. Dioſcor.* deſcribitur, hoc modo:

℞. *Ol. commun. ſui temporis vetuſtiſſ. menſe Maio, qui confici debet, collecti* ℔. iij. *ol. hyperic. virentis contuſ.* M. iij. Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole ferueat, clauſo ore vaſis, ne reſpiret. Deinde pone vas in balneum Mariæ per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur. Poſtmodum:

℞. *Hyperici, chamædryos, calamintha, carduiben.* an. M. j. Quæ omnia contundantur, & miſceantur cum oleo, & macerentur ſimul tribus diebus in B. M. Deinde exprimantur. Poſtmodùm accipe *flor. Hyper.* M. iij. Contundantur, & macerentur per triduum cum oleo in B. M. Deinde exprimantur; & ita fiat ter aut quater vſque quò oleum ſanguineum appareat. Poſtea accipe *ſem. hyperic.* M. iij. Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur. Poſtmodum in arena per octo dies inſolentur deinde per tres dies macerentur in B. M. Poſt colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis hyperici noua ſemina. Deinde ℞. *Scordy recentis, calaminth. centaur. min. cardui bened. verbenacæ, dictamni Cretenſ.* an. M. ß. Contuſa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur ſimul in B. M. Deinde colentur & exprimantur. Poſtmodum ſumantur *zedoaria, radic. dictamn. albi, gentian. tormentill. ariſtoloch. rot.* an Drach. iij. *ſcordy* M. j. Contuſa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denuò *ſtyrac. calamit. laſeris*, an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach. iv. *melanthy* Drach. ij. *cinnam.* Drach. viiij. *iunc. odorat. cyperi*, an. Drach. j. ß. *ſantalor. alb.* Vnc. ß. Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B. macerentur. Demùm colentur, & exprimantur modo, quo antea dictum.

Poſtremò 300. ſcorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur ſuper cineres calidos, & cùm ſudant & iraſcuntur, tunc ſuperinfunde oleum in dicto vaſe, cauendo, ne cineres calidi frangant vas ſuo calore, obturato vaſis orificio macerentur ſimul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis ſcorpionibus rurſum in dicto oleo infundantur *rhabarb. myrrha, aloës hepatica*, an. Drach. iij. *nardi Indic.* ʒ. ij. *croc.* ʒ. j. *theriac. el. Mithridat.* an. ℥. ſem. Contundenda contundantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum contiuuum macerentur in B. Deinde oleum non amplius percoletur, ſed recondatur perinde ac carpobalſamum.

Inungantur autem hiſce oleis ea loca, in quibus pulſus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, vt & regio cordis, atque inunctio tribus horis interpoſitis repetitur.

Sunt & qui ſuadeant, vt homo, qui venenum ſumſit, in equi, vel muli, aut aſini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, vt calore venenum ad partes exteriores euocetur: quo remedio ſunt vſi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæſar Borgia, filius eius; ſed hic non bene conualuit, ille paulo poſt interiit, cum miniſtrorum negligentiâ venenum in vino bibiſſent, quod aliis parauerant, cuius vis, priuſquam id auxilium experirentur, iam ad viſcera penetrauerat, vt tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* ſcribit.

Tandem, ſi quæ reliquiæ veneni in corpore ſuperſint, à corde & viſceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per ſudores euacuandæ; quod alexipharmaca itidem præſtant. Et omnino vtile & neceſſarium eſt, ab alexipharmacorum vſu non ſtatim deſiſtere, ſed ea aliquandiu continuare, donec etiam maligna diſpoſitio corpori impreſſa expugnatâ ſit.

Victus quoque ratio talis inſtituatur, quæ medicamentis reſpondeat. Lac in cibo & potu valde vtile eſt, ſcribitque Cardanus, *de venen.* l. 3. c. 3. ſe Mediolani quinque filios mercatoris cuiuſdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu vſu conſeruaſſe. Cibi etiam alij ſint pingues & vnctuoſi, vt butyrum, oleum, borrago, bugloſſa, ficus; & condiantur & conſpergantur cardiacis & alexipharmacis, C. C. corall. margaritis, hyacintho, ſmaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri. *Lactis in venenis vſus.*

CAPVT VIII.

De Venenorum extrà in corpus admiſſorum curatione.

ETſi autem, vt ſuprà dictum venena in corpus extrà variis modis immittantur: tota tamen curandi ratio conſiſtit in tribus. Primum eſt, vt venenum ſtatim extrahatur, nec ad interiora ſerpere permittatur; ſecundum eſt, vt inhibeatur, ne ad interiora ſerpat, viæque ei occludantur: tertium, vt ſi quid veneni iam in arterias & venas ſeſe inſinuauit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur. *Venena extrà in corpus admiſſa curandi ratio.*

Primò ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta quæ extrahunt, id præſtant vel qualitatibus manifeſtis, vel occultis. *Venenum extrahendum.*

Quæ manifeſtâ qualitate id præſtant, ſunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu, Græcis ἐπισπαστικὰ & ἑλκτικὰ dicta, vt ſinapi, pyrethrum, ariſtolochia, cyclaminus, piper, bryonia, fel taurinum, calx viua, ſtercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, ſulphur, fermentum, & ſimilia.

Vt: ℞. *Galbani, ſagapeni, myrrhæ, pyrethri*, an. ℥. ß. *ſtercor. columbin.* ℥. iij. *calaminth.* ʒ. j. Diſſoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo antiquo. F. Cataplaſma.

Vel: ℞. *Pulu. ariſtoloch. rotund. long.* an. ℥. j. ß. *bryonia*, Vnc. j. *galban. ſagapen. myrrh.* an. ʒ. vj. *ol. lauri, ſambuc.* an. q. ſ. F. Ceratum.

Poſſunt tamen & quæ mitem habent calorem, hîc vtilia eſſe, vt pulli vel hœdi viui per medium diſſecti, & calentes adhuc impoſiti.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ ſimilitudine id faciunt

ciunt, vt ol. ſcorpionum, aranearum, & ipſa animalia, quæ venenum intulerunt, impoſita, & ſimilia. De quo Galenus, *ac Theriac. ad Piſon. cap. 10. Demorſis à crocodilo, crocodilinum adipem ſummè contuliſſe nouimus, obtritis membris impoſitum. Muris aranei morſus ab eodem mure araneo contuſo & impoſito, ſine dolore ſanatur. Eodem modo & à vipera percuſſi liberantur, ſi quis illam atterat & vulneri coniungat.* Sic Draco marinus diſſectus, impoſitúſque, ictui proprio medelam affert. Et paſtinaca, vt Plinius, *l. 32. c. 5.* ſcribit contra ſuum ictum remedio eſt. Et de ſcorpione res nota, de quo Q. Serenus.

Et cum vulnus atrox incuſſit ſcorpius ardens,
Continuo capitur, tunc digna cæde retuſus,
Vulneribúſque aptus fertur reuocare venenum.

Exiſtimat quidem Cardanus, *l. 2. de venen. c.* 10. quædam antipathiâ & contrarietate prodeſſe, vt ol. ſcorpij in punctura aranearum, cùm ſint inimica. Verùm ſi contrarietate id præſtarent, potiùs venenum à ſe intrò in corpus pellerent. Vero magis conſentaneum, vt dictum, talia ſimilitudine id præſtare, cum & ſcorpius & araneus ſint venena. Quod ipſe etiam concedit, cùm araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui ſcorpij ſcorpiones contriti imponi, vel oleum ſcorpion. inungi ſoleat, vt & veſparum ictibus veſpæ contritæ imponuntur.

Qua ratione autem illa medicamenta, quæ ex venenatis & alexipharmacis componuntur, qualia ſunt ol. Carauitæ, ſeu ſcorpion. compoſ. vt &, quod mox proponetur, Cardani oleum, & ſimilia medicamenta, extrà impoſita, proſint, dubium. Ego verò conſentaneum eſſe puto, talia medicamenta partim ſimilitudine venenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

An Alexiteria venenoſis ictibus imponenda. Ex quo patet, quid de eorum opinione ſentiendum ſit, qui ictibus & morſibus venenatorum animalium alexiteria extrà non imponenda, ſed tantùm exhibenda cenſent. Alexipharmaca enim, ſi extrà imponantur, tantum abeſſe putant, vt venenum extrahant, vt etiam intùs potiùs propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum eſſe, libenter concedimus. Verùm ſi aliquod medicamentum è venenis & alexipharmacis ſit compoſitum, vtrumque præſtare poteſt, venenoſitate ob ſimilitudinem attrahere, & vi alexipharmacâ id impugnare: qualia ſunt oleum Carauitæ & hoc Cardani, quod *lib. 3. de venen. cap.* 14. deſcribit:

℞. *Ol. ſcorpion. hyperici complet.* an. ℔. ß. *bufones viuos magnos,* n. iij. *verberatos virgulis, donec videantur augeri viribus, vipe- ram, ſem. rutæ, ſcordij,* an. ℥. iij. Coq. in baln. hor. 2. Col. poſtea in Sole digeratur.

Tamdiu autem medicamenta extrahentia continuanda, donec dolor, vitioſus color, & reliqua ſymptomata circa locum affectum ceſſent, ac pus bonum apparere incipiat.

Venenum intercipi entia. Secundò, ne venenum liberè ſerpere poſſit, prohibetur, ſi vaſa quæ in locum affectum tendunt, loco ſuperiore vinculo rectè conſtringunt. Interdum etiam partem læſam præſcindere præſtat, quam de vita periclitari, ſi nimirum talis pars ſit, vt ſine periculo vitæ abſcindi poſſit, vt digitus manus vel pedis; id quod Paſtor ille apud Galenum, 3. *de loc. affect. cap.* 7. fecit, qui à vipera in digitum morſus, illum abſcidit.

Alexipharmaca. Tandem ſi venenum iam in corpus penetrauerit, illud alexipharmacis oppugnandum & euacuandum, eodem planè modo, quem in venenis ore ſumtis, *cap. præced.* explicauimus. Et quidem maturè & ſtatim in principio alexipharmaca exhibenda, cùm triplicem vſum habeant; ſcilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & viſceribus repellant; illud quod ad interiora penetrauit, extinguant; & ſi quæ venenata diſpoſitio ab eo corpori inducta eſt, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen. libro* 2. *capite* 10. quoſdam referre, quòd bibere vrinam propriam, ſtatim à morſu ſit alexipharmacum, in omni morſu & ictu venenato.

Monendum etiam hîc, ſi morſum vel ictum animalis venenati vlcus ſequatur, id non ſtatim conſolidandum, ſed diù apertum ſeruandum eſſe.

Quâ ratione vulnera venenata curanda ſint, dictum eſt *lib. 5. Pract. part. 4. c.* 11.

Vbi etiam, quomodo ex ſcarificatione vlcera maligna & venenata contracta, curanda ſint, dictum.

Si venenum per vnguenta illatum ſit, euacuandum & extrahendum aliis vnguentis, vt oleo ſcorpion. Carauitæ, & aliis antea propoſitis.

Si venenum ſuffitu vel odore admiſſum ſit, tollendum contrariis ſuffitibus & odoribus, paratis ex myrrha, ſuccino, moſcho, ambra, zibetho, ruta, ligno aſpalathi, roſis, gummi animæ, ligno aloës, ſantalis, caryophyllis, croco, ſtyrace, atque odores ex iſtis ore clauſo, naribus excipiendi ſunt; cùm maximè cerebrum afficiatur. Vtile eſt & balſamum rutæ, ſuccini. Maſticatoria quoque odorata vſurpentur. Nec negligantur alexipharmaca anteà propoſita.

Reliqua videantur in ſpeciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

Morbi ex terrore cotracti. Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & ſpectris, quæ Cardanus vmbras nominat, oriuntur; cùm ex terrore illo ſæpe morbi grauiſſimi, & venenatis non diſſimiles excitentur. Cardanus, *libro 3. de venen. cap.* 14. tribus modis id fieri docet; primò, cùm vna res ſub alterius ſpecie ab homine apprehenditur; ſecundò, cùm homo imaginatur, ſe videre aliquid, quod reuera non videt, atque inde terretur; tertiò, cùm reuera ſpectrum aliquod à Dæmone offertur, ſcribitque Cardanus, *allegato loco*, quòd, cùm homo à ſpectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideò homo amittit vocem; & ſi timor magis vrgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & ſi adhuc magis, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt; & ſi corpus plenum ſit humoribus, grauiter ægrotant; ac ſi vires ſint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli, vitæ neceſſario, moritur æger; ſi non neceſſario, ſideratur. Et omnino grauia mala ex terrore induci poſſunt, eóque grauiora, quò corpus eſt impurius, habétque imaginatio magnam vim humores, etiam bonos, corrumpendi, multò verò magis vitioſos. Ita refert Felix Platerus, *Obſeruat. lib* 1. puellas quaſdam veris initio in prata extra vrbem excurriſſe, & cùm ad locum ſupplicij, vbi patibulum erat, peruenisſent, illícque cadauer non ita diù ſuſpenſi vidiſſent, vnam ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetiuiſſe: quòd, cùm ex impulſu fluctuaret, illa eum viuere, ſeque inuadere velle imaginata eſt, & territa ac mœſta, & melancholica domum reuerſa, & continuo tumore diuexata, poſt dies aliquot in conuulſionem incidens, mortua eſt. Ibidémque narrat, quòd alia puella, ſedecim annorum, ſepulchrum recens apertum ingreſſa ſit, feretro iampridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiuſdam poſtquam manibus contrectaſſet, & aliquo modo brachia cadaueris eleuaſſet, ſubitò inde perterrefacta, domū reuerſa, conuulſionibus ex terroribus adeò fuerit diuexata, vt oculi ex ſua orbita prolapſi viderentur, tandemque vitam cum morte commutauerit. Idémque, *lib. 1. Practic.* ſcribit, quòd puella quædam, quæ pendentem in cruce extra vrbem intuita, in talem melancholiam incidit, quæ in conuulſiones deſinens, mortem illi intulit: & quòd mulier, quæ patibulum ſerò prætergrediens, metuénſque, ne vrbe illic excluſa pernoctare cogeretur, in diuturnam melancholiam incidit: & quòd alia quæ cadauer furis qui in carcere laqueo ſibi gulam fregerat, dolio, vt in profluentem proiiceretur, includi conſpexiſſet, animo perculſa, multis annis melancholica vixit. Recenſet etiam huiuſmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vi metus & imaginationis, mortui ſunt, hiſtorias tres Henricus ab Heer, *obſeruat. rarar. lib. obſeruat.* 6. Primam Canonici, qui cùm non lethaliter decumberet, cùm ſe certò moriturum ſibi perſuaſiſſet, & propterea extremam iunctionem petiuiſſet, quintâ horâ poſt Medicorum qui nulla lethalia ſigna animaduerterant, abitum, ſubitò, aſſiſtentibus non aduertentibus, extinctus eſt: Secundam, Illuſtris Dominæ, quæ primo, quo quinto vterum ſe ferre ſenſit, die, indubiè ſe illo partu morituram prædixit, & ad mortem ſeſe præparare cœpit, ac menſe octauo, marito ſuo accubans, nihil vel illo, vel pediſſequis, in eodem cubili iacentibus, quicquam aduertentibus, ante auroram à marito mortua inuenta eſt; Tertiam, Illuſtris virginis, quæ cùm non ita integrè valeret Medico ab amicis vocato, negauit ſe vllis egere medicamentis, fatalem ſuum diem præ foribus eſſe, nolle ſe inutilibus remediis propediem ſepeliendum corpus fatigare; dixiſſe Cinganam, ante finem anni viuere deſituram: vigeſimo octauo die, cùm omnibus ſanior videretur, reſpiratione, voce, & mente, conſtante, ſomno ſe dedit, è quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loco allegato*, quòd nonnulli ex metu de vita periclitati ſunt, ideo accidiſſe putat, quòd cor nimis repletur, vt non poſſit dilatari. Ideóque primam eiuſmodi affectus, à metu inductos, curandi rationem eſſe, exiſtimat, vt quàm celerrimè ſanguis mittatur. Poſteà iubet, vt æger in balneum deducatur, ſic vt reſpiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque extrema aquâ calidâ, donec rubeſcant, & liberè reſpiret; dentur, quæ cor confirment, ac refrigerent, vt roſæ, ſantali, endiuia & ſimilia. Quæ omnia vt libenter concedimus, ſi malum ſolùm circa cor hæret: ita, cùm experientia doceat, cerebrum ſæpiſſime etiam in conſenſum trahi, atque inde conuulſiones & epilepſiam excitari, neceſſarium eſt, vt medicamenta antiepileptica exhibeantur; vnde etiam noſtris hominibus vſitatum eſt, vt aquæ epilepticæ exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *allegato loco*, conſilio, ſi ex terrore malè habeant, aut ipſos aliquid mali paſſuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduerſantur, ſmaragdus, pæonia, cranium hominis, vngula alcis, & ſimilia. Vtilis eſt & hæc aqua pueris:

℞. *Aq. tiliæ, pæon. ceraſor. nigror.* an. ℥. j. ß. *margaritar. præparat. corall. præparat.* C.C. *præparat.* an. ℈. j. *ſecula pæon.* ℈. ſem. Miſce.

LIBRI SEXTI
PARS SEXTA.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAPVT I.

De Calce viua.

POſtquam hæc in genere de venenis dicta ſunt, proximum iam eſt, vt de iis in ſpecie agamus. Cùm autem venena inſint vel mineralibus & metallis vel plantis, vel animalibus: ſecundum has tres claſſes etiam venena in ſpecie proponemus.

Calx viua. Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrit inter ea primo loco Calx viua. Quamvis verò negare nolim, in calce, vt in lapide, etſi amburſto, qualitatem aliquam malignam ineſſe, atque eâ ratione inter venena referri poſſe: tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet, à venenoſitate eius, annon verò potiùs quædam ab igne proueniant. Habet enim calx viua, quod & Scaliger *Exerc.* 5. *ſect.* 8. confitetur, & ipſa experientia probat, in ſe ignem, qui violentiorem inimicum, aquam purà, fugiens, adeò ſeſe exſerit, vt tangentis manus adurat, & res vicinas accendere poſſit. Quæ partes igneæ cùm & corpus noſtrum intùs adurere poſſint, vſtione illa varia ſymptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Calx viua, intra corpus aſſumta, pernicioſa excitat ſymptomata. Ventriculum enim, aluum & inteſtina erodit & excruciat, ſitim explebilem, oris & linguæ ſiccitatem, faucium & gulæ aſperitatem, tuſſim, reſpirandi difficultatem, dyſenteriam, vrinæ ſuppreſſionem, & tandem frigiditatem excrementorum, ſyncopen & præfocationem inducit. Id quod hiſtoriâ quadam pueri octo annorum probat Amatus Luſitanus, *centur.* 5. *curat.* 91. qui cùm eſſet conſuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eámque copioſè deuorauit, vnde intenſiſſimè febricitabat, ſitiebat & multum bibebat, ſed eius ſitis nunquam extinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerebat, nihil appetebat, vnde ſextâ die obiit.

Curatio.

Curatio. Primùm ſtatim danda opera, vt calx viua vomitu reiiciatur, eiúſque acrimonia lenientibus & lubricantibus obtundatur, partéſque contra eius eroſionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & ſem. maluæ althææ, lini, oryzæ, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recenti, vt & lac pingue, item mucilag. ſem. lini maluæ, althææ, pſyllij.

Venter quoque iiſdem leniatur, vt & caſſiâ extractâ. Vel iniiciantur clyſteres ex decocto hordei, ſol. radic. & ſem. maluæ, althææ, mucilag. ſem. pſyllij, lini, caſſia, ol. violat. lini, nymphææ, & ſimilibus.

Inter antidota recenſetur fel capreoli, à Scrup. j. ad Drach. j. cum aqua calida datum, vt & fel ceruinum, Scrup. j. pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, Drach. ij. quantitate cum lacte ſumta.

In cibo vtilia ſunt butyrum recens, iura pinguia carnium, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, priſanæ cremor, oryza cum lacte cocta.

CAPVT II.

De Gypſo.

Gypſum. GYpſo poto C. Proculeius, Auguſti Cæſaris familiaris, in maximo ſtomachi dolore mortem ſibi conſciuit, vt Plinius *lib.* 25. *cap.* 24. narrat. Et Sabellicus, *lib.* 4. *Ennead.* 9. refert, quòd Conrado III. Imperatore Iconium obſidente, Emmanuel, qui tum Bizantij imperabat, facinus impium & deteſtabile commentus eſt: Gypſum contuſum & in ſpeciem farinæ redactum triticeis commeatibus immiſcuit, quos ex Byzantio mittebat in caſtra, eóque cibatu tanta vis militum breui conſumta eſt, vt negotio infecto, obſidionem ſoluere coactus ſit Rex alioqui inuictus, qui ſuorum clade conſternatus, relictâ Aſiâ, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & Signa.

Signa. Gypſum intra corpus ſumtum tuſſim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauiſſimúmque circa os ventriculi & ſtomachum dolorem ac ſingultum, tenſionem in hypochondriis, colicam, ventris adſtrictionem excitat, ac præterea torporem, delirium, mollificationem membrorum; anxietates, ſyncopen parit, & ſtrangulando iugulat.

Curatio.

Curatio. Statim danda opera, vt gypſum vomitu reiiciatur, ideóque exhibenda aqua tepida cum multo butyro aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum alborum: aut aqua mulſa, vel decoctum ficuum cum oleo. Et quia gypſum tenaciſſimum eſt, ſi vomitoria lenia non iuuent, fortiora vſurpanda, atque etiam ad helleboriſmum veniendum. Si ad inteſtina iam deſcenderit, clyſteres ex emollientibus iniiciendi. Auicennas etiam purgare iubet ſcammonio, vt & Rhaſes, qui, 8. *ad Almanſor. cap. proprio*, ſcammonij Drach. j. cum pſyllij Drachm. ij. ex iulepo dari iubet.

Poſtea etiam vſurpanda, quæ vias lubricas faciunt, vt decoctum maluæ, radic. & ſem. althææ, ſem. fœnugræci, maluæ, althææ, iuſcula pinguia, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, ſuccus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum ſiccarum.

Specifica remedia ſunt origanum ex aceto mulſo propinatum, lixiuium è cinere ſarmentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioſo ſumtum. Scribítque Guainerius, quòd Bezoar gypſi ſit cinis ſarmentorum vitis, ʒ. ij. pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyſſopi ſumtus. Inter vera & propria gypſi antidota etiam refertur ſtercus muris, ʒ. j. pondere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et vt ad alia venena delenda proſunt theriaca & Mithridatium, ita in hoc veneno conferunt, à ʒ. ſem. ad ʒ. ij. cum vino generoſo exhibita.

Et quia gypſum ſumtum alui pertinaces obſtructiones ſequi ſolent, ea lenienda clyſteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, fl. chamæmeli, ſemin. lini, caſſia extracta, & oleo anethino.

CAPVT III.

De Vitriolo.

Vitriolum. VItriolum, Græcis χάλκανθον (cui cognata ſunt chalcitis, miſy, ſory, melanteria, de quibus Dioſcorides, *lib.* 5. *cap.* 74. 75. 76. 77. 78. & Galenus, *lib.* 9. *de ſimpl. med. fac.*) inter ſales, neque immeritò, refertur. Etſi non Sal purus & ſincerus ſit, ſed ſulphur etiam, & naturam metallicam æris vel ferri, & lutum minerale participat: ſal tamen facilè præualet. Inter venena propriè dicta referri vix poteſt, nec etiam à Dioſcoride, & pleriſque aliis autoribus, inter ea recenſetur; cùm vtiliſſima medicamenta, in quibus nulla venenoſitatis apparent indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorum libri. Imò crudum etiam, ʒ. j. pondere ſumtum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduerſus ſumtum fungorum venenum, ex aqua teſte Dioſcoride, prodeſt.

Symptomata & Signa.

Signa. Quia tamen crudum nauſeam & vomitum excitat, quod alicuius malignitatis videtur indicium; & ſi copioſiùs ſumtum fuerit, aut non ſtatim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, inteſtina excruciat, dyſenteriámque excitat, & ſitim magnam infert: nonnulli inter venena eius mentionem faciunt; quos & ego ſequi volui, ac docere, quomodo, ſi quæ praua ſymptomata ex vſu vitrioli crudi, vel etiam ſalis vitrioli, accidant, iis occurrendum ſit.

Curatio.

Curatio. Si ergo vitriolo ſumto quædam mala ſequantur ſymptomata, danda opera, vt quamprimùm vomitu planè reiiciatur, quod fit decocto anethi, vel aquâ tepidâ, & oleo anethi, & ſimilibus. Sedato vomitu butyrum largiùs ſumatur, aut lac recens tepidum, cum ſacchato & butyro; vel exhibeatur decoctum hordei, cum ſyrupo violarum.

Si eroſio & cruciatus in inteſtinis percipiantur, clyſteres lenientibus ex decocto hordei, maluæ, oleo roſaceo, & ſimilibus, iniiciantur.

Si tamen de malignitate aliqua metus ſit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vel ſigillata, cum mucilag. ſemin. cydonior. ʒ. j. ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

CAPVT IV.

De Aqua forti.

Aqua fortis. AQuæ ſeparatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chryſulcæ dictæ, quæ ad corrodenda & ſeparanda metalla ab aurifabris & Chymicis vſurpantur, à pluribus etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præſtant, potiùs corroſione, quàm venenoſitate facere videntur. Quia tamen ſatis grauia ſymptomata inducunt, quâ ratione iis occurrendum ſit, hîc non prætereundum.

Symptomata & Signa.

Statim enim violentâ ſuâ penetrandi vi, inſtar ignis, faucium & linguæ, ventriculique ac inteſtinorum tunicas erodunt, corrumpuntque, & niſi maturè ſuccurratur, enecant. Cuius rei exemplum in puella quadam, quæ cùm ſitiens per imprudentiam lagenam, in qua aqua fortis aſſeruata fuerat, arripuiſſet, illámque bibiſſet, diris miſerandíſque cruciatibus extincta eſt, obſeruauit Bruno Seidelius, *de morbis incurabilibus, pag.* 13.

Curatio.

Curatio. Cùm aquæ hæ ſubitò in corpus diffundantur, citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia omne periculum ab eroſione eſt, ſtatim lenientia & viſcida, quæ partes internas à corroſione muniant, ſimúlque calori reſiſtant, exhibenda. Maximè vtilis eſt mucil. ſem. cydoniorum, quâ exhibitâ puer ille apud Foreſtum, *lib.* 15. *obſ.* 30. qui cùm aquam fortem inſcius bibiſſet, & gula præ ardore occluderetur, ſuffocationiſque periculum immineret, præter multorum opinionem euaſit. Efficax etiam eſt eclegma è mucil. ſem. cydoniot. Althææ, & gummi tragacanthæ, aqua roſarum extracta, ac melle roſato & violato paratum; vt & gargariſma ex ſemine cydoniorum, altheæ, & cucumeris, flor. roſar. violar. & verbaſci, atque ex prunella, pulmonaria, ſanicula, in ſ. q. aquæ decoctis, & melle roſato, vel oxymelite ſcillitico addito paratum: quorum medicamentorum ope nauta ille, apud Balduinum Ronſſæum, *Epiſt.* 9. qui cùm ſiti æſtuans, per errorem è vaſe, quod aquam vitæ continere ſuſpicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum ſibi ſatis eſſe putaret, vno ſpiritu hauſiſſet, & periculoſiſſimis ſymptomatibus correptus eſſet, ſanatus eſt, ac conualuit.

CAPVT V.

De Antimonio.

Antimonii. ANtimonium pauci eorum, qui ex profeſſo de venenis ſcripſerunt, venenis adnumerant. Imò Matthiolus illud venenum non eſſe, acriter contendit. Contrà Iacobus Greuinus, *de ven. l.* 2. *c.* 24. ſeu *tract. de virib. Antimon.* id venenum eſſe probare conatur, idque eo in primis, quòd ſtatim intra corpus aſſumtum, & ſupra & infra hominem fatigat, & humores non electiuè, vt alia purgantia, ſed ſerum in omni ætate, ſexu, & quouis anni tempore nullo adhibito diſcrimine, tam in ſano, quàm in ægro, educit, magnámque præterea laſſitudinem, & virium imbecillitatem perpetuò poſt ſe relinquit. Idem ſtatuit Gemma, *Cyclognomica. l.* 2. qui ſcribit, ſe nominatim ſcriptos domi aſſeruare plures octoginta, cùm viros, tum fœminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infrà de argento viuo dicetur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero eſſe, è quibus nulla vtilia medicamenta homini exhibenda parari poſſunt: interim malignitatis & venenoſitatis eſſe particeps, vt ſymptomata quæ inducit, ſatis indicant, & ſi nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liqueſcit Antimonium, exhalant, ſatis teſtantur.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam dum igne liquatur, & ad vſus, ſeu Chymicos, ſeu alios, præparatur, adeò noxium vaporem exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in ſuffocationem, paralyſin, epilepſiam, & alia mala incidere poſſint. Sumtum verò ſtatim laborioſos & difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores colicos, lipothymiam, conuulſiones excitat.

Curatio.

Curatio. Qui Antimonium in igne tractant, ne à vaporibus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut ſumant bolum Armenum, de quo mox. Vtile eſt & hoc electuarium.

℞. *Allij, nucum iugland.* an. M. j. Contundantur, & cum melle miſceantur.

Miſturæ huic addatur *theriacæ* ℥. j. *zedoar.* ℥. ß. *caryophyllor. nuc. moſchat.* an. ʒ. ij. *mellis deſpumati* q. ſ. F. Electuarium, quod non ſolùm ad præſeruationem ſumi, ſed & linimenti loco ad nares vſurpari poteſt.

Si verò Antimonium ſeu crudum, ſeu malè præparatum, ſeu malè exhibitum, praua ſymptomata excitat, primò decocto hordei, cum ſyrupo roſarum ſimplicis infuſionis, ad abſtergendum vtendum, ſicut & clyſteres abluentes & abſtergentes vſurpandi.

Poſtea ventriculus & inteſtina, & partes nutritioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offenduntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis reſiſtendum. Vtilis eſt hic vini potio, in quo caryophylli & maſtix cocta ſunt; cortices item citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita ſæpe eſitata.

Antidota præter theriacam, ſunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem ſe in quatuor Chirurgiæ ſtudioſis probaſſe ſcribit Laurentius Ioubertus, *de peſte. c.* 19. quibus cùm ſtibio cathartico præparando non ſatis cautè incumberent, & eius aurâ venenatâ penè ſuffocari eſſent, ſingulis boli Armeni ℈. ij. exhibuit. Vtile eſt & ol. caryophyll. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini ſumtum; vt & puluis, ex caryophyllot. maſtiches, & C. C. præparati, an. ℈. j. paratus, & cum ſucco cydoniorum exhibitus.

Extrà ventri applicetur emplaſtrum de cruſta panis, vel cruſta panis ſiliginei toſta, & vino Cretico, vel alio generoſo, aut aqua menthæ, conſperſa.

CAPVT VI.

De Magnete.

MAgnes an inter venena referendus ſit, autores diſcrepant. Nonnulli non omnem, ſed aliquam ſaltem eius ſpeciem venenoſam eſſe exiſtimat. Quidam non lotum venenoſum, lotum verò ad multa vtilem eſſe ſcribunt. Imò Garzias ab Horto, *aromat. l.* 1. *c.* 56. ſcribit: *Non deleterius eſt hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indi. Orientalis incolæ, Magnetem, paucâ quantitate ſumtum, adoleſcentiam conſeruare. Quæ de re fertur Senior Rex Zeilan patinas ex Magnete iuſſiſſe confici, in quibus cibus eius coquatur. Hoc ipſe, cui mandatum erat negotium, mihi affirmauit. Verùm ſi hoc ita ſeſe haberet, non ſolùm argento appenſus, ſed etiam auro vix emeretur.* Plura etiam de eius viribus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabuloſa videntur, de quo videatur Anshelmus Boëtius, *lib.* 2. *de gemmis; c.* 257. Alij contrà autores Magnetem ſimpliciter, & nullâ vel ſpeciei vel loturæ mentionem factâ, inter venena referunt, eúmque deleteriæ facultatis eſſe, atque intra corpus aſſumtum, mentem, & rationem perturbare, & melancholicam inſaniam excitare, vt & lunaticum morbum, ſeu epilepſiam inducere tradunt. *Magnes. An ſit venenatus.*

De re non ſatis comperta plura non addimus. De hoc tamen non dubitandum videtur, ſi diutius in corpore hæreat, cum vt reliqua mineralia ac metalla, aliquam moleſtiam creaturum. Quod ſi accidat, quomodo omnibus ſymptomatibus occurrendum ſit, ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, facilè patet. Nimirum ſi in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciendus. Si verò ad inteſtina deſcenderit, clyſteribus lenientibus abluendus; aut ſi illi non ſufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibenda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus nimirum, qui noueni dierum ſpatio ter cum vino propinetur. Cui & C. C. & corallia addi poſſunt. Nonnulli & allium commendant. Vtilis eſt & theriaca: vt & alia, quæ ſanguinem ac ſpiritus clarificant, qualia in curatione melancholicæ propoſita ſunt.

CAPVT VII.

De Adamante.

EOdem modo ſeſe res de Adamante habet; qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab aliis verò inter ea non enumeratur; imò ex eorum numero planè eximitur, de quo plura *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *ſect.* 2. *c.* 7. *quæſt.* 2. dicta ſunt, quæ ibi videantur. Hoc ſaltem repeto, hiſtorias, quæ Adamantem venenatum non eſſe probant, & numero plures, & euidentiâ facti digniores eſſe: quæ verò contrarium ſtatuunt, dubiis non vacant. Ita etſi Bembus, *lib.* 1. *hiſtor. Veneta.* refert, quendam Triſtanum Cibeletum Cyprium, Ferdinandi Regis Neapolitani legatum, Adamante, quem in annulo geſtabat, per os in ſtomachum recepto, ſibi mortem intuliſſe: tamen cùm inſuper aquam fortem potârit, an potus aquæ fortis, vel Adamas, mortis cauſſa fuerit, dubium. Sic quidam ex Auentino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Lutzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Euchariſtia interfectus eſt, ex Adamante fuiſſe. Verùm vix credibile eſt, tantillum pulueris adamantis, quod hoſtiæ, quam appellant, vini admiſceri poteſt, tantam vim habere potuiſſe, ſed procul dubio venenum longè potentius fuit. *Adamas.*

Quæ omnia etſi ita ſeſe habeant: tamen ne quid prætermiſſum videatur, ea, quæ ab Autoribus de ſymptomatibus & curatione eorum, qui Adamantem ſumſerunt, tradita ſunt, addere libet.

Symptomata, & Signa.

Symptomata Adamantis, in puluerem redacti, aſſumtionem conſequentia, vt autores tradunt, ſunt, dolor vehementiſſimus ſtomachi & inteſtinorum, quem is continuum ſoluendo excitat, cui poſtea ſyncope accedit, quam tandem mors excipit. *Signa.*

Curatio.

Primò omnium danda opera, vt ſtatim lapis iſte è corpore expellatur, quod in principio commodiſſimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol. oliuar. dulc. iuſculis pinguibus gallinarum, & caſtratorum, ac ſimilibus, quæ hactenus aliquoties ſunt propoſita. *Curatio.*

Si verò iam ad inteſtina deſcenderit, clyſteribus lubricantibus, paratis ex iiſdem, vt decocto radic. althææ, maluæ, ſemin. lini, iuſculis carnium pinguibus, oleo, butyro, abſtergendus. Poſtea dandum cenſent ſanguinem hirci recentem vel ſiccum, cum iure carnium pingui: quod niſi ideò fiat, vt vrina moueatur, procul dubio ex illo, quod vulgo creditur, factum, quòd ſanguis hirci Adamantem frangat. Nonnulli balſamum verum à Scr. j. ad Scr. ij. exhibendum cenſent. Bibatur etiam vinum clarum diureticum. Quæ ſi non proſint, ad generalia venenorum remedia confugiendum, ſimúlque vulneribus & vlceribus inteſtinorum, ab aſſumto adamante inductis, ſubueniendum cenſent.

CAPVT VIII.

De Lapide Lazuli.

LApidem Lazuli inter venena non ſolùm Ardoynus *lib.2. de venen.cap.7*1.Guainerius,*de venen.cap.8.* Euſtach. Rudius, *lib. 4. cap.* 10. & alij recentiores numerant; ſed & Græci ei δύναμιν μετρίως ἐσχαρωτικὴν, καθαιρετικήν τε, καὶ ἑλκωματικὴν, vim modicè excedentem,cruſtas gignentem,detergentem,& exulcerantem tribuunt.Quos ſecutus procul dubio Meſuë,*de ſimpl. med.*ſcribit,quòd habeat vim adurendi,vlcerandi,putrefaciendi. Et Fuchſius,*lib.1.Paradox.c.*12.vſum lapidis Armeni,qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facilè admittit, neque vllum ex veteribus Græcis autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratiâ exhibuiſſe opinatur,vtpote qui ſine magno nocumento deuorari non poſſit.Verùm enimuerò non ſimpliciter inter venena numerari poteſt, ſed ex purgantium ſaltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent,numero eſt, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum,ab atra bile ortorum,non infeliciter vſurpatus,vt ex Autoribus, qui mox allegabuntur, patet. Imò Meſues ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuentutem conſeruandi. Qua de cauſſa eum procul dubio Arabes in confectionem Alkermes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videatur Meſuës, *lib.1.de ſimpl.* Auicennas, *lib.2.tract.2.de virib.cord.* Alexander Trallianus,*lib.1. cap.* 15. Guainerius, *de Melanchol. & mania.* Antonius Muſa Braſſauolus,*de med.purgant.*Scaliger,*Exerc.*272.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si tamen accidat, vt non rectè præparatus,vel nimia quantitate aſſumatur, ventriculi ſubuerſionem, & vomitum, inappetentiam, ventriſque dolorem parit,&,vt nonnulli addunt, triſtitiam & ſollicitudinem inducit.

Curatio.

Curatio. Curatio,vt reliquorum venenorum erodentium, conſiſtit in eo,vt primò vomitu reiiciatur,& clyſteribus lenientibus & abſtergentibus per aluum educatur.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodendi temperant, in primis lac tepidum,aſininum præcipuè,quod iis,qui lapidem hunc hauſerunt,ſeptem continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni ſuccinum,ad Drach.ij.ſumtum,eſſe,idem ſcribit.

CAPVT IX.

De Arſenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.

Arſenicum. Auripigmentum. Sandaracha. ARſenicum duplex eſt;alterum natiuum alterum factitium. Natiuum,quod ſponte oritur è metallis,iterum duplex eſt, auripigmentum, ſeu Arſenicum aureum citrinum, & Sandaracha, ſeu Arſenicum rubrum. Hæc ambo eiuſdem ſunt generis & facultatis. Nam in iiſdem mineris vel fodinis naſcuntur & reperiuntur, atque iiſdem qualitatibus venenatis prædita ſunt. Factitium itidem duplex eſt:aliud album & cryſtallinum,quod fit ex auripigmento ſeu arſenico citrino, & ſandaracha, ſeu arſenico rubro,per ſublimationem,& hoc vtplurimùm abſolutè vocatur Arſenicum; *Realgar.* aliud Realgar & Riſagallum dictum,quod fit ex auripigmento & ſulphure,vel ſolis,vel additâ calce viuâ, aut ſale, ſimul miſtis & combuſtis,ſeu calcinatis.

Symptomata, & Signa.

Signa. Intra corpus aſſumtæ quatuor illæ Arſenici ſpecies, eadem ferè inferunt ſymptomata, eáque grauiſſima. Quæ vt modò exponentur,ſi ingruant diligenter inquirendum, an tale quid aſſumtum fuerit. Sæpe enim factum, vt per errorem Arſenicum album ad glires necandos, vel alios vſus aſſeruatum, propinatum fuerit. Quod niſi ſtatim pateſiat, & medicamentis idoneis ægro ſuccurratur, de vita eius actum eſt. Ita refert Foreſtus, *lib.*30. *obſeru.* 8. hiſtoriam de famula quadam,quæ per errorem Arſenicum,amylum aut ſaccharum eſſe exiſtimans,guſtauit; & aliam de quatuor pueris,quibus loco pulueris C.C.vſti ad vermes occidendos.Arſenicum album à matre exhibitum fuit.Idem, *lib.eodem,obſeru.*5. narrat quandam aromatarij cuiuſdam famulam,cùm chartulam,Arſenico repletam,in officina relictam inueniſſet,& iuri piſcium,pro ſaccharo,per imprudentiam immiſcuiſſet,non ſolùm ſeipſam, ſed & heram & puerum veneno infeciſſe. Quale quid & hîc apud vicinam meam accidiſſe, iam ſemel atque iterum ſuprà retuli. Cùm enim duo eius liberi vomitu & grauiſſimis ventris torminibus torquerentur,vt de veneno propinato dubius ampliùs non eſſem, & quid cum iis actum fuerit,quærere,materque reſponderet, ſe in balneum ituris, ſudoris ciendi gratiâ,C.C.præparatum, cum ſyrupo fumariæ,exhibuiſſe,vt C.C.illud mihi monſtraret, iuſſi. Id cùm afferret, & mihi porrigeret, ipſo pondere ſtatim, non C. C. ſed minerale quoddam eſſe,deprehendi,Arſenicum verò eſſe ſtatim vidi.

Symptomata autem, quæ arſenico ſumto excitantur, ſunt ventris & inteſtinorum cruciatus vehementiſſimus, vomitus, ſitis inextinguibilis, linguæ, faucium & gulæ ariditas & aſperitas, ſpirandi difficultas, tuſſis, ſingultus. Sequitur non tardò etiam dyſenteria & vrinæ ſuppreſſio.Interdum ſpaſmus & paralyſis accedit,& tandem mors ſuperuenit.

Sandaracha tamen mitior eſt,quam auripigmentum.Mitiora quoque ſunt ſymptomata, quæ auripigmentum ſequuntur, quàm quæ arſenicum album cryſtallinum, quod omnium pernicioſiſſimum eſt.Mitius quidem Arſenico albo,ſed peius auripigmento eſt Realgar. Hinc ſymptomata affert iis ſimilia, quæ Arſenicum album ſequuntur, licèt, paulum remiſſiora. Æſtuationes enim ingentes, exſiccationemque & conſumtionem humiditatis extremam inducit,ita vt,niſi breui tempore ſuccurratur æger aut moriturus,aut paralyticus,vel contractus in membris remaneat.Refertque Conciliator, *tract.de ven.*ſe vidiſſe & curaſſe iuuenem,qui cùm ipſi datum eſſet cum hepate porci aſſato Realgar tritum, mortem quidem euaſerit, ſed circa omnes iuncturas quaſi immobilis remanſerit.

Neque ſolùm ore ſumtum, ſed & extrà adhibitum Arſenicum & Realgar nocent. De Pictore,qui,cùm capſulam, Realgare repletam,diù concluſam,aperuiſſet, in lipothymiam incidit, & totâ facie tumidus euaſit,ac alexipharmacis curatus eſt,*ſuprà* dixi. Amatus Luſitanus,*centur.2.curat.*34.narrat iuuenem quendam Florentinum, qui cùm ſcabie, vniuerſum eius corpus occupante fœdaretur, vnguento, cui Arſenicum commiſtum erat, præter Medicorum conſilium, ſe illeuiſſet, manè mortuum in lecto inuentum fuiſſe: & alium quendam,ob ſimilem inunctionem, in inſaniam deueniſſe.

Prognoſtica.

1. Niſi ſtatim præſentaneâ operâ ſuccurratur,de vita periclitatur æger. Ita puer ille,vicini mei,de quo dixi,intra ſex horas mortuus eſt. *Prognoſtica.*

2. Quidam tamen non mox moriuntur,ſed longiore tempore vitam trahunt,at miſerrimam. Sic Amatus Luſitanus, *centur.*2. *curat.* 65. refert de puero quodam, 12. annorum, qui Arſenico ſumto paulatim tabidus ac marcidus factus intra annum obiit. Similia exempla habet Foreſtus, *lib.*30. *obſ.in Scholio*: & *lib.*18. *obſ.*28.*in Scholio*, vbi ſcribit,ſe nouiſſe,qui multos annos ſuperuixere, ſed in magna miſeria,cruribus reſolutis, vt vix incedere poſſent. Ita puella illa, cuius fratrem poſt ſex horas mortuum eſſe dixi,cùm largiter vomeret,& Alexipharmacis vteretur,euaſit quidem,vt ſana videretur; ſed anno ætatis 21.in fœdiſſimam ſcabiem, & grauiſſimam cachexiam incidit, vt nullâ diligentiâ adhibitâ curari potuerit,ſed diem ſuum obierit.

Curatio.

Curationem quod attinet, cùm omnes iſtæ Arſenici ſpecies eadem qualitate venenoſa præditæ ſint, eadémque inferant ſymptomata,iiſdem quoque opus habent remediis.Ratio curationis in hoc conſiſtit, vt primo ſtatim vomitus prouocetur. *Curatio.* Prouocandus autem eſt vomitus & ſæpe iterandus pinguibus, & acrimoniam venenorum ſimul hebetantibus ac obtundentibus, butyro nimirum, cum aqua calida, vel decocto ſem. rapi, atriplicis, in quo butyrum recens,aut ol. lini; vel roſaceum ſit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioſo.

Deinde ſi cruciatus inteſtina affligant, clyſteres ex decocto fol. maluæ,althææ,flor. violar. verbaſci,ſem.lini,maluæ,confecti,quibus & ol. violar. & pulpa caſſiæ admixta ſint applicentur. Iidem parari poſſunt ex iure pingui, cremore ptiſanæ, lacte aſinæ,quibus mucilago ſem. pſyllij,maluæ,& cydoniorum addi poteſt.

Poſtea adhibeantur ea, quæ viſciditate & lubricitate ſuâ viſcera à vi arſenici erodente muniant. Vbi plurimùm confert,& vtiliſſimum eſt lac bubulum, ſi in magna quantitate bibatur. Qua ratione octo pueros cuiuſdam ruſtici liberos, vt & Pſaltriam, & meretricem quandam Veronenſem, vna cum patre & matre, quorum illi ranas farinâ arſenicò infectâ inuolutas, & oleo frixas, hi piſces in oleo, cùm ſale agreſtâ frixos,& Arſenico itidem infectos,ederant, liberatos eſſe ſcribit Ioh. Baptiſta Montanus, *conſil.* 367. Butyrum etiam, ac oleum copioſè ſumtum hîc vtiliſſimum eſt ſicut & ol.amygdal.dulc. ac iuſcula pinguia,cremor ptiſanæ,& oryza,cum lacte cocta, inque cibis ſumta Dioſcorides,præter iura pinguia,ſuccum althææ & maluæ, cùm vterque vim lubricandi habeat, vt & decoctum ſeminis lini, tragi, oryzæ, & hæc cum aqua mulſa copioſum dare præcipit. Vtilis eſt & ſyr. violaceus,cum decocto ſem. lini, aut maluæ,aut hordei.

Mercurialis,*de venen.lib.*2.*c.*9. præ,cæteris mirificè conferre ſcribit aquam, ſi is,qui ſumſit arſenicum, ſtatim eam copioſè bibat: atque ſuam aſſertionem probare conatur, exemplo primò, canum, quos quandoque in cauernas, vbi arſenicum erat, à ſe miſſos, atque exanimes extractos, vbi copia bibendi aquam facta eſſet, reuixiſſe vidit; ſecundò,murium,quos,ſi accepto arſenico aquam biberint,liberari ferunt; tertiò,vulpium,de quibus Plutarchus,*6.de ſympoſiac.c.*2. refert, quòd vbi deguſtarint amygdal. amaras,præ inſigni ſiccitate intereant, niſi aquam bibant. Verùm vt aquam non improbo; ita Foreſtus, *lib.* 30. *obſeru.* 5. aquæ frigidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea venenum non reprimat, ſed ipſum potiùs in corpore ſuâ frigiditate retineat. Tepida copioſè vſque ad vomitum bibita commodior videtur.

Tandem ſpecifica huius veneni antidota exhibeantur. Talia ſunt primo cryſtallus foſſilis puluerifatus, Drachm.j.pondere, ex ol.amygdal. dulc. recenti potus,quem pro præſtantiſſimo &

proprio

proprio arſenicalis veneni antidoto habent Petrus Aponenſis, Guainerius, Matthiolus, & alij paſſim. Secundò, ol. è nucleis pini, Drach. iij. pondere exhibitum in potu.

Vel: ℞. *Pinear. contritar.* Vnc. iv. atque infundantur in aq. ℔. j. horis aliquot, & poſtea exprimantur, atque poſtmodum expreſſa propinentur. Tertiò, vtilis etiam eſt lapis Bezoar orientalis, quod probat hiſtoria illa, quam recenſet Claudius Richardus, *in deſcription. Lapid. Bezoar. tractatui Iordani de peſte adiuncta*, de quodam adoleſcente 20. annorum, qui cùm ipſi Viennæ in carcere Arſenici Drach. ß. cum ſaccharo exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar. gr. x. in aq. borrag. in potu data eſſent, à morte conſeruatus eſt. Quartò, Matthiolus antidotum vnam omnium præſtantiſſimam contra mortiferam arſenici, & aliorum quoque venenorum, vim eſſe ſcribit pulu. Ferdinandi I. Archiducis Auſtriæ, quo Pragæ quidam ſuſpendio damnatus, & alij alibi ſeruati fuerint. Sed deſcriptionem iſtius medicamenti non addit. Forſan eſt puluis Cæſaris rubeus dictus. Ponzettus expertum remedium cuiuſlibet veneni groſſi & ſicci, cui aſſociatur tabis, (quale Arſenicum eſt) eſſe ſcribit S. rapiuùm, dummodò odorem galbani habeat, & colorem rubrum clarum, & interiùs album, Drach. j. pondere, vſque ad aureum, infuſum in aquâ mellis, vel decocto rutæ; cum aliis verò medicamentis ſufficere Drach. ſem. vſque ad Drach. j.

CAPVT X.

De Ære, eiuſque ſquamma, flore, ære vſto, & viridi æris.

Æs. ÆS ſiue cuprum, Græcis, χαλκός, venenata qualitate etiam non caret, quâ & eſculenta & potulenta; (præſertim quæ aceto aut vino condiuntur) vt cereuiſia, ſi in vaſis cupreis coquantur, aut diutiùs ſeruentur, imbuuntur. Quæ poſtea intra corpus aſſumta, ventriculum turbant, nauſeam, vomitiones, ariditatem linguæ, & eroſiones ventriculi, dolorémque & fluxus ventris excitant. Ipſius æris aſſumtionem præter dicta ſymptomata, aliquando & vlcera inteſtinorum, difficultas anhelitus & ſuffocatio ſequi ſolent.

Æs vſtum. E cupro verò conficiuntur æs vſtum, flos æris, ſquamma æris, & ærugo, ſiue viride æris, de quorum facultatibus medicis agunt Dioſcorides, *lib. 5. c. 47. & ſeqq.* Gal. *lib. 9. de ſimpl. med. fac.*

Intra corpus verò aſſumtum æs vſtum ventriculum ſubuertit, coctionem extinguit, & cruciatus inteſtinorum infert.

Squamma æris. Squamma æris, ſeu ſcoria cupri, eiuſdem ferè cum ipſo ære naturæ eſt, & in corpus aſſumta, eadem ſymptomata, quæ æs, ſed aliquantò vehementiora, & iis quæ æs vſtum inducit, ferè ſimilia, excitat. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut noxias vomitiones concitat, obortis inde moleſtiſſimis alui & ventriculi punctionibus.

Flos æris. Flos æris quoque eadem ſymptomata infert, pulmonem inſuper coarctat & interdum ſuffocat.

Ærugo. Ærugo, ſiue viride æris intra corpus aſſumtum pernicioſum venenum eſt, & grauiſſima infert ſymptomata, ferè ſimilia iis quæ ſequuntur aſſumptionem arſenici. Eandem enim vim habet, & præter alia mala, vehementem dolorem pungentem, & corroſionem ac mordicationem in gutture, ſtomacho & inteſtinis inducit; vnde quandoque vomitus continuus, ac fluxus dyſentericus oritur, interdum & vrina retinetur. Poſtea guttur conſtringitur, reſpiratio intercipitur, adeò vt violenter æger ſuffocetur & extinguatur: ſcribitque Rhaſes, 20. *cot. c. 2.* viridis æris aureum vnum vno die interficere.

Curatio.

Curatio. Siue quis eſculenta & potulenta cupro infecta, ſiue ſquammam æris, ſiue æruginem ipſam aſſumſerit, communis, vt hactenus de aliis venenis ſæpe dictum, curandi ratio eſt, vt quicquid aſſumtum fuerit, euomatur, & vomitus aquâ tepidâ, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro ac ſimilibus prouocetur: aluus verò clyſtere ex decocto maluæ, althææ, violarum, hordei, ſem. fœnugræci, pſyllij, althææ, addito melle, oleo communi, roſac. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur.

Poſtea accipiatur lac, & præcipuè aſininum, butyrum recens, inſcula carnium pinguia, mucil. ſem. fœnugræci, pſyllij, althææ, maluæ & lini, ſyrupus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli ſuadent, vt imus venter ol. roſaceo calido, vel maſtichino inungatur, imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullierint, aut ingens limacum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos eſſe cenſent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut ſigillata, Drach. j. quantitate, cum vino. Vtilis eſt & ſuccus menthæ, cum potu datus; aut ſuccus apij, ℥. ij. quantitate cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data: puluis item zedoariæ, Drach. j. pondere exhibitus, & ol. aniſi, Scrup. j. quantitate, cum vino ſumtum. Et præter hæc theriaca, Drach. ij. quantitate propinata.

CAPVT XI.

De Aurichalco & ſcobina Campanarum.

CVm Aurichalcum magna parte ex cupro conſtet, eandem in ſe retinet virulentiam, & cibis potionibúſque acidis, in eo coctis, communicat, & quocunque modo ſumtum, vt æs, nocet, eadémque ſymptomata inducit, ac eadem curationem poſtulat. *Aurichalcũ.*

Et cùm campanæ etiam ex ære, & aliis metallis conſtent, ſcobina earum veneni modo nocere poteſt. De qua te Iac. Horſtius, *in commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita ſcribit: *Nobilis matrona*, inquit, *in ſummo vitæ diſcrimine conſtituta erat, vt quæ imprudens deliræ anus conſilium ſecuta fuerat, quæ certam, vt ſolent, præſentémque ſtipulata ſalutem, ab exhibita ſcobina, vel raſura de campana, in vino rubeo, violento vomitu diuexabatur, & aluus vehementer ei ſubducebatur. Vnde corpus quaſi à veneno intumuit. Subſecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phrenitidem incidit: quæ cùm nonnihil mentem recepiſſet, ſemper ſenſit roſiones in ventriculo, & lancinationes, quaſi acubus transfixus eſſet. Ego adhibitis catapotiis & hypagogis ſcobinam expurgaui, & dilucidè in chartam aſſumtam, aliis viſendam exhibui.* Et omnino ſi quid tale ſumtum ſit, eadem curatio, quæ de ære propoſita eſt, conuenit. *Scobina Campanarum.*

CAPVT XII.

De Ferro, ſcoria Ferri, & Ferrugine.

EQuidem ferrum, & præcipuè chalybs, ſæpe loco medicamenti exhibetur, non ſolùm Chymicè præparatus, ſed etiam crudus, & limatus ſolùm, ſine omni noxa, imò cum ægrotorum commodo. Aliquando tamen accidit, vt, ſi vel nimiâ copiâ ſumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quaſi mutetur, etiam noceat. *Ferrum.*

Symptomata, & Signa.

Tum enim in ventre dolor vehemens, ſiccitas oris, & totius corporis inflammatio ſequi ſolet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolor. *Signa.*

Curatio.

Curatio eodem modo ferè perficitur, vt de ære modò dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, vt dictum, euacuandum. Si in inteſtina deſcenderit, clyſteribus lenientibus abſtergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, vt manna, pilulæ ſtomachicæ, & ſimilia. *Curatio.*

Poſtea exhibendum lac, butyrum, & iura pinguia.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. 1. pondere, vel cum vino, vel cum ſucco Mercurialis, in pilulas conformatum eſſe, ipſúmque ſe ei aſſociando extrahere ſcribunt.

CAPVT XIII.

De Plumbo.

ETſi plumbum, ſi integrum deglutiatur, & per aluum reddatur, nihil damni homini inferat, tamen ſi comminutum diù in corpore hæreat, & reſoluatur, grauiſſima ſymptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo vſto, de recrementis ſeu ſcoria plumbi, & aliis, quæ è plumbo fiunt, de quibus Dioſcorides, *lib. 5. c. 55. & ſeqq.* agit. *Plumbum.*

Symptomata & Signa.

Plumbum autem ſumtum etiam ſymptomata grauiſſima affert. Et quantum nocere poſſit, clariſſimè monſtrat hiſtoria, quam Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* refert. Ea verò etſi ſuprà etiam allata ſit, & hoc loco non prætereunda videtur. *Amicus quidam meus*, inquit, *hiſce diebus deſtillationi è capite interdum in ceruicem & ſcapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: quâ tamen ſuperueniente iuſtis vacuationibus haud ægrè liberari ſolebat: Huic à me tam doloribus liberato Empiricus quidam plumbi puluerem aduerſus arthritidem ita commendauit, vt in eo ſole eius recurrentis præcautionem poſitam eſſe, ſtatim perſuaderet. Cuius idcircò vſum amplexus, pulueris eius ſeſquilibram ex iuſculis, ex vino & pyris coctis, aliiſque cibis, ſacchari loco, dierum quindecim ſpatio, abſumſit. Sed dij boni, quot quantáque incommoda ſtatim perſenſit! Dyſenteria crudelis, febri ſtipata, die duodecimo exorta eſt, cum grauiſſimis non ventris ſolùm ſed & ventriculi torſionibus, ad eam ſpinæ dorſi partem, in quam os ipſius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta diſſolutio, tanta oris oblaſio ſubſecuta eſt, vt ne contactum vel blandiſſimum, ferre poſſet. Et quæcunque ingerebantur, vel in plumbeum nidorem, vel in mucorem tenuiſſimum verſa, mox remouebantur. Inde ructuum tanta edebatur copia, vt in flatus omnia abire viderentur. Sedatâ dyſenteriâ graues illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatus dies 20. perſeuerarunt, cum incendij interni moleſtiſſimo ſenſu, totidémque noctes peregit inſomnes. Atque hoc temporis inter-*

nullo licèt ſitu ipſum non valde exercuerit, apperentia tamen ſemper proſtrata iacuit, nec aluus quicquam, niſi vel clyſtere, vel cathartico medicamento prouitata, reddidit, & quæcunque tum infrà, tum ſuprà, aut ſponte, aut artis beneficio prodiere, plumbeo colore infecta erant omnia. ſuam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeò impreſſerat. Interim exorto ictero corpus totum fœdatum apparuit, ac ſanguis, ſedata dyſenteria, ad febris curationem reſerata vena detractus, totus flauus, bilioſus ac ſpumoſus deprehenſus eſt.

Curatio.

Curationem plumbo ſummò plerique eandem cenſent, quæ ceruſſa vel lithargyro ſumto adhiberi ſolet. Verùm de vomitu hoc mihi monendum videtur, cum non ita eſſe neceſſarium, ſi raſura plumbi ſaltem aſſumta ſit. Cùm enim plumbum nihil noceat, niſi in corpore reſoluatur, vt ex hiſtoria, è Fernelio modò allegata, patet; vix verò credibile ſit, & illa ipſa hiſtoria doceat, in ventriculo id reſolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vſtum exhibitum ſit, vomitus non inutilis videtur. In non vſto verò ſatis eſt, vbi iam ad inteſtina deſcendit, & malignitatem ſuam exſerere incipit, acrimoniam eius temperantia & abſtergentia vſurpare. Laudatur propterea lac aſininum, vt & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, ſem. lini, hydromel. ol. amygdalarum dulcium.

Bezoar quaſi plumbi vſti ſunt grana cydoniorum exorticata & trita. Drach. ij. pondere: in potu cum vino dulci data. Vtile eſt etiam, quotidie vſque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij. cum aqua mellis vel vino propinare.

Stannum cùm magis defæcatum ſit, minùs quidem malignum eſt, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamen ſumtum, eadem ferè, quæ plumbum, infert ſymptomata, quæ iiſdem quoque remediis, quibus plumbum ſumtum conſequentia ſymptomata, curanda ſunt.

CAPVT XIV.

De Ceruſſa.

Ceruſſa. E Plumbo fit ceruſſa, minimum & lithargyrum de quibus iam ordinis ratione dicendum.

Ceruſſa fit ex plumbo, aceti vapore torroſo, & propterea eadem ſymptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sumtâ nimirum ceruſſa mox palatum, lingua, gingiuæ & dentes albedine quadam inficiuntur, ſequiturque ſingultus, vomendi deſiderium, linguæ ariditas, faucium aſperitas, tuſſis, ventriculi & ventris punctiones, præcordiorum tenſio, anhelitus difficultas, ſanguinis per aluum egeſtio, teneſmus, præterea caput turbatur, & ſæpiſſime in ipſa luce ante oculos vana quædã phantaſmata ſe conſpicere putant ægri; aliàs ſunt ſomnolenti, membra torpeſcunt, & neque manus neque pedes ſuum officium faciunt. Vrinæ modò nigræ, modò cruentæ excernuntur, & tandem extrema frigeſcunt, ægrique pereunt.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis venenis, ita & hic danda opera, vt venenum hauſtum quamprimum per vomitum vel aluum excernatur. Ad quam rem vtilia ſunt decoctum ſem. atriplicis & rapi radic. maluæ, ficuum, vt & aqua mulſa, ol. liliorum, irinum, ſeſaminum, & ſimilia.

Clyſteres parentur ex decocto braſſicæ, caulium rubrorum, parietariæ, cardui bened. centaur. min. diaphœnico, ol. communi, liliot. albor. coſtino.

Euacuato per vomitum & clyſteres veneno, acrimonia eius relicta temperanda lacte calido, decocto caricarum radic. & ſem. maluæ, althææ, mucilag. ſem. lini, fœnugræci, pſyllij, maluæ, althææ, ex hydromelite, ol. amygdalar. dulcium, ſeſamino, lini. Laudatur & aqua, quæ eſt in foliis vlmi, & gummi vlmi.

Tandem exhibenda quæ abſtergunt, vrinam pellunt, ac venenatæ qualitati reſiſtunt. Hinc ad reliquias veneni expellendas commendatur lixiuium, è cinere ſarmentorum vitis paratum, cum aqua mulſa. Et Rhaſes, 8. *ad Almanſor. c. propr.* ſuccum abſinthij cum hydromelite multoties, vnius aurei pondere, bibendum ſcribit, donec vrina prouocetur. In quem finem & decoctum ſem. apij, fœniculi, aniſi, exhiberi poteſt. Malignitati reſiſtunt etiam folia fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriaca & Mithridatium, cum optimo vino ſumta.

In potu vtilia ſunt lac caprinum, malua, caricæ, vinum album, meracum, hydromel. A ſomno, quantum fieri poteſt, æger prohibendus.

CAPVT XV.

De Minio.

Minium. MInium noſtrum, quod ex plumbo conficitur, (veterum enim Minium minerale erat, è quo argentum viuum parabatur) eandem ferè vim habet, quam plumbum, ceruſſa, & aliæ è lithargyro parata medicamenta; & proinde ſumtum eadem, quæ illa, excitat ſymptomata.

Symptomata, & Signa.

In primis verò ventriculum & inteſtina lædit, & hinc ructum, ſingultum, nauſeam, vomitum, alui fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta ſunt, ſymptomata excitat. *Signa.*

Curatio.

Ideóque etiam ſtatim vomitorium ex ſem. rapi vel atriplicis, cum butyro recenti, oleo communi, anethino, vel alio, exhibendum. *Curatio.*

Deinde iniiciatur clyſter ex decocto radic. althææ, maluæ, & granor. iuniperi, cum ol. liliot. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur ſpodium de ebore vſto, Drach. ij. pondere, ex vino: item theriaca & Mithridatium.

CAPVT XVI.

De Lithargyro.

LIthargyrum etſi quinque modis fiat, vt apud Agricolam videre eſt: duæ tamen ſpecies in communi vſu ſunt, album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob ſimilitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur. *Lithargyri.*

Symptomata & Signa.

Symptomata lithargyrum intra corpus, ſumtum conſequentia iſta recenſet Dioſcorides, *l. 6. c. 27.* Grauitatem nimirum ſtomachi, ventriculi, & inteſtinorum, cum magnis doloribus affert, nonnunquam inteſtina vulnerat, vrinamque ſupprimit; corpus intumeſcit, plumbeámque deformitatem concipit. Præter hæc, vt Aëtius, Auicennas, & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagines nempe articulorum incenduntur & ardent, inteſtina exulcerantur, vnde ventris fluxus ſuperuenit, & aliquando egreditur, & prominet inteſtinum; nonnunquam aluus ſupprimitur: in ſuperioribus inflatio apparet, flatúſque ſeſe reuoluentes per medium ventrem, & iuxta vmbilicum, murmurant, miriſque cruciatibus hominem affligunt; ſæpe etiam ileos ſuboritur, lingua grauatur, ſermo impeditur, ſpuma in ore adeſt, & constrictio anhelitus, reſpiratio intercipitur, fœdus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur; facultas motrix artuum impeditur, tandémque inualeſcente malo ſuffocatio ſequitur. *Signa.*

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum ſumtum vomitu reiiciatur; deinde curandum, ne partes internæ arrodantur, in primis verò malignæ lithargyri qualitati reſiſtendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, ficuum, dactylorum, cum butyro vel oleo; & ſi vomitus non ſatis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Poſtea clyſteres aluum lenientes & lubricantes, ſimúlque purgantes iniiciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera picra, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & ſimilibus.

Si vomitus non ſatis proceſſerit, & ſymptomata ingraueſcant, Rhaſes, 8. *ad Almanſor. c. propr.* Auicennas, & alij ſcammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ eroſionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuiſia calida, lac recens tepidum, aſininum præcipuè, iura pinguia, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati reſiſtunt, vímque aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vſum in primis commendatur myrrha; cuius duos obolos Nicander exhibet, Aëtius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij. itē ex vino, Ægineta denarios octo, Dioſcorides Drach. viij. præſcribit. Sed locum deprauatum non immeritò ſuſpicantur Matthiolus & Greuinus, quantitaſque nimia videtur, poſſúntque ſufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioſcorides commendat abſinthium, hyſſopum, ſem. apij, piper, liguſtri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhaſes hoc medicamentum dare iubet.

℞. *ſem. apij, myrrhæ*, an. aur. ij. *abſinthij* aur. j. Miſce cum ſapa Doſis aurei ij.

Vel ℞. *Sem. apij, abſinthij*, an. part. æqual. *piperis* Drach. ß. pondus aureor. ij. cum vino.

Commendatur & ſpica Celtica ac ſtercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vtile eſt & ſylueſtris hormini ſemen, vt & ſuccus eiuſdem, cum vino pota. Laudatur & columbarum & palumborum ſtercus, ex vino, vel mulſo exhibitum, vt modò dictum, teſte Dioſcoride, Aëtio & Auicenna. Petrus Aponenſis Bezoar lithargyri ſemen erucæ, vel cataputiæ maioris eſſe ſcribit, tritum & datum in potu, Drach. ij. pondere. Verùm cùm facultatis admodum deiectoriæ ſit medicamentum, Drach. j. ſe non exceſſurum ſcribit Matthiolus. Vtilis eſt & aqua deſtillata è baccis iuniperi, item oleum Angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoſo ſumta.

Ante cibum ſumantur caricæ: in cibo verò carnes agninæ frequenter ſumantur.

CAPVT

CAPVT XVII.

De Argento viuo tum crudo, tum ſublimato, tum præcipitato.

Hydrargyri. DE hydrargyri, ſeu argenti viui, quod Chymici vulgò Mercurium nominant, natura, *de conſen. & diſſen. Chym. cum Galen. 9.* & ſuprà, *part. 4. c. 21.* dictum, ibique duo in primis explicata. Primò, an argentum viuum ſit calidum vel frigidum. Deinde, an venenatæ naturæ ſit. Quæ hic repetere velle inutilis operæ foret. Ideóque quæ de aliis venenis dicta ſunt, hic etiam ſolùm explicanda reſtant, nimirum quæ ſymptomata & damna inferat argentum viuum ſumtum; deinde quomodo iis occurrendum ſit. Triplici autem modo argentum viuum ſumi poteſt, *Crudum.* nimirum crudum, quò pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde *Sublimatum.* ſublimatum: tertiò præcipitatum. *Præcipitatũ.* Quæ quomodo parentur, paſſim è Chymicorum libris patet.

Symptomata, & Signa.

Signa. Etſi argentum viuum hauſtum, vt *loco allegato* dictum, ſæpe innoxium ſit, atque ægrè parturientibus, ſicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitum fuerit à peritiſſimis Medicis, quandoque etiam caſu & incuriâ, magnâ quantitate hauſtum legatur: tamen tum ſolùm id accidit, cum iterum ſtatim per aluum pondere & volubilitate ſuâ elabitur. Si verò in aliqua cauitate partium diutiùs hæreat, vel ſi medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi, admiſceatur, aut alia de cauſſa retineatur, grauia mala, imò mortem inferre poteſt. Eadem præſtat fumus ex argento viuo, ore hauſtus; nec innoxium eſt, ſi extra inunctum in corpus penetret. Pernicioſius eſt præcipitatum, maximè pernicioſum ſublimatum.

Argẽti viui. Etenim argentum viuum, non extinctum, nec præparatum, ſi in corpore hæreat, ſtomachum & inteſtina lædit, non quidem pondere, ſeu grauitate ſuâ, vt credit Dioſcorides, *l. 6. c. 28.* ſed vi malignâ ſuâ & erodente, flatus magnos excitat, doloréſque ventriculi & inteſtinorum vehementiſſimos, iis ſimiles, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab eroſione inteſtinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidas, cum grauitate ſtomachi, & grauedine totius corporis. Et ſi diù retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ ſuppreſſio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus internis mouet, quæ meatus obſtruit. Vnde poſtea totum corpus intumeſcit, & colorem plumbeum lue liueſcentem refert, ob humores ab eo infectos & inquinatos. Fœdum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ij percipiunt, qui argento viuo in lue Gallica inunguntur. Tandem inducit paralyſin membris, quibus adhæret; aliquando etiam epilepſiam, apoplexiam, ſyncopem, & ipſam denique mortem.

Eiuſdẽ fumi. Symptomata verò quæ ex argenti viui fumo concitantur, ſunt neruorum contractio, membrorum tremor, debilitas articulorum & paralyſis ſenſuum læſiones, & præſertim viſus ac auditus; fœtor oris, eiuſdémque exulceratio, capitis dolores continui, inſanabilia vlcera, caſus capillorum; ſæpe etiam epilepſia & apoplexia, qualia ſymptomata aurifabris, & iis, qui argentum viuum in igne tractant, ſæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponzettus, *l. 2. de ven. c. 21.* quendam, cùm argentum viuum per aliquot ſeptimanas in vaſe, igne circumquaque cooperto, tenuiſſet, idque poſtea incautè aperuiſſet, fumúmque naribus hauſiſſet, ſtatim ſine loquela deceſſiſſe. Et Ioann. Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vaſa inauraret, hydrargyri vapore admiſſo imprudentius, ſtatim ſtupidum, veternoſum, ac planè mutum euaſiſſe ſcribit. *Quæ*, inquit, *in os indebantur, deuorabat quidem, ſtercus tamen & vrinam minimè ſentiebat exire, neque ad aurem inclamantes audiebat. Exactis menſibus ſex, in febrim acutam incidit, ac tum, excuſſo torpore, loqui cœpit, & quæſitis reſpondere, ſed perturbata omnia & confuſa. Remiſit die vigeſimâ febris, & in lentam degenerauit, quâ tandem liberato, cerebrum graue, torpidique ſenſus omnes remanſerunt, ménſque ex interuallis perturbata.* Refert quoque Foreſtus, *lib. 8. obſ. 5.* aurifabrum quendam cum Mercurij fumum excepiſſet, neque dormire, neque quieſcere potuiſſe, ſed modò in hanc, modò in illam partem ſeſe deuoluiſſe: ei pilos omnes è capite decidiſſe, mox faciem ſupra modum palleſcere cœpiſſe, totúmque corpus tremulum euaſiſſe.

Inunctionis Mercurij. Eadem mala etiam argentum viuum extinctum, & inunctionem argenti viui ſequuntur, vt videre eſt in iis, qui in lue Venerea vel ſcabie iis vnguentis vtuntur, de quo ſuprà, *part. 4. c. 21.* dictum.

Præcipitati. Mercurium præcipitatum eadem, & quidem ſat grauia, ſequuntur ſymptomata, in primis ſalinæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorúmque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera, virium deiectio, mentis alienatio, ipſáque adeò mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagioſ. lib. de hydrarg. cap. 6.* quendam cùm quartanario cuidam iuueni robuſto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta, deuoranda dediſſet, eum paucis diebus è medio ſuſtuliſſe.

Sublimati. Omnium verò grauiſſima ſymptomata & damna infert argentum viuum ſublimatum, & ſuo contactu inſtar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc ſi ſumptum ſit, ſtatim lingua & fauces exaſperantur, quod incommodum nullo leniente gargariſmo, niſi difficulter & longo tempore tolli poteſt. Quamprimùm verò in ventriculum deſcendit, ei pertinaciter inhæret, túmque, & poſtea etiam inteſtina, erodit & exulcerat, vehementémque in iis partibus dolorem parit, ſitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem anguſtiam inducit. Accedit præterea inflammatio, ardor, & intumeſcentia linguæ ac faucium, animi deliquium, vrinæ ſuppreſſio, anhelitus difficultas, & aliquandò ſanguinis per aluum effuſio, & dyſenteria pernicioſa, tandémque ipſa mors. Ita refert Andreas Baccius, *in prolegom. ven. & antid.* propinato cuidam iuueni à muliercula ſublimati pollice, cum contrito carnium & ſacchari, prægreſſis eadem die crebris a ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æſtuante ventriculo, eum poſt triduum, ſæuis ſuperuenientibus alui torminibus, ac ichoris ſimul purulenti violentis vomitibus, reieciſſe ſimul & animam. Et Franciſcus Valleriola, *l. 1. obſeru. 7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cùm nocte intempeſtà ſomniferum ſyrupum ſumturus eſſet, illius loco aquam ſublimati, quâ ad fucum vti mulieres conſueuerunt, ab ancilla, quæ illi miniſtrabat, per incuriam propinatam, hauſiſſe. Vnde mox à grauibus & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in miros cruciatus incidit, ita vt in furorem penè, præ dolorum ſæuitia, deduceretur, noctes & dies perpetuas eiulans ac clamans. Acceſſerunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, vt iam deſperata res videretur. Neque enim quid hauſiſſet, ante ſextum diem innotuit. Antidotis tamen crebrò datis, vacuationibus aptis, clyſteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vnctionibus lenientibus reſurgere incepit, omniáque ſymptomata mitigari, tandémque poſt trimeſtre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus eſt.

Curatio.

Curationem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi ſumti, principio danda opera, vt id quamprimùm è corpore expellatur, quod plerique vomitu faciendum eſſe exiſtimant. *Curatio crudi ſumti.* Verùm cùm argentum viuum pondere ſuo deorſum vergat, & ſurſum propellatur, facilè in minimas particulas diuellatur ac diſſipetur, non ita commodè per vomitum expelli poteſt. Conſultius eſſe puto, vt detur opera, vt ſtatim per aluum expellatur. Itaque fiat valida corporis commotio, vt argentum viuum per meatum inteſtinorum & aluum effluere queat. Quod vt faciliùs fiat, clyſter ex hydromelite, cui admixta ſit hiera picra, vel ex oleo oliuarum ſolo, aut miſto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anatis, aut modico butyri recentis ſ. ſale, & ſimilibus, inteſtinis infundendus eſt. Quod ſi non ſufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile eſt etiam lac copioſius potum, in primis aſininum. Magnum verò in primis auxilium præſtat; auri limati ſcobem, vel folia auri ſumere. Nihil enim eſt, quod argentum viuum auidiùs imbibat, quàm aurum. Atque ita poſtea argentum viuum per aluum cum auro egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Coſtum cum vino ſumtum argenti viui quaſi Bezoar eſſe, ſcribit Conciliator, & Guainerius. Perutilis etiam eſt ſuccus pimpinellæ, quo; poſt multa fruſtra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vſus fuerat, curatum fuiſſe, refert Schenckius, *in obſeru. l. b. 7.* Exhiberi etiam poteſt theriaca. Auicennas, *canon. lib. 4. fen. 6. c. propr.* poſt euacuationes exhibet myrrham, Drach. iij. pondere, cum vino, & poſtea mulſam ſuperbibere iubet. Idem præſidium Guainerius laudat, & præterea pulu. rutæ Scrup. ij. dare iubet: Conciliator myrrham & caſtoreum decocta in vino, & ſaluiam ac rutam tritam, cum aqua, in qua nuces cupreſſi coctæ fuerint; dare præcepit. Dioſcorides remedio eſſe ſcribit vinum cum abſinthio, apij decoctum, ſemen hormini, origanum, hyſſopum, cum vino Rhaſes etiam, *contiment. l. 20. c. 1.* abſinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cum ſemine apij, vel cum mentaſtro montano, vel cum hyſſopo conterere tradit Oribaſius, *lib. 2. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combuſtum & tritum in potu exhibere iubet. Plinius, *lib. 2. cap. 1.* contra argentum viuum vinum merum remedio eſſe tradit. Idem, *lib. 20. cap. 5.* Heracliden contra argentum viuum ſiler erraticum dediſſe ſcribit. Et *lib. 22. cap. 3.* ex ſententia Nicandri ſemen vrticæ ſiccum fungis & argento viuo contrarium eſſe affirmat. Idem, *lib. 28. cap. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium eſſe ait. Et *lib. 29. cap. 5.* columbarum ſyluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

Fumi eiuſdẽ. Si verò è fumo argenti viui, naribus & ore recepto æger malè habeat, confert plurimum, ſi æger hauſtum vini bibat, in quo folia roriſmarini, ſtœchas Arabica, & centaur. min. cocta ſint. Vtilis eſt etiam aqua ſaluiæ & zedoariæ pota. Æger quoque in balneo ſicco ſæpe ſudet, & poſt ſudorem partes languentes fricentur ſacculo in vino cocto, cui inſutæ ſint herbæ facultatem habentes poros cutis aperiendi, & neruos roborandi, quales ſunt ſaluia, chamæpitys, betonica, lauendula, cum baccis iuniperi.

Inunctionis. Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiatur, quomodo ei ſuccurrendum ſit, ex iis, quæ ſuprà, *ſub finem partis 4. de curat. luis vener.* dicta ſunt, patet.

Sublimati vel præcipitati. Si argentum viuum non crudum, ſed vel ſublimatum, vel præcipitatum fuerit aſſumtum, opem ferre poſſunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergò ſtatim, ante

antequam ad inteſtina venenum tranſeat, vomitus prouocandus, vt hactenus ſæpe dictum. Vbi verò iam ad inteſtina deſcendit, clyſteres iniicere neceſſarium eſt, paratos ex decocto maluæ, bliti, & oleo ſeſami ac roſarum.

Poſtea vt virulenta Mercurij eroſio frænetur, æger frequenter lac recens mulſum bibat, in quo etiam ſemina pſyllij macerari poſſunt, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri recentis ſ. ſale eſitare.

Antidotum & quaſi Bezoar argenti viui ſublimati eſt puluis cryſtalli ſubtiliſſimus, Drach. j. quantitate, cùm ol. Amygdal. dulc. hauſtus. Nonnulli in primis commendant contra ſublimatum oleum Tartari, vel ſal abſinthij, Drach. ij. pondere, ſumtum. Neque immeritò. Vt enim in præcipitatione Magiſteriorum per oleum Tartari, à corporibus ſolutis omnis vis corroſiua tollitur per præcipitationem, de qua in *Inſtit. l. 5. part. 3. ſect. 2. c. 13.* dictum; ita etiam dum Sal Tartari vel abſinthij, Salem aquæ, quâ Mercurius ſolutus eſt, ad ſe allicit, argentum viuum in ſuam priſtinam naturam redit, & non plus, quàm argentum viuum crudum nocere poteſt. Aliqui myrrhæ Drach. iij. cum vino calido, vel aqua mellis, aut vinum, in quo ruta, ſalnia, ſemen apij, caſtoreum, cocta ſunt, exhibent.

Cor confortetur diamargarito, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes ſtomachi curentur vino rubro, in quo myrobalani coctæ ſint, aut pinguedine caprina, vel hircina, aliiſque, quæ ſuo loco de vlceribus ventriculi ſunt propoſita. Ita etiam exulcerationes inteſtinorum clyſteribus conuenientibus ſanandæ, qui etiam ſuo loco ſunt propoſiti.

Si retentio vrinæ adſit, vt ſæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum: poſtea pecten & veſica ſæpius fomentanda, impoſitâ ſpongiâ madidâ decocto iuniperi, & ſem. apij, & regio veſicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix typeri vel acori cocta ſit.

CAPVT XVIII.

De Cinnabari.

Cinnabaris.

ARgento viuo meritò ſubiicitur Cinnabaris, vtpote quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natiua, alia factitia eſt. Natiua rurſus duplex alia veterum, de qua Dioſcorides. *l. 5. c. 69.* hoc tempore forſan ignota; alia recentiorum, quæ eſt lapis mineræ argenti viui, atque inde cinnabaris natiua ac mineralis appellatur. Factitia ex argento viuo & ſulphure ſublimatis paratur, omnibúſque nota & vulgo in vſu eſt: de qua etiam ſolâ hoc loco agemus.

Natiua. *Factitia.*

Symptomata & Signa.

Signa ſumtæ cinnabaris factitiæ.

Symptomata autem cinnabarim artificialem ſumtam conſequentia ſunt ſimilia ſymptomatibus, argentum viuum mortificatum vel ſublimatum conſequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corroſio in gutture, ventriculo & in inteſtinis, ſuperuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, vt quandoque ſanguis egrediatur. Accedit ſpirandi difficultas, & alia ſymptomata, *c. præced.* propoſita. Id quod ex ſequentibus duabus hiſtoriis patet. Primam recenſet Ioann. Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* vbi ſcribit, quòd Pictor quidam Andegauenſis, manuum digitos grauiores ſolito, torpidiores, ægréque mobiles percipiens, paucis poſt diebus contrahi illos & conuelli ſenſit, atque ſenſim indies magis ac magis aucta affectio eſt, dum incurui illi, & penè inflexibiles manerent, quin & carpum & brachia peruaſit affectio, quæ admodum torpida, conuulſa, grauiáque reddebantur. Haud multò poſt idem vitium pedes ſenſere, ſublatâ incedendi potentiâ. Quibus malis aliud ſymptoma, longe grauiſſimum ac crudeliſſimum, acceſſit. Dolor enim acerbiſſimus atque atrociſſimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare cœpit, ſed qui ad totum ventrem pertineret, cui, cum nec noctu nec interdiu intermitterebat, clyſteribus, fotibus, balneis, & aliis quibuſdam remediorum generibus leuatio quæſita eſt. Vnicum tandem in acceſſione inuentum eſt ſolatium, tres, quatuórve robuſtos homines ventri ſuperpoſitos ſuſtinere. Compreſſo ſiquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi ſex octóve dies, nonnunquam & duodecim, miſer ille adeò fuerat diſcruciatus, ſenſim abeunte dolore, languidus quidem & penè moribundus cernebatur, ſed qui ſtatim reſtitutâ appetentiâ vires aliquas reciperet, dum aliâ rurſùs ſimili acceſſione correptus proſterneretur. Viginti enim non ampliùs dies intermittebat. Atque in acceſſionibus aluus, ne validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Etſi verò in cauſſis iſtorum ſymptomatum inueſtigandis variè à Medicis allaboratum ſit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cùm enim Pictor iſte non ſolùm penicillum digitis ſæpe extergeret, ſed etiam imprudens & incautus ore exſurgeret, factum, vt cinnabaris in corpus recepta, & viſceribus ac neruis communicata, malignâ qualitate ea infecerit, & horum ſymptomatum cauſſa extiterit. Alteram recenſet Iohan. Schenckius, *l. 7. obſeru.* ex relatione D. Iohan. Franci, Medici Camicenſis, de quodam Iuuene, qui cùm vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nulliſque aliis medicamentis curari poſſet, ſuffumigio ex cinnabari tandem curatus eſt. Ex eo autem tempore de grauiſſimis ſemper doloribus capitis, & fluxu ſanguinis è naribus conqueſtus eſt. Dolor nonnunquam per biduum aut triduum remittebat, aliquando ſingulis diebus ter quatérve recurrebat. Dolore ſæuiente ſeſe conriciebat in lectum, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendi, & quantâ vi poſſent, conſtringi & comprimi, ſéque nullâ re maiorem doloris leuationem ſentire affirmabat. Poſt quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quieſcebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore abſente optimè valebat. Vſus quidem erat doctorum Medicorum conſilio, ſed ſine fructu; tandemque doloris magnitudine victus, ſubitò inter manus famulorum, caput pro more ſuo comprimentium, exſtinctus eſt.

Curatio.

Curatio.

Curatio eorum, qui cinnabarim artificialem ſumſerunt, eadem eſt cum illa, quæ iis, qui argentum viuum ſumſerunt, debetur. Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clyſteres ex hydromelite vel oleo iniiciendi. Sorbeantur etiam iura pinguia gallinarum, bibatur lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti eſt butyrum, oleum, & alia quæ vias leniunt, & materiam per aluum educunt.

Bezoar Cinnabaris eſſe ſpodium, quod fit ex ebore combuſto, Drach. ij. pondere datum cum vino, docet Petrus Aponenſis, *tractat. de venen.* Ponzettus, *de venen. l. 2. cap. 18.* ex aliorum ſententia etiam illud ſpodium conferre ſcribit, quod fit ex radice cannæ aduſtæ itidem Drach. ij. pondere datum. Vtilia ſunt & alia antidota, *c. præced.* propoſita.

LIBRI SEXTI

PARS SEPTIMA.

De Venenis è Plantis.

CAPVT I.

De Opio.

POſtquam de venenis è Mineralibus parte præcedente actum, proximum eſt, vt de venenis è plantis agamus. Atque vt de Opio vtpote de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum ſit, incipiamus, de eo plenam tractationem hic proponere, mei inſtituti non eſt: In primis cùm id præſtiterint Medici Clariſſimi, Dn. D. Michaël Doringius, & Dn. D. Daniel VVincklerus, in doctiſſimis, quos de Opio ſcripſerunt, tractatibus. Sed quia hîc mihi propoſitum eſt, de venenis agere, quatuor ſaltem breuiter explicare libet. 1. An Opium rectè inter venena referatur. 2. An ſit calidum vel frigidum, & an manifeſtis vel occultis qualitatibus ſomnum inducat & noceat. 3. Quæ ſint opij ſumti ſigna, ſeu quæ iis, qui opium ſumſerunt, accidant ſymptomata. 4. Quâ ratione ij, qui opium ſumſerunt curandi ſint, & quomodo opium corrigi poſſit, vt vtile medicamentum euadat.

Opium eſt venenoſum.

Primum quod attinet, Opium, quòd eſt nigri papaueris lacryma, non adulteratum putà, recens, & non exoletum, crudum, & non correctum, inter venena refert Dioſcorides, *lib. 6. cap. 17.* Galenus, *3. de Temperam. cap. 4. de Theriac. ad Piſon. c. 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cecinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hiſpania eo interemptum ſcribit; Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. cap. 2. ibid. ſum. 3. c. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores in primis Dinus, qui *Quædam*, inquit, *ſunt, quæ ſolùm ſunt ſtupefacientia ratione qualitatis eorum, quia ſunt vehementis frigiditatis, & hoc modo ſunt ſtupefactiua nix & aqua frigida: quædam verò ſunt ſtupefactiua ratione venenoſitatis, & eorum contrarietatis, à forma ſpecifica, quam habent, ad corpus humanum, & iſta ſunt opium, poma mandragoræ, & hyoſcyamus.* Et Georgius Chriſtophorus de Houeſtis, *in Meſues part. 2. diſtinct. 1. de Antidot. de Theriac. diateſſaron: mihi fol. 50. col. 1.* ſcribit: *Opium ſomnum faciliter profundum inducit cum ſua proprietate & forma ſpecifica, nobis occulta potiùs, quàm ſuis qualitatibus primis. Cauendum ergo eſt ab vſu ipſius ſecundum omnem modum adminiſtrationis, & in quacunque doſi.* Et Guainerius, *de venen. c. 1.* vbi pluribus explicat, quòd omnia venena occultâ proprietate ſint corruptiua, inter ea etiam opium recenſet, docétque mentem Auicennæ & aliorum qui dicunt, venena alia eſſe frigida, alia calida, non aliter accipiendam eſſe, quàm, quòd, etſi talia agunt occultâ proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida, & licèt euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifeſtæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occultâ qualitate operantur, vt ſint hominis interemptiua. Et *paulò poſt* ſcribit, Licet aliquod ſit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem ſuam à qualitate manifeſta facere videatur, illam tamen non totam cum qualitate manifeſta facere, ſed

etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: vt quàm audacter, tam falsò & temerè aſſerat D. Iohann. Freitagius, *de Opio, c. 4.* à veterum æuo hucuſque creditum & definitum eſſe, opium iuxta qualitates apertas tantùm nocere. Plura teſtimonia congerere opus non eſt, cùm ipsâ experientiâ conſtet, multos opij vſu interemptos fuiſſe. Et rationes, quibus poſtea probabitur, opium non manifeſtis, ſed occultis qualitatibus agere, eædem etiam facilè euincunt, venenum eſſe.

Argumenta D. Freitag. refutantur. Primum.

Neque rationes, quas D. Freitag. *cap.* 4. proponit, contrarium probant. Prima eſt, quòd opium corpus noſtrum non continuò, vbi ſumtum fuerit, immutat, niſi actionis & mutationis principium à nobis conſequatur, hoc eſt, à calore noſtro, vt refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. Verùm ratio hæc nulla eſt. Et primò quidem incommoda planè locutio eſt, ea, quæ in actũ deducuntur, actionis ſuæ principium à calore noſtro conſequi. Etenim illud antè habent, ſed latet ſaltem in miſto, quod ſeſe exſerit, vbi miſtum reſoluitur, vt etiam docet Iac. Zabarella, *de miſti generat. & interit. lib. 2. c. 9.* De quo etiam Fernelius, *de meth. med. lib. 4. cap.* 1. docet, quòd calor noſter nullam medicamento agendi facultatem confert, ſed latentes ſolùm vires exſuſcitat. Deinde Maior, quæ præſupponitur, falſa eſt, quòd nullum venenum à corpore noſtro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, 3. *de temper. c.* 4. vbi duplicia venena conſtituit. Vnum, quorum ſubſtantia à calore noſtro non alteratur; alterum eorum, quæ ex noſtro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multifarias alterationes vertuntur, quibus corrumpi naturam accidit. Nimirum quædam venena ita comparata ſunt, vt à natura noſtra reſolui poſſint, ea ſcilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cùm partes venenoſæ ab aliis ſeparantur, liberè iam ſeſe exſerere, & in corpus noſtrum agere incipiunt. Quædam verò ita ſunt comparata, vt ſecundum omnes partes ſint venena, quæ neque aggredi natura poteſt. De quibus Galenus, *loco modò alleg. Medicamenta,* inquit, *ſunt, quæ nulla ſubſtantiæ ſuæ mutatâ parte, ſed totâ ſeruatâ integrâ corpus noſtrum afficiunt; cæterum grauia & naturam an malis corrumpentia, vnde & totum eorum genus deleterium.* In vtroque tamen veneni genere qualitas venenata à corpore noſtro vinci non poteſt. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, *allegat. loc.* ad illa, quæ non actuantur, id refert, dum ſcribit: *Papaueris ſuccus hominis corpori prorſus eſt contrarius, vt quod in eum quicquam agere ne quidem vnâ qualitate poſſit, multo minus tota ſubſtantia poſſit.* Et ſi ſanè, vt opium ſit inter ea, quæ calore noſtro actuari poſſunt; & concedatur, non ita venenoſum eſſe, vt auripigmentum, vel venenum aſpidis: tamen reſolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundum.

Secundò eo probare conatur Freitagius, opium non eſſe venenatum, quia venena in minima quantitate hominem occidunt, opium verò in minima & inſenſibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno, 5. *de ſimpl. med. fac. c.* 14. Dioſcoride, *lib. 4. c. 6.* vbi docetur, quòd opium in minima quantitate dolorem finiat & ſopiat, in maiori verò quantitate hominem interimat; & ex Matthiolo, qui nationes quaſdam ſemine papaueris nigri, & oleo ex eo parato in cibis vt ſcribit. Affert præterea ex Bellonio, Proſpero Alpino, & aliis, quod Turcæ opium ſeu Maſlach in quotidiano vſu habeant, & eo in magna quantitate veſcantur; & quod quidam Hiſpanus in magno æſtu ſemunciam opij innoxiè deuorarit.

Verùm & ad Maiorem & ad Minorem reſpondendum. Maior primò falſa eſt, quòd omnia venena in minima, & vt loquitur etiam inſenſibili quantitate hominem occidant. Nam magna eſt venenorum differentia. Etenim quædam minimâ etiam quantitate occidere poſſunt, quale eſt granum Nubiæ, de quo Scaliger, *Exerc.* 153. *ſect.* 11. cuius decima pars intra horæ quadrantẽ hominem interficit. Tale eſt venenum aſpidis, ſcorpij & ſimilia. Maiore quantitate opus eſt, vt cicuta & arſenicum occidãt; maiore adhuc, vt cantharides interimant. Et prætereà, ſuprà *part. 5. c.* 1. probatum eſt, non omnis veneni proprium eſſe, hominem occidere, ſed ſolùm inſigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipſo opio, etiam correcto, adeò magnâ quantitate opus non eſt, vt hominem occidat, ſed etiam in ſatis parua, & non multorum granorum quantitate ſumtum, homini perpetuum ſomnum conciliare, eumque interimere poteſt. Ita narrat Sanctor Sanctorius, *meth. vitandor. error. lib. 8. c.* 12. ſe vidiſſe in finitimis Vngariæ locis militem quendam, qui ſeptem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, ſed laudano, vel ſimili medicamento compoſitas fuiſſe, cùmque eas pro aliis ex errore ſumſiſſe) deglutiuerat, qui tanto cum impetu ſpiritum trahebat, vt paulo poſt deficeret, & è viuis antequam ei potuerit remedium dare, decederet. Et talia exempla paſſim ſunt obuia.

Exempla eorum, qui opio in magna quantitate ſine noxa vſi ſunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea reſpondendum, primò rebus venenatis homines ſenſim aſſueſcere poſſe, non fabuloſum eſſe, vt Freitag. putat, ſed fide dignorum hominum teſtimoniis conſtare, de quo ſuprà *part. 5. c.* 1. dictum. Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum conſtitutionem vt etiam elephantiaſi vel lue Venereâ laborans, etſi tota eius corporis conſtitutio vitiata ſit, homo manet: ita & Regis Cambaiæ filius, etſi venenatam corporis conſtitutionem habuerit, homo manſit. Nec tamen Turcæ ſine damno opio aſſueſcunt, cùm vt ipſe ſcribit, torpidi, amentes, deſidéſque fiant, &, vt Proſper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. l. 4. c.* 2. teſtatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, corij ac torpidi appareant, ſint comatoſi, ſtupidi, inconſtantes, qui modò affirmant, modò negant, ita vt nemo propemodum cum ipſis lubens converſetur. Quod tamen minus læduntur Ægyptij & Turcæ opio, cauſſa hæc eſt, quia naſcuntur à parentibus iam opio aſſuetis; & ij ipſi, vt Fallopius, *de medic. purgant. ſimpl. c.* 6. docet; à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua ſenſim ad maiorem aſcendentes. Qui verò à primis annis non ſunt aſſueti opio, non ſine periculo id faciunt, imò qui ei ſunt aſſueti, & aliquot annis ab eo abſtinuerunt, ſi poſtea id ſumant, læduntur, & vt I.C. Scaliger, *Exerc.* 175. ſcribit qui à primis annis eſui aſſueti non ſunt; ſi adultâ ætate comedant, moriuntur. Ita refert Marc. Donatus, *de hiſt. med. mirab. lib. 4. c.* 18. Mantuæ captiuum Turcam Illuſtriſſimi Comitis Bonifacij Torelli empto a Seplaſiario opio, eóque deglutito, extinctum eſſe. Hiſtoriam verò illius Hiſpani, ſemunciam deuorantis, quod attinet, ipſe Freitag. exemplum hoc inſolens & non imitandum nominat, nec ex tali ſingulari exemplo vniuerſalis regula conſtituenda, & concludendum, quòd opium in magna quantitate ſine damno ſumi poſſit, & propterea venenum non ſit. Refert Marcell. Donatus, *de hiſt. med. mirab. l. 6. c.* 3. fuiſſe, qui nullum ex ſcorpionis & aranearum ictu dolorem ſentiebat, alium, qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vllo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradict. 7. tract. 2. ſect.* 2. quendam Arſenicum ad vnciæ fermè quantitatem ſine damno deuoraſſe refert. Et Fallopius, *de purgantib. c.* 6. narrat, Germanum quemdam ſcammonij Vnciam vnam ſine noxa ſumſiſſe. Quis verò inde concludere velit, talia & ab aliis ita vſurpari poſſe? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium eſt, ſed vt Scaliger, *Exerc.* 154. & 175. & Bellonius, *l. 3. obſeru. cap.* 15. docent, ex papauere albo colligitur, idque non parum, ſed aliis rebus admiſtum ſumitur. Sicut etiam maxima eſt inter ſemen papaueris albi, imò etiam nigri, quo non ſolùm in Styriâ & Auſtriâ, ſed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vtitur, & verum opium, differentia.

Tertium.

Tandem obiicit, quod ideò venenis non ſit accenſendũ, quia corrigi poſſit, vt vtile medicamentum euadat. Verùm & venena quædam præparatione miteſcere, & in vſum Medicum trahi poſſunt, quod ipſemet confitetur: quâ ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in vſum medicum veniunt. Notandum enim hic, inter venena quandam eſſe differentiam, vt ſuprà, *part. 5. c.* 1. pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, ſi aſſumantur (etſi interdum extrà ad vſus quoſdam adhiberi poſſint) homini vtilitatem afferre poſſunt, ſed ſimpliciter noxia ſunt, qualia ſunt Arſenicum, auripigmentum, & ſimilia multa: alia verò etſi vim veneficam habent, tamen etiam virtutem aliquam, quâ prodeſſe poſſunt, obtinent. Ita helleborus albus etſi vim ſtrangulandi, ſingultum & ſpaſmum concitandi, imò mortem inferendi habeat: tamen cùm etiam vim purgandi habeat, ob eam quãdoque exhibetur, quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etſi opium venenatam qualitatem obtinet: tamen quia etiam vim ſomnum conciliandi, & dolorem leniendi, habet, ob eam interdum expetitur, & ita præparari, vt malignitas ea corrigatur, & eâ quantitate exhiberi poteſt, vt tantùm ſomnum conciliet, non verò noceat. De quo Galenus, *in lib. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. comment. 2. text. 12. Purgantium omnium medicamentorum natura, corporum, quæ expurgantur, naturæ contraria eſt; atque vt quiſpiam dixerit, lethalis & deleteria, id eſt, peſtilens: vt autem ſucci papaueris, mandragoræque, & hyoſciami, atque aliorum huiuſmodi multorum, quæ nobis & ſubſtantiâ & viribus aduerſa corpus perimere nata ſunt portionem exiguam aſſumentes, magnam percipimus commoditatem: ſic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus noſtris aduerſa eſt, exiguam aliquam partem præcidentes, ad ſuppetias ferendas vtimur.*

An opium ſit calidum vel frigidum.

Secundum, quod explicandum ſumſimus, eſt, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi primò diſquirendum, an opium ſit calidum vel frigidum, Antiqua equidem eſt multorum opinio, opium eſſe frigidum, & quidem in ſummo & quarto gradu. Verùm ſi in rationes inquiratur, cur in eam ſententiam venerint Antiqui, & recentiores etiam quidam, contra firmiſſimas rationes, in eâ perſiſtant, vix ſatis mirari poſſum, quòd iſtis rationibus ſibi hoc perſuaderi paſſi ſunt. Præcipua enim & forſan vnica, quâ vtuntur, ratio eſt, quòd ſomnum & ſtuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, c.* 5. vtitur. Certum eſt, inquit, frigus ſopire, torporem, immobilitatem, tandémque ipſam caloris extinctionem & mortem inferre, quod ij, qui ſummo ſæuiente frigore, noctu præſertim, & per niues iter faciunt, experiuntur, quorum aliqui aut penitùs interierunt, aut ſphacelata membra reportarunt.

Non eſſe frigidum. Ratio. 1.

Verùm enimverò iſtos effectus eſſe frigoris externi, quod eſt in aëre hyberno, qui vel ruſticis notiſſimi ſunt, & quos multi ſæpe ſuo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At de hoc quæſtio eſt, an opium & alia narcotica ſimiliter ac aër hybernus, frigefaciendo ſtuporem & ſoporem inducant, imo ipſam mortem quandoque inferant: quod negamus. Etenim primò, vt à frigore elementari quis ſtuporem contrahat, vel emoriatur, ſummâ, eâque in toto aëre ambiente conſiſtentis actione opus

eſt. At opium exiguo pondere & ſubitò ſoporem inducit: id quod aliquot atomi aquæ frigidæ, vel niuis libræ præſtare non poſſunt. Et quis credat, vt *lib. 1. Pract. part. 2. c. 3.* diximus, ab opij aut laudani opiati granis duobus vel tribus aſſumtis corpus à febre æſtuans ita refrigerari poſſe, vt illa refrigeratio à ventriculo vſque ad cerebrum pertingat, quod nec aquæ frigidæ ſatis magna copia hauſta præſtare poteſt? Et cùm quis, licèt in frigido aëre ſatis diu verſetur, vel etiam aquæ immergatur, non ſtatim in ſtuporem incidat vel moriatur: quomodo opium ano ſaltem inditum frigiditate id præſtare poteſt? Nonnullos verò ex opio ano ſaltem indito mortuos eſſe, aliquot hiſtoriis probat Marcell. Donatus, *de hiſt. med. mirab. lib. 4. c. 18.* Raſes, inquit, 9. *Continentis* ſcribit, ſe vidiſſe ex ſuppoſito opio quoſdam mortuos fuiſſe. & Galenus: 2. *de morb. vulgar.* aſſerit, quòd ſuppoſitum fuit opium, in ano quorundam ad mitigandum dolorem, ex quo mortui ſunt; & Auicennas, *in cura fluxus*, ſic ſcribit: *Vidimus, qui ſuppoſuit ſibi collyrium* (eſt autem collyrium Auicennæ ſuppoſitorium) *ex opio, & mortuus eſt.* Gatinaria, *lib. ſua Pract. cap. de cura odacolericæ*, ſcribit, ſe vidiſſe in quadam muliere nobili quæ cùm ſtetiſſet per plures dies, quòd non dormierat Medici decreuerunt, vt illi ſupponerent collyrium quoddam longum opiatum, quod cùm fuiſſet factum, ſtatim cœpit dormire. Medici autem præceperant ancillis, quòd cùm cœpiſſet dormire, extraheretur illud collyrium, quæ ipſum omittentes & non extrahentes, taliter profundata fuit in ſomno, quòd nunquam euigilata eſt, imò perpetuò dormit. Nicolus, *ſerm. 2. c. 11.* ſcribit, ſe vidiſſe puerum, cui ſuppoſitum fuit opiũ propter teneſmonem, extinctum fuiſſe. Anton. Betta, *in ſuis comm. 4. fen. p. c. Auic.* tradit à ſe viſum, quòd quæ iam de Murinenſi familia Charandinorum, cùm iam per multos dies vigilaſſet, & nullo leui ingenio potuiſſet dormire, iuſſit Medicus ſibi imponi ſuppoſitorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum eſt, vt per diem & noctem profundiſſimo ſomno dormierit, à quo tandem multis adminiſtratis auxiliis releuata eſt, & licèt per multos annos poſtmodum vixerit, ſtupida tamen & veluti amens remanſit. Scribit quoque iterum Nicolus, *ſerm. 2. ſum. 2. tr. 1. c. 15. Et ego vidi puerum, cui ſuppoſitum fuit opium propter teneſmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi virum in ſenectute conſtitutum, cui immiſſum fuit clyſtere cum opio, propter ſedare dolorem colicum immenſum, quem patiebatur bombicile, & mortuus fuit.* Alex. Benedictus *lib. 3. c. 6. part. morb.* ſcribit, Patauij accidiſſe, quòd Iuſtinianus, Patritius Venetus, in dentis cruciatu conuellere iuſſit molarem vnum ex magnis dentibus, & cùm dolor ingens perſeueraret, ſuadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, ſæpius in cauum indito, ſupremo ſomno correptus fuit. *Hæc Marc. Donatus.* Quæ omnia quomodo opium in tantilla quantitate non aſſumtum, ſed vni ſaltem parti admotum, ſolâ frigiditate præſtare potuerit, ſi quis mihi monſtrauerit, eius ſententiæ lubens & vltrò accedam.

2. Secundò, elementare frigus tactu percipitur, vt in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etſi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, ſed potius calorem & ardorem percipit.

3. Tertiò aër externus, cùm frigore alicuius partis externæ calorem exſtinxit, facit, vt ea emoriatur, & ſphacelo corripiatur, quod nunquam præſtat opium.

4. Quartò, ſi opium frigiditatem ſummam induceret, omnia frigida hoc præſtarent, quod falſum. Neque enim aqua frigida hauſta, vel glacies vino mixta idem præſtant.

5. Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica & narcotica, vt ſpiritus vini, lolium, allium, lupulus, crocus, ſem. cannabis, anethum, ſtyrax, tabacum, & alia.

Vis narcotica non pendet à caliditate. Ne tamen quis hinc cauillandi occaſionem ſumat, ſciendum, me, & alios doctos viros, qui mecum ſentiunt non ſtatuere, quòd vis hypnotica & narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia calida in eodem gradu eſſent hypnotica & narcotica; quod falſum) ſed quòd vis illa occulta ſit, cum calidis tamen partibus, quas Chymici ſulphureas nominant, potiùs quã cum frigidis coniuncta; quæ ſulphurea ſubſtantia naribus ſaltẽ hauſta ſomnum inducit, vt compertum ſit, Pharmacopœorum famulos, dum aquas hypnoticas deſtillarunt, à vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis, profundè ſoporatos fuiſſe. Itaq; D. Freitag. inanem operam & laborem ſuſcipit, & eo ipſo ſe recentiorum mentem nunquam aſſecutum eſſe, ſatis prodit, dum, *c. 2.* operosè probare conatur, calorem ſomnum non inducere; ac Platerum, Doringium, & alios Doctiſſ. Medicos ineptiarum & ſtultitiæ, *pag. 45.* arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod ipſis imputat D. Freitag docuit. Nam vt vis alexipharmaca & purgãs eſt quidem in pluribus medicamentis calidis; non tamen eſt ipſa caliditas, ſed ſolùm cum ea coniuncta eſt: ita etiam vis narcotica & hypnotica eſt quidem in pluribus medicamentis calidis, ſed non eſt ipſa caliditas. Quod verò Medici doctiſſimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica eſſe calida, id eo præcipuè fine faciunt, vt monſtrent, falſum eſſe, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate, vtpote quæ in illis vel nulla, vel minima eſt. Atque hoc ſi obſeruaſſet D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non eſſet, dum ſcribit: Mirabile eſt, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cùm docuerunt, quo pacto calida vaporoſa ſint ſomnifera, nihilominùs hos effectus non calori vaporoſo, ſeu, vt loquuntur, ſulphuris halitui, in quo τὰ ἔρκεσιν omnem ponunt, ſed occultæ qualitati, ſupra elementorum & apertarum craſium conditionem agenti aſcribunt. Nemo enim ex iis fuit, qui caliditati, ſeu ſulphureæ ſubſtantiæ, quatenus talis (multa enim ſunt calida & ſulphurea, quæ non ſunt narcotica) vim narcoticam tribuit, ſed omnes eam ab occulta qualitate, quæ in ſulphurea ſubſtantia eſt, deduxerunt. Plures enim in eodem ſubiecto poſſe eſſe qualitates, nemo Phyſicorum negat.

Deinde quòd frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, iſtud argumentum, licèt id magnifaciat D. Freitag. nullius eſt momenti. Fateor equidem, antiquos opiatis ſuis confectionibus multa calida admiſcuiſſe, ſed ex falſa hypotheſi, quòd ſcilicet, putarent, opium eſſe ſummè frigidum. Si verò quædam calida qualitati opij narcoticæ reſiſtunt, vt caſtoreum, ruta, & eiuſmodi alia, id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiuſdem gradûs id non præſtant) ſed vi ſpecificâ, quæ qualitati narcoticæ eſt aduerſa.

Alia, quæ pro frigiditate opij afferuntur argumenta, & à D. Freitag. *c. 3.* adducuntur, nullius momenti ſunt, & vix digna, vt in iis examinandis tempus teratur, & à Clariſſ. Dn. D. VVinckleto iam refutata ſunt.

Longè verò firmiora ſunt argumenta, quæ opium calidum eſſe probant, & agnouerunt iamdudum quaſdam partes in opio calidas Conciliator. I. C. Scaliger, *Exer. 175.* Valleſius, Mercurialis, Capiuaccius, Eraſtus, atque, vt id crederent, ipſe ſenſus eos conuicit. *Primò* autem opium calidum eſſe probat eius inflammabilitas. Quod argumentum non ſoluit D. Freit. dum ſcribit, pinguibus rebus omnibus etiam non vehementer calidis, hoc commune eſſe. Omne enim pingue inflammatur, ſiue id facilè, ſiue difficulter fiat, propter partes oleoſas, & ſulphureas quæ omnes ſunt calidæ. Et quod camphoram obiit, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipſa naturâ calida eſt. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinus, *in 9. Rhaſis, c. 4* quia odore eſt acri & penetrante, ſapore acuto qualis ferè eſt in pipere, velociſſime ignibilis eſt, inſtar Naphthæ, ac vigilias inducit. Cui aſſentitur Coſtæus, *in Auicenna. Secundò* opium calidum eſſe docet eius grauis odor. *Tertiò*, ſapor amarus. *Quartò*, quod fauces & labia adurit. *Quintò*, ſitim excitat. *Sextò*, animum inflammat & accendit. *Septimò*, ad Venerem ſtimulat. *Octauo*, pruritum excitat. *Nonò*, ſudorem prouocat. Quæ omnia caliditatis, & quidem non leuis, ſed inſignis, argumenta ſunt, vt pluribus in ſuis Tractatibus de Opio viri Clariſſ. Dn. D. Michaël Doringius, & D. Daniel VVinckleius monſtrarunt. Quæ omnia cùm plana ſint, hîc repetenda non cenſeo.

Opium eſt calidum.

Rationes. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

Atque omnia hæc cùm tam clara ſint, vt negari non poſſint, neceſſariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio eſſe partes calidas, & proptereà ſtatuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula & reliqua, quæ modò enumeraui; à frigiditate verò vim ſoporiferam. Et vt falſæ huic opinioni ſpeciem aliquam veritatis appingat D. Freitag. docet, primò in actum deduci iuxta partes calidiores & tenuiores & ſpirituoſas, vnde initio ſpirituum animalium agitationes & dementiæ, & audaciæ & impetus, ſitis, pruritus per corpus & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuerſorum temperamentorum diſpoſitione, etiam diuerſimodè alios atque alios exerceant: ipſa verò frigidiore eiuſdem ſubſtantiâ ad operationem veniente, quod ſeriùs propter craſſitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, ſubſequi algorem totius, torporem, ſpirituum ſegnitiem & quaſi ligaturam, ſopores, anæſtheſias, comata, caros, aliaſque ſoporiferarum affectionum.

Verùm enimverò etſi in opio, vt in omni corpore miſto, diuerſas qualitates ineſſe negandum non ſit: tamen de hoc quæritur, an frigiditas, an verò caliditas prævaleat? Vbi rectè reſpondetur, cùm tot caloris in opio ſint indicia, fieri non poſſe, vt Opium in quarto gradu ſit frigidum. Etenim ſi in quarto gradu frigiditatis ponantur ſiue quatuor partes frigidæ, ſiue ex ſententia Alchindi ſedecim partes frigidæ reſpectu vnius calidæ, quomodo cum iſto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio reſpectu partium calidarum admittunt, conſiſtere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu eſſe poſſunt? Et quomodo in iſto exceſſu frigiditatis tot adhuc manifeſta caloris indicia eſſe poſſunt, frigiditatis verò nulla? Et cùm in aliis medicamentis, quæ diuerſis partibus conſtant, vt in Rhabarbaro, diuerſæ partes ſeparari poſſint: cur non idem in opio hactenus præſtari potuit? Monſtrauit verò eas D. Freit. vbi monſtrauerit in camphora illam partium diuerſitatem, quarum aliæ ſint inflammabiles, aliæ frigidæ. Imò ſi vis ſoporifera eſt in partibus frigidis, cur calidis ſeparatis, quod in toſtione fit, opium non redditur magis ſoporiferum; cùm tamen contrarium experientia teſtetur, & nimiâ toſtione vis hypnotica diſſipetur? Quòd verò ab eadem cauſſa diuerſæ actiones proueniunt, fit ob diuerſas qualitates. Vt enim in vino & ſpiritu vini, caliditas primò ſpiritus turbat, poſteà vis narcotica eoſdem ſopit: ita etiam ab opio & opiatis medicamentis idem fieri poteſt. Quòd autem ab opij nimia frigiditate algor totius, torpor, ſopores, ſtupores proueniant, affirmatur, ſed non probatur. Non entis nulli ſunt effectus.

Cùm ergò ob frigiditatem, quæ in eo inſignis nulla eſt, opium ſomnum & νάρκωσιν non inducat; neque etiam caliditas id præſtet, cùm ſint multa ſimiliter calida, quæ idem non præſtant.

Opium occultâ qualitate eſt Narcoticum. Rationes. ſtant: rectiſſimè concluditur, opium occulta qualitate & proprietate iſtud facere. Et ſunt omnino rationes firmiſſimæ, quæ id probant.

Prima eſt, quòd in exigua quantitate maximam agendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, ſed ſaltem occultæ obtinent. Etenim non ſolùm exhibitum; ſed etiam glandium formâ ano ſuppoſitum, homines necauit, cuius rei exempla ſunt ſuprà allegata ex Marcell. Donato, *hiſtor. medic. mirabil. lib. 4. c. 18.* Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidiſſimo, repetitur, multò minùs in miſto aliquo, in quo ſumma frigiditas calidorum admiſtione temperatur. Nam quòd ſummam frigiditatem in glacie & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla quærit D. Freit. *c. 3.* contra experientiam & Galenum facit, qui *lib. 1. de Temperam. c. 9.* niuem omnium frigidiſſimam appellat, & igni omnium calidiſſimo opponit. Et ſit ſanè, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & niues compingens ſit maximum: tamen illud ipſum eſt, quod eſt etiam in glacie & niue. Et licèt eſſet longè maius: tamen nullum frigus ſiue in noſtra glacie & niue, ſiue id, quod eſt in noua Zembla, id præſtare poſſet in ea quantitate, qua opium id præſtat. In illo enim ipſo aëre frigidiſſimo Hollandi verſati ſunt, vulpes ceperunt, cum vrſis pugnarunt, & alia égerunt, & ita eum per os & nares attraxerunt, nec tamen ſomno profundo correpti ſunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt: Sicut & hoc ipſo anno 1635. frigus in hiſce regionibus fuit ſæuiſſimum, vt illud è noua Zembla accerſere opus non fuerit, in quo plerique quotidie ambulandum & verſandum fuit, qui tamen ea ſymptomata, quæ opium inducere ſolet, non ſenſerunt. Et ſi in glacie & niue non eſt ſumma frigiditas, quomodo in opio, corpore miſto: & tot calidas partes habente, maior eſſe poteſt? Quod verò *ibidem* docet, ſenſus & naturam noſtram ſummas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Etſi enim ſenſus & natura noſtra ſine damno ſummas elementorum qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.

Secunda ratio eſt, quòd opium certis partibus, cerebro nimirum, neruis & ſpiritibus animalibus maximè inimicum eſt, cùm quæ manifeſtis qualitatibus agunt, non magis vni, quàm alij membro ſint contraria, ſed omnia ſine diſcrimine alterandi vim habent.

3. Tertia eſt, quòd tot & tam miri ſunt opij effectus, qui mox inter ſigna recenſebuntur, vt eos omnes ad manifeſtam aliquam qualitatem referre impoſſibile ſit: imò quòd exiguâ etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam puriſſimum elementum facit.

4. Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medicamenta qualitatibus primis agentia, ſed per peculiaria alexipharmaca, vt ex curatione patebit.

5. Quinta, ſi ſolùm frigiditate & copiâ noceret opium, ſicut piper & crocus, Medici non tam ſoliciti eſſent de eius correctione, ſed ſufficeret, ſi minori quantitate exhiberetur; ſicut nemo zingiber, piper & crocum corrigere tentat, ſed ſaltem certâ quantitate ea quiſque exhibet.

De Opij qualitatibus. [De opij qualitatibus equidem modò tractaui, & calidum eſſe, ſecundum manifeſtas qualitates, occulta verò vt ſomnum & ναρκωσιν inducere, demonſtraui. Quia tamen anticipatæ opiniones falſiſſimæ nonnullorum animis altè inſederunt, vt Æthiopem potiùs dealbes, quàm eos ad veritatem deducas; quæ contra naturam, & doctiſſimorum Virorum ſententiam obiiciunt, proponere & ſoluere libet. Primò enim nonnulli ad authoritatem Auerrois confugiunt, qui *lib. 5. coll. c. 17.* ſaporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, ſed quandoque etiam ex frigiditate, ſtatuit. Auerrois defenſionem contra Galenum ſuſcepit Fr. Valleriola, *lib. 1. enarrat. 4.* vbi oſtendere conatur, amara non omnia calida eſſe, ſed interdum etiam frigida.

An amara ſint frigida? Affirmat Auerroës, Valleriola. Refutantur. Verùm rationes, quibus Auerroës & Valleriola vtuntur, planè friuolæ, & nullius momenti ſunt. Probare enim id volunt exemplo opij & cicutæ. Verùm petitio principij hæc eſt. Opium enim non eſt frigidum, ſed calidum; & cicuta etiam narcotica, non vt frigida, ſed vt calida. Deinde adducunt exempla cichorij & intybi, quæ cùm inſigniter amara ſint, frigida tamen potiùs, quàm calida eſſe ſtatuantur. Verùm dictum ſuo loco, cichorium & intybum non frigida eſſe, ſed per accidens ſaltem refrigerare, amaritudine nimirum ſuâ aperiendo, & bilem ex hepate abſtergendo. Quòd verò omnia ſint calida, ſatis ex eo patet, quòd vt Galenus, *5. de ſimpl. med. fac. c. 26.* docet, meatus expurgant, abſtergunt, extenuant, incidunt humores craſſos, obſtructiones aperiunt, extrà etiam admota, ſordida vlcera purgant, cutem extergunt, menſtrua prouocant.

Idem vult Fr. Valleſius. Fr. Valleſius *lib. 9. controuerſ. c. 5.* Auerroïs & Valleriolæ opinionem ſequitur, & negat; res amaras plures partes calidas, quàm frigidas habere, & nonnulla ita amara eſſe narrat, vt bilem & aloën, vt exiguâ quantitate magnæ aquæ admiſta, eam amaram faciant, v. g. aq. ℔j. bilis octauâ vnciæ parte admiſta.

Refutatur. Verùm enimverò aquam per ſe frigidam tantillæ bilis vel aloës partis admiſtione frigidiorem non fieri poſſe, & crama illud non naturale, ſed artificiale miſtum eſſe extra controuerſiam eſt. At monſtrent in opio illam partem diuerſam, & probent quòd in opio tanta partium frigidarum copia ſit, quanta eſt in cramate ex ℔j. aquæ, & bilis vnciæ parte octauâ conſtante, quod miſtum fecerunt. Opium enim corpus maxima ex parte homogeneum eſt, & totum amarum.

Nec melior eſt eorum opinio, qui æſtimant, opium, licèt ſit frigidiſſimum, habere tamen amaritudinem in parte externa & ſuperficiali, ratione cuius calefaciat. Etenim nunquam in opio iſtam partium diuerſitatem monſtrare potuerunt, nec poterunt.

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Tertium quod de opio explicandum promiſimus, eſt, vt ſymptomata enumeremus, quæ opio ſumto accidere ſolent: *Signa.* Etſi verò ob eius ingratum ſaporem nemini facilè opium clanculum obtrudi poteſt: tamen accidiſſe obſeruatum eſt, vt opium pro alio medicamento homini propinatum ſit, vt exemplum illud militis, quod *ſuprà*, ex Sanctor. Sanctorio adduximus, docet. Sumto ergo opio ſequitur ſopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt hominem quandoque è ſopore excitet. E toto corpore grauis odor, opium referens, exhalat, labra intumeſcunt, ſingultus accidit, reſpiratio fit parua, frigida, oculi obſcurantur, naſus diſtorquetur, in fine etiam conuulſiones accidunt. Sanguinem etiam concretum circa cor inuentum eſſe obſeruatum.

Prognoſticum.

Tanta autem huius veneni vis eſt, vt ſtatim & intra paucas horas, vt ex ſuprà adductis hiſtoriis apparet, hominem niſi idoneis medicamentis occurratur, iugulet. *Prognoſtica.*

Curatio.

Curatio conſiſtit primùm in eo, vt quod, in omnibus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac ſi ad inteſtina iam penetrauerit venenum, clyſteres, etiam acriores, iniiciantur. Poſtea opij antidota exhibeantur. *Curatio.*

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi reſiſtunt, ſunt imprimis aſſa, & caſtoreum, quę Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. ſum. 3. c. 1.* theriacam opij, Guainerius verò, *de ven. nis, c. 9.* Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam ſunt ruta & origanum, & quidem aſſa ℥.j. caſtoreum ℥.j. vel ij. pondere, cum vino generoſo propinantur. Simul etiam poteſt ſternutatio excitari, & reuulſio per frictiones ac veſicatoria. Vide Dioſcoridem, *lib. 6. c. propr.*

De Correctione Opij.

Etſi verò opium venenatum ſit & hominem interimere poſſit: tamen quia vim ſoporiferam & narcoticam ſimul obtinet, quæ quandoque in ſummis doloribus & vigiliis expetitur, vtilia etiam ex opio medicamenta parari poſſunt, quorum non pauca propoſui & laudaui, *lib. 2. pract. part. 2. c. 1.* *Opij correctio.* Quapropter dum D. Freitag. *de opio, c. 9.* me inter Laudanomaſtigas numerat, vel eo ipſo ſuum liuorem, & me calumniandi libidinem, & iniquè carpendi ac traducendi ſtudium prodit. Vſum opiatorum medicamentorum legitimum concedo & laudo, abuſum temerarium improbo, & quia generoſa medicamenta ſunt cautè vſurpanda moueo. *Opiata medicamenta cautè vſurpanda.* Quod ante me Galenus, *12. Meth. med. c. 1.* fecit, vbi non ſimpliciter de opio, ſed de medicamentis anodynis procul dubio ex opio artificiosè paratis, ita ſcribit: *Committunt*, inquit, *Medici eiuſmodi exceſſus cum in aliis quoque remediorum generibus non paucis, tum vel maximè in iis vocatis anodynis, quæ ex papaueris ſucco vel alterci ſemine, vel mandragoræ radice, vel ſtyrace, vel tali quopiam fiunt. Nam & qui ægris gratificantur, in eorum medicamentorum vſu modum excedunt, & qui intempeſtiuè immodicéque ſunt animoſi, dum prorſus horum vſum refugiunt, doloribus ægros iugulant. Ergo veluti in omni totius vitæ tum habitudine tum actione; ita hic quoque conſilium iſtud ſapientis, qui*, Ne quid nimis, *dixit, complectemur, habentes pro fine, quò tendamus, ægrotantis vtilitatem. Quippe ſi fas eſt iis remediis, quæ morbum ſanent, vtendo, quod optamus efficere, abſtinendum ab anodynis. Sin ex vigiliis, & viribus reſoluendis ad mortis diſcrimen æger tendat, tùm profectò tempeſtiuè eiuſmodi medicamentis vtare, ſcilicet non ignarus, corporis habitum nonnihil eſſe lædendum, læſionem tamen, quàm mortem, potius eligendam.* Quod prudentiſſimum Galeni conſilium & monitum & ego ſemper in ſcriptis & praxi obſeruaui, & ante me Fernelius, Valeriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos eſt Experientiſſimus Ludouicus Septalius, qui *an mad. medicar. Aphor. 431.* ſcribit, *Narcotica, quæ ſtuporem ſenſui inferunt, ne temerè in vſum ducantur, ſed non niſi in vehementiſſimis doloribus vbi vires concidunt, vt ceſſantibus doloribus robur recolligant. Adulatoris vero Medici erit, aut auram popularem captantis ea in leuibus doloribus in vſum ducere.* Panaceam verò quaſi in medicamentis opiatis, quæ Galenus, *alleg. loc.* corpus nonnihil lædere ſcribit, certiſque ſaltem vſibus deſtinata ſunt, facere velle, & iactare, laudanum, quocunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuiq; penè morbo conuenire, Empirici potius eſt quàm Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicunque volet, μεγαλοῤῥημοσύνῃ D. Freit. qui *de opio c. 7.* ſcribit, Laudanũ non ſolùm conualiturïs plurimùm prodeſſe, ſed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimẽdis, fatóque accinctis vltimo, ſalutarem vim & ſolatium in deplorata neceſſitate ita afferre, vt præſentiore animo, & minore cum anxietate, ſopito dolore omni, mortiſque horâ & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori reſtituant: & *c. 8.* refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demùmque in labiis oberrante fato, & præſentis mortis indiciis apparentibus, quatriduũ in viuis permanendi facultatem huius vſu conquiſitam fuiſſe, vt ſe ad alteram vitam pientiùs componeret, & de bonis relinquendis prudentiùs teſtaretur. Experientiam qui

conſuiet,

conſulet, inueniet, in multis morbis, præcipuè in febribus acutis, cùm iam in labiis oberrat fatum & vires iam concidunt, opiatorum vſum non eſſe tutum, ſed ſi vſurpentur, ſpiritibus ſopitis mortem iis accelerari. Et ſi quid omnino tunc commodi à laudanis accidit, in quibus opij vis nimio cordialium medicamentorum vſu obruitur, id non opio, ſed medicamentis cordialibus potiùs adſcribendum. Vt ergo nec in omnibus morbis, neque enim dolores nephritici, colici, pleuritici, aliarúmque partium, dyſenteria, ſanguinis profluuia; mania, quos c.8. D. Freit. vt probet, laudanum ſuum omni ætati, & cuique penè morbo conuenire, recenſet, omnes morbi ſunt, ſed multò plures adhuc reſtant, quibus opium non conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoticorum vſum omnem ſuſpectum eſſe, ſcribit Ludouicus Septalius, *lib.3. animadu. Aph.*46.

Opium quomodo corrigendum.

Quâ ratione autem præparari poſſit opium & corrigi, vt per quæ lethale eſt, vt Galenus, *de Theriac. ad Piſon. c.*10. ſcribit, vtile medicamentum euadat, de eo autores diſſentiunt, vt, *alleg. loc. lib.*1. *Pract. q.*2. dictum. Vt rem hoc loco in pauca contraham, tota opij præparatio conſiſtit in ſeparatione inutilium, & correctione noxiorum.

Noxia ab opio vt ſeparanda.

Ad ſeparationem duo adhiberi poſſunt; Primum eſt, vt opium ſoluatur in aqua aliqua conueniente, & in loco calido digeratur, donec ſpuma ſupernatet, quæ primò tollenda eſt. Hinc liquor clarus a fecibus ſeparandus, & opium lento igne rurſus inſpiſſandum: Deinde opio hoc modo purificato (aut ſi quis hanc primam operationem prætertire velit, alias puto effundendus ſpiritus vini. Ille enim partes illas ſulphureas, vt in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica conſiſtit, extrahit commodiſſimè; & à rebus inutilibus ſeparat. Quod licèt alij ſucco limonum aut citri, vel aceto præſtare conentur: non tamen tam feliciter id expediunt, cùm acetum & acida partes oleaginoſas & ſulphureas non ita extrahant, ſed potiùs figant, & minùs efficaces reddant, vnde poſtea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hîc ab aliis contra ſpiritum vini obiiciuntur aliquo modo locum habere poſſent (quamuis iterum ſeparetur) ſi correctionis gratia præcipuè adhiberetur. Verùm cùm extractionis ſaltem gratiâ principaliter vſurpetur, vituperari non poteſt. Alia poſtea quæſtio eſt, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus ſeparatum corrigi debeat. Et omnino ſi quid crudi ſulphuris in opio eſt, à quo damnum aliquod metuatur, id cum ſpiritu vini, dum ab opio extracto ſeparatur, exhalat; quod vel ex eo patet, quod Pharmacopœorum famuli, dum deſtillatione iſtam ſeparationem perficiunt, interdum ſopore graui corripiuntur. Nonnulli quidem, vt Quercetanus, *Pharmacopœa dogmat. reſtit. c.*24. opium torret eò vſque donec omnem ferè amittat odorem, & omnino ſiccum reddatur, vt facilè in puluerem redigi poſſit. Verùm hoc modo non ſolùm crudum opij ſulphur, ſed & ea eius pars, quæ maximè expetitur, & in qua vis eſt ſoporifera, non parum perditur ac diſſipatur.

Correctio opij.

Correctionem ipſam quod attinet, cùm antiqui opium frigidiſſimum eſſe putarent, calidiſſimis id corrigere medicamentis conati ſunt. Verùm cùm hypotheſis iſta de opij frigiditate falſa ſit, correctio etiam inutilis eſt. Et quicunque hîc antiquorum patrocinium ſuſcipit, priùs probare debet, opium frigiditate narcoticum eſſe, quod ad Calendas Græcas præſtabit. Cùm autem duo ſint in opio, quæ nocere poſſunt, primò vis narcotica, quæ ſi excedat, ſoporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Euſtach. Rudio, *lib.3. de morb. occult. c.*2. inter venena cordis refertur; duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, ſoporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, 3. *de temperam. c.*3. & 4. *de ſimpl. med. fac. c.*18. Plinius, *lib.*20. *c.*18.

Vis narcotica opij vt corrigenda.

Vis ſoporifera & narcotica, ſi metuatur, ne nimia ſit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & ſpecificis, qualitati narcoticæ oppoſitis, quæ *ſuprà* de curatione eorum, qui opium ſumſerunt, enumerata ſunt: inter quæ præcipuum eſt caſtoreum, quod, vt Galenus, *lib.8. de compoſ. medic. ſecund. tota, c.*3. ſcribit, oppoſitum verè opio facultate eſt, quódque Auicennas opij theriacam, Guainerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis per acida, vt acetum, ſuccum citri, & limonum. Certum enim eſt acetum & acida narcoticorum; ac non ſolùm opij, ſed & ſolani maniaci, & hyoſciami vim infringere, & ſulphur illud narcoticorum quaſi figere. Vnde etiam iis, qui ſopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quòd verò D. Freit. *c.*7. ideò acida talia addi putat, vt opij calorem corrigant, & ſimul vim narcoticam infringant, ipſe ſuis principiis parùm conſentanea loquitur. Cùm enim opium in ſummo gradu frigidum eſſe ſtatuat, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ eſſe poſſunt, vt correctione indigeant? Deinde ſi vis illa narcotica ſecundum Freit. ſententiam à ſumma frigiditate pendet, quomodo acida illam infringere poſſunt?

Correctio verò malignitatis rectiſſimè fit per cordialia: vnde ſpecies diambræ, diaxyloaloës, vel aliæ, oleum citri, cinnamomi, caryophyllorum, moſchus, ambra, crocus, margaritæ, corallia & ſimilia adduntur.

Vis maligna opij vt corrigenda.

Ad vtrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parum facit digeſtio, quæ opium extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima miſcet, & videmus quid digeſtio in Elyxire proprietatis dicto poſſit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaritudo, & ſpiritus ſulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digeſtio in aliis etiam poſſit, Medicis notiſſimum.

Extant autem deſcriptiones Laudanorum paſſim multæ, quæ cùm ab aliis collectæ ſint, eas hoc loco congerere opus non eſt. Duas ſaltem Laudanorum deſcriptiones addere libet.

Primum eſt, quo ego vti ſoleo.

℞. *Opij ſ.a. purificat.* Vnc.j. Affunde *ſpirit. vini opt. rectif.* vt digitis tribus ſupereminneat: ſtent diebus 14. & ſæpius agitentur. Poſtea quod clarum eſt, ſenſim effundatur, & ſpiritus vini lento calore ſeparetur ad ſyrupi liquidioris conſiſtentiam.

Seorſim etiam infundantur in ſpir. vini, diebus 14. *ſpecier. diambræ*, Vnc.ij. & poſtea tinctura clara ſeparetur. Hinc extracto opij affundatur *tinctura diamb.* pars dimidia, & *ſucci citr. recent. purific.* Vnc.j. Sténtque digeſtione ſeu calore tepido dies 20. ſæpiúſque agitentur. Vbi ſpirit. vini maxima pars exhalauerit, adde *extract. caſtorei, ſolutionis corall. margarit.* an. Drach. ß. *eſſent. croc.* Scrup.j. Et affunde ſpecier. diambræ reliquum, ac lento igne ſpir. vini ſeparetur. Sub finem adde *ol. citr. cinnam. cariophyll.* an gutt. x. Fiat maſſa inſtar extracti. Dimidiæ parti adde *moſchi, ambræ*, an gr.vi. Reliquum ſeruetur pro fœminis.

Alterum, quod etiam vtile, præcipuè in dyſenteria, comperi, eſt hoc:

℞. *Extract. opij ſpirit. vini parat.* Vnc.ß. Affunde *ſucc. citr. recent. pur.* Vnc. ß. Stent per triduum, poſtea adde *extr. caſtor.* Scrup.ij. gr.vij. *magiſt. corall. rubror. perlar.* an. Drach.j.ß. *ol. cinnamom.* gutt.xxj. *cariophyll.* gutt.xvj. *nuc. moſch.* gutt.x. *ſuccin.* gutt. vj. *extr. croc.* gran. ix. Miſce. Dimidiæ parti addi poteſt *moſchi* Scrup.j. *ambræ*, Drach. ß.

CAPVT II.

De Fungis.

Fungi.

INfimum & ignobiliſſimum vegetabilium genus fungi ſunt, quorum etſi aliqui ſimpliciter venenati ſunt, & vulgo etiam hoc nomine noti, & propterea in cibum non veniunt; alij verò edules ſunt: omnes tamen facilè nocere poſſunt, vt non ſine cauſſa Seneca voluptuarium venenum nominauerit, & Plinius, *lib.*22. *c.*23. ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia potuerint, Annæum Serenum, Præfectum Neronis vigilum, & tribunos & centuriones. Et Antiſtitem Borromæum cum duobus è familia ex eſu fungorum interiiſſe narrat Cardanus, *lib.*2. *de tuend. ſanit. c.*47. Sunt autem fungi venenati vel ſuâ naturâ, quia è prauo & venenato ſucco generantur, vel quia à ſerpentum & bufonum, aliorúmque venenatorum animalium halitu inficiuntur. Súntque interdum adeò venenati, vt non ſolùm comeſti interimant, ſed & ſolo olfactu ipſo momento occidant.

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Signa.

Fungi ſeu venenati per ſe, ſeu nimiâ copiâ ingeſti, ſeu minus rectè cocti & præparati, ſuffocationem & ſtrangulationem inducunt, ventriculum inflant, ſingultum excitant, inteſtina exulcerant, eorúmque dolores pariunt, corpori vniuerſo colorem pallidum inducunt, vrinam remorantur præterea horrorem ac ſudorem frigidum, pulſum paruum, ſyncopen, interdum & epilepſiam excitant, nonnunquam & ſomnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, *de curat. generatim, lib.*2. *c.*3. in Bernhardo Medices Foroliuienſium Antiſtite, qui ex nimio eſu fungorum ſomno oppreſſus, & adeò redditus eſt attonitus, vt neque excitaretur à candente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & inſaniam fungi excitant, vt Leonhardus Borallus, *in append. ad lib. de Medici & agror. munere*, ac Petrus Foreſtus, *lib.*10. *obſeruat.*116. *in ſcholio*, teſtantur. Tandémque interdum mortem homini accerſunt.

Cuius rei hiſtoriam habet Epiphanius Ferdinandus, *hiſt.* 21 de quodam, qui cùm in via & ob motum & ob pondus, quod geſtabat, multùm ſudaſſet, & domum reuerſus, ſic calidus & ſudore madidus magnam fungorum copiam auidè comediſſet, partim coctorum, partim ſemicoctorum, ſine oleo alióque antidoto, tertiâ horâ noctis, cholerâ correptus fuit, cibos & bilioſa vomens, & alui fluxus ſimul habens, cum maxima anxietate, & ſtomachi ac inteſtinorum dolore, cum febre non leui, & exiguo tumore eryſipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte ſiniſtra. Secunda die acceſſit delirium; tertiâ omnia magis intenſa fuêre, & febris maxima cum ardenti ſiti, conuulſionibus & tremore corporis; quartâ eadem ſymptomata, vrina qualis iumentorum, cum ſedimento ſubnigro, balbuties, pulſus parui & languidi, quintâ mortuus eſt.

Prognoſticum.

Prognoſtica.

Fungi ij qui naturâ ſuâ venenati ſunt, longè perículoſiora ſymptomata inferunt quàm ij, qui ſaltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxij ſiunt.

Curatio.

Curatio.

Fungi ſtatim vomitu reiiciendi ſunt, vel ſi iam ad inteſtina deſcenderint, medicamento purgante exhibito, vel clyſtere iniecto

recto euacuandi. Poſtea medicamenta veneno ſitati reſiſtentia exhibenda quæ ipſa tamen ſtatim etiam vomitoriis admiſceri poſſunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.

℞. *Flor. geniſtæ, ſambuci*, an. p. ij. *cortic. ebuli* Drach. ij. *ſem. raphan. anethi, atriplic.* an. Drach. j. *agaric.* Drach. ß. Coquantur in ſ.q. hydromelitis, Colaturæ ℞. Vnc. vj. Adde *ol. rutæ.* Vnc. j. Miſce, Fiat potio.

Plurimi hic commendant puluerem ſtercoris gallinæ, vel cinerem ſarmentorum vitis, Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauxillo nitri, cum aquæ mulſæ tepidæ ſ.q. hauſtum.

Lixiuium etiam ex ſarmentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare ſcribit Aëtius, *tetrab. 4. ſerm. 5. c. 73.*

Purgantia parentur in primis ex *agarico*, vt & *ſcammonio, elect. Indo, diacatholic. diacarthamo.*

Clyſteres parentur ex *origano, hyſſopo, ruta, calamintha, ſcordio, electuar. hiera cum agarico, melle roſat. ſolutiuo, ol. rutaceo.*

Malignitati verò reſiſtunt *calamintha montana, origanum, hyſſopus, ruta, naſturtium, abſinthium, ariſtoloch. radix, allium.* Laudantur & pyra auſtera, vtpote quæ ſiue recentia, ſiue ſicca, ſi eſum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compoſitis ſunt theriaca, Mithridatium, cum oxymelite ſimplici vel ſcillitico exhibitum, vt & *ſpecies diatrion piperæon, diacalaminthæ, diamoſchi, diacymini, diagalanga*, Drach. j. pondere, cum vino generoſo tribus diebus continuis exhibitæ.

In cibo æger ſæpius vtatur allio, naſturtio aquatico, ſinapi, pipere, aliiſque aromatibus, vt & pyris auſteris, de quibus modò dictum: in primis verò melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

CAPVT III.

De Napello.

Napellus. NApellus venenorum præſentaneorum facilè princeps eſt, & planta adeò venenata, vt ij non ſolùm, qui eam ſumſerunt, vel eius ſuccum hauſerunt, rarò vel nunquam euadant; ſed & ij, qui ſagittis Napelli ſucco illitis vulnerati ſunt, intereant.

Symptomata & Signa Diagnoſtica.

Signa. Sumto Napello labia interioréſque oris partes inflammantur, lingua adeò intumeſcit, vt vix ore contineri vel exſeri queat. Imò non ſolùm lingua, ſed & labia, frons, oculi, & totum adeò corpus intumeſcit, vertigines, conuulſiones, & animi deliquia crebrò ſuperueniunt, oculi conuelluntur, crura vacillant ſudor frigidus erumpit, pulſus fit languidus, facies totúmque corpus liuido colore fœdatur, ægríque tandem moriuntur. De ſymptomatibus verò, quæ eos, qui Napellum ſumſerunt, infeſtant, prolixè dixerit Matthiolus, *ad lib. 4. Dioſcor. c. 73.* & Thomas Iordanus, *de peſt. phænomenis, pag. 626.*

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Napelli vis in enecandis hominibus tanta eſt, vt nullis ferè antidotis homo ſeruari poſſit, niſi quamprimùm & ſtatim, & quidem efficaciſſimis remediis ſuccurratur, ſed pleríque intra paucas horas, ad ſummum verò intra biduum moriuntur.

2. Et licèt homo à præſenti morte ſeruetur tamen metus eſt, ne in epilepſiam, tabem vel phthiſin delabatur.

Curatio.

Vt Napelli venenum quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. In quem finem vomitorium *c. præced.* propoſitum vſurpari poteſt. Et ſunt eiuſmodi formulæ paſſim notæ. Auicennas in eum finem, & vt venenum expellat, & alteret, decoctum ſinapi cum vino & butyro, & decoctum cortic. quercus exhibet.

Si clyſtere opus fuerit, paretur ex malua, violaria, mercuriali, acetoſa, caſſia, ol. violar.

Quibus præmiſſis exhibeatur lapis Bezoar, terra ſigillata, cum butyro & aq. mellis. Smaragdus item vtilis eſt, Drach. ij. pondere exhibitus, bolus Armenus, ſyrupus acetoſitat. citr. granator. Præcipuum verò aduerſus napellum, poſtquàm vomitione reiectus eſt, antidotum eſſe murem napelli, (vt quidem vulgata exemplaria habent) ſcribit Auicennas. Sed rectè (quod tamen etiam Guainerius, *de venen. c. 9.* iam animaduertiſſe videtur) monent Pena & Lobelius, *in aduerſ. ſtirp. pag. 302.* vt & Dodonæus, *de hiſt. ſtirp. pemptade 3. lib. 4. c. 2.* murem napelli radices depaſcentem nullum eſſe, ſed Arabes μῦν, ſeu murem, è μυῖα ſeu muſca feciſſe. Muſcæ enim quædam cæruleæ, cantharidibus non abſimiles, napello turmatim aduolant, forſan ex ipſo napello genitæ. Neque in vlla alia planta huic congenere inſident aut victitant. Ex his ergo fit præſtantiſſima contra napellum & alia venena antidotus.

℞. *Muſcar. Napelli* num. xx. *ariſtoloch. boli Armeni*, an. Drach. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Zedoar.* Scrup. j. *thuris* Scrup. ß. *lapid. Bezoar.* gr. vij. *moſchi, ambræ*, an. gr. ij. F. Puluis, qui cum aqua rutæ exhibeatur.

Cordis etiam regioni ſericum ſucco borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolus refert, ſe quendam à morte reuocaſſe oleo ſuo de ſcorpionibus cordi illito. Non ſolùm tamen regioni cordis, ſed & manuum ac pedum arteriis, & ſub axillis, olea talia inungi poſſunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collutiones oris ex aqua roſar. prunell. plantagin. cum rob. nucum, diamoro, & ſimilibus, quæ ex generali de faucium inflammatione doctrina nota ſunt.

CAPVT IV.

De Aconito.

ACONITUM & Napellus cognatæ plantæ ſunt, vt nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. *Aconitum.* Et napellum ex aconitorum genere eſſe, confitetur Matthiolus, *in Dioſcor. lib. 4. c. 73.* Sunt autem aconitorum variæ ſpecies; primum eſt cynoctonon & lycoctonon dictum, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quæ cæca naſcuntur, occidit. Secundum eſt Pardalianches, quòd Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad hæc duo genera aliæ ſpecies, quæ plures ſunt, vt ex rei herbariæ ſcriptoribus patet, reducuntur. Omnes tamen venenatæ ſunt, & ſucco in primis radicis nocent, qui non ſolùm aſſumtus certiſſimum homini bruteiſque venenum eſt, ſed & telis & ſagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teſte Paræo, *lib 20. c. 35.* ſolo odoratu mures interficit, & vt Plinius, *lib. 27. c. 2.* refert, tactis genitalibus fœminei ſexûs animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teſte, quo Calfurnius Beſtia dormientes interimebat vxores. Hoc tamen mirum eſt, quod de eod. Plinius, *alleg. loc.* ſcribit, quòd ſcorpionum ictibus aduerſetur. *Cum eo*, inquit, *ſolo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt, cum venenum in viſceribus reperit, mutuúmque, exitialia per ſe ambo cùm ſint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo ſuperſit.* *Scorpionibus aduerſum.*

Symptomata & Signa Diagnoſtica.

Aconitum ſumtum ſtatim in lingua inter ſumendum quodammodo dulceſcit, paulo pòſt ponticus ſapor oritur. *Signa.* Hinc caput valde perturbatur, & ſequitur eius grauitas, vertigo, muſculorum temporum conuulſio, deliria, tremor, lacrymæ inuoluntariæ, oculorum rubedo, laterū dolor, pectoris grauitas, ſpirandi difficultas circa pylorum morſus, flatus in inteſtinis copioſi, totius corporis tumor, qualis hydropicorum eſſe ſolet, tàndemq; niſi citiſſimè malefica eius vis infringatur, mortē affert.

Prognoſticum.

Adeò maligna & homini aduerſa eſt vis aconiti, vt niſi ſtatim ſuccurratur, hominem ſubitò interficiat, & quidem vnius diei ſpatio, vnde Plinius, *alleg. loc.* aconitum omnium venenorum ocyſſimum eſſe, ſcribit. *Prognoſticū.* Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentiorem eſſe ſtatuunt. Et nauigationes Indicæ docent, in India plantas adhuc eſſe magis venenatas.

Curatio.

Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus id in primis agere debet, vt venenum ſi ore ſumtum ſit, quamprimùm vomitu reiiciatur; & ſi iam ad inferiora deſcenderit, per aluum medicamento purgante, vel clyſtere euacuetur. *Curatio.*

Poſtea ſtatim veneni vis alexipharmacis propriis expugnanda: qualia ſunt ruta, abrotanum, centaurium, origanum, marrubium, chamæpitys, ariſtoloch. long. coagulum leporis, hœdi, cum vino vel aceto ſumtum, rad. eryngij, caſtoreum, theriaca, Mithridatium. In primis commendatur opobalſamum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extrà corpus oleo ſcorpionum vel hyperici, cui aliquid theriacæ admixtum ſit, inungere non inutile fuerit.

Potus ſit vinum abſinthites, vel vinum in quo aurum, vel argentum, vel ferrum candens extinctum ſit. Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus vetus, donec caro ab oſſibus ſeparetur, & ius per ſe, vel cum vino mixtum propinetur, ſicut & bubularum carnium iuſcula pinguia cum vino vtilia ſunt.

CAPVT V.

De Toxico & Pharico.

FACIT etiam Dioſcorides, *lib. 6. c. 20.* Toxici, & *ibid. c. 19.* Pharici mentionem, quæ fuēre medicamenta, quibus olim nationes quædam cum hoſtibus pugnaturæ tela ſua illinebant, vt hoſtes vulnerati citò morerentur. *Toxicum. Pharicum.* Iiſdem & venatores ad feras capiendas vſi ſunt. Sunt enim Græcis τόξα & τοξεύματα, ſagittæ, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur, vel à venefico, qui primus inuenit, vel quòd Pharis, Arcadiæ vrbe, talia venena apportentur. Quæ venena cùm omnium ſint pernicioſiſſima, vocabulum Toxici interdum in genere pro veneno vſurpatur.

Quæ autem fuerint iſta venena, non ſatis explicatum, & plerique ſtatuunt, adhuc non ſatis cognitū eſſe, quæ antiquis hæc venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de cauſſa in Matthiolum inuehitur, & ipſum ignorantiæ ac negligentiæ arguit, quòd nō animaduerterit, quòd ipſe Dioſcorides, *in præfat. lib. 6.* Pharicum inter plantas referat. Verùm etſi certum ſit, quòd & Toxicum & Pharicum venenum è plantis fit, quo tela antiqui inungebant: hoc tamen incertum, nec à Dioſcoride expreſſum, è qua plantæ ſpecie hoc venenum petitum fuerit.

Sanè

Sunt enim tales plantæ plures, Napelles, Aconitum Pardalianches, helleborus albus, & ſimiles, & quædam etiam Indis hodie in vſu, nobis nondum notæ. Dubium etiam, an ſimplex vel compoſitum fuerit. Compoſitum tamen fuiſſe, aut certo modo præparatum, è Scribonio Largo patet.

Verùm de re non ſatis cognita plura non addo, niſi hoc quod ex Athenæo, *lib.3. Dipnoſophiſt.* affertur, & ab aliis etiam confirmatur, vt ad alia venena, ita in primis contra toxica optimum eſſe remedium mala cydonia, ita vt etiam ſuâ præſentia & fragrantiâ venenum hoc ignauum & languidum reddant. Et referunt nonnulli, Hiſpanos milites, contra Afros pugnaturos, cydonia mala ſecum ferre, vt à venenatis telis fortè læſi, ea, tanquam antidotum ſaluberrimam, comedenda in promptu habeant.

CAPVT VI.

De Cicuta.

De Cicuta. INter venena etiam eſt cicuta: & non paucos, cùm cicutæ radices alij pro paſtinacæ, alij pro petroſelini radice comediſſent, in grauiſſima pericula coniectos fuiſſe, teſtantur Hieronymus Tragus, *lib.1. de ſtirp. c.159.* Cardanus, *lib.1. de venen. c.2.* Matthiolus, *in lib.6. Dioſc. c.11.* Et Iul. Cæſ. Scaliger. *Exerc. 152.* refert, Cicutæ folia, quæ loco petroſelini in iuſculum ab ancilla poſita hauſerat, necaſſe Franciſcum Trapolinum, Præceptoris ſui Pomponarij Præceptorem. Et imprimis notum eſt venenum cicutæ morte Socratis, quam Plato, *in Phædon.* deſcribit, quem Dialogum ſæpius, & non ſine lacrymis, ſe legiſſe Scaliger, *allegato loco*, ſcribit. Non autem agit, vt nonnulli volunt, frigiditate; cùm aqua & nix, eâ longè frigidiora, nihil tale præſtent. Imò non ſine cauſſa calidam eſſe ſtatuit Cardanus, *de venen. lib.1. c.20.* Eſt enim amara, & quandoque etiam furorem inducit. Tota verò illa actio, quâ vt venenum agit, eſt ab occulta proprietate.

Symptomata & Signa Diagnoſtica.

Signa. Cicuta verò hauſta inducit oculorum caliginem, vertiginem, amentiam & furorem quandoque, ſtrangulationem, difficultatem ſpirandi, vel etiam ſuffocationem, ſingultum, corporis tumorem, frigiditatem, ſtuporem, tandémque virium exſolutionem, ἀσφυξίαν, & ipſam mortem.

Prognoſticum.

Prognoſticũ. Cicuta in aliis regionibus magis, in aliis minùs exitialis eſt: Sicut & in Italia minùs lethalis eſt, ſi ei maturè præſidiis occurratur.

Curatio.

Curatio. Præmiſſo vomitorio, vel etiam purgante, aut clyſtere, ſtatim alexipharmaca ſunt exhibenda, ruta, dictamnus, folia lauri tenera, daucus, gentiana, piper, amomum cardamomum, ſemen vrticæ, abſinthium, caſtoreum, quæ vel forma pulueris, cum vino generoſo, vel decocti exhibenda. Theriaca quoque & Mithridatium, Drach. ij. pondere exhiberi poſſunt.

Potus ſit vinum merum & generoſum, & quidem copioſiùs hauſtum. Si enim minùs debile aut paucum exhibeatur, metus eſt, ne potiùs vehiculi loco ſit veneno, quàm vt id expugnet. Qua de cauſſa etiam Athenienſes, ſi quos capitis condemnauerant, cicutæ potu interficere volebant, pauxillum vini ei admiſcebant, vt ſuâ tenuitate cicutam per venas & arterias duceret.

Totum corpus etiam calefaciendum, & præſertim præcordia, ægérque ad vehementem motum & curſum cogendus. Calor enim hoc venenum diſſipat. Idcircò, vt Scaliger, *Exerc. 151.* ſcribit: publicus ille nocentiſſimæ fecis mortalium miniſter Critonem admonebat, ut Socratem permitteret attentiùs diſputare, propterea quòd ex ea mentis agitatione caloris aliquid contraheretur.

CAPVT VII.

De Ephemero.

Ephemerum. EPhemerum Colchicum, ad differentiam ephemeri non venenati, à loco dictum, quòd in Colcho copioſè prouenniat, planta eſt omnibus ſuis partibus naturæ hominis inimica & noxia.

Symptomata & Signa.

Signa. Ephemerum ſumtum ſtatim labia & ventriculum arrodit & exulcerat, & ſtrangulationem excitat, perinde ac ſi quis fungos comediſſet. Vbi ad inteſtina deſcendit, & ea arrodit, exulcerat, & inflammat, adeò vt breui temporis ſpatio ſanguis, & cum eo ramenta inteſtinorum per aluum exeant. Neque ſaltem fluxionem alui, ſed & vomitum loturæ carnis ſimilem concitat. Inſignem etiam pruritum in toto corpore producit.

Curatio.

Curatio. Vt reliquorum venenorum omnium ore intrò ſumtorum: ita & huius cura à vomitu inchoanda, ſi in ventriculo adhuc hæreat; vel à clyſteribus, ſi ad inteſtina iam deſcenderit.

Quibus præmiſſis ægrotos plurimùm iuuari lactis aſinini vel bubuli potu, imò ſi lactis huius copia adſit, vix aliud medicamentum requiri, autor eſt Dioſcorides, *lib.6. cap.5.* & Aëtius, *tetrab.4. ſerm.1. c.56.* Pro alexipharmacis commendantur ſerpillum, origanum, tormentilla, plantago, burſa paſtoris, folia & glandes quercus ac fagi, rad. polygoni, rubi folia, myrti ſemen & folia, quæ in lacte vel vino coqui poſſunt. Vel fiant emulſiones ex ſem.4. frigid. maior. & amygd. dulc. cum aqua tormentill. plantag. burſæ paſtoris.

Si vlcus inteſtinorum relinquatur, quâ ratione id curandum ſit, dictum ſuprà, *lib.3. part.2. ſect.2. c.7.*

CAPVT VIII.

De Hyoſcyamo.

HYoſcyami ſpecies deſcribuntur à Dioſcoride, *lib.4. c.64.* & aliis rei herbariæ ſcriptoribus. Omnes verò occultâ proprietate & malignitate cerebro & ſpiritibus animalibus infeſtæ ſunt. *Hyoſcyamus.*

Symptomata, & Signa Diagnoſtica.

Nam qui de hyoſcyami radice, foliis, ſemine, ſucco aliquid degustarunt, ij ebriorum modo delirant, modò rixantur, modò virgis ob pruritum, quem hyoſcyamus in toto corpore excitat, cædi ſe putant, vnde varios gemitus edunt, nonnunquam aſinorum more rudunt, aut equorum inſtar hiuniunt, vertigine corripiuntur, toto corpore tremunt, artúſque hinc inde iactitant, nonnùnquam & in epilepſiam ſatis grauem incidunt, animo deficiunt, magnâ difficultate reſpirationis laborant, vt ſuffocari videantur. *Signa.*

Prognoſtica.

1. Etſi hyoſcyamus ſatis noxium venenum ſit: facilè tamen medicamentis cedit, ſi, priuſquàm venenoſa vis inualeſcat, ſuperétque corporis vires, vtilia medicamenta propinentur. *Prognoſtica.*

Cùm autem tria ſint in primis hyoſcyami genera; nigrum, rubrum, album: nigrum reliquis eſt deterius, album minus noxium, rubrum medio modo ſeſe habet.

Curatio.

Vomitorio ex hydromelite & oleo rutaceo, vel clyſtere abſtergente præmiſſo, Bezoarticâ huius veneni exhibeantur, qualia ſunt piſtacia largè comeſta & ebibita, caſtoreum, ruta, abſinthium, folia & baccæ lauri, ſemen vrticæ, allium, theriaca, Mithridatium. *Curatio.*

Cum cibo ſumat æger raphanum, ſinapi, allium, cepas, naſturtium, butyrum recens, piper, piſtacia, amygd. dulces, nucleos Perſicorum. Potus ſit vinum abſinthites. Sudor quibuſcunque modis prouocetur.

CAPVT IX.

De Solano furioſo & Dorycnio.

OMnes Solani ſpecies ſomnum inducunt, & cerebro aduerſam qualitatem obtinent. Etſi enim vulgare illud hortenſe in vſus medicos veniat: tamen refert Hieronymus Tragus, *hiſt. ſtirp. lib.3. c.24.* duos pueros cùm plures eius baccas comediſſent mortuos eſſe. Magis adhuc noxium eſt illud, quod Belladona dicitur, de quo idem Tragus, *lib.1. hiſtor. ſtirp. cap.15.* refert, quòd vir quidam, qui plures eius baccas deuorauerat, altero die in furorem inciderit. Et Fuchſius, *hiſtor. ſtirp. c.265.* duos pueros ex eſu acinorum huius mortuos eſſe. Et VVierus, *lib.3. de præſtig. dæmon. c.17.* ex eorum eſu puerum quendam in furorem actum eſſe narrat, vt nec parentem agnoſceret, hinc profundo ſomno 24. horis detentum. Et Petrus Pena ac Lobelius, *in aduerſ. pag.103.* iuuenes quoſdam iis ſumtis ſomno profundo ſopitos interiiſſe narrat. *Solani noxa.*

Omnium verò pernicioſiſſimum eſt ſolanum, quod furioſum dicitur, ideò quòd intra corpus ſumtum furorem inducit. Frigidum nonnullis creditum eſt, ſed falsò. Neque enim frigida per ſe ſomnum inducunt, ſed quicquid agit, occultâ qualitate, aliorum venenorum more agit. *Solanum furioſum.*

Symptomata & Signa.

Solani furioſi radix, Drach. j. pondere pota, facit ſpecies varias, imaginationéſque non iniucundas obuerſari; ſed duplicatus hic modus ad tres vſque dies mentis alienationem affert; quadruplicatus interimit, vt Dioſcorides, *lib.4. c.69.* ſcribit. *Signa.*

Curatio.

Vt quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. Ideóque aqua mulſa copioſè exhibenda, vel lac vaccinum, caprinum, aſininum. Poſtea exhibeantur bolus Armenus, terra ſigillata, ruta theriaca & Mithridatium & reliqua, quę opio ſumto vtilia ſunt. *Curatio.*

Naribus etiam caſtoreum & ruta cum aceto admoueantur.

Dorycnium & Solanum furioſum non ſolùm hodie à nonnullis pro eadem planta habentur, ſed & tempore Dioſcoridis pro eadem habita eſſe, ex *lib.6. c.6.* patet. Verùm non eandem plantam eſſe, apparet vel ex eo, quòd Dioſcorides *lib.4.* diuerſis capitibus agit de ſolano furioſo, & Dorycnio. Et manifeſtum etiam id eſt ex eo quòd Dorycnium, *lib.1. c.13* ita dicitur, quòd eo cuſpides haſtarum tingantur, quod de ſolano furioſo non annotatum. Præterea nec ſymptomata, quæ ab iis ſumtis acciduut *Dorycnium.*

dunt, ſunt eadem. Solanum enim furioſum furorem & ſomnum inducit: Dorycnium verò ſumtum, in lingua lactis dulcedinem refert, ad ventriculum vbi peruenit, ſingultum continuum, & crebrum animi deliquium excitat: vomitu ſanguinis reiicitur, inteſtina exulcerantur, vnde incrementa primùm mucoſa, hinc cruenta apparent.

Curatio quoque diuerſa eſt. Equidem, vt reliqua venena ſumta, vomitu reiiciendum, & clyſtere euacuandum eſt. Priuatim verò, vt ſcribit Dioſcorides, iis opitulatur aqua mulſa, lac caprinum aut aſininum, dulce vinum, quod tepidum cum aniſo bibatur; amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta: quin etiam conchylia omnia, tam cruda, quàm cocta, edere ſalutare eſt. Conueniunt & locuſtæ marinæ, gammari, & pota eorundem iuſcula.

CAPVT X.

De Mandragora.

Mãdragora. LIcèt ex Aëtij, *tetrabibl. 4. ſerm. c. 68.* mente, mandragoræ radix nõ facilè alicui per inſidias exhiberi poſſit; cùm grauem & nauſeabundum ſpiret odorem, & guſtui amarulenta ac iniucunda ſit: quia tamen aſtutiâ & malitiâ quorundam hominum maximâ, quæ admiſtione ſapidorum & ſuaueolentium guſtum ac olfactum fallere nouit, facilè fieri poteſt, vt in quantitate ſat notabili homini nihil tale ſuſpicanti offeratur. Nec etiam poma mandragoræ malignitate carent; imo etiam ſolo halitu ſoporifera ſunt, vt Leuinus Lemnius, *in explicat. herbar. bibliocar. cap. 2.* refert, qui ibi ſcribit, cùm ſemel atq; iterũ poma mandragoræ in Muſéo ſuo collocaſſet, ſe ita ſomnolentum factũ fuiſſe, vt ſoporẽ ægrè excutere poſſet, pomo verò amoto factum fuiſſe alacriorem, atque omnem torporem diſcuſſiſſe. Etſi verò vulgò mandragoram refrigerando nocere creditur: tamen ſapor amarus, odor grauis, pruritus & ardor intolerabilis, qui totam corporis ſuperficiem adurit, linguæ & oris ariditas, contrarium docent. Ita nimirum irrito & infelici conatu omnia ad manifeſtas qualitates reducere nonnulli laborant. Rectiùs omnes illi effectùs, quibus nocet mandragora, ad vim venenatam, & occultam proprietatem reducuntur. Ac propterea nonnulli cauſſam nullam habuerũt, cur dubitarent, an rectè Dioſcorides præceperit, vt oleo roſacco & aceto, quæ frigida ſunt, caput in affectu frigido perfunderetur. Neq; enim mãdragora frigida eſt, & nullus metus, vt oleo roſacco & aceto ea frigiditas augeatur.

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Signa. Mandragoræ radicem vel ſuccum qui ſumpſerunt, in ſoporem grauem, lethargo non abſimilem, incidunt, à quo difficulter excitantur; excitati verò vociferantur, ſtatimque iterum obdormiſcunt; triſtes, ſegnes, & languidi, nonnunquam etiam amentes fiunt; oculos habent rubicundos & prominentes, faciem tumidam & rubentem, pruritum & ardorem intolerabilem in toto corpore percipiunt, lingua & os areſcunt; quam ob cauſſam ore perpetuò hiante frigidum trahunt aërem.

Prognoſticum.

Prognoſticũ. Mandragora quidem moleſta ſymptomata excitat: tardiùs verò interimit. Si tamẽ vis venenata impunè ſerpere augerique ſinatur, ac remediã neceſſaria maturè nõ adhibeantur, certã hominem enecandi vim habet, & homo tãdem conuulſione perit.

Curatio.

Curatio. Mandragora, vt alia venena, quamprimùm vel per aluum, vel per vomitum reiicienda. Poſtea ægro pulegium, origanum, abſinthium, ruta, ſcordium, caſtoreum ſeu formâ decocti, ſeu pulueris, cum vino vel aceto exhibeantur. Vtilis eſt & Theriaca. Raphanus domeſticus, cum ſale per triduum aliquoties aſſumtus, mandragoræ Bezoar perhibetur.

In primis verò capitis, tanquam partis maximè affectæ, habeatur ratio. Hinc ad excitandum ægrum adhibeantur odoramenta & errhina è caſtoréo, ruta, pulegio, pyrethro, pipere & ſinapi parata. Et omnia reliqua, quæ in lethargo adhiberi ſolent, vt frictiones, ligaturæ & ſimilia, quibus ægri excitantur, & humores à capite auertuntur, etiam hîc locum habent. Caput irrigandum eſt aceto & oleo roſacco, item oleo, in quo pulegium, calamintha, ſerpillum, thymus, & alia medicamenta cephalica cocta fuerint.

Potus ſit vinum dulce, vel vinum abſinthites.

CAPVT XI.

De Apio riſus, ſeu herba Sardonia.

Herba Sardonia. SArdonia herba, quòd in Sardonia copioſè prouenit, ita dicta; & apium riſus, quòd agreſti apio ſimile ſit, iis verò, qui illam deuorârunt, os contorquetur, vt ridere videantur, etiam inter venena refertur. Herba enim hæc neruis in primis inimica eſt, eóſque intra corpus aſſumta contrahit, vt iis qui eam ſumſerunt, muſculi labia mouentes ad rictum contrahantur, & riſûs ſpeciem præbeant, vnde in prouerbio de homine in calamitatibus ridente dicitur: *Riſus Sardonius.* Nonnulli tamen exiſtimant, non ſolùm ob conuulſionem ægros ridentes videri, ſed reuerà etiam ob mentis alienationem ridere.

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Ij qui apium riſûs ſumſerunt, ardorem in gutture, ventriculo & inteſtinis percipiunt, necnon totius corporis inflammationem, mente alienantur, continuò ridere videntur. *Signa.*

Curatio.

Apium riſus citò vel per vomitum, vel per aluum reiiciendum, & propterea hydromel, lac, butyrum, & iuſcula pinguia copioſè exhibenda. Vtilis eſt quoque emulſio amygdal. dulc. ſem. 4. frigid. maior. excorticator. & ſem. papau. albi, cum aq. hordei, lactucæ, & plantag. parata. *Curatio.*

Antidoti loco eſt ſuccus meliſſæ cum aceto datus; vel bolus Armenus cum ſero lactis; vel caſtoreum cum vino dulci.

Ceruix inungatur oleo coſtino, de caſtoreo, vulpino, hyperici, vnguentó aregon, & ſimilibus, quæ in conuulſionibus adhiberi ſolent, & *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 28.* ſunt propoſita.

Æger ſæpius comedat nucleos pini, amygdalas dulces, piſtacia. Sunt qui largiorem vini dulcis potum commendant, ita vt ab eo ægrotantes inebrientur, & multum dormiant.

CAPVT XII.

De Coriandro.

DE Coriandro etiam qualitates primæ controuerſiam inter autores excitarunt. Dioſcorides, lib. 3. cap. 62. coriandrum frigidum eſſe ſtatuit; quem Galenus reprehendit, contrariúmq; probare conatur, *lib. 3. de ſimp. med. facult.* Auicennas rurſum, vt Dioſcoridem defendat, Galenum reprehendit. Verùm res plana eſt. Etenim ſi ad primas qualitates reſpicimus, omnino calidum coriandrum eſſe ſtatuendum eſt, vt ſapor, odor, & alij caliditatem ſequentes effectus ſatis teſtantur. Effectus verò reliqui, ob quos Dioſcorides, ſed malè coriandrum frigidum eſſe ſtatuit, à vi maligna & occulta proprietate dependent. Etſi verò vis iſta maligna præcipuè in herba viridi, & ſucco ex ea expreſſo, vt & immaturo ſemine apparet: tamen nec maturum ſemen omni malitia caret, & ea ipſa, quæ poſtea in ſignis proponentur, ſymptomata inducere poteſt. Ideóque antequàm in vſum medicum veniat, aceto priùs præparatur, qua ratione occulta eius venenoſa qualitas tollitur. *Coriandrum.*

Symptomata & Signa.

Coriandrum, in primis viride, & ſuccus eius aſſumtus, furioſum inducit delirium; vt ægrotantes ebriorum nonnullorum more dicta turpia & obſcœna loquantur: vocem reddit aſperam & raucam, vertiginem & ſomnolentiam excitat; totum denique corpus tetrum & fœtidũ odorem, inſtar coriãdri viridis ſpirat. *Signa.*

Curatio.

Ante omnia vomitus prouocetur aqua tepida, vel decocto anethi cum oleo irino vel liliorum alborum. Hinc iuſcula pinguia cum ſale & pipere, & vinum abſinthites ſæpius ægro offerantur. *Curatio.*

Antidoti loco ſit radix vincetoxici ex vino, vel theriaca. Vtiles etiam ſunt ſpecies diambræ, diamoſch. dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochiſci galliæ moſchatæ, vel aliptæ moſchatæ.

Cibus ſint oua ſorbilia cum pipere & ſale; potus verò vinum generoſum merum, vel abſinthites.

CAPVT XIII.

De Ixia & Chamæleone.

IXiam à Chamæleone, & quidem nigro, nonnulli diſtinguũt. Verùm Plinius, *lib. 22. c. 18.* non diſtinguit, vt & alij. Et maleficas qualitates radicis Chamæleonis etiam extrà tractatæ deſcribit Bellonius, *lib. 1. obſerw. c. 34.* vbi refert, ſe in Lēno cum ſociis & Turcis quibuſdam radices Chamæleonis nigri eruiſſe, & fruſtulatim ſecuiſſe, ac filo traieciſſe vt faciliùs ſiccarentur. Cùm verò in ſummo æſtu manibus non ablutis ſudorem faciei abſterſiſſent, omnes in iis locis, quos attigerant, tantam ſenſiſſe pruriginem, inflammationem & ardorem, qualem nec ſcillæ, nec verticæ vllæ, centeſimâ parte excitare poſſent. *Chamæleon.*

Symptomata & Signa.

Ixia hauſta, vt Aëtius. *tetrabib. 4. ſerm. 1. c. 71.* & Dioſcorides, *lib. 6. c. 21.* referunt, ſaporem & odorem ocymo ſimilem præbet, inflammat & exaſperat, inſaniam excitat, reſpirationem difficilem reddit, aluum arctiſſimè, vt nihil excernatur, conſtringit, ventris tormina, pruritus & lipothymias frequentes parit. *Signa.*

Curatio.

Vomitu excitato, vel iniecto ad ſubducendum aluum clyſtere, ægroto propinandum decoctum abſinthij, vel tragorigani, ex vino, aceto vel hydromelite paratum. Vel exhibeatur eidem ſilphij radix, vel rutæ ſylueſtris ſemen, vel nardus Indica, caſtoreum, theriaca vel Mithridatium. Et quia Ixia innatâ ſuâ malignitate cordi & ſpiritibus vitalibus inimica eſt, hîc quoque in primis vtilia ſunt medicamenta, quæ ſpiritus vitales roborant, quæ de lipothymia & ſyncope, *lib. 2. Pract. part. 4. c. 6.* ſunt propoſita. *Curatio.*

CAPVT XIV.

De Taxo.

Taxus. TAxus arbor non ſolùm foliis,ſucco,& baccis, hominibus & iumentis lethalis eſt,ita vt quoque vaſa viatoria,vt Plinius,*lib.16.cap.10.*ſcribit,ex ea vinis in Gallia facta,mortifera fuiſſe compertum ſit: ſed etiam eod.*ibid.* teſte, in Arcadia tam præſentis veneni eſt, vt qui ſub ea obdormiunt, vel cibum capiunt,moriantur.Scribit tamen Plutarchus,*lib.3.Sympoſiac.*Taxum eo tempore tantùm noxiam eſſe, quo florere incipit. Et Petrus Pena,*in Aduerſar. pag.* 450. refert, in Anglia innocuam prorſus eſſe, & pueros eius baccas ſine damno eſitare.

Symptomata, & Signa.

Signa. Taxi veneno infecti frigus in toto corpore percipiunt,ſtrangulationis metum incurrunt, & alui profluuium dyſentericum patiuntur,& plerumque repentinâ morte moriuntur.

Curatio.

Curatio. Poſt vomitum vel alui deiectionem, ad veneni euacuationem neceſſariam,vinum generoſum & abſinthites copioſè exhibendum,vel radix gentianæ & iridis, vel baccæ iuniperi cum oxymelite, vel theriaca.

Febrem & alui profluuium à taxi veneno inductum ſiſtunt terra ſigillata,bolus Armenus lapis Bezoar.corallia, radix tormentillæ,ſuccus & ſyrupus granatorum & ribes.

CAPVT XV.

De Euphorbio.

Euphorbium. EVphorbio etſi inter medicamenta etiam quandoque locus ſit;tamen ſi in maiori,quàm par eſt, quantitate exhibeatur vel alexipharmacis vis eius maligna non infringatur, hominem in vitæ diſcrimen præcipitat. Quanquam verò in primis adurendi vi nocere vulgò putatur;tamen procul dubio etiam,vt Cardanus, *lib.1.de venen.cap.1.* ſcribit occultam aliquam proprietatem habet,per quam occidit. Quod vel ex eo patet, quòd animi deliquia ſtatim inducit & ſubitò, quod ſola eroſio non facit, hominem occidit. Scribit enim Alexander Benedictus, *Pract. lib.10. cap.17.* quendam, cùm Empiricus ei euphorbium imprudenter exhibuiſſet, dyſenteriâ correptum, eâdem die obiiſſe. Curatur etiam antidotis, vt alia venena.

Symptomata & Signa.

Signa. Euphorbium ſumtum fauces,ventriculum, & inteſtina adurit,& non abſque dolore intenſiſſimo erodit, ſingultum & vomitum mouet,totum corpus inflammat, ſitim excitat, inextinguibilem, non hypercatharſin ſolùm; ſed & dyſenteriam grauiſſimam parit; ſudorem frigidum,animi deliquium, nonnunquam etiam mortem infert præſentiſſimam.

Curatio.

Curatio. Vt reliquorum venenorum intra corpus aſſumtorum; ita Euphorbij quoque curatio vel à vomitorio vel à clyſtere,prout vel in ventriculo vel inteſtinis venenum latet,cura auſpicanda. Vomitoria parentur ex aqua calida ſimplici,vel decocto violariæ aut maluæ, cum oleo violarum, roſaceo, aut amygdalarum dulcium.Clyſter paretur è refrigerantibus, abſtergentibus,dolorem lenientibus, vt radice althéæ,folus violariæ,maluæ,endiuiæ,lactucæ,plantaginis, floribus chamæmeli, verbaſci, ſem. 4. frig.maior.mucilag.ſem.pſyllij, oleo violarum,roſar.

Hinc ad feruorem extinguendum,& acrimoniam obtundendam,crebrò exhibeantur,refrigerantia & pinguia,vt lac recens mulctum, oxygala, iuſcula pinguia, emulſio e ſem. 4. frigid. maior.cum aq.roſar.portulac.cichorij,endiuiæ,lactuc.violariæ facta.

Proprium euphorbij antidotum eſt ſemen citri ex vino, in quo radices helenij coctæ ſint. Vtilia etiam ſunt terra ſigillata, ſmaragdus,cryſtallus præparatus,ſpec. liberantis,theriaca.

Vlcera inteſtinorum quâ ratione curanda ſint, dictum *lib.* 3. *Pract. part.2. ſect. cap.7.*

Cibus ſit cremor ptiſanæ, lac, oryza, amylum, poma & pyra acida, cydonia,ribes,berberis.

CAPVT XVI.

De Nuce Metella.

Nux Metella. DE nuce Metella quamuis non omnium eadem ſit opinio, plerique tamen pro fructu ſtrammonij ſeu ſolani ſpinoſi habent.Cardanus, *de venen. lib.3.cap.5.* ſcribit, nucem Metellam eſſe mediam inter opium & cicutam,& aurei vnius pondere ſumtam vno die interficere.

Symptomata & Signa.

Signa. Nux Metella intra corpus ſumta ſomnum profundum, à quo homo vix excitari poteſt, temulentiam, anhelitum frigidum,labiorum incumeſcentiam,corporis pallorem, vnguium linorem, tandémque frigidum ſudorem inducit, quem paulo pòſt mors inſequitur.

Curatio.

Vt in aliis venenis, ita & in hoc primò vomitus excitandus, Curatio.
& quidem decocto è corticib.radic. iuglandium cum vino parato. Alnus verò ſubducatur clyſtere è centaurio min. ruta, ſcordio,caſtoreo,& hydromelite concinnato.

Hinc ægro exhibeantur decoctum abſinthij, origani, rutæ ſylueſtris,radic.gentianæ,helenij cum vino paratum;vel caſtoreum,pyrethrum,baccæ lauri, cinnamomum, theriaca, ſpecies diagalangæ, diazingiberis.

Æger a ſomno excitetur errhinis,ligaturis dolorificis; frictionibus extremorum,& cùm poteſt moueri,& rectius ſeſe habet,corpus moueat,& ſeſe exerceat æger,donec ſudet.

Cibi loco vtatur æger butyro recenti, carnibus & iuſculis pinguibus.Potus ſit vel vinum meracũ,vel lac dulce copioſum.

CAPVT XVII.

De Nerio, ſeu Oleandro.

DIoſcorides,*lib.4.cap.77.* Nerij flores & folia mulis,aſinis, Nerium.
canibus,aliiſque quadrupedibus plurimis veneno, hominibus verò cum vino exhibita contra ſerpentum morſus præſidio eſſe affirmat.Alij tamen,ipsâ experientiâ ita edocti,Nerium vel in cibo vel in potu,etiam minori copiâ aſſumtum,tam homines,quàm quadrupedes interficere,imò vmbram eius cunctis animalibus noxiam eſſe ſcribunt. Niſi forſan Nerium contra ſerpentum morſus in ſpecie alexipharmacum ſit,ſicut de aconito, quod alias præſentaneum venenum eſt, narrat Plinius, *lib.22. cap.2.* quòd cum vino calido datum ſcorpionum ictibus aduerſetur,& ita vnum venenum cum alio emoriatur.

Symptomata & Signa.

Nerium aſſumtum magnam inducit circa præcordia angu- Signa.
ſtiam,ventrem inflat, rugitûs in inteſtinis excitat, aluum mouet,corpus inflammat, ſyncopen parit; ipsámque mortem, niſi citò ſuccurratur, infert.

Curatio.

Reiecto vel per vomitum, vel per ſeceſſum Nerio, æger ſæ- Curatio.
pius bibat decoctum ficuum, dactylorum, folior.maluæ, radic. althææ,ſem. lini,aut fœnugræci, vel aſſumat electuarij diacaſtorei,aut rob,baccar. iuniperi Drach.ij. In primis ſemen rutæ & agni caſti cum aceto propinatum proprietate quadam Nerio aduerſari ſcribitur.

Æger ſæpius veſcatur ptiſanæ cremore, ficubus, paſſulis, dactylis, ſaccharo, butyrò recenti,lacte, iuſculis pinguibus, & aliis dulcibus ac mucilaginoſis.

CAPVT XVIII.

De iuglande arbore.

IVglans arbor vix alio, quàm ſi quis ſub eius vmbra ſomnum Iuglans.
capiat,nocet modò,refértque hîc Greuinus, *lib. 2. de venen. cap.22.* ſibi, cùm aliquando mediâ æſtate ſub iuglande obdormiuiſſet,vniuerſum corpus refrigeratum fuiſſe, cum maximo capitis dolore, qui quinque vel ſex dies durauit. Et Marcell. Donatus,*hiſt.med.mirabilis,lib.1.cap.1.*refert,quòd mulier quędam ruris incola;cùm in meridie ſub vmbra nucis arboris dormitaſſet, in ſomnijs à dæmone opprimi & verberari ſibi ipſi viſa ſit, & præ timore expergefacta, cùm ſub nucis vmbra ſe cubaſſe videret,ſemidormiens perterrita, à malo ſpiritu ſe correptam prædicans, domum reuerſa ſit, & febri ſuperueniente, ferè capilli omnes deciderint,qui tamen ſanitati reſt.tutæ renati ſint.

Symptomata & Signa.

Qui ſub vmbra iuglandis arboris diutiùs verſatur aut dor- Signa.
mit,ingenti capitis dolore corripitur, vertigine vexatur, & in epilepſiam vel apoplexiam incidit.

Curatio.

Symptomata verò iſta tolluntur lotione capitis cum lixiuio, Curatio.
in quo betonica, hyſſopus, majoranas, lauendula, pulegium, roſmarinus,ſaluia,ſpica vel ſtœchas cocta fuerint; vel irroretur caput aquâ roriſmarini.majoranæ, ſaluiæ, lauendulæ.

Exhibeantur verò ſpecies diambræ, diamoſchi dulcis,aromatici caryophyllati,dianthos. trochiſci galliæ moſchatæ; vel ex herbis cephalicis ſupra dictis paretur decoctum,& addito melle anthoſato ægro exhibeatur.Vtiles etiam ſunt aquæ cephalicæ, epilepticæ, apoplecticæ.

Potus ſit vinum generoſum.

CAPVT XIX.

De Eſula.

ESulæ ſiue Tithymalli quamuis plures ſint ſpecies: omnes Eſula.
tamẽ ſecundum omnes partes haud parùm venenatæ ſunt. Et licet Eſula non ex eorum venenoſum genere ſit, quod ſimpliciter tale eſt,& nullum in medicina habet vſum,ſed quandoque præparata purgantis loco exhibeatur: tamen ſi nõ præparata, vel nimiâ quantitate ſumatur, grauia ſymptomata excitat.

Symptomata

Symptomata & Signa Diagnoſtica.

Signa.

Nimirum ſtatim nauſeam, ſingultum & vomitum copioſum, cordíſque anxietatem excitat, corpus totum inflammat, ſitim infert vehementiſſimam, hepatis temperiem & conſtitutionem ſummopere deſtruit, ventris dolorem, & periculoſum alui fluxum parit, quem vt plurimùm conuulſio, & hanc ipſa mors conſequitur.

Curatio.

Curatio.

Vomitus ab aſſumta Eſula prouenien non ſtatim ſiſtendus, ſed potiùs, vt materia venenata ſtatim euacuetur, promouendus: quod fit aquâ hordei tepidâ, cũ oleo anethino vel violar. exhibitâ. Hinc clyſter refrigerans & abſtergens è decocto herbarum emollientium, ſeminibus 4. frigid. maior. mucilag. ſem. pſyll. vel cydon. ol. roſar. violar. vitello oui paratus, iniiciatur.

Antidoti loco exhibeâtur bolus Armenus, terra ſigillata, corallia rubra, cornu Cerui præparatum, theriaca cum vino, vel aqua cardui bened. Vtile eſt & gummi Arabic. ac tragacanth.

Cum cibo æger vtatur butyro recenti, ptiſanæ cremore, amygd. dulc. iuſculis pinguibus, ol. & emulſ. amygd. dulc. vt & emulſione ſem. 4. frigid. maior. excorticator. factâ cũ aq. hordei, plantag. portulacæ, tormentill. Vtile eſt & lac recens mulctum.

CAPVT XX.

De Nuce Vomica.

Nux vomica.

QVamuis ſunt, qui nuces vomicas canes & aues quidem interficere, hominibus verò nullam noxam inferre putant: eas tamen intra corpus ſumtas hominibus quoque lethales eſſe, experientia docuit.

Nux vomica an homini ſit venenum.

¶ [Equidem hîc inter venena, quæ etiam homini nocere poſſunt, recenſui Nucem vomicam. Quia verò nonnulla adhuc dubia de ea occurrunt, & nonnulli etiam eandem alexipharmacis admiſcent, quædam adhuc addẽda videntur, & in primis experientia conſulenda, Canibus & felibus venenum eſſe. Nucem vomicam, extra dubium eſt. Et ipſe vidi canem, cui nux vomica exhibita fuit, intra horæ ſpatium cum magnis conuulſionibus interiiſſe. An autem hominibus venenum ſit, dubitatur. Medici Noribergenſes *in Nota ad Electuarium de Ouo* ſcribunt: *Experientiâ comprobatum eſt, Nucem vomicam potius canibus & felibus, quàm hominibus aduerſari.* Et ſunt autores, qui medicamentis alexipharmacis eam admiſcent. Ita Electuario de Ouo Nux vomica admiſcetur. Et Iodocus Vvillichius pulueri ſuo expulſiuo ℥.i.ß. admiſcet, etſi hîc de pondere, átque ℥.i.ß. vel ʒ.ß. legendum ſit dubitatur.

An ſit vomitorium?

Quo fine autem alexipharmacis Nux vomica admiſceatur, an vt vomitorium, an vt alexipharmacum, an vt narcoticum, dubium Renodæus *Antidotar. lib. 3. ſect. 1. cap.* 10. equidem etiam alexiteriam vim huic Nuci tribuit: maximè tamen ob vomitum prodeſſe ſcribit. *Nonnulli*, inquit, *Nucem vomicam reformidant, quòd felibus & canibus deleteria ſit, ac præſens venenum; ſed huic dubitationi multoties ſatisfecimus. Nam brutorũ natura longè diſtat ab hominis cõditione, cui ſæpe venenum eſt, quod illis pabulũ familiare, & cõtrà. Coturnices veſcuntur hellebero, & ſturni cicutâ, à quibus homo enecatur: cõtrà alec & amygdala amara enecãt vulpes; homo verò illis vtitur ad ſalutẽ. Præterea Nux vomica, cùm habeat vim alexiteriã, etiã vomitui prouocando magis cõfert. Nã morbis contagioſis vomitus mirificè prodeſt, maximè verò his, quibus prima regio corporis prauis humoribus ſcatet. Sic enim, partibus præcipuis malignâ colluuie liberatis, facultas fit vegetior, & ad expugnandam virus alacrior.* Hæc Renodæus.

An Narcoticum.

Conr. Geſnerus autem ob narcoticam vim Nucem vomicam alexipharmacis admiſceri putat, dum *epiſt. lib. 1. p.* 33. ad Achillẽ Gaſſerum ita ſcribit: *Nucem vomicam*, inquit, *narcoticam eſſe, de quo dubitabam, iam certius cognoui. Curaui enim, vt ſcrup. ſemis eius daretur cani cum carne cruda. Is deuorauit, poſt horã mediã obdormiuit, & intra quatuor horas periit, cùm inter dormiendum modò capite, modò cruribus ipſum conuelli apparuiſſet. Tum alteri etiam cani tantundem huius nucis ſimiliter dedimus, & poſt horas ferè tres, cùm grauia ſymptomata ipſũ iam inuaſiſſent, antidoti Saxonicæ ʒ.ß. cũ carne cruda dedimus. Quòd cùm deuoraſſet, ſanatus, & nihil mali paſſus eſt, etſi non euomuit. Ergo quod de opio ſcripſi, luis peſtilenti ipſũ reſiſtere, antidotis mixtũ, id Electuarij etiã de Ouo dicti argumẽto probabitur, quod non opiũ quidẽ, ſed Nucem vomicã, opio ferè vehementiore vim refrigerãdi habẽtem, recipit.* Hæc Geſnerus. Et *Epiſt. ſeq: p.* 34. *Opij vim*, ſcribit, *contra peſtem præcipuam eſſe, teſtatur etiam ſolanum ſyluaticum*, (Doll vvurtz) *quod in peſtilentia pecorũ efficaciſſimum eſt, vt Tragus ſcribit. Vim enim habet opij.* Et *ibid. p. 45. fac. b.* ad Io. Culmanũ: *Opiũ*, inquit, *antidotis, vt alia multis, contra alia venena diuerſa, & maximos quoſq; morbos, miſceri puto. Primùm quoniã theriaca, cuius vis ad peſte maxima eſt, plurimum habet opij, nõ quidẽ opinor, vt feruorẽ & acrimoniã aliorũ mitiget corrigátve, ſed propter vim ſuam peculiarem, quâ tollit dolores, & ſubtiles ac penetrantes humores, vaporéſque venenoſos coërcet, ac ſiſtit, vt aliâ priùs viâ euacuentur, quàm ad cor pertingant. Habent & alia veterum antidoti innumera: & laudatum contra peſtẽ Andreæ Lacunæ remedium, euphorbium ſimul atque opium recipit. Times tu, ne parum nihil faciat, nimium verè, mediocre profuturum ſpero, non ſolum, neque per ſe, ſed cum aliis multis conuenientibus mixtum. Audiuiſti fortè de noua antidoto Saxonica, contra venena omnia, & peſte morè efficaci, ea non quidem opiũ, ſed einſdẽ facultatis herba, quã pro aconite primo D. Fuchſius pinxit; folia fructúſque recipit. Electuarij de Ouo compoſitione nõſti, id Nucem vomicam, cui frigiditatem in quarto tribuũt, requirit. His antidotis opium, aut ſimul a auferas, animam abſtuleris, hoc eſt, baſin, & vim præcipuam earum.* Hæc etiam Geſnerus. De opio etiam Iohan. Hennemanus Reyſing. Ciuis meus, *in Idea Loimode, pag.* 38. ſcribit, ſe expertum ſcire, quid opium poſſit, ſi alexipharmacis miſceatur, in feruore hoc ſpiritali extinguendo. Additque, quãdo expulſiuis miſcetur in recta doſi, tunc ſpiritus illius contagioſi motum ſiſtere, vbi expulſiuum medicamentum poſt illum vna cum corrupto humore faciliùs à corde arcere, & ad cutim propellere.

An alexipharmacum?

Alij planè vim alexipharmacã Nuci vomicæ tribuunt. Extat Epiſtola, *in Notis D. Delingij ad Tract. Iod. Vvillichij de peſte*, in qua Autor Epiſtolæ ſcribit, inter Medicos Germanos eſſe, qui Nucem vomicam, vt alexiteriũ non vulgare, commendant, & in vſu habent frequenti, non ſolùm in præcauenda, ſed etiam curanda peſte: & in multis Saxoniæ locis, vbi ſerpit contagium, ſcrupul. vnum, vel duos ſine periculo exhiberi, haberéque vim mirificam contra venenum peſtilens; cùm ſudores valde moueat, & aluũ quoque ſubducat. Et olim Medicum Lipſienſẽ, Caſparum Kegletũ. pulueré ſeq. magno ſucceſſu exhibuiſſe: ♃. *pilul. peſtilen. tal.* ℥.j. *nuc. vomicæ, excepto cortice, & tritâ in puluere redactæ* ℥.ß. *vnicornu bon.* ʒ.j. vel illius loco *C.C. tantundem*. F. Puluis, cuius ʒ.j adultis cũ aquis appropriatis præbetur. Alios ſimpliciter ex ouo puluerem exhibuiſſe, & mulieres in quodã Monaſterio, in Nariſcis ſito, loco præſeruationis magnam copiam illius abſumſiſſe, nec vllum vomitum, aut aliud pernicioſum ſymptoma, inde eſſe ſubſecutum. In aqua etiam contra calculum, quæ Fuggerorum appellatur, ſatis multũ de nuce illa abſumi. Imò Ciuẽ ſuum quendam puluerem illius Nucis vomicæ, quoties ſudorem in balneo elicere voluit, ante ſumſiſſe, & affirmaſſe, ipſius patrem idem factitaſſe, perſuaſum, hoc remedio ſeſe à multis morbis tutum reddi poſſe, præſertim tempore peſtis.

Sententia Tabernæmontani.

Tabernæmontanus, *lib. 3. c. 14.* ſcribit, quòd nux vomica (& quidem quæ hodie Pharmacopœis nota eſt) ℥.ij. pondere hominem enecet, ʒ. i. verò pondere ſumta hominem quaſi ebrium reddat, & proinde vſurpetur ad dolores ſedandos.

Autoris.

Cùm ergo hac de re tanta Autorum ſit diſſenſio, aliquid decidere non ita facile eſt. In primis, quod mirum, in re adeò vulgata, de huius nucis naturalibus non ſatis cõſtat, niſi quòd Mercatores ex Alexandria Ægypti Venetias eam afferri referunt, & experientiæ contrariæ allegantur; ac propterea experientia ampliùs conſulenda eſt. Vt tamen aliquid addam, illud principio rectè à pleriſque affirmari puto, licèt canibus & felibus præſens venenum ſit. Nux vomica: non tamen inde ſequi, etiam homini eſſe venenum. Nam, vt rectè Lucretius habet.

Quódque aliis cibus eſt, aliis fuit acre venenum.

Et

Præterea nobis veratrum eſt acre venenum:
At capris adipes & coturnicibus auget.

Non eſt vomitorium.

Quo verò fine antidotis miſceatur, cùm Autores diſſentiant, primò Renodæi opinionem parum probabilem exiſtimo, dum vim vomitoriam tribuit nuci vomicæ vulgari; cùm tamen nulla vel in ſimplici, vel in antidotis, quibus admiſcetur, vt el. de ouo, vis vomitoria deprehendatur. Quòd verò vis vomitoria tribuitur nuci vomicæ, inde natũ, quod apud Autores nux Metella & Vomica cõfundũtur, & vni ex his vis vomitoria competit. An verò noſtra nux vomica ſit antiquorum Metella vel vomica, iam non diſputo. Hoc certũ eſt, nucẽ vomicam Officinis hodie notam, non eſſe vomitoriã, & malè huic, quod alteri vomitoriæ competit, tribui.

Nux metella & Vomica differunt.

Ideóque noſtram iſtam eſſe nucem Metellam, exiſtimat. Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Veram verò nucem vomicam eſſe anguloſam, & drachm. vnius pondere vomitum ciere, & inde etiam nomen habere ſcribit.

Non alexiterium.

Deinde etiam non puto, noſtram iſtam nucem vomicam habere vim alexipharmacam. Neque dum ſatis experimentis probatum eſt, neque credibile, quod aliis animalibus eſt præſens venenum, homini eſſe alexipharmacum. Et licèt hoc negare nolim, ſudorem ciere poſſe: id tamen etiam opio & aliis narcoticis commune eſt, quæ nullam vim alexipharmacam habent.

Sed narcoticum.

Malo ergo Geſnero & Hennemano aſſentiri, qui ob vim narcoticam, eodem modo vt opium theriacę & Mithridatio admiſcetur, nucem vomicam Electuario de Ouo, & aliis contra remediis admiſceri ſtatuunt. Habere autem talem vim, experimenta Geſneri anteà allata probant. Et Gaudentius Merula *in memorabilibus*, ſcribit, aues quoque ſi nux ea illarum cibis admiſceatur, reddi attonitas, vt manu capi poſſint. Cum quibus ſentit, Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Cùm enim narcotica non ſolùm ſpiritus, ſed & vapores acres ac venenoſos coërceant, vt veneni peſtilentis impetus non nihil ſiſtatur, non incommodè narcotica antidotis admiſcentur.]

Symptomata & Signa.

Signa.

Aſſumtam nucem vomicam ſtatim nauſea, vomitus copioſus, ſitis vehemens, alui fluxus immoderatus, pectoris anguſtia ſubita virium proſtratio, ſudor frigidus conuulſio, tandémq; niſi citò ſuccurratur, mors ſequitur.

Curatio.

Curatio.

Vt in aliis, ita & in hoc veneno neceſſarium eſt, vt id ſtatim è ventriculo reiiciatur, hauſto hydromelite, in quo raphanus

vel ſimile quid decoctum ſit, hinc aluus iniecto clyſtere emolliente & refrigerante eluatur.

Antidoti loco exhibeantur zedoar. Drach. ij. pondere cum vino, cortices citri vel ſuccus eius rob. myrti vel cydoniorum.

Pro cibo exhibeatur butyrum recens, nuces pinæ amygdalæ dulces, priſana hordeacea, carnes & iuſcula gallinarum. Potus ſit lac recens mulctum adhuc calidum, vel vinum aquâ fontanâ dilutum. Vtile quoque eſt balneo vti, corpúſque inungere oleo ſeſamino, anethino, irino, cui aliquid caſtorei addere licet.

CAPVT XXI.

De Helleboro.

Helleborus. DE Helleboro albo (hunc enim, vbi ſimpliciter, & ſine adiectione Helleborus nominatur, intelligendum eſſe, docet Galenus, *5. aphoriſm. 1.*) autores diſſentiunt, & nonnulli eum è numero medicamentorum planè relegandum cenſent; alij magnis laudibus extollunt. Autor *lib. 1. de plantis, cap. 3.* hyoſcyamum & Helleborum hominibus venenum eſſe, & Alexander Aphrodiſæus, *in præfat. Problem.* veratro coturnices, cicutâ ſturnos veſci, quæ omnibus venena ſint, ſcribit. Et Galenus, *6. epid. com. 5. text. 35.* ſcriptũ reliquit, in Doride, Bœotia ac Theſſalia plurimos ex eſu coturnicum muſculorum diſtentiónibus fuiſſe correptos, quoniam helleboro eæ veſcerentur, ídque & Athenis quibuſdam accidiſſe. Et Meſuë helleborum reiicit, quia præfocationem inducat; Auerroës verò propter nimis violentam purgationem inter venena refert.

Contrà negari non poteſt, Hippocrati & antiquis in frequẽti vſu fuiſſe helleborum, & Plinius, *lib. 25. cap. 5.* ſcribit, hellebori vſum adeò promiſcuum fuiſſe, vt plerique ſtudiorum gratiâ ad peruidenda acriùs, quæ cõmentabantur, eum ſæpius ſumſerint, vt peculiariter fecit Carneades Academicus, qui ſcripturus aduerſus Stoici Zenonis libros, candido helleboro ſuperiora purgabat, ne quid ex corruptis in ſtomacho humoribus ad domicilia vſque animi redundaret, & conſtantiam vigorémque mentis labefactaret. De veratro etiam vſurpando agit Aëtius *tetrabibl. 1. ſerm. 3. c. 120. & ſeqq.* Paulus Ægineta, *lib. 7. c. 4.* Oribaſius, *lib. 7. collect.* Cæl. Aurel. *lib. 3. acut. cap. 13. & lib. 1. tard. paſſion. c. 4.* Et ita quidem helleborus apud antiquos in frequenti vſu fuit, vt in prouerbia plura abierit. *Bibe Helleborum.* Et Demoſthenes Æſchinum monet, vt helleboro ſe purget. Lucianus, *in Dialogo Menippi ac Tantali* ait: *Deſipis, Tantale, & vt verè dicam, helleboro tibi poto opus eſt.* Et: *Nauiget Anticyras.* Ac:

Si tribus Anticyris caput inſanabile nunquam
Tonſori Lycino commiſerit.

Scribit Horatius, In Anticyris enim maxima hellebori copia fuit.

Verùm controuerſia hæc diſtinctione commodâ adhibitâ facilè componi poteſt. Diximus enim iam ſuprà ex Galeno, *6. epid. com. 6. text. 5.* quòd venena ſint duplicia; alia ſimpliciter talia, quæ nec ſanis, nec ægris proſunt, ſed ſemper nocent; quædam, quæ licèt interdum nocent & hominem interimunt, quandoque tamen, & ſecundum artem adhibita in vſum medicum venire poſſunt. Atque in poſteriore, nõ priore genere collocandus helleborus albus. Quamuis enim in vſum medicum venire poſſit, & apud antiquos frequentiſſimè vſurpatus ſit, vt ex locis antè allegatis patet, & peculiari etiam libello Baptiſta Codronchius docuit: non rarò tamen etiam nocuiſſe, & homines interemiſſe obſeruatum eſt. Ita ſcribit Antonius Beniuenius *de abdit. morb. & ſanat. cauſ. cap. 51.* cùm imperitus quidam cuidam quartanâ laboranti helleborũ propinaſſet, eum intra ſex horarum ſpatium mortuum eſſe; & alium eodem modo ex hellebori vſu mortuum eſſe, *ibid. cap. 52.* refert. Et docuit hoc iam olim Hippocrates, qui *5. Aphoriſm. 1.* conuulſionem ex helleboro lethalem eſſe ſcribit. Et Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 32.* quendam laborantem, cùm ſumſiſſet hellebori ſeſquidrachmam, mortuum eſſe refert.

Symptomata & Signa.

Signa. Nimirum helleborus vel non præparatus, vel largiùs ſumtus violentam ſuprà & infrà excretionem, ingentéſque, vẽtriculi & inteſtinorum cruciatus ac tormina, ſingultúmque excitat: Præfocationem, reſpirationis difficultatem, mentis turbationem, ſubitam virium proſtrationem, cordis palpitationem, lipothymiam, corporiſque totius tremorem infert, ęgríque tandem vel ſuffocati, vel conuulſi moriuntur.

Curatio.

Curatio. Etſi verò helleborus vomitum excitat: tamen is non ſiſtendus, ſed potiùs promouendus, & propterea vomitorium è radice raphani, ſemin. anethi, atriplicis, geniſtę, in hydromelite coctis, exhibendum, & aliquoties repetendum. Si clyſtere opus, paretur is è decocto centaur. min. rutæ, plantag. radic. althéæ, addito oleo anethino, & ouorum vitellis.

Antidoti loco exhibeatur, pulu. fl. aut rad. nymphéæ albæ, vel ſem. paſtinacę Drach. ij cum vino, vel ex abſinth. ſcordio, aniſo, cumino, nardo Indica & caſtoreo paretur puluis, & cum vino offeratur, vt & theriaca, vel Mithridatium.

Ad ſtrangulationem inhibendam, detur galbani Drach. ß. Ad ventris cruciatus & tormina ſedanda ſacculus è furfuribus, ſale, cumino, pulegio, mentha, ruta, & lauri baccis paratus, & in vino vel lacte coctus extra calidè applicetur.

Vel: ℞. *Mithridatij, caſtorei, ol. nuc. moſchat. expreſſ.* an. Drach. j. *ol. rutac.* q. ſ. Fiat Linimentum.

Qua ratione hypercatharſis & nimia purgatio ſiſtenda ſit, dictum eſt *lib. 3. part. 2. ſect. 2. cap. 6.*

Singultus etiam quomodo curandus ſit, dictum *eodem lib. 3. part. 1. ſect. 2. cap. 10.*

Tandem quâ ratione conuulſionibus, qui accidere ſolent, occurrendum ſit, dictum *lib. 1. part. 2. cap. 28.*

CAPVT XXII.

De Grano Nubia, Erica baccifera, Herba hæmatogoga, Datura, Flore Africano, Lolio, Mangas, Ahouai, Hiucæ ſucco, Melle venenato.

REliquas plantas venenatas vno capite coniungemus, & ſymptomata ac morbos, quos inducunt, imprimis referemus. Vbi curatio non addetur, ad communia illa confugiendum, lapidem Bezoar, terram ſigillatam, bolum Armenum, theriacam, Mithridatium, & ſimilia.

Granum Nubia. A pluribus annotatum granum Nubiæ dictum, omnium venenorũ peſſimum. De quo Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc. 153. ſect. 11.* ſcribit: *In Nubia, quæ eſt Æthiopia ſub Ægypto, granũ eſt, quod deuoratum expellit animantes vitâ. Decima pars intra horæ quadrãtem interficit.* Et de eodẽ Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 6.* ſcribit: *In Nubia reperitur quoddam veneni genus, cuius ſi granũ vnũ propinetur decem hominibus, omnes ſtatim iugulat ſpatio quartæ partis horæ: ſin autem detur vni homini, illum ſtatim interimit.*

Erica baccifera. Ericam bacciferam Matthioli, quam Saxones ad montem Brottenbergum, *Apenbeer*, hoc eſt, ſimiarum baccas, nominant, ita dici exiſtimat Iohannes Thalius, *in deſcriptione Hercinia*, quòd eſus earum vberior capiti noxia quædam inferat ſymptomata, atque deliræ ſubſequantur geſticulationes, ratione nonnihil interturbata vt is qui vſus fuerit copioſiùs, ſimiarum inſtar ſeſe habere geſtu ridiculo videatur.

Herba hæmatogoga. Inter venenatas herbas meritò & illa refertur, de qua Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 6. in Thracibus, Bithyniã incolẽtibus, inuenit homo quidam herbam, quam ſi quis aſſumſiſſet, ſanguinem primo, tum vitam emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus, cùm facinus diligenti inquiſitione dignũ putaretur, herbariũ cõprehendunt, & ad gentis Magiſtratum ducunt. Is cum non ſolũ hominem necare ſtuderet, ſed & ſi quis alius herbam aut didiciſſet aut docuiſſet: à nullo ſe quidẽ ipſam didiciſſe veneficus aſſeruit, verùm in ſuburbanum cum aliquando ſuillũ iecur deferret, vrgente ventre ſuper herba quadã iecur depoſuiſſe, quod aliquantò pòſt cùm ſuſtuliſſet, vidiſſet ex vniuerſo iecinore ſanguineos riuulos ad herbã confluere. Ex hoc coniectura facta, corporis ſanguinẽ eâ detrahi poſſe, periculo mox in obuio quodam facto, vt verũ comperit, quod fore ſperabat, ad malos vſus herbã deinceps tranſtuliſſe, ſe tamẽ alicui aliĳ eã moſtraſſe negauit. Hæc herbarius ille diu inter quæſtiones habitus retulit. Populi verò magiſtratus, cùm illis in locis naſci hãc herbam ex reis dictis accepiſſet, vinctis oculis ipſum ad ſupplicium duci iuſſit, ne cui iterum eandem herbam indicaret.*

Datura. Venenata eſt & Datura, ſeu Datula, de qua Garcias ab Horto, *aromat. lib. 2. cap. 24.* Iniicitur à furibus hic flos, aut eius ſemen, in cibos eorum quos deprædari volunt. Mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum ſumunt, & in riſum ſoluuntur, magna cum libertate ſinentes, quod libitum eſt, deprædari. Durat verò hæc mẽtis alienatio viginti quatuor horarum ſpatio. Et de eadem refert Chriſtophorus à Coſta, *lib. aromat. pag. 78.* *Mala*, inquit, *inualuit conſuetudo apud impudicas mulieres, quod huius ſeminis in puluerẽ triti Drach. ß ex vino, aut alia, quæ magis arridet, materiã præbeant. Miſer, qui eũ hauſit, diu veluti mẽte alienatus remanet, aut ridet, aut eiulans, aut dormiẽs, plerumque etiam alteri colloquens & reſpondens, vt interdũ etiã ſana mente præditum eſſe credas, tametſi mẽtis non ſit compos, neque eum agnoſcat, cum quo ſermones confert, & colloquij habiti planè ſit immemor, poſtquàm ad ſe redit.* Additque, neminem tamen, qui id ſumſiſſet, necatum vnquam comperiſſe, tametſi nonnullos conſpexerit per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam, quę ſi fuerit nimia, interimit.

Flos Africanus. Florem quoque Africanum, vt Dodonæus, *hiſt. ſtirp. pempt. 2. lib. 3. cap. 12.* docet, præditũ eſſe venenoſa potẽtia, odor ingratus caput aggrauans cicutæ ſimilis, qualis Lycoperſij ſucco, oſtendit. Deinde experimentis nonnullis conſtat. *Memini enim*, inquit idẽ Dodonęus, *in puero, qui flores mãdere inceperat, labia & os inflata me videre, ſicut crebrò iis accidit, qui cicuta fiſtulis ludentes aut modulantes, intra labia eas aliquãdiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus recenti caſeo permiſtos olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò pòſt mortua fuit. Mures quoque, qui ſemen arroſerant, mortui feruntur reperti.*

Lolij ſemen. Lolij etiam ſemen vim malignam obtinet, & panis, in quo lolium fuerit, ſtuporem quendam & veluti temulentiam eſitantibus

tibus patit, cum inexpugnabili ferè ſomno. De quo Galenus 6. *de ſimpl. med. fac.* & 1. *de aliment.* refert, quòd, cùm anni conſtitutio praua aliquando fuiſſet, loliũ tritico affatim inuaſi cõtigit, quod cùm neque agricolæ accommodatis ad eam rem cribris accuratè purgaſſent, neque piſtores, quòd paucus eſſet tritici prouentus, multis caput dolere cœpit. Incunte vero æſtate in cute multorum, qui comederant, vlcera, aut aliud quoddam ſymptoma, quod ſuccorum prauitatem indicaret, eſt ſubſecutum. Et VVierus, *de præſtig. dæmon. lib.* 3. *cap.* 18. narrat, quòd mulier quædam ad rem attentior, cum trituratores in multos dies conduxiſſet, curàrit ex lolio diligẽter excreto, molito, pinſitóque, admiſtâ ſecalis farinâ, panem parari, & coqui, vt eos minoribus ſumtibus aleret, quo cùm eſſent paſti, in quandam leuem inciderunt amentiam, & cùm eſſent aliquandiu rotati vertigine, laſſi ad vnum omnes in profundum longúmque inciderunt ſomnum, vt pro labore, quem vitulæ præſtare oportuiſſet, ipſi continuò ſterterent; donec ea tandem poſt alterum aut tertium diem errore animaduerſo, victus rationem mutaret.

Mangas.

De Mangas ſylueſtris, & lactariæ herbæ Maluaticæ veneno ita Chriſtophorus à Coſta, *lib.* 1. *aromat. pag.* 70. ſcribit: *Sylueſtre reperitur Mangas, Brauas nuncupatum, adeo præſentis veneni, vt indigenæ illo ſe mutuò perimant. Nam ſi quis paululum ederit, illico moritur. Interdum oleum admiſcent, ad exacuendam eius vim, vtque celeriorem perniciem afferat. Sed quocunque tandem ſumtum modo, adeo celeriter perimit, vt hactenus nullum ſit repertum antidotum ad eius vim compeſcendam.*

Ahouai.

Et de Ahouai narrat Carolus Cluſius, *annot. ad c.* 11. *lib.* 2. *aromat. Garciæ ab Horto*, quòd eius nucleus præſentiſſimum ſit venenum, quod alter alteri in mutuis odiis & diſſidiis, præſertim verò viri, leuiſſimâ occaſione vxoribus infenſi, aut contrà vxores viris indignatæ dare ſolent.

Hiuca.

De Hiuca referunt Cardanus, *de ſubtil. lib.* 12. I. C. Scaliger, Exerc. 153. *ſect.* 5. & 8. quòd eius ſuccus lethalis ſit, farina verò ſalubris, ita vt ex ea panem forment.

Mel venenatum.

Tandem mel quoque interdum venenatum eſt, de quo Galenus, 10. *de ſimpl. med. fac. circa initium: Quidã*, inquit, *Medicus duobus ad vnguẽtariorum officinam conſpectis, attulit ad eos mel, venditurus ſcilicet, illi vbi guſtaſſent, de pretio diſceptant: at hic, tanquam illi parum offerrent, properè ſubducit ſeſe: verum Medicorum neuter ſeruatus eſt.* Et Plinius, *lib.* 21. *c.* 13. hæc habet. *Tantum pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto quibuſdam annis pernicioſiſſima exiſtunt, ab iiſdem apibus facta, nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos tradimus, quæ comperimus. Herba eſt ab exitio, & iumentorum quidem, ſed præcipuè caprarum appellata, Ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoſo vere marceſcentes. Ita fit, vt non omnibus annis ſentiatur hoc malum.* (Dioſcorides, in 6. lib. in Aconitum, quod ibi copioſum naſcitur, culpam omnem reiiciendam cenſet, eadémque ſymptomata in his ſequi, quæ aconito ſumto.) *Venenati ſigna ſunt, quòd omnino non denſatur, quòd color magis rutilus eſt, odor alienus, ſternutamenta protinus mouens, quòd ponderoſius innoxio. Qui edêre, abiiciunt ſe humi, refrigerationem quærentes: nam & ſudore diffluunt. Remedia ſunt multa, quæ ſuis locis dicemus. Sed quoniam ſtatim repræſentari aliqua in tantis inſidiis oportet, mulſum vetus è melle optimo & ruta: ſalſamenta etiam, ſi reiiciantur, ſumta crebrò.* Et paulò pòſt: *Aliud genus in eodem Ponto, gente Sannorum, mellis, quod ab inſania, quam gignit, Mænomenon vocant. Id exiſtimatur contrahi flore Rhododendri, quo ſcatent ſyluæ.*

LIBRI SEXTI

PARS OCTAVA.

De Venenis ab animalibus.

CAPVT I.

De venenis ab animalibus in genere.

Venenorum ab animalibus differentia.

Reſtant tandem venena, quæ animalia venenoſa homini communicant, id quod variis modis accidit. Alia enim animalia venenoſa morſu venenum homini inferunt, quo modo homini nocet vipera, & omnium ſerpentum genera, mus araneus, ſcolopendra, canes & alia animalia rabida: alia lædunt ictu vel aculeo, vt ſcorpius aranei & phalangia, veſpæ, inter piſces paſtinaca marina, draco, turtur: alia ſaliua & ſputo, vt peyas: alia vrinâ, quomodo glires vlcera maligna inducunt: alia etiam per medium quoddam venenum communicant, quo modo torpedo per tridentem piſcatoris manum ſtupefacit. Et miles apud Auicennam per haſtam, quâ ſerpente vulnerauit, vt & vinitor apud Matthiolum interfectus eſt. Nocent etiam animalia venenata, ſi venenum eorum extra corpori affricetur. Multò verò magis noxium eſt venenum animalium venenatorum, ſi in potu ſeu cibo vel à malitioſo aliquo propinatum, vel fortuitò & incuriâ ſumtum fuerit. Ita Nicolus Florentinus refert, in Cœnobio quodam ſumto liquore quodam, in quo fuerat extinctus araneus, omnes monachos fuiſſe interemptos. Sic memini hîc VVitebergæ ciuis cuiuſdam commenſales omnes Studioſos, poſtquam piſces coctos comediſſent, ægrotare cœpiſſe, & aliquot etiam ex iis mortuos eſſe. Cùm verò alij aliter de cauſſa iudicarent, tandem compertum eſt, piſces illos ab ancilla incauta coctos fuiſſe, in aqua, in qua glis ſuffocatus erat. Et in primis venenatorum animalium fel, ſi in minimâ etiam quantitate ſumtum fuerit, lethale eſſe Galenus, 5. *de ſimpl. med. fac. cap.* 9. docet. Et Plinius nulla alia parte, præcipuè in ſerpentibus, deterius venenum eſſe ſcribit, *lib.* 29. *cap.* 6. Et omnino quæcunque animalia vel venenoſa ſunt, vel venenis victitant, in iis maximè venenum in felle colligitur. Vnde & hepati interdum aliquid venenatæ qualitatis communicatur. Memini me in hiſtoria nauigationis Hollandorum in nouam Zemblam legiſſe, cùm hepar vulpinum comediſſent, omnes periculosè ægrotare cœpiſſe. Quod aliunde factum non puto, niſi quia vulpes illa aliquod venenatum animal deuorauerat, cuius venenum in veſicula fellis in vulpe collectum & hepati etiam communicatum fuit.

Sunt autem venenata animalia vel ex ſe & ſua natura, vt ſerpentes, ſcorpius, bufones, araneus, & huius generis alia; vel etſi per ſe non ſunt venenata, ex victu venenato talia euadunt; qualis fuit puella illa napello nutrita, & Cãbaiæ Rex. Qua de re etiam ſupra, *part.* 2. *cap.* 3. dictum: vbi ſimul quæſtionem mouimus: an animalia, alias homini eſculenta, plantis vel animalibus venenatis victitantia, noxia ſint, & tutò in cibum venire poſſint, quæ nec hic prætereunda. Etenim multa ſunt animalia, quæ cibis nobis venenoſis, ſicut ſturni cicutâ, paſcuntur, & coturnices veratro; anates bufones aquaticos deuorant, ciconiæ ſerpentes, gallinæ araneas, quæ tamen animalia homini in cibum veniunt. Plerique, inter quos Langius, *lib.* 1. *epiſt.* 69. exiſtimant, talia animalia ſine omni periculo comedi poſſe, & quidem verum eſt, in talibus venenoſum cum excrementis expelli, vtile ſaltem corpori aſſimilari. Quia tamen vix fieri poteſt, quin aliquid etiam venenoſi corpori opponatur, quod ex puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Regis filio apparet: non malè cenſet Matthiolus, *in præfat. in* 6. *Dioſcorid.* talium animalium carnes non planè ſine noxa eſſe, præſertim ſi frequenter in cibum veniant. Idque eo probat, quòd lac animalium, quæ herbis purgantibus paſtæ ſunt, in tot mutationibus & coctionibus nihilominus vim purgandi retinet, vt Hippocrates & Galenus, 6 *epid. comment.* 5 *text.* 35. referunt & ipſa experientia docet. Id quod etiam in turdorum carne, qui baccis iuniperi veſcuntur, & gallinis, quæ abſinthium deuorant, patet; cùm illarum caro ſaporem baccarum iuniperi, hæc amaritudinem abſinthij referat. Et iam olim menſas coturnices damnaſſe, quia veratrum ipſis ſit gratiſſimus cibus, Plinius, *lib.* 10. *c.* 23. ſcribit, Et Galenus. *comment. in modò allegat. loc. Hippocratis*, refert, quòd in Doride, Bœotia & Theſſalia, omnibúſque finitimis regionibus multi ex coturnicum eſu conuulſione correpti ſint, quoniam ſcilicet veratro illæ veſcantur. Atque nouiſſe ſe ſcribit, aliquibus Athenis idem accidiſſe, qui coturnicibus largiter nimis ſeſe impleuerant. Niſi quis fortaſſe ſtatuere velit, eiuſmodi animalia habere vim alexipharmacam, qua venenatam qualitatem extinguant; ſicut de Salamandra ſcribit Plinius, *lib.* 29. *c.* 4. quod à quibuſdam animalibus, vt ſuibus, manditur, domante eadem illa rerum diſſidentiâ.

An animalia venenis victitantia tutò comedi poſſint.

Cæterùm animalia venenata longè deteriora & venenoſiora euadunt, & venenum ipſorum intenditur, ſi venenatis victitẽt; vt Plinius etiã docet, *lib.* 10. *c.* 72. Et veſparum ictus pericuioſiores eſſe, ſi veſpæ antea ſerpentibus victitarint, idem, *lib.* 11. *c.* 53. annotauit. Animalia autem omnia, quæ veneno ſumto pereunt, venenata euadunt, & propterea vſus eorum non tutus; Sic refert Fernelius, *lib.* 2. *de abdit. rer. cauſ. c.* 14. cùm venatores quidam lupum ferocem trucidatum in varia obſoniorum genera apparaſſent & coxiſſent, omnes, quicunque eſitarunt, non multo pòſt tempore rabie correptos, alios periiſſe, alios ſociorum morte prudentes ſibi proſpexiſſe. Et Amatus Luſitanus, *centur.* 2. *curat.* 65. narrat, famulum Arubæ tabefactum ad mortem, quòd guſtaſſet carnem gallinæ arſenico enectæ.

An verò animalia, quæ toxicatis telis occiduntur, tutò comedi poſſint, dubiũ eſt. Gal. *de Theriac. ad Piſon. cap.* 10. refert, Dacos & Dalmatas telorum cuſpides Helenio fricare, & ceruos hoc modo occidere; ceruos autem ab iis ſagittis confoſſos, nullam comedentibus læſionem inferre. Verùm hîc animaduertendum, quale venenum ſit, quo tela inunguntur. Si enim venenum ſit, quod etiam homini noxium eſt, non tutum eſt, carnem eiuſmodi telo interfecti animalis comedere; aut certè, quod venatores nonnulli facere ſolent, & etiam Cardanus monet, pars vulnerata reſecanda, antequam venenum in totum corpus penetret. Si verò venenum, quo telum tinctum fuit, animali quidem illi ſit venenum, non verò homini: tutò eiuſmodi caro comedi poteſt.

Symptomata, & Signa Diagnoſtica.

Signa.

Venenum ab animali venenato illatum eſſe, plerumq; ex ægri relatione innoteſcit. Si verò ignoretur, an morſus relictus

venenatus fuerit, id ex eo patefit, quòd poſt morſum vel ictum pars læſa ſtatim valde intumeſcit, inflammatur, dolore grauiſſimo corripitur, emoritur. Et accedunt alia ſymptomata, quæ venenis ſumtis ſuperuenire ſolent.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Si homo ſeu morſu ſeu ictu ab animali venenato lædatur, longè periculoſiſſimum eſt, ſi morſus vel ictus arteriam læſerit. Tunc enim venenum facilè ad cor penetrat, & ſyncope accedit, ac homo perit.

2. Nec periculo caret, ſi neruus aliquis ſit læſus. Nam non ſolùm dolor excitatur, ſed & cerebro præcipuè ſi id cum cerebro antipathiam habeat, venenum promptè communicatur, & grauia ſymptomata excitantur.

3. Si verò vena ſaltem ſit læſa, minus periculum eſt, cùm ſaltem humores corrumpantur.

4. Minimè periculoſum eſt, ſi nullum vas ſit læſum.

Curatio.

Curatio. Quomodo curatio inſtitui debeat, ſi venenum morſu, ictu, ſaliua, vel quocunque modo corpori immiſſum ſit, ſuprà, *part. 5. cap. 7.* dictum, vt nihil hoc loco ampliùs addere opus ſit. Alexipharmaca verò, quæ cuiuſq; venenoſi animalis veneno propria ſunt, poſtea in ſpeciali de venenoſis animalibus tractatione proponentur.

CAPVT II.

De Serpentibus in genere.

Serpens. E Venenoſorum animaliũ numero Serpentes in primis ſunt: de quibus hiſtoriæ animaliũ ſcriptores videantur. Nos pro inſtituti noſtri ratione hoc ſaltem monemus, ſerpentis nomen ſumi dupliciter. Primò generaliter pro omnibus ſerpentibus, ita vt etiam vipera ſub eo comprehendatur. Deinde in ſpecie, vt viperis opponitur; quo modo ſerpentes dicuntur animalia illa repentia ouipara; viperæ verò quæ viua animalia pariunt.

Serpentum temperamentum. Solent autem autores certare de temperamento ſerpentis. Quam quæſtionem etiam Mercurialis, *de venen. lib. 1. cap. 2.* tractat, dum alij, vt Galenus, *lib. 2. de temperam. cap. 5.* Plinius, *lib. 10. cap. 72.* frigidos ſerpentes; alij contrà, vt Auicennas, 6. *quarti, tract. 3. cap. 21.* calidos eſſe ſtatuunt. Verùm quæſtio hæc ad propoſitum noſtrum nihil facit; cùm certum ſit, neque in caliditate, neque in frigiditate vim veneficam ſerpentum conſiſtere, ſed in occulta qualitate & proprietate.

Quot modis noceant. Quinque autem potiſſimùm modis ſerpentes homini venenum inferunt, & nocent. Primò enim (vt de formidabili aſpectu, quo omnes terrent, nihil dicam) morſu periculoſum, & hominibus lethale vulnus infligunt. Secũdò etiam ſputo & ſalinâ nocent. Tertio ſerpentes etiam ænidam habitu & occultis effluuiis hominem interimere poſſunt, ita quidem, vt, etiamſi corpore ſuo hominem non tangant, medio tamen gladio, lancea, vel ligno eidem nocere poſſint. De ſerpente, cuius Auicennas, *lib. 4. fen. 6.* mentionem facit, quique, cùm à milite quodam haſta confixus eſſet, virulentam vim per haſtam ad manum tranſmiſit, quam primùm infecit, & deinde totum corpus, antea etiam dictum. Simile quid Matthiolus, *in præfat. ad lib. 6. Dioſcorid.* narrat, de vinitore quodam Tridentino, qui cùm horrendi ſerpentis capiti haſtam ſatis longam infixiſſet, ac ſerpentem fortiter ſe contorquentem pro viribus teneret, magno ſtatim tremore correptus, & de vita periclitatus eſt; qui etſi theriacâ & aliis antidotis ad vitam reuocatus eſt, duobus tamen annis poſtea vniuerſi corporis ſtupore, in lecto ſemper decumbens, ægrotauit, & eo præſertim brachio, quo perniciosum animal haſtâ occiderat. Et I. C. Scaliger *Exerc.* 200. haud procul Dertona Palauicinum quendam, cùm Hiſpanica lancea ſerpentem interfeciſſet, eum, eiúſque equum morte deletos, ſe audiniſſe è fortiſſimo Equite, Antonio Lazaro, narrat. Et Amatus Luſitanus, *centur. 1. curat. 62.* refert, virum Anconitanum cùm lignis, lapidibus, ac gladio ſerpentem immenſæ longitudinis & craſſitudinis interfeciſſet, illicò de dolore capitis quæri cœpiſſe, febricitaſſe & die vndecimo obiiſſe. Quartò, ſolo etiam contactu, ſine morſu, ſerpentes nocere poſſunt. Cuius rei hiſtoriam refert Geſnerus, *hiſt. anim. lib. 4. de aquatil. pag. 528.* de Acontia, ſeu iaculo Germanorum, vbi ſcribit, quòd in agro Trigurino ſerpens quidã baculi craſſitudine in ruſticum inſilire conatus ſit, quod cum ille cerneret, & ſacco, quem ferebat, relicto, fugeret, ſerpens proſiluit ſpatio circiter ſedecim pedum, non tamen attigit ruſticum. Deinde cùm ſacci accipiendi cauſſa rediret, ſerpens denuò in eum proſiliens brachium eius ſiniſtrum totum ſpiris implicauit, idque adeò arctè conſtrixit, vt veſtigia ſpirarum imprimeret; non tamen momordit. Nam ruſticus ſtatim altera manu capite comprehenſum abſtraxit reiecitque. Brachium verò paulatim putrida quadam, ſanie contabeſcens carne nudatum eſt, omni tamen carne putrida per Chirurgum extracta curatus. Quintò, nocent etiam ſanguine, ſi dum conſcinduntur, eo crura vel manûs conſpergantur. Præter hæc interdum incautis ſerpentes in vepretis, vel circa muros & collapſa ædificia latitantes, hiante ore ſomnum capientibus per os in corpus irrepunt, ac ſæua ſymptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Morſum ſerpentis in loco affecto tumor, dolor & inſignis ſequitur ſanguis primùm quidem purus, pòſt verò ſanioſus, ſeroſus & graueolens è vulnere effluit: facies flauſcens & liuida euadit; exacto verò biduo vel triduo pars affecta dealbatur, totum corpus colore albo, vitiligini ſimili inficitur; pili è capite defluunt, quartóque die ægri vt plurimùm moriuntur: Qui halitu venenato ac effluuio ſerpentum læduntur, plerique etiam moriuntur. In membro ſaliua vel ſanguine ſerpentis polluto veſicæ rubræ excitantur, caro magis magiſque continuò exeditur, adeò vt ſæpiſſimè vſque ad oſſa caro abſumatur.

Serpentem per os hominis ingreſſum patefaciunt acerbiſſimi cruciatus ventris, ieiuno præcipuè ſtomacho affligentes, ventriculi roſiones & frigiditas continua; dolores ex vini lactiſque potu miteſcentes, nec non lipothymiæ crebrò accedentes.

Curatio.

Curatio. Vt generalis anteà propoſita curatio hîc in ſpecie applicetur primò ſi homo à ſerpente morſus ſit, ne venenum ad interiora penetret, & membra principalia inuadat, pars ſupra morſum arctiſſimè liganda. Pars verò læſa copioſis ac profundis inciſuris ſcarificanda, cucurbituláque appoſita ſanguis, & cum eo ſimul venenum extrahendum: plaga poſtea ſpiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium diſſoluta ſint abluenda. Vel diſſecentur pulli gallinacei aut columbini, & calẽtes adhuc parti læſæ imponantur. Poſtea etiam imponere vtile eſt ſcillam aceto coctam, ficus & allia contuſa, ſeuum caprinum cum pice, ſulphure & cera miſtum, ſal cum melle, origano, hyſſopo, ruta & cæpis. Et quia venena propter ſimilitudinẽ ſui generis venena attrahere ſolẽt, ſerpentum morſibus vel propria axungia vel capita ſerpentum trita, vel extra illorum, & præcipuè fel, commodè imponitur.

Dum hæc ita circa partem affectam peraguntur, ſimul ſtatim alexipharmaca propinanda, & ſudor prouocandus, Alexipharmaca autem ſuprà ſunt propoſita. Imprimis vtilis eſt Theriaca Andromachi, quæ inde etiam nomen accepit. Nõnulli fragariæ cũ toto, vt & veronicæ decoctũ in vino cõmendant; alij ſeminis agni caſti Drach. i. vel radic. gentianæ Drach. ii. cum vino, exhibitas laudant. Commendatur etiam aduerſus ſerpentum ictûs caſtoreum, Drach. i. pondere cum aq. cardui bened. exhibitum.

Vel ℞. *Radic. gentian. ariſtoloch. long. baccar. laur. myrrhæ*, an. Drach. ii. *coſt. amari, folior. rutæ*, an Drach. i. *ſpicæ* Scrup. ii. *croci* Scrup. i. Fiat puluis, & cum melle Electuarium. Doſis Drach. i. vel ij.

A ſomno, ne vnà cum calore & ſpiritibus, ſomni tempore venenum à partibus exterioribus ad interiora trahatur, æger omnino auocandus.

Si ab afflatu & halitu & occultis effluuiis ſerpentis aliquis homo infectus ſit, ei per alexipharmaca, vt modò dictum, ſtatim ſuccurrendum.

Si membrũ ſaliuâ vel ſanguine ſerpentis infectũ ſit. Primùm vlcera illa maligna & venenata abſtergenda aq. deſtillata, vel decocto flor. origan. Poſtea puluis ſequens vlceribus ſæpius inſpergendus:

℞. *Herbæ cancri menſe Iunio, dum floret, collectæ*, Vnc. i. ß. *cineris talpæ* Vnc. i. *exuuiis anguium*, num. ii. Fiat Puluis.

Si ſerpens per os in hominis corpus ingreſſus ſit, inquirendum; num adhuc in ventriculo lateat, vel ad inteſtina progreſſus fuerit: id quod ex frigiditate, tumore, dolore, & motu, quem æger infra vel ſupra ventriculum ſentit, facilè innoteſcit. Si in ventriculo adhuc cõtineatur, cùm abſque ſuffocationis periculo ſerpens nec viuus, nec medicamentis interfectus, per vomitum violenter reiici poſſit; commodiſſimum eſt, vt æger toto corpore antrorſum, incuruato capite verſus terram inclinato, pedibus verò ſurſum vergentibus collocetur; poſteáque aperto eius ore peluis feruente lacte repleta ſubiiciatur. Vapore enim illo ſuaui lactis ſerpentem allici, & ſponte ſua per œſophagũ egredi ac in lac proſilire, experientia docuit. In inteſtinis verò ſi deliteſcat ſerpens, ægro propinandum decoctum radic. fraxini, centaur. min. cardui bened. abſinthij, ſcordij; & ſimilium aromatum & alexipharmacorum, vt ſerpens amaritudinem illam ingratam & vim alexipharmacam ſibi aduerſam percipiens magis magiſq; verſus inteſtina craſſa deſcendat: per anum verò lac tepidum iniiciatur, vel per infundibulum lactis vapor immittatur. Quibus adhibitis ſerpens per anum ſponte ſua egreditur. Si verò aliquandiu adhuc moretur, vt natura ad excernendum ſtimuletur, ſerpénſque cum excrementis reiiciatur, aloë, & pilulæ ex aloë paratæ, addito ſucco vel extracto abſinthij, exhibeantur. *Serpens per os ingreſſus quomodo eiciendus.*

Plura de ſerpentibus videantur apud Ariſtotelem, *lib. 2. hiſt. anim. cap. 14.* & Plinium, *lib. 8. hiſtor. natural. cap. 23.*

CAPVT III.

De Aſpide.

Aſpis. VErùm cùm ſint multæ ſerpentum ſpecies, quæ & ſymptomatum ac morborum quos inducunt, diuerſitate differunt, & in curatione etiam aliquid peculiare requirunt, de iis in ſpecie dicendum. Et vt primò de Aſpide, ſerpente longè venenatiſſimo, de quo etiam Nicander, venenorum ſcriptor antiquiſſimus, primò tractat, primo loco dicemus, diſputant etiam de hoc

hoc autores an frigidæ, vel calidæ ſit tẽperici. Gal. *in lib. quòd animi mores, cap.* 3. aſpidem paulò minùs frigidum ipſa cicuta *Eius temperies.* Arabes, & qui eos ſequuntur, calidiſſimæ naturæ eſſe ſtatuunt, quòd ex eius morſu dolores, incendia & inflammationes membrorum ſequantur. Verùm & hæc diſputatio ad propoſitum noſtrum parum facit: ſed in illa nocendi vis, quæ eſt in aſpide, neque à calidi tate, neque à frigiditate, ſed occulta proprietate pendeat: id quod & ſubiti ac mirandi huius veneni effectus, & ipſa curatio probat.

Quomodo noceat. Aſpis autem tam exiguum infligit vulnus, vt id omnem ferè oculorum aciem effugiat, & vix puncturam acus æquet: per illud tamen tantæ perniciei venenum infundit, quod intra paucas horas totum corpus peruadit, hominémque citiſſimè è medio tollit. Dolorem tamen exiguum infert, adeò vt, ſicut Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap.* 8. refert. Cleopatra, Ægypti Regina, maluerit, ſe aſpide, quàm alio veneni genere interimere.

Non ſolùm tamen morſu, ſed & ſine morſu ſolâ inſpuitione, hominem exccare poteſt. Vt enim Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap.* 6. ſcribit: In aſpidum genere, quæ Ptyas nominatur, ceruicem erigit, & dimetito interuallo, perinde ac ſi rationis tum particeps foret, ſine errore venenum corporibus inſpuit.

Symptomata & Signa Diagnoſtica.

Signa. Demorſis ab aſpide ſuperuenit capitis grauitas, oculorum caligo, ſenſuum hebetudo, ſtupore, ſegnities, ſomnolentia, faciei pallor, corporis refrigeratio, crebræ oſcitationes, ſpaſmus, conuulſio, & tandem, niſi citò ſuccurratur, trium horarum ſpatio, ipſa mors.

Accidentia ſputi iniectionem conſequentia cum modò dictis ferè ſunt eadem, ſed mitiora

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Venenum aſpidum pernicioſiſſimum eſt, & quàm citiſſimè hominem interficit, vt modò dictum, ac ferè eſt inſanabile.

2. Eſt tamen quædam differentia pro differentia aſpidum. Cùm enim tria aſpidum genera Galenus, *de Theriac. ad Piſon. c.* 8. veteres, & præſertim Nicandrum ſecutus, conſtituerit, Hirundinaceus ſtatim interimit; Terreſtris autem ſpatio trium aut quatuor horarum, Ptyas paulò tardiùs.

Curatio.

Curatio Ne venenum in corpus penetret, ſed per vulnus euocetur, ligaturis, ſcarificationibus & aliis modis, *capitibus præcedentibus* propoſitis, præſtandum. Plagæ etiam extrà applicetur centaurium viride cum myrrha contuſum; item theriaca, vel ruta contuſa, vel linteola lacte tithymali madida.

Simul ſtatim alexipharmaca exhibenda, à quibus ſunt præcipua theriaca & Mithridatium. Scribit tamen Ambroſius Paræus, *lib.* 20. *c.* 22. Criſtoph. Andreã, *in œconatria*, ſcribere, Hiſpaniæ Inſulas ſerpentibus, aſpidibus, omníque genere ferarum virulentarum paſſim differtas eſſe, contra quorum morſus nunquam quicquam præſidij in theriaca animaduerſum & compertum ſit. At in ſequenti antidoto vires multiplici experientiâ comprobatas, adeò certas & inſignes exiſtere, vt illius fiduciâ non dubitauerit, ſe mordendum quantumlibet effero offerre aſpidi. Capit verò id remedium folia rhapſi barbati, caryophyllatæ, leucoij rubri, pari pondere, quæ in aceto acerrimo, & ſani hominis vrina bulliant ad partis læſæ fotum. Quanquam ſi ab ictu multum tempus iam ſine remedio exactum ſit, omnino ſatius & certius eſſe, ſi æger eius decocti ℥. iij. ieiunus duabus ante paſtum horis hauriat. Ardoynus & rutam veneni aſpidis Bezoar eſſe ſcribit. Ægyptij in frequenti vſu contra venenum hoc habent acetum vini copioſè ſumtum. Vtilis eſt & gentiana, ac caſtoreum, cum vino vel propinata.

Vel ℞. *Radic. ariſtoloch. rotund. gentianæ*, an. ʒ. i. *folior. rutæ.* p. ij. *caſtorei, caſſia lign.* an. ʒ. j. *ſem. aniſi, citri excortic.* an. Drach. i. ß. F. Puluis. Doſis à ℈. j. ad ʒ. j. cum vino vel aceto.

Pars aſpidis ſputo infecta vrinâ puerorum impubium, vel ſpiritu vini, in quo theriaca diſſoluta ſit, frequenter abluenda; ſimul verò medicamenta alexipharmaca modò propoſita exhibenda.

Ab aſpide læſus parum dormiat, multum verò ſeſe exerceat. De aſpide etiam videantur Aëtius, *tetrab.* 4. *ſect.* 1. 30. Ardoynus, *de venen. lib.* 6. *cap.* 4. Greuinus, *de venen. lib.* 1. *c.* 7.

CAPVT IV.

De Ceraſte.

Ceraſtes. CEraſtes ſerpens ita dictus, quòd in capite duas eminentias paruas, quales & cochleæ, inſtar cornuum habeat, morſu ſuo vulnus infligit non quidem adeò dolorificum, ob veneni tamen vehementiam maximè lethale, quòd pauciſſimi ab eo vulnerati euadant, licèt vitam nonnunquam in nonum vſque diem protrahant.

Symptomata & Signa.

Signa. Locus à Ceraſte morſus in tumorem capiti claui non abſimilem attollitur; è vulnere ſanies exit modò pallida, modò nigra; puſtulæ exoriuntur liuidæ; nonnunquam & totum corpus liuorem contrahit, labia intumeſcunt, oculi caligant, mens alienatur; circa inguina & poplites dolor excitatur, procul dubio ob retractionem magnorum neruorum, qui eas partes perreptant, genitale incenditur, vires proſternuntur, ægríque exanimes moriuntur.

Curatio.

Maxima curationis ſpes eſt in membri læſi amputatione, ſi locus membri & conditio id patiatur; quod ſi fieri non poſſit, omnis caro circa locum affectum abſcindatur, vel ad minimum profundè ſcarificetur, cucurbitulíſque appoſitis ſanguis copioſius eliciatur, & plaga aquâ vitæ, in qua theriaca diſſoluta ſit, abluatur, vel cauterio actuali locus aduratur. Morſui poſtea imponit Auicennas cataplaſma è mentaſtro, montano, hyſſopo, melle, & ſale. Vtile eſt & id, quod fit è farina orobi, ſcillâ, ficubus, allio & ſale, cum pice. Sunt qui ranas fixas, vel auem alaudam contuſam vulneri imponunt. *Curatio*

Interna medicamenta ea exhibeantur, quæ antea de ſerpentibus ſunt propoſita, & poſtea de viperarum morſu proponentur. Ardoynus, *lib.* 6. *de venen. cap.* 5. veneni huius Bezoar rutam eſſe aſſerit. Laudatur & ſemen raphani cum vino ſumtum, decoctum item ſerpilli, herbæ kunigundis, ariſtolochiæ, gentianæ ex vino paratum. Vt & ſuccus artemiſiæ, rutæ, caprariæ, ſcabioſæ.

Mira de Pſyllis, Libyæ incolis, in curatione demorſorum à Ceraſte plures autores referunt, quòd ſcilicet vel ſola ſaliua ſuâ illitâ, vel aquâ quâ os colluerint, exhibitâ, vel proprio corpore nudo accubitu cum ægrotis, eos curare potuerint, vt hac de re Ælianus, *lib.* 1. *de animal. c.* 57. & *lib.* 16. *de animal. cap.* 28. & alij ſcribunt. Plutarchus, *in vita Catonis*, ſcriptũ reliquit, quòd Cato, cùm exercitum Iulij Cæſaris fugiens, per Libyæ deſerta iter faceret, ſéque in ſummo periculo ob ſerpentes, qui ſingulis ferè horis milites ſuos interficiebant, conſtitutum videret, meliùs certè ſibi conſulere non potuerit, quàm vt auxilium à Pſyllis peteret, qui vulneratorum ictus exſugerent, & incantamentis quibuſdam ita ſerpentes faſcinarent, vt nullum deinde morſum inferre poſſent. Lucanus quoque huius meminit, cùm ait: *Pſylli.*

——Gens vnica terras
Incolit, à ſæuo ſerpentum innoxia morſu,
Marmaridæ Pſylli: par lingua potentibus herbis,
Ipſe cruor tutus, nullúmque admittere virus,
Vel cantu ceſſante poteſt, natura locorum
Iuſſit, vt immunes miſti ſerpentibus eſſent.

Maximè verò mirum eſt, quod de iiſdem Ælianus, *alleg. loc. lib.* 1. *cap.* 57. ſcribit, virum, cui ſua vxor venerit in ſuſpicionem adulterij, quíque ex ea ſuſceptos liberos adulterino ſanguine natos ſuſpicetur, experimenti cauſſa in dolium Ceraſtarum plenum infantem coniicere, ſicque ingenuitatem pueruli experiri. Ceraſtas protinùs inſultare, acerbóſque fieri, innatum malum puero minitantes: eos vt puer attigit, remolleſcere, vnde Libycus ille ſe legitimum patrem agnoſcit. Sed ipſe Ælianus dubitat, an hæc vera ſint; an Afri verò ea comminiſcantur. Et licèt multi autores de vi Pſyllorum contra ſerpentes mentionem faciunt: tamen an ea quæ præſtiterunt, naturalem cauſſam, an verò Magicam habuerint, dubium. Imò Gellius *lib.* 16. *cap.* 11. ex fabula quadam Herodoti narrat, Pſyllos ad vnum omnes interiiſſe. Sicut & quæ de Marſis, Italiæ incolis, à Plinio referuntur, iam Galeni etiam tempore, vt ex *lib. de Theriac. ad Piſon.* videre eſt, ita ſe non habuerunt, nec hodie quicquam de eo conſtat.

CAPVT V.

De Hæmorrhoo.

Hæmorrhous. HÆmorrhoüs, quaſi dicas ſanguifluus, nomẽ inde accepit, quòd illis, vt mox dicetur, qui ab illo vulnerati ſunt, ſanguis per omnes corporis partes effunditur. Vt verò reliquæ ſerpentum ſpecies, ita & hic hominibus morſu lethale vulnus infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Ab hæmorrhoo aliquem morſum eſſe, pathognomonicum ſignum præbet ſanguinis profluuium, non ſolùm per vulnus inflictum, aut alias conſuetas vias, hæmarrhoides ſcilicet, nares, vterum; ſed per loca planè inconſueta, aures nimirum, oculorum angulos, dentium gingiuas, vnguium radices, os, per vomitum aut tuſſim, per anum cum alui fecibus, imò per omnes corporis poros atque meatûs, necnon per cicatrices aliquando à vulneribus relictas. Quæ omnia eleganter Lucanus expreſſit his verſibus.

Impreſſit dentes hæmorrhois aſpera Tullo,
Magnanimo iuueni, miratoríque Catonis.
Vtque ſolet pariter totis ſe effundere ſignis
Corycij preſſura croci: ſic omnia membra.
Emiſere ſimul rutilum pro ſanguine virus
Sanguis erant lacrymæ, quæcunque foramina nouit
Humor, ab iis largus manat cruor, ora redundant,
Et patulæ nares: ſudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum eſt pro vulnere corpus.

Dolor præterea affligit vehemens, pars demorſa tumet & nigricat, adeſt ſtomachi dolor & reſpirandi difficultas, vox intercipitur, vt & vrina, gingiuæ putreſcunt, dentes excidunt, memoria labitur, & tandem cum deliquio animi mors ingruit. *Curatio.*

Curatio.

Etſi ſalutis ſpes in anguſto eſt: tamen curatio tentari poteſt,

& primò quidem membrum læſum, ſi abſque vitæ diſpendio id fieri poteſt, abſcindendum; aut ſi id facere non liceat, cucurbitulæ ſcarificatæ adhibendæ, vel cauterio actuali pars adurenda. Poſtea etiam medicamenta venenum ex alto euocantia applicentur. Aëtius imponit cataplaſma ex foliis vitis coctis, tritis cum melle, & foliis Portulacæ, cum polenta. Vel è porro, vrtica & ruta coctis & contuſis, additâ farinâ hordei & albumine oui. F. Cataplaſma parti demorſæ imponendum.

Simul exhibeantur medicamenta ſanguinis impetum ſiſtendi vim habentia, qualia ſunt tormentilla, burſa paſtoris, portulaca, plantago, bolus Armenus, terra ſigillata, lapis hæmatites, quibus ſemper aliquid theriacæ adiicere vtile eſt.

Neque enim vllo modo alexipharmaca hactenus propoſita negligenda. Nam licèt vim ſanguinis fundendi habere videantur: quia tamen ſanguinis iſta profuſio à veneno hoc proficiſcitur, veneno per alexipharmaca victo, etiam ſanguinis iſta effuſio ceſſat. Commendantur præterea allium & theriaca, præſertim recens. Laudantur & vuæ paſſæ, ac rubi fructûs.

CAPVT VI.

De Sepedone.

Sepedon. Sepedonem ſerpentem, ita dictum quòd corpus eorum, quos tetigit, ſtatim, ob veneni malignitatẽ, putrefaciat, venenatiſſimum eſſe omnes Autores conſentiunt. Atque ipſa experientia edocuit, tantæ malignitatis venenum immittere, quod intra tertium vel quartum diem hominem è medio tollat.

Symptomata & Signa.

Signa. Sepedonis morſum dolor in affecta parte ſequitur vehementiſſimus, ſanguis è vulnere primò quidem purus, paulo pòſt verò ſanioſus & graueolens exit, pili defluunt, corpus colore albo, qualis in leucophlegmatia conſpicitur, tingitur, pars læſa citiſſimè, & hinc breui temporis ſpatio totum corpus adeò putreſcit, vt omnis caro abſumatur, ac ſtillatim decidat.

Curatio.

Curatio. Pars demorſa, fieri poteſt, ſtatim ſupra vulnus arctiſſimè liganda, plaga, & circa eam ambitus, copioſis & profundis inciſuris ſcarificanda, cucurbitulæ applicandæ, & cataplaſmatis & emplaſtris attractoriis è baccis lauri, radicibus ariſtolochiæ rotundæ, cępis, allio, ſinapi, naſturtio, pice, galbano, opopanace & ſimilibus paratis venenum extrahendum.

Exhibenda ſimul ſtatim demorſis folia lauri, mentha, caſſia lignea, caſtoreum, ſuccus artemiſiæ, cum mulſa & oxymelite; & reliqua, quæ ſerpentum & viperarum morſibus proſunt.

CAPVT VII.

De Dipſade.

Dipſas. Dipſadis, ſerpentis ſic dicti, quòd ij, qui ab eo ſunt demorſi, ſiti intolerabili & inextinguibili cruciātur, maxima veneni vis eſt.

Symptomata & Signa Diagnoſtica.

Signa. Nam Dipſadis morſum magna tam internarum, quàm externarum partium ſequitur inflammatio, & hinc intolerabilis, atque inextinguibilis ſitis: adeò vt licèt ægri copioſiſſimum potum ingurgitent, nullum tamen inde ſentiant leuamen, ſed more hydropicorum, quò plus ſunt potæ, plus ſitiantur aquæ. Quia tamen meatus vrinarij exſiccantur & conſtringuntur, largiſſimus ille potus per vrinam exire non poteſt, ſed per venas in totum corpus diſtribuitur, vel ad ventris capacitatem tranſmittitur, vnde is adeò intumeſcit, vt nonnunquam circa inguina rumpatur, ægérque ſitibundus moriatur.

Curatio.

Curatio. Dipſadis morſui eadem, quæ reliquorum ſerpentum ac viperarum morſui, conueniunt medicamenta externa & interna. Præter illa tamen, quia demorſi plurimum bibunt, & potus ille per vias vrinæ non euacuatur, diuretica exhibenda è ſem. 4. frigid. maior. radic. aperientib. reſta bouis, chærefolio, virga paſtoris, fragis, nucleis perſicor. hordeo & ſimilibus. Clyſteribus quoque aquam educentibus aluus euacuanda. De Dipſade videantur Aëtius *tetrabibl. 4. ſerm. 1. c. 22.* Ardoynus, *de ven. l. 6. c. 9.* Greuinus, *de ven. l. 1. c. 14.*

CAPVT VIII.

De Natrice.

Natrix. Natrix ſerpens, ſecundùm loci, quem diuerſis anni temporibus inhabitat, diuerſitatem, diuerſa etiã ſortitur nomina. Amphibium enim cùm ſit, hyeme ac vere in ſtagnis & paludibus degit, & ab autoribus Hydrus appellatur; æſtate verò & autumno ſiccam terram inhabitat, & Cherſydros dicitur, ſub quo nomine etiam à Nicandro & Aëtio, *tetrab. 4. ſerm. 2. cap. 35.* deſcribitur. Eſt verò & hoc ſerpentum genus morſu nocentiſſimum: longè tamen nocentius, quando terram incolit, quàm cùm in aquis commoratur.

Symptomata & Signa.

E plaga à Natrice inflicta primò ſanguis purus exit, paulo pòſt tamen ſanies multa, putrida, fœdíque odoris, circa locum demorſum tumor apparet liuidus & fœtidus, vomitûs adſunt bilioſi, oculi caligant, vertigo ingruit, dolor vehementiſſimus & vicens nunc hanc, nunc illam partem valde affligit, cutis fit arida, puſtulæ emergunt liuidæ; ægri inquieti ſunt, membráque hinc inde iactitant, tandémque viribus proſtratis ipſa mors ad ſummum triduo, vel, vt Ardoynus ſcribit, trium horarum ſpatio ingruit. Ælianus etiam, *l. 8. de animalibus, c. 7.* ex Apollodoro refert, Cherſydri venenum ita pernicioſum eſſe, vt qui mortuum tantùm attigerit, ſtatim intereat. *Signa.*

Curatio.

Quæ in aliis vulneribus à venenatis ſerpentibus inflictis ad veneni euacuationem & extractionem adhiberi ſolent auxilia, & hîc locum habent. Præterea extrà plagæ imponatur emplaſtrum ex origano, radic. ariſtoloch. farina hordei cum melle; item calamintha montana & ſimilia cum oleo. *Curatio.*

Exhibeatur verò præter theriacam, ariſtolochiæ rotundæ radix, 3. ℥. pondere cum vino aut poſca: ſuccus item vel decoctum marrubij aut origani. Aëtius nucum cupreſſi mundat. & myrti baccar. an. 3. i. terere, & cum melle roſacco, aut vino mulſo in potu exhibere iubet.

CAPVT IX.

De Amphiſbæna & Scytale.

Amphisbæna & Scytale ſerpentes ſunt inter ſe adeò ſimiles, vt vix diſcerni poſſint. In hoc ſaltem differunt, quòd illa in vtramque partem, vnde & nomen accepit, anteriorem nimirum & poſteriorem; hæc verò ſaltem in anteriorem mouetur, hæcque illam craſſitie aliquantulùm ſuperat. Ambo etiam ſimili modo nocent, & exiguum ac vix notabile vulnus morſu infligunt. De amphisbæna fertur, quòd ſi mulier vterum gerens eam tranſgrediatur, malè pariat, aut abortum faciat. *Amphisbæna Scytale.*

Symptomata & Signa.

Morſum Amphisbænæ & Scytales ſequitur inflammatio, dolor ac rubedo; nonnunquam etiam apoſtema in parte affecta excitatur. Reliqua ſymptomata, quæ eius morſum ſequuntur, ſimilia ſunt his, quæ in viperæ morſu contingunt. *Signa.*

Curatio.

Curationem etiam Amphisbænæ & Scytales morſui eandem quam viperæ morſui deberi, Dioſcorides, *lib. 6. c. 48.* Aëtius *tetrab. 4. ſerm. 1. c. 30.* & alij aſſerunt: quæ propterea ex iis, quæ infrà *c. 13.* de viperæ morſu dicentur, petatur. *Curatio.*

CAPVT X.

De Cenchri.

Cenchris quoque ſerpens eſt venenatiſſimus, cuius morſus etiam hominem, niſi è veſtigio ſuccurratur, tridui ſpatio è medio tollit. Et Dioſcorides, *l. c. 52.* ex Eraſiſtrato refert, ſerpentis huius venenum iecori, inteſtino ieiuno, & colo potiſſimùm infenſum eſſe. *Cenchris.*

Symptomata & Signa.

Demorſis à Cenchri venter ob aquam, à veneno humores fundendi vim habente, collectam, attollitur, caro defluit, è plaga ſanies cruenta promanat, quam vlcus putridum & ſerpens ſequitur: pars læſa intumeſcit, capitis adeſt grauitas, in ſomnum propenſio & quaſi veternus, atque animi deliquium. *Signa.*

Curatio.

Præmiſſa per ambitum vulneris profundâ ſcarificatione, cucurbitularum appoſitione, partiúmque ſuperiorum arctâ ligatione, & præterea emplaſtrorum ac cataplaſmatum attractoriorum applicatione, exhibeantur ſatureia, ruta ſylueſtris, radix gentianæ ariſtolochiæ, aſphodeli, mentha, ſerpillum, centaurium minus, caſſia lignea, cardamomum, caſtoreum, ſuccus artemiſiæ cum aqua mulſa. *Curatio.*

CAPVT XI.

De Dryino.

Dryinus etiam venenatiſſimus ſerpens eſt, tantæque veneſitatis, vt non ſolùm morſu hominẽ interficiat, aut hominis eum calcantis pedem lædat, ſed etiam Medici, ægrotanti medicamenta applicantis, manûs excoriet. Imò ſi quis eum interimat, eum prauè admodum olere, illóque ſuo fœtore omnium aliorum odorum, quamuis præſtantium, ſenſum auferre fertur. *Dryinus.*

Symptomata & Signa.

E vulnere morſu Dryini inflicto, ſanguis effluit nigricans & putridus, *Signa.*

putridus, ſequitur læſæ partis tumor, ſciſſura & mortificatio, dolor vehemens, cutis fit ſicca, dura & aſpera, nigræ puſtulæ circa vulnus oriuntur, accedit oculorum caligo, delirium, ſitis intolerabilis, ſingultus, vomitus bilioſus aut ſanguinolentus, cardialgia, ventris tormina, vrinæ aluique ſuppreſſio, vocis & reſpirationis interceptio, odórque ex ægri corpore exiens fœtidiſſimus & moleſtiſſimus.

Curatio.

Curatio. Dryini morſu curatio petatur ex iis, quæ ſuprà, *c.2.* dicta ſunt, & infrà, *c.13* de viperæ morſu dicentur.

In ſpecie tamen ad Dryini morſus commendantur origanum, trifolium & marrubium, vel eorum ſuccus, radix item ariſtolochiæ, necnon glandes cuiuſcunque quercus conciſæ, & cum vino generoſo ſumtæ. Eædem quoque contuſæ & cum melle mixtæ extrà plagæ imponantur. Doloiem leniunt etiam ilicis radices tuſæ & applicatæ.

CAPVT XII.

De Baſiliſco.

Baſiliſcus duplex. BAſiliſci nomine duo animalium genera apud autores veniunt; vnum quod è ſerpentum genere ſit, de quo hoc loco agendum, alterum auis genus, quod ex ouo galli gallinacei naſcatur. Vtrumque alij pro fabuloſo habent; alij in rerum natura dari affirmant.

Baſiliſcus ſerpens. Baſiliſci ſerpentis meminit Galenus, *de Theriac. ad Piſon. c.8.* dum ipſum ita deſcribit: Serpens parum perflauus, eminentias habens in capite, tantummodò conſpectus, & ſi quando ſibilat, auditus, videntes ſe & audientes necat, atque ſiquod aliud animal illum etiam mortuum attingit, ſtatim moritur. Et de eodem Aëtius, *tetrab.4.ſerm.1.c.29.& 33.* ſcribit, quòd omnes ſerpentes illius conſpectum fugiant, nec audeant ire ad pabula vel aquas, quòd adeò exitialis ſit. Et Auicennas, *6. tertij* de eodem ita ſcribit: quòd ſit duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorumque rubentium, qui ſi lanceâ tangatur, eum qui tetigerit, perimat, & ſi animal iuxta ipſum tranſeat, obſtupeſcat, & inde moriatur, & quòd plantæ omnes in circuitu illius pereant, & ſi auis volet ſuper eius foueam, concidat.

Verùm iſta omnia Cardanus, *1.l. de ven.c.16.* pro fabulis & nugis habet, idque eo probare conatur, quòd Galenus, *1. de ſimpl.med.fac.c.1.* negat, ſe vnquam tale animal vidiſſe, nec ipſe viderit, nec alium qui viderit. Deinde non veriſimile eſſe putat, naturam procreaſſe genus animalis adeò omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia deleri poſſint. Tertiò addit, ſi videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidiſſe aut audiuiſſe referre poteſt? Quartò, Dioſcorides, *l.6.c.vlt.* morſum eius deſcribit, dicens, quòd plaga eſt aurei coloris, & curatur caſtoreo epoto, ℥.iij. pondere: & proinde non tam exitioſum animal eſſe videtur, cùm etiam vulnus eius curam admittat. Quintò Rhaſis, experimentorum curioſiſſimus indagator, & qui in Africa habitant, eius non meminerunt.

Cæterùm dari Baſiliſcum ſerpentem, negari non poteſt, cùm à tot autoribus deſcribatur, & ipſe etiam Cardanus concedat, ſerpentem eſſe exiguum, qui in ambitu ſuæ latebræ plantas enecet, & propè aërem etiam inficiat, adeò vt quæ illi appropinquant animalia, velut ſpecubus mortiferis pereant, licèt non ex viſu aut auditu illius: ſicut & hoc negare non audet, quòd ſi lanceâ tangatur, eum qui tetigerit, interficiat. Eſt enim Baſiliſcus, vnde procul dubio etiam nomen accepit, omnium ſerpentum venenatiſſimus, qui non ſolùm morſu & tactu immediato, ſed & ſibilo, halitu & tactu mediato hominem interficit: tantâ præterea, vt ferunt, & Greuinus, *lib.1. de ven. c. 18.* narrat, veneni vi pollet, vt mortuum etiam beſtiæ & auiculæ, vbi fœdum odorem cadaueris perceperunt, attingere non audeant: quòd ſi fortè aliquid de eo comederint, ſubitò moriantur, imò idem iis contingat, ſi de corpore, quod ex ipſius morſu periit aliquid aſſumant. Vnde Solinus refert, Pergamenſes magnam pecuniæ ſummam pro Baſiliſci cadauere numeraſſe, quod de ſumma Apollinis templi parte ſuſpenderunt, ne vel aues vel araneæ eò poſſent appropinquare.

Symptomata & Signa.

Signa. Baſiliſci morſum maxima ſequitur totius corporis inflammatio, pars affecta flauo tingitur colore, pili defluunt, caro liqueſcit & fruſtillatim decidit, morſúſque breui temporis ſpatio vitam finit.

Curatio.

Curatio. Cùm ergo tam ſubita mors Baſiliſci morſum excipiat, Aëtius ipſe ſuperuacaneum exiſtimat, remedia aduerſus ipſum præſcribere; cùm vix vllis remediis tam repentinæ morti occurri poſſit. Eraſiſtratus tamen, cum quo Dioſcorides conſentit, caſtorei ℥.j. cum vino vel papaueris liquore exhibendam cenſet.

CAPVT XIII.

De Vipera.

VIpera etſi ſub ſerpentis nomine etiam quandoque cõprehendatur: à reliquis tamen ſerpentibus duobus differt. Primum eſt, quòd, cùm reliqui ſerpentes oua pariant, viperæ viuum fœtum excludunt, non quòd, vt nonnulli ex Ariſtotele, *5. hiſtor. anim.c.vlt.* malè intellecto exiſtimant, ventre matris perforato naſcatur, cùm ſolùm membranis, quibus inuoluitur, corroſis prodeat. Alterum eſt, quòd Ariſtoteles, *8. hiſtor.anim. cap.15.* ſcribit: *Cæteri ſerpentes hyeme in terra, vipera in ſaxis latet.* Vipera.

De temperamento viperæ etiam inter autores cõtrouertitur. Galenus, *de loc. affect. cap. vlt.* viperas frigidi temperamenti eſſe ſcribit. Contra Auicennas, *2.1.doct.2.cap.15.* calidum eius venenum eſſe docet. Imò ipſe Galenus, *11. de ſimpl.med.fac.circa init.* carnem viperarum exſiccare & moderatè calefacere docet. Et omnino effectus id docet. Neque refert, quòd vipera ad tactum frigida deprehenditur; cùm vinum & mineralia calidiſſima, tactu etiam frigida deprehendantur, de cuius rei cauſſa alibi dicetur. Nobis hîc de veneno viperæ in primis quæſtio eſt, cuius vim non in qualitatibus primis & manifeſtis, ſed occultis conſiſtere, ſuprà ſatis probatum. Vipera temperamentum.

Hoc etiam de vipera notandum, quod autores plerique, Nicandrum, & Autorem libri de Theriaca ad Piſonem ſecuti, ferunt, viperas mares duos tantùm dentes, caninos referentes, habere; fœminas verò quatuor, & hinc diſcerni poſſe, an homo à mare vel fœmina morſus ſit; cùm in morſu à mare duo tantùm foramina & vulnera, in morſu verò a fœmina quatuor adſint. Verùm Paulus, *lib.5. cap.17.* rectè docet, in morſu viperæ, tum maris, tum fœminæ, duo ſolùm foramina paruo ſpatio diſcreta obſeruari. Quod & Halyabbas, *lib.8. de Theriac. cap.71.* confirmat. Et reſtatur Angelus Baldus Abbatius, qui diligentiſſimè de viperæ natura ſcripſit, *cap. 15.* dentes tam marem, quàm fœminam quatuor habere, ſed fœminas firmiores ſtabilioréſque, quippe quî pro tempore quatuor inſint; duos verò deciduos habere mares, perennes alios.

Symptomata & Signa.

E vulnere morſu viperæ inflicto ſanguis primò exit purus, quem breui ſequitur ſanies cruenta, ſpumoſa, & ærugini ſimilis: non ſolùm pars demorſa, ſed nonnunquam totum corpus in tumorem ſat notabilem, & quidem pro humorum varia diſpoſitione & corruptione, nunc rubeſcentem, nunc vireſcentem, quandoque etiam purpuraſcentem aut nigricantem attollitur: dolor inſignis, & quidem hinc inde oberràs ægrotantem miſerè affligit, calor adeſt vehemens, puſtulæ in membro læſo aduſtæ & nigricantes excitantur: accedunt vomitus bilioſi, ſingultûs, vertigines, mentis ſtupor, dolores, febres ardentes, vrinæ difficultates, hæmorrhagiæ, ſudores frigidi, tremores, lipothymiæ, anhelitus difficultates, aliáque grauia ſymptomata. Signa.

Prognoſtica.

1. Etſi quidam venenum viperæ, inter ea quæ ſtatim enecant, & ea quæ tardiùs interimunt, medium eſſe velint, & verum ſit, in nonnullis regionibus viperæ morſum non eſſe adeo lethalẽ, nec tam citò interimere: tamẽ certum eſt, in regionibus calidioribus, ac tempore æſtiuo & calidiore, & præcipuè à vipera irata, illarum morſum valde eſſe lethalem, & nonnunquam ſeptem horarum ſpatio, ad ſummum tertio die, demorſos interire. Prognoſtica.

2. Vtrùm fœmina aut mas venenum lethalius inferat, apud autores controuertitur. Verùm ſi experientia conſulatur, cui nec ratio repugnat, procul dubio maris venenum eſt magis noxium.

3. Si quis à vipera morſus incidit in ſyncopem, aut ſanguis è naribus profluit, labia viridia fiunt, vngues refrigerantur, totum corpus tremore afficitur, &, vt Nicander ſcribit, veluti grauedine percuti videtur, certum eſt, mortem eſſe propinquam.

Curatio.

Quod de aliorum animalium venenatorum morſu dictum, & hîc faciendum, membrúmque demorſum paulò ſupra plagam, ſi fieri poteſt, ligandum, ſcarificandum, ſanguiſque, & cum eo venenum, cucurbitulis extrahendus, vel gallinis aut columbis viuis diſſectis, calentibúſque morſui impoſitis virus eliciendum. Curatio.

Extra etiam applicetur ſtercus capræ cum aceto, pice, cera & ſulphure miſtum, farina item erui cum melle ſubacta; & ſcilla cum aceto cocta & contuſa. Galenus, *de antid. c.14.* ad viperæ morſus hoc epithema tradit.

♃. *Sagapeni, piperis, liquoris Cyrenaici, opopanacis,* an part. 1. *galbani, ſulphuris viui,* an. part. ij. Arida puluериſentur, liquores in aceto ſoluantur, & aridis iniiciantur. Fiat Emplaſtrum.

♃. *Centaurij, ariſtoloch. rad. puced.* an. par. pondus. Pulueriſentur, & aceto ac galbano excipiantur.

Vel ♃. *Sagapeni, aſſa fœtida, piperis opopanacis,* an. Drach. iij. *galbani, ſulphuris viui,* an. Drach. j. Gummi aceto diſſoluantur, atque iis reliqua pulueriſata inſpergantur. Fiatque Emplaſtrum.

Vtile eſt & Emplaſtrum paratum ex allio, ficubus & theriaca.

Statim

Statim verò demorſis exhibeantur alexipharmaca. Veneni viperarum Bezoar eſſe coſtum, à ʒ. ß. ad ʒ. i. cum vino abſinthite, vel decoctione abſinthij exhibitum, ſcribit Ardoynus, *de venen. lib 6. cap. 1.* Dioſcorides, *lib. 6. cap. 47.* exhibet coaguli leporini obol. iii. allium item, porrum, cepas, ſalſamentáque acerrima mandenda, vinúmque frequenter bibendum præcipit. Vtilis eſt & radix aſphodeli, tormentillæ, gentianæ, bryoniæ, ariſtolochiæ rotundæ, terra ſigillata, quorum quodlibet vel ſeorſum, vel plura ſimul mixta dantur ad ʒ. i. cum vino veteri. Cui ſi aliquid rutæ addatur, efficacius medicamentum euadit.

Inter compoſita primas obtinet theriaca, ʒ. i. vel ii. pondere, cum vini generoſi ℥. iv. exhibita: cui ſuccedit mithridatium.

Vel ℞. *Radic. ariſtoloch. rotund. bacc. lauri caſſiæ lignea, piperis*, an. ʒ. ii. *caſtorei* ʒ. i. *aniſi*, Drach. ß. *folior, rutæ ſylueſtris*, ʒ. i. ß. Puluериſentur omnia, & cum melle deſpumato redigantur in formam electuarij. Doſis à ʒ. i. ad ʒ. ii. cum hauſtu vini.

Matthiolus, *commēt. ſuper præfat. lib. 6. Dioſcorid.* ex antidoto quadam, quam ibi deſcribit, aquam parat, cuius tantas vires eſſe prædicat, vt eâ non ſolum à viperis demorſos, quod duabus hiſtoriis probat, ſed etiam à quocunque animali venenato ictos ſanare, imò in tanto mortis diſcrimine conſtitutos, vt viſum, vocem, & reliquos ſenſûs amiſerint, ingenti aſtantium admiratione, à longo veluti ſomno excitare, & à morte ad vitam reuocare poſſit. Doſis illius aquæ ſunt ʒ. iv. vel per ſe, vel cum aquæ alicuius deſtillatæ cordialis, vel vini odorati pari quantitate.

CAPVT XIV.

De Scorpione.

Scorpius.

SCorpionum plures reperiuntur ſpecies, de quibus Nicander, *de Theriaca*, Ardoynus, *de ven. lib. 8. cap. 1.* Greuinus, *de ven. lib. 1. cap. 24.* & alij. Etſi verò Scorpiones etiam interdum os hominis ingrediũtur, ſicut Omnibonus Farrarius, *de art. Med. conſult. lib. 2. cap. 9.* refert, in agro Veronenſi, in infantis in cunis dormientis os ingreſſum fuiſſe ſcorpionem, quem licèt poſtea euomuerit, nihilominuùs diem ſuum obierit: tamen plerumque aculeo nocent, & puncturâ venenum infundunt, mole quidem exiguum, maximè tamen exitioſum & lethale niſi citiſſimè ſuccurratur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Scorpionis ictum acerbiſſimus, non ſolùm in parte affecta, ſed & in toto corpore, ſequitur dolor & inflammatio, & tumor; circa plagam puſtulæ emergunt verrucis ſimiles, & totum corpus veluti grandine percuti videtur: corpus totum tremit, pallet, modò æſtuat, modò frigore concutitur, ſudor frigidus erumpit, ſcribitque Benivenius *cap. 56. de abdit.* ſe famulum habuiſſe, qui à ſcorpione ictus ſubitò tam frigido ſudore toto corpore perfuſus ſit, vt algentiſſimâ niue atque glacie ſe opprimi quereretur: capilli erigũtur, facies diſtorquetur, lacrymæ profluunt, ſordes in oculorum angulis colliguntur glutinoſæ, ſpuma ex ore prodit, ſingultus & vomitiones accidunt; non rarò apoſtema ſub axillis excitatur, inguina intumeſcunt, nonnunquam etiam bubo in illis excitatur. Interdum etiam, quod rarius eſt, obſeruauit tamen Marcell. Donatus, *de hiſt. medic. mirabil. lib. 1. c. 9.* maculis nigris totum corpus conſpergitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. In temperatis regionibus, & multò magis in frigidioribus ſcorpiones minùs ſunt venenoſi, & iam in ipſa Italia grauiſſima inferunt pericula.

2. A Scorpionum veneno in primis interimuntur fœminæ, & inter eas virgines præſertim; viri autem potiſſimùm moriuntur, quando manè à ſcorpio percutiuntur, teſte Plinio, *lib. 11. cap. 35.*

Curatio.

Curatio.

In curatione danda opera, ne venenum in corpus penetret, ſed è vulnere extrahatur, & vt cor à veneno muniatur. Ideò membrum, ſi fieri poteſt, ſupra puncturam arctè ligandum, & cucurbitulæ parti apponendæ, vel quod certiſſimum remedium eſt, & multiplici experientiâ comprobatum, ipſe ſcorpius viuus captus & contritus imponendus, vel vulnus oleo ſcorpionis illinendum. Vnde incolæ quorundam Italiæ locorum ſcorpionibus refertiſſi norum, oleum ſcorpionum diu noctúque ad manus habent, eóque, quamprimùm ictum ſentiunt, plagam illinunt, atque hac ratione periculum euitant, ſaluique euadunt.

Scorpius quomodo ſuo vulneri medeatur.

Quâ ratione autem ſcorpius vulneri, quod inflixit, auxilio ſit, autores diſſentiunt. Nonnulli exiſtimant, non euacuando, ſed ob antipathiam, & aduerſam formam alterando mederi. Verùm probabilis mihi non videtur hæc opinio. Quomodo enim ipſe ſcorpius ſuo veneno erit aduerſus? Cùm ergo videamus, etiam ab aliis venenis venena extrahi, ſicut bubonibus & carbunculis peſtilentibus ad venenum extrahendum bufones ſicci imponuntur: vero ſimile eſt, ſcorpionem ob ſimilitudinem venenum ſuum extrahere. Omne enim ſimile attrahit ad ſe ſibi ſimile. Aëtius, *tetrab. 4. ſerm. 1. c. 19.* cochleam hortulanam præcipuè, cum teſtâ tritam, & plagæ impoſitam confeſtim dolorem ſedare ſcribit. Commendantur etiam lumbrici, calamintha aquatica, allium, ruta ſylueſtris, ſcorpioides herba, ſi quodlibet horum ſeorſim, vel plura ex his trita & miſta imponantur. Aëtius, *loco citato*, rutæ ſylueſtris, ʒ. i. (fortaſſis ℥. i.) in aceto terit, ceræ ℥. i. & reſinæ pini quadrans, liquefacit, & affuſo oleo, q. ſ. vnit ac imponit, hócque mirabile pharmacum nominat. Lac ficulneum in vulnus inſtillatum petenſſis præſenti auxilio eſſe, ſcribit Dioſcorides, *lib. 6. cap. 44.* Vel è rad. bryoniæ cocta, ruta trita, ſem. vrticæ, & pauco ſulphure cum ol. veteri. Fiat cataplaſma plagæ imponendum.

Antequam topica reiterentur, id quod ſæpius fieri debet, abluatur locus affectus aquâ, in qua ſulphur, ruta ſylueſtris, lauri folia, & alia ſuprà enumerata cocta ſint.

Dum hæc ita vulneri applicantur, ſtatim ſimul alexipharmaca, & quæ veneneno huic aduerſantur, exhibenda ſunt, vt ſaluia, ſcordium, abſinthium, agrimonia, tartaxacũ, ſerpillum, ocymũ, elaphoboſcum, verbenaca recta, gentiana, ariſtolochia, lauri baccæ, ſemin. paſtinacæ ſylueſtris, trifolij ocymi, fœniculi, raphani, quæ vel in ſubſtantia, vel in decocto exhibeantur.

E compoſitis vtilia ſunt theriaca Andromachi, diateſſaron. Aëtius, *alleg. anteà loco*, antidotum ſequentem plurimùm ad ſcorpionis ictum conducere, ráque ſeipſum vſum & ſeruatum fuiſſe ſcribit:

℞. *Caſtorei, ſucci Cyrenaici, piperis* an. ℥. ß. *coſti, ſpicæ nardi, croci, ſucci centaury*, an ʒ. ii. *mellis deſpumati* q. ſ. Miſce. Datur nucis Ponticæ magnitudine.

Vel ℞. *Aſa fœtidæ, rad. gentianæ*, an. ℥. ß. *ariſtolochiæ longæ, rotundæ*, an. ʒ. ii. *ſem. rutæ* ʒ. i. *caſtorei* ʒ. ß. Cum *melle deſpumato*. Fiat Electuarium. Doſis à ʒ. i. ad ʒ. ii. cum vino, vel anethi decocto.

Vtile etiam eſt mentaſtrum, rutam, rad. ariſtolochię, gentianæ, lauri baccas, æqualibus partibus in vino coquere, & decoctum ægrotanti exhibere.

Hoc loco non prætereundum, quod Mizaldus, *memorabil. centur. 6. aphor. 86.* & alij ex Iouiano Pontano referunt, hominem à ſcorpio grauiter percuſſum ſtatim liberatum fuiſſe, exhibito thure contrito, in quo cælatum fuerat ſcorpij ſignum. De quo etiam alia extat hiſtoria, quæ priorem declarat, apud Ioh. Hutnium. *Methodi ad praxim, lib. 3. cap. 28. Ipſe* inquit, *vidi ſatellitem Romanum, Geometriæ gnarum, qui cùm diu habitaſſet Æygptum, ex Chriſtiano Saracenus euaſit, temporibus Regis Camorchæ: hic (mirum) ſpontè mobiles imagines fabricabatur. Euenit, cùm apud ſatellitem eſſem, quod obnixè eiulantem armigerum ſuum audiremus, ex ictu enim ſcorpij grauiter dolebat. Hic meus ille ſatelles, in certam antidotum quid porrexit, vt id potaret: id gerebat characterem ſcorpij, & thus olebat: quo hauſto illicò euanuit dolor. Hic ego, quidnam id eſſet, quod tam commodã & ſalutarem preſſiſſet formam? Illicò aureum obtulit annulũ, qui emblema gerebat lapidis bezoar, cui inſculpta erat imago ſcorpij. Rogabam, quanam horâ hanc ſculpſiſſet; reſpondit, Luna in ſcorpione verſante, cùm angulum centrumque cæli attigiſſet: túncque olibanum maſtiche imbutum ſe preſſiſſe affirmabat. Quin aliis rebus inuſta hæc idea, ac ſi thuri, hanc efficaciam exercebat.*

Sigillũ Scorpij an ictui ſcorpionis proſit.

Verùm quid de ſigillis in genere ſentiendum ſit, dictum *de Conſ. & Diſſenſ. Chymicor. cũ Galenic. cap. 18.* & *lib. 5. Pract. part. 4. c. 24.* Scorpionem quod attinet, quæ quæſo cõuenientia ſideri cœleſti, cui vndecunque etiam nomen ſcorpij inditum, cũ ſcorpione animali terreſtri, & figurâ ſcorpionis in annulo ſculptâ, & figura ſcorpij ex illa cælatura thuri impreſſa. Itaque ſi thus illud figura ſcorpij ſignatum ſcorpionis ictui profuit, profuit quatenus thus, nõ quatenus ſcorpij figura ſignatum. Quod fallaciæ genus detegit etiam Galenus, *lib. 10. de ſimpl. medic. fac.* dum ſcribit: *Pollicitus eſt mihi quidam, incantationem ſeſe oſtenſurum, quâ ſcorpios interficeret: vbi illam ſemel dixiſſet, in ſcorpiũ expuit, inde rurſum eam obmurmurans, iterũ ſcorpium conſpuit, ac vbi tertiò dixiſſet, atque expuiſſet, mortuus eſt ſcorpius. At poſtea ego abſque incãtatione, à ſola ſaliua morientẽ vidi ſcorpiũ, idque celeriter patientem à ſaliua eſurientium, aut ſitientium, tardè autem ab illis, qui cibo potúque fuerant impleti, in aliis autem proportione.* Si verò thus per ſe hoc nõ agit, procul dubio id ex magia accidit, cuius omnino ſuſpectus fuit ille miles ex Chriſtiano Saracenus factus, qui ſpontè mobiles imagines fabricabatur.

Æger etiam frequenter butyrum comedat, vinúmque antiquum etiam ad ſatietatem bibat. Caueant verò ſibi ab eſu apij, qui loca, in quibus ſcorpiones copioſè reperiũtur, inhabitant.

CAPVT XV.

De Dracone terreſtri.

ETſi Dracones terreſtres, celeberrimi autores parum vel nihil veneni in ſe continere aſſerant, imò è corpore illorum remedio quædam aduerſus quoſdam morbos petiuerint; vnde procul dubio factum vt Ethnici eos in ſummo honore haberent, & Æſculapio, quem Medicinæ inuentorem ferunt, conſecrarent: quia tamen è ſerpentum numero ſunt, veneno procul dubio omni non carent, præſertim in regionibus calidioribus, de quo Lucanus. *l. 9.* ita ſcribit;

Draco terreſtris.

Vos

Vos quoque, qui cunctis innoxia terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Peſtiferos ardens facit Africa.

Verùm cùm in pluribus regionibus ignoti ſint, de iis multa dicere ſuperuacaneum puto, & ſi alicubi morſu nocent, quomodo curandus ſit, ſatis ex iis, quæ hactenus de reliquorum venenatorum animalium morſibus curandi dicta ſunt, vt & *lib. 5. Pract. part. 4. cap. 19.* patet.

CAPVT XVI.

De Crocodilo.

…ocodilus. CRocodilus, quem Plinius, *lib. 8. Natural. hiſtor. cap. 25.* & Matthiolus, *in 1. Dioſcorid. c. 60.* deſcribunt, cùm os habeat valde amplum, & dentes fortiſſimos, vulnus quoque morſu infligit ſat magnum, per quod exitiale venenum in corpus infundit.

Symptomata & Signa.

…na. Morſum Crocodili acerbiſſimus ſequitur dolor, ſanguiſque ob tam manifeſtam continui ſolutionem primò quidem purus excernitur, quem paulo pòſt ſanies virulenta, acris & fœtida ſequitur: in parte demorſa tumor & inflammatio, necnon puſtulæ aduſtæ & nigricantes excitantur. Et cùm veneni Crocodili malignitas ſit maxima, niſi citiſſimè ſuccurratur, vomitûs praui, febres ardentes, ſudores frigidi, lipothymiæ, aliáque grauia ſymptomata, & tandem ipſa mors breui temporis ſpatio ſuperuenit.

Curatio.

…ratio. Virus parti affectæ communicatum omnibus modis, de quibus hactenus ſæpius dictum, extrahendum. Hinc vulnus acri muriâ, vel ſpiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium vel aceto, in quo nitrum diſſolutum ſit, abluatur; crocodili adipe illinatur, vel applicetur nitrum, medulla cerui, aut adeps anſerinus, cum butyro & melle. Vel è ſtercore porcino, myrrha, galbano, ſale, ærugine, adipe anſerino, oleo communi & cera, F. Emplaſtrum plagæ imponendum.

Interim dum hæc fiunt, & ſtatim exhibenda alexipharmaca; quæ ex iis, quæ hactenus dicta, nota ſunt.

CAPVT XVII.

De Lacerta.

…certa. LAcerta etſi adeò venenoſa non habeatur; quia tamen dentes habet admodū ſubtiles, paruos, nigros, iique poſt morſum plerumque in vulnere remanent, morſu ſuo infligunt vulnera curatu difficilia; ſimul etiam omni veneno eas non carere, ſymptomata quæ inducunt, docent.

Symptomata & Signa.

…gna. Nam demorſi à lacerta dolorem in loco affecto ſentiunt vehementiſſimum, è plaga primùm ſanguis excernitur, paulo pòſt verò ſanies graueolens; caro circa puncturam palleſcit, & in tumorem attollitur, putreſcitque.

Curatio.

…uratio. Vt dentes in vulnere relicti faciliùs excidant, locum oleo & aquâ calidâ fricare oportet, poſtea vel ſugere, vel cucurbitulas ei applicare, vulnúſque eo quo viperarum morſum, modo tractare conuenit. Prodeſt etiam ſpongiam aceto calido imbutam morſui imponere, locúmque butyro, ſale, & melle mixtis inungere; emplaſtrum ex allio & foliis maluæ coctis & contuſis, furfuribúſque cribratis, & oleo roſaceo paratum; vel cataplaſma ex panis triticei medulla, cum decocto rutæ, calaminthæ, allij & gentianæ confectum applicare.

Interim non inutile fuerit, alexipharmaca hactenus propoſita exhibere.

CAPVT XVIII.

De Stellione.

…tella. STellio è lacertarum genere eſt, ita dictus, quòd in dorſo maculas quaſdam paruas inſtar ſtellarum habeat. Hic non aſſumtus ſolùm intra corpus, ſed & morſu, homini & aliis animalibus nocet, mórſúſque eius pernicioſiſſimus eſt, & naturali aſtutiâ ſtelliones præditi ſunt, vt nobis damnum inferant, teſte Plinio.

Symptomata, & Signa.

…igna. Si ſtellionis vel caro ſumatur, aut liquor in quem incidit, bibatur, eadem in œſophago, ſtomacho & inteſtinis excitantur ſymptomata, qualia aſſumtis cantharidibus in veſica excitari ſolent. Nam in ventriculo, & potiſſimùm ſuperiore eius orificio, dolor vehemens deprehenditur, ardor ſtomachi ægrotantem affligit, vomitus excitantur, lingua inflammatur, viſus debilitatur, caput dolet, faciéſque, teſte Plinio, *lib. 29. cap. 4.* lentigine obducitur.

Demorſi à Stellione dolorem in affecta parte ſentiunt continuum, & vehementem, caróque circa puncturam liuida redditur, & alia, quæ demorſis à ſerpentibus accidunt, ſymptomata ſuperuenire ſolent.

Curatio.

Si vel Stellio ſumptus, vel potus, in quo Stellio ſuffocatus fuerit, hauſtus ſit, ſtatim vomitus aquâ tepidâ & oleo veteri, vel violarum, aliiſque hactenus propoſitis prouocandus: hinc clyſter iniiciendus è decocto maluæ, altheæ, violariæ, ſem. lini, oleo roſaceo, & aliis lenientibus paratus, ſimúlque ægro exhibenda iuſcula pinguia, butyrum recens, cremor priſanæ, lac caprinum, emulſiones amygdal. dulc. ſem. papauer. albi, nucleor. pini, cum decocto hordei paratæ. Curatio.

Demorſi, vt docet Aëtius, *tetrabibl. 4. ſerm. 1. cap. 12.* è veſtigio iuuantur, ſi cæpe & allia cataplaſmatis modo vulneri imponantur, eadémque comedant, & vinum meracum poſt eorum ſumtionem bibant.

Siue verò venenum ſtellionis hauſtum & ore ſumtum, ſiue morſu communicatum fuerit, alexipharmaca nullo modo negligenda, ſed ea, quæ contra ſerpentum morſus hactenus propoſita ſunt, vſurpanda.

CAPVT XIX.

De Salamandra.

AD lacertarum genus pertinet & Salamandra, vt ex Plinio, *lib. 10. cap. 67.* videre eſt. *Inter omnia autem venenata*, vt idem *lib. 29. cap. 4.* ſcribit, *Salamandra ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt; ſalamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat, nihil ab aconito diſtans. Quinimò ſi contact. ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt; vel ſi in puteum cadat. Quippe cùm ſaliua eius quacúnque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis toto corpore pilus defluat.* Nimirum non ſolùm venenum eius morſu infuſum totâ ſuâ ſubſtantiâ naturæ noſtræ aduerſatur, ſed & fructûs & herbæ eius ſputo inquinatæ, vel aquæ, in quas cecidit, non ſolùm grauiſſima & periculoſiſſima ſymptomata inducunt, ſed ſæpiſſime ipſam mortem inferunt. Salamandra.

Symptomata & Signa.

Nam Salamandræ veneno infectis, niſi cita mors præueniat, humidiores corporis partes, vel membrum demorſum, calore natiuo extincto nigreſcit, putreſcit, fœtidiſſimam ſaniem excernit, nonnunquam etiam veneno diutiùs in corpore immorante planè decidit, capilli defluunt in toto corpore; partes omnes internæ inflammantur, ſermo impeditur, ſenſûs deficiunt, corpus totum tumet, & tremore concutitur, ac lipothymia, & tandem mors ſuperuenit. Signa.

Curatio.

Locus demorſus quamprimùm ſcarificandus, venenúmque vel cucurbitulis, vel aliis modis eliciendum, aut vulneri cataplaſma in allio, ræpis, ruta, ſale & melle confectum; vel ſtercus ſuillum aut caprinum cum aceto coctum calidè imponendum. Curatio.

Si quid à Salamandræ ſputo infectum aſſumtum fuerit, vomitus aqua calida & oleo & aliis medicamentis hactenus propoſitis prouocandus.

In vtroque caſu alexipharmaca neceſſaria ſunt, ac propterea & Mithridatium exhibendum. In ſpecie ad Salamandræ morſum Dioſcorides, *lib. 6. cap. 4.* commendat reſinam pini, aut galbanum ex melle linctum. Vtilis etiam eſt chamæpitys contrita, cum nucleis pini exhibita. Vel coquatur chamæpitys, grana pin. folia cupreſſi, & ſem. vrticæ in vino, decoctúmque exhibeatur.

Vel ℞. *Baccar. iuniperi, aſa fœtida, piper. nigr.* an. Drach. ij. *caſtorei, fol. rutæ, radic. pyrethri*, an. Drach. j. Cum *melle deſpumato*. F. Electuarium, à Drach. j. ad Drach. ij. cum hauſtu vini veteris exhibendum.

Æger in cibo ſæpe ſumat nucleos pini, cibíque alij condiantur cinnamomo, caryophyllis, & aliis aromatibus. Potus ſit vinum vetus, vel lac vaccinum calidum.

CAPVT XX.

De Hirudine.

HIrudines in vſum Medicum venire, & quandoque venæſectionis vices ſupplere, notum eſt, dum vaſis forinſecùs applicatæ ſanguinem extrahunt & exſugunt. Quod quidem ſæpe cum ægrotum commodo accidit, ſi ipſæ puræ & non venenatæ ſint, & vbi officium ſuum fecerunt, ſponte decidant. Si verò in aquis impuris vixerint, & venenoſitatem contraxerint, aut ſi auellantur, & capita vel denticulos ſuos in carne defixos relinquant, non ſolùm vlcera curatu difficilia, ſed & mortem inferre poſſunt; ſicut Meſſalinum è Conſularibus Patritiis, cùm ad genua admiſiſſet hirudines, inde interemptum eſſe, refert Plinius, *lib. 32. cap. 10.* Hirudo.

Nonnunquam etiam cùm aquis impuris, bibentibus hirudines per os ingrediuntur, & vel ſtatim faucibus adhærent, vel ad

ventriculum vſque deſcendunt, ſuctionémque in eo moleſtam excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Extrà hirudines venenatæ, vel non rectè applicatæ, non ſolùm, vt dictum, vlcera inſanabilia, ſed & gangrænam quandoque excitant, vt eius rei hiſtorias duas narrat Schenckius, *lib.7.obſeru.*

Si faucibus adhuc adhęreant hirudines, oculis patent; ſi verò per os ingreſſæ fuerint, & ad ventriculum vſque peruenerint, ex ægri relationibus id optimè cognoſcitur. Suctionis tamen etiam ſenſus, & ſanguinis excretio, quam hirudo in ventriculo latens, venáſque ſugendo aperiens excitat, percipitur.

Curatio.

Curatio. Quomodo hirudines partibus corporis noſtri, curationis ergò ſint applicandæ, & vt decidant, curandum, dictum fuit *lib.5. Inſtit.part.1.ſect.2.c.7.*

Si tamen vulnus ab hirudine inflictum non bene cadat, imponantur folia lauri, vel centaurium contuſum cum vino mixtum; vel ex allio, ruta, galbano, maiorana caſtoreo & oleo veteri fiat cataplaſma, quod plagæ imponatur. In primis vtilis eſt agrimonia contrita, & cataplaſmatis modo impoſita. Vel illinatur plaga teſtudinis marinæ ſanguine, oleo coſtino, de pyrethro. Si faucibus adhæreat hirudo, ſæpe gargariſmatibus è ſinapi, allio, aceto, aliíſque acribus & acidis, adiecto ſale paratis, vtendum.

Ventriculo ſi infixa ſit, æger muriam tepidam vel acetum bibat; quibus aliquid aloës admiſcendum, vt eò citiùs refigatur, vomitúque, qui cum oxymelite ſimplici vel ſcillitico, & decocto anethi prouocari poteſt, excludatur.

Si ſanguis reiiciatur, adſtringentibus ſanguinémque ſiſtentibus vtendum, qualia ſunt conſerua roſarum rubrar. antiqua radic. tormentillæ, bolus Armenus, terra ſigillata, trochiſci de berber. ſ.d. ſpodio, ſyrupi cydoniorum de roſis ſiccis, de agreſt. myrtillorum, granatorum; aqua plantaginis, portulacæ, burſæ paſtoris, & alia.

Reiectâ per vomitum hirudine, eius malignitati reſiſtentia exhibenda. Vbi commendantur abſinthium, naſturtium, ſaluia, gentiana, pimpinella, baccæ lauri, cæpe, ſcilla, radic. cappar. myrrha, galbanum, è quibus tale poteſt fieri Electuarium.

℞. *Ariſtoloch. longa. gentiana, baccar. lauri, cortic. radic. capparum, myrrha*, an. Drach. ij. *ſem. ruta, piperis nigri, caſtorei*, an. ℥. j. *Cum melle deſpumato*, Fiat Electuarium, cuius Doſis ℥. j. ad ℥. ij. cum vini generoſi Vnc. iv.

CAPVT XXI.

De Scolopendra.

Scolopendra. SColopendra, vti in partem anteriorem & poſteriorem progreditur, ita etiam ex parte vtraque morſu ſuo eſt noxia.

Symptomata, & Signa.

Signa. Demorſi à ſcolopendra pruritum ſentiunt in toto corpore; caro circa plagam liueſcit & putredine corrumpitur. Nonnunquam etiam rubra & fæculenta apparet, vlcúſque in eâ curatu per quàm difficile excitatur. Nonnunquam & alia, quæ morsûs animalium venenatorum ſequi ſolent, ſymptomata accidunt.

Curatio.

Curatio. Plaga primùm acidâ muriâ, vel oleo calido fouenda. Poſtea ſal bene tritus, aut cinis aceto maceratus, aut ſal cum pice liquida, aut ſcilla ei imponenda. Prodeſt etiam, ex Aëtij conſilio, cedria cum melle, & allium cum foliis ficus & cumino, eruóque ac vino.

Antidota quod attinet, Dioſcorides, *lib.6.cap.43.* à ſcolopendra demorſis, cum vino exhibet ariſtolochiam, aut ſerpillum, aut calamintham, aut rutam ſylueſtrem. quibus Aëtius, *tetrab.4. ſerm.4.cap.15.* abſinthium & mentham adiungit. Vinum quoque, in quo aſphodeli flores & ſemen, aut mentaſtri folia cocta ſunt, vtile eſt.

CAPVT XXII.

De Rubeta.

Rubeta. RVbetæ ſeu bufones equidem dentibus carent: gingiuis tamen, quas præduras & ſcabras habent, partem cui adhæſerunt, ſic arctè conſtringunt, vt venenum ſuum in partem, totumque inde corpus, per apprehenſæ partis poros, tranſmittât. Inſuper venenum ſuum mictu & ſaliuatione in herbas & fructus euomunt, quos ſi illotos quis comederit, variis ſymptomatibus corripitur. Prætetea & anhelitum virulentum emittunt, eóſque, quos anhelitu tantùm contingunt, lædere, autor eſt Aëtius, *tetrabib. 4. ſerm. 1. c. 63.* Et de ſaluia anhelitu bufonum infectâ, *ſuprà, part. 5. c. 2.* duas hiſtorias retulimus, quæ ibi videantur. Compertum etiam eſt, palam, quo bufo transfixus fuerat nocuiſſe. Reférrque Ferdinand. Ponzettus, *de ven. lib. 3. c. 12.* quendam cùm cannam, in cuius ſummitate ſteterat infixa Rubeta manibus cepiſſet, & eâ animalia ex ſuo agro expuliſſet, reuerſum domum quamprimùm incepit comedere, omnem cibum quem tangebat, euomuiſſe, nec ceſſaſſe vomitum, donec cibus per manum alterius adminiſtratus fuit. In cute quoque ſi ſaliuâ vel vrinâ rubetæ conſpergatur, puſtulæ minores excitantur. Imò quod magis mirum, rubetæ, ad modum quorundam ſerpentum, mediantibus telis nocere poſſunt. Ita refert Ardoynus, *de venen. lib. 4. c. 7.* ſe vidiſſe quendam iuuenem, qui cum interfeciſſet lanceolâ quendam magnum bufonem, deuenit ad ſtuporem totius corporis, adeò vt ſteterit duobus diebus protinùs abſque pulſu.

Symptomata & Signa.

Rubetæ veneno quocunque modo accepto corpus pallet, & in tumorem hydropicorum inſtar attollitur; accedit nauſea, vomitus, difficultas anhelitus, vertigo, oculorũ caligo, oriſq; fœtor, ſyncope, febris affligit, partes extremæ inflammantur, ſemen ſpontè profluit, pili defluunt, dentes quoque interdum cadunt. Signa.

Curatio.

Rubetæ venenum ſi ore ſumtum ſit, vt vomitu quamprimùm reiiciatur curandum. Hinc, vt aliàs etiam, quocunque modo in corpus admiſſum ſit, theriaca vel Mithridatium tribus diebus continuis, cum decocto rutæ vel vino exhibendum, vinum meracum copioſè propinandum; motus vehemens ægro imperandus, ſudor copioſus aliquoties in balneo prouocandus, ægérque aquâ calidâ abluendus. Qui cùm è balneo egreditur, de ſpeciebus diacurcumæ, dialaccæ, diarrhod. abb. trochiſc. de abſinth. de eupator. de rharbarbar. aliquid ſumat; vel ex his cum conſeru. capill. Vener. diacoro, & ſyrup. Byzantino F. Electuarium, de quo quotidie bis, horâ vnâ ante cibum ℥. ij. vel ℥. iij. exhibeantur; vel teſtudinis marinæ ſanguis, cum leporis coagulo & cumino, ex vino præbeatur. Curatio.

Cutis ſputo vel vrinâ rubetæ inquinata mox abluatur vrinâ humanâ, vel aquâ & ſale; poſteáque ol. vitell. ouor. vel roſaceo illinatur.

CAPVT XXIII.

De Mure Araneo.

DE Mure Araneo, non omnibus locis noto animali, agit Ardoynus, *de venen. lib. 7. c. 2.* Greuinus, *de venen. lib. 1. cap. 27.* Mus Araneus. Hic dentibus ſuis, quos in vtraque maxilla duplici ordine digeſtos, eóſque acutos habere dicitur, morſum non ſolùm infert periculoſum, ſed mediante ſaliua venenum quoque exitiale corpori communicat.

Symptomata & Signa.

Vulnus, quod mus araneus infligit, ob dictam dentium multitudinem, ſat manifeſtum, & quadruplici ordine conſpicuum eſt. Signa. E quo ſanguis primùm purus effluit, paulo pòſt verò ſanioſus & putridus; dolor adeſt vehemens, pars affecta inflammatur, exulceratur & putreſcit; circa plagam puſtulæ emergunt ſanioſo humore turgente, quæ ſi rumpantur, pus fundunt virulentum, quo excreto caro ſubiacens liuida, qualis in cancro conſpicitur, apparet: nonnunquam inteſtinorum tormina, vrinæ difficultas, & ſudores frigidi ſuperueniunt.

Curatio.

Primò danda opera, vt venenum corpori communicatum foràs eliciatur, iis modis, qui hactenus ſæpius ſunt propoſiti. Curatio. Imponatur plagæ emplaſtrum è galbano in aceto diſſoluto, & farina hordeacea paratum; vel ex allio, foliis ficûs & cymino contuſis, ac cum oleo mixtis, Fiat Cataplaſma vulneri imponendum.

Vlcera è puſtulis ruptis oborta, Aëtius, *tetrabibl. 4. ſerm. 1. c. 14.* acidâ muriâ eluere, & hordeum vſtum, vel mali Punici dulcis corium coctum tritum imponere, atque vlcera eodem decocto, vel potiùs decocto myrti, fouere iubet.

Morſum à Mure Araneo inflictum, arenam, ſeu terram ex rotarum tranſitu ſeu orbitâ ſumtam, & vulneri cataplaſmatis modo impoſitam illicò ſanare, ſcribit Ælianus, *de animal. lib. 2. cap 37.*

Interim ſtatim ſimul alexipharmaca ſunt ſumenda, quæ hactenus ſæpe ſunt propoſita. Aëtius, *alleg. loc.* Drach. j. vel Drach. ij. fol. lauri, vel corticis capparis, vel radicis gentianæ, cum vino exhibere iubet. Vel paretur tale electuarium.

℞. *Cortic. radic. cappar. radic. gentiana*, an. Drach. j. ß. *ariſtoloch. long. baccar. laur. terra ſigillat. ruta*, an. Drach. ij. *coſti amari, ſpica Indica*, an Drach. j. *flor. ſulphur.* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. Cum *melle*, F. Electuarium, cuius doſis quotidie bis à Drach. j. ad Drach. ij.

Vel paretur cum vino decoctum ex abſinthio, fol. lauri, abrotano, ſerpillo, de quo æger quotidie. Vnc. iv. ſumat. Sunt qui coagulum hœdi, leporis vel agni, ex vino ſumtum valde commendant.

CAPVT XXIV.

De Araneo.

ARaneorum licèt plures ſpecies reperiantur, atque aliis alij venenoſiores ſint; omnes tamen vno eodémque modo nocent. Araneus.

nocent. Vel enim ictu per vulnuſculum tam exiguum, vt oculorum aciem ferè effugiat, venenum in corpus infundunt; vel etiam, quod de araneis in Vaſconia I.C. Scaliger, *Exerc.* 186. refert, calcari per calceorum ſoleas venenum tranſmittunt, vel in eſculenta & potulenta illapſi, & cum iis in corpus ingeſti, homini nocent, quomodo Mercurialis, *de venen. lib.* 2. *c.* 5. è Nicolao Florentino refert, in monaſterio quodam Eremitanorum multos Monachos fuiſſe peremptos potu vini, in quo fuerat extinctus araneus peſtifer; vel etiam combuſti fumo ſuo nocent. Ita refert Nicol. Florent. *ſerm.* 4. *tract.* 4. *c.* 23. quendam Lombardum Florentiæ in hoſpitio Coronæ quandam araneam nigerrimam & magnam combuſſiſſe flammâ candelæ, & cùm fumum illius naribus excepiſſet, ſtatim incepiſſe debilitari, & incidiſſe in lipothymiam, & totâ nocte paſſum eſſe pulſum cordis, & pulſum eius ita minutum eſſe, vt vix perciperetur. Curatum verò fuiſſe theriaca, diamoſcho, & puluere zedoariæ mixtis.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si Araneus ſiue intra corpus ſumtus fuerit, ſiue ictu venenum ſuum corpori immiſerit, accidit in parte demorſa ſtupor, cum frigoris ſenſu & horrore, ventris intumeſcentia, flatus in inteſtinis, faciei pallor, lacrymæ inuoluntariæ, partium extremarum tremor & contractio, conuulſioni non diſſimilis; ſudor frigidus perpetua & vana mingendi cupiditas, membri virilis in iuuenibus tenſio & dolor, in ſenioribus verò laxatio: nonnunquam etiam vel per vomitum, vel per vrinam, aranearum ſimile quid excernitur.

Curatio.

Curatio. Si Araneus intra corpus ſumtus fuerit, cura à vomitorio auſpicanda: in quem vſum hic in primis commendantur iuli iuglandium in fumo ſiccati tuſi, & a Drach. j. ad Drach. ij. cum hydromelite, aut vino albo propinati.

Vel ℞. *Radic. eſulæ, aſari*, an Drach. ij. *flor. anethi, geniſtæ*, an. p. j. Coq. in aq. pura. Col. ℞. Vnc. v. Adde *mellis* Drach. j. Fiat vomitorium.

Poſt vomitum offerenda alexipharmaca, quibus ſumtis æger vel in lecto ſeſe ad ſudorem componat, vel quod melius, balneum ingrediatur, & copioſè ſudet. Vtilis eſt hic theriaca, Drac. ij. pondere, cum aq. cardui bened. ſcordij, aut vino albo ſumta, Item bolus Armenus, quo cum aceto propinato villicum quendam ab araneo punctum in collo, & inde tumore ingenti ac ſtrangulatione quadam correptum, nec loqui potentem à morte liberauit Fracaſtorius, vt *lib.* 2. *de morb. contagioſ. cap.* 2. refert. Dioſcorides propinat abrotani ſemen, ariſtolochiam, aniſum, cicer ſylueſtre, & cuminum Æthiopicum, cuiuſlibet ſeorſim ſumtj Drach. ij. cum vino. Vtilis eſt & reſina ſicca abietis, cuius vſu mulierculam quandam, cùm incauta deuoraſſet araneum, & circa os ventriculi affligeretur, mox dolore & malo omni liberatam fuiſſe, eiúſque vſum contra venena illos ruſticos, qui circa montes habitant, & Rheti Reſinarij, à reſina hac colligenda nominantur, prædicare, refert Geſnerus, *in annotat. ad librum* 2. *facilè parabil. Dioſcorid. c.* 150.

Vel ℞. *Flor. ſcordij, mentha, ruta, cupreſſi*, an. M. j. *ſem. erucæ, aniſi*. 4. *calidor. minor.* an. Drac. j. Coq. in ſ. q. vini. Colaturæ quotidie bis, manè & veſperi, Vnc. iv. propinentur, donec corporis tumor euaneſcat. Commendantur quoque lauri baccæ, ſerpillum, calamintha, chamæpitys, gentiana, meliſſa, nigella, quorum quodlibet vel ſeorſim cum vino offerendum, vel è pluribus illorum decocta, & aliæ medicamentorum formæ parandæ & ſumendæ.

Vel ℞. *Aſa fœtida* Drach. ij. *myrrha, allij, piperis, caſtorei*, an. ʒ. ß. F. Puluis pro 4. doſibus, qui exhibeatur cum vino, antequam æger balneum, quod quotidie fere, cùm magna in hoc caſu eius vis ſit, repetendum, ingrediatur.

Si verò morſu araneus nocuerit, locus demorſus ſæpius aquâ ſalsâ abluendus, aut ſpongiâ calido aceto, vel decocto maluæ, origani, ſerpilli, aliorúmque ſuprà commemoratorum madidâ fouendus; in primis lac è foliis ficus manans inſtillatum, vtile etiam ad ictum araneæ Peruanæ. Refert enim Monardes, *lib. ſimpl. noui orbis, c.* 62. in regno Peru inſecta quædam reperiri, quæ araneæ appellantur, eo quòd vbicunque fuerint, ſua retia texant, Hiſpanicarum aranearum modo. Magna ſunt ea inſecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeò virulenta, vt eorum ictus iugulent, niſi efficaci remedio ſuccurratur. Nam ſi diutiùs differatur, & ſubeat virus ad cor, præſens mors conſequitur, nec vlla remedia proſunt. Miram autem in ficu vtilitatem experti ſunt, ſi, quotquot icti fuerint, ſtatim ad eam confugiant, & lac ex ficus foliis manans bis aut ter in vulnus inſtillent. Nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tolluntúrque dolores & ſymptomata ſuccedentia, ſolo vulnere relicto, quòd cùm ſit exiguum, facilè curatur: diù tamen apertum ſeruandum. Cataplaſmata quoque ictui imponenda parari poſſunt è foliis lauri, ruta, porro, farina hordeacea, cum aceto coctis. Prodeſt etiam allium & cepas contuſas, ſtercus item caprinum cum vino, vt & ficus pingues imponere.

Simul vſurpentur alexipharmaca ſuprà propoſita, ægerque in balneo ſæpius ſudet. Allium etiam frequentiùs comedat, vinumque liberaliùs bibat.

CAPVT XXV.

De Tarantula.

CVm *lib.* 1. *Pract. part.* 2. *c.* 17. ea, quæ de Tarantula pro inſtituti noſtri ratione hoc loco dicenda eſſent, explicata, ſymptomata ictum eius conſequentia enumerata, eorumque curatio propoſita ſit; eadem hoc loco repetenda non cenſeo, ſed lectorem ad locum illum remitto. Qui etiam Philippum Camerarium, *horar. ſubciſiuar. centur.* 2. *c.* 81. in quo de Tarantula agit, & autores, qui & à me, & ab eo allegantur, conſulere poterit. *Tarantula.*

CAPVT XXVI.

De Cantharidibus.

DE Cantharidibus quidem nonnulli affirmant, vt ex Langio, *lib.* 1. *Epiſt.* 47. & Io. Michaele Paſchalio, *meth. med. l.* 1. *c.* 41. videre eſt, quòd etiam extrà corpori applicatæ, veſicæ noceant, & mictionem ſanguinis excitent. Verùm etſi ſexcenties veſicatorij loco iis vſus fuerim: nunquam tamen tale quid obſeruare potui. Ideò hoc loco ſaltem qualia ſymptomata intra corpus aſſumtæ excitent, enarrabo, earumque curationem monſtrabo.

Symptomata & Signa.

Cantharides aſſumtæ omnes ferè ab ore ad veſicam vſque corporis humani partes arrodunt, exulcerant, atque inflammant; atque hinc febrem ardentem excitant, hypochondriorum inflationem, nauſeam, dyſenteriam, lipothymiam, vertiginem, & tandem dementiam pariunt. In ore reſinæ cedri & pini ſapor percipitur. In primis verò partibus vrinæ dicatis ſuâ naturâ infenſæ ſunt; vnde in illis ardorem inflammatorium, excoriationem, penis continuam erectionem, cruentam & dolorificam ſtranguriam, vel omnimodam iſchuriam excitant; quæ tandem vaſorum vrinariorum gangræna & ipſa mors conſequitur. Ita Coſſinus, Eques Romanus, amicitiâ Neronis notus, cùm lichene laboraret, vocato ex Ægypto Medico, cantharidum potu ab eo interemptus eſt, vt refert Plinius, *l.* 29. *c.* 4. Ita narrat Paræus, *lib.* 5. *cap.* 17. Scortum quoddam iuuenem lautâ cœnâ excepiſſe, additis etiam condimentis puluiſculo cantharidum conſperſis. Qui cùm poſtera die merum ſanguinem ano virgâque rigidâ redderet, Medici vocati omnia neceſſaria medicamenta adhibuerunt, ſed fruſtranei omnes illorum fuere conatus. Interiit enim iuuenis vehementiâ veneni victus. *Signa.*

Curatio.

Cantharides aſſumtæ è corpore vt eiiciantur, primò danda opera, quod commodiſſimè fit vomitorio ex aqua tepida, vel decocto capitis porcini, agnini, vel caprini, cum ol. violar. parato, & vomitus aliquoties repeti debet. Poſt vomitum clyſteres per anum iniiciendi ex hordeo, malua, mercuriali, parietaria, ſem. lini, fœnugræci, oryza, ol. lilior. albor. vel violar. ſeuo hircino, & electuar. diaphœnico parati. *Curatio.*

Hinc vel ſolum lac, vel decoctum althææ, ſem. lini, & maluæ, cum ol. violar. mixtum per anum vel meatum vrinarium infundere non vtile fuerit.

Poſtea ad acrimoniam, & maleficam Cantharidum vim obtundendam, æger ſumat lac caprinum, iuſcula pinguia, priſanæ cremorem, oryzam cum lacte caprino coctam, butyrum recens, carnes pingues, porcinas ſcilicet & hœdinas, cum lactuca, portulaca, hordeo, vel violaria coctas. Propinetur lac amygdal. dulc. vel emulſio ex ſem. 4. frigid. maiorib. cum aq. lactucæ parata. Vel emulſio conficiatur è nucleis pini, ſem. papauer. albi, & baccis halicacabi, cum aqua violar. Vtiles quoque ſunt potiones ex aqua endiuię, plantaginis, lactucæ, portulacæ, ſyrup. nymphææ, papaueris, violar. & ſimilibus paratæ: quibus ſi de mucilag. ſem. pſyllij, maluæ, cydoniorum, aut gummi tragacanthæ, aq. plantag. paratis, aliquid addatur, efficacius medicamentum erit.

Peculiari verò vi venenum cantharidum expugnat pulegium, ſiue in ſubſtantia ſumatur, ſiue decoctum ex eo paretur. Commendatur & terra Lemnia, Drach. ij. pondere, vel fructus alkekengi num. x. ſi cum vino ſumantur.

Vel ℞. *Trochiſc. de terra ſigillat. alkekengi*, an. Drach. ß. Et ægro cum vino dulci, aut lacte muliebri exhibeantur.

Balnea quoque, quibus ægri inſideant, paranda ex decocto maluæ, althææ, violariæ, lactucæ, portulacæ, ſē. lini, fœnugræci.

Extrà lumbi, genitala, & alia membra dolentia inungantur vnguento roſac. & popul. cum oxycrato miſtis. Vtilia ſunt & epithemata è ſucco lactucæ, portulacæ, cucumeris, cucurbitæ, melonum, & ol. violar. mixtis parata, & duplicatis linteolis locis dolentibus impoſita.

CAPVT XXVII.

De Bupreſte.

BVpreſtis tam Græcis, quàm Latinis, teſte Nicandro & Plinio, ita dicitur, quòd, cùm boum corpora ingreditur, ea in tumorem attollit. Beſtiola enim eſt cantharidi ſimilis, *Bupreſtis.*

aut ſcarabæo longipedi, quæ in herbis latitans ſæpenumero à brutis deuoratur, eaque interficit. Homini etiam vix alio modo nocet, quam cùm intra corpus aſſumitur.

Symptomata, & Signa.

Signa. Siue enim ab homine, ſiue à bruto inter paſcendum deglutita fuerit hæc beſtiola, ſequitur totius corporis inſtar tympani inflatio, ſtomachi ventriſque dolor vehemens, vrinæ ſuppreſſio, ægrotantique omnia nitrum ſapere & olere videntur.

Curatio.

Curatio. Quia Bupreſtes magnam cum cantharidibus habent cognationem, eandem quoque cum illis curationem requirunt, quæ *cap. præced.* eſt propoſita.

In ſpecie verò ad Bupreſtem, iuxta Dioſcoridem, *lib.6. c.3.* conferunt ficûs aridæ per ſe comeſtæ, vel decoctum earum ex vino. Vtiles ſunt & dactyli, lac bubulum, caprinum vel ouillum, vt & pirorum omne genus. Si virus in totum corpus iam ſe diffuderit, ſudor in balneo prouocandus.

CAPVT XXVIII.

De Pini Erucis.

Pini erucæ. PIni erucæ triplici modo hominibus nocent, morſu ſcilicet, attritu ad partem nudam, & tandem cum eſculentis aut potulentis aſſumtæ.

Symptomata & Signa.

Signa. In parte, quam erucæ momorderunt, aut alio modo duriùs attigerunt, ingens pruritus, rubor, dolor, ac tumor excitatur.

Aſſumtæ, in palato, lingua, omnibúſque oris partibus, vt & ventriculo & inteſtinis dolorem, inflammationem, cibi faſtidium, punctiones, & in toto corpore æſtum excitant vehementiſſimum.

Curatio.

Curatio. Parti erucæ morſu aut attritu læſæ remedio ſunt cæpæ aceto tritæ; ruta item cum melle & ſale trita, vel cum aceto & pice cocta & impoſita.

Erucæ intra corpus aſſumtæ quamprimùm vomitu reiiciẽdæ ſunt, & ſi iam ad inteſtina deſcenderint, clyſteribus eluendæ.

Et vt veneni huius acrimonia retundatur, propinandum lac caprinum, vel emulſio è ſem. 4. frig. maior. amygdal. dulc. ſem. papau. albi, cum aq. hordei parata. Æger comedat oryzam cum lacte caprino coctam, cremorem ptiſanæ, amygdal. dulces, iuſcula pinguia.

Antidotus erucarum pini eſt terra Lemnia, & corallia rubra præparata, cum mucilag. ſem. cydonior. exhibita.

CAPVT XXIX.

De Muſcis, Apibus, & Veſpis.

Muſcæ. NOn equidem muſcæ omnes venenatæ ſunt: grandiores tamen quædam interdum virulentiâ non carent, præcipuè ſi anteà cadaueribus venenatorum animalium inſederint; ſicut Plinius, *lib.11. c.53.* veſparum ictus perculoſiores eſſe, ſi eæ antea ſerpentibus victitarint, annotauit. *Apes.* Apes aculeo ſuo etiam nocent, & præſertim ſi denſiore agmine in hominem, vel aliud animal inuolent, adeò vt equos etiam ab iis necatos fuiſſe compertum ſit. Multò verò magis adhuc nocent veſpæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Ictum iſtorum animalium conſequitur in parte affecta dolor vehemens, & tamdiu durans, donec aculeus relictus (quod ab Apibus fieri ſolet) exemptus fuerit. Tumor item & rubor, ac puſtulæ, in parte affecta excitantur.

Curatio.

Curatio. Si aculeus in vulnere fuit relictus, ille ante omnia extrahendus. Quod ſi fieri nequeat, locus demorſus vel oleo & cinere, aut terrâ mundâ fricetur, & emplaſtrum ex cinere, oleo & fermento imponatur: vel hiſce nihil proficientibus, fortiter ſugatur. Vbi aculeus extractus eſt, vel ſi nullus adfuit plaga abluenda aquâ ſalſa: hinc cataplaſma è farina hordei, malua, & plantagine, cum aceto paratum, vel ſtercus bubulum cum aceto; vel bolus Armenus cum aceto & oleo miſtus imponendus: naſturtium etiam aquaticum tritum & impoſitum dolorem ſedat, ac tumorem diſcutit. In primis verò ipſa animalcula, quæ plagam intulerunt, trita impoſita omnem virulentiam extrahunt. Vtilis etiam eſt lenticula paluſtris cum aceto miſta parti impoſita. Prodeſt & ſulphur viuum ſaliuâ humanâ ſubactum; item ruta, lac ficuum, loco affecto impoſita.

Si aliqua etiam in toto corpore ſentiatur mutatio; exhibeatur coriandrum cum ſaccharo, quod Ardoynus, *de ven. lib. 8. c.11.* è Chriſtophoro de Honeſtis, puncturæ Veſpæ & Apis Bezoar eſſe ſcribit. Vtile etiam eſt naſturtium aquaticum, calamenthum & taraxacum. Et ſi calor aliquis in toto corpore ſuperuenerit, curatio vt in febribus malignis inſtituatur.

CAPVT XXX.

De Veneno Canis, & aliorum Animalium rabidorum.

Venenum canis, & animalium aliorum rabidorum. ACtum equidem de veneno canis rabidi, *lib. 1. Pract. part. 2. c.16.* Ne tamen & hîc aliquis hiatus relinquatur, & hoc loco de eo aliquid addere libet. Etſi verò & alia animalia in rabiem aguntur, vt lupi, de quibus integro libello Germanico agit Ioh. Bauhinus, ſues, boues, vulpes, feles, aſini, mulæ, vrſi, & alia bruta: tamen frequentiſſimè canes in rabiem aguntur, & virus ſuum animalibus aliis communicant. De huius autem veneni natura etſi inter autores non planè conuenit, & nonnulli omnem vim & efficaciam à qualitatibus primis deducere conantur: tamen fruſtra laborant, certúmque eſt, vt aliorum venenorum, ita etiam huius vim ab occultis qualitatibus prouenire, vt ſatis, *alleg. loco q. 1.* probatum.

An venenũ canis rabidi ſit ſummè humidum. Vnum ſaltem hîc addimus, nimirum Euſtach. Rud. *lib.4. de morb. occult. c.12.* cùm videret, naturam veneni rabidorum animalium in ſiccitate & calore non conſiſtere, in contrariam opinionem lapſum eſſe, & paradoxum defendendum ſuſcipere, ſcilicet venenum animalium rabidorum ingenti humiditate eſſe præditum: idque non ſolùm probabilibus, ſed firmis & validiſſimis rationibus ſe demonſtraturum polliceri. Primò autem hoc probare conatur ex conſideratione animalium, quæ venenum hoc in ſuo corpore concipiunt, & in rabiem aguntur; refértque talia eſſe plurima, non ſolùm canes; ſed camelos, equos, mulos, vulpes, muſtelas, lupos, feles & alia. Verùm nec conatur quidem ex animalium horum conſideratione aliquam rationem elicere; cùm ſint tot & tam diuerſæ naturæ, nec vnius temperamenti, ideóque tandem concludit, nec malè, id in eorum proprietatem, & naturam inexplicabilem referendum eſſe.

Secundò, ex conſideratione cauſſarum, quarum vi hoc venenum in animalibus gignitur, hoc probare vult, quòd ſcilicet ferè ſemper putridorum cadauerum carnes, potúſque ſimiles, & alia abominabilia à canibus deuorata rabiem ipſis induxiſſe, experientia teſtetur. Ex hoc enim concludit, quoniam putrida diffluunt humiditate, dum à canibus ingeruntur, in iis ingentem in humoribus parere corruptionem ac putredinem: inſignẽ verò putredinem præſupponere inſignem humiditatem exiſtimat. Verùm & hæc ratio nullius momenti eſt. Corruptionem enim ad veneni generationem neceſſariam eſſe, diximus ſuprà, *part. 2. c. 3.* ſed non ſemper putredinem. Et certè in canibus rabidis, vt & hominibus rabidis, plerumque nulla putredinis apparent indicia. Et ſit ſanè, vt putredo accedat: tamen putredo iſta non ſemper eſt humidiſſima, ſed varia, pro ſubiecti putreſcentis ratione. Et ipſe Rudius, dum *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* de generatione veneni diſputat, ſtatuit, putredinem, quà putredo, non ſatis eſſe ad veneni generationem, ſed vt venenum fiat, debere eſſe putredinem inſignem & penitus malignam. Et quidem venenum non conſiſtere in ipſa putredine, ſed eiuſdem fimum & inquinamentum venenum eſſe, quod certè non eſt humidiſſimum, & humorem non, dum putreſcit, venenum eſſe, ſed quando iam computruit, & propriâ formâ depoſitâ in ſpeciem conuerſus eſt humanæ naturæ penitus aduerſam.

Tertiò hoc probare vult ex modo, quo animalia, dum rabiunt, hoc venenum in corpus immittant. Vulnus enim tale nihil niſi dolorem ex ſolutione continui excitat, & venenum per plures menſes in corpore ſubſiſtens, & ſenſim ſeſe multiplicãs, donec tandem ad cerebrum vſque penetret, nullâ acrimoniâ vel calore, vel ſiccitatis ſenſu ſeſe prodit, & propterea impoſſibile eſſe putat, vt tale venenum ſit ſicciſſimum & calidiſſimum. Verùm nulla conſequentia eſt: venenum hoc non eſt ſicciſſimum & calidiſſimum: ergo humidiſſimum. Hoc potiùs, ex omnibus quæ affert, ſequitur, eius naturam non in vlla qualitate manifeſta, ſed occulta potiùs conſiſtere.

Quartò idem probare conatur ex ſymptomatibus, quæ demorſis ab animalibus rabidis ſuperueniunt, & primò quidem ex contagio. Cùm enim venenum animalium rabidorum ſit contagioſum, è genere putreſcentium eſſe putat, & propterea valdè humidum. Verùm ſuprà, *part. 3. c. 5.* ſatis probatum, contagij naturam non conſiſtere in putredine. Deinde ex aliis ſymptomatibus colligere vult, venenum hoc non eſſe calidum & acre, quod & nos concedimus; ſed inde non ſequitur, quòd ſit humidiſſimum.

Tandem etiam ex curatione idem vult probare. Cùm enim omnia remedia, quæ à Galeno & aliis Medicis in demorſis à cane rabido vſurpantur, ſicca ſint, quædam etiam calida, ea certè ſi venenum hoc ſicciſſimum eſſet, locum non haberent. Quod ipſum & nos libenter concedimus; ſed inde non ſequitur, quòd ſit humidiſſimum. Neque enim illa medicamenta morbum hunc curant vi exſiccante, ſed occultâ qualitate; quod ex eo patet, quòd multa dantur medicamenta ſiccantia, quæ nullam in hoc morbo curando vim habent, ideò quia illa occultâ qualitate veneno huic aduerſa deſtituuntur.

Venenum canis rabidi quomodo communicetur. Communicatur quidem hoc venenum frequentiſſimè morſu, quandoque tamen & aliis modis: non rarò ſaliuâ. Ita Ioh. Matthæus de Gradidus, *conſil. 82.* narrat, Ioh. Coquetanum infectũ fuiſſe poſt multos dies, ex ſola impoſitione manûs in os canis rabidi, etſi eum canis rabidus non momorderit. Et Matthiolus, *in 6. Dioſcorid. c. 36.* ſe duos vidiſſe refert, qui ſputo canis rabidi

bidi perfuſi, nullo accepto vulnere, rabiem contraxerũt. Cælius Aurelianus, *lib.3.acutor.morbor.* ſcribit, quoſdam ab animalis rabidi vnguibus læſos, & quendam à gallo gallinaceo pugnante leniter læſum in rabiem veniſſe. Et Schenckius, *lib.7. obſ.* ex obſeruationibus D. Eſaiæ Mathſneri refert, puerum Equitem apud Nobilem forte fortuna inueniſſe ſub ſponda gladium, quo ante plures annos canis rabidus confoſſus fuerat, cúmque, vt ſibi donaretur, petiiſſe: quo impetrato cùm enſem ferrugine obductum extergere & perpolire vellet, improuidus digito inflixit vulnuſculum, vnde rabie percitus periit. Imò Aretæus, *lib.1. de ſign.& cauſ.morb.acut.c.7.* ſcribit, quod à rabido cane, qui in faciem, dum ſpiritus adducitur, tantummodò inſpirauerit, & nullo modo momorderit, in rabiem homo agatur: & Cælius Aurelianus, *loc.alleg.* quòd quidam in hydrophobicam paſſionem ſolo odore ex rabido cane attracto inciderit. Neque enim ſolum extrà corpori communicatum, ſed & ore admiſſum hoc venenum nocet. Ita narrat Cardanus, *contradict.9. tract.5. lib.2.* quendam oſculaſſe canem rabidum, antequam emitteret ſuffocandum & hinc rabiem contraxiſſe, ac mortuum eſſe. Et Cælius Aurelianus, *alleg.loc.* refert, ſartricem quandam, cùm chlamydem ſciſſam rabidis morſibus ſarciendam ſumſiſſet, atque ore ſtamina componeret, & linguà pannorum ſuturas lamberet, tertiâ die in rabiem veniſſe. Et Iul.Palmarius, *de morb.contagioſ.* ſcribit, ſe vidiſſe ex ſtraminis, in quo rabie perciti ſues decubuerãt, eſu equos, boues, oues, & reliqua animalia, quæ ſtramentum degustauerant, rabiem contraxiſſe. Et Fernelius narrat, *l.2. de abdit.c.14.* venatores quoſdam lupum ferociorem trucidatum in varia obſoniorum genera apparaſſe & coxiſſe, & omnes, quicunque eſitarunt, non multo pòſt tempore rabie correptos, alios periiſſe, alios, ſociorum morte prudentes ſibi proſpexiſſe.

Venenum autem hoc nunc tardiùs nunc citiùs ſeſe exſerit, rarò tamen ante vigeſimum diem ſeſe prodit: interdum poſt trigeſimum, in multis non niſi poſt 4. ſex, aut 8. menſes, in quibuſdam etiam poſt annum, vel etiam poſt quinquennium, vt Fracaſtorius, *lib.2. de morb. contag.c.10.* ſcribit. Albertus Magnus, *lib.7.hiſtor. animal.c.2.* ſcribit, ſe vidiſſe hominem morſum à cane rabido in brachio, & anno ſeptimo pòſt incepiſſe inflari locum cicatricis, & mortuum eſſe intra duos dies. Et petrus Salius Diuerſus, *de affectib. particul.* refert, proditum memoriæ ab antiquis eſſe, hunc morbum ad quintum, ſeptimum, & duodecimum annum dilatum fuiſſe.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si quis ab animali rabido morſus eſt, nullo modo vulnus id negligat, etſi nihil mali ſtatim ſentiat, cùm vt ſuprà dictum, venenum hoc ſæpe diu latere poſſit, & tandem ſuis ſignis & ſymptomatibus ſeſe prodat. Sunt autem illa ſymptomata & ſigna alia propria & inſeparabilia; alia communia & ſeparabilia.

Propria. Propria & inſeparabilia ſigna ſunt, quòd, cùm venenum hoc ipſi cerebro, cui peculiariter aduerſum eſt, communicatum eſt; homo fit cogitabundus & meticuloſus, ſolitudinem captat, atque etiam familiarium ſocietatem fugit, lucem odio habet, tandémque aquam expaueſcit & abhorret: vnde etiã antiqui, aliis ſymptomatibus miſſis, hunc morbum hydrophobiam appellarunt. Imò quod magis mirum, hoc morbo affecti non ſolùm aquam, ſed omnia liquida, vinum & alia potûs genera, ac iuſcula auerſantur; ita quidem, vt non ſolùm oblata & viſa abhorreant, ſed etiam ſi de iis mentio fiat, ea abominentur, & ſummâ anguſtiâ afficiantur; & ſi aquam diutiùs inſpiciant, aut liquidus potus ipſis offeratur, tremant, concutiantur, turbentur, & in lipothymiam incidant. Quæ autem huius ſymptomatis cauſſa ſit, explicare non facile eſt, & autores de eo valde diſſentiunt;

Hydrophobia cauſſa. de quo in *Inſtit.l.2. part.3. ſect.2. c.4.* dictum. Pelops, Galeni Præceptor, accidere id putauit, quia hydrophobi propter multã ſiccitatem teneantur deſiderio aquæ, ſed propter delirium eam abhorreant. Verùm nec ſemper ſitiunt hydrophobi, nec omnes mente alienantur, nec vllo modo vnquam perſuaderi poſſunt, vt aquam admittant. Aëtius ex Poſidonio & Ruffo refert, id accidere, quia imaginem canis in aqua videant. At non ſolùm aquam, ſed liquida omnia, & quidem ea etiam, quæ non vident, auerſantur. Eodem modo ſeſe res habet de eorum opinione, qui dicunt id accidere, quòd ſuam imaginem, quam in aqua vident, abhorreant. Etenim & aquam in vaſe tectam, & omnia liquida, etiam turbida, auerſantur. Euſtach.Rudius, *loco alleg.* ſuæ hypotheſi, ſed falſæ inſiſtens, id ideò fieri putat, quòd, cùm veneni huius temperatura ſit putrida, viſcida & humidiſſima, id ab aqua foueatur & augeatur. Verùm veneni huius naturam non in humiditate conſiſtere, ſuprà probatum. Deinde alij, qui morbis humidiſſimis laborant, vt leucophlematiâ, non ita aquam & liquida auerſantur. Tertiò non omnia liquidiſſima ſunt humidiſſima, & vim humectandi habent, ſed multa etiam ſicca, vt ſpiritus vini. Cùm itaque opiniones hæ omnes veram huius ſymptomatis cauſſam non reddant, ad occultam proprietatem confugere neceſſe eſt; in primis cùm in aliis etiam venenis talia occurrant, quæ ad nullas manifeſtas cauſſas reduci poſſunt. Sic tarantulæ veneni cum Muſica aliquis conſenſus eſt: qui leporem marinum deuorarunt, omne genus piſcis auerſantur.

Signa communia. Præter hæc ſigna propria & inſeparabilia, alia etiam occurrunt. Nam interdum delirant ægri, vnde etiam inter deliriorum ſpecies, de Rabie vulgò à Medicis agitur; ſed non ſemper. De quo rectè Petrus Salius Diuerſus: *Non poſſum negare*, inquit, *me nonnullos vidiſſe rabientes, qui non tantum delirant, ſed etiam furerent. Plures tamen ſcio mente ſemper vſque ad vltimam vitæ horam conſtitiſſe.* Nonnunquam & conuulſiui motùs accidunt, ob cerebri à materia virulenta vellicationem; vt & ſingultus. Interdum & ſpuma circa os apparet, præcipuè dum ægri ſunt morti vicini. Quandoque & febris accidit; ſed & hoc rarò, & ſi quandoque id euenit, id potiùs apparatui humorum & prauiæ corporis diſpoſitioni, quàm veneni naturæ tribuendum. Nonnulli latrant, & obuios quoſque morſu impetunt.

Prognoſtica.

Prognòſtica. 1. Si demorſis ab animali rabido, antequam venenum inualeſcat, & cerebrum inuadat, ſtatim neceſſaria remedia adhibeantur, ſeruari ij poſſunt, & præcaueri; ne in hydrophobiam incidant, poteſt.

2. Si verò cerebro iam malum ſit communicatum, & hydrophobia acceſſerit, vix quiſquam ſeruatur & euadit.

3. Auicennas ſcribit, quòd ſi quis à cane rabido demorſus aquam timens in ſpeculum intuens ſeipſum agnoſcat, huic ſalutis ſpem non deeſſe, quia ſcilicet arguat, facultatem cognoſcentem non eſſe prorſus labefactatam. Verùm falſum hoc eſſe, ſe deprehendiſſe ſcribit Euſtach.Rudius, & ſe hydrophobiâ laborantibus propriâ manu ſpecula contemplanda obtuliſſe, ægros tamen, licèt ſe probè agnouerint, nihilominus periiſſe.

4. Moriuntur autem ægri citiùs vel tardiùs, prout ſymptomata plura vel pauciora, vigiliæ, deliria, conuulſiones, & ſimilia accidunt. Si ſingultus accedat, mors in propinquo eſt, adeò vt vel eâdem, vel poſterâ die moriantur ægri.

Curatio.

Curatio. De curatione cùm pluribus egerim, *alleg. lib.1. Pract.* de eâ hic multa dicere opus non eſt. Pauca ſaltem de ea monebo. Et quidem de primo ſcopo, qui eſt veneni è vulnere extractio, hoc tenendum: vulnus diu apertum ſeruandum eſſe, & quidem non ſolùm vſque ad diem quadrageſimum, ſed per integrum annum, cum obſeruatum ſit, quoſdam à rabidis canibus morſos etiam poſt annum, imò etiam longius temporis ſpatium in hydrophobiam incidiſſe.

Inter interna medicamenta Dioſcorides & Galenus in primis commendant cinerem cancrorum fluuiatilium, ſi eius duo cochlearia cum pulueris radicis gentianæ cochleari vno in vino meraco exhibeantur: tantique facit hoc medicamentum Galenus, vt etſi alia quoque præ manibus haberet, ne tamen in tam periculoſo morbo demorſos homines tam celebri remedio, & certâ ſalute defraudaret, fateatur ſe nunquam alio præſidij genere per os ſumto vti voluiſſe. Plura tamen huiuſmodi medicamenta extant apud Galenum, *lib.1.de antid. c.11.*

Reliqua videantur, *loco alleg. l.1. Pract.*

CAPVT XXXI.

De Cerebro & Sanguine Felis.

PEculiare aliquid in fele eſſe, vel ex eo patet, quòd non pauci reperiuntur homines, qui etſi canes & alia animalia ferre poſſunt, felium tamen præſentiam planè abhorrent, ita vt nec in vno conclaui cum ipſis morari poſſint, & licèt eas non videant, nihilominùs earum præſentiam mox percipiant, ac ſudore frigido diffluant; & niſi feles amoueantur, in lipothymiam incidant.

Cerebrum felis. In primis verò cerebrum felis in cibo ſumtum, inter venena refert Ponzettus, *lib.1. de ven. tract.6.cap.3.* & Matthiolus, *in 6. Dioſcorid.cap.25.*

Sanguis felis. De ſanguine etiam felis ſcribit Martinus VVeinrichius, *de Monſtris*, quòd puella quædam Vratiſlauiæ cùm publicè ſpectaret latronem capite truncari, territa ſpectaculo in epilepſiam inciderit. Cùm verò, vt fit, multa fruſtra tentarentur, ex vulgo quis ſuaſit, ſanguinem felis porrigi vtile eſſe, quo ebibito malum non difficulter ceſſaturum. Offertur: ac accipit miſera infelici admodum euentu. Paulo poſt enim felis naturam induit, ſed ex interuallo, & quod hoc animal ſolet, id illa omne æmulatur, voce, ſaltu, geſtu, veſtigiis, cùm mures in ſilentio venatur, in quibuſcunque etiam poteſt anguſtiſſimis foraminibus, idque tantiſper, dum paroxyſmi vehementia remiſerit.

Anhelitus felis. Anhelitu quoque feles noxias eſſe, & ſpiritus inficere, humidum radicale abſumere, & maraſmum inducere, docet Auenzoar *in proœm. lib. 1. Theizir.* Matthiolus, *loc. alleg.* & Paræus, *lib.20.cap.34.* Quæ in re experientia conſulenda; cùm ſæpe videamus, infantes geſtare feles, & ſecum in lectis cubantes habere ſine damno. Forſan enim maior eſt huic homini, quam illi, cum fele antipathia.

Symptomata, & Signa.

Signa. Cerebrum felis qui comederunt, crebrâ vertigine corripiuntur, ſtupidi redduntur, nonnunquam & planè amentes fiunt.

Curatio.

Curatio. Si ſciatur, cerebrum felis adhuc in ventriculo hærere, vomitu reiiciatur. Si verò in corpus ſit diſtributum, expurgandum eſt in primis extr.hellebor. Scrup.j. Poſtea antidoti loco exhibeatur moſchi, qui proprium huius veneni habetur antidotum, Scr. ß. idque ſingulis ſeptimanis aliquandiu continuetur. Vtile eſt etiam ſæpe ſumere confectionem diamoſchi dulcis, vel de ſequenti electuario aliquid exhibere.

℞. *Conſerua anthos* ℥.ij. *puluer. ſem. pæon. carni, cubebar.* an. ʒ.ß. *ſpec. diamoſch. dulc.* Drach. j. Cum *ſyr. de betonic.* F. Electuar.

CAPVT XXXII.

De Sanguine menſtruo.

Sanguis menſtruus. PLinius de ſanguine menſtruo mulierum, *lib.* 7. *c.* 15. ita ſcribit: *Nihil facile reperitur mulierum profluuio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tacta fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedere, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eborisque nitor: alui apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus aëra; & in rabiem aguntur canes eo guſtato, atque inſanabili veneno morſus inficitur.* Quæ etiam repetit *l.* 28. *c.* 7. Verùm *l.* 4. *Pract. part.* 2. *ſect.* 1. *c.* 1. *quæſt.* 2. de huius rei veritate inquiſiuimus, vbi quæſtionem illam propoſuimus, an ſanguis menſtruus ſolùm quantitate ſit ſuperfluus, an verò etiam qualitate vitioſus: docuimúſque ſanguinem menſtruum ſuâ naturâ ſaltem copiâ peccare, non qualitate manifeſtâ ſeu occultâ. Si tamen vitioſi humores in corpore cumulentur, eos cum ſanguine menſtruo euacuari; & præcipuè, ſi quid humoris vitioſi ſit in vtero, vt ſæpe eſſe ſolet, id à ſanguine per vterum fluente elui. Poteſt tamen etiam ſanguis is, extra corpus ſi aſſeruetur, corrumpi. Et quod ſæpe non poſtremum eſt, à veneficis, quæ ſanguinem menſtruum ſeu philtri, ſeu alterius veneni loco exhibent, plerumque alia mala medicamenta admiſcentur.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sanguis menſtruus aſſumtus homines obliuioſos, melancholicos, amentes, & quaſi lunaticos, imò vt nonnulli ferunt, leproſos efficit.

Curatio.

Curatio. Sanguinis menſtrui noxam corrigit Drach. j. pulu. margarit. cum aq. meliſſophylli exhibita, vt & trochiſci vip rini, à Scr. j. ad Scr. ij. exhibiti, quos Conciliator huius veneni Bezoar eſſe ſcribit; item ſem. caulium, & leporis coagulum. Vtilis eſt & theriaca, Drach. ij. pondere cum aq. fumar. pota.

Potus ſit vinum, in quo meliſſa cocta vel infuſa fuit.

Æger ſæpe balneo vtatur.

CAPVT XXXIII.

De Sanguine Taurino hauſto.

Sanguis Taurinus. SAnguis Taurinus etiam à pleriſque inter venena refertur. Et ſanè extant hiſtoriæ, quæ teſtantur, quoſdam ſanguine taurino hauſto mortuos eſſe. Midam enim, antiquiſſimum illum Phrygiæ Regem, contractâ ex ſomniorum diritate animi ægritudine, cùm formidabilis affectio augeſceret indies, tauri ſanguine copioſiùs hauſto conceſſiſſe ab humanis, Cælius Rhodiginus, *antiq. lect. lib.* 14. *c.* 12. ex Plutarch. *lib. de ſuperſtition.* Strabone, *lib.* 1. & Euſebio, *de temporibus*, refert. Et Pſammenitum Regem Ægyptiorum victum à Cambyſe, hauſto ſanguine taurino periiſſe, Herodotus, *l.* 3. ſcribit. Et Themiſtoclem Athenienſem inuidiâ ciuium relegatum, ad Artaxerxem confugiſſe, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutaſſe hauſto ſanguine taurino, narrat Plutarchus, *in Themiſtocle*.

Qua ratione ſanguis Taurinus noceat. Quâ tamen ratione ita noxius ſit, non ſatis planum. Greuinus, *l.* 2. *de ven. c.* 10. ſanguinem taurinum non propriâ ſuâ naturâ venenatum eſſe, ſed ratione tantùm quadam aduentitia, ſcribit. Euſtach. Rudius etiam, *de morb. occult. lib.* 3. *c.* 6. ipſum ſuâ naturâ venenum eſſe negat, tum ea etiam de cauſſa, quòd nemo taurinum ſanguinem clam potandum exhibere poteſt. Plerique non aliter, quàm lac coagulatum, & concretione tantùm, ac quatenus in ventriculo coagulatur, nocere putant: quod & Greuinus concedit, qui tamen addit, quòd, poſtquam ſanguis hic in ventriculo concreſcit, & in grumos conuertitur, putreſcat, & deinde malignos vapores ad cerebrum tranſmittat, quo fiat, vt æger ſubinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc cauſſam reddit, quòd cùm grumi magni ſint, nec ſupra, nec infrà expelli, poſſint, inde ſtrangulatio & viarum tam ventriculi quàm pulmonis obturatio ſubſequatur. Fieri tamen non poſſe addit, vt bibendo non aliqua portio in viis pulmonum relicta fuerit. Verùm enimverò quod vltimum attinet tantillum, quod in pulmonem delabitur, ſi delabitur, tantorum ſymptomatum cauſſam eſſe poſſe, credibile non eſt. Vero magis conſentaneum eſſe exiſtimo, ſuffocationem illam & ſtrangulationem accidere à conſenſu ventriculi, qui dum ſangui .e taurino concreto repletus eſt, diaphragma & pulmonem comprimit: orificium tamen ventriculi, quod neruoſum eſt, etiam lædi, & vicinas partes, quæ eoſdem neruos accipiunt, in conſenſum trahere poteſt. Quia tamen ſanguis taurinus plus quàm lac coagulatum nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum eſſe annotatum non memini, plures verò à ſanguine taurino mortuos eſſe, hiſtoriæ ſuprà allatæ teſtantur: omnino cum in ventriculo malignitatem contrahere exiſtimo. Quia enim, vbi concretus eſt, concoctioni reſiſtit, prauam naturam induit, vtpote qui crudus aſſumitur, nec à calore ventriculi noſtri vinci poteſt. Id quod & in aliis quibuſdam cibis accidit; ſi à ventriculo vinci non poſſunt. Ita refert Galenus, 2. *de facult. aliment. c.* 69. quendam poſt boletorum non ſatis elixorum (qui tamen innocentiſſimi eſſe putantur) vſum largiorum os ventriculi preſſum ac grauatum & coarctatum, difficilémque reſpirationem habuiſſe, & in animi deliquium incidiſſe, ſudorémque frigidum ſudaſſe, ac ægerrimè medicamentis ſeruari potuiſſe.

Symptomata & Signa.

Hauſtus ſanguis taurinus recens difficilem reſpirationem excitat: ſpuma magnâ copiâ ore reiicitur, adeſt deglutiendi difficultas, in ventriculo dolor & nauſea, accedit animi deliquium, & iidem ferè inſultus, quos patiuntur epileptici: & tandem niſi remediis ſuccuratur, ipſa mors ſequitur. *Signa.*

Curatio.

Equidem curatio à vomitu inchoanda eſſet: verùm quia ob grumos ſanguinis concretos vomitus citra ſuffocationis periculum prouocari non poteſt, auſpicanda ea à medicamentis ſanguinem concretum diſſoluentibus, qualia ſunt acetum, oxymel, & aceroſa alia, hydromel, ſperma ceti, mumia, coagulum leporis, hœdi, rad. gentianæ, laſerpitij, pimpinellæ, ſemen braſſicæ, coryzæ folia cum pipere, nitrum, vnguentum rubrum potabile, magiſterium oculorum cancri, & ſimilia; & omnino ea, quæ ad ſanguinem concretum diſſoluendum, ſuprà, *lib.* 5. *part.* 1. *c.* 6. ſunt propoſita, nec hîc ſunt inutilia. Aëtius etiam ramulos fici tritos cum nitro & poſca præbet, fructúſque vitis ſylueſtris, etiam ſiccos, comeſtos ſtatim grumos ſanguinis diſſoluere aſſerit, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *c.* 74. *Curatio.*

Sanguine hoc modo diſſoluto vomitus prouocetur, & ſi ad inteſtina iam deſcenderit, clyſteribus iniectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta, quæ ad ſanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad ſanguinem diſſoluendum, quàm ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia eſſe videntur. Talia ſunt terra ſigillata, bolus Armenus, marga ſaxorum, rad. tormentill. Æger ſæpius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri diſſolutum ſit. Potus ſit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De Lacte coagulato.

VT lac ſi in ventriculo rectè coquatur, vtiliſſimum præſtat alimentum: ita ſi in eodem corrumpatur, variorum morborum & ſymptomatum cauſſa eſſe poteſt. Verùm de omnibus lactis corrupti damnis hoc loco agere nobis propoſitum non eſt ſed de eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt; verùm vix puto, aliquid malignitatis ſubeſſe; ſed omnia, quæ accidunt, ſymptomata, à ventriculo grauato accidere; id quod ab aliis cibis accidere poteſt. Memini virginem, cùm tum alios cibos, tum caneros cum ipſis ferè teſtis auidè comediſſet, ſub primum ſomnum in grauiſſimam cardialgiam incidiſſe, vt de vita periclitari videretur, à qua tamen breui, cancrorum teſtis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata eſt. Eodem enim modo ſeſe res habet de lacte. Cuius rei hiſtorias duas habet Dodonæus, *in annotat. ad c.* 17. *Benineuij*, ſimilémq; Foreſtus, *lib.* 18. *obſeru.* 13. quæ docet, à lacte in ventriculo concreto peſſima, quæ iam recenſebuntur, ſymptomata excitari. Et memini ipſe, cum Studioſi quidam iam ante annos 30. cereuiſiam ad ebrietatem vſque ingurgitaſſent, & fortè lac ad parandos caſeos deſtinatum in vrceis offendiſſent, & illud ſibi mutuò propinaſſent; ex iis cuidam lac in ventriculo coagulatum fuiſſe, vnde grauiſſimi ventriculi dolores, & ſuffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum diſſoluentibus exhibitis, & lactis coagulati magnis fruſtis, caſei inſtar, vomitu reiectis, liberatus eſt. *Lac coagulatum.*

Symptomata, & Signa.

Lac enim in ventriculo coagulatum eiuſdem dolores & anguſtiam, reſpirandi difficultatem, ſuffocationis periculum, & hinc animi deliquium, totius corporis rigorem & frigiditatem, ſudorem frigidum, pulsúmque paruum excitat. *Signa.*

Curatio.

Danda in primis opera, vt lac coagulatum diſſoluatur, & vomitu reiiciatur. Quam ad rem vtile eſt acetum ſimplex, vel ſcilliticum, hydromel, oxymel ſimplex & compoſitum, vel ſcilliticum, & reliqua medicamenta, *c. præced.* propoſita. Commendatur & ſuccus menthæ recens expreſſus baccæ iuniperi, thymus, artemiſia, ſem. naſturtij, lac ficûs cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuſcunque animalis, vti lacti recenti iniectum ipſum cogit & inſpiſſat, ita quod iam coactum eſt, ex natura ſua diſſoluit, vt ſcribit Aëtius, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *c.* 75. Foreſtus, *loc. alleg.* vt & lac diſſolueretur concretum, & per vomitum reiiceretur vnâ operâ, parauit decoctum è fl. chamæmeli M. j. ſem. aniſ. fœnicul. an. Drach. j. in aq. ſ. q. & colaturæ Vnc. iiij. cum aceti & ſacchari modico tepidè propinauit. Neque enim in talibus ſubitis caſibus medicamenta operoſè componere licet, ſed quæ ad manum ſunt, vſurpare neceſſe eſt. *Curatio.* *Lac coagulatum nonniſi diſſolutum per vomitum eyciendum.*

§ { Quàm praua ſymptomata, & his quæ ſanguine taurino ſumto accidunt, ſimilia, è lacte coagulato accidere poſſint, *ſuprà* dictum.

dictum. De curatione occurrit hoc dubium, an vomitus ad lac coagulatum è ventriculo eiiciendum conueniat? Negat id Marthiolus, ea de cauſſa quòd lac coagulatum, ſi quis id vomitu eiicere conetur, in gula facilè hęrere, & hominem ſuffocare poſſit. Verùm id ſaltem metuendum eſſet, ſi lac coagulatum nondũ diſſolutum vomitu reiiceretur. Id verò vt præcaueatur, primò lac coagulatum diſſoluẽtia, ſuperiùs propoſita (oxymel. & ſimilia, vt & munia, ac ſperma ceti,) exhibenda. Poſtquàm verò lac diſſolutum eſt, vomitoria ſine omni periculo exhiberi poſſunt.]

CAPVT XXXV.

De Cauda ceruina veneno.

Cauda ceruina venenũ.

IN Ceruorum caudis humorem quendam viridi porraceæque bili ſimilem, qui præſentiſſimum venenum ſit, reperiri fertur.

Symptomata & Signa.

Signa. Caudam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum ſumſerit, ei è veſtigio intolerabiles anguſtiæ, ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuerſum hydropicorum more intumeſcit, liuidóque colore defœdatur.

Curatio.

Curatio. Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioſo, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus. Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum, vel puluetis coralliot. præpar. Scrup. i. vel theriacæ Drach. ij.

Extrà venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo è citri ſemine expreſſo.

Æger ſæpius veſcatur nucleis pini, aut piſtaciis.

CAPVT XXXVI.

De Vnguium ſegmentis.

Vnguium ſegmenta.

NOn in brutorum animalium vngulis ſolùm, ſed & hominum vnguibus, malignum aliquid latere vulgò fertur: neq; experientia, neque ratio diſſentit. Solet enim natura, ſi quid vitioſi eſt in corpore, id ad partes eiuſmodi ignobiliores detrudere.

Symptomata, & Signa.

Signa. Vnguium humanorum reſegmina intra corpus aſſumpta facultatem expultricem adeò mouent & irritant, vt copioſa & per vomitum & per aluum, ſicut in cholera fieri ſolet, excitetur præter naturam euacuatio.

Curatio.

Curatio. Quæ præternaturalis euacuatio vt ſiſtatur, lenientia, lubricantia & abſtergentia exhibenda, iuſcula nimirum pinguia, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, ſerum bubulum vel caprillum. Vel paretur potio abſtergens ex aq. hordei, aut aq. mulſa, & ſyr. violar. ſolutiuo. Vtile etiam eſt clyſterem iniicere è decocto maluæ, vel lacte, & oleo amygdal. amar. ac mucilag. ſem. pſyllij, maluæ, aut cydoniorum paratum.

Deterſis hoc modo ventriculo & inteſtinis, leniter adſtringentia, ventriculúmque robotantia vſurpanda ſunt: qualia ſunt nux moſchata, macis, terra ſigillata, bolus Armenus, conſerua roſar. rubrar. antiqua, rad. tormentill. ſyrup. maſtichin. de mentha, de roſis ſiccis, mixa cydoniorum.

Extra abdomen illinatur oleo menthæ, abſinthij, maſtichino, cydoniorum, nuc. moſchat. expreſſo. Vel imponatur cerotum ſtomachale, emplaſtr. de cruſta panis, aut de baccis lauri.

CAPVT XXXVII.

De Sudoris animalium veneno.

Sudoris animalium venenum.

EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur, tertiæ potiſſimùm coctionis, quale ſudor eſt, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ conatûs eluſerunt, eſſe aduerſa, & malignitatis aliquid in ſe continere, vti rationi eſt conſentaneum, ita etiam experientiâ comprobatum eſt.

Symptomata & Signa.

Signa. Sudor animaliũ, equi potiſſimùm, quem Germani *Pferdſtaunb* nominant, vt & aſini ac muli, ſi cui propinatus fuerit, ei facies tumida, viridíſque redditur; ſudor è corpore, maximè verò ſub alis promanat fœtidus, flatus in inteſtinis & ventriculo generantur quamplurimi; nonnunquam & angina ac ſuffocatio, ac ſi cum vino bibatur, delirium ſuperuenit.

Curatio.

Curatio. Quamprimùm vomitus excitandus eſt aſſumto hanſtu hydromelitis calidi cum butyro copioſo, vel oleo roſacco, quibus ſi libet addi poteſt ariſtolochiæ rot. & ſalis gemmæ, an. ℥ ß.

A vomitu ægro propinandum eſt vinum cum melle roſaceo mixtum, vel rhabarbari ʒ. ß. cum ſalis foſſilis ℈. ß.

Veneno ſudoris animalium maximè reſiſtit ſequens electuarium. ℞. *Boli Armeni, terræ ſigillatæ, baccar. lauri*, an. ʒ. j. *coaguli capreoli, vel eius loco leporini*, ℈. ß. *myrrha, fol. rutæ*, an. ʒ. ß. Cum *melle deſpumato*, F. Elect. quod ʒ. ij. pondere quotidie ſemel ægro exhibendum.

CAPVT XXXVIII.

De Torpedine.

Torpedo.

REſtant tandem venena animalium aquatilium, & præcipuè marinorum. Et vt primò de Torpedine dicamus, ſcribit de ea Galenus, 6. *de loc affect. c.* 5. quòd eâ potentiâ prædita ſit, vt ſi fuſcinâ aut tridente attingatur à piſcatore, tranſmiſſa qualitate per haſtam ad manum, eam repentè ſtupefaciat. Imò non ſolùm per tridentem vel haſtam vim ſuam piſcatoris brachio communicat, ſed tanta eius eſt ſtupefaciendi vis, vt etiam cùm retibus, tum hamo capta, per retium funiculos, quibus hamus alligatur, eadem ſtupefaciendi vis ad piſcatoris manum & brachium deuecta, in eo ſtuporem inducat. Et vt Ariſtoteles, 9. *de hiſt. anim. c.* 37. ſcribit; cùm pigra ſit torpedo, propter pinnarum in corporis mole defectum, & propterea piſces quos appetit, & quibus veſcitur, venari non poſſit, afficit eos ipſos illâ quam in ſuo corpore continet facultate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, & iis veſcitur. *Abdit enim ſe in arena ac limo, & piſces, qui adnatantes obſtupuerunt: corripit.* Vnde id, quod lento admodum motu conſequi non poterat, aſtu, ſtupefaciendi facultate mediante, aſſequitur. Cuius rei indicium ſunt mugiles, qui licèt velociſſimi ſint, ſæpius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur.

Vis autem illa ſtupefaciendi ſaltem in viua torpedine eſt; cùm mortua etiam comedi poſſit, & propterea à forma eius ſpecifica fluit.

Quomodo torpedo ſtupefaciat.

Quomodo autem hæc vis ſtupefaciendi à torpedine in hominem dimanet, obſcurum, nec ab Autoribus ſatis explicatum. Euſtach. Rudius, *l.* 4. *de morb. occult. c.* 5. etſi id, quod à torpedine homini communicatur, humorem eſſe, & quidem rectè, negat: tamen & id negat, eſſe ſimplicem qualitatem, alterationémque; & ſubſtantiam corpoream, licèt vaporoſam & ſpirituoſam eſſe exiſtimat, ſimilem auræ malignæ, quæ à digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata epilepſiam excitat, quam rem ſubſtantiam eſſe, non ſaltem alterationem & qualitatem, ex eo patet, quòd vinculis & deligatione ſupra locum, cuius conſenſu cerebrum tum afficitur, eius in cerebrum aſcenſus prohiberi poteſt. Poſſe tamen hanc vaporoſam ſubſtantiam à torpedine per lignum ad ipſam piſcatoris manum penetrare, eo probare conatur, quòd facillimè ac citiſſimè halitus, tum ſuauis, tum fœtidi odoris, tum peſtilentiæ ſeminibus imbuti, ac virulenti, inſenſibili quodam modo cùm naribus, tum corporibus noſtris ab aliis corporibus à quibus euaporant, poſſunt impertiri. Atque vt id ampliùs declaret, & ad torpedinem applicet, id fieri mediante tenuiſſimâ aëtis ſubſtantiâ, quam piſcatoris retia ac tridentes in ſuis poris ac meatibus continent.

Verùm enimverò exempla hæc torpedinis actionem non ſatis declarant, & longè ab ea diuerſa ſunt. Materia enim illa, quibus odores & ſemina peſtilentiæ transferuntur, omninò corporea eſt, & propterea per ſolida corpora penetrare non poteſt, ita vt quis per ianuam clauſam, aut feneſtram vitreis orbibus rectè munitam, cum peſte laborante tutò colloqui poſſit. Aërem verò in omnium penè corporum poris reperiri quidem non negamus, ad eum tamen per ſolidi ligni ſubſtantiam nec odores nec contagium peſtilens penetrare poteſt. Rectiùs longè venenum illud torpedinis, ſono comparatur, qui per corpora etiam ſolida penetrat, & mediante aëre transfertur; vt & magneti qui nullâ mediante corporeâ ſubſtantia, ſed ſpiritali effluuio, in ferrum, etiam ad diſtans agit. Talis enim proculdubio naturæ & torpedinis venenum eſt, quod fuſcinam, tridentem & retia, piſcatoris manum, & piſces per ipſam aquam ſtupefacere & torpidos reddere poteſt, qua de re ſuprà, *part.* 2. c. 1. dictum.

Symptomata, & Signa.

Signa. Torpedo vt modò dictum, non ſolùm per baculum & retia, quibus tangitur, tangentis manibus torporem & ſtuporem inducit, ſed conſequenter in totum corpus tranſmittit, vires proſternit, magnamque corporis grauitatem & tremorem inducit.

Curatio.

Curatio. Si quis liquorem Cyrenaicum manu teneat, eum nihil à torpedine mali pati, Ælianus, *de hiſt. anim. l.* 5. *c.* 37. autor eſt. Quæ ſi ita ſeſe habent, proculdubio etiam hic liquor ad torporem & ſtuporem, à contactu torpedinis inductum, vtilis erit. Alexander Aphrodiſæus, *initio probl.* Triglæ, quam mullum vocant, carnem huius veneni remedium eſſe docet. Ad torporem etiam à Torpedine inductum vtilis eſt Theriaca, ſi Drach. ij. pondere cum vino abſinthite exhibeatur. Vel coquatur abſinthium, ruta, gentiana, folia lauri in vino, decoctúmque exhibeatur. Vel: ℞. *Sem. vrticæ, naſturtij, dauci*, an. Drach. j. ß. *piperis nigri, caſtorei*, an. Vnc. j. F. Puluis, cuius Drach. j. cum vino generoſo exhibeatur. Æger quoque in balneo ſæpius ſudet.

Membrum ſtupidum fricetur pannis aſperis, & fomentetur vino, in quo ſaluia, calamintha, ruta, chamæmelum, hypericum cocta ſint. Ex iiſdem etiam balneum parari poteſt. Poſtea illinatur locus affectus oleo rutaceo, coſtino, quibus aliquid ſpiritus baccar. iuniperi admixtum ſit.

CAPVT XXXIX.

De Murana.

Murana. MVræna quamuis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius aſſumta noxam aliquam homini afferat: ſi tamen dentibus ſuis, quos longos, acutos, & intrò inflexos habet, quem læſerit, periculoſum id habetur. Scribitque Rondoletius, *de piſcibus, lib.* 14. *c.* 5. piſcatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuam nonniſi forcipe arripere: venenatum enim eius morſum eſſe dictitant, qui cinere capitis eiuſdem Murænæ curatur. Pars à Murænâ demorſa, niſi tota abſcindatur, à morſu liberari non poteſt, ob vncinatos dentes maximéque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Auguſtini, qui *inuenit in hoc animali documenta ſæuitia*, vt tradit Plinius, *lib.* 9. *c.* 23. *Viuarijs earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi ſpectare non poterat.* Si etiam verum eſt, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs ſunt periculoſa, quàm viperæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Morſum murænæ ſequitur dolor vehemens, ſanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et ſi muræna rabida fuerit, ſymptomata, quæ viperæ morſum ſequi ſolent, accedunt.

Curatio.

Curatio. Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera ſimplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib.* 5. *Pract. part.* 1. *c.* 19. explicatus. Quia tamen aliquid malignitatis habere creditur, in ſpecie ad murænæ morſum commendantur lumbrici cum melle triti & impoſiti. Murænæ quoque morſum capitis ipſius cinere ſanari ſcribit Plinius, *lib.* 23. *c.* 5.

Si ex rabie venenoſitas accedat; curatur tale vulnus, vt morſus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus. LEpus marinus, vt Plinius, *lib.* 32. *c.* 1. tradit, non ſolùm in potu aut cibo datus, ſed & viſus, venenum eſt. *Siquidem grauida ſi omnino aſpexerint fœminam ex eo genere dumtaxat, ſtatim nauſeâ & redundatione ſtomachi, vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt.* Et mox addit: *Eadem res in mari, & tactu quidem, nocet. Veſcitur eo vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piſcis, tenereſcit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines, quibus in paſtu eſt, piſcem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cæterùm moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id eſſe, autor eſt Licinius Macer.* Et omninò venenatum piſcem eſſe, ex Nicandro, Dioſcoride, Galeno, Paulo Ægineta, Aëtio, imò ipsâ experientiâ patet. Nam quod Plinius, *loc. alleg.* ſcripſit, ſuâ experientiâ confirmat Rondeletius, *de piſcibus lib.* 17. *c.* 11. vbi refert, leporem marinum à piſcatoribus captum ad ſe delatum eſſe, quem cùm diligentiùs contemplaretur, & ſibi & multis, qui vnà aderant, nauſeam mouiſſe. Sed cùm ne hac quidem à piſcis inſpectione reuocatus cum diſſecaret, & partes internas omnes ſedulò rimaretur, interuenit quædam mulier, de mariti morbo eum conſultura. Cui cùm ad diſſectionem attentior non ſtatim reſponderet Rondeletius, odor piſciſque conſpectus vomitum, diſſolutionémque ventriculi protinus ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauiter ea queri cœpit, vt iam abortus timendus foret, quem adſtringentibus emplaſtris ad retinendum fœtum ventri lumbiſque admonitis prohibuit, & vt aliquot dies cancris veſceretur, conſuluit.

Symptomata, & Signa.

Signa. Qui leporem marinum intra corpus ſumſerunt, vt Dioſcorides, *lib.* 6. *c.* 30. & Aëtius, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *c.* 53. teſtantur, piſcium virus olent, & ſaporem in ore ſimilem piſcibus viroſum habent, paulo pòſt in ventre dolent, & color corporis ad icteri ſimilitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet vrinæ effuſionem; progrediente verò malo etiam cærulei coloris lotium emingunt, quanquam ſanguinolentum; deinde nauſeabundi facti bilioſa vomunt ſanguine permiſta; exudant autem graueolentia, & omne piſcis genus auerſantur, præter cancros. Imò ipſam mortem interdum infert lepus marinus, teſte Æliano, *lib.* 2. *de animal. c.* 45. Galenus, *in lib. de theriac. ad Piſon.* peculiariter pulmoni aduerſum eſſe leporem marinum, eumque exulcerare ſcribit, & *lib.* 1. *de compoſ. medic. ſec. gener. in initio*, Sophiſtis, eos cauillantibus, qui de medicamentis ſcripſerunt, quæ certas corporis partes vel lædunt, vel iuuant, reſpondet: *At hoc cauillum*, inquit, *eos, qui ita iocantur arguit, facultatis medicamentorum adeò eſſe imperitos, vel pulmonem ſolum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent.* Quod Galeni effatum, quòd ſcilicet ſolus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati conſentaneum eſſe, exiſtimat Rondeletius, *alleg. loc.* ideo quod Paulus Ægineta, & Aëtius veneni huius grauia ac ſæua ſymptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis ſolius affectu ne verbũ quidem Dioſcorides etiam, & Plinius quanta ſit iſtius veneni pernicies, ſatis fusè declarant; at de ſolius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hîc Galeno aduerſari putat. Verum cùm experientiam, quod promittit, iſtam non adducat, non crediderim, Galenum iſta ſine experientia ſtatuiſſe. Ideóque experientia conſulenda. Etſi enim & alias partes lædat lepus marinus, poteſt tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licèt omnes partes ab ore vſque ad veſicam malè afficiant, in primis tamen veſicam exulcerant.

An lepus marinus imprimus pulmoni inimicus?

Curatio.

Curatio. Lepus marinus aſſumtus quamprimùm vel vomitu, ſi adhuc in ventriculo reſtitet, reiiciendus, vel ſi ad inteſtina deſcenderit, aut iniecto clyſtere, aut purgante medicamento ore aſſumto, etiam paulò fortiore educendus. In quem vſum commendantur piluiæ è ſcammonij, hellebori nigri, agarici, ſucci glycyrrhizæ, & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. 1. pondere exhibitæ.

Reſinam cedri, oboli pondere cum vino ſumtam, leporis marini alexipharmacum eſſe tradunt. Alij, vt Athenæus, huius veneni bezoarticum Triglam eſſe aiunt. Vtilia ſunt & mala Punica: decoctum item è virga paſtoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac aſininum vel bubulum, vel decoctum è malua tota paratum. Dioſcorides & Aëtius ſanguinem anſerinum alij verò galli ſanguinem repentem præbere iubent. Cancris fluuiatilibus æger ſæpius veſcatur. De reliquis piſcibus ſi quid aſſumere incipiat, certiſſimum conualeſcentiæ ſignum eſt; cùm, vt antea dictum, qui leporem marinum ſumſerunt, omnes piſces, præter cancrum, auerſentur.

CAPVT XLI.

De Paſtinaca marina.

Paſtinaca marina. LIcet Paſtinacæ marinæ caro, modò radius eius abſciſſus ſit, in cibum venire poſſit: tamen in cauda habet aculeum ſeu radium ita mortiferum, vt breui temporis ſpatio homines brutáque animantia ictu perdere poſſit, imò ſi, vt ſcribit Ælianus, *lib.* 8. *de animal. c.* 26. ad maximam arborem & ſummè virentem, aculeum admoueas & defigas, non multo pòſt amittat folia: quæ pòſtquàm defluxerunt, totus truncus ſimilis eſt arboribus, Solis ardoribus æſtate exſiccatis. Idem Plinius, *lib.* 32. *c.* 2. tradit, qui etiam, *l.* 9. *c.* 48. ſcribit, nihil vſquam execrabilius eſſe, quàm radium ſupra caudam eminentem Trygonis. De paſtinaca marina Rondeletius, *l.* 12. *de piſcibus, c.* 1. hanc Hiſtoriam refert. *Ruſticus quidam, inquit, è Cemenens montibus, cum paſtinacam à ſe furto ſublatam veſte tegeret, telo femori infixo, vulneratus eſt; ſed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare nõ auſus, clàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monſtrans, quo dilatato vulnere extractum eſt, atque interna dũ cremaretur, & cinerem redigeretur, vulneri paſtinacæ iecur imponendum curaui, nec id ſine ſucceſſu: paulo poſt enim ſedatus fuit dolor, cœpitque tumor ſubmitti, nihilominus tamen cum non ignorarem, piſcem iſtum habere in ſe ſui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatus ſum, & vulnus recens planè exſiccaui. Venenum iſtud noſtris piſcatoribus notum eſt. Catis enim paſtinacis caudas abſcindunt, niſi ſi aliquando in forum piſcarium integras deferant, in gratiam Medicinæ Studioſorum.*

Symptomata, & Signa.

Signa. Paſtinacæ marinæ ictum ſequitur ſoluta vnitas, & dolor in parte læſa vehemens; caro circa plagam nigreſcit & ſtupet, quæ ſi digitis comprimatur, ſaniem emittit atram, craſſam & malè olentem; accedunt, potiſſimùm ſi neruus aliquis ſit læſus, crebræ cõuulſiones, totiùs corporis laſſitudo ſtupor, ac tandẽ ipſa mors.

Curatio.

Curatio. Cùm paſtinacæ marinæ venenum ſit perquam lethiferũ, percuſſis ab ea citiſſimè ſubueniendùm, quod fit ſi plaga primùm ſcarificetur, & ſanguis cucurbitulis extrahatur. Poſtea vulneri vel hepar paſtinacæ, vel radij cinis cum aceto, vel ipſa paſtinaca diuulſa imponatur. Vel applicentur etiam cataplaſmata attrahentia, quæ parantur ex ſulphure viuo, radic. bryoniæ, marrubio foliis lauri, ſaluia & ſimilibus, cum vrina veteri ſubactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, ſinapi, ſale ammoniaco & ſulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendùm. Aëtius, *tetrab.* 3. *ſerm.* 2. *c.* 37. furfures aceto coctos, & pro cataplaſmate impoſitos, vt & acetum affuſum pro fotu valde prodeſſe ſcribit. Simul ſtatim alexipharmaca exhibeantur. Plinius, *l.* 28. *c.* 11. contra paſtinacã & omnium marinorum ictus vel morſus coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, Drach. j. pondere prodeſſe tradit. Idem *lib.* 32. *c.* 5. contra eundem prodeſſe etiam mullum in cibo ſumtum, ſcribit. Vtilia etiam ſunt ſcordium, roſmarinus, ſaluia in vino cocta;

veſ

vel è myrrhæ, piperis, coſti amari, rad. bryoniæ, partibus æqualibus fiat puluis, cuius ʒ.j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur ʒ.ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel ℞. *Coſti amari, myrrha, rad. gentianæ, ariſtoloch. long. zedoaria*, an. ʒ.j. *ſem. paſtinaca ſylueſtris, aniſi, ammios*, an. ℈.ij. *granor. maſtiches, ſpica, piperis, ruta, croci*, an. ʒ.ß. Cum *melle deſpumato*, F. Electuarium.

Et omnino omnia, quæ viperarum morſibus medentur, etiam paſtinacæ marinæ morſibus adhiberi poſſunt.

CAPVT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpius marinus.

SCorpio marinus, ita dictus, non quòd ſcorpij terreſtris formam habeat, ſed quòd ſit πληκτικὸς, vt ex Ariſtot. le citat Athenæus, *lib.* 7. id eſt, quòd pungat & feriat, venenúmque effundat ſcorpij terreni modo. Vt enim ſcorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent: ita ſcorpiones marini non ſolùm in dorſo ſpinam gerunt venenatum, quâ incautos piſcatores ſæpe iciunt, verùm ſpinas etiam in capite habent, quæ iis quæ ſunt in dorſo, non minùs ſunt virulentæ, & vt Plinius, *lib.* 32.*c.*11. ſcribit, ſcorpius marinus *lædit, dum manu tollitur*. Additque Rondeletius, *de piſcib. lib.* 6.*c.*19. *Tot aculeos habet in capite, vt ſine noxa tractari non poſſit, niſi cauda arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corporis apprehendatur.*

Scorpæna.

Scorpioni marino cognata eſt & Scorpæna, quæ piſcis eſt littoralis, ſcorpione multò minor, & in dorſo ſolùm ſpinam, eámque venenatam geſtans.

Symptomata, & Signa.

Signa.

A Scorpione marino qui ictus inferuntur, moleſtos cruciatus pariunt, ſcribitque de ſe Alſaharauius, *tract.* 30. *pract. ſect.* 2.*c.*21. quòd cùm à ſcorpione marino punctus fuiſſet in minimo digito, primò ſenſerit modicum dolorem, qui poſtea ſenſim fuerit auctus, & peruenerit ac aſcenderit ad brachium, & tandem vſque ad ſpatulam. Accedunt interdum partis motus ablatio, conuulſiones & laſſitudines.

Curatio.

Curatio.

Quæ in aliorum venenatorum animalium morſibus & ictibus curatio adhiberi ſolet, ea & hîc locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca contra venena exhibenda. Rondeletius, *de piſcibus lib.* 6. *cap.* 16. refert, ſe, puerum ab hoc piſce miſerè ictum, dum eum in ſinu recondere vellet, curauiſſe mullo diſſecto & impoſito, cum eiuſdem ſcorpionis hepate, adhibito ad vulneris ambitum lentiſco contuſo. Additque hæc: *Nullum ferè venenatum eſt animal, quod venen. ſui antipharmacum in ſe non contineat: duplex autem antipharmaci genus eſt, antipathia, & ſimilitudo ſubſtantia, vt hepar venenatorum animalium vulneri impoſitum ſimilitudine ſubſtantiæ venenum retrahit, maximéque confert ea parte, qua fel continetur: carnes verò impoſita idem præſtant per antipathiam, vt viperarum caro morſui viperarum medetur. Terrenus ſcorpius totus ictibus ſuis remedio eſt. Sic mullus marini Draconis, aranei ac ſcorpionis morſibus medetur, ſi crudus diſſectus admoueatur, autore Dioſcoride, lib.* 2.*c.*24. Galen. 9. *de ſimpl. medic. facult.* Piſcatores docuit, vt ſulphure ad venenatorum piſcium morſus vterentur, ſeu ſicco vulneri inſperſo, ſeu cum ſaliua miſto, ſeu cum vrina macerato, ſeu cum oleo veteri & melle & reſina terebinthina ſubacto.

Simul alexipharmaca hactenus propoſita vſurpanda Dioſcorides percuſſis à marino ſcorpione abſinthij, ſaluiæ, aut ſulphuris ex aceto triti potionem ſubuenire ſcribit.

CAPVT XLIII.

De Dracone marino.

Draco marinus.

DRaco marinus licèt ſæpiſſime in culinas veniat, & à Gallis cùm carnem habeat ſolidam & guſtui gratam, expetatur, aculeos tamen habet in ceruice vel dorſi principio quinque præacutos, tenui membranâ ſuprà connexos, quibus, vt & iis circa branchias ſunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Eius puncturam acerbiſſimus in affecta parte ſequitur dolor, tumor & inflammatio; febris item & animi deliquium: & niſi citiſſimè ſuccurratur, gangrænâ membrum læſum corrumpitur, quam ipſa mors intra paucos dies comitatur.

Curatio.

Curatio.

Vt venenum immiſſum à plaga eliciatur, membrum læſum aquæ calidæ immergendum, ſcarificandum, eíque cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipſe etiam Draco marinus impoſitus ictus ſuos ſanat; mulli caro idem præſtat. Rondeletius, *de piſcib. lib.* 10.*c.*11. piſcatores à Dracone marino læſos ad lentiſci folia, tanquam ad ſacram anchoram, confugere, ipſiſque partem vulneratam confricare ſcribit: quos tamen meliùs ſibi conſulturos putat, ſi Draconis ipſius diſſecti carnes vel cerebrum imponerent. Vtile eſt & cataplaſma ex cæpe ſub cineribus coctas, fermento, ſerpillo trito, & pauca theriaca paratum; vel aqua vitæ, in qua theriaca diſſoluta ſit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in maſſam redacti, & loco læſo ſæpius de die impoſiti, dolores in hoc caſu mirè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, ſtatim etiam alexipharmaca propinanda. Dioſcorides, *lib.* 6. *cap.* 45. abſinthium, ſaluiam, & ſulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodeſt etiam theriaca aut Mithridatium cum abſinthij aqua aut decocto exhibitum. Paſtillos ex bryonia & eruo, cum vino potos, Aëtius à Dracone marino ictis mirè conducere ſcribit, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *cap.* 39.

CAPVT XLIV.

De Felle canis Piſcis.

Fel canis piſcis.

FEl canis piſcis adeò venenoſum & lethiferùm eſſe, vt vel vnius grani pondere aſſumptum, niſi debitè & ſtatim ſuccurratur, intra ſeptem dies mortem inferat, aſſerit Ardoynus, *de venen. lib.* 4.*c.*17.

Symptomata & Signa.

Signa.

Fel hoc ſumtum ſequitur oris fœtor grauiſſimus, color corporis flauus, ſiue ictericius, inuoluntariúmq; ſeminis profluuiũ.

Curatio.

Curatio.

Habent & in hoc veneni genere alexipharmaca, communia locum. Et præterea gentianæ radix, ſiue in ſubſtantia ʒ.ij. pondere cum butyro ſumatur, ſiue decoctum ex ea paretur, & butyrum in eo diſſoluatur, & ſingulis diebus bis ℥.iv. ſumantur. Corpus inungatur oleis vel balſamis aromaticis ſuaueolentibus.

CAPVT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum poſt ſe relinquunt.

Morbi & ſymptomata quæ poſt venena relinquuntur.

ETſi præſentanea venena, ſeu ore ſumta, ſeu morſu vel ictu in corpus hominis immiſſa, non ſemper enecant, ſed homo neceſſariis adhibitis auxiliis à morte liberatur, ita vt ſæpe planè ſanus ſibi videatur: tamen non rarò venena diſpoſitiones malignas in corpore relinquunt, quæ nunc tardiùs, nunc citiùs ſeſe exſerunt, tandémque hominem in morbos diuturnos conjiciunt, & lentâ morte enecant. Quod vel ipſum ſatis eſt ad morbos occultos, vulgò totius Subſtantiæ dictos, probandum: cùm illæ diſpoſitiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifeſta conſiſtant, ne etiam medicamentis intemperiebus manifeſtarum qualitatum oppoſitis curentur. Horum ergo præter naturam affectuum explicatione & curatione hanc de venenis doctrinam concludere libet.

Curatio eorum.

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cùm enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam, vt ex iis quæ hactenus dicta ſunt, patet: etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ diſpoſitiones relinquuntur. Sunt verò diſpoſitiones illæ, vt eas Cardanus, *lib.* 3. *de venen. cap. vlt.* recenſet, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbus Regius, tabes & phthiſis, ſtrangulatio & ſynanche, caſus dentium, melancholia & triſtitia, vigiliæ, furor, mala coctio, alui durities, inteſtinorum & ventriculi dolores, dyſenteria, ſplen tumidus, aſpirandi difficultas, reſolutio membrorum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ, animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia, conuulſio & dolor totius corporis, vrinæ ardor aut difficultas, vertigo, nauſea & obliuio, & alia, qualia paſſim apud obſeruationum medicarum ſcriptores occurrunt.

Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus conſiſtit. Prius eſt, illi affectui noto, v.g. cachexiæ, phthiſi, idonea adhibere remedia, quæ paſſim in Practicorum libris traduntur. Alterum eſt, vt diſpoſitio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Fruſtra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, niſi illæ veneni reliquiæ expugnentur, & radicitùs extirpentur. Atque accidit ſæpe, vt licèt morbus planè curatus videatur: tamen ſi diſpoſitio talis maligna relinquatur, paulo poſt, vel etiam poſt longum tempus, recrudeſcat: id quod in curatione luis Venereæ ſæpe fieri, ſuprà ſuo loco diximus. Contrà ſæpe euenit, vt licèt morbus per ſe videatur eſſe lethalis: tamen veneno ſublato & ipſe ſanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per ſe ſunt inſalubres, & è genere carcinomatum: tamen ſi ex peſte oriuntur, peſtilenti veneno victo & ipſi curationem ſuſcipiunt. Et ſputum ſanguinis diuturnum, etſi aliàs ſit inſanabile, teſte Galeno, 5. *meth. med. c.*11. tamẽ id in Puſſiano quodã curatũ fuiſſe teſtatur Cardanus, *loc. alleg.* quia ortũ habebat ex lue Indica. Et propterea ſemper in taliũ morborũ & ſymptomatũ curatione non minor malignæ diſpoſitionis, quàm manifeſti morbi habenda ratio eſt. Et licèt medicamenta illa malignæ diſpoſitioni contraria ad morbũ manifeſtum curandũ non ita planè apta videantur: tamen propterea non negligenda. Et quidẽ, ſi fieri poteſt, medicamentis manifeſto morbo contrariis admiſcenda, vel per vices vſurpanda ea, quæ ſunt malignæ illi diſpoſitioni propriè contraria, eiuſque alexipharmaca; id quod in morbis & ſymptomatibus eiuſmodi poſt luẽ Veneream

relictis manifeſtum eſt, in quorum curatione ſemper lignum Guaiacum, ſarſaparilla, & ſimilia, addenda, licèt ipſi morbo manifeſto non videantur adeò commoda: ſi verò veneni ſpecies ignoretur, aut propria alexiphamaca non dentur, communia alexiphatmaca, vel ſimplicia vel compoſita, adhibenda & in primis ſi dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ aliàs ſunt cognata & vtilia, ea eligenda.

LIBRI SEXTI

PARS NONA.

De morbis à Faſcino & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

PRÆFATIO.

EQuidem ea, quæ hactenus dicta ſunt, ad morbos occultos explicandos ſufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, vt & aliorum ſcriptis, adhuc vnum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifeſtas, aut vnum aliud vulgo notum morbi genus referri non poteſt, nec illud omittendum, ſed & de eo aliquid hoc loco dicendum eſt. Sunt autem morbi hi illi, qui à Faſcino, Incantatione, & Veneficiis induci dicuntur; qui etiam ea de cauſſa Medicis cognoſcendi ſunt, quòd ipſi interdum in talibus morbis conſuluntur, vt patet ex Amato Luſitano, cent.6. curat. 87. *qui cùm mulier quædam apud Iudices accuſata eſſet, quòd iuuenem nobilé ex incantamentis ſurdum reddidiſſet, ipſe, an ſurditas illa ab incantamento, vel cauſſa naturali proueneriт, conſultus eſt, vt* allegat. loc. *pluribus videre eſt. Quanquam verò multa à Philoſophis, Medicis, Iureconſultis & Theologis de Incantationibus, Veneficiis, & Magia ſcripta exſtant: tamen illa omnia ad noſtrum propoſitum non pertinent. Ideóque breuiter quatuor ſaltem explicabimus. Primò dicemus, An dentur morbi à Faſcino, Incantatione, & Veneficiis. Secundò, quibus modis ac qua ratione illi inducantur. Tertiò, quibus ſignis cognoſcantur. Quartò, qua ratione curandi ſint.*

CAPVT I.

De Faſcinatione, & an eâ aliqui morbi inducantur.

Faſcinum vnde dictũ. FAſcinum & Faſcinatio à fando, vt nonnullis placet, ſed minùs rectè, dici putatur, quòd incantationis quoddam genus ſit. Rectiùs deducitur à Græco βασκαίνω, quaſi dicas φαεσκαίνω, quod eſt *inuideo*, quòd inuidi inprimis aliis aſpectu nocere creduntur. *Quid ſit?* Habetur autem vulgò pro Incantationis quodam genere quo ſeu intuitu, ſeu laudatione, non ſolùm infantes & homines, ſed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò ſegetes lætiores & plantæ laudantur, vt contabeſcant & emoriantur. Metuunt etiam nonnulli, ſi quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri, ne faſcinentur, & propterea ne faſcinentur, partem cibi intuenti ſtatim porrigunt, affanturque, cùm impertiunt, *ne me faſcines*, vt habet Ariſtoteles, *ſect.20. probl.34.* Imò quidam etiam ad res inanimatas faſcinum extendunt, & vaſa pulchra, ac ſpecula intuendo faſcinari ac lædi poſſe, vt rumpantur, exiſtimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hîc nobis agendum ſit, in primis diſquirendum, An reuerà aliqui *An dentur morbi à faſcino.* morbi à Faſcino inducantur. De quo etſi *de morbis Infantium, part.2.c.32.* etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum.

Vulgaris ſententia. Et ſunt nonnulli, qui exiſtimant, non ſolùm infantes, qui optimè valent, ſed & alios homines faſcinatione in tabem & peſſimum ſtatum coniici, imò & res alias lædi poſſe; & quidem tribus modis, primò viſu, deinde voce & laudatione, tertiò contactu & contrectatione. Atque hanc ſuam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Hiſtoricorum, ac Philoſophorum autoritatibus.

Et de viſu quidem ſcribit Virgilius:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Faſcinatio quæ fit viſu. Plinius verò *lib. 7. cap.2.* ex Iſigono ſcribit; quòd in Triballis & Illyriis ſint, qui viſu effaſcinent, interimantque, quos diutiùs intuentur iratis præcipuè oculis: Additque, quòd pupillas binas in ſingulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidiſſe Apollonidem, Philarchum, & in Ponto Thibiorum genus, multóſque alios eiuſdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem: & fœminas omnes vbique viſu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ouidius, 1. *Amor.*

——— Oculis quoque pupula duplex
Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.

Et Telchinas, Rhodi Inſulæ populos, malè quondam hoc nomine audiſſe, ex Ouidio 7. *Metamorphoſ.* patet:

Phœbeamque Rhodon, & Ialyſios Telchinas,
Quorum oculos ipſo mutantes omnia viſu
Iupiter exoſus, fraternis ſubdidit vndis.

Et Plutarchus ὀφθαλμῶν βάσκανον nominat. Huc pertinet & prouerbium; *Mantis te vidit*: cuius Cel Rhodiginus, *antiq. lection. lib.36. cap.22.* mentionem facit, & in eos dici ſcribit, quibus faſcinator oculus mali obiecit quicquam; additque, eſſe genus locuſtæ, quæ ſiquod inſpexerit animal, protinus ipſi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib. 2. Bombyc.* ſenem quendam oculis faſcinantem deſcribit his verſibus.

Quandoquidem memini Tuſci alta in rupe Viterbi
Ipſe ſenem vidiſſe ferum, cui dira rigebant
Ora, graueſque oculi, ſuffecti ſanguine circum,
Frónſque obſcœna ſitu, hirtique in vertice cani.
Ille truci (ſcelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas, paruáſque volantes.
Quinetiam ſiquando hortos ingreſſus, vbi annus
Exuit expleto turpem nouus orbe ſenectam,
Floribus & paſſim per agros incanuit arbor,
Ille hortis ſtragem dedit, arboribúſque ruinam
Spémque anni agricolæ mæſti flevere caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendiſſet, ibi omnes
Cernere erat ſubito afflatos langueſcere flores.

Imò opinio vulgi eſt, non ſolùm ab inuidis, iratis, ac inimicis, ſed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipſis parentibus, infantes faſcinari, & lædi poſſe. De quo Plutarchus, *5. ſympoſ. cap.7.* vbi pluribus de Faſcino agit, hæc habet: *Haud ſanè ignoras, inquit, vt & amicis & familiaribus & parentibus nonnulli oculum faſcinantem eſſe exiſtimant, vſque adeo, vt mulieres non oſtendant illis pueros, nec diutiùs ab eiuſmodi hominibus inſpectari ſinant.* Et quod magis eſt, hominem ſeipſum viſu faſcinare, & ſibi ipſe oculis nocere poſſe, referunt. De quo idem Plutarchus, *loco allegato*: *Narrant, inquit, Eutelidam, cùm ſibi pulcher viſus eſſet, propria ſpecie captum in morbum incidiſſe, atque bonum habitum vnà cum pulchritud ne perdidiſſe.* Et nota eſt fabula de Narciſſo, ex Ouidio *lib.3. Metamorph. fabul.8.*

Deinde etiam linguâ & voce, ac laudatione faſcinationem fieri poſſe, vulgata opinio eſt. Vnde Virgilius, *Eclog.7.* *Voce.*

Aut ſi vltra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib.7. cap.2.* ſcribit, in Africa familias eſſe effaſcinantium, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Imò non ſolùm maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere poſſe, ſed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudaretur, in vſu fuit, addere, Græcis quidem ἀβασκάντως, Latinis, *Præfiſcine dixero*, quaſi præter faſcinum, ſeu, ne faſcineris, hæc dixero. Et noſtris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vſitatum eſt addere; *Deus te tueatur*: ac niſi id addant, quod laudant, faſcinari & lædi poſſe, perſuaſum, habent.

Tertiò & contactu faſcinationem fieri poſſe, vulgò creditur. *Contactu.* De quo Plinius, *alleg. lib.7. cap.2.* ſcribit, quod genus Pharmacum in Æthiopia ſit, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi poſſe, vulgus exiſtimat, & propterea infantes vetulis eiuſmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib.2. cap.3.* veneficæ mentionem facit, quæ ſolùm ventrem fœminæ cuiuſdam blandè contrectando fœtum eius enecauit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hactenus allata ſunt, cauſſas reddere conantur. Et primò quidem ἀποῤῥοίας *Rationes pro faſcino. Prima.* illas, & vaporum effluuia afferunt quæ non ſolùm ex animalibus, ſed & plantis & geminis fiunt, de quibus pluribus Langius, *lib.2. tract.36.* agit qui ibi videatur: & in ſpecie de viſu addit, nullum reperiri in humani corporis fabrica ſenſus organum, quod tantâ ſpirituum copiâ ſcateat, & fulgorem ex ſe emittat, vt oculus; idque exemplo micantium Auguſti & Tiberij Cæſaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has ἀποῤῥοίας & effluxus etiam confugit Plutarchus, *loco allegato*, vt rationem reddat, quomodo Eutelidas ſeipſum faſcinare potuerit. *Bonus vir Eutelidas, inquit, & quicunque ſeipſos dicuntur faſcinare, non ſine ratione id mihi videntur pati. Periculoſus enim eſt ſummè bonus habitus, & corpora ſimulatque ad ſummum vigorem proceſſerunt, non ſtant, ſed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, ſéque ſpe meliùs affectos vident adeò vt ſe demirentur, ac conſpiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per halitus vitium in deterius tracti ſeipſos faſcinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas vel alia quadam ſpecula, ſubſiſtunt. Exhalat enim ſpiritus in obiecta, eóque fit, vt quo aliis nocebant, ſeipſos malè habeant.*

Secundò in ſpecie id declarant exemplo fœminarum menſtruo laborantium, *quarum*, vt Plinius, *lib.7. c.15.* habet, *ſuperuentu aceſcũt muſta, flaceſcunt tacta fruges, moriũtur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedêre, decidũt, ſpeculorum fulgor ipſo aſpectu hebetatur, acies ferri præſtringitur, eborísque nitor: alui apum emoriuntur, as etiam ac ferrum rubigo protinus corripit.* Et mulieres menſtruatas ſpecula lucidiſſima, ſi ea inſpiciant, inquinare, Ariſtoteles, *lib. de inſomn. cap.2.* & ipſa experientia, teſtantur. Cùm ergo in mulieribus tale quid generari poſſit, quod modis dictis alios lædat, non impoſſibile eſſe putãt, homines quoſdam ſeu naturali, ſeu acquiſitiâ proprietate *Secunda.*

talem

talem nocendi vim habere poſſe: eſtque in confeſſo apud Medicos pleroſque, venenoſos humores in corpore humano naſci poſſe, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari ſolent, vt Galenus, 3. *de loc. affect. cap. 7.* & 6. *de loc. affect. c. 5.* docet.

Ideóque non eſt mirum, ſi homines, in quibus tales humores abundant, aliis viſu, afflatu, & tactu nocent.

Tertiò, exẽpla ophthalmiâ laborantiũ afferũt, de quib. Poëta:

Dum ſpectant oculi laſos, laduntur & ipſi.
Multáque corporibus tranſitione nocent.

4. Quartò, adducunt exempla aliorum etiam animalium, quæ viſu nocent. Ita de Baſiliſco ferunt, eum ita exitioſum eſſe, vt ſolo viſu hominem & alia animalia necare poſſit. Et de lupis narrant, ſi priores hominem aliquem conſpiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius.

——*lupi Mœrin videre priores.*

5. Quintò, nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recenſent, quanta imaginationis vis ſit, & quantam humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat; & quidem, vt Corneilus Agrippa, *de occult. Philoſoph. l. 1. c. 65.* eâ de re ſcribit, ſtatuunt, paſſiones animæ, quæ phantaſiam ſequuntur, cùm vehementiſſimæ ſunt, non ſolùm poſſe immutare corpus proprium, verùm etiam tranſcendere in operando ad corpus alienum, ita quòd admirabiles quædam impreſſiones inde producantur in elementis, & rebus extrinſecis, atque etiam morbos quoſdam animi ſiue corporis ſic poſſint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accenſam mutare ſanitatem vel ægritudinem, non ſolùm in corpore proprio, ſed etiam in corporibus alienis. Addúntque nonnulli, ſpiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rurſum aërem inficere ac corrumpere, non ſecùs vt ab aſpectu ſtellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi ſolet.

Plutarchi de faſcinatione Sententia.

A quibus non diſſentit Plutarchus, qui, *alleg. lib. 5. ſympoſ. c. 7.* in inuidiam cauſſam faſcinationis refert. *Audacter,* inquit, *dico, vniuerſas quidem animi affectiones, quibus diu inſunt, in iis melãcholicos habitus ingenerare. Hi cum natura vim cœperunt, qualibet ex cauſſa moti ſæpe etiam inuitos homines in iam proprias & cõſuetas perturbationes deferunt.* Et mox: *Nulla itaque admiratione dignum, ſi, qui inuidendi & faſcinandi habitum ſibi contraxerunt, etiam aduerſus familiares ex proprietate moueantur; aſt vbi moti fuerint, quod natura ſolet, efficiant, non quod volunt. Quemadmodũ enim ſphæram ſphæricè moueri, & cylindrum in modũ cylindri neceſſe eſt, ita & hominem ſic inuidia affectum, inuidenter aduerſus omnia moueri.* Et ibidem: *Quandóque homines ſic inuidia affecti oculos infigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipſius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta tela impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, ſi conſpectu noceant.*

Heliodori.

Inde in eundem ſenſum ſcribit Heliodorus, *l. 3. hiſtor. Æthiop. Hic aër,* inquit, *nobis circumfuſus per oculos, nares, halitus, alióſque meatus ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo ſecum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiunt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumſtantem aërem qualitate malefica replet, ac proprium ſpiritum acerbitatis plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem vtpote ſubtilis, ad oſſa vſque, & medullas ipſas peruadit, & pleriſque morbus ſit inuidia, & proprium accipit nomen Faſcinationis.*

Tandem in ſpecie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multà adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis ſit ad mouendos & variè flectendos animos, notiſſimum eſt. Nec ignota Muſicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad triſtitiam, ad miſericordiam, ad arma concitare poteſt. Animi verò affectus magnam vim habere corpora noſtra alterandi, extra dubium eſt. Obſeruatum etiam eſſe putant, verbis quibuſdam prolatis à vetulis infantes quoſdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes abortum facere, nonnullos macie conſumi, alios grauiſſimis doloribus corripi.

Faſcinationẽ negantes.

Alij contrà omnia illa, quæ de faſcinatione dicuntur, fabuloſa & falſa eſſe exiſtimant. Et cùm tres eiuſmodi faſcinationis modi ſint propoſiti, per viſum, per vocem, & contactum; nullo horum quendam faſcinari & lædi poſſe putant. Cùm enim viſio fiat non radiorum emiſſione, ſed ſpecierum viſibilium receptione, & ſit actio in homine immanens, nullo modo viſu quis alium lædere poteſt. Vox quoque cùm ſaltem auditus obiectum ſit, per ſe nemini nocet, nec verborum per ſe vlla efficacia eſt. Ita nec tactus, quatenus talis, niſi is qui tangit alterum alteret, nocere poteſt; præſertim ſi veſtes ſaltem contingantur. Quæ omnia cùm veriſſima ſint, poſtea pluribus probabuntur.

Cardani de faſcino ſententia.

Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 17.* etſi faſcini tres principales differentias conſtituit, vnam quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi tractandi, percutiendi, attentiùs inſpiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum tetrico aſpectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepſiam incidere, & mori ſcribit. Verùm etſi negandum non ſit, terrorem, timorem, & imaginationem, morbos, eóſque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepſiâ corripi poſſe; tamen hoc nihil ad hanc quæſtionem de Faſcino facit. Non enim hìc quæritur, an homo ſibiipſi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere poſſit: ſed de hoc controuerſia eſt, an aliquis alteri viſu vel voce nocere poſſit. Et infantes, qui faſcinari dicuntur, eas, à quibus faſcinari putantur, ſæpe non vident, non agnoſcunt, & proinde ad eorum aſpectum non terrentur.

Autoris ſententia.

Faſcinum quot modis dicatur.

Prima Faſcini ſignificatio.

Ex hac ergo controuerſia vt nos expediamus; primò ambiguitas vocabuli Faſcini diſtinguenda. Cùm enim Faſcini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, ſed triplex quæſtio eſt, an dentur morbi ex faſcino. Primò enim faſcinatio ſumitur ſenſu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo eſt, pro læſione, quæ ſolo viſu vel laudatione induci putatur: cuius rei exempla ſuprà ſunt allata:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Et:—— ——*baccare frontem*
Cingite, ne noceat vati mala lingua futura.

Et cùm fœminæ ſibi perſuaſum habent, ſe infantibus, ſi eos laudent, nocere, niſi illud, *præfiſcinè dixero,* ſeu *Deus te cuſtodiat,* addant.

Secunda.

Secundò, Faſcinatio interdum accipitur pro læſione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀπόῤῥοιας, & effluuia affertur: quæ faſcinatio, ſi modò faſcinatio dicenda eſt, vt mox dicetur, omnino naturalis eſt. Hoc modo Faſcinum definit Langius, *l. 2. epiſt. 36.* quòd ſit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis diſſidente, ἀπόῤῥοια, id eſt, defluuium, quo aliorum corporis habitus & ſpiritus, per viſum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conſpurcati, corpora tabeſcere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in ſolis effluuiis acquieſcere, ſed viſum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, ſed minùs rectè, addere videtur.

Tertia.

Tertiò eſt Faſcinatio Magica dicta, quæ nihil aliud eſt, quàm incantatio & veneficium: quo modo faſcinationis vocabulum accepit Balduinus Ronſſęus, *epiſt. 50.* in qua, vbi in titulo faſcini hiſtorias ſe relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum hiſtorias recenſet. Itaque vt de diſtinctis rebus & quæſtionibus diſtinctè loquamur, ſecundum & tertium genus concedimus, ſed an propriè faſcinationes dici poſſint, dubitamus.

Faſcinum impropriè dictum.

Et quidem quantùm ad ſecundum genus, probauimus ſuprà rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm ſimpliciter venenati tum etiam contagioſi, inducuntur; eáque effluuia eſſe partim atomos è corporibus effluentes, partim ſpiritualia, ſpeciebus ſenſibilibus cognata. Verùm propriè faſcinatio iſta non dicitur, ſed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagioſos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, ſiquis peſte ab alio, vel lue Venereâ, vel ſcabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel ſi piſcator ſtuporem à torpedine patiatur aut quis à Baſiliſco, ſerpente, bufone, aut huiuſmodi alio animali venenato occulto effluuio lędatur, nõ faſcinatus propriè; ſed venenatus dicitur. Et ipſa Etymologia repugnat. Faſcinatio enim à Græco βασκαίνω, id eſt, *inuideo,* deducitur, & βασκανία propriè inuidia eſt. Inuidere autem, teſte Cicerone, antiqui vſurpabant pro nimiùm videre. Qui enim inuidet, ab eius cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quo illud Horatij pertinet.

Non iſthac obliquo oculo mea commoda quiſquam
Limat, non odio obſcuro, morſúque venenat.

Quæ faſcini ſignificatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideóque etſi effluuia illa omnino admittenda ſunt: tamen ne illa ſuperſtitioſa & falſa faſcinatio admitti videatur, faſcinationis nomen ei non attribuendum. Et qui ſuperſtitionem aliquam è vulgi animis eruere vult, nec nomen retinere debet.

Tertium.

Tertium genus quod attinet, probabitur in ſequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, perſuadet, ſi res nullius momenti vel liminibus domus, vel lectis imponant, ſe iis effectus illos, quos cupiunt, præſtare; cùm tamen omne illud Diaboli operâ præſtetur: ita quoque idem veneficis perſuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aſpiciant, ei malè precentur; interim viſus, vóxque nihil tale præſtant, ſed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus eſt. De quo I. C. Scaliger, *Exerc. 349. Malus dæmon iſta facit, non vt hominem faceret potentiorem, ſed vt ipſum deciperet credulitate, atque ſocium haberet tum impiſtatis, tum æterni exilij. Ipſe igitur agit Dæmon. Stultus ille, ac vecors putat, ſuis ſe verbis agere.* Talis fuit procul dubio ſenex ille, cuius ſuprà mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptiſta Codronchio, *lib. 1. de morb. venef. c. 3.* diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu alterata fœmina Nobilis fœtus motum inconſuetum ſtatim ſenſit, & poſtea fœtum in fruſta comminutum ſummo cum vitæ diſcrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigiſſet, puerpera ſex menſibus peractis grauiſſimos cruciatus circa ventrem inferiorem ſentire cœpit, tandemque cùm aluum excernere vellet, ſpinas, oſſa, ligni fruſtula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata eſt. Malo ad veneficia etiam, quam ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus ſuprà, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effaſcinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib. 7. cap. 2.* ſcribit. Verùm actiones iſtæ magicæ cum faſcino vulgari non ſunt confundendæ.

Equidem

Equidem negandum non eſt, vocabulum Faſcinationis ad actiones magicas ſæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerius librum ſuum contra Magos & Veneficos inſcripſit: *Flagellum hæreticorum faſcinariorum*. Et Franc. Ronſſæus, *Epiſt*. 1. faſcinum pro veneficio ſumit, vt anteà dictum. Verùm nec iſta faſcinationis ſignificatio propria eſt, vt notio nominis anteà propoſita indicat. Et multis ex vulgi ſententiâ faſcinatio tribuitur; etiam amicis, in quibus nulla veneficij ſuſpicio eſt.

Faſcinatio vulgo credita an detur. Itaque reſtat tertium faſcinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione eſt, quod, vt ex ſuprà allatis patet, perſuaſum habet, etiam ſine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui viſu vel voce, ac laudatione noceri poſſe. Atque hoc faſcinum dari negamus, nullúmque eo morbum induci poſſe, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabuloſa & ſuperſtitioſa eſſe, omnia verò, quæ ad id probandum ſuprà allata ſunt, ſaltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera eſſe putamus. Id quod clarius fiet, ſi omnes, qui vulgò traduntur, faſcinationis modos examinemus.

An viſu fiat faſcinatio. Et primò quidem viſum quod attinet, cùm viſus ſit actio immanens, & fiat per ſpecierum viſibilium receptionem, non ſpirituum opticorum emiſſionem, & viſus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facilè hinc patet, viſu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre poſſe. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagioſam eſſe poſſe. Imò ſi quis ſtatuere velit, è corporibus occulto modo malè conſtitutis, qualia ſunt vetularum & ſagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti poſſe, quæ aliis præcipuè infantium tenellorum & ad reſiſtendum minùs potentium, corporibus noxia eſſe poſſint, cum eo non pugnabo; cùm & ophthalmia Gallica perhibeatur eſſe contagioſa. Verùm læſio hæc non fieret, niſi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaque credibile eſſe puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares quibus potiùs ea adſcribenda ſunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peſte certè laborantes neminem viſu, ſed potiùs halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideóque ſine periculo eſt, qui à peſte laborante ſolùm videtur, qui verò è propinquo cum eo conuerſatur, vt halitus ex ore & corpore exhalantes excipere poſſit, extra periculum non eſt.

An voce. Deinde vocis eadem ratio eſt. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere poſſe; quod, vt prohibeant, vt anteà etiam dictum, Græci illud *ἀβασκάντως*, Latini, *præfiſcinè dixero*, vſurpant; Germani, *Deus te cuſtodiat*, addunt. Verùm falſa & ſuperſtitioſa ea eſt opinio, & nullâ ratione nititur. Etenim ipſa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potiùs accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ, ex ore cum voce exhalant. Quæ cauſſa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cùm ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique ſani ſint, non ægri, nec etiam ſemper tam propinquo loco conſtituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere poſſit, hoc modo nulla læſio fieri poteſt. Et licèt vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora ſint malè diſpoſita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere poſſit; & licèt ex ore plures exhalent, tamen longè ſæpe ab infantibus remotæ ſunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino ſi iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præſtant.

An tactu. Tactu denique non ſolùm corpora ægra aliis ſuos morbos, vt ſcabiem, luem Veneream, elephantiaſin, peſtem, & ſimiles communicare poſſe, manifeſtum eſt; ſed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in ſpeciem ſana ſunt, etſi venenata ſint, aliis contactu nocere poſſunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono miſſa, & ille Cabajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc.* 135. *ſect.* 11. refert, adeò venenoſus fuit, vt muſcæ etiam quæ eius cutem ſugerent, interirent; & alter, qui ſputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi poſſe, ſi nihil aliud, torpedo ſatis docet. Verùm iſta omnia nihil ad faſcinationem faciunt. Neque enim qui à ſcabioſo, elephantiaco, lue Venereâ laborante, vel torpedine læduntur, faſcinati eſſe dicuntur. Neque hoc modo probatur ſolum contactum cuiquam nocere poſſe: ſed ſiquæ per tactum læſiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenoſis fiunt. Si quæ verò læſiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, ſed ſolo contactu, etiam à ſanis, (corpus enim ſanum alij morbum quem nullum habet, communicare non poteſt) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis veſtibus factus eſt, quo modo vetula illa ventrem fœminæ Nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiuſmodi hominibus tanguntur, læduntur, ſed ij ſaltem, quibus veneficæ eiuſmodi malè cupiunt.

Faſcinatio propriè dicta nulla datur. Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta ſunt, facilè patet, faſcinationem illam quæ vulgò fertur, nullam eſſe, nec naturales cauſſas habere; ſed antiquam iam per multas gentes, per manus quaſi traditam eſſe opinionem & ſuperſtitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno nec ab vllo veterum Medicorum eius inter cauſſas morborum mentionem factam eſſe; & quæ à faſcinatione vulgo fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagioſis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

De faſcinatione opinio vnde oriatur. Quibus & hoc addimus, opinionem iſtam de faſcino infantium in primis ex eo natam eſſe, quòd vulgus non intelligit cauſſam, cur infantes maximè ſani & pulchri ſæpe ſubitò in morbum incidant. Accidit verò id ideò, quia *εὐεξία*, quæ ad ſummum peruenit, periculoſa eſt, teſte Hippocrate, 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores ſunt, ſuſpecta ſua bona habere debent, vt Celſus monet. Ideóque non mirum, ſi & infantes, cùm ad ſummum *εὐεξίας* gradum peruenerunt, ſubitò interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidũt. Cuius rei cauſſam cum vulgus ignoret, eos ab aliquo qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aſpexit, faſcinatos eſſe opinatur.

Exemplorum & rationum pro faſcinatione ſolutio. Atque hæc omnia ſi quis obſeruauerit, facilè omnia argumenta, quæ ad probandam faſcinationem afferri ſolent, & ſuprà enumerata ſunt; ſoluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Hiſtoricis afferuntur, quod attinet, plurima ſunt falſa & ſuperſtitioſa. Si qui verò affectus tales reuera acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à viſu vel laudatione ſimpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti ſunt. Primò enim, quòd multa de *ἀπορροίαις* & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci poſſe ſuprà etiam monuimus, ſed læſiones illæ non faſcinationes ſunt, vt anteà dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo ſeipſum Eutelidas faſcinare potuerit, falſus eſt. Etenim etſi periculoſus eſt habitus ſummè bonus: tamen periculoſus eſt, etiamſi quis in fonte vel ſpeculo ſe non aſpiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quòd in corpore ſummè bene habito ex oculis ſpiritus in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint: E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò, fœminarum menſtruo laborantium & ſpecula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea faſcinatio eſt, neque per viſum, quatenus talis, fit, ſed per occulta effluuia & halitus prauos, eóſque non tam ex oculis, quàm ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò, ophthalmiam contagioſam eſſe poſſe, conceditur, ſed nemo eum qui hoc modo lippitudinem contrahit, faſcinatum eſſe dicit; cùm vitia iſta non per viſum, quatenus talis, ſed per contagioſum effluuium fiant.

Quartò, eadem ratio eſt Baſiliſci & aliorum animalium venenatorum, quæ viſu nocere dicuntur: Non enim hoc præſtant viſu, quatenus talis, ſed per occulta effluuia. Neque ſi quis à Baſiliſco, vel alio animali venenato hoc modo necatus eſt, faſcinatus dicitur. Quòd verò lupus hominem priùs videns, ei vocem adimat, fabuloſum eſt.

Quintò, magnas imaginationis vires eſſe concedimus, verùm in proprium ſaltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium ſeſe extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falſum, vt in *tractat. de Conſ. & Diſſenſ. Ariſt. cum Galen. cap.* 14. probatum. Eſt enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt ſuprà in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam faſcinationem affert, nullius ponderis ſunt. Etſi enim, vt alij praui affectus, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare poteſt: tamen, vt quotidiana experientia, docet, nemini, quàm ſibi ipſi nocet inuidus: &, vt Ouidius, *l.* 2. *metaph.* ſcribit:

Succeſſus hominum carpitque, & carpitur vnà,
Suppliciúmque ſuum eſt. ———

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere poſſit, nondum obſeruatum; cum affectus animi extra ſuum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici poſſe puto, Malo inuidiam, quàm miſericordiam.

Tandem in ſpecie vocem quod attinet, equidem oratione & Muſicâ hominum animos moueri poſſe, non nego. Verùm quid hoc ad faſcinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornata oratione aut Muſica auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur pleramque non audiunt, aut ſi audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Muſicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, & vulgata illa faſcinatio nulla ſit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagioſis, vel veneficio proueniant: nihil ampliùs de faſcinatione dicendum videtur: cùm de morbis ab effluuiis contagioſis & venenatis antea dictum ſit, de veneficiis verò *in ſeqq.* dicendum reſtet: quia tamen de ſignis & curatione faſcinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea prætermittere volo.

Signa faſcinantium. Et primò ſigna quod attinet, iam ſuprà diximus antiquam eſſe opinionem, faſcinantibus in oculis, vel vtroque, vel altero eſſe binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis faſcinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo inierunt, qui ſtigmatibus eiuſmodi ſua mancipia inſignire & notare ſolet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficiis ſcripſerunt,

patet,

patet, ſicut in aliis partibus notas quaſdam à Dæmone impreſſas Magi habent; ita non impoſſibile eſt, vt in occultis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obſeruatum ſcribunt) reuerà in oculo ſint, an ſaltem appareant, aliis diiudicandum relinquo.

Signa faſcinatorum. Deinde quomodo ij, qui faſcino læſi ſunt, ſint cognoſcendi, docet Cardanus, *lib.2.de venen. cap.7.* vbi faſcinati indicia eſſe ſcribit, colorem mutatum, oculos triſtes & demiſſos, cum lacrymis, aut nimiùm ſiccos, ſuſpiria, cor triſte, vigilias, inſomnia multa, maciem in toto corpore, & in primis palleſcere, ſignum faſcini & veneficij eſſe putat. Verùm quis non videt, ſigna iſta etiam aliis morbis eſſe communia? Addit & hæc: hyacinthum & corallia in faſcino impalleſcere, nitorémque amittere; & ſi annulus digito immittatur ex aſini vngula, fiátque is latior poſt aliquot dies, faſcino vel veneficio affecti id eſſe indicium ſcribit.

Curatio. Certius ſignum eſt, ſi nulla alterius morbi indicia adſint, nec cauſſa aliqua ſeu externa, ſeu interna, ſeu ex parte matris, ſeu infantis, quæ ei nocere potuerit, præceſſerit; abſint etiam ſigna veneni, nec remedia aliquid proſint. Tum enim de faſcinatione, ſeu potiùs læſione per effluuium malignum aut veneficium ſuſpicio eſt. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuerſata ſit.

Curatio quomodo inſtituenda ſit, ex ſuperioribus facilè patet. Cùm enim duo faſcini genera ſint; (ſi modò ita appellanda ſint) vnum, quod eſt ab effluuio maligno & venenato, alterum quod eſt à veneficio, quomodo morbi a contagio & venenis extrà communicatis curandi ſint, ſupra dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi ſit ratio, in ſequentibus dicetur. Vt tamen & hîc quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad faſcinationes præcauendas medium digitum oſtendere ſolent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui *lib. 28. cap. 1.* repercuti faſcinationes expuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio ſuperſtitioſa ſunt. Noſtrates fœminæ cunis infantium conyzam cæruleam (quam inde *Beruffkraut* nominant) imponere ſolent. Cardanus, *lib.3.de venen. cap.15.* ſequentia habet: Suffumigare iubet ex Apuleio infantem faſcinatum filice herbâ, thure, myrrhâ, ſuccino; ſcribítque, opitulari faſcinatis quæcunque cor confortant; ſmaragdum, hyacinthum, theriacam, moſchum, ſyrup. de nymphæâ, & iubet inungere ægrum ſucco artemiſiæ, eadémque eum ſuffumigari, verbenam ſuſpendere in cubiculo, & comedere aſſiduè bugloſſum, petroſelinum vulgare, & vincire frontem corio frontis aſini, de collo ſuſpendere radices pœoniæ maris, & Iaſpidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum ſuſpendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod habet, præceptum eſt: *Serua cor ſincerum erga Deum, & ille te tuebitur.* Alij etiam corallium rubrum collo infantis ſuſpenſum, aut armillis inſertum, in brachióque geſtatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra faſcinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyſſum quoque herbam domi ad lacunaria ſuſpenſam contra faſcinationes hominum quadrupedúmque, ſalutare eſſe amuletum, refert Dioſcorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra faſcinum valere creditum eſſe, ex illo Virgilij patet:

——— ———baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Ariſtoteles *ſect. 30. probl. 34.* faſcini vires obtundere ſcribit. Cuius rei manifeſtam tamen potiùs, quàm occultam cauſſam reddere conatur, quòd ſcilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inſpiciente ſe faſcinari metuunt, flatus multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta diſcutiat. Et aliàs Ruta creditur aduerſus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia ſomnia, phantaſmata, & nocturnos terrores, eſſe vtilis. Cuius rei cauſſa eſſe videtur, quòd abſumit flatus, & exſiccat, ac ſeminis redundantiam extinguit; è quibus duabus cauſſis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex lib. Hippocratis, *de flatib. & morbis virginum,* colligi poteſt. Eiuſmodi remedia etiam habet Plinius, *lib.13.cap.8.lib.16.c.10. & lib.28.cap.8.* Quintus Serenus Sammonicus, *c. Infantibus ſtridentibus vel ſtrigis inquietatis*, allium collo appenſum laudat, dum ſcribit:

Præterea ſi fortè premit ſtryx atra puellos,
Viroſa emulgens exertis vbera labris,
Allia præcepit Titini ſententia necti.

Verùm etſi contra illa occulta inquinamenta, & gemmis & plantis occultas vires eſſe, negandum non ſit; cùm vſitatum ſit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepſiam de collo ſuſpendere: plurima tamen videntur ſuperſtitioſa eſſe. Summa; cùm illâ faſcinatione, quæ vulgò perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum ſollicitum eſſe, neceſſarium non eſt.

Illa verò, quæ vel epilepſiæ, vel ſuffocationi vteri medentur, vel flatus diſcutiunt, vel ſeminis abundantiam exſtinguunt, cuiuſmodi diximus eſſe corallia, ſuccinum, & ſimilia; ſine ſuperſtitione adhiberi poſſunt, vtpote quæ naturaliter repugnant diſpoſitionibus illis vitioſis in corpore, quibus Diabolus ad ſuas præſtigias abuti ſolet; de quibus infrà ſuo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid ſit Incantatio, Veneficium & Magia?

INcantationis & Veneficij nomen in genere ſignificat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, *Incantatio.* eiuſdem dæmonis opera aliquid, quod ſuprà naturæ curſum eſt, *Veneficium.* perficitur. Actiones autem iſtæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominantúrque à Græcis φαρμακεία, ἐπῳδὴ, μαγεία, μαγγανεία, γοητεία: *Pharmacum.* & φαρμακίδες, ἢ φαρμακεύτριαι & μάγοι: à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes; incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, ſagæ, lamiæ, ſtriges. Quæ appellationes etſi ſingulæ certas actiones & operandi modos ſignificant: tamen plerumque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque ſignificare videantur.

Primò enim nomen Pharmacum, à quo φαρμακεύτρια & φαρμακεία, & φαρμακὶς deriuantur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtrum, ſeu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac ſimilibus conſiſtunt, ſignificat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium ſecundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et apud antiquos etiam vocabulum φαρμακίας pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, ſeu carmine, ſeu aliis modis nocetur, accipi, manifeſtè patet è Platone, *lib. 10. de Legib.* Et apud Ariſtotelem, *6.hiſt.anim.c.25.* φαρμακίδες nominantur. Et *Apocalypſeos, c.18.* φαρμακεία pro præſtigiis & impoſtura ſumitur, cũ ſcribitur: ἐν φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη: id eſt, *in impoſtura tua omnes gentes deceptæ ſunt.*

Secundò ἐπῳδὴ, ab ἐπᾴδειν, quod eſt *accinere*, adcantare, ad- *ἐπῳδή.* murmurare dicta, Incantatio, eſt maleficij genus propriè, quo verbis quibuſdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira ſe præſtare poſſe putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog.8.* patet:

——— nihil hîc niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primò enim in- *Incantationis* cantationes, ſeu ἐπῳδαὶ, & carmina alia ſunt bona dicta, alia *genera.* mala. Bona ſunt, quæ ad morbos ſanandos adhibentur. Hinc ἐπῳδὸς vocatur mulier apud Suidã, ἡ ἐπᾴδουσα τοῖς νοσοῦσι παισί, id eſt, *quæ carmen pueris faſcinatis aut ægrotantibus accinendo medebatur.* Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & ſalubriora fiant. Mala verò ſunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifeſto & expreſſo cum Diabolo pacto ſua carmina recitant, & incantationes inſtituunt; alij imprudentes, non tamen excuſabiles, carmina illa ſeu verba ſic recitant, non quaſi ex pacto cum Diabolo valeant, ſed quòd verbis ipſis vim quandam ineſſe, malè perſuaſum habent. Vtrique plerumque alios lædere ſtudent, præcipuè illi, quibus pactum expreſſum eſt cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodeſſe cupiunt.

Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quòd venenis malis (veneni *Venefica.* enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & in malam partem accipi, ſuprà dictum) vtuntur, iiſque hominibus nocent.

Quartò, ob nocendi ſtudium maleficæ appellantur; cùm om- *Malefica.* nia earum ſtudia, conatus & actiones eo dirigantur, vt hominibus vel brutis, inſtinctu Diaboli, qui ab initio eſt homicida, noceant.

Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam *Magi.* partem acceptum fuiſſe, negandum non eſt. Etſi enim nonnulli exiſtimant, Magos ſemper & vbique habitos, qui vel ſcire vel facere poſſint ea, quæ à naturalibus cauſſis effici nequeunt, & cum naturæ vires nihil ſuperet, niſi Deus & Angeli boni vel mali; Dei verò & bonorum Angelorum opera vſi non ſint, ea de cauſſa, quòd quæ faciunt, ordini à Deo præſcripto prorſus repugnant: malorum Angelorum opera id præſtitiſſe. Malo tamen hic ſentire cum Pererio, *lib.1.de Mag.cap.3.* & aliis, qui ſtatuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eámque eſſe, quæ cognitione quadam, & vſu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt *Magia naturalis.* Plinius loquitur, ſunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ maieſtate penitùs abdita. Qualia paſſim in Phyſicorum libris occurrunt, & eorum quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota ſunt, ſi perſpecta habeat Philoſophus, mira facere poteſt, adeò vt vulgus ea ſupra naturæ vires, & à ſuperiore aliqua cauſſa profecta putet. Interim hoc negandum non eſt, cùm humana mens ſit nouitatis auida, & ſcientiâ nunquam expleri poſſit, illos Perſas, Chaldæos & Ægyptios, cùm omnia quæ vellent, intellectu conſequi non poſſent, ad Dæmonum opem tandem confugiſſe. Vnde Magi nomen infamatum eſt, adeò vt hodie etiam in malam partem accipiatur, & ij Magi dicantur, qui vt ſciant, vel faciant quæ ſecundum naturæ curſum ſcire vel facere non licet, Diaboli operâ vtuntur; quamuis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conentur.

S. xtò Sagæ, à ſagiendo, id eſt, multa ſciendo, dictæ ſunt propriè, quæ ſe multa ſcire in primis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non poſſunt, ſeu quæ ex pacto cum malo dæmone ſe, quæ alij neſciunt, dicere, vel prædicere, vel tempeſtates ciere, homini, brutis, ſegetibus nocere poſſe ſibi perſuaſum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus vtuntur.

Lamia.

Septimò & Lamiæ nominantur, à Lamiis Ethnicorum. Ethnicis enim Lamij erant ſpectra ſeu phantaſmata, quæ cùm prodeſſe ſe velle, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formoſarum & pulchrarum mulierum ſpecie; cùm verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & Empuſæ ac Mormolycia dicebantur. Cùm ergò ſagæ hodiernæ cum ſpectris colludere, conuiuari, ſaltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamiæ ſunt vocatæ.

Striges.

Octauò nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes abſque cuſtodia relictos è cunis rapere, ſanguinémque eorum exſorbere: quod cùm & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et ſunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Atracia.

Tandem etiam à quibuſdam Ars Atracia nominatur; vnde procul dubio etiam Germani *die Schvvartz ekunſt* dicunt, non quidem ab atro colore, ſed ab Attace, qui eam primus in Theſſalia tradidiſſe ſcribitur, teſte Beroaldo, *in Apuleium, de aur. Aſin.*

Etſi verò ex hiſce omnibus patet, nomina hæc diuerſa diuerſas ob cauſſas maleficis eſſe impoſita: tamen hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vſurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiúſque ope ea quæ ſupra naturam ſunt, præſtare dicuntur. Iis enim omnibus, vt poſteà dicetur, commune eſt, vt pactum cum Diabolo habeant, interdum expreſſum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abiurato Deo paciſcantur cum malo Dæmone, & ſe eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & ſcientias, ad occultas res ab eo diſcant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò, ipſi quidem cum Diabolo pactum non ineunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & ſimilibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone inierunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præſtent, & aliis ſeu proſint, ſeu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneſiciis & Incantatione inductos, affirmant multi.

ETſi verò actiones Veneficæ, & magicæ, & variæ & plurimæ ſunt, quæ à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Ioanne Bodino *in Dæmonom.* Nicolao Remigio, *in Dæmonolatr.* & aliis plurimis prolixè recenſentur: tamen iis, quæ ad propoſitum noſtrum non pertinent, prætermiſſis, ſaltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus:

An dentur morbi ab Incantatione.

An dentur morbi ab Incantatione & veneficiis inducti. Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit paſſim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & ſagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in ſacris & profanis literis veneficarum fit mentio, recenſere. Quapropter iis omnibus miſſis, ſaltem è recentioribus vnam atque alteram hiſtoriam recenſebimus eorum morborum, quos à nulla alia cauſſa, quàm veneficio inductos fuiſſe, quiuis facilè colligere poterit.

Veneficiorum hiſtoria Ioh. Langij.

Ioh. Langius, *lib. 1. epiſt.* 38. refert, anno 1539. in quodam Eiſtetenſis Epiſcopi ditioni pago, Fugenſtal, Vlricum Neuſeſſer, agricolam, cùm crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, ſubitò clauum ferreum ſub illæſa cute manu apprehendiſſe, quem Chirurgus illic balneator nouaculâ exciderit, nec tamen dolores ceſſaſſe, ſed indies magis increduiſſe. Quare cùm nullum aliud doloris remedium, quam mortem, putaret, arrepto cultro guttur ſibi abſcidiſſe. Porrò cùm cadauer aſtante magnâ hominum frequentiâ apertum eſſet, & ventriculus inciſus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim inſtar ſerræ dentati, & duo ferramenta aſpera reperta fuiſſe, quorum ſingula ſpithami longitudinem excedebant, & capillorum inſtar globi inuolucrum.

Alexandr. Benedicti.

Alexander Benedict. *lib. 7. Pract. c.* 25. narrat, ſe vidiſſe duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis poſtea vomitibus exagitatæ fuerunt; alteram acum crinalem ingentem in modum hami implicatam cum capillo muliebri pluſculo, cum reſegmentis vnguium inuoluto reieciſſe magnis conatibus, quæ ſequenti die mortem obiit. Alteram capillamentum muliebre, vitri fruſta, cum canis caudæ piloſæ tribus fruſtis areſactis, ita vt penè integræ caudæ quantitatem, ſi in vnum compoſita fuiſſent, adæquaſſent, euomuiſſe.

Antonij Beniuenij.

Antonius Beniuenius, *de abdit. ſan. & morb. cauſ. c.* 8. refert, mulierem quandam ſedecim annos agentem ſubitò in horrendum clamorem erupiſſe, eiuſque ventrem ita intumuiſſe, vt fœtum octimeſtrem geſtare videretur, & ita conuulſionibus correptam fuiſſe, vt plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupiſſe, quo ligna & recuruos clauos, æreaſque acus vnà cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit, & tandem ientaculi fruſtum tantæ magnitudinis, vt deuorare integrum nullus potuiſſet, idque ſæpius ipſam feciſſe.

Cornel. Gemmæ.

In primis verò mirandam talis vomitus hiſtoriam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characteriſm. c.* 4. oculatus teſtis longâ oratione recenſet: quæ omiſſis, quæ ad rem noſtram non ita facere videntur, ita ſeſe habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter ſucculento, forma venuſtate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu ſubtriſtis quædam alacritas miſturam æquabilem humoris ſanguinei & melancholici præ ſe ferret, cœpit languere variis ſymptomatibus. Circa Ianuar. anni 1571. menſes bis terve proceſſerunt, ſed à morbi initio ſtatim ſuppreſſi, inſignem totius corporis laſſitudinem pepererunt, eius generis, quam* φλεγμονώδη *Galenus appellat. Magna fuit veneni ſuſpicio, quòd libamenti fruſtulum accepiſſet, in quo mandendo ſe ſenſiſſe dicebat ſaporem non prorſus extraneum, ſed aſperitatem deglutitioni reſiſtentem; atque ab eo tempore cœpit primum cingi circa præcordia, extenuari plurimùm, vomere per interualla, anorexiam & vertiginem pati, aliiſque propè, quæ grauidis ſolent accidere, infandis ſymptomatibus conflictari; potiſſimum tamen 4. & 7. menſe. Nam circa medium Iunij febres occultæ ſenſim in manifeſtas abierunt, cum ſiti & quadam conuulſionis ſpecie, animique deliquio. Interdum verò ſic auctus eſt dolor, vt inſtar furibundæ de loco in locum continuò fluctuauerit, ſæpe inflatis præcordiis multò vehementius, quam in hyſtericis ſoleat. Eo anguſtiæ venit, vt nigricante facie fauces velut ab iniecto laqueo premeretur, vt tres quatuórve à miniſtris robuſtiſſimi vix retinendæ ſufficiebãt, quia repentè exiliens lecto in omnem conuulſionis ſpeciem torquebatur. Hæc mala cùm ſe per vices intenderent, atque remitterent, menſe Auguſto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata ſunt ſupra modum. Euenit tandem, vt poſt terribiles cruciatus ſponte concitata vi natura anguillam viuam per poſteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota ſpecie, craſſitudo pollice maior, longitudo pedis vnius & dimidij; aderant illi & ſquamæ, & oculi, & ſpina & cauda, vniuerſim vt in anguillis ſolet; iacebat diu inter fæces veluti exanimis, ſed coniecta in vrnam aqua plenam reuixit denuò. Ceſſarunt ab huius excretione dolores illi extremè feroces. Anguillã, quam mortuam exenteratámque ſuſpenderant loco ſublimi, ab animalibus tuto, repentè euanuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquoſi humoris copiam humano lotio non abſimilem, ſaporis abſurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, ſingulis profectò exonerans ſupra libras vigintiquatuor; nihilominus vrinam interdiu bis térve copioſam reddente ægra: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exteriùs apparuit, & ipſa puella potus ac cibi pauciſſimi, vix vnum cyathum vini aut cereuiſiæ, aut alterius liquoris potitauit, aiebátque, multum ſibi dolere ſiniſtrum latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, imo & dudum antè, ſed priùs fuiſſe alicuius ponderis ſenſum, nunc etiam morſum & acrimoniam acceſſiſſe, quin cùm validius premeret, offendi ſe grauiter dixit. Vbi per 14. dies ingens illius aquoſi humoris copia profluxiſſet, cœperunt & pili confertim exire per vomitum, copioſiſſimi numero, digiti longitudine, ſed longiores alij, alij breuiores, eiuſmodi ſanè quales annoſis canibus euelluntur, auctáque eſt indies ea pilorum quantitas, vt facilè pilas quamplurimas iuſtæ magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno faſtidio ac vomitus difficultate, ac iam circa veſperam deliquia quædam animi admiranda contingebant, ſupinam ſeſe ſubitò ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, vt, niſi coërcita, caput promptiſſimè in aduerſum parietem, vel ſpondæ vertices impegiſſet. Manus contractæ erant tam validè, vt nulla vis poſſet effringere. Interdum manu ſubitò reductâ pectus percutiebat tanto ſonitu ac vehementiâ, vt magno in periculo fuerit, ne vllum præcipuorum viſcerum lethali vulnere violaret. Durabat iſtud per horas interdum duas: in paroxyſmo neminem agnoſcebat. Sæpe velut ab vtero ſuffocata rubebat inſigniter, cum laſſitudine quadam, ac ſenſim oborientis febriculæ rudimento. Semel atque iterum ſpumeũ quiddam circa os apparuit. Contigit ſemel ſub paroxyſmum ex riſu in fletus, ex fletu in riſus maximos ſolui. Præterea nonnulli vomitus qui floccos ingentes pilorum ejecerent, cum purulenta materia, inſtar ſaniei, interdum ſimili ſtercori columbino aut anſerino, in qua tollunie & fruſta lignorum, & membranarũ tenuia rudimenta, ſed lignorum partes adeò viua, vt ex caudicibus obſoletis diffractis inæqualiter comminutæ portiones viderentur, vnguis amplitudine, alia craſſitudine, intus fungoſa, foris obducta vetuſtiore cortice nigro. Paulo poſt cœpit alius vomitus ater, vt carbo, dixiſſes atramentum verum, vel ſepiæ ſuccum, imò carbones veros minutiſſimè tritos atque permiſtos, ſingulis diebus prodeuntes, ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sæpiſſimè cum pilis tam copioſis, vt nuci iuglandi includi non poſſent, omnibus albis, prolixis, & duriuſculis. Quæ cùm per triduum ita duraſſent, eiecit ſemel & puri ſanguinis, tanquam è vena diſſecta, libras duas nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu ſanguinis rurſus ſecutus eſt ater, ac ſi antimonio tinctus fuiſſet, humor omnino liquidus, in dies ferè ſingulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum ſeptimanam integram conſtanti horarũ lege & ſpatio perdurauit. Tũ relinquere cœperunt epileptici paroxyſmi, qui primùm diebus ſingulis affligentes, poſteà nonniſi per tertiũ diem, ac poſtremò per ſeptimum repetierant. At virgo incerta pilos adhuc, ſed pauciores, gradatimque atriores excernebat, imo & breuiores in dies, & cum priùs ex flauo ruffeſcerẽt, paulatim liuidi, nigri, tãdem aterrimi, ac velut diſſecti in fruſta minutiſſima reddebantur. Quandoque & cũ his virulentus humor & craſſus, quando-*

qua

quæ ſimilis limo. [illegible]
iora tanquam [illegible]
tunica craſſiore, carnoſi [illegible]
fœtidi (vt ſæpius [illegible]
ramoſa propagine ſpectabantur [illegible]
Has aliæ ſunt è veſtigio ſubſecutæ [illegible] *gra, venarum duntaxat veſtigia referentes* [illegible] *lanceoli non abſimiles. Poſtremò venerunt & tertij generis* [illegible] *vaſorum prorſus expertes, aliarum omnium tenuiſſimæ, vt locum* [illegible] *Poſtquam hæ ſic membranæ exceſſerunt, ſunt la- pides ferè innumeri, quos veſperi ſemper hæc ſtata horarum perio- do magnis cum tempeſtatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem anguloſum, vix cum duplici caſtaneæ mole librandum: hæſit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in œſophago, ſic vt tumor inſignis ipſum oſtenderet in interna gutturis regione: eodem temporis ſpatio, omni pariter & pulſu & reſpiratione deſtituta permanſit, vt ne pluma quidem ori oppoſita moueretur: manu pedeque frigida: corpus rigidum inſtar ſtatuæ, vt nihil ampliùs ſpei vitæ reliquum eſſet, donec ſubitò rurſus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è veſtigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & craſſitie, ſed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices, ſed minores ordine, pauciores, ac nigriores. Puella quoque in ſummum ſtrangulationis periculum venit: os enim triangulare ſolidum foris, intus cauum ac ſpongioſum reddidit; nec mora, ſequenti die articuli oſſei, tali digitorum acies, rotulæ variæ ſpeciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapides intermixti, atque omnium poſtremò vitri & æris portiuncula. Poſtquam hæ portentoſæ excretiones conquieuerunt, virgo aſſiduis ærumnis valde concuſſa ac decolor remanſit, ventre ſubtumido, cum anorexia, tanquam ad hydropiſin valetudo vniuerſa ſpectaret, ſed ſolo decoct. rad. eryngij, aſparagi, iridis Illyricæ, ac Zarzæ reſtituta conualuit. Aiebat tumorem ſibi relictum in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere viſus hernia flatuoſa, ex vomitus violentiâ ſubnata, iudicata eſt.* Hactenus Gemma.

Foreſtus etiam, *l. 18. obſeru. 16. in ſchol.* refert, ſe vidiſſe pannum clauos, ferramenta, capillos & oſſa vomitu reiecta. Et Franciſc. Hildesheim, *ſpicil. 2. pag. 186.* narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium & alia reieciſſe. Et Baptiſta Codronchius *l. 2. de morb. venef. c. 3.* vt ſuprà etiam dictum, ſcribit, cùm vetula quædam ventrem puerperæ tetigiſſet, eam poſt ſex menſes grauiſſimos in ventre dolores percepiſſe, tandemque per aluum ſpinas, oſſa, ligni fruſtula, & multa alia eieciſſe. Quæ omnia à naturalibus cauſſis non proueniſſe, cuilibet facile eſt animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, *eod. loc.* refert, mulierem quandam veneficam cùm fœminæ cuiuſdam grauidæ ventrem blandè quaſi tetigiſſet, eam mox fœtus motum inconſuetum ſenſiſſe, & poſtea fœtum in fruſta comminutum reieciſſe. Idem, *l. 1. de venef. c. 8.* narrat, filiam ſuam Franciſcam, decem menſes natam macie correptam fuiſſe, & ſæpe ſuſpiria magna edidiſſe, & cùm faſciæ ſoluerentur, quod aliàs infantes facere non ſolent, ſemper plorasſe. Cùm verò veneficij ſuſpiciones adeſſent, inquiſitum fuiſſe in culcitram, & nonnulla veneficij ſigna reperta, ſemen nempe ciceris, grana coriandri, fruſtum carbonis, & oſſis defuncti, rem quandam conſpectu incognitam præterea quaſdam plumas ita quibuſdam filis artificioſè inſertas, vt pileo, vt moris eſt, applicari facilè poſſent: & poſtea in eodem lecto inuenta fuiſſe fruſtula duo nucis ſiccæ, & oſſis albi, nouem vel decem oſſa piſcium, quæ erant fabricata inſtar pectinis, cum quibuſdam corallis, ex variis rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis, mutatâ domo & omnibus aliis, Dei beneficio, abſque omni remedio naturali eam conualuiſſe.

Ligaturæ etiam dictæ, quibus noui præſertim coniuges ad Venerem impotentes redduntur, ita etiam vulgo notæ ſunt, vt ſæpe ſponſi ad copulationẽ in publicum prodire metuant. Quod quidem veneficij genus interdum ſemper interdum certis menſibus aut annis durat. Atque in hoc maleficio præſtando malus dæmon veneficis ſeſe ſatis promptum præſtat, vt coniugum amorem corrumpat, iiſque peccandi occaſionem præbeat. Herodotus, *l. 2.* ſcriptum reliquit, Amaſin Ægypti Regem, impotentẽ factum fuiſſe erga Laodiceam, vxorem ſuam quouſque quibuſdam carminibus precibúſque ſolemnibus ad priſtinam redactus eſt conſtitutionem. Baptiſta Codronchius, *l. 3. de morb. venef. c. 5.* è Pictorio refert: Comitem quendam in Argentoratenſi ditione cùm vxorem duxiſſet, per triennium Veneris officium præſtare non potuiſſe, caſu autem de veneficij inſtrumento certiorem factum liberatum eſſe. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendiſſet, quam pro ſcorto anteà habuerat, poſt mutuas ſalutationes, interrogatus de valetudine ſua & ſuorum, proſperè omnia agi reſpondit: quo turbata mulier, iterum interrogauit, vtrũ filios ex vxore habuiſſet; annuit Comes, & triennio tres habuiſſe reſpondet. Cùm adhuc magis vultu turbata eſſet mulier, cur, inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem. Non, inquit mulier, ſed vetulæ ſuccenſeo, quæ putauit ſuo maleficio vim procreandi liberos ſe tibi impedituram. in cuius ſignum, ait, puteus, qui in medio clauſtro eſt, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij inſtrumenta. Gaudeo autem illa irrita eſſe, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuerſus, repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier, & combuſtis inſtrumentis illis impoſterum nullo impedimento vxore vſus eſt. Imò, quod ma[illegible]

[illegible]

Non [illegible] excitat [illegible] ed in [illegible] eſſe, vt [illegible] fœtu ſeptem [illegible] lumentis [illegible] mentum [illegible] ditus. Quo perqu[illegible] & p[illegible] ſerpentis, ob [illegible] tiatis, poſtea [illegible] peperit.

Co[illegible] autem venefic[illegible] lent, quod impediant, ne co[illegible] cium præſtare poſſint, ſed etiam [illegible] tet eos excitant. Et [illegible] Diabol[illegible] homine excitare poteſt, vt [illegible] quod nu[illegible] omnium for[illegible] & ma[illegible] trâ, quod meritò amandum eſt, horre[illegible] & abomin[illegible] pareat. Cuius rei hiſtoriam refert Bapt[illegible] Codronchius, *de morb. venef. lib. 3. c. 6.* *In quodam Hetruriæ oppido,* [illegible] *quidam adeò perditè veneficam mulierem adamauit, vt formoſam alioqui vxorem vnà cum filiis reliquerit,* [illegible] *immemor, vitam eo vſque traduxerit, donec* [illegible] *ac malef*[illegible] *nita ob conceſſiſſet, & veneficij inſtrumentum* [illegible] *nimirum ſub lecto illa incluſum, conſutis oculis* [illegible] *&, ſolutis oculis, poſtea igni concremato, confeſtim* [illegible] *cerdatus, tanquam à ſomno ſurgens, ad vxorem & filios* [illegible] *eſt.* Contrà odij hoc memorabile exemplum, ibidem [illegible] *In oppido Sepino,* inquit, *diœceſis Neapolitanæ, erat quidam,* [illegible] *nomine, cuius vxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipſos matrimonium contractum fuit, ſimul habitare nunquam potuerint; tantum abeſt, vt ſe inuicem copulauerint. Et ſiquando Iacobus ad vxorem accedere volebat, tanto furore & rabie percita vxor erat, vt ſe per feneſtram potius præcipitem dare, quàm illum pati vellet. Quod cum cuidam Religioſo ab ipſo hoſpitio recepto relatum eſſet, de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illicò mulierem aduocari iubet, atque maritum in interiore adium parte ſeſe abdere, ne eius præſentiâ vxor ingredi renueret. Venit mulier, quæ de odij cauſſa contra coniugem interrogata, ſuam vicem prius, miſerumque fatum cum deplorasſet, ſe nullam,* inquit, *eius rei rationem reddere poſſe: quin abſentis mariti tanto deſiderio & amore ſe flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non poſſet: Cum autem ad illum alloquendum accedere velit, illicò imaginationi ſuæ tot deformitatibus & turpitudinibus, tôtque horribilibus monſtris maritum apparere, vt mortem priùs ſubire velle ſe, quàm illum ferre aſſentiret: quòd eius anima tota, omneſque vires ac ſpiritus in maritum, tanquam oblatum malum, & ſui perniciem ferebantur: rurſus eo abſente ſe eiuſdem deſiderio æſtuare aiebat. De eius mulieris verbis cùm bonus ille ſacerdos periculum facere vellet: dixit mulieribus eam comitantibus, vt illam circum pedes & brachia ſuper lectum valido fune in crucis modum vincirent, quò maritus omni repugnantiâ remotâ expeditum acceſſum ad eam haberet: verebatur enim ille ſacerdos, ne, ob deformitatem aliquam celandam, mulier ſe ita affectam ſimularet. Vxor denique, ob mariti deſiderium ſe ligandam tradidit, rogans, vt ad ſe maritum admitterent; quo ingrediente nulla vnquam furiæ, tam immanes viſæ ſunt, nulla fera ita efferata, nulla bellua tanta rabie & furore concitata, quæ cum ea conferri poſſet: ſpumam ex ore emittebat, dentibus fremebat, oculos contorquebat, totum corpus veluti furiis agitatum, ac dæmonibus plenum videbatur. Mulieréſque ibi aſſidentes retulerunt, eius ventrem ac ſtomachum funibus contortis, quos ipſa tangebant, refertum viſum fuiſſe, totamque cutim vt flagris cæſam redaltam. Nec furendi finis factus eſt, donec maritus concertationis labore defeſſus, & illius miſericordiâ motus, illinc exiit. At tandem poſt tres annos mulier quædam in veneficiis verſata, quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter moleſtéque tulerat, maleficium, quod patrauerat, ſoluit: & ita Iacobus vxore potitus eſt, & inde in ſumma pace atque otio tranquilliſſimè vixit.* Et Nicolaus Iaquerius, *in flagell. hæreticor. faſcinar. cap. 12.* refert, ſe frequenter vidiſſe, quod perſonæ maleficiatæ non potuerint præſentiam alterius tolerare, imò nec acceſſum, etiamſi nondum eam viderent, ſed toto corpore cohorruerint, & coactæ ſint fugere cum vehementiſſimis clamoribus.

Vrinam etiam ſupprimere ſeu occludere hominibus vene[illegible] quod iuueni cuidam factum eſſe ad mortis vſque [illegible] veneficio, narrat idem Codronchius, *de morb. venef. lib. 3.*

Vrina venefi- cio ſuppreſſa:

℞. Conſerua anthos ℥.ij.pulu.ſem.pæon.carui,cubebar. an.ʒ.ß. *ſpec.diamoſch.dulc.*Drach.j.Cum *ſyr. de betonic.*F.Electuat.

CAPVT XXXII.

De Sanguine menſtruo.

Sanguis menſtruus. PLinius de ſanguine menſtruo mulierum,*lib.7.c.15.* ita ſcribit: *Nihil facile reperitur mulierum profluuio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedere, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eborisque nitor: alui apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus æra; & in rabiem aguntur canes eo guſtato, atque inſanabili veneno morſus inficitur.* Quæ etiam repetit *l. 28. c.7.* Verùm *l.4.Pract.part.2.ſect.1.c.1.quæſt.2.* de huius rei veritate inquiſiuimus,vbi quæſtionem illam propoſuimus, an ſanguis menſtruus ſolùm quantitate ſit ſuperfluus;an verò etiam qualitate vitioſus: docuimúſque ſanguinem menſtruum ſuâ naturâ ſaltem copiâ peccare,non qualitate manifeſtâ ſeu occultâ. Si tamen vitioſi humores in corpore cumulentur,eos cum ſanguine menſtruo euacuari; & præcipuè, ſi quid humoris vitioſi ſit in vtero,vt ſæpe eſſe ſolet, id à ſanguine per vterum fluente elui. Poteſt tamen etiam ſanguis is,extra corpus ſi aſſeruetur, corrumpi. Et quod ſæpe non poſtremum eſt,à veneficis,quæ ſanguinem menſtruum ſeu philtri, ſeu alterius veneni loco exhibent,plerumque alia mala medicamenta admiſcentur.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sanguis menſtruus aſſumtus homines obliuioſos, melancholicos,amentes, & quaſi lunaticos, imò vt nonnulli ferunt, leproſos efficit.

Curatio.

Curatio. Sanguinis menſtrui noxam corrigit Drach.ß.pulu. margarit. cum aq.meliſſophylli exhibita,vt & trochiſci viperini, à Scr.j. ad Scr.ij.exhibiti, quos Conciliator huius veneni Bezoar eſſe ſcribit; item ſem.caulium,& leporis coagulum. Vtilis eſt & theriaca,Drach.ij. pondere cum aq. fumar. pota.

Potus ſit vinum,in quo meliſſa cocta vel infuſa fuit.

Æger ſæpe balneo vtatur.

CAPVT XXXIII.

De Sanguine Taurino hauſto.

Sanguis Taurinus. SAnguis Taurinus etiam à pleriſque inter venena refertur. Et ſanè extant hiſtoriæ, quæ teſtantur, quoſdam ſanguine taurino hauſto mortuos eſſe. Midam enim,antiquiſſimum illum Phrygiæ Regem,contractâ ex ſomniorum diritate animi ægritudine, cùm formidabilis affectio augeſceret indies, tauri ſanguine copioſiùs hauſto conceſſiſſe ab humanis, Cælius Rhodiginus,*antiq.lect.lib.14.c.12.* ex Plutarch.*lib.de ſuperſtition.* Strabone,*lib.1.*& Euſebio,*de temporibus*, refert. Et Pſammenitum Regem Ægyptiorum victum à Cambyſe,hauſto ſanguine taurino periiſſe,Herodotus, *l.3.* ſcribit. Et Themiſtoclem Athenienſem inuidiâ ciuium relegatum,ad Artaxerxem confugiſſe, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutaſſe hauſto ſanguine taurino,narrat Plutarchus,*in Themiſtocle.*

Qua ratione ſanguis Taurinus noceat. Quâ tamen ratione ità noxius ſit,non ſatis planum. Greuinus,*l.2.de ven.c.10.* ſanguinem taurinum non propriâ ſuâ naturâ venenatum eſſe,ſed ratione tantùm quadam aduentitia, ſcribit. Euſtach.Rudius etiam,*de morb.occult.lib.3.c.6.* ipſum ſuâ naturâ venenum eſſe negat,tum ea etiam de cauſſa,quòd nemo taurinum ſanguinem clam potandum exhibere poteſt. Plerique non aliter,quàm lac coagulatum, & concretione tantùm, ac quatenus in ventriculo coagulatur,nocere putant:quod & Greuinus concedit,qui tamen addit,quòd,poſtquam ſanguis hic in ventriculo concreſcit, & in grumos conuertitur, putreſcat, & deinde malignos vapores ad cerebrum tranſmittat,quo fiat, vt æger ſubinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc cauſſam reddit,quòd cùm grumi magni ſint,nec ſuprà,nec infrà expelli,poſſint,inde ſtrangulatio & viarum tam ventriculi quàm pulmonis obturatio ſubſequatur. Fieri tamen non poſſe addit,vt bibendo non aliqua portio in viis pulmonum relicta fuerit. Verùm enimverò quod vltimum attinet tantillum,quod in pulmonem delabitur, ſi delabitur, tantorum ſymptomatum cauſſam eſſe poſſe,credibile non eſt. Vero magis conſentaneum eſſe exiſtimo, ſuffocationem illam & ſtrangulationem accidere à conſenſu ventriculi, qui dum ſanguine taurino concreto repletus eſt,diaphragma & pulmonem comprimit:orificium tamen ventriculi,quod neruoſum eſt,etiam lædi, & vicinas partes,quæ eoſdem neruos accipiunt, in conſenſum trahere poteſt. Quia tamen ſanguis taurinus plus quàm lac coagulatum nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum eſſe annotatum non memini,plures verò à ſanguine taurino mortuos eſſe, hiſtoriæ ſuprà allatæ teſtantur: omnino eum in ventriculo malignitatem contrahere exiſtimo. Quia enim, vbi concretus eſt, concoctioni reſiſtit,prauam naturam induit, vtpote qui crudus aſſumitur, nec à calore ventriculi noſtri vinci poteſt. Id quod & in aliis quibuſdam cibis accidit; ſi à ventriculo vinci non poſſunt. Ita refert Galenus,2. *de facult.aliment.c.69.* quendam poſt boletorum non ſatis elixorum (qui tamen innocentiſſimi eſſe putantur) vſum largiorum os ventriculi preſſum ac grauatum & coarctatum, difficilémque reſpirationem habuiſſe,& in animi deliquium incidiſſe, ſudorémque frigidum ſudaſſe, ac ægerrimè medicamentis ſeruari potuiſſe.

Symptomata & Signa.

Hauſtus ſanguis taurinus recens difficilem reſpirationem excitat: ſpuma magnâ copiâ ore reiicitur, adeſt degluriendi difficultas, in ventriculo dolor & nauſea, accedit animi deliquium,& iidem ferè inſultus,quos patiuntur epileptici: & tandem niſi remediis ſuccuratur, ipſa mors ſequitur. *Signa.*

Curatio.

Equidem curatio à vomitu inchoanda eſſet: verùm quia ob grumos ſanguinis concretos vomitus citra ſuffocationis periculum prouocari non poteſt, auſpicanda ea à medicamentis ſanguinem concretum diſſoluentibus;qualia ſunt acetum,oxymel,& acetoſa alia,hydromel,ſperma ceti, mumia, coagulum leporis,hœdi,rad.gentianæ,laſerpitij, pimpinellæ, ſemen braſſicæ,coryzæ folia cum pipere, nitrum,vnguentum rubrum potabile,magiſterium oculorum cancri, & ſimilia; & omnino ea, quæ ad ſanguinem concretum diſſoluendum,ſuprà,*lib.5.part.1.c.6.* ſunt propoſita,nec hic ſunt inutilia. Aëtius etiam ramulos fici tritos cum nitro & poſca præbet, fructúſque vitis ſylueſtris,etiam ſiccos, comeſtos ſtatim grumos ſanguinis diſſoluere aſſerit, *tetrabibl.4. ſerm.1.c.74.* *Curatio.*

Sanguine hoc modo diſſoluto vomitus pronocetur,& ſi ad inteſtina iam deſcenderit,clyſteribus iniectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta,quæ ad ſanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad ſanguinem diſſoluendum, quàm ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia eſſe videntur. Talia ſunt terra ſigillata, bolus Armenus, marga ſaxorum, rad. tormentill. Æger ſæpius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri diſſolutum ſit. Potus ſit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De Lacte coagulato.

Lac coagulatum. VT lac ſi in ventriculo rectè coquatur,vtiliſſimum præſtat alimentum:ita ſi in eodem corrumpatur,variorum morborum & ſymptomatum cauſſa eſſe poteſt. Verùm de omnibus lactis corrupti damnis hoc loco agere nobis propoſitum non eſt ſed de eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt;verùm vix puto, aliquid malignitatis ſubeſſe; ſed omnia,quæ accidunt,ſymptomata,à ventriculo grauato accidere;id quod ab aliis cibis accidere poteſt. Memini virginem, cùm tum alios cibos, tum cancros cum ipſis ferè teſtis auidè comediſſet, ſub primum ſomnum in grauiſſimam cardialgiam incidiſſe,vt de vita periclitari videretur,à qua tamen breui,cancrorum teſtis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata eſt. Eodem enim modo ſeſe res habet de lacte. Cuius rei hiſtorias duas habet Dodonæus,*in annotat.ad.c.27. Benineni*;ſimilémq; Foreſtus,*lib.18.obſeru.13.*quæ docet,à lacte in ventriculo concreto peſſima,quæ iam recenſebuntur,ſymptomata excitari. Et memini ipſe, cum Studioſi quidam iam ante annos 30. cereuiſiam ad ebrietatem vſque ingurgitaſſent, & fortè lac ad parandos caſeos deſtinatum in vtreis offendiſſent, & illud ſibi mutuò propinaſſent; ex iis cuidam lac in ventriculo coagulatum fuiſſe,vnde grauiſſimi ventriculi dolores,& ſuffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum diſſoluentibus exhibitis,& lactis coagulati magnis fruſtis,caſei inſtar, vomitu reiectis, liberatus eſt.

Symptomata, & Signa.

Lac enim in ventriculo coagulatum eiuſdem dolores & anguſtiam, reſpirandi difficultatem, ſuffocationis periculum, & hinc animi deliquium,totius corporis rigorem & frigiditatem, ſudorem frigidum,pulſúmque paruum excitat. *Signa.*

Curatio.

Danda in primis opera,vt lac coagulatum diſſoluatur,& vomitu reiiciatur. Quam ad rem vtile eſt acetum ſimplex, vel ſcilliticum,hydromel,oxymel ſimplex & compoſitum,vel ſcilliticum,& reliqua medicamenta,*c.præced.* propoſita. Commendatur & ſuccus menthæ recèns expreſſus baccæ iuniperi, thymus,artemiſia,ſem.naſturtij,lac ficûs cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuſcunque animalis, vti lacti recenti iniectum ipſum cogit & inſpiſſat,ita quod iam coactum eſt,ex natura ſua diſſoluit,vt ſcribit Aëtius,*tetrabibl.4.ſerm.1.c.75.* Foreſtus,*loc.alleg.* vt & lac diſſolueretur concretum, & per vomitum reiiceretur vnâ operâ, parauit decoctum è fl.chamæmeli M.j.ſem.aniſ.fœnicul.an.Drach.j. in aq.ſ.& colaturæ Vnc.iiij. cum aceti & ſacchari modico tepidè propinauit. Neque enim in talibus ſubitis caſibus medicamenta operoſè componere licet, ſed quæ ad manum ſunt, vſurpare neceſſe eſt. *Curatio.*

Lac coagulatum mox niſi diſſolutum per vomitum eyiciendum. § { Quàm praua ſymptomata, & his quæ ſanguine taurino ſumto accidunt,ſimilia,è lacte coagulato accidere poſſint,*ſuprà* dictum.

dictum. De curatione occurrit hoc dubium, an vomitus ad lac coagulatum è ventriculo eiiciendum conueniat? Negat id Matthiolus, ea de cauſſa quòd lac coagulatum, ſi quis id vomitu eiicere conetur, in gula facilè hætere, & hominem ſuffocare poſſit. Verùm id ſaltem metuendum eſſet, ſi lac coagulatum nondū diſſolutum vomitu reiiceretur. Id verò vt præcaueatur, primò lac coagulatum diſſoluētia, ſuperiùs propoſita (oxymel. & ſimilia, vt & munia, ac ſpermaceti,) exhibenda. Poſtquàm verò lac diſſolutum eſt, vomitoria ſine omni periculo exhiberi poſſunt.)

CAPVT XXXV.

De Cauda ceruina veneno.

Cauda ceruina venenū.

IN Ceruorum caudis humorem quendam viridi porraceæque bili ſimilem, qui præſentiſſimum venenum ſit, reperiri fertur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Caudam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum ſumſerit, ei è veſtigio intolerabiles anguſtiæ, ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuerſum hydropicorum more intumeſcit, liuidóque colore defœdatur.

Curatio.

Curatio.

Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioſo, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus. Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum, vel pulueris corallior. præpar. Scrup. 1. vel theriacæ Drach. ij.

Extrà venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo è citri ſemine expreſſo.

Æger ſæpius veſcatur nucleis pini, aut piſtaciis.

CAPVT XXXVI.

De Vnguium ſegmentis.

Vnguium ſegmenta.

NOn in brutorum animalium vngulis ſolùm, ſed & hominum vnguibus malignum aliquid latere vulgò fertur: neque experientia, neque ratio diſſentit. Solet enim natura, ſi quid vitioſi eſt in corpore, id ad partes eiuſmodi ignobiliores detrudere.

Symptomata, & Signa.

Signa.

Vnguium humanorum reſegmina intra corpus aſſumpta facultatem expultricem adeò mouent & irritant, vt copioſa & per vomitum & per aluum, ſicut in cholera fieri ſolet, excitetur præter naturam euacuatio.

Curatio.

Curatio.

Quæ præternaturalis euacuatio vt ſiſtatur, lenientia, lubricantia & abſtergentia exhibenda, iuſcula nimirum pinguia, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, ſerum bubulum vel caprillum. Vel paretur potio abſtergens ex aq. hordei, aut aq. mulſa, & ſyr. violar. ſolutiuo. Vtile etiam eſt clyſterem iniicere è decocto maluæ, vel lacte, & oleo amygdal. amar. ac mucilag. ſem. pſyllij, maluæ, aut cydoniorum paratum.

Deterſis hoc modo ventriculo & inteſtinis, leniter adſtringentia, ventriculúmque roborantia vſurpanda ſunt: qualia ſunt nux moſchata, macis, terra ſigillata, bolus Armenus, conſerua roſar. rubrar. antiqua, rad. tormentill. ſyrup. maſtichin. de mentha, de roſis ſiccis, miua cydoniorum.

Extrà abdomen illinatur oleo menthæ, abſinthij, maſtichino, cydoniorum, nuc. moſchat. expreſſo. Vel imponatur cerotum ſtomachale, emplaſtr. de cruſta panis, aut de baccis lauri.

CAPVT XXXVII.

De Sudoris animalium veneno.

Sudoris animalium venenum.

EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur, tertiæ potiſſimùm coctionis, quale ſudor eſt, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ conatûs excluſerunt, eſſe aduerſa, & malignitatis aliquid in ſe continere, vti rationi eſt conſentaneum, ita etiam experientiâ comprobatum eſt.

Symptomata & Signa.

Signa.

Sudor animaliū, equi potiſſimùm, quem Germani *Pferdſtaub* nominant, vt & aſini ac muli, ſi cui propinatus fuerit, ei facies tumida, viridiſque redditur; ſudor è corpore, maximè verò ſub alis promanat fœtidus; flatus in inteſtinis & ventriculo generantur quamplurimi; nonnunquam & angina ac ſuffocatio, ac ſi cum vino bibatur, delirium ſuperuenit.

Curatio.

Curatio.

Quamprimùm vomitus excitandus eſt aſſumto hauſtu hydromelitis calidi cum butyro copioſo, vel oleo roſaceo, quibus ſi libet addi poteſt ariſtolochiæ rot. & ſalis gemmæ, an. ℥ ß.

A vomitu ægro propinandum eſt vinum cum melle roſaceo mixtum, vel rhabarbari ʒ. ß. cum ſalis foſſilis ℈. ß.

Veneno ſudoris animalium maximè reſiſtit ſequens electuarium. ℞. *Boli Armeni, terra ſigillata, baccar. lauri*, an. ʒ. j. *coaguli capreoli, vel eius loco leporini*, ℈. ß. *myrrha, fol. ruta*, an. ʒ. ß. Cum *melle deſpumato*, F. Elect. quod ʒ. ij. pondere quotidie ſemel ægro exhibendum.

CAPVT XXXVIII.

De Torpedine.

Torpedo.

REſtant tandem venena animalium aquatilium, & præcipuè marinorum. Et vt primò de Torpedine dicamus, ſcribit de ea Galenus, 6. *de loc. affect. c.* 5. quòd eâ potentiâ prædita ſit, vt ſi fuſcinâ aut tridente attingatur à piſcatore, tranſmiſſa qualitate per haſtam ad manum, eam repentè ſtupefaciat. Imò non ſolùm per tridentem vel haſtam vim ſuam piſcatoris brachio communicat, ſed tanta eius eſt ſtupefaciendi vis, vt etiam cùm retibus, tum hamo capta, per retium funiculos, quibus hamus alligatur, eadem ſtupefaciendi vis ad piſcatoris manum & brachium deuecta, in eo ſtuporem inducat. Et vt Ariſtoteles, 9. *de hiſt. anim. c.* 37. ſcribit, cùm pigra ſit torpedo, propter pinnarum in corporis mole defectum, & propterea piſces quos appetit, & quibus veſcitur, venari non poſſit, afficit eos ipſos illâ quam in ſuo corpore continet facultate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, & iis veſcitur. *Abdit enim ſe in arena ac limo, & piſces, qui adnatantes obſtupuerunt, corripit.* Vnde id, quod lento admodum motu conſequi non poterat, aſtu, ſtupefaciendi facultate mediante, aſſequitur. Cuius rei indicium ſunt mugiles, qui licèt velociſſimi ſint, ſæpius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur.

Vis autem illa ſtupefaciendi ſaltem in viua torpedine eſt, cùm mortua etiam comedi poſſit, & propterea à forma eius ſpecifica fluit.

Quomodò torpedo ſtupefaciat:

Quomodo autem hæc vis ſtupefaciendi à torpedine in hominem dimanet, obſcurum, nec ab Autoribus ſatis explicatum. Euſtach. Rudius, *l. 4. de morb. occult. c.* 15. etſi id, quod à torpedine homini communicatur, humorem eſſe, & quidem rectè, negat: tamen & id vrgat, eſſe ſimplicem qualitatem, alterationémque; & ſubſtantiam corpoream, licèt vaporoſam & ſpirituoſam eſſe exiſtimat, ſimilem auræ malignæ, quæ à digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata epilepſiam excitat, quam rem ſubſtantiam eſſe, non ſaltem alterationem & qualitatem, ex eo patet, quòd vinculis & deligatione ſupra locum, cuius conſenſu cerebrum tum afficitur, eius in cerebrum aſcenſus prohiberi poteſt. Poſſe tamen hanc vaporoſam ſubſtantiam à torpedine per lignum ad ipſam piſcatoris manum penetrare, eo probare conatur, quòd facillimè ac citiſſimè halitus, tum ſuauis, tum fœtidi odoris, tum peſtilentiæ ſeminibus imbuti, ac virulenti, inſenſibili quodam modo tùm naribus, tum corporibus noſtris ab aliis corporibus à quibus euaporant, poſſunt impertiri. Atque vt id ampliùs declaret, & ad torpedinem applicet, id fieri mediante tenuiſſimâ aëris ſubſtantiâ, quam piſcatoris retia ac tridentes in ſuis poris ac meatibus continent.

Verùm enimverò exempla hæc torpedinis actionem non ſatis declarant, & longè ab ea diuerſa ſunt. Materia enim illa, quibus odores & ſemina peſtilentiæ transferuntur, omninò corporea eſt, & propterea per ſolida corpora penetrare non poteſt, ita vt quis per ianuam clauſam, aut feneſtram vitreis orbibus rectè munitam, cum peſte laborante tutò colloqui poſſit. Aërem verò in omnium penè corporum poris reperiri quidem non negamus, ad eum tamen per ſolidi ligni ſubſtantiam nec odores nec contagium peſtilens penetrare poteſt. Rectiùs longè venenum illud torpedinis, ſono comparatur, qui per corpora etiam ſolida penetrat, & mediante aëre transfertur; vt & magneti qui nullâ mediante corporeâ ſubſtantia, ſed ſpiritali effluuio, in ferrum, etiam ad diſtans agit. Talis enim proculdubio naturæ & torpedinis venenum eſt, quod fuſcinam, tridentem & retia, piſcatoris manum, & piſces per ipſam aquam ſtupefacere & torpidos reddere poteſt, qua de re ſuprà, *part.* 2. *c.* 1. dictum.

Symptomata, & Signa.

Signa:

Torpedo vt modò dictum, non ſolùm per baculum & retia, quibus tangitur, tangentis manibus torporem & ſtuporem inducit, ſed conſequenter in totum corpus tranſmittit, vires proſternit, magnamque corporis grauitatem & tremorem inducit.

Curatio.

Curatio.

Si quis liquorem Cyrenaicum manu teneat, eum nihil à torpedine mali pati, Ælianus, *de hiſt. anim. l.* 9. *c.* 37. autor eſt. Quæ ſi ita ſeſe habent, proculdubio etiam hic liquor ad torporem & ſtuporem, à contactu torpedinis inductum, vtilis erit. Alexander Aphrodiſæus, *initio probl.* Triglæ, quam mullum vocant, carnem huius veneni remedium eſſe docet. Ad torporem etiam à Torpedine inductum vtilis eſt Theriaca, ſi Drach. ij. pondere cum vino abſinthite exhibeatur. Vel coquatur abſinthium, ruta, gentiana, folia lauri in vino, decoctúmque exhibeatur. Vel: ℞. *Sem. vrtica, naſturtij, dauci*, an. Drach. j. ß. *piperis nigri, caſtorei*, an. Vnc. j. F. Puluis, cuius Drach. j. cum vino generoſo exhibeatur. Æger quoque in balneo ſæpius ſudet.

Membrum ſtupidum fricetur pannis aſperis, & fomentetur vino, in quo ſaluia, calamintha, ruta, chamæmelum, hypericum cocta ſint. Ex iiſdem etiam balneum parari poteſt. Poſtea illinatur locus affectus oleo rutaceo, coſtino, quibus aliquid ſpiritus baccar. iuniperi admixtum ſit.

CAPVT XXXIX.

De Muræna.

Muræna.

MVræna quamuis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius aſſumta noxam aliquam homini afferat: ſi tamen dentibus ſuis, quos longos, acutos, & intrò inflexos habet, quem læſerit, periculoſum id habetur. Scribitque Rondeletius, *de piſcibus lib.* 14. *c.* 5. piſcatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuam nonniſi forcipe arripere: venenatum enim eius morſum eſſe dictitant, qui cinere capitis eiuſdem Murænæ curatur. Pars à Murænâ demorſa, niſi tota abſcindatur, à morſu liberari non poteſt, ob vncinatos dentes maximéque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Auguſtini, qui *inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ*, vt tradit Plinius, *lib.* 9. *c.* 23. *Viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi ſpectare non poterat.* Si etiam verum eſt, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs ſunt periculoſa, quàm viperæ.

Symptomata & Signa.

Signa.

Morſum murænæ ſequitur dolor vehemens, ſanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et ſi muræna rabida fuerit, ſymptomata, quæ viperæ morſum ſequi ſolent, accedunt.

Curatio.

Curatio.

Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera ſimplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib.* 5. *Pract. part.* 1. *c.* 19. explicatus. Quia tamen aliquid malignitatis habere creditur, in ſpecie ad murænæ morſum commendantur lumbrici cum melle triti & impoſiti. Murænæ quoque morſum capitis ipſius cinere ſanari ſcribit Plinius, *lib.* 23. *c.* 5.

Si ex rabie venenoſitas accedat; curatur tale vulnus, vt morſus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus.

LEpus marinus, vt Plinius, *lib.* 32. *c.* 1. tradit, non ſolùm in potu aut cibo datus, ſed & viſus, venenum eſt. *Siquidem grauidæ ſi omnino aſpexerint fœminam ex eo genere dumtaxat, ſtatim nauſeâ & redundatione ſtomachi, vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt.* Et mox addit: *Eadem res in mari, & tactu quidem, nocet. Veſcitur eo vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piſcis, tenereſcit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines, quibus in paſtu eſt, piſcem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Caterùm moriuntur totidem diebus, quòt vixerit lepus, incertique temporis veneficium id eſſe, autor eſt Licinius Macer.* Et omninò venenatum piſcem eſſe, ex Nicandro, Dioſcoride, Galeno, Paulo Æginetâ, Aëtio, imò ipsâ experientiâ patet. Nam quod Plinius, *loc. alleg.* ſcripſit, ſuâ experientiâ confirmat Rondeletius, *de piſcibus lib.* 17. *c.* 11. vbi refert, leporem marinum à piſcatoribus captum ad ſe delatum eſſe, quem cùm diligentiùs contemplaretur, & ſibi & multis, qui vnà aderant, nauſeam mouiſſe. Sed cùm ne hac quidem à piſcis inſpectione reuocatus eum diſſecaret, & partes internas omnes ſedulò rimaretur, interuenit quædam mulier, de mariti morbo eum conſultura. Cui cùm ad diſſectionem attentior non ſtatim reſponderet Rondeletius, odor piſciſque conſpectus vomitum, diſſolutionémque ventriculi protinus ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauiter ea queri cœpit, vt iam abortus timendus foret, quem adſtringentibus emplaſtris ad retinendum fœtum ventri lumbiſque admonitis prohibuit, & vt aliquot dies cancris veſceretur, conſuluit.

Symptomata, & Signa.

Signa.

Qui leporem marinum intra corpus ſumſerunt, vt Dioſcorides, *lib.* 6. *c.* 30. & Aëtius, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *c.* 53. teſtantur, piſcium virus olent, & ſaporem in ore ſimilem piſcibus viroſum habent, paulo pòſt in ventre dolent, & color corporis ad icteri ſimilitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet vrinæ effuſionem; progrediente verò malo etiam cærulei coloris lotium emingunt, quanquam ſanguinolentum; deinde nauſeabundi facti bilioſa vomunt ſanguine permiſta; exudant autem graueolentia, & omne piſcis genus auerſantur, præter cancros. Imò ipſam mortem interdum infert lepus marinus, teſte Æliano, *lib.* 2. *de animal. c.* 45. Galenus, *in lib. de theriac. ad Piſon.* peculiariter pulmoni aduerſum eſſe leporem marinum, eumque exulcerare ſcribit; & *lib.* 1. *de compoſ. medic. ſer. gener. in initio.* Sophiſtis, eos cauillantibus, qui de medicamentis ſcripſerunt, quæ certas corporis partes vel lædunt, vel iuuant, reſpondet: *At hoc cauillum, inquit, eos, qui ita iocantur arguit, facultatis medicamentorum adeò eſſe imperitos, vel pulmonem*

An lepus marinus imprimis pulmoni inimicus?

ſolum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent. Quod Galeni effatum, quòd ſcilicet ſolus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati conſentaneum eſſe, exiſtimat Rondeletius, *alleg. loc.* ideo quod Paulus Æginetâ, & Aëtius veneni huius grauia ac ſæua ſymptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis ſoliùs affectu ne verbũ quidem. Dioſcorides etiam, & Plinius quanta ſit iſtius veneni pernicies, ſatis fusè declarant; at de ſolius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hîc Galeno aduerſari putat. Verum cùm experientiam, quod promittit, iſtam non adducat, non crediderim, Galenum iſta ſine experientia ſtatuiſſe. Ideóque experientia conſulenda. Etſi enim & alias partes lædat lepus marinus, poteſt tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licèt omnes partes ab ore vſque ad veſicam malè afficiant, in primis tamen veſicam exulcerant.

Curatio.

Curatio.

Lepus marinus aſſumtus quamprimùm vel vomitu, ſi adhuc in ventriculo reſtitet, reiiciendus, vel ſi ad inteſtina deſcenderit, aut iniecto clyſtere, aut purgante medicamento ore aſſumto, etiam paulò fortiore educendus. In quem vſum commendantur pilulæ è ſcammonij, hellebori nigri, agarici, ſucci glycyrrhizæ, & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. 1. pondere exhibitæ.

Reſinam cedri, oboli pondere cum vino ſumtam, leporis marini alexipharmacum eſſe tradunt. Alij, vt Athenæus, huius veneni bezoarticum Triglam eſſe aiunt. Vtilia ſunt & mala Punica: decoctum item è virga paſtoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac aſininum vel bubulum, vel decoctum è malua tota paratum. Dioſcorides & Aëtius ſanguinem anſerinum alij verò galli ſanguinem tepentem præbere iubent. Cancris fluuiatilibus æger ſæpius veſcatur. De reliquis piſcibus ſi quid aſſumere incipiat, certiſſimum conualeſcentiæ ſignum eſt; cùm, vt antea dictum, qui leporem marinum ſumſerunt, omnes piſces, præter cancrum, auerſentur.

CAPVT XLI.

De Paſtinaca marina.

Paſtinaca marina.

LIcet Paſtinacæ marinæ caro, modò radius eius abſciſſus ſit, in cibum venire poſſit: tamen in cauda habet aculeum ſeu radium ita mortiferum, vt breui temporis ſpatio homines brutáque animantia ictu perdere poſſit, imò ſi, vt ſcribit Ælianus, *lib.* 8. *de animal. c.* 26. ad maximam arborem & ſummè virentem, aculeum admoueas & defigas, non multo pòſt amittat folia: quæ poſtquàm defluxerunt, totus truncus ſimilis eſt arboribus, Solis ardoribus æſtate exſiccatis. Idem Plinius, *lib.* 32. *c.* 2. tradit, qui etiam, *l.* 9. *c.* 48. ſcribit, nihil vſquam execrabilius eſſe, quàm radium ſupra caudam eminentem Trygonis. De paſtinaca marina Rondeletius, *l.* 12. *de piſcibus, c.* 1. hanc Hiſtoriam refert. *Ruſticus quidam,* inquit, *è Cemeneis montibus, cum paſtinacam à ſe furto ſublatam veſte tegeret, telo femori infixo, vulneratus eſt; ſed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare nõ auſus, clàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monſtrans, quo dilatato vulnere extractum eſt, atque interna dũ cremaretur, & cinerem redigeretur, vulneri paſtinacæ iecur imponendum curaui, nec id ſine ſucceſſu: paulo poſt enim ſedatus fuit dolor, cœpitque tumor ſubmitti, nihilominus tamen cùm non ignorarem, piſcem iſtum habere in ſe ſui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatus ſum, & vulnus recens planè exſiccaui. Venenum illud noſtris piſcatoribus notum eſt. Captis enim paſtinacis caudas abſcindunt, niſi ſi aliquando in forum piſcarium integras deferant, in gratiam Medicinæ Studioſorum.*

Symptomata, & Signa.

Signa.

Paſtinacæ marinæ ictum ſequitur ſoluta vnitas, & dolor in parte læſa vehemens; caro circa plagam nigreſcit & ſtupet, quæ ſi digitis comprimatur, ſaniem emittit atram, craſſam & malè olentem; accedunt, potiſſimùm ſi neruus aliquis ſit læſus, crebræ cõuulſiones, totiùs corporis laſſitudo ſtupor, ac tandẽ ipſa mors.

Curatio.

Curatio.

Cùm paſtinacæ marinæ venenum ſit perquam lethiferũ, percuſſis ab ea citiſſimè ſubueniendum, quod fit ſi plaga primùm ſcarificetur, & ſanguis cucurbitulis extrahatur. Poſtea vulneri vel hepar paſtinacæ, vel radij cinis cum aceto, vel ipſa paſtinaca diuulſa imponatur. Vel applicentur etiam cataplaſmata attrahentia, quæ parantur ex ſulphure viuo, radic. bryoniæ, marrubio foliis lauri, ſaluia & ſimilibus, cum vrina veteri ſubactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, ſinapi, ſale ammoniaco & ſulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendum. Aëtius, *tetrab.* 3. *ſerm.* 1. *c.* 37. furfures aceto coctos, & pro cataplaſmate impoſitos, vt & acetum affuſum pro fotu valde prodeſſe ſcribit. Simul ſtatim alexipharmaca exhibeantur. Plinius, *l.* 28. *c.* 11. contra paſtinacã & omnium marinorum ictus vel morſus coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, Drach. j. pondere prodeſſe tradit. Idem *lib.* 32. *c.* 5. contra eundem prodeſſe etiam mullum in cibo ſumtum, ſcribit. Vtilia etiam ſunt ſcordium, roſmarinus, ſaluia in vino cocta;

vel

vel è myrrhæ, piperis, coſti amari, rad. bryoniæ, partibus æqualibus fiat puluis, cuius ʒ.j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur ʒ.ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel ℞. *Coſti amari, myrrhæ, rad. gentianæ, ariſtoloch. long. zedoariæ*, an. ʒ.j. *ſem. paſtinacæ ſylueſtris, aniſi, ammios*, an. ℈.ij. *granor. maſtiches, ſpicæ, piperis, rutæ, croci*, an. ʒ.ß. Cum *melle deſpumato*, F. Electuarium.

Et omnino omnia, quæ viperarum morſibus medentur, etiam paſtinacæ marinæ morſibus adhiberi poſſunt.

CAPVT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpius marinus. SCorpio marinus, ita dictus, non quòd ſcorpij terreſtris formam habeat, ſed quòd ſit πληκτικὸς, vt ex Ariſtotele citat Athenæus, *lib.* 7. id eſt, quòd pungat & feriat, venenúmque effundat ſcorpij terreni modo. Vt enim ſcorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent: ita ſcorpiones marini non ſolùm in dorſo ſpinam gerunt venenatam, quâ incautos piſcatores ſæpe iciunt, verùm ſpinas etiam in capite habent, quæ iis quæ ſunt in dorſo, non minùs ſunt virulentæ, & vt Plinius, *lib.* 32.*c.*11. ſcribit, ſcorpius marinus *lædit, dum manu tollitur*. Additque Rondeletius, *de piſcib. lib.* 6.*c.* 19. *Tot aculeos habet in capite, vt ſine noxa tractari non poſſit, niſi cauda arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corporis apprehendatur.*

Scorpæna. Scorpioni marino cognata eſt & Scorpæna, quæ piſcis eſt littoralis, ſcorpione multò minor, & in dorſo ſolùm ſpinam, eámque venenatam geſtans.

Symptomata, & Signa.

Signa. A Scorpione marino qui ictus inferuntur, moleſtos cruciatus pariunt, ſcribitque de ſe Alſaharauius, *tract.* 30. *pract. ſect.* 2. *c.* 21. quòd cùm à ſcorpione marino punctus fuiſſet in minimo digito, primò ſenſerit modicum dolorem, qui poſtea ſenſim fuerit auctus, & peruenerit ac aſcenderit ad brachium, & tandem vſque ad ſpatulam. Accedunt interdum partis motus ablatio, conuulſiones & laſſitudines.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliorum venenatorum animalium morſibus & ictibus curatio adhiberi ſolet, ea & hic locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca contra venena exhibenda. Rondeletius, *de piſcibus lib.* 6. *cap.* 16. refert, ſe, puerum ab hoc piſce miſerè ictum, dum eum in ſinu recondere vellet, curauiſſe mullo diſſecto & impoſito, cum eiuſdem ſcorpionis hepate, adhibito ad vulneris ambitum lentiſco contuſo. Additque hæc: *Nullum ferè venenatum eſt animal, quod venen. ſui antipharmacum in ſe non contineat: duplex autem antipharmaci genus eſt, antipathia, & ſimilitudo ſubſtantiæ, vt hepar venenatorum animalium vulneri impoſitum ſimilitudine ſubſtantiæ venenum retrahit, maximéque confert ea parte, qua fel continetur: carnes verò impoſitæ idem præſtant per antipathiam, vt viperarum carne morſui viperarum medetur. Terrenus ſcorpius totus ictibus ſuis remedio eſt. Sic mullus marinus Draconis, aranei ac ſcorpionis morſibus medetur, ſi crudus diſſectus admoueatur, autore Dioſcoride, lib.* 2.*c.*24. *Galen.* 9. *de ſimpl. medic. facult.* Piſcatores docuit, vt ſulphure ad venenatorum piſcium morſus vterentur, ſeu ſicco vulneri inſperſo, ſeu cum ſaliua miſto, ſeu cum vrina macerato, ſeu cum oleo veteri & melle & reſina terebinthina ſubacto.

Simul alexipharmaca hactenus propoſita vſurpanda. Dioſcorides percuſſis à marino ſcorpione abſinthij, ſaluiæ, aut ſulphuris ex aceto triti potionem ſubuenire ſcribit.

CAPVT XLIII.

De Dracone marino.

Draco marinus. DRaco marinus licèt ſæpiſſime in culinas veniat, & à Gallis cùm carnem habeat ſolidam & guſtui gratam, expetatur, aculeos tamen habet in ceruice vel dorſi principio quinque præacutos, tenui membranâ ſuprà connexos, quibus, vt & iis circa branchias ſunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Eius puncturam acerbiſſimus in affecta parte ſequitur dolor, tumor & inflammatio; febris item & animi deliquium: & niſi citiſſimè ſuccurratur, gangrænâ membrum læſum corrumpitur, quam ipſa mors intra paucos dies comitatur.

Curatio.

Curatio. Vt venenum immiſſum à plaga eliciatur, membrum læſum aquæ calidæ immergendum, ſcarificandum, eique cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipſe etiam Draco marinus impoſitus ictus ſuos ſanat; mulli caro idem præſtat. Rondeletius, *de piſcib. lib.* 10.*c.* 11. piſcatores à Dracone marino læſos ad lentiſci folia, tanquam ad ſacram anchoram, confugere, ipſiſque partem vulneratam confricare ſcribit: quos tamen meliùs ſibi conſulturos putat, ſi Draconis ipſius diſſecti carnes vel cerebrum imponerent. Vtile eſt & cataplaſma ex cæpe ſub cineribus coctas, fermento, ſerpillo trito, & pauca theriaca paratum; vel aqua viræ, in qua theriaca diſſoluta ſit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in maſſam redacti, & loco læſo ſæpius de die impoſiti, dolores in hoc caſu mirè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, ſtatim etiam alexipharmaca propinanda. Dioſcorides, *lib.* 6. *cap.* 45. abſinthium, ſaluiam, & ſulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodeſt etiam theriaca aut Mithridatium cum abſinthij aqua aut decocto exhibitum. Paſtillos ex bryonia & eruo, cum vino potos, Aëtius à Dracone marino ictis mirè conducere ſcribit, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *cap.* 39.

CAPVT XLIV.

De Felle canis Piſcis.

FEl canis piſcis adeò venenoſum & lethiferum eſſe, vt vel vnius grani pondere aſſumptum, niſi debitè & ſtatim ſuccurratur, intra ſeptem dies mortem inferat, aſſerit Ardoynus, *de venen. lib.* 4. *c.* 17. *Fel canis piſcis.*

Symptomata & Signa.

Fel hoc ſumtum ſequitur oris fœtor grauiſſimus, color corporis flauus, ſiue ictericius, inuoluntariúmque ſeminis profluuiũ. *Signa.*

Curatio.

Habent & in hoc veneni genere alexipharmaca, communia locum. Et præterea gentianæ radix, ſiue in ſubſtantia ʒ.ij. pondere cum butyro ſumatur, ſiue decoctum ex ea paretur, & butyrum in eo diſſoluatur, & ſingulis diebus bis ℥.iv. ſumantur. Corpus inungatur oleis vel balſamis aromaticis ſuaueolentibus. *Curatio.*

CAPVT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum poſt ſe relinquunt.

ETſi præſentanea venena, ſeu ore ſumta, ſeu morſu vel ictu in corpus hominis immiſſa, non ſemper enecant, ſed homo neceſſariis adhibitis auxiliis à morte liberatur; ita vt ſæpe planè ſanus ſibi videatur: tamen non rarò venenata diſpoſitiones malignas in corpore relinquunt, quæ nunc tardiùs, nunc citiùs ſeſe exſerunt, tandémque hominem in morbos diuturnos coniiciunt, & lentâ morte enecant. Quod vel ipſum ſatis eſt ad morbos occultos, vulgò totius Subſtantiæ dictos, probandum: cùm illæ diſpoſitiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifeſta conſiſtant, nec etiam medicamentis intemperiebus manifeſtarum qualitatum oppoſitis curentur. Horum ergo præter naturam affectuum explicatione & curatione hanc de venenis doctrinam concludere libet. *Morbi & ſymptomata quæ poſt venena relinquuntur.*

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cùm enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam, vt ex iis quæ hactenus dicta ſunt, patet: etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ diſpoſitiones relinquuntur. Sunt verò diſpoſitiones illæ, vt eas Cardanus, *lib.* 3. *de venen. cap. vlt.* recenſet, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbus Regius, tabes & phthiſis, ſtrangulatio & ſynanche, caſus dentium, melancholia & triſtitia, vigiliæ, furor, mala coctio, alui durities, inteſtinorum & ventriculi dolores, dyſenteria, ſplen tumidus, aſpirandi difficultas, reſolutio membrorum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ, animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia, conuulſio & dolor totius corporis, venæ ardor aut difficultas, vertigo, nauſea & obliuio, & alia, qualia paſſim apud obſeruationum medicarum ſcriptores occurrunt. *Curatio eorum.*

Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus conſiſtit. Prius eſt, illi affectui noto, v.g. cachexiæ, phthiſi, idonea adhibere remedia, quæ paſſim in Practicorum libris traduntur. Alterum eſt, vt diſpoſitio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Fruſtra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, niſi illæ veneni reliquiæ expugnentur, & radicitùs extirpentur. Atque accidit ſæpe, vt licèt morbus planè curatus videatur: tamen ſi diſpoſitio talis maligna relinquatur, paulo poſt, vel etiam poſt longum tempus, recrudeſcat: id quod in curatione luis Venereæ ſæpe fieri, ſuprà ſuo loco diximus. Contrà ſæpe euenit, vt licèt morbus per ſe videatur eſſe lethalis: tamen veneno ſublato & ipſe ſanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per ſe ſunt inſalubres, & è genere corcinomatum: tamen ſi ex peſte oriuntur, peſtilenti veneno victo & ipſi curationem ſuſcipiunt. Et ſputum ſanguinis diuturnum, etſi aliàs ſit inſanabile, teſte Galeno, 5. *meth. med. c.* 11. tamẽ id in Puſſiano quodã curatũ fuiſſe teſtatur Cardanus, *loc. alleg.* quia ortũ habebat ex lue Indica. Et proptereа ſemper in taliũ morborũ & ſymptomatũ curatione non minor malignæ diſpoſitionis, quàm manifeſti morbi habenda ratio eſt. Et licèt medicamenta illa malignæ diſpoſitioni contraria ad morbũ manifeſtum curandũ non ita planè apta videantur: tamen proptereа non negligenda. Et quidẽ, ſi fieri poteſt, medicamentis manifeſto morbo contrariis admiſcenda, vel per vices vſurpanda ea, quæ ſunt malignæ illi diſpoſitioni propriè contraria, eiuſque alexipharmaca: id quod in morbis & ſymptomatibus eiuſmodi poſt luẽ Veneream

relictis manifeſtum eſt, in quorum curatione ſemper lignum Guaiacum, ſarſaparilla, & ſimilia, addenda, licèt ipſi morbo manifeſto non videantur adeò commoda: ſi verò veneni ſpecies ignoretur, aut propria alexipharmaca non dentur, communia alexipharmaca, vel ſimplicia vel compoſita, adhibenda & in primis ſi dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ aliàs ſunt cognata & vtilia, ea eligenda.

LIBRI SEXTI PARS NONA.

De morbis à Faſcino & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

PRÆFATIO.

EQuidem ea, quæ hactenus dicta ſunt, ad morbos occultos explicandos ſufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, vt & aliorum ſcriptis, adhuc vnum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifeſtas, aut vnum aliud vulgo notum morbi genus referri non poteſt, nec illud omittendum, ſed & de eo aliquid hoc loco dicendum eſt. Sunt autem morbi hi illi, qui à Faſcino, Incantatione, & Veneficiis induci dicuntur; qui etiam ea de cauſſa Medicis cognoſcendi ſunt, quòd ipſi interdum in talibus morbis conſuluntur, vt patet ex Amato Luſitano, cent. 6. curat. 87. *qui cùm mulier quædam apud Iudices accuſata eſſet, quod iuuenem nobilē ex incantamentis ſurdum reddidiſſet, ipſe, an ſurditas illa ab incantamento, vel cauſſa naturali proueneris, conſultus eſt, vt* allegat. loc. *pluribus videre eſt. Quanquam verò multa à Philoſophis, Medicis, Iurecconſultis & Theologis de Incantationibus, Veneficiis, & Magia ſcripta exſtant: tamen illa omnia ad noſtrum propoſitum non pertinent. Ideóque breuiter quatuor ſaltem explicabimus. Primò dicemus, An dentur morbi à Faſcino, Incantatione, & Veneficiis. Secundò, quibus modis ac qua ratione illi inducantur. Tertiò, quibus ſignis cognoſcantur. Quartò, qua ratione curandi ſint.*

CAPVT I.

De Faſcinatione, & an eà aliqui morbi inducantur.

Faſcinum vnde dictũ. FAſcinum & Faſcinatio à fando, vt nonnullis placet, ſed minùs rectè, dici putatur, quòd incantationis quoddam genus ſit. Rectiùs deducitur à Græco *βασκαίνω*, quaſi dicas, *φαεσκαίνω*, quod eſt *inuideo*, quòd inuidi inprimis aliis aſpectu nocere creduntur. *Quid ſit?* Habetur autem vulgò pro Incantationis quodam genere quo ſeu intuitu, ſeu laudatione, non ſolùm infantes & homines, ſed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò ſegetes lætiores & plantæ laudantur, vt contabeſcant & emoriantur. Metuunt etiam nonnulli, ſi quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri, ne faſcinentur; & propterea ne faſcinentur, partem cibi intuenti ſtatim porrigunt, affantutque, cùm impertiunt, *ne me faſcines*, vt habet Ariſtoteles, *ſect. 20. probl. 34.* Imò quidam etiam ad res inanimatas faſcinum extendunt, & vaſa pulchra, ac ſpecula intuendo faſcinari ac lædi poſſe, vt rumpantur, exiſtimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hîc nobis agendum ſit, in primis diſquirendum; An reuerà aliqui morbi à Faſcino inducantur. *An dentur morbi à faſcino.* De quo etſi *de morbis Infantium, part. 2. c. 32.* etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum.

Vulgaris ſententia. Et ſunt nonnulli, qui exiſtimant, non ſolùm infantes, qui optimè valent, ſed & alios homines faſcinatione in tabem & peſſimum ſtatum coniici, imò & res alias lædi poſſe; & quidem tribus modis, primò viſu, deinde voce & laudatione, tertiò contactu & contrectatione. Atque hanc ſuam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Hiſtoricorum, ac Philoſophorum autoritatibus.

Et de viſu quidem ſcribit Virgilius:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Faſcinatio qua fit viſu. Plinius verò *lib. 7. cap. 2.* ex Iſigono ſcribit; quòd in Triballis & Illyriis ſint, qui viſu effaſcinent, interimantque, quos diutiùs intuentur iratis præcipuè oculis: Additque, quòd pupillas binas in ſingulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidiſſe Apollonidem, Philarchum, & in Ponto Thibiorum genus, multóſque alios eiuſdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & fœminas omnes vbique viſu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ouidius, 1. *Amor.*

——Oculis quoque pupula duplex
Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.

Et Telchinas, Rhodi Inſulæ populos, malè quondam hoc nomine audiſſe, ex Ouidio 7. *Metamorphoſ.* patet:

Phœbeamque Rhodon, & Ialyſios Telchinas,
Quorum oculos ipſo mutantes omnia viſu
Iupiter exoſus, fraternis ſubdidit vndis.

Et Plutarchus *ὀφθαλμὸν βάσκανον* nominat. Huc pertinet & prouerbium; *Mantis te vidit*: cuius Cel. Rhodiginus, *antiq. lection. lib. 36. cap. 22.* mentionem facit, & in eos dici ſcribit, quibus faſcinator oculus mali obiecit quicquam; additque, eſſe genus locuſtæ, quæ ſiquod inſpexerit animal, protinus ipſi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib. 2. Bombyc.* ſenem quendam oculis faſcinantem deſcribit his verſibus.

Quandoquidem memini Tuſci alta in rupe Viterbi
Ipſe ſenem vidiſſe ferum, cui dira rigebant
Ora, grauéſque oculi, ſuffecti ſanguine circum,
Frónſque obſcœna ſitu, hirtique in vertice cani,
Ille truci (ſcelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas, paruáſque volantes.
Quin etiam ſiquando hortos ingreſſus, vbi annus
Exuit expleto turpem nouus orbe ſenectam,
Floribus & paſſim per agros incanuit arbor,
Ille hortis ſtragem dedit, arboribúſque ruinam
Spémque anni agricolæ mœſti flevere caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendiſſet, ibi omnes
Cernere erat ſubito afflatos langueſcere flores.

Imò opinio vulgi eſt, non ſolùm ab inuidis, iratis, ac inimicis, ſed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipſis parentibus, infantes faſcinari, & lædi poſſe. De quo Plutarchus, 5. *ſympoſ. cap. 7.* vbi pluribus de Faſcino agit, hæc habet: *Haud ſanè ignoras*, inquit, *vt & amicis & familiaribus & parentibus nonnulli oculum faſcinantem eſſe exiſtimant, vſque adeo, vt mulieres non oſtendant illis pueros, nec diutiùs ab eiuſmodi hominibus inſpectari ſinant.* Et quod magis eſt, hominem ſeipſum viſu faſcinare, & ſibi ipſe oculis nocere poſſe, referunt. De quo idem Plutarchus, *loco allegato*: *Narrant*, inquit, *Eutelidam, cùm ſibi pulcher viſus eſſet, propria ſpecie captum in morbum incidiſſe, atque bonum habitum vnà cum pulchritudine perdidiſſe.* Et nota eſt fabula de Narciſſo, ex Ouidio *lib. 3. Metamorph. fabul. 8.*

Deinde etiam linguâ & voce, ac laudatione faſcinationem fieri poſſe, vulgata opinio eſt. *Voce.* Vnde Virgilius, *Eclog. 7.*

Aut ſi vltra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib. 7. cap. 2.* ſcribit, in Africa familias eſſe effaſcinantium, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Imò non ſolùm maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere poſſe, ſed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudaretur, in vſu fuit, addere, Græcis quidem *ἀβασκάντως*, Latinis, *Præfiſcine dixero*, quaſi præter faſcinum, ſeu, ne faſcineris, hæc dixero. Et noſtris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vſitatum eſt addere; *Deus te tueatur*: ac niſi id addant, quod laudant, faſcinari & lædi poſſe, perſuaſum, habent.

Tertiò & contactu faſcinationem fieri poſſe, vulgò creditur. *Contactu.* De quo Plinius, *alleg. lib. 7. cap. 2.* ſcribit, quod genus Pharnacum in Æthiopia ſit, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi poſſe, vulgus exiſtimat, & propterea infantes vetulis eiuſmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib. 2. cap. 3.* veneficæ mentionem facit, quæ ſolùm ventrem fœminæ cuiuſdam blandè contrectando fœtum eius enecauit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hactenus allata ſunt, cauſſas reddere conantur. *Rationes pro faſcino. Prima.* Et primò quidem *ἀποῤῥοίας* illas, & vaporum effluuia afferunt quæ non ſolùm ex animalibus, ſed & plantis & geminis fiunt, de quibus pluribus Langius, *lib. 2. tract. 36.* agit qui ibi videatur: & in ſpecie de viſu addit, nullum reperiri in humani corporis fabricâ ſenſus organum, quod tantâ ſpirituum copiâ ſcateat, & fulgorem ex ſe emittat, vt oculus; idque exemplo micantium Auguſti & Tiberij Cæſaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has *ἀποῤῥοίας* & effluxus etiam confugit Plutarchus, *loco allegato*, vt rationem reddat, quomodo Eutelidas ſeipſum faſcinare potuerit. *Bonus vir Eutelidas*, inquit, *& quicunque ſeipſos dicuntur faſcinare, non ſine ratione id mihi videntur pati. Periculoſus enim eſt ſummè bonus habitus, & corpora ſimulatque ad ſummum vigorem proceſſerunt, non ſtant, ſed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur & integrum ceperunt incrementum, ſéque ſpe meliùs affectos vident adeò vt ſe demirentur, ac conſpiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per halitus vitium in deterius tracti ſeipſos faſcinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas vel alia quædam ſpecula ſubſiſtunt. Exhalat enim ſpiritus in obiecta, eóque fit, vt quo aliis nocebant, ſeipſos malè habeant.*

Secundò in ſpecie id declarant exemplo fœminarum menſtruo laborantium, *Secunda.* *quarum*, vt Plinius, *lib. 7. c. 15*, habet, *ſuperuentu acescũt muſta, flaceſcunt tacta fruges, moriũtur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedere, decidũt, ſpeculorum fulgor ipſo aſpectu hebetatur, acies ferri præſtringitur, eborisque nitor: alui apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit.* Et mulieres menſtruatas ſpecula luculentiſſima, ſi ea inſpiciant, inquinare, Ariſtoteles, *lib. de inſomn. cap. 2.* & ipſa experientia, teſtantur. Cùm ergo in mulieribus tale quid generari poſſit, quod modis dictis alios lædat, non impoſſibile eſſe putãt, homines quoſdam ſeu naturali, ſeu acquiſitiâ proprietate

talem

talem nocendi vim habere poſſe: eſtque in confeſſo apud Medicos pleroſque, venenoſos humores in corpore humano naſci poſſe, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari ſolent, vt Galenus, 3. *de loc. affect. cap.* 7. & 6. *de loc. affect. c.* 5. docet.

Ideóque non eſt mirum, ſi homines, in quibus tales humores abundant, aliis viſu, afflatu, & tactu nocent.

Tertiò, exẽpla ophthalmiâ laborantiũ afferũt, de quib. Poëta:

Dum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi,
Multáque corporibus tranſitione nocent.

4. Quartò, adducunt exempla aliorum etiam animalium, quæ viſu nocent. Ita de Baſiliſco ferunt, eum ita exitioſum eſſe, vt ſolo viſu hominem & alia animalia necare poſſit. Et de lupis narrant, ſi priores hominem aliquem conſpiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius.

——*lupi Mærin videre priores.*

5. Quintò, nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recenſent, quanta imaginationis vis ſit, & quantam humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat; & quidem, vt Cornelius Agrippa, *de occult. Philoſoph. l.* 1. *c.* 65. eâ de re ſcribit, ſtatuunt, paſſiones animæ, quæ phantaſiam ſequuntur, cùm vehementiſſimæ ſunt, non ſolùm poſſe immutare corpus proprium, verùm etiam tranſcendere in operando ad corpus alienum, ita quòd admirabiles quædam impreſſiones inde producantur in elementis, & rebus extrinſecis, atque etiam morbos quoſdam animi ſiue corporis ſic poſſint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accenſam mutare ſanitatem vel ægritudinem, non ſolùm in corpore proprio, ſed etiam in corporibus alienis. Addúntque nonnulli, ſpiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rurſum aërem inficere ac corrumpere, non ſecùs vt ab aſpectu ſtellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi ſolet.

Plutarchi de faſcinatione ſententia.

A quibus non diſſentit Plutarchus, qui, *alleg. lib.* 5. *ſympoſ. c.* 7. in inuidiam cauſſam faſcinationis refert. *Audacter*, inquit, *dico, vniuerſas quidem animi affectiones, quibus diu inſunt, in iis melãcholicos habitus ingenerare, Hæ cùm natura vim cœperunt, qualibet ex cauſſa moti ſæpe etiam inuitos homines in iam proprias & cõſuetas perturbationes deferunt*, Et mox: *Nulla itaque admiratione dignum, ſi, qui inuidendi & faſcinandi habitum ſibi contraxerunt, etiam aduerſus familiares ex proprietate mouentur; aſt vbi moti fuerint, quod natura ſolet, efficiunt, non quod volunt. Quemadmodũ enim ſphæram ſphæricè moueri, & cylindrum in modũ cylindri neceſſe eſt, ita & hominem ſic inuidia affectum, indiſcreter aduerſus omnia moueri.* Et ibidem: *Quandoque homines ſic inuidia affecti oculos infigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipſius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta tela impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, ſi conſpectu noceant.*

Heliodori.

Inde in eundem ſenſum ſcribit Heliodorus, *l.* 3. *hiſtor. Æthiop. Hic aër*, inquit, *nobis circumfuſus per oculos, nares, halitus, aliáſque meatus ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo ſecum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiunt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumſtantem aërem qualitate maleficâ replet, ac proprium ſpiritum acerbitatis plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem vt pote ſubtilis, ad oſſa vſque, & medullas ipſas penetrat, & pleriſque morbus fit inuidia, & proprium accepit nomen Faſcinationis.*

Tandem in ſpecie vocem quod attinet, nõnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multa adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis ſit ad mouendos & variè flectendos animos, notiſſimum eſt. Nec ignota Muſicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad triſtitiam, ad miſericordiam, ad arma concitare poteſt. Animi verò affectus magnam vim habere corpora noſtra alterandi, extra dubium eſt. Obſeruatum etiam eſſe putant, verbis quibuſdam prolatis à vetulis infantes quoſdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes abortum facere, nonnullos macie conſumi, alios grauiſſimis doloribus corripi.

Faſcinationẽ negantes.

Alij contrà omnia illa, quæ de faſcinatione dicuntur, fabuloſa & falſa eſſe exiſtimant. Et cùm tres eiuſmodi faſcinationis modi ſint propoſiti, per viſum, per vocem, & contactum; nullo horum quendam faſcinari & lædi poſſe putant. Cùm enim viſio fiat non radiorum emiſſione, ſed ſpecierum viſibilium receptione, & ſit actio in homine immanens, nullo modo viſu quis alium lædere poteſt. Vox quoque cùm ſaltem auditus obiectum ſit, per ſe nemini nocet, nec verborum per ſe vlla efficacia eſt. Ita nec tactus, quatenus talis, niſi is qui tangit alterum alteret, nocere poteſt; præſertim ſi veſtes ſaltem contingantur. Quæ omnia cùm veriſſima ſint, poſtea pluribus probabuntur.

Cardani de faſcino ſententia.

Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 17, etſi faſcini tres principales differentias conſtituit, vnam quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi tractandi, percutiendi, attentiùs inſpiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum terrifico aſpectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepſiam incidere, & mori ſcribit. Verùm etſi negandum non ſit, terrorem, timorem, & imaginationem, morbos, eóſque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepſiâ corripi poſſe: tamen hoc nihil ad hanc quæſtionem de Faſcino facit. Non enim hîc quæritur, an homo ſibiipſi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere poſſit: ſed de hoc controuerſia eſt, an aliquis alteri viſu vel voce nocere poſſit. Et infantes, qui faſcinari dicuntur, eas, à quibus faſcinari putantur, ſæpe non vident, non agnoſcunt, & proinde ad eorum aſpectum non terrentur.

Autoris ſententia. Faſcinum quot modis dicatur. Prima Faſcini ſignificatio.

Ex hac ergo controuerſia vt nos expediamus, primò ambiguitas vocabuli Faſcini diſtinguenda. Cùm enim Faſcini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, ſed triplex quæſtio eſt, an dentur morbi ex faſcino. Primò enim faſcinatio ſumitur ſenſu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo eſt, pro læſione, quæ ſolo viſu vel laudatione induci putatur: cuius rei exempla ſuprà ſunt allata:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Et:—— ——*baccare frontem*
Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Et cùm fœminæ ſibi perſuaſum habent, ſe infantibus, ſi eos laudent, nocere, niſi illud, *præfiſcinè dixero*, ſeu *Deus te cuſtodiat*, addant.

Secunda.

Secundò, Faſcinatio interdum accipitur pro læſione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀπόῤῥοιας, & effluuia affertur: quæ faſcinatio, ſi modò faſcinatio dicenda eſt, vt mox dicetur, omnino naturalis eſt. Hoc modo Faſcinum definit Langius, *l.* 2. *epiſt.* 36. quòd ſit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis diſſidente, ἀπόῤῥοια, id eſt, defluuium, quo aliorum corporis habitus & ſpiritus, per viſum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conſpurcati, corpora tabeſcere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in ſolis effluuiis acquieſcere, ſed viſum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, ſed minùs rectè, addere videtur.

Tertia.

Tertiò eſt Faſcinatio Magica dicta, quæ nihil aliud eſt, quàm incantatio & veneficium: quo modo faſcinationis vocabulum accepit Balduinus Ronſſeus, *epiſt.* 50. in qua, vbi in titulo faſcini hiſtorias ſe relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum hiſtorias recenſet. Itaque vt de diſtinctis rebus & quæſtionibus diſtinctè loquamur, ſecundum & tertium genus concedimus, ſed an propriè faſcinationes dici poſſint, dubitamus.

Faſcinum impropriè dictum.

Et quidem quantùm ad ſecundum genus, probauimus ſuprà rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm ſimpliciter venenati tum etiam contagioſi, inducuntur; eáque effluuia eſſe partim atomos è corporibus effluentes, partim ſpiritualia, ſpeciebus ſenſibilibus cognata. Verùm propriè faſcinatio iſta non dicitur, ſed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagioſos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, ſi quis peſte ab alio, vel lue Venereâ, vel ſcabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel ſi piſcator ſtuporem à torpedine patiatur aut quis à Baſiliſco, ſerpente, bufone, aut huiuſmodi alio animali venenato occulto effluuio lædatur, nõ faſcinatus propriè; ſed venenatus dicitur. Et ipſa Etymologia repugnat. Faſcinatio enim à Græco βασκαίνω, id eſt, inuideo, deducitur, & βασκανία propriè inuidia eſt. Inuidere autem, teſte Cicerone, antiqui vſurpabant pro nimiùm videre. Qui enim inuidet, ab eius cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quo illud Horatij pertinet.

Non iſthac obliquo oculo mea commoda quiſquam
Limat, non odio obſcuro, morſúque venenat.

Quæ faſcini ſignificatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideóque etſi effluuia illa omnino admittenda ſunt: tamen ne illa ſuperſtitioſa & falſa faſcinatio admitti videatur, faſcinationis nomen ei non attribuendum. Et qui ſuperſtitionem aliquam è vulgi animis eruere vult, nec nomen retinere debet.

Tertium.

Tertium genus quod attinet, probabitur in ſequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, perſuadet, ſi res nullius momenti vel liminibus domus, vel lectis imponant, ſe iis effectus illos, quos cupiunt, præſtare; cùm tamen omne illud Diaboli operâ præſtetur: ita quoque idem veneficis perſuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aſpiciant, ei malè precentur; interim viſus, vóxque nihil tale præſtant, ſed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus eſt. De quo I.C. Scaliger, *Exerc.* 349. *Malus dæmon iſta facit, non vt hominem faceret potentiorem, ſed vt ipſum deciperet credulitate, atque ſocium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipſe igitur agit Dæmon. Stultus ille, ac vecors putat, ſuis ſe verbis agere.* Talis fuit procul dubio ſenex ille, cuius ſuprà mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Bapriſta Codronchio, *lib.* 1. *de morb. venef. c.* 3. diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu alterata fœmina Nobilis fœtus mortui inconſuetum ſtatim ſenſit, & poſtea fœtum in fruſta comminutum ſummo cum vitæ diſcrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigiſſet, puerpera ſex menſibus peractis grauiſſimos cruciatus circa ventrem inferiorem ſentire cœpit, tandemque cùm aluum excernere vellet, ſpinas, oſſa, ligni fruſtula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata eſt. Malo ad veneficia etiam, quam ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus ſuprà, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effaſcinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. ſcribit. Verùm actiones iſtæ magicæ cum faſcino vulgari non ſunt confundendæ.

Equidem

Equidem negandum non eſt, vocabulum Faſcinationis ad actiones magicas ſæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerius librum ſuum contra Magos & Veneficos inſcripſit: *Flagellum hæreticorum faſcinariorum*. Et Franc. Ronſſæus *Epiſt.* 1. faſcinum pro veneficio ſumit, vt anteà dictum. Verùm nec iſta faſcinationis ſignificatio propria eſt, vt notio nominis anteà propoſita indicat. Et multis ex vulgi ſententiâ faſcinatio tribuitur; etiam amicis, in quibus nulla veneficij ſuſpicio eſt.

Faſcinatio vulgo credita an detur.

Itaque reſtat tertium faſcinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione eſt, quod, vt ex ſuprà allatis patet, perſuaſum habet, etiam ſine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui viſu vel voce, ac laudatione noceri poſſe. Atque hoc faſcinum dari negamus, nullúmque eo morbum induci poſſe, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabuloſa & ſuperſtitioſa eſſe, omnia verò, quæ ad id probandum ſuprà allata ſunt, ſaltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera eſſe putamus. Id quod clarius fiet, ſi omnes, qui vulgò traduntur, faſcinationis modos examinemus.

An viſu fiat faſcinatio.

Et primò quidem viſum quod attinet, cùm viſus ſit actio immanens, & fiat per ſpecierum viſibilium receptionem, non ſpirituum opticorum emiſſionem, & viſus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facilè hinc patet, viſu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre poſſe. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagioſam eſſe poſſe. Imò ſi quis ſtatuere velit, è corporibus occulto modo malè conſtitutis, qualia ſunt vetularum & ſagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti poſſe, quæ aliis præcipuè infantium tenellorum & ad reſiſtendum minùs potentium, corporibus noxia eſſe poſſint, cum eo non pugnabo; cùm & ophthalmia Gallica perhibeatur eſſe contagioſa. Verùm læſio hæc non fieret, niſi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaque credibile eſſe puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares quibus potiùs ea adſcribenda ſunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peſte certè laborantes neminem viſu, ſed potiùs halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideóque ſine periculo eſt, qui à peſte laborante ſolùm videtur, qui verò è propinquo cum eo conuerſatur, vt halitus ex ore & corpore exhalantes excipere poſſit, extra periculum non eſt.

An voce.

Deinde vocis eadem ratio eſt. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere poſſe; quod, vt prohibeant, vt anteà etiam dictum, Græci illud *ἀβασκάντως*, Latini, *præfiſcinè dixero*, vſurpant; Germani, *Deus te cuſtodiat*, addunt. Verùm falſa & ſuperſtitioſa ea eſt opinio, & nullâ ratione nititur. Etenim ipſa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potiùs accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ, ex ore cum voce exhalant. Quæ cauſſa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cùm ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique ſani ſint, non ægri, nec etiam ſemper tam propinquo loco conſtituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere poſſit, hoc modo nulla læſio fieri poteſt. Et licèt vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora ſint malè diſpoſita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere poſſit; & licèt ex ore plures exhalent, tamen longè ſæpe ab infantibus remotæ ſunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino ſi iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præſtant.

An tactu.

Tactu denique non ſolùm corpora ægra aliis ſuos morbos, vt ſcabiem, luem Veneream, elephantiaſin, peſtem, & ſimiles communicare poſſe, manifeſtum eſt; ſed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in ſpeciem ſana ſunt, etſi venenata ſint, aliis contactu nocere poſſunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono miſſa, & ille Cabajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc.* 125. *ſect.* 2. refert, adeò venenoſus fuit, vt muſcæ etiam quæ eius cutem ſugerent, interirent; & alter, qui ſputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi poſſe, ſi nihil aliud, torpedo ſatis docet. Verùm iſta omnia nihil ad faſcinationem faciunt. Neque enim qui à ſcabioſo, elephantiaco, lue Venereâ laborante, vel torpedine læduntur, faſcinati eſſe dicuntur. Neque hoc modo probatur ſolum contactum cuiquam nocere poſſe: ſed ſi quæ per tactum læſiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenoſis fiunt. Si quæ verò læſiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, ſed ſolo contactu, etiam à ſanis, (corpus enim ſanum alij morbum quem nullum habet, communicare non poteſt) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis veſtibus factus eſt, quo modo vetula illa ventrem fœminæ Nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiuſmodi hominibus tanguntur, læduntur, ſed ij ſaltem, quibus veneficæ eiuſmodi malè cupiunt.

Faſcinatio propriè dicta nulla datur.

Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta ſunt, facilè patet, faſcinationem illam quæ vulgò fertur, nullam eſſe, nec naturales cauſſas habere; ſed antiquam iam per multas gentes, per manus quaſi traditam eſſe opinionem & ſuperſtitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno nec ab vllo veterum Medicorum eius inter cauſſas morborum mentionem factam eſſe; & quæ à faſcinatione vulgo fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagioſis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

De faſcinatione opinio vnde oriatur.

Quibus & hoc addimus; opinionem iſtam de faſcino infantium in primis ex eo natam eſſe, quòd vulgus non intelligit cauſſam, cur infantes maximè ſani & pulchri ſæpe ſubitò in morbum incidant. Accidit verò id ideò, quia *εὐεξία*, quæ ad ſummum peruenit, periculoſa eſt, teſte Hippocrate, 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores ſunt, ſuſpecta ſua bona habere debent, vt Celſus monet. Ideóque non mirum, ſi & infantes, cùm ad ſummum *εὐεξίας* gradum peruenerunt, ſubitò interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidũt. Cuius rei cauſſam cum vulgus ignoret, eos ab aliquo qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aſpexit, faſcinatos eſſe opinatur.

Exemplorum & rationum pro faſcinatione ſolutio.

Atque hæc omnia ſi quis obſeruauerit, facilè omnia argumenta, quæ ad probandam faſcinationem afferri ſolent, & ſuprà enumerata ſunt; ſoluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Hiſtoricis afferuntur, quod attinet, pluri-ma ſunt falſa & ſuperſtitioſa. Si qui verò affectus tales reuera acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à viſu vel laudatione ſimpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti ſunt. Primò enim, quòd multa de *ἀποῤῥοίαις* & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci poſſe ſuprà etiam monuimus, ſed læſiones illæ non faſcinationes ſunt, vt anteà dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo ſeipſum Eutelidas faſcinare potuerit, falſus eſt. Etenim etſi periculoſus eſt habitus ſummè bonus: tamen periculoſus eſt, etiamſi quis in fonte vel ſpeculo ſe non aſpiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quòd in corpore ſummè bene habito ex oculis ſpiritus in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò, fœminarum menſtruo laborantium & ſpecula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea faſcinatio eſt, neque per viſum, quatenus talis, fit, ſed per occulta effluuia & halitus prauos; eóſque non tam ex oculis, quàm ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò, ophthalmiam contagioſam eſſe poſſe, conceditur, ſed nemo eum qui hoc modo lippitudinem contrahit, faſcinatum eſſe dicit; cùm vitia iſta non per viſum, quatenus talis, ſed per contagioſum effluuium fiant.

Quartò, eadem ratio eſt Baſiliſci & aliorum animalium venenatorum, quæ viſu nocere dicuntur: Non enim hoc præſtant viſu, quatenus talis, ſed per occulta effluuia. Neque ſi quis à Baſiliſco, vel alio animali venenato hoc modo necatus eſt, faſcinatus dicitur. Quòd verò lupus hominem priùs videns, ei vocem adimat, fabuloſum eſt.

Quintò, magnas imaginationis vires eſſe concedimus, verùm in proprium ſaltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium ſeſe extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falſum, vt in *tractat. de Conſ. & Diſſenſ. Ariſt. cum Galen. cap.* 14. probatum. Eſt enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt ſuprà in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam faſcinationem affert, nullius ponderis ſunt. Etſi enim, vt alij praui affectus, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare poteſt: tamen, vt quotidiana experientia, docet, nemini, quàm ſibi ipſi nocet inuidus: &, vt Ouidius, *l. 2. metaph.* ſcribit:

Succeſſus hominum carpitque, & carpitur vnà,
Suppliciumque ſuum eſt. ———

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere poſſit, nondum obſeruatum, cùm affectus animi extra ſuum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici poſſe puto, Malo inuidiam, quàm miſericordiam.

Tandem in ſpecie vocem quod attinet, equidem oratione & Muſicâ hominum animos moueri poſſe, non negò. Verùm quid hoc ad faſcinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornata oratione aut Muſica auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur plerumque non audiunt, aut ſi audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Muſicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, & vulgata illa faſcinatio nulla ſit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagioſis, vel veneficio proueniant: nihil ampliùs de faſcinatione dicendum videtur, cùm de morbis ab effluuiis contagioſis & venenatis antea dictum ſit, de veneficiis verò *in ſeqq.* dicendum reſtet: quia tamen de ſignis & curatione faſcinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea præterire volo.

Signa faſcinantium.

Et primò ſigna quod attinet, iam ſuprà diximus antiquam eſſe opinionem, faſcinantibus in oculis, vel vtroque, vel altero eſſe binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis faſcinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo inierunt, qui ſtigmatibus eiuſmodi ſua mancipia inſignire & notare ſolet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficiis ſcripſerunt,

paret,

patet, ſicut in aliis partibus notas quaſdam à Dæmone impreſſas Magi habent; ita non impoſſibile eſt, vt in occultis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obſeruatum ſcribunt) reuerâ in oculo ſint, an ſaltem appareant, aliis diiudicandum relinquo.

Signa faſcinatorum. Deinde quomodo ij, qui faſcino læſi ſunt, ſint cognoſcendi, docet Cardanus, *lib.2.de venen. cap.7.* vbi faſcinati indicia eſſe ſcribit, colorem mutatum, oculos triſtes & demiſſos, cum lacrymis, aut nimiùm ſiccos, ſuſpiria, cor triſte, vigilias, inſomnia multa, maciem in toto corpore, & in primis palleſcere, ſignum faſcini & veneficij eſſe putat. Verùm quis non videt, ſigna iſta etiam aliis morbis eſſe communia? Addit & hæc hyacinthum & corallia in faſcino impalleſcere, nitorémque amittere; & ſi annulus digito immittatur ex aſini vngula, fiátque is latior poſt aliquot dies, faſcino vel veneficio affecti id eſſe Indicium ſcribit.

Curatio. Certius ſignum eſt, ſi nulla alterius morbi indicia adſint, nec cauſſa aliqua ſeu externa, ſeu interna, ſeu ex parte matris, ſeu infantis, quæ ei nocere potuerit, præceſſerit; abſint etiam ſigna veneni, nec remedia aliquid proſint. Tum enim de faſcinatione, ſeu potiùs læſione per effluuium malignum aut veneficium ſuſpicio eſt. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuerſata ſit.

Curatio quomodo inſtituenda ſit, ex ſuperioribus facilè patet. Cùm enim duo faſcini genera ſint; (ſi modò ita appellanda ſint) vnum, quod eſt ab effluuio maligno & venenato, alterum quod eſt à veneficio, quomodo morbi à contagio & venenis extrà communicatis curandi ſint, ſuprà dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi ſit ratio, in ſequentibus dicetur. Vt tamen & hîc quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad faſcinationes præcauendas medium digitum oſtendere ſolent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui *lib. 28. cap. 1.* repercuti faſcinationes expuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio ſuperſtitioſa ſunt. Noſtrates fœminæ cunis infantium conyzam cæruleam (quam inde *Berruffkraut* nominant) imponere ſolent. Cardanus, *lib.3.de venen. cap.15.* ſequentia habet: Suffumigare iubet ex Apuleio infantem faſcinatum filice herbâ, thure, myrrhâ, ſuccino; ſcribítque, opitulari faſcinatis quæcunque cor confortant; ſmaragdum, hyacinthum, theriacam, moſchum, ſyrup. de nymphæâ, & iubet inungere ægrum ſucco artemiſiæ, eadémque eum ſuffumigari, verbenam ſuſpendere in cubiculo, & comedere aſſiduè bugloſſum, petroſelinum vulgare, & vincire frontem corio frontis aſini, de collo ſuſpendere radices pœoniæ maris, & Iaſpidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum ſuſpendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod habet, præceptum eſt: *Serua cor ſincerum erga Deum, & ille te tuebitur.* Alij etiam corallium rubrum collo infantis ſuſpenſum, aut armillis inſertum, in brachióque geſtatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra faſcinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyſſum quoque herbam domi ad lacunaria ſuſpenſam contra faſcinationes hominum quadrupedúmque, ſalutare eſſe amuletum, refert Dioſcorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra faſcinum valere creditum eſſe, ex illo Virgilij patet:

——baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Ariſtoteles *ſect.30. probl.34.* faſcini vires obtundere ſcribit. Cuius rei manifeſtam tamen potiùs, quam occultam cauſſam reddere conatur, quòd ſcilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inſpiciente ſe faſcinari metuunt, flatus multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta diſcutiat. Et alias Ruta creditur aduerſus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia ſomnia, phantaſmata, & nocturnos terrores, eſſe vtilis. Cuius rei cauſſa eſſe videtur, quòd abſumit flatus, & exſiccat, ac ſeminis redundantiam extinguit; è quibus duabus cauſſis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex lib. Hippocratis, *de flatib. & morbis virginum*, colligi poteſt. Eiuſmodi remedia etiam habet Plinius, *lib.13.cap.8.lib.16.c.10. & lib.28.cap.8.* Quintus Serenus Sammonicus, *c. Infantibus ſtridentibus vel ſtrige inquietatis*, allium collo appenſum laudat, dum ſcribit:

Præterea ſi fortè premit ſtryx atra puellos,
Viroſa emulgens exertis vbera labris,
Allia præcepit Titini ſententia necti.

Verùm etſi contra illa occulta inquinamenta, & gemmis & plantis occultas vires eſſe, negandum non ſit; cùm vſitatum ſit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepſiam de collo ſuſpendere: plurima tamen videntur ſuperſtitioſa eſſe. Summa; cùm illâ faſcinatione, quæ vulgò perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum ſollicitum eſſe, neceſſarium non eſt.

Illa verò, quæ vel epilepſiæ, vel ſuffocationi vteri medentur, vel flatus diſcutiunt, vel ſeminis abundantiam extinguunt, cuiuſmodi diximus eſſe corallia, ſuccinum, & ſimilia; ſine ſuperſtitione adhiberi poſſunt, vtpote quæ naturaliter repugnant diſpoſitionibus illis vitioſis in corpore, quibus Diabolus ad ſuas præſtigias abuti ſolet; de quibus infrà ſuo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid ſit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantatio. Veneficium. INcantationis & Veneficij nomen in genere ſignificat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiuſdem dæmonis opera aliquid, quod ſuprà naturæ curſum eſt, perficitur. Actiones autem iſtæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominantúrque à Græcis φαρμακία, ἐπῳδὴ, μαγία, μαγγανεία, γοητεία: *Pharmacum.* & φαρμακίδες, αἱ φαρμακεύτριαι & μάγοι: à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes; incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, ſagæ, lamiæ, ſtriges. Quæ appellationes etſi ſingulæ certas actiones & operandi modos ſignificant: tamen plerumque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque ſignificare videantur.

Primò enim nomen Pharmacum, à quo φαρμακεύτρια & φαρμακεία, & φαρμακὶς deriuantur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtrum, ſeu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac ſimilibus conſiſtunt, ſignificat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium ſecundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et apud antiquos etiam vocabulum φαρμακίας pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, ſeu carmine, ſeu aliis modis nocetur, accipi, manifeſtè patet è Platone, *lib. 10. de Legib.* Et apud Ariſtotelem, *6.hiſt.anim.c.25.* φαρμακίδες nominantur. Et *Apocalypſeos, c.18.* φαρμακία pro præſtigiis & impoſtura ſumitur, cùm ſcribitur: ἐν φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη: id eſt, *in impoſtura tua omnes gentes deceptæ ſunt.*

Secundò ἐπῳδὴ, ab ἐπᾴδειν, quod eſt *accinere*, adcantare, admurmurare dicta, Incantatio, eſt maleficij genus propriè, quo verbis quibuſdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira ſe præſtare poſſe putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog.8.* patet: *ἐπῳδὴ.*

——nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Incantationis genera. Sunt autem incantationum quædam genera. Primò enim incantationes, ſeu ἐπῳδαὶ, & carmina alia ſunt bona dicta, alia mala. Bona ſunt, quæ ad morbos ſanandos adhibentur. Hinc ἐπῳδὸς vocatur mulier apud Suidâ, ἡ ἐπᾴδουσα τοῖς νοσοῦσι παισί, id eſt, *quæ carmen pueris faſcinatis aut ægrotantibus accinendo medebatur.* Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & ſalubriora fiant. Mala verò ſunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifeſto & expreſſo cum Diabolo pacto ſua carmina recitant, & incantationes inſtituunt, alij imprudentes, non tamen excuſabiles, carmina illa ſeu verba ſic recitant, non quaſi ex pacto cum Diabolo valeant, ſed quòd verbis ipſis vim quandam ineſſe, malè perſuaſum habent. Vtrique plerumque alios lædere ſtudent, præcipuè illi, quibus pactum expreſſum eſt cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodeſſe cupiunt.

Venefica. Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quòd venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & in malam partem accipi, ſuprà dictum) vtuntur, iiſque hominibus nocent.

Malefica. Quartò, ob nocendi ſtudium maleficæ appellantur; cùm omnia earum ſtudia, conatus & actiones eo dirigantur, vt hominibus vel brutis, inſtinctu Diaboli, qui ab initio eſt homicida, noceant.

Magi. Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam partem acceptum fuiſſe, negandum non eſt. Etſi enim nonnulli exiſtimant, Magos ſemper & vbique habitos, qui vel ſcire vel facere poſſint ea, quæ à naturalibus cauſſis effici nequeunt, & cum naturæ viris nihil ſuperſit, niſi Deus & Angeli boni vel mali; Dei verò & bonorum Angelorum opera vſi non ſint, ea de cauſſa, quòd quæ faciunt, ordini à Deo præſcripto prorſus repugnant: malorum Angelorum opera id præſtitiſſe. Malo tamen hic ſentire cum Pererio, *lib.1.de Mag.cap.3.* & aliis, qui ſtatuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eámque eſſe, quæ cognitione quadam, & vſu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt *Magia naturalis.* Plinius loquitur, ſunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ maieſtate penitùs abdita. Qualia paſſim in Phyſicorum libris occurrunt, & eorum quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota ſunt, ſi perſpecta habeat Philoſophus, mira facere poteſt, adeò vt vulgus ea ſupra naturæ vires, & à ſuperiore aliqua cauſſa profecta putet. Interim hoc negandum non eſt, cùm humana mens ſit nouitatis auida, & ſcientiâ nunquam expleri poſſit, illos Perſas, Chaldæos & Ægyptios, cùm omnia quæ vellent, intellectu conſequi non poſſent, ad Dæmonum opem tandem confugiſſe. Vnde Magi nomen infamatum eſt, adeò vt hodie etiam in malam partem accipiatur, & ij Magi dicantur, qui vt ſciant, vel faciant quæ ſecundum naturæ curſum ſcire vel facere non licet, Diaboli operâ vtuntur; quamuis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conentur.

Sextò

Sextò Sagæ, à ſagiendo, id eſt, multa ſciendo, dictæ ſunt propriè, quæ ſe multa ſcire in primis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non poſſunt, ſeu quæ ex pacto cum malo dæmone ſe, quæ alij neſciunt, dicere, vel prædicere, vel tempeſtates ciere, homini, brutis, ſegetibus nocere poſſe ſibi perſuaſum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus vtuntur.

Lamiæ. Septimò & Lamiæ nominantur, à Lamiis Ethnicorum. Ethnicis enim Lamij erant ſpectra ſeu phantaſmata, quæ cùm prodeſſe ſe velle, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formoſarum & pulchrarum mulierum ſpecie; cùm verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & Empuſæ ac Mormolycia dicebantur. Cùm ergò ſagæ hodiernæ cum ſpectris colludere, conuiuari, ſaltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamiæ ſunt vocatæ.

Striges. Octauò nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes abſque cuſtodia relictos è cunis rapere, ſanguinémque eorum exſorbere: quod cùm & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et ſunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Atracia. Tandem etiam à quibuſdam Ars Atracia nominatur; vnde procul dubio etiam Germani *die Schwartz ekunſt* dicunt, non quidem ab atro colore, ſed ab Atrace, qui eam primus in Theſſalia tradidiſſe ſcribitur, teſte Beroaldo, *in Apuleium, de aur. Aſin.*

Etſi verò ex hiſce omnibus patet, nomina hæc diuerſa diuerſas ob cauſſas maleficis eſſe impoſita: tamen hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vſurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiúſque ope ea quæ ſupra naturam ſunt, præſtare dicuntur. Iis enim omnibus, vt poſteà dicetur, commune eſt, vt pactum cum Diabolo habeant, interdum expreſſum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abiurato Deo paciſcantur cum malo Dæmone, & ſe eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & ſcientias, ad occultas res ab eo diſcant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò, ipſi quidem cum Diabolo pactum non ineunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & ſimilibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone inierunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præſtent, & aliis ſeu proſint, ſeu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneficiis & Incantatione inductos, affirmant multi.

Etſi verò actiones Veneficæ, & magicæ, & variæ & plurimæ ſunt, quæ à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Ioanne Bodino *in Dæmonom.* Nicolao Remigio, *in Dæmonolatr.* & aliis plurimis prolixè recenſentur: tamen iis, quæ ad propoſitum noſtrum non pertinent, prætermiſſis, ſaltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus: An dentur morbi ab Incantatione & veneficiis inducti. *An dentur morbi ab Incantatione.* Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit paſſim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & ſagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in ſacris & profanis literis veneficarum fit mentio, recenſere. Quapropter iis omnibus miſſis, ſaltem è recentioribus vnam atque alteram hiſtoriam recenſebimus eorum morborum, quos à nulla alia cauſſa, quàm veneficio inductos fuiſſe, quiuis facilè colligere poterit.

Veneficiorum hiſtoria Ioh. Langij. Ioh. Langius, *lib. 1. epiſt. 38.* refert, anno 1539. in quodam Eiſtetenſis Epiſcopi ditioni pago, Fugenſtal, Vlricum Neuſeſſer, agricolam, cùm crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, ſubitò clauum ferreum ſub illæſa cute manu apprehendiſſe, quem Chirurgus illic balneator nouaculâ exciderit, nec tamen dolores ceſſaſſe, ſed indies magis incruduiſſe. Quare cùm nullum aliud doloris remedium, quàm mortem, putaret, arrepto cultro guttur ſibi abſcidiſſe. Porrò cùm cadauer aſtante magnâ hominum frequentiâ apertum eſſet, & ventriculus inciſus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim inſtar ſerræ dentati, & duo ferramenta aſpera reperta fuiſſe, quorum ſingula ſpithami longitudinem excedebant, & capillorum inſtar globi inuolucrum.

Alexandr. Benedicti. Alexander Benedict. *lib. 7. Pract. c. 25.* narrat, ſe vidiſſe duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis poſtea vomitibus exagitatæ fuerunt, alteram acum crinalem ingentem in modum hami implicatam cum capillo muliebri pluſculo, cum reſegmentis vnguium inuoluto reieciſſe magnis conatibus, quæ ſequenti die mortem obiit. Alteram capillamentum muliebre, vitri fruſta, cum canis caudæ piloſæ tribus fruſtis areſactis, ita vt penè integræ caudæ quantitatem, ſi in vnum compoſita fuiſſent, adæquaſſent, euomuiſſe.

Antonij Beniuenij. Antonius Beniuenius, *de abdit. ſan. & morb. cauſ. c. 8.* refert, mulierem quandam ſedecim annos agentem ſubitò in horrendum clamorem erupiſſe, eiuſque ventrem ita intumuiſſe, vt fœtum octimeſtrem geſtare videretur, & ita conuulſionibus correptam fuiſſe, vt plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupiſſe, quo ligna & recuruos clauos, æreaſque acus vnà cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit, & tandem ientaculi fruſtum tantæ magnitudinis, vt deuorare integrum nullus potuiſſet, idque ſæpius ipſam feciſſe.

In primis verò mirandam talis vomitus hiſtoriam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characteriſm. c. 4.* oculatus teſtis *Cornel. Gemma.* longâ oratione recenſet: quæ omiſſis, quæ ad rem noſtram non ita facere videntur, ita ſeſe habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter ſucculento, forma venuſtate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu ſubtriſtis quædam alacritas miſturam æquabilem humoris ſanguinei & melancholici præ ſe ferret, cœpit languere variis ſymptomatibus. Circa Ianuar. anni 1571. menſes bis terve proceſſerunt, ſed à morbi initio ſtatim ſuppreſſi, inſignem totius corporis laſſitudinem pepererunt, eius generis, quam φλεγμονώδη Galenus appellat. Magna fuit veneni ſuſpicio, quòd libamenti fruſtulum accepiſſet, in quo mandendo ſe ſenſiſſe dicebat ſaporem non prorſus extraneum, ſed aſperitatem deglutitioni reſiſtentem; atque ab eo tempore cœpit primum cingi circa præcordia, extenuari plurimum, vomere per interualla, anorexiam & vertiginem pati, aliiſque propè, quæ grauidis ſolent accidere, infandis ſymptomatibus conflictari; potiſſimum tamen 4. & 7. menſe. Nam circa medium Iunij febres occultæ ſenſim in manifeſtas abierunt, cum ſiti & quadam conuulſionis ſpecie, animique deliquio. Interdum verò ſic auctus eſt dolor, vt inſtar furibundæ de loco in locum continuò fluctuauerit, ſæpe inſtarus præcordiis multò vehementius, quam in hyſtericis ſoleat. Eò anguſtiæ venit, vt nigricante facie fauces velut ab iniecto laqueo premerétur; tres quatuórve à miniſtri rubuſtiſſimi vix retinendæ ſufficiebãt, quia repentè exiliës lecto in omnem conuulſionis ſpeciem torquebatur. Hæc mala cùm ſe per vices intenderent, atque remitterent, menſe Auguſto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata ſunt ſupra modum. Euenit tandem, vt poſt terribiles cruciatus ſpontè concitata vi naturæ anguillam viuam per poſteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota ſpecie, craſſitudo pollice maior, longitudo pedis vnius & dimidij: aderant illi & ſquamæ, & oculi, & ſpina & cauda, vniuerſim vt in anguillis ſolet; iacebat diu inter fæces veluti exanimis, ſed coniecta in vrnam aqua plenam reuixit denuò. Ceſſarunt ab huius excretione dolores illi extremè feroces. Anguilla, quam mortuam exenteratámque ſuſpenderant loco ſublimi, ab animalibus tuto, repentè euanuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquoſi humoris copiam humano lotio non abſimilem, ſaporis abſurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, ſingulis profectò ex onerans ſupra libras viginti quatuor; nihilominus vrinam interdiu bis térve copioſam reddente ægra: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipſa puella potus ac cibi pauciſſimi, vix vnum cyathum vini aut cereuiſiæ, aut alterius liquoris potitauit, aiebátque, multum ſibi dolere ſiniſtrum latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, imò & dudum antè, ſed priùs fuiſſe alicuius ponderis ſenſum, nunc etiam morſum & acrimoniam acceſſiſſe, quin cùm validius premeret, offendi ſe grauiter dixit. Vbi per 14. dies ingens illius aquoſi humoris copia profluxiſſet, cœperunt & pili conſertim extre per vomitum, copioſiſſimi numero, digiti longitudine, ſed longiores alij, alij breuiores, eiuſmodi ſanè quales annoſis canibus euelluntur, auctáque eſt indies ea pilorum quantitas, vt facilè pilas quàmplurimas iuſtæ magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno faſtidio ac vomitus difficultate, ac iam circa veſperam deliquia quædam animi admiranda contingebant, ſupinam ſeſe ſubitò ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, vt, niſi coercita, caput promptiſſimè in aduerſum parietem, vel ſpondæ vertices impegiſſet. Manus contractæ erant tam validè, vt nulla vis poſſet effringere. Interdum manu ſubitò reductâ pectus percutiebat tanto ſonitu ac vehementiâ, vt magno in periculo fuerit, ne vllum præcipuorum viſcerum lethali vulnere violaret. Durabat iſtud per horas interdum duas: in paroxyſmo neminem agnoſcebat. Sæpe velut ab vtero ſuffocata rubebat inſigniter, cum laſſitudine quadam, ac ſenſim oborientis febriculæ rudimento. Semel atque iterum ſpumeũ quiddam circa os apparuit. Contigit ſemel ſub paroxyſmum ex riſu in fletus, ex fletu in riſus maximos ſolui. Præterea nonnulli vomitus qui floccos ingentes pilorum egererent, cum purulenta materia, inſtar ſaniei, interdum ſimili ſtercori columbino aut anſerino, in qua colluuie & fruſta lignorum, & membranarũ tenuia rudimenta, ſed lignorum partes adeò viua, vt ex caudicibus obſoletis diffractu inæqualiter comminutæ portiones viderentur, vnguis amplitudine, alia craſſitudine, intus fungoſa, foris obducta vetuſtiore cortice nigro. Paulo poſt cœpit alius vomitus ater, vt carbo, dixiſſes atramentum verum, vel ſepiæ ſuccum, imò carbones veros minutiſſimè tritos atque permiſtos, ſingulis diebus prodeuntes, ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sæpiſſimè tum pilis tam copioſis, vt nuci iuglandi includi non poſſent, omnibus albis, prolixis, & durinſculis. Quæ cùm per triduum ita duraſſent, eiecit ſemel & puri ſanguinis, tanquam è vena diſſecta, libras duas nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu ſanguinis rurſus ſecutus eſt ater, ac ſi antimonio tinctus fuiſſet, humor omnino liquidus, in dies ferè ſingulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum ſeptimanam integram conſtanti horarũ lege & ſpatio perdurauit. Tũ relinquere cœperunt epileptici paroxyſmi, qui primùm diebus ſingulis affligentes, poſteà nonniſi per tertiũ diem, ac poſtremò per ſeptimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc, ſed pauciores, gradatimque atriores excernebat, imo & breuiores in dies, & cum priùs ex flauo ruffeſceret, paulatim liuidi, nigri, tãdem aterrimi, ac velut diſſecti in fruſta minutiſſima reddebantur. Quandoque & cũ his virulentus humor & craſſus, quandoque*

qua ſimilis limo. Circa Septembris medium membranæ fruſta maiora tanquam ventriculi partes euomuit; habebant hæ ſpeciem tunicæ craſſioris, carnoſa, lenta, fractûque contumacis: quibus profectò (vt fit in inuolucro chorodi) etiam venarum ductus inarati ramosâ propagine ſpectabantur, interdum medij palmi longitudine. Has alia ſunt è veſtigio ſubſecuta tenuiores multò: ſed penitus nigra, venarum duntaxat veſtigia referentes; alioqui membranæ allantoidi non abſimiles. Poſtremò venerunt & tertij generis tunicæ vaſorum prorſus expertes, aliarum omnium tenuiſſima, vt locum amnij retinerent. Poſtquam haſce membranas eiecit, ſecuti ſunt lapides ferè innumeri, quos veſperi ſemper hac ſtatâ horarum periodo magnis cum tempeſtatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem anguloſum, vix cum duplicis caſtaneæ mole librandum: hæſit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in œſophago, ſic vt tumor inſignis ipſum oſtenderet in interna gutturis regione: eodem temporis ſpatio, omni pariter & pulſu & reſpiratione deſtituta permanſit, vt ne pluma quidem ori oppoſita moueretur: manus pedeſque frigidi: corpus rigidum inſtar ſtatuæ, vt nihil ampliùs ſpei vitæ reliquum eſſet, donec ſubitò rurſus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è veſtigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & craſſitie, ſed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices, ſed minores ordine, pauciores, ac nigriores. Puella quoque in ſummum ſtrangulationis periculum venit: os enim triangulare ſolidum foris, intus cauum ac ſpongioſum reddidit; nec mora, ſequenti die articuli oſſei, tali digitorum acies, rotula varia ſpeciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapides intermixti, atque omnium poſtremò vitri & æris portiuncula. Poſtquam hæ portentoſæ excretiones conquieuerunt, virgo aſſiduis ærumnis valde concuſſa ac decolor remanſit, ventre ſubtumido, cum anorexia, tanquam ad hydropiſin valetudo vniuerſa ſpectaret, ſed ſolo decoct. rad. eryngij, aſparagi, Iridis Illyricæ, ac Zarzæ reſtituta conualuit. Aiebat tumorem ſibi relictum in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere viſus hernia flatuoſa, ex vomitus violentiâ ſubnata, indicata eſt. Hactenus Gemma.

Foreſtus etiam, *l. 18. obſeru. 16. in ſchol.* refert, ſe vidiſſe pannum, clauos, ferramenta, capillos & oſſa vomitu reiecta. Et Franciſc. Hildesheim, *ſpicil. 2. pag. 186.* narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium & alia reieciſſe. Et Baptiſta Codronchius *l. 2. de morb. venef. c. 3.* vt ſuprà etiam dictum, ſcribit, cùm vetula quædam ventrem puerperæ tetigiſſet, eam poſt ſex menſes grauiſſimos in ventre dolores percepiſſe, tandemque per aluum ſpinas, oſſa, ligni fruſtula, & multa alia eieciſſe. Quæ omnia à naturalibus cauſſis non proueniſſe, cuilibet facile eſt animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, *eod. loc.* refert, mulierem quandam veneficam cùm fœminæ cuiuſdam grauidæ ventrem blandè quaſi tetigiſſet, eam mox fœtus motum inconſuetum ſenſiſſe, & poſtea fœtum in fruſta comminutum reieciſſe. Idem, *l. 2. de venef. c. 8.* narrat; filiam ſuam Franciſcam, decem menſes natam macie correptam fuiſſe, & ſæpe ſuſpiria magna edidiſſe, & cùm faſciæ ſoluerentur, quod alias infantes facere non ſolent, ſemper ploraſſe. Cùm verò veneficij ſuſpiciones adeſſent, inquiſitum fuiſſe in culcitram, & nonnulla veneficij ſigna reperta, ſemen nempe ciceris, grana coriandri, fruſtum carbonis, & oſſis defuncti, tum quidam conſpectu incognitum præterea quaſdam plumas ita quibuſdam filis artificioſè inſertas, vt pileo, vt moris eſt, applicari facilè poſſent: & poſtea in eodem lecto inuenta fuiſſe fruſtula duo nucis ſiccæ, & oſſis albi, nouem vel decem oſſa piſcium, quæ erant fabricata inſtar pectinis; cum quibuſdam corallis, ex variis rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis, mutatâ domo & omnibus aliis, Dei beneficio, abſque omni remedio naturali eam conualuiſſe.

Ligaturæ etiam dictæ, quibus noui præſertim coniuges ad Venerem impotentes redduntur, ita etiam vulgo notæ ſunt, vt ſæpe ſponſi ad copulationẽ in publicum prodire metuant. Quod quidem veneficij genus interdum ſemper interdum certis menſibus aut annis durat. Atque in hoc maleficio præſtando malus dæmon veneficis ſeſe ſatis promptum præſtat, vt coniugum amorem corrumpat, iiſque peccandi occaſionem præbeat. Herodotus, *l. 2.* ſcriptum reliquit. Amaſin Ægypti Regem, impotentẽ factum fuiſſe erga Laodiceam, vxorem ſuam quouſque quibuſdam carminibus precibúſque ſolemnibus ad priſtinam redactus eſt conſtitutionem. Baptiſta Codronchius, *l. 3. de morb. venef. c. 5.* è Pierio refert: Comitem quendam in Argentoratenſi ditione cùm vxorem duxiſſet, per triennium Veneris officium præſtare non potuiſſe, caſu autem de veneficij inſtrumento certiorem factum liberatum eſſe. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendiſſet, quam pro ſcorto anteà habuerat, poſt mutuas ſalutationes, interrogatus de valetudine ſua & ſuorum, proſperè omnia agi reſpondit: quo turbata mulier, iterum interrogauit, vtrũ filios ex vxore habuiſſet; annuit Comes, & triennio tres habuiſſe reſpondet. Cùm adhuc magis vultu turbata eſſet mulier, cur, inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem. Non inquit mulier, ſed vetulæ ſuccenſeo, quæ putauit ſuo maleficio vim procreandi liberos ſe tibi impedituram. in cuius ſignum, ait, puteus, qui in medio clauſtro eſt, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij inſtrumenta. Gaudeo autem illa irrita eſſe, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuerſus, repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier, & combuſtis inſtrumentis illis impoſterum nullo impedimento vxore vſus eſt. Imò, quod magis mirum eſt, referunt nonnulli, repertos fuiſſe, qui ex veneficio membro virili priuati ſint. Atque eius rei hiſtoriam etiam *alleg. loc.* Baptiſta Codronchius narrat, de iuuene quodam, qui diu iuuenculâ quadam potitus, volens deſerere, reperit ſe genitalibus priuatum. *Membrum virile veneficio ablatum.* Cùm verò triſtis cauſſam ſuperuenienti cuidam mulieri triſtitiæ aperuiſſet, atque quam maleficij in hoc negotio ſuſpectam haberet, dixiſſet, illa reſpondit, vel blandiſſimis verbis ac pollicitationibus, vel minis ac vi opus eſt, vt eam ad priſtinum ſtatum te reſtituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens, obſeruato tempore, in noctis crepuſculo, opportuno loco, eam comprehendens, cùm precibus eam inflectere non potuiſſet, iniecto in collum panniculo linteo, quo clamare mulier prohiberetur, penè ad mortem compreſſit, nec eam, antequam ſanitatem promitteret, laxauit. Quæ tactu manus inter femora præſtigium abſtulit.

Abortus ex veneficio. Non verò ſolùm Venerem impedire, ſed & abortum poſſunt excitare veneficæ. Ita quidam veneficus, vt idem Codronchius, *eod. in loc.* refert, captiuus in iudicio faſſus eſt, ſuis ſe veneficiis effeciſſe, vt quædam mulier per multos annos abortum feciſſet, fœtu ſepties in vtero enecato. Id etiam contigiſſe pecoribus & iumentis communibus vtero gerentibus tum temporis. Inſtrumentum verò, quo vtebatur, fuit ſerpens in limine oſtij reconditus. Quo perquiſito, & puluere tantùm, aliquibúſque veſtigiis ſerpentis, ob diuturnitatem temporis, inuentis, ignéque concrematis, poſtea rectè pepererunt.

Amor & odium inter coniuges ex veneficio. Coniugatis autem veneficæ non eo ſaltem modo nocere ſolent, quòd impediunt, ne coniuges ſibi mutuò coniugale officium præſtare poſſint; ſed etiam dum odium pertinaciſſimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitioſos quoque affectus in homine excitare poteſt, vt vel id, quod nullo modo pulchrum, omnium formoſiſſimum & maximè amabile habeatur, & contrà, quod meritò amandum eſt, horrendum & abominabile appareat. Cuius rei hiſtoriam refert Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib. 3. c. 6. In quodam Hetruriæ oppido,* inquit, *iuuenis quidam adeo perditè veneficam mulierem adamauit, vt formoſam alioqui vxorem vnà cum filiis reliquerit, & cum pellice ſuorum immemor, vitam eo vſque traduxerit, donec vxor de maleficio monita eò conceſſiſſet, & veneficij inſtrumentum inueniſſet; bufonem nimirum ſub lecto olla incluſum, conſutis oculis. Eo igitur abrepto, & ſolutis oculis, poſtea igni concremato, confeſtim vir ſuorum recordatus, tanquam à ſomno ſurgens, ad vxorem & filios reuerſus eſt.* Contrà odij hoc memorabile exemplum, *ibidem* refert: *In oppido Sepino,* inquit, *ditionis Neapolitanæ, erat quidam, Iacobus nomine, cuius vxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipſos matrimonium contractum fuit, ſimul habitare nunquam potuerint; tantum abeſt, vt ſe inuicem copulauerint. Et ſiquando Iacobus ad vxorem accedere volebat, tanto furore & rabie percita vxor erat, vt ſe per feneſtram potiùs præcipitem dare, quàm illum pati vellet. Quod cùm cuidam Religioſo ab ipſis hoſpitio recepto relatum eſſet, de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illicò mulierem aduocari iubet, eiúſque maritum in interiore ædium parte ſeſe abdere, ne eius præſentiâ vxor ingredi renueret. Venit mulier, quæ de odij cauſſa contra coniugem interrogata, ſuam vicem priùs, miſerúmque fatum cùm deploraſſet, ſe nullam,* inquit, *eius rei rationem reddere poſſe: quin abſentis mariti tanto deſiderio & amore ſe flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non poſſet: Cùm autem ad illum alloquendum accedere velit, illicò imaginationi ſuæ tot deformitatibus & turpitudinibus, tótque horribilibus monſtris maritum apparere, vt mortem priùs ſubire velle ſe, quàm illum ferre aſſeueraret: quòd eius anima tota, omneſque vires ac ſpiritus in maritum, tanquam oblatum malum, & ſui perniciem ferebantur: rurſus eo abſente ſe eiuſdem deſiderio æſtuare aiebat. De cuius mulieris verbis cùm bonus ille ſacerdos periculum facere vellet: dixit mulieribus eam comitantibus, vt illam circum pedes & brachia ſuper lectum valido fune in crucis modum vincirent, quò maritus omni repugnantiâ remotâ expeditum acceſſum ad eam haberet: verebatur enim ille ſacerdos, ne, ob deformitatem aliquam celandam, mulier ſe ita affectam ſimularet. Vxor denique, ob mariti deſiderium ſe ligandam tradidit, rogans, vt ad ſe maritum admitterent; quo ingrediente nulla vnquam furia, tam immanes viſa ſunt, nulla fera ita efferata, nulla bellua tanta rabie & furore concitata, quæ cum ea conferri poſſet: ſpumam ex ore emittebat, dentibus fremebat, oculos contorquebat, totum corpus veluti furiis agitatum, ac dæmonibus plenum videbatur. Mulieréſque ibi aſſidentes retulerunt, eius ventrem ac ſtomachum funibus contortis, quos ipſæ tangebant, refertum viſum fuiſſe, totamque cutim vt flagris cæſam redditam. Nec furendi finis factus eſt, donec maritus concertationis labore defeſſus, & illius miſericordiâ motus, illinc exiit. At tandem poſt tres annos mulier quædam in veneficiis verſata, quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter moleſtéque tulerat, maleficium, quod patrauerat, ſoluit: & ita Iacobus vxore potitus eſt, & inde in ſumma pace atque otio tranquilliſſimè vixit.* Et Nicolaus Iaquerius, *in flagell. hæreticor. faſcinar. cap. 12.* refert, ſe frequenter vidiſſe, quod perſonæ maleficiatæ non potuerint præſentiam alterius tolerare, imò nec acceſſum, etiamſi nondum eam viderent, ſed toto corpore cohorruerint, & coactæ ſint fugere cum vehementiſſimis clamoribus.

Vrina veneficio ſuppreſſa. Vrinam etiam ſupprimere ſeu occludere hominibus veneficæ valent; id quod iuueni cuidam factum eſſe ad mortis vſque periculum à venefico, narrat idem Codronchius, *de morb. venef.*

lib. 3. cap. 5. Cui malo vt dedecus etiam adderet veneficus, in publico ipſum vrinam emittere coëgit, ac etiam colludendo impedimentum abſtulit.

Mira venefi-cij hiſtoria.

Inter recentiores Zacutus Luſitanus, *de praxi medica mirabil. lib. 3. obſ. 139.* etiam memoratu dignam hiſtoriam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipſe ſic recitat: *Puellam annum agentem ætatis decimum ſextum, ex nobili proſapia oriundam, formâ non vulgari præditam, iuuenis quidam ſpecioſus, & liberalibus artibus apprimè inſtructus ita miſerè deperibat, vt illius amore irretitus noctes plures, velut amens, inſomnes duceret: at cùm illum ea, vt ex infimo loco natum, temneret & irrideret, indignabundus ſagarum conſilio de ea magicis artibus vindictam ſumere curat. Quare abſentis puellæ imaginem cerâ confictam verbis prolatis ſortilegæ compungunt, quibus recitatis inſons ſanis doloribus in tote corpore excitatis eſt afflicta, iiſque ita infandis immiſericorditer vexabatur, vt aculeis transfigi videretur. Quibus lenitis remanebat aphona, & conuulſione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorſum pectus contingebat, cum oculis tortis, nigricante facie, pinnis narium inuerſis, linguæ tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, faſtidio ſummo. His tridnò perſeuerantibus, conuocantur Medici, qui poſtquàm vltro citròque de cauſſa morbi diſceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt ſententiam, vt crederent, hæc horrenda vitia ab vtere, atque veneſica ad partes ſuperas elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ ſimilem tragœdiam excitare nata eſt. Quapropter perfidia plurima adaptant in hunc vſum. Sed cùm iis applicatis illa delira, furibunda, omni conuulſionis ſpecie premeretur immaniter, à Medicis tanquam ſpiritu malo apprehenſa, aut veneficio vexata, deſeritur. Hoc ita eſſe confirmauit poſtea enormis vomitus, cuius violentia nigerrimam materiam primo, poſtea glomeratos crines, tribulorum faſciculum, acus æneas, & tandem ouiformem maſſam, atro colore conſpurcatam reiecit, qua diſſecta erupere plures volantes formicæ, quæ adeo horrendum fœtorem ex ſe exſpirarunt, vt nullus in domo perſiſtere poſſet. Viſis his omnibus, patuit, cuncta hæc ex veneficio eſſe ſuborta. At cum in agone eſſet ſyncope oppreſſa, per vomitum laborioſiſſimè excreuit animal pugni forma, colore atrum, cauda oblonga, toto corpore piloſum, muris inſtar, quod poſtquam in terram elapſum eſt, eximia pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filiæ commoti conſulunt ariolos, ſagas, ſortilegos, magos & incantatores. Ex iis vnus ſe eam ſanaturum propoſita multa mercede conſtanter pollicetur, dicens, vt aduentante paroxyſmo vocaretur. Sic factum. Nam cùm acceſſio ferociter inualeſcit, conuocatur ipſe, qui ſuper caput ægræ priùs abraſum, me præſente, impoſuit papyraceam chartam albiſſimam, in qua ſcriptæ erant literæ binæ, T. M. & impoſita erat vngula aſini ſemicombuſta, & ille neſcio quæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab inſultu & omni ſymptomate in poſterùm liberauit.*

Et tales hiſtoriæ plurimæ, vt dictum, à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Bodino, *de Dæmonomania*, Nicolao Remigio, *de Dæmonolatria ſagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis ſcripſerunt, recenſentur. Imò vulgò etiam paſſim notum, ſagas & maleficas iudicibus confeſſas eſſe, ſe alios cæcos, alios claudos, aut paralyticos effeciſſe, alios ſæuiſſimis doloribus diu exercuiſſe, & alios plurimos morbos excitaſſe: qui plerique tùm ſupra cauſſas naturales fuerint, vt ex ſymptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifeſtum eſt, non ſine cauſſa plurimi cenſent, dari morbos à veneficio inductos.

CAPVT IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.

VVierus negat morbos à veneficio.

VErùm iſta omnia, quæ hactenus dicta ſunt, in dubium vocat Iohannes VVierus, negátque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus cauſſam eſſe poſſe, dum, *lib. 3. de præſtig. dæmon. c. 14.* defendere conatur, lamias non inuehere eos morbos quorum ſe fatentur effectrices eſſe; & quæ hac de re in hiſtoriis referuntur, inter fabulas recenſenda eſſe putat: idémque repetit *in lib. de lamiis.* Ac tale quid eſſe putat, quod de Duffo, Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib. 11. hiſt. Scotor.* referunt; qui cùm ſudoribus, vigiliis, doloribus & macie, ſine vlla manifeſta cauſſa, conficeretur, tandem deprehenſum eſt, in Morauia, in quadam arce, ſagarum vnam cereum ſimulacrum ad Regis Duffi effigiem dæmoniacâ arte confectum, ligneo affixum veru ante ignem mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quendam fundere ſenſim ſupra imaginem: quæ deprehenſæ reſponderunt, dum ſimulacrum igni adhibitum vreretur, Duffum Regem in ſudorem ſolui, carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis, & ad ceram liqueſcentem macie conſumi: conſumtâ autem cerâ Regis mortem continuò ſubſecuturam.

Duffi Regis Scotiæ, hiſtoria.

Confracto verò ſimulacro, & ſagis flammâ combuſtis, ſub ipſum tempus hoc in Forreſſenſi arce in Morauia, fuit Rex languore leuatus, & noctu abſque dolore quieuit, ac breui ſanitatem recuperauit. Vbi monendum, Morauos, vt Bodinus, *de Dæmon. lib. 2. c. 8.* notat, qui has ſagas ad necandum Regem Scotorum conduxerunt, eſſe incolas Scotiæ, olim Scotorum hoſtes, nunc Scotiæ Regno adiectos. Quam hiſtoriam, vt dixi, VVierus, vt & Cardanus, *de varietate rerum*, pro fabula habent.

Deinde omnia illa, quæ facere ſe putant ſagæ, mera ſomnia & phantaſmata eſſe putat. Et, *lib. de lamiis, c. 5.* ſtatuit, lamiarum phantaſiam ſolùm à malo dæmone vitiari, & imbui ſimulacris, vt feciſſe conſtanter fateantur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipſa natura patiatur. Additque *c. 9.* Diabolum ad eam rem maximè iis vti, qui ſunt melancholici, triſtes, Deo diffiſi, impiè, illicitè curioſi, peruersè in religione Chriſtiana inſtituti, impotentis odij, malitioſi, vix mentis compotes, ſimiléſque lubricæ fidei, vel inſignis malitiæ, mulierculæ effœtæ, ſtupidæ, ſenſibúſque vacillantes. Huiuſmodi enim homines, *inquit*, maximè Dæmon adoritur, inſectatur, illicit, vel aſſumtâ plauſibili formâ, vel cogitatione, imaginationéque variè agitatâ & corruptâ, donec tandem ipſius propoſito conſentiant, ſe ipſius perſuaſioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipſi obtemperantes, vera omnia eſſe, quæ ſuggerit, rati, formas imaginatione ab eo ingeſtas reuera ſubſtantialiter exiſtere, ſeriò credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque vt probet, varia melancholicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam ſe bruta eſſe animalia, nonnulli ſe vaſa fictilia factos eſſe, alij alia falſa imaginantur. Et quidem iſtas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerumque tamen dormientibus, ſuggerere exiſtimat; cùm alias dormientibus etiam occurrant, quæ nuſquam ſunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibuſdam plantis ſomniferis ſcribit, quibus vnctæ ſagæ per caminum ſe euolare, ac per aërem longè latéque ad ſympoſia, choreas, concubitus ferri, & huiuſmodi alia perpetrare, profundiſſimo ſomno detentæ, perſuaſum habent. Huiuſmodi hiſtoriam refert ex Baptiſta Porta, *de magia natural.* qui narrat vetulam quandam ſibi pollicitam fuiſſe, breui temporis ſpatio ſibi reſponſa aliunde allaturam, idque vt faceret, iuſſiſſe omnes foràs egredi, qui à ſe acciti erant teſtes: veſtibus verò nudatam vnguento quodam valde ſe perfricuiſſe, illis per portæ rimulam aſpicientibus. Hinc ſoporatam concidiſſe, profundóque occubuiſſe ſomno, ita vt nec ſentiret, dum vapularet. Hinc vbi medicamenti vires ceſſarunt, à ſomno excitatam multa incepiſſe fari delira, ſe maria monteſque tranſmeaſſe. Cuiuſmodi hiſtoria etiam ſequenti capite recitabitur.

Pergit porrò, & *c. 15.* probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur à veneficis, eſſe mera inania ac ridicula, atque Satanæ inſtinctu in vſum vocari, ad eum finem, quaſi aliquid præſtent res eiuſmodi prorſus nihili, inefficaces ac friuolæ, quò id, quod apparet, malum à Dæmone conſtructum, vel aliàs occultâ Dei voluntate, aut naturæ vitio ortum, à ſe concitatum credant inſanæ fœminæ. Si enim congenitâ vi ab eiuſmodi rebus infertur morbus, eum quoſcunque vel tranſeuntes vel prætereuntes pati neceſſe eſt; cùm delectus ſit expers materia venenoſa, contrarium verò teſtetur experientia, & ij ſaltem, quibus id deſtinatum eſt, malum patiantur. Poſtea etiam *c. 16.* probare vult, quòd, quotquot vulgò lamiarum maleficio affecti videntur, & quorum ita læſorum mentionem faciunt ſacræ literæ, omnes à Diabolo exagitati vel obſeſſi fuerint: adducitque Iobi exemplum, *Iob. 1.* Nabucodonoſoris, *Daniel. 4* Dæmoniacorum & à Dæmone læſorum, *Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8. Marc. 1. Luc. 4.* & ſimilium. Tandemque concludit, quotquot tam crudeliter quibuſcunque etiam conuulſionum generibus, morbis prodigioſis, vomitu, deiectione præter naturam torquentur, hunc vel illum ſonum edunt, certos mendaciter notant & accuſant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique, citra alterius cooperationem, agi vexarique; quæ verò res monſtroſæ interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuiſſe in corpore ſed Dæmonis ſubtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingeſtas, noſtris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel faſcino deluſus, vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intùs vel foris, vel vtrinque humoribus, aut ſpiritu caligantibus. Idque eo præcipuè argumento probat, quòd res eiuſmodi ſæpe magnitudine œſophagi, etiam quoad fieri poſſit, in homine viuo tenſi diſtractique, naturalem diductionem exſuperent. Cui & hoc addit, quòd, licèt vel mox à cibo ſumto talis ſequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum; præterea rebus eiuſmodi duris acutiſque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel œſophago noxam inferri. Denique addit & hoc, quòd multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur, qui falsò veneficiis adſcribuntur. E quibus omnibus tandem concludit, *c. 22. & 23.* lamiarum facinora nulla eſſe, earum confeſſione vanas, ipſas innocentes, & potiùs errore phantaſiæ laborantes, & propterea meliùs informandas, quàm interficiendas eſſe. Reliqua, quæ pro defenſione ſagarum affert VVierus, vbi de pactis earum cum Diabolo dicetur, proponentur.

CAPVT V.

Deciditur hac Controuerſia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proueniant, explicatur.

VT verò quid in hac difficili controuerſia ſtatuendum ſit, pateat, primò ſtatus controuerſiæ rectè formandus. Equidem primò hoc negandum non eſt, Diabolum rerum naturalium, & inter eas etiam venenorum eſſe ſcientiſſimum, &

Diabolus venenorum gnarus.

mancipiis ſuis propterea talia venena reuelare, & patefacere poſſe, quâ ratione venena efficaciſſima & potentia componere queant, (etſi interdum quaſdam res ſuperſtitioſas ac nullius momenti, vt ea deludat, adiicere iubet) quibus ſeu propinatis, ſeu extrà adhibitis, aliis nocere poſſint. Et procul dubio maleferiatos homines, quos peſtem pulueribus ſparſis, vel vnguentis portarum anſis inunctis excitaſſe, hiſtoriæ multæ teſtantur, quas, *lib. 4. de febrib. cap. 2.* collegimus, iſtam pulueres tales, & vnguenta conficiendi rationem à malo Dæmone accepiſſe credibile eſt. Talia itaque mala medicamenta, ſeu cibo aut potui admiſceantur, ſeu quocunque modo extrà corpori adhibeantur, ſi veneficia appellare libeat, nullum dubium eſt, dari morbos à veneficiis inductos, quod nec ipſum VVierum negare poſſe exiſtimo. Sunt enim talia omnia naturalia, etſi modus componendi à Diabolo fluere poſſit. Verùm de his principaliter quæſtio non eſt, ſed hoc in primis quæritur, an veneficæ & lamiæ, ſine veneno naturali, ſupernaturali vi, & mali Dæmonis ope, hominibus morbos inferre, vel eoſdem planè necare, Deo permittente, poſſint. De quo, vt quid ſtatuendum ſit, clarum fiat, & vt de diſtinctis diſtinctè loquamur, ſolutionem huius quæſtionis quibuſdam concluſionibus proponemus.

Veneficæ etiã per venena morbos inducere poſſunt.

Status controuerſia.

De morbis veneficis concluſio prima.

Prima ergo concluſio ſit hæc: *Sagis & lamiis propoſitum eſt, homines lædere, ipſiſque varios morbos inducere, & earum operâ multi variis modis læſi ſunt.* Atque id hiſtoriæ ſuprà, *cap. 3.* propoſitæ ſatis docent, & exſtant tales innumeræ apud Sprengerum, *in malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium, *in Dæmonolatr. ſagarum*, & alios, qui de ſagis & lamiis ſcripſerunt. Etſi enim hiſtorias eiuſmodi pro fabulis habet VVierus: tamen hiſtoricorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etſi enim quod de Duffo, Scotiæ Rege, ex Hectore Boëtio affertur, mirabile videtur: tamen illam impietatem iam antiquum eſſe, nec noſtro etiam ſeculo deſiiſſe, è Poëtis, Philoſophis, & Hiſtoricis plurimis patet. Plato, *lib. 11. de legib.* huius Magiæ meminit. Ouidius, *in epiſto a Hypſipyles*, de Medea ſcribit:

Deuouet abſentes, ſimulacráque cerea fingit,
Et miſerum tenues in iecur vrget acus.

Et Ioh. Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. cap. 8.* ita ſcribit: *Enguerrandi Marignij iudiciũ, hac potiſſimùm cauſſa niti legimus,* (tale enim quid ab huius Enguerrandi vxore in Regem Franciæ tentatum fuiſſe, annales Franciæ referunt) *& alterius, in Alenconiorum vrbe, tempore Franciſci I. Regis, cuius factum probatum in iudicio fuit, & copioſè in Nauarrenæ Reginæ heptamero, neque tanquam fabula, ſed velut hiſtoria vera in forenſibus geſtis omnibus exponitur. Anno 1574. generoſus vir quidam, (vt in iudicio eius, quemadmodum excuſſum eſt, legimus) qui Lutetiæ fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus eſt. Et quod recentius eſt, menſe Septembri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciauerunt, tres imagines cereas deprehenſas eſſe in fimo. cum in ſcriptis Reginæ Angliæ & aliorum nominibus, quas imagines Curio pagi Iſlinctonij, ad dimidium milliare Londino diſtantis, feciſſe dicebatur.* Et recentem huius rei hiſtoriam ſuprà, *cap. 3.* è Zacuti Luſitani *lib. 3. de praxi medic. mirab. obſeru. 139.* retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum hiſtorias ſuprà, *cap. 3.* attulimus, & extant paſſim plurimæ apud autores allegatos.

Quòd verò lamiæ & ſagæ ad actiones illas Magicas quocunque etiam modo concurrant, ex eo patet, quod veneficij inſtrumentis remotis, vel ipſis ſagis crematis ac mortuis, ægri conualeſcunt, vt ex hiſtoriis aliquibus ſuprà recitatis apparet. Et Ioh. Bodinus, *in confutat. opin. Ioh. VVieri*, refert, Biebranam quandam ſagam ad Laodunum crematam, anno 1556. *Hac*, inquit, *infirmabat homines, mirificéque diſtortos reddebat, eóſque, beſtias & fruges perdebat. Sed vt primùm fuit exuſta, ceſſauerunt hæc omnia*, vt ex Iudice, qui de ea quæſtionem habuit, cognouit Bodinus. Idem eundem Iudicem ſibi narraſſe ſcribit, cùm iſta cuidam fœminæ comminata eſſet eam nunquam lactaturam, ita accidiſſe, & lac eius ſubitò exaruiſſe, & quamuis multos liberos pareret, tamen vbera ſemper aruiſſe; crematâ verò ſagâ ſtatim lacte abundaſſe. Et ex quodam nobili ac honorato viro ſe cognouiſſe narrat, vxorem eius ab amita impeditam fuiſſe, ne pareret, (quod illa ipſa moriens confeſſa eſt) vt ſucceſſionem liberis acquireret: vt verò illa mortua eſt, hanc breui grauidam factam, peperiſſe ſemel atque iterum.

Rationum VVieri refutatio.

Neque quæ obiicit, & ad ſagarum excuſationem affert VVierus, magni momenti ſunt. Primò enim non ſolùm anus melancholicas, & imprudentes fœminas, ſed & iuuenculas, viros item nullo modo melancholicos, talia perpetraſſe, & alios ea docuiſſe, & variis perſuaſionibus ad alios irretiendos, & in ſuam ſectam pertrahendos, vſos eſſe, hiſtoriæ teſtantur. Et ſi ſaltem melancholicæ & deliræ eſſent veneficæ, omnibus, vt ſolent melancholici facere, palam ſuam mirabilia patrandi ſcientiam prædicarent; quod tamen nullæ veneficæ faciunt, ſed omnes clàm, & apud eos ſaltem, quos ſperant in ſocietatem ſuam trahi poſſe, artes ſuas profitentur. Præterea ſi melancholicæ eſſent fœminæ, qui fit, quòd tot ſeculis, tot diuerſis locis captæ ſagæ, in confeſſionibus conſenſerint. Equidem melancholici plurima incredibilia & impoſſibilia ſibi perſuadent, ſed omnibus ſeculis vix duo reperti ſunt, qui vnum ſibi imaginati fuerint. Eadem ratio ſomniorum eſt. Sit enim, vt mox dicetur, vt lamiæ quædam ſomniarint ſaltem, ſe quædam feciſſe, quæ nunquam fecerunt, & id poſtea vigilantes credidiſſe: tamen non ſemper id accidiſſe, ſed vigilantes ac ſcientes multa perpetraſſe, hiſtoriæ docent, quæ teſtantur, ſagas diuerſis in locis captas in narrationibus ſuis planè conſenſiſſe, de die, hora, loco, modo, inſtrumentis, eadem retuliſſe, & quas ſcelerum ſocias habuerint, narraſſe. Et quòd dormientes non ſolùm ſibi imaginentur, ſe quædam facere, ſed quòd etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quòd inſtrumenta, quibus ſe vſas eſſe fatentur, in iis locis, in quibus ea ſe repoſuiſſe dicunt, reperiuntur, iiſque remotis vel combuſtis, læſi ſanitati reſtituuntur. Neque etiam probare poteſt VVierus, quòd omnes, qui à ſagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant, omnes à Diabolo obſeſſi dicendi ſint ſicut nec Iobus, licèt à Diabolo plaga peſſima afflictus, ab eodem obſeſſus fuit. Tandem etſi inſtrumenta, quibus vtuntur ſagæ, ſunt inania & inefficacia: tamen non ideò ſunt excuſatæ, ſed ob pactum, quod cum Dæmone habent, vt poſtea dicetur, execrabiles. Etſi enim ipſæ nihil agunt, vt iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil ſine permiſſu Dei agere poteſt, tamen ſicut voluntas & conatus ad crimen læſæ maieſtatis, in actionibus politicis conſtituendum ſufficit, ita & hac ipſa de cauſſa ſagæ meritò hîc accuſantur.

Secunda concluſio.

Secunda concluſio ſit hæc: *Etſi ſagis propoſitum eſt homines lædere, ipſæ tamen id nec præſtant, nec præſtare poſſunt.* Itaque etſi tot hiſtoriis, quas hactenus adduximus, & quarum innumeræ paſſim exſtant, fides non ſit deroganda, & meritò effectus iſti ſagis & lamiis imputentur, tamen porrò inquirendum, quo in genere cauſſæ hæ concurrant, & quid ad tales effectus conferant. Vbi omnino ſtatuendum, lamias & ſagas, ipſas operationum talium cauſſas non eſſe, ſed Diabolum; ſagas verò ſaltem συνέργους, aut potius impellentes cauſſas, vtpote ad quarum voluntatem & preces Diabolus, Deo permittente, tales morbos hominibus infligit: aut qui à natura ortum habent, eos ſuâ ope à ſagis induci, iis perſuadet. Ideóque vt veneficium appelletur, neceſſarium eſt, vt Dæmon & ſaga concurrant. Vbi enim Dæmon ſolus, precibus & pacto ſagarum non inſtigatus, homines affligit, id quod Iobo accidit; tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur; ſed tum ſolùm veneficium dicitur, cùm Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto inuitatus, homini nocet, & damnum affert.

Veneficæ ipſæ nihil præſtant.

Quòd autem veneficæ ipſæ nihil agant, & per inſtrumenta ſua, eorum quos putant, effectuum cauſſa non ſint, pluribus rationibus probari poteſt. Primò enim certum eſt, interdum (interdum dico, non ſemper) Diabolum ſagis in ſomniis varia phantaſmata ſuggerere, quæ, vbi euigilant, vera eſſe credunt, & variis in locis ſe fuiſſe, ac varia præparaſſe ſibi perſuadent. Cuius rei hiſtoriam ſuprà, *cap. 4.* è Baptiſta Porta, & VVieru retulimus, mulieris, quæ cùm vnguenti cuiuſdam illinitione in ſomnum delapſa eſſet, poſtquàm euigilauit, ſe maria & montes peragraſſe dicebat. Atque exſtant tales hiſtoriæ plurimæ mulierum, quæ, etſi pedem è lecto non extuliſſent noctu, mira tamen in locis peregrinis ſe perpetraſſe dixerunt. Narrauit etiam huius rei hiſtoriam mihi vir quidam Nobiliſſimus, fide dignus, quæ hæc eſt. Cùm fœmina quædam carcere detenta eſſet quòd in lupum ſe transmutare poſſe perhiberetur, atque id ipſa faſſa eſſet, Magiſtratus, ſi eius rei ſpecimen ederet, ſe ei vitam donaturum promiſit. Quòd cùm ſe præſtituram eſſe polliceretur, modò vnguentum ſuum ad hoc opus neceſſarium ad manus haberet, id ſtatim ex eius domo allatum eſt. Quod vbi accepiſſet, caput, collum, axillas, & ſuperiores corporis partes eo inunxit, & paulò poſt concidit, ac profundo ſomno correpta eſt Magiſtratu præſente. Horis tribus elapſis ſubito ſurrexit, & interrogata, vbinam interea fuiſſet, & quid rerum egiſſet, reſpondit, ſe in lupum mutatam prope ciuitatem aliquot milliaribus diſtantem, quam nominauit, primò ouem, deinde vaccam dilaceraſſe. Cuius rei vt certitudo haberetur, inquiſitum eſt apud Magiſtratum eius loci, atque rem ita ſe habere, compertum eſt. E quo conſtat, Diabolum ſagæ profundo ſomno detentæ nomine iſta patraſſe, & ſagæ phantaſma hoc in ſomno obieciſſe.

Deinde etiam, cùm vigilantes ſe aliquid efficere perſuaſum habent, nihil tamen reuera eas præſtare, è multis patet. Primò enim inſtrumenta, quibus vtuntur, nullius momenti ſunt, & eos effectus edere non poſſunt. Deinde, vt anteà etiam dictum, impoſſibile non eſt, Dæmonem interdum mancipia ſua docere poſſe, quâ ratione pulueres vel vnguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verùm de his nunc quæſtio non eſt, & ſagæ talibus rarò vtuntur, ſed res nullius momenti adhibent, quas tales effectus edere non poſſe, quiuis ſanæ mentis homo facilè animaduertit, putà cortices nucum, ſemina quædam, plumas, acus, clauos, vitrum capillos, vngues oſſa, partes mortuorum, & præcipuè ſuſpenſorum, bufones, ſerpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum puluinaribus & culcitris, vel in veſtibus, vel ſub liminibus ianuarum, vel alibi abſcondunt. Quæ res cùm inefficaces ſint, quædam etiam artificiales, omninò eos effectus, quos illæ putant, præſtare non poſſunt. Artificialia enim & naturalia inter ſeſe differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cùm ergo talia plerumque artificialia ſint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia ſunt, agere non poſſunt.

CAPVT XXXIX.

De Muræna.

Muræna. Muræna quamuis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius aſſumta noxam aliquam homini afferat: ſi tamen dentibus ſuis, quos longos, acutos, & intrò inflexos habet, quem læſerit, periculoſum id habetur. Scribitque Rondoletius, *de piſcibus, lib.*14.*c.*5. piſcatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuam nonniſi forcipe arripere: venenatum enim eius morſum eſſe dictitant, qui cinere capitis eiuſdem Murænæ curatur. Pars à Murænâ demorſa, niſi tota abſcindatur, à morſu liberari non poteſt, ob vncinatos dentes maximéque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Auguſtini, qui *inuenit in hoc animali documenta ſæuitia*, vt tradit Plinius, *lib.*9.*c.*23. *Viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi ſpectare non poterat.* Si etiam verum eſt, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs ſunt periculoſa, quàm viperæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Morſum murænæ ſequitur dolor vehemens, ſanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et ſi muræna rabida fuerit, ſymptomata, quæ viperæ morſum ſequi ſolent, accedunt.

Curatio.

Curatio. Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera ſimplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib.*5. *Pract. part.*1.*c.*19. explicatus. Quia tamen aliquid malignitatis habere creditur, in ſpecie ad murænæ morſum commendantur lumbrici cum melle triti & impoſiti. Murænæ quoque morſum capitis ipſius cinere ſanari ſcribit Plinius, *lib.*23.*c.*5.

Si ex rabie venenoſitas accedat; curatur tale vulnus, vt morſus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus. Lepus marinus, vt Plinius, *lib.*32.*c.*1. tradit, non ſolùm in potu aut cibo datus, ſed & viſus, venenum eſt. *Siquidem grauida ſi omnino aſpexerint fœminam ex eo genere duntaxat, ſtatim nauſeâ & redundatione ſtomachi, vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt.* Et mox addit: *Eadem res in mari, & tactu quidem, nocet. Veſcitur eo vnum tantum animalium, vt non intereat, mullus piſcis, teneroſcit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines, quibus in paſtu eſt, piſcem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cæterum moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id eſſe, autor eſt Licinius Macer.* Et omnino venenatum piſcem eſſe, ex Nicandro, Dioſcoride, Galeno, Paulo Ægineta, Aëtio, imò ipsâ experientiâ patet. Nam quod Plinius, *loc. alleg.* ſcripſit, ſuâ experientiâ confirmat Rondeletius, *de piſcibus lib.*17.*c.*11. vbi refert, leporem marinum à piſcatoribus captum ad ſe delatum eſſe, quem cùm diligentiùs contemplaretur, & ſibi & multis, qui vnà aderant, nauſeam mouiſſe. Sed cùm ne hac quidem à piſcis inſpectione reuocatus eum diſſecaret, & partes internas omnes ſedulò rimaretur, interuenit quædam mulier, de mariti morbo eum conſultura. Cui cùm ad diſſectionem attentior non ſtatim reſponderet Rondeletius, odor piſciſque conſpectus vomitum, diſſolutionémque ventriculi protinus ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauiter ea queri cœpit, vt iam abortus timendus foret, quem adſtringentibus emplaſtris ad retinendum fœtum ventri lumbiſque admonitis prohibuit, & vt aliquot dies cancris veſceretur, conſuluit.

Symptomata, & Signa.

Signa. Qui leporem marinum intra corpus ſumſerunt, vt Dioſcorides, *lib.*6.*c.*30. & Aëtius, *tetrabibl.*4.*ſerm.*1.*c.*53. teſtantur, piſcium virus olent, & ſaporem in ore ſimilem piſcibus viroſum habent, paulo pòſt in ventre dolent, & color corporis ad icteri ſimilitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet vrinæ effuſionem; progrediente verò malo etiam cærulei coloris lotium emingunt, quanquam ſanguinolentum; deinde nauſeabundi facti bilioſa vomunt ſanguine permiſta; exudant autem graueolentia, & omne piſcis genus auerſantur, præter cancros. Imò ipſam mortem interdum infert lepus marinus, teſte Æliano, *lib.*2. *de animal.c.*45. Galenus, *in lib. de theriac.ad Piſon.* peculiariter pulmoni aduerſum eſſe leporem marinum, eumque exulcerare ſcribit, & *lib.*1. *de compoſ. medic. ſer. gener. in initio*, Sophiſtis, eos cauillantibus, qui de medicamentis ſcripſerunt, quæ certas corporis partes vel lædunt, vel iuuant, reſpondet: *At hoc cauillum, inquit, eos, qui ita vocantur arguit, facultatis medicamentorum adeo eſſe imperitos, vel pulmonem ſolum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent.*

An lepus marinus imprimis pulmoni inimicus?

Quod Galeni effatum, quòd ſcilicet ſolus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati conſentaneum eſſe, exiſtimat Rondeletius, *alleg. loc.* ideo quod Paulus Ægineta, & Aëtius veneni huius grauia ac ſæua ſymptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis ſolius affectu ne verbû quidem Dioſcorides etiam, & Plinius quanta ſit iſtius veneni pernicies, ſatis fusè declarant; at de ſolius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hîc Galeno adducſari putat. Verum cùm experientiam, quod promittit, iſtam non adducat, non crediderim, Galenum iſta ſine experientia ſtatuiſſe. Ideóque experientia conſulenda. Etſi enim & alias partes lædat lepus marinus, poteſt tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licet omnes partes ab ore vſque ad veſicam malè afficiant, in primis tamen veſicam exulcerant.

Curatio.

Curatio. Lepus marinus aſſumtus quamprimùm vel vomitu, ſi adhuc in ventriculo reſtitet, reiiciendus, vel ſi ad inteſtina deſcenderit, aut iniecto clyſtere, aut purgante medicamento ore aſſumto, etiam paulò fortiore educendus. In quem vſum commendantur pilulæ è ſcammonij, hellebori nigri, agarici, ſucci glycyrrhizæ, & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. 1. pondere exhibitæ.

Reſinam cedri, obuli pondere cum vino ſumtam, leporis marini alexipharmacum eſſe traduut. Alij, vt Athenæus, huius veneni bezoarticum Triglam eſſe aiunt. Vtilia ſunt & mala Punica: decoctum item è virga paſtoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac aſininum vel bubulum, vel decoctum è malua rota paratum. Dioſcorides & Aëtius ſanguinem anſerinum alij verò galli ſanguinem tepentem præbere iubent. Cancris fluuiatilibus æger ſæpius veſcatur. De reliquis piſcibus ſi quid aſſumere incipiat, certiſſimum conualeſcentiæ ſignum eſt; cùm, vt anteà dictum, qui leporem marinum ſumſerunt, omnes piſces, præter cancrum, auerſentur.

CAPVT XLI.

De Paſtinacâ marina.

Paſtinaca marina. Licet Paſtinacæ marinæ caro, modò radius eius abſciſſus ſit, in cibum venire poſſit: tamen in cauda habet aculeum ſeu radium ita mortiferum, vt breui temporis ſpatio homines brutáque animantia ictu perdere poſſit, imò ſi, vt ſcribit Ælianus, *lib.*8.*de animal.c.*26. ad maximam arborem & ſummè virentem, aculeum admoueas & defigas, non multo pòſt amittat folia: quæ pòſtquàm defluxerunt, totus truncus ſimilis eſt arboribus, Solis ardoribus æſtate exiccaris. Idem Plinius, *lib.*3 *t.c.*2. tradit, qui etiam, *l.*9.*c.*48. ſcribit, nihil vſquam execrabilius eſſe, quàm radium ſupra caudam eminentem Trygonis. De paſtinaca marina Rondeletius, *l.*12.*de piſcibus*, *c.*1. hanc Hiſtoriam refert. *Ruſticus quidam, inquit, è Cemenen montibus, cum paſtinacam à ſe furto ſublatam veſte tegeret, telo femori infixo, vulneratus eſt; ſed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare nō auſus, elàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monſtrans, quo dilatato vulnere extractum eſt, atque interna diu cremaretur, & cinerem redigeretur, vulneri paſtinaca iecur imponendum curaui, ne id ſine ſucceſſu: paulo poſt enim ſedatus fuit dolor, cœpitque tumor ſubmitti, nihilominus tamen cum non ignorarem, piſcem iſtum habere in ſe ſui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatus ſum, & vulnus recens planè exſiccaui. Venenum illud noſtris piſcatoribus notum eſt. Catis enim paſtinacis caudas abſcindunt, niſi ſi aliquandoin forum piſcarium integras deferant, in gratiam Medicina Studioſorum.*

Symptomata, & Signa.

Signa. Paſtinacæ marinæ ictum ſequitur ſoluta vnitas, & dolor in parte læſa vehemens; caro circa plagam nigreſcit & ſtupet, quæ ſi digitis comprimatur, ſaniem emittit atram, craſſam & malè olentem; accedunt, potiſſimùm ſi neruus aliquis ſit læſus, crebræ cõuulſiones, totiùs corporis laſſitudo ſtupor, ac tandē ipſa mors.

Curatio.

Curatio. Cùm paſtinacæ marinæ venenum ſit perquam lethiferū, percuſſis ab ea citiſſimè ſubueniendùm, quod fit ſi plaga primùm ſcarificetur, & ſanguis cucurbitulis extrahatur. Poſtea vulneri vel hepar paſtinacæ, vel radij einis cum aceto, vel ipſa paſtinaca diuulſa imponatur. Vel applicentur etiam cataplaſmata attrahentia, quæ parantur ex ſulphure viuo, radic. bryoniæ, marrubio foliis lauri, ſaluia & ſimilibus, cum vrina veteri ſubactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, ſinapi, ſale ammoniaco & ſulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendûm. Aëtius, *tetrab.*3.*ſerm.*1. *c.*37. furfures aceto coctos, & pro cataplaſmate impoſitos, vt & acetum affuſum pro fotu valde prodeſſe ſcribit. Simul ſtatim alexipharmaca exhibeātur. Plinius, *l.*28.*c.*11. contra paſtinacã & omnium marinorum ictus vel morſus coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, Drach. j. pondere prodeſſe tradit. Idem *lib.*32.*c.*5. contra eundem prodeſſe etiam mullum in cibo ſumtum, ſcribit. Vtilia etiam ſunt ſcordium, roſmarinus, ſaluia in vino cocta;

vel

vel è myrrhæ, piperis, coſti amari, rad. bryoniæ, partibus æqualibus fiat puluis, cuius ℨ.j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur ℨ.ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel ℞. *Coſti amari, myrrhæ, rad. gentianæ, ariſtoloch. long. zedoariæ*, an. ℨ.j. *ſem. paſtinacæ ſylueſtris, aniſi, ammios*, an. ℈.ij. *granor. maſtiches, ſpicæ, piperis, rutæ, croci*, an. ℨ.ß. Cum *melle deſpumato*, F. Electuarium.

Et omnino omnia, quæ viperarum morſibus medentur, etiam paſtinacæ marinæ morſibus adhiberi poſſunt.

CAPVT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpius marinus. Scorpio marinus, ita dictus, non quòd ſcorpij terreſtris formam habeat, ſed quòd ſit σκορπίζων, vt ex Ariſtot. le citat Athenæus, *lib.* 7. id eſt, quòd pungat & feriat, venenúmque effundat ſcorpij terreni modo. Vt enim ſcorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent: ita ſcorpiones marini non ſolùm in dorſo ſpinam gerunt venenatum, quâ incautos piſcatores ſæpe iciunt, verùm ſpinas etiam in capite habent, quæ iis quæ ſunt in dorſo, non minùs ſunt virulentæ, & vt Plinius, *lib.* 32. *c.* 11. ſcribit, ſcorpius marinus *lædit, dum manu tollitur*. Additque Rondeletius, *de piſcib. lib.* 6. *c.* 19. *Tot aculeos habet in capite, vt ſine noxa tractari non poſſit, niſi cauda arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corporis apprehendatur.*

Scorpæna. Scorpioni marino cognata eſt & Scorpæna, quæ piſcis eſt littoralis, ſcorpione multò minor, & in dorſo ſolùm ſpinam, eámque venenatam geſtans.

Symptomata, & Signa.

Signa. A Scorpione marino qui ictus inferuntur, moleſtos cruciatus pariunt, ſcribitque de ſe Alſaharauius, *tract.* 30 *pract. ſect.* 2. *c.* 21. quòd cùm à ſcorpione marino punctus fuiſſet in minimo digito, primò ſenſerit modicum dolorem, qui poſtea ſenſim fuerit auctus, & peruenerit ac aſcenderit ad brachium, & tandem vſque ad ſpatulam. Accedunt interdum partis motus ablatio, conuulſiones & laſſitudines.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliorum venenatorum animalium morſibus & ictibus curatio adhiberi ſolet, ea & hic locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca contra venena exhibenda. Rondeletius, *de piſcibus lib.* 6. *cap.* 16. refert, ſe, puerum ab hoc piſce miſerè ictum, dum eum in ſinu recondere vellet, curauiſſe mullo diſſecto & impoſito, cum eiuſdem ſcorpionis hepate, adhibito ad vulneris ambitum lentiſco contuſo. Additque hæc: *Nullum fere venenatum eſt animal, quod venen. ſui antipharmacum in ſe non contineat: duplex autem antipharmaci genus eſt, antipathia, & ſimilitudo ſubſtantiæ, vt hepar venenatorum animalium vulneri impoſitum ſimilitudine ſubſtantiæ venenum retrahit, maximéque confert ea parte, qua fel continetur: carnes verò impoſita idem præſtant per antipathiam, vt viperarum caro morſui viperarum medetur. Terrenus ſcorpius totus ictibus ſuis remedio eſt. Sic mullus marinus Draconis, aranei ac ſcorpionis morſibus medetur, ſi crudus diſſectus admoueatur, autore Dioſcoride, lib.* 2. *c.* 24. Galen. 9. *de ſimpl. medic. facult.* Piſcatores docuit, vt ſulphure ad venenatorum piſcium morſus vterentur, ſeu ſicco vulneri inſperſo, ſeu cum ſaliua miſto, ſeu cum vrina macerato, ſeu cum oleo veteri & melle & reſina terebinthina ſubacto.

Simul alexipharmaca hactenus propoſita vſurpanda Dioſcorides percuſſis à marino ſcorpione abſinthij, ſaluiæ, aut ſulphuris ex aceto triti potionem ſubuenire ſcribit.

CAPVT XLIII.

De Dracone marino.

Draco marinus. Draco marinus licèt ſæpiſſime in culinas veniat, & à Gallis cùm carnem habeat ſolidam & guſtui gratam, expetatur, aculeos tamen habet in ceruice vel dorſi principio quinque præacutos, tenui membranâ ſuprà connexos, quibus, vt & iis circa branchias ſunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Eius puncturam acerbiſſimus in affecta parte ſequitur dolor, tumor & inflammatio, febris item & animi deliquium: & niſi citiſſimè ſuccurratur, gangræna membrum læſum corrumpitur, quam ipſa mors intra paucos dies comitatur.

Curatio.

Curatio. Vt venenum immiſſum à plaga eliciatur, membrum læſum aquæ calidæ immergendum, ſcarificandum, eíque cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipſe etiam Draco marinus impoſitus ictus ſuos ſanat, mulli cato idem præſtat. Rondeletius, *de piſcib. lib.* 10. *c.* 11. piſcatores à Dracone marino læſos ad lentiſci folia, tanquam ad ſacram anchoram, confugere, ipſiſque partem vulneratam confricare ſcribit: quos tamen meliùs ſibi conſulturos putat, ſi Draconis ipſius diſſecti carnes vel cerebrum imponerent. Vtile eſt & cataplaſma ex cæpe ſub cineribus coctas, fermento, ſerpillo trito, & pauca theriaca paratum, vel aqua vitæ, in quâ theriaca diſſoluta ſit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in maſſam redacti, & loco læſo ſæpius de die impoſiti, dolores in hoc caſu mirè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, ſtatim etiam alexipharmaca propinanda. Dioſcorides, *lib.* 6. *cap.* 45. abſinthium, ſaluiam, & ſulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodeſt etiam theriaca aut Mithridatium cum abſinthij aqua aut decocto exhibitum. Paſtillos ex bryonia & eruo, cum vino potos, Aëtius à Dracone marino ictis mirè conducere ſcribit, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *cap.* 39.

CAPVT XLIV.

De Felle canis Piſcis.

Fel canis piſcis. Fel canis piſcis adeò venenoſum & lethiferum eſſe, vt vel vnius grani pondere aſſumptum, niſi debitè & ſtatim ſuccurratur, intra ſeptem dies mortem inferat, aſſerit Ardoynus, *de venen. lib.* 4. *c.* 17.

Symptomata & Signa.

Signa. Fel hoc ſumtum ſequitur oris fœtor grauiſſimus, color corporis flauus, ſiue ictericius, inuoluntariúmq; ſeminis profluuiū.

Curatio.

Curatio. Habent & in hoc veneni genere alexipharmaca, communia locum. Et præterea gentianæ radix, ſiue in ſubſtantia ℨ.ij. pondere cum butyro ſumatur, ſiue decoctum ex ea paretur, & butyrum in eo diſſoluatur, & ſingulis diebus bis ℥.iv. ſumantur. Corpus inungatur oleis vel balſamis aromaticis ſuaueolentibus.

CAPVT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum poſt ſe relinquunt.

Morbi & ſymptomata quæ poſt venena relinquuntur. Etſi præſentanea venena, ſeu ore ſumta, ſeu morſu vel ictu in corpus hominis immiſſa, non ſemper enecant, ſed homo neceſſariis adhibitis auxiliis à morte liberatur, ita vt ſæpe planè ſanus ſibi videatur: tamen non rarò venena diſpoſitiones malignas in corpore relinquunt, quæ nunc tardiùs, nunc citiùs ſeſe exſerunt, tandémque hominem in morbos diuturnos conijciunt, & lentâ morte enecant. Quod vel ipſum ſatis eſt ad morbos occultos, vulgò totius Subſtantiæ dictos, probandum: cùm illæ diſpoſitiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifeſta conſiſtant, nec etiam medicamentis intemperiebus manifeſtarum qualitatum oppoſitis curentur. Horum ergo præter naturam affectuum explicatione & curatione hanc ac venenis doctrinam concludere libet.

Curatio eorum. Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cùm enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam, vt ex iis quæ hactenus dicta ſunt, patet: etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ diſpoſitiones relinquuntur. Sunt verò diſpoſitiones illæ, vt eas Cardanus, *lib.* 3. *de venen. cap. vlt.* recenſet, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbus Regius, tabes & phthiſis, ſtrangulatio & ſynanche, caſus dentium, melancholia & triſtitia, vigiliæ, furor, mala coctio, alui durities, inteſtinorum & ventriculi dolores, dyſenteria, ſplen tumidus, aſpirandi difficultas, reſolutio membrorum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ, animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia, conuulſio & dolor totius corporis, vrinæ ardor aut difficultas, vertigo, nauſea & obliuio, & alia, qualia paſſim apud obſeruationum medicarum ſcriptores occurrunt.

Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus conſiſtit. Prius eſt, illi affectui noto, v. g. cachexiæ, phthiſi, idonea adhibere remedia, quæ paſſim in Practicorum libris traduntur. Alterum eſt, vt diſpoſitio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Fruſtra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, niſi illæ veneni reliquiæ expugnentur, & radicitùs extirpentur. Atque accidit ſæpe, vt licèt morbus planè curatus videatur: tamen ſi diſpoſitio talis maligna relinquatur, paulo poſt, vel etiam poſt longum tempus, recrudeſcat: id quod in curatione luis Venereæ ſæpe fieri, ſuprà ſuo loco diximus. Contrà ſæpe euenit, vt licèt morbus per ſe videatur eſſe lethalis: tamen veneno ſublato & ipſe ſanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per ſe ſunt inſalubres, & è genere carcinomatum: tamen ſi ex peſte oriuntur, peſtilenti veneno victo & ipſi curationem ſuſcipiunt. Et ſputum ſanguinis diuturnum, etſi alias ſit inſanabile, teſte Galeno, 5. *meth. med. c.* 11. tamē id in Puſſiano quodā curatū fuiſſe teſtatur Cardanus, *loc. alleg.* quia ortū habebat ex lue Indica. Et propterea ſemper in taliū morborū & ſymptomatū curatione non minor malignæ diſpoſitionis, quàm manifeſti morbi habenda ratio eſt. Et licèt medicamenta illa malignæ diſpoſitioni contraria ad morbū manifeſtum curandū non ita planè apta videantur: tamen propterea non negligenda. Et quidē, ſi fieri poteſt, medicamentis manifeſto morbo contrariis admiſcenda, vel per vices vſurpanda ea, quæ ſunt malignæ illi diſpoſitioni propriè contraria, eiuſque alexipharmaca: id quod in morbis & ſymptomatibus eiuſmodi poſt luē Venereàm relictis

relictis manifeſtum eſt, in quorum curatione ſemper lignum Guaiacum, ſarſaparilla, & ſimilia, addenda, licèt ipſi morbo manifeſto non videantur adeò commoda: ſi verò veneni ſpecies ignoretur, aut propria alexipharmaca non dentur, communia alexipharmaca, vel ſimplicia vel compoſita, adhibenda & inprimis ſi dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ aliàs ſunt cognata & vtilia, ea eligenda.

LIBRI SEXTI

PARS NONA.

De morbis à Faſcino & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

PRÆFATIO.

Quidem ea, quæ hactenus dicta ſunt, ad morbos occulto, explicandos ſufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, vt & aliorum ſcriptis, adhuc vnum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifeſtas, aut vnum aliud vulgo notum morbi genus referri non poteſt, nec illud omittendum, ſed & de eo aliquid hoc loco dicendum eſt. Sunt autem morbi hi illi, qui à Faſcino, Incantatione, & Veneficiis induci dicuntur; qui etiam ea de cauſſa Medicis cognoſcendi ſunt, quòd ipſi interdum in talibus morbis conſuluntur, vt patet ex Amato Luſitano, cent. 6. curat. 87. *qui cùm mulier quædam apud Iudices accuſata eſſet, quod iuuenem nobilē ex incantamentis ſurdum reddidiſſet, ipſe, an ſurditas illa ab incantamento, vel cauſſa naturali prouenerit, conſultus eſt, vt* allegat. loc. *pluribus videre eſt. Quanquam verò multa à Philoſophis, Medicis, Iureconſultis & Theologis de Incantationibus, Veneficiis, & Magia ſcripta exſtant: tamen illa omnia ad noſtrum propoſitum non pertinent. Ideóque breuiter quatuor ſaltem explicabimus. Primo dicemus, An dentur morbi à Faſcino, Incantatione, & Veneficiis. Secundò, quibus modis ac qua ratione illi inducantur. Tertiò, quibus ſignis cognoſcantur. Quartò, qua ratione curandi ſint.*

CAPVT I.

De Faſcinatione, & an eâ aliqui morbi inducantur.

Faſcinum vnde dictũ. FAſcinum & Faſcinatio à fando, vt nonnullis placet, ſed minùs rectè, dici putatur, quòd incantationis quoddam genus ſit. Rectiùs deducitur à Græco *βασκαίνω*, quaſi dicas, *φάεσι καίνω*, quod eſt *inuideo*, quòd inuidi inprimis aliis aſpectu nocere creduntur. *Quid ſit?* Habetur autem vulgò pro Incantationis quodam genere quo ſeu intuitu, ſeu laudatione, non ſolùm infantes & homines, ſed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò ſegetes lætiores & plantæ laudantur, vt contabeſcant & emoriantur. Metuunt etiam nonnulli, ſi quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri, ne faſcinentur; & propterea ne faſcinentur, partem cibi intuenti ſtatim porrigunt, affanturque, cùm impertiunt, *ne me faſcines*, vt habet Ariſtoteles, *ſect.* 20. *probl.* 34. Imò quidam etiam ad res inanimatas faſcinum extendunt, & vaſa pulchra, ac ſpecula intuendo faſcinari ac lædi poſſe, vt rumpantur, exiſtimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hîc nobis agendum ſit, in primis diſquirendum; An reuerà aliqui *An dentur morbi à faſcino.* morbi à Faſcino inducantur. De quo etſi *de morbis Infantium, part.* 2. *c.* 32. etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum.

Vulgaris ſententia. Et ſunt nonnulli, qui exiſtimant, non ſolùm infantes, qui optimè valent, ſed & alios homines faſcinatione in tabem & peſſimum ſtatum coniici, imò & res alias lædi poſſe; & quidem tribus modis, primò viſu, deinde voce & laudatione, tertiò contactu & contrectatione. Atque hanc ſuam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Hiſtoricorum, ac Philoſophorum autoritatibus.

Et de viſu quidem ſcribit Virgilius:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Faſcinatio quæ fit viſu. Plinius verò *lib.* 7. *cap.* 2. ex Iſigono ſcribit; quòd in Triballis & Illyriis ſint, qui viſu effaſcinent, interimantque, quos diutiùs intuentur iratis præcipuè oculis: Additque, quòd pupillas binas in ſingulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidiſſe Apollonidem, Philarchum, & in Ponto Thibiorum genus, multóſque alios eiuſdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & fœminas omnes vbique viſu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ouidius, 1. *Amor.*

——— Oculis quoque pupula duplex
Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.

Et Telchinas, Rhodi Inſulæ populos, malè quondam hoc nomine audiſſe, ex Ouidio 7. *Metamorphoſ.* patet:

Phœbeamque Rhodon, & Ialyſios Telchinas,
Quorum oculos ipſo vitiantes omnia viſu
Iupiter exoſus, fraternis ſubdidit vndis.

Et Plutarchus *ὀφθαλμῶν βάσκανον* nominat. Huc pertinet & prouerbium; *Mantis te vidit*: cuius Cel Rhodiginus, *antiq. lection. lib.* 36. *cap.* 22. mentionem facit, & in eos dici ſcribit, quibus faſcinator oculus mali obiecit quicquam; additque, eſſe genus locuſtæ, quæ ſiquod inſpexerit animal, protinus ipſi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib.* 2. *Bombyc.* ſenem quendam oculis faſcinantem deſcribit his verſibus.

Quandoquidem memini Tuſci alta in rupe Viterbi
Ipſe ſenem vidiſſe ferum, cui dira rigebant
Ora, grauéſque oculi, ſuffecti ſanguine circum,
Frónſque obſcœna ſitu, hirtique in vertice cani.
Ille truci (ſcelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas, paruáſque volantes.
Quinetiam ſiquando hortos ingreſſus, vbi annus
Exuit expleto turpem nouus orbe ſenectam,
Floribus & paſſim per agros incanuit arbor.
Ille hortis ſtragem dedit, arboribúſque ruinam
Spémque anni agricolæ mœſti flevere caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendiſſet, ibi omnes
Cernere erat ſubito afflatos langueſcere flores.

Imò opinio vulgi eſt, non ſolùm ab inuidis, iratis, ac inimicis, ſed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipſis parentibus, infantes faſcinari, & lædi poſſe. De quo Plutarchus, 5. *ſympoſ. cap.* 7. vbi pluribus de Faſcino agit, hæc habet: *Haud ſanè ignoras,* inquit, *vt & amicis & familiaribus & parentibus nonnulli oculum faſcinantem eſſe exiſtimant, vſque adeo, vt mulieres non oſtendant illis pueros, nec diutiùs ab eiuſmodi hominibus inſpectari ſinant.* Et quod magis eſt, hominem ſeipſum viſu faſcinare, & ſibi ipſe oculis nocere poſſe, referunt. De quo idem Plutarchus, *loco allegato*: *Narrant,* inquit, *Eutelidam, cùm ſibi pulcher viſus eſſet, propria ſpecie captum in morbum incidiſſe, atque bonum habitum vnà cum pulchritudine perdidiſſe.* Et nota eſt fabula de Narciſſo, ex Ouidio *lib.* 3. *Metamorph. fabul.* 8.

Deinde etiam linguâ & voce, ac laudatione faſcinationem *Voce.* fieri poſſe, vulgata opinio eſt. Vnde Virgilius, *Eclog.* 7.

Aut ſi vltra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. ſcribit, in Africa familias eſſe effaſcinantium, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Imò non ſolùm maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere poſſe, ſed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudaretur, in vſu fuit, addere, Græcis quidem *ἀβασκάντως*, Latinis, *Præfiſcine dixero*, quaſi præter faſcinum, ſeu, ne faſcineris, hæc dixero. Et noſtris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vſitatum eſt addere; *Deus te tueatur*: ac niſi id addant, quod laudant, faſcinari & lædi poſſe, perſuaſum, habent.

Tertiò & contactu faſcinationem fieri poſſe, vulgò creditur. *Contactu.* De quo Plinius, *alleg. lib.* 7. *cap.* 2. ſcribit, quod genus Pharmacum in Æthiopia ſit, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi poſſe, vulgus exiſtimat, & propterea infantes vetulis eiuſmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib.* 2. *cap.* 3. veneficæ mentionem facit, quæ ſolùm ventrem fœminæ cuiuſdam blandè contrectando fœtum eius enecauit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hactenus alla- *Rationes pro faſcino.* ta ſunt, cauſſas reddere conantur. Et primò quidem *ἀποῤῥοίας* *Prima.* illas, & vaporum effluuia afferunt quæ non ſolùm ex animalibus, ſed & plantis & geminis fiunt, de quibus pluribus Langius, *lib.* 2. *tract.* 36. agit qui ibi videatur: & in ſpecie de viſu addit, nullum reperiri in humani corporis fabricâ ſenſus organum, quod tantâ ſpirituum copiâ ſcateat, & fulgorem ex ſe emittat, vt oculus; idque exemplo micantium Auguſti & Tiberij Cæſaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has *ἀποῤῥοίας* & effluxus etiam confugit Plutarchus, *loco allegato*, vt rationem reddat, quomodo Eutelidas ſeipſum faſcinare potuerit. *Bonus vir Eutelidas,* inquit, *& quicunque ſeipſos dicuntur faſcinare, non ſine ratione id mihi videntur pati. Periculoſus enim eſt ſummè bonus habitus, & corpora ſimulatque ad ſummum vigorem proceſſerunt, non ſtant, ſed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, ſéque ſpe meliùs affectos vident adeò vt ſe demirentur, ac conſpiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per halitus vitium in deterius tracti ſeipſos faſcinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas vel alia quædam ſpecula, ſubſiſtunt. Exhalat enim ſpiritus in obiecta, eóque fit, vt quo aliis nocebant, ſeipſos malè habeant.*

Secundò in ſpecie id declarant exemplo fœminarum men- *Secunda.* ſtruo laborantium, *quarum*, vt Plinius, *lib.* 7. *c.* 15. habet, *ſuperuentu aceſcũt muſta, flaceſcunt tacta fruges, moriũtur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedêre, decidũt, ſpeculorum fulgor ipſo aſpectu hebetatur, acies ferri præſtringitur, eborisque nitor: alui apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit.* Et mulieres menſtruatas ſpecula lucidiſſima, ſi ea inſpiciant, inquinare, Ariſtoteles, *lib. de inſomn. cap.* 2. & ipſa experientia, teſtantur. Cùm ergo in mulieribus tale quid generari poſſit, quod modis dictis alios lædat, non impoſſibile eſſe putãt, homines quoſdam ſeu naturali, ſeu acquiſitâ proprietate

talem nocendi vim habere poſſe: eſtque in confeſſo apud Medicos pleroſque, venenoſos humores in corpore humano naſci poſſe, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari ſolent, vt Galenus, 3. *de loc. affect. cap.* 7. & 6. *de loc. affect. c.* 5. docet.

Ideóque non eſt mirum, ſi homines, in quibus tales humores abundant, aliis viſu, afflatu, & tactu nocent.

Tertiò, exẽpla ophthalmiâ laborantiũ afferũt, de quib. Poëta:

Dum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi,
Multáque corporibus tranſitione nocent.

4. Quartò, adducunt exempla aliorum etiam animalium, quæ viſu nocent. Ita de Baſiliſco ferunt, eum ita ex tioſum eſſe, vt ſolo viſu hominem & alia animalia necare poſſit. Et de lupis narrant, ſi priores hominem aliquem conſpiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius.

——Lupi Mœrin videre priores.

5. Quintò, nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recenſent, quanta imaginationis vis ſit, & quantam humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat; & quidem, vt Cornelius Agrippa, *de occult. Philoſoph. l.* 1. *c.* 65. eâ de re ſcribit, ſtatuunt, paſſiones animæ, quæ phantaſiam ſequuntur, cùm vehementiſſimæ ſunt, non ſolùm poſſe immutare corpus proprium, verùm etiam tranſcendere in operando ad corpus alienum, ita quòd admirabiles quædam impreſſiones inde producantur in elementis, & rebus extrinſecis, atque etiam morbos quoſdam animi ſiue corporis ſic poſſint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accenſam mutare ſanitatem vel ægritudinem, non ſolùm in corpore proprio, ſed etiam in corporibus alienis. Addúntque nonnulli, ſpiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rurſum aërem inficere ac corrumpere, non ſecùs vt ab aſpectu ſtellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi ſolet.

Plutarchi de faſcinatione Sententia.

A quibus non diſſentit Plutarchus, qui, *alleg. lib.* 5. *ſympoſ. c.* 7. in inuidiam cauſſam faſcinationis refert. *Audacter*, inquit, *dico, vniuerſas quidem animi affectiones, quæ ei diu inſunt, in iis melãcholicos habitus ingenerare. Hi cùm natura vim cœperunt, qualibet ex cauſſa moti ſæpe etiam inuitos homines in iam proprias & cõſuetas perturbationes deferunt.* Et mox: *Nulla itaque admiratione dignum, ſi, qui inuidendi & faſcinandi habitum ſibi contraxerunt, etiam aduerſus familiares ex proprietate moueantur; aſt vbi moti fuerint, quod natura ſolet, efficiant, non quod volunt. Quemadmodũ enim ſphæram ſphæricè moueri, & cylindrum in modũ cylindri neceſſe eſt; ita & hominem ſic inuidia affectum, inuidenter aduerſus omnia moueri.* Et ibidem: *Quandoque homines ſic inuidia affecti oculos infigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipſius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta tela impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem ebringit, ſi conſpectu noceant.*

Heliodori.

Inde in eundem ſenſum ſcribit Heliodorus, *l.* 3. *hiſtor. Æthiop. Hic aër*, inquit, *nobis circumfuſus per oculos, nares, halitus, aliòſque meatus ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo ſecum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiunt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumſtantem aerem qualitate malefica replet, ac proprium ſpiritum acerbitatis plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem vtpote ſubtilis, ad oſſa vſque, & medullas ipſas peruadit, & pleriſque morbus ſit inuidia, & proprium accipit nomen Faſcinationis.*

Tandem in ſpecie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multà adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis ſit ad mouendos & variè flectendos animos; notiſſimum eſt. Nec ignota Muſicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad triſtitiam, ad miſericordiam, ad arma concitare poteſt. Animi verò affectus magnam vim habere corpora noſtra alterandi, extra dubium eſt. Obſeruatum etiam eſſe putant, verbis quibuſdam prolatis à vetulis infantes quoſdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes abortum facere, nonnullos macie conſumi, alios grauiſſimis doloribus corripi.

Faſcinationẽ negantes.

Alij contrà omnia illa, quæ de faſcinatione dicuntur, fabuloſa & falſa eſſe exiſtimant. Et cùm tres eiuſmodi faſcinationis modi ſint propoſiti, per viſum, per vocem, & contactum; nullo horum quendam faſcinari & lædi poſſe putant. Cùm enim viſio fiat non radiorum emiſſione, ſed ſpecierum viſibilium receptione, & ſit actio in homine immanens, nullo modo viſu quis alium lædere poteſt. Vox quoque cùm ſaltem auditus obiectum ſit, per ſe nemini nocet, nec verborum per ſe vlla efficacia eſt. Ita nec tactus, quatenus talis, niſi is qui tangit alterum alteret, nocere poteſt, præſertim ſi veſtes ſaltem contingantur. Quæ omnia cùm veriſſima ſint, poſtea pluribus probabuntur.

Cardani de faſcino ſententia.

Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 17. etſi faſcini tres principales differentias conſtituit, vnam quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi tractandi, percutiendi, attentiùs inſpiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum tetrico aſpectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepſiam incidere, & mori ſcribit. Verùm etſi negandum non ſit, terrorem, timorem, & imaginationem, morbos, eóſque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepſiâ corripi poſſe: tamen hoc nihil ad hanc quæſtionem de Faſcino facit. Non enim hîc quæritur, an homo ſibiipſi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere poſſit: ſed de hoc controuerſia eſt, an aliquis alteri viſu vel voce nocere poſſit. Et infantes, qui faſcinari dicuntur, eas, à quibus faſcinari putantur, ſæpe non vident, non agnoſcunt, & proinde ad earum aſpectum non terrentur.

Autoris ſententia.

Faſcinum quot modis dicatur.

Prima Faſcini ſignificatio.

Ex hac ergo controuerſia vt nos expediamus; primò ambiguitas vocabuli Faſcini diſtinguenda. Cùm enim Faſcini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, ſed triplex quæſtio eſt, an dentur morbi ex faſcino. Primò enim faſcinatio ſumitur ſenſu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo eſt, pro læſione, quæ ſolo viſu vel laudatione induci putatur: cuius rei exempla ſuprà ſunt allata:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Et: ——— ——— *baccare frontem*
Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Et cùm fœminæ ſibi perſuaſum habent, ſe infantibus, ſi eos laudent, nocere, niſi illud, *præfiſcinè dixero*, ſeu *Deus te cuſtodiat*, addant.

Secunda.

Secundò, Faſcinatio interdum accipitur pro læſione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀποῤῥοίας, & effluuia affertur: quæ faſcinatio, ſi modò faſcinatio dicenda eſt, vt mox dicetur, omnino naturalis eſt. Hoc modo Faſcinum definit Langius, *l.* 2. *epiſt.* 36. quòd ſit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis diſſidente, ἀπόῤῥοια, id eſt, defluuium, quo aliorum corporis habitus & ſpiritus, per viſum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conſpurcati, corpora tabeſcere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in ſolis effluuiis acquieſcere, ſed viſum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, ſed minùs rectè, addere videtur.

Tertia.

Tertiò eſt Faſcinatio Magica dicta, quæ nihil aliud eſt, quàm incantatio & veneficium: quo modo faſcinationis vocabulum accepit Balduinus Ronſſæus, *epiſt.* 50. in qua, vbi in titulo faſcini hiſtorias ſe relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum hiſtorias recenſet. Itaque vt de diſtinctis rebus & quæſtionibus diſtinctè loquamur, ſecundum & tertium genus concedimus, ſed an propriè faſcinationes dici poſſint, dubitamus.

Faſcinum impropriè dictum.

Et quidem quantùm ad ſecundum genus, probauimus ſuprà rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm ſimpliciter venenati tum etiam contagioſi, inducuntur; eáque effluuia eſſe partim atomos è corporibus effluentes, partim ſpiritualia, ſpeciebus ſenſibilibus cognata. Verùm propriè faſcinatio iſta non dicitur, ſed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagioſos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, ſiquis peſte ab alio, vel lue Venereâ, vel ſcabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel ſi piſcator ſtuporem à torpedine patiatur aut quis à Baſiliſco, ſerpente, bufone, aut huiuſmodi alio animali venenato occulto effluuio lędatur, nõ faſcinatus propriè; ſed venenatus dicitur. Et ipſa Etymologia repugnat. Faſcinatio enim à Græco βασκαίνω, id eſt, *inuideo*, deducitur, & βασκανία propriè inuidia eſt. Inuidere autem, teſte Cicerone, antiqui vſurpabant pro nimiùm videre. Qui enim inuidet, ab eius cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quo illud Horatij pertinet.

Non iſthac obliquo oculo mea commoda quiſquam
Limat, non odio obſcuro, morſúque venenat.

Quæ faſcini ſignificatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideóque etſi effluuia illa omnino admittenda ſunt: tamen ne illa ſuperſtitioſa & falſa faſcinatio admitti videatur, faſcinationis nomen ei non attribuendum. Et qui ſuperſtitionem aliquam è vulgi animis euere vult, nec nomen retinere debet.

Tertium.

Tertium genus quod attinet, probabitur in ſequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, perſuadet, ſi res nullius momenti vel liminibus domus, vel lectis imponant, ſe iis effectus illos, quos cupiunt, præſtare; cùm tamen omne illud Diaboli operâ præſtetur: ita quoque idem veneficis perſuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aſpiciant, ei malè precentur; interim viſus, vóxque nihil tale præſtant, ſed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus eſt. De quo I.C. Scaliger, *Exerc.* 349. *Malus dæmon iſta facit, non vt hominem faceret potentiorem, ſed vt ipſum deciperet credulitate, atque ſocium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipſe igitur agit Dæmon. Stultus ille, ac vecors putat, ſuis ſe verbis agere.* Talis fuit procul dubio ſenex ille, cuius ſuprà mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptiſta Codronchio, *lib.* 1. *de morb. venef. c.* 3. diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu altera fœmina Nobilis fœtus motum inconſuetum ſtatim ſenſit, & poſtea fœtum in fruſta comminutum ſummo cum vitæ diſcrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigiſſet, puerpera ſex menſibus peractis grauiſſimos cruciatus circa ventrem inferiorem ſentire cœpit, tandemque cùm aluum excernere vellet, ſpinas, oſſa, ligni fruſtula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata eſt. Malo ad veneficia etiam, quam ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus ſuprà, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effaſcinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. ſcribit. Verùm actiones iſtæ magicæ cum faſcino vulgari non ſunt confundendæ.

Equidem

Equidem negandum non eſt, vocabulum Faſcinationis ad actiones magicas ſæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerius librum ſuum contra Magos & Veneficos inſcripſit: *Flagellum hæreticorum faſcinariorum.* Et Franc. Rouſſæus. *Epiſt.* 1. faſcinum pro veneficio ſumit, vt anteà dictum. Verùm nec iſta faſcinationis ſignificatio propria eſt, vt notio nominis anteà propoſita indicat. Et multis ex vulgi ſententiâ faſcinatio tribuitur; etiam amicis, in quibus nulla veneficij ſuſpicio eſt.

Faſcinatio vulgo credita an detur.

Itaque reſtat tertium faſcinationis genus, quòd in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione eſt, quod, vt ex ſuprà allatis patet, perſuaſum habet, etiam ſine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui viſu vel voce, ac laudatione noceri poſſe. Atque hoc faſcinum dari negamus, nullúmque eo morbum induci poſſe, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabuloſa & ſuperſtitioſa eſſe, omnia verò, quæ ad id probandum ſuprà allata ſunt, ſaltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera eſſe putamus. Id quod clarius fiet, ſi omnes, qui vulgò traduntur, faſcinationis modos examinemus.

An viſu fiat faſcinatio.

Et primò quidem viſum quod attinet, cùm viſus ſit actio immanens, & fiat per ſpecierum viſibilium receptionem, non ſpirituum opticorum emiſſionem, & viſus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facilè hinc patet, viſu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre poſſe. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagioſam eſſe poſſe. Imò ſi quis ſtatuere velit, è corporibus occulto modo malè conſtitutis, qualia ſunt vetularum & ſagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti poſſe, quæ aliis præcipuè infantium tenellorum & ad reſiſtendum minùs potentium, corporibus noxia eſſe poſſint, cum eo non pugnabo; cùm & ophthalmia Gallica perhibeatur eſſe contagioſa. Verùm læſio hæc non fieret, niſi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaque credibile eſſe puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares quibus potiùs ea adſcribenda ſunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peſte certè laborantes neminem viſu, ſed potiùs halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideóque ſine periculo eſt, qui à peſte laborante ſolùm videtur, qui verò è propinquo cum eo conuerſatur, vt halitus ex ore & corpore exhalantes excipere poſſit, extra periculum non eſt.

An voce.

Deinde vocis eadem ratio eſt. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere poſſe; quod, vt prohibeant, vt anteà etiam dictum, Græci illud *ἀβασκάντως*, Latini, *præfiſcinè dixero*, vſurpant, Germani, *Deus te cuſtodiat*, addunt. Verùm falſa & ſuperſtitioſa ea eſt opinio, & nullà ratione nititur. Etenim ipſa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potiùs accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ, ex ore cum voce exhalant. Quæ cauſſa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cùm ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique ſani ſint, non ægri, nec etiam ſemper tam propinquo loco conſtituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere poſſit, hoc modo nulla læſio fieri poteſt. Et licèt vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora ſint malè diſpoſita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere poſſit; & licèt ex ore plures exhalent, tamen longè ſæpè ab infantibus remotæ ſunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino ſi iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præſtant.

An tactu.

Tactu denique non ſolùm corpora ægra aliis ſuos morbos, vt ſcabiem, luem Veneream, elephantiaſin, peſtem, & ſimiles communicare poſſe, manifeſtum eſt; ſed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in ſpeciem ſana ſunt, etſi venenata ſint, aliis contactu nocere poſſunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono miſſa, & ille Cabajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Exerc.* 125. *ſect.* 1. refert, adeò venenoſus fuit, vt muſcæ etiam quæ eius cutem ſugerent, interirent; & alter, qui ſputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contacti lædi poſſe, ſi nihil aliud, torpedo ſatis docet. Verùm iſta omnia nihil ad faſcinationem faciunt. Neque enim qui à ſcabioſo, elephantiaco, lue Venereâ laborante, vel torpedine læduntur, faſcinati eſſe dicuntur. Neque hoc modo probatur ſolum contactum cuiquam nocere poſſe: ſed ſi quæ per tactum læſiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenoſis fiunt. Si quæ verò læſiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, ſed ſolo contactu, etiam à ſanis, (corpus enim ſanum alij morbum quem nullum habet, communicare non poteſt) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis veſtibus factus eſt, quo modo vetula illa ventrem fœminæ Nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiuſmodi hominibus tanguntur, læduntur, ſed ij ſaltem, quibus veneficæ eiuſmodi malè cupiunt.

Faſcinatio propriè dicta nulla datur.

Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta ſunt, facilè patet, faſcinationem illam quæ vulgò fertur, nullam eſſe, nec naturales cauſſas habere; ſed antiquam iam per multas gentes, per manus quaſi traditam eſſe opinionem & ſuperſtitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno nec ab vllo veterum Medicorum eius inter cauſſas morborum mentionem factam eſſe; & quæ à faſcinatione vulgo fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagioſis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

De faſcinatione opinio vnde oriatur.

Quibus & hoc addimus, opinionem iſtam de faſcino infantium in primis ex eo natam eſſe, quòd vulgus non intelligit cauſſam, cur infantes maximè ſani & pulchri ſæpe ſubitò in morbum incidant. Accidit verò id ideò, quia *εὐεξία*, quæ ad ſummum peruenit, periculoſa eſt, teſte Hippocrate, 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores ſunt, ſuſpecta ſua bona habere debent, vt Celſus monet. Ideóque non mirum, ſi & infantes; cùm ad ſummum *εὐεξίας* gradum peruenerunt, ſubitò interdùm ex eo delabuntur, & in morbos incidũt. Cuius rei cauſſam cum vulgus ignoret, eos ab aliquo qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aſpexit, faſcinatos eſſe opinatur.

Exemplorum & rationum pro faſcinatione ſolutio.

Atque hæc omnia ſi quis obſeruauerit, facilè omnia argumenta, quæ ad probandam faſcinationem afferri ſolent, & ſuprà enumerata ſunt; ſoluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Hiſtoricis afferuntur, quod attinet, plurima ſunt falſa & ſuperſtitioſa. Si qui verò affectus tales reuera acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à viſu vel laudatione ſimpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti ſunt. Primò enim, quòd multa de *ἀπορροίαις* & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci poſſe ſuprà etiam monuimus, ſed læſiones illæ non faſcinationes ſunt, vt anteà dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo ſeipſum Eutelidas faſcinare potuerit, falſus eſt. Etenim etſi periculoſus eſt habitus ſummè bonus: tamen periculoſus eſt, etiamſi quis in fonte vel ſpeculo ſe non aſpiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quòd in corpore ſummè bene habito ex oculis ſpiritus in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò, fœminarum menſtruo laborantium & ſpecula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea faſcinatio eſt, neque per viſum, quatenus talis, fit, ſed per occulta effluuia & halitus prauos, eóſque non tam ex oculis, quàm ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò, ophthalmiam contagioſam eſſe poſſe, conceditur, ſed nemo eum qui hoc modo lippitudinem contrahit, faſcinatum eſſe dicit; cùm vitia iſta non per viſum, quatenus talis, ſed per contagioſum effluuium fiant.

Quartò, eadem ratio eſt Baſiliſci & aliorum animalium venenatorum, quæ viſu nocere dicuntur: Non enim hoc præſtant viſu, quatenus talis, ſed per occulta effluuia. Neque ſi quis à Baſiliſco, vel alio animali venenato hoc modo necatus eſt, faſcinatus dicitur. Quòd verò lupus hominem priùs videns, ei vocem adimat, fabuloſum eſt.

Quintò, magnas imaginationis vires eſſe concedimus, verùm in proprium ſaltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium ſeſe extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falſum, vt *in tractat. de Conſ. & Diſſenſ. Ariſt. cum Galen. cap.* 14. probatum. Eſt enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt ſuprà in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam faſcinationem affert, nullius ponderis ſunt. Etſi enim, vt alij praui affectus, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare poteſt: tamen, vt quotidiana experientia, docet, nemini, quàm ſibi ipſi nocet inuidus: &, vt Ouidius, *l. 2. metaph.* ſcribit:

Succeſſus hominum carpitque, & carpitur vnà,
Suppliciúmque ſuum eſt. ———

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere poſſit, nondum obſeruatum; cum affectus animi extra ſuum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici poſſe puto, Malo inuidiam, quàm miſericordiam.

Tandem in ſpecie vocem quod attinet, equidem oratione & Muſicâ hominum animos moueri poſſe, non nego. Verùm quid hoc ad faſcinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornata oratione aut Muſica auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur plerumque non audiunt, aut ſi audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Muſicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, & vulgata illa faſcinatio nulla ſit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagioſis, vel veneficio proueniant: nihil ampliùs de faſcinatione dicendum videtur, cùm de morbis ab effluuiis contagioſis & venenatis antea dictum ſit, de veneficiis verò *in ſeqq.* dicendum reſtet: quia tamen de ſignis & curatione faſcinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea præterire volo.

Signa faſcinantium.

Et primò ſigna quod attinet, iam ſuprà diximus antiquam eſſe opinionem, faſcinantibus in oculis, vel vtroque, vel altero eſſe binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis faſcinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo inierunt, qui ſtigmatibus eiuſmodi ſua mancipia inſignire & notare ſolet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficus ſcripſerunt, patet,

patet, ſicut in aliis partibus notas quaſdam à Dæmone impreſſas Magi habent; ita non impoſſibile eſt, vt in occultis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obſeruatum ſcribunt) reuera in oculo ſint, an ſaltem appareant, aliis diiudicandum relinquo.

Signa faſcinatorum.

Deinde quomodo ij, qui faſcino læſi ſunt, ſint cognoſcendi, docet Cardanus, *lib.2.de venen.cap.7.* vbi faſcinari indicia eſſe ſcribit, colorem mutatum, oculos triſtes & demiſſos, cum lacrymis, aut nimiùm ſiccos, ſuſpiria, cor triſte, vigilias, inſomnia multa, maciem in toto corpore, & in primis palleſcere, ſignum faſcini & veneficij eſſe putat. Verùm quis non videt, ſigna iſta etiam aliis morbis eſſe communia? Addit & hæc: hyacinthum & corallia in faſcino impalleſcere, nitorémque amittere; & ſi annulus digito immittatur ex aſini vngula, ſiatque is latior poſt aliquot dies, faſcino vel veneficio affecti id eſſe indicium ſcribit.

Curatio.

Certius ſignum eſt, ſi nulla alterius morbi indicia adſint, nec cauſſa aliqua ſeu externa, ſeu interna, ſeu ex parte matris, ſeu infantis, quæ ei nocere potuerit, præceſſerit; abſint etiam ſigna veneni, nec remedia aliquid proſint. Tum enim de faſcinatione, ſeu potiùs læſione per effluuium malignum aut veneficium ſuſpicio eſt. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuerſata ſit.

Curatio quomodo inſtituenda ſit, ex ſuperioribus facilè patet. Cùm enim duo faſcini genera ſint (ſi modò ita appellanda ſint) vnum, quod eſt ab effluuio maligno & venenato, alterum quod eſt à veneficio, quomodo morbi à contagio & venenis extrà communicatis curandi ſint, ſuprà dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi ſit ratio, in ſequentibus dicetur. Vt tamen & hîc quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad faſcinationes præcauendas medium digitum oſtendere ſolent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui *lib.28.cap.1.* repercuti faſcinationes expuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio ſuperſtitioſa ſunt. Noſtrates fœminæ cunis infantium conyzam cæruleam (quam inde *Beruffkraut* nominant) imponere ſolent. Cardanus, *lib.3.de venen.cap.15.* ſequentia habet: Suffumigare iubet ex Apuleio infantem faſcinatum filice herbâ, thure, myrrhâ, ſuccino; ſcribitque, opitulari faſcinatis quæcunque cor confortant; ſmaragdum, hyacinthum, theriacam, moſchum, ſyrup. de nymphæâ, & iubet inungere ægrum ſucco artemiſiæ, eademque eum ſuffumigari, verbenam ſuſpendere in cubiculo, & comedere aſſiduè bugloſſum, petroſelinum vulgare, & vincire frontem corio frontis aſini, de collo ſuſpendere radices pœoniæ maris, & Iaſpidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum ſuſpendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod habet, præceptum eſt: *Serua cor ſincerum erga Deum, & ille te tuebitur.* Alij etiam corallium rubrum collo infantis ſuſpenſum, aut armillis inſertum, in brachióque geſtatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra faſcinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyſſum quoque herbam domi ad lacunaria ſuſpenſam contra faſcinationes hominum quadrupedúmque, ſalutare eſſe amuletum, refert Dioſcorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra faſcinum valere creditum eſſe, ex illo Virgilij patet:

——— ———baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Ariſtoteles *ſect.30. probl.34.* faſcini vires obtundere ſcribit. Cuius rei manifeſtam tamen potiùs, quam occultam cauſſam reddere conatur, quòd ſcilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inſpiciente ſe faſcinari metuunt, flatus multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta diſcutiat. Et aliàs Ruta creditur aduerſus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia ſomnia, phantaſmata, & nocturnos terrores, eſſe vtilis. Cuius rei cauſſa eſſe videtur, quòd abſumit flatus, & exſiccat, ac ſeminis redundantiam extinguit; è quibus duabus cauſſis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex lib. Hippocratis, *de flatib.* & *morbis virginum*, colligi poteſt. Eiuſmodi remedia etiam habet Plinius, *lib.13.cap.8.lib.16.c.10. & lib.28.cap.8.* Quintus Serenus Sammonicus, *c. Infantibus stridentibus vel ſtrige inquietatis*, allium collo appenſum laudat, dum ſcribit:

Præterea ſi fortè premit ſtryx atra puellos,
Viroſa immulgens exertis vbera labris,
Allia præcepit Titini ſententia necti.

Verùm etſi contra illa occulta inquinamenta, & gemmis & plantis occultas vires eſſe, negandum non ſit; cùm vſitatum ſit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepſiam de collo ſuſpendere: plurima tamen videntur ſuperſtitioſa eſſe. Summa; cùm illâ faſcinatione, quæ vulgò perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum ſollicitum eſſe, neceſſarium non eſt.

Illa verò, quæ vel epilepſiæ, vel ſuffocationi vteri medentur, vel flatus diſcutiunt, vel ſeminis abundantiam extinguunt, cuiuſmodi diximus eſſe corallia, ſuccinum, & ſimilia; ſine ſuperſtitione adhiberi poſſunt, vtpote quæ naturaliter repugnant diſpoſitionibus illis vitioſis in corpore, quibus Diabolus ad ſuas præſtigias abuti ſolet; de quibus infrà ſuo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid ſit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantatio.
Veneficium.

INcantationis & Veneficij nomen in genere ſignificat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiuſdem dæmonis opera aliquid, quod ſupra naturæ curſum eſt, perficitur. Actiones autem iſtæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominantúrque à Græcis φαρμακία, ἐπῳδὴ, μαγία, μαγγανεία, γοητεία: & φαρμακίδες, ac φαρμακεύτειαι & μάγοι: à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes; incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, ſagæ, lamiæ, ſtriges. Quæ appellationes etſi ſingulæ certas actiones & operandi modos ſignificant: tamen plerumque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque ſignificare videantur.

Pharmacum.

Primò enim nomen Pharmacum, à quo φαρμακεύτεια & φαρμακεία, & φαρμακὶς deriuantur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtrum, ſeu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac ſimilibus conſiſtunt, ſignificat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium ſecundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et apud antiquos etiam vocabulum φαρμακίας pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, ſeu carmine, ſeu aliis modis nocetur, accipi, manifeſtè patet è Platone, *lib. 10. de Legib.* Et apud Ariſtotelem, *6.hiſt.anim.c.25.* φαρμακίδες nominantur. Et *Apocalypſeos, c.18.* φαρμακία pro præſtigiis & impoſtura ſumitur, cùm ſcribitur: ἐν φαρμακίᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη: id eſt, *in impoſtura tua omnes gentes deceptæ ſunt.*

ἐπῳδὴ.

Secundò ἐπῳδὴ, ab ἐπᾴδειν, quod eſt *accinere*, adcantare, admurmurare dicta, Incantatio, eſt maleficij genus propriè, quo verbis quibuſdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira ſe præſtare poſſe putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog.8.* patet:

———nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Incantationis genera.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primò enim incantationes, ſeu ἐπῳδαὶ, & carmina alia ſunt bona dicta, alia mala. Bona ſunt, quæ ad morbos ſanandos adhibentur. Hinc ἐπῳδὸς vocatur mulier apud Suidã, ἡ ἐπᾴδουσα τοῖς νοσοῦσι παισὶ, id eſt, *quæ carmine pueris faſcinatis aut ægrotantibus accinendo medebatur.* Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & ſalubriora fiant. Mala verò ſunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ea manifeſto & expreſſo cum Diabolo pacto ſua carmina recitant, & incantationes inſtituunt, alij imprudentes, non tamen excuſabiles, carmina illa ſeu verba ſic recitant, non quaſi ex pacto cum Diabolo valeant, ſed quòd verbis ipſis vim quandam ineſſe, malè perſuaſum habent. Vtrique plerumque alios lædere ſtudent, præcipuè illi, quibus pactum expreſſum eſt cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodeſſe cupiunt.

Venefica.

Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quòd venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & in malam partem accipi, ſuprà dictum) vtuntur, iiſque hominibus nocent.

Malefica.

Quartò, ob nocendi ſtudium maleficæ appellantur; cùm omnia earum ſtudia, conatus & actiones eo dirigantur, vt hominibus vel brutis, inſtinctu Diaboli, qui ab initio eſt homicida, noceant.

Magi.

Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam partem acceptum fuiſſe, negandum non eſt. Etſi enim nonnulli exiſtimant, Magos ſemper & vbique habitos, qui vel ſcire vel facere poſſint ea, quæ à naturalibus cauſſis effici nequeunt, & cum naturæ vires nihil ſuperet, niſi Deus & Angeli boni vel mali; Dei verò & bonorum Angelorum opera vſi non ſint, ea de cauſſa, quòd quæ faciunt, ordini à Deo præſcripto prorſus repugnant: malorum Angelorum opera id præſtitiſſe. Malo tamen hic ſentire cum Pererio, *lib.1.de Mag.cap.3.* & aliis, qui ſtatuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eámque eſſe, quæ cognitione quadam, & vſu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt Plinius loquitur, ſunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ maieſtate penitùs abdita. Qualia paſſim in Phyſicorum libris occurrunt, & eorum quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota ſunt, ſi perſpecta habeat Philoſophus, mira facere poteſt, adeò vt vulgus ea ſupra naturæ vires, & à ſuperiore aliqua cauſſa profecta putet. Interim hoc negandum non eſt, cùm humana mens ſit nouitatis auida, & ſcientiâ nunquam expleri poſſit, illos Perſas, Chaldæos & Ægyptios, cùm omnia quæ vellent, intellectu conſequi non poſſent, ad Dæmonum opem tandem confugiſſe. Vnde Magi nomen infamatum eſt, adeò vt hodie etiam in malam partem accipiatur, & ij Magi dicantur, qui vt ſciant, vel faciant quæ ſecundum naturæ curſum ſcire vel facere non licet, Diaboli operâ vtuntur; quamuis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conentur.

Magia naturalis.

Sextò

Sextò Sagæ, à ſagiendo, id eſt, multa ſciendo, dictæ ſunt propriè, quæ ſe multa ſcire in primis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non poſſunt, ſeu quæ ex pacto cum malo dæmone ſe, quæ alij neſciunt, dicere, vel prædicere, vel tempeſtates ciere, homini, brutis, ſegetibus nocere poſſe ſibi perſuaſum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus vtuntur.

Lamiæ. Septimò & Lamiæ nominantur, à Lamiis Ethnicorum. Ethnicis enim Lamij erant ſpectra ſeu phantaſmata, quæ cùm prodeſſe ſe velle, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formoſarum & pulchrarum mulierum ſpecie; cùm verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & Empuſæ ac Mormolycia dicebantur. Cùm ergò ſagæ hodiernæ cum ſpectris colludere, conuiuari, ſaltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamiæ ſunt vocatæ.

Striges. Octauò nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes abſque cuſtodia relictos è cunis rapere, ſanguinémque eorum exſorbere: quod cùm & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et ſunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Atracia. Tandem etiam à quibuſdam Ars Atracia nominatur; vnde procul dubio etiam Germani *die Schvvartz ckunſt* dicunt, non quidem ab atro colore, ſed ab Atrace, qui eam primus in Theſſalia tradidiſſe ſcribitur, teſte Beroaldo, *in Apuleium, de aur. Aſin.*

Etſi verò ex hiſce omnibus patet, nomina hæc diuerſa diuerſas ob cauſſas maleficis eſſe impoſita: tamen hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vſurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiúſque ope ea quæ ſupra naturam ſunt, præſtare dicuntur. Iis enim omnibus, vt poſteà dicetur, commune eſt, vt pactum cum Diabolo habeant, interdum expreſſum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abiurato Deo paciſcantur cum malo Dæmone, & ſe eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & ſcientias, ad occultas res ab eo diſcant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò, ipſi quidem cum Diabolo pactum non ineunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & ſimilibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone inierunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præſtent, & aliis ſeu proſint, ſeu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneficiis & Incantatione inductos, affirmant multi.

ETſi verò actiones Veneficæ, & magicæ, & variæ & plurimæ ſunt, quæ à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Ioanne Bodino *in Dæmonon.* Nicolao Remigio, *in Dæmonolatr.* & aliis plurimis prolixè recenſentur: tamen iis, quæ ad propoſitum noſtrum non pertinent, prætermiſſis, ſaltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus: An dentur morbi ab Incantatione & veneficiis inducti. Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit paſſim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & ſagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in ſacris & profanis literis veneficarum fit mentio, recenſere. Quapropter iis omnibus miſſis, ſaltem è recentioribus vnam atque alteram hiſtoriam recenſebimus eorum morborum, quos à nulla alia cauſſa, quàm veneficio inductos fuiſſe, quiuis facilè colligere poterit.

An dentur morbi ab Incantatione.

Veneficiorum hiſtoria Ioh. Langii. Ioh. Langius, *lib. 1. epiſt. 38.* refert, anno 1539. in quodam Eiſtettenſis Epiſcopi ditioni pago, Fugenſtal, Vlricum Neuſeſſer, agricolam, cùm crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, ſubitò clauum ferreum ſub illæſa cute manu apprehendiſſe, quem Chirurgus illic balneator nouaculâ exciderit, nec tamen dolores ceſſaſſe, ſed indies magis increuiſſe. Quare cùm nullum aliud doloris remedium, quam mortem, putaret, arrepto cultro guttur ſibi abſcidiſſe. Porrò cùm cadauer aſtante magnâ hominum frequentiâ apertum eſſet, & ventriculus inciſus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim inſtar ſerræ dentati, & duo ferramenta aſpera reperta fuiſſe, quorum ſingula ſpithami longitudinem excedebant, & capillorum inſtar globi inuolucrum.

Alexandr. Benedicti. Alexander Benedict. *lib. 7. Pract. c. 25.* narrat, ſe vidiſſe duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis poſtea vomitibus exagitatæ fuerunt; alteram acum crinalem ingentem in modum hami implicatam cum capillo muliebri pluſculo, cum reſegmentis vnguium inuoluto reiecisse magnis conatibus, quæ ſequenti die mortem obiit. Alteram capillamentum muliebre, vitri fruſta, cum cauis caudæ piloſæ tribus fruſtis atefactis, ita vt penè integræ caudæ quantitatem, ſi in vnum compoſita fuiſſent, adæquaſſent, euomuiſſe.

Antonij Beniueny. Antonius Beniuenius, *de abd. r. morb. & morb. cauſ. c. 8.* refert, mulierem quandam ſedecim annos agentem ſubitò in horrendum clamorem erupiſſe, eiuſque ventrem ita intumuiſſe, vt fœtum octimeſtrem geſtare videretur, & ita conuulſionibus correptam fuiſſe, vt plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupiſſe, quo ligna & recuruos clauos, æreaſque acus vnà cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit, & tandem ientaculi fruſtum tantæ magnitudinis, vt deuorare integrum nullus potuiſſet, idque ſæpius ipſam feciſſe.

Cornel. Gemma. In primis verò mirandam talis vomitus hiſtoriam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characteriſm. c. 4.* oculatus teſtis longâ oratione recenſet: quæ omiſſis, quæ ad rem noſtram non ita facere videntur, ita ſeſe habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter ſucculento, forma venuſtate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu ſubtriſtis quædam alacritas miſturam æquabilem humoris ſanguinei & melancholici præ ſe ferret, cœpit languere variis ſymptomatibus. Circa Ianuar. anni 1571. menſes bis terve proceſſerunt, ſed à morbi initio ſtatim ſuppreſſi, inſignem totius corporis laſſitudinem pepererunt, eius generis, quam φλεγμονώδη Galenus appellat. Magna fuit veneni ſuſpicio, quòd libamenti fruſtulum accepiſſet, in quo mandendo ſe ſenſiſſe dicebat ſaporem non prorſus extraneum, ſed aſperitatem deglutitioni reſiſtentem; atque ab eo tempore cœpit primum cingi circa præcordia, extenuari plurimùm, vomere per interualla, anorexiam & vertiginem pati, aliiſque propè, quæ grauidis ſolent accidere, infandis ſymptomatibus conflictari; potiſſimum tamen 4. & 7. menſe. Nam circa medium Iunij febres occultæ ſenſim in manifeſtas abierunt, cum ſiti & quadam conuulſionis ſpecie, animique deliquio. Interdum verò ſic auctus eſt dolor, vt inſtar furibundæ de loco in locum continuò fluctuauerit, ſæpe inflatis præcordiis multò vehementius, quam in hyſtericis ſoleat. Eo anguſtiæ venit, vt nigricante facie fauces velut ab iniecto laqueo premerentur, ut tres quatuórve à miniſtris robuſtiſſimis vix retinendæ ſufficiebant, quia repentè exilires lecto in omnem conuulſionis ſpeciem torquebatur. Hæc mala cùm ſe per vices intenderent, atque remitterent, menſe Auguſto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata ſunt ſupra modum. Euenit tandem, vt poſt terribiles cruciatus ſpontè concitata vi naturæ anguillam viuam per poſteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota ſpecie, craſſitudo pollice maior, longitudo pedis vnius & dimidij; aderant illi & ſquama, & oculi, & ſpina & cauda, vniuerſim vt in anguillis ſolet; iacebat diu inter fæces veluti exanimis, ſed coniecta in vrnam aquæ plenam reuixit denuò. Ceſſarunt ab huius excretione dolores illi extremè feroces. Anguilla, quam mortuam exenteratámque ſuſpenderant loco ſublimi, ab animalibus tuto, repentè euanuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquoſi humoris copiam humano lotio non abſimilem, ſaporis abſurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, ſingulis profectò exonerans ſupra libras vigintiquatuor, nihilominus vrinam interdiu bis terve copioſam reddente ægra: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipſa puella potus ac cibi pauciſſimi, vix vnum cyathum vini aut cereuiſiæ, aut alterius liquoris potitauit, aiebátque, multum ſibi dolere ſiniſtrum latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, imò & dudum antè, ſed priùs fuiſſe alicuius ponderis ſenſum, nunc etiam morſum & acrimoniam acceſſiſſe, quin cùm validius premeret, offendi ſe grauiter dixit. Vbi per 14. dies ingens illius aquoſi humoris copia profluxiſſet, cœperunt & pili confertim, extra per vomitum, copioſiſſimi numero, digiti longitudine, ſed longiores alij, alij breuiores, eiuſmodi ſanè quales annoſis canibus euelluntur, auctáque eſt indies ea pilorum quantitas, vt facilè pilas quàmplurimas iuſtæ magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno faſtidio ac vomitus difficultate, ac iam circa veſperam deliquia quædam animi admiranda contingebant, ſupinam ſeſe ſubitò ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, vt, niſi coërcita, caput promptiſſimè in aduerſum parietem, vel ſpondæ vertices impegiſſet. Manus contractæ erant tam validè, vt nulla vis poſſet effringere. Interdum manu ſubitò reductâ pectus percutiebat tanto ſonitu ac vehementiâ, vt magno in periculo fuerit, ne vllum præcipuorum viſcerum lethali vulnere violaret. Durabat iſtud per horas interdum duas: in paroxyſmo neminem agnoſcebat. Sæpe velut ab vtero ſuffocata rubebat inſigniter, cum laſſitudine quadam, ac ſenſim orientis febriculæ rudimento. Semel atque iterum ſpumeū quiddam circa os apparuit. Contigit ſemel ſub paroxyſmum ex riſu in fletus, ex fletu in riſus maximos ſolui. Præterea nonnulli vomitus qui floccos ingentes pilorum eiicerent, cum purulenta materia, inſtar ſaniei, interdum ſimili ſtercori columbino aut anſerino, in qua colluuie & fruſta lignorum, & membranarū tenuia rudimenta, ſed lignorum partes adeò viua, vt ex caudicibus obſoletis diffractis inæqualiter comminutæ portiones viderentur, vnguis amplitudine, alia craſſitudine, intus fungoſa, foris obducta vetuſtiore cortice nigro. Paulo poſt cœpit alius vomitus ater, vt carbo, dixiſſes atramentum verum, vel ſepiæ ſuccum, imò carbones veros minutiſſimè tritos atque permiſtos, ſingulis diebus prodeuntes, ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sæpiſſimè cum pilis tam copioſis, vt nuci iuglandi includi non poſſent, omnibus albis, prolixis, & durinſculis. Quæ cùm per triduum ita duraſſent, eiecit ſemel & puri ſanguinis, tanquam è vena diſſecta, libras duas nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu ſanguinis rurſus ſecutus eſt ater, ac ſi antimonio tinctus fuiſſet, humor omnino liquidus, in dies ferè ſingulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum ſeptimanam integram conſtanti horarū lege & ſpatio perdurauit. Tū relinquere cœperunt epileptici paroxyſmi, qui primùm diebus ſingulis affligentes, poſtea nonniſi per tertiū diem, ac poſtremò per ſeptimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc, ſed pauciores, gradatimque atriores excernebat, imo & breuiores in dies, & cum priùs ex flauo ruffeſcerent, paulatim liuidi, nigri, tādem aterrimi, ac velut diſſecti in fruſta minutiſſima redderentur. Quandoque & cū his virulentus humor & craſſus, quando-*

que

quæ ſimilis limo. Circa ſeptembris medium membranæ fruſta maiora tanquam ventriculi partes euomuit; habebant hæ ſpeciem tunicæ crá ſioris, carneſa, lenta, fractúque contumacis: quibus profectò (vt fetus inuolucro chorodi) etiam venarum ductus inarati rameiá propagine ſpectabantur, interdum medij palmi longitudine. Has aliæ ſunt è veſtigio ſubſecutæ tenuiores multo; ſed penitus nigræ, venarum duntaxat veſtigia referentes; alioqui membranæ allantoidi non abſimiles. Poſtremò venerunt & tertij generis tunicæ vaſorum prorſus expertes, aliarum omnium tenuiſſimæ, vt locum amnyi retinerent. Poſtquam haſce membranas eiecit, ſecuti ſunt lapides ferè innumeri, quos veſperi ſemper hac ſtatâ horarum periodo magnis cum tempeſtatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem anguloſum, vix cum duplicis caſtaneæ mole librandum: haſit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in œſophago, ſic vt tumor inſignis ipſum oſtenderet in interna gutturis regione: eodem temporis ſpatio, omni pariter & pulſu & reſpiratione deſtituta permanſit, vt ne pluma quidem ori oppoſita moueretur: manus pedeſque frigidi: corpus rigidum inſtar ſtatuæ, vt nihil ampliùs ſpei vitæ reliquum eſſet, donec ſubitò rurſus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è veſtigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & craſſitie, ſed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices, ſed minores ordine, pauciores, ac nigriores. Puella quoque in ſummum ſtrangulationis periculum venit: os enim triangulare ſolidum foris, intus cauum ac ſpongioſum reddidit; nec mora, ſequenti die articuli oſſei, ſali digitorum acies, rotulæ variæ ſpeciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapides intermixti, atque omnium poſtremè vitri & æris portiuncula. Poſtquam hæ portentoſæ excretiones conquieuerunt, virgo aſſiduis ærumnis valde concuſſa ac decolor remanſit, ventre ſubtumido, cum anorexia, tanquam ad hydropiſin valetudo vniuerſa ſpectaret, ſed ſolo decoct. rad. eryngij, aſparagi, iridis Illyricæ, ac Zarzæ reſtitutu conualuit. Aiebat tumorem ſibi relictum in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere viſus hernia flatuoſa, ex vomitus violentiâ ſubnata, indicata eſt. Hactenus Gemma.

Foreſtus etiam, *l. 18. obſeru. 16. in ſchol.* refert, ſe vidiſſe pannum clauos, ferramenta, capillos & oſſa vomitu reiecta. Et Franciſc. Hildesheim, *ſpicil. 2. pag. 186.* narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium & alia reiecisse. Et Baptiſta Codronchius *l. 2. de morb. venef. c. 3.* vt ſuprà etiam dictum, ſcribit, cùm vetula quædam ventrem puerperæ tetigiſſet, eam poſt ſex menſes grauiſſimos in ventre dolores percepiſſe, tandemque per aluum ſpinas, oſſa, ligni feſtula, & multa alia eieciſſe. Quæ omnia à naturalibus cauſſis non proueniſſe, cuilibet facile eſt animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, *eod. loc.* refert, mulierem quandam veneficam cùm fœminæ cuiuſdam grauidæ ventrem blandè quaſi tetigiſſet, eam mox fœtus motum inconſuetum ſenſiſſe, & poſtea fœtum in fruſta comminutum reieciſſe. Idem, *l. 1. de venef. c. 8.* narrat; filiam ſuam Franciſcam, decem menſes natam macie correptam fuiſſe, & ſæpe ſuſpiria magna edidiſſe, & cùm faſciæ ſoluerentur, quod aliàs infantes facere non ſolent, ſemper plorasse. Cùm verò veneficij ſuſpiciones adeſſent, inquiſitum fuiſſe in culcitram, & nonnulla veneficij ſigna reperta, ſemen nempe ciceris, grana coriandri, fruſtum carbonis, & oſſis defuncti, rem quandam conſpectu incognitam præterea quaſdam plumas ita quibuſdam filis artificioſè inſertas, vt pileo, vt moris eſt, applicari facilè poſſent: & poſtea in eodem lecto inuenta fuiſſe fruſtula duo nucis ſiccæ, & oſſis albi, nouem vel decem oſſa piſcium, quæ erant fabricata inſtar pectinis, cum quibuſdam corallis, ex variis rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis, mutatâ domo & omnibus aliis, Dei beneficio, abſque omni remedio naturali eam conualuiſſe.

Ligaturæ etiam dictæ, quibus noui præſertim coniuges ad Venerem impotentes redduntur, ita etiam vulgo notæ ſunt, vt ſæpe ſponſi ad copulationē in publicum prodire metuant. Quod quidem veneficij genus interdum ſemper interdum certis menſibus aut annis durat. Atque in hoc maleficio præſtando malus dæmon veneficis ſeſe ſatis promptum præſtat, vt coniugum amorem corrumpat, iiſque peccandi occaſionem præbeat. Herodotus, *l. 2.* ſcriptum reliquit. Amaſin Ægypti Regem, impotentē factum fuiſſe erga Laodiceam, vxorem ſuam quouſque quibuſdam carminibus precibúſque ſolemnibus ad priſtinam redactus eſt conſtitutionem. Baptiſta Codronchius, *l. 3. de morb. venef. c. 5.* è Pictio refert: Comitem quendam in Argentoratenſi ditione cùm vxorem duxiſſet, per triennium Veneris officium præſtare non potuiſſe, eiſu autem de veneficij inſtrumento certiorem factum liberatum eſſe. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendiſſet, quam pro ſcorto anteà habuerat, poſt mutuas ſalutationes, interrogatus de valetudine ſua & ſuorum, proſperè omnia agi reſpondit: quo turbata mulier, iterum interrogauit, verū filios ex vxore habuiſſet; annuit Comes, & triennio tres habuiſſe reſpondet. Cùm adhuc magis vultu turbata eſſet mulier, cur, inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem. Non inquit mulier, ſed vetulæ ſuccenſeo, quæ putauit ſuo maleficio vim procreandi liberos ſe tibi impedituram. in cuius ſignum, ait, puteus, qui in medio clauſtro eſt, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij inſtrumenta. Gaudeo autem illa irrita eſſe, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuerſus, repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier, & combuſtis inſtrumentis illis impoſterum nullo impedimento vxore vſus eſt. Imò, quod magis mirum eſt, referunt nonnulli, repertos fuiſſe, qui ex veneficio membro virili priuati ſint. Atque eius rei hiſtoriam etiam *alleg. loc.* Baptiſta Crodronchius narrat, de iuuene quodam, qui diu iuuenculâ quadam potitus, volens deſerere, reperit ſe genitalibus priuatum. Cùm verò triſtis cauſſam ſuperuenienti cuidam mulieri triſtitiæ aperuiſſet, atque quam maleficij in hoc negotio ſuſpectam haberet, dixiſſet, illa reſpondit, vel blandiſſimis verbis ac pollicitationibus, vel minis ac vi opus eſt, vt eam ad priſtinum ſtatum te reſtituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens, obſeruato tempore, in noctis crepuſculo, opportuno loco, eam comprehendens, cùm precibus eam inflectere non potuiſſet, iniecto in collum panniculo linteo, quo clamare mulier prohiberetur, penè ad mortem compreſſit, nec eam, antequam ſanitatem promitteret, laxauit. Quæ tactu manus inter femora præſtigium abſtulit.

Membrum virile veneficio ablatum.

Non verò ſolùm Venerem impedire, ſed & abortum poſſunt excitare veneficæ. Ita quidam veneficus, vt idem Codronchius, *eod. in loc.* refert, captiuus in iudicio faſſus eſt, ſuis ſe veneficiis effeciſſe, vt quædam mulier per multos annos abortum feciſſet, fœtu ſepties in vtero enecato. Id etiam contigiſſe pecoribus & iumentis communibus vtero gerentibus tum temporis. Inſtrumentum verò, quo vtebatur, fuit ſerpens in limine oſtij reconditus. Quo perquiſito, & puluere tantùm, aliquibúſque veſtigiis ſerpentis, ob diuturnitatem temporis, inuentis, ignéque concrematis, poſtea rectè pepererunt.

Abortus ex veneficio.

Coniugatis autem veneficæ non eo ſaltem modo nocere ſolent, quod impediunt, ne coniuges ſibi mutuò coniugale officium præſtare poſſint; ſed etiam dum odium pertinaciſſimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitioſos quoque affectus in homine excitare poteſt, vt vel id, quod nullo modo pulchrum, omnium formoſiſſimum & maximè amabile habeatur, & contrà, quod meritò amandum eſt, horrendum & abominabile appareat. Cuius rei hiſtoriam refert Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib. 3. c. 6. In quodam Hetruriæ oppido,* inquit, *iuuenis quidam adeo perditè venefiſam mulierem adamauit, vt formoſam alioqui vxorem vnà cum filiis reliquerit, & cum pellice ſuorum immemor, vitam eo vſque traduxerit, donec vxor de maleficio monita eò conceſſiſſet, & veneficij inſtrumentum inueniſſet; bufonem nimirum ſub lecto olla incluſum, conſutis oculis. Eo igitur abrepto, & ſolutis oculis, poſtea igni concremato, confeſtim vir ſuorum recordatus, tanquam à ſomno ſurgens, ad vxorem & filios reuerſus eſt.* Contrà odij hoc memorabile exemplum, *ibidem* refert: *In oppido Sepino,* inquit, *ditionis Neapolitanæ, erat quidam, Iacobus nomine, cuius vxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipſos matrimonium contractum fuit, ſimul habitare nunquam potuerint; tantum abeſt, vt ſe inuicem copulauerint. Et ſiquando Iacobus ad vxorem accedere volebat, tanto furore & rabie percita vxor erat, vt ſe per feneſtram potiùs præcipitem dare, quàm illum pati vellet. Quod cùm cuidam Religioſo ab ipſis hoſpitio recepto relatum eſſet, de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illicò mulierem aduocari iubet, eiúſque maritum in interiore ædium parte ſeſe abdere, ne eius præſentiâ vxor ingredi renueret. Venit mulier, quæ de odij cauſſa contra coniugem interrogata, ſuam vicem priùs, miſerúmque fatum cùm deploraſſet, ſe nullam,* inquit, *eius rei rationem reddere poſſe: quin abſentis mariti tanto deſiderio & amore ſe flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non poſſet: Cùm autem ad illum alloquendum accedere velit, illicò imaginationi ſuæ tot deformitatibus & turpitudinibus, tótque horribilibus monſtris maritum apparere, vt mortem priùs ſubire velle ſe, quàm illum ferre aſſeueraret: quòd eius anima tota, omneſque vires ac ſpiritus in maritum, tanquam oblatum malum, & ſui perniciem ferebantur: rurſus eo abſente ſe eiuſdem deſiderio æſtuare aiebat. De huius mulieris verbis cùm bonus ille ſacerdos periculum facere vellet: dixit mulieribus eam comitantibus, vt illam circum pedes & brachia ſuper lectum valido fune in crucis modum vincirent, quò maritus omni repugnantiâ remotâ expeditum acceſſum ad eam haberet: verebatur enim ille ſacerdos, ne, ob deformitatem aliquam celandam, mulier ſe ita affectam ſimularet. Vxor denique, ob mariti deſiderium ſe ligandam tradidit, rogans, vt ad ſe maritum admitterent; quo ingrediente nulla vnquam furia, tam immanes viſa ſunt, nulla fera ita efferata, nulla bellua tanta rabie & furore concitata, quæ cum ea conferri poſſet: ſpumam ex ore emittebat, dentibus fremebat, oculos contorquebat, totum corpus veluti furiis agitatum, ac dæmonibus plenum videbatur. Mulieréſque ibi aſſidentes retulerunt, eius ventrem ac ſtomachum funibus contortis, quos ipſæ tangebant, refertum viſum fuiſſe, totamque cutim vt flagris cæſam redditam. Nec furendi finis factus eſt, donec maritus concertationis labore defeſſus, & illius miſericordiâ motus, illinc exiit. At tandem poſt tres annos mulier quædam in veneficiis verſata, quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter moleſtéque tulerat, maleficium, quod patrauerat, ſoluit: & ita Iacobus vxore potitus eſt, & inde in ſumma pace atque otio tranquilliſſimè vixit.* Et Nicolaus Iaquerius, *in flagell. hæreticor. faſcinar. cap. 12.* refert, ſe frequenter vidiſſe, quod perſonæ maleficiatæ non potuerint præſentiam alterius tolerare, imò nec acceſſum, etiamſi nondum eam viderent, ſed toto corpore cohorruerint, & coactæ fuit fugere cum vehementiſſimis clamoribus.

Amor & odium inter coniuges ex veneficio.

Vtinam etiam ſupprimere ſeu occludere hominibus veneficæ valent, id quod iuueni cuidam factum eſſe ad mortis vſque periculum à venefico, narrat idem Codronchius, *de morb. venef. lib. 3.*

Vrina veneficio ſuppreſſa.

Tom. V. C 6

lib.3.cap.5. Cui malo vt dedecus etiam adderet veneficus, in publico ipſum vrinam emittere coëgit, ac etiam colludendo impedimentum abſtulit.

Mira veneficij hiſtoria.

Inter recentiores Zacutus Luſitanus, *de praxi medica mirabil.lib.3.obſ.139.* etiam memoratu dignam hiſtoriam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipſe ſic recitat: *Puellam annum agentem ætatis decimum ſextum, ex nobili proſapia oriundam, formâ non vulgari præditam, iuuenis quidam ſpecioſus, & liberalibus artibus apprimè inſtructus ita miſerè deperibat, vt illius amore irretitus noctes plures, velut amens, inſomnes duceret: at cùm illum ea, vt ex infimo loco natum, temneret & irrideret, indignabundus ſagarum conſilio de ea magicis artibus vindictam ſumere curat. Quare abſentis puellæ imaginem cerâ confictam verbis prolatis ſortilega compungunt, quibus recitatis inſons ſanis doloribus in toto corpore excitatis eſt afflicta, iiſque ita infandis immiſericorditer vexabatur, vt aculeis transfigi videretur. Quibus lenitis remanebat aphona, & conuulſione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorſum pectus contingebat, cum oculis toruis, nigricante facie, pinnis narium inuerſis, lingua tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, faſtidio ſummo. His triduò perſeuerantibus, conuocantur Medici, qui poſtquàm vltro citróque de cauſſa morbi diſceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt ſententiam, vt crederent, hæc horrenda vitia ab vtero, auráque venefica ad partes ſuperas elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ ſimilem tragœdiam excitare nata eſt. Quapropter perſidia plurima adaptant in hunc vſum. Sed cùm iis applicatis illa delira, furibunda, omni conuulſionis ſpecie premeretur immaniter, à Medicis tanquam ſpiritu malo apprehenſa, aut veneficio vexata, deſeritur. Hoc ita eſſe confirmauit poſtea enormis vomitus, cuius violentia nigerrimam materiam primo, poſtea glomeratos crines, tribulorum faſciculum, acus æneas, & tandem oniformem maſſam, atro colore conſpurcatam reiecit, quæ diſſecta erupere plures volantes formicæ, quæ adeo horrendum fœtorem ex ſe exſpirarunt, vt nullus in domo perſiſtere poſſet. Viſis his omnibus, patuit, cuncta hæc ex veneficio eſſe ſuborta. At cum in agone eſſet ſyncope oppreſſa, per vomitum laborioſiſſimè excreuit animal pugni forma, colore atrum, cauda oblonga, toto corpore piloſum, muris inſtar, quod poſtquam in terram elapſum eſt, eximia pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filiæ commoti conſulunt ariolos, ſagas, ſortilegos, magos & incantatores. Ex iis vnus ſe eam ſanaturum propoſita multa mercede conſtanter pollicetur, dicens, vt aduentante paroxyſmo vocaretur. Sic factum. Nam cùm acceſſio ferociter inualeſcit, conuocatur ipſe, qui ſuper caput ægræ priùs abraſum, me præſente, impoſuit papyraceam chartam albiſſimam, in qua ſcriptæ erant literæ binæ, T.M. & impoſita erat vngula aſini ſemicombuſta, & ille neſcio quæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab inſultu & omni ſymptomate in poſterùm liberauit.*

Et tales hiſtoriæ plurimæ, vt dictum, à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Bodino, *de Dæmonomania*, Nicolao Remigio, *de Dæmonolatria ſagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis ſcripſerunt, recenſentur. Imò vulgò etiam paſſim notum, ſagas & maleficas iudicibus confeſſas eſſe, ſe alios cæcos, alios claudos, aut paralyticos effeciſſe, alios ſæuiſſimis doloribus diu exercuiſſe, & alios plurimos morbos excitaſſe: qui plerique cùm ſupra cauſſas naturales fuerint, vt ex ſymptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifeſtum eſt, non ſine cauſſa plurimi cenſent, dari morbos à veneficio inductos.

CAPVT IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.

VVierus negat morbos à veneficio.

VErùm iſta omnia, quæ hactenus dicta ſunt, in dubium vocat Iohannes VVierus, negátque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus cauſſam eſſe poſſe, dum, *lib.3. de præſtig. dæmon. c.14.* defendere conatur, lamias non inuehere eos morbos quorum ſe fatentur effectrices eſſe; & quæ hac de re in hiſtoriis referuntur, inter fabulas recenſenda eſſe putat: idémque repetit *in lib. de lamiis.* Ac tale quid eſſe putat, quod de Duffo, Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib.11.hiſt.Scotor.* referunt;

Duffi Regis Scotiæ, hiſtoria.

qui cùm ſudoribus, vigiliis, doloribus & macie, ſine vlla manifeſta cauſſa, conficeretur, tandem deprehenſum eſt, in Morauia, in quadam arce, ſagarum vnam cereum ſimulacrum ad Regis Duffi effigiem dæmoniacâ arte confectum, ligneo affixum veru ante ignem mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quendam fundere ſenſim ſupra imaginem: quæ deprehenſæ reſponderunt, dum ſimulacrum igni adhibitum vreretur, Duffum Regem in ſudorem ſolui, carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis, & ad ceram liqueſcentem macie conſumi: conſumtâ autem cerâ Regis mortem continuò ſubſecuturam. Confracto verò ſimulacro, & ſagis flammâ combuſtis, ſub ipſum tempus hoc in Forreſſenſi arce in Morauia, fuit Rex languore leuatus, & noctu abſque dolore quieuit, ac breui ſanitatem recuperauit. Vbi monendum, Morauos, vt Bodinus, *de Dæmon. lib.2.c.8.* notat, qui has ſagas ad enecandum Regem Scotorum conduxerunt, eſſe incolas Scotiæ, olim Scotorum hoſtes, nunc Scotiæ Regno adiectos. Quam hiſtoriam, vt dixi, VVierus, vt & Cardanus, *de varietate rerum*, pro fabula habent.

Deinde omnia illa, quæ facere ſe putant ſagæ, mera ſomnia & phantaſmata eſſe putat. Et, *lib. de lamiis, c.5.* ſtatuit, lamiarum phantaſiam ſolùm à malo dæmone vitiari, & imbui ſimulacris, vt feciſſe conſtanter fateantur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipſa natura patiatur. Additque *c. 9.* Diabolum ad eam rem maximè iis vti, qui ſunt melancholici, triſtes, Deo diffiſi, impiè, illicitè curioſi, peruersè in religione Chriſtiana inſtituti, impotentis odij, malitioſi, vix mentis compotes, ſimiléſque lubricæ fidei, vel inſignis malitiæ, mulierculæ effœtæ, ſtupidæ, ſenſibúſque vacillantes. Huiuſmodi enim homines, *inquit*, maxime Dæmon adoritur, inſectatur, illicit, vel aſſumtâ plauſibili formâ, vel cogitatione, imaginationéque variè agitatâ & corruptâ, donec tandem ipſius propoſito conſentiant, ſe ipſius perſuaſioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam fœdere obligari, ab illius nutu pendentes, ipſi obtemperantes, vera omnia eſſe, quæ ſuggerit, rati, formas imaginatione ab eo ingeſtas reuera ſubſtantialiter exiſtere, ſeriò credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque vt probet, varia melancholicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam ſe bruta eſſe animalia, nonnulli ſe vaſa fictilia factos eſſe, alij alia falſa imaginantur. Et quidem iſtas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerumque tamen dormientibus, ſuggerere exiſtimat; cùm aliàs dormientibus etiam occurrant, quæ nuſquam ſunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibuſdam plantis ſomniferis ſcribit, quibus vnctæ ſagę per caminum ſe euolare, ac per aërem longè latéque ad ſympoſia, choreas, concubitus ferri, & huiuſmodi alia perpetrare, profundiſſimo ſomno detentæ, perſuaſum habent. Huiuſmodi hiſtoriam refert ex Baptiſta Porta, *de magia natural.* qui narrat vetulam quandam ſibi pollicitam fuiſſe, breui temporis ſpatio ſibi reſponſa aliunde allaturam, idque vt faceret, iuſſiſſe omnes foràs egredi, qui à ſe acciti erant teſtes: veſtibus verò nudatam vnguento quodam valde ſe perfricuiſſe, illis per portæ rimulam aſpicientibus. Hinc ſoporatam concidiſſe, profundóque occubuiſſe ſomno, ita vt nec ſentiret, dum vapularet. Hinc vbi medicamenti vires ceſſarunt, à ſomno excitatam multa incepiſſe fari delira, ſe maria monteſque tranſmeaſſe. Cuiuſmodi hiſtoria etiam ſequenti capite recitabitur. Pergit porrò, & *c.15.* probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur à veneficis, eſſe mera inania ac ridicula, atque Satanæ inſtinctu in vſum vocari, ad eum finem, quaſi aliquid præſtent res eiuſmodi prorſus nihili, inefficaces ac friuolæ, quò id, quod apparet, malum à Dæmone conſtructum, vel aliàs occultâ Dei voluntate, aut naturæ vitio ortum, à ſe concitatum credant inſanæ fœminæ. Si enim congenitâ vi ab eiuſmodi rebus infertur morbus, eum quoſcunque vel tranſeuntes vel prætereuntes pati neceſſe eſt; cùm delectus ſit expers materia venenoſa, contrarium verò teſtetur experientia, & ij ſaltem, quibus id deſtinatum eſt, malum patiantur. Poſtea etiam *c. 16.* probare vult, quòd, quotquot vulgò lamiarum maleficio affecti videntur, & quorum ita læſorum mentionem faciunt ſacræ literæ, omnes à Diabolo exagitati vel obſeſſi fuerint: adducitque Iobi exemplum, *Iob.1.* Nabucodonoſoris, *Daniel.4* Dæmoniacorum & à Dæmone læſorũ, *Matth.8. Marc.5. Luc.8. Marc.1. Luc.4.* & ſimilium. Tandemque concludit; quotquot tam crudeliter quibuſcunque etiam conuulſionum generibus, morbis prodigioſis, vomitu, deiectione præter naturam torquentur, hunc vel illum ſonum edunt, certos mendaciter notant & accuſant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique, citra alterius cooperationem, agi vexarique; quæ verò res monſtroſæ interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuiſſe in corpore ſed Dæmonis ſubtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingeſtas, noſtris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel faſcino deluſus, vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intùs vel foris, vel vtrinque humoribus, aut ſpiritu caligantibus. Idque eo præcipuè argumento probat, quòd res eiuſmodi ſæpe magnitudine œſophagi, etiam quoad fieri poſſit, in homine viuo tenſi diſtractique, naturalem diductionem exſuperent. Cui & hoc addit, quòd, licèt vel mox à cibo ſumto talis ſequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum; præterea rebus eiuſmodi duris acutiſque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel œſophago noxam inferri. Denique addit & hoc, quòd multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur, qui falsò veneficiis adſcribuntur. E quibus omnibus tandem concludit, *c.22. & 23.* lamiarum facinora nulla eſſe, earum confeſſione vanas, ipſas innocentes, & potiùs errore phantaſiæ laborantes, & propterea meliùs informandas, quàm interficiendas eſſe. Reliqua, quæ pro defenſione ſagarum affert VVierus, vbi de pactis earum cum Diabolo dicetur, proponentur.

CAPVT V.

Deciditur hæc Controuerſia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proueniant, explicatur.

VT verò quid in hac difficili controuerſia ſtatuendum ſit, pateat, primò ſtatus controuerſiæ rectè formandus. Equidem primò hoc negandum non eſt, Diabolum rerum naturalium, & inter eas etiam venenorum eſſe ſcientiſſimum, & *Diabolus venenorum gnarus.*

mancipiis

mancipiis ſuis propterea talia venena reuelare, & patefacere poſſe, quâ ratione venena efficaciſſima & potentia componere queant, (etſi interdum quaſdam res ſuperſtitioſas ac nullius momenti, vt ea deludat, adiicere iubet) quibus ſeu propinatis, ſeu extrà adhibitis, aliis nocere poſſint. Et procul dubio maleferiatos homines, quos peſtem pulueribus ſparſis, vel vnguentis portarum anſis inunctis excitaſſe, hiſtoriæ multæ reſtantur, quas, *lib. 4. de febrib. cap. 2.* collegimus, iſtam pulueres tales, & vnguenta conficiendi rationem à malo Dæmone accepiſſe credibile eſt. Talia itaque mala medicamenta, ſeu cibo aut potui admiſceantur, ſeu quocunque modo extrà corpori adhibeantur, ſi veneficia appellare libeat, nullum dubium eſt, dari morbos à veneficiis inductos, quod nec ipſum VVierum negare poſſe exiſtimo. Sunt enim talia omnia naturalia, etſi modus componendi à Diabolo fluere poſſit. Verùm de his principaliter quæſtio non eſt, ſed hoc in primis quæritur, an veneficæ & lamiæ, ſine veneno naturali, ſupernaturali vi, & mali Dæmonis ope, hominibus morbos inferre, vel eoſdem planè necare, Deo permittente, poſſint. De quo, vt quid ſtatuendum ſit, clarum fiat, & vt de diſtinctis diſtinctè loquamur, ſolutionem huius quæſtionis quibuſdam concluſionibus proponemus.

Venefica etiã per venena morbos inducere poſſunt.

Status controuerſia.

De morbis veneficis concluſio prima.

Prima ergo concluſio ſit hæc. *Sagis & lamiis propoſitum eſt, homines lædere, ipſiſque varios morbos inducere, & earum operâ multi variis modis læſi ſunt.* Atque id hiſtoriæ ſuprà, *cap. 3.* propoſitæ ſatis docent, & exſtant tales innumeræ apud Sprengerum, *in malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium, *in Dæmonolatr. ſagarum*, & alios, qui de ſagis & lamiis ſcripſerunt. Etſi enim hiſtorias eiuſmodi pro fabulis habet VVierus: tamen hiſtoricorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etſi enim quod de Duffo, Scotiæ Rege, ex Hectore Boëtio affertur, mirabile videtur: tamen illam impietatem iam antiquum eſſe, nec noſtro etiam ſeculo deſiiſſe, è Poëtis, Philoſophis, & Hiſtoricis plurimis patet. Plato, *lib. 11. de legib.* huius Magiæ meminit. Ouidius, *in epiſt. Hypſipyles*, de Medea ſcribit:

Deuouet abſentes, ſimulacráque cerea fingit,
Et miſerum tenues in iecur vrget acus.

Et Ioh. Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. cap. 8.* ita ſcribit: *Enguerrandi Marignij iudiciũ, hac potiſſimùm cauſſa nisi legimus*, (tale enim quid ab huius Enguerrandi vxore in Regem Franciæ tentatum fuiſſe, annales Franciæ referunt) *& alterius, in Alenconiorum vrbe, tempore Franciſci I. Regis, cuius factum probatum in iudicio fuit, & copiosè in Nauarrena Reginæ heptamero, neque tanquam fabula, ſed velut hiſtoria vera in forenſibus geſtis omnibus exponitur. Anno 1574. generoſus vir quidam, (vt in iudicio eius, quemadmodum excuſſum eſt, legimus) qui Lutetia fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus eſt. Et quod recentius eſt, menſe Septembri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciauerunt, tres imagines cereas deprehenſas eſſe in fimo, cum in ſcriptis Reginæ Angliæ & aliorum nominibus, quas imagines Curio pagi Iſlincionij, ad dimidium milliare Londino diſtantis, feciſſe dicebatur.* Et recentem huius rei hiſtoriam ſuprà, *cap. 3.* è Zacuti Luſitani *lib. 3. de praxi medic. mirab. obſeru. 139.* retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum hiſtorias ſuprà, *cap. 3.* attulimus, & extant paſſim plurimæ apud autores allegatos.

Quòd verò lamiæ & ſagæ ad actiones illas Magicas quocunque etiam modo concurrant, ex eo patet, quod veneficij inſtrumentis remotis, vel ipſis ſagis crematis ac mortuis, ægri conualeſcunt; vt ex hiſtoriis aliquibus ſuprà recitatis apparet. Et Ioh. Bodinus, *in confutat. opin. Ioh. VVieri*, refert, Biebranam quandam ſagam ad Laodunum crematam, anno 1556. *Hæc*, inquit, *infirmabat homines, mirificéque diſtortos reddebat, eóſque, beſtias & fruges perdebat. Sed vt primùm fuit exuſta, ceſſauerunt hæc omnia*, vt ex Iudice, qui de ea quæſtionem habuit, cognouit Bodinus. Idem eundem Iudicem ſibi narraſſe ſcribit, cùm iſta cuidam fœminæ comminata eſſet eam nunquam lactaturam, ita accidiſſe, & lac eius ſubitò exaruiſſe, & quamuis multos liberos pareret, tamen vbera ſemper aruiſſe; crematâ verò ſagâ ſtatim lacte abundaſſe. Et ex quodam nobili ac honorato viro ſe cognouiſſe narrat, vxorem eius ab amita impeditam fuiſſe, ne pareret, (quod illa ipſa moriens confeſſa eſt) vt ſucceſſionem liberis acquireret: vt verò illa mortua eſt, hanc breui grauidam factam, peperiſſe ſemel atque iterum.

Rationum VVieri refutatio.

Neque quæ obiicit, & ad ſagarum excuſationem affert VVierus, magni momenti ſunt. Primò enim non ſolùm anus melancholicas, & imprudentes fœminas, ſed & iuuenculas, viros item nullo modo melancholicos, talia perpetraſſe, & alios ea docuiſſe, & variis perſuaſionibus ad alios illiciendos, & in ſuam ſectam pertrahendos, vſos eſſe, hiſtoriæ teſtantur. Et ſi ſaltem melancholicæ & deliræ eſſent veneficæ, omnibus, vt ſolent melancholici facere, palam ſuam mirabilia patrandi ſcientiam prædicarent; quod tamen nullæ veneficæ faciunt, ſed omnes clàm, & apud eos ſaltem, quos ſperant in ſocietatem ſuam trahi poſſe, artes ſuas profitentur. Præterea ſi melancholicæ eſſent fœminæ, quî fit, quòd tot ſeculis, tot diuerſis locis captæ ſagæ, in confeſſionibus conſenſerint. Equidem melancholici plurima incredibilia & impoſſibilia ſibi perſuadent, ſed omnibus ſeculis vix duo reperti ſunt, qui vnum ſibi imaginati fuerint. Eadem ratio ſomniorum eſt. Sit enim, vt mox dicetur, vt lamiæ quædam ſomniarint ſaltem, ſe quædam feciſſe, quæ nunquam fecerunt, & id poſtea vigilantes crediddiſſe: tamen non ſemper id accidiſſe, ſed vigilantes ac ſcientes multa perpetraſſe, hiſtoriæ docent; quæ teſtantur, ſagas diuerſis in locis captas in narrationibus ſuis planè conſenſiſſe, de die, hora, loco, modo, inſtrumentis, eadem retuliſſe, & quas ſcelerum ſocias habuerint, narraſſe. Et quòd dormientes non ſolùm ſibi imaginentur, ſe quædam facere, ſed quòd etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quòd inſtrumenta, quibus ſe vſas eſſe fatentur, in iis locis, in quibus ea ſe repoſuiſſe dicunt, reperiuntur, iiſque remotis vel combuſtis, læſi ſanitati reſtituuntur. Neque etiam probare poteſt VVierus, quòd omnes, qui à ſagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant, omnes à Diabolo obſeſſi dicendi ſint: ſicut nec Iobus, licèt à Diabolo plaga peſſima afflictus, ab eodem obſeſſus fuit. Tandem etſi inſtrumenta, quibus vtuntur ſagæ, ſunt inania & inefficacia: tamen non ideò ſunt excuſatæ, ſed ob pactum, quod cum Dæmone habent, vt poſtea dicetur, execrabiles. Etſi enim ipſæ nihil agunt, vt iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil ſine permiſſu Dei agere poteſt, tamen ſicut voluntas & conatus ad crimen læſæ maieſtatis, in actionibus politicis conſtituendum ſufficit; ita & hac ipſa de cauſſa ſagæ meritò hîc accuſantur.

Secunda concluſio.

Secunda concluſio ſit hæc: *Etſi ſagis propoſitum eſt homines lædere, ipſa tamen id nec præſtant, nec præſtare poſſunt.* Itaque etſi tot hiſtoriis, quas hactenus adduximus, & quarum innumeræ paſſim exſtant, fides non ſit derogandа, & meritò effectus iſti ſagis & lamiis imputentur, tamen porrò inquirendum, quo in genere cauſſæ hæ concurrant, & quid ad tales effectus conferant. Vbi omnino ſtatuendum, lamias & ſagas, ipſas operationum talium cauſſas non eſſe, ſed Diabolum; ſagas verò ſaltem *συνέργους*, aut potius impellentes cauſſas, vtpote ad quarum voluntatem & preces Diabolus, Deo permittente, tales morbos hominibus infligit: aut qui à natura ortum habent, eos ſuâ ope à ſagis induci, iis perſuadet. Ideóque vt veneficium appelletur, neceſſarium eſt, vt Dæmon & ſaga concurrant. Vbi enim Dæmon ſolus, precibus & pacto ſagarum non inſtigatus, hominem affligit, id quod Iobo accidit; tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur; ſed tum ſolùm veneficium dicitur, cùm Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto inuitatus, homini nocet, & damnum affert.

Venefica ipſa nihil præſtant.

Quòd autem veneficæ ipſæ nihil agant, & per inſtrumenta ſua, eorum quos putant, effectuum cauſſa non ſint, pluribus rationibus probari poteſt. Primò enim certum eſt, interdum (interdum dico, non ſemper) Diabolum ſagis in ſomniis varia phantaſmata ſuggerere, quæ, vbi euigilant, vera eſſe credunt, & variis in locis ſe fuiſſe, ac varia præparaſſe ſibi perſuadent. Cuius rei hiſtoriam ſuprà, *cap. 4.* è Baptiſta Porta, & VViero retulimus, mulieris, quæ cùm vnguenti cuiuſdam illinitione in ſomnum delapſa eſſet, poſtquàm euigilauit, ſe maria & montes peragraſſe dicebat. Atque exſtant tales hiſtoriæ plurimæ mulierum, quæ, etſi pedem è lecto non extuliſſent noctu, mira tamen in locis peregrinis ſe perpetraſſe dixerunt. Narrauit etiam huius rei hiſtoriam mihi vir quidam Nobiliſſimus, fide dignus, quæ hæc eſt. Cùm fœmina quædam carcere detenta eſſet quòd in lupum ſe transmutare poſſe perhiberetur, atque id ipſa falſa eſſet, Magiſtratus, ſi eius rei ſpecimen ederet, ſe ei vitam donaturum promiſit. Quòd cùm ſe præſtituram eſſe polliceretur, modò vnguentum ſuum ad hoc opus neceſſarium ad manus haberet, id ſtatim ex eius domo allatum eſt. Quod vbi accepiſſet, caput, collum, axillas, & ſuperiores corporis partes eo inunxit, & paulò poſt concidit, ac profundo ſomno correpta eſt Magiſtratu præſente. Horis tribus elapſis ſubitò ſurrexit, & interrogata, vbinam interea fuiſſet, & quid rerum egiſſet, reſpondit, ſe in lupum mutatam prope ciuitatem aliquot milliaribus diſtantem, quam nominauit, primò ouem, deinde vaccam dilaceraſſe. Cuius rei vt certitudo haberetur, inquiſitum eſt apud Magiſtratum eius loci, atque rem ita ſe habere, compertum eſt. E quo conſtat, Diabolum ſagæ profundo ſomno detentæ nomine iſta patraſſe, & ſagæ phantaſma hoc in ſomno obieciſſe.

Deinde etiam, cùm vigilantes ſe aliquid efficere perſuaſum habent, nihil tamen reuera eas præſtare, è multis patet. Primò enim inſtrumenta, quibus vtuntur, nullius momenti ſunt, & eos effectus edere non poſſunt. Deinde, vt anteà etiam dictum, impoſſibile non eſt, Dæmonem interdum mancipia ſua docere poſſe, quâ ratione pulueres vel vnguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verùm de his nunc quæſtio non eſt, & ſagæ talibus ratò vtuntur, ſed res nullius momenti adhibent, quas tales effectus edere non poſſe, quiuis ſanæ mentis homo facilè animaduertit, putà cortices nucum, ſemina quædam, plumas, acus, clauos, vitrum capillos, vngues oſſa, partes mortuorum, & præcipuè ſuſpenſorum, bufones, ſerpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum puluinaribus & culcitris, vel in veſtibus, vel ſub liminibus ianuarum, vel alibi abſcondunt. Quæ res cùm inefficaces ſint, quædam etiam artificiales, omninò eos effectus, quos illæ putant, præſtare non poſſunt. Artificialia enim & naturalia inter ſeſe differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cùm ergo talia plerumque artificialia ſint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia ſunt, agere non poſſunt.

Secundò, cùm omnis actio fiat per contactum; res verò, quæ vel ſub liminibus, vel alibi abſconduntur, prætereuntes, niſi venenatam qualitatem emiſerint, non tangant, etiam nemini nocere poſſunt, in primis ſi aliquot milliaribus abſint.

Tertiò cùm, quæ proprias vires habent, in quælibet obuia agant, ſicut & in contagioſis & venenatis morbis videre eſt, & magnes omne ferrum obuium trahat; talia verò inſtrumenta non omnibus, ſed ſaltem quibus volunt ſagæ, noceant: patet hinc, vires iſtas his tribuendas non eſſe. Ita refert Nicolaus Remigius, *dæmonol. ſagar. lib. 2. c. 8.* quandam ſagam cùm iniurias, quibus à quodam affecta ſibi videbatur, vlciſci vellet, eius quinque vaccas tollere conſtituiſſe. A magiſtello ergo ſuo inductam, antelucanis horis puluere quodam, quem ab eodem acceperat, paſcua conſperſiſſe. Cùm verò vniuerſum gregem perire nollet, recepiſſe Dæmonem, intra eum 5. vaccarum numerum futuram eſſe omnem noxam; idque euentum comprobauiſſe; nam ſolas illas quinque periiſſe.

Quartò, cùm omnia agentia operationes ſuas ſine vllis ceremoniis & verbis præſtent, v. g. magnes trahat ferrum nullis verbis aut ceremoniis adhibitis: talia nihil præſtant, niſi verba quædam admurmurentur, & ceremoniæ accedant, quas ideò malus Dæmon adhiberi vult, vt hoc modo ſagæ ipſi obſequium præſtent, & ille contrà huiuſmodi ceremoniis ſe quaſi cogi & allici ſimulet.

Tandem etiam hoc ex eo patet, quòd puluеres & vnguenta, quibus ſagæ, dum nocere volunt, aliorum veſtes conſpergunt aut inungunt, poſtquam ſagæ in vincula coniectæ ſunt, à quouis ſine damno tractari poſſunt. Et quòd res alicubi defoſſæ vel occultatæ, ſagis mortuis ampliùs nocere non poſſunt.

Equidem Diabolus, vt ſagas ad omnia obſequia promptas habeat, ipſiſque perſuadeat, ſe multa miranda præſtare, & quibus velint, prodeſſe vel nocere poſſe, puluerem plerumque primo congreſſu eis ſubminiſtrat, qui morbi necisve cauſa eſſe poſſit, quemque non ſit neceſſe in cibum potúmve iniicere, aut mutuo corpori affricare, ſed ſatis ſit, leuiter etiam in veſtes alicuius inſpergere. Eum qui necat, atrum; qui morbum tantùm faciat, cineritij, aliquando etiam ruffi eſſe coloris aiunt. Ac quoniam ſagæ ſæpe vel metu, vel pretio, nonnunquam etiam miſericordiâ adducuntur, vt morbo ſic affectis curationem adhibeant, ne deſit quoque ad eam rem remedium, tertium puluerem accipiunt, albi coloris, cuius vel aſperſione, vel in eſculenta aut potulenta iniectione propellatur morbus. Idque pluribus hiſtoriis probat Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. ſagar. lib. 1. c. 2.*

Pulueres Magici.

Vnguenta.

Verùm enim verò etſi dentur pulueres venenati, quibus homines infici poſſunt, vt ſuprà dictum: tamen hos tales non eſſe, ſed omnes illos effectus à Dæmone prouenire, credibile eſt. Quod vel ex eo patet, quòd non ſolùm leuiter veſtibus inſperſi, morborum & mortis cauſſa eſſe poſſunt, ſed &, vt idem Remigius, *eod. lib. c. 3.* habet, etiam vnguento malus Dæmon ſagas inſtruit, quo impunè manus ſuas, totúmque adeò corpus inungere poſſunt, quo tamen ſi alterius manum vel veſtem etiam attingant, ei continuò morbum vel mortem inferant. Et experientiâ obſeruatum, vt ex locis allegatis apparet, ſine noxa & damno, vt antè etiam dictum, vnguenta & pulueres illos quibus ſagæ vſæ ſunt ad damna aliis inferenda, à quouis tutò tractari poſſe, poſtquàm ſagæ in carcerem coniectæ ſunt. Inde enim clarè eluceſcit, quicquid tum peragitur, à Diabolo perfici; res eiuſmodi ſaltem ſymbola eſſe, quæ teſtantur, ſagas eius facinoris conſcias eſſe, & Diabolum earum ſuaſu & conſilio talia peragere. Nimirum vbi à Deo vel impetrauit, vel iuſſus eſt, iuſto Dei iudicio hominibus aliquid mali inferre, aut etiam vbi ex naturalibus cauſſis, vt mox, *concluſione 3.* dicetur, homini aliquis morbus impendet, atque ipſe hoc præuidet, miniſtris & mancipiis ſuis mandat, vt talia futilia & anilia adhibeant, iiſque perſuadet ſi id præſtiterint, talia ſecutura. Quod cùm accidit, artificem & præceptorem admirantur & colunt. Si verò ſagæ ſuâ ſponte alicui nocere velint, atque in auxilium Diabolum aduocent, nihil tale præſtare poteſt, niſi à Deo poteſtatem impetret, ſcribitque Bodinus, *lib. 1. Dæmonom. c. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus iſta noceant, ex ſagarum confeſſionibus eſſe manifeſtum. Interim ne autoritatis & exiſtimationis ſuæ iacturam apud ſuos Diabolus faciat, ſe in gratiam earum, quæcunque volunt, præſtiturum promittit. Quòd ſi promiſſis ſtare non poteſt, & ſagæ ſuâ ſpe fruſtrantur, eas obiurgat, quaſi præcepta ſua perperam exſecutæ ſint, neque omnia quæ mandauerat, adhibuerint imò ipſas ſæpe verberibus mulctat.

Tertia Concluſio.

Tertia Concluſio *Multi morbi, qui à ſagis induci putantur, ſunt planè naturales, & à naturalibus cauſſis, & ab ipſo interno humorum vitio, ſine vlla Diaboli opera, oriuntur.* Cùm enim Diabolus, rerum naturalium ſcientiſſimus, ſæpe præuideat, hominem ob internum humorem apparatum vitioſum, in morbum aliquem paulo poſt lapſurum, ille mancipiis ſuis perſuadet, ſi hoc vel illud agant, hominem in morbum iſtum lapſurum, qui iam ex naturalibus cauſſis in procinctu, & ſe paulo poſt proditurus erat, etſi à ſagis nihil tale actum fuiſſet. Memini me hîc ciues aliquot curaſſe qui inflammationibus, cum maximis doloribus, laborarunt, quos ſagæ in carcerem coniectæ ſe induxiſſe confeſſæ ſunt; cùm tamen nihil præternaturale in iis viderim, ſed tales ij tumores fuerint, qui ab interno humorum vitio prouenire potuerunt, & quales in aliis etiam, ſine omni veneficij ſuſpicione obſeruaui & curaui.

Quarta concluſio.

Quarta: *Interdum verò ab ipſo Diabolo, DEO permittente, ad voluntatem & libitum ſagarum, cum quibus is pactum habet hominibus morbi & damna immittuntur, ipſis ſagis Diaboli perſuaſu quædam adhibentibus, quibus ipſæ effectus illos, qui ſequuntur, tribuunt.* Verùm iam antea, *concluſione ſecundâ*, probatum eſt, media illa, quæ ſagæ adhibent, nullius efficaciæ eſſe, ſed omnia illa quæ eueniunt, ſolius Diaboli operâ perfici.

Quinta concluſio.

Quinta: *Morbos verò illos Diabolus interdum per cauſſas naturales hominibus inducit.* Cùm enim Diabolo rerum naturalium vires ac ſympathiæ & antipathiæ, non ignotæ ſint, & optimè norit, quid hominis cuiuſque valetudini commodum, quid noxium ſit, quid hunc vel illum morbum inducere poſſit; & venena ad cauſſas morbificas hominum corporibus, vel ſecundum totam ſubſtantiam, vel ipſarum partem ſpirituoſam & maximè efficacem, clam ingerere & inferre valeat, vel humores prauos in corpore latentes agitare, vel etiam bonos corrumpere, atque in varias partes immittere, atque ita naturalem earum conſtitutionem mutare, imò violenter quædam permiſſu Dei, in corpore humano peruertere; præterea affectus varios, ſpiritibus & humoribus motis excitare: hoc modo varios morbos inducere poteſt. Equidem nonnulli tales morbos à Diabolo excitari negant: cùm à cauſſis naturalibus prouenire poſſint. Et Autor libri, *de morbo ſacro*, qui nomine Hippoc. circumfertur, toto ferè libro diſputat contra illos, qui ſtatuunt, epilepſiam à Dæmone prouenire, & propterea non naturalibus medicamentis, ſed expiationibus curandam eſſe. Atque opinionem hanc ex ignorantia naturalium epilepſiæ cauſſarum profectam eſſe cenſet. A quo non multum Auicennas diſſentit, qui, *prima tertij, fen. 1. tract. 4. cap. 18.* ſcribit; *quibuſdam Medicorum viſum eſt, quòd melancholia contingat à Dæmonio. Sed nos non curamus, cum Phyſicam docemus, ſi illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, poſtquam dicimus, quoniam ſi contingat à Dæmonio, ſufficit nobis, vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & ſit cauſſa eius propinqua cholera nigra: deinde ſit cauſſa illius cholera nigra dæmonium, aut non dæmonium.* Verùm non ſatis firma ratio eſt, quòd, quia morbi iſti à naturalibus cauſſis proximè prouenire poſſunt, Diabolus nihil cum iis commercij habeat. Etenim licèt cauſſa proxima talis morbi ſit humor, naturalis; tamen ea, vt morbum hunc faceret, non ſua ſponte excitata eſt, ſed Diabolo mouente: & proinde eius ablatione morbus non curatur, niſi etiam cauſſa externa, humorem illum vel generans, vel mouens, tollatur, malus Dæmon putà. Vt enim ſi quis dolore capitis, vel febre ex mora ſub Sole corripiatur, non ſufficit, ſi intemperiei illi, vel bili à Sole generatæ remedia opponantur, ſed etiam neceſſarium eſt, vt æger ex Sole in vmbram, & frigidiorem locum ſeſe conferat: ita etiam, ſi Diabolus aliquem humorem in corpore humano generet vel moueat, non ſatis eſt, vt remedia ad humorem illum dirigantur, ſed etiam opus eſt, vt Diabolus ab actione ſua ceſſet. Ideóque non idem eſt, quod putat Auicennas, ſiue morbus aliquis à malo dæmonio excitetur, ſiue non excitetur, modò naturalis eius cauſſa adſit. Diabolum autem quandoque mediis naturalibus morbos inducere, etiam ſacræ literæ docent. Nam, 1. *Reg. c. 16.* de Saule Rege legitur, quòd certis temporum interuallis malus Dæmon ipſum exagitauerit. Et, *Luc. 13.* exſtat hiſtoria mulieris habentis ſpiritum infirmitatis annis octodecim, quæ erat inclinata, nec poterat ſurſum reſpicere, quam IESVS ſanauit die Sabbathi, & indignanti Archiſynagogæ reſpondit: *Hypocrita, vnuſquiſque veſtrum Sabbatho non ſoluit bouem ſuum aut aſinum ſuum à præſepio, & ducit ad aquam? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas octodecim annis, non oportuit ſolui à vinculo die Sabbathi?*

An Diabolus morbos mediantibus cauſſis naturalibus inducat.

Morbi autem illi, qui à malo Dæmone per naturales cauſſas excitantur, varij eſſe poſſunt. Interdum enim vitioſos humores, quos vel generat, vel mouet, ad cerebrum & neruos detrudit, atque epilepſiam & conuulſiones, ac paralyſin excitat: interdum melancholicis humoribus ſpiritus animales inquinat, & melancholiam inducit. Ad melancholiam referri poteſt & amor inſanus, & odium erga aliquem ſine cauſſa. Equidem homini Dæmon libertatem arbitrij auferre, & proinde ad hunc vel illum amandum, aut hodio habendum cogere non poteſt; varia tamen & falſa phantaſmata imaginationi obiiciendo, odium vel amorem excitare valet: dum nimirum rem aliquam, quæ tamen talis non eſt, vel formoſiſſimam & maximè amabilem; vel contrà, vt turpiſſimam & maximè deformem, obiicit. Quam ad rem etiam Diabolus abutitur interdum iuuenum naturali conſtitutione, ad Venerem & libidinem procliui. Cuius rei exempla præbent ſtatuarum amatores, quorum aliquos fuiſſe, hiſtoriæ referunt. Etſi verò talia præſtat Diabolus vitioſos affectus in hominibus excitando, & Venerem ſtimulando, vel rei amatæ vel amandæ imaginem continuò phantaſiæ obiiciendo: tamen ſagis perſuadet vt credant, ſe ceremoniis quibuſdam, vel aliis rebus nullius momenti adhibitis, alios in ſui, vel quorum volunt, amorem pertrahere poſſe.

Morborum à Diabolo per cauſſas naturales inductorum differentia.

Pertinent huc omnia, quæ de Philtris dicuntur, de quibus etiam *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 10.* dixi. Philtrum, ἀπὸ τοῦ φιλεῖν dictum, eſt quicquid ad amorem conciliandum adhibetur. Eſt autem philtrum duplex; aliud quod pharmacum propriè eſt, ad amorem conciliandum datum, & vulgò poculum amatorium nominatum, de quo *loco alleg.* & in *Inſtitut. lib. 2. par. 3. ſect. 2. c. 4.*

Philtra.

ſatis

ſatis dictum, quod quidem Venerem forſan excitare, amorem verò hominis certi conciliare non valet, imò interdum pro amore furorem ac inſaniam inducit, de quo Poëta:

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Hoc tamen negare nolim, interdum etiam Diabolum hîc concurrere, & quod ipſe præſtat, philtris ac poculis eiuſmodi adſcribi. Deinde ſunt ceremoniæ quædam & veneficia, quæ ad amorem conciliandum Diabolo ſuadente adhibentur. De quo Vergilius, *in Pharmaceutria*:

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit
Vno eodemque igni, ſic noſtro Daphnis amore.

Et: *Terna tibi primùm triplici diuerſa colore*
Licia circundo, térque hæc altaria circum
Effigiem duco. (imaginem ſcilicet amati)

Et: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.*
Necto, Amarylli, modò, & Veneris dic vincula necto.

Et: *Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.*

De quibus omnibus prolixè agit Martinus Delrio, *diſquiſit. Magicar. lib. 3. part. 1. quæſt. 3.* qui ibi videatur. Mihi ſatis eſt hoc monere, talia ad amorem conciliandum nihil facere, ſed ſi quid ex voto ſagarum ſuccedit, id omne Diabolum præſtare; qui & humores ac ſpiritus in libidinem accendere, & amaſiæ vel amaſij imaginem, vt ſummè pulchram & amabilem, crebrò phantaſiæ obiicere, & memoriæ fortiter imprimere poteſt.

Contrà ſi odium excitare vult, rem, quæ etiam pulchra eſt, vt maximè deformem exhibere valet. Cuius rei exemplum eſt apud Baptiſt. Codronchium, *lib. 3. de venef. cap. 6.* quod ſuprà, *cap. 3.* enarratum fuit; mulieris ſcilicet, quæ maritum ardentiſſimè amabat, qui tamen ſi appropinquabat, tam deformis, turpis, horrendus, & monſtroſus apparebat, vt mortem ſubire, quàm illum ferre mallet.

Interdum ad oculos detrudit humores, & cæcitatem; interdum ad aures, & ſurditatem inducere poteſt; vel ſpiritus, qui omnium actionum naturæ proximum ſunt inſtrumentum, diſſipare vel corrumpere, aut ipſam partis conformationem peruertere. Si humores vitioſos in partes membranoſas moueat, grauiſſimos dolores excitare valet.

Coniugium vt turbet Dæmon.

In primis verò Diabolus in præſtandâ ſuâ operâ veneficis promptiſſimus eſt in coniugio turbando, vt ita & propagationem generis humani, cuius hoſtis eſt infenſiſſimus, impediat, & adulteriis, imò homicidiis, occaſionem præbeat. Præſtat autem id variis modis; primò odium inter coniuges excitando, & conſuetudinem coniugalem impediendo; de quo antea dictum, eiuſque exemplum allatum. Et obſeruatum etiam eſt alias, coniuges, qui ſe ardentiſſimè amarunt, cùm ad copulam coniugalem ventum eſt, adeò in odium exarſiſſe, vt ſe mutuò vnguibus & pugnis impeterent, & alterius corpus adeò horridum & fœdum apparuiſſe, vt alter amplexus nullo modo ferre poſſet. Nonnulli & huius maleficij mentionem faciunt quòd ſcilicet coniuges corporibus ſibi mutuò appropinquare, licet velint, non poſſint, dum Dæmon phantaſticum aliquod corpus inter eos interiicit, vt ſe contingere non poſſint; vel alio modo eos inuicem à ſe diuidit: cuius rei mirandam hiſtoriam ex Vincentio Beluacenſi, cùm alij, tum Martinus Delrio, *diſquiſit. Magic. lib. 3. part. 1. q. 4. ſect. 8.* refert, quæ tamen cùm præſtigiæ ſint, potiùs ad veneficia, de quibus *concluſ. 7.* dicetur, pertinere videntur. Secundò coniugium turbat Dæmon, viros ad Venerem impotentes reddendo, qui tum vulgò frigidi & maleficiati appellantur, vt modò cum nulla fœmina, modò cum vna, & præcipuè propria vxore, Venerem exercere non poſſint. Quod veneficij genus vulgò Ligatura appellatur. Præſtat autem hoc vel ſeminis generationem prohibendo, vel membri genitalis erectionem impediendo, ſpirituúmque ad id influxum prohibendo, vel ſemen exſiccando & ſubducendo, & eius effuſionem prohibendo. In fœminis verò hoc præſtat, genitalibus aliquam affectionem præter naturam inducendo, vt virum admittere non poſſint. Interim Diabolus ſagis perſuadet, vt neſcio quas ceremonias ridiculas & nullius momenti adhibeant, quæ ad rem nihil faciunt, & nihilominùs credant ſe præſtare, quæ ipſe tamen efficit.

Neque enim impoſſibile eſt, vt Diabolus etiam difficultatem partus, vel abortum exciset; & extant in confeſſionibus ſagarum multæ eius rei hiſtoriæ. Cùm enim ad geſtationem & partum naturalem multa requirantur, quæ Diabolo ignota non ſunt, variis modis ea corrumpere & vitiare poteſt.

Sexta concluſio.

Sexta concluſio: *Interdum tamen etiam Diabolus ſine cauſſis & mediis naturalibus in corpore hominis exiſtentibus, ſuâ potentiâ & ſubitâ violentiâ, ſolùm ad ſagarum poſtulatum, homines lædit.* Cùm enim ſagæ vel metu ne deprehendantur, rem aggredi nolunt; vel ſe eam expedire non poſſe pro voto putant, eam omnem Diabolo committunt, qui ex voto ipſarum eam expedit, & ea quæ iubent, hominibus damna ac mala infert. Cuius rei paſſim multæ hiſtoriæ extant. Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. ſagar. lib. 2. cap. 10.* narrat, ſagam quandam, Ioannam à Bruho, cùm virum quendam fortè bigis Argentoratum proficiſcentem vidiſſet: memorem pridem acceptarum, & adhuc inultarum iniuriarum, eum deuouiſſe, & execratam eſſe. Et cùm vix imprecari cœperat, illum è curru, in quo ſedebat, præcipitem tantâ vi deiectum eſſe, vt illicò exanimatus ſit, integro nihilominùs toto corpore, nec vel vulnere vllo ſaucio, vel liuore decolorato, vel tumore inæquali, vel luxato, vel intorto, aut vlla ſui parte læſo, vt illi interclusam animam, interceptóſque omnes vno momento ſpiritus fuiſſe à Dæmone, credibile ſit. Et idem, *eod. lib. c. 12.* refert, quendam alium, à quo iniuria affectus ſibi videbatur, diris deuouiſſe, & illum mox turbine ſubito inuolutum, ac in terram deiectum, altero crure ſic debilitatũ fuiſſe, vt ſe loco mouere non poſſet, & vicinorum pecorum cuſtodum adminiculo domum deducendus fuerit, idque antequàm vulnus coaluit, ipſum illum Magum ſpontanea confeſſione patefeciſſe. Idem, *ibid. c. 13.* ſcribit, ſagam quandam cùm vicinæ nocere vellet, turi ſuo more opus feciſſe, interim negotium Dæmoni ſuo commiſiſſe. Ecce verò, vicinarum ædium occluſis obſeratíſque foribus audiri miſerum ejulatum pueri, quem mater abiens domi reliquerat. Cùm verò, qui audiebant, accurrerent, ac fores properè effringerent, repererunt puerum prunis candentibus vndiquaque adopertum & obrutum; quem licèt, quantum poſſent, prunis candentibus extrahere, & ſeruare niterentur, animam tamen egit, & inter manus illorum mortuus eſt. Idem, *eod. lib. c. 14.* narrat, ruſtico cuidam ad Moſellam Dæmonem, iuſſu cuiuſdam Franciſci Vellei, turbine quodam, reliquo aëre alioquin placidiſſimo, omnem ſpiritum ſic intercepiſſe, vt diu vitæ dubius ac incertus iaceret. Idem, *eod. lib. c. 15.* ſcribit, ſagam abſentem quandam Dæmonis ope alterius oculo cladem intuliſſe, eúmque qui hoc vulnus in oculo accepit, retuliſſe, vulnus iſtud oculi ſibi quaſi ab impingente per vim arboris ramo inflictum fuiſſe; cùm tamen hinc atque inde arbores nullæ multis paſſibus ſtarent.

Septima concluſio.

Præſtigia Diaboli.

Septima concluſio: *Sæpe præſtigiis ſaltem Diabolus homines ludit, & ſe morbos, qui nulli ſunt induxiſſe perſuadet.* Huc pertinet membri virilis ablatio, cuius hiſtoriam ſuprà, *cap. 3.* è Baptiſtæ Codronchij, *lib. 3. cap. 5.* attulimus: & extant ſimiles *in Malleo maleficarum* Sprengeri, *part. 2. quæſt. 1. c. 7.* Etſi enim nonnulli in ea ſunt ſententia, reuera membra genitalia à Diabolo auferri & reddi poſſe: tamen cum iis ſentire malo, qui meras præſtigias talia eſſe putant; cùm in Diaboli poteſtate non ſit, adempta homini membra reſtituere. Et quòd iuuenis ille, ſolo contactu manus maleficæ inter femora, membra genitalia ſtatim recepit, id præſtigias meras fuiſſe facilè docet. Nec mirum, vt Ludouicus Viues, *in Auguſtin. de ciuitat. Dei, lib. 10. cap. 16.* ſcribit, hoc fieri à Dæmonibus, & falli ab eis obtutus noſtri aciem; cùm à circulatoribus nobis ſic ſæpe imponatur, oſtendantúrque, quæ niſi à tali hominum genere agerentur, pro miraculis qui caperent, non deeſſent; etiam ſic facta admirationi ſunt, & vix acumen ingenij rationem illorum aſſequitur. Etſi enim ſunt, qui credant, niſi Dæmonis ope iſta non perfici: artis tamen ſunt exercitatiſſimæ, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum præſtigiis fruſtratur. Ita qui edit panem, ſpuere cernitur farinam ſiccam: qui bibit vinum, per frontem id, aut etiam iugulum, remittit: magno ſpectatorum metu ac horrore gladij vorantur, & ingens vis euomitur acuum, zonularum, nummorum.

Ad quod autem genus veneficij referenda ſint mira illa, quæ interdum per aluum & vomitum reiiciuntur, an Diaboli ope ex humoribus in corpore humano generentur; an eius potentiâ corpori inſerantur; an verò ſaltem præſtigiæ ſint Diaboli, dubium. Attulimus verò ſuprà, *cap. 3.* aliquot eius rei hiſtorias, & paſſim extant plurimæ. Et VVierus etiam, *de præſtig. dæmon. lib. 4. cap. 5. 6. 7.* aliquot recenſet, quæ docent, per aluum & vomitum fuiſſe reiectas acus, capillos, ferramenta, clauos, plumas, lapides, anterius opilionis ſubligaculum, filorum ſphærulas, pelles ſtramen, pauonis pennam, ſpinas, ſetas porcorum, arenam, vitrum, & alia. Idem etiam, *ibid. c. 9. 13. 14.* refert, è corporibus viuentium & mortuorum extractos fuiſſe clauos, cultros, ferramenta, & alia. Res autem tales, cùm variæ ſint, quaſdam in corpore generari poſſe, dubium non eſt; quales ſunt pili, qui interdum in apoſtematibus & vomicis inueniuntur, etiam in iis, in quibus nulla veneficij ſuſpicio eſt. Quæ autem nullam cum humano corpore cognationem habent, vt ſetæ porcorum, pennæ pauonis, metalla, in primis res artificiales, vt cultri, claui, panni, & ſimilia, eas in corpore humano generari non poſſe, extra controuerſiam eſſe puto.

An vere in per aluum & vomitum res admiranda reiiciantur.

An verò talia reuera in corpore fuerint, & inde reiiciantur, vel extrahantur; an verò præſtigiæ Dæmonis ſint, extra ſaltem talia in corporis ſuperficie oſtentantis, inter autores dubium. Io. VVierus, *de præſtig. dæmon. lib. 4. cap. 2. & 14. & de lamiis, cap. 17.* in ea eſt ſententia, talia ſaltem præſtigias & illuſiones Dæmonis eſſe, & ea quæ reiici vel extrahi è corpore videntur, nunquam fuiſſe in corpore, ſed Dæmonis ſubtilitate & velocitate imperceptibili ori iniectæ, vel extra admota, hominum oculis vel celeritate eius victis, vel faſcino deluſis, vel interiectum corporis aërei, aut aliter caligantibus. Atque ad id probandum hiſce præcipuè argumentis vtitur: Primò, quòd nullus meatus ſit, per quem talia, cultri ſcilicet & ſimilia, in corpus immitti poſſint. Res etiam, quæ reiiciuntur, ſæpe amplitudinem œſophagi, etiam, quoad fieri poteſt, in homine viuo tenſi diſtractique naturalem diductionem excedant. Tertiò quod fieri non poſſit, quin os ventriculi, & œſophagus, à talibus, ſi per eum tranſirent, læderentur; cùm tamen plerumque nihil læſionis vel doloris poſt talia vomitu reiecta percipiatur: quia impoſſibile fuiſſet, ſi res tales acutæ in ventre fuiſſent, quin in eo dolorem excitaſſent; cùm tamen nullus dolor anteà perceptus fuerit. Quartò, quia tactu, etſi ventriculus valde comprimatur, nihil tale deprehendi poſſit. Quintò, quòd nihil cibi vel chyli talibus, quæ reiiciuntur, permiſtum appareat; etſi homo paulo antè cibum ſumſerit.

Alij verò exiſtimant, res illas reuerà à malo Dæmone in corpora immitti, atque inde vel reiici, vel extrahi, nec aliunde in actu reiectionis vel extractionis à Dæmone delatas eſſe. Atque ad id probandum, hoc in primis afferunt, quòd res tales ſæpe multos annos aſſeruantur, & propterea non ſaltem imaginariæ fuerunt: deinde quòd reuera tales res ex vlceribus & corporibus hominum, Chirurgorum opera extrahuntur, vt ex Laugio, *l.1. Ep.38.* patet, & ipſis manibus attrectari poſſunt. Verùm de modo, quo corpori inſerantur huiuſmodi res à Dæmone, diſſentiunt. Nonnulli putant, hominem in ſomnum profundum demergi, & tum Diabolum corpus, vel membrum illud incidere, & ea quæ velit, inſerre, ac ea ſubtilitate & arte vulnus id conſolidare, vt nulla cicatrix appareat. Licèt enim homines id præſtare non poſſint: tamen Diabolum eſſe artificioſiſſimum, & ea noſſe medicamenta, quibus id præſtare queat. Alij putant, à Diabolo poros cutis diſtendi, & per eos inſeri ſtramen, ſetas porcinas, corium, & ſimilia. Alij opinantur, Dæmonem nullo negotio res eiuſmodi in minutiſſimas partes, & puluerem etiam, frangere & conterere, & ſenſim in hominum corpus ingerere, & ingeſtas rurſum compingere poſſe.

Auctoris ſententia. De reiectione etiam diſſentiunt. Alij enim exiſtimant, etſi ſuâ ſponte œſophagus non ita dilatari poſſit, vt corpora tam magna per eum reiici poſſint: tamen vt à Diabolo extra conſuetum modum extendatur, impoſſibile non eſſe. Imò addunt, naturam interdum per anguſtas vias res in corpus deglutitas vel immiſſas expellere, vt nemo naturaliter id fieri potuiſſe crediſſet. Quarum rerum exempla collegi *l.3. Pract. part.1. ſect.1. c.3.*

In re hac obſcura & difficili equidem aliquid certi ſtatuere, difficillimum eſt; cùm Diabolus ſit *μυριοτέχνης*, & multa Dei permiſſu præſtare poſſit, quæ hominibus ſunt impoſſibilia. Non negarim tamen, interdum eſſe meras Diaboli præſtigias, quod vel ex eo patet, quòd res tales interdum euaneſcunt, ſicut ex hiſtoria illa puellæ, à Cornelio Gemma annotatæ, & ſuprà, *c.3.* recenſitæ, manifeſtum eſt, quæ viuam anguillam vomitu reiecit, quæ tamen exenterata in alto loco ſuſpenſa, vt à nullo animali attingi potuerit, poſtea euanuit. Contrà cùm res quædam vomitu reiectæ, & ex abſceſſibus extractæ, manibus contrectatæ, & diu aſſeruatæ fuerint, non dubitandum eſt, reuerà tales fuiſſe. An verò ex ipſo ventre vel corpore prouenerint; an verò in ore, vel ante os aut vomicam aliunde delatæ & ſubſtitutæ fuerint, cuilibet liberum relinquo, quicquid velit ſentire. Cùm tamen vix probabilis modus dari poſſit, quo talia corpori inſeri potuerint, nec etiam facilè via dari queat, per quam res tantæ magnitudinis, & quidem ſine damno, reiici potuerint, valde probabile eſt, meras eſſe Diaboli præſtigias. Etenim ſi præſtigiatores illi manuum agilitate hominum oculos fallere poſſunt, cùr non & Diabolus idem poſſit, & id exhibere intuentibus, quod nunquam in corpore fuit?

Equidem refert Henricus ab Heer, *obſeru. med. rararum l. obſeru.8.* puellam quandam nonum agentem annum ex veneficio vomitu eieciſſe multas plumas, faſciculos ſtraminis pollice craſſiores, tranſuerſis aciculis confixos, ligulas ex filo textas, variis coloribus diſtinctas, quaternionem denique acicularum cæruleæ chartæ infixarum, ſicut vulgò proſtant, integerrimum, & iamiam empto ſimillimum: atque cùm ipſe hæc omnia præſtigias cacodæmonis adſtantibus illudentis, aliunde petita eſſe, & è primis puellæ labiis in manus ſuas mitti aſſereret, puellam hanc nodum hunc ipſam ſibi exſoluiſſe ſcribit: dum diceret, Ne dubitate, quin hæc ex imo mihi ducantur corpore, ſtatimque manum ſuam apprehenſam faucibus ſuis admoueret, diceretque, ſentiés aciculam ſine capite aſcendentem breuíque exituram: ſe verò mox arctiſſimis ſiniſtræ manus digitis aciculam in gutture deprehendiſſe, & cum ſe eam tenere crederet, vi illam ſibi eripi percepiſſe, quam tamen puella mox exſpuerit, & ipſe dextrâ manu acceperit. Additque porrò, eodem modo aliàs ſæpius in ipſo adhuc ventriculi orificio ligularum principium tetigiſſe, illiſque aſcendentibus, & per os exituris, omnes quos ea cura tangebat, in mediis faucibus ligulæ finem comprehenſum tenere ſe putantibus, cacodæmonem conatus eorum luſiſſe.

Sed quis non videt, & in illa ipſa acu, quam puella in faucibus adſcendere, breuíque exituram dicebat, & in ligulis illis, quæ circa orificium ventriculi hærere putabantur, Diabolum omnes adſtantes deludere potuiſſe? Cùm enim non ſolùm brutorum, ſed & hominis ipſius imaginem ſuis præſtigiis referre poſſit, cur non & hæc poſſit?

Et talia meras præſtigias Diaboli eſſe, vel ſatis docet illud, quod Clariſſ. Dn. D. Gregor. Horſtius, *l.1. Epiſt. Medicinal. ſect.7.* ſcribit, quendam Illuſtriſſ. ſui Principis Conſiliarium ſibi retuliſſe, fratri ſuô, cùm ex incantatione, grauiſſimâ ophthalmiâ laboraret quotidie magnam ſcoparum minutim inciſarum copiam per oculos egreſſam fuiſſe, ita vt ſcopæ purgandis ædibus deſtinatæ vix emptæ ſtatim amitterentur. Quis enim credat, tantam ſcoparum minutim conciſarum copiam corpori potuiſſe à Diabolo ita inſeri, vt ex per oculos egrederentur, ſed hoc non potiùs ſibi perſuadeat, extrà per præſtigias præ oculis fuiſſe oſtenſas?

Octaua concluſio. Octaua concluſio: *Etſi verò morbi & alia mala, quæ ſagæ ſe hominibus immittere putant, à Diabolo proficiſcantur, ſagaque ipſa nihil agunt: tamen extra culpam non ſunt, ob pactum, quod cum Diabolo inierunt, qui hominibus ad ſagarum poſtulatum nocet, & ob voluntatem nocendi non ſunt excuſatæ.* *Pacta ſagarū cum Diabolo.* Equidem VVierus, *l.3. de præſtig. Dæmon. & de lamiis, c.6.7.8.* fœdera & pacta illa vana, præſtigioſa, ſtulta, & nullius momenti eſſe ſcribit: Diabolum enim, vtpote qui ſpiritus eſt, & carnem ac oſſa non habet, manum extendere, quod in pactis illis fieri, in confeſſionibus ſagarum refertur, non poſſe, ſed Diabolum phantaſmata vana vel imaginationi obiicere, vel viſui vel auditui falſas ſpecies offerre exiſtimat. Diabolum etiam aliorum adminiculo in ſua potentia oſtendenda, aut actionibus declarandis, non indigere, vtpote qui nec vllius voluntate aut imperio, quam Dei, & huius miniſtrorum bonorum. Et licèt quid ſtipulentur ſagæ: tamen id pactum non obligare putat, ideo quòd à Diabolo hominibus talibus viſus phantaſia & mens præſtringatur; atque ideò, quicquid agunt vel ob ætatem ſtupidam, vel ſexus inconſtantiam, vel impotentiam mentis, vel animi morbum, & à maligno ſpiritu deluſas facere. Doloſam etiam dicit hanc ſtipulationem, maximè in pernicioſum finem confictam, ſine teſtibus, vel contra Dei voluntatem; cum homo in Baptiſmo Deo priùs obligatus ſit. Summa: nihil niſi Diaboli illuſiones, & mera phantaſmata eſſe exiſtimat omnia illa; quæ de pactis & fœderibus ſagarum cum Diabolo dicuntur.

Verùm enimuerò nimiùm ſagarum malitiam & impietatem VVierus excuſat & extenuat, & apud doctos Viros non paucos eo nomine, vt ſagarum patronus, malè audit. Equidem miror, nec cogitatione aſſequi poſſum, quomodo homo, & præcipuè Chriſtianus, ita omnem pietatem abiicere, imò humanitatem exuere poſſit, vt ſui Creatoris & Redemptoris, ac fœderis, quod cum Deo iniit, oblitus, in caſtra Diaboli tranſeat, ſeque apertum ſui Creatoris & Domini, à quo in æternas inferni pœnas ſe præcipitari poſſe nouit, hoſtem profiteri, & contrà Diabolo, generi humano infenſiſſimo, aſſociari auſit. Et tamen id factum eſſe, & adhuc fieri, multæ hiſtoriæ, & liquidæ ac claræ ſagarum confeſſiones, etiam tormentis non expreſſæ, docent.

Argumenta VVieri refutantur. Et argumenta, quibus id negare vult VVierus, nullius momenti ſunt. Etenim quod dicit, Dæmonem non habere manus, & propterea conſertis manibus fœdus inire non poſſe, verum eſt, & omnino etiam Dæmones mali ſuâ naturâ ſpiritus ſunt. Interim & ſacræ & profanæ literæ plenæ ſunt hiſtoriis, quæ docent, ſpiritus cùm bonos tum malos, hominum vel aliorum animalium formâ hominibus apparuiſſe. Et ſagæ optimè hoc norunt, nec ignorant, corpus illud, in quo apparet Diabolus, eſſe præſtigioſum. Interim & hoc ſciunt, ſub hac larua latere Diabolum. Et proinde quando cùm ſpectro tali, aut larua ita paciſcuntur, non cum larua & ſpectro, ſed cum ipſo Diabolo paciſcuntur, quem incorporeum & inuiſibilem eſſe bene nôrunt, qui etiam loquitur & agit abſque viſibilis & tractabilis corporis aſſumptione. Ideóque ſiue cum Diabolo ſub viſibili corpore latente, ſiue cum ipſo inuiſibili Diabolo paſciſcantur, idem eſt. Deinde ad pactum & fœdus conſenſus ſufficit, nec ſemper opus eſt, vt ſtipulatio manu facta accedat. Tertiò neque etiam pacta illa ſunt mera phantaſmata, aut melancholicarum mulierum perſuaſiones & ſomnia. Neque enim dormientes, ſed vigilantes, ſcientes, & re priùs deliberatâ, cum malo Dæmone, quem illum ipſum eſſe non ignorant, & quidem aliis ſagis teſtibus, pactum iniuiſſe, & ſe Dei ac hominum hoſtes futuros, ſi hoc vel illud eas docere, illis dare, vel illarum gratiâ facere velit, promiſiſſe, multæ ſagarum confeſſiones docent. Et quomodo omnia ſomnia vel phantaſmata ſint, quæ veneficæ de ſuis cum Diabolo pactis dicunt: cùm certum ſit, nullam ſagam dixiſſe, ſe aliquam in ſocietatem pertraxiſſe, & Diabolo copulauiſſe, quin non idem altera, quæ ſeducta eſt, affirmauerit, & ambæ diem, horam, locum, occaſionem, modum pacti ſimiliter enarrauerint? Neque omnes, quæ pactum cum Diabolo inierunt, melancholicæ vetulæ fuerunt; ſed etiam puellæ à vetulis perſuaſæ, & impuberes à matribus ad pactum tale coactæ, quæ poſtea pœnitentiâ ductæ, ſine vllis tormentis, vel tormentorum metu, rem, vti geſta eſt, enarrauerunt: cuius rei aliquot memoranda exempla narrat Nicol. Remigius, *l.2. dæmonol. cap.2.* Neque etiam iſta ſubitò contrahuntur pacta, ſed varios homines ineſcandi, & ſibi obligandi modos habet malus Dæmon, atque affectibus hominum ſe accommodat, & cùm norit, alios libidini & amori operam dare, eorum votis ſe ſatisfacturum pollicetur; cùm alios paupertatis pertæſos eſſe ſciat, magnam diuitiarum copiam ipſis promittit; cùm alios odio & inuidiâ erga alios flagrare non ignoret, media, quibus hoſtibus nocere poſſint, ſe monſtraturum ſtipulatur; cùm alios ſcientiæ & artium deſiderio teneri perſpectum habeat, iis artes multas, & medicamenta, quibus incurabiles morbo curare poſſint, ſe monſtraturum ſpondet. Et quos blanditiis ad ſe pertrahere non poteſt, eos minis aggreditur, ipſiſque pericula & mortem minatur: cuius rei exempla habet idem Nicol. Remigius, *dæmonol. ſag. l.1. cap.11.* *Stigmata à Diabolo ſagis impreſſa.* Et quomodo hæc mera phantaſmata ſint, cùm ſagæ notas huiuſmodi ſeruitutis, in quam ſe immiſerunt, corporibus ſuis à Diabolo impreſſas imagines habeant, quæ & oculis ſunt manifeſtæ, & quòd à Dæmone ſint impreſſæ, eo cognoſcuntur, quòd etſi acu, vel alia re acuta eo loci ſagæ pungantur, nullum omnino dolorem percipiunt, nec ex punctura, vel gutta ſanguinis effluit: id quod hiſtoriis aliquot probat Nicol. Remig. *dæmonol. ſag. l.1. c.5.*

Cur Diabolus ſagas in ſocietatem criminis adſciſcat. Tandem licèt ſagarum auxilio Diabolus opus non habeat, vt potentiam ſuam exerceat: tamen vt ad voluntatem ſagarum, quaſi ſociarum, aliis noceat, id ideò facit, vt ipſe animas ſagarū lucretur. Etenim ſi ſolus homini noceat, ſuo periculo ſaltem id

facit.

facit. Verùm ſi à ſagis inuitatus & iuſſus homines lædat, ſceleris ſocias habere cupit ſagas, vt æterni ſupplicij ſocias habere poſſit. Addunt & alij alias cauſſas: nimirum Dæmonem id ideò facere, vt DEVM ad maiorem iram irritet, & ad ſæuiorem vltionem contra genus humanum prouocet. Alij putant, ideò Diabolum in criminis ſocietatem ſagas adſciſcere, vt DEO quaſi iniuriam faciat, ſi ſcilicet homines à DEO ad vitam beatam creatos, redemptos & baptiſatos, à DEO auertat, & ſibi mancipet. Præterea poteſt præſtare per homines Diabolus, quæ non ita commodè ipſe ſolus præſtaret. Non enim homines ita conuerſationem cum ſagis abhorrēt, vt conuerſationem cum ipſo Dæmone, ad quam tamen ſenſim à ſagis pertrahuntur. De quo Nicol. Remigius, *lib. 2. dæmonol. ſag. c. 9.* Ideóque etſi ſagæ ipſæ nihil præſtant: tamen hiſce de cauſis, & vt gratiam earum promereatur, ſimúlque iis ſuam potentiam oſtentet, & in admirationem apud ipſas veniat, criminis ſocias ſibi adſciſcit.

Pacta cum Diabolo duplicia. Expreſſum.

Pactum autem hoc cum Dæmone initum, vel expreſſum, vel implicitum eſt. Expreſſum eſt, vbi homo cum ipſo malo Dæmone quocunque modo apparente expreſse pactum init. Deóque & omni religioni renunciat, & Diaboli ſeruituti ſeſe mancipat. Id quod variis modis fieri ſolet, quos omnes hîc recenſere opus non eſt, ſed videri de iis poſſunt ij, qui in genere de Magia ſcripſerunt; Autor ſcilicet mallei maleficarum, Nicol. Laquæius, *in flagell. hæreticor. faſcinar. c. 8.* Baptiſta Codronchius, *lib. 3. de morb. venef. c. 4.* Bodinus, *l. 2. Dæmonom. c. 34.* Nicol. Remigius, *dæmonol. ſag. lib. 1. c. 5.* Martinus Delrio, *diſquiſit. magicar. lib. 2. q. 4.* & alij.

Implicitum, & eius modi varij.

Deinde eſt pactum implicitum, vbi quis ſciens & volens ſuperſtitioſis rebus, characteribus, verbis vtitur, quæ naturaliter, id cuius gratiâ adhibentur, præſtare non poſſunt, qui licèt ipſe cum Diabolo pactum non inierit: iis tamen mediis vtitur, quæ aliis Diabolus tradidit. Quò pertinent & ij, qui ſibi perſuadent, ſe Dæmonem non vt dominum, & cui vt mancipia obligati ſint, agnoſcere, ſed verbis, characteribus, ceremoniis, aut aliis modis, Diabolum, etiam inuitum & repugnantem, ad ſibi ſeruiendum, & quæ volunt, officia præſtanda, cogere poſſe. Miſeros verò iſtos homines miſerè fallit Diabolus, & dum ſimulat, ſe repugnantem & inuitum adeſſe, ipſe promptiſſimè adeſt, vt eum, qui ſibi imperare cupit, ſuum mancipium efficiat. Imò ipſe verba illa, characteres, & ceremonias conſtituit, & qui illis vtitur, Diaboli ſeruus & mancipium eſt, non dominus, & artes illæ omnes, ac ceremoniæ addiſcuntur ſuaſore & impulſore Diabolo. Quod etſi ipſe non ſemper ſenſibus obuius facit: per alios tamen homines inſtigat, vt eiuſmodi impietati ſeſe dedant. Ac perinde eſt, ſiue Diabolus ipſe aliquid ſuggerat, ſiue per alium perſuadeat. Et omnes, qui mediis à Diabolo ordinatis vtuntur, fœderi cum Diabolo implicantur.

Imprecationes, Execrationes.

Quò referendæ ſunt & imprecationes ac deuotoria carmina, vt Liuius appellat, & execrationes, quas iam olim in vſu fuiſſe, apparet ex oratione Æſchinis contra Cteſiphontem, quibus & ſagæ, ac mendici interdum, dum ipſis aliquid denegatur, vtuntur, dum eorum frequens imprecatio eſt: vt vniuerſa familia fame pereat; pariat iratâ Iunone materfamilias, prodigiis portentiſque domus tota infeſtetur; pecudes, ſegetes, vindemia pereant. Sæpe enim ad nutum adſunt Dæmones, qui talia exſequuntur.

Deinde inſcius etiam aliquis ſe tali pacto implicare poteſt, ſi rebus & ceremoniis à Diabolo ordinatis incautè vtatur: cuius rei exemplum refert Smetius, *lib. 5. miſcellan.* ex relatione D. Neſij & ciuium Lipſienſium, vbi ſcribit, puellam quandam non intelligentem quid ageret, dum nutricis actionem totam, quâ in ciendis tempeſtatibus ſæpius vſam viderat, imitaretur, tonitrua ac fulgura excitaſſe, quibus villa haud procul à Lipſia diſſita conflagrauit. Quæ res ipſa ſatis docet, quàm cautè & ſtudioſè vitanda ſint illa omnia, quæ cauſſas naturales non habent, ſiue ſint verba ignota, ſiue characteres, ſiue imagines, ſeu quæcunque alia. Sunt enim illa omnia Diaboli teſſeræ, quas, quicunque eas vſurpet, ſtatim agnoſcit, & quaſi vocatus adeſt, & ſe actionibus illis, quas illi edere cupiunt, immiſcet, & hominibus familiaritatem ſuam offert, eóſque conſuetudine audaciores facit, vt poſtea arctiores fœdere Diabolo ſeſe obſtringant.

Pacta Diaboli fallacia.

Pacta autem iſta Diabolica ſunt fallacia & mendacia. Fallit Diabolus, cùm ſe in angelum lucis, vt D. Paulus *2. ad Corinth. c. 11. verſ. 14.* loquitur, tranſmutat.

Sicut enim pueris abſinthia tetra medentes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum,
Aſpirant mellis dulci flauóque liquore:

Ita malus Dæmon, ſi ſeipſum & ſuas merces, quales ſunt, venales exponeret, non facilè emptorem inueniret. Ergo cùm primùm hominem adoritur, ſe pium, beneficium, & ſalutarem oſtendit. Id quod hiſtoria illa, quam Nicol. Remigius, *Dæmon. ſag. l. 1. c. 9.* recenſet, ſatis docet. Cùm enim quidam iuuenis, Theodorus Maillotius, adoleſcentulam quandam deperiret, ac eius potiundæ ſpes omnis eſſet abſciſſa, conſeruum ex Germania, cui audiuerat Dæmonem eſſe ad quæcunque obſequia paratiſſimum, adit, huicque ægritudinem ſuam aperit. Hanc occaſionem Germanus libens arripit, vt cui ex pacto intra dies paucos neceſſe erat, vel ſe Dæmone ſuo liberare, atque expedire, adducto alio, qui iſtud, ceu æs alienum, in ſe tranſcriberet, vel ab eo obtortâ ceruice necari. Cùm ergò agendo illi negotio in conclaui quodam clauſo conueniſſent, repente foribus patefactis ſe infert lepida, nec illiberali facie puella, (hoc habitu Dæmon primò ſe oſtendere volebat, ne Maillotius, ad formidabilem eius aſpectum exhorreſceret) eámque ſe eſſe prædicat, quæ nuptias, quas tantopere ambiebat, facilè eſſet confectura modò vellet is, quæ erat præceptura, obſequi: ac illo auidè attentéque expectante, quænam eius eſſet ſententia, in primis cœpit edicere, vt furtis, crapulâ, libidinibus, iniuriâ, blaſphemiis, cæteriſque, quæ animam inquinant, vitiis temperaret, pietatem coleret, inopes facultatibus ſubleuaret, ſeipſum in hebdomada bis ieiunio maceraret, ſolennes ac quotidianas precationes non intermitteret, eáque ſedulò obiret omnia, quæ hominem Chriſtianum decent, atque æquum eſt facere. Iſtis enim omnibus ſi vellet nuncupatis verbis ſe obſtringere, futurum, vt optatis thalamis ſine difficultate potiretur. Hæcque ſic eloquuta, ac conſtituto, intra quem reſponſum afferret, die, ſe forás eiecit. Sed dum Maillotius magis magíſque in rem eam cogitationem intendit, atque huc illuc variè inter ſpem metúmque impellitur, ex eius vultu domeſticus quidam ſacerdos coniiciens, aliquid ſubeſſe, quo ſic diſtraheretur, eum blandè adortus, ac quid animo volueret, expiſcatus, monitis ſuis peruicit, ne ampliùs ad vllum cum Dæmone colloquium deſcenderet. Quod cùm factum eſſet, & iam tempus adeſſet, vt ex pacto Magus ille intra paucos dies vel dæmone ſuo ſe liberaret, adducto alio qui eum reciperet, vel ab eo obtortâ ceruice moreretur, paulo pòſt, cùm Maillotius illum non reciperet, ex pacto pœnas dedit. Et, *eodem in loco*, fœminæ cuiuſdam hiſtoriam recenſet, apud quam Dæmon, qui atri hominis ſpecie illi obuerſabatur, non alium ſermonem habebat, quàm de ſanctimonia, de pudore, de religione ac ſacrorum ſtudio, ad quod illam præcipuè adhortatus eſt. Fallendi tamen cauſſa omnia hæc facit, & fallacia ſunt omnia eius fœdera, neque mancipiis fidem ſeruat. Neque enim veritas eſt in eo, & cùm loquitur mendacia, ex propriis loquitur, *Ioann. 8. verſ. 44.* & nemo ab eo veritatem & fidem, in quo nulla eſt, ſibi polliceri poteſt.

Cur fœminæ quàm viri veneficiis frequentiùs deditæ ſint.

In primis autem, & frequentiùs, fœminæ veneficiis deditæ ſunt, quàm viri, vt ex capitalibus iudiciis paſſim annotatis patet. Cuius rei autores nonnullas rationes afferunt. Prima eſt, quòd fœminæ debilioris ſunt iudicij, & propterea faciliùs ab aliis ſagis, & in primis à Diabolo, ſe decipi patiuntur. Deinde plurimæ mulieres ſunt loquaces & garrulæ, nec commiſſorum tenaces, & propterea ſi vna hiſce artibus ſeſe dedat, rem inter plures diuulgat, & magiſtram nequitiæ ſeſe præbet. Tandem fœminæ etiam vindictæ plerumque ſunt cupidiſſimæ, & propterea vetulæ, ſi quem odio habent, vt ei nocere poſſint, media omnia conquirunt, & ſi aliter id præſtare non poſſunt, ad Dæmonis opem confugiunt. Iuuenculæ verò ſi amaſiis ſuis ſpe coniugij corporis ſui copiam fecerint, & poſtea ab iis deſerantur, iniurias vlciſcendi cupidæ, nec ſuis viribus ſeſe vlciſci valentes, ad Dæmonis opem confugiunt, & vel ipſum veterem amaſium, vel nouam eius ſponſam veneficiis impetunt, vt ex Virgilij *Ecloga 8.* apparet.

Nona Concluſio.

Nona concluſio: *Licet magna Diaboli ſit poteſtas, nulli tamen etiam ad ſagarum voluntatem, nocere poteſt, ſine DEI permiſſione.* Id quod non ſolùm ex hiſtoria Iobi, ſed & Euangelica patet, è qua notum, quòd nec ſuibus Dæmon nocere poteſt ſine permiſſione DEI, & quòd nec capillus capitis ſine voluntate DEI de capite noſtro decidit. Ideóque, etſi interdum ſagæ à Dæmone ſuo petunt, vt hominibus morbos vel damna inferat, idque Diabolus ipſis ſe præſtiturum promittat, & eius rei conſequendæ gratiâ quædam facere iubeat: tamen ſi Deus non permittat, ſæpiſſime voti compotes non fiunt. Scribitque Bodinus, *Mag. Dæmonum lib. 2. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus talia veneficia noceant, vt ſagarum confeſſiones teſtantur. Quòd ſi poſtea ea de cauſſa ſagæ cum Dæmone expoſtulent; ne eius potentiæ aliquid defuiſſe videatur, in ipſas culpam transferre, eas obiurgare, imò interdum verberibus multare ſolet, quòd præceptis ſuis non per omnia ſatisfecerint. Et in primis, vt infrà etiam, *c. 7.* dicetur Diabolus, à ſagis quoque inſtigatus, nocere non poteſt iis, qui DEO quotidie ſeſe precibus commendant, ac pietati ſtudent; & à peccatis grauibus abſtinent; deinde Magiſtratibus qui ſagarum cauſſas agnoſcunt & iudicant. Cùm enim iudicia publica exerceant, poteſtate à DEO conceſſa, DEVS etiam eos protegit, ne à Diabolo, vel eius mancipiis in officio ſuo lædantur ac turbentur.

Cur autem DEVS permittat Diabolo, vt ad libitum & iuſſum veneficarum interdum hominibus noceat, diſquirere Theologorum eſt. Illud hoc loco dicere ſatis ſit: Iudicia DEI eſſe occulta, ſed ſemper iuſta, & iudicia DEI eſſe abyſſum multam, *Pſ. 35. verſ. 7.* qui & malos ob peccata pœnis affligit, & pios afflictionibus probat & exercet, & à peccatis abſtrahit; ipſe verò vbique & ſemper glorioſus eſt.

CAPVT VI.

De Signis Morborum à veneficiis ortorum.

Signa morborum à veneficiis.

MOrbos à veneficiis ortos cognoſcere longè difficillimum eſt; cùm Diabolus naturalibus cauſſis ſeſe ſæpe immiſ-

iiſque vtatur, vt non facile ſit diſcernere, quid à cauſſis naturalibus, quid ab ipſo Dæmone profectum ſit. Imò in iis, quos obſedit, ſæpe ſat diu ſub naturalis morbi larua latet. Exemplum eius rei eſt apud Fernelium, *l.* 2. *de abdit. rer. cauſ. c.* 16. de iuuene quodam Equeſtris familiæ, qui corporis concuſſione, & quaſi conuulſione ex temporum interuallis laborauit, cùm nunc ſolùm ſiniſtrum brachium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, aliàs corporis truncum tantâ celeritate agitaret, vix vt à miniſtris quatuor decumbens cohiberetur, caput inconcuſſum iacebat, lingua & locutio libera; mens ſana, omnéſque ſenſus integri, vel in conuulſionis ferocia. Decies ad minimum quotidie corripiebatur, in cæteris ſanus, ſed labore confractus. Vera epilepſia iudicari poterat, ſi mentis ſenſuúmque læſio acceſſiſſet. Peritiſſimi quique adhibiti Medici conuulſionem epilepſiæ finitimam, à maligno venenatóque vapore ſpinæ dorſi impacto cenſuerunt, qui vapor in eos neruos irrueret, qui è ſpina in artûs quoquouerſum, non autem in cerebrum, diſſeminantur. Varia fuere adhibita remedia, quæ tamen nihil profuerunt, ſed menſe tertio primùm deprehenſus Dæmon quidam, totius mali autor, voce inſuetíſque verbis ac ſententiis cùm Latinis, tum Græcis (quanquam ignarus Græcæ linguæ laborans eſſet) ſe prodens. Is multa aſſidentium, maximéque Medicorum, ſecreta detegebat, ridens, quòd multa periclitari temerè eſſent, & quòd irritis pharmacis corpus hoc penè iugulaſſent.

Primum. Et omnino primum hoc ſignum eſt morborum à veneficiis illatorum, quòd Medici etiam doctiſſimi in morbo cognoſcendo dubij ſunt, & hæſitant, ac omnino fluctuant, & vix aliquid certi, quo vel ſibiipſis ſatisfaciant, ſtatuere poſſunt; & quamuis multa remedia adhibeant, iis tamen nihil proficiunt, ſed morbus indies deterior redditur.

Secundum. Secundum ſignum eſt, quòd, cùm morbi naturales ſenſim incipiant, & ſua tempora percurrant, & ad ſtatum perueniant; morbi à Diabolo reuerà inducti ſæpe nullis præſentibus cauſſis, prauiſque humoribus, ſtatim in ſuo vigore conſtitui videntur; & grauiſſimis doloribus, ac aliis ſymptomatibus ægrum affligunt.

Tertium. Tertiò, ægri inuſitata, & à Medicis vixdum annotata ſymptomata patiuntur, & modò in hac, modò in illa parte de dolore conqueruntur; plurimi ſine cauſſa toto corpore emaciantur, fiunt melancholici, quidam conuulſiones varias patiuntur. Addunt nonnulli & hoc, quòd, ſi ſaga vel veneficus ad ægrum viſitandum accedit, ſtatim ille peiùs habere incipit, & horrore vel tremore corripitur, vel ſi infans ſit, plorat, & alia in corpore mutatio percipitur. Hoc verò certiſſimum eſt morbi à veneficio illati ſignum, ſi acûs, & ſimilia artificioſa, vel alia; quæ in corpore humano generari non poſſunt, vomitu, vel per aluum eiiciantur, vel ex vlceribus & vomicis erûpant aut extrahantur.

Recenſent alij & alia ſigna, quibus agnoſcantur morbi à veneficio illati, ſed pleraque ſunt ſuperſtitioſa: inter quæ procul dubio & illud referendum, quòd nonnulli iubent decocto verbenæ ægrum abluere, & ſi in decocto illo nihil reperiatur, ægrũ non eſſe veneficio affectum; ſi verò in decocto magna pilorum copia, & in primis propriorum, inueniatur, ſignum eſſe veneficij, eiúſque grauiſſimi; ſi verò pauci pili reperiantur, ſignum eſſe veneficij, ſed mitioris, & quod curationem admittat, exiſtimant. Cùm enim vi verbenæ, pili illi nec generari in aqua, nec è corpore elici poſſint: quis non videt Diabolum, qui morbum intulit, eos qui ſuperſtitionem illam tentant, ludere.

In ſpecie verò, coitûs impotentiam & Venerem ablatam quod attinet eam à veneficio eſſe, id certum ſignum eſt, ſi vir antea ſat potens, ſubitò, nullâ cauſsâ naturali præcedente, illam potentiam amittat, & cum vxore, etiam quam amat, rem habere non poſſit, vel ſi vir ad alias fœminas potentem ſeſe ſentiat, ad vxorem verò propriam impotentem, vel ſi coniuges, qui antea mutuò ſeſe amarunt, iam ſine omni cauſſa ſeſe auerſantur, & odio habent.

Ad ſignorum horum declarationem & confirmationem non parum facit hiſtoria Sartoris cuiuſdam, qui adhuc in viuis hic eſt & manibus ambulat. Cùm enim ita contractus & contortus ſit, vt genua thoracem attingant, calceos ligneos vtrâque manu geſtat, iiſque innixus corpus reliquum promouet. Eſt autem hæc: In vicino oppidulo, *Kloden*, duobus abhinc milliaribus, filius Textoris cuiuſdam, nomine Martinus *Schiermeiſter*, annum agens decimum tertium, veſperi ad nonam ædes paternas egreſſus, ad deponenda alui recrementa, in ſepem, cui ſambucus inſerta, incidit, vbi actutum ſubitaneâ conuulſione prehenſus, cum ſubitanea in terram proſtratione, vt ægrè ſemel tantùm exclamare licuerit, quo clamore exaudito à matre, in domum demortui inſtar deportatus, omnes in eo functiones, ſenſúſque interni & externi penitùs aboliti apparuerunt, & vix vllum ſuperſtitis ſignum deprehenſum: reſpiratio enim adeò erat imminuta, vt nullis artis mediis ab vllo adſtantium explorari potuerit. Vitam idcircò cum morte commutaſſe, conſtanter plerique aſſeuerarunt; donec cum alij accedentes hoc conſilij ſuggeſſere, relinquendum, nec ſepulturam, vſque dum tertius dies finitus, procurandam: quippe cùm inſignes mutationes certas vindicias ſalutis, vel mortis in deſperatis ex faſcino (ad quod omnes grauiſſimi huius affectus cauſſam referebant) prouenire ſolere, aliquoties acceperint. Horum monitis mater vidua obtemperans, cuncta procraſtinauit in tertium: quo ferè elapſo: eâdem, quâ correptus, horâ, ſenſim ſibi reſtitutus fari incepit; tantis verò, támque immanibus ac ſæuis doloribus lancinatus, vt omnia eius iam euulſa, éque ſitu naturali mota, diſtractáque viſcera exiſtimauerint, cum corporis totius mira concuſſione & contorſione; adeóque dies noctéſque nec cibum nec potum capientem miſerè eiulantem tractauere. Continuati verò acerbiſſimi cruciatus, abſque vllo interuallo per triduum, vbi doloribus paullum remittentibus, tanta totius, membrorúmque omnium conuulſio ſubſecuta, vt abſque ſtrictiore ligatura artuum nihil quicquam aſſumere valuerit. Demùm inordinatum hunc motum excepit grauiſſima tenſio omnium muſculorum maiorum, femorum, ſurarum, & natium præſertim, in quibus nouem inſignia foramina oborta; per quæ potus, aliáque fluida, vt exhibita, confeſtim effluxere: tandem abſumta omni muſculorum prædictorum carne, vermes vndecim, poſt quartum annum, tot medicamentis à Chirurgis adhibitis, in lecto reperti ſunt, ſponte elapſi, longitudine medij digiti, nigricantibus capitibus, pedibus innumeris, quos vbi mater ex ſtragulo in terram proiecit, derepentè multis præſentibus euanuerunt. Mater omnem licèt ſubſtantiam in reſtitutionē filij impenderit; priſtino tamen vigori minimè reſtitutus, conuulſus vſque adhuc permanſit, & tendinibus crurum contractis, pedum officio deſtitutus, manibus innixus, greſſum formare cogitur. Cui accedit ſpinæ dorſi, vt apparet, circa tertiam thoracis vertebram inſignis ad exteriora reflexio, ad latum palmum, ſternique elatio, ni fallor ob diſlocationem vertebrarum. Annus ipſi 25. nunc; nécdum à priſtinis cruciatibus immunis ſemper, ſed circa certas Lunæ φάσεις recrudeſcentium quaſi dolorum paroxyſmis affligitur, præterea capitis dolore attentatur, neruorúmque accedit tenſio per vniuerſam ſpinam, quam interdum ita infrigidari conqueritur, ac ſi frigidiſſimâ aquâ de ſubitò irrigaretur. Hiſtoria autem hæc mihi in memoriam reuocat, quæ in iudicialibus actis, in vicino oppido, Coſvviga, habitis de duabus ſagis legit, quòd ſcilicet, altera Barbara *Vortubers*, nomine, Anno 1614. die 5. Iulij, confeſſa eſt, ſe cum Diabolo concubuiſſe, & ex eo grauidam factam eſſe, ac per menſem ſemper geſtaſſe, & peperiſſe duo animalcula hirſuta ſeu piloſa, inſtar muris, craſſitie lumbricorum, capitibus nigris, quæ vel hominibus ad nocendum immiſerit, vel ſub ſambuco ſepeliuerit. Altera item, Hedvvigis *Labetzin*. Anno 1630. 8. Iunij, faſſa eſt, ſe cum Diabolo rem habuiſſe & primâ vice nihil peperiſſe, poſteà verò grauidam factam, 4. 5. 6. 7. 8. ſeptimanis vterum geſtaſſe, tandémque cum nullo ferè dolore peperiſſe nunc vnum, nunc duo animalia, muſcæ inſtar hirſuta, quæ ſub ſambuco ſepeliuerit. An ergo Sartori huic illa animalcula & vermes ſub ſambuco à venefica forſan quadam ſepulti, immiſſi ſint, aliis iudicandum relinquo. Neque enim, quæ de concubitu ſagarum cum Diabolo, & inde factâ conceptione & partu diſputantur, diſcutere huius loci eſt.

Suppeditat & hæc hiſtoria Prognoſticum quoddam nimirum morbos omnes à veneficio inductos curabiles non eſſe, ſed Deo permittente, à Diabolo corporis humani conſtitutionem ita ſæpe vitiari poſſe, vt nullâ humanâ ope in priſtinum ſtatum reduci poſſit. Id quod in hoc Sartore factum, quem nullis auxiliis priſtinam ſanitatem recuperaſſe, certum eſt. Et omnino multi morbi Dei permiſſu à Diabolo induci poſſunt, qui planè ſunt incurabiles. Ita in oculo ſitum humorem peruertere, in aure tympanum rumpere, in aliis membris alia deſtruere poteſt: quæ cùm nunquam in priſtinum ſtatum reduci queant, morbi incurabiles inde excitantur.

CAPVT VII.

De Præſeruatione.

CVm melius & tutius ſit, morbum imminentem auertere, quàm præſentem iam depellere, etiam conſultius eſt, à morbis qui veneficiis inducuntur, ſeſe munire, quàm inductos tollere. Quod quâ ratione fieri poſſit, hoc loco dicendum. Equidem extant apud Gentiles multa medicamenta, quæ contra veneficia prodeſſe feruntur, quæ tamen pleraque videntur ſuperſtitioſa. De Rhamno ſcribit Dioſcorides, *l.* 1. *c.* 104. ferri, Rhamnum, appoſitis pro foribus feneſtriſve ramis eius, omnium venenorum arcere maleficia. Idem, *l.* 4. *c.* 126. ſcribit: Leontopodij radicem ferunt ἀχρηστεῖν, εἰς φίλτρα ἀνταποφέρειν, *à morbis veamorum veneficiis vtilem eſſe.* Plinius eiuſmodi multa habet, *lib.* 13. *cap.* 4. lignum palmæ, dente contra faſcinatores politum, religione vtile eſſe ſcribit. *Lib.* 28. *c.* 8. frontis hyænæ corium faſcinantibus reſiſtere refert. *Eodem l. c.* 10. ſcribit, *Veneficiis roſtrum lupi reſiſtere inueteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt. Hoc idem præſtare & pellis è ceruice ſolida exiſtimatur.* Antonius Muſa, Cæſaris Auguſti Medicus, Betonicam animas hominum & corpora cuſtodire, & nocturnas ambulationes à maleficiis & periculis, refert. Et extant talia apud autores paſſim plurima. Et hodie ruſtici ac vulgus nonnullas plantas in domibus ſuſpendere ſolent, ad veneficia & incantationes auertendas: & hypericum vulgus ea de cauſſa Fugam dæmonum appellat. Fugere etiam aiunt dæmones ſuffitum

Præſeruatio à morbis veneficis.

Vulgi aduerſus veneficia remedia.

cornu

cornu caprini, & cuiuſvis ſtercoris, ac præcipuè humani. Et pro ſententia iſta probanda afferunt exemplum Tobiæ iunioris, qui iuſſu Angeli Raphaëlis ſuffitu iecoris piſcis cuiuſdam, dæmonem, qui ſeptem Saræ ſponſos antea occiderat, fugauit, *Tobiæ* 8.

Diabolus rebus naturalibus non fugatur.

Verùm cùm præſeruatio nihil ſit aliud, quàm cauſſæ morbum facturæ auerſio; morbi verò iſti, vt ſupra probatum, proximè ab ipſo Diabolo inducantur: facilè hinc patet, res iſtas naturales & ſimiles, Dæmones morbum inducturos fugare & auertere non poſſe. Nam cùm Dæmones ſint incorporei, & ſenſuum organis careant, à corporibus naturalibus affici, & ex iis vel voluptatem, vel moleſtiam percipere naturaliter non poſſunt. Interim Deus, qui ſupra naturam eſt, rebus naturalibus vim agendi etiam in corporea tribuere poteſt. Quam procul dubio etiam ſuffitus ille iecoris piſcis non ex ſe, ſed ex vi à Deo conceſſa habuit.

An liceat ſagas orare, ne noceant.

Cùm ergo res naturales vim veneficia auertendi & præcauendi non habeant, porrò quæritur; ſi quis veneficam aliquam ſuſpectam habeat, & metuat, ne ſibi noceat, an liceat eam orare, vel blanditiis perſuadere, ne noceat, aut liceat ab aliqua alia ſaga amuletum contra veneficia petere. Vbi omnino reſpondendum, non licere. Nam cùm, vt ſupra probatum, ipſæ ſagæ morbos non inducant, ſed Diabolus, hoc modo Diabolus honoraretur, & ab eo peteretur, ne noceat, quod nullo modo licet.

Vera veneficia præcauendi ratio.

Quapropter cùm nec res naturales dæmonis poteſtati reſiſtere poſſint, nec etiam à Diabolo, eiúſque miniſtris auxilium petere liceat, is in auxilium vocandus, qui Diabolo reſiſtere, omnémque eius potentiam inhibere valet. Talis eſt ſolus Deus & boni Angeli, quorum ille miniſterio vtitur, ſine cuius permiſſu nullum Diabolus homini damnum inferre poteſt. Ideóque etſi ipſa experientia doceat; quanta pericula à Diabolo & veneficio hominibus quotidie impendeant, & quomodo à Diabolo, & dormientibus noctu, & vigilãtibus de die, variæ inſidiæ ſtruantur, quæ humano conſilio & prudentiâ vix ſatis vitari poſſunt: tamen ab omnibus iis ſatis tutus eſt, qui ſub Dei tutela eſt. Ergo qui à veneficiis tutus viuere vult, ſe & ſua omnia quotidie & ſæpe diuinæ protectioni commendet, eúmque oret, vt ſibi bonos Angelos cuſtodes addat, ſuámque fiduciam in Domino noſtro Ieſu Chriſto ponat, qui in hunc mundum venit vt opera Diaboli deſtrueret, & qui, dum in hiſce terris viſibiliter verſaretur, tot malos Dæmones eiecit, hominéſque multos à ſpiritibus infirmitatum liberauit. Simul eam vitæ rationem ineat, quæ Deo grata eſt, & à peccatis abſtineat, quibus Deus offendi, boni Angeli abigi, mali verò dæmones allici ſolent. Propterea vitanda ea, quæ Dæmonibus hominem inuadendi occaſionem præbent, nimirum ſermones impuri, librorum obſcœnorum lectio, & huiuſmodi alia, ſed potiùs pietati ſtudendum, id quod etiam Angelus Raphaël Tobiam, *Tobiæ* 6. *v.* 16. docet. *Audi me*, inquit, Angelus Raphaël, *& oſtendam tibi qui ſint, quibus præualere poteſt Dæmon. Hi namque, qui coniugium ſuſcipiunt, vt Deum à ſe & ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacant, ſicuti equus & aſinus, quibus non eſt intellectus, in eos Dæmon poteſtatem habet.*

CAPVT VIII.

De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & Primò Magica.

Curatio morborum à veneficiis inductorum quotuplex.

CVratio autem, quæ ad morbos à veneficiis inductos adhiberi ſolet, triplex apud autores occurrit: Magica, Naturalis, & Diuina. Equidem Gentiles, cùm Deo & Dæmonum poteſtatem rectè diſtinguere neſcirent, vtramque curam, & quæ à Deo, & quæ à Diabolo fit, ſacram, diuinam, & magicam appellarunt. Verùm, vt mox patebit, longè inter ſe differunt hæ curationes.

Cura Magica.

Et vt primò de Magica dicamus, morbos non ſolũ veneficiis inductos, ſed & alios, verbis & incantationibus, ac characteribus & ceremoniis curari, non ſolùm è literarum monumentis, ſed & vulgo notum eſt, faciúntque eius rei mentionem Homerus, *Odyſſ.* 19. vbi è vulnere manantem ſanguinem carmine repreſſum ſcribit, Plato, *l.4. de Republ.* Plinius, *l.28.c.2.* Trallianus, *l.4.c.9.* Nicolaus Myrepſus, & alij, quorum ſententias collegit Augerius Ferrerius, *meth. med. l.2.c.*11. vbi de Homerica curatione agit. Et plura talia allegat Martinus Delrio, *diſquiſit. magic. l.6.c.2. ſect.*1.*q.*1. quæ ibi videantur. Verùm de aliorum morborum curatione hîc agere propoſitum non eſt, dictúmque eâ de re aliquid, *de Conſ. & Diſſenſ. c.*18. ſed de curatione ſaltem morborum veneficorum hoc loco agendum. Atque horum morborum curationem in primis ſagæ & veneficæ promittunt, ad quas ſæpe vulgi, vtinam interdum non etiam eorum, qui plus vulgo ſapere debebant, fit concurſus: referéque, *ex malleo maleficar.* Baptiſta Codronchius, *l.4. de morb. venef. c.2.* extitiſſe quandam in Germania famoſiſſimam in ſoluendis maleficiis mulierem, cuius domus non ſolùm ab indigenis, ſed etiam remotiſſimis populis eius gratiâ frequentábatur magis, quàm apud nonnullos templa, adeò vt Comes quidam incredibilem quæſtum extorſerit, vectigali impoſito, vt quicunque mulierem adiret, denarium ſolueret. Verùm cura hæc approbanda non eſt, & verba, characteres, incantationes, adiurationéſque nihil ad tales morbos ſanandos præſtare poſſunt, ſed ſi euentus reſpondent, is omnis à Diabolo pendet. Docuimus enim iam, *de Conſenſ. & Diſſenſ. loco alleg.* verborum & characterum nullam vim eſſe ad morbos vel naturales, vel veneficos depellendos.

Verborum & characterum nulla efficacia.

Nam verba ſaltem ex arbitrio hominum rebus imponuntur, & quidem apud nationes diuerſas diuerſa, & ſcribuntur vel in charta, vel ore proferuntur. In charta ſcripta ſaltem figuræ ſunt, & propterea nullam efficaciam habent: Verba prolata verò ſonus ſunt, ex aëris fractione ortus, ſaltem auditum afficiendi, & eorum, qui vnâ linguâ vtuntur, ſenſa animi patefaciendi vim habens; ipſos verò morbos, corporíſque conſtitutionem tantum afficere non poteſt, quantum non poteſt color auditum, aut ſonus viſum afficere. Eadem ratio characterum eſt, qui cùm res ſint artificiales, in corpus humanum, quod naturale eſt, agendi vim non habent. Omnis verò agendi vis ſubſtantiis competit, quæ à ſuis formis agendi potentiam habent, & per qualitates efficaces ſunt. Etſi verò nonnulli, cùm negare non poſſint, vulgarium verborum nullam eſſe efficaciam, eò confugiunt, vt diuinorum verborum eſſe aliquam vim, & tantam Maieſtatem, vt vel ipſi Dæmones eorum poteſtate fugentur illicò, & contremiſcant, contendant tamen in eo falluntur. Nam nulla verba diuina ſunt, ſed ex arbitrio hominum, vt rebus diuinis imponantur, & quidem alia apud alias nationes; & proinde nullam qualitatem Phyſice, vel etiam ſupranaturaliter operandi habent. Qui verò nominibus reſpectu rerum diuinarum, quas ſignificant, abutuntur, in Deum & res diuinas iniurij ſunt.

An liceat Diaboli opem implorare.

Cęterùm cùm Paracelſus ipſe etiam agnoſceret, verba & characteres nullam ex ſe morbos veneficos depellendi habere efficaciam, ſed eſſe ſymbola & inſtrumenta Diaboli: nihilominùs, vt *de Conſ. & Diſſenſ. Chym. & Ariſtotel. c.*3. diximus, ſtatuit, licere à Diabolo, præcipuè in morbis veneficis, auxilium petere. Ita enim, *in l. de occult. Philoſophia*, docet: Si quis veneficiis ſit læſus, eſſe fabricandum pedem vel manum, vel aliud membrum, ad formam eius quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam eſſe inungendam atque obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vſum ſermonis, viſum, auditum, vel virilitatem amiſerit, totius hominis imaginem è cera eſſe faciendam, forti fide, & fixâ imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam eſſe. Et *mox Medicus non omnia, quæ ſcire debet, in Academiis diſcere poteſt, ſed opus eſt, vt interdum vetulas, zigeunos, nigromanticos agyrtas, ruſticos ſenes, & eiuſmodi viles homines alios conſulat, & ab iis diſcat. Plura enim de talibus norunt, quàm omnes Academiæ.* Idem, *de morbis inuiſibil. pag. m.* 113. ſcribit, DEVM Magiâ Diabolum donaſſe, & valde peritum in luce naturæ poſuiſſe. Hanc autem ipſi eripi poſſe ſ artem vſurpandam, Diabolum relinquendum eſſe: ideóque nos in hoc mundo verſari, vt minor à maiori diſcat. *Ibidémque* ſcribit: Si per characteres aliquid boni in nobis fiat, eodem loco habendos eſſe eos, ac ſi plantæ eſſent; ac etiamſi Diaboli ſint, eodem loco id habendum eſſe, ac ſi eſſent pyxides è pharmacopolio, & *ſi Diabolus verbum pro herba ſumit, ſit*, inquit, *nobis inſtar herbæ: verba eius ſpecies, characteres eius, compoſita ac ſyrupi ſunt. Ibidémque:* Si Deum toto corde amemus, etiamſi Diabolus nobis offerat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum eſſe, hoc iuſſu Dei fieri.

Paracelſi impietas.

Verùm magna hæc Paracelſi eſt impietas. Etenim Diabolus infenſiſſimus humani generis hoſtis, & ab initio homicida eſt; & propterea nihil boni, ac nullius morbi curatio ab eo ſperari poteſt. Rectéque Chryſoſtomus ſtatuit, potiùs mortem homini Chriſtiano obeundam, quàm vitam hominis ligaturis redimendam. Et Leo, *de Paſſione Dom. ſerm.* 9. ſcribit: *Beneficia Dæmonum omnibus ſunt nocentiora vulneribus.* Neq; vllum exemplũ è ſacris literis afferri poteſt, quòd DEVS per Diabolos hominibus benefecerit. Sat multæ angelorum myriades DEI miniſterio inſeruiunt, vt non ſit opus, Diabolo vti ad homines è carcere eripiẽdos, (per angelum bonum, Petrum è carcere ereptum eſſe, ex *Actis Apoſtolorum, c.*12. patet) & homini ſanitatem reſtituendã. Ideóque ſolùm à Deo, vt poſtea, dicetur, auxilium petendum, non ab eius, & humani generis hoſte, Diabolo. Vnde etiam cùm Rex Ochozias, 4. *Reg. c.*1. ad Beelzebub. Accaronitarũ Idolum, quaſdã de valetudine ſua conſultum ablegaſſet, Elias Propheta illis obuiam factus, ita eos alloquitur: *Nunquid quia non eſt DEVS in Iſrael, mittis, vt conſulatur Beelzebub, Deus Accaron. Idcirco de lecto ſupra quẽ aſcendiſti, non deſcendes, ſed moriendo morieris.* Ac Apoſtolus, 1. *ad Corinth.* 1. vetat nos fieri ſocios dæmoniorum. Et non ſine cauſſa ab antiqua Eccleſia inſtitutum, vt baptiſandi renuncient Diabolo, & omnibus operibus eius. Ideò deſertor Eccleſiæ Chriſti, & caſtrorũ DEI, atque in caſtra Diaboli tranſit, quicunque quocunque modo auxilium à Diabolo petit. DEVS ſat potens eſt, vt hominẽ, ſi velit, ſanare poſſit: auxilio Diaboli nullo modo opus habet. Eius ergo ſolius auxilium etſi à Diabolo morbus inductus ſit, & remedia vulgo nota non proſint, implorandum, & dicendum: *Dominus occidit & viuificat, deducit ad inferos & reducit, onus imponit, & tamen eſt ſalus noſtra: ipſe inuocandus in die tribulationis, ipſe eripiet nos.* Ipſe ſanat quos, & quando vult, non quos, & quando nos volumus. Mulier illa profluuio ſanguinis laborans demum duodecimo

anno

anno ſanata eſt, & ille, qui ad Probaticam piſcinam diu claudus iacuerat, demum trigeſimo octauo anno ſanatus eſt, *Ioan.* 5. Imò ſi Deo non placeat, nos à morbo liberare, cum Dauide dicendum: *Etſi me occidat Dominus, tamen ſperabo in eum.*

An Diabolus cogi poſſit ad beneficia præſtanda.

Fruſtra quoque ſperat Paracelſus, Diabolum ab hominibus cogi poſſe ad præſtanda beneficia. Longè enim maior Diabolo potentia eſt, quam vt à nobis cogi poſſit, & quando ſe cogi ſimulat, promptiſſimus adeſt, vt homines ſibi mancipet. Verùm vt doctrina de curatione Magica clarior fiat, duæ quæſtiones decidendæ ſunt: Prima eſt: *An ſagas & veneficos, quos morbum aliquem induxiſſe ſuſpicio eſt, liceat rogare, vel etiam vi cogere, vt veneficium tollant, morbúmque, quem ipſi, vel alij induxerunt, auferant.* Altera; *An liceat illa ſigna, ſeu inſtrumenta, quibus pro morbo aliquo inducendo vſi ſunt, quærere, inuenta amouere, deſtruere, ſoluere, comburere.*

An liceat à ſagis morborum veneficio ab ipſis inductorum curationem petere.

Primam quæſtionem quod attinet, de ea autores diſſentiunt, Chriſtiani etiam Imperatores conceſſiſſe videntur, vt à Magis contra morbos veneficos auxilia petantur, vt patet ex *L. Eorum, Cod. lib. 9. tit.* 18. *de maleficis*, vbi incantationes contra imbres, grandines, ventos probantur. Quod & Canoniſtæ quidam, Hoſtienſis, Panormitanus, Goffredus Humbertinus, & alij docent, vt & Scotus, *l. 4. diſt.* 34. vbi ſcribit, ſuperſtitionis eſſe, ſi quis ſtatuat, non eſſe maleficium ſuperſtitione depellendum. Et ex Sprengero, *in malleo malefic.* referunt, Epiſcopum quendam in Germania ægrotantem, cùm è vetula ſaga cognouiſſet, ſe ex maleficio ægrotare, nec aliam recuperandæ valetudinis viam eſſe, quàm vt eadem ſaga veneficio periret, quæ ipſum veneficio affecerat, miſiſſe Romam, ad Nicolaum Quintum Papam, vt veniam indulgeret huius curationis adhibendæ: Papam verò, qui Epiſcopum deamabat vnicè, indulſiſſe, hac clauſulâ diſpenſationi additâ, vt ex duobus malis fugiatur maius. Sagam diplomate allato dixiſſe, cùm Papæ & Epiſcopo placeat, ſe illud effecturam. Sic mediâ nocte reſtitutum fuiſſe Epiſcopum; ſagam verò quæ eum faſcinauerat, in morbum, ex quo obiit, incidiſſe.

Verùm ſaniores & prudentiores iſtam curam planè improbãt, &, vt docti viri annotarunt, legem illam Conſtantini lege recentiore ſuſtulit Leo Imperator, *conſtit.* 65. *de Incantator. pœna.* Etenim cùm, vt ſuprà, *c.* 5. probatum ſagæ mediis illis, quæ adhibent, nihil præſtent, ſed dæmon illa omnia efficiat: in curatione eodem modo ſeſe res habet, nec ipſæ ſagæ aliquid præſtant, ſed Diabolus. Ideóque qui ſagarum & veneficarum opem hic implorat, ipſius diaboli opem implorat. Non verò diaboli opem implorandam eſſe, iam anteà probatum, nec facienda mala, vt eueniant bona, ſed potiùs, vt antè ex Chryſoſtomo, *homil.* 8. *in Epiſt. ad Coloſſ.* dictum, mors homini Chriſtiano ſubeunda, quàm vita ligaturis redimenda. Vnde tam ſeuerè Devs, *Leuit.* 20. *ver.* 6. prohibuit, Magos conſulere. *Anima*, inquit Dominus, *quæ declinauerit ad Magos, ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & exſcindam eam de medio populi mei.* Itaque, vt poſtea *c.* 9. dicetur, ſi remedia naturalia non proſint, ab vno Deo auxilium petendum, qui ſi vult, ſemper iuuare poteſt, ſi non vult, in eius auxilio acquieſcendum. Et licèt interdum media, quæ à diabolo adhibentur, illicita non videantur, quia tamen a diabolo proueniunt, nullo modo vſurpanda. Ita refert Bodinus, *sagar. dæmonom. l.* 3. *c.* 5. quandam, Barbaram Doréam, confeſſam eſſe, ſe iis quos faſcinauerat, medicinam feciſſe diſciſſa columba, & ægrotantis ſtomacho impoſitâ, cum his verbis: In nomine Patris, Filij, & Spiritûs Sancti, D. S. Antonij, & D. S. Michaëlis Angeli curari poſſis ab hoc malo, & mandauiſſe, vt nouem diebus miſſam in templo vici illius curarent celebrari. Verùm cùm eadem faſſa ſit, ſe remedium iſtud à Satana didiciſſe, omnino vt ſuperſtitioſum & blaſphemum reiiciendum. Et licèt ſagæ Satanæ ope ægros curent, tamen seriò nunquam Satanas hominibus prodeſt, vel prodeſſe cupit, ſed etiam cùm benefacere videtur, alio modo iis nocet. Tollit nimirum morborum ab hoc, & immittit alij: ſanat corpus, vt animam ſibi deuinciat ac perdat: ſanat vnum, vt plures eidem impietati & ſuperſtitioni implicet. Id quod etiam in curatione Epiſcopi illius, cuius modò mentio facta eſt, accidit. Cùm enim antea ſolùm illa Saga, quæ Epiſcopum faſcinauerat, ſceleris illius rea eſſet, poſtea factum eſt, vt & Epiſcopus, & Papa, & Saga, quæ morbum in primam Sagam immiſit, eiuſdem ſceleris participes facti ſint. Interim ſaga illa, quæ mortua eſt, nunquam reſipuit, ſed ad extremum vitæ halitum ſe recuperandæ valetudinis gratiâ Diabolo commendauit. Et omnino certum eſt, veneficas, dum morbos tales depellere volunt, Diabolum venerari, vultúque in terram demiſſo eius opem expreſsè implorare, vt aliquot hiſtoriis id probat Bodinus, *l.* 3. *dæmonom. ſag. c.* 5. Summatìm ſagæ, quicquid faciunt, Diaboli ope præſtent, non fas eſt, alium ad peccandum vel perſuadere, vel cogere, nec Diaboli opem ſeu immediatè, ſeu per alios implorare. *Nunquid enim non eſt DEVS in Iſraele, vt ad Beelzebub eatis*, inquit, Dominus, 2. *Reg.* 1.

An liceat ſagas minis & vi ad auxiliandum impellere.

Verùm diſtinguunt hîc quidam, & putant, non licere, vt veneficæ precibus flectantur, vt tollant veneficia: fas verò eſſe, vt minis, verberibus, & violentiâ adigantur, vt morbum, quem intulerunt, depellant. De qua re pluribus agit Nicol. Remigius, *l.* 3. *Dæmonol. c.* 3. vbi ſtatuit, multum intereſſe, an vi, an precariò aliquid a venefico auferas & conſequare. Illud enim contemptum ac dedignationem: hoc admirationem, obtemperationem, animúmque ſe ſuppliciter deiicientem ac demittentem ſignificare. Additque porrò, potiùs ipſam mortem ferendam eſſe, quàm ad tam horrendum ſacrilegium adduci nos ſinamus, vt quaſi ſupplices venerabundíque à Dæmone opem imploremus; cùm Devs ſolus ſit colendus atque obſecrandus, atque is ſit zelotes, qui non patitur quicquam de gloria ſua decerpi, delibarique, quod alteri adſcribatur. At quòd venefica adigi poſſit, vt morbum quem induxit, auferat, aliquot hiſtoriis probat, idque licere exiſtimat. Neque enim hic vllas blanditias, & preces ac venerationem accedere, neque ſagam, verberibus pulſatam, habere quo glorietur, ipſúmque Dæmonem quaſi obtorto collo à noxa retractum, amiſſa prædâ in fugam verſum, deriſum, ſpretúmque ac nihili penſum ſe agnoſcere. Et rem perinde ſe habere putat, ac ſi quis furto ſibi ablatam rem à fure per vim auferat, aut ab hoſte arcem occupatam armis recuperet. Tandémque concludit, ſi quis fidenter atque intrepidè, vti hominem nullius malæ rei conſcium, & Dei nixum præſidio decet, Satanam & maleficam mulierem adoriatur, vi miniſque cogat, vt ab iniuria ac maleficio temperet, lædere ceſſet, atque abſtineat, corpore faceſſat; eum nihil illiciti facere.

Verùm ipſe Remigius planè negare non poteſt, eum qui ita morborum liberationem à maleficis per vim extorquere conatur, non omnino culpâ vacare, quia illorum opera miniſteriúmque intercedit, quæ cauſſam aliquam impietatis habere videntur. Etſi verò culpam iſtam ita extenuat, vt eum expertem eſſe putet illius, quæ Devm hominibus adeò infeſtum reddit, pactionis cum Dæmonibus, tamen ea culpa non ita leuis videtur. Nam & hîc, & dum vi adiguntur ſagæ, vt morbum tollant, à Diabolo auxilium ſperatur. Etenim ſicut morbi tales, vt ſuprà probatum, à ſagis non inducuntur, ſed omnia quæ ipſæ agunt, vana & futilia ſunt, Diabolus verò omnis mali autor eſt, ita ipſæ morbum tollere non valent, ſed Diabolus illum tollit. Interim ſagæ coguntur, vt Diabolum honorent, & eius auxilium implorent. Imò ille ipſe qui ſagam cogit, Diabolum honorat, quia credit ipſum poſſe morbum hunc curare, cùm optimè norit, ſagam hoc non præſtare, nec media ab ea adhibita. Ideóque Diabolo hic honor gratiſſimus eſt, & non tam iniuriis, quę mancipiis ſuis inferuntur, offenditur, quàm hoc honore delectatur: & proinde qui hoc modo ſanari cupit, implicito pacto cum Diabolo ſe immiſcet, cùm cogat veneficam iſta facere vi pacti, quod cum Diabolo iniit. Et propterea Diabolus non coactus id facit, cùm nulla poteſtas ſit in terra, quæ Diabolum cogere poſſit, quod Devs ipſe de eo, *Iobi* 41. *verſ.* 24. ſub nomine Leuiathan teſtatur. Hinc experientiâ conſtat quòd Diabolus non cedit, nec iuuat, niſi cùm putat, ſe plus nocere poſſe. Id quod ipſe Remigius negare non poteſt, dum *eodem loco* ſcribit, nunquam eſſe ſolidam gratiam, aut plenum integrúmque beneficium quod conferunt Dæmones; ſed ſtatim vel æquali, vel grauiori aliquâ iniuriâ atque incommodo luendum eſſe ei, qui impetrauit; & vnius ſalutem alterius interitu conſtare. Id quod non ſaltem de beneficio, (ſi ita rectè appellari poteſt) ſed etiam vi impetrato verum eſt. Sicut & id confitetur, nihil ad curationem conferre, quæ ſagæ, etiam vi & verberibus coactæ, exteriùs adhibent morbis à ſe immiſſis remedia; ſed vel ea prætexti quaſi integumenta veneficij, quod, veritæ legum ſeueritatem, occultant, vt cùm herbas, balnea, vnguenta, aliáque, quæ in vſu quotidiano habent homines, quibúſque, quæ videntur, vires certæ nullæ ſunt, adhibent, vel excogitari, ad infeſtandos ſuperſtitione mortalium animos, veluti cùm ad votiuas peregrinationes, vel donaria adducunt, vel denique adhiberi ad conuellendam labefactandámque ſpem & fiduciam, quam in vno Deo defixam nobis eſſe oportuit. Summa: qui etiam ſagas vi cogendo à morbo liberari cupit, auxilium non à Deo, ſed à Diabolo quærit & ſperat. Neque eſt, vt quis ſibi perſuadeat, non eſſe alia remedia. Dantur enim alia, de quibus *cap. ſeqq.* dicetur. Eſt Devs Diabolo potentior. Et ſi nulla ſpes ſupereſſet, præſtaret tamen mori, quàm per peccata ſanari; cùm ſalus animæ corporis ſaluti præferenda, Deíque gloria, quæ hic negligitur, omnibus anteponenda ſit. Et qui amat animam ſuam plus, quàm Devm, perdit eam. Et longè alia eſt ratio, ſi quis rem furto ablatam furi abripiat. Vis enim ea iure conceſſa, ac in hominis poteſtate eſt; at maleficium maleficio ſanare, & Diaboli ope ſanari velle, illicitum. Tandem plus peccat, qui cogit inuitum, quàm qui orat patentem.

An maleficus per modũ aliquem licitum poſſit tollere maleficium.

In quibus omnibus etſi non conſentiat Martinus Delrio: tandē tamen nonnihil à veritate declinare videtur dum, *l.* 6 *diſquiſit. Magic. c.* 2. *ſect.* 1. *q.* 2. *concluſ.* 4. ſcribit, quòd poſſit maleficus induci, vt per modum aliquem licitum tollat maleficiũ. Et *concl.* 5. quòd liceat à malefico petere, aut illum minis & leuioribus verberibus cogere, vt maleficium tollat, quandocunque probabiliter credo, illum ſine maleficio modo aliquo licito, id facere poſſe ſiue quandocunque non ſum moraliter certus, quòd vtetur modo illicito. Et ſententiam hanc communem eſſe dicit Henrici, Scoti, Caietani, & aliorum, quos ibi citat. Verùm talia tentare periculo non vacare, diffiteri non poteſt; ideóque addit cautelam ea Caietano, vt quis expreſsè proteſtetur, ſe nihil commercij cũ Diabolo habere velle: ſi quis tamen ab ipſo qui nocuit, medelam petat, fortaſſis abſolutè loquendo, non eſſe neceſſarium, addere illam proteſtationem, exiſtimat, ſed ſufficere, abſolutè petere, vt nocere deſinat, quia res quæ petitur, bona & iuſta eſt, nempe non nocere proximo: & poteſt, ac tenetur maleficus id licito modo facere, nempe per medium aliquod naturale, vel per

ſigni

ſigni destructionem. Verùm enimverò ſi in poteſtate malefici abſolutè eſſet, ampliùs non nocere, liceret id ab eo petere: ſed cùm maleficus nihil egerit, ſed Diabolus morbum intulerit, etiam in malefici poteſtate non eſt, morbum auferre, ſed neceſſarium eſt, vt id à Diabolo impetret. Itaque proteſtatio eſt contraria facto; cùm qui à malefico hoc petit, id à Diabolo petat. A Diabolo verò, vt amico nihil petere poſſumus, cùm omnis cum eo familiaritas à Christo nobis interdicta ſit. Neque etiam per modum imperij id obtinere poſſumus, cùm Diabolus non nobis, ſed ſoli Deo ſui iuctus ſit. Præterea quis certum me reddere poteſt, maleficum, ſeu qui morbum intulit, ſeu alium, mediis naturalibus & licitis vſurum? Et ſi ſperem, eum mediis naturalibus vſurum, cur non ab aliis, de Magia non ſuſpectis, & quibus rerum naturalium vires rectiùs, quàm ſagis, perſpectæ ſunt, eadem auxilia petuntur?

An liceat instrumenta Magica quærere & abolere. Altera quæſtio paulò difficilior eſt; *An nimirum liceat media & instrumenta, quibus ſagæ & venefici ad morbum aliquem inducendum vſi ſunt, inquirere, inuenta amouere, comburere, vel quocunque modo abolere.* Et diſputant hac de re variè Scholaſtici, & qui eos ſequuntur. Primò autem rectè ſtatus controuerſiæ formandus eſt. Neque enim, vt rectè monet Guillelmus Eſtius, *in 4. ſumm. Thomæ diſtinct.* 34. §. 8. ſtatus controuerſiæ eſt; an liceat in contemptum & deteſtationem magicæ ſuperſtitionis, ipſiúſque Diaboli, maleficij ſigna tollere atque abolere, cùm

Status Controuerſiæ. Dominus ipſe præceperit, *Deuter. 7. & 12.* omnia idololatriæ monuméta penitùs diſperdere: ſed hoc quæritur, an liceat eiuſmodi ſigna inquirere, amouere, deſtruere, ſpe conſequendæ ſanitatis, & hac intentione, vt Diabolus non ampliùs noceat. Affirmantem ſententiam defendunt plerique Scholaſtici, atque adeò quidem, vt Martinus Delrio, *diſquiſit. mag. l. 6. c. 2. ſect. 1. q. 3.* ſcribat, nullam, quòd ipſe ſciat, editis libris negantem ſententiam defendiſſe, præter vnum Ioh. Heſſels, à Louanio, *in prælect. in 4. ſent.* parum tamen prudenter & verè. Verùm negantem etiam Guilhelm. Eſtius, *loco alleg.* vt & Bodinus, *l. 3. Dæmonom. ſagar. c. 3.* & tutiorem & veriorem eſſe ſtatuit.

Pro negatiua ſententia rationes. Prima. Et omnino ſunt negatiuæ ſententiæ rationes ſat firmæ. Primò enim, ſi maleficij ſuſpicio ſit, & illius media ignorentur, nonniſi per veneficos & ſagas alias patefieri poſſunt: quæ tamen ipſæ cùm huius rei notitiam non habeant, de ea, vt à Diabolo certiores fiant, neceſſe eſt. At neque à malefico, neque à Diabolo conſilium vllum expetere licet.

Secunda. Secundò, qui remotis iſtis ſignis morbum à malefico inductum ceſſaturum putat, eo ipſo rebus illis vires nocendi, quas nullas habent, tribuit, & Deo præterito à quo ſolo morbi immittuntur, à Diabolo & eius organis opem petit.

Tertia. Tertiò, qui ſigilla illa tollit ſpe conſequendæ ſanitatis, effectum illum vel à naturali cauſſa, vel à Deo & bonis Angelis, vel à Diabolo expectat. At certũ eſt, quòd non à naturali cauſſa tum morbus tollatur; cùm ſigna illa nullas vires, ſeu nocendi, ſeu ſanandi habeant, neque etiam à Deo & bonis Angelis, cùm Dei auxilium tum non imploretur. Ergo ſi effectus, qui ſperatur, conſequitur, neceſſe eſt vt à Diabolo proueniat.

Equidem Martinus Delrio, qui in contraria ſententia defendenda laborat, *diſquiſit. Magic. l. 6. c. 2. ſect. 1. q. 3. §. 5.* reſpondet, eſſe inſufficientem enumerationem partium. Sanitatẽ enim expectari à morali cauſſa, nempe amotione ſigni; id quod *probat. 8.* hoc exemplo declarat. Si quis cum hoſte feret pactus, vt ſuſpenſâ de muro flammulâ candidâ accurrat, & portam occupet, ac vrbe potiatur; & tertius quiſpiam ciuium hoc reſciſcat nonne, inquit, tollere licebit hoc ſignum? Imò meritorium erit, ſi fecerit, nec proditoribus conſentiet. Verùm quid actiones morales ad morborum curationes? Et ſimile quod adducit, nihil ad rem facit. Cùm enim hoſtis poſito ſigno proditorum auxilium ſperet, & ſi inſcio proditore ſignum amoueatur, nihilominùs proditor hoſtem iuuare promptus ſit; hoc ſaltem accidit, vt ſigno amoto de proditoris auxilio incertus ſit hoſtis, & propterea vrbem aggredi non auſit. Tale nihil Diabolo, ſigno amoto, accidere poteſt. Is enim, ſi vellet, & Devs permitteret, ſigno amoto æquè nocere poſſet, neque ſagarum auxilio opus haberet. Et nullius momenti eſt; quod addit, eum qui ſignum remouet, idem facere, ac ſi diceret: Signum, quod nocumento inferendo poſuiſti, comminuo & perdo: non eſt quod noceas, ampliùs nocere non teneris. Etenim quæſtio eſt, etſi quis talia ad diabolum dicat, an propterea teneatur, & eo modo cogi poſſit, vt non ampliùs noceat. Quod ſi faciat, ab homine rogatus id facit, qui tamen peccat, quòd à diabolo ſanitatem petit. Itaque nullius etiam momenti eſt, quod regerit Delrio, expeti ſanitatem non à poſitiua aliqua dæmonis actione, ſed à priuatione actionis, ſiue ceſſatione. Quod etiam obiicit Leſſius, *de Iuſtitia ac iure l. 2. c. 44. dub. 5. n. 40.* dum ſcribit, effectum, qui hîc expectatur, non eſſe actionem aliquam poſitiuam dæmonis, ſed ceſſationem, ſiue priuationem actionis: quem effectum liceat à dæmone expectare. Verùm primò nec ceſſationem illam à Diabolo petere licet, cùm nullo modo

Obiectio Delrio refutatur. Diabolo ſupplicandum ſit, & nihil reuera boni à Diabolo expectari poſſit. Neque enim, quod etiam affert Delrio, eodem modo, quo fugam ab obſeſſo expectamus, eo ipſo etiam, amotione ſigni, eum ceſſaturum à nocendo ſperare poſſumus. Nam cùm fugam Diaboli ab obſeſſo ſperamus, eam futuram putamus Dei auxilio, qui precibus ea de cauſſa imploratur: at iſta à nocendo ceſſatio non à Deo petitur, ſed à Diaboli voluntate ſperatur, quod impium eſt. Et quis certus eſſe poteſt, ac certò ſperare, diabolum amoto ſigno ampliùs non nociturum? Non enim coactus hoc facit. Ergò ſi liberè id facit, vt honorari & adorari quaſi velit, facit. Et certè diabolus nunquam ſponte ceſſat à nocendo corpori, niſi vt grauius noceat animæ; cùm ſit hoſtis noſter capitalis, qui ſemper nobis maximè nocere cupit. Impium verò eſt, quod hîc reſpondet Delrio, diabolum deſinere ſigno ſublato, non quia per hanc amotionem grauius malum infligit animæ tollentis, ſed quia ſperat, maleficum in aliam ſortem (vt vocat) tranſlaturum, cum nouo ſuo lucro, vel ſic plures ſibi adiuncturum, videntes eum promiſſis ſtare. Omnino enim concedimus, rem ita ſeſe habere: ſed inde facilè patet, diabolum non ob ſigni amotionem deſinere nocere, ſed quia ſuum lucrum captat, & plures ſibi deuincit: ad quod præſtandum, cùm occaſionem præbeat ſignum amouens, extra culpam non eſt. Deinde falſum eſt, quòd illa ſanatio ſit mera ceſſatio, & priuatio actionis. V. g. ſi quis à diabolo ſurdus, claudus redditus ſit, aut continuis doloribus à malefico torqueatur: illi morbi non tolluntur ſimplici diaboli ceſſatione, cùm aliquid poſitiuum ſint: ſed ſi tolli debent à diabolo, neceſſe eſt, vt diabolus agat aliquid, & impedimentum illud poſitiuum tollat. Atque ita illi ægri diaboli ope ſanantur, quod nulli expetendum.

Quarta. Quartò, qui hac ſpe, vt morbo liberetur, ſigna illa tollit miſcet ſe pacto, quod veneficus cum diabolo iniit. Cùm enim diabolus poſſit, etiam ſine ſignis talibus, Deo permittente, hominibus nocere: vt tamen à ſuis honoretur, certa ſigna ponit, quibus poſitis nocere incipit, manentibus nocere pergit, ablatis nocere deſinit. Ideóque ſi ſigna illa aufert, non diabolo nocendi poteſtatem aufert, ſed tacitè ab eius voluntate expectat nocumenti ceſſationem idque ex pacto inter illum & veneficum inito. Nam cùm voluntas diaboli, vt ampliùs non noceat, hoc modo cogi non poſſit, perinde eſt ac ſi dicat diabolo: Pactus es, amoto ſignò te à nocendo ceſſaturum: nunc igitur me ſignum amouente, præſta quod promiſiſti, & nocere deſine. Neque alicuius momenti eſt, quod hîc obiit Delrio, dum ſcribit non ſemper eſſe verũ, quòd poſſit diabolus nocere ſine ſignis Magicis. Sæpe enim, inquit, imò ordinariè, Devs permittit, illum multa facere per maleficos & ſigna malefica, quæ non permittit illum immediatè facere. Vnde non eſt abſurdum, exiſtimare, quòd quando Devs permiſit mediante ſigno nocere, non poſſit dæmon nocere ſigno deſtructo, quia Devs tum videtur permiſſionem ſuam ſic limitaſſe. Verùm hoc modo, & ſi Devs permiſſionem ſuam ad ſigna illa limitaret, ſeſe pacto, quod eſt inter dæmonem & veneficum, immiſceret, quod dicere impium. Hoc vero magis conſentaneum diabolum, poſtquàm à Deo homini alicui nocendi poteſtatem abſolutè impetrauit, vt ſuos ſibi deuinciat, iis perſuadere, ſi hoc vel illud ſignum ponant hunc effectum ſecuturum: cuius tamen autor poſtea eſt ſolus diabolus; ſigna verò illa ad maleficium nihil præſtant.

Quinta. Quintò, licèt hoc modo impetretur vt diabolus à nocendo ceſſet, & amotis ſignis homo à morbo liberetur: tamen id diabolus non eo fine facit, vt homini proſit; cùm eius hoſtis ſit infenſiſſimus, ſed vt animæ noceat. Vt enim Leo, *ſer. 19. de paſſione Domini*, ſcribit: *Beneficia diaboli omnib. ſunt nocentiora vulnerib.*

Sexta. Sextò. Et cũ illi ipſi, qui contrariã opinionem defendunt, ſtatuant, non licere petere à dæmone, vt ceſſet vexare maleficio; quia petitio illa eſt intrinſecè mala, vtpote inuolués pactum & ſocietatem cũ dæmone: etiam non licet per remotionẽ ſignorũ diabolicorum ſanitatem ſperare. Etenim diabolus vel cogitur hoc modo, vel precibus & perſuaſione, quòd pactũ illud ſit efficax, ab eo impetratur. Cogi non poteſt: ergo aſſentiente diabolo id impetratur: quod nullo modo licet, cum, vt Auguſtinus *de ciuitat. Dei, lib. 10. c. 14.* ſcribit, vnus tantùm Devs colendus ſit. *Omne quippe, quod præſtare hominibus vel Angeli, vel homines poſſunt, in vnius eſſe omnipotentis poteſtate, quiſquis diffitetur, inſanit.* Et *mox: Anima humana adhuc terrenis deſideriis infirma, ea ipſa, quæ temporaliter exoptat, bona, inferna atque terrena, vitæ huic tranſitoriæ neceſſaria, & præ illius vitæ ſempiternæ beneficiis contemnenda, non tamen niſi ab vno Deo, expectare conſueuit, vt ab illius cultu etiam in iſtorum deſiderio non recedat.*

Contrariorũ argumentorũ refutatio. Primi, ab autoritate. Etſi verò non pauci ſunt, qui contrarium ſentiunt: tamen quæ pro ſua opinione afferunt, nullius roboris ſunt. Primò quidem autoritatibus in primis triumphat Delrio, *l. 6. diſquiſit. Mag. c. 2. ſect. 1. q. 3. §. 1.* & pro ſua ſententia allegat Hiſpanos, Germanos, Italos, Gallos, Britannóſque; Scholaſticos, Nominales, Scotiſtas, Thomiſtas, Summiſtas, Iuriſtas; Cardinales, Epiſcopos. Verùm enimverò errantium multitudo non parit errori patrocinium, neque nouum eſt, multas opiniones publicè defendi, non quia veræ, ſed quia communes. Interim Guilhelm. Eſtius, *in quart. ſententiar. diſtinct. 34. §. 8. & 9.* negat, eſſe ſententiam communem, ſed ſaltem modernorum ſententiam eſſe ſtatuit, à qua diſcedere ob rationes fas ſit. Et licèt eſſet ſententia communis: tamen ſententias communes ſæpe corrigi, non nouum eſt. Ideóque ipſe contrarium ſentit, & ante ipſum Iohan. Heſſels, à Louanio, Bodinus, *de ſagar. Dæmonom.* & nuper etiam Dn. D. Fridericus Balduinus, *p. an. in caſib. conſcient.* & alij.

Secundi, ab hiſtoriis. Secundò, hiſtorias aliquot producit Martinus Delrio, quibus probat, morbos à maleficis inductos ſignis ablatis ceſſaſſe, quas adducere hîc ſuper ſed eo. Verùm non an aliquid factum ſit, ſed an quod factum eſt rectè factum ſit, attendendũ. Aliàs enim non

ſigna

ſigna ſolùm amouere, ſed & maleficorum opem implorare liceret. Certè niſi Beelzebub in Accaron multos ſanaſſet, Ochozias Rex eius opem non implorasset: quod factum tamen Regis Dᴇᴠs per Prophetam Eliam grauiter obiurgauit. Et ſaga illa, cuius etiam ſuprà mentionem feci, & cuius quoque meminit Bodinus, *ſagar. Dæmonom. l. 3. c. 5.* in Conſtantienſi agro, non ſine cauſſa tam celebris fuit, vt dominus vici in Richtighaſſen, ob hominum confluxum, canonem ab iis exigeret.

Tertij. Tertiò obiicitur, quòd ſigni amotio per ſe non ſit mala, neque finis per ſe malus, morbi putà ablatio. Et proinde putant, licere hoc medio ad talem finem vti. Verùm reſpondeo, ſuperſtitioſum eſt & malum, rem ad aliquem finem referre, ad quem neque naturaliter, neque ex Dᴇɪ inſtitutione ordinata eſt; & præcipuè vbi in illa re vel actione, aliquid commercij cum Diabolo intercedit, quod omnino hîc accidit.

Quarti. Quartò, licèt, inquiunt, declinare à loco, vbi poſitum eſt ſignum, per quod tranſeuntes afficiuntur maleficio. Ergò & auferre ſignum licet. Verùm reſpondeo, eſſe diuerſitatem. Fuga enim, & declinatio loci, in quo hominibus damnum infertur, naturaliter ordinatata eſt ad euitationem mali, in quod quis incideret, ſi eum locum pertranſiret, ſignorum autem ablatio naturaliter non eſt ordinata, vt quis per illam à morbo liberari poſſit. Imò exiſtimo, ſi quis firmâ in Dᴇᴠᴍ fiduciâ talem locum pertranſiret, nihil mali à Diabolo paſſurum; niſi forſan ex ſingulari ſuo concilio Dᴇᴠs id Diabolo permitteret.

Quinti. Quintò aiunt, Dᴇᴠᴍ ipſum præcepiſſe, vt idola gentium deſtruantur, & licere ad imitationem Chriſti, qui venit in hunc mundum, vt deſtruat opera Diaboli, *Ioh. 1. c. 3.* deſtruere ſigna iſta, quæ ſunt opera Diaboli. Verùm reſpondeo, omnino id licere facere, ſed non ſpe conſequendæ ſanitatis. Hæc enim ſi accedat, longè alius finis eſt remotionis idolorum, & remotionis talium ſignorum. Idola enim illa deſtruebantur, ne ampliùs Diabolus honoraretur, & hominibus ad idololatriã occaſio daretur; verùm ſignorum horum & medicorum Magicorum amotione Diabolus honoratur, dum ab eo ſanitas ſperatur. Ideóque non licet externa Diaboli opera deſtruere, vt inſtituantur interna, ſuperſtitio nimirum, & ſocietas cum Diabolo & anima hominis. Sicut neque peccatum, quod Diaboli opus eſt, per aliud peccatum deſtruere licet.

Sexti. Sextò dicunt, pactum cum Diabolo hoc modo reſcindi. Verùm id negatur: Signa illa ſaltem ad deludendum & decipiendum veneficas ſunt conſtituta; interim pactum, quod inter eas & Diabolum intercedit, ratum manet. Si verò ad remotionem ſigni, nocere deſinat Diabolus, non id facit, quòd remoto ſigno pactum rumpatur, ſed vt ſagarum, & eorum, qui maleficij ſigna tollunt, voluntati obſequatur, & à Dᴇɪ auxilio ad ſuum auxilium eos auocet.

Septimi. Septimò validam, vt putat, rationem affert Martinus Delrio, quâ probare conatur, in amotione ſigni nihil illiciti intercedere, eámque petit ab enumeratione omnium illorum, qui hîc reperiuntur, actuum. Actus, inquit, ſunt vel interni, animi, vel externi, verbi & operationis. Animi interni actûs ſunt tres: primus deſiderij, vt ſanitas reddatur, & ceſſet nocere Dæmon, & ad hunc finem, vt tollatur conuentio malefici & Dæmonis de nocendo, & quia hoc pactum dependet à ſigno, cupere proinde ipſum tolli ac deſtrui. Secundus actus eſt opinionis, ſiue credulitatis humanæ, quòd ſcilicet opinor, ſeu credo probabiliter, cum ſublatione ſigni pactum ceſſaturum, & cum pacto noxam. Tertius eſt, ſpes ſanitatis & ceſſationis noxæ. Verbi externus actus eſt, rogare maleficum, vt ſignum tollat, & nocere per Dæmonem deſinat. Operis externus actus eſt, ipſa ſigna tollere ac abolere: Atque hos omnes actûs eſſe licitos putat, & probare conatur. Verùm multis modis errat. Etenim deſiderare ſanitatem ſuam & aliorum, equidem licitum eſt. Imò & hoc concedo, licitum eſſe, deſiderare maleficij ceſſationem. Sed de hoc iam quæſtio eſt, à quo ſanitas, & illa ceſſatio ſperanda & petenda ſit; an à ſolo Deo, vt is Diaboli opera deſtruat, an verò etiam à malefico, & ſigni ablatione? Affirmatur prius, negatur poſterius. Neque enim illa ſigna morbum induxerunt, neque iis ablatis cogitur Diabolus, vt à nocendo ceſſet, ſed vt ipſe Delrio, in reſponſione ad argumentum ſeptimum, habet, ceſſat à nocendo, quia ſperat, vel maleficum in alium ſortem (vt vocat) translaturum, cum nouo ſuo lucro, vel ſic plures ſibi deuinctiorum, videntes eum ſtare promiſſis. Nimirum dum benefacere creditur Dæmon, grauiùs nocet. Atque ita falſum, quòd deſtructio ſigni ſit medium neceſſarium ſanitati recuperandæ. Aliud enim, & magis licitum medium eſt, Dᴇɪ auxilium implorare, qui, vt non ſemper permittit, vt per talia ſigna homini damnum inferatur, vt ſuprà dictum: ita etiam ſignis iſtis manentibus, homini ſanitatem, ſi vult reddere poteſt. Opinio quoque, nimirum, ceſſaturum maleficium ceſſante pacto & ſigno amoto, eſt illicita, quia pugnat cum lege Dᴇɪ, & primo Decalogi præcepto: *Non habebis Deos alienos*. Tertiò, ſpes quoque vana eſt, quia non nititur Dᴇɪ fiduciâ & auxilio, ſed Diaboli. Ex quo etiam patet, externos illos actus vitioſos & illicitos eſſe. Cùm enim ſagæ iſtæ non per ſe, ſed per Dæmonem noceant, nõ licet ab ipſis petere, vt per Dæmonem hominem ſanent. Et omnino eò tandem res redit, vt Diabolus honoretur & innocetur. Cùm enim ſigno amoto cogi non poſſit Diabolus, ne ampliùs noceat, id ſuâ ſponte facit, eo fine, vt homines decipiat, & vt ipſe Delrio ait, ceſſat, vt pactum cum Mago ſeruet, & ſic eum ſibi deuinciat, & alios alliciat: cui rei occaſionem præbet, qui putat, ſigni ablatione ſe ſanitatem recuperare poſſe. Atque ita qui per remotionem ſigni morbum amoliri, & pactum rumpere vult, ille potiùs pactum confirmat, cum velit, vt Diabolus id faciat quod promiſit, nimirum vt ablato ſigno morbum amoueat.

Octaui. Octauò vtitur hoc argumento: Si licet, *inquit*, maleficos de medio tollere, eâ ſpe & fine, ne hominibus ampliùs noceant per Diabolum, vt eius viua inſtrumenta, licet etiam ſigna maleficij tollere, ne per Diabolum illam ampliùs noceant, vt eius fictitia inſtrumenta, non operantia quidem, ſed eum ad operandum excitantia. Atque ad hoc argumentum nondum reſponſum eſſe putat Martinus Delrio. Verùm facilis eſt reſponſio. Eſt enim hîc longè maxima diuerſitas. Vt enim ſagæ & maleficæ tollantur, mandatum Dᴇɪ extat: neque id ſine ratione, cùm ſint homicidæ. Nam ſi latrones, ſuâ manu homines occidentes occidere licet, cur non liceat & maleficos occidere, qui Diaboli ope homini morbos inferunt, imò eos planè interficiunt? Deinde cùm pactum cum Diabolo inierint, & Deo ac hominibus renunciarint, atque eorum hoſtes ſe declararint, cur eos occidere non liceat? At de ſignis iſtis tollendis nullum Dᴇɪ præceptum habetur. Ipſa ſigna enim non interficiunt, neque etiam Diabolum ad nocendum hominibus cogunt, ſed ipſe ſuâ ſponte ſuperſtitionibus talibus homines implicat. Et proinde ea quidem deſtruere licet, ſed non ſpe conſequendæ ſanitatis. Et propterea ſiquis à malefico læſus ſit, non ſigna adoriatur, ſed ipſum Diabolum, id quod nulla alia ratione fieri poteſt, quàm Dei & bonorum Angelorum auxilio.

Noni. Tandem Baptiſta Codronchius, qui, *l. 4. de morb. venef. cap. 2.* affirmatiuam ſententiam ſequitur, & eandem ſe in *l. 2. de Chriſtiana medendi ratione, c. 3.* defendiſſe, ſcribit, hanc rationem affert; quia veneficia curare vel abolere haud poſſimus, niſi cauſſas eorum amoueamus; illa ſcilicet, quibus veneficæ ad infligendos morbos vtuntur. Imò vix aliam curandi rationem in hoc veneficij genere reperiri putat. Verùm falſum eſt, quòd illa ſigna, characteres, imagines, quibus veneficæ ad inducendos morbos vtuntur, ſint cauſſæ morborum illorum, vt ſuprà ſatis probatum. Ideóque remotione illorum ſignorum non remouentur morbi, ſed Diabolus qui induxit, eos tollit. Neque etiam concedi poteſt, quòd nullus alius detur tales morbos curandi modus, vt mox dicetur. Et licèt nullus daretur: tamen ad Diaboli opem non eſſet confugiendum.

CAPVT IX.

De Curatione naturali.

An remedijs naturalibus morbi à veneficis inducti curari poſſint. CVm ergo Dæmonis & veneficorum ope veneficia depellere non liceat, iam porrò quæritur, annon alia dentur licita remedia. Occurrunt autem ea duplicia: naturalia & ſupernaturalia, ſeu diuina. De naturalibus, pluribus diſputat Codronchius, *de morb. venef. l. 4. c. 2.* & longè difficillimum eſſe indicat, aliquid certi hac de re ſtatuere, cùm alij affirment, remediis naturalibus tales morbos curari poſſe, alij negent, & pro vtraque ſententia rationes extent.

Pro affirmatiua ſententia rationes. Prima. Qui affirmant, hos morbos remediis naturalibus curari poſſe, his rationibus vtuntur. Prima eſt, quòd Dæmones ad inferẽdos hominibus eiuſmodi morbos mediis naturalibus vtuntur, & varias intemperies inducunt, obſtructiones excitant, humores corrumpunt, inquinant, malignis qualitatibus inficiunt, putrefaciunt, ad varias partes præter naturam mouent. Has igitur cauſſas, etſi occultas, diligenti inquiſitione à Medicis inueniri, & contrariis tolli poſſe, exiſtimant, & extare in natura talia, ad hos vſus creata multa remedia. Et quamuis procul dubio cuilibet veneno oppoſitum alexipharmacum in natura detur: tamen ſi venenum non ſemper notum ſit, dantur vniuerſalia alexipharmaca, quæ ad omnia venena depellenda ſunt vtilia.

Secunda. Secundò, cùm dæmones plerumque humore melancholico abutantur, vnde & melancholia Diaboli balneum eſſe dicitur: humore melancholico euacuato non ſolùm tales morbi veneficio inducti curantur, ſed & Diaboli obſeſſos homines, humore melancholico euacuato, interdum relinquunt. Cuius rei exemplum eſt in obſeruationibus Martin. Rulandi Senioris, *centur. 3. obſeru.* 100. de quadam fœmina dæmoniaca & melancholica, quæ piis precibus & medicamentis humorem melancholicum euacuantibus à Diabolo liberata eſt.

Tertia. Tertiò ad experientiam prouocant. Et paſſim apud Philoſophos & Medicos multa medicamenta extare aiunt, quæ ad huiuſmodi morbos vtilia ſint. Qualia medicamenta anteà etiam, *c. 7. de præſeruatione*, ex autoribus annotata & plurima paſſim apud autores occurrunt; quorum aliqua & hoc loco recenſere libet. *Rutam* enim Ariſtoteles, 20. *Problem. 24.* vt & Dioſcorides, & Plinius commendant. Laudant & *hypericum*, quæ inde fugadæmonum vulgò appellatur. *Verbena* quoque, quòd ad expiationes & amuleta commendetur, ſacra herba dicta eſt: de quo Dioſcorides, & Plinius *l. 4. c. 76.* *Artemiſiam* ſecum habentibus mala medicamenta non nocere poſſe, ſcribit autor *lib. ſimpl.* qui inter ſpurios Galeni extat. *Moly* contra veneficia ab Homero demonſtratum eſſe, ſcribit Plinius, *lib. 25. cap. 4.* *Herba Paridis* *Medicamenta contra maleficia.*

ſemen

ſemen, contra veneficia præſtantiſſimum remedium prædicari, è Matthioli *comm. in quart. Dioſcorid. cap.* 78. apparet, vbi fertur quod ſi huius herbæ ſemen viginti continuis diebus, 3. ʒ. pondere, ieiuno propinetur, mentis alienationem & inſaniam, non ſolum ex morbi diuturnitate, ſed ex veneficiis contractam, eo ſanari, eiúſque vſu qui ex veneficiis ſtolidi facti erant, integræ ſanitati reſtitutos fuiſſe. *Antirrhinum* ſiquis appenſum geſſet, eum nullo malo medicamento lædi poſſe, Dioſcorides, *lib.* 4. *c.* 129. & Plinius, *lib.* 25. *c.* 10. tradunt. *Abrotanum* etiam ad omnia veneficia prodeſſe, & in primis iis quibus coëundi potentia ablata eſt, ſcribit Plinius, *lib.* 21. *c.* 21. Idem, *lib.* 25. *c.* 20 refert, et qui quotidie *betonicam* geſtat, nulla nocitura mala medicamenta. Et de *ſulphure* idem, *lib.* 35. *cap.* 15. ſcribit, habuiſſe in religionibus locum ad expiandos ſuffitu morbos. Ac talia plurima, cùm apud antiquos, tum recentiores extant, quæ omnia hic afferre operæpretium non eſt.

Quà tamen ratione res tales naturales, ſeu herbæ, ſeu mineralia ſeu gemmæ contra morbos à veneficiis inductos proſint, & Diabolum, qui talium morborum autor eſt, fugare poſſint, vt ampliùs non noceat, diſſentiunt autores iſti, & in rationibus reddendis varij ſunt. Quidam dicunt, quòd, quæcunque fiunt circa corpora obſeſſa, vt & tales morbos, Dæmones in ſui deſpectum & ludibrium accipiant, & potiſſimùm vbi ſunt irriſiua & afflictiua, vt ſunt fœtida, amara, & alia huius generis, vt hac ratione quodammodo cogatur ad fugam Diabolus, & à nocendo deſinat. Verùm quis non intelligit, talibus rebus nullo modo Diabolum affligi, nec cogi, vt à nocendo deſiſtat, ſed ſi id faciat, ideò facere, vt homines in ſua ſuperſtitione confirmet. Alij dicunt, cùm iſta afflictionum in inferno ferendarum memoriam Diabolo ſuggerant, vt ſulphur & ignis, eum hoc modo terreri, vt à nocendo abſiſtat. Verùm etiam ſine iſtis Diabolus ſuæ cõdemnationis non immemor eſt, nec, etiamſi ipſi hoc modo in memoriam reuocetur, cogitur vt à nocendo deſiſtat. Alij ſtatuunt, Deum concreaſſe in ſpiritibus, angelis, & ſpiritu humano quandam potentiam ſenſitiuam, non carnalem, ſed ſpiritualem, per quam ſubiiciantur paſſionibus rerum corporalium. Verùm de anima humana, vtpote quæ forma eſt ſui corporis, hoc verum eſt; at de Angelis hoc nondum probatum. Alij exiſtimant, quòd ſi res illæ piè ac deuotè adhibeantur, tanquam inſtrumenta diuinæ iuſtitiæ in Dæmones agere, eáque effectûs & opera veneficij tollere. Verùm & hoc probari debet, quòd Deus talibus rebus vt inſtrumentis vti velit, & quòd vnquam promiſerit, per res naturales eos effectûs ſe editurum, qui ſunt ſupra rerum naturalium vires. Alij tandem putant, res iſtas naturales non immediatè in Dæmonem agere, ſed in dæmoniacum, vel maleficio infectum; cùm introducant diſpoſitionem illi, quam Dæmon immiſit, contrariam. Quæ ſententia ſi rectè explicetur, inter reliquas veritati maximè conſentanea eſt, vt poſtea dicetur.

Pro Negatiua rationes. Prima.

Contrà alij negant, res naturales contra veneficia quicquam prodeſſe, his rationibus: Primò quod, cùm, vt ſuprà, *cap.* 7. probatum, maleficium à Diabolo inducatur; rerum naturalium verò in Diabolum, vtpote qui ſpiritus eſt, nulla ſit efficacia: etiam ad morbos à Diabolo inductos & dependentes depellendos, nullam vim habere poſſint.

Secunda.

Deinde, cùm nulla perfecta curatio, etiam naturalis morbi, poſſit inſtitui, niſi ipſe morbus exactè cognoſcatur, & præterea temperiei naturalis, ætatis, conſuetudinis, temporis anni, & ſimilium habeatur ratio, & hæc omnia in morbo, etiam naturali, cognoſcere difficillimum ſit, quomodo cognoſcentur in morbo à Diabolo inflicto, & quomodo omnes actiones, quibus Diabolus in humoribus corrumpendis, & variis morbis inducendis vtitur, inueſtigari poterunt? his verò non cognitis perfecta etiam curatio nulla inſtitui poteſt.

Tertia.

Tertiò, etſi naturalia medicamenta ad vitioſos humores, per quos morbi inducuntur, euacuandos vtilia ſint: tamen cùm morbi illi non ſolùm ab humoribus tollendis dependeant, etiam iis ſolùm ablatis curatio talis morbi ſperari non poteſt: quod & de aliis medicamentis alexipharmacis & alterantibus dici poteſt. Etenim etſi medicamenta vtilia applicentur: tamen ne effectûs ſuos ſortiantur, Diabolus facilè impedire poteſt, & quantum quotidie Medicus de morbo, vel cauſſa morbifica tollit, tantum ille morbi iterum, & cauſſæ morbificæ producere, & ita omnes Medicorum conatûs irritos reddere poteſt.

Controuerſia huius deciſio. Morborum veneficorum differentia.

Vt autem hæc controuerſia componatur, obſeruandum, quod ſuprà dictum, morborum, qui pro veneficiis habentur, tria eſſe genera. Primum nullo modo veneficium eſt: ſed cùm Diabolus aliquem morbo naturali correptum iri animaduertit, vt eſt rerum naturalium peritiſſimus, ſagis & veneficis perſuadet, ſi quæ iubet, adhibeant, hominem in hunc morbum lapſurum, in quem tamen lapſurus erat, etſi veneficæ nihil tale egiſſent. Interim ſagæ & veneficæ putant, ſuâ operâ hunc morbum inductum eſſe, & eo nomine Dæmonem venerantur. Secundò ſunt alij morbi, qui à Diabolo quidem inducuntur, ſed per cauſſas naturales, dum is corporis conſtitutionem naturalem immutat, & humores corrumpit ac alterat. Tertiò ſunt morbi, qui ſimpliciter à Diabolo inducuntur, non mediantibus humoribus naturalibus. Primum ergo morborum genus quod attinet, id omnino remediis naturalibus curari poſſe, maniſeſtiſſimum, & extra dubium eſt: tertium verò naturalibus remediis curari non poteſt, cùm rerum naturalium in Diabolum, qui ſpiritus eſt, nulla ſit actio. Ad ſecundum verò genus curandum vtilia ſunt medicamenta naturalia, verùm ſola non ſufficiunt, ſed præterea etiam diuinâ curatione opus eſt; de qua *cap. ſeq.* dicetur. Cùm enim in talibus morbis duæ cauſſæ concurrant, humores, & alia quæ ſunt in corpore humano, & præterea Diabolus: etiamſi prior cauſſa tollatur, tamen, niſi etiam Diabolus ab agendo & nocendo ceſſet, curatio perfecta nulla ſperari poteſt.

Naturalia remedia ad curandos morbos veneficos duplicia.

Naturalia autem illa medicamenta ſunt duplicia; vel euacuantia humores vitioſos, quibus Diabolus in inducendis morbis vtitur; vel alterantia & alexipharmaca, diſpoſitionibus illis à Diabolo inductis contraria.

Vomitoria.

Inter euacuantia in primis vtilia ſunt vomitoria. Certum enim eſt, & experientiâ conſtat, vomitu multos rebelles morbos, quorum cauſſa in ventriculo, meſenterio, ac circa hepar ac lienem hæſit; aliíſque medicamentis per aluum purgantibus euacuari nõ potuit, curatos fuiſſe. Ideóque etiã vomitoriis exhibitis dæmoniacos curauit Rulandus, vt ſuprà dictum. Humoribus enim illis vitioſis ſublatis, morbi etiam illi, quos mediantibus illis humoribus Diabolus induxit, ceſſarunt. Et obſeruatum etiam eſt, quoſdam maleficio affectos ſanatos fuiſſe, cùm ſimul cum vitioſis humoribus cultros, capillos, vitra, & ſimilia reiecisſent; non quòd res illæ mirę eiectæ, cauſſæ morbi fuerint, ſed quòd humores vitioſi euacuati fuerunt, a quibus illi morbi pependerunt; Diabolus verò præſtigiis ſaltem quibuſdam inter vomendum res illas addidit. Quæ autem vomitoria cuique morbo & cauſſis conueniant, prudens Medicus diſpiciet, & dictum eſt de iis alibi.

Purgantia.

Sunt tamen & per aluum ſolùm purgantia vtilia, & proptereà non negligenda.

Vrinam cientia. Mira philtro affecti hiſtoria.

Refert quoque Henricus ab Heer, *lib. rarar. obſeru.* 13. quendam non quidem maleficio & incantatione, ſed philtro male affectum, per vrinas euacuatum & ſanatum fuiſſe. Cùm enim iuuenis quidam quatuordecim annorum, amatorium puluerem accepiſſet, in hæmorrhagiam narium maximam incidit, & mox per os grumos ſanguinis ouo maiores eiecit vt per omnia momenta ſuffocandus videretur; nec multo pòſt per vrinã aluumque ſanguinem tantâ copiâ excreuit, vt nõ ſolùm aliquot matulas, ſed & ſitulam capacem impleuerit. Cui ſiſtendo etſi varia auxilia exhiberentur; omnia tamen fruſtra fuerunt, & tandem aures iuuenis ceromatis loco ſanguinem puriſſimum fundebant, iſque denique pro mortuo habitus, & in ſtramine repoſitus eſt. Verùm cùm reuiuiſceret, & potûs aliquid ſumſiſſet, placido ſe dedit ſomno, ex quo cùm poſt multas horas expergefactus eſſet, copioſo ſudore perfuſus, pruritum toto corpore vehementiſſimũ ſenſit, & mox cruſtis pollicẽ craſſitie æquantibus totum corpus obductum fuit, ita vt extra volas manuum & pedum nihil vel aciculæ capite tangi poſſet à cruſta liberum. Cum autẽ ipſi interim medicato iuſculo aluus moueretur; quatuordecim limaces magnos, rubros, cornutos, viuos, repentes, vno receſſu eiecit. Ab illo die, quia cruſtæ ipſum nec ſedere nec iacere patiebantur, ſtetit perdius pernóxque, totas ſex hebdomadas, manibus perticæ craſſiori ab angulo ad angulum cubilis tenſæ admotis. Toti corpori obuoluebatur linteum cremore lactis madẽs: Si quando dormire cogeretur, veritus ne vel thoracem perticæ admoueret, vel labantibus genibus muſculorum cruſtæ finderentur; breues ſomnos, ſomniis ſimillimos capiebat. Venit tandẽ Leodium Paracelſicus quidam, qui iam ſanari incipienti (Nam cruſtarum bona pars, & cum iis omnes pili capitis, manuúmque & pedum vngues deciderant) remediũ dedit, quod vrinis copioſiùs motis ſanitatem acceleraſſe viſum eſt: quod remedium Ludum Paracelſi dixit. Verùm non immeritò hic dubitari poteſt; an iuuenis iſte naturæ robore; & per cruſtarum illam eruptionem, an verò per vrinæ euacuationem ſanatus fuerit: cùm, quando ipſi hic puluis à Paracelſico exhibitus fuit, iam conualeſcere inciperet, & cruſtæ deciderent. Addit tamen Henricus ab Heer, ſe experientiâ didiciſſe, calculum ex homine exſectum, in puluerẽ comminutum, cum aqua vel ſucco naſturtij aquatici propinatum, philtro potatis, vel amore furentibus multùm profuiſſe.

Calculi humani vis contra philtrum. Mirabilis memoria & obliuionis exemplum.

Hoc loco obiter & hoc recenſendum, quod de eodem iuuene narrat idem Henricus ab Heer, nimirum puerum iſtum fuiſſe magnæ memoriæ, vt quatuor condiſcipulis diuerſa dictaret carmina, ipſe interim quintum ſcriberet: memoriam tamen hanc in morbo iſto ita amiſiſſe, vt etiam proprij fraternique nominis, & literarum omniũ oblitus, nec verbum vllum Latinum intelligeret, ſed, vt puer, iterum Alphabetum diſcere neceſſe haberet; ad ſtudia tamen reuerſum ita profeciſſe, vt Philoſophiam publicè in Germania & Gallia ſit profeſſus, Medicúſque factus, ab eo tempore morbum nullum ſit expertus, præter catarrhos.

Alterantia & alexipharmaca contra veneficia.

Alterantia verò, & alexipharmaca quod attinet, primò hîc notandum, vocabulum veneficij ambiguum eſſe, atque interdum ſumi pro incantatione, & actione abſolutè Magica: interdũ pro morbo per venenum illato; quò & philtra pertinent. Ideóque cùm apud autores occurrit, herbam hanc vel illam contra veneficia vtilem eſſe, plerumque morbi à venenis clàm illati potiùs, quàm à Magicis actionibus inducti, intelligendi ſunt. Etenim cùm dentur alexipharmaca communia, ea in hiſce venenis, quorum natura plerumque latet, nõ ſine commodo vſurpari poſſunt. Imò forſan cum fructu, etiam in morbis à Diabolo inductis ea adhibere licet; cùm & ille venenoſas in corpore diſpoſitiones excitare poſſit, quæ ab eiuſmodi medicamentis infringuntur.

Duplicia: Interna.

Medicamenta autem iſta alterantia, ſunt vel externa, vel interna. Interna ſunt pleraq; ex iis, quæ ſuprà, *c.* 6. & in hoc ipſo etiã capite antea fuêre enumerata. Tale medicamentum eſt *herba*

Parit. è qua, & aliis alexipharmacis parata eſt antidotus Moibani, vulgò antidotus Saxonica & puluis Saxonicus dictus; tale eſt *ariſtolochia rotunda, & longa* tale eſt *hypericum*; talia plurima alia. Quædam verò medicamenta quibuſdam malignis diſpoſitionibus in ſpecie aduerſantur. Ita ruta medetur epilepſiæ cui cùm ſæpe ſeſe Diabolus immiſceat, non ſine cauſſa etiam tum vſurpatur. Huc pertinet procul dubio etiam *viſcum, colurnum* præcipuè, de quo ſcribit Henricus ab Heer, eum epilepticis querno longè eſſe vtiliorem, idque ſeipſum ſæpe expertum eſſe. Præter ſimplicia Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* duo hæc, vt vniuerſalia, recenſet.

Primum R. cipit. *hyperici*, & præcipuè *ſem. illius*, ℨ.j. vel ℈.ij. *margaritar.* ſcrup. j. F. Puluis, qui exhibeatur cum ℥. iv. decoctionis, ſeu ſtillatitiæ aquæ mellatæ.

Alterum eſt hoc. ℞. *Thuris, myrrha, ladan.* an. ℨ.ij. *ſulphuris, galbani*, an. ℨ.j. *hyperici*, *ariſtoloch.* an. ℥. ß. F. Puluis, qui eâdem quantitate exhibeatur.

Verùm non video, quomodo iis plus, quàm aliis alexipharmacis communibus: fidendum ſit.

Externa. Vnguenta. Externa ſunt vnguenta & ſuffumigia, vt & balnea. Et quod *vnguenta* attinet, cum contra luem Venereamrinunctiones Mercuriales vtiles ſint, & contra venena oleum Carauitæ, & alia, quæ iuncturis & locis arteriarum inungi ſolent, non abſurdum videtur, etiam in talibus morbis ſimilia vnguenta vſurpare. Inter vnguenta non prætereundum eſt illud, cuius ex Carrichteri *l. 2. c. 12.* cùm alij, tum etiam Henricus ab Heer. *in obſeru. Medic. raris, obſ. 8.* mentionem facit, quod fit ex *viſco colurno*, quo ille in puella quadam inſigni maleficio affecta, ſe feliciter vſum ſcribit. *Vnguentum ex viſco colurno.* Puella enim illa cum nonum agens annum à venefica ſtipē petente folium acetoſæ donatum deglutiſſet, doloribus ſtatim alui torqueri, toto corpore primùm contremiſcere, deinde & conuelli, demum animo linqui, & quaſi mortua cadere cœpit. Variis remediis fruſtrà tentatis, ad Exorciſtā pro more gentis itum; qui cùm officium ſuum facere inciperet, ſtatim puella corpus in varias formas rotare, deinde vomere cœpit ſtercora equina, acus, pilos, plumas, fili glomeres, vitrea feneſtrarū fragmenta, clauos, cultrum ferreum ſpithamâ longiorem, ouorum putamina, conchylia. Verùm cùm Leodij aliquot ſeptimanis nihil profeciſſent exorciſmi, matrem religio inceſſit, ducendi filiam ſuam, ad ſacellum D. Virgini ſacrum nuperrimè conſtructum, iámque miraculis celebre creditum vulgo. Verùm & ibi fruſtra omnia, quæ ſolent, tentata, & puella non ſolùm hydrophoba, ſed & hygrophoba domum reducta eſt; vbi totis quindecim diebus nec potûs nec cibi aliquid aſſumſit. Tandem ex Carrichtero Henricus ab Heer hoc Vnguentum compoſuit:

℞. *Adipis canis* ℥.iv. *vrſi* ℥.viij. *caponis* ℥.xxiv. *viſc. colurni adhuc virentis*, truncos iij: *fruſtatim ſectos & tuſos*, *dum humeſcant.* Contunde autem ſimul lignum, folia, baccas, Miſce omnia in phiala, quam Soli nouem ſeptimanas cùm expoſueris, virentem balſamum extrahes, quo ſi veneficio affectorum corpora, & loco maximè dolentia, ac iuncturæ inungantur, certo experimento æger ſanari, atque hoc ipſo vnguento puellam iſtam ſanatam eſſe ſcribit.

Suffumigia. *Suffimenta* quoque in morbis veneficis, & Medici antiqui, & recentiores vſurparunt, parata è *lauro, ruta, hyperico, ſaluia, roſmarino, roſis, ligno aloes aſpalathi, ſantalo, corticibus citri, thure, maſtiche, benzoe, ſtyrace calamita, ladano, moſcho, ſulphure*, quæ cor & cerebrum roborant, & humores frigidos ac malignos diſcutiunt.

Balnea. *Balnea* vtrumque præſtant, & euacuare inſenſibiliter, & alterare poſſunt. Ideóque nonnulli ad morbos veneficos tollendos, & balneis vtuntur, in quibus rutam, hypericum, artemiſiam, verbenam, palmam Chriſti, & alia ſuprà enumerata coquunt. Et verum eſt, balneis repertis, id quod thermæ docent, ſæpe morbos difficiles curari in primis ſi accedat ſudor. Verùm vniuerſali corporis præparatione opus habent, nec temerè vſurpanda. Et ea ipſa tamen, non immediatè Diabolo, & eius operibus, ſed humoribus, & diſpoſitionibus corporum vitioſis opponuntur, & his ablatis aliquid vtilitatis afferre poſſunt.

Cautio in remediis naturalibus ad veneficia adhibendis. De omnibus tamen iſtis remediis naturalibus, cùm externis, tum internis hoc obſeruandum; ſi ea adhibere libeat; (cùm ſæpe in occultis morbis varia remedia tentare liceat) ſine omni ſuperſtitione, ceremoniis, verborum pronunciatione, & ſimilibus vſurpanda, ac ſaltem eorum naturalibus viribus fidendum, cætera DEO committenda eſſe.

CAPVT X.

De Diuina Curatione.

Diuina Curatio. NAm ab iſtis remediis naturalibus, omnibus in morbis à veneficio inductis nemo certè ſibi ſanitatem polliceri poteſt. Etenim cùm Diabolus nō ſolùm diſpoſitionibus Medicis vulgò notis vtatur, ſed & ignotas introducere poſſit; & Medico ignotum ſit, quibus modis Diabolus ad nocendum vſus ſit: talia remedia aliquid iuuare, morbum verò planè tollere non poſſunt. Imò ſi DEVS permittat, Diabolus remediorum naturalium vires debilitare & infringere poteſt. Ideóque ſi remedia naturalia non ſufficiant, ad diuinum auxilium & curationem recurrendum. In quo autem cura iſta conſiſtat, vt breuiter dicamus, equidem quid Exorciſtæ hac de re præcipiant, non ignotum eſt. Verùm cùm *Exorciſmi* de eo pluribus diſquirere meæ profeſſionis non ſit, falcem in alienam meſſem non immittam. Duo ſaltem monebo: Primum eſt, exorciſmos illos, vt & peregrinationes ad loca ſacra, ſæpe nihil proficere ac prodeſſe, id quod tum alia exempla, tum obſeruatio, quæ eſt apud Henricum ab Heer: antea allegata, clarè docent; ex qua conſtat, puellæ illi exorciſmos Leodij aliquot ſeptimanis adhibitos nihil profuiſſe, eádemque ſuam ad Sacellum D. Virgini ſacrum deductam, omnibus pro more factis, nulla ex parte leuatam, domum reductam, fuiſſe. Alterum eſt, quod Baptiſta Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. c. 3.* ſcribit, ſe à pio quodam Sacerdote monitum eſſe, ne quis in talibus certam fiduciam conſtituat, aut credat, propterea nihil mali ſibi euenturum, ſed omnia proſpera; cùm nec virtute naturali, neque Eccleſiaſticâ ordinariè ad tales effectus producendos vim habeant, & ideò in DEO omnem fiduciam collocandam eſſe: Et rectè. Nam præcipuum, imò vnicum, ad quod omnia, quæ præterea adhiberi ſolent, reliqua referenda ſunt, curationis horum morborum caput eſt, in ſolo DEO fiducia: vt nimirum is ardentibus precibus, & fide firmâ ac ſincerâ inuocetur, cùm ab ægro, tum à cognatis & amicis, imò tota Eccleſia. Et cùm peccatores DEVS non exaudiat, ea viræ ratio & ab ægro, & a cognatis & amicis, qui prò ægro apud DEVM intercedūt, incunda eſt, quæ hominem Chriſtianum decet. Ideóque neceſſarium eſt, vt & ægri & cognati veram pœnitentiam agant, & fructus dignos pœnitentiâ faciat. Cauendum verò, ne ſub diuinæ curationis ſchemate aliquid ſuperſtitioſè, & quod cōtra DEI honorem quem ſuum ille nulli alteri concedit, vel eius mandatum, committatur. Seuera enim DEI mandata ſunt; *Non habebis DEOS alienos.* Et: *Non aſſumes nomen DEI tui in vanum.* Quę in DEO omnem fiduciam eſſe collocandam, & ab eo ſolo auxilium omne petendum docent. Is ſi vult, omnes morbos quocumque modo inductos, ſanare poteſt, ſi verò nō velit homini ſanitatem reſtituere, nullo modō ad Diaboli auxilium confugiendū, ſed in eius voluntate acquieſcendum, Iudicia enim DEI ſunt quidē occulta, ſed ſemper iuſta.

Summa curationis morborum à veneficiis inductorum breuiſſima hæc eſt. Primò, ſi animaduertatur, Diabolum ad morbum aliquem inducendum cauſſis naturalibus vſum fuiſſe, omnino cauſſis illis, quibus Diabolus vſus eſt, contraria remedia opponenda, & quibus fieri poteſt, modis morbus ille oppugnandus. Cætera Diaboli ludibria planè contemnenda. Etenim Diabolus vbi poteſtatem aliquam homini nocendi à DEO impetrauit, egregiè illâ vtitur, & quantum poteſt, homines terrere & turbare conatur, & propterea ſi morbos, vltra DEI permiſſum augere, quantum vult, non poteſt, ſymptomatibus foris apparentibus ægros & adſtantes terrere conatur, & cùm lædere non poteſt, ludit. Quæ omnia ſúſque déque habenda, & omnia Diaboli ludibria contemnenda, nec vel timore, vel admiratione ſuperbiſſimus ſpiritus titillandus, ipſique, quod noſtri loco habere poſſit, nec pilus, vel ex quiſquiliis quid, dandum & concedendum, vel eius gratiâ manus vertenda; nihilque, quod ipſe ſibi arrogare poſſit, & vllo modo de ſuperſtitione ſuſpectum videtur, medicamentis admiſcendum; ſed omnis curatio ad ipſos morbos & cauſſas naturales ſimpliciter dirigenda. Secūdò, quia etſi Diabolus naturalibus cauſſis ſæpe vtitur: tamen vel ipſius cauſſæ natura nos latet, vel modus agendi ignotus eſt; præterea Diabolus cauſſarum in contrarium agentium vim impedire permiſſu DEI poteſt: in talibus morbis curandis nunquam in remediis naturalibus ſubſiſtendum, ſed, quod quidem in omnibus aliis morbis etiam faciendum, hic tamen in primis neceſſarium eſt, DEI auxilium ſeriis precibus implorandum, iſque orādus, vt opera Diaboli deſtruat, eiúſque potentiæ reſiſtat. Si DEVS nobiſcum, nec Diabolus, nec eius organa quicquam nocere poſſunt, ſed faceſſant & confundantur neceſſe eſt.

CONCLVSIO.

ABſolui tandem, cum DEO, & Sextum hunc ac Vltimum Librum Practicæ Medicinæ, eúmque, Lector Beneuole, nunc Tibi, exhibeo. Equidem me nonnullorum obtrectationes & calumnias, quas ob hoc ipſum morbi genus, quod hic Liber tractat, iamdudum expertus ſum, non euitaturum facilè prauideo. Verùm vicit veritatis ſtudium, vt omnes has ſúſque deque haberem. Infeliciſſima ſunt ingenia, qua alios omnes ad ſuum captum & placitum loqui ac ſcribere volunt, & quæ olim non didicerunt, nec poſtea diſcere cupiunt; & propterea à ſuis opinionibus diſſidentes non ſolum odio habent, ſed & conuitiis impetunt. Sumus, quotquot bonas litteras tractamus, & publicè, ſeu voce, ſeu ſcriptis profitemur, eiuſdem Reipublica Senatores, quorum vota libera, nec aliorum voluntati ac nutui accommodata, ſed firmis rationibus nixa eſſe, & modeſtè, ſine rixis, ſine altercationibus, ſine conuitiis proferri decet. Ideóque ſicut in meis ſcriptis meam ſententiam liberè propoſui, & vbi opus fuit, meum ab aliis diſſenſum declaraui, ſed ſine maledicentia, ſine cuiuſquam obtrectatione: ita me non offendet, qui à me quandoque diſſentiet. Nam & me hominem eſſe, & in hac naturæ obſcuritate, ac mentis noſtræ imbecillitate, negatiuúmque varietate errare potuiſſe, facilè agnoſco.

Multa tegit ſacro inuolucro Natura, neque vlli
Fas eſt mortali ſcire omnia.

Medo

[illegible] *pro iu , qua me* [illegible] *. Si tamen* [illegible] *, & mihi* [illegible] *, neque* [illegible] *conceſſum* [illegible]

Illi ſoli ſit [illegible], Honor, Gloria, & Gratiarum actio in infinita ſecula.

APPENDIX

LIBRI VI. PARTIS IX.

Mi[illegible] *hiſtoriam exhibens.*

LECTOR BENEVOLE.

[illegible] *Dn. B*[illegible] *Han,* [illegible] *Dn.Ioath*[illegible] [illegible] *Nihil in* [illegible] *quod enim quoquo modo deleare* [illegible] *poſt* [illegible] *naturalia & legitima* [illegible] *Diabolus à* [illegible] *habet.*

EPISTOLÆ DVÆ VIRI EXCELLENTISS. & C[illegible] D. BALTHASARIS HAN Medicinæ Doctoris, & Sereniſſ. Electoris. Saxoniæ Archiatri.

Epiſtola I.

Q[illegible] Ampl. Ill. Excell. [illegible] Amice [illegible] ut [illegible] manu [illegible] & [illegible]

[illegible] iam à eius [illegible] mum [illegible] circa veſperam [illegible] octavo Novemb. [illegible] &c [illegible] [illegible] ſomnium [illegible] Mane [illegible] Solis [illegible] Novemb. [illegible] Chriſtiana [illegible] Eccleſ [illegible] conſ[illegible] [illegible] & in [illegible] [illegible]

na [illegible] circa 8. eiuſdem [illegible] templum [illegible] nupti[illegible] 4. [illegible] pomeridianum [illegible] lecto [illegible] Liberæ [illegible] ſub forma crucis [illegible] Durante hoc [illegible] corporis [illegible] ex parte [illegible] ſuis [illegible] hoc [illegible] hora [illegible] Nec [illegible] Satanas [illegible] Anno 16[illegible] Aſtronomie [illegible] [illegible]

[illegible] ſigno S. Crucis [illegible] manifeſto [illegible] cubans [illegible], ac per [illegible], licet [illegible] terra [illegible] dictorum [illegible] nova [illegible] mali Aſtronomie, Planetarum [illegible] conſ[illegible] viſitatorum, vel ☌. ✶ □. △. [illegible] & Plan[illegible], cum ♄. ♃. ☉ [illegible] medic[illegible] Chymicorum, velut ♇ △ 🜍 ⊖. ☉. &c. Characteres (non [illegible] Aſtronomiæ ac Chymiæ ipſius, quibus ſæpiuſcule [illegible] ducendo, [illegible] præter [illegible] prorſum ignara erat) [illegible] cum [illegible] efflorefcebant. Status hic adhuc ad [illegible] 27. Ian. [illegible] 1635. vſque, bene quietus erat [illegible] præter [illegible] quod eum [illegible] 17. Ian. anni 1635. die, [illegible] ſuam [illegible] ac tempus [illegible] proponeret, [illegible] inter earum [illegible] ſiniſtræ vero [illegible] anno [illegible] 1635 [illegible] [illegible] diuerſis quædam [illegible] dolorem [illegible] ſtupore [illegible] circa punctu ferè [illegible] malum [illegible] recrudeſcebat [illegible] ba

ex [illegible] tiones multum [illegible] . [illegible] vehementioribus ad pr[illegible], obl[illegible] [illegible] & [illegible] que, quemadmodum paroxyſmi [illegible] bant, truces [illegible] ac [illegible] ſua [illegible] unique quantitat[illegible] ſuperabat. A[illegible] ad præſens [illegible] mo [illegible] nihil tale [illegible] DEI [illegible] Illi [illegible] h[illegible] & [illegible] Sint [illegible] ip[illegible] rum tueatur [illegible] auxilio ſuo [illegible] honor & gloria [illegible]. A[illegible] eſt [illegible] is, quam [illegible] debui, Vir A[illegible] Tu, pro diuino [illegible] poſſis [illegible] [illegible] poſſint [illegible] T[illegible] longæ arti[illegible] ex[illegible] alleo[illegible] laboris indefeſſi [illegible] docti omnes pluri[illegible] facile conce[illegible] promittunt [illegible] vale, ſalue, ac ſane, [illegible] ad quæuis [illegible] præſ audaprom[illegible] perſuaſe. Dab. ex C[illegible] Doral. [illegible] P[illegible] 5 I. Nou[illegible] Anno [illegible]

Epiſtola II.

P[illegible] Vir [illegible] atque [illegible] D. Cel[illegible] [illegible]

[illegible]

ex parte, Roſæ item, at [illegible] quaſi [illegible] dictiuſque fœmoræ noſtræ [illegible] & [illegible] [illegible] ſibi habito [illegible] C[illegible] o [illegible] Diaboli, quo [illegible] maximum, ſtudiumque ipſius [illegible] noceudi calliditas, maxime [illegible] S[illegible] precibus manè ac veſperi [illegible] [illegible] characteribus Aſtronomi[illegible] & [illegible], nec non Aſtronum a & Chimia [illegible] erga eius amorem commouen[illegible] Doctori Medico [illegible] facere laborare, vt & acu-pictura [illegible] ſpiritus iſte nequam [illegible] D[illegible] vim præcu[illegible] & S[illegible] corpus aliquam [illegible] producere, [illegible] mouere [illegible] ac corpori ipſius extreme [illegible] conatus eſt. Hæc piæ ac [illegible] cognoſcere licet, vbi ad [illegible] non datur. Medicamenta a[illegible] & quæ aliam [illegible] alterare apta nata fuêre, cum [illegible] non [illegible], & [illegible] vtero dicata experimus. Amuletum ex [illegible], certis temporibus ritè collectis, [illegible], præpollebat camphora Hala ei ſuo tran[illegible], ne [illegible] amitteret, ne [illegible] Dei omnipotentis, vane hoc modo laborando contra odium Diaboli, qui tanquam ſpiritus [illegible] corporeis per ſe non cedat, in ſe deriuet. Hinc & [illegible] præter preces, cultum diuinum, & ſ[illegible] vſum Sacramentorum nihil adhibebat D[illegible] inter motus hoſce bellicos ac [illegible] Mart[illegible], vbi [illegible] Mulier ſuum ſibi amicum quærunt [illegible] potius, quam [illegible] ſuffi[illegible]. Tu [illegible] hæc accipe [illegible] tuum iudicium non [illegible] cu[illegible] tis illud communica. [illegible] Vir Ampl[illegible] [illegible] plurimum [illegible] præſta[illegible] [illegible] Cal. Decem. anno 1635.

D. Cl[illegible] C[illegible]

Dn. Ioachimi Co[illegible], Med. D. ad D. D. Balthasare[illegible] [illegible]

SAl. Plur. & Off[illegible], [illegible] Vir [illegible] quo [illegible] [illegible] Agitur [illegible] Dæmo[illegible] vtrumque eſt momenti, et vel publicam requi[illegible] [illegible] : ſiquidem ea [illegible] non mo[illegible] ſacere poſſit. Multæ [illegible] duobus: aut enim ad [illegible] pro u[illegible] nes qual[illegible] poſſe [illegible] a D[illegible] vnde [illegible] a DEO [illegible] tur: quæ [illegible] exhibeat: D[illegible] Magia [illegible] la naturali [illegible] obuiandum [illegible] exſerere [illegible] men in [illegible] caſibus facie[illegible] Medico [illegible] meam [illegible] Et [illegible] Dia[illegible] o[illegible] in homines capitale, ſtudium [illegible] nec non [illegible], [illegible] atque [illegible] & S S[illegible] Iobo atteſtatur, & quæ [illegible] hoc mundi [illegible] C[illegible] plane [illegible] pla manu [illegible] docent, tales [illegible] paſſiones. E[illegible] quid in principio [illegible] ſtupe[illegible] quadr[illegible] ſtri, atque [illegible] alterum [illegible] terum [illegible] præclari [illegible] variæ ac mirabiles hiſtoriæ. Dæmon[illegible] vel D[illegible] morbi, [illegible] non [illegible] obleſ[illegible] aut καταδυναστευόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου [illegible] nec quos [illegible] ad [illegible] vel [illegible] adamans, [illegible] hue [illegible] ita [illegible] ſolent, [illegible] ex [illegible] nec morbus, [illegible] brio. Nam ſalua [illegible] Ægyptiis reprobis immiſſi angeli mali, & *Pro.* 17. v. 11. [illegible] rebellionis ſtu[illegible] angelus crudelis [illegible] vtrum Iobo quoque, cuius integritatem [illegible] que [illegible] Biblia, ita obſuit Sathanas, [illegible] vel [illegible] alter, magisque [illegible], iſto modo affligit, ſi Deus [illegible] permitteret [illegible] hic [illegible] maxime ob cauſas [illegible] V[illegible] vt A[illegible] non [illegible] Iobi [illegible] atque attingere & in corpus [illegible] ſuperatum: אך את נפשו שמור: [illegible] τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφυλάξον, aut, vt Theo[illegible] ἐξ [illegible] τῆς ψυχῆς αὐτοῦ [illegible] : ita ſemper [illegible] a Deo [illegible], vltra quam, vt vi velit, [illegible] turbet, egre[illegible] conceſſis vtitur, vt ſibi expediat, vt mala prou[illegible] maxime [illegible] aliosque commouen[illegible] potiſſimùm ſub ſenſu cadentia exaggerat [illegible] atque [illegible] corporis ſuperficiem occupant [illegible] dolore, [illegible] & Iobi ipſius animum non leuiter concuſſit & vxoris [illegible] protulit, & [illegible] corum fidem [illegible] [illegible] ſymptom[illegible] [illegible] præcipuè allaborat [illegible] ſanat Sacrilegium [illegible] dicere, [illegible] ex nihilo [illegible] poſſe. Eo quippe pacto [illegible] Summo [illegible] Neque ſpiritus [illegible] aliud [illegible] hominis corpus a[illegible] valet. R[illegible] [illegible] naturæ vi[illegible] quam [illegible] & an[illegible] eſt. [illegible] Sa[illegible] [illegible] vt [illegible] vel etiam [illegible] [illegible] [illegible] corporis [illegible] [illegible] non minus [illegible] ſuperſti[illegible] Et [illegible] [illegible] [illegible] quam [illegible] [illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] ſæpe [illegible] apud [illegible] ſicut [illegible] fœn[illegible] [illegible] & [illegible] vel ad [illegible]

[illegible] … Timoth. 1. … Hymenæum & … [illegible] … ſpiritus, eiusque … [illegible] … Dei … [illegible] … Diabolo … [illegible] … fruſtra … [illegible] … Dei … Et … [illegible] … diaboli … [illegible] … ſolutiones: pu… [illegible] … qui … Magium … [illegible] … explorationes *συν παθείας* & *ἀντιπαθείας*, hi … commendant. Sub hunc vero … hypericum … ſaxum … & centum … diabolicis machinationibus contraria … camenta quod … dicentur, ſcio, at ſcio quoque … plerique illorum … Idololatriæ, atque adeo diabolis ſacris dedicata. Nimis propterea ſuæ & conſcientiæ & ſalutis ſecurus vel negligens … abhibeat. Nec enim præter Devm & … quicquam in terris … Sathanam fugare poteſt: quod purum putum … ſpirituum corporea nullo modo per ſe afficiat. Veluti igitur, [illegible], hic præcipue caput eſt medelæ … agere, vt Devs adiit. Diabolus facilè cum omni … & opere, & … ſuo faceſſet, … precibus implorato Dei auxilio propter Chriſtum, qui opera cum ſi lucia … Devm Sat… quicquid moliatur, quicquid minetur, con… ſtupore aut timore … ſuperbiæ … ex … ſo autem honorem offendi … & aſſiſtent … Quin … quod … Diabolo … ne pilum quidem concedere, nec … minus quicquam, … aſpiciat, vel … aliquatenus ut, in … admittere. Idem … caveat, cuius ſi opram … poſtulat, omne ſuum ſtudium & operam eo … ipſum vt tollat … cauſſam, aut coniunct… vel prohib… non partibus plurimum … Quod … nec … hic præſertim … impediat, … flammam modo extin… Diaboli … ardor, ſplendor, … liquor, … pro… non ſu… Nullam … functionem … v … plu… poſſi… conceſſum eſt. Cæterum … ſumma cordis … poſt … excitare non poſſunt, … Quod … ſolum … tantum ea, quæ … ſiunt, re… ex… ob… ſtupe… voluit, … fide ac fiducia … Deum … tranquillitatem, gaudio … gratia … quæ aduerſarij omnem rabiem … hic obtu… qui … fluxationem exſequens vel intimis in viſc… ſumul… vix cu… culam penetrare valens. Ipſa ſuius facta autorem quoque ſuum riſui exponat, contemptum ſemque prorſus oſtendat, … indignatus, exſ… latronem tandem & opprobrium merens nihil doni, nihil ſpol…, ne quidem quid ex quiſquiliis, … viliſſimorum vllo modo ſuperſtitioni … ſpectorum, vobis ſcientibus ac volentibus, adeptus, breui Diabolus acu pungere & pingere intermittet, procúlque, fugiens, ſuum ipſ… quo ſortè vſus eſt (an *ἄσεγτω* poſſit lubito) miniſterium non tantùm coërcebit, ſed fortaſſis etiam, vti aut cu… altero … elúſus ſe genere conſueuit, manifeſtabit.

B V. Sct. Slatij, 24 Mart. 1635.

DANIELIS

SENNERTI, D.

EXOTERICA.

I.

Loca duo Hippocratis restituta, singulari Clariſſ. Dom D. Thomæ Reineſij ſagacitate.

Quidem Galenus, in ipſam deſcriptionem inquirere, [illegible] *epid. comm.* 2. [illegible] 8. & 6. *epid. comm.* 2. *te.* 3. nos reprehendit, qui [illegible] præteſerentes, vt [illegible] Hippocr. [illegible] Et [illegible] verum eſt, [illegible] nihil [illegible], non opus eſſe [illegible] Vbi [illegible] ex [illegible] Hippocrat [illegible] qui non [illegible] quod do [illegible], omnino de genuina lectione ſollicitum eſſe decet [illegible] quod ex [illegible] duos [illegible] locos [illegible]. Primus habetur 4. *epid. te.* [illegible] Ὁ ἀπὸ τῆς κεραμ [illegible] αὐτῆς [illegible] ἔσω: quem vertit Foeſius: *Qui ex fictili equo decidit* [illegible] *intus vero eſt.* Atque ita hunc locum legere ferè omnia exemplaria, teſtatur Foeſius, præter vnum M. S. Regium, quod κεραμεία habet, cuius vocabuli tamen eadem eſt ſignificatio. At aliquem de fictili equo decidiſſe, ridiculum penè. Anne enim inter figulorum opera in Græcia, erant etiam equi tantæ magnitudinis, vt [illegible] decideret, vel femur frangeret, vt Chirurgo opus haberet? Et quantæ [illegible] fuerint, in quibus tales equi fictiles coquerentur? Alij verterunt, *ex figuli equo.* Verum textus hoc non habet. Et cum Hippocrates [illegible] verbum quidem [illegible], quid declararet illa [illegible] figuli [illegible] damnum quis [illegible] poſſit, ſeu ex [illegible], ſeu [illegible] equo decid [illegible] Quod [illegible] Interpretes alij, & inter eos Cornarius, legerunt Κεραμεικῷ. Erat autem Κεραμεικὸς Athenis locus ſuburbanus à figulina appellatus, in quo ſepeliti ſolebant, qui in bello occubuiſſent, & [illegible] certamen [illegible] Lampadodromia dictum [illegible] batur: vt ita hunc locũ [illegible] tentur, quendam in *Ceramico* [illegible]. Verum textus [illegible], qui non ἐν Κεραμεικῷ, ſed ἀπὸ [illegible] præterea [illegible], ex alto decidiſſe, non in plano [illegible]. Res vero plana eſt, & locus [illegible] vnâ literâ mutata corrigi poteſt, ſi nimirum legatur pro [illegible]: vt ſenſus ſit: *Qui de furno* [illegible] *decidera.*

Alter locus eſt, 5. *epid. num.* 52. apud Foeſium: τῷ μαγείρῳ ἐν ἀκάνθῳ τὸ κύφωμα ἐκ φρενιτίδ[illegible] [illegible]. Quem vertit Foeſius: *Coquo ex phrenitide gibbus* [illegible] *facta eſt.* Qui [illegible] *7. epid. num.* [illegible]. Verum lectio iſta & in [illegible] Græcam, & in Medicinam impingit. Neque enim Græcis [illegible] ἀκανθ[illegible], ſed [illegible] nominant. Deinde quis vnquam audiuit vel legit, quenquam ex phrenitide gibboſum [illegible]? Verùm res iterum plana eſt, & iterum literà vna mutata [illegible] locus reſtitui poteſt: Etenim non ſolùm Medicis, ſed etiam vulgo notum eſt & quotidiana experientia id docet, in febribus acutis, malignis præcipue, cum phrenitide & delirio, ſæpe κώφωσιν ſeu κώφωμα contingere. Ac proinde pro κύφωμα legendũ κώφωμα. Et *Acanthus* nomen eſt vel vrbis Macedoniæ, vel loci alicuius in Coo Inſula, in quo Coquus ille ægrotauit. Vt ſenſus ſit: *Coquo in Acantho ſurditas ex phrenitide accidit.*

II.

Cur fundum lebetis etſi liquor in eo ferueat, non caleat.

Cur fundum lebetis, etſi liquor in eo ferueat, non caleat.

Difficilis, & explicatu non facilis quæſtio eſt: cur lebetis [illegible], etſi liquor in eo feruens non caleat. Explicata tamen [illegible] Sunt autem [illegible]. Ariſtoteles 24. [illegible] 5. [illegible] [illegible] aqua contrariis [illegible] ab [illegible] vel quæ [illegible] qualibus, [illegible] Verum [illegible] veritatis [illegible] hoc [illegible] Ariſtotelis. [illegible] hoc verum eſt, [illegible] cauſſam, cur fundum lebetis, etiã aqua in eo ferueat, non caleat, quæ cauſſa eſt, cur patinæ ſtanneæ vel plumbeæ, quamdiu aqua vel liquor aliquis in iis continetur, non liquefcant, liquore verò deſtitutæ liqueſcant. Sicut & huc pertinet caldaria plumbea, & [illegible] plumbea, in quibus ſal coquitur, non nec illa liquantur. Eodem modo in [illegible] aqua & oleum calefieri poſſunt, vt charta non accendatur. Imo etiam nec charta [illegible] vel filum accend[illegible] cantharo ſtanneo applicetur. Similiter patina ſtannea, quæ aquam feruidam continet, a ferro [illegible] liquari non poteſt, licèt [illegible] admoueatur. Interim patina ſtannea vehementer vrit. Et propterea horum accidentium omnium cauſſa quærenda eſt. Quam ſufficienter non [illegible] Ariſtoteles. Neque enim calor ab aqua extingui poteſt, vtpote quæ feruet [illegible] circa fundum, vt piſces, & alij cibi, etiam in eo elixari & coqui poſſint. Et quid de oleo, quod in [illegible] to calefieri poteſt, dicendum? Hoc certè calorem extinguere poteſt.

Ludou. Viues putat, [illegible] ignem exſtingui, non frigido. At quomodo [illegible] eſſe poteſt hum[illegible] Et cur [illegible] qui nihilo ſunt ab aquis [illegible]

Hieronym. Fracaſtorius *de ſympat. & antipat.* [illegible] Quod [illegible] charta, [illegible] & [illegible], [illegible] quod qua equidē [illegible] lebetis autem fundus [illegible] & pomum, quod & ipſum calefit, [illegible] illæſo, horum omnium [illegible] cauſſam eſſe dicit ἀντιπερίστασιν. Cum enim ſint frigida aqua [illegible] pomum ideo prohibere interna [illegible] calefieri. Sed [illegible] omnia ipſa, calefiunt [illegible] fit. Actio enim omnis contactu fit, [illegible] aquam, oleum, pomum, niſi per intermedia, lebetem, chartam, linteum. Hæc autem niſi [illegible], & tantum calefiant, [illegible] aqua, & oleum, & pomum, non videtur quomodo calefieri poſſint. Quod ſi calefiant, quo pacto igitur per ἀντιπερίστασιν & frigiditatem prohibent, ne intermedia [illegible] Reſpondet verò [illegible] eſſe, poroſis [illegible] lebete, charta, & linteo, [illegible] calorem [illegible] aquam, oleum, & pomum [illegible] & per ipſum [illegible] Porro [illegible] aquæ cal [illegible] aſcen[illegible] ac loco eius ſub [illegible] pars [illegible] tem [illegible] qui [illegible] & ita continuatur [illegible] aquæ pars [illegible] pars ſuccedit & [illegible] Ita & oleum fac [illegible] & ipſum [illegible] frigidum eſſe. Ita & pomũ, quoniam humidum & [illegible] & [illegible] pars eius aliqua tangit interna [illegible] calefieri prohibet per certum tempus. *Hæc Fracaſtorius.* Verum nec hoc modo [illegible] ſoluitur. Primo enim per antiperiſtaſin calor vel frigus ad interna concentratur, non ad [illegible] eſtituitur. D[illegible] lebetis, patri, vel [illegible] contentus, & [illegible] aquam, oleum, pomum cal[illegible] poteſt; cur [illegible] papyrum, linteum cal[illegible] Tum [illegible] aquæ pars calefacta aſcendat, [illegible] frigida. [illegible] in furno æque piſces & carnes coquuntur, & meliùs quam in ſumma [illegible]. Et licet oleum actu calidum chartæ [illegible] ignis vel candela ſupponatur: tamen charta non comburitur.

Iul. Cæſ. Scaliger. *Exercit.* 101. [illegible] 8. ita reſpondet, Lebetis fundus non calet, quia naturâ ſuâ frigidum æs, eam quam non [illegible] tinet frigiditatem. R[illegible] aquæ frigore [illegible] fundus, quæ in ipſos poros ſeſe induit, propterea quòd, quæ pars aquæ calefit, ſummum petit, frigida ſemper in imo eſt. Hoc autem ſenſu percipi nequit, ideircò, quia cùm efflatur, [illegible] Patet autem ex [illegible] lebetem ſi aqua calida infundatur, ſtatim calefcit fundus. Verum [illegible] hæc Scaligeri ſententia eſt, quæ Fracaſtorij, & [illegible] qui [illegible] illa vrgetur difficultatibus. Neque enim fundum lebetis à frigore aquæ refrigeratur; vtpote quæ tota feruet, & quidem [illegible] fundum feruidior eſt, vnde etiam [illegible] fruſta [illegible] & coctu [illegible] fundo imponunt. D[illegible] et aqua calida in lebetem [illegible] infundatur, & fundus [illegible] imponitur, aqua [illegible] manus fundo [illegible] nullum percipit. Tandem [illegible] & in [illegible] calor [illegible] poſſit, vt [illegible] aiur.

[illegible] Hieron. Mercurialis & D. Monauius, [illegible] Mercurialis cauſam, cur in Germania caldaria plumbea in quibus ſal

Margin notes:

Thomas Reineſius [illegible] *12. l. 1. var. lect.*

in [illegible] *c. 3. l. 2. var. lect.*

Ludou. Viues.

Hieron. Fracaſtorius.

Iul. Cæſ. Scaliger.

Mercurialis.

ſal coquitur, vehementi igne non liqueſcant, hoc modo reddit. Quæ ſummo frigido, *inquit*, ſiue humiditati, ſiue ſiccitati coniuncto ſunt concreta, tunc diſſoluuntur, cùm humor congelatus ſoluitur, abſumitúrve, cúmque illa compages, & partium terreſtrium vnio corrumpitur. Quas res ignem ſuâ vi & calidiſſimum & tenuiſſimum efficere, apud omnes exploratiſſimum eſt. Itaque ſi aliud reperitur, cuius facultate corporum hûnc in modum concretorum humor congelatus ſeruetur, ſimúlque vnio partium ab ignis violentia protegatur, planè indiſſolubile, etiam igne tentatum euadere, rationi conſentaneum erit. Huiuſmodi autem eſt ſal, népe qui ſuâ pingui humiditate plùbi humidum à conſumtione & diſſolutione tueri, facultate verò inſigni, quâ pollet, adſtrictoriâ compagem & vnionem partium eius in medio flammarum cõſeruare egregiè valet, perinde ac experientiâ compertum eſt, ſi quis patellam chartaceam conficiat, eámque oleo ſemiplenam ſuper prunas componat minimè chartam vi ignis conſumi, *&c.* Verùm multa ſalſa hæc Mercurialis fouet opinio. Vt enim de cauſſis congelationis metallorum, ac de eorum facultatibus nihil dicam, rectè ipſi obiicit Monauius, *epiſt.* 215. idem euenire, ſi aqua ſimplex infundatur, affertque exemplum patinarum ſtannearum, quæ prunis impoſitæ non liqueſcunt, ſi modo iuſculum vel ſimplicem aquam contineant.

Monauius. Ipſe verò huius rei cauſſam duplicem reddit: Primò quidem hanc, quoniam capacitas caldarij illius plumbei humore quodam largiter infuſo adimpleta eſt, qui per poroſi corporis meatus ſeſe vndiquaque diffundens, ita ignis violentiæ reſiſtit, vt impreſſionem, quam alias ſolet, facere nequeat, atque id facere lucentiùs aquam ſalſam, vtpote quæ pinguior ſit, tum etiam coquendo non facilè abſumatur. Alteram cauſſam affert hanc, quòd in omni coctione ſeu elixatione, ſuperna magis caleant, quàm inferna. Ignem etiam, & ab hoc emanantem calorem, ſurſum ferri, ideóque etiam ſuperiores partes, niſi quid obſtet, impenſiùs calefacere, quam inferiores, ibique primam ebullitionem excitare. Idque probat geminâ experientiâ, vna coquorum, qui eas piſcium partes, quæ coctu difficiliores ſunt, vtpote capita, in ſuperiore cacabi parte, non autem inferiori, ſeu fundo, collocant. Altera eſt, quòd tripodis ænei, in quo piſces elixantur, quamuis pedes tres, quibus innititur, incanduerunt, manu tamen fundum tangere liceat. Verùm nec hoc modo huic rei ſatisfit. Primam enim rationem quod attinet, quis credat, aquam in poros plumbi vel cupri ſeſe inſinuare poſſe? Deinde vim ignis non reprimi, vt impreſſionem quam ſolet facere nequeat, vel ex eo patet, quòd aqua, vel alius liquor, qui in vaſe continetur, efferueſcit. Tertiò non ſolùm aqua hoc præſtat, ſed etiam oleum, & quidem in ipſa papyro. Secunda verò ratio dubia planè eſt, & nondum probatum, quòd in omni coctione ſuperna magis caleant, quàm inferna, & coqui alij contrarium coquis, quos Monauius vidit, faciunt, qui capita piſcium fundo cacabi imponunt. Et licèt ignis ſurſum tendat: tamen in parte ſuperna iam in tenuiore materia eſt, propterea minùs calefacit. Et ſi fundus cacabi, in quo piſces coquuntur, ideò minùs caleret, quòd pars inferna aquæ, in qua coquuntur piſces, ſit minùs calida, quàm ſuperior, cur (quod ipſe confitetur, & expertus eſt) fundum aheni illius, vbi ab igne remouetur, paulo pòſt incaleſcit, atque adeò incandeſcit?

And. Libauius. Andr. Libauius, *Alchym. part.* 1. *lib.* 2. *cap.* 11. ita hac de re ſcribit: Lebes aquæ feruentis tunc fundo non lædit, cùm tota aqua ſpiritibus feruidis ebullit, & ad ſuperiora contendit. Debebat quidem impreſſio fortior eſſe, quò craſſius metallum; ſed calor vrens non eſt ſine ſpiritu, qui tunc totus ſurſum meat. Poſtea repreſſit iſtum impetum aqua, effecitque vt ferrum non ita potuerit incaleſcere. Sic coquimus plumbeis, ſtanneiſque cortinis aquam intus contentam, quâ diſſipatâ aut abſente, colliqueſcunt. Quòd ſi ebullitione ſubſidente, redierit ad fundum impetus aquæ, propter grauitatem innatam, tunc non ampliùs frigere lebetem, experientia docet. Duæ itaque in hoc cauſſæ concurrunt: prima, quòd aquæ præſentia prohibeat feruere ferrum, plumbum, & ſimilia. Deinde quòd halitus in bullas extollant, & à fundo arceant aquam. Verùm vix aquæ præſentia prohibere poteſt, ne fundus lebetis, cui ignis ſubiectus eſt, non incaleſcat, cùm ipſa ſeipſam contra actionem ignis tueri non poſſit. Deinde in feruente aqua quidem fit aliquis motus ſurſum, interim à fundo aquam arcere non poteſt. Hoc quidem concedimus, impetu feruentis aquæ magis ſurſum contendere, quàm vbi ab igne remota, feruere deſinit: hinc tamen cauſſa non redditur, cur ab igne ſubiecto lebetis fundus non incaleſcat.

...tor. Hæ ergo opiniones omnes cùm animo veritatis auido non ſatisfaciant, alia cauſſa probabilior inueſtiganda, & quidem in aqua, non in igne: quæ an hæc eſſe poſſit, cuilibet perpendendum relinquo. Principiò hoc præſupponendum: *Agentia naturalia actiones ſuas non perficere, niſi vbi eorum actio*

Auicenna. *figitur & terminatur*. Vnde, vt huic quæſtioni hoc axioma applicemus; Ignem alicubi eſſe poſſe, vbi nec calefacit, nec illuminat; quod fit, ſi tranſmittatur, & non figatur eius actio. Tranſit autem actio ignis corpora tenera, & figitur in denſioribus. Ita ignis nec illuminat, nec calefacit aërem; ſed illum tranſit. Ita fulmen tranſit corium & lignum, & liquefacit enſem, in quo eius actio figitur. Eadem ratio eſt corporum diaphanorum. Sic radius Solis lucidus & calefaciens tranſit vitrum, nec illud calefacit, ſed in mẽſam, vel aliud corpus incidens, illud calefacit. Ita tempore æſtiuo vitrei orbes in feneſtris nunquam tantum incaleſcunt, quantum arena, lapides, ferrum, ligna. Vbi tamen excipienda eſt vitri ad ignem applicatio proxima, in qua, ob ignem copioſiſſimum continuè influentem, vitrum tandem calefit, & liqueſcit. Tandem tranſit actio ignis, & non terminatur, etiam in corpore opaco & denſo, ſi in illo, & in vicinia, adſit contrarium, in quo ignis actio terminatur. Atque hæc eſt cauſſa, cur lebetis fundus non incaleſcat, aqua verò in eo caleſcat. Nam ignis tranſit fundum lebetis, & totâ vi fertur in contrarium, illúdque expugnare nititur. Eadem cauſſa eſt, cur plumbea & ſtannea vaſa non liquentur, quando in iis aqua, vel alius liquor continetur. Tranſit enim ea ignis, & actio eius in liquorem terminatur. Eandem ob cauſſam charta, linteum, vel filum canthato ſtanneo applicatum non accenditur, quia tota vis ignis per mediam chartam fertur in contrarium & ſtannum. Eadem cauſſa eſt, cur charta non accendatur, licèt ſupra candelam accenſam teneatur, ſi in ea aqua vel oleum contineantur. Reuerà autem ignem per fundum lebetis tranſire, ex eo apparet, quòd ſi quis, dum aqua nondum ebullit, digitum fundo lebetis in aqua applicet, eum aduri ſentiet.

Quæ vt clariora fiant, quædam adhùc notanda. Primum eſt, *Notanda.* ignem elementum eſſe ſubtiliſſimum, quod omnia penetrat & 1. peruadit, & liberè ſeſe diffundere cupit; cuius actioni quæcunque reſiſtunt, agentis vim maximè experiuntur. Ignis deinde 2. huic actioni maximè reſiſtunt liquida, non frigida. Nam in aëre etiam frigidiſſimo liberè ardet: contrà ab oleo, & ſpiritu vini omni, quæ plurimum in ſe continent ignis, extingui poteſt flamma. Itaque ignis in id, quod maximè reſiſtit ipſi, maximè agit, & in eo actionem ſuam figit. Et propterea etiam metalla, 3. ſi in vicinia non ſit corpus liquidum, intrat, & ignita reddit: ſi verò in metallo liquor aliquis continetur, tranſit ignis ſtatim metallum, nec in eo moratur, ſed omnem vim ſuam in liquidum, quod ſuæ actioni maximè aduerſatur, exerit.

Sebaſtianus Baſſo, *de form. lib.* 1. *art.* 30. ita hac de re philoſophatur: *Humidum aëris*, inquit, *attrahit ad ſe aquam internæ ſubſidium.* Et cùm obiici poſſe videat, quî fiat, quòd lebetis partes, quæ laterales ſunt, nec minus aquam attrahunt, fundo ferè frigido, ſint calidiſſimæ: Reſpondet, ignis particulas, quæ vaſe vacuo ibi ſiſterent ſe, atque in obiectam partem coëuntes, vim totam coactæ in illam exercerent, aquâ, quam aëris humidum in auxilium vocat, impedientes, non ibi moram facere, ſed quâ poſſunt celeritate tranſeuntes, partem illam relinquere illæſam, iam verò in aquam collectos illos igniculos, dum exitum moliuntur, in latera lebetis impingere frequentes, vnde & incaleſcant ea, imum verò, vnde aſcenderunt, vix repetere, vt nil mirum ſit ſi non calefaciant. At cùm rurſus obiici poſſit, quomodo aqua, quæ in lebete eſt, calidiſſima, frigus in fundo lebetis, præſertim ignis ſub lebete actione concurrente, producere poſſit? Reſpondet, aquam poros ænei vaſis ingredi, & calorem, qui in aqua feruente percipitur, non eſſe aquæ, ſed ignis, qui aquam copioſus ingreſſus eſt. Et proinde aquam in imo vaſis non eſſe calidam, niſi modicè, quia non ineſt ignis, niſi modicus. Verùm nec hic huic quæſtioni ſatisfacit. Primò enim hinc ratio reddi non poteſt, cur ſi in ſtannea patina ſit non ſolùm aqua; ſed quicunque etiam liquor, vinum, & oleum, ea non liqueſcat, & cur charta non comburatur, ſi in ea ſit oleum. Certè hîc non dici poteſt, quòd liquor ille, à ſtãno, vel charta in auxilium vocatus, frigiditate igni reſiſtat; cùm oleum & vinum ſint calida. Deinde igniculi illi aquæ aduiſi exitum molientes, non rectà ſurſum per aquam exeunt, ſed ad latera lebetis tendunt, & ea calefaciunt. Certè ſurſum tendere igniculos illos, ebullitio docet, quæ fit in ſummo aquę. Tertiò nondum probatum, aquam in æneum vas poſſe penetrare, nec vllum eius rei documentum eſt. Et dato, non conceſſo, quòd aqua penetraret in fundum lebetis, cur non & ibi ab igne calefieret?

Cùm ergo iſtis modis huic quæſtioni non ſatisfiat, commu- *Concluſio.* nis cauſſa quærenda, cur nimirum fundum lebetis non incaleſcat, cur caldaria, in quibus ſal coquitur, cur patinæ ſtanneæ in quibus cibi prunis ſuperpoſiti calefiunt, imò coqui poſſunt, non liquefiant, modò liquor aliquis in iis, quicunque etiam, contineatur: cur aqua & oleum in charta calefieri poſſit, vt charta non comburatur: cur charta vel linteum cantharo ſtanneo applicatum non accendatur, etſi cantharus ita incaleſcat, vt manu ſine damno tangi non poſſit. Horum enim accidentium omnium communis cauſſa eſt, quæ anteà explicata.

III.

An liceat Theologo facere Medicinam?

Rectè equidem Horatius *Epiſt. lib.* 2. *Ep.* 1. ait.
——— *Quod Medicorum eſt,*
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri;

Verùm

Medicinam faciunt. Pharmacopœi. Chymici.

Verùm à plurimis præceptum hoc violatur, & vix alia pars eſt, cuius peritiam plures, qui eam non didicere, promittant, quam Medicina. Medicinam facere, Pharmacopœis nonnullis, & inprimis Chymicis operariis, qui omnium bonarum linguarum & literarum rudes, paucis Medicinis, præcipuè Mercurialibus & Antimonialibus, omnium morborum, quorum originem planè ignorant, curationem promittunt, idque non ſolùm vulgi, ſed ſæpe etiam magiſtratus applauſu, conceſſum. Nec ignotum, mulieres nonnullas, potiſſimum in quibuſdam populoſis ciuitatibus, audiuiſſe Medicas, & non ſolùm apud fœminas Medicinam facere, imò Doctoriſſas audire. Vt de circumforaneis & Idiotis aliis nihil dicam; qui tamen omnes ex vnica Medicina victum quærunt, eámque ſolam ferè profitentur.

Fœmina.

Circumforanei.

Theologi.

Verùm eo etiam res rediit, vt quidam profeſſione & praxi Theologi ſimul Medicinam faciant. De his ergo quæſtionem mouere libet, an Theologus ſaluâ conſcientiâ Medicinam facere poſſit. Vt verò ſtatus quæſtionis rectè formetur, nō hoc quæritur, an Theologus aliquis ruri, vel in oppido, in quo nullus viuit Medicus, conſilio ſuo vicinis, quantum poteſt, ſubuenire debeat, idque non lucri, ſed Chriſtianæ charitatis cauſſa. Id quod licere ſtatuimus. Etſi enim Theologus ex profeſſo Medicus non ſit, tamen facilè ruſticos, & alios idiotas, etiam in hoc genere ſuperare poteſt. Sed hoc quæritur, an in bene conſtituta Republica, in quâ magna Medicorum copia eſt, Theologus à profeſſionis ſuæ officio tantum temporis ſubtrahere poſſit, vt ſimul medicamentis manu ſuâ præparandis, iiſque ægris exhibendis vacare queat, & quidem id mercedis & lucri cauſſa? Quod negamus, eo quòd Theologus tam in diſcenda Theologia, quàm praxi eiuſdem, tantum habet quod agat, vt alij ſtudio ſimul vacare non poſſit. De diſcenda Theologia vt nihil ferè dicam, ne falcem in alienam meſſem immittere videar, quantum temporis Codicis Biblici exacta cognitio requirat, Theologis notum eſt. Et forſan illi Theologi, qui tantum temporis Chymicis medicamentis præparandis & ægrotis propinandis tribuunt, vix centeſimum verſum in Bibliis rectè intelligunt. Praxin Theologicam, & gregis ſibi concrediti curam quod attinet, cùm quiſque Theologus non minorem ſalutis animarum ſibi concreditarum, quàm ſuæ, habere debeat curam, & ſi eas ſuâ negligentiâ periclitari permittat, de ſuæ animæ ſalute periclitetur, non ſufficit, hebdomatim vnum, vel alterum ſermonem ad populum habere, reliquum verò tempus alienis negotiis impendere, ſed multum reſtat agendum in informandis rudibus, conuertendis & corrigendis impœnitentibus & flagitioſis conſolandis puſillanimis, conciliandis diffidentibus, & omnino pro gregis & ouilis ſui ſalute laborando, vt nihil omnino temporis ſuperfuturum ſit, quod alienis negotiis tribuere liceat Maledictus quiſquis opus Domini, ad quod vocatus eſt, fraudulenter facit.

De his iam quæritur an rectè.

Status quæſtionis.

I V.

An liceat occultare medicamenta.

A Medicis ſæpe occultari medicamēta, nihil noui.

NOn nouum eſt, à Medicis quibuſdam occultari medicamenta. Vt alia ex antiquitate non adducam exempla, Scribonius Largus *de compoſit. Medic. cap.22. comp.94.* mentionem facit cuiuſdam medicamenti, quod benefacit ad tuſſim aridam, & eos qui difficulter glutinoſa exſcreant, & præfocari videntur interdùm, & præcipue iis, qui lateris dolorem cum febre ſentiunt, quos Græci πλευριτικοὺς vocant. Atque addit: *Hoc medicamentum Apuleij Celſi fuit, Præceptoris Valentis & noſtri, & nunquam vlli ſe viuo compoſitionem eius dediſſe, quod magnam opinionem ex eâ traxerat.* Et *cap. ſeq. com.* 97. de Hiera Pacchij ſcribit, quòd ex Hiera illa, quæ etiam Διὰ κολοκυνθίδος appellatur, Pacchius magnos quæſtus fecerit, ſed ſe viuo nulli compoſitionem eam dederit. Poſt mortem autem eius, Tiberio Cæſari per libellum ſcriptum ad eum bibliothecis publicis poſita venit ad manus ſuas, quam antea nullo modo extrahere potuerit, quamuis omnia fecerit, vt ſciret quæ eſſet. Ipſe enim clauſus componebat, nec vlli ſuorum committebat. Plura enim quàm recipit, ipſemet contundi iubebat pigmenta, fallendi ſuos cauſſa. Idem noſtro ſeculo fit, dum non ſolùm Chymici nonnulli; ſed & alij Medici, medicamenta quædam, non adeò ſemper magni pretij, neque compoſitu difficilia, quæque (vt quidam publicè de ſe ſcribit) etiam vxoribus ſuis componenda committunt, imò etiam vulgaria medicamenta, quæ in omnibus pharmacopoliis publicè venalia proſtant nouis nominibus inditis pro ſecretis vendunt.

Cauſſæ autem cur id fiat, ſunt, 1. *Auaritia*, quòd exiſtimant, ſi aliis etiam Medicis illa medicamenta innoteſcant, ſibi ex lucro, quod ex iis faciunt, aliquid deceſſurum. 2. eſt *Ambitio, & inanis gloriæ captatio*, quòd apud vulgus ſibi famam conciliare conantur, quaſi ipſi ſoli aliis Medicis eruditione præualerent. 3. *Inuidia*, quòd aliis Medicis eam, quam ipſi captant, famam detractam cupiunt.

Cauſſa cur nonnulli id faciant.

Verùm vitia hæc ſunt, non ſolùm hominibus Chriſtianis indigna, ſed & Gentilibus exoſa, & in primis Medicis, à quibus omnibus inſeruiendi ſtudium requiritur. De quo Scrib. Largus, *in præf. ad C. Iulium Calliſtum*, ſcribit. *Qui experti ſunt remediorum vtilitatem, denegant autem vſum, valde culpandi ſunt, vtpote qui crimine inuidentiæ flagrant. Quod malum cùm omnibus animantibus inuiſum eſſe debet, tum præcipuè Medicis, in quibus niſi plenus miſericordiæ & humanitatis animus eſt, ſecundum ipſius profeſſionis voluntatem, omnibus Diis & hominibus inuiſi eſſe debent.* Officium Medici, & Chriſtiani, & Gentilis, longè aliud requirit & poſtulat, vt omnibus quibus poſſumus profimus. Væ homini, qui talentum ſibi à Deo concreditum ſub terra defoſſum abſcondit, vt S. Scriptura loquitur, nec publico bono concedit. *Occidit*, vt ex Patribus ille ait, *qui quos ſeruare poteſt, non ſeruat.* Qui ergo aliquid vtile & efficax habet, quo multi ſeruari poſſint, atque id occultat, & ſecum commori ſinit, caueat, ne illud iuſti Iudicis olim, quod *Matthæi* 25. v. 43. eſt, audiat: *infirmus eram, & non viſitaſtis me.* Verùm ſæpiſſimè, ſi ſecreta illa tandem in lucem protrahantur, theſaurus ille carbones ſunt, & medicamenta vulgaria omnibus Medicis nota, & ob cauſſas ante dictas ſaltem occultata, & propterea laudes illas nimias omnes amittunt, imò ſæpe ab Empiricis eiuſmodi medicamenta præter rationem condita, vel etiam non rectè vſurpata deprehenduntur. Manifeſtum id eſt in medicamento illo Apuleij Celſi quod ab eo etiam ad lateris dolorem cum febre & pleuritide laudatum fuit, quod cùm conſtet pipere nigro, myrrha, & melle, quis hoc tantum in pleuritide cum febre, præſtare poſſe credat?

FINIS TOMI QVINTI.